BIBLIOTHEEK
TECHNISCHE HOGESCHOOL
DELFT

DE OPMERKER.

ORGAAN

VAN HET GENOOTSCHAP

„ARCHITECTURA ET AMICITIA",

WEEKBLAD VOOR BEELDENDE KUNST EN TECHNISCHE WETENSCHAP.

18e JAARGANG

1883.

POLYTECHNISCHE SCHOOL

Doz 2059

ARNHEM.

DRUK VAN G. W. VAN DER WIEL & Co.

REGISTER.

A. Bladz.

Architectura et Amicitia:
Prijsvraag: Een schoorsteenmantel. 5
Bericht omtrent de wijze van uitvoering van het orgaan. 5
Jaarlijksche Algem. Vergadering A. et A. 15
800e Vergadering 32
Vergadering 24 Jan. 34
» 7 Febr. 59
Kalender 68
Vergadering 21 Febr. 74
Prijsvraag: Een buitenverblijf 93
Vergadering 7 Maart 97
» 21 » 117
» 4 April 135
» 18 » 153
Brieven (Bouwk.): Correspondent te Groningen . . 162, 399
idem » Assen 163
idem » Utrecht . . . 163, 389
idem » Arnhem. . . 227, 406
Schetstocht (Eerste) 226
» 17 Juni 245
» 1 Juli. , ... 259
» 26 Aug. 339
Vergadering 5 Sept. 338
2e Alg. Prijsvraag: Een spoorwegstation 339, 434
Vergadering 19 Sept. 355
» 3 Oct. 371
» 17 » 390
» 31 » 407
2e gewone Prijsvraag: Een façade van een heerenhuis. 421
Vergadering 14 Nov. 422
» 28 » 442
» 12 Dec. 457
» 19 » 466
2e Alg. Prijsvraag: Een dorpslogement 461
Amsterdam (Het Concertgebouw te). . . . 22, 52, 61, 151
» (De nieuwe Amstelbruggen te) 23
» (Demping van den N.-Z. Voorburgwal te) 24, 401
» (Administratiegebouw der H. IJ. S. M. te) 85, 110, 173
» (Gebouw der Maatschappij van den Werkenden Stand te). 97, 233
» (Abattoir te) . . , ... 107
» (De Galerij te) 126
» (De Parkschouwburg te) . . . 76, 126, 157, 177
» (Het Paleis te) 209
» (Tentoonstelling in het Panoramagebouw te). 225
» (Een expositie te) 245
» (De Passage te). 275
» (De Beursprijsvraag te) 244, 414, 415, 422, 433, 471
» (Tentoonstelling teekenschool Felix Meritis te). 332
» (De 17e-eeuwsche Renaissancekerken te) . . 369
» (Tentoonstelling te) . 105, 141, 157, 161, 183, 196, 203, 215, 228, 235, 252, 259, 260, 269, 275, 283, 302, 309, 317, 333, 340, 346, 355, 372, 383, 390
Administratiegebouw der Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij 85, 110, 173
Abattoir te Amsterdam. 107
Architect (Een Engelsch) over Nederland. 249
» (Het honorarium van den). 257
» (Bouwkundig) Zie Ingenieur.

B.

Bouwkunst (Aan alle beoefenaren der) en aanverwante vakken in Nederland 1
Bazalt bij Rijkswerken 6
Benoemingen. 8, 19, 26, 38, 61, 69, 81, 89, 130, 170, 342, 366, 386, 410, 418, 429, 454, 462
Bruggen (De nieuwe Amstel-) te Amsterdam 23
Bouwkunst (De Romaansche) in de Rijnstreken, door A. W. Weissman. 44, 68

Bladz.

Bouwwerken (Merkwaardige Nederlandsche):
De Dom te Utrecht, door G. W. Eskes. 57
De Groote of St.-Bavokerk te Haarlem, door A. W. Weissman 113
Boschcultuur (Eenige opgaven betreffende) 149
Het Paleis op den Dam, te Amsterdam, door Prof. Alberdingk Thijm 209
De St.-Michaëlkerk te Zwolle, door Evert Breman. . . 241
De 17e-eeuwsche Renaissancekerken te Amsterdam, door A. W. Weissman 369
Bouwgrond-exploitatie »Concordia" (Concours), te Kralingen. 204
Bezoek (Een) aan Ravenna 265
Bedoeling (Zou dat de) wel zijn? 129
Bouwkunst (De) in Nederland 162
» » in het Buitenland:
in Weenen, door Henri Evers. 174, 297, 305, 313
» Japan, door R. 397
» (Vereeniging tot Bevordering der) te Groningen. 461
Barokstijl (De), door C. B. Posthumus Meyjes . . . 181, 189
Beurs (Prijsvraag Amsterdamsche). 244, 414, 415, 422, 433, 471
Brug over de East-river tusschen New-York en Brooklyn. 266, 276, 284
Baden (Romeinsche), door C. N. v. G. 281
Brug (De hoogste) der wereld 325
Bouwkundige beweging te Rotterdam na 1850 423
Bacteriën als verwoesters van gebakken steenen 469
Bouwstelsels (Over het verband tusschen de) en algemeene toestanden der beschaving 475

C.

Concertgebouw (Het) te Amsterdam 22, 52, 61, 151
Ceramiek (Iets over), door G. van Arkel 73
Couleurs (L'Harmonie des) — Boekbeschouwing — . . . 195
Couleur (Le Grammaire de la) — » — . . . 236
Concours Bouwgrond-exploitatie »Concordia", te Kralingen. 204

D.

Demping van den N.-Z. Voorburgwal te Amsterdam. 24, 401
Dom (De) te Utrecht, door G. W. Eskes 57
Dakbedekkingen (De uitwerking van wind op zinken) . . 87
Doorboring (De) van den Simplon 87
Dynamiet en panklastiet 128
» (Opruiming van een wrak door) 466
Diergaarde te Rotterdam (Sociëteitsgebouw). 185
Dürer (Albrecht) 273
Dom (De) te Trondhjem, door W. J. V. 382

E.

Electriciteit (De) en de Verzekeringmaatschappijen . . . 100
» (Toepassingen der). 149
Electrische verlichting (Nog eens de gevaren der) . . . 109
Expositie (Een) — Zomertheater te Amsterdam — . . . 245
Electrische tentoonstelling te Weenen 365

G.

Galerij (De) te Amsterdam 126
Groote of St.-Bavokerk te Haarlem, door A. W. Weissman 113
Gaslamp (De calorische) 253
Gedenksteen in de universiteit te Leiden 278
Gas- en electrische verlichting 315, 323
Gezag of geld? door S. E. W. Roorda van Eysinga . . . 450
Geluid (Voortplanting van het) in verschillende vertrekken. 460
Groningen (Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te). 461

H.

Hydrometer 88
Haarlem (De Groote of St.-Bavokerk te), door A. W. Weissman 113
Herinnering (Een) aan Froger, door S. E. W. R. v. E. . 118

Bladz.

Havenwerken te Antwerpen, door E. Damen 142
Hygiène (Iets over), door J. H. T. Löning 153, 361
Haven te Tandjong-Priok 184
Herbouwing van de stad Szegedin, door E. Damen . . . 473

I.

Instituut (Koninklijk) van Ingenieurs, Vergaderingen. . 149, 317, 377, 428, 442
Inkt (Iets over Oostindischen) 339
Ingenieur (Bouwkundig) of architect? 345
» » » » (Repliek) 358
» » » » (Opmerkingen). . . 364
Ingenieurs en steenbakkers (Boekbeoordeeling) 350
» » » » (Repliek). 400

J.

Jubileum (Een) — W. Springer — 134
Japan (De Bouwkunst in), door R. 397
Jan van Nassau (Het standbeeld van) 398

K.

Kracht (Overbrengen van) op grooten afstand 79
Kunst en handel 133, 151
Kerk (Protest.) te Hoorn, door A. C. Bleys 135
Klei (Gebruik van) bij den bouw van kelders 177
Kanaal (Het) van Korinthe 229
Koorbanken in de Groote Kerk te Dordrecht 293
Kabelspoorweg 409
Karakter, ook in de kunst, eene studie door Joan Nieuwenhuis 441, 449, 465

L.

Louvre (Het), door W. J. Vuyk 13, 21, 29, 41
Locomotief zonder vuur (Een) 310

M.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst:
Verslag Afdeeling Leeuwarden. . 25, 69, 122, 393, 430, 462
» » 's-Gravenhage . . 25, 70, 394, 410, 461
» » Rotterdam. 36, 80, 121, 399, 437, 444, 479
» » Arnhem . . . 38, 80, 165, 394, 437, 470
» » Amsterdam 52, 89, 156, 198, 394, 418, 453
» » Utrecht. 385
» » Haarlem 453
Gebouw der Maatschappij 206, 386, 408. 445, 446
idem Nadere prijsvraag. 453
47e Alg. Vergadering der Maatschappij. 217
48e » » » 373
Buitengewone Prijsvraag 408, 416
Metselen, door M. A. de Zwart. 6
Metselsteen (Onze inlandsche) 75
Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam (Het gebouw der) 97, 233
Medaille ter herinnering aan de wet van 26 Jan. '83 (verlegging van de uitmonding der Maas) 136
Methode (De grafische) — Boekbeoordeeling — 417
Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst (De) en hare Afdeelingen. 426, 435

N.

Necrologie. 38
Natuur en kunst 290
Noordwijk, door A. W. Weissman 405
Nestor (Ingezonden) 416, 458, 469

O.

Onderscheidingen 8, 52
Opzichters (Het korps) van 's Rijks Waterstaat. 18
Oorspronkelijkheid 85
Oorspronkelijkheid of niet? (Repliek) 117
Oberon-cyclus (Willem Steelink's). 106
Overijselsch Museum. 410
Opzichters Prov. Waterstaat in Limburg (Benoeming van). 429

P.

Prijsvragen (Algemeene beschouwingen) 3
Prijsvraag (Buitengewone) van A. et A. voor 1883 . . . 5
Prijsvraag (De Noordwijksche). 66, 86, 100, 102, 125, 129, 166, 259
» Een buitenverblijf 93

Bladz.

Prijsvragen (Besloten), door J. H. Leliman. 94, 120, 121, 127, 135
Prijsvraag Schouwburg Rotterdam. 137, 318, 321, 333, 334, 347, 356, 384, 458
» (De Amsterdamsche Beurs-) . . 244, 413, 414, 471
» Adres van A. et A. aan den Gemeenteraad in zake de Beursprijsvraag 422
Nabetrachting 433
» A. et A. Een spoorwegstation. 339
» Kamer der Afgevaardigden en Senaat te Rome. 341
» badhuis c. s. M. t. B. d. B. 350
» (Buitengewone) der M. t. B. d. B. . . . 408, 453
» (2e gewone) van A. et A. 421
» (2e algemeene) van A. et A. 461
» Fontein op het Heereplein te Groningen. . . 461
Prijsvragen A. et A. 443
» M. t. B. d. B. Afd. Rotterdam. 452
Plafonneerlatten (Gekloofde) 7
Prenez mon ours, door R. v. E. 34
Programma wedstrijd medaille (Zie Medaille).
Parkschouwburg te Amsterdam 76, 126, 157, 177
Portland-cement (Over). 185, 339
» » (Repliek). 204
Paleis te Amsterdam (Het), door Prof. Alberdingk Thijm. 209
Passage (De) te Amsterdam 275
Plagiaat (Een) 453, 460, 469
Parijs (Eene artistieke wandeling in) 468

Q.

Quellinusschool (De) 193

R.

Rem-Carpenter (De) 100
Regeerings-almanak (De Indische), door R. v. E. 127
Rotterdam (De nieuwe Vischmarkt te). 87, 102
» (Prijsvraag Schouwburg te) 137, 318, 321, 333, 334, 347, 356, 384, 458
» (Société itsgebouw Diergaarde te). 185
» (Bouwkundige beweging te) na 1850 423
» Prijsvragen der Afdeeling 452
Ravenna (Een bezoek aan) 265
Riool (Alles naar het) 300
Renaissancekerken (De 17e-eeuwsche), door A. W. Weissman 369
Renaissance (De) in Denemarken, door Joh. Stillmann . 381

S.

Steenfabrikage (gebakken steen, of bazalt bij Rijkswerken) 6
Spoorweg (Een smalle en lange) 17
Suez-kanaal (Een tweede) 49
Stoombouw, door C. B. P. M. 65
Simplon (De doorboring van den). 87
Sahara-zee (De). 120
Schouwburg te Rotterdam (Zie Prijsvraag).
Spoorwegen in Nederland en Indië, door S. E. W. Roorda van Eysinga 164
Spreeuwenhoek (Iets uit den) — Agenturen P. Schelling & Zoon — 169
Schetsen naar de Natuur, door A. W. Weissman . . . 214
Schetstocht (Eerste) A. et A. 226
» van 17 Juni A. et A. 245
Staal (Productie van Bessemer- en Siemens-) in Engeland. 384
Standbeeld (Het) van Jan van Nassau 398
Spoorweg (Kabel-) tusschen Territet en Glyon 409
Studie (Karakter, ook in de kunst, eene) door Joan Nieuwenhuis 441, 449, 465
Schouwburgen (De) op de tentoonstelling te Weenen . . 451
Schoolborden (Glazen) 459
Szegedin (Herbouwing van de stad) 473

T.

Tentoonstelling (Internationale, Koloniale en Uitvoerhandel-) te Amsterdam 105, 141, 161
Medaille (idem). 157
Tentoonstellingsbrieven I 183
» II 196
» III 203

Bladz.

Tentoonstellingsbrieven IV 215
» V 228
» VI 235
» VII 252
» VIII 260
» IX 269
» X 275
» XI 283
» XII 309
» XIII 317
» XIV 333
» XV 340
» XVI 346
» XVII 355
» XVIII 372
» XIX 383
» XX 390
Voordracht tot onderscheidingen in de afdeeling Bouwkunde. 302
Beproeving van brandspuiten op het terrein. 302
Toren (De Groote St.-Lieven Monster-) te Zieriksee . . . 49
Tentoonstelling van beeldhouwwerken in de Kunstzaal van het Panoramagebouw te Amsterdam 225
Toeneming van de warmte der gesteenten in de aardkorst. 254
Tramwegen in Limburg 302
Tentoonstelling van de teekenschool van Felix Meritis . 332
Tufsteen (De), door G. van Arkel. 337
Teekenen 353
Tentoonstelling (Intern. electrische) te Weenen 365
De Schouwburgen daarop 451
» antwoorden Prijsvraag Spoorwegstation A. et A. 434
» ontwerpen gebouw M. t. B. d. B. . 446, 452

U.

Utrecht (De Dom te), door G. W. Eskes 57
Universiteit te Leiden (Gedenksteen in de) 278

V.

Vergadering (Jaarl. Algem.) A. et A. 15
Voorburgwal (N.-Z.) (Demping van den) te Amsterdam. 24, 401
800e Vergadering A. et A. 32
Vergadering A. et A. 24 Jan. 34
» M. t. B. d. B. Afd. Leeuwarden. . 25, 69, 122, 393, 430, 462
» » » » » » 's-Gravenhage. . 25, 70, 394, 410, 461
Verontreiniging (De) van lucht, bodem en water door de nijverheid, door Dr. S. Sr. C. . . 34, 47, 59, 76, 98, 107
Vergadering M. t. B. d. B. Afd. Rotterdam . 36, 80, 121, 399, 437, 444, 479
» » » » » » Arnhem . . 38, 80, 165, 394, 437, 470
» » » » » » Amsterdam . 52, 89, 156, 198, 394, 418, 453
» A. et A. 7 Febr. 59
» A. et A. 21 Febr.. 74
Vischmarkt (De nieuwe) te Rotterdam. 87, 102
Verzekeringmaatschappijen (De electriciteit en de) . . . 100
Vergadering A. et A. 7 Maart 97
» » » » 21 » 117
Veiligheidslift (De) van Liebig 121
Vergadering A. et A. 4 April 135
» Koninkl. Inst. van Ingenieurs, 10 April . . 149
» A. et A. 18 April 153
Vergaderingen van de Afd. der M. t. B. d. B., door een lid der Maatschappij 177
Idem idem (Repliek aan den heer De Haan), door C. B. Posthumus Meyjes 201
Vergadering (47e) M. t. B. d. B. 217

Bladz.

Vogel-en-Plantentuin (De Arnhemsche). 245, 274
Verlichting (Gas- en electrische) 315, 323
Vergadering Koninkl. Inst. van Ingenieurs 16 Aug. . . . 317
» A. et A. 5 Sept. 338
Verwijderen van vocht (Toestel tot het) uit gebouwen enz. 342
Vergadering A. et A. 19 Sept. 355
» » » » 3 Oct. 371
» M. t. B. d. B. (48e) 373
» Koninkl. Inst. van Ingenieurs 2 Oct. . . . 377
» M. t. B. d. B. Afd. Utrecht 385
» A. et A. 17 Oct. 390
» » » » 31 » 407
» » » » 14 Nov. 422
» Koninkl. Inst. van Ingenieurs 13 Nov. . . . 428
» » » » » 28 » . . . 442
Verschijnsel (Een heuglijk) — Prijsvragen A. et A —. . 443
Vergadering M. t. B. d. B. Afd. Haarlem 453
» A. et A. 12 Dec. 457
Voortplanting van het geluid in verschillende vertrekken. 460
Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen. 461
Vergadering A. et A. 19 Dec. 466
Verwoesters van gebakken steenen (Bacteriën als) . . . 469
Varia: Het doordringen van hout 50
» Vastheid tegen druk en soortelijk gewicht van breuksteen 50
» Een stuw uit beton 51
» Vastheid en veerkracht van dennehout. 51
» Doordringen van houten spoorwegliggers. Stelsel Burnett 51
» Planken uit stroo gemaakt 51
» Electrisch verlichte danseressen. 70
» Ontdekking in de Elm-mijn 70
» Iets over houtvoorraad 70
» De zelfwerkende spoorwegseinen 81
» Een zandheuvel in beweging 82
» Kiezelzuurbrons 102
» Waterdichte beschotten tegen aanvaring 137
» Mikroskopische diertjes in muren 223
» Electrische verlichting van de schouwburgen . . 238
» Teruggaande projectielen 270
» Nieuwe gemeenschapsmiddelen 270
» De gepatenteerde stoomsnelkoker 278
» Gekreosoteerde traliebrug 278
» Weervoorspellingen 278
» Tripolith 342
» Zuidamerikaansch timmerhout 342
» De gevloeide velden van Gennevilliers 401
» Houten bestrating 407
» Wonderlijke getuigen eener verdwenen beschaving. 407

W.

Waterbouwkunde (uitg. Gebr. Van Cleef) 8
Waterstaat (Het korps opzichters van 's Rijks) 18
Woonhuis (Een) te Utrecht 106
Waterleiding (Hoogdruk-) te Dordrecht 169, 184
Warmte (Toeneming van de) der gesteenten in de aardkorst 254
Weenen (De Bouwkunst in), door Henri Evers. 174, 297, 305, 313
» (De schouwburgen op de tentoonstelling te) . . 451
Waterland (Een dag in), door A. W. Weissman 329
Waterstaat (Opzichters van den Provincialen) in Limburg. 429
Wrak (Opruiming van een), door middel van dynamiet, door J. G. Lugten 466
Wandeling (Eene artistieke), die aanbeveling verdient . . 468

Z.

Zwolle (De St.-Michaëlkerk te), door Evert Breman. . . 241
Ziekenhuizen (De hygiënisch-technische eischen van), door Dr. S. Sr. C. 193, 201, 216, 234
Zendbrief (Een). 458, 469

PLATEN.

		Bladz.
1.	Ontwerp eener Villa, van den architect Jan Springer	5
2.	Schetsen van den Rijn, geteekend door den architect A. W. Weissman.	44
3.	Administratiegebouw voor de Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij (avant-projet), door den architect C. B. Posthumus Meyjes	85
4.	Vlakversieringen, van den architect P. J. Houtzagers	134
5.	Voorgevel van het hoofdgebouw der Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam, van den architect Fouquiau	161
6.	Schetsen van de Amsterdamsche Tentoonstelling, geteekend door den architect A. W. Weissman	161
7.	Voor- en zijgevels van het in aanbouw zijnde Administratiegebouw voor de Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij, door den architect C. B. Posthumus Meyjes	173
8.	Woonhuis op de Heerengracht te Amsterdam, van den architect J. Bernard Springer	214
9.	Twee schetsen uit Amsterdam, van den heer H. J. Jesse, pol. stud. te Delft en twee schetsen van de Amsterdamsche Tentoonstelling, door den architect A. W. Weissman	259
10.	Schetsen uit Weenen, door den architect Henri Evers.	297
11.	Schetsen uit Waterland, door den architect A. W. Weissman	329
12.	Villa van den heer Dr. Klaevemann te Oldenburg, door den architect G. Schnitger	378
13.	Badplaats Noordwijk, schetsen van den architect A. W. Weissman	405
14.	Schetsontwerp voor een kerk der Ned. Hervormde Gemeente te Amsterdam, van den architect Jan Springer.	441
15.	Gevel aan de De-Ruyterkade te Amsterdam, van de architecten W. Wilkens en G. van Arkel	441

NB. De bladzijden geven de plaats aan, waar de omschrijving te vinden is.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 1. ZATERDAG 6 JANUARI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A et A) AAN ALLE BEOEFENAREN DER BOUWKUNST EN AANVERWANTE VAKKEN IN NEDERLAND.

Gedurende langen tijd was er in de Bouwkunst, een kunst die in vroegere jaren in ons Vaderland een hoogen trap van bloei bereikte, een betreurenswaardig verval waar te nemen. Wij wenschen hier niet nader uiteen te zetten, waaraan dat verval was toe te schrijven, te meer daar een onzer meest gevierde letterkundigen onlangs in welsprekende bewoordingen de oorzaken ervan ten duidelijkste aanwees (1).

Hoewel reeds sedert een vijf-en-twintigtal jaren hier en daar stemmen opgingen, die trachtten de slapenden wakker te schudden, begint eerst in den laatsten tijd de Bouwkunst te herleven.

Ruim een kwart-eeuw geleden vereenigden zich eenige wakkere mannen, die thans een eervolle plaats in de bouwkunstige wereld bekleeden, en stichtten „Architectura et Amicitia", dat aanvankelijk in bescheiden kring en zooveel het in zijn vermogen was de Vaderlandsche Bouwkunst trachtte te verheffen. De lauwheid, die toen vooral in de kunst viel waar te nemen, werkte dit streven niet in de hand, doch „Architectura et Amicitia" deed steeds, wat het vermocht.

Toen in 1880 het Genootschap zijn zilveren feest vierde, werd van verschillende zijden de wensch geuit, dat Architectura, tot dusverre meer plaatselijk werkende, ook naar buiten handelend zou optreden, en zijn werkkring uitbreiden. Een eerste gevolg hiervan was de uitgave der Verzameling van Bekroonde Ontwerpen, die zeer gunstig werd ontvangen. Nadat inmiddels het ledental aanmerkelijk was toegenomen, werd besloten bij gelegenheid der wetsherziening, die in den loop van het jaar 1882 moest plaats vinden, een algeheele reorganisatie en uitbreiding totstand te brengen.

Teneinde de inrichting der voornaamste Vereenigingen te leeren kennen, stelde het Genootschap zich in verbinding met de eerste Maatschappijen en Genootschappen in de hoofdplaatsen van Europa en Amerika. De nieuwe wet, een uitvloeisel van dat onderzoek, werd in de Buitengewone Vergadering van Leden den 2den October l.l. vastgesteld.

Zooals het Genootschap thans georganiseerd is, worden niet alléén leden te Amsterdam woonachtig aangenomen, maar staat de toetreding voor ieder beoefenaar der Bouwkunst of der aanverwante vakken open.

De leden te Amsterdam gevestigd, vinden een artistiek ingericht lokaal, waar zij gelegenheid hebben tot gezellig verkeer en een welvoorziene leestafel met de nieuwst verschenen periodieke technische tijdschriften hen tot studie noodt. De vergaderingen, die om de 14 dagen gehouden worden, geven gelegenheid tot het behandelen van de meest uiteenloopende onderwerpen en tot het bespreken van de vraagstukken van den dag op kunst- of technisch gebied. Een vraagbus staat ter beschikking der leden, terwijl elke week het geïllustreerd orgaan van het Genootschap verschijnt, dat gratis aan alle leden, zoo in als buiten Amsterdam woonachtig, toegezonden wordt.

Jaarlijks worden één of meer excursies georganiseerd naar plaatsen, uit een bouwkunstig oogpunt merkwaardig; aan deze excursies kunnen alle leden, zoo gewone als buitenleden, deelnemen. Een feestavond des

(1) Dr. J. van Vloten, Feestrede, in September 1882 uitgesproken.

winters zal den vriendschapsband der leden nauwer toehalen, terwijl openbare voordrachten over kunstonderwerpen het hare zullen bijdragen, om ook onder het groote publiek liefde voor het schoone aan te kweeken.

Prijsvragen, die zóó voorname factor voor de ontwikkeling van jonge bouwkunstenaars, zullen verscheidene malen per jaar worden uitgeschreven voor de leden van het Genootschap. De onderwerpen zullen zoodanig gekozen worden, dat deze prijsvragen onder ieders bereik vallen, en ruime geldelijke belooningen zullen ongetwijfeld een algemeene deelneming bevorderen.

De stichting van een bibliotheek staat mede op het programma.

Door het benoemen van binnen- en buitenlandsche correspondeerende leden zal het Genootschap op de hoogte zijn van al het belangrijke, dat op kunstgebied voorvalt.

Door het opmeten en in teekening brengen van merkwaardige bestaande bouwwerken zal ook aan de kunsthistorie en archeologie recht gedaan worden.

Een verzameling van bekroonde prijsontwerpen wordt vanwege het Genootschap uitgegeven en aan alle leden tegen verminderden prijs verstrekt.

In het belang der goede zaak is de contributie tot een minimum gebracht; de te Amsterdam woonachtige leden, die gebruik kunnen maken van het Genootschapslokaal, den leescirkel, de leestafel en bibliotheek, betalen per jaar *f* 12; terwijl het lidmaatschap van de leden buiten Amsterdam gevestigd, die behalve de gedrukte stukken, het wekelijksch geïllustreerd orgaan gratis ontvangen en het recht hebben aan prijsvragen deel te nemen en de vergaderingen te bezoeken, *f* 7.50 bedraagt.

Ten slotte nog een woord over de richting, waarin het weekblad zal geredigeerd worden.

Behalve vraagstukken van den dag, die natuurlijk vóór alles gaan, zullen alle onderwerpen, met de Bouwkunst of aanverwante vakken in verband staande, behandeld worden en zal het orgaan dus gewijd zijn aan kunst en wetenschap in den meest uitgebreiden zin.

Wij stellen onze kolommen open voor ieder, die het een of ander te bespreken of mede te deelen heeft; ook tegenspraak zal ons welkom zijn. In geen enkele quaestie wenschen wij ons partij te stellen, doch het zal ons ernstig streven zijn de belangen van het Jonge-Holland op kunstgebied voor te staan.

Mededeelingen op het gebied der kunsthistorie zullen afgewisseld worden door reisbeschrijvingen, technische mededeelingen, verslagen van binnen- en buitenlandsche correspondeerende leden, enz. Alle stukken, van ons uitgaande, zullen steeds de initialen A et A dragen.

Wij hopen dat „De Opmerker", gesteund door „Architectura et Amicitia", meer en meer in de behoefte der bouwkunstenaars zal voorzien.

De ondubbelzinnige blijken van sympathie, die „Architectura et Amicitia" reeds uit vele oorden des Rijks mocht ontvangen, doen het Genootschap met vertrouwen verwachten, dat allen, die het met de Vaderlandsche Bouwkunst wèl meenen, zich zullen aansluiten, opdat eendracht macht make. In de eerste plaats rekent het Genootschap op den krachtigen steun van de jongeren, wien het tot dusverre aan gelegenheid heeft ontbroken zich zelfstandig te ontwikkelen en voor hunne belangen op te treden. Mogen zijne pogingen strekken tot het nauwer toehalen van den broederband der bouwkunstenaars van het land, dat eenmaal een Hendrik de Keyser en een Jacob van Campen heeft voortgebracht!

Het Bestuur van Architectura et Amicitia.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den leden wordt bericht:

1° dat het Bestuur voor 1883 is samengesteld:

Jan Springer, Voorzitter, C. B. Posthumus Meyjes, 1ste Secretaris, Th. G. Strengers, 2de Secretaris, E. Damen, Penningmeester en W. Wilkens, Bibliothecaris-Archivaris.

2° dat de commissie van redactie voor de tijdschriften bestaat uit de heeren:

Jan Springer, C. B. Posthumus Meyjes, Th. G. Strengers, E. Damen, W. Wilkens, A. Salm G.Bz. en A. W. Weissman.

3° dat de commissie, belast met het behandelen van bepaalde onderwerpen en het oplossen van vragen, zich heeft geconstitueerd als volgt:

Jan Springer	voor geschiedenis der bouwkunst.
J. H. T. Löning	„ hygiène in hare toepassing op gebouwen.
E. Damen	„ waterbouwkunde.
A. W. Weissman	„ schoonheids- en compositieleer.
G. van Arkel	„ materialenkennis.
W. J. Vuyk	„ leer van het ornement.
C. B. Posthumus Meyjes	„ bouwkundige rechtskennis.
J. A. v. d. Sluys Veer	„ constructieleer
E. J. Bremmer Hz.	„ tuinbouwkunst.
Th. G. Strengers	„ mechanica.

4° dat de navolgende heeren als lokaal-commissarissen het bestuur terzijde zullen staan.

J. A. v. d. Sluys Veer, Tymon Meijer en Evert Breman.

5° dat het Bestuur zitting houdt iederen Donderdag ten bureele van het Genootschap in Maison-Stroucken;

6° dat het correspondentie-adres is gevestigd bij den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851.

7° dat de 27ste *algemeene*, tevens 799ste *gewone vergadering* zal plaats vinden op Woensdag 10 Januari 1883, in het Gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, des avonds te 7 uren. De rooster der werkzaamheden voor dien avond is als volgt:

Toespraak van den Voorzitter.
Mededeelingen van het Bestuur.
Ballotage van nieuwe leden.
Jaarverslag van den 1ste-Secretaris.
Jaarverslagen van den 2de-Secretaris.
Jaarverslag van den Penningmeester.
Jaarverslag van den Bibliothecaris.
Behandeling der begrooting.
Boekverkooping.
Uitreiking der prijzen voor de 1ste schetsprijsvraag en voor de buitengewone prijsvragen van 1882.

8° dat de *feestelijke opening van het Genootschapslokaal* zal plaats hebben Zaterdag 20 Januari 1883, in het gebouw „Maison-Stroucken", 's avonds te 8 uren.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.)

PRIJSVRAGEN.

Wanneer het eerste artikel in ons nieuwe orgaan aan het bespreken van prijsvragen gewijd wordt, heeft dat voorzeker beteekenis.

Prijsvragen toch zijn voor den jongen beoefenaar der bouwkunst een noodzakelijk middel om zich in zijn vak te bekwamen, om zich een eervollen naam in de wereld te verwerven.

De bouwkunstenaar is zeker onder zijn overige kunstbroeders het meest stiefmoederlijk bedeeld. Daar waar toch een paar vierkante decimeters doek, wat penseelen en wat verven voldoende zijn om den schilder beroemd te maken; waar een koperplaat en wat etsgereedschap den graveur genoeg is om overal, waar beschaafde menschen wonen, met eere genoemd te worden; waar een weinig klei of gips den beeldhouwer gelegenheid geeft, zijn genie tentoon te spreiden, — moet de architect eerst een Maecenas vinden, die zijn denkbeelden doet belichamen, wil hij niet voor een ambachtsman, voor een prentjesmaker versleten worden.

De voortbrengselen van schilder, graveur en beeldhouwer reizen overal rond, en verkondigen den roem hunner makers. Het voortbrengsel van den architect is echter aan de plaats gebonden en wordt slechts door hem gewaardeerd, die toevallig in de gelegenheid is, het te zien.

De schilder kan aanstonds zijne gedachten op doek wedergeven — op bestelling behoeft hij, die talent heeft, niet te werken. Geen architect zal echter ooit op deze wijze een kunstwerk scheppen, want zijn kunst bestaat juist in het voldoen aan bestaande eischen, zoodanig dat een harmonisch geheel verkregen wordt; zonder programma is geen ontwerp denkbaar.

Wel-is-waar is dat programma niet altijd duidelijk omschreven en bestaat het in de practijk meestal slechts in de nogal eens veranderende, en soms niet te bevredigen, eischen van den bouwpatroon, maar hoe dan ook, het leidt den architect toch bij zijne concepties.

Jongere bouwkunstenaars ondervinden maar al te vaak de waarheid van het spreekwoord: „onbekend maakt onbemind". Al hebben zij nog zulke degelijke studiën gemaakt en zich met bijzonder veel lust aan hun vak gewijd, het zal hun moeilijk vallen, waardeering voor hun talenten te vinden, tenzij zij zich hier of daar in een ondergeschikte betrekking wenschen te begeven. Slechts aan enkelen gelukt het, door familierelaties of financieele onafhankelijkheid, een positie in de maatschappij te bemachtigen. Aan de overigen blijft slechts het werken op prijsvragen.

Prijsvragen kan men in twee soorten verdeelen. Tot de eerste soort behooren die, waar den bekroonden gelegenheid gegeven wordt de uitvoering van hun ontwerpen zelven op zich te nemen; tot de andere die, waar van geen uitvoering sprake is, waar de eer en de geldelijke premie het loon van den overwinnaar zijn.

Dat de eerste soort de verkieslijkste is, spreekt vanzelf. Niet altijd echter biedt zich de gelegenheid aan, dergelijke prijsvragen uit te schrijven.

Toch zouden zij veel talrijker kunnen zijn dan thans bij ons te lande het geval is, wanneer bij ieder belangrijk staats- of gemeentewerk een openbare prijsvraag werd uitgeschreven. Het ligt, dunkt ons, alleszins op den weg van de rijksregeering en van de gemeentebesturen, die toch de belangen van het algemeen, dus ook van de bouwkunstenaars, behartigen, voor alles, wat daarvoor vatbaar is, een prijsvraag uit te schrijven, gelijk dit in het buitenland geschiedt. Het bezwaar, dat men telkens met andere vakmannen te doen zou hebben, zou voor een groot deel komen te vervallen, wanneer men, evenals in den vreemde, de vaste technische ambtenaren onder toezicht van den ontwerper met de uitvoering belastte.

Misschien zal men ons tegenwerpen, dat het soms is voorgekomen, dat prijsvragen niet tot een gewenscht resultaat hebben geleid. Meestal was echter de gebrekkige opstelling van het programma, of een andere reden buiten de prijsvraag om, oorzaak hiervan.

Het opstellen toch van een goed programma eischt veel zorg en kennis, en behoort slechts door zeer competente personen te geschieden. Het kort, helder en zaakrijk formuleeren van hetgeen gewenscht wordt, en van de voorwaarden, waaraan door de ontwerpers voldaan moet worden, is lang niet gemakkelijk.

Is het programma niet zeer duidelijk, dan ligt het voor de hand, dat men verschillende opvattingen, dus veel niet gewenschte antwoorden zal krijgen, doch men geve dan den ontwerpers niet de schuld van deze teleurstelling.

Een van de oorzaken van het mislukken van vele prijsvragen is ook, dat bij de uitschrijving de namen van de juryleden niet openbaar gemaakt worden. De vrees, dat misschien onbevoegden tot scheidsrechters geroepen zullen worden, schrikt natuurlijk velen af. Men make dus vantevoren bekend, wie juryleden zullen zijn, wil men een goed resultaat tegemoetzien.

Het is o. i. zeer wenschelijk, dat altijd een bepaalde som vastgesteld wordt, waarvoor redelijkerwijze te verwachten is, dat de ontwerpen uitgevoerd kunnen worden. Ontwerpen, die, na nauwlettend onderzoek, blijken aan deze voorwaarde niet te voldoen, moeten, naar onze meening, terzijde gelegd worden. Niet dat wij aan het goedkoope de zege over het schoone zouden willen gunnen, maar men stelle de bouwsom zoo hoog, dat het mogelijk is haar niet te overschrijden en aan alle eischen van het programma te voldoen.

Vele voorbeelden liggen ons nog versch in het geheugen, waar voor een minimum bedrag een maximum eischen gesteld werd. Die prijsvragen hebben natuurlijk geen gunstig resultaat opgeleverd; maar aan wie is dit te wijten, aan inzenders of aan uitschrijvers?

Ook dient de behandeling der teekeningen nauwkeurig omschreven te worden en moeten alle inzenders, die zich niet aan deze voorschriften gehouden hebben, onverbiddelijk worden uitgesloten.

't Is waar, de kunst wordt dan wel eenigszins aan banden gelegd, doch dat is voor een waar talent geen beletsel. Michel-Angelo beitelde zijn David wel uit een blok, dat tot geen gebruik meer dienstig scheen; Rafael schilderde wel meesterstukken op muren, die door deuren en vensters doorbroken waren!

Houdt men niet de hand aan de bepaling, dat ééne wijze van behandeling gevolgd moet worden, dan kan het gebeuren, dat een vrij middelmatig ontwerp, geestig in perspectief gebracht, of met schitterende kleuren gewasschen, het van alle andere, soms meer verdienstelijke, wint.

Juryleden zijn ook menschen en temidden van veel projecten valt het o zoo zwaar, aan de bekoring, die een aardig geteekend prentje uitoefent, weerstand te bieden.

Eenvoudige lijnteekeningen, zonder tinten of arceeringen, en één perspectief-teekening, ad libitum behandeld, worden meestal in Engeland gevraagd, en het komt ons voor, dat dit systeem vele voordeelen heeft. De perspectief geeft dan gelegenheid om de kunstvaardigheid te toonen, terwijl de lijnteekeningen een volkomen juist oordeel over de werkelijke waarde der ontwerpen vergunnen.

Bij belangrijke prijsvragen wordt in Engeland ook eerst eene algemeene prijsvraag uitgeschreven, waarbij dan b. v. 10 gelijke geldelijke prijzen worden uitgeloofd, terwijl dan onder de 10 overwinnaars nog gekampt moet worden om de eer, de uitvoering te mogen leiden. Voor de algemeene prijsvraag worden dan slechts schetsen gevraagd, zoodat de deelnemers, die geen prijs verwerven, zich geen belangrijke onkosten behoeven te getroosten.

Ware het niet, dat aan een dergelijke prijsuitschrijving nogal geld besteed moet worden, wij zouden ze ook voor ons land het meest gewenscht vinden.

De besloten prijsvraag tusschen die 10 mededingers is natuurlijk in hooge mate interessant en heelwat belangwekkender dan de besloten prijsvragen bij ons, waar men slechts een zeker aantal meer of min bekende architecten om familie- of andere relatiën uitnoodigt, terwijl men de overigen eenvoudig thuislaat.

Soms is ter verdediging van deze handelwijze aangevoerd, dat men zekerheid verlangde met ervaren en practische mannen te doen te hebben, en dezen bij een openbare prijsvraag wegblijven. Gesteld eens, dat dit zoo is, waarom doen zij het dan? Willen zij als „*hors concours*", niet gevaar loopen om geslagen te worden en van hun voetstuk te tuimelen; is soms de kans om geld te verdienen te onzeker; of is lauwheid oorzaak van die onthouding?

Wij weten dat natuurlijk niet, maar betreuren het, dat de ervaring, die men aan mannen met grijzende haren meent te mogen toeschrijven, oorzaak moet wezen, dat men dikwijls zeer kundige jongeren, die, helaas, nog geen enkel sneeuwvlokje in de lokken kunnen aanwijzen, achteruitzet! Der jury blijve het oordeel omtrent de practische waarde van het ontwerp, omtrent de capaciteit van hem, die als uitvoerder zal optreden. Niet altijd staat de mate van kennis in rechtstreeksche verhouding tot het jarental.

Ook op de prijsvragen der tweede soort, waarbij geen uitvoering van het project in uitzicht gesteld wordt, is veel van het bovengezegde van toepassing.

Doch daarbij is nog meer op te merken. Men neme b. v. als onderwerpen niet altijd koningsverblijven, kathedralen of andere zeer omvangrijke monumenten, maar ook vooral kleinere bouwwerken, voorwerpen van kunstnijverheid, enz.

Niet alleen is in de meeste gevallen de geldelijke premie, die hiertelande bij prijsvragen beschikbaar gesteld wordt, niet groot genoeg om daarvoor zooveel werk te kunnen verlangen, maar onderwerpen als de laatstbedoelde zullen ongetwijfeld veel meer nut hebben.

Wij hechten bijzonder veel aan het toekennen van geldelijke premiën. Waar ons de Grieken ten voorbeeld gesteld worden, die wel om een lauwerkrans kampten, gelooven wij, dat de meeste jongeren, voor wie Fortuna slechts een bijna onmerkbaar glimlachje overheeft, meer ambitie zullen hebben, als een bepaald honorarium wordt uitgeloofd.

Medailles hebben weinig waarde: dragen toch kan men ze niet, te gelde maken wil men ze niet, weigeren durft men ze niet. Daarom liever geldelijke prijzen uitgeloofd, die ieder welkom zijn.

Reeds wezen wij erop, hoe omzichtig men met het benoemen van de jury moet zijn, en dit is te meer noodig, als haar rapport van beoordeeling inderdaad leerrijk en bevredigend zal zijn. Het is nog zoo gemakkelijk niet, een goed beoordeelingsrapport samen te stellen.

Veel rapporteurs van den laatsten tijd maakten er zich „met den Franschen slag" af, of meenden te kunnen volstaan met het bespreken der bekroonde ontwerpen. Hoe weinig opwekkend dit voor de deelnemers is, behoeft hier geen betoog. Wel is eens ter verontschuldiging aangevoerd, dat het rapport niet voor de inzenders maar voor de uitschrijvers wordt opgemaakt, maar wij betreuren het, dat een Nederlandsch architect, die toch geacht kan worden het wel te meenen met zijn kunst en haar beoefenaars, iets dergelijks heeft durven beweren.

Het rapport van beoordeeling zij duidelijk en onpartijdig. Het prijze, waar te prijzen valt, en waar fouten mochten begaan zijn, verzuime het niet daarop te wijzen. Gedachtig aan de spreuk: „*La critique est aisée, l'art c'est de faire*", blijve het steeds humaan, teneinde niet ontmoedigend te werken. Hatelijkheden of zelfs geestigheden dienen vermeden te worden — zij passen niet in een beoordeelingsrapport. Wil men er een enkelen wenk, een enkele welgemeende raadgeving invoegen, welnu, wij hebben er vrede mee, mits het rapport maar niet te waterig worde.

Het openbaar tentoonstellen van alle ingekomen antwoorden is bepaald noodzakelijk, zoowel om zich van de juistheid van het door de jury uitgesproken oordeel te kunnen overtuigen, als tot leering der inzenders.

Het verdient o. i. afkeuring, als men alleen de bekroonde ontwerpen tentoonstelt, daar men dan den schijn op zich laadt, het daglicht te schuwen, wat toch meestal wel niet het geval zal zijn.

De bouwkunst begint in Nederland thans te herleven, maar er is nog veel, dat tot nadenken stemt. Pleit het voor de Nederlandsche architecten, dat juist het

ONTWERP EENER VILLA.

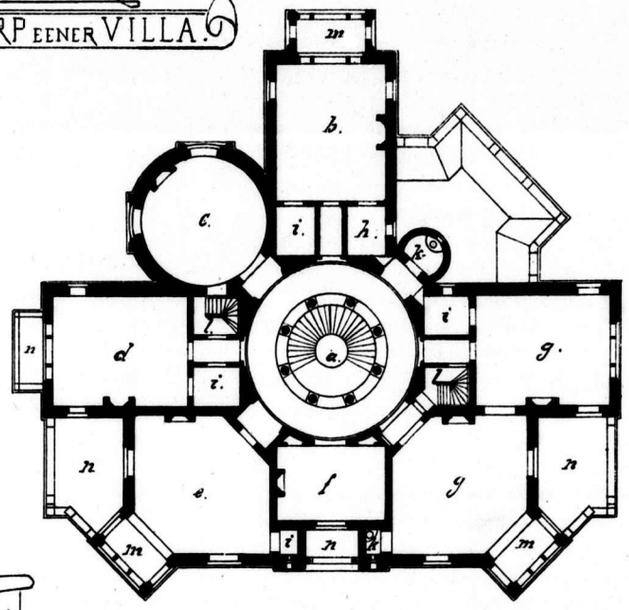

1E ETAGE.

REZ DE CHAUSSÉE

- a Ingang
- b Vestibule
- c Trapzaal
- d Spreekkamer
- e Kinderkamer
- f Keuken
- g Biljardkamer
- h Dessertkamer
- i Diensttrap
- k Eetkamer
- l m Huiskamer
- n Toilet
- o Privaat
- p Lift
- q Décharge
- r Loges
- s Veranda's
- t Terrassen

1E ETAGE.

- a Trapzaal
- b Slaapk: voor Mynh: en Mevr:
- c id: Jongenheer
- d e Logeerkamer
- f Slaapk: Jonge Jufvr
- g id: kinderen
- h Badkamer
- i Garderobe
- k Privaten
- l Diensttrappen
- m Loge
- n Balkons

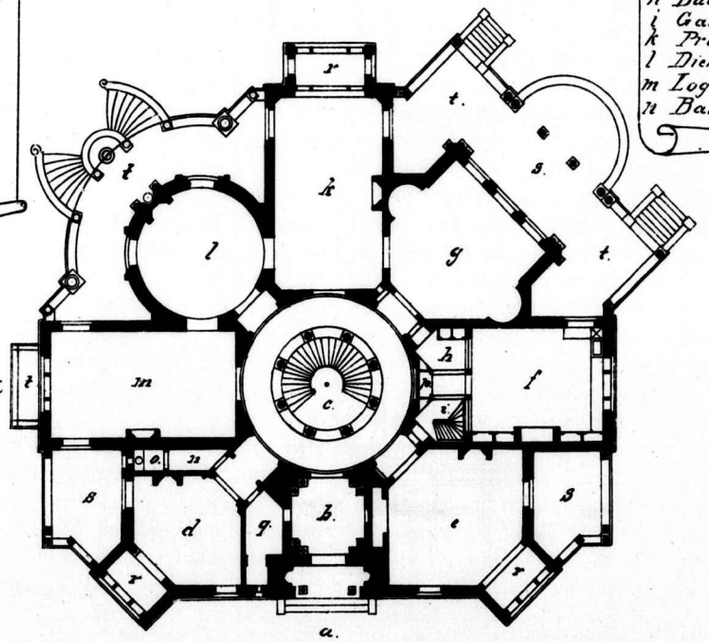

REZ DE CHAUSSÉE

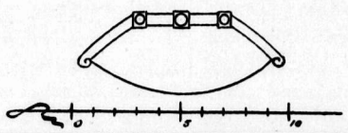

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

ONTWERP EENER VILLA.

FAÇADEN.

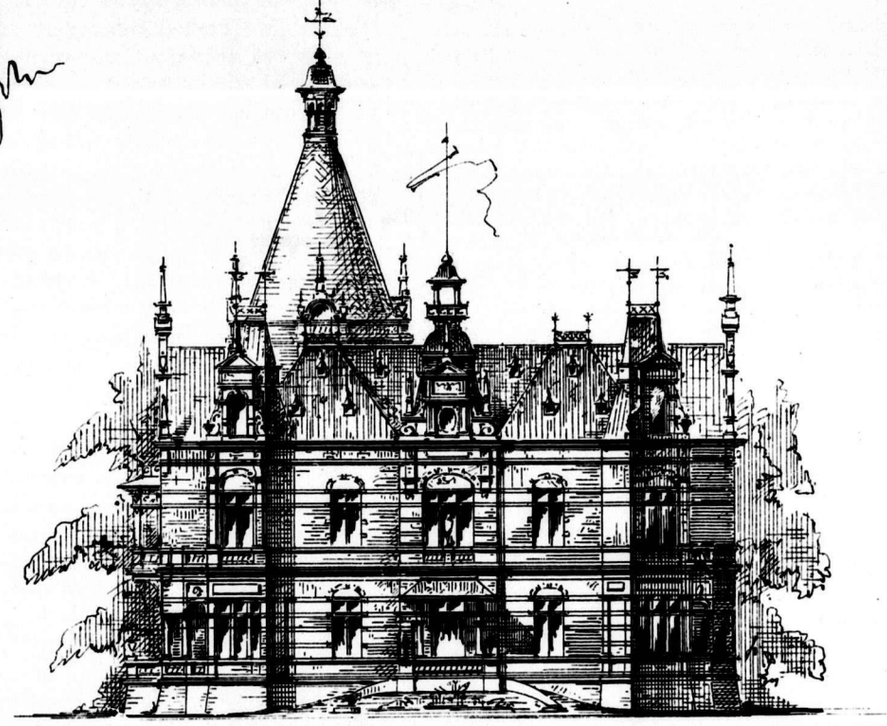

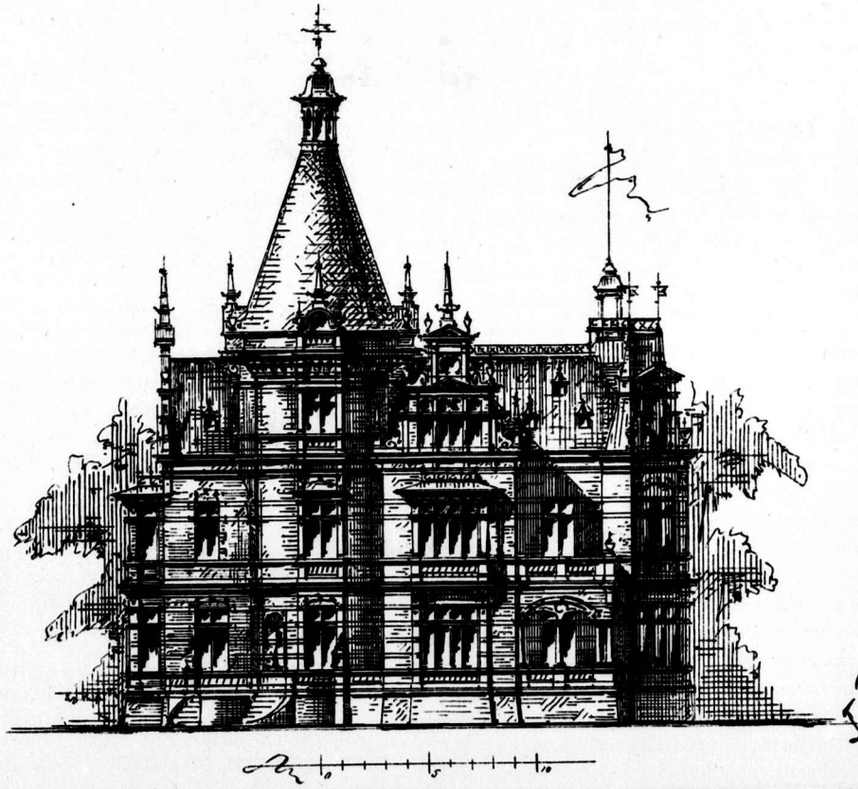

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 6 Januari 1883.

meest wordt deelgenomen aan die prijsvragen, die kunnen beschouwd worden, der kunst onwaardig te zijn?

't Is waar, velen, die weten dat bij een dergelijke gelegenheid ieder, die eenige achting voor zich zelf heeft, thuisblijft, denken met Boileau:

„*Tel brille au second qui s'éclipse au premier*".

Het ware echter te wenschen, dat bij zoodanige prijsvragen allen zich onthielden, dan zou men niet zulke onzinnige eischen stellen, en dus de Kunst een kaakslag geven.

Hoewel hiertelande bij prijsvragen, in de laatste jaren uitgeschreven, veel geschiedde, dat niet richtig was, hoorde men slechts zeldzaam van protest. De Nederlandsche architect, van nature reeds eenigszins flegmatiek, schijnt vaardiger met de trekpen dan met het gevederd riet, en grijpt daarnaar slechts, om den aannemer zijn wenschen en voorschriften kenbaar te maken.

Door uitvoerige bespreking van hetgeen op prijsvragen betrekking heeft, hopen wij in dien toestand verandering te brengen. Voor ieder, die omtrent prijsvragen eenige mededeeling kan doen, staan onze kolommen open. Op die wijze kan door wrijving van gedachten een zeer gewenscht licht verkregen worden.

Amsterdam, Jan. 1883. A. W. Weissman.

(A et A) BIJ DE PLAAT.

Het ontwerp, bij dit nommer gevoegd, werd vervaardigd als antwoord op een besloten prijsvraag, in 1881 uitgeschreven door den heer B. W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam. Daar het bouwterrein te Hilversum gelegen was, moesten de vormen in overeenstemming gebracht worden met het pittoresk landschap. Ontwerper meende aan baksteenbouw, door bergsteen afgewisseld, de voorkeur te moeten geven en streefde ernaar door een afwisselend silhouet met de omgeving in harmonie te komen. Bij de indeeling der plans waren het natuurlijk de wenschen van den bouwheer, die inachtgenomen moesten worden.

Jan Springer.

Genootschap „Architectura et Amicitia"
te Amsterdam.

BUITENGEWONE PRIJSVRAAG.

Uitgeschreven in het jaar 1883.

EEN SCHOORSTEENMANTEL.

Er wordt voorondersteld, dat de schoorsteenmantel zal zijn geplaatst in een Eetzaal van een Hotel of Restaurant, en dat deze zaal een breedte heeft van 7.— M., een lengte van 12.— M. en een hoogte van 5.— M.

Verder dat de schoorsteenmantel is geplaatst aan den smallen wand der zaal.

De schoorsteenmantel kan rijk worden behandeld, en moet geheel in marmer worden uitgevoerd.

Het marmer zal zijn voornamelijk Nassausch uit de groeven van Gebrs. Hergenhahn te Diez a/d Lahn in Nassau.

Er worden verlangd de volgende teekeningen:

1. Een vooraanzicht.
2. Een zijaanzicht.
3. De noodige horizontale en verticale doorsneden.
4. De details van alle profileeringen, ornementen, enz.

De teekeningen genoemd in sub 1, 2 en 3 op $^1/_{10}$ der ware grootte en die in sub 4 op ware grootte.

De teekeningen moeten in inkt eenvoudig worden behandeld, terwijl de verschillende marmersoorten in kleuren worden aangegeven.

De details op ware grootte mogen in potlood zijn geteekend.

De opgegeven schalen zijn verplichtend; teekeningen op een andere schaal vervaardigd, komen bij de beoordeeling niet in aanmerking.

De stijl wordt den ontwerper vrijgelaten, doch zal bij de conceptie moeten worden gelet op de eigenschappen van het materiaal en zijn bewerking.

De monsters van de marmersoorten zijn voor de mededingers te bezichtigen iederen Donderdagavond ten Bureele van het Genootschap, Maison-Stroucken, Marnixstraat, alhier.

De firma Gebrs. Hergenhahn, te Diez a/d Lahn in Nassau, heeft op zich genomen, het bekroonde ontwerp voor hare rekening te doen uitvoeren en op de Koloniale Tentoonstelling, in 1883 alhier te houden, te exposeeren.

De vervaardiger van het bekroonde ontwerp zal zich omtrent de uitvoering met genoemde firma moeten verstaan en haar de noodige inlichtingen en ontbrekende details verschaffen.

Aan den vervaardiger van het der bekroning waardig gekeurde ontwerp, zal worden uitgereikt als 1e prijs: het Eervol Getuigschrift van het Genootschap en eene premie van 100 Gulden, en als 2e prijs aan het daaropvolgend ontwerp eene premie van 40 Gulden.

De inlevering der ontwerpen, met stipte inachtneming van Art. 67 der Wet van het Genootschap, moet geschieden vóór of op den 31sten Januari 1883 franco, ten huize van den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851, alhier.

Amsterdam, 1 Januari 1883.

Jan Springer,
Voorzitter.

C. B. Posthumus Meyjes,
1ste *Secretaris.*

BERICHT.

Het eerste nommer van den achttienden jaargang geeft de wijze aan, waarop *De Opmerker* voor het vervolg zal worden uitgegeven; elke week zullen minstens acht bladzijden in groot-4°-formaat het licht zien, bestemd voor hoofdartikelen, verslagen, mededeelingen en advertentiën, terwijl de rubriek *aanbestedingen* op vier bladzijden van gelijk formaat, geheel afzonderlijk, zal behandeld worden.

Door den krachtigen steun van het Genootschap „Architectura et Amicitia" daartoe instaatgesteld, zal elke jaargang opgeluisterd worden door minstens twaalf photolithografische afbeeldingen op het gebied der bouwkunst; de plaat, die bij dit nommer verzonden wordt, geeft de wijze van uitvoering aan.

Het Weekblad wordt aan alle gewone en buitenleden van „Architectura et Amicitia" verzonden en is voor het publiek verkrijgbaar tegen betaling van *f* 2.25 per 3 maanden, waarover in het midden van elk kwartaal beschikt wordt. Bij vooruitbetaling blijft de oude prijs van zes gulden per jaar onveranderd, mits dit bedrag vóór den 1sten Februari per postwissel wordt toegezonden aan het „Bureau van *De Opmerker* te Arnhem". De abonnementsprijs voor het buitenland bedraagt *f* 7.50 en voor Nederlandsch-Indië *f* 9, beiden bij vooruitbetaling te voldoen.

De advertentiën worden naar den maatstaf van twintig cent per regel en tien cent voor het bewijsnommer berekend; voor herhaalde plaatsing en abonnementen voor 250, 500 en 1000 regels per jaar worden op franco aanvraag nadere inlichtingen verstrekt. Advertentiën van geneesmiddelen, loterijen en dergelijken, die naar de zienswijze der Redactie in dit weekblad niet tehuis behooren, worden geweigerd.

Afzonderlijke nommers worden, voorzoover de voorraad strekt, tot den prijs van vijftien cent per exemplaar en bijberekening van vijf-en-twintig cent per plaat, niet anders dan à contant verkocht en nimmer in rekening gezonden.

Tot bevordering van den geregelden gang der zaak wordt den leden van „Architectura et Amicitia" beleefdelijk verzocht hunne stukken, brieven en kennisgevingen van verandering van woonplaats te adresseeren aan den Eerste-Secretaris van dat Genootschap, den heer C. B. Posthumus Meyjes, Prinsengracht 851 te Amsterdam. Alle andere stukken, advertentiën en brieven van abonnenten worden ingewacht aan het adres „Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat A 28 te Arnhem."

De Redacteur-Uitgever.

METSELEN.

Onder bovenstaand opschrift kwam in het nommer van 23 December ll. een artikel voor, betreffende het al of niet noodzakelijke van het horizontaal leggen der steenen over de muurdikte, waaromtrent ondergeteekende zich gedrongen gevoelt zijn bescheiden meening uit te drukken. Vooraf dient te worden gezegd, wat metselen is; daaruit kan het antwoord op bovengenoemd vraagstuk worden afgeleid, namelijk, of de steen „afwaterend" dan wel „horizontaal" over de muurdikte moet worden gelegd.

Een metselaar begint, nadat profielen gesteld en de overige hulpmiddelen in orde zijn, zich te verzekeren omtrent de geschiktheid der specie en steen; de specie moet goed samenhangend en gebouwd, de steen winddroog en niet „waternat" zijn. Is dit alles zoo 't behoort, dan wordt de specie voor de laag gespreid, en de steenen worden onder het opnemen bezien en met den zoogenaamden rijken kant naar beneden en den armen kant naar boven gelegd. Dit laatste dient, omdat van bijna alle steenen het eene vlak (ondervlak) grooter is dan het andere (bovenvlak), en de steen derhalve merkbaar taps toeloopt. Zoo volgt opnieuw een rijken op een armen kant, doch niet dan nadat de voorgaande laag afhellend naar buiten is gelegd.

Het blijkt dus uit den aard der steen (baksteen), die reeds bij het verlaten van den vorm een minder zuiver haaksche gedaante verkreeg, daar hij altijd aan den afgestreken kant grooter is dan aan den tegenovergestelden, dat het afwaterend metselen niet alleen voor inwatering van den muur, maar ook voor het vlakwerken aan de voorzijde noodig is, terwijl daarbij tevens eene behoorlijke voeg dient te worden gehouden.

Om het inwateren te verhinderen, is het ook noodig die bewerking te verrichten. Waarom toch regent een muur, door een metselaar op de boven omschreven wijze opgetrokken, niet in, als zoowel steen als specie voor buitenwerk bestand zijn? Omdat het regenwater, op het vlak van den muur slaande, in de steen voor een gedeelte wordt opgenomen, doch door de afwaterende kalklaag, waarin hij gelegd is, opnieuw naar buiten wordt gevoerd. Het water dringt in den steen, zakt naar de onderzijde, komt op de specie, en wordt daarover naar buiten geleid. Is de muur niet afwaterend gemetseld, dan heeft natuurlijk de werking omgekeerd plaats, en het water loopt naar binnen.

Een metselaar zal nooit te veel afwaterend werken, wijl er dan *gekeperd* wordt, en het werk niet vlak is. Ook is het niet te verwonderen, dat zich eene groote moeilijkheid voordoet bij het gebruik van kunstzandsteen, die, wegens de hooge zuiverheid van vorm, ongeschikt is voor afwaterend metselwerk.

Het gebruik van slappe specie en natte steen voor schoon en net werk verdient afkeuring wegens de moeilijkheid om, met aldus door water verzadigde materialen, net te werken; alléén van winddroge steen in goed doorbouwde specie kan men goed metselwerk verwachten.

Vatten we al het voorgaande samen, dan komen wij tot de conclusie, dat, teneinde droge muren en vlak werk te verkrijgen, er dient te worden *gemetseld*, waarvoor afwaterend werken noodig en nuttig is; verder dat daarvoor bij een metselaar niet de minste zorg behoeft te bestaan, want hij, die het vak verstaat, kan dat werk maken zonder inspanning of moeite, en zal zonder twijfel *afwaterend metselwerk* leveren.

M. A. DE ZWART.

Voorburg, 28 December '82.

STEENFABRIKAGE.

Door den heer R. van Wijck, steenfabrikant te Heteren, en een aantal zijner vakgenooten is een adres aan de Tweede Kamer gericht tot ondersteuning van het adres, door de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Veendam en een aantal andere vereenigingen en personen, welke bij de steenfabrikage belang hebben.

Deze herinneren hoe zij zich reeds vele maanden geleden tot den Minister van Waterstaat hebben gewend, maar zonder antwoord te bekomen, met het verzoek om wijziging in de bestekken voor openbare werken. Zij verlangen, dat voor nog te besteden werken aan het Merwede-kanaal gebakken steen en geen bazalt zal worden voorgeschreven.

Tot dusverre zijn bijna alle bruggen en sluizen in Nederland van gebakken steen gebouwd; de ondervinding heeft bewezen dat zij daarvoor zeer geschikt is, terwijl de prijs niet hooger is dan die van bazalt. Al mocht de prijs echter iets duurder zijn, daartegenover staat, dat door het bezigen van gebakken steen vele indirecte voordeelen verkregen worden, in den vorm van patent en belastingen, terwijl aan duizenden arbeiders werk wordt verschaft. Als geen gebakken steen meer wordt gebezigd, dalen de prijzen der uiterwaarden; de turf-exploitatie vermindert erdoor en dientengevolge ook het incultuurbrengen van afgeveende heiden; de schipperij geniet van het vervoer van turf en steenen groot voordeel; de opbrengsten van sluis- en kanaalgelden stijgen daardoor. Duizenden gezinnen van arbeiders vinden in deze verschillende takken hun bestaan; alleen aan werkloon wordt door de steenfabrikanten vijf millioen uitbetaald.

Uit dien hoofde betreuren de adressanten het zeer, dat de inlandsche steenfabrikage door de Regeering wordt opgeofferd en tenachtergesteld bij het buitenland. Zonder het minste voordeel voor het algemeen belang worden duizenden inwoners benadeeld.

Adressanten vragen geen bescherming door het belasten van buitenlandsch fabrikaat, maar alleen de voorkeur bij groote openbare werken.

Door de „Vereeniging van Steenfabrikanten in de Provincie Groningen" is het volgende adres gezonden:

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Geeft met gepasten eerbied te kennen de Vereeniging van Steenfabrikanten in de Provincie Groningen, erkend bij kon. besluit dd. 16 Maart 1882:

dat zij niet kan nalaten hare belangen en die van aanverwante takken van inlandsche Nijverheid bij Uwe Hooge Vergadering bloot te leggen, nu door maatregelen van rijkswege genomen, de steenfabrikage hiertelande een gevoelige knak zal worden toegebracht. Bij de aanbesteding der sluizen te Vreeswijk en te Nichtevecht heeft Z. E. de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid toch kunnen goedvinden, in de bestekken de bepalingen te doen opnemen, dat een groot gedeelte van het metselwerk moet zijn van bazalt.

Tal van adressen over deze zaak tot Z. E. gericht, zijn onbeantwoord gebleven, ofschoon duidelijk het alzijdig voordeel is aangetoond van het gebruik van inlandsche gebakken steen, boven buitenlandsch product.

Z. E. schijnt dus willens en wetens te willen medewerken tot den ondergang van een tak van Nijverheid hiertelande, die totnutoe aan duizenden en nogmaals duizenden een bestaan verzekert; en ofschoon totdusver, zeer ten onrechte, bij Rijkswerken, steen uit deze provincie heeft moeten ten achteren staan — bij Waalsteen — kan zij toch niet nalaten hare stem bij de velen te voegen, nu het hier geldt een algemeen Nederlandsch belang.

Met vertrouwen wendt de Vereeniging zich tot Uwe Hooge Vergadering om haar de belangen op te dragen van een tak van Nijverheid, die, wordt ze niet miskend, zeer zeker zal blijven strekken tot bloei des Lands, doch die thans roekeloos wordt benadeeld.

De Vereeniging twijfelt dan ook niet, of haar verzoek om voor Rijkswerken Nederlandsch fabrikaat te gebruiken, dat blijken gegeven heeft den tand des tijds te kunnen doorstaan, zal bij Uwe Hooge Vergadering den gewenschten steun ondervinden.

't Welk doende,

Het bestuur der Veren. voornoemd:

(get.) A. H. VAN BERGEN, *President.*

(get.) K. SWITTERS, *Secretaris.*

Groningen, 12 December 1882.

GEKLOOFDE PLAFONNEERLATTEN.

Het zal voor de lezers van dit blad onnoodig zijn de wijze, waarop de plafonds hiertelande in den regel gemaakt worden, uitvoerig te beschrijven. De binten of wel de plafondhangers worden met schrooten bespijkerd en beriet, waarna de pleisterlaag op de berieting wordt aangebracht. Slechts in enkele gevallen, waar het berachelen door den vorm van het plafond of der lijst moeilijkheden geeft, gaat men tot de meer kostbare wijze over om rinkellatten te gebruiken, waarbij de berieting onnoodig is. In het buitenland, en vooral in België, worden gekloofde plafonneerlatten in toepassing gebracht en wij zijn van meening, dat deze aanbeveling verdienen, te meer daar hierdoor kosten bespaard worden. Bij belangrijke werken te Brussel werden deze latten gebruikt, o. a. bij den bouw van het Paleis van Justitie, het Palais du Midi, het Eden-theater en eenige gemeentescholen; ook bij den bouw van de nieuwe kazernes in het nabijgelegen Etterbeek vonden ze toepassing. Deze latten worden vervaardigd van Noorsch dennenhout en machinaal gekloofd; zij worden geleverd in lengten van 0.8 tot 1.4 M. en hebben gewoonlijk eene dikte van 4.5 mM., terwijl de bos 120 strekkende meter inhoudt, waarmede 4.70 M². kunnen beracheld worden. Daar de prijs dezer latten *f* 0.95 per bos bedraagt, ligt het voordehand, dat deze wijze van werken tot eene besparing van kosten aanleiding geeft.

Terwijl toch bij de gebruikelijke samenstelling de schrooten op korten afstand gelegd en beriet worden, geeft de nieuwe wijze het voordeel, dat de schrooten met tusschenruimten van 30 tot 40 cM. gelegd en daarna met de gekloofde latten bespijkerd worden. Er zijn in de eerste plaats minder schrooten noodig, waardoor materiaal en arbeidsloon gespaard wordt, terwijl de kosten voor aankoop en aanbrengen der latten minder zijn dan die der berieting, waartoe riet, koperdraad en arbeid moet geleverd worden. Er is een onmiskenbaar geldelijk voordeel, maar afgescheiden daarvan moet erop gewezen worden, dat de samenstelling eene meerdere duurzaamheid waarborgt. De onderlaag der bepleistering wordt tusschen de latten gedrongen en hierdoor ontstaat eene betere verbinding dan bij het aanbrengen van berieting mogelijk is; het gevaar van het afvallen van plafonds door het roesten van het koperdraad wordt hierdoor vermeden.

De gekloofde plafonneerlatten worden te Brussel vervaardigd in de fabriek der Société Anonyme Belge de Découpage Mécanique en zijn door tusschenkomst van den generaal-agent voor Nederland, den heer Theod. Ferd. Bierhorst te Haarlem, te bekomen.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

⊙ Men leest in *Knowledge* onder dagteekening van 22 December jl.: „Gedurende den jongsten buitengewonen mist, hield de *Edison Electric Light Company*, die de noodzakelijkheid erkende het licht aan hare abonnenten zonder tusschenpoozen te verschaffen, hare dynamo's te Holborn-viaduct *vier-en-zestig uren* aan den gang zonder op te houden. De stroom werd geleverd door twee groote dynamo's, die om beurten werden gebruikt. De verwisseling heeft plaats zonder merkbaren stilstand in de verlichting."

§ De eerste aflevering van het *Organ für die Fortschritte des Eisenbahnwesens* voor het pas ingetreden jaar bevat een opstel met afbeelding van Rudolf's nieuwen gepatenteerden rem voor spoorwegvoertuigen of *Gewichts-Gruppenbremse*. Het remmen geschiedt in de geheele wagengroep oogenblikkelijk (binnen één tot twee seconden); de rem werkt automatisch; hij kan uit elk standpunt dadelijk in werking worden gebracht. De toestellen worden vervaardigd in de hoofdwerkplaatsen van den Semmering en werken zeer nauwkeurig en veilig. Om de voor een gewonen wagen noodige remkracht van ongeveer 6000 kilogram te bereiken, is, naar gelang der kleinere of grootere veerkracht van het remtoestel, een remgewicht van 50 tot 100 kilogram voldoende. De veerkracht van een toestel kan zoo verminderd worden, dat het remgewicht de zwaarte van 70 kilogram niet behoeft te overtreffen.

Bij den gewichtsrem is de remkracht van alle toevallen onafhankelijk. Slijtingen aan de beweegbare deelen zijn zonder eenigen schadelijken invloed. Het remmen kan naar welgevallen gematigd worden. Men heeft bij dezen gewichtsrem de grootte der remkracht ten volle in zijn macht. Zonder eenige bijzondere inrichting kunnen ook verwijderde, van remmen voorziene wagens tot een groepenrem vereenigd worden. De werking is rustig, volkomen vrij van stooten. De door den plotselingen val van het remgewicht schijnbaar onvermijdelijke schok wordt opgevangen door het veerkrachtige deel van het remtoestel en is niet voelbaar.

Hetzelfde tijdschriftnommer behelst eene beschrijving met afbeelding van Weickum's gepatenteerden snelrem voor spoorwegvoertuigen en tramway met differentiaalschroef. Hij werd bij verscheidene wagens der Hon-

gaarsche Staatsbanen en bij meer dan zestig tramwaywagens der Pester en Weener *Strassenbahn-Gesellschaften*, bijwijze van proef, sinds verscheidene maanden gebruikt en heeft buitengewoon gunstige uitkomsten geleverd.

Een groot voordeel is de goedkoope vervaardiging. Van de zijde der keizerlijke en koninklijke *General-Inspection für die österr. Eisenbahnen* werd bij een proefneming op 20 Mei jl. dit remstelsel voor de beste van alle inrichtingen dezer soort verklaard. Uitstekende technici hebben dit oordeel over den differentiaal-rem bekrachtigd.

§ De Deensche Regeering heeft een proef doen nemen met Jürgensen's dynamo-machine. Zij werd vergeleken met Gramme's machine. De volgende tabel doet het gemiddelde van vier dagen arbeid kennen.

	Gramme	Jürgensen
Omwentelingen in de minuut	475	400
Normaal licht	28,890	40,000
Warmtegraad tusschen den ring na vier uren	30° R.	25° R.
Weerstand in den dynamo in Ohm's	0.424	0.390
Lengte van den draad op de magneten	3,160 M.	330 M.

Hieruit blijkt, dat Jürgensen's dynamo 38 % meer licht gaf dan die van Gramme, terwijl tevens deze negentig malen zooveel draad vereischte als zijn mededinger.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Voor het laatste toelatings-examen der Ambachtsschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, hebben zich aangemeld 47 candidaten, waarvan 30 de beschikbare plaatsen hebben ingenomen, verdeeld over de verschillende ambachten of vakken, als: 14 timmerlieden, 3 meubelmakers, 2 beeldhouwers, 1 draaier, 8 machinisten, 1 stukadoor en 1 schilder.

— Door den auctionaris R. W. P. de Vries, in de Warmoesstraat alhier, zullen 20 dezer en volgende dagen de belangrijke rechtsgeleerde, theologische en technische bibliotheken worden geveild, nagelaten door wijlen Mr. G. Schimmelpenninck Jr., vice-president van het Provinciaal Gerechtshof van Noord-Holland, W. C. H. Broekman, notaris te Vianen, en J. G. van Gendt Jr., hoofdingenieur in Japan.

De lijvige catalogus van ruim 3600 nommers bevat veel schoons op schier elk gebied van wetenschap.

ARNHEM. In de zitting van 30 December hechtte de Raad met 23 tegen 1 stem zijne goedkeuring aan de door de commissie ontworpen voorwaarden, waarop aan de heeren Van den Broek en Van Barneveld Kooy Jr. concessie kan worden verleend tot den aanleg van eene waterleiding binnen deze gemeente.

GRONINGEN. In de op 30 December ll. gehouden gemeenteraadsvergadering is ingekomen eene voordracht van Burgemeester en Wethouders tot benoeming van een hoofdopzichter bij den dienst der gemeentewerken. Uit de 44 sollicitanten zijn op de voordracht geplaatst: J. A. Nieuwenhuis, tijdelijk opzichter bij de gemeentewerken; M. Viets Mzn. te Grijpskerk; A. C. M. Hofman Azn. te Sliedrecht en A. de Groot te Amsterdam. De benoeming zal vermoedelijk op 14 dezer plaats hebben.

VENLOO. De voorwaarden en tarieven voor den aan te leggen spoortram in deze gemeente door den heer E. O. de Burlett, van Rotterdam, zijn door den Gemeenteraad goedgekeurd, waarbij tevens is bepaald, dat deze tram binnen 18 maanden na het verleenen van de goedkeuring gereed moeten zijn.

DOETINCHEM. De Raad willigde het verzoek van den Directeur der Gasfabriek in om zijne jaarwedde tot *f* 1600 te verhoogen.

NIEUW-AMSTERDAM. Volgens berichten, in verschillende dagbladen voorkomende, zal te dezer plaatse een fabriek opgericht worden voor het wasschen en drogen van vlassige en drassige veenspecie, onder den naam van *lok* bekend, met 't doel om het vervolgens naar Parijs te zenden en tot verschillende artikelen te verwerken. De ondernemer, een Franschman, heeft zich tot dit einde met de heeren L. B. J. Dommers en G. L. Gratama, verveners te Nieuw-Amsterdam, in verbinding gesteld.

† Wij hebben vroeger in dit weekblad gewezen op de verschijning van het eerste deel over de spoorwegen in de Vereenigde-Staten door Lavoinne en Pontzen, bij Dunod. Het tweede, dat over exploitatie handelt, is nu ook in het licht gekomen. Het is zeer belangrijk. Het zij den ingenieurs, financiers en staatshuishoudkundigen aanbevolen. De spoorwegmaatschappijen kunnen er Fink's weldadige associaties of syndicaten in bestudeeren.

ONDERSCHEIDINGEN.

Jhr. G. J. G. Klerck, Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, is benoemd tot commandeur in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

BENOEMINGEN.

Door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Oost-Indië is benoemd tot *adspirant-ingenieur bij den Waterstaat*, de civiel-ingenieur A. Vroesom de Haan, thans tijdelijk adjunct-commies bij den post- en telegraafdienst.

Het Gemeentebestuur van Nijmegen heeft den heer H. de Leeuw te Roermond benoemd tot leeraar in het rechtlijnig teekenen aan de burgeravondschool.

In plaats van den heer P. Crans, is tot tijdelijk directeur bij de Rijnlandsche Stoomtramwegmaatschappij benoemd de tegenwoordige chef van dienst, de heer Van Beusichem.

INGEZONDEN STUKKEN.

WATERBOUWKUNDE.

Uitgaaf van Gebr. Van Cleef, Den Haag.

Mijnheer de Redacteur,

In Mei 1877, dus bijna zes jaar geleden, werd door Gebr. Van Cleef, een prospectus in de wereld gezonden betreffende de uitgaaf van een Waterbouwkunde, bewerkt door de heeren Henket, Steuerwald, Van der Toorn, Stieltjes en Schols. Volgens dat prospectus zou het werk, dat in een algemeen erkende behoefte moest voorzien, in omstreeks 3 jaren compleet zijn. De omvang werd geraamd op ruim 125 vel druks en even zooveel platen.

Thans, Januari 1883, zijn daarvan verschenen p.m. 70 vel druks en 82 platen. Een oningewijde zou hieruit de gevolgtrekking maken, dat het werk in die 5 à 6 jaar althans voor ruim de helft is voltooid, en dus binnen nogmaals vijf jaar gereed zou kunnen zijn.

Neemt men echter in aanmerking, dat van de 17 Afdeelingen met 104 Hoofdstukken, waarin het geheele werk verdeeld is, nog slechts 4 Afdeelingen in bewerking zijn, en daarvan 10 à 11 Hoofdstukken zijn voltooid, dan komt men — uitgaande van de aannemelijke vooronderstelling, dat de gemiddelde omvang der nog te wachten Hoofdstukken nagenoeg even groot is als die der verschenen Hoofdstukken — tot de conclusie, dat het werk ongeveer voor een tiende gedeelte gereed is, en dus de vermoedelijke omvang 700 vellen druks en 800 platen zal bedragen. De tegenwoordige voortgang der uitgaaf als maatstaf nemende, kan het werk over 50 jaar voltooid zijn, en zullen de kosten, oorspronkelijk geraamd op p.m. *f* 45.—, vermoedelijk het vijfvoud van dat bedrag overschrijden.

Naar aanleiding van bovenstaande gegevens meen ik de volgende vragen te mogen stellen:

1. Waaraan of aan wie is het toe te schrijven, dat de uitgaaf van een werk, binnen 3 jaar toegezegd, na zes jaar nog slechts voor één tiende gedeelte is voltooid?

2. Is men door zijn inteekening tegenover den uitgever gebonden om levenslang bij te dragen tot de uitgaaf van een werk, dat vijfmaal omvangrijker en kostbaarder belooft te worden dan in het prospectus is voorgespiegeld?

Aan de voorgaande sluit zich nog, zonder in een beoordeeling van het werk zelf te treden,

een 3e vraag, nl. of de meerdere waarde van het werk en het belang der inteekenaren geëvenredigd zijn aan de kolossale uitbreiding, die het tijdens de bewerking blijkt te zullen ondergaan, en de daaruit voortvloeiende meerdere kosten?

A. G.

NB. Het antwoord op de tweede vraag hangt af van de voorwaarden, waarop ingeteekend werd. *Red.*

CORRESPONDENTIE.

Den heer A. H. van Bergen te Heiligerlee. Het toegezonden antwoord op het schrijven van den heer Ch. R. Kouveld te Amsterdam, in zake het doen van proefnemingen met brandspuiten te Wierickerschans, wordt niet opgenomen. De strijd over dit onderwerp heeft voor de lezers van het weekblad weinig belang, nu hij dreigt personeel te worden.

Den heer L. In het volgende nommer zal een schrijven over de benoeming van een hoofdopzichter bij het kanaal van Amsterdam naar de Merwede worden opgenomen.

De Administratie vestigt er de aandacht op, dat zij wellicht, buiten hare schuld, oorzaak is, dat enkele abonnenten twee exemplaren van dit nommer ontvangen. De gewone en buitenleden toch van Architectura et Amicitia hebben recht op vrachtvrije toezending van een exemplaar van het Weekblad; hunne namen zijn door het Bestuur van dit Genootschap opgegeven, maar er zijn vele exemplaren, die aan het adres van heeren boekhandelaren worden verzonden, zonder dat de Administratie de namen der geabonneerden kent. In die gevallen is het niet te voorkomen, dat er twee exemplaren worden afgezonden, tenzij de belanghebbende zijnen boekhandelaar kennis geeft, dat verdere toezending van het Weekblad onnoodig is. De Administratie verzoekt beleefdelijk daarop wel te willen letten.

De advertentiën worden ingewaeht aan het adres „Bureau van de Opmerker te Arnhem". Voor bedragen boven *tien gulden* wordt de vordering met vijf cent voor het zegel verhoogd.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER.

Om zoo spoedig mogelijk in dienst te treden, biedt zich aan een ervaren **OPZICHTER**, onder wiens toezicht reeds verscheidene bouwwerken zijn uitgevoerd, waarvan bewijzen kunnen overgelegd worden. Adres franco letter A, Bureau van *De Opmerker*, te *Arnhem*.

VENNOOTSCHAP.

Bij akte op den 30 December 1882 voor Notaris E. J. DWARS te *Utrecht* verleden, is door de Heeren **THEODORUS JOANNES DOBBE**, koopman, en **CORNELIS THEODORUS DOBBE**, zonder beroep, beide wonende te *Utrecht*, aangegaan eene Vennootschap tot het drijven van handel in **BUREAU- en TEEKENBEHOEFTEN VOOR BOUWKUNDIGEN** onder de Firma

Th. J. DOBBE en Zoon.

De Vennootschap zal gevestigd zijn te *Utrecht* en is aangegaan voor eenen onbepaalden tijd, ingaande 1° Januari 1883, met recht van ieder der Vennooten om de Vennootschap met den 31 December van elk jaar te doen eindigen. Beide Vennooten hebben het recht, voor de firma te handelen en te teekenen, echter alleen voor zaken welke rechtstreeks tot de Vennootschap betrekkelijk zijn en de som van duizend gulden niet te boven gaan, en geenszins tot het opnemen van gelden, het stellen van borgtocht en andere dergelijke bezwarende verbindtenissen.

JOH. G. STEMLER Cz. — Amsterdam

(BOEKHANDELAAR-UITGEVER)

SPECIALITEIT IN BOUWKUNDIGE BOEK- EN PLAATWERKEN.

geeft uit:

VERZAMELING

VAN

BEKROONDE ONTWERPEN.

Prijs per Serie, inhoudende 6 afleveringen, elk bevattende 6 platen in omslag,

(*dus totaal* 36 *platen*)

f **12.—**

Van de 1e Serie zijn verschenen 5 afleveringen bevattende:

AFLEVERING I.

Een graftombe.
Een plafond.
Een winkel-gevel.
Details van bovenstaande.
Een Katholieke kerk.
Een kandelaber.

AFLEVERING II.

Een dorpsschool.
Idem. Façade met plan.
Een volière.
Een boudoir.
Een brug in een park.
Detail van bovenstaand.

AFLEVERING III.

Een dorpsschool.
Een dorpskerk.
Een Katholieke kerk (van binnen).
Een dorpskerkhof.
Een gevel (woonhuis).
Details van bovenstaand.

AFLEVERING IV.

Een weeshuis.
Plans van idem.
Een decoratieve eerepoort.
Een Katholieke dorpskerk.
Een ingang.
Details van idem.

AFLEVERING V.

Monumentale vuurtoren.
Monumentale vaas.
Porte brisée.
Limonadière.
Geveltop.
R. C. Dorpskerk (Detail portaal).

Boekhandel JOH. G. STEMLER Czn. Amsterdam.

voor HH. Ingenieurs — Bouwkundigen — Aannemers.

NOTITIEBOEKJES — ARBEIDSLOONEN, WERKLOONBEREKENINGEN, DAG-, WEEK-, en BETAALLIJSTEN.
(in 6 soorten à *f* 3. — per 100 stuks.)

BEGROOTINGLIJSTEN — BEREKENING VAN ALLE MATERIALEN.

BON- en ONTVANGBOEKJES. INSCHRIJVINGSBILJETTEN.

Nieuwe soorten { Teeken-, Doortrek-, Lichtdrukpapier en Doortreklinnen.

van prima Engelsche, Duitsche en Fransche huizen.

(Monstersboekjes gratis, op franco aanvrage.)

LICHTDRUK-TOESTELLEN.

(INLANDSCH-FABRIKAAT.)

van best teakhout, met zwaar spiegelglas en flinke sluiting, in verschillende afmetingen te bekomen.

Inlichtingen te bekomen bij den boekh. JOH. G. STEMLER Czn. Amsterdam.

TE KOOP.

Zes Werklocomotieven, normaal spoor, 2 Engelsch, 2 Duitsch, 2 Belgisch fabrikaat, 15,000 M¹. **Spoorstaven** en **Dwarsliggers, 140 Wagons** van 4 M³. inhoud: **Lorries, Handdienstwagens, 2 Locomobielen, 2 Stoomheien, Centrifugaalpompen, Stoomdragueur, Sleepbootje, Elevator, compleete Smederij, Keet** en **Meubels, Brandkast, Waterpasinstrumenten.**

Te bevragen bij J. HILLEN te *GRAVE*, TH. VERHOEVEN te *DEVENTER* en HILLEN en VERHOEVEN te *SNEEK*.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN

in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

AANBESTEDING.

De DIRECTIE der IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij, te *'s Gravenhage*, zal op **Maandag 15 Januari 1883,** des namiddags om half twee, op het Bureau *Buitenhof* 38 aldaar, **aanbesteden:**

Het bouwen van een Stationsgebouw met remise te Voorschoten, (Bestek No. 5).

De teekeningen liggen ter inzage op het Technische Bureau, alwaar tevens bestek en teekeningen te verkrijgen zijn tegen betaling van *f* 1.50.

BOEKVERKOOPING.

De Boekhandelaar R. W. P. DE VRIES, *Warmoesstraat* 122 te *Amsterdam*, zal **Zaterdag 20 Januari 1883** verkoopen de Bibliotheek, nagelaten door den WelEd. Gestr. Heer **J. G. VAN GENDT Jr.,** Hoofdingenieur in *Japan* enz. enz. Onder de vele belangrijke Boeken komen voor: werken van het Inst. v. Ingenieurs 1857—1881, Zeitschrift des Architectur-Vereins in Hannover 1864 tot 1880, Maschinen-Constructeur 1871—1880, Karmarsch, Woordenboek, Heusinger von Waldegg, Handb. d. Ingenieurs-Wissenschaften en Handbuch d. Eisenbahn-Technik, Tredgold, Steam engine, Storm Buijsing, Waterbouwkunde, Bouwk. Bijdragen, Goetghebuer, Gebouwen in Nederland, Storm van 's Gravesande, Burg. Bouwkunst, enz enz.

De catalogus wordt na toezending van 35 cents in postzegels franco toegezonden.

FIJNE BOUWARTIKELEN
EN
TUINVERSIERINGEN.

AMSTERDAM. 20 *Beerenstraat* 20.

J. N. SCHELTEMA.

Amerikaansche DEURDRANGERS voor doordraaiende **Tochtdeuren,** in 6 verschillende maten ter directe levering voorhanden.

WATERSTAAT.

Bij FREDERIK MULLER & Co. te *Amsterdam* is verschenen, en wordt op aanvraag franco toegezonden een belangrijke **CATALOGUS** van

KAARTEN en BOEKEN over Nederland's Waterstaat,

in hun Magazijn verkrijgbaar.

Voorts de **MAGAZIJN-CATALOGUS** van bij hen voorhanden werken over zuivere en toegepaste **MATHEMATIEK, PHYSICA, CHEMIE, TECHNOLOGIE,** enz. (afkomstig uit de Bibliotheken van wijlen Prof. C. J. MATTHES en Prof. F. J. STAMKART).

Bij **P. GOUDA QUINT,** te **Arnhem,** is verschenen de **zevende** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE

Hoofdtijdperken der Architectuur,

DOOR

EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.

De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à *f* 1.75.

THED. FERD. BIERHORST, *HAARLEM*, Generaal-Agent voor NEDERLAND en KOLONIëN van

JOHANN ODORICO

WEENEN — FRANKFORT a/M.

Fabrikant van

MARMER- EN GLASMOZAïEK

Terrasso en Granito

STUCKMARMER EN STUCKLUSTRO

Cementbeton.

Waterdichte bekleeding van kelders, sousterrains, vochtige muren, enz.

Deze firma bestaat reeds meer dan 100 jaren en de gedurende dien tijd uitgevoerde werken leveren het beste bewijs van duurzaamheid en soliditeit.

Société anonyme Belge de Découpage mécanique

TE

BRUSSEL.

Eenige fabriek in Europa van

GEKLOOFDE PLAFONNEERLATTEN

het beste en goedkoopste materiaal voor plafonds.

Groote besparing van pleister en arbeidsloon.

Duurzaamheid, lichtheid en spoedige opdroging der plafonds.

Half zoo duur als de bewerking met riet.

DAMMAN & CASSARD.

BRUSSEL. LONDEN.

Fabrikanten van

HOUTEN PARKETVLOEREN.

Vochtwerende parketvloeren.

Parketvloeren op in verband gelegde ondervloeren.

Zijn niet aan uitzetting of inkrimping onderhevig.

Parketvloeren in massieve paneelen.

Tapijt-Parketvloeren

in plaats van tapijten.

Alle vloeren worden door de werklieden der fabriek op de plaats zelve kant en klaar gelegd.

Verdere inlichtingen, prospectussen, prijzen enz. worden op aanvraag door den Vertegenwoordiger toegezonden.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

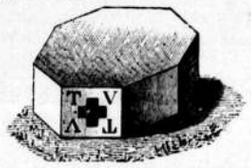

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal to wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

Verkoop van oude ijzeren Spoorstaven, Lasch- en Eindplaten, Schroef- en Haakbouten, Puntstukken, Tongbewegingen enz. van het Zuidernet der Staatsspoorwegen uit den weg genomen of nog uit den weg te nemen.

De voorwaarden van verkoop liggen van af den 3 Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht* en aan de bureaux der Sectie-Ingenieurs te *'s Bosch, Rotterdam, Middelburg* en *Venlo*.

Inlichtingen zijn op bovengemelde plaatsen te verkrijgen.

Inschrijvingsbilletten, welke den prijs per 1000 Kilogram moeten vermelden, behooren te zijn ingediend uiterlijk den 23sten Januari 1883, des namiddags ten 2 ure, aan genoemd Centraalbureau te *Utrecht*.

Utrecht, den 30sten December 1882.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

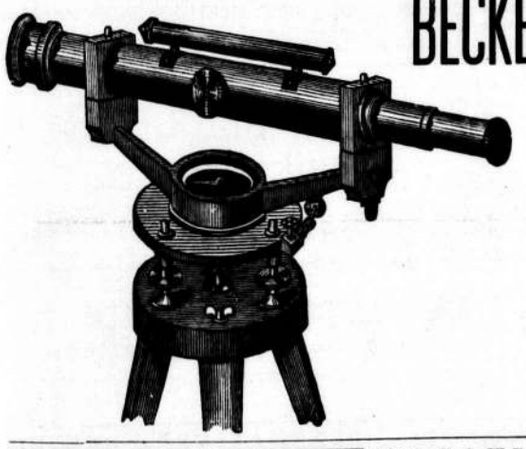

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN

voor Ingenieurs, Architecten, Landmeters, Teekenaars, enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, BAKEN,** enz.

WEEGWERKTUIGEN.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE

bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:

DE LINT & C°.,

Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

ISOLEERMASSE

VAN

Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

MAGAZIJN VAN TEEKENBEHOEFTEN

VOOR BOUWKUNDIGEN

van Th. J. DOBBE en ZOON te Utrecht.

Ruime sorteering van alle soorten van **PAPIER SANS FIN, DÉTAILPAPIER, PAPIER QUADRILLÉ AU MILLIMETRE, PAPIER TOILE, CALQUEERPAPIER** en **CALQUEERLINNEN.**

☛ *Op aanvragen worden franco Monsters toegezonden.*

PASSERDOOZEN uit de beste Fabrieken, **ORILLON-, VERDEEL-** en **ZAKPASSERS, TREKPENNEN, PLOMBS** en **MEETLINTEN** (CHESTERMANN's) van 10 en 20 Meters.

DECAMETERS met Stalen lint prima kwaliteit, ad *f* 11 —.

SCHRAFFIRMACHINES, om grove of fijne arceeringen te maken, ad *f* 3.30 *met beschrijving.*

REKENSCHALEN, (Système TAVERNIER GRAVET) **met zeer duidelijke beschrijving,** ad *f* 6.50.

ACKERMANN'S VERWEN, VERWEN IN TUBES, O. I. INKTEN, PENSEELEN, VERFSCHOTELS, DECIMETERS van 20, 30 en 50 Centimeters, **SCHALEN** in de meeste verscheidenheid, **TEEKENHAKEN, DRIEHOEKEN** in hout en caoutchouc, **PISTOLETS, POTLOODEN** enz enz.

VAN GENDT'S BOUWKALENDER

Gebonden in linnen of lederen band met bijlage.

Uitmuntend **Papier** en **Preparaat** voor **LICHTDRUK.**

☛ De verschillende Teekenpapieren van de Firma CARL SCHLEICHER & SCHüLL te *Düren*, waarvan steeds Monsters in onderscheidene Tijdschriften voorkomen, zijn allen bij mij te verkrijgen voor denzelfden daarop aangegeven prijs, **zonder eenige verhooging.**

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & C.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *KAMPEN*, verklaren gaarne, dat de door den heer **A. H. VAN BERGEN**, fabrikant van brandspuiten te *Heiligerlee*, aan deze gemeente geleverde twee brandspuiten met toebehooren, bij de beproeving uitmuntend hebben voldaan, en dat daarbij is gebleken dat ze zijn van zeer goede constructie, weshalve zij hem gerustelijk voor levering van spuiten kunnen aanbevelen en hem ten blijke daarvan dit certificaat uitreiken
Kampen, den 6 Mei 1881.
Namens Burgemeester en Wethouders voornoemd:
Mr. S. H. DE LA SABLONIÈRE,
Burgemeester.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

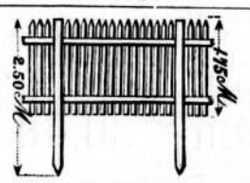

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA-ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN,
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

RICHARD LIEBIG, Leipzig-Reudnitz,
Fabrik von
Aufzugs-maschinen für Personen und Güter
Lifts, Ascenseurs.
Neue Erfindung mit unbedingter Fallsicherung.
Maschinen und Geräthe für Bauzwecke.
Mörtelmaschinen für Riemen- und Handbetrieb.
Transportable Eisenbahnen.
Gerüstklammerketten, Hakenrolle, Baurolle.
Vertreter für die Niederlände
THEOD. FERD. BIERHORST in *HAARLEM.*

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

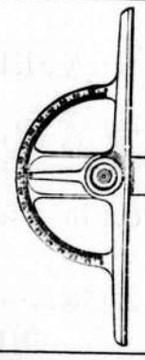

LEONARD SLIGCHER
Monnikendam.
AMERIKAANSCHE TEEKENHAKEN
van brons en staal met **graadverdeeling,**
Prijs *f* **37.80.**

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS en WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 2. ZATERDAG 13 JANUARI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam.*
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker,* Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem.*

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den leden wordt bericht:

1o. dat ter gelegenheid van de 800ste vergadering, de jaarlijksche feestavond en de inwijding van het Genootschapslokaal zal plaats vinden.

Het programma voor dien avond is als volgt:

Openingsrede door den Voorzitter. — Ballotage van nieuwe leden. — Feestrede, uit te spreken door den Eere-Voorzitter, den heer J. H. LELIMAN. — Plechtige inwijding van het Sociëteitslokaal. — Gezellig samenzijn. — Souper;

2o. dat de leden worden uitgenoodigd deel te nemen aan het souper op den feestavond. De prijs per couvert is bepaald op *f* 2.

Tot den 18den Januari a. s. kunnen alle leden zich tot deelneming schriftelijk opgeven bij den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851, Amsterdam;

3o. dat de kalender van het Genootschap voor 1883 dezer dagen zal verschijnen en aan de leden worden gezonden;

4o. dat benoemd zijn tot Juryleden voor de prijsvraag van een schoorsteenmantel, de heeren: A. C. Bleys te Amsterdam, A. Lecomte te Delft en H. P. Vogel te 's-Hage.

Namens het Bestuur
de 1ste-Secretaris
C. B. POSTHUMUS MEYJES.

(A. et A.) HET LOUVRE.

DOOR W. J. VUIJK.

Ieder, die voor de eerste maal Parijs bezoekt en zijne schreden richt naar het *Louvre*, zal getroffen worden door den onmetelijken omvang en de pracht van deze vorstelijke residentie, die de stoutste verwachting, welke eenige beschrijving mag opwekken, overtreft. Van een uitstapje naar Frankrijk's hoofdstad teruggekeerd, bleef het verlangen levendig, de geschiedenis te leeren kennen van dit monument van bouwkunst, dat nagenoeg de geheele geschiedenis der Fransche Renaissance in zich bevat. De werken van Du Cerceau, Blondel, Vitet, Berty en anderen werden door mij geraadpleegd en verschaften mij de gegevens, waaruit het volgende opstel is samengesteld. Toen ik daarmede gereed was, maakte ik kennis met een opstel van Viollet-le-Duc, fils, die in de jaargangen 1865—67 van de „Gazette des Architectes", de geschiedenis in haar geheel behandelt en waarnaar de lezer wordt verwezen, die meerdere bijzonderheden mocht willen leeren kennen.

Evenals van de meeste kasteelen of burchten, ons door de middeleeuwen nagelaten, ligt de geschiedenis van het *Louvre*, een op den rechteroever der Seine gelegen koningsburcht, verscholen in de duisternis van het verleden en heeft men tevergeefs gepoogd den sluier daarvan op te lichten.

Zijne geschiedenis klimt zonder twijfel op tot de eerste tijden der monarchie. Het vormde eene sterkte, waar de Frankische vorsten eene wijkplaats vonden in de zoo dikwijls voorkomende tijden van gevaar.

In het jaar 1204, onder de regeering van Philippe Auguste, wordt de naam van *Louvre* voor de eerste maal aangetroffen, bij gelegenheid van den bouw van een nieuwen toren. Uit de omstandigheid, dat deze toren *de nieuwe* wordt genoemd, blijkt voldoende, dat er reeds meerderen bestonden. De meening der geschiedschrijvers is dan ook algemeen dat, op de plaats van het tegenwoordige *Louvre*, lang vóór de regeering van Philippe Auguste reeds een kasteel aanwezig was, doch dat deze vorst het oude slot grootendeels vernieuwde en versterkte.

Graaf Clarac, bewaarder van de archieven van het *Louvre*, heeft uit de belangrijke aanteekeningen, in het archief aanwezig, een plattegrond saamgesteld; terwijl een schilderij uit de 14e eeuw, die vroeger in St.-Germain des Prés werd bewaard en tegenwoordig in St.-Denis is geborgen, het uitelijk dezer sterkte aan de vergetelheid heeft ontrukt. De zware muren, geheel van ornementwerk ontbloot en zeer spaarzaam van openingen voorzien, dragen een echt militair karakter, terwijl de talrijke door Philippe Auguste aangebrachte

torens, waaronder den *donjon* (*) op het midden der binnenplaats, aan deze sterkte een ontzagwekkend voorkomen verleenden.

De opvolgers van Philippe Auguste schijnen niet veel aan het *Louvre* ten koste gelegd te hebben. Wel heeft de Heilige Lodewijk in den westelijken vleugel eene groote zaal gebouwd, die langen tijd daarna zijn naam droeg; maar eerst 1 ½ eeuw na de verbouwingen van Philippe Auguste, onder de regeering van Karel V, werden weder belangrijke werken aan het *Louvre* uitgevoerd, die eene geheele omwenteling in den toestand van het gebouw teweegbrachten en het hechte slot, bijna uitsluitend tot militaire doeleinden gebruikt, herschiepen in een bewoonbaar paleis. Aan de plaatszijde werden de kleine lichtopeningen vervangen door vensters van behoorlijke afmetingen en de naakte muren van beeldhouwwerk voorzien; terwijl ook inwendig, als gevolg van de zich ontwikkelde beschaving, meerdere versiering werd aangebracht. De buitenzijde van het kasteel bleef haar vestingachtig uiterlijk evenwel behouden. Het *Louvre*, dat ondanks de aangebrachte verbeteringen nog een treurig verblijf aanbood, werd buiten de slotgrachten door verscheidene gebouwen omringd, die door tuinen met het kasteel verbonden waren.

Karel V bleef het *Louvre* niet tot aan zijn dood bewonen, maar betrok het door zijn vader aangevangen en door hem voltooide paleis St.-Paul, in de nabijheid van de rue St.-Antoine. Karel VII verliet dit paleis weder, echter niet om naar het *Louvre* terug te keeren, maar om zijne woonplaats te vestigen in het Palais des Tournelles, dat achtereenvolgens door Lodewijk XI, Karel VIII, Lodewijk XII en Frans I werd bewoond. Het behoeft nauwlijks te worden vermeld, dat na eene verlatenheid van 1 ½ eeuw, het *Louvre* ontzaglijk verwaarloosd was. Wel had men nu en dan een zaal gerestaureerd, doch aan het onderhoud was zoo slecht de hand gehouden, dat het eertijds zoo trotsche kasteel op vele plaatsen slechts eene ruïne vertoonde.

Frans I, die het voorvaderlijk verblijf in eere wenschte te houden, was de eerste vorst, die ernstig aan herstelling dacht en een aanvang met zijne plans maakte door de slooping van den *donjon*, die volgens het algemeen gevoelen de vertrekken verdonkerde en aan het slot het uiterlijk van eene gevangenis gaf. In 1527 werd met deze slooping een aanvang gemaakt; vier maanden later waren de laatste overblijfselen van den donjon opgeruimd en werd de herstelling van de meest beschadigde muurwerken onderhanden genomen.

Het schijnt met deze herstelling echter geen volkomen ernst geweest te zijn; althans na verloop van een jaar werd van het plan weder afgezien en verviel het slot in zijne oude verlatenheid.

Eerst twaalf jaren later, nadat het bericht was gekomen van den doortocht van Keizer Karel V, zag men eene ongekende beweging op het *Louvre*.

Frans I wenschte dezen machtigen vorst te ontvangen op het oude verblijf der Fransche koningen, inplaats van in zijn paleis. Een leger van werklieden toog aan den arbeid. De naakte muren werden met schilderen tapijtwerk bedekt, de vensters vergroot en opnieuw van glas voorzien, beeldhouwwerken werden hersteld, kortom alles, tot aan de weerhanen toe, werd nagezien. De muren en torens, die een gedeelte tusschen de slotgracht en de Seine innamen, werden gedeeltelijk opgeruimd en de terreinen gevlakt. Al deze geïmproviseerde werken kostten ongehoorde sommen, zonder dat daarmede de kern van het gebouw iets werd verbeterd. Het uitwendige had thans het aanzien van een tooneeldecoratie.

De Koning zag in, dat met restaureeren niet veel te verbeteren was, daar de Gothische vormen niet in het gewaad van de zich ontwikkelende Renaissance konden worden gestoken en dat, zoo hij iets degelijks totstand wilde brengen, het kasteel moest worden gesloopt en een paleis daarvoor in de plaats worden gebouwd.

De geschiedenis van het *Louvre* treedt hier eene nieuwe phase in, ja men zou kunnen zeggen, dat zij hier een aanvang neemt; daar het paleis, dat ons thans onder dien naam bekend is, niet in het minst meer aan het oude kasteel herinnert. Het is dan ook de paleizenreeks, zooals die nu nog aan den Seineoever wordt aangetroffen, die ik hier wensch te bespreken, en na te gaan in welke tijdperken der kunst de verschillende deelen zijn opgericht. Geen monument biedt zulk eene schoone gelegenheid aan tot studie van de Fransche Renaissance-vormen als het *Louvre*, dat de geheele ontwikkeling dier kunstrichting, van haar ontstaan tot op onzen tijd, in zich bevat en ontegenzeglijk een sterken invloed op die richting heeft uitgeoefend.

Een vluchtige beschouwing van het slot, dat voorheen de plaats van het paleis innam, meende ik niet achterwege te mogen laten, vooral omdat de grondvorm daarvan een overwegenden invloed op dien van het nieuwe *Louvre* heeft uitgeoefend. De Fransche Regeering heeft zorggedragen, dat de herinnering aan het kasteel bewaard blijft en in 1868 op het plaveisel van het plein lijnen doen trekken, die nauwkeurig den omtrek aanduiden van de door Philippe Auguste bewoonde sterkte, zooals men die uit de opnieuw opgegraven fundeeringen heeft leeren kennen.

Werpen wij, alvorens onze beschrijving te vervolgen, een blik op de kunstrichting, die in de helft der 16e eeuw in Frankrijk heerschende was.

Sedert het begin der eeuw had eene volledige omwenteling op het gebied der bouwkunst plaats gegrepen. De Gothiek, die gedurende drie eeuwen eene onbegrensde heerschappij had gevoerd, en van den edelsten eenvoud tot den elegantsten rijkdom en de buitensporigste weelde was overgegaan, zonder bij machte te zijn hare oorspronkelijke reinheid te heroveren of zich door nieuwe vindingen te verjongen, kon haar ondergang niet ontgaan in den strijd met de nieuwe richting, die bij de zuidelijke buren reeds haar toppunt had bereikt.

De strijd der beide richtingen is duidelijk bewaard gebleven in de bizarre, doch zeer pittoreske verbindingen van den ontaarden spitsboog met de klassieke

(*) Op de binnenplaats van elk middeleeuwsch kasteel was een groote zware toren opgericht, tot verdediging van het kasteel, die den naam droeg van *donjon*.

vormen, zooals Amboise, Gaillon, Blois, Chambord en zoovele andere plaatsen nog aantoonen, en welke richting bekend is onder den naam van overgangsstijl.

De door Frans I naar Frankrijk geroepen Italianen, die te Fontainebleau nagenoeg eene geheele kolonie vormden, oefenden zooveel invloed uit op de architectuur, dat de Gothiek het onderspit moest delven en het veld moest ruimen voor de Renaissance. In Italië had deze stijl zijn hoogsten bloei niet alleen reeds bereikt, maar begon de weg, door zijne groote meesters Brunellesco, Balthazar Perruzzi, Bramante en zoovele anderen aangewezen, weder te verlaten. Een gevolg hiervan was, dat Fransche architecten, die hunne studie van de Renaissance hadden gemaakt en de edelste vormen wenschten te behouden, voortdurend met de Italianen in botsing kwamen, waar deze de vormen der laatste Italiaansche mode wilden toepassen. Indien men de Italianen gevolgd had, zou in Frankrijk geen enkel zichtbaar dak meer gemaakt zijn, daar een leiendak door hen werd beschouwd als een oud Gallisch vooroordeel, onvereenigbaar met de schoone bouwkunst. Zij vergaten evenwel, dat in Frankrijk jaarlijks 50 à 60 c.M. water op de gebouwen valt, ongerekend de sneeuw en mist.

Eenige kloeke mannen wisten zich aan den Italiaanschen invloed te onttrekken en de Renaissance op hun bodem over te planten, zonder slaafsche navolging. Zij handhaafden de vormen, die als door de natuur waren aangewezen. Een dier baanbrekers voor de nieuwe richting was Jean Bullant, aan wien door den connétable Anne de Montmorency, drie jaren vóór diens verbanning, werd opgedragen de herstelling van het slot Ecouen. De vorm der voorvaderlijke kasteelen werd door Bullant behouden, echter met die wijziging, dat van den onregelmatigen vorm werd afgezien en de vertrekken werden gerangschikt om eene regelmatige binnenplaats. De groote steile daken, die behouden bleven, de voorspringende paviljoenen, die de torens vervingen, de grachten, die den toegang verhinderden, bewaarden nog de herinnering aan het feodale tijdperk. De gevels aan de landzijde behielden een eenvoudig karakter; terwijl die aan de plaatszijde met een rijkdom werden versierd, die met het schoonste paleis kon wedijveren.

Tegelijkertijd begonnen twee mannen opgang te maken, die van denzelfden leeftijd als Bullant, in talent niet voor hem behoefden onder te doen. Zij waren Pierre Lescot en Philibert Delorme. Bij dit tweetal moet nog worden gevoegd Jean Goujon, die zijn naam wel-is-waar aan den beitel dankt, doch zich ook met de architectuur onledig hield.

Keeren wij na deze uitweiding naar het *Louvre* terug. De Koning had, zooals boven is gezegd, vele Italiaansche kunstenaars aan zijn hof, die door hem ook werden geraadpleegd toen het besluit tot de geheele vernieuwing was genomen.

Den bouwmeester Serlio werd de opdracht gegeven een plan te vervaardigen voor een koninklijk paleis op de fundamenten van het oude slot. Het plan door dezen meester uitgewerkt, moet volgens overlevering zeer grootsch en kostbaar zijn geweest, hoewel hiervan met zekerheid niets is te zeggen, daar de teekeningen geheel verloren zijn gegaan. De Koning was met het ontwerp wel ingenomen, maar wilde niet tot de uitvoering besluiten, omdat aan zijn wensch, de grondslagen van het oude slot voor het nieuwe paleis te gebruiken, niet was voldaan. Serlio, die, als Italiaan, niet de minste vereering voor Philippe Auguste, noch voor Karel V gevoelde en het gebruik van de overblijfselen niet met zijn plan kon vereenigen, keerde naar Fontainebleau terug. en gaf, naar verhaald wordt den Koning den raad een Franschman met het ontwerp te belasten, die zijne vereering van de voorvaderen deelde. Hoe dit ook zij, kort daarop werd Pierre Lescot bij den Koning ontboden, en na de opdracht voor den bouw van een paleis ontvangen te hebben, diende hij zijne plans in, die spoedig daarop de koninklijke goedkeuring mochten verwerven. De teekeningen van dit project zijn evenals die van Serlio verloren gegaan, zoodat dit slechts kan worden beoordeeld uit het kleine gedeelte, dat daarvan is uitgevoerd. Aan de traditie getrouw, had Lescot den slotvorm behouden en evenals Bullant te Ecouen, de torens door vier groote kwadraatvormige paviljoenen vervangen. Uitwendig werd aan de gevels een streng karakter gegeven; terwijl die van de binnenplaats met koninklijke pracht werden versierd.

In 1541 werd met de slooping van den westelijken vleugel van het oude *Louvre* begonnen en een aanvang gemaakt met den opbouw, die slechts langzaam vorderde, hoewel van de oude fundamenten gebruik werd gemaakt.

De buitengewone zorg, die Lescot besteedde aan de constructie, aan de keus der materialen en de zuiverheid van het verband in de nauwlijks merkbare voegen, verklaren eenigszins deze traagheid.

Bij den dood van Frans I, in het jaar 1547, had deze vleugel zijn volle hoogte nog niet bereikt; met het sloopen van den zuidelijken vleugel was ternauwernood begonnen, terwijl het hoekpaviljoen slechts even boven den grond verrees.

(*Wordt vervolgd.*)

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

27e Jaarlijksche Algemeene Vergadering, *gehouden den* 10*en Januari* in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Amsterdam.

De Voorzitter opende de Vergadering met eene sierlijke rede, waarin hij het lief en leed, door het Genootschap in het afgeloopen jaar ondervonden, herdacht. Hij spoorde de leden aan, om ook dit jaar weder met evenveel ijver als vroeger voor Architectura werkzaam te zijn, opdat het Genootschap meer en meer in kracht en bloei moge toenemen.

Er werd mededeeling gedaan van vele ingekomen stukken, o. a. van brieven der heeren Alberdingk Thym en Victor de Stuers, waarbij zij, in voor het Genootschap zeer vleiende bewoordingen, verklaren het hun aangeboden eerelidmaatschap aan te nemen. De heer C. Schöffer trad als kunstlievend lid toe, terwijl de heeren P. J. H. Cuypers, F. W. van Gendt JGz. en H. P. Vogel hunne donaties verhoogden.

Hierop leest de 1e Secretaris het jaarverslag, waaraan wij het volgende ontleenen:

De twee bestuursleden, die aftraden, de heeren W. Wilkens en E. Damen, werden herkozen, en inplaats van den heer W. J. Vuyk, die zich niet herkiesbaar stelde, benoemd de heer C. B. Posthumus Meyjes. Toen de nieuwe wet aangenomen was, trad het geheele bestuur en bloc af, doch werd onmiddellijk daarna herkozen, zoodat het thans is samengesteld uit de heeren: Jan Springer, Voorzitter, E. Damen, Penningmeester en Vice-Voorzitter, C. B. Posthumus Meyjes, 1e Secretaris, Th. G. Strengers, 2e Secretaris en W. Wilkens, Bibliothecaris en Archivaris.

Het ledental verdubbelde en ook leden. buiten Amsterdam gevestigd, traden toe, terwijl slechts 3 leden bedankten. Tot eereleden werden benoemd de heeren Jhr. Mr. Victor de Stuers en Prof. J. A. Alberdingk Thym. Onze hooggeachte eerste President, tevens oprichter van het Genootschap, de heer G. F. Moele Bergveld, trad als donateur toe.

In het jaar 1882 werden gehouden: 1 algemeene, 17 gewone, 2 buitengewone en 4 zomerbijeenkomsten.

De navolgende bijdragen werden geleverd:

op 8 Februari door den heer Th. G. Strengers over Mechanica, waarbij voornamelijk de grafische methode besproken werd.

8 Maart behandelde de heer Jan Springer de bouwkunst der Grieken, waarbij hij in het bijzonder het constructieve element in den Griekschen tempel uitvoerig besprak.

22 Maart hield de heer W. J. Vuyk een lezing over de kathedraal te Throndjem in Noorwegen, en besprak de heer C. B. Posthumus Meyjes de opgravingen, die in den jongsten tijd bij het Pantheon te Rome hebben plaatsgevonden.

5 April vergastte de heer J. H. T. Löning de leden op een zeer belangwekkende voordracht over de hygiène in hare toepassing op gebouwen, terwijl de heer Joh. Stillmann dien avond de Renaissancegebouwen in Denemarken besprak.

19 April stelde de heer W. Wilkens de leden in kennis met de beschrijving van een tochtje door ons vaderland, dat door den Engelschen bouwmeester Spiers ondernomen werd.

3 Mei behandelde de heer E. Damen het pneumatisch fundeeren van brugpijlers.

31 Mei gaf de heer A. W. Weissman een improvisatie over schoonheidsleer ten beste, en hekelde de grove fouten, die nog hedentendage worden gemaakt, bij de inwendige inrichting en versiering van onze woonhuizen.

4 October besprak de heer G. van Arkel de ceramiek, en beschouwde dit onderdeel der kunstnijverheid uit een historisch en constructief oogpunt.

1 November leverde de heer C. B. Posthumus Meyjes een uitgebreide studie over de Barok- en Rococostijlen.

15 November deelde de heer F. J. Bremmer vele belangrijke bijzonderheden omtrent tuinbouwkunst mede.

29 November vervolgde de heer C. B. Posthumus Meyjes zijn lezing over bouwkundige rechtskennis.

13 December gaf dezelfde heer een beschrijving van een bezoek aan de carrières aan de Ourthe.

27 December sloot de heer J. A. van der Sluys Veer op waardige wijze de rij met een verhandeling over de metselaarskunst.

Op de kunstbeschouwingen werd door de leden veel schoons ter bezichtiging gegeven.

25 Januari stelde de heer H. J. Jesse ter bezichtiging „Monuments d'Architecture et de Sculpture de Belgique par F. Stroobants", terwijl de heer J. C. Reesse een fraaie collectie photographieën uit New-York deed rondgaan.

8 Februari bracht de heer Th. G. Strengers een collectie photographieën van feestdecoraties ter tafel en stelde de heer J. B. Springer de leden in kennis met de prachtwerken „Denkmäler deutscher Renaissance von Fritsch", en „Palast-Architectur von Ober-Italien und Toscana", terwijl de heer C. B. Posthumus Meyjes de plans van den architect Nieuwenhuis te Utrecht voor een blok woonhuizen op de Marinewerf alhier, en de heer A. W. Weissman afbeeldingen van de „New Law Courts te Londen" en schetsen uit Tours en omstreken medebracht.

22 Februari gaf de heer Jan Springer als kunstbeschouwing „Prämirte Entwürfe für den Rathhausbau in Hamburg", de heer C. B. Posthumes Meyjes oude gravures van Amsterdamsche gebouwen uit de 16e en 17e eeuw, en de heer A. W. Weissman de plans van den heer A. L. van Gendt tot ombouwing van den tuin van het Paleis voor Volksvlijt.

3 Maart had de heer Jan Springer een collectie door hem vervaardigde aquarellen en de heer W. Wilkens „Façadenbau der italienischen Renaissance" beschikbaar gesteld.

22 Maart vergastte de heer G. W. Eskes de leden op een fraaie verzameling photographieën van vaderlandsche bouwwerken, en gaf de heer W. J. Vuyk schoone afbeeldingen van de kathedraal te Throndjem in Noorwegen te aanschouwen.

5 April deed de heer J. H. T. Löning circuleeren „Peinture murale décorative dans le style du Moyen-âge par Audsley, en de heer Joh. Stillmann een verzameling photographieën uit Denemarken, benevens „Tegninger af aeldre nordisk architectur".

3 Mei gaf de heer W. Wilkens ter bezichtiging „Concurrenz Entwürfe für das Reichstagsgebäude zu Berlin".

17 Mei kregen de leden door den heer J. H. T. Löning de prachtwerken „Die Kunst im Gewerbe von Edwin Oppler", en „Ausgeführte und projectirte Kirchen, Villen und Wohnhäuser von C. L. Möckel" te zien, terwijl de heer Jan Springer keurige lichtdrukken van „Le palais de Justice de Bruxelles par Poelaert" en de heer C. B. Posthumus Meyjes teekeningen uit de vorige eeuw hadden gezonden.

31 Mei deed de heer F. W. M. Poggenbeek de plans voor de Koloniale Tentoonstelling van 1883 rondgaan.

De avond van 4 October bracht weder veel belangwekkends. De heer G. van Arkel bracht ter tafel afbeeldingen van tegels uit alle kunstperioden, de heer Jan Springer het prachtwerk: „Le palais du Louvre et des Tuileries par E. Balduz".

18 October werden door den heer C. B. Posthumus Meyjes twee door hem vervaardigde ontwerpen voor een Administratiegebouw der Hollandsche Spoorwegmaatschappij vertoond, en deed de heer J. Olthuis, behalve een verzameling van door hem vervaardigde projecten, ook het prachtwerk „Cojen von der berliner Gewerbeausstellung" circuleeren.

1 November gaf de heer W. Wilkens „Otzens Entwürfe", de heer J. Olthuis een verzameling photographieën uit Italië, en de heer W. J. Vuyk eenige door hem vervaardigde ontwerpen als kunstbeschouwing.

15 November kregen de leden, behalve het prachtwerk „Bauornamente der Neuzeit von Lessing", dat door den heer W. J. Vuyk was afgestaan, ook het plaatwerk „Le Vatican et la Basilique de St.-Pierre à Rome", van den heer Jan Springer, en het bekroonde ontwerp voor het Raadhuis te Wiesbaden van den heer C. B. Posthumus Meyjes ter bezichtiging.

29 November deed de heer A. W. Weissman „Italien Kunstschätze von Ernst Eckstein" circuleeren.

13 December gaf de heer J. B. Springer de plaatwerken „Motifs de décoration moderne par Polisch", „Architectonische Reisestudien aus Würzburg" „Farbige Decorationen von Ernst Ewald" en „Compositions et Dessins par Viollet-le-Duc".

Ten slotte gaf de heer Jan Springer de door hem vervaardigde ontwerpen ter bebouwing van het Willemspark ter beschouwing.

De vraagbus bevatte tal van belangrijke vragen, die ten deele door de daartoe benoemde Commissie tot oplossing gebracht werd.

Zeven gewone en twee buitengewone prijsvragen werden uitgeschreven.

Op de 1e prijsvraag: „Een koorbank voor een R. K. kerk in Italiaanschen Renaissancestijl", kwamen in 4 antwoorden.

Op de 2e prijsvraag: „Een betimmerd plafond voor een eetzaal", kwamen in 4 antwoorden.

Op de 3e prijsvraag: „Een grafmonument voor een Architect", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 4e prijsvraag: „Een politiepost in een park", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 5e prijsvraag: „Een ingang voor een tentoonstellingsterrein", kwamen in 3 antwoorden.

Op de 6e prijsvraag: „Een titelblad voor den kalender", kwamen in 19 antwoorden.

Op de 7e prijsvraag: „Een diploma van lidmaatschap voor het Genootschap", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 1e buitengewone prijsvraag: „Een kamerbetimmering in blank hout", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 2e buitengewone prijsvraag: „Een grafmonument in Zweedsch graniet" kwamen in 7 antwoorden.

De antwoorden der gewone prijsvragen werden in handen gesteld van de heeren W. Springer, H. Molemans en G. B. Salm, terwijl de antwoorden der buitengewone prijsvragen in handen van de heeren P. J. H. Cuypers, Prof. E. Gugel en J. H. Leliman gesteld werden.

De uitgave van de „Verzameling van Bekroonde Ontwerpen" werd geregeld voortgezet. 5 afleveringen zijn verschenen, terwijl de zesde ter perse is en in den aanvang des jaars verzonden zal worden.

In de redactie van het Album vond eene wijziging plaats. De heer J. B. Springer bedankte voor het lidmaatschap, en de heer A. Salm GBz. werd in diens plaats benoemd.

Van een uitnoodiging tot bijwoning van de opening der tentoonstelling van de „Union des Beaux-Arts" te Brussel werd gebruikgemaakt, en een aantal bestuurs- en gewone leden toog naar België's hoofdstad, waar hun een hartelijke ontvangst door de zuidelijke broeders ten deel viel.

De wetsherziening werd dit jaar totstandgebracht. De Commissie tot voorbereiding hiervan bestond uit de heeren Jan Springer, C. B. Posthumus Meyjes, W. Wilkens, H. Leguijt, A. Salm GBz., C. Dorland en A. W. Weissman. De heeren Meyjes en Weissman werden met het opmaken der concept-wet belast. Den 2en October werd de nieuwe wet aangenomen, die den 2en December door Z. M. den Koning bekrachtigd werd.

Hierna bracht de 2e Secretaris verslag uit omtrent de werkzaamheden der commissien belast met het beantwoorden der vragen, het redigeeren der tijdschriften en het houden van systematische voordrachten omtrent bepaalde onderwerpen.

De Penningmeester leest zijn rekening en verantwoording voor, die in handen van een Commissie van onderzoek gesteld wordt, welke daaromtrent nader zal rapporteeren.

Als nieuwe leden traden toe: de heeren De Rieu te Delft, Van Wijck te Rotterdam, Rouwkema te Steenwijk, Van der Heide te Groningen, Klop te Zalt-Bommel, Rietberg en Rijk te Arnhem, Hofkamp te Nijmegen, en D. C. van Diedenhoven te Cuyk a/d. Maas.

De begrooting voor 1883 werd behandeld en na eenige discussie goedgekeurd.

De heeren Joh. J. Doijer, J. J. Israels, Bart van Hove, Stracké Jr. en Teixeira de Mattos werden na ballotage als gewone leden aangenomen.

Onder eene gepaste toespraak werden de prijzen aan de overwinnaars uitgereikt, en ten slotte vond de boekverkooping plaats, die eene belangrijke som opbracht.

Niets meer aan de orde zijnde, sloot de Voorzitter de Vergadering.

BERICHT.

In antwoord op verschillende aanvragen dient:

1o. dat het abonnement op het Weekblad per drie maanden *f* 2.25 bedraagt en daarover tegen het midden van elk kwartaal, zijnde 15 Februari, 15 Mei, 15 Augustus en 15 November, beschikt wordt.

2o. dat de prijs bij vooruitbetaling tot zes gulden wordt teruggebracht, mits dit bedrag VÓÓR DEN EERSTEN FEBRUARI E.K. vrachtvrij per postwissel wordt toegezonden aan de Administratie van *De Opmerker*.

EEN SMALLE EN LANGE SPOORWEG.

Vóór eenigen tijd werd in dit weekblad gemeld, dat het vraagstuk der smalle spoorwegen weder een schrede nader tot zijne oplossing zou worden gebracht door een *lange* baan in eene Europeesche *dichtbevolkte*, *rijke* streek. (Op Java bestaan sinds lang smalle spoorwegen; in Bosnië sedert eenigen tijd een lange, nog smallere; de Rio-Denver in de Vereenigde Staten, enz.) Deze is nu gereed gekomen. *La Nature* van 30 December deelt daarover het volgende mede:

Door de breedte van het spoor te verminderen, vermindert men in aanzienlijke mate de kosten van onteigening en van materieel, en men mag hopen, goedkoope spoorwegen te zien bloeien die niet zouden kunnen bestaan, zoo zij werden aangelegd onder de gewone voorwaarden der ijzeren banen.

De weg met smal spoor, van Anvin naar Calais, onlangs voltooid, werd den 3 December j.l. bezocht door eenige afgevaardigden en senatoren, zoowel als door een groot aantal ingenieurs en hoofden van nijverheidsondernemingen. Dit is voor ons een aanleiding, iets te zeggen over dezen belangwekkenden weg, welks breedte tusschen de spoorstaven één meter is. De lengte is 94 kilometer.

Het rollend materieel bestaat uit kleine locomotieven, waarvan de prijs fr. 3200 bedraagt. (Zie de afbeelding in *La Nature*). De rijtuigen met *bogies*, van 56 plaatsen, kosten slechts fr. 8000, de bagage-wagens fr. 3650. De aanlegkosten van dezen ijzeren weg beloopen voor elken kilometer gemiddeld fr. 77,000, ongeveer een derde of een vierde van den prijs der spoorwegen van gewone afmetingen.

De lijn van Anvin naar Calais doorsnijdt het noordelijke gedeelte van het Departement Pas-de-Calais en bedient de zeven kantons Heuchin, Fruges, Fauquembergue, Lumbres, Ardres, Guines en Calais. Zij begint te Anvin, een spoorwegstation van de lijn Arras (Atrecht) naar Etaples, snijdt bij Lumbres, nagenoeg halfweg, de baan van Boulogne naar Saint-Omer, en eindigt te Saint-Pierre-lès-Calais, in afwachting van hare verlenging tot Calais en de in-aanbouw-zijnde nieuwe haven. Zij heeft alzoo drie stations in gemeenschap met de *Noorderlijn*, ingericht voor het overladen van goederen. Wat dwarsdoorsnede en lengtedoorsnede

Hierop leest de 1e Secretaris het jaarverslag, waaraan wij het volgende ontleenen:

De twee bestuursleden, die aftraden, de heeren W. Wilkens en E. Damen, werden herkozen, en inplaats van den heer W. J. Vuyk, die zich niet herkiesbaar stelde, benoemd de heer C. B. Posthumus Meyjes. Toen de nieuwe wet aangenomen was, trad het geheele bestuur en bloc af, doch werd onmiddellijk daarna herkozen, zoodat het thans is samengesteld uit de heeren: Jan Springer, Voorzitter, E. Damen, Penningmeester en Vice-Voorzitter, C. B. Posthumus Meyjes, 1e Secretaris, Th. G. Strengers, 2e Secretaris en W. Wilkens, Bibliothecaris en Archivaris.

Het ledental verdubbelde en ook leden. buiten Amsterdam gevestigd, traden toe, terwijl slechts 3 leden bedankten. Tot eereleden werden benoemd de heeren Jhr. Mr. Victor de Stuers en Prof. J. A. Alberdingk Thym. Onze hooggeachte eerste President, tevens oprichter van het Genootschap, de heer G. F. Moele Bergveld, trad als donateur toe.

In het jaar 1882 werden gehouden: 1 algemeene, 17 gewone, 2 buitengewone en 4 zomerbijeenkomsten.

De navolgende bijdragen werden geleverd:

op 8 Februari door den heer Th. G. Strengers over Mechanica, waarbij voornamelijk de grafische methode besproken werd.

8 Maart behandelde de heer Jan Springer de bouwkunst der Grieken, waarbij hij in het bijzonder het constructieve element in den Griekschen tempel uitvoerig besprak.

22 Maart hield de heer W. J. Vuyk een lezing over de kathedraal te Throndjem in Noorwegen, en besprak de heer C. B. Posthumus Meyjes de opgravingen, die in den jongsten tijd bij het Pantheon te Rome hebben plaatsgevonden.

5 April vergastte de heer J. H. T. Löning de leden op een zeer belangwekkende voordracht over de hygiène in hare toepassing op gebouwen, terwijl de heer Joh. Stillmann dien avond de Renaissancegebouwen in Denemarken besprak.

19 April stelde de heer W. Wilkens de leden in kennis met de beschrijving van een tochtje door ons vaderland, dat door den Engelschen bouwmeester Spiers ondernomen werd.

3 Mei behandelde de heer E. Damen het pneumatisch fundeeren van brugpijlers.

31 Mei gaf de heer A. W. Weissman een improvisatie over schoonheidsleer ten beste, en hekelde de grove fouten, die nog hedentendage worden gemaakt, bij de inwendige inrichting en versiering van onze woonhuizen.

4 October besprak de heer G. van Arkel de ceramiek, en beschouwde dit onderdeel der kunstnijverheid uit een historisch en constructief oogpunt.

1 November leverde de heer C. B. Posthumus Meyjes een uitgebreide studie over de Barok- en Rococostijlen.

15 November deelde de heer F. J. Bremmer vele belangrijke bijzonderheden omtrent tuinbouwkunst mede.

29 November vervolgde de heer C. B. Posthumus Meyjes zijn lezing over bouwkundige rechtskennis.

13 December gaf dezelfde heer een beschrijving van een bezoek aan de carrières aan de Ourthe.

27 December sloot de heer J. A. van der Sluys Veer op waardige wijze de rij met een verhandeling over de metselaarskunst.

Op de kunstbeschouwingen werd door de leden veel schoons ter bezichtiging gegeven.

25 Januari stelde de heer H. J. Jesse ter bezichtiging „Monuments d'Architecture et de Sculpture de Belgique par F. Stroobants", terwijl de heer J. C. Reesse een fraaie collectie photographieën uit New-York deed rondgaan.

8 Februari bracht de heer Th. G. Strengers een collectie photographieën van feestdecoraties ter tafel en stelde de heer J. B. Springer de leden in kennis met de prachtwerken „Denkmäler deutscher Renaissance von Fritsch", en „Palast-Architectur von Ober-Italien und Toscana", terwijl de heer C. B. Posthumus Meyjes de plans van den architect Nieuwenhuis te Utrecht voor een blok woonhuizen op de Marinewerf alhier, en de heer A. W. Weissman afbeeldingen van de „New Law Courts te Londen" en schetsen uit Tours en omstreken medebracht.

22 Februari gaf de heer Jan Springer als kunstbeschouwing „Prämirte Entwürfe für den Rathhausbau in Hamburg", de heer C. B. Posthumes Meyjes oude gravures van Amsterdamsche gebouwen uit de 16e en 17e eeuw, en de heer A. W. Weissman de plans van den heer A. L. van Gendt tot ombouwing van den tuin van het Paleis voor Volksvlijt.

3 Maart had de heer Jan Springer een collectie door hem vervaardigde aquarellen en de heer W. Wilkens „Façadenbau der italienischen Renaissance" beschikbaar gesteld.

22 Maart vergastte de heer G. W. Eskes de leden op een fraaie verzameling photographieën van vaderlandsche bouwwerken, en gaf de heer W. J. Vuyk schoone afbeeldingen van de kathedraal te Throndjem in Noorwegen te aanschouwen.

5 April deed de heer J. H. T. Löning circuleeren „Peinture murale décorative dans le style du Moyen-âge par Audsley, en de heer Joh. Stillmann een verzameling photographieën uit Denemarken, benevens „Tegninger af aeldre nordisk architectur".

3 Mei gaf de heer W. Wilkens ter bezichtiging „Concurrenz Entwürfe für das Reichstagsgebäude zu Berlin".

17 Mei kregen de leden door den heer J. H. T. Löning de prachtwerken „Die Kunst im Gewerbe von Edwin Oppler", en „Ausgeführte und projectirte Kirchen, Villen und Wohnhäuser von C. L. Möckel" te zien, terwijl de heer Jan Springer keurige lichtdrukken van „Le palais de Justice de Bruxelles par Poelaert" en de heer C. B. Posthumus Meyjes teekeningen uit de vorige eeuw hadden gezonden.

31 Mei deed de heer F. W. M. Poggenbeek de plans voor de Koloniale Tentoonstelling van 1883 rondgaan.

De avond van 4 October bracht weder veel belangwekkends. De heer G. van Arkel bracht ter tafel afbeeldingen van tegels uit alle kunstperioden, de heer Jan Springer het prachtwerk: „Le palais du Louvre et des Tuileries par E. Balduz".

18 October werden door den heer C. B. Posthumus Meyjes twee door hem vervaardigde ontwerpen voor een Administratiegebouw der Hollandsche Spoorwegmaatschappij vertoond, en deed de heer J. Olthuis, behalve een verzameling van door hem vervaardigde projecten, ook het prachtwerk „Cojen von der berliner Gewerbeausstellung" circuleeren.

1 November gaf de heer W. Wilkens „Otzens Entwürfe", de heer J. Olthuis een verzameling photographieën uit Italië, en de heer W. J. Vuyk eenige door hem vervaardigde ontwerpen als kunstbeschouwing.

15 November kregen de leden, behalve het prachtwerk „Bauornamente der Neuzeit von Lessing", dat door den heer W. J. Vuyk was afgestaan, ook het plaatwerk „Le Vatican et la Basilique de St.-Pierre à Rome", van den heer Jan Springer, en het bekroonde ontwerp voor het Raadhuis te Wiesbaden van den heer C. B. Posthumus Meyjes ter bezichtiging.

29 November deed de heer A. W. Weissman „Italien Kunstschätze von Ernst Eckstein" circuleeren.

13 December gaf de heer J. B. Springer de plaatwerken „Motifs de décoration moderne par Polisch", „Architectonische Reisestudien aus Würzburg" „Farbige Decorationen von Ernst Ewald" en „Compositions et Dessins par Viollet-le-Duc".

Ten slotte gaf de heer Jan Springer de door hem vervaardigde ontwerpen ter bebouwing van het Willemspark ter beschouwing.

De vraagbus bevatte tal van belangrijke vragen, die ten deele door de daartoe benoemde Commissie tot oplossing gebracht werd.

Zeven gewone en twee buitengewone prijsvragen werden uitgeschreven.

Op de 1e prijsvraag: „Een koorbank voor een R. K. kerk in Italiaanschen Renaissancestijl", kwamen in 4 antwoorden.

Op de 2e prijsvraag: „Een betimmerd plafond voor een eetzaal", kwamen in 4 antwoorden.

Op de 3e prijsvraag: „Een grafmonument voor een Architect", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 4e prijsvraag: „Een politiepost in een park", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 5e prijsvraag: „Een ingang voor een tentoonstellingsterrein", kwamen in 3 antwoorden.

Op de 6e prijsvraag: „Een titelblad voor den kalender", kwamen in 19 antwoorden.

Op de 7e prijsvraag: „Een diploma van lidmaatschap voor het Genootschap", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 1e buitengewone prijsvraag: „Een kamerbetimmering in blank hout", kwamen in 7 antwoorden.

Op de 2e buitengewone prijsvraag: „Een grafmonument in Zweedsch graniet" kwamen in 7 antwoorden.

De antwoorden der gewone prijsvragen werden in handen gesteld van de heeren W. Springer, H. Molemans en G. B. Salm, terwijl de antwoorden der buitengewone prijsvragen in handen van de heeren P. J. H. Cuypers, Prof. E. Gugel en J. H. Leliman gesteld werden.

De uitgave van de „Verzameling van Bekroonde Ontwerpen" werd geregeld voortgezet. 5 afleveringen zijn verschenen, terwijl de zesde ter perse is en in den aanvang des jaars verzonden zal worden.

In de redactie van het Album vond eene wijziging plaats. De heer J. B. Springer bedankte voor het lidmaatschap, en de heer A. Salm GBz. werd in diens plaats benoemd.

Van een uitnoodiging tot bijwoning van de opening der tentoonstelling van de „Union des Beaux-Arts" te Brussel werd gebruikgemaakt, en een aantal bestuurs- en gewone leden toog naar België's hoofdstad, waar hun een hartelijke ontvangst door de zuidelijke broeders ten deel viel.

De wetsherziening werd dit jaar totstandgebracht. De Commissie tot voorbereiding hiervan bestond uit de heeren Jan Springer, C. B. Posthumus Meyjes, W. Wilkens, H. Leguijt, A. Salm GBz., C. Dorland en A. W. Weissman. De heeren Meyjes en Weissman werden met het opmaken der concept-wet belast. Den 2en October werd de nieuwe wet aangenomen, die den 2en December door Z. M. den Koning bekrachtigd werd.

Hierna bracht de 2e Secretaris verslag uit omtrent de werkzaamheden der commissien belast met het beantwoorden der vragen, het redigeeren der tijdschriften en het houden van systematische voordrachten omtrent bepaalde onderwerpen.

De Penningmeester leest zijn rekening en verantwoording voor, die in handen van een Commissie van onderzoek gesteld wordt, welke daaromtrent nader zal rapporteeren.

Als nieuwe leden traden toe: de heeren De Rieu te Delft, Van Wijck te Rotterdam, Rouwkema te Steenwijk, Van der Heide te Groningen, Klop te Zalt-Bommel, Rietberg en Rijk te Arnhem, Hofkamp te Nijmegen, en D. C. van Diedenhoven te Cuyk a/d. Maas.

De begrooting voor 1883 werd behandeld en na eenige discussie goedgekeurd.

De heeren Joh. J. Doijer, J. J. Israels, Bart van Hove, Stracké Jr. en Teixeira de Mattos werden na ballotage als gewone leden aangenomen.

Onder eene gepaste toespraak werden de prijzen aan de overwinnaars uitgereikt, en ten slotte vond de boekverkooping plaats, die eene belangrijke som opbracht.

Niets meer aan de orde zijnde, sloot de Voorzitter de Vergadering.

BERICHT.

In antwoord op verschillende aanvragen dient:

1o. dat het abonnement op het Weekblad per drie maanden *f* 2.25 bedraagt en daarover tegen het midden van elk kwartaal, zijnde 15 Februari, 15 Mei, 15 Augustus en 15 November, beschikt wordt.

2o. dat de prijs bij vooruitbetaling tot zes gulden wordt teruggebracht, mits dit bedrag VÓÓR DEN EERSTEN FEBRUARI E.K. vrachtvrij per postwissel wordt toegezonden aan de Administratie van *De Opmerker*.

EEN SMALLE EN LANGE SPOORWEG.

Vóór eenigen tijd werd in dit weekblad gemeld, dat het vraagstuk der smalle spoorwegen weder een schrede nader tot zijne oplossing zou worden gebracht door een *lange* baan in eene Europeesche *dichtbevolkte*, *rijke* streek. (Op Java bestaan sinds lang smalle spoorwegen; in Bosnië sedert eenigen tijd een lange, nog smallere; de Rio-Denver in de Vereenigde Staten, enz.) Deze is nu gereed gekomen. *La Nature* van 30 December deelt daarover het volgende mede:

Door de breedte van het spoor te verminderen, vermindert men in aanzienlijke mate de kosten van onteigening en van materieel, en men mag hopen, goedkoope spoorwegen te zien bloeien die niet zouden kunnen bestaan, zoo zij werden aangelegd onder de gewone voorwaarden der ijzeren banen.

De weg met smal spoor, van Anvin naar Calais, onlangs voltooid, werd den 3 December j.l. bezocht door eenige afgevaardigden en senatoren, zoowel als door een groot aantal ingenieurs en hoofden van nijverheidsondernemingen. Dit is voor ons een aanleiding, iets te zeggen over dezen belangwekkenden weg, welks breedte tusschen de spoorstaven één meter is. De lengte is 94 kilometer.

Het rollend materieel bestaat uit kleine locomotieven, waarvan de prijs fr. 3200 bedraagt. (Zie de afbeelding in *La Nature*). De rijtuigen met *bogies*, van 56 plaatsen, kosten slechts fr. 8000, de bagage-wagens fr. 3650. De aanlegkosten van dezen ijzeren weg beloopen voor elken kilometer gemiddeld fr. 77,000, ongeveer een derde of een vierde van den prijs der spoorwegen van gewone afmetingen.

De lijn van Anvin naar Calais doorsnijdt het noordelijke gedeelte van het Departement Pas-de-Calais en bedient de zeven kantons Heuchin, Fruges, Fauquembergue, Lumbres, Ardres, Guines en Calais. Zij begint te Anvin, een spoorwegstation van de lijn Arras (Atrecht) naar Etaples, snijdt bij Lumbres, nagenoeg halfweg, de baan van Boulogne naar Saint-Omer, en eindigt te Saint-Pierre-lès-Calais, in afwachting van hare verlenging tot Calais en de in-aanbouw-zijnde nieuwe haven. Zij heeft alzoo drie stations in gemeenschap met de *Noorderlijn*, ingericht voor het overladen van goederen. Wat dwarsdoorsnede en lengtedoorsnede

van de baan betreft, hebben de ingenieurs eenige moeilijkheden ontmoet bij het achtereenvolgens doortrekken van de thalwegen of dalen der Canche, der Lys, der Aa, der Hem, gescheiden door onregelmatige ruggen, en eindelijk bij het naderen van de zeekust, maar zij hebben van de buigbaarheid van het smalspoor partij kunnen trekken om de groote aardewerken in de glooiingen en de kostbare onteigeningen in de vruchtbare dalen te vermijden, terwijl zij toch de stations dikwijls in het middelpunt der plaatsen hebben opgericht.

Aanvangende bij Anvin, 60 M. boven de zee, stijgt de baan, na de Ternoise, een tak van de Canche, te zijn overgegaan, tot het verdeelpunt Lysbourg (+ 132 M.), waar de bronnen der Lys zijn, en richt zich vervolgens naar Fruges [+ 96 M.; zie de kaart in *La Nature* (1)], een kantonshoofdplaats van gewicht. Vandaar bestijgt zij een secundair dal om de kruin te bereiken (+ 162 M.), die de thalwegen der Lys en der Aa scheidt, en daalt vervolgens, met talrijke bochten tot Fauquembergue, loopt daarna, evenwijdig aan de rivier de Aa, tot Lumbres (+ 47 M.) temidden van weilanden en door tal van dorpen. Na de spoorbaan van Boulogne naar St.-Omer te hebben gesneden in hetzelfde horizontale vlak, stijgt zij weer tot Buisson (+ 177 M.), het meest verheven punt van de geheele lijn, en daalt weer snel in het dal der Hem (+ 32 M.), waarbij zij, als een kroonlijst, over meer dan tien kolometer, een steile rots volgt. Van Tournehem stijgt zij weer een weinig, bereikt Ardre, daalt daarna zacht naar Guines af, en komt van Guines door de moerassen van Watringues (1.50 M. boven de zee), te Saint-Pierre-lès-Calais, haar voorloopig einde zoeken, in een zijspoor van het station der Noorderlijn.

Bij dezen tocht vindt men, buiten de gemeenschappelijke overladings-stations, vier stations, die hoofdplaatsen van kantons zijn, zeven stations in dorpen, en tien halten, dus gemiddeld telkens een oponthoud voor minder dan vier kilometer afstand.

Het minimum der bochtstralen op de open baan is 130 M. en het maximum der hellingen 0.015 M. per M. ($\frac{1}{67}$). De gemiddelde oppervlakte der onteigende terreinen is 1.25 hekt. per kilom. De breedte der *plate-forme* van de aardewerken is: bij ingraving 4.30 M., bij ophooging 4 M. Het gemiddeld getal teerling-meters aardewerk is 7.50 M. hetgeen, tegen den gemiddelden prijs van fr. 1.10, geeft 8.25 fr. Wat de kunstwerken betreft, de gemiddelde uitgaaf per strekkende el is te staan gekomen op fr. 3.50, dus met de aardewerken 11,750 fr. per kilometer. De weg is niet afgesloten, behalve in de stations; hij wordt gesneden door talrijke overwegen, bijna zonder hekken of bewaking. Op de 117 overwegen zijn slechts 10 hekken, in het midden van vlekken of dorpen. Hieruit is nog geen enkel ongeval ontstaan, en de inwoners vinden het tegenwoordig zeer gemakkelijk, den spoorweg te kunnen overgaan als het hun bevalt, inplaats van voor een gesloten hek te wachten op een trein die niet in het gezicht is.

De bestuurder is de heer E. Level, de bouwmeester de ingenieur G. Arnoult.

10 Januari 1883. X.

(1) Of een atlas. Wij maken van deze gelegenheid gebruik om de kaart van Frankrijk door Prudent aan te bevelen. Een waar kunstwerk. *Vert.*

HET KORPS OPZICHTERS VAN 'S RIJKS WATERSTAAT.

L., 2 Januari 1883.

Mijnheer de Redacteur,

Met leedwezen las ik in het voorlaatste nommer uwer courant dat de heer Swets, oud-directeur der gemeentewerken te Kampen, tot hoofdopzichter bij de belangrijke werken aan het kanaal van Amsterdam naar de Merwede was aangesteld. Ik heb de eer niet met den heer Swets bekend te zijn en mag mij daarom geen oordeel over zijne bekwaamheden aanmatigen, maar deze doen in het onderhavige geval niets ter zake. Het is *niet* de benoeming van den heer Swets, die afkeuring verdient, maar wel het feit, dat de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft kunnen goedvinden, voor deze eervolle betrekking iemand buiten het korps der opzichters van 's Rijks Waterstaat te benoemen. De opzichters toch worden niet dan na een moeilijk vergelijkend examen aangesteld en het belang van den Staat vordert, zich de hulp van bekwame personen te verzekeren. Om hiertoe te geraken moeten alle middelen worden in het werk gesteld, die daartoe leiden kunnen, om zoowel de maatschappelijke als de geldelijke positie der opzichters te verbeteren. Was uit hun midden een der leden tot hoofdopzichter benoemd, dan zou dit op het geheele korps gunstig gewerkt hebben; de benoemde zou zich vereerd gevoelen en de andere opzichters zouden daarin het bewijs van waardeering der diensten van het korps gezien hebben. In één woord, de benoeming zou velen hebben bevredigd, terwijl thans niets dan teleurstelling en ontmoediging zich lucht gegeven hebben bij het vernemen der door den Minister gedane keuze.

Het passeeren van het korps heeft eene groote beteekenis, daar de opzichters van den Waterstaat veelal aan miskenning blootstaan en juist van de zijde van hen, die door den aard hunner betrekking geroepen zijn hen te steunen en van hunne bekwaamheden partij te trekken. Terwijl aan de opzichters van het korps het toezicht op onbeduidende onderhoudswerken en het geestdoovend rapporteeren op allerlei beuzelingen wordt opgedragen, moeten zij met leede oogen aanzien, dat de uitvoering van belangrijke werken aan buitengewone opzichters wordt opgedragen, die tot deze betrekking op enkele voordracht van den ingenieur en zonder het afleggen van eenig examen benoemd zijn. Op hen, die met lust voor het vak bezield zijn, werkt dit nadeelig; het is geene uitzondering, dat de uitvoering van een belangrijk werk, dat veel technische kennis vereischt, wordt opgedragen aan een tijdelijken opzichter, die op het examen voor de betrekking van vast opzichter niet geslaagd is en nu een ruimer bezoldiging geniet dan zij, die getoond hebben meerdere kennis te bezitten.

Naar onze meening werkt het passeeren der mannen, die recht op erkenning hunner verdiensten hebben, allernadeeligst op den goeden gang der zaak. Het vaste korps moet de kracht uitmaken, *niet* voor het administratief gedeelte en de onbeduidende zaken, waaraan door sommige chefs zooveel waarde wordt gehecht, maar voor de uitvoering der groote werken. Het moet regel zijn, dat daartoe alleen opzichters van het vaste korps worden aangewezen, omreden men van hen, die door het examen getoond hebben de gevorderde kundigheden te bezitten, verwachten mag, dat zij de belangen van den Staat in het oog zullen houden. Aan buitengewone of tijdelijke opzichters kan het toezicht op de onderhoudswerken en het kantoorwerk worden opgedragen, zoodra het belang van den dienst vordert, dat de vaste opzichters met andere werkzaamheden belast worden. Werd op deze wijze gehandeld, dan zou de ambitie van het korps worden opgewekt en de Staat zou schoone vruchten plukken van de ijverige dienstvervulling der opzichters.

Wij hopen dat de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor het vervolg in dien geest zal handelen.

Hoogachtend, *Uw dw. dienaar*

P.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

Amsterdam. Ten vorigen jare werd onder de heeren C. Muijsken, G. B. Salm, A. L. van Gendt, Th. Sanders en Th. G. Schill een prijsvraag voor een alhier te stichten concertgebouw uitgeschreven. De jury, samengesteld uit de heeren P. J. H. Cuypers, I. Gosschalk en Jan Springer, heeft geen der ontwerpen bekroond, maar onder de heeren G. B. Salm en A. L. van Gendt een nieuwe prijsvraag uitgeschreven.

Rotterdam. Bij den Gemeenteraad is ingekomen een schrijven van den heer H. P. M. Halbertsma, civiel-ingenieur, houdende verzoek om aan hem op te dragen het ontwerpen van plans ter verbetering der zuiverings-inrichtingen bij de drinkwaterleiding, en de uitvoering dier plans onder zijne leiding te doen plaats hebben. Hij vraagt dit, omdat zijns inziens de tegenwoordige zuiverings-inrichting niet voldoende is, terwijl hij meent een afdoend middel ter voorziening te hebben en begroot de kosten van aanleg op *f* 38,000. Dit adres werd in handen van B. en W. gesteld ten fine van preadvies.

Bergen-op-Zoom. In de laatste raadsvergadering werd door de Commissie verslag uitgebracht over het adres van verscheidene ingezetenen, waarbij slooping van de Gevangenpoort werd verzocht, gegrond op het gevaar en de belemmering, die de nauwe passage door de poort naar- en van de haven oplevert.

Uit het rapport bleek dat de Commissie, terzijdegestaan door den heer Van Genk, architect alhier, voornemens was den Raad twee ontwerpen over te leggen: het eene om de Gevangenpoort te sloopen, en het andere om de belendende gebouwen aan te koopen en af te breken, de poort te restaureeren en twee verbindingswegen er omheen te maken. Zij merkte verder op, dat de heer Van Genk haar totnutoe belangloos terzijde had gestaan, doch daar het thans noodig was om tot berekening van kosten te komen, de noodige opmetingen te doen en teekeningen te vervaardigen, zij daarom een krediet van *f* 300 aanvroeg.

De Raad besloot echter deze som niet toe te staan, op grond dat een der voorgestelde veranderingen veel geld zoude kosten en de noodzakelijk uit te voeren gemeentewerken in den eersten tijd vele uitgaven zouden vorderen.

Adressanten werd derhalve te kennen gegeven, dat de omstandigheden er nog niet toe leidden om de quaestie der Gevangenpoort ter hand te nemen.

— Bij het Gemeentebestuur is eene aanvraag ingekomen van den heer P. J. Asselbergs te Breda, om te dezer stede een stoomwasch-, bad- en bleekinrichting te mogen bouwen.

Het daarvoor bepaalde terrein is gelegen even boven den mond van het riviertje de Zoom.

De teekeningen en het bestek zijn reeds gereed, zoodat bij eene gunstige beschikking spoedig tot het bouwen zal worden overgegaan.

BENOEMINGEN.

Hoorn. Tot opzichter van Drechterland te Enkhuizen werd in eene daartoe gehouden vergadering van Dijkgraaf en Heemraden benoemd de heer Boogaard, uitvoerder der Staatsspoorwegwerken te Purmerende.

De advertentiën worden ingewacht aan het adres „Bureau van de Opmerker te Arnhem". Voor bedragen boven *tien gulden* wordt de vordering met vijf cent voor het zegel verhoogd.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER.

Om zoo spoedig mogelijk in dienst te treden, **biedt zich aan** een ervaren **OPZICHTER**, onder wiens toezicht reeds verscheidene bouwwerken zijn uitgevoerd, waarvan bewijzen kunnen overgelegd worden. Adres franco letter A, Bureau van *De Opmerker*, te *Arnhem*.

SILICAAT.

Tot het aanstrijken van **buitenmuren** en **gevels** wordt met uitvoerige gebruiksaanwijzingen, **waterblank** geleverd:
in origineele vaten van Ca 250 Kg à *f* 7.50
en in bemande flesschen . . . . » 10.—
per 50 Kg.
door **VAN YPEN & Co.**
Rotterdam, Januari 1883.

Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat.)

Op **Dinsdag den 30sten Januari 1883** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht* van:

Bestek No. 351.

Het verbreeden van het emplacement, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werkzaamheden ten behoeve van de uitbreiding van het station Breda.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 55 van het bestek.

Het bestek ligt van den 10den Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur JHR. W. HOEUFFT te *Rotterdam* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 23sten Januari 1883 des voormiddags ten 12 ure.

Utrecht, den 8sten Januari 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(VOOR REKENING VAN DEN STAAT.)

Op **Dinsdag den 30sten Januari** 1883, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 354.

Het maken van een doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmede in verband staande werken, ten behoeve van den spoorweg van Zwolle naar Almelo.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 59 van het Bestek.

Het bestek ligt van den 10den Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur W. J. KLERK DE REUS te *Meppel* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 22sten Januari 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 8sten Januari 1883.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

FIJNE BOUWARTIKELEN
EN
TUINVERSIERINGEN.
AMSTERDAM. 20 *Beerenstraat* 20.
J. N. SCHELTEMA.

Amerikaansche DEURDRANGERS voor doordraaiende **Tochtdeuren**, in 6 verschillende maten ter directe levering voorhanden.

AANBESTEDING.

Het KERK'ESTUUR van de REMONSTRANTSCHE GEMEENTE te *Groningen* zal, op **24 Januari 1883**, des avonds 8 uur, ten huize van den heer VAN DER SLUIS, in het koffiehuis *DE BEURS* aldaar.

AANBESTEDEN:

Het bouwen van een Kerkgebouw, met Kerkeraadskamer en Woning voor den Koster.

Het Bestek ligt ter lezing in bovengemeld koffiehuis en is verkrijgbaar bij den boekdrukker DE WAAL, Nieuwe Ebbingestraat, voor *f* 1.00 per exemplaar.

Tot inzage der teekeningen vervoege men zich bij den heer L. DOORNBOS, lid van de Bouwcommissie, Oude Kijk-in-'t Jatstraat aldaar.

De inschrijvingsbiljetten moeten zijn ingericht overeenkomstig gewijzigd § 441 der A. V. en verder overeenkomstig art. 26 van het bestek.

Het Kerkbestuur voornoemd:
B. C. J. MOSSELMANS, *voorzitter.*
H. J. STEGHGERS J.Hzn., *secretaris.*

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

CENTRAALVERWARMING EN VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

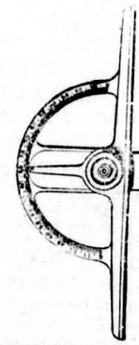

LEONARD SLIGCHER
Monnikendam.
AMERIKAANSCHE TEEKENHAKEN
van brons en staal met **graadverdeeling,**
Prijs *f* **37.80.**

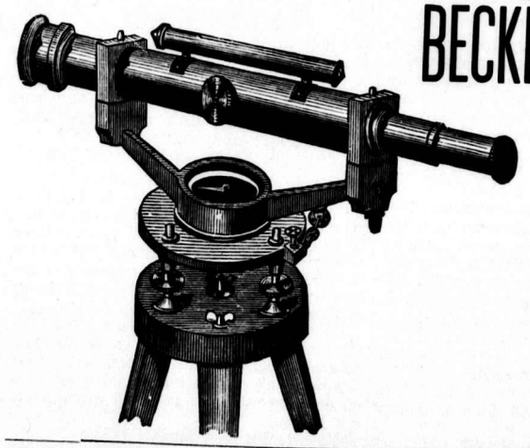

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
voor Ingenieurs, Architecten, Landmeters, Teekenaars, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, BAKEN,** enz.
WEEGWERKTUIGEN.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. **GEBR. REIMERINGER.**

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 3. ZATERDAG 20 JANUARI 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den leden wordt bericht:

dat Woensdag 24 Januari 1883, des avonds te 8 uren precies, de 801ste vergadering zal plaats hebben in Maison-Stroucken, alhier.

Het programma van dien avond is als volgt:

1o. Mededeeling van het Bestuur.
2o. Ballotage van voorgestelde Leden.
3o. Bijdrage: Geschiedenis der Bouwkunst, door den heer Jan Springer.
4o. Rapport van beoordeeling over de ingezonden antwoorden van het Grafmonument en het Diploma.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.)

HET LOUVRE.

door W. J. Vuijk.

Vervolg van pag. 13.

Onder Hendrik II kwam de westelijke vleugel en het paviljoen, bekend onder den naam van het Koningspaviljoen, gereed, terwijl de zuidelijke vleugel over tweederde der lengte werd voltooid. De vroegtijdige dood des Konings gaf eene geheele wending aan den bouw van het *Louvre*. Indien deze vorst zoolang geregeerd had als zijn vader, zeker zou een der schoonste meesterwerken van de Fransche Renaissance voltooid zijn geweest.

Nemen wij het voltooide gedeelte nu in oogenschouw, dan zien wij groote afwijkingen van de heerschende Italiaansche school, hoewel de klassieke richting de toongevende bleef. Behalve de hoekpaviljoenen, is elke vleugel voorzien van drie voorspringende gedeelten of avant-corps, die door segmentvormige kroonlijsten afgedekt worden. De paviljoenen hebben vier, de vleugels drie verdiepingen. De twee benedenste verdiepingen zijn zeer rijzig, doch de bovenste is zeer laag en als attiek behandeld. Ook in de paviljoenen loopt deze attiekverdieping door, en daarboven komt hier dan nog een hooge verdieping.

De benedenverdieping tusschen de avant-corps bestaat uit boogvormige nissen, door korinthische pilasters en hoofdgestellen versierd. Elke nis is van eene vensteropening voorzien, die door een segmentboog, concentrisch met den boog van de nis, overdekt is.

Op de eerste verdieping bestaat de versiering uit pilasters van de composite-orde. De vensteropeningen zijn hier bekroond door statige, beurtelings driehoekige en segmentvormige frontons.

Aan de avant-corps zijn de pilasters door gekoppelde halve kolommen vervangen, die evenals de pilasters gecanneleerd zijn. Boven deze verdieping komt dan de attiekverdieping, samengesteld uit lage pilasters, versierd met eenvoudige paneelvakken.

De kroonlijsten van de beneden- en attiekverdiepingen zijn op alle voorsprongen gebroken en eindigen bij de tweede kolom of pilaster, zeker wel een van de minst gelukkige nieuwigheden, door Lescot aangebracht. Ook ontbreekt aan de bovenste kroonlijst fries en architraaf, en eindigen daar de pilasters zonder kapiteel, wat eveneens minder fraai staat.

Al getuigen de details van een fijnen smaak en al geven de over de geheele façade rijkelijk verspreide beeldhouwwerken aan het gebouw een aangenaam en vorstelijk voorkomen, toch mag niet over het hoofd worden gezien, dat het evenwicht in de ornementatie uit het oog is verloren. De attiekverdieping bijv. is in verhouding tot de smaakvolle benedenverdiepingen te weelderig opgevat, hetgeen de gevels onrustig maakt.

Met hart en ziel Franschman, week Lescot in de afdekking van zijn gebouw geheel af van den Italiaanschen smaak, trok zijne daken hoog op en gebruikte ze zelfs als décoratief element, door eene rijk-vergulde, uit lood samengestelde nokversiering aan te brengen. Het paviljoen werd door vier koepelvormige vlakken afgedekt, die in een soort van piédestal eindigen, dat

POLYTECHNIC

in verhouding tot de overige versiering zeer schraal mag worden genoemd.

Heeft het werk van Lescot ook al eenige zwakke punten, toch is het door hem gebouwde gedeelte van het *Louvre* een der grootste meesterwerken van de Fransche Renaissance en van het later zoo uitgebreide *Louvre* verreweg het schoonste deel. Vergeten wij niet, dat een gedeelte van den roem van dit werk toekomt aan Jean Goujon, die vele van de meesterwerken van beeldhouwkunst, aan dit gebouw aanwezig, ontwierp en uitvoerde.

Gaan wij de geschiedenis van den bouw nu verder na, dan zien wij een tijdperk van stilstand intreden. Na den dood van Hendrik II wenschte zijne weduwe het *Louvre* zoo spoedig mogelijk te betrekken en liet alle werkzaamheden, zelfs die aan de bijna voltooide beeldhouwwerken, welke tot den uitwendigen bouw behoorden, schorsen, om de appartementen tot bewoning te doen gereedmaken. Met ijver werd hieraan gearbeid — onder wiens leiding is niet bekend, daar Lescot op pensioen was gesteld en zijn opvolger niet wordt genoemd. Achttien maanden later, na den dood van Frans II, waren de vertrekken zooverre in gereedheid, dat diens broeder Karel IX met zijne moeder Catharina de Medicis hunne woonplaats daar konden vestigen. De inwendige, met de grootste weelde uitgevoerde inrichtingen vormden een groot contrast met het uitwendige *Louvre*, dat een allerzonderlingst schouwspel vertoonde. Gescheiden door eene groote binnenplaats, stond de architectuur van twee zoo verschillende eeuwen tegenover elkander. Aan de eene zijde torens, torentjes, spitsbogen, ophaalbruggen — geheel het aanzien van een vesting —, aan de andere zijde symmetrische decoratiën, regelmatige profielen der Korinthische en Romeinsche orden, alles zoo goed of slecht mogelijk verbonden met allerlei sprongen; aan de zuidzijde een voor tweederde afgewerkte gevel, het andere derdedeel in puin liggende. De aanblik van het *Louvre* is zeker nooit grilliger en pittoresker geweest. De herinnering daaraan is bewaard gebleven in eene gravure van Israël Sylvestre, waarvan een fac-similé voorkomt in „La Renaissance monumentale en France" van Adolphe Berty.

De plans van Lescot schijnen niet in den smaak van de Koningin-moeder te zijn gevallen; althans toen zij tot uitbreiding van het *Louvre* besloot, werd de aangevangen bouw niet voortgezet, maar een gebouw loodrecht op de Seine aan de zuidzijde van het Koningspaviljoen opgericht, en deze beide deelen door eene galerij met elkander verbonden. Dit gebouw, slechts ééne verdieping hoog, zonder spoor van dak, met zijne zwarte, met witte steen gebosseerde, pilasters, is geheel in strijd met het ontwerp van Lescot en wettigde het vermoeden aan een Italiaanschen oorsprong.

Latere onderzoekingen hebben echter aan het licht gebracht, dat een Franschman, Pierre Chambige, de bouwmeester van deze galerij moet geweest zijn.

Veertig jaren later bouwde Louis Fournier, onder Hendrik IV, hierop eene verdieping, de Koningsgalerij genaamd, die door den brand van 1661 half verwoest, door Lodewijk XIV weder werd opgebouwd en sede de Apollogalerij wordt genoemd.

Evenwijdig aan de Seine werd de kleine galerij (de naam dien men later aan het bovenbeschreven gebouw gaf) vervolgd door Thibaut Métezeau, die een paviljoen bouwde, dat bestemd was voor museum en de antiekenzaal genoemd wordt.

Bij eene beschouwing der façade blijkt, dat de bouwmeesters der 16e eeuw elkanders smaak al zeer weinig eerbiedigden en elk zijn eigen inzicht volgde bij de voortzetting van aangevangen bouwwerken. In het werk van Métezeau toch zien wij alweer geheel andere motieven toegepast dan aan de kleine galerij. Evenals aan de buitengevels van Lescot, zijn ook hier in de benedenverdieping de pilasters verdwenen, om plaats te maken voor vlak muurwerk, voorzien van lichtopeningen, waarin de segmentvormige afdekking weder werd gehandhaafd.

De bovenverdieping is klaarblijkelijk uit lateren tijd. Uit de overeenstemming tusschen den gevel der antiekenzaal en dien van het paviljoen terzijde van den ingang *Lesdiguières*, is het vermoeden ontstaan, dat deze gebouwen gelijktijdig zijn opgetrokken, te meer daar de vorm der lichtopeningen na dien tijd is verdwenen en eerst onder Lodewijk XIII weder werd toegepast. Deze beide paviljoenen werden vereenigd door eene galerij, ter onderscheiding van de vroeger beschrevene, de groote galerij genoemd. Deze bestond uit slechts één verdieping, samengesteld uit een reeks gekoppelde toscaansche pilasters, evenals die aan de kleine galerij van bossages voorzien, en voorts gedekt met een kroonlijst, die op elk tweetal pilasters gebroken is. De vensters tusschen de pilasters zijn van kleine afmetingen en worden omlijst door de, op gelijke hoogte met de bossages der pilasters, over de tusschenvakken aangebrachte banden. Volgens Berty, in zijn bovenaangehaald werk, is met den bouw dezer galerij begonnen in het jaar 1566 naar de plans van Métezeau of van Chambige, met het doel om het paleis der *Tuileriën* met het *Louvre* te vereenigen.

(*Wordt vervolgd.*)

(A et A) HET CONCERTGEBOUW TE AMSTERDAM.

Toen zich in 1881 te Amsterdam de mare verspreidde, dat de Parkzaal gesloopt zou worden om voor een Theatre-Indien plaats te maken, werd dit bericht door alle muziekliefhebbers met groot leedwezen vernomen. De Parkzaal toch was een uitstekende muziekzaal, die, al mocht er op de architectonische behandeling wel eenige aanmerking te maken zijn, uitstekende acoustieke eigenschappen bezat. Wel bleef na het verdwijnen van het Park nog het Paleis voor Volksvlijt over voor uitvoeringen van oratoria, de concertzaal van Felix Meritis voor symphonie-muziek en Odeon voor kamermuziek, maar de behoefte aan een goed concertgebouw werd meer en meer gevoeld. Het Paleis voor Volksvlijt, dat nooit voor muziekzaal gebouwd is, resonneert op een zinstorende wijs, en het mocht noch door katoendraden, noch door bordpapier en linnen, gelukken, hierin verbetering te brengen. De zaal van Felix, om haar acoustiek wijd vermaard, biedt geen ruimte aan voor koor en orkest, en Odeon is ook voor groote uitvoeringen ongeschikt.

Verleden jaar sloegen dan ook eenige kunstvrienden de handen ineen, en trachtten gelden voor den bouw van een naar den eisch des tijds ingericht concertgebouw bijeen te verzamelen. Zij slaagden hierin, en verkregen kort daarop een terrein in de onmiddellijke nabijheid van het Vondelpark, dat genoegzame ruimte aanbood.

Vijf architecten, de heeren C. Muysken, G. B. Salm, A. L. van Gendt, Th. Sanders en Th. G. Schill, werden uitgenoodigd, ieder een ontwerp te leveren, en aan een Jury, bestaande uit de heeren P. J. H. Cuijpers, I. Gosschalk en Jan Springer, werd de beoordeeling der vijf projecten opgedragen.

In het laatst van October begon de Jury haar werkzaamheden, en in het begin van dit jaar werd haar eindoordeel bekend. Geen der inzenders werd bekroond, doch de heeren G. B. Salm en A. L. van Gendt, respectievelijk vervaardigers van de ontwerpen met de mottos 𝄞 en „*Appollo*", werden tot een nieuwen prijskamp uitgenoodigd.

De ingezonden ontwerpen zijn thans in een der zalen van de Maatschappij Arti et Amicitiae tentoongesteld.

Bij eene aandachtige beschouwing der ontwerpen trok het onze aandacht, dat geen der vijf geachte inzenders bijzonder geinspireerd scheen geweest te zijn. Ook aan het teekenwerk was zeer weinig zorg besteed, wat nu wel niet veel ter zake doet, maar wij hadden van het vijftal wat beters verwacht. De planverdeeling getuigde soms van niet veel studie, waaraan misschien de korte termijn van inlevering schuld is.

Het ontwerp „*Euterpe*" heeft een langwerpig vierkante zaal, met ruime vestibule en breede trappen. Boven de vestibule vindt men de ovale zaal, die in het programma gevraagd was, en voor kamermuziek moet dienen. Rook- en restauratiezaal hebben onmiddellijk gemeenschap met de groote zaal, wat zeer hinderlijk zal zijn. Ook zijn deze zalen veel te lang voor hun breedte, zoodat zij meer op corridors gelijken. De uitwendige architectuur is in klassieke vormen gehouden, een weinig droog, doch niet zonder verdienste. Een perspectievische sepiateekening is geestig behandeld. De uitvoering van de overige teekeningen is wat droog.

Het ontwerp 𝄞 heeft ontegenzeglijk het beste plan. Waren de opstanden even goed geweest, ongetwijfeld zou het den zegepalm hebben weggedragen. De groote zaal is hoogst gelukkig van vorm, en wordt aan alle zijden door ruime corridors omgeven. Flinke vestibules en vestiaires verhoogen de practische waarde, en trappen en accessoires zijn zeer goed geplaatst. Het orkest is met zaakkennis ingericht. Wanneer wij een aanmerking zouden willen maken, is het, dat de galerij wat ver in de zaal uitsteekt, wat minder fraai zal staan. Dit plan doet zien, dat het zeer goed mogelijk is een academische plattegrond te ontwerpen, die tevens aan de eischen der practijk voldoet. De gevels van dit ontwerp doen te zeer aan bekende Fransche motieven denken om op oorspronkelijkheid aanspraak te kunnen maken. Zij zijn niet onaardig in potlood en kleur bewerkt, doch zullen ongetwijfeld door den ontwerper, bij de inzending van het nieuwe project, belangrijk verbeterd worden. Ook zal dan waarschijnlijk een overdekte doorrit worden aangebracht, die aan een gebouw als dit onmisbaar is.

Het plan van het ontwerp „*Bach*" zou ongetwijfeld beter geworden zijn, indien de ontwerper de hoofdas van zijn zaal 90° gedraaid had. Zooals het gebouw thans geprojecteerd is, mist men een behoorlijke vestibule, maar komt men onmiddellijk door de vestiaires in de zaal. De ronde uitbouw op een der hoeken zal den ontwerper ook veel hoofdbrekens gegeven hebben. Had hij dien niet gemaakt, zijn ontwerp zou beter zijn. Nu moesten allerlei accessoires in hoekjes gedrongen worden, die daarvoor niet zeer geschikt zijn. De trappen zouden bij uitvoering zeker onvoldoende blijken.

De gevels ademen een Berlijnschen geest en zijn wat stijf geteekend. De zwarte ramen achten wij min gelukkig, en ook de onderste verdieping dunkt ons te gedrukt.

Onder het motto (het bekende thema van de fuga op den naam Bach) werd een ontwerp ingezonden, dat wij het minst geslaagde van allen achten. Het plan vertoont de bijzonderheid, dat de ovale zaal aan den voorgevel is aangebracht, zoodat een ovaalvormige uitbouw ontstaat, die zeer weinig fraai is. Onder deze muziekzaal is een doorrit aangebracht, wat zeker weleens hinderlijk voor het auditorium zal zijn. De groote zaal is niet slecht gedacht, maar de trappen hebben een allerzonderlingsten vorm. De woning van den kastelein is zoo gelegen, dat die man ongeveer 30 meter heeft af te leggen, wil hij zijn buffetten bereiken. De architectuur sluit zich, wat het inwendige betreft, nauw aan bij die van het concertgebouw te Leipzig, dat den meesten overigen ontwerpers ook van veel dienst schijnt geweest te zijn. Het uitwendige vertoont een vrij nuchteren bak- en bergsteenbouw, op poovere wijs geteekend.

Het ontwerp „*Appollo*" heeft de verdienste van het meest van allen rekening te houden met de beschikbaar gestelde bouwsom. De zaal is wat breeder dan lang, 'tgeen ons voor een muziekzaal minder aanbevelenswaardig voorkomt, en zeker bij den tweeden prijskamp door den ontwerper niet behouden zal worden. Ook zou het dan o. i. aanbeveling verdienen, inplaats van de thans aanwezige kleine vestibules, liever één groote vestibule aan te brengen, wat de controle zeker zou vergemakkelijken. Voor flinke uitgangen en communicaties is gezorgd. De trappen zijn goed gekozen; alleen die naar de ovale concertzaal is minder gelukkig uitgevallen. De gevels zijn in Renaissancevormen gehouden en missen rust. Door al te veel motieven te bezigen is de eenheid verloren gegaan, wat vooral bij de beschouwing van den zijgevel in 't oog valt. Men ziet hier als 't ware een aaneenschakeling van allerlei gebouwen. Wij twijfelen er niet aan, of dit gebrek zal bij de tweede inzending door den ontwerper verholpen worden.

Wanneer wij onze indrukken samenvatten, komen wij tot de overtuiging, dat deze besloten prijsvraag geenszins het resultaat heeft opgeleverd, dat men er van had mogen verwachten. Wellicht had een openbare prijsvraag tot betere resultaten geleid, en de Jury dan aanleiding gevonden, een ontwerp te bekronen.

(A et A) DE NIEUWE AMSTELBRUGGEN TE AMSTERDAM.

Naar men ons van bevoegde zijde meldt, beloven de twee nieuwe Amstelbruggen, de Hoogesluis en de Blauwbrug, een waar sieraad voor onze hoofdstad te worden.

De bestaande gewelven van de Hoogesluis, die 83 M. lang en 18 M. breed is, worden tot 0.90 M. + AP. afgebroken. De nieuwe pijlers zullen hoofdzakelijk uit petit granit de l'Ourthe bestaan, terwijl de brugliggers van gegoten en geslagen ijzer vervaardigd worden en rijk met ornement versierd zijn. Het basculeerend gedeelte wordt 14 M. breed en zal door waterkracht bewogen worden.

De piédestallen boven de pijlers worden, evenals de plinten en dekstukken van de balustrade, van hardsteen, en de balusters van zandsteen vervaardigd. Op twaalf piédestallen zullen zandsteenen obelisken geplaatst worden, versierd met bronzen palmtakken, scheepsstevens en andere attributen, op Amsterdam betrekking hebbende.

De obelisken bij de middeldoorvaart zullen 4.50 M. hoog worden, en ieder waarschijnlijk van beeldgroepen voorzien worden, voorstellende Amstel en IJ, Koophandel en Zeevaart, Landbouw en Nijverheid, Kunst en Wetenschap.

Ongetwijfeld zal deze brug een monument worden, dat nog door vele geslachten met bewondering beschouwd zal worden. — Ook de Blauwbrug, die tusschen de walhoofden 47.60 M. lang zal worden, en 3 openingen, elk van 14 M. spanning, zal verkrijgen, zal uitmunten door rijke materiaalkeus en sierlijke vormen. De walhoofden en pijlers worden hoofdzakelijk uit behakt Zweedsch graniet opgetrokken, en overigens van steen uit de groeven van Escaussines.

De middelpijlers worden van kolossale gebeeldhouwde scheepsstevens voorzien, terwijl de brugliggers sierlijk in ijzer bewerkt worden.

De brugleuningen worden van gegoten-ijzer vervaardigd, terwijl de piédestallen boven de pijlers van pierre d'Escaussines gemaakt zullen worden. Op de acht piédestallen komen zuilen van lichtrood graniet, die met sierlijk bronzen ornementwerk, lantarens, enz. voorzien worden, en waarboven de keizerskroon van het stadswapen prijken zal.

De vleugelmuren zullen afgesloten worden door balustraden van pierre de Comblanchien.

Nog dit jaar zal de Hoogesluis in hoofdzaak voltooid worden, terwijl de opening van de Blauwbrug in het volgend jaar tegemoetgezien kan worden.

(A et A) DEMPING VAN DEN N.-Z. VOORBURGWAL TE AMSTERDAM.

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap heeft zich andermaal tot den Gemeenteraad van Amsterdam gewend met het verzoek om terug te komen op het besluit tot het dempen van den Nieuwezijds Voorburgwal. Dit adres is van den volgenden inhoud:

„Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap neemt de vrijheid zich tot Uwe Vergadering te wenden, met het eerbiedig doch dringend verzoek, alsnog eene wijziging te brengen in Uw besluit van 16 Februari 1882, door voor den Nieuwezijds Voorburgwal eene uitzondering te maken en tot het dempen van die gracht niet over te gaan.

„De Hollandsche grachten met haar water en hare boomen hebben ten allen tijde het oog verkwikt en den geest verfrischt, door tegelijkertijd den indruk te geven van rustige kalmte en van vroolijke levendigheid. Die indruk moge hun het snelste klaar worden, die er niet van jongs af aan gewend zijn, — ook op hen die er zich zelven geen rekenschap van kunnen geven, werkt zij onmiskenbaar, al is het ook onbewust.

„Tegenover de grootsche roeping Uwer Vergadering, om den aanleg en inrichting onzer stad ongeschonden over te leveren aan de nakomelingschap, waren eenige onbeduidende argumenten geplaatst, die de demping van den N.-Z. Voorburgwal als een eisch des tijds moesten doen voorkomen. Wij zouden echter meenen aan de waardigheid van het Stedelijk Bestuur tekort te doen, indien wij vooronderstelden, dat het tegen de bezwaren van het verkeer der brievenrijtuigen van het Postkantoor geen ander middel zou weten, dan demping van den geheelen Voorburgwal. En wij zouden ondankbaar zijn tegenover 'tgeen in den laatsten tijd voor de waterverversching is gedaan, indien wij de argumenten van onfrischheid of stank van het water gingen bestrijden. Wat de zoogenaamde eischen van het verkeer betreft, daaraan is, voorzoover de communicatie tusschen het Stadhuis en het westelijk deel der stad aangaat, thans door de demping van het Spui voldaan en kan, wat die tusschen het Centraalstation en den Dam betreft, door eene (toch buitendien hoogst wenschelijke) verbreeding van de Molsteeg voldaan worden. Wenscht men de oude Haarlemmersluis te verlagen en den oprit van de Spuistraat af naar die sluis een zachtere glooiing te geven, dan is dit een werk dat evengoed zonder als met de demping van den Voorburgwal kan geschieden. De kade van de Martelaarsgracht kan worden verlaagd en op de breedte worden gebracht van de brug, die van het Centraalstation naar die gracht toegang geeft. Alle deze werken kunnen, wanneer Uwe Vergadering ze nuttig en noodig oordeelt, worden uitgevoerd zonder demping van den N.-Z. Voorburgwal, welke demping de bezwaren en kosten daaraan verbonden in geen enkel opzicht vermindert.

„De voorspiegeling van een op het terrein der te dempen gracht aan te brengen plantsoen moge enkelen met het denkbeeld der demping verzoend hebben, de groote meerderheid der burgerij wacht met ongeduld op de beloofde plantsoenen in het Sarphati-park, op het gedempte Westerdok en buiten de Willemspoort, maar geeft voor den Voorburgwal verre de voorkeur aan het uit zich zelven door geleidelijke ontwikkeling geworden schoon van de oude Bloemmarkt, boven de gemaakte sierlijkheid van een kunstmatig in het leven geroepen plantsoentje.

„De misstanden en wanstaltigheden, die door het ongelijke niveau der kaden onvermijdelijk uit de demping zullen geboren worden, en het gevaar dat het rustigdeftige karakter, thans aan de westelijke kade van den N.-Z. Voorburgwal eigen, verloren zal gaan door de eigenaardige uitingen van het volksleven op de oostelijke kade met hare vele nauwe stegen, zijn omstandigheden te meer, die de demping moeten doen ontraden.

„Sedert aan het besluit Uwer Vergadering door het dempen van het Spui eene gedeeltelijke uitvoering is gegeven, en aldus door ieder met eigen oogen kan gezien en beoordeeld worden, wat het effect is van het veranderen van eene Hollandsche gracht in één of meer onregelmatige hoekige pleintjes, is de overtuiging van de burgerij meer en meer levendig geworden en breekt zich op alle wijzen baan, dat de demping van den N.-Z. Voorburgwal eene groote misgreep zoude zijn, die, eenmaal volvoerd, door te laat berouw niet weder kan ongedaan gemaakt worden en waarvan men later niets dan spot en verontwaardiging zal inoogsten.

„Het Genootschap zou meenen aan zijne roeping tekort te doen, wanneer het niet nog eene poging aanwendde om Uwe Vergadering te overtuigen van het vernederende en onverantwoordelijke van dit werk, waardoor de stad, zonder voldoende redenen, van een harer sieraden wordt beroofd, en eene onherstelbare schade zou lijden in het karakteristieke en eigenaardige, dat haar van buitenlandsche hoofdsteden onderscheidt.

„Nu Amsterdam een rang gaat innemen temidden der voornaamste steden van Europa, past het aan de fierheid harer burgerij, dien rang in te nemen met waardige zelfbewustheid en in aansluiting aan en in ontwikkeling van haar historisch verleden, en geenszins om in laffe en karakterlooze nabootsing, vreemde steden na te volgen. Waar onder het denkend gedeelte van hen, die den weg wijzen in de ontwikkeling der Europeesche maatschappij, de klacht algemeen is, dat de meeste groote steden elkander zoodanig gaan gelijken, dat door het uitwisschen der contrasten de platste en meest prozaïsche eentonigheid de overhand neemt, daar past het bij uitnemendheid aan eene stad, die getoond heeft, de eischen van den vooruitgang te kennen, en te willen bevredigen, om het bewijs te leveren, dat dit zeer wel kan samengaan met het behoud van bestaande toestanden, die recht hebben op eerbiediging. Hiervan een voorbeeld te geven zoude de eer zijn en de roem van Amsterdam!"

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap,
J. P. SIX,
Voorzitter.
R. W. P. DE VRIES,
Secretaris.

Amsterdam, 8 Januari 1883.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING LEEUWARDEN.

Vergadering van 12 *Januari* 1883.

Met een kort woord ter herinnering aan de werkzaamheden van het afgeloopen jaar en den wensch, dat de ingetreden nieuwe tijdkring voor ieder der leden in 't bijzonder gunstig moge zijn, en den bloei der Afdeeling moge toenemen, opent de Voorzitter deze bijeenkomst.

Na lezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering, wordt medegedeeld, dat van de heeren J. F. H. Bekhuis en S. Klaassen brieven zijn ingekomen, waarbij zij kennis geven van hun voornemen, om niet meer als lid der Afdeeling te worden aangemerkt: de eerste omdat hij voor het lidmaatschap van de Maatschappij heeft bedankt, de tweede omdat hij ambtshalve deze gemeente metterwoon heeft verlaten; bovendien is eene missive van het Hoofdbestuur ingekomen met bericht, dat de bekroonde prijsvragen voor een Maatschappelijk Gebouw, van den 22 Maart tot 5 April ter beschikking van de Afdeeling Leeuwarden worden gesteld.

Het lid Rooseboom stelt voor, het schrijven van den heer Bekhuis niet alleen als kennisgeving van zijn bedanken aan te nemen, maar hem schriftelijk het leedwezen der Vergadering te betuigen, dat hij zich genoodzaakt heeft gezien, zijne zoo zeer gewaardeerde medewerking aan deze Afdeeling te onttrekken. Met op één na algemeene stemmen wordt dit voorstel aangenomen.

Het lid Kramer vindt aanleiding om voor te stellen, de bezichtiging der teekeningen van de bekroonde prijsvragen, waarvan de toezending in de missive van het Hoofdbestuur is vermeld, in ruimer kring te doen plaats vinden en daartoe ter gelegener tijd ook de hierterstede bestaande „Vereeniging voor Schilder- en Teekenkunst" uit te noodigen; dit voorstel vindt veel sympathie bij de aanwezige leden, en het is de wensch van het lid Rooseboom om ten deze nog een stap verder te gaan, en de bezichtiging daarvan voor het publiek open te stellen.

Op voorstel van den Voorzitter werd besloten, het gevoelen van het Hoofdbestuur hieromtrent in te winnen, en de regeling van een en ander aan de prudentie van het Bestuur der Afdeeling over te laten.

Ter vervulling van de vacature in het Bestuur, door het bedanken van den heer Bekhuis veroorzaakt, wordt bij meerderheid van stemmen de heer Rooseboom gekozen, die zich deze keuze na eenigen tijd van beraad laat welgevallen.

Daarna is aan de orde de behandeling der vraag:

„Wat heeft in de laatste tijden de ondervinding geleerd omtrent het gebruik van metsel- en straatsteen, groot formaat?"

De Voorzitter heeft de bespreking dezer vraag op zich genomen; hij wenscht zich daarbij alleen op practisch gebied te bewegen en hetgeen zijne ondervinding hem daaromtrent heeft geleerd, mede te deelen.

Na enkele opmerkingen omtrent de fabrikage van die steenen, en de mededeeling dat de klei, waarvan de Waal- en IJselsteen gemaakt wordt, daarvoor geschikter is dan die, in deze provincie voor de steenfabrikage gebruikt, wordt verder gereleveerd, dat naar het hem voorkomt, die steen voor waterwerken en fundeeringen van gebouwen zeer geschikt is, en dat de toepassing daarvan voor bouwwerken met groote gevelvlakken, om daardoor forsche afmetingen van metselwerk te verkrijgen, hem eveneens aanbevelenswaardig voorkomt.

Algemeene toepassing daarvan voor opgaand muurwerk van particuliere architectuur en gebouwen van kleinere afmetingen, is hem echter niet bekend.

Wel, dat bijv. te Amsterdam, metselsteen van groot formaat bij bruggenbouw, fundeeringswerken en bestratingen van wegen gebruikt wordt, dat die ook bij den bouw van het Centraalstation en het Administratiegebouw aldaar wordt toegepast, en de ringmuur van de Cellulaire Gevangenis te Groningen van die steen gemaakt is, terwijl hij zelf, voor de fundeering van 't Beurs- en Waaggebouw hierterstede, 't gebruik van dat formaat zeer heeft aanbevolen; dat echter metselsteen van groot formaat eene algemeene toepassing in de toekomst zou tegemoetgaan, meent spreker te moeten betwijfelen.

Meerdere aanbeveling verdient het gebruik van straatsteen van groote afmetingen; de proef, daarmede in deze gemeente sinds 1878 genomen, heeft zeer goed voldaan en bewezen, dat groot formaat straatklinkers, destijds door de Olster steenfabrieken geleverd, de voorkeur boven 't buitenlandsch fabrikaat verdient. Hij meent dan ook de gestelde vraag als volgt te moeten beantwoorden:

„dat de ondervinding hem geleerd heeft, dat gebakken steen, groot formaat, voor fundeeringen, bruggenbouw en andere waterwerken of bestrating van wegen aanbeveling verdient, maar dat de toepassing daarvan als metselsteen voor opgaand gevelwerk nog niet in die mate heeft plaats gevonden, dat een juist oordeel daarover kan geveld worden".

De behandeling der beide andere op de agenda voorkomende vraagpunten kon door bijzondere omstandigheden, onafhankelijk van den goeden wil van de leden, die de beantwoording daarvan op zich genomen hadden, niet plaats vinden, en de bespreking daarvan werd tot de volgende bijeenkomst uitgesteld.

Na eene korte pauze werd het groote prachtwerk van Schinkel's Bauwerke, door het lid H. R. Stoett Fz. ter bezichtiging gegeven, en het leven en de werken van dien grooten Duitschen bouwmeester in herinnering gebracht.

Alle leden namen met veel belangstelling kennis van die schoone reproducties van Schinkel's meesterwerken, en de Voorzitter was de tolk der Vergadering, toen hij bij de sluiting der bijeenkomst den heer Stoett voor de genotvolle oogenblikken, door hem den leden verschaft, dankzeide.

AFDEELING 'S-GRAVENHAGE.

Vergadering van 18 *Januari* 1883.

Na kennisneming van eenige ingekomen stukken, is aan de orde de benoeming van een lid in het Bestuur, ter vervulling van de vacature ontstaan door het bedanken van den heer H. J. Mondt. Verkozen wordt de heer G. J. Morre te Delft.

Bij het openen van de bus werden drie vragen gevonden, als:

1o. Hoe moet men droogstoken, met open of gesloten ramen bij een nieuw gebouw — en waarom?

2o. Is het standpunt, dat onze Gemeente en haar bestuur op het terrein der publieke werken inneemt, gezond?

3o. Welke voorzorgen moet men nemen bij het bouwen van woonhuizen aan het zeestrand?

Als antwoord op de 1e vraag deelde een der leden mede, de beste resultaten verkregen te hebben bij het stoken van gewone cokeskachels en het daarbij openen der ramen en wel liefst der bovenramen, als die schuivend zijn.

Bij een gebouw, op gelijke wijze voortdurend met cokes verwarmd, waar de ramen gesloten bleven om de hitte niet te doen ontsnappen, waren de muren vochtig gebleven en had de maatregel volstrekt niets uitgewerkt. Ook de toepassing van chemische middelen b. v. chloor, werd bepaaldelijk in kleine ruimten, zooals brandkluizen, aanbevolen.

De behandeling van de 2e vraag leidde tot eene levendige bespreking waaraan meerdere leden deelnamen. Daarbij werd over 't algemeen een min gunstig oordeel uitgesproken over de wijze, waarop onderscheidene zaken, ook voor de gezondheid van overwegend belang, worden uitgesteld; te veel wordt gelet op het productief maken van terreinen en niet zelden werden belangrijke werken zonder eenig gegrond motief afgestemd.

Enkele leden kwam het wenschelijk voor, dat de Afdeeling zich per request tot den Gemeenteraad zal wenden om op de aangehaalde punten te wijzen. Ten slotte werd een voorstel aangenomen, waarbij het Bestuur gemachtigd wordt zoo noodig *in het belang van het vak* op te treden.

Wijl de onderdeelen van de 3e vraag eene lange discussie deden voorzien, werd de behandeling daarvan tot de eerstvolgende vergadering uitgesteld. Het verdere deel van den avond werd op recht aangename wijze in beslag genomen door een kunstbeschouwing van belangrijke prachtwerken.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

NIJMEGEN. Op 1 Februari a. s. wordt de lijn Nijmegen—Bosch—Tilburg door de Exploitatie-maatschappij overgenomen en geëxploiteerd.

KAMPEN. Voor het onderzoek naar den toestand van de IJselbrug zijn de volgende deskundigen in commissie benoemd: N. T. M. Michaëlis te 's-Hage, J. G. van den Bergh te Arnhem, J. M. Telders te Rhenen, J. van der Toorn te 's-Hage en A. Déking Dura te Zwolle.

ZWOLLE. Bij den Gemeenteraad is het voorloopig rapport ingekomen van de heeren Dr. H. F. Kuiper en A. Boxman, leeraren der Rijks-Hoogere Burgerschool, over het onderzoek betreffende IJsel- en Vechtwater, in verband met den aanleg van een drinkwaterleiding te Zwolle, waaruit blijkt dat het IJselwater daarvoor het eerst in aanmerking komt en zeer geschikt is.

— Volgens de loopende geruchten zullen met 1 Mei e. k. alle treinen der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen van den Westinghouse-rem voorzien zijn.

— De Redactie van „*De Opmerker* heeft het onderstaand schrijven, met verzoek tot plaatsing ontvangen.

Amsterdam, 15 Januari 1883.

Programma van den internationalen wedstrijd voor het model van het diploma, toe te kennen bij gelegenheid der tentoonstelling.

Er is ons gevraagd, met het oog op de voor het diploma bepaalde afmetingen (75 × 58), of het een bepaald vereischte is, het ontwerp in de *breedte* te maken.

Dit is geenszins het geval, daar het den mededingers vrijstaat het ontwerp in de hoogte of in de breedte te maken.

In bovengenoemde afmetingen is begrepen de breedte voor de witte randen.

de Architect
der Rijks-Museumgebouwen
P. J. H. CUYPERS.

BENOEMINGEN.

GRONINGEN. Door den Raad dezer gemeente is in zijne vergadering van 13 dezer benoemd tot hoofdopzichter bij de gemeentewerken, op eene bezoldiging van *f* 1500 's jaars, de heer J. A. Nieuwenhuis, te Groningen, met 21 van de 25 stemmen. Op den heer M. Viets Mzn., te Grijpskerk, waren 4 stemmen uitgebracht.

UTRECHT. Tot voorzitter van den Raad van Commissarissen der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in de plaats van wijlen Jhr. Mr. C. J. A. den Tex, is benoemd Mr. J. Bieruma Oosting, tot dusver vice-voorzitter, en in diens plaats Mr. H. P. G. Quack.

BERICHT.

Tot 1 Februari bestaat gelegenheid het Weekblad voor den prijs van *zes gulden* per jaar bij vooruitbetaling te bekomen. Na dien tijd is de abonnementsprijs *f* 2.25 per 3 maanden.

CORRESPONDENTIE. Aan J. te A. De stukken zijn ontvangen.

ADVERTENTIEN.

Opzichter-Teekenaar.

Een JONGMENSCH P. G., door afgeloopen werkzaamheden buiten betrekking, zag zich gaarne zoo spoedig mogelijk weder geplaatst als **OPZICHTER-TEEKENAAR.** Brieven franco, letter O. T., Boekhandelaar H. A. STADERMANN, te *HELDER.*

AMBACHTSSCHOOL
TE
LEEUWARDEN.

Tot het geven van onderwijs aan bovengenoemde inrichting wordt gevraagd een **BOUWKUNDIGE** voor de **TEEKENVAKKEN**, jaarwedde 800—1000 gld., benevens een **ONDERWIJZER** in het **TIMMEREN** op een jaarlijksch salaris van 600 gld.

Zij die voor een dezer betrekkingen in aanmerking wenschen te komen, zenden hunne stukken vóór 1o Februari a. s. vrachtvrij aan de Ambachtsschool te *Leeuwarden.*

De Directeur der School
S. BARON.

AANBESTEDING.

Het KERKBESTUUR van de REMONSTRANTSCHE GEMEENTE te *Groningen* zal, op **24 Januari 1883**, des avonds 8 uur, ten huize van den heer VAN DER SLUIS, in het koffiehuis *DE BEURS* aldaar,

AANBESTEDEN:

Het bouwen van een Kerkgebouw, met Kerkeraadskamer en Woning voor den Koster.

Het Bestek ligt ter lezing in bovengemeld koffiehuis en is verkrijgbaar bij den boekdrukker DE WAAL, Nieuwe Ebbingestraat, voor *f* 1.00 per exemplaar.

Tot inzage der teekeuingen vervoege men zich bij den heer L. DOORNBOS, lid van de Bouwcommissie, Oude Kijk-in-'t Jatstraat aldaar.

De inschrijvingsbiljetten moeten zijn ingericht overeenkomstig gewijzigd § 441 der A. V. en verder overeenkomstig art. 26 van het bestek.

Het Kerkbestuur voornoemd:
B. C. J. MOSSELMANS, *voorzitter.*
H. J. STEGHGERS J.HZN., *secretaris.*

Gemeente EDAM.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der gemeente *Edam*, zijn voornemens op **Woensdag 31 Januari 1883**, des namiddags ten 3 ure, ten Raadhuize aldaar, publiek **aantebesteden:**

1o. **Het maken van de Omsteigering, het herstellen, afbreken en bouwen van Muren, met bijbehoorende werken, alles ten dienste en tot versterking van den kleinen Kerktoren aldaar.**
(Raming *f* 12000.)

2o. **Het bouwen van een schoolgebouw, met bijbehoorende werken, op het kleine Kerkplein.**
(Raming *f* 16500.)

De Bestekken en teekeningen liggen ter Gemeente-Secretarie ter inzage. en zijn aldaar tegen betaling van twee gulden vijftig cent per stel, verkrijgbaar.

Inlichtingen worden verstrekt door den Gemeente-Architect A. W. REINDERS.

Edam, den 8 Januari 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
D. F. PONT, Weth. L. B.
de Secretaris
D. SCHELLINGER.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 30sten Januari** 1883, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 352.

Het opruimen van het bestaande gedeelte van het voormalige hulpstation en het maken van een Gebouw tot woningen voor vier beambten op het station Vlissingen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 60 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 14den Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur C. W. P. MIELING te *Middelburg* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 20sten Januari 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 12den Januari 1883.

Openbare Aanbesteding.

De architecten G. J. VAN GENDT en C. M. G. NIERAAD, te *Arnhem*, zullen op **Zaterdag 27 Januari 1883**, des voormiddags te *elf* uren, op de bovenzaal van »*Café Suisse*", in de Roggenstraat te *Arnhem*, in het openbaar **aanbesteden:**

Het bouwen van eene VILLA aan den Utrechtschen straatweg te Arnhem, tegenover villa „Reale."

De teekeningen liggen ter visie in het lokaal der besteding, terwijl bestekken verkrijgbaar zijn bij den heer J. J. COERS, tegen betaling van 50 cents.

Aanwijzing in loco op Donderdag 25 Januari, des voormiddags te *elf* uren.

Nadere inlichtingen zijn op franco aanvrage te bekomen ten kantore der architecten voornoemd.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT*, zijn voornemens op **Zaturdag den 27 Januarij 1883**, des namiddags ten één ure, in het openbaar ten stadhuize **aantebesteden:**

Het afbreken van de bestaande Openbare School 1e soort en twee Woningen aan het Nicolaaskerkhof, en het bouwen van een nieuw Schoolgebouw met Gymnastieklokaal aldaar.

Het bestek met de teekeningen ligt van af Donderdag den 11den Januarij e. k. ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en is van af dien datum aldaar zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Financiën) en bij de Boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld, tegen betaling van *f* 1.40 per exemplaar.

Aanwijzing in loco zal geschieden op Maandag den 22sten Januarij e. k. des voormiddags ten 10½ ure.

Utrecht, 6 Januarij 1883.

De Secretaris der gemeente Utrecht,
DE WATTEVILLE.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

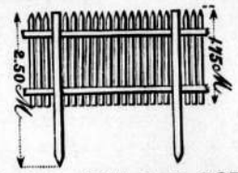

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.
ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK
TE
AMSTERDAM
Beltweg No. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT
VAN
VAL DE TRAVERS
ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.OZN., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*

De Directeur, W. PATON WALSH.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL.
DE JONGH & C.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

veren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
veren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

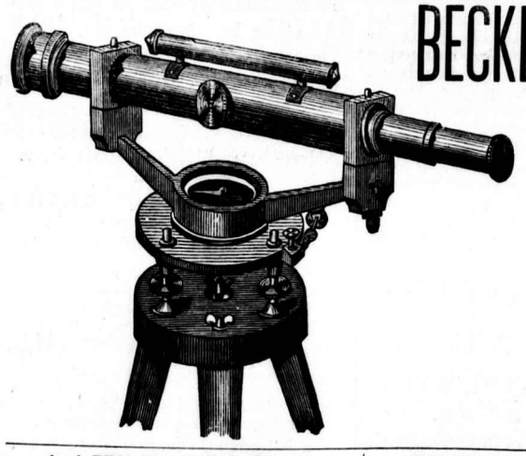

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
voor Ingenieurs, Architecten, Landmeters, Teekenaars, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, BAKEN,** enz.
WEEGWERKTUIGEN.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Leiden*, zullen op **Maandag den 5den Februari 1883**, des middags te 12 uren, ten Raadhuize der voornoemde Gemeente, in het openbaar **aanbesteden:**

Het vergrooten en verbouwen met verhooging van het Schoollokaal voor jongens 2e klasse op het Pieterskerkhof.

De voorwaarden liggen ter inzage aan het bureau van den Gemeente-Architect iederen werkdag van des voormiddags te 10 uren tot des namiddags te 4 uren, alwaar tevens van heden af gedrukte bestekken en teekeningen tegen betaling van *f* 2.50 per stel verkrijgbaar zijn.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben elken Woensdag, de besteding voorafgaande, des middags te twaalf uren.

Zegt het voort.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Rijswijk* nabij *'s Gravenhage*, zullen op **Zaterdag den 17 Februari 1883**, des voormiddags ten 11 ure, op het Raadhuis in het openbaar **aanbesteden**:

De verbouwing en uitbreiding van de Gemeenteschool.

Nader omschreven in het bestek en de teekeningen, liggende ter inzage ten Raadhuize, alwaar tevens de gedrukte bestekken en de teekeningen tegen *f* 2 per stel op aanvrage verkrijgbaar zijn.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op Maandag den 12 Februari a. s. des namiddags ten twee ure.

De inschrijvingsbiljetten worden vrachtvrij ingewacht vóór den 16 Februari e. k.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

ISOLEERMASSE
VAN
Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.
Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**
Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.
JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

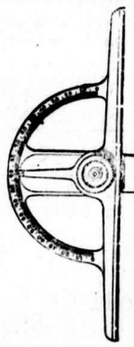

LEONARD SLIGCHER
Monnikendam.

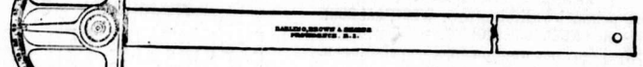

AMERIKAANSCHE TEEKENHAKEN
van brons en staal met **graadverdeeling,**
Prijs *f* **37.80.**

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PARKETVLOEREN,
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*
TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 4. ZATERDAG 27 JANUARI 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

Architectura et Amicitia

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

1o. dat tot correspondeerende leden zijn benoemd: de heeren P. J. Houtzagers voor Utrecht en omstreken en J. Verheul Dzn. voor Rotterdam.

Beide heeren hebben de benoeming aanvaard;

2o. dat als buitenleden zich hebben aangegeven de heeren: J. M. Koning, te Muiden; L. C. van Houten, te Nieuwer-Amstel; K. Hoekzema, te Groningen; J. A. Wijn, te Apeldoorn; J. B. Jager, te Groningen; C. N. van Goor, te Rotterdam; Henri Evers, te Weenen; P. Bodaan Jr., te 's-Hage; M. A. de Zwart, te Voorburg; J. B. Kam, te Delft; J. P. H. de Man, te 's-Hage; P. Huffnagel, te Utrecht; H. Boeree, te Wageningen; E. Fluijt, te Loenen a/d Vecht; J. Kapitz, te 's-Hage; H. van der Kaay, te 's-Hage; B. Bouman, te 's-Hage; H. F. van Houten, te 's-Hage;

3o. dat het Societeits-lokaal van het Genootschap tot den 15n Februari a.s. ook voor stedelingen bij introductie wordt toegankelijk gesteld;

4o. dat de Jury van beoordeeling, bestaande uit de heeren P. J. H. Cuypers, E. Gugel en J. H. Leliman, heeft toegekend:

voor het *Grafmonument* den eersten prijs aan het ontwerp, ingezonden onder het motto: „Memento quia pulvis es"; vervaardiger de heer H. J. Jesse, te Delft;

den tweeden prijs aan het ontwerp ingezonden onder het motto: „Dulce pro patria mori"; vervaardiger de heer Evert Breman, te Amsterdam.

Voor het *Diploma* is de uitgeloofde prijs gesplitst in twee gedeelten, die toegekend werden aan de heeren A. W. Weissman en J. H. T. Löning; respectievelijke vervaardigers van de ontwerpen ingezonden onder de motto's: „Vicit vim virtus", en „J. V. S."

De bekroonde inzenders zijn tot een tweeden prijskamp uitgenoodigd.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.)

HET LOUVRE.

DOOR W. J. VUIJK.

Vervolg van pag. 22.

Als vanzelf komen wij thans aan den bouw van het paleis, door Katharina begonnen.

Uit de bouwwerken die de Koningin-moeder aan het *Louvre* toevoegde, is reeds voldoende gebleken, dat zij zeer weinig met hare woning ingenomen was, waarom zij het plan vormde een nieuw paleis te stichten op een terrein, waar zij door geen oude bouwwerken was gebonden.

Aan de overzijde van de slotgracht was een uitgestrekt terrein gelegen, voor een groot gedeelte bezet met landhuizen, tegel- en pottenbakkerijen, allen eigendom van de Kroon. In 1564 liet zij al deze opstallen sloopen en begon den bouw van haar paleis, tegelijk met den aanleg van een grooten tuin. Vijf of zes jaar werd het werk met eene koortsachtige haast voortgezet, en daar zij zelden meer in het *Louvre* woonde, had zij een huis betrokken in de Rue St.-Honoré, vanwaar zij steeds uitzicht op het werk had en de werklieden tot ijver aanspoorde. Dit vuur verdoofde echter, toen een harer astrologen haar waarschuwde St.-Germain te verlaten, daar de sterren hem hadden verkondigd, dat de Koningin-moeder in de nabijheid daarvan onder de puinhoopen van een groot gebouw zou sterven. Dit was voor de bijgeloovige vorstin voldoende om geen voet meer in St.-Germain te zetten en tevens den bouw van haar paleis te staken, dat onder de parochie St.-Germain-l'Auxerrois behoorde.

Het grootsche plan voor dit paleis was ontworpen door Philibert Delorme (of De l'Orme) en bestond uit één groote en vier kleinere binnenplaatsen, waaromheen de vertrekken waren gegroepeerd. Slechts één zijde, de kleinste, van de groote binnenplaats is door hem uitgevoerd; terwijl de daaraan sluitende paviljoenen werden gebouwd door Jean Bullant. Het gedeelte door Delorme gebouwd, bestaat uit een middenpaviljoen van drie verdiepingen, koepelvormig afgedekt, met

POLYTECHNISCHE

twee daaraansluitende vleugels van één verdieping, voorzien van buitengewoon hooge daken, gebroken door een reeks dakvensters, beurtelings afgewisseld door lagere frontons.

De benedenverdieping wordt gevormd door arcaden, waarvan de pijlers twee aan twee beurtelings zijn voorzien van kolommen en pilasters der Ionische orde. Het hoofdgestel loopt over het paviljoen door en wordt gedragen door vier kolommen. Boven de bogen der arcaden verheffen zich afwisselend genoemde dakvensters of frontons. De eerste verdieping van het middenpaviljoen, waartegen de dakvensters der vleugels zeer ongelukkig aansluiten, wordt gevormd door vier Korintische pilasters met hoofdgestel; terwijl zich daarboven de lagere tweede verdieping verheft, waarop de koepel zijn oorsprong heeft, die bij de geboorte nog geflankeerd is door een kleinen koepel op elken hoek.

De indruk, dien het werk van Delorme maakt, is vrij zwaarmoedig en doet weinig denken aan een paleis voor het lichtzinnige Fransche Hof onder de regeering van Katharina de Medicis. De arcaden zijn ontegenzeglijk van eene gelukkige compositie en zouden een aangenamen indruk maken, waren de opgaande lijnen van kolommen en pilasters niet zoo menigvuldig doorbroken door zware rustieke banden. De onderdeelen, profileeringen en ornementen zijn echter de toenmaals heerschende Fransche school volkomen waardig en getuigen van den fijnen smaak, waardoor het Fransche beeldhouwwerk van de 16e en 17e eeuw zich zoo gunstig onderscheidt.

Veel gelukkiger was Jean Bullant met de twee paviljoenen, aansluitende aan de beide vleugels van Delorme.

In de benedenverdieping bleef de Ionische orde, echter ontdaan van de rustieke banden, behouden; terwijl volkomen in harmonie daarmede de 1e verdieping uit de Korinthische orde werd samengesteld en daarboven, om het hooge dak te verbergen, een attiek werd geplaatst, in den geest van dat van Lescot aan het *Louvre*, doch gebroken door dakvensters, die, boven het attiek verheven, met segmentvormige frontons zijn afgedekt.

De kroonlijsten, die hier niet gebroken zijn, maken dat de paviljoenen werkelijk een geheel vormen en niet uit losse naast elkander geplaatste brokstukken bestaan. De afdekkingen van de nissen, met frontonlijsten, naar het midden, inplaats van naar de uiteinden hellende, zijn nieuwigheden door Bullant aangebracht, die weinig aanspraak op onze sympathie kunnen maken.

Ongeveer 30 jaar later, in 1595, werden de werkzaamheden aan de *Tuileriën*, onder Hendrik IV, weder voortgezet, evenwel niet volgens het plan van Delorme, dat nu voorgoed in de doos werd gedaan. Het eerste werk, dat deze vorst wilde voltooid zien, was de verbinding van de *Tuileriën* met het *Louvre*, opdat hij, bij hernieuwing van de twisten tusschen de Ligue en de Hugenoten, veilig buiten de stad zou kunnen komen. Hiertoe was niet minder noodig dan het bouwen van de ongeveer 500 Meter lange galerij, waarvan de kleinste helft bestond, namelijk de verbinding van de antiekenzaal met het paviljoen Lesdiguierre, dat echter belangrijk moest worden verhoogd. De naam van den bouwmeester dezer galerij is niet met zekerheid bekend; volgens Berty, die wel het meeste vertrouwen verdient, zou Louis Métézeau de verhooging van het eerste gedeelte en Jacques Androuet Ducerceau het tweede gedeelte hebben gebouwd, en tevens de vereeniging van deze galerij met het paviljoen van Bullant totstandgebracht hebben.

De vleugel van de *Tuileriën* werd volgens het plan van Delorme voorbij het zuidelijk paviljoen van Bullant voortgezet, en aan het einde daarvan een paviljoen opgericht, nog ten huidigen dage bekend onder den naam van „Pavillon de Flore".

De vleugel bestaat uit twee en het paviljoen uit drie verdiepingen, welke evenwel hooger zijn dan die in het paviljoen-Bullant en waardoor reeds dadelijk eene zeer anorganische aansluiting werd verkregen. Als oorzaak daarvan moet worden beschouwd de toepassing van de kolossale orde, die, in navolging van de St.-Pieterskerk te Rome, door Ducerceau hier het eerst werd toegepast. Voorzeker een zeer ongelukkig denkbeeld om naast de bevallige kolommen van Bullant, die met hunne bekroning ééne verdieping afteekenen, die plompe, twee verdiepingen tegelijk omvattende pilasters te plaatsen, die met hunne geëvenredigde taflementen, zooals Viollet-le-Duc zegt, den indruk geven van woningen, voor reuzen gebouwd, en door dwergen bewoond.

De Fransche Renaissance, die totnogtoe werkelijk een nationaal karakter had behouden, werd door dezen bouwmeester weer onder Italiaanschen invloed gebracht, en met hem treedt reeds kort na haar bloei het tijdperk van verval in, waaruit zij zich nooit weer heeft kunnen verheffen.

De tweemaal vier pilasters aan den vleugel van Ducerceau naast elkander geplaatst, twee aan twee door piédestals ondersteund en bekroond met een hoofdgestel, dat slechts dient om een nuchter attiek te dragen, vormen eene decoratie, die den schijn heeft van later tegen den muur geplakt te zijn en weder met evenveel succes kan verwijderd worden. In het Florapaviljoen zijn tusschen de pilasters twee hooge ramen naast en twee boven elkander geplaatst, van welke de bovenste architraaf en fries doorsnijden en tot de kroonlijst zijn doorgetrokken, welk motief aan de geheele galerij door Ducerceau is volgehouden, ten koste van de eenheid, bij een gebouw van die lengte, meer dan noodzakelijk. Deze galerij is samengesteld uit een reeks gekoppelde pilasters, van dezelfde hoogte als die aan het Florapaviljoen, vier aan vier beurtelings door een driehoekig en segmentvormig fronton afgedekt, een versiering aan dit gebouw zeker niet ongemotiveerd, daar hierdoor de indruk verkregen wordt, alsof een reeks afzonderlijke gebouwen naast elkander zijn geplaatst inplaats van een geheel te vormen.

Een verbazend contrast met dit gedeelte der galerij, vormt dat aan de andere zijde van het paviljoen-Lesdiguierre, waarvan het benedengedeelte reeds bestond. Inplaats van één orde, zien wij er daar twee met eene tusschenverdieping. Deze groote reeks van pilasters, telkenmale twee aan twee gekoppeld door het breken van de lijsten op alle verdiepingen en vier aan vier, evenals aan de andere zijde door frontons afgedekt, geeft het oog ook al weinig rust, zoodat het probleem aan deze zijde al niet veel beter is opgelost als aan de andere zijde.

Tot de bouwwerken, nog onder Hendrik IV aan het *Louvre* toegevoegd, behooren de verhooging van de antiekenzaal en het bouwen van de koningsgalerij op de kleine galerij van Katharina de Medicis.

Maria de Medicis, na den dood van Hendrik IV, tot regentes benoemd, tijdens de minderjarigheid van Lodewijk XIII, zette de werkzaamheden niet voort, maar kocht het Hôtel du Luxembourg, liet dit sloopen en op de fundamenten door Jacques de Brosse een paleis bouwen, nog hedentendage bekend onder den naam van Palais du Luxembourg.

Het *Louvre* werd nu geheel verwaarloosd, totdat Richelieu de macht in handen kreeg en het plan opperde het eerste gedeelte, namelijk dat van Frans I en Hendrik II, te voltooien en tot eene, den Koning van Frankrijk waardige, woning in te richten. De noordelijke en oostelijke vleugels, die, zooals men zich zal herinneren, nog tot het oude slot behoorden, werden spoedig gesloopt en Lemercier, een kortelings uit Italië teruggekeerd architect, belast met het maken van een nieuw ontwerp, daar de kardinaal de afmetingen van het plan-Lescot te gering achtte, in verhouding tot hetgeen later was bijgebouwd. Bovendien moest het paleis van Frankrijk's Koning dat van alle paleizen in Europa overtreffen.

Lemercier stond thans voor een moeilijk probleem. De gevels van Lescot werden door de beoefenaars der kunst thans op hoogen prijs gesteld en hij zelf, een groot bewonderaar van dien meester, stelde het behoud dier gevels als eerste voorwaarde. Hij loste het vraagstuk op door het plan viermaal te vergrooten en in elken vleugel een middenpaviljoen te plaatsen, gelijk aan het bestaande koningspaviljoen. Dit plan werd goedgekeurd en den 28n Juni 1624 met groote plechtigheid de eerste steen door den Koning gelegd.

Daar Lemercier zich bepaalde tot het kopiëeren van de vleugels van Lescot, valt van zijn werk weinig te zeggen. Alleen het Pavillon de l'Horloge aan de westzijde, kan aangemerkt worden als een ontwerp van zijn hand. Voor de beneden- en eerste verdiepingen leverden de avant-corps der vleugels hem het motief, terwijl hij de attiek-verdieping doortrok en daarboven eene hoogere verdieping plaatste, waarvan de vakken tusschen de drie halfcirkelvormig afgedekte vensters werden gevuld met kariatyden, die de drie in elkander geplaatste frontons dragen — eene bizarre schikking, die het talent van dien bouwmeester weinig eer aandoet. Overigens zal men moeten erkennen, dat het paviljoen een indrukwekkend voorkomen heeft.

Ook Lemercier mocht niet het genoegen smaken zijn werk voltooid te zien. De westzijde met het hoek- en middenpaviljoen waren voltooid, en de noordelijke vleugel tot aan het middenpaviljoen ter hoogte van de eerste verdieping opgetrokken, toen de dood van Lodewijk XIII de werken weder deed staken.

Anna van Oostenrijk liet de vertrekken, door Katharina de Medicis bewoond, opnieuw inrichten, verdeelde de galerij van Ducerceau, die uit één zaal bestond, in vijf zalen en deed deze rijk versieren, doch aan het uitwendige werd weinig ten koste gelegd. Eerst in 1660, onder Lodewijk XIV, werd, op raad van Mazarin, weder aan de voltooiing van het *Louvre* begonnen. Lemercier was inmiddels in volslagen armoede gestorven, en hoewel hij meermalen plans voorsloeg tot voltooiing van het aangevangene, vonden zij steeds een ongunstig onthaal.

Zijn opvolger Louis Levau, hoewel een zestiger, vatte de plans met veel kracht aan en begon met bij de *Tuileriën* het Pavillon-Marsand en omliggende gebouwen te plaatsen, restaureerde de overige gebouwen en vereenigde de verschillende stijlen dezer gedeelten op vrij ruwe wijze. De bovenverdieping van Bullant verdween en werd vervangen door eene rij pilasters, gedekt door een kroonlijst met balustrade; hij verbreedde het middenpaviljoen van Delorme; terwijl aan de beide aangrenzende vleugels een hooge en een lage verdieping werd toegevoegd. Eindelijk zette hij den bouw van den noordelijken vleugel van Lemercier voort, en begon gelijktijdig de verlenging van den zuidelijken vleugel. In 1661 verbrandde de kleine galerij, die terstond weder moest worden opgebouwd. Levau volgde Lemercier na in het kopieeren van de motieven van Lescot en ontleende die voor zijne paviljoenen aan het Pavillon de l'Horloge, met eenige wijziging in de kariatyden. Aan de rivierzijde scheen hem de gelegenheid gunstig om een eigen ontwerp te leveren. Daartoe maakte hij aan het middenpaviljoen zes groote Korinthische zuilen, door beide verdiepingen gaande en gedekt met een kroonlijst, waarop zich tusschen bas-reliefs op hooge piédestals vier standbeelden verhieven. Dit was de eerste maal, dat de kolossale orde aan het *Louvre* van Lescot werd toegepast, wel een bescheidener proef dan bij de *Tuileriën*, maar altijd een gevaarlijk voorbeeld. Behalve voor deze kolommen, kunnen wij het niet dan betreuren, dat deze façade later verborgen werd, daar zij voor $^7/_8$ gedeelte de krachtige schepping van Lescot wedergaf.

De werkzaamheden werden met zulk een ijver voortgezet, dat de ruwe bouw van den zuidelijken vleugel in het jaar 1663 bijna gereed en men met de beeldhouwwerken reeds ver gevorderd was. Nu restte nog slechts dat gedeelte, waaraan niemand de hand had geslagen: den oostelijken vleugel. Levau, die niet rustte, had reeds voor eenigen tijd de koninklijke goedkeuring voor zijne plans verworven. Het karakter van den gevel was genomen naar dien langs de Seine, doch veel rijker versierd, daar hij, evenals Lescot, aan deze zijde de hoofdfaçade wilde maken.

Verscheidene gebouwen, waaronder het Hôtel du Petit-Bourbon, moesten worden gesloopt, teneinde den vleugel te kunnen bouwen en eene voldoende avenue te krijgen. Reeds waren de fundamenten voor het hoekpaviljoen gelegd en eenige deelen 8 à 10 voet boven den grond opgetrokken, toen Levau in Mei 1664 bevel kreeg, alle werkzaamheden te staken.

(*Wordt vervolgd.*)

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

ACHTHONDERDSTE VERGADERING,

gehouden in Maison-Stroucken op 20 *Januari* 1883.

Ruim drie vierden van het ledental vond men in de sierlijke benedenzaal van Maison-Stroucken bijeen, toen de eerste tonen van Mendelssohn's Hochzeitsmarsch, door de heeren Bremmer, Muller, Mulock Houwer, Westerbach en Weissman gespeeld, weerklonken, en de nadering van de stichters en den eerevoorzitter verkondigden.

Alle leden verrezen van hun zetels, toen de vier thans nog levende oprichters, de heeren G. F. Moele Bergveld van Arnhem, H. P. Vogel van 's-Gravenhage, F. W. van Gendt van Arnhem en H. Molemans van Amsterdam, benevens de eerevoorzitter de heer J. H. Leliman, begeleid door de ceremoniemeesters en voorafgegaan door het bestuur, de voor hen bestemde plaatsen innamen, en toen de marsch ten einde was, weerklonk een driewerf hoezee en fanfares ter hunner eere.

De voorzitter opende hierop de vergadering met een krachtigen hamerslag, en zette in een sierlijke rede het doel der samenkomst uiteen. Nadat de secretaris de notulen had gelezen, en drie nieuwe leden geballoteerd en toegelaten waren, betrad de eerevoorzitter, de heer J. H. Leliman, het spreekgestoelte om de feestrede te houden.

Aan deze feestrede, op des sprekers eigenaardige, hartelijke wijs voorgedragen, ontleenen wij het volgende, in afwachting, dat zij in haar geheel gedrukt en den leden toegezonden zal worden.

Na eene korte inleiding verdeelde spreker zijn rede in drie afdeelingen, getiteld: „Ons verleden", „Ons heden" en „Onze toekomst."

Over ons verleden sprekende, zei de redenaar: „Herinnert gij u soms nog die pittoreske *Grimnessesluis*, 't Rokin aan de Nes verbindend, met haar lief voorplein, beschaduwd door oude linden, waarachter zich de vensterbogen afteekenden der in oud-vaderlandschen trant gebouwde huizen? Ziet ge niet nog in uw verbeelding die eigenaardige, door allerlei ijzers in toom gehouden topgevels met hun hooge zolderluiken, zooals dat in de zeventiende eeuw gebruikelijk was? Zoo niet, dan doet het mij leed, maar des te beter zal u de huidige toestand bekend zijn. Immers daar ter plaatse verrees de sierlijke *gemeente-maternité*, hare stichters tot eer en menig zwak en arm moedertje, tot bedekking van hare twijfelachtige zedelijkheid, niet onwelkom.

„Vlak tegenover die sluis was het betrekkelijk kleine *Arti et Amicitiae* gelegen. Toen het gebouw dezer kunstbroederschap in 1855 met zeer beperkte geldmiddelen werd vergroot, kwamen in de keet, die bij den bouw dienst deed, de toenmalige opzichter bij dit werk, Frits van Gendt, de aanoemer Gerrit Moele Bergveld, en Leliman, u wellicht niet geheel onbekend (1), vaak bijeen en werd er zeer gezellig gekout."

Spreker schilderde vervolgens den treurigen toestand van de bouwkunst in die dagen, hoe het aan alle gezellig verkeer ontbrak, en vervolgde:

„Zoo kwam het te gebeuren, dat Frits van Gendt en Gerrit Moele Bergveld zich ras met hunne vrienden hadden verstaan, om in dien toestand verbetering te brengen. Binnen drie etmalen was de Vereeniging gesticht.

„Zoo groeide en bloeide Architectura et Amicitia, tot op dezen dag, dank zij den ijver van zijne meest vurige voorstanders, ja zelfs van zijne bestrijders, en het nam langzaam maar zeker in kracht toe, omdat zijne handelingen flink en tegelijk bescheiden, zijn streven nooit geruchtmakend, zijn wet nimmer verdraaid en zijn ledental steeds toenemende was.

„Gij stichters, hier aanwezig, ik begroet u, en reik u beide handen in naam van allen.

„Zijt overtuigd, dat het huldebetoon dezer Vergadering zal spreken, zoolang er dankbare harten en vrienden om u heen op aarde toeven. Uw werk heeft zich aanmerkelijk uitgebreid, en zal met trouwe geëerd blijven. Zijt gerust! De leden zijn fier op u!

„Onze dank gaat tot over de groeve van den te vroeg ontslapen Margrij, die de vijfde der stichters was!"

Spreker ging nu het lief en leed van het zeven-entwintigtal jaren, die Architectura beleefde, na, en eindigde het eerste deel zijner rede aldus:

„Het verleden was goed en leerrijk en noopt tot dank! Het verleden was vaak zwaar, maar tevens konden wij er nut uit trekken. Het brengt ons, als oorzaak van het heden, in de aangenaamste stemming, die, ik ben er zeker van, u allen deelachtig is. Moge die stemming tevens van blijvenden aard zijn. Driewerf triomf voor hetgeen achter ons ligt!"

Van het heden gewagende zei spreker: „Onze Vereeniging is eene gelukkige jubilarisse gelijk. Zij heeft een kundig en wakker bestuur, bestaande uit mannen, die goed voorgaan kunnen en dat zullen. Tal van verdienstelijke leden scharen zich als om strijd om dit achtbaar vijftal. Een wet om te kussen, een leescirkel om te stelen, een kalender die ons telkenjare goed nieuws brengt, een prachtuitgave van bekroonde ontwerpen, en tal van leden, voor het grootste deel jonge bouwkunstenaars, die werken met al de voorrechten aan illusiën, moed en kunstvuur niet vreemd, en zich ieder op zijn beurt als verdienstelijke inzenders van prijsdingende antwoorden op bouwkunstige vraagstukken onderscheidend.

„Dat alles zijn juweelen van bijzonder goed gehalte aan Architectura's kroon. Velen beijveren zich om den buidel goed te vullen, want daarmede kan het Genootschap de vervulling van zijn beste wenschen bespoedigen. Immers behoort de dikke geldbeurs tot de hoogste kategorie van het noodige, om wat schoons te leveren.

„Nevens dit alles zien wij den kring van tweemaal zeven eereleden, mannen van leeftijd, van soms verschillende kunstinzichten, doch allen bereid het doel des Genootschaps te bevorderen.

„Als onze nieuwste eereleden begroet ik gaarne twee begaafde mannen, Jhr. Mr. Victor de Stuers, de zeer kundige referendaris der afdeeling Kunst aan het departement van Binnenlandsche Zaken in Den Haag, en J. A. Alberdingk Thym, begaafd letterkundige, en hoogleeraar in de leer van het schoone aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam.

„Hunne benoeming belooft een aanwinst te zijn en menig lid en vriend zal door hun raad gebaat kunnen worden.

„Ziet, mijne feestgenooten, is u dit tafereel nog niet schitterend genoeg, voeg er dan nog het onlangs verkregen eigen lokaal bij. Het is een lief, gezellig oord van samenkomst, dat velen zal doen watertanden. En te recht! Wie zal zulk een lokaal niet willen bezoeken, met het voornemen, daar door omgang en vriendschap met denkers, veel te leeren?"

Spreker ging vervolgens de feesten na, die het Genootschap reeds gevierd had, en waarbij hij steeds tegenwoordig was, en besprak het totstandkomen der nieuwe wet en van het orgaan, en besloot de tweede afdeeling zijner rede met de volgende woorden:

„Zoo moge dan de nieuwe wet ons allen vaster samensnoeren, en een kroon zetten op het feest van

(1) De heer Leliman was de architect van het gebouw voor Arti.

heden, een spoorslag zijn, om recht vooruit te gaan, en het Genootschap bomvrij maken en pantseren tegen elken aanval der kwaadwillige kunstbedervers. En als diezelfde wet voor het *heden* en het *later* het *feu sacré* trouw in ons aller borst doet gloeien, dan zult gij, mijnheeren, met een passende mate van zelftevredenheid mogen terugzien op uwe werken, ten beste en ten bate van uwen kunstkring verricht!

„Laat ons maken, dat wij allen worden, wat de groote Vondel zong:

— Een ridderlijke held, de eere van zijn stam.""

In het derde deel zijner rede de toekomst besprekende, zei de redenaar:

„Uwe kunstbroederschap mag jubelen, want ze is herboren, uitgebreid, hervormd. De *Vereeniging* met haar bij de wet beperkt ledental is ter ziele. Hare eerste schreden op de baan der kunst behooren tot het verleden, niet in gehalte en gevolgen, maar wel in omvang.

„Het *Genootschap*, jong en fier, verzette de bakens bijtijds.

„De grens is aanmerkelijk uitgebreid, en met volle recht is flink geannexeerd.

„De leescirkel werd verbeterd, nieuwe bronnen vloeiden, het orgaan *De Opmerker* treedt prachtig op. Het ledental is verdubbeld.

„Hij die, buiten het Genootschap staande, meent, dat bij al dat goede de oude toestanden behouden moesten blijven, dwaalt. Misschien is hij jaloersch, of wel hij vreest concurrentie, en wil een onzaligen strijd voeren.

„Dwalen is menschelijk. Afgunst is een eigenschap, die bestreden dient te worden, waar ze zich in de kunst opdoet. De vreeze der concurrentie, welke lamzalige bekrompen geest durft ervan spreken?

„Neen, mijnheeren, de dwalenden, de afgunstigen, de mededinging-vreezenden, ze zullen ons niet verontrusten! Zonder den minsten strijd zult ge u als onoverwinnelijk gehuldigd zien!"

Na eenige hartelijke wenken voor de toekomst, luidt het slot van sprekers rede aldus:

„En zoo moge dan deze feestavond het zegel drukken op de woorden en beden, die ik u, zoo eenvoudig en beknopt mogelijk, de eer had voor te dragen. Een hart vol liefde en moed en ijver keert nooit onvoldaan huiswaarts. Het leven is kort, de kunst is lang, ze is eeuwig!

„Blijve steeds in uw kring de *grootdadigheid*, de *kunstrijkdom*, de *gewetensvrijheid* en de *oorspronkelijkheid* in eere!

„Schrijft deze vier kapitale woorden met gulden letteren op de vier hoeksteenen van uwen kunsttempel, en prijke zijn tympan of fries met het vers:

„De Bouwkunst toont haar beeld
In vrouwelijk gewaad,
Geheiligd zij de grond,
Waarop haar Tempel staat!"

„Gekweekt door uwe trouwe zorgen, gaat de bouwkunst in Nederland een heerlijk tijdperk tegen, en zal ons dierbaar Amsterdam er wel bij varen.

„In die blijde hope zeg ik tot het Genootschap Architectura et Amicitia op deze, onze achthonderdste vergadering: *Streef steeds meer naar uw doel, uwen leden tot eer en innig welbehagen!*"

Daverende bijvalsbetuigingen en fanfares volgden op deze schoone redevoering, en zullen den geachten spreker zeker het bewijs zijn geweest, dat zijn krachtige taal op rechten prijs werd gesteld.

In plechtigen optocht werd hierop de perkamenten oorkonde binnengebracht, en terwijl de muziek zich deed hooren, werd die door alle aanwezigen geteekend.

Onder de opwekkende tonen van de Boccaccio-marsch toog men daarna naar de societeitszaal, die door den Eere-voorzitter met een korte toespraak geopend werd.

De zaal is door de leden Prosper de Lin en Charles Roskam beschilderd, naar de ontwerpen van den voorzitter, den heer Jan Springer. De hoofdkleuren zijn zacht groen en gebroken rood. De borstwering is van een dieproode tint, en wordt door een meanderrand afgedekt. Het plafond heeft een roomkleurige tint. Een zacht tapijt bedekt den vloer, en de wanden hebben paneelen, die met door verschillende leden in sapverf vervaardigde teekeningen gevuld zijn.

De heer E. Cuijpers gaf een afbeelding van den dom te Limburg a/d. Lahn; de heer Tymon Meyer de Waag te Alkmaar en de Bibliotheca di San-Marco te Venetië; de heer A. W. Weissman de St.-Bavokerk te Haarlem, de kathedraal te Amiens, en de St.-Pieterskerk te Caen; de heer A. Salm GBz. een Egyptischen tempel en de Loggia dei Lanzi te Florence; de heer J. Olthuis het Colosseum en den Triomfboog van Titus te Rome; de heer W. Wilkens het Kapitool te Rome; de heer W. J. Vuyk de St.-Pieterskerk te Rome; de heer F. J. Bremmer de Loggia di San-Marco te Venetië; de heer Karel Muller het Raadhuis te Tangermunde; de heer Jan Springer het Parthenon te Athene en de Vleeschhal te Haarlem; de heer Th. G. Strengers den Zuiderkerkstoren te Amsterdam; de heer J. B. Springer de Westerkerkstoren te Amsterdam; de heer Evert Breman het Alhambra te Grenada.

Het fries prijkt met kartels, waarop de namen Phidias, Vitruvius, Isidorus van Milete, Robert de Coucy, Gerhard von Riele, Raphael, Brawante, Lescot, Rubens, Rembrandt, Palladio, Jacob van Campen, Hendrik de Keyser, Quellinus, Viollet-le-Duc, Schinkel, Ars en Scientia prijken.

Aan het einde der zaal was onder draperieën, en sierlijk door groen omgeven, een prachtig pleisterbeeld, door het lid E. van den Bossche met veel talent gemodelleerd, Architectura voorstellende, opgesteld.

De heer Prosper de Lin had een decoratief schilderstuk als bijdrage gezonden.

Nog langen tijd toefde men tusschen de gezellige wanden, om eindelijk te middernacht aan den feestdisch te gaan, waar een allervroolijkste geest heerschte. Behalve een drietal voor deze gelegenheid vervaardigde feestliederen, werden nog vele andere bekende zangen met veel entrain gezongen, en de vroolijkheid klonk zoo luide, dat zij vaak de schel van den tafelpresident onhoorbaar maakte, als hij stilte voor een heildronk verzocht.

De heer Jan Springer, voorzitter, wijdde het eerste glas aan de stichters, en er scheen aan het gejubel geen einde te komen na sprekers woorden.

De heer C. B. Posthumus Meyjes herdacht daarop den eere-voorzitter, die mede een hartelijke ovatie ontving.

Tal van welgemeende toosten volgden elkander nu op, en werden af en toe door zangsolo's of instrumentaal-muziek afgewisseld, waarbij de aanwezigen de overtuiging kregen, dat Architectura verscheidene geoefende musici onder zijn leden telt. Vooral de tenorsolo's van de heeren Damen en Löning voldeden zeer.

Den leden was nog een aangename verrassing bereid, want zoowel de stichters als de eere-voorzitter stelden aanzienlijke sommen als bijdrage voor de Genootschapskas beschikbaar.

Ook werd door den heer Joh. Stillmann, correspondeerend lid te Muiderberg, een inzameling voor de noodlijdenden te Muiden gehouden, die een flink bedrag opleverde.

Men bleef langen tijd in de meest opgewekte stemming bijeen, en het morgenkrieken verraste de feestvierenden, voor zij erop verdacht waren.

Ons rest nog te melden, dat de tafel door den heer Weissman gepresideerd werd, en dat de heeren Brem-

men, Van der Sluijs Veer, Tymon Meijer en Breman als ceremoniemeesters fungeerden.

De 800e vergadering van Architectura et Amicitia zal ongetwijfeld bij alle deelnemers in aangename heugenis blijven.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 24 Januari 1883.

De Voorzitter opent de vergadering, waarop de 1e-Secretaris de notulen van de feestvergadering leest, en mededeeling doet van de ingekomen stukken. De heer Bleijs heeft de benoeming als jurylid aanvaard en ook de heer B. de Greef Jz., architect der gemeente Amsterdam, heeft zich bereid verklaard, in de Commissie van beoordeeling zitting te nemen. Van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, en van de Amsterdamsche Afdeeling zijn missives ingekomen, waarbij het Genootschap als lid dier lichamen wordt erkend.

De heeren Janse, Lagers en Besseling worden als gewone leden geinstalleerd.

De Voorzitter herdenkt hierop in goed gekozen bewoordingen den beeldhouwer Geefs en den teekenaar Doré, pas onlangs der Kunst ontvallen.

Een adres van adhesie aan het bekende adres van het Oudheidkundig Genootschap aan den Gemeenteraad van Amsterdam, verzoekende dat teruggekomen moge worden op het besluit om den N.-Z. Voorburgwal te dempen, wordt onder luide teekenen van bijval aangenomen.

De heer J. H. Leliman, Eere-voorzitter van het Genootschap, leest nu het rapport van beoordeeling door hem, in verbinding met de heeren P. J. H. Cuypers en E. Gugel opgemaakt, omtrent de prijsvragen voor een Grafmonument en voor een Genootschapsdiploma.

Bekroond zijn: voor het Grafmonument: met den prijs de heer H. J. Jesse, en met de premie de heer Evert Breman. Voor het Genootschapsdiploma is de prijs tusschen de heeren A. W. Weissman en J. H. T. Löning verdeeld.

Er wordt besloten, een nieuwen prijskamp tusschen deze beide heeren uit te schrijven.

De heer Jurriaan Kok geeft hierop eene kunstbeschouwing van photografische afbeeldingen van bouwwerken in Holland's Noorderkwartier, die zeer de aandacht trekt. Ook stelt genoemde heer voor de leestafel beschikbaar *Allgemeine Bauzeitung* en *Art pour tous*.

Den heer Kok wordt dankgezegd voor zijne schoone kunstbeschouwing, en de leden stemmen door applaudissement hiermede in.

De heer Jan Springer stelt ter bezichtiging de fraaie reproducties van de aquarellen uit Athene van Carl Werner, welk prachtwerk met bijzondere belangstelling beschouwd wordt. Ook het „Peintures décoratives par E. Meyer", door den heer J. B. Wijnstok aan het Genootschap gegeven, circuleert.

De kunstgevers ontvangen den dank der vergadering.

Nadat nog door den heer V. d. Sluys Veer, namens de Verificatie-commissie, is geadviseerd tot goedkeuring van de rekening en verantwoording van den Penningmeester, met welk advies de Vergadering zich vereenigt, wordt de heer Welting als kunstlievend lid voorgesteld, en de heer Leliman biedt eenige werken voor de leestafel aan, waarop de vergadering door den Voorzitter, onder dankzegging aan den Eere-voorzitter en de leden, gesloten wordt.

PRENEZ MON OURS!

Gisteren ontving ik ongevraagd uit Londen een vlugschrift met den titel: *Railway Brakes. The vacuum principle Startling facts*, en den ondertitel: *Experiments showing the amount of efficiency to be obtained by automatic vacuum brakes.* Het is onderteekend: *The Westinghouse Company.*

Alleen ter wille der onpartijdigheid wil ik de verschijning vermelden, ofschoon met weerzin, want de Yankee-achtige aard is te doorzichtig, ondanks het wetenschappelijk karakter.

Natuurlijk vindt men er weder een uiteenzetting, dat de rem van Westinghouse veel doeltreffender is dan de luchtledige. Zij wordt gestaafd door een verslag van Colonel Rich over een ongeval bij het zeehoofd van Portskewet en een ander van Majoor Marindin over een botsing te Liverpool. De schrijver erkent, dat de heer Rich *in the most commonplace way* de dienstweigering van den luchtledigen rem te Portskewet betoogd heeft en zegt op bl. 3: *the leak-hole in the piston, which is so strongly animadverted upon by Col. Rich*, enz. Men zou nu meenen, dat de schrijver zich vergenoegt met dit duidelijk en krachtig betoog eenvoudig over te drukken en voor zich zelf te laten spreken. Neen. Hij ontsiert, gelijk overigens bijna al de bladzijden, door tal van vette, dikke letters, om de aandacht te vestigen op de gevolgtrekkingen, die het sterkst tegen den mededinger pleiten.

Dat kiesvereenigingen in strooibiljetten en kwakzalvers in aankondigingen zulke Barnums-middeltjes aangrijpen om domme boeren te overbluffen, is te begrijpen. Maar wetenschappelijke mannen, die zich wenden tot ingenieurs, behoorden ze beneden hunne waardigheid te achten en het gezond verstand hunner lezers niet zoo laag te schatten. En grappig klinkt het dan in hunnen mond te hooren omtrent de pleitbezorgers van den luchtledigen rem: „zij schijnen voldaan te zijn, als zij hunne kansen op goeden afzet kunnen doen rusten op alles, behalve de verdienste van hun toestel." De lezer gelooft onwillekeurig aan broodnijd.

De Westinghouse-Maatschappij wederlegge liever de redenen, die het bestuur der Zweedsche Staatsbanen bewogen, na twee jaren proefnemingen, haren rem te vervangen door een luchtledigen. Zij wekt nu nog het vermoeden, dat hare zaken niet goed genoeg gaan „door de verdienste van haar toestel" alleen. Overigens is het vlugschrift leerrijk.

Cl., 15 Jan. '83. R. v. E.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

I.

Dat deel der hygiène, hetwelk den invloed nagaat van de nijverheidsbedrijven op de omgeving, is van betrekkelijk jongen datum. Wel werden reeds in de oudheid, met name te Rome, aan zekere schadelijke bedrijven bepaalde wijken aangewezen en den uitoefenaars ervan verboden, om den afval hunner werkplaatsen op den openbaren weg en in de openbare wateren te werpen, maar dit verbod was meer van kracht in tijden, dat epidemieën dreigden of heerschten.

De pest heeft tegen het einde der middeleeuwen in verscheidene landen in dit opzicht gunstig gewerkt door het vaststellen van verbodsbepalingen tegen het verontreiningen van lucht, bodem en water. Maar van een gezet toezicht, van een behoorlijke regeling was vroeger en destijds nog geen sprake. En waar het heette, dat zoodanig toezicht bestond, was het meer een toezicht in naam dan in de daad. Politie en rechtswezen lieten toentertijd nog te veel te wenschen over en de medische politie was nog te weinig ontwikkeld, dan dat men van zoodanige verordeningen eenige merkbare resultaten kon verwachten. Men verscherpte wel telkens de straffen, maar de overtredingen namen niet af.

Eerst tegen het laatst der vorige eeuw scheen, met de vrijverklaring van den arbeid in Frankrijk, een betere toestand in dit opzicht te zullen dagen.

De aanvang dezer eeuw (1806) schonk aan Parijs een verordening, waarbij de bedrijven, die voor de gezondheid schadelijk werden geacht, aan een onderzoek en verlof van de politie onderworpen moesten worden. Deze verordening was de wegbereidster tot een wet van 15 October 1810, die als de grondslag van de moderne nijverheidswetgeving — de wetten de commodo et incommodo — moet beschouwd worden.

Volgens deze toch werden alle industrieele inrichtingen, naar den graad harer schadelijkheid, in drie klassen verdeeld en de industrieën met name aangeduid, die in de eene of andere klasse gerangschikt moesten worden.

Die van de eerste klasse, de gevaarlijke, moesten onvoorwaardelijk van menschelijke woningen verwijderd aangelegd worden, terwijl de grenzen telkens door de overheid bepaald moesten worden; de inrichtingen der tweede klasse mochten alleen dan in de nabijheid van woningen toegelaten worden, als de overheid zich overtuigd had, dat de omgeving door het bedrijf geen schade kon ondervinden; de derde soort eindelijk mocht wel in de nabijheid van woningen opgericht worden, maar moesten onder toezicht der politie staan. Sinds 1852—1866 heeft in Frankrijk een nieuwe classificatie der fabrieken plaats gevonden.

Geheel anders heeft de ontwikkeling dezer aangelegenheid zich in Engeland toegedragen. Daar genoot de industrie een onbeperkte vrijheid, zonder te letten op den hinder of het gevaar voor het publiek, en zoowel de wet op de openbare gezondheid van 1848, als de wet op de schadelijkheden (Nuisances Removal Act) van 1855 spreken van de nadeelen der nijverheid aan de openbare gezondheid teweeggebracht. Inzonderheid de laatstgenoemde wet somt eenige bedrijven op, die hinderlijk of schadelijk voor de gezondheid mogen geacht worden. Mochten van deze klachten bij de overheid inkomen, dan is de rechter bevoegd aan de overtreders boeten op te leggen.

De nieuwe gezondheidswet, van 1875, heeft deze laatstgenoemde wet in zich opgenomen, door als „nuisance" te bestempelen overlast door rook en de bepaling, dat slachthuizen, velleblooterijen en andere dergelijke vroeger genoemde bedrijven binnen het gezondheidsdistrict van de stad slechts dan mogen gevestigd worden, als ze een schriftelijk verlof van de plaatselijke overheid daartoe hebben bekomen.

Overigens is van een eigenlijke verplichting tot concessie slechts bij gas- en waterwerken en bij bergbouwondernemingen sprake, en de aanklachten wegens „schadelijkheden" in den geest der wet, zoomede de door eenige speciale wetten vastgestelde verbodsbepalingen, vormen de eenige bescherming van het publiek tegen de nadeelen van industrieele inrichtingen.

De Vereenigde-Staten van Noord-Amerika kennen evenmin concessies. Daarentegen heeft dit stelsel overal in de beschaafde landen van het vasteland van Europa burgerrecht verkregen.

De meesten dezer landen hebben het Fransche stelsel, ook wat de indeeling der inrichtingen (behoudens verscheidenheid van opvatting wat de onderscheidene inrichtingen betreft) gevolgd. Zonder daarop in bijzonderheden in te gaan, willen wij thans kortelijk de vraag bespreken, welke wijze van handelen beter is: de Engelsche of de Fransche, en dat wel met het oog op de bewaking der openbare gezondheid.

De schaduwzijde van het Engelsche stelsel is, dat tot verwijdering van eventueele ongemakken kostbare en vaak onafzienbare processen noodig zijn en dat het tevens zeer moeilijk is, later, als een fabriek reeds gebouwd en ingericht is, haar wegens verontreiniging van lucht en water de voorwaarden van bestaan te ontnemen. Het Fransche stelsel behoeft de belangen, waarop de industrie aanspraak heeft, niet in de waagschaal te stellen; het verleent veeleer den fabrikanten een zekere bescherming tegen ongegronde klachten en bezwaren der omliggenden.

Een andere vraag is echter, op welke wijze industrieele inrichtingen over 't algemeen aan de openbare gezondheid schaden kunnen?

Vangen wij aan met het luchtbederf.

Zooals bekend is, bestaat de rook uit lucht en de producten eener onvolledige verbranding, onder welke genoemd moeten worden kooloxyde, koolwaterstof en koolzuur, benevens zeer fijn-verdeelde koolstof of roet. Is de brandstof zwavelhoudend, dan bevat de rook ook zwavelzuur. Wat nu het voortdurend verblijf in een rookerige atmosfeer betreft, zoo is deze in den regel niet bepaald schadelijk voor de gezondheid te noemen. De vaak aangevoerde bloedontmenging, die door den rook zou ontstaan, is meer verbeelding dan werkelijkheid.

Evenwel rook is een lastige buurman. Hij bederft de lucht en leidt tot allerlei onaangename aandoeningen. Daarom verkiezen de „upper tenthousand" gewoonlijk het westelijke deel eener plaats, om zich er te vestigen. De windstroomen toch, die uit het oosten komen, strijken van boven nederwaarts en nemen den rook op hun weg mede.

In Engeland verneemt men reeds in de 14e eeuw klachten over steenkolenrook. Destijds ging men wat radicaler met zulke rookverwekkers te werk dan hedentendage. De geschiedenis toch vermeldt den naam van een man, die in Engeland wegens dit vergrijp van het openbare comfort, na gepijnigd te zijn, opgehangen werd. Maar die voorbeeldige straf trof weinig doel: na hem deden het nog duizenden en duizenden, en toen in vrij ergere mate dan deze martelaar. En de wetten tegen die rookverwekkers vermochten tot op den huidigen dag weinig of niets.

Gelijktijdig met Palmerston's bill werd te Parijs en drie jaren later ook te Lyon een verordening uitgevaardigd, waarbij bepaald werd, dat men òf rookverdrijvingstoestellen gebruiken moest, òf hout of cokes tot brandstof moest bezigen.

Maar ondanks alle wetten en verordeningen is men er tot op dezen tijd niet in kunnen slagen, den rook geheel van de buitenwereld af te sluiten.

Van meer belang voor de levende wereld is het bezigen van steenkolen met zwavel bezwangerd. Daardoor wordt de atmosfeer met inderdaad schadelijke bestanddeelen bezwangerd. Scheikundige onderzoekingen hebben geleerd, dat de plantenwereld in groote uitgestrektheid van de omgeving, waar zulke zwaveldampen ontwikkeld worden, kwijnt of sterft. De atmosfeer werd daar met meer of min grootere hoeveelheden zwaveligzuur bezwangerd bevonden, terwijl in de plantensappen zwavelzuur werd aangetroffen. Dit laatste verschijnsel werd gewoonlijk waargenomen in de nabijheid van ultramarijnfabrieken, bij het smelten van zwavelhoudende ertsen, bij het hopzwavelen, enz. Een Belgische commissie van enquête vond, dat uit twee zwavelzuurfabrieken niet minder dan 400 M^3. zwaveligzuur dagelijks ontweken. Dit, vooral de ademhalingswerktuigen sterk aangrijpend, gas is niet alleen een groote hindernis, maar ook werkelijk een groot kwaad voor de bewoners dier omgeving. Een in de nabijheid gelegen excercitieplaats moest verlaten worden, daar menschen en dieren het er wegens de inademing van dit prikkelende gas niet konden uithouden.

De metaalsmelterijen, in de nabijheid van wouden gelegen, werken verwoestend op dezen en het gemis aan plantengroei doet den bodem verzanden en de bronnen opdrogen. Aan den anderen kant verwekt het uitroeien van bosschen overstroomingen. Vele streken van Duitschland en Hongarije, waar zulke fabrieken zijn gevestigd, leveren daarvan de treurige bewijzen. Men vond in de dennenaalden van nabijgelegen bosschen tot 1 pCt. zwavelzuur, terwijl gezonde dennenaalden geen tiende van dit zuur bevatten.

Fabrieken, die zoutzure, salpeterzure, zwavelwaterstof- en chloorgassen ontwikkelen, zijn meer verderflijk voor de georganiseerde wereld.

Tot afwending van dit kwaad heeft men de volgende voorstellen gedaan: 10. het bouwen van fabrieken op groote afstanden van bebouwde terreinen, liefst op hooggelegen terreinen en in een richting, die niet met de heerschende winden overeenstemt; 20. het optrekken van zeer hooge schoorsteenen; 30. het condenseeren van gassen en dampen in het water; 40. het verbranden in den vuurhaard. Condensatie en verbranding kunnen gepaard gaan.

Ook in Engeland werd erg geklaagd over de zoutzuurdampen, die zich uit de sodafabrieken ontwikkelen. Tot dat einde heeft de Regeering in 1863 een wet (de „Alkali Works Regulation Act") gemaakt, tengevolge waarvan minstens 95 pCt. van het ontwikkelde zoutzuur door condenseering gebonden moet worden. De wet van 1874 (Alkali Nuisances Prevention Act) paste deze bepaling ook toe op de fabrieken, welke zwaveligzure, salpeterzure, chloor- en zwavelwaterstofdampen in de vrije lucht lieten ontsnappen. Het zoutzuur, dat ontwijkt, mag niet meer dan 0.459 in 1 M^3. van het ontsnappend gas bedragen.

De beroemde scheikundige Agnus Smith heeft in 1872 talrijke onderzoekingen omtrent den invloed van den rook en van zoutzure en zwavelzure dampen op de omgeving ingesteld en openbaar gemaakt.

De proeven met den rook werden op den schoorsteen eener suikerraffinaderij te Manchester, ter hoogte van 100 voet, genomen. De lucht werd op een hoogte van 30 voet boven den vuurhaard opgevangen. Ze bevatte aanzienlijke hoeveelheden zwavelzuur.

Hij schat de hoeveelheid steenkolen, in Engeland jaarlijks verbruikt, op 100 millioen kilo en berekent, dat daaruit door oxydatie 3000 kilogram zwavelzuur ontstaat.

Te Manchester, waar jaarlijks 3000 millioen kilo steenkolen worden verbrand, is de lucht dermate met zwavelzuur bezwaard, dat de regen daar zuur reageert en op 1 liter regenwater 12 mgr. zuur komt. Stelt men het gehalte van zwavelzuur in de gewone lucht van Valentia in Ierland op 100, dan laat zich het zwavelzuurgehalte der lucht in verschillende streken van Groot-Britannië in de volgende getallen teruggeven:

In het binnenland van Engeland	202
Te Londen (1869)	750
„ Liverpool	1450
„ Manchester	1758
„ Glasgow	2571
bij een sodafabriek	2685

Terwijl het zuurgehalte in het regenwater bedroeg volgens Valentia 0 mgr. per liter; op het platteland van Engeland 0 mgr., te Londen 4, te Manchester 12 en te Glasgow 15. Reageert de regen sterk zuur, dan verkwijnt ook de plantengroei.

Bij mistig weer en windstilte ondervindt ook de mensch den invloed van een met zuren bezwangerden dampkring en wordt hij tot hoesten genoopt.

De Alkaliwet heeft overigens totdusver bevredigende resultaten opgeleverd. De condensatie van zoutzuur heeft sterker plaats dan door de wet geboden is: in vele fabrieken vindt men de helft minder zuur dan de uiterste voorgeschreven grens. Hetzelfde kan gezegd worden van de condensatie van zwavelzure dampen.

Ook de dampen van koper-, zink-, lood-, kwikzilver- en arsenicum-erts kunnen in de vrije lucht hoogst nadeelig op de omgeving werken. Daarover echter later.

Een commissie, in 1856 door de Belgische Regeering benoemd, om haar deswege voor te lichten, heeft als conclusie van haar rapport gesteld: 10. dat de zuurdampen van fabrieken, die scheikundige stoffen leveren, aan den groei van sommige planten afbreuk kunnen doen; 20. de rayon, waaraan de schadelijke invloed zich openbaart, hangt van verschillende omstandigheden af, die niet met zekerheid kunnen worden vastgesteld, doch waarbij de schade aan den plantengroei teweeggebracht, voor elk geval een zekeren maatstaf aangeeft; 30. die rayon verschilt niet alleen voor de onderscheidene soorten van fabrieken, maar ook naar de windstreek, waarop de inrichtingen zijn gebouwd en zij hare uitdampingen verspreiden. De grootste verwoestingen worden aangericht in de richting van de meest heerschende winden; 40. in deze richting doet de invloed zich echter niet bemerken op afstanden van 600 tot 2000 meter.

In een volgend opstel zullen wij den invloed van de industrie op het water nagaan.

Dr. S. Sr. C.

(*Wordt vervolgd.*)

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling Rotterdam.

Vergadering van 12 Januari 1883.

De Voorzitter opent de eerste vergadering van het jaar met een toepasselijk woord, en vestigt de aandacht op de tentoongestelde bekroonde antwoorden op de, door de Maatschappij uitgeschreven, buitengewone prijsvraag. Deze teekeningen zullen door ieder belangstellende gedurende eenige dagen in oogenschouw genomen kunnen worden, waarvoor de noodige toegangsbewijzen beschikbaar zijn.

Vervolgens deelt hij mede, dat de heer J. C. van Wijk de benoeming tot bestuurslid heeft aangenomen, en de heer W. C. Coepijn is gekozen tot Vice-voorzitter en de heer T. L. Kanters tot Penningmeester.

In behandeling komt de vraag: „In het *Algemeen Advertentieblad* van 11 December leest men bij de aanbieding van Portland-cement: *niet vermengd met hoogovenslakken.* Wie kan nader verklaren wat hoogovenslakken zijn en wat het gevolg is van de vermenging? . De heer E. A. Braat zegt, dat het zijn nut heeft bekendheid te geven aan kwade practijken, welke nu en dan bij materialen worden gebruikt. Hij deelt daarom mede, voor eenigen tijd uit Duitschland een proef *cementmeel* te hebben ontvangen, waarvan, volgens bijgevoegd schrijven, de cementfabrieken veel gebruikmaken tot vermenging der cement met 5 tot 10 %. Het meel werd aangeboden voor *f* 0.90 de 100 kilogr. franco spoor te Rotterdam.

Dit *cementmeel* is niets anders dan, door begieting met water, tot pulver vervallen hoogovensvlakken. Als dit pulver, nog heet zijnde, in vormen wordt gestampt, verkrijgt met vrij goede steenen, doch als het eenigen tijd aan de lucht is blootgesteld geweest, verliest het elk bindend vermogen.

Spreker heeft met dit meel eenige proeven genomen. Hij deed 4 kilogram ziften door een zeef van 900 mazen op den $c.M^2$, waarvan 0.5 kilogram op de zeef achterbleef. Hetgeen was doorgelaten, werd gezift met een zeef van 5000 mazen op den $c.M^2$, daarvan bleef 3.25 kilogram achter, zoodat van de geheele 4 kilogram slechts 0.25 kilogram door laatstgenoemde zeef ging.

Van zuivere Portland-cement en het door 900 mazen gezifte meel, in de verhoudingen van 95 cement en 5 meel tot 50 cement en 50 meel, zijn proefsteenen gemaakt, die, na 6 dagen onderwater gestaan te hebben, met het breekwerktuig van professor Michaëlis zijn gebroken. Bij de breekvlakken dezer steenen doet zich het merkwaardig verschijnsel voor, dat daarop niet te zien is of de cement met veel of weinig meel is vermengd, waaruit spreker afleidt, dat het voor de practijk een zeer gevaarlijke toevoegingsstof is.

Uit de medegedeelde cijfers bleek, dat als het brekingsgewicht van de gebruikte zuivere cement — 1 wordt gesteld, dat met bijvoeging van 5 % meel is 0.82 en met 10 % 0.73, terwijl dit cijfer daalt tot 0.33 bij gelijke deelen cement en meel.

Spreker verheugt zich hierbij te kunnen vermelden, dat veel Duitsche cementfabrikanten hun fabrikaat niet met vreemde of schadelijke stoffen vermengen. Ten bewijze daarvan, leest hij voor, wat daaromtrent voorkomt in het verslag eener vergadering van die fabrikanten, den 6 September 1882 te Berlijn gehouden.

Na deze mededeeling zegt de Voorzitter, dat deze vraag in de volgende vergadering nog door een ander lid zal behandeld worden.

Bij het bespreken van de vraag: „Wat verstaat men onder gekyaniseerd hout en op welke wijze wordt dit bereid," zet de heer D. de Vries in het kort uiteen, waardoor het hout verrot en vermeldt hij de middelen tot voorkoming daarvan. Het eerst werd toegepast de drenking van het hout met kwikzilver- sublimaat. Later werd chloorzink gebezigd, door welke behandeling het hout zijn kleur behoudt en geverfd kan worden. Ook omtrent de wijze, waarop deze stoffen voor de bereiding van het hout gebruikt werden, deelt spreker het een en ander mede. Ook deze vraag zal in de volgende vergadering nogmaals besproken worden.

De heer G. J. van der Goes geeft eene, door afbeeldingen opgehelderde, beschrijving van de te Arnhem gebouwd wordende cellulaire gevangenis, naar het ontwerp van den heer J. F. Metzelaar. Daarbij zijn de cellen van een cirkelvormig binnenplein of hal van 52.50 M. middellijn in vier verdiepingen aangebracht. De buitenomtrek der cellen vormt een cirkel van 62 M. middellijn. De platbolvormige bekapping van de hal rust op de binnen-celmuren; de hoogte tusschen den vloer en de in het midden komende lantaarn is 30 M. De cellen worden vlak schuin afgedekt. Voor de bekappingen wordt ongeveer 98000 kilogram gesmeed ijzer gevorderd. Verder geeft spreker eene korte beschrijving van de gebouwen voor den dienst, de bewaking, spijsbereiding, verlichting, enz.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— Men schrijft uit Athene aan de *Times*, dat de hervatting der opgravingen bij Hissarlik door Dr. Schliemann zijne onderstelling ten aanzien van Iliüm niet heeft bevestigd. De bekende verdeeling in lagen, beantwoordende aan opeenvolgende beschavings-tijdperken, die de buitengewone oudheid der stad, welke zich op de plek Hissarlik verhief, moest bewijzen, kan niet meer worden volgehouden. De arbeid op dit punt is gestaakt geworden.

Daarentegen hebben de opgravingen der Oostenrijkers te Goelbaktsje, tegenover Rhodes, op een oude plek zonder bekende aanduiding geleid tot de ontdekking van een praalgraf, vrij gelijk aan dat van Halicarnassus en versierd met *reliefs* in een zeer zuiveren stijl, die aan de beeldhouwwerken van het groote altaar te Pergamus herinnert. Zij stellen tooneelen van de Odyssea voor, het gevecht der Amazonen, enz.; de figuren doen door de wijze, waarop zij behandeld zijn en door de kleeding, denken aan het schoonste tijdperk der Grieksche kunst; eenige echter dragen Aziatische gewaden.

Ongelukkig zijn deze figuren gehouwen in een zandsteen, die noch den graad van fijnheid noch de bewonderenswaardige duurzaamheid kan geven, die de voordeelen van het marmer zijn. Niettemin zijn zij in zoo goeden staat, dat men eruit besluiten moet, dat zij zeer vroeg bedolven zijn geworden. Wanneer zij te Weenen weder zullen zijn opgericht, zullen zij een licht werpen op de geschiedenis der Grieksche kunst. De Turksche Regeering heeft erkend, dat deze schoone overblijfselen der Grieksche kunst niet konden worden verdeeld, en zij heeft er het geheele bezit van gegund aan het Oostenrijksch Bewind.

De opgravingen op Delos door de geleerden der Fransche school te Athene hebben, behalve talrijke borststukken beeldhouwwerk, gedeeltelijk in archaïschen stijl, een Grieksch opschrift van vijfhonderd regels aan het licht gebracht, het langste onder de bekende en een der belangwekkendste, daar het den inventaris der schatkist van Delos bevat en ons het geheele stelsel van geldelijk beheer der priesterschap onthult.

— † Wij vestigen de aandacht op *La Nature* van 6 Jan. jl., waarin een gedeelte van Frankrijk in kaart is gebracht naar de nieuwe werkwijze van Guillemin. Zij geeft een treffend beeld van de meer of min bergachtige gesteldheid van het land.

— †† Acht en zestig Britsche steden bereiden zich voor, hare bevolking te voorzien van electrisch licht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

Amsterdam. Naar wij van doorgaans goed ingelichte zijde vernamen, heeft het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst het voornemen, een der zalen van het Gebouw der Maatschappij voor den Werkenden Stand te huren, voor vergaderingen als anderszins. Ook de Amsterdamsche Afdeeling zou van dat lokaal gebruik maken.

Het doet ons genoegen, dat de Maatschappij geen opofferingen ontziet, om den Amsterdamschen leden een tehuis te verschaffen, waaraan zij reeds zoo lang behoefte hadden.

Ook het *Bouwkundig Weekblad* zal van een meer passend en artistiek hoofd voorzien worden.

Dordrecht. Vóór eenigen tijd deelden wij mede dat, tengevolge van het toestaan eener subsidie door den Gemeenteraad, en door het inkomen van verschillende andere aanzienlijke giften, de Commissie tot het oprichten eener Practische Ambachtsschool alhier eene groote schrede tot het bereiken van haar doel genaderd was. Aangenaam is het ons thans te kunnen mededeelen, dat we in onze verwachtingen dienaangaande niet zijn teleurgesteld, daar tegen 1 April a. s. tot de opening besloten is. Aanvankelijk zal met het onderwijs in timmeren en teekenen begonnen worden. Het teekenonderwijs zal gegeven worden door den heer M. J. v. Dijke, leeraar a/d Burgeravondschool alhier, die tevens als directeur der inrichting zal optreden; voor het onderwijs in het timmeren is aangesteld de heer W. Noteboom uit Rotterdam, totdusverre als timmerman aldaar werkzaam.

Met het inrichten der werkplaats en der lokalen, door den Gemeenteraad kosteloos in gebruik afgestaan, is reeds een begin gemaakt, zoodat er geen twijfel bestaat, of de geheele inrichting zal tegen den tijd der opening gereed zijn.

Evenals op andere plaatsen waar reeds een ambachtsschool verrees, zal ook te Dordrecht met het totstandkomen dezer inrichting aan een groote maatschappelijke behoefte zijn voldaan.

De opleiding der handwerkslieden toch laat in 't algemeen veel te wenschen over; men is het daaromtrent vrijwel eens, maar niet over de middelen, die tot verbetering kunnen strekken. Dat de ambachtsschool, zooals zij bij ons te lande is ingericht, aan dien gebrekkigen toestand een einde zal maken, is een te stout beweren; maar het valt niet

te betwijfelen, dat zij zeer veel verbetering kan aanbrengen, en wel op grond der ondervinding te Amsterdam, Rotterdam, 's-Hage, Arnhem, enz. opgedaan.

Mocht de Dortsche school, van de zijde der ingezetenen en van het Stadsbestuur, de noodige medewerking en ondersteuning blijven genieten, dan bestaat het voornemen om zeer spoedig ook het onderwijs in meerdere ambachten aan de inrichting te verbinden.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ARNHEM.

Vergadering van 24 *Januari* 1883.

De vrij talrijk bezochte vergadering wordt te 8½ uren door den Voorzitter geopend, en de notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Van het Bestuur der Maatschappij is ingekomen de mededeeling, dat de bekroonde beantwoording van de prijsvraag, voor een te maken maatschappelijk gebouw te Amsterdam, aan de Afdeeling zou worden toegezonden, om alhier te worden tentoongesteld.

Besloten wordt om deze teekeningen in een der lokalen van het gebouw „Tot Nut van 't Algemeen", ter bezichtiging te stellen voor de leden van de Afdeeling, en voor het overige aan het publiek toegang te verleenen, tegen een entréegeld van *f* 0.25

Daarna wordt overgegaan tot de behandeling der vragen, die in de vorige vergadering in de vraagbus gevonden waren.

Deze vragen zijn in het verslag dier vergadering woordelijk opgenomen.

Met betrekking tot vraag *a*, wordt in het algemeen *afkeurend* gesproken over het bekende adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal „over de Nederlandsche Bouwkunst."

Als uitvloeisel van deze onderlinge gedachtenwisseling wordt, op voorstel van een der leden, de volgende conclussie éénstemmig genomen:

„De Afdeeling Arnhem der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst betreurt, dat het Bestuur der Maatschappij adhesie heeft geschonken aan het adres."

Ten opzichte van vraag *b* wordt het Bestuur der Afdeeling uitgenoodigd, zich tot het Bestuur der Maatschappij te wenden, met het verzoek om, naar aanleiding van het eerste artikel van de wet der Maatschappij, bij de Regeering en den Gemeenteraad van Amsterdam aan te dringen op het uitschrijven van eene openbare prijsvraag, waarbij alle Nederlandsche bouwkundigen worden uitgenoodigd ontwerpen in te zenden voor de nieuw te bouwen handelsbeurs.

Naar aanleiding van vraag *c*, in de vorige vergadering in handen gesteld van eene commissie van drie leden, met de opdracht na te gaan, of werkelijk door bouwmeesters van concertzalen naar bepaalde regelen wordt gewerkt en welke litteratuur over dit onderwerp is aan te bevelen, doet deze commissie, bij monde van den heer Van Wadenoyen, verslag van hare bemoeiingen.

In de eerste plaats wordt als litteratuur over dit onderwerp het navolgende aanbevolen: eene bijdrage van den heer Bastiaans in deel 21 der Bouwkundige Bijdragen; mededeelingen van de heeren Lotz en Warnsinck, opgenomen in deel 18 der Bouwkundige Bijdragen, waarin ook wordt verwezen naar tal van brochures en mededeelingen van verschillende schrijvers, die zich met dit onderwerp hebben beziggehouden. Verder *De Deutsche Bauzeitung* van 5 Januari 1881, met eene bijdrage van Baurath Ortt in Berlijn.

Daarin wordt beschreven eene in Duitschland gepatenteerde wijze van constructie van wanden, plafonds en zitbanken voor kerken, gehoor-, en concertzalen, waarbij de geluidsgolven kunstmatig teruggeworpen worden, en op deze wijze opnieuw dienstdoen om het geluid te versterken.

De verslaggever had zich de moeite gegeven om de theorie, waarop Baurath Ortt zijne vindingen baseerde, door schetsen duidelijk te maken.

Verder wordt gewezen op het verslag van de Afdeeling Rotterdam 1879—1880, waarin voorkomt eene beschrijving van de gebouwen der tentoonstelling te Parijs in 1878, van den heer J. Muller, en meer bepaaldelijk hetgeen daarin gezegd wordt aangaande den bouw van de concertzaal in het paleis op het Trocadero.

Bewezen zijnde, dat voor concertzalen van 17 M¹ of meerdere lengte en breedte, van het weerkaatsend vermogen der muren geen gebruik gemaakt mag worden, om schadelijke galmen en echo's te vermijden, hebben de architecten van het gebouw, de heeren Davoud en Bouduis, de muren en zoldering van de concertzaal doen bekleeden met een onveerkrachtige stof, zijden watten van 6 mM. dikte, teneinde het weerkaatsend vermogen daaraan te ontnemen, terwijl het orkest zoodanig is ingericht, dat de onbekleede muren daarvan niet verder dan 17 M¹ van de geluids bron verwijderd zijn.

Tot de toegezegde kunstbeschouwing kon wegens het vergevorderde uur niet meer worden overgegaan en de Vergadering werd door den Voorzitter gesloten met een woord van dank aan den heer Van Wadenoijen, voor zijne belangrijke mededeelingen.

BENOEMINGEN.

DORDRECHT. Tot directeur van de practische ambachtsschool is beneemd de heer M. J. van Dijke, aldaar.

NECROLOGIE.

WILLEM GEEFS, de beroemde Belgische beeldhouwer, overleed Zaterdagnacht in den ouderdom van 76 jaren. Hij was de vervaardiger van vele bekende kunstwerken, o. a. van het standbeeld van Rubens te Antwerpen, het monument op de Place des Martyrs te Brussel, het standbeeld van Leopold I, van den Graaf de Merode, enz.

Geefs werd den 10ᵉⁿ September 1806 te Antwerpen geboren, maakte indertijd deel uit van den Provincialen Raad van Brabant en was jarenlang burgemeester van Schaarbeek, waar hij tot aan zijn dood heeft gewoond. De overledene heeft al zijne werken aan den Staat vermaakt om een „Museum Geefs" te stichten.

PROF. GEORG HOWALDT overleed op bijna 80jarigen leeftijd te Brunswijk en had zich als beeldhouwer een grooten naam gemaakt. Tot zijne voornaamste werken behooren: het standbeeld van Lessing, van Hendrik de Leeuw en de vermaarde Brunonia met het vierspan op het hertogelijk paleis, die door den grooten brand van 1865 vernield en toen ten tweedemale door den kunstenaar gemaakt werd.

LEONIDAS DRIOSSYS, een Grieksch beeldhouwer, overleed dezerdagen te Napels.

CORRESPONDENTIE.

— Het verslag van de vergadering der Afdeeling Leiden wordt niet geplaatst, daar een gelijkluidend stuk in het *Bouwkundig Weekblad* is opgenomen.

— Wij ontvingen van de heeren Landré & Glinderman, te Amsterdam, vertegenwoordigers van de „Chatwood's patent Safe- and Lock Co. limited", het facsimilé van een brief van de heeren Edwd. Berman & Co., 10 Love Lane Wood street, London. Bij den vreeselijken brand in Woodstreet, in de vorige maand, werden ook de eigendommen van de heeren Berman & Co. geheel vernield, terwijl hun Chatwood's brandkast tien uren aan het vuur was blootgesteld. Na afloop van den brand bleek de brandkast ten volle aan haar doel beantwoord te hebben: boeken, papieren en verdere waarden toch kwamen er volkomen ongeschonden uit te voorschijn, en bovendien had men de kast met den gewonen sleutel kunnen openen.

ADVERTENTIEN.

AANBESTEDING.

Op **den 6den Februari 1883**, des middags ten 12 ure, zal door den Heer W. DE HAAN worden **aanbesteed**:

Het maken van een Café met bovenwoning op een terrein aan de De Ruiterkade te Amsterdam.

Bestek en teekening zijn à *f* 2.50 per stel verkrijgbaar ten kantore der Architecten, Prinsengracht 494 en liggen ter visie in het Nieuw Amsterdamsch Koffiehuis, Kalverstraat 5.

Inlichtingen worden gegeven door W. WILKENS & G. VAN ARKEL, Architecten.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag 5 Februari 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden**:

Het maken en stellen van den metalen Bovenbouw van eene Dubbele Basculebrug over den Amstel (z. g. Hoogesluis) en bijbehoorende werken.

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.75 (met bijbehoorende Teekeningen).

Inlichtingen worden gegeven aan het Bureau van den Stads-Architect, Kamer No. 97, op het Raadhuis, van 11 uur 's ochtends tot 1 uur des namiddags, gedurende de week, welke de besteding voorafgaat.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
25 Januari 1883. *De Secretaris*.
DE NEUFVILLE.

AMBACHTSSCHOOL
TE
LEEUWARDEN.

Tot het geven van onderwijs aan bovengenoemde inrichting wordt gevraagd een **BOUWKUNDIGE** voor de **TEEKENVAKKEN**, jaarwedde 800—1000 gld., benevens een **ONDERWIJZER** in het **TIMMEREN** op een jaarlijksch salaris van 600 gld.

Zij die voor een dezer betrekkingen in aanmerking wenschen te komen, zenden hunne stukken vóór 10 Februari a. s. vrachtvrij aan de Ambachtsschool te *Leeuwarden*.

De Directeur der School
S. BARON.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 13den Februari 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek **AE.**

Het leveren van eikenhouten Dwarsliggers en van Eikenhout voor een half Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg Roosendaal—Breda. (In vier perceelen.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 12 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 24sten Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur C. W. P. MIELING te *Middelburg* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 22sten Januari 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 13den Februari 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek **AF.**

Levering van stalen Spoorstaven, stalen Lasch- en Eindplaten, ijzeren Haak- en Schroefbouten en stalen Veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Roosendaal en Breda. (In drie perceelen.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 23 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur C. W. P. MIELING te *Middelburg* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 23sten Januari 1883.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Leiden*, zullen op **Maandag den 5den Februari 1883**, des middags te 12 uren, ten Raadhuize der voornoemde Gemeente, in het openbaar **aanbesteden**:

Het vergrooten en verbouwen met verhooging van het Schoollokaal voor jongens 2e klasse op het Pieterskerkhof.

De voorwaarden liggen ter inzage aan het bureau van den Gemeente-Architect iederen werkdag van des voormiddags te 10 uren tot des namiddags te 4 uren, alwaar tevens van heden af gedrukte bestekken en teekeningen tegen betaling van *f* 2.50 per stel verkrijgbaar zijn.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben elken Woensdag, de besteding voorafgaande, des middags te twaalf uren.

Zegt het voort.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Rijswijk* nabij *'s Gravenhage*, zullen op **Zaterdag den 17 Februari 1883**, des voormiddags ten 11 ure, op het Raadhuis in het openbaar **aanbesteden**:

De verbouwing en uitbreiding van de Gemeenteschool.

Nader omschreven in het bestek en de teekeningen, liggende ter inzage ten Raadhuize, alwaar tevens de gedrukte bestekken en de teekeningen tegen *f* 2 per stel op aanvrage verkrijgbaar zijn.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op Maandag den 12 Februari a. s. des namiddags ten twee ure.

De inschrijvingsbiljetten worden vrachtvrij ingewacht vóór den 16 Februari e. k.

Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 13den Februari 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 353.

Het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Roosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Roosendaal nabij Breda; het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten-Leur en Roosendaal, met inbegrip van het leveren en verwerken van ballast en het verrichten van daarmede in verband staande werken, ten behoeve van den spoorweg van Roosendaal naar Breda.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 50 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur C. W. P. MIELING te *Middelburg* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **2.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 3den Februari 1883, des voormiddags ten 10½ ure te Roosendaal.

Utrecht, den 22sten Januari 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

Boekhandel JOH. G. STEMLER Cz., Amsterdam.

LICHTDRUKTOESTELLEN

van het beste soort **Teakhout**, dat aan geen **werking onderhevig** is, met flinke **Klampen, Veeren** en **met zwaar Spiegelglas.** Inlandsch fabrikaat, 10% goedkooper dan de buitenlandsche, die tevens van veel minder kwaliteit hout zijn.

Aanvragen en inlichtingen franco.

LICHTDRUKPAPIER

Het **eenigst goede soort**, aan **rollen** van **10 Meter lang** en **0.75 M. breed.** **TEEKENPAPIER, DOORTREKPAPIER, DOORTREKLINNEN** van prima **Duitsche** en **Engelsche** huizen, tegen denzelfden prijs berekend.

(Op *franco* aanvrage, **Monsterboekjes gratis.**)

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)

De goedkoopste en meest solide Metselsteen.

Generaal-Agent voor Nederland

S. L. DE BEER,

Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN.** CEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.

WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.

Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*

J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* Amsterdam

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

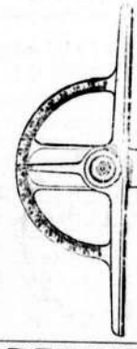

LEONARD SLIGCHER
Monnikendam.

AMERIKAANSCHE TEEKENHAKEN
van brons en staal met **graadverdeeling,**
Prijs *f* **37.80.**

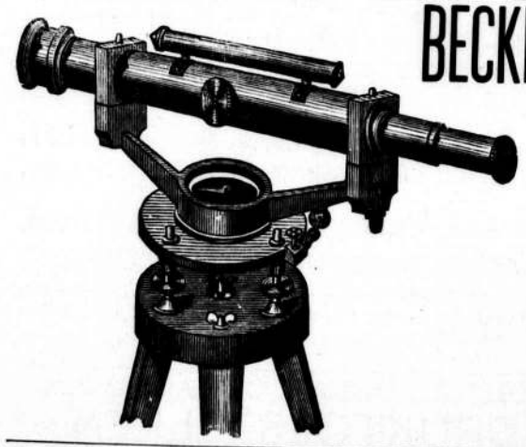

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
voor Ingenieurs, Architecten, Landmeters, Teekenaars, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, BAKEN,** enz.
WEEGWERKTUIGEN.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

10. dat als Buitenleden van het Genootschap zich hebben aangegeven de heeren:

A. A. J. Margrij, te Rotterdam; K. Hasper, te Rotterdam; W. Tuynman, te Houtrijk-en-Polanen; F. J. Nieuwenhuis, te Utrecht; J. Post, te Arnhem;

20. dat ontvangen is van het Italiaansch Consulaat en gedeponeerd op de leestafel in de Sociëteitzaal het programma van de prijsvraag voor een Nationaal Monument, op te richten te Rome, ter nagedachtenis van Victor Emanuel, eersten Koning van Italië;

30. dat op de prijsvraag voor een Schoorsteenmantel zijn ingekomen vijftien antwoorden, onder de motto's:

1. Loon naar werken. — 2. Marmer. — 3. Klapska — 4. Knoop. — 5. Paula. — 6. Tot studie. — 7. Audaces fortuna juvat. — 8. François premier. — 9. A. — 10. Oranje-Nassau. — 11. Zeg mij, waarin faalde ik? — 12. S. P. Q. H. — 13. Bij den haard. — 14. Studie. — 15. Oranje-Nassau.

Deze antwoorden zijn in handen gesteld van de Commissie van Beoordeeling, bestaande uit de heeren: A. C. Bleijs, B. de Greef Jzn., beiden te Amsterdam en F. J. Nieuwenhuis te Utrecht;

40. dat Woensdag 7 **Februari** 1883, des avonds te 8 uren precies, de 802e Vergadering zal plaats hebben in „Maison-Stroucken" alhier.

Het programma van dien avond is, als volgt:

10. Mededeelingen en voorstellen van het Bestuur.

20. Bijdrage: Geschiedenis der Bouwkunst, door den heer Jan Springer.

30. Bijdrage: Beeldhouwkunst bij de Grieken, door den heer E. van den Bossche.

40. Uitschrijving van eene gewone prijsvraag.

50. Oplossing van vragen.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) HET LOUVRE.

DOOR W. J. VUIJK.

Vervolg en slot van pag. 31.

Door de intriges van Colbert, die zich na den dood van Mazarin in alle opzichten wilde onderscheiden en zich nu ook met de plans van het *Louvre* inliet, werd Levau bij den koning in verdenking gebracht, niet volkomen voor zijn taak berekend te zijn. Levau was, zijns inziens, veel te bekrompen van geest voor het ontwerpen van een ingang aan het paleis van zulk een machtig vorst; terwijl naar zijne meening het project duidelijk de kenmerken droeg van een verouderden smaak. Alleen dan, wanneer alle architecten van Parijs werden uitgenoodigd plans in te leveren, met de belofte dat het door den Koning 't best geoordeelde zou worden uitgevoerd, mocht men verwachten een groot kunstwerk totstand te brengen. Zoo viel Levau en werd een prijsvraag uitgeschreven voor de verdere voltooiing.

Thans zijn wij genaderd aan een tijdperk, waarin de tweede reeks van werken, die onder Lodewijk XIV werden uitgevoerd, een aanvang neemt en die geheel den stempel dragen van zijne nieuwe regeering. Deze periode kenmerkt zich door twee karaktertrekken: eensdeels de onloochenbare triumf der kolossale orde, anderdeels het doen vervallen van de zichtbare daken. De groote, hooge daken, zoo oud als Frankrijk, werden veroordeeld als onnutte aanwassen, als burgerlijk, ja men ging zelfs zóó ver ze anti-koninklijk te noemen. Het is een vreemd verschijnsel, dat deze geheel Italiaansche omwenteling, die Serlio en zijne kolonie tevergeefs te Fontainebleau hadden gepredikt, na honderd jaar toch zegevierde en door wien? Door een dokter der Parijsche Universiteit!

Onder de projecten, die Colbert werden voorgelegd en die in den herfst van hetzelfde jaar werden tentoongesteld, bevond zich een, dat de algemeene opmerkzaamheid tot zich trok. Het was niet onderteekend en nie-

POLYTECHNISCHE

mand vermoedde den vervaardiger. De goed-uitgewerkte teekening stelde voor een lange rij van twee-aan-twee gekoppelde zuilen, rustende op een massieven onderbouw. Boven de op deze zuilen rustende kroonlijst verhief zich eene eenvoudige balustrade, waarachter het platte dak was verborgen, en welker horizontale lijnen zich scherp tegen den hemel afteekenden. Noch in den onderbouw, noch tusschen de zuilen werd eenige lichtopening waargenomen.

Colbert, zelf zeer weinig kunstenaar, had zich omringd door een soort van geheimen raad, bestaande uit mannen der wetenschap en der kunst en waarvan Charles Perrault de ziel was. Perrault nu had twee broeders, waarvan de jongste dokter in de medicijnen was en in alle mathematische vakken ervaren; bovendien was hij een goed natuurkundige en uitstekend teekenaar voor bouw- en werktuigkunde. Charles Perrault deelt in zijne mémoires mede, dat de eerste gedachte van de péristyle van hem zelf uitging, doch door zijn broeder Claude Perrault in teekening was gebracht.

Colbert, die met het door Perrault aangeprezen ontwerp bijzonder was ingenomen, geraakte niet weinig in verlegenheid toen de architecten, die gezamenlijk het plan-Levau veroordeelden, thans ook een scherpe critiek uitoefenden tegen de zoo hooggeroemde péristyle. Ten einde raad, gaf hij Perrault bevel de plans van de concurrenten naar Bernini te Rome te zenden, vanwaar hij het licht verwachtte, dat door hem tevergeefs te Parijs werd gezocht. Perrault voldeed aan het bevel, doch vergat de teekeningen van zijn broeder in te pakken en bewaarde die zorgvuldig, om daarmede opnieuw voor den dag te kunnen komen, wanneer het oogenblik gunstig zou zijn. Toen de Italiaansche architect de plans van Levau als de minst gunstige veroordeelde en de voorkeur niet kon geven aan een der andere projecten, maande men den Koning aan, den ridder Bernini zelf uit Rome te doen overkomen; want indien deze kon besluiten zijn vaderland te verlaten, dan zou het *Louvre* zeker het eerste paleis van Europa worden.

Bernini, reeds 68 jaar oud, weigerde zijne zonnige luchtstreek te verlaten, doch verklaarde zich bereid tot het leveren van schetsen. Ten tweedemale werd Bernini, en nu door een eigenhandig schrijven van den Koning, uitgenoodigd. Tegelijkertijd drong de Koning bij den Paus en bij zijn gezant te Rome aan, den ridder te bewegen Rome te verlaten.

Bernini bezweek eindelijk voor de schitterende aanbiedingen en ging in 1665 naar Frankrijk, waar hij in alle steden met de grootste onderscheiding werd ontvangen en te Parijs aangekomen, het hôtel Frontenac betrok, dat op 's Konings bevel voor hem was ingericht.

Toen hij met zijn ontwerp gereed was, werden de teekeningen, die men hem verzocht had geheim te houden, in een kabinet opgehangen, waar, behalve Colbert en Chantelou, niemand toegang had. Charles Perrault, die, zooals men denken kan, brandde van nieuwsgierigheid om de teekeningen te zien, wist den heer Fossier, die aan Bernini was toegevoegd, te misleiden, door zich den schijn te geven alsof hij permissie van Colbert had, om tot het kabinet te worden toegelaten.

Bernini vond in Perrault een heftigen tegenstander; terwijl ook Levau met zijne vrienden en de overige kunstenaars, die zich allen gekrenkt gevoelden door de buitengewone eer, den vreemdeling ten deel gevallen, den gemeenschappelijken vijand geducht bestreden. Tot overmaat van ramp sloeg de haat van de meesters over op het werkvolk. Bernini had Italiaansche metselaars medegebracht, daar hij, evenals Cellini vroeger, meende dat de Franschen niet dan voor het ruwe werk geschikt waren. Het Fransche werkvolk achtte zich daardoor beleedigd en vroeg een wedstrijd. Daartoe werden door iedere partij zes voet hooge muren gemetseld, gedekt door een gewelf, dat door middel van belasting werd beproefd. Het gewelf der Italianen bezweek bij deze proef, tot niet geringe voldoening van de Franschen, die hen nu hartelijk konden uitlachen.

Colbert lachte niet, daar hij niet meer wist hoe zich uit dit wespennest te redden. Door den voortdurenden raad zich voor de Italianen inacht te nemen, begon hij en met hem de Koning het vertrouwen in Bernini te verliezen. Nu zag Perrault zijne kans schoon en schreef een critiek over Bernini's ontwerp, waarin hij zich niet vergenoegde met op bouwkunstige gebreken te wijzen, doch tevens de indeeling als ongeschikt te veroordeelen. Colbert en vele anderen werden daardoor gewonnen. Wat zou men echter doen? Men kon den man, die met zooveel eerbetoon was ontvangen, niet als onbekwaam naar huis zenden, alvorens hij iets had uitgevoerd.

Bernini stoorde zich echter weinig aan de oppositie, en werkte bedaard voort. Den 17n October 1665 werd de eerste steen met groot ceremonieel door den Koning gelegd, en de fundamenten daarna tot boven den grond opgetrokken. Colbert, gehoor gevende aan de inblazingen van Perrault, maakte het den kunstenaar echter zoo lastig met het voortdurend aanbrengen van wijzigingen, dat Bernini, de plagerijen moede, zijn verlangen te kennen gaf om ontslagen te worden. Colbert gaf zich wel den schijn alsof hij Bernini wilde behouden; doch zorgde intusschen, dat de Koning het ontslag bekrachtigde. Lodewijk XIV gaf hem een schitterend afscheid, schonk hem 3000 louis d'or, met een jaarlijksch pensioen van 12000 livres, en beloofde hem, dat zijn plan stipt zou gevolgd worden door zijn leerling Matteo Rossi.

Perrault nam nu de gelegenheid waar om nogmaals eene brochure uit te geven. Teneinde den Koning van zijne belofte te kunnen ontslaan, schreef hij dat eerstgenoemde aan Bernini had opgedragen het *Louvre* te sparen, doch dat deze het geheele gebouw, zoowel van binnen als van buiten, van nieuwe gevels wilde voorzien en daardoor de schoone gedeelten van Frans I en Hendrik II moesten worden prijsgegeven. Door geen gevolg te geven aan den wensch des Konings, was deze, meende hij, niet verplicht zijn woord, aan Bernini gegeven, te houden. Rossi, door Perrault omgekocht, liet zich bewegen Parijs te verlaten, en na zijn vertrek werd van het geheele plan afgezien. De

façades van Lescot en Lemercier werden dus gespaard; doch men begreep niet, aan welk gevaar men zich blootstelde door den hoofdingang te doen vervaardigen door een dilettant. Weldra zou men gewaar worden, dat hij het oude *Louvre* evenmin ontzag en het door de meerdere hoogte van den nieuwen gevel eene zeer weinig fraaie verandering moest ondergaan.

Betreurenswaardig mag het worden genoemd, dat door allerlei intriges het ontwerp van Perrault werd uitgevoerd; vooral omdat onder de ingezonden antwoorden een ontwerp voorkwam van de hand van Jean Marot, dat geheel in overeenstemming was met het ontwerp van Lescot. In het groote werk van Blondel is dit ontwerp, benevens de projecten van Bernini, Levau en Perrault opgenomen.

Toen eindelijk tot den bouw der péristyle besloten was, deden zich terstond nieuwe moeilijkheden voor, door het totaal gemis van technische kennis bij den ontwerper. Teneinde daaraan tegemoet te komen, werd Perrault bijgestaan door een raad van toezicht, waarin Levau en Lebrun zitting hadden, onder presidium van Colbert.

In 1666 werden de fundamenten van Bernini opgeruimd en met den opbouw begonnen, die met zulk een spoed werd voortgezet, dat de façade in 1670 op het beeldhouwwerk na voltooid was, met uitzondering van het frontespice, dat eerst in 1674 gereedkwam.

Bij dezen bouw is een zaak niet gemakkelijk te begrijpen. Het kan de commissie toch niet ontgaan zijn, dat de gevel van Perrault 548 voet lang was; terwijl de geheele afstand van de beide vleugels slechts 476 voet bedroeg en het lievelingswerk van Levau, de gevel langs de Seine, dus verborgen moest worden achter eene nieuwe façade, wilde men dezen misstand niet behouden. Ook de hoogte was zoodanig, dat de balustrade aan de plaatszijde boven het dak uitstak en het werk van Lemercier eene zeer ongunstige wijziging moest ondergaan, om deze van die zijde aan het oog te onttrekken. Voeg hierbij dat de ramen, die op last der commissie in het stylobaat waren aangebracht, weder moesten worden dichtgemetseld, omdat zij niet in de as van die van den achtergevel stonden, waardoor een misstand in de zalen ontstond, en men zal begrijpen dat de geheele kolonnade slechts eene decoratie is, niet in de minste harmonie staande met het *Louvre*, noch wat stijl, noch wat indeeling betreft, en die uit dit oogpunt beschouwd zeker zeer weinig den lof verdient, die haar nog hedentendage wordt toegezwaaid.

Teneinde tegemoet te komen aan het gebrek aan overeenstemming in lengte en hoogte van de kolonnade met de bestaande gebouwen, maakte Perrault een ontwerp, waarbij de attiekverdieping aan de plaatszijde werd vervangen door eene hoogere verdieping, versierd met 140 karyatiden; welk plan echter niet is uitgevoerd, maar vervangen door eene verdieping, in hoogte en vorm ongeveer gelijk aan de 1e verdieping. Slechts in de détails is eene weinig merkbare verandering gebracht. Door deze wijziging is het werk van Lescot en Lemercier van een zijner schoonste sieraden beroofd. De gevel van Levau werd bedekt door een nieuwen in den geest van de kolonnade; doch de kolommen door pilasters vervangen. Al deze werken waren in 1680 nog onvoltooid; laatstgenoemde gevel stond zelfs nog op zich zelf, hier en daar slechts met den ouden gevel verbonden; geheel onafgedekt en nog voorzien van steigers, toen de geldmiddelen, die jaarlijks voor het *Louvre* in mindere mate werden toegestaan, geheel werden gebezigd voor de groote werken te Versailles, die schatten verslonden.

Na deze werkzaamheden treedt een tijdperk van stilstand in, waarin het *Louvre*, door de verplaatsing van het hof naar Versailles, in zijn onafgewerkten staat aan weer en wind was prijsgegeven en na verloop van weinige jaren het aanzien van eene ruïne verkreeg. Zijn groote vijanden waren vooral allerlei groote en kleine ambtenaren van de Kroon, die onder verschillende voorwendsels gedeelten ter bewoning betrokken en daartoe de groote zalen verdeelden in een ontelbaar aantal kamers, entresols, enz. Ja, men ging zelfs zoover, dat zij die er paarden op nahielden, ook gelegenheid vonden die te stallen.

Onder Lodewijk XV poogde de heer De Marigny wel eenige verbetering daarin te brengen, en werd de architect Gabriël met de restauratie belast, maar behalve het herstellen van de inmiddels vervallen kolonnade en het verbinden van den gevel langs de Seine, werd niet veel uitgevoerd. Onder Lodewijk XVI werd aan Soufflot de restauratie opgedragen; doch deze vermocht nog minder dan Gabriël.

Eerst met het optreden van den man, die orde in geheel Frankrijk stelde, kreeg het *Louvre* eene vaste bestemming en werd het ingericht tot museum van de veroverde schilder- en beeldhouwwerken; terwijl enkele zalen ter beschikking van geleerde genootschappen werden gesteld.

Napoleon vond in de voltooiing van het *Louvre* en de vereeniging daarvan met de *Tuileriën* de verwezenlijking van zijne grootsche denkbeelden, met welker uitvoering de architecten Percier en Fontaine werden belast.

De kolonnade werd ten tweedemale geheel gerestaureerd en de façade langs de Seine gebeeldhouwd en afgedekt, waarmede tevens de laatste sporen van den gevel van Levau verdwenen. Aan de plaatszijde moest de vraag nog worden opgelost, op welke wijze de bovengedeelten van de vier façaden zouden worden voltooid, daar de zuilenrij voor $^{5}/_{12}$ gedeelte gereed was, het attiek van Lescot nog voor $^{7}/_{12}$ was behouden en met het overige $^{1}/_{12}$ gedeelte nog moest worden aangevangen.

Door een gelukkig toeval was dus de oeconomie op de hand van den goeden smaak en bleef het attiek gespaard. Hoewel de verschillende genootschappen voor wetenschap en kunst, door den Keizer geraadpleegd, adviseerden overal de attiekverdieping te behouden, besloot Napoleon later echter uit eigen beweging tot den bouw van de hoogere pseudo-klassieke zuilverdieping voor de drie vleugels, met behoud van het oorspronkelijke attiek boven den westelijken vleugel.

De vereeniging van het *Louvre* met de *Tuileriën*

mocht Napoleon niet voltooien, doch dit reuzenwerk bleef weggelegd voor zijn neef, die als Prins-president in 1852 aan Visconti opdroeg een definitief plan voor de vereeniging te maken, daar de plans van Percier en Fontaine reeds waren terzijde gelegd. Van deze plans was slechts een begin gemaakt met een galerij tegenover die van Hendrik IV en deze voor nog geen 130 meter tot de tweede kroonlijst opgetrokken.

Drie maanden na de opdracht diende Visconti zijn ontwerpen in, die terstond werden aangenomen en met welker uitvoering onmiddelijk werd begonnen. Onder het tweede Keizerrijk werden de werkzaamheden met buitengewone kracht voortgezet; zoodat het grove werk den 1ⁿ Januari 1856 geheel gereedkwam en de ornementatie reeds een jaar later was voltooid. Na den dood van Visconti, aan het einde van 1853, werd de architect Lefuel met de uitvoering belast.

Het plan van Visconti bestaat uit het doortrekken van de noordelijke galerij, tot aan een dwarsvleugel aan de noordzijde van het *Louvre*, in de richting van de Apollogalerij; het plaatsen van drie paviljoenen aan de noord- en zuidzijde van de Place du Carrousel in het verlengde van de noord- en zuidvleugels van het oude Louvre, en het vereenigen van de hoekpaviljoenen door middel van een vleugel, rechthoekig op de groote galerijen. Buitendien werden de door deze schikking gevormde binnenpleinen op twee plaatsen door dwarsvleugels doorsneden, waardoor aan weerszijden drie binnenplaatsen ontstonden.

Het groote plein, Place du Carrousel, werd beplant en als square aangelegd, waardoor het gezicht op de *Tuileriën* eenigszins benomen wordt en daarmede het gebrek van het niet in ééne lijn vallen van de assen der beide paleizen.

Met deze bouwwerken werd een der grootste paleizenmassa's ter wereld voltooid. Ik spreek van paleizenmassa, daar toch de in zoo verschillende stijlen opgetrokken gedeelten niet als een geheel kunnen worden beschouwd. Waar men zich ook plaatst, overal ontwaart men verschillende tijdperken der kunst naast elkander, en is dit ook al nuttig voor de studie der kunstgeschiedenis, men kan het slechts betreuren, dat niet naar meerdere eenheid is gestreefd, door de motieven van den eersten bouwmeester, met de noodige afwisseling, te volgen. Van al het later bijgebouwde is niet één gedeelte, dat in schoone verhoudingen en fijnheid van bewerking daarmede kan wedijveren. Wel zijn in het ontwerp-Visconti de hoofdlijnen gevolgd; doch de boven elken kolom der galerij gebroken lijst, waarboven een beeld is geplaatst, verder het terugspringen van de muurwerken daarboven en het volkomen doelloos plaatsen van de kolommen voor de paviljoenen, mogen worden aangemerkt als zoovele motieven in strijd met den goeden smaak. Het beeldhouwwerk aan deze gevels, hoe rijk ook aan motieven, kenmerkt zich, evenals dat aan het door den eersten Napoleon gebouwde, door een droogheid, die ongunstig bij het oudere afsteekt.

Moge ik mij eenige aanmerkingen hebben veroorloofd op dit reuzenwerk, toch dient erkent te worden, dat de aanschouwing dezer gebouwen een overweldigenden indruk maakt van rijkdom en pracht, die lang zal voortleven in de herinnering van elken reiziger, die voor de eerste maal dit monument van bouwkunst bezoekt.

DE ROMAANSCHE BOUWKUNST IN DE RIJNSTREKEN.

(A. et A.)

„Im Rhein, im schönen Strome,
Da spiegelt sich in den Wellη,
Mit seinem groszen Dome
Das alte, heil'ge Köln."

Dit vers van Heinrich Heine reciteerde mijn vriend, toen wij, na een vervelende reis op een snikheeten Augustusdag, te Deutz in het „Marienbildchen" wat verkwikking zochten en onder het genot van een glas Rüdesheimer de zon achter de torens van het aloude Colonia zagen ondergaan.

De statige dom, toen nog niet geheel voltooid, de fantastische spitsen van de talrijke kerken, de grillige geveltoppen, alles baadde zich in een zee van gloed. Vader Rijn stuwde kalm zijn blonde golven voort, een plechtig klokgelui deed zich in de verte hooren, en de illusie zou volkomen geweest zijn, indien niet tal van etende, drinkende, pratende en lachende Keulenaars in onze onmiddellijke nabijheid gezeten hadden. Toch was de eerste indruk een overweldigende, en wij waren begeerig, den volgenden dag de stad in te gaan, om enkele bouwwerken op ons gemak te kunnen bestudeeren.

Daar wij slechts over weinig tijd te beschikken hadden, en geen lust gevoelden om als *„sight seers"* overal rond te draven, vooral niet in de hondsdagen, besloten wij, liever enkele bouwwerken goed te beschouwen en het overige slechts een vluchtigen blik te gunnen.

Na een kort bezoek aan den dom, die ons niet bijzonder aantrok, daar vooral het nieuwe werk al zeer droog en weinig *„stylgerecht"* is, gingen wij daarom onmiddellijk naar de kerk van St.-Martin, wier schilderachtige toren mij aanstonds belang inboezemde.

St.-Martin werd gebouwd in het laatst van de twaalfde en het begin van de dertiende eeuw, dus in het tijdperk, toen de Romaansche kunst haar hoogsten bloei bereikt had. De kerk is een basiliek met drie schepen, een half-cirkelvormige absis en twee kruisarmen, die eveneens in half-cirkelvormige absiden eindigen. Boven het kruis verheft zich een massieve toren, die, door vier sierlijke traptorentjes omgeven, door een slanke, met leien gedekte spits wordt bekroond. De zijschepen, die tamelijk smal zijn, hebben evenveel traveën als het middenschip, zoodat de gewelven langwerpig zijn. Dergelijke langwerpige gewelven komen slechts in de laatste periode van den Romaanschen stijl voor, en wijzen op de reeds naderende Gothiek. De gewelven boven het middenschip zijn vierkant, doch hebben gewelfribben. De pijlers, die de schepen scheiden, zijn vierkant, slechts door een eenvoudig lijstkapiteel afgedekt, en aan de achterzijde van een muurzuiltje voorzien, dat dient om den boog, waarop de gewelven rusten, op te vangen. In het middenschip treft men boven de pijlers bundelzuilen aan, die op kraagsteenen zijn geplaatst, en dienen om de gewelfribben te dragen. Hoewel overigens aan de kerk overal de rondboog voorkomt, heeft men voor het triforium spitsbogen aangewend. Fraaie radvensters zijn boven de absiden aangebracht, terwijl de koornissen door de rondgaande arcadengalerijen, die zoo kenschetsend zijn voor de Rijnsche Romantiek, omgeven worden. Ook de toren vertoont deze galerijen, doch hier als nissen be-

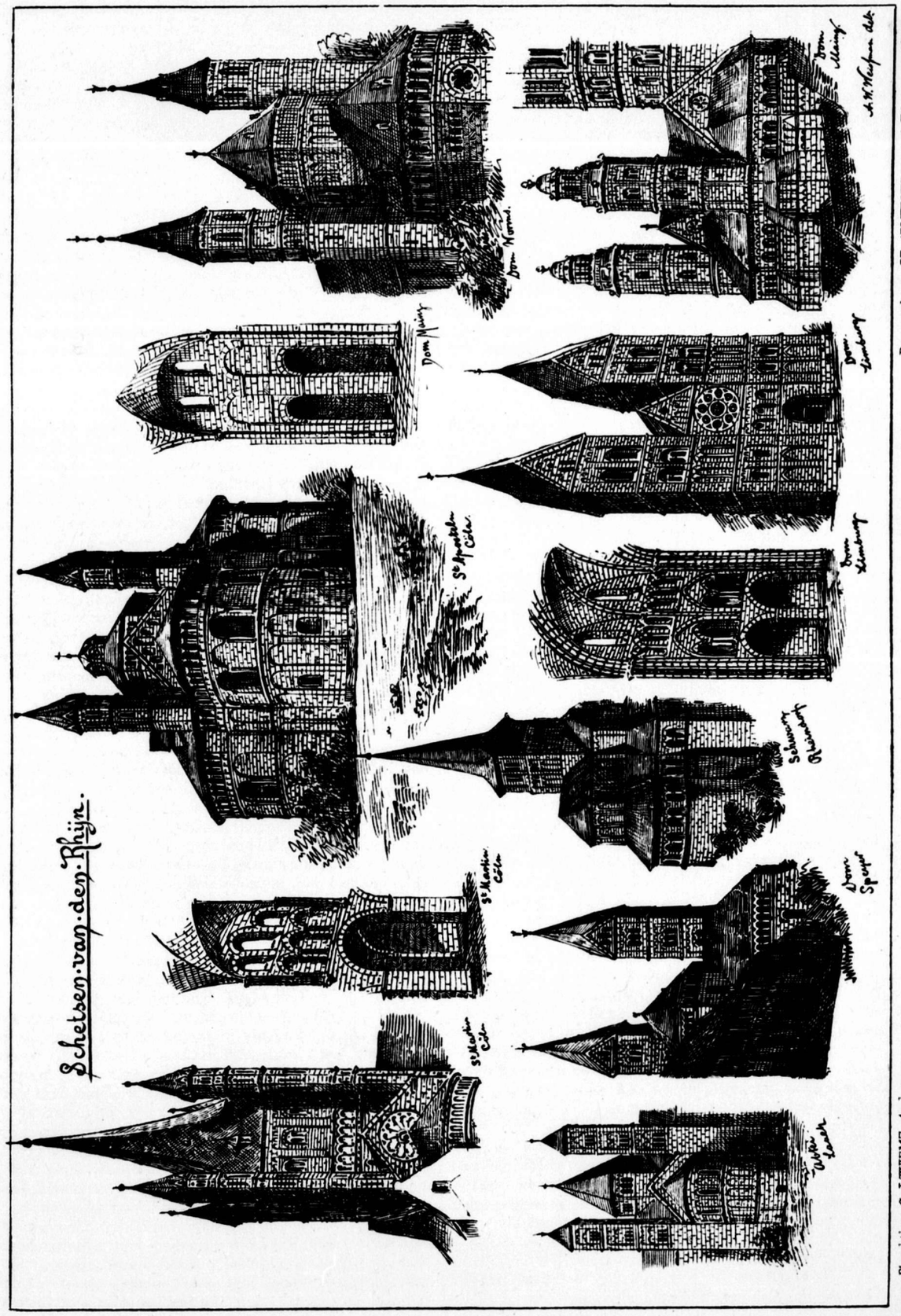

handeld. De kerk is zeer goed uitgevoerd, en tamelijk wel geconserveerd; de kleur van het inwendige is echter niet zeer passend.

Van St.-Martin begaven wij ons naar het raadhuis, welks door Raschdorff uitstekend gerestaureerde façaden en loggia aan velen mijner lezers door de photographie bekend zal zijn. Ik zal thans dit fraaie gebouw niet nader bespreken, daar het mijn doel slechts is, de Romaansche bouwkunst aan den Rijn te behandelen.

Na het Raadhuis bezochten wij de door Zwirner gebouwde synagoge, en togen na een kort bezoek, dat misschien door het lieve dochtertje Israëls, dat ons in den tempel rondleidde, langer gemaakt werd, dan ons plan was geweest, naar St.-Aposteln, een van de meest belangwekkende kerken der stad.

Ook hier ziet men weder de drie koornissen, doch boven het kruis verheft zich geen toren, maar een achtkante koepel. Drie torens zijn aangebracht, twee ronde, terzijde van het oostkoor, en een aan de noordzijde van den westelijken gevel, vierkant in plattegrond, en op mijn schets niet zichtbaar. Vergelijkt men St.-Martin met St.-Aposteln, dan ziet men met hoeveel vindingrijkheid de Romaansche architecten afwisseling wisten aan te brengen zelfs daar, waar dezelfde hoofdgedachte hen leidde. De radvensters boven de absiden zijn vervangen door reeksen van nissen. Het licht valt rechtstreeks in door vensters in den koepel aangebracht. Rondom de absiden loopen weder de bekende booggalerijen om.

De wanden zijn aan de buitenzijde door lisenen, nissen, halfzuilen met teerlingkapiteelen en rondboogfriezen rijk geornеerd. De kerk wordt door vrij groote rondboogvensters goed verlicht, en heeft niet dat sombere, wat velen Romaanschen kerken eigen is. Vanbinnen vertoont St.-Aposteln drie schepen, die door pijlers gescheiden zijn. Deze pijlers zijn niet zoo eenvoudig als die van St.-Martin, maar bezitten om den andere halfzuilen, die tot onder het gewelf doorloopen en van teerlingkapiteelen voorzien zijn. Aan de achterzijde hebben alle pijlers muurzuilen, die de gewelven van de zijschepen dragen. Daar de zijschepen half zoo breed zijn als het middenschip, zijn alle gewelfvakken vierkant, wat meestal in den Romaanschen tijd het geval is. De zesdeelige gewelven, die het middenschip afdekken, toonen evenals de gewelfribben en de bundelzuilen, die tusschen het triforium zijn aangebracht, dat deze kerk uit den laatsten tijd van den Romaanschen tijd dagteekent. Het triforium heeft rondbogen en is wat eenvoudiger dan dat van St.-Martin. Ook deze kerk is vrijwel bewaard, maar de tooi van het inwendige is niet zooals men dat verlangen zou.

Het is de moeite waard, op te merken, dat de aanleg met drie koren, die alleen te Keulen, te Mainz, te Roermond en te Noyon te vinden is, door de middeleeuwsche bouwmeesters later niet meer werd toegepast, maar dat eerst de Renaissance zich er weer van bediende, en er een prachtig effect mede bereikte.

Ik zal u nu van onze omzwervingen door Keulen niet meer verhalen. Wij bezochten natuurlijk de Galerie, het Museum, het Gurzenich, voeren per boot naar Flora, kortom deden al datgene wat onze tijd ons toeliet, en gingen den volgenden morgen naar Bonn.

Behalve de twee huizen, waarin de onsterfelijke Beethoven heet geboren te zijn, en die wij als hartstochtelijke musici niet ongezien mochten laten, bezochten wij nog de Munsterkerk. Daar ik geen gelegenheid had, van deze fraaie kerk een schets te maken, kan ik volstaan met de mededeeling, dat zij een laat-Romaansche basiliek is, met vier torens en een achtkanten koepel op het kruis.

Des namiddags lieten wij ons overzetten naar het nabijgelegen Schwarz-Rheindorf, dat in zijn kerk een der interessantste monumenten der Rijnstreken bezit. De kerk bestaat uit twee verdiepingen, die door een ronde, met een balustrade omgeven, opening in gemeenschap zijn. Vanbinnen is de bovenkerk door een wenteltrap te bereiken, terwijl ook nog vanbuiten, aan de zuidzijde, een trap is aangebracht, maar die niet tot het oorspronkelijk plan schijnt te behooren, althans niet in zijn tegenwoordige gedaante.

Het muurwerk van de benedenkerk is buitengewoon zwaar, dat van de bovenkerk veel lichter. De geheele kerk is zeer eenvoudig. Vlakke pijlers, door lijstkapiteelen afgedekt, schragen de gewelven. Slechts de koorpartij is iets rijker behandeld. De gewelven zijn vrijwel kwadratisch en hebben geen gewelfribben; de kerk dagteekent dan ook nog van vóór 1150. De slanke toren, die zich boven het kruis verheft, toont een wat rijker behandeling dan het overige, en is misschien wel uit iets later tijd. Om de kerk loopt aan de zuid-, oost- en westzijde, en ten deele ook aan de noordzijde, een sierlijke galerij, die elegante kolommetjes heeft en door een leien dak is afgedekt. Deze galerij is op twee plaatsen uit de kerk te bereiken. De vensters zijn klein en niet velen, en kunnen door de dikte der muren niet veel licht verspreiden. Aan de noordzijde van het kruisschip bevindt zich een vierlobbig venster, dat door zijn grilligheid aan die van St.-Quirin te Neuss herinnert, en waarschijnlijk tegen het laatst der twaalfde eeuw eerst is aangebracht. Wat deze kerk vooral merkwaardig maakt zijn de muurschilderingen, die men erin aantreft en die, wat de benedenkerk betreft, zeker nog vóór 1150 vervaardigd werden. Behalve een tapijtachtig dessin langs de borstwering, zijn ook verschillende voorstellingen uit de H. Schrift aangebracht: de verheerlijking en het lijden van den Zaligmaker, de verdrijving der wisselaars uit den tempel, apostelen, profeten, enz., verbeeldende. De figuren zijn zeer naïef, doch hebben veel stijl en zijn in zwarte omtrekken met vlakke kleuren bewerkt. Zij zijn van een zeer decoratief effect, hoewel zij hier en daar nogal geleden hebben, en niet altijd goed gerestaureerd werden.

Van Schwarz-Rheindorf teruggekeerd, vertrokken wij nog dienzelfden avond naar Königswinter en gaven een dag aan het Zevengebergte, waar vooral het natuurschoon ons aantrok, hoewel het toch ook niet aan bouwkunstig genot ontbrak, daar wij de ruïne Heisterbach, een helaas verwoeste Cistercienser kloosterkerk, in Romaanschen stijl, bezochten. Wij toefden daar echter te kort, om een schets te kunnen maken.

De avond werd te Rolandseck doorgebracht en wij stoomden met de laatste boot naar Remagen, om het Ahrthal te bezichtigen. Ik waag mij niet aan een schildering van deze schoone streek, het Mekka der Dusseldorpsche schilderschool, en zal u maar niet verhalen, hoe wij te Walporzheim „im Sanct Peter" Ahrblut dronken, noch hoe wij te Altenahr forellen aten. Gaarne hadden wij eenigen tijd te Ahrweiler getoefd, waar veel schilderachtige bouwwerken ons oog trokken, en waar de kerk met haar interessante emporen ons een studie waard scheen.

De tijd ontbrak echter, en wij spoorden dan ook den volgenden dag naar het Brohlthal, om de Laachersee en de beroemde abdijkerk in oogenschouw te nemen.

Onze avonturen aan de Laachersee verhaal ik niet, en bepaal mij thans tot eenige mededeelingen omtrent de abdijkerk.

Zij is een overwelfde basiliek met drie schepen, die allen met langwerpige gewelven overdekt zijn. Alle pijlers zijn van halfzuilen voorzien, waarop de gewel-

ven rusten. Onder het oostkoor, dat door twee zeer slanke vierkante torens geflankeerd wordt, bevindt zich een krypta. Het westkoor heeft geen krypta, doch staat in verbinding met een kruisgang. Twee ronde torens zijn ter wederszijde van het westkoor uitgebouwd. Boven het westelijke kruis is een vierkante toren opgericht, terwijl het oostelijke door een achtkante lantaarn afgedekt wordt.

Boven het westkoor is een empore aangebracht, die door twee zuilen, middenin de kerk, gedragen wordt. De zes torens, waarmede het bouwwerk prijkt, maken een hoogst pittoresk effect.

Nevens het oostkoor zijn nog twee kleinere absiden aangebracht. De buitenwanden worden door lisenen en rondboogfriezen verlevendigd. Arcadengalerijen komen niet voor. Zij zijn door rijen nissen vervangen.

Daar de gewelven van de kerk, hoewel ze van tufsteen zijn, een enorme dikte hebben, zijn de muren gaan spatten, en worden zij thans door ankers bijeengehouden.

De kerk te Laach dagteekent uit de eerste helft der twaalfde eeuw, met uitzondering echter van den kruisgang, die eerst ongeveer een eeuw later gebouwd werd.

Een vluchtig bezoek aan Coblenz werd nu gebracht, en wij begaven ons daarna naar Ems, om van daaruit den beroemden dom te Limburg a/d Lahn, naast de Laacherkerk een der schoonste van den Rijn, te bezoeken.

Reeds van verre ziet men de zeven torens van Limburg wenken, want de kerk is op een hoogte gebouwd. Zij werd in 1213 begonnen en in 1242 voltooid en mag terecht als het meesterstuk van den zoogenaamden „overgangsstijl" aangemerkt worden. De kerk is tamelijk klein, daar zij slechts ongeveer vijftig meter lang en dertig meter breed is. Het schip bestaat slechts uit twee travéën, die door zesdeelige gewelven gedekt zijn. De zijbeuken en de dwarsbeuken hebben kwadratische gewelven. Alle gewelven hebben zeer fraai geprofileerde ribben. Rondom het koor loopt een omgang, doch zonder kapellen. Eenvoudige steunberen en streefbogen dienen om de zijdelingsche uitwijking der gewelven tegen te gaan. De westfaçade (zie de schets) heeft een fraai radvenster en wordt door twee vierkante torens geflankeerd. Bij de deur- en vensteropeningen komen zoowel rond- als spitsboog voor. Een slanke, achtkante koepel, door een leien helmdak afgedekt, prijkt op het kruis en vier vierkante torens zijn twee aan twee aan de kruisbeuken aangebracht.

De schepen van de kerk te Limburg worden afwisselend door eenvoudige pijlers of bundelzuilen gescheiden. De bogen der zijschepen zijn spitsbogen, doch geheel in Romaanschen geest behandeld. Boven de zijschepen treft men ruime emporen aan, terwijl daarboven nog een triforium gevonden wordt, zeker een bijzonder fraaie aanleg. De vensters van het middenschip hebben rondbogen. Het beeldhouwwerk is met veel zorg bewerkt, en alle kapiteelen vertoonen den kelkvorm. De kruisschepen zijn zeer massief behandeld. De geheele kerk is een nauwlettende studie ten volle waard. Nu ik mij hier met twee schetsjes moet vergenoegen om den lezer eenig denkbeeld van den rijkdom van het bouwwerk te geven, raad ik hem aan, de schoone aquarel van den heer E. Cuypers te gaan zien, in het societeitslokaal van Architectura aanwezig.

Behalve naar Limburg, deden wij nog enkele uitstapjes in den omtrek van Ems, en stoomden toen naar Bingerbrück, om een tochtje door het Niederwald te ondernemen. Nog stel ik mij levendig den Zondag voor, daar doorgebracht. 't Was juist St.-Rochusdag, en de bekende St.-Rochusprocessie trok onder luid gezang den berg op, de druiven rijpten, en wij plukten ze, trots 't verbod, en beschouwden het heerlijk panorama van den Rheingau. Verzen van Byron kwamen ons in herinnering — doch ik denk, dat mijn souvenirs mijn lezers al weinig zullen interesseren, en leg dus de fantasie aan banden, om hen maar aanstonds wat van den dom te Mainz te verhalen.

Wanneer men den Mainzer dom voor het eerst ziet, meent men dat de kerk van baksteen is, zoo donkerrood is haar tint. De zachte, rosse gloed wordt echter door de roode zandsteen teweeggebracht. Als men van de rivier komt, valt onmiddellijk het halfcirkelvormig oostkoor, met zijn twee traptorentjes en zijn, door den heer P. J. H. Cuypers gerestaureerde, koepel in het oog. Het westkoor (zie de schets), dat door de omringende gebouwen niet goed te zien is, dagteekent uit het begin der dertiende eeuw, terwijl het oostkoor ruim honderd jaar vroeger gebouwd werd. Men kan bij de beschouwing van deze beide deelen duidelijk zien hoe de stijl zich ontwikkelde. Aan de westzijde hebben wij weer de drie koren, doch niet halfcirkelvormig in plan, als te Keulen, maar in den vorm van halve achtkanten. Rondboogramen en kolonnetten sieren deze absiden, die met de bijgevoegde torentjes een der schoonste composities vormen, welke ik ooit gezien heb. Jammer dat de groote lantaarn op het westelijke kruis niet beter van vorm is. Alle stijlen hebben daar het hunne aan toegevoegd, en op een Romaanschen onderbouw, is een verdieping in vroeg-, een in laat-Gothischen stijl, en hierop een Renaissance koepel, met vazen enz. versierd. Op mijn schets heb ik dit bovendeel maar weggelaten, doch men kan zich, door het beschouwen der kleine torentjes, eenig denkbeeld van het geheel vormen. Het schip te Mainz, dat tot de oudste deelen der kerk behoort, is prachtig. De pijlers zijn vierkant, en staan zeer dicht bij elkaar. Om den anderen zijn zij van muurzuiltjes, door eenvoudige teerlingkapiteelen getooid, voorzien. De zijschepen zijn half zoo breed als het middenschip, en geen der gewelven heeft ribben. Inplaats van een triforium, zijn rondboognissen zonder zuiltjes of andere decoraties aangebracht. Deze nissen zijn met figuurschilderingen gevuld. De rijke toon van de roode zandsteen wordt door banden van diep rood en geel nog warmer gemaakt. De gewelven, transepten en het koor zijn door den Duitschen kunstenaar Laske beschilderd, en maken een goed effect. De domineerende toon is zacht groen, en de pendentifs van de lantaarn zijn diep blauw gekleurd. Rood en geel geven de architectonische lijnen aan. De beschilderingen zijn zeer goed in den stijl volgehouden.

Tegen de pijlers van het schip vindt men een merkwaardig volledige collectie van grafmonumenten van aartsbisschoppen, van de elfde tot de achttiende eeuw.

Op een paar uur afstand van Mainz ligt Worms, een stil plaatsje, dat zijn roem aan het Lutherdenkmal en zijn domkerk dankt. Het Lutherdenkmal viel ons niet mede. Er staan daar te veel beelden, om een rustig geheel te krijgen.

De dom, die veel kleiner is dan die van Mainz, ligt tusschen groen verscholen. Hij is een schoon voorbeeld van een Romaansche kerk „aus einem Gusz". In plan vertoont de dom twee koren, een halfcirkelvormig, een met een half achtkant tot grondplan. Twee slanke ronde torens, door sierlijke spitsen gedekt, staan ter wederszijde van deze absiden. Boven het kruisschip is een lantaren aangebracht, terwijl ook tusschen de andere torens een koepel zich verheft. De inwendige architectuur van den dom te Worms sluit zich nauw aan bij die van Mainz. De nissen ontbreken hier echter en de middenpijlers loopen op als pilasters tot tusschen de vensters. De gewelven hebben gewelfribben, en de zijschepen zijn half zoo breed als het middenschip. De details zijn zeer fraai en veel geacheveerder dan die van het oudere gedeelte van den Mainzer dom.

De laatste kerk, die ik thans nog heb te bespreken, is de dom te Spiers. Zelden heeft een gebouw zooveel indruk op mij gemaakt als dit. Toen wij na eenige uren sporens door een vrij eentonige landstreek aan het kleine station Spiers afstapten, en den kolossalen keizersdom boven het groen zagen uitsteken, werd ik geimponeerd. De ondergaande zon vergulde de warm roode muren, en deed de leien daken flikkeren met zilveren glans. 't Was of iets van de oude keizersheerlijkheid nog van den dom afstraalde.

De groote kerk staat nabij een klein park aan den ingang van de hoofdstraat van het stadje, welks kleine huisjes bij den reusachtigen dom in 't niet verzinken. Het eerst komt men in een voorportaal of narthex, door Hubsch in 1845 gebouwd. Dit gedeelte, met zijn afwisselend witte en donkere lagen kon mij niet bevredigen, hoewel ik niet kan ontkennen, dat door de narthex het gemis van waardige portalen, dat zich vooral te Worms en Mainz zoozeer doet gevoelen, wordt vergoed. Het overige gedeelte van den dom is in eenvoudige, krachtige vormen gebouwd, en is Keizer Koenraad II, die in 1030 met den bouw begon, volkomen waardig. Slanke vierkante torens zijn ter wederszijde van het koor aangebracht, terwijl het kruis door een achthoekige lantaarn wordt afgedekt. Onder het koor, dat hoog boven het schip verheven is, ligt de krypta, waarin de Keizers begraven liggen. Door twee trappen in de zijschepen daalt men in de krypta af. Het systeem van den dom te Spiers heeft wederom veel overeenkomst met dat van Mainz, maar tegen iederen pijler is een muurzuil aangebracht.

De kerk is van binnen door Schwarzmann beschilderd, doch niet op bijzonder fraaie wijs. De muren zijn koudgrijs geschilderd, en pleister bedekt het warme rood van de natuurlijke zandsteen. Welk een verschil met de schilderingen te Mainz, waar een paar flinke banden op den onbeschilderden steen zulk een rijk effect maken. Hier maakt de decoratie, trots zijn fijne details, de kerk niet fraaier. Een bepaald systeem is niet volgehouden, en de zeer gecompliceerde dessins, gevoegd bij het gemis van sterksprekende lijnen, maken een wazigen indruk. De figuren zijn veel te flets van kleur. De gewelven zijn „bleu malade" geschilderd, met bruin en rood afgezet. Een lichtgele tint is voor de gewelven der zijschepen gebruikt. De muren zijn grijs, met paarse of rose dessins. Het eenige, wat een goed effect teweegbrengt, is de groote koepel, waar op een gouden grond een rij van statige figuren is aangebracht.

Thans neem ik afscheid van den lezer, en hoewel ik gaarne had gewenscht, dat hij mij naar Heidelberg vergezellen mocht, weersta ik de verzoeking, om niet te veel plaatsruimte in te nemen.

Mocht mijn reisverhaal menig lezer opwekken, om dezen zomer eens naar den Rijn te gaan, waar zooveel schoons te zien is!

Amst., 25 Jan. '83. A. W. WEISSMAN.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

(*Vervolg van pag.* 36.)

II.

Niet minder dan gasvormige afval de lucht in de omgeving van fabrieken en werkplaatsen kan verontreinigen, is zulks het geval met den vloeibaren en vasten afval uit die nijverheids-inrichtingen.

Zulk afvalwater toch kan in den bodem dringen, waardoor wellen en stroomende wateren, zelfs op verren afstand van de plaats van verwijdering, kunnen bezoedeld worden. Men heeft bijv. sinds lang reeds waargenomen, in de nabijheid van gasfabrieken, dat het gaswater in de bronnen is gedrongen. Ferdinand Fischer te Hannover onderzocht zoodanig water uit een bron, die wel 300 M. van de gasfabriek lag en vond daarin o. a. op 1 liter 300 mgr. zwavelcyaanammonium, een vergiftige zelfstandigheid. Het water was melkachtig troebel, rook naar lichtgas en had een zeer onaangenamen smaak. Een ander voorbeeld. De fabrikant Pauli te Rüppur liet in de nabijheid van zijn fabriek vóór 25 jaren verscheidene duizenden centenaars afval van de chloorkalkfabrikage in den bodem zinken. In 1864 werd daar ter plaatse een bron gegraven en men stiet op 5 M. diepte op water van een kolossaal chloorgehalte. Door voortgezet pompen daalde wel na twee maanden het chloorgehalte, maar steeg na het ophouden met pompen weder en het werk moest ten laatste opgegeven worden. Gedurende de pompproeven steeg het chloorgehalte van andere bronnen, waarvan de eene op een afstand van 45 M. en de andere op een van 60 M. van de genoemde plaats verwijderd waren.

Te Basel heeft men in de nabijheid van een anilinefabriek den bodem door arsenikhoudenden afval tot op een diepte van 7 à 8 M. gedrenkt gevonden. Het arsenicum drong ook tot eenige bronnen door, wier water omstreeks 2 cgr. per liter daarvan bevatte; door het gebruik van dit water werden verscheidene personen vergiftigd.

Dit paar voorbeelden zouden zonder moeite met tal van andere vermeerderd kunnen worden. Maar een feit is het, dat de industrieel het als den natuurlijksten weg beschouwt, den afval zijner fabriek in de nabijzijnde wateren te werpen.

Hoe groote schade daardoor aan de volksgezondheid en volkswelvaart kan berokkend worden, heeft wederom Engeland met zijn reusachtige industrie geleerd.

De kolossale verontreiniging der stroomen in Engeland door industrieelen afval gaf de Regeering in 1865 en drie jaren later nogmaals aanleiding tot het instellen van een onderzoek naar deze aangelegenheid. Uit het rapport door de River Pollution Commission in 1870—1874 openbaar gemaakt, willen wij enkele gegevens overnemen tot staving van het aangevoerde.

De kleine stroomen in Lancashire zijn zoodanig door den afval der fabrieken van de omgeving verontreinigd, dat het water ongeschikt is voor het leven van visschen en ook voor huiselijk gebruik. Het bevat vijftigmaal zooveel afval als het Theemswater bij Hampton en verkeert gedurende den zomer aanhoudend in gisting.

De Irwell, aan wier oevers langs een uitgestrektheid van bijna 8 D. mijlen 235 fabrieken liggen, bevat bij haar oorsprong op een millioen waterdeelen 78 deelen opgeloste stof, maar onder Manchester zevenmaal zooveel. Alleen het chloorgehalte is van 11.5 tot 96.3 gestegen, de gesuspendeerende stoffen van nul tot 54.2.

Niet beter is het gesteld met de stroomen in Yorkshire. Daarin worden honderdduizenden tons afval van allerlei aard geworpen, zoodat het water voor elk gebruik ongeschikt is.

De Bradford-beek neemt uit de stad van dien naam, behalve de uitwerpselen van 140000 menschen, nog het afvalwater van 320 fabrieken van allerlei aard op. Boven de stad had het water een temperatuur van 13°, beneden de stad van 30° C. Boven de stad bevatte

het bijna geene in suspensie verkeerende stoffen, maar onder de stad 260 mgr. op den liter; het ammoniakgehalte was van 1 tot 12, het chloorgehalte van 18 op 54 gestegen.

Het water van de Calder was in Augustus 1868 zoo verontreinigd, dat aan de gezondheids-commissie een adres vol klachten daarvoor werd geschreven, oogenschijnlijk met bleeke inkt, maar werkelijk met het troebele rivierwater. De adressanten bejammerden slechts, dat zij den stank, die uit dit water ontsnapte, niet aan het document konden mededeelen. Het stuk zou dan zeker, zeiden zij, aan bewijskracht winnen.

Ook de rivier de Clyde, in Schotland, was door den invloed der fabrieken te Glasgow van den zuiversten bergstroom tot een stinkenden poel gemaakt.

Nu loopen deze zaken bij de wateren in Engeland zoo zeer in het oog, omdat de omvang hunner bedding betrekkelijk zoo gering en het aantal fabrieken aan hunne oevers gebouwd zoo uiterst groot is. Bij wateren van grooteren omvang met snel verloop heeft de verdwijning van het opgehoopte vuil sneller plaats, zoodat die stroomen op den duur daardoor niet zoo sterk worden aangegrepen. Nochtans heeft de commissie van enquête verklaard, dat geen rivier in Groot-Britannie lang genoeg is, om de organische verontreinigingen in het water te oxydeeren.

In Amerika heeft de gezondheidsraad van Massachussetts de stroomen aldaar laten onderzoeken, waarbij gebleken is, dat het water wel tijdelijk verontreinigd werd, maar op slechts betrekkelijk korten afstand. Hetzelfde is door den gezondheidsraad van Philadelphia ten opzichte der stroomen aldaar geconstateerd.

Bij slot van rekening blijkt de meerdere of mindere verontreiniging van het water voor een goed deel van de plaatselijke omstandigheden afhankelijk te zijn, vooral van den waterrijkdom der rivierbedding en van de snelheid van den stroom.

In Duitschland zijn omvangrijke onderzoekingen aangaande dit punt ingesteld. In Saksen werden in 1877 273 verschillende bronnen van waterbederf nagegaan. Vooral moet aan de industrie van geweven goederen, de ververij, bleekerij en wolmanufactuur een goed deel van het waterbederf worden toegeschreven; deze nijverheidstakken dragen voor 50 pCt. aan dit euvel toe.

Wanneer we vervolgens den blik richten op de gevolgen van deze verontreinigingen voor de openbare gezondheid, dan is een positief bewijs daarvoor in den regel moeilijk te leveren.

De evengemelde Engelsche commissie van enquête heeft, ondanks het groote daarvoor verzamelde materiaal, deze vraag niet kunnen beantwoorden, en wel daarom niet, omdat de sterfte in de onderscheidene plaatsen van het land door zoovele factoren wordt geïnfluenceerd, waarvan men de door het water en de uitdampingen daarvan onafhankelijke, eerst scheiden moest.

Slechts omtrent het uit de wateren opstijgend zwavelwaterstofgas zijn onderscheidene waarnemingen gedaan, die een nadeelige werking op de oeverbewoners, molenaars, schippers en andere aan en op die wateren werkzame personen bevestigen. De bekende staatsgeneeskundige Simon liet, naar aanleiding van veelvuldige klachten in 1868 aangaande den ondragelijken stank door het Theemswater veroorzaakt, meer dan 200 personen, aan den oever dezer rivier wonende, geneeskundig onderzoeken en bijna bij allen werden verschijnselen van zwavelwaterstofvergiftiging waargenomen.

Ook in Saksen heeft het onderzoek naar den invloed van het waterbederf op de volksgezondheid aan het licht gebracht, dat de sterfte in drie dorpen, waar dit bederf tot een aanzienlijke hoogte was gestegen, veel aanzienlijker was, dan van die van andere plaatsen in de omgeving, wier bevolking onder overigens gelijke omstandigheden verkeerde, maar niet aan den invloed van de uitdampingen van het water was blootgesteld.

Van meer belang zijn de gevolgen voor de economische welvaart. Het beslikken der wateren belemmert de scheepvaart, maakt het water voor het leven van visschen en voor het huishoudelijk gebruik ongeschikt.

Dit heeft sommige regeeringen genoodzaakt eenige algemeene bepalingen vast te stellen, in hoever de verontreiniging door de nijverheid mag plaats hebben.

Frankrijk bezat reeds in 1669 een koninklijke ordonnantie op dit stuk, die door andere in 1672, 1773, 1777 en 1783 werd gewijzigd of uitgebreid. Zij verbieden, op straffe van boete, het werpen van vuil, afval en mestvaalten in de Seine en andere wateren. Deze verordeningen hebben nog kracht van wet. De wet van 22 Dec. 1789 en van 16—24 Augustus 1790 schenken aan de departementale en gemeentelijke overheden de bevoegdheid, maatregelen te nemen tot behoud van de zuiverheid der wateren. Een ministerieele beschikking van 1875 verwijst naar deze bepalingen.

De Engelsche River Pollution Commission heeft voorgesteld, de afvoer van fabriekswater in beken en rivieren te verbieden:

10. indien in een liter meer dan 30 mgr. gesuspendeerde anorganische of meer dan 10 mgr. gesuspendeerde organische stoffen zich bevinden;

20. als in een liter meer dan 20 mgr. organische koolstof of 3 mgr. organische stikstof opgelost zijn;

30. wanneer de wateren bij daglicht een bepaalde kleur vertoonen, als zij ter hoogte van 30 mM. diepte in een witte kom staan;

40. indien in een liter meer dan 20 mgr. metaal in oplossing (behalve kalium, natrium, calcium en magnesium) voorkomt;

50. als in een liter, opgelost of onopgelost, meer dan 0.5 mgr. metallisch arsenik of in verbinding wordt aangetroffen;

60. indien in een liter, na verzuring met zwavelzuur, meer dan 10 mgr. vrij chloor wordt gevonden;

70. wanneer in een liter meer dan 10 mgr. zwavel in den vorm van zwavelwaterstofgas of van oplosbaar sulphid aanwezig is;

80. indien een liter meer zuur bevat, dan met 2 gr. zoutzuur overeenstemt;

90. als in een liter meer loog aanwezig is dan met 1 gr. natron overeenkomt.

Deze cijfers hebben slechts een theoretische waarde en zijn niet in de wetgeving van het land opgenomen.

In 1876 is een afzonderlijke wet, de River Pollution Act, tot voorkoming van verontreiniging der wateren, in werking gebracht, welke de volgende bepalingen op den fabrieksafval behelst.

In de eerste plaats mag naar geen waterloop, kanaal of meer, en zelfs niet naar zee tot op zekeren door de gezondheidsbeambten te bepalen afstand, eenigerlei vaste zelfstandigheden heengevoerd worden; gesuspendeerde deeltjes moeten echter niet als zulke vaste stof beschouwd worden.

Voorts mogen fabrieken en bergwerken geen vloeistoffen in die wateren laten afloopen, welke vergiftig, verontreinigd of schadelijk zijn, en als dit reeds vóór de uitvaardiging dezer wet is geschied, dan moet de industrieel de beste middelen aanwenden, om de vloeistof vóór de verwijdering onschadelijk te maken.

Klachten over waterverontreiniging kunnen slechts door een gezondheidsoverheid ingebracht worden, en in elk geval moet de opperste gezondheidsraad daartoe zijn toestemming geven, die ook ervoor te zorgen heeft, dat aan de nijverheid niet noodeloos schade wordt berokkend. Of de beste middelen tot reiniging van het afvalwater zijn aangewend, daarover beslissen de inspecteurs van de gezondheidsraden en stellen daarover een akte op, die 3 jaren van kracht is.

Wie voorts onreine of schadelijke vloeistoffen uit fabrieken en bergwerken in stroomende wateren voert, is tot herstel verplicht en beloopt 5 tot 10 pond st. boete, behalve 1 tot 2 pond voor iederen dag, dat de verontreiniging voortduurt.

België bezit op dit stuk verscheidene provinciale verordeningen.

Pruisen verbiedt bij de wetten van 28 Februari 1845 en 28 October 1846, binnen zekere grenzen het verontreinigen der openbare wateren.

Het vraagstuk laat zich echter door wetten en verordeningen niet oplossen. Noch omtrent de wijze hoe en de mate van zuivering verschaffen zij licht. Daarvoor kan de industrie zelve het best zorgen. Ik noem slechts het gaswater der gasfabrieken, waaruit ammoniak wordt bereid, en de verkrijging van vetzuren uit het afvalwater der lakenfabrikage.

In vele gevallen is echter zulk een aanwending niet mogelijk of minder loonend. En dan moet men nog bedacht zijn op de middelen, om ze te bergen of onschadelijk te maken.

Wij zullen in een volgend opstel eenige algemeene voorschriften opsommen van de methoden, die totnutoe met min of meer gevolg aangewend zijn, om het voorgestelde doel te bereiken.

Dr. S. S'. C.

DE GROOTE ST.-LIEVEN MONSTER-TOREN TE ZIERIKZEE.

Tot groote vreugde van elk Zierikzeenaar, is men eindelijk begonnen met de restauratie van hun grooten toren. Jarenlang was die toren, wegens afvallende steenen enz., een aanhoudend gevaar voor de voorbijgangers, en zag men de schoonste motieven van Gothische bouw- en beeldhouwkunst stuk voor stuk verdwijnen, zonder dat er eenige afdoende maatregelen genomen werden, om dit te verhoeden. In den beginne, toen men wellicht met weinig kosten dit verval had kunnen tegengaan, was waarschijnlijk onverschilligheid jegens de middeleeuwsche bouwgewrochten de oorzaak, dat men dit naliet. Later, toen men in 't algemeen den middeleeuwschen monumenten meer recht deed wedervaren en men het overschoone van den St.-Lieven Monster-toren meer leerde waarderen, en van herstellen begon te spreken, was het kwaad reeds zóó ver gevorderd, dat het, uit een financieel oogpunt, voor de gemeente Zierikzee niet meer doenlijk was, tot een afdoende restauratie over te gaan.

Het was dus voor geheel Zierikzee een aangename tijding, toen men, een paar jaren geleden, vernam, dat de toren in eigendom aan den Staat der Nederlanden was overgegaan, daar men nu met recht mocht hopen, dat door het Rijk meer afdoende maatregelen tot herstel zouden genomen worden. In die verwachting is men dan ook niet teleurgesteld; al moge eene geheele terugbrenging tot zijn oorspronkelijken toestand, uithoofde der te groote geldelijke offers, niet mogelijk zijn, van een restauratie der allernoodigste en gevaar opleverende gedeelten is men toch verzekerd.

Met den bouw van den St.-Lieven Monster-toren werd begonnen in het jaar 1454. Hij werd opgetrokken volgens het ontwerp van een Duitschen bouwmeester, Keldermans genaamd. Volgens dit ontwerp zou hij een hoogte van 200 meter moeten bereikt hebben, doch reeds op $^1/_4$ deel der geprojecteerde hoogte werd de bouw gestaakt. Volgens de Zeeuwsche kroniekschrijvers was die staking het gevolg van verschillende rampen, die de stad Zierikzee toen trof; o. a. was het vergaan van een groot aantal schepen voor de welvaart der bewoners een gevoelige knak.

In het jaar 1657 werden platen in den handel gebracht, waarop men de afbeeldingen had van 1°. den opstand van het oorspronkelijke ontwerp van Keldermans; 2°. den opstand van het voltooide gedeelte; 3°. den opstand van de St.-Lieven Monster-kerk en 4°. den plattegrond van toren en kerk. Als toelichting tot deze afbeeldingen las men daarbij het volgende:

„Anno 1657.
Hier siet ghij affgebeelt, het Ziericzeesche wonder.
Een hooftstuck van de konst, van boven end van onder,
Neptuyn heeft dit benijdt, end t'heerlyck werk gestaeckt
En in sijn hollen buyk geslockt eer 't was volmaeckt.
Maer evenwel niet al, daer is noch wat gebleven,
't Geen u hier wert getoont, al vry seer hooch verheven,
Dit is gedreyght door 't vier, maer spyt Neptuyn, Vulcaen,
Blyft met sijn hooge spits, noch tot de wolcken staen.
End pronckt met t schoon gebouw, u hier oock voorgesneden
Genaempt de Monster Kerck, en wijckt daer in geen steden,
Maer Ziericzee roempt meer, op 't innerlyck gebouw
'tWoordt dat Godts dienaar hier leert suyver end getrouw."

Het kerkgebouw, waarover in bovenstaande gesproken wordt, bestaat niet meer. In den nacht van 6 op 7 October 1832 werd dit statige monument door brand vernield. Het was een architectuur-voortbrengsel uit het Romaansch-Gothisch tijdperk. Het juiste jaartal van de stichting is onbekend. Men weet wel dat in het jaar 1151, terzelfder plaatse waar later de kerk verrees, een kapel werd opgericht, gewijd aan de nagedachtenis van den bisschop en martelaar Levinus, en dan nog, dat in 1378, door Albrecht van Beieren, Graaf van Holland en Zeeland, in de kerk te Zierikzee een kapittel van 24 Kanunniken gesticht werd, zoodat het stichtingsjaar wel in de 12e of 13e eeuw zal vallen, en waarvoor dan ook de Romaansch-Gothische combinatiën een bevestiging zijn. Op de inwendige stoffeering der kerk had ook de renaissance haar invloed doen gelden. De predikstoel o. a. was een kunstvoortbrengsel der 17e eeuw (1672). Hij was een meesterstuk van hontsnijwerk in ontwikkeld renaissance-stijl. Een ijzeren kroon, uit loof- en bloemwerk samengesteld, weergaloos kunstig met den hamer gedreven, was boven den hemel van den preekstoel aangebracht. Verder waren ook nog eenige gedenkteekenen, ter eere van overledenen, opgericht, in renaissance-stijl vervaardigd.

De rechtstandsmuren, die na den brand waren blijven staan, werden omgehaald, en men stichtte in de plaats van het verwoeste monument (de trots der Zierikzeenaars) een nieuw kerkgebouw, dat in 1848 werd ingewijd, en dat een voorbeeld te meer is van den treurigen toestand, waarin onze vaderlandsche bouwkunst in de eerste helft dezer eeuw verkeerde.

D.

EEN TWEEDE SUEZ-KANAAL.

Men leest in een brief uit Port-Said van den 24ᵘ December j.l. aan *Le Temps:*

In het oogenblik, waarin de vergrooting, of zelfs de verdubbeling, van het Suez-kanaal aan de orde van den dag is, zal men niet zonder belangstelling eenige technische bijzonderheden omtrent dit ontwerp lezen.

Wij zullen weldra het cijfer van zes millioen tons doorvoer bereikt hebben, dat de beroemde stichter van het kanaal zijnen aandeelhouders had voorgespiegeld, en er valt niet aan te twijfelen, dat dit cijfer spoedig zal worden overschreden. Om aan zulk een doorvoer te beantwoorden, heeft men de stoomvaart

sterk gewijzigd. De schepen hebben hun afmetingen verdubbeld, en het Suez-kanaal, dat vóór eenige jaren ternauwernood toereikende was, is nu, men moet het wel erkennen, geheel ontoereikende geworden. Het denkbeeld, door de Engelsche pers opgeworpen, een nieuw kanaal aan te leggen, dat uitsluitend Engelsch zou zijn, moet niet te luchthartig worden opgenomen. De rechtsbezwaren of andere, die zich bij den eersten aanblik tegen de volvoering van een dergelijk ontwerp schijnen te verzetten, zouden wel in duigen kunnen vallen bij gelegenheid van eene dier politieke omkeeringen, waarvan onze tijd reeds te veel voorbeelden gezien heeft.

Naar mijn gevoelen moet men uitgaan van het standpunt, dat een tweede kanaal gegraven zal worden: nu of later. Het is, in hun eigen belang, van gewicht, dat de aandeelhouders der Suez-maatschappij zich goed van deze overtuiging doordringen en hunne zaak uit een verheven standpunt beschouwen. In een groot werk, een groote zaak gelijk deze, moet men een ruimen blik hebben. De halve oplossingen zijn te betreuren; zij zijn slechts verlies van geld en tijd.

Waarop gronden de Engelschen hun redenen voor het graven van een nieuw kanaal? Op het ontzettend verlies van tijd door de scheepvaart, tengevolge van het tegenwoordige stelsel, dat op een spoorweg met slechts twee spoorstaven gelijkt. Hoe meer wij voortuitgaan, des te aanmerkelijker is het gemiddelde van den tijd, gebezigd om door het kanaal te varen. Men heeft beproefd, er de Indische brievenpost door te laten gaan, maar ervan moeten afzien en ze, gelijk vroeger, over den spoorweg van Alexandrië naar Suez doen vervoeren. De verliezen in tijd hangen af van twee hoofdoorzaken: 1°. het aan den grond raken; 2°. het uitwijken.

Als, in het tegenwoordige stelsel, een schip op eenigszins ernstige wijze aan den grond raakt, is het geheele verkeer gestremd in de eene richting zoowel als de andere, en men heeft meer dan eens zulk een oponthoud drie dagen zien duren. Wat het uitwijken betreft, het veroorzaakt ook dikwijls groot verlies, en geeft aanleiding tot vastraken.

Met een dubbelen weg zou er geen sprake zijn van wijken, daar al de schepen op denzelfden weg in dezelfde richting zouden moeten varen, en zoo één aan den grond raakte, zou de andere weg nog ter beschikking blijven.

Ik durf beweren, dat de duur van den doorvoer met tenminste vier-en-twintig uren zou worden verminderd, wat voor de schepen een bezuiniging van drie millioen francs in het jaar zou geven (rekenende op 3000 schepen van 2000 tons, tegen 1000 fr. 's daags). Ik spreek slechts voor memorie over het voordeel, dat de handel in het algemeen zou trekken uit korteren duur van den doorvoer en sneller verzending van de brievenpost.

De heer De Blowitz telegrafeerde, gelijk Reuter ons zegt, onlangs uit Parijs aan de *Times*, dat de Kanaal-maatschappij het ontwerp, door den heer De Lesseps voorgesteld, had aangenomen: drie groote uitwijkplaatsen in het kanaal te bouwen, namelijk te Kantara, te Ismaïlia en bij den kilometer No. 133.

Ik wil gelooven, dat de heer De Blowitz in dit geval, gelijk in menig ander, niet goed ingelicht was. De stichter van het kanaal en voorzitter van de Maatschappij heeft een te ruimen blik en te veel vertrouwen in de toekomst van zijn werk, om zich tot dit onderwerp te bepalen, dat een halve maatregel zou zijn.

Om zulk een ontwerp ten uitvoer te leggen, zou men niet weinig geld uitgeven en niets verhelpen. Het geldt, zegt men, het vormen van *scheepstreinen*, die van het eene station naar het andere gaan; maar terwijl een trein van het noorden naar het zuiden vaart, zullen de schepen, die zich reeds in het zuiden bevinden, veroordeeld zijn tot bewegingloosheid, en het minste vastraken aan den grond, het geringste oponthoud in het vertrek van een schip, dat een deel van den trein uitmaakt, zal al de voorspellingen, al de berekeningen van den besten chef voor het verkeer verijdelen.

Het tegenwoordige stelsel van de talrijker uitwijkplaatsen schijnt mij vrijwat verkieslijker toe.

Maar wat beter, wat volmaakt zou zijn, is een nieuw kanaal, evenwijdig met het tegenwoordige, uitloopende op dezelfde, behoorlijk vergroote en ingerichte havens, om aan de behoeften van dezen tijd te beantwoorden. Men zou partijtrekken van den aanleg van het nieuwe kanaal om de kwade bochten in het oude weg te nemen of te wijzigen, door de bedden der twee kanalen, die elkander op zekere punten zouden kruisen, te paren. Behalve de ontmoetingspunten, die alzoo zouden worden verkregen, zou men de twee kanalen van plaats tot plaats met elkander kunnen verbinden door dwarskanalen, die, in spoedvereischende gevallen, schepen van het eene kanaal instaatstelden over te gaan in het andere.

De graving van een tweeden waterweg is onmisbaar. Deze arbeid, hoe aanzienlijk hij ook schijne, zou ongetwijfeld totstandkomen met minder dan honderd vijftig millioen francs, en men zal tegen lage rente geld vinden om hem te verrichten.

Er is een ander gezichtspunt, dat de Maatschappij niet uit het oog moet verliezen, namelijk, dat zij werken moet voor den bloei der steden, die zij gesticht heeft, van Port-Saïd onder andere.

Door het geschetste ontwerp te volvoeren en het aan het Britsch Bewind voor te stellen als het werk eener bevriende macht, zou de Maatschappij als vergelding kunnen verwerven, de onverklaarbare beletselen te doen vallen, die steeds worden opgeworpen tegen den aanleg van een zoetwaterkanaal, hetwelk door het Ismaïlië-kanaal den Nijl met Port-Saïd verbindt. Dat ware niet alleen de bloei van Port-Saïd en de welvaart der bewoners, maar ook een schoone toekomst voor een landstreek, vroeger vruchtbaar, nu moerasachtig en verlaten.

16 Januari 1883. Y.

VARIA.

— *Het doordringen van hout* volgens het stelsel van Jones bestaat daarin, dat eerst het sap en de vochtigheid van het hout verdampen en gelijktijdig de eiwitachtige zelfstandigheden door de warmte tot stollen gebracht en onoplosbaar gemaakt worden. Daarna wordt het hout in een kokende oplossing gedompeld, waarvan de hoofdbestanddeelen zijn: asphalt en phenylzuur. ⊙

— †† *Tusschen de vastheid tegen druk* en het soortelijk gewicht van breuksteen bestaat, volgens de proeven van den bouw-inspecteur Müller te Maagdenburg een zekere verhouding, vast als een wet, zoodat de soortelijke gewichten kunnen dienen tot bepaling van de vastheid tegen druk, althans ten naaste bij. Daarentegen wijst Dr. Böhme te Berlijn uit bekende feiten en uitkomsten van door hem genomen proeven het onjuiste dezer onderstelling aan. Uit de proeven bleek, dat bij kalksteenen van gelijk soortelijk gewicht de vastheden tot 407, en bij zandsteenen tot 647 KG. per vierk. cM. verschilden. Er valt dus in de verte niet aan te denken, dat men uit het soortelijk gewicht van kalk- of zandsteenen eenig besluit omtrent hun vastheid zou kunnen trekken. Dit ligt ook in den aard der zaak. De breuksteenen zijn zeer ongelijkslachtige massa's en hun soortgelijke gewichten hoofdzakelijk functies van de in hen, in zeer afwisselende hoeveelheden, vervatte lichamen met zeer verschillend soortelijk gewicht, terwijl hunne vastheid van de wijze van vereeniging dezer kleine bestanddeelen afhangt. Steenen van plutonischen oorsprong zijn b. v. niet te vergelijken met die van neptunischen oorsprong. Poreuse, harde lava, lichter dan sedimentaire kalk- en zandsteenen, is gewoonlijk toch vaster.

— § Een stuw uit beton van 83 M. lengte, 2.5 M. hoogte en 2.0 M. dikte werd bij Karlsruhe gebouwd over de Eger. De menging bestond uit 1 deel hydraulische kalk van Kufstein, 2 deelen zuiver zand uit de Eger en 5 deelen granietpuin. De vervaardiging van het geheele lichaam uit beton vereischte slechts 68 uren. Bij een waterdruk aan den eenen kant van 1.7 M. hoogte vertoonde zich in den stuw geene ondichtheid.

Eveneens heeft men een waterbak uit beton gemaakt van elf teerling-meter inhoud.

§ Omtrent de vastheid en de veerkracht van het dennenhout heeft F. E. Kidder in het natuurkundig laboratorium van het Technologisch Instituut te Boston proeven genomen, gelijk vroeger Thurston gedaan heeft. De stukken voor de proeven hadden de afmetingen: 40 × 1.5 × 1.5 duim (101.6 × 3.81 × 3.81 cM.) en werden aan de einden vrij gelegd, in het midden belast. De inrichting voor het meten gedoogde doorbuigingen af te lezen tot een tienduizendste van een Eng. duim. Uit de in tabellen vereenigde uitkomsten der proeven trekt Kidder voor staven van kleine doorsneden de volgende besluiten. Bij eenigermate goed gedroogd dennenhout wordt de vastheid door drogen tot het uiterste (*by Kiln-drying*) niet beduidend verhoogd en de veerkracht in het geheel niet. De stukken van de grootste vastheid vertoonen ook de grootste doorbuiging vóór de breuk. Een belasting van de helft tot zeven achtsten van den last, die voldoende is om het hout te breken, veroorzaakt een doorbuiging, die binnen eenige uren *snel*, daarna langeren tijd *langzaam* en gelijkmatig, en eerst onmiddellijk vóór de breuk weder *snel* toeneemt. Binnen de eerste dagen bewerkt een last van de helft der gewone breukbelasting geene beschadiging. Daarentegen doet elke last, die de helft der diepste doorbuiging verwekt, de staaf bij genoegzaam langdurige werking breken. Ook onder de gunstigste omstandigheden wordt een last, die gelijk is aan de helft der gewone breukbelasting, niet op den duur doorstaan. De vastheid is het geringst als de jaarkringen een hoek van 45° met het vlak der dwarsdoorsnede vormen. Gelijk Thurston, houdt ook Kidder den veiligheidsmodul 5 voor de uiterste grens van wat men kan toelaten bij een last in den toestand van volkomen rust.

†† De stelsels voor het doordringen van de houten spoorwegliggers met oplossingen die de duurzaamheid bevorderen, worden door het Bestuur der Hongaarsche Staatsbanen grondig bestudeerd. Het zoogenaamde stelsel van Burnett is het doelmatigste bevonden. Het wordt, na twintigjarige ondervinding, met den besten uitslag toegepast op de meeste Engelsche, Fransche en Duitsche lijnen en bestaat daarin, dat men uit de liggers met een stoomdruk van 1 ½ tot 2 dampkringen het plantensap oplost en daarna in de liggers chloorzink perst met een druk van acht dampkringen.

† Uit stroo, door waterdruk saamgeperst, worden in Amerika planken gemaakt, die zich voor alle mogelijke doeleinden leenen, inzonderheid voor vloeren. Zij moeten niet alleen het uiterlijk aanzien, maar ook de vastheid en duurzaamheid van planken uit goed hout hebben en niet blootstaan aan de aanvallen van zwam en insecten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij koninklijk besluit van 30 Januari is de heer P. A. de Feyfer, laatstelijk ingenieur der 2e klasse bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, thans met verlof hiertelande, op zijn verzoek, met ingang van 1 Februari 1883, eervol uit 's lands dienst ontslagen, met toekenning van pensioen.

— Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs houdt op Dinsdag 13 Februari, in het lokaal *Diligentia*, des voormiddags te 11½ uren eene vergadering.

Aan den oproepingsbrief ontleenen wij de volgende opgaaf van ingekomen stukken:

a. Brief van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, ten geleide van een verslag van het bezoek der electriciteits-tentoonstelling te Parijs in 1881 door den secretaris van den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten, Jhr. Mr. E. W. Berg en den ingenieur van het Stoomwezen der Spoorwegdiensten J. D. C. M. de Roos.

b. Brief van denzelfden Minister, ten geleide van het door zijn departement uitgegeven „Oordeel omtrent den oogst van 1882 in Nederland."

c. Brieven van den hoofdingenieur van den Waterstaat in het 9de District ten geleide van de waarnemingen aan Den Helder gedurende de maanden October, November en December 1882.

d. Brief van denzelfden hoofdingenieur, ten geleide van de aanteekening van de in het jaar 1882 gedane meting van het strand langs de Noordzee in de provincie Noord-Holland.

e. Programma van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte voor 1882.

f. Brief van het Bestuur der „Internationale Electrische Ausstellung" te Weenen in 1883.

g. Levensbericht van wijlen het honorair lid Dr. I. P. Delprat, ingevolge opdracht van den Raad van Bestuur bewerkt door het raadslid J. P. de Bordes, met medewerking van den heer kolonel W. J. Hojel en het raadslid F. J. van den Berg.

h. Mededeeling van het lid M. Sijmons over het gebruik van gas voor verwarming en verlichting en tot het drijven van werktuigen enz.

i. Brief van het lid Mr. C. Mirandolle betreffende een bezoek aan zijne fabriek tot houtbereiding.

k. Brief van het Uitvoerend Comité van de internationale, koloniale en uitvoerhandel-tentoonstelling te Amsterdam.

l. Brief van het lid G. Braet, ten geleide van eene „Note sur un appareil imaginé pour relever le profil des bandages de roues."

m. Brief van het lid J. J. Roelants ten geleide van eene beschouwing over waterstanden, waargenomen aan de Groningsche kust gedurende het 16jarig tijdvak 1866—1881.

n. Brief van den heer J. W. Giltay, te Delft, ten geleide van eene beschrijving van een zelfregistreerenden kwikmanometer.

AMSTERDAM. De heeren C. Muysken, Th. G. Schill en Th. Sanders, respectievelijk vervaardigers der ontwerpen Bach (in letter), Bach (in noten) en Euterpe, ingezonden op de prijsvraag voor het Amsterdamsche concertgebouw, hebben tot de Commissie voor het bouwen der Concertzaal het volgende schrijven gericht:

Aan de Commissie voor het Bouwen eener Concertzaal te Amsterdam.

Weledelgeb. Heeren!

De ondergeteekenden, na bezichtiging der vijf ingekomen ontwerpen, en na kennisneming van het door uwe Commissie uitgebracht rapport, zijn overtuigd, dat bij de beoordeeling met het programma geen rekening is gehouden, zoowel wat betreft de bepalingen omtrent kosten en inrichting als die omtrent de afmetingen van het beschikbaar terrein, waarom zij tegen uwe uitspraak protest aanteekenen.

Zij stellen daarom voor de plans aan het oordeel van vijf deskundige arbiters te onderwerpen.

Ondergeteekenden, deze arbitrage alleen daarom wenschend, om een ernstig onderzoek van de ingezonden plans te verkrijgen, verklaren, dat hoe deze arbitrage ook moge uitvallen, zij ieder voor zich persoonlijk geheel afzien van iedere verdere medewerking aan de plans der Concertzaal.

Wat de benoeming der arbiters betreft, stellen zij voor, dat twee zullen worden benoemd door ondergeteekenden en twee door uwe Commissie, welke te zamen den vijfde zullen benoemen. Verder verklaren zij alle kosten, uit deze arbitrage voortspruitend, geheel voor hunne rekening te willen nemen.

Hoogachtend *Uwe Dw. Dn.*

(*was get.*) C. MUYSKEN.
T. SANDERS.
TH. G. SCHILL.

Wij zijn benieuwd, of de Commissie zich tot deze arbitrage zal laten vinden, en zoo ja, of zij voor de niet bekroonde deelnemers van bevredigenden aard zal zijn.

In het gegeven geval, nu niemand bekroond is, en de niet-bekroonden ontevreden zijn, zou het o. i. aanbeveling verdienen, een flinke openbare prijsvraag uit te schrijven.

(A. et A.) Naar wij vernemen is het tegenwoordige Blinden-instituut op de Heerengracht te klein om de steeds toenemende bevolking te bevatten, en heeft het Bestuur het voornemen opgevat een nieuw gebouw te stichten, op een daartoe aangekocht terrein in de Vossiusstraat bij de Van-Baerlestraat. De heeren Salm, Van Rossem & Vuyk, Hamer en Schill zijn uitgenoodigd plans op te maken voor het nieuwe Instituut, dat voor 100 kweekelingen moet worden ingericht. Den 1ⁿ Maart a. s. worden deze plans ingewacht en hieruit zal door het Bestuur, bijgestaan door de heeren J. H. Leliman en A. L. van Gendt, eene keuze worden gedaan.

Hoewel wij het toejuichen, dat voor eenigszins groote werken mededinging wordt gevraagd, betreuren wij het, dat het Bestuur niet een openbaren prijskamp heeft uitgeschreven.

— De proefnemingen met electrisch licht geven ook hiertelande goede resultaten. De toepassing daarvan in de Westersuikerraffinaderij geeft het *Handelsblad* aanleiding tot de onderstaande oordeelvelling:

„De electrische verlichting van de Westersuikerraffinaderij is een overwinning te meer voor de Nederlandsche Electriciteitsmaatschappij. Ook hier is weder overtuigend gebleken, dat electriciteit als middel van verlichting zeer goed voldoet. De electriciteit, die noodig is om de fabriek geheel te verlichten, wordt voortgebracht door twee dynamo-electrische werktuigen (systeem Edison), welke elk 250 A-lampen leveren. De lichtsterkte van elke lamp is gelijk aan die van twaalf kaarsen, terwijl de stoommachine, die het electrische werktuig in beweging stelt, van 16 paardekracht is. Men kan echter met minder kracht toe, vooral ook daarom, omdat er op 't oogenblik slechts 350 lampen in werking zijn."

Het voornemen schijnt te bestaan om ook de nieuwe cellulaire gevangenissen, die naar de plans van den ingenieur-architect J. F. Metzelaar gebouwd worden, op deze wijze te verlichten. Dinsdagavond heeft aan het Centraalstation eene proefneming plaats gevonden, waartoe op het stationsplein twee cellen op ware grootte getimmerd waren, en volgens bekomen inlichtingen heeft deze in alle deelen voldaan.

Wij geven in bedenking ook de hand aan het verbeteren der kazernes te slaan, zoodra de heeren boosdoeners naar de philanthropische inzichten dezer eeuw behoorlijk gehuisvest zijn. Mocht daartoe besloten worden, dan zouden vele gebouwen, die thans tot verblijf van militairen dienen, in het belang der openbare gezondheid geheel geamoveerd worden. Electrische verlichting zou ook daar met vrucht kunnen worden toegepast.

DORDRECHT. De Gemeenteraad heeft besloten, aan eene Commissie van deskundigen een onderzoek op te dragen naar den toestand der waterbassins van de hoogdrukwaterleiding, teneinde na te gaan of het doordringen van buitenwater door de wanden van filters en vijvers nadeelig is. De leden dier Commissie zullen door Burgemeester en Wethouders worden aangewezen.

— Aflevering 1 van 1883 van *De Natuur*, Populair Geïllustreerd Maandschrift (uitgever J. G. Broese, te Utrecht) bevat: De aanstaande internationale, koloniale en uitvoerhandel-tentoonstelling (met fig.) — De gedaante der vloeistoffen. Een voordracht met proeven (met fig.) — Mithoff's metalen spiraalhygroskoop. — De praxinoskoop van Reynaud (met fig.) — Tegenstellingen tusschen de kleur der bloemen en der vruchten. — De kolibri's. IV (met fig.) — Oberstein en zijne agaatslijperijen (met fig.) — Het vegetarianisme. I. — Het verplanten van boomen (met fig.) — Nog iets over vogeleieren van abnormale gedaante. — Electrische gloeilampjes. (Model Trouvé) (met fig.) Recepten en korte technische mededeelingen, enz.

ONDERSCHEIDINGEN.

De verdienstelijke kunstschilder Joh. Hilverdink te Amsterdam vierde Zondag jl. zijne zeventigsten verjaardag en werd door den Koning benoemd tot ridder der orde van de Eikenkroon. Een Commissie van kunstbroeders, kunstliefhebbers en vrienden overhandigde hem een prachtig album met de namen van een honderdzeventigtal deelnemers, die hem het schilderen van een doek opdroegen, met het doel dit aan het een of ander museum aan te bieden.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 2 Februari 1883.

Bij ontstentenis van den Voorzitter opent de Vice-Voorzitter de vergadering. Na lezing der notulen wordt overgegaan tot de gewone werkzaamheden.

Aan de orde is een voorstel van het Bestuur tot het stichten van een wekelijkschen leesavond.

De Voorzitter schetst in korte trekken den treurigen toestand van de Afdeeling en hoezeer onderlinge samenwerking der leden gewenscht is. Hij meent, dat een wekelijkschen leesavond hierin veel verbetering zou kunnen brengen, te meer daar het Bestuur der Maatschappij bereid is, het 30tal tijdschriften, waarop de Maatschappij is ingeteekend, gratis ter beschikking te stellen en ook de boekerij ten gebruike wil afstaan.

De heer Leliman acht het maatschappelijk lokaal in de Kapelsteeg hiervoor de aangewezen plaats, doch de Secretaris der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, de heer Rieber, toont aan dat de daar aanwezige ruimte niet voldoende zal zijn, om het groot aantal lezers, die zich ongetwijfeld zullen aanmelden, te herbergen.

HetBestuurslid, de heer Schill, ontraadt het beschikbaar stellen der leestafel, daar hij geen halve maatregelen wenscht en gelooft, dat van de leestafel weinig gebruik zal worden gemaakt; wil men wat doen, men wachte en doe het goed!

Na nog eenige discussie wordt besloten, op de door het Bestuur aangegeven wijze eenmaal per week een leestafel beschikbaar te stellen, in de hoop, dat dit de leden moge aanmoedigen om aan de werkzaamheden der Afdeeling ijveriger deel te nemen.

De heer De Haan verkrijgt hierop het woord en levert een bijdrage over de bouwkunst in het algemeen, hare beoefenaren en hunne onderlinge verhouding. Spreker wijdt eerst in geestige bewoordingen uit over het wezen en doel der bouwkunst, op hoe verschillende wijze zij zich openbaart, en hoe diep zij in den laatsten tijd hiertelande gezonken was.

De speculatiebouw wordt op flinke wijze gekastijd, doch tevens aangetoond, hoe eerst onlangs hierin verbetering kwam.

De opleiding van den bouwkunstenaar wordt besproken en geschetst op hoe verschillende wijze Piet, de zoon eens aannemers, en Jan, de zoon van een koffiekooper, het tot architect brachten. De eene ontwikkelde zich van de schaafbank, onder leiding zijns vaders, tot een practisch architect, dien het aan esthetika ontbrak, de andere daarentegen bezocht verschillende inrichtingen van onderwijs en werd esthetikus zonder practische kennis. Spreker wees erop, hoe men beide klippen dient te vermijden.

Hierna toonde hij door voorbeelden uit den schat zijner rijke ervaring aan, hoeveel er soms aan de verhouding tusschen bouwheer, architect en aannemer ontbreekt. Bestekken zijn dikwerf onduidelijk en ook het Wetboek geeft geen licht, zoodat bij geschil meest arbiters worden ingeroepen. Deze arbiters nu hebben echter volstrekt geen leiddraad en daarom wenschte spreker voor te stellen, dat de Afdeeling het initiatief zou nemen tot het concipiëeren van eenige regelen, waaraan arbiters en belanghebbenden zich zouden kunnen houden, en waarnaar in bestekken zou kunnen worden verwezen. Met een toepasselijk dichtstuk sluit spreker zijn boeiende rede.

De Vergadering geeft haar bijval te kennen. De heer Leliman betuigt zijn dank aan den heer De Haan, een zijner oud-leerlingen, en wenscht hem toe, dat het hem nog dikwijls gegeven moge zijn, dergelijke schoone bijdrage te houden.

Verschillende sprekers voeren nu het woord, en zoowel het voor, als het tegen van reglementeeren, werd uitvoerig besproken. De heer Leliman toonde aan, hoe weinig reglementen baten en wees op de regeeringsreglementen, die toch niet hebben kunnen voorkomen, dat zoowel bij den bouw van het Paleis van Justitie te 's Gravenhage als bij dien van het Rijksmuseum te Amsterdam onregelmatigheden hebben plaats gegrepen, en beide gebouwen tot allerlei geschillen aanleiding hebben gegeven of zullen geven.

De heer Rieber, vroeger bij den bouw van het Paleis van Justitie werkzaam, bestrijdt den heer Leliman, die nu zegt, dat een belangrijk proces omtrent dit gebouw gevoerd is, wegens het niet optijd leveren van de vereischte detailteekeningen door den met het werk belasten architect.

De heer Leliman stelt thans voor, de heeren Huibers, Secretaris der Afdeeling, De Haan en Dorlas, aannemer, te benoemen tot eene commissie om het bedoelde concept op te maken. Dit voorstel wordt bestreden en ten slotte besloten, dat de heer De Haas in overleg met het Bestuur een voorstel zal ter tafel brengen.

De vergadering wordt gesloten, nadat de heer Leliman nog beloofd heeft, op de eerstvolgende vergadering de *question brulante*, „besloten prijsvragen of niet?", uitvoerig te bespreken, vooral naar aanleiding van het dezer dagen gebeurde.

CORRESPONDENTIE.

De mededeeling omtrent de Engelsch-Amerikaansche Verlichtingsmaatschappij zal in een volgend nommer worden opgenomen.

Aan A. te Z. De stukken zijn in behoorlijke orde aangekomen.

☛ Bij dit nommer wordt eene plaat verzonden, behoorende bij het artikel: De Romaansche bouwkunst in de Rijnstreken.

ADVERTENTIEN.

OPLEIDING VAN JONGELINGEN.

De aandacht wordt gevestigd op de **voorwaarden** tot **opleiding van jongelingen** voor het **kader** der **Genietroepen** in *Nederlandsch-Indië*, omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 28/29 *Januari* 1883, waarvan afdrukken **kosteloos** zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 21 Februarij 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar aan te besteden:

Het Maken, Leveren en Stellen van den BOVENBOUW der vaste Bruggen in de nieuwe toegangswegen bij de Kleine Draaisteeg te Rotterdam.

Bestek, voorwaarden en teekening liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van ƒ 1.— verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, Boekdrukkers aan den *Houtluin* nº. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing zal plaats hebben op *Dingsdag* den 13 *Februarij* 1883, des voormiddags ten 11 ure, aan het Timmerhuis voormeld.

OPZIGTER.

De REMONSTRANTSCHE GEMEENTE te *Groningen*, vraagt, bij het bouwen van eene kerk c. a. voor den tijd van ongeveer 7 maanden, een bekwaam **OPZIGTER**, die altijd bij het werk tegenwoordig kan zijn.

Zij, die hiervoor in aanmerking wenschen te komen, gelieven dit schriftelijk te kennen te geven, met opgave van salaris, aan het lid der Bouwcommissie, L. DOORNBOS, *Kijkintjatstraat*, te *Groningen*.

WATERSTAAT.

Provincie Friesland.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 16ᵉⁿ Februarij 1883**, des namiddags ten één ure, zal aan het gebouw van het provinciaal bestuur te *Leeuwarden* worden **aanbesteed**:

bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 441 der A. V.:

Het maken van een kanaal uit de Smalle Eesterzanding over Opeinde en door de Leijen tot in het Bergumermeer, met bijbehoorende kunstwerken, le gedeelte.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het provinciaal bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden*.

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen ƒ 1.50 per exemplaar op het bureau van den provincialen Hoofd-Ingenieur.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Dingsdag den 13 Februarij, aanvangende des voormiddags ten 9½ ure te *Opeinde* (gemeente *Smallingerland*).

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofd-Ingenieur van den provincialen Waterstaat te *Leeuwarden*.

Leeuwarden, 1 Februarij 1883.

De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

Ministerie van Justitie.

Leveringen aan de Gevangenissen en de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 23 Februari 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s-Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed**:

Het leveren van hout, metselsteenen, metsel- en pleisterspeciën, pannen, tegels, verfwaren, glas en gereedschappen aan de gevangenissen te Leeuwarden, nabij Leiden, te Hoorn, te Rotterdam, te Alkmaar. en aan de Rijks gestichten Ommerschans en Veenhuizen.

De bestekken liggen ter lezing en zijn op *franco* aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie en aan bovengenoemde gevangenissen en rijksgestichten.

Nadere inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s-Gravenhage*.

's-Gravenhage, den 3 Februuari 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister.
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

AANBESTEDING.

Op **den 6ᵈᵉⁿ Februari 1883**, des middags ten 12 ure, zal door den Heer W. DE HAAN worden **aanbesteed**:

Het maken van een Café met bovenwoning op een terrein aan de De Ruiterkade te Amsterdam.

Bestek en teekening zijn à ƒ 2.50 per stel verkrijgbaar ten kantore der Architecten, Prinsengracht 494 en liggen ter visie in het Nieuw Amsterdamsch Koffiehuis, Kalverstraat 5.

Inlichtingen worden gegeven door W. WILKENS & G. VAN ARKEL, Architecten.

Ministerie van Justitie.

Rechtsgebouwen en Gevangenissen.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 23 Februari 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1883, 1884 en 1885, van:

De rechtsgebouwen te Amsterdam, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Zierikzee, 's Hertogenbosch, Breda, Eindhoven, Maastricht en Roermond.

De gevangenissen te Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Goes, Zierikzee, 's Hertogenbosch, Breda, Maastricht en Roermond.

De bestekken liggen ter inzage en lezing te *'s Gravenhage* in gemeld lokaal van het Ministerie van Justitie, te *Amsterdam*, *Haarlem*, *Hoorn*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *'s Hertogenbosch*, *Breda*, *Eindhoven*, *Maastricht* en *Roermond* in de rechtsgebouwen, te *Alkmaar* en *Goes* in de gevangenissen.

Zij zijn voorts op *franco* aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie, bovendien voor *Amsterdam*, *Haarlem* en *Hoorn* bij den Hoofdopzichter W. C. PEETERS te *Amsterdam*, voor *Alkmaar* bij den opzichter D. KRENS te *Alkmaar*, voor *Middelburg* en *Goes* bij den opzichter J. H. HANNINK te *Goes*, voor *'s Hertogenbosch* bij den opzichter J. M. NABBE; voor *Breda* en *Eindhoven* bij den opzichter P. VAN DE ERVE te *Breda*; voor *Maastricht* bij den opzichter P. H. WEUSTEN en voor *Roermond* bij den opzichter G. RAMMERS.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage* en door de opzichters bovengenoemd.

Aanwijzing zal worden gedaan: te *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Goes*, *Zierikzee*, *'s Hertogenbosch*, *Breda*, *Maastricht* en *Roermond* op Woensdag den 14 Februari 1883, des voormiddags te 10 ure, waar rechtsgebouwen zijn te beginnen aan het rechtsgebouw; te *Haarlem*, *Middelburg* en *Eindhoven* op Donderdag den 15 Februari 1883, des middags te 12 ure, voor *Haarlem* en *Middelburg* aanvangende aan het rechtsgebouw; en te *Hoorn*, op Vrijdag den 16 Februari 1883, des middags te 12 ure.

's Gravenhage, den 31 Januari 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Aan de Kiosken der Nederlandsche Kiosken-Maatschappij te Rotterdam, is verkrijgbaar
DE BROCHURE:
ZWIJGEN IS GOUD?
VERVOLG OP:
INDRUKKEN,
ontvangen bij de beschouwing der
BEKROONDE ANTWOORDEN
OP DE PRIJSVRAAG
DER
Sociëteit „HARMONIE"
te ROTTERDAM,
DOOR
W. C. VAN GOOR,
Architect te Rotterdam.
Prijs **20** Cents.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'S HERTOGENBOSCH*, zullen op **Donderdag 15 Februari 1883**, voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldáár, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

1°. **De levering van 75,000 stuks Grèskeien $^{11}/_{16}$ en van 38,000 stuks Grèskeien $^{12}/_{12}$.**

2°. **De levering van 262 Meter Hardsteenen Trottoirbanden.**

3°. **Het vernieuwen van het bovendek der brug over de rivier de Aa buiten den Orthenuitgang.**

4°. **Het gedeeltelijk sloopen van den Kruittoren No. 2 aan den Noordwal en het slechten van de daarboven en omgelegen aardewerken.**

Te verwerken grond ongeveer 500 M³., af te breken metselwerk ongeveer 250 M³.

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldaar, ieder tegen betaling van *f* 0.25.

De aanwijzing zal plaats hebben op Dinsdag 13 Februari e. k., voor de werken onder 3°. genoemd voorm. 10 ure en voor die onder 4°. bedoeld voorm. 10½ ure.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 31 Januari 1883.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 20sten Februari 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 356.

Het maken van een Overdekking der laadplaats op het station Enschede.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 55 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 29sten Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 13den Februari 1883, des namiddags ten 1 ure.

Utrecht, den 27sten Januari 1883.

Aan de **Stoomsteen- en Pannenfabriek** van DERICKS EN GELDENS te *Druten* kunnen geplaatst worden een bekwame **MACHINIST**, tevens **Vuur-** en **Bankwerker** en een **WERKMEESTER** in **Terracotta** en **Verglaaswerk.**

In voorraad **VERGLAASDE, BLAUWE** en **ROODE Boulet Kruispannen, Vorsten, Kepers, Gevelbanden, Dakkammen, Fleurons, Eindstukken; Mozaïk-** en andere **Tegels**; de meest courante soorten **Profielsteenen, Gevelsteenen,** alsmede drie- en viergaats holle **Steenen.**

Incourante **Profielsteenen, Aanzet-** en **Sluitblokken,** geel, groen, zwart, bruin verglaasde **Koppen** worden spoedig vervaardigd.

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 20 Februari 1883**, des namiddags ten één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te 's Gravenhage, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

a. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis nabij 's Gravenhage. — Begrooting der kosten *f* 527.000; en**

b. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis te Breda. — Begrooting der kosten *f* 575.187.**

De bestekken, de teekeningen en de detailteekeningen liggen ter inzage te 's Gravenhage, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Bestekken en teekeningen zijn voorts op *franco* aanvrage, tegen betaling van *f* 15 voor elk bestek, te bekomen aan het Ministerie van Justitie, bij de Opzichters P. VAN DE ERVE te *Breda*, J. M. NABBE te *'s Hertogenbosch*, en bij de Hoofdopzichters C. BLOK te *Arnhem*, P. KREBER te *Utrecht*, W. C. PEETERS te *Amsterdam*, G. J. VAN DER GOES te *Rotterdam*, en J. VAN ASPEREN te *Groningen*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage*

Aanwijzing zal gegeven worden te *'s Gravenhage* op Woensdag den 14 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken; dit terrein is gelegen aan den klinkerweg naar den watertoren aan de grensscheiding tusschen de gemeenten *'s Gravenhage* en *Wassenaar*; en te *Breda* op Donderdag den 15 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken, gelegen ten Noorden: aan de te verlengen Sophiastraat, en ten Zuiden aan het exercitieveld van het Departement van Oorlog.

Voor elk gebouw moet een **AFZONDERLIJK** *biljet worden aangeboden.*

's Gravenhage, 27 Januari 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Boekhandel JOH. G. STEMLER Cz., Amsterdam.
LICHTDRUKTOESTELLEN
van het beste soort **Teakhout,** dat aan geen **werking onderhevig** is, met flinke **Klampen, Veeren** en **met zwaar Spiegelglas.** Inlandsch fabrikaat, 10% goedkooper dan de buitenlandsche, die tevens van veel minder kwaliteit hout zijn.
Aanvragen en inlichtingen franco.
LICHTDRUKPAPIER
Het **eenigst goede soort,** aan **rollen** van **10 Meter lang** en **0.75 M. breed.**
TEEKENPAPIER, DOORTREKPAPIER, DOORTREKLINNEN van prima **Duitsche** en **Engelsche** huizen, tegen denzelfden prijs berekend.
(Op *franco* aanvrage, **Monsterboekjes gratis.**)

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 12 Februari 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het maken van eene VASTEBRUG over de Buitensingelgracht tusschen het Tulpplein en de Weesperzijde.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.— (met bijbehoorende Teekening).

Inlichtingen worden gegeven aan het Bureau van den Stads Architect, Kamer No. 101, ten Raadhuize, van 10 uur 's ochtends tot 12 uur 's middags.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, BERGSMA. *Weth.*
27 Januari 1883. *De Secretaris*
LE JOLLE, *l. s.*

Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 20sten Februari 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 355.

Het maken van drie wachterswoningen met stalgebouwtjes, een op het station Barendrecht, een tusschen Willemsdorp en Dordrecht bij K.M. 26$^{2/7}$ en een tusschen Breda en Langeweg bij K.M. 3$^{7/5}$, ten behoeve van den spoorweg van Rotterdam naar Breda.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 114 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 29sten Januari 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 1^{2}den Februari 1883, te *Breda* des voormiddags ten 10 ure, te *Dordrecht* des voormiddags ten 12 ure en te *Barendrecht* des namiddags ten 2½ ure.

Utrecht, den 27sten Januari 1883.

AANBESTEDING.

HET DIJKSBESTUUR VAN HET WATERSCHAP »*DE ZEVEN GRIETENIJEN EN STAD SLOTEN*", te *LEMMER*, zal bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het verhoogen en verzwaren van den Zeedijk van af den Westerdijk tot aan het hek op Zandvoorderhoek, over de lengte van 2667 Meters.

Geraamd kostenbedrag *f* 42313.

De bestekken van dit werk zijn van af heden verkrijgbaar ter Secretarie van genoemd Waterschap te *Lemmer*, alwaar de inschrijvingen franco zullen moeten worden ingeleverd vóór of op Zaterdag den 17 Februari 1883.

De Lemmer, 31 Januri 1883.

Het Dijksbestuur voornoemd:
M. VAN HELOMA, *Voorzitter.*
S. SPANNENBURG, *Secretaris.*

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.
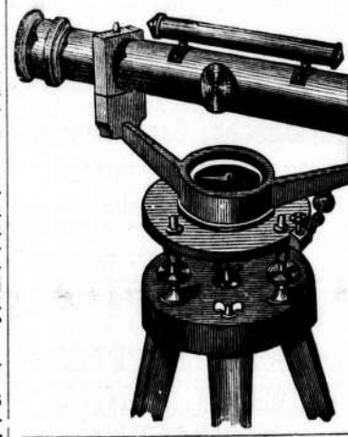
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

ISOLEERMASSE
VAN
Dr. GRUNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.
Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**
Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.
JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)
De goedkoopste en meest solide Metselsteen.
Generaal-Agent voor Nederland
S. L. DE BEER,
Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

THED. FERD. BIERHORST, *HAARLEM*, Generaal-Agent voor NEDERLAND van:

JOHANN ODORICO,
WEENEN — FRANKFORT a/M.
Fabrikant van
Marmer- en Glasmozaiek, Terrasso en Granito, Stuckmarmer en Stucklustro, Cementbeton.
Waterdichte bekleeding van kelders, sousterrains, vochtige muren, enz.
Deze firma bestaat reeds meer dan 100 jaren en de gedurende dien tijd uitgevoerde werken leveren het beste bewijs van duurzaamheid en soliditeit.

Société anonyme Belge de Découpage mécanique
BRUSSEL. MOLENBEEK-ST.-JEAN.
Eenige fabriek in Europa van
GEKLOOFDE PLAFONEERLATTEN,
het beste en goedkoopste materiaal voor plafonds.
Groote besparing van pleister en arbeidsloon.
Duurzaamheid, lichtheid en spoedige opdroging der plafonds.
Half zoo duur als de bewerking met riet.
Verdere inlichtingen, prospectussen, prijzen, worden op aanvraag door den Vertegenwoordiger toegezonden.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg No. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, W. PATON WALSH.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

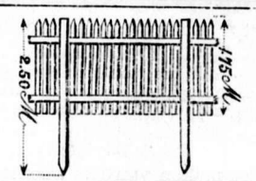

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.
Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.
HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.
HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.
NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA-ZANDSTEEN.
uit de groeven van
Staudernheimer. Breitenheimer. Udelfanger. Bentheimer.
Cordeler. Wexemer. Roode Kylithaler enz. La Rochette.
Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.
ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

CENTRAALVERWARMING EN VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam**

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **zevende** aflevering van:
Geschiedenis van de Bouwstijlen
IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,
Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.
Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à ƒ 1.75.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap
A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den leden wordt bericht:

10. dat als buitenleden zijn toegetreden de heeren: firma Voorhoeve en Weeldenburg, te Rotterdam; E. G. A. Fol, te Rotterdam; A. M. van Veggel, te Rotterdam; A. Sluijs, te Gorinchem; H. J. D. Moele Bergveld, te Groningen; J. van Unnik, te Arnhem; firma Van der Spoel en Van Vorde, te Deventer; W. Gabel, te 's-Hage; D. Semmelink, te Nijmegen;

20. dat als kunstlievende leden zijn toegetreden de heeren: P. C. Kaz, te Amsterdam; W. Posthumus Meyjes, te Amsterdam;

30. dat als gewone leden zijn voorgesteld de heeren: L. E. Claus, te Amsterdam; Ch. Stracké, te Amsterdam; en dat hunne ballotage zal plaats hebben op 21 Februari a. s.;

40. dat de vergadering der Commissie, belast met het oplossen der vragen en de behandeling van bepaalde vakken, zal plaats hebben 14 Februari a. s. in Maison-Stroucken;

50. dat de navolgende prijsvraag is uitgeschreven: Een Deurpaneel van gesmeed ijzer, hoog 1.50 M. breed 0.60 M., in den stijl der Duitsche Renaissance van het begin der 16e eeuw.
Schaal: 1 à 5.
Behandeling der teekening aan den ontwerper overgelaten.
Belooning: eervol getuigschrift van het Genootschap en een premie van ƒ 30.
Inlevering: vóór of op den 6den Maart 1883, ten huize van den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851.
Volgens artikel 60 *der wet kunnen alléén gewone leden aan deze prijsvraag deelnemen;*

60. dat buitenleden, die nog niet in het bezit van een exemplaar der wet zijn, zich tot het bekomen daarvan kunnen aanmelden bij den 1ste-Secretaris.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

MERKWAARDIGE NEDERLANDSCHE (A et A) BOUWWERKEN.

DE DOM TE UTRECHT,

door G. W. ESKES.

Utrecht is een van de oudste plaatsen van ons vaderland. Reeds in den Romeinschen tijd bestond op de plaats, waar de Vecht zich van den Rijn scheidt, een nederzetting, *Trajectum ad Rhenum*. Het middelpunt van deze nederzetting was een sterk kasteel, door de Romeinen Praetorium genoemd, dat naar alle waarschijnlijkheid op de plek van het tegenwoordige Paleis van Justitie gestaan heeft.

Toen de Romeinen uit hun sterkte verdreven waren, werd zij door de Franken betrokken, die daar verblijf hielden tot 857, toen de Noormannen Utrecht veroverden en geheel in de asch legden. De inmiddels gestichte kerken werden verwoest, en ook die, welke Dagobert I, Koning der Franken, op de plaats van de tegenwoordige Domkerk gebouwd had, ontging dit lot niet. Reeds vroeger had zij van de Friezen onder Radboud II veel te lijden gehad, doch door de zorgen van Pepijn van Herstal en Bisschop Willebrord was zij toen hersteld.

Bisschop Balderik van Cleve deed in het laatst der negende eeuw de verwoeste kerken weder opbouwen, en in den tijd van zeven jaren werden zoowel de Domkerk van St.-Maarten, als de St.-Salvatorkerk, in hare onmiddellijke nabijheid, voltooid.

In den aanvang der elfde eeuw had Utrecht een inval van de roofzieke Denen te verduren, en ook toen moest de St.-Maartenkerk het geducht misgelden. Zij werd echter weder opgebouwd, en in 1125 vond de plechtige inwijding door Bisschop Adelbold, in tegenwoordigheid van Keizer Hendrik II, plaats.

Deze kerk, in Romaanschen stijl gebouwd, verbrandde in 1143, doch werd spoedig hersteld. Zij bleef in dezen toestand tot 1252, toen zij echter in tamelijk vervallen staat begon te verkeeren.

POLYTECHNISCH

Bisschop Hendrik van Vianden besloot een prachtige kathedraal te bouwen, en werd na een bezoek van zijn oom, Aartsbisschop Conrad van Hochstätten, den stichter van den Keulschen dom, in zijn voornemen versterkt. Dank zij de hulp van den Hollandschen Graaf Willem II, die tot Roomsch Koning verkozen was, gelukte het hem spoedig, de noodige gelden voor den bouw te verzamelen, en hij droeg aan een bouwmeester, thans onbekend, op, het plan te maken. Men vermoedt, dat deze bouwmeester een Henegouwer was, en dit vermoeden vindt zijn grond in de overeenkomst van de kathedraal te Doornik met die van Utrecht, wat den aanleg van het koor betreft. Waarschijnlijk zijn beiden, evenals dat van den Keulschen dom, naar het voorbeeld van de kathedraal te Amiens ontworpen. Te Keulen volgde men Amiens geheel, doch te Doornik en te Utrecht werd de kapellenkrans veranderd, en geen kooromgang gemaakt. De overeenkomst, die de andere deelen van den dom te Keulen met die van Utrecht vertoonen, wettigt het vermoeden, dat vele Keulsche werklieden aan de Utrechtsche hoofdkerk gearbeid hebben.

In 1267 werd het koor gewijd, en vervolgens de kruisbeuken en de hoofdbeuk in bewerking genomen. Het is onzeker, of de hoofdbeuk reeds voltooid was, toen met den bouw van den toren aan de westzijde der domkerk een aanvang gemaakt werd.

Een opschrift aan den toren luidt:

„Doe men screef dertien honderd twintigh en een
Leijt men van mi den eersten steen.
In dertien honderd twee en tachtich
Was ic volmaect so men siet waerachtich."

De bouwmeester van den toren was Johan van Henegouwen. De toren was oorspronkelijk anders van gedaante dan thans, want men heeft om het onderste gedeelte in de zeventiende eeuw versterkingen gebouwd, teneinde hem voor instorten te behoeden. Het bovenste gedeelte is zeer licht gebouwd en wordt thans door tal van ijzers bijeen gehouden. Ook het kapje, dat men tegenwoordig ziet, en waarop St.-Maarten van Tours prijkt, lag niet in de bedoeling van den ontwerper, die daar een slanke steenen spits voor in de plaats gemaakt had. Deze spits is in 1558 door den bliksem getroffen en toen niet hersteld. Van den toren in zijn oorspronkelijke gedaante is geen afbeelding tot ons gekomen. In 1802 was het kapittel van den Dom nog in het bezit van een teekening, die echter, helaas, verloren is gegaan.

In den Spaanschen tijd werd de Dom door de beeldstormers van vele zijner sieraden beroofd, maar bleef toch nog een zeer fraai geheel vormen, totdat den 16en Augustus des jaars 1674 onder een hevigen storm het schip van de kerk, dat nimmer zijn streefbogen had gekregen, voor de kracht van den wind bezweek, en onder donderend geraas omlaag kwam. Het puin werd opgeruimd, en sedert stond de Domtoren van den Dom afgescheiden.

Had dus de natuur een deel van een fraai bouwwerk vernietigd, ook de menschen bleven niet achter, het te misvormen. In het begin dezer eeuw werd binnen den Dom een afschuwelijk houten getimmerte geplaatst, dat het ten eenemale onmogelijk maakt, iets van het inwendig schoons waar te nemen, en dat door zijn monsterachtige eikenhoutverf het oog kwetst. Ook de „restauraties" (?) die men af-en-toe heeft gemeend te moeten ondernemen, en waarbij Portlandcement een hoofdrol speelde, hebben veel kwaad gedaan. Thans wordt de kerk, onder de kundige leiding van den bekwamen architect Nieuwenhuis, gerestaureerd en het gedeelte, dat reeds voltooid is, doet zien dat thans de restauratie aan goede handen is toevertrouwd. Moge de quaestie van het afdekken der koorkapellen de restauratie niet doen ophouden!

De Dom te Utrecht was oorspronkelijk eene basiliek met drie schepen. Het plan was niet geheel volledig, daar de St.-Thomaskapel aan de Z.W. zijde aan de kerk grensde. Het schip telde zeven, en het koor vier traveeën, terwijl een halve tohoek de koorafsluiting vormt. De koorkapellen sluiten onmiddellijk aan het koor, en een kooromgang ontbreekt. De zijschepen hebben in verhouding tot het middelschip een buitengewone hoogte, en ook de steunbeeren zijn bijzonder zwaar. Evenals te Keulen, is het onderste gedeelte vrij eenvoudig van behandeling, doch het bovenste gedeelte der steunbeeren en luchtbogen is van zeer rijke en edele vormen, die met het beste Duitsche werk op één lijn gesteld kunnen worden. De venstertraceeringen zijn bijzonder schoon en eenvoudig. Het bladornement is fraai, en vooral aan de koorpartij rijk behandeld.

Toen de kerk op het toppunt van haar luister was, in het begin der zestiende eeuw, was ook het inwendige rijk versierd. Tal van grafsteden van bisschoppen en keizers zag men in het koor. Slechts één hiervan is in tamelijk geschonden toestand bewaard gebleven. Fraai gekleurde glazen, door Filips den Goede uit Rijsel ontboden, tooiden de vensters, terwijl prachtige kerkmeubelen een waardige stoffeering vormden.

Aan de zuidzijde sluit de kloostergang aan den Dom aan. Volgens de bouwvormen, die deze kruisgang vertoont, moet zij weinig later dan de kerk gebouwd zijn. Tot in de laatste jaren verkeerde de gang in een allertreurigsten staat van verval. Thans wordt echter, onder leiding van den heer Cuypers, aan de restauratie gearbeid. Van de kruisgang komt men in de voormalige kapittelzaal, een gebouw uit het laatst der vijftiende eeuw, dat kortgeleden in zijn oorspronkelijken toestand hersteld is.

De kapittelzaal, wier lotgevallen in het eerste nommer van den laatsten jaargang van het weekblad *De Nederlandsche Kunstbode* te vinden zijn, is langwerpig van vorm, en bestaat uit 7 traveeën. De kapiteelen en kraagsteenen zijn met fraai beeldhouwwerk versierd.

De Domkerk was vroeger door gewelven met den toren verbonden, doch van onderen was tusschen beiden een doorgang, gelijk men zien kan op het zeldzame prentje van J. de Beijer. Het onderste gedeelte van den toren is zonder versierselen. In den toren vond men vroeger een kapel, aan St.-Michiel gewijd, waarin een orgel werd aangetroffen. Ook was daar een soort van loge aangebracht, waar de Bisschop den dienst bijwoonde, als hij hem niet zelf verrichtte.

Het klokkenspel van den Domtoren bestaat uit 42 klokken, benevens zeven zware luiklokken, genaamd Salvator, Maria, Martinus, Michaël, Baptista, Magdalena en Adrianus. Het carillon is gegoten door de bekende gebroeders Hemony, die daarvoor de oude luiklokken Agnus major, Agnus minor, Pontiano, Campana Crucis, Remigius en Thomas gebezigd hebben.

De kelders onder den Domtoren dienden vroeger tot gevangenis, en er gaan allerlei verhalen omtrent de personen, die daar een akelig uiteinde vonden.

Van den bovensten torentrans heeft men bij helder weder een fraai vergezicht. Noordwaarts ziet men de Zuiderzee, met een gedeelte van Noord-Holland en de torens van Amsterdam, Naarden, Weesp, Muiden, enz. Ten westen kronkelt zich de Rijn door de schoone landouwen van Zuid-Holland en ziet men Woerden, Oudewater, enz. Ten zuiden beschouwt men de welige akkers van de Betuwe en kan men bij helder weder zelfs de kathedraal te 's-Hertogenbosch waarnemen. Ten oosten eindelijk ziet men de blonde Geldersche heuvelen, en de torenspitsen van Amersfoort, Nijkerk, ja soms zelfs die van Arnhem.

Als windwijzer, maar vooral als uurwijzer, is de Domtoren van veel nut voor de bewoners van het Sticht, en het uurwerk is een meesterstuk van werktuigkunde.

Moge de statige Domtoren zich nog lang boven het grijze Utrecht verheffen, een baken voor den wandelaar die de omstreken doorkruist, een sieraad voor de oude stad, en een gids voor haar bewoners, die hij wijst naar omhoog!

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 7 Februari 1883.

De Voorzitter opent de vergadering, en na lezing der notulen worden de ingekomen stukken medegedeeld, waaruit blijkt, dat het ledental weder belangrijk is toegenomen.

Verder wordt bericht, dat het Bestuur voorstelt, de gelden, door oprichters en eere-voorzitter ter gelegenheid van de 800e vergadering aangeboden, te bestemmen voor het stichten van een bibliotheek. Dit voorstel vindt algemeene instemming, en van een der leden, die onbekend wenscht te blijven, komt onmiddellijk daarop een schrijven, waarbij hij zich bereid verklaart, een som van *f* 200 als renteloos voorschot tot het uitbreiden der te stichten bibliotheek beschikbaar te stellen. Dit aanbod wordt onder daverende toejuichingen aangenomen. Het Bestuur zal omtrent de bibliotheek eerstdaags nadere plannen aanbieden.

De heer Jan Springer houdt hierop zijn aangekondigde lezing over „Geschiedenis der Bouwkunst." In aansluiting aan zijn vroegere bijdragen, behandelt spreker thans de Bouwkunst der Romeinen. Na een overzicht van de politieke toestanden in het Romeinsche Rijk, die van zoo overwegend belang voor de uitingen der kunst waren, gaat spreker over tot het behandelen van de eigenlijke bouwvormen. Hij doet eindelijk uitkomen hoe de tempelvormen, die bij de Grieken zoo fijn en logisch gedacht waren, bij de Romeinen slechts een decoratie werden, die, zoo goed en zoo kwaad het ging, aan de gebouwen werd aangebracht. De grootschheid der Romeinsche bouwwerken maakt echter, dat zij meer indruk maken dan de Grieksche. Het wereldbeheerschend karakter der Romeinen drukt zich ook in hunne gebouwen ten duidelijkste uit. De fijne details der Grieken moet men bij de Romeinen niet zoeken; zij streefden er meer naar, door groote massa's te werken.

Na een opwekkend woord aan de leden, om door critische beschouwing van de werken, ons door de oudheid nagelaten, hun smaak te veredelen, hun zin voor verhoudingen aan te kweeken, eindigt spreker zijne leerrijke bijdrage.

De 1e Secretaris betuigt den heer Springer den dank der Vergadering, waarmede de leden door bijvalsbetuigingen instemmen.

De leden worden daarna door den heer D. Lindeman vergast op een fraaie kunstbeschouwing, bestaande in het plaatwerk „Künstlerheim." De heer Jurriaan Kok geeft een schoone collectie photographieën uit Weenen te bezichtigen. Deze kunstbeschouwingen trekken zeer de aandacht, en de Voorzitter brengt dank aan de kunstgevers, die de leden zoozeer aan zich verplicht hebben.

De heer E. van den Bossche verkrijgt thans het woord, om een rede te houden over „de beeldhouwkunst bij de Grieken." In bezielde taal schetst spreker, waarin het schoonheidsideaal der Grieken bestond, welke hoofdregelen hen bij hunne scheppingen leidden, en hoe ze steeds den juisten middelweg wisten te bewandelen. Tal van oude schrijvers worden door spreker met veel zaakkennis aangehaald, ten bewijze van het door hem betoogde.

Mel groote belangstelling werd deze rede van den talentvollen Vlaamschen kunstbroeder aangehoord, en een krachtig applaudissement zal hem zeker voor de moeite, die hij zich gaf, ruimschoots beloond hebben.

De heer Weissman, rapporteur der Commissie belast met het oplossen der vragen, in de vraagbus gevonden, leest nu een drietal antwoorden, door die Commissie gegeven, voor en vertoont ook een model, „Simson" genaamd, van een werktuig, om op eenvoudige wijs een zwaar schuifraam zonder tegenwichten in beweging te kunnen brengen. Dit vernuftige werktuig, door de firma Van de Velde & Co. te Groningen in den handel gebracht, wordt met aandacht beschouwd.

Als onderwerp voor de eerstvolgende gewone prijsvraag wordt gekozen: „Een deurpaneel van gesmeed ijzer, in Duitsche-Renaissancestijl der 16e eeuw."

Nog wordt medegedeeld, dat de redactie van het Dagblad *De Amsterdammer* in het vervolg gratis een exemplaar voor de leestafel beschikbaar zal stellen, welk bericht met ingenomenheid ontvangen wordt.

De heer Löning brengt nu ter tafel een voorstel, strekkende om bij elke prijsvraag de antwoorden, alvorens zij der Jury worden toegezonden, te doen onderzoeken door een Commissie van leden, om te beoordeelen, of de inzender zich wel strikt aan het programma gehouden heeft. Dit voorstel komt de volgende vergadering in behandeling.

Nadat nog eenige nieuwe leden zijn voorgesteld, wordt de vergadering gesloten.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

(*Vervolg van pag.* 49.)

III.

Vasten afval van de nijverheid, voor zoover hij niet verder gebruikt wordt, kan men in veelvuldige gevallen voor het aanvullen van verdiepingen en het ver-

hoogen van wegen bezigen. Anders wordt hij tot asch verbrand of op bestemde plaatsen geborgen. Men dient daarbij toe te zien, dat de vergaarde afval noch de lucht noch de wateren kan bederven. Zoo werd bijv. het zwavel in zinkhoudenden afval van een zwavelzuurfabriek nagenoeg 20 jaren lang tot bevloering van een weg gebezigd. Het gevolg daarvan was, dat de regen de oplosbare stoffen daaruit opnam en de omliggende bronnen met zinkvitriool vergiftigd werden.

Vloeibare afval van de nijverheid wordt hoofdzakelijk op de volgende wijzen gereinigd:

Door middel van chemische methoden, of door klaring en filtratie of wel bevloeiing van weiden en bouwgrond. De meest gebruikelijke methode in Duitschland en Oostenrijk is de chemische zuivering, en wel door de vuile stoffen uit het water neer te ploffen. Kalk wordt daarvoor gewoonlijk gebezigd. Daarmede kan men kleurstoffen, metaalverzuursels en vetzuren, in het water zwevende, neerslaan.

Tot de bekende neerploffingsmiddelen worden gebracht het middel van Süvern, dat uit bijtende kalk, steenkolenteer en chloormagnesium bestaat, en het Abc-mengsel van Sellar, aldus genoemd, omdat het aluin, bloed en clay (pijpaarde) bevat.

De ontstane neerslagen worden meestal als meststoffen, ofschoon van geringe waarde, aangewend. Het uit de bezinkingsbassins afvloeiende geklaarde vocht kan nu in den nabijgelegen stroom worden afgevoerd.

Deze chemische zuivering is voor vele nijverheidstakken: ververijen, papierfabrieken, wol- en lakenfabrieken, suiker- en stijfselfabrieken, geschikt. Men kan ze echter slechts bij sterke concentratie van het afvalwater aanwenden en de kosten worden slechts zelden door de opbrengst van het bezinksel gedekt.

Een andere, vooral in Engeland toegepaste wijze van zuiveren, is de filtratie van het afvalwater door zandbeddingen en aardlagen. Men laat bij voorkeur eerst de zwaarste zwevende bestanddeelen in afzonderlijke klaringsbassins bezinken, een handelwijze, die overigens bij het neerploffen door kalk en dergelijke of vóór de bevloeiing met voordeel wordt aangewend.

Men heeft tweeërlei wijze van filtratie: de eene, waarbij het afvalwater gedwongen wordt het filterbed van onder naar boven door te gaan, is tegenwoordig nagenoeg niet meer in zwang; de andere of de neerdalende filtratie bestaat in het volgen van een tegenovergestelden weg door het afvalwater, waarbij dus het vocht van boven naar beneden door de zuiveringslagen sijpelt.

De proeven van de Engelsche River Pollution Commission hebben geleerd, dat deze laatste wijze van filtratie bevredigende resultaten aanbiedt, als ze bij tusschenpoozen plaats heeft, d. w. z. als na het afvloeien de lucht en haar zuurstof weder een poosje op de zuiverende lagen inwerkt; voorts mag in 24 uren niet meer dan 33 liter afvalwater of 1 M^3 filterstof komen.

Natuurlijk is deze wijze van zuiveren hoofdzakelijk mechanisch. Zij vereischt bovendien zeer groote klaringsbassins en filters en als aanzienlijke massa's water behandeld moeten worden, is het procedé moeilijk toe te passen.

Een andere wijze van neerdalende intermitteerende filtratie in 't groot is de bevloeiing, waarbij men het afvalwater door middel van buizen en kanalen of langs greppels over een daarvoor door ligging, grootte en gesteldheid geschikten akkergrond leidt, en wel bij afwisseling over verschillende deelen van het terrein. Het in den bodem gesijpelde water wordt door de aardkluiten gezuiverd en vloeit gewoonlijk door aarden draineerbuizen weg, die in de afvoergreppels uitmonden.

In de nijverheid is het afvalwater uit suiker- en wolfabrieken, zeepziederijen en looierijen zeer geschikt voor de bevloeiingsmethode. Op zoodanige wijze kunnen groote hoeveelheden afvalwater nuttig aangewend worden, natuurlijk in de onderstelling, dat de noodige landerijen ter beschikking staan (bijv. 500 M^2. voor 40 M^3. afvalwater daags), dat de bodem goed doorlaat en het afvalwater niet eerst opgepompt moet worden, maar door een natuurlijke helling uit de fabriek naar het te bevloeien veld kan gevoerd worden.

Zooals wij zien, hangt de keuze van de zuiveringsmethode gedeeltelijk van den aard van het afvalwater, gedeeltelijk ook van locale omstandigheden af. Men zal in 't algemeen als beginsel moeten stellen, dat, als industrieele afval werkelijk een aanmerkelijke verontreiniging van openbare wateren veroorzaakt (vooral boven steden), hij eerst na verwijdering van de schadelijke bijmengsels in die wateren mag geleid worden.

Veeltijds is dit zelfs in het belang der industrieelen. Ten bewijze strekke, dat 39 firma's in de rivierdalen van de Mersey en Ribble de waarde, die een zuiver water voor haar zou hebben, op meer dan 100000 gulden schatten.

Het scherpe vocht van de fabrieken in de stadswateren afgevoerd, kan daar de wanden van wallen en riolen aantasten, gelijk uit onderzoekingen veelvuldig is gebleken. De Engelsche River Pollution Commission stelde daarom voor, buiten de stadskanalen te houden het afvalwater van gasfabrieken, van paraffinefabrieken en van fabrieken van houtzuur, dierlijke kool, tin en gegalvaniseerd ijzer.

Wij zullen in de volgende opstellen nog eens nagaan, hoe het met deze aangelegenheid ten onzent is gesteld.

Dr. S. Sr. C.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

Voor hen, die niet geldelijk daarbij geinteresseerd zijn, is het zeker vermakelijk, het verslag te lezen van de op 23 Januari jl. gehouden algemeene vergadering van aandeelhouders der „Engelsch-Amerikaansche Brush electrische Verlichtingsmaatschappij limited". Er blijkt uit, dat ook elders vreemd wordt omgesprongen met maatschappelijke kapitalen, en dit moge tot troost dienen bij soortgelijke toestanden in Nederland.

Aan salarissen was uitbetaald 35868 pd. st., waaronder 25896 pd. voor buitengewone uitkeering aan directeuren. Deze uitkeering was het gevolg van de omstandigheid, dat zoo kolossale winsten (?) waren behaald, dat aan de aandeelhouders een dividend van 100 percent was uitbetaald; zij stond volgens de statuten der Maatschappij met die dividend-betaling in direct verband.

Vreemd schijnt echter de omstandigheid, dat onmiddellijk na de uitbetaling van genoemde hooge dividenden de kas der Maatschappij in zeer berooiden toestand verkeerde, en door aandeelhouders werd de meening uitgesproken, dat de dividend-uitkeering was gedekt door opbrengsten van concessieverkoop, die in mindering van het oprichtingskapitaal hadden behooren geboekt te zijn.

Een ander aandeelhouder constateerde, dat inplaats van 302268 pd. sterling aan waarde van eigendommen een schuld aanwezig was van 56311 pond, voorwaar geen gering verschil!

Onder de baten der balans komt eindelijk voor een post van 50000 pd. ten laste van Mr. Lanefox, welke laatste echter beweert, meer dan die som van de Maatschappij te vorderen te hebben.

Engineering, waaraan deze bijzonderheden zijn ontleend, besluit zijn mededeelingen met de opmerking, dat het publiek wel nooit de juiste bijzonderheden van vele dezer transacties zal te weten komen, tenzij die door de justitie mochten worden onderzocht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

Amsterdam. Het antwoord van de Commissie voor het concertgebouw te Amsterdam aan de heeren C. Muysken, Th. Sanders en Th. G. Schill luidt als volgt:

„In uw schrijven van 30 Januari l.l. deelt u ons mede, protest aan te teekenen tegen de uitspraak der commissie van beoordeeling, wat betreft de vijf ingediende plans voor een concertgebouw tedezerstede en stelt u voor een scheidsgericht van deskundigen te benoemen, om een ernstig onderzoek te erlangen.

„Vergunt ons te antwoorden, dat het onderzoek der ingeleverde plans ernstig en nauwkeurig is geweest en dat de commissie, voorgelicht door drie deskundigen, u bekend, en in overleg met deze heeren de gronden en overwegingen in haar u toegezonden rapport heeft neergelegd, die ertoe geleid hebben om geen der plans te bekronen.

„Ware een der plans bekroond — en naar uw oordeel ten onrechte — dan zoude een protest terplaatse geweest zijn; nu komt het ons voor geen reden van bestaan te hebben.

„Wat uwe aanmerkingen op afmetingen van het beschikbaar terrein betreft, zoo wijzen wij u erop, dat noch in het plan onder het motto „Apollo" noch in het corps de batiment buiten de gestelde grenzen valt.

„In het rapport zult u overigens lezen, dat de geraamde kosten bij vier der plans (niet bij het ontwerp onder het motto 𝄞) den technischen adviseurs te laag geraamd voorkwamen.

„Wij vinden dus geen aanleiding om tot een arbitrage over te gaan, of in eenig opzicht op de uitspraak der commissie van beoordeeling terug te komen."

Het zal dus niet tot een arbritage komen, wat reeds aanstonds te voorspellen was.

— Het logement de Munt zal in zijn tegenwoordigen toestand behouden blijven, daar de Gemeenteraad besloten heeft het niet te doen afbreken, en ook geen verbouwing toe te laten. Hoewel het gebouw geen kunstwaarde heeft, past het toch zoo goed bij den toren, die dien voet niet zou kunnen missen, dat men zich over het Gemeenteraadsbesluit verheugen moet. Meer en meer schijnt zin voor het schoone ook bij de „beschreven vaderen" te ontwaken.

— Het veelbesproken huis op het Rembrandtplein, welks bestaan een gevoelige knak kreeg bij den jongsten storm, zal worden geamoveerd. Moge het nimmermeer worden opgebouwd, en de gemeente door onteigening den grond kunnen herwinnen dien zij nimmer had moeten verkoopen!

(A. et A.) Assen. Den 5 Juli 1882 had van Rijkswege de aanbesteding plaats voor het uitbreiden en restaureeren der gebouwen van het Provinciaal Bestuur te Assen. Deze uitbreiding bestond in het inrichten van een vergaderzaal voor Gedeputeerde Staten, vertrekken voor verschillende Afdeelingen gelijkstraats enz.

Van deze uitbreiding is uitwendig niet te bespeuren, daar de verschillende zalen aan de binnenplaats in het achtergebouw zijn gelegen.

Ook het voorgebouw zou volgens bovengenoemde besteding worden gerestaureerd. Bij onlangs ingesteld nauwkeurig onderzoek is nochtans gebleken, dat de toestand van balklagen, kap en muren zeer slecht en zelfs gevaarlijk is, zoodat thans den heer Rijksbouwkundige voor de gebouwen van onderwijs enz. is opgedragen plans voor een geheel nieuw voorgebouw op te maken.

Het is te hopen, dat hiervoor een schoon project worde saamgesteld, in verband met de situatie van het gebouw.

De 27 M. breede façade, gelegen aan den Brink, belooft bij eene goede opvatting en behandeling een waar sieraad voor de stad te zullen worden.

— Naar wij uit een goede bron vernemen, zal nog dit jaar een aanvang gemaakt worden met den bouw van het Victoria-Hotel, op den hoek van het Damrak en de Prins-Hendrikkade, een onderneming van de Vennootschap „Krasnapolsky".

De heeren Ebert en Henkenhaaf uit Heidelberg zijn met het opmaken van plans hiervoor belast.

Te bejammeren is het, dat geen Nederlandsch architect voor dergelijk monumentaal bouwwerk gekozen is.

— Het voorbeeld van het „Smulhuis" te Amsterdam vindt reeds navolging. Nog is het eerste niet voltooid, of men spreekt reeds van een tweede, waartoe een perceel op den Singel bij de Munt zou worden ingericht.

Groningen. Voor den bouw der practische ambachtsschool werd door den Gemeenteraad een terrein van 1000 Centiare in erfpacht afgestaan.

Dordrecht. De commissie van deskundigen voor het onderzoek naar de hoogdrukwaterleiding bestaat uit de heeren N. H. Henket, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft, G. J. de Jongh, directeur der gemeentewerken te Rotterdam, en C. de Bruijn, ingenieur van den Waterstaat te Dordrecht.

BENOEMINGEN.

Z. M. de Koning heeft benoemd tot ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, civiel-ingenieur, thans gemeente-architect te Deventer.

— Gedeputeerde Staten van Drente hebben, met ingang van 1 Maart a. s., benoemd tot opzichter bij den provincialen waterstaat, den heer M. M. de Jong te Norgervaart, thans buitengewoon opzichter van 's Rijks waterstaat bij den bouw van schutsluizen en de verbetering van de Norger- en Kolonievaarten.

Het aantal sollicitanten naar deze betrekking, waaraan een jaarwedde van *f* 1000 en vergoeding van reis- en verblijfkosten verbonden is, beliep vijf-en-vijftig.

— Tot opzichter 2e klasse bij den provincialen waterstaat van Friesland is benoemd de heer S. van der Meijden, opzichter bij de gemeentewerken te Dordrecht.

— De Gemeenteraad van Delfshaven benoemde den gemeente-architect N. Biezeveld tot voorloopig directeur der waterleiding op eene jaarwedde van *f* 500.

ADVERTENTIEN.

EEN JONGMENSCH wenscht geplaatst te worden als

OPZIGTER

bij den bouw van **huizen** of **fundeeringwerken**, is als zoodanig werkzaam geweest. Gemaakte Teekeningen en goede Getuigschriften staan hem ten dienste. Brieven *franco* onder L. H., Hulpkantoor *Breukelen*.

NEDERLANDSCH-INDISCHE SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

WORDT GEVRAAGD aanbieding voor de levering van **100.000 WAALMOPPEN**, met opgave van den tijd der levering en van den prijs, franco langs boord van een Zeeschip te *Amsterdam* of *Rotterdam*.

's Gravenhage, Paveljoensgracht No. 13.

Rotterdamsche Diergaarde.

Het BESTUUR is voornemens op den 1ⁿ **Maart 1883 aan te besteden:**

Het bouwen van een Gebouw voor Vogels op een aan te wijzen terrein in de Diergaarde.

Aanwijzing in Loco den 20 Februarij des morgens te 11 uren, ingang aan de Kruiskade.

Bestek en voorwaarden te bekomen bij de portiers der Diergaarde, tegen betaling van 25 cents.

De teekeningen liggen ter inzage in de Bestuurskamer der Diergaarde.

OPLEIDING VAN JONGELINGEN.

De aandacht wordt gevestigd op de **voorwaarden** tot **opleiding van jongelingen** voor het **kader** der **Genietroepen** in *Nederlandsch-Indië*, omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 28/29 *Januari* 1883, waarvan afdrukken **kosteloos** zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der gemeente *Brouwershaven*, zullen op **Vrijdag den 2den Maart e. k.**, 's namiddags ten 1 ure

AANBESTEDEN:

Een belangrijke verbouwing en vergrooting aan de Openbare School in die gemeente.

De aanwijzing zal plaats hebben den 23 Februarij a. s., 's namiddags ten 3 ure, en op den dag van de aanbesteding 's voormiddags ten 11 ure.

Bestek en teekening zijn à *f* 1.— verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie en bij den Boekhandelaar VAN DISHOECK te *Zierikzee*.

Inlichtingen worden verstrekt door J. VAN DER LINDEN te *Zierikzee*.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. M. LOCKER DE BRUIJNE,
Burgemeester.
G. J. SEVENHUIJSEN,
Secretaris.

AANBESTEDING.

HET DIJKSBESTUUR VAN HET WATERSCHAP »*DE ZEVEN GRIETENIJEN EN STAD SLOTEN*", te *LEMMER*, zal bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het verhoogen en verzwaren van den Zeedijk van af den Westerdijk tot aan het hek op Zandvoorderhoek, over de lengte van 2667 Meters.

Geraamd kostenbedrag *f* 42313.

De bestekken van dit werk zijn van af heden verkrijgbaar ter Secretarie van genoemd Waterschap te *Lemmer*, alwaar de inschrijvingen franco zullen moeten worden ingeleverd vóór of op Zaterdag den 17 Februari 1883.

De Lemmer, 31 Januari 1883.
Het Dijksbestuur voornoemd:
M. VAN HELOMA, *Voorzitter*.
S. SPANNENBURG, *Secretaris*.

WATERSTAAT.

Provincie Friesland.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 16den Februarij 1883**, des namiddags ten één ure, zal aan het gebouw van het provinciaal bestuur te *Leeuwarden* worden **aanbesteed:**

bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 441 der A. V.:

Het maken van een kanaal uit de Smalle Eesterzanding over Opeinde en door de Leijen tot in het Bergumermeer, met bijbehoorende kunstwerken, le gedeelte.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het provinciaal bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden*.

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen *f* 1.50 per exemplaar op het bureau van den provincialen Hoofd-Ingenieur.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Dingsdag den 13 Februarij, aanvangende des voormiddags ten 9½ ure te *Opeinde* (gemeente *Smallingerland*).

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofd-Ingenieur van den provincialen Waterstaat te *Leeuwarden*.

Leeuwarden, 1 Februarij 1883.
De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

Stoomvaart-Maatschappij „NEDERLAND."

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag 17 Februari**, des middags te 3 uren, zal in het Koffiehuis „*De Roode Leeuw*," op den Vijgendam te *Amsterdam*, worden **aanbesteed:**

Het maken van de gebouwen en inrichtingen voor het etablissement op de Handelskade te Amsterdam, met de leverantie van alle Materialen en Arbeidsloonen.

Het Bestek met de Geauthografeerde Teekeningen is ad *f* **2.50** per stel verkrijgbaar ter Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HUBNER, N. Z. Voorburgwal, te *Amsterdam*.

Inlichtingen geeft de Ingenieur-Architect A. L. VAN GENDT.

PRIJSVRAAG

tot het leveren van een ontwerp van een

„Kurhaus" met Hotel te Noordwijk.

Het BESTUUR der Maatschappij tot exploitatie der duingronden te *Noordwijk* noodigt alle te *Nederland* gevestigde architecten naar aanleiding van bovenvermelde prijsvraag tot mededinging uit.

Voor het verkrijgen van het programma wende men zich tot den heer C. L. C. W. PICKÉ, burgemeester te *Noordwijk a/Z.*

Ministerie van Justitie.

Leveringen aan de Gevangenissen en de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 23 Februari 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s-Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het leveren van hout, metselsteenen, metsel- en pleisterspeciën, pannen, tegels, verfwaren, glas en gereedschappen aan de gevangenissen te Leeuwarden, nabij Leiden, te Hoorn, te Rotterdam, te Alkmaar. en aan de Rijks gestichten Ommerschans en Veenhuizen.

De bestekken liggen ter lezing en zijn op *franco* aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie en aan bovengenoemde gevangenissen en rijksgestichten.

Nadere inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s-Gravenhage*.

's-Gravenhage, den 3 Februuari 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister.
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

MAGAZIJN VAN TEEKENBEHOEFTEN

VOOR BOUWKUNDIGEN

van Th. J. DOBBE en ZOON te Utrecht.

Ruime sorteering van alle soorten van **PAPIER SANS FIN, DÉTAILPAPIER, PAPIER QUADRILLÉ AU MILLIMÈTRE, PAPIER TOILE, CALQUEERPAPIER** en **CALQUEERLINNEN.**

Op aanvragen worden franco Monsters toegezonden.

PASSERDOOZEN uit de beste Fabrieken, **ORILLON-, VERDEEL-** en **ZAKPASSERS, TREKPENNEN, PLOMBS** en **MEETLINTEN** (CHESTERMANN'S) van 10 en 20 Meters.

DECAMETERS met Stalen lint prima kwaliteit, ad *f* 11.—.

SCHRAFFIRMACHINES, om grove of fijne arceeringen te maken, ad *f* **3.30** *met beschrijving.*

REKENSCHALEN, (Système TAVERNIER GRAVET) **met zeer duidelijke beschrijving,** ad *f* **6.50.**

ACKERMANN'S VERWEN, VERWEN IN TUBES, O. I. INKTEN, PENSEELEN, VERFSCHOTELS, DECIMETERS van **20, 30** en **50** Centimeters, **SCHALEN** in de meeste verscheidenheid, **TEEKENHAKEN, DRIEHOEKEN** in hout en caoutchouc, **PISTOLETS, POTLOODEN** enz enz.

BOEK- EN STEENDRUKWERKEN.

Bestekken met of zonder Teekeningen worden ten spoedigste geleverd.

Uitmuntend **Papier** en **Preparaat** voor **LICHTDRUK.**

De verschillende Teekenpapieren van de Firma CARL SCHLEICHER & SCHüLL te *Düren*, waarvan steeds Monsters in onderscheidene Tijdschriften voorkomen, zijn allen bij ons te verkrijgen voor denzelfden daarop aangegeven prijs, **zonder eenige verhooging.**

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 20 Februari 1883**, des namiddags ten één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te 's Gravenhage, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

a. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis nabij 's Gravenhage. — Begrooting der kosten *f* 527.000; en**

b. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis te Breda. — Begrooting der kosten *f* 575.187.**

De bestekken, de teekeningen en de detailteekeningen liggen ter inzage te 's Gravenhage, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Bestekken en teekeningen zijn voorts op *franco* aanvrage, tegen betaling van *f* 15 voor elk bestek, te bekomen aan het Ministerie van Justitie, bij de Opzichters P. VAN DE ERVE te *Breda*, J. M. NABBE te *'s Hertogenbosch*, en bij de Hoofdopzichters C. BLOK te *Arnhem*, P. KREBER te *Utrecht*, W. C. PEETERS te *Amsterdam*, G. J. VAN DER GOES te *Rotterdam*, en J. VAN ASPEREN te *Groningen*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal gegeven worden te *'s Gravenhage* op Woensdag den 14 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken; dit terrein is gelegen aan den klinkerweg naar den watertoren aan de grensscheiding tusschen de gemeenten *'s Gravenhage* en *Wassenaar*; en te *Breda* op Donderdag den 15 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken, gelegen ten Noorden: aan de te verlengen Sophiastraat, en ten Zuiden aan het exercitieveld van het Departement van Oorlog.

Voor elk gebouw moet een **AFZONDERLIJK** *biljet worden aangeboden.*

's Gravenhage, 27 Januari 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

ZWEEDSCH GRANIET

VAN

KESSEL & RöHL te Berlijn.

Vertegenwoordiger voor Nederland en de Koloniën

G. BRONGERS, O. Z. Voorburgwal 54
AMSTERDAM.

Agent te Rotterdam

P. VAN DER WALLEN, Nieuwe Haven 50.

HH. Architecten worden opmerkzaam gemaakt op de toepassing van het **ZWEEDSCH GRANIET,** door KESSEL & RöHL geleverd, bij de volgende gebouwen in *Amsterdam:*

Panopticum, Amstelstraat.
Manège, Vondelstraat.
Galerij Paleis voor Volksvlijt, Oost- en Westeinde.
Passage Central, Prins Hendrikkade.
Restaurant riche, Rokin.
Café Willemsen, Heiligenweg.
„ de Granietznil, Stadhouderskade 86.
Perceel Kalverstraat 42.
„ „ 44/46.
„ „ 122.
Reguliersbreëstraat 27.
Vijzelstraat 10.
„ 130.
Damstraat 30.
Prins Hendrikkade 81.
Vondelstraat 15.

Ministerie van Justitie.

Rechtsgebouwen en Gevangenissen.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 23 Februari 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1883, 1884 en 1885, van:

De rechtsgebouwen te Amsterdam, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Zierikzee, 's Hertogenbosch, Breda, Eindhoven, Maastricht en Roermond.

De gevangenissen te Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Goes, Zierikzee, 's Hertogenbosch, Breda, Maastricht en Roermond.

De bestekken liggen ter inzage en lezing te *'s Gravenhage* in gemeld lokaal van het Ministerie van Justitie, te *Amsterdam*, *Haarlem*, *Hoorn*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *'s Hertogenbosch*, *Breda*, *Eindhoven*, *Maastricht* en *Roermond* in de rechtsgebouwen, te *Alkmaar* en *Goes* in de gevangenissen.

Zij zijn voorts op *franco* aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie, bovendien voor *Amsterdam*, *Haarlem* en *Hoorn* bij den Hoofdopzichter W. C. PEETERS te *Amsterdam*, voor *Alkmaar* bij den opzichter D. KRENS te *Alkmaar*, voor *Middelburg* en *Goes* bij den opzichter J. H. HANNINK te *Goes*, voor *'s Hertogenbosch* bij den opzichter J. M. NABBE; voor *Breda* en *Eindhoven* bij den opzichter P. VAN DE ERVE te *Breda*; voor *Maastricht* bij den opzichter P. H. WEUSTEN en voor *Roermond* bij den opzichter G. RAMMERS.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage* en door de opzichters bovengenoemd.

Aanwijzing zal worden gedaan: te *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Goes*, *Zierikzee*, *'s Hertogenbosch*, *Breda*, *Maastricht* en *Roermond* op Woensdag den 14 Februari 1883, des voormiddags te 10 ure, waar rechtsgebouwen zijn te beginnen aan het rechtsgebouw; te *Haarlem*, *Middelburg* en *Eindhoven* op Donderdag den 15 Februari 1883, des middags te 12 ure, voor *Haarlem* en *Middelburg* aanvangende aan het rechtsgebouw; en te *Hoorn*, op Vrijdag den 16 Februari 1883, des middags te 12 ure.

's Gravenhage, den 31 Januari 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Bouwkundig OPZICHTER en TEEKENAAR

gevraagd. Salaris naar bekwaamheid. Opgave waar laatst werkzaam en waar meerdere inlichtingen zijn te bekomen, onder letter R aan het Bureau van *De Opmerker*, te *Arnhem*.

Aan de **Stoomsteen- en Pannenfabriek** van DERICKS EN GELDENS te *Druten* kunnen geplaatst worden een bekwame **MACHINIST,** tevens **Vuur-** en **Bankwerker** en een **WERKMEESTER** in **Terracotta** en **Verglaaswerk.**

In voorraad **VERGLAASDE, BLAUWE** en **ROODE Boulet Kruispannen, Vorsten, Kepers, Gevelbanden, Dakkammen, Fleurons, Eindstukken; Mozaïk-** en andere **Tegels;** de meest courante soorten **Profielsteenen, Gevelsteenen,** alsmede drie- en viergaats holle **Steenen.**

Incourante **Profielsteenen, Aanzet-** en **Sluitblokken,** geel, groen, zwart, bruin verglaasde **Koppen** worden spoedig vervaardigd.

HET ORGEL

staande in de kerk der Broedergemeente te *ZEIST*, met **toebehooren** en fraaie zeer solied bewerkte **kast,** stijl LOUIS XV, 4.42 M. bij 1.92, hoog 4.50 — 18 stemmen

te koop tegen verminderden prijs.

Op spoedige aanvraag, nadere inlichtingen te bekomen bij den Heer J. LEDOUX, te *Zeist*.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)

De goedkoopste en meest solide Metselsteen.

Generaal-Agent voor Nederland

S. L. DE BEER,
Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.

PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren,** die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM.

GEBR. REIMERINGER.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

Eigenaars van groeven van **Hardsteen, Keijen, Zandsteen** van LAROCHETTE en van GILSDORF.

ELECTR. HUISTELEGRAPHEN
en gros en detail bij
G. SARDEMANN AMSTERDAM
FABRICAAT VAN C. THD. WAGNER.
BEKROOND TE DUSSELDORF 1880.
OPNAME VAN KOSTEN GRATIS.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

PARKETVLOEREN,
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

Boekhandel JOH. G. STEMLER Cz., Amsterdam.
LICHTDRUKTOESTELLEN
van het beste soort **Teakhout,** dat aan geen **werking onderhevig** is, met flinke **Klampen, Veeren** en **met zwaar Spiegelglas.** Inlandsch fabrikaat, 10% goedkooper dan de buitenlandsche, die tevens van veel minder kwaliteit hout zijn.
Aanvragen en inlichtingen franco.
LICHTDRUKPAPIER
Het **eenigst goede soort,** aan **rollen** van **10 Meter lang** en **0.75 M. breed.**
TEEKENPAPIER, DOORTREKPAPIER, DOORTREKLINNEN van prima **Duitsche** en **Engelsche** huizen, tegen denzelfden prijs berekend.
(Op *franco* aanvrage, **Monsterboekjes gratis.**)

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement,** merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK
TE
AMSTERDAM
Beltweg No. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT
VAN
VAL DE TRAVERS
ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam,* of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*
De Directeur, **W. PATON WALSH.**

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam,* heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap
A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam.*
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker,* Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem.*

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den leden wordt bericht:

Dat Woensdag 21 Februari 1883, des avonds te 8 uren precies, de 803e vergadering zal plaats hebben in „Maison-Stroucken" alhier.

Het programma voor dien avond is, als volgt:

1°. Mededeelingen van het Bestuur.

2°. Ballotage van de heeren L. E. Claus en Ch. Stracké.

3°. Behandeling van het voorstel van den heer Löning en van het Bestuursvoorstel, in zake de prijsvragen.

4°. Bijdrage: Hygiène in de toepassing op gebouwen, door den heer J. H. T. Löning.

5°. Uitreiking der prijzen van de prijsvraag voor een grafmonument en een diploma.

6°. Rapport over de buitengewone prijsvraag van een schoorsteenmantel.

7°. Rapport over de prijsvragen 1881—1882.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) STOOMBOUW.

De storm, die een paar weken geleden het huis, op het Rembrandtplein in aanbouw, een knak heeft gegeven zoo geducht, dat de overheid het afbreken van dezen iederen Amsterdammer ergerenden „sta-in-den-weg" gelasten moest, heeft tevens veler aandacht op het gebrekkige van de tegenwoordige wijze van bouwen gevestigd. Algemeen wordt ze afgekeurd, en er wordt geklaagd over onvoldoend toezicht, slechte materialen, gebrekkige politieverordening, ja over wat al niet!

't Is wel niet voor 't eerst, dat de orkaan te Amsterdam een pasgebouwd perceel deed bezwijken, maar de vroegere gevallen, die in buitenwijken voorkwamen, werden slechts door weinigen gezien, terwijl nu duizenden voorbijgangers den hachelijken toestand van het zoo goed mogelijk geschoorde perceel kunnen waarnemen.

't Gebouw op het Rembrandtplein moet het thans misgelden, en toch is het niet beter en niet slechter gebouwd dan de meeste huizen, die wij in het laatste tiental jaren in de hoofdstad zagen verrijzen. Dat het thans de zondenbok is, vindt slechts hierin zijn oorzaak, dat het gebrekkige van ons modern bouwsysteem nimmer zoo duidelijk in het oog viel.

Dat het spreekwoord „Tijd is geld", den Amerikaan zoo dierbaar, ook door de speculatiebouwers van onzen tijd in hooge eere gehouden wordt, daarvan leveren hun bouwwerken ons de sprekendste bewijzen.

Nauw is het lapje grond aangekocht, zijn wat palen in den grond geslagen, of men ziet reeds achter- en zijgevels met verbazende snelheid ten hemel streven. Balklagen worden gelegd, meestal maar op stutten, om binnenmuren bekommert men zich niet, daar Brabantsche muren vrijwat goedkooper zijn, ankers worden niet noodig geacht, wat delen kruiselings gespijkerd om het schranken te verhinderen, en weldra ziet men de eerste spant omhoog staan, waarvan de vaderlandsche driekleur lustig wappert.

Van den voorgevel is vooralsnog niets te bespeuren. De steenhouwer is niet instaat zoo spoedig de hardsteen te leveren, en daarom heeft men de zijgevels eenvoudig van kassen voorzien, bestemd om later den voorgevel in te verbinden. Meestal wordt eerst veel later, soms zelfs als de vloeren reeds gelegd zijn, met den voorgevel een aanvang gemaakt. Het spreekt vanzelf, dat een gebouw, dat niet rondom gelijk wordt opgetrokken, nooit veel verband bezit en dat één flinke rukwind genoeg is om het te doen bezwijken.

't Zijn niet de speculatiebouwers alleen, die op bovenbeschreven wijze te werk gaan. Ook velen die men architecten gelieft te noemen, laten deze wijze van werken toe, wat zeer te betreuren is.

Dagelijks neemt het aantal der bouwmeesters toe, en de ongelooflijkste kunstgrepen worden in het werk gesteld, om elkander een vlieg af te vangen. Sommigen nu hebben op hun uithangbord geschreven „gauw en goedkoop", en dit schoon devies lokt velen tot hen. Zij nemen aan, ieder gebouw kant-en-klaar op te leveren in den halven tijd, dien een ander ervoor noodig heeft. Aanlokkelijk, nietwaar?

Is het bouwwerk gereed gekomen, dan ziet schier niemand naar de onvoldoende constructie, naar de slordige afwerking, maar de dagbladen kunnen geen schoone woorden genoeg vinden en vermelden het wonder: „den zooveelste werd de eerste steen gelegd, en den zoo-

POLYTECHNISCH

veelste was reeds het kunstwerk (sic) kant-en-klaar."

De bouwmeester denkt: „och, 't zal mijn tijd wel uithouden", en wrijft zich de handen bij de gedachte, dat hij met zijne wijze van werken een tweemaal grooter bedrag kan omzetten dan zijn concurrenten, en dus tweemaal zooveel kan verdienen.

„Zie eens, hoe gauw die meneer A de menschen helpt!" zeggen de patroons van de andere architecten, en of ze willen of niet, ook dezen moeten wel den stoombouw gaan toepassen, op straffe van tot werkeloosheid veroordeeld te raken.

Hoe schadelijk de stoombouw op allen, die met de bouwkunst in betrekking staan, werkt, zal men begrijpen.

Van de teekenaars wordt het onmogelijke verlangd, zonder dat ze daarvoor meer honorarium ontvangen, want wie 't niet bevalt, kan weggaan, en de architect is zeker, dat zich tientallen van sollicitanten zullen aanmelden, waaruit hij een keuze kan doen.

De opzichters hebben het zoo volhandig, dat ze, zonder het te willen, veel door de vingers moeten zien. Van afkeuren van materialen is natuurlijk geen sprake, want dat zou den bouw maar weer vertragen: dus alles wordt gebruikt, goed of niet goed. Het werkvolk kan niet behoorlijk worden nagegaan, en een knoeier, die gauw wat werk in elkander flanst, is bij den stoombouw meer waard dan een knap werkman, die zijn vak verstaat en zijn tijd noodig heeft. Dat dus de stoombouw het werkvolk meer en meer demoraliseert, is duidelijk. Klaagt men erover, men bedenke, dat de tegenwoordige wijze van werken hoofdzakelijk de schuld is van den treurigen toestand.

Slechts de aannemer zou met den stoombouw zijn voordeel kunnen doen, ware het niet, dat er ook in den aannemersstand veel te veel kapers op de kust zijn, om nog voordeelige werken te kunnen maken.

Wie de bestekken der laatste jaren heeft ingezien, zal bespeurd hebben, dat de termijnen van oplevering voor de werken hoe langs zoo korter worden, en dat het minimum nog lang niet bereikt schijnt. Natuurlijk kan men thans, dank zij de hulp van machinerieën, veel zaken spoediger gereed hebben dan voorheen, maar bij het bouwen van een huis is zooveel handenarbeid noodig, die niet door machines verricht kan worden, dat een zoodanige vermindering van den opleveringstijd alleen kan geschieden ten koste van de deugdelijkheid van het werk.

Nu moge men zich troosten met de gedachte, dat de producten van den stoombouw het onzen tijd wel zullen uithouden, wij gelooven toch, dat het de roeping van den architect is, werk te maken, dat de eeuwen kan tarten.

Ook wreekt de architectuur zich spoedig, want rookende schoorsteenen, doorslaande muren, trillende vloeren, gescheurde plafonds, lekkende ramen, gekrompen deuren, al die ellenden zijn het onvermijdelijk gevolg van den stoombouw.

Het kwaad zou wel te keeren zijn, hoewel wij niet gelooven, dat vooreerst nog in den toestand verbetering zal komen. Onze tijd wordt meer en meer een zeer gejaagde; men gunt zich voor niets bijna den noodigen tijd.

Als alle architecten zich echter als één man wilden verzetten tegen de onzinnige eischen van hen, die laten bouwen, zou er ongetwijfeld verbetering komen. Zoolang er echter nog velen zijn, die om wat te verdienen, alles doen wat van hen verlangd wordt, soms zelfs 't onzinnigste, zal het kwaad blijven voortbestaan en voortwoekeren. Zoolang men 5-percents, 4-percents, 3-percents, 2-percents, ja zelfs 1-percents architecten heeft, kan er nog geen verbetering komen, want alle waar is naar haar geld.

Het *esprit de corps* onder de Nederlandsche architecten is zeer weinig ontwikkeld. Misschien is ons land er wel te klein voor. Men schroomt niet alle geoorloofde en zelfs ongeoorloofde praktijken toe te passen om aan werk te komen, en zoolang dit het geval is, kan er van een optreden der architecten „en corps" geen sprake zijn. De een gunt den ander het licht niet in de oogen — van verbroedering dus geen sprake — kunstbroeder klinkt meest als parodie!

Moge echter spoedig een betere tijd aanbreken, waarin de stoombouw afgedaan heeft, en de architecten elkander werkelijk als kunstbroeders zullen beschouwen.

C. B. P. M.

(A. et A.) DE NOORDWIJKSCHE PRIJSVRAAG.

De Maatschappij tot Exploitatie der Duingronden te Noordwijk noodigt alle in Nederland gevestigde architecten tot mededinging aan bovenvermelde prijsvraag uit, waarvoor door het Bestuur de volgende grondslagen en voorwaarden zijn vastgesteld.

I. TERREIN.

De gebouwen moeten worden gesticht op een afgebakend terrein, achter het reeds aangelegde terras langs het strand. Nadere aanwijzingen ter plaatse zullen op aanvrage door den heer C. L. C. W. Pické, Burgemeester te Noordwijk, worden gegeven.

II. PROGRAMMA.

A. KURHAUS.

Het Kurhaus moet de volgende bestanddeelen bevatten:

In een demi-souterrain.

1. Drie of vier woonvertrekken voor den kastelein,
2. Ruime hoofdkeuken,
3. Bijkeuken,
4. Service,
5. Linnenkamer,
6. Provisie,
7. Wijnkelder,
8. Bierkelder,
9. IJskelder,
10. Bergplaats voor leege flesschen, kisten, manden, enz.,
11. Bergplaatsen voor brandstoffen,
12. Eetkamer voor de dienstboden,
13. Privaten.

In de hoofdverdieping boven het souterrain.

1. Vestibule,
2. Portiersvertrek,
3. Kantoor,
4. Garderobe,
5. Toilet voor dames,
6. Privaten voor heeren,
7. Groote muziek- en balzaal,
8. Restauratiezaal,
9. Eet- en conversatiezaal,
10. Biljartzaal,
11. Leeskamer,
12. Directiekamer,
13. Ruime aanrechtkamer met buffetten en montoirs, zoo gelegen, dat ze zooveel mogelijk rechtstreeks met de onder 8, 9 en 10 vermelde lokalen gemeenschap heeft,
14. Open en overdekte veranda's,
15. Slaapvertrekken voor 4 vrouwelijke en 8 mannelijke dienstboden.

B. HOTEL.

Het Hotel moet de volgende bestanddeelen bevatten:

In een demi-souterrain.

1. Koffiekeuken,
2. Provisiekamer,
3. Kelder,
4. Linnenkamer,
5. Vertrek voor de dienstboden,
6. Zes badkabinetten voor zee- en zoetwaterbaden, waarvan drie met kleine bij- of rustvertrekken,
7. Een lokaal voor verwarming van het water,
8. Bergplaats voor brandstoffen,
9. Bergplaats voor gereedschappen,
10. Privaten.

In twee hoofdverdiepingen.

1. Kantoor,
2. Service,
3. Ontbijtkamer,
4. Ongeveer *dertig* logeerkamers, waarvan omstreeks de helft voor de plaatsing van twee bedden ruimte moet aanbieden,
5. Slaapvertrekken voor 3 mannelijke en 6 vrouwelijke dienstboden,
6. Privaten.

Er bestaat geen bezwaar, eenige logeerkamers in eene derde of zolderverdieping te plaatsen.

III. NADERE VOORWAARDEN VAN INRICHTING EN UITVOERING.

Kurhaus en Hotel moeten hetzij door eene overdekte veranda, hetzij door een besloten verbindingsgang, in onderlinge gemeenschap worden gebracht.

Aangezien het voornemen bestaat, naderhand een tweede soortgelijk Hotel aan het Kurhaus te verbinden, zoo dient bij de groepeering en distributie van beide gebouwen, hiermede zoodanig rekening te worden gehouden, *dat met de latere uitbreiding één architectonisch geheel worde verkregen.*

Kurhaus en Hotel moeten wat grootte, distributie en comfort, uitvoering en architectonisch karakter betreft, voldoen aan de eischen, welke aan inrichtingen van den eersten rang in onzen tijd worden gesteld.

De stijl der buiten- en binnenordonnantie moet waardig en eenvoudig zijn en behoort zich veeleer door goede verhoudingen, schoonheid en zuiverheid der détails, dan door bijzonderen rijkdom en opschik te onderscheiden. Insoliede pronk door toepassing van goedkoope surrogaten wenscht men volstrekt te vermijden.

Met uitzondering van de groote zaal moeten alle lokalen der hoofdverdieping van het Kurhaus voorzien zijn van stookplaatsen. Van de logeerkamers van het Hotel moet ongeveer een *vierde* gedeelte stookbaar zijn. De badkamers moeten tot eene groep vereenigd worden. Voorts moeten badkamers, het bijbehoorende verwarmingslokaal, de kelders, provisies en bergplaatsen voor brandstoffen gewelfd zijn.

Bij alle grootere lokalen van het Kurhaus is voor eene krachtige ventilatie zorg te dragen. De wijze van ventileering der groote zaal moet in de plans en de toelichting worden aangewezen.

Er bestaat vrijheid, zoowel de woning van den kastelein, als de lees- en directiekamer van het Kurhaus, in eene *tweede* verdieping te plaatsen.

IV. KOSTEN EN BEGROOTING.

De gezamenlijke kosten voor de uitvoering der beide gebouwen mogen het bedrag van *f* 150,000 niet overschrijden, waarvan ongeveer *f* 100,000 voor den bouw van het Kurhaus zijn te besteden.

De ingeleverde projecten moeten van eene toelichting en van eene begrooting begeleid zijn. De begrooting is naar den kubieken inhoud, op den grondslag van eenheidsprijzen per M³, voor de verschillende bestanddeelen van het ontwerp op te maken.

Ontwerpen, die met de beschikbare bouwsom geen rekening houden, kunnen voor de bekroning niet in aanmerking komen.

Aan eene nauwgezette bewerking en duidelijke toelichting der plans — ook wat de constructie betreft — en aan eene juiste begrooting wordt te meer waarde gehecht, als het Bestuur zich voorstelt ten spoedigste tot de uitvoering van een degelijk project over te gaan.

Reeds met het oog op den kortgestelden termijn worden kostbare en bewerkelijke teekeningen niet verwacht.

V. VERDERE BEPALINGEN.

De gevraagde ontwerpen moeten bevatten:

De plattegronden der verschillende verdiepingen op de schaal van 1 : 200.

De hoofdgevels en de dwars- en lengtedoorsneden, die voor eene juiste voorstelling van het ontwerp vereischt zijn, op de schaal van 1 : 100.

De ontwerpen zijn anoniem en van een „motto" voorzien vóór 25 Maart in te zenden aan den heer Pické, Burgemeester te Noordwijk.

Een bijgevoegde, verzegelde brief met hetzelfde motto moet den naam en de woonplaats van den vervaardiger van het project bevatten, terwijl op het couvert tevens moet vermeld staan: het adres voor de terugzending der stukken en voor eventueele correspondentie met den ontwerper vóór de opening van het naambrietje.

Het beste project, d. i. het ontwerp dat, met inachtneming der omschreven voorwaarden, binnen de beschikbare bouwsom aan het voorgestelde doel het meest beantwoordt, wordt bekroond met eene premie van *f* 1000. Bovendien wordt eene tweede premie van *f* 300 en eene derde van *f* 200 uitgereikt.

De bekroonde ontwerpen blijven voor deze premiën eigendom der Maatschappij.

Alle ingekomen plans zullen na de bekroning volgens nadere bekendmaking worden tentoongesteld.

Voor de beoordeeling der ontwerpen zal zich het Bestuur der Maatschappij als deskundige doen bijstaan door prof. Gugel, te Delft.

Noordwijk, 1 Februari 1883.

Het Bestuur der Maatschappij.

Getrouw aan de belofte, in ons eerste nommer gedaan, om alles wat op prijsvragen betrekking heeft, uitvoerig te bespreken, deelen wij hieronder eenige beschouwingen mede, waartoe het lezen van bovenstaand programma ons aanleiding gaf.

Het programma is tamelijk volledig. Slechts betreuren wij het, dat van geen enkel voornaam lokaal afmetingen worden opgegeven. Daar ook van de grootte van het beschikbaar terrein niets bekend is, zal men waarschijnlijk nu ook weer zeer uiteenloopende oplossingen krijgen, waarbij er wellicht geene enkele is, zooals men begeert. Waarom niet b. v. van de groote muziek- en balzaal, restauratiezaal, eet- en conversatiezaal, biljart- en leeszaal bij benadering de grootte opgegeven? 't Ware eene geringe moeite geweest, en zou den ontwerpers van veel nut hebben kunnen zijn.

De nadere voorwaarden van inrichting en uitvoering bevatten veel goeds, doch stellen zeer hooge eischen, waaraan zeker niet beantwoord kan worden, zonder de gestelde som van *f* 150,000 aanmerkelijk te overschrijden. Nemen wij namelijk aan, dat het eigenlijke Kurhaus 40 M. lang, 20 M. breed en 15 M. hoog is, dan komen wij tot een kubieken inhoud van 12000 M³. Wil men nu eerlijk te werk gaan, dan dient men den prijs per M³ voor een dergelijk gebouw minstens op *f* 12 te stellen, en komt dan voor het Kurhaus alleen reeds op *f* 144,000, zoodat slechts *f* 6000 voor het Hotel beschikbaar blijft. Men kan nu natuurlijk de maten wel verminderen, maar wij betwijfelen of men, zelfs binnen de door ons opgegeven grenzen blijvende,

wel in een hoofdverdieping al de gevraagde lokaliteiten in 't Kurhaus kan bergen.

De wenken aangaande stijl enz. gegeven, zijn zeer goed, en het verheugt ons, te lezen, dat meer waarde gehecht zal worden aan goede verhouding, schoonheid en zuiverheid der détails, dan aan bijzonderen rijkdom of opschik.

Het verheugt ons, dat alle projecten, die met de bouwsom geen rekening houden, terzijde gelegd zullen worden. Dit is een zeer te prijzen billijkheidsmaatregel, doch zooals wij boven zeiden, achten wij de bouwsom te laag, zoodat er bij ons twijfel rijst of er wel veel ontwerpen zullen inkomen, die aangenomen kunnen worden, tenminste als de begrootingen met eerlijkheid worden opgemaakt.

Hoewel geen „bewerkelijke" teekeningen gevraagd worden, meenen wij dat toch de termijn van inlevering, zelfs voor het leveren van schetsen, te kort is. Het Bestuur schijnt dit ook in te zien, want „15 Maart" is in ons exemplaar van het programma reeds veranderd in „25 Maart", een verlenging dus van 10 dagen.

De uitgeloofde geldprijzen zijn flink, en zullen ongetwijfeld de deelneming eene talrijke doen zijn. Hoewel wij liever meer dan één persoon als technisch jurylid zagen optreden, is toch de naam van prof. Gugel ons een waarborg, dat de beoordeeling billijk zal zijn.

Er wordt in 't programma niet vermeld, of de eerstbekroonde inzender ook tevens de uitvoering zal besturen, wat toch gewenscht is. Het tentoonstellen der teekeningen zal den inzender kunnen doen oordeelen over de uitspraak van den technischen adviseur.

Ook deze prijsvraag is nog niet volmaakt, doch bevat veel goeds, zoodat wij mededinging ten zeerste durven aanbevelen, altijd, wanneer men kans ziet met de beschikbaar gestelde som toe te komen.

Met belangstelling zien wij den uitslag van dezen prijskamp tegemoet. *Red.*

INGEZONDEN.

Eindelijk is dan 't lang verbeide kindje ter wereld, ja deze reeds ingesprongen en zoodoende ook ingebakerd en wel tot mij gekomen.

Hoe had ik al lang gehoopt een jong ding vol bloeiende schoonheid mij tegemoet zien springen; welke voorstelling had ik mij al daar niet van gevormd en wat was mijne teleurstelling toen 't daar ontbaakerd en naakt als 't is voor mij zag liggen, de kracht ontbreekt mij u dat getrouw te schetsen; maar ijdel waren dus al mijne illusiën. Moest dat nu de welkomst in 't ingetreden jaar zijn? moest alles niet lachen van levenslust wanneer we een nieuw jaar intreden? want helaas voor wij 't einde bereikt hebben blijft er tijd te over voor sombere en doodsche gedachten? Kon dan niet alles groeien en bloeien door een overweldigende plantengroei? maar 't scheen van niet, wanneer we tenminste in plaats van een lachend, blozend kindje, een oud mannetje, dat nog wel uit een negentiental de uitverkorene was, ter wereld in zien gaan.

Moesten we dan voor onze motieven juist datgene nemen wat de natuur, als niet waardig tot haar te behooren, van zich afstoot; een dooden tak door den wind afgerukt is zeker geen gelukkig motief om ons aangenaam te stemmen.

Doch laat ik verder niet in beeldspraak doorgaan, want velen zullen zeker reeds lang begrijpen dat ik hier de kalender van A. et A. op 't oog heb.

Na een weinig aandachtige beschouwing zijn mij eenige bizonderheden opgevallen en wel deze:

Dat de ontwerpen sterk; ja ik zou haast zeggen te sterk geinspireerd is door een afbeelding uit:

Allerlei Zieraath afl. 8 bl. 46, fig. 2 en 4. 1881.

Dat de onderlinge verhouding der attributen als passer en driehoek veel te wenschen overlaat.

Dat de doode takken alias distels alles behalve gunstig geteekend zijn.

Dat alle mogelijke toespeling op de bouwkunst of andere kunstvakken (behalve de passer en driehoek) of ook merkwaardige feiten de vereeniging betrekking hebbende ontbreekt.

Door deze opmerkingen die ik mij veroorloofd heb te maken, hoop ik aan eeniger verlangen voldaan te hebben, omtrent 't bewuste papieren kindje.

Mijn doel was dus niet aanmerking te maken op de keuze van de jurij, waarvan ik niet anders verwachten kan dan dat zij de verdienstelijkste bekroonden.

Delft. H. J. J.

(*Stijl en punctuatie laten wij voor rekening van den inzender.* RED.)

Aan de Redactie van „De Opmerker."

In no. 1 van den achttienden jaargang van *De Opmerker* lezen wij: „Wij stellen onze kolommen open voor ieder die het een en ander te bespreken of mede te deelen heeft; ook tegenspraak zal ons welkom zijn."

Ons overtuigd houdende dat daarom ook deze regelen een plaats in *De Opmerker* zullen vinden, breng ik aan de Redactie bij voorbaat mijn warmsten dank.

(A. et A.) De Romaansche bouwkunst in de Rijnstreken is een artikel in no. 5 van *De Opmerker*, waarvan het opschrift meer belooft dan de inhoud geeft.

Zonder uitvoerig te willen worden, stippen wij aan:

dat de aanleg met drie koren, *niet alleen* te Keulen, te Roermond en te Noyon (in de laatste plaats met zeer geprononceerde afwijkingen) te vinden is, maar ook op andere plaatsen, als St.-Quirin te Neuss en de kerk te Hertogenrade (Rolduc);

dat latere middeleeuwsche bouwmeesters dezen vorm *wel* toegepast hebben, getuige de St.-Elizabetskerk te Marburg;

dat de Dom van Mainz *geen* drie koren bezit op de wijze der genoemde kerken;

dat *één* der voornaamste, zoo niet het schoonste, bouwwerk uit de Romaansche bouwperiode onbesproken blijft, namelijk de St.-Maria im Kapitol te Keulen. Of zou de reiziger, die ons zijne indrukken mededeelt, aan haar bestaan niet gedacht hebben; de kerk is daarbij voor een vreemdeling, die weinig tijd tot zijne beschikking heeft, niet dadelijk te vinden;

dat een weergalooze oppervlakkigheid den schrijver doet zeggen: „De kleur, waarin St.-Martin geschilderd is, is niet passend." De rijke polychromie (niet de kleur), waarin St.-Martin geschilderd is, is schoon, wordt door meesters gewaardeerd en is in den stijl. Wat niet passend is, dat is als iemand zonder zaakkennis het werk van meesters durft verkleinen; wil men hun werk beoordeelen, men oordeele op goede gronden, maar men morse niet op onbezonnen wijze met inkt. Deze oppervlakkigheid, waaraan zich ook dikwerf verslaggevers van tentoonstellingen schuldig maken is, wanneer ze het werk van meesters bespreekt, ergerlijk voor een ieder, die gaarne den meesters in de kunst de welverdiende hulde toekent;

ten slotte hebben de bijgevoegde schetsen den schijn van kopieën te zijn naar teekeningen en photographieën, terwijl zij zich juist niet kenmerken door correctheid, veel minder nog door karakter.

Hopen wij, dat bij eene volgende gelegenheid de reiziger meer tijd zal besteden aan het bestudeeren van een onderwerp, hetwelk hij belangrijk genoeg acht om het een plaats in *De Opmerker* te geven. Één kerk wat grondiger behandeld, zal belangrijker artikel zijn dan het opnoemen van 20 kerken. Het laatste kan men in elk gewoon bouwkundig handboek vinden.

Wij hebben de eer te zijn, waarde Redactie, met de meeste hoogachting

Amsterdam *Uw dw. dienaar*
18-13-II-83. TH. GABRIEL.

Het spijt mij, dat mijn artikel den heer Gabriel niet bevredigd heeft. Ik troost mij echter met de gedachte „Allen gefallen ist schwer, drum mach es nur Wenigen recht."

In antwoord op 's heeren G's opmerkingen het volgende:

In zake St.-Elizabet te Marburg heeft hij gelijk, doch dit is ook het eenige voorbeeld, dat de Duitsche Gothiek oplevert.

De westzijde van den Dom te Mainz heeft de heer G. nimmer gezien, anders zou hij den daar gevolgden aanleg gekend hebben.

St.-Maria im Kapitol heb ik niet kunnen bestudeeren, daar mijn tijd te beperkt was.

De heer G. moge de kerk St.-Martin te Keulen passend versierd vinden, ik vind zulks niet. Bedoelt hij ook misschien St.-Martin te Mainz? Dan ben ik het met hem eens.

Dat de schetsen den heer G. niet bevredigen, doet mij leed. Hij zal ons door de toezending van een blad met schetsen zijne hand ten zeerste verplichten. Ook studiën over bouwwerken nemen wij gaarne op, doch met het oog op den uitgebreiden kring van lezers, meenen wij dat ze niet al te diepzinnig en uitvoerig behooren te zijn. *W.*

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij den algemeenen dienst van het stoomwezen in Nederlandsch Oost-Indië kan een ingenieur derde klasse geplaatst worden.

Nadere bijzonderheden omtrent het solliciteeren en de bezoldiging komen in de *Staatscourant* voor.

— In de *Staatscourant* wordt bekendgemaakt, dat volgens mededeeling van de Oostenrijksche Regeering, van 1 Augustus tot 31 October 1883 te Weenen eene internationale tentoonstelling van electriciteit zal gehouden worden; dat de aanvragen om toelating vóór 1 Maart 1883 bij het Comité dier tentoonstelling (Wallfischgasse 9, te Weenen) moeten zijn ingekomen, en dat tot het bekomen van inlichtingen en van de noodige gedrukte formulieren belanghebbenden worden verwezen naar de consulaten van Oostenrijk-Hongarije hiertelande.

BENOEMINGEN.

Door Z. M. zijn met 15 Februari bevorderd: tot hoofdopzichter bij de landsgebouwen L. Faber, thans opzichter; tot opzichter bij de landsgebouwen J. W. van Oort, thans buitengewoon opzichter.

LEIDEN. De heer Adr. J. van Achterberg, architect te Utrecht, is benoemd tot directeur der ambachtsschool alhier.

ZAANDAM. Tot directeur der Gemeentereiniging, alhier, is benoemd de heer J. J. F. H. van Stock, te Nieuwer-Amstel.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING UTRECHT.

Vergadering van 9 Februari 1883.

Na goedkeuring en vaststelling der notulen van de vorige vergadering wordt door het lid A. D. G. ten Doesschate de vraag ingeleid:

„Welke afdoende middelen zijn aan te wenden tegen het doorslaan van muren en de inwatering van gedeelten muur onder raamdorpels en deksteenen?"

De oorzaken, die tot inwatering van een muur bijdragen, moeten volgens spreker gezocht worden in het gehalte en de verwerking der metselspecie, maar in hoofdzaak in de zorgeloosheid, waarmede gemetseld wordt.

Het grootste kwaad schuilt in den tegenwoordigen speculatie- en snelbouw; want hoe weinig wordt, daargelaten de deugdelijkheid der materialen, aan een goede bewerking gedacht? De steenen moeten zoogenaamd „vol en zat" in de specie gewreven, en vooral niet, zooals bijna steeds gebeurt, vastgeklopt worden; tevens wordt meestentijds niet genoegzaam gelet op het goed naar buiten afwaterend werken van de verschillende lagen; ook de gebrekkige constructie der raamdorpels, cordonbanden of over het algemeen van de naar buiten uitstekende deelen van den muur, is meestal de oorzaak van inwatering. Men zorge daarvoor, dat de onderkant ruste op een eenigszins afwaterend vlak, maar ook, dat de dorpel of band een goed, van een flink waterhol voorzien, overstekend gedeelte buiten den muur hebbe en gelegd worde in een bed van uitmuntende specie, bij voorkeur een mengsel van portlandcement en zand.

Omtrent de aan te wenden middelen om dien vicieusen toestand te verbeteren, meende spreker dat in de meeste gevallen afdoende maatregelen niet meer mogelijk zijn; men kan door verwijdering der verwaterde specie en goede zuivering van het muurwerk en het weder met deugdzame specie opnieuw voegen van de verwaterde gedeelten van den muur daaraan tegemoet komen, terwijl ook het meermalen oliën van gevels met een mengsel van gelijke deelen gekookte en ongekookte lijnolie, veel goed kan doen, omdat de poriën der steen daarmede verzadigd en gesloten worden.

Ziet men geen bezwaar om het karakter van een gemetselden muur te laten varen, dan is het bepleisteren daarvan met portlandcement en het oververven daarna ook als middel aan te wenden, evenals het bestrijken van den muur met koolteer. Ontstaat de inwatering onder de dorpels of banden, dan komt het aanbrengen van een strookje hoeklood, onder den dorpel of de banden met een afhangend einde tegen den gevel ter breedte van ± 10 centimeter, spreker raadzaam voor.

De oorzaken van het kwaad: zuinigheid in de keuze der materialen, onachtzaamheid in de bewerking en gebrekkige constructie, moeten echter bij den bouw worden voorkomen.

Andere leden wenschten silicaat toegepast te zien; ook werd het denkbeeld aangegeven, om het waterhol niet onder, maar bovenop het vlak van den dorpel aan te brengen: over 't algemeen was men het echter met sprekers conclusie eens — „dat men om de in de vraag vermelde kwaal afdoende te keeren, zorge voor gebruik van goede materialen, deugdelijke, zorgvuldige behandeling en goede constructie der banden en naar buiten uitstekende deelen van het gebouw."

Daarna was aan de orde de behandeling der vraag:

„Het gebruik van holle steen neemt in de laatste tijden zeer toe — wat leert de ondervinding dienaangaande, bevordert het de reinheid en wat valt op te merken aangaande de kosten; verdienen zij de voorkeur boven dikke massieve muren?"

De beantwoording daarvan had het lid H. Kramer op zich genomen.

Holle steenen, zegt spreker, bezitten de eigenschappen:

1e dat zij den binnenwand beveiligen tegen de vochtigheid, waaraan de buitenwand is blootgesteld;

2e dat de temperatuur aan den buitenwand weinig of geen invloed heeft op die van den binnenwand;

3e dat zij voor het geluid weinig doordringbaar zijn;

4e dat zij de reinheid vooral in woonhuizen bevorderen, omdat daar, waar behangselpapier moet worden aangebracht, de behangsellatten en het linnen kunnen vervallen en het papier op den vlak bepleisterden wand kan worden geplakt;

5e dat zij, bij een gelijke dikte, minder zwaarte hebben dan gewone metselsteen.

De naar het zuiden, zuidwesten, westen en noordwesten gekeerde buitenmuren ondervinden, voornamelijk in 't voor- en najaar, den nadeeligen invloed van de slagregens en de buitenmuurvlakken worden daardoor voortdurend te veel bevochtigd. Vele middelen ter voorkoming daarvan zijn aangewend; daaronder behooren bepleistering met portlandcement, het oliën der buitenwanden en andere middelen. Daargelaten, dat deze toepassing niet steeds het gewenschte gevolg heeft, worden ook de eischen, gesteld aan eene voor de gezondheid geschikte woning, hierdoor benadeeld, want door al deze middelen gaat de natuurlijke ventilatie verloren.

Ter verkrijging van de zoo weldadige wisseling der lucht, met tevens drogen binnenwand, was en is nog heden het aanwenden van zoogenaamde spouwmuren gebruikelijk; met oordeel toegepast, kan door gebruik van holle steen als achterlagen, hetzelfde doel worden bereikt en vervangt de holle steen in dit opzicht den spouwmuur.

Het voordeel in 't gebruik van holle steen voor binnenmuren is volgens spreker daarin gelegen, dat het doordringen van 't geluid wordt tegengegaan, de reinheid bevorderd, en men bij een grond van twijfelachtige vastheid niet die voorzorgen behoeft inacht te nemen, die bij massieve muren vereischt worden. Ook de kosten kunnen de toepassing van de holle steen niet in den weg staan, omdat die met de prijzen van de waalsteen vrijwel overeenkomen.

Aan de fabriek van de firma Cremer & Co. te Bolsward worden thans driegaats holle steenen gefabriceerd, die *f* 16.— per mille kosten en overeenkomen met de afmetingen van de waalsteen. Wat het weerstandsvermogen van die steen betreft, kunnen ze voor balkdragende muren zeer goed worden gebruikt.

In de maand November is, vanwege het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, een onderzoek naar het weerstandsvermogen ingesteld; het resultaat daarvan zal zeker in een rapport wel ter kennis van belangstellenden worden gebracht.

„Over 't algemeen, verdient", volgens sprekers conclusie, „het gebruik van holle steen, zoowel uit een technisch als financieel oogpunt, aanbeveling voor binnenmuren van woonhuizen en gestichten of dergelijke gebouwen, voor achterlagen van buitenmuren alsook voor de bekleeding van kelders bij boerderijen en fabrieken."

Door verschillende leden wordt het gebruik van holle steenen nader besproken en toegelicht, terwijl door den Voorzitter wordt gewezen op eene in Duitschland gevolgde wijze van verbinding van spouwmuren naar aanleiding van eene in de *Deutsche Bauzeitung* van 26 Januari 1883 aanbevolen constructie, door den architect J. Schmölcke te Holzminden.

Na eene korte pauze, werd het woord gegeven aan het lid A. T. van Wijngaarden Jr., die in korte trekken wees op de belemmerende bepaling van art. 52 der Wet van de Maatschappij, ten opzichte van de ontwikkeling der Afdeeling. Volgens zijn gevoelen zou deze Afdeeling een veel grooter aantal leden tellen, indien de bepaling niet bestond, dat men om lid van eene Afdeeling te zijn, ook lid der Maatschappij moet wezen; — hij stelt daarom voor, dat door deze Afdeeling alléén of in vereeniging met meerdere Afdeelingen pogingen worden aangewend, om dat artikel der Wet hetzij te wijzigen of geheel te doen vervallen.

Dit voorstel werd door 't meerendeel der aanwezige leden ondersteund, en na breedvoerige discussie, op voorstel van het lid Kramer besloten, den heer Van Wijngaarden uit te noodigen, zijn voorstel schriftelijk en duidelijk uiteen te zetten, daarvan een aantal exemplaren te doen drukken en allen leden der Afdeeling ter kennisneming een exemplaar toe te zenden en de behandeling te verdagen tot eene volgende vergadering.

Nadat de Voorzitter de sprekers voor hunne mededeelingen had dankgezegd, werd de vergadering gesloten.

AFDEELING 'S-GRAVENHAGE.

Vergadering van 15 *Februari* 1883.

Onder de ingezonden stukken wordt een schrijven medegedeeld van den heer G. J. Morre, waarbij die heer verklaart zijne benoeming als bestuurslid aan te nemen.

De heer C. Vlaanderen, daartoe door den Voorzitter uitgenoodigd, geeft een zeer uitvoerig overzicht van: de *vernieuwingen van spoorwegbruggen*. Spreker wijst op de eigenaardige bezwaren welke aan dit werk verbonden zijn, bij de verplichting het vervoer evenals gewoonlijk geregeld te doen plaats hebben.

De voorzorgen daarvoor te nemen, maar ook de moeilijkheden daaraan verbonden, werden in alle bijzonderheden behandeld; de constructie en de bewerking even uitvoerig als duidelijk medegedeeld. Verder wees spreker op het maken van beweegbare hulpbruggen, om ten laatste meer bepaald stil te staan bij de brug te Schiedam, waarvoor een pontonbrug werd gekozen.

Bij den aanleg toch van den spoorweg naar den Hoek van Holland, zal deze overgang verlegd worden en moest die brug dus als tijdelijk worden ingericht.

Door de noodige teekeningenop gehelderd gaf die voordracht algemeen genoegen.

Daarop volgden eenige nuttige wenken omtrent *het verkrijgen van deugdzaam metselwerk* door den heer G. J. Morre, genomen uit een oud boekske en door spreker aangevuld met eenige voorschriften uit eigen ervaring geput.

Naar aanleiding van het adres, door het Bestuur der Maatschappij ingezonden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarbij gewezen is op de verderflijkheid van de thans gevolgde richting op den bloei der Nederlandsche Bouwkunst, werd door een der leden de wenschelijkheid betoogd die zaak, reeds elders behandeld, ook hier aan de orde te stellen.

Men bedoelt daarbij niet een adres van adhesie te zenden aan het Bestuur der Maatschappij, doch alleen de zaak te bespreken.

Een zeer lange discussie volgde daarop, waarbij verscheidene leden het woord voerden en men zich ten laatste met over groote meerderheid van stemmen vóór het adres van het Bestuur der Maatschappij verklaarde.

VARIA.

Electrisch verliehte danseressen. Het ballet van het *Princess Theatre*, te Manchester, dat zes-en-twintig danseressen telt, is dezer dagen voorzien geworden van de kleine Swanlamp. Elke dame draagt zulk een lamp in een kleine bloem op het hoofd en aan haar zijde een kleine batterij, die anderhalf oud pond weegt. §

De *Leeds Mercury* bericht: Men heeft een ontdekking van gewicht gedaan in de Elm-mijn, Buckley, Flintshire. Terwijl eenige werklieden bezig waren met het maken van een waterleiding, stieten zij op een bron delfstoffelijke olie. Zij trachtten van de vloeistof partij te trekken en bevonden, dat zij een schitterend licht gaf en minder rook voortbracht dan de meeste andere oliën. Een volgenden dag werd op hetzelfde peil een andere dergelijke bron ontdekt. De opbrengst is niet overvloedig, maar voldoende om de verwachting te koesteren, dat er een nieuwe tak van nijverheid zal ontluiken in Noordelijk Wallis. †

VARIA.

IETS OVER HOUTVOORRAAD.

De *Reichsanzeiger* maakt eene statistiek openbaar, betreffende de bosschen in Duitschland.

Deze bosschen beslaan eene oppervlakte van 8,124,521 hektare, waarvan 57.2 % aan particulieren, 29.4 % aan den Staat, 11.9 % aan verschillende gemeenten en 1.5 % aan bijzondere of weldadige instellingen toebehooren. De jaarlijksche opbrengst der bosschen in het Duitsche Rijk bedraagt gemiddeld 3.01 vaam per hektare, makende voor bovengenoemde oppervlakte een totaal van 24,454,808 vaam.

De jaarlijksche bruto opbrengst wordt geraamd op 154,563,325 mark en de netto opbrengst op 70,801,951 mark.

Sedert eenigen tijd wordt jaarlijks eene som van 1,050,000 mark besteed voor den aankoop van bosschen door den Staat.

Van de totale oppervlakte der aan den Staat toebehoorende bosschen is 96.1 % te beschouwen als opgaand of hoogstammig hout. Hiervan zijn 61.7 % pijnboomen, 17 % beuken, 12 % dennen, 5.5 % eiken en 3.8 % elzen en berken.

De ouderdom der opgaande boomen wordt aangenomen te zijn als volgt:

12 %	meer	dan	100	jaren.	
13 „	van	81	tot 100	„	
15 „	„	61	„ 80	„	
18 „	„	41	„ 60	„	
20 „	„	21	„ 40	„	en
22 „	„	1	„ 20	„	

ADVERTENTIEN.

Rotterdamsche Diergaarde.

Het BESTUUR is voornemens op den 1en **Maart 1883 aan te besteden:**

Het bouwen van een Gebouw voor Vogels op een aan te wijzen terrein in de Diergaarde.

Aanwijzing in Loco den 20 Februarij des morgens te 11 uren, ingang aan de Kruiskade.

Bestek en voorwaarden te bekomen bij de portiers der Diergaarde, tegen betaling van 25 cents.

De teekeningen liggen ter inzage in de Bestuurskamer der Diergaarde.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag 26 Februari 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving, in dertien perceelen, doen **aanbesteden:**

A. **Het leveren van Vijlen, Spijkers, Steenkolen, IJzerkramerijen, bereide en onbereide Verfwaren, Touwwerk, Schoonmaakgereedschappen, Zink, Koper, Koper- en IJzerdraad, Kalfaatwerk, Emmers en Putsen, Bezems, Manden, Poetskatoen, Kurkenzakken, Strookdweilen, Kalk, Cement, Witzand, Blauwe Steenen; ten dienste der Gemeentewerken, onder beheer van den Wethouder belast met de Publieke Werken der Gemeente Amsterdam, gedurende de jaren 1883, 1884 en 1885.**

In acht perceelen.

B. **Het leveren van bezaagde en onbezaagde Eiken, Grenen, Vuren en Dennen Houtwaren, Teer, Pik en Smeedijzer; ten dienste der Gemeentewerken, onder beheer van den Wethouder belast met de publieke Werken der Gemeente Amsterdam, gedurende het jaar 1883.**

C. **Het vergrooten van de Wachtkamer bij de Collegezaal in den Hortus Botanicus.**

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 0.50 voor de sub *A*, *f* 0.25 voor de sub *B* en *f* 1 voor de sub *C* (met Teekening) genoemden.

Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Architect, op het Stadhuis, Kamer No. 101, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
13 Februari 1883. *De Secretaris.*
DE NEUFVILLE.

Door het eindigen der werkzaamheden, biedt zich aan een

ervaren Opzichter,

tegen overeen te komen salaris.

Brieven *franco* onder Letter XA, Bureau van *De Opmerker*, te *Arnhem*.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-Gravenhage* zullen op **Maandag 26 Februari 1883**, des namiddags ten één ure, in het Raadhuis **aanbesteden:**

Het leveren van gegoten ijzeren buizen, hulpstukken enz., ten behoeve van de duinwaterleiding te 's-Gravenhage.

De voorwaarden zijn, tegen betaling van *f* 0.10, verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie 3e afdeeling Nieuwstraat 30, alwaar de inschrijvingsbiljetten moeten bezorgd worden, uiterlijk ten 12 ure des middags van den dag der aanbesteding.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 7 Maart 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar aan te besteden:

Het maken van nieuwe toegangswegen bij de Kleine Draaisteeg, de Verbreeding der Gelderschekade en den Onderbouw der Nieuwe Jan Kuitenbrug te Rotterdam.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 1.— verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing zal plaats hebben op *Donderdag* den 1 *Maart* 1883, des voormiddags ten 11 ure, aan het Timmerhuis voormeld.

Het Gemeentebestuur van ZUTPHEN, vraagt **prijsopgave** voor de levering van:

A. beste dubbel verglaasde, hard gebakken, Engelsche RIOOLBUIZEN, vervaardigd van vuurklei, en wel:

150 M. wijd inwendig **30** centimeter.
100 » » » **25** »
50 » » » **20** »

de buizen te leveren **vrachtvrij** op den wal, de helft binnen 2 maanden, de overigen binnen 3 maanden na de bestelling.

B. 150.000 beste harde eenigzins getrokken STRAATKLINKERTS,

te leveren in partijen van 25 à 40 mille **vrachtvrij** op den wal binnen 3 weken na de bestelling van iedere partij.

C. 10 gegoten ijzeren STRAATSYPHONS, volgens aanwezig model, waarvan 5 met gesmeed ijzeren roosters, en 5 met gegoten deksels,

vrachtvrij te leveren binnen 6 weken na de bestelling.

De **billetten** (van de buizen en straatsteen met bijvoeging van een monster) **vrachtvrij** te zenden aan het bureau van den Gemeente-Architect F. H. VAN ETTEGER, vóór **Vrijdag** 23 Februarij e. k., 's middags **12 ure.**

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 20 Februari 1883**, des namiddags ten één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te 's Gravenhage, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

a. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis nabij 's Gravenhage. — Begrooting der kosten *f* 527.000; en**

b. **Het bouwen van eene Cellulaire Gevangenis te Breda. — Begrooting der kosten *f* 575.187.**

De bestekken, de teekeningen en de detailteekeningen liggen ter inzage te 's Gravenhage, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Bestekken en teekeningen zijn voorts op *franco* aanvrage, tegen betaling van *f* 15 voor elk bestek, te bekomen aan het Ministerie van Justitie, bij de Opzichters P. VAN DE ERVE te *Breda*, J. M. NABBE te *'s Hertogenbosch*, en bij de Hoofdopzichters C. BLOK te *Arnhem*, P. KREBER te *Utrecht*, W. C. PEETERS te *Amsterdam*, G. J. VAN DER GOES te *Rotterdam*, en J. VAN ASPEREN te *Groningen*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal gegeven worden te *'s Gravenhage* op Woensdag den 14 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken; dit terrein is gelegen aan den klinkerweg naar den watertoren aan de grensscheiding tusschen de gemeenten *'s Gravenhage* en *Wassenaar*; en te *Breda* op Donderdag den 15 Februari 1883, des namiddags ten 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken, gelegen ten Noorden: aan de te verlengen Sophiastraat, en ten Zuiden aan het exercitieveld van het Departement van Oorlog.

Voor elk gebouw moet een **AFZONDERLIJK** *biljet worden aangeboden.*

's Gravenhage, 27 Januari 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

OPLEIDING VAN JONGELINGEN.

De aandacht wordt gevestigd op de **voorwaarden** tot **opleiding van jongelingen** voor het **kader** der **Genietroepen** in *Nederlandsch-Indië*, omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 28/29 *Januari* 1883, waarvan afdrukken **kosteloos** zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

HET ORGEL

staande in de kerk der Broedergemeente te *ZEIST*, met **toebehooren** en fraaie zeer solied bewerkte **kast**, stijl LOUIS XV, 4.42 M. bij 1.92, hoog 4.50 — 18 stemmen

te koop tegen verminderden prijs.

Op spoedige aanvraag, nadere inlichtingen te bekomen bij den Heer J. LEDOUX, te *Zeist*.

Aan de **Stoomsteen- en Pannenfabriek** van DERICKS EN GELDENS te *Druten* kunnen geplaatst worden een bekwame **MACHINIST**, tevens **Vuur-** en **Bankwerker** en een **WERKMEESTER** in **Terracotta** en **Verglaaswerk.**

In voorraad **VERGLAASDE, BLAUWE** en **ROODE Boulet Kruispannen, Vorsten, Kepers, Gevelbanden, Dakkammen, Fleurons, Eindstukken; Mozaïk-** en andere **Tegels**; de meest courante soorten **Profielsteenen, Gevelsteenen,** alsmede drie- en viergaats holle **Steenen.**

Incourante **Profielsteenen, Aanzet-** en **Sluitblokken**, geel, groen, zwart, bruin verglaasde **Koppen** worden spoedig vervaardigd.

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag 24 Februari 1883** zal door de Heeren DE PESTERS KOOIJ & C°. te *Amsterdam* in massa worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een KANTOORGEBOUW met Woning en verdere werken in verband met de bestaande Gebouwen van de Beijersch Bierbrouwerij „de Amstel" te Amsterdam.

Bestekken zijn à *f* 1.50 per exemplaar van af Zaterdag 17 Februari te verkrijgen ter Handelsdrukkerij C. A. SPIN & ZOON *Amsterdam*.

De teekeningen liggen ter inzage ten kantore der Brouwerij alle werkdagen van 10 tot 3 uur.

Aanwijzing in loco op **Woensdag 21 Februari a. s.** des voormiddags te 11 uur.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect G. B. SALM,
te *Amsterdam*.

ISOLEERMASSE

VAN

Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)

De goedkoopste en meest solide Metselsteen.

Generaal-Agent voor Nederland

S. L. DE BEER,
Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.OZN., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructien.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

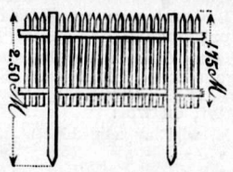

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS**, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap
A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

1°. dat nog als Buitenleden zijn toegetreden de heeren: J. Leeuwenburgh, te Apeldoorn; J. V. Lankelma, te Velp; O. S. Knottnerus, te Leiden; G. Bakkers, te Rotterdam; H. S. Keuls, te Hilversum; W. J. J. Bruinsma, te Rotterdam; W. C. Mulder, te Leiden;

2°. dat de heer Henri Evers de benoeming tot correspondeerend Lid voor Weenen welwillend heeft aanvaard;

3°. dat als gewone leden zijn voorgesteld de heeren: Joh. Fransen, beeldhouwer en S. B. Gelders, beiden te Amsterdam en dat hunne ballotage zal plaats hebben op 7 Maart a. s.;

4°. dat de Commissie van beoordeeling over de prijsvragen 1881—82, bestaande uit de heeren H. Molemans, G. B. Salm en W. Springer, de navolgende bekroningen heeft toegekend:

a. voor de prijsvraag van: Een koorbank in een R. K. Kerk in Italiaanschen Renaissance-stijl uitgevoerd, aan het ontwerp ingezonden onder het motto „Pio Nono"; vervaardiger de heer J. Olthuis, te Amsterdam en eene eervolle vermelding aan den heer A. W. Weissman, te Amsterdam;

b. voor die van: Een betimmerd plafond voor een eetzaal, eene eervolle vermelding aan den heer H. J. Jesse, te Delft;

c. voor die van: Een grafmonument voor een architect, aan het ontwerp ingezonden onder het motto „Es musz doch ruhig sein" enz.; vervaardiger de heer A. W. Weissman, te Amsterdam;

d. voor die van: Een ingang voor een tentoonstelling, aan het ontwerp ingezonden onder het motto „Maar 25!"; vervaardiger de heer H. J. Jesse, te Delft;

5°. dat de Commissie van beoordeeling over de buitengewone prijsvraag voor een schoorsteenmantel, bestaande uit de heeren A. C. Bleijs en B. de Greef Jr. te Amsterdam en de heer F. J. Nieuwenhuis te Utrecht, aan de ontwerpen ingezonden onder de motto's „Loon naar werken" en „Oranje-Nassau" prijs en premie hebben toegekend.

Als vervaardigers hebben zich bekend gemaakt respectievelijk de heeren P. J. Houtzagers, te Utrecht en G. W. Vixseboxse, te Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

IETS OVER CERAMIEK,

door G. VAN ARKEL.

Het vervaardigen van allerlei voorwerpen van aardewerk was voorzeker een der eerste industrieën, die door den mensch uitgeoefend werden. In China werd, volgens de Chineesche geschiedschrijvers, de pottenbakkerskunst in het jaar 2698 vóór Christus uitgevonden. Wat hiervan waar is, durven wij niet beslissen, doch het is zeker, dat reeds in de oudste tijden de pottenbakkerskunst een hoogen trap van bloei bereikte. Reeds Homerus en de Bijbel spreken van de pottenbakkersschijf, terwijl men op sommige Egyptische monumenten volledige pottenbakkerswerkplaatsen afgebeeld vindt. In Griekenland werden reeds 8 eeuwen vóór Christus aarden vaten voor huiselijk gebruik vervaardigd, en weldra ontwikkelde zich daar ook de kunst, om smaakvolle sieraden te fabriceeren, die door den handel wijd en zijd verspreid werden. Eeredienst en beschaving maakten, dat men er steeds naar streefde die vaten zoo sierlijk mogelijk te maken, en op deze wijze bereikte de ceramiek in Griekenland, vooral in de 4e en 5e eeuw vóór Christus, een tijdperk van ongemeenen bloei.

Bij de Romeinen heeft het denkbeeld, de pottenbakkerij tot eene schoone kunst te verheffen, door het beschilderen der vaten enz., nooit op den voorgrond gestaan, doch reeds ten tijde van Numa Pompilius waren de pottenbakkers te Rome zeer geacht, en Plinius vermeldt, dat de producten van Tralles in Lydië, Erythea in Ionie, Adria in Boven-Italië en Regium in Beneden-Italië, in hoog aanzien waren, en de kruiken met ooren van Cos waren zoo gezocht, dat patriciërs, die zich bemind wilden maken, ze den plebejers ten geschenke gaven. Het landschap Etrurië, het tegenwoordige Toskane, was langen tijd om zijn potbakkerijen bekend, en de Etrurische vazen worden om hare smaakvolle en edele vormen en onberispelijke afwerking nog met hooge prijzen betaald.

De grondstof, waaruit deze pronkstukken der oud-

heid bestonden, was niets dan gewone, sterk ijzerhoudende klei, zoodat hunne grondkleur altijd roodbruin is. Door een zwart glazuur kon men op dien roodbruinen fond dan figuren aanbrengen, of wel ze bruin op een zwarten grond laten.

In de eerste eeuwen van onze jaartelling geraakte de ceramiek in diep verval, en eerst toen de Mooren Spanje hadden veroverd, begon zij te herleven. De vaatwerken der Mooren bestaan uit dezelfde grondstof als die der ouden, doch terwijl de laatsten steeds dof waren, brachten de Mooren een glanzig tinhoudend glazuur aan. Zij muntten vooral uit in het vervaardigen van tegels (*azulejos*), waarmede de gebouwen bezet werden, en die men nog zeer schoon in het Alhambra te Granada aantreft. Op het witte glazuur zijn de teekeningen *en relief* in kleuren aangebracht.

Na de verdrijving der Mooren uit Spanje is de ceramiek in dat land langzamerhand weder achteruitgegaan. De Mooren hadden ook fabrieken op Majorca, en de Italianen, die van daar veel aardewerk invoerden, noemden daarom alwat verglaasde gebakken aarde was *Majolica*.

Spoedig trachtten ook de Italianen *majolica's* te maken, en dit gelukte hun zoo goed, dat de Italiaansche *majolica's* wereldberoemd werden. Vooral Luca della Robbia (1400—1482) is als vervaardiger van *majolica's* bekend. Zijn talrijke beelden, die tot versiering van allerlei gebouwen dienen, hebben totnutoe een frischheid en glans, alsof zij pas uit de handen des meesters kwamen. De figuren zijn meest *en haut relief*, nu eens op een blauwen, dan weer op een groenen grond. Het glazuur bevat hoofdzakelijk tinoxyde, terwijl de grondstof niets dan gewoon mergelleem is.

Ten tijde van Della Robbia bloeiden ook de fabrieken van Faenza in Umbrië, doch haar product was zeer verschillend van het zijne en werd *Fayence* genoemd. De *majolica's* hebben een ondoorzichtig glazuur, terwijl bij de *fayences* de ondergrond door het glazuur heen schemert.

Toen in de zeventiende eeuw het porselein in Italië bekend werd, geraakten de inlandsche fabrieken in verval, daar de mode de voorkeur gaf aan het fabrikaat der Chineezen.

In Frankrijk zijn het vooral de *fayences* van Bernard de Palissy (1510—1589), die door kunstminnaars op hoogen prijs gesteld worden. Palissy vatte de manier van Della Robbia weder op, en hoewel het hem niet gelukte het glazuur der *majolica's* na te bootsen, wist hij toch aan zijn producten zulke schoone vormen te geven, dat ze terecht beroemd zijn. Ook in Frankrijk werd de fayence in de zeventiende eeuw door het porselein verdrongen.

In Engeland maakte men tot de achttiende eeuw niets dan tamelijk grof aardewerk van een zeer geringe kunstwaarde. Eerst Wedgwood bracht in dien toestand verbetering, daar hij de schoone vormen der oudheid tot voorbeeld nam, en beroemde kunstenaars, als Flaxman, met de beschildering belastte. Sedert dien tijd heeft Engeland's rustelooze nijverheid, behalve de geëmailleerde *fayences*, tal van fabrikaten het leven geschonken, die het mij moeilijk zou vallen, allen op te noemen, maar die allen tot twee hoofdsoorten teruggebracht kunnen worden, n.l. de fijnere *fayence* en het zoogenaamd steengoed.

Duitschland had reeds zeer vroeg fabrieken van aardewerk. Vooral de Neurenbergsche producten zijn zeer fraai, en talrijk zijn nog de zoogenaamde „porseleinen kachels" uit de zestiende eeuw, die keurig beschilderd zijn. Ook Danzig, Lubeck, Wismar en Luneburg hadden bekende plateelbakkerijen. Het Duitsche steengoed werd meestal aan den Rijn gefabriceerd: vandaar de naam „Keulsche potten", waaronder het bij ons te lande bekend is. Het email wordt hier verkregen door gewoon keukenzout, en is doorschijnend. De grijze kannen, met blauwe ornementen, zijn te goed bekend, dan dat ik er een beschrijving van behoef te geven. Op dezelfde wijze als het Duitsche steengoed werden ook bij ons te lande de zoogenaamde Jacobakannetjes gemaakt.

Wij zijn nu gekomen tot ons nationaal fabrikaat en zullen ten slotte het „oud-Delftsch" behandelen, dat door de liefhebbers zoozeer op prijs wordt gesteld. Wie er interessante bijzonderheden van wil weten, leze het werk van Henri Havard, *La fayence de Delft*, waarin veel wetenswaardigs te vinden is. Een der vroegste Delftsche plateelbakkers was Herman Pietersz. Hij begon met gewone verglaasde gele tegels te leveren, en toen zijn debiet zich meer en meer uitbreidde, lei hij zich ook op het versieren ervan toe. In het eerste vierde gedeelte der zeventiende eeuw werd zijn voorbeeld door velen nagevolgd, zoodat er omstreeks 1630 te Delft reeds een plateelbakkersgild bestond, dat zich bij het St.-Lucasgilde aansloot. Tot 1660 nam de industrie echter geen hooge vlucht, doch daarna bereikte zij haar hoogsten trap van bloei. Henri Havard geeft een lijst van 763 plateelbakkers, in het gild opgenomen, en die dus allen bekwame werklieden moeten zijn geweest.

Een der beroemdste plateelschilders was Abraham de Koogt, die oorspronkelijk kunstschilder was. Hij schafte zich een oven aan, om meer geld te kunnen verdienen, dan zijn penseel hem opbracht, en dit gelukte hem ook. Nog zijn bekend Ter Himpelen, Aelbrecht de Keyzer, Adriaen Pynacker en anderen.

In het laatst der vorige eeuw, toen het porselein en het aardewerk van Wedgwood in de mode kwam, gingen de Delftsche plateelbakkerijen bijna allen te niet, en de enkelen, die in het begin dezer eeuw nog bestonden, leverden niets dan zeer alledaagsche voorwerpen. In 1850 was er nog slechts ééne overig.

Ik stel mij voor, in een volgend opstel de herleving der Delftsche plateelbakkerij en de techniek van de pottenbakkerskunst eenigszins uitvoerig te bespreken.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 21 *Februari* 1883.

Daar de Voorzitter verhinderd is, ter vergadering te verschijnen, opent de Vice-Voorzitter de bijeenkomst, en roept een woord van welkom toe aan de honoraire leden, de heeren H. Molemans en G. B. Salm, die tegenwoordig zijn.

De notulen worden gelezen en goedgekeurd, en nadat mededeeling is gedaan van de ingekomen stukken, wordt het woord gegeven aan den heer Molemans, die namens zijne medebeoordeelaren, de heeren G. B. Salm en W. Springer, het rapport van beoordeeling voor de prijsvragen 1881—82 voorleest. Dit rapport, dat in allen deele voldoet aan de door ons in 't eerste nommer geuite wenschen en dat dan ook de algemeene goedkeuring wegdroeg, zal in een der eerstvolgende nommers van ons orgaan worden opgenomen.

Voor de 1e prijsvraag: „Een koorbank in een R. K. kerk in Italiaanschen Renaissance-stijl", is bekroond het ontwerp „Pio Nono", vervaardiger de heer J. Olthuis.

Het ontwerp „Cara Mia", vervaardiger de heer A. W. Weissman, is eervol vermeld.

Voor de 2e prijsvraag: „Een betimmerd plafond voor een eetzaal", werd geene bekroning toegekend, doch het ontwerp „Mahlzeit", van den heer H. J. Jesse te Delft, werd eervol vermeld.

Voor de 3e prijsvraag: „Een grafmonument voor een architect", viel de bekroning ten deel aan het ontwerp onder het motto „Es musz doch ruhig sein
So unter Gras und Blumen
Zu schlafen ganz allein!",
vervaardiger de heer A. W. Weissman.

Voor de 4e prijsvraag: „Een politiepost in een park", werd geen der inzenders bekroond.

Het ontwerp, onder het motto „Maar vijfentwintig", door den heer H. J. Jesse te Delft ingezonden voor „Een ingang naar de terreinen van een koloniale tentoonstelling", behaalde den daarvoor uitgeloofden prijs.

Voor de buitengewone prijsvraag: „Een buitenverblijf", werd geen bekroning toegekend.

De heeren L. E. Claus en Ch. Stracké werden als gewone leden van het Genootschap geballoteerd en toegelaten.

Hierna leest de Secretaris het rapport, door den heer F. J. Nieuwenhuis te Utrecht namens de Jury, bestaande uit genoemden heer, en de heeren B. de Greef Jr. en A. C. Bleijs te Amsterdam, ingezonden inzake de buitengewone prijsvraag: „Een schoorsteenmantel in Nassausch marmer". Ook dit rapport is uitmuntend en voldoet aan de strengste eischen.

Als resultaat wordt de prijs toegekend aan het ontwerp „Loon naar werk", vervaardiger de heer P. J. Houtzagers te Utrecht, terwijl het ontwerp „Oranje-Nassau", vervaardiger de heer G. W. Vixseboxse te Amsterdam, de premie ontvangt.

Den beoordeelaren wordt dank gebracht, waarna de heer G. B. Salm, die in warme bewoordingen zijn sympathie voor het Genootschap uit, een belangrijk geschenk in geld voor de Genootschapskas aanbiedt, dat onder daverend applaudissement wordt aanvaard.

De heer J. H. T. Löning houdt daarop zijne aangekondigde bijdrage over „Hygiène en hare toepassing op gebouwen". In aansluiting aan zijne vroegere bijdragen over dit onderwerp, behandelt spreker thans de verwarming. Hij geeft vele nuttige wenken, die allen met bewijzen gestaafd worden, en behandelt achtereenvolgens verschillende verwarmingssystemen.

Na het eindigen der lezing, die wij in ons orgaan hopen op te nemen, verrast de heer H. J. Wigman de leden door een fraaie kunstbeschouwing, bestaande uit het pasverschenen werk „l'Hôtel-de-Ville de Paris par Ballu". De schoone heliogravures worden met belangstelling beschouwd, en den heer Wigman de dank der Vergadering gebracht.

De heer Van Arkel stelt de leden in kennis met een model van roljalousieën, systeem-Kaalman, waarbij geen koorden of linten gebezigd behoeven te worden.

Den heer Brongers, als introducé ter vergadering aanwezig, wordt dankbetuigd voor de mildheid, waarmede hij Architectura instaatstelde, in den laatsten tijd belangrijke prijsvragen uit te schrijven. Een flink applaudissement weerklinkt ter zijner eere.

De prijsuitdeeling van de vroegere prijsvragen vindt nu plaats, en er wordt besloten, de buitengewone prijsvraag voor een buitenverblijf, waarvoor geen bekroning werd toegekend, opnieuw uit te schrijven. Als prijs is aan deze prijsvraag verbonden de „Dictionnaire raisonné par Viollet-le-Duc", door den Voorzitter beschikbaar gesteld.

Een zevental vragen wordt in de stembus gevonden en daarop de vergadering gesloten.

ONZE INLANDSCHE METSELSTEEN.

In den laatsten tijd is er dikwijls over onze inlandsche metselsteen gesproken, vooral omdat ze bij een der voornaamste werken van het kanaal van Amsterdam naar de Merwede door een Duitsch materiaal, bazalt, vervangen is, en ook herhaalde malen bij Rijkswerken Duitsche steen is voorgeschreven.

Is ons inlandsch fabrikaat dan zoo slecht? Wij aarzelen niet, deze vraag volmondig met neen te beantwoorden. Hoe deugdzaam het is bleek nog onlangs te Amsterdam, bij het sloopen der wulven van de in 1662 gebouwde Hoogesluis, en ook menig slooper van vestingmuren heeft er zijn moker op stomp geslagen. Wel hebben proeven aangetoond, dat de beste Duitsche metselsteen meer drukking kan weerstaan dan de beste Hollandsche, maar dergelijke buitengewoon groote drukkingen, waarbij voor verbrijzelen vrees bestaat, komen in de practijk nooit voor. Slechts één geval van verbrijzelen is ons bekend, n.l. bij een penant van *gewone roode steen* (geen klinkers dus), die een ijzeren kolom steunde, welke geheel alleen een vracht van millioenen kilogrammen graan en ijs moest torsen. Toch was ook daar de verbrijzeling niet eens volkomen.

Goed gemetseld, zijn onze klinkers een uitstekend materiaal voor het maken van muren, zelfs al zijn die op het zuiden of zuidwesten gelegen. Het Duitsche fabrikaat moge soms iets goedkooper zijn, of wel door zijn grooter formaat een geringe besparing in metselspecie geven, deze voordeelen zijn toch zoo gering, dat geen architect zich gedrongen zal gevoelen alleen daarom Duitsche steen de voorkeur te geven.

De kleur moge soms fraaier zijn dan de kleur der Hollandsche steenen, doch ook dit kan geen reden wezen, daar thans in ons vaderland (in Friesland en ook elders) steen vervaardigd wordt, die een schitterend roode kleur aan groote hardheid paart.

Wij gelooven dat het gebruiken van buitenlandsche, speciaal van Duitsche, metselsteenen eenvoudig is toe te schrijven daaraan, dat op de bureau's van sommige architecten, met groote werken belast, de zonen van Germanje tamelijk sterk vertegenwoordigd zijn. Toen dezen er gebruik van hadden gemaakt, ontbrak het natuurlijk niet aan naäpers, terwijl weer anderen, niet zoozeer uit zucht tot navolging als wel „om met hun tijd mee te gaan", of „om eens wat anders te hebben", de Duitsche steen gingen bezigen.

Mogen alle architecten wel bedenken, dat zij, door inlandsche steen te gebruiken, een tak van nijverheid in ons vaderland helpen bevorderen, die aan duizenden werk geeft.

De leer der oudere staatshuishoudkundigen, dat men steeds zijn voordeel doet, door de grondstoffen daar te koopen, waar ze het goedkoopst te krijgen zijn, moge waar zijn, wat enkele personen betreft; wat de volken in het algemeen aangaat, wordt ze tegenwoordig krachtig bestreden. Daarom geen bescherming; volstrekt niet. Men geve echter steeds aan ons vader-

landsch product de voorkeur, waar het deugdzaam is, en waar de prijs te weinig verschilt om gewicht in de schaal te leggen. S.

DE PARKSCHOUWBURG TE AMSTERDAM.

Velen zullen waarschijnlijk met belangstellende nieuwsgierigheid reeds het gebouw hebben gadegeslagen, dat, in den loop van het vorige jaar begonnen, thans zijn voltooiing nadert, om in Juni a. s. zijne deuren voor de schouwburgbezoekers te openen.

Hoewel in den beginne met veel ophef van deze onderneming gewag gemaakt werd, en men ernaar streefde, aan de zaak publiciteit te geven, o. a. door de teekeningen voor het publiek tentoon te stellen, werd toch, nadat met den bouw een begin gemaakt was, als het ware een sluier geworpen over alwat daarbij voorviel. Was het om den critiek den mond te snoeren, of wel, om den volke een verrassing te bereiden? Hoe het zij, slechts zeer enkelen was het vergund (?) een tipje van dien sluier op te lichten.

Nadat de ontwerpen, door de Brusselsche architecten Dumont & Chambon vervaardigd, tentoongesteld waren, werd door het Bestuur van den schouwburg aan verschillende aannemers prijsopgaaf gevraagd. Toen het echter bleek, dat al die prijsopgaven veel hooger waren dan de opgemaakte begrooting, namen de architecten aan, om, ter staving van hunne becijferingen, zelf het gebouw voor den begrootingsprijs kanten-klaar te leveren.

Aan het uiterlijk van het gebouw zal ieder zien, dat men er niet naar gestreefd heeft, een monument te stichten. Aan de zijde van de verlengde Heerengracht vooral is de 23 meter hooge gevel, die veel van een pakhuis- of aschbelt-façade heeft, al zeer weinig geschikt, het schoonheidsgevoel te bevredigen; terwijl ook de aan de andere zijde zich bevindende glazen uitbouwsels alles behalve fraai zich voordoen. Men heeft blijkbaar het uitwendige geheel aan het inwendige opgeofferd.

Vanuit de Parklaan treedt men het gebouw door ruime ingangen binnen, en bereikt dan een voorhal, overdekt door zware ijzeren kokerbalken, waartusschen kinderbalkjes en trogwulven zijn aangebracht, de vestibule, een ruimte, waarvan het in caissons verdeelde plafond door vier gegoten-ijzeren kolommen gedragen wordt. Alleen het stukadoorwerk van het plafond is hiervan gereed.

Rechts is de koffiekamer, waarvan het plafond thans nog op den decorateur wacht, om gepolychromeerd te worden.

Rechtuit komt men in het parterre, waarboven een rondgaande ijzeren bintlaag ons de plaats toont, waar eenmaal het balkon zal zijn. Op deze verdieping worden de werkzaamheden nog al bemoeilijkt door de steigerwerken, die voor het afmaken der bovengedeelten dienst doen.

Langs een vrij breede en brandvrije trap bereikt men de hooger gelegen verdiepingen, terwijl de bovenste étages aan de parkzijde een afzonderlijken toegang hebben.

Ter hoogte van de 1e verdieping boven de inrijpoorten is, in navolging van het Edentheater, door dezelfde architecten te Brussel gebouwd, eene groote ruimte achter en ter wederszijde der toeschouwers, die zal worden ingericht als wintertuin, waarin door stoelen en tafeltjes gelegenheid zal worden gegeven, om hetzij onder het aanhooren der muziek, hetzij onder gezellige kout zich te verpoozen. Hier is het afwerken en decoreeren in vollen gang, en ruim een vijftigtal stukadoors zijn daar bezig.

Het geheel wordt in Indischen stijl bewerkt, en de Indische motieven of godenbeelden, draken, olifantskoppen enz. (welke olifantskoppen in hun slurp de gascandelabres torsen), zijn overal aangewend. Alle modellen moeten voor dit werk vervaardigd zijn, en het moet onjuist geacht worden, als zouden die van het Edentheater ook hier gebruikt zijn.

De plafonds die gereed zijn, worden spoedig beschilderd; ja men is zelfs bezig, in de vlakke gedeelten ervan beschilderd doek aan te brengen. De calorifères in het sousterrain bewijzen dan ook nu reeds uitstekende diensten om de droging te helpen bevorderen.

Als Hollander staat men verbaasd wanneer men ziet, wat er al niet met gips kan gedaan worden. Met uitzondering van die deelen, die onmogelijk van andere materialen dan hout of ijzer gemaakt konden worden, als kolommen, banken, trappen, enz., is alles gips. Het aantal kilogrammen, dat gebruikt is, heeft reeds het respectabel cijfer van 160,000 bereikt. Wordt b.v. een kolom gemaakt, dan bekleedt men de gaspijp, die voor kern fungeert, met hout, door wat latten met ijzerdraad erom te binden. Deze latten worden op de noodige dikte gebracht, en dan gaat de stukadoor aan den gang en brengt profielen, ornementen enz. met kwistige hand aan. De manier, om alle afhangende deelen met ijzerdraden, duimen of gipspleister te bevestigen, is, dunkt ons, niet aanbevelenswaardig. Hoewel men in de eerste jaren geen vrees behoeft te koesteren, als toeschouwer een olifantskop of Indische maagd op het hoofd te zullen krijgen, kan men de gevolgde wijze van bewerken toch geen soliede constructie noemen, passend voor een gebouw, dat blijvende waarde dient te hebben.

Het tooneel zal, als het gereed is, geheel als de buitenlandsche theaters gemachineerd zijn, zoodat alle „trucs" uitgevoerd kunnen worden. Van dit alles is echter nog niets te zien.

De timmerwerken zijn allen te Brussel gemaakt, zelfs trappen zijn geheel gereed aangevoerd. Kozijnen worden niet gebruikt, maar alles met losse dagstukken bewerkt.

Wanneer het gebouw weer wat verder gevorderd zal zijn, hopen wij er nog eens op terug te komen.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

(*Vervolg van pag.* 60.)

IV.

Eene afzonderlijke behandeling van dit onderwerp met betrekking tot de nijverheid in ons land, komt ons van te meer belang voor, omdat de toestanden ten onzent in menig opzicht van die in het buitenland verschillen. De nijverheidsinrichtingen ten onzent toch, die tot verontreiniging van lucht, bodem en water aanleiding geven, zijn vooreerst minder talrijk en ten andere minder geconcentreerd op bepaalde plaatsen, dan zulks in grootere en meer speciaal aan de nijverheid gewijde landen het geval is. Daarentegen bevat ons land te weinig breede en snelstroomende wateren, om het organisch vuil behoorlijk te verdunnen en te oxydeeren, zoodat de hinder en de schade aan de openbare welvaart en gezondheid er des te grooter door kunnen worden. Daarbij komt, dat juist op die plaatsen, waar groote concentratie van nijverheidsinrichtingen gevonden wordt, ook een groote dichtheid van bevolking wordt aangetroffen, eene bevolking die min of meer rechtstreeks bij deze takken van nijverheid betrokken is.

Men kan de geschiedenis van ons onderwerp in ons land gevoeglijk in drie tijdperken verdeelen: 1°. het tijdvak vóór de invoering van het geneeskundig staatstoezicht; 2°. van 1865 tot aan de inwerkingtreding der wet van 2 Juni 1875, tot regeling van het toezicht

bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar of schade kunnen veroorzaken; 3°. de toestand onder de werking van laatstgenoemde wet.

Elke van die perioden vormt een overgangstijdperk, laat ons zeggen een ontwikkelingstijdperk in deze materie.

Bij de beoordeeling van de gevolgen uit een verkeerde toepassing van wetten, reglementen en verordeningen op dit stuk voortvloeiende, dient men te onderscheiden de zoogenaamde kleine en groote industrie. Tot de eerste soort rekenen wij: slachterijen, lompen- en beenderenpakhuizen, penserijen en petroleumbewaarplaatsen, huidenzouterijen en -drogerijen; tot de andere soort worden gebracht de zoogenaamde fabriekmatige- en landbouwnijverheid: aardappelmeel- en stroopfabrieken, scheikundige fabrieken, metaalfabrieken, beetwortelsuikerfabrieken en suikerraffinaderijen, laken- en kunstwolfabrieken, stearinekaarsenfabrieken, vlasroterijen, garancinefabrieken, lak- en vernisfabrieken, gasfabrieken, beenzwartfabrieken, bierbrouwerijen, zeepziederijen, lijm- en stijfselfabrieken, leerlooierijen, kunstmeelfabrieken, gipsbranderijen en kalkblusscherijen, katoendrukkerijen en -wasscherijen, bleekerijen, enz.

Alle deze en nog meer andere hebben in de laatste 25 jaren bij herhaling onderwerpen van behandeling bij de gestelde machten uitgemaakt.

Het koninklijk besluit van 31 Januari 1824 (Stbl. no. 19) heeft met eenige provinciale reglementen gedurende een veertigtal jaren de geheele wetgeving uitgemaakt op dit stuk. Dit besluit was wel gebrekkig, maar dat gebrekkige werd tot een onhoudbaren toestand verergerd, doordien de handhaving van de daarin vervatte bepalingen schier alles te wenschen liet. Om slechts één punt aan te voeren, zoo dient opgemerkt, dat alle of genoegzaam alle concessiën onvoorwaardelijk verleend werden. Daarbij liet het gemeentelijk en provinciaal toezicht veel te wenschen over. Ieder industrieel bouwde op zijne wijze en ieder bracht evenzoo op zijne manier toe tot lucht-, bodem- en waterbederf.

Daarbij kwam, dat de begrippen omtrent volksgezondheid bij de autoriteiten zoomin als bij het volk sterk ontwikkeld waren.

Onze nijverheid heeft moeilijke tijden beleefd in hare ontwikkeling en concurrentie met het buitenland. En deze moeilijkheden werden door het publiek noch door de autoriteiten verzwaard door verzet en streng toezicht. Wel werd nu en dan door de omliggenden van een industrieele inrichting bij de autoriteiten geklaagd, maar die klachten vonden veeltijds weinig gehoor, omdat.... men de nijverheid niet bemoeilijken wilde en kon, wegens de onvoorwaardelijk verstrekte concessiën.

Deze onverantwoordelijke handelwijze van de autoriteiten tegenover het publiek was een noodzakelijk gevolg van de onverantwoordelijke wijze, waarop aanvankelijk tegenover den industrieel was gehandeld. Zoo volgde de eene misslag op den andere en inmiddels werden de drie verkeersmiddelen der maatschappij schromelijk bedorven. De lucht werd op sommige tijden en plaatsen schier oninadembaar, de bodem werd in ongewone mate vervuild, zoodat eene bewoning ervan schadelijk werd, de wellen bedierven, de plantengroei erop werd belemmerd en benadeeld en het water zoo verontreinigd, dat alle leven voor de hoogere georganiseerde wereld erin ophield, het ongeschikt voor drank en vaak ook voor huishoudelijk werk werd, ja voor de nijverheid zelve schadelijk dreigde te worden.

In zulk een toestand ongeveer vonden de geneeskundige ambtenaren, bij de aanvaarding van hun ambt in 1865, ons land voor een goed deel, als product van de nijverheid.

De wet van 1 Juni 1865 (Stbl. n°. 58), regelende het geneeskundig staatstoezicht, had hen echter gewapend met twee artikelen, waaruit zij de bevoegdheid tot onderzoek en advies ontleenden. Art. 5 van genoemde wet zegt o. a.: „De geneeskundige ambtenaren, de leden en de plaatsvervangende leden van de geneeskundige raden.... zijn bevoegd.... fabrieken of andere werkplaatsen.... binnen te treden, teneinde zich zooveel mogelijk bekend te maken met den toestand en de inrichting dier gebouwen in het belang der gezondheid.... Weigering van toelating of feitelijke verhindering van het onderzoek wordt gestraft met eene boete van *f* 25 tot *f* 75." Art. 6. „De in het voorgaand artikel genoemde personen zijn bevoegd, van overtreding der wetten en algemeene, provinciale of plaatselijke verordeningen, proces-verbaal op te maken".... Art. 14. „De inspecteur deelt, met of zonder medewerking van den Geneeskundigen Raad, zijne opmerkingen en voorstellen aan Gedeputeerde Staten der provincie en Burgemeester en Wethouders der gemeenten mede. Deze besturen treden wederkeerig met hem in overleg omtrent alles, wat tot de volksgezondheid betrekking heeft. Waar en zoover plaatselijke verordeningen zorg voor de volksgezondheid ten doel hebben, geven de gemeentebesturen kennis van de genomen maatregelen aan den inspecteur."

Maar, ondanks de beide laatste bepalingen van laatstgenoemd artikel, bleven zoowel de plaatselijke als de gewestelijke autoriteiten veelvuldig in gebreke aan die bepalingen de hand te houden. De geneeskundige ambtenaren werden bij verscheidene, soms gewichtige concessiën niet gehoord of hunne adviezen in den wind geslagen, of wel men hield hen ten eenemale onkundig van plaats gehad hebbende wijzigingen in het procedé van bewerking, waardoor de openbare gezondheid in gevaar gebracht kon worden.

Daardoor werd de treurige toestand niet weinig bestendigd. Wel werd in verscheidene ministerieele aanschrijvingen op dit gemis van samenwerking gewezen en op betere handhaving der bepalingen aangedrongen, maar daaraan schenen zich de autoriteiten van sommige, zelfs aanzienlijke en industrieele, gemeenten niet te storen.

Het gevolg daarvan en van de uitbreiding der grootindustrie in ons land was een toenemend bederf van bodem en water, een vermeerderde verontreiniging ook van de lucht.

Behalve de slachterijen, penserijen, huidenzouterijen en -drogerijen en de lompen- en beenderenpakhuizen in de dichtst bebouwde gedeelten van gemeenten, gaven in de groot-industrie voornamelijk de fabrieken in het Noorden en Zuiden van ons land, in Groningen, Noord-Brabant en Limburg, tot vele klachten, vele bemoeiingen en veel verschil aanleiding. Niet enkel hadden de bewoners dezer grensprovinciën last van de inlandsche nijverheid, maar zelfs de fabrieken in de grensgemeenten van België en Pruisen gaven aanleiding tot gegronde klachten over benadeeling van de volksgezondheid hiertelande. Het waren vooral de loodwitfabrieken, loodsmelterijen, kunstwol- en papierfabrieken, de lakenweverijen en volmolens, de beetwortelsuikerfabrieken, de katoendrukkerijen en de aardappelmeel- en stroopfabrieken, die tot min of meer uitgebreide en ernstige waterverontreinigingen aanleiding gaven. In het Zuiden van ons land waren het weer de vlasroterijen, de stijfsel- en lijmfabrieken, de garancinefabrieken, de kunstmestfabrieken, de stearinekaarsenfabrieken, de vernis- en lakstokerijen, die lucht en water beiden bedierven.

Verwonderen moet het daarom niet, dat door de geneeskundige ambtenaren bij herhaling op een wettelijke regeling van dit onderwerp in 't algemeen, — ook met het oog op het bederf van kanalen door de

huiselijke bedrijvigheid: fecalia en huishoudelijken afval — bij de Regeering werd aangedrongen.

Ook van den kant der burgerij, bij monde van de Maatschappij tot bevordering van Nijverheid, werd bij de Regeering aangedrongen op wettelijke bepalingen tot het tegengaan van lucht-, bodem- en waterbederf, terwijl de invloed van het vlasroten op de volksgezondheid in sommige landbouwgenootschappen besproken werd.

In arren moede hebben de geneeskundige ambtenaren in 1873 gemeend, het initiatief te moeten nemen en een ontwerp op dit stuk — in 't algemeen — samengesteld, dat aan den Minister werd aangeboden. Daarin werden bepalingen opgenomen tegen het verontreinigen van den bodem en de openbare wateren en van water, dat met openbare wateren gemeenschap heeft of dat als drinkwater gebruikt wordt, door fecaliën of ander vuil.

De bepalingen ten opzichte van het waterbederf door fabrieken of werkplaatsen komen overeen met die door de Engelsche River Pollution Commission vastgesteld.

Dit ontwerp, van een uitvoeringe toelichting voorzien, mocht echter niet de goedkeuring van den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken wegdragen. Tal van bezwaren werden door den Minister geopperd, die door de inspecteurs voor een goed deel zijn ontzenuwd. Nochtans scheen de Regeering ongeneigd, dit vraagstuk langs den weg van rechtstreeksche regeling bevredigend op te lossen.

Twee jaren later heeft de Regeering echter door de invoering van de wet van 2 Juni 1875 (Stbl. n°. 95) *tot regeling van het toezicht bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken,* aan de geopperde bezwaren, althans voor een deel, gemeend tegemoet te zullen komen.

En hiermede brak het derde tijdvak van de voorziening in dit belangrijke onderwerp aan.

De wet van 2 Juni 1875 was in menig opzicht een verbetering van het koninklijk besluit van 31 Januari 1824. Niet alleen dat ze de reeks van nijverheidsinrichtingen, die aan concessie onderworpen zijn, aanmerkelijk uitbreidde en met den stand van de hedendaagsche industrie meer in overeenstemming bracht, maar zij maakte ook een betere groepeering der inrichtingen met het oog op gevaar, schade of hinder. Ook omschreef zij beter de bevoegdheden van de gestelde machten. Maar bovendien werden, daarin betere waarborgen geschonken, dat niet ondoordacht concessie werd verleend en dat de concessionaris beter de gestelde voorwaarden zou naleven.

De heilzame gevolgen daarvan lieten zich dan ook niet lang wachten. In de meeste gevallen werden nu de geneeskundige ambtenaren bij de aanvragen om concessie door de besturen geadviseerd. Dat had al dadelijk het gevolg, dat geene concessiën werden verleend in de dichtbebouwde gedeelten der gemeenten voor slachterijen, lompen- en beenderenmagazijnen, petroleumpakhuizen, vellenblooterijen, huidenzouterijen en -drogerijen en andere takken van de zoogenaamde kleinere nijverheid, zonder voldoende waarborgen, dat de vestiging op de aangeduide plaats geen schade aan de openbare gezondheid kon teweegbrengen. Of de adviezen strekten tot afwijzing, òf ze gingen vergezeld van de noodige aanwijzingen tot voorkomen van verontreiniging van de drie verkeersmiddelen.

Niet zoo gemakkelijk echter ging het ten opzichte van de voorbehoedmiddelen met betrekking tot de schade, door de groot-industrie, de fabriekmatige nijverheid, te verwerven. En dat is niet te verwonderen. Vooreerst is het in 't algemeen a priori moeilijk te beoordeelen, òf en in welke mate een op te richten fabriek schadelijk voor de omgeving zal worden. Dit hangt voor een goed deel van het procedé van bewerking en van de voorzorgsmaatregelen tot afzondering of neutraliseering van schadelijke effluvia af. Ten andere is het afhankelijk van de mate en de wijze van het toezicht, dat daarop gehouden wordt.

Nu zijn de ambtenaren van het geneeskundig staatstoezicht wel veelzijdig ontwikkelde mannen, maar om steeds afdoende adviezen a priori en a posteriori te kunnen geven, moet men technicus in den waren zin van het woord zijn. En zelfs dan nog is men niet altijd gevrijwaard voor dwaling. Daarbij komt. dat de voorgestelde maatregelen tevens vrij kostbaar zijn, en alwat niet dadelijk voordeel aan den industrieel aanbrengt, niet licht door dezen wordt toegepast. Hoogstens berust hij in het advies en past zoo goed mogelijk de voorgeschreven maatregelen toe. Maar van eigen initiatief, van eigen vindingrijkheid met het oog op de bevordering der gezondheid zijner werklieden of van het publiek, is nog maar weinig gebleken.

En daarin nu moet voor een goed deel de grond gezocht worden, waarom de fabriekswet nog betrekkelijk weinig goeds heeft uitgericht. De geneeskundige ambtenaren zijn bij de vorderingen der groot-industrie, ook in ons land, niet altijd instaat en dus huiverig, om technische adviezen te geven, voor wier practische uitkomsten en naleving zij niet stellig durven instaan. En toch schijnen de autoriteiten in den regel van die zijde de meeste, zoo niet de eenige uitkomst te verwachten. De hygiënische techniek is ten onzent nog niet, als in Engeland, tot een bepaald punt van studie, tot een onderdeel van staatsdienst gemaakt. Aan onze hoogere technische scholen schijnt dit onderwerp totdusverre maar zeer stiefmoederlijk behandeld te worden. En van geneeskundige zijde nog minder. De hoogleeraren in de gezondheidsleer, die wij het voorrecht hadden eenige jaren benoemd te zien, zijn over 't algemeen mannen, die meer studie van de bacteriën-theorieën dan van de hygiënische techniek maken. Onze aanstaande artsen, die lust hebben zich tot geneeskundige staatsambtenaren te bekwamen, zullen hun kennis in dit opzicht van elders moeten trachten op te doen. En bij den geringen lust en kans om met zulk een baantje bevoordeeld te worden, staat het te bezien, dat het licht van die zijde ook in de toekomst niet dagen zal.

De tegenwoordige ambtenaren, *self made-men*, doen wat ze kunnen en doen het zoo goed ze kunnen. Maar zij zijn de eersten om te erkennen, dat zij in hun moeilijke taak vaak tekortschieten. Vandaar de vraag, in hun midden gerezen, of zij zich slechts zullen bepalen tot adviezen van algemeenen aard, namelijk goedkeuring of afwijzing, zonder bepaalde voorschriften te geven, hoe te handelen om het gebrekkige goed of beter te maken.

Maar daardoor werd de zaak niet beter. De indolentie van de industrieelen werd er weinig of niet door weggenomen. De besturen, van bepaalde adviezen verstoken, waren huiverig om een gevraagde concessie te weigeren en gaven dus voorwaardelijke concessie, in de hoop en verwachting, dat de industrieelen nu wel het noodige zouden doen. Maar zie, velen bleven daarin achterlijk. Ze richtten hun fabriek op, deden iets pro forma om het schadelijke af te wenden, doch later bleek het aangevoerde ondoelmatig, en de klachten bleven niet uit.

Zoo staat dan nu menig geneeskundig ambtenaar voor het dilemma: het procedé af te keuren en de fabriek tijdelijk te doen sluiten, of een meer afdoenden maatregel aan de hand te geven. Voor het eerste deinst hij gewoonlijk terug, voor het laatste vaak niet minder.

En zoo blijven nog tal van belangrijke industrieën den bodem, de lucht en de openbare wateren bederven, en vermoedelijk ook de openbare gezondheid schaden.

Vermoedelijk, zeg ik: omdat een positief bewijs daarvoor in de meeste gevallen hoogst moeilijk is te leveren. Het is namelijk niet gebleken, dat in die streken, waar zulke fabrieken zoodanig bederf veroorzaken, de algemeene gezondheid, hetzij door meerdere ziekte- of sterfgevallen, ongunstiger is, dan in plaatsen van gelijke gesteldheid, doch zonder die aanleidingen tot verontreiniging. En zelfs in gevallen waar wel een ongunstige overhelling naar de eene of andere zijde wordt waargenomen, blijft steeds de vraag, of de gewraakte fabrieken daaraan wel enkel of hoofdzakelijk schuld hebben.

Hinder en gevaar voor de openbare gezondheid worden nog maar al te zeer met elkaar verward. En waar het eene blijkt, is het andere volstrekt nog geen noodzakelijk gevolg, althans *is dit volstrekt niet door feiten aangetoond.* Ziekworden en sterven zijn de resultaten vaak van zoovele samengestelde factoren, dat het voor 't minst ondoordacht mag heeten één, zij die ook zeer in 't oog loopende factor, daaruit als aanleidende oorzaak aan te wijzen, zonder deugdelijk bewijs.

Met een paar voorbeelden, aan twee voorname takken van nijverheid in ons land ontleend, zullen wij dit in de volgende artikelen trachten te staven.

Dr. S. Sr. C.

HET OVERBRENGEN VAN KRACHT OP GROOTEN AFSTAND.

Onlangs heeft men gewichtige proeven te Parijs genomen, die, volgens het zeggen van hen die ze hebben bijgewoond, een merkwaardige datum zullen zijn in de geschiedenis der wetenschap. Zij hebben plaats gehad aan het spoorwegstation der Noorderlijn, in tegenwoordigheid van zes- tot zevenhonderd personen uit de geleerde wereld en andere belangstellenden, want de ontdekking, waaromtrent men proeven nam, behoort niet tot het domein der betrekkelijk kleine schare, die zich op de hoogte van den wetenschappelijken vooruitgang houdt. Door de toepassingen, waarvan men de mogelijkheid in het verschiet ziet en waarvan men reeds nu mag zeggen, dat zij de nijverheid zullen vernieuwen, dringt zij zich op aan de aandacht van allen, die belangstellen in onze beschaving.

Het gold hier te bewijzen, dat de laatste moeilijkheden, welke het vraagstuk der overbrenging van kracht op groote afstanden den mensch in den weg legt, thans weggeruimd zijn. Het tooneel der proefneming was niet geschikt om de verbeelding te treffen. De hoek van een werkplaats; op den achtergrond een werktuig, in beweging gebracht door een riem; daarnaast een ander werktuig, dat draaide zonder zichtbaren drijver. Dat was alles.

Maar het belangwekkende was dit: het eerste werktuig verrichtte den dienst van krachtverwekker, dat is te zeggen: het veranderde de beweging in electriciteit. Een draad van twintig kilometer, uitgaande van dit werktuig, liep over het dorp Le Bourget en voerde, na dezen langen omweg, de electriciteit terug naar het tweede werktuig, dat haar, voor het oog der toeschouwers, deed verkeeren in beweging. Het eerste werktuig ontwikkelde een kracht van vijf paarden en het tweede gaf er ongeveer twee en een half van terug. De juiste berekeningen zullen eerstdaags worden bekend gemaakt. Het verlies blijft tamelijk hetzelfde, hoe groot ook de hoeveelheid en de afstand mogen zijn; het komt nabij de vijftig ten honderd.

Bij een andere proef was de lengte van den draad vijf-en-dertig kilometer; de voortbrenger had tien paardekracht ontwikkeld en men had er vijf teruggekregen.

De toeschouwers hebben zich om de twee werktuigen verdrongen gedurende de twee uren, dat de proef geduurd heeft, ontroerd en in geestdrift ontvlammende door den volkomen gunstigen uitslag, die ze bekroonde.

Het is nu ongeveer tien jaren dat het denkbeeld, de kracht op ééne plek voortgebracht over te brengen naar eene andere, door middel der electriciteit, de geleerden bezighoudt.

Gij bezit een kracht, welke ook: stoom, wind, waterdruk; gij bedient er u van om een dynamisch-electrisch werktuig te doen draaien; deze beweegkracht verandert in uw werktuig in beweging; gij stelt dit werktuig in gemeenschap met een ander dynamisch-electrisch werktuig door middel van een metaaldraad; de electriciteit, in dit tweede werktuig komende, doet het draaien; zij wordt weder beweegkracht. Maar in de totheden genomen proeven ging bijna geheel de beweegkracht, die bij de afreis gebezigd werd, onderweg verloren.

Den heer Marcel Deprez komt de eer toe het vraagstuk op het practische punt te hebben gebracht, waarop het nu is.

Men ziet nu reeds in het verschiet de gewichtige gevolgen, die uit deze ontdekking zullen voortvloeien. Onuitputtelijke vergaarplaatsen van kracht zullen ons ontsloten worden, zegt een Parijsch blad. „De stroomen, die als watervallen neerstorten in de eenzame plekken der bergen, de winden die elkander de lucht betwisten, de eb en de vloed der zee, het zijn allen zooveel krachten, die nu den tijd doorbrengen in lediggang en die een electrische draad in onzen dienst zal stellen. Wat doet het ertoe, of er vijftig ten honderd onderweg van verloren gaan, daar men ze slechts op te vangen heeft, en noch hout noch kolen zal behoeven te besteden om ze voort te brengen. Men heeft er dan ook reeds een aanvang mede gemaakt in Zwitserland. Logementen en dorpen trekken er partij van de watervallen in de nabijheid, om zich electrisch licht te verschaffen. Wie weet, of binnen weinige jaren de dynamisch-electrische werktuigen niet een gewone trek van onze landschappen worden! De onhandelbaren onder de beminnaars der natuur zullen schreeuwen van afgrijzen. Maar waarom zou dat leelijker moeten zijn dan zooveel schilderachtige molens?

En die kracht, die men aan alle zijden zal opvangen, hoe gemakkelijk zal men ze verdeelen! Inplaats der geraasmakende, zwarte en altijd gevaarlijke stoomtuigen, zal een eenvoudige draad de beweging brengen in de werkplaatsen; de kleine man, die zich aan de nijverheid wijdt, zal eindelijk tehuis die beweegkracht hebben, die men tevergeefs getracht heeft hem te bezorgen door stoom, water en gas, en misschien zal dit een rem zijn voor de centralisatie in groote fabrieken, die thans de nieuwere volksvlijt medesleept en den beoefenaar van de zedenleer zulke smartelijke vraagstukken op te lossen geeft.

Gelijk men een kraan heeft voor water en gas, zal men een kraan hebben voor kracht. Men zal zich abonneeren voor zooveel pond daags. Vooruitzichten die tot mijmering stemmen!

Inderdaad, wij zijn in den vóóravond van een dier wonderbaarlijke tijdperken van nieuwigheden, gelijk onze eeuw er reeds zoo velen gezien heeft.

En te bedenken, dat dit alles begon met een arme kleine kikvorsch, die Galvani bij toeval met een koperdraad vastklonk aan het balkon van het paleis Zambeccari —, nog geen honderd jaren geleden!"

13 Februari 1883. Z.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ROTTERDAM.

Vergadering van 16 *Februari* 1883.

De Voorzitter deelt mede, dat de inschrijving voor leerlingen aan de Ambachtsschool weder zal plaats hebben. Mochten door de leden vanwege de Afdeeling leerlingen geplaatst wenschen te worden, zoo verzoekt hij daarvan opgave te willen doen.

De heer Van der Pot wenscht de beide, reeds in de vorige vergadering behandelde vragen over de vermenging van Portland-cement met andere stoffen en gekyaniseerd hout te bespreken. Hij vangt aan, ter rectificatie van het toen gezegde, met de opmerking, dat de vermenging met weinig of niets kostende stoffen, tot 40 à 50 % wordt opgevoerd en dat slakkenmeel franco in het pakhuis te verkrijgen is voor *f* 0.52 de 100 kilogram.

Het schadelijke der vervalsching voor dezen tak van nijverheid is door de Duitsche fabrikanten ingezien, waarom zij zich in het vorige jaar tot den Minister van Openbare Werken hebben gewend, met het verzoek dit bedrog te keeren, door het gebruik van alle vervalschte cement bij staatswerken te verbieden. Spreker acht het wenschelijk, dat zoo iets ook hiertelande geschiede.

De Duitsche mengfabrikanten verschuilen zich achter een artikel van Dr. Wilhelm Michaëlis te Berlijn, waarin deze zegt, dat die vermenging tot zekere hoogte onschadelijk is, somtijds zelfs de cement verbetert. Ter bestrijding daarvan is door de Vereeniging van cementfabrikanten in October 1882 een circulaire uitgegeven, waarvan eene vertaling door den spreker wordt voorgelezen.

Uit dit stuk blijkt, dat de Vereeniging slechts eene bijmenging van vreemde stoffen tot 2% onschadelijk acht, mits die alleen ten doel heeft bijzondere eigenschappen aan het fabrikaat te geven of slappe cementen te verbeteren, en dat Dr. M. meer uitsluitend de vermenging met een daarvoor geschikte Pouzzolane op het oog had, welke de verbindingskracht der cement verhoogt, doch met zulke beperkende bepalingen, in verband met de eigenschappen der te vermengen cement, dat het gevaar, bij de toepassing van het middel op groote schaal, zonder voortdurende controle der verbruikers, bijna niet duidelijk genoeg kan worden aangetoond.

Dr. M. verdedigt niet de bijvoeging van krijt, kalksteen, enz., maar de met massa's wagenladingen door de cementfabrieken gebruikt wordende hoogovenslakken, de bedoelde Pouzzolane, neemt hij in bescherming; en nu moge Dr. M. daarvan eene vergrooting der zaken verwachten, toch moet de Vereeniging zich tegen elke vermenging blijven verzetten, daar anders een ongelukkig einde voor dezen nijverheidstak te voorzien is.

Uit de resultaten van trekproeven van met deze Pouzzolane vermengde cement blijkt, dat in vergelijking met de bijvoeging van zand, na 7, 28 en 90 dagen, een aanmerkelijke achteruitgang is waar te nemen, welke eerst na 1 of 2 jaren wordt ingehaald. Dr. M. zegt dan ook zelf, dat zulke Pouzzolane in den eersten tijd de vastheid werkelijk vermindert.

Ook het voordeel voor de verbruikers van een prijsvermindering met 25 %, acht de Vereeniging denkbeeldig, dewijl de mengfabrikanten het nietswaardige bijmengsel zich tot den vollen cementprijs laten betalen.

Om de in deze circulaire bedoelde vermenging gemakkelijk te constateeren, brengt spreker in herinnering hetgeen daaromtrent voorkomt in de door zijne firma verspreide brochure over de cement van Dyckerhoff und Söhne. Men neme 5 gram cement en overgiete die met 50 gram verdund zoutzuur, 1 deel zuur op 4 deelen water, hetwelk door een houten of glazen staafje wordt geroerd. Is de cement zuiver, dan verkrijgt men een geelgekleurde oplossing, die slechts zeer weinig troebel is. Wordt de vloeistof melkachtig troebel en ontwikkelt zich de sterke geur van zwavelwaterstof, dan is dit een bewijs, dat de cement met slakkenmeel vermengd is.

Dit middel is ook geschikt om eene vermenging met krijt of kalksteen te constateeren, dewijl als er een meer of minder sterke bruising ontstaat, dit aantoont, dat de cement met een meer of minder groote hoeveelheid van die stoffen is vermengd.

In den laatsten tijd zijn andere, niet zoo gemakkelijk te ontdekken stoffen voor de vervalsching toegepast, onder andere door eene fabriek, welke vroeger een massa hoogovenslakken, doch nu iets anders gebruikt. Spreker zegt daaromtrent op de hoogte te worden gehouden en belooft mededeeling, zoodra hij er iets meer van weet.

Na nog het een en ander over het nemen van proeven te hebben vermeld, eindigt spreker met de opmerking, dat het een zeer gelukkige zaak zou zijn, indien hiertelande een proefstation voor bouwstoffen bestond, zooals te Berlijn. Hij vraagt of het niet op den weg der Maatschappij zou liggen, stappen te doen om zoo iets te verkrijgen.

Naar aanleiding van deze vraag wordt na eenige discussie besloten, het onderwerp „proefstation" in de volgende vergadering verder te behandelen, zullende het Bestuur trachten daarvoor de noodige gegevens te verkrijgen.

Tot de bespreking der vraag over het kyaniseeren van hout overgaande, wijst spreker op eene onjuistheid in het verslag der vorige vergadering, deze namelijk, dat daarin kyaniseeren en burneteeren met elkander verward zijn. Het eerste is eene drenking van het hout met kwikzilversublimaat, het tweede met chloorzink. Ook vertoont hij een stuk gekyaniseerd hout, ten bewijze dat dit uitstekend goed geverfd kan worden.

Bij de eerste toepassingen van het kyaniseeren schijnt het aldus behandelde hout, als het met planten of dieren in aanraking kwam, daarop een nadeeligen invloed te hebben uitgeoefend. Dit was ook het geval met ijzer, zoodat de bouten, waarmede spoorstaven aan gekyaniseerde liggers bevestigd waren, losroestten. Het schijnt dat hierom deze bewerking in Engeland werd vaarwelgezegd, doch toen in Duitschland is toegepast geworden en wel met de beste uitkomsten; althans voor ongeveer 30 jaren kyaniseerde de tegenwoordige firma Kat en Co. veel spoorliggers, telegraafpalen, enz. en heeft thans nog een Spoorwegmaatschappij hare eigen fabriek.

De bewerking geschiedt in groote bakken, die zoover met het sublimaat gevuld worden, tot het hout onderligt. De sterkte van het sublimaat wordt om de 1 of 2 dagen onderzocht en het in 't hout gedrongene aangevuld, zoolang tot het hout niets meer opneemt, waarna het uit den bak wordt genomen en gedroogd.

Het kwik verbindt zich met de eiwitstof in het hout. Beiden ondergaan eene verandering in hunne oorspronkelijke eigenschappen. Het kwikzilver wordt vastgelegd, zoodat het niet meer kan verdampen, en de eiwitstof verliest hare eigenschap om het hout door hare gisting te doen verrotten.

Wordt het hout op deze wijze behandeld, dan neemt het juist zooveel kwikzilver op als noodig is om het eiwit tot metaalharde kogeltjes te vervormen. Als het kwik in het hout werd geperst, dan zou er meer indringen dan vastgelegd kan worden, welk te veel later weder verdampt en de lucht of de omringende vaste stoffen vergiftigt. Ook het ijzer wordt niet aangetast als het hout slechts gedrenkt wordt.

Om zich van het niet-vergiftige van op deze wijze gekyaniseerd hout te overtuigen, heeft spreker eenige spaanders eerst in water laten trekken, en daarna koken. Bij onderzoek bleek het water niet het minste vergiftige bestanddeel te bevatten.

Als bewijs voor het proefhoudende van de bewerking vermeldt spreker het feit, dat niet-gekyaniseerde palen om boomen, welke om 2 of 3 jaren vernieuwd moesten worden, door gekyaniseerde zijn vervangen, van welke een, die reeds 25 jaren dienst had, in sprekers bezit is en nog niet door rotting is aangetast. Bij geburneteerd hout schijnt de uitkomst minder gunstig.

Spreker vestigt nog de aandacht op het onbrandbare van gekyaniseerd hout, waarom het voor trappen en vloeren zeer kan aanbevolen worden, omdat niet alleen het brandgevaar vermindert, maar ook voor redding van personen uit brandende gebouwen betere gelegenheid bestaat. Bovendien zullen vloeren, die met vocht in aanraking zijn of vochtig gehouden moeten worden, geen gevaar van verrotting of aantasting van zwam te vreezen hebben. Behalve dit alles, is het hout ook minder onderworpen aan zwellen of krimpen.

Door een lid gevraagd wordende waaraan het is te ontdekken dat het hout goed is bereid, antwoordt spreker dat dit een punt van vertrouwen is.

De heeren H. Cramer en N. Biezeveld brengen de verwarmingsmiddelen, door hen in groote lokalen toegepast, ter sprake. Eerstgenoemde heeft, na veel onderzocht te hebben, in een lokaal van 90000 kub. voet inhoud, twee vulkachels met circulatie gesteld, die in 6 uren 40 liter cokes verbruiken en goed aan het doel beantwoorden. Laatstgenoemde zegt, de voortdurende klachten over te veel of te weinig warmte in schoollokalen te hebben tot zwijgen gebracht door het plaatsen van kolomkachels binnen een lossen mantel. In den mantel zijn 4 à 6 deurtjes gemaakt, die voor den schooltijd geopend en gedurende dien tijd gesloten zijn. Dit eenvoudig middel beantwoordt volkomen aan het doel.

AFDEELING ARNHEM.

Vergadering van 21 *Februari* 1883.

Nadat de notulen van de vorige vergadering door den Secretaris voorgelezen en goedgekeurd waren, deelde de Voorzitter den leden mede, dat de expositie van de prijsvragen voor een maatschappelijk gebouw, uitgeschreven door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst ter gelegenheid van haar 40jarig bestaan, zal plaats hebben in een der zalen van het Nutsgebouw op 3, 4 en 5 Maart e.k.

Daarna werd de aangekondigde kunstbeschouwing gehouden, welke bestond uit eene verzameling photographieën uit Italië, door een der leden daartoe afgestaan.

De vraag „welke de oorzaken zijn dat muren, van goede materialen gebouwd, dichtbij den bodem dikwijls groen worden, en op welke wijze dat het best te verwijderen is," gaf tot velerlei oplossingen aanleiding, die allen in zooverre overeenkwamen, dat die oorzaken meestal aan plaatselijke omstandigheden werden toegeschreven. Een verdunde oplossing van zwavelzuur zal de ontstane woekerplantjes het best verwijderen.

Daarna sluit de Voorzitter de vergadering.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) De vierhonderdjarige geboortedag van Rafael Sanzio zal den 26en Maart a. s. in Italië herdacht worden.

Groote toebereidselen voor dit interessante feest worden reeds te Urbino en te Rome gemaakt.

De academie van S.-Luca zal zich verstaan met die van S.-Cecilia, om de gedachtenis van den grooten kunstenaar door een luisterrijk feest in het Kapitool te vieren.

— Men heeft een inschrijving geopend voor een standbeeld voor Diderot te Langres, zijn geboorteplaats.

(A. et A.) Te Rijssel is een prijsvraag uitgeschreven voor een Palais de Beaux Arts", waaraan *uitsluitend* Fransche architecten kunnen deelnemen.

Men ziet dus dat voor belangrijke bouwwerken in Frankrijk *nationale* en geen *internationale* prijsvragen worden uitgeschreven.

Moge dit voorbeeld door het Amsterdamsch Gemeentebestuur bij het uitschrijven eener prijsvraag voor het nieuwe Beursgebouw worden gevolgd, dan zal dit voorzeker onze nationale kunst bevorderen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Naar wij uit vertrouwbare bron vernemen, zal dezer dagen een conferentie worden gehouden tusschen den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en de ingenieurs der betrokken Spoorwegmaatschappijen in zake den westelijken doorgang nabij het in aanbouw zijnde Centraal-personenstation alhier. Één der hoofdliggers en eenige dwarsverbindingen namelijk zijn zoodanig ontzet, zelfs gescheurd, tengevolge der, hoewel oogenschijnlijk tot rust gekomen, verzakkingen van het landhoofd, dat een spoedige voorziening wordt vereischt.

Met verlangen zien wij den uitslag der conferentie tegemoet, opdat de angstige gemoederen der reizenden bij het overtrekken dezer brug worden gerustgesteld.

AMSTERDAM. In de Tooneelschool alhier zal een marmeren borstbeeld geplaatst worden van wijlen den directeur Jacob Leon Wertheim. Het beeld wordt vervaardigd door den vriend des overledenen, Henri Elion, en zal *f* 1500 kosten, zijnde grootendeels de opbrengst van den onlangs in den stadsschouwburg gehouden Wertheim-avond.

— Naar de *Landbouw-courant* van 11 en 18 dezer verneemt, is de heer M. W. Prins Jr., lid der firma Prins en Zwanenburg te Amsterdam, van zijne jaarlijksche reis naar Canada en Amerika teruggekeerd, waar hij verschillende Nederlandsche nederzettingen, o. a. in Dakota, Iowa, Wisconsin en Michigan bezocht en van waar hij verschillende grassoorten medebracht, zoowel de korrels in flesschen als in stroo. Daaronder zijn staaltjes van grassoorten bijna ter hoogte van een man; tarwe, rogge en haver, zoo hoog en met zoo zwaar gevulde aren, als men ze zelfs in de vruchtbaarste streken van ons land zelden of nooit ziet, en monsters boekweit, maïs, lijnzaad en meel, die de vergelijking met onze voortbrengselen wel kunnen doorstaan. Deze collectie is dagelijks te bezichtigen ten kantore der firma Prins en Zwanenburg, Prins-Hendrikkade 140 te Amsterdam, en zal den 6 Maart, bij gelegenheid van de Algemeene Vergadering der Hollandsche Maatschappij van Landbouw, in het Café Krasnapolsky te Amsterdam te houden, worden tentoongesteld, terwijl de heer Prins zich bereid verklaard heeft, van nu af mondeling en schriftelijk inlichtingen te geven over de positie van den landbouwer in Amerika, over het in eigendom verkrijgen van puiken kleigrond van de Regeering zonder betaling, en eene vergelijking te maken tusschen de resultaten, die de landbouwer in Nederland of in Amerika met grond kan verwachten.

— Aflevering 2 van 1883 van *De Natuur*, Populair Geïllustreerd Maandschrift (uitgever J. G. Broese, te Utrecht) bevat: Het voortbrengen en overbrengen van beweegkracht door middel van electriciteit (met fig.) — De zeeleeuwen (met fig.) — De gedaante der vloeistoffen. Een voordracht met proeven (met fig.) — Meteorologische waarnemingen te Amsterdam. — Het verschaffen van beweegkracht voor de klein-nijverheid (met fig.) — Het opzetten van vogels. — De Niagarawaterval in den winter (met fig.) — Tegenstellingen tusschen de kleur der bloemen en vruchten. — Hoe men een stok uit papier kan maken (met fig.) — Opheldering van de werkingen in den telephoon van Bell. Vereenvoudigde Bell-telephonen (met fig.) — De driehoofdige dame (met fig.) — Oberstein en zijne agaatslijperijen. — Iets over den vóórhistorischen mensch (met fig.) — Een werkelijke zak-tooneelkijker (met fig.) enz.

BENOEMINGEN.

— Door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Oost-Indië is *benoemd* bij de afdeeling Stoomwezen van het Departement der Burgerlijke Openbare Werken: tot hoofdingenieur-chef, de ingenieur 1e klasse J. D. Donker Duyvis; tot ingenieur 1e klasse, de ambtenaar op non-activiteit D. J. Buysman.

ERRATUM.

Boven het verslag der Afdeeling Leeuwarden, voorkomende op bladz. 69, stond ten onrechte vermeld: *Afdeeling Utrecht*, welk abuis bij het nazien der drukproeven werd over het hoofd gezien.

VARIA.

De zelfwerhende spoorwegseinen. Naar aanleiding van een spoorwegongeluk in Frankrijk, waarbij weder enkele reizigers gedood en vele gekwetst werden, behelst een Fransch blad het volgende: Men heeft in het laatste jaar grooten ophef gemaakt van de invoering der aan de spoorwegmaatschappijen opgedrongen seinen. Zij zijn inderdaad opgesteld, bewijzen diensten als men ze in beweging brengt, maar daar de mensch feilbaar is, vergeet men ze soms. Vandaar ongelukken.

Men zal dus moeten komen tot zelfwerkende, zichtbare en geraasmakende seinen, instaat de menschen te vervangen en de oplettendheid af te dwingen. Zulke seinen bestaan; zij zijn ontworpen door de heeren Leblanc en Loiseau, vervaardigers van electrische toestellen. Wij zijn niet bevoegd te zeggen of zij aan al de voorwaarden van het vraagstuk voldoen, maar wij weten dat, tengevolge eener beslissing van het *Comité de l'exploitation technique des chemins de fer*, de heer Brossard de Corbigny, hoofdingenieur van het Mijnwezen, in de *Annales des ponts et chaussées* en in de *Annales des mines* een artikel geschreven heeft, waarin met den meesten lof gesproken wordt over deze *Avertisseurs électriques à pédale*.

Bovendien heeft de Minister van Openbare Werken den 4 December j.l. een circulaire aan de spoorwegmaatschappijen gericht. Na herinnerd te hebben, dat de toestellen van Leblanc en Loiseau in de twee laatste jaren met gunstigen uitslag zijn beproefd geworden, gaat die bewindsman aldus voort: „Deze toestellen zijn niet ingewikkeld en daarbij weinig kostbaar; zij zijn een eenvoudig middel om de seinen door de treinen zelven te doen afzenden; zij kunnen diensten

bewijzen op verschillende punten der lijn, inzonderheid bij de overwegen, door desnoods instaat te stellen een verzuim van den wachter goed te maken, en vooral door de aandacht van het publiek te trekken door een waarschuwing, die tegelijk zichtbaar en hoorbaar, en zoowel des nachts als des daags merkbaar is. Eindelijk, het beginsel waarop het stelsel rust, is vatbaar voor andere toepassingen, waarbij de veiligheid der reizigers evenzeer belang heeft."

De circulaire is reeds twee maanden oud: hebben de maatschappijen de toestellen beproefd? Wij weten het niet. Het ongeluk, dat thans heeft plaatsgegrepen, zal misschien een krachtiger aansporing zijn. ††

Een zandheuvel in beweging. Een blad uit Nevada beschrijft een merkwaardigen heuvel van beweeglijk zand in het oostelijk gedeelte van Churchill County, in Nevada, omstreeks zestig Engelsche mijlen van het station Land Springs. Hij is ongeveer vier Engelsche mijlen lang en ongeveer ééne mijl breed. In den geheelen hoop, die een hoogte heeft van 100 tot 400 voet en millioenen tons zand bevat, is het onmogelijk een deeltje te vinden grooter dan een spijkerkop. Het zand is zoo fijn, dat, zoo een gewone graanzak ermede gevuld en geplaatst wordt in een wagen, het stooten van het in beweging zijnde voertuig den zak zou ledigen, en toch bevat het geen stof; het is zoo zuiver als het zand van eenige zeebank ter wereld. De berg is zoo vast, dat hij een muzikaal geluid geeft als hij wordt betreden, en dikwijls zal een vogel, die erop trippelt of een groote hagedis, die langs den bodem loopt een groote hoeveelheid van het zand aan het afglijden brengen, wat een geraas maakt als het trillen van een telegraafdraad bij hard blazenden wind, maar zooveel sterker, dat het soms op een afstand van zes of zeven Engelsche mijlen gehoord wordt en oorverdoovend is voor ieder, die zich in de nabijheid van het afschuivende zand bevindt. Een bijzondere trek van den zandhoop is, dat hij niet op de plaats blijft, maar langzaam oostwaarts schrijdt. De heer Monroe, die vernomen had van de zwervende gewoonte van dezen reusachtigen zandhoop, nam hem zorgvuldig op. Verscheidene jaren later bezocht hij de plek weder en bevond, dat het duin meer dan een Engelsche mijl was voortgeschreden (*Knowledge.*) ⊙

ADVERTENTIEN.

Departement van Financiën.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 13 Maart 1883**, des middags ten 12 ure, zal, onder goedkeuring van den Minister van Financiën, aan het gebouw van het Ministerie van Financiën, worden **aanbesteed:**

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen gedurende de jaren 1883, 1884 en 1885 tot en met ultimo Maart 1886, aan het gebouw te Groningen, waarin gevestigd zijn de kantoren van de Hypotheken en het Kadaster.

De besteding zal geschieden bij enkele inschrijving, volgens § 435 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt ter lezing aan het Ministerie van Financiën, aan het bureau der Landsgebouwen van het 1ste district *'s-Gravenhage*, en van het Provinciaal bestuur van *Groningen* en aan het kantoor van de Hypotheken en het Kadaster aldaar.

Inlichtingen worden gegeven door den Bouwkundige voor de Landsgebouwen C. H. PETERS te *'s-Gravenhage* en door den Hoofdopzichter D. FOKKENS te *Zwolle*.

Aanwijzing zal worden gedaan op Saturdag 3 Maart 1883, des voormiddags ten 12 ure.

's-Gravenhage, 7 Februari 1883.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
BARTSTRA.

Openbare Aanbesteding te Haarlem.

Op **7 Maart 1883**, des voormiddags te 12 ure, zal ten huize van de GEBR. BRINKMAN, Groote Markt 11, *Haarlem*, worden **aanbesteed:**

Het bouwen eener Grafkapel met kelder op de Protestante-Begraafplaats te Heemstede.

Bestek en teekeningen à ƒ 0.30 verkrijgbaar bij de GEBR. BRINKMAN te *Haarlem* en bij den architect V. G. A. BOSCH, Parkstraat 23, *Arnhem*.

V. G. A. BOSCH.
Architect.

OPZICHTER.

Voor de uitvoering van eenige bouwwerken en bestratingen in *Zuid-Holland*, wordt voor den tijd van **vier maanden** gevraagd

een practisch, bekwaam OPZICHTER

op een tractement van **ƒ 70.**— per maand. Zich te wenden tot den heer A. R. FREEM, Architect te *Arnhem*.

HAARLEMMERMEERPOLDER.

Zij die verlangen in aanmerking te komen voor de betrekking van **OPZIGTER van den Haarlemmermeerpolder**, vacant geworden door het overlijden van den Heer A. VAN RIESSEN, gewoond hebbende aan het stoomtuig *den Leeghwater*, worden verzocht zich met franco brieven **voor den 5en Maart e. k.** aan te melden bij Dijkgraaf en Heemraden van den Haarlemmermeerpolder, of wel persoonlijk op genoemden dag ter Secretarie des polders in de Jansstraat te *Haarlem*, tusschen 10 en 2 ure.

Om voor gemelde betrekking in aanmerking te komen wordt vereischt een leeftijd van niet meer dan 40 jaren, kennis van **waterbouw** en alle **aanverwante vakken**, begrip van **werktuigkunde** en de zamenstelling van **stoomtuigen**, terwijl eene meer uitgebreide kennis van het **Stoomwezen** en eenige kennis van **vreemde talen** tot aanbeveling zullen strekken.

De bezoldiging bedraagt ƒ 1200 's jaars met vrije woning en tuin.

Haarlem, 20 Februari 1883.

Dijkgraaf en Heemraden van den Haarlemmermeerpolder,
H. VAN WICKEVOORT CROMMELIN,
loco Dijkgraaf.
J. C. VAN DE BLOCQUERIJ,
Secretaris.

TORENKLOKKEN, TORENUURWERKEN EN BRANDSPUITEN,

in alle **constructiën, solied werk op proef te leveren,** bekroond op wereldtentoonstellingen met **gouden, zilveren** en **bronzen medailles.** METALEN voor SLUISWERKEN, MACHINES en MOLENS van **kunstmetaal, bijna onverslijtbaar.** GEIJKTE KOPEREN BALANSEN en GEWICHTEN, **Machines-** en **Grofsmidsfabriek.** —

Aan de **Stoommachinale-, Steen-, Straatklinker-, Dakpannen-, Ovenvloeren-** en **Draineerbuizenfabrieken,** (werkende met zeven Ovens). Groote voorraad, tegen lage prijzen.

HEILIGERLEE, PROV. GRONINGEN.

A. H. VAN BERGEN,
FABRIKANT.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **achtste** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à ƒ 1.75.

Bouwkunde, Natuurkunde, Werktuigkunde.

☛ Boeken voor spotprijzen!

Lees vooral deze buitengewone aanbieding geheel door!

Wie hiervan bestelt **2 werken (die boven 40 Cent genoteerd staan)** krijgt elk werk **20 Ct.** minder, bij **4** werken **25 Ct.** minder, bij **6** in eens elk **35 Ct.** minder, **8** elk **40 Ct.** minder, en bij **10** werken elk **50 Ct.** minder. De geheele massa of **31 Nos.** te zamen voor slechts **ƒ 46.50** in plaats van ruim **ƒ 280.—.**

Bij uitzondering geven wij nog

aan de bestellers boven het bedrag van **ƒ 15.**— het klein-folio Prachtplaatwerk, buitengewoon rijk gebonden. **GERARD KELLER, Over de Alpen, of beschrijving in woord en beeld van het verrukkelijk schoone Italië,** met **100** uitmuntend fraaie platen, **Cadeau.**

Van deze aanbieding van boeken, voor ieder van zooveel nut, en die zoo buitengewoon goedkoop door ons verkocht worden, verwachten wij vele bestellingen, waarover men hoogst tevreden zal zijn.

1 **Timmerhans van Abcoude.** Onze woonhuizen, hun constructie, verwarming en ventilatie, *met uitslaande plaat* 1878, in plaats ƒ 1.25 voor slechts . . . . . **ƒ 0.65.**

2. **Album van diverse gebouwen,** 4 dln., inhoudende 80 pl., afbeeldende in het klein, Burgerlijke en Heerenhuizen, Fabrieken en Handelsgebouwen, Gebouwen aan kunst gewijd, Villa's, Landhuizen, Hotels, Uitspanningslokalen, Kerken, Raadhuizen, Operagebouwen enz. enz. in pl. ƒ 5.20 voor sl. **ƒ 1.90.**

3. **De Vries,** Grondbeginselen van den *Rondbogenstijl*, ontwikkeld uit de voornaamste Bouw- en Kunstwerken der middeleeuwen, bew. naar Karl Mölinger. Met 50 pr. folio pl. en verkl. tekst, fol., in pl. ƒ 8 voor sl. **ƒ 3.90.**

4. **De Vries,** Grondbeginselen van den *Spitsbogenstijl*, ontwikkeld uit de voorn. Bouw- en Kunstwerken der middeleeuwen, bew. naar Karl Mölinger. Met 50 pr. folio pl. en verkl. tekst, folio, in pl. ƒ 8 voor slechts. **ƒ 3.90.**

5. **Brewer.** Twee duizend waarheden op het gebied der Natuurwetenschap, eenvoudig en bevattelijk verklaard voor volwassenen en jongelieden, die liefhebberij hebben in de studie der warmte, weerkennis, geluid, licht en scheikunde. Eenvoudige ophelderingen zonder inspanning. Bewerkt door Dr. v. d. Broek, 2e nieuwe goedk. uitgave met figuren, in plaats ƒ 3.30 voor slechts . . . . . **ƒ 0.75.**

6. **Prof. Bohnstedt,** gr. fol. bouwkundig plaatw., bev. prachtige ontw. van Gebouwen aan kunst gewijd, Raadhuizen, Villa's, Kasteelen en Paleizen, Kerken, enz., met 48 zeer fraaie folio platen in flinke portefeuille, in plaats van ƒ 30.65 voor slechts. **ƒ 6.80.**

7. **Prof. Schwatlo,** Ornam. voor de in- en uitw. versiering van Gebouwen. 2de veel verm. druk 18 gr. fol. pl., in nette portef., zeer fr. afbeeld., in pl. ƒ 3.90 voor slechts. **ƒ 1.—.**

8. **Lacroux & Détain,** Sierl. steenbouw. (*Ziegelrohbau.*) 4 prachtig gekl. gr. fol. pl., aangevende ruim 30 verschillende motieven, in plaats ƒ 3.80 voor slechts. . . **ƒ 0.90.**

9. **Van Eijnden** en **Van der Willigen.** Gesch. der Vaderl. Schilderkunst, 4 zware gr. dln. met fr. in kop. gegrav. portr. Zeldz. compl. voorkomend werk, in pl. ƒ 12 v. sl. **ƒ 5.60.**

10. **Liebold,** Bouwkundige Ontwerpen met uitgew. pl. van de onderd. in natuurl. grootte (*Architectonische Details in natürlicher Grösse*). Gr. fol. plaatw. uitgeg. in 1881. Onder de 85 pl. in dit werk. voork. naar teekeningen van Prof. Bohnstedt, Dollinger, Nicolai, Oppler, Schmidt enz. bevinden zich Villa's en Landhuizen, Stadsgebouwen, Woonhuizen en Façaden. Het is een der rijkste en prachtigste plaatw. op bouwk. gebied verschenen, de pl. in goede portef., in pl. ƒ 35. v. sl. **ƒ 10.90.**

11. **Jong, H. de,** Handb. voor den schilder, bev. de beste manieren tot het nabootsen van alle soorten van hout en marmer in olie- en waterverf; het schilderen van letters en decoratiën, het vergulden, het stoken van vernissen, het polijsten derzelve enz. enz.; alsmede voorschr. en recepten omtrent algem. werkzaamh., mengen en vervaardigen van verschillende verwen. 3e druk met uitsl. pl. 1881, in plaats ƒ 1.50 voor slechts **ƒ 0.70.**

12. **Knapps** Groot Plaatw. van voorb. op het gebied van Bouwkunde en Industrie. (*Grosses Vorlagewerk aus dem Gesammtgebiete der Bau-, ingenieurswissenschaft und Gewerbkunde*) bev. 20 gr. fol. pl., waarop 226 pracht. Afbeeldingen van Bouw- en Werktuigkundige Heitoestellen, Waterleidingen, Slooten, Jalousiën, Kelderinrichtingen, Trappen, Gewelven enz., in pl. ƒ 6 voor slechts . **ƒ 1.90.**

13. **Fromentin, Eug.** De laatste groote schildersch. Critische kunstbeschouwing van onze oude Hollandsche meesters: vert. en ingeleid door Aegidius Hanssen, fr. editie op oud Hollandsch papier gedrukt, in perkament omslag. in plaats ƒ 2.60 voor slechts **ƒ 1.20.**

14. **Schubert.** Ontw. voor Kath. Dorpskerken. (*Entwürfe von Katholischen Dorfskirchen.*) Met 12 langw. gr. fol. pl. Zeer fr. bewerking, in plaats ƒ 5.20 voor slechts . . . **ƒ 1.75.**

15. **De Bruyn Kops,** Beknopte handl. tot de kennis der spoorwegen en het voornaamste wat daartoe betrekking heeft met een atlas van pl., waarin 57 fraaie afbeeld. in pl. ƒ 4.60 v. slechts . . . . . **ƒ 1.10**

Oorsprong der spoorwegen. — Bouw der spoorwegen. — Bovenbouw en toestellen. — Stations. — Trekkracht. — Rijtuigen -- enz. enz.

16. **Henry Havard.** Kunst en Kunstnijverheid. Dit omvangrijk werk bevat onder meer: De bouwkunst en architectuur van voorheen en in de toekomst, Plateelbakkerskunst, Glaswerk, Papier- en Tapijtwerken, Metalen, Beeldhouwwerken enz. Over de Parijsche Tentoonst. in 1878. Fraai kunst- en plaatw., prachtig uitg., ca. ƒ 12 v. sl. **ƒ 2.50**

17. **Breicht.** De inwendige Kerkversiering. (*Die innere Ausstattung der Kirchen*). Ontw. voor Orgelbouw, Altaren, Kansel- en Kerksteenen enz., met 8 groot folio platen, in pl. ƒ 3.25 voor slechts . . . . . **ƒ 0.90**

18. **Brutel de la Rivière,** Atlas voor de meet- en natuurk., omvattende ruim 700 zeer fraaie afbeeld. met beschrijvenden tekst, folio oblong, in pl. ƒ 5.40, v. sl. . **ƒ 1.60**

19. **Bouwkundig-Album,** Verzameling van schetsen en ontwerpen op het gebied van fraaie en sierlijke bouwkunst, met bijdr. van Vogel, Eberson, Springer, Tetar van Elven, Van Gendt en de meeste andere voornaamste Bouwkundigen. Uitgegeven door Leliman, met 30 groot folio, meest prachtig gekleurde platen. Hierin vele fraaie Villa's, enz., in plaats ƒ 15, voor slechts . . . . **ƒ 6.75**

20. **Rankine,** Mechanika der Bouwkunst. (Wis- en Natuurkundige toepassing van de verschillende krachten), met 74 fig., (eenige 1e deel van dit werk verschenen) bewerkt door Boonacker, in plaats ƒ 1.50 v. sl. **ƒ 0.70**

21. **Kretschmer,** De machinist en de locomotief. Populair leer- en leesboek voor machinisten en allen die machinist wenschen te worden, bewerkt door J. Voorthuysen, in plaats ƒ 1, voor slechts. . . . . **ƒ 0.40**

22. **Muysken,** De kunst in Handwerksnijverheid. Elementen der versieringskunst, voor allen, die het teeken- en bouwvak beoefenen. Bevattende 20 groot folio platen met ruim 150 afb. uit de meest verschill. en gezocht wordende stijlen, in pl. ƒ 3.90 v. sl. . **ƒ 1.90**

23. **Ontwerpen** van uitgevoerde Stadsgebouwen, Plannen, Voorpuien. Doorsneden en Détails. (*Entwürfe ausgeführter städtischer Gebäude in Grundrisse, Façaden, Durchschnitten und Détails*) Uitgegeven door vier voorname Bouwkundigen, met 20 folio platen, in pl. ƒ 5.60 voor slechts . . . . . **ƒ 1.80**

24. **Prof. Tyndal,** De warmte beschouwd als een vorm van beweging. Uit de 3e Eng. uitgaaf in het Nederl. overgebracht door D. J. Admiraal. Met uitslaande platen waarop 107 keurige gravuren. 474 bladz. benevens een fraai zeer gemakkelijk register. Een waar prachtwerk voor allen die aan Mechanica of Natuurkunde doen, in plaats ƒ 5 v. sl. **ƒ 1.90**

25. **Rinkes,** Beginselen der Doorzichtkunde of Perspectief, met 12 fraaie groote uitslaande platen, in plaats ƒ 1.50 voor slechts. **ƒ 0.85**

26. **Klette.** Het Duitsch Familiënhuis. Verzameling van uitgevoerde Woonhuizen. (*Das Deutsche Familienhaus, Sammlung ausgeführter Wohngebäude.*) Prachtig groot folio Plaatwerk, waarop een zeer groot aantal fraaie en eenvoudige Woonhuizen, Villa's en Landhuizen, allen met zeer duidelijke Plattegronden en vooraf een fraaie uitgebreide Duitsche omschrijving. Een der nieuwste Werken op Bouwkundig gebied. Uitgave 1878, in plaats ƒ 12.90 voor slechts . . . **ƒ 3.70**

27. **Van Koten.** De Elektro-Magnetische Telegrafie in de voormaamste tijdperken van hare ontwikkeling en haar tegenwoordig standpunt; benevens de Elektro-Magnetische seinklokken en uurwerken, met 8 groote uitslaande platen, waarop bijna 100 keurige afbeeldingen. *Flink gebonden in geheel linnen band*, in plaats ƒ 2.90 voor slechts **ƒ 0.90.**

28. **Groeneveld.** Ornamenten in lijnteekening ten dienste van het Teekenonderwijs. De platen van dit werk zijn groot 66 en breed 46 cM. Het bevat 16 groot folio platen, in plaats ƒ 3.70 voor slechts **ƒ 1.40.**

29. **Verzameling van 150 platen.** Alle mogelijke Meubelen en Ornamenten op dubbel plaatpapier; een schat van de mooiste voorbeelden voor Meubelmakers, Behangers, Teekenaars, Schrijnwerkers, Stukadoors enz. Hieruit is voor ieder Ambachtsman, die met versieringen heeft te maken, veel te putten, in plaats van ƒ 36.80 voor slechts . ƒ **2.50.**

30. **Bes,** Het Ornament, beginselen van het zelfstandig ontwerpen, ten dienste van industrie en ambacht en allen die zich aan de studie van het ornament wijden. Groot folio plaatwerk, bevattende alle ornamentale motieven, blad-, bloem-, knop en vruchtvormen. grondlijnen, zigzag, rank, golflijn, spiraal, arabesque enz. enz. Groepeering en verbindingen, randen, rozetten, vlak en friesversieringen, vloersteenen, paneelvullingen en bekrooningen enz. enz. Prachtvol voor zelf te kiezen motieven. Dit groot folio plaatwerk met 30 uitstekend fraaie platen, pas verschenen, voor slechts . . . . **ƒ 2.75.**

31. **Muller, F.** Geometrieke formulen, toegepast op de *Burgerlijke*, *Bouwkunde* benevens tabellen van de vastheid der materialen, met 91 figuren, voor slechts . . **ƒ 0.40.**

☛ De zending van al deze Werken geschiedt *franco* overal heen, op ontvangst van een postwissel, waarbij men zet: »**Bouw- en Werktuigkunde**", benevens de verlangde Nummers. Men lette er wel op dat de geheele collectie, die anders ƒ 280 kost, thans voor slechts ƒ **46.50** door ons geleverd wordt; dat de bestellers boven het bedrag van ƒ **15.**— het prachtvolle werk van **Ger. Keller** »*ITALIË*" geheel Cadeau krijgen, en dat men **2** werken nemende ieder werk **20 Ct.** minder krijgt; **4** werken elk **25 Ct.**; **6** werken elk **35 Ct.**: **8** werken elk **40 Ct.** en **10** werken elk **50 Ct.** minder, **mits die boven de 40 Cent genoteerd staan.** Bij **GEBRs. E.** en **M. COHEN,** Magazijnen van Goedkoope Boeken te **Arnhem** en te **Nijmegen.**

J. F. HENSEN A^ZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* Amsterdam.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)
De goedkoopste en meest solide Metselsteen.
Generaal-Agent voor Nederland
S. L. DE BEER,
Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Neuchâtel Asphalte Company L^td. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, W. PATON WALSH.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN**
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBR^s. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem

ADMINISTRATIE GEBOUW VOOR DE H-Y-S-M.

(AVANT-PROJET.)

HOOFDGEVEL.

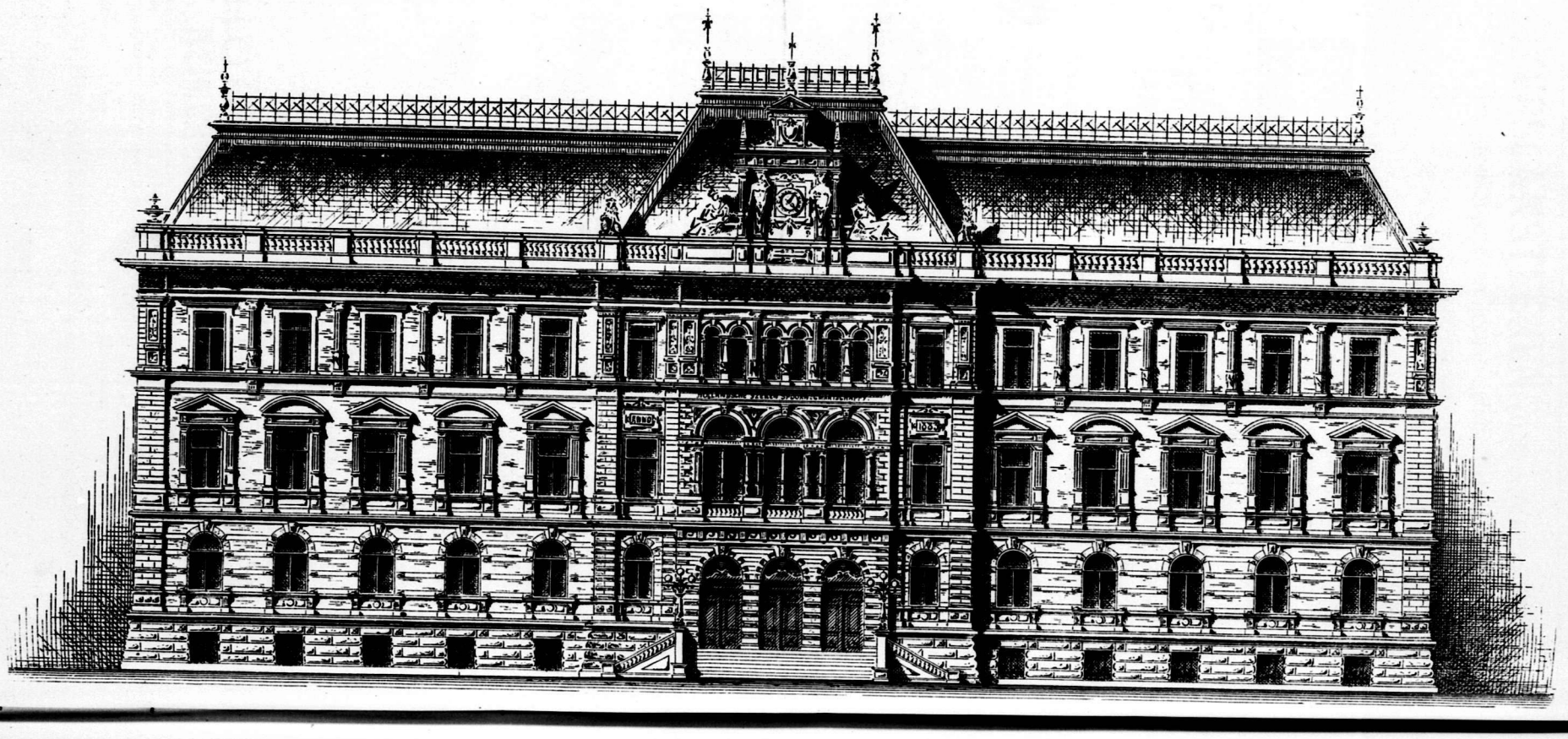

ZYGEVEL.

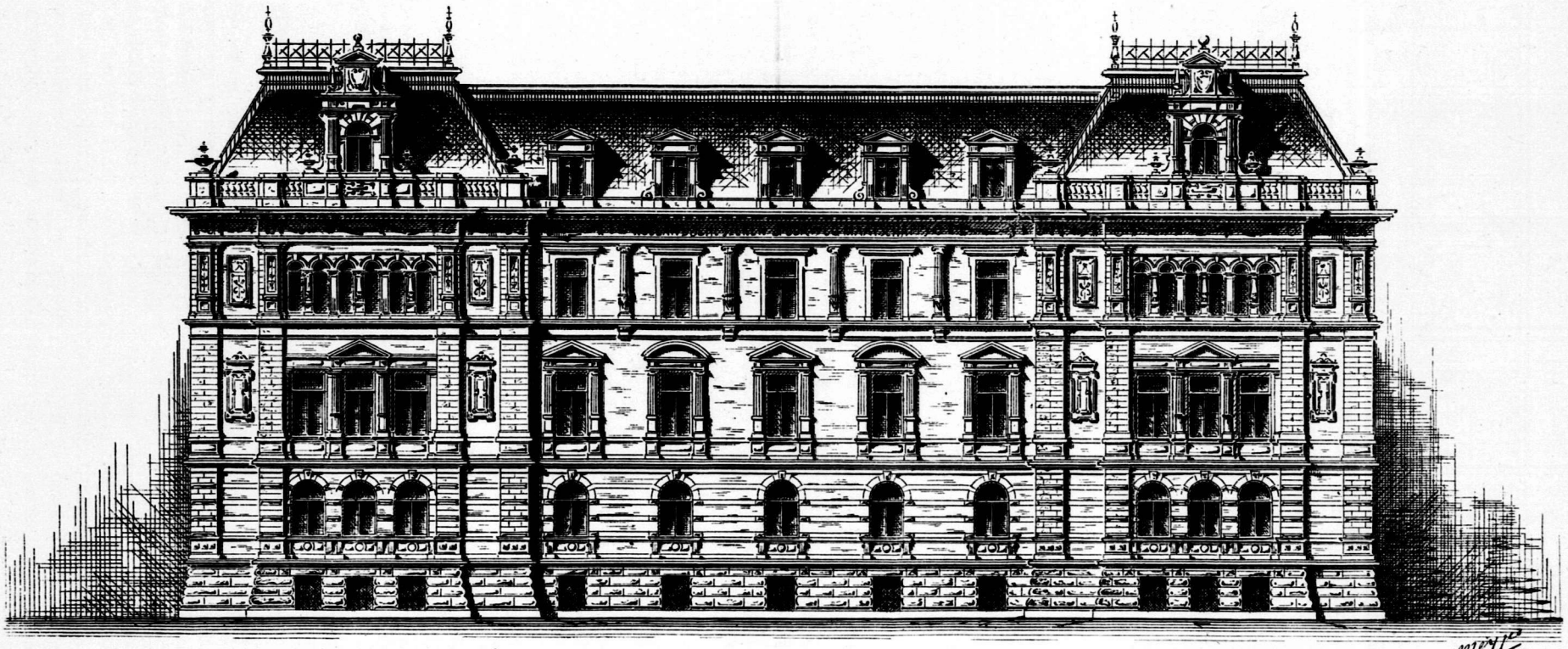

M. de Jonge del.

C. Pr. Posthumus Meyjes inv.

0 5 10

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 3 Maart 1883.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 9. ZATERDAG 3 MAART 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

dat de 804e vergadering zal worden gehouden Woensdag 7 Maart 1883, des avonds te 8 uren precies, in Maison-Stroucken alhier.

De agenda voor die vergadering is als volgt:

1°. Mededeelingen van het Bestuur;
2°. Ballotage van de heeren Joh. Fransen en S. B. Gelders;
3°. Bijdrage van den heer A. W. Weissman over de St.-Bavokerk te Haarlem;
4°. Kunstbeschouwingen van de heeren Wigman, Di Gazar en Wijnstok;
5°. Inlevering der gewone prijsvraag;
6°. Uitschrijven eener algemeene prijsvraag.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) BIJ DE PLAAT.

Sinds jaren werd door de groote uitbreiding van het personeel der Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij behoefte gevoeld een gebouw te stichten, waarin de verschillende bureau's vereenigd zouden zijn.

Het gelukte hiervoor een geschikt terrein te vinden, n.l. op het Droogbak alhier. Op de plaats, waar voorheen de masten der schepen het hoofd fier verhieven, zijn thans reeds omstreeks 3000 masten in omgekeerde richting in den grond geslagen, om het gebouw te torsen.

Daar dit gebouw op een der vele schoone punten van onze Amstelstad zou worden opgericht, besloot de Raad van Administratie der H. IJ. S. M. het een flink uiterlijk te doen geven en hierdoor te trachten Amsterdam met een sierlijk bouwwerk te verrijken.

In verbinding met den heer D. A. N. Margadant werden door mij twee avant-projets opgemaakt en ingediend: één in meer klassieke vormen, het tweede meer pittoresk in gemengden berg- en baksteenbouw.

Het eerste, waarvan bijgaande plaat een kleine schets geeft, werd als minder passend bij de omgeving terzijde gelegd en besloten het tweede uit te voeren.

Van dit laatste hoop ik spoedig eveneens een plaat voor *De Opmerker* te leveren, met een nadere beschrijving van den bouw.

C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) OORSPRONKELIJKHEID.

Wees u zelf, zei ik tot iemand,
Doch hij kon niet, hij was niemand.

Er zijn twee kunsten, welker beoefenaars vaak het verwijt treft, dat ze hunne gedachten aan anderen ontleenen, en wel de muziek en de bouwkunst. Hoe vaak hoort men niet van den muziekliefhebber, als op een concert een nieuw nommer ten gehoore gebracht wordt: „Precies de 5e van Beethoven," of „Dat herinnert aan Schubert"; hoe vaak hoort men niet van den beoefenaar der bouwkunst: „Dat is van de Opera te Parijs," of „'t Is ontleend aan César Daly." Op een schilderijen-tentoonstelling zal men dergelijke uitroepen nimmer hooren, en ook beeldhouwers zal iets dergelijks niet verweten worden. Toen Bastien-Lepage de manier der zestiende-eeuwsche schilders weer ging volgen, of Makart het koloriet van een Tintoretto trachtte nabij te streven, werd hun dit als een verdienste aangerekend, en toen Thorwaldsen de tradities van het oude Hellas opvatte, nam hem dit niemand kwalijk.

Wee echter den bouwkunstenaar, die zelfs maar eenigszins bekende vormen bezigt. Aanstonds worden uit de bibliotheek de boeken gehaald, waar men kan vermoeden, ze terug te vinden — wee echter den toonkunstenaar die ook maar eene maat zou componeeren, die reeds vroeger een Beethoven of een Mozart in het hoofd had! „Gestolen!" wordt er geroepen.

Zoowel de toonkunstenaar als de architect componeeren, d. i. stellen zekere vormen samen naar een

POLYTECHNISCHE

bepaalden regel. De wetten van harmonie, rythmus en maatverdeeling moeten door den toonzetter en door den architect beiden in het oog gehouden worden. Het maken van „quintengangen" is even strafbaar als het ontwerpen van lijsten zonder fries of van kolommen zonder kapiteel.

Beiden moeten zich dus tusschen bepaalde grenzen en een traditioneelen vormenschat bewegen, en zij kunnen den raad niet volgen, dien Goethe aan dichters en schilders gaf:

„Greift nur hinein in's reiche Menschenleben,
Und wo ihr's packt, da ist 's interessant."

De musicus heeft nog meer kans, om met succes oorspronkelijk te zijn, dan de architect, want het aantal harmonische verbindingen, die uit de bestaande toonladder gevormd, en die dan nog zeer gevarieerd kunnen worden, is legio.

De harmonische verbindingen uit rechte en kromme lijnen zijn echter lang zoo velen niet, en kunnen, door de eischen, die de practische bruikbaarheid der ontwerpen medebrengt, slechts voor een klein deel gebezigd worden. Boog en kolom, pilaster en lijst, deur en raam, plint en fries, ze mogen wat gevarieerd worden, maar ze keeren in ieder ontwerp terug.

De eisch van oorspronkelijk te zijn, dagteekent eerst uit onze eeuw, en hangt ongetwijfeld samen met de steeds toenemende ontwikkeling van het individueel leven. In alle vroegere eeuwen gold het als een verdienste, erkende meesters na te volgen, en op oorspronkelijkheid werd weinig gelet. In de schilderkunst had men vaste, aan de H. Schrift of de antieken ontleende thema's, waaraan beurt om beurt de meest beroemde kunstenaars hun beste krachten wijdden, als „de Opstanding", „het Paradijs", „de Madonna", of „Leda met de Zwaan", „Iphigenia in Aulis", „Mars en Venus", enz. In de muziek was het eveneens, en fuga's, menuetten, canons, sarabandes, koralen werden naar vaste regelen door de meest beroemde meesters gemaakt. In de architectuur werden zoowel in den Griekschen, Romeinschen, Byzantijnschen, Romaanschen, Gothischen en Renaissancen tijd bepaalde vormen gevolgd, die zich allen geleidelijk uit elkander ontwikkelden, en die *stijlen* vormden.

Eerst aan onzen tijd, die niets stijlvols leveren kan, was het beschoren, oorspronkelijkheid als eersten eisch te stellen. Aan dit streven naar oorspronkelijkheid hebben wij in de muziek de grillige scheppingen van een Berlioz, een Liszt en een Rubinstein te danken, die soms vrij ongenietbaar zijn; in de schilderkunst ontstond daardoor de richting der „impressionisten", die door wat morsen met verven hun gemis aan studie trachtten te bedekken; in de bouwkunst de eklektische richting, die een „olla podrida" van alle mogelijke vormen maakt, en hare monsterachtige voortbrengsels als een nieuwen stijl aan den man wil brengen.

't Is waar, in vroeger tijd werd er meer studie vereischt om een kunstenaar te heeten dan thans, nu de eerste de beste, die met één vinger wat op 't klavier kan spelen, wat kleur op papier weet te smeren, of rechtlijnig teekenen geleerd heeft, zich voor toonzetter, schilder of architect uitgeeft, en dan allicht een kringetje vindt, dat hem tot genie promoveert.

Oorspronkelijkheid is niet ieder gegeven, althans niet oorspronkelijkheid, die wat schoons produceert. 't Ministerie van Kolonien en de Hooge Raad zijn ongetwijfeld oorspronkelijker dan het daarnaast verrezen Ministerie van Justitie en toch zouden wij niet durven beweren, dat de kunstminnaar, op het Plein te 's-Hage staande, aan de beide eerste gebouwen de voorkeur zal geven.

Wendel Dietterlin of Borromini waren zeker oorspronkelijker dan Bramante, maar ook hier valt de keuze niet moeilijk.

Dat men tracht zich zelf te zijn, is natuurlijk, doch men worde niet origineel „quand même", alleen maar om oorspronkelijk te zijn. Het navolgen van goede voorbeelden is altijd aan te bevelen, en men denke, even als Molière:

„Je prends mon bien partout où je le trouve!"

Heeft men „son bien" gevonden, dan doe men juist als de groote Fransche blijspeldichter en als de onsterflijke Shakespeare, die ook hun motieven aan anderen ontleenden, maar er een persoonlijk stempel op wisten te drukken, die ze voor alle tijden geadeld hebben.

De vrees, dat men van ons zeggen zal: „hij was niemand", moet er ons nimmer toe vervoeren, oorspronkelijk te willen zijn, alleen om der originaliteit wille. Beter is het goede voorbeelden te volgen, dan slechte oorspronkelijke scheppingen de wereld in te zenden. Wil men oorspronkelijk zijn, goed, doch men eerbiedige steeds de wetten van het schoone!

(A. et A.) NOORDWIJK AAN ZEE.

Een onzer correspondenten, die dezer dagen Noordwijk aan Zee bezocht, schrijft ons het volgende:

„Men bereikt N. a. Z. van het station Piet-Gijzenbrug van den Hollandschen spoorweg na een wandeling van omstreeks 1½ uur, waarbij men langs de dorpen Noordwijkerhout en Noordwijk-Binnen komt. Te Noordwijkerhout bevindt zich een aardige burgemeesterswoning, in oud-Hollandschen stijl opgetrokken, terwijl Noordwijk-Binnen een bloeiend dorp met 4000 zielen is. De afstand van Noordwijk-Binnen tot N. a. Z. is ongeveer ¼ uur. De weg is met kreupelhout en hoogopgaande dennen dicht begroeid, die een welkome schaduw geven zullen.

Bij het strand is alles leven en beweging. Overal is men bezig voetpaden te maken of rijwegen aan te leggen, die meest bevallig kronkelen, nu eens rijzen, dan weer dalen, en een aangename wandeling voor de badgasten zullen opleveren. Vóór het toekomstig Kurhaus met hotel wordt een groote vijver gemaakt. Voor hen, die aan de prijsvraag meedoen, kan het van belang zijn te weten, dat de gebouwen tamelijk hoog boven het omliggend terrein te liggen komen.

Langs het strand is een weg van 7 M. breedte. Behalve waar de wegen komen, is het terrein overal met helm beplant, om het voor verstuiven te vrijwaren. De kleigrond strekt zich tot aan den duinvoet uit, en de bloembollen tieren er welig op.

Het laat zich aanzien, dat, wanneer de herschepping van Noordwijk totstandgekomen zal zijn, de badplaats Noordwijk een waardige mededingster van Scheveningen zal worden. H. O."

Van een ander lid van het Genootschap kregen wij nog het volgende schrijven:

„Omtrent het programma voor N. a. Z. kan ik nog het volgende mededeelen, wat ik bij een bezoek daarterplaatse vernam, en dat wellicht voor vele medewerkers van belang zal zijn.

De begrooting is bedoeld *globaal*, tegen een prijs per M³. van *f* 9 à *f* 10. Blijkens berekeningen zal het gebouw voor dien prijs te maken zijn.

Onder goedkoope surrogaten worden niet verstaan *getrokken lijsten in Portland-cement*, wel echter *lofwerk en ornement*. P. J. H."

De redactie zal gaarne berichten omtrent deze prijsvraag in hare kolommen opnemen, en noodigt ieder uit, mede te deelen, wat hij vernomen mocht hebben.

(A. et A.) DE NIEUWE VISCHMARKT TE ROTTERDAM.

Het is zeker een verblijdend teeken des tijds te noemen, dat het Rotterdamsch Gemeentebestuur meer en meer zich gelegen laat zijn aan het stichten van schoone stadsgebouwen, welke verbetering in de eerste plaats aan den verdienstelijken Directeur der Gemeentewerken, den heer G. J. de Jongh, te danken is.

De nieuwe vischmarkt, die dezer dagen in gebruik genomen wordt, geeft ons weer een bewijs hiervoor. Waren wij reeds lang in blijde verwachting naar de voltooiing, die in September des vorigen jaars reeds moest zijn geschied, een bezoek aan de vischmarkt stelde ons ruimschoots tevreden.

Het gebouw, onmiddellijk aan het water gelegen, bestaat uit een hoofdgebouw, met een overdekt terras, dat ook aan het water grenst. Aan dit terras bevinden zich vier steenen trappen, waarmede men de kleine schuiten bereiken kan. Jammer dat deze trappen wat weinig aantrede hebben.

Rondom dit terras zijn tegen het hoofdgebouw een aantal kleine vertrekjes aangebracht, voor afslager, marktmeester, bergplaatsen, privaten enz. bestemd. Het eigenlijke hoofdgebouw heeft eene lengte van 56 M., een breedte van 16 M. en een flinke hoogte.

Voorzeker maakt het gebouw bij het binnentreden een aangenamen indruk. Een flinke galerij loopt ter hoogte van 6.50 M. rondom de binnenzijde van de muren, en dient om gemakkelijk de zonneschermen, daar boven aangebracht, te kunnen bereiken. Een lichte ijzeren bekapping, met Amerikaansch grenenhout betimmerd, overspant de geheele ruimte, waarin de verkoopplaatsen van zee- en riviervisch worden aangetroffen.

Twee hoofdgangen zijn over de lengte aangebracht, en één over de breedte, ieder van welke door flinke uitgangen met den openbaren weg in verbinding staan. Langs deze gangen vindt men een 48tal vakken, waarvan er 44 zijn verdeeld in twee staanplaatsen, ieder bestemd voor den verkoop van zeevisch, terwijl de overige voor dien van riviervisch bestemd zijn. In deze vier afdeelingen voor riviervisch zijn waterbassins, met glazen voorwanden voorzien, geplaatst, waarin men de visschen laat zwemmen. Door een flinke strooming van het water kunnen zij daarin lang levend blijven.

Elke staanplaats is voorzien van een hardsteenen toonbank, die aan de binnenzijde open is, en als bergplaats dient; verder heeft ieder nog een flinken gootsteen, met waterleiding, een ruimte om visch te reinigen en een beukenhouten snijtafel.

Vooral is gezorgd voor flinken afvoer van het verbruikte water, en voor luchtverversching door glazen stores. Voor een eventueele avondverlichting zijn de noodige gasbranders aanwezig.

Beschouwen wij het gebouw van buiten, dan komen wij tot de conclusie, dat het, zoo gezien, geen zoo bevredigenden indruk maakt als van binnen, hetgeen zich uit de bestemming van het bouwwerk gereedelijk laat verklaren. Het zij ons vergund, de opmerking te maken, dat het silhouet van het gebouw aanmerkelijk zou gewonnen hebben, wanneer de torentjes, die de vier hoeken versieren, wat hooger waren. Ook aan de eindgevels zijn enkele hinderlijke fouten op te merken. Als een bijzonder goed geslaagd onderdeel noemen wij echter de deuren van den noordelijken zijgevel, die versierd zijn met paneelen van brons, waarop eenige emblemen en figuurlijke voorstellingen, op de vischvangst betrekking hebbende, voorkomen. Een onwaardig Rotterdammer heeft daaraan echter reeds zijn schendende handen geslagen, en de voelsprieten der daarop voorkomende kreeften afgebroken.

Moge het gebouw in de practijk werkelijk voldoen aan alle gestelde eischen, dan voorzeker is Rotterdam eene inrichting rijker, waaraan de stad langen tijd behoefte gevoelde, en die veel heeft bijgebracht, om een der schoonste punten van de Maasstad zeer te verbeteren.

Rotterdam, Febr. 1882. J. V. Dzn.

(A. et A.) DE UITWERKING VAN WIND OP ZINKEN DAKBEDEKKINGEN.

Na iederen storm verneemt men van schade, aan de zooveel voorkomende zinken dakbedekkingen teweeggebracht, en vooral tamelijk vlakke daken hebben dan veel te lijden. Het is daarom te verwonderen, dat een voorzorgsmaatregel, die in zeeplaatsen veel wordt toegepast, niet meer wordt aangewend, om schade te verhoeden: wij bedoelen het dekken met smalle zinkbladen.

Het is toch van algemeene bekendheid, dat het loswerken van de zinkbladen veroorzaakt wordt doordat de wind tusschen het zinkblad en de bebording dringt, welke ruimte, door het zoogenaamd „bulderen" van het zink, tamelijk groot kan worden. Door het aanwenden van smalle bladen, die natuurlijk minder aan werking onderhevig zijn, wordt dit kwaad geheel gekeerd.

Voor steile daken zou ik losanges willen aanbevelen, die, goed gelegd, een storm zeer goed kunnen doorstaan, en waarvan de prijs tegenwoordig niet zoo hoog is, dat dit de toepassing zou in den weg staan.

Amsterdam, Febr. '83. V. D. St.

DE DOORBORING VAN DEN SIMPLON.

Het Comité van den Simplon heeft een zeer belangwekkend bescheid in het licht gegeven, onder den titel *Mémoire technique*, tot verdediging van de plans en bestekken, opgemaakt voor de doorboring van den Simplon. Het is opgesteld door de ingenieurs Johan Meyer en W. Huber, en begint met een geschiedkundige schets, waarin de verschillende geopperde ontwerpen voor de uitvoering van de nieuwe gang door de Alpen achtereenvolgens worden uiteengezet, te beginnen met dat van 1852, het tijdstip, waarop reeds een groep Fransche geldmannen en ondernemers van het kanton Wallis en het Zwitsersche Eedgenootschap de concessie van eene lijn gevraagd en verkregen had, uitgaande van het Meer van Genève en de Rhône stroomopwaarts volgende, om de Alpen bij den Simplon te bestijgen. De *Mémoire* herinnert en schetst met eenige trekken de *avant-projets* van de heeren Clo en Venetz (1857), Eug. Flachat (1860), een overgang onder den blooten hemel, Vauthier (1860), een tunnel, Jaquemin (1860—1862), Thouvenot (1863), Le Haitre

(1863), Lommel (1864), (1) Stockalper (1869), Favre-Clo (1875), de Simplon-maatschappij (1878), om te komen tot de jongste onderzoekingen, door deze Maatschappij gedaan onder de leiding van den heer Meyer.

Een technisch hoofdstuk is gewijd aan deze onderzoekingen en studiën, en het doet de gevolgde werkwijzen kennen; het volgende handelt inzonderheid over de groote tunnel, hare hoogte, hare helling, hare geologische gesteldheid en haren warmtegraad (een zeer uitvoerig verslag van den hoogleeraar Renevier, d.d. 4 November j.l., zal vooral de belangstelling der geleerden wekken, die zich met aardkunde bezighouden); over de middelen tot uitvoering van de tunnel, nu berekend op twintig kilometer lengte, met een knik, en geraamd op 73,100,000 fr. Eindelijk worden voor de zuidelijke toegangslijn de negen verschillende ontwerpen voor dit tracé beschreven, met aansluiting te Piedimulera, te Domo d'Ossola of te Villa d'Ossola.

De verhandeling weerlegt vervolgens een bewering, vervat in het verslag, den 17den Juli 1881 voorgelezen in de Kamer van Afgevaardigden te Parijs, van de Commissie, belast met het onderzoek van de voorstellen betreffende den Simplon en den Montblanc.

De verslaggever becijferde, dat de uitgaven, die de noodzakelijkheid, de ijzeren banen te verbeteren, welke den Jura doorsnijden, aan de Simplon-maatschappij berokkenen zoude, vijftig millioen francs zouden bedragen. Het Simplon-comité verklaart, dat het nooit deze noodzakelijkheid voor het nationaal verkeer betwist heeft, maar het bewijst, met zeer nauwkeurige berekeningen, dat de onkosten, die de verbetering der hellingen van den Jura-doorgang (inzonderheid met een tunnel van 6560 kilometer onder den *Mont d'Or*, op de Fransche grens) zou na zich sleepen, de som van 17 tot 27 millioen niet zou overschrijden, al naar gelang der verschillende ontwerpen, reeds voor dit doel onderzocht.

De verhandeling eindigt met een hoofdstuk, gewijd aan een vergelijking tusschen de twee doorgangen van den Simplon en den Montblanc, uit het oogpunt der betrekkelijke lengten van de geheele lijnen, der tunnellengten, der hoogte boven de zee, der voorwaarden van uitvoering, der toegangslijnen, eindelijk der ramingen. Deze vergelijking laat zich samenvatten in de volgende stellingen:

Van de Noordzee tot Placentia geeft de Simplon een verkorting van 105 kilometer op den St.-Gothard en van 77 kilometer op den Montblanc; — van Parijs tot Milaan, langs Arona, is de lijn Simplon 84 kilometer korter dan de lijn St.-Gothard en 127 kilom. korter dan de lijn Montblanc, 232 kilometer korter dan de lijn Mont-Cenis; de Simplon zou 350 M. lager geboord worden dan de Montblanc; hij zou de geheele streek van Noord- en Oost-Frankrijk bevoordeelen, terwijl zijn mededinger slechts nuttig zou zijn voor Savoye (2) en eenige naburige departementen; hij kan een nuttige mededinging voeren tegen den St.-Gothard, terwijl de Montblanc zonder nut aan den Mont-Cenis een gedeelte van zijn vervoer zal ontnemen; de gaping tusschen de koppen van de bestaande lijnen is veel kleiner langs den Simplon; eindelijk zal hij minder kosten; hij is verzekerd van subsidiën, die de Montblanc niet zal hebben, en hij biedt aan de particuliere kapitalen een meer verzekerde vergelding.

Bij de verhandeling zijn gevoegd vier lengte-profielen van evenveel tracé-ontwerpen voor de aansluiting met de Italiaansche lijnen, met hellingen van 12½ %, 18 % en 20 %, alsmede twee groote kaarten.

(1) *De Opmerker* heeft vóór acht jaren uit de geschriften van Lommel iets medegedeeld: *Over het onraadzame van steile spoorweghellingen.*

(2) Aan het hoofd der beweging voor den Montblanc staat een senator, gekozen in Savoye. Begrepen?

De eene stelt voor: den doorgang van den Simplon en van den Montblanc tusschen Dijon en Milaan; de andere: de verschillende tracés, bestudeerd voor de Simplon-lijn van Brieg of Brigue naar Domo d'Ossola of naar Piedimulera, gelijk ook voor de groote tunnel, van zijn begin ten noordoosten van Brigue tot zijn uiteinde, een weinig voorbij Isella.

19 Febr., 1883. X X.

HYDROMETER,

TOT WAARNEMING OP EENIGEN AFSTAND VAN DE WATERHOOGTE IN EEN RESERVOIR.

Tot het waarnemen der waterhoogte in een reservoir wordt gebruikgemaakt van een schuitje op den waterspiegel, dat met een kettinkje aan de buitenzijde van het gebouw aan een tegenwicht verbonden is.

Dit tegenwicht geeft in omgekeerden zin, langs een opzettelijk verdeeld paaltje, de waterhoogte in het reservoir aan, maar een en ander heeft het nadeel, dat de waarneming niet volkomen juist is en dat de werking van het schuitje geheel ophoudt, wanneer de waterspiegel bevroren is; terwijl het toestel alleen kan gebruikt worden bij reservoirs, die op zekere hoogte geplaatst zijn.

De *Hydrometer*, die eenigen tijd geleden door M. J. Decoudun uitgevonden werd, stelt ons instaat den inhoud van een reservoir volkomen juist te kennen, onverschillig in welken toestand zich dit bevindt en ook op elken afstand, dat men daarvan verwijderd is.

De uitvinding berust op het algemeen bekende beginsel, dat de onderste schijf in eene zekere ruimte, den last van alle andere daarboven gelegen schijven draagt, met eene drukking, die in verhouding staat tot de hoogte van de waterkolom boven het ondervlak, en die dus ook naar gelang van die hoogte af- en toeneemt.

Wordt nu onder de onderste waterschijf eene zekere hoeveelheid lucht gebracht, zoodanig, dat zij niet kan ontsnappen, dan zal die lucht worden samengedrukt met den geheelen last van de zich daarboven bevindende waterkolom.

Wanneer deze gecomprimeerde lucht door middel van een buisje met een manometer in verbinding wordt gebracht, zal de luchtdruk daarop natuurlijk worden overgebracht, zoodat de manometer, op welken afstand hij ook geplaatst zij, de hoogte van de waterkolom boven de samengedrukte lucht zal aangeven, wanneer daarop eene bepaalde, voor dit doel gemaakte verdeeling is aangebracht.

Zooals men weet, is de drukking niet afhankelijk van de breedte van het reservoir, maar alleen van de waterhoogte, zoodat de waarneming voor groote en kleine ruimten met dezelfde nauwkeurigheid kan plaats hebben.

De hierbedoelde *Hydrometer* bestaat uit een wijzerplaat, die door middel van een buisje met eene gegoten klok in verbinding wordt gebracht. De klok wordt op den bodem van het ledige reservoir geplaatst, en zoodra daarin water wordt toegelaten, kan de onder de klok aanwezige lucht niet meer ontsnappen, maar zal zij worden gecomprimeerd met een gewicht, dat in verhouding staat tot de waterhoogte in het reservoir. Het buisje, van eenige millimeters middellijn, wordt aan het boveneinde van de klok bevestigd, en brengt de drukking der lucht over in alle richtingen en op alle punten, waar men die langs het buisje zou willen waarnemen, onverschillig of zij hooger of lager dan het reservoir gelegen zijn.

Voor de waarneming van den luchtdruk gebruikt de uitvinder een metalieken manometer, waaraan een electrische verklikker kan worden bevestigd, die werkt wanneer het reservoir geheel gevuld is.

De *Hydrometer* kan in de meest afwisselende gevallen worden gebezigd, onverschillig op welke plaatsen de reservoirs geplaatst zijn, ook bij water-, regen- en beerputten, in grachten en bassins en zelfs bij rivieren.

Daar de werking alleen door middel van luchtdruk geschiedt, is het toestel niet onderhevig aan den invloed van de grootste warmte noch van de strengste koude.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Onder leiding van den inspecteur Rose, is de ingenieur 1e klasse van 's Rijks Waterstaat C. F. M. H. Schnebbelie belast met de uitvoering der werken tot verlegging en uitmonding der Maas; de ingenieurs 3e klasse R. P. J. Tutein Nolthenius en Caland zijn hem toegevoegd en aan beide eerstgenoemden is 's-Hertogenbosch als standplaats aangewezen.

Tot opvolger van den ingenieur Schnebbelie is met ingang van 1 April, tot ingenieur in 't 5e rivier-arrondissement te 's-Bosch, aangewezen de ingenieur 1e klasse A. van Hooff, thans te Leeuwarden.

— Door den heer W. K. M. Vrolik, directeur-generaal der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, is concessie aangevraagd voor den aanleg en de exploitatie eener lijn van Amsterdam viâ 's-Gravenland naar Nijkerk, met een zijtak naar Amersfoort, aansluitende aan de lijn Amersfoort—Nijmegen—Venloo.

Het voornemen bestaat — indien de exploitatie der Nederlandsche Centraal-spoorwegmaatschappij in vreemde handen mocht overgaan — de lijn op Nijkerk door te trekken tot Olst.

De exploitatie van deze lijnen zal overgaan op de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

Het definitieve plan is op zeer breede schaal ontworpen en getuigt van een groot vertrouwen der Exploitatie-maatschappij in de toekomst van Amsterdam.

Op deze wijze zal Amsterdam de voordeelen verkrijkrijgen van een nieuwe spoorwegverbinding en wel onder één beheer, met de meeste lijnen in Nederland, terwijl de Exploitatie-maatschappij tevens beschikt over de rechtstreeksche verbindingen met Frankrijk, België, Duitschland en Engeland (viâ Vlissingen).

— Ter aanvulling van het korps Rijksopzieners op de spoorwegdiensten worden personen, die voor een benoeming in aanmerking kunnen komen, uitgenoodigd zich vóór 1 April te wenden tot den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten. (Zie *Staatscourant* van 28 Februari, no. 49.)

— De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid brengt ter kennis van belanghebbenden dat, na vergelijkend onderzoek in de maand Juni aanstaande, twee adspirant-opzichters kunnen worden toegelaten om tot de betrekking van opzichter bij de Rijkstelegraaf te worden opgeleid. Het maandgeld bedraagt *f* 50 en de adspiranten kunnen, na een diensttijd van minstens twee jaren, dingen naar de betrekking van opzichter 2de klasse, waaraan aanvankelijk eene jaarwedde van *f* 800 is verbonden. De nadere voorwaarden zijn in de *Staatscourant* te vinden.

ROTTERDAM. Het Gemeentebestuur heeft bij den Raad een voorstel ingediend om het personeel der opzichters uit te breiden; niet alleen de hoofdopzichter en de opzichter der Drinkwaterleiding zullen bij het kader van de plaatselijke werken worden ingelijfd, maar ook de dienst op Fijenoord, waar de inrichtingen der Rotterdamsche Handelsvereeniging door de gemeente werden overgenomen, vordert personeel. Volgens het ontwerp zou de dienst zes of zeven eerste opzichters (hoofdopzichters) en dertien opzichters vorderen; van de laatsten, in tweede en derde opzichters verdeeld, mogen niet meer dan negen tot tweeden opzichter benoemd worden.

NIJMEGEN. De Gemeenteraad heeft den prijs van het gas met 1 cent per M³ verminderd en op 8 cent gebracht.

BENOEMINGEN.

Door Z. M. zijn, met 1 Maart e. k. benoemd: tot rijksopziener op de spoorwegdiensten 1e klasse, J. H. A. Hanckar, rijksopziener 2e klasse; tot rijksopziener op de spoorwegdiensten 2e klasse J. J. F. Pennink, rijksopziener 3e klasse.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 2 Maart 1883.

De Voorzitter opent de Vergadering, de notulen der vorige worden gelezen en goedgekeurd.

Den leden wordt medegedeeld, dat als nieuwe leden zijn aangenomen de heeren Van Looy en Jansen en zijn voorgesteld de heeren Fransen, Voskuil en Reydon. Verder dat tot leden van de Commissie tot het opmaken van reglementen op het bouwen zijn benoemd de heeren De Haan, Laarman, Huybers, Sanches en van Looy en deze heeren die benoeming hebben aanvaard.

Daar de Spreker van den avond het Eerelid J. H. Leliman bericht had gezonden niet vóór 9 uur ter vergadering te kunnen komen, werd overgegaan tot de aangekondigde kunstbeschouwing. De heer Schill verraste de leden op de bezichtiging van het prachtwerk „Le Nouvel Opera."

Als introductie op zijne bijdrage, verzocht de heer Leliman den Secretaris de notulen te lezen der Vergadering gehouden in 1879 waarop Spreker eveneens de prijsvragen quaestie had behandeld. Hieraan werd voldaan.

De heer Leliman ontwikkelde thans op de hem eigenaardige piquante wijze zijne beschouwingen omtrent „besloten en algemeene prijsvragen", bespreekt de artikelen over dit onderwerp, door den heer Sanders in het *Bouwkundig Weekblad* geschreven, en verklaart zich ten sterkste tegen „besloten concoursen." Spreker beschouwt hierbij achtereenvolgens de prijsvragen voor het Raadhuis alhier, voor het Rijksmuseum, het Paleis voor Volksvlijt, de Protestantsche kerk te Hoorn, het Panorama, de Vergaderzaal voor de Vrije Gemeente en het Gebouw voor den Werkenden stand alhier, en bewijst uit den afloop der verschillende prijsvragen hoe noodlottig een slecht opgemaakt programma is en niet minder hoe demoraliseerend steeds de „besloten concoursen" werkten.

Ten slotte resumeert spreker zijne verhandeling in een 12tal artikelen en onderwerpt deze aan de goedkeuring der Vergadering.

Daar de Voorzitter de vergadering heeft verlaten, brengt de Secretaris bij afwezigheid van den Vice-Voorzitter den heer Leliman den dank der Vergadering voor zijne belangrijke bijdrage.

Verschillende discussien worden thans gevoerd over het onderwerp van den avond. Allereerst neemt de heer Muysken de handschoen op voor het door den heer Leliman afgekeurde gebouw van den Werkenden Stand en vermeent dat er door de uiterst ongunstige ligging den architect geen verwijten kunnen worden gemaakt, dat de benedenlokalen zoo uiterst sober verlicht zijn.

Op voorstel van den heer Muysken zullen de 12 artikelen van den heer Leliman op de aanstaande vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een punt van bespreking uitmaken.

Ten slotte komt de dezer dagen uitgeschreven prijsvraag voor een Kurhaus te Noordwijk ter sprake en wordt algemeen ten zeerste betreurd dat hier slechts één deskundige is aangewezen om uitspraak te doen over de in te komen ontwerpen.

De heer Schill gaat zelfs verder en wenscht uitdrukkelijk den Bouwkunstenaar te waarschuwen en *niet* deel te nemen aan dezen prijskamp.

Op voorstel van den heer De Haan zal de afdeeling een schrijven richten tot den heer Pické, Burgemeester van Noordwijk, met dringend verzoek meerdere deskundigen in de commissie van beoordeeling te benoemen.

Met een woord van opwekking tot getrouw bezoek van den leesavond der afdeeling, sluit de waarnemende Voorzitter de vergadering.

VERVOLG DER BERICHTEN.

AMSTERDAM. De antwoorden op de prijsvragen, door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in 1881 uitgeschreven, zijn in handen gesteld van eene Commissie van beoordeeling, bestaande uit de heeren: H. W. Veth, A. W. van Dam, H. P. Vogel, Th. Sanders en Jacob F. Klinkhamer.

Naar aanleiding van het rapport dier Commissie zijn de navolgende prijzen toegekend:

Voor de tweede prijsvraag: (een titelblad voor het Bouwkundig Tijdschrift) de zilveren medaille aan het ontwerp, gemerkt: „Blumen reicht die Natur, Es windet die Kunst sie zum Kranze.".

Voor de derde prijsvraag: (een schoorsteenmantel met betimmerden boezem), de bronzen medaille aan het ontwerp, gemerkt: „Kunst en Industrie." Beide ontwerpen zijn vervaardigd door den heer E. J. Niermans, te Delft.

Het ontwerp gemerkt: „Trouw" werd eene eervolle vermelding waardig gekeurd, en de vervaardiger van dit ontwerp wordt verzocht het Bestuur der Maatschappij te machtigen den naambrief te openen en zijn naam bekend te maken.

— Meer en meer wordt de aandacht der bouwkundigen op het uitschrijven van prijsvragen gevestigd en dit onderwerp verdient onze belangstelling in hooge mate. Het artikel van den heer A. W. Weissman, in het eerste nommer van dezen jaargang opgenomen, werd spoedig door eenige beschouwingen van den heer Th. Sanders in het *Bouwkundig Weekblad* gevolgd en de heer W. C. van Goor gaf een paar brochures uit over de uitspraak der jury inzake de prijsvraag, door de sociëteit „de Harmonie" te Rotterdam uitgeschreven. Het is een verblijdend teeken, dat de bouwkundigen voor hunne belangen optreden en de zaak in het openbaar bespreken. De brochure van den heer Th. Sanders, die in dit nommer wordt aangekondigd, zal ertoe medewerken om de aandacht op dit onderwerp te vestigen. Wordt op die wijze voortgegaan, dan zal het uitschrijven van ondoordachte prijsvragen met onmogelijke eischen weldra tot de geschiedenis behooren en de bouwkunstenaars hebben het in hunne macht het zoover te brengen. Onthouden zij zich van mededinging, als het programma gebrekkig en onvolledig is opgesteld, of als er geene waarborgen voor eene onpartijdige en oordeelkundige beoordeeling gegeven worden, dan zal de zaak spoedig veranderen. Wij bevelen de lezing der brochures van de heeren Van Goor en Sanders ernstig aan.

CORRESPONDENTIE.

Plaatsruimte verhindert ons ditmaal het vervolg op het artikel van Dr. S. Sr. C. en meer andere stukken op te nemen.

ADVERTENTIEN.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag 15 Maart 1883** zal door den heer J. A. BURGERS in 't Hotel BOERBOOM te *Leerdam* worden aanbesteed:

Het bouwen van een Villa met leverantie van alle materialen en arbeidsloonen.

Het Bestek met teekeningen zijn op *franco* aanvraag verkrijgbaar à *f* 2.50 bij den heer J. A. BURGERS te *Leerdam*.

Aanwijzing zal plaats hebben in voornoemd Hotel op Maandag 12 Maart a. s., des namiddags ten 2 uren.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect

E. G. H. CUYPERS,
Singel 132. *Amsterdam.*

AANBESTEDING.

Namens commissarissen van de Maatschappij *Noordwijk* tot exploitatie van duingronden, zal de Architect A. R. FREEM te *Arnhem* op **den 21 Maart 1883**, des namiddags ten 2 ure ten huize van den heer W. H. VAN KONIJNENBURG te *Noordwijk* a/Zee in het openbaar **aanbesteden**:

A. en B. Het bouwen van twee opzichterswoningen.
C. Het maken van een rustieke brug.
D. Het bouwen van eene Laiterie met woning en warande.
E. Het maken van Klinkerbestratingen, alles in duingronden te Noordwijk a/Zee; in 5 perceelen en in massa.

Aanwijzing zal geschieden op den 14 en 15 Maart 1883, telkens des voormiddags ten 11 uren te beginnen aan de strandreep.

Bestek en teekeningen liggen van af 12 Maart 1883, ter inzage in het lokaal der besteding en zijn tegen betaling van *f* 3.00 te verkrijgen bij den heer C. L. C. W. PICKÉ Burgemeester te *Noordwijk* en bij den Architect A. R. FREEM te *Arnhem* die tevens inlichtingen verstrekt

Stoomvaart-Maatschappij „NEDERLAND".

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 6 Maart**, des namiddags te 3 uren, zal in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, op den Vijgendam, te *Amsterdam*, worden **aanbesteed**:

Het maken van de Gebouwen en Inrichtingen voor het Etablissement op de Handelskade te Amsterdam, met de leverantie van alle Materialen en Arbeidsloonen.

Het Bestek met 6 Teekeningen is ad *f* 2.50 per Stel te verkrijgen ter Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HÜBNER, N.-Z. Voorburgwal, 187.

Inlichtingen geeft de Ingenieur-Architect A. L. VAN GENDT.

NB. Koopers van het Bestek met Teekeningen van de vroeger geannonceerde Aanbesteding op 17 Febr., kunnen, tegen inlevering daarvan, de Koopsom of wel een nieuw Exempl. kosteloos in ontvangst nemen.

DIJKGRAAF EN HOOGHEEMRADEN van den *Hondsbossche* en *Duinen* tot *Petten* zijn voornemens op **Donderdag den 22 Maart 1883**, des middags ten 12 uren, in het logement de *TOELAST* te *Alkmaar*, aan te besteden:

1o. **Het eenjarig onderhoud van de Hondsbossche Zeewering en eenige binnenwerken;**
2o. **Het driejarig onderhoud der gemeenelandsgebouwen, bruggen, sluizen, enz.**

waarvan de bestekken, 14 dagen te voren, ter lezing zullen liggen aan het gemeenelandshuis in den Hazepolder, in de Societeit te *Sliedrecht*, in de *Drie Snoeken* te *Hardinxveld*, in het *Poolsche Koffijhuis* te *Amsterdam* en in de *Toelast* en de *Burg* te *Alkmaar*; terwijl ze tevens verkrijgbaar zijn ter Secretarie van den Hondsbossche te *Alkmaar*, dat van no. 1 voor 50 en dat van no. 2 voor 25 cents.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzigter C. J. BOLLEE te *Hazepolder*, door wien den 17 en 19 Maart e. k. aanwijzing in loco zal worden gedaan.

Alkmaar, den 3 Maart 1883.

Dijkgraaf en Hoogheemraden voornoemd,
D. F. VAN LEEUWEN, *Dijkgraaf*.
A. P. BURGER, *Secretaris*.

WATERSTAAT. Provincie Friesland.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 16de Maart 1883**, des namiddags ten één ure, zal, bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 441 der A. V., aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur te *Leeuwarden* worden **aanbesteed**:

Het maken van eene waterkeering tusschen Sneek en Joure, eerste gedeelte, genaamd de Nieuwe Slachte, met bijbehoorende kunstwerken.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden*.

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen betaling van *f* 1.50 op het bureau van den Provincialen Hoofdingenieur.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Woensdag 14 Maart, des morgens ten 8 ure, te beginnen te *Akkrum*.

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat te *Leeuwarden*, van Swietenstraat.

Leeuwarden, 2 Maart 1883.

De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

Het Gemeentebestuur van *ZUTPHEN* vraagt **inschrijvingen** voor de levering van:

75 stère gewasschen Riviergrind.
75 stère fijne Tuingrind of grof Rivierzand.
150 stère grove Berggrind.

De levering moet geschieden franco op den wal, in partijen van 30 à 50 stère, binnen veertien dagen na de bestelling.

Inschrijvingsbilletten met toezending van een monster franco in te zenden voor Dingsdag 6 Maart e. k., des middags te 12 ure, aan het Bureau van den Gemeente-Architect F. H. VAN ETTEGER.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag den 12 Maart 1883**, te 12 uur des middags op het Raadhuis in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden**:

Het maken, leveren en stellen van eene Balustrade van gehouwen steen, voor de brug over den Amstel z. g. Hoogesluis en bijkomende werken.

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente tegen betaling van *f* 1.25 (met bijbehoorende teekening).

Inlichtingen worden gegeven aan het Bureau van den Stads Architect, Kamer No. 10, van 10 uur 's ochtends tot 12 uur 's namiddags, gedurende de week welke de besteding voorafgaat.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN,
26 Februari 1883. *De Secretaris*
DE NEUFVILLE.

Bij de Erven H. VAN MUNSTER & ZOON te *Amsterdam*, is verschenen:

Iets over de inrichting VAN Bouwkundige Prijsvragen,
DOOR
Th. SANDERS,
Civiel- en Bouwkundig Ingenieur.
Prijs 50 cents.

H.H. DESKUNDIGEN.

IEMAND, goed ervaren in het maken van **Situatie-, Algemeene- en Stadskaarten, Revisie-teekeningen,** óók ter litografeering, tevens bekend met **Spoorw.-, Waterbouwk.** en **Kadastrale** werkzaamheden, eenige jaren in **Duitschland** werkzaam geweest zijnde, **VRAAGT PLAATSING,** onverschillig waar of wanneer. Certificaten van bekende Heeren Ingenieurs en proeven van werk ten dienste. Adres franco Bureau van *De Opmerker*, letters A. B.

GEMEENTE-BOUWMEESTER.

Wie in aanmerking wenscht te komen voor de vacante betrekking van **BOUWMEESTER der Gemeente Deventer,** op eene jaarwedde van **twee duizend gulden,** wende zich bij gezegeld adres tot den Raad dier gemeente **vóór den 20sten Maart aanstaande,** met overlegging van bewijzen van bekwaamheid enz., en met vermelding of hij ook bevoegd en genegen is tot het geven van middelbaar onderwijs in het rechtlijnig-, bouwkundig- en werktuigkundig teekenen, 6 à 8 uur per week, gedurende de wintermaanden, op eene jaarwedde van **vierhonderd gulden.**

Gedrukte exemplaren van de instructie voor den Bouwmeester zijn op franco aanvraag kosteloos verkrijgbaar ter **Secretarie der gemeente.**

HAARLEMMERMEERPOLDER.

Zij die verlangen in aanmerking te komen voor de betrekking van **OPZIGTER van den Haarlemmermeerpolder,** vacant geworden door het overlijden van den Heer A. VAN RIESSEN, gewoond hebbende aan het stoomtuig *den Leeghwater*, worden verzocht zich met franco brieven **voor den 5en Maart e. k.** aan te melden bij Dijkgraaf en Heemraden van den Haarlemmermeerpolder, of wel persoonlijk op genoemden dag ter Secretarie des polders in de Jansstraat te *Haarlem*, tusschen 10 en 2 ure.

Om voor gemelde betrekking in aanmerking te komen wordt vereischt een leeftijd van niet meer dan 40 jaren, kennis van **waterbouw** en alle **aanverwante vakken,** begrip van **werktuigkunde** en de zamenstelling van **stoomtuigen,** terwijl eene meer uitgebreide kennis van het **Stoomwezen** en eenige kennis van **vreemde talen** tot aanbeveling zullen strekken.

De bezoldiging bedraagt *f* 1200 's jaars met vrije woning en tuin.

Haarlem, 20 Februari 1883.

Dijkgraaf en Heemraden van den Haarlemmermeerpolder,
H. VAN WICKEVOORT CROMMELIN,
loco Dijkgraaf.
J. C. VAN DE BLOCQUERIJ,
Secretaris.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Bergen-op-Zoom*, zijn voornemens op **Woensdag den 28 Maart 1883**, des namiddags ten één uur, ten Raadhuize aldaar, in het openbaar

aan te besteden:

de levering van 65000 Greskeien.

De inschrijvingsbilletten moeten uiterlijk een uur vóór de besteding ter Secretarie zijn ingeleverd.

Bestekken zijn op franco aanvraag tegen betaling van 25 cents ter Secretarie verkrijgbaar.

Bergen-op-Zoom, 28 Feb. 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. VAN HASSELT.
De Secretaris,
L. M. MAGNÉE.

Departement van Financiën.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 13 Maart 1883**, des middags ten 12 ure, zal, onder goedkeuring van den Minister van Financiën, aan het gebouw van het Ministerie van Financiën, worden **aanbesteed**:

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen gedurende de jaren 1883, 1884 en 1885 tot en met 31 Maart 1886, aan het gebouw te Leeuwarden, waarin gevestigd zijn de kantoren van de Hypotheken en het Kadaster.

De besteding zal geschieden bij enkele inschrijving, volgens § 435 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt ter lezing aan het Ministerie van Financiën, aan het bureau der Landsgebouwen van het 1ste district te '*s-Gravenhage*, en van het Provinciaal bestuur van *Friesland* en aan het kantoor van de Hypotheken en het Kadaster te *Leeuwarden*.

Inlichtingen worden gegeven door den Bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1ste district te '*s-Gravenhage* en door den Hoofdopzichter D. FOKKENS te *Zwolle*.

Aanwijzing zal worden gedaan op Vrijdag 2 Maart 1883, des middags ten 12 ure.

'*s-Gravenhage*, 15 Februari 1883.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
BARTSTRA.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

J. F. HENSEN AZN., Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

OPENBARE AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Bergen-op-Zoom*, zullen op **Woensdag den 21 Maart 1883**, des namiddags ten één uur, in het openbaar ten Raadhuize aldaar

AANBESTEDEN:

Het leggen van een Aardebaan door de Zoutevest vóór de rechterflank van bastion Bekaf II, het metselen van een duiker en het opruimen van den bestaanden dam door de Zoutevest.

De aanbesteding geschiedt bij enkele inschrijving overeenkomstig § 435 der A. V.

De aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Woensdag den* 14n *Maart* aanstaande des namiddags ten twee uur en op *Donderdag den* 15n *Maart* des voormiddags ten negen uur.

Het bestek en teekening zijn verkrijgbaar ter Secretarie op franco aanvraag tegen betaling van *een gulden*.

Bergen-op-Zoom, 28 Febr. 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. VAN HASSELT.
De Secretaris,
L. M. MAGNÉE.

ISOLEERMASSE

VAN
Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam,
Haringvliet, N.Z. 45.

CENTRAALVERWARMING EN VENTILATIE.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.

WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.

Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*

J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL DE JONGH & Co.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

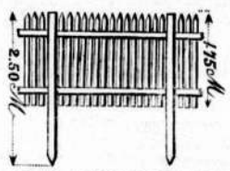

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima **PORTLAND-CEMENT,**
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen**
of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PARKETVLOEREN,
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

IJZERSLAKSTEENEN (0.25 × 0.125 × 0.065)
De goedkoopste en meest solide Metselsteen.
Generaal-Agent voor Nederland
S. L. DE BEER,
Binnen-Amstel 109, AMSTERDAM.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, **W. PATON WALSH.**

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructien.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

1°. dat als buitenlid is toegetreden de heer E. Jelsma, Directeur der Ambachtsschool te Utrecht;

2°. dat als gewone leden zijn voorgesteld de heeren P. H. Boomgaard en D. C. Molenkamp, en dat hunne ballotage zal plaats hebben op 21 Maart a. s.;

3°. dat tot kunstlievend lid is toegetreden de heer F. J. Lugt, civiel-ingenieur;

4°. dat op de gewone prijsvraag: Een gesmeed-ijzeren deurpaneel in den Duitschen Renaissancestijl der 16e eeuw, zijn ingekomen 14 antwoorden onder de motto's: 1. Bijna. 2. 1503—1533. 3. Apen-Zwijnenstaart. 4. Renaissance. 5. Vulcanus. 6. Deutsche Renaissance. 7. Ik tart Lavertu. 8. B. E C. 9. 16e eeuw. 10. Tot studie. 11. Madeleine. 12. Voor oefening. 13. P. S. 14. Neurenberg;

5°. dat de navolgende prijsvraag is uitgeschreven, waaraan *alle* leden van het Genootschap kunnen deelnemen:

EEN BUITENVERBLIJF.

Het gebouw is bestemd tot woning gedurende den zomer voor een familie van 8 personen, buiten het dienstpersoneel.

Het gebouw zal moeten bevatten:
Een entrée of ingang met vestibule of antichambre;
„ trapzaal;
„ spreekkamer;
„ woonkamer;
„ groot salon;
„ klein salon;
„ eetzaal met dessertkamer;
„ biljartkamer;
„ studeerkamer voor mijnheer;
„ slaapkamer voor mijnheer en mevrouw;
„ daaraan grenzende toiletkamer met boudoir;
„ kamer voor den zoon;
„ kamer voor de dochter;
„ kinderkamer;
twee kinderslaapkamers;
een kamer voor de gouvernante;
drie logeerkamers;
een keuken met bijkeuken;
„ zitkamer voor het dienstpersoneel;
„ poetskamertje, tevens dienende tot dagverblijf voor den knecht.

Voorts provisie- en wijnkelders, een strijk-, mangel-, linnen en badkamer, slaapkamers voor drie vrouwelijke en een mannelijke dienstboden.

Verder alle gemakken, als: diensttrappen, privaten, zolders, bergplaatsen enz.

Het gebouw moet zijn omgeven met terrassen, veranda's enz. en voorzien van een belvedère.

Er worden verlangd de volgende teekeningen:
1°. de plattegronden op een schaal van 1 à 200;
2°. een lengte- en een breedte-doorsnede, allen op de schaal van 1 à 200;
3°. de gevels op de schaal van 1 à 100;
4°. een travée over den voornaamsten gevel op de schaal van 1 à 50.

Een perspectievisch aanzicht van het gebouw op voldoende grootte, zal twee gevels kunnen vervangen, met uitzondering van den voornaamsten gevel.

De behandeling der teekeningen en de stijl, waarin het gebouw zal worden behandeld, wordt geheel vrijgelaten.

Aan den vervaardiger van het der bekroning waardig gekeurd ontwerp zal worden uitgereikt het eervol getuigschrift van het Genootschap, benevens het prachtwerk: Dictionnaire Raisonné de l'Architecture Française du XI au XVIe siècle, par E. Viollet-le-Duc. Composé de 10 volumes brochés, contenant 800 mots ou articles et environ 4000 gravures sur bois.

De inlevering der ontwerpen, met stipte inachtneming van artikel 67 der wet, moet geschieden vóór of op den 31^n September 1883, ten huize van den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te Amsterdam;

6°. dat alle leden, die nog niet in het bezit mochten zijn van een exemplaar der wet of van den kalender van het Genootschap, deze op schriftelijke aanvraag bij den 1ste-Secretaris kunnen verkrijgen.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

POLYTECHNISCHE SCHOOL

(A. et A.) BESLOTEN PRIJSVRAGEN

door J. H. LELIMAN. (1)

Reeds van de vroegste tijden af hebben de prijsvragen in de wereld een groote rol gespeeld, en zoowel Grieken als Romeinen kampten om den eerepalm, doch nimmer hoorde men van het strijden op het terrein der bouwkunst. Eerst ten tijde der Renaissance kwamen in Italië de prijsvragen op architectonisch gebied in zwang, en de eerste, die hiertelande plaats vond, was die voor het nieuwe Raadhuis te Amsterdam, waar het ontwerp van Jacob van Campen tegenover dat van Vingboons gesteld werd.

Wij springen nu twee eeuwen over, en zien dan in het eerste tiental jaren der tweede helft van onze negentiende eeuw een prijsvraag voor het Paleis voor Volksvlijt uitschrijven, wier afloop zeker de allerellendigste was, dien men zich kan voorstellen. In de jaargangen 1866 en 1867 van *De Opmerker* heb ik daar uitvoerig over uitgeweid en kan dus volstaan, met daarnaar te verwijzen. Verbeeldt u: Oudshoorn dingt mee, doch komt *niet* in aanmerking, en toch wordt aan hem de bouw opgedragen. Het best gekeurde ontwerp, onder het motto „Kohinoor" door A. J. Sevenhuysen ingezonden, dient hem tot model, en wordt door hem voor *driemaal* de bepaalde som uitgevoerd. Sevenhuysen, achteraf gezet, trekt zich dit zoodanig aan, dat hij in zijn geestvermogens gekrenkt wordt, en zeventien jaren in het gesticht in Haarlem's omstreken moet doorbrengen, om daar ook te sterven. Telkens vroeg hij aan hen, die hem kwamen bezoeken: „Waarom ben ik toch hier? Wanneer wordt nu mijn Kohinoor gebouwd?"

Welk een lot! Waar bleef zijne rechtvaardiging?

Thans rust Sevenhuysen niet ver van Oudshoorn in het graf. Oudshoorn was de beroemde man en Sevenhuysen stierf krankzinnig, verlaten en arm!

Vergeeft mij deze uitweiding, die wel-is-waar met besloten prijsvragen niets te maken heeft, maar die ik meende toch niet achterwege te mogen laten, om te doen zien, hoe zelden de paarden, die de haver verdienen, ze krijgen, en om te herinneren, hoe zonderling en ergerlijk maar al te dikwerf met prijsvragen wordt rondgesprongen.

De geschiedenis van de Museum-prijsvraag ligt nog te versch in ieders geheugen, dan dat ik ze hier uitvoerig behoef te bespreken. Ten betooge van het nut van besloten prijsvragen zal men haar zeker niet behoeven op te rakelen.

Als tweede der allerakeligste besloten prijsvragen noem ik die voor de Protestantsche kerk te Hoorn. Daar was het programma opgesteld door een deskundige met grijze haren, en toch vroeg het allerlei onzinnige dingen, o. a. 14 teekeningen op 2 c.M per M., volledig bestek met begrooting, en dit alles moest zóó zijn, dat het beneden het bespottelijk laag bouwcijfer bleef. Men wilde dit compleet ontwerp, loopende over een bedrag van *f* 150,000, voor *f* 500, dus $^1/_3$ %, ontvangen. Geen wonder, dat de uitverkorenen geen bijzondere haast maakten, en dat, toen de tijd verstreken was, slechts één op 't appel kwam. Inmiddels had de consulent-architect, naar men zegt, reeds een plan kant-en-klaar, om het ter bestemder tijd binnen te smokkelen. Deze manoeuvre is echter mislukt, en aan den *eenigen* concurrent werd na vreeselijk gehaspel de bouw opgedragen.

Omtrent het besloten Panorama-concours te Amsterdam is mij weinig bekend geworden. Het was eene onderneming op aandeelen, dus, zoo men wil, geen publieke zaak. Indien het ook al meer gekost heeft, dan de toegestane som, dan zullen de geïnteresseerden dit hebben moeten weten. Het Panorama is in ieder geval een eigenaardig gestyleerd gebouw, dat voor zijn doel past, en een flink bestudeerden plattegrond vertoont.

Hetzelfde is mijn gevoelen wat betreft de zaal der „Vrije Gemeente" te Amsterdam, ook de vrucht van een besloten prijsvraag. De bouwmeester woekerde met het terrein en de beschikbare som, doch moest die bij de uitvoering met 100 % overschrijden. Wat het nu kost weten zeker het best de eerwaarde kerkvaderen, door wie de 5 antwoorden van dat armelijk besloten concours zijn beoordeeld. Zooals ik reeds in 1879 zei, waren het drie makelaars in assurantie, koffie en thee, en tabak, die zich den architect des Konings assumeerden. Deze deskundige heeft een groote verantwoordelijkheid op zich geladen, toen hij de uitvoering van de potloodschets, die geheel in strijd met alle eischen van het programma ontworpen was, aanbeval.

Besloten prijsvragen zijn soms voor de bevoorrechten niet te versmaden, omdat de deelnemers allen in geld, soms meer, soms minder ruim beloond worden. Of de kunst met dat voorrecht, aan enkelen verleend, gebaat is, blijft bij mij aan redelijken twijfel onderhevig. Meermalen sprak ik over dit onderwerp met zekeren Droogstoppel II, en schold hem voor alwat leelijk is, toen hij beweerde, dat hier het stelsel van uitsluiting bijzonder goed kan werken. „Foei, waarde heer," voegde ik hem dan toe, „wat verdedigt gij? *Uitsluiting* is de dood voor de kunst en vaak ook voor den kunstenaar. Vooral bij Rijks- of Gemeentezaken werkt dit systeem verderflijk, en grijpt in de heiligste belangen van het volk, waarvan ieder zoon tot zekere hoogte gelijke rechten heeft en deze mag doen gelden. En daarom keur ik het besloten concours ten strengste af, voor alle openbare gebouwen, waarbij alle inwoners gelijk zijn. Want de bewoners van een stad, die allen bijdragen tot stijving der kas, mogen niet op zijde worden gezet, daar waar van hunne kundigheden en diensten partij getrokken kan worden, om één enkele te bevoordeelen. Ik keur iedere uitsluiting af, omdat ze in strijd is met alle wetten van opvoeding, beschaving en recht!"

Men voere mij niet tegen, dat de beperkte prijsvragen op bouwgebied een noodzakelijk gevolg zijn van de weinig beteekenende uitkomsten, die de openbare mededinging totnogtoe leverde!

Nog minder bewere men, dat steeds competente bouwmeesters gekozen worden voor een besloten concours, omdat zij nooit of zelden optreden in een publieken wedstrijd!

Want ik vraag u, *wie* geeft den uitverkorenen dat brevet van bekwaamheid? Deze of gene kennis, een oom, een tante, een huishoudster, broer of neef. Helaas, op deze wijze wordt men maar niet zoo opeens tot genie gepromoveerd. Vandaar, dat reeds menig resultaat van een besloten concours erg is tegengevallen; men denke aan dat voor het Concertgebouw! Menigeen was vaak te recht of te onrecht zeer weinig gesticht over de uitspraak der Jury.

Die ontevredenheid had voorkomen kunnen worden, nl. door het benoemen van een goede Jury. Hoe moet deze dan worden benoemd? Door de *mededingers* zelven en door niemand anders, vooral bij een besloten prijsvraag. Het is zeer verkeerd, de namen der Juryleden vooraf bekend te maken. (2) De prijsuitschrijvers sluiten hiermede altijd dezulken uit, die zich ongaarne overgeven aan een beoordeeling door mannen, met wier kunstrichting of manier zij zich niet vereenigen kunnen. Wordt de Jury dus bij meerderheid van stemmen benoemd door de inzenders van antwoorden, dan zijn de belangen, zoo van prijsuitschrijvers als mededingers, het beste gewaarborgd.

Mijn geachte vriend Weissman heeft in de eerste *Opmerker* van dit jaar een flink stuk geplaatst over prijsvragen en breekt een lans tegen vele ongerechtigheden en verkeerde usantiën, keurt evenals iedereen de kinderachtige medailles af en geeft den Juryleden menigen wenk. Hij weidt echter niet uit over de zoogenoemde ideaal-prijsvragen (3) en hare beantwoorders, meestal jongelieden in het vuur hunner illusiën en belust op eer en lauweren. Ook had hij nog kunnen vermelden, dat bij alle prijsvragen *zonderlinge* beantwoorders en zeer vreemde ontwerpen zich voordoen, waardoor soms veel tot verontschuldiging van Juryleden kan worden aangevoerd. Men stelle voorwaarden aan de Juryleden, maar ook aan de inzenders, want anders wordt men zeer onrechtvaardig en eenzijdig.

Beide eigenaardigheden komen bij kunstwedstrijden niet te pas. Ik wil het graag gelooven, dat vele Juryleden gebreken hebben, maar ook vele inzenders zijn verre van de volmaaktheid verwijderd. Wilde ik van dit laatste staaltjes mededeelen, ik zou mijne lezers doen schudden van lachen.

Wanneer de programma's door de opstellers onderteekend worden, moet dit althans niet ex officio, maar uit volle overtuiging zijn.

Dan toch kunnen de mededingers tenminste vooraf oordeelen, welken weg zij te bewandelen hebben en wie zij als Juryleden verkiezen zullen. En als deskundigen de voorwaarden vaststellen, is de weg afgesneden voor elke zotternij of buitensporigen eisch, dan zijn de rechten der inzenders goed gewaarborgd en is iedere latere klacht of critiek ongemotiveerd.

Voor mij heeft het besloten concours geen reden van bestaan, want het is *duur*, het *sluit uit* en *werkt slecht*. Achten de prijsuitschrijvers een openbare prijsvraag niet noodig, welnu, dat zij dan den weg volgen door de Regenten van het onlangs te Amsterdam gebouwde Hervormde-Diaconie-weeshuis ingeslagen, die één man benoemden, die zich tot aller tevredenheid met het werk belastte en het tot een goed einde bracht.

Wanneer ik denk aan den treurigen afloop van openbare prijsvragen, dan vraag ik mij zelven af, of het niet beter zou zijn, dat alle lichamen, waar verscheidene personen iets te zeggen hebben, als zij tot een bouwwerk besloten, maar bij stemming uitmaakten, wie de begunstigde zou zijn. Wie dan de meeste vrienden en bekenden naar de vergadering weet te zweepen, is de man, en op die wijze kan men heelwat critiek ontgaan.

Op de bovenbeschreven wijze wordt, zoo hiertelande als in den vreemde, zóóveel gedaan, dat men gevoeglijk ook zoo zou kunnen handelen, waar er sprake is van een nieuwe stichting, hetzij museum, concertzaal, beurs- of kerkgebouw, sociëteits- of schouwburglokaal.

Er is nog een vraag van gewicht in deze prijsvraagmaterie te bespreken en wel deze: Moet de prijs bij iederen wedstrijd worden toegewezen, al of niet?

Ik kom hier op een glibberig pad, waarop menigeen is uitgegleden of een „faux pas" maakte.

Stel, er is een prijsvraag uitgeschreven. Het programma zit flink in elkaar en, o wonder, de bouwsom is niet te laag bepaald. De uitschrijvers koesteren degelijke plannen en er komen vele antwoorden in. Enkelen zijn zelfs uitmuntend. In zulk een geval is er toch altijd een als n°. 1 te signaleeren. Welnu, in zulke gevallen moet er bekroond worden, al heeft n°. 1 ook enkele gebreken.

Het niet-bekronen is in vele gevallen een doorn in het oog van vele mededingers geweest. Zij zeiden, dat de prijsuitschrijvers ekonomiën wilden maken, of wel dat een „parlevinkend" architect tusschen de schermen zat, die, na inzage der plans, *wel wat zou samenflansen*, om daarna met den bouw te gaan strijken.

Veeltijds is dit dan ook geschied. Ja, er zijn zelfs voorbeelden te noemen, dat Juryleden sterk hebben geijverd voor plans, die ze onder hunne oogen hadden zien vervaardigen, of dat, onmiddellijk na de inzending van hun ongunstig rapport, hun werd verzocht nieuwe plans samen te stellen, en dat ze deze opdracht grif aannamen. Ongaarne laat ik u achter de coulissen kijken, want dat zou meer aardig dan nuttig voor u zijn.

Kortom ik ben van oordeel, dat er altijd bekroond *moet* worden, of minstens door de Jury kan worden gezegd: dit ontwerp is het beste en past in het kader van de prijsvraag beter dan elk ander.

Iedere Jury stelle de prijsuitschrijvers in verbinding met hem die no. 1 is, deele dezen mee wat ze van zijn arbeid zegt, voege er opmerkingen bij en drage dezen ontwerper, als de laureaat van den wedstrijd, den bouw op.

(1) De heer Leliman was zoo vriendelijk, de door hem Vrijdag l.l. gehouden voordracht ter onzer beschikking te stellen, om er het voornaamste uit mede te deelen. *Red.*

(2) Dit zijn wij met den geachten schrijver niet eens. *Red.*

(3) Deze categorie werd mede in ons eerste nommer besproken, en tamelijk uitvoerig. *Red.*

Is deze handelwijze plichtmatig bij practische prijsvragen, veelmeer is bekroning zaak bij esthetische prijsuitschrijvingen, tenzij de antwoorden der mededingers verre beneden critiek zijn. Vaak is dit het geval, want iedereen doet maar bij prijsvragen mede, al heeft hij nog geen studie genoeg gemaakt. Hij wil probeeren, is dikwerf al te ingenomen met zijn arbeid, wordt korzelig als zijn werk terzijde wordt gelegd.

Men eischt een cursus van de Jury in een dergelijk geval. (4) Onbillijker vraag is niet te doen. Ik zelf schreef dikwijls, als beoordeelaar, rapporten van 30 à 40 bladzijden en zelden had ik er eenige satisfactie van; slechts een paar malen kreeg ik er een bedankje voor. En daarom, laat een Juryrapport beknopt en bondig zijn, en de ontwerpen naar rangorde in verdienste opgeven. Juryleden zijn geen docenten. Hun roeping ligt hooger, want zij vertegenwoordigen de *kunst*, *de kas* en *de prijsuitschrijvers*, tenminste in normale omstandigheden. (5)

Er is voor den bouwmeester geen beter middel om zich te doen kennen dan door de beantwoording van prijsvragen en de publieke tentoonstelling van zijn werk. Velen hebben daaraan hunne positie te danken. Heeft de bouwmeester bij het gunstig oordeel des publieks een paar kruiwagens, een paar vrienden bij „de pers", dan is zijn naam gemaakt. Hij heeft veel werk, wat hem voor gezin en beurs zeer te stade komt, want bijna alle quaestiën lossen zich in deze beide factoren op. Mist hij dit alles, en laat hij violen zorgen, dan blijft hij in het duister en onbekend, en het bestellend publiek zal hem geen opdracht doen, hem geen twee steenen op elkaar laten metselen. En omdat allen dat toch wel willen, behooren overal, waar het maar eenigszins mogelijk is, publieke prijsvragen uitgeschreven te worden, met tentoonstelling daaraan verbonden. Vooral geen besloten prijsvragen! Daar wordt alles te veel binnenskamers afgedaan en kan één enkel man te veel zijn invloed doen gelden.

De bouwkunst is, meer dan eenige andere, publiek domein. Hare producten geven den graad van beschaving eener gemeente, provincie of rijk aan.

Ik heb u mijne meeningen doen kennen over het wedstrijden in de bouwkunst, en zal u eenige wenken mededeelen, die wellicht voor vervolg van tijd niet van belang ontbloot zijn of wat meer tevredenheid kunnen geven. Zij, die eerlijke bedoelingen hebben, versmaden nooit het reglementeeren, dat in hoofdzaak mij zeer noodig voorkomt, zoowel voor de zoogenaamde edele, als onedele *bouwkunstmelkers!*

De rechten van uitschrijvers, van mededingers en van Juryleden behooren te worden gewaarborgd door vaste bepalingen.

Vergun mij u een twaalftal voor te dragen.

Laat ons daarover later spreken, opdat er iets goeds en practisch uit volgen kan. Zij zijn deze:

1°. Het Rijk der Nederlanden en iedere corporatie op publiek terrein zijn zedelijk verplicht, bij prijsvragen voor gebouwen van omvang, de mededinging algemeen te stellen. Beperking in deze zal schaden aan de kunst en hare beoefenaren.

2°. Voor monumentale publieke gebouwen breide men de gelegenheid der mededinging tot het buitenland uit; bij lokale bouwwerken zal die tot *niets* leiden.

3°. Elke prijsvraag behoort door minstens twee deskundigen te worden opgesteld, naar de eischen en in verband met de opgaven van de prijsuitschrijvers, ingevolge een schetsontwerp in maat, dat geheim moet blijven.

4°. De bouwstijl en het constructiestelsel behoort te worden vrijgelaten. De bouwsom, die bepaald wordt, moet proefhoudend zijn en zich gronden op een behoorlijke begrooting.

5°. De uit te loven prijs moet in geld zijn en overeenkomen met minstens 1 percent van de bouwsom voor teekeningen op 1 à 100 en op 2 percent als er bestek, begrooting en details bij worden verlangd. Deze prijs wordt afgetrokken van het bedrag voor den bouw te betalen aan den bekroonde, als hij met de uitvoering van zijn ontwerp belast wordt.

De levering van teekeningen op grooter schaal als de vermelde worde niet geëischt, als te zijn overbodig voor de beoordeeling en den wedstrijd.

6°. De Jury moet worden benoemd, voor de grootste helft door de mededingers, voor de kleinste door de uitschrijvers en moet bestaan uit deskundigen of specialiteiten. De benoemden ter eener en ter ander zijde kiezen zich ieder een lid. Hun aantal is bepaald op 3, 5 en 7, al naar gelang van den omvang der prijsuitschrijving.

7°. Een of meer van de deskundige stellers van het programma nemen in de Jury zitting.

Alle leden van deze ontvangen — vooraf te bepalen — restitutie van reisgeld en onkosten benevens een honorarium, te verdeelen onder allen en zijnde 1 percent van de bouwsom van 't programma.

De rapportsteller en secretaris van de Jury ontvangt een vergoeding, gelijkstaande met die van twee leden.

8°. De prijsdingende ontwerpen worden publiek en minstens voor acht dagen tentoongesteld. Het Juryrapport of de uitspraak ligt daarbij ter inzage. Elk inzender ontvangt een *kopie* daarvan.

9°. De Juryleden zijn verplicht in hun rapport of bij hunne conclusie de rangorde in verdienste der ontwerpen mede te deelen en het *meest* voldoend antwoord aan te geven, dat *ten volle* moet worden bekroond, tenzij er overwegende redenen voor het tegendeel bestaan.

Premiën zijn in geld, en worden door de Juryleden bepaald. De ontwerpen blijven (behalve de bekroonde) eigendom der inzenders. In geen geval mogen de prijsuitschrijvers hiervan gebruik maken.

10°. De inzenders blijven verantwoordelijk voor hunne begrootingssom. Geen consideratiën of concessiën worden door de Jury in overweging genomen of verlangd. Ieder ontwerp, dat bij meerderheid van stemmen der Juryleden blijkt in strijd te zijn met het programma, wordt van mededinging uitgesloten en niet schriftelijk beoordeeld.

(4) Een uitgebreid rapport, geen cursus, wordt in dergelijke gevallen gewenscht. *Red.*

(5) Bij eene dergelijke hooge opvatting van hun roeping zullen de Juryleden ook zeker niet tegen wat schrijven opzien, dat ongetwijfeld, al leeraart het niet, nuttig op de mededingers zal werken. *Red.*

11°. De uitspraak van de Jury is *onherroepelijk* en geschiedt met meerderheid van stemmen, voor rijks- en openbare gebouwen in het publiek.

Elk mededinger verbindt zich, het rapport en de uitspraak te honoreeren als voormeld.

De leden van de Jury mogen van geen mededingend antwoord kennis dragen, en verbinden zich in geen geval eenige opdracht der prijsuitschrijvers aan te nemen, in zake den wedstrijd, dien zij hebben beoordeeld.

12°. De prijsuitschrijvers verplichten zich, den bouw op te dragen aan den bekroonde, of bij weigering van dezen aan den naastbijkomenden mededinger, althans wanneer deze de waarborgen van practische bekwaamheid en trouw (ter beoordeeling van de Juryleden of van hem, die als deskundig consulent in dienst der prijsuitschrijvers wordt gesteld) kan bijbrengen.

In alle gevallen, in dit twaaftal artikelen *niet* vermeld, besluit de Jury bij volstrekte meerderheid van stemmen.

Dit zijn de twaalf voorwaarden, die ik noodzakelijk acht.

Wij zijn verplicht, ons kunstvak zoo hoog mogelijk op te houden, opdat het niet vervalle tot die droge, armzalige beroepen, waarbij loven en bieden, afdingen, intriges en onedele concurrentie maar al te vaak een hoofdrol spelen.

Zeggen wij met Jezus Sirach, hoofdstuk IX vers XXI:

„Leer met alle naarstigheid uwe naasten kennen, en als gij raad noodig hebt, zoo zoek dien bij wijze lieden."

En wat wij onder meer ook noodig mochten hebben, vergeten wij nooit die gulden spreuk onzer fiere vaderen:

Het strijden zelfs is grootsch in 't worstelperk der eer!

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 7 Maart 1883.

Na opening der vergadering worden de notulen gelezen en goedgekeurd, en de nieuwe leden, voor het eerst ter vergadering tegenwoordig, geïnstalleerd.

Het ledental nam, blijkens bericht van den 1e-Secretaris, weder toe.

Op de uitgeschreven prijsvraag voor een gesmeedijzeren deurpaneel in den 16e-eeuwschen Renaissancestijl kwamen 14 antwoorden in, waarvan de meesten zeer verdienstelijk.

De heeren Fransen en Gelders worden, na ballotage, als gewone leden aangenomen.

De heer A. W. Weissman houdt nu zijne aangekondigde bijdrage over de St.-Bavokerk te Haarlem.

Na een historisch overzicht van de verschillende bouwperioden gaat spreker over tot de beschrijving der kerk en der fraaie kerkmeubelen, die het inwendige versieren. Deze belangrijke studie, die wij in haar geheel in ons orgaan zullen opnemen, werd door photographieën en ter plaatse vervaardigde schetsen toegelicht, terwijl ook de vanwege het Rijk gemaakte opmetingen, op voordracht van het eerelid Jhr. Mr. Victor de Stuers, door Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken welwillend ter beschikking van den spreker gesteld waren, en veel bijdroegen tot verduidelijking van het gesprokene.

De heer Weissman bracht hulde aan den heer De Stuers, waarmede door alle aanwezigen werd ingestemd, en ontving na afloop zijner lezing den dank der Vergadering.

Door den heer Wijnstok was als kunstbeschouwing gezonden het prachtwerk: „Der Jahrmarkt des Lebens", terwijl de heer Di Gazar photographieën van Schlüter's Martin Herbender Krieger am Zeughause zu Berlin", en de heer Tymon Meijer atbeeldingen van het Parlementsgebouw te Ottowa in Canada deed circuleeren.

Den kunstgevers wordt dankgebracht en als algemeene prijsvraag wordt uitgeschreven „Een buitenverblijf." Als prijs is beschikbaar gesteld de compleete „Dictionnaire Raisonné par Viollet-le-Duc."

Nadat nog de heeren Lugt als kunstlievend, en Molenkamp en Boomgaard als gewone leden zijn voorgesteld, wordt de vergadering gesloten.

HET GEBOUW DER MAATSCHAPPIJ VOOR DEN WERKENDEN STAND TE AMSTERDAM.

Het nieuwe gebouw, door de Maatschappij voor den Werkenden Stand gesticht, ontworpen en uitgevoerd door den heer L. Beirer, architect alhier, nadert zijn voltooiing. Sedert eenigen tijd zijn de steigers verdwenen en heeft ieder beschouwer kunnen genieten van de keurige façade. In berg- en baksteenbouw opgetrokken, fijn in details en flink in verhoudingen, mag deze gevel een der best geslaagde genoemd worden, die in den laatsten tijd te Amsterdam verrezen.

Het metselwerk der gevels bestaat uit IJmuider kunstmetselsteen, welker kleur moeilijk door eenig buitenlandsch fabrikaat zal overtroffen worden; over de deugdzaamheid zal de tijd uitspraak moeten doen.

De witte zandsteen, aan deze gevels toegepast, is Savonière, voor de benedenverdieping Morleyer steen. Het fries der hoofdlijst is met glasmozaïek versierd, uit de welvoorziene magazijnen van den heer Carl Weber alhier. De windwijzer en de crêtes op den kaprand zijn van gedreven zink vervaardigd.

De inwendige ruimte is bestemd voor de Administratie van de verschillende afdeelingen der Maatschappij, het onderwijs en andere zaken, welke zij zich ten doel stelt en die vroeger op verschillende plaatsen der stad verspreid waren.

Het sousterrain, dat zich onder het middelgedeelte bevindt en door een afzonderlijken ingang van achteren bereikbaar is, dient tot bergplaats van wagens en gereedschappen van de Afdeeling Straatreiniging, terwijl hier tevens een drietal coloritères zijn geplaatst, die het geheele gebouw met heete lucht zullen verwarmen.

Van de verdieping beganen grond zijn de vier eerste zalen bestemd tot sociëteit voor de leden der Maatschappij, het middelgedeelte voor avondteekenschool, terwijl het achtergedeelte het kantoor der straatreiniging en den ingang der scholen bevat.

Naar de bovenverdiepingen voert aan de achterzijde van het gebouw een brandvrije trap, van hardsteen en ijzer saamgesteld; in het voorgedeelte is de hoofdtrap van blank eiken- en Amerikaansch grenenhout vervaardigd, en rust in de verschillende verdiepingen op stijlen, door opengewerkte bogen verbonden. Een eveneens van blank hout bewerkte leuning geeft een sierlijk aanzicht aan deze trap.

Achter de ruime vestibules en voorzalen op de 1ste verdieping is de groote gehoorzaal gelegen. Deze zaal is bestemd voor de volksvoordrachten en andere uitvoeringen der Maatschappij; zij kan ongeveer 1000 personen bevatten.

Hoewel deze zaal uit den aard der zaak eenvoudig werd behandeld, maakt zij een zeer aangenamen indruk, en is goed verlicht door hooge, met geschilderd glas bezette vensters.

Op dezelfde verdieping bevindt zich aan den voorgevel een kleine gehoorzaal en aan den achtergevel de bestuurskamer.

Op de tweede verdieping, gedeeltelijk door de groote en kleine gehoorzaal ingenomen, zijn verder aangebracht de woningen voor kastelein en concierge.

Op de derde verdieping is op een borstwering van ongeveer 3 M. de kap, uit grenenhout bestaande, gedeeltelijk zichtbaar gelaten en blank bewerkt met schuine kanten en lijsten. De lokalen, welke zich hier bevinden, zijn bestemd voor dagteekenschool voor meisjes en tevens voor industrieschool. Zij zijn ruimschoots verlicht en flink ingericht.

Dit gebouw moest natuurlijk weder met stoom worden gemaakt. In ruim één jaar werd het geheel gebouwd en voltooid door den heer B. van Buuren, aannemer alhier.

Het gebouw is een der weinige goede resultaten, verkregen door het uitschrijven eener prijsvraag, en met voldoening zullen de Bestuurders der Maatschappij voor den Werkenden Stand hun tijd en moeite beloond gevoelen, die zij zich getroost hebben, om een dergelijk en goed doorwerkt programma voor die prijsvraag op te stellen.

Moge deze Maatschappij, welke door hare uitstekende prijsvraag de Bouwkunst weder een schrede verder bracht, met haren nieuwen zetel een tijdperk van verhoogden bloei intreden en haar nuttigen en edelen werkkring meer en meer uitbreiden, zoodat haar gebouw als een waardig monument van de gezonde philanthropie der negentiende eeuw tot ons nageslacht zal spreken.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

(*Vervolg van pag.* 79.)

V.

De beide voorbeelden, die wij ten slotte zullen kiezen, om aan te toonen hoe moeilijk het is de belangen van de nijverheid met die van de openbare gezondheid in overeenstemming te brengen, zullen wij ontleenen aan de geschiedenis van twee belangrijke takken van nijverheid, die met den landbouw en de volkswelvaart in het nauwste verband staan: de bewerking van den aardappel en de bewerking van het vlas. Beide takken van nijverheid worden in sommige provinciën op groote schaal uitgeoefend, beide brengen veel toe tot verontreiniging van lucht en water.

De fabrieken, wier grondstof van bewerking aardappelen zijn, hebben sinds ongeveer een vierde van een eeuw uit een medico-politisch oogpunt een onderwerp van studie uitgemaakt van den geneeskundigen inspecteur voor Friesland en Groningen, den heer Dr. L. Ali Cohen, te Groningen. Sinds 1859 heeft hij daarover verscheidene belangrijke memories het licht doen zien, meest allen ingevolge opdracht van Gedeputeerde Staten voor de beide genoemde provinciën. Aan deze memories en aan eenige nadere, door den schrijver mij welwillend verstrekte persoonlijke inlichtingen zal ik het een en ander ontleenen, dat tot maatstaf kan strekken voor andere industrieën.

Het was naar aanleiding van een concessie-aanvraag tot oprichting eener aardappelmeel-, stijfsel- en siroopfabriek te Muntendam, dat, vóór ongeveer twintig jaren, door den adviseur, op verzoek van Ged. Staten van Groningen, de vragen werden beantwoord: 1. welke afval bij fabrieken, als waarvan hier sprake is, voorkomt en in welke mate die aanwezig is; 2. welke de nadeelen voor de algemeene gezondheid kunnen zijn van dien afval, indien daarmede bezwangerd water in slooten van bijzondere personen of in publieke wateren afvloeit, hetzij de afval op het terrein der fabrieken geheel of hoofdzakelijk teruggehouden wordt; en 3. de beste wijze, hoe die nadeelen voor de algemeene gezondheid zijn te voorkomen, niet alleen zonder de belangen van de fabrieksnijverheid of van hare uitoefenaren te benadeelen, maar zelfs der nijverheid bepaaldelijk nuttig te zijn, teneinde zoodoende 4. geleidelijk en als vanzelf te komen tot het advies, dat gevraagd is. (1)

Teneinde niet te uitvoerig te worden, zullen wij volstaan met hier slechts de conclusiën verkort mede te deelen, waartoe de adviseur blijkens zijn rapport is gekomen. 1°. Bij die fabrieken komt in geenszins geringe mate afval voor; waaruit 2°. alleszins nadeelen kunnen en moeten voorkomen, wanneer die afval afvloeit in wateren; 3°. dat die nadeelen, uit den aard der zaak, plaatselijk in hooge mate zich kunnen en moeten openbaren, wanneer (zooals het plan was) de afval op het terrein zelf gedurende geruimen tijd wordt teruggehouden en verzameld, zoodat bij keuze nòg aan het vrijelijk afvloeien in publieke, althans eenigszins stroomende wateren de voorkeur zou moeten worden gegeven; 5°. dat het verbod gehandhaafd moet worden, het met den afval bezwangerde water in de naburige wateren te doen afvloeien; 6°. dat die afval op het terrein der fabrieken behoort te worden teruggehouden met het doel, dit zoo spoedig mogelijk te verwijderen en wel op zoodanige wijze, dat 8°. het meer vaste gedeelte in een reservoir bezinke en daarna geregeld verwijderd worde en het bovenkomende meer gefiltreerde gedeelte, vervolgens kunne afvloeien in het naastbij gelegen, voor den publieken dienst bestemde kanaal, dat 9°. op deze wijze alle in het rapport ter sprake komende belangen zich het gevoeglijkst en best laten vereenigen.

In 1870 kreeg de heer Ali Cohen, toen als inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht, opdracht van Ged. Staten der prov. Groningen tot het doen van nadere onderzoekingen en proeven, desnoods op groote schaal, betrekkelijk 1°. het bederf van de kanalen in een aanzienlijk gedeelte van de provincie, tengevolge van het daarin afvloeien van het afvalwater der talrijke en aanzienlijke fabrieken, die aardappelen tot grondstof bezigen, en 2°. de middelen om het daardoor ontstaande kwaad op te heffen of te voorkomen.

Hij werd in zijn onderzoek toen bijgestaan door drie scheikundigen. Het onderzoek werd nu ingesteld met het oog 1°. op de benadeeling van den openbaren gezondheidstoestand en 2°. op den last of hinder, dien de bewoners der kanaaloevers ondervinden.

Het bleek toen, dat het kanaalwater als drinkwater geheel ongeschikt was; het was donker gekleurd, stinkend, slecht van smaak en vermengd met een groote hoeveelheid rottende organische stoffen. Neemt men nu in aanmerking, dat de kleine schipperij en vele bewoners der veenkoloniën genoodzaakt zijn kanaal- of diepwater te gebruiken, dan kan het wel niet niet missen, dat zulk bedorven water schadelijk op de gezondheid zal werken. Maar ook dan nog, wanneer de gelegenheid bestaat helder drinkwater te krijgen, blijft de last of hinder, dien de bewoners der kanaaloevers ondervinden, want het water is voor schrobben en spoelen schier onbruikbaar, afgezien van het luchtbederf, dat mede het gevolg is van het bederven des waters.

Als naaste oorzaak van het waterbederf wordt de afval genoemd, vooral het water, dat bij het eerste bewerken van het meel afvloeit, in geringe mate ook het waschwater.

Van de vaste stoffen, in het afvalwater aanwezig, zijn het eiwit, de gom en de zouten in water oplosbaar. Het oplosbare en opgeloste eiwit gaat geheel met het water mede en in dat eiwit wordt een stof aangetroffen, die met een bijzondere gemakkelijkheid in rotting overgaat, bij de rotting velerlei onaangename gassoorten ontwikkelt en tevens de rotting van andere bewerktuigde stoffen in hooge mate begunstigt. Niet alleen in zijn aard, maar ook in de hoeveelheid, waarin het eiwit in het afvloeiend fabriekswater gevonden wordt, ligt een ernstige bron van waterbederf. In de 11 destijds aanwezige fabrieken, waarvan alleen te Veendam 7, wordt in de campagne van 100 dagen 1½ millioen H.L. aardappelen verwerkt, waarin naar schatting 1,800,000 Kgr. eiwit, dat in het diepwater wordt uitgestort. Deze schatting geldt nog wel het gedroogde eiwit.

(1) In de provincie waren in 1858 zes fabrieken, waarin de aardappel als grondstof van bewerking werd gebruikt, en alleen in 5 stokerijen (van moutwijn) werden 300,000 HL. aardappelen verbruikt.

Vervolgens werd nagegaan, door welke middelen dat bederf kan worden voorkomen of weggenomen. Uit een reeks van proefnemingen, in de fabriek en in het laboratorium (in het klein) genomen, bleek: 1°. dat het afvalwater van de aardappelmeel-fabrieken in practischen zin kan gezuiverd worden door verhitting en daarop volgende mechanische scheiding; 2°. de kosten kunnen, althans ten deele, worden gedekt door het verkregen eiwit; 3°. dat, wanneer het water door stoom verhit wordt, nog meer van de kosten gedekt wordt door het verkregen zuivere water, dat tot afwasschen kan dienen; 4°. dat het wenschelijk is, een nader onderzoek in te stellen naar de bruikbaarheid van het verkregen eiwit.

De beantwoording van het laatstgenoemde punt werd in een volgend rapport in het jaar 1872 geleverd.

Proeven hebben geleerd, dat die stof o. a. waarschijnlijk bruikbaar is voor het animaliseeren van katoen, teneinde dat geschikt te maken tot het opnemen van kleurstoffen. Daar de beantwoording dezer vraag ons evenwel niet rechtstreeks belang inboezemt, zullen wij ons meer bepalen tot de beantwoording der vragen, voorkomende in een derde rapport van het jaar 1874: 1°. welke van de verschillende voorgestelde middelen, wat betreft hunne werkzaamheid tot het zuiveren van het fabriekswater, practisch uitvoerbaar zijn? 2°. hoe hoog kunnen de kosten geraamd worden voor het zuiveren van het bedoelde fabriekswater?

Ter beantwoording van de eerste vraag werden verschillende proeven genomen: het filtreeren van het afvalwater door turfmolm; het vocht bleef onveranderd. Door eene turflaag; het procedé ging te langzaam. Ook het neerploffen met looizuur bevattende stoffen leidde niet tot het beoogde doel. Het neerploffen van het eiwit door middel van ijzerchloride beantwoordde daaraan wel.

Eindelijk werden proeven met verwarming van het fabriekswater genomen. Men verkreeg van 18 M³. water, per liter 11.2 gram stremsel. Het stremmen van het afvalwater van 100,000 HL. aardappelen, de jaarlijksche consumtie voor een matige fabriek, zou echter jaarlijks misschien ƒ 6000 aan brandstof kosten, behalve het onderhoud der toestellen en het arbeidsloon. Bij goed ingerichte verwarmingstoestellen zouden de kosten over 't geheel tot ƒ 5000 gereduceerd kunnen worden. Als bron van inkomsten heeft men dan het onzuivere gestremde eiwit, waarvan de productieprijs op ƒ 4 per 100 kilogram werd berekend.

Ten slotte werd voorgesteld nabijgelegen gronden met het afvalwater der fabrieken te bevloeien, naar het voorbeeld van sommige fabrieken van dien aard in Duitschland. Het eigenlijke afvalwater zou daarbij tot 25 pCt. van het thans gebruikelijke moeten worden gereduceerd.

Die gelegenheid deed zich spoedig voor door de aanvraag om concessie voor een fabriek te Hoogezand, waarbij de concessionaris het plan had, het afvalwater voor mestspecie te gebruiken. Deze fabriek was opgericht met het doel, om in de eerste plaats mest te maken ten behoeve van het land des ondernemers en in de tweede plaats om aardappelmeel te fabriceeren.

De inspecteur bezocht herhaaldelijk het terrein van de bedoelde fabriek. In 1875 was het bouwland, het naast rondom de fabriek gelegen, met het eerste afvalwater der aardappelen besproeid.

De uitkomsten, zichtbaar uit den oogst van de bevloeide stukken land, konden bevredigend en voldoende genoemd worden, daar de haver en de andere gewassen op den geïrrigeerden grond blijkbaar weliger en krachtiger stonden, dan op de gronden daarom gelegen, die op de gewone manier waren bemest.

Met den afval der aardappelmeelfabrikage (geheel andere voedingsstoffen) werden runderen gevoed en gemest. Het afvalwater van de aardappelen werd over het land gebracht door middel van houten goten. Het trok gemakkelijk in den poreuzen zandbodem van Hoogezand, en een groot deel van de organische stoffen (vooral het eiwit) bleef in den bodem als een vliezige, kleverige massa, die na eenige maanden een zeer sterken rottenden stank verbreidde. Die fabriek heeft haren arbeid echter gestaakt, omdat zij geen baat vond bij hare exploitatie.

Maar hiermede was het vraagstuk langs practischen weg, dat is op groote schaal bij de exploitatie van een vrij groote fabriek, nog lang niet opgelost.

De inspecteur had daarom in zijn rapport, aan de Staten van Groningen in 1874 uitgebracht, in bedenking gegeven, voorshands de zaak op haar beloop te laten. Hij deed dat te eerder, omdat 1°. zijn voortgezet onderzoek hem had bevestigd in de meermalen uitgesproken overtuiging, dat, hoe onaangenaam en hinderlijk de stank ook moge zijn, die voor zekere plaatsen gedurende zekeren tijd des jaars, het gevolg is vooral van het rotten van het aardappel-eiwit in de publieke wateren, de ziekte- en sterftestatistiek echter niet aantoonen, dat door dien stank positieve nadeelen worden teweeggebracht, en 2°. omdat hij met deskundigen wenschte voort te gaan met het onderzoek, waarvan de uitkomsten reeds gebleken waren in beginsel juist te zijn, maar omtrent welker aanwendbaarheid in 't groot nadere onderzoekingen en berekeningen moesten gedaan worden.

Daartoe zou de gelegenheid verschaft worden door het departement Groningen der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid. Deze benoemde namelijk een drietal jaren geleden een commissie, bestaande uit scheikundigen, aardappelenmeelfabrikanten en eenige andere personen uit deze provincie, om proeven op groote schaal, dus aan een of meer fabrieken, te nemen met eene scheikundige methode van zuivering van het afvalwater. Die methode was de praecipitatie door middel van chloorijzer. Door omstandigheden, wier vermelding hier niets ter zake doet, heeft die commissie, na een driejarig bestaan, een rapport uitgebracht, dat niet aan de verwachting heeft beantwoord. Wel-is-waar is dit niet door werkzaamheid gebleken, want de bewuste proeven werden niet op groote schaal genomen, o. a. omdat de fabrikanten geen weg wisten waar te blijven met dien chloorijzer bevattenden afval: op het land zou men er niet mede terecht kunnen en chemisch het ijzer er weder uitscheiden was de moeite niet waard.

De voornaamste practische deskundigen houden vol, dat verhitting nog de eenige uitvoerbare methode is.

In deze richting zal wellicht weder een poging beproefd worden.

Ziedaar nu de lange lijdensgeschiedenis van het waterbederf, alleen door dezen tak van nijverheid, in dien betrekkelijk geringen omvang.

Intusschen is het aantal fabrieken, die den aardappel als grondstof verwerken, in de provincie Groningen en wel allen op een en hetzelfde kanaal of zijn zij-

takken haar afvalwater loozende, sinds 1858 van zes tot *vier-en-twintig* toegenomen, gezamenlijk met een stoomvermogen van 771 paardekracht werkende.

Een dergelijke geschiedenis is aan de exploitatie van de aardappelmeel- en siroopfabriek te Huizum nabij Leeuwarden verbonden. Ook hier worden sinds 1862 klachten van de omwonenden vernomen omtrent den hinder en den vermeenden en gebleken schadelijken invloed, de laatste slechts wat betreft het sterven der visschen in het nabijgelegen vaarwater.

Bij herhaling werden daarin de geneeskundige ambtenaren gehoord. Gedeputeerden hebben jaren geleden de concessie verleend onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat „van of uit het terrein der fabriek, hetzij onmiddellijk, hetzij langs omwegen, niets in kanalen, vaarten of slooten afvloeie dan *voldoende gezuiverd en onschadelijk* water." Maar concessionarissen zijn die voorwaarde nooit nagekomen en beweren onmogelijk aan den gestelden eisch te kunnen beantwoorden.

Een paar jaren geleden is die zaak weder in handen gesteld van den bovengenoemden geneeskundigen inspecteur, die daarover een uitvoerig, zeer gemotiveerd rapport heeft uitgebracht, dat in hoofdzaak steunt op de overwegingen, vroeger genoemd, en waarbij weder het inachtnemen van een status quo werd aanbevolen, terwijl de fabrikant gehouden zal zijn, binnen zekeren termijn zooveel mogelijk afdoende maatregelen te nemen tot voorkoming van verder waterbederf.

Dr. S. Sr. C.

DE ELECTRICITEIT EN DE VERZEKERINGMAATSCHAPPIJEN.

Toen het, vóór een veertigtal jaren, erop aankwam, zich te doen verzekeren tegen gevaar van brand, veroorzaakt door het lichtgas of de ontploffing van het gas, waren de eischen der verzekeringmaatschappijen zoo overdreven, dat de hoofden van nijverheidsondernemingen aarzelden het gas te gebruiken, en het vraagstuk der verzekering is meer dan ééns een hinderpaal geweest voor de ontwikkeling der gas-nijverheid.

Sedertdang zijn alle verzekeringmaatschappijen van die dwaling teruggekomen; tegenwoordig is de minst dure premie voor de met gas verlichte inrichting, en dit laat zich volkomen begrijpen.

Het electrische licht, waarover men begint te spreken, zal misschien in mededinging treden tegen de andere kunstmatige wijzen van verlichting; het is dus van zeer groot belang, te weten waaraan de verzekeringmaatschappijen zich blootstellen door voor haar verzekerden de kansen van rampen aan te nemen, veroorzaakt door het gebruik van de electriciteit tot verlichting van woonhuizen of werkplaatsen.

In Amerika moet men cijfers zoeken die veel bewijzen, want in dat land heeft het electrische licht vele en vurige voorstanders. Een van de laatste verslagen eener Bostonsche verzekeringmaatschappii geeft ons omtrent dit belangwekkend feit zeer merkwaardige bijzonderheden.

Onder de branden, aangestoken door het electrische licht met den boog, heeft men bij een-en-zestig fabrieken, verlicht door electriciteit en verzekerd van den herfst 1881 tot de maand Mei 1882, twee-en-twing waargenomen, waarvan echter geen enkele ernstige schade heeft aangericht en die allen zeer gemakkelijk gebluscht zijn geworden.

Ziehier, hoe de ongelukken te splitsen zijn, die opgeteekend werden gedurende dit tijdsverloop van negen maanden: acht zijn veroorzaakt geworden door den val van bolletjes gesmolten koper of van kooldeeltjes, zelfs van de geheele stukken kool. De anderen komen voort, hetzij uit den waterdamp, hetzij zelfs uit het vloeibare water, dat in zekere gevallen het voertuig van het electrische vuur wordt en dus een ernstig gevaar uitmaakt —, een omstandigheid, die zeker alle personen verwonderen zal, die vreemd zijn aan de onophoudelijk herhaalde verrassingen, ons door de electriciteit bereid.

Nu eens was het stof, dat zich opgehoopt had op een niet geïsoleerden draad, vochtig geworden en had een brug gevormd, waardoor een boog den anderen geleider bereikt heeft. Een andermaal is een balk, die de twee draden droeg, bijna geheel verbrand geworden, omdat hij verrot was en zekere hoeveelheid vocht zich daarin had kunnen ophoopen. Een uitwerking van gelijken aard heeft zich voorgedaan onder een tunnel van baksteen. De boog, die er opgesteld was, heeft het gewelf niet kunnen beschadigen, maar doordien de loop verkort was, is het dynamisch-electrische werktuig verbrand.

De waterdamp, die altijd uit de stoomketels eener ververij ontsnapt, was verdicht geworden aan de zoldering tusschen de draden, die er waren opgehangen; tengevolge van zulk een oorzaak heeft men brand gehad in twee inrichtingen.

Eindelijk is bij vier verschillende gelegenheden brand ontstaan door water, dat ontsnapt was uit de geleidingen of door bedienden, die water gestort hadden op den plankenvloer, om hem schoon te maken.

Het onschadelijke van het electrische licht is dus alles behalve bewezen, want men heeft alzoo reeds meer dan 33 % branden gezien door het gebruik van dit licht, een gebruik, dat ons zeker nog verwonderlijker verrassingen bereidt.

Ten slotte, *l'Industrie* van den 18 Februari leerde ons, dat de heer Shaw, kapitein der brigade sappeurs-brandspuitgasten van de Britsche hoofdstad, tijdens zijn bezoek, onlangs aan Boston gebracht, bevestig e dat, sedert de invoering van het electrische licht, bijna honderd branden in Londen waren berokkend door deze wijze van verlichting. (Medegedeeld in het *Journal de Genève* van 25 Februari jl. door D. C(olladon?). ††.

DE REM-CARPENTER.

Das Echo van jongstleden 23 Februari ontleent aan *Das Zentralblatt für Bauverwaltung* het volgende bericht over de doorloopende remmen bij de Pruisische Staatsbanen: „Op deze banen hebben, gelijk bekend is, sinds jaren proeven plaats met snelwerkende remmen, dat is met remmen, die door den machinist bestuurd worden, onder uitsluiting der medewerking van den trein-conducteur. De proeven namen een aanvang in 1877 bij Guntershausen, en werden later op het vak Halensee—Dreilinden bij Berlijn voortgezet. Van 15 October 1881 tot 1 April 1882 werden eindelijk verscheidene remmen bij de sneltreinen der Silezische baan gebruikt, waarbij zes verschillende stelsels met elkander om den prijs dongen. Na het einde der proeven kwam de met het onderzoek belaste commissie bijeen, en gaf de meerderheid de voorkeur aan den doorloopenden luchtdrukrem van den Amerikaan Carpenter, die zich door eenvoudige samenstelling, krachtige werking en het gering aantal dienstweigeringen onderscheidt. Daarbij komt, dat hij, in tegenstelling van den rem Smith-Hardy, die bij de Berlijnsche *Stadtbahn* ingevoerd is, uit zich zelven werkt, dat is in werking treedt, wanneer bijvoorbeeld een deel van den trein zich afscheidt. De Minister van Openbare Werken heeft de sluiting van een overeenkomst met den uitvinder tot levering van de noodige remmen goedgekeurd en hierbij gelet op de gelijksoortige uitrusting van de buitenlandsche personenwagens, die in de sneltreinen der Pruisische Staatsbanen loopen. Voor de lijnen van ondergeschikte beteekenis werd daarentegen de Heberlein-rem aangenomen, die het medevoeren van goederenwagens mogelijk maakt." §.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) Amsterdam. Er is hier voor het bouwen van een nieuwe R. K. kerk aan de Prins-Hendrikkade, naast de Kweekschool voor de Zeevaart, tusschen de heeren Margry van Rotterdam, Schmitz Jr. en A. C. Bleijs, beiden van Amsterdam, een besloten prijsvraag uitgeschreven. Laatstgenoemde heer mocht den zegepalm wegdragen. Wij weten niet of de beoordeeling door een technische Jury plaats had, dan wel door het Kerkbestuur zelf.

(A. et A.) Amsterdam. Wij waren in de gelegenheid bij den beeldhouwer H. Teixeira de Mattos, oud-leerling der Rijks-academie voor Beeldende kunsten en lid van het genootschap, de twee kolossale beelden te zien die eerstdaags op het verbouwde Doelenhotel geplaatst zullen worden. Het stellen 17de eeuwsche kolveniers voor, ter herinnering aan de vroegere bestemming van den Doelen. Zij zijn met veel breedheid behandeld, en doen hun vervaardiger eer aan. Het verheugt ons, dat meer en meer den vaderlandschen beeldhouwers gelegenheid wordt gegeven, hun talenten tentoon te spreiden.

PRIJSVRAAG NOORDWIJK.

De heer P. J. H. deelt ons mede, dat zijn bericht in zake deze prijsvraag door ons niet juist is begrepen. De kubiekprijs is niet officieel vastgesteld, maar wordt aan de ontwerpers overgelaten.

— Naar men verneemt, zal de heer R. W. J. C. van de Wall Bake, wegens redenen van gezondheid, de betrekking van administrateur der Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij nederleggen.

Maastricht. Onder de verschillende concessie-aanvragen, voor den aanleg en de exploitatie van stoomtramwegen, die in den laatsten tijd in deze provincie gedaan werden, behoort ook die van den heer F. H. Eussen, ingenieur der Geldersche Stoomtramweg-maatschappij, te 's-Gravenhage. De aanvraag betreft de verbinding van Maastricht met Vaals nabij Aken, over Meersen, Valkenburg, Wijlré, Gulpen en Wittem.

Bij eene aanvraag van latere dagteekening verzoekt de heer Eussen ook vergunning tot het gebruikmaken van de rijks- en provinciale wegen, om voornoemde tramweglijn van Maastricht uit over Scharn en Heer door te trekken tot Gronsveld.

De definitieve ontwerpen, die bij de beoordeeling der concessie-aanvraag, in de aanstaande Juli-vergadering van de Provinciale Staten, vereischt worden, zijn thans aan het gewestelijk Bestuur, toegezonden en men mag uit die ontwerpen afleiden, dat het den ondernemer ernst is de uitvoering te verwezenlijken.

De plans zijn nauwkeurig uitgewerkt en geven in alle opzichten een duidelijk overzicht van de werken, die, zoowel voor de tramweglijn, als voor het vrije verkeer op den weg met gewone voertuigen, moeten uitgevoerd worden.

Ofschoon deze tramweg op zeer korten afstand evenwijdig loopt aan den spoorweg Maastricht—Aken, en bijgevolg aan een machtigen concurrent het hoofd te bieden heeft, wordt aan het totstandkomen der zaak niet meer getwijfeld, want de heer Eussen is voornemens nog in dit jaar met het werk aan te vangen, wanneer de concessie-aanvraag wordt toegewezen.

Een ander nieuws op het gebied van tramwegen is het verzoek aan den Koning, van verschillende Burgemeesters in Limburg, om te bevorderen, dat van Rijkswege worde gesubsidieerd een systematisch net van stoomtramwegen in dit gewest. De juiste strekking van dit adres is niet recht duidelijk, en men zal daarom moeten afwachten tot hierover meer licht verspreid is, alvorens een oordeel te vellen in hoeverre de zaak eenigermate uitvoerbaar is.

— Gelijktijdig met de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling te Amsterdam (Mei—October), zal in bet nieuwe Rijks-Museum, onmiddellijk voor het tentoonstellingsterrein gelegen en daartoe door den Minister van Binnenlandsche Zaken beschikbaar gesteld, eene groote tentoonstelling van Oudheden worden gehouden, waarin men zal trachten den vreemdeling het schitterend verleden van ons vaderland aanschouwelijk voor te stellen.

Het denkbeeld daarvan is uitgegaan van het Comité van uitvoering van eerstgenoemde tentoonstelling, en voor de verwezenlijking daarvan is het bereid groote offers te brengen. Wil deze retrospectieve tentoonstelling aan het doel beantwoorden, dan moet zij tijdelijk binnen de muren van het Museum vereenigen al het kostbaarste wat zich op dit gebied in den lande bevindt, maar dan ook mogen er geene kosten voor de inrichting worden gespaard.

Maar bovendien wenscht de Commissie in hare zalen een plaats te kunnen geven aan allerlei kunstvoorwerpen of voorwerpen van historische waarde, vóor de XIXe eeuw vervaardigd, welke niet juist aan verzamelaars, maar aan liefhebbers toebehooren, die, wellicht omdat zij slechts één of enkele dier voorwerpen konden aanbrengen, te bescheiden zijn geweest zich bij de Commissie te vervoegen. Ook zulke voorwerpen kunnen van onschatbare waarde voor deze tentoonstelling zijn en zullen met erkentelijkheid door de Commissie worden aangenomen.

Voor bewaring en bewaking in het brandvrije museumgebouw zijn door de Commissie buitengewone maatregelen getroffen. Kosten van assurantie, vervoer en verpakking neemt de Commissie voor hare rekening, en bovendien geeft iedere inzending van eenig belang recht op een bewijs van toegang tot de tentoonstelling.

Dordrecht. Verleden week werd door den heer H. Schaapman, in de Afdeeling Dordrecht der Vereeniging tot Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, een voordracht gehouden over de Kunst en het Volk.

Spreker begon met op boeiende en gepaste wijze uiteen te zetten, wat men eigenlijk onder de uitdrukking „het volk" dient te verstaan, want dit woord is reeds zoo dikwijls misbruikt, wordt zoo vaak, vooral in onzen tijd, door het slijk gesleurd, dat bij velen de ware beteekenis van de uitdrukking „het volk" is verloren gegaan. Onder het volk verstaan wij niet, zooals velen meenen, den z.g. vierden stand alleen, noch enkel den derden stand of den adel. Het volk, dat organisch geheel, die verschijning, welke het geheele leven eener natie omvat; die gemeenschap, welke aan geen gril of luim te danken is; dat groote aaneengesloten geheel, kan niet beter vergeleken worden dan bij het Hollandsch landschap met zijn verschiet van huizen, dorpen en boschages. Evenmin als daarbij de eiken alleen het landschap vormen, kan de adel alleen het volk zijn. Het woord „kunst" wordt ook door velen verkeerd begrepen. De kunst behoort niet alleen aan zekere menschen, treedt niet alleen in enkele kringen op; neen, zij staat of behoort te staan in het innigst verband met het volksleven. Zij, zoo bij uitnemendheid geschikt om ons gemoed te roeren, om verheven aandoeningen op te wekken, is onmisbaar voor dit volksleven.

De geschiedenis der kunst leert ons, dat zij dáár alleen tot volmaking kwam, waar zij diep in het volksleven was doorgedrongen, waar zij dus putten kon uit de onuitputtelijke bron van dat volksleven. De Grieksche en middeleeuwsche kunst zijn daarvoor de sprekendste bewijzen. Bij geen volk der Oudheid was het gevoel voor schoonheid, was liefde tot de kunst zoo in het volksleven doorgedrongen, dan bij de Hellenen. Uit elk hunner voorwerpen van dagelijksch gebruik, uit hunne eenvoudigste lijfsieraden of vaatwerken straalt ons een schoonheid van vorm en van kleur, een fantasie zoo rijk en vruchtbaar, tegen, die ons nog steeds met bewondering vervult en eerbied afdwingt. In Griekenland openbaarde de kunst zich niet alleen in het tot leven gebeitelde marmer, de eenvoudige pottenbakker was ook kunstenaar, de kunst was volkseigendom.

De kunstsieraden der middeleeuwen, wat zijn dat anders, dan voortbrengselen van den schoonheidszin des volks, uitingen, in steen of hout of metaal uitgedrukt, van het volksleven?

De Renaissance, meer het uitvloeisel van boekengeleerdheid dan van het volksleven, doet ons zien, hoe moeilijk het is, een kunst te doen bloeien, die niet in dat volksleven is doorgedrongen, en hoe spoedig zij alsdan vervalt. De rococo-stijl is daarvan het sprekend bewijs, daar zij ons leert, in hoe korten tijd de Renaissance tot het laagste peil gedaald was. Die rococo-stijl, de alom heerschende in de 18de eeuw, was meer bepaald de vrucht en het troetelkind der aristocratie, geenszins de natuurlijke kunstontwikkeling van het volk. En wat heeft zij voortgebracht, welken vormen heeft zij het aanzijn geschonken?

Beschouw, om slechts iets te noemen, de meubelen uit die dagen: geen stuk dat van eenigen waren kunstzin getuigt. Neen, de kunst zonder het volk is geen kunst; zij is dan een verschijning, die haar bestaan kunstmatig moet voortsleepen, en ten slotte toch vergaan moet.

Na deze beschouwingen en geschiedkundige herinneringen kwam spreker tot de vraag: wat er nu eigenlijk voor de kunst en het volk in onze dagen gedaan moet worden.

Hij begon met den toestand te schetsen, waarin zich de kunst bevond in de 1e helft onzer eeuw. Overal heerschte het absoluut leelijke. De rechte lijn, die zoo bij uitnemendheid de lijn der verveling kan worden, vierde haar hoogsten triomf, in één woord, de toestand was treurig. Daarin is nu gelukkig eenige verandering ten goede gekomen. In verschillende kringen begint zich meer en meer liefde tot de kunst te openbaren, en het gevoelen veld te winnen, dat men aan het passende en noodzakelijke zeer goed het schoone kan verbinden, dat schoonheid in geen enkel opzicht de vijandin van het nuttige kan zijn. Om op dezen weg ten goede voort te gaan, moet men echter veel leeren, moet men vooral leeren zien. Men moet zijn smaak laten leiden, al komt men dan ook dikwijls in strijd met zijn eigen ik, in tegenspraak met zijn eigen „het bevalt mij."

Hoe vaak toch gebeurt het nog heden, dat wij een overigens beschaafd mensch iets bepaald leelijks mooi hooren noemen, en dat dit leelijke hem of haar in ernst bevalt.

Dat bewijst immers, dat die persoon nog niet genoeg heeft leeren zien, dat zijn oog nog niet genoeg geopend en ontwikkeld is voor alwat schoon en edel van vorm is. Hoe zouden anders een massa voortbrengselen onzer hedendaagsche z.g. Kunstnijverheid nog afnemers vinden? Bepalen wij ons eerstens eens tot het artikel klokken of pendules.

Het eigenlijke uurwerk is als 't ware een voetstuk geworden voor

takken haar afvalwater loozende, sinds 1858 van zes tot *vier-en-twintig* toegenomen, gezamenlijk met een stoomvermogen van 771 paardekracht werkende.

Een dergelijke geschiedenis is aan de exploitatie van de aardappelmeel- en siroopfabriek te Huizum nabij Leeuwarden verbonden. Ook hier worden sinds 1862 klachten van de omwonenden vernomen omtrent den hinder en den vermeenden en gebleken schadelijken invloed, de laatste slechts wat betreft het sterven der visschen in het nabijgelegen vaarwater.

Bij herhaling werden daarin de geneeskundige ambtenaren gehoord. Gedeputeerden hebben jaren geleden de concessie verleend onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat „van of uit het terrein der fabriek, hetzij onmiddellijk, hetzij langs omwegen, niets in kanalen, vaarten of slooten afvloeie dan *voldoende gezuiverd en onschadelijk* water." Maar concessionarissen zijn die voorwaarde nooit nagekomen en beweren onmogelijk aan den gestelden eisch te kunnen beantwoorden.

Een paar jaren geleden is die zaak weder in handen gesteld van den bovengenoemden geneeskundigen inspecteur, die daarover een uitvoerig, zeer gemotiveerd rapport heeft uitgebracht, dat in hoofdzaak steunt op de overwegingen, vroeger genoemd, en waarbij weder het inachtnemen van een status quo werd aanbevolen, terwijl de fabrikant gehouden zal zijn, binnen zekeren termijn zooveel mogelijk afdoende maatregelen te nemen tot voorkoming van verder waterbederf.

Dr. S. Sr. C.

DE ELECTRICITEIT EN DE VERZEKERINGMAATSCHAPPIJEN.

Toen het, vóór een veertigtal jaren, erop aankwam, zich te doen verzekeren tegen gevaar van brand, veroorzaakt door het lichtgas of de ontploffing van het gas, waren de eischen der verzekeringmaatschappijen zoo overdreven, dat de hoofden van nijverheidsondernemingen aarzelden het gas te gebruiken, en het vraagstuk der verzekering is meer dan ééns een hinderpaal geweest voor de ontwikkeling der gas-nijverheid.

Sedertlang zijn alle verzekeringmaatschappijen van die dwaling teruggekomen; tegenwoordig is de minst dure premie voor de met gas verlichte inrichting, en dit laat zich volkomen begrijpen.

Het electrische licht, waarover men begint te spreken, zal misschien in mededinging treden tegen de andere kunstmatige wijzen van verlichting; het is dus van zeer groot belang, te weten waaraan de verzekeringmaatschappijen zich blootstellen door voor haar verzekerden de kansen van rampen aan te nemen, veroorzaakt door het gebruik van de electriciteit tot verlichting van woonhuizen of werkplaatsen.

In Amerika moet men cijfers zoeken die veel bewijzen, want in dat land heeft het electrische licht vele en vurige voorstanders. Een van de laatste verslagen eener Bostonsche verzekeringmaatschappij geeft ons omtrent dit belangwekkend feit zeer merkwaardige bijzonderheden.

Onder de branden, aangestoken door het electrische licht met den boog, heeft men bij een-en-zestig fabrieken, verlicht door electriciteit en verzekerd van den herfst 1881 tot de maand Mei 1882, twee-en-twintig waargenomen, waarvan echter geen enkele ernstige schade heeft aangericht en die allen zeer gemakkelijk geblusch zijn geworden.

Ziehier, hoe de ongelukken te splitsen zijn, die opgeteekend werden gedurende dit tijdsverloop van negen maanden: acht zijn veroorzaakt geworden door den val van bolletjes gesmolten koper of van kooldeeltjes, zelfs van de geheele stukken kool. De anderen komen voort, hetzij uit den waterdamp, hetzij zelfs uit het vloeibare water, dat in zekere gevallen het voertuig van het electrische vuur wordt en dus een ernstig gevaar uitmaakt —, een omstandigheid, die zeker alle personen verwonderen zal, die vreemd zijn aan de onophoudelijk herhaalde verrassingen, ons door de electriciteit bereid.

Nu eens was het stof, dat zich opgehoopt had op een niet geïsoleerden draad, vochtig geworden en had een brug gevormd, waardoor een boog den anderen geleider bereikt heeft. Een andermaal is een balk, die de twee draden droeg, bijna geheel verbrand geworden, omdat hij verrot was en zekere hoeveelheid vocht zich daarin had kunnen ophoopen. Een uitwerking van gelijken aard heeft zich voorgedaan onder een tunnel van baksteen. De boog, die er opgesteld was, heeft het gewelf niet kunnen beschadigen, maar doordien de loop verkort was, is het dynamisch-electrische werktuig verbrand.

De waterdamp, die altijd uit de stoomketels eener ververij ontsnapt, was verdicht geworden aan de zoldering tusschen de draden, die er waren opgehangen; tengevolge van zulk een oorzaak heeft men brand gehad in twee inrichtingen.

Eindelijk is bij vier verschillende gelegenheden brand ontstaan door water, dat ontsnapt was uit de geleidingen of door bedienden, die water gestort hadden op den plankenvloer, om hem schoon te maken.

Het onschadelijke van het electrische licht is dus alles behalve bewezen, want men heeft alzoo reeds meer dan 33 % branden gezien door het gebruik van dit licht, een gebruik, dat ons zeker nog verwonderlijker verrassingen bereidt.

Ten slotte, *l'Industrie* van den 18 Februari leerde ons, dat de heer Shaw, kapitein der brigade sappeurs-brandspuitgasten van de Britsche hoofdstad, tijdens zijn bezoek, onlangs aan Boston gebracht, bevestig e dat, sedert de invoering van het electrische licht, bijna honderd branden in Londen waren berokkend door deze wijze van verlichting. (Medegedeeld in het *Journal de Genève* van 25 Februari jl. door D. C(olladon?). ††.

DE REM-CARPENTER.

Das Echo van jongstleden 23 Februari ontleent aan *Das Zentralblatt für Bauverwaltung* het volgende bericht over de doorloopende remmen bij de Pruisische Staatsbanen: „Op deze banen hebben, gelijk bekend is, sinds jaren proeven plaats met snelwerkende remmen, dat is met remmen, die door den machinist bestuurd worden, onder uitsluiting der medewerking van den trein-conducteur. De proeven namen een aanvang in 1877 bij Guntershausen, en werden later op het vak Halensee—Dreilinden bij Berlijn voortgezet. Van 15 October 1881 tot 1 April 1882 werden eindelijk verscheidene remmen bij de sneltreinen der Silezische baan gebruikt, waarbij zes verschillende stelsels met elkander om den prijs dongen. Na het einde der proeven kwam de met het onderzoek belaste commissie bijeen, en gaf de meerderheid de voorkeur aan den doorloopenden luchtdrukrem van den Amerikaan Carpenter, die zich door eenvoudige samenstelling, krachtige werking en het gering aantal dienstweigeringen onderscheidt. Daarbij komt, dat hij, in tegenstelling van den rem Smith-Hardy, die bij de Berlijnsche *Stadtbahn* ingevoerd is, uit zich zelven werkt, dat is in werking treedt, wanneer bijvoorbeeld een deel van den trein zich afscheidt. De Minister van Openbare Werken heeft de sluiting van een overeenkomst met den uitvinder tot levering van de noodige remmen goedgekeurd en hierbij gelet op de gelijksoortige uitrusting van de buitenlandsche personenwagens, die in de sneltreinen der Pruisische Staatsbanen loopen. Voor de lijnen van ondergeschikte beteekenis werd daarentegen de Heberlein-rem aangenomen, die het medevoeren van goederenwagens mogelijk maakt." §.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) Amsterdam. Er is hier voor het bouwen van een nieuwe R. K. kerk aan de Prins-Hendrikkade, naast de Kweekschool voor de Zeevaart, tusschen de heeren Margry van Rotterdam, Schmitz Jr. en A. C. Bleijs, beiden van Amsterdam, een besloten prijsvraag uitgeschreven. Laatstgenoemde heer mocht den zegepalm wegdragen. Wij weten niet of de beoordeeling door een technische Jury plaats had, dan wel door het Kerkbestuur zelf.

(A. et A.) Amsterdam. Wij waren in de gelegenheid bij den beeldhouwer H. Teixeira de Mattos, oud-leerling der Rijks-academie voor Beeldende kunsten en lid van het genootschap, de twee kolossale beelden te zien die eerstdaags op het verbouwde Doelenhotel geplaatst zullen worden. Het stellen 17de eeuwsche kolveniers voor, ter herinnering aan de vroegere bestemming van den Doelen. Zij zijn met veel breedheid behandeld, en doen hun vervaardiger eer aan. Het verheugt ons, dat meer en meer den vaderlandschen beeldhouwers gelegenheid wordt gegeven, hun talenten tentoon te spreiden.

PRIJSVRAAG NOORDWIJK.

De heer P. J. H. deelt ons mede, dat zijn bericht in zake deze prijsvraag door ons niet juist is begrepen. De kubiekprijs is niet officieel vastgesteld, maar wordt aan de ontwerpers overgelaten.

— Naar men verneemt, zal de heer R. W. J. C. van de Wall Bake, wegens redenen van gezondheid, de betrekking van administrateur der Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij nederleggen.

Maastricht. Onder de verschillende concessie-aanvragen, voor den aanleg en de exploitatie van stoomtramwegen, die in den laatsten tijd in deze provincie gedaan werden, behoort ook die van den heer F. H. Eussen, ingenieur der Geldersche Stoomtramweg-maatschappij, te 's-Gravenhage. De aanvraag betreft de verbinding van Maastricht met Vaals nabij Aken, over Meersen, Valkenburg, Wijlré, Gulpen en Wittem.

Bij eene aanvraag van latere dagteekening verzoekt de heer Eussen ook vergunning tot het gebruikmaken van de rijks- en provinciale wegen, om voornoemde tramweglijn van Maastricht uit over Scharn en Heer door te trekken tot Gronsveld.

De definitieve ontwerpen, die bij de beoordeeling der concessie-aanvraag, in de aanstaande Juli-vergadering van de Provinciale Staten, vereischt worden, zijn thans aan het gewestelijk Bestuur, toegezonden en men mag uit die ontwerpen afleiden, dat het den ondernemer ernst is de uitvoering te verwezenlijken.

De plans zijn nauwkeurig uitgewerkt en geven in alle opzichten een duidelijk overzicht van de werken, die, zoowel voor de tramweglijn, als voor het vrije verkeer op den weg met gewone voertuigen, moeten uitgevoerd worden.

Ofschoon deze tramweg op zeer korten afstand evenwijdig loopt aan den spoorweg Maastricht—Aken, en bijgevolg aan een machtigen concurrent het hoofd te bieden heeft, wordt aan het totstandkomen der zaak niet meer getwijfeld, want de heer Eussen is voornemens nog in dit jaar met het werk aan te vangen, wanneer de concessie-aanvraag wordt toegewezen.

Een ander nieuws op het gebied van tramwegen is het verzoek aan den Koning, van verschillende Burgemeesters in Limburg, om te bevorderen, dat van Rijkswege worde gesubsidieerd een systematisch net van stoomtramwegen in dit gewest. De juiste strekking van dit adres is niet recht duidelijk, en men zal daarom moeten afwachten tot hierover meer licht verspreid is, alvorens een oordeel te vellen in hoeverre de zaak eenigermate uitvoerbaar is.

— Gelijktijdig met de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling te Amsterdam (Mei—October), zal in bet nieuwe Rijks-Museum, onmiddellijk voor het tentoonstellingsterrein gelegen en daartoe door den Minister van Binnenlandsche Zaken beschikbaar gesteld, eene groote tentoonstelling van Oudheden worden gehouden, waarin men zal trachten den vreemdeling het schitterend verleden van ons vaderland aanschouwelijk voor te stellen.

Het denkbeeld daarvan is uitgegaan van het Comité van uitvoering van eerstgenoemde tentoonstelling, en voor de verwezenlijking daarvan is het bereid groote offers te brengen. Wil deze retrospectieve tentoonstelling aan het doel beantwoorden, dan moet zij tijdelijk binnen de muren van het Museum vereenigen al het kostbaarste wat zich op dit gebied in den lande bevindt, maar dan ook mogen er geene kosten voor de inrichting worden gespaard.

Maar bovendien wenscht de Commissie in hare zalen een plaats te kunnen geven aan allerlei kunstvoorwerpen of voorwerpen van historische waarde, vóor de XIXe eeuw vervaardigd, welke niet juist aan verzamelaars, maar aan liefhebbers toebehooren, die, wellicht omdat zij slechts één of enkele dier voorwerpen konden aanbrengen, te bescheiden zijn geweest zich bij de Commissie te vervoegen. Ook zulke voorwerpen kunnen van onschatbare waarde voor deze tentoonstelling zijn en zullen met erkentelijkheid door de Commissie worden aangenomen.

Voor bewaring en bewaking in het brandvrije museumgebouw zijn door de Commissie buitengewone maatregelen getroffen. Kosten van assurantie, vervoer en verpakking neemt de Commissie voor hare rekening, en bovendien geeft iedere inzending van eenig belang recht op een bewijs van toegang tot de tentoonstelling.

Dordrecht. Verleden week werd door den heer H. Schaapman, in de Afdeeling Dordrecht der Vereeniging tot Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland, een voordracht gehouden over de Kunst en het Volk.

Spreker begon met op boeiende en gepaste wijze uiteen te zetten, wat men eigenlijk onder de uitdrukking „het volk" dient te verstaan, want dit woord is reeds zoo dikwijls misbruikt, wordt zoo vaak, vooral in onzen tijd, door het slijk gesleurd, dat bij velen de ware beteekenis van de uitdrukking „het volk" is verloren gegaan. Onder het volk verstaan wij niet, zooals velen meenen, den z.g. vierden stand alleen, noch enkel den derden stand of den adel. Het volk, dat organisch geheel, die verschijning, welke het geheele leven eener natie omvat; die gemeenschap, welke aan geen gril of luim te danken is; dat groote aaneengesloten geheel, kan niet beter vergeleken worden dan bij het Hollandsch landschap met zijn verschiet van huizen, dorpen en boschages. Evenmin als daarbij de eiken alleen het landschap vormen, aan de adel alleen het volk zijn. Het woord „kunst" wordt ook door velen verkeerd begrepen. De kunst behoort niet alleen aan zekere menschen, treedt niet alleen in enkele kringen op; neen, zij staat of behoort te staan in het innigst verband met het volksleven. Zij, zoo bij uitnemendheid geschikt om ons gemoed te roeren, om verheven aandoeningen op te wekken, is onmisbaar voor dit volksleven.

De geschiedenis der kunst leert ons, dat zij dáár alleen tot volmaking kwam, waar zij diep in het volksleven was doorgedrongen, waar zij dus putten kon uit de onuitputtelijke bron van dat volksleven. De Grieksche en middeleeuwsche kunst zijn daarvoor de sprekendste bewijzen. Bij geen volk der Oudheid was het gevoel voor schoonheid, was liefde tot de kunst zoo in het volksleven doorgedrongen, dan bij de Hellenen. Uit elk hunner voorwerpen van dagelijksch gebruik, uit hunne eenvoudigste lijfsieraden of vaatwerken straalt ons een schoonheid van vorm en van kleur, een fantasie zoo rijk en vruchtbaar, tegen, die ons nog steeds met bewondering vervult en eerbied afdwingt. In Griekenland openbaarde de kunst zich niet alleen in het tot leven gebeitelde marmer, de eenvoudige pottenbakker was ook kunstenaar, de kunst was volkseigendom.

De kunstsieraden der middeleeuwen, wat zijn dat anders, dan voortbrengselen van den schoonheidszin des volks, uitingen, in steen of hout of metaal uitgedrukt, van het volksleven?

De Renaissance, meer het uitvloeisel van boekengeleerdheid dan van het volksleven, doet ons zien, hoe moeilijk het is, een kunst te doen bloeien, die niet in dat volksleven is doorgedrongen, en hoe spoedig zij alsdan vervalt. De rococo-stijl is daarvan het sprekend bewijs, daar zij ons leert, in hoe korten tijd de Renaissance tot het laagste peil gedaald was. Die rococo-stijl, de alom heerschende in de 18de eeuw, was meer bepaald de vrucht en het troetelkind der aristocratie, geenszins de natuurlijke kunstontwikkeling van het volk. En wat heeft zij voortgebracht, welken vormen heeft zij het aanzijn geschonken?

Beschouw, om slechts iets te noemen, de meubelen uit die dagen: geen stuk dat van eenigen waren kunstzin getuigt. Neen, de kunst zonder het volk is geen kunst; zij is dan een verschijning, die haar bestaan kunstmatig moet voortsleepen, en ten slotte toch vergaan moet.

Na deze beschouwingen en geschiedkundige herinneringen kwam spreker tot de vraag: wat er nu eigenlijk voor de kunst en het volk in onze dagen gedaan moet worden.

Hij begon met den toestand te schetsen, waarin zich de kunst bevond in de 1e helft onzer eeuw. Overal heerschte het absoluut leelijke. De rechte lijn, die zoo bij uitnemendheid de lijn der verveling kan worden, vierde haar hoogsten triomf, in één woord, de toestand was treurig. Daarin is nu gelukkig eenige verandering ten goede gekomen. In verschillende kringen begint zich meer en meer liefde tot de kunst te openbaren, en het gevoelen veld te winnen, dat men aan het passende en noodzakelijke zeer goed het schoone kan verbinden, dat schoonheid in geen enkel opzicht de vijandin van het nuttige kan zijn. Om op dezen weg ten goede voort te gaan, moet men echter veel leeren, moet men vooral leeren zien. Men moet zijn smaak laten leiden, al komt men dan ook dikwijls in strijd met zijn eigen ik, in tegenspraak met zijn eigen „het bevalt mij."

Hoe vaak toch gebeurt het nog heden, dat wij een overigens beschaafd mensch iets bepaald leelijks mooi hooren noemen, en dat dit leelijke hem of haar in ernst bevalt.

Dat bewijst immers, dat die persoon nog niet genoeg heeft leeren zien, dat zijn oog nog niet genoeg geopend en ontwikkeld is voor alwat schoon en edel van vorm is. Hoe zouden anders een massa voortbrengselen onzer hedendaagsche z.g. Kunstnijverheid nog afnemers vinden? Bepalen wij ons eerstens eens tot het artikel klokken of pendules.

Het eigenlijke uurwerk is als 't ware een voetstuk geworden voor

strijdende ridders, herders en herderinnen enz. De vlucht van Mazeppa, de jacht van den Frankischen Koning Clovis, ja geheele veldslagen ziet men rondom en boven het wijzerplaatje afgebeeld en schijnen slechts met moeite binnen de glazen stolp te kunnen blijven. Van karakteriseering of verhouding is daarbij geen sprake; deze zijn zelfs met opzet verwaarloosd. De meesten onzer hedendaagsche schenkkannen, kunnen die ook maar den minsten toets met de kunstvolle vaatwerken der Hellenen doorstaan? en niemand zal toch durven beweren, dat bij dit Griekse aardewerk het nuttige aan het schoone is opgeofferd. O, welk een tegenstelling: daar passend en schoon, hier leelijk en ondoelmatig; en dan durven velen in onze dagen nog zeggen, dat schoonheid duur, leelijkheid goedkoop is. Treed verscheidene onzer hedendaagsche salons of woonkamers binnen en maak gebruik van den u aangeboden zetel, welks rugleuning en pooten onder een vloed van loof en bloemwerk begraven zijn. Hoe prettig zitten die stoelen, nietwaar? Hoe zacht rust onze rug tegen die scherp uitstekende bladpunten of tegen die geurlooze bloemkelken! Het is bepaald een pijniging soms. En toch is het aantal personen nog legio, dat in zulke voortbrengselen van den wansmaak kunstvoorwerpen ziet en behagen schept.

Daarom nog eens, men moet ter schole gaan, men moet ons door mannen van erkende bekwaamheid laten leiden.

Hoeveel gunstiger is onze tijd voor een renaissance der kunst dan de 15e en 16e eeuw. Wat schat van goede voorbeelden zijn uit alle oorden der aarde sinds dien tijd in onze musea bijeenverzameld. En welke voorbeelden men nu kieze, waar men dus ter schole gaat, hetzij aan de boorden van den Nijl of aan de oevers van de Tiber, hetzij ze zijn voortgebracht door de volkeren van Hellas of door de bewoners van Vlaanderen, het doet niets ter zake, als zij maar goed zijn, als zij aan het passende en noodzakelijke maar schoonheid paren. Deze kunstvoortbrengselen uit vroeger eeuwen kunnen door het volk, kunnen door onze kunstnijverheid niet genoeg bestudeerd worden, daar dit de eenige weg is die tot afdoende beterschap kan leiden; en al zou ook nu en dan eens een weinig van het tegenwoordig alles beheerschende nut moeten worden afgeweken, laat ons dat niet afschrikken, daar de geschiedenis ons ten duidelijkste heeft geleerd, dat ware schoonheid op den duur nooit de vijandin van het nut kan worden.

Ten slotte uitte spreker nog den wensch, dat de tijd spoedig moge aanbreken, waarin ons volk wederom de roemrijke plaats zal innemen, die het in de vroegere kunstgeschiedenis bezat.

INGEZONDEN STUKKEN.

Rotterdam 5 Maart 1883.

Mijnheer de Redacteur,

In *De Opmerker* van den 3e dezer zien wij een stuk opgenomen over de nieuwe vischmarkt alhier. Over de bekapping sprekende, lezen wij: „Een lichte ijzeren bekapping, met Amerikaansch grenenhout betimmerd, overspant de geheele ruimte."

Mogen wij U bij deze beleefd mededeelen, dat de bekapping gedekt is met zinken ruiten (losanges) van 0.60 × 0.60 meter, geleverd door ons, als agenten der Société de la Vieille Montagne te Luik; deze ruiten zijn bevestigd volgens het laatste systeem, en kunnen door geen storm beschadigd worden. De heer F. W. Braat, te Delft, is de aannemer van het zinkwerk geweest.

In hetzelfde blad zien wij iets over „de uitwerking van wind op de dakbedekkingen."

Vergun ons U een practisch onderricht, vergezeld van teekeningen, betreffende de werken van zinkbedekking te zenden, door onze tusschenkomst door de Maatschappij de la Vieille Montagne uitgegeven; wij verzekeren U, dat wanneer de bedekking van gebouwen met zink volgens deze voorschriften geschiedt, geen storm aan een zinken dak schade zal doen.

Met achting, *Uw. Dw. Dienaren*
W. VAN HOUTEN & ZONEN.

In *De Opmerker* van 3 Maart 1883 komt een artikel voor, gemerkt A. et A., waarin de schrijver eenige mededeelingen doet van de werkzaamheden voor de nieuw te stichten badplaats Noordwijk-aan-Zee, namelijk den aanleg van wegen in het duin en waaronder ook genoemd is het maken van een grooten vijver vóór het toekomstige Badhotel met Kurhaus.

Het schijnt mij toe, dat de schrijver niet in alle opzichten zijne inlichtingen uit goede bronnen heeft geput, en indien hij, zooals zijn aanhef luidt, persoonlijk de plaats heeft bezocht, is hij waarschijnlijk alleen op de aanlegteekening afgegaan, zonder zich van mogelijke wijzigingen daarvan te overtuigen.

De vijver is niets anders dan eene weide, waarin weldra koeien, geiten en veulens in vreedzame rust zullen grazen temidden van de met helm en mos begroeide duinkoppen. De aanleg hiervan en van het geheel is werkelijk bezienswaardig.

Ieder die, aangelokt door een Maartzonnetje, dat tusschenbeiden verraderlijk door hagel- en sneeuwbuien heengluurt, een tocht naar de duinen te Noordwijk onderneemt, zal zich verwonderen, alles als in een tooverslag herschapen te zien. Hier ingegraven, daar opgehoogd, hier door eene vallei, daar over een duinkop heen, slingeren zich de nieuwaangelegde wegen in bevallige kronkelingen, nu eens stijgend dan weder dalend, en maken een aangenaam effect tusschen de grillige en wispelturige vormen der duinkoppen. Vele plaatsen lokken als om strijd den bezoeker tot rusten uit, om een oogenblik te genieten van het prachtige panorama.

Project en uitvoering hiervan waren opgedragen aan den heer D. Wattez, te Bussum, wien daarvoor alle lof toekomt.

Reeds leest men de aankondiging van eene eerlang te houden aanbesteding ten behoeve van eenige gebouwen, als opzichterswoningen, eene laiterie met veranda, verder eene rustieke brug, en de bestratingen, zoodat er zoo spoedig mogelijk gezorgd is, dat de wandelaars uitgelokt zullen worden door beter begaanbare wegen, en de nieuwsgierige bezoekers eene welkome rustplaats kunnen vinden voor hunne vermoeide ledematen. De opzichterswoningen komen aan den ingang van het duin, de rustieke brug over twee duinkoppen in de nabijheid van het weiland, en de laiterie op een uitgestrekt plateau, gelegen achter het terrein, waar we hopen dat weldra Badhotel met Kurhaus, verdere hotels en villa's zullen verrijzen. Van het plateau voor de laiterie heeft men een uitzicht zoo schoon, als slechts onze Hollandsche duinen kunnen opleveren, en wat de natuur betreft, kan Noordwijk zich fier verheffen boven andere badplaatsen in ons land, daar zij ontegenzeglijk den eerepalm wegdraagt.

Wij twijfelen niet, of door de verdienstelijke wijze, waarop de prijsvraag voor Badhotel en Kurhaus is uitgeschreven, en de flinke, krachtdadige manier, waarop de Maatschappij hare loopbaan begint, zal de badplaats Noordwijk, ook op kunstgebied, hare oudere zusteren overtreffen en, in tegenstelling van andere nieuwgestichte badplaatsen, in hare banier de woorden schrijven: „Hecht en Sterk".

Maart 1883. H.

VARIA.

Kiezelzuurbrons. Wegens zijn grootere sterkte wordt phosphorbrons soms gebezigd, inplaats van koper, tot geleiding van de electriciteit, daar een veel dunnere telegraafdraad de noodige sterkte bezit. De weerstand door phosphorbrons geboden, is aanzienlijk grooter dan die van koper, zoodat, terwijl het vrij goed aan den eisch beantwoordt voor telephoondraden, het niet zeer geschikt is voor lange telegraaflijnen. De heer L. Weiller, te Angoulême, heeft onlangs een alliage gemaakt van koper en kiezelzuur, inplaats van phosphorus, en een kiezelzuurbrons vervaardigd, welks geleidend vermogen tweemalen dat van phosphorbrons bedraagt, terwijl zijn sterkte niet veel geringer is, zoodat het zeer geschikt schijnt voor electrische geleiders. De betrekkelijke sterkte van koper, kiezelzuurbrons en phosphorbrons is als 28 : 70 : 90; het betrekkelijk geleidend vermogen als 100 : 61 : 30. ††

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER-TEEKENAAR,

biedt zich aan, eenigszins **practisch** ervaren en bekend met het maken van **Situatiekaarten** op groote schaal, **Revisie-teekeningen**, óók ter **litografeering**; was op verschillende Bureaux der Staatsspoorwegen werkzaam, is bekend met **kadastrale werkzaamheden, vlug en accuraat net teekenaar** en **copiïst** op **linnen** en **papier.**

Goede certificaten en proeven van werk ten dienste.

Adres *franco* bureau van *De Opmerker*, letters A. B.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam*, brengen ter Openbare Kennis, dat de op **den 12den Maart 1883** te houden Aanbesteding van het maken, leveren en stellen van eene Ballustrade van Gehouwen Steen voor de Brug over den Amstel, z. g. Hoogesluis, en bijkomende werken, is **UITGESTELD.**

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Amsterdam. VAN TIENHOVEN.
3 Maart 1883 *De Secretaris.*
DE NEUFVILLE.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag den 19den Maart 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het bouwen van de Openbare Lagere School 2de klasse, in de Jacob van Campenstraat hoek Van der Helststraat.

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 2 (met Teekeningen).

Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Architect, Kamer No. 101, des ochtends van 10—12 uren.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
5 Maart 1883. *De Secretaris.*
DE NEUFVILLE.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag 15 Maart**, des namiddags ten 2 ure, zal door den Heer J. A. BURGERS in 't hotel *BOERBOOM* te *Leerdam* worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een Villa met leverantie van alle materialen en arbeidsloonen.

Het bestek en teekeningen zijn op *franco* aanvraag verkrijgbaar à *f* 2.50 bij den Heer J. A. BURGERS te *Leerdam* en bij den ondergeteekende.

Aanwijzing zal plaats hebben in voornoemd hotel, op Maandag 12 Maart a. s. des namiddags ten 2 ure.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect

E. G. H. CUYPERS,
Singel 132. *Amsterdam.*

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

GEMEENTE-BOUWMEESTER.

Wie in aanmerking wenscht te komen voor de vacante betrekking van **BOUWMEESTER der Gemeente Deventer,** op eene jaarwedde van **twee duizend gulden,** wende zich bij gezegeld adres tot den Raad dier gemeente **vóór den 20sten Maart aanstaande,** met overlegging van bewijzen van bekwaamheid enz., en met vermelding of hij ook bevoegd en genegen is tot het geven van middelbaar onderwijs in het rechtlijnig-, bouwkundig- en werktuigkundig teekenen, 6 à 8 uur per week, gedurende de wintermaanden, op eene jaarwedde van **vierhonderd gulden.**

Gedrukte exemplaren van de instructie voor den Bouwmeester zijn op franco aanvraag kosteloos verkrijgbaar ter **Secretarie der gemeente.**

Ministerie van Financiën.
ONTMANTELING VAN BREDA.
Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal op **Zaterdag den 24 Maart 1883**, des middags te 12 uren, in het Koffiehuis *„het Hof van Holland"*, bij J. LOOS te *Breda*, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het verbeteren van laag gelegen gronden in de Loopschans en Bijvang, door het vullen van grachtdeelen, het graven van greppels en slooten en het uitvoeren van eenige verdere werkzaamheden.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het bestek ligt ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *'s Hertogenbosch*, *Bergen op Zoom* en *Breda*, en is aan laatstgenoemd kantoor, van 17 Maart 1883 af, tegen betaling van *f* 1.— per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Vrijdag 23 Maart 1883 des morgens te 9 uren, te beginnen aan de Directiekeet in de **Mauritsstraat.**

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. VAN DE ERVE JZN., te *Breda.*

WATERSTAAT.
Provincie Friesland.
AANBESTEDING.

Op **Vrijdag den 16den Maart 1883**, des namiddags ten één ure, zal, bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 441 der A. V., aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur te *Leeuwarden* worden **aanbesteed:**

Het maken van eene waterkeering tusschen Sneek en Joure, eerste gedeelte, genaamd de Nieuwe Slachte, met bijbehoorende kunstwerken.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden.*

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen betaling van *f* 1.50 op het bureau van den Provincialen Hoofdingenieur.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Woensdag 14 Maart, des morgens ten 8 ure, te beginnen te *Akkrum.*

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat te *Leeuwarden*, van Swietenstraat.

Leeuwarden, 2 Maart 1883.

De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

Waarschuwing.

De ondergeteekenden, Administrateurs der Naamlooze Vennootschap de **Zandsteengroeven van La Rochette,** waarvan de uitsluitende Vertegenwoordigers *voor Nederland* zijn de firma LOUIS GOFFIN & CIE., te *Luik*, en de Heer N. H. NIERSTRASZ, Ingenieur te *Utrecht*,

vermeenen in 't algemeen belang Heeren Ingenieurs en Architecten opmerkzaam te moeten maken er andere Zandsteensoorten van veel mindere hoedanigheid, onder den naam van **La Rochette-steen,** worden geleverd en dat tot heden de **La Rochettesteen** te *Amsterdam* alleen is gebruikt en wordt verwerkt aan de navolgende werken:

1°. **Maison Stroucken,** Schans achter den Schouwburg;
2°. de **Stalgebouwen der Holl. IJzer. Spoorw.-Maatschappij,** Westerdokstraat;
3°. de **Gemeente-Scholen** Zeeburgerdijk, Kerkstraat en Jacob van Campenstraat;
4°. de beide **hoekgebouwen** van den Ombouw Paleis voor Volksvlijt;
5°. de **brug** die **'t Vondelpark met 't Willemspark** verbindt;
6°. de **Kapiteelen** in de Passage, Nieuwendijk—Prins Hendrikkade;
7°. **Poort** op de **Heerengracht.**

LUIK, 5 Maart 1883.
JULES FRÉSART, (Bankier).
CH. DE PONTHIÈRE SADOINE, (Advocaat).
B. A. DE VAUX GERNAERT, (Mijn-Ingen.).
ALB. NOBLET, (Mijn-Ingenieur).
F. A. VAN SETERS (Industr.).

AANBESTEDING.

Namens commissarissen van de Maatschappij *Noordwijk* tot exploitatie van duingronden, zal de Architect A. R. FREEM te *Arnhem* op **den 21 Maart 1883**, des namiddags ten 2 ure ten huize van den heer W. H. VAN KONIJNENBURG te *Noordwijk* a/Zee in het openbaar **aanbesteden:**

A. en B. Het bouwen van twee opzichterswoningen.
C. Het maken van een rustieke brug.
D. Het bouwen van eene Laiterie met woning en warande.
E. Het maken van Klinkerbestratingen, alles in duingronden te Noordwijk a/Zee; in 5 perceelen en in massa.

Aanwijzing zal geschieden op den 14 en 15 Maart 1883, telkens des voormiddags ten 11 uren te beginnen aan de strandreep.

Bestek en teekeningen liggen van af 12 Maart 1883, ter inzage in het lokaal der besteding en zijn tegen betaling van *f* 3.00 te verkrijgen bij den heer C. L. C. W. PICKÉ Burgemeester te *Noordwijk* en bij den Architect A. R. FREEM te *Arnhem* die tevens inlichtingen verstrekt.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

De twee Brochures

van W. C. VAN GOOR, Architect te *Rotterdam*, betreffende **DE PRIJSVRAAG** van de **Societeit Harmonie** te *Rotterdam*, worden tegen toezending van 20 cents voor ieder afgeleverd door de WED. VAN DER HOEVEN en ROTHMEIJER, Boekhandelaars te *Rotterdam.*

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* Amsterdam.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructien.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

ELECTR. HUISTELEGRAPHEN
en gros en detail bij
G. SARDEMANN AMSTERDAM
FABRICAAT VAN C. THD. WAGNER.
BEKROOND TE DUSSELDORF 1880.
OPNAME VAN KOSTEN GRATIS.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

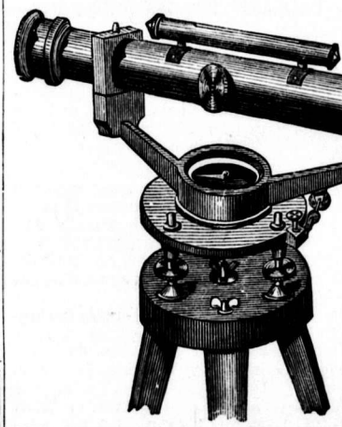

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK
TE
AMSTERDAM
Beltweg No. 3.
TRADE MARK.
VAL DE TRAVERS
NATUURL. ASPHALT
VAN
VAL DE TRAVERS
ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, W. PATON WALSH.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement**.
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
N. A. SCHELLING, *Directeur*.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N. 11. ZATERDAG 17 MAART 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

Architectura et Amicitia

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

dat de 805de Vergadering zal gehouden worden Woensdag den 21sten Maart 1883, des avonds te 8 uren, in Maison Stroucken alhier.

De agenda voor dien avond is als volgt:

1°. Mededeelingen van het Bestuur;

2°. Ballotage van de heeren P. H. Boomgaard en D. C. Molenkamp, beiden voorgesteld door de heeren E. Breman en G. W. Vixseboxse;

3'. Bijdrage van den heer E. Damen over Waterbouwkunde (Handelsétablissementen van eenige voorname Europeesche steden);

4°. Kunstbeschouwing;

5°. Uitreiking der bekroningen van de prijsvragen 1881—1882.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) DE KOLONIALE TENTOONSTELLING.

Een bezoek aan de terreinen der Koloniale Tentoonstelling is thans reeds in de hoogste mate interessant.

Wanneer men door den doorrit van het Museum van de Stadhouderskade af het terrein betreedt, ziet men allereerst het geraamte van de hoofdfaçade. Twee meer dan dertig meter hooge pylonen, uit regelwerk samengesteld en geheel met baddings bekleed, sluiten deze façade aan weerszijden af. Wel zijn reeds eenige stukken van het ornement, waarmede deze gevel prijken zal, aangekomen, doch al ziet men eenige olifantspooten en snuiten, men kan zich toch nog volstrekt geen denkbeeld maken van het effect, dat deze gevel zal opleveren, als hij gereed is.

Het hoofdgebouw bestaat uit een zeer lange en tamelijk breede middelgalerij, waartegen aan beide zijden zalen aansluiten. Ook dit gebouw is geheel van hout opgetrokken, met uitzondering van enkele constructiedeelen en de kapgebinten, die van ijzer zijn. Het gebouw is geheel onderheid en gedeeltelijk boven een bestaande vaart gebouwd. In alle zalen zijn bovenlichten aangebracht. Op sommige plaatsen is men bezig de buitenwanden met doek te bekleeden, dat met een okerkleurige verf bestreken wordt.

Inwendig is in het hoofdgebouw nog weinig te zien. De Nederlandsche, Duitsche en Amerikaansche afdeelingen zijn betrekkelijkerwijze nog het verst gevorderd. Van kisten bespeurt men nog niets — slechts eenige zendingen uit de Britsche Koloniën lagen hier en daar verspreid.

Links van het hoofdgebouw vindt men het gebouw voor de Nederlandsche Koloniën, dat reeds aan drie zijden met doek bespijkerd is, dat ook in een okergele kleur geverfd is. Men zeide mij, dat het voornemen bestond, deze niet zeer fraaie kleur door een andere te vervangen.

In dit gebouw is men reeds bezig met etaleeren.

Op het plein daarvoor komt de zoogenaamde Javaansche tuin.

Nog meer links komt de machine-galerij, waarvan men echter nog niets ziet dan de palen, die in den grond geheid zijn, om de machines te kunnen dragen. Tusschen het hoofdgebouw en dit gebouw komt het paviljoen van de stad Parijs, waarvan echter ook nog niets is waar te nemen.

Achterop het terrein vindt men eerst een Duitsche bierhal, van de tentoonstelling te Neurenberg afkomstig, en een paviljoen in Russischen stijl, van de Hygiène-tentoonstelling te Brussel, dat voor het houden van bloemententoonstellingen dienst zal doen. Aan de achterzijde van het terrein staat de galerij der schoone kunsten, ook geheel van hout en doek. Tal van vertrekken, van bovenlichten voorzien, zijn daar aangebracht. Het komt ons voor, dat in dit gebouw, evenals in alle tentoonstellingsgebouwen, het gevaar voor brand bijzonder groot is.

Tegenover de galerij der schoone kunsten, aan de rechterzijde van het hoofdgebouw, staan verschillende

POLYTECHNISCH

paviljoenen, waarbij enkele van de Neurenbergsche tentoonstelling, die als restauratiën dienst zullen doen, en in 't midden waarvan de „phare électrique" zal komen.

Nog ziet men aan de rechterzijde van het hoofdgebouw een bierpaviljoen en een diamantslijperij in aanbouw, terwijl aan die zijde ook het paviljoen der stad Amsterdam zal verrijzen, dat zeer fraai moet worden.

Geheel vooraan staat rechts het Koningspaviljoen, uit cementsteen opgetrokken. Dit paviljoen komt ons wat nietig voor, vooral daar het in de onmiddellijke nabijheid van de reusachtige pylonen van den tentoonstellingsgevel geplaatst is. Men zegt echter, dat het keurig ingericht zal worden.

Er heerscht veel leven en bedrijvigheid op het terrein. Men ziet daar Belgische en Fransche werklieden, met groote hoeden of mutsen, fluweelen buizen of anderen ongewonen tooi, die ijverig in de weer zijn, en wien het werken „met den Franschen slag" bijzonder goed afgaat.

Men is bezig, een spoorweg naar het terrein aan te leggen, waarmede de aangekomen goederen zullen vervoerd worden.

Hoewel men hier en daar wist te vertellen, dat de tentoonstelling uitgesteld zou worden, vernemen wij, dat dit niet het geval zal zijn, maar dat *in ieder geval* 1°. Mei de opening zal plaats vinden.

In de weinige weken, die dus nog resten, zal er nog heelwat gedaan moeten worden, om althans maar met enkele etalages klaar te komen. Daar het bij alle tentoonstellingen is voorgekomen, dat ze niet op tijd gereed waren, zal men het zeker ook hier niet euvel duiden, wanneer de Amsterdamsche Tentoonstelling geen uitzondering op den regel maakt.

(A. et A.) EEN WOONHUIS TE UTRECHT.

Onder de weinige bouwwerken van eenig aanbelang, die Utrecht in de laatste jaren zag verrijzen, noemen wij vooral een onlangs voltooid woonhuis in de Maliebaan.

Het bouwen van een sierlijk woonhuis komt hier slechts zeer zelden voor; het gebeurt toch zelden dat de menschen zich niet vergenoegen kunnen met eene woning, als ze slechts een schuilplaats biedt voor weer en wind, en de meesten zijn volmaakt onverschillig of die woning schoon is of niet.

Men neemt hier evenweinig notitie van een schoon gebouw, als van de opera, die hier eens per maand gegeven wordt, tenzij vooraf is geannonceerd, wat het bouwen van het eene of het monteeren van het andere gekost hebben. Toch gaat men nog weleens naar de opera als men weet, dat er paarden, een schip of een geestverschijning ten tooneele zullen verschijnen, maar daar men iets dergelijks aan een gebouw nimmer ziet, gaat men het meestal met onverschilligheid voorbij.

Het woonhuis, dat ik op het oog heb, vormt met een ander, dat een tiental jaren geleden werd opgericht, een gunstige uitzondering op de overige, die alleen aan speculatiegeest hun ontstaan danken.

Zijn klassieke gevel steekt gunstig af bij de vele „gepleisterde façades", die men alom in 't ronde ziet. Op een flink basement van donkerroode zandsteen zijn twee verdiepingen opgetrokken, terwijl het rechtsche deel van den gevel, dat een weinig voorspringt, ook nog een derde verdieping heeft. Een uitbouw, in den vorm van een half achtkant, geeft aan dit avantcorps het noodige relief.

Het gebouw is vervaardigd van Duitsche baksteen, met ruime toepassing van Udelfanger-steen. De banden, architraven, omlijstingen, balusters, friezen en frontons zijn van die steen gemaakt.

Donkerroode baksteenbanden zijn in het bovendeel van den gevel aangebracht, terwijl het fries, dat om het geheele gebouw omloopt, van schilderwerk, roodbruin op zwarten grond, voorzien is.

De hoofdingang is met Ionische pilasters en hoofdgestel getooid.

Het is jammer, dat de fries-ornementen van den voorgevel veel te grof zijn, en dat die van den zijgevel, die veel op een tapijtweefsel gelijken, ook niet passend genoemd kunnen worden. Ook zou de baksteen, die oranjegeel van kleur is, door het aanbrengen van zwarte voegen beter effect maken.

De schoone verhoudingen van den gevel doen het oog echter aangenaam aan, en ook de gesmede hekken der sousterrainvensters zijn de moeite waard, met aandacht gezien te worden.

Het geheel is een sieraad voor de Maliebaan.

P. J. H.

(A. et A.) WILLEM STEELINK'S OBERON-CYCLUS.

Daar thans op den titel van *De Opmerker* ook de woorden „Weekblad voor Beeldende Kunst" vermeld staan, zal, naar ik hoop, de Redactie ook wel eenige plaatsruimte voor de navolgende beschouwingen omtrent den Oberon-Cyclus van W. Steelink, thans in een der zalen der Maatschappij „Arti et Amicitiae" geëxposeerd, beschikbaar willen stellen.

Het is een zeer verblijdend verschijnsel dat een Nederlandsch kunstenaar zich door Wieland's romantisch gedicht heeft aangetrokken gevoeld, om daaruit stof voor een vijftigtal illustraties te putten. In de laatste jaren kregen wij schier niets dan boeren, visschers, koeien enz. te zien, dikwijls wel met meesterschap uitgevoerd, maar volstrekt geen voedsel gevende aan onzen geest. Wat kan het ons schelen of een boerin al een koperen ketel schuurt, of een visscher zijn pijp rookt, of een koe al bij een sloot staat te grazen? 't Is waar, ook de Nederlandsche meesters der 17e eeuw behandelden wel dikwijls dergelijke onderwerpen, maar terwijl eensdeels hunne weergalooze techniek daar alles goedmaakte, bewogen velen zich toch ook op het terrein der historie of legende, thans door onze kunstenaars geheel verwaarloosd.

Ik heb weleens iemand hooren beweren, dat de weinige belangrijkheid der onderwerpen, door de tegenwoordige Nederlandsche schilders gekozen, slechts daaraan was toe te schrijven, dat die kunstenaars meest allen een vrij gebrekkige opvoeding hebben genoten, dat ze of *self-made men* zijn, of wel, dat ze hun eenige vorming dankten aan eenige lessen op een of ander atelier, waar van beoefening van litteratuur of geschiedenis in het geheel geen sprake was. Tot staving van zijne bewering, voerde mijn zegsman aan, dat, sedert de Rijks-academie van Beeldende kunsten, na jaren gekwijnd te hebben, onder de kundige leiding van Prof. Allebé tot bloei is gekomen, en werkelijk verdienstelijke leerlingen heeft gevormd, veel verbetering is te bespeuren, waarbij hij wees op het vele goede, door die jongelui ter jongste najaars-tentoonstelling in Arti ingezonden.

Enfin, wat hier van zij, het deed mij goed, toen ik in Arti Steelink's houtskoolteekeningen zag, te kunnen constateeren, dat ook ten onzent wel kunstenaars gevonden worden, die behalve de noodige litteraire ontwikkeling, ook fantasie genoeg hebben om het gelezene in schoone vormen weer te geven.

De kunstenaar heeft zich blijkbaar door Liezen-Mayer's „Faust" en „Lied von der Glocke" doen inspireeren, terwijl hij mij hier en daar ook aan onzen eenigen Rochussen deed denken. Wel heeft hij het meesterschap van deze beide kunstbroeders nog niet bereikt, en zijn sommige teekeningen minder goed geslaagd, maar hij toont toch, dat hij het houtskool met virtuositeit weet te behandelen.

De figuren zijn over het algemeen beter van teekening dan de paarden, herten en andere dieren, die soms zeer weinig natuurlijk zijn. Hier en daar zijn ook enkele figuren wat misteekend; terwijl zij nog al dikwijls wat te klein in verhouding tot hun breedte zijn. In het algemeen is de kunstenaar gelukkiger geweest daar, waar hij zich aan het werkelijke leven kon aansluiten, dan daar, waar hij het bovennatuurlijke moest voorstellen. Zijn bovenaardsche wezens zijn te weinig ideaal, wat natuurlijk hinderlijk is. Waar Oberon b.v. op wolken verschijnt komt het ons voor, dat de kunstenaar eerst de figuur naar een of ander model gevolgd heeft, en er dan wat wolken omheen teekende.

Onder de best geslaagde tafereelen noemen wij: N°. 12, waar de oude vrouw met Huon en Scherasmin in gesprek is; N°. 14, waar Rezia bij nacht haar paleis verlaat, en waar het maneschijn-effect zeer gelukkig is weergegeven; N°. 24, waar de jonge vrouw haar ouden blinden vader bedriegt, en onder het voorwendsel van een vrucht te plukken, zich van zijn rug bedient om bij haar minnaar te kunnen komen, en waar zoowel het bosch als de figuren uitstekend geslaagd zijn; N°. 39, waar Rezia uit het water gered wordt, en waar vooral de figuren der negers en sultanes goed gekarakteriseerd zijn. Ook de scènes uit het paleis van den sultan van Tunis komen ons zeer gelukkig voor, en de lokale toon is daar goed bewaard. Het laatste tafereel, waar Huon weer in genade wordt aangenomen, doet ons aan Rochussen denken, zeker geen geringe lof voor den teekenaar.

De teekeningen zijn gephotografeerd en zullen in hetzelfde formaat als die van Liezen-Mayer in den handel gebracht worden. Velen zullen, naar wij vertrouwen, deze fraaie collectie van een Nederlandsch kunstenaar willen bezitten.

Wij wenschen den heer Steelink geluk met zijn welgeslaagden arbeid, en hopen, dat zijn voorbeeld door vele kunstenaars zal gevolgd worden, wat zeker ertoe zal bijdragen om de vaderlandsche kunst te verheffen.

R.

Wij nemen opstellen als het bovenstaande gaarne op, en houden ons voor de toezending beleefd aanbevolen. *Red.*

HET ABATTOIR TE AMSTERDAM.

Naar wij vernemen zal op 2 April a.s. door het Gemeentebestuur van Amsterdam worden aanbesteed het bouwen van slachthuizen en stallen voor rundvee voor de algemeene slachtplaats.

Tot het bouwen van eene nieuwe slachtplaats met veemarkt werd in de Gemeenteraadszitting van 29 November 1877 besloten. Als terrein daarvoor werd bestemd een gedeelte der Stads-Rietlanden, ten noorden van de Nieuwe Vaart, ter lengte van 742, en ter breedte van 135 M., dus een oppervlakte van ongeveer 10 hektare.

De ophooging van deze terreinen is in het laatst van het vorig jaar onderhanden genomen en thans voor een groot gedeelte gereed.

De inrichtingen zijn vanuit de stad gemakkelijk te bereiken langs twee wegen, eene over het voormalige Funen, door de Czaar-Peterstraat, de Cruquiusstraat en Cruquiusweg, de andere over den St.-Anthonie- of Zeeburgerdijk, waarvoor toegangsbruggen over het Loozingskanaal en de Nieuwe Vaart onderhanden zijn.

De voor de slachtplaats ontworpen gebouwen, waarvan degenen, die thans aanbesteed worden, een onderdeel uitmaken, zijn de volgende:

3 slachthuizen voor rundvee (groot en klein) en schapen, met 3 daarbij behoorende stallen;
een slachthuis voor varkens met daarbij behoorenden stal;
een paardenslachterij met stal;
een slachthuis voor verdacht vee met stal;
een darmenwasscherij en penskokerij;
een vetsmelterij en albumine-fabriek;
een huidenzouterij;
een machinegebouw met ketelhuis;
twee administratiegebouwen met bovenwoningen;
een woning voor den Directeur; en
een gebouw tot verblijf van ondergeschikt personeel.

Al deze gebouwen zijn gescheiden door breede straten, teneinde het verkeer te vergemakkelijken en vrijen toegang te geven aan licht en lucht.

Voor goede ventilatie der gebouwen en ruimen toevoer van spoelwater zal worden zorggedragen, terwijl de rioleering, welke een belangrijk onderdeel van eene slachtplaats uitmaakt, zoodanig wordt gelegd, dat al het verbruikte spoelwater onmiddellijk in de zee wordt afgevoerd.

De veemarkt is verdeeld in een markt voor groot vee, voor klein vee en voor varkens, allen met de noodige stallen, hokken, standplaatsen enz. Op het midden der markt is een zoogenaamd afrekeningslokaal ontworpen, verder woningen, remise met paardenstal, quarantainestal, mestbergplaats enz.

Verder wordt de markt geheel beplant met boomen, wat een aangenaam gezicht zal opleveren.

Voor den aanvoer van vee te water, worden langs de Nieuwe Vaart de noodige aanlegplaatsen gemaakt; een spoorwegverbinding zal zeker totstand worden gebracht, terwijl een steiger in het nabijgelegen spoorwegbassin voor den uitvoer van vee naar Engeland kan worden opgericht. Al deze inrichtingen zullen zeker strekken om de Amsterdamsche markt tot een verbruiks- en doorvoermarkt van den eersten rang te maken.

Wij hopen naderhand meer gedetailleerd op een en ander terug te komen.

D.

DE VERONTREINIGING VAN LUCHT, BODEM EN WATER DOOR DE NIJVERHEID.

VI.

(*Vervolg en Slot van pag.* 100.)

Ons rest nog, eenige beschouwingen te leveren over den invloed van het roten van vlas op het bederf van lucht, bodem en water.

Van welke beteekenis dit is, kan men opmaken uit het bedrag van bijna 10 millioen kilogram vlas, dat in 1880 op ongeveer 20000 HA. grond in de verschillende deelen van ons land werd verbouwd, en voor de vlasbewerking in onze binnenlandsche wateren geroot wordt. Het zijn voornamelijk de gronden in Friesland, Groningen, Zeeland, Noord- en Zuid-Holland en Noord-Brabant, waar dit in het groot geschiedt. Friesland en Zeeland nemen daarbij wel het leeuwenaandeel in.

Het roten geschiedt om de taaie vlasvezel te kunnen ontdoen van de andere deelen van den stengel, die daardoor bevrijd worden van de plantengom. Het is een wezenlijk rottingsproces, waardoor alle producten, die bij het rotten van planten ontstaan, worden geboren, voornamelijk ammoniak, koolzuur,

koolwaterstof, zwavelwaterstof en phosphorwaterstof met hare verbindingen. Al deze stoffen worden opgenomen in het water, waarin het vlas heeft gelegen, welk water daardoor vuil en stinkend wordt, in denzelfden toestand komt als moeraswater en dus ook een brandpunt kan worden van miasma. Al dadelijk vormen zich bij de ontbinding van het vlas zeer groote massa's ontbindingscellen, vibrionen en bacteriën, de eigenlijk schadelijke momenten van het vlaswater.

Dat het water door het vlasroten geheel bedorven wordt, blijkt ook al dadelijk daardoor, dat alle in het water levende dieren, tenminste die van eenige hoogere orde, amphibiën en visschen, sterven. En al kan men dit sterven ook gedeeltelijk toeschrijven aan het door het ontbindingsproces onttrekken van zuurstof aan de in het water aanwezige lucht en de daarvoor in plaats getreden schadelijke gassen, zoo is het toch voornamelijk te wijten aan de eigendommelijke rotting der vlasplant, die vergezeld gaat van een sterk doordringenden stank, door mensch en dier evenzeer geschuwd. De overblijfselen der gestorven dieren, die in het rottende water spoediger dan anders in ontbinding overgaan, brengen natuurlijk het kwaad bij om de rottende eigenschappen van het vlaswater te vermeerderen. Dit vlaswater nu is op zich zelf niet drinkbaar voor den mensch, maar kan ook het andere drinkwater in de nabijheid verontreinigen en voor het gebruik ongeschikt maken. Deze verontreiniging geschiedt òf onmiddellijk door het invloeien van het vuile water in zuivere vaarten of grachten, òf middellijkerwijs door het grondwater, dat de in het rottende water voorkomende ontbindingscellen kan mededeelen aan de in de nabijheid gelegen bronnen of welputten, vooral wanneer deze putten gevormd worden door zakwater, welk water daardoor in meerdere of mindere mate schadelijk wordt voor de gezondheid. Maar ook de lucht wordt door de stinkende gassen, die uit het rootwater opstijgen, over groote uitgestrektheden daarmede bezwangerd. Bij windstilte hangt dan ook een dichte nevel over die wateren en is de geheele kom der gemeente, in welker nabijheid dit rottingsproces plaats heeft, door een ondraaglijken stank verpest.

Deze wijze van roten heeft dan ook sinds jaren herwaarts in en buiten ons land de aandacht van natuur- en geneeskundigen getrokken. Ook van de zijde van het niet rechtstreeks bij deze industrie belanghebbend publiek is de aandacht der autoriteiten op deze aangelegenheid gevestigd. Waar het publiek klaagde over den hinder van den stank, over het sterven van visschen en over het bederf van drinkwater, hebben de geneeskundigen die klachten versterkt, door te wijzen op de schade erdoor aan 's menschen gezondheid berokkend.

Maar, helaas! de geleerden waren het ook omtrent dit punt niet eens. Terwijl sommigen dit bedrijf en zijne verontreinigingen in verband brachten met het heerschen van tusschenpoozende koortsen in die streken, waren anderen van meening, dat dat verband niet bestond, althans door de ziekte-statistiek niet was bewezen.

Om ons slechts tot ons land te bepalen, willen wij drie rapporten hier aanvoeren, door commissiën uit Geneeskundige Raden omtrent dit punt uitgebracht.

In 1870 werden door den Geneeskundigen Raad voor Friesland en Groningen daarover twee belangrijke rapporten uitgebracht en gesteld door ervaren artsen in die beide provinciën, sedert meer dan dertig jaren gepractiseerd hebbende, juist in die streken, waar de vlasverbouw het aanzienlijkst is. En wat waren hunne conclusiën? Wij zullen ze hier afschrijven, opdat mijne lezers zelven kunnen oordeelen.

De Groninger Commissie zegt:

1°. het bewerken van vlas vóór de roting praedisponeert wel tot sommige ziekten, maar niet meer dan ander buitenwerk, bijv. aardappeldelven;

2°. het vlasroten werkt, afgezien van de nadeelen voor de personen, die het vlas na het roten weer op het land brengen, nadeelig op den algemeenen gezondheidstoestand, en wel door:

a. het verontreinigen van vaarten, grachten en slooten, waardoor de visschen sterven en het water ondrinkbaar wordt; b. aanleiding te geven, middellijkerwijze door het onzuivere drinkwater, tot verdere verspreiding der cholera, bij eene epidemie van die ziekte; c. het vermeerderen van het malariagif en het daardoor mede teweegbrengen van de verschillende miasmatische ziektevormen;

3°. het bewerken van het vlas na de roting, met name het braken en zwingelen, praedisponeert tot borst- en oogaandoeningen en is vooral nadeelig voor borstlijders;

4°. niet minder dan de vlasarbeider zelf, zijn de andere bewoners van dezelfde streek onderhevig aan malariaziekten.

En de Friesche Commissie formuleert hare beschouwingen volgenderwijze:

1°. de schadelijke invloed van het vlasroten is door de ervaring niet bewezen;

2°. de herfstziekten en koortsen schijnen niet door dit proces veroorzaakt te worden;

3°. zoo het vlasroten een der factoren van het ontstaan der ziekten genoemd moet worden, dan schijnt het een zeer ondergeschikte te zijn;

4°. ook de bewerking van het vlas schijnt niet op een bepaalde schadelijke inwerking heen te wijzen; de ervaring leert echter, dat bronchitides, aan dezen arbeid vaak verbonden, echter geenszins algemeen en steeds voorbijgaande zijn;

5°. van het rotingsproces is nochtans weinig of niets bekend en menig punt behoeft en verdient nog onderzoek;

6°. daar ten aanzien van de vlasarbeiders nog geenerlei ziekte-statistiek aanwezig is, die vruchtbaar is, zoo ze voor een bepaalden kring werd opgemaakt, is het zaak het instellen van een onderzoek naar den invloed van de vlasbewerking op dezen kring van arbeiders, zoowel als op den algemeenen gezondheidstoestand, uit te stellen en derhalve het onderzoek in een staat van wijzen te beschouwen.

Een derde rapport daarover werd twee jaren later uitgebracht door den adjunct-inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht voor Zuid-Holland, Dr. Carsten. Deze onderzoeker is slechts met de plaatselijke gesteldheid van de vlasverbouwende streken in Zuid-Holland door zijne ambtelijke betrekking bekend. Hij putte zijne gegevens, behalve uit een tijdelijk plaatselijk onderzoek, voornamelijk uit de sterfte-statistiek van die provincie. Zijne statistieke bijdragen bepalen zich echter tot de groep van ademhalingsziekten, waaraan in de vlasverwerkende gemeenten aanmerkelijk meer menschen gestorven zijn, dan in die gemeenten der provincie, waar deze grondstof niet verwerkt wordt. Wat overigens den invloed van het vlasroten op het ontstaan van malariaziekten betreft, zoo berusten zijne beschouwingen meer op vermoedens en aprioristische overwegingen, dan op feiten.

Wij zien uit dit drietal rapporten dus, dat feitelijk dienaangaande nog niets vaststaat.

Evenwel mag het niet ontkend worden, dat deze industrie dringende voorziening eischt, om althans den hinder, die daaruit voor de omliggende bevolking voortspruit, te verminderen en zooveel mogelijk het gevaar voor de algemeene gezondheid af te weren.

Nu zijn wel hier en daar provinciale reglementen en gemeentelijke verordeningen vastgesteld, die dit nadeel eenigermate zouden kunnen keeren, maar op stuk van zaak laat hunne handhaving veel te wenschen over; ze zijn deels onvoldoende gebleken om het kwaad te keeren, deels laat men het kwaad voortwoekeren, ondanks het verordende.

———

Zal nu hier en daar de algemeene wetgever optreden met absolute bepalingen, die verbieden dat lucht, bodem en water door de nijverheid bedorven worden? Zal de wetgever een algemeenen standaard van zuiverheid kunnen aangeven, die waarborgt tegen benadeeling van de algemeene gezondheid en toch niet de nijverheid zoozeer belemmert, dat deze in hare productie of winst grootelijks benadeeld wordt? Een moeilijk probleem! Decreteeren gaat gemakkelijk, maar helpen, afdoend helpen is, vooral ten deze, hoogst moeilijk. En gebrekkige hulp bij groote afbreuk aan de industrie zou misbruikmaken zijn van het staatsgezag.

De nijverheid wordt door zoovele en velerlei factoren beheerscht en de algemeene gezondheid door evenvele geïnfluenceerd, dat het bij den tegenwoordigen stand der wetenschap uiterst gevaarlijk, ja zelfs onverantwoordelijk zou zijn, om algemeene regelen te stellen, die zeker het allereerst diep in de nijverheidsbelangen zouden grijpen, maar wellicht twijfelachtig nut aan den algemeenen gezondheidstoestand zouden aanbrengen.

Hiermede is echter niet gezegd, dat de tegenwoordige toestand bestendigd moet worden. Gemis van toezicht, ja zelfs het gebrekkige toezicht van den huidigen dag zou het kwaad gaandeweg vermeerderen, en misschien aan de industrie-zelve blijkbaar meer nadeel dan aan de algemeene gezondheid berokkenen.

Werd ons derhalve de vraag gedaan, wat beter is: algemeene regeling bij de wet, of plaatselijke bij verordening, wij zouden, uit het oogpunt van billijkheid en doelmatigheid, zeker het laatste verkiezen.

De tegenwoordige regeling is zoo slecht niet, als soms beweerd wordt, mits steeds de hand eraan gehouden wordt, d. i. dat de besturen *steeds* de adviezen van de geneeskundige ambtenaren vragen vóór het verstrekken van concessies, en dat zij over het ontvangen advies de meening van bevoegde en onpartijdige beoordeelaars inwinnen. Dat vervolgens de geneeskundige ambtenaren uiterst voorzichtig in hunne adviezen zijn en zich niet door vooropgevatte meeningen, maar enkel door feiten, deugdelijk bewezen feiten laten leiden. En waar dit niet altijd het geval kan zijn, dat zij dan aan hunne adviezen zoodanige voorstellen verbinden, die door de ervaring reeds geijkt zijn, of zoo zij dit niet kunnen, zich onthouden. Dan zal het geraden zijn, dat de concessiegevende autoriteiten aan de concessies die voorwaarden verbinden, waardoor waarborgen geschonken worden, dat de concessionaris het mogelijke doe, om het kwaad te voorkomen of te verminderen. Kan deze daaraan niet voldoen, welnu, men beloopt dan slechts het gevaar één industrieel in de uitoefening van zijn vak te belemmeren, maar men benadeelt nog niet een ganschen tak van nijverheid.

Men kan naar plaatselijke omstandigheden en behoeften voorzieningen en schikkingen maken, die zeker tot bevredigender resultaten zullen leiden, dan algemeene voorschriften te decreteeren, die in de eerste plaats belemmerend voor de nijverheid zullen zijn, zonder daarmede genoegzame waarborgen voor de algemeene gezondheid te geven. Het medisch advies: *abstine si methodum nescis!* is ook voor deze aangelegenheid even geldig als voor beveiliging van de gezondheid of genezing van het individu.

Dr. S. Sr. C.

NOG EENS DE GEVAREN DER ELECTRISCHE VERLICHTING.

De heer Colladon heeft in het *Journal de Genève* nogmaals gewezen op de gevaren der electrische verlichting, in antwoord aan zijn vriend Th. T(urrettini?), die hem verweet, een stelselmatig tegenstander van deze verlichtingswijze te zijn en gewezen had op enkele voorzorgen, genomen tegen brandgevaar; voorzorgen, reeds vroeger in dit weekblad vermeld. Hij zegt, dat hij eenvoudig een artikel heeft teruggegeven van *l'Industrie*, *Journal des chemins de fer*, d.d. 18 Februari. Hij kan den naam: „verklaard vijand van de electrische verlichting" dus niet aannemen, maar zelfs dat tijdschrift verdient dien evenmin. Als ik, zegt hij, een verklaard vijand van de electrische verlichting was, zou ik sinds vier jaren duizend gelegenheden hebben gehad om authentieke feiten openbaar te maken omtrent de tallooze dwalingen, verbreid door de menigte van nijverheids-maatschappijen, die in de vijf werelddeelen de onderscheidene wijzen van electrische verlichting geëxploiteerd hebben en nog exploiteeren, en daarmede zou ik misschien mijn plicht hebben gedaan. (Zeer zeker; Proctor, in *Knowledge*, heeft dan ook terstond gewaarschuwd voor die maatschappijen.) Want toen ik van alle kanten, in de met afbeeldingen versierde tijdschriften en in de dagbladen beweringen zag, die mijn geweten en mijn ervaring mij zeiden belachlijk overdreven te zijn, gevoelde ik wel, dat daaruit geldelijke rampen zouden kunnen voortvloeien. Ik heb mij vergenoegd met raad te geven aan eenige vrienden, die er zich wel bij hebben bevonden. (Dat was niet genoeg. Paul Louis Courrier zeide terecht: „als gij een denkbeeld hebt, maak het dan openbaar, want het behoort niet aan u, maar aan de geheele wereld.")

In de onderzoekingen der zuivere wetenschap zijn de begoochelingen soms nuttig; zij prikkelen tot ijver aan en doen nieuwe studiën ondernemen, maar bij het oprichten van nijverheids-ondernemingen zijn de begoochelingen vrijwat meer te duchten, en de aandeelhouders, die, aangemoedigd door buitensporige beloften, een gedeelte van hun vermogen wagen in ondernemingen, waarvan zij het degelijke der grondslagen niet kunnen beoordeelen, moeten dankbaar zijn jegens hen, die, meer geoefend, den weg trachten te verlichten en de gevaren, daaraan verbonden, aanwijzen.

Dit is een rol, die ik sinds meer dan veertig jaren dikwijls heb moeten vervullen. Als ingenieur geraadpleegd door groote geldelijke instellingen, die zich in Frankrijk, in Zwitserland en elders bezighielden met stoomtuigen, exploitaties van mijnen, van verlichting, enz., ben ik dikwijls, op hun verzoek, op de plaats zelve de ondernemingen gaan bezichtigen, die hun belang inboezemden, en hunne dankbetuigingen hebben mij niet ontbroken.

Zoo heb ik inzonderheid van zeer nabij en op de plaats zelve ondernemingen van gasverlichting moeten onderzoeken: watergas, houtgas, turfgas, teergas, koolhoudende lucht enz., en heb ik mij indertijd persoonlijke aanvallen op den hals gehaald wegens het beweren van de meerdere voortreffelijkheid der verlichting met steenkoolgas, zoowel uit het oogpunt van de nijverheid als van den handel.

Als natuurkundige en vriend van ernstige ontdekkingen koester ik geene vijandige gezindheid hoegenaamd jegens de toepassingen van de electriciteit op de verlichting en het overbrengen van kracht; integendeel. Maar ik acht mij gerechtigd tot de bewering, dat de verlichting met koolgas, het gebruik van stoom en dat van saamgeperste lucht nog gedurende een lang tijdsverloop de middelen zullen zijn, waaraan de voor-

keur gegeven wordt door de groote meerderheid der particuliere nijverheids-ondernemingen en door tenminste negen tienden der particuliere verlichtingen.

Ik ben gelukkig genoeg, eenstemmigheid te ontmoeten bij een der uitstekendste Fransche ingenieurs, den heer Ernest Marché, die, gekozen tot voorzitter der groote *Société des ingenieurs civils de France*, den twaalfden Januari j.l. — dus niet zeer lang geleden —, bij het innemen van den voorzittersstoel, een gewichtige rede heeft uitgesproken, waarin hij met gezag, steunende op de jongste studiën en feiten, het vraagstuk der twee lichten bespreekt en zonder aarzeling besluit tot de blijvende meerdere voortreffelijkheid der gasverlichting.

Een enkel woord, alvorens te eindigen. Mijn uitstekende vriend, wien ik antwoord, is zelf, ondanks zijn practische ervaring, op den rand van 't graf geweest bij zijn bezoek, twee jaren geleden, aan een fabriek voor electrische verlichting in de Vereenigde-Staten. Hij neme het mij dus niet kwalijk, als ik van tijd tot tijd wijs op feiten, die aantoonen, dat de verlichting en het overbrengen van kracht door de electriciteit in vele gevallen aanleiding kan geven tot gevaarlijke voorvallen.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) Te Weenen is concessie verleend voor den aanleg eener Stadtbahn, zijnde een verbindingsspoorweg tusschen de verschillende voorsteden van Weenen en de binnenstad.

Als uitgangspunt wordt de Frans-Jozefskaai bepaald, waar een centraalstation van reusachtigen omvang zal verrijzen. In de voorsteden zullen verder haltestations worden opgericht.

Een Maatschappij van Ingenieurs, onder leiding der heeren Tagexty en Bunter, zal deze werkzaamheden in Mei a.s. aanvangen. H. E.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij resolutie van den Minister van Koloniën is de werktuigkundige ingenieur J. Grundel gesteld ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om te worden benoemd tot ingenieur der derde klasse bij den algemeenen dienst van het stoomwezen daartelande.

AMSTERDAM. Van doorgaans goed onderrichte zijde wordt ons verzekerd, dat het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op middelen gepeinsd heeft, om verbetering te brengen in de wijze van boekhouding, die over het algemeen minder in den smaak viel van de leden, die geroepen werden om de rekening en verantwoording van den Penningmeester te onderzoeken. Het schijnt dat men tot dubbele boekhouding is overgegaan, waardoor vroegere bedenkingen vervallen.

Al is zij nog niet geheel afgesloten, moet de rekening voor de feestviering van het veertigjarig bestaan der Maatschappij en de daaraan verbonden tentoonstelling niet medevallen, en zal het batig slot op gevoelige wijze moeten worden aangesproken. Het orgaan der Maatschappij zal daaromtrent spoedig eene voorloopige mededeeling opnemen, waarmede het Bestuur de leden zal verplichten.

ROTTERDAM. De jury van beoordeeling der ontwerpen, ingekomen op de besloten prijsvraag, door de Vereeniging „de Rotterdamsche Schouwburg" uitgeschreven, bestaat uit de heeren: L. H. Eberson te Arnhem, I. Gosschalk te Amsterdam, Prof. E. Gugel te Delft, W. Springer Sr. te Amsterdam en D. A. Wittop Koning te Rotterdam.

— Door de Administratie van de Holl. IJzeren Spoorwegmaatschappij is de levering der 450 kub. Meter bewerkte *witte zandsteen* ten behoeve van het te maken *Administratiegebouw* aan het Droogbak te Amsterdam, opgedragen aan de firma Louis Goffin & Cie. te Luik, ad negen-en-negentig gulden (*f* 99.—) per kub. Meter, te leveren in *La Rochette steen*.

Door diezelfde firma werd de levering in *Bollendorfer steen* (dezelfde steen als thans aan het Centraal Station te Amsterdam wordt geleverd) aangeboden ad vijf-en-tachtig gulden (*f* 85.—) per kub. Meter.

(A. et A.) UTRECHT. Men is thans bezig met het maken der fundamenten van het standbeeld voor Jan van Nassau, dat op het Domplein, voor den ingang der Academie, een zeer weinig geschikte plaats, verrijzen zal.

ALKMAAR. De Gemeenteraad besloot de concessie met de gasfabriek niet te verlengen, maar de fabriek voor eigen rekening te exploiteeren.

HOORN. De Gemeenteraad besloot tot geheele verbouwing en verbetering der gemeente-gasfabriek, waarmede eene uitgave van *f* 150.000 gemoeid is.

ERRATUM.

(A. et A.) In onze beschouwing van het gebouw voor den Werkenden Stand is een kleine fout geslopen.

De glas-mozaïek, in de façade aangebracht, is n.l. niet geleverd door den heer Carl Weber, maar door den heer J. Odorico, en wel kosteloos, teneinde het gebruik daarvan in ons Vaderland bekend te maken.

De heer Bierhorst, te Haarlem, is agent van den heer J. Odorico.

DIVIDENDEN OVER 1882.

Bouwmaatschappij „Nieuw Bussum" *f* 15.—.
Nederlandsch Panopticum 9¾ pCt.

ADVERTENTIEN.

De BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *MIDDELBURG*, zullen **Vrijdag den 30 Maart 1883**, 's namiddags te half twee ure, op het raadhuis der gemeente, in het openbaar, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

het leveren van 59000 stuks Grèskeien, zoogenaamde Oblongs.

De voorwaarden zijn voor ieder verkrijgbaar bij den gemeente-bouwmeester tegen betaling van 10 cent.

Middelburg, den 5 Maart 1883.

De Burgemeester en Wethouders voornoemd,
PICKÉ.
De Secretaris,
G. N. DE STOPPELAAR.

AANBESTEDING.

HET BESTUUR VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE VAN HET PARK TIVOLI te *UTRECHT* zal op Donderdag 29 Maart ten 3 uur namiddags **aanbesteden:**

Het maken van eene nieuwe Koffijkamer met Ingang, Vestibule, Garderobe, Keuken en Kelder aan de groote Parkzaal aldaar met eenige bijkomende werken.

Bestek en teekeningen liggen van af Donderdag 22 Maart ter inzage aan het Park en zijn mede aldaar verkrijgbaar tegen betaling van *f* 3,00 per stel. Aanwijzing op het terrein zal plaats hebben op Zaturdag 24 Maart des voormiddags ten 10 uur, terwijl verdere informatien te bekomen zijn bij den Architekt F. J. NIEUWENHUIS te *Utrecht*.

Het Bestuur voornoemd:
Mr. P. A. L. A. Baron VAN ITTERSUM, *Pres.*
Jhr. J. A. WICHERS, *Secr.*

OPENBARE
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 28 Maart 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar aan te besteden:

De Uitbreiding van het Gebouw ten dienste der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, aan de Coolvest.

Bestek, voorwaarden en teekening liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, Boekdrukkers, *Houttuin* 73, tegen betaling van *f* 1.—.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis. De aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Donderdag* 22 *Maart* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM*, zullen op **Dinsdag den 27 Maart 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

A. Het gewoon onderhoud van, en het verrichten van herstellingen gedurende 1883 aan Sluis- en Waterwerken en Scheepvaartinrichtingen.
B. Het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen benevens het onderhouden gedurende het jaar 1883 aan: De Huizen, Torens, Poorten enz., de Gebouwen ten behoeve van het Onderwijs, van de Politie en der Brandweer, benevens die op de algemeene Begraafplaatsen.
C. Het onder profiel herstellen van een deel der Afsluitkade in het afgesloten IJ (Noordzeekanaal) langs de Houthaven.
D. Het bouwen van twee Scheepssteigers aan de „De Ruijterkade".

De voorwaarden dezer aanbestedingen zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.— voor de sub A, *f* 1.— voor de sub B, *f* 0.15 voor de sub C en *f* 0.20 voor de sub D genoemden.

Inlichtingen worden gegeven voor de sub A, C en D genoemden, ten Kantore van den Stads Ingenieur, Kamer N°. 93, en voor de sub B genoemden, ten Kantore van den Stads Architect, Kamer No. 101, op het Raadhuis, des ochtends van 10—12 uur, terwijl de Aanwijzing voor het onderhoud sub B genoemd, zal geschieden Woensdag 21, Donderdag 22 en Vrijdag 23 Maart a. s., des voormiddags 9 uur te beginnen, aan de Stadsdrukkerij in de Nes.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN LENNEP, *Weth.*
13 Maart 1883. *De Secretaris:*
DE NEUFVILLE.

Ministerie van Financiën.
ONTMANTELING VAN BREDA.
Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal op **Zaterdag den 24 Maart 1883**, des middags te 12 uren, in het Koffiehuis *„het Hof van Holland"*, bij J. LOOS te *Breda*, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het verbeteren van laag gelegen gronden in de Loopschans en Bijvang, door het vullen van grachtdeelen, het graven van greppels en slooten en het uitvoeren van eenige verdere werkzaamheden.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het bestek ligt ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *'s Hertogenbosch*, *Bergen op Zoom* en *Breda*, en is aan laatstgenoemd kantoor, van 17 Maart 1883 af, tegen betaling van *f* 1.— per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Vrijdag 23 Maart 1883 des morgens te 9 uren, te beginnen aan de Directiekeet in de **Mauritsstraat.**

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. VAN DE ERVE JZN., te *Breda*.

H.H. Bouwkundigen!

Bij G. J. THIEME te *Arnhem*, zijn nog verkrijgbaar, eenige exemplaren **ONTWERP RIJKSMUSEUM** door P. J. H. CUIJPERS à *f* **2.**—. Tegen toezending van postwissel franco thuis.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'S-HERTOGENBOSCH*, zullen op **Donderdag 29 Maart 1883**, voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

1°. Het uitvoeren van herstellings- en vernieuwingswerken aan het Gemeentehuis.
2°. Het maken van een vak bekleedingsmuur aan de Buitenhaven, nabij het Waaigat, benevens het dichten eener opening in den bekleedingsmuur aan het noordelijk einde van den voormaligen Oliebak.
3°. Het afbreken der brug buiten de Vuchterpoort en het opruimen van de daarvan voorhanden komende materialen.

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldaar, die van de werken onder 1° en 3° bedoeld ad *f* 0.25 en die van het werk onder 2° genoemd ad *f* 0.50.

De aanwijzing zal plaats hebben op **Dinsdag 27 Maart e. k.**, voor de werken onder 1° v. m. 10, voor die onder 2° v. m. 11 en voor die onder 3° om 10½ ure v. m.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 14 Maart 1883.
Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *SCHIEDAM*, zijn voornemens op **Donderdag, den 29 Maart a. s.**, des middags ten **12 ure**, ten Raadhuize aldaar, in het openbaar **aan te besteden**, de levering van:

60,000 stuks Luiksche Ourthe of Ben-Ahin Keijen;
100,000 vlakke en 30,000 getrokken Straatklinkermoppen;
175 kub. Meter Gewasschen Grint;
Pl. m. 1000 kub. Meter zuiver scherp Rivierzand en 1000 kub. Meter Plaatzand, benevens eenige Houtwaren.

De **bestekken** liggen, van heden af, dagelijks, met uitzondering van den Zondag, voor de belanghebbenden ter inzage op de Stads-Timmerwerf en zijn, tegen betaling van 15 cents per exemplaar, op de Gemeente-Secretarie verkrijgbaar.

Schiedam, 9 Maart 1883.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE.
De Secretaris,
A. W. MULDER.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8. Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 21 Maart 1883**, des namiddags ten 12 ure, zal door de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij te *Amsterdam* worden **aanbesteed:**

Het maken der houten fundeeringen voor een ijzeren overdekkingen harer laad- en losplaatsen aan de Nieuwe Vaart te Amsterdam.

De besteding heeft plaats ten kantore der Maatschappij op de Prins Hendrikkade.

Bestekken verkrijgbaar tegen betaling van *f* 0.25 bij den Boekhandelaren ELLERMANS HARMS & C°., te *Amsterdam*.

De aanwijzing op het terrein aan de Nieuwe Vaart, zal geschieden op Maandag 19 Maart des voormiddags ten 11 ure.

Inlichtingen worden gegeven aan het Technisch Bureau van den Ingenieur N. H. NIERSTRASZ, Kathrijneneingel 43 te *Utrecht*.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.

Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*

J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* Amsterdam.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

ISOLEERMASSE
VAN
Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN tegen het condenseeren van stoom. — **Belangrijke besparing** aan Brandstoffen.

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam,
Haringvliet, N.Z. 45.

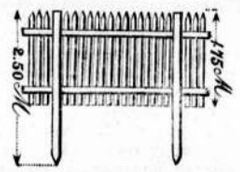

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen**
of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, **W. PATON WALSH.**

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 12. ZATERDAG 24 MAART 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

Architectura et Amicitia

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) MERKWAARDIGE NEDERLANDSCHE BOUWWERKEN.

DE GROOTE OF ST.-BAVOKERK TE HAARLEM

door A. W. WEISSMAN.

Toen mij, als mijn aandeel in de versiering der societeitszaal van Architectura, het vervaardigen van een aquarel van de St.-Bavokerk te Haarlem werd opgedragen, en ik trachtte, mij zoo goed mogelijk van mijn taak te kwijten, ontwaakte bij mij tevens de begeerte, iets omtrent dit belangrijk kerkgebouw te weten te komen. Samuel Ampzing's „Beschrijvinge ende Lof der stad Haerlem," van 1628, de „Merkwaardighe Gestichten van Kennemerland", de „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden door Isaac Tirion", van 1742, Schrevelius' „Eerste stichting der Stad Haarlem," tweede druk 1754, J. Wolff's „Beschrijving der Groote of St.-Bavokerk te Haarlem," 1845, en niet het minst J. J. Graaf's „Plaatsbeschrijving der St.-Bavokerk te Haarlem", te vinden in het vierde deel der „Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem", verschaften mij de gegevens, waarvan ik bij het samenstellen van het volgend opstel gebruikmaakte. Ook de heeren Prof. J. A. Alberdingk Thijm, Dr. P. Scheltema en Jhr. Mr. Victor de Stuers schonken mij hunne zeer gewaardeerde hulp.

Het is met geen zekerheid te bepalen, wanneer de St.-Bavokerk te Haarlem gesticht werd. Reeds in het jaar 1307 wordt van de St.-Bavokerk gewag gemaakt, terwijl ook in 1336 van die kerk gesproken wordt.

Het staat dus vast, dat er reeds in de 14de eeuw een St.-Bavokerk bestond, ter plaatse van de tegenwoordige. Paus Bonifacius IX vaardigde in 1397 een bul uit, waar hij spreekt van de kerk van St.-Bavo, die hersteld moest worden. Op verzoek van Hertog Aelbrecht van Beieren gaf de Paus volledigen aflaat aan allen, die op den eersten Zondag na Pinksteren de St.-Bavo zouden bezoeken, en dan bijdroegen tot de instandhouding en het herstel van de kerk.

Uit de bul blijkt verder, dat de kerk in het jaar 1397 reeds verbouwd werd, en dat des Pausen gunst verzocht werd, om den verbouw, waarmede men aangevangen was, tot een goed einde te kunnen brengen.

Wat men toen aan het bouwen was, vormt het tegenwoordige koor, dat reeds in 1400 voltooid moet zijn geweest, want in dat jaar werd er eene kapellanie gesticht, in het nieuwgebouwde gedeelte der kerk.

Het nieuwe koor was oostwaarts van de oude kerk gebouwd. Van deze oude kerk zullen in 1400 nog schip, transept en toren bestaan hebben, want in verschillende rekenboeken, thans nog door de kerkvoogden bewaard, wordt daarvan gewag gemaakt. Van 1445 tot 1447 werd het nieuwe transept gebouwd door een Antwerpsch bouwmeester, Mr. Evert genaamd. Op dit transept werd een klein houten torentje geplaatst.

In 1470 werd tot den bouw van een nieuw schip besloten. De bouwovereenkomst tusschen kerkmeesteren en Godevaert de Bosser en Steven Elen genaamd Affelgen, berust nog in het archief van Haarlem.

Van 1470 tot 1472 werd het oude schip met den toren geheel gesloopt. In 1478 schijnt het schip zoover voltooid geweest te zijn, dat men het kon gaan afdekken; immers in dat jaar werden de noodige leien aangekocht. Blijkens een opschrift in den noorderzijbeuk werden in 1483 de gewelven der zijschepen voltooid. In 1486 werden de hogels en de kruisbloemen op de gevels geplaatst, terwijl in 1500 het gewelf boven het kruis werd aangebracht, volgens een opschrift, thans nog te zien.

In 1505 nam men Meester Anthonijs aan om een hardsteenen toren boven het kruis te bouwen. Met dien bouw werd ook een begin gemaakt, doch daar er belangrijke verzakkingen plaats vonden, besloot men in 1515 den toren weer af te breken, en hem door een houten te vervangen, die in 1520 voltooid werd.

In 1532 kwam het houten gewelf van het koor, in 1538 dat van het schip gereed.

POLYTECHNISCH

Een afbeelding der kerk, door Geertjen van Sint-Jan tusschen 1520—30 geschilderd, is nog in de kerk aanwezig.

In de eerste helft der zestiende eeuw werd de kerk inwendig fraai verslerd, op welke versiering wij later zullen terugkomen. Zij bezat in 1560 vijf-en-dertig altaren, allen rijk begiftigd, waaromtrent men in het opstel van den heer Graaf en in de „Oudheden en Gestichten van Kennemerland" vele belangrijke bijzonderheden kan vinden.

Hoewel de kerk in 1566 van de beeldstormerij verschoond was gebleven, werd zij toch, zoo tijdens het beleg, als in 1578, toen op 29 Mei de beruchte Haarlemsche nonen plaats hadden, van vele kostbaarheden beroofd.

Tijdens de hervorming werden niet vele veranderingen gemaakt. Men vergenoegde zich, met naar hartelust te witten en „eikenhout" te verven. Een paar portalen werden vrij smaakloos verbouwd, en een paar tochtportalen van hout naar de klassieke orden bijgebouwd, hier en daar een topgevel wat veranderd, doch overigens liet men de kerk in hoofdzaak zooals ze was.

In de dagen der revolutie, vooral in 1795, moest de kerk het geducht misgelden. Ze werd toen een tijdlang als paarden- en koestal gebruikt, en om toen meer ruimte te krijgen werden de fraaie renaissance banken vernield, waarmede het schip der kerk prijkte. De tegenwoordige hebben geen kunstwaarde en zijn uit het begin dezer eeuw.

In het jaar 1801 was de kerk bijna vernield geworden. De bliksem sloeg in den toren en het had weinig gescheeld, of deze ware een prooi der vlammen geworden, doch het gelukte aan enkele wakkere mannen, het vuur te stuiten.

In 1795 werd een interessant monument vernietigd, nl. het klokhuis, dat ten N.O. van de kerk stond. Het was een houten getimmerte, ongeveer in den vorm van een zaagmolen zonder wieken, waarin vijf groote klokken hingen. Dit klokhuis werd door Gerrit van Rij in 1479 gebouwd, en diende om de klokken, die vroeger in den toren van de afgebroken oude kerk gehangen hadden, tijdelijk te bewaren, totdat een nieuwe toren gemaakt zou zijn. Dit is echter nimmer geschied, zoodat het in 1795 nog in wezen was.

De vijf klokken, die het klokhuis bevatte, heetten Salvator, St.-Bavo, Maria, Martinus en Willebrordus en wogen respectievelijk 4660, 3095, 1720, 1078 en 760 KG. Het opschrift op de eerste klok had veel overeenkomst met dat, wat Schiller in zijn Lied von der Glocke vermeldt. Het was in het Latijn gesteld, en luidde, vertaald, aldus: „Ik versla den akeligen bliksem, roep de verheugden tot het feest en de droevigen ter begrafenis". In het kerkarchief berust een teekening van dit klokhuis, door den Stads-bouwmeester G. van der Pauw vóór het afbreken vervaardigd. Ook de platen van Ampzing en Schrevelius geven er afbeeldingen van.

Wij gaan thans over tot de beschrijving van de St.-Bavokerk, zooals zij zich thans vertoont. St.-Bavo is een laat-Gothische basiliek met drie schepen en transept. De lengte van het O. naar het W. is 123 M., terwijl de breedte van het middelschip met zijn zijschepen 40 M. en de lengte van het kruisschip 88 M. bedraagt. Het hooge koor is door een halven zeshoek afgesloten, terwijl de kooromgang, die geen kapellenkrans bezit, in den vorm van een halven achttienhoek gemaakt is, zoodat 3 travées van den omgang op 1 travée van het koor komen.

Het gewelf is geheel als een steenen gewelf behandeld, en volmaakt onafhankelijk van de kapconstructie, waarvan men vanuit de kerk niets kan waarnemen. In den geest der laat-Gothische stergewelven behandeld, heeft 't in het koor den achthoek, in het schip den zeshoek tot grondvorm. Waar de gewelfribben elkander kruisen, vindt men rosetten, die fraai gepolychromeerd zijn. De donkerbruine tint van het hout, en het schitterend rood en groen van de rosetten, hier en daar met wat goud gehoogd, maken een zeer gelukkig effect.

De pijlers, die het koor van den kooromgang scheiden, hebben vierkante plinten, en gaan dan in achtkante basementen en in ronde, zeer massieve zuilen over, die slechts met een klein lijstje afgedekt zijn, waarop dan onmiddellijk de bogen komen te rusten. De pijlers van het schip zijn slanker dan die van het koor, missen de vierkante plinten, doch hebben fraaie bladkapiteelen. Het kruis wordt door vierkante pijlers, aan drie zijden door halve zuilen versterkt, gedragen. Een dier pijlers is tijdens den bouw van den steenen toren uit de verticale richting geraakt.

Het triforium is zeer laag, en daar men aan de dakbedekking der zijschepen een vrij groote helling heeft gegeven, zijn de ramen van het middelschip tamelijk klein, en blijft dus een zeer groot muurvlak over, dat aan de zijde van het koor waarschijnlijk beschilderd is geweest, en aan de westzijde door nissen gebroken wordt.

Venstertraceeringen ontbreken bijna overal. Slechts die van de dichtgemetselde vensters der kruisschepen zijn nog ten deele aanwezig en vertoonen zeer rijke flamboyantvormen. De groote vensters, die de schepen afsluiten, zijn, wat de zijschepen betreft, ter halver hoogte dichtgemetseld, terwijl dat van het middelschip, bij het plaatsen van het orgel, geheel dichtgemetseld is.

Boven het kruis verheft zich de toren, die op vier bijzonder zware eiken balken rust. Tot den weerhaan is hij ongeveer 76 meter boven den beganen grond der kerk hoog. Boven de nok verheft hij zich 30 meter. Het kruis, dat er den 18en September 1519 op geplaatst werd, woog 800 KG. Het was gemaakt door Jakob Simonz van Edam, en heeft 2 pond zilver en 6 schellingen gekost. In 1781 is het er afgenomen en door een ander vervangen geworden. Het raamwerk van den toren is geheel van eikenhout, dat met lood bekleed is. De rijke vormen der latere Gothiek zijn hier met veel smaak aangewend. De gedreven looden versierselen zijn bijzonder fraai en toonen hoever men het in Haarlem in de drijfkunst gebracht had. De tulpvormige kroon, met hogels bezet, die het geheel afdekt, treedt hier voor het eerst op, om daarna,

zoo in België als in ons vaderland, met voorliefde aangewend te worden.

De toren bevat acht klokken en een carillon. De luiklokken, acht in getal, waaronder de bekende Damiaatjes, zijn allen in het begin der zestiende eeuw te Mechelen gegoten. Het carillon werd in 1661 en 1662 door den bekenden Frans Hemony gegoten, en heeft ƒ 17,220 gekost, zeker voor dien tijd een aanzienlijke som.

Vijf kapellen worden in de kerk aangetroffen. Die naast het zuidelijk kruisschip, thans door een noodmuur van de kerk gescheiden, daar zij bij de restauratie als steenhouwerswerkplaats dient, heette vanouds de Brouwerskapel, daar zij een altaar, aan St.-Maarten gewijd, en het brouwersgilde toebehoorende, bevatte. Men ziet nog in de sluitsteenen van het gewelf de afbeeldsels van St.-Maarten, die een bedelaar zijn kleed geeft, en van St.-Bavo, met een zwaard in de rechterhand en een valk op den linkerarm.

Naast het noordelijk kruisschip vindt men de Kerstkapel, die haar naam ontleent aan het kerstgilde, dat zich ten doel stelde, op Kerstdag de behoeftigen te onthalen. In deze kapel stond voorheen het altaar van Christus' geboorte, door Pieter van Adrichem gesticht. Deze kapel vertoont geene opmerkenswaardige architectonische bijzonderheden, doch heeft, als begraafplaats van den bekenden zestiende-eeuwschen schilder Maarten van Heemskerk, een zekere vermaardheid.

Oostelijk van de Kerstkapel vindt men die van de Zeven Weeën der H. Maagd Maria. Ook deze kapel heeft geen bouwkundig schoon en dankt haar bekendheid daaraan, dat Jonkheer Gerard van Schagen, die bij de verdediging van Haarlem in 1573 sneuvelde, erin begraven ligt. Boven deze kapel vindt men een verwelfd vertrek, dat in de wandeling de wapenkamer genoemd wordt.

De Doopkapel is in het zuidelijk zijschip en wordt daarvan afgesloten door een ijzeren hek, in 1426 door Meester Geert, den smid, gemaakt. Dit hek stond reeds voor het Vonthuis, dat in 1423 op een thans onbekende plaats werd gebouwd, en in 1475 door de tegenwoordige Doopkapel vervangen werd. Het hek is zeer kunstig bewerkt. De verbindingen doen aan gevlochten teenen denken, en geven blijk van Meester Geert's groote kunstvaardigheid. De doopvont, die vroeger in deze kapel stond, was in 1422 te Mechelen vervaardigd. De vier kraagsteenen van het gewelf der kapel vertoonen de beelden der Evangelisten.

De Hondenslagerskapel bevindt zich in het noordelijk zijschip, juist tegenover de Doopkapel, en vertoont een kraagsteen, waarop een man, met een geesel een hond vervolgende, is uitgehouwen; het kapiteeltje van het kolommetje vertoont een wijnoogst.

Drie portalen zijn aan de kerk uitgebouwd. Dat aan de oostzijde vertoont rijke laat-Gothische vormen, en is vrij goed bewaard gebleven. De portalen aan de noord- en zuidzijde van het kruisschip zijn echter in lateren tijd verbouwd, en alles behalve fraai.

De Doopkapel, welks vroegeren topgevel men nog op de schilderij van Geertjen van St.-Jan kan zien, heeft in de zeventiende eeuw een anderen gekregen, die aan de vormen van de Westerkerk te Amsterdam herinnert.

Bij de restauratie van de kerk is het gebleken, dat de pijlers van het koor rijk gepolychromeerd waren. De witsellaag is er toen afgenomen, en de schilderingen zijn zorgvuldig hersteld. De pijlers bestaan uit zandsteen, waartegen de zachte tapijtvormige dessins zeer goed uitkomen. Verschillende Latijnsche spreuken, aan het apostolisch credo ontleend, zijn in de randen aangebracht.

Waarschijnlijk dienden deze schilderingen als fond voor houten apostelbeelden, die op consoles, waarvan men nog de aanhechting kan zien, tegen de pijlers geplaatst waren. Sommigen dezer schilderingen zijn uit het laatst der vijftiende, anderen uit het begin der zestiende eeuw.

Eertijds prijkten tal van geschilderde vensters in deze kerk. In de rekeningen wordt gesproken van: het „koopmansglas", het „snijders-outer-glas", het glas van St.-Sebastiaan, het „Heilige-kruis-glas", het glas „over die heylighe Geeststoel", het glas van Frans de Wit, dat van de Vrouwe van Schagen en dat van Gerrit Harmensz. Het groote glasraam in het noorder kruisschip heette dat van den Graaf van Oostervau, terwijl dat, daartegenover, dat in 1498 gemaakt was, het glas van Hertog Philippus genoemd werd. In den westelijken gevel werd in 1542 een groot glasraam geplaatst, dat door Georgius van Egmont, bisschop van Utrecht, geschonken was. De teekening van dat venster, in renaissance-stijl, is nog in de kerk aanwezig. Ook wordt melding gemaakt van een glas, dat in den kooromgang werd aangetroffen, en dat omstreeks 1600 door de straatjeugd werd ingeworpen.

Een vak van den kooromgang is van een ten deele gerestaureerde beschildering, gouden sterren op een blauwen grond, voorzien. Daaronder werd waarschijnlijk het Heilige Sacrament bewaard.

Hoewel de kerk geen grafteekenen van eenig belang bezit, wordt er toch veel schoons in aangetroffen.

In de eerste plaats noemen wij het koorhek, in 1509 door Diderik Sybrandz van Mechelen in koper gegoten. Het schijnt eerst in 1513 voltooid geweest te zijn. Het staat op een houten onderbouw van sierlijke laat-Gothische vormen, die in de laatste jaren gerestaureerd is. Deze onderbouw heeft 16 paneelen, met beeldhouw- en schilderwerk versierd, waarop de wapens der steden Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar, Enkhuizen, Monnikendam, Dordrecht, Delft, Amsterdam, Hoorn, Edam, Medemblik en Beverwijk voorkomen. Op de twee uiterste paneelen ziet men de voorstelling van een man en een vrouw uit het volk, die de tanden in een kerkpilaar geslagen hebben, zoogenoemde pilaarbijters, d. i. menschen die altijd in de kerk zitten. Voor de twee middelposten zitten twee leeuwen, voor de eindposten twee honden, die in een bedelzak, die om hun hals hangt, hun jongen dragen. In verband met de bovenvermelde pilaarbijters zouden deze leeuwen zinspelen op de kracht der ware godsvrucht, terwijl de honden zouden veraanschouwelijken, hoe men door altijd in de kerk te zitten en zijn zaken

te verwaarloozen, tot armoede komt. De kroonbalk is tijdens de hervorming weggenomen en door een middelstuk vervangen, dat thans weer gesloopt is en waarvoor een meer passende bekroning in de plaats is gekomen. Op den kroonbalk stond vroeger een Calvarieberg, Christus aan het kruis met St.-Maria en St.-Jan.

Tusschen de kolommen van het koor is een muur aangebracht, die echter in de laatste vakken door een fraai gebeeldhouwd eikenhouten hek is vervangen. Dit hek is een waar meesterstuk en kan op ééne lijn gesteld worden met het beste werk uit den vreemde. Het is in sierlijke vroeg-renaissance vormen in het begin der zestiende eeuw vervaardigd.

Aan de oostelijke travée van het koor staat eene afsluiting, deels van eikenhout, deels van gehouwen steen, volgens een opschrift in 1581 daar geplaatst. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat brokstukken daarvan vroeger tot het hoogaltaar van St.-Bavo behoord hebben.

Aan de noord- en zuidzijde van het koor zijn 22 koorbanken geplaatst, in 1512 door Jasper Pieters gemaakt. Vijf worden van de overigen afgescheiden door een kolommetje, op welks kapiteel zich een vrouwebeeld bevindt, dat in haar hand een rozekrans houdt. De plaatsen hebben allen de bekende opstaande zittingen, aan de onderzijde van humoristische voorstellingen voorzien. Fraai gesneden beeldjes bevinden zich ook tusschen de zitplaatsen. Aan den eenen kant worden de banken afgesloten door het koorhek, en aan de andere zijde door een rijk besneden, met levendige kleuren versierd hekwerk. Op de paneelen in den rug der zitplaatsen bevinden zich wapens, waarboven zich eene doorgaande overhuiving uitstrekt, die met gouden sterren op een blauwen grond beschilderd is. Deze overhuiving wordt afgesloten door een rijkgebeeldhouwde kroonlijst, bestaande uit eiketakken, doorstrengeld met wijngaardranken, en telkens afgebroken door twee wapens, het eene het wapen van Haarlem, door leeuwen gehouden, het andere dat van St.-Bavo, dat een engel als tenant heeft. De wapens in den rug der zittingen zijn die van Filips van Borgondië, Frans, Hendrik, Wolfert en Adriaan van Borsele, Jan I en II van Egmont, Jan van Wassenaar, Walraven, Wolfert, Balthazar, Lodewijk en Walravia van Brederode, Willem van Rennenberg, Hendrik van Montfoort, Jean d'Estrées en Govert van Mierlo, tweeden Bisschop van Haarlem, aan de noordzijde. Aan de zuidzijde vindt men die van Filips van Oostenrijk, Jacoba van Beieren, Reinoud II, Reinoud III, Philips en Hendrik van Brederode, Jan van Wassenaar, Nicolaas Ruiter, pastoor van St.-Bavo en later bisschop van Atrecht, Joost van Lalaing, Anna van Lalaing, Anna van Neijenaar, Philippa van der Marck, Jan van Montfoort, Pieter Ernst van Mansfeld en Nicolaas van Nieuwland, eersten bisschop van Haarlem.

Zeer bezienswaard is nog de geelkoperen lessenaar, die in 1498 door meester Johan Fijerij vervaardigd werd. Op een elegant voetstuk is, rustende op een bal, een pelikaan geplaatst, wiens vleugels den eigenlijken lessenaar vormen.

Alle kerkmeubelen, in het koor aanwezig, zijn door de zorgen des heeren P. J. H. Cuypers uitstekend gerestaureerd.

De predikstoel, die tegen een pijler van het zuidelijk kruisschip aangebouwd is, dateert waarschijnlijk uit het laatst der zeventiende eeuw. Het klankbord is veel ouder, en werd reeds in 1460, toen de kerk nog lang niet voltooid was, maar slechts tijdelijk ten gebruike werd ingericht, vervaardigd. Het bekronende torentje is geheel à jour in elegante laat-Gothische vormen bewerkt, en door Jacob de Beeldsnijder vervaardigd.

Tegen den westelijken muur van het zuidelijk kruisschip bevindt zich een rijk gebeeldhouwde eikenhouten bank in laat-Gothischen stijl, die eenigen tijd geleden van de afzichtelijke verflaag, die haar bedekte, ontdaan is, en thans tot het schoonste behoort, wat in de kerk te vinden is. Deze bank is onder den naam van H.-Geestbank bekend, en heeft gediend, om er uitdeelingen aan de armen in te houden. De zijschotten zijn rijk gebeeldhouwd, terwijl een houten overhuiving, in den vorm van een halftongewelf, boven de zetels is aangebracht. Aan de rugzijden der zittingen zijn paneelen, waarop in Gothische karakters opschriften, betrekking hebbende op de uitoefening der liefdadigheid, geschilderd zijn. Tot het jaar 1810 had telkens op Palmzondag in deze bank een uitdeeling van levensmiddelen plaats.

Nog hangen aan de zuidzijde van het koor, tegenover de Brouwerskapel, de zoogenaamde Damiate-scheepjes, die, waarschijnlijk ter vervanging van oudere, in de zeventiende eeuw door David Koenen gemaakt werden.

Vroeger had de St.-Bavokerk drie orgels. Het groote orgel was aan de noordzijde van het koor, tusschen het koorhek en het kruis, zooals nog op de plaat van Ampzing te zien is. Behalve dit orgel, waren nog aan de noord- en zuidzijde van den kooromgang twee kleinere orgels aanwezig. De pijpen van het groote orgel zijn er uitgenomen en versmolten, toen het tegenwoordige orgel in 1735 begonnen werd. De kast is eerst in 1773 gesloopt. Van de twee kleine orgels is het zuidelijke in 1608, onder toezicht van den stadsbouwmeester Jan de Bray, verplaatst naar het zuider zijschip. In 1791 is het overgebracht naar de Nieuwe Kerk te Haarlem. Het noordelijke is in 1765 gesloopt.

Het orgel, dat thans aan de westzijde aanwezig is, en door alle muziekliefhebbers zeer geprezen wordt, is het werk van den Amsterdamschen orgelmaker Christiaan Muller. De leiding van het architectonische gedeelte was opgedragen aan Hendrik van Limburg, uit 's-Gravenhage, terwijl de beeldhouwer J. B. Xaverij met het vervaardigen van het marmerwerk en de beeldhouwer J. van Lochteren met het houtwerk belast werd. In September 1738 was het geheel gereed.

De architectuur is natuurlijk die der 18e eeuw, en dus weinig passend bij de laat-Gothische omgeving. Toch voldoet het orgel vrijwel, daar het niet al te zeer met ornementen overladen is. Slechts de orgeltribune heeft al te fantastisch rococo-ornement. Het beeldwerk, door den Haagschen beeldhouwer Xavery aangebracht in de nis onder het orgel, is zeer fraai. Het is en haut-relief behandeld, en verbeeldt de gewijde dicht- en zangkunst, die de Haarlemsche Regeering dank komen betuigen, en waarboven een Genius zweeft.

De kerk wordt thans, zoo in- als uitwendig, met zorg gerestaureerd. Het hooge koor is reeds gereed, en vertoont thans weer de balustrade en de vensteraceeringen, waarmede het oorspronkelijk prijkte.

De luchtbogen zijn niet aangebracht, doch men heeft de daarvoor bij den bouw der kerk uitgespaarde tanden gelaten zooals zij zijn, daar het niet in de bedoeling ligt, de fraaie houten gewelven weg te nemen, om ze door de oorspronkelijk ontworpen steenen gewelven te doen vervangen. De beschildering, waarmede de houten gewelven versierd zijn, is in het hooge koor geheel hersteld. De pijlers van het koor zijn van hunne witsellaag ontdaan, en de beschilderingen, die men erop aantrof, zijn met zorg in haar oorspronkelijken toestand teruggebracht. Profielen en ornementen zijn hersteld, terwijl thans de kooromgang onderhanden genomen is. Daar het vlakke muurwerk der kerk blijkbaar altijd gepleisterd geweest was, heeft men deze bepleistering ook thans weder aangebracht en alleen alwat gehouwen steen was, van de pleisterlaag ontdaan.

Moge de Hooge Regeering steeds de noodige gelden blijven toestaan, om deze restauratie tot een gelukkig einde te kunnen brengen!

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 21 *Maart* 1883.

Nadat de Voorzitter de vergadering heeft geopend en de notulen zijn gelezen en goedgekeurd, worden de heeren Boomgaard en Molenkamp als nieuwe leden geballoteerd en aangenomen.

Onder bijvalsbetuigingen bericht de Voorzitter verder, dat de heer Heijer, wien het beschilderen van het genootschapslokaal was opgedragen, als blijk van zijn sympathie voor Architectura, geen betaling daarvoor verlangt.

De heer E. Damen houdt nu zijne aangekondigde bijdrage over waterbouwkunde, en behandelt als onderwerp de havenwerken der stad Antwerpen, als eerste lezing van een reeks dergelijken, die spreker achtereenvolgens hoopt te houden.

Een historisch overzicht van de ontwikkeling van Antwerpen, in verband met die van Amsterdam, vanouds de mededingster der Scheldestad, gaat aan de eigenlijke lezing vooraf.

Daarna bespreekt de heer Damen de verschillende bassins en kaden, in den laatsten tijd te Antwerpen gemaakt. Uitvoerig staat hij stil bij de constructie van den 3000 M. langen kademuur langs de Schelde, die geheel op caissons in diep water gefundeerd is. Een beschrijving van den bouw der sluis van het Bassin du Sud besluit deze interessante bijdrage, die door tal van schetsen en kaarten wordt toegelicht, en die wij nader aan onze lezers uitvoeriger hopen mede te deelen.

Spreker ontvangt den dank der Vergadering, en na eenige discussiën wordt overgegaan tot de aangekondigde kunstbeschouwingen.

De heer E. Damen stelt ter bezichtiging de plans voor het nieuw te stichten abattoir te Amsterdam, de heer G. W. Eskes „Polychrome Meisterwerke aus Italien durch Köhler," de heer A. W. Weissman „Monographie de la Cathedrale d'Orvieto."

De Voorzitter, de heer Jan Springer, geeft aan het Genootschap voor de bibliotheek ten geschenke „Het Binnenhof", terwijl de heer Croizet van Uchelen verscheidene belangrijke boek- en plaatwerken voor de leestafel afstaat.

Den kunstgevers wordt dankgebracht en daarop de vergadering gesloten.

(A. et A.) OORSPRONKELIJKHEID OF NIET?

Na de lezing van het artikel getiteld „Oorspronkelijkheid", voorkomende in *De Opmerker* van 3 Maart komt het mij voor, dat de schrijver daarvan geene bepaling geeft, wat oorspronkelijk moet zijn in een kunstwerk. Hij komt dientengevolge tot onjuiste gevolgtrekkingen, welke ik wensch te weerleggen.

De beoordeeling van oorspronkelijkheid moet tweeledig zijn: 1° oorspronkelijkheid van de motieven, 2° oorspronkelijkheid van behandeling van die motieven. Bij de critiek over een kunstwerk mag, dunkt mij, het *niet* oorspronkelijk zijn der motieven nimmer aanleiding geven tot het verwijt van diefstal, hoogstens tot dat van armoede. De schrijver merkt op, dat het aantal toonverbindingen legio is, waaruit volgt de bijna onbeperktheid der muzikale motieven; iets dergelijks is het geval met de motieven, geschikt voor de samenstelling der ornementen, waarvan de natuur de onuitputtelijke bron is. Wanneer het citaat van Göthe uitgebreid wordt, zoodat het ook het planten- en dierenleven omvat en niet tot het menschenleven alleen beperkt blijft, dan is het wel degelijk van toepassing ook op architecten en niet alléén op dichters en schilders.

Schrijver motiveert zijn oordeel, dat per se de architect niet oorspronkelijk is, door op de bouwdeelen kolom, pilaster, enz. te wijzen, maar kan bij de toepassing dier bouwdeelen wel sprake zijn van oorspronkelijkheid?

Men kon haast evengoed van niet-oorspronkelijkheid gewagen bij de aanwending der bouwmaterialen, hout, steen, ijzer, of bij het gebruikmaken der verschillende instrumenten, viool, fluit, enz. bij een orkest-bezetting.

Vensters, deuren, bogen enz. zullen toch altijd bij onze beschouwingen der architectonische voortbrengselen als onmisbare deelen daarvan beschouwd worden.

De architect moet en kan oorspronkelijk zijn in de *behandeling* der motieven. Zij alleen bepaalt de kunstwaarde eener compositie.

Alle muzikale scheppingen der groote meesters kenmerken zich door den eenvoud en het geringe aantal der motieven. De beste ornementen zijn meestal die, met de eenvoudigste grondlijnen en de minste motieven, maar de verheven indruk bij beiden wordt voortgebracht door de oneindige verscheidenheid en rijkdom van behandeling. De architect is verplicht na te gaan bij de goede voorbeelden, welke afwisselingen en samenstellingen der motieven geoorloofd zijn, teneinde den grooten meesters het geheim af te zien, waardoor zij harmonie in hunne scheppingen verkregen. Zijn werk zal van die studie den stempel dragen en het verwijt van gebrek aan oorspronkelijkheid zal hem niet treffen. Integendeel, het zal hem evengoed tot een verdienste aangerekend worden, als het dat, volgens verzekering van den schrijver, Bastien Lepage en Makart gedaan wordt.

Een modern kunstvoortbrengsel moet karakter hebben, het moet de blijken dragen van een zelfstandige schepping te zijn en mag de eigenaardigheden van zijn schepper vertoonen, dat wijst vanzelf de oorspronkelijkheid; maar wanneer is het verwijt van niet-oor-

spronkelijkheid verdiend? Wanneer de compositie bestaat uit eene samenstelling van gedeelten van andere kunstvoortbrengselen.

De eenige kunst daarbij is, dat door verandering van afmetingen en kleine vervormingen, die gedeelten pasklaar gemaakt worden voor het oogenblikkelijke doel. De vervaardiger van een dergelijk werk is hoogstens een handige kuutselaar, die den naam van kunstenaar ten onrechte draagt. Dergelijke handelingen zijn zeer te veroordeelen, te meer omdat producten, op deze wijze verkregen, de duidelijke blijken dragen van „maak-werk" te zijn en den stempel der genialiteit geheel missen. Het verwijt van diefstal is daar zeer op zijn plaats en 't is waarschijnlijk, dat eene compositie van dergelijken aard, den door schrijver aangehaalden muziekliefhebber o. a. den uitroep „precies de 5de van Beethoven" ontlokte. Ik kan schrijvers meening niet deelen, dat de eisch van oorspronkelijk te zijn bij de critiek in onze eeuw zwaarder weegt, dan dat in vroegere eeuwen het geval was.

Een toehoorder op een muziekuitvoering in de vorige eeuw, onthaald zijnde op eenige uit elkaar gerukte deelen uit compositien van Bach, met ingelaschte herinneringen aan Händel, zal wel dezelfde onaangename gewaarwording ondervonden en geuit hebben, als nu onze besproken muziekliefhebber.

Het gevoelen van schrijver, als zou het publiek de onbillijkheid begaan, van alleen architecten en toonkunstenaars van gebrek aan oorspronkelijkheid te beschuldigen, terwijl het, daarbij met dubbele maat metende, genieën als Molière en Shakespeare, van die fout vrijpleit, verdient bestrijding.

Sommige onderwerpen, door beide mannen behandeld, hadden reeds vroeger aanleiding gegeven tot het ontstaan van letterkundige voortbrengselen, maar deze zijn in vergelijking zoo nuchter, er is van het denkbeeld zoo weinig partij getrokken, dat er juist datgene aan ontbrak, wat er volgens mijn oordeel de bijna eenige waarde van uitmaakt, namelijk de kunstvaardige behandeling.

In de bouwkunde kan ook wel degelijk een meermalen behandeld onderwerp de inhoud zijn van een oorspronkelijk kunstwerk; de critiek die dat niet erkent, zal, dunkt mij, in onzen tijd, door de publieke meening als een oppervlakkige gebrandmerkt worden.

Voortbrengselen, als die van Wendel Dietterlin, zijn meer af te keuren om hunne zucht tot onlogische zonderlingheid en hun gebrek aan klaarheid, dan omdat zij oorspronkelijk zijn, want ik geloof, dat de wensch om oorspronkelijk te zijn, steeds door den kunstenaar moet gekoesterd worden.

Een oogenblik terugkomende op de bewering van schrijver, als zoude het vak der architecten medebrengen, om altijd van diefstal beschuldigd te worden door het gebruik van kolommen enz., meen ik nog het volgende te moeten opmerken.

De oorspronkelijkheid is daar weer tweeledig: ten eerste bij de behandeling van kapiteel enz. en ten tweede in de groepeering der kolommen onderling enz.

Als besluit wensch ik het volgende vast te stellen: 1°. dat oorspronkelijkheid een eisch is, waaraan de architect kan en verplicht is te voldoen, en 2° dat het oordeel van bevoegde kunstrechters in elk tijdperk van critiek op dezelfde gronden berust en daarvan in onzen tijd volstrekt niet afwijkt.

Ongaarne zoude ik dit schrijven anders opgevat zien dan als een toepassing van den ouden regel „du choc des opinions jaillit la lumière".

Ontvang mijn dank voor de mij gegeven plaatsruimte.

Den Haag, Maart 1883. De M.

Gaarne plaatsen wij de bovenstaande beschouwingen. Wij hopen later gelegenheid te vinden op het onderwerp terug te komen.

EEN HERINNERING.

Nederland heeft onlangs een zijner edelste ingenieurs verloren door den dood van Froger. Ik laat aan meerbevoegden over, zijn verdiensten als wetenschappelijk man in het licht te stellen, zoo dit nog noodig kan worden geacht, en wensch slechts den plicht der dankbaarheid te volbrengen jegens een der welwillendste leeraren, dien ik aan de Militaire Academie heb gekend.

Froger was klein van gestalte, maar groot van geest en groot van hart. Zijn groote oogen waren levendig en de spiegel zijner schoone ziel. Zijn ontwerpen waren groot. Hij had een afkeer van alles wat kruimelig is; zijn teekeningen waren altijd op groote schaal, flink en duidelijk.

Een enkele maal wekte die lust in het groote den lust tot lachen op. Zoo hadden de cadetten der militaire en burgerlijke genie van het derde en het vierde studiejaar te Breda dikwijls les in zaal 14. Wij waren slechts met ons zevenen. Nooit had een leeraar geklaagd, dat het vertrek te eng was, maar Froger alleen had behoefte aan meer ruimte. Op zekeren dag had de overste Delprat de ondeugendheid, hem voor onze les de uitspanningszaal aan te wijzen, waar tweehonderd paren gemakkelijk konden walsen. Froger zwaaide, alvorens de voordracht te beginnen, de armen, als wilde hij zich vergewissen, dat zij de wanden en zoldering niet raakten. „Hier kan ik mij tenminste roeren", riep hij uit.

Ik heb nooit iemand gekend, wiens hart verder was van wrok dan het zijne. Onder zijn vele deugden blonken uit: trouw en goedheid. Goedheid! *Humble mot, grande chose*, zeide Michelet.

Froger was trouw aan zijn vroegere lastgevers. Hij was de adjudant geweest van den generaal Valter. De kleinzoon van dezen was cadet en had een doorloopende uitnoodiging om elken vrijen Zondag bij de familie Froger door te brengen.

Eene der zijden van zijn trouw was: liefde voor zijn geboorteland en zijn geboortestad Amsterdam. De roem onzer vaderen deed hem altijd in geestdrift ontvlammen. Hij was geen scepticus; integendeel, hij had steeds een sterke voorkeur, zelfs overdreven. Coehoorn was in zijn oog de grootste aller ingenieurs, Vauban meer of min een kopiïst. Eveneens dweepte hij met Krayenhoff. Elke uitvinding van een Nederlandsch ingenieur verhief hij hoog. Hij rakelde ijverig de namen van enkelen hunner uit de asch der vergetelheid op, b. v. Ruge.

Ofschoon ik er dikwijls aanleiding toe gaf, heeft hij mij mij nooit gestraft. De wachtmeester Bouma (de naam is een voorteeken: hij was de boeman der Academie) had weder eens, als naar gewoonte, in mijn boekenkast gesnuffeld en er allerlei verboden waar gevonden, ook: *Gedenkschriften van een cadet* en twee gedichten van lantarenaanstekers-vlucht: *De stervende Por* en *Grafschrift op Por*. Por was de bijnaam van Froger. In het eerste had ik hem belachelijk gemaakt door hem voor te stellen op zijn sterfbed, tot zijn vrouw over niemand en niets anders sprekende dan Coehoorn, Vauban, Treussard, Gey van Pittius, bedekte wegen, ravelijnen, holle vloeren, regenbakken en dergelijke onderwerpen, weinig geschikt om de belangstelling te wekken van eene echtgenoote, die op het punt is weduwe te worden. Een staaltje:

Hier heb je, lieve vrouw', een uitgebreid bestek
Van onzen regenbak. Het ding is nog niet lek,
Maar let op 't geen ik zeg: nog vijf- à zestig jaren,
En waterdichtheid is uit onzen bak gevaren.
— Maar, Por! dan ben ik dood! — Nu, roep dan onzen Jan,
Dat die zich in persoon verassureeren kan
Van 't geen mijn statica mij altijd heeft geleeraard,
Want Jantje is een vent, die naar zijn ouwen heer aardt.

Dit was slechts een karikatuur. Het *Grafschrift* was zelfs een grove miskenning, niet uit boosaardigheid, maar jeugdig gemis van doorzicht, noodig om dien beginselvasten man te waardeeren.

Den volgenden dag kwam hij op onze teekenzaal en zeide, met de hem eigene, doordringende stem, tot zijn medeleeraars: „Ik weet wel, dat ze versjes maken op mij en mijn vrouw, maar 't kan me niks schelen."

Een tweede voorbeeld zijner vergevingsgezindheid. Het Pinksterfeest naderde. Ik, die bijna altijd arrest had, voelde behoefte eens uit te gaan, en, ofschoon ik de eenige gestrafte was, richtte ik namens het geheele studiejaar, een verzoek om amnestie aan den gouverneur Seelig. Deze en de overste Delprat deden alsof zij de list niet bemerkten en verleenden amnestie. Ik besloot dus twee dagen pret te maken. Maar den volgenden Dinsdag was het les bij Froger in de toepassingen van de wiskunde op de bouwkunde, een studie zeer geschikt om alle Pinkstervreugd te bederven.

— Luitenant, wilt u asjeblief Dinsdag niet vragen, maar voordragen?

— Waarom?

— Ik ga eindelijk eens uit.

— Uitgaan is geen bilslag waard. Je moet maar zorgen dat je 't weet.

Ik stelde beginsel tegenover beginsel en at twee dagen vleeschpasteitjes bij den banketbakker Luykx.

Dinsdag brak *le quart d'heure* van Rabelais aan. Goede raad was duur. Ik besloot het teekenbord onbruikbaar te maken door het in te smeren met stinkende boter, zoodat het glom als een spiegel. Nauwlijks had ik mijn werk volbracht, of de leeraar Froger kwam binnen.

— Ha! een nieuw bord! Dat zal goedgaan. Roorda, wil je maar eens vóór komen?

Het krijt weigerde zijn dienst op de vette oppervlakte.

— Heb je geen fut?

— Jawel, luitenant, maar ik geloof dat er *clous* in de koolzure kalk zitten.

— Wat is dat voor een pedanterie?

Ik stampte met mijn hakken het krijt aan stukken, maar het vet bleef weerstand bieden. Ongeduldig schoot Froger mij op zijde, wilde schrijven, maar even vergeefs. Hij rook iets verdachts en bracht zijn neus bij het bord.

— Verdompeld! het stinkt. Wat is dat?

Ik bracht schoorvoetend mijn reukorgaan nader en riep met een uitdrukking van verwondering en walging uit:

— Ajakkes, ja!

— Wat is dat?

Na een oogenblik rijp gepeins uitte ik het vermoeden, dat de oppasser der verlichting het bord had ingewreven met de lappen, die tot het schoonmaken van de lampen dienden.

— Ik zal zorgen, dat hij in de doos vliegt, riep Froger uit.

Ik was gered.

Na de les bekende ik, om geen onschuldige te doen boeten, mijne schuld aan den luitenant van politie, Van der Tol. De ontknooping bepaalde zich tot een knoop. „Verdompelde kwâjongen!" was de uitroep van Froger en mijn eenige straf.

Even edelmoedig gedroeg hij zich bij mijn examen voor officier. Ik wist niets van zijn dictaten over de toegepaste wiskunde dan het begin.

— Luitenant, wilt u mij morgen vragen uit de eerste dertig bladzijden?

— Waarom?

— Ik weet niks van de rest, dan legt u eer met mij in.

— Denk je dat mijn eer afhangt van jouw stommigheid?

Ik nam een flink besluit. Het was een schoone Meidag, zooals men er in ons gezegend vaderland weinige kent. Ik vlijde mij in een der bastions op het gras neder in de schaduw van een affuit, en genoot volop van de koesterende warmte en den azuren hemel; maar de altijd waakzame overste Delprat deed zijn rondgang door de uitspanningszaal, waar tal van cadetten met de duimen in de ooren gebogen zaten over een of ander handboek. Ik schitterde door mijn afwezigheid. Spoedig vond hij mij verzonken in natuurgenot.

— Hé! jonker, studeert u niet voor 't examen van morgen?

— Overste, als men 't van den laatsten dag moet hebben, zit 't er niet diep.

— Ik hoop dat u morgenochtend ook zoo zeker van uw zaak zult zijn.

— U zult 't zien.

Den volgenden morgen was 't pompen of verzuipen. Ik zette de kroon op mijn brutaliteit. Ik werd, als de laatste van de lijst, ondervraagd uit de laatste bladzijden, waarvan ik niets wist. Ik verkende het terrein van den strijd. De Secretaris der Commissie van Inspectie voor het militair onderwijs, de heer Van Limburg Stirum, was naar buiten geroepen door een natuurdrift, die ik nog zegen. Als hij met zijn houten been driftig door Breda wandelde, zeide een der academie-leeraars: „Daar gaat de Commissie van Inspectie." De andere leden wisten van Froger's dictaten nog minder dan ik. Bovendien was de Cavalerie-generaal Dumonceau doof, de Artillerie-generaal Falter (door Stieltjes bijwijze van drukfout, in de *Nieuwe Militaire Spectator* „Flater" genoemd) tuurde met Seelig in een atlas voor wapenleer, en de dikke Infanterie-generaal Voet was ingedut onder den invloed van Meizon en chocolade. Ik was overtuigd, dat de uitwendig strenge maar inwendig goedhartige Delprat mij eerder zou begunstigen dan verraden.

Ik dreunde dus moedig de dertig *eerste* bladzijden van het dictaat op. Het ging als van een leien dakje. Ik keek eens om, teneinde te zien, of de gevreesde Secretaris nog afwezig was, en ontmoette slechts den blik van Delprat, die met het hoofd schudde, alsof hij geloofde aan een onwillekeurige vergissing. Daar kwam de heer Van Stirum binnen. Ik legde de spons over het bord en keek den generaal Dumonceau aan, op wiens gelaat te lezen scheen: „Zoo jong en al zoo zeker van zijn zaak!" Ik was genie-officier.

Men ziet, wat examens soms bewijzen.

Na de vuurproef bedankte ik Froger, omdat hij mij zoo „royaal" gespaard had.

— „Het spijt me, dat je naar dat apenland gaat", zeide de brave man met een stem, die aandoening verried. „Als je ooit te Amsterdam op den Vijgendam komt langs den hoedenwinkel van Froger, loop dan mijn huis niet voorbij." En de edele leeraar pinkte een traan weg bij de gedachte aan de langdurige scheiding van zijn ondeugenden leerling.

Eenige weken later liet ik mij, bij een kort oponthoud te Amsterdam, aandienen in zijn woning, maar hij was afwezig.

Twintig jaren later zag ik hem op straat. Zijn blik drukte verwijt uit. Hij had gelijk. Ik had hem niet opgezocht. Maar ik was in die dagen verbitterd, gebroken naar het lichaam door een bijna doodelijke ziekte aan boord en naar den geest door het banvonnis, „een domme en gemeene streek van Sloet", gelijk de Minister Van de Putte het noemde, zonder het te durven intrekken.

Nooit in mijn leven ben ik zoo geschokt geweest

door een teleurstelling. Met de mij eigene naïeveteit had ik altijd onze „liberalen" voor het rechtschapenste deel van ons volk gehouden, en ik was tot de overtuiging gekomen, dat juist zij de grootste lafaards, huichelaars en kruipers zijn.

Ook had Froger, althans vóór veertig jaren, den naam van behouder. De dichter van den Vloekzang: *De laatste dag der Hollanders op Java*, moest bij hem, dacht ik, dus weerzin wekken, maar ik was in mijn bitterheid onbillijk. Het komt er minder op aan, schreef dezer dagen Montégut in een studie over George Eliot, *wat* men denkt dan *hoe* men denkt.

Froger moge behoudend of liberaal, geloovig of ongeloovig geweest zijn, hij was altijd oprecht en eerde de oprechtheid van anderen.

Die uitdrukking „apenland" voor Indië was bekrompen, maar hierin geleek hij op bijna al zijn landgenooten. Zelfs de „eminente" Thorbecke zag in Indië slechts een „knoeiwinkel".

Froger werd later lid der Tweede Kamer, maar hij was te bekwaam en te eerlijk en nam dus spoedig zijn ontslag. Men zoude misschien aan een levensschets van dien mannelijken, trouwhartigen Nederlander tot opschrift kunnen geven: „*De laatste der Amsterdammers*".

Clarens, 13 Maart '83.

S. E. W. Roorda van Eysinga.

DE SAHARA-ZEE.

Vóór eenige jaren keerde de heer Roudaire, die, in opdracht van de Fransche Regeering, ontwerpen voor de herstelling van de *Sahara-Zee* gemaakt had, naar Frankrijk terug en legde zijn plans aan een groote commissie voor, die, na langdurig onderzoek, besliste, dat men van een voortzetting der werkzaamheden moest afzien, daar de goede uitslag in den hoogsten graad onwaarschijnlijk was en verder, — zelfs de mogelijkheid van het welgelukken aangenomen zijnde — de aan te wenden kosten in geen verhouding tot het te bereiken doel konden staan. Roudaire moest zich met dit bescheid tevredenstellen en zijn arbeid staken, daar hem persoonlijk geen geldmiddelen ten dienste stonden, en hij was reeds op het punt alle hoop op te geven, toen een vriend hem met De Lesseps samenbracht. Beide mannen spraken over de onderneming; De Lesseps liet zich de kaarten voorleggen en verraste reeds twee dagen daarna den ontwerper met de woorden: „Ik houd de zaak voor mogelijk. De Regeering heeft u 40,000 francs voor uw vroeger werk gegeven, een som, waarmede natuurlijk niets te beginnen is. Ik stel 200,000 francs *à fonds perdu* te uwer beschikking; ik geef u tevens eenige mijner beste ingenieurs mede; reis nu met God en zoo spoedig mogelijk af en bericht mij, wat gij met deze middelen zult vinden".

Roudaire, wiens verbazing zijn vreugde evenaarde, draalde niet. Daarmede was de zaak in een nieuw vaarwater gebracht. De steeds vertragende en verzwarende medewerking der Regeering was uitgesloten; het plan was een zuiver particuliere onderneming geworden, en nu ook gingen de zaken vooruit. Vroeger waren bijna alle Europeesche vakgeleerden op hare zijde. Zij geloofden niet aan de mogelijkheid. De Lesseps is 't nu met de zaak ernst.

De berichten van Roudaire zijn zoo gunstig, dat De Lesseps den 12en Maart zich naar Afrika heeft ingescheept. Tot een redacteur van de *Voltaire* zeide hij, overtuigd te zijn van het welgelukken. „Ik neem een ingenieur van de Suez-maatschappij en een half dozijn ondernemers op mijn reis mede. De laatsten laat ik niet los, vóórdat de zaak afgesloten en onderteekend is. Wij gaan eerst naar Gabes, dan zullen wij de streek der *sjotts* bereizen, die gekanaliseerd moet worden, en daarna zullen wij de metingen van den overste Roudaire onderzoeken.

„Als onze onderzoekingen zijne beweringen bevestigen, zijn wij gered. Men heeft gezegd, dat de *sjotts* hooger liggen dan de zee; wij beweren, dat zij 12 tot 13 meter lager liggen. Men heeft gezegd, dat de kanaalwerkzaamheden wegens den rotsachtigen bodem onmogelijk zijn; bij onze boringen — en wij hebben tot 50 M. diepte geboord — heeft men niets anders gevonden dan zand.

„Het is waar, dat de door onze onderzoekingen vernietigde onderstellingen door een uit 82 geleerden saamgestelde commissie werden gemaakt. 82 geleerden, die twisten! Is er iets, dat daarbij niet voor den dag zou komen? Ik houd vol, wat ik vroeger gezegd heb, dat er misschien 1000 jaren v. Chr. een zee bestaan heeft, en dat er een verbinding was met de Middellandsche Zee, waar nu de *sjotts* liggen. Ik reis af; mijn reis zal vier weken duren. Ik heb van Abd-el-Kader een prachtigen brief ontvangen, gelijk een waren profeet voegt. De Emir roept alle marabouts en sjeiks op, mij te ondersteunen; hij stelt de inlandsche bevolking gerust; de eigendomsrechten zullen gewaarborgd worden; de waarde der bezittingen langs de nieuwe zee zal stijgen. De oplossing is nabij, want wij willen van officieele hulp niets weten; maar wenden ons uitsluitend tot den particulieren ondernemingsgeest. Dat is het eenige middel om zaken snel en goed te doen". §

BESLOTEN PRIJSVRAGEN. (1)

Hoorn, 18 Maart 1883.

Mijnheer de Redacteur!

Men heeft mijne aandacht gevestigd op een verslag in *De Opmerker* van 10 Maart eener voordracht, door den architect Leliman te Amsterdam gehouden: over het uitschrijven van prijsvragen op bouwkundig gebied.

Daarin heeft genoemde heer ook de indertijd uitgeschreven prijsvraag voor de Protestantsche kerk te Hoorn besproken.

Wat door den heer Leliman daarin tegen het programma wordt aangevoerd, zal ik niet beoordeelen, maar ik acht mij verplicht krachtig op te komen tegen de daarin aangewende poging om een man als de heer Metzelaar, dien ik om zijne kunde, eerlijkheid en karakter heb leeren achten, van lagen eigenbaat te beschuldigen. Al wat de heer Leliman daarin omtrent den heer Metzelaar, die als raadsman de commissie geheel belangeloos terzijde stond, zegt, is geheel bezijden de waarheid.

Juist het tegenovergestelde had plaats. De commissie heeft met aandrang den heer I. F. Metzelaar uitgenoodigd om zich met het maken van het ontwerp en het beleid van de uitvoering te belasten, doch deze meende deze taak, met het oog op zijne vele bezigheden, niet te mogen aanvaarden.

De plaatsing van dit schrijven in uw geacht weekblad wordt beleefd verzocht door

Uwen dienstw. dienaar,
Van Akerlaken.
Voorzitter der Commissie over de financieele aangelegenheden der Hervormde Gemeente te Hoorn.

(1) In zake de voordracht, door den heer J. H. Leliman den 7 Maart jl. in de Afdeeling *Amsterdam* der M. t. B. d. B. gehouden, ontving de redactie van *De Opmerker* een schrijven van den heer Van Akerlaken te Hoorn, waarbij meer bepaaldelijk het gesprokene over de prijsvraag voor de Protestantsche kerk te Hoorn gecritiseerd wordt. Ingevolge het verlangen van den geachten schrijver wordt de inhoud van dien brief medegedeeld en daaraan het antwoord van den heer L. toegevoegd. De redactie stelt zich voor op gelijke wijze te handelen met een tweede bij haar ingekomen stuk, als de schrijver vergunning geeft zijn naam daaronder te plaatsen. Het komt haar voor, dat de critiek tegen het door den heer L. gesprokene met open vizier moet geschieden. Tegenspraak in gepasten vorm zal steeds welkom zijn en zooveel mogelijk opgenomen worden. *Red.*

Als antwoord op bovenstaande verklaring moge in 't kort dienen:

1°. dat de ondergeteekende den geachten heer consulent gelukwenscht met zijn verdediger en vriend, de „*Voorzitter van financiën*" hierboven genoemd;

2°. dat de bloote mededeeling van „*juist*" het „*tegenovergestelde*" mijner bewering, steunende op even achtbare gronden als die des Voorzitters, en bovendien op de woorden „*naar men zegt*", de besloten Hoornsche prijsvraag *in niets hoegenaamd* beter maakt dan zij was;

3°. dat het loffelijk getuigschrift, hierboven den heer consulent afgegeven, den ondergeteekende groot genoegen doet, en het hem spijt dat de geëerde steller daarin even weinig parlementair als kerkvaderlijk spreekt van „*lagen eigenbaat*" en „*geheel bezijden de waarheid*", zonder zelfs te pogen naar het leveren van eenig nader bewijs of notulen-uittreksel, zoo noodig om de *naakte waarheid* te kennen.

4. dat de Voorzitter, dien „*men*" het verslag van 10 *Maart* in handen gaf, bij geheele lezing daarin wenken zal opmerken, die niet tevergeefs door den ondergeteekende hem en anderen voor het vervolg worden aanbevolen, zoo beleefd als dat mogelijk is.

De Architect J. H. Leliman,
Eere-Voorzitter van Architectura et Amicitia.
Oud-Voorzitter, Eerelid van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.

Amsterdam, 21 Maart 1883.

DE VEILIGHEIDSLIFT VAN LIEBIG.

Tot vóór korten tijd had men van de verschillende systemen van hijschtoestellen geen zekerheid, dat zij voldoende waarborgen tegen valongelukken opleverden. Alleen de hydraulische ascenseur maakte daarop eene uitzondering, maar zoowel de aankoop daarvan als de veelvuldig daaraan voorkomende herstellingen vereischten zooveel kosten, dat zij slechts zelden aangeschaft werd.

Het amerikaansche „Systeem Sellers" dat in eenige Duitsche fabrieken gebruikt wordt, biedt geen voldoende zekerheid tegen val aan. Bij het gebruik daarvan is men steeds blootgesteld aan de mogelijkheid, dat de touwen breken. Heeft dit plaats, dan zijn de beide vrijstaande houvasten niet sterk genoeg om het vallen van het toestel te voorkomen.

Bij vele ascenseurs worden, om eventueele valongelukken te voorkomen, sterke veeren gebruikt, die echter geen aanbeveling verdienen, omdat zij langzamerhand hare spankracht verliezen.

De heer Richard Liebig te Leipzig—Reudnitz heeft op dit gebied eene geheele nieuwe vinding gedaan en een fabrikaat in den handel gebracht, bij welks gebruik men onder alle omstandigheden tegen valongelukken verzekerd is. Het is vooral de personenlift, volgens dit systeem vervaardigd, die eene aandachtige beschouwing verdient. Men stelle zich een elegant ingericht kabinet voor, waarin plaats is voor 4 of 6 personen. Zonder het minste geraas zweeft men van den beganen grond tot aan de 4e of 5e verdieping en men is binnen twee minuten weer beneden. De drijfkracht bestaat gewoonlijk uit een gasmotor, welks beweging slechts eenige centen per uur kost. Het stijgen en dalen geschiedt door middel van twee van elkander onafhankelijke kettingen. Aan elk der beide geleiders is een getande staaf van gegoten staal aangebracht. Wanneer nu de beide kettingen breken, is het onmogelijk dat het toestel vallen kan, omdat door middel van een zeer eenvoudige en vernuftige mechaniek de bak door deze tanden gevat wordt. Verschillende proeven hebben aangetoond, dat het toestel zonder den minsten schok staan blijft. Een bevoegd beoordeelaar verzekert ons dat, toen hij de touwen, die voor deze proef de kettingen vervangen hadden, doorgesneden had, de met hem in den bak aanwezige personen dachten dat dit nog moest geschieden, van zulk eene geringe beteekenis was de schok, door het breken der touwen veroorzaakt.

De ascenseurs van Liebig, zoowel voor personen als voor goederen, zijn meermalen door verschillende deskundigen beproefd en allen hebben verklaard, dat zij de strengste waarborgen voor de veiligheid aanbieden. In het buitenland vindt dit systeem allerwegen bijval, omdat het bij zijne groote veiligheid, slechts geringe onderhoudskosten vordert. Ook te Amsterdam is dezer dagen zulk een ascenseur beproefd, over den uitslag waarvan wij kunnen mededeelen, dat zij geheel aan de verwachting beantwoordde. Deze lift is geplaatst in het geheel verbouwde Brack's Doelen-Hotel.

De heer Theod. Ferd. Bierhorst te Haarlem is generaal-agent van de fabriek Richard Liebig.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling Rotterdam.

Vergadering van 16 Maart 1883.

Tot plaatsvervangend afgevaardigden ter Algemeene Vergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst worden benoemd de heeren H. J. Dupont en J. A. Voorhoeve.

De Voorzitter zegt, dat de vergadering, die de Afdeeling van hare oprichting af in de maand Mei heeft gehouden, meest een huishoudelijk karakter had en in den regel door weinig leden werd bijgewoond. Nu die bezigheden naar de vergadering in December zijn overgebracht en de derde Vrijdag in Mei al wat laat is om op een goede opkomst te kunnen rekenen, stelt hij namens het Bestuur voor het reglement in dien zin te wijzigen, dat die vergadering niet meer behoeft gehouden te worden. Na discussie wordt besloten vooralsnog het reglement niet te veranderen, maar dit jaar deze vergadering niet te houden.

Naar aanleiding van het door den Secretaris uitgebracht jaarverslag, ontstaat een discussie over het daarin voorkomende betreffende de boekverzameling der Afdeeling waarvan door de leden zeer weinig gebruik wordt gemaakt. Verschillende voorstellen worden gedaan en ten laatste aangenomen, de boekenlijst te doen herdrukken en in de vergaderzaal op te hangen.

Uit een ingekomen schrijven van den heer J. van der Pot blijkt, dat een door hem naar Lochem gezonden stuk gekyaniseerde plank, eenige maanden op een plaats heeft gelegen, waar champignons groeiden, zonder daardoor te zijn aangetast.

Van de Afdeeling „Amsterdam" was een brief ingekomen, houdende aansporing aan de afdeelingen de verslagen harer vergaderingen zoodanig te verzenden, dat zij vroeger in het Bouwkundig Weekblad kunnen verschijnen dan in eenig ander blad of, zoo noodig, daarvoor den dag der vergaderingen te veranderen.

De Voorzitter zegt, dat in het vorige jaar een schrijven in dien geest van het Bestuur der Maatschappij is ontvangen en dat toen onmiddellijk maatregelen zijn genomen, opdat aan het verzoek van het Bestuur kon worden voldaan, zoodat sedert dien tijd geregeld daaraan is gevolg gegeven. Na discussie wordt besloten dit aan de Amsterdamsche Afdeeling mede te deelen en in de verslagen der vergadering op te nemen.

De stichting van een beproevingsinrichting van bouwstoffen aan de orde gesteld zijnde, geeft de Voorzitter verslag van hetgeen het Bestuur hieromtrent heeft te weten kunnen komen, hierin bestaande, dat reeds vóór eenigen tijd door de Polytechnische School het voorstel is gedaan zulk eene inrichting hiertelande te stichten. De Maatschappij tot Bevordering der Nijverheid heeft zich in haar congres, ten vorigen jare gehouden, ook met dit onderwerp ingelaten, waarvan het gevolg is geweest, dat, na overleg met de Polytechnische School, van haar een adres van adhesie aan het gedane voorstel aan Z. M. den Koning was gericht. Het Bestuur der Afdeeling meent dat nu niets anders kon gedaan worden dan het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te verzoeken, een gelijk adres aan den Koning te richten. Dienovereenkomstig wordt besloten.

De heer D. de Vries brengt de weinige belangstelling ter sprake, die tegenwoordig jegens de Afdeeling heerscht. Hij wenscht eene commissie benoemd te zien, die deze zaak onderzoekt, de oorzaken opspoort en voorstellen tot verbetering doet.

De heeren Dupont en de Voorzitter voeren aan, dat die maatregel reeds vóór enkele jaren is genomen, doch geen merkbare vruchten heeft opgeleverd, evenals andere beproefde maatregelen. Hierna zegt de heer De Vries dit onderwerp in de volgende vergadering te willen behandelen, waarom hij voorstelt, het noodige dienaangaande op de convocatiebiljetten voor die vergadering te plaatsen, waartoe besloten wordt.

AFDEELING LEEUWARDEN.

Vergadering van 16 *Maart* 1883.

Na opening der vergadering door den Voorzitter, den heer J. E. G. Noordendorp, en de goedkeuring der notulen van de vorige, werd een door het Bestuur ontvangen schrijven van de Afdeeling Amsterdam ter tafel gebracht, behelzende het verzoek om de verslagen dezer Afdeeling zooveel mogelijk het eerst aan de redactie van het Bouwkundig Weekblad te doen toekomen.

Ofschoon het doel van dit schrijven door de Vergadering op prijs werd gesteld, meende zij, dat, wanneer een dergelijk verzoek van het Bestuur der Maatschappij ware uitgegaan, dit meer gewettigd zou wezen en werd besloten aan de Afdeeling „Amsterdam" te kennen te geven dat zij, als zuster-Afdeeling, onbevoegd is zich eene autoriteit aan te matigen als in dat schrijven doorschemert en het wenschelijk is, dat elke Afdeeling voor zich dergelijke huishoudelijke zaken naar eigen goedvinden regelt.

Hierna werd door het lid H. R. Stoet de vraag behandeld:

„Welk stelsel van centraalverwarming verdient voor gestichten, woonhuizen, schoolgebouwen enz. de voorkeur; heetwaterverwarming of verwarming met heete lucht?"

Nadat door spreker de bezwaren waren genoemd om, in zoo korten tijd als daarvoor beschikbaar was, over deze vraag breedvoerig uit te weiden en de beide stelsels te vergelijken, ook wat betreft de kosten van aanleg enz., bepaalde hij zich tot enkele beschouwingen over verwarming in verband met ventilatie. Hij besprak het ontstaan van het luchtbederf in onze woningen, hoe dit gebrek eenigermate kan worden beperkt door eene zoodanige verwarming en ventilatie, die eene gewenschte luchtverplaatsing in bepaalde richtingen doen ontstaan en welke gunstige resultaten men verkrijgt door in lokalen van grooten omvang centraalverwarming aan te brengen.

Voor schouwburgzalen, kerken enz. dient eene verwarming op grootere schaal door heetwater of stoom toegepast. Deze wijze van verwarming werd nader besproken en volgens spreker verdient eene verwarming met heete lucht de voorkeur, wijl daardoor eene meerdere uitstraling in de lokalen wordt bevorderd, doordien men, ofschoon de vele goede eigenschappen eener verwarming met heetwater niet te miskennen zijn, bij dit laatste stelsel te veel van bijomstandigheden afhankelijk is. Volgens spreker moest de gestelde vraag aldus worden beantwoord:

In woonhuizen verdient centraalverwarming, vooral indien daarbij tevens open haarden worden gebruikt, aanbeveling. Voor grootere lokaliteiten kunnen beide stelsels uitmuntend voldoen en hangt de keuze af van de eigenlijke bestemming dier lokalen en plaatselijke omstandigheden.

Hierna deed spreker eenige mededeelingen omtrent de heeteluchtverwarming zooals die in het gebouw der vereeniging „de Harmonie" alhier is toegepast, een en ander door teekeningen verduidelijkt.

Nog werd door den Voorzitter medegedeeld, naar aanleiding van eenige bespreking over de bezwaren van heetelucht-verwarming, dat eene firma te Essen a/d Ruhr toestellen heeft uitgevonden, waarbij de uitstralende lucht door douches bevochtigd wordt, die geheel naar verkiezing op eenvoudige wijze geregeld kunnen worden.

Vervolgens werd door het lid R. L. Faber de vraag ingeleid: „Is uit een constructief oogpunt de toepassing van metselwerk in verschillende kleuren en figuren daargesteld, aan te bevelen?"

Verschillende bezwaren tegen het aanbrengen van figuren, voornamelijk, wanneer dit niet in het verband kan geschieden, werden door spreker opgesomd en kwam hij tot de conclusie, dat de toepassing van zoodanig metselwerk niet is te ontraden, mits het verband daarin door het decoratieve gedeelte niet worde verbroken.

Tijdens de pauze gaf het A. T. van Wijngaarden ter kunstbeschouwing, het werk „Decorative Ausbau" van Kimbel te Breslau.

Na de pauze kwam het voorstel, in de vorige vergadering door genoemd lid ter tafel gebracht en strekkende tot wijziging van art. 52 der wet, in bespreking en werd er besloten de behandeling hiervan tot eene volgende vergadering uit te stellen, naar aanleiding van een door den Voorzitter gedane mededeeling, dat deze zaak in eene door het Bestuur der Maatschappij met de Voorzitters en Secretarissen der Afdeelingen, te houden bijeenkomst in de maand April, nader zou worden besproken.

Nadat omtrent de te houden tentoonstelling der bekroonde prijsvragen nog eenige besluiten waren genomen, werd door den Voorzitter de vergadering gesloten met een woord van dank aan de leden, die tot het nuttige van deze bijeenkomst zooveel hadden bijgedragen.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER.

Een **BOUWKUNDIG OPZICHTER** reeds drie jaar als zoodanig of als **onderbaas** werkzaam maar door het eindigen van het werk zonder betrekking zoekt weer geplaatst te worden. De beste getuigen staan hem ten dienste.

Adres franco onder letter P bij den boekhandelaar H. P. HENNEVELD te *Delft*.

AANBESTEDING.

DE DIRECTIE van de Naamlooze Vennootschap

WESTER-SUIKERRAFFINADERIJ

zal op **Donderdag 29 Maart 1883**, te 2½ uur, aanbesteden in het lokaal *Krasnapolsky*:

Het bouwen van een ENTREPÔT-PAKHUIS aan de van Noordtkade te Amsterdam.

Bestek en Voorwaarden zijn van af Zaterdag 24 Maart, à *f* 1. te verkrijgen ter Handelsdrukkerij C. A. SPIN & ZOON, te *Amsterdam*.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect G. B. SALM, te *Amsterdam*.

Gasfabriek Utrecht.

Levering van Westfaalsche Gaskolen.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Utrecht* verlangen aanbiedingen voor de levering van **vijf en twintig millioen kilogrammen Westfaalsche gaskolen,** te leveren tusschen primo Juli 1883 en einde April 1884.

Aanbiedingen zullen worden ingewacht ten Stadhuize onder het opschrift »*Aanbiedingen van Westfaalsche steenkolen*" uiterlijk tot en met 15 April e. k., terwijl de voorwaarden van levering op aanvrage gratis verkrijgbaar zijn bij den Directeur der Gasfabriek, door wien ook nadere inlichtingen worden verstrekt.

OPZICHTER-TEEKENAAR,

biedt zich aan, eenigszins **practisch** ervaren en bekend met het maken van **Situatiekaarten** op groote schaal, **Revisie-teekeningen**, óók ter **litografeering**; was op verschillende Bureaux der Staatsspoorwegen werkzaam, is bekend met **kadastrale werkzaamheden, vlug en accuraat net teekenaar** en **copiïst** op **linnen** en **papier.**

Goede certificaten en proeven van werk ten dienste.

Adres *franco* bureau van *De Opmerker*, letters A. B.

AANBESTEDING.

School en Onderwijzerswoning.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HILLEGERSBERG* zullen op **Woensdag den 11 April 1883,** des voormiddags ten 10 uur, behoudens nadere goedkeuring, ten Raadhuize der Gemeente in 't openbaar **aanbesteden:**

Het bouwen van eene school en onderwijzerswoning in den Prins Alexanderpolder nabij Terbregge.

Bestek en teekening liggen van af den 27 Maart ter inzage ten Raadhuize der Gemeente, alwaar gedrukte bestekken en teekeningen voor *f* 1.— alsdan verkrijgbaar zijn, evenals bij de boedrukkers VAN SIJN EN ZOON te *Rotterdam* en bij den na te noemen Architect.

Aanwijzing op Woensdag den 4 April 1883 des voormiddags ten elf ure door den Architect W. VAN DORP, wonende te *Delft*.

De gezegelde inschrijvingsbiljetten moeten den dag vóór de aanbesteding tusschen 9 ure des voormiddags en 4 uur des namiddags in eene daarvoor bestemde bus in de raadzaal gebragt worden.

Hillegersberg, 24 Maart 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. VISSER. LE FÈVRE DE MONTIGNY,
Wethouder l. s. *Burgemeester.*

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaturdag den 31 Maart 1883,** des namiddags ten één ure, ten Stadhuize, in het openbaar **aan te besteden:**

De levering van twee duizend twee honderd (2200) stuks gegoten ijzeren socketpijpen ten behoeve der Stedelijke Gasfabriek.

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn tegen betaling van 10 cents per exemplaar verkrijgbaar gesteld ten Stadhuize (Finantiekamer) en bij de Boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON te *Utrecht*.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Directeur der Gasfabriek te *Utrecht*.

Utrecht, 15 Maart 1883.

De Secretaris der gemeente Utrecht,
DE WATTEVILLE.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaterdag den 7den April 1883,** des namiddags ten één ure in het openbaar ten Stadhuize **aan te besteden:**

Het bouwen van eene openbare school 2e soort met onderwijzerswoning en gymnastieklokaal aan de Plompetorengracht.

Het bestek met teekeningen ligt ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en is aldaar, zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 1.60 per exemplaar.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag den 2den April e. k. des voormiddags ten 10½ ure aan het perceel Plompetorengracht H n°. 657.

Utrecht De Secretaris der Gemeente
22 Maart 1883. *Utrecht.*
DE WATTEVILLE.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM*, zullen op **Maandag den 2den April 1883,** te 12 uren des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

a. **Het dempen van een gedeelte van het Damrak.**
b. **Het bouwen van Slachthuizen en Stallen voor Rundvee voor de algemeene Slachtplaats in de Stadsrietlanden.**
c. **Het Rioleeren van eenige straten in de Gemeente.**

De voorwaarden dezer aanbestedingen zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.50 (met teekeningen) voor de sub *a*, *f* 2.50 (met teekeningen) voor de sub *b* en *f* 0.25 voor de sub *c* genoemde.

Inlichtingen worden gegeven voor de sub *a* en *c* genoemde, bij den Stads-Ingenieur, Kamer N°. 93, op het Raadhuis, van 10 uur 's ochtends tot 12 uur des middags, gedurende de week welke de Besteding voorafgaat, en voor de sub *b* genoemde, op het terrein aan de Directie-keet, staande bij het Exercitieterrein, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
19 Maart 1883. *De Secretaris*:
DE NEUFVILLE.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *KATWIJK* zullen op **Zaterdag den 31ten Maart 1883,** des voormiddags ten 10 ure, ten Gemeentehuize in het openbaar **aanbesteden:**

Het bouwen eener school voor 144 kinderen in het nieuwe gedeelte van Katwijk aan Zee, met bijlevering der schoolmeubelen, en alle verder daarmede in verband staande werken.

Alles nader omschreven in het bestek en de teekening, die ter inzage en overname liggen ter Secretarie der Gemeente, alwaar gedrukte bestekken met teekeningen, tegen *f* 1.50 per stel, op *franco* aanvrage verkrijgbaar zijn.

Zij zijn voor dezelfde prijzen verkrijgbaar bij de Boekhandelaars J. VAN BENTUM EN ZOON te *Gouda*.

Aanwijzing in loco op Dinsdag den 27sten Maart, des voormiddags ten 10 ure, door den Architect J. I. VAN WANING, Verlengde Binnenweg te *Rotterdam*, bij wien inmiddels, desverlangd, nadere inlichtingen te bekomen zijn.

De inschrijvingsbiljetten moeten vrachtvrij zijn ingekomen den 30sten Maart e. k. voor des namiddags 7 ure.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
F. A. O. DE RIDDER,
Burgemeester.
S. CROMMELIN JR.
Secretaris.

De BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *MIDDELBURG*, zullen **Vrijdag den 30 Maart 1883,** 's namiddags te half twee ure, op het raadhuis der gemeente, in het openbaar, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

het leveren van 59000 stuks Grèskeien, zoogenaamde Oblongs.

De voorwaarden zijn voor ieder verkrijgbaar bij den gemeente-bouwmeester tegen betaling van 10 cent.

Middelburg, den 5 Maart 1883.
De Burgemeester en Wethouders voornoemd,
PICKÉ.
De Secretaris,
G. N. DE STOPPELAAR.

H.H Steenhouwers.

Voor een geheel nieuw soort van **marmer,** wenscht de Eigenaar van **marmergroeven** tot exploitatie met belanghebbende Heeren Fabrikanten in verbinding te komen.

Prijs niet hooger dan gewone **graniet.**

Brieven *franco* onder Let. A. 20 aan het bureau van dit blad.

Voor het leveren en stellen aan de **gasfabriek der gemeente Hoorn** van een **gashouder met kuip** van 1000 à 1200 M³ wordt aanbieding van prijs met teekening en bestek gevraagd, in te leveren vóór den 20ste April e. k. aan het adres van den Directeur

W. DE LIEFDE.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'S-HERTOGENBOSCH*, zullen op **Donderdag 29 Maart 1883,** voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

1°. **Het uitvoeren van herstellings- en vernieuwingswerken aan het Gemeentehuis.**
2°. **Het maken van een vak bekleedingsmuur aan de Buitenhaven, nabij het Waaigat, benevens het dichten eener opening in den bekleedingsmuur aan het noordelijk einde van den voormaligen Oliebak.**
3°. **Het afbreken der brug buiten de Vuchterpoort en het opruimen van de daarvan voorhanden komende materialen.**

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldaar, die van de werken onder 1° en 3° bedoeld ad *f* 0.25 en die van het werk onder 2° genoemd ad *f* 0.50.

De aanwijzing zal plaats hebben op **Dinsdag 27 Maart e. k.,** voor de werken onder 1° v. m. 10, voor die onder 2° v. m. 11 en voor die onder 3° om 10½ ure v. m.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 14 Maart 1883.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

Door verandering van inrigting worden tegen matigen prijs ter overname aangeboden:

TIEN zoo goed als nieuwe **STOOMKAGCHELS** met de daarbij behoorende **CONDENSORS.**

Te bevragen bij den Makelaar H. MOEN GPz., Reguliersgracht 60, *Amsterdam*.

Gemeente EDAM.

AANBESTEDING.

Raming *f* 70.000.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *EDAM*, zijn voornemens op **Vrijdag 13 April 1883,** des namiddags ten 3 ure, ten Raadhuize aldaar, publiek **aan te besteden:**

Het vergrooten der Haven te Volendam, gemeente Edam.

Nader omschreven in het bestek en de teekening, liggende op de gewone uren ter Gemeente-Secretarie ter inzage en aldaar tegen *f* 1.50 verkrijgbaar.

De aanwijzing te *Volendam* zal geschieden op Woensdag 4 April 1883.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur B. HOOGENBOOM te *Hoorn* en den Gemeente-Architect A. W. REIJNDERS te *Edam*.

Edam, 15 Maart 1883.
H. J. CALKOEN, *Burgemeester.*
De Secretaris
D. SCHELLINGER.

AANBESTEDING.

HET BESTUUR VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE VAN HET PARK TIVOLI te *UTRECHT* zal op Donderdag 29 Maart ten 3 uur namiddags **aanbesteden:**

Het maken van eene nieuwe Koffijkamer met Ingang, Vestibule, Garderobe, Keuken en Kelder aan de groote Parkzaal aldaar met eenige bijkomende werken.

Bestek en teekeningen liggen van af Donderdag 22 Maart ter inzage aan het Park en zijn mede aldaar verkrijgbaar tegen betaling van *f* 3.00 per stel. Aanwijzing op het terrein zal plaats hebben op Zaturdag 24 Maart des voormiddags ten 10 uur, terwijl verdere informatien te bekomen zijn bij den Architekt F. J. NIEUWENHUIS te *Utrecht*.

Het Bestuur voornoemd:
Mr. P. A. L. A. Baron VAN ITTERSUM, *Pres.*
Jhr. J. A. WICHERS, *Secr.*

PIJPE
BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

Aanbesteding.

Ed. G. A. FOL, Architect te *Rotterdam*, zal aanbesteden op **Maandag 2 April 1883**

het opbouwen van de Gasmeterfabriek te Dordrecht.

Bestekken op franco aanvrage tegen toezending van 50 cents per ex. verkrijgbaar.

Aanwijzing op Maandag 2 April des morgens 10 uren voor de besteding aan de fabriek. De teekening ligt ter overname in het Koffiehuis van den Heer VAN DER HORST te *Dordrecht*.

VAN HENGEL en EELTJES, Boekhandelaars *Rotterdam*, zullen op **Donderdag 5 April** a. s. en volgende dagen, des **avonds** ten 6½ ure, ten **hunnen** huize publiek verkoopen:

eene fraaie verzameling Boeken,

op het gebied van **Bouwkunde, Waterbouwkunde, Spoorwegen, Schoone Kunsten, Letterkunde enz.** Kijkdagen **3** en **4 April** van **10** tot **4** uur.

De Catalogus is op aanvrage verkrijgbaar.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

CENTRAALVERWARMING EN VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

PHOTO-LITHOGRAPHIE PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

1°. dat als buitenlid is toegetreden de heer B. H. W. Willebrands te Leiden;

2°. dat aan hen, die vóór 1° Juli a. s. nog als lid van het Genootschap toetreden, de reeds verschenen nommers van *De Opmerker* van 1883 gratis worden verstrekt;

3°. dat de 806e Vergadering zal worden gehouden Woensdag 4 April 1883, des avonds te 8 uren precies, in Maison-Stroucken, alhier.

De agenda voor die Vergadering is als volgt:

1°. Mededeelingen van het Bestuur.
2°. Ballotage van den heer W. D. J. Bodenkemper.
3°. Bijdrage van den heer H. Oostinjer.
4°. Kunstbeschouwing van den heer Jan Springer.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

PRIJSVRAAG NOORDWIJK.

Gisteren hebben wij de 41 ontwerpen, ingezonden als antwoorden op de prijsvraag voor een Kurhuis en Hotel te Noordwijk, bezichtigd. Wij laten eenige korte beschouwingen omtrent de ontwerpen, die wij meenden, dat de meeste kunstwaarde bezaten, volgen.

Het met den eersten prijs bekroonde ontwerp „Am Meer", vervaardigd door de heeren A. W. Weissman en J. H. T. Löning, heeft kurhuis en hotel afzonderlijk, door een kwartcirkelvormige gang verbonden. Alle lokalen van het kurhuis liggen gelijkstraats. Op de voornaamste verdieping bevindt zich in het midden eene vestibule, aan weerskanten waarvan aan de zeezijde leeszaal, biljartzaal, eetzaal en restauratiezaal gevonden worden, terwijl de muziekzaal aan de landzijde is uitgebouwd. Aan den zeekant vindt men loggia's en belvédèretorens, terwijl aan de landzijde terrassen aangebracht zijn.

Het hotel heeft 3 verdiepingen en alle vertrekken zijn daar om een hoofdtrap gerangschikt.

De gebouwen zijn in gemengde Italiaansche Renaissancevormen gehouden. De teekeningen zijn in O. I. inkt gewasschen.

Kurhuis en hotel zijn zoodanig gerangschikt, dat een ruim terras, tegen den wind beschut, gevormd wordt.

Het ontwerp onder de zinspreuk „Ontluik Noordwijk", vervaardigers de heeren Ebert en Henkenhaaft te Amsterdam, is in Fransche renaissancevormen in potlood met kleuren behandeld. Hoewel het plan van het kurhuis de noodige symetrie mist, heeft het toch zeker verdienste, vooral met het oog op de practische uitvoerbaarheid; alleen achten wij de privaten aan den voorgevel minder gelukkig geplaatst. Om het kurhuis zijn veranda's ontworpen, die wel wat magere stijlen hebben.

Het hotel is op dezelfde wijze ingedeeld als het vorige ontwerp, hoewel de trap niet zoo goed behandeld is. De inwendige ordonnantie is eenvoudig, doch waardig. Het geheel heeft voorzeker verdienste.

Het ontwerp „C", vervaardiger de heer P. J. Houtzagers, heeft in het kurhuis een ruime vestibule, en een goed symetrisch plan, waarbij vooral gelet is, om de hoofdlokalen zoodanig te rangschikken, dat zij allen te zamen, als er feesten plaatshebben, gebruikt kunnen worden.

Het hotel is niet langwerpig, doch vierkant van vorm en goed ingedeeld. Het minst gelukkig achten wij den blinden muur, die de verbindingsgang afsluit.

De bouwvormen zijn streng en waardig, en blijkbaar is de ontwerper op de practische uitvoering bedacht geweest.

Onder de nietbekroonde ontwerpen trokken bijzonder onze aandacht de navolgende, waarbij men echter in het oog moet houden, dat wij geenszins bedoeld hebben ze „par ordre de mérite" achter elkander te doen volgen. Wij namen ze, zooals wij ze zagen.

„Holland's duin." is flink geteekend, vooral wat

POLYTECHNIEK

de doorsneden betreft. Jammer, dat de gevels van kurhuis en hotel niet van elkander zijn afgescheiden, en dat de muziekzaal wat klein is. Gevels en plans hebben anders wel verdienste.

„Noordwijk" (tusschen lijnen) heeft verdienste om de plaatsing van de groote zaal, die zeer ingenieus verlicht is. De gevels zijn niet kwaad behandeld, doch wat droog geteekend. Het zou bij uitvoering winnen.

„Scheveningen pas op" is een fantaisie op Haagsche Binnen- en Buitenhofmotieven.

„Architectura." Het plan is niet onverdienstelijk, doch de hoofdtrap veel te grandioos voor de weinige lokalen, waarnaar zij toegang geeft. De façadevormen zijn streng, doch wat droog.

„Par force." heeft beide gebouwen tot een geheel vereenigd en de gevels in Renaissancevormen zeer goed behandeld.

„S. P. E. S." is allergeestigst van uitvoering en fraai geaquarelleerd. De indeeling van het kurhuis heeft overeenkomst met die van het eerstbekroonde, doch het hotel staat eenigszins terug bij het kurhuis, zeker een origineele oplossing. De gevels hebben wat hooge torens, doch zijn zeer gelukkig van voorstelling.

Motto „Studio." Het plan is zeer symetrisch en eenigszins in den geest van dat van het eerstbekroonde gehouden. Het geheele ontwerp is allergelukkigst in heldere kleuren behandeld, en verraadt een zeer geoefende hand. De torens, hoewel geestig van silhouet, zijn wat te kerkelijk van hoofdvorm, terwijl ook de boog onder de hoofdtrap ons minder gelukkig dunkt.

Het kurhuis sluit hier *achter* tegen de concertzaal aan, wat een zeer goed plan zal geven, doch bij eventueele uitbreiding met een tweede hotel wat lastig zal zijn.

„Haast je maar niet" is flink in lijnen bewerkt, doch verraadt gemis aan kennis van de goede verhoudingen. Het plan van het kurhuis is zeer verward.

„2 × 2 = 4" heeft de hoofdingang van het kurhuis op zijde, en niet kwade architectonische vormen. De middenbekroning van de concertzaal is echter niet gelukkig uitgevallen.

„Mag ik mèedoen" heeft verdienste in de situatie, doch de teekeningen zijn te flodderig behandeld om op schoonheid aanspraak te kunnen maken.

„A" heeft tamelijk goede gevels, doch een eenigszins verward plan.

„Simplex siqillum veri" is alles behalve eenvoudig, en hoewel met talent geteekend, geheel zonder proportie, vooral wat de onderdeelen betreft.

„Baksteenbouw" verraadt een Delftsche hand, en is goed gewasschen. Het plan is wat kostbaar, zonder daarom monumentaal te zijn.

De overige ontwerpen geven ons geen stof tot nadere besprekingen, hoewel sommige ook wel verdienste hebben.

Het speet ons, dat geen rapport van beoordeeling in de zaal aanwezig was, en ook, dat een entrée voor de bezichtiging geheven werd. Wij vernamen, dat aan de bekroonden de uitvoering zal worden opgedragen, wat ons van harte verheugt.

Resumeerende komen wij tot de overtuiging, dat de prijsvraag „Noordwijk" zeer goed is afgeloopen, en dat wij gelijk hadden, toen wij een groote deelneming voorspelden.

Mogen alle verdere prijsvragen op deze flinke wijze worden aangepakt.

(A. et A.) DE GALERIJ TE AMSTERDAM.

Toen in het begin van het vorige jaar de dagbladen berichtten, dat een gedeelte van den tuin van het Paleis voor Volksvlijt verkocht was aan eene combinatie van kapitalisten, die daarop een winkelgalerij en woonhuizen wilden bouwen, werd deze mededeeling niet overal met onverdeelde sympathie ontvangen. Velen toch betreurden het, dat het Paleis voor Volksvlijt, een gebouw dat wel-is-waar geen bouwkunstig schoon vertoont, maar dat toch door zijn massa imponeert, en dat tot dusverre geheel vrijgestaan had, thans „ingebouwd" zou worden. Hoewel het niet te ontkennen valt, dat de gebouwen, aan weerszijden van het Paleis verrezen, een geheel ander karakter vertoonen dan de schepping van Oudshoorn (?), wat ook wel niet anders kon, daar men toch de nuchtere ijzervormen niet kon gaan navolgen, gelooven wij toch dat thans menigeen met de „inbouwing" verzoend zal zijn, te meer daar nu voor den tuin van het Paleis voor Volksvlijt een zeer gewenschte beschutting is verkregen.

De galerij heeft twee ingangen aan het Frederiksplein, een aan het Oosteinde en een aan het Westeinde. De twee ingangen aan het Frederiksplein zijn zeer monumentaal behandeld, en vormen hoekgebouwen, waarin zich, behalve eenige winkels, die om een achtkanten koepel geschaard zijn, ook nog een viertal zeer ruime bovenwoningen bevinden. De gevels van deze hoekgebouwen, in den geest der Italiaansche Renaissance behandeld, bestaan voor het grootste deel uit zandsteen van La Rochette. Opmerking verdienen vooral de culs de lampe van de arkeltorens, die bij een vlucht van ruim 2 meter, geheel uit de natuurlijke steen gemaakt zijn, zonder andere ijzerconstructie dan hetgeen voor verankering noodig was. Ter wederzijden van den boog, die den ingang vormt, zijn twee 3 Meter hooge kolommen van Zweedsch graniet geplaatst, terwijl daarboven een opschriftbord, eveneens van Zweedsch graniet, zal aangebracht worden. De twee arkeltorens worden door sierlijke spitsen afgedekt, terwijl het geheel door een monumentale groep bekroond zal worden. In de écoinçons van de bogen komen reliefs, „Nijverheid" en „Wetenschap" voorstellende, terwijl in de kleinere timpans kransen en dolfijnen aangebracht zullen worden. De sluitsteen van den grooten ingangsboog is versierd met het Amsterdamsche wapen, door de keizerskroon gedekt.

Deze hoekgebouwen zijn thans zoover gevorderd, dat met het stellen der kappen, en het behakken der gevels een aanvang gemaakt is.

De eigenlijke galerij sluit zich aan het achtkant dezer hoekgebouwen aan. Dit achtkant is door een bekoepeling afgedekt. De velden boven de winkelpuien zullen van sgraffito voorzien worden.

De galerij is aan de tuinzijde geheel open, en slechts door een ijzeren hek van den Paleistuin afgescheiden. De bekapping wordt gedragen door sierlijke gegoten-ijzeren kolommen, op hardsteenen pedestals. Deze kolommen zijn van boven door ijzeren bogen, met glasruiten erin, verbonden. Vanuit den tuin van het Paleis gezien, zal dus de galerij een goed geheel met het ijzeren gebouw opleveren.

Moest dus, uit den aard der zaak, het uitwendige eenigszins nuchter zijn, des te meer rijkdom is in het inwendige tentoongespreid. De winkels zijn van elkander afgescheiden door sierlijk gebeeldhouwde pilasters van Savonnièresteen, die aan de achtkanten, welke zich aan de zijde der Stadhouderskade bevinden, door halfzuilen vervangen zijn.

Het rijkgestukadoorde plafond wordt geschraagd door gegoten-ijzeren bogen, die rijk met ornement versierd zijn en meesterstukken van gietkunst mogen genoemd worden. De vloer is mozaïek in verschillende dessins.

De winkelpuien zijn in blank teakhout bewerkt en rijk met snijwerk versierd. De borstweringen bestaan uit fayence-tegels van Gien, naar teekening vervaardigd, en door geprofileerde banden van rozerood graniet afgedekt. De winkeldeuren zullen van sierlijke hekken van cuivre poli voorzien worden, terwijl ook koperen baren tot bescherming der winkelruiten en tot steun der voorbijgangers zullen dienen.

De winkels aan het Oost- en Westeinde hebben, behalve den eigenlijken winkel, nog een entresol, kelder en zolder, terwijl die aan de zijde van de Stadhouderskade twee kamers, kelder en zolder hebben.

De galerij is genoegzaam voltooid, slechts met de plafonds en mozaiekvloeren is men bezig. Een groote hindernis, bij den bouw ondervonden, bestond daarin, dat een gedeelte van het terrein werd ingenomen door het Panorama-Garnier, waar dus niets gedaan kon worden. Eerst 7 Februari werd dit terrein ter beschikking van de aannemers, de heeren Cerlijn & De Haan, gesteld. Hoewel daar meer dan vijfhonderd palen geheid moesten worden, is dat gedeelte van het werk met zooveel spoed voortgezet, dat men thans, *na ruim zes weken*, reeds aan de bekapping bezig is.

De architect, belast met de werken der Paleis-tuinombouwing, is de heer A. L. van Gendt, terwijl als hoofdopzichter de heer A. W. Weissman, en later, toen deze een anderen werkkring koos, de heer H. J. Wigman fungeerde. Aannemers van de Galerij zijn de heeren Cerlijn & De Haan, wien een woord van lof toekomt voor de wijze, waarop zij het werk totstandbrachten. De beide hoekgebouwen worden door de aannemers Mekers & Koster en Cruijff & Schouten voor hunne eigen rekening uitgevoerd, en het mag voorzeker een verblijdend verschijnsel genoemd worden, dat deze heeren den speculatiebouw dus trachten te verheffen van het lage peil, waartoe hij gezonken was.

Ongetwijfeld zal het geheel een sieraad voor Amsterdam worden.

BESLOTEN PRIJSVRAGEN.

Mijnheer de Redacteur!

In het, uittreksel uit de voordracht van den heer Leliman over „Besloten prijsvragen" komt, naar aanleiding der prijsvraag voor de Protestantsche kerk te Hoorn, de volgende zinsnede voor: „Inmiddels had de consulent-architect, naar men zegt, reeds een plan kant-en-klaar, om het ter bestemder tijd binnen te smokkelen."

't Zal wel overbodig zijn te zeggen, dat deze uitdrukking den consulent-architect in 't oog van elk weldenkende *verdacht* maakt van een zeer onedele daad, en daar wij gelooven dat de daad niet bedreven en dus de *verdenking* misplaatst is, gevoelen wij ons gedrongen daartegen te protesteeren.

Bovendien komt, naar onze meening, *verdachtmaking* nimmer te pas; zijn mededeelingen die iemands goeden naam benadeelen op feiten gegrond, en meent men redenen te hebben, gewichtig genoeg, om ze wereldkundig te maken, dan zegge men: „'t is een feit", maar dat „men zegt" zegt „niets" of „veel te veel."

't Zegt „niets" voor hem, die den *verdachtgemaakte* tot zulk een daad niet instaat rekent; 't zegt „veel te veel" voor ieder ander, want 't maakt *verdacht*.

Mocht ons schrijven een antwoord van den heer Leliman uitlokken, dan vleien wij ons, in verband met den ernst van 't onderwerp, hem op dit terrein te mogen ontmoeten als de man van feiten, maar niet als de aangename „causeur", dien wij op andere tijden zoozeer waardeeren.

Met achting, M. de R.,

Uw dienstwillige Dienaren
J. Muller.
C. M. Droogleever Fortuijn.

Rotterdam, Maart 1883.

☞ De Redactie en de heer J. H. Leliman veroorloven zich de geachte schrijvers te refereeren aan het stuk, dat na hun schrijven verscheen in het *Bouwkundig Weekblad* van 29 Maart jl. en vragen hunne bijzondere belangstelling ook voor hetgeen verder in deze zeer belangrijke kunstzaak zal openbaar worden.

De Redactie en
Amsterdam, 29 Maart '83. J. H. L.

DE INDISCHE REGEERINGS-ALMANAK VOOR 1883.

Het liet zich verwachten, dat de Indische *Regeerings-Almanak* voor dit jaar weder slordig zou uitvallen, want de bewindslieden hadden het te druk met de begunstiging van de aandeelhouders der Billitonmijnen. Het laat zich ook begrijpen, dat een Landvoogd, wiens gewichtigste handeling bestond in een onverantwoordelijke benadeeling van 's Lands belangen, te weinig plichtbesef heeft om in officieele mededeelingen de noodzakelijke verbeteringen aan te brengen, waarop bij herhaling werd aangedrongen. Maar zoo het nieuwe Ministerie een grein bewustzijn van zijn verplichtingen heeft, zal het den onwaardigen Onderkoning wel ontslaan, die schaamteloos aanbleef na het brandmerk der pers en der Tweede Kamer. Misschien is zijn opvolger minder Oostindisch doof, en daarom zal ik voor de derde maal wijzen op eenige gebreken van den Indischen Regeerings-Almanak.

De rechtvaardigheid gebiedt te erkennen, dat er verbetering plaats had door eenige bijvoegingen. Maar de oude fouten bleven onhersteld. Men vindt weder hetzelfde gebrek aan plan, aan methode, dezelfde willekeur. Wederom leest men, in het *Eerste Gedeelte*, op bl. 372*:

	Door wien bepaald.	Hoogte in meters.
Bojolalie (fort)	Van der Wijck	418
	Junghuhn	396
Klatèn (idem)	Van der Wijck	180
	Junghuhn	211
Solo (hoofdplaats der resid.)	Van der Wijck	104
	Junghuhn	92

Dus: *ad libitum*. De juiste cijfers, later bepaald door de staven van Stieltjes en De Bordes, worden weer doodgezwegen. Eveneens hun overige arbeid, ofschoon de vruchten der spoorwegopneming van Cluysenaer (de Regeering schrijft Moffrikaansch: spoorweg opname) en zelfs enkele uitkomsten der particuliere onderzoekingen in Midden-Sumatra van Veth II worden medegedeeld. Ik zeg *enkele*, want op bl. 381* leest men:

Berg van Indrapoera.... Melvill..... 2562 M., terwijl Veth II en Van Hasselt een grootere hoogte hebben gevonden: 3600 M. Het verschil is nogal van gewicht. Welke waarde kan men nu hechten aan Melvill's andere hoogte-cijfers?

De waarnemingen met den aneroïde-barometer door

Stieltjes en zijn staf, gedeeltelijk bekendgemaakt door ons *Instituut van Ingenieurs*, waren zoo talrijk, dat hij daarmede een hypsometrisch beeld van Java kon ontwerpen voor de Rotterdamsche bankiers, die een spoorweg-concessie verlangden. De lobbesachtige, onedele Landvoogd duldt steeds, dat die verdienstelijke ingenieur miskend wordt.

Mijne vroegere aanmerkingen blijven van kracht. De nieuwe namen der triangulatiepunten zouden een nog grooter aanwinst zijn, zoo men hunne geografische lengte en breedte en hunne hoogte boven de zee had bekendgemaakt.

Men mist ook een alphabetischen bladwijzer van de geografische namen, waarvan velen aan de meesten bijna geheel onbekend zijn. „Wij leven te kort om boeken zonder registers te lezen", zeide een Engelsch hoogleeraar. Met zulk een lijst zou de *Almanak* nog nuttiger, nog bruikbaarder worden en meer gekocht worden. Het is te hopen, dat zulk een lijst niet ontbreke aan den *Atlas van Nederlandsch-Indië*, thans in bewerking aan het Ministerie. Zij zal de lijsten van Veth's en De Hollander's atlassen, van het *Reisverhaal* door Veth II en het *Aardrijkskundig Woordenboek van Nederlandsch-Indië* aanvullen. De kennis van Insulinde is nog zoo gering, dat geen enkel middel om haar te vermeerderen mag worden verwaarloosd. Voor den samensteller van den Atlas is die lijst een geringe moeite, en hij bespaart aan honderden een groote moeite. Die *Atlas* geve ook al de bekende hoogte-cijfers.

Dewijl ik toch met Indië bezig ben, geef ik der Redactie van het *Staatkundig Jaarboekje* in overweging, voortaan niet meer een jaar te wachten met de bloemlezing uit het *Koloniaal Verslag*. Als er geen schandelijke verlenging van een Indische concessie valt goed te keuren en dus geen dom of heldhaftig Minister van Koloniën *ad hoc* behoeft te worden gezocht, die zich tot zondenbok maakt, kan dat *Verslag* in September verschijnen, en het *Jaarboekje* in November daarvan de *quintessence* opdisschen. Anders wordt het oude kost en het *Jaarboekje* wordt minder gekocht.

Cl., 21 Maart '83. R. v. E.

DYNAMIET EN PANKLASTIET.

De vernieling van een gouvernementsgebouw te Londen heeft aanleiding gegeven tot ongerijmde beweringen over het dynamiet. Het is misschien niet overbodig, te herinneren, dat de basis van dit buitengewoon krachtig ontploffingsmiddel nitro-glycerine is, soms bekend als *nitroleum*. Het is een barnsteengele vloeistof, ontdekt door Sobrero in 1847. Nitro-glycerine zelf wordt bereid door glycerine te voegen bij een mengsel, gevormd uit één deel salpeterzuur en twee deelen zwavelzuur. Deze vreeselijke agens is bekend als *glonoïn*-olie, een lichtgele olieachtige vloeistof, met een soortelijk gewicht, dat afwisselt van 1.525 tot 1.6. Zij heeft een scherpen smaak, en slechts één droppel op de tong verwekt hevige pijn in de ruggegraat.

Toen Sobrero deze vloeistof ontdekte, was hij student aan het beroemde laboratorium van Pelouze, te Parijs. Hij deed niets om zijn uitvinding te ontwikkelen, maar Alfred Nobel, een Zweed, die een nieuw middel om steenen te doen springen behoefde, nam proeven met de nieuwe vloeistof, bekend als uiterst ontplofbaar, en verkreeg, door bijvoeging van andere bestanddeelen, het nu wèlbekende dynamiet. Gelijk het gewoonlijk bereid wordt, bestaat het uit aarde vol afgietsel- of infusiediertjes (*infusorial earth*), porseleinaarde, stof van steenkool, asch van kiezelsteen, enz., en deze basis moet in zekere verhouding verzadigd worden met nitro-glycerine. De bereiding is gevaarlijk en de uitgaaf bijna viermaal die van buskruit, maar de kracht misschien wel tienmaal grooter. Behalve dynamiet zijn er nog andere ontploffende samenstellingen uit nitro-glycerine gemaakt, zooals *dualline*, een verbinding van hout en buskruit (? *wood gunpowder*), doortrokken van deze vreeselijke olie.

Lithofracteur bestaat uit twee-en-vijftig deelen nitro-glycerine, dertig kiezelsteen, twaalf kolenstof en twee zwavel. Vervolgens zijn er nog verscheidenheden bekend als colonia-kruit, lignose, sebastine, heracline en fulminatine. (*Knowledge.*)

In de bijeenkomsten der anarchisten hoort men slechts één kreet van overwinning: „Leve het panklastiet!" De naam beteekent: ik verbrijzel alles. (Ook de lezers, die geen Grieksch kennen, hoorden dikwijls van *iconoclastes* of beeldstormers). Sedert eenige maanden neemt het Fransche Ministerie van Oorlog er proeven mede.

Het panklastiet wordt verkregen door eenvoudig onder-salpeterzuur te vermengen met petroleum of een andere delfstoffelijke olie. Afzonderlijk genomen, zijn deze twee vloeistoffen onschadelijk. Men behoeft ze slechts te vermengen, gelijk wijn en water, om een ontploffingsmiddel te verkrijgen, dat nog krachtiger en sneller werkt dan nitro-glycerine. Het eerste der twee lichamen is de verbrander, het tweede de brandstof. Een groot voordeel mag het heeten, dat de twee bestanddeelen afzonderlijk vervoerd kunnen worden, dus zonder gevaar. Geen rots, die niet wijkt voor een zwakke lading panklastiet. Volgens sommigen staat het tot dynamiet, gelijk dynamiet tot buskruit. Maar die lof behoeft bevestiging. Men zegt ook, dat het niet bevriest, gelijk nitro-glycerine doet. Daarentegen geeft het onder-salpeterzuur dampen, die de ademhalingswerktuigen onaangenaam aandoen, en is het onwaar, dat de bereiding van nitro-glycerine vergiftigend werkt. Het valt gemakkelijk de werking van dynamiet trapsgewijze te regelen; zal men dit ook vermogen met panklastiet?

Het personeel bij de mijnen en de openbare werken is reeds zoo gemeenzaam met het dynamiet, dat zijn gebruik nu minder gevaar oplevert dan vroeger dat van het kruit. Het vervoer geschiedt bij duizenden tonnen. Sinds twee jaren heeft men te Cherbourg geen enkel ongeval te betreuren gehad, door dynamiet veroorzaakt. Eindelijk het panklastiet weegt slechts 1, als het dynamiet 1.6 weegt. Bij gelijken inhoud is er dus vrijwat meer nuttige stof in het oude ontploffingsmiddel dan in het nieuwe. Het panklastiet moet besloten worden in flesschen of patronen, wat tijd doet verliezen; men moet ook grootere gaten boren. Het panklastiet zoude twee-en-een-halfmaal zooveel kracht moeten hebben als het dynamiet, om het te overtreffen in uitwerking. Dit is misschien het geval, maar vergelijkende proeven zijn nog noodig.

Herinneren wij, dat Dr. Hermann Sprengel vóór 1874 gelijke onderzoekingen deed als Turpin, de vreedzame uitvinder van het panklastiet, de man die een prijs-Montyon voor deugd verwierf wegens het vinden van onschadelijke verf voor kinderspeelgoed, en het panklastiet vooral wilde aanwenden uit vaderlandsliefde, gedurende den oorlog met Duitschland in 1870. Kapitein Hess heeft in 1874 van Sprengel's onderzoekingen een uitvoerig verslag gegeven. Deze had een geheele klasse ontploffingsmiddelen bestudeerd, verkregen door het vermengen van salpeterzuur met pikrinzuur, met naphtaline, enz. (*Dingler's Polytechnisches Journal*, 1874. *Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens*, 1874 (Weenen). — *Le Génie Civil*, 1883. — *Journal des Débats*, 8 *Mars* 1883). ⊙

ZOU DAT DE BEDOELING WEL ZIJN?

Toen voor eenige jaren de beweging ontstond om *waarheid* in de bouwkunst, of liever, in hare producten, te brengen, was een der voornaamste argumenten tot aanprijzing van dat in den grond goede stelsel, dat de bouwstoffen, die gebruikt worden, in hun volle naaktheid den volke vertoond moesten worden en dat deelen, die noodwendig van steen moesten zijn, niet door een imitatie, hetzij van hout of pleister, vervangen mochten worden.

Later is bij dezen roep om waarheid nog gekomen die, om de bouwmode, welke voor een paarhonderd jaren in ons land de heerschende was, en tengevolge daarvan noodwendig een nationale moest zijn, in hare eer te herstellen. Wij zouden door de wederoprakeling en toepassing van die vormen toonen, echte, onverbasterde Nederlanders te zijn, onzen grooten vaderen waardig, die in hunne grootheid, ook op bouwkundig gebied, zooveel schoons (ook grootsch?) konden scheppen.

Men moge daarover denken zooals men wil, en het toejuichen of betreuren, dat onze bouwkundige voortbrengselen, op het einde der XIXe eeuw, in vormen worden gehuld, die in langvervlogen dagen gepast en met den aard en geest van ons volk in overeenstemming kunnen geweest zijn — niemand, die een ernstige behandeling onzer kunst wenscht, zoowel in kleine als in groote zaken, zal kunnen toejuichen wat men nu reeds, nog niet zoo heel lang nadat de bedoelde richting zich baan heeft gebroken, ziet gebeuren.

Het was te verwachten dat, zoodra de speculatievè huizenbouwers zich door de voorbeelden van gemengden berg- en baksteenbouw lieten meesleepen, ook in die richting te gaan scheppen, de bergsteen wel achterwege zou blijven, uit oorzaak van de kosten, en men die door het traditioneele laagje portland-cement zou vervangen. Welbezien toch kwam deze manier nog iets goedkooper uit, want het trekken van lijsten om deur- en lichtopeningen en het aanplakken van krullen daarop of eromheen kon achterwege blijven. Maar dat de in de XVIIe eeuw heerschende bouwvormen, voorzoover die toen in bergsteen werden aangebracht, nu reeds door een imitatie in hout zouden vervangen worden, zie, dat was, dunkt mij, niet te verwachten, omdat veilig mag worden aangenomen, dat, waar deze vormen worden gebruikt, elke speculatieve bedoeling is buitengesloten, daar de toepassing van die vormen daarvoor te kostbaar is.

En toch is het een waarheid, dat dit schouwspel hedentendage den volke wordt vertoond. Wij, Rotterdammers, hebben ons reeds daarin kunnen verlustigen, en mochten daar niet wonende vakgenooten hetzelfde genot willen smaken, zij richten dan hunne schreden naar de welbekende Hoogstraat en dalen in de Nauwe-Kerkstraat af. Zij zullen daar, achter het met een erker(?) versierde hoekhuis, een oud-Hollandschen gevel in baksteen- en houtbouw in oogenschouw kunnen nemen.

Zou het ook kunnen zijn, dat de schepper van dat product niet veel vertrouwen stelt in den langen duur der nieuwe oud-Hollandsche periode, die wij met vliegende vaart zijn ingestormd? Verwacht hij een langen duur, dan toch zou hij voor zulke teedere, aan de buitenlucht blootgestelde, deelen dat materiaal niet gebruikt hebben. In elk geval zal het gemakkelijker zijn, als wij weer naar iets anders overgaan, *dat* hout door ander te vervangen en wel in vormen, die dan burgerrecht zullen hebben. Ware het in steen, het zou niet zoo gemakkelijk zijn.

FLANEUR.

INGEZONDEN.

Een uwer bestendige lezers, die tevens lid der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is, heeft tot zijn verwondering op de ledenlijst dier Maatschappij, dezer dagen verzonden, onder de eereleden ook de namen van een paar reeds lang overleden architecten opgemerkt.

Het ware wenschelijk geweest dit door een kleine noot, of een † te vermelden, daar het nu den schijn heeft, alsof het Bestuur der Maatschappij van het overlijden dier heeren onkundig is.

Uw dv.,
X.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. Naar ons welwillend wordt medegedeeld, zal in de eerstvolgende vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, op 10 April e. k., van gedachten worden gewisseld over het gebruik van bazalt of baksteen bij den bouw van schutkolkmuren, frontmuren en kaaimuren.

Het debat zal worden ingeleid door het lid P. H. Kemper.

(A et A) AMSTERDAM. Bij de firma Buffa & Zonen, *Kunsthandelaren* in de Kalverstraat alhier, is in de winkelkast een ontwerp tot bebouwing van den Laarderberg tentoongesteld, dat in het geheel geen kunstwaarde bezit, zoo wat wijze van voorstelling als ontwerp betreft. Wij betreuren het, dat een zoo gerenommeerde firma een dergelijk wanstaltig product aan het Amsterdamsche publiek, dat wezenlijk al ondingen genoeg kan aanschouwen, ter bewondering aanbiedt. Zoo werkt men den wansmaak in de hand!

— (A et A.) Van vertrouwbare zijde vernemen wij, dat de R. K. Kerk, waarvoor onlangs eene besloten prijsvraag is uitgeschreven en de heer Bleijs bekroond werd, niet zal worden gebouwd naast de Kweekschool voor de Zeevaart, maar aan de Prins-Hendrik op een terrein aan de voormalige Oude-Slijpsteenen, en dat zij in de plaats komt van de uit een historisch oogpunt merkwaardige kerk O. Z. Voorburgwal, hoek Heintjeshoeksteeg, genaamd de *H. Nicolaas binnen de Veste*, in de wandeling bekend onder den naam van *Onze Lieve Heer op zolder*.

— (A. et A.) Naar wij vernemen is voor de prijsvraag voor het nieuwe Blindeninstituut, waartoe vier architecten in besloten prijsvraag waren uitgenoodigd, de heer G. B. Salm bekroond.

— (A. et A.) Op den hoek van de Keizersgracht en Leidschestraat, waar thans de vermaarde banketwinkel van Kreunen staat, zal een groote »Conditorei" gebouwd worden, waartoe 3 huizen geamoveerd zullen worden. Het ontwerp is opgedragen aan den heer A. L. van Gendt, die, naar wij vertrouwen, zal zorgen, dat de sigarenwinkel aan de overzijde een waardige pendant verkrijgt.

AMSTERDAM. Naar wij vernemen, bestaat bij het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst het voornemen, een eigen gebouw te stichten, indien daartoe een geschikt terrein in Amsterdam te vinden is. De middelen hiertoe zullen worden saamgebracht uit vrijwillige bijdragen. Reeds is voor een aanzienlijk bedrag ingeschreven.

De onderhandelingen met de Maatschappij voor den Werkenden Stand zijn op niets uitgeloopen.

DEVENTER. Voor de betrekking van gemeente-architect hebben zich 23 sollicitanten aangemeld.

NOORDWIJK. De uitschrijving der prijsvraag voor een kurhuis met hotel is volkomen geslaagd; niet minder dan 41 antwoorden zijn ingekomen en de beoordeeling werd door Prof. Gugel uit Delft met loffelijken spoed verricht. Wij verwijzen belangstellenden naar een paar in dit blad voorkomende advertentien van het Bestuur der Maatschappij tot Exploitatie der Duingronden te Noordwijk, waarin de namen der bekroonden en den tijd der tentoonstelling worden medegedeeld.

— Aflevering 3 van *De Natuur*, Populair geïllustreerd Maandschrift (uitgever J. G. Broese, te Utrecht) bevat: De doorgraving van de landengte van Panama (met fig.) — Een gas-gloeilamp (met fig.) — De zonlamp (lampe-soleil) (met fig.) — Oberstein en zijne agaatslijperijen. — De mikrofoon (met fig.) — Kosten van aanleg eener electrische verlichting. — Velocipèdes (met fig.) — De vervaardiging van horlogeglazen (met fig.) — Het vegetarianisme. — Reusachtige kevers (met fig.) — Recepten en korte technische mededeelingen. — Het galvanoplasteeren van zachte natuurvoorwerpen. — Wolframstaal.

BERICHT.

De verdere toezending van het Weekblad wordt gestaakt aan hen, die in gebreke gebleven zijn het abonnement van het eerste kwartaal te voldoen.

Opnieuw wordt den geabonneerden het verzoek gedaan bij verandering van woonplaats daarvan kennis te geven aan de administratie van »De Opmerker" te Arnhem. De leden van »Architectura et Amicitia" gelieven deze opgaven aan den heer 1ste Secretaris te zenden, om vertraging in de geregelde toezending van het blad te voorkomen.

DE ADMINISTRATIE.

BENOEMINGEN.

Aan den heer J. van Heurn, adjunct-ingenieur bij den Provincialen Waterstaat van Noord-Brabant, is op zijn verzoek door Gedeputeerde Staten eervol ontslag verleend tegen 1 April a. s. Hij gaat nu over bij den Rijks-Waterstaat en is benoemd tot adjunct-ingenieur bij de werken tot verlegging van den Maasmond.

Tot opzichter bij de Hondsbosschen te Petten is benoemd de heer A. D. van Balen Blanken, bouwkundige te Egmond.

DIVIDENDEN OVER 1882.

Amsterdamsche Omnibus-maatschappij 10³/₄ pCt.

Brood- en meelfabriek te 's-Gravenhage 10 pCt.

Haven-Stoombootdienst te Amsterdam. Nihil.

ADVERTENTIEN.

HET BESTUUR DER MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE DER DUINGRONDEN te NOORDWIJK

maakt bekend, dat op de uitgeschreven prijsvraag voor het ontwerp van een »Kurhaus" zijn ingekomen 41 ontwerpen, en dat de **eerste** prijs is toegekend aan het ontwerp »**Am Meer**" van de Heeren LÖNING en WEISSMAN, architecten te *Amsterdam*; de **tweede** prijs aan het ontwerp »**Ontluik Noordwijk**" van de Heeren HENKENHAF en EBERT, architecten te *Amsterdam*, en de **derde** prijs aan het ontwerp **C** van den heer P. J. HOUTZAGERS, architect te *Utrecht*.

De ingekomen ontwerpen zijn van Vrijdag 30 Maart tot Vrijdag 6 April tentoongesteld in het hôtel van den Heer KONIJNENBURG te *Noordwijk a/Z.*

Maatschappij „Noordwijk."

TENTOONSTELLING van **41 Teekeningen**, die ingekomen zijn op de uitschrijving der **Prijsvraag** voor een **Kurhuis met Hôtel** te *Noordwijk aan Zee;* te bezichtigen van Vrijdag 30 Maart tot Woensdag 3 April bij den Hôtelhouder KONIJNENBURG te *Noordwijk aan Zee.*

Geldersch-Overijsselsche LOKAAL-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

Op **Zaterdag den 21 April 1883**, des namiddags ten twee ure, in de Societeit op de ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek No. 8.

Het maken van de Grond- en Kunstwerken, het leggen van Spoorbaan en Wissels en het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte circa 19.4 Kilometer).

De inschrijvingsbilletten moeten minstens één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens het bestek met bijbehoorende teekeningen en profillen op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 3.— verkrijgbaar is.

WINTERSWIJK, den 27 Maart 1883.

Aanbesteding.

Door de Gemeentebesturen van *Eindhoven* en *Strijp* zal worden

AANBESTEED:

Het maken van een Kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst.

Bestekken zijn op franco aanvraag, tegen betaling van *f* **0,50** per stuk, verkrijgbaar bij den Secretaris te *Eindhoven*.

Aanwijzing op het terrein zal gedaan worden op den 16 April a. s.,

beginnende te *Eindhoven* op den Kleinen Berg bij de Vijf Ringen, des morgens ten 10 uur.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Ingenieur te *Stratum*.

Inschrijvingsbilletten in te zenden aan den Secretaris te *Eindhoven*.

Opening der billetten op het Raadhuis te *Eindhoven* op den 23 April, des middags ten 12 uur.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM*, zullen op **Maandag den 9den April 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden**:

a. **Het amoveeren van een verplaatsbaar Schoolgebouw, thans staande op een terrein nabij het Zeemanshuis, en het wederstellen van dit Schoolgebouw op een terrein aan het 's Gravenhekje.**

b. **Het maken van een Gebouw voor eene openbare lagere school der 3e klasse voor Meisjes, op de Muidergracht, achter het St. Jacobsgesticht.**

c. **Het maken en stellen van een verplaatsbaar Schoolgebouw, op een Terrein nabij het Buiksloter Tolhuis.**

De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1 (met een teekening) voor de sub *a*, *f* 2 (met drie teekeningen) voor de sub *b* en *f* 1 (met een teekening) voor de sub *c* genoemde.

Inlichtingen worden gegeven en teekeningen liggen ter inzage ten Kantore van den Stads-Architect op het Stadhuis, Kamer No. 101, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
27 Maart 1883. *De Secretaris*:
DE NEUFVILLE.

Openbare Aanbesteding.

De Architecten G. J. VAN GENDT en C. M. G. NIERAAD, te *Arnhem*, zullen op **Zaterdag 7 April 1883**, des voormiddags te 11½ uren, op een der bovenlocalen van het *Arnhemsch Bierhuis* op den hoek van Willemsplein en Jansstraat te *Arnhem*, in het openbaar **aanbesteden**:

Het bouwen van eene nieuwe Sociëteitszaal boven het Arnhemsch Bierhuis, voor rekening van den Heer A. PETRIE.

Bestekken zijn verkrijgbaar, tegen betaling van **50** Cents, ter Drukkerij van de Heeren VAN DER WIEL & Co. te *Arnhem*, terwijl de Teekeningen ter visie liggen in het locaal der besteding van 's morgens 9 tot 's middags 4 uren.

Aanwijzing in loco op Donderdag 5 April des morgens te 9½ uren, en verdere inlichtingen zijn op franco aanvrage te bekomen ten Kantore van genoemde Architecten.

MAGAZIJN VAN TEEKENBEHOEFTEN

VOOR BOUWKUNDIGEN

van Th. J. DOBBE en ZOON te Utrecht.

Ruime sorteering van alle soorten van **PAPIER SANS FIN, DÉTAILPAPIER, PAPIER QUADRILLÉ AU MILLIMETRE, PAPIER TOILE, CALQUEERPAPIER** en **CALQUEERLINNEN.**

Op aanvragen worden franco Monsters toegezonden.

PASSERDOOZEN uit de beste Fabrieken, **ORILLON-, VERDEEL-** en **ZAKPASSERS, TREKPENNEN, PLOMBS** en **MEETLINTEN** (CHESTERMANN'S) van 10 en 20 Meters.

DECAMETERS met Stalen lint prima kwaliteit, ad *f* 11.—.

SCHRAFFIRMACHINES, om grove of fijne arceeringen te maken, ad *f* **3.30** *met beschrijving.*

REKENSCHALEN, (Système TAVERNIER GRAVET) **met zeer duidelijke beschrijving,** ad *f* **6.50.**

ACKERMANN'S VERWEN, VERWEN IN TUBES, O. I. INKTEN, PENSEELEN, VERFSCHOTELS, DECIMETERS van **20, 30** en **50** Centimeters, **SCHALEN** in de meeste verscheidenheid, **TEEKENHAKEN, DRIEHOEKEN** in hout en caoutchouc, **PISTOLETS, POTLOODEN** enz. enz.

BOEK- EN STEENDRUKWERKEN.

Bestekken met of zonder Teekeningen worden ten spoedigste geleverd.

Uitmuntend **Papier** en **Preparaat** voor **LICHTDRUK.**

☛ De verschillende Teekenpapieren van de Firma CARL SCHLEICHER & SCHüLL te *Düren*, waarvan steeds Monsters in onderscheidene Tijdschriften voorkomen, zijn allen bij ons te verkrijgen voor denzelfden daarop aangegeven prijs, **zonder eenige verhooging.**

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN

in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

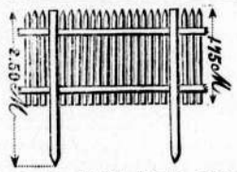

J. & D. VAN DER POT,

ROTTERDAM.

GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ

RASTER- en ander HOUTWERK,

in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.

niet vatbaar voor de Champion.

Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken

BESTEKHOUT

en verder TIMMERHOUT,

Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,

merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**

in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,

niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,

per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,

uit de prachtige groeve te Emptinne,

van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,

gezaagd in Platen

en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.

ZANDSTEEN.

uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,

volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.

BELGISCHE GIPS.

Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

AANBESTEDING.

De Architect IJ. BIJVOETS Gz., te Amsterdam, zal namens zijn Principaal op **Dinsdag 3 April 1883**, des middags te 12 uur, in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, aan den Vijgendam te Amsterdam aanbesteden:

Het amoveeren van perceel No. 26 aan het Rokin, en het daar ter plaatse bouwen van een nieuw Huis, benevens het verrichten van eenige werken aan het belendende perceel No. 24.

Het bestek en de teekeningen liggen in bovengenoemd Koffiehuis ter inzage, waar tevens gedrukte bestekken à *f* 1.— per exemplaar verkrijgbaar zijn.

Nadere inlichtingen op franco aanvrage te verkrijgen bij den Architect bovengenoemd.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.

Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PARKETVLOEREN,

VILLEROY & BOCH, METTLACH

BOCH Frères, MAUBEUGE

MINTON, HOLLINS & Co., STOKE

bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:

DE LINT & Co.,

Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL

DE JONGH & Co.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Voor het leveren en stellen aan de **gasfabriek der gemeente Hoorn** van een **gashouder met kuip** van 1000 à 1200 M³ wordt aanbieding van prijs met teekening en bestek gevraagd, in te leveren vóór den 20ste April e. k. aan het adres van den Directeur

W. DE LIEFDE.

Gemeente EDAM.
AANBESTEDING.
Raming *f* 70.000.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *EDAM*, zijn voornemens op **Vrijdag 13 April 1883**, des namiddags ten 3 ure, ten Raadhuize aldaar, publiek **aan te besteden:**

Het vergrooten der Haven te Volendam, gemeente Edam.

Nader omschreven in het bestek en de teekening, liggende op de gewone uren ter Gemeente-Secretarie ter inzage en aldaar tegen *f* 1.50 verkrijgbaar.

De aanwijzing te *Volendam* zal geschieden op Woensdag 4 April 1883.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur B. HOOGENBOOM te *Hoorn* en den Gemeente-Architect A. W. REIJNDERS te *Edam*.

Edam, 15 Maart 1883.

H. J. CALKOEN, *Burgemeester.*
De Secretaris
D. SCHELLINGER.

Aanbesteding.

Op **Donderdag 5 April 1883**, des namiddags ten 2 ure, zal in 't Hôtel FAAZEN te *NIJMEGEN*, in het openbaar worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een Pakhuis met Woning, met de leverantie van alle Materialen en Arbeidsloonen.

De teekeningen zullen van af 29 Maart in voornoemd Hôtel ter inzage liggen, terwijl de bestekken op dien datum bij den Boekdrukker F. E. MACDONALD, tegen betaling van *f* 0.50, te verkrijgen zijn.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Bouwkundige J. KNOOPS Jr., Betouwstraat 14.

AANBESTEDING.
School en Onderwijzerswoning.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HILLEGERSBERG* zullen op **Woensdag den 11 April 1883**, des voormiddags ten 10 uur, behoudens nadere goedkeuring, ten Raadhuize der Gemeente in 't openbaar **aanbesteden:**

Het bouwen van eene School voor 200 kinderen en van eene Onderwijzerswoning in den Prins Alexanderpolder nabij Terbregge.

Bestek en teekening liggen van af den 27 Maart ter inzage ten Raadhuize der Gemeente, alwaar gedrukte bestekken en teekeningen voor *f* 1.— alsdan verkrijgbaar zijn, evenals bij de boekdrukkers VAN SIJN EN ZOON te *Rotterdam* en bij den na te noemen Architect.

Aanwijzing in loco op Woensdag den 4 April 1883 des voormiddags ten elf ure door den Architect W. VAN DORP, wonende te *Delft*.

De gezegelde inschrijvingsbiljetten moeten den dag vóór de aanbesteding tusschen 9 ure des voormiddags en 4 uur des namiddags in eene daarvoor bestemde bus in de raadzaal gebragt worden.

Hillegersberg, 24 Maart 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. VISSER, LE FÈVRE DE MONTIGNY.
Wethouder l. s. *Burgemeester.*

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaterdag den 7den April 1883**, des namiddags ten één ure in het openbaar ten Stadhuize **aan te besteden:**

Het bouwen van eene openbare school 2e soort met onderwijzerswoning en gymnastieklokaal aan de Plompetorengracht.

Het bestek met teekeningen ligt ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en is aldaar, zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 1.60 per exemplaar.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag den 2den April e. k. des voormiddags ten 10½ ure aan het perceel Plompetorengracht H n°. 657.

Utrecht 22 Maart 1883.

De Secretaris der Gemeente *Utrecht*.
DE WATTEVILLE.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

CENTRAALVERWARMING
EN
VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
INGENIEURS.
Dresden. Berlijn. Keulen. Weenen.
WARMWATERVERWARMING.
HEETWATERVERWARMING.
LUCHTVERWARMING.
STOOMVERWARMING.
STOOMLUCHTVERWARMING.
HEETWATERLUCHTVERWARMING.
STOOMWATERVERWARMING.
BAD- & ZWEMINRIGTINGEN.
WASCHINRIGTINGEN.
STOOMKOOKINRIGTINGEN.
DROOGINRIGTINGEN.
VENTILATIEINRIGTINGEN.
Voor **Inlichtingen** en **Prijsopgaven** zich te wenden aan den *Vertegenwoordiger voor Nederland*
J. VAN HOORN Szn.
36 *Achterburgwal* **Amsterdam.**

FIJNE BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

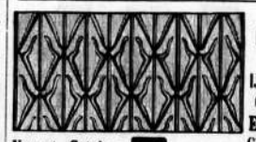

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der **Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

ISOLEERMASSE
VAN
Dr. GRUNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.
Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**
Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.
JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

1°. dat als gewoon lid is aangenomen de heer W. D. J. Bodenkemper;

2°. das als buitenleden zijn toegetreden de heeren Gips en Rosse, Decorateurs te 's-Hage; D. C. Knuttel, Civiel en Bouwkundig Ingenieur, Den Bosch; H. B. Bonda, Zaandam Westzijde; C. van 't Woudt Jr., Overschie;

3°. dat als kunstlievende leden zijn toegetreden de heeren H. P. L. van Franquemont en J. C. ter Bruggen;

4°. dat medio April zal gedisponeerd worden over de contributiegelden en wel voor de buitenleden per postquitantie, voor de overige leden per bode.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) KUNST EN HANDEL.

Het zal velen onzer lezers nog versch in het geheugen liggen, hoeveel sensatie gewekt werd door het bericht, indertijd in een der voornaamste Amsterdamsche weekbladen opgenomen, waarin tamelijk onomwonden gezegd werd, dat een relief, op naam van zeker beeldhouwer geëxposeerd, niet van zijne hand was, maar dat het door een jongmensch bij hem in dienst zou vervaardigd zijn. Zeer verschillend werd er over dit geval geoordeeld.

Alwat kunstenaar heette was natuurlijk in de hoogste mate verontwaardigd, doch er waren ook verscheidene „Droogstoppels", die het zeer natuurlijk vonden dat de beeldhouwer, volgens hen „de patroon", zoo bekwaam mogelijke „knechts" in zijn dienst nam. Die „knechts" werden immers betaald, dus was het door hen verrichte werk van rechtswege eigendom des patroons. Waarschijnlijk dachten zij hierbij aan hunne eigen koffie- of effectenzaak, waarin zij, met medewerking van bedienden, die al het werk doen en slechts een karig loon ontvangen, schatten verdienen, zonder dat het hun „armen pennelikkers" immer in de gedachte zou komen, een aandeel van hun winst te verlangen. Het onderscheid tusschen iemand die in effecten „doet" en een kunstenaar is hun duister, en zij denken dus „gelijke monniken gelijke kappen!"

Een geval als dat van den bewusten beeldhouwer maakte heelwat opschudding, terwijl tal van soortgelijke gevallen, die schier dagelijks gebeuren, onopgemerkt voorbijgaan. De door ons bedoelde gevallen komen voor onder de *bouwkunstenaars*.

Het is bij velen aan twijfel onderhevig of de architect wel een kunstenaar mag heeten; vandaar dat zij liever den term „bouwkundige" gebruiken, evenals men ook van „wiskundige", „geneeskundige", ja zelfs van „haarkundige" spreekt.

Volgens dezulken is een architect niet veel meer dan een soort van „timmerbaas", die zich door het opzetten van een hoogen hoed en het aantrekken van een paar glacé handschoenen in een „heer" tracht te herscheppen.

De baas van den winkel timmert natuurlijk niet met de knechts mee; hij vergenoegt zich het werk „op te loopen", en de winst op te strijken. Daar nu, naar velen meenen, de architect niet anders dan een verkapte timmermansbaas is, komt het hun ook natuurlijk voor, dat die baas niet anders doet dan het werk „oploopen", terwijl hij het opmaken der ontwerpen en de uitvoering daarvan aan „het volk", dat zijn hier „de teekenaars", overlaat.

Natuurlijk is 't in het belang van „den baas", te trachten knappe „werklieden" machtig te worden, vooral als hij zelf niet instaat is iets dragelijks te leveren. Dien „werklieden" betaalt hij dan zoo min mogelijk geld, wat hem met het oog op het groote aanbod van „werkkrachten" niet moeilijk valt, en acht zich dan gerechtigd hun producten voor de zijne uit te geven!

Wel wordt dan soms in bouwkunstige kringen ge-

POLYTECHNISCH

fluisterd: „'t is niet van hem", maar dit pianissimo wordt door de fortissimo passages, door de artisten, die de loftrompet bespelen, met kracht van longen uitgevoerd, geheel overstemd, en zoo ontstaan de „geusurpeerde reputaties".

Het is jammer, dat in den regel juist die architecten, wien het geheel aan talent ontbreekt, maar die een „gladde tong" hebben, 't in de wereld het verste brengen. Een ieder zal in zijn onmiddellijke omgeving de bewijzen hiervan kunnen zien. Het is voor den bouwkunstenaar, helaas, profijtelijker, als hij de kunst verstaat, aan klanten te komen, dan als hij een goed project weet te maken. Bij het eerste kan niemand hem helpen, terwijl voor het tweede door geld en goede woorden wel hulp te verkrijgen is.

Wij willen hiermede niet zeggen, dat alle architecten, die veel werk hebben, prullen zouden zijn. Gelukkig zijn er uitzonderingen en bestaan er ook persoonlijkheden, aan wier welverdiende reputatie niet te twijfelen valt. Ook zij hebben natuurlijk teekenaars, doch inplaats dat hun „bureau" hen leidt, leiden zij hun „bureau".

Wel-is-waar teekenen zij niet alles met eigen hand, maar zij maken toch persoonlijk het schetsontwerp, geven de wijze aan, waarop de teekeningen behandeld zullen worden, en teekenen de meest belangrijke gedeelten zelf, zoodat het niemand zal invallen, aan hun auteursrecht te gaan twijfelen. Hoe gunstig steekt deze categorie van architecten af bij die andere, die niets doen, dan een artistieke handteekening onder de „printjes" zetten!

Men zal zich herinneren, hoe Dumas père er een geheele fabriek van romans opnahield, waarin jonge schrijvers van talent tegen een vooraf bepaald honorarium meesterstukken als „Monte Christo" „Les trois Mousquetaires", „Vingt ans après" enz. produceerden, die dan onder de vlag van Dumas de wereld ingingen. Naderhand zijn die praktijken wel ontmaskerd, doch nog steeds staan die werken op naam van Dumas — eens van hem, altijd van hem. Ook de scheppingen van Oudshoorn, waaraan hij meestal weinig deel had, zijn nog altijd met zijn „etiquet" voorzien, om van thans nog levende mannen niet te spreken.

Moge echter meer en meer het gezegde van den dichter

»Dem Verdienste seine Krone"

bewaarheid worden, en mogen allen ertoe medewerken om hen, die zich niet ontzien met eens andermans veeren te pronken, flink aan de kaak te stellen. Wij weten wel, dat de ongelukkige „broodquaestie" dit vaak moeilijk maakt, maar men bedenke, dat knappe menschen overal terecht kunnen.

Eere, wien eere toekomt!

(A. et A.) BIJ DE PLAAT.

Deze vlakversieringen zijn bestemd, het linksche voor een deurpaneel, het rechtsche voor een tafelblad; beiden zijn gedacht als intarsien te worden behandeld.

Utrecht, Maart 1883. P. J. HOUTZAGERS, Architect.

(A. et A.) EEN JUBILEUM.

Het was 3 April ll. vijf-en-twintig jaren geleden, dat de heer W. Springer, adsistent-stadsarchitect te Amsterdam, zijne betrekking aanvaardde.

Reeds vroeger was hij aan de publieke werken van de hoofdstad des Rijks verbonden geweest. Op 1 Augustus 1838 trad hij in dienst als opzichter bij de pakhuizen, die toen voor de Rijnvaart aan de zuidzijde van het Entrepotdok gebouwd werden. In deze betrekking bleef hij werkzaam tot 1 Augustus 1840, op welken datum hij zijn eervol ontslag kreeg, om 9 September 1841 weder aan de publieke werken verbonden te worden en wel als opzichter bij den bouw der groote koopmansbeurs. In Mei 1845, toen dat gebouw voltooid was, aanvaardde hij eene betrekking bij de indijking van den Anna-Paulownapolder, waarna hij bij den Rijkswaterstaat in dienst trad. In 1858 werd hij in zijn tegenwoordige betrekking aangesteld.

In de vijf-en-twintig jaren, die hij als zoodanig gefungeerd heeft, is er heelwat te Amsterdam veranderd. Bij zijn indiensttreding was er nog niet veel uitbreiding aan de afdeeling Publieke Werken gegeven, en de weinige werken, die in die dagen gemaakt werden, geschiedden allen in eigen beheer.

Weldra moesten echter vele scholen gebouwd worden, waarbij men het stelsel van publieke aanbesteding invoerde, wat dus tot veel meer omslag aanleiding gaf. De schoolbouw nam steeds grooter verhoudingen aan, en onder het beheer van Burgemeester Fock en later onder dat van Burgemeester Den Tex, werd er in die richting zeer veel totstandgebracht, waarbij de heer Springer natuurlijk dagelijks drukker werkkring kreeg. Ook het hooger onderwijs, de brandweer, de politie, en niet het minst de talrijke bruggen, die Amsterdam bezit, gaven hem handenvol werk.

Om eenigszins een overzicht te geven van hetgeen door hem, in verbinding met den stadsarchitect, den heer B. de Greef Jr., totstand werd gebracht, laten wij hier eenige der voornaamste bouwwerken volgen.

Wij noemen: de verbouwing van den Stads-schouwburg aan het Leidscheplein, de kazernes voor de brandweer aan het Weesperplein, Leidscheplein en op de Prinsengracht, het inrichten van het Oudemanhuis tot Universiteit, de Universiteitsbibliotheek aan den Singel, het Scheikundig Laboratorium aan den Groeneburgwal, het Physiologisch Laboratorium aan het Jonas-Daniel-Meijerplein, de Model-apotheek aan den Kloveniersburgwal, het Physisch Laboratorium in de Plantage, en het Zoötomisch Laboratorium nabij Artis, de Hoogere Burgerschool met 3jarigen cursus aan de Weteringschans, de Hoogere Burgerschool voor Meisjes aan de Keizersgracht, de Burgerdag- en avondschool in de Westerstraat, de Frederikschool, de Tesselschadeschool, de Anna-Visserschool, de Sarphatischool, de Pestalozzischool, de Kweekschool voor Onderwijzers, de scholen letter E, H, I. K en M, de kostelooze scholen N°. 1, 8, 12, 19, 23, 24, 25, 26 en 29.

De hiergenoemde gebouwen zijn alleen die, waarbij de omstandigheden het toelieten, eene uitmuntende indeeling aan een karakteristieken gevel te paren. De

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

VLAKVERSIERINGEN.

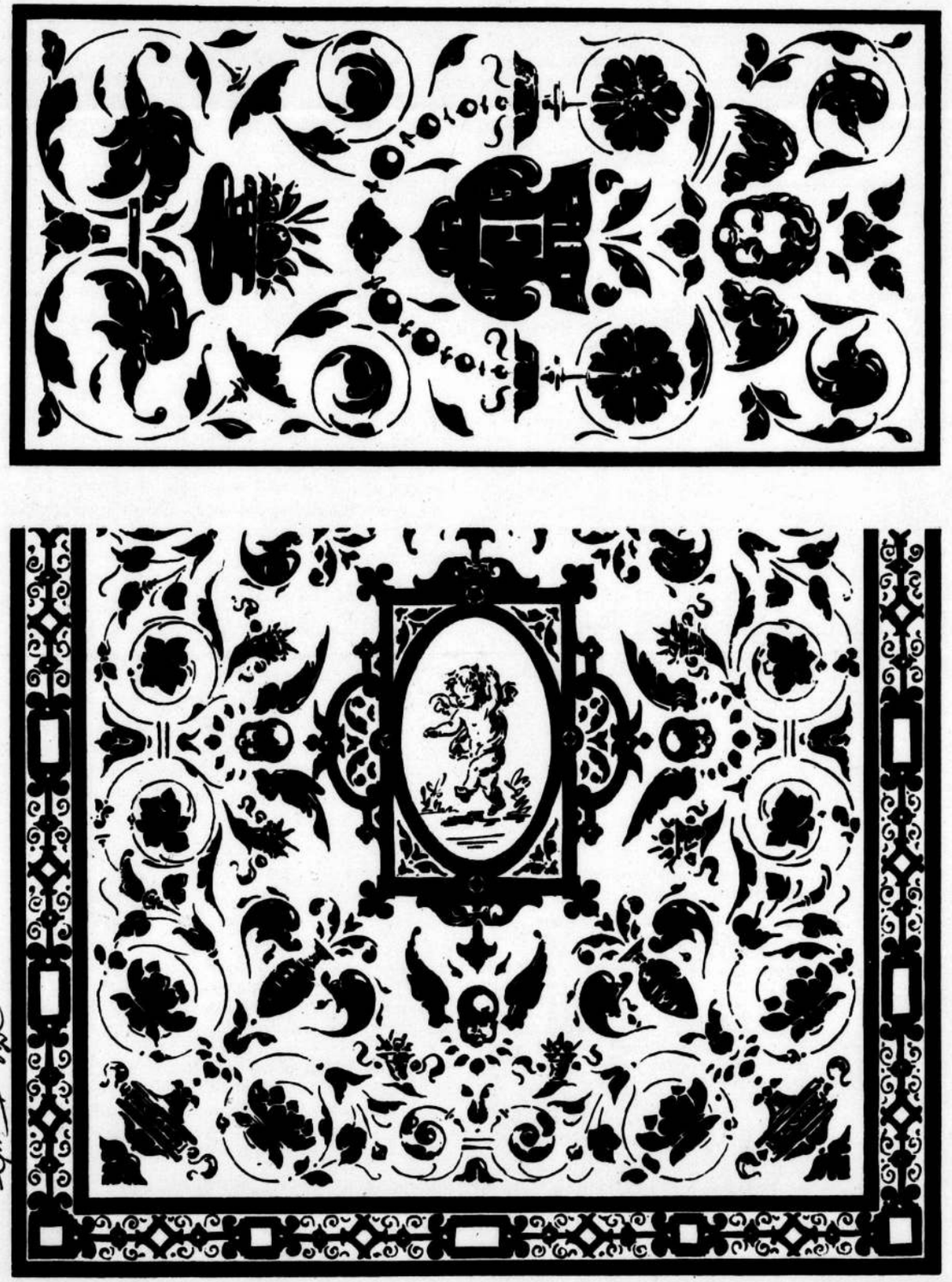

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem *Bijvoegsel van DE OPMERKER van 7 April 1883.*

gezamenlijke schoolgebouwen *alleen* ten dienste van het lager onderwijs klimmen echter tot het respectabel cijfer van ruim zestig. Ook het aantal nieuwgebouwde of verbouwde inrichtingen ten dienste van politie, brandweer, onderwijs, enz. is legio. Alles hier op te noemen zou ons te ver voeren.

Wij herinneren nog aan de vele bruggen, in die vijf-en-twintig jaren gebouwd of veranderd. Haar aantal bedraagt meer dan honderd. Die over den Amstel voor de Halvemaansteeg, de Kattenburgerbrug, de thans in aanbouw zijnde Blauwbrug en de nieuwe Hoogesluis zijn of worden bruggen, welke onze stad tot eer verstrekken zoo op esthetisch als constructief gebied.

Ook vele voorname particuliere bouwwerken werden door den jubilaris uitgevoerd. Slechts enkele noemen wij: de Kweekschool voor de Zeevaart; het gebouw „Nederland", vele woonhuizen, enz.

Het ontbrak den jubelaris niet aan teekenen van belangstelling bij zijn heuglijk feest. Niet alleen ontving hij een aandenken van het Stadsbestuur, maar ook de hoofdambtenaren vereerden hem een fraai gedreven vaas op schoon pedestal, welk huldeblijk hem met een sierlijke toespraak door den heer J. A. Schuurman, Directeur der Publieke Werken, overhandigd werd. Van zijn personeel, dat thans meer dan zestig man sterk is, ontving hij een fraaie pendule met coupes in Egyptischen stijl, wat hem door den heer H. Leguijt met een gepaste rede werd aangeboden.

De aannemers Woud, Van Berkum, Boekholtz, Maks, Koster, Cruijff, Schouten, Paans en Leibbrandt vereerden hem met een zilveren pièce de milieu, terwijl ook de aannemer Voskuyl hem een fraai geschenk zond.

Het Genootschap, dat het voorrecht heeft, de heer Springer onzer zijne eereleden te tellen, zond een schrijven van gelukwensching.

Moge het den jubilaris gegeven zijn, nog tal van jaren zijne krachten aan het belang der stad Amsterdam te wijden!

A., 3 April 1883. W.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 4 April 1883.

Na opening der vergadering worden de notulen gelezen en goedgekeurd. De heer Bodenkemper wordt als lid geballoteerd en aangenomen.

De heeren Weissman en Löning worden namens het Genootschap gelukgewenscht met hunne overwinning in zake de Noordwijksche prijsvraag.

Ook wordt een warm woord van hulde gewijd aan den heer W. Springer, adsistent-stadsarchitect alhier en eerelid van het Genootschap, die dezer dagen zijn 25jarige ambtsvervulling herdacht. Besloten wordt, een schrijven van gelukwensching aan dien heer te richten.

Er wordt mededeeling gedaan van de ingekomen stukken, waaruit blijkt, dat de heeren D. C. Knuttel te 's-Bosch, en Gips en Rosse te 's-Hage als buitenleden, en de heeren J. C. ter Bruggen Jr. en H. P. L. van Franquemont als kunstlievende leden zijn toegetreden.

De heer H. Oostinjer, civiel en bouwkundig ingenieur en lid van het Genootschap, houdt thans zijne aangekondigde bijdrage over „gasverlichting en electrisch licht". Een historisch overzicht van beide verlichtingswijzen wordt gegeven, en na de technische bijzonderheden van het toepassen ervan te hebben nagegaan, komt spreker ten slotte tot zeer interessante vergelijkingen, waaruit blijkt, dat slechts in enkele bijzondere gevallen thans de electrische verlichting de voorkeur verdient, maar dat in het algemeen nog het gaslicht practischer is.

De spreker ontvangt den dank der Vergadering, waarna de heer Jan Springer ter bezichtiging stelt „L'Oeuvre de Boucher", dat met veel belangstelling beschouwd wordt.

Hierna wordt de vergadering gesloten.

INGEZONDEN.

Amsterdam, 29 Maart 1883

Mijnheer de Redacteur,

Sta mij toe, een woord in het midden te brengen betreffende de zaak van het besloten concours voor den bouw der Protestantsche kerk te Hoorn, mij voorbehoudende, binnenkort de geheele geschiedenis van dat ongelukkige concours, verrijkt met een paar teekeningen, mijn collega's mede te deelen, en hen in de gelegenheid te stellen, kennis te nemen van de onkunde des adviseurs op 't gebied van het uitschrijven van prijsvragen en kerkbouw, en de minder edele handelingen van andere heeren.

»Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht", zegt het spreekwoord, naar aanleiding waarvan ik tevens de mij door bekwame rechtsgeleerden gegeven adviezen daarbij zal voegen. Misschien kan een en ander voor anderen tot leering strekken.

Den bouwmeester Leliman, den kampioen voor Nederland's bouwkundigen op elk gebied, zóó lang onder de verdenking van *laster* te laten, zou mij leed doen. Daarom laat ik hier eenvoudig het door den bouwmeester Leliman aangehaalde stuk, dd. 15 Augustus '79, volgen.

Hoorn den 15 Augustus 1879.

Hoogwelgeboren Heer

Jhr. Mr. D. van Akerlaken, Voorzitter der Commissie over finantiele aangelegenheden en eigendommen der Hervormde Gemeente te Hoorn.

Naar aanleiding van uw exploit de dato 6 Aug. j.l. acht ik mij verplicht eenige opmerkingen in overweging te geven; welligt dat uw Hoog wel.geb. dan tot andere inzigten zult komen, althans niet iets anders uit mijn exploit van 4 Aug. j.l. zult lezen dan werkelijk daarin is vermeld en bedoeld.

1° De afmetingen van de orgeloppervlakte zijn u niet terstond gevraagd, aangezien daarvoor tweemaal vier en twintig uren tijdruimte was gelaten, bovendien had ik uw hoog welgeb. die afmetingen reeds den 24 Juli en 1 Augustus j.l. per brief verzocht. Op den brief van 24 Juli werd wel geantwoord dat geen tijdsverlenging kon worden toegestaan, iets waarom ik niet verzocht doch van de ontbrekende afmetingen geen woord gerept.

2° Op de vergadering van den 26 Februari 1879 is sprake geweest om in te leveren den eersten Augustus, maar behalve dat ik daarin niet persoonlijk toestemde, heb ik nog per brief medegedeeld, in die afwijking van het oorspronkelijk program niet te kunnen treden; dat de Commissie dit zelve inzag blijkt uit uwe brieven welke steeds getuigden, dat de Commissie zich aan de tijdsbepaling van het programma stipt zou houden. Deze is dan ook voor of op 1 September en geenzins 1 Augustus.

Dat op de vergadering van 26 Februari ook sprake was van een schrijven van den orgelmaker Witte firma Bats en C°. te Utrecht, daarvan is *mij* niets bekend. trouwens, ik begrijp niet om welke reden de Heer Witte de afmetingen voor een orgel niet zoo omtrent kan opgeven; ZEd. had dan althans kunnen opgeven de afmetingen, benoodigd voor het orgel en aanhoorende in oppervlakte, daar voor was zelfs den 24 Juli geen bezwaar. De Heer Witte is mij wel als bekwaam genoeg bekend, dat hij de strekking der aanvraag zeer goed begrepen zoude hebben en wat verlangd werd.

Daar waar de Commissie of haar Adviseur zoo streng aan het programma houden behooren zij en hij er zich in de eerste plaats naar te gedragen en geen wijzingen voor te wenden welke niet schriftelijk zijn overeengekomen, waarom de oppervlakte van het orgel niet werd opgegeven was mij een raadsel, te meer, wanneer ik naga hoe uw adviseur nu en dan voorgaf, hetzij zijdelings, hetzij regtstreeks, tot den prijskamp mede te dingen, door een in zijne snipperuren gemaakt ontwerp te willen indienen; door zijn schrijven dato 5 Juni j.l. aan uw hoog wel geb. hoe hij eerst zijn schoonzoon in den prijskamp plaatste enz. en op verschillende aanvragen van den Heer Muysken en mij of beide altijd tegenwerkende adviezen gaf en met alles te laat kwam, enz. U.H.W.Geb. zal erkennen, dat ons die vreemde handelingen tot voorzichtigheid moesten nopen.

Om welke reden in een prijskamp aanvangende den 26 Februari 1879, eerst 20 Juni daaraanvolgende het tarief der eenheidsprijzen werd verschaft is mij ook onbegrijpelijk, het is

misschien mogelijk, dat een architekt, die gedurende *één* maand en 10 dagen geen ander werk heeft dan de prijskamp bij zulk een laat ontvangen tarief nog bijtijds kan gereed zijn; doch deze weinig waarschijnlijke omstandigheid belet niet, dat in deze zaak van zeer groot belang blijft dat het tarief te laat is gezonden. Was mij het tarief eerder geworden, dan ook hadde ik eerder kunnen beginnen mijne plannen af en uit te werken, het is toch onmogelijk dit naar behooren te doen alvorens men een tarief der bouwstoffen heeft; dat zoodanig tarief aan de gewone marktprijzen zal beantwoorden weet men niet van te voren, en het spreekt van zelf, dat er dan ook geen sprake van een tarief behoefde te zijn in het programma.

Eerst den 24 April j.l. werd mij kennis gegeven van de verlaging der bouwsom met *f* 8130.— niettegenstaande de Heer Adviseur tot die mededeeling reeds geruimen tijd te voren door den Edel Achtbaren Heer Burgemeester van Hoorn was aangezocht. Waarom werd toen niet tevens het tarief verschaft?

Ik wil aan geen onedele bedoelingen en moedwil denken, maar het komt mij toch zeer waarschijnlijk voor dat het tarief eene zekere rol speelde bij de Commissie, aangezien het eerst werd opgezonden na uwe missive dato 13 Juni j.l. en niettegenstaande mijn mede concurrent mij medegedeeld heeft, dat hij er minstens een maand voor de ontvangst om gevraagd heeft aan uwen adviseur.

Het tarief der eenheidsprijzen schijnt in allen haast opgemaakt te zijn, het beantwoordt niet aan de hooge eischen, welke in het programma gemaakt zijn voor de teekeningen, op de onhebbelijke schaal van 2 cM^{r}. per Meter, immers ontbreken in het tarief

1° de prijs van marmeren of steenen vloeren
2° » » » deuren en ramen
3° » » » fijn timmer- en schrijnwerk
4° » » » behangwerk voor de kamers
5° » » » eikenhout

6° Is slechts een duur soort witte hard of zandsteen opgegeven, waar zeer geschikt voor banden enz. eene minder kostbare steensoort had kunnen bepaald zijn.

7 Is in het geheel geen prijs opgegeven van de nieuwe materialen uit den laatsten tijd, welke zoo schoon zijn voor versiering en nuanceering der gebouwen.

Wel is tegen den zin van § 2 van het programma opgegeven de prijs van gestucadoorde plafonds met perklijst. Het tarief is geknipt uit een bestek voor een eenvoudig gebouwtje, en volstrekt niet geschikt gemaakt voor dit werk.

Ik herhaal, ware het tarief mij eerder gezonden dan had ik de prijskamp eerder kunnen afwerken en kunnen leveren naar believen.

Welke redenen uwe Commissie heeft mij van onedele bedoeling te verdenken is mij onduidelijk; daarvoor zijn tot heden geen motiven hoegenaamd.

Wel is mij bekend dat in uwe Commissie reeds lang de overtuiging bestond, dat het tarief der eenheidsprijzen te laat was opgezonden, en met het oog daarop en op meer nalatigheden van uwen adviseur, had die Heer, bij het geven van zijne strenge adviezen, welligt beter gedaan, en zonder de minsten hinder voor de zaak, om in eigen boezem te treden en zich af te vragen, wie eigenlijk de schuldenaar was, dan ware veel onnoodig kwaad voorkomen.

Hoogwelgeb. Heer: hoewel zeer tot mijn leedwezen kan ik niet anders handelen en de verantwoordelijkheid daarvan komt op uwen adviseur, die de Commissie verkeerd heeft ingelicht.

Zoo als ik uw hoogwelgeb. den 22 Juli j.l. schreef zal ik voor of op den 1 September a. s. mijne plannen indienen. Mocht uwe Commissie weigerachtig blijven dan zal ik moeten trachten mijne rechten in deze zaak te handhaven met alle daartoe ten dienste staande middelen.

Hoogwelgeb. Heer hoogachtend heb ik de eer te zijn Uw hoogwelgeb. D. W. Dienaar

(was geteekend) A. C. BLEIJS
bouwmeester.

Ik mag niet onvermeld laten, dat m. i. niemand loyaler handelde in zake genoemd concours, dan de heer Leliman. Hij toch bedankte den 20^{n} Mei '79 voor mededinging, en gaf daarvan terstond kennis aan zijne mededingende collega's. Geheel anders handelde de heer Kam, schoonzoon van den adviseur (Metzelaar): deze bedankte het Bestuur of de Commissie reeds den 28^{n} Februari '79, en deelde dit eerst den 20^{n} Mei aan de collega's concurrenten mede.

't Is waar, de heer Metzelaar heeft den heer Muysken en mij, in zijn kantoor, gezegd, dat ook hij in zijne snipperuren een plannetje had gemaakt.

't Is ook waar, dat Jhr. Mr. D. van Akerlaken aan mij hetzelfde heeft herhaald, maar er tevens bijvoegde: »Als gij vertelt, dat ik 't u gezegd heb, zal ik het u vlakweg ontkennen."

En zulke lieden stellen het zich ten taak, anderen te beschuldigen of wel te verdedigen.

Het mag eigenaardig heeten, dat Jhr. Mr. D. van Akerlaken zijn voornaamste motief voor de eerlijkheid des heeren Metzelaar's handelingen schijnt te putten uit het feit, dat de heer adviseur de Commissie belangloos terzijde stond, dat wil zeggen: gratis. (Immers mag ik niet onderstellen, dat de heer M. voor een dagloontje werkt, evenals hij de concurrenten liet doen.) Welnu, dan zal Jhr. Mr. D. van Akerlaken ongetwijfeld leed gevoelen, zich niet bijtijds het spreekwoord herinnerd te hebben: »goede raad is duur". Voor het stichten van kerkelijke en gemeentelijke monumenten dient men zich te wachten om »op de koopjes te loopen": zulke bouwwerken toch zijn van meer duurzamen aard en behooren de eeuwen te trotseeren, tenzij een bliksemstraal Hoorn zoo gelukkig mocht maken, een onbeheerden donderleider te treffen.

Terwijl ik de Redactie dankzeg voor de opneming van dit stuk, verzoek ik haar tevens, mij wel te willen melden, of zij genegen is, de geschiedenis van dit fameuse concours in hare kolommen op te nemen, aangevuld door een paar teekeningen.

A. C. BLEIJS,
Bouwmeester te Amsterdam.

PROGRAMMA

van een wedstrijd voor de medaille ter herinnering aan de wet van 26 Januari 1883 (Staatsblad No. 4) tot verlegging van de uitmonding der Maas.

De Commissie voor het aanbieden van een huldeblijk aan de Regeering, naar aanleiding van bovengenoemde wet, opent een wedstrijd voor het maken van een ontwerp in gips voor een gedenkpenning.

De naar het bekroond model uit te voeren gedenkpenningen zullen van goud, zilver en brons worden vervaardigd en 7 à 9 centimeter middellijn hebben.

De voorzijde moet bevatten eene allegorische voorstelling van het werk, n.l. scheiding van Maas en Waal, opening van een nieuwen Maasmond en dientengevolge verbetering van den Waterstaatstoestand van een groot deel van Noord-Brabant. (1)

Voor de keerzijde, die een opschrift zal bevatten, waarboven het wapen van Noord-Brabant, behoeft door de deelnemers aan den wedstrijd geen ontwerp gemaakt te worden.

Het te leveren model in gips voor de voorzijde moet zijn van minstens 4-maal de grootte van den gedenkpenning.

De ontwerpen moeten vóór 15 Juni vrachtvrij ingeleverd worden aan den Voorzitter der Commissie, Jhr. Jos. de la Court te 's-Hertogenbosch. Zij behooren niet onderteekend te zijn, maar moeten voorzien zijn van een teeken, motto of spreuk, welke wordt herhaald op het verzegeld omslag van een brief, waarin de naam, voornamen en woonplaats van den vervaardiger zijn vermeld.

Eene som van *f* 350 zal worden verdeeld tusschen de twee beste inzendingen in de prijsvraag, als: 1e prijs *f* 250.—; 2e prijs *f* 100.—.

De bekroonde ontwerpen worden eigendom der Commissie, die zich uitdrukkelijk het recht voorbehoudt, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk het aangenomen ontwerp te laten uitvoeren.

De ontwerpen, die buiten aanmerking blijven, kunnen door de inzenders worden teruggevorderd tot en met 15 Juli 1883. — Na het verstrijken van dezen datum zal elk ontwerp, dat alsdan niet is afgehaald, het eigendom worden van de Commissie.

De Jury van beoordeeling zal samengesteld zijn uit:

10. den Hoogleeraar in de Aesthetica aan de Academie van Schoone Kunsten te Amsterdam;

20. den Referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, afdeeling Kunsten en Wetenschappen, te 's-Gravenhage;

30. den Directeur der Koninklijke School voor nuttige en beeldende kunsten te 's-Hertogenbosch.

De beslissing blijft aan de Commissie.

Elke mededeeling op dezen wedstrijd betrekking hebbende, moet geadresseerd zijn aan den Secretaris der Commissie, den heer A. Jansen, te 's-Hertogenbosch.

's-Hertogenbosch, Maart 1882.

De Commissie tot aanbieding van een huldeblijk aan de Regeering, naar aanleiding van de wet tot het verleggen der uitmonding van de Maas,

JHR. JOS. DE LA COURT,
lid van de Gedeputeerde Staten, *Voorzitter.*
DR. A. VAN DER STEEN,
lid van de Gedeputeerde Staten, Osch.
F. J. POMPE,
Wethouder, 's-Hertogenbosch.
MR. F. A. J. VAN LANSCHOT,
Raadsheer bij het Gerechtshof, 's-Hertogenbosch.
MR. A. H. SASSEN,
President van het Algemeen Waterschap, 's-Hertogenbosch.
P. F. A. SPRENGERS,
lid der Provinciale Staten, Heusden.
JHR. M. A. SNOECK,
Kamerheer des Konings i. b. d., Hintham.
A. JANSEN,
Commies ter Prov. Griffie, *Secretaris.*

(1) Tot toelichting van den aard van het werk diene het volgende:
Het onbedijkte terrein tusschen Dreumel en Rossum, bekend onder den naam van Heerewaardensche Overlaten, geeft gelegenheid, dat het water van de Waal zich bij hooge standen met dat van de Maas vereenigt.

De overstorting van een zooveel grootere en vermogender rivier als de Waal op de kleinere rivier de Maas, heeft altijd de overstrooming van een aanzienlijk deel van Noord-Brabant ten gevolge. Meestal gaat die overstrooming gepaard met het doorbreken der Maasdijken en met verschillende rampen, die, daar zij telkens terugkeeren, den treurigen toestand van Noord-Brabant beduidend vergrooten en alle verbetering eener uitgebreide landstreek tegenhouden.

Daarenboven is bij gewone waterstanden de vereeniging van Maas en Waal te Woudrichem nog eene groote belemmering voor den geregelden waterafvoer en kunnen dientengevolge zelfs middenin den zomer duizenden hektaren grond niet anders dan door stoomgemalen van het overtollig water worden bevrijd.

De wet van 26 Januari 1883 heeft eene volledige scheiding van Maas en Waal aangenomen.

De Heerewaardensche Overlaten worden gesloten en aan de Maas wordt eene uitmonding gegeven op de Amer, waardoor de vereeniging te Woudrichem ophoudt te bestaan. Alleen voor de scheepvaart blijft de gemeenschap door middel eener schutsluis onderhouden.

Door de opening van een nieuwen Maasmond wordt verstaan: het graven eener nieuwe rivier, uitgaande van de Maas onder Hedikhuizen, loopende benoorden Heusden en Doeveren, volgende eerst de Gantel en verder in nagenoeg rechte strekking het Oude-Maasje tot het Keizersveer.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ROTTERDAM. Naar wij vernemen waren alle ontwerpen voor den schouwburg te Rotterdam, waarvoor 4 Hollandsche en 5 Buitenlandsche architecten uitgenoodigd waren plans op te maken, op 1 April ll., den gestelden termijn van inlevering, nog niet ingezonden, daar het Festuur der „Schouwburgvereeniging" aan den architect Van Dam, één der uitgenoodigden, een verlenging van inleveringstijd had toegestaan.

Andere uitgenoodigden, die het geluk hadden hiervan iets te vernemen, hebben eveneens hun projecten niet op den vastgestelden tijd ingeleverd, zoodat hier een laakbare handelwijze is geschied, die tegenover de andere mededingers bepaald „unfair" is te noemen.

ARNHEM. Door het waterschapsbestuur van den Ouden IJsel is, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, met de ingenieurs-firma J. van Hasselt en De Koning te Nijmegen een contract aangegaan tot het verrichten van ingenieurs-werkzaamheden, ten behoeve van de kanalisatie van den Ouden IJsel, waartoe behooren: 1°. het maken van eene kaart van den Ouden IJsel en den Aastrang; 2°. het verrichten eener hoofdwaterpassing van Doesburg tot de Pruisische grenzen bij Dinksperloo en Anholt; 3°. het waterpassen en peilen van dwarsprofillen over het geheele overstroomingsgebied of gedeeltelijk op afstanden, waar dit uit terreinsomstandigheden blijkt noodig te zijn; 4°. het opnemen en verzamelen van waterwaarnemingen, enz.; 5°. het doen van grondboringen, minstens twee bij elke sluis of zooveel meer als voor de kennis der geaardheid van den bodem noodig is. Uit al de daardoor verkregen gegevens zal later een ontwerp worden opgemaakt voor den waterafvoer en de kanalisatie van den Ouden IJsel — en eindelijk tot het opmaken der kohieren, waarnaar de eigenaren van gronden, in het waterschap gelegen, in de lasten moeten bijdragen.

NIJMEGEN. Door den Gemeenteraad is in zake het veer over de Waal, tusschen de stad en Lent, een gewichtige beslissing genomen. Aan den heer C. F. Cramer, ingenieur alhier, is nl. de exploitatie van dit veer, bij wijze van proef, voor den tijd van zes jaren verpacht, waarvoor hij uit de gemeentekas eene jaarlijksche bijdrage van *f* 2350 zal genieten, terwijl alle veergelden, waarvan de inning in de laatste jaren voor ongeveer *f* 12.000 door de gemeente was verpacht, te zijnen bate komen.

Aan hem is daarentegen nog de verplichting opgelegd een nieuw brugschip met eene oppervlakte van ten minste 96 M^{2} te doen bouwen, en eene stoomboot in de vaart te brengen, waarmede bij dag dit brugschip over de Waal wordt gesleept; bij nacht zal het brugschip, zooals thans, aan een kabel mogen overgieren. De pachter moet zoowel in het bedienend personeel als in het onderhoud van alle materieel van het veer voorzien, zoodat het tegenwoordig personeel van ambtenaren en bedienden bij het veer uit den dienst der gemeente wordt ontslagen.

Door deze regeling zal de gemeenschap een groote verbetering, vooral bij dag, ondergaan, zoodat de overeenkomst alhier met onverdeeld genoegen is vernomen, want reeds jaren lang maakte het een punt van overweging uit om een beteren en snelleren overtocht over de rivier te verkrijgen.

VARIA.

Waterdichte beschotten tegen aanvaring. Onder de talrijke voorstellen, die tengevolge van den treurigen ondergang der *Cimbria* in de pers zijn opgedoken, verdienen tot heden het meest de aandacht van den practicus die, welke zich verklaren voor de vermeerdering, versterking, verhooging en veilige afsluiting van de beschotten of dwarswanden.

De beschotten moeten in zoo grooten getale aangebracht zijn, dat het door een gebroken scheepswand in een afdeeling gedrongen water de verplaatsing en stabiliteit van het schip niet zóó veranderen kan, dat het zinkt of kentert. In de vrije laadruimte van een vrachtstoomer is dit eerder bij benadering te bereiken dan in een passagiersstoomer. In beiden blijft echter steeds een te groote en daarom gevaarlijke ruimte over, namelijk de machinekamer, die van de wederzijdsche kolenhokken bezwaarlijk voldoende bescherming tegen vernieling ontvangt. In den passagiersstoomer zal bovendien — al worden ook alle andere beschotten tot het *opper-* of *bovendek* opgetrokken, wat nu op verre na niet overal het geval is — de groote eerste kajuit in het achterschip een groote, slechts tot het *hoofddek* door beschotten afgedeelde ruimte formeeren, die, door het instroomende water gevuld, elk schip onvermijdelijk binnen eenige minuten doet zinken.

De versterking van het ijzer der beschotten is een tweede, onafwijsbare eisch. Na elke botsing hooren wij van den angstvollen haast, waarmede de beschotten tegen den verwachten waterdruk gesteund werden, en dat er zooveel en zooveel handen mede bezig waren, die echter voor redding op het dek niet konden worden gemist. Ligt daarin niet eene ongerijmdheid? Waartoe anders heeft men zich de lastige beschotten laten opdringen, dan om het binnenstroomende water te weren en het te beletten zich door de geheele ruimte te verspreiden, afgezien van de plaatselijke beperking van een brand? Men behoorde dan toch de beschotten ineens zoo sterk te maken, dat zij, ingeval van nood, geen afzonderlijk bijwerk vereischen, maar voor elken druk toereikend weerstandsvermogen bezitten. Kan men echter de steunsels niet ontberen, welnu, men brenge ze vóór de afreis aan.

De beschotten moeten niet slechts reiken tot het hoofddek, maar tot het bovendek. Zoo het botsingsbeschot op de *Sultan* aan deze voorwaarde voldaan had, zou Kapitein Cuttill ontegenzeglijk de ongelukkige *Cimbria* te hulp hebben kunnen komen.

Eindelijk moeten de openingen in de beschotten beperkt worden tot het onvermijdelijk noodzakelijke getal. Er moet voor gezorgd worden: òf dat zij automatisch waterdicht sluiten, òf (wat nog beter is) dat zij van het boven- of opperdek elk oogenblik gemakkelijk en veilig waterdicht kunnen worden gesloten. Dit slechts omtrent de beschotten; de voorschriften omtrent het bouwen kunnen ook nog veel kwaad voorkomen (*Kölnische Zeitung.*) †

CORRESPONDENTIE.

Aan A. te Z. Uw brief is ontvangen en aan den inhoud zal gevolg gegeven worden.

ADVERTENTIEN.

WORDT GEVRAAGD EEN

Dagelijksche Opzigter,

voor den tijd van ongeveer een half jaar, bij den aanleg van eenen Kunstweg *EINDHOVEN-STRIJP-ZEELST*, op eene bezoldiging van *f* **80**.— per maand.

Sollicitanten behooren zich, onder overlegging van bescheiden, per brief of in persoon, vóór den 13 April aan te melden bij den Burgemeester van *Eindhoven*.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den gemeenschappelijken dienst.)

Op **Dinsdag den 24sten April 1883** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 360.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Nieuweschans.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 7den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur L. J. DESONNAVILLE te *Groningen* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 18den April 1883 des voormiddags ten 11 uren.

Utrecht, den 5den April 1883.

AANBESTEDING.

Het BESTUUR van het Vondelpark te *Amsterdam* zal op **Donderdag den 19den April 1883**, des middags ten 12 uur, in het Paviljoen van het Vondelpark **aanbesteden:**

Het dempen van een gedeelte sloot in den Binnendijkschen Buitenvelderschen Polder in Nieuwer-Amstel langs de Anna Vondelstraat en vervolgens, en het maken van een riool naast en in deze sloot.

Bestek en voorwaarden zijn tegen betaling van *f* 0,25 te verkrijgen in den Kantoorboekhandel BLIKMAN & SARTORIUS, Rokin 17 *Amsterdam*.

Inlichting en aanwijzing in loco op Donderdag 12 April 1883, ten 1 uur des namiddags door den Opzichter van het Vondelpark W. EGAS.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

H.H Architecten, Ingenieurs, Werktuigkundigen.
LICHTDRUK-PAPIER per rol *f* **6.50.**
LICHTDRUK-TOESTELLEN van **Teakhout,** verschillend van afmeting. Adres: den Boekhr. JOH. G. STEMLER Cz. *Amsterdam*.
Uitvoerige prospectus gratis verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 24sten April 1883** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht* van:

Bestek No. 359.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken. met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Harlingen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 7den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur L. J. DE SONNAVILLE te *Groningen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 17den April 1883 des voormiddags ten 10 uren

Utrecht, den 4den April 1883.

VERWARMING & VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken
van den meest verschillenden aard.

H.H. ARCHITEKTEN.

Een TEEKENAAR zoekt zoo spoedig mogelijk **plaatsing,** op een bureau of werk. Hoog salaris geen vereischte. Bekend met de Techniek van **'t Timmeren** en de **Ornamentiek.** Franco brieven onder motto »*Kunst*" bij de Boekhandelaren BRINKMAN en VAN DER MEULEN, Hartenstraat 24 *Amsterdam*.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *AMBT-DOETINCHEM*, zijn voornemens op **Woensdag 18 April 1883,** des middags om twaalf ure, ten gemeentehuize, in het openbaar **aan te besteden:**

het verbouwen van drie Gemeentescholen aldaar,

waarvan bestekken en teekeningen ter inzage liggen ten gemeentehuize te *Ambt-Doetinchem*, voorts te *Arnhem* in »*de Harmonie*", te *Zutfen* in »*de Oude Klok*", te *Doesborgh* in het »*Hof Gelria*", te *Stad-Doetinchem* in het »*Heerenlogement*", te *Aalten* in »*de Roskam*", te *Groenlo* in »*de Moriaan*", te *Keppel* in »*de Gouden Leeuw*", te *Terborgh* in de »*Roode Leeuw*", te *Wehl* in »*de Zwaan*", te *Zelhem* in het »*Witte Paard*" en te *Zeddam* bij HERFKENS. Inlichtingen worden gegeven door den Architect H. J. L. OVINK te *Doetinchem*, door wien bestek met teekeningen franco wordt toegezonden tegen inzending van *f* 1.50.

AANBESTEDING.

Den 17den April 1883 zal door de ondergeteekenden, namens hun principaal in het openbaar worden **aanbesteed:**

Het bouwen van twee Woonhuizen in het Weteringplantsoen te Amsterdam.

Bestek en voorwaarden met teekening zijn verkrijgbaar bij den Boekdrukker J. CLAUSEN, St. Janstraat te *Amsterdam*, tegen betaling van *f* 2.—.

J. P. F. VAN ROSSEM
en
W. J. VUYK,
Architecten.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *GORINCHEM* zullen op **Vrijdag den 20sten April 1883,** des namiddags ten twee ure, in het openbaar **aanbesteden:**

Het sloopen eener bestaande School en het daar ter plaatse bouwen eener Tusschenschool waarboven Gymnasium, met de daarbij behoorende schoolmeubelen, gordijnen, kachels enz.

De aanwijzing in loco zal geschieden op Vrijdag 13 April 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Teekeningen en bestek zijn van af Maandag 9 April e. k. te verkrijgen ter Gemeente-Secretarie tegen betaling van *f* 2.—.

Inlichtingen geeft de Bouwkundige JOH. J. VAN LEEUWEN te *Utrecht*.

De Secretaris, W. SLOOTWEG. — *De Burgemeester*, C. VAN ANDEL.

Bij **P. GOUDA QUINT,** te **Arnhem,** is verschenen de **achtste** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkt
De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à *f* 1.75.

Wedstrijd

VOOR HET ONTWERPEN VAN EEN

GEDENKPENNING.

De Commissie tot aanbieding van een huldeblijk aan de Regeering, naar aanleiding der wet van 26 Januari 1883 (Staatsblad No. 4), opent een wedstrijd voor het maken **VAN EEN ONTWERP** in **GIPS** voor een gedenkpenning. -- De naar het bekroond model uit te voeren gedenkpenningen zullen in goud, zilver en brons worden vervaardigd en eene grootte hebben van 7 à 9 cM. in middellijn. Het ontwerp in gips moet zijn van minstens 4-maal die grootte.

De voorzijde moet bevatten eene allegorische voorstelling van het werk, nl. afscheiding van Maas en Waal, opening van een nieuwen Maasmond en dientengevolge verbetering van den waterstaatstoestand in een groot deel van Noord-Brabant.

Voor de keerzijde behoeft geen ontwerp geleverd te worden.

De ontwerpen moeten vóór 15 Juni worden ingeleverd aan den Voorzitter der Commissie.

Eene som van *f* **350** zal worden verdeeld tusschen de twee beste inzendingen op de prijsvraag; als:

1e prijs *f* **250.**— 2e prijs *f* **100.**—

Het programma van den Wedstrijd kan worden aangevraagd aan den Secretaris der Commissie, den Heer A. JANSEN, (St. Jorisstraat) *'s-Bosch*.

's-Hertogenbosch, Maart 1883.

De Commissie voornoemd,
Jhr J. DE LA COURT, *Voorzitter.*
A. JANSEN, *Secretaris.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Aanbesteding.

Door de Gemeentebesturen van *Eindhoven* en *Strijp* zal worden

AANBESTEED:

Het maken van een Kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst.

Bestekken zijn op franco aanvraag, tegen betaling van *f* **0,50** per stuk, verkrijgbaar bij den Secretaris te *Eindhoven*.

Aanwijzing op het terrein zal gedaan worden op den 16 April a. s.,

beginnende te *Eindhoven* op den Kleinen Berg bij de Vijf Ringen, des morgens ten 10 uur.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Ingenieur te *Stratum*.

Inschrijvingsbilletten in te zenden aan den Secretaris te *Eindhoven*.

Opening der billetten op het Raadhuis te *Eindhoven* op den 23 April, des middags ten 12 uur.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

RIJNE
BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

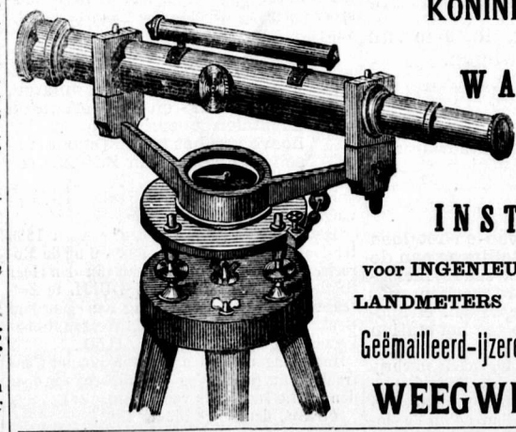

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren,** die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19, AMSTERDAM — GEBR. REIMERINGER.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Woensdag den 11den April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 357.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Groningen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 2den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur J. L. DE SONNAVILLE te *Groningen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 5den April 1883, des voormiddags ten 10 uren.

Utrecht, den 31sten Maart 1883.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Woensdag den 11den April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 358.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Leeuwarden.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 2den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur J. L. DE SONNAVILLE te *Groningen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 4den April 1883, des voormiddags ten 10 uren.

Utrecht, den 31sten Maart 1883.

Ministerie van Financiën.
ONTMANTELING VAN BREDA.
Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal op **Dinsdag den 24 April 1883**, des middags te 12 uren, in het »*Café Neuf*" in de Lange Brugstraat te *Breda*, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht.

NB. De te verwerken hoeveelheid grond bedraagt ongeveer 77.500 M³.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het bestek ligt ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *'s Bosch*, *Bergen op Zoom* en *Breda*, en is aan laatstgemeld kantoor, van 9 April 1883 af, tegen betaling van *ƒ* 1.— per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Donderdag 19 en Vrijdag 20 April 1883, des voormiddags te 11 uren, te beginnen aan de Directiekeet in de **Mauritsstraat.**

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. VAN DE ERVE Jzn, te *Breda*.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS en WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 17den April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek **AD.**

Het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen. (In drie perceelen.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 23 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 2den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 30sten Maart 1883.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. ! Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 17den April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek **AC.**

Het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels en kruisingen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen. (In vier perceelen.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 12 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 2den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen* en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 30sten Maart 1883.

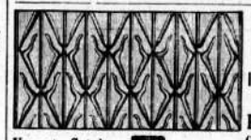
Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangrocienende en roestwerende Verven.

Geldersch-Overijsselsche LOKAAL-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

Op **Zaterdag den 21 April 1883**, des namiddags ten twee ure, in de Societeit op de ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek No. 8.

Het maken van de Grond- en Kunstwerken, het leggen van Spoorbaan en Wissels en het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte circa 19.4 Kilometer).

De inschrijvingsbilletten moeten minstens één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens het bestek met bijbehoorende teekeningen en profillen op franco aanvrage en tegen betaling van *ƒ* 3.— verkrijgbaar is.

WINTERSWIJK, den 27 Maart 1883.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap
A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT Jgz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *ƒ* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *ƒ* 7.50 en Nederlandsch-Indië *ƒ* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Den Leden wordt bericht:

Dat de 807e vergadering zal worden gehouden Woensdag 18 April 1883, des avonds te 8 uren precies, in Maison Stroucken, alhier.

De agenda van die vergadering is als volgt:

1°. Mededeelingen van het Bestuur;
2°. Installatie van leden;
3°. Voorstellen van het Bestuur;
4°. Bijdrage van den heer A. W. Weissman;
5°. Rapport der Commissie tot oplossing van vragen;
6°. Kunstbeschouwing.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) DE KOLONIALE TENTOONSTELLING.

Hoe meer het tijdstip van de opening der Tentoonstelling nadert, des te interessanter wordt een bezoek aan de tentoonstellingsterreinen.

Wanneer men uit de Jacob-van-Campenstraat de ingang binnentreedt, ziet men allereerst het gebouw, waarin de producten van Nederlandsch-Indie tentoongesteld worden. De gevel, in Moorschen stijl, staat reeds in zijn geraamte, en zal, voorzoover men thans reeds kan oordeelen, een goed effect maken.

Voor dit gebouw staat een hooge mast, waaraan de koninklijke standaard geheschen zal worden, terwijl in de onmiddellijke nabijheid de Javaansche gebouwtjes, van bamboe en djattiehout, door tal van bruine gestalten, op fantastische wijze gekleed, worden opgericht. Het geheel zal een aanschouwelijk beeld van een Javaansche dessa geven.

De inwendige decoratie van het Nederl.-Indische gebouw is geheel voltooid, en in sierlijke Moorsche vormen gehouden. Vooral de zachte kleurschakeering maakt een zeer behaaglijken indruk. De uitstallingen zijn reeds een heel eind op streek, en men ziet wapenen; vischtuig, schepen, handelsproducten, tempels, pagoden, huizen, bedden, ja zelfs afgoden in schilderachtige groepeering bijeen.

De voorgevel van het hoofdgebouw is grootendeels met „linoleum" beplakt, wat nu juist geen monumentaal effect maakt.

De olifanten zijn voor een groot deel gereed, en boven op de pijlonen ziet men slangen, reusachtige hoofden en menschen, in nissen gezeten.

Wat dit alles beduiden moet, weten wij niet, doch voorzeker zal wel een allegorische voorstelling bedoeld zijn. Het is aardig om te zien, hoe handig de Fransche werklieden met het bewerken der gipsmassa terecht kunnen. Het boetseerwerk is met veel „chic" behandeld.

De eerste afdeeling bij het binnentreden is de Nederlandsche. Jammer, dat de decoratie daarvan niet wat gelukkiger is uitgevallen, vooral de kapiteelen der kolommen en de acanthusbladeren daarboven geven eer den indruk, alsof een koekbakker hun het aanzijn schonk, dan een beeldhouwer.

Allerlei wordt daar reeds uitgepakt, en in de middengalerij ziet men reeds reusachtige piramides, zuilen, paviljoens, en andere getimmerten. Zij staan echter zoo dicht opeengepakt, dat het grootsche gezicht, dat de lengte van de hoofdgalerij aanbood, vrijwel verloren is gegaan.

In de Belgische afdeeling, die dan volgt, is nog weinig waar te nemen. Slechts staat daar in de middengalerij een zeer fraai paviljoen.

Betrekkelijk vrij ver zijn de Chineezen, die men dagelijks op de tentoonstellingsterreinen met ijver aan den arbeid ziet. Zij hebben, zeker gedachtig aan hun alouden Chineeschen muur, hun afdeeling door kolossale hekken, welke sprekend op die van een olifantshok gelijken, afgescheiden. Deze hekken zijn rood en zwart geverfd, en van hemelsblauw geschilderde afdaken voorzien.

In de Britsche Afdeeling trok onze aandacht een

kolossale vitrine, in Engelsch-Gothischen stijl met zeer veel smaak uitgevoerd.

De Oostenrijksche, Fransche en Duitsche afdeelingen zijn nog vrij achterlijk. Men ziet daar, behalve eenige kisten en uitstalkasten, nog betrekkelijk weinig.

In de galerij der schoone kunsten waren reeds eenige inzendingen aangekomen, waarbij wij opmerkten een kolossaal bronzen beeld, met meesterhand gemodelleerd.

Een groote flesch is in de onmiddellijke nabijheid der kunstgalerij opgericht. Deze flesch is zoo reusachtig, dat men door een deurtje daarin kan gaan, en zich dan iets kan laten voordienen.

Van het paviljoen van den Bey van Tunis staat nog slechts het geraamte, zoodat met daarover niet oordeelen kan.

De amusementsgebouwen zijn allen een flink eind gevorderd, en sommige paviljoens zien er zeer aardig uit.

Nabij het Koningspaviljoen, dat uiterst netjes wordt afgewerkt, en zich zeer bevallig voordoet — hoewel wij het betreuren, dat men het niet wat hooger geplaatst heeft — vindt men de diamanten-tentoonstelling, wier gebouw genoegzaam voltooid is. Ook komt daar een reusachtige biertoren, en een huisje, in Hollandsche Renaissance, voor de firma Lucas Bols.

Het paviljoen voor de stad Amsterdam vordert goed. De gevel zal met reusachtige schilderstukken van Nederlandsche kunstenaars prijken.

Het „pavillon de la Presse" staat nog slechts in zijn geraamte, maar schijnt flink aangepakt.

Met het oprichten van den kolossalen 100 tons ijzeren mastbok is men bezig.

De machinegalerij is nog altijd wat achterlijk, doch zal nu wel spoedig voltooid worden, althans men is met kracht aan het werk.

Dat de tentoonstelling niet gereed zal komen, is nu reeds te zien, maar men werkt met ijver en kan dus vóór 1 Mei nog heelwat totstandbrengen.

(A. et A.) HAVENWERKEN TE ANTWERPEN,

door E. DAMEN.

De gunstige geografische ligging van Antwerpen aan een stroom, die ook aan de grootste zeeschepen altijd gelegenheid geeft, tot voor deze, op 100 kilometer der zee gelegen, plaats te komen, had het reeds in de 15e eeuw tot eene van de eerste handelplaatsen der wereld gemaakt. Ten tijde van zijn grootsten bloei, tegen het einde der middeleeuwen, had Antwerpen méér dan 180,000 inwoners en overtrof, wat levendigheid van handelsverkeer betreft, zelfs Venetië. Zooals de geschiedschrijvers uit dien tijd ons meedeelen, kwamen meermalen met een enkelen vloed 400 schepen in de haven, en soms telde men er 2500 op de Schelde voor de stad. Dit was in denzelfden tijd, toen de naburige Vlaamsche steden, voornamelijk Gent, Brugge en Yperen, door den bloei harer industrie tot macht en rijkdom waren gekomen en de geheele wereld met de producten van hare kunstvlijt voorzagen.

Het verval van Antwerpen begon met den afval der Nederlanden van de Spaansche heerschappij in 1568. De stad zelve werd spoedig weder door de Spanjaarden heroverd en verder ook voortdurend bezet. De monden der Schelde bleven echter in het bezit der Hollanders, zoodat de verbinding van de stad met de zee afgesneden was. De Hollanders onderdrukten nu den handel van Antwerpen gedurende den 80jarigen oorlog volkomen, en deze toestand werd door den Munsterschen vrede in 1648 bestendigd, welke Antwerpen onder Spaansche heerschappij liet, doch de scheepvaart op de Schelde geheel verbood. Al de schepen, die de Schelde binnenliepen, moesten sinds dien tijd op Hollandsch gebied lossen en het vervoer der waren naar het binnenland werd met hooge rechten belast. Deze toestand duurde tot het jaar 1795, toen de overeenkomst van Den Haag (10 Mei 1795) de scheepvaart op de Schelde weer vrijmaakte.

De bloei van Amsterdam begon met den achteruitgang van Antwerpen. De omvang, dien Amsterdam vóór het jaar 1585 innam, laat zich door een zielental van hoogstens 30,000 bepalen.

Toen de stad echter in dien tijd op commercieel gebied de erfenis van Antwerpen aanvaardde, begon een waarlijk snelle ontwikkeling, tengevolge waarvan de verschillende uitleggingen der stad totstandkwamen. Zooals bekend is, hadden die uitleggingen plaats in de jaren 1585, 1593, 1612 en 1658.

De ontwikkeling van Amsterdam van een onbeduidend stadje tot een der grootste handelssteden omvat alzoo slechts een tijdruimte van ongeveer 70 jaren, en dat daarenboven in een tijd van onophoudelijken oorlog. Reeds uit deze omstandigheid is men gerechtigd te besluiten, dat het met de opening van nieuwe handelsbetrekkingen niet de ontdekking van nieuwe bronnen van productie en afzet geweest zijn, die Amsterdam hebben grootgemaakt, doch dat het veeleer de erfenis van Antwerpen was, die de Hollanders door vernieling van den handel dier stad tot zich trokken.

Na het einde van den 80jarigen oorlog stond de Republiek der Vereenigde Nederlanden als een groote zeemogendheid daar. Zoo was het mogelijk, dat de Hollanders bij den Westfaalschen vrede volkomen afsluiting der Schelde konden verkrijgen en ook anderhalve eeuw lang, eerst tegen Spanje, later tegen Oostenrijk, konden behouden. Eerst toen de stormen der Fransche omwenteling over deze landen kwamen, werd ook hier de toestand veranderd. In het jaar 1794 vielen de Oostenrijksche Nederlanden, en met hen Antwerpen, in de macht van het Fransche leger en werden bij de Fransche Republiek ingelijfd. Weinige maanden later werd ook in Holland met behulp van Frankrijk de oude regeering omgeworpen en de Bataafsche Republiek gesticht. De vrijmaking der scheepvaart op de Schelde sprak nu eenigermate als vanzelf en werd ook door het reeds genoemd verdrag van Den Haag, op 10 Mei 1795, bekrachtigd.

Daarmede trad Antwerpen, waarvan het aantal inwoners langzamerhand tot 40,000 was gedaald, na een tusschenruimte van 200 jaar weder in de rij der zeehandelplaatsen, en de Franschen lieten er zich veel aan gelegen zijn, om den handel der stad, door groote haveninrichtingen, opnieuw leven te geven. Echter was de tijd der Napoleontische oorlogen, de tijd van het continentaal stelsel, voor een ontwikkeling van overzeesch verkeer zoo ongunstig mogelijk.

Het Weener Congres beproefde de sedert jaren gescheiden landsdeelen tot één Staat te vereenigen. Hoe deze proef afliep, hoe spoedig de band door de Belgische omwenteling van 1830 verscheurd werd, is bekend. Bij de scheiding bleven echter de monden der Schelde weder in het bezit van Nederland, en dit nam hierdoor het recht, den handel van Antwerpen met een hoog in- en uitgangsrecht te belasten. Ieder inkomend schip moest ongeveer *f* 1.25 per ton, elk uitgaand *f* 0.40 per ton betalen.

Door de wet van 5 Juni 1839 nam nu wel de Belgische Regeering de betaling van deze rechten voor hare rekening, waardoor voor den handel van Antwerpen reeds eene verbetering werd verkregen; de volledige afkoop van den Scheldetol volgde echter eerst door de overeenkomst van 12 Maart 1863, waarvoor alle met Antwerpen handeldrijvende Staten eene som moesten bijdragen, overeenkomende met de grootte van hunnen handel. Daardoor werd het de Belgische Regeering mogelijk, nu ook van hare zijde de totnutoe geheven rechten van de scheepvaart op de Schelde te laten vallen, zoodat eerst van dit tijdstip af een waarlijk vrije concurrentie van Antwerpen met de Hollandsche havens kon plaats grijpen.

Zoo zien wij, hoe de concurrentiestrijd der Nederlandsche zeesteden, die eeuwenlang alleen op politiek gebied gevoerd werd, in den jongsten tijd op een geheel ander gebied werd overgebracht.

Tegenwoordig komt de zaak hierop neer, welken steden het gelukt, door de beste en gemakkelijkste haveninrichtingen en door de doelmatigste verbindingen met het binnenland het internationale handelsverkeer tot zich te trekken.

Voor den handel naar Duitschland staan tegenwoordig België en Holland op één lijn. Het eenige onderscheid bestaat daarin, dat voor de producten der Nederlandsche Koloniën de weg over Antwerpen ontoegankelijk zal blijven.

Geografisch heeft Antwerpen tegenover Duitschland een gunstiger ligging, daar het dichterbij Zuid-Duitschland ligt dan de Hollandsche havens, terwijl Noord-Duitschland, in het bezit van eigen havens, vreemde tusschenkomst ontberen kan. Daarentegen wijst de groote waterweg de Rijn direct naar Nederland.

Met betrekking tot de belangen der scheepvaart eindelijk is Antwerpen den beiden Nederlandsche mededingers altijd veel vóór geweest, daar de natuur het een toegang naar de zee heeft gegeven, die ten allen tijde voor de grootste schepen te gebruiken is, terwijl zoowel Amsterdam als Rotterdam zich in de laatste jaren kolossale offers hebben moeten getroosten voor de stichting van een weg naar zee.

Intusschen maken alle drie de steden, met betrekking tot den aanleg van haven- en spoorweginrichtingen, de grootste toebereidselen, en ook de verbetering der binnenlandsche spoorweg- en waterverbindingen wordt van alle zijden met ijver ondernomen.

Wanneer in de laatste jaren voor Amsterdam een achteruitgang der handelsbeweging werd waargenomen, zoo werd, en niet ten onrechte, in de eerste plaats gewezen op de slechte tijdsomstandigheden, en in de tweede plaats op het feit, dat de nieuwe waterweg nog niet zoolang is geopend, om daarvan reeds nu de gevolgen te kunnen ondervinden. Daartegenover is echter te constateeren, dat de slechte tijdsomstandigheden in Antwerpen geen achteruitgang deden opmerken, en dat Antwerpen er zich op beroemt, in de laatste jaren aan tonneninhoud der uit- en ingaande schepen zelfs Hamburg te hebben overvleugeld.

Wij gaan thans over tot de beschrijving der Antwerpsche havenwerken.

Onder de Fransche heerschappij werden in het Noorden der stad de beide bassins „Petit Bassin" en „Grand Bassin" aangelegd en met de verbetering der Scheldekaaien begonnen. Sedert 1814 bleef de verdere uitbreiding der werken achter. Van 1856 tot 1860 legde de stad op eigen kosten het *Bassin du Kattendyk* aan, waarvan de inlaatsluis, daar zij tegelijkertijd als eindsluis dient voor het *Canal de la Campine*, gedeeltelijk door den Staat werd betaald. Na de uitleging der vesting (1859) begon men met het bouwen der kaaien en de vergrooting der vloedbassins.

Na het *Bassin aux Bois* volgde van 1865—69 het graven eener verbinding met de oude bassins (Bassin de Jonction) en (tot 1873) de stichting van twee groote havenbekken, in aansluiting aan het *Bassin aux Bois*, *Bassin de la Campine* en *Bassin du Canal*. Gelijktijdig bracht de Staat zijn spoorbaan tot vlakbij de bassins en legde dicht daarnaast het station *Stuyvenberg* en *Gare principale* aan, vanwaar de kaaien toegankelijk gemaakt werden.

Door de wet van 17 April 1874 begon de Staat met het stedelijk Bestuur en de Compagnie Immobilière de Belgique opnieuw met eene uitbreiding der havenwerken. De kaaien van het *Grand Bassin* werden verbreed, het *Bassin du Kattendyk* verlengd en met 3 nieuwe droogdokken voorzien; de *Bassins aux bois*, *Kattendyk* en *Grand Bassin* omgeeft men met kranen en loodsen, de houten schoeiingen der niet met kaaimuren voorziene bassins worden voltooid en hydraulische toestellen tot beweging der sluisdeuren en bruggen, zoomede tot beweging der kranen, worden opgesteld.

De grootste uitbreiding volgt echter stroomopwaarts bij het voormalige Zuiderfort. Hier wordt een nieuw *Bassin de Batelage* gemaakt, direct toegankelijk van de nieuwe *Gare du Sud*, waarvan de spoorbanen zullen worden aangesloten aan de spoorbrug over de Schelde, die ook voor personenverkeer zal worden ingericht. De aangrenzende kaaien bouwt men aansluitende in flinke kromme lijnen, en zij zullen in ruime mate worden voorzien met de gevorderde inrichtingen.

Wij zullen thans deze kaaimuren eenigszins nader bespreken.

De waterwerken in de Schelde leverden moeilijkheden op grooter dan elders; de bodem, bestaande uit drijfzand, de snelheid van den stroom en het sterk getij, zijn zooveel ongunstige omstandigheden voor het aanleggen der werken.

De constructie van een doorgaanden kaaimuur met eene fundeering, gelegen op 8.00 M. onder laagwater, breed 9.00 M., in een snellen stroom, tweemaal in de 24 uren onderhevig aan verschil van waterstand, die 6 M. kan bereiken, was een geheel nieuwe arbeid, een vraagstuk, dat moeilijk was om practisch op te lossen.

Men heeft dan ook lang gezocht naar eene oplossing, die alle gewenschte zekerheid aanbood, zoowel voor de eigenlijke fundeering van den muur, als voor de constructie onder water der metselwerken, die daarop komen.

De aannemers Couvreux en Hersent, wier naam verbonden is aan talrijke werken van deze soort, zooals bij de landengte van Suez, in Frankrijk, Algiers enz., en die nog niet lang geleden met het meeste succes de zoo moeilijke werken der omlegging van den Donau bij Weenen voltooiden, hebben hier het vraagstuk op de gelukkigste wijze opgelost.

De uitkomsten der boringen hebben doen zien, dat de grond, waarop de fundeering van den kaaimuur moet rusten, bestaat uit min of meer hard zand, tamelijk gelijksoortig en vermengd met klei in verschillende hoeveelheden.

Deze zandlaag zit boven de klei van Boom, die men op verschillende diepten aantreft, en des te dieper naarmate men van het Zuiden naar het Noorden gaat.

Om den goeden grond te bereiken, weerstandbiedende aan het gebruik van ijzeren caissons, gezonken door middel van gecomprimeerde lucht, was alles aangewezen.

De aannemers hebben de totale lengte der kaaien

verdeeld in moten of stukken van 25 M. lengte, om ze tegen elkander te plaatsen, onmiddellijk in den goeden grond, zonder eenige onderbreking voor de fundeering.

Dit gedeelte der fundeering wordt gemaakt door middel van ijzeren caissons, lang 25 M., breed 9 M. en hoog 2.60 à 5 M. naar gelang der diepte.

De werkkamer heeft eene hoogte van 1.90 M.

Het gewicht van een caisson van 25 × 9 M. varieert naar de hoogte; hij loopt van 65 tot 100 tons, zijnde alzoo gemiddeld 80 tons per caisson.

Elke caisson is voorzien van een toegangsbuis met luchtsluis en 4 pijpen voor het storten van het beton.

Deze caissons laat men zakken door middel van gecomprimeerde lucht, om den grond tot op den vasten bodem te kunnen uitgraven; daarna worden zij met beton gevuld.

Op deze eigenlijke fundeering, dat is te zeggen tusschen laagwater en den bovenkant der fundeering, 8 M. lager gelegen, wordt de kaaimuur gemaakt in een beweegbaren ijzeren damwand, van dezelfden vorm als de caisson, wordt op deze vastgeklonken en tegelijkertijd met de fundeering neergelaten.

Wanneer de muur gereed is, neemt men den damwand weer weg, om hem bij de volgende caissons te kunnen gebruiken.

De caisson, die een integreerend deel van de fundeering uitmaakt, blijft zitten.

Het metselwerk binnen den wand wordt niet eer opgetrokken, voordat de fundeering definitief op hare plaats is, teneinde de lijn van den doorloopenden muur met juistheid te kunnen uitzetten.

Door de plaats, ingenomen door de wanden van den beweegbaren dam, blijft er een ruimte over van 1 M. tusschen 2 opvolgende blokken. Deze ruimte wordt met beton gevuld, in het water gestort tusschen 2 houten wanden, tot laagwater. De verbinding van het metselwerk van deze blokken wordt aangebracht door verticale sleuven aan de einden van 2 opvolgende blokken.

Boven deze hoogte is de muur zonder tusschenruimte opgemetseld.

Uit deze inrichting volgt, dat bijna al het metselwerk onder water in de open lucht is gemaakt; de vulling met beton van de werkkamer is alleen door gecomprimeerde lucht uitgevoerd. Vandaar een gemakkelijke controle van het werk en een groote spaarzaamheid in den handenarbeid.

Het gewone systeem om te zinken kon in de gegeven omstandigheden slechts moeilijk worden toegepast.

Inderdaad, volgens het gewoonlijk gevolgde systeem, had men, om het plaatijzer tegen de enorme drukking van het water te steunen, tegen de wanden metselwerk dienen te maken en in het binnenste van den muur kolossale ruimten moeten laten, om later met beton aan te vullen. Men had per strekkenden meter kaaimuur voor denzelfden fundeeringvoet een veel grootere kubieke hoeveelheid metselwerk moeten gebruiken, saamgesteld voor de helft uit metselwerk van steen en voor de helft uit beton, terwijl het tegenwoordig systeem toelaat om dadelijk een homogenen muur op te trekken, van een bepaald profiel en zonder eenig verlies van metselwerk.

Deze wijze van uitvoering verschaft bovendien het groote voordeel, dat het verlies van plaatijzeren wanden wordt voorkomen, die in het oude systeem op de caissons bevestigd werden, naarmate van de diepere inzinking, en die men zooveel men kon na voltooiing der metselwerken wegnam.

De beweegbare damwand kan overal dienst doen.

Vandaar een aanmerkelijke reductie in de kosten van den kaaimuur.

De constructie der metalen caissons voor de fundeering is gemaakt op den bestaanden oever, op steigers, speciaal voor dit doel opgericht door de heeren Eug. Rollin en C°. van Braine-le-Comte, en „la Société des ateliers de Willebroek", die door de aannemers met de uitvoering van deze werken belast zijn.

Men laat de caissons, geheel gereed, door middel van kaapstanden over een helling glijden tot aan den stroom.

De vloed heft nu de drijvende caisson op, zoodat zij op sleeptouw kan genomen en onder den drijvenden steiger gebracht worden.

Het gebruik van een beweegbaren damwand was de economische oplossing van het vraagstuk.

Er bleef toen nog de moeilijkheid te overwinnen om te manoeuvreeren met zulk een aanzienlijke massa, waarbij nog moet gevoegd worden het gewicht van de caisson en van het metselwerk, dat zij bevat, voordat zij op den bodem is neergekomen en ingedrongen. De aannemers hebben daarvoor een toestel uitgedacht, dat met het grootste succes werkt.

Deze wijze van werken is het interessante der aanzienlijke werken, die te Antwerpen gemaakt zijn.

Om de caissons op de plaats te brengen en te doen zinken, heeft men een drijvenden steiger geconstrueerd, waarmede ook de ijzeren beweegbare wand, die op elke caisson kan worden vastgeklonken, om de metselwerken onder water te kunnen uitvoeren, kan worden gelicht.

Deze drijvende steiger is samengesteld uit 2 ijzeren schepen, elk 26 M. lang en 5 M. breed. Op deze schepen, staan ijzeren jukken, onderling geschoord, van boven samengekoppeld op eene hoogte van 13 M. en aan de twee einden.

De beweegbare wand hangt aan 12 kettingen in de ruimte tusschen de 2 schepen. Door deze inrichting kan men den wand laten zakken en rijzen.

De schepen van den drijvenden steiger krijgen in het ruim de stoommachines, bestemd om met den wand te manoeuvreeren, de machines voor de gecomprimeerde lucht, de waterpompen, verder de machines om mortel te maken en die, welke noodig zijn voor de behandeling der materialen.

De 2 schepen met hunne jukken, verbindingen, de machines en de ketels wegen ongeveer 300 tons.

De beweegbare damwand bestaat uit een groote, vierkante, ijzeren kuip, buitenwerks lang 25 M., breed 9 M. en hoog 12 M. Deze hoogte is voldoende om de werken van binnen te beschermen tegen den vloed, die gemiddeld 4.05 M. is. Het plaatijzer heeft eene dikte van 7 à 12 mM., naar gelang de hoogte der wanden, die uitwendig door balkijzer en kruisschoren zijn versterkt.

Aan de onderzijde vindt men een plaatijzeren gesloten gang, hoog 1.50 M., breed 0.50 M., waarin men zich kan begeven, om onder water, door middel van gecomprimeerde lucht, de verbinding van den wand met de caisson los of vast te maken.

Men komt in deze gang, klinkkamer genaamd, door 4 schoorsteenen, wijd 1.00 bij 0.50 M., voorzien van ijzeren sporten en van luchtsluizen.

De stijfheid van den wand wordt verkregen van boven door ijzeren dwarsbalken, aan de binnenzijde aangebracht, en beneden door de bevestiging op de caisson der fundeering.

Om gedurende het werk de ontzetting der wanden te voorkomen, daar het water een enorme drukking daarop uitoefent, plaatst men aan de binnenzijde stempels, die men, naarmate het metselwerk vordert, door anderen vervangt en ze weer op het metselwerk, dat gereed is, steun geeft.

Een beweegbare wand compleet met schoorsteenen, schoren enz., weegt ongeveer 200 tons.

De montage is op den oever der Schelde geschied op eene plaats, afgesloten door een damwand, om hem tegen den vloed te beschermen. Als een toestel gereed was, maakte men aan de zijde der Schelde een opening in den damwand, en bij den vloed werden de pontons met de steigers en den beweegbaren wand gelicht, zoodat zij in den stroom konden worden gebracht.

Zijn de te bouwen kaaimuren voor den drijvenden steiger toegankelijk, dan baggert men vooraf op de plaats, waar de caisson moet gezonken worden, om zoo min mogelijk door middel van gecomprimeerde lucht uit te graven.

De beweegbare wand, hangende tusschen de twee schepen die den steiger dragen, wordt zoover opgehaald, dat de onderkant 1.00 M. boven water blijft.

Daarna brengt men de caisson onder den wand, om ze aan elkander te verbinden.

De caisson, met den wand erop, hangt alzoo tusschen de twee schepen, en men brengt het geheele drijvende toestel op eene plaats, beschermd voor den stroom, in de nabijheid van de plaats, waar de caisson moet worden ingedompeld.

Men belast vervolgens het dek van de caisson tot boven de balken met beton, die nog een onderdeel der fundeering uitmaakt; daarna begint men het opgaande metselwerk, achter den beweegbaren wand, teneinde de caisson met het noodige gewicht te belasten. Men zorgt ervoor, om dit metselwerk zoodanig uit te voeren, dat het bovengedeelte onder een zuivere lijn kan worden gebracht.

Zijopeningen, op verschillende hoogten in de wanden van den dam gespaard, vergemakkelijken het aanbrengen der materialen. Men sluit ze, naarmate de dam onder water komt.

Tegelijkertijd brengt men op de caisson den luchtschoorsteen en de pijpen voor het beton, en draagt zorg rondom de schoorsteenen een ringvormige ruimte te laten, opdat men ze kunne losmaken en na de zinking wegnemen.

De openingen, die daardoor in het metselwerk blijven, worden naderhand met beton gevuld.

Gedurende deze geheele periode blijft de caisson drijvende aan het toestel hangen.

Wanneer de caisson geneigd is om bij eb op den grond te komen, brengt men lucht in de werkkamer, om de massa te verlichten en voor hare verplaatsing te zorgen. Het te verplaatsen gewicht van de caisson, den dam en het metselwerk, bedraagt op dit oogenblik meer dan 2000 tons. Men brengt deze enorme massa op de juiste plaats waar de zinking moet geschieden en meert het geheele toestel stevig vast.

Men zet vervolgens het metselen voort, tot het geheele gewicht op de caisson voldoende is, om aan den druk van onderen weerstand te kunnen bieden en om de caisson in den bodem te doen dringen, naar gelang men met de uitgraving in de werkkamer vordert.

Wanneer de caisson op den bodem rust, laat men water in de ruimte op den damwand dringen, teneinde zooveel mogelijk het gewicht op de caisson te vermeerderen; daarna begint men de uitgraving, door middel van gecomprimeerde lucht, om met de fundeering in een goeden grond te komen en haar zoo juist en zoo goed mogelijk te plaatsen.

Het uithalen van den grond geschiedt door een toestel genaamd *éjecteur* (uitwerper), die voor de eerste maal gebruikt is door dezelfde aannemers bij de werken van het kanaal van Terneuzen.

De uit te halen grond bestaat in het algemeen uit min of meer kleiachtig zand en uit modder. In deze omstandigheden heeft men het werk aanzienlijk vergemakkelijkt door gebruik te maken van „éjecteurs", aan het boveneinde van de caisson tegen een der wanden uitmondende.

De éjecteurs werken op de volgende wijze.

Men laadt den grond met de schop in een ijzeren bak, voorzien van een trechter en aan den zolder van de caisson bevestigd. Een pijp, in den bak uitkomende, voert water van boven aan met een drukking, voldoende om die van de gecomprimeerde lucht te overwinnen.

De grond wordt in den bak door het water vloeibaar gemaakt en desnoods verdeeld door harken, in beweging gehouden door een raderwerk om een spil.

De drukking van de lucht in de caisson en het opendraaien van een kraan zijn voldoende, om den éjecteur in beweging te brengen en den grond, door het water meegevoerd, naar boven te brengen.

Men heeft op die wijze 2 M³. per uur en per éjecteur naar boven gebracht.

De uitgraving van een caisson van 25 × 9 op eene diepte van 10.50 M. onder laagwater, heeft gemiddeld 8 dagen geduurd, of 192 uren onafgebroken arbeid.

Het aantal arbeiders, voor eene zinking gebruikt, bedraagt 16. Zij werken beurtelings 6 uur, en ontvangen een loon van gemiddeld fr. 1 per uur. Bovendien worden zekere premiën uitgeloofd.

Als de uitgraving gereed is en men den goeden grond heeft bereikt, begint men de werkkamer in regelmatige vakken met beton te vullen. Dit werk wordt vlug en goedkoop uitgevoerd door middel van 4 pijpen van 0.50 M. diameter, voorzien van kleppen.

Gedurende den tijd, dat de caisson wordt gezonken en de werkkamer gevuld, gaat men voort den damwand te belasten met een nieuwe hoeveelheid materialen, voldoende om evenwicht te maken met de indompeling van de massa en met de luchtinblazing in het binnenste gedeelte.

Wanneer de vulling met beton van de werkkamer gereed is, neemt men de toegangspijp en de pijpen voor het beton weg. Men pompt het water uit, dat binnen den damwand is, en nadat de bodem is schoongemaakt, gaat men met het metselwerk voort, tot men eene hoogte van 1 M. boven laagwater heeft bereikt.

Uit deze wijze van werken vloeien belangrijke voordeelen voort, zoowel uit een oogpunt van gemak en van zuinigheid, als van de goede hoedanigheid van metselwerk, dat gedurende de constructie aan de werking van het water is onttrokken.

Wanneer de metselwerken de verlangde hoogte hebben bereikt, maakt men den beweegbaren rand los, ligt dezen door middel van den drijvenden steiger en gebruikt hem voor een andere caisson.

Men ziet dus op welke vernuftige en zeer economische wijs deze belangrijke werken worden uitgevoerd.

Ik heb gemeend, dat deze korte beschrijving den lezers van *De Opmerker*, die zich uit den aard der zaak in ons vaderland dikwijls met waterbouwkunde moeten bezighouden, interessant genoeg zou voorkomen, en ik stel mij voor, op dezelfde wijze eenige waterwerken van voorname Europeesche steden te behandelen.

CORRESPONDENTIE.

Aan H. te A. Uw schrijven is ons geworden en aan het verzoek zal weldra voldaan worden.

ADVERTENTIEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 1sten Mei 1883** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek **AB.**

Het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contra-rails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen. (In twee perceelen.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 19 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 13den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 11den April 1883.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 23 April 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het maken en stellen van den Metalen Bovenbouw van de Brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten.

De voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.50 (met teekeningen).

Inlichtingen worden gegeven aan het Bureau van den Stads-Architect, Kamer No. 97, op het Raadhuis, van 11 uur 's ochtends tot 1 uur 's namiddags gedurende de week, welke de besteding voorafgaat.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
10 April 1883. *De Secretaris*: DE NEUFVILLE.

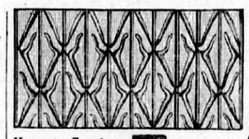

Vraagt Catalog. NEDERL. **VERZINKFABRIEK,** Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Van der Linden & Co.

Galv. op *Dordrecht.*

LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Wedstrijd
VOOR HET ONTWERPEN VAN EEN
GEDENKPENNING.

De Commissie tot aanbieding van een huldeblijk aan de Regeering, naar aanleiding der wet van 26 Januari 1883 (Staatsblad No. 4), opent een wedstrijd voor het maken **VAN EEN ONTWERP** in **GIPS** voor een gedenkpenning. -- De naar het bekroond model uit te voeren gedenkpenningen zullen in goud, zilver en brons worden vervaardigd en eene grootte hebben van 7 à 9 cM. in middellijn. Het ontwerp in gips moet zijn van minstens 4-maal die grootte.

De voorzijde moet bevatten eene allegorische voorstelling van het werk, nl. afscheiding van Maas en Waal, opening van een nieuwen Maasmond en dientengevolge verbetering van den waterstaatstoestand in een groot deel van Noord-Brabant.

Voor de keerzijde behoeft geen ontwerp geleverd te worden.

De ontwerpen moeten vóór 15 Juni worden ingeleverd aan den Voorzitter der Commissie.

Eene som van *f* **350** zal worden verdeeld tusschen de twee beste inzendingen op de prijsvraag; als:

1e prijs *f* **250.**— 2e prijs *f* **100.**—

Het programma van den Wedstrijd kan worden aangevraagd aan den Secretaris der Commissie, den Heer A. JANSEN, (St. Jorisstraat) *'s-Bosch*.

's-Hertogenbosch, Maart 1883.

De Commissie voornoemd,
Jhr. J. DE LA COURT, *Voorzitter*.
A. JANSEN, *Secretaris*.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Aanbesteding.

Op **den 1sten Mei 1883**, des namiddags ten één ure, zal door den Dijkstoel van de Polders *HERWEN, AERDT* en *PANNERDEN* in het Veerhuis te *Pannerden*, publiek worden **aanbesteed:**

Het maken van de Gebouwen, het verrichten der Aardewerken en hetgeen daarmede in betrekking staat ten behoeve van een Stoomgemaal voor de polders Herwen, Aerdt en Pannerden.

Raming *f* 34,800.

Bestek en voorwaarden met twee teekeningen van deze aanbesteding zullen verkrijgbaar zijn van af 16 April 1883, bij den Boekhandelaar H. C. A. THIEME te *Nijmegen*, tegen betaling van *f* 1.50 per stuk.

Aanwijzing van het werk zal worden gedaan Donderdag 26 April 1883 des voormiddags ten 10 ure, nabij de uitwateringsluis van den polder *Pannerden* in den bandijk van den Ouden Rijn, door de Ingenieurs J. VAN HASSELT en DE KONING te *Nijmegen*, ten wier kantore alle inlichtingen te verkrijgen zijn.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

Geldersch-Overijsselsche LOKAAL-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

Op **Zaterdag den 21 April 1883**, des namiddags ten twee ure, in de Societeit op de ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek No. 8.

Het maken van de Grond- en Kunstwerken, het leggen van Spoorbaan en Wissels en het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte circa 19.4 Kilometer).

De inschrijvingsbilletten moeten minstens één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens het bestek met bijbehoorende teekeningen en profillen op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 3.— verkrijgbaar is.

WINTERSWIJK, den 27 Maart 1883.

IJNE
Bouwartikelen
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

VERWARMING & VENTILATIE.
RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken
van den meest verschillenden aard.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *GORINCHEM* zullen op **Vrijdag den 20en April 1883**, des namiddags ten twee ure, in het openbaar **aanbesteden:**

Het sloopen eener bestaande School en het daar ter plaatse bouwen eener Tusschenschool waarboven Gymnasium, met de daarbij behoorende schoolmeubelen, gordijnen, kachels enz.

De aanwijzing in loco zal geschieden op Vrijdag 13 April 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Teekeningen en bestek zijn van af Maandag 9 April e. k. te verkrijgen ter Gemeente-Secretarie tegen betaling van *f* 2.—.

Inlichtingen geeft de Bouwkundige JOH. J. VAN LEEUWEN te *Utrecht*.

De Secretaris, W. SLOOTWEG. *De Burgemeester*, C. VAN ANDEL.

A. METZELAAR & Co.
Bouwmaterialen.
Delftshaven — Rotterdam.
UITSLUITEND ENGELSCHE
Portland Cement.

Vertegenwoordigers voor:
Holland, België, Duitschland, zoomede voor Export naar **NEDERLANDSCH-INDIE,**
DER
PHOENIX PORTLAND CEMENT Cie.
lim. London-Rochester.
LUIKSCHE KLUITKALK per wagon aan alle stations, **prima TRAS, HARDSTEEN, KEIEN, ASFALTDAKPAPIER, MOZAIKVLOEREN,** enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

MAGAZIJN VAN TEEKENBEHOEFTEN
VOOR BOUWKUNDIGEN
van Th. J. DOBBE en ZOON te Utrecht.

Ruime sorteering van alle soorten van **PAPIER SANS FIN, DÉTAILPAPIER, PAPIER QUADRILLÉ AU MILLIMÈTRE, PAPIER TOILE, CALQUEERPAPIER** en **CALQUEERLINNEN.**
☛ *Op aanvragen worden franco Monsters toegezonden.*

PASSERDOOZEN uit de beste Fabrieken, **ORILLON-, VERDEEL-** en **ZAKPASSERS, TREKPENNEN, PLOMBS** en **MEETLINTEN** (CHESTERMANN'S) van 10 en 20 Meters.

DECAMETERS met Stalen lint prima kwaliteit, ad *f* **11**—.

SCHRAFFIRMACHINES, om grove of fijne arceeringen te maken, ad *f* **3.30** *met beschrijving.*

REKENSCHALEN, (Système TAVERNIER GRAVET) **met zeer duidelijke beschrijving,** ad *f* **6.50.**

ACKERMANN'S VERWEN, VERWEN IN TUBES, O. I. INKTEN, PENSEELEN, VERFSCHOTELS, DECIMETERS van **20, 30** en **50** Centimeters, **SCHALEN** in de meeste verscheidenheid, **TEEKENHAKEN, DRIEHOEKEN** in hout en caoutchouc, **PISTOLETS, POTLOODEN** enz. enz.

BOEK- EN STEENDRUKWERKEN.

Bestekken met of zonder Teekeningen worden ten spoedigste geleverd.

Uitmuntend **Papier** en **Preparaat** voor **LICHTDRUK.**

☛ De verschillende Teekenpapieren van de Firma CARL SCHLEICHER & SCHüLL te *Düren*, waarvan steeds Monsters in onderscheidene Tijdschriften voorkomen, zijn allen bij ons te verkrijgen voor denzelfden daarop aangegeven prijs, **zonder eenige verhooging.**

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

H.H Architecten, Ingenieurs, Werktuigkundigen.

LICHTDRUK-PAPIER per rol *f* **6.50.**
LICHTDRUK-TOESTELLEN van **Teakhout,** verschillend van afmeting. Adres: den Boekhr. JOH. G. STEMLER Cz. *Amsterdam.*
Uitvoerige prospectus gratis verkrijgbaar.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Vrijdag den 20 April 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het bouwen van eene School met Woning, aan het Couwenburghseiland.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 1.50 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Dingsdag* den 17 *April* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

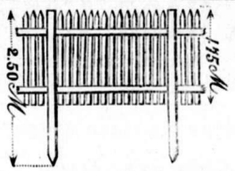

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen**
of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Ministerie van Financiën.
ONTMANTELING VAN BREDA.
Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal op **Dinsdag den 24 April 1883**, des middags te 12 uren, in het »*Café Neuf*" in de Lange Brugstraat te *Breda*, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht.

NB. De te verwerken hoeveelheid grond bedraagt ongeveer 77,500 M³.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het bestek ligt ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *'s Bosch*, *Bergen op Zoom* en *Breda*, en is aan laatstgemeld kantoor, van 9 April 1883 af, tegen betaling van *f* 1.– per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Donderdag 19 en Vrijdag 20 April 1883, des voormiddags te 11 uren, te beginnen aan de Directiekeet in de **Mauritsstraat.**

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. VAN DE ERVE JZN, te *Breda*.

AANBESTEDING.

Het BESTUUR van het Vondelpark te *Amsterdam* zal op **Donderdag den 19den April 1883**, des middags ten 12 uur, in het Paviljoen van het Vondelpark **aanbesteden:**

Het dempen van een gedeelte sloot in den Binnendijkschen Buitenvelderschen Polder in Nieuwer-Amstel langs de Anna Vondelstraat en vervolgens, en het maken van een riool naast en in deze sloot.

Bestek en voorwaarden zijn tegen betaling van *f* 0,25 te verkrijgen in den Kantoorboekhandel BLIKMAN & SARTORIUS, Rokin 17 *Amsterdam*.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz. **N. A. SCHELLING**, *Directeur*.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *AMBT-DOETINCHEM*, zijn voornemens op **Woensdag 18 April 1883**, des middags om twaalf ure, ten gemeentehuize, in het openbaar **aan te besteden:**

het verbouwen van drie Gemeentescholen aldaar,

waarvan bestekken en teekeningen ter inzage liggen ten gemeentehuize te *Ambt-Doetinchem*, voorts te *Arnhem* in »*de Harmonie*", te *Zutfen* in »*de Oude Klok*", te *Doesborgh* in het »*Hof Gelria*", te *Stad-Doetinchem* in het »*Heerenlogement*", te *Aalten* in »*de Roskam*", te *Groenlo* in »*de Moriaan*", te *Keppel* in »*de Gouden Leeuw*", te *Terborgh* in de »*Roode Leeuw*", te *Wehl* in »*de Zwaan*", te *Zelhem* in het »*Witte Paard*" en te *Zeddam* bij HERFKENS. Inlichtingen worden gegeven door den Architect H. J. L. OVINK te *Doetinchem*, door wien bestek met teekeningen franco wordt toegezonden tegen inzending van *f* 1.50.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

In de vergadering van het Instituut, die op 10 April j.l. in het lokaal *Diligentia* te 's-Gravenhage werd gehouden, werd door den president mededeeling gedaan van een schrijven van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, waaruit blijkt, dat de pogingen, die de Raad van Bestuur heeft aangewend om bij voortduring instaat te worden gesteld tot de mededeeling van de weerkundige waarnemingen aan Den Helder, aanvankelijk tot een goed gevolg hebben geleid.

Voorts werd medegedeeld, dat de Bibliotheek-commissie is samengesteld uit het raadslid G. van Diesen en de leden N. Th. Michaëlis en H. S. J. Rose.

Eindelijk gaf de president nog kennis, dat de buitenvergadering, die, gelijk reeds vroeger is bepaald, te Amsterdam zal worden gehouden, in de maand Augustus op een nader te bepalen dag zal plaats hebben.

Het grootste gedeelte van de bijeenkomst was gewijd aan een debat over het gebruik van bazalt of baksteen bij den bouw van schutkolkmuren, kaaimuren en frontmuren, dat op uitstekende wijze door het lid P. H. Kemper werd ingeleid en waaraan een aantal raadsleden en leden deelnamen. De algemeene strekking van dit debat was deze, dat voor vele gevallen aan het gebruik van bazalt de voorkeur dient te worden gegeven, hoezeer het gebruik van baksteen niet behoort te worden uitgesloten.

Door het lid P. C. van Kerckhoff werd nog eene korte voordracht gehouden over de gesteldheid der stranden van Zuid-Holland en Noord-Holland, opgehelderd door grafische voorstellingen.

EENIGE OPGAVEN BETREFFENDE DE BOSCHCULTUUR EN DEN HOUTHANDEL IN DE VOORNAAMSTE LANDEN VAN EUROPA.

Duitschland heeft een oppervlakte bosch van 14,151,362 hektare en wel verdeeld als volgt: Pruisen 8,366,947; Beieren 2,596,894; Saksen 472,419; Wurtemberg 595,102; Baden 510,924; landen tusschen Rijn en Elbe 497,479; Thuringen 393,059; Elzas-Lotharingen 51,337. De bruto opbrengsten dezer bosschen wordt geschat op 332,289,000 francs, zijnde dus 23.5 franc per hektare.

Oostenrijk, en wel het Cisleithanisch gedeelte van dit rijk, heeft een oppervlakte woud van 9,260,662 hektare. Het Transleithanisch gedeelte (Hongarije, Kroatie, Slavonie) bezit aan boschgrond 2,073,600 hektare, behoorende tot domeingoederen en andere vaste stichtingen. Het aantal hektaren bosch, dat in Transleithanie door particulieren wordt geëxploiteerd, is niet juist bekend.

Europeesch Rusland, met uitzondering van Finland en den Kaukasus, heeft een woudoppervlakte van 193,544,000 hektare, waarvan 126,860,000 behoort aan den Staat; 5,995,000 aan de Kroon en 60,689,000 aan verschillende gemeenten, stichtingen of particuliere ondernemingen.

Zweden bezit 17,569,000 hektare bosch of woud, waarvan slechts 3,427,000 hektare aan den Staat, aan de Kroon of aan vaste stichtingen toebehoort, terwijl de overige 14,140,000 hektare aan particulieren toebehoort.

Noorwegen wordt geschat te bevatten 6 à 10 millioen hektare bosch, waarvan 688,000 hektare particuliere eigendom is.

Frankrijk heeft een boschoppervlakte van 9,185,310 hektare. Dit cijfer vergeleken met de totale oppervlakte van het land, zijnde 52,857,310, geeft een verhouding van 17.3 : 100. Van deze 9,185,310 hektare is 967,118 hektare staatseigendom; 2,058,729 hektare behoort aan provinciën of gemeenten; 32,055 hektare behoort aan publieke etablissementen, terwijl 6,127,398 hektare particulier eigendom is. Deze bosschen leveren jaarlijks gemiddeld 20,500,000 kub. meter brandhout en 4,500,000 kub. meter werkhout, waarvan 47 procent loofhout en 53 procent naaldhout.

De totale opbrengst dier productie is ongeveer 240,000,000 francs.

Frankrijk levert echter geen hout genoeg op voor zijn gebruik. Jaarlijks wordt er voor een som van 158 millioen francs meer ingevoerd dan uitgevoerd, waaronder voor 95 millioen dennen en grenen uit Rusland, Zweden en Noorwegen, voor ± 60 millioen wagenschot uit Oostenrijk enz. voorkomt.

TOEPASSINGEN DER ELECTRICITEIT.

De electro-techniek wekt nog altijd zooveel belangstelling, de toepassingen zijn van zooveel beteekenis, dat de lezer het billijken zal, als wij er nogmaals de aandacht op vestigen.

Wat in de eerste plaats het electrische overdragen van kracht in engeren zin, d. i. het voortbewegen van lasten en het drijven van werktuigen door middel van rechtstreekschen toevoer van den electrischen stroom, betreft, zij hier de electrische mijn- of groefbaan vermeld, die door de firma Siemens en Halske, te Zuckerode, bij Dresden, gebouwd werd. De chefs dezer firma meenen, dat het electrisch vervoer van lasten eerlang in tunnels en mijnen ingang behoort te vinden, dewijl daar de behoefte aan het vermijden van rook en andere verbrandingsproducten, die onafscheidelijk zijn van stoomgebruik, zich het sterkst doet gevoelen. Zij traden daarom in onderhandeling met de Gothardmaatschappij tot overneming van de exploitatie der groote tunnel, maar slaagden niet. Gelukkiger waren zij in Saksen, bij de *Bergverwaltung*. In korten tijd ontstond de bedoelde lijn, een kleine, electrische model-baan, waar sierlijke electromotors, gevoed door een machine, de vroeger gebruikelijke paarden hebben afgelost.

De berichten over den bouw van electrische banen naar Lichtenfeld's stelsel blijven karig. Op dit gebied heerscht nergens groote bedrijvigheid, en in het algemeen is bijna overal in Europa betrekkelijk stilstand gekomen in den bouw van ijzeren wegen. Vermelding verdienen echter twee onderaardsche electrische banen, die te Londen zullen worden aangelegd. De Geheim-Baurath Dircksen, Voorzitter van het Bestuur der Berlijnsche *Stadtbahn*, heeft zich onlangs in een voordracht verklaard voor de vroeger door Dr. Werner Siemens voorgestelde lichte, electrische, verheven banen, als het beste middel van vervoer in groote steden. De bedenkingen tegen soortgelijke wegen boven den grond die het midden der straat innemen of langs de woningen loopen, zijn ongegrond, omdat men slechts aan de *elevated railroads* van New-York denkt. Dit echter zijn plompe, veel ruimte innemende, het uitzicht belemmerende samenstellingen, daar zij berekend zijn voor locomotieven met haar rook en geraas. De misstand vervalt bij de electrische exploitatie, en zulke sierlijke viaducten, als voor de lichte, zonder geraas voorbijschietende electromotors berekend zijn, zouden zelfs de gevoeligste ziel niet kwetsen. De electrische trein maakt minder leven dan een voorbijrijdende drosky, en is, vergeleken met het gedruis der richelsporen of vrachtwagens, bijna onhoorbaar.

Merkwaardige proeven werden te Londen genomen door een Maatschappij met de aan toekomst rijke accumulators, d. i. met eigenaardig ingerichte batterijen, waarin de electrische stroom wordt opgehoopt tot latere aanwending naar welgevallen. Het bewijs werd geleverd, dat zulke batterijen zich voortreffelijk leenen tot het leveren van kracht om scheepsschroeven in beweging te brengen, waarbij men het voordeel moet voegen, dat zij tegelijk als scheepsballast dienen. In de kielruimte van het vaartuig wordt het noodige getal accumulators gebracht, en deze, nadat zij op de plaats of vooraf geladen worden, verbonden met een op het schip vóór het roer of stuurrad geplaatste dynamomachine, die, van haren kant, gelijk een stoomtuig, aan de schroef gekoppeld is. Door een geringe drukking op den regulator wordt de inhoud der gezamenlijke batterijen vrij, stroomt in den dynamo, doet dezen draaien en tevens de schroef.

Dat ook hier de electriciteit in het voordeel is tegenover den stoom, spreekt vanzelf. Geen vuur, geen rook, geen bevuilende kolen, zoogoed als geen geraas, mogelijkheid van vermindering van personeel — de roerganger alleen kan de machine even gemakkelijk

beheerschen als een telegrafist zijn toestel —; eindelijk, verwijdering van het gevaar van ontploffing, — ziedaar de voordeelen der electrische scheepvaart. Daar echter de kracht der accumulators de kracht van den stoom op verre na nog niet evenaart, valt hier nog niet te denken aan een langen tocht in volle zee. Maar wel leent zich de accumulatorboot voor rivier- en kustvaart, en in alle gevallen, waarin het steeds tot de afvaart gereed zijn en de vermijding van geraas de hoofdvoorwaarden uitmaken.

De aanwending van electrische kracht schijnt ook in den hoogsten graad doelmatig bij torpedo-booten, en de hoofdingenieur Reckenzaun houdt het ervoor, dat zij hier den stoom geheel verdringen zal. Een torpedo-boot kan zelfs in oorlogstijd niet altijd gestookt worden, en vóórdat men den voldoenden stoomdruk verkregen heeft, is misschien het gunstige oogenblik voor den aanval sinds lang voorbij. Accumulators daarentegen zijn nu even geschikt voor de exploitatie als in tien jaren, en het aan-den-gang-brengen van de machine duurt geen seconde. De eerste de beste scheepsjongen kan dit alles bezorgen. Hetzelfde geldt voor sleep- en reddingbooten, barkassen op oorlogsschepen, pleizierbooten, enz. Wel-is-waar moeten eerst de accumulators lichter en goedkooper zijn en de laadplaatsen op geschikte punten worden opgericht, maar elke goede zaak vordert tijd.

Het bovenstaande werd ontleend aan de *Kölnische Zeitung*. In gelijken geest laat zich de *Deutsche Heereszeitung* uit in een opstel over pantserschepen en torpedo's, waaruit ook Nederlanders bemoediging kunnen putten. „Engeland", zegt zij, „teert nog altijd op zijn ouden roem. Men vergeet daarbij zoo gemakkelijk, dat het sedert 1827 geen zeeslag geleverd heeft en zijn ondervinding van zeegevechten in de laatste vijf-en-vijftig jaren zich tot eenige bombardementen beperkt. Ten tijde der zeilschepen was Engeland den anderen zeemogendheden vooruit door rijke zeemanservaring en zijn voortreffelijke manoeuvreerkunst. Sedert zijn de tijden veranderd. *Hedentendage slaan niet meer de matrozen, maar de ingenieur en de machinist den slag.* De nieuwere krijgstuigen behoeven minder geschoolde of afgerichte zeelieden dan bekwame machinisten. Als het stoomwerktuig in den slag averij krijgt, is het schip verloren, al was het ook bemand met den geschiktsten aanvoerder en de meest geoefende matrozen. Getuige daarvan de *Re d'Italia*, die enkel verloren ging, omdat zijn stoomtuig onklaar geraakte en het gedurende zijn onbeweeglijkheid door de *Ferdinand Max* gemakkelijk kon worden geramd. De meest trotsche pantserkolossus moge bemand zijn met de degelijkste matrozen en onder bevel staan van den bekwaamsten gezagvoerder, dit alles baat hem niets, als het een onzichtbare, onder bescherming van den kruitdamp voortglijdende, door een onervaren adelborst of onderofficier gecommandeerde torpedo-boot gelukt, een doeltreffenden torpedo op den kolossus af te zenden. De uitvinding van de stoom- en pantserschepen, van de torpedo's en het zwaar geschut heeft aan het trotsche, door de zee omgorde Albion Neptunus' drietand ontwrongen en de kansen gelijkgemaakt. Een uit machtige schepen samengesteld Engelsch smaldeel zou vermoedelijk zeer snel het ruime sop kiezen, als het gedurende de vaart plotseling op een flotille kleine, vijandelijke torpedo-booten stiet. Dat zou althans de wijste partij zijn. Zoo de Goliath's zich eershalve met de vele David's in een strijd inlieten, zou dit zeer noodlottig voor hen worden; want hun geschut zou geen der kleine, met een vaart van misschien twintig knoopen voortglijdende booten treffen; deze zouden zelven, met hare beteekenisvolle geschiktheid tot manoeuvreeren en wenden, steeds voor de ram-pogingen der zware pantserkolossen kunnen uitwijken, en — een, twee, drie, daar vloog de eene reus na den anderen in de lucht. Dat is het proza van den hedendaagschen zeeslag tegen de poëzie van den voormaligen. Men hecht nog te weinig waarde aan den torpedo; de laatste, ernstige ondervinding vond den torpedo, zoowel als de boot, nog tamelijk onontwikkeld. De tegenwoordige volmaking van Whitehead's vischtorpedo en Yarrow's torpedoboot met haar twee-en-twintig knoopen in het uur zijn geheel andere factoren dan de spiertorpedo's en slechte vischtorpedo's met de langzame torpedobooten der Russen in den laatsten oorlog."

Vermelding verdienen ook de proeven van den Britschen hoogleeraar Ayrton met een door hem uitgevonden electrischen tricycle of velocipède, die rijker aan toekomst belooft te zijn dan de zoogenaamde stoomdrosky, waarmede een Fransche firma ons onlangs gelukkig wilde maken. Het electrische trapwiel wordt geheel-en-al op gelijke wijze in beweging gesteld als de electrische boot, slechts met dit onderscheid, dat de accumulators hier een werkelijk dood gewicht zijn, terwijl zij aan boord den onmisbaren ballast uitmaken. Zij leveren tevens het licht aan twee kleine gloeilampen, die het pad van den berijder des avonds kunnen verlichten. De machine laat zich ook aanbrengen op gewone voertuigen.

De tot heden tamelijk gunstige uitkomsten der electrische huisverlichting, gelijk zij door Edison te New-York werd ingevoerd, schijnen, volgens de jongste berichten, o. a. ook bewezen te hebben, dat den accumulatoren hier niet minder een ruim veld openstaat. Waarom wordt de gasvlam niet rechtstreeks uit den retort, de waterleidingspijp niet rechtstreeks uit de pomp, de orgelpijp niet rechtstreeks uit de blaasbalgen gevoed? Omdat de ongelijkheid in den toevoer van het gas, van het water of van de lucht zich te zeer zou doen gevoelen op de plek der aanwending. Eveneens is het met de electrischen stroom, en bij rechtstreeksche verzorging ontstaat gemakkelijk in de vlam een kleine onrust, die op straat weinig bezwaar geeft, maar bij de kamerverlichting hinderlijk kan zijn, gezwegen van de omstandigheid, dat zij de koolweefsels in de lamp noodeloos aantast. Swan en Brush, de mededingers van Edison, zijn er dus op bedacht, tot gelijkmaking van de kracht des stroums, hier en daar accumulators in de leidingen der huizen te plaatsen, en het is niet onmogelijk, dat ook Edison dit middel aangrijpt. Volgens de laatste berichten moet, wat ons overigens niet verwondert, Edison's verlichtingswijze nog veel vereenvoudiging behoeven. Het blijkt, dat men de electriciteit niet geheel-en-al als water of gas kan behandelen, met andere woorden, dat de stroomen uit verscheidene dynamo-machines zich niet, zonder meer, tot een hoofdstroom laten vereenigen, maar dat de eene stroom zeer gemakkelijk een inval doet in een bij-machine en haar gang verstoort. Men volge dus Siemens uit Berlijn na, die niet de gezamenlijke lampen voedt uit de gezamenlijke machines, maar zeker aantal lampen uit ééne machine. Men moet de te verlichten wijken en stroomkringen zoo klein mogelijk maken, wat zich ook laat aanbevelen wegens de mogelijke werkstaking eener machine, of, inplaats van een rij kleine dynamo-machines, liever zoo groot en krachtig mogelijke kiezen.

Dezen weg heeft o. a. de Engelschman Gordon met zijn reuzen-dynamo ingeslagen, die alleen instaat is vijfduizend gloeilampen te spijzen. De machine heeft het uiterlijk van eene machtige schijf van drie tot vier meter middellijn, terwijl de grootste machine van Edison ternauwernood één meter hoog is. De machine van Gordon draait dan ook evenredig langzamer om, maar toch altijd even snel als het drijfrad eener locomotief.

De nieuwste Duitsche gloeilichtlamp heeft tot geestelijke vaders L. Ochse, te Ehrenfeld, en Fr. H. Werner, te Lindenthal, bij Keulen. Zij onderscheidt zich, in het wezen der zaak, van die van Edison en Swan. Terwijl deze berusten op het beginsel, dat een van de electriciteit doorstroomde dunne kooldraad of koolweefsel in een zooveel mogelijk luchtledige ruimte gloeit, verwerpen de genoemde Duitschers het vacuum. Zij vervangen den kooldraad door een koolstift, die, zoodra de stroom wordt binnengevoerd, de in een gewonen geslagen cilinder besloten lucht door verbranding van de daarin vervatte zuurstof verandert. Dan blijven slechts stikstof en koolstof over, dus gassen, die de verbranding uitsluiten. De koolstift gloeit nu, maar wordt niet verteerd en zou eeuwig duren, zoo de opslorping van zuurstof in het oogenblik van 't aansteken niet een klein deel der stift aantastte. Of de lamp zich staande zal houden, moet de practijk beslissen. Één ding staat vast: zij ruimt een hoofdbezwaar weg bij de gloeilampen, het verkrijgen van een luchtledige ruimte, en biedt bovendien het voordeel aan, dat zij niet uitdooft, als de glascilinder breekt. De koolstift verbrandt dan wel-is-waar snel, maar zij duurt toch nog eenige uren, en in dien tijd kan men den cilinder vervangen door een anderen.

Ten slotte nog iets uit een derde Duitsche courant over de maatschappelijke omwenteling, door de electriciteit te volbrengen. Zoo ook al niet alle waterkracht in maatschappelijken arbeid kan worden omgezet, toch een groot gedeelte, en dit is reeds genoeg om grootsche maatschappelijke omwentelingen totstand te brengen. In Duitschland en den Elzas wordt tegenwoordig door de nijverheid slechts partij getrokken van nauwlijks 170,000 water-paardekracht. De Natuur geeft de waterkracht om niet; deze wordt steeds opnieuw vanzelf geboren; reeds daarom komt zij veel goedkooper te staan dan de stookkracht der kolen, welke laatsten eerst door menschelijken arbeid uit de diepte der aarde moeten worden te voorschijn gehaald. De verzameling van de krachten en haar overbrenging kunnen, bij het partijtrekken van het water tot opwekking van electriciteit, plaats vinden in de grootste en in de meest beperkte ondernemingen; de geleiding van het arbeidsvermogen van den electrischen stroom is bijna zonder verlies op groote afstanden mogelijk. En al heeft er ook een sterk verlies plaats door de machines, zoo speelt dat toch, bij den bijna kosteloozen oorsprong der kracht, een over het geheel onbeteekenende rol. Dit alles opent een ruim veld voor maatschappelijke en economische verhoudingen.

Zonder zich over te geven aan onmatige droomerijen, kan men zich toch reeds nu de beschaafde landen bedekt denken met een dicht net van electrische draden, die licht, warmte en werktuigen drijvende kracht brengen in elk huis, elke kamer, elke werkplaats. Aan de kleine ondernemers ware dan inééns het werktuig geleverd, dat men voor hen noodig acht in de mededinging tegen de groote maatschappijen. De coöperatieve vereenigingen zouden niet meer belemmerd worden; de werktuigen voor den landbouw zullen beter en algemeener zijn; het vervoerwezen zal veredeld worden; de goedkoope prijs der levensbehoeften zal een verhooging van het maatschappelijk peil ten gevolge hebben. Y.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur,

In uw veelgelezen blad van 7 April komt een artikel voor, getiteld *Kunst en Handel*, dat bijzonder mijn aandacht trok, vooral omdat de belangen van ondergeschikten tegenover hunne superieuren zoo zelden verdedigers vinden; mocht men daartoe al den moed hebben, dan is een ieder de zeggingskracht, die in bovenbedoeld stuk uitblinkt, niet aangeboren.

De ondervinding, door mij sinds eenige jaren als teekenaar opgedaan, sluit bovendien zoo volkomen met de zeer juiste aanmerkingen in dat opstel, dat ik mijne onverdeelde instemming gaarne betuig en het denkbeeld in overweging geef of niet de Redactie van Architectura et Amicitia eene VEREENIGING VAN TEEKENAARS zou kunnen helpen totstand brengen, die zich ten doel stelt elkander te beschermen tegen de mogelijk geusurpeerde reputatie van hunne chefs, door

1°. de namen der architecten, die gebruik maken van de ontwerpkrachten hunner teekenaars, zonder hun een percentsgewijze aandeel in de winst te betalen, in het openbaar te noemen,

en 2°. door onderling een fonds, b. v. uit wekelijksche of maandelijksche bijdragen, te vormen, waaruit toelagen worden betaald aan de leden, die bij de verdediging hunner belangen tegenover de chefs buiten verdiensten mochten geraken.

Op deze wijze zou het meer krachtig optreden van teekenaars tegenover hunne chefs, waar dit noodig is, mogelijk worden.

Een zijdelingsch kwaad is echter gelegen in het overgroot aantal teekenaars, dat zich disponibel stelt en in het gehalte vooral van de jongeren, die door meer serieuse opvoeding beter ontwikkeld zijn en waarvan dus de architecten maar al te gemakkelijk kunnen profiteeren.

Samenwerking van alle teekenaars is dus eene eerste voorwaarde, om tot het doel te geraken, d. i. onze positie meer op waarde te doen schatten en onzen werktijd te bekorten, daar het velen wel evenals mij zal gaan, dat men eigenlijk doorgaand bezet is.

Gaarne hoop ik dat dit vluchtig opgesteld stukje anderen zal nopen ook hunne gedachten daarover mede te deelen en dan twijfel ik niet aan de goede uitkomst.

Ontvang, mijnheer de redacteur, mijn welgemeenden dank voor de opname dezer regelen en geloof mij hoogachtend *Uw bestendigen lezer*

K.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S GRAVENHAGE. Bij de werken tot het verleggen van de uitmonding der Maas (wet van 26 Januari 1883 *Staatsblad* No. 4) heeft de Minister van Waterstaat, met ingang van 1 April benoemd tot: *a*, tijdelijk adjunct-ingenieur de civiel-ingenieurs Jhr. C. E. Bloys van Treslong te 's-Hage, J. van Heurn te 's Bosch en C. A. de Jagers te Kralingen, de twee eerstgenoemde op eene jaarwedde van *f* 1500, de laatste op eene jaarwedde van *f* 1300; *b*. tijdelijk opzichter, de civiel-ingenieurs W. E. Cramer te Leiden, C. J. van der Elst te Dordrecht, J. M. A. Zoetmulder te Schiedam en B. M. Gratama te Delft op eene jaarwedde ieder van *f* 1000; *c*. tijdelijk teekenaar E. E. H. Busch te Roermond, J. Hamilton te Grave, R. van Laar te 's Bosch en J. H. Smulders te 's Bosch op eene bezoldigiging 's maands van respectievelijk *f* 75, *f* 60, *f* 50 en *f* 90; tijdelijk schrijver: L. J. C. de Groot en L. J. A. de Leijer te 's Bosch, op eene maandelijksche bezoldiging eerstgenoemde van *f* 55, laatstgemelde van *f* 50; *d*. tijdelijk landmeter J. Ruik Jz. te Tiel op eene maandelijksche bezoldiging van *f* 85.

(A. et A.) AMSTERDAM. Naar wij vernemen, is het bouwen van het Concertgebouw alhier opgedragen aan den heer A. L. van Gendt, die evenals de heer G. B. Salm hiertoe uitgenoodigd, een gewijzigd plan had ingediend.

De technische adviseurs konden zich ook thans nog met geen der beide ontwerpen volkomen vereenigen, zoodat de keus door het Bestuur moest geschieden.

— Door wijlen den heer E. Huijdecoper van Nigtevecht is bij testament aan heeren Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Utrecht besproken een legaat groot *f* 65,000, tot voortzetting van de restauratie der Domkerk aldaar.

— In Juli a. s. zal te Helder het monument op het graf ter nagedachtenis van de omgekomen onderofficieren en mindere schepelingen van Zr. Ms. monitor *Adder* worden onthuld. De steenhouwer Simons aldaar is met de vervaardiging belast.

— Bij de feestelijke viering van den 300sten gedenkdag van de geboorte van Hugo de Groot, bracht de heer Hofdijk rapport uit omtrent de twee prijsvragen op het gebied der beeldhouwkunst.

Er was uitgeschreven een prijsvraag voor een beeld van Grotius alleen, en een voor een groep van Grotius en Vondel samen. Wij ontleenen daaromtrent aan *De Amsterdammer* het volgende:

»Op de eerste zijn vier antwoorden ingekomen, onder de motto's:

1. De jure belli et pacis; 2. Hugo Grotius, staatsman en rechtsgeleerde; 3. Een goede naam is uitgelezener dan goud; 4. Gerechtigheid.

»Het eerste beeld zou desnoods voor dat van den huisknecht van De Groot kunnen doorgaan; het tweede heeft weinig meer verdienste; beiden zijn lomp. Het derde staat hooger in opvatting en in uitvoering, maar de voorstelling is zoo grappig, dat zij voor een caricatuur zou kunnen doorgaan. Nommer vier ademt een anderen geest: het getuigt, dat de maker gedacht en een denkbeeld verstoffelijkt heeft; het onderscheidt zich door grootschheid van opvatting, vastheid van uitvoering, en edelheid van lijnen; door natuurlijke bevalligheid. Wel zijn ook hier vlekjes aan te wijzen, doch het geheel is fraai en edel. Daarom geschiedde gerechtigheid aan dit onder 't motto »Gerechtigheid" ingezonden beeld. De jury kende den maker den prijs toe; de maker is de heer S. Miedema, van Rotterdam.

»Op de prijsvraag voor de groep is slechts één antwoord ingekomen. Dit niet alleszins voldoende maar hoogst verdienstelijk werk verdient de bekroning; de vervaardiger is de heer F. L. Stracké Jz., te Haarlem.

»Nu werd tot de onthulling der bekroonde beelden overgegaan, natuurlijk onder luid applaudissement van het publiek."

LEIDEN. Onder overlegging van een rapport der commissie van fabricage, betrekking hebbende tot de plaatsing van het standbeeld van Van der Werf, stellen Burgemeester en Wethouders aan den Gemeenteraad voor: 1°. het gedenkteeken te aanvaarden, te bepalen, dat het zal worden geplaatst op de Ruïne en voor de fundeering met bijbehoorende werken een som van *f* 3500 beschikbaar te stellen, de gelden te vinden door geldleening; 2°. in afwachting van de door den Minister van Binnenlandsche Zaken te nemen beslissing aangaande een tijdelijke beplanting der Ruïne voorwaardelijk te besluiten, dat dit plein voor bebouwing zal worden ingericht.

De plaats van oprichting van het monument is tegenover de Langebrug. De heeren J. Th. Koelman P. H. Vogel alhier hebben zich verklaard tegen het plan om het gedenkteeken op de Ruïne op te richten. Zij geven de voorkeur aan de Leidsche Hoogstraat of de Vischmarkt aldaar. Beide plekken hebben het belangrijk voordeel dat ze in oppervlak niet te groot zijn voor het op te richten monument en beantwoorden aan een eerste voorwaarde voor de kunst, nl. dat de frontzijde van het beeld behoorlijk door het zonlicht wordt beschenen, terwijl op de Ruïne hdt monument vlak naar het noorden zal geplaatst zijn. De bezielende verlichting zal daar het beeld van achteren, niet van voren verlichten.

VERVOLG DER BERICHTEN.

— Naar wij van goederhand vernemen is door den heer A. Benders W.zn. te Dordrecht eene beweegbare luchtdrukladder uitgevonden tot redding van menschen bij eventueelen brand in gebouwen, theaters, enz. Deze ladder kan zelfs tot de ontzaglijke hoogte van 24 meters worden opgesteld, in den korten tijd van slechts vijf minuten tot redding gereed zijn en kan vier personen tegelijk naast elkander een veilig heenkomen verzekeren. Door deze uitvinding zouden dus rampen als bijv. te Weenen voor een groot deel kunnen voorkomen worden.

ALKMAAR. De Gemeenteraad heeft besloten aan den directeur der met 1 Juli te exploiteeren gemeente-gasfabriek een jaarwedde toe te leggen van *f* 2000, benevens vrije woning, vuur en licht. De oproeping van sollicitanten volgt dezer dagen.

ADVERTENTIEN.

SMEDEN,

geschikt en genegen om aan de **Praktische Ambachtschool te Leiden** onderwijs te geven in het **SMIDSVAK** (vuur-, bank- en plaatwerk), adresseeren zich, binnen 8 dagen, persoonlijk of per brief aan den ondergeteekende.

Vereischten zijn: bewijzen van grondige vakkennis en eenige kennis van het teekenen.

Werktijd 8 uur daags. Salaris *f* 800 's jaars.

ADR. J. VAN ACHTERBERG, Directeur.

ISOLEERMASSE

VAN

Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH* zullen op **Zaterdag 28 April 1883**, voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het maken van een gebouw bestemd voor Militairen dienst, op den geslechten vestinggrond nabij de Beerenbijt.

Het bestek en de teekening liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn deze te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár, tegen betaling van *f* 1.50.

Aanwijzing in loco op Woensdag 25 April 1883, v. m. 11 ure.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 13 April 1883.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 24sten April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 363.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Deventer.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 40 van het bestek.

Het bestek ligt van den 12den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal plaats hebben den 17den April 1883, des namiddags ten 2 ure.

Utrecht, den 11den April 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 24sten April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 362.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de stations Vlissingen, Middelburg, Goes en Bergen-op-Zoom.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 40 van het bestek.

Het bestek ligt van den 12den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. E. BEUNKE te *Middelburg*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal plaats hebben den 19den April 1883, des voormiddags ten 11 ure, aanvangende te *Middelburg*.

Utrecht, den 10den April 1883.

Aanbesteding.

Op **Maandag 23 April 1883**, des voormiddags te 11 uur, zal door de Directie der IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij, te *'s-Gravenhage* worden **aanbesteed:**

Het gereedmaken der baan, het leggen der sporen en wissels en het uitvoeren van al de daarmede in verband staande werken voor de lijn

Voorschoten—Leidschendam.

Bestekken zijn à *f* 0.50 per stuk verkrijgbaar ten kantore der Maatschappij, *'s-Gravenhage*, *Buitenhof* 38.

Inlichtingen worden verstrekt ter plaatse bovengenoemd op 18, 19 en 20 April a. s. des voormiddags van 10 tot 12 uur.

Aanwijzing zal worden gehouden op Zaterdag 21 April, des voormiddags te 11 uur, aanvangende aan de *Papelaan*, te *Voorschoten*.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 18 *April* 1883.

Na lezing der notulen wordt door den 1ste-Secretaris medegedeeld, dat aan een aantal buitenlandsche genootschappen het correspondentschap zal worden aangeboden.

De nieuwe leden worden hierop geinstalleerd, waarna een voorstel van het Bestuur, om voor de stichting van een bibliotheek *f* 1000 als renteloos voorschot op te nemen, met acclamatie wordt aangenomen.

Vervolgens wordt bepaald, dat de jaarlijksche excursie zal plaats vinden op 1 Juli a. s., en dat Gouda het doel van den tocht zal zijn. De twee wandeltochten worden bepaald op 2 Juni en 5 Augustus, terwijl ook de 23ste Augustus, het feest der stichting van Architectura, door een gezellig samenzijn zal herdacht worden.

De heer Weissman houdt nu eene improvisatie over „compositie in de bouwkunst", en zet uitvoerig uiteen aan welke vereischten, naar zijne meening, een monumentaal gebouw voldoen moet. Door tal van pikante bijzonderheden toegelicht, mocht deze op losse wijze voorgedragen causerie den bijval der leden verwerven, die daarvan door applaudissement blijk gaven.

Eenige discussiën volgden, waarop door den heer Posthumus Meyjes de bestekteekeningen voor het Administratiegebouw der Hollandsche Spoorwegmaatschappij te Amsterdam werden geëxposeerd, en de heer Eskes het interessante werk „Schüler-Arbeite der Kgl. Kunstgewerbschule in Dresden" als kunstbeschouwing gaf.

Namens de Commissie, belast met het beantwoorden der in de vraagbus gevonden vragen, las de rapporteur vervolgens een achttal oplossingen voor.

Naar aanleiding van een in de vraagbus gevonden vraag, „of de denkbeelden van den heer K. in het laatste nommer van het orgaan aanbeveling verdienen of niet", werd door de Vergadering een motie aangenomen, dat het alleszins op den weg van het Genootschap ligt, door alle ten dienste staande middelen het exploiteeren van kunstgenooten door hunne patroons tegen te gaan.

Eene Commissie werd benoemd, om de denkbeelden van den heer K. nader te onderzoeken, en daaromtrent rapport uit te brengen.

Ten slotte zegt de Voorzitter den leden dank voor het vele schoone, dat zij in dit werkseizoen te genieten gaven, en na mededeeling, dat de heeren J. G. Wolbers te Heemstede, C. H. Verhulst te 's-Hage, J. N. Breebaart te Utrecht en E. F. Ehnle te Rotterdam als buitenleden zijn toegetreden, sluit hij deze laatste wintervergadering.

(A. et A.) IETS OVER HYGIÈNE,

door J. H. T. LÖNING.

De woning des menschen is eene plaats, waar hij een groot gedeelte van zijn leven doorbrengt. Van ¼ tot ½ van zijn levenstijd slaapt hij daarin, evenzooveel tijd brengt hij daarin door met zich te kleeden, met het gebruiken van zijne maaltijden en met zijne huiselijke bezigheden, feesten enz.

Rekent men hierbij nu nog den tijd van de vroegste jeugd, den tijd dat hij ziek is en den tijd waarop het slechte weder hem belet zijne woning te verlaten, dan kan men gerust aannemen, dat in het algemeen die menschen, die in het bezit van woningen zijn, meer dan de helft van hun leven tehuis doorbrengen.

De menschelijke woning vertoont in de verschillende landen en bij de onderscheidene volken allerlei uiteenloopende vormen, die in den regel het uitvloeisel zijn van de materialen die voorhanden waren. Gij begrijpt vanzelf, dat het mij niet mogelijk is, alle soorten van woningen te beschouwen. Ik zal daarom de hut van den Eskimo, de wigwam van den Indiaan en soortgelijke niet bespreken, maar u alleen bezighouden met de woningen van die menschen, die de gematigde streken van Europa bewonen.

In het bijzonder zal ik aan de woningen der steden eene eenigszins nadere beschouwing wijden.

Bij het bespreken van den invloed, dien de woningen op hunne bewoners uitoefenen, moet ik echter ook die ruimten bespreken, waarin een groot gedeelte van de menschen een geruimen tijd bijeenzijn, zooals schoollokalen, werkplaatsen, fabrieken, kantoren, ziekenzalen en gevangenissen. Juist deze laatste soorten van lokalen verdienen in het bijzonder onze aandacht, omdat het onmogelijk is, ze steeds te vermijden, al is de inrichting ook schadelijk voor de gezondheid. Het schoolkind kan niet zelf de plaats kiezen waar het urenlang moet zitten, dikwijls in te schel licht of in duis-

KLYTECHNISCHE SCHOOL

ternis, blootgesteld aan te groote kachelwarmte of tocht. De fabriekarbeider, voornamelijk de jongere, en de ambtenaren, verkeeren in een soortgelijk geval.

Het spreekt vanzelf, dat wij voor onze zieken bijzondere zorg moeten overhebben; terwijl ook eenige zorg besteed dient te worden aan de ongelukkigen, die voor een tijdlang of voor altijd uit de maatschappij verstooten zijn.

De gezondheid van den mensch hangt van allerlei omstandigheden af, en kan door tal van ziekten bedreigd worden. Terwijl de *geneesheer* zich bezighoudt met het herstellen en verzachten der ziekten, moet de beoefenaar der *Hygiène* de oorzaken, waaruit zij kunnen ontstaan, trachten op te sporen. Het is meer in het bijzondere de taak van den beoefenaar der technische hygiène datgene aan te geven, wat noodig is, om de ziekten te voorkomen zooveel zulks mogelijk is.

Geen denkend mensch zal wel eraan twijfelen, dat door het toepassen van zekere gezondheidsmaatregelen, als: het gedeeltelijk doen ontruimen van al te bevolkte wijken, het reinigen van straten, het verwijderen van het vuil uit goten en grachten, het draineeren van moerassen, het luchten van vunzige woonhuizen, het dempen van putten die geen goed drinkwater geven, enz., vele ziekten belet worden zich uit te breiden.

Iedereen weet, dat de anderdaagsche koorts, die in bepaalde moerassige streken algemeen voorkomt, geheel verdreven is door het droogleggen der moerassen.

Vele voorbeelden kan men aanhalen, dat door eene goede rioleering en het aanvoeren van zuiver drinkwater in vele steden ziekten verdwenen zijn, die vroeger veelvuldig voorkwamen. Kortom, het staat vast, dat het mogelijk is, de oorzaken van vele ziekten te doen verdwijnen en daardoor het sterftecijfer belangrijk te doen dalen.

Een leeftijd van 80 jaar of meer valt slechts zeer weinig menschen ten deel. Werden echter alle menschen zoo oud, dan zou het jaarlijksche sterftecijfer 12½ per 1000 bedragen. Door verschillende onvermijdelijke oorzaken, als lichamelijke misvorming of zwakte, erfelijken aanleg tot bepaalde ziekten, gebrek, ongelukken enz., wordt echter dit cijfer nimmer lager dan 17 per 1000. Komen er meer dan 17 per 1000 voor, dan kan men aannemen, dat deze meerdere sterfgevallen voorkomen hadden kunnen worden. In kleinere steden van 2 tot 10,000 inwoners, bedraagt het sterftecijfer ongeveer 22 per 1000. In steden van 10—25,000 inwoners ongeveer 25 per 1000. In grootere steden stijgt dit cijfer tot 28, te Berlijn zelfs tot 38.

Ik behoef er niet op te wijzen, dat men zeer voorzichtig moet zijn met het maken van gevolgtrekkingen uit deze cijfers, daar de sterfte in onderscheidene gedeelten van een en dezelfde stad dikwijls zeer verschillend is, en men ook rekening dient te houden met velerlei bijomstandigheden, als geboortecijfers, de bijkomende en wegtrekkende bevolking, het meer of minder gevaarlijke van de uitgeoefende ambachten, enz.

De vergelijking van goed gelegen en ruim gebouwde gedeelten van eene stad met de oude nauwe en vuile gedeelten van dezelfde stad, doet duidelijk zien, waarin de oorzaken der vermeerderde sterftecijfers te zoeken zijn.

De voorsteden van Londen en Parijs, die schier geheel uit overbevolkte en vuile woonhuizen bestaan, toonen een sterftecijfer van 50 tot 60 per 1000, terwijl in de beter gelegen gedeelten dier steden dat cijfer zelden hooger dan tot 15 of 16 klimt.

Het is dus van belang, dat van gemeentewege voor reiniging, rioleering, ruimen aanleg en goed drinkwater gezorgd worde; doch al het hierboven genoemde zal toch nog niet voldoende zijn, wanneer niet tevens voor het zoo goed mogelijk inrichten van alle woningen gezorgd wordt.

Men begrijpt, dat alle pogingen, die van gemeentewege gedaan worden om te zorgen, dat de openbare weg vrij gehouden wordt van al hetgeen wat zou kunnen bijdragen, om ziekten te doen ontstaan of te doen toenemen, weinig uitwerking zullen hebben, wanneer de aan den openbaren weg gelegen huizen kweekplaatsen van ziekte-oorzaken blijven.

De ziektestoffen worden in de huizen veel gemakkelijker overgebracht dan op de straat, waar de frissche wind waait, en van waar het vuil dikwijls reeds wegens het verkeer verwijderd wordt. Het is daarom een van de gewichtigste bezigheden der gezondheidsleer, voorschriften te geven, die bij het bouwen van gezonde woningen inacht te nemen zijn. Het is echter niet voldoende alleen hiervoor gegevens te verzamelen, daar men in het bijzonder rekening zal moeten houden met het verbouwen van oude gedeelten eener stad.

In de meeste nieuwe gedeelten der steden vindt men voldoend breede straten; de riolen worden vantevoren aangelegd en de huizen worden meestal ruim en gezond gebouwd, voorzooverre dit door de voorschriften der bouwpolitie mogelijk gemaakt kan worden.

In vele andere gedeelten onzer steden is het echter treurig gesteld, en het is veel moeilijker, hinderlijker en duurder dáár verbeteringen aan te brengen. Wij zien nog maar te dikwijls, dat zelfs in die steden, waar men bij het aanleggen van nieuwe wijken met de meeste zorg te werk is gegaan, toch nog de oude wijken broeinesten zijn van ziekten, die zich, ook trots alle voorzorgsmaatregelen, een weg naar de nieuwe wijken banen. Slechts ongaarne en zeer langzaam scheidt het eene geslacht na het andere van het oude bekrompen huis der vaderen, om in de nieuwe wijken zijn woning te zoeken, en het zal nog lang duren, voordat het mogelijk wordt, de oude stadsgedeelten overeenkomstig de eischen der Hygiène te verbouwen.

Wanneer aan een architect de opdracht tot het stichten van een gebouw gedaan wordt, verlangt men van hem, dat hij het gebouw soliede zal maken, opdat het geen kans van instorten loopt. Men verlangt verder, dat de constructie zoodanig zij, dat zij ons voldoende tegen het ruwe weder beschut, en dat zoowel het uitwendige als het inwendige een behaaglijk voorkomen krijgt.

Daarmede is echter geenszins gezegd, dat onze woningen met zware muren behoeven opgetrokken te worden en overladen met ornement, waarachter het regenwater in het houtwerk of in de muren dringt, waardoor het luchten der vertrekken dikwijls bemoeilijkt wordt, waardoor het licht, dat door de vensters stroomt, wordt opgevangen, en waardoor den schoorsteenen dikwijls belet wordt te trekken.

Het is niet altijd billijk, wanneer men er zich over beklaagt, dat bij het bouwen van woningen en openbare gebouwen zoo weinig rekening gehouden wordt met de regelen der Hygiène. Dikwijls toch ligt de schuld niet aan den architect, maar veeleer aan de bouwpatroons, gemeentebesturen enz., aangezien dezen maar hoogst zelden voldoende sommen voor het toepassen van de regelen der gezondheidleer willen beschikbaar stellen. Ook bestaat er bij de mannen van het vak nog te veel verschil over het al of niet juiste van sommige hoofdregelen. Men behoeft slechts terloops van tonnenstelsel of spoelstelsel, water- of luchtverwarming, duinwater of welwater te spreken, om aanstonds een heftigen strijd bij verschillende partijen te doen ontstaan. Het is dus voor den leek dikwijls hoogst moeilijk, datgene machtig te worden, wat hij wenscht te weten.

Na deze algemeene opmerkingen wensch ik over te gaan tot een meer gedetailleerde beschouwing van enkele onderdeelen; teneinde het overzicht duidelijk te maken, zal ik mijn onderwerp verdeelen in 5 onderdeelen, en achtereenvolgens voldoende verlichting, voldoende verwarming, zuivere lucht, goed drinkwater en gezonden ondergrond behandelen.

1°. *Voldoende verlichting.*

De hoofdbron van alle licht is voor ons de zon, die het ons niet alleen direct, maar door de maan en de planeten teruggekaatst toezendt. Het licht is een van de voornaamste voorwaarden voor alle leven. Bij volledig gebrek aan licht ontwikkelen zich slechts de eerste beginselen der plant; tot verdere ontwikkeling heeft zij veel licht noodig. De geheele lachende en bloeiende aarde, die alle dieren en menschen voedt, leeft slechts door het licht. Het zonlicht maakt, dat de groene plantendeelen koolzuur opzuigen en zuurstof uitademen.

Wanneer men ziet, hoe groot de oppervlakte is, die door de bladeren der boomen aan het licht is blootgesteld, begrijpt men hoeveel koolstof dagelijks uit het koolzuur der lucht wordt afgezonderd. De gunstige invloed van het licht bij stofwisseling en groei wordt door doctoren en natuurvorschers algemeen erkend, en natuurkunde en scheikunde leeren ons hoe noodig het is, dat de woning van den mensch door de zon beschenen worde. Een Italiaansch spreekwoord zegt: „waar de zon niet binnenkomt, komt de dokter binnen." Een donker huis is steeds een onrein, slecht geventileerd en ongezond verblijf.

Kinderen zijn natuurlijk veel ontvankelijker voor invloeden van buiten dan volwassenen; zij hebben ook het meest behoefte aan licht, en daarom is het zeer verklaarbaar, dat men in de laatste jaren zijne bijzondere aandacht aan het verlichten van schoollokalen gewijd heeft. De belangwekkende onderzoekingen, die vooral in Duitschland gedaan zijn ten opzichte van de toenemende bijziendheid der schooljeugd, hebben aangetoond, dat zij in de meeste gevallen aan de slechte verlichting der schoollokalen te wijten is.

Hoe meer vrijstaand het schoolgebouw ligt, hoe breeder de straat is, hoe lager de aangrenzende gebouwen, en hoe hooger de verdiepinghoogte der schoollokalen zelf is, des te minder bijziende leerlingen zullen aangetroffen worden. Het is volstrekt niet onverschillig, van welke windstreek het licht in een woonvertrek of schoollokaal valt. In 't algemeen is het verkieslijkst, de vensters op het oosten of zuiden aan te brengen. De morgenzon is daarom vooral te verkiezen, omdat vertrekken op het oosten gelegen, des zomers middenop den dag niet al te warm worden. Ligt een lokaal op het zuiden, dan heeft men natuurlijk het voordeel het meeste licht te ontvangen. Eerst dan wanneer het oosten, het zuidoosten of het zuiden niet gekozen kunnen worden, moet men de zuidwest- of westzijde nemen, daar de namiddagzon in den zomer zeer hinderlijk kan zijn en de westzijde, vooral in ons land, door de wind- en regenvlagen geteisterd wordt.

De gezondheidsleer wil, dat men nooit de schoollokalen op het noordwesten, het noorden of het noordoosten moet aanbrengen. De gelijkmatigheid van het noordelijk licht, die voor sommige kunstvakken voordeelen biedt, heeft voor de school weinig waarde.

Wanneer men, als bezwaar tegen het plaatsen van schoollokalen op het zuiden, aanvoert, dat de zomerwarmte ze soms onbruikbaar zal maken, dan moet men toch toegeven, dat dit in den tijd der groote vacantie plaats vindt, en dat juist des winters, wanneer men behoefte heeft aan een warmen zonnestraal, een op het zuiden gelegen lokaal het geschiktste is.

Wat de hoeveelheid licht betreft, die men in een gegeven ruimte moet toelaten, acht ik het 't best ook weder van het schoollokaal uit te gaan.

In het algemeen wordt aangenomen, dat de verhouding van de oppervlakte van een lokaal tot die der vensters moet staan als 5 : 1. Men moet hierbij echter in het oog houden, hoedanig het licht binnenvalt. Valt het licht van voren op de leerlingen, dan worden dezen daardoor verblind, en moeten de oogen zich zeer vermoeien om het aangezicht van den onderwijzer, het geschrevene op het bord, de landkaarten enz., die allen natuurlijk in de schaduw zijn, te onderscheiden. Een te sterke afwisseling van licht en schaduw is voor de oogen zeer hinderlijk, wat men het best waarneemt, wanneer men langs een hekwerk wandelt, waardoor de zon schijnt.

Valt het licht achter de leerlingen naar binnen, dan zien wij wel-is-waar den muur tegenover hen verlicht, doch vallen hunne schrijftafels in de schaduw van hun eigen lichaam; maar de onderwijzer verkeert nu in hetzelfde geval, waarin straks de kinderen zich bevonden.

Valt het licht van de rechterzijde, dan is het hinderlijk wegens de schaduw der hand, die alsdan op het papier valt. Het is dus 't verkieslijkst, het licht van de linkerzijde te doen invallen. Voor schoollokalen die meer dan 7 M. diep zijn, is eene verlichting naar den maatstaf van 5 : 1 niet meer voldoende. Men moet erop bedacht zijn, de vensters niet aan te brengen met breede dammen ertusschen, maar ze liefst in groepen van 3 of meer, door smalle stijlen gescheiden, plaatsen.

Voor woonvertrekken behoeft men de verhouding van 5 : 1 niet inacht te nemen; het is daar wenschelijk minder glasoppervlak aan te brengen.

Het kleuren der wanden en zolderingen is van grooten invloed op de verlichting van lokalen: eene lichtgroene, groengele, of groengrijze verf is voor 't oog het beste. Men moet er echter op bedacht zijn, dat de oppervlakte dof zij, en dus alle lakken vermijden. Voor zolderingen is wit of een zeer lichte kleur het aanbevelenswaardigst.

Die kamers onzer woningen, waarin wij ons het meest bevinden, dus de woonkamers, de studeerkamers, de kinderkamers, enz., brenge men liefst op het zuiden of oosten; terwijl voor atelier, werkplaatsen, keukens en trappen het noorden en westen eene meer geëigende plaats is.

Wat geeft ons de schoonste morgenzon in de zoogenaamde mooie kamer, wanneer de vrouw des huizes, uit vrees dat de meubelen en tapijten anders verschieten, den geheelen dag de jalousieën neerlaat? Wat geeft het of het mooiste vertrek van het huis, dat slechts zelden gebruikt wordt, eene vroolijke ligging heeft? Veel beter is het, aan die zijde de slaapkamers te brengen, en in de woonkamers het licht zooveel mogelijk toegang te verleenen, omdat het licht de bron is van alle leven.

Hoe worden onze woningen echter veelal ingericht? Met slecht verlichte slaapkamers met het raam boven de beerkuil, kleine-kinderslaapkamers gewoonlijk aan binnenplaatsen of andere halfslachtige lichtbronnen. Op den beganen grond de woonkamer veelal met het raam boven een open goot aan eene nauwe straat of steeg, waar men ieder straatgerucht hoort, alwat onaangenaam is ziet, en slechts lucht met stank en stof vermengd kan inademen; terwijl op de, zeer terecht genoemde, bel-etage het salon te vinden is, dat men zoogoed als niet gebruikt, inplaats deze verdieping tot woonkamer in te richten.

De binnenplaatsen worden in het algemeen veel te klein genomen, zelfs in de nieuwe wijken; soms *zoo*, dat ze meer op *luchtkokers* dan op *binnenplaatsen* gelijken.

Zij moesten, mijns inziens, minstens aan eene zijde onder een hoek van niet meer dan 45° met den horizon vrij zijn, en iedere gevel, waarin ramen van woon- of slaapkamers aangebracht worden, behoorde minstens zijne hoogte van den tegenoverstaanden muur tot afstand te hebben, welke afstand nooit minder dan 5 meter moest bedragen. De huizen zelf dienen niet hooger gebouwd te mogen worden, dan de straat, waaraan ze staan, breed is. De trapportalen moeten ruim verlicht en geventileerd worden, om ze als een natuurlijk middel ter ventilatie te bezigen. Getal en grootte der vensters dienen altijd zoo groot mogelijk genomen worden, en in elk vertrek moet *minstens één* raam beweegbaar zijn, enz.

De maatschappelijke samenleving, en wel vooral in Nederland en heel speciaal te Amsterdam, heeft het tot gewoonte gemaakt, dat de menschen, inplaats van met de kippen te gaan slapen en op te staan, vooral des winters, veelal nog langer bij kunstmatig dan bij daglicht werken.

Dit is van zeer nadeeligen invloed voor de oogen; er schijnt echter niet aan te doen te zijn. Het eenige is dus, het kunstmatig licht zooveel mogelijk overeenkomstig het daglicht te maken.

De hoofdbezwaren, die zich bij kunstmatige verlichting opdoen, zijn in hoofdzaak de volgende:

1°. De verontreiniging der lucht door de verbranding. Bij de verbranding wordt namelijk veel zuurstof aan de lucht ontnomen, die daarentegen met koolzuur besmet wordt.

2°. Ontstaat bij verbranding, vooral van gas, zeer groote hitte, die bij onvoorzichtige ventilatie zeer schadelijk kan werken, niet alleen op de oogen en de longen, maar ook voor alle andere deelen des lichaams.

3°. Brengen de bergplaatsen van brandstof voor lampen enz. veelal eene onaangename geur voort, terwijl niet zelden brand veroorzaakt wordt door het omvallen van petroleumlampen, door gasontploffing als anderszins.

Hoe zwakker de verlichting is, des meer moet men de oogen inspannen. Bij de beoordeeling van de wijze van verlichting moet dus in de eerste plaats het lichtgevend vermogen nagegaan worden, niet alleen der brandstoffen, maar ook van de lampen, branders enz.

Het kan hier de plaats natuurlijk niet zijn, na te gaan, welke middelen en uitvindingen ter verbetering der lampen enz. reeds gedaan zijn, en ik zal mij dus bepalen tot het geven van de volgende tabel, die de lichtsterkte van de verschillende brandstoffen aangeeft, en waarbij voor eene goede waskaars het getal 100 is aangenomen:

a. Kaarsen.	
Waskaars	100
Stearinekaars	95
Spermacetikaars	108
Talk	90
Paraffin	98—146
b. Oliën.	
Raapolie in moderateurlamp	160
„ „ keukenlamp	55
Beste petroleum in groote lamp	200
c. Steenkolengas.	
In brander met 2 gaatjes	197
„ gespleten brander	131
„ groote „	243
„ ronde „	231.

De volgende tabel geeft aan, hoeveel koolzuur iedere lichtbron oplevert in verhouding tot haar lichtgevend vermogen:

Petroleum, platte brander	= 10	kaarsen	= 61.6	liter	koolzuur.
„ ronde „	= 7.6	„	= 56.8	„	„
Kaars	= 1.	„	= 11.3	„	„
Olielamp	= 4.	„	= 31.2	„	„
Steenkolengas in gespleten brander	= 7.8	„	= 92.8	„	„
„ „ platten „	= 10.	„	= 86.	„	„

Hieruit blijkt, dat petroleum het minste koolzuur bij éénzelfde lichtsterkte oplevert.

De gasverlichting is echter voor onze straten en woningen vooralsnog de verkieslijkste en gemakkelijkste, omdat de lampen bijna nooit behoeven schoongemaakt worden, men ze niet behoeft te vullen, terwijl men ze zeer gemakkelijk kan behandelen. Zij heeft echter, behalve dat zij het meeste koolzuur produceert, nog dit nadeel, dat zij ook de temperatuur het sterkst verhoogt; verder nog, dat door de persing het gas te ruim toevloeit en niet volkomen verbrandt. Eindelijk is het gas nog schadelijk voor de boomen en planten, en bij lekken in huizen voor de longen der bewoners; zoodat het geraden is, de leidingen altijd met zorg aan te leggen, en in 't algemeen het gas voorzichtig te gebruiken.

Beschouwen wij ten slotte nog het orgaan, waardoor met het licht waarneemt. Het oog is het edelste orgaan van den mensch. Het is de spiegel van het hart, maar ook van het lichaam, en de geneesheer ziet bij menigeen aan de oogen, wat iemand deert. Hoewel het oog zeer zelfstandig is, heeft toch iedere ziekte ook haar invloed op het oog; daarom moeten vooral de gasthuizen en andere ziekenzalen goed verlicht worden. De inrichting van ooglijdersgestichten zal ik hier, als te speciaal, buiten beschouwing laten.

De invloed van kunstlicht op de oogen hangt voornamelijk af van de lichtsterkte, van het rustige en gelijkmatige branden der vlam, en van het meer of minder verontreinigen der lucht.

Betrekkelijk weinig menschen worden blind geboren. De meesten, die op lateren leeftijd het gezicht verliezen, hebben dit te danken aan het misbruikmaken van kunstlicht. Vooral tegenwoordig, nu de schooljeugd met avondwerk overladen wordt, neemt men het treurige feit waar, dat aankomende jongelingen en jongedochters reeds brillen dragen. Dat ook de neus van de meeste geleerden door een dergelijk instrument gesierd wordt, is dikwijls het gevolg van werken bij onvoldoend licht.

Waarom het noodig is, dat onze woningen zoowel bij dag als bij avond van voldoend licht voorzien zijn, meen ik dus genoegzaam te hebben aangetoond. In een volgend opstel zal ik de verwarming onzer woningen eenigszins nader bespreken.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

436e Vergadering, gehouden 20 April 1883.

Na opening der Vergadering worden de notulen gelezen en goedgekeurd en den leden medegedeeld, dat de heeren Fransen, Voskuil en Reydon als leden zijn aangenomen.

Aan de orde komt de missive van het Bestuur der Maatschappij omtrent het stichten van een gebouw voor permanente tentoonstelling van bouwmaterialen, enz. De Voorzitter leest de missive voor, door het Hoofdbestuur aan de Afdeelingen verzonden. Hieruit blijkt dat, nu de financien van de Maatschappij in goeden toestand verkeeren, de mogelijkheid bestaat in de lang gevoelde behoefte te voorzien en Amsterdam een expositie-gebouw te verschaffen, te meer daar volgens de ingediende becijfering deze stichting zelfs buiten bezwaar der maatschappelijke kas zou kunnen totstand komen.

Volgens voorgesteld plan zou in dit gebouw worden ingericht een leeszaal, teekenkamertje, vergaderzaal, bestuurskamer, woning concierge enz. en dit alles worden gebouwd voor de geringe som van ƒ 17000 op een terrein van ± 500 M².

Door dit plan zouden zeer zeker de Amsterdamsche leden worden gebaat, te meer daar het voornemen niet schijnt te bestaan hen een verhoogde contributie te doen betalen. Bij deze missive was gevoegd een voorloopig plan, opgemaakt door een commissie, hiertoe door het Bestuur benoemd.

De heer Leliman betoogde de onjuistheid op een terrein van 500 M²., dat voor den begrooten prijs van ƒ 60 zeer zeker *niet* is te verkrijgen, een gebouw van ƒ 17000 op te richten. Dit kon zeer zeker niet goeds worden. Waarom, zoo gaat spreker voort, niet het gebouw Concordia gekocht, dat voor ƒ 65.000 te verkrijgen is.

In het algemeen maakte het voorstel op den heer Leliman den indruk van te zijn geidialiseerd.

Nadat nog verschillende leden over de wijze van exploitatie van het gebouw van gedachten hadden gewisseld, werd op voorstel van den heer Muysken door de Vergadering het principe aangenomen, dat het wenschelijk is, dat de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een Gebouw voor permanente expositie stichte en tevens dat, wanneer de andere Afdeelingen zich eveneens voor het principe verklaarden, hieraan ten spoedigste uitvoering zal worden gegeven, als de algemeene Vergadering daartoe besluit.

Reeds eenige Afdeelingen hebben hunne meening medegedeeld, maar dit kon door het Hoofdbestuur vooralsnog niet worden bekend gemaakt.

Vervolgens werd overgegaan tot het bespreken van de 12 artikelen, in zake prijsvragen door den heer J. H. Leliman opgemaakt, en waaromtrent door een Commissie, bestaande uit de heeren Sanches, Lankhout en De Haan preadvies was uitgebracht.

De heer Leliman verkreeg het woord en dankte deze Commissie voor hare groote eenstemmigheid met zijne voorstellen. Waar spreker had getracht zijn artikelen zoo beknopt mogelijk te redigeeren, stelde deze Commissie in hoofdzaak slechts eenige uitbreiding voor; in principe waren spreker en commissie het volkomen eens.

Na eenige besprekingen van ondergeschikten aard over deze 12 artikelen, wordt op voorstel van den heer Muysken besloten, bij het toezenden van deze stukken aan het Hoofdbestuur eraan toe te voegen, dat de Afdeeling de wenschelijkheid uitdrukt, dat niet in zoo ruimen kring tot het uitschrijven van prijsvragen worde overgegaan, als thans het geval is.

De heer Leliman opponeert krachtig tegen dit voorstel, daar hierdoor juist de strekking der 12 artikelen wordt ontzenuwd en wenscht integendeel, dat alle officieele lichamen als Gemeentebesturen, Rijkscorporatien, Maatschappijen enz. bij het stichten van groot bouwwerk *verplicht* zullen zijn *publieke* prijsvragen uit te schrijven en dan juist de 12 artikelen een goeden invloed kunnen uitoefenen.

De heer Leliman vermag echter niet de Vergadering tot andere gedachten te brengen.

De heer Sanches richt thans de vraag tot het Bestuur, wat de reden kan zijn, dat de verslagen der afdeelings-vergaderingen niet in het officieele gedeelte van het *Bouwkundig Weekblad* worden opgenomen. Het blijkt, dat de aanwezigen zeer verschillende begrippen omtrent het officieele en niet-officieele gedeelte van het Maatschappelijk Orgaan zijn toegedaan en na eenige besprekingen wordt ten slotte besloten, hieromtrent een schrijven van de Afdeeling tot het Hoofdbestuur te richten.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de Vergadering onder dankzegging aan de leden voor hunne tegenwoordigheid.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) AMSTERDAM. De Parkschouwburg nadert zijn voltooiing. Het schilderwerk wordt met een 60 tal decorateurs voortgezet, om op den 1sten Mei de Koninklijke familie binnen zijne muren te ontvangen. Het gebouw zal waarschijnlijk den 1sten Juni voor het publiek in gebruik gesteld worden, daar het dan geheel voltooid zal zijn.

Het inwendige zal electrisch verlicht worden, waartoe in de nabijheid eene locomobile geplaatst is om den galvanischen stroom op te wekken; later zal hiervoor eene andere machine gebruikt worden, waarvoor in den tuin een gebouw opgericht wordt aan de zijde van de Nieuwe Heerengracht. Hiervoor heeft men dag en nacht gewerkt aan het heien der circa 350 palen, terwijl men nu met denzelfden spoed aan het beton storten is, om de machine op den bepaalden tijd in gebruik te kunnen stellen. Verder is men in den tuin, aan de zijde van de Parklaan, bezig met het bouwen van een kegelbaan, terwijl het overige gedeelte van het park weder als zoodanig dienst zal doen en op nieuw aangelegd wordt.

Beide laatstgenoemde gebouwen zijn door den architect Lankhout ontworpen en zullen, althans wat het uiterlijk betreft, waardige pendanten van de onesthetische gevels van den schouwburg worden.

AMSTERDAM. In zake den internationalen wedstrijd voor de medaille en het diploma, uitgeschreven door de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling heeft de jury de volgende prijzen toekend:

voor de *medaille:*

den eersten prijs aan den heer Daniel Dupuis te Parijs, den tweeden aan den heer Ludwig Junger, leeraar aan de Rijkskunstnijverheidschool te Amsterdam en den derden aan de heeren A. Dubois en Henri Dubois fils te Parijs;

voor het *diploma:*

den eersten prijs aan den heer G. Sturm, leeraar aan de Rijks-kunstnijverheidschool te Amsterdam, den tweeden aan den heer E. Acker, architect te Brussel en den derden aan de heeren Henri Mellery en Xavier Mellery, beiden te Laeken, bij Brussel.

(A. et A.) UTRECHT. Reeds lang is hier behoefte gevoeld aan een gebouw, waar de industrieelen, voornamelijk op marktdagen, elkander konden ontmoeten, en reeds werd door de Kamer van Koophandel en Fabrieken een verzoek bij den Gemeenteraad ingediend om een overdekte korenbeurs te stichten.

Meer dan ooit is daarvoor thans de tijd gekomen, daar namelijk deze week het groote en bekende koffiehuis »de Nieuwe Bak" in de Lijnmarkt alhier, dat reeds voor een klein gedeelte in de behoefte voorzag, verkocht werd en dus de handelaars deze plaats van samenkomst missen.

Hoewel de nieuw te stichten korenbeurs, indien daartoe mocht worden besloten, tot de gemeentewerken behoort, zou het toch in het belang der zaak en in dat der bouwkunst zeer wenschelijk zijn, voor deze stichting een nationale (geen besloten) prijsvraag uit te schrijven.

Mogen ook de bouwwerken, die van gemeentewege verrijzen, vele verdiensten hebben, het esthetische laat veel te wenschen over. Dit doet ons met recht vreezen, dat nog meer voor een werk van dien rang, dat behalve een doelmatige inrichting, kunstwaarde dient te bezitten, een schepping, die bij zijn eenvoud toch waardig en grootsch kan wezen, de krachten zullen tekort schieten, en slechts het uitschrijven van een flinke prijsvraag tot een goed resultaat zal kunnen leiden.

DEVENTER. Burgemeester en Wethouders hebben, naar aanleiding van de bij hen ingekomen adressen van sollicitanten naar de betrekking van architect, aan den Raad medegedeeld, dat onder de sollicitanten, die diploma's hebben tot het geven van onderwijs in rechtlijnig en meetkundig teekenen (middelbaar onderwijs), huns inziens vooral in aanmerking komen de civiel en bouwkundig ingenieur J. A. Mulock Houwer, practisch werkzaam bij den heer Muijsken te Amsterdam; W. H. Kam, gemeente-architect te Amersfoort; M. A. van Wadenoijen, werkzaam bij den aanleg der Staatsspoorwegen te Arnhem, en B. Peteri, particulier architect en leeraar in het teekenen aan de middelbare scholen te Zutfen. Onder de sollicitanten, die geen diploma voor het teekenonderwijs hebben, meenen Burgemeester en Wethouders in de eerste plaats de aandacht te moeten vestigen op den heer T. E. van Erkel, hoofdopzichter der gemeentewerken te Dordrecht, en den assistent-bouwmeester te Deventer den heer D. Toepoel.

DIVIDENDEN OVER 1882.

Amsterdamsche Droogdokmaatschappij ƒ 90.30 per aandeel.
Arnhemsche Tramwegmaatschappij 3 pCt.
Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Rotterdam 7 pCt.
Rotterdamsche Stoomrijstpel- en meelmolen 3.31 pCt. op de oude en 2.90 pCt. op de nieuws aandeelen.
Stichtsche Tramwegmaatschappij 5 pCt.
Groninger Waterleiding 5 pCt.
Brood- en meelfabriek te Utrecht ƒ 12.

ADVERTENTIEN.

H. H. Architecten.

Een JONGMENSCH, ongeveer 5 jaar zoowel **practisch** als **theoretisch** bij het Bouwkundig vak werkzaam geweest, zag zich gaarne met eenige vooruitzichten bij een bekwaam architect **GEPLAATST**. Brieven franco onder letter W. aan Firma H. TEN HOET, *Nijmegen.*

Aanbesteding.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *IJSSELMUIDEN* zullen op **Zaterdag 28 April 1883**, des namiddags 3 uur, ten huize van HERMANUS VAN REGTEREN aldaar **aanbesteden:**

Het bouwen eener school voor 288 leerlingen, met onderwijzerswoning, in het dorp IJsselmuiden, in de onmiddellijke nabijheid van Kampen.

Bestek en teekeningen zijn van 16 *April e. k.* af tegen betaling van ƒ 1 verkrijgbaar ter Secretarie van *IJsselmuiden.*

Aanwijzing op het terrein zal plaats hebben op *Zaterdag* 21 en op *Dinsdag* 24 *April e. k.*, telkens namiddags 3 uur, door den Architect H. DE GRAAF te *Kampen.*

IJsselmuiden, 11 April 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
ENGELENBERG, *Burg., tevens Secr.*
W. WIELINK, *Wethouder.*

OPENBARE
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 11 Mei 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het Maken, Leveren en Stellen van den Bovenbouw der te vernieuwen Jankuitenbrug te Rotterdam.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van ƒ 1.00 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing zal plaats hebben op *Dingsdag* den 8 *Mei* 1883, des voormiddags ten 11 ure aan het Timmerhuis voormeld.

OPZICHTER.

Een practisch en theoretisch ontwikkeld jongmensch zoekt plaatsing als **OPZICHTER** en is ook wel genegen op Bureau werkzaam te zijn. Brieven onder letters Z. C. aan het Bureau van dit blad.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 375.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Boxtel.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 20sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN te *'s Hertogenbosch*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 4den Mei 1883, des voormiddags ten 10½ ure.

Utrecht, den 19den April 1883.

De stad *HARDERWIJK* vraagt TE KOOP

65000 KLINKERS

voor bestrating.

Monsters met prijsopgave worden franco ingewacht bij den Gemeente-Architect.

H.H Architecten, Ingenieurs, Werktuigkundigen.

LICHTDRUK-PAPIER per rol *f* **6.50.**
LICHTDRUK-TOESTELLEN van **Teakhout,** verschillend van afmeting. Adres: den Boekhr. JOH. G. STEMLER Cz. *Amsterdam.*
Uitvoerige prospectus gratis verkrijgbaar.

TE KOOP aangeboden het bouwkundig Plaatwerk **CESAR DALY, l'Architecture privée au XIXe siècle,** Serie II. Het werk is geheel nieuw, bevat 205 platen en kost nieuw *f* 125.—.

Te bevragen onder letter A bij den Boekhandelaar G. J. ALBRECHT te *Winterswijk*

Aanbesteding.

A. C. BLEIJS, Bouwmeester te *Amsterdam*, zal, namens zijn Principalen, op **Zaterdag 12 Mei a. s.**, des middags te 12 uren, in het Gebouw *d'Geelvink*, Singel 530, aldaar, Publiek Aanbesteden:

Het amoveeren en opbouwen van het Perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buitenvisscherstraat N°. 13, te Amsterdam.

Het Bestek en de Teekeningen liggen van af den 2den Mei e. k. ter inzage in het Lokaal van Aanbesteding en ten Kantore van den Bouwmeester voornoemd, Haarlemmer Houttuinen 79.

De Bestekken zijn op franco aanvrage à *f* 1 per Exempl. verkrijgbaar bij den Boekhandelaar J. S. DE HAAS, Paleisstraat 14, te *Amsterdam*.

Aanwijzing in loco, den 5den Mei 1883, des namiddags te 4 uren.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *UITHOORN* (bij *Amsterdam*) verklaren bij dezen, dat door den Heer A. H. VAN BERGEN, Fabrikant te *Heiligerlee* (prov. *Groningen*), aan ons is geleverd eene **BRANDSPUIT van nieuwe constructie**, beproefd in 't bijzijn van daartoe benoemde deskundigen — en ook van het Gemeentebestuur van *Ouder-Amstel* — welke proef uitmuntend heeft voldaan.

De deskundigen constateeren dat de spuit van zeer soliede constructie is, in 2½ minuut ± 600 liter water geeft — en met de buitengewoon groote straalpijpsopening van 21 m/m in diameter op een hoogte van 25 meter kan spuiten — dat bij het aankoppelen van twee persslangen en twee straalpijpen te gelijk het effect van **twee** goed werkende spuiten wordt verkregen.

De toepassing van metalen zuigers niet met leder omkleed, als ook de losse ventilen zijn zeer aan te bevelen.

Zoodat wij in gemoede alle Gemeentebesturen durven aanraden, den aankoop van **brandspuiten** uit de fabriek van genoemden Heer, die voor betrekkelijk weinig geld, deugdzaam werk levert.

Uithoorn, Maart 1883.

Burgemeester en Weth uders voornoemd,
E. W. FREMERIJ ROLFF,
ALB. KONST,
N. ZUIJDERVLIET.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH* zullen op **Zaterdag 28 April 1883**, voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het maken van een gebouw bestemd voor Militairen dienst, op den geslechten vestinggrond nabij de Beerenbijt.

Het bestek en de teekening liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn deze te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár, tegen betaling van *f* 1.50.

Aanwijzing in loco op Woensdag 25 April 1883, v. m. 11 ure.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 13 April 1883.
Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Aanbesteding.

Op **Maandag 23 April 1883**, des voormiddags te 11 uur, zal door de Directie der IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij, te *'s-Gravenhage* worden **aanbesteed:**

Het gereedmaken der baan, het leggen der sporen en wissels en het uitvoeren van al de daarmede in verband staande werken voor de lijn

Voorschoten—Leidschendam.

Bestekken zijn à *f* 0.50 per stuk verkrijgbaar ten kantore der Maatschappij, *'s-Gravenhage*, *Buitenhof* 38.

Inlichtingen worden verstrekt ter plaatse bovengenoemd op 18, 19 en 20 April a. s. des voormiddags van 10 tot 12 uur.

Aanwijzing zal worden gehouden op Zaterdag 21 April, des voormiddags te 11 uur, aanvangende aan de *Papelaan*, te *Voorscholen*.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat.)

Op **Maandag den 7den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 367.

Het omhoogbrengen van de douaneloods en vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Feijenoord.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 48 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 14den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 2den April 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 12den April 1883.

PARKETVLOEREN,

TROTTOIRTEGELS. — CEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek no. 366.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Enschede.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 18den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 1sten Mei 1883, des namiddags ten 1.30 ure.

Utrecht, den 17den April 1883.

VERWARMING & VENTILATIE.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken
van den meest verschillenden aard.

Ministerie van Financiën.

ONTMANTELING VAN BREDA.

Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal op **Dinsdag den 24 April 1883**, des middags te 12 uren, in het *»Café Neuf"* in de Lange Brugstraat te *Breda*, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht.

NB. De te verwerken hoeveelheid grond bedraagt ongeveer 77.500 M³.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het bestek ligt ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *'s Bosch*, *Bergen op Zoom* en *Breda*, en is aan laatstgemeld kantoor, van 9 April 1883 af, tegen betaling van *f* 1.— per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Donderdag 19 en Vrijdag 20 April 1883, des voormiddags te 11 uren, te beginnen aan de Directiekeet in de **Mauritsstraat.**

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. VAN DE ERVE JZN., te *Breda*.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den gemeenschappelijken dienst.)

Op **Maandag den 30sten April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 365.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Zutfen en gedeelte weg in de Hoven.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 16den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 24sten April 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Utrecht, den 14den April 1883.

Openbare Aanbesteding

te Deventer den 12den Mei 1883,
van een Ziekenhuis van 97 bedden, Barakkengebouw van 28 bedden, Lijkenhuis met Sectiekamer, benevens Terreinomheiningen en Omrasteringen, alles op blok XIV der voormalige Vestinggronden aldaar.
Raming *f* 119000.

Bestekken met de 9 daarbij behoorende bestekteekeningen, zijn van af 26 April te verkrijgen ad *f* 5, op franco aanvrage en tegen overmaking der gelden, bij den Heer Secretaris der Gestichten J. H. LEVENKAMP, terwijl bestek met teekeningen, benevens ruim 30 detailteekeningen ter visie liggen, op de zalen boven de »Societeit de Vereeniging" te *Deventer*.

Aanwijzing op het terrein den 11den Mei, des namiddags ten half twee ure.

Inlichtingen zijn te bekomen, bij den Opzichter voor het werk den Heer F. DE HERDER te *Deventer* en bij den Ingenieur-Architect

W. C. METZELAAR,
Celebesstraat 55,
's-Gravenhage.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN** LANDMETERS **TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

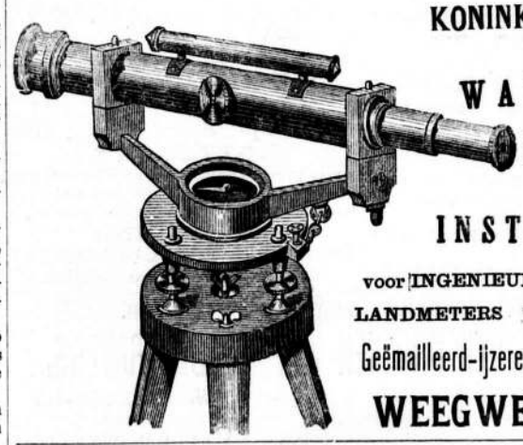

HERBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *NISSE*, zullen op **Woensdag den 2 Mei a. s.** om 1 uur des namiddags, ten Gemeentehuize op nieuw aanbesteden:

het bouwen eener School (thans zonder speelplaats) met ameublement enz. voor 144 leerlingen.

Bestek en teekeningen, tegen betaling van *f* 1.50 bij den architect J. H. HANNINK te *Goes* verkrijgbaar, liggen op elken werkdag tot den dag der besteding ter inzage in het Gemeentehuis van *Nisse* en in dat van *Oezand*.

Genoemde architect is bereid, om de noodige inlichtingen te verschaffen, terwijl de aanwijzing in loco tenzelfden dage des middags te 12 uren zal plaats hebben.

Nisse, den 14 April 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
D. MULDER, *Burgemeester.*
J. KLOOSTERMAN, *Wethouder.*

's Gravenhage, April 1883.

De ondergeteekende heeft de eer te berichten, dat hij zich, in vereeniging met zijn vader, onder de **firma G. H. BAUER en ZOON**, als Decoratieschilder, te *'s GRAVENHAGE, Gedempte Burgwal 5 en 7*, heeft gevestigd. Na drie jaren in de voornaamste ateliers van *Brussel* en *Parijs* te zijn werkzaam geweest, heeft hij de tot zijn vak behoorende kunstwerken in de voornaamste steden van *Italië*, *Oostenrijk* en *Duitschland* bestudeerd en vleit zich thans, door zijne opgedane ervaring in staat te zijn, met het binnen- en buitenland op dat gebied te kunnen concurreeren, zoowel wat uitvoering als prijsberekening betreft.

Met vrijmoedigheid beveelt hij zich dus bij Heeren Architecten en Aannemers aan, tot de **beschildering van plafonds of wanden, het aanbrengen van sgraffito versieringen** en van alles wat verder in den uitgebreidsten zin tot het vak behoort.

G. H. BAUER JR.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19, AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Maandag den 30sten April 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 364.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering van het hoofdgebouw, wissels en sporen, behoorende tot het station Almeloo.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 14den April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 23sten April 1883, des namiddags ten 1 ure.

Utrecht, den 13den April 1883.

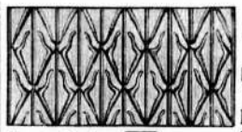

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog. NEDERL. VERZINKFABRIEK, Van der Linden & Co. *Dordrecht.*

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Aanbesteding.

Op **den 1sten Mei 1883**, des namiddags ten één ure, zal door den Dijkstoel van de Polders *HERWEN, AERDT* en *PANNERDEN* in het Veerhuis te *Pannerden*, publiek worden **aanbesteed:**

Het maken van de Gebouwen, het verrichten der Aardewerken en hetgeen daarmede in betrekking staat ten behoeve van een Stoomgemaal voor de polders Herwen, Aerdt en Pannerden.

Raming ƒ 34,800.

Bestek en voorwaarden met twee teekeningen van deze aanbesteding zullen verkrijgbaar zijn van af 16 April 1883, bij den Boekhandelaar H. C. A. THIEME te *Nijmegen*, tegen betaling van *ƒ* 1.50 per stuk.

Aanwijzing van het werk zal worden gedaan Donderdag 26 April 1883 des voormiddags ten 10 ure, nabij de uitwateringsluis van den polder *Pannerden* in den bandijk van den Ouden Rijn, door de Ingenieurs J. VAN HASSELT en DE KONING te *Nijmegen*, ten wier kantore alle inlichtingen te verkrijgen zijn.

FIJNE BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN., Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280. ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT, bij groote en kleine partijen.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 15den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 361.

Het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederlandschen Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspunt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschen gelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg van Arnhem naar Leeuwarden.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 71 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 20sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *ƒ* 2.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 5den Mei 1883, des voormiddags ten 9 ure.

Utrecht, den 16den April 1883.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

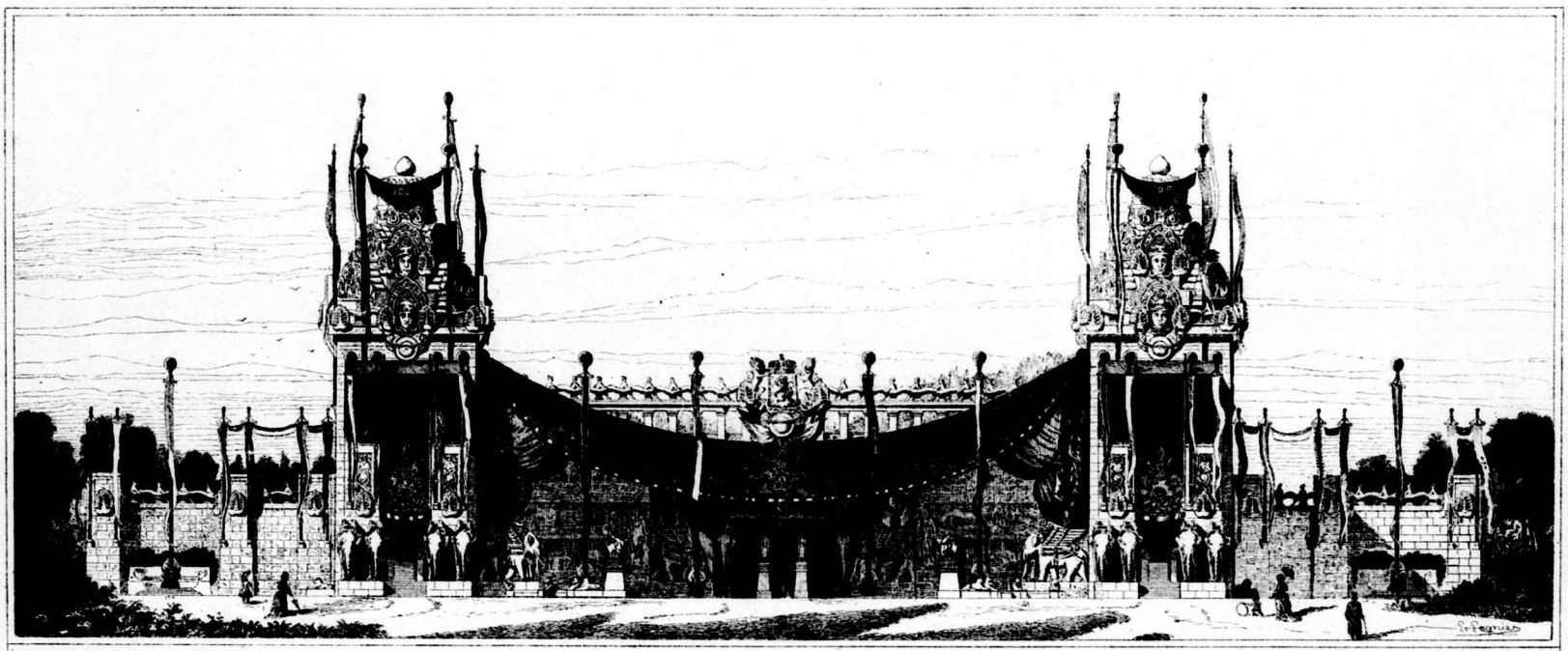

HOOFDGEVEL VAN DE KOLONIALE TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 28 April 1883.

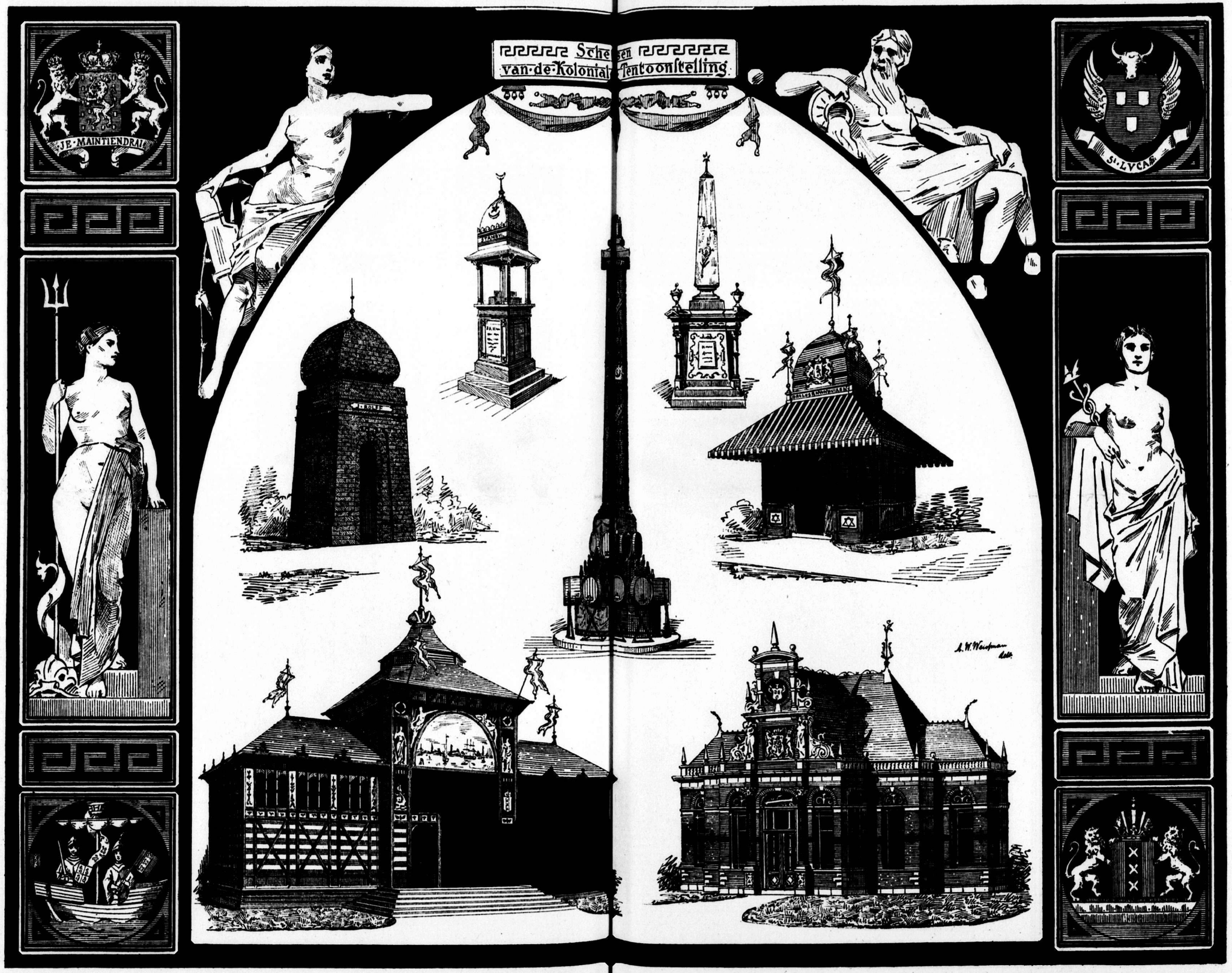

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 28 April - 1883

ACHTTIENDE JAARGANG Nº. 17. ZATERDAG 28 APRIL 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat Nº. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) DE KOLONIALE TENTOONSTELLING.

Nu de opening van de Tentoonstelling aanstaande is, zullen onze lezers het zeker aangenaam vinden, dat wij ons instaat zagen gesteld, een tweetal extra platen met afbeeldingen daarvan aan dit nommer toe te voegen. Wij zijn overtuigd, dat zij de opofferingen, die de administratie zich daarvoor getroosten moest, op prijs zullen stellen.

De eerste plaat geeft een afbeelding van den hoofdgevel van de Tentoonstelling, een ontwerp van den Franschen architect Fouquiau.

Hoewel deze gevel niet aan de hoogste eischen der esthetica voldoet, kan men er toch, dank zij zijn reusachtige afmetingen, een zekere monumentaliteit niet aan ontzeggen. Een houten geraamte vormt de kern, die deels met als marmer geschilderd linoleum beplakt is, deels met gipsen ornement is opgetooid. Dit gipsen ornement is met meesterhand geboetseerd, vooral wat de olifanten en de menschelijke figuren betreft. In het ornement is een ruim gebruik van slangen-figuren gemaakt.

Het *velum*, dat tusschen de twee *pylonen* is uitgespannen, heeft insgelijks een houten geraamte en is met helder rood geschilderd linoleum, met verschillende dessins bewerkt, beplakt. De fond, onder het *velum*, is *en relief* op linnen geschilderd.

De tweede plaat geeft eenige schetsen van de Tentoonstelling te zien.

Bovenaan vindt men links een paviljoen, geheel van turf in Arabischen stijl opgetrokken, dat door den heer Rolff, turfhandelaar te Amsterdam, geëxposeerd wordt. De ontwerpers, de heeren W. Wilkens en G. van Arkel, hebben hier getoond, wat men al niet van het nationaal product kan maken.

Dezelfde heeren zijn ook de ontwerpers van de sigaretten-etalage des heeren Borger te Amsterdam, en die, in Indischen geest behandeld, een aangenamen indruk maakt. Ook de sigarenkiosk van dezelfde hand, die bovenaan ter rechterzijde is afgebeeld, doch eenigszins gewijzigd is uitgevoerd, is in dezelfde vormen gehouden. De heeren Dresselhuys en Nieuwenhuijzen zullen daarin hun geurig product etaleeren.

In het midden van de plaat ziet men de twaalf meter hooge etalage van den heer Bootz, eigenaar van de vanouds vermaarde Amsterdamsche likeurstokerij „De Drie Fleschjes". De Dorische kolom is geheel van likeurflesschen en kruiken samengesteld, terwijl bovenop de „Drie Fleschjes" prijken. De profielen van kapiteel en basement zijn van verguld en geschilderd zink, terwijl het pedestal met blank-eikenhouten vaten, met gebeeldhouwde klampen, jukken, en duigen van nikkel voorzien, getooid is. De eigenlijke etalage bevindt zich in de flesschen, die zich op de vaten bevinden, en die in mos verscholen zijn. Het pedestal is met roode stof met vergulde franje, kwasten, enz. bekleed, terwijl hier en daar vroeger behaalde medailles zijn aangebracht. Het geheel strekt den ontwerpers, den heeren W. J. Vuijk en J. P. F. van Rossem, tot eer.

Voor de firma Guillot en Smit, steenhouwers te Amsterdam, ontwierpen dezelfde heeren een grafmonument, dat wij afbeelden, en dat deels in wit marmer, deels in blauwe steen werd bewerkt.

Onderaan de linkerzijde der plaat ziet men het paviljoen, dat door de hoofdstad des Rijks op het tentoonstellingsterrein is opgericht. Het bevat, behalve een ruime voorhal, drie vertrekken van 8 bij 8 meter. Het is in zoogenaamden vakwerkbouw uitgevoerd. De wanden bestaan uit holle steen van Koudekerk, terwijl het houtwerk een bruinen toon heeft en met rood en groen is afgezet. Het gebouw wordt door de keizerskroon van het Amsterdamsche wapen afgedekt. Het schoonste sieraad van dit paviljoen zijn de schilderstukken, in den gevel aangebracht. In het midden bevindt zich een gezicht op Amsterdam van de IJzijde, door den heer J. A. Rust zeer fraai gepenseeld. Dit kolossale stuk, 3 bij 6 meter groot, wordt omlijst door

TECHNISCHE

een viertal figuren, door de heeren E. S. Witkamp Jr. en N. van der Waaij, oud-leerlingen der Rijksacademie voor Beeldende kunsten, op hun bekende meesterlijke wijs geschilderd. Wij achten ons gelukkig, door het aanbrengen van schetsen dezer figuren in den rand der plaat, onzen lezers daarvan een denkbeeld te kunnen geven. De eerste figuur is de Zeevaart, de tweede de Amstel, de derde het IJ en de vierde de Koophandel. Ook het aloude koggeschip en het wapen der gemeente prijken in den gevel. Het ontwerp van dit paviljoen is van de hand des heeren A. W. Weissman.

Het andere paviljoen is dat van Z. M. den Koning, door den heer H. F. Ehrhardt ontworpen. In sierlijke Renaissance-vormen gehouden, is dit paviljoen zeer net uitgevoerd. Men weet, dat het de collectieve inzending van een vijftigtal industrieelen vormt. De metselwerken zijn van kunststeen, terwijl ook de meeste ornementen van dit materiaal vervaardigd werden. Het koninklijk wapen en de kolomkapiteelen zijn van bergsteen, en de kolomschachten van rood marmer. Een wapen van St.-Lucas, in glasmozaïek, is in den topgevel geplaatst, en elegante crêtes van gedreven zink versieren het dak. Het fraaie glasschilderwerk van den heer Van Lommel te Roermond zal zeker de aandacht trekken. Wie meer bijzonderheden van dit paviljoen wil weten, verwijzen wij naar den specialen catalogus, die met illustratiën voorzien is, en die door den ontwerper verkrijgbaar zal worden gesteld.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN NEDERLAND.

Wij ontvingen van onze correspondeerende leden hunne gewone driemaandelijkssche verslagen, die wij onder de rubriek „de Bouwkunst in Nederland" achtereenvolgens zullen mededeelen.

Onze correspondent te Groningen meldt ons:

„Een verslag te schrijven over den toestand, waarin de bouwkunst in een zeker gewest zich bevindt en wat er omtrent hare ontwikkeling valt waar te nemen — voorwaar eene niet gemakkelijke taak. De schrijver van een dergelijke „Ausstelling" heeft de volgende hoofdbezwaren te overwinnen: 1e moet hij zich sterk gevoelen om als *beoordeelaar* te kunnen optreden, daarvoor is noodig een verleden van arbeid en studie, en een onbevangen blik; 2e moet hij zich weten te verheffen boven de heerschende opinie of plaatselijke eigenliefde, wanneer dezen z. i. in strijd zijn met de waarheid.

Wat het eerste bezwaar betreft — ik zou met den Minister Van Lynden kunnen zeggen: *deze zaak heeft mij vele slapelooze nachten gekost;* doch daar men over dit beweren van den Minister twijfelachtig heeft gelachen, durf *ik* er niet in ernst mee voor den dag komen. Ik heb echter ten laatste steun gevonden in de wetenschap, dat het Bestuur van *A. et A.* mij eenmaal als correspondeerend lid heeft aangewezen, en ik dus *n. v.* aan de daarbij gestelde verplichtingen moest voldoen.

Wat nu het tweede bezwaar betreft, dit is voor mij geen bezwaar. Busken Huet antwoordde eenmaal op de vraag, waarom hij niet in Nederland kwam wonen: dat het voor eene goede beoordeeling beter is de dingen *van buitenaf* te bezien. Hij had nooit met de heeren, wier werken hij te beoordeelen had, *gedineerd*: vandaar kon hij *met zooveel gemak* onpartijdig zijn.

Ook ik sta in deze op gelijk standpunt: de architecten en bouwkundigen te Groningen (eigenlijk noemt zich hier elke huisjesbouwer *architect!*), wier werken ik te beoordeelen heb, zijn mij allen gelijk; ik heb nimmer met de heeren gedineerd, — ja zelfs minder dan dat niet. En wat nu de plaatselijke eigenliefde enz. enz. betreft, het is zeker een niet zoo onbelangrijk bezwaar te achten. Wanneer in eene gemeente de bouwkunst sinds jaren zoogoed als niet beoefend is, en er komt dan verandering, verbetering, dan is het eene alles behalve aangename taak, de producten, die tot het noemen van deze verbetering hebben aanleiding gegeven, op zich zelf staande, te moeten afkeuren. Men treft zoodoende niet alleen hen, die tot heden als *kunstenaars* doorgingen, maar ook de algemeene opinie zal u minstens van iets minder aangenaams beschulgen: — „zijn onze gebouwen uit den laatsten tijd niet mooi, vooral te rekenen met wat in de laatste 25 jaren hier (en elders) is voortgebracht?" — zoo zal er met veel waarheid tot grond worden uitgeroepen! Maar ook buiten dezen invloed zal ik mij heden, en in het vervolg, trachten te houden, wetende, dat het Bestuur van *A. et A.* slechts eene geregelde beschouwing verlangt van hetgeen er te Groningen op bouwkunstig gebied belangrijks te aanschouwen *is*.

Ik zal mij zooveel mogelijk tot het bespreken der voortbrengselen op zich zelf bepalen. Er wordt, bij de tegenwoordige ontwikkeling der bouwkundige literatuur, door „de ontwerpers" van diverse bouwproducten, zóóveel ge.... — u weet wel! — dat de architect meesttijds zeer geschikt buiten beschouwing kan blijven, bij het beoordeelen van zijn werk.

Om den lezer in mijnen kring in te leiden, kan het wenschelijk geacht worden hem met enkele, meer intieme bijzonderheden bekend te maken. Dit eerste verslag zal daaraan verder grootendeels gewijd zijn.

Ik verdeel mijne beschrijving in drie tijdperken.

Het eerste tijdperk van onze moderne architectuur zou ik kunnen aanduiden met de vrijwel algemeen bekende benaming: timmermansbazenarchitectuur. Dit tijdperk is nog niet uitgestorven, doch zijn bloeitijd is voorbij. Wij zouden, in deze afdeeling blijvende, nog kunnen spreken van een monumentaal en een meer pittoresk gedeelte. Het monumentale in deze kunstuiting heeft zijn glanspunt bereikt in het woonhuis van den industriëel Scholten, terwijl het pittoreske zich heeft weten op te werken tot de vormen, aangebracht aan een drietal woonhuizen aan den Meeuwerderweg, die zóó uitmunten door artistieke bewerking in vorm, en ook in kleur, dat eene beschouwing van deze producten van een onbegrensd genie, aan beoefenaren der bouwkunst, eene reis naar Groningen ruimschoots zou beloonen — vooral bij maneschijn!

Het tweede tijdperk zou ik kunnen noemen (óók voor elders toepasselijk): de leer der oppervlakkigheid of *mode-architectuur*. Hiermee worden bedoeld *die* producten onzer bouwkunst, waar de zin naar een „aangenaam", aantrekkelijk uiterlijk (aantrekkelijk vooral voor den leek) bij het ontwerpen als *eenige* gedachte heeft voorgezeten. Een zekere smaak voor rangschikken en eenig gevoel voor goede proportiën zijn hierbij vereischten.

Ieder zal gevoelen, dat wij hier te doen hebben met eene niet gering te schatten uiting onzer bouwkunst in het algemeen. Verreweg het grootste deel ook van de meest belangrijke gebouwen, die hier — en elders — werden gesticht, zijn in den genoemden stijl ontworpen; nu en dan met meer of minder esthetische waarde.

In Groningen heeft deze vorm van architectuur in den laatsten tijd groote vorderingen gemaakt; de proportiën verbeteren aanmerkelijk, en vooral de versieringen beginnen meer en meer af te wijken van *die* ornementen, waarmede oudtijds de bekende kermiskoeken werden „mooi" gemaakt. Ja, er zijn in den laatsten tijd enkele gebouwen verrezen, waartegen de versieringen bepaald *met veel smaak* zijn aangeplakt.

Een drietal gebouwen (villa's) aan het Heereplein, staan in deze ontegenzeglijk bovenaan. Bij het beschouwen van één dezer, bewoond door den heer Feith, kunnen wij zien, dat de architect met een artistieken aanleg is bedeeld. Ik heb weleens eenige spijt hooren uitspreken over het feit, dat de ontwerper dezer gebouwen al zijne werken geheel doet bepleisteren. M. i. is dit onjuist ingezien: — de geoefende hand van dezen architect moet zich beter, ruimer, „losser" kunnen bewegen, wanneer zij zich bijna uitsluitend door *de portland* heeft te werken, dan wanneer er b.v. rekening zou moeten worden gehouden met eenige verdeeling in het metselverband, of mogelijk wel om constructief wáár te zijn!

Bij de werken van dezen architect nog even stilstaande (en dat is niet overbodig, want zijn optreden in Groningen heeft ten goede gewerkt), noemen we het nieuwe woonhuis van Jhr. Van Panhuys. Dit gebouw is minder gelukkig geboetseerd dan de villa des heeren Feith. Het daartegenoverstaande gebouw (woonhuis van den heer Groeneveld) heeft, in den hier bedoelden zin, veel goeds, doch het middengedeelte is zóó gebrekkig, dat het goede in de vleugels op den achtergrond geraakt. Men kan dit den architect maar voor een gering deel wijten, omdat het altijd eene ondankbare taak is, een ontwerp te moeten leveren met inachtneming van bestaande motieven.

Het grootste aantal gebouwen van verschillenden aard en van eenig aanbelang, die hierterstede in den laatsten tijd verrezen zijn (en dit aantal is vrij groot, door de uitbreiding, die onze stad ondergaat na het slechten van de vestingwallen!), moet ik verder in dit *tweede tijdperk* indeelen. In een volgend verslag hoop ik gelegenheid te vinden, enkele dezer bouwwerken en détail te bespreken.

Het *derde tijdperk* of *de* architectuur, d. w. z. waar de wetenschap en de kunst hebben samengewerkt, waar *zin*, *gevoel* en *karakter* zich presenteeren in hunne meest *ware* en tegelijk *lieflijke* hoedanigheid — ziet, mijnheeren, in Groningen is *deze* bouwkunst tot heden onbeoefend gebleven. Doch laat ik er bijvoegen: gelukkig zijn er verschijnselen te ontwaren, die ons doen vertrouwen, dat ook hierin iets te wachten is.

De Staat gaf een goed voorbeeld door den bouw van een kantoorgebouw voor kadaster en hypotheekbewaring, — natuurlijk in middeleeuwsche renaissance (of z. g. oud-Hollandsch), maar niettemin een merkwaardig architectonisch stuk werk. Verder mag hierbij niet ongenoemd blijven een villa in het Zuiderpark. (Ik wacht op een *tweede* bouwwerk van den architect, vóór ik dit ontwerp nader bespreek), en ten slotte noem ik gaarne het nieuwe Katholieke Schoolgebouw op het Schoolholm, dat uitmunt door een puntige detailleering en over het geheel ten bewijze strekt, dat wij hier te doen hebben met een weldoordacht plan. Architect van dit gebouw is — meen ik — de heer Freem te Arnhem.

In mijn volgend driemaandelijksch verslag denk ik enkele bouwwerken, thans nog gedeeltelijk in aanbouw, afzonderlijk te beschrijven. Het nieuwe schouwburggebouw, de studentensociëteit *Mutua Fides*, een paar gemeentelijke gebouwen en enkele woonhuizen, zullen dan in aanmerking kunnen komen."

Onze correspondent te Assen meldt ons:

„Evenals de meeste provinciën des lands, kan ook Drente gewagen van de uitbreiding der verschillende steden en „plaatsen", wel niet in die mate als de rijkere provinciën, maar toch zoo, dat ze de aandacht trekt.

Vooral de hoofdstad Assen breidde zich belangrijk uit, en aan de Hoofdvaart en den Beilerweg zijn tal van nieuwe gebouwen verrezen. Die aan den Beilerweg, in de onmiddellijke nabijheid van het bekende Sterrenbosch, en omringd door sierlijk aangelegde tuinen, trekken vooral de aandacht om hun schoone ligging. Hoewel de meesten van tamelijk eenvoudigen aard zijn, zijn er toch enkelen bij, die een meer dan gewoon uiterlijk hebben. Een vooral, dat door verschillende avant-corps, overstekende daken, verandahs, balkons van de grilligste vormen een tamelijk rijk effect maakt, is niet kwaad, hoewel het te bejammeren is, dat de distributie van den plattegrond zeer weinig bestudeerd is, en de details alles te wenschen overlaten. Er was van dit gebouw, dat geheel vrijstaat, en door schoone wandelingen omringd wordt, veel te maken geweest, wanneer het aan betere handen ware toevertrouwd geworden.

Een ander gebouw, niet verre van het genoemde, is in baksteen opgetrokken, en dit is, wat behandeling betreft, in vele opzichten gelukkiger geslaagd. Een goede indeeling gaat daar met soliede constructie en bijzonder nette uitvoering gepaard.

In den regel wordt hier niet zeer smaakvol gebouwd, terwijl ook de constructiën dikwijls zeer gebrekkig zijn.

Als een staaltje, hoe men zich hier somtijds redt, alleen om maar van buiten iets te vertoonen, dat inwendig niet bestaat, moge het volgende dienen. Bij een pasgebouwd huis had men, hoewel het een burgerwoonhuis was, een zeer breede deur aangebracht met een raam ter wederzijde.

Deze deur is slechts schijn, want de helft kan maar open. De andere helft komt in de kamer uit, en is dus loos. De ruit van het bovenlicht, dat ook half in de kamer uitkwam, was.... zwartgeschilderd! O waarheid!

Behalve de gebouwen, die ik reeds noemde, verrezen hier in den laatsten tijd eenige woonhuizen, een groote boerenhuizing, het reeds in *De Opmerker* behandeld nieuw gedeelte van het Gouvernementsgebouw, enz.

Op het platteland bepaalde zich de bouw in den laatsten tijd tot die van scholen, en enkele kleinigheden, terwijl bij de kolonie Veenhuizen uitgebreide waterstaatswerken, als huizen, bruggen, wegen enz. worden uitgevoerd."

Onze Utrechtsche correspondent schrijft ons:

„Gaarne voldoe ik aan uw verlangen.

In aansluiting aan hetgeen ik reeds mededeelde omtrent een woonhuis aan de Maliebaan, vermeld ik nog een en ander van een paar andere, niet ver van het eerste gelegen.

Mocht ik met lof gewagen van het eerste, minder aangenaam verrast werd ik door de anderen, misschien wel, omdat ze zoo geheel verschillend van karakter zijn. Het eene is groot en rijzig, het andere is klein en gedrukt. Beiden missen het schilderachtige, dat men gaarne aan wel aaneengesloten, maar aan geen rooilijn gebonden gebouwen zou willen zien.

Het grootste heeft een overstekend dak, waarvan de goot op ongeveer een halven meter van den onderkant is aangebracht. Wij vinden nergens anders de gevel door eenige schaduwgevende lijn verdeeld. Slechts is hier en daar figuurwerk van zwarte steen toegepast. Het eenige, wat den platten voorgevel eenigszins breekt, is een uitbouw van driehoekigen grondvorm, in overeenstemming waarmede de dakvensters behandeld zijn. Verder zijn de gevels van roode baksteen opgetrok-

ken, terwijl tegelversieringen boven en onder de zeer onregelmatig geplaatste ramen zijn aangebracht. Ook diamantgewijs bewerkte eiken stukken dienen tot versiering.

De ontwerper van dit gebouw schijnt „à tout prix" naar oorspronkelijkheid gestreefd te hebben, zeker een kenmerk van onzen tijd!

Het andere staat met zijn gedrukte verhoudingen zeer nederig naast zijn buurman. De gevel is van baksteen met ruime toepassing van Bentheimersteen. De tamelijk groote voorsprong aan den gevel is niet gelukkig opgelost. Ook dunkt het mij, dat de lijst te weinig overstek heeft.

Deze twee gebouwen dingen beiden naar den prijs van *f* 1000, uitgeloofd voor den schoonsten gevel.

Er is nog voor vijf woonhuizen op het terrein plaats, en de eigenaar zal, naar men verneemt, tevens als beoordeelaar optreden. 't Is te hopen, dat de man een goeden smaak heeft.

Nog werden vele woonhuizen op speculatie gebouwd, voornamelijk in de nieuwaangelegde straten terzijde van den Biltschen straatweg, terwijl ook drie woonhuizen aan den Maliesingel verrezen. Zij dragen allen het bewijs, dat hunne ontwerpers onbekend waren met de eischen der schoonheidsleer.

Er is een begin gemaakt met het verbouwen van het concertgebouw van het Park Tivoli. Voornamelijk zal daaraan een betere toegang en een nieuwe koffiekamer worden toegevoegd. Ik kan met recht onderstellen, dat deze gebrekkige inrichting vele verbeteringen zal ondergaan.

Met de restauratiewerken aan de Jacobikerk vordert men wel. De pijlers en gewelven zijn afgebikt en opnieuw bekleed. De kosterswoning, die tegen de kerk was aangebouwd, en waardoor een paar ramen voor de helft werden bedekt, is afgebroken.

Het meubilair, voor het grootste deel uit de XVIe eeuw, zal worden hersteld en gecompleteerd.

De herstellingswerken aan de kloostergang vorderen zeer langzaam, en die aan de Domkerk zijn nog niet hervat, hoewel dat nu misschien, dank zij den kunstzin van een vermogend ingezeten, spoedig zal gebeuren.

Het Vreeburg — waarlangs sinds eenigen tijd de Rijnkade tot aan de Catharijnebrug werd doorgetrokken en waarvoor de laatste overblijfselen van 't oude kasteel werden opgeruimd — zal nog vele veranderingen moeten ondergaan, om datgene te worden, wat men er zich van voorstelt. Men wenscht nl. eenige huizen, waarvoor de grond door de gemeente vroeger in erfpacht werd afgestaan, op te ruimen. Deze erfpacht is nog een uitvloeisel van het voorrecht, dat voor een paar eeuwen enkele kooplieden hadden, om op die plaats met hun tenten te staan. Later verkregen zij verlof, daar houten gebouwen te stichten, en eindelijk verkregen zij den grond tot opzegging toe. Sinds dien tijd zijn de eigenaars dikwijls verwisseld, en de tegenwoordigen weigeren van den grond afstand te doen. Reeds zouden processen hieruit moeten zijn gevolgd."

SPOORWEGEN IN NEDERLAND EN INDIE.

Het *Handelsblad* bevatte dezer dagen een Droogstoppelig artikel: *Staatsspoorwepen op Java.* Inplaats van eerlijk te verklaren, dat alleen de onverzadelijke geldzucht der moederlandsche kiezers en de onbegrensde kruipzucht der Wetgevende Macht de oorzaak zijn van het gebrek aan verbeterde gemeenschapsmiddelen in Indië, neemt dat blad de toevlucht tot allerlei ellendige voorwendsels.

1^e^. *De spoorwegaanleg gaat in sommige streken van Indië met groote terreinbezwaren gepaard.* Ei! En heeft men deze dan niet te Amsterdam, b.v., waar het *Handelsblad* toch geen vreemdeling is? of in Britsch-Indië? of in Algerië? Er zijn daar betrekkelijk niet veel meer spoorwegen dan in Nederlandsch-Indië?

2^e^. *Alle materieel moet uit Europa worden aangebracht; hierdoor ontstaat dikwijls vertraging, die maanden ophoudt.* Och kom! de mailreis duurt veertig dagen; de reis van Batavia naar Soerabaia drie, naar Padang twee. Sinds een-en-veertig jaren wisselt men brieven tusschen Den Haag en Buitenzorg over den aanleg van spoorwegen in onze overzeesche bezitting, en nu komt het *Handelsblad* met onovertroffen kwade trouw den tragen aanleg van de spoorwegen in Indië verklaren door de lange reizen! Houdt het zijn lezers voor idioten?

3^e^. *Het ongeschikte Europeesche personeel op Java.* „Er is," zoo heet het, volgens het Overzicht der pers van den dag in de *Haarlemsche Courant* van 21 April jl., „op Java geen gelegenheid om geschikt personeel aan te werven. De ingenieurs, dit spreekt wel vanzelf, worden op Java niet opgeleid. Maar ook het mindere personeel, dat onder toezicht van de besturende ambtenaren de werkzaamheden leidt, is slechts in geringe hoeveelheid en hoedanigheid verkrijgbaar. De Indo-Europeaan schijnt voor die soort van werkzaamheden minder geschikt; men moet zich dus behelpen (daar toch niet alles uit Europa kan worden ontboden) met hetgeen er toevallig op Java beschikbaar is aan Europeanen van minderen rang, dikwijls van minder allooi."

Dit is weder alles even onoprecht. Als men in het moederland goede betaling waarborgt, kan men zooveel geschikte ingenieurs en opzieners verkrijgen als men wil. Indië verkeert ook op dit punt niet in een „exceptioneelen toestand." Voor de spoorwegen is evenveel liefhebberij als voor onderwijs, waterstaat, mijnwezen, stoomwezen, enz. Onder de Indo-Europeanen zijn ook zeer geschikte sujetten, die slechts verlangen niet behandeld te worden met de minachting van het *Handelsblad* c. s.

De Europeanen in Indië zijn, tenminste in twee opzichten, van veel beter allooi dan de batig-slot-lievende moederlanders, want het zijn geen klaploopers en huichelaars.

4^e^. *Het gemis van lichaamskracht der inlanders.* „Het allergrootste bezwaar tegen een *snellen* spoorwegaanleg is echter de gewone arbeider zelf. Vergelijk den Europeaan, die gewend is met die soort van werk om te gaan, met den krachteloozen Soendaneeschen koelie!"

Alles weder even trouweloos. De „krachtelooze" Soedaneesche koelie loopt met een zware vracht van Batavia naar Buitenzorg, een afstand van zestig kilometer, en is binnen het etmaal terug!! De Madoerees is nog minder „krachteloos." En men kan het gemis van kracht immers vergoeden door het getal. Aan den mond van den stroomleider der Solo-rivier (in 1851) en in Grobogan (1861) had ik dagelijks vierduizend koelies, die ieder drie vierden van een teerling-el groefsteen braken of een teerling-el grond ontgroeven en op eenigen afstand vervoerden. Dat geeft 120,000 teerling-el in een maand, en daarmede kan men menigen kilometer spoorwegdijk opwerpen.

Als de zaak der vrijarbeiders moet worden bepleit, tapt het *Handelsblad* uit een geheel ander vaatje. Neen, ons gedrag blijft afschuwelijk. De heer De Casembroot heeft erkend, dat Nederland zijn spoorwegen van de Javanen heeft ontvangen, om te zwijgen van andere ontvangsten en den diefstal van 850 millioen, niet onbekend aan het *Handelsblad* van 26 Mei jl. En Nederland bezat reeds kostelijke waterwegen, Java weinig. Nederland is rijk, Indië arm. Nederland had op elke 100 inwoners reeds in 1873 44 meter spoorweg. Java zou, volgens dien maatstaf, ± 7000 kilometer hebben moeten bezitten in 1873, en het heeft nu ± 650 K.M., waarvan ongeveer de helft particulier is. En het *Handelsblad* durft met een *front d'airain* zich verheffen op hetgeen de Staat deed. „Van de Oosterlijnen kwam achtereenvolgens in exploitatie een lengte van 281 K.M. Van de Westerlijnen werden in exploitatie gebracht 57 K.M." Hoe mild! 338 K.M.! Soematra, veertien malen zoo groot als Nederland, heeft vijf kilometer!! Bantan had in 1881 760,000 inwoners, zonder een enkelen meter spoorweg. Het verloor daarna bijna een vierde zijner bevolking door koorts en gebrek.

Die ramp had, althans ten deele, bezworen kunnen worden door betere gemeenschapsmiddelen.

Nederland heeft een bevolkingsdichtheid van minder dan zevenduizend inwoners op de vierkante geografische mijl; Bagelen, Japara en andere gewesten hebben een veel sterker bevolkingsdichtheid, maar geen enkelen meter spoorweg.

De Indische Staatsspoorwegen werpen vier tot vijf ten honderd af, de moederlandsche één. Men kan zich niets schandelijkers denken dan de ontkenning, dat wij Indië verwaarloozen. De oorveeg, ons door de Engelschen op Nieuw-Guinea gegeven (zie *The Standard*, 17 April), terwijl onze Koning „voor zijn pleizier" in Engeland was, schijnt bij het dikhuidige *Handelsblad* geen schaamte en zucht tot beterschap te hebben opgewekt. Wij hebben die oorveeg verdiend, gelijk nu opnieuw blijkt uit het meest gelezen blad van Nederland.

Clarens, 24 April, '83.

S. E. W. Roorda van Eysinga.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling Arnhem.

Vergadering van 25 April 1883.

Nadat de Voorzitter de vergadering heeft geopend, worden door den Secretaris de notulen van de voorgaande vergadering gelezen en tevens medegedeeld dat in antwoord op een schrijven van de Afdeeling Amsterdam, inhoudende verzoek om de verslagen van de vergaderingen het eerst aan het *Bouwkundig Weekblad* en niet aan *De Opmerker* op te zenden, bericht is gezonden, dat het Bestuur steeds in dien zin heeft gehandeld, en de verslagen aan *De Opmerker* niet door het Bestuur worden verstrekt.

De Afdeeling heeft aan de Commissie, door de Maatschappij benoemd in zake de oprichting van een maatschappelijk gebouw, een schrijven gericht, waarin om nadere inlichtingen verzocht wordt en waarbij eenige bezwaren opgenoemd worden ten opzichte van het voorstel tot oprichting, waarover de commissie het oordeel van de Afdeelingen had gevraagd. Op dit schrijven is een antwoord van den Secretaris, Louis Rieber, ingekomen, dat door den Secretaris wordt voorgelezen, en waarin medegedeeld wordt, dat de commissie van oordeel is dat vele fabrikanten en agenten in bouwmaterialen gaarne de kosten zouden dragen, om in de gelegenheid gesteld te worden tijdelijk of permanent te exposeeren. De groote behoefte aan een gebouw voor doorloopende expositie was vooral verleden jaar gebleken, toen de tentoonstelling gehouden werd. Het meerendeel der agenten was niet in het bezit van eigen winkels of magazijnen en de huurwaarde dezer panden deed velen afschrikken hunne materialen uit te stallen.

De prijzen zijn, blijkens een voorloopige berekening, gesteld als volgt:

Per M² oppervlakte voor			1	maand	*f* 16
„ „ „ „			2	maanden	„ 16
„ „ „ „			3	„	„ 17
„ „ „ „			4	„	„ 18
„ „ „ „			5	„	„ 19
„ „ „ „			6	„	„ 20
„ „ „ „			7	„	„ 21
„ „ „ „			8	„	„ 22
„ „ „ „			9	„	„ 23
„ „ „ „			10	„	„ 24
„ „ „ „			11	„	„ 24.50
„ „ „ „			12	„	„ 25

Uit deze cijfers en verschillende berekeningen blijkt, dat door verhuring van de helft der beschikbare plaatsruimte, reeds de kosten zullen gedekt worden.

Velen exposeeren gaarne beeldhouwwerken voor gebouwen bestemd, om die zoodoende onder het oog van alle architecten te brengen. Honderden guldens worden jaarlijks door agenten en fabrikanten besteed voor reclame, die zij gaarne op deze wijze zullen betalen. Ook de boekerij zal een meer waardige plaats ontvangen en is eenmaal de zaak in orde, dan zal er ook gelegenheid zijn tot verzending van boekwerken naar de buitenleden. Reeds is door de Afdeeling Amsterdam in een schrijven aan het Bestuur der Maatschappij erop aangedrongen, de Bibliotheek een meer waardige plaats te geven.

De Commissie heeft zich degelijk rekenschap gegeven van de levensvatbaarheid van de zaak. Zij is van meening, dat met deze onderneming zelfs winsten behaald zullen worden, en blijft gaarne bereid, zoo noodig verdere inlichtingen aan de Afdeeling te geven.

Na lezing van dit schrijven merkt de Penningmeester op dat, naar zijn oordeel, de berekeningen wel juist zijn, maar hij niet gelooft, dat die permanente expositie de advertentiën zal vervangen en dat het maatschappelijk gebouw in hoofdzaak een Amsterdamsch belang is. Algemeen was men van gevoelen om der commissie te berichten, dat de Afdeeling het in principe eens was met de oprichting, maar het een punt van overweging moest zijn, of de leden in en buiten Amsterdam dezelfde contributie moesten betalen; dat het wel een algemeen, maar speciaal een Amsterdamsch belang zou worden.

Daarna werden de heeren Stoeller en Van Wadenoyen, de eerste als afgevaardigde, de tweede als plaatsvervanger voor de a. s. Meivergadering der Maatschappij gekozen. Beide heeren lieten zich de keuze welgevallen.

Bij acclamatie werden de heeren E. Scheltema van Nijmegen en M. W. Smijtink te Oosterbeek als leden aangenomen.

In de vraagbus waren de volgende vragen gevonden:

1. Wat is de oorzaak dat bij gevoegd muurwerk de baksteenen dikwijls na een kort tijdsverloop afschilferen, terwijl men dat bij oude bouwwerken niet bespeurt?

2. Hoe is het mogelijk gevelankers aan te brengen wanneer de gebouwen gereed zijn? Hoe bevestigt men die aan de binten, wanneer de plafonds gereed zijn en is dit wenschelijk?

Omtrent de eerste vraag deelt het lid Boerbooms mede, dat hij een dergelijk geval had gehad bij een tuinmuur, die van goede boerengrauwe steen was gemetseld met trasspecie en gevoegd met Portlandsche cement. Hij was van oordeel, dat dit soms kon worden toegeschreven aan te sterke specie, maar in hoofdzaak zijn oorsprong had in de thans van minder qualiteit gefabriceerde steensoorten. Tegenwoordig worden ovens geëxploiteerd met klei, die niet geschikt is voor steenfabrikage, namelijk de zoogenaamde save-

lige klei. Door het groote verbruik van de laatste twintig jaren, gaat men bij de oprichting niet altijd te rade met de kleisoort, maar worden de ovens opgericht waar slechts kleigrond te vinden is, omdat de gefabriceerde steenen toch hunne afnemers vinden. Het keuren van steen is daarom volgens spreker een van de lastigste vraagstukken voor den architect, en voor belangrijke bouwwerken zou het zaak zijn, zich eerst op de plaats zelve te overtuigen van grondstof en fabrikage. Een goede klank levert geen genoegzame waarborg op. Met oplettendheid had spreker het kerkgebouw op de Groote Markt onderzocht, maar had nergens dergelijke afschilferingen bespeurd.

Volgens oude steenbakkers moest voor steen- en pannenfabrikage de klei zoogenaamd eenige jaren in de rot staan, wat tegenwoordig op weinige ovens meer geschiedt om de groote vraag naar het materiaal.

De heer Van Wadenoyen bespreekt de vraag of het niet wenschelijk is te constateeren, hoe de klei onderzocht moet worden en wat de eischen zijn, waaraan goede klei moet voldoen, daar het onderzoek naar de absolute vastheid van een steensoort nog geen voldoende zekerheid geeft.

De eerste spreker brengt tevens onder de aandacht der leden hoe het te verklaren is, dat in de baksteenen aan sommige bouwwerken van den nieuweren tijd, staande scheurtjes komen meestal niet ver van de hoeken, en meende, dat de oorzaak daarvan te zoeken was in het vele gebruik van Portlandsche cement voor het opmetselen van gevels. Spreker haalde daarbij de ondervinding aan van professor Smith uit Weenen, die een proef heeft genomen bij de restauratie van een kerkgebouw. Daar was een der kleine torentjes van Portlandsche cement gemaakt, dat na eenige jaren, waarschijnlijk door uitzetting dezer specie, omgevallen is.

Algemeen werd besloten, deze vraag in de vraagbaak van het *Bouwkundig Weekblad* te plaatsen en op een volgende vergadering opnieuw ter sprake te brengen.

Omtrent de tweede vraag was men eenstemmig van gevoelen, dat het plaatsen van ankers wanneer het gebouw gereed is, nagenoeg geen nut heeft en niet wenschelijk is. Deze wijze van werken kan alleen toegepast worden bij de algemeen in gebruik zijnde figuratieve ankers.

Het lid Ouendag verklaart zich, op het aan hem gedane verzoek van het Bestuur, bereid de leden in de gelegenheid te stellen, het door hem ontworpen en uitgevoerde gebouw van den Vogel- en Plantentuin aan den Velpschen straatweg te bezichtigen, welk bericht door alle aanwezige leden met dankbaarheid wordt ontvangen.

Na bepaling van den dag voor dit bezoek, wordt overgegaan tot de bezichtiging van plaatwerken, door den heer Persijn welwillend daartoe afgestaan.

PRIJSVRAAG „NOORDWIJK".

Mijnheer de Redacteur!

Eenige mededingers naar de nog versch in het geheugen liggende Noordwijksche prijsvraag achten zich gedrongen, na den afloop daarvan het een en ander in het midden te brengen. Zij doen dit zonder in de verte aan eenige critiek of oppositie te denken, maar nemen hetgeen geschied is aan als een *fait accompli*.

Reeds bij de eerste lezing van het programma stuitten zij op een groot bezwaar, of liever gezegd op eene tegenstrijdigheid in de bepalingen daarvan. Op de eene plaats toch lazen zij: „Kurhaus en Hotel moeten wat grootte, distributie en comfort, uitvoering en architectonisch karakter betreft, voldoen aan de eischen, welke aan inrichtingen van den eersten rang in onzen tijd worden gesteld", en daarna: „De gezamenlijke kosten voor de uitvoering der beide gebouwen mogen het bedrag van *f* 150,000 niet overschrijden".

Hoe deze twee eischen met elkander in overeenstemming zouden zijn te brengen was hun niet recht duidelijk. De eerste voert het verlangde op tot eene hoogte, die wel geacht mag worden te staan aan den top van hetgeen voor de bedoelde gebouwen verlangd *kan* worden; de andere daarentegen stelt eene som ter beschikking, die aan veel minder hooge eischen doet denken, eene som, welke naar hun bescheiden meening zeer ver blijft van die, welke noodig zou zijn om aan het verlangde te kunnen beantwoorden.

Over dit onderwerp wenschen zij niet verder uit te weiden; zij willen slechts de voor ieder deskundige blijkbare strijd, welke tusschen de twee voorwaarden bestaat, constateeren, en er slechts bijvoegen, dat bij de stellers van dit programma de geldquaestie de domineerende schijnt geweest te zijn, getuige de bepaling dat „Ontwerpen, die met de beschikbare bouwsom geene rekening houden, kunnen voor de bekroning niet in aanmerking komen." Deze bepaling achten zij uitmuntend als zij in overeenstemming is met hetgeen verlangd wordt, maar zachtst genomen tot verschil van opvatting en misverstand aanleiding gevend, als die daarmede in strijd is.

Het is echter meer om een ander doel dat zij de pen hebben opgevat, dit n.l. om te constateeren, dat zij hunne stukken hebben terugontvangen zonder in kennis gesteld te zijn met de gronden, waarop hun werk *niet* en dat der bekroonden *wel* der bekroning is waardig gekeurd. Dit hadden zij niet verwacht, vooral niet na al hetgeen over dit artikel in den laatsten tijd is geschreven en gedrukt; zij stemmen volkomen in met hetgeen de heer W. C. van Goor, in zijn tweede brochure, over den afloop der prijsvraag van de „societeit Harmonie" te Rotterdam op goede gronden in deze woorden heeft gezegd: „Elke mededinger, hoe min voldoende zijn antwoord ook is, heeft *het recht* te weten *waarom* zijn werk als onvoldoende is afgewezen. Het is volkomen onrechtmatig dat na uitspraak der beoordeelaars. de niet geslaagde mededingers eenvoudig hun werk terugontvangen zonder meer..... Dit (namelijk het bekendmaken der motieven, waarop het oordeel berust) is de eenige genoegdoening, welke een afgewezen mededinger niet alleen *kan* maar ook *moet* aangeboden worden. Niemand zal het hem euvel mogen duiden dat hij, als ze hem niet ongevraagd verstrekt worden, vraagt, om de reden van afkeuring te mogen kennen..... Elke mededinger, vooral de niet-geslaagde, moet met die onderscheiding behandeld worden, waarop hij door het onvergoldene van bewezen diensten aanspraak heeft."

Nog eens, zij hadden niet verwacht dat deze zoo goed opgezette, zoo flink en wel besliste prijsvraag zou eindigen met deze onaangename ervaring aan de mededingers te bereiden en dit te minder, omdat het boven aangehaalde niet is weersproken, evenmin als hetgeen door anderen omtrent dit onderwerp is gezegd en voorgesteld. Met dankzegging voor de opneming dezer regelen heb ik de eer te zijn

Namens eenige mededingers
Uw Dw. Dienaar,
J. Oprel Hz.

Rotterdam 26 April 1883.

CORRESPONDENTIE.

Den heere M. te 's-Hage. Spoedig zal u het antwoord op de gedane vraag geworden.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den gemeenschappelijken dienst.)

Op **Dinsdag den 15d n Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 371.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Utrecht.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN te *'s Hertogenbosch*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 12den Mei 1883, des voormiddags ten 10½ ure.

Utrecht, den 23sten April 1883.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere
INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

Bouwterrein te koop.

Het BESTUUR DER NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP DE WAGENINGSCHE BERG bericht dat op de Vergadering van Aandeelhouders, op 20 Maart a. c. besloten is, bij eventueele aanvraag **BOUWTERREIN** te verkoopen en wel aan den eersten kooper tegen zeer billijken prijs.

De te verkoopen terreinen zijn gelegen aan den grooten straatweg van Utrecht naar Arnhem, tegenover het Koninklijk landgoed Oranje-Nassau'soord met prachtige vergezichten over den Rijn en over Betuwe en Veluwe.

Verdere inlichtingen zijn te bekomen bij het Bestuur van de Vennootschap DE WAGENINGSCHE BERG te *WAGENINGEN*.

JACQ. DE HARTOG,
Secretaris.

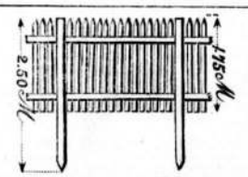

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima **PORTLAND-CEMENT,**
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

RIJNE
BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. N. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Aanbesteding.

A. C. BLEIJS, Bouwmeester te *Amsterdam*, zal, namens zijn Principalen, op **Zaterdag 12 Mei a. s.**, des middags te 12 uren, in het Gebouw *d'Geelvink*, Singel 530, aldaar, Publiek Aanbesteden:

Het amoveeren en opbouwen van het Perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buitenvisscherstraat N°. 13, te Amsterdam.

Het Bestek en de Teekeningen liggen van af den 2den Mei e. k. ter inzage in het Lokaal van Aanbesteding en ten Kantore van den Bouwmeester voornoemd, Haarlemmer Houttuinen 79.

De Bestekken zijn op franco aanvrage à *f* 1 per Exempl. verkrijgbaar bij den Boekhandelaar J. S. DE HAAS, Paleisstraat 14, te *Amsterdam*.

Aanwijzing in loco, den 5den Mei 1883, des namiddags te 4 uren.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den gemeenschappelijken dienst.)

Op **Dinsdag den 15den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van: Bestek No. 372.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Rotterdam (D.P.)

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 26sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam*, en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 8sten Mei 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 25sten April 1883.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *AMSTERDAM* brengen ter kennis van belanghebbenden, dat de Raad dier Gemeente zal overgaan tot het verleenen der

CONCESSIE

tot het leveren van gas,

overeenkomstig de daaromtrent in zijne **zitting van 11 April 1883** vastgestelde bepalingen.

Exemplaren dier bepalingen zijn verkrijgbaar ter Stadsdrukkerij, terwijl de teekeningen en toelichtende Nota, betrekkelijk den bouw der Gasfabriek enz., ter inzage liggen op het Raadhuis (afdeeling Publieke Werken) van 1 tot 31 *Mei* 1883.

De biljetten van inschrijving, op zegel geschreven, moeten vóór 22 *Juni* 1883 des middags ten twaalf uur ter Gemeente-Secretarie zijn ingeleverd.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Vrijdag den 11 Mei 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het Maken, Leveren en Stellen van den Bovenbouw der te vernieuwen Jankuitenbrug te Rotterdam.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 1.00 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing zal plaats hebben op *Dingsdag* den 8 *Mei* 1883, des voormiddags ten 11 ure aan het Timmerhuis voormeld.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

LOUIS GOFFIN & CIE.

AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *'S-GRAVENHAGE* maken bekend, dat de voorwaarden voor de

Uitgifte van de terreinen

gelegen aan het Noordeinde en van die gelegen aan de Heulstraat, met de bijbehoorende **grondteekening,** tegen betaling van *f* **1.50** verkrijgbaar zijn ter Gemeente-Secretarie 3e Afdeeling.

Inschrijvingen worden ingewacht vóór of uiterlijk op den 12 Mei 1883, des voormiddags te 12 uren.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *HETEREN*, zullen op **Zaterdag 12 Mei 1883,** des namiddags 2 uur, in het Koffiehuis *»de Fortuin"* te Driel, gemeente Heteren, aanbesteden:

Het bouwen eener School voor 288 Leerlingen in het dorp Driel. Raming *f* 16100.

Bestek en teekening zijn van 2 Mei e. k. ad *f* 1.— verkrijgbaar ter Secretarie te *Heteren*.

Aanwijzing op het terrein zal plaats hebben 3 uur vóór de aanbesteding.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
RAMONDT, *Burgemeester.*
ROES, *Secretaris.*

VERWARMING & VENTILATIE.

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken
van den meest verschillenden aard.

La Rochette Steen.

De ondergeteekenden, Administrateurs der Naamlooze Vennootschap de zandsteengroeven van La Rochette, waarvan de uitsluitende Vertegenwoordigers voor Nederland zijn de Firma LOUIS GOFFIN & Co. te Luik, en de heer N. H. NIERSTRASZ Ingenieur te Utrecht, hebben de eer aan belanghebbenden bekend te maken, zij eene actie tot schadevergoeding voor de rechtbank hebben ingesteld, tegen de Firma JAMINET & SMIDT te Echternach, eigenaars van Zandsteengroeven te Pilsen, (gemeente Bollendorf) Pruisen, en waarvan de Heer FR. STOLTZENBERG te Roermond, de uitsluitende Agent voor Nederland is, en zulks omrede die Firma zich niet alleen eigendunkelijk bedient van den naam van La Rochette, om hunnen steen van Pilsen (Bollendorf) Pruisen, onder den naam van den La Rochette Steen te verkoopen, maar zelfs bij annonces in de couranten op eene alles behalve delicate wijze doet uitkomen, alsof bovengenoemde Vennootschap, welke hare groeve in de Gemeente La Rochette (Luxemburg) heeft, niet den waren La Rochette Steen levert.

JULES FRÉSART,
Bankier.
B. A. DE VAUX GERNAERT,
Mijn-Ingenieur.
ALB. NOBLET,
Mijn-Ingenieur.
F. A. VAN SETERS,
Industriëel.
CH. LE PONTHIÈRE SADOINE,
Advocaat.
Luik, den 25sten April 1882.

HERBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *NISSE*, zullen op **Woensdag den 2 Mei a. s.** om 1 uur des namiddags, ten Gemeentehuize op nieuw aanbesteden:

het bouwen eener School (thans zonder speelplaats) met ameublement enz. voor 144 leerlingen.

Bestek en teekeningen, tegen betaling van *f* 1.50 bij den architect J. H. HANNINK te *Goes* verkrijgbaar, liggen op elken werkdag tot den dag der besteding ter inzage in het Gemeentehuis van *Nisse* en in dat van *Ovezand*.

Genoemde architect is bereid, om de noodige inlichtingen te verschaffen, terwijl de aanwijzing in loco tenzelfden dage des middags te 12 uren zal plaats hebben.

Nisse, den 14 April 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
D. MULDER, *Burgemeester.*
J. KLOOSTERMAN, *Wethouder.*

De boekhandelaar H. EISENDRATH, Rokin 119, te *Amsterdam*, levert tot gewone prijzen, met korting voor contante betaling, of op één- tot driemaandelijkschе termijnen alle in het buitenland verschenen en uitgegeven **BOEKWERKEN** ten dienste van H.H. Bouwkundigen, Ornementisten, Beeldhouwers, Schilders enz. enz. De termijnsgewijze betaling is aan te bevelen aan allen, die niet genegen groote bedragen in eens te betalen, zich tegen geleidelijke voldoening in het bezit wenschen te stellen, van een **collectie kostbare werken.** Catalogussen franco. Opzichtzendingen overal heen.

HOOGDRUKWATERLEIDING TE DORDRECHT.

De lezers van dit blad zullen zich herinneren dat, naar aanleiding der vragen, gedaan door het raadslid Hordijk, door het Gemeentebestuur van Dordrecht eene Commissie werd benoemd met opdracht om naar de deugdelijkheid der hoogdrukwaterleiding dier gemeente een onderzoek in te stellen en omtrent den uitslag daarvan aan den Raad rapport uit te brengen. De Commissie heeft aan deze opdracht gevolg gegeven en haar rapport is dezer dagen in druk verschenen. Daaraan ontleenen wij het volgende:

De grondslag van het terrein der waterleiding moest bij de uitvoering der werken tot groote moeilijkheden aanleiding geven; bovendien had deze uitvoering in een zeer ongunstig seizoen en bij hooge waterstanden plaats. De bezinkvijvers hebben eene kleinere afmeting dan in het bestek is voorgeschreven, en bij de filterbassins ontbreekt de kleibekleeding onder de steenbezetting; deze afwijkingen zijn echter een gevolg van de bepalingen der overeenkomst, den 28 September j.l. door Burgemeester en Wethouders met den aannemer gesloten. Verder zijn er verschillende lekken in de toevoerbuizen en toevoerkanalen en meer andere gebreken, die echter meest allen van ondergeschikten aard zijn en wier herstellingen grootendeels tot de onderhoudswerken behooren.

Het oordeel der Commissie is, dat bij alle werken — behalve bij den watertoren, die zelfs een meesterstuk wordt genoemd — eene groote mate van zuinigheid is inachtgenomen. Het terrein, vooral ter plaatse van de bezinkvijvers, had, naar hun inzien, geheel anders behandeld moeten worden. Inplaats van die grondslag eenvoudig door ophooging met rivierzand tot het vereischte peil te brengen, had dit terrein eerst ontgraven en uitgebaggerd en daarna de zandaanplemping aangebracht behooren te worden. De dijken tusschen en om de filterbassins bestaan uit zand met eene lichte kleibekleeding. Naar het oordeel der Commissie moesten deze dijken bestaan uit goed bezeten klei.

De afmetingen van den bezinkvijver, zooals die in het bestek zijn opgegeven, zijn reeds te klein en deze afmetingen zijn door de bovengenoemde overeenkomst nog verminderd. Aan het water kan in ongunstige omstandigheden niet de noodige tijd voor bezinking gegeven worden en vooral niet, als een der vijvers moet worden schoongemaakt. Het gevolg daarvan is, dat het water niet helder in de filters gepompt wordt en deze daardoor, spoediger dan anders het geval is, moeten gereinigd worden. Gedurende deze reiniging kan slechts met één filter gewerkt worden en dit is oorzaak, dat de filtratie te snel plaats heeft, waaronder de zuiverheid van het water lijdt. Door het spoedige filtreeren wordt het zand van het filterbed, door de grint- en briklagen heen, medegevoerd naar den reinwaterkelder. Als bewijs voor deze bewering deelt de Commissie het feit mede, dat bij eene proefneming door haar eene belangrijke hoeveelheid zand in dien kelder gevonden is. De Commissie raadt daarom ten sterkste aan, om de gelegenheid tot bezinking uit te breiden door het maken van een derden bezinkvijver.

De afwezigheid der kleibekleeding bij de filterbassins heeft, volgens de Commissie, een waterverlies ten gevolge van 1300 M³. bij een waterverbruik in denzelfden tijd van 2000 M³. Deze toestand is daarom voor eene goede en zuinige exploitatie bepaald onhoudbaar. Om aan dit gebrek tegemoet te komen, geeft zij in overweging, de filterbedden langs de wanden der filters weg te ruimen, de steenbezetting der taluds weg te nemen en deze taluds, voorzooveel noodig, te ontgraven. Daarna moet eene bekleeding met goed bezeten klei worden aangebracht, die vast aangestampt moet worden en de dikte van 1 meter verkrijgen moet. Op deze kleibekleeding moet de steenbezetting opnieuw worden aangebracht, doch de Commissie geeft in overweging, om inplaats van de tegenwoordige bazaltbekleeding eene bedekking te metselen, bestaande uit eene rollaag van klinkers in portland-cement op twee platte lagen van hardgrauwe steen, waarvan de onderste in klei en de bovenste mede in portland-cementspecie gelegd is. Deze bedekking geeft een beteren waarborg voor waterdichtheid dan eene bazaltbekleeding.

Naar aanleiding van dit rapport is in de Raadsvergadering van 24 April besloten om het hoofdgebrek (de ondichtheid der filterbassins) door den bouwmeester der waterleiding, den heer Van der Kloes, in overleg met de Commissie, te doen herstellen. Omtrent het aanbrengen van een derden bezinkvijver is nog niets besloten, maar het Dagelijksch Bestuur deed de mededeeling, dat de gelegenheid voor het aanbrengen van dien vijver steeds bestaat, daar bij het ontwerp op de mogelijkheid eener latere uitbreiding gerekend is. De overige gebreken, door de Commissie genoemd, komen hoofdzakelijk ten laste van den aannemer en zullen daarom allen hersteld worden.

IETS UIT DEN SPREEUWENHOEK.

Tal van brochures worden hedentendage de wereld ingezonden, en ook de architecten ontvangen daarvan ruimschoots hun deel. Het zou te veel gevergd zijn, om te verlangen, dat men al die stukken zou doorworstelen, maar de volgende brochure, mij dezer dagen gezonden, is wel waard onder de aandacht te worden gebracht van de lezers van *De Opmerker*, om den kinderlijken (?) eenvoud, die daarin doorstraalt.

Model A.

Nieuwerkerk a/d IJsel. Steenfabriek »Spreeuwenhoek".

Handel in

IJselsteen, IJselbrik, IJselbeton, Stukadoorriet en Dekriet,

van

P. SCHELLING & ZOON.

Telegram-adres: Schelling, Nieuwerkerk aan IJsel.

M. M.

Bij de vele aanvragen tot levering, die wij daaglijks uit alle oorden ons lands ontvangen, is het dikwijls moeilijk met vereischten spoed inlichtingen intewinnen aangaande soliditeit en solvabiliteit van heeren aannemers of bouwers, die hunne aanvraag inzenden.

Het is daarom dat wij het wenschelijk achten in alle oorden agenturen voor ons fabriekaat en onzen handel opterichten.

Niemand kan ons hierin beter van dienst zijn dan heeren architecten, die uit den aard der zaak best bekend zijn met de soliditeit van aannemers, die onder hun toezicht werken uitvoeren. Zij ook zijn best in staat ons op de hoogte te houden van den gang van het werk, en van den datum der betaaldagen.

Met het oog hierop hebben wij de eer UEd. uittenoodigen eene agentuur van onzen handel op zich te willen nemen.

De voorwaarden van zulk eene agentuur zijn als volgt:

De agent verbindt zich:

1o. Niemand aan onze firma aantebevelen, die bij hem niet als solide bekend staat.

2o. Onze firma kennis te geven, zoodra het werk niet geregeld en ordelijk wordt voortgezet.

3o. Kennis te geven van de juiste betaaldagen.

4o. Indien door ons verlangd, te trachten de voor onze leveringen verschuldigde gelden voor ons in ontvangst te nemen, om ze ons daadlijk daarna onder aftrek der vracht- en aanteekengelden, op de voordeeligste wijze overtemaken.

5o. In het algemeen de belangen onzer firma voortestaan.

Onze firma verbindt zich:

1o. Niet anders dan goede kwaliteit te leveren.

2o. Zooveel van haar afhangt te zorgen dat de leveringen geregeld op tijd geschieden.

3o. Na ontvangst van het geheele bedrag harer uit de verschillende leveringen voortspruitende vordering, een commissieloon aan den agent uittebetalen ad *f* 0.25 per mille, voor zooverre het betreft levering van IJselsteen; — en voor alle andere leveringen een commissieloon ad 5% der netto ontvangst.

Dit commissieloon zal niet verschuldigd zijn in de navolgende gevallen:

a. Wanneer de vordering niet of niet geheel betaald wordt.

b. Wanneer onze firma tot inning der vordering protest-, deurwaarders- of advocaats-kosten heeft moeten maken.

c. Wanneer de betaling der vordering meer dan drie maanden vertraagd wordt.

Onze firma zal nimmer verplicht kunnen worden tot levering, maar zal geheel en al vrij blijven leveringen te aanvaarden of er voor te bedanken.

Onze firma behoudt zich het recht voor, om buiten hare agenten om, rechtstreeks met hare afnemers te handelen. Zij zal steeds geacht worden rechtstreeks en buiten hare agenten te hebben gehandeld:

a. Daar waar het geldt levering aan hen, die als cliënten onzer firma bekend staan;

b. Daar waar de agent onze firma niet vooruit heeft bekend gemaakt met zijne aanbeveling.

Mocht UEd. genegen zijn op deze voorwaarden de agentuur van ons fabrikaat en van onzen handel te aanvaarden, dan verzoeken wij UEd. om inliggend biljet Model B, onderteekend en gedateerd intezenden;

en bij voorkomende gelegenheid gebruik te maken van inliggende aanbevelingen Model C.

Met hoogachting hebben wij inmiddels de eer te zijn

UEd. Dv. Dienaren,
P. SCHELLING & ZOON.

Ik geloof, dat het overbodig is in nadere bijzonderheden te treden omtrent de verschillende punten hierin voorkomende, maar vind de bedekte wijze, waarin de heeren Schelling & Zoon provisie willen betalen aan architecten, allerkoddigst.

Zij vorderen echter dan ook dat:

a. de architect, die zich tot het agentschap leent, het monopoliestelsel sterk toepast, daar hij anders een slecht agent zou zijn;

b. dat hij volgens 20. van de brochure, zich als het ware onder voogdij stelt van den leverancier en dadelijk meldt wanneer de zaken niet marcheeren. En dat hij, volgens no. 3 van de brochure, niet angstig is om voor spion te spelen en den heeren het juiste oogenblik aan te geven, om de afnemers te bespringen.

In no. 4 bespeurt men ook, dat bekendheid met de verschillende deurwaardersfunctiën zeer wenschelijk is. Het keuren van het materiaal is daardoor des te gemakkelijker voor den architect-agent, daar de heeren leveranciers zich volgens de brochure naïef verbinden: niet anders dan goede kwaliteit te leveren.

Ik raad den heeren bezitters van de steenfabriek »Spreeuwenhoek" ten zeerste aan, alle architecten te bewegen de agentuur te aanvaarden, om zekerheid te hebben van weldra den alleenhandel van hun materiaal te bezitten.

Ik geloof, dat ieder architect het met mij eens is, dat wij de minst geschikte personen zijn voor agenturen, daar wij uit den aard van onzen werkkring ons daartoe niet mogen leenen, zonder partijdig te worden.

Het is te hopen voor onze Nederlandsche architecten, dat de heeren Schelling & Zoon op dat punt niet zullen slagen.

U dankzeggende voor de opneming, mijnheer de Redacteur,

Een Architect.

BENOEMINGEN.

De Gemeenteraad te Deventer benoemde tot gemeente-architect den heer J. A. Mulock Houwer, civiel- en bouwkundig ingenieur.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ZIERIKZEE. De doelmatige, sterke en zelfs fraaie besteigering van een der acht contreforten van den grooten St.-Lieven Monstertoren alhier, is thans voltooid.

Het ruim 50 meter hooge gevaarte verheft zich loodrecht, rank en doorluchtig rondom het door den tijd ontredderde metselwerk der vaderen. Den heer Margrij als ontwerper en den heer Van Dijke als uitvoerder komt allen lof toe voor dit eerste gedeelte van den arbeid der restauratie.

Metselaars en steenhouwers zijn nu met het eigenlijke herstellingswerk drukop bezig, zoodat het contrefort weldra weer fatsoenlijk bekleed zal kunnen worden.

CORRESPONDENTIE.

Verschillende stukken moeten ditmaal worden ter zijde gelegd; het verslag van de vergadering der Afdeeling *Rotterdam* van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zal in een volgend nommer worden opgenomen.

ADVERTENTIEN.

In een der kleine N. H. steden, vraagt de Gemeente-Architect een

JONGMENSCH

of iemand genegen om tegen een Salaris van ± *f* **350.**— per jaar onder zijne leiding op het bureau werkzaam te zijn. Vereischte, **kennis** van **bouwkundig teekenen; handteekenen** en **goed schrift** strekt tot aanbeveling. Eigenhandig geschreven brieven waarin opgaaf van ouderdom, attesten, enz. aan het bureau van *De Opmerker* onder L^a. B.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 10 Mei 1883**, 's namiddags 2 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

Het leveren en leggen van Cementenriolen, Spruitriolen enz.

Aanwijzing *Vrijdag 4 Mei* 1883, 's morgens 10 uur, aan het bureau der gemeentewerken, alwaar de teekeningen ter inzage liggen en bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar zijn.

ISOLEERMASSE

VAN

Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 15^den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 376.

Het maken van ééne Wachterswoning, ten behoeve van den overweg in den Staatsspoorweg van Utrecht naar Boxtel nabij het kerkhof te Utrecht.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 60 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 26sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN, te *'s Hertogenbosch*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 12^den Mei 1883, des namiddags ten 1½ ure.

Utrecht, den 25sten April 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 15^den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek nº. 373.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de Gebouwen, Kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Meppel.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 28sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur W. J. KLERK DE REUS te *Meppel* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 8sten Mei 1883, des voormiddags ten 1 ure.

Utrecht, den 27sten April 1883.

Verschenen de **VIJFDE AFLEVERING** van den

Vierden vermeerderden en omgewerkten Druk van

BERNOULLI'S VADEMECUM

voor Bouw- en Werktuigkundigen.

OPNIEUW HERZIEN EN OMGEWERKT, MET GEBRUIKMAKING VAN DE **ZESTIENDE** HOOGDUITSCHE UITGAVE, DOOR

G. J. W. de Jongh.

Met ongeveer 300 tusschen den tekst gedrukte Afbeeldingen, 200 Tafels en 300 uitgewerkte Voorbeelden.

Compleet in **Zeven Afleveringen**, ieder van ongeveer 6 vel druks, of 96 pagina's, à 90 Cents per aflevering.

De inteekening staat nog open en het **uitvoerige Prospectus** is gratis verkrijgbaar in alle Boekwinkels, en bij de Uitgevers TEN BRINK & DE VRIES, Warmoesstraat, 122, *Amsterdam.*

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn belangrijk in prijs verminderd en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8. Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 368.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Feijenoord.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 20sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 30sten April 1883, des middags ten 12 ure.

Utrecht, den 23sten April 1883.

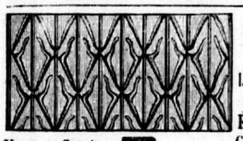

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Galv. op *Dordrecht.*

LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Openbare Aanbesteding

te Deventer den 12den Mei 1883,

van een Ziekenhuis van 97 bedden, Barakkengebouw van 28 bedden, Lijkenhuis met Sectiekamer, benevens Terreinomheiningen en Omrasteringen, alles op blok XIV der voormalige Vestinggronden aldaar.

Raming *f* 119000.

Bestekken met de 9 daarbij behoorende bestekteekeningen, zijn van af 26 April te verkrijgen ad *f* 5, op franco aanvrage en tegen overmaking der gelden, bij den Heer Secretaris der Gestichten J. H. LEVENKAMP, terwijl bestek met teekeningen, benevens ruim 30 detailteekeningen ter visie liggen, op de zalen boven de »Societeit de Vereeniging" te *Deventer*.

Aanwijzing op het terrein den 11^den Mei, des namiddags ten half twee ure.

Inlichtingen zijn te bekomen, bij den Opzichter voor het werk den Heer F. DE HERDER te *Deventer* en bij den Ingenieur-Architect

W. C. METZELAAR,
Celebesstraat 55,
's-Gravenhage.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2^den, 3^den en 4^den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN A^ZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

Neuchâtel Asphalte Company L^td. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 370.

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Dordrecht.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 24sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 1sten Mei 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Utrecht, den 23sten April 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek no. 369.

Het onderhouden van-en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Rotterdam (Beurs).

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 20sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. W. HOEUFFT te *Rotterdam*, en is op franco aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afdeeling Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 30sten April 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 23sten April 1883.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL

DE JONGH & Co.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën enz.**

GLASMOZAÏEK-MARMERMOZAÏEK

TERRAZZO en GRANITO.

STUCKMARMER - STUCKLUSTRO - CEMENTBETON.

WATERDICHTE KELDERS

JOHANN ODORICO, Frankfort a/M en Weenen.

Parquets hydrofuges.

(Vochtwerende parketvloeren)

bestaande uit steenen vloer met kegelvormige gaten voorzien, in cement gelegd, waarop de houten vloer, van onder met zwaluwstaarten voorzien, door asphaltmassa bevestigd wordt.

FABRIKANTEN:

La Construction industriëlle

VOORHEEN:

DAMMAN & CASSARD

TE

BRUSSEL.

Gekloofde plafonneerlatten.

Het beste en goedkoopste materieel voor plafonds.

Half zoo duur als de bewerking met riet.

FABRIKANTEN:

Société anonyme Belge de Découpage mécanique.

TE

BRUSSEL.

Depôts in alle groote plaatsen van ons land.

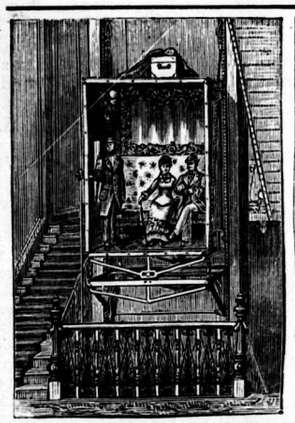

VEILIGHEIDSLIFTS

VOOR

Personen, Goederen en Bouwstoffen.

Systeem Richard Liebig Reudnitz-Leipzig

voor hand of mechanische kracht.

Eén persoon kan een last van 500 kilo in 2 à 3 minuten 4 à 5 étages ophijschen.

Positieve zekerheid tegen valongelukken.

Eenvoudige en practische constructie.

ZWEEDSCH GRANIET

in 10 diverse kleuren,

uit de geheel nieuwe met stoomkracht werkende fabriek van

CARL ECKMANS,

Eigenaar van granietgroeven.

Grafversfors in Zweden.

SERPENTINSTEEN

uit de groeven van

GUSTAV SCHARF & Co.

TE

EINSIED'L

bij Mariënbad in Boheme.

Tegen buitenlucht en alle weersgesteldheden bestaand.
Niet duurder dan gewone graniet.

NATUURLIJKE TUFSTEEN

(versteend riet)

uit de groeven van OTTO ZIMMERMAN te Greussen in Thüringen,

het beste, mooiste en goedkoopste materiaal voor **grotten**, die kant en klaar volgens eigene of ingezonden teekening uitgevoerd worden.

Vertegenwoordiger voor Nederland en Kolonien:

THEOD. FERD. BIERHORST, te Haarlem.

waar alle verdere inlichtingen, prospectussen enz. te verkrijgen zijn.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ADMINISTRATIE GEBOUW VOOR DE H.Y.S.M.

HOOFDGEVEL

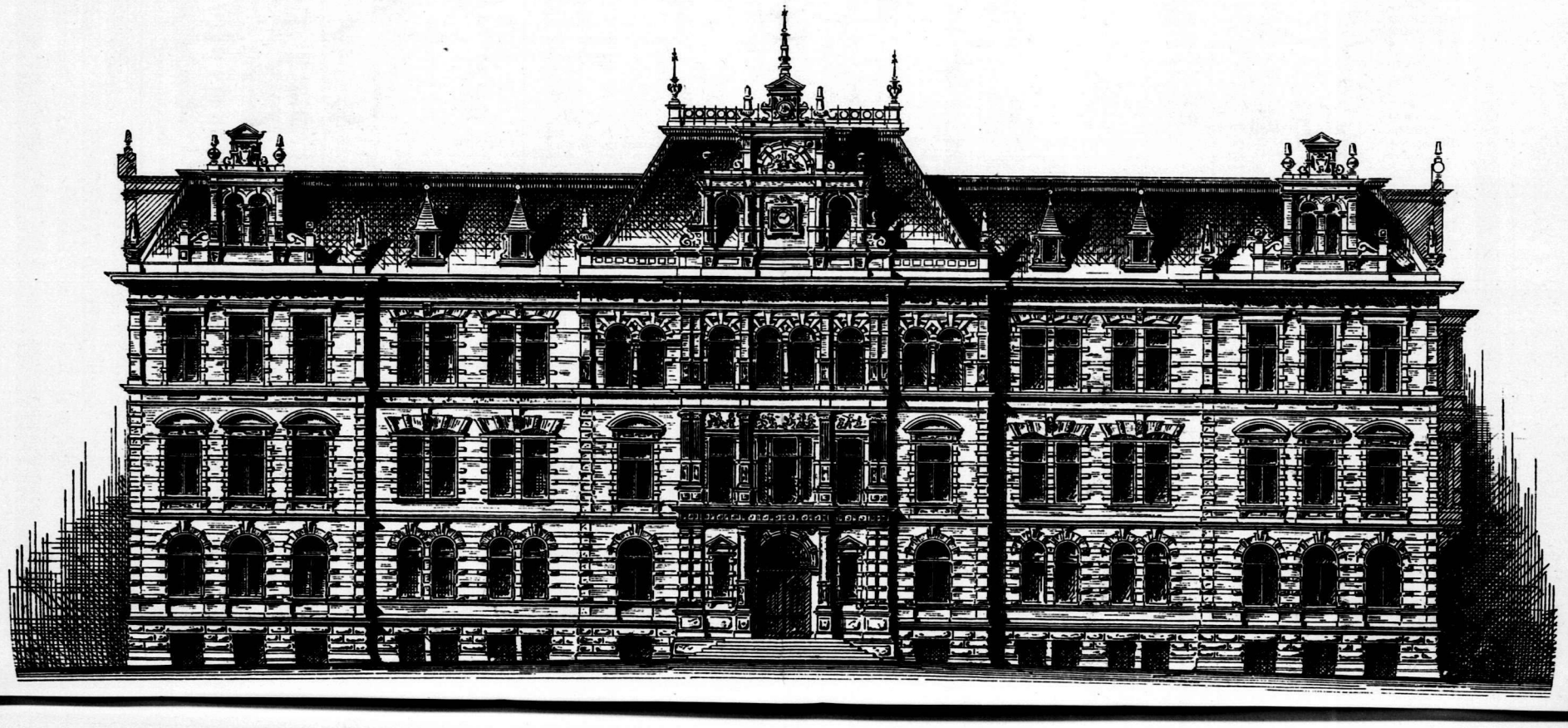

ZYGEVEL AAN DE SPOORZYDE

M. de Jongh del.t

0 5 10 20 M.r

C. B. Posthumus Meyjes inv.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 5 Mei 1883.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 18. ZATERDAG 5 MEI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) ADMINISTRATIE-GEBOUW VAN DE HOLLANDSCHE IJZEREN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Bij de plaat.

De Opmerker van den 3den Maart l.l. bevatte één der twee projecten voor dit gebouw. Bijgaande plaat geeft de twee voornaamste gevels, zooals zij zullen worden uitgevoerd.

De fundeering van dit gebouw werd aanbesteed den 9den October 1882 en aangenomen door den heer Taverne; zij is thans geheel gereed. Hiervoor zijn benoodigd geweest ruim 2700 heimasten en werd 1120 M³ metselwerk van boerengrauw verwerkt.

Den 15den Januari 1883 werd de benoodigde metselsteen voor den opbouw, te zamen 4,200,000 stuks, van den Waalvorm, aanbesteed. De firma J. Verwaayen en Co. te Arnhem heeft deze levering aangenomen.

Den 29sten Januari 1883 had de aanbesteding plaats van 205 M³ blauwe hardsteen. Den heer Stoltzenberg te Roermond werd, als laagste inschrijver, de levering gegund.

Teneinde een vergelijking te kunnen maken tusschen de verschillende witte zandsteensoorten, die zoowel in ons land als in het buitenland bij het bouwen worden toegepast, werd de benoodigde zandsteen besteed met inzending van monsters en prijsopgaaf.

Een 12tal verschillende monsters werden ingediend. De steen van La Rochette in Luxemburg werd om prijs en kwaliteit het geschiktst bevonden en de firma Goffin en Co. te Luik de levering der benoodigde 450 M³. bewerkte witte steen opgedragen.

Voor het beeldhouwwerk was benoodigd 14 M³. Hiervoor werd gekozen de steen St.-Joire, die door den heer A. Beernaert te Brussel zal worden geleverd.

Den 9den April 1883 had de aanbesteding plaats van den opbouw, waarvoor 14 biljetten inkwamen.

De firma D. Cerlijn en Zn. en A. J. de Haan werd het werk opgedragen.

Beschouwen wij thans het gebouw van naderbij.

Het heeft een lengte van 55 M. bij een breedte van 50 M., en verkrijgt door zijn ligging op een geheel open terrein vier gevels. De hoofdgevel is naar de zijde van de Prins-Hendrikkade gericht, en als zoodanig rijker van behandeling dan de overige façades. Op de 2de verdieping van dezen gevel komt een doorgaand fries met allegorische voorstelling op het spoorwegwezen. Den heeren Van den Bossche en Crevels, beeldhouwers alhier, werd het beeldhouwwerk voor dit gebouw opgedragen.

De modellen zijn allen genoegzaam gereed en voldoen zeer goed. Het bovengenoemde fries is talentvol opgevat en verdienstelijk van uitvoering. Ook de modellen voor de verschillende sluitsteenen met allegorische voorstellingen, de overige friesversieringen enz. zijn artistiek behandeld.

De gevels zijn ontworpen in gemengden bak- en bergsteenbouw met vrije toepassing van de schoone motieven, die de XVIe en XVIIe eeuw ons in tal van bouwwerken heeft achtergelaten.

Door voorsprongen in de gevels en flinken sprong der cordon- en hoofdlijsten en de afwisselende toepassing van bak- en bergsteen, is ernaar gestreefd een goede werking te verkrijgen.

Den 1sten December 1883 zal het gebouw, uitgezonderd de topgevels, glas- en waterdicht moeten worden opgeleverd en den 1sten Augustus 1884 voltooid moeten zijn. Hierbij is echter niet begrepen het aftimmeren en afwerken binnenwerks, daar hiervan een afzonderlijke besteding zal plaats hebben.

Het geheele gebouw zal met centrale verwarming worden voorzien, en deze wordt ontworpen en uitgevoerd door de firma Chibout te Parijs.

POLYTECHNISCHE

(A. et A.)

DE BOUWKUNST IN HET BUITENLAND.

Door onze correspondeerende leden hiertoe instaatgesteld, hopen wij achtereenvolgens een overzicht te geven van de Bouwkunst in de hoofdplaatsen van Europa.

DE BOUWKUNST IN WEENEN,
door HENRI EVERS.

Het feit, dat Weenen tegenwoordig onder de moderne hoofdsteden in Europa eene eerste plaats inneemt, vindt zijn grond in de kolossale ontwikkeling, die het in de laatste jaren ondergaan heeft.

Het begin dezer beweging en vooruitgang op architectonisch gebied, dateert van ongeveer 1860.

Toen Oostenrijk namelijk, na de verschillende binnen- en buitenlandsche beroeringen, eenigszins tot rust was gekomen, Weenen weder de eerste plaats in den Staat ingenomen had, en als zetel van het gouvernement, en blijvende residentie van het hof, werkelijk het middelpunt van intellectueele en materieele belangen geworden was, deed zich weldra een dringende woningsnood gevoelen, die de uitbreiding en ontwikkeling der stad ten gevolge had.

Het denkbeeld om de verdeelde gemeentebesturen van binnen- en voorsteden tot één geheel te vereenigen, en door slooping der vestingwerken een onderlinge verbinding te verkrijgen, de behoefte aan nieuwe staatsgebouwen, en de wensch des Keizers om de residentie te verfraaien — dit alles was er oorzaak van, dat er in 1857 een prijskamp uitgeschreven werd, tot het verkrijgen van ontwerpen eener vergrooting en uitbreiding der stad.

Met gebruikmaking van verschillende ideeën, in 't bijzonder die der architecten Stache, Ludwig Förster, Ed. v. d. Nüll en Siccardsburg, werd door Moriz Lähr een uitbreidingsontwerp der stad uitgewerkt, en dit den 1en September 1859 door den Keizer aangenomen.

De grondslag van dit project bestond in het aanbrengen van drie concentrisch aangelegde hoofdverbindingsliniën, n.l. de Ringstrasze, de Lastenstrasze en de Gürtelstrasze.

De Ringstrasze zou dan het verkeer met de binnenstad, de Lastenstrasze het verkeer met de voorsteden, en de Gürtelstrasze dat met de omliggende plaatsen, regelen en gemakkelijk maken.

Er werd tevens bepaald, dat de aangrenzende terreinen der Ringstrasze deels tot den bouw van openbare en particuliere gebouwen, deels tot den aanleg van publieke tuinen en parken zouden aangewend worden.

Daar het voornamelijk dit gedeelte van Weenen is, dat den bezoeker het meest interesseert, en dan ook als het belangrijkste kan aangemerkt worden, zal ik trachten van de nieuwe gebouwen aldaar een beschrijving te geven. Ik verwijs de lezers, die omtrent de uitbreiding en ontwikkeling van Weenen nadere inlichtingen mochten verlangen, naar het uitstekende werk hieromtrent, van Karl Weisz, Archivar und Bibliothekar der Stadt Wien (1872). Ik heb de historische punten slechts in zooverre aangehaald, als tot een duidelijk begrip van het volgende noodzakelijk is, daar ik meen, dat het langer verwijlen hierbij, niet tot het doel van dit stuk behoort.

Hoewel ik omtrent Weenen eene tamelijk nauwkeurige opinie meende verkregen te hebben, door het bezien van de verschillende daarover verschenen nieuwere werken op architectonisch gebied, alsmede door photographieën, beken ik toch bij den eersten aanblik der stad ten hoogste verrast te zijn geworden, door het grootsche geheel, dat zich aan mij vertoonde.

En inderdaad hoe compleet werken ook zijn mogen, ze kunnen slechts een klein idee van de werkelijkheid geven. Ik was dan ook inderdaad verrukt en brandde van verlangen, om hetgene ik bij mijn rit van het station naar het hôtel slechts vluchtig had kunnen zien, en mij zoo belangrijk toescheen, van naderbij te leeren kennen. Een nadere kennismaking werd dan ook weldra aangevangen en al spoedig door een meer intieme gevolgd, hetgeen niet te verwonderen is.

Welnu! Zooals ik op den voor me liggenden plattegrond zie, vormt de Ringstrasze een onregelmatigen zeshoek, waarvan de zijden successievelijk de namen, Franz-Jozefskaai, Schotten-, Franzens-, Burg-, Opern-, Kärnthner-, Kolonrat-, Park- en Stubenring dragen. Het ingesloten gedeelte is de „Stadt", terwijl aan de buitenzijde de verschillende voorsteden: Leopoldstadt, Landstrasze, Wieden, Mariahilf, Neubau, Josefstadt en Alsergrund aansluiten.

De Ringstrasze is een breede boulevard, die eene lengte van ongeveer een uur gaans heeft.

Wat vooral hier in 't oog springt, is de voortdurende afwisseling, die ze den aanschouwer aanbiedt, een afwisseling die eerstens verkregen is door den hoofdvorm zelven, en tweedens door het steeds versierd aanzien der onderdeelen.

Bij vele steden toch — en meer bepaald bij hoofdsteden, daar bij deze slechts de aanleg van werken op dergelijke schaal mogelijk is — is veeltijds als principe bepaald, om bij het traceeren van nieuwe boulevards en hoofdstraten, de rechte lijn als domineerende te nemen, waarvan het gevolg is, als te Parijs, dat men straten verkregen heeft van onafzienbare lengte. Groot is het zeker — maar het grootsche wordt evenals al het andere vervelend, zoodra het te lang duurt.

Bij de Ringstrasze nu, die, zooals ik zeide, den vorm van een onregelmatigen zeshoek heeft, maakt iedere zijde één geheel uit, dat, interessant genoeg om het oog op aangename wijze bezig te houden, tevens lang genoeg is om een schoon perspectief te doen aanschouwen.

Daar weder, bij de verschillende overgangen, zich telkens een nieuw geheel vertoont, komt de afwisseling vanzelf.

Evenals te Parijs en meer groote steden, zijn de huizen hier als zoogenaamde blokwoningen behandeld. De breedte der gevels varieert van 20 tot 30 M.

De inrichting is als volgt:

Een grootsche vestibule voert tot een hoofdtrap, die de verschillende verdiepingen dégageert. De woningen of appartementen zijn, in tegenstelling van de Hollandsche en Belgische wijze van bouwen, per étage ingericht, waar de bewoner ter zijner beschikking heeft, wat bij ons op twee en meer verdiepingen verdeeld is.

Ik merk echter op, dat voor ieder verhuurd gedeelte in een algemeen souterrain, een of meer kelders, en op een mansarde, een bergplaats zich bevinden.

De constructie is soliede, de muren op den rez-de-chaussée hebben een dikte van 2½ steen (0.75 M.), op de volgende verdiepingen 2 steen (0.60 M.) en 1½ steen (0.45). Vestibules en trappen zijn brandvrij, daar de laatste altijd in gehouwen steen worden aangebracht.

De kap is volkomen onafhankelijk van het gebouw; de vloer van de zolderverdieping is namelijk bepleisterd, zoodat gevaar voor brand gering is. Zelfs de kroonlijst is uit brandvrije materialen, hetzij gehouwen steen of gepleisterde baksteen, geconstrueerd.

De verdiepingen onderling zijn zuinigheidshalve soms gewelfd, waardoor het aanbrengen van een plafond vermeden wordt, daar de gewelven zichtbaar zijn. Ze worden bepleisterd en beschilderd. Dit is vooral het geval bij ondergeschikte vertrekken, zooals keukens, bureau's enz. De woonvertrekken worden geplafonneerd. Eerst in den laatsten tijd komt het aanbrengen van in stuc bewerkte plafonds meer in zwang. In de meeste huizen, voor eenige jaren gebouwd, zijn de plafonds glad, en gaan met een lichte buiging tot de muurvlakken over. Ze zijn over 't algemeen echter met zóóveel smaak gedecoreerd, dat ze mijns inziens met succes oude gepleisterde plafonds remplaceeren. Het aanzien is lief en aangenaam, en het woonvertrek heeft iets „gezelligs."

In de restauraties en koffiehuizen enz., waar de plafonds voor het meerendeel uit gewone steekgewelven bestaan, is men aangenaam verrast door het schoone effect, dat met betrekkelijk eenvoudige middelen verkregen is. Wanden en plafonds zijn beschilderd, en soms slechts met papier beplakt, wat men echter eerst bij zeer aandachtige beschouwing bemerkt. De indruk is gunstig; 't is wellicht zelfs een reden, waarom de café's in Weenen zoozeer gefrequenteerd worden. Doch keeren we tot het woonhuis terug.

De uitgestrektheid van den plattegrond is reeds een aanleiding tot een grootsche en monumentale opvatting van het uiterlijk; het aanzien der woonhuizen is dan ook imposant.

Hiermede bedoel ik echter niet, dat elk huis een kunstwerk van den eersten rang is — verre vandaar, want bij nadere beschouwing, vallen de verschillende bouwperioden duidelijk in 't oog, en dan komt men alras tot de overtuiging, dat alles lang niet volmaakt is.

Integendeel, het eerste tijdperk onderscheidt zich door eene nuchtere, kazerneachtige opvatting van het geheel, en eene nog nuchterder behandeling der details.

Het zijn van die gebouwen, welke onwillekeurig een glimlach op de lippen brengen; en toch — wanneer men nagaat, welke moeite de ontwerpers zich getroost hebben, om allerlei quasi Romaansche, Gothieke, Grieksche, en ik weet niet wat al voor anti-artistieke vormen, in onderling verband te brengen, moet men bekennen dat ze niet van vernuft ontbloot waren. — „C'est de la fantasmagorie" plachten we in Brussel, bij het aanschouwen van dergelijke meesterstukken, te zeggen.

Dat zijn dan ook die gebouwen, welke de schaduwzijde van den Ring uitmaken; ik haast me echter hierbij te voegen, dat de richting niet veel aanhangers verworven heeft, en er weldra mannen optraden, die een beteren weg insloegen, en aan wier scheppingen men de hedendaagsche gezonde kunstrichting te danken heeft.

Ik noem op geluk af: de heeren Hansen, Schmidt, Ferstel, Förster, Hasenauer en anderen. Hoezeer ieder ook op zijn eigen gebied werkzaam was, hetgeen niet hun geringste verdienste uitmaakt, wisten ze toch door onderling streven de architectuur weldra op een niveau te brengen, die haar thans den eersten rang onder de beeldende kunsten alhier verzekert.

Het thans heerschende genre is op klassieke gronden gebaseerd, en in de meeste gebouwen vindt men herinneringen aan de Italiaansche renaissance terug. In 't bijzonder hebben zich de architecten op de Florentijnsche monumenten geinspireerd, en de variatiën op de bekende paleizen Pitti en Strozzi geleverd, zijn over 't algemeen geslaagd.

Wel-is-waar, vindt men zelden iets bepaald origineels of locaals, zooals dit bij sommige steden in België het geval is, maar wanneer men van eene reusachtige collectie gebouwen, zooals hier het geval is, zeggen kan dat het kunstpeil zich boven het middelmatige verheft, dan is dit zeker een verblijdend resultaat te noemen. Hetgeen in 't algemeen dat flinke en grootsche aan de nieuwe Weener bouwwerken geeft, is de opvatting van de hoofdmassa's en de krachtige behandeling der details. Vooral rustiekwerken zijn hier met succes gebezigd, en op de gelukkigste wijze gevarieerd; voegt men daarbij de kolossale pilaster- of kolommen-ordonnantien, verrijkt door het aanbrengen van beeldhouwwerk, zoowel in decoratieven als monumentalen zin, alsmede het aanwenden der polychromie, dan verkrijgt men een ensemble, dat het oog treft. Het is vooral de kleurschakeering der verschillende materialen (of liever hunne imitatie), die eene niet geringe rol in de Weener constructies speelt. Bij luxegebouwen bezigt men als materialen een graniet van grijs-grauwe kleur, de witte bergsteen, de roode en gele baksteen, terra-cotta producten van rose kleur en fayences. Aanwending van decoratief schilderwerk, zoowel fresco's op goudgrond, en sgraffito's in verschillenden toon, vindt hier veelvuldig plaats.

Deze wijze van polychromeeren geeft, wanneer ze goed begrepen wordt, aan de gevels een ongemeen cachet. Ze hebben iets warms, iets zuidelijks in zich, en doen onwillekeurig aan zachter klimaten denken.

„Les figures du midi sont comme ses paysages, il faut les voir au soleil," zegt Alph. Daudet; zoo ook bij de gebouwen, en het maakt werkelijk een schoonen indruk, wanneer men die warme kleuren in de zon ziet schitteren. De muurvlakken worden als 't ware doorzichtig, de schaduwen bij afwisseling donkerblauw, violetkleurig, en soms zelfs gebroken groen — al naar gelang de fond is, waarop ze worden geprojecteerd; de details treden met ongewone kracht vooruit; kroonlijsten, balcons, loggia's en erkers, ze schijnen te leven, de ornementen bekomen frischheid, en het geheel imponeert op ongemeene wijze.

En toch zijn die paleizen voor het grootste gedeelte slechts „Zinshäuser", speculatiehuizen, huizen waarin de bouwheeren hunne kapitalen plaatsen, om een voordeelige geldbelegging te bekomen, huizen enfin, waar economie *wet* is.

Men vraagt zich af, of alle speculanten kunstliefhebbers zijn, die meer het schoone aanzien der stad dan hun eigenbelang op 't oog hebben! Feitelijk betoont het publiek in de kunst veel meer belang, dan dit bij ons het geval is, hetgeen vanzelf van goeden invloed op de algemeene kunstontwikkeling is.

De tentoonstellingen van schoone kunsten bijv., zijn altijd druk bezocht, zelfs de werkman vindt men er veel. Bij ons echter schittert het publiek, helaas! door zijne afwezigheid.

Is dus de algemeene kunstzin een argument tot de rijke opvatting der woonhuizen — de hoofdoorzaak moet, geloof ik, gezocht worden in de verstandige wijze, waarop de gemeenteverordeningen omtrent het bouwen zijn vastgesteld. De bouwheeren zijn als 't ware verplicht goed en soliede te bouwen.

Evenwel zijn de gevels, met uitzondering van de straks genoemde luxegebouwen, in pleister uitgevoerd. Maar hoe! 'k Beken gaarne, dat ik in 't begin dat pleisterwerk voor gehouwen steen heb aangezien, want het is soms op zoo meesterlijke wijze uitgevoerd, dat zelfs de werkman gedupeerd wordt. Ach! onze pleisteraars moeten eens naar Weenen toe, ze kunnen daar menig nuttig lesje nemen; ze kunnen daar zien hoe een profiel wordt getrokken; met hoeveel zorg de muren worden geëgaliseerd, en hoe de steen wordt geimiteerd.

't Is waar, dat de détailteekeningen aan het succes grootendeels bijdragen, en deze bij onzen speculatiebouw maar al te dikwijls à la légère behandeld worden — bij sommige huizenfabrikanten zelfs geheel onbekend zijn; de manier van afwerking is op het slagen van een gevel echter van grooten invloed.

Ik heb hier voor het eerst begrepen, dat men in pleisterwerk ook iets waarlijk artistieks kan uitvoeren; het komt er maar op aan, hoe het begrepen wordt, en sommige onzer Hollandsche steden met haar moderne pleistergevels zouden niet dat treurig aanzien hebben, indien de opvatting een weinig kunstmatiger geweest ware.

In dien toestand zou echter veel verbetering komen, indien de industrieele kunst meer ontwikkeld ware, want het is een zekerheid, dat hare ontwikkeling van overwegenden invloed op de bouwkunst is.

In dit opzicht is Weenen buitengemeen begunstigd, en de „Kunst-Gewerbeschule", onder de uitstekende leiding van professor Van Storck alhier, doet haren weldadigen invloed op het kunstkarakter duidelijk gevoelen.

Inderdaad, wanneer men slechts de gebouwen aandachtig beschouwt, bemerkt men alras, dat al dat aangebrachte terra-cotta ornement over 't algemeen van goeden smaak is en zelden zal men iets aantreffen, dat stijlloos is, al is alles voorzeker niet voortreffelijk — maar van dat walgelijke zoogenoemde suikerbakkersornement, dat bij ons, helaas! zoo vaak met kwistige hand (alsof het geen geld kostte) is aangebracht, zijn we hier zeer verre.

't Is echter een verblijdend verschijnsel te kunnen constateeren, dat er ernstige pogingen, om verbetering in dezen te brengen, ten onzent worden aangewend, en 't is te verwachten dat de jongste industrie-scholen, te Amsterdam geopend, weldra goede vruchten zullen afwerpen.

Voorzeker is het te prefereeren, dat men de gebouwen in natuurlijke steen kan uitvoeren, maar ieder land is juist niet bij overdaad bevoorrecht met steengroeven, waar dus de aanwending van de gehouwen steen geen bezwaar oplevert.

Wanneer dan, zooals te Weenen, de prijzen van de gehouwen steen zeer hoog zijn, wordt de gebruikmaking ervan bij gebouwen van grooten omvang bezwaarlijk; er blijft dus niets anders over dan de pleister aan te wenden, en ik herhaal, dat er met succès van partij getrokken is.

Onwillekeurig vergelijk ik Weenen met Parijs; beide steden zijn schoon en grootsch, doch hoe geheel anders is de indruk — wat hier boeit en aantrekt, laat daar onverschillig. Op mij heeft de Weener Ring een gunstiger indruk gemaakt dan de Parijzer Boulevard.

Het gebrek van deze toch is eentonigheid, het onvermijdelijk gevolg van de te uniforme opvatting der woonhuizen. 't Geheel duidt niets nieuws aan. Voortdurende beziging van hetzelfde materiaal bij luttele wijziging in den hoofdvorm; daarbij nietige, hoewel fijne behandeling der details. Voorzeker heeft de richting iets artistieks, en is ze wellicht origineeler, meer gezocht dan die te Weenen — maar de behandeling, ik herhaal het, is kleingeestig.

De ornementatie draagt wel-is-waar het kenmerk van verfijnden smaak, waardoor zich overigens de Parijzenaar steeds onderscheidt; de verschillende moulures zijn met kernachtige hand getraceerd, maar dit bemerkt men slechts als het oog met een vergrootglas gewapend is.

Dit doet me denken aan zekere opera's Van Saint-Saëns of Massenet, waar de verschillende recitatiefs, airs, romances — kortom de détails — op meesterlijke wijze georchestreerd zijn, en waar toch de totaal-indruk onvoldoende, incolore is. Wanneer het gordijn valt en men resumeert, vraagt men zich af: Wat heb ik nu eigenlijk gehoord? Een aangenaam gegons, maar niets gedecideerds — een voortdurende harmonie, zonder melodie. Niettegenstaande de vele kwaliteiten heb ik ze, na kortstondige verschijning, voorgoed van de affiches zien verdwijnen.

Voor mij is de indruk van het Parijzer woonhuis dezelfde. Uit het oog, uit het hoofd; niets blijvends, hetgeen wel bewijst dat er iets gemankeerd is.

Te Weenen is dit anders — dáár zijn de détails, hoewel als onderdeelen behandeld, flink en krachtig uitgewerkt en geven den gevel een behoorlijk relief, nog verhoogd door de voorsprongen der hoofddeelen; op de hoeken der straten worden gewoonlijk avantcorps (risaliten), met erkers of loggia's voorzien en door koepeldaken gekroond, ook torens, aangebracht.

Het geheel verkrijgt dus eene gevarieerde schaduwwerking en onderscheidt zich reeds in de verte.

Te Parijs echter zijn de gevels met angstvallige bezorgdheid in een alignement geplaatst, en zoo er bij uitzondering al voorsprongen zijn aangebracht, zijn deze tot eenige centimeters bepaald, terwijl ze in Weenen bij den meter worden uitgezet.

De uitslag is niet twijfelachtig, en de artistieke wanorde, welke op sommige plaatsen van den Ring heerscht, draagt niet weinig bij tot het schilderachtige ervan.

Geef ik dus Weenen de voorkeur om het woonhuis, bij het monument is dit wat anders.

Dan is er maar één Parijs.

Want welke moderne stad toch bezit zulk eene collectie monumentale gebouwen! Daar proeft men weer den Franschman, den kunstenaar, schitterend van geest.

Wie toch Parijs gezien heeft, herinnert zich met genoegen die kunstwerken, welke van het oude tot het nieuwe een cachet hebben, zooals dit nergens het geval is. 'k Wil niet opsommen, 't zou te ver voeren, doch de totale indruk van dat grootsche en schoone is overweldigend; „cela vous empoigne."

Ik heb me wel eens afgevraagd, vanwaar dat groote contrast tusschen monument en woonhuis? De Fransche architect is toch te zeer artist om dit zelf niet in te zien.

De vreemdeling die Parijs bezoekt, keert enthousiast terug; hij is vol bewondering voor het Louvre; met eerbied vervuld voor het paleis van Justitie, Notre-Dame en de Invaliedenkerk; hij dweept met de opera's, heeft geen woorden van lof genoeg voor Versailles, kortom is in verrukking over de monumenten; over de huizen echter geen woord — deze worden onder stilzwijgen voorbijgegaan.

De gedachte of de Parijzer architect ook met opzet het woonhuis in zoo rustigen toon houdt, doet zich onwillekeurig op.

Het is toch een zekerheid dat men, in de straten van Parijs wandelende, meer denkt om hetgeen *komt* — dan om hetgeen *is*.

Want bijna elke hoofdstraat of Boulevard loopt uit op een monument. Reeds bij het intreden bespeurt men een verminderde silhouette, de aandacht is reeds gefixeerd. Al voortgaande begint men reeds de verschillende massa's te ontleden, de vormen teekenen zich duidelijker, de aandacht wordt steeds grooter en men is eindelijk nabij gekomen, zonder van de straat ook maar het geringste te hebben gezien.

Ik heb deze gewaarwording dikwijls ondervonden.

Waren echter de woonhuizen meer gevarieerd, zeker zou de attentie meer afgeleid worden, en de monumenten niet dien indruk maken als nu het geval is.

Naar hetgeen ik van de Weener architectuur gezegd heb, ligt het in den aard der zaak, dat de monumenten een weinig geëffaceerd schijnen. Inderdaad! men zou tot reusachtige afmetingen moeten overgaan, om hetzelfde contrast te bekomen, als te Parijs.

Het monument in Weenen is over 't algemeen modern van aanzien. Echter zijn er uitzonderingen en loffelijke uitzonderingen zelfs, en er bevinden zich daaronder, die als kunstwerken van den eersten rang kunnen aangemerkt worden.

Het zijn deze, waarvan ik zal trachten eene nadere beschrijving te geven, verduidelijkt door eenige schetsen.

Daar het me echter moeilijk is ze naar verdienste te rangschikken, want de kwaliteiten zijn zoo verschillend, verzoek ik den lezer, mij in gedachten te willen volgen op den Ring; ik zal dan, wandelende, de verschillende merkwaardigheden successievelijk, naar hare plaatsing behandelen.

(A. et A.) DE PARKSCHOUWBURG.

Het schitterend feest, door Amsterdam's Bestuur ter gelegenheid van de opening der Internationale Koloniale en Uitvoerhandeltentoonstelling gegeven, stelde ons instaat, kennis te maken met het inwendige van dit gebouw.

Is het uitwendige ook allerleelijkst, het inwendige is zoo bekoorlijk, dat wij, na de breede trap opgekomen en de couloir betreden te hebben, werkelijk als betooverd werden. De zachte kleurmengeling, de fantastische vormen, het electrisch licht ter eene zijde en het gele gaslicht aan den anderen kant, daarbij een pracht van damestoiletten, schitterende uniformen en costumes, vormden een betooverend geheel.

De schouwburg is ingericht op de wijze der Edentheaters en van de Folies Bergères te Brussel en Parijs. De vorm der groote zaal is achtkant. Beneden bevindt zich een parterre, waarboven een rondomgaand balkon met amphitheatersgewijze zitplaatsen is aangebracht. Dit balkon wordt omgeven door een zeer ruime promenoir of couloir met buffetten, terwijl dit aan de zijde tegenover het tooneel gemeenschap heeft met een wintertuin. Boven deze couloir zijn nog galerijen aangebracht.

De achtkante vorm der zaal heeft ongetwijfeld het nadeel, dat er een aantal plaatsen zijn, waar men slecht op het tooneel zien kan, doch is architectonisch van een zeer gelukkig effect. Daar men op het balkon niet aan zijn plaats gebonden is en naar welgevallen circuleeren kan, wordt het bezwaar ook alleen op de bovengalerij gevoeld.

Wat de architectuur betreft, ze is een smaakvol mengelmoes van alle mogelijke stijlen. Indische, Renaissance, Griekse, Middeleeuwsche motieven, alles bont door elkander. Pauwen, slangen, tijgers, olifanten, afgoden en godinnen dienen tot decoratie. Het plafond is tamelijk vlak behandeld, en koepelvormig. De decoratiën van de zaal zijn allen van gips.

Het minst geslaagd achten wij de avant-scène, wier consoles bestaan uit springende tijgers, waarboven een Indiaan, die een heelen en een halven olifant op zijn hoofd heeft. Ook de omgeving van het tooneel hadden wij rijker gewenscht.

Voor ventilatie schijnt uitstekend gezorgd, althans ondanks de groote menschenmassa, die de schouwburgzaal vulde, heerschte er een verkwikkende frischheid, zonder dat men tocht bespeurde. Het scheen, dat de luchttoevoer van de beide zijden plaats had.

Wat acoustiek betreft, voldoet de zaal beter bij orkestmuziek dan bij solozang. Zelfs de machtige stem van eene Faure had moeite het geheele lokaal te vullen. Orkeststukken als de ouverture Guillaume Tell en Weber's Jubelouverture, waar vooral met het koper gewerkt wordt, klonken uitstekend.

Amsterdam is dus een schouwburg rijker geworden, die, al moge hij van buiten er niet uitlokkend uitzien, inwendig met de schoonste theaters van het buitenland kan wedijveren, en zijn architecten, de heeren Dumont en Chambon, tot eer verstrekt.

GEBRUIK VAN KLEI BIJ HET BOUWEN VAN WATERDICHTE KELDERS.

Het verslag over het verhandelde in de vergadering van het *Internationaal Aannemers-congres te Luik*, bevat eene belangrijke mededeeling aangaande het gebruik van klei bij het bouwen van waterdichte kelders.

Voor een kelder van 13 M. lengte bij 6 M. breedte en waarvan de bodem beneden den gewonen hoogen waterstand der rivier de Maas gelegen is, heeft de ingenieur L. Lhoest te Maastricht het gebruik van klei met goed gevolg aangewend en volkomen waterdichtheid verkregen.

De bewerking heeft op de volgende wijze plaats gehad.

Nadat de noodige ontgravingen waren verricht, werd de benedenoppervlakte der ontgraven ruimte in den vorm van een omgekeerd gewelf afgewerkt en goed vast aangestampt. Hierover werden twee platte lagen Limburgsche brikken gemetseld en daarover kwam eene laag klei van 8 à 10 centimeter dikte.

De klei werd droog verwerkt, fijngemalen, goed gezuiverd van vreemde bestanddeelen en vast op de brikkenlagen aangestampt. Deze kleilaag werd afgedekt met eene platte laag metselsteenen en de laatste met kleiaarde ingewasschen.

Nadat deze fundeering met eene laag metselspecie was afgedekt, werd daarop de kelderbodem ter dikte van 0.50 M. (twee Limburgsche brikken) in den vorm van een omgekeerd gewelf met een pijl van 0.25 M. gemetseld.

De rechtstanden bestaan uit twee muren, waarvan de binnenste ter zwaarte van 0.75 M. en de buitenste zwaar een halven steen. De tusschenruimte dezer muren bedraagt 8 à 10 c.M. en werd met klei aangevuld, telkens wanneer het opmetselen der rechtstandsmuren tot op eene hoogte van 20 à 25 c.M. gevorderd was.

Om vermenging van metselspecie of andere vreemde bestanddeelen met de klei te voorkomen, werd de aangevulde oppervlakte tusschen de rechtstanden, tijdens het opmetselen, behoorlijk met planken afgedekt, die wederom werden verwijderd, zoodra de klei-aanvulling aanving. De rechtstanden zijn op deze wijze ter hoogte van 2.76 M. opgetrokken.

Het is vooral van veel belang, zuivere, droge en fijngemalen klei te verwerken, die goed vast wordt aangestampt, en in verband hiermede behoort het werk in een droog seizoen te worden verricht, tenzij de plaats behoorlijk tegen den regen beveiligd is. Het welslagen der zaak hangt voornamelijk van eene zorgvuldige behandeling af. Bij voornoemden kelderbouw werd 2500 kilogram klei gebezigd.

VERGADERINGEN VAN DE AFDEELINGEN DER MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Aan de Redactie van het Weekblad »De Opmerker."

Toen de ondergeteekende de verslagen van de laatste vergadering der Afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in het *Bouwkundig Weekblad* en *De Opmerker* met elkander vergeleek, trok het zijne aandacht, dat zij op een voornaam punt met elkander verschillen. Uw verslag toch spreekt van discussiën over een maatschappelijk gebouw, waarvan ik in het verslag van het officieel orgaan onzer Maatschappij niets heb gevonden. Zijn die discussiën wellicht het product van het ietwat verhit brein van uw verslaggever, of is het officieel verslag niet volledig? Het tweede geval kan ik toch niet vooronderstellen, dus heeft het eerste allen schijn van waarheid. M. i. komen dergelijke fantasieën, die een verkeerden indruk geven, niet te pas, vooral waar het een zoo belangrijke zaak geldt.

U dankzeggende voor de mij verleende plaatsruimte, noem ik mij hoogachtend

Een lid der Maatschappij.

De verslaggever, wien het bovenstaande schrijven om bericht werd toegezonden, antwoordt daaromtrent als volgt:

Mijnheer de Redacteur, met verbazing las ik bovenstaande regelen. Daar ik geen lid der Maatschappij ben en ergo het *Bouwkundig Weekblad* niet lees, heb ik het officieele verslag der laatste vergadering van de Afdeeling Amsterdam, hierin opgenomen, niet vergeleken met het mijne in de voorlaatste *Opmerker*. Ik ben echter overtuigd, naar waarheid het behandelde van den avond te hebben gerapporteerd en verwijs zelfs naar het convocatiebiljet van die vergadering, waarop als hoofdschotel de bespreking omtrent het maatschappelijk gebouw was gedrukt.

Om den wille van recht en billijkheid vertrouw ik dus, dat ik vanwege het Bestuur der Afdeeling Amsterdam officieel zal worden gerechtvaardigd.

De Verslaggever.

De Redactie acht deze zaak alsnu voldoende toegelicht en ziet een nader schrijven van »Een lid der Maatschappij" met belangstelling tegemoet. Zij acht zich echter verplicht erop te wijzen dat de verslagen, zooals zij in het *Bouwkundig Weekblad* voorkomen, geen aanspraak kunnen maken op volledigheid. Men vergelijke slechts het verslag der laatste vergadering van de Afdeeling Arnhem in het *Bouwkundig Weekblad* met dat van *De Opmerker*; het zoogenaamde officieele verslag zwijgt over de grootsche plans van het Bestuur der Maatschappij.

In de vergadering, den 20 April door de Afdeeling Rotterdam gehouden, werd dit punt mede behandeld, maar het *Bouwkundig Weekblad* vermeldt daaromtrent niets. (*) In het begin toch dier vergadering verzocht de Voorzitter den Secretaris het schrijven te lezen, van het Bestuur der Maatschapppij ingekomen en handelende over de stichting van een lokaal tot het houden eener permanente tentoonstelling van bouwstoffen en andere op het bouwvak betrekking hebbende voorwerpen, met verbinding daaraan van vertrekken ten dienste der Maatschappij.

De heer J. C. van Wijk wees in die vergadering op de blijkbaar weinige levensvatbaarheid van dergelijke inrichtingen; eene te Brussel is geheel te niet gegaan en eene andere te Berlijn bloeit in geene deele, reden waarom het hem eene gewaagde onderneming toescheen van eenigszins speculatieven aard, die minder op den weg der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst ligt. Spreker wenschte de Afdeeling geheel buiten deze zaak te houden en stelde de vraag, welke personen bij mogelijke mislukking de verantwoordelijkheid zullen dragen.

De Voorzitter was van meening, dat de Maatschappij verantwoordelijk is, waarop de heer Van Wijk repliceerde, dat de Maatschappij zich krachtens hare statuten niet zal mogen mengen in deze zaak en dat hem de begrooting van kosten veel te gering voorkwam, vooral met het oog op de omstandigheid, dat de Maatschappij op waardige wijze moet voor den dag komen. De discussie over dit onderwerp werd nog eenigen tijd voortgezet, zoodat het inderdaad in 't oogvallend is dat het *Bouwkundig Weekblad* daaromtrent het stilzwijgen bewaart.

De aanstaande algemeene vergadering zal over deze zaak licht verspreiden; wellicht dat het Bestuur der Maatschappij vóór dien tijd alle leden per circulaire in kennis stelt met de plans, opdat zij ernstig besproken kunnen worden en daarb ij uitvoerig melding maakt van de bemerkingen, in de verschillende Afdeelingen geopperd en aan de lezers van het *Bouwkundig Weekblad* tot heden onthou den.

(*) Tot ons leedwezen werden wij verhinderd dit verslag op te nemen.

CORRESPONDENTIE.

Het artikel over de haven te Tandjong Priok, komt in het volgende nommer.

Aan A. te H. Dank voor uwe uitvoerige mededeelingen.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER-TEEKENAAR.

Bij den bouw van een Schoolgebouw met Onderwijzerswoning voor de gemeente *Kampen*, wordt ten spoedigste gevraagd een **OPZICHTER—TEEKENAAR**. Salaris naar bekwaamheid.

Zich aantemelden, met opgaaf van condities, in persoon of met *franco* brieven vóór 15 Mei e. k. bij den Gemeente-Architekt te *Kampen*.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Aanbiedingen voor:

1°. **de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad;**
2°. **de levering van gegalvaniseerde ijzeren krammen;**
3°. **het plaatsen van draadrasteringen met inbegrip van de levering van palen,**

worden uiterlijk 20 Mei a. s. ingewacht door den ondergeteekende, bij wien tevens de voorwaarden op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 0,30 verkrijgbaar zijn.

De Directeur,
J. H. NIVEL.

Winterswijk, den 1 Mei 1883.

Een bekwaam Teekenaar

kan geplaatst worden aan het Bureau der LANDSGEBOUWEN, Fluweelen Burgwal 16, *Den Haag*.

IJSEL
Stoomtramweg-Maatschappij.

AANBESTEDING

op **Dinsdag den 15n Mei 1883**, des namiddags te **2** uren, op het Bureau der IJsel Stoomtramweg-Maatschappij, *Buitenhof* 38, te *'s Gravenhage*, van:

Bestek No. 12.
Het maken van een STATIONSGEBOUW met Rijtuig- en Locometief-Remise en bijbehoorende werken, te Gouda, met de levering der benoodigde Materialen.

Bestekken zijn ad *f* 0.50 per stuk verkrijgbaar ten Kantore der Maatschappij bovengenoemd, alwaar ook de drie stuks bij het bestek behoorende teekeningen te bekomen zijn tegen betaling van *f* 3 per stel.

Inlichtingen worden gegeven Maandag 7, Woensdag 9 en Vrijdag 11 Mei, des namiddags van 1—4 uren.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden op Zaterdag den 12den Mei 1883, des voormiddags te 11 uren.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaturdag den 12den Mei 1883**, des namiddags ten één ure, in het openbaar ten Stadhuize **aan te besteden:**

Het maken, leveren en stellen van Ameublement ten dienste van de openbare scholen 4de soort voor jongens en meisjes, op het terrein genaamd Puntenburg, in twee perceelen.

Het bestek ligt ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg, en is aldaar zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 0.25 per exemplaar.

Utrecht, 1 Mei 1883.

De Secretaris der gemeente Utrecht,
DE WATTEVILLE.

Te *Brussel* verschijnt en is verkrijgbaar door H. A. KRAMERS & ZOON, te *Rotterdam*:

ANNALES DE L'ÉLECTRICITÉ.
Recueil périodique.

Paraissant le 15 et le 30 de chaque mois.
Prijs *f* 11 's jaars.

Bij bovengenoemde firma zijn proefafleveringen *gratis* te bekomen en kan men aldaar ook de condities vernemen omtrent het plaatsen van advertentiën in het tijdschrift.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNAMENTEN.

Sedert 1835 gevestigd te ZEIST. Bekroond met diverse medailjes.

Hoofddepôt te Amsterdam, Achter Oosteinde No. 4, bij het Paleis voor Volksvlijt.

Voorhanden: **BALCON** en **LIJSTCONSOLES, SLUITSTEENEN, BALUSTERS, VAZEN, PIËDESTALS, PROFIELSTEENEN.** Uitgebreide handel in **BOUWARTIKELEN, PORTLAND-CEMENT, GIPS, RIOOLBUIZEN, MARMER, MARMEREN SCHOORSTEENMANTELS,** (op de plaats gesteld); **HOUTEN HOOFDBALUSTERS, ZINKWERKEN, KUNSTSTEEN** in Waalvorm, diverse kleuren, zoo voor buitengevels als binnenmuren, uit de fabriek der HH. **HUËT, OVEREEM & Co.** te *Amersfoort*.

MARTIN & Co.
Amsterdam. Achter Oosteinde, No. 4.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Aanbesteding
op Zaterdag den 26 Mei 1883,
des namiddags ten twee ure,
in de Societeit op den Zonnebrink te WINTERSWIJK,
VAN
Bestek N°. 10.
Gebouwen en inrichtingen op de Stations Groenlo en Eibergen in twee perceelen.
Bestek N°. 11.
Grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte Lokaalspoorweg van af Station Ruurlo tot aan de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel bij Neede. (Lengte circa 17,2 kilometer.)
Bestek N°. 13.
Gebouwen en inrichtingen op Station Neede.
Bestek N°. 14.
Gebouwen en inrichtingen op Station Borculo.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van bestek N°. 10 kan afzonderlijk worden ingeschreven; voor meerdere bestekken of perceelen inschrijvende, moet voor elk bestek of perceel een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd. De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van
f 1.50 voor elk der bestekken N°. 10, 13, 14,
f 3.— voor bestek N°. 11,
van af den 8 Mei e. k. verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 1 Mei 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 15den Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek n°. 374.
Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de Gebouwen, Kunstwerken, Inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Heerenveen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens art. 16 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 30sten April 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur W. J. KLERK DE REUS te *Meppel* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 9den Mei 1883, des namiddags ten 1½ ure.

Utrecht, den 27sten April 1883.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *HETEREN*, zullen op **Zaterdag 12 Mei 1883,** des namiddags 2 uur, in het Koffiehuis »*de Fortuin*" te Driel, gemeente Heteren, aanbesteden:

Het bouwen eener School voor 288 Leerlingen in het dorp Driel. Raming *f* 16100.

Bestek en teekening zijn van 2 Mei e. k. ad *f* 1.— verkrijgbaar ter Secretarie te *Heteren*.

Aanwijzing op het terrein zal plaats hebben 3 uur vóór de aanbesteding.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
RAMONDT, *Burgemeester*.
ROES, *Secretaris*.

IJNE
BOUWARTIKELEN
TUINVERSIERINGEN,
J. M. Scheltema,
AMSTERDAM,
20 Beerenstraat.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 10 Mei 1883**, 's namiddags 2 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

Het leveren en leggen van Cementriolen, Spruitriolen enz.

Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

PARKETVLOEREN,
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.
TROTTOIRTEGELS. GEVELTEGELS.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** oijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK. VAL DE TRAVERS.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBR^S. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN**
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *AMSTERDAM* brengen ter kennis van belanghebbenden, dat de Raad dier Gemeente zal overgaan tot het verleenen der

CONCESSIE
tot het leveren van gas,

overeenkomstig de daaromtrent in zijne **zitting van 11 April 1883** vastgestelde bepalingen.

Exemplaren dier bepalingen zijn verkrijgbaar ter Stadsdrukkerij, terwijl de teekeningen en toelichtende Nota, betrekkelijk den bouw der Gasfabriek enz., ter inzage liggen op het Raadhuis (afdeeling Publieke Werken) van 1 tot 31 *Mei* 1883.

De biljetten van inschrijving, op zegel geschreven, moeten vóór 22 *Juni* 1883 des middags ten twaalf uur ter Gemeente-Secretarie zijn ingeleverd.

Bouwterrein te koop.

Het BESTUUR DER NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP DE WAGENINGSCHE BERG bericht dat op de Vergadering van Aandeelhouders, op 20 Maart a. c. besloten is, bij eventueele aanvraag **BOUWTERREIN** te verkoopen en wel aan den eersten kooper tegen zeer billijken prijs.

De te verkoopen terreinen zijn gelegen aan den grooten straatweg van Utrecht naar Arnhem, tegenover het Koninklijk landgoed Oranje-Nassau'soord met prachtige vergezichten over den Rijn en over Betuwe en Veluwe.

Verdere inlichtingen zijn te bekomen bij het Bestuur van de Vennootschap DE WAGENINGSCHE BERG te *WAGENINGEN*.

JACQ. DE HARTOG,
Secretaris.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **achtste** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen
IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.

De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à *f* 1.75.

In een der kleine N. H. steden, vraagt de Gemeente-Architect een

JONGMENSCH

of iemand genegen om tegen een Salaris van ± *f* **350.**— per jaar onder zijne leiding op het bureau werkzaam te zijn. Vereischte, **kennis** van **bouwkundig teekenen; handteekenen** en **goed schrift** strekt tot aanbeveling. Eigenhandig geschreven brieven waarin opgaaf van ouderdom, attesten, enz. aan het bureau van *De Opmerker* onder L^a. B.

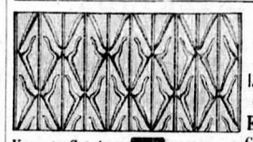

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*

LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *BIERVLIET* zullen op **Woensdag den 16 Mei e. k.** des middags te 12 ure, in het Gemeentehuis trachten **aantebesteden:**

Het bouwen van een nieuwe School met Onderwijzerswoning te Driewegen,

waarvan de gedrukte bestekken ter lezing liggen in voornoemd Gemeentehuis tot op den dag der besteding, elken dag van 10 tot 2 ure; terwijl gedrukte bestekken kunnen verkregen worden tegen betaling van *f* 1,50 bij den Secretaris van voornoemde Gemeente en bij den Architect J. H. HANNINK te *Goes*.

Aanwijzing dienaangaande zal geschieden op den dag der besteding, des voormiddags te 11 ure.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Architect.

Biervliet, den 27 April 1883.

De Burgemeester,
DE VOS.
De Secretaris,
W. MAARLEVELD.

VERWARMING & VENTILATIE,
RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken
van den meest verschillenden aard.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 19. ZATERDAG 12 MEI 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
Architectura et Amicitia
Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.)

DE BAROKSTIJL,

door C. B. POSTHUMUS MEYJES.

De kunststijl, die op de Renaissance volgt, wordt barokstijl genoemd, en het is zeer bezwaarlijk in enkele woorden het karakter en het type van dit kunsttijdvak weer te geven. Het staat in dezelfde verhouding tot den Renaissancestijl, als de Gothiek der 15e eeuw tot die van de 13e, toen zij tot zoo edelen bloei was gekomen.

Verschillende verklaringen worden gegeven van het woord „Barok". Een kunstvorscher denkt daarbij allereerst aan den beroemden schilder en graveur, aan den grooten dweper Federigo Baroccio, een man, die de natuur wilde nabootsen en toch onnatuurlijk werd, die een coloriet wilde zijn en toch koud en onharmonisch bleef, die naar schoonheid en bevalligheid streefde en toch tot stootende smakeloosheid geraakte. En inderdaad, alwat van dien man verhaald wordt, al zijne eigenschappen passen zoo treffend bij zijn tijd, dat hij voorzeker niet onwaardig zou zijn, zijn naam daaraan te geven.

Een litterator beweert wellicht, dat „barocco" in de middeleeuwsche logica werd gebruikt om verdraaide en misvormde zinnen aan te duiden.

Bezwaarlijk is het, met juistheid den omvang en het tijdsbestek dezer periode te bepalen. Wij zijn reeds in het onzekere omtrent het begin, want zelfs al bedenken wij, dat alle overgangen der kunsttijdperken geleidelijk zijn, dan is het ons toch niet mogelijk, op één zelfde tijdstip overal de kenmerkende vormen van den baroktijd waar te nemen. Terwijl b.v. Venetië zich lang met goed gevolg tegen den barokstijl verzette, en in Duitschland zelfs tot in de zeventiende eeuw de verwerping van Gothische en Renaissance motieven in zwang bleef, was reeds in de overige landen de barokstijl geheel inheemsch geworden. Even onzeker is men omtrent het juiste einde van dit kunsttijdperk, want terwijl oudere kunstvorschers met dit woord de geheele kunst van de 17e en 18e eeuw aanduiden, gaan de nieuwere niet zoover, en bedoelen zij daarmede slechts de vervalperiode der Italiaansche Renaissance, dus eigenlijk slechts de tweede helft der 16e eeuw.

Werpen wij nu een blik op de verschillende landen, om de gelijktijdige toestanden met elkander te vergelijken, dan zien wij, dat daar soms zeer tegenstrijdige elementen nevens elkander optreden.

In denzelfden tijd, dat in Engeland de Elizabetstijl uit de Renaissance geboren werd, die als een zijtak van den barokstijl te beschouwen is, zien wij in Duitschland tijdens den dertigjarigen oorlog de schilderkunst in volkomen verval, en de ornementiek in de vreeselijkste vormen ontaard. In Nederland daarentegen bloeit de kunst, en Rembrandt, Rubens, Van Dijck, Teniers, Frans Hals scheppen hunne meesterstukken; terwijl ook in Frankrijk, dank zij den kunstzin van Richelieu, de kunst op een hoogen trap staat. Italië, hoewel altijd nog het toongevende land bij uitnemendheid, ziet echter meer en meer zijn kunst tot verval komen, al kan het nog op enkele eminente kunstenaars als Domenichino, Guido Reni, Ribero en Salvator Rosa wijzen.

Wij wenschen thans de verschillende landen ieder op zich zelf te beschouwen, en beginnen met Duitschland.

In de 2e helft der 16e eeuw vinden wij daar weinig geestig, kunstvol leven, maar overal heerscht verval. Een merkbare verslapping is waar te nemen in de architectuur, vooral in het ornement, dat in zijn overlading en zware vormen reeds geheel het karakter van den barokstijl vertoont. Reeds in den goeden tijd der Renaissance keek men niet al te zeer naar de hoofdvormen van het ornement, was men niet zeer kieskeurig op de plaatsen, waar men het aanbracht. Wat de Renaissance slechts ten deele had weten uit te drukken, dat er nl. een geheel symbolische verhouding moet bestaan tusschen het te versieren voorwerp en het versierende ornement, werd door den baroktijd geheel weggecijferd.

POLYTECHNISCHE SCHOOL

Schilderachtigheid, aangename kleurmengeling, speling van licht en bruin, bewogen lijnen, dat was het alleen, waarnaar men streefde. Het fijne, reine gevoel ging verloren. De ornementen moesten krachtig relief hebben, om sprekende schaduwen te verkrijgen, en hierdoor ging de edele schoonheid der profielen bij huisraad en vaatwerk verloren. Men hoopte het ornement opeen, zoodat het te massief werd voor het voorwerp, dat het versieren moest. Zonder aan de bestemming der voorwerpen of bouwproducten te denken, gaf men ze de meest fantastische vormen, geheel zooals ze in het brein des kunstenaars geboren werden. Maskers, allerlei wapenen, muziekinstrumenten, symbolen van kunsten en wetenschappen, jacht en landbouw, kransen, bloem- en vruchtfestons, amoretten, dolfijnen, monsters, sirenen, sfinxen, de geheele Olymp met zijn goden en godinnen, 't werd alles bont door elkander gebruikt.

Bij een dergelijke potpourri van ornementen hield natuurlijk de fijne behandeling van het lofwerk, zoo kenmerkend voor den goeden tijd, op, en inplaats daarvan komt een ander ornement, dat het geheele karakter van den tijd weergeeft. Men heeft dit ornement, dat zich moeilijk laat omschrijven, lederornement genoemd, daar het zich als riemen laat buigen, draaien en dooreenvlechten. Het is oorspronkelijk aan de architectuur ontleend, die er behagen in schepte lijsten enz. om te krullen, te splijten of uit te trekken. Van de bouwwerken werd het ornement ook op andere voorwerpen toegepast, in het bijzonder op de onder den naam „Cartouches" bekende omlijstingen, op smeewerk, op de goudsmidskunst enz. Al naar het materiaal het veroorloofde, springt het riemwerk meer of minder voor.

Vooral de Elizabetstijl in Engeland maakte er een veelvuldig gebruik van. De naar de maagdelijke koningin genoemde stijl is niets dan een verbastering van de Renaissance. Zijn krullen, banden, riemen zijn ontleend aan de Duitsche en Hollandsche kunst.

In Duitschland was het in 't bijzonder de architect Wendel Dietterlin, de man die zijn beroemd boek over de zuilenorden schreef, die tot de verbreiding van het lederornement bijdroeg. Bij hem is alles zwaar en massief, en toch geraakt al het gezamenlijk muurwerk met het ornementale bijwerk in beweging.

De figuren op de doorbroken frontons en lijsten spelen dramatische scènes, die in de nissen verwringen zich tot de onmogelijkste houdingen, de kariatiden schijnen bijna vooruit te loopen en daarbij zijn zij allen zeer plomp, met opgezwollen spieren en open kleederen. Zelfs de wapendragers kunnen niet rustig blijven staan, want nu eens zijn het engelen, die met hoogopgeheven vleugels komen aanvliegen, dan weder leeuwen, die met vreeselijk opgesperden muil toespringen op het wapen, dat zij moeten vasthouden. Soms ook worden de aangezichten met menschelijke trekken voorzien, waardoor de bizarre leeuwekoppen ontstaan, die half op menschen, half op dieren gelijken.

Wenden wij thans den blik naar Spanje. Na den val van Grenada en de ontdekking van Amerika begint hier eerst een algemeene ontwikkeling te heerschen, en ontstaat de eerste Spaansche kunst, als men die van de Mooren tenminste niet aldus wil noemen. Onder de regeering van Isabella en Ferdinand bloeide het gansche land, en zag men alom den schoonheidszin ontluiken.

In de architectuur smolten allerlei elementen samen: Moorsche, Gothische en antieke, uit Italië reeds vroeg herwaarts gekomen. In tegenstelling met de landen ten noorden der Alpen, had Spanje dus in het begin der 16e eeuw reeds eene schoone, verheffende kunst, toen elders de smaaklooze vormen der laat-Gothiek nog gehuldigd werden. Deze bloei duurde tot de regeering van Filips II, toen de streng-antieke richting, op nuchtere wijze toegepast, alleenheerschend werd.

In de Nederlanden werden de vormen van den Barokstijl met veel smaak toegepast, en hoewel sommige gebouwen een hinderlijke overlading van ornement vertoonen, zijn toch de meesten daarvan vrijgebleven, wat misschien voor een deel aan de schaarste der gehouwen steen te danken is.

Vóór wij thans den ontwikkelingsgang der Fransche kunst, die bijna van het midden der 16e eeuw afaan in gansch het beschaafde Europa den toon aangaf, nader beschouwen, moeten wij nog even de ontaarding der Italiaansche kunst bespreken, daar deze vooral op Frankrijk van grooten invloed was.

In de 2e helft der zestiende eeuw ontwaakte de Italiaansche schilderkunst tot nieuwen bloei, en ze maakte zich van alles meester, zoodat alom wanden en plafonds met schilderwerk werden bedekt. Deze pittoreske richting deed ook haar invloed op de beeldhouwkunst gelden. Voornamelijk Bernini, eens als den grootsten meester van zijn tijd geacht, volgde deze richting. De rust der antieke beelden werd verlaten. David werd door Bernini voorgesteld op het oogenblik, dat hij den slinger zwaait, en dat alle spieren sterk zijn gespannen. De gekwelde en gemartelde heiligen kronkelen zich in hun smart of rekken het lichaam, en staan in extase naar den hemel te turen, zoodat men slechts van hun aangezicht de neusvleugels ziet.

Ook in de architectuur vond een groote ommekeer plaats, en kwam hartstochtelijke beweging, waar vroeger rust en kalmte geheerscht had. Men ging van het beginsel uit, dat de kromme lijn steeds schooner is dan de rechte, en daarom vermeden de architecten de rechte lijn zooveel zij konden. De plattegronden werden bij voorkeur rond, de façades bogen uit en in, de toppen rondden zich tot enorme krullen, de zuilen vertoonden de schroeflijn, alles om slechts een zeker effect te bereiken. Voorspringende pijlers, halve pilasters, alles werd toegepast om bij het beschouwen een aangenaam gezicht teweeg te brengen. Bij den kerkbouw werd de basiliekvorm verlaten, en de zuilen als versiering tegen de wanden geplakt. Één groot tongewelf dekte de geheele ruimte en bood een gunstig veld ter beschildering aan; terwijl in tal van nissen de beelden van Bernini en zijn navolgers werden aangebracht. Het altaar was zoo schitterend mogelijk versierd. Gedraaide zuilen werden daar algemeen gebruikt; de krullende lijsten en frontons spotten met alle regelen der symmetrie en zwaartekracht, steenblokken zweefden alsof zij van was waren!

Wanneer men den geest van dezen Barokstijl, dien men ook wel Jezuietenstijl noemt, naar waarde wil beoordeelen, moet men de schilder-, beeldhouw- en bouwkunst bij elkander bestudeeren, want de meesters dezer kunstperiode als Bernini, Borromini, Domenichino en anderen legden zich op alle drie de kunsten toe. Zij stemden hierin overeen met de meesters der Renaissance, en het kan niet ontkend worden, dat zij een harmonisch geheel totstandbrachten; maar toch, hoe verschilde hun werk met dat van de vorige eeuw! Zij dreven alle effect tot het uiterste, alle instrumenten gaven bij hen als 't ware geluid, en dat wel fortissimo, zoodat eindelijk een klankeffect ontstond, dat de zinnen betooverde.

Men heeft, zooals ik reeds zeide, dezen stijl den Jezuietenstijl genoemd en niet ten onrechte, doch men moet dit niet zoo begrijpen, alsof de Jezuieten daarvan de uitvinders waren. Zij bedienden er zich slechts van, als zij kerken noodig hadden, die ze met pracht wilden uitdossen. Eindelijk kwam een medelid van hun orde, Pater Andreas Pozzo, op het denkbeeld, de heerschende kunstideeën tot een soort van theorie om te werken, waardoor natuurlijk de benaming Jezuietenstijl nog meer ingang vond.

(*Wordt vervolgd.*)

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

I.

Toen ik, waarde redacteur, uw verzoek ontving, in een reeks van opstellen aan de lezers van den sedert 1 Januari in vernieuwd gewaad verschenen *Opmerker* mede te deelen, wat er alzoo merkwaardigs op de „Internationale Koloniale en Uitvoerhandeltentoonstelling" te zien is, was ik niet weinig verrast. Als men langen tijd de pen niet gevoerd heeft, is men het briefschrijven min of meer ontwend, en het was dan ook slechts uw vriendelijke aandrang, die mij ten slotte besluiten deed aan uw vereerend verzoek te voldoen. Ik reken echter op een toegeeflijke beoordeeling van mijn geschrijf, overtuigd als ik ben, dat ik hier en daar misschien wel eens zal tekortschieten.

Na deze kleine peroratie zal ik maar aanstonds met de deur in huis vallen, en ik begin dus, met te trachten, den indruk te schetsen, dien de tentoonstelling bij een eerste bezoek op mij maakte. Daar ik niet tot de uitverkorenen behoorde, wien het vergund was de officieele opening bij te wonen, kan ik u daarvan, helaas, niets verhalen. Trouwens al kon ik er wat van zeggen, 't zou voor uw lezers toch oud nieuws zijn, daar zij alles reeds zoo uitvoerig mogelijk in alle binnen- en buitenlandsche bladen hebben kunnen lezen. De Fransche bladen vooral hebben nogal met lof van ons oude Amsterdam gewaagd. Was het misschien „courtoisie gauloise"? Ik weet het niet, doch het deed mij, als geboren Amsterdammer, toch goed, dat allen onze Amstelveste, wat het oudere gedeelte betreft, „la ville la plus pittoresque de l'Europe", „une grande curiosité" en wat dies meer zij, noemen. Voor wat wij in den tegenwoordigen tijd bijbouwden hebben zij echter niet veel respect, en zij durven het zelfs wagen ons „schilders"-, „dichters"- en „geleerden"-kwartier" oninteressant te vinden. Ook het nieuwe Museum schijnt op hen niet dien indruk te maken, dien men gehoopt had, en een van hen durft zelfs beweren, dat de vreemdelingen werk zullen hebben, eraan te wennen. En dat nog wel aan onze officieele kunst! Foei!.....

Maar ik sta daar nu op de brug voor het Museum te mijmeren, en zou haast vergeten, dat ik naar de tentoonstelling moet, en dat nog wel om verslag te geven.

Een paar houten gebouwtjes, voor het Museum, geven toegang. 't Is gelukkig geen dure dag en voor de luttele som van vijftig cents wordt mij vergunning gegeven, den geheelen dag naar hartelust op het terrein en in de zalen rond te dwalen.

Ik betreed de museumhal, en terwijl ik, daar doorwandelende, een oogenblik door de ruiten terzijde kijk, om wat van de (tot dusverre ontoegankelijke) Indische schatten van Engeland's Kroonprins te kunnen waarnemen, word ik in mijn overpeinzingen gestoord door de uitroepen van een paar heeren, die zich, naar het schijnt, maar niet kunnen vereenigen met den stijl, waarin het der Hooge Regeering behaagd heeft, onzen Rijkskunsttempel op te trekken, en die, in hun eenvoud, meenen, dat die stijl aan den invloed der Jezuieten te danken is. „Tout chemin mene à Rome!" roept de een in zijn verontwaardiging, „Precies een kerk", meent de ander, en zoo gaat het voort, totdat een derde erbijkomt, die op de „waarheid" van het gebouw wijst. „Wat waarheid", roept de een.... maar nu wordt het mij te machtig en ik maak dus maar haastig, dat ik wegkom.

Wat een gezicht, als men den museumdoorgang ten einde is! Aan het einde van een glooiend pad, dat vooralsnog in een zandwoestijn uitmondt, die zeker later meer het voorkomen van een vriendelijke oase zal krijgen, staat een trotsche marmeren tempel, tusschen welks torens een wapperend zeil is uitgespannen. Wat een ornement daar omhoog, — koppen, bouquetten van slangen, mannen in nissen zittende — 't is om duizelig van te worden.

Ik ga naderbij, en zie nu, dat wat men eerst voor marmer zou aanzien, eenvoudig geschilderd zeildoek is; dat de olifanten, de slangen, kortom al het ornement gips is; dat het uitgespannen zeil door hout geschraagd wordt. Juist ben ik bezig op te merken, met welk een vaardigheid alles geboetseerd is, toen ik mij plotseling op den schouder voel kloppen, en een oud schoolvriend van mij in levenden lijve voor mij staat.

„Zoo, oude jongen, jij ook hier! Wat heb ik je in geen tijd gezien! Hoe gaat het? En thuis?" (dit alles zegt hij, terwijl hij mij duchtig de hand schudt). „Wat zeg je wel van die rarekiekkas, die ze daar uit latjes en papier hebben saamgeflanst? Echt grandioos, hè? En wat goedkoop! Ik wou dat ik aandeel in die Tentoonstelling-onderneming had!" Voor ik nog eigenlijk recht tijd heb gehad, eenige algemeenheden te zeggen, gaat de heer Pietersen (want zoo heet hij, Brammetje Pietersen) met zijn, mij vanouds bekende, vivaciteit alweer door:

„En wat zeg jij, o waarheidsapostel, nu wel van deze poppenkraam? Me dunkt, je walgt van dat papieren marmer, van die gipsen olifanten?"

Ja, 't was waar, voor een jaar of wat geleden, toen ik mijn vriend Pietersen voor het laatst zag, had ik nogal eens verkondigd, dat alle bouwkunst *waar* moest zijn; doch ik was een weinig aan het twijfelen gegaan, toen ik de waarheid in hout en steen had gezien, en ik was zelfs thans al zoover gekomen, dat mij tusschenbeide het leekengebed „verlos ons van de waar

heid, Heer!" op de lippen kwam. Geen wonder dus, dat ik me even bedenken moest, voor ik de vraag beantwoordde.

„Ik vind het aspect grandioos", zei ik eindelijk, ontwijkend. — „En wat monumentaal hè, papier op planken geplakt"! plaagde Pietersen. Ik trachtte mijn vriend aan het verstand te brengen, dat men een tijdelijk gebouw als dit toch moeilijk van werkelijk marmer kon optrekken, en dat het dus in dit geval zoo'n groote zonde niet was een „een klein, klein jokkertje" op zijn geweten te hebben. „Jawel, echte fransche bluf. 't Beduidt niets en 't maakt toch parade", spotte Brammetje. Ik liet mij echter door zijn spot niet van de wijs brengen, en trachtte te betoogen, dat daar juist verdienste in school. „Malligheid, die vreemde snoeshanen willen ons hier knollen voor citroenen verkoopen, en gaan met ons geld strijken! Nu, 't spijt me, ik moet juist bij iemand in de stad wezen, maar ik kom straks nog eens bij je aan. De groete aan vrouw en kinderen! Au revoir!" Een forsche handdruk, en weg was Brammetje.

Ik wandelde een eindje op, en bekeek de façade nog eens op mijn gemak. Ik vond er wel wat op aan te merken, en meende, dat bv. de vensters, die van terzijde op de torens geschilderd waren, best hadden kunnen gemist worden; dat de bekroningen wat minder met ornement overladen hadden kunnen zijn; dat de kleur van het rood misschien wat zachter had kunnen wezen. Ook de tot vlaggestokken gepromoveerde „juffers" konden mij niet behagen, maar ik meende, dat ze misschien wel later door betere vervangen zouden worden.

Het beeldwerk leek mij anders wel, en ik vond vooral de olifanten met een flinke hand geboetseerd. Ook bij het decoratieve schilderwerk zag ik zeer goede brokken, die duidelijk deden zien hoeveel meer de Fransche kunstenaars met het naakte menschenbeeld vertrouwd zijn dan de onze.

En toen ik mij andermaal voor het Museum plaatste, om den gevel nogeens in zijn geheel te zien, en ik het schitterend wit der torens tegen het diepblauw van den hemel zag uitkomen, vond ik toch dat hij een goeden indruk maakte, wat Pietersen ook spotten mocht.

Ik zocht naar stijl, maar dien kon ik er niet aan vinden. Egyptische, Grieksche, Assyrische, Perzische, Indische, Renaissance en zeer moderne motieven, alles dooreengemengd. Wat echter de ontwerper bedoeld heeft, toen hij overal slangen te pas bracht, kon ik niet begrijpen. Soms worden die slangen door zittende menschenbeelden vastgehouden; soms knijpen figuren, die ik voor schikgodinnen houd, ze krampachtig aan hun boezem. Dat er slangen in Indië gevonden worden is mij bekend, en ik herinner mij ook, dat de slang weleens voor het symbool der eeuwigheid gehouden wordt, al komt zij er in het Paradijsverhaal niet zeer eervol af. Wat echter al dat adderengebroed met onze koloniale tentoonstelling te maken heeft, werd mij niet helder. Ook verdiepte ik mij in gissingen omtrent de holoogige figuren, die bovenop de torens in de nissen zitten, maar ook die wist ik niet thuis te brengen.

Na eene wijle poozen trad ik het hoofdgebouw binnen. Wat ik daar zag, vermeld ik in een volgend schrijven. OSADO.

HOOGDRUKWATERLEIDING TE DORDRECHT.

Door den heer J. A. van der Kloes, bouwmeester van bovengenoemde waterleiding, is aan het Gemeentebestuur eene memorie toegezonden met aanteekeningen op het rapport der Commisssie van onderzoek en advies in zake de werken dezer hoogdrukwaterleiding,

De heer Van der Kloes kan niet toegeven, dat bij het ontwerp en den aanleg der werken een meer dan gepaste zuinigheid heeft op den voorgrond gestaan. De ondervinding, een paar jaar geleden door hem opgedaan bij het aanleggen der kade van de nieuwe inpoldering langs het scheepvaartkanaal, heeft hem genoopt om den grondslag te behandelen, zooals die door hem is ontworpen en uitgevoerd. Hij heeft bij die gelegenheid ten volle kunnen zien, wat er zou geworden zijn van eene behandeling van het terrein, zooals dit door de Commissie in haar rapport wordt voorgesteld. Hadden weersgesteldheid en hoogwater niet belet, dat het werk volgens bestek binnen den gestelden tijd werd uitgevoerd, dan zou er van overdreven zuinigheid geen sprake hebben kunnen zijn.

Verder wil de heer Van der Kloes gaarne toegeven, dat, toen weersgesteldheid en waterstand de uitvoering van het werk volgens bestek onmogelijk maakten, het beter ware geweest, de werken tot gunstiger seizoen te staken; maar men moet niet vergeten, dat den aannemer het werk was gegund op uitdrukkelijke voorwaarde, dat het in 1882 gereed zou zijn, en dat wel met voorbijgang van den minsten inschrijver, die de helft in 1883 wilde verrichten, zoodat het voor hem eigenaardige moeilijkheden had, voor uitstel te pleiten.

Met de wijze van voorziening in de bestaande gebreken der filters, door de Commissie voorgesteld, kan de heer Van der Kloes zich geenszins vereenigen, zoo zelfs, dat hij in geen geval de verantwoordelijkheid der uitvoering daarvan op zich durft nemen. Hij voorziet namelijk dat de diepe ontgravingen, die aan het aanbrengen der kleitaluds moeten voorafgaan, de gewelven van den bodem zullen doen spatten, ook dan zelfs, als die ontgraving bij kleine gedeelten tegelijk geschiedt. Meer doelmatig en eenvoudig komt het hem voor, de filters waterdicht te maken met een laag portland-cementbeton op de oppervlakte der taluds. Deze laag moet dik genoeg zijn om op zich zelf eenige stevigheid te hebben, en dus niet het karakter dragen van bepleistering. Geeft men haar 15 cM. dikte en stelt men het beton samen uit 3 deelen zand op 1 deel cement, dan komen de kosten voor beide filters te zamen op hoogstens *f* 6500 te staan, en men zou dan nagenoeg absolute dichtheid verkrijgen. Het is daarvoor echter wenschelijk, het terrein eerst nog eenigen tijd, b.v. een jaar, te laten uitwerken, en de filters in den bestaanden toestand te gebruiken, nadat de aannemer het noodige onderhoudswerk aan de bazalttaluds en den bodem heeft verricht.

Nadat Burgemeester en Wethouders zich overtuigd hadden dat de Commissie van onderzoek bereid is, hen bij de herstellingen van dit werk terzijde te staan, hebben zij aan de Commissie de bezwaren van den heer Van der Kloes medegedeeld en in eene conferentie besproken. Daar de drie deskundigen allen van oordeel blijven, dat de verbeteringen overeenkomstig hun advies moeten worden uitgevoerd, is den bouwmeester opgedragen, het bestek dienovereenkomstig op te maken.

DE HAVEN TE TANDJONG-PRIOK.

Wij ontleenen het onderstaande aan het Indisch Mailoverzicht, voorkomende in het *Bataviaasch Handelsblad* van 21 Maart jl.

„Een in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch-Indië* door den Directeur der Bataviasche Havenwerken, den hoofdingenieur De Gelder, geplaatste critiek over het Goenoeng-Saharie-kanaal, heeft den uitvoerder van dat belangrijk werk, den hoofdingenieur van den Waterstaat Verburgh, doen antwoorden in ons blad. Een wetenschappelijke pennestrijd is hieruit voortgevloeid,

welke den aanvaller het spreekwoord van splinter en balk in het geheugen mag hebben geroepen. Eenmaal tot strijden gedwongen, heeft de heer V. den heer D. G. uit zijn eigen cijfers en argumenten bewezen, dat zijne critiek niet tegen het Goenoeng-Saharie-kanaal, het werk van den Waterstaat, maar tegen zijn eigen werk, het Tandjong-Priok-kanaal, gericht behoorde te zijn. Uit 's heeren Verburgh's zakelijk vertoog toch, waarvan het eergister verschenen gedeelte in onze maileditie van heden is overgenomen, blijkt maar al te duidelijk, dat het Tandjong-Priok-kanaal in den staat, waarin het zich thans bevindt, onbruikbaar is, wegens den snellen stroom, welke erin gaat en die niet alleen de scheepvaart belemmert, maar tevens te veel slib aanvoert, zoodat de haven, om niet te verzanden, voortdurend zal moeten worden uitgebaggerd. Dit punt is zoo helder door den heer V. uiteengezet, dat eene afdoende wederlegging vrij algemeen voor onmogelijk wordt gehouden.

„Uit dit geconstateerde feit blijkt, dat op Indischen trant, d. i. te optimistisch, de haven van Tandjong-Priok voor voltooid is verklaard, daar men minstens een schutsluis zal moeten aanleggen in het havenkanaal, om de haven zelve in voldoenden staat te houden en den af- en toevoer te water der geloste en te laden goederen mogelijk te maken.

„Die ontdekking mag ontnuchterend werken op de beide aanvragers om concessie der haven-exploitatie, daar zij blijkbaar de hiervoren vermelde bezwaren geheel over het hoofd hebben gezien. En bij deze bezwaren voegt zich nog een ander, niet minder overwegend voor de te Tandjong-Priok te laden goederen.

„Het onvermijdelijk schijnend schutten in het havenkanaal heeft voor ieder vaartuig oponthoud ten gevolge, minstens van een halfuur, en zulk een oponthoud werkt, zoodra er meerdere vaartuigen te schutten vallen, verlammend op den spoed, welke bij een eenigszins bedrijvig verkeer bij het laden in de haven betracht behoort te worden.

„Wij vertrouwen, dat het even gematigd als zaakkundig vertoog van den hoofdingenieur Verburgh de Regeering en althans het Opperbestuur en de Tweede Kamer zullen overtuigen van de juistheid der bezwaren, door de Kamer van Koophandel tedezerstede aangevoerd tegen het verleenen eener concessie van havenexploitatie, zelfs vóór dat van het naar de doelmatigheid der haven zich richtend verkeer nog iets gebleken is.

„Het is meer dan ooit de vraag, nu de verbinding te water der haven met de stad op den hinderpaal eener schutsluis zal moeten stuiten, of de scheepvaart gedurende het grootste gedeelte van het jaar niet de voorkeur zal geven aan de reede, met het oog op de mindere wisselvalligheden en risico's, welke zij oplevert voor het transport der te lossen of in te nemen lading.

„Die vraag is te nijpender, omdat de eerste proeve met de haven zoo weinig voldaan heeft, tengevolge van den fellen stroom, die er staat en de moeilijkheden, welke het vervoer per prauw daarvan heeft ondervonden, zoodanig dat de stoomschepen der Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij teruggekeerd zijn naar hunne ankerplaatsen op de reede.

„Met deze feiten van den laatsten tijd voor oogen, blijven wij bij onze steeds volgehouden meening, dat de oprichting eener Maatschappij tot exploitatie der Priok-haven eene door niets gewettigde, maar tevens zeer gevaarlijke waaghalzerij zou wezen. Gelukkig schijnen ook de aanvragers om concessie van lieverlede tot onze inzichten te naderen, althans in de laatste weken heeft men van de zaak niets meer gehoord. Zij ruste in vrede!" H.

INGEZONDEN.

Na het afdrukken van het nommer van 5 Mei ontvingen wij het volgende schrijven:

Mijnheer de Redacteur,

In het verslag van de vergadering van de Afdeeling Arnhem, gehouden den 25 April 1883 en voorkomende in *De Opmerker* van den 28ste, staat: »Spreker haalde daarbij de ondervinding aan van professor Smith uit Weenen, enz.": dit is niet juist; ik heb als voorbeeld van het uitzetten van Portland-cement aangehaald hetgeen door V. Schmidt medegedeeld is, van een der Fialen aan den St.-Stefanusdom te Weenen, die den 11 December 1883 naar beneden is gestort, hetwelk door genoemden dombouwmeester werd toegeschreven aan het uitzetten van het Portland-cement, waarmede de voegen waren volgezet.

Arnhem, 4 Mei 1883. J. W. BOERBOOMS.

(A. et A.) SOCIETEITSGEBOUW DIERGAARDE ROTTERDAM.

De beschildering van de groote zaal der Societeit van de Rotterdamsche Diergaarde is in het begin dezer week voltooid.

Zooals men weet, werd dit belangrijk werk op gebied der decoratieve schilderkunst uitgevoerd door de Rotterdamsche firma Jansen en Knipping, volgens het ontwerp van den architect Muysken te Amsterdam, die ook de ontwerper van het geheele gebouw is.

Het was voorzeker een prijzenswaardige daad van het Bestuur der Diergaarde, dat het op die wijze tewerk is gegaan, want hierdoor kon het Bestuur zich verzekeren, dat een en ander uitgevoerd zou worden in het karakter van het gebouw zelf.

De indruk nu, dien de voltooide zaal op het publiek maakt, is zeer uiteenloopend; de een vindt het schoon, de ander daarentegen verfoeilijk. Ik voor mij, zoo schrijft onze berichtgever, kan het ook niet in allen deele geslaagd noemen.

De architectuur der zaal is behandeld in het karakter der Italiaansche Renaissance. Schoon van vorm en lijnen is zij zeker, uit een bouwkunstig oogpunt beschouwd, een der schoonste zalen, die in ons land te vinden zijn. De kleuren, waarin de wanden beschilderd werden, zijn fijn en stemmig; tegen een groen-blauwen achtergrond komen de deuromlijstingen, alsook de pilasters, die in lichtgrijze steenkleur zijn behandeld met nagebootste bronzen kapiteelen en basementen met dito rood-marmeren piedestallen, zeer gunstig uit.

Het plafond zelf, dat uit een groot middenvak bestaat met vier rondom gelegen kleinere vakken, gaat gewelfsgewijze over op een rij vrijstaande kolommen, tusschen welke en de muren een gaanderij is gelegen, die overdekt is met een aantal kruisgewelven met steekkappen.

Deze kruisgewelven, steekkappen en gewelfde overgang van het middenvak zijn allen als bezaaid met ornementen, in verschillende tinten behandeld op een lichtgelen grond.

Deze ornementen zijn het, die het geheel iets onrustigs, iets onbestendigs geven. De compositie daarvan is ongelukkig niet in het karakter en een verwarring van Fransche en Italiaansche Renaissance-motieven heerscht bij alle ornement. Het geheel staat verre achter bij die composities, welke wij het genoegen hadden, op de laatste tentoonstelling van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, van eenige andere jeugdige Nederlandsche artisten te aanschouwen.

Wat vooral hindert is, dat zij te kleurig zijn; zij zijn niet fijn van toon en komen veel te veel voor op dien lichten achtergrond. Ook ontbreekt er bepaald een zoo gewenschte overgang van wandvlakte op plafond.

Het groote middenvak is, ondanks den rijkdom van kleuren, het gelukkigst en voldoet goed, maar ook hier valt vooral de gebrekkige ornement-compositie weer sterk in het oog. Een groote verbetering zou het voor het plafond zijn, indien men de ronde raampjes onder de steekkappen van lichtgekleurd glas voorzag, waardoor het sterke licht eenigszins zou worden getemperd en het plafond zeker veel in kleur zou winnen.

(A. et A.) ERRATA.

In het stuk, »De Bouwkunst in Weenen" zijn een paar zinstorende fouten geslopen.

1° Kolom 2, regel 25 v. o. »De breedte der gevels varieert van 20 tot 30 M'. Dit moet zijn tot 80 M'.

2° Kolom 3, regel 9 v. b. »met succes *oude* gepleisterde plafonds". men leze *onze* gepleisterde plafonds enz.

3°. Kolom 6, regel 17 v. o. In plaats van een »*verminderde* silhouette" leze men een *verwijderde* silhouette.

4°. Kolom 6, laatste regel v. o. Het monument van Weenen is over 't algemeen *modeste* van aanzien en niet *modern*.

H. E.

ADVERTENTIEN.

Stoommachine met Ketel

van 3 Pk. wordt **in ruil aangeboden** tegen een **HORIZONTALE LOCOMOBIEL OP WIELEN** van 3 Pk.

Brieven franco, onder letter R, aan KOOIJKER'S Centraal Advert.-Bureau, te *Leiden*.

BOUWKUNDIG TEEKENAAR.

Tot voorbereiding van een belangrijk werk voor de Gemeente *Zwolle* wordt tegen half Juni voor den tijd van vier maanden gevraagd een **BEKWAAM BOUWKUNDIG TEEKENAAR**, ervaren in het **Waterpassen** en in het **doen van opmetingen.**

Salaris *f* 100 à *f* 150 per maand.

Zich aantemelden, in persoon of met franco brieven voor 1 Juni e. k. bij den gemeente-architect te *Zwolle*.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 30 Mei 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het bouwen van eene SCHOOL met WONING, aan het Hofplein.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 1.50 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Vrijdag* den 18 *Mei* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 24 Mei 1883**, 's namiddags 1 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

Het driejarig onderhoud van het Rivierbad.

Aanwijzing Donderdag 17 Mei 1883, 's morgens 10 uur, Bureau Gemeentewerken; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

A. METZELAAR & Co.

Bouwmaterialen.

Delftshaven — Rotterdam.

UITSLUITEND ENGELSCHE

Portland Cement.

Vertegenwoordigers voor:

Holland, België. Duitschland, zoomede voor Export naar **NEDERLANDSCH-INDIE,**

DER

PHOENIX PORTLAND CEMENT Cie.

lim. London-Rochester.

LUIKSCHE KLUITKALK per wagon aan alle stations, **prima TRAS, HARDSTEEN, KEIEN, ASFALTDAKPAPIER, MOZAÏKVLOEREN,** enz.

VERKOOP BOUWTERREIN voor Villa's te Zutphen.

Het Gemeentebestuur van **ZUTPHEN vraagt inschrijving op:**

de terreinen langs den Coehoornsingel (uitsluitend voor Villa's).

De **inschrijvings-biljetten** moeten ten Raadhuize worden ingeleverd vóór of op **4 Junij e. k.**

De **wijze van inschrijving** en de **voorwaarden** liggen ter inzage op het Gemeentehuis, waar dagelijks **inlichtingen** zijn te bekomen bij den Gemeente-Architect.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *AMSTERDAM* brengen ter kennis van belanghebbenden, dat de Raad dier Gemeente zal overgaan tot het verleenen der

CONCESSIE

tot het leveren van gas,

overeenkomstig de daaromtrent in zijne **zitting van 11 April 1883** vastgestelde bepalingen.

Exemplaren dier bepalingen zijn verkrijgbaar ter Stadsdrukkerij, terwijl de teekeningen en toelichtende Nota, betrekkelijk den bouw der Gasfabriek enz., ter inzage liggen op het Raadhuis (afdeeling Publieke Werken) van 1 tot 31 *Mei* 1883.

De biljetten van inschrijving, op zegel geschreven, moeten vóór 22 *Juni* 1883 des middags ten twaalf uur ter Gemeente-Secretarie zijn ingeleverd.

VERWARMING & VENTILATIE,

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,

Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.

Vertegenwoordiger voor Nederland

J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,

Projecten, Begrootingen en Aanleg

VAN

Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,

naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:

Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

van den meest verschillenden aard.

Geldersch-Overijsselsche

LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Aanbiedingen voor:

1°. **de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad;**

2°. **de levering van gegalvaniseerde ijzeren krammen;**

3°. **het plaatsen van draadrasteringen met inbegrip van de levering van palen,**

worden uiterlijk 20 Mei a. s. ingewacht door den ondergeteekende, bij wien tevens de voorwaarden op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 0,30 verkrijgbaar zijn.

De Directeur,
J. H. NIVEL.

Winterswijk, den 1 Mei 1883.

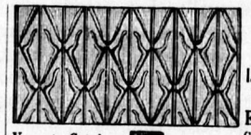

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Galv. op *Dordrecht.*

LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *BIERVLIET* zullen op **Woensdag den 16 Mei e. k.** des middags te 12 ure, in het Gemeentehuis trachten **aantebesteden:**

Het bouwen van een nieuwe School met Onderwijzerswoning te Driewegen,

waarvan de gedrukte bestekken ter lezing liggen in voornoemd Gemeentehuis tot op den dag der besteding, elken dag van 10 tot 2 ure; terwijl gedrukte bestekken kunnen verkregen worden tegen betaling van *f* 1,50 bij den Secretaris van voornoemde Gemeente en bij den Architect J. H. HANNINK te *Goes*.

Aanwijzing dienaangaande zal geschieden op den dag der besteding, des voormiddags te 11 ure.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Architect.

Biervliet, den 27 April 1883.

De Burgemeester,
DE VOS.
De Secretaris,
W. MAARLEVELD

La Rochette Steen.

De ondergeteekenden, Administrateurs der Naamlooze Vennootschap, „de Zandsteengroeven van La Rochette", waarvan de uitsluitende vertegenwoordigers voor Nederland zijn de Firma LOUIS GOFFIN & Cie. te Luik, en de Heer N. H. NIERSTRASZ, Ingenieur te Utrecht, hebben de eer aan belanghebbenden bekend te maken, zij eene actie tot schadevergoeding voor de regtbank hebben ingesteld tegen de Firma JAMINET & SMIDT te Echternach, eigenaars van Zandsteengroeven te Pilsen (gemeente Bollendorf) Pruissen en waarvan de Heer FR. STOLTZENBERG te Roermond, de uitsluitende Agent voor Nederland is, en zulks om reden die Firma zich niet alleen eigendunkelijk bedient van den naam van La Rochette, om hunne steen van Pilsen (Bollendorf) Pruissen, onder den naam van La Rochette-steen te verkoopen, maar zelfs bij annonces in de couranten op eene alles behalve delicate wijze doet uitkomen alsof bovengenoemde Vennootschap, welke hare groeven in de Gemeente La Rochette (Luxemburg) heeft, niet de ware La Rochette-steen levert.

Luik, den 25 April 1883.

JULES FRÉSART, Bankier.
B. A. DE VAUX GERNAERT, Mijn-Ingenieur.
ALB. NOBLET, Mijn-Ingenieur.
F. A. VAN SETERS, Industriëel.
CH. DE PONTHIÈRE SADOINE, Advokaat.

ISOLEERMASSE

VAN

Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.

Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**

Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.

JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam, Haringvliet, N.Z. 45.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 22sten Mei 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 377.

Het leggen en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken, volgens het plan van uitvoering No. 4, ten behoeve van de uitbreiding van het station Venlo.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 95 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 5den Mei 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. VAN DER KUN te *Venlo*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 15den Mei 1883, des middags ten 12 ure.

Utrecht, den 4den Mei 1883.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Aanbesteding.

HET BESTUUR VAN HET WILLEMSPARK te *AMSTERDAM* zal op **Donderdag den 17den Mei 1883**, des namiddags ten 1 uur, in het Paviljoen van het Vondelpark in het openbaar **aanbesteden:**

Het met klinkerbestrating beleggen van eenige wegen in het Willemspark en van een deel van den weg tusschen dat park en de Houbrakenstraat, alsmede het hardmaken van daarbij aansluitende wegen in het park.

Bestekken en voorwaarden zijn tegen betaling van *f* 0.25 te verkrijgen aan den Kantoorboekhandel BLIKMAN & SARTORIUS, Rokin 17, *Amsterdam*.

Inlichtingen geeft de opzichter van het Willemspark EGAS.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.

Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PIJNE

BOUWARTIKELEN

TUINVERSIERINGEN,

J. M. Scheltema,

AMSTERDAM,

20 Beerenstraat.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN

in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Geldersch-Overijsselsche

LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Aanbesteding

op Zaterdag den 26 Mei 1883, des namiddags ten twee ure, in de Societeit op den Zonnebrink te WINTERSWIJK,

VAN

Bestek N°. 10.

Gebouwen en inrichtingen op de Stations Groenlo en Eibergen in twee perceelen.

Bestek N°. 11.

Grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte Lokaalspoorweg van af Station Ruurlo tot aan de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel bij Neede. (Lengte circa 17,2 kilometer.)

Bestek N°. 13.

Gebouwen en inrichtingen op Station Neede.

Bestek N°. 14.

Gebouwen en inrichtingen op Station Borculo.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van bestek N°. 10 kan afzonderlijk worden ingeschreven; voor meerdere bestekken of perceelen inschrijvende, moet voor elk bestek of perceel een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd. De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 1.50 voor elk der bestekken N°. 10, 13, 14, *f* 3.— voor bestek N°. 11, van af den 8 Mei e. k. verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 1 Mei 1883.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Aanbesteding.

Door het Gemeentebestuur van *Zutphen* zal op **Vrijdag den 18den Mei 1883** a. s. des namiddags te 2 uur, ten Raadhuize der Gemeente worden **aanbesteed:**

Het verwen van de groote Stadsbrug over de rivier den IJssel.

De voorwaarden liggen ter lezing op het bureau van den Gemeente-architect F. H. VAN ETTEGER.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** ofschoon geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *STEENBERGEN*, zullen op **Vrijdag, den 25 Mei 1883,** des voormiddags ten tien ure, ten Raadhuize aldaar, bij inschrijving

Aanbesteden:

Het bouwen eener nieuwe School met Onderwijzerswoning te „Kladde," met bijlevering van alle daarvoor benoodigde Materialen, alsmede van de voor die School gevorderde Banken, Borden, Kasten, Kagchels enz.

De aanwijzing zal geschieden op **Maandag,** den **21 Mei** 1883, des voormiddags ten *tien* ure.

Bestekken en teekeningen zijn verkrijgbaar ter Secretarie te *Steenbergen;* — de bestekken ad 60 cents en de teekeningen ad 40 cents per exemplaar.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Architect den heer R. H. C. VAN SOMEREN te *Bergen-op-Zoom.*

Steenbergen, den 4 Mei 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. J. VAN LOON.
De Secretaris,
JURGERS.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

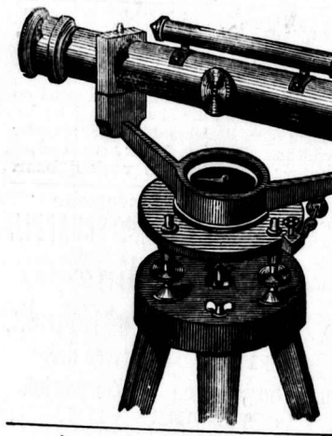

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN voor INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

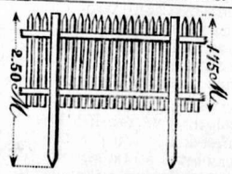

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA-ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Aanbesteding.

Op **Maandag den 21ste Mei 1883,** des middags te *twaalf* uren, zal door Burgemeester en Wethouders van *LEIDEN*, op het Raadhuis aldaar, **aanbesteed** worden:

De levering van het Meubilair benoodigd in de Hoogere Burgerschool voor Meisjes en het Gymnasium.
In twee perceelen.

Het bestek en de teekeningen liggen ter inzage op het bureau van den Gemeente-architect, op elken werkdag de besteding voorafgaande, van 's morgens te 10 uren tot 's namiddags te 4 uren, alwaar tevens bestek en teekeningen van de H. B. School voor Meisjes ad *f* 2,— en id. van het Gymnasium ad *f* 1,— per stel verkrijgbaar zijn.

Verlangde opheldering enz. zijn bij den Gemeente-architect te bekomen.

Zegt het voort.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *OUD-VOSMEER* zullen op **Woensdag den 30sten Mei** aanstaande, ten gemeentehuize dier gemeente, des voormiddags om elf uur publiek trachten **aan te besteden:**

Het verbeteren van het bestaande schoollokaal en het bijbouwen van een geheel nieuw lokaal voor 200 leerlingen, met overdekte speelplaats.

De aanwijzing zal binnen *Oud-Vosmeer* plaats hebben den 23 Mei aanstaande, van 11 tot 12 uur.

Boekjes en kaarten zijn franco verkrijgbaar ten kantore van den Secretaris der gemeente van af Woensdag den 9 Mei aanstaande, tegen betaling van *f* 1.50

Oud-Vosmeer, den 7 Mei 1883.

Burgemeester en Wethouders voornd.,
C. J. DE V. VAN NOORDEN.
De Secretaris,
A. DE GRAAFF Gz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & C°.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 20. ZATERDAG 19 MEI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam.*
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker,* Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem.*

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.)

DE BAROKSTIJL,

door C. B. POSTHUMUS MEYJES.

(*Vervolg van pag.* 182.)

De eerste barokstijl had Frankrijk in een ongelukkige periode gevonden. Door onlusten geteisterd, was de kunst in de 2e helft der 16e eeuw vervallen, en toch toonde zij iets karakteristieks. De ornementiek was sierlijker, fijner dan in de andere landen, en toont meer fantasie dan het overige barok-ornement.

Lodewijk XIV, onder den invloed der Italiaansche kunst opgegroeid, wilde niet alleen Koning zijn; hij wilde het ook door uiterlijke pracht *toonen* en de wereld door koninklijken glans imponeeren. Hij hield van pracht en schitterende praalvertooning, en welke kunst kon hem dan beter voldoen, dan die, welke in Italië heerschte en door ons is omschreven, een kunst die zoo betooverend op de zinnen werkt? Lodewijk werd koning en heer over de kunst in geheel Europa. Maar in welken toestand verkeerde dit toen? In Duitschland was door den 30jarigen oorlog alle beschaving verdwenen, geen kunst, geen litteratuur meer; in Nederland was de bloei der kunst spoedig veranderd in algeheel verval; de Italiaansche kunst werd op Franschen bodem overgebracht, en ten slotte, Frankijk zelf lag onmachtig aan de voeten van zijn heerscher; maar het bezat een innerlijke kracht, die slechts een hoofd noodig had, om het tot grooten bloei te brengen.

Is het wonder, dat aldus omstreeks 1680 Frankrijk op kunstgebied allen landen de wetten voorschreef?

Hoewel nu deze kunstperiode niet vrij te pleiten is van valschen schijn, van gezochte vormen, van onnatuur, overlading, schending der wetten van het ware schoone, van de zucht naar effect, die de zinnen streelt en van het met onbarmhartigheid doorvoeren van eigen kunstprincipes, toch moeten wij bekennen, dat het met grootsche middelen een grootsche werking wist te bereiken, terwijl hedentendage te veelvuldig de middelen worden verspild, om niets te bereiken, of aan den anderen kant met schijnmiddelen, surrogaten en goudflikkering tevergeefs naar eenig effect wordt gestreefd.

Lodewijk XIV was doordrongen van het gevoel, dat een groot koning ook een groot voorstander der kunst moet zijn. Hij beschermde de kunstenaars en beloonde rijkelijk hunne talenten. Op 's Konings voorbeeld heerschte er in de hoogere kringen een groote mate van kunstgevoel, vele werkelijk prachtvolle kunstkabinetten werden aangelegd, beeldengalerijen gesticht, tafels en kasten vol kostbaar vaatwerk gekocht, en levendig kunstgevoel en kunstzin beheerschten geheel Frankrijk: daardoor bloeiden en groeiden de kunsten natuurlijk in hooge mate.

De beeldhouwkunst moest in glans en pracht de pronkzucht van Lodewijk XIV bevredigen; zij werd Fransch, hoewel zij uit de Italiaansche school sproot. Zijne kunstenaars gingen wel naar Italië en haalden van daar hunne kunst, maar zij kwamen als Franschen terug, niet als Italianen en in het minst niet als Grieken.

De grootste beeldhouwer uit dien tijd, Pierre Puget, kon geen genade vinden in de oogen des Konings. Hij werd en bleef Italiaan, en lag het vulgaire type, dat hem toelachte, in zijn werken. Zijn eerste beduidende werken, twee karyatiden te Toulon, zijn van zijn richting de type. Hij had de lastdragers in de haven van Toulon bespied, zooals zij de zware zakken oplaadden en voortsleepten, zuchtende onder hun lasten. Dit bootste hij na in twee mannelijke gestalten, wier hoofd en rug het hoofdgestel zouden torsen; het zijn figuren, lastdragers, juist zooals hij ze zag. De physische kracht toont hij hier als in doodstrijd onder den zwaren last; de spieren spannen, de aderen zwellen en zijn als opgeblazen, de borst wordt hol, het geheel lichamelijk samenstel schijnt te zullen bezwijken en men meent het kraken der beenderen te hooren. Dit nu was te plastisch, te vulgair, om een man als Lodewijk XIV te bekoren. Wat genade in zijn oogen kon vin-

POLYTECHNISCH

den, moest hoflucht ademen en goede manieren toonen.

De beeldhouwers, die zich in 's Konings bijzondere bescherming mochten verheugen, waren Coysevox en Coustou. Dezen wisten waar leven in de koude steen te gieten. „Zijn marmer ademt," zeide Lodewijk XIV van Coustou, toen deze zijn meesterstuk, Apollo en Daphne, geschapen had. De critici beweerden, het was niet volgens de antieke kunst. „Het is waar, hernam de Koning, maar het is volgens de Fransche kunst. Hij heeft recht."

Deze beeldhouwers schiepen in deze kunstperiode de geheele wereld van steen en brons, waarmede de Tuilerieën, de tuinen van Versailles, ja gansch Frankrijk, bevolkt zijn. Het geheele heidendom leefde in zijn mythologie, van den beheerscher van den Olympus tot de bescheiden Dryaden en Oreaden; Pan en Silenus blazen hunne fluiten, Tritonen schallen met hunne schelpen, Faunen en Satyren gapen den toeschouwer aan, Nymfen baden in de grotten, Apollo bespeelt de lier met ten hemel geheven blik.

De voortbrengselen dezer kunstperiode zijn legio. Nooit werd sinds den Romeinschen tijd rijker opgave aan de beeldhouwkunst gesteld.

Beschouwen wij thans de Architectuur dezer kunstperiode.

Men kan eigenlijk niet zeggen, dat de Fransche architectuur dezer periode met betrekking tot de eigenlijke architectonische principes en elementen nieuws heeft voortgebracht, tenzij de mansardes, de met vensters doorbroken daken, aldus naar hun uitvinder genoemd. Het essentieele der Fransche architectonische geledingen is in de vijf zuilenorden saamgevat, zooals ze toenmaals vermengd met en door elkander werden toegepast, of in datgene, wat de Jezuietenstijl reeds in Italië had voortgebracht. Deze geheele stijl, kan men zeggen, ging op Frankrijk over, maar met wezenlijke wijzigingen. De wildheid zijner vormen, het afbreken zijner leden, de angst voor de rechte lijn en de toepassing der kromme lijn en der spiralen, ook daar, waar de architectuur de rechte lijn verlangt, dat kon de stijl van Lodewijk XIV niet verdragen, een stijl die wel onnatuurlijkheid bezat, maar toch tevens een zekere strengheid en tucht. Nog in een hoofdpunt verschilde de stijl van Lodewijk XIV van den Italiaanschen Jezuietenstijl. Terwijl de laatste zich aan en in de kerken vormde en daarin zijn glanspunt vond, was de Fransche architectuur, gelijk ze van het hof uitging, een geheel wereldlijke. In sloten, paleizen en tuinen houdt zij haren triumf, in beteekenis en aantal; in deze richting werkte zij naar alle kanten, waar de Fransche kunst en mode haren invloed deden gelden. De weinige goed geslaagde kerkelijke gebouwen, gelijk de dom der Invaliden te Parijs, zijn meer in Italiaanschen dan in Franschen geest.

De Groote Lodewijk, die zich voor den eersten monarch der wereld hield, en het ook, dank zij Richelieu, inderdaad was, verlangde grootsche, schitterende verblijven tot ontwikkeling zijner praalzucht, zijner waardigheid en majesteit. Hij vond geen koninklijke sloten van zijne voorzaten en liet ze zijnen opvolgers in menigte na. Men zal, wat onder de regeering van Lodewijk XIV is gebouwd, in detail misschien droog en nuchter en ruw van uitvoering vinden, men zal er zelfs veel dwaas in aantreffen, doch men zal, de massa beschouwende, een hoogst belangwekkende beteekenis niet kunnen ontkennen; men zal overtuigd zijn, dat, hoe smaakloos ook hier en daar, hier een energieke geest heerscht en een grootsche gedachte alles bezielt.

Deze bouwkunst treedt met de meest imposante, grootsche massa's op en gaat met ruimte, vlakken en materiaal om als een edele verkwister. Nu strekken die groote, vrije, zonnige hoven zich voor ons oog uit, versierd met kolossale fonteinen, afgesloten door kunstig gesmeed ijzeren hekken; daar ontvouwt zich in groote lijnen de lange vlucht van het paleis, die door vleugels, door voorsprongen de noodige afwisseling van licht en krachtige schaduw verkrijgt, welks dak, memigmaal doorbroken, nu hoog dan laag, een schoone silhouet aanbiedt; daar stijgen de breede gekromde opritten, de hooge vrije trappen voor ons op, of terrassen sluiten daaraan, vanwaar de blik geniet van de schoone, lange perspectieven der tuinen.

Treden wij het inwendige binnen, dan krijgen wij ook hier van de hooge, met zuilen en pijlers, met artistiek stukadoorwerk versierde en beschilderde voorzaal een hoogst imposanten indruk. Niet minder is dit het geval met het trappenhuis, en de breede, gemakkelijke trap, die den optocht van vele schitterende gasten of van den geheelen hofstoet met een oogopslag te zien geeft.

Bouwheer en architect hechten om deze reden een groote beteekenis aan den aanleg der hoofdtrappen, en nauwlijks heeft een andere stijl daarin aan grootschheid en werking de bouwkunst van Lodewijk XIV geëvenaard.

Een zekere machtige indruk, 't valt niet te ontkennen, heerscht ook in de zalen en kamers, maar hier toont zich het zwakke dezer kunst, daar men door de beperkte ruimte zich gedrongen voelt meer van nabij te beschouwen en hierbij het ornement hinderlijk wordt.

De groote, hooge voorzalen, luchtig en licht met groote ramen, maken een weldadigen indruk, maar wij zijn betooverd en bedwelmd door de massa en het gewicht der versieringen. Daar is geen plekje ledig gelaten, waarop het oog rust vindt, er zijn geen plaatsen van sterkere of zwakkere werking, die het gevoel verlichten en toch elkander verheffen. Waar slechts versiering is aan te brengen, daar is dit ook geschied op de meest effectvolle wijze.

Het geheele stelsel van decoratie uit dit kunsttijdvak kenmerkt zich, in de eerste plaats, door het volkomen heerschen der organische vormen over de meetkunstige elementen der compositie; in het planten-ornement verwijdert men zich geheel-en-al van de natuur.

Hiertoe geraakte de kunst in het einde der 16e eeuw, hoewel er toentertijde werkelijke kunstenaars waren. Van zwaar, overladen ornement zijn zij niet vrij te pleiten; dit was ook niet anders mogelijk bij zulk een bouwheer, die nooit de koninklijke waardigheid, nooit de majesteit aflegde, die steeds tooneel speelde, die om zoo te zeggen nooit het huiskleed aantrok, maar altijd met pracht was uitgedost.

Schilder-, beeldhouw- en bouwkunst werkten hier weder samen, gelijk in de gulden tijden van Rafaël, maar niet uit één gedachte, niet in harmonie met elkander, aaneen verbonden, en toch ieder voor zich domineerend.

De wanden waren rijk versierd met zuilen en pijlers, nissen en grotten. Daarboven waren bogen van verschillenden vorm, die werkten op de samenstelling van de vlakke of gewelfde zoldering. Tusschen de pijlers of in de nissen of in de kamer voorspringend, stonden mythologische en allegorische figuren van allerlei soort van marmer of brons; andere figuren uit zink, papier maché of stucco, zaten in dramatische, declameerende bewegingen op de lijsten en in de kapiteelen; boven de deuren en vensters, op de schoorsteenen en spiegels, staken ten halven lijve uit de ornementen, of lieten, tot schrik van den daaronder loopende of zittende, armen en beenen neerhangen van het plafond. Overal stak het rijk-vergulde stucco-ornement ten levendigste af tegen den witmarmeren grond. Waar een effen vlak is, wordt dit minstens met marmer bedekt of gemarmerd, of met ornement overtrokken, of biedt een welkom veld voor beschildering, hetzij in fresco, hetzij in omlijste figuren, hetzij in bontkleurige gobelins.

De meestgeschikte ruimte tot grootsche ontwikkeling bood voor de beschildering het plafond aan. De oudere en meestbeteekenende kunstenaars van dezen tijd, gelijk Charles Lebrun, deelden de groote zoldering nog in een rij van velden in, die onderling en met de architectuur in schoone verhouding stonden, en versierden deze harmonisch met figuren in den geest der 16e eeuw.

Later echter, tegen 1700, toen de perspectief-beschildering van den Jezuietenstijl de kunst beheerschte, en pater Pozzo daarvan het theoretisch gedeelte had beschreven, kon de ruimte niet groot genoeg zijn, om in een samenstelling van de meest ongehoorde verwarring, die men slechts op mythologisch-allegorischen weg bedenken kon, plaats te maken.

Vroeger waren het slechts de beelden geweest, die men aan de zoldering waargenomen had, thans zou men de werkelijkheid zelve zien. Het was niet meer een zoldering, die het vertrek afsloot, maar een open ruimte, waarin de werkelijke architectuur der wanden schijnbaar opsteeg in de wolken; zuilen stonden op zuilen, lijsten gingen op lijsten naar boven, slechts getorst door de wanden van het vertrek; daartusschen zag men in den lichten hemel naar boven, en op de wolken zag men liggend, zittend, rijdend en tronend, de geheele godenwereld van den Olympus of de glorie van aardsche heerlijkheid in apotheose voorgesteld. Men ging zelfs zooverre, dat men de vlakke zoldering door beschildering den schijn gaf van werkelijke koepels, met de dragende steunsels, met de trommel, met vensters en de lantaren, door welke het hemellicht straalde. Onderin den koepel zag men de velden met figuren beschilderd.

Het onjuiste dezer schijnwereld, dat den stijl dan ook veroordeelt, is, dat alles uit één punt slechts juist kan worden waargenomen. Wie dus toevallig of opzettelijk (hetgeen een zeer zeldzaam geval is) in dit punt staat en naar boven ziet, die ontdekt een koene beschildering en mag zich daarover verbazen, al heeft hij geen waar kunstgenot. Voor hen, die zich niet in dit juiste punt bevinden, wordt dit alles een bonte chaos van kleuren en lijnen. Dit alles was echter nog niet voldoende, om de praalzucht te bevredigen. Gelijk men in de kerken boven de altaren een eigenaardig licht verspreidde, doordat men door den muur een gat brak en hierin een stuk geel glas plaatste, waardoor het zonlicht een grilligen schijn in de kerk wierp, zoo maakte men ook in de vertrekken allerlei verblindende en verrassende effecten door spiegels en kleurige glazen. Men maakte spiegelwanden achter de vergulde ornementen, sleep de spiegels uit, om den beschouwer zijn beeld meermalen herhaald te doen zien, stelde de spiegels over elkander en zette lampen achter gekleurde glazen, om grillige, kleurige lichteffecten te verkrijgen.

Met allerlei van deze kunsten nadert de Barokstijl reeds de volgende periode, de Rococo.

Tot dergelijke caprices streefde tegen het einde dezer kunstperiode ook het *ornement*.

Wij hebben tweeërlei soort ornement te onderscheiden, die beide veelvuldig werden toegepast, namelijk het plastisch-architectonische en het vlak-ornement.

Het vlak-ornement breidt zich uit over gobelins en andere geweefde stoffen, of ook over de wandbeschilderingen in de paneelen en vullingen, zooveel de architectuur vlakken hiertoe aanbood.

Het behang, de gobelins, werden destijds veel toegepast en de koninklijke fabriek was onder de hoofdleiding van Lebrun in grooten bloei. Men weefde nog, naar het voorbeeld uit de 15e en 16e eeuw, historische en allegorische figuren, maar meer algemeen was de vrije, fantastische wijze der arabesken van Rafaël, die door Etienne de Laulne, door Ducerceau en de email-schilders der 16e eeuw waren overgebracht.

Een beschrijving verder te geven van dit genre is bijna onmogelijk. Men vindt hier lofwerk en ornement van allerlei soort, maskers en dieren en levendige beelden van fantastische soort, vazen en bronnen en fonteinen, nedervallende wateren, die op schelpen vallen, en hun water in fijne stralen verspreiden, vlammende urnen, vliegende sluiers, tenten en mantels, bloemkorven en tuinhuisjes, schalksche amouretten en geniussen, medaillons met lieve kopjes, fladderende vogels, tritons en dolfijnen, — kortom de fantasie heeft geen grenzen, wanneer het geheel slechts behaaglijk is. In het geheel heerscht geen orde; slechts een gegeven veld te vullen, is het eenig doel.

Het gelukkigst was hierin Watteau in het begin der 17e eeuw.

Naast deze lichte, sierlijke wijze van ornementeeren staat de plastisch-architectonische wijze, die, meer overeenkomend met het karakter van den tijd, een zwaar karakter draagt, en meer in massa optreedt.

De eerste helft der 17e eeuw had in alle ornement en huisraad meer getracht de antieken na te volgen en strengere principes te stellen, en in 't bijzonder, den schoorsteenen, venster- en deurversieringen een meer architectonisch, constructief karakter, maar daardoor een zekere nuchterheid en stijfheid gegeven. Van dit standpunt ging het ornement van Lodewijk XIV uit. Beschouwen wij de talrijke composities van Lepautre, van 1670—1680, dan zien wij dat het ornement rijker van profiel en lijnen en meer overladen en overdekt wordt. Nog heerscht er een zekere symmetrie in, die echter weldra wordt opgegeven en weder vervalt alles nu in de grootste draaien en krullerij. Zoo ontstaan de zinlooze krullen der ornementale kunst van de 17e en 18e eeuw, die niets meer zijn, geen natuur, geen stijl, geen loof of bloemen, niet geometrisch noch architectonisch juist, en die nog erger worden, als tegen het einde der 17e en het begin der 18e eeuw het schelpvormig ornement in zwang komt. Terwijl men aldus ongerijmd de anorganische massa's leven en beweging liet veinzen, trachtte men daarentegen het leven en den natuurlijken wasdom in de vegetale natuur te onderdrukken; terwijl dáár alle rechte lijnen en hoeken verdwijnen, worden de parken en bloembedden stijf symmetrisch en regelmatig, volgens geometrische teekening, aangelegd. Tegen de boomen, heggen en heesters trok men nu met passer en lineaal te velde: zij werden stelselmatig besnoeid en tot muren, bogen, pyramiden, obelisken en kegels gefatsoeneerd! Lenôtre, de ontwerper der koninklijke parken en tuinen, werd de stichter eener invloedrijke school.

Van de Barok komen wij geleidelijk op de Rococo.

Terwijl het karakter der Barok-periode, zooals wij zagen grootsch, rijk en trotsch was, roept de Rococo, als haar machtspreuk: „vive la bagatelle!" Hier is alles klein, sierlijk en capricieus. De idee van natuurlijken plantenwasdom verdwijnt geheel uit het ornement. Kuif, poederzak, krullen, schelpen van kronkelende, bijna slakvormige fatsoenen, treden op den voorgrond. Nagenoeg alle architectonische geledingen, lijstwerken, pilasters en zuilen, voorts alle rechte lijnen en rechte hoeken worden uitgesloten.

Op den eersten blik schijnt ons de overgang van de Barok op de Rococo een achteruitgang te zijn, en voor het begin was het dit ook. Het onnatuurlijke bleef, het grootsche verdween, en in zijne plaats kwam de caprice.

De sterke tegenstelling der volle kleuren werd geweerd. De voorliefde voor blauw en rood bleef, maar het was een verbleekt blauw en flets rose, waarmede de Rococo zich tooide; ook geel, groen, violet en andere kleuren die toegepast werden, zijn allen van een fletse tint.

Thans eerst is de eigenlijke bloeitijd van die plastisch-vrije vlakornementeering, die wij reeds vroeger bespraken en waarin Watteau de eerste meester is. Met lichte, gracieuse composities bedekt zij wanden en plafonds, en hoewel het geen ware schoonheid is, toch moet men bekennen, dat deze decoratiekunst fijn en hoogst sierlijk effect teweegbrengt. Ook in de meubels vond een algeheele ommekeer plaats. Inplaats van de stijve, strakke meubels komen thans die met breede, lage zitting en gebogen, holle ruggen, als passende voor het menschelijk lichaam. Eigenlijk verzette deze kunst van meubels te maken zich tegen twee hoofdwetten, namelijk 1o. was zij tegen de natuur van het hout, dat uitgehold, nu den druk van den last niet meer met zijne sterke, maar met zijne zwakkere vezelrichting te dragen had, en ten andere geheel tegen de statische wetten van last en steun.

Maar wat bekommerde zich de Rococo over de schending dezer wetten! Zijn geheele versiering lacht met alle kunstwetten, zijn beginsel is beginselloosheid, zijn wet de willekeur, de gril. Alle dingen worden omgeven door krullen en draaien, en de grilligste lijnen ontstaan. Ook uit de meubels verdwijnt de rechte lijn, waar de wet van last en steun deze vereischt. Slechts de kromme lijn is nog schoon; alles moet buigen en draaien, alle detail raakt in vliegende beweging. Maar de caprice veroorlooft niet, dat de lijn de aangenomen richting volgt; fluks draait zij ze om, breekt af, buigt uit, om na een korte wijle weder van voren afaan te beginnen. Van symmetrie is natuurlijk geen sprake: is de eene zijde zoo, dan moet de tegenovergestelde juist anders zijn. Neme men bijv. de zoogenaamde cartouches. Van oudsher zijn dit omlijstingen voor figuren, spiegels, inscripties enz. en zijn zij regelmatig gevormd. De Rococo duldt ze slechts geheel onregelmatig, van de grilligste vormen, het rechtsche en linksche boven en onder anders gevormd en gewoonlijk omgeven door krullen, somtijds met naakte kinderen ertusschen.

In vele opzichten gelijkt de Rococo op de Chineesche kunst, zooals zij, na een voorafgaand beter tijdperk, toenmaals in de 18e eeuw was en nog heden is. Reeds in de 17e eeuw waren teekenen der Chineesehe kunst in groote menigte in Europa ingevoerd, en sierde het porselein reeds menig kabinet van kunstliefhebbers, doch eerst in het begin der 18e eeuw werd het porselein en diens bizarre vormen mode, en werkte deze op de ontwikkeling der kunst. Zelfs Watteau vond ze interessant genoeg om ze in zijne fantastische wandversieringen op te nemen.

Bij het geheele karakter dezer kunst kon de beeldhouwkunst natuurlijk geen groote vlucht nemen. De principes der ware plastiek werden opgeofferd; wanneer het slechts voor 't oog beviel, was het schoon. De losheid, luchtigheid, het genot, dat de lieden van dezen tijd bezielde, dat wisten de beeldhouwers in hunne koude steen te gieten; het marmer werd vleesch, het ademde en leefde en tintelde van liefde; het gezicht toont een eeuwig lachen met kuiltjes in de wangen; de gladde oppervlakte schijnt week en elastisch. Geen ideaal van Grieksche schoonheid werd bereikt, geen reine, onbevangen, goddelijke vrouwengestalte, maar niemand dacht ook daaraan. De Fransehen van dien tijd verbeeldden zich eene eigen schoonheid, de „moderne" schoonheid, zooals zij deze noemde, gevonden te hebben.

De grootste zegepraal, die de Rococo behaalde, is behalve in de meubelen, vooral ook in den tuinaanleg geweest. Van het eene uiterste kwam men nu tot het andere. Was vroeger de architectuur der gebouwen als voortgezet in de tuinen, thans moest de natuur geheel domineeren en vond de Engelsche manier van tuin-aanleggen volkomen ingang. William Kent was de Engelsche Lenôtre, hij legde zijne tuinen aan als een afbeelding der natuur in al hare afwisseling en toevalligheden, in hare vrijheid en in hare eenvoudige schoonheid. Zijne schoonheid is een pittoreske in tegenstelling van een architectonische.

Reeds over de ornementiek dezer kunstperiode spraken wij. De doodenurn speelt op eenmaal een merkwaardige rol;. overal wordt zij toegepast, van bloemen omgeven en met kranzen omhangen.

Ten slotte werd ook op de architectuur, het uitwendige, geinfluenceerd.

In navolging van de meubels, omgaf men de vensters en deuren mede met gebogen en gewrongen omlijstingen; aan andere onderdeelen, sluitsteenen, consoles, acroteriën enz. verleende men de gedaante van avontuurlijke kronkelingen. Hier te Amsterdam hebben wij nog op onze grachten zeer schoone voorbeelden van Louis-XV-gevels en interieurs, vooral stucco-werk in de gangen onzer ouderwetsche huizen.

DE QUELLINUSSCHOOL.

Wij waren dezer dagen in de gelegenheid een bezoek te brengen aan de Amsterdamsche Kunstnijverheidsschool, die zich naar den grooten beeldhouwer der zeventiende eeuw noemt, en die thans, in een eerst onlangs gebouwd flink atelier in de Frans-Halsstraat, de producten der leerlingen van den cursus 1882—83 exposeert.

Al aanstonds werd het ons duidelijk, welk een nuttige werking deze school uitoefent. Door een schat van uitstekende voorbeelden, als afgietsels, teekeningen, prenten, enz. worden de leerlingen opgewekt tot het nabootsen van schoone werken van den ouderen en nieuweren tijd, terwijl de aan de school verbonden leeraren zich beijveren, hen in te wijden in de geheimen van techniek en theorie.

Dat het onderwijs, aan de school gegeven, goede vruchten afwerpt, bleek ons bij het bezichtigen van de antwoorden, die de leerlingen hadden ingezonden op de voor hen uitgeschreven prijsvragen. Zoowel de teekeningen in krijt en houtskool, en de olieverfschilderijen, onder leiding van den heer Prosper Delin vervaardigd, de figuurteekeningen van de afdeeling van den heer Stroo, de ornementteekeningen, de rechtlijnige en perspectiefteekeningen van de leerlingen van den heer Van Delden, als de boetseersels van de klasse des heeren Colinet, leggen een hoogst gunstig getuigenis af van de bekwaamheid van leeraars en leerlingen beiden. De eerste prijzen werden behaald door de leerlingen Zijl, Kamman, Van de Pavert, Molle, Cornelissen, Egmond, Ribbius, Krabbé, Kröner, Vlugt, Stroo, Citroen, Nibbrig, Ulhorn, Polet, Schols, Van Senden en Cornelissen. Beoordeelaars waren de heeren Prof. Allebé, P. J. H. Cuypers, Greive, Colinet, Delprat en Ankersmit.

De heer Colinet, tot dusverre directeur der school, gaat met 1 Juli a. s. tot een nieuwen werkking over. Hij is n.l. benoemd tot directeur van de permanente kunstnijverheidstentoonstelling, die door een aantal kunstlievende landgenooten in het Paleis voor Volksvlijt zal gevestigd worden. Wij juichen deze onderneming zeer toe en hopen, dat vooral de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst haar krachtig zal steunen, en niet, door het inrichten van een dergelijk museum, tot versnippering van krachten aanleiding zal geven. Worden hier de handen ineen geslagen, dan kan er wat goeds totstandkomen.

Bij den meerderen kunstzin kan het wel niet anders, of een onderneming als deze zal een goede toekomst tegemoetgaan.

Toen wij de Quellinusschool verlieten, voerden wij de overtuiging met ons, dat zij een gewichtige factor is voor de ontwikkeling onzer kunstnijverheid. Moge zij zich in een steeds toenemenden bloei verheugen en moge zij aan ons vaderland die knappe kunstenaarswerklieden leveren, waaraan het zoo groote behoefte heeft, om veel smakeloosheid te doen verdwijnen, die tot dusverre onbeschaamd haar gang ging tot schande van ons lieve Nederland!

DE HYGIENISCH-TECHNISCHE EISCHEN VAN ZIEKENHUIZEN.

I.

De bekende Baurath L. Degen, te Regensburg, heeft in het onlangs verschenen gedeelte van Pettenkofer's en Ziemssen's *Handbuch der Hygiene und der Gewerbekrankheiten* een monographie geleverd over de hygiënisch-technische eischen van ziekeninrichtingen, waaraan we de volgende beschouwingen ontleenen.

Als eerste voorwaarde tot een gunstige genezing eischt de gezondheidsleer voor elke ziekenkamer zuivere lucht, de noodige ruimte en rechtstreeksch zonlicht. Het spreekt dus vanzelf, dat zij die eischen in nog hoogere mate stelt aan die verzameling van ziekenkamers, welke een ziekeninrichting vormt.

Bij den bouw dezer inrichtingen dient dus in de eerste plaats op de genoemde eischen gelet te worden. Geschiedt dat niet, dan beantwoordt de inrichting niet volkomen aan haar doel en zal men zelfs met groote kosten geen afdoende verbeteringen kunnen aanbrengen.

Wij zullen dus in den loop onzer beschouwingen inzonderheid de aandacht op die anti-sanitaire toestanden vestigen, welke in het meerendeel der ziekenhuizen van onzen tijd worden aangetroffen, en daarbij de middelen aan de hand doen, om ze bij nieuw te bouwen inrichtingen te vermijden.

Allereerst moet een geschikt terrein worden gekozen. De uitgestrektheid van het terrein regelt zich naar de behoefte. Men vindt het oppervlak door het aantal bedden met zoodanige vierkante oppervlakte van het geheel vermeerderd, welke blijkens de ervaring als het meest daarmede overeenkomende kan geacht worden. Indien een gebouw van verscheidene verdiepingen zal gezet worden, dan kan men volstaan met een minimum van 100 M². bouwplaats pro bed, waaronder de ruimte voor de bijgebouwen en tuinen is begrepen. Anders worden de verhoudingen, als men wenscht te bouwen volgens het paviljoenstelsel van één verdieping. Dan dient men de verhouding tot 150 M². pro bed te nemen; voor inrichtingen tot opneming van lijders aan besmettelijke ziekten bestemd, of voor afzonderlijke paviljoens, mag men zelfs tot 200 M². pro bed vragen.

Is de grootte van het terrein vastgesteld, dan komen de plaats en de gesteldheid van den bodem in aanmerking. Natuurlijk mag zulk een terrein niet in de kom der gemeente liggen, maar dient men den zoom der stad te kiezen. Voor een groote stad is het dus wenschelijk, verscheidene gebouwen op verschillende punten van den omtrek te zetten, elk voor 200 à 300

bedden bestemd. De meerdere kosten moeten voor de hygiënische voordeelen onderdoen.

Een geschikt terrein wordt bepaald door de volgende voorwaarden: 1°. het mag niet in de heerschende windrichting liggen; 2°. het mag niet tegen een helling liggen; 3°. de afwatering moet gemakkelijk kunnen plaats hebben; 4°. de spiegel van het grondwater moet zoo diep mogelijk liggen; een drassige ondergrond is onvoorwaardelijk te verwerpen; 5°. in de nabijheid mogen geen poelen of mestverzamelingen aanwezig zijn, evenmin geraaswekkende of schadelijke of kwalijkriekende dampen verwekkende fabrieken of werkplaatsen. Daarentegen zijn geboomte en een frissche stroom in de nabijheid aan te bevelen.

Wat het bouwstelsel betreft, zoo wordt tegenwoordig algemeen aan het paviljoenstelsel de voorkeur gegeven. Als middelpunt van de gebouwen het administratiegebouw, waaromheen de ziekenpaviljoens en in de tweede reeks de gebouwen voor de huishouding zich groepeeren. Een en ander rijkelijk afgewisseld met beplanten aanleg.

Bij de keuze van paviljoens komen drie soorten in aanmerking: 1°. het eigenlijke paviljoen van één verdieping, bevattende slechts twee zalen elk voor 10—30 bedden, waarbij zich badkamer, privaten, dienstbodenkamer, papkamer en een paar isoleervertrekken aansluiten: dit is het type van de barak; 2°. het paviljoen van twee verdiepingen, samengesteld als de barak; 3°. een blok gebouwen van verscheidene verdiepingen, waarin door een gang verbonden ziekenkamers met 1—6 bedden en voorts de bovengenoemde accessoires.

Het ideaal voor een ziekenhuis moet het paviljoen van één verdieping zijn. Daardoor toch zal men de overbrenging van smetstoffen het best kunnen voorkomen, iets dat bij paviljoens van meer verdiepingen, zelfs bij een goede ventilatie, niet zal kunnen geschieden. Ziekenhuizen van meer dan twee verdiepingen (gelijkstraatsche en bovenverdieping) zijn sterk te ontraden. Elke verdieping zij echter streng gescheiden; de trap van de bovenverdieping mag geen gemeenschap met de gelijkstraatsche geven. De scheiding van de verdiepingen door middel van vloeren en plafonds zij ook zoo volkomen mogelijk. Ook de privaten van beide verdiepingen moeten geheel van elkander gescheiden zijn.

Wat de ligging tegen de windstreek betreft, is bij blokgebouwen de Noord-zuidrichting het meest aan te bevelen; de West-oostelijke het minst. Bij paviljoens zonder corridor, doch met wederzijdsch licht, is ook de richting Noord-zuid aan te bevelen. De afkoeling ten noorden kan dan door dubbele wanden en vensters getemperd worden. De afstand der gebouwen onderling moet zoodanig zijn, dat zij elkaar bij lagen zonnestand niet beschaduwen. Ter bepaling van den vereischten afstand strekke de viervoudige hoogte van de nok van een paviljoen, van de as van het eene tot den voorgevel van het andere, van buitenaf gemeten.

Daar de eischen voor de verschillende soorten van ziekeninrichtingen eenigszins verschillen, zullen wij die van elke soort afzonderlijk behandelen.

Nemen wij de algemeene ziekeninrichting tot grondslag, dan dienen wij weder te herinneren, dat kleine boven groote gestichten de voorkeur verdienen. Elke inrichting van ten hoogste 300 bedden, in paviljoens voor de beide geslachten verdeeld, zoomede naar den aard der ziekten: inwendige en uitwendige, benevens een afzonderingspaviljoen voor lijders aan besmettelijke ziekten. Beter is de laatste soort geheel afzonderlijk op een uithoek der stad te zetten.

De ruimten voor den ziekendienst zijn: ziekenzalen, badkamers, privaten, dienstbodenkamer, thee- en papkamer, dagzalen, en een ruimte tot tijdelijke bergplaats van de vuile wasch.

De eischen, die aan de ziekenzalen gesteld moeten worden, zijn: voldoende kubieke ruimte, voldoende verlichting, goede ventilatie en verwarming, inrichting van vloeren, wanden en zoldering dat ze gemakkelijk gereinigd en ontsmet kunnen worden.

Wat de kubieke ruimte pro bed betreft, zoo moet tot stelregel aangenomen worden, dat de ruimte aan elken zieke toegemeten, in juiste verhouding moet staan tot de luchtwisseling, die elk uur moet plaats hebben. Men kan de luchtwisseling voldoende noemen, als in elk uur de aanwezige lucht driemalen vernieuwd wordt.

Ongunstige omstandigheden: eene tweemalige verversching per uur stellende, dan heeft de ervaring geleerd, dat men voor lichte sleepende ziekten kan volstaan met 80 M^3., voor koortslijders met 90 M^3., voor lijders aan besmettelijke ziekten, kraamvrouwen en wondlijders 120 M^3., pro bed en uur. Hieruit volgt, dat een kubieke ruimte aanwezig moet zijn resp. van 40,45 en 60 M^3. pro bed. Daar voorts de hoogte der zalen niet minder dan 4.5 M. mag bedragen, vloeit hieruit een vlakteruimte pro bed voort, resp. van: 8.88, 10 en 13.3 M^2.

Evenzeer is ruime toetreding van lucht en zooveel mogelijk rechtstreeksch zonlicht noodig. Tot dat einde heeft men als minimum voor de raamvlakte van een ziekenzaal gesteld het zesde deel van de vloervlakte, zoodat voor elken zieke 1.5—2 M^2. lichtvlakte gerekend wordt. De raamkozijnen moeten zoo hoog mogelijk tegen den zolder reiken en rechthoekig, niet boogsgewijs gevormd zijn. Zoowel voor de ventilatie als voor de gelijkmatige temperatuur zijn dubbele vensters aan te bevelen. Natuurlijk moeten de glazen op de zonzijde van, liefst lichtgekleurde, linnen gordijnen voorzien zijn.

Dat een doelmatige ventilatie voor zoodanige inrichtingen van veel belang is, behoeft geen betoog. Ze moet voldoende zijn, om de lucht in de vertrekken steeds zuiver te houden, en toch mag zij geenerlei hinder veroorzaken. Het luchtbederf toch, dat hier plaats heeft, kan dubbel gevaar: van besmetting en van vertraagd herstel, ten gevolge hebben. Ofschoon nu de ventilatie alleen niet voldoende is, om besmetting te weren, zoo kan zij toch veel toebrengen, om de verspreiding ervan te voorkomen.

De ventilatiemiddelen, om de ademhalings- en huiduitwasemingen zoo spoedig mogelijk uit de vertrekken te verwijderen, opdat ze niet aan wanden, zoldering en meubels zich vasthechten, kan op tweeërlei wijze geschieden: 1°. de natuurlijke, door de poriën der wanden en door het openen van deuren en vensters, waartoe ook gerekend wordt de ventilatie door dakruiters; 2°. de kunstmatige, berustende op de beweging der lucht tusschen twee ruimten van verschillende temperatuur of op de aanwending van machinale kracht.

De natuurlijke poriën-ventilatie is voor ziekeninrichtingen niet alleen onvoldoende, maar ook ondoelmatig. Men moet juist trachten die ventilatie zoo gering mogelijk te maken. Ook van de ventilatie door deuren en vensters kan doorloopend geen nuttige werking verwacht worden. Meer nut brengt de dakventilatie aan. Het zal niet noodig zijn voor technici, deze inrichting uitvoerig te beschrijven. Totdusver bij de houten barak in toepassing gebracht, zoo bestaat geen reden haar niet ook bij steenen paviljoens van één verdieping aan te wenden, maar dit zal het best kunnen geschieden door beweegbare jalousieën van glas. Bij steenen gebouwen is dit middel echter niet zoo afdoende als bij die van hout, de eigenlijke barak, omdat hier de wanden en vloer krachtig medewerken tot de luchtstrooming. Zij is echter voor de zomerventilatie ook in een steenen gebouw een krachtige steun. Wordt in het midden der zalen van zulk een gebouw een lokschoorsteen geplaatst en versche lucht door middel van een kanaal onder den vloer van het lokvuur verspreid, dan kan men daarvan ook 's winters nut hebben.

Zekerder resultaten geven echter kunstmatige middelen van ventilatie. Twee wegen staan ons hiertoe open: het gebruik van het temperatuursverschil tusschen binnen- en buitenlucht, of de aanwending van machinale kracht door zoogen. ventilatoren. De keuze dezer wegen hangt van de grootte der te ventileeren ruimten en van haar doel af. Welk stelsel ook gekozen moge worden, zoo blijven toch de grondslagen, waarop de inrichting in haar hoofddetail moet worden aangelegd met betrekking tot de plaatsing der openingen voor den toe- en afvoer der lucht, de afmetingen der daarmede verbonden kanalen, de zuivering der toe- en afstroomende lucht, hare afkoeling en verwarming, steeds dezelfde. De zekerste weg om de ventilatie voldoende te maken, is de versche lucht dicht bij de zoldering aan te voeren, de verbruikte dicht bij den vloer te verwijderen. De luchtzuiging hierbij vereischt, kan òf door een lokschoorsteen òf door een ventilator volbracht worden, òf door beiden gezamenlijk. Het laatste is wel het meest aan te bevelen, daar de ventilatie dan bij alle temperatuurswisselingen gelijkmatig kan plaats hebben, door de kracht van beide middelen te matigen of te temperen.

Het is wenschelijk de te verwijderen lucht te desinfecteeren, alvorens ze naar buiten wordt gevoerd. Dit kan geschieden door de lucht te doen strijken door een wattenlaag of door een vuur. Ook voor de zuiverheid der instroomende lucht is een doorstroomen door watten wenschelijk en bovendien 's zomers tot afkoeling door ijs.

De temperatuur en het watergehalte der lucht moeten door het verwarmingstoestel geregeld worden. Daarover in een volgend opstel.

Dr. S. Sr. C.

I.

L'HARMONIE DES COULEURS.

Cent quarant-quatre planches coloriées formant un choix de 1,296 combinaisons pour l'association des couleurs dans la toilette et les oeuvres d'art (18 livraisons à 8 planches), par E. Guichard,

Architect-décorateur, Ancien président fondateur de l'Union centrale des Beaux-arts appliqués à l'Industrie, Chevalier de la Legion d'honneur, Officier de l'Académie.
Editeurs Ad. Gand, fils, Paris, 1881.
Prix 80 francs.

Volgens de uitgevers een werk, onmisbaar voor architecten, schilders en decorateurs, voor fabrikanten van weefsels, borduursels, behangsels, voor tapijtwerkers, rijtuigbekleeders, enz., — voor modisten die modellen aangeven van toiletten, costumes, hoeden, voor „costumes de théâtre", voor alle vrouwen, die smaakvol wenschen gekleed te gaan.

En de heer Ernest Chesneau teekent, op den achterkant van het titelblad, daarbij nog ongeveer de volgende opmerkingen aan:

„Volksmeeningen zijn niet altijd boven bedenking verheven. Dat is b.v. het geval met veler meening, dat over smaak niet valt te twisten, allerminst waar deze de kleuren geldt. Welk een verscheidenheid en verschil merkt men daarbij niet op! hetgeen ongetwijfeld voornamelijk daaraan moet worden toegeschreven, dat elkeen meent: dat de harmonie der kleuren slechts een zaak van gevoel en instinct is.

„Wij willen niet ontkennen dat de zin voor kleurenharmonie menigeen van nature eigen is; vooral onder de vrouwen is dit op te merken. Maar men moet wel onderscheid maken tusschen de intuitie, het sentiment en het instinct, welke zulk een voorname rol spelen bij het toilet en bij hetgeen noodig is om in allerlei dingen van smaak het goede te weten.

„Het onvoldoende daarvan, nochtans in toiletten merkbaar, doet zich nog meer gevoelen bij de versiering van vertrekken, de stoffeering van meubels, het aanbrengen van behangsels en het in harmonie brengen van dezen onderling. Wordt de vrouw bij het maken van haar eigen toilet geholpen door hetgeen zij weet wat haar met 't oog op *haar persoon* in elk geval goed of kwaad zal staan, of kan zij zich daarbij laten leiden door de mode, — dit alles treedt op den achtergrond bij de versiering van *voorwerpen*, vooral wanneer deze samen moeten werken, om aan een vertrek een harmonischen indruk te geven.

„Evenals in alles, zoo bestaan ook in de harmonie der kleuren *wetten*. Tot in deze eeuw waren echter deze wetten niet geformuleerd. Zonder twijfel bestonden zij, doch werden door den meester aan den leerling in onbepaalde vormen medegedeeld, totdat het in onzen tijd door bekwame geleerden werd beproefd ze in bepaalde vormen vast te stellen. De resultaten van dit pogen, zeer abstract en zuiver theoretisch, kan men vinden in werken, als de „Mémoires de l'Académie des Sciences", — zooals men begrijpen zal, bloot wetenschappelijke resultaten.

„Van een kunstenaar is iets anders te verwachten, met name van iemand zooals Guichard, reeds bekend door belangrijke uitgaven, b.v. de „Tapisseries décoratives du garde meuble national", de „Tissus anciens", de „Dessins de décoration", enz. Hij, een vakman van veel ondervinding, heeft niet theoretisch maar practisch in een aantal gekleurde platen, allen in schoonen kleurendruk, de resultaten medegedeeld van hetgeen hij op het gebied der kleurenharmonie als wet en regel heeft leeren kennen. En hij heeft dat op eene wijze gedaan, welke totdusver eenig mag heeten; ontwerp en uitvoering zijn merkwaardig oorspronkelijk. Zijn werk is belangrijk, niet alleen voor bovengenoemde zaken, maar voor alle kunst en nijverheid, waarin de kleur een hoofdrol speelt" . . . . . .

In het tijdschrift „Le Moniteur de la Mode" zijn ettelijke platen van dit werk in eerste uitgaaf verschenen. Hier zijn ze verzameld en vermeerderd, als een afzonderlijk werk uitgegeven, onder den aan het hoofd van deze aankondiging geplaatsten titel.

Guichard houdt blijkbaar zelf niet veel van schrijven, want ook de inleiding tot zijn werk is door een ander onderteekend, met name Robert Hyenne.

Die „Introductie", welke door den opgeschroefden toon, waarin zij opgesteld is, meer van een Prospectus dan van eene eigenlijke Inleiding heeft, bevat nochtans ook een en ander, der moeite waard om hier over te nemen, ter nadere kenschetsing van het onderwerp en van hetgeen met deze uitgaaf wordt beoogd.

„Iedereen weet dat het licht, beschouwd door een prisma van kristal, de kleuren van den regenboog vertoont, ten getale van 6 en in deze volgorde: *rood*, oranje, *geel*, groen, *blauw* en violet. Hieronder zijn drie *primitieve* of hoofdkleuren, de eenige die niet ontleed kunnen worden; de andere drie zijn nevenkleuren, welke samengesteld kunnen worden uit de hoofdkleuren.

„Door de wetenschap is aangetoond, dat elke hoofdkleur het noodzakelijke aanvulsel is van twee nevenkleuren, om weder het zuiver licht te verkrijgen. Vandaar de naam *complementaire* kleuren. Zoo is

1°. rood de complementaire kleur van groen en omgekeerd;

2°. geel de complementaire kleur van violet en omgekeerd;

3°. blauw de complementaire kleur van oranje en omgekeerd.

„Op deze theoretische beschouwingen heeft Guichard zijne practische voorbeelden gegrond.

„Men heeft verder opgemerkt dat, om aan eene nevenkleur de hoogste kracht te geven, het noodig is haar in de nabijheid te brengen van hare aanvullingskleur. Het is deze wederkeerige opvoerende werking van de complementaire kleuren, die wordt aangeduid als „de wet van de gelijktijdige tegenstelling der kleuren."

„Overeenkomstig deze wet zullen b.v. rood en groen, naast elkander gezet, elkaars werking verhoogen. Hetzelfde zal het geval met de andere aanvullingskleuren zijn.

„Passen wij deze opmerking op het damestoilet toe en onderstellen wij met een rooden hoed te doen te hebben. Grenst het rood direct aan het gelaat, dan zal het laatstgenoemde daardoor onmiddellijk een groenachtige tint verkrijgen. Is de hoed daarentegen groen, dan zal die kleur aan het gelaat een roodachtige tint verleenen.

„Om zulk een inconvenient te ontgaan, raadt Guichard aan, de vereenigde toepassing van twee compementaire kleuren te vermijden, wanneer men toilet maakt. Dezelfde raad geldt echter ook andere versieringen; of men moet trachten de aanvullingskleuren onderling te verzachten door ze vergezeld te doen gaan van tusschentinten, waardoor de totaalindruk de vereischte harmonie kan verkrijgen.

„Het is op grond hiervan, dat Guichard in zijne voorbeelden doorgaans negen kleuren vertoont en deze door de benamingen *tons*, *gammes* en *nuances* onderscheidt.

„De *toon*, d. i. de kleur, lichter of donkerder gemaakt door toevoeging van wit of zwart;

de *gamma*, d. i. het ensemble van de kleur, aldus getemperd of versterkt;

de *nuance*, d. i. de kleur gewijzigd door de toevoeging van een of meer andere kleuren, die vreemd zijn aan de heerschende.

„Het wit en zwart, ofschoon niet tot de eigenlijk gezegde kleuren behoorende, oefenen daarop mede een opmerkelijken invloed uit. Het wit namelijk naast eene kleur doet deze donkerder, het zwart daarentegen doet haar lichter schijnen. Daarom raadt Guichard den vrouwen, liever zwarte dan witte kragen om den hals te dragen, b.v. van zwarten kant, waaraan men desbelust een witten of, beter nog, een roomkleurigen, eenigszins verwijderd van de vleeschkleur, toevoegen kan.

„Zoo ook moet men, om de menschelijke figuur in een vertrek voordeelig te doen uitkomen, de kleuren der stoffeering daarvan eer stil dan sterksprekend kiezen en zóó, dat zij de gelaatskleur niet hinderen.

„Wie hiervan meer weten wil, leze o. a. van Guichard wat hij in een afzonderlijk geschrift over de versiering van vertrekken gezegd heeft [1]), of het werk van een anderen Franschman, Chevreuil [2]), in den oorspronkelijken tekst dezer Inleiding meermalen aanbevolen."

Tot zoover de toelichtingen van Chesneau en Hyenne.

Wij willen nu nog kortelijk een en ander van de platen mededeelen: 24 daarvan geven in een zelfde teekening — hetgeen haar, ondanks de groote verscheidenheid van kleuren, wel wat eentonig maakt — voorbeelden hoe men bij eene vooraf aangenomen hoofdkleur der „fond", andere kleuren kan aanbrengen zóó, dat zij samen een bevredigenden, ja, dikwijls verrassenden indruk geven. Deze voorbeelden zijn toepasselijk op wanddecoratie met behangsels, overgordijnen, alsook op vrouwelijke kleeding. Dan bevat het werk 77 platen, met voorbeelden van de wijze, waarop harmonieuse tegenstellingen van kleur te verkrijgen zijn door het aanbrengen van verschillende „nuances" of schakeeringen. Deze zijn louter streepsgewijze aangebracht, geheel zonder teekening en als zoodanig dus nog eentoniger dan de eerstgenoemde platen; doch het moet erbij gezegd worden: ook deze voorbeelden zijn uitstekend wat de hoofdzaak betreft. Verder volgen bij afwisseling een 10tal voorbeelden van grondkleuren voor behangsel- of muurschildering, allen zeer middelmatig van teekening en, met uitzondering van enkele, ook middelmatig van kleurschikking.

Dan zijn niet minder dan 3 afleveringen gevuld met zeer onderscheidene, allen niet even behaaglijke voorbeelden van zwarte opschriften op gekleurden grond en van gekleurd schrift op gekleurden grond; ongetwijfeld zeer practisch voor den drukker van aanplakbiljetten, affiches, enz., maar onzes inziens te veel ruimte in een dergelijk plaatwerk innemende, te veel ook, omdat men die voorbeelden dagelijks te grijpen of te bekijken heeft.

Niet minder practisch, maar meer te waardeeren zijn een 2tal andere platen, bevattende voorbeelden van gekleurde signalen, welke op groote afstanden nog te onderscheiden zijn.

Zoo ook mogen wij nog met lof melding maken van eene aflevering met achtergronden, voor beelden in verschillende kleuren, — en van enkele diverse platen, waaronder voorbeelden eener zelfde kleur op verschillende „fonds".

Kortom, met uitzondering van eenige, die werkelijk uitzonderingen zijn op de groote massa goede en uitmuntende modellen, hebben wij hier met een werk te doen, dat vooral voor practisch gebruik aanbevelenswaardig is.

NB. Eene Duitsche uitgaaf van Guichard's werk zag in 1881 het licht, onder den titel: *Die Harmonie der Farben*, von E. Guichard (Paris); 1296 Zusammenstellungen von Farbenverbindungen für die Kunst und Textil-industrie, für decorative Zimmerausstattungen, Costüme und Toilette. Antorisirte deutsche Ausgabe, mit deutschem Text, von Dr G. Krebs. 18 Liefer. in fol. Format à 4 Mark. Frankfurt a/M. Verlag von Wilh. Rommel.

H. L. B.

[1]) *De l'Ameublement et de la Décoration intérieure de nos appartements.* Conférence fait à l'Union centrale des Beaux-arts appliqués, à l'Industrie (Paris, 1880). Een geschrift, waarop wij afzonderlijk hopen terug te komen, evenals op

[2]) *Des couleurs et de leurs applications aux arts industrielles* (Paris, 1864).

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

II.

In mijn vorigen brief heb ik getracht, de indrukken weer te geven, die ik kreeg bij het beschouwen van de tentoonstellingsfaçade, en ik moet dus nu vervolgen met de beschrijving van het inwendige. Helaas! ik heb er echter nog niet veel van gezien. En weet ge waarom? Niet, dan zal ik het u vertellen.

Ik was dan, tusschen twee paardrijdende Galliers door, den hoofdingang binnengetreden, toen ik al aanstonds een tropische temperatuur waarnam, die, hoezeer op een Koloniale Tentoonstelling misschien wel eigenaardig, op mij het effect maakte, alsof ik mij in een oven bevond. 't Zij dat er geen ventilatie was, 't zij dat die ventilatie, zooals schier immer, niet wilde werken, maar 't was „étouffant", en ik begon spijt te gevoelen, dat ik mij door 't zoele Meiweer naar de tentoonstelling had laten lokken. Maar ik was er nu eenmaal, en besloot de hoofdgalerij maar eens door te wandelen.

Werkelijk, zelfs op dien, in tamelijk versnelden pas volbrachten tocht zag ik al zooveel, dat ik ervan duizelde. Pas had ik de zuilen, piramides en vaten, waarin mijn dierbaar vaderland zijn spiritualia uitstalt, achter mij, of ik bevond mij te midden van de afdeeling onzer zuidelijke naburen, wier expositien, hoewel daar ook soms de verticale lijn wat domineert, mij over het algemeen wel konden behagen. Ik begon vergelijkingen te maken tusschen de beide zoo nauw aan elkander verwante landen, en ik vond oppervlakkig gezien de wijze, waarop de Belgen hun deel van de middengalerij versierd hadden, heel wat beter dan het décor, dat mijne landgenooten gemeend hadden te moeten aanbrengen.

Maar die warmte! 't Was niet om uit te houden. Ik liep dan ook maar vlug door, langs de rijke inzending der Chineezen, langs de met goud (!) beplakte piramide van Victoria, langs de bronzen der Franschen, langs de monsterinzending van Krupp en snakkende naar frissche lucht.

Eindelijk bereikte ik den uitgang en, o vreugd, vlak daarbij een restaurant, die al zag hij er niet erg „engageant" uit, mij op dat oogenblik toch zeer welkom was.

Ik ging zitten, bestelde een glas bier, en bekeek den achtergevel van het Tentoonstellingsgebouw eens. Veel schoons is er niet aan te zien, en alle ornement ontbreekt. Niets dan de naakte waarheid, ditmaal tot vervelens toe met afwisselend roode en grijze strepen beschilderd.

Als ik den anderen kant uitkeek, zag ik het restauratiegebouw, dat, wellicht hier of daar in Duitschland opgekocht, er zoo lomp en armoedig mogelijk uitzag. Er was daar dus niet veel te zien, en na wat uitgerust te zijn, ging ik dus maar weer op marsch, doch met het vaste voornemen mij niet weer in een der gebouwen te wagen, voor de temperatuur wat gedaald was. Hoewel dus het gebouw der Schoone Kunsten en dat der Surinaamsche wilden in mijn onmiddellijke nabijheid waren, liet ik ze maar links liggen. Noch het eene, noch het andere gebouw vertoont architectonisch schoon. 't Zijn beiden utiliteitsgebouwen, en het eerste gelijkt min of meer op een groote loods, het tweede op een paardenspel.

't Eerste is van buiten rood en grijs, 't tweede wit en blauw gestreept. De Belgen hebben voor hun kunstafdeeling een soort van front gemaakt, dat een geheele geschilderde zuilenorde te zien geeft. Ik vond dat idee nog al vreemd en meende, dat men wel wat passenders had kunnen bedenken dan dat geschilderd marmer.

„Zoo, jij staat zeker alweer te critiseeren!" hoorde ik achter mij, en toen ik mij omdraaide zag ik de mij niet onbekende lange magere gestalte van den heer Jacobus Nurks, een achterneef van den heer van dienzelfden naam, die indertijd het beruchte reisje naar Haarlem ondernam. Hoewel hij nog pas een kleine veertig is, en dus nog in den bloei zijner jaren, is hij door denzelfden geest van contramine bezield als wijlen zijn oudoom. Enfin, daar ik het in den regel nog al met hem vinden kan, en bovendien toch geen kans zag, aan zijn liefelijkheden te ontsnappen, verwelkomde ik hem zoo hartelijk als ik vermocht.

„'t Is wat moois, die tentoonstelling, die ze hier gepractiseerd hebben. Wat een snikhitte in die zalen, 't is om te stikken. En hier nu het terrein; 't lijkt wel de Sahara, geen boompje is er zelfs te zien. Werkelijk je bent hier niet voor je plezier op een tentoonstelling, zooals te Weenen en te Parijs. Veel moois zie je hier ook al niet, want kijk me nu daar eens, daar hebben ze een Indischen tempel willen bouwen, en dan nog wel van hout. Zijn dat nu vormen voor hout? Die hooren veeleer in de rotstempel thuis dan hier!"

't Gebouw, dat mijn vriend Nurks bedoelde, was een sigarenwinkel in de onmiddellijke nabijheid van het Surinaamsche wildencircus. „Nu", zei ik vergoelijkend, „op een tentoonstelling moet men het zoo nauw niet nemen. Misschien had men wel wat betere vormen kunnen bedenken, die voor houtarchitectuur geschikt waren, en zeker had men wel wat beter den Indischen stijl ook in de overige details kunnen volhouden, maar ik vind het toch een origineel denkbeeld." „'t Mocht wat", repliceerde Nurks; en met zeggenskracht voegde hij eraan toe: „'t is een prul."

Daar ik wel inzag dat ik hem toch niet tot andere gedachten zou kunnen brengen, wandelde ik maar verder, daar een gebouwtje, waar Rijnwijn verkocht werd, mijn aandacht trok. Wel was de architectuur niet bijzonder fraai, maar ik vond, dat de decoratieve schilderwerken waarmede het versierd was, verdienste bezaten. Tot mijn groote verbazing was mijn vriend Nurks het ditmaal met mij eens, hoewel hij niet kon nalaten, eenige sarkastische opmerkingen te maken, die betrekking hadden op den in kleuren geschilderden wijngod, die het midden vormde.

Om vriend Nurks wat beter te stemmen, troonde ik hem mede naar het plein, waar muziek wordt gemaakt, en waaromheen de diverse restaurants zijn geschaard. Als goede Hollanders kozen wij den Hollandschen restaurant, en weldra zaten wij dan ook onder zijn veranda. Maar vriend Nurks verloochende zijn natuur geen oogenblik.

Eerst begon het orkest een fantasie op motieven van Wagners Nibelungen te spelen, en Nurks, die, hoewel muziekaal genoeg, toch van toekomstmuziek niets weten wil, zei eenige liefelijkheden aan het adres van den maëstro van Bayreuth. Toen moest de Hollandsche restaurant het ontgelden, eerst om zijn hooge prijzen en toen om zijn leelijke vormen. Wat dit laatste betreft, moest ik Nurks volkomen gelijk geven. Afschuwelijker, wansmakelijker samenlapsel van hout en doek is moeielijk denkbaar. Daarbij komt nog een allersmerigste wijze van houtbewerking, terwijl ook de schavotkleur, waarmede het hout beschilderd is, niet bepaald schoon kan genoemd worden.

De Duitsche restaurant beviel ons wel wat beter, hoewel hij ook aan Nurks ruimschoots stof bood voor critiek. En ik kon hem al weder geen ongelijk geven, toen hij vooral de uitgezaagde houtornementen niet fraai vond. De Engelsche restaurant, wit en groen gestreept van buiten, werd ook door mijn vriend naar verdienste gehekeld. Misschien is het inwendige wat beter, dachten wij en traden binnen in het lokaal waar de *bar* zich bevindt. Wij dronken een glaasje *ale*, dat ons ook al weer tegen tentoonstellingstarief berekend werd, en bij het verlaten van het lokaal sprak Nurks niet anders dan het door zijn oudoom beroemd geworden drietal woorden „Niet veel zaaks". Ik geloof dat hij hiermede zoowel de binnenarchitectuur als de *barmaids* bedoelde.

Daar wij weinig roeping gevoelden den Franschen restaurant binnen te treden, bepaalden wij er ons toe, hem van buiten te beschouwen. Nurks vond het onzin, Vignola in hout-archituur te willen nabootsen, en ook ik moest ditmaal zijn meening wel deelen.

Het Munchener Bierpaviljoen scheen genade in zijn oogen te vinden, althans hij zei „Niet onaardig". Misschien dat echter deze beide orakelwoorden op een *Kellnerin* betrekking hadden, die achter den toonbank stond. Enfin, 't kwam mij voor dat Nurks al weder gelijk had, en dat hij langzamerhand in betere stem-

ming begon te geraken. Maar dat was mis, want nauwelijks had hij het zink gezien, dat het Munchener paviljoen bedekte, of hij begon een philippica, die zeker alle loodgieters tegen hem in 't harnas gejaagd zou hebben.

Het Fransche wijnhuis met zijn schilderachtig torentje, zijn fraaie houtarchitectuur, zijn sierlijk gebrand glas, beviel ons beiden wel, en wij vonden het een van de gelukkigste bouwwerken, die wij tot dusverre op de terreinen hadden waargenomen. Maar Nurks kon toch de opmerking niet voor zich houden, dat de Duitsche Renaissancevormen, waarin het is opgetrokken, al weinig bij een Fransch wijnhuis te pas komen.

Wij waren nu tamelijk vermoeid van onzen tocht en besloten dus, maar huiswaarts te keeren. Wel zag ik nog verscheidene gebouwen, maar allen zoo vluchtig, dat ik met het beschrijven daarvan moet wachten tot een volgende gelegenheid. Als het dan niet zoo warm is, ga ik ook de tentoonstellingszalen nog eens door, maar dan hoop ik, dat ik niet weer personen als Nurks tegenkom, want die breken alles af. En ik zeg maar altijd „la critique est aisée, l'art c'est de faire".

OSADO.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

437e *Vergadering, gehouden den* 18 *Mei* 1883.

Na opening der Vergadering, door een tiental leden bijgewoond, werden de notulen gelezen en goedgekeurd.

Het eerste punt van de agenda: „mededeelingen van het Bestuur" verviel bij gebrek aan stof.

Het tweede punt was de benoeming van afgevaardigden voor de Algemeene Vergaderingen in Mei en September. Hiertoe werden zonder stemming benoemd de heeren Laarman en Sanches, en de heer Wolter als plaatsvervangend lid. Allen aanvaardden de benoeming.

Bij het sub 3 vermelde „Bespreking der voorgestelde wetswijzigingen" werden de verschillende artikelen een korte wijle behandeld, en daarna overgegaan tot de Kunstbeschouwing. De heer Laarman gaf de prachtwerken: „Entwürfe von Studirenden a. d. Kgl. Techn. Hochschule zu Berlin" en „De Architectur Deutschland's" ter bezichtiging.

Ten slotte verkreeg de heer C. B. Posthumus Meyjes het woord en richtte de vraag tot het Bestuur, in hoeverre dit zal voldoen aan den billijken eisch van den verslaggever van *De Opmerker*, — die op een min nette wijze door een lid van de Maatschappij was aangevallen over het verslag der vorige vergadering van de Afdeeling, — om hem officieel te rechtvaardigen.

Na eenige besprekingen werd de heer Posthumus Meyjes niet officieel in het gelijk gesteld, doch hem alleen gewezen op de mededeelingen van het Bestuur der Maatschappij omtrent het te stichten maatschappelijk gebouw, waarin wordt gezegd, dat dit gebouw op de vergaderingen der Afdeelingen een punt van bespreking had uitgemaakt; dus met andere woorden, de heer Posthumus Meyjes werd niet officieel gerechvaardigd, als het verslag der vorige vergadering juist te hebben opgemaakt, maar wel werd door de mededeelingen van het Hoofdbestuur bewezen, dat de verslagen der Afdeelingen in het *Bouwkundig Weekblad*, d. i. de officieele verslagen, niet juist of beter niet volledig waren.

Onder dankzegging aan den kunstgever voor zijn schoone bijdrage werd deze vergadering gesloten.

ADVERTENTIEN.

VERKOOP BOUWTERREIN voor Villa's te Zutphen.

Het Gemeentebestuur van **ZUTPHEN vraagt inschrijving op:**
de terreinen langs den Coehoornsingel (uitsluitend voor Villa's).
De **inschrijvings-biljetten** moeten ten Raadhuize worden ingeleverd vóór of op **4 Junij e. k.**
De **wijze van inschrijving** en de **voorwaarden** liggen ter inzage op het Gemeentehuis, waar dagelijks **inlichtingen** zijn te bekomen bij den Gemeente-Architect.

33 % GASBEZUINIGING met garantie.

Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten. De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN'S Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht*.

Uit de hand TE KOOP:

Drie gebruikte **CORNWALL STOOMKETELS** met **STOOMHOUDER,** te water te leveren aan het Stoomgemaal van Rijnland te *Gouda*.
Lengte der ketels ruim 11.— M.
Middellijn der buitenketels 2.16 M.
» » binnenketels 1.42 M.
Zeer geschikt voor Reservoirs.
Dagelijks te bezichtigen en te bevragen bij den Heer RIJK, Opzichter van Rijnland te *Gouda*.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag 28 Mei 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**
A. Het leveren van diverse Metalen voorwerpen.
B. Het stellen van Trottoirbanden gedurende het jaar 1883.
De voorwaarden dezer aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van 15 cents voor de sub *A.* en 15 c. voor de sub *B.* genoemde.
Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Gemeente-Ingenieur, Kamer No. 93, op het Raadhuis, des ochtends van 10—12 uur.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Amsterdam, 17 Mei 1883. VAN TIENHOVEN. *De Secretaris.* LE JOLLE, *l. s.*

AANBESTEDING.

Op den **24en Mei 1883** zullen de Architecten JAN SPRINGER en JOHAN STILLMANN, namens hunnen Principaal, den Heer J. HEEREN, **aanbesteden:**
Het Bouwen van DRIE WOONHUIZEN op de Nieuwe Achtergracht, te Amsterdam.
De Bestekken zijn te verkrijgen bij de Boekhs. GEBR. SCHRöDER, Rokin.
Inlichtingen worden gegeven door de Architecten, Nieuwe Achtergracht 42, des voormiddags tusschen 10—11 uren.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *STEENBERGEN*, zullen op **Vrijdag, den 25 Mei 1383**, des voormiddags ten tien ure, ten Raadhuize aldaar, bij inschrijving
Aanbesteden:
Het bouwen eener nieuwe School met Onderwijzerswoning te „Kladde," met bijlevering van alle daarvoor benoodigde Materialen, alsmede van de voor die School gevorderde Banken, Borden, Kasten, Kagchels enz.
De aanwijzing zal geschieden op **Maandag,** den **21 Mei** 1883, des voormiddags ten *tien* ure.
Bestekken en teekeningen zijn verkrijgbaar ter Secretarie te *Steenbergen;* — de bestekken ad 60 cents en de teekeningen ad 40 cents per exemplaar.
Inlichtingen zijn te bekomen bij den Architect den heer R. H. C. VAN SOMEREN te *Bergen-op-Zoom*.
Steenbergen, den 4 Mei 1883.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. J. VAN LOON.
De Secretaris,
JURGERS.

PHOTO-LITHOGRAPHIE. PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste uistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19, AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 24 Mei 1883,** 's namiddags 1 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**
Het driejarig onderhoud van het Rivierbad.
Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

BOUWTERREINEN. Noorderhaven. Zutphen.

Namens het Gemeentebestuur van *Zutphen* zullen ten overstaan van den Notaris DE JOSSELIN DE JONG aldaar, op **Dingsdag 5 Junij 1883 bij inzate** en 14 dagen daarna op **Dingsdag 19 Junij bij toeslag,** telkens 's namiddags precies ten 1½ uur, in het local op 't 's Gravenhof te *Zutphen*, onder voorbehoud van beraad, in het openbaar worden verkocht:
15 perceelen BOUWTERREIN, geschikt voor fabrieken en pakhuizen en voor dat doel allergunstigst gelegen aan de Noorderhaven onmiddelijk nabij het station Zutphen.
Boekjes behelzende de bizondere voorwaarden van verkoop, verkrijgbaar bij genoemden Notaris na 15 Mei per postwissel ad 30 cent »motto Boekje", of ad 25 cent aan het Kantoor.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *OUD-VOSMEER* zullen op **Woensdag den 30sten Mei** aanstaande, ten gemeentehuize dier gemeente, des voormiddags om elf uur publiek trachten **aan te besteden:**
Het verbeteren van het bestaande schoollokaal en het bijbouwen van een geheel nieuw lokaal voor 200 leerlingen, met overdekte speelplaats.
De aanwijzing zal binnen *Oud-Vosmeer* plaats hebben den 23 Mei aanstaande, van 11 tot 12 uur.
Boekjes en kaarten zijn franco verkrijgbaar ten kantore van den Secretaris der gemeente van af Woensdag den 9 Mei aanstaande, tegen betaling van *f* 1.50
Oud-Vosmeer, den 7 Mei 1883.
Burgemeester en Wethouders voornd.,
C. J. DE V. VAN NOORDEN.
De Secretaris,
A. DE GRAAFF Gz.

HERBESTEDING.

Door de Gemeentebesturen van *Strijp* en *Zeelst* zal worden **Herbesteed:**
Het maken van het tweede perceel van den Keiweg in de gemeenten Strijp en Zeelst,
geheel overeenkomstig de voorwaarden en bepalingen omschreven in het daarvan opgemaakt bestek; alleen met wijziging van Art. 4, § 20, zoodat in plaats van Belgische Zandsteenkeien (Grès) van de zoogenaamde vijfde soort, zullen worden gebezigd *Petit Granit* van de Ourthe, van de zoogenaamde vierde soort met daarbij behoorende Kantkeien en van dezelfde afmetingen en hoedanigheid als die in genoemd bestek voor de gemeente *Eindhoven* zijn omschreven.
Bestekken zijn op franco aanvraag tegen betaling van *f* **0.50** per stuk te bekomen bij den Secretaris te *Eindhoven*. Inlichtingen te verkrijgen bij den Ingenieur te *Stratum*.
Inschrijvingen in te zenden aan den Secretaris te *Eindhoven*. Opening der biljetten op het Raadhuis te *Eindhoven*, op **den 31 Mei** 1883, des voormiddags ten 12 uur.

TE KOOP gevraagd:

circa **232 Meter LICHTE RAILS,** gewicht per Meter ca. 6½ kilo.
Franco aanbiedingen onder motto »Rails" worden ingewacht aan het Advertentiebureau van B. B. BLIJDENSTEIN te *Enschedé*.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** ojzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

8168. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN., Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280. ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT, bij groote en kleine partijen.

Zesde Openbare Verkooping VAN GESLECHTE VESTINGGRONDEN te GRONINGEN.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *Groningen* zal op **Zaterdag den 2den Juni 1883,** des voormiddags te 10 uur, in het Concerthuis in de Poelestraat te *Groningen*, ten overstaan van den aldaar resideerenden Notaris Mr. N. VAN HASSELT, in het openbaar bij **opbod verkoopen:**
21 Kavels Bouwterrein,
gelegen bij het Emmaplein te Groningen.
De **Catalogus,** bevattende de **Voorwaarden** van **Verkoop,** de **Beschrijving** en de **Kaart** der **Perceelen, is van 18 Mei 1883 af** voor *f* **0.50 verkrijgbaar** bij den Ontvanger voornoemd, die nadere inlichtingen geeft.
Aanwijs wordt gegeven **Donderdag** 31 Mei en **Vrijdag** 1 Juni 1883, des voormiddags 10 uur.

PIJPE BOUWARTIKELEN TUINVERSIERINGEN, J. M. Scheltema, AMSTERDAM, 20 Beerenstraat.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg No. 3.
TRADE MARK. VALDE TRAVERS.
NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.OZN., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, W. PATON WALSH.

Bij den Provincialen Waterstaat in *Drente* wordt tijdelijk verlangd een **BUITENGEWOON OPZICHTER** op eene belooning van **honderd gulden** in de maand en vergoeding van reis- en verblijfkosten.

Aangifte vóór 1 Juni a. s., bij gezegeld adres aan Gedeputeerde Staten, onder overlegging van de noodig geachte stukken.

Assen, 11 Mei 1883.

Gedeputeerde Staten van Drente,
VAN KUIJK, *Voorzitter*.
S. W. GRATAMA, *Griffier*.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen van Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »STERN" en verschillende andere soorten enz. enz.
N. A. SCHELLING, *Directeur*.

WATERSTAAT.
Provincie Friesland.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag den 31en Mei 1883**, des namiddags ten één ure, zal, bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 435 der A. V., in het gebouw van het Provinciaal Bestuur te *Leeuwarden*, behoudens nadere goedkeuring, worden **aanbesteed:**

Het maken van eene SCHUTSLUIS in de Zijlroede nabij Joure, met bijbehoorende AARDWERKEN, ten behoeve van de Waterkeering de Nieuwe Slachte (2e gedeelte).

Raming ƒ 71,900.

Het bestek ligt ter lezing in het Gebouw van het Provinciaal Bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden*.

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen betaling van ƒ 1 op het Bureau van den Prov. Hoofdingenieur, *van Swietenstraat* te *Leeuwarden*.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Dinsdag den 29en Mei, des morgens ten 9 ure, te beginnen bij *Joure*.

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat.

Leeuwarden, 17 Mei 1883.

De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

Aanbesteding

op Zaterdag den 26 Mei 1883, des namiddags ten twee ure, in de Societeit op den Zonnebrink te WINTERSWIJK,
VAN
Bestek N°. 10.
Gebouwen en inrichtingen op de Stations Groenlo en Eibergen in twee perceelen.
Bestek N°. 11.
Grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte Lokaalspoorweg van af Station Ruurlo tot aan de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel bij Neede. (Lengte circa 17,2 kilometer.)
Bestek N°. 13.
Gebouwen en inrichtingen op Station Neede.
Bestek N°. 14.
Gebouwen en inrichtingen op Station Borculo.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van bestek N°. 10 kan afzonderlijk worden ingeschreven; voor meerdere bestekken of perceelen inschrijvende, moet voor elk bestek of perceel een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd. De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van
ƒ 1.50 voor elk der bestekken N°. 10, 13, 14,
ƒ 3.— voor bestek N°. 11,
van af den 8 Mei e. k. verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 1 Mei 1883.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

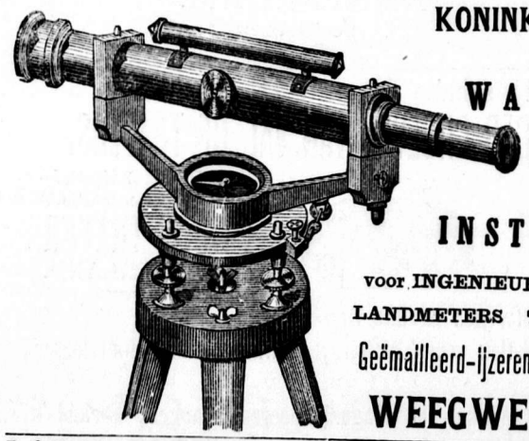

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

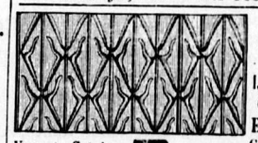

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Zondag namiddag den 3den Juni a. s. zal vanwege het Genootschap de eerste schetstocht worden gehouden, met het doel, volgens artikel 69 der wet, belangrijke bouwwerken naar de natuur te schetsen.

De tocht zal zijn naar Haarlem en omstreken. De tijd van vertrek zal, met het oog op de nieuwe dienstregeling der spoorwegen met 1° Juni, in de volgende *Opmerker* worden gepubliceerd.

Heeren leden worden allen uitgenoodigd aan dezen tocht deel te nemen; zij hebben zich daartoe slechts op den te bepalen tijd te bevinden aan het Centraalstation te Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

In het laatste nummer van het *Bouwkundig Weekblad* komt een stuk voor van den heer J. de Haan, lid van „Architectura et Amicitia". In dit stuk schijnt de schrijver zich ten doel gesteld te hebben mij eenige onaangenaamheden op niet zeer beschaafden toon te willen zeggen. Het is mij niet duidelijk, wat den heer De Haan bewogen heeft, dit stuk op te stellen en ik zal mij wel wachten hem op gelijke wijze te antwoorden. Dit acht *ik* beneden mij.

Ook na de lezing van dit stuk zal het een ieder nog duidelijker zijn geworden, dat de verslagen der vergaderingen van de Afdeelingen der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, die het *Bouwkundig Weekblad* zijnen lezers geeft, *niet alles* geven wat verhandeld is. Ik laat de beweegreden, waarom een en ander wordt weggelaten, buiten beschouwing.

Ten slotte wensch ik den heer De Haan opmerkzaam te maken, dat de besprekingen over de verslagen van de vergaderingen van den 3den Mei ll. in het *Bouwkundig Weekblad* 22 regels kleinen druk beslaan van een verslag van 34 regels.

C. B. Posthumus Meyjes.

DE HYGIENISCH-TECHNISCHE EISCHEN VAN ZIEKENHUIZEN.

(*Vervolg van bladz.* 195.)

II.

De inrichting van de verwarming in een ziekenhuis is naast die van de luchtverversching een van de belangrijkste vraagstukken voor den technicus, van wier goede oplossing voornamelijk de sanitaire verhoudingen eener verpleeginrichting afhangen.

De verwarming der lucht kan langs verschillende wegen geschieden. Een bepaald stelsel voor alle gegeven gevallen hier aan de hand te doen, gaat niet aan. De technicus zal steeds met de omstandigheden te rade moeten gaan. Hier kunnen wij ons slechts bepalen tot een korte aanduiding van de bestaande verwarmingsstelsels en te wijzen op hunne voor- en nadeelen.

Het effect der verwarming hangt van het warmtegevend lichaam af, dat de uit de bouwstoffen ontwikkelde warmte aan de omgevende lucht rechtstreeks of middellijk afgeeft. Het eenvoudigste dezer lichamen is de gewone kachel. Maar uit welke stof ook vervaardigd, is ze echter ongeschikt voor het gebruik in een ziekenkamer, om tal van redenen, die wij voor technici niet behoeven uiteen te zetten. Zelfs die, waarmede ventilatie is verbonden, zijn voor groote inrichtingen af te keuren, daar beide vereischten onafhankelijk van elkaar moeten bevredigd worden. Evenwel kan de zoogen. ventilatiekachel niet geheel buitengesloten blijven, vooral in kleine inrichtingen, waar vertrekken met twee bedden aanwezig zijn.

Als grondregel voor de ventilatie in verwarmde ruimten moet gesteld worden, dat de luchtafvoer geregeld en doelmatig onder alle temperaturen met volkomen zekerheid plaats hebbe, en dat haar werkzaamheid door den geneesheer gecontroleerd kan worden. De circuleerhaarden, onder den naam van Galton'sche haarden bekend, kunnen in sommige omstandigheden goede diensten doen.

Het ideaal van een verwarming voor ziekengestichten is echter de verwarming uit één punt, de zoogen. centraal-verwarming.

Men onderscheidt daarvan drie soorten: lucht-, water- en stoomverwarming. Bij de eerste wordt de verwarmde lucht door buizen uit een centraalpunt naar de ruimten

POLYTECHNISCH

opgedreven. Maar dit behoeft niet rechtstreeks te geschieden. Men spreekt nog van luchtverwarming indien de lucht verwarmd wordt, bevat in buizen, door water- of stoombuizen omgeven. Eigenlijke uitdroging der lucht, zooals men dat gewoonlijk opvat, heeft daarbij niet plaats; want dan zou de waterdamp der omgevende lucht in zijne bestanddeelen ontleed moeten worden, en daartoe is de hitte der buizen onvoldoende. Een uitdroging der lucht kan slechts betrekkelijk zijn, daar de lucht des te meer instaat is water op te nemen, hoe warmer zij wordt. De droogheid der lucht moet slechts in verband met den warmtegraad beschouwd worden. De van 10° tot 12° C verwarmde lucht heeft van haar absoluut watergehalte wel niets verloren, doch is in verhouding tot de verhoogde temperatuur te gering; dat verschil moet dus door kunstmatige middelen vergoed worden. Dat is dus geen overwegend bezwaar, om van de versche-lucht-verwarming af te zien, te minder omdat deze instaat is de lucht minstens tweemaal per uur te vernieuwen, welke lucht ook haar watergehalte meebrengt. Desondanks is zulk een wijze van verwarming voor een ziekenhuis niet in de eerste plaats aan te bevelen, omdat zij onafscheidelijk van de ventilatie is, een gebrek, dat slechts door kostbare inrichtingen kan geneutraliseerd worden. Ook voor de zomerventilatie is ze ongeschikt. Daarbij komt, dat de verwarming der lucht niet uit één punt kan geschieden en de verwarming der verdiepingen ongelijkmatig plaats heeft.

Blijven dus als de meest geschikte stelsels over: warmwater- en stoomverwarming. De eerstgenoemde verdient van beiden van een hygiënisch standpunt de voorkeur, zoowel wegens haar groot vermogen van uitzetting (tot 200 M. voor een stelsel), als van haar gestadige, gelijkmatige en zachte warmte. Jammer echter, dat de aanlegkosten daarvoor zoo aanzienlijk zijn. Voor den aanleg van voorwarmkamers met afzonderlijke verwarmingstoestellen, waarin de versche lucht tot omstreeks 18—20° verwarmd wordt, is de scheiding van ventilatie en verwarming gemakkelijk totstand te brengen, indien maar voor de noodige aspiratie van verbruikte lucht zorg wordt gedragen. De zalen worden, gelijk men weet, verwarmd door waterkachels en buisregisters, waartegen de vooraf verwarmde lucht tot op de gewone temperatuur gevoerd wordt.

Heetwater-verwarming met hooge drukking is wel het goedkoopst te leveren, maar bezit zooveel gebreken, dat ze voor het doel niet is aan te bevelen. De verwarming der ruimten namelijk vereischt een gestadig stoken, want kort na het uitdooven van het vuur koelt het water in de buisleiding af; wordt niet gestookt, dan kan bij strenge koude het water in de buizen bevriezen. Bovendien geschiedt de verwarming ongelijkmatig. Deze nadeelen ondervindt men niet van een heetwater-verwarming door middel van lage drukking. Daarbij heeft men een geringe spanning en dientengevolge een lagere temperatuur van het water noodig, er wordt meer warmte behouden en de uitstralende is aangenamer.

Ook de aanleg van stoomverwarming is kostbaar en het warmtebehoud gering, de straalwijdte sterk. Wordt de stoomverwarming aan het gebruik van waterkachels verbonden, of de lucht door buisregisters in een verwarmingskamer verwarmd, vanwaar uit zij door verticale buizen naar de te verwarmen ruimten gaat, derhalve een stoom-luchtverwarming, dan mag de stoomde warmwater- evenaren, maar verdient de voorkeur boven heetwater-verwarming.

Voor groote inrichtingen met vele paviljoens verdient ze aanbeveling, omdat de verwarming uit één punt kan geschieden, zelfs op grooten afstand gelegen.

In elk geval moet ernaar gestreefd worden, om de ventilatie zooveel mogelijk onafhankelijk van de verwarming te maken.

Wij meenen met deze korte aanduidingen omtrent deze beide gewichtige aangelegenheden te kunnen volstaan, daar een gedetailleerde beschrijving van deze stelsels overbodig moet geacht worden voor de lezers van dit weekblad.

Wij zullen thans nog kortelijk de aandacht vestigen op de eischen van de muren, vloeren en zolderingen der ruimten.

De totdusver gewone wijze van bedekking der wanden: tegels en kalkmortel, is bevonden de smetstoffen nog te veel op te slorpen en bij gelegenheid af te staan aan de omgevende lucht. Men is daarom in Duitschland en Frankrijk van lieverlede er toe gekomen, om wanden en zolderingen van ziekenvertrekken met ondoordringbare stoffen te bedekken, die tevens de eigenschap bezitten, niet aangedaan te worden door desinfecteerende vloeistoffen, zoodat een periodieke afwassching kan plaats hebben. Hierdoor voorkomt men, dat de lucht bij een krachtige ventilatie met smetstof bezwangerde deeltjes van de muurbepleistering door de ruimten voert.

Hetzelfde beginsel geldt ook voor de vloeren. Men heeft hout nog niet voor vloeistoffen ondoordringbaar kunnen maken, evenmin het krimpen en trekken kunnen voorkomen. In de poriën en voegen dringen dus allerlei vloeistoffen uit de ziekenzalen door, waardoor ten laatste groot luchtbederf ontstaat. Daar vernis noch verf op den duur bestand zijn, om het hout tegen het indringen van vocht te vrijwaren, stelt Degen voor een harde kunststeen voor vloeren in ziekenhuizen te bezigen. Een zoodanige steensoort wordt in de fabriek te Mettlach vervaardigd en met veel succes in verscheidene gestichten in Duitschland aangewend. De bezwaren van koude voeten en geraas bij zulke vloeren acht Degen wel te verhelpen en acht ze in elk geval niet overwegend genoeg, om daarom dit materiaal buiten te sluiten.

Voor de bekleeding van muren raadt Degen aan, het bestrijken met een mengsel van gips met waterglas of witkalk. Daardoor meent hij de oppervlakte zoo weinig mogelijk doordringbaar voor vocht te maken. Het verven der muren kan ook toepassing vinden, maar is kostbaar en ten laatste ontleden de organische stoffen der olie, die aan de ontbindingsproducten van de lucht zich mededeelen.

In de Fransche hospitalen worden de muren met een steenlaag bekleed, die door hare glad- en dichtheid uitstekend weerstand biedt aan vocht en smetstoffen en gemakkelijk gereinigd kan worden met een desinfecteerende vloeistof. Maar ook deze bekleeding is vrij kostbaar.

Voor de gelijkmatigheid der temperatuur zijn overigens spouwmuren aan te bevelen.

Ook voor de zoldering geldt dezelfde impermeabele bekleeding. In de nieuwe gestichten van Duitschland en Frankrijk werden de tusschenruimten der ijzeren balklagen met kalk volgegooid en van buiten glad aangestreken.

De Fransche ingenieur Tollet bouwt barak-larazetten van ijzer en steen: een stelsel van spitsbogenribben uit geplette T-spalken, waarvan de schenkels naar den grond gekeerd zijn. Tusschen dit geraamte zijn baksteenen gemetseld en het dakgewelf is met isoleerlagen tegen afkoeling beschut; de vloer is van asphalt of tegels.

De bodem, waarop het gebouw gezet wordt, moet behoorlijk geisoleerd worden, om het opstijgen van grondgassen te voorkomen. Daartoe beveelt Degen aan een betonlaag in een asphaltbekleedsel.

Met de decentralisatie van de ziekenruimten is ook de noodzakelijkheid ontstaan, om bij elk paviljoen een afzonderlijke badkamer te maken. Bovendien moet in het midden van het blok een algemeen bad aangelegd worden.

De badkamers voor elke verdieping moeten naast de ziekenkamers met een aantal baden voorzien worden, in verhouding tot het aantal bedden.

Natuurlijk dient gelet te worden op baden van verschillende soort. Bij voorkeur make men de badkuipen van verglaasd aardewerk, omdat zij de warmte langer behouden en gemakkelijker gereinigd kunnen worden, ook niet door chemische stoffen worden aangetast. De badkamers moeten met stoffen bepleisterd worden, die voor lucht en vocht ontoegankelijk zijn. De vensters van dubbel glas om het bevriezen, en de sloten en kranen van koper of brons, om het roesten te voorkomen. De bodem moet bekleed en op zijn laagste gedeelte van een rooster voorzien zijn, om het water af te leiden. Over den steenen vloer legge men rasterwerk van hout. Natuurlijk moet ook gelegenheid bestaan, om elke badruimte te verwarmen en te ventileeren. De buizen voor warm en koud water moeten in een mengkraan samenkomen. Deze vermenging is noodig, omdat daardoor de ontwikkeling van waterdamp voor een goed deel wordt voorkomen, welke damp bovendien de ruimte vervult. Eenvoudiger is de verwarming van het badwater door een stoombuis, op den bodem van de kuip aangebracht, welke stoom vrijgelaten en afgesloten kan worden, naar gelang van de vereischte temperatuur. Bovendien moet op elke verdieping ook een verplaatsbare kuip zijn.

Behalve op de genoemde, moet ook gelet worden op de permanente baden voor lijders, die door een voortdurend verblijf in water van een zekere temperatuur tot herstelling zullen komen. Hier moeten de kuipen zoo zijn ingericht, dat het verblijf op den duur zoo weinig hinderlijk mogelijk is en het water gestadig op dezelfde temperatuur blijve. Het best voorziet men daarin, door de lijders de aangedane deelen in hunne hangmatten onder water te laten zweven.

De bespreking van de overige ruimten in een volgend opstel.

Dr. S. Sr. C.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

III.

Ik heb dezer dagen eens gebruikgemaakt van een minder warmen dag, om het inwendige van het tentoonstellingsgebouw te gaan zien. Om zooveel mogelijk systematisch te werk te gaan, heb ik toen een begin gemaakt met het bezichtigen van de Nederlandsche Afdeeling vlak bij den ingang.

Vraagt ge mij, welken indruk het „ensemble" van de Nederlandsche inzendingen op mij maakte, dan zeg ik na wikken en wegen „niet ongunstig". Wat mij echter frappeerde was, dat er zoo weinig artikelen van weelde of smaak zijn ingekomen. Mij dunkt, een vreemdeling moet denken, dat wij Hollanders niets doen dan jenever drinken, sigaren rooken en kaas eten. Vooral drink- en eetwaren zijn het, die uitgestald zijn, en voegt men daarbij dan nog kaarsen, leder, vischtuig en landbouwproducten, dan kan men zich een voorstelling van den „grondtoon" der Hollandsche Afdeeling maken.

Bijzonder smaakvol gedecoreerd is ons gedeelte van de tentoonstellingszalen niet, en ik moet zeggen, dat ik weet niet meer welk criticus, die de pilasters bij taai-taai vergeleek, geen ongelijk had. Armoediger kon het wel niet, en toch schijnt er nogal geld gespendeerd te zijn. De wapens, die hier en daar zijn aangebracht, hebben hoegenaamd geen „chic", en de decoratieschilder, die ze vervaardigde, zal wèl doen, in de Belgische en Fransche afdeelingen eens een lesje te gaan nemen, hoe men heraldieke emblemen schilderen kan. Ook hindert mij bijzonder de smakelooze letter, waarmede de woorden „Groep", „Klasse" enz. mij telkenmale tegengrijnzen. In de kunst van een smaakvolle letter te zetten, schijnen ook alleen onze zuidelijke naburen meester te zijn. Gelukkig dat de min bevallige decoratie der zalen niet al te zeer in 't oog valt, daar er zoo veel te zien is, dat men op het architectonische gedeelte noode let. „Les délicats sont malheureux" heette het in een welgeschreven Handelsblad-artikel van onzen vriend Thym, en werkelijk, ik ondervond het.

In de middengalerij zie ik allereerst een uitstalling van de hofspiegelkoopers Dorens te Amsterdam. Veel hebben zij niet ingezonden, doch wat zij gaven vertoont een goeden smaak. Vooral de Louis XVI omlijstingen, waar het al te schreeuwend verguldsel door bleeke kleur in verschillende tinten vervangen is, acht ik zeer gelukkig.

De firma Van Zuylekom Levert geeft ons een piramide van flesschen en kruiken te zien, die mij niet bijzonder kan behagen. De zware consoles aan het ondereind verraden gemis aan kunstzin, en de schreeuwend vergulde lijsten doen zien, dat nog lang niet overal in ons lieve vaderland het besef is doorgedrongen, wat smaakvol is en wat niet. In hoeverre het eigenaardig is hout als marmer te schilderen, laat ik nu nog buiten quaestie.

Wat de firma Hoppe in de middengalerij oprichtte, kan ik ook al niet onder de fraaie etalages rangschikken. Het geheel is zeker door een timmerman ontworpen, die hier en daar wat bijeenscharrelde, om „tant soit peu" een geheel te verkrijgen. Het kolossale echinusprofiel, waarmede het dekblad van onderen afsluit, is niet bepaald elegant, het geheel mist proportie, het decoratief schilderwerk is slecht en de gebronsde beelden zijn ongetwijfeld bij dezen of genen beeldjeskoop gekocht. De „kobolden", die onderaan op de tonnen zitten, maken daar een wonderlijk figuur. 't Geheel is in de „steengrauw" kleur geschilderd, die, helaas, aan onze vaderlandsche architecten zoo dierbaar is. Als ik aan mijn vrouw zeg dat ik het leelijk vind, ben ik zeker dat ze antwoordt: „maar 't is toch zoo helder!"

Het „steengrauw" monument van de wereldvermaarde firma Wijnand Fockink is bijzonder ongelukkig uitgevallen en ik vond het jammer, dat het de eereplaats inneemt. Een firma als deze had moeten bedenken „noblesse oblige", en instede van door dezen of genen timmerbaas den pseudo-klassieken houten tempel te doen oprichten, die in grondverf geschilderd, en met zeer fletse figuurtjes gedecoreerd, een poover figuur maakt, had ze evenals indertijd op de Parijsche Tentoonstelling, iets moeten inzenden, harer waardig. Dat onze vaderlandsche artisten haar dit hadden kunnen leveren doen twee etalages zien, in de onmiddellijke nabijheid geplaatst.

De eene is van de firma H. Bootz en vertoont, op een sierlijk onderstel van blank-eikenhouten vaten, een kolossale zuil van flesschen en kruiken, op welks kapiteel de „drie fleschjes", het symbool van den inzender, zijn aangebracht. De frissche kleuren van het decoratief schilderwerk, de roode draperieën en linten, de matte toon van het blanke eikenhout, het met smaak aangebracht verguldsel, het werkt alles mede om een schoon geheel te verkrijgen.

Een paar schreden verder is de andere etalage. 't Is de firma De Pesters Kooy en Co., die daar haar bier

exposeert. Een slanke kiosk, in Moorsche vormen, overhuift een kolossaal biervat van blank eikenhout, terwijl de basis van dit alles een voetstuk is, waarin op ingenieuse wijze van het decoratief effect van flesschen partij is getrokken. Het helder rood en blauw, waarmede de kiosk getint is, behaagt mij zeer en het afhangend hopgroen dunkt mij bijzonder elegant. Reeds uit de verte bekoort deze smaakvolle uitstalling het oog, en ik hadde haar gaarne op de eereplaats gezien, waar zij nog beter tot haar recht zou gekomen zijn.

Wat er verder in de middengalerij der Hollandsche Afdeeling staat, kan ik gerust met stilzwijgen voorbijgaan, al zullen de dames dat niet met mij eens zijn. 'k Wed, dat men ze van de toiletten, de odeurs en snuisterijen haast niet wegkrijgt.

't Was een gelukkige gedachte des heeren Stolzenberg te Roermond, de Nederlandsche Afdeeling van de Belgische te scheiden door een gipsafgietsel van het prachtig koorhek uit Enkhuizen, dat tot dusverre niet die bekendheid had als dat van Dordrecht, en dat toch gerust daarmede op ééne lijn kan gesteld worden. De vormen der Italiaansche Renaissance zijn door den beeldhouwer met buitengewoon talent weergegeven.

Voor ik van de middengalerij afscheid neem, moet ik eerst nog met bijzonderen lof gewag maken van de tapijten der Deventersche tapijtfabriek en van de heeren Garjeanne. Er is heelwat van tapijten op de tentoonstelling te zien, daar zoowel Indië als Perzië hun wijdvermaarde schatten exposeeren, en dus is het geen geringe triumf voor de vaderlandsche nijverheid, dat haar producten een goed figuur maken.

De figuurtegels van Van Hulst te Harlingen, hoewel niet slecht, kunnen echter nog lang niet met de buitenlandsche fabrikaten concurreeren.

't Is jammer, dat in de Nederlandsche hoofdgalerij alles zoo dicht opeengepakt staat. Waarschijnlijk hebben de ontwerpers der etalages dat niet vooruit geweten, want anders hadden zij ze niet zoo bijzonder hoog gemaakt. 't Heeft nu den schijn alsof de een den ander heeft willen overvleugelen.

Ik ben slechts een zijzaal binnengegaan, en wel de eerste links. Ik kan niet zeggen, dat ik daar veel vond, dat mij aantrok. Van de meeste uitstallingen is niet veel werk gemaakt, en de vitrines die men ziet behooren tot de meer gewone soort, zwart en kaal. Onder het beste wat ik zag noem ik de inzending van Heineken's Bierbrouwerij-maatschappij, die uit een smaakvolle houtarchitectuur met vaten en andere attributen bestaat. Ook het paviljoen van sigarenkistjes, door Gebr. Best te Valkensweerd tentoongesteld, vond ik wel aardig en de Turksche kiosk, waarin de Apeldoornsche lucifersfabriek haar product te zien geeft, achtte ik nogal geslaagd.

Na het bezichtigen van deze zaal vond ik het maar geraden, weer heen te gaan, daar het zien van tentoonstellingen mij steeds bijzonder vermoeit. Ik hoop echter spoedig weer eens naar de Nederlandsche Afdeeling terug te keeren, en als ik het dan zoo gelukkig tref als nu, dat ik niemand tegenkom, die mij in mijn overpeinzingen stoort (ik heb al gemerkt, dat 't op de guldensdagen het kalmst is), kan ik heelwat bezichtigen. Dus, tot wederziens!

OSADO.

PROGRAMMA

voor het Concours, uitgeschreven door de Bouwgrond-exploitatie »*CONCORDIA*".

De Bouwgrond-exploitatie »*Concordia*", zich ten doel gesteld hebbende, bij de exploitatie harer terreinen te Kralingen, zooveel mogelijk te zorgen, dat de aldaar te stichten gebouwen, overeenkomstig den nieuwen aanleg, beantwoorden aan de eischen van uiterlijk schoon en doelmatige inrichting, heeft tot bevordering van dit doel besloten premiën uit te loven tot een gezamenlijk bedrag van zeven duizend gulden, zegge *f* 7000.

De ondergeteekenden, Bestuurders der afdeeling Rotterdam van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, door de bovengenoemde Bouwgrond-exploitatie »*Concordia*" daartoe uitgenoodigd, hebben de eer hiertoe het navolgende programma vast te stellen:

De Bouwgrond-exploitatie »*Concordia*" looft uit:

1o. Eene premie van twee duizend gulden, zegge *f* 2000, voor het huis met den schoonsten gevel van de eerste serie van vijftien huizen, staande met den hoofdgevel aan de avenue »*Concordia*".

2o. Eene premie van drie duizend gulden, zegge *f* 3000, voor het huis met den schoonsten gevel van de eerste serie van vijftig huizen, staande met den hoofdgevel aan de avenue »*Concordia*".

3o. Eene premie van twee duizend gulden, zegge *f* 2000, voor het meest doelmatig ingerichte huis van de eerste serie van vijftig huizen, staande met den hoofdgevel aan de avenue »*Concordia*".

De serie van vijftien huizen (sub 1) blijft ook later mededingen naar de beide premiën (sub 2 en 3).

De eigenaars der perceelen, mededingende naar een der hierboven uitgeloofde premiën, zullen zich moeten gedragen naar de voorwaarden bij den verkoop der perceelen gemaakt.

Bestuurders der voornoemde Afdeeling wenschen de premiën toe te kennen voor de schoonst gebouwde gevels, onverschillig in welken stijl die gebouwd zijn of welke materialen daarvoor zijn gebezigd.

De mededingers naar bovengenoemde premiën zullen van hun voornemen tot mededinging kennis moeten geven binnen eene maand, nadat door hen met de fundeering is aangevangen. Zoodra de panden voltooid zijn wordt mede kennis gegeven en binnen eene maand daarna teekeningen ingeleverd van de gevels, het vooraanzicht met de noodige verticale en horizontale doorsneden, alles op eene schaal van vijf centimeter per meter en voor de plattegrond-teekeningen voor de mededingers vermeld sub 3 op eene schaal van twee centimeter per meter. De teekeningen der gevels mogen enkel in lijnen uitgevoerd, ongeharceerd en niet in kleuren of tinten opgewerkt zijn.

Zoodra het laatste plan van elke serie is ingeleverd, zal door het Bestuur der voornoemde Afdeeling eene Jury benoemd worden, bestaande uit hoogstens vier Nederlandsche bouwkundigen, benevens den President der Afdeeling als Voorzitter, die binnen eene maand na hunne benoeming uitspraak zullen doen.

Het bedrag der premiën zal dan binnen den tijd van vier weken na de uitspraak der Jury ten kantore van de Maatschappij »*Concordia*" zonder eenige korting worden uitbetaald.

Gerechtigd tot de ontvangst der toegekende premiën zijn zij, voor wier rekening de panden zijn gebouwd en die tijdens den bouw als eigenaars der gronden bekend stonden.

Gebouwen door of voor rekening van de Maatschappij »*Concordia*" zelve gesticht, komen bij het concours niet in aanmerking en worden ook niet medegeteld.

Alle stukken, dit concours betreffende, moeten worden ingezonden bij den Secretaris der Afdeeling, den heer G. J. v. d. Goes, Noordersingel, n°. 61, te Rotterdam, bij wien ook op franco aanvraag programma's te verkrijgen zijn.

Het Bestuur der voornoemde Afdeeling verklaart zich ten allen tijde bereid de noodige inlichtingen te geven.

Het Bestuur der Afdeeling Rotterdam der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst,

H. CRAMER, *President*.
W. C. COEPIJN, *Vice-President*.
TH. L. KANTERS, *Penningmeester*.
W. C. VAN GOOR, *Correspondeerend Lid*.
H. J. DUPONT, J. A. VOORHOEVE, J. C. VAN WIJK, } *Commissarissen*.
G. J. VAN DER GOES, *Secretaris*.

Rotterdam, April 1883.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur,

In uw geacht blad van 12 Mei jl. wordt eene uitkomst medegedeeld over het gebruik van Portland-cement en zijne gevolgen, dat vooral mijne aandacht opwekte.

Bij voorkeur gebruik ik Portland-cement voor metsel- en voegwerk, maar tot heden heb ik nog niet die ontdekking of ondervinding opgedaan, dat muurwerk, hetwelk met Portlandcement was gemetseld of gevoegd, wegens het uitzettingsvermogen ervan is vernietigd of krachteloos geworden. Ik stel zulk werk op hoogen prijs, en de ondervinding heeft mij geleerd, dat Portland-cement, door bekwame handen gebruikt met de vereischt wordende steenen, werk oplevert, dat tal van jaren uitstekend blijft en daarom als een uitmuntend verbindingsmiddel is te gebruiken.

Hoogachtend betuig ik te zijn

Uw Dw. Dienaar
L. MOHR.

Boskoop, 14 Mei 1883.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— De *London and North-Western Railway* had de invoering van ijzeren dwarsliggers beproefd. De stoelen der spoorstaven waren van staal. Door het schudden en wrijven sleten de op elkander bevestigde harde metaalvlakken zoo af, dat de geheele inrichting van de ijzeren liggers als mislukt werd beschouwd en weder opgegeven zou worden. Daar kwam men op de gedachte, tusschen de spoorstaaf en den stoel, zoowel als tusschen dezen en den ligger, vóór de klinking een voering van asphaltpapier (*bitumemized* (1) *brown paper*) te leggen. De sluiting terzijde werd op de bij stoelstaven algemeen gebruikelijke wijze met een houten wig bewerkt, die zich door zwelling zoodanig tusschen de stoelflens en de spoorstaaf vastzet, dat geen loswording plaats grijpt en toch de noodige veerkracht bereikt wordt. §

— De vraag hoe de ijzeren dwarsliggers bij den bovenbouw der Duitsche spoorwegen zich houden, werd in de vergadering der Akensche districtsvereeniging van ingenieurs aan een grondige gedachtenwisseling onderworpen. Er werd op gewezen, dat de vrees voor een plotselinge breuk, tengevolge van veranderingen in de moleculen, die door het voortdurend trillen ontstaan, ongegrond is. Wel-is-waar zijn er gevallen voorgekomen van veranderingen in de samenstelling van het ijzer door afwisselende trek- en drukspanningen, maar zulk een verandering werd tot heden bij dwarsliggers nog niet waargenomen. Dat de ijzeren liggers reeds de voorkeur genieten boven de houten, blijkt uit het toenemend gebruik der eersten. Zij zijn, met het oog op hun duur, niet alleen goedkooper, maar, wegens de veiliger bevestiging van de spoorstaven, ook meer te vertrouwen. ⊙

— In de werkplaatsen der *Allen Paper Car Wheel Company* te Pullman, in den staat Illinois (Noord-Amerika), trekt men voor het maken van papieren raderen partij van gewone stroopappen, die op werktuigen tot ronde schijven met een gat voor het doorsteken van de naaf worden gesneden. Deze schijven zijn in middellijn een weinig grooter dan voor raderen van 26" (670 mM.), 33" (838 mM.) en 42" (1067 mM.). gevorderd wordt.

Elke drie dezer schijven worden met meelbrij saamgeplakt; men vormt er cilinders uit van drie tot vier voet hoogte (915 tot 1220 mM.) en brengt ze drie uren lang in een waterpers onder een druk van 650 tons. Daardoor worden de drie bladen tot eene enkele vaste schijf vereenigd, die in eene tot ongeveer 50° verwarmde ruimte langzaam gedurende twee weken gedroogd wordt. Om deze schijven nog meer te verdichten, drukt men ze opnieuw samen, plakt dan verscheidene aaneen, perst en droogt gelijk vroeger, en zet dit voort totdat de vereischte dikte bereikt is. De gereedgemaakte schijven hebben, naar mate van de middellijn, een dikte van 4 tot 5" (100 tot 125 mM.), 117 bladen zijn noodig voor een rad van 838 mM. en 100 bladen voor een rad van 660 mM.

De volgende arbeid is het afdraaien van de schijven tot een middellijn, die iets grooter is dan de binnenmiddelijn van den radband, gelijk het uitboren van het naafgat, iets kleiner dan de naafmiddellijn. Daarna ontvangen de schijven aan beide zijden een verflaag; hierop volgt het persen in den radband met een waterpers bij een druk van 210 KG., waardoor band en schijf vast met elkander vereenigd worden. Na het inbrengen van de naaf en het vastschroeven van de ijzeren zijplaten is het rad gereed. Een rad van 1067 mM. weegt ongeveer 515 KG., welk gewicht aldus verdeeld is: papierstof 82, radband 250, naaf 90, bouten 25, zijplaten 68. De radbanden zijn van het beste kruppstaal.

Een rad van 838 mM. kost ongeveer *f* 200, een gegoten-ijzeren rad *f* 38. De meerdere kosten worden opgewogen door den langeren duur der papieren raderen. Assen met ijzeren raderen kunnen ten hoogste slechts 160,000 KM. doorloopen, met papieren raderen 650,000 en meer, tengevolge der grootere veerkracht.

In Duitschland maken de gebroeders Van der Zypen te Deutz zulke papieren raderen voor *f* 270 per as. †

— Bij het herbouwen van den *Pittsburgh and Western Railway* tot een standaardspoor, werd een groote verandering gemaakt aan de Summit-tunnel. De vloer werd negen voet verlaagd zonder een enkelen trein te doen vertragen. De arbeid werd verricht door uitdieping van het bed. terwijl het oude spoor werd opgehouden door een steiger. De baan voor het breede spoor werd gelegd negen voet onder het smalle. Toen alles gereed was, werd de steiger omgeworpen en weggeruimd. Op gelijke wijze werkte men vóór eenige jaren met de tunnel van Blackburn, toen Pullman's wagens voor 't eerst begonnen te loopen.

(1) Waarschijnlijk: *bitumenized*.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S GRAVENHAGE. Door Z. M. is, met 1 October a. s., aan J. W. Kaiser, op verzoek, eervol ontslag verleend uit zijne betrekkingen van directeur van 's Rijks Museum van Schilderijen en van hoogleeraar bij de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

— De architect Herman Jan van den Brink is den 17den dezer tedezerstede gestorven; de overledene begon zijn loopbaan als koopman, legde zich eerst op rijperen leeftijd op de bouwkunst toe en slaagde daarin volkomen door eigen oefening. Hij was lid van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten en bekleedde onder de bouwkundigen eene eervolle plaats. Het album van photographieën naar zijne werken, dat op de tentoonstelling der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in het verleden jaar te zien was, gaf een overzicht van de veelzijdige en gelukkige wijze, waarop door hem de kunst beoefend werd. Ook als mensch verdiende hij waardeering.

— De commissie, belast met het afnemen der examens B van art. 60 en C van art. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50), zal voor het jaar 1883 zitting houden te Delft; er zijn benoemd tot lid en voorzitter dier commissie, Dr. J. Bosscha, hoogleeraar-directeur der polytechnische school; tot leden: Dr. G. F W. Baehr, F. J. van den Berg, E. Gugel, N. H. Henket, E. Steuerwald, Mr. B. H. Pekelharing, Dr. H. Behrens, Ch. M. Schols, J. A. Snijdere CJz., H. A. Ravenek, Dr. G. J. Legebeke, hoogleeraren aan de Polytechnische school; Dr. L. C. Levoir, A. le Comte, P. van den Burg, leeraren aan de Polytechnische school; Dr. W. F. Koppeschaar, leeraar aan de Hoogere Burgerschool te 's-Gravenhage; Dr. C. A. Scheltema, leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Delft; J. W. Welcker, ingenieur van den Waterstaat te Alkmaar; D. Maarschalk, oud-directeur-generaal der Staatsspoorwegen in Nederlandsch Indië, te 's-Gravenhage; F. Ph. J. Mahieu, ingenieur voor het stoomwezen der spoorwegdiensten, te 's-Gravenhage; A. W. van Dam, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en technische Wetenschappen, te Rotterdam; A. J. H. Beeloo, hoofd-ingenieur der marine, te 's Gravenhage en L. C. P. W. Visser, hoofd-ingenieur der marine, te Amsterdam.

AMSTERDAM. De Gemeenteraad heeft besloten tot den bouw van een nieuw gymnasium voor 400 leerlingen, en wel op een stuk gemeentegrond, gelegen aan de Weteringschans, tegenover het gebouw der Vrije Gemeente.

ZWOLLE. Bij den Gemeenteraad is ingekomen een rapport van de heeren Dr. H. F. Kuijper en A. Boxman, leeraren der Rijks Hoogere Burgerschool, betreffende een door hen ingesteld onderzoek omtrent de al- of niet-deugdelijkheid van het IJsel- of Vechtwater ten dienste eener drinkwaterleiding, waaruit blijkt, dat beide daarvoor na behoorlijke filtratie zeer geschikt zijn, terwijl aan het IJselwater de voorkeur wordt gegeven

Naar aanleiding van dat rapport is den gemeente-architect opgedragen een avant-project met begrooting van kosten te maken voor den aanleg eener drinkwaterleiding, tevens geschikt tot brandblussching; ook is genoemde architect belast, in verband met bovenstaand plan, een ontwerp te maken voor rioleering der geheele stad, als voorbereiding der uitvoering van het in 1882 genomen raadsbesluit betreffende de wijze van afvoer der fecaliën.

LEIDEN. Omtrent de plaatsing van het gedenkteeken van Leiden's ontzet wordt thans door het Gemeentebestuur voorgesteld het te aanvaarden, met bepaling, dat het zal worden geplaatst op de Ruïne, en een som van *f* 3500 voor de fundeering met bijkomende werken beschikbaar te stellen.

DORDRECHT. Het comité tot stichting van een park

heeft een adres aan den Raad gezonden, waarin om kosteloozen afstand van de Karremansweide wordt verzocht.

KAMPEN. De Raad heeft besloten tot het bouwen van een nieuwen pijler aan de IJselbrug; de kosten zijn op *f* 95,000 geraamd. Volgens het rapport der deskundigen was de ramp te wijten aan uitschuiving van den bodem, gevolgd door ontgronding van den pijler. Door den Raad werd verder goedgekeurd de declaratie van kosten, door 4 leden der commissie van deskundigen ad *f* 3600 ingezonden; het 5e lid, de heer Van den Bergh, wilde geen belooning ontvangen.

ALKMAAR. Tot directeur der gemeentelijke gasfabriek is benoemd de heer S. Kenens, te Gouda, met 8 stemmen, tegen 7 op den heer J. Spruijt, te Dordrecht.

AMEIDE. Voor de, tengevolge van het door den heer Swets genomen ontslag, opengevallen betrekking van dijksopzichter van de Alblasserwaard hebben zich ruim 200 sollicitanten aangemeld.

INGEZONDEN.

Amsterdam 23 Mei 1883.

Mijnheer de Redacteur,

In de volgende week zal dan op de algemeene vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst het voorstel van het Bestuur tot stichten van een gebouw ter tafel komen; dat gebouw wordt in Uwe courant van 1 dezer door de Afdeeling Rotterdam omschreven als een lokaal „tot het houden eener permanente tentoonstelling van bouwstoffen en andere op het bouwvak betrekking hebbende voorwerpen, met verbinding daaraan van vertrekken ten dienste der Maatschappij" en ik houd mij angstvallig aan die omschrijving, daar ik mij niet gaarne op glad ijs begeef.

Het zij mij vergund erop te wijzen, dat het, naar mijn bescheiden meening, minder op den weg der Maatschappij ligt om eene permanente tentoonstelling van bouwmaterialen op het getouw te zetten. Niet, dat wij het nut daarvan ontkennen, verre van daar, maar de bemoeiingen van het Bestuur der Maatschappij kunnen zich over zulk een ruim veld bewegen, dat het waarlijk te veel gevergd is daaraan nog andere werkzaamheden toe te voegen. Gesteld dat de tentoonstelling, in weerwil van de zorgvuldig gemaakte berekeningen, een tekort geeft, op welke wijze moet dit dan verantwoord worden en hebben de leden de bevoegdheid de gelden der Maatschappij dienstbaar te maken tot dekking der kosten van eene onderneming, die buiten den eigenlijken kring der Maatschappij gelegen is? Ik betwijfel dit ten zeerste en vestig er het oog op, dat men bij de oprichting van het lokaal jaarlijks rekening te houden heeft met het gevaar een tekort te moeten dekken. Verminderen daarbij de bronnen van inkomsten, dat tot de mogelijkheden behoort, dan komt men van kwaad tot erger en het blijft de vraag, wie ten slotte de eventueele schulden der Maatschappij moeten betalen. Worden de leden daarvoor gevrijwaard, dan zal het moeilijk vallen de gelden, voor aankoop van terrein en den bouw benoodigd, te verkrijgen.

De zaak vordert ernstige overweging en ik zou gaarne gezien hebben, dat de Maatschappij de afkeurende stemmen, die over dit voorstel in de Afdeelingen zijn opgegaan, niet gesmoord had. Het is juist door eene onpartijdige bespreking en wederlegging van bezwaren, dat iets naar behooren voorbereid en met kennis van zaken eene beslissing genomen wordt. De wijze, waarop het *Bouwkundig Weekblad* de taak van verslaggever thans heeft opgevat, verdient afkeuring en geeft geen hoog denkbeeld van de verdiensten van het voorstel. Hieraan had het Bestuur kunnen tegemoet gekomen, als het voorstel behoorlijk toegelicht was en de resultaten der in het vorige jaar gehouden tentoonstelling waren medegedeeld, want de mededeelingen, tot dusverre verstrekt, hebben weinig te beduiden en zijn onvoldoende om met grond te kunnen oordeelen.

Ik acht het daarom in het belang der Maatschappij, dat vooralsnog geen gevolg gegeven wordt aan het plan tot het oprichten van het bedoelde lokaal en dat dit eerst dan ter tafel wordt gebracht, als ten volle voldaan is aan het programma, in de wet nedergelegd. Om onder de vele punten, waarvoor de Maatschappij hare zorgen zou uitstrekken, slechts een enkel onderwerp te noemen, wijzen wij op het bevorderen van het onderwijs in de bouwkunde. Aan deze hoogst belangrijke zaak is niets hoegenaamd gedaan en ligt het niet meer op den weg eener Maatschappij, die zich krachtens haar titel de bevordering der Bouwkunst moet aantrekken, zich daarvoor moeiten en opofferingen te getroosten dan voor eene permanente expositie, die natuurlijk door agenten in bouwmaterialen ten hoogste gewaardeerd, maar door de bouwkundigen niet als hoofdschotel beschouwd zal worden?

X.

CORRESPONDENTIE.

Aan A. te H. De brief is te laat gekomen om de zaak deze week te behandelen.

ADVERTENTIEN.

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag den 2den Juni 1883**, des middags te 12 uren, zal worden **aanbesteed:**

1°. **Het afbreken van verschillende Lokalen.**

2° **Het maken van Fabrieksgebouwen met Stoomschoorsteen en Stoomketel-bemetseling.**

De teekeningen liggen ter inzage en overname in de Vestestraat n°. 42, alwaar gedrukte bestekken ad *f* 1 — zijn te verkrijgen.

De aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag den 28sten Mei 1883, des namiddags te één uur.

Verlangde inlichtingen worden gegeven door den Architect W. F. VAN DER HEYDEN, Doezastraat 43.

Leiden, 23 Mei 1883.

OPZICHTER.

Een JONGMENSCH, sedert ruim een jaar bij een architect werkzaam en eenigszins met de practijk bekend, zoekt eene plaatsing bij een **ARCHITECT** te *Amsterdam* of *Rotterdam*. Er zal minder op salaris dan wel op gelegenheid tot voortzetting der studie gelet worden

Adres onder letter P bij de boekdrukkers G. W. VAN DER WIEL & Co. te *Arnhem*.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Algemeene Vergadering,

op **Woensdag 30 Mei**, des avonds te **zeven** ure en op **Donderdag 31 Mei**, des namiddags te **twee** ure, beide dagen in een der lokalen van het K. Zoöl. Gen: Natura Artis Magistra, in de Plantage te *Amsterdam*.

N.B. Den leden wordt verzocht de hun toegezonden Agenda der Vergadering te onderteekenen en als **bewijs van toegang**, aan den ingang van het lokaal te vertoonen.

De Secretaris,
C. T. J. LOUIS RIEBER.

HAARLEMMERMEERPOLDER.

DIJKGRAAF en HEEMRADEN van den *HAARLEMMERMEERPOLDER* zullen op **Woensdag 6 Juni 1883** des namiddags ten 1 ure ter Secretarie des polders in de Jansstraat te *Haarlem* in het openbaar bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het vervangen door twee gemetselde gewelfbruggen van de houten bruggen over den Slotertogt en over den Aalsmeerdertogt in den Venneperweg.

Bestekken en voorwaarden zijn op franco aanvrage gratis verkrijgbaar ter Secretarie des polders en liggen op de gebruikelijke plaatsen ter lezing.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Hoofdopzigter te *Haarlem* en bij de betrokken opzigters in den polder.

Aanwijzing in loco op den 29 Mei 1883, des namiddags ten twee ure aan den Sloterweg bij den Venneperweg.

Haarlem 21 Mei 1883.

Dijkgraaf en Heemraden voorn.
J. W. M. VAN DE POLL, *Dijkgraaf*.
J. C. VAN DE BLOCQUERIJ, *Secretaris*.

Bij den Provincialen Waterstaat in *Drente* wordt tijdelijk verlangd een **BUITENGEWOON OPZICHTER** op eene belooning van **honderd gulden** in de maand en vergoeding van reis- en verblijfkosten.

Aangifte vóór 1 Juni a. s., bij gezegeld adres aan Gedeputeerde Staten, onder overlegging van de noodig geachte stukken.

Assen, 11 Mei 1883.

Gedeputeerde Staten van Drente,
VAN KUJK, *Voorzitter*.
S. W. GRATAMA, *Griffier*.

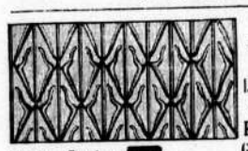

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

HERBESTEDING.

Op den **30en Mei 1883** zullen de Architecten JAN SPRINGER en JOHAN STILLMANN, namens hunnen Principaal, den Heer J. HEEREN, **herbesteden:**

Het Bouwen van DRIE WOONHUIZEN op de Nieuwe Achtergracht, te Amsterdam.

De Bestekken zijn te verkrijgen bij de Boekhs. GEBR. SCHRöDER, Rokin 30.

Inlichtingen worden gegeven door de Architecten, Nieuwe Achtergracht 42, des voormiddags tusschen 10—11 uren.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaturdag den 2den Juni 1883**, des namiddags ten één ure, in het openbaar ten Stadhuize **aantebesteden:**

Het leveren en aanvoeren van 187.000 stuks getrokken Waalstraatklinkers, le soort.

De voorwaarden van levering liggen ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken, Achter Klarenburg, en zijn aldaar, zoomede ten Stadhuize, (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 0.25 per exemplaar.

Het monster is te bezichtigen aan het stadsmagazijn Achter Klarenburg.

Utrecht, 22 Mei 1883.

De Secretaris der gemeente Utrecht,
DE WATTEVILLE.

DE GEDEPUTEERDE STATEN DER PROVINCIE *NOORD-BRABANT*,

Brengen ter kennis, dat een **vacature** is ontstaan als **OPZICHTER** van den **Provincialen Waterstaat** in dat gewest, tengevolge van het verleend eervol ontslag aan den provinciaal Adjunct-Ingenieur VAN HEURN.

CIVIEL-INGENIEURS

die verlangen voor gemelde betrekking in aanmerking te komen, behooren zich **vóór den 15 Juni e. k.** bij gezegeld verzoekschrift te wenden tot deze Vergadering onder overlegging van:

1. Het diploma van Civiel-Ingenieur.
2. De geboorte-akte.
3. Een bewijs van goed gedrag afgegeven door het hoofd van het bestuur hunner woonplaats en
4. Een door een geneesheer afgegeven gelegaliseerde verklaring ten blijke, dat de candidaat is van een gezond lichaamsgestel.

Aan de betrekking is verbonden eene jaarwedde van minstens *f* **1300.**— en de titel van provinciaal Adjunct-Ingenieur.

's-Hertogenbosch, den 17 Mei 1883.

De Gedeputeerde Staten voornoemd,
P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.
De Griffier,
VAN COOTH.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

B. HOLSBOER, te Arnhem.

8168. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

Zesde Openbare Verkooping
VAN
GESLECHTE VESTINGGRONDEN
te GRONINGEN.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *Groningen* zal op **Zaterdag den 2den Juni 1883**, des voormiddags te 10 uur, in het Concerthuis in de Poelestraat te *Groningen*, ten overstaan van den aldaar resideerenden Notaris Mr. N. VAN HASSELT, in het openbaar bij **opbod verkoopen:**

21 Kavels Bouwterrein,
gelegen bij het Emmaplein te Groningen.

De **Catalogus,** bevattende de **Voorwaarden** van **Verkoop,** de **Beschrijving** en de **Kaart** der **Perceelen, is van 18 Mei 1883 af** voor *f* **0.50 verkrijgbaar** bij den Ontvanger voornoemd, die nadere inlichtingen geeft.

Aanwijs wordt gegeven **Donderdag** 31 Mei en **Vrijdag** 1 Juni 1883, des voormiddags 10 uur.

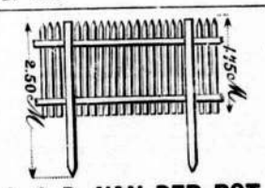

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG, gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uaelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

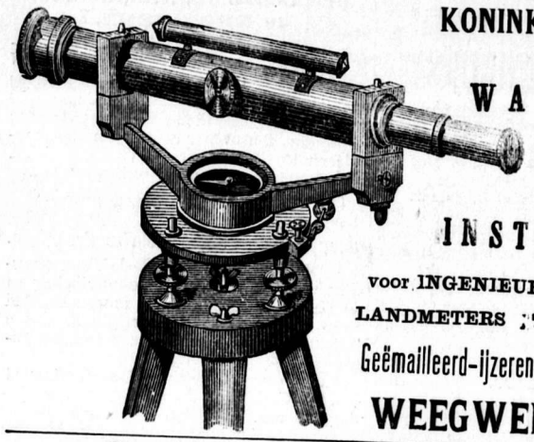

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

Steenfabriek:
DE SUSANNA JOHANNA
te MIDDELBURG.
BEKROOND:
LEEUWARDEN 1881. — GOES 1882.
Nieuwe voorraad van **WAAL-** en **IJSSEL-VORM. Baksel 1883.**
J. F. FAK BROUWER Mz.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM**
Beltweg N°. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
1e Directeur, W. PATON WALSH.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

ISOLEERMASSE
VAN
Dr. GRÜNZWEIG & HARTMANN, Ludwigshafen.
Het beste middel voor BEKLEEDING van STOOMKETELS en STOOMBUIZEN **tegen het condenseeren van stoom. — Belangrijke besparing aan Brandstoffen.**
Middel tegen het bevriezen van Koudwater-Buizen. Monsters en gebruiksaanwijzing gratis.
JOH. WILL. KRAEMER, Rotterdam,
Haringvliet, N.Z. 45.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

WATERSTAAT.
Provincie Friesland.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag den 31ste Mei 1883**, des namiddags ten één ure, zal, bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 435 der A. V., in het gebouw van het Provinciaal Bestuur te *Leeuwarden*, behoudens nadere goedkeuring, worden **aanbesteed:**

Het maken van eene SCHUTSLUIS in de Zijlroede nabij Joure, met bijbehoorende AARDWERKEN, ten behoeve van de Waterkeering de Nieuwe Slachte (2e gedeelte).

Raming ƒ 71,900.

Het bestek ligt ter lezing in het Gebouw van het Provinciaal Bestuur van *Friesland* te *Leeuwarden*.

Gezegelde formulieren voor inschrijvingsbiljetten zijn te bekomen tegen betaling van 25 cent en bestekken tegen betaling van ƒ 1 op het Bureau van den Prov. Hoofdingenieur, *van Swietenstraat* te *Leeuwarden*.

De noodige aanwijzing wordt op de plaats gedaan op Dinsdag den 29en Mei, des morgens ten 9 ure, te beginnen bij *Joure*.

Voorts zijn nadere inlichtingen te bekomen bij den Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat.

Leeuwarden, 17 Mei 1883.

De Commissaris des Konings in de provincie *Friesland*,
VAN HARINXMA THOE SLOOTEN.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 22. ZATERDAG 2 JUNI 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Zooals in het vorige nommer is vermeld, zal de eerste schetstocht vanwege het Genootschap gehouden worden op Zondag, den 3den Juni a. s.

Deelgenooten zullen zich verzamelen aan het Centraalstation te Amsterdam, teneinde met den trein van 2.50 namiddag te vertrekken.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) MERKWAARDIGE BOUWWERKEN IN NEDERLAND.

HET „PALEIS" OP DEN DAM.

»Carthago delenda"

I.

Eenige feodale staatjens, met name twee Graafschappen van geringe oppervlakte, liggend aan een paar riviermonden, en, door de onherbergzaamheid van hun beweeglijken bodem, tot onophoudelijke krachtsinspanning ter bestrijding van het water geprikkeld, en hier dermate in slagend, dat het vlottend en schitterend element eindelijk hun vriend en bondgenoot werd, — waren de heerschappij hunner Vorsten, die te-gelijk nog andere en grootere landen beheerschten, moede; op hun bodem was ook goede gelegenheid voor het wortelschieten van de zaden der Kerkhervorming: vrijheidszin, veerkracht, iets kritiesch en didaktiesch, hoogmoed en pedanterie, nuchtere redeneering, die de vergrijpen der menschen aan het stelsel weten, zucht om geen rekenschap aan menschen te geven, sloegen de handen in elkaâr en trachtten den toestand het onderste boven te keeren, al zoû dit aan sommigen tevens leeren, dat het in troebel water goed visschen is.

Waar een wijsgeerig denkbeeld van staatkundigen aard op den bodem der samenleving aan 't gisten is, openbaart zich de praktische verwezenlijking niet zelden, in de eerste plaats, als een drift om het bestaande te vernielen. Vurige gemoederen vinden zelden bevrediging in eene beleidvolle, wel overwogen hervorming; zij zeggen alras: „beginnen wij maar met af te breken, het herbouwen is van later zorg." Of zoo zij 't niet zeggen, doen ze toch, als-of dat hun redeneering ware.

De opstand tegen het in Holland, onder Philips den IIe, bewindvoerend gezach, — waaruit de 80-jarige oorlog ontstond, — was zonder veel plan aan 't werk gegaan. Hij kreeg echter al spoedig (gedragen door een diep wortelend beginsel) een zoo algemeen charakter, dat mannen van kennis, van heldenmoed en van ambitie zich geroepen voelden er een rol in te spelen, en dat, door de ontwikkeling van groote krachten beiderzijds, niet het minst door de *volharding*, waarmeê de zaken gedreven werden, de gapende wonde bijna onheelbaar scheen. Als men zes maal twaalf jaren oorlog gevoerd heeft, veld- en zeeslagen geleverd, steden verdedigd en ingenomen, — dan moet men op 't laatst wel gaan denken, dat dit bedrijf tot het normale staatsleven behoort, en de burgers gaan zich beklagen op zoo'n ellendige planeet geboren te zijn.

't Was dus geen wonder, dat het jaar 1648 met blijdschap in vele streken van het vaderland begroet werd en als het „Vredejaar" in gezegende herinnering bleef. Amsterdam, de groote koopstad, die veel belang had bij een „vrije zee", Amsterdam, dat in de goede verstandhouding zijner burgers van alle belijdenissen een middel zag om krachtig vooruit te streven en aan alle mededinging het hoofd te bieden, Amsterdam, dat zich ongaarne de leverantie van koopwaren, met name van buskruit, aan eenige nationaliteit verboden zag, Amsterdam, dat het provincialistisch (= kleingeestig) charakter van den geloofshaat instinktief besefte, — hief de levendigste juichtonen aan over het sluiten van den „Munsterschen Vrede".

Het was niet genoeg, dat de eerste dichter des lands, in een paar heerlijke lierzangen, waarin de „Vregodinne" met „zachte Oranje banden" den oorlogsgod zijn armen knevelt, aan de Burgemeesters

POLYTECHNISCHE

Schaep en Pankras, De Graef en Valckenier een goed deel toekent van de eer des vreêverbonds. 't Was niet genoeg, dat de zelfde Vondel zijn frisch en geestig, geur- en kleurrijk Lantspel in „Leeuwendael" zag opvoeren; dat de dichters Coster, Vos en Brandt 18 *tableaux vivants* op den Dam lieten vertoonen; dat de Burgemeesters een geschilderd glas stichtten in de Oude Kerk, voorstellende Koning Philips den IIIe, die het aanzoek der burgers van de „Seven landen" tot verzoening bereid is in te willigen. 't Was niet genoeg, dat het feestmaal, in den Voetboogdoelen ter viering van den vrede aangericht, door het penceel van Van der Helst werd vereeuwigd en op het „schoonste portretstuk der waereld" de Kapitein Cornelis Janszoon Witsen de teêre hand drukt van zijn Luitenant Jan van Waveren, om van een gloed te blijven stralen, die de nimben van Cyrus en Alexander blindschittert: er moest nog méer gebeuren.

Het nieuw gegrondveste Amsterdamsche Raadhuis, het Capitool der Consuls aan Y en Amstel, werd het monument van den heuglijken vrede. „De Wijnmaent", zegt Vondel,

»De Wijnmaent schreef twee min als 't derde kruis,
Toen 't Vredejaer de gront ley van 't Stadthuis."

En Amsterdam,

»Zy mint den Vrydom als haer ziel,
En na dien dierbevochten schat
Zoo kroontze 't merckvelt van de Stadt,
Den Visschers dam, met een gebouw,
Waer voor d'Athener strijcken zou,
En stom staen met zijn open mont;
Hoe wel hy zich den bouw verstont:
Hy zou *gerief* en *majesteit*
En tijdverdurende *eeuwigheit*
Verknocht zien in een Hooftgesticht,
De glori van mijn bouwgedicht."

In het hart van het gebouw — de Vierschaar — werd tegen den Noordelijken wand, tusschen de stroomgoden van Y en Amstel, een marmeren beeld gebeiteld, voorstellende de Amsterdamsche Maagd, met Wapenschild en Keizerskroon, 2 leeuwen — de Kracht en de Waakzaamheid — aan haar voeten, hebbende een Latijnsch onderschrift, dat Neêrlandsch luidt als volgt:

„Den 29sten Oktober des jaars één duizend, zes honderd, acht-en-veertig, waarin de oorlog, dien de vereenigde Nederlandsche volken tegen drie Filippen, de machtigste Koningen van Spanje, te lande en ter zee, schier door alle de deelen der waereld, meer dan tachentig jaren lang dapperlijk gevoerd hadden, geëindigd, en des Vaderlands vrijheid en godsdienst bevestigd werden; hebben, onder de begunstiging van Burgemeesteren, de beste vredemakeren, Gerbrand Pancras, Jacob de Graef, Sybrand Valckenier en Pieter Schaep, der Burgemeesteren zonen en neven, door het leggen van den eersten grondsteen, dit Raadhuis gesticht."

Zoo werd van binnen het gebouw, dat, gedurende ander-halve eeuw, den naam van „'s Werelts achtste Wonder" gedragen heeft, gekenmerkt als het Gedenkteeken van de macht en den rijkdom van het zegepralend Amsterdam, en op den top des voorgevels vergulden de eerste stralen der Ooster zon het standbeeld van de Vrede, geplaatst tusschen de beelden der Rechtvaardigheid (die de grondslag van den vrede moet zijn) en der Voorzichtigheid (zonder welke de vrede niet bewaard kan blijven).

Op den Westgevel staat, in 't midden, Atlas (de Macht), geplaatst tusschen de Wakkerheid en de Gematigdheid.

Deze metalen beelden, ter hoogte van 12 voet, waren bestemd aan den nazaat te verkondigen, welk een hoog gevoel het Amsterdam der XVIIde Eeuw van zijn macht en invloed had, en riepen het voor de volgende geslachten uit, dat Nederland in 1648 zijn toppunt van bloei en glorie bereikt had.

II.

Beschouwen wij het geheele monument wat nader! De voor-, achter- en zij-opstanden zijn in vijven verdeeld. Spreken wij alleen van 't Oosten en Westen. De middengevel, ter breedte van 89 voet, en de zijpaviljoenen, ter breedte elk van 42½ voet, zijn verbonden door gordijnen van 54 voet (als ik eene uitdrukking aan de vestingbouwkunst ontleenen mag).

In de hoogte zijn twee kolomordens (als pilasters behandeld); de Korinthische boven de Kompoziete, op een zwaren onderbouw geplaatst, waarin vóor, achter en aan de zijden, ingangen aangebracht zijn. Een steil hellend dak verheft zich boven de opperste kroonlijst. De ingangen van voren (ter Oostzijde) zijn zeven open poorten, die de toegankelijkheid van het hoofdgebouw der „Geünieerde Provinciën" schijnen te symbolizeeren. Het getal 7 heeft, ook in de reusachtige middenzaal van het Stadhuis, de hoofdverdeelingen bepaald.

Deze hal, die 120 voet lang, 56 breed en 98 hoog is, overspannen van een door Hoogzaat en Gerard Rademaker, naar teekeningen van Jan Goeree, beschilderd tongewelf, strekt zich van het Oosten naar het Westen uit tusschen twee binnenplaatsen. Aan hare uiteinden, in 't Oosten en in 't Westen, openden zich, Noord- en Zuidwaards, de groote galerijen, waaromheen zich de verschillende raad- en schrijfkamers schikten.

Grootsch is het encyklopædisch stelsel, dat hier vertegenwoordigd werd.

De vloer van de groote zaal bood, in het midden, het noordelijk halfrond van den hemel in marmer aan; de sterren van verschillende grootte uit koper gesneden. Ter weêrszijde vond men, in steenen van verschillende kleur, om land en water te onderscheiden, de kosmografische lijnen van geel koper, de beide halfronden der aarde: de Oude en Nieuwe Waereld.

Het gewelf daarboven, in 1705 geschilderd, geeft eene voorstelling van de Amsterdamsche Maagd, in een door leeuwen getrokken wagen. Neptunus biedt haar de scheepskroon, Mercurius den slangenstaf, Cybele de sleutels der waereld. Boven haar ontplooit zich de Rijksadelaar. De Faam trompet haar lof. De Geniën van kunst en wetenschap omgeven deze.

In de verdeeling van het gebouw valt te onderscheiden: de Regeering en de Rechtsbedeeling.

De Schepenskamer en Schepenskamer-extraordinair bevinden zich in het Westen, Burgemeesterskamer en -vertrek, benevens de Raadzaal der Vroedschap in het Oosten. Niet-te-min is ook in het Oosten de Vierschaar en Kamer van Justitie: om dat hier de volheid van het gezach gerekend werd te zetelen.

De boogspanning boven de ingang der Schepenskamer omlijst, als vertegenwoordiging der opperste rechtspraak, Het jongste Gericht, in beelden van dubbele levensgrootte door Adriaen Backer geschilderd. Daartegenover (boven de Burgemeesterskamer) geeft de wandbeschildering eene voorstelling van de Stadsregeering, met scepter en scheepsroer. Burger-eendracht biedt haar een granaatappel; de Staatkunde, met twee aangezichten en een verrekijker, vergezelt haar; de Rede daalt voor haar uit de wolken. Dit werk is van de hand der kunstenaars die het gewelf beschilderd hebben.

Ook in deze zaal vertoonen zich twee pilaster-ordeningen van telkens 7 pilasters. Het licht valt binnen door twee rijen vensters, waarboven een rij boogramen; alles rijk vercierd.

In de vier hoeken wordt nog onder de eerste kroonlijst de boog gevonden, die toegang tot de omloopende galerijen geeft.

Even-zeer nog onder de eerste kroonlijst, boven de deuren in 't Oosten, van de hoofdtrap uit de Vierschaar en van Burgemeesterskamer, verheft zich in marmeren beeldwerk: Amsterdam, op een lagen zetel, gekroond door een arend. Sterkte, Wijsheid en Overvloed omgeven haar. Hoog boven haar bevindt zich een groote loopende uurwijzer.

Aan Schepens zijde, in 't Westen, prijkt de marmeren groep der Gerechtigheid, met zwaard en weegschaal; zij heeft een zon achter haar; zij treedt Onwetendheid en Twist met voeten; rechts ziet men de Dood als zinnebeeld der onherroepelijkheid van het voltrokken kapitale vonnis; links de Tuchtiging.

In de vier hoeken der zaal, in de velden boven de kromming der bogen zijn acht beelden geschikt, van 9 voet grootte. Zij vertoonen tweemaal de Vier Elementen, op de geestigste wijze door Quellin, Neêrlands Michelangelo, ontworpen en stoutmoedig uitgevoerd.

Boven de vier bogen heeft men in nissen de modellen een plaats gegeven van de vier beelden, die den voor- en achter-buitengevel flankeeren; de middenbeelden (Vrede en Macht) zijn aan Burgemeesters- en Schepenszijde aangebracht.

Niets is fraayer dan de beeldverciering der omloopende galerijen.

Wanneer men aan 't Oosteinde der zaal stond, en men zag Zuidwaards, dan rustte aan 't eind der galerij het oog op het beeld van Mercurius, niet oneigenaardig geplaatst tusschen de Secretarie en de Gewone Thesaurie; Noordwaards zag men Saturnus, tusschen de Assurantiekamer en de opgang naar de kamers van huwelijks- en zeezaken. Aan het Westeinde zag men Noordwaards Jupiter, tusschen de Secretarie en Thesaurie extraordinair, Zuidwaards Venus, die misschien niet met maliciëuze voordacht bij de Rekenkamer en Desolate-Boedelkamer werd geplaatst. Ieder van deze 4 Godengestalten, die tevens als planeeten opgevat werden, had, tot gezelschap, schuin tegenover zich, de drie andere planeeten en een beeld van de Aarde, waaromheen men geloofde, dat zij zich bewogen.

Zoo vinden wij in den Z.-O.-hoek, bij Mercurius, Diana; in den N.-O. Cybele (de Aarde) bij Saturnus; Z.-W. de Zon of Apollo bij Jupiter; N.-W. Mars bij Venus. De schikking is van dien aard, dat aan de beide einden van elk der vier galerijen een dezer kapitale marmerbeelden, met zijn veelvoudige attributen, rijk gekomponeerd, verrijst. Voor ieder beeld, met toebehooren, is aan Aert Quellin *f* 895 betaald.

Nog had men in 1659 door Govert Flinck de kartons laten ontwerpen tot 8 voor de Groote Zaal bestemde historiestukken, ontleend aan de oorlogen der Batavieren onder „Nikolaes Burgerhart". Die zouden aangebracht zijn tegen de muren, waar men thands de modellen der gevelhoekbeelden geplaatst heeft. Ook zouden de helden David, Simson, Marcus Curtius en Horatius Cocles eene bizondere plaats hebben gevonden.

Uitgevoerd zijn, hoewel thands onzichtbaar: 't Verbond van Civilis, door Jurriaen Ovens en Brinio, op een schild geheven, door Jan Lievens.

In de Burgemeesterskamer, die achter het zuid-oostelijk „gordijn" ligt en gemeenschap heeft zoo-wel met de Groote Zaal als, door een gaanderij, met de Vierschaar, vinden wij het kapitale schoorsteenstuk van Jan Lievens: *De Konsul Suessa, die zijn vader Fabius van 't paard doet stijgen*, om dat hij dat jaar Konsul is. Het uitmuntend bâreliëf in den schoorsteenmantel stelt een *Zegetocht van Fabius Maximus* voor.

In het zolderstuk is door Joannes Bronckhorst *De Burgemeesterlijke Waardigheid* voorgesteld, hebbende den Bijbel aan haar rechter en eenig oorlogstuig aan haar linker zijde.

In der Burgemeesteren „Vertreck" schilderde Ferdinand Bol: het tooneel van *Fabricius met den olifant* en Govert Flinck *Marcus Curius met zijn gerecht van rapen*.

Zoo werden de lessen den Burgervaderen niet gespaard. Ook boven de deur van hun Kamer stelde een bâreliëf de list voor van *Mercurius, Argus in slaap fluitend om zijn koe te kunnen stelen*.

In de Thesaurie schilderde Nicolaes de Helt Stockade *Jozefs Korenschuur*, terwijl de zolderstukken een blaauwe lucht, met vogels, voorstelden, door Cornelis Holstein.

In de Schepenskamer, wier hoofddeur ten westen der Groote Zaal was, schilderde Ferdinand Bol: *Mozes, met de tafelen der Wet van Sinaï komende;* terwijl de schoorsteenfries in bâreliëf voorstelde: *de Israëlieten, dansend om het gouden kalf*.

Boven de ingang ter Desolate-Boedelkamer zag men *Icarus, die te hoog had willen vliegen*. Het schoorsteenstuk (dat nooit meer gezien wordt) is van niemant minder dan Thomas de Keyser, en stelt vóor: *Ariadne door Theseus verlaten*.

Boven de ingang der Assurantiekamer prijkt in bâreliëf *Arion op zijn dolfijn.* Willem Strijker schilderde boven den schoorsteen: *Theseus, door Ariadne uit het Doolhof gered* (de Voorzorg).

In de Weeskamer vond men een *Charité* van Corn. Holsteyn; terwijl het schoorsteenstuk voorstelt: *Lycurgus, die zijn neef tot zoon aanneemt.*

De Raadkamer, die de bovenverdieping der Vierschaar ten Noorden flankeert, gelijk Burgemeesterskamer het ten Zuiden doet, biedt ons, boven haar twee schoorsteenen, van Govert Flinck *Koning Salomon* aan, *biddend om wijsheid*, en van Joan Bronckhorst: *Jethro, zijn schoonzoon Mozes aanbevelend 70 Raden neven zich aan te stellen.*

In 1736—38 bekleedde Jacob de Wit den Westwand met een kolossaal tafereel, voorstellend: *De verkiezing der 70 oudsten.* De schilder heeft hiervoor *f* 13,257:- genoten.

De zolder is van Erasmus Quellin en stelt voor: *De Amsterdamsche Maagd, zittend op een arend en vergezeld van de Wijsheid, de Kennis en de Rechtvaardigheid.*

Opmerkelijk genoeg waren de eenige portretten van vorstelijke personen, die in het oude Stadhuis hingen, dat van Keizer Karel de V^e^ en van Maria van Medicis, — beide geplaatst in de Secretarie.

Het Raadhuis, zegt de dichter, gewagend van het keizerlijk portret:

»Het Raadhuis heeft zijn beeld met louter goud omvat,
Omdat hij d'Amstel met veel vrijheid kwam bestralen.
Wie mild en dapper is behoort in goud te pralen."

De puye of afleesplaats (aan den Dam) prijkte met een zolderstuk van Joannes Bronckhorst: voorstellende *De Tijd*, en *Het Goed en Kwaad Gerucht.*

Een der belangrijkste deelen van het Stadhuis was de Vierschaar. Men had derwaards toegang door de open bogen op den Dam. Zich onder de welven links wendend, vond men in den Zuidmuur drie zware koperen traliedeuren, met geesels en bliksems tot ornament. Binnentredend, blikte men, Noordwaards, tot den wit marmeren zetel op, vanwaar de Sekretaris de doodvonnissen las. Een bâreliëf stelt de Stilzwijgendheid voor. Boven den zetel verhief zich de Amsterdamsche Maagd op haar voetstuk, waarvan ik vroeger gesproken heb.

In 't Zuiden hebben, van de bovenverdieping, de Burgemeesters een gezicht in deze plaats.

Achter de zitbank der rechters, waarop de Schout met 9 Schepenen, in geval van Doodvonnis, plaats nam, zijn drie groote bâreliëfs in het witte marmer aangebracht: het zijn: *Het recht van Salomon* (de wijsheid); *Brutus, die zijn zonen aan eer en vaderland opoffert* (de rechtvaardigheid); *Seleucus, die zich een oog laat uitsteken, om er zijn zoon een te sparen en toch het recht voldoening te geven* (de barmhartigheid). Over deze voorstellingen huift zich een kroonlijst, die door 4 karyatiden geschraagd wordt, treurende vrouwen, welke de Schaamte en de Straf vertegenwoordigen.

Achter de Vierschaar om, loopt van weêrskanten de breede trap, waarmeê men in de Groote Zaal komt.

Verder is dit monumentaal vertrek gestoffeerd met, twee hoog, Ionische en Korinthische gegroefde pilasters. Deze platte kolommen meten 15 en 18 voet.

Het geheel van deze prachtige marmeren kamer is nu nooit meer te genieten, dank zij de betimmering die men, op de hoogte van het paleisbalkon, heeft aangebracht.

Gelukkig, dat men, zich plaatsend voor den Oostgevel van het gebouw, al moet men de glazen deuren lijden, die oneigenaardig de zeven poorten sluiten, welke de Republiek, in dit haar centraal monument, symbolizeerden, — gelukkig, dat men niet onophoudelijk voelt wat men mist. De geveltop geeft ons nog altijd zijn voortreffelijk bâreliëf te genieten, ter breedte van 82 voet, en ter hoogte van 18. Het stelt voor: „eene Dochter, uytbeeldende Amsterdam, met een keysers kroon tot hooft-cieraet, haaren stoel van Leeuwen gestut zijnde, die haar aan elken zijd' bewaaren, en van Watergooden omringht, om haaren lof uyt te breyden; de Zee-godinnen vereeren haar met veelerhande gaven; de Crocodil, de Swaan en Zee-hondt dompelen in en uyt het water, de Tritons trompetten, de Dolphynen, Meereminnen en Zee-gedierten van alle deelen des Werelts staan haar ten dienst."

Aan de Westzijde throont wederom de stad Amsterdam, met „de hoet van Mercurius" op het hoofd, „omheynt zijnde van Graatboogh, Compas, Kaart- en Stuurboeck, Kanaster-baal en andere schatten." Zij is gezeten op den boord van een schip; de waereldbol is haar voetbank. Aan hare kniën storten Amstel en Y hunne waterkruiken uit, de eerste met lisch en bloemen, de andere met de scheepskroon gecierd. 't Aaloud en schriftuurlijk Azië voert, met haar kameelen, geur- en kleinoodkoffers aan; de inlanders van America, met hunne vederhoeden en tabakpijpen, brengen het hunne. Europa, met de Keizerskroon en hermelijnmantel getooid, draagt de hoorne des overvloeds; kinderen spelen met druiftrossen en met geleerde boeken; Africa, met haar koraalsnoer, is bereid haar gebied over leeuwen, olifanten en bont-gevederde vogels aan de voeten der waereldstad neder te leggen. Allerlei nijverheid draagt zijn balen en vaten te voorschijn, en kleine apen zitten, granaatappels etende, hunne grimassen te maken in een der uiteinden van de groote samenstelling.

Wanneer wij eene beschrijving zouden willen geven van de rijke in marmer en anderen harden bergsteen uitgevoerde beeldwerken, die het voormalig Stadhuis van Amsterdam stoffeeren, zouden we, recht doende aan den beurtelings ernstigen en luimigen geest, aan de altoos kloeke en toch geen bevalligheid uitsluitende behandeling van den kunstenaar, een geschikt boekdeeltjen daarmeê kunnen vullen. Hoe belangrijk is bijv. het vermijden van het *Schablonen-mässige* (waar onze portland-vereerende tijd zoo veel aan offert), door het eindeloos afwisselen van het middenornament tusschen de voluten der 94 kompoziete pilasterkapiteelen. En nog zijn, sedert in 1665 besloten werd aan het

stofleeren met schilderingen een einde te maken, ook de 8 beelden onuitgevoerd gebleven, die om den torenkoepel hadden moeten verrijzen. Ik weet niet, of die beelden een fraai effekt zouden gemaakt hebben; maar diep treft mij altijd de schoone verhouding tusschen den deftigen koepeltoren, met zijn klokkespelmeubeling, en den ooster gevel: hetzij men het middenfront alleen of de geheele breedte van het bouwwerk in 't oog vat. Fraai wordt elk der daktoppen van de vier hoekpavilioens vercierd door vier koperen vergulde adelaars, gekroond met de keizerlijke mijter. Terwijl de 18 schoorsteenen, in hun rustig schildwachthouden, het Trippenhuis beschamen, dat men in een onbewaakt oogenblik van dit eigenaardig cieraad beroofd heeft.

III.

Toen het Stadhuis volbouwd was en werd ingewijd, nam Constantin Huygens, de Hagenaar en Hofsekretaris, het woord en sprak een der treffendste gedichten uit, die aan eene XVII-eeuwsche Hollandsche pen ontvloeid zijn. Hij, de man, die door den geest zijner geboorteplaats, door de meeningen en ambten zijner familie, door zijne betrekking tot de Princen van Oranje, door zijne onmin met Jacob van Campen, door eene neuswijsheid, die hem het bewonderen moeilijk maakte, maar weinig aanleiding kreeg om met het Amsterdamsche Raadhuis ingenomen te zijn, sprak de Burgemeesters met deze woorden toe:

Doorluchte Stichteren van 's Werelts achtste Wonder!
Van soo veel steens om hoogh op soo veel houts van onder,
Van soo veel kostelicks soo konstelick verwrocht,
Van soo veel heerlickheits tot soo veel nuts ghebrocht.

God, die u Macht en Pracht met Reden gaf te voegen,
God gev' u in 't Gebouw met Reden en genoeghen
Te thoonen wie ghij zijt, en, daer ick 't al in sluyt
Heil sij daar eewigh in, en onheil eewigh uyt.

Is 't oock soo voorgeschickt, dat dese marmer-muren
Des Aerdrijcks uyterste niet hebben te verduren,
En werdt het noodigh dat het Negende verschijn',
Om 's Achtsten Wonderwercks nakomelingh te zijn;
God, uwer Vadren God, God uwer kind'ren Vader,
God, soo nae by u, sij die kind'ren soo veel nader,
Dat haere welvaert noch een Huys bouw' en besitt'
Daer bij dit Niewe stae als 't Oude stond bij dit.

En het Stadhuis, met zijn 10,640 kubiek ellen steen, is tot heden onwrikbaar gebleven op zijne grondslagen en in de samenschakeling zijner gewelven, en wanneer de 27,000 ℔ metaal van zijn klokkespel een vrolijk lied schateren en te-vredenheid over de burgerij schijnen uit te gieten, dan hoor ik, in die stemmen van François Hemony, als een getuigenis voor den levensgeest, die Jacob van Campen en Quellinus en zoo vele schilders aan het monument hebben weten in te blazen, en ik vraag mij af: „Wat heeft dat kapitale werkstuk misdaan, dat onverganklijk gedenkteeken van den vrede van 1648, die gebouwde allegorie der schitterende Republiek, met hare hoog æsthetische marmer-kommentaren, dat encyklopædisch kunstidee, ter waereld gekomen in ons roemrijkste tijdperk, — om verwaarloosd, geminacht te worden, zoo als heden ten dage 't geval is?

Een voorwerp, tintelend van leven, dat in een muzeümkast is wechgesloten en nooit geheel gezien, nooit genoten kan worden, wordt verwaarloosd, wordt geminacht, — ondanks de watten, de stolp, de kamfer, waarmeê het omringd is en waar het naar riekt.

Ons Stadhuis wordt niet gebruikt, en niet genoten. Lodewijk Napoleon en Willem de Eerste hebben graciëuzelijk aangenomen van het Bestuur van Amsterdam, dat *provizioneel* het Stadhuis als paleis zoû worden gebruikt. De bureaux der administratie zijn naar elders overgebracht; en men beweert heden, zonder genoegzaam onderzoek, dat het gebouw op den Dam voor Stadhuis niet meer geschikt is. De administratie is te ingewikkeld, zegt men; heeft te veel lokaal noodig. Zoû, met de hulp van telegraaf en telefoon, het Centraal Bestuur geen zitting kunnen houden in ons Stadhuis, al moesten nog méer bureaux, dan thands buiten het Princenhof gehouden worden, naar *attenances* worden verplaatst? Dat men de zaak toch eens onderzocht? Is „'s werelts achtste wonder" die moeite niet waard?

Maar, in elk geval, al kon het gebouw niet weêr als Stadhuis worden gebruikt, — daarmeê is niet gerechtvaardigd, dat het als kunstwerk ongenietbaar is. De marmeren vierschaar is betimmerd en heeft geen licht; de groote trap is wechgemoffeld; de galerijen zijn geledebraakt; het hoofdaspekt is wech, en de geplakte schotten, waar men pijpenlaâvormige zalen meê heeft gevormd, maskeeren de kunstwerken of verduisteren ze tot onzichtbaarheid toe. Het gebouw is niet méer genietbaar dan een schilderij, die naar den muur gekeerd staat. En dat laat Nederland zich welgevallen! Amsterdam duldt, dat zijn hoofdgebouw, in het van leven tintelend centrum der stad, daar staat als een mummie, omwoeld en verdroogd; als een geraamte met holle oogen u aanstaart, en het ongeduld gaande maakt van ieder die zich rekenschap geeft van de bestemming van het gebouw, van zijn hechtheid en van de levenloosheid, waar het toe veroordeeld is, om maar 6 of 7 van de 365 dagen gebruikt te worden, voor iets, waar het volkomen ongeschikt voor is.

Wat moet men denken van het betamelijkheidsgevoel van een volk, dat zijn Soeverein, in zijn hoofdstad, alle jaren op-nieuw, in een afgedankt Stadhuis logeert, tusschen de tanden prevelend: „Bij gebrek van brood eet men korstjens van pasteyen?"

Indien een ernstig onderzoek geleerd had, dat het gebouw niet meer als Stadhuis kon dienen, moest er in allen geval eene bestemming aan gegeven worden, die toeliet, dat het in zijn architektonische harmoniën, plastische illustraties en filozofiesch-historische beteekenis ten allen tijde genoten kon worden.

Gelijk het steenblok daar nu staat in het midden onzer stad, onbegrepen, niet doorschouwd, niet doorschouwbaar, is het als een paerel, die een haan met minachting, bij toeval, opkrabbelt en die hij verwerpt met den hanengrimlach:

»Un grain de mil feroit mieux notre affaire."

75 jaar dulden wij nu reeds, dat er met ons rijkste monument geleefd wordt zoo als ieder weet. De lieden zien het, zij voelen, dat daar een doode massa voor hen staat, zij wenden hun blikken af, en gaan een weinig absinth of een glas klare in een koffihuis slurpen.

Wat komt het er op aan, of wij daar een trofee van onzen volksroem verwaarlozen! Of de stoutste geesten van ons glansrijkste tijdperk met ontzach naar dat Amsterdamsch Capitool hebben opgezien! Als er maar een rulletjen in de krenten is of in de koffi! als de Oostenrijksche koepon maar goed betaald wordt, dan kunnen de nationaliteit en de kunst naar de maan loopen! Dat 's te zeggen: zij gaan wel met vrouw en dochter naar de komedie en naar Artis, als het Wilhelmus ter eere van een koninklijk bezoek gespeeld wordt, — maar de handen uit de mouw te steken, om den Vorst des lands een waardig verblijf te bouwen en om het kompendium onzer XVIIe-eeuwsche grootheid weêr tot waardeering te brengen en op-nieuw te doen stralen van zijn ouden zin en rijkdom, — daar willen zij niet van weten.

Is er een tweede land in Europa, waar zulk een schandaal met een kalm gemoed zoû worden geduld? Ik kan het niet gelooven: maar al gebeurde het zelfde of iets dergelijks in twintig andere steden — *noblesse oblige*, en Vondel heeft gezegd, wat, op grond onzer fierheid, behoorde herhaald te kunnen worden:

»Aen d'Aemstel en aen 't Y, daer doet zich heerlijck ope
Zy die als Keizerin de Kroon draeght van Europe."

Amst., Mei, -83. ALBERDINGK THIJM.

BIJ DE PLAAT.

Het op nevensgaande plaat voorgestelde woonhuis, op de Heerengracht te Amsterdam, is gebouwd voor rekening des heeren J. K. Huysinga. De verdiepinghoogten werden bepaald door die van het vroegere huis, die behouden moesten blijven.

Ontwerper heeft getracht, door het toepassen van den bak- en bergsteenbouw, vooral voor de Amsterdamsche hooge en smalle huizen zoo geschikt, een schilderachtig effect teweeg te brengen. De schoone voorbeelden, door de bouwmeesters uit het begin der zeventiende eeuw nagelaten, waren hierbij ontwerper van veel dienst.

J. B. SPRINGER.

(A. et A.) SCHETSEN NAAR DE NATUUR.

In het laatstverschenen nommer van *The Building News* komt een artikel voor van de hand des heeren J. W. N. Millard, dat over het schetsen naar de natuur handelt. Daar ons Genootschap aanstaanden Zondag een schetstochtje denkt te ondernemen, acht ik het niet ondienstig, het een en ander van des heeren Millard's stuk mede te deelen.

In de eerste plaats wordt de quaestie besproken, of schetsen al dan niet nuttig is. Zoovelen toch hebben nimmer geschetst, zoovelen toch beschouwen het als een grapje, als een overbodige weelde. De heer Millard meent echter, dat de bouwkunst alleen met vrucht bestudeerd kan worden door het raadplegen van bouwwerken, en niet door het beschouwen van afbeeldingen alleen. Slechts door het schetsen naar de natuur krijgt de bouwkunstenaar de vaardigheid om vormen weder te geven, die hij zoozeer behoeft. Dus acht de heer Millard het zeer noodig, nu en dan schetsen naar de natuur te maken en hij meent, dat hij, die niet gaarne schetst, geen waar bouwkunstenaar is. Hoe toch zou het denkbaar zijn, dat hij op reis bouwwerken van groote waarde ontmoette, zonder den lust bij zich te voelen opkomen, daarvan een herinnering in zijn schetsboek mede te nemen? Een photographie, die niet eens altijd te krijgen is, heeft betrekkelijk weinig waarde voor hem die een bouwwerk bezocht, daar zij meestal de mooiste en interessantste details niet wedergeeft.

Wie voor de eerste maal schetst, is natuurlijkerwijze niet op zijn gemak. Hij haalt slechts angstvallig zijn spiksplinternieuw schetsboek voor den dag, en zoodra hij bemerkt, dat niemand hem ziet, begint hij zijn taak. Doch nauwlijks heeft hij een paar streepjes gezet, of het naderend hoefgetrappel van een paard doet hem haastig zijn schetsgereedschap wegstoppen, opdat de boer, die op het paard zit, toch vooral niet moge denken, dat er iemand zoo misdadig is, iets naar de natuur te schetsen. Zoodra het gevaar geweken is, begint hij opnieuw, doch hij kan maar niets voortbrengen, dat hem bevredigt. Want hoeveel pleisterkoppen hij ook geteekend heeft, hoeveel cahiers met perspectiefstudiën hij ook gemaakt heeft, hij beseft hoeveel hij tekortschiet, nu het er op aankomt, het geleerde in toepassing te brengen. Nu eens verschrikken hem de luide kreten der schooljeugd, dan weer de brullende koeien, en het duurt een geruimen tijd voor hij zich op zijn gemak gevoelt. Ook de menschen, die af en toe over zijn schouder kijken, hinderen hem geweldig. Doch langzamerhand gewent hij zich aan dit alles, en het is hem om 't even, of hij op een woelig marktplein staat te teekenen, dan wel op zijn kalm atelier.

In den regel kiest hij, die pas met schetsen begint, veel te uitgebreide onderwerpen uit, die slechts tot verspilling van potlood leiden. De keuze der voorwerpen is ook niet gemakkelijk. Het is beter met details te beginnen dan met „ensembles". Deze details moeten met de meeste nauwkeurigheid in zoo min mogelijk lijnen weergegeven worden. Wie een goede schets gezien heeft, zal hebben opgemerkt met hoe weinig zulk een schets „gedaan" is, om een schildersuitdrukking te gebruiken.

In den beginne zijn de schetsen van beginners meest altijd „wollig", wat meestal zijn oorzaak vindt in den wensch van den schetser om te veel bijzonderheden te willen weergeven, of wel, dat de schetser zijn lijnen niet ineens op het papier zet, maar ze telkens weer uitveegt. Het is van belang te trachten, een goed oog voor verhoudingen te krijgen, dan heeft men het uitvegen volstrekt niet meer noodig.

Vooral op goede verhoudingen komt het aan, want zelfs de bestgeteekende schets heeft niets te beduiden als de teekenaar de goede proporties niet inachtgenomen heeft. Hoeveel fraaie details men later ook aanbrengt, zij geven niets, als de verhoudingen niet deugen.

Men zal misschien beweren, dat het dan beter is, een bouwwerk of detail op te meten dan te schetsen, maar men moet niet vergeten, dat een opmeting nooit zooveel te zien geeft als een schets. Men ziet een gebouw nooit zoo, als een bouwkundige opstand het ons wil doen voorkomen, maar men ziet het perspectievisch. Juist het feit, dat onze meeste hedendaagsche bouwkunstenaars dit vergeten, maakt, dat wij zoo menig misbaksel moeten aanschouwen.

Schetsen is veel moeilijker dan opmeten. Het eene vordert een geoefendheid van oog, die bij het andere gemist kan worden.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

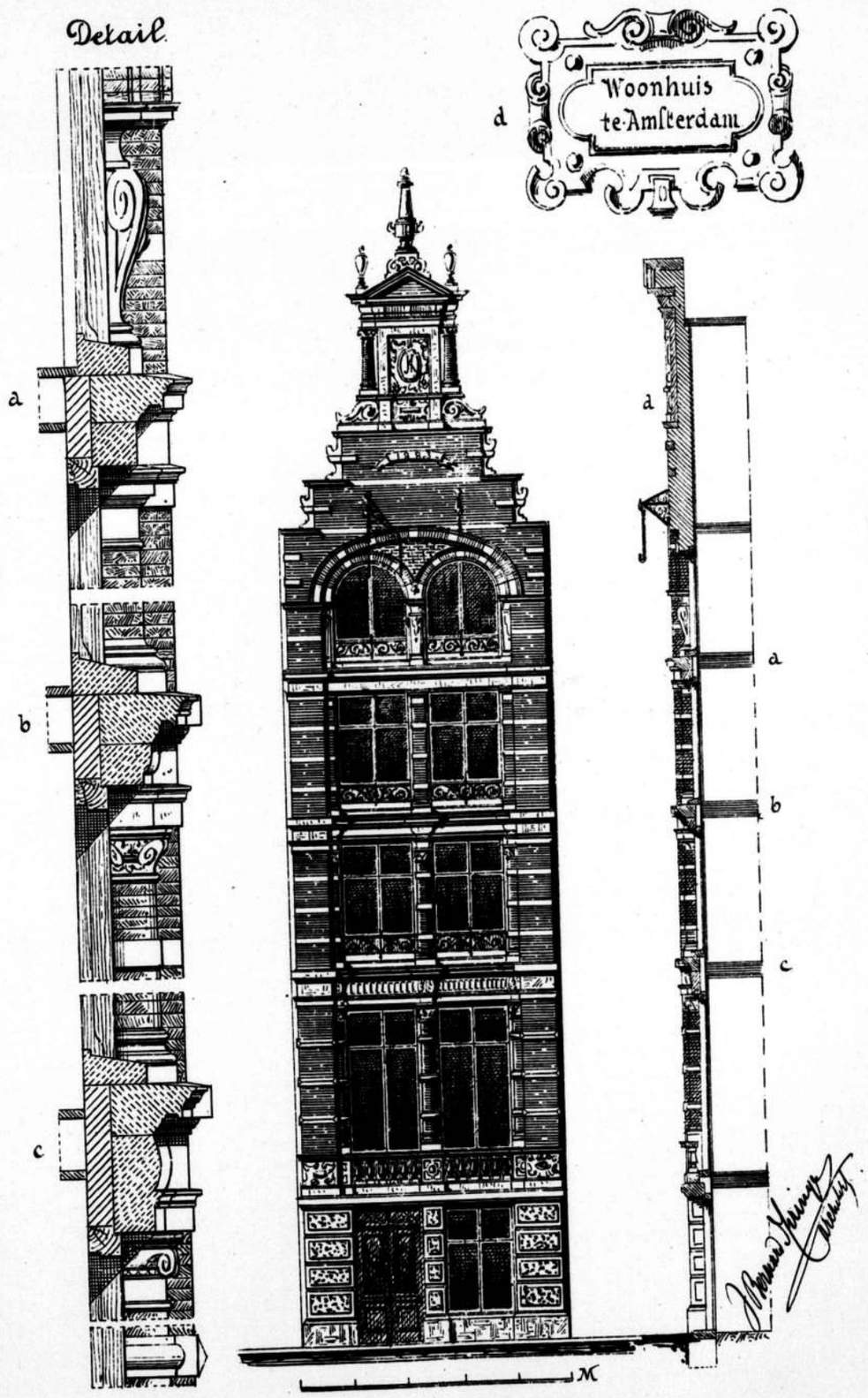

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 2 Juni 1883.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Een voordeel, dat schetsen verder heeft, is, dat het velen de oogen doet opengaan, wat mooi is, en wat niet. Menig laat-Gothisch poortje, menig laat-Renaissance detail, vroeger op gezag van boekengeleerden voor afschuwelijk uitgekreten, vindt men eerst schoon als men het geschetst heeft, en dus in alle bijzonderheden kon bestudeeren.

Hoewel natuurlijk hij, die schetst, de meesterwerken van het verleden in de eerste plaats tot een onderwerp van zijn studie dient te kiezen, is het vooral interessant, ook bouwwerken van den tweeden of derden rang te bestudeeren. Al bezitten zij niet een onberispelijke schoonheid, men vindt er toch zoo vaak aardige motieven, dat zij voor den schetser meestal groot belang hebben.

Wie pas begint te schetsen, zal wèl doen, zich van tamelijk hard potlood en glad papier te bedienen, wil hij niet „wollig" en „groezelig" worden. Is hij reeds eenigszins gevorderd, dan zal hij zich van pen en inkt kunnen bedienen, en zich zeker goed daarbij bevinden, daar hij op deze wijze met enkele goedgeplaatste lijnen heelwat uitdrukken kan. Schaduwen of arceeringen dienen vermeden te worden, en eerst als men zich sterk genoeg voelt, om waterverf te gaan gebruiken, kan men ze aanbrengen. Met een paar tinten kan men dan een verbazend effect teweegbrengen.

Ik heb gemeend, dat deze weinige aanhalingen uit het stuk van Millard den leden van het Genootschap niet onwelkom zouden wezen, en hoop, dat een talrijke schaar zal opkomen om zijn wenken in practijk te brengen.

A. 28 Mei '83. A. W. Weissman.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

IV.

Een kort overzicht van het voornaamste, dat de beide volgende zalen der Nederlandsche Afdeeling opleveren, doe ik hier volgen.

Allereerst vermeld ik de inzendingen van de brug en havenwerken te Rotterdam, IJmuiden en elders. Zooals men weet, kunnen wij op dit terrein de concurrentie met den vreemde gerust volhouden. De teekeningen zijn natuurlijk, naar de wijze der ingenieurs, wat hard van verve, maar geven een duidelijk overzicht van het voorgestelde.

De touw-etalage van de firma J. M. van de Lely te Maassluis is niet onaardig; doch het komt ons voor, dat men van touw als decoratie nog veel meer nut trekken kan. De toegangspoorten tot twee tentoonstellingszalen, hoewel van architectuur minder fraai, doen ons zien hoe men met touw en vischwant decoreeren kan.

De heer H. J. de Lange zond geschilderd en geëtst glas, dat zeker verdienste bezit, al laten de vormen soms wat te wenschen over. Dit zelfde bezwaar doet zich voor bij een der twee schoorsteenmantels van de firma G. en J. Cool te Amsterdam. De anderen, in Hollandsche-Renaissancevormen, voldoen oneindig beter.

De tegels van de firma Ravensteyn te Utrecht gaan in teekening en bewerking vooruit. Het is waar, dat de oude Delftsche tegels veelal vrij gebrekkig van teekening waren, en dat men dus kan beweren, dat ook de moderne op dezelfde wijs gemaakt moeten worden, doch ik geloof, dat men wel zal doen, de teekening zoo goed mogelijk te doen worden. Vooral het tableau met de Haarlemmerpoort te Amsterdam erop, toont een prijzenswaardig streven naar verbetering aan.

Ook de tegels van de firma Van Hulst te Harlingen, hoewel van een gansch ander karakter dan de vorige, zijn nog niet, wat ze wezen konden. Teekening en kleur beiden behoeven verbetering, maar wij constateeren met genoegen, dat ook deze firma krachtig voorwaarts streeft Gaat ze op dezen weg voort, dan zullen we spoedig wat beters zien.

Het St.-Josepsgezellen-gesticht te Amsterdam heeft een model van een kamerbetimmering in Gothischen stijl ingezonden, dat een gunstig getuigenis aflegt van de bedrevenheid der gezellen.

Baksteen is ingezonden door de heeren J. F. Fak Brouwer te Middelburg, Gebrs. Van Hasselt te Kampen en Nicolaas van Heukelum. De fabrikaten zijn allen voortreffelijk, en de profielsteenen van de laatste firma goed gevormd. Jammer dat men ze door den troonhemel, waaronder ze geplaatst zijn, zoo slecht zien kan.

Het kunstmarmer, dat de heer Vogt te Haarlem inzond, voldoet vrijwel, als men zijn eischen niet te hoog stelt, want er bestaat een te groot verschil tusschen natuurlijk marmer en zijn imitatie, dan dat dit niet aanstonds in het oog zou vallen.

De firma Guillot en Smit te Amsterdam exposeert een grafmonument van blauwe steen en wit marmer, dat even oorspronkelijk van vinding als keurig van uitvoering is.

Het marmerwerk van de firma Teixeira de Mattos te Amsterdam is bepaald slecht. Het voert ons terug naar den tijd, dien wij hoopten, reeds lang achter ons te hebben, den tijd toen takken, bladeren enz. in marmer werden nagebootst, al was de natuur van het materiaal daarvoor ongeschikt.

Dezelfde rustieke kruizen als deze firma, geeft ons ook de heer L. Sabelis te Haarlem te zien. Hoe jammer, dat van het kostbaar materiaal geen beter gebruikgemaakt is. Wat heeft men eraan, dat men de onvergankelijke steen gebruikt, als men het slechts doet, om houtvormen na te bootsen?

Een aardig etalagekastje zond de firma Pyttersen, fabrikant van schaven te Sneek. Was het onderdeel niet zoo zwaar uitgevallen, de indruk van het geheel ware nog beter.

De firma Braat te Delft exposeert een kiosk van zink, die wat teekening en uitvoering betreft fraai genoemd kan worden, en het bewijs levert, hoever men het in deze fabriek in het bewerken gebracht heeft.

De Société Céramique te Maastricht heeft een zeer sierlijke etalage. Hoewel de meeste voorwerpen voor dagelijksch gebruik bestemd zijn, en dus niet afwijken van de geijkte en toch zoo leelijke vormen, ziet men ook wel wat beters hier uitgestald. Ik wijs slechts op de voorwerpen en plaques, die met vogelfiguren beschilderd zijn, en die een bijzonder goeden indruk maken.

Het nieuw-Delftsch aardewerk, door Joost Thooft te Delft tentoongesteld, is, als alles wat deze firma levert, artistiek bewerkt. Zoowel aan de figuren als aan het bijwerk is een bijzondere zorg besteed, en men kan niet genoeg de losheid bewonderen, waarmede het penseel bestuurd werd. Men zal dit nog meer waardeeren als men bedenkt, dat het niet mogelijk is, iets uit te wisschen, zoodat alles meteen goed en op zijn plaats dient te zijn. De firma Thooft houdt met glans de eer onzer vaderlandsche ceramiek op, en kan gerust met het beste wat Duitschland, Engeland en Frankrijk fabriceeren, wedijveren.

Het spijt mij, dat drukke bezigheden mij belet hebben, dezen brief langer te maken, anders had ik nu de Nederlandsche Afdeeling kunnen afhandelen. Ik hoop echter, dat men het weinige voorlief zal nemen, dan zend ik de rest een volgenden keer, en begin dan tevens met België eens, althans als het dan klaar is, waaraan ik nog wel twijfel.

Osado.

DE HYGIENISCH-TECHNISCHE EISCHEN VAN ZIEKENHUIZEN.

III.

(*Vervolg van pag.* 203.)

Een van de belangrijkste, maar moeilijkst in te richten onderdeelen van een ziekenhuis, zijn de privaten. De techniek heeft hier nog lang niet haar laatste woord gesproken. De grootste moeilijkheid bestaat namelijk daarin, om de excrementen op de meest geschikte wijze te verwijderen. Daar dit evenwel een quaestie is, die van de algemeene inrichting der omgeving grootendeels afhangt, moet de technicus er steeds op bedacht zijn, om zoodanige inrichtingen totstand te brengen, waardoor het best aan de hygiënische eischen voldaan wordt. Eenvoud moet hierbij in 't oog worden gehouden, want zoowel bij gebreken als bij wijziging van het stelsel zal men zonder veel omslag zich moeten redden. Men trachte natuurlijk zooveel mogelijk het opstijgen van gassen naar de zitopening te voorkomen. Daartoe is aan te bevelen krachtige aspiratie in de secreetbuizen. Snelle verwijdering of krachtige desinfectie der excrementen kan daartoe veel bijdragen.

De privaatruimten mogen niet onmiddellijk aan de ziekenzalen grenzen.

De privaatkokers moeten zooveel dit kan van druptoestellen voorzien worden, om het vuil en zoo mogelijk ook den stank te verdrijven. In de privaatruimten moeten voorts kranen met gootsteenen zijn, tot reiniging van steekpannen en spuwbakken, daarnevens ook een reservoir van desinfecteerende vloeistoffen.

Ook hier moeten wanden, zoldering en vloer ingericht zijn als in de badkamers.

De verblijfkamers voor het personeel moeten onmiddellijk naast de ziekenzalen zich bevinden en door een deur of een raam daarmede gemeenschap hebben. Hier zij plaats, behalve voor een eenvoudig ameublement, voor een paar bedden, als het personeel niet uit liefdezusters bestaat, die tijdelijk daar verblijf houden.

De thee- en papkeuken moet met de ziekenzalen geen rechtstreeksche gemeenschap hebben. In sommige inrichtingen van den laatsten tijd heeft men voor deze bereidingen in de muren der corridors toestellen (hokjes) gemaakt, voorzien van een Bunzen'schen gasbrander, waarop de thee en pap gereedgemaakt worden. Deze ruimten worden ook gebezigd, om het vaatwerk, door de zieken gebruikt, te reinigen.

Voor herstellende zieken, die het bed kunnen verlaten, is een verblijfzaal noodig, onmiddellijk naast de ziekenzaal gelegen, waar zij overdag kunnen toeven. Zulk een verblijfplaats is voor zieken en herstellenden nuttig. Deze zalen moeten liefst aan de zuidzijde, nabij den tuin gelegen en van veranda's voorzien zijn.

Gebruikt linnengoed en verbanden mogen geen oogenblik in de ziekenzalen blijven. Het geschiktst is het, daarvoor een doelmatig ingerichte ruimte onder de lokalen voorhanden te hebben. Zij moet in het souterrain gelegen en zeer luchtig zijn. Hier kan het besmette linnengoed en verbanden, voordat het in de wasch gaat, ontsmet worden. Deze ruimte moet door middel van metalen kokers met de zalen gemeenschap hebben, opdat de verwijdering van het vuile goed daarlangs onverwijld kan geschieden. Om zeker te gaan heeft men de buis rechtstreeks in verbinding gebracht met kuipen, waarin desinfecteerende vloeistoffen, opdat het goed, alvorens het in de wasch gaat, reeds van zijn smetstof ontdaan worde.

Het stof van de ziekenzalen wil men op dezelfde wijze verwijderd hebben. Het stof wordt naar de opening der buizen geveegd en bevochtigd, om het stuiven te voorkomen, daardoor verwijderd.

De administratiegebouwen vormen een niet onbelangrijk bestanddeel eener ziekeninrichting. Hun plaatsing en inrichting vereischen groote zorg, want hoe noodig op zich zelven, kunnen zij tot groot ongerief van de zieken strekken, indien niet alles inachtgenomen wordt, wat strekken kan, om dien overlast te vermijden. Zoo zal men bijv. in kleine inrichtingen de wasch- en kookruimten niet onder de ziekenvertrekken plaatsen. Maar kan dit wegens financieele redenen niet vermeden worden, dan moet de technicus alles trachten aan te wenden, om het ongerief van die plaatsing op te heffen. Krachtige ventilatie en afsluiting van elke gemeenschap dier ruimten van de ziekenzalen zijn hoofdvereischten daarbij.

Bij de waschinrichting dient zorg gedragen te worden, dat het linnengoed van besmettelijke zieken streng van het overige waschgoed gescheiden blijve, ook dan als het gereinigd is. Natuurlijk moeten voor zulk goed geschikte toestellen tot desinfectie aanwezig zijn. Heeteluchttoestellen zijn daarvoor het doelmatigst. De buizen van de stoomwasch-inrichting kunnen tot dat einde door ijzeren bakken geleid worden, waarin het te desinfecteeren goed op latwerk geplaatst wordt. Heeft men geen stoom ter beschikking, dan is gasverwarming even goed.

Groote inrichtingen kunnen ook een stal met ziekenrijtuigen noodig hebben, vooral ten behoeve van verwonden en lijders aan besmettelijke ziekten; voor de laatsten is ontsmetting telkens na het gebruik evenwel noodig.

Het spreekt vanzelf, dat aan de woningen van het dienstpersoneel en de gebouwen voor de administratie dezelfde zorg uit een hygiënisch oogpunt moet gewijd worden tot voorkoming van ziekte, als aan de overige gebouwen, om de daarin verpleegden spoedig te doen herstellen. Door bijzonderheden hierover mede te deelen, zouden wij echter het gebied der woning-hygiëne betreden. De woningen van de onderscheidene beambten moeten echter in de nabijheid der ruimten geplaatst zijn, waarover zij beheer voeren. Ook voor het gezonde personeel moet gelegenheid bestaan zich te kunnen baden en hunne kleederen te desinfecteeren.

Daar het van belang is, dat een lijk zoo spoedig mogelijk uit de ziekenzalen verwijderd wordt, moet ook een geschikt ingericht lijkenhuis aanwezig zijn. Zulk een gebouw moet buiten het oog der zieken of herstellenden geplaatst worden en op het noorden liggen. Het moet bevatten een afzonderingslokaal voor de afgelegde lijken, een wachtkamer voor de betrekkingen, een snijkamer en een portierskamer. De lijkenkamer moet goed geventileerd en zoo noodig verwarmd kunnen worden. Ook moeten daar schijndoodenwekkers aanwezig zijn en een waker de ruimte kunnen overzien. De grond moet hellend en ondoordringbaar voor vocht zijn. Waterkranen en waterafleidingen in voldoende hoeveelheid. De lijken moeten op schuinliggende tafels met openingen voorzien gelegd worden, waardoor lichaamsvochten naar porseleinen bakken kunnen afvloeien.

In volkrijke steden is het goed daaraan ook een morgue te verbinden. Men zorge hierbij voor de noodige inrichtingen tot voorkoming van snelle ontbinding.

De snijkamer moet goed verlicht zijn en goed verwarmd en geventileerd kunnen worden. De ruimte zij in verhouding tot het aantal personen, dat er gewoonlijk gebruik van zal maken. Ruime wateraanvoer en de noodige toestellen voor het lijkenonderzoek mogen hier natuurlijk niet ontbreken.

Een ziekenhuis behoeft een groote hoeveelheid water ter beschikking te hebben. Men rekene op een verbruik van 300 à 500 liter pro bed. Dat water moet voor de verschillende doeleinden zuiver zijn. Het moet zonder veel moeite overal gemakkelijk te verkrijgen en te verwijderen zijn. Waar de voorraad zeer ruim is, moeten inrichtingen aanwezig zijn, om dat water ook ingeval van brand en tot verwarming der ruimten te kunnen gebruiken. Men zorge, dat de waterleidingstoestellen gemakkelijk te hanteeren en te repareeren zijn. De afvoerkanalen moeten zoo zijn aangelegd, dat geen schadelijke gassen erdoor naar de ruimten kunnen dringen. De kraansluitingen moeten van dien aard wezen, dat door zorgeloosheid geen overstrooming ontstaan kan. Natuurlijk moet men zorgen, dat het water in de geleibuizen niet kan bevriezen.

Een noodzakelijk vereischte voor een ziekenhuis is een goed ingerichte tuin. Daar kunnen herstellenden veel veraangenaming vinden. Zulk een tuin behoeft geen lusthof te zijn, maar moet toch door schaduw en zachte kleuren opwekkend op het gemoed kunnen werken. Hij moet in de eerste plaats beschut zijn tegen scherpe winden en ten andere een grond bezitten, die spoedig het hemelwater opzuigt en dan in zijn bovenste laag droog wordt. Men plaatse daarin hutten met banken en linnen tenten, waaronder zwakken tijdelijk kunnen vertoeven.

Ten slotte eenige bijzonderheden omtrent den bouw van ziekeninrichtingen voor speciale doeleinden bestemd.

Bij ziekenhuizen voor lijders aan besmettelijke ziekten moet gerekend worden op minstens 60 M³. lucht pro bed. Het is niet wenschelijk, meer dan 10—12 lijders in één vertrek bij elkaar te plaatsen.

Hetzelfde geldt voor kraamvrouwen-gestichten. Het paviljoenstelsel is hier geheel op zijn plaats. Tarnier te Parijs heett met zijn stelsel van paviljoens door een gang gescheiden en van buiten door veranda's toegankelijk, veel verbetering in de sterfte van kraamvrouwen, verpleegd in de gestichten van Parijs, aangebracht. In de corridors, die goed verlicht en verwarmd worden, bevinden zich de oppassters, die door een raampje het overzicht in elk vertrek hebben. Zulk een inrichting moet ook een geheel geïsoleerd paviljoen bezitten, waar lijderessen aan kraamvrouwkoorts of kraamvrouwen door een besmettelijke ziekte aangetast, verpleegd kunnen worden. Op een geïsoleerde plek moet ook een verloskamer en een zaal voor het onderwijs aanwezig zijn. Behalve de bedden voor kraamvrouwen, behooren geschikte kribben voor de zuigelingen aanwezig te zijn. Natuurlijk moeten ook de noodige gebouwen voor het dienstpersoneel in de nabijheid zich bevinden, ingeval de inrichting aan een ziekenhuis is verbonden.

De eischen voor een kinderziekenhuis komen overeen met die voor verpleeggestichten van lijders aan besmettelijke ziekten. Vooral hier moet gelet worden op verblijfplaatsen voor herstellende kinderen en die aan sleepende ziekten lijden, welke de patient niet noodzaken voortdurend het bed te houden. Aanleg van ruime tuinen en luchtige, zonnige verblijfzalen zijn eerste vereischten. Bij voorkeur plaatse men die gestichten aan den zoom van groote gemeenten op hooge, droge terreinen.

De inrichting van militaire hospitalen in vredestijd verschilt niet van die van gewone ziekenhuizen. Voor veldlazaretten zijn de gewone houten barakken met dakruiters geschikt. Ze mogen echter hoogstens 40 bedden bevatten. Ze moeten op 1 meter hoogte paalwerk gezet worden en de grond eronder moet zuiver en droog zijn.

Wij kunnen met deze algemeene aanwijzingen volstaan, en verwijzen voor de nadere hygiënische en technische bijzonderheden van den ziekenhuisbouw in 't algemeen, naar het omvangrijke werk van den schrijver, getiteld: *Das Krankenhaus und die Kaserne der Zukunft*, München, 1882.

Dr. S. Sr. C.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst hield Woensdag avond jl. hare 47ste Algemeene Vergadering in een der lokalen van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap *Natura Artis Magistra* in de Plantage te Amsterdam. De opkomst der leden bepaalde zich tot een vijftigtal, en de gebruikelijke tentoonstelling van bouwwerken en materialen had tot ons leedwezen niet veel om het lijf. Behalve de antwoorden op de uitgeschreven prijsvragen (een titelblad voor het *Bouwkundig Tijdschrift* en een schoorsteenboezem), de opmetingen van het Gemeenlandshuis van Rijnland te Leiden, het Stadhuis te Delft en fragmenten van een gevel te Nijmegen, benevens het ontwerp voor het Kurhaus te Noordwijk van den architect J. F. L. Frowein, die allen op eene dergelijke tentoonstelling tehuis behooren, was een groot deel der beschikbare ruimte ingenomen door het plaatwerk: *Compositions et dessins de Viollet-le-Duc*. Voeg daaraan toe, dat materialen zeer poover waren ingezonden, dan ligt het voor de hand, dat de expositie ditmaal niet belangrijk mag genoemd worden, zonder daartoe iets tekort te doen aan het tentoongestelde.

De Voorzitter, de heer C. Muysken, opende de vergadering, heette de aanwezigen welkom en bracht hulde aan de nagedachtenis van den onlangs overleden architect Van den Brink, dien hij een baanbreker op het gebied van onze moderne architectuur noemde. Spreker wierp vervolgens een blik op den toestand der Maatschappij, achtte dien gunstig en deed verschillende mededeelingen, die in hoofdzaak overeenkomen met het verslag van den Secretaris C. T. J. Louis Rieber.

Aan dit verslag ontleenen wij het volgende:

Het is eene aangename taak voor den verslaggever, te kunnen verklaren dat het der Maatschappij in het afgeloopen jaar welging in menig opzicht; te meer daar hij een feest kan herdenken, totnutoe eenig in de geschiedenis van de Vereeniging, die met volhardenden ijver vóór ruim 40 jaren geleden opgericht, achtereenvolgens bestuurd door mannen die bleken bezield te zijn met den echten en heiligen ijver voor hunne kunst, thans blijkt opgegroeid te zijn tot een lichaam, dat op vaste grondslagen rust. Dat het jaar 1882—83 voor de Maatschappij een gunstig tijdsverloop was, is in vele opzichten een waarheid.

Hare bekendheid buiten den kring der leden werd grooter, en niet het minst door de gehouden tentoonstelling, heeft zij meerdere aandacht tot zich getrokken.

Bij de lezing van dit verslag zal het blijken, dat er in het afgeloopen jaar ook veel gewerkt is, en dat het Bestuur zijne voortdurende aandacht blijft schenken aan al datgene, hetwelk hij meent dat in het belang der leden en der Bouwkunst kan en moet gedaan worden.

Veel is er ondernomen in den laatsten tijd; kan dit verslag niet wijzen op eindresultaten, er kan toch in verklaard worden, dat met ijver wordt voortgewerkt aan hetgeen ondernomen is.

Over het algemeen heerschte in het afgeloopen jaar veel bedrijvigheid; bijna zonder uitzondering getuigen de verslagen der Afdeelingen van groote werkkracht over het geheele land.

Moge dit verslag er aanleiding toe geven, dat zij, die in meerdere of mindere mate medegewerkt hebben om den bloei der Maatschappij te helpen bevorderen, met welgevallen nog eens herinnerd worden aan hun arbeid; moge het tevens velen aansporen de handen aan het werk te slaan, om het eenmaal verkregen terrein te behouden en te helpen vergrooten.

Ledental. Op den 25sten Mei bedroeg het ledental, volgens het verslag van dat jaar, 894, of 823 gewone, 36 buitengewone en 35 kunstlievende leden. Dit aantal groeide nog belangrijk aan, en aan het einde van het jaar bedroeg het 920, waarvan 849 gewone, 36 buitengewone en 35 kunstlievende leden. In den loop van 1882 overleden 5 leden; met ultimo December bedankten er 105, hieronder begrepen een 8tal dat de contributie niet voldeed. Na dien tijd echter traden wederom 33 gewone, 7 buitengewone en 4 kunstlievende leden toe, zoodat op heden den 31sten Mei 1883 het ledental is als volgt: 778 gewone, 41 buitengewone en 35 kunstlievende, totaal 854 leden.

Op voorstel van het Eerelid der Maatschappij, den heer J. H. Leliman, benoemde de algemeene vergadering, op 28 Augustus 1882 in het Rijksmuseum gehouden, de heeren A. W. van

Dam en A. N. Godefroy tot eereleden der Maatschappij. Geen wonder, dat dit voorstel met de meeste ingenomenheid door de aanwezigen werd ontvangen; de heer Van Dam toch is de eenige der thans nog levende mannen van 1841, die met zooveel volharding het na 1830 braakliggende veld hebben bearbeid, en in het van België gescheiden Noord-Nederland, de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst stichtten, verrezen op de overblijfselen van die Tot Aanmoediging der Bouwkunst. Met eerbied ziet het thans werkende geslacht nog op tot de groote krachtsontwikkeling dier oprichters.

Met dankbaarheid heeft de Vergadering ook hulde gebracht aan den heer Godefroy, die gedurende eene lange reeks van jaren zijn beste krachten aan de Maatschappij gewijd heeft, en als bestuurslid zooveel tot haar bloei heeft bijgedragen. Beide heeren namen de benoeming aan.

Bestuur. In Mei 1882 traden, volgens den rooster, de heeren J. R. de Kruyff en H. P. Vogel af. De eerste stelde zich niet herkiesbaar, maar vereenigde desniettemin voor het candidaatbestuurslid, te Amsterdam woonachtig, de meeste stemmen op zich. Op aandringen der Vergadering in Mei 1882 gehouden, kwam de heer De Kruyff op zijn besluit terug, en liet zich eene herkiezing welgevallen.

De heer H. P. Vogel had bij de keuze voor een candidaatbestuurslid, buiten Amsterdam woonachtig, bijna alle stemmen op zich vereenigd, maar geen der overige candidaten kwam als zoodanig in aanmerking, wegens het geringe aantal stemmen. De Vergadering besloot daarop nog 2 andere candidaten te kiezen. Zij koos de heeren W. C. van Goor en F. J. Nieuwenhuis.

De heer Van Goor verklaarde echter den zetel niet te kunnen innemen, hem aangewezen door eene zijns inziens niet gewettigde handeling: de wijze der keuze van candidaten ter algemeene Mei-vergadering, voortgevloeid uit eene leemte in de wet.

Ook de heer H. P. Vogel verklaarde, volgens de bepalingen der wet en wegens het bedanken van den heer Van Goor, de benoeming niet te kunnen aanvaarden, eveneens als bij schrijven van 1 Juli d.a.v. de heer F. J. Nieuwenhuis, die na den heer Vogel het meeste aantal stemmen als candidaat op zich vereenigde.

Op de vergadering van 28 Augustus werd uit de door de leden aangewezen candidaten: de heeren H. P. Vogel en W. C. van Goor, en de ter vergadering gekozen candidaten: de heeren F. J. Nieuwenhuis en F. W. van Gendt, de heer F. J. Nieuwenhuis tot bestuurslid verkozen. De heer Vogel had doen weten, niet als candidaat in aanmerking te willen komen.

De heer C. Muysken werd in de Mei-vergadering tot voorzitter der Maatschappij herkozen.

Correspondenten. De heer A. Flipse, gemeentebouwkundige te Weesp, bedankte, na gedurende een jaar het correspondentschap aldaar te hebben waargenomen. Zijne plaats is tot heden onvervuld gebleven.

In plaats van den heer J. van der Kloes, werd door het bestuur tot correspondent voor Dordrecht benoemd de heer C. C. van Rijsbergen, de nieuwbenoemde directeur der gemeentewerken aldaar, die deze benoeming aanvaard heeft.

Na jarenlang de belangen der Maatschappij met ijver behartigd te hebben in het correspondentschap Middelburg, en sinds 1881 ook te Vlissingen, bedankte de heer J. J. Sprenger, wegens verandering van werkkring, als correspondent.

Het Bestuur bood de opengevallen plaats den heer J. A. Frederiks te Middelburg aan, die het correspondentschap aanvaardde, en van wiens ijver voor de belangen der Maatschappij, ook in het Weekblad en het Tijdschrift, reeds menig bewijs te vinden is.

Uitgave van boek- en plaatwerken.

De 24ste aflevering van de uitgave der *Afbeeldingen van oude bestaande Gebouwen*, bevattende 8 platen naar nog aanwezige gebouwen, enz. te Delft, is kort na de Mei-vergadering verschenen en aan de leden toegezonden. De 25ste aflevering heeft haar inhoud eveneens aan de oude Prinsenstad te danken, en zal in 5 platen de afbeeldingen geven van het Raadhuis te Delft, zooals het thans bestaat, benevens het oorspronkelijk ontwerp van De Keyzer.

De Verslagen der vergaderingen, in 1882 gehouden, werden wederom met het Weekblad verzonden; maar de platen, vervaardigd naar de bekroonde antwoorden op de prijsvragen, konden nog niet daaraan worden toegevoegd, daar zij, na de gehouden expositie in het Rijksmuseum, volgens de wet, bij de verschillende afdeelingen moesten rondgaan. Thans zijn de belangrijke platen in bewerking en zij zullen in dezen zomer aan de leden gezonden worden.

Het *Bouwkundig Weekblad* gaf ook in 1882 wederom meer dan het aantal der bij uitgave bepaalde platen en hoeveelheid tekst. Het verscheen geregeld; en mocht in 't vorige verslag in bedekte termen een klacht geuit worden over aanvankelijk minder voldoende medewerking dan verwacht was geworden, thans kan er met voldoening op gewezen worden, dat gebrek aan stof zelden zorg baart; integendeel, niettegenstaande nu volgens het contract met de uitgevers, het Weekblad, inplaats van 5, 6 bladzijden tekst levert, doet zich vaak overvloed voor, soms even zorgwekkend als gebrek. Met den aanvang van 1883 is een nieuw contract met de uitgevers aangegaan; de door de Maatschappij te betalen subsidie is, tengevolge van de verplichte zesde pagina, verhoogd geworden, maar is, die uitbreiding in aanmerking genomen, voordeeliger dan het contract van 1881.

Het *Bouwkundig Tijdschrift*, dat ook in den jaargang 1882 weder meerdere platen gaf dan aanvankelijk was bepaald, kon niet in zijn geheel in het afgeloopen jaar verschijnen. De laatste aflevering was wederom drie maanden ten achteren door.... gebrek aan tekst; platen vloeien gemakkelijker toe. Het laat zich echter aanzien, dat de derde jaargang in 1883 compleet zal verschijnen; de redactie zal daartoe alle krachten inspannen, niettegenstaande de eerste aflevering nog niet kan verschijnen wegens de belangrijke verandering die in de oplage zal plaats hebben, doordien het Bestuur der Maatschappij voornemens is, het Tijdschrift thans allen gewonen leden gratis toe te zenden, een voornemen dat zeer zeker met ingenomenheid zal ontvangen worden. Een geheel nieuw contract met de uitgevers zal hiervan het gevolg zijn.

Tot op heden is van de verschillende Afdeelingen en de commissiën, die zij volgens art. 53 der wet benoemen tot het inzamelen van bijdragen voor de werken der Maatschappij, weinig vernomen. De verslagen echter behandelen somwijlen niet onbelangrijke onderwerpen, en onwillekeurig dringt zich de vraag aan den lezer der natuurlijk bekorte mededeelingen in het Weekblad op, of verschillende der voordrachten niet geschikt zouden zijn een plaats in te nemen in dat Blad of het Tijdschrift. Beiden konden gebaat worden, indien de lezingen aan de bovengenoemde commissie werden in handen gesteld, om door deze onderzocht, mogelijk aangevuld met de uit dat onderzoek voortgevloeide discussie, en vervolgens aan de redactie aangeboden werden ter plaatsing.

Eenige Afdeelingen schijnen in dien geest reeds werkzaam te zijn.

Van de Afdeeling Rotterdam ontving de Maatschappij een in teekening gebrachte opmeting van een huis op de Wijnhaven te Rotterdam, bewerkt door den heer J. Verheul Dzn., welke opmeting zal opgenomen worden in de uitgave der oude bestaande gebouwen.

Bibliotheek. De bibliotheek ontving vele — waaronder kostbare — geschenken en werd verrijkt met verschillende tijdschriften waarop de Maatschappij ingeteekend was en met vele boeken, daartoe aangekocht.

Bijeenkomsten. De vijf-en-veertigste algemeene vergadering werd te Amsterdam gehouden op den 25sten en 26sten Mei; volgens de presentielijsten waren op den eersten dag 65, en op den tweeden dag 43 leden tegenwoordig.

Op 28 Augustus vierde de Maatschappij feest. Hare toen gehouden zes-en-veertigste algemeene vergadering was aan de herdenking gewijd van haar veertigjarig bestaan. In een der zalen van het Rijksmuseum, trad de heer Dr. J. van Vloten als feestredenaar op en hield een boeiende rede, welke door de talrijke aanwezigen met de grootste belangstelling werd aangehoord. Vergeten wij niet deze woorden te herhalen: »Volk en bouwmeesters krachtdadig behulpzaam te wezen om dezen te waarborgen tegen tal van groote en kleine vergissingen, door het bevorderen der toenemende verfijning van smaak en ontwikkeling van kunstzin, dat moet het volhardend streven der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zijn, om zoo door haar invloed vooral, Neerland's bouwkundige toekomst aan zijn verleden te doen beantwoorden." De spreker wenschte der Maatschappij de schoonste uitkomst op dat werk.

Na afloop der vergadering, die o. a. door tal van genoodigden, autoriteiten, enz. werd bijgewoond, werd door den voorzitter de Tentoonstelling van bouwkundige ontwerpen en bouwmaterialen geopend, welke gehouden werd in een der overdekte binnenplaatsen van het Rijksmuseum, voor dat doel welwillend afgestaan door Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken.

In dit verslag moet nog een enkel woord opgenomen worden omtrent het ontstaan dier tentoonstelling.

Op de Mei-vergadering van 1881 wees de heer Leliman op het toen aanstaande 40-jarig bestaan der Maatschappij, en verzocht aan het Bestuur middelen te beramen, om de herdenking der oprichting op waardige wijze te vieren. In de September-vergadering van hetzelfde jaar, bracht het Bestuur een concept-programma voor een tentoonstelling ter tafel, en uit de bespreking daarvan vloeide een besluit voort, om eene tentoonstelling te organiseeren, die meer een huishoudelijk karakter droeg en waarvan de kosten niet zoo hoog konden worden, dat een waarborgfonds noodig was om daaruit de kosten te dekken, die misschien de krachten der Maatschappij te boven zouden kunnen gaan, een fonds dat noodig was om eene tentoonstelling totstand te brengen als die, waarvoor het Bestuur een plan geleverd had in bovengenoemd concept, en waarmede het aan den wensch der leden meende te voldoen.

Dit waarborgfonds bleek niet in den geest der leden gevallen te zijn; op de September-vergadering van 1881 stonden zij echter een buitengewoon krediet toe van *f* 1000 voor de feestviering, welke som tot een onbepaald krediet verhoogd werd op de Mei-vergadering van 1882.

Het Bestuur noodigde daarop de heeren P. F. Laarman, H. J. Wolter, Jacob F. Klinkhamer, J. P. F. van Rossem en C. T. J. Louis Rieber uit om de Tentoonstelling te organiseeren. Deze heeren gaven aan den wensch gehoor en begonnen onmiddellijk aan de voorbereidende werkzaamheden, die tot een resultaat geleid hebben, dat waarschijnlijk nog geruimen tijd in herinnering zal blijven.

In den aanvang boden zich weinig inzenders aan, maar alras vermenigvuldigden zich de aanvragen voor plaatsruimte, en toen de opstelling der tentoonstelling reeds zooverre gevorderd was, dat het niet meer mogelijk was inzendingen te plaatsen, moest menigeen, die zich nog opgaf, geweigerd worden. Keur van teekeningen, en het beste van wat de markt der bewerkte materialen opleverde, was aanwezig.

Heeft de Commissie, aan wie het totstand brengen der Tentoonstelling was opgedragen, door ondubbelzinnige uitingen der leden van de Maatschappij de aangename ondervinding mogen opdoen, dat haar werk de verwachtingen niet teleurgesteld heeft maar overtrof, zij zal daarbij zelve met waardeering denken aan de groote medewerking, die zij van de zijde der inzenders mocht ondervinden.

De Tentoonstelling heeft, juist omdat het een vak-tentoonstelling was, ook buiten de Maatschappij de aandacht getrokken, en daardoor ook hare populariteit helpen vergrooten. Behalve de vakman, werd het publiek gebaat door een verzameling voor zich te zien van al datgene, wat bij den nieuweren huisbouw wordt toegepast.

Het bezoek der Tentoonstelling was zeer groot, en menig inzender zal met voldoening neerzien op de moeiten en kosten, die hij zich getroost heeft.

Bovendien noodigde de Commissie, met toestemming van het Bestuur, de leerlingen van verschillende hierterstede en elders gevestigde instellingen van onderwijs tot een kosteloos bezoek uit, aan welke uitnoodiging gevolg werd gegeven door de Rijksschool voor kunstnijverheid, de Rijks-normaalschool voor teekenonderwijzers, de Quellinus-school en de Ambachtsschool, te Amsterdam, en de school van het Museum voor kunstnijverheid te Haarlem.

Prijsvragen. In 1881 werd met het oog op de feestviering een internationale prijsvraag uitgeschreven, waarvoor tot onderwerp gekozen was: »Een vereenigingsgebouw voor de beoefenaars der bouwkunst." De uitslag werd bekendgemaakt ter vergadering van 28 Augustus 1882, en is opgenomen, met de overwegingen der Jury, in het verslag dier vergadering. Op ieder van de beide andere uitgeschreven prijsvragen (een titelblad voor het Bouwkundig Tijdschrift en een schoorsteen met betimmerden boezem) werden zes antwoorden ingezonden, terwijl een ontwerp te laat inkwam en buiten aanmerking bleef.

Het Bestuur noodigde de heeren A. W. van Dam, te Rotterdam, eerelid der Maatschappij, H. W. Veth te Dordrecht, H. P. Vogel te 's-Gravenhage, Th. Sanders en Jacob F. Klinkhamer, beiden te Amsterdam, uit, de ingezonden antwoorden te beoordeelen. Het zeer uitgebreide rapport leidt tot de conclusie, dat de Commissie voorstelt het ontwerp onder het motto: *Blumen reicht die Natur*, enz., ingezonden als antwoord op de eerstgenoemde prijsvraag, en het ontwerp: *Kunst en Industrie* — een schoorsteen met betimmerden boezem —, ten volle te bekronen, dat is, het eerstgenoemde met de zilveren, het tweede met de bronzen medaille. De vervaardiger van beide ontwerpen bleek te zijn de heer E. J. Niermans, student aan de Polytechnische school te Delft.

In 1882 werden de navolgende prijsvragen uitgeschreven:

1. Het leveren van plans voor een Badhuis, met zwembassin, Romeinsche en andere baden, voor een stad als Amsterdam;
2. Eene verhandeling over de ontwikkeling van de Renaissance der XVIde eeuw, in het tegenwoordige Nederland;
3. Het leveren van een ontwerp voor een Marquise op consolen, boven een buitendeur van een heerenhuis.

Aan het in de eerste plaats als het best erkende ontwerp voor de 1e prijsvraag, wordt toegekend de gouden medaille der Maatschappij, benevens *f* 300 in geld, aan het in de tweede en de derde plaats als de beste erkende ontwerpen, respectievelijk *f* 150 en *f* 100 in geld; al deze prijzen met inbegrip van het getuigschrift der Maatschappij, terwijl de prijzen in geld toegekend worden ter bestrijding der kosten.

Voor het der bekroning waardig gekeurde antwoord op de 2e prijsvraag, is de zilveren medaille uitgeloofd, benevens *f* 200 in geld, ter bestrijding van de kosten, en voor de 3e prijsvraag, de bronzen medaille, benevens *f* 50 in geld.

In de bepalingen omtrent de inzending voor de antwoorden op deze prijsvraag, is door het Bestuur zoodanige verandering gebracht, dat in de aanstaande September-vergadering de uitslag van de 1e en 3e prijsvragen kan worden bekendgemaakt.

Het brak daarmede met de bestaande gewoonte, waarschijnlijk ten genoegen der medewerkers, daar tegenover een bekorting van drie maanden in den tijd voor het oplossen der vragen, een bespoediging van 6 maanden verkregen is voor het bekendworden van den uitslag. Wat de tweede prijsvraag betreft, het Bestuur heeft ter wille van de eigenaardige opgave gemeend, een ruim genomen termijn van inzending en beoordeeling te moeten behouden.

Vertegenwoordiging der Maatschappij door het Bestuur. Door het Comité voor de Afdeeling der Moderne kunst (Fraaie Kunsten) der Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-Tentoonstelling, werd het Bestuur der Maatschappij uitgenoodigd als Jury van beoordeeling voor de toelating van de bouwkundige ontwerpen en teekeningen te willen optreden. In het belang van dit onderdeel der schoone kunsten, heeft het Bestuur die uitnoodiging aangenomen, na alvorens voor de architecten al die rechten verkregen te hebben, die aan hunne kunstbroeders waren verzekerd. Ook werd het Bestuur der Maatschappij uitgenoodigd door het Gemeentebestuur van Nijmegen, om als Jury te willen optreden voor de beoordeeling van de plans van bouwwerken, te stichten op de voormalige vestinggronden in die stad. Voor het meest smaakvolle plan was door den Raad een premie in geld uitgeloofd. Ook aan dit verlangen werd door het Bestuur volgaarne voldaan.

Gebouw der Maatschappij. Het Bestuur mocht niet slagen in zijne talrijke pogingen om eene betere lokaliteit voor huisvesting der boekerij te vinden.

De Afdeeling Amsterdam drong bij het einde van 1882 bij het Bestuur der Maatschappij erop aan, om te trachten verbetering in den bestaanden toestand te brengen. Dit verzocht daarop de heeren P. F. Laarman, H. J. Wolter, J. F. Klinkhamer, J. P. F. van Rossem en C. T. J. Louis Rieber, die de tentoonstelling van 1882 organiseerden, om een plan voor de exploitatie van een permanent tentoonstellings-gebouw te ontwerpen. Met spoed heeft de Commissie aan de opdracht voldaan, en hare plans en overwegingen bij het Bestuur ingediend. Dit laatste verzond ze aan de Afdeelingen, terwijl ze nader in de Mei-vergadering van 1883 zullen worden besproken.

Afdeelingen. De algemeene indruk, dien de verslagen der Afdeelingen op den verslaggever maakten, was deze, dat over het algemeen genomen de toestand gunstig is, indien daarbij in aanmerking genomen wordt, dat door de bepaling van art. 52 der wet, in de eerste jaren na hare invoering het ledental moest teruggaan.

De Afdeelingen 's-Gravenhage, Rotterdam en Utrecht wijzen in hare verslagen op dit artikel, en geven ondubbelzinnig den wensch te kennen, dat teruggekeerd worde tot den vroegeren toestand, waarbij ook niet-leden der Maatschappij tot leden der Afdeelingen konden toetreden.

De Afdeeling Zwolle, blijkbaar sinds lang kwijnende, vraagt om hulp en raad.

Verblijdend voor de Maatschappij is zeker het verschijnsel, dat in de laatste 2 jaren twee nieuwe afdeelingen gevestigd werden, te Leeuwarden en te Haarlem, waarvan de eerste vooral volijverig werkzaam is.

Over den toestand van elke afdeeling afzonderlijk, kan in korte trekken het volgende worden medegedeeld.

Amsterdam. Op 1 Januari 1882 telde de afdeeling 114 leden, waarvan 4 honoraire, 61 gewone en 49 plaatselijke leden. Het ledental is sinds verminderd met een 12tal, waaronder 2 die overleden zijn; 7 nieuwe leden traden toe, zoodat de afdeeling thans 109 leden telt, waaronder 46 plaatselijke.

In het tijdsverloop tusschen de 2 opvolgende laatste verslagen, werden 8 vergaderingen gehouden, waarvan de 5 eersten gemiddeld bezocht werden door 10 leden en 2 geïntroduceerden, de 3 laatsten door gemiddeld 20 leden en 3 geïntroduceerden.

In een dezer vergaderingen werd de toestand der Afdeeling besproken en middelen beraamd om de belangstelling op te wekken. Daarbij werd de aandacht gevestigd op de voordeelen, verbonden aan het bezit van eene lokaliteit, waarin den leden meermalen gelegenheid verschaft werd kennis te maken met de op bouwkundig gebied verschijnende werken, en besloten de medewerking van het Hoofdbestuur in te roepen. Dit laatste stond voor één avond per week de periodieke werken, waarop de Maatschappij voor hare bibliotheek is ingeteekend, ten gebruike af, terwijl de Afdeeling voorloopig een lokaal huurde, waar die werken ter lezing lagen.

Op de prijsvraag voor een gebouw met winkels en etalagewoningen werd één antwoord ingezonden, dat ter beoordeeling in handen werd gesteld van de heeren E. Gugel, C. Muysken, P. F. Laarman, Dan. J. Sanches en J. N. Landré, die het waardig keurden met de uitgeloofde premie bekroond te worden. De vervaardiger bleek de heer J. Olthuis te zijn.

Arnhem. De Afdeeling telt 28 leden, tegen 27 ten vorigen jare, en hield 8 vergaderingen, die vrij goed bezocht werden. Niettegenstaande de vele moeiten, die het bestuur zich getroost voor den sedert Mei 1882 opgerichten leesavond, en de belangrijke en vrij groote collectie ter beschikking staande boekwerken, schijnt de belangstelling niet groot genoeg te zijn; het bezoek op deze avonden blijft schraal.

's-Gravenhage. Het verslag dezer Afdeeling loopt over de 2de helft van 1881 en het geheele jaar 1882; in dien tijd is het ledental van 134 tot 124 verminderd. Toch blijft de belangstelling onder de leden zeer groot; de 12 vergaderingen werden namelijk gemiddeld door 22 leden bijgewoond, terwijl belangrijke onderwerpen in discussie kwamen.

De financieele toestand bleek zeer gunstig te zijn.

Leiden. Wat het ledental betreft, is de toestand dezer Af-

decling niet ongunstig. Bij den aanvang van het afdeelingsjaar bedroeg het ledental 50; 5 leden bedankten en 4 nieuwe leden traden toe, zoodat zij thans 49 leden telt. Er werden 9 gewone en 1 buitengewone vergaderingen gehouden, welke gemiddeld door 18 tot 25 personen bezocht werden; zij kenmerkten zich door de behandeling van belangrijke onderwerpen.

Hoewel de staat der geldmiddelen niet gunstig kan genoemd worden, werden toch, evenals ten vorigen jare, weder vier leerlingen voor rekening der Afdeeling op het Genootschap Mathesis Scientiarum Genetrix geplaatst. Met welgevallen mag zij op deze hulp, aan onbemiddelden verleend, neerzien, want de leerlingen beantwoorden dien steun met het maken der gewenschte vorderingen.

Telken jare onderneemt de Afdeeling, in welker boezem veel leven en samenwerking blijkt te bestaan, een wetenschappelijk uitstapje. In het afgeloopen jaar was het doelwit IJmuiden, de Kunstzandsteenfabriek en de ruïne van het kasteel Brederode.

Rotterdam. Het afdeelingsverslag over 1882 vangt aan met een noodkreet: het Bestuur kan op geen vooruitgang wijzen en ontveinst zich geenszins, dat een verdere teruggang waarschijnlijk is. Behalve de drie eereleden telde in 1882 de Afdeeling 144 leden, of 9 minder dan in 1881.

De toestand der geldmiddelen is voldoende, maar met het oog op de verminderde inkomsten zijn bezuinigingen ingevoerd.

In 1882 werden 9 gewone- en 1 buitengewone vergaderingen gehouden, die over 't algemeen niet sterk bezocht werden. Op een dezer vergaderingen werd besloten een adres bij den Gemeenteraad in te dienen, waarin werd aangedrongen op het aanbrengen der ontworpen beeldhouwwerken op de balustrade langs de Oude Haven, en teneinde te verkrijgen, dat deze beeldhouwwerken gelijktijdig met de overige werken werden uitgevoerd.

In Juni 1882 werd door 18 leden een tweedaagsch wetenschappelijk uitstapje gemaakt naar Antwerpen met het doel, om de in den laatsten tijd aldaar uitgevoerde bouwwerken te bezichtigen, en tevens de te Niel gevestigde portland-cementfabriek der heeren Josson en Co.

Utrecht. Het ledental is 45, tegen 46 in 1881; de financiën staan gunstig. Op de 5 vergaderingen, bijgewoond door gemiddeld 9 leden, werden onderscheiden technische onderwerpen behandeld.

Leeuwarden. Onder de Afdeelingen, die de meeste teekenen van leven geven en waar veel gewerkt wordt, behoort zeker de Afdeeling Leeuwarden. Het verslag over de laatste helft van het jaar 1881 brengt het Bestuur met gerustheid uit, nu het de overtuiging heeft opgedaan dat de Afdeeling, die op initiatief van den heer J. E. G. Noordendorp, den opvolger van den heer T. Romein als Correspondent der Maatschappij, werd opgericht, recht van bestaan heeft. Vooruitgang is te bespeuren en haar bestaan heeft meer en meer vasten grond verkregen.

Met rechtmatige voldoening wijst het Bestuur der Afdeeling in zijn rapport over 1882 op de voortdurende ontwikkeling. Bij den aanvang van 1882 telde de Afdeeling 13 leden; bij het opmaken van laatstgenoemd verslag was dit aantal tot 22 aangegroeid. Ook de financieele toestand bleek gunstig te zijn.

In 1882 werden 6 vergaderingen gehouden, waarop zeer belangrijke onderwerpen, op het gebied der bouwkunst thuisbehoorende, werden behandeld.

Zwolle. De toestand der Afdeeling Zwolle is kwijnende. Met moeite heeft het Bestuur die Afdeeling staande gehouden, hopende op meer gunstige omstandigheden voor eene herleving. Het ledental is intusschen tot 15 gedaald. Vergaderingen werden in 1882 niet gehouden, omdat de zucht tot medewerking ontbreekt. De werkkring moest zich eenvoudig bepalen tot het houden van een leescirkel, waarvoor evenwel de beschikbare fondsen tamelijk bekrompen zijn.

Haarlem. Van deze jongste onder de zusters, werd aan het Bestuur der Maatschappij nog geen verslag aangeboden.

Initiatief der Maatschappij. Ter algemeene Mei-vergadering van 1882 werd besloten tot het ontwerpen van eene Algemeene Bouwverordening voor Nederland, en een legger om als voorbeeld te dienen bij het ontwerpen van stedelijke bouwverordeningen. Teneinde dit te bereiken, zou door het Bestuur eene Commissie benoemd worden en werd reeds staande de Vergadering, de heer D. E. C. Knuttel tot secretaris gekozen.

Van de werkzaamheden dezer Commissie, overigens bestaande uit de voorzitters der Afdeelingen, heeft het Bestuur der Maatschappij nog weinig vernomen. Trouwens de arbeid, dien zij op zich genomen heeft, is van zeer omvangrijken en langdurigen aard.

In December 1882 verzond het Bestuur een adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ten doel hebbende meer bepaaldelijk zijne adhesie te schenken aan dat gedeelte van een adres, door verschillende kunstkenners en kunstvrienden aan de Volksvertegenwoordiging ingezonden, waar sprake is van de wederinstelling eener Commissie van Rijks-adviseurs. Dit adres is opgenomen in het Weekblad der Maatschappij van 14 December 1882.

Het Weekblad van 25 Januari 1883 geeft den inhoud van een adres, door het Bestuur der Maatschappij toegezonden aan den Gemeenteraad der stad Amsterdam, dat lichaam verzoekende terug te komen op zijn besluit tot demping van den Nieuwezijds Voorburgwal.

Teneinde de belangen der bouwkundigen te behartigen op de Internationale Koloniale- en Uitvoerhandel-Tentoonstelling, Afdeeling Moderne Kunsten, heeft het Bestuur der Maatschappij zich in verbinding gesteld met het Comité voor die Afdeeling, waarvan het gevolg was, dat voor de bouwkundige ontwerpen eene afzonderlijke zaal werd ingeruimd, en zij op denzelfden voet behandeld werden als schilder- en beeldhouwwerken. Ook werd het Bestuur der Maatschappij benoemd tot Jury van toelating voor de afdeeling Bouwkunst.

Onderwijs. De hulp, die een lid der Maatschappij belangloos aanbood tot het vervaardigen van wandplaten, dienstig bij het onderwijs in de bouwkunst, en waarmede het Bestuur zich reeds gevleid had, bleef achterwege. De hulpvaardige werd eerst door ziekte verhinderd aan zijn voornemen gevolg te geven, en na zijne herstelling trok hij zich terug.

Anders was het gesteld met de Commissie voor de samenstelling eener bouwkundige terminologie; deze toch is werkzaam, maar uit den aard der zaak, die blijkt hoe langer zoo omvattender en moeilijker te zijn, vordert de arbeid slechts zeer langzaam. De Commissie is echter steeds met ijver bezield, en zal binnen zeer korten tijd een aanvang maken aan de leden de eerste vruchten van haren arbeid toe te zenden.

Van eene nieuwe stichting op 't gebied van onderwijs, de »Practische Ambachtsschool" te Leiden, nam het Bestuur der Maatschappij met belangstelling kennis, en het zal dit ook nader doen, zoodra het onderwijs dier inrichting geregeld kan genoemd worden. Als voorloopig blijk van belangstelling werd de Maatschappij lid der Vereeniging, die de school heeft opgericht.

Buitengewone Bestuursvergadering. Het Bestuur der Maatschappij hield op den 28 April 1882 met de voorzitters en secretarissen der Afdeelingen of hunne plaatsvervangers, de gewone jaarlijksche bij de wet bepaalde vergadering.

Reeds vroeger, en wel den 10den Maart van 'tzelfde jaar, had het Bestuur der Maatschappij de voorzitters der Afdeelingen tot eene bijeenkomst uitgenoodigd, waarop de Commissie, benoemd om een plan te ontwikkelen voor een permanent tentoonstellingsgebouw, haar plans nader zoude ontwikkelen aan die vertegenwoordigers, opdat deze met de noodige gegevens toegerust, het zouden kunnen verdedigen in de Afdeelings-vergaderingen.

Op de April-vergadering nam dan ook de verdere bespreking van het genoemde gebouw eene eerste plaats in.

Na een korten welkomsgroet aan de vergaderden, bestaande uit de afgevaardigden van alle Afdeelingen, behalve Zwolle, en het Bestuur der Maatschappij, deelde de Voorzitter der Maatschappij eenige voorname punten uit de geschiedenis van het afgeloopen jaar mede, en bracht daarop de begrooting van 1884 in discussie. Deze, door den Penningmeester opgemaakt en verdedigd, werd voorloopig vastgesteld, om daarna in de Mei-vergadering nader behandeld te worden. De grootste verandering, die deze begrooting aanwijst tegenover die van 1883, is de ruime post voor geldelijke prijzen der prijsvragen, in 1883 uitgeschreven, en de verhoogde post voor de uitgave van het Tijdschrift, een gevolg van het voorloopige besluit om deze uitgave in 't vervolg gratis aan de leden te doen toekomen.

Wat het gebouw aangaat, de afgevaardigden konden in hoofdzaak verklaren, dat de Afdeelingen met het plan der Commissie ingenomen waren, en na langdurige discussiën vat de Voorzitter der Maatschappij deze te samen, constateerende dat gebleken is hoe het plan over 't geheel met sympathie is ontvangen. Hij zegt den vertegenwoordigers dank voor de groote welwillendheid, waarmede zij de zaak tegenover de Afdeelingen hebben aangevat, de verzekering gevende dat thans de handen verder aan het werk geslagen zullen worden. Het eindresultaat der verdere discussie was, dat het 't best zoude zijn op een daartoe geschikt oogenblik een ten verkoop aangeslagen gebouw in handen te nemen, terstond eene algemeene vergadering bijeen te roepen, en, na de leden geraadpleegd te hebben, dan daarop een definitief besluit te nemen.

Op deze Vergadering werden de Afdeelingen Utrecht, Haarlem en Rotterdam aangewezen, om elk een lid te kiezen, die de Commissie zullen vormen, die op de Mei-vergadering verslag uitbrengt over het financieel beheer van den Penningmeester der Maatschappij.

Nadat plaats en tijd der in Mei te houden algemeene vergadering waren bepaald, en besloten was deze wederom evenals vroeger te verdeelen in een avond-vergadering en een bijeenkomst op den daaraanvolgenden dag, sloot de Voorzitter de Vergadering, na in hartelijke bewoordingen dankgezegd te hebben voor de zeer trouwe opkomst der aanwezigen, die een sprekend bewijs leveren van de belangstelling in het welzijn der Maatschappij. De April-vergadering toch is in hoofdzaak gewijd om onderling alle belangen der Maatschappij en die harer leden te bespreken.

Stemming voor candidaat-Bestuursleden. Volgens den rooster van aftreding der Bestuursleden, waren in 1883 aan de beurt de heeren J. F. Metzelaar en E. Gugel, die zich niet herkiesbaar stelden. In Februari dezes jaars vernam het Bestuur met groot leedwezen, dat de heer J. W. Schaap als Bestuurslid bedankte, omdat drukke ambtsbezigheden hem beletten zoodanigen tijd ten nutte der Maatschappij werkzaam te zijn, als hij voor zich zelf wenschelijk achtte. Er moesten dus candidaten voor drie Bestuursleden gekozen worden, maar de uitslag der stemming is van dien aard, dat de Vergadering heden de candidatenlijst zal moeten aanvullen. Voor de periodieke aftreding van 2 Bestuursleden verkregen slechts 3 candidaten meer dan het bij de wet gevorderde aantal van 15 stemmen en voor de vacature-Schaap werd slechts één candidaat gesteld.

Hier eindigt mijn taak.

Met de beste wenschen voor den bloei der Maatschappij eindig ik deze nieuwe bladzijde in haar geschiedboek, in de hoop, dat zij met die belangstelling is ontvangen, die zij, om de belangrijkheid van het jaar 1882, waardig is, en met den wensch, dat mijn werk de goedkeuring der Vergadering moge wegdragen.

Nadat de Voorzitter den Secretaris bedankt had voor het uitgewerkte verslag, werd den Penningmeester N. H. Redeker Bisdom het woord gegeven. Genoemde heer wees op een abuis in de door hem opgemaakte begrooting van ontvangsten en uitgaven, den leden met het Bouwkundig Weekblad toegezonden en deed de verrassende mededeeling, dat juist dien morgen nog eene rekening van *f* 800 was ingekomen, waarop bij het opmaken der begrooting niet was gerekend. De ontvangsten over 1882 bedroegen:

aan contributiën	*f* 12475.69	
„ rente van effecten . . . „	205.70	
„ verkoop drukwerken, enz. „	31.40	
		f 12712.79
de uitgaven waren primitief		„ 10751.30
zoodat van het verschil ad.		*f* 1961.49

moet worden afgetrokken het bovengenoemde bedrag van *f* 800.

Uit de becijferingen, die de Penningmeester voorlas, scheen te blijken, dat de rekening over 1882 eene bate van *f* 1000 had opgeleverd.

De balans is als volgt:

huis in de Wijde-Kapelsteeg . . .	*f*	9405.—
effecten	„	3024.30
inventaris.	„	669.41
bibliotheek	„	1009.40
kas.	„	6204.68
	f	20312.79
af voor debetposten	„	435.44
Balans.	*f*	19877.35

De Voorzitter bedankte den Penningmeester voor de zorgen, aan het beheer betoond en gaf het woord aan de Commissie voor het nazien der rekenplichtige stukken, die bij monde van den heer J. H. Stoel Az. verklaarde, dat de rekening was onderzocht en accoord bevonden.

De heeren Daniel J. Sanches, H. Cramer en F. J. Nieuwenhuis werden door den Voorzitter uitgenoodigd het bureau van stemopneming te formeeren. Voor de vacatures, ontstaande door de periodieke aftreding der heeren Metzelaar en Gugel, die zich niet herkiesbaar stelden, waren slechts drie candidaten aangewezen en wel de heeren H. P. Vogel, W. C. van Goor en A. Lecomte, respectievelijk met 52, 33 en 26 stemmen, zoodat daaraan alsnog een drietal moest worden toegevoegd. Bij twee stemmingen werden daarvoor aangewezen de heeren W. C. Metzelaar, H. W. Veth en H. Cramer en na het houden van twee stemmingen en één herstemming slaagde de Vergadering erin de heeren W. C. Metzelaar en H. Cramer tot leden van het Bestuur te benoemen. Hierbij moet alsnog vermeld worden, dat de heer Vogel verzocht buiten aanmerking te blijven.

Voor de vacature wegens het bedanken van den heer J. W. Schaap te Leiden, werd de candidatenlijst, waarop alleen de heer G. J. de Jongh te Rotterdam, krachtens de ingekomen stembiljetten geplaatst kon worden, na twee stemmingen aangevuld met de heeren: H. W. Veth en A. Lecomte. Alvorens tot de definitieve keuze over te gaan, deelde de Voorzitter mede, dat de heeren De Jongh en Lecomte bezwaar maakten eene eventueele benoeming aan te nemen. De Vergadering koos met 35 van de 44 uitgebrachte stemmen den heer H. W. Veth te Dordrecht tot Bestuurder.

De heeren Cramer en Veth, ter vergadering tegenwoordig, namen de benoeming aan en de keuze van een Voorzitter liep vlot van stapel, daar de Vergadering zich onder applaudissement vereenigde met het voorstel van den heer J. H. Leliman, om den heer C. Muysken bij acclamatie te benoemen.

Bij het aanhooren van het verslag der Jury, door den Secretaris voorgelezen, bleek dat ten aanzien der prijsvraag voor den betimmerden schoorsteenboezem aanvankelijk geen overeenstemming bestond tusschen de Jury en het Bestuur, tengevolge waarvan eene correspondentie heeft plaats gehad. Aan het ontwerp *Kunst en Industrie* werd door de Jury lof toegezwaaid, maar omreden de bouwkosten daarbij niet in het oog waren gehouden, lag het aanvankelijk in de bedoeling om zoowel aan dit ontwerp als dat, onder het motto *Trouw* ingezonden, een getuigschrift te geven. Het Bestuur gaf aan de Jury te kennen, dat eerstgenoemd ontwerp, al is er weinig op de bouwsom gelet, niet in één adem kan genoemd worden met het mededingende antwoord onder het motto *Trouw*, en de Jury veranderde de uitspraak in zooverre, dat eene volledige bekroning werd goedgekeurd.

Als einduitslag werd medegedeeld, dat de heer E. J. Niermans, student aan de Polytechnische school te Delft, voor beide prijsvragen bekroond was en wel met de zilveren medaille voor het titelblad van het *Bouwkundig Tijdschrift* en met de bronzen medaille voor het ontwerp van een schoorsteen met betimmerden boezem. Daarop werd den heer A. G. Jansen de bronzen medaille uitgereikt voor de vervaardiging van het ontwerp voor een houten buitendeur, in 1882 bekroond; de heer J. K. M. Lindhout, die een zilveren medaille had in ontvangst te nemen, was niet verschenen.

De Voorzitter bedankte, na het uitreiken der medaille aan den eerstgenoemde, den heer Cuypers voor de vele moeite, die hij zich gegeven heeft om de medaille te ontwerpen en het Bestuur in deze zaak terzijde te staan.

Bij de behandeling der begrooting voor 1883 werd eene kleine discussie tusschen den heer Stoeller en den Penningmeester gevoerd over de kosten van verzending van het *Bouwkundig Tijdschrift*; de begrooting werd voorgelezen en zonder stemming enbloc aangenomen. Het plan om het *Tijdschrift* voortaan gratis aan de leden te zenden werd daardoor verwezenlijkt.

De Vergadering vereenigde zich met het voorstel van den Voorzitter, om de aanstaande September-bijeenkomst te Amsterdam te houden; die plaats is daarvoor niet alleen op den rooster aangewezen, maar verdient bovendien aanbeveling met het oog op de Tentoonstelling.

De vergadering werd daarna gesloten.

Den volgenden dag, Donderdag 31 Mei, werd in hetzelfde lokaal des middags na 2 uren de Vergadering opnieuw geopend. In de eerste plaats werd aan de orde gesteld het voorstel van 50 leden tot wijziging van de artikelen 19, 20, 21, 22, 23, 24 en 56 der wet, met uitzondering van het laatstgenoemde allen betrekking hebbende op de verkiezing der leden van het Bestuur. De Voorzitter las het rapport der Commissie, door het Bestuur daartoe benoemd, en stelde de Vergadering ook in kennis met de meening van

den heer Daniel J. Sanches, die als lid dier Commissie in de minderheid bleef.

De discussie werd geopend door den heer Sanches, die van meening bleef, dat de Afdeelingen over belangrijke onderwerpen, waaronder de benoeming van Bestuurders, moeten gehoord worden. Om die reden was hij voor het denkbeeld, alle leden in staat te stellen aan de stemming deel te nemen en alles te doen, wat strekken kon om de deelneming zoo algemeen mogelijk te maken.

De heer Leliman stelde zich op een geheel ander standpunt en wilde de Algemeene Vergadering het recht geven de Bestuurders te kiezen. Spreker wenschte tot de vroeger gevolgde wijze van benoeming terug te keeren en zette de voordeelen van deze wijze van handelen uiteen. Om die reden was hij tegen de voorstellen, die thans in behandeling kwamen.

Het Bestuurslid Cuypers sloot zich hierbij aan en de heer Metzelaar bracht in herinnering, dat het nu reeds tweemaal gebleken is, dat verandering van de bestaande wetsartikelen noodzakelijk is; zoowel in het vorige jaar als gisterenavond is het gebleken, dat de candidatenlijsten door de Vergadering moesten worden aangevuld en dat ten slotte personen gekozen werden, die bij de eerste stemming niet in aanmerking kwamen en geene 15 stemmen op de oorspronkelijke stembrietjes op zich konden vereenigen.

Na eenige bespreking werd besloten het voorstel-Sanches, als zijnde niet ingediend in den bij de wet vastgestelden vorm, buiten behandeling te laten, waardoor de discussie werd overgebracht naar het voorstel der 50 leden.

De heer Leliman verdedigde opnieuw de vroegere redactie der artikelen, die betrekking hebben op de keuze van Bestuurders; al bedraagt het aantal personen, die de vergaderingen bezoeken, nog niet het $^1/_{10}$ deel der leden, moet aan de Algemeene Vergadering het recht gegeven worden het Bestuur te benoemen, daar zij het belangstellende deel der Maatschappij vertegenwoordigt. De heeren Wolter en Sanches namen aan de discussie deel, waarop ten slotte besloten werd de artikels te behouden met deze wijziging, de bepaling van 15 stemmen, opgenomen in de artikels 20 en 22, te doen vervallen. De aanvulling van art. 56 met de bepaling, dat wijzigingen van enkele bepalingen der wet *ook door het Bestuur kunnen geschieden*, werd daarop goedgekeurd.

De heer Sanches verzocht aanteekening in de notulen, dat hem niet werd toegestaan zijn voorstel te behandelen en zag een nader voorstel om den termijn van *vier* weken, in art. 19 genoemd, in *acht* te veranderen, met een goeden uitslag bekroond.

De heer Leliman deed den Voorzitter het verzoek voor het vervolg de Vergadering met eenig preadvies te verplichten, waardoor veel discussie vermeden en meer in den geest der wet gehandeld zou worden, waarop hem door den Voorzitter geantwoord werd, dat het eene quaestie van opvatting is, daar de heer Cuypers namens het Bestuur gesproken heeft. Na deze toelichting verklaarde de heer Leliman zich dubbel voldaan.

Alvorens het tweede voorstel tot wetsherziening te behandelen, werd het organiseeren van eene permanente tentoonstelling van bouwartikelen aan de orde gesteld.

De heer Leliman vond het plan kostelijk, maar heeft reeds in de Afdeeling Amsterdam als zijne meening te kennen gegeven, dat deze onderneming buiten de kas der Maatschappij moet blijven; trots de beste berekeningen zouden de uitkomsten anders kunnen uitvallen, en dan staan *f* 60,000 op het spel en heeft men zich van het gebouw in de Wijde-Kapelsteeg ontdaan. Het is daarom, dat spreker het voorstel deed, het genoemde huis te behouden en het plan uit te voeren buiten risico der kas; hij betwijfelt de juistheid der berekeningen en wenscht de zaak met eene subsidie te steunen. Vooral wat de kosten van den bouwgrond aangaat trad spreker in eenige details.

De heer Stoeller betwijfelde de financieele berekeningen en wenschte de zaak rijper te overwegen, waarop de heer Vogel in bedenking gaf een der leden van de Commissie, die deze zaak onderzocht heeft en het Bestuur van bericht diende, uit te noodigen de Vergadering voor te lichten. De afdeeling 's-Gravenhage, die het voorstel ontving, had met belangstelling kennis genomen van de wijze, waarop de zaak was uiteengezet en daarvoor hare sympathie betuigd. Eene toelichting der Commissie zou de zaak, naar sprekers meening, voorzeker bevorderen.

Aan de inlichtingen, daarop door den heer Wolter gegeven, ontleenen wij de verklaring, dat het niet onmogelijk is in het midden der stad een goed terrein voor billijken prijs te vinden, dat de inkomsten der tentoonstelling van 1882 in één maand *f* 650 hebben bedragen en dat toen de prijzen zeer billijk gesteld werden.

Hoewel de heer Vogel na deze toelichting de verklaring gaf gerust te zijn, was de heer Leliman eene andere gedachte toegedaan. Onder mededeeling, dat in de Spuistraat dezer dagen twee bouwvallige pakhuizen van 119 M² oppervlakte voor *f* 35000 of *f* 300 per M² verkocht waren en opsomming van andere voorbeelden, tot staving van zijne meening omtrent den prijs van bouwterrein in het midden der stad, wilde hij over cijfers niet verder debatteeren, daar dit tot geen resultaat kon leiden. Spreker noodigde het Bestuur naar aanleiding van art. 59 der wet uit, eenig preadvies te geven.

De heer Klinkhamer bracht in het midden, dat de berekeningen niet fictief, maar naar een bepaald plan gemaakt zijn.

De heer Cuypers nam het woord om de denkbeelden van het Bestuur mede te deelen; het rapport der Commissie geeft alleen een maatstaf tot beoordeeling, en de daarin ontwikkelde denkbeelden hebben volgens het Bestuur levensvatbaarheid. Daarbij moet op den voorgrond staan, een lokaal voor tentoonstellingen en geen maatschappelijk gebouw te stichten, en deelt de Vergadering dit gevoelen, dan zullen daaruit nieuwe voorstellen voortvloeien.

Nadat de heer Metzelaar den heer Leliman opmerkzaam had gemaakt op de strekking van art. 59, die met deze zaak niets te maken heeft en door den laatste alsnu op art. 54 werd gewezen, lichtte de Voorzitter de zaak opnieuw toe en werd er door eenige sprekers opgemerkt, dat eene stemming tot niets zou leiden, daar de Vergadering hare opinie kan uiten, maar nadere voorstellen moeten worden afgewacht. Aan het slot van deze discussie werd zonder hoofdelijke stemming uitgemaakt, dat het op den weg der Maatschappij ligt eene tentoonstelling, als in het voorstel bedoeld wordt, te organiseeren en het Bestuur uitgenoodigd de noodige stappen te doen, om dit denkbeeld door nadere voorstellen te verwezenlijken. In antwoord op eene vraag van den heer F. W. van Gendt J.Gz. antwoordde de Voorzitter, dat de financiën bij die voorloopige stappen niet zullen gemoeid zijn.

Het tweede voorstel tot wijziging der wetsartikelen gaf aanleiding tot eene vrij uitvoerige bespreking, die tot uitslag had, dat de zaak bleef, zooals zij was. De eenige verandering, die voor het vervolg in het aannemen van leden der Afdeelingen gebracht kan worden, is afhankelijk van het besluit, dat de Afdeelingen zullen nemen op een verzoek van het Bestuur om de introductie van jongelieden van 18- tot 23jarigen leeftijd toe te staan.

De discussie over het belangrijke onderwerp der prijsvragen nam eene hoogst bescheiden proportie aan. De heer Leliman, die zijne denkbeelden in twaalf artikelen had ontwikkeld, stelde er belang in, het gevoelen te kennen van het Bestuur, te meer, daar hem dit was toegezegd. Spreker had de prijsvragen ter sprake gebracht in eene Vergadering der Afdeeling Amsterdam en het Bestuur had op zich genomen de twaalf artikelen onder de aandacht van het Hoofdbestuur te brengen. Nu is te dier zake een rapport uitgebracht door eene Commissie, wie gaarne dank wordt gebracht, maar in dit stuk worden kleinigheden behandeld en besproken, die weinig ter zake doen. Vestigt men het oog op de prijsvragen, dan ligt het voor de hand, dat de verhouding en wederzijdsche verplichtingen der uitschrijvers, beantwoorders en juryleden regeling behoeven. De heeren Van Goor, Sanders en Mulders hebben zich blijkens hunne geschriften deze zaak levendig aangetrokken en nu schijnt het op den weg der Maatschappij te liggen dat eene regeling worde voorbereid door een preadvies van het Bestuur op de artikelen, door Spreker opgesteld, waarbij de beschouwingen der genoemde heeren worden in het oog gehouden. Dienovereenkomstig werd besloten.

De heer Leliman bracht daarop een woord van dank aan de Bestuurderen, die zich gedurende het afgeloopen jaar zoo goed hebben gekweten van hun taak; spreker uitte den wensch, dat ook de afgetreden leden van het Bestuur de zaak zullen blijven steunen en wees op de Tentoonstelling, waar de bouwkunst artistiek en leerzaam is vertegenwoordigd; die zaak vordert de belangstelling der Maatschappij en spreker gaf het Bestuur in overweging, een uitgewerkt rapport te dier zake uit te brengen, niet het werk van één man, maar dat van verscheidene Commissiën, die zich met het bouwkunstig deel zouden bezighouden en het rapport door tal van afbeeldingen zouden verduidelijken. De Vergadering vereenigde zich onder applaudissement met dit voorstel en stond een krediet voor de daaraan verbonden uitgaven toe.

Na een afscheidswoord van den President, werd de vergadering gesloten.

VARIA.

Mikroskopische diertjes in muren. — Het afbrokkelen van baksteenmuren wordt gewoonlijk aan de werking van hitte, vocht en koude toegeschreven, maar volgens waarnemingen van den heer Parize speelt het weder slechts een bijrol en is de hoofdvernieler een mikroskopisch diertje. Hij heeft het roode stof van afbrokkelende muursteenen met het mikroskoop onderzocht en bevonden, dat het voor een groot deel uit zeer kleine levende wezens bestaat. Een stuk uit het midden van een nog vasten steen vertoonde hetzelfde diertje, maar in geringer aantal. §

ADVERTENTIEN.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

33 %
GASBEZUINIGING
met garantie.
Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN'S Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht.*

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Aanbesteding.
BURGEMEESTER en WETHOUDERS der gemeente *GRONINGEN*, zijn voornemens, door hunnen gecommitteerde, bij enkele inschrijving **aan te besteden:**
Het leveren en leggen van Gegoten IJzeren Spoelbuizen met Afsluiters en van Gegoten IJzeren Burries met Deksels, onder bijlevering van alle daartoe noodige bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten, enz.
De voorwaarden van aanbesteding zullen van heden ter secretarie der gemeente ter lezing liggen, en aldaar à *f* 0.50 per exemplaar verkrijgbaar zijn, terwijl nadere inlichtingen te bekomen zijn aan het bureau der gemeentewerken.
De op zegel gestelde inschrijvings-biljetten, ingericht overeenkomstig de algemeene voorwaarden, moeten vóór of uiterlijk op **Zaterdag** 9 Juni e. k. aan het Raadhuis worden bezorgd, terwijl de opening daarvan aldaar op **Maandag** den 11den Juni des namiddags te 12½ uur zal plaats hebben.
Groningen, 30 Mei 1883.
Burg. en Weth.: S. M. S. MODDERMAN, f. b.
De Secretaris: JACQUES OPPENHEIM.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere
INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENTEN.
Sedert 1835 gevestigd te ZEIST. Bekroond met diverse medailles.
Hoofddepôt te Amsterdam, Achter Oosteinde No. 4, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Uitgebreide handel in Bouwartikelen; nemen goederen ter étalage en in depôt.
MARTIN & C°. *Amsterdam. Achter Oosteinde, N°. 4.*

Ambachtsschool te Rotterdam.

Aan de Ambachtsschool te *Rotterdam* wordt tegen 1 Augustus of vroeger verlangd een **BOUWKUNDIGE**, om gedurende den **voormiddag** onderwijs te geven in het **rechtlijnig teekenen**, op eene jaarwedde van *f* **800.** Zij die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, vervoegen zich voor 15 Juni a. s. bij den Directeur, bij wien nadere inlichtingen te bekomen zijn.

Rotterdam, 28 Mei 1883.

HET BESTUUR.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.

PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19, AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **negende** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE

Hoofdtijdperken der Architectuur,

DOOR

EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.

De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 afleveringen à *f* 1.75.

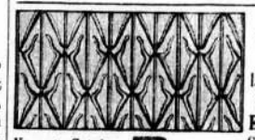

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Galv. op *Dordrecht.*

LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 19den Juni 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 378.

Het ophoogen van een gedeelte spoorweg tusschen Borne en Almeloo.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 25 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 1sten Juni 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL te *Zutfen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 11den Juni 1883, des voormiddags ten 10 ure, uitgaande van Almeloo.

Utrecht, den 30sten Mei 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg No. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, **W. PATON WALSH.**

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.

Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard,

Bickerstraat

AMSTERDAM.

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,

Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.

Vertegenwoordiger voor Nederland

J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.

Projecten, Begrootingen en Aanleg

VAN

Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,

naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:

Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG No. 23. ZATERDAG 9 JUNI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Zondagmorgen den 17 Juni a. s. zal vanwege het Genootschap de tweede schetstocht worden gehouden met het doel, volgens art. 69 der wet, belangrijke bouwwerken naar de natuur te schetsen.

De tocht zal weder zijn naar Haarlem, wegens de vele belangrijke bouwwerken daar aanwezig.

Heeren leden worden uitgenoodigd aan dezen tocht deel te nemen, en zich te vereenigen aan het Centraalstation te Amsterdam, teneinde met den trein van 9.49 uur 's morgens te vertrekken, De terugkeer uit Haarlem is 3.53 uur namiddag.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) TENTOONSTELLING VAN BEELDHOUWWERKEN IN DE KUNSTZAAL VAN HET PANORAMA-GEBOUW TE AMSTERDAM.

Het jaar dat wij thans beleven, is zonder twijfel buitengewoon merkwaardig door het groot getal tentoonstellingen, die overal geopend zijn of het nog moeten worden. Al wie de couranten dagelijks doorbladert weet, dat hier eene wereldtentoonstelling wordt gehouden; dáár eene op het gebied der visscherij; ginds eene aan de hygiëne gewijd; op eene andere plaats nog aan de schoone kunsten, enz., zoodat men voor iederen stand en naar ieders smaak wat aantreft. Het is dus niet alleen eene goede gelegenheid om wat te zien, maar tevens om wat te leeren, daar men de voorkeur kan geven aan deze of gene, welke het meest met onzen handel, wetenschap of kunst overeenstemt.

In de goede stad onzer inwoning is er dit jaar ter gelegenheid der Koloniale- en Uitvoerhandel-tentoonstelling heelwat te bewonderen op het gebied der schoone kunsten; zelden zag zij binnen haar gebied eene zoo prachtige verzameling schilderijen. Zonder twijfel nooit eene dergelijke op het gebied der beeldhouwkunst.

Behalve het getal beelden, die men op de kunstafdeeling der Koloniale Tentoonstelling kan aanschouwen en bewonderen, heeft de Directie der Panoramamaatschappij dezerdagen de deuren harer keurig ingerichte en voor het doel goedgeschikte kunstzaal geopend en aan kunstliefhebbers eene ware verrassing en kunstgenot voorbereid.

Niet zonder eenige spanning hadden wij de opening tegemoetgezien, en wij kunnen met genoegen verklaren, dat onze verwachting is overtroffen geworden. Men treft er kunstwerken aan van Fransche, Italiaansche, Duitsche, Belgische en Nederlandsche meesters, en het zal den beminnaar der vaderlandsche kunst niet weinig streelen, wanneer wij naar onze bescheiden meening durven verzekeren, dat de Nederlandsche beeldhouwers er de kroon spannen.

Een prachtig en meer dan levensgroot beeld, Perseus voorstellende, rustende op zijn zwaard na de overwinning op Medusa, is van eene grootsche opvatting en breede behandeling. Het hoofd, hoewel een weinig aan de *Courage militaire* van Paul Dubois herinnerende, is zeer schoon van houding en uitdrukking. De draperie is minder gelukkig en zou met wat breedere behandeling het beeld een nog grootscher aanzien geven. De linkerknie schijnt ons een weinig te dun.

Een ander Nederlander, de heer Stracké, heeft vier marmeren busten en eene terra-cotta basrelief gezonden, waaronder het beroemd Duifje en Wolmet, die ons minder gelukkig schijnt. Verder eene Florentijnsche schoone, die ons wel wat zwaar van behandeling voorkomt, en eene prachtige Sarah, welke zeer streng van opvatting en tevens schoon van uitvoering is. De basrelief: „Een kat in angst", is eigenaardig gevonden. In de uitvoering erkent men een ware meesterhand.

Orion, van den heer Van Hoven, is eene goede schepping, aardig van lijn, maar eischt een weinig

meer zekerheid van vormen; het achterhoofd ontbreekt.

Paul en Virginie, van den ontslapen kunstenaar L. Royer, is van eene goede groepeering, maar tevens droog en hard uitgevoerd.

„Hoe spreekt de poes?" van mevrouw Stracké, is erg stijf en weinig bezield. Enkele détails zijn goed gevat. De handen hebben den schijn op de natuur afgegoten te zijn.

Onder de Italiaansche inzenders bevindt zich voor-eerst de heer Altini uit Rome, met een kolossaal liggend beeld, de Slaap voorstellende, hetwelk ons niet gelukkig voorkomt; behalve de niet onaardige lijnen van het geheel, is het armoedig en kleingeestig van bewerking. Het hoofd, dat aan de slaven van Michel Angelo doet denken, is toch niet nobel; de lendenen zijn te smal, naar evenredigheid der kolossale schouders.

Niet beter is „David op 't oogenblik dat hij den strijd aanvaardt met Goliath" van denzelfden meester. De compositie is tamelijk smakeloos en de vleeschpartijen zijn veel te rond en te karakterloos. Zijne „Susanne uit het bad komende" kan ons evenmin bekoren. Het geheel is zwaar en onedel van vorm. Beter kunnen wij ons verzoenen met zijn marmeren beeld „Overpeinzing", hetwelk zeer streng van opvatting is. Een weinig meer eenvoud in de draperieën was wenschelijker. Het hoofd is edel en schoon van uitdrukking.

„Kuischheid", door Feurstein van Rome, is een allerliefst beeldje, even gelukkig van lijnen als van vormen. De houding is zeer bevallig en vol uitdrukking. Het gelaat is echt onschuldig. Het beeldje schijnt eene der best geslaagde van de tentoonstelling te wezen. „Mercurius", van denzelfde, is, hoewel niet slecht van allooi, wat kleingeestig van uitvoering.

„De Lentebloem", van Corbellini (Milaan), is een beeld vol aantrekkingskracht voor het publiek, maar welks eenige en trouwens geringe verdienste bestaat in de uitvoering. Het hoofd staat niet goed op de schouders.

Het „Toilet", door Bottinelli (Rome), marmer, heeft weinig aantrekkelijkheid en kan op weinig artistiek schoon roemen. De draperieën zijn met weinig smaak geplooid. Het hoofd is tamelijk triviaal. In het geheele beeld zit een streven naar aantrekkelijkheid, dat den kunstkenner niet kan verleiden. Beter zouden wij ons kunnen vereenigen met zijn „Genius der Poezie", welke nog al verdienstelijk is.

„Margaretha", van Kopf, is een beeld, dat weinig oorspronkelijkheid bezit. Beter is zijne buste van Ophelia. Het gelaat is ideaal schoon; meer eenvoud in de coiffure en andere details zou het geheel oneindig doen winnen.

De „Minnezanger", van Pendiani (Milaan), is tamelijk stijf van houding, maar goed van uitvoering. Pereda (Milaan) geeft ons twee marmeren en twee halfmarmeren busten met bronzen hoofd te aanschouwen, die zeer verdienstelijk zijn. De twee kleine Afrikanen althans zijn grondig bestudeerd en voldoen zeer goed.

„Vraag" en „Antwoord", van Ruga uit Milaan, zijn twee goedgeslaagde bustes, zoo ook „Pirot en Pirret", van Tempra (Milaan). „Ascolia", van Trabacci (Rome), is een goed met finesse getoetst beeldje.

„Mozes in het biezenkorfje", van Gerhard (Rome), is een vrij goed geslaagd beeld. Het hoofd der vrouw is geene Egyptische type, wat, dunkt ons, hier toch het geval moest zijn.

De „Bloemengietster", van denzelfden meester, is gracieus en goed gedrapeerd. Minder kunnen wij zijne „Bachante" bewonderen.

De „Kleine Baadster," van Desenfant en „Deugnietje", van Duwaerts, zijn twee nogal natuurlijk opgevatte terra-cotta beeldjes.

„Goede vrienden", van Gautherin (Parijs), kan ons niet in verrukking brengen. Dit zou meer het geval wezen met „Amor", van Injalbert, dat eene zeer geestige, oorspronkelijke en gevoelvolle schepping is, die ons het gansche karakter der Fransche school wedergeeft. Ofschoon lichtzinnig van opvatting, draagt het toch een breed en grootsch karakter. De uitdrukking des gelaats stemt zeer goed overeen met het innerlijke, dat het geheele beeld bezielt.

Ziedaar in korte trekken het merkwaardigste, wat ons deze tentoonstelling te aanschouwen geeft. Eenige andere voorwerpen zijn er nog te bezichtigen; maar het streven van deze is meer een handelsvoorwerp, dan een kunstgewrocht voort te brengen. Wij kunnen ze dan ook stilzwijgend voorbijgaan.

In aanmerking genomen, dat, zooals wij bij het begin van dit verslag zeiden, er nog een groot getal beelden in de Kunstafdeeling der Koloniale Tentoonstelling zijn, is dit toch eene goed geslaagde verzameling, voor het totstandbrengen waarvan de Directie der Panorama-maatschappij alle eer en lof toekomt. En het ware wenschelijk, dat zij, daar deze eerste proef zoo gelukkig is uitgevallen, aangemoedigd werd, om er bij een eerste gelegenheid eene nieuwe te organiseeren. Het is zonder twijfel een uitstekende wijze om den kunstzin onder het publiek te verspreiden, en de Nederlandsche beeldhouwkunst te verheffen.

B.

ONZE EERSTE SCHETSTOCHT.

Onder de vele maatregelen tot uitbreiding van zijn werkkring, die het Genootschap „Architectura et Amicitia" ten vorigen jare in zijn nieuwe wet voorschreef, is zeker het instellen van vaste schets- of wandeltochten niet een der onbelangrijkste. Niet alleen dat deze tochten den deelnemers gelegenheid geven hand en oog te oefenen, en nader kennis te maken met vele belangrijke gedenkstukken der oudheid, maar zij werken ook krachtig mede tot versterking van den broederband, waarop het tweede deel van 's Genootschaps schoone leuze doelt.

De eerste schetstocht, laatstleden Zondag onder begunstiging van bijzonder fraai weder ondernomen, mag in allen deele geslaagd geacht worden. Een niet al te groote warmte, gepaard aan een zoele bries, deed velen opgaan naar het Centraalstation, vanwaar het gezelschap na een twintig minuten sporens in de schoone Spaarnestad aankwam.

Tal van interessante geveltjes werden geschetst, tot niet geringe verbazing van Haarlem's deftige bewoners. Gelukkig ondervond men geen hinder van de straatjeugd, en menigeen ontdekte, tot zijn verbazing, dat men, zelfs al heeft men nooit geschetst, toch binnen een zeer kort tijdsverloop reeds vaardig met het potlood leert omgaan.

Ten slotte was de schilderachtige Amsterdamschepoort het doel van onze schetsen, die ieder op hun manier dit karakteristieke bouwwerk weergaven.

Na tegen het vallen van den avond nog eenige genotvolle oogenblikken in den Haarlemmerhout te hebben getoefd, toog het gezelschap, zeer tevreden over zijn welbesteden achtermiddag, huiswaarts. Het schetsen was zoo in den smaak gevallen, dat de aanwezigen besloten, bij gunstig weder, 17 Juni weder een dergelijken tocht te organiseeren, aan welken zeker door velen zal worden deelgenomen.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN NEDERLAND.

Verslag van onzen correspondent te Arnhem.

Wanneer men als vreemdeling de hoofdstad van Gelderland bezoekt en door stad en omstreken dwaalt, bemerkt men, ook zonder kunstkenner te zijn, dat er een groot contrast bestaat tusschen de schoonheid, die de natuur en de schoonheid, die de kunst te aanschouwen geeft. Zoo weelderig en prachtvol overal de natuur haar rijkdom tentoonspreidt, waar het oog zich wendt, zoo arm en smakeloos is de kunst vertegenwoordigd. Het is, als wilde men hier een contrast formeeren, om de natuur nog meer in alle pracht te doen uitkomen.

Met recht zou men, op kunstontwikkeling doelende, de welbekende dichtregelen van Tollens kunnen aanhalen en uitroepen:

»Rampzalig oord
Misdeeld van elken zegen",

want de weinige goede producten op kunstgebied zijn zoo schaars voorhanden, dat men ze inderdaad met den vinger zou kunnen aanwijzen. Vanwaar zijn die toestanden geboren, vraagt men zich af, en waarom is daarin bij den toenemenden kunstbloei, dien wij in bijna alle steden van ons land waarnemen, zoo weinig verandering gekomen? Om een en ander nader toe te lichten, moet men een paar tientallen jaren teruggaan en den toestand van Arnhem in die dagen zich voor oogen stellen.

Arnhem was toen eene stad met ongeveer 33000 inwoners, en begon zijne ontwikkeling en uitbreiding te krijgen. Telken jare steeg het bevolkingscijfer, minder door handel of fabrieken, dan wel door hare gezonde ligging en schoone omstreken, waardoor velen, door moeder Fortuna begunstigd, zich hier vestigden en er al meer en meer behoefte kwam aan goede woonhuizen. De meeste thans bebouwde gedeelten waren nog schaars van huizen voorzien, en de ligging van de stad leende zich het best voor eene uitbreiding naar de zijde der dorpen Velp en Westervoort.

Hier en daar werden reeds goede sommen besteed om een huis of buitentje machtig te worden, en daar verscheen, als een machtige factor, de zoogenaamde speculatie-bouwwoede met hare trawanten en volgelingen, die zich van de meeste bebouwbare terreinen als om strijd meester maakten, grachten dempten, perceelen weder verkochten of bebouwden met producten, ontstaan uit samenmenging van hout, riet, glas en steen, en die wij tot op den huidigen dag voor ons zien op singels en pleinen, als zooveel toonbeelden van onkunde en gebrek aan goeden smaak.

Zeer weinige zijn de huizen, destijds door mannen van kennis gebouwd. *Hij* was de kunstenaar, die voor het minste geld, in den kortst mogelijken tijd, het grootste en hoogste huis kon bouwen, en juist de proef wist te geven van de grenzen van weerstandsvermogen der materialen.

In die dagen stegen de loonen en materialen, en er heerschte zoogenaamde weelde onder de arbeidende klasse, die zich bij opbod aan den meestbetalenden patroon verhuurde. Wat slechts even gereedschap kon hanteeren, greep naar truffel en schaaf en diende zich als volslagen werkman aan, zoodat het handwerk niet vooruitging. Metselaars behoefden slechts steenen op elkaar te stapelen, verband was niet meer noodig. Gevoegde gevels werden onpractisch genoemd, alles werd van boven tot onder besmeerd met Portlandcement in allerlei qualiteiten — die dekmantel voor alle kwalen en fouten — dat in de wereld verscheen als het *hopbitter* van de tegenwoordige dagen. Ornementen van Portlandsche cement „gebeeldhouwd", op de meest wanstaltige wijze aan de gevels geschroefd en van de zonderlingste conceptie, misvormden het geheel nog meer, en de weinige kunstsmaak van het publiek werd verstikt door het zien van al die gewrochten.

De kunstproducten op de pleinen bij het station staan als stomme getuigen van deze regelen en roepen den bezoeker van Gelderland's hoofdstad het eerste welkom toe. Proportieleer en constructieleer waren overbodige zaken, en een van de meest in 't oog loopende producten van die dagen, in de nabijheid van het station gelegen, werd nog voor weinige weken voor een goede som aan een speculant verkocht, die van den grooten steenklomp met ramen twee huizen liet maken, waarbij door den architect in zijn kinderlijken eenvoud en onwetendheid, om tot een zuivere verdeeling te geraken, op een overdekt balkon aan den voorgevel een halfsteens muur werd geplaatst als scheiding. Zeer terecht practisch opgelost; er ontbraken hier nog aan de geijkte glasscherven om het overklimmen te beletten, en het effect zou volmaakt zijn.

Langzamerhand werden singels en pleinen bezet, en daarna kwam de Velperweg, een der schoonste straatwegen, aan de beurt. Deze werd links en rechts bebouwd met villa's en woonhuizen, die niet bijdroegen om het effect te verhoogen, en nog in het afgeloopen jaar werden daar door een speculant op een klein stukje grond in de nabijheid van het heerlijk gelegen Beekenkamp eenige villa's gebouwd, die werkelijk zeldzaam zijn in Nederland, en waarvan ik gerust durf zeggen, dat zij in een wijk bewoond door de arbeidende klasse een droevig figuur zouden maken, en een duidelijk bewijs gaven dat hij, die zich het vaderschap dezer kinderkens toeeigende, weinig gevoel had voor de schoone natuur in die omstreken, om haar door dergelijke wangedrochten te ontsieren. Het ware te wenschen dat het publiek, door ze niet te bewonen, het doodvonnis daarover uitsprak.

Gelukkig dat in die jaren ook enkele goede gebouwen verrezen, als Buiten-sociëteit, Groote-sociëteit, Leesmuseum, Archief, en de enkele villa's en woonhuizen, die door andersdenkenden werden gebouwd op den nieuw aangelegden Boulevard en langs den Utrechtscheen den Velperweg.

Ook in de stad verrezen eenige degelijke huizen en werden de hoofdstraten met goede winkelpuien voorzien. In het nabijgelegen Oosterbeek werden ook aan den straatweg betere villa's gebouwd, een bewijs, dat een groot deel van het publiek meer smaak voor kunst begon te krijgen. Jammer genoeg, dat deze de kleine minderheid uitmaken en dat de overgroote meerderheid zich bij het uitvoeren van bouwwerken nog bedient van timmerlieden en metselaars als architect, die meenen dat het aanschaffen van een patent als zoodanig ook de capaciteiten medebrengt, en die met een nooit te gelooven vrijmoedigheid den critischen

schepter zwaaien over alles, wat zij persoonlijk niet hebben getimmerd, daar het woord „ontwerpen" hier verkeerd zou zijn toegepast.

De Utrechtscheweg, die vroeger ter linkerzijde uit een waar lusthof bestond. is thans ook tot dichtbij de Buitensociëteit volgebouwd met huizen, afgezet met Portlandsche cement, die langzamerhand verrezen, allen op elkaar gelijken en den stempel dragen van de meesterhand, die hun het aanzijn schonk.

Het laatste perceel, de wereldberuchte villa „Kraton", heeft tot heden alle bezweringen en voorzeggingen getrotseerd en staat nog onwrikbaar pal, terwijl het destijds hernieuwde muurwerk, tot steuning van het fameuse talud, aan welks kruin het gebouw staat, jaar in jaar uit het hoofd een weinig meer naar de moederaarde neigt, en de architect reeds voor eenige jaren, kort na de voltooiing, de zware trekankers met houten kasten heeft bekleed, om het inpersen in de muren aan het gezicht te onttrekken. Zeker een poging om het groote publiek, maar toch zeker niet zich zelf, in slaap te wiegen over de toekomst van dit allerslordigst en inconstructief vervaardigde bekleedingswerk.

Dezelfde kunstenaar, die dit werk heeft gemaakt, scheen zes jaren na het bouwen van den Kraton niet veel wijzer te zijn geworden, daar hij in den strengen winter van 1879—1880, bij het bouwen van een paar woonhuizen, den strijd waagde tegen de onwrikbare natuurwetten, omtrent uitzetting van water bij bevriezen, en meende een uitvinding te hebben gedaan, die het mogelijk maakte, steeds en onder de strengste vorst te metselen. Gloeiende steenen en warm bereide mortels werden aangewend om het gebouw onder de kap te brengen, en spoedig bleek ook, dat deze nieuwe theorieën niet opgingen, toen met het invallen van den dooi genoemde perceelen met donderend geweld instortten. Die ruïne, die nog versch in het geheugen ligt van menig Arnhemmer, gaf ook een onweerlegbaar bewijs hoe 's mans verlicht brein over ankers en metselverband dacht, en zeker had hij nooit gedacht, dat het publiek zoo spoedig de ankervrije balkkoppen zou te zien krijgen. Moest zulken personen niet het recht ontzegd worden om architect te zijn, en ware het niet wenschelijker, dat Lands- en stedelijke Regeeringen paal en perk stelden aan dergelijke wandaden, waardoor het vertrouwen geschokt en, last not least, het publiek in gevaar wordt gebracht? Waarom niet, evenals op de uitoefening van vele vakken, op dat van architect wetten gemaakt en van Regeeringswege gediplomeerden alleen het recht toegekend? Wat zou er van de menschheid worden, indien ieder naar hartelust op medisch terrein kon practiseeren? Ik ben overtuigd dat de geleerden als paddestoelen zouden verrijzen, want ook dan zouden de welbekende dichtregelen van toepassing zijn:

Gefährlich ist's, den Leu zu wecken,
Verderblich ist des Tigers Zahn;
Jedoch der schrecklichste der Schrecken
Das ist der Mensch in seinem Wahn.

Wanneer wij onze wandeling naar Velp voortzetten, zien we tot onze geruststelling, dat er werkelijk verbetering is te bespeuren. Nauwlijks hebben wij nog den treurigen indruk vergeten, dien het gedeelte straatweg, bij de zoogenaamde Plattenburg gelegen, op ons heeft gemaakt, of daar verrijst voor ons oog het nieuwe gebouw van den Planten-en-Vogeltuin, dat gelukkig door betere verhoudingen en aangenamer vormen ons meer moed geeft, de wandeling te vervolgen. Tot Velp toe heeft men een afwisseling van goede en minder goede villa's, totdat we het dorp doorgaande, tegenover den Kerkweg een uitroep van verbazing niet kunnen weerhouden.

Daar verrees in het voorjaar van 1880 een blok woonhuizen met veranda's, die werkelijk den naam *huis* niet verdienen, en het maakt den indruk, alsof de schepper eens iets nieuws heeft willen voortbrengen.

Waar hij zijn voorbeeld heeft gezocht, is ons niet recht duidelijk, maar kaplijnen schijnen hem een doorn in het oog te zijn geweest.

Waarom niet dergelijke huizen soliede en eenvoudig gebouwd, met net gevoegde gevels, streksche of andere bogen boven de ramen met sluitsteenen, verder geen ornementen, dan zoude men met gerustheid kunnen zeggen, dat ze er frisch en net uitzagen, en werkelijk zouden bij een goede verhouding der ramen en dito kroonlijst-profiel, die huizen een beter effect maken dan de alom heerschende zucht om alles met krullen en consoles van de slechtste vormen te belasten, en daardoor het bewijs te leveren van totaal gebrek aan esthetisch gevoel. Dit zou trouwens dien personen nog te vergeven zijn, ware het slechts dat zij dan door het bouwen van soliede huizen bewezen goede practici te zijn, maar hierin faalt ook het meerendeel.

Balken, muren, kapspanten enz. bewijzen ook meestal na eenige jaren, dat de minieme afmeting, die ze verkregen hebben, nog te zwak blijkt voor de kleine belasting.

Scheuren in gangen en portalen en geheel gescheurde gevels behooren dan ook in onze nieuwe speculatiewijken tot de orde van den dag, en het is een schoone uitzondering, wanneer zij dit bewijs van wankelbaarheid niet vertoonen.

Maar genoeg over het schoone en constructieve. Ook wat aanleg en plaatsing betreft ziet men hier vele voorbeelden van totale mislukking, die wij echter in een tweede verslag als vervolg hierop zullen mededeelen, om dan tevens de nieuwere gebouwen te behandelen.

F.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

V.

Er rest mij nu nog eene zaal van de Hollandsche afdeeling ter bespreking, en wel die, waar onze vaderlandsche meubelmakers hun producten tentoonstellen. Ongelukkig zijn nog verscheidene inzendingen door een geheimzinnig doek aan den nieuwsgierigen blik des bezoekers onttrokken, zoodat dit overzicht niet op volledigheid aanspraak kan maken.

De inzending van Gebr. Van Houtum is fraai van bewerking, doch het tentoongestelde mist ten eenemale *stijl*. Evenals zoovele Nederlandsche kunstindustrieelen, schijnt ook deze firma te meenen, dat men stijlvol wordt door het opeenstapelen van allerlei ornement, liefst aan de minst strenge kunstperioden ontleend.

Het vertrek van Gebr. Van Malsem daarnaast doet zien, dat men zeer goed een fraaie bewerking aan karakteristieke stijlvormen kan paren. Er heerscht in dit vertrek een soberheid, die, na de overlading van daareven, het oog weldadig treft. Wilde ik een aanmerking maken, het zou zijn omtrent de bewerking van de onderste gedeelten der kolomschachten, die ik niet goed geslaagd vind.

Het draaiwerk uit Hengeloo is een karakteristiek staaltje van de kunstnijverheid, zooals de Nederlanders die gedurende de geheele negentiende eeuw begrepen hebben. Keurige bewerking paart zich daar aan afgezaagde rococo motieven.

Een schoone uitstalling is die van den heer Delaunoy. Zijn gemonteerde antieke en moderne porseleinen en fayences zullen een sieraad voor ieder vertrek zijn. Het monteeren is vooral dan gepast, wanneer een voorwerp eenigszins beschadigd is, wat de monture dan kan bedekken. Armluchters, kroonluchters, lampen, enz. worden op deze wijze van vazen en borden gemaakt.

Of de zaken, die de heer Cossa inzond, wel Nederlandsch fabrikaat zijn, betwijfel ik. Zijn ze het, dan zou het een bewijs leveren, dat onze kunstindustrie wel wat smaakvols leveren kan. Zoowel de kastjes, bronzen en andere kunstvoorwerpen zijn van een goeden smaak.

De firma Becht en Dyserinck toont, dat zij met haar tijd mede wil gaan. Zoowel haar gasornementen als geïmiteerde bronzen doen zien, dat zij tracht, door het verkrijgen van goede modellen haar fabrikaat een meer artistiek cachet te geven.

Eenige meubelen in notenhout van de firma Hillen voldoen goed, en als ik nu nog met een waardeerend woord gewaag van de kerkborduurselen van de firma Stoltzenberg te Roermond, geloof ik, dat ik aan het einde van mijn taak als verslaggever, wat de Hollandsche afdeeling betreft, gekomen ben, en niet veel vermeldenswaardig zal hebben overgeslagen. Dus nu naar België.

Wat is een vergelijking met onze zuidelijke naburen voor ons toch beschamend! Dat kleine koninkrijk, dat door de schatten, die het in zijn bodem bezit, een industrie zag geboren worden, die op de wereldmachten een eerste plaats inneemt, heeft ook hier zijn rang willen ophouden en is daarin bijzonder goed geslaagd. De drie vakken van de hoofdgalerij, die het in bezit nam, zijn smaakvol versierd. Middenin ziet men een doorschijnend koepelgewelf, afwisselend met de provinciewapens en den Brabantschen leeuw beschilderd, terwijl bovenaan, tegen de wanden doorloopende, rijk in kleuren geschilderde friezen, voorstellingen van nijverheid en kunst, zijn aangebracht. De figuren dezer friezen zijn wellicht wat klein voor de hoogte, waarop zij zijn aangebracht, maar het geheel is zeer decoratief. Geborduurde banieren, met heraldieke emblemen, zijn opgehangen, en verhoogen het rijk effect van het geheel.

De zijzalen zijn deels met geschilderde wapens, deels met opschriften in kartels gesierd, en deze schilderingen kunnen ons doen zien, hoeveel meer smaak er in Zuid-Nederland heerscht dan bij ons.

Het midden van de Belgische afdeeling der hoofdgalerij wordt gevormd door het paviljoen van de Compagnie des Bronzes te Brussel, dat, zoo ik mij niet vergis, ook indertijd te Parijs dienst deed.

Het is zeer sierlijk van teekening, en de keurige collectie brons en cuivre poli is een opmerkzame beschouwing waard. Zoowel de sierlijke vormen als de keurige bewerking dient geprezen.

Hoewel de tentoongestelde toiletten mij maar weinig aantrokken, ging ik ze toch eens zien, en vond daar toevallig een paar nichtjes staan, die er maar niet genoeg van konden krijgen, en ook mij in hun bewondering wilden doen deelen. 't Gelukte haar echter niet, en ik richtte mijn schreden naar het prachtige Gobelin van Braquenii, „Philips de Goede die de Oostersche gezanten ontvangt."

Het is zoo fraai van bewerking, dat men zou wanen een schilderij voor zich te zien, en houdt den roem der aloude Vlaamsche weefkunst met glans op.

Aan de overzijde stalt Jules Lefevre een gobelin uit, dat een zeer geslaagde en op groote schaal vervaardigde reproductie van het titelblad van Tirion, „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden", te zien geeft. Het komt mij voor, dat dergelijke allegorieën zich bijzonder voor reproductie in tapijtwerk leenen.

Het aardewerk van Boch Frères acht ik niet zoo artistiek als dat, wat onze nieuwe Delftsche fabriek produceert. Wel zijn de vormen niet kwaad, maar in de teekening ontdekt men niet die artistieke hand, die het product van Delft zoo aangenaam voor het oog maakt. De fantasie-producten van de Belgische fabriek behagen mij beter, dan die, welke aan Delftsche voorbeelden herinneren.

De predikstoel van J. A. Goyens zal zeker de aandacht trekken. Hij is in blank eikenhout in vroeg-Gothische vormen bewerkt. Hoeveel zorg de makers ook aan de bewerking besteedden, het komt mij toch voor, dat zij in de verste verte niet halen kunnen bij de meesterstukken van houtsnijkunst, die de laat-Gothiek en de vroeg-Renaissance ons hebben nagelaten. Hun werk is te droog, te onbezield. Dit neemt niet weg, dat de predikstoel een kunstwerk is, zooals men ten onzent er weinig ziet maken.

De gesmeed-ijzeren leuning van de firma Wouters-Koeck is zeer schoon van bewerking, doch de teekening komt mij een weinig gezocht voor.

De gipsafgietsels van Georges Houtslont te Brussel zijn goed. Ook de photographieën naar uitgevoerde werken doen zien, dat hij de middeleeuwsche bouwstijlen met voorliefde bestudeerde.

Het decoratieve schilderwerk van J. Tasson behaagt door zijn goede teekening en harmonieuse kleuren. Ook de teekening van het Brusselsch Edentheater is keurig van uitvoering, al is de stijl wat vreemd.

Ten slotte vermeld ik nog een bronzen groep van Alfonse Bogaert, en de prachtige parketvloeren van „La Construction industrielle" te Brussel, om voor ditmaal te eindigen en een volgenden keer eenige der nevenzalen van de Belgische afdeeling in oogenschouw te nemen.

OSADO.

HET KANAAL VAN KORINTHE.

Een gezelschap van twintig personen, waaronder leden van de Regeering te Athene, van het Oostenrijksch-Hongaarsche gezantschap en van de Kanaalonderneming, begaf zich onlangs in de haven van Piraeus aan boord van het fraai gebouwde stoomschip *Türr*, om de vordering der in de landengte begonnen ontgravingen in oogenschouw te nemen. Aan de *Neue Freie Presse* schrijft men over dit bezoek: Rechts het dichtbevolkte eiland Aegina, links het door de overwinning van Themistocles op de Perzische vloot hoogst beroemde eiland Salamis, van welks top de overblijfselen van Ajax' ouden burcht op ons neerblikken; op den achtergrond de zuilen van den Akropolis en in de verte de schitterende besneeuwde kruinen der Arcadische bergen.

Een vaart van drie uren door de heerlijke Golf van Saron voerde ons naar de de twee zeeën scheidende landengte van Korinthe. In de beide vroeger woest geworden plaatsen op de oostpunt der landengte, in Kalimachi en Isthmia, heerscht nu een opgewekt leven. Meer dan duizend Turksche, Albaneesche, Italiaansche, Montenegrijnsche en Bulgaarsche arbeiders (geen Grieksche?) hanteeren ijverig spade en houweel; er worden schepen voor de onderneming gebouwd, ware kolossen van baggerwerktuigen beslagen, en het bouwterrein omvat een net van spoorstaven, dat aan uitgebreidheid met het spoorwegnet van het geheele koninkrijk Griekenland — hetwelk echter slechts bestaat in het acht kilometer lange vak Piraeus-Athene — vermag te wedijveren. Het denkbeeld der doorgraving van de Korintische landengte werd reeds in het jaar 1856 door generaal Türr opgevat, maar eerst vóór twee jaren ging hij, aangemoedigd door de bij andere landengten verkregen uitkomsten, tot volvoering van zijn ontwerp over. In Mei 1881 verkreeg hij de con-

cessie. De door den hoofdingenieur Gerster, na grondige onderzoekingen, voorgestelde richting verwierf zoowel de goedkeuring van den ingenieur en chef der Suez- en Panama-maatschappijen Dauzats, als van de Helleensche Regeering en van het derde Internationale Geografische Congres, dat vóór twee jaren te Venetië bijeenkwam. Nadat ook de kapitaalvorming door een vijfvoudige volteekening van de inschrijving gelukt was, kon op den 23en April van het vorige jaar onder groote feesten — Koning Georgios stak de eerste spade in den grond — een aanvang met den arbeid worden gemaakt.

De landengte, die slechts een lengte van zes kilometer heeft, bestaat uit een verhevenheid van veertig tot 80 meter boven de zee, die naar de beide waterspiegels afdaalt als een dak. De grondsoort van den berg is licht tertiair krijt, waarin ongehoorde massa's oesterschelpen ingesloten zijn: een zeker bewijs, dat de twee zeeën vroeger verbonden waren. De moeilijkheid van den arbeid bestaat hoofdzakelijk daarin, dat de doorgraving tot een ongewone hoogte, die de hoogste gedeelten van het Suez-kanaal zes malen overtreft, moet worden uitgevoerd. Het door de ingenieurs Gerster en Kander bepaalde werkplan is als volgt: de deelen van den berg, die boven een hoogte van 47 meter uitsteken, worden, naar de Engelsche methode, uitgegraven en de daaruit gewonnen steenmassa's in de aangrenzende dalen geworpen. Het alzoo verkregen plateau wordt in verticale richting van tal van mijnen doorboord en met verdeelde dynamietladingen, die tot acht meter onder den zeespiegel gaan, uiteengeworpen. De weggeslingerde massa wordt met reusachtige baggerwerktuigen van den zeebodem opgehaald, in schuiten geladen en door een sleeper in volle zee gebracht.

Van het bouwkapitaal, op dertig millioen francs begroot, werd reeds vier of vijf millioen uitgegeven. De noodige stoomtuigen werden aangeschaft, de woningen voor de beambten en werklieden opgericht en alle aardmassa's verwijderd, die door handenarbeid konden worden opgeruimd. Verder begon men met de havenwerken, en op de hoogte, waar de vermelde Engelsche ontgravingsmethode wordt gevolgd, werd een tunnel geboord, waarin, getrokken door locomotieven, wagens rijden, om het door de verticaal geboorde schachten losgemaakte materiaal op te nemen. In de eerstvolgende dagen begint de baggerpomp haar taak, opdat de baggerschepen spoedig de weggeslingerde steenmassa's kunnen opheffen. De gezamenlijke hoeveelheid te verwerken aarde bedraagt tien millioen teerlingmeter, en is dus even groot voor 6 kilometer als die der 724 kilometer lange baan van Marchegg naar Orsova.

In de onmiddellijke nabijheid der ontgravingswerken zijn de onder Keizer Nero (1) geboorde schachten te zien, die eveneens de beide zeeën wilde verbinden.

Van deze nalatenschap der antieke arbeidskracht wordt veel partij getrokken voor het nieuwe kanaal, zonder ervan te spreken, dat de goed onderhouden schacht groote diensten bewijst tot beoordeeling van de geologische formatie. Om de voordeelen af te meten, die voor de scheepvaart uit de doorgraving van de landengte zullen voortvloeien, zij vermeld, dat de vaartuigen, die uit al de havens van de Middellandsche Zee met Griekenland, Europeesch Turkije, Klein-Azië, de Zwarte Zee en den Donau verkeer hebben, nu gedwongen zijn Kaap Matapan om te varen, dat is zonder nut van den 38en breedtegraad naar den 36en af te zakken en dan weder naar den 38en op te klimmen. Door het nieuwe kanaal zullen de uit de Middellandsche Zee komende schepen 178 kilometer en die uit de Adriatische Zee 342 kilometer winnen, afgezien nog van de meerdere veiligheid, die de nieuwe waterweg aanbiedt. † †.

(1) Die Nero schijnt dan toch zulk een dolzinnig wezen niet te zijn geweest, als de meeste geschiedschrijvers hem voorstellen. *Vert.*

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs zal Donderdag 14 Juni e. k. vergaderen. In deze bijeenkomst worden o. a. aan de orde gesteld:

a. Verslag van de Commissie tot onderzoek van holle metselsteenen.

b. Mededeeling namens het lid G. J. Morre betreffende een venster met twee schuivende ramen, die beiden als draaiende ramen kunnen gebruikt worden.

c. Mededeeling van het lid C. L. R. E. Menges over meetinstrumenten voor electro-technisch gebruik.

d. Benoeming van drie leden van den Raad van Bestuur ter vervanging van de aftredende raadsleden F. J. van den Berg, A. J. Voorduin en J. W. Welcker, die ingevolge de voorschriften van het reglement niet als zoodanig herkiesbaar zijn.

— Boven het zwembassin in de zwem- en badinrichting aan de Mauritskade alhier is een steen aangebracht, waarop de woorden prijken: *Tot aandenken aan den bouwmeester G. Klomp.*

GRONINGEN. Den 2de dezer werd alhier gehouden de *zesde* veiling van geslechte vestinggronden, ditmaal ter oppervlakte van 1.12.92 hektare (waarvan 1.11 are aan provincie en gemeente behooren), gelegen tusschen den Emmiussingel en den Coehoornsingel en om het Emmaplein.

De 21 kavels, waarin deze oppervlakte was verdeeld, konden in publieke veiling opbrengen *f* 83905 of gemiddeld *f* 7.43 per centiare. Slechts 7 kavels werden dadelijk gegund; de overigen, waarvan het bedrag van het bod beneden de aan het Departement van Financiën gemaakte schatting bleef, werden ingehouden. Na afloop der veiling werden nog 3 der ingehouden kavels toegewezen, doordien de respectieve hoogste bieders hun gedaan bod tot de schattingsprijzen verhoogden. In het geheel zijn alzoo van de 21 kavels, 10 verkocht, welke eene gezamenlijke grootte van 43.54 are beslaan en *f* 47675 opbrachten, zijnde per M² *f* 10.95. De weinige behoefte aan bouwterrein was bij deze veiling merkbaar. Van vorige veilingen liggen nog belangrijke oppervlakten, door speculanten aangekocht, onverkocht en onbebouwd.

Tot dusver zijn van de geslechte vestinggronden verkocht 5.70.05 hektare, waarvan de totale opbrengst was *f* 607,972.25 alzoo gemiddeld per centiare *f* 10.66². Bij vroeger gehouden veilingen werd bedongen per centiare: op 7 Juli 1877, voor gronden gelegen langs de Oosterhaven, *f* 12.91; op 6 Augustus 1880, voor gronden wederzijds de verlengde Heerestraat en bij de Oosterhaven, *f* 9.52; op 25 April 1881, voor gronden bewesten de Heerebrug en langs de Oosterhavenstraat, *f* 8.37; op 6 Februari 1882 voor gronden aan het Heereplein, den Zuidersingel, Zuiderbinnensingel, Oosterhavenstraat en Oosterkade, *f* 11.39; op 11 Mei 1882, voor gronden langs den Heeresingel en Heerebinnensingel, *f* 12.06.

Bij de eerstgehouden veiling werd de centiare het hoogst betaald met *f* 29.13 en bij de voorlaatste veiling met *f* 24.67. Van de tot dusver verkochte gronden liggen het meerendeel op de beste standen, doch ook sommige perceelen langs achterbuurten, waarvoor per centiare 4.50 à 7 gulden werd voldaan. Met eenigen grond mag worden aangenomen, dat de hoogste prijzen tot dusverre betaald zijn en het Domeinbestuur bij volgende veilingen met lagere prijzen tevreden zal moeten zijn, wil het de Staatsgronden niet renteloos laten liggen.

— Aflevering 4 van De Natuur (uitgave J. G. Broese te Utrecht) bevat:

Vaderlandsche druipsteenen (met fig.) — Het vegetarianisme. — De zeewolf (met fig.) — Aluminium. — De kauri. — De ananas. — Het verzamelen van ijs in Amerika (met fig.) — De doorgraving van de landengte van Panama (met fig.) — De stroommeters van Edison (met fig.) — De aardbeving van 17 Maart 1883. — Waarneming van de aardbeving op 17 Maart te Amsterdam. — Eenige belangrijke mikro-telefonen (met fig.) — Het zoutgehalte van de Schelde. — Oberstein en zijn agaatslijperijen. — Recepten en korte technische mededeelingen. — Het schilderen van glazen voor tooverlantaarns. — Waterglas als plakmiddel voor etiketten. — Correspondentie.

Aflevering 5 bevat:

De jongste uitbarstingen van den Etna (met fig.) — Nog iets over het inslaan van den bliksem in boomen. — Een visch, die zijn toekomstig kroost bewaakt (met fig.) — De automaat-schaakspeler (met fig.) — De thermo-electrische batterij (met fig.) — Opgaaf van de litteratuur over de geologie van Nederlandsch Oost-Indië. — De honigvogels I (met fig.) — Leven en maaksel van den aard- of regenworm (met fig.) — Een eenvoudig telefoon-station (met fig.) — Nitroglycerine en dyamiet (met fig.) — De doorgraving van de landengte van Panama (met fig.) — Nog iets over het wolframium. — Correspondentie.

ADVERTENTIEN.

Aanbesteding.

Op **Woensdag den 20 Juni 1883**, te 3 uren, zal in het Koffiehuis *DE ROODE LEEUW* worden **aanbesteed:**

Het bijbouwen aan de bestaande Stoomdrukkerij van »Het Nieuws van den Dag", te Amsterdam, van een gebouw ingericht tot Expeditie, Drukkerij, Stereotypie enz., benevens het maken van eenige veranderingen in de bestaande Drukkerij en perceel N. Z. Voorburgwal N°. 225, voor de heeren ROELOFFZEN & HÜBNER.

Het bestek is ad *f* 0.60 per exemplaar te verkrijgen ter Stoomdrukkerij bovengenoemd.

Inlichtingen geeft de Ing.-Architect A. L. VAN GENDT.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men onthiede de geïllustreerde Prijscourant.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij.

De DIRECTIE der *IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij* zal op **15 Juni** aanstaande doen aanwijzen, en op **20 Juni** daaraanvolgende ten haren Kantore

AANBESTEDEN:

De werken, vervat in bestek n°. 13 en n°. 14, als: Het maken, enz., der trambaan tusschen Gouda en Oudewater en van diverse overbruggingen voor die lijn.

De nadere bepalingen omtrent bovengenoemde aanwijzing en aanbesteding zijn opgenomen in de bestekken, welke na 7 Juni a. s. verkrijgbaar worden gesteld à *f* 1 per exemplaar,
te *'s Gravenhage*, ten Kantore der Maatschappij, Buitenhof 38,
te *Gouda*, Houtmansgracht 253.

De Directie.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

op **Zaterdag den 30 Juni 1883**, des middags ten twaalf ure, in de Societeit op den ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek No. 15.
Grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten Lokaalspoorweg van af de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel tot aan de Stations Enschede en Hengelo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23,6 kilometer.)

Bestek No. 16.
Gebouwen en inrichtingen op de halte Boekelo.

Bestek No. 17.
Gebouwen en inrichtingen op het Station Haaksbergen.

Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.

De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 3.— voor bestek No. 15, *f* 1.50 voor elk der bestekken No. 16 en 17, van af den **10 Juni e. k.** verkrijgbaar zijn.

WINTERSWIJK, den 1 Juni 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, **W. PATON WALSH.**

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

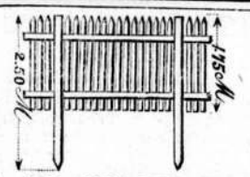

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen**
of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag den 18den Juni 1883,** te 12 uren des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **Aanbesteden:**

Het maken van den Steenen Bovenbouw van de Brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten, en bijbehoorende Werken.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding (met Teekening) zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het Bureau van den Stads-Architect, Kamer No. 101, van 11 uur 's ochtends tot 1 uur 's namiddags, gedurende de week, de Besteding voorafgaande.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
DRIESSEN,
Wethouder.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. s.*

Amsterdam, 4 Juni 1883.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

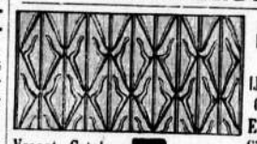

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Aanbesteding.

Op **Zaterdag 23 Juni a. s.** zal door Burgemeester en Wethouders der gemeente *DIEPENVEEN* worden **aanbesteed:**

Het bouwen van eene School voor 240 leerlingen, met Overdekte Speelplaats, Meublement en verder bijhooren te Diepenveen.

Het bestek en de teekeningen zijn op franco aanvraag ad *f* 1.50 per stel te verkrijgen ter Gemeente-Secretarie van *Diepenveen*, en ten kantore van den Architect H. WESSTRA JNR. te *'s-Gravenhage*, waar tevens de noodige inlichtingen worden verstrekt.

Aanwijzing in loco op den dag der aanbesteding, des voormiddags ten 10 ure.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
R. J. SMIJTER, *Burgemeester.*
L. G. ROETERT STEENBRUGGEN,
Wethouder.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN

met en zonder inwendige houtbekleeding.

DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.

Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

10. dat de 2de schetstocht zal gehouden worden Zondag den 17den Juni a.s. Het doel van den tocht zal weder zijn Haarlem en de plaats van bijeenkomst het Centraalstation alhier. Heeren deelnemers worden uitgenoodigd zich aldaar te vereenigen, teneinde met den trein van 9.49 uur 's morgens te vertrekken. De terugkeer uit Haarlem is 3.53 's namiddags;

20. dat Vrijdag en Zaterdag, den 22sten en 23sten Juni a.s., in het Societeitslokaal van het Genootschap zullen zijn geëxposeerd eenige ontwerpen voor een feestgebouw te Amsterdam, ontworpen door de heeren architecten Jan Springer en Joh. Stillmann.

Die dagen zal de introductie ook voor stedelingen zijn opengesteld;

30. dat de excursie zal plaats hebben Zondag den 1sten Juli a. s. en het doel zal wezen de stad Gouda.

Des morgens te 8 uren zullen heeren deelnemers zich vereenigen op het Rokin vóór het Vosje, om van daar per expresse stoomboot naar Breukelen te gaan en van hier verder per trein naar Gouda.

Heeren leden, die zich nog niet tot dezen tocht hebben verbonden en hieraan wenschen deel te nemen, worden dringend verzocht zich vóór den 24sten Juni a. s. aan te melden bij den 1ste-Secretaris. De kosten, aan deze excursie verbonden, zullen vermoedelijk zijn *f* 7 met inbegrip van het diner;

40. dat heeren leden, die nog geen jaarverslag over 1882 mochten hebben ontvangen, wordt verzocht zich hiertoe bij schriftelijke aanvrage tot den 1ste-Secretaris te wenden.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) HET GEBOUW VAN DE MAATSCHAPPIJ VOOR DEN WERKENDEN STAND.

Dank zij de vriendelijke uitnoodiging van het Bestuur, waren wij instaat Dinsdag l.l. de plechtige opening van bovengenoemd gebouw bij te wonen. Reeds vroeger namen wij een beschrijving ervan in onze kolommen op, en het doet ons genoegen, te kunnen constateeren, dat het vele goede, van het gebouw gezegd, waarheid bevat. Vooral den gevel achten wij zeer geslaagd, zoowel om zijn gelukkige kleurschakeering als om zijn sierlijk beeldhouwwerk.

Ieder, die indertijd aan de prijsvraag voor dit gebouw deelnam, zal zich nog herinneren, hoeveel moeilijkheden de dagverlichting van vele lokalen opleverde. Zooveel hij kon heeft de ontwerper gezorgd, overal voldoend licht te verspreiden, doch niet altijd mocht hem dat gelukken, dikwijls door den onwil der buren. Twee trappen, een in houtconstructie en een in ijzer en steen, geven toegang tot de verschillende lokalen. De houten trap is rijk gepolychromeerd. De groote gehoorzaal zal later beschilderd worden, en heeft vensters met gebrand glas gevuld.

De genoodigden kwamen in de kleine gehoorzaal, die later afgewerkt zal worden, bijeen, en nadat hun eenige ververschingen waren aangeboden, begaven zij zich naar de groote zaal. Behalve de Burgemeester der hoofdstad, waren ook Minister Heemskerk en tal van autoriteiten aanwezig.

De voorzitter van de Maatschappij las nu een rede voor, die in hoofdzaak door de dagbladen werd weergegeven, en waarop wij dus niet behoeven terug te komen. Het verbaasde ons, dat noch aan den architect, den heer H. Beirer, noch aan den aannemer, den heer Van Buren, een woord van lof gebracht werd, ja dat zelfs in geen enkel verslag hun naam genoemd wordt. Ditmaal, nu er werkelijk wat goeds gemaakt is, wordt de ontwerper vergeten, terwijl toch zoo dikwijls, als het prulwerken geldt, de „would-be" artisten, die zich in het vaderschap verheugen, met de schoonste epitheta versierd, met naam en toenaam in alle dagbladen vermeld worden.

Wij brengen den heer Beirer onze hulde, en hopen dat het hem gegeven moge zijn, nog menig schoon bouwwerk in de hoofdstad des Rijks totstand te brengen.

DE HYGIENISCH-TECHNISCHE EISCHEN VAN ZIEKENHUIZEN.

IV.

(*Vervolg van pag.* 217.)

Nadat de vorige opstellen geschreven waren, zag het licht eene brochure van het gemeenteraadslid, den heer Dr. A. W. C. Berns, te Amsterdam, getiteld: *De Gasthuizen van Amsterdam* van de 14e eeuw tot op heden, met een schets voor een nieuw ziekenhuis op de terreinen van het Burgerlijk Armbestuur bij het Buitengasthuis en een plan voor een nieuwe buurt op het terrein van het Binnengasthuis. Wij wenschen hier den belangrijken inhoud dezer brochure niet te bespreken, ook niet de motieven, die tot het schrijven ervan aanleiding hebben gegeven. Evenwel kwam het ons niet ongepast voor, het plan aan de eischen te toetsen, die door onzen Duitschen gids gesteld zijn. Dat plan wijkt eenigszins af van het door Degen aangegevene, omdat daarin ook opgenomen is een inrichting voor het onderwijs, ofschoon geheel op zich zelf staande. Daar slechts de plattegronden en niet de opstanden in teekening zijn gebracht, is het niet mogelijk den kubieken inhoud der ruimten te bepalen. De tekst geeft omtrent de inwendige inrichting ook geen licht. Wij zullen ons dus geheel op den maatstaf van de plattegrondteekeningen moeten verlaten.

Het plan in teekening gebracht, bestaat uit een ziekenhuis voor 750 niet-besmettelijke zieken op een deel van de terreinen van het Burgerlijk Armbestuur bij het Buitengasthuis, vermeerderd met een stuk grond, toebehoorende aan de bouwmaatschappij „De Overtoom", groot 1 hektare, en nog andere gronden. Daarnevens, en wel op de plaats van het tegenwoordige gebouw, een bewaarplaats voor de lijken met lokalen voor de operaties op het cadaver, voor de pathologische anatomie en de experimentische pathologie, en ook een tweede inrichting in de plaats van de tegenwoordige voor de anatomie, tegenover het nieuw te bouwen ziekenhuis, en wel aan de oostzijde van de Bilderdijkstraat; aan dezelfde zijde ook nog een polykliniek.

Wat het door den heer B. uitgekozen terrein betreft, over de geschiktheid ervan ook uit een sanitair oogpunt, bestaat sinds lang strijd tusschen de geleerden. Terwijl Dr. Heijnsius den grond en de streek als niet ongezond beschouwt en ontkent, dat de tusschenpoozende koortsen, moerasziekten, enz. aan den bodem en aan de polderlucht van Amsterdam als zoodanig zouden te wijten zijn en beweert, dat de schadelijke bestanddeelen uit den bodem reeds lang zijn verwijderd, tracht Dr. Teixeira de Mattos aan te toonen, dat in sommige buitenbuurten, in vergelijking met sommige binnenbuurten, meer tusschenpoozende koortsen voorkomen. De heer Berns sluit zich aan het gevoelen van Dr. Heijnsius aan en dat te meer, nu het terrein door de genoemde Maatschappij aanmerkelijk opgehoogd is.

Het is voor ons moeilijk in deze te beslissen. Maar toch zouden wij meenen, dat de ongunstige dunk, die sinds jaren op dit terrein drukt, voor een goed deel kan weggenomen worden door draineering van den bodem en door demping van de omgelegen vuile slooten. Men zou dan een zeer goed gelegen terrein, aan den rand der stad gelegen, verkrijgen. Amsterdam verkeert te dien opzichte in geene gunstige positie. Het oude gedeelte der stad is te dicht bebouwd voor de plaatsing van een gasthuis van eenigen omvang. Bovendien is de grond daar zoo vervuild, dat hij in sanitair opzicht bij dien van het aangewezen terrein zeker ten achteren staat. De grootte van het door den heer B. uitgekozen terrein is alleszins voldoende, om aan alle rechtmatige hygiënische en technische eischen te voldoen.

Het stelsel, door den heer B aanbevolen, is het paviljoenstelsel; op zich zelf uitmuntend, maar in verbinding met gebouwen, welke niet minder dan 750 zieken en kraamvrouwen zullen bevatten, blijft altijd de vraag, of zulk een opeenhooping, zoowel uit een hygiënisch als uit een economisch oogpunt, wenschelijk is.

Het directiegebouw staat met het front naar de Bilderdijkstraat; links staat op 60 M. afstand de kraaminrichting, rechts en links achterwaarts de paviljoens voor lijders aan huidziekten en syphilis, elk voor 44 bedden. Daarachter, op 30 M. afstand, de paviljoens voor lijders aan inwendige en uitwendige ziekten (mannen en vrouwen), elk voor 52 bedden. Tusschen en achter die beiden ligt op een afstand van 20 M. het paviljoen voor operaties; links daarvan op 70 M. afstand het paviljoen voor oogzieken. De achterste reeks paviljoenen, op 25 M. van de laatstgenoemde paviljoenen, zijn twee voor chir. zieken, elk voor 52 bedden en een paviljoen voor kinderen. Achter het paviljoen voor kraamvrouwen vindt men, op afstanden van 20—40 M., de paviljoens voor gynaecologie, het economiegebouw, woonkamers ter weerszijden, portierswoning en ijsloods, een lijkenhuis en paviljoen zonder bestemming. Deze laatstgenoemde reeks van gebouwen, met de reeds genoemde paviljoens voor oogzieken en kinderen, zouden op het nieuwe terrein van de Bouwmaatschappij moeten verrijzen. Al de paviljoens zullen rijkelijk van plantsoen omgeven worden.

Tot de detailteekeningen overgaande, zien we, dat het *directiegebouw* in zijn kelderverdieping zal bevatten, behalve eenige ruimten zonder bestemming, huiskelders, 2 plaatsen voor verwarmingstoestellen, bergplaatsen, voorraad voor de apotheek en voor kleederen. De ruimte van den beganen grond bevat rechts: een bergplaats met 2 privaten, badkamer, vertrek voor opneming van vrouwen. Daarachter, door een corridor gescheiden, de wachtkamer, de spreekkamer, vertrekken voor den apotheker en provisor, de apotheek en de eetkamer der adsistenten; links: bergplaats met 2 privaten, badkamer, kamer tot opneming van mannen, portierskamers, kamer voor den arts du jour, leeskamer der adsistenten, slaap- en verblijfkamers der adsistenten, directeurskamer, vergaderkamer, bureau voor den geneesheer en de directie. In zijn eerste verdieping zal het bevatten: woningen voor den directeur en den inspecteur voor de huishouding, waartusschen slaapkamers voor mannelijke bedienden. Een corridor stelt die ruimten met elkander in gemeenschap. Op de 2de verdieping bevinden zich aan weerszijden elf slaapkamers, elke voor 2 verpleegsters.

De kelderverdieping bevat voorraadkelders, wijn-, bier- en groentekelders, vleeschkelder, ruimten tot berging van brandstoffen, olie, enz. In het midden ligt, achter den schoorsteen, de ruimte voor luchtverwarming der droogkamers. Daarachter, in een uitbouw, vindt men een waterreservoir, stoommachine, desinfectiekamer, steenkolenbergplaats en smederij, benevens vier privaten.

Het *economiegebouw* aan den beganen grond is in twee helften gescheiden: rechts de ruimten voor de voeding (lift, ruimten voor de uitgifte van spijzen, kookkeuken, spoelkeuken, groote keuken, voorraadkamer), en aan het uiteinde de keuken van het personeel, een voorkamer en het bureau voor den inspecteur. Links: waschkeuken, bergplaatsen voor vuil goed, ruimten voor het opmaken der wasch, waschkamer voor het personeel, bureau voor den inspecteur en een voorkamer. Het geheel wordt door een corridor, die dwars door het gebouw loopt, in twee helften gescheiden.

Op de eerste verdieping bevinden zich 6 kamers voor bedienden, voorraadmagazijnen van huishoudelijke artikelen en vertrekken voor de keuken- en waschmoeders en 2 privaten.

De zolderverdieping bevat 4 droogzolders en vier magazijnen.

Het model van het paviljoen voor *inwendige en chirurgische* zieken biedt de volgende ruimten aan: aan weerszijden bij den ingang een isoleerkamer elk voor twee bedden. Daarachter, door een corridor gescheiden, gezelschapskamer, theekeuken en verpleegsterskamer. Rechts daarvan een ziekenzaal voor 10 bedden, met een oppervlak van 12 bij 8 M. Daarnaast een isoleerkamer met één bed, en door een corridor gescheiden, een bad- en waschkamer. Aan het eind van het portaal twee privaten, door afzonderlijke portalen en deuren van de overige ruimten gescheiden. De verdeeling van de linkerhelft van dit model is dezelfde.

Het paviljoen voor *kinderen* bevat verschillende ruimten voor ziekenvertrekken: een aan elk uiteinde, 6 bij 9 M. oppervlakte voor 5 bedden; 2, 5 bij 7 M., voor 3 bedden; 2, 3 bij 6 M., voor 2 bedden. Voorts 2 vertrekken voor verpleegsters. Achter deze ruimten, door middel van een corridor gescheiden, 2 badkamers, 2 theekeukens en 2 privaten.

Het paviljoen voor huidziekten en syphilis eindelijk is verdeeld in twee groote zalen, elk 16 bij 9 M. in het vierkant en bestemd voor 12 bedden. De beide zalen zijn door een corridor gescheiden. Rechts van die zalen liggen: vertrek voor hoofdopzichter, theekeuken. Achter de trapruimte een dagziekenkamer. Links aan het ander uiteinde van het gebouw: een bergplaats voor vuil goed en 2 privaten; achter de corridor een wasch- en badkamer en afwrijfkamer.

Men ziet, dat uit deze gegevens niet met juistheid een oordeel over de al of niet doelmatigheid der inrichting valt te beslissen. Het geleverde is trouwens slechts een schema. Vergeleken met de grondtrekken, door ons in de voorgaande artikelen omtrent de inrichting van een gasthuis uiteengezet, komt aan de verdeeling lof toe. Een groot bezwaar is echter de uitgebreidheid der inrichting. Op een betrekkelijk geringe ruimte hoopen zich te veel ziekmakende elementen op. Als zoodanig verdient het voorgestelde plan geen aanbeveling.

Dr. S. Sr. C.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

VI.

Sedert ik den laatsten keer de Hollandsche Afdeeling verliet, is daar nog een uitstalling op het gebied van het meubelvak geopend geworden, en de zeer waardeerende wijze waarop ik deze collectie, door de firma Jansen en Co. te Amsterdam ingezonden, hoorde bespreken, noopte mij tot het bezichtigen ervan.

Het zijn drie vertrekjes, ieder in een afzonderlijken „stijl" behandeld, waarvan het laatste eenigszins hooger gelegen is, dan de beide eersten. Voor een Nederlandsche inzending is deze uitstalling vrij goed, al kan ze m. i. niet halen bij hetgeen Frankrijk en België tentoonstelden. Vooral bij een vergelijking met de karakteristieke Belgische kamerbetimmeringen, die wij straks zullen bespreken, zal dit ieder duidelijk worden. De overlading, waaraan helaas zooveel kunstnijverheidsproducten ten onzent lijden, is ook hier weder waar te nemen. In het eerste vertrekje staat b.v. een kastje, dat zeker verdienste bezit, doch *al* te mooi gemaakt is, zoodat hier de oude spreuk weer geldt: „Kan het erbij, doe het erbij." De kapiteelen, zoo van dit kastje als van de kamerbetimmering, zijn zeer lomp, en schijnen op de dubbele schaal ontworpen van het overige. Ook het Louis XV-boudoir mist dat fijne, dat aan dien stijl in zoo hooge mate eigen is. De kuiven op de „galeries" zijn lang niet onberispelijk. Toch is het geheel met zorg bewerkt, en wij twijfelen niet of men zal, door het volgen van goede voorbeelden er meer en meer in slagen iets te leveren, dat ook den fijnsten smaak bevredigt.

Na dit uitstapje nu weder naar België. In de eerste zaal, die ik betreed, zie ik tal van inzendingen van manufacturen, hoeden, enz., die mij niet bijzonder aantrekken. Het eenige, wat mij ook om zijn schoone vormen boeide, was het damastgoed van Thienpont te Gend. Zoowel ornementen als heraldieke figuren zijn zeer stijlvol.

Ook de gekleurde glazen van Capronnier zijn goed van teekening en de serie kerkglazen, behandeld in den geest der 12e, 13e, 14e, 15e en 16e eeuw doet zien, dat de ontwerper in de verschillende stijlen goed thuis is. De tegenwoordige techniek van glasschilderen kan echter bij die der ouden niet in de schaduw staan; 't is of 't geheim der zachte, harmonieuse kleurmengeling verloren ging.

Onder de schoonste inzendingen van de Belgische Afdeeling reken ik die van de firma Arens. Het vertrekje, dat zij met gedreven koperen versierselen „monteerde", is wellicht het best in stijl van alwat wij op de tentoonstelling zagen. De bekoorlijke oud-Nederlandsche Renaissance, hier en daar nog met overblijfselen uit de middeleeuwen gemengd, is door den ontwerper wel begrepen. Fijne profileeringen, delicate ornementen, slanke verhoudingen bekoren het oog, en de gedreven koperen paneelen en vullingen, door de oude meesters geinspireerd, verhoogen door hun matten glans het bekoorlijke van het „intérieur." Ook de met gedreven koper ingelegde meubelen sluiten zich waardig bij deze schitterende omgeving aan. De inzending van de firma Arens verdient een aandachtige beschouwing ten zeerste.

De bronzen van de firma Luppens hebben ontegenzeglijk verdienste, en menig fijn beeldje schuilt eronder, doch er is ook wel een en ander bij, dat van een minder verfijnden smaak getuigt. Vooral bij de gasornementen is dit het geval en in het bijzonder zou ik willen wijzen op de kroon, die in de middelpartij een zware vierkante lantaren heeft, als een staaltje van wansmaak.

De firma Lhoest te Luik exposeert een collectie behangselpapieren, die zeer belangwekkend is. De beste voorbeelden worden gevolgd en zoowel het geimiteerde cuir de Cordoue als het nagebootst fluweel behagen door stijl, teekening en goede uitvoering.

Dat de meubelmakerskunst in België een aanzienlijke hoogte bereikt heeft, bewijst het keurige kastje door J. Beaufays te Gend ingezonden. Het is in vroeg-Renaissance vormen gehouden en verraadt in de bewerking een meesterhand.

De sloten, spagnoletten, sluitplaten, krukken, geornеerde hengsels enz. van de firma J. B. Fondu te Vilvoorde, zullen zeker de aandacht van menig vakman tot zich trekken, zoowel om de sierlijke vormen als de soliede bewerking.

Het cuivre-poli van Colin fils te Brussel is goed bewerkt, al kunnen mij de vormen niet altijd behagen, en al komt het niet in vergelijking met het koperwerk, dat de firma Bourdon te Gend inzond. Dit laatste is in hoofdzaak voor religieuse doeleinden vervaardigd, en doet zien, dat de schoone koperwerken, in nog zoo menige Noord- en Zuidnederlandsche kerk aanwezig, met vrucht door den Gendschen fabrikant bestudeerd werden. De kandelaars, miskelken, ciboriën

enz. van verguld zilver zijn ook goed van stijl en sierlijk van uitvoering.

Schoone gaskronen werden door J. Wilmotte te Luik ingezonden. In het bijzonder behagen mij die, waar van het porselein als decoratief element een uitstekend gebruik is gemaakt.

Het sierlijk vertrek van de meubelmakersfirma Briots te Brussel is een aandachtige beschouwing overwaard. Hier geen overlading, geen gebrek aan stijl, geen zucht naar misplaatste ornementen. De gepaste soberheid, die inachtgenomen werd, doet het oog aangenaam aan.

De kachels en haarden in de Belgische afdeeling zijn zeer artistiek. Vooral die van de firma Mathijs de Clerck, waarbij van Delftsche tegels als decoratie een gelukkig gebruik is gemaakt, zijn geslaagd.

Ook het schoone smeedwerk van Toussaint te Brussel zag ik met genoegen, en het gaf mij het bewijs, dat in België meer en meer de smidskunst herleeft. Of er in ons land wel één smid te vinden zou zijn, die iets dergelijks kan maken? Ik betwijfel het.

Ten slotte beschouw ik ditmaal de kamer, door „La Construction Industrielle" te Brussel tentoongesteld.

Ik aarzel niet, haar den eerepalm toe te kennen van alwat ik tot dusverre van meubelmakerswerk zag. De uitmuntend gesneden vlak-reliëfs en karyatiden worden omlijst door keurig, fijn geprofileerd timmerwerk. Een karakteristieke schouw met schoorsteenstuk past goed bij den somberen toon van het geheel. Het plafond is met kinderbalkjes bewerkt, waartusschen blauwe velden, met gouden sterren bezaaid. Een fraai gesmeed ijzeren gaskroon hangt in het midden en tal van keurige meubelen versieren de wanden. Het geheel is een stuk werk, dat zeker schatten kosten zal. Ik vernam dan ook dat het, op bestelling, voor een vorstelijk persoon vervaardigd werd.

In mijn volgend schrijven hoop ik het overige van de Belgische afdeeling te bespreken.

OSADO.

II.

LA GRAMMAIRE DE LA COULEUR. (*)

Sept cent soixant-cinq planches coloriées, reproduisant les principales nuances obtenues par le mélange des couleurs franchis entre elles, en y comprenant les nuances remontées au rabbattues à l'aide du noir et du blanc.

Texte explicatif en Français, Allemand et Anglais, donnant la formule mathématique de la Composition de chacune des nuances reproduites, par

E. Guichard.

Architecte-Décorateur, ancien président fondateur de l'Union centrale des Beaux-arts appliqués l'Industrie.

Paris, H. Gagnon, éditeur, 1882.

Prix de l'ouvrage cartonné, formant trois volumes in-8°. — 120 fr.

Het voorgaande sub 1 besproken werk zou, vooral voor de practijk van de Nijverheid, nog meer waarde hebben, indien bij de daarin gegeven voorbeelden van kleurenharmonie ook aangegeven ware, hoedanig de kleuren moeten bereid worden, welke hare samenstellende deelen kunnen zijn.

Guichard heeft deze leemte aangevuld met het werk, waarvan wij hierboven den titel geven en thans nader gaan bespreken. Volgens zijne eigene verklaring in de opdracht, vormt het met het voorgaande één geheel.

Die opdracht is voorzien van twee motto's, die duidelijk den geest van dit deel zoowel als van het geheel aantoonen, en die waard zijn om meer gehuldigd te worden.

(*) Vervolg op het artikel l'Harmonie des Couleurs, voorkomende op pag. 195.

Het eerste motto is van De Bonstetten en luidt: „Moge het goed zijn dat zij die *handelen*, worden voorgelicht door hen die *denken*, — even goed is het, dat zij die gedachten geven, zich in verbinding stellen met hen die uitvoeren, om in het streven naar het ware (schoone) en nuttige voortdurend de ondervinding te raadplegen."

Het tweede motto, van Sandeau, luidt: „De arbeid draagt de belooning met zich; hij leidt ons af van de wereld en van ons zelven. Aan hem alleen is men die opgewektheid verschuldigd, welke elken welbesteden dag bekroont; hij verdiende geloofd en geliefd te zijn."

Aan het slot van de opdracht brengt Guichard hulde aan die denkers, welke zich op het gebied van de wetenschap der kleuren boven allen verdienstelijk hebben gemaakt, aan Buffon, Scherffer, Darwin, Oepinus, Rumford, Prieur, Haüy en E. Chevreuil.

Voor wien de auteur dit werk voornamelijk bestemde, blijkt nader uit zijn Voorwoord.

Den decoratieschilder moet deze „Spraakkunst der kleur" eene handleiding zijn om gemakkelijk en spoedig in een paleis, museum, hotel enz. de tinten te bepalen voor eene nieuwe decoratie. Wanneer hij dit album-boek raadpleegt, zal hij niet anders hebben te doen dan in zijn zakboekje de nommers aan te teekenen van de schakeeringen, die hij op 't oog heeft.

Den fabrikant van papieren behangsels, die menigmaal verplicht is getrouw de tinten van geweven of gedrukte stoffen te volgen, moet deze Spraakkunst dezelfde hulpbronnen verschaffen. *In één oogenblik moet hij de door hem beoogde nuance en de juiste formule* (voor de samenstelling daarvan) kunnen vinden. En al vindt hij niet altijd die nuance in dezelfde kracht van toon als hij wenscht, dan heeft hij ze slechts te verhoogen of te temperen.

Den eigenaar van een kasteel of buitenplaats, ver van een industrieel centrum, moet dit album een voldoend hulpmiddel opleveren dat, als hij door een huisschilder uit zijn buurt eenig decoratiewerk naar zijne orders wil doen uitvoeren, deze genoeg heeft aan de nommers, gekozen uit het kleuren-album en de aanwijzing, hoe ze gemaakt worden.

Wil men nog meer voorbeelden? Onderstel, dat eene dame zelf de „fond" wenscht aan te geven, welke noodig is tot voltooiing van een tapisserie-werk en dat zij daarvoor noodig heeft eene nuance, samengesteld uit $^1/_4$ rood, $^1/_4$ blauw, $^1/_4$ wit en $^1/_5$ zwart: dan heeft zij slechts de saaietdraden van voornoemde kleuren uit te zoeken, ze tot één draad te winden, daarmee te werken en zij zal de verlangde kleur verkrijgen. Of, wanneer het haar te doen is om eene nuance, die samengesteld is uit $^2/_5$ zwart, $^1/_5$ rood, $^1/_5$ oranje en $^1/_5$ wit, heeft zij slechts draden van deze kleuren te gebruiken, daarbij zorgdragende twee draden zwart tegen één draad van elk der andere kleuren te nemen.

Zeker voorbeelden genoeg, welke Guichard besluit met de mededeeling, dat in de welbekende staats-inrichting tot fabrikage van „Gobelins" te Parijs meermalen van deze handelwijze gebruik wordt gemaakt, welke nog het voordeel heeft van eene zekere levendigheid aan de kleuren bij te zetten en het palet van den wever te verrijken.

Kortom, deze „Grammaire de la couleur" heeft tot hoofddoel:

1°. onder de oogen van kunstenaars, fabrikanten en industrieelen al de *nuances* of *tonen* te brengen, welke kunnen verkregen worden door eene methodische vermenging van de *hoofdkleuren* onder elkander;

2°. om met behulp van wiskundige formules *terstond* de 765 tonen of nuances te kunnen samenstellen, welke dit kleuren-album vormen;

3°. om tijd te sparen voor allen, door langdurige proefnemingen met kleurmengingen als deze te voorkomen; en

4°. door *nieuwe nuances* aan de hand te doen, die het palet van den decorateur zullen verrijken, zonder dat hij daarbij tot andere kleuren zijn toevlucht behoeft te nemen dan die hier worden voorgeschreven, nl. *rood*, *geel*, *blauw*, *oranje*, *groen*, *violet*, *wit en zwart*.

Met deze hoofdkleuren nu heeft Guichard niet minder dan 765 nuances samengesteld, verdeeld in series, gerangschikt in de navolgende orde:

1°. een staalkaart van de zes hoofdkleuren;
2°. vermenging dier kleuren onderling;
3°. vermenging als voren, met toevoeging van wit;
4°. vermenging als voren, met toevoeging van wit en zwart;
5°. vermenging als voren, met toevoeging van zwart;
6°. vermenging als voren, zonder domineerende kleur;
7°. vermenging als voren, met domineerende kleur.

Aan al deze gemengde kleuren eigen namen te geven, zou ondoenlijk zijn; daarom zijn zij op de platen zoowel als in den tekst met overeenkomstige nommers voorzien, en onthoudt Guichard zich van bijnamen, zooals Van Dijck's bruin, Terra Sienna, Mineraal blauw enz., waarmee sommige gemengde kleuren in den handel worden gebracht. Zijn doel is buitendien, om daarmee aan te toonen, dat wanneer men alléén rood, geel, blauw, oranje, groen, violet, wit en zwart of slechts de drie onvermengde kleuren rood geel en blauw met wit en zwart, tot zijne beschikking heeft, men toch nog alle nuances kan voortbrengen; ook die, welke als afzonderlijke kleuren worden geëxploiteerd.

De verhoudingsgetallen, die hij daarbij voorschrijft, gelden niet het *gewicht* der kleurstoffen maar hare kleur-*oppervlakte*. Daarom geeft hij, sprekende van $^1/_2$ rood, $^1/_4$ violet en $^1/_4$ wit, de hoeveelheid aan en bedoelt $^1/_2$ *liter* rood, $^1/_4$ violet en $^1/_4$ wit kleursel (in vloeibaren toestand, voor uitstrijken geschikt) en dus niet $^1/_2$ *kilo* rood, enz.

Dewijl er echter nog menige soort zoogenaamd zuiver rood, geel, blauw, enz. is, zou men tot juiste toepassing steeds de boven sub 1° gegeven staalkaart met de zes hoofdkleuren bij de hand moeten hebben en misschien dan nog menigmaal verlegen staan. Bovendien staat men nog aanhoudend voor verschil van nuances, bij toepassing dier kleuren in *olie-* en in *waterverf*.

Maar ook hierin heeft Guichard voorzien, door zich bij deze uitgaaf de medewerking te verzekeren van een der voornaamste Parijsche fabrieken en handelshuizen in verfwaren, tw. van Hardy-Milori & Co., hetwelk de meergemelde zes hoofdkleuren geheel overeenkomstig deze kleurenleer levert, zoodanig, dat men ze zoowel met olie als met water kan aanmengen. Deze kleuren zijn allen *dekkend*, niet *transparant*, en worden door genoemde firma, blijkens een daarbij gevoegde prijscourant, geleverd als volgt:

rood	per kilo	3.40	francs.
geel	„	2.—	„
blauw	„	2.20	„
oranje	„	1.30	„
groen	„	1.35	„
violet	„	1.60	„

Deze prijzen zijn à contant zonder eenige korting, met de kosten van verzending voor rekening van den kooper. Agenten en winkeliers evenwel genieten rabat. De kleuren worden verkocht in kistjes van 5, 10 en 25 kilogram. Elk kistje draagt het cachet van den heer Guichard.

Verder heeft G. zich nog in verbinding gesteld met een fabrieks- en handelshuis in fluweel-papieren, om de zes meergemelde hoofdkleuren ook in bewerkte wol beschikbaar te stellen. Dit huis is van de firma Jacques Sauce & Co. te Parijs, hetwelk eveneens heeft aangenomen gekleurde wolsoorten te leveren, tegen de navolgende prijzen:

roode	wol per kilo	5.25	francs.
gele	„ „	5.25	„
blauwe	„ „	5.65	„
oranje	„ „	5.25	„
violette	„ „	5.65	„
witte	„ „	5.25	„
zwarte	„ „	4.90	„

Deze prijzen zijn echter aan eenige verandering onderhevig, overeenkomstig de rijzing en daling der prijzen van de oorspronkelijke stoffen.

Tot zoover de aanwijzingen en omschrijvingen in het werk zelf, welke in het Fransch, Engelsch en Duitsch zijn opgesteld; hetgeen zeker een algemeen gebruik in de hand zal werken. Doch hoezeer wij het om de uitnemend practische strekking in veler bezit wenschen, zal de prijs dit niet in de hand werken. Deze is hoog — te hoog, omdat men het niet zonder het andere werk van G. moet koopen, wat dus te zamen ruim *f* 100 bedraagt, te hoog ook in vergelijking met andere werken in kleurendruk, en te hoog om op eene algemeene invoering in de werkplaatsen en inrichtingen voor onderwijs te kunnen hopen. Daarom mag het echter niet in musea en bibliotheken voor kunstnijverheid ontbreken, wier hoofden of besturen wij de aanschaffing te eerder aanraden, omdat nog zoo uiterst weinig practische werken op dit gebied zijn uitgegeven. Bovendien brengt het belang der zaak mede, dat eerstelingen op dit gebied en vooral baanbrekende werken door een flink debiet de auteurs en uitgevers daarvan aanmoedigen om goedkoopere uitgaven aan te durven. Wie eenigszins weet wat er alzoo aan de samenstelling en uitgaaf van zulke werken verbonden is, en de hoop voedt dat het — om nog maar eens die gemeenplaats te gebruiken — „werkelijk in een behoefte voorziet", stapt in zoo'n geval allicht eens over het geldelijk bezwaar heen.

Zulks zouden wij in dit geval met te meer genoegen zien, omdat onze aankondiging zich voorloopig moet bepalen tot eene aanbeveling in het algemeen, maar wij ons vleien, dat onze goede verwachting van het gebruik van Guichard's werken, *door anderen*, *op grond van practische ervaring*, zal worden bevestigd. Dit wenschen wij in het belang van het onderwijs en de vakbeoefening, en houden ons daarom voor verdere mededeelingen dienaangaande zeer aanbevolen.

H. L. B.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. In de Dinsdag l.l. gehouden vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs zijn tot raadsleden gekozen de leden W. H. Hubrecht, N. Th. Michaëlis en H. P. Vogel; laatstgemelde ter vergadering aanwezig, nam de benoeming aan, na aanvankelijk daartegen bezwaar te hebben gemaakt.

Overigens is het programma gevolgd. Namens den heer Morre sprak de heer Schelling, adsistent-leeraar aan de polytechnische school; over zijne voordracht had alleen een gedachtenwisseling plaats met het lid E. H. Stieltjes.

De aanbieding van de rekening en verantwoording gaf tot eenige gedachtenwisseling aanleiding, die ten slotte tot geen voorstel léidde. De vergadering nam genoegen met de goedkeuring van de rekening van den penningmeester door den Raad en Bestuur.

DORDRECHT. Bij de jaarlijksche algemeene vergadering van de leden van het Dordrechtsch Museum, op het Raadhuis gehouden, werd de mededeeling gedaan, dat het getal leden over het tijdvak van 1 Mei 1882 tot 30 April 1883 onveranderd is gebleven, terwijl het aantal entrée-betalende bezoekers beliep 2512 tegen 3043 in het vorige jaar.

Aankoopen hadden ditmaal geen plaats, doch de verzameling werd vermeerderd: 1e. met het portret van mejuffrouw N.

Lemercier, geschilderd door Henri Scheffer, legaat aan de gemeente Dordrecht; 2e. met het portret van Ds. G. J. Schacht, predikant te Dordrecht, 1800—1810, geschilderd door een onbekend meester en door wijlen Dr. G. A. Borger, te Velp, aan het Museum vermaakt; 3e met een klein schilderijtje, Oud-Hollandsch binnenhuis, kopie naar Nicolaas Haes, door den heer F. Lebret geschonken. Verder ontving het Bestuur bij monde van mevrouw de Wed. C. H. Plaatje geb. Wüst, uit New-York, het bericht, dat mevrouw de Wed. H. G. Norton te New-York, schoonmoeder van den hier geboren, en in 1876 te Antwerpen overleden talentvollen kunstschilder Alexander Wüst, voornemens is, ter gedachtenis van haren schoonzoon, eene door hem vervaardigde schilderij aan het Museum te legateeren. Van mevrouw Marjolin Scheffer te Parijs ontving het Bestuur een schrijven, waarin zij nevens haar dank, de vroeger gedane toezegging bevestigde, om bij haar overlijden een aantal werken van haren vader aan het Museum te schenken.

Van de gelegenheid tot exposeeren werd gebruikgemaakt door onze vroegere stadgenoote mejuffrouw Cornelia Schouten. Zij exposeerde een bloemstuk, getiteld: *Schwarzwald. Poësie.* Ook Professor A. Struijs, vroeger te Weimar, thans te 's-Hage gevestigd, toonde opnieuw wat zijn kunst vermag; gedurende eenige maanden werd zijn historiestuk: *Koning Christiaan II van Denemarken in zijne gevangenis op het slot Sonderburg*, tentoongesteld. Het Bestuur slaagde erin de beroemde *Vijf Zinnen*, van Makart, gedurende eenige dagen te exposeeren.

De nieuwe zaal nadert hare voltooiing, en de decoratieschilder A. Budde, uit Dusseldorp, is met de beschildering belast.

Vergunning tot kopieeren werd verleend aan den heer Hoogbruin uit Rotterdam, die op verdienstelijke wijze, de werken van Bles en Alma Tadema navolgde.

Aan het verzoek van den heer Coutts Lindsay te Londen, om tijdelijken afstand der schilderij van laatstgenoemden meester, voor de in de Grosvenor-Gallery aldaar te houden tentoonstelling van Tadema's werken, meende het Bestuur niet te mogen voldoen, o. a. om de groote risico aan het uitleenen van een zoo kostbaar stuk verbonden.

Aan de Oudheidkundige Afdeeling werden de navolgende voorwerpen ten geschenke gegeven: 1e. twee Delftsche schotels; 2e. een gevelsteen met afbeelding van het dorp »Loosduinen", en eenige andere ornementatien uit den gevel, van het in April j.l. gesloopte huis in de Grootekerkbuurt, benevens een photographie van dit gebouw; 3e. twee geornementeerde steenen, afkomstig van een huis op de Aardappelmarkt. Aan de schenkers werd door het Bestuur een woord van dank en hulde gebracht.

DORDRECHT, 12 Juni. In de gisterennamiddag gehouden zitting van den Gemeenteraad deelden B. en W. mede, dat vóór eenige dagen bij hen was ingekomen het bestek voor de herstelling der filterbassins en andere werken der hoogdrukwaterleiding, opgemaakt door den voormaligen Directeur der gemeentewerken, in overleg met en onder goedkeuring van de drie deskundigen, waarbij een andere wijze van werken is voorgesteld, om het spatten van den bodem te voorkomen. B. en W. vragen thans, in overleg met de deskundigen, aan den Raad machtiging, het werk onderhands op te dragen aan den aannemer Bouterse, als zijnde deze met het geheele terrein en de omstandigheden volkomen bekend. Zonder discussie werd daartoe besloten, waarop de Voorzitter mededeelde, dat de voorloopige onderhandelingen reeds zoover gevorderd zijn, dat Bouterse voor het werk *f* 14,800 vraagt, terwijl de raming *f* 14,000 bedraagt.

Verder kwam het plan van B. en W. voor den aanleg van een tweeden zinker aan de orde, waartoe het advies van den Directeur der gemeentewerken en van den Directeur der hoogdrukwaterleiding was ingewonnen. De eerste gaf de voorkeur aan eene geheele beheiing der buis, van den watertoren af tot den vasten wal, welke maatregel wel kostbaar, maar afdoende geacht wordt. De tweede blijft, op grond van ondervinding, de voorkeur geven aan eene kogelverbinding.

Na eenige discussie werd het plan van den Directeur der gemeentewerken zonder hoofdelijke stemming aangenomen, terwijl daarbij ook B. en W. gemachtigd werden het werk hetzij onderhands, of wel in 't openbaar aan te besteden.

In deze zelfde zitting deelde de Voorzitter ook mede, dat een adres bij den Raad is ingekomen van het Comité tot stichting van een park, met verzoek om kosteloozen afstand van de Karreman-weide, onder bepaling, dat eerst dan over die weide beschikt zal worden, wanneer de plans van aanleg door den Gemeenteraad zullen zijn goedgekeurd en de bewijzen geleverd, dat de benoodigde geldmiddelen voorhanden zijn. Omtrent dit adres zullen B. en W. ter gelegener tijd advies uitbrengen.

BERGEN-OP-ZOOM. In de jongste raadsvergadering werd de heer R. H. C. van Someren alhier benoemd tot technicus voor de werken tot verbetering van de Zoom.

De Raad besloot tot het doen bouwen van eenige duikers om den rechtstreekschen toevoer van zoutwater uit de Schelde naar de oesterputten te verzekeren, teneinde tegemoet te komen aan de bezwaren van belanghebbenden, die van meening zijn dat de kunstmatige oestercultuur, na de uitvoering der werken tot verbetering van de Zoom, zal benadeeld worden. Het bouwen van deze duikers en van een bad- en zweminrichting in de Nieuwe Haven zal geschieden volgens de plans van den ingenieur-architect F. W. van Gendt J.Gz. te Arnhem.

De bouw van de Rijks-Hoogere Burgerschool, waarvan de kosten ten laste der gemeente komen, en waarvoor de Rijksbouwkundige een avant-projet geleverd heeft, werd aan den architect C. P. van Genk alhier opgedragen.

VARIA.

Electrische, verlichting van de schouwburgen. In de *Lumière electrique* laat zich de heer Fr. Géraldy over dit onderwerp uit als volgt: »De schouwburgen', evenals in het algemeen alle groote ruimten, kunnen, afgezien van de vraag der kosten, niets beters doen dan het nieuwe verlichtingsmiddel aan te wenden, dewijl het gevaar voor brand daardoor wordt weggenomen, onder voorwaarde, dat men de allereenvoudigste voorzorgsmaatregelen niet verwaarloost; terwijl bij aanwending van het gas ook de grootste oplettendheid niet veel baat. Nu de spektakelstukken meer en meer in de mode komen, is het gevaar zeer vergroot en kan men bij zulke vertooningen niet zonder huivering naar het tooneel zien. Overal flikkeren gasvlammen, boven en beneden en terzijde; gasslangen van gom, die de geringste schok kan doen scheuren, slingeren zich overal heen, terwijl in uit van gaten doorboorde metalen pijpen geheel onbeschermde vlammen in lange rijen naar buiten schieten. En in het midden dezer vuurzee loopen tooneelspelers en tooneelspeelsters met sleepmantels en kleederen van licht mousseline rond! Dat er niet meer ongelukken voorkomen, is waarlijk een wonder!"
(*Das Echo*) †

CORRESPONDENTIE.

Aan G. te A. Uw brief is ontvangen en wij beloven U op de zaak terug te komen.

ADVERTENTIEN.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.
Verkoop van gebruikte Voertuigen en stellen Assen met Wielen.
In de werkplaatsen *Tilburg* en *Zwolle* zijn aanwezig:
31 stuks open Goederenwagens
2 stuks 2e klasse Rijtuigen } **met Assen en Wielen.**
19 stellen Assen met Wielen, die bij inschrijving zullen worden verkocht.
De inschrijvingsbilletten moeten den 25 Juni 1883 vóór 12 ure bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Afdeeling Tractie en Materieel, te *Utrecht* ingekomen zijn.
Nadere bizonderheden omtrent deze voorwerpen en den verkoop derzelve worden, op franco aanvrage, door den Heer Ingenieur Chef der werkplaats te *Tilburg* en te *Zwolle* verstrekt.

Op **den 21n Juni** zal door H.H. REGENTEN VAN HET ROZENHOFJE te *Amsterdam*, in massa worden **aanbesteed:**
Het amoveeren van een perceel aan de Rozengracht en het maken van een nieuw Gebouw met 27 Woningen, enz. aldaar.
Bestekken verkrijgbaar à *f* 1.50 van af 17 Juni bij de H.H. WESTERMAN, Achterburgwal 205.
De teekeningen liggen ter visie in »*Café Panorama*", Plantage Middenlaan. Inlichtingen geven de Architecten
G. B. SALM en A. SALM G.B.z.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten *f* 4350.
Op **Dinsdag den 26 Juni 1883,** des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**
Het bouwen van eene Conciergewoning bij het Rechtsgebouw te Almeloo.
Het bestek en de teekening liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein en in de Nobelstraat.
Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemde lokalen; en voorts bij den Heer B. WITZAND, Opzichter van het Rechtsgebouw te *Almeloo*.
Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage*.
Aanwijzing zal gedaan worden te *Almeloo* op Vrijdag den 22 Juni 1883, des namiddags te half twee ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.
's Gravenhage, den 6 Juni 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten *f* 13350.
Op **Dinsdag den 26 Juni 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**
Het oprichten van een Gebouw voor het Kantongerecht te Sliedrecht.
De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein en in de Nobelstraat.
Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemde lokalen; en voorts bij den Heer J. VAN SEVENTER, Gemeente-Architect te *Sliedrecht*.
Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage*.
Aanwijzing zal gedaan worden te *Sliedrecht* op Donderdag den 21 Juni 1883, des namiddags te 1 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.
's Gravenhage, den 12 Juni 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij.
De DIRECTIE der *IJsel-Stoomtramweg-Maatschappij* zal op **15 Juni** aanstaande doen aanwijzen, en op **20 Juni** daaraanvolgende ten haren Kantore
AANBESTEDEN:
De werken, vervat in bestek nº. 13 en nº. 14, als: Het maken, enz., der trambaan tusschen Gouda en Oudewater en van diverse overbruggingen voor die lijn.
De nadere bepalingen omtrent bovengenoemde aanwijzing en aanbesteding zijn opgenomen in de bestekken, welke na 7 Juni a. s. verkrijgbaar worden gesteld à *f* 1 per exemplaar,
te *'s Gravenhage*, ten Kantore der Maatschappij, Buitenhof 38,
te *Gouda*, Houtmansgracht 253.
De Directie.

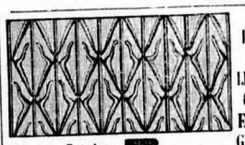
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

H.H. ARCHITECTEN of BOUWMEESTERS.
Een Jongmensch, zeven jaar bij 't timmeren geweest zijnde, en met het teekenen niet onbekend, zag zich gaarne geplaatst als **OPZICHTER.** Goede getuigschriften staan ten dienste. Adres franco brieven Nº. 153 a./d. Boekh. JOH. OHLE, *Zwolle*.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.
AANBESTEDING
op **Zaterdag den 30 Juni 1883,** des middags ten twaalf ure, in de Societeit op den ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK*, van:
Bestek No. 15.
Grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten Lokaalspoorweg van af de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel tot aan de Stations Enschede en Hengelo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23,6 kilometer.)
Bestek No. 16.
Gebouwen en inrichtingen op de halte Boekelo.
Bestek No. 17.
Gebouwen en inrichtingen op het Station Haaksbergen.
Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.
De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.
Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 3.— voor bestek No. 15, *f* 1.50 voor elk der bestekken No. 16 en 17, van af den **10 Juni e. k.** verkrijgbaar zijn.
WINTERSWIJK, den 1 Juni 1883.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS ; TEEKENAARS, enz.
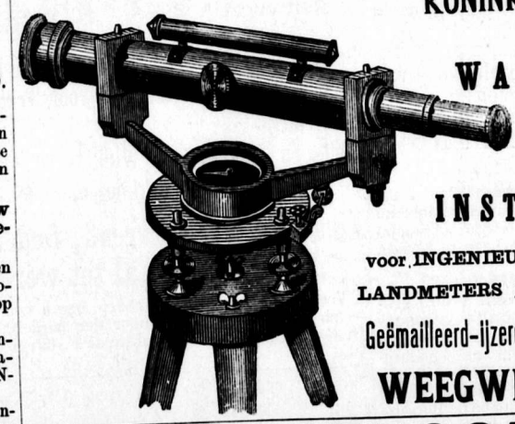
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRs. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellings-étalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN

met en zonder inwendige houtbekleeding.

DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.

ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.

Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij. de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:

de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting

(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK

tusschen Velsen en IJmuiden.

Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.

Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.

Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen van Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement,** merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.

Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.

N. A. SCHELLING, *Directeur.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 26sten Juni 1883,** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 379.

Het maken van eene Wachterswoning, op het halte-emplacement Rilland-Bath.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 61 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 8sten Juni 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. E. BEUNKE, te *Middelburg* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 15den Juni 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Utrecht, den 6den Juni 1883.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Aanbesteding.

Op **Zaterdag 23 Juni a. s.** zal door Burgemeester en Wethouders der gemeente *DIEPENVEEN* worden **aanbesteed:**

Het bouwen van eene School voor 240 leerlingen, met Overdekte Speelplaats, Meublement en verder bijhooren te Diepenveen.

Het bestek en de teekeningen zijn op franco aanvraag ad *f* 1.50 per stel te verkrijgen ter Gemeente-Secretarie van *Diepenveen*, en ten kantore van den Architect H. WESSTRA JNR. te *'s-Gravenhage*, waar tevens de noodige inlichtingen worden verstrekt.

Aanwijzing in loco op den dag der aanbesteding, des voormiddags ten 10 ure.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
R. J. SMIJTER, *Burgemeester.*
L. G. ROETERT STEENBRUGGEN,
Wethouder.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

1e Directeur, **W. PATON WALSH**

33 %

GASBEZUINIGING

met garantie.

Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten. De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN'S Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht*.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

EXCURSIE.

De Jaarlijksche Excursie zal plaats hebben Zondag den 1sten Juli a. s. Het doel zal wezen de stad Gouda.

Des morgens te 8 uren zullen heeren deelnemers zich vereenigen op het Rokin vóór Het Vosje, om van daar per expresse stoomboot naar Breukelen te gaan en van hier verder per trein naar Gouda.

Heeren Leden, die zich nog niet tot dezen tocht hebben verbonden en hieraan wenschen deel te nemen, wordt dringend verzocht zich vóór den 28sten Juni a. s. aan te melden bij den 1ste-Secretaris. De kosten, aan deze excursie verbonden, zullen vermoedelijk zijn *f* 7, met inbegrip van het diner.

Heeren leden wordt verder bericht:

dat door het aanknoopen van betrekkingen met het Academischer Architecten-Verein te Aken de bekende autographische uitgave van dit Verein voor de leden van het Genootschap zonder verhooging van prijs is te verkrijgen.

Heeren leden, die zich hierop wenschen te abonneeren, kunnen zich hiertoe schriftelijk aanmelden, bij den 1ste-Secretaris van het Genootschap vóór den 1sten Juli a.s.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) MERKWAARDIGE NEDERLANDSCHE GEBOUWEN.

DE ST.-MICHAËLKERK TE ZWOLLE,

door EVERT BREMAN.

Nadat mij reeds onderscheidene malen door de Redactie van *De Opmerker* op het hart gedrukt was, eene bijdrage voor het Weekblad te leveren, liet ik me steeds door zeer uiteenloopende doch verklaarbare redenen terughouden.

Toen ik echter nogmaals aangemaand, en mij door een der redactie-leden zelfs een bepaalde taak, n.l. eene beschrijving van de St.-Michaël te Zwolle, opgedragen werd, besloot ik aan het werk te gaan, en heb ik zoo goed en kwaad ik kon, en gegevens machtig kon worden, mij voor die studie gezet, en van die taak trachten te kwijten.

In hoeverre mij dat, met beperkte middelen, gelukte, is niet aan mij te beslissen.

Evenmin als van de meeste kerkgebouwen in ons land, kan met zekerheid het juiste jaartal der stichting van de tegenwoordige St.-Michaëlkerk bepaald worden.

Toch weet men, dat reeds, in de 11de eeuw, ongeveer 1040, op die plaats een steenen kerk aanwezig was, die waarschijnlijk door Arnulphus of Bernulphus, den 20sten bisschop van Utrecht, gesticht, en door hem aan het kapittel te Deventer geschonken werd. Nadat Zwolle in 1233 door bisschop Willebrand van Oldenburg bij oorkonde aan zijne edelen, schepenen en al het volk van het dorp Swolle tot stad geproclameerd was, werd ongeveer het midden der 14de eeuw, niet lang na het jaar 1324, toen bovengenoemde stad door een geweldigen brand geteisterd werd, met den bouw dezer kerk begonnen. Ondanks vele financieele moeilijkheden, werd ze toch reeds na een 40jarigen arbeid zoo niet geheel, dan toch ten deele voltooid.

In nevenzaak werd voor dien bouw de afbraak van de geamoveerde kerk gebruikt, terwijl volgens overlevering de toren gesticht werd met de steenen van het slot Voorst, dat door bisschop Jan van Arkel in 1362 veroverd, en tot den grond toe afgebroken was.

Niet voor 1406 schijnt men echter met den bouw van dezen toren begonnen te zijn; althans men vond, bij het afbreken van dit bouwdeel, een gedenksteen ingemetseld, waarop een Latijnsch tijdvers voorkomt van den volgenden inhoud:

O. Michael. sancte. t'Urrec. altae. de corant te.
In se conclusum versus turres tenet ortum
Mille quator CCCC sex annis Julii quoquo dino
Tit. templi. Swollis. primun. fundatio. turres.

d. i.

O, heilige Michael, hooge torens strekken u tot sieraad.

Dit vers bevat het jaartal van de stichting des torens. Op den 10 Juli 1406 zijn de eerste grondslagen van den toren der Zwolsche kerk gelegd. De financieele bezwaren, onvermijdelijk aan een zoodanig bouwwerk verbonden, werden in hoofdzaak gedekt, deels door vrijwillige giften, anderdeels door het saldo van volkomen aflaat door Bonifacius III verleend, terwijl

de opbrengst eener belasting of schatting door de stedelijke Regeering over Zwolle en het kerspel van Zwolle uitgeschreven, zeer ten goede kwam. De kerkelijke aflaten schijnen ook hier hoofdfactor geweest te zijn; zoo gaf o. a. kardinaal Nicolaas de la Cusa in 1451, bij een nieuwe verbouwing, 100 dagen aflaat aan allen, die de voltooiing van de St.-Michaël door hunnen geldelijken steun wilden bevorderen.

Dit kerkgebouw, bij zijne stichting aan den aartsengel St.-Michaël, later aan de 10,000 martelaren en de H. Elizabeth gewijd, heeft een verleden, dat zich kenmerkt door rampen en ongelukken van de ergste soort.

In 1548 reeds begon de reeks dier ongelukken. In Juli van dat jaar toch sloeg, gedurende een hevig onweer, de bliksem in de torenspits, met het ongelukkig gevolg, dat de toren, tot de laatste omgang, benevens het dak der kerk, geheel afbrandde. Van alle kanten aangespoord en ondersteund, toog men spoedig aan den arbeid, en herstelde niet alleen de schade aan kerk en toren toegebracht, maar trok laatstgenoemde zelfs veel hooger op; „de overlevering zegt 200 voet hooger dan de Utrechtsche Dom", doch mag men Arnold Moomen gelooven zóó hoog, dat deze in hoogte alle andere spitsen van geheel Nederland verre overtrof. De kosten van dezen herbouw werden voornamelijk door geschenken, bijdragen en aalmoezen bestreden, en niet alleen uit Zwolle en het kerspel, maar ook uit de kerkkas der omliggende gemeenten vloeiden rijkelijk geldelijke bijdragen.

Volgens mr. J. J. van Doorninck, archivaris van Overijsel, die een daarop betrekking hebbenden brief openbaar maakt, werd zelfs door Burgemeesters, Schepenen en Raden van Zwolle een schrijven gericht aan de Regeering der stad Kampen, waarin een beroep gedaan werd op de goede harten en beurzen der goedgeefsche en gemoedelijke Kampers.

Hoogstwaarschijnlijk waren deze werkzaamheden in 1563 voltooid; althans op den dag der heilige-kruisverheffing van dat jaar werd het kruis op de spits geplaatst.

Niet lang evenwel mocht het zich in zijn hooge standplaats verheugen, want reeds in Augustus 1606 sloeg de bliksem ten tweeden male in de spits, met het noodlottig einde, dat de toren tot den grond toe uitbrandde, en al de klokken, negen in getal, met donderend geraas naar beneden tuimelden.

Ook nu stroomden van alle kanten geldelijke offers toe, en met zooveel vuur en moed ging men aan den arbeid, dat in 1610 de toren reeds herbouwd was. Of hij echter zijn vorige hoogte herkregen heeft, heb ik nergens met zekerheid kunnen vinden.

Hoe ook, ditmaal waren evenzeer zijn dagen geteld, daar in Mei 1669, dus nauw 50 jaar na zijnen herbouw, de bliksem voor de derde maal insloeg, met hetzelfde treurig einde als de beide vorige keeren.

Ondanks de spoedige opeenvolging van al deze ongelukken, was de lust en moed tot bouwen bij de oude Zwollenaars niet uitgedoofd; maar nauw was men begonnen, of men begreep weldra, dat het raadzaam was den bouw te staken, en den toren slechts met een gewoon tentdak af te dekken.

De tijd leerde spoedig, dat men goed gezien had; want door de herhaalde ongevallen en rampen had de steenen romp zooveel geleden, dat een storm op den 17 December 1682 het muurwerk grootendeels deed instorten.

Een geduchte orkaan, van den 30sten December van datzelfde jaar, voltooide dit werk en verhaastte het tragisch einde van den eertijds zoo fieren Zwollenaar.

Sedert is de toren niet meer herbouwd.

De kerk, zooals ze zich nu vertoont, is een Hallekerk van den zuiversten vorm, en bestaat uit 3 even breede en even hooge panden, die elk voor zich door even hooge zadeldaken afgedekt zijn. Aan de oostzijde is elk dezer schepen polygonaal afgesloten; deze koorafsluiting zonder kapellenkrans bestaat in hoofdzaak uit 3 zijden van den achthoek. Elk dezer zijden is door 1 groote vensteropening doorbroken, zoodat de koorafsluiting 9 groote lichtopeningen bevat, waarvan echter de gang der tracées zeer eenvoudig en door latere herstelling of verwaarloozing oppervlakkig niet meer te herkennen is.

In het middelschip is het eigenlijke koor, door een vrij hoogen muur en het later te noemen koorhek van de overige kerkruimte afgescheiden. De vloer van deze koorruimte is niet, gelijk bij de meeste kerken van dien tijd, boven den kerkvloer verheven, doch ligt geheel in hetzelfde vlak met dezen.

De 3 schepen worden gescheiden door 2 rijen massieve pijlers, rechthoekig van hoofdvorm, die in de lengteas der kerk op gelijke-, doch in de koorruimte daarentegen op ongelijke afstanden geplaatst zijn. Uit een gemeenschappelijk basement van dezen rechthoekigen pijlervorm ontwikkelen zich 6 colonnettes, die, voorzien van vroeg-Gothische bladkapiteelen, zich in de gewelfsgraten en kruisribben voortzetten. Bij die achthoekige koorafsluitingen gaan de gewelfsgraten in doorgaande colonnettes over, terwijl bij de overige buitenmuren deze door cul-de-lampes ondervangen worden.

De diagonaalribben zijn zuiver halfcirkelvormig, de gordelbogen en gewelfsgraten hebben daarentegen den gelijkzijdigen spitsboogvorm tot type, terwijl hunne profileering zeer eenvoudig is.

Ieder pand in de buitenmuren is door een groote lichtopening doorbroken, waarvan het vlechtwerk verknoeid en niet meer terug te vinden is; over het algemeen was echter de gang van dit maaswerk zeer eenvoudig, en meestal uit latere periode der Gothiek.

De kerk heeft 3 groote ingang-portalen, die aan de noord-, oost- en zuidzijde gelegen zijn, waarvan we echter in de eerste plaats het hoofdportaal aan de noordzijde der kerk noemen. Dit portaal, rechthoekig van grondvorm, is aan weerszijden door 2 rijk geornneerde steunbeeren geflankeerd, en in het midden van het front door 2 groote, boven elkander gelegen lichtopeningen met daarnaast gelegen vensternissen doorbroken. Het benedengedeelte der onderste opening dient tot eigenlijke doorgang, waarin 2 groote lompe deuren afgehangen zijn. Op de steenen-penant, evenals in de geprofileerde dag, zijn nog kraagsteenen aanwezig, waarop vroeger verschillende statues van heiligen voorkwamen. Het geheel, bijzonder rijk behandeld, maakt een goeden indruk, en is, wat het benedenste gedeelte betreft, geheel in natuurlijke steen uitgevoerd, terwijl boven in hoofdzaak gebakken steenvullingen gebezigd zijn. Het portaal, zooals het zich nu vertoont, is in massa uit het midden der 15de eeuw en later, het maaswerk der tracées benevens de balustradevulling is bijzonder fraai doch eenvoudig behandeld, en in den zoogenaamden flamboyanten stijl uitgevoerd.

De overige 2 portalen zijn niet in den stijl der kerk, doch in eenvoudige gemêleerde renaissancevormen opgetrokken en derhalve minder noemenswaard.

Dit is eveneens het geval met de consistoriekamer, die aan de westzijde der kerk in het verlengde van het middelschip, op de plaats waar vóór 1682 de groote toren stond, aangebouwd is.

Vanuit de kerk bereikt men deze achthoekige consistorie, door een groote marmeren trappen-entrée van 15 treden, welke ter weerszijden door de kolommen onder het orgel geflankeerd, geen slechten indruk maakt, en niet onverdienstelijk mag genoemd worden.

Overigens is deze kamer in eenvoudige statige renaissance-vormen behandeld. Voor den grooten schoorsteenboezem ziet men een groot doek, waarop de verschillende predikanten geconterfeit zijn, die gedurende den bouw dezer consistorie te Zwolle geleeraard hebben.

Van de eertijds zoo bekende pracht in deze kerk is weinig meer gebleven; van de 35 altaren, die door 30 priesters en eenige vicarissen bediend werden, is niets meer te bekennen. Toch zijn enkele kerkmeubelen opmerkenswaardig en overwaard om nader bestudeerd te worden. We noemen in de eerste plaats den prachtigen eikenhouten preekstoel, die de bewondering van alle kunstenaars steeds tot zich heeft getrokken.

Hoewel niet in alle deelen zuiver in stijl als soortgelijke kunstwerken der renaissance-periode, is het echter een stuk houtsnijwerk, dat in zeer vele details zoo fraai van teekening als bedreven in uitvoering is, dat men niet kan nalaten, er steeds meer en meer naar te zien en te genieten.

De eigenlijke stoel, achthoekig van grondvorm, benevens de kroonlijst van het klankbord, het lofwerk aan den hemel, zijn prachtstukken van stijl en bewerking. Men weet niet wat men meer bewonderen moet, het karakteristieke der teekening, of de vastheid van hand, die uit de bewerking van alle onderdeelen en details spreekt. De pinakelvormige beëindigingen zijn minder fraai, hier en daar zelfs grillig van vorm.

Een bepaalde bekendheid, en niet zonder reden, heeft de à jour bewerkte trapleuning, en als een meesterstuk van houtsnijkunst niet minder het daarop rustende, in hout gesneden kabeltouw, dat zich bij den stoel en hoofdbalusters in sierlijke knoopen oplost.

Het geheel, aangenaam van hoofdvorm en rijk van opvatting en gedachte, is een kunstgewrocht uit het begin der 17de eeuw, en een meesterstuk van Protestantschen oorsprong; het is ontworpen en eigenhandig bewerkt door Adam Straus uit Weilborg, een Nassauer van geboorte, die er van 1617—1622 onafgebroken aan arbeidde.

Deze jaartallen zijn, te beginnen met het tweede, achtereenvolgens op al de stootborden der preekstoeltrap ingebeiteld, terwijl men op het bovenste stootbord leest:

So. lâ. ich. hâ. gew:
Zoo lang heb ik gewerkt.

Verder komt de naam van den maker voor, in een der 5 verzen, die op de trommel van den stoel gebeiteld zijn; het luidt als volgt:

Adam Straus van Weilborch
Uyt dat Duytsche lant Nassauwe
Heeft dit gemaeckt sonder arch
En dat al door Gods betrouwe. —

Nog leest men op een der middelste voorzijden van de achthoekige piedestal, behalve een ander vers, dat betrekking heeft op de beginselen van den Protestantschen godsdienst, het volgende veelzeggende puntdicht:

Al quam godt van boven
Meester van alle man
Noch salt elck niet looven
Welck men niet laken kan. —

In hoeverre de meer bij dergelijke werkstukken gedebiteerde sage, „dat den kunstenaar bij het afleveren van zijn werk, uit vrees van meer dergelijke te maken, de oogen uitgestoken zouden zijn", waarheid bevat, durf ik niet beslissen, daar ik aangaande deze quaestie niets met zekerheid heb kunnen nasporen.

Minder fraai, doch zeker noemenswaard, is het reeds vroeger vermelde koorhek. Het is een werkstuk uit het laatst der 16de eeuw, van veel minder kunstwaarde dan bovengenoemde preekstoel. Het geheel is niet onbehaaglijk van hoofdvorm, enkele détails zijn zelfs zeer goed, terwijl de koperen balusters fraai van bewerking zijn. Opmerkelijk leelijk en grillig van vorm zijn echter de, zonder eenige reden van bestaan, daar geplaatste bekroningen, die in hoofdzaak den cartouche-vorm hebben en spitstoeloopend eindigende, leelijk van teekening en grof van bewerking zijn. In het midden komt het oude Zwolsche wapen met een cherubijn-kopje als bekroning voor, terwijl in het bovendeel het jaar 1597 vermeld staat. Deze bekroningen steken geheel af bij het anders niet onverdienstelijke koorhek.

Het groote, boven de entrée van de consistoriekamer gelegen, orgel wordt door vakmannen en muziekkenners voor een der schoonste en beste van de Nederlandsche kerken gehouden.

Het is een geschenk van twee rijke Zwollenaars, de heeren Gebr. Theodoor en Bernardus Huete, eerstgenoemde rentmeester op het klooster te Windesheim en de tweede geneesheer en burgervader van Zwolle, en werd in 1721 door George en Frans Snitgers, beroemde orgelmakers te Hamburg, vervaardigd. Het bevat 4 klavieren, vrij pedaal en 80 registers, waaronder 63 die de stem van den mensch nabootsen, ruim 4200 metalen pijpen, een bekwaam aantal blaasbalgen, en heeft bij een restauratie in 1840 een groote verbetering ondergaan.

Evenals aan alle orgels van dien tijd, zijn de architectuurvormen, vooral wat de omlijstingen der pijpen betreft, zeer grillig, en dus niet in de minste overeenstemming met de architectuur der kerk. Dit neemt niet weg, dat er menig fraai en uitmuntend gemodelleerd beeld, menig flink gesneden ornement aan voorkomt. De reeds genoemde kolompartij, waarop het orgel rust, b. v. met de daartusschen gelegen trap naar de consistorie, is niet onverdienstelijk. De rijk gemodelleerde hemel, waarop in haut-relief seraphines en cherubijnen, met trompet en bazuinen, den Allerhoogste een loflied toezingen, is voorzeker flink behandeld en rijk van gedachte.

Het geheel is grootsch imponeerend, en wanneer bij hooge feesten of andere gelegenheden het orgel door den verdienstelijken organist of door den te Zwolle algemeen bekenden dilettant bespeeld wordt, is de indruk overweldigend.

Nog bezienswaard zijn de bekende toegangstrappen en de vlakke gewelven in de ingangsportalen naar het orgel.

Het extérieur van de kerk is zeer eenvoudig van behandeling. De muurvlakken, in ieder pand door groote lichtvensters doorbroken, zijn door groote massieve contreforten of beeren geflankeerd en verlevendigd.

De geheele romp is in gewone fabriekmatige baksteen uitgevoerd, doch met een rok van tufsteen bekleed, die vooral aan de contreforten zeer veel door den knagenden tand des tijds geleden heeft.

In den buitenmuur, aan de oostzijde der kerk, is een halfronde gedenksteen ingemetseld, die op zich zelf niets te beteekenen heeft, doch wiens daarzijn tot de uiteenloopendste volkssprookjes aanleiding heeft gegeven; naar onze meening, redenen om nader bestudeerd en ook hier besproken te worden.

De steen zelf is halfcirkelvormig en heeft een lengte van 1.30 M. bij een hoogte van 0.66 M.; de onder- of liggende zijde van den steen is ongeveer manshoogte boven de straat gelegen en geheel vlak gelaten, terwijl daarentegen de ronde bovenzijde georneerd is met een rand, waarop een ornement in vlak-relief is gebeiteld, dat geheel het karakter der oud-christelijke kunst draagt.

Het middelgedeelte is ten opzichte van dezen rand eenigszins verdiept; op dit vlak als fond is in weinig verheven relief een groep figuren gebeiteld, welke tot die vreemdsoortige verhalen aanleiding gegeven hebben.

Juist in het midden vertoont zich de buste van een man in wijd gewaad, met spitsbaard en sterk ontwikkelde lange knevels; beide handen zijn, ten opzichte van de as, symmetrisch juist gelijkvormig opgeheven; de linkerhand is geheel vlak en doelloos, van de rechterhand zijn daarentegen twee vingers opgeheven, als bij een zegening of bij het zweren van een eed geschiedt.

De oogen van deze figuur zijn neergeslagen op drie kleinere koppen, wier tronies veel geleden hebben, en waarschijnlijk heiligen voorstellen, tenminste te oordeelen naar den heiligenschijn, waarmede elk hoofd omringd is.

Verschillende lezingen zijn omtrent de beteekenis en het bestaan van dezen steen gegeven; — ieder Zwollenaar kent ze.

In de eerste plaats zou het de aannemer der kerk zijn, die uit gebrek aan geld, den bouw van dit bouwwerk ter manshoogte had moeten staken, en daartoe door kerkvaders geïnsinueerd, zijn onvermogen plechtig voor hen moest bezweren. Nog een andere editie wordt er omtrent dit aannemersverhaal gegeven, doch even onwaarschijnlijk als het eerste en met even weinig reden. Waarom toch die kerkvaders met een aureool voorzien waren, was me nooit helder. Nog een ander verhaal dicteert de voorstelling, als de Christus te zijn, met zijn drie volgelingen Petrus, Jakobus en Johannes. Dit verhaal klinkt even vreemd als de beide eerstgenoemden; een voorstelling van den Christus met puntknevels is toch wel nooit vertoond.

Veel is over dezen steen geschreven, veel geredetwist; toch is naar onze opinie de oorsprong niet zoo dichtbij, doch ook niet zoo ver te zoeken.

Beschouwt men toch met meer dan gewone aandacht de teekening en behandeling der figuren, dan merkt men reeds spoedig een zekeren familietrek, en denkt men onwillekeurig aan de oud-Christelijke en vroeg-Romaansche tympaanvullingen, waaraan, ofschoon ze zeer onbeholpen en weinig esthetisch van teekening en uitvoering zijn, toch een even karakteristieke als symbolieke beteekenis niet ontzegd kan worden.

Men denke slechts aan voorstellingen als het lam Gods; de symbolieke drie-eenigheidsfiguren; de slang, die met den staart in den bek ons op de eeuwigheid wijst; dan de Christus op den troon met de alfa en omega, de gewone aanduiding uit de Openbaring — en men ontdekt reeds dadelijk de helderste overeenstemming met de hier bedoelde voorstelling.

Beschouwt men nu de letters rondom de hoofdfiguur ingehakt, die geheel het karakter der lettertypen van de 11de en 12de eeuw dragen, dan ontwaart men spoedig, dat hier Abraham bedoeld is; verder leest men, na nauwkeurige oplettende onderzoeking, in nog zeer flauw zichtbaar letterschrift:

per. me. apert. vite. lucus. domus. ista. venite.

d. i.:

Door mij staat de plaats des levens, dit huis open. Komt.

Met andere woorden, om een oud kerkelijk gezegde te bezigen:

Dit huis is de poort tot den weg des levens. Komt.

Het geheel doelt dus op een uitnoodiging om de kerk, Gods huis, te bezoeken, en kan dus slecht boven een andere ingang, dan die van een kerk, gestaan hebben. Het is dus bijna met zekerheid aan te nemen, dat het een tympaan is boven de ingang van een oud-Christelijke basiliek, en des te waarschijnlijker, omdat die ingangen meestal zeer bekrompen en smal waren, hetgeen ook zeer goed met de geringe breedte van slechts 1.30 overeenstemt.

Zonder twijfel is het dus een fragment van de oude Christelijke kapel, die vóór de stichting der tegenwoordige St.-Michaël, op die plaats aanwezig was, en waarvan in het begin van dit opstel reeds met een enkel woord gesproken is.

Hoogstwaarschijnlijk is hij dus ter gedachtenis aan de vroegere kerk, met de overige *amoveeringe* gebruikt en ingemetseld, temeer nog, daar zijn beteekenis niets storends had, en op de bestemming der kerk doelde.

Sedert eenigen tijd staan de steigers rondom de 3 koorafsluitingen, en is men begonnen dit oude monument te restaureeren. De gezamenlijke kosten van deze restauratie zijn geschat op *f* 75,000, waarvan *f* 40,000 door het Rijk, en het overige door de Ned. Herv. Gemeente te Zwolle gesubsidieerd wordt.

Reeds is tot het afbreken van een tegen de koren aangebouwde woning besloten; mochten de kerk-ontsierende aanbaksels met hunne steeds rookende schoorsteenen op het kerkplein weldra dit lot deelen!

We hopen, dat de Hooge Regeering een zaakrijk deskundige te Zwolle zal gezocht hebben, opdat onze oude St.-Michaël zich weldra in zijn oorspronkelijken waardigen tooi vertoone, en een sieraad blijve van Overijsel's lieve hoofdstad.

Amsterdam, Mei 1883.

(A. et A.) DE AMSTERDAMSCHE BEURS-PRIJSVRAAG.

Het verheugde ons, uit de dagbladen te vernemen, dat het Amsterdamsch Gemeentebestuur weldra zal overgaan tot het uitschrijven van eene prijsvraag voor eene nieuwe beurs. Althans, nu met het opstellen van het programma een aanvang zal worden gemaakt, ligt het vermoeden niet verre, dat ook de uitschrijving weldra tegemoetgezien kan worden.

Zal de prijsvraag een nationale of wel een internationale zijn? Wij weten het niet, maar hopen het eerste. Ons vaderland, al is het niet groot, heeft, blijkens de inzendingen op de laatste nationale prijsvragen, nog mannen genoeg, wie het niet aan ijver en talent ontbreekt, een grootsch ontwerp als dat eener beurs te concepieeren. Het komt ons voor, dat men eerst dan gerechtigd is, een internationale prijsvraag uit te schrijven, wanneer de vaderlandsche onmacht gebleken is.

Bij alle openbare prijsvragen van den laatsten tijd in den vreemde, slechts die van een monument voor den Russischen Czaar en „il Re galantuomo" te Rome uitgezonderd, werden slechts de landgenooten ten prijskamp geroepen. Al wenschen wij geen represailles, toch meenen wij, dat ook Nederland in deze zijn nationaliteit hoog moet houden.

Er bestaat ten onzent eene neiging, om alwat uit den vreemde komt, voor beter te houden dan wat wij zelven produceeren. Waarschijnlijk is zij ontstaan in den tijd, toen onze kunst werkelijk zeer laag gezonken was, doch ook thans, nu zij begint te herleven, blijft die neiging bestaan, zeer tot schade van de Nederlandsche kunstenaars. Mocht men thans eens de proef willen wagen, wat zij vermogen!

In ieder geval, of de prijsvraag nationaal dan wel internationaal zij, hopen wij dat men de prijsvraag op Engelsche wijze zal inrichten. Deze manier, die den medewerkers veel noodelooze moeite en kosten spaart, en de werkzaamheden der jury zeer vergemakkelijkt, bestaat daarin, dat men eerst slechts schetsen op kleine schaal vraagt, waaruit de jury dan een zeker aantal kiest, waaraan gelijke geldelijke prijzen worden toegekend. Dit beperkt aantal mededingers wordt dan uitgenoodigd, de door hen vervaardigde schetsen uit te werken op groote schaal. Uit deze ontwerpen wordt daarna een keuze voor de uitvoering gedaan.

Ieder ontwerper is verplicht zich ten strengste aan de door hem ingeleverde schetsen te houden, op straffe van de beoordeeling uitgesloten te worden.

Ieder zal beseffen, hoeveel vruchteloos werk op deze wijze vermeden wordt, terwijl zij, die uitgewerkte teekeningen maken, daarvoor schadeloos gesteld worden, zooals billijk is.

Wij hopen, dat bij het opstellen van het programma de wenschen, door ons in het eerste nommer van dezen jaargang geuit, in het oog gehouden zullen worden, en vertrouwen, dat deze belangwekkende prijsvraag een bevredigenden afloop moge hebben.

(A. et A.) EEN EXPOSITIE.

Het was een gelukkige gedachte van de heeren Springer en Stillmann, de door hen vervaardigde ontwerpen voor een zomertheater, te Amsterdam op te richten, in de sociëteitszaal ter bezichtiging van de leden te stellen.

De ontwerpen zijn vier in getal. Het eerste ontwerp heeft een ronde schouwburgzaal, met flink tooneel en daarachter gelegen tuin. Ook in het tweede ontwerp is deze distributie gevolgd, slechts met dit onderscheid, dat de directeurswoning verplaatst werd, en de dagverlichting anders werd ingericht. Het derde ontwerp heeft een langwerpige zaal, met daarnaast gelegen tuin, terwijl het vierde ontwerp een vierkante zaal met halfcirkelvormige afsluiting heeft. Dit laatste ontwerp is voor de uitvoering bestemd.

De gevels zijn allen in Renaissance-vormen. Die der beide eersten meer in Italiaanschen, die der beide laatsten meer in Franschen geest. De zaaldecoratie is in overeenstemming met de architectuur van het uitwendige, en een rijke polychromie zal het aanzien zeker verhoogen.

Wij wenschen de architecten met hun welgeslaagden arbeid geluk, en hopen dat deze tentoonstelling door vele gevolgd moge worden.

(A. et A.) DE SCHETSTOCHT VAN 17 JUNI.

Toen Zondagmorgen onder hevige regenvlagen een aantal leden van het Genootschap aan het Centraalstation bijeenkwamen, vermoedden zij niet welk een schoone dag hun wachtte. Niet alleen, dat nog vóór de aankomst te Haarlem de regen ophield, maar het schoonste zomerweder trad ervoor in de plaats.

Op de plaats der bestemming aangekomen, begaf men zich naar de St.-Jansstraat, waar het schilderachtig laat-Gothische dakruitertje van de St.-Janskerk en het poortje van het voormalig Gasthuis, alsmede hier en daar gedeelten van woonhuisgevels, geschetst werden.

Even na elf uur begaf men zich naar de St.-Bavokerk, waar het beroemd orgel juist zijn indrukwekkende accoorden deed hooren. In bijzonderheden werd dit monument bestudeerd, en vooral het gesneden eikenhouten koorhek, dat bijna geheel hetzelfde is als dat van Monnikendam, wekte bewondering. Ook de fraaie kerkmeubelen werden met aandacht beschouwd.

Tot twaalf uur toefde men in de St.-Bavo, waarna men onder gezellige kout in een restaurant op de Groote Markt een „lunch" gebruikte.

Het Raadhuis werd daarop bezocht. Dit gebouw, dat vroeger tot paleis der graven van Holland diende, toont nog duidelijk zijn voormalige bestemming. Zoowel het ingangsportaal als de groote hal verraden hun oorsprong uit de dertiende eeuw.

De schilderijen, op het Raadhuis aanwezig, werden nu in oogenschouw genomen, waarbij in 't bijzonder de breede toets van Frans Hals' wereldvermaarde schuttersstukken de leden tot bewondering stemde.

Nu werden gedeelten van Haarlem's hoofdkerk, een gevel in de Damstraat en de toren van de Bakenesserkerk geschetst, waarna men, tot besluit, nogeens zijn krachten aan de schilderachtige Spaarnwouderpoort beproefde. Van dit gebouw maakte o. a. een der leden een aardige aquarel.

Tegen vier uur was men weder aan het station, en toen de deelnemers in den trein gezeten waren, had men maar één woord over het nut van schetstochten, die, zelfs al zijn niet alle deelnemers nog geoefende schetsers, schoonheden doen ontdekken, waarvan men in het vluchtig voorbijgaan weinig of niets bespeurde. Men besloot, dezer dagen weder een schetstocht, wellicht naar Edam of Monnikendam, te organiseeren.

DE ARNHEMSCHE VOGEL-EN-PLANTENTUIN.

Vóór eenigen tijd is tusschen Velp en Arnhem de zoogenaamde Vogeltuin geopend, als uitspanningsplaats een tegenhanger van de Buitensociëteit, aan de andere zijde van Gelre's hoofdstad.

Op het uitgestrekte terrein, naar ik hoor wat grootte betreft een mededinger van Artis, verheft zich in het midden het groote gebouw, dat behalve de gezelschapszalen, tal van logeerkamers bevat, dus ook tot hotel is ingericht. Het gebouw (van den aanleg van den tuin spreek ik niet), is het resultaat van een prijsvraag, waaruit blijkt, dat men zich hier niet met iets alledaagsch wilde tevredenstellen.

Is dit doel bereikt? We zullen zien.

In het middelpunt van Neerland's paradijs wordt slechter gebouwd dan ergens anders. Men behoeft slechts den krans van villa's te beschouwen, die Arnhem omgeeft, om te zien, uit welke verlepte bloemen deze bestaat; aan den zoo heerlijken Velperweg zijn in den laatsten tijd bloemen in den krans gevlochten, die zelfs daar nog, zich als paardenbloemen tusschen rozen voordoen, enkele gunstige uitzonderingen niet te na gesproken. Een oog, met een minimum schoonheidsgevoel begaafd, herkent deze dadelijk. Het Kurhaus in den Vogeltuin mag gerust onder deze gunstige uitzonderingen, al is het geen villa, gerekend worden. Men bemerkt dadelijk, dat er een meer begaafde hand aan het werk is geweest, en het is een gelukkig verschijnsel, dat men toch begint te gevoelen, dat er een betere weg ingeslagen moet worden, zoodat men zich niet altijd behoeft te ergeren aan de vele wanstaltigheden, die in Arnhem te kust en te keur zijn.

Aan den anderen kant moet men nu niet denken, dat met het hotel van den Vogeltuin het ideaal is bereikt, want het bepaald een schoon gebouw te noemen, is weer iets anders. Maar nog eens, zóó is men op den goeden weg. Ook hier zou men kunnen beginnen met de zoo dikwijls geuite klacht, »waarom de vervelende pleister"? waarbij men in Arnhem nu eenmaal schijnt te zweren en die aan dit gebouw meer schade heeft gedaan dan misschien ergens anders. De wezenlijk goede architectuur gaat bij al die vlekken in het cement totaal verloren. Het aangenaam ensemble van berg- met baksteen zou hier bijzonder goed hebben gewerkt.

Pleister is geen gehouwen steen (!). In ieder geval moest men er zich meer op toeleggen, de bepleisterde wanden gelijkmatig van kleur te doen zijn. De onooglijke vlekken bederven alles.

De massa-verdeeling van het gebouw is vrij goed; in de details zijn echter verscheidene fouten en zwakheden te bemerken. Reeds bij den voorbouw vallen deze in het oog. Kan bijv. de ontwerper de aansluiting van dezen aan de zijvleugels verdedigen, zoodat het noodlottig kleine hoogteverschil oorzaak is, dat de kroonlijst in de attica stoot? Waarom den voorbouw niet veel hooger gemaakt, wat ook aan het silhouet geen kwaad zou hebben gedaan, integendeel. Dezelfde fouten bemerkt men bij de torens (?) der zijgevels.

Zou het goede motief van een »loggia", gevormd door de kleine rondboogvensters, niet beter zijn uitgekomen, wanneer in de contreforts van den voorbouw niet dezelfde vensters waren gebruikt?

De zwaarmoedige renaissance-vensters in het parterre werken ook niet aangenaam, vooral niet naast de goed geslaagde rij galerijen, met halfzuilen en bogen.

Over het algemeen is het parterre beter dan de eerste verdieping, die met de niet zeer schoone vensters te onrustig is.

Moge men door het uitwendige niet onaangenaam zijn verrast, het binnentreden wekt bepaald teleurstelling.

Men komt in een lage vestibule, die naar den uitwendigen bouw te oordeelen, iets veel imposanters liet verwachten, en

direct toegang geeft tot de groote zaal door twee ronde gangen, die (men kan dit vermoeden) om het orkest loopen; er is dus afgeweken van de gewone traditie, die de ingang tegenover de toegangsdeuren van buiten plaatst.

Welnu, »varietas delectat", en dit zeggen we ook hier; echter bij het binnentreden tegen zulk een nuchteren wand aan te kijken, zooals we hier te zien krijgen, zonder eenig relief, is niet aangenaam; het maakt een eenigszins benauwden indruk. De vermoedelijk later aan te brengen beschilderingen kunnen dezen niet verdrijven.

De twee ronde gangen komen uit onder de galerijen, aan beide zijden der groote zaal.

Men is in Nederland niet veel groote feestzalen gewend; elke nieuwe, die gebouwd wordt, kan dus met vreugde worden begroet. De eerste indruk, dien men bij het binnentreden van de hier bedoelde ontvangt, is dan ook een verrassende, maar 't is jammer dat men het zeggen moet, ook slechts de eerste; want de tweede wordt dadelijk, door de anders in een zaal zoo gewenschte galerij, bedorven.

De rij (niet monumentale) ijzeren zuiltjes dragen hier niet een luchtig balkon met balustrade, om den talrijken bezoekers zitplaatsen te verschaffen en de hooge zijwanden op aangename wijze te breken, maar een gesloten gang, en wel zoodanig gesloten, dat zij eer tot een rij gevangeniscellen dan tot ruime gezellige logeerkamers toegang schijnt te geven. Men heeft blijkbaar met de hotelgangen geen weg geweten; de groote zaal is toch groot genoeg — welnu, dan ze daar maar ingeplaatst. Men verlangt van een groote zaal, dat zij zich naar boven verruimt; hier wordt ze nauwer, en dat nog wel door gangen, die niet tot haar behooren. Het hotel is een lastige indringer geworden, die onrechtmatig bezit heeft genomen van zijns naasten eigendom. Het »Raumverhältniss" is dus zeer ongunstig, daar buitendien de zaal nog hooger had kunnen zijn.

Tegenover het orkest bevinden zich de bijzalen, van gelijke hoogte als de vestibule. Hiermee is dus ook het plan van de logeerkamers gegeven, die op de eerste verdieping de geheele zaal omringen, en ongetwijfeld een aangenaam logies zullen verschaffen.

Bij het beschouwen der binnenarchitectuur rijst het vermoeden, dat men aan het einde der beschikbare bouwsom was genaderd; het blijft tenminste ondenkbaar, dat de ontwerper der buitenarchitectuur voor het inwendige niets beters heeft kunnen verzinnen. Er is volstrekt geen afwisseling tusschen de verschillende zalen, de vestibule in cluis. Dezelfde pilasters, met dezelfde kapiteelen, en dezelfde boogjes; men vindt ze overal terug. Algeheele afwezigheid van fantasie geeft, als dadelijk gevolg, nuchterheid en verveling.

Het plafond der groote zaal mag als het best geslaagd worden beschouwd, en kan het bij goede beschildering, die, zoo ik hoop, niet op zich zal laten wachten, »wel aardig doen."

Daarentegen beklaag ik de twee kariatyden, die het te dier plaatse onnoodig ver vooruitspringende architraaf moeten dragen; het zou geen groote verwondering baren, wanneer men ze op zekeren dag, geheel ineengezakt, vond liggen.

Ware ten laatste niet op eene meer decoratieve wijze verlichting aan te brengen geweest, dan door die twee afschuwelijke palen, die aan het plafond hangen?

Men zal zich dan eerst recht behaaglijk in deze zalen kunnen voelen, wanneer een goed gehanteerd schilderpenseel het koude, oogverblindende wit heeft doen verdwijnen, en eenige afwisseling heeft gebracht in de eentonige binnenordonnantie. Maar dan kan men ook ongetwijfeld Arnhem met zijn nieuw gebouw gelukwenschen.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

§ De stad Nottingham, die bijna tweehonderd duizend inwoners telt, mag zich beroemen, zoo het plaatselijk bestuur de voorstellen eener Londensche electriciteits-maatschappij aanneemt, het eerst onder alle steden de gasverlichting overboord geworpen en uitsluitend electrische verlichting ingevoerd te hebben. Die Maatschappij namelijk biedt aan, voor 220,000 pond sterling 60,000 Swan-lampen met werktuigen en geleidingen op te stellen. Zij zal een lamp van 20 kaarsen lichtsterkte voor hetzelfde bedrag onderhouden, dat de stad nu betaalt voor een gasvlam van 14 kaarsen, en rekent hierbij op een winst van *drie-en-twintig* ten honderd, ofschoon gas in Engeland zeer goedkoop is en gloeilampen duurder zijn dan booglampen. Deze hooge rente zou alleen toe te schrijven zijn aan de exploitatie op groote schaal.

* § Ofschoon in Europa de electrische banen in aantal toenemen, vertoont zich aan gene zijde van den Oceaan daarvoor niet zooveel opgewektheid. Amerika wil echter, naar het schijnt, het verzuimde inhalen. Onder Edison's toezicht heeft zich een Maatschappij met een kapitaal van twee millioen dollars gevormd, die o. a. met zijn patenten voor het electrisch overbrengen van kracht wil werken. De Maatschappij denkt een begin te maken met een proef op de voor electrische exploitatie aangelegde Nieuwyorksche luchtspoorwegen.

— Gelijk bekend is, wordt de betrekkelijk snelle vernieling van de koolspitsen in de electrische gloeilampen aan de snelle beweging der verbrande kooldeeltjes toegeschreven. Deze deeltjes loopen onophoudelijk bij millioenen storm tegen de koolweefsels en beschadigen ze alzoo. De bekende electricus Brush wil dit voorkomen door inschuiving van een mikaplaatje.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Door Z. M. is, met 1 September a. s., aan D. Grothe, op verzoek, eervol ontslag verleend als hoogleeraar aan de polytechnische school, met dankbetuiging voor de vele en goede diensten door hem in die betrekking bewezen.

AMSTERDAM. Het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, daartoe door het Gemeentebestuur uitgenoodigd, heeft de heeren C. Muysken en J. R. de Kruyff aangewezen om deel te maken van de commissie voor het vaststellen van het programma der prijsvraag voor een nieuw beursgebouw.

— Aflevering 6 van *De Natuur* (uitgave J. G. Broese te Utrecht) bevat:

De havenwerken te Antwerpen (met fig.) — Een paar opmerkingen over den zeewolf. — De thermo-electrische batterij (met fig.) — Oberstein en zijn agaatsliiperijen. — Aardbevingen (met fig.) — Een nieuwe toepassing van het electrisch gloeilicht. — Verbranding zonder vlam. — Slangen in Koloniaal Zuid-Afrika (met fig.) — Gewijzigde Bell-telefonen (met fig.) — Een nieuw koudmakend mengsel. — Het opzetten van vogels. — Het vegetarianisme. — Kosten van drijfkracht. — Leven en maaksel van den aard- of regenworm (met fig.) — Correspondentie.

VRAAGBAAK.

1°. »Wat is de beste manier om portland van de glazen te verwijderen, zonder deze te beschadigen?"

2°. »Welk is het beste middel om stijlen, die op neuten gesteld worden, in den muur te verankeren, om het afwijken te beletten?"

Antwoorden worden bij de Redactie ingewacht.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van De Opmerker.

In de Tentoonstellingsbrieven, voorkomende in uw blad van 16 Juni jl., zag ik o. a. vermeld het door de Brusselsche Firma Toussaint ingezonden smeedwerk, als versiersels voor haarden enz. aangebracht. Als oud smid begaf ik mij zoo spoedig mogelijk naar de Belgische afdeeling, vond ook het aangeduide werk en zeg het den heer Osado volmondig na: het is zeer fraai werk; maar of er in ons land wel één smid te vinden zou zijn die iets dergelijks kan maken, betwijfel ik met den heer Osado niet; in Amsterdam alleen zou genoemde heer er meer dan één kunnen vinden en waarschijnlijk ook elders in Nederland; maar wel betwijfel ik het, of er in ons land liefhebbers te vinden zullen zijn om dergelijk sierlijk gesmeed ijzerwerk te koopen, vooral als het zeker was dat een Nederlander het gemaakt had. Mij dunkt, ik hoorde al zeggen: het is wel aardig, maar waar dient het voor, wat een werk om schoon te houden, het mag wel gepotlood worden, enz.

Mocht echter de heer Osado met smidswerk, van welken aard ook (handenarbeid), een proefje willen nemen met de bedrevenheid van zijn landgenooten, dan houd ik mij aanbevolen; het adres is bij de Redactie bekend.

Een Nederl. Smid.

Amsterdam, Juni 1883.

CORRESPONDENTIE.

Verschillende stukken moeten ditmaal worden ter zijde gelegd.

ADVERTENTIEN.

Een jong bouwkundige,

thans in het buitenland werkzaam, zoekt **PLAATSING.**

Franco brieven letter K. aan het Bureau van dit blad.

H. EISENDRATH.

Rokin 119, AMSTERDAM.

beveelt zich aan tot levering van Fransche en Duitsche **BOEK-** en **PLAATWERKEN, TIJDSCHRIFTEN enz.** ten behoeve van H.H. Architecten, Schilders, Decorateurs, enz. enz. Catalogus franco en gratis.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

ASSOCIATIE.

Door voortdurende ongesteldheid van een der Vennooten bestaat er voor iemand uit den beschaafden stand gelegenheid, zich onder zeer gunstige voorwaarden een **FLINKE POSITIE** te verschaffen in een gevestigde en uitgebreide **Handels- en Fabriekzaak in Bouwstoffen.** Direct benoodigd kapitaal ± **35 mille.** Goede referentiën worden verlangd, terwijl handelskennis tot aanbeveling strekt. Adres met franco brieven onder letter R bij de Boekverkoopers M. WIJT & ZONEN, te *Rotterdam.*

AANBESTEDING.

Op **Maandag den 9 Juli,** des voormiddags te elf uren, zal in het Logement *DE LIGGENDE OS* op het *Vreeburg* te *Utrecht,* in het openbaar bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van eene Protestantsche Kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem - Utrecht.

Het Bestek en de Teekeningen liggen ter visie in het lokaal der aanbesteding, terwijl de aanwijzing in loco zal gegeven worden op Vrijdag 6 Juli 1883, des voormiddags te negen uren.

Inlichtingen worden gegeven door de Architecten F. W. VAN GENDT J.Gz. en A. R FREEM, beiden te *Arnhem*; het bestek met drie teekeningen is tegen betaling van *f* 1.50 bij genoemde Architecten verkrijgbaar.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ZWOLLE* zijn voornemens op **Zaterdag 7 Juli 1883,** des namiddags ten 1 ure, in het openbaar ten Raadhuize **aan te besteden:**

Het bouwen eener School voor 400 leerlingen,

op een terrein, gelegen aan de Celestraat te *Zwolle,* volgens bestek en teekeningen, die ter Secretarie ter inzage liggen. Aldaar zijn op *franco* aanvraag afdrukken te bekomen van het bestek à 15 cent per stuk en van de teekeningen à 90 cent per stel.

Nadere inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-architect, die op Maandag 2 Juli 1883, des namiddags ten 2 ure, op het terrein aanwijzing zal doen.

De inschrijvingsbiljetten kunnen tot het uur der aanbesteding ten Raadhuize worden ingeleverd.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
VAN NAHUIJS, *Burg.*
J. M. BUSER, *Secr.*

Men zal ten overstaan van den te *'s-Gravenhage* residerenden Notaris Mr. A. F. A. LEESBERG aan het huis in de Riouwstraat No. 21 aldaar op **Dingsdag 26** en **Woensdag den 27 Juni 1883,** telkens des voormiddags ten 10 ure in het **openbaar verkoopen:**

Een modernen **INBOEDEL,** alsmede eene prachtige en zeer uitgebreide verzameling allerbelangrijkste

Bouwkundige boeken

waaronder werken over **Kerkenbouw** enz. van Professor SCHMIDT, VIOLLET-LE-DUC en anderen, **Instrumenten, Stéreoscopen, Photographie-toestellen, Photographiën, Boek- en Plaat-kasten,** nagelaten door wijlen den WelEd. Heer H. J. VAN DEN BRINK Sr., in leven Architect te *'s-Gravenhage.*

Te zien Zaturdag 23 en Maandag 25 Juni 1883 van 12—4 uur.

Particulier te zien Zondag 24 Juni van 1—4 uur.

Aanbesteding.

Op **Zaterdag 30 Juni 1883,** des middags te 3 uren, zal door het Bestuur van het **Evang. Luthersch Diaconie Wees-, Oude Mannen- en Vrouwenhuis,** als daartoe gemachtigd door de Evangelisch Luthersche Diaconie, worden **aanbesteed:**

Het Bouwen van een Weeshuis op de Weteringschans bij de Huidecopersstraat te Amsterdam, met de Leverantie van alle Materialen en Arbeidsloonen.

Het Bestek met 2 Teekeningen is van af Donderdag 21 Juni ad *f* 2.50 per stel te verkrijgen ter Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HÜBNER, N. Z. Voorburgwal, te *Amsterdam.*

Inlichtingen geeft de Ingr.-Architect A. L. VAN GENDT, te *Amsterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 10den Juli 1883,** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht,* van:

Bestek no. 381.

Het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in verband staande werken ten behoeve van de halte Windesheim.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 43 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 19den Juni 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur W. J. KLERK DE REUS, te *Meppel* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 4den Juli 1883, des voormiddags ten 10 ure.

Utrecht, den 16den Juni 1883.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Geldersch-Overijsselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

op **Zaterdag den 30 Juni 1883,** des middags ten twaalf ure, in de Societeit op den ZONNEBRINK te *WINTERSWIJK,* van:

Bestek No. 15.

Grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten Lokaalspoorweg van af de grens tusschen de Provinciën Gelderland en Overijssel tot aan de Stations Enschede en Hengelo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23,6 kilometer.)

Bestek No. 16.

Gebouwen en inrichtingen op de halte Boekelo.

Bestek No. 17.

Gebouwen en inrichtingen op het Station Haaksbergen.

Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.

De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur voor de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.

Inlichtingen worden gegeven op het bureau der Maatschappij te Winterswijk, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van *f* 3.— voor bestek No. 15, *f* 1.50 voor elk der bestekken No. 16 en 17, van af den **10 Juni e. k.** verkrijgbaar zijn.

WINTERSWIJK, den 1 Juni 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg No. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam,* of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*

De Directeur, **W. PATON WALSH**

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

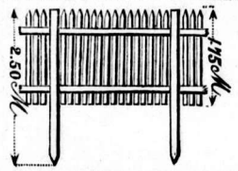

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima **PORTLAND-CEMENT,**
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG, gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

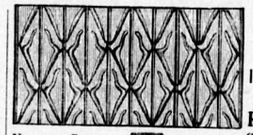

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

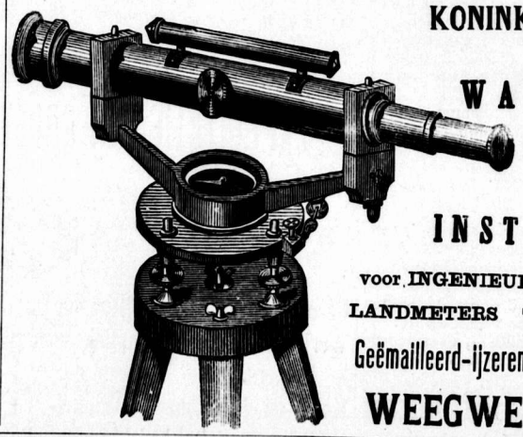

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht, dat Maandag en Dinsdag, den 2den en 3den Juli a. s., in het Sociëteitslokaal geëxposeerd zal zijn het bekroonde ontwerp voor een Kurhaus en Hôtel te Noordwijk, vervaardigd door de heeren A. W. Weissman en J. H. F. Löning.

Beide dagen is de introductie ook voor stedelingen opengesteld.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) EEN ENGELSCH ARCHITECT OVER NEDERLAND.

In eene vergadering van de „Architectural Association" werd door den architect R. Phéné Spiers verslag uitgebracht van een reisje door Nederland, onlangs door hem ondernomen.

Afwijkende van de gewoonte der meeste toeristen, die aan de hand van de eene of andere reisgids de hoofdplaatsen afreizen, bezocht die heer ook de meer afgelegen streken, die echter uit een architectonisch oogpunt evenveel of soms meer belangrijkheid bezitten.

Om zich echter niet te veel te verbinden, gaf hij zijn reisverhaal alleen tot titel „Holland", inplaats van ervoor te voegen „De Architectuur van", voornamelijk, zooals hij zeide, om zich niet in het moeilijke geval te brengen van dien reiziger, die op zich nam eene voordracht over slangen op IJsland te houden en die, toen hij zijn onderwerp begon te bestudeeren, bemerkte dat er geen slangen op IJsland zijn.

Door velen, meent spreker, wordt het toch erkend, dat er geen architectuur in Holland is, waarmede hij waarschijnlijk alleen op den tegenwoordigen tijd doelt, daar de gebouwen uit de 16e en 17e eeuwen bij hem nogal waardeering vinden. In geen geval zou hij echter den studenten aanraden, Holland tot het veld hunner excursiën te kiezen; zij bezitten in hun eigen land en in het noorden van Frankrijk veel beter materiaal om hunne tanden op te scherpen, en alleen als zij op rijperen leeftijd gekomen zijn en meer ondervinding hebben, kunnen zij, volgens hem, het wagen een land te bezoeken, waar wat men noemt „Queen Anne" den boventoon voert.

De architectuur in Holland kan, volgens Spiers, in vijf hoofdtijdperken verdeeld worden:

10. de middeleeuwsche tot aan het eind der 16e eeuw en waartoe behooren de kerken te 's-Bosch, Utrecht en misschien Haarlem; de torens van de kerken te Dort, Delft, Leeuwarden, Enkhuizen en Rotterdam; de stadhuizen te Middelburg en Veere; de waag te Deventer en eenige woonhuizen;

20. het werk van de 17e eeuw, waarvan de stadhuizen te 's-Hage, Haarlem, Kampen en Leiden; de wagen te Leeuwarden, Hoorn en Alkmaar en de huizen te Dordrecht, Hoorn, Enkhuizen, Delft en Middelburg eene interessante reeks vormen;

30. de architectuur der 18e eeuw, voornamelijk bestaande uit stadhuizen en woonhuizen met een kostbaar, doch weinig belangwekkend uiterlijk, naar Lodewijk XIV gevolgd;

40. het werk van de 19e eeuw, geheel-en-al zonder uitdrukking en zonder iets hoegenaamd om zijne wanstaltigheid te vergoeden, en

50. de voortbrengselen der laatste jaren, waarover Spiers echter zeer weinig heeft te zeggen; hij heeft van deze categorie ook niet veel meer gezien dan het werk van den heer Cuypers, dien hij den voornaamsten architect in Holland noemt.

Alleen de gebouwen onder sub 1 en 2 genoemd schijnen hem der vermelding en omschrijving waard, en hij heeft ook alleen dáárvan schetsen gemaakt.

Spiers staat verder een oogenblik stil bij het algemeen uiterlijk van Holland, dat hij zeer zonderling en teleurstellend vindt. „Alles is te nauwkeurig onderhouden, het houtwerk en de ramen in de helderste zoo niet schreeuwendste kleuren geschilderd, de tuinen en heggen met de uiterste zorg aangeharkt en geknipt, zoodat de artist tevergeefs die schoone plekjes en kleur zoekt, die alleen tijd en weer kunnen geven, terwijl de pittoreske combinaties van daken en muren, die bijna elk Engelsch dorp hem aanbiedt, niet te vinden zijn. Veel wordt evenwel vergoed door de prachtige lichteffecten bij ondergaande zon, die aan de schilderijen van Cuyp, Both en De Hooghe doen denken en mij, toen ik het voor 't eerst zag — het was te Dort — in de meening bracht dat er brand was.

„De bevolking vond ik, hoewel beleefd en vriendelijk, erg nieuwsgierig; als ik b.v. naar een gebouw

POLYTECHNISCHE SCHOOL

keek, begonnen de nabijzijnden het ook te doen; haalde ik mijn schetsboek voor den dag, dan werd ik omringd en als ik ging zitten teekenen, dan weerklonk het van alle zijden „takener, takener", en kon ik slechts met moeite het gebouw in 't gezicht krijgen, dat ik wilde schetsen.

„Om de bespreking van mijn onderwerp gemakkelijk te maken, zal ik het verdeelen in drie klassen en achtereenvolgens de kerken, dan de publieke gebouwen en daarna winkels, particuliere huizen, villa's en boerenwoningen behandelen."

Bij de bespreking van enkele kerken, zooals de St.-Laurens te Rotterdam, de Nieuwe Kerk te Amsterdam, die van 's-Bosch, Utrecht, Kampen, Haarlem en Zieriksee, wijst spreker in 't algemeen op de naaktheid van het intérieur, waar men steenen gewelven met hout nabootste, karbeels en moerbinten vierkant en onversierd in het gezicht bracht en de muren geheel witte; verder op de leelijke venstertraceeringen, in den regel van gebakken steen met gewoon vensterglas bezet.

„Het is zeer wel mogelijk," zoo zegt hij, „dat de Hollandsche architecten, die hunne kerken naar de Fransche kathedralen bouwden, voornemens waren steenen gewelven te maken, maar, vreezende dat het gewicht te groot zou worden in een land, waar de fundeeringen zeer duur zijn, veranderden zij op het laatste oogenblik en maakten houten gewelven.

„Het is te betreuren, dat zij niet tot ons kwamen om onze Engelsche kerken te bestudeeren, voornamelijk die in Norfolk en Suffolk."

De Groote Kerk te 's-Bosch en de Dom te Utrecht vinden genade in de oogen des heeren Spiers, zoo zelfs, dat hij het bestudeeren daarvan aanraadt.

„De kathedraal te 's-Bosch", zegt hij „heeft, doordat zij in handen der Roomsch-katholieken gebleven is, haar origineel karakter behouden en was zij 30 jaar geleden niet aan eene restauratie onderworpen geworden, dan was zij stellig niet beroofd van de meesten harer versierselen. Deze werden meest allen verkocht en vervangen door nieuwe van armoedigen vorm; wij zijn gelukkig in het bezit van het marmeren oxaal, dat eens in het koor stond en nu in het South-Kensington museum eene plaats gevonden heeft."

Te Utrecht trok, behalve de Dom, vooral de fraaie kruisgang de aandacht en werd de restauratie daarvan zeer geprezen.

Over de koorbanken in sommige kerken sprekende, worden die te Dordrecht en Enkhuizen aangehaald als tot de fraaiste behoorende; „de ontwerpers moeten", zoo gaat spreker voort, „zoo het geen Italianen waren, toch stellig zoo lang in Italie geweest zijn, dat zij de kunst in al hare details meester waren. Dit vermoeden wordt versterkt, wanneer men de genoemde banken vergelijkt met die te Amsterdam of Haarlem, die ook zeer fraai zijn, maar den bijzonderen stijl van het land vertoonen." Hierna kan spreker den wensch niet onderdrukken, dat 't hem nog eens gegeven moge worden eenige van die koorbanken uit Dordrecht of Enkhuizen in het South-Kensington museum te zien prijken.

„Bijzonder merkwaardig zijn de kerktorens, vooral in een land als dit, waar de fundeeringen zoo weinig te vertrouwen zijn. In meer dan één geval heeft men dan ook niet geheel ongestraft deze omstandigheid uit het oog verloren; een paar torens, te Delft en te Dordrecht o. a., zijn belangrijk uit hun loodrechten stand gezakt."

„Een van de meest omvangrijke gebouwen is de toren te Zieriksee, waarvan de basis met inbegrip der steunbeeren 76 voet meet. Ware deze toren voltooid geworden, dan zou hij 100 voet hooger dan de Keulsche dom geweest zijn. Om bij mogelijke verzakking eene vernieling der kerk te voorkomen, heeft men deze op eenigen afstand van den toren gebouwd.

„De schoonste toren in Holland is die van St.-Vitus te Leeuwarden, in 15^{d}-eeuwschen stijl, van natuurlijke en baksteen (de laatste in twee kleuren)".

Verder worden eenige torens te Zwolle, Enkhuizen, Delft enz. besproken, waarbij op de bijzonderheid gewezen wordt, dat de klokken veelal buiten de klokkentorens gehangen worden, zooals o. a. te Delft het geval is.

Te Gouda trokken vooral de beschilderde kerkruiten de aandacht, hoewel ze geen goedkeuring mochten verwerven. „Er zijn te veel lijnen in de figuren om een volmaakt bevredigenden indruk te geven; ze hebben m. i. dezelfde betrekking tot fijn gekleurd glas als eene gekleurde prent tot een oorspronkelijke schilderij."

Tot de stadhuizen overgaande, begint spreker met de opmerking, dat die in Holland lang zoo mooi niet zijn als in België. „Enkelen, zooals die van Gouda, Alkmaar, gedeelten van dat te Haarlem, te Veere en Zieriksee, dateeren van de 15de en 16de eeuwen en zijn zeer eenvoudig; een van de rijkste façaden en meest typische van den pittoresken ofschoon verbasterden stijl der 17de eeuw, is het stadhuis te Leiden. Het gedeelte van den gevel te Haarlem, dat nu toegang tot het museum geeft, is een goed staaltje van 17de-eeuwsche Hollandsche renaissance, evenals de toren van het stadhuis te Kampen. Het best van alles is echter het stadhuis te 's-Gravenhage, dat ook het eenige vermeldenswaardige gebouw van die stad genoemd wordt. Van het stadhuis te Middelburg, in 1468 gebouwd, heet het: „dit vertoont een fraaien gevel, rijk versierd met beeldhouwwerk en in de penanten kolossale standbeelden der graven en gravinnen van Vlaanderen. De stijl heeft een flamboyant karakter."

Van de binnendecoratiën beschrijft de heer Spiers alleen die van de stadhuizen te Haarlem en te Kampen, die als typen van de beste intérieurs in den nationalen stijl beschouwd kunnen worden.

„De fijne kleurschakeeringen, teweeggebracht door de witte muren, boven de hooge eikenhouten lambriseering en passende decoratie met in ebbenhouten lijsten gevatte portretten, zijn zeer merkwaardig; ook de versiering der schoorsteenen met Japansch porselein en Delftsche tegels brengt daar veel toe bij, terwijl het effect nog verhoogd wordt door de geelkoperen kandelaars, blakers enz., stoelen en rustbanken met geborduurd Utrechtsch fluweel, die een ensemble vormen met een diepte en kleur, waarvan men het effect moet gezien hebben om het recht naar waarde te kunnen schatten."

Het oorspronkelijke Amsterdamsche stadhuis (nu koninklijk paleis gedurende acht dagen per jaar) gaat spreker met stilzwijgen voorbij; is het een verzuim, of heeft mogelijk zijn Amsterdamsche geleider het hem met opzet niet laten zien, om zijn landgenooten het verwijt te besparen, dat een dergelijk monument op zoo onpractische wijze gebruikt wordt?

Verder gaande, komen de wagen aan de beurt, waarvan gezegd wordt dat zij, zooals de naam aanduidt, voornamelijk voor het wegen van kazen dienen (!). „De kazen worden uit alle deelen van het land aangebracht in opzichtig gekleurde wagens, die op de marktdagen een schilderachtig tafereel opleveren met de kolommen gele en roode kazen. Tot de merkwaardigste gebouwen dezer soort behoort dat te Deventer, een van de beste laat-Gothische gebouwen in Holland, in gemengde berg- en baksteen opgetrokken; later, in 1643, is er een fraaie, in renaissance-vormen, bewerkte trap voor gebouwd.

„De waag te Alkmaar, in 1582 gebouwd, en dikwijls voor stadhuis aangezien, is mede een zeer goed type van Hollandsche renaissance.

„Verder is te Amsterdam een gebouw, vroeger voor waag gebruikt, dat het meest pittoreske van die stad mag genoemd worden en door eene reeks torens en hoektorentjes en zijn hooge daken een uiterst schilderachtig aanzien heeft.

„Van andere publieke gebouwen zijn de Kanselarij te Leeuwarden (een gevangenis), het arsenaal te Hoorn en de vleeschhal te Haarlem zeer interessant en van een bijzonder karakter. Het arsenaal te Hoorn is belangrijk wegens het effect, dat door de baksteendecoratie in het front verkregen is. De vleeschhal te Haarlem, ofschoon in verbasterden stijl, is buitengewoon effectvol. Zij is gebouwd van zand- en baksteen, de banden en hoekstukken zijn, inplaats van met het metselwerk in één vlak te liggen, circa 5 c.M. vooruitgebracht. Dit is op zich zelf genoeg om den gevel te maken „what may be called busy"; die woeligheid wordt nog vermeerderd door de menigte vazen, pinakels, kraagsteenen, consoles, dakvenstertjes, cartouches en andere versieringen, zoodat elke poging om het gebouw in perspectief te teekenen, een krankzinnigheid zou veroorzaken."

Na nog even bij de afdeeling Stadspoorten te hebben stilgestaan, in 't bijzonder die der „doode steden", gaat spreker over tot de particuliere gebouwen, die te verdeelen zijn in 1°. winkels, 2°. woonhuizen en villa's en 3°. boerenwoningen.

Met winkels worden blijkbaar de nog bestaande 17de-eeuwsche bedoeld; eene uitvoerige beschrijving toch wordt gegeven van een zoodanige, met de in lood gevatte ruitjes en zware kruiskozijnen den halven gevel beslaande, luifel en klapluiken, die als zonnescherm of étalage-tafel gebruikt worden, trapjesgevels enz.

„Deze laatsten zijn echter in de 18de eeuw verdrongen door rococovormen met een kleine kroonlijst aan de bovenzijde, consoles van verschillende vormen, met guirlandes, paneelen en andere decoratiën van dien tijd. Het effect is bijzonder pittoresk, ofschoon de vormen zoo zijn om er eene rilling van te krijgen.

„In Amsterdam springen de wanproducten van de Lodewijken XIV en XV in elken gevel wild en woest dooreen, wat, naar mijn meening, die stad tot een van de minst belangrijke van Holland maakt.

„Het meest vermeldenswaardige der woonhuizen is de inrichting der schuiframen, waarvan de onderregel van het bovenraam veelal gebeeldhouwd wordt, zooals te Rotterdam (!).

Een zeer pittoresk tafereel leveren de huizen op, die aan de achterzijde aan eene gracht liggen, waarvan gebruikgemaakt wordt om een soort van loggia of ook wel balkon aan te brengen met twee of drie treden naar de gracht, en die in veel gevallen een zeer schilderachtig effect geven.

„Een van de merkwaardigheden in de woonhuizen is de benedenkamer aan de straat; de kozijndorpel is zoo laag, dat elk voorbijganger in de kamer kan zien. Het is ook dit vertrek, waarvan wij de spreekwoordelijk geworden zindelijkheid en orde zoo dikwijls hebben hooren bespreken. Ik zag slechts zelden iemand in die kamer, of de bewoners moeten zich achter den muur verscholen hebben om in de kleine spiegels, die in den hoek van het raam vastgemaakt zijn, iedereen te bespieden. Vermakelijk, maar soms lastig, is de periodieke schoonmaak des Zaterdags; voor het waschen der gevels gebruikt men een soort pompspuit, die in een emmer water geplaatst een verschrikkelijke verwoesting kan teweegbrengen bij den ongelukkige, die bij toeval zijn raam liet openstaan.

„Velen uit de hoogere- en burgerstanden hebben buiten de stad kleine villa's; vooral aan de oevers van het Noordhollandsch Kanaal bij Zaandam zijn deze talrijk.

„Ze zijn bijna allen van hout en in het bezit van een architectonisch karakter door kanteelingen of andere versieringen op de lijst; gewoonlijk wordt er echter steen-constructie nagebootst.

„De meest geliefkoosde kleur voor deze huisjes is groen, in twee nuances; de alleenheerschappij hiervan wordt somtijds betwist door de raamomlijstingen, die dan rood of ook wel purper zijn.

„Tot afscheiding van den openbaren weg zijn de tuinen omgeven met een ijzeren hekwerk of ook wel door een rood met witte puntjes geschilderd latwerk, inplaats van, zooals in Engeland, een muur hiervoor te gebruiken, die juist zoo hoog is, dat men er niet overheen kan zien. Hun grootste gebrek is, dat zij zoo goed onderhouden worden, dat er de tijd geen schade aan doet, om ze voor den schilder waarde te doen krijgen.

„Deze villa's hebben allen de eer namen te dragen, die met groote letters bij de ingangen vermeld worden: zooals „Lust en rust", „Vriendschap en gezelschap" enz. De meest treffende die ik zag klinkt in 't Engelsch zeer kluchtig: het was „Ruim sigt" (Rhum sight)".

Na de bij de villa's behoorende tuinkoepels en verder de boerenwoningen en windmolens op dezelfde wijze om hunne kleurenpracht gehekeld te hebben, besluit spreker zijn voordracht met de verzekering, dat hoewel hij gedurende zijn kort verblijf in Holland veel belangrijks gezien heeft op architectonisch gebied, er toch nog veel meer is; hij hoopt en verwacht ook bij velen van zijn hoorders het plan aangewakkerd te hebben, eenigen tijd in dat merkwaardige land door te brengen.

Ik heb het niet onbelangrijk geacht, thans, nu wegens de Koloniale Tentoonstelling tal van vreemdelingen ons vaderland bezoeken, een en ander van de reisbeschrijving des heeren Spiers mede te deelen. Het blijkt, dat de vrij uitvoerige studiën van Havard en De Amicis nog niet veel vrucht hebben gedragen, want niet slechts heeft eenigen tijd geleden de beroemde Francisque Sarcey weer heelwat onzin omtrent ons lieve vaderland opgedischt, maar de heer Spiers, nog wel een architect, doet daar dapper aan mee. Vele lezers van *De Opmerker* zullen dan ook zeker bij het doorbladeren van 's heeren Spiers' reisbeschrijving gedacht hebben aan den Franschman, die ergens in een klein Duitsch plaatsje even met zijn rijtuig stilhield, en, daar hij niemand zag dan de waardin, die toevallig rood haar had, in zijn reisbeschrijving mededeelde, dat de eenige merkwaardigheid van 't stadje hierin bestond, dat daar alle vrouwen rood haar hadden. Men ziet hieruit, hoe gevaarlijk het is, te generaliseeren.

Reeds de verdeeling in periodes zal menigeen hebben doen glimlachen, want onder de eerste rubriek worden gebouwen der 13e, 14e, 15e en 16e eeuw in één adem genoemd, alsof daar geen verschil ware te bespeuren. Kan men zich b.v. grooter contrast denken dan de Dom te Utrecht, in de 13e eeuw begonnen, en de St.-Bavo, omstreeks 1400 eerst aangevangen en pas in de 16e eeuw voltooid?

Ook zal het menigeen verwonderen, dat de Alkmaarsche waag en het Kamper raadhuis in de 17e eeuw thuisgebracht worden, en dat er van 18e-eeuwsche stadhuizen gesproken wordt. In dien tijd werden niet veel dergelijke gebouwen meer gesticht.

Dat het werk van de negentiende eeuw afgekeurd wordt, zal ieder met genoegen hooren, doch dat Spiers van het werk uit den tegenwoordigen tijd slechts dat

van den heer Cuypers zag, geeft geen hoogen dunk van der Britten helderziendheid.

De naaktheid van het inwendige onzer kerken heeft den heer Spiers bijzonder getroffen, doch hij schijnt volstrekt niet opgemerkt te hebben, hoeveel fraaie kerkmeubelen en monumenten daar nog aanwezig zijn. De gebakken-steenen traceeringen, met gewoon vensterglas bezet, heeft hij waarschijnlijk aan de Oude Kerk te Amsterdam waargenomen, doch nu gaat het toch niet aan, maar te zeggen, dat alle Nederlandsche kerken ze hebben.

De houten gewelven zijn in sommige kerken zeker nuchter genoeg, maar hierop wijzende ware het toch ook billijk geweest, die gevallen te vermelden, waar ze sierlijk beschilderd zijn, als te Alkmaar en te Naarden, of waar ze rijk gedecoreerd zijn en schoone stervormen vertoonen, als te Haarlem. Of men in Suffolk iets dergelijks heeft, zou ik betwijfelen.

Dat de kathedraal van 's-Bosch, dank zij haar „restauratie", geheel bedorven is, geven wij den heer Spiers gaarne toe, en wij kunnen ons begrijpen, dat hij er trotsch op is, dat het schoon oxaal, door de restaureerende Bosschenaars „verschacherd", in zijn South-Kensington museum prijkt.

Hoe hij ertoe komt de houtsnijwerken uit de kerken te Dordrecht en te Enkhuizen in één adem te noemen met die in de Nieuwe Kerk te Amsterdam of die te Haarlem, zal men zeker niet begrijpen. Te Haarlem is de Gothiek nog geheel aan het woord, te Enkhuizen en Dordrecht de vroeg-Renaissance, te Amsterdam reeds die der 17e eeuw! Wat is nu „de bijzondere stijl van het land"?

Slechts oppervlakkigheid of vooringenomenheid kan oorzaak zijn, dat de heer Spiers de Goudsche kerkglazen bij gekleurde prenten vergelijkt. Al is hier en daar wat door een restauratie bedorven, toch zijn teekening en kleur ongeëvenaard. De glazen van de Oude Kerk te Amsterdam heeft de heer Spiers zeker niet gezien. Zij zijn na die van Gouda wellicht de schoonste van ons land.

Wat van de stadhuizen gezegd wordt is in hoofdzaak juist, doch zooals wij reeds zeiden, betreuren wij het, dat de heer Spiers „'s werelds achtste wonder" niet van binnen zag. Hij heeft daardoor veel gemist.

Dat er weer braaf wat onzin over onze woonhuizen gedebiteerd wordt, spreekt haast vanzelf. Ieder zal wel bespeurd hebben, dat de reiziger ook hier deels anderen napraatte, deels karikatuurschilder werd.

Ik hoop, dat de vele vreemdelingen, die hier zullen komen, en hun reisindrukken willen mededeelen, wat beter uit hun oogen zullen zien dan onze Engelschman, die zeker niet beslagen ten ijs kwam, maar door voorafgaande studie zich voor veel onzin had kunnen wachten.

M. D. J.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

VII.

Het speet mij, dat drukke bezigheden mij verhinderden, verleden week mijn gewonen wekelijkschen brief op te stellen. Er is nog zooveel te zien, dat de moeite eener bespreking waardig is, dat men waarlijk geen tijd mag verliezen. En ik ben nog pas in België!

Enfin, ik zal maar kalm mijn weg vervolgen, en kom dus allereerst aan het snoeperig vertrek, door den heer architect Fumière uitgestald. Blijkens het daarbijgevoegd etiquet is 't het werk van een 12tal Brusselsche werkmeesters. Men weet schier niet wat men het meest zal bewonderen, het houtwerk, het meubelwerk, het gebrande glas, het smeedwerk, het tegelwerk. 't Is alles even fraai. Hoe goed begrepen zijn hier de vormen der vroeg-Nederlandsche Renaissance! Met hoeveel smaak en tact wist de heer Fumière ze in zijn ontwerp te pas te brengen. Het geheel is een der sieraden van de Belgische Afdeeling en toont, wat men in Zuid-Nederland vermag.

Het fayence-werk van de firma Vermeeren-Coché is keurig van bewerking, al heeft men eenige concessies gedaan aan den modernen smaak. Teekening en kleurschakeering zijn dikwerf zeer goed, toch zou men soms wat meer stijl verlangen.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat men er tegenwoordig op bedacht is, den piano's, die veelverbreide muziekinstrumenten, die „velen tot last en velen tot vermaak" zijn, een meer artistiek omhulsel te geven, dan de traditioneele „zware palissanderhouten kast, met consoles en prachtig vergulde candelabres". De firma Günther heeft verscheidene zeer stijlvolle notenhouten pianokasten, terwijl wij bij de firma J. Oor er een zagen, die ten deele met zeer smaakvolle schilderwerken opgesierd is. Was vroeger de piano een storende zwarte massa in een vertrek, die slechts geduld werd om de schoone tonen die uit haar opstegen, thans is zij werkelijk een meubel geworden, dat aangename vormen aan schoone klanken paart. In den regel zijn de musici tamelijk onverschillig wat vorm betreft, en denken zij aan de nachtegalen, die schoon zingen, trots hun eenvoudig gewaad. Het oog wil echter ook wat hebben en zeker zou een nachtegaal, als hij een kleurigen vederdos had, er niet minder om wezen.

Van het bekende werk van IJssendijck zijn tal van platen geëxposeerd. Zij zijn te goed hiertelande bij allen, die de vaderlandsche kunst beminnen, bekend, dan dat ik ze hier zou behoeven aan te prijzen.

Interessant zijn de modellen van de „Colonie Agricole Merxplas", een soort van Belgisch Veenhuizen. Men ziet daar, dat het zeer goed mogelijk is, zelfs aan utiliteitsgebouwen, door een doeltreffend gebruik der beschikbare materialen een artistiek aanzien te geven, dat het oog aangenaam treft. Bij ons te lande schijnt men dit nog niet te beseffen, en wij hopen dus, dat onze gevangenissen- en gestichtenbouwers uit het hier gegeven voorbeeld leering mogen trekken. De verschillende teekeningen, die erbij hangen, zijn door een geoefende hand bewerkt.

Smaakvolle meubelen worden door de firma Limborch te Brussel geëxposeerd, doch onmiddellijk daarnaast is een inzending van J. Christiaens, die ons doet zien, dat zelfs in België, wat het meubelmakersvak betreft, de wansmaak nog niet gansch-en-al verdwenen is. Met verbazing stond ik voor de lompe bibliotheek, met drie bustes van vorstelijke personen in rood hout versierd (!). Ik stond mij juist te ergeren over zooveel wansmaak, en maakte eenige niet zeer vleiende aanteekeningen omtrent de kroonlijst en de kapiteelen, toen de beleefdste aller Belgen, die in mij bij instinct den reporter zag, mij aansprak, en mij allerlei inlichtingen gaf. Ik maakte daaruit op, dat de bibliotheekkast zeer kostbaar was, want het roode hout was „amaranthe", en het groene „érable vert". Hoe men dit in het Hollandsch noemt, weet ik niet. Ook verhaalde mijn Belg mij van de moeite, die het gekost had, om uit dit harde hout een dergelijk „chef-d'oeuvre" te maken. De man was zóó hoffelijk, dat ik het niet durfde wagen hem te zeggen, dat ik tijd en moeite, aan het „kunststuk" besteed, vrijwel verloren achtte.

Schoone behangselpapieren, uitmuntende door dessin en kleur, vond ik in de etalage van Willems-Stevens te Tongeren.

Toen ik de schoone inzending van de Société de la Vieille-Montagne bekeek, en eenige aanteekeningen maakte, kwam er alweer een beleefd heer op mij af, die mij tal van wetenswaardigheden mededeelde en mij op den koop toe nog een brochure in de hand stopte, waaruit ik hier een en ander mededeel. Wien 't niet interesseert, kan het overslaan.

Eerst zie ik de breede lijst van bekroningen en onderscheidingen, die de Vieille-Montagne alzoo behaalde. Verder blijkt, dat ze in niet minder dan 27 plaatsen van Europa, mijnen en fabrieken bezit. De voor- en nadeelen der verschillende bewerkingen van zink met roeven, klampen, haken, lozanges enz. worden uitvoerig uiteengezet, terwijl een beredeneerde catalogus en een lijst van uitgevoerde werken het boekje besluiten.

Behalve zink en zinkoxyde, zijn zinken bladen in alle dikten, gegolfd zink, lozanges, geperforeerd zink, gedreven ornementen, dakbedekkingen op $^1/_{10}$, en verschillende voorwerpen tentoongesteld. De geheele inzending is der wijdvermaarde „Vieille-Montagne" alleszins waardig.

Dezelfde zaal bevat ook een collectie schoorsteenmantels, die zeker door ieder architect met belangstelling gadegeslagen zal worden. De armelijke huizen, die de speculatiebouwers in den laatsten tijd schiepen, hebben ons, wat schoorsteenmantels betreft, niet verwend, en meer dan *f* 100 werd zeldzaam per stuk besteed. Voor dien prijs kan men natuurlijk niet veel verlangen, en zoowel vorm als bewerking zijn dan ook altijd zeer middelmatig. Een paar consoles op de hoeken, een meer of minder uitgeschulpt dekblad, ziedaar alles! Ik kan mij bijna niet begrijpen, waarom de meeste architecten altijd zoo'n bijzondere waarde hechten aan het persoonlijk uitzoeken van schoorsteenmantels, want alwat men koopen kan is even leelijk. Misschien zijn de procenten hier de drijfveer.

België geeft mantels in groote verscheidenheid, uitmuntende door vorm of zeldzaamheid van het materiaal. Onder de laatste categorie rangschik ik in de eerste plaats die van onyx met verguld koperen ornementen gemonteerd, door Leonce Evrard tentoongesteld. Het materiaal is kostbaar, doch de witte kleur zal, althans in die vertrekken die niet in Louis XVI stijl behandeld zijn, een te schril effect maken. De vormen zijn tamelijk goed.

De mantel door de firma Lapierre en Van de Vijver ingezonden, is wel zeer rijk versierd, doch in een stijl, die het betreuren doet dat er zooveel werk aan besteed is. Veel beter is die van Auguste Varewyck, waar de goudkleur van het brocatelle d'Espagne een zeer aangenaam effect maakt. Bepaald zonderling is de daarnevensstaande mantel van blauwe steen, die met Indische afgoden, olifanten enz. versierd is, waarschijnlijk als artikel van uitvoerhandel.

Een smaakvolle mantel is ook die van Pauwyck te Brussel. Kleurschakeering is versmaad en slechts door afwisseling van gepolijst en mat behandeld werk is het effect verkregen. De mantels van Devillers & C°. zijn wel keurig bewerkt, maar zij hebben niet altijd goede stijlvormen, en vooral de wit-marmeren mantel zondigt grovelijk tegen den goeden smaak. De mantels van porfier door Leon Boucheau tentoongesteld, zijn zeer sierlijk, doch om hun heldere kleur slechts voor enkele vertrekken geschikt. De mantel van de firma Alexis Louis is in een goeden Vlaamschen Renaissance-stijl bewerkt, die het oog aangenaam aandoet; doch verreweg de beste van allen is, naar mijne meening, de antieke schouw daarnaast, die zoo wat steenhouwwerk als smeedwerk betreft, wezenlijk uitmuntend is, en die in een oud-Vlaamsch salon een uitstekend figuur zal maken.

De wit-marmeren schoorsteenmantel van Leonce Evrard is een meesterstuk van bewerking, doch, naar mijne opvatting, te zeer overladen om onverdeelde bewondering te wekken. Toch is hij een opmerkzame beschouwing ten volle waard.

Ik hoop in een volgenden brief het overige merkwaardige van België te behandelen, om dan mijn schreden naar Perzië en Engelsch-Indië te richten.

OSADO.

DE CALORISCHE GASLAMP.

De uitvindingen, die in de laatste jaren op het gebied der electrische verlichting gedaan zijn, hebben een strijd met de nagenoeg honderd jaar oude industrie der gasfabrikage in het leven geroepen, een strijd die, hoewel sommigen reeds den totalen ondergang der gasverlichting voorspelden, op dit oogenblik nog onbeslist is. Niemand zal ontkennen, dat ook op het gebied der gasverlichting vele verbeteringen zijn aangebracht, en wel inzonderheid wat betreft de wijze, waarop de lampen ingericht zijn. Onder de beste constructies dezer lampen mag voorzeker wel in de eerste plaats genoemd worden de calorische gaslamp van Muchall.

Bij de vele voordeelen, die de Siemens-brander aanbiedt, moet echter het nadeel niet over het hoofd gezien worden, dat hij alleen is ingericht voor vlammen, die minstens 200 liter gas per uur verbruiken. Ook de omstandigheid, dat bij dit systeem eene zuigbuis aangebracht en deze buiten het te verlichten vertrek afgeleid moet worden, staat de toepassing van den Siemens-brander veeltijds in den weg. Het mag daarom gewaardeerd worden, dat het aan den heer C. W. Muchall gelukt is een brander te vervaardigen die, wat de constructie betreft, wel-is-waar hoofdzakelijk op het systeem Siemens berust, maar ook voor kleinere vlammen gebruikt kan worden.

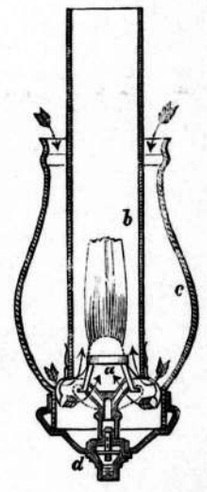

Nevenstaande figuur stelt eene verticale doorsnede van deze lamp voor. Zij bestaat uit een gewonen Argandbrander *a*, die in verbinding gebracht is met een glazen schaaltje *d*. Het gewone lampeglas *b* wordt op den brander bevestigd, terwijl het tweede glas, of het buitenste klokvormige omhulsel *c* goed sluitend op het glazen schaaltje rust.

De lucht dus, die voor het verbranden noodig is, kan niet anders toegevoerd worden dan door de opening tusschen de beide glazen *b* en *c*. Hierdoor wordt de lucht, alvorens den brander te bereiken, sterk verhit, verzamelt zich in het schaaltje *d* en verwarmt daar het toestroomende gas. Dit laatste is het beginsel, dat aan de lamp ten grondslag ligt. De verwarming van het gas vóórdat het verbrandt, is oorzaak, dat de lichtkracht zeer verhoogd wordt. De verschillende proeven, die met de lamp genomen zijn, gaven de volgende bevredigende uitkomsten. Ter beoordeeling van den invloed, dien de vooraf verwarmde lucht op het lichteffect heeft, zijn daarbij de resultaten gevoegd, die dezelfde lamp opleverde, wanneer de mantel *c* was weggenomen, en waarbij dus geen verwarmde lucht bij het verbrandingsproces dienst deed.

	Gasverbruik per uur in liters.	Lichtsterkte in normaalkaarsen.	Gasverbruik in liters per kaars en per uur.	Kosten per uur en per honderd kaarsen.
met mantel	118	13.5	8.7	*f* 0.0936
zonder mantel	118	10.5	11.2	„ 0.12
met mantel	130	16.1	8.1	„ 0.0876
zonder mantel	130	11.6	11.2	„ 0.12

Proeven met eene andere lamp gaven de volgende nog gunstiger uitkomst:

	Gasverbruik per uur in liters.	Lichtsterkte in normaalkaarsen.	Gasverbruik in liters per kaars en per uur.	Kosten per uur en per honderd kaarsen.
met mantel	130	17.7	7.3	*f* 0.0786
zonder mantel	130	11.2	11.5	„ 0.1242

De gunstiger uitkomst der laatste proef verklaart zich ten eerste daardoor, dat bij de eerste proef de ballon uit matglas en bij de andere uit doorzichtig glas bestond, en ten tweede dat bij de laatste proef de ballon een cilindervorm had, die voor de verwarming der lucht beter geschikt is.

Hoewel het verkregen lichteffect niet zoo groot is als bij het systeem-Siemens, zoo bewijzen toch de bovenstaande proeven, dat bij een gelijk gasverbruik het lichteffect van de Muchall-lampen 30 tot 50% hooger is dan bij de Argand- of andere branders. De beknopte vorm, de eenvoudige constructie en de goedkoope prijs van de calorische gaslamp zijn oorzaak, dat zij bijzonder geschikt is voor de verlichting van woonkamers, salons, winkels, magazijnen, hotels, bureau's, scholen, werkplaatsen enz.

De firma E. en P. Rottsieper te Ronsdorf heeft zich met den verkoop dezer lampen belast, terwijl zij in Nederland door tusschenkomst van den heer H. C. Koster Jr., te Utrecht, te bekomen zijn.

TOENEMING VAN DE WARMTE DER GESTEENTEN IN DE AARDKORST.

Vroeger meenden velen dat de vraag, of de tunnels in de Alpen, de Pyreneeën en andere *hooge* bergketenen, op groote of geringe hoogte boven den zeespiegel moesten worden aangelegd, slechts beheerscht werd door het vraagstuk der nadeelen van steile hellingen. Zij letten te weinig op den warmtegraad in den te boren doorgang, die afhangt van de diepte beneden den bergrug of top. Bij den bouw van de Gothardbaan werden zeer merkwaardige waarnemingen gedaan, die dit vraagstuk in een helderder licht plaatsen. De jongste Juni-aflevering van het Duitsche tijdschrift *Humboldt* deelt daarvan een en ander mede. De tunnel-geoloog Dr. Stapff heeft, op grond van zorgvuldige temperatuur-metingen bij een groot aantal stations, die vrij nauwkeurig in de richting der tunnel liggen, de gemiddelde jaarlijksche warmtegraden van den bodem en de lucht bepaald en vergeleken: 1o. met de in de tunnel gemeten warmtegraden der gesteenten; 2o. met de hoogte der berglaag. Wanneer door n de kortste afstand van een tunnelpunt tot de aardoppervlakte wordt voorgesteld, welks gemiddelde jaarlijksche warmtegraad (bodemwarmte) t is, kan men de rotswarmte t' van dat punt met vrij groote nauwkeurigheid uit de vergelijking

$$t' = t + 0{,}02159244\ n$$

vinden, waarin t en t graden Celsius zijn en n uitgedrukt is in meters.

Op elke 100 M. diepte nam bij de Gothard-tunnel de warmte van het gesteente 2,146° C. toe. Deze waarnemingen waarschuwen, dat de aanleg van Alpentunnels onder zekere omstandigheden een grens kan vinden in de hoogte van het te doorsnijden gebergte, waarmede de warmtegraad in de arbeids-gaanderijen, onder overigens gelijke voorwaarden, gelijkmatig toeneemt. In elk geval moet voor de levering van afgekoelde en droge lucht in veel ruimere mate gezorgd worden dan bij de Gothard-tunnel geschied is, waar de bergwerkers genoodzaakt waren in een 31° warmen, zeer vochtigen dampkring te arbeiden. De lichaamswarmte steeg daarbij tot 39° en het getal polsslagen tot 160 in de minuut. De geringste beweging vermoeide, zelfs het spreken vorderde inspanning. Bijna alle arbeiders werden na korten tijd door de *tunnelziekte* aangetast, eveneens de paarden, die na korten dienst stierven. Dit had plaats, ofschoon de bij de boorwerktuigen verbruikte lucht en de door de luchtstoomwagens aangevoerde luchtmassa's een zeer krachtige luchtverversching gaven. Gemiddeld werden elke minuut ongeveer negen teerling-meter lucht van zeven dampkringsdrukkingen in de tunnel aangevoerd. De ondervinding heeft echter geleerd, dat de lucht in nog rijkere mate had moeten worden verschaft.

De toeneming van de warmte in het binnenste der aarde is overigens, gelijk zich naar de theorieën van Cordier, Herschel en Bischoff vermoeden laat, niet alleen van de hoogte des bergs boven de gaanderij afhankelijk, maar ook van de grondsoort en verdeeling der omliggende bergmassa's, van de watertoevoeren, den aard van het gesteente, inzonderheid echter van de hoogte der gaanderij boven den zeespiegel. In zekere diepten onder de terreinlinie ligt een steenlaag, waarop de invloeden der plaatselijke oneffenheden van het daarboven verrijzende gebergte zich niet meer kunnen doen gelden. De heer Stapff nam aan, dat deze steenlaag door een parabool begrensd is, waarvan de top a boven den zeespiegel ligt en loodrecht onder een b meter van het noordelijk tunnelportaal verwijderd punt. De parameter van de parabool zij p, de warmtegraad daarin T, de verhouding der warmtetoeneming c. De vijf standvastige grootheden a, b, p, T en c worden uit de bij de Gothard-tunnel gedane waarnemingen, met terzijdestelling van andere hypothesen, afgeleid:

$a = 328{,}6$ M. $b = 3314{,}5$ M. $p = 181536$ M.
T = 53,235° C. $c = 0{,}03167$;

dat is: onder den St.-Gothard ligt de parabolisch begrensde steenlaag, waar plaatselijke oneffenheden van het gebergte zonder invloed op de warmte zijn, met haren top 328,6 M. boven de zee. Het cijfer der verhouding van de warmte-toeneming bedraagt voor elke 100 meter 3,167° C., en is alzoo aanmerkelijk grooter dan bij de Gothard-tunnel, welker gemiddelde hoogte boven de zee 1147 M. bedraagt. De beste tot heden gedane temperatuur-waarnemingen in groeven en boorgaten hebben eveneens bewezen, dat boven de zee, in gebergten, de warmtetoeneming voor elke 100 M. diepte ongeveer 3,167° C. bedraagt. Men kan hieruit het merkwaardig besluit trekken, dat voor Alpentunnels, die op *geringe* hoogte boven de zee gebouwd worden, de grens der uitvoerbaarheid zeer spoedig bereikt wordt.

Bij een tunnel, lang 15 K.M., hoog boven de zee 328,6 M., zoude, bij een gemiddelde berghoogte van 2000 M., de warmtegraad in het midden van de onderaardsche gang 53¼° C. bedragen. ⊙

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De Raad van Bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft in zijne vergadering van 21 dezer de heeren J. F. W. Conrad, Dr. E. F. van Dissel en W. H. Hubrecht respectievelijk tot president, vice-president en penningmeester verkozen.

ROTTERDAM. De Gemeenteraad heeft de gasquaestie behandeld. Punt 1 (de uitoefening der fabriek in eigen beheer) is aangenomen met 19 tegen 18 stemmen. Het voorstel tot aankoop der nieuwe gasfabriek is verworpen met 14 tegen 13 stemmen. B. en W. moeten derhalve thans nadere voorstellen doen tot uitvoering van punt 1.

ARNHEM. De Gemeenteraad heeft in zijn zitting van 11. Zaterdag besloten, aan de *Compagnie générale des conduites d'eau* te Vennes uitstel te verleenen voor de inzending der volledige plans voor den aanleg der waterleiding tot 28 Augustus a. s.

CORRESPONDENTIE.

W. te Y. Te laat ontvangen voor dit nommer.

ADVERTENTIEN.

Opzichter of Onderbaas,

van goede referentiën voorzien, zag zich gaarne als zoodanig geplaatst. Brieven franco letter A bij den Boekhandelaar J. KRAAN, Lange Niezel te *Amsterdam*.

EEN TEEKENAAR

bekend met **rechtlijnig** en **ornamentteekenen**, kan tegen nader overeen te komen salaris direct geplaatst worden.

Aanbiedingen onder 't motto »*Teekenaar*" aan de Administratie van *De Opmerker*.

Prijsopgaaf wordt ingewacht voor de levering van

500 M³. zuivere onderhoudsgrint

op de losplaatsen van den *Noorder Legmeerpolder*. De billetten franco in te zenden vóór den 8sten Julij e. k. ten kantore van den Opzichter J. VAN DER BREGGEN te *Uithoorn*, alwaar de voorwaarden en monsters ter inzage liggen.

AANBESTEDING.

Voor het Bouwen van

VIJF WOONHUIZEN,

aan de »AVENUE CONCORDIA" te *Kralingen*,

op Vrijdag 13 Juli 1883,

des namiddags ten 1 ure,

in het Hotel »*DE ROMIJN*" Schiekade alhier, alwaar van af heden de teekeningen ter inzage liggen en bestekken zijn te verkrijgen à *f* 0.50 per stuk.

Aanwijzing op het terrein zal worden gedaan Dinsdag 10 Juli, des voormiddags ten 11 ure.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Architect J. C. VAN WIJK, Stationsweg 45 te *Rotterdam*.

AANBESTEDING.

De Architect IJ. BIJVOETS Gz., te *Amsterdam*, zal, namens den heer V. ALTINK, op **Dinsdag 10 Juli 1883**, des middags te 12 uur, in het Café van A. BLEIJS, Damstraat No. 16, aanbesteden:

Het bouwen van een Café genaamd Czaar Peter, aan de De Ruijterkade te Amsterdam.

Het Bestek en Teekening liggen ter inzage bij V. ALTINK, Prins Hendrikkade 30.

Amsterdam, 27 Juni 1883.

J. BLOEMIST.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.

Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

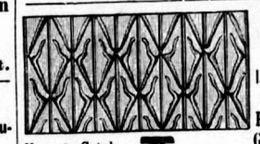

Vraagt Catalog. NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Dordrecht.

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN**

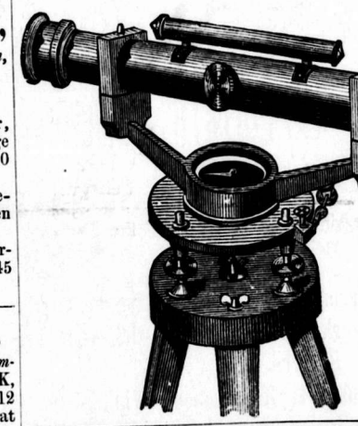

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS ; TEEKENAARS, enz.**

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,

Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.

Vertegenwoordiger voor Nederland

J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,

Projecten, Begrootingen en Aanleg

VAN

Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,

naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:

Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

AANBESTEDING.

Op **Maandag den 9 Juli**, des voormiddags te elf uren, zal in het Logement *DE LIGGENDE OS* op het *Vreeburg* te *Utrecht*, in het openbaar namens Vrouwe G. A. DU BOIS, Wed. BLOK, te *Arnhem*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van eene Protestantsche Kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem–Utrecht.

Het Bestek en de Teekeningen liggen ter visie in het lokaal der aanbesteding, terwijl de aanwijzing in loco zal gegeven worden op Vrijdag 6 Juli 1883, des voormiddags te negen uren.

Inlichtingen worden gegeven door de Architecten F. W. VAN GENDT J.Gz. en A. R. FREEM, beiden te *Arnhem*; het bestek met drie teekeningen is tegen betaling van *f* 1.50 bij genoemde Architecten verkrijgbaar.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

33 %
GASBEZUINIGING
met garantie.

Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten. De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN'S Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht*.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

OPENBARE VERKOOPING
— bij inschrijving —

door den ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DELFT*, op **Dinsdag den 24 Juli 1883** en zoo noodig op den *volgenden dag*, des vóórmiddags telkens ten 10 ure, in het »HOTEL LUBRECHTS" (voorheen »HOTEL SCHAAP"), achter het Stadhuis te *Delft:* van buiten dienst gestelde

Militaire, Hospitaal-, Ambulance-, Kampements- en andere Goederen, voorhanden te Delft, als:

Verschillende Metalen, Touwwerk, Hout van sloopingen, Leder, Dekens, oud Paardenhaar, Ledergoed, Paardentuig, Bedlakens, Brandbluschmiddelen, Houten Kribben en onderscheidene andere voorwerpen.

De verkaveling komt met eenige inlichtingen, den verkoop betreffende, voor in de verkoopsnotitiën, die op franco aanvrage gratis te bekomen zijn ten kantore van den voornoemden Ontvanger, alwaar de voorwaarden ter lezing liggen en nadere inlichtingen te bekomen zijn.

H. EISENDRATH.
Rokin 119, AMSTERDAM.

beveelt zich aan tot levering van Fransche en Duitsche **BOEK-** en **PLAATWERKEN, TIJDSCHRIFTEN enz.** ten behoeve van H.H. Architecten, Schilders, Decorateurs, enz. enz. Catalogus franco en gratis.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Dinsdag 10 Juli 1883**, 's namiddags 1 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

1o. **Het maken van Trottoirs met Trottoirbanden van Mendigersteen; enz.**
2o. **Het baggeren en verwerken van 4000 M³. rivierzand achter- en van 125 M³. harde puin op den Strekdam.**

Teekeningen ter inzage; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 17den Juli 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek no. 380.

Het afbreken van vier Wachtershuisjes en het maken van vijf Wachterswoningen, ten behoeve van de spoorwegen van Deventer—Zwolle en Meppel—Groningen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 62 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 23sten Juni 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur W. J. KLERK DE REUS, te *Meppel* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden: voor Deventer—Zwolle op den 11den Juli 1883, des voormiddags ten 10.30 ure, aanvangende te Deventer en voor Meppel—Groningen op den 12den Juli 1883, des namiddags ten 12.30 ure.

Utrecht, den 21sten Juni 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK. 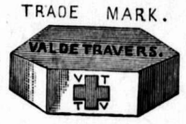

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, **W. PATON WALSH**

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.

Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**

Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Inschrijving
op *DINSDAG 3 JULI* 1883,
in het Timmerhuis te *Rotterdam*,
naar de LEVERING van tot uitbreiding der Drinkwaterleiding benoodigde Gegoten IJzeren Buizen en Moffen, tot een gezamenlijk gewicht van 488705 KG.

De Voorwaarden liggen, op de gewone dagen en uren, ter lezing op het bureau voor de Plaatselijke Werken enz., in het Timmerhuis, en zijn, voor den prijs van 10 cent, verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den Houttuin no. 73.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG No. 27. ZATERDAG 7 JULI 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.)

HET HONORARIUM VAN DEN ARCHITECT.

„Loon naar werken!"

Dat er weinig „esprit de corps" onder de Nederlandsche architecten bestaat, is een feit, waarop wij bij een vorige gelegenheid reeds gewezen hebben. In ons stukje over „Stoombouw" spraken wij reeds van de 4, 3, 2 en 1 percents architecten, die elkander met allerlei kunstgrepen vliegen trachten af te vangen. Wij stellen ons voor, in dit artikel het belangrijk onderwerp „het Honorarium van den architect" in verband met het „gemis van esprit de corps" eenigszins uitvoeriger te behandelen.

Onder een zeker aantal architecten was, eenige jaren geleden, een besloten prijsvraag uitgeschreven, waarbij de prijsuitschrijver, een vermogend man, die niemand voor niets wilde laten werken, den ontwerpers verzocht, ingeval zij niet bekroond mochten worden, hunne declaratie te willen indienen. Het gold een tamelijk uitgebreid project, waarvoor meer dan een tonne gouds beschikbaar was, doch slechts schetsontwerpen werden verlangd. Toen een der mededingers als overwinnaar uit den wedstrijd te voorschijn was getreden, dienden de anderen hunne declaratiën in, die varieerden tusschen ± *f* 1000 en *f* 100, ja, men zei, dat er zelfs een van *f* 70 (!) zou zijn ingekomen.

Dit historisch voorval, in een der voornaamste steden van ons klein vaderland geschied, deelen wij hier mede, om te doen zien, op hoe verschillende wijze door de Nederlandsche architecten in een zelfde geval gerekend wordt.

Kan men het iemand kwalijk nemen, dat hij in den tegenwoordigen tijd van hardnekkige concurrentie door lage prijzen zijn waar tracht aan den man te brengen? Kan men het den industrieel euvel duiden, dat hij door de spreuk „een klein winstje, een zoet winstje" in toepassing te brengen, zijn debiet tracht uit te breiden? Zeker niet.

Maar wij vragen, of een architect wel onder de industrieelen moet gerekend worden, of op hem de regelen der „Manchester school" wel mogen toegepast worden; en of het voor hem niet *een oneer is, onder de markt te werken.*

Er is in de Nederlandsche taal een karakteristiek woord, waarmede het onder-de-marktwerken zeer schilderachtig wordt aangegeven. „Beunhazen" noemt de spraakmakende gemeente dit. Zeker wel een bewijs, dat in het algemeen zij, die onder de markt werken, niet erg hoog staan aangeschreven.

Wat is nu onder „de markt" in de architectuur te verstaan? Een officieele prijsnoteering bestaat niet; wel een officieuse, die echter maar zelden nageleefd wordt. Deze officieuse noteering zegt, dat voor een compleet ontwerp met bestek, begrooting, toezicht bij den bouw, details, kortom met alles, wat tot de goede uitvoering noodig is, vijf percent zal gerekend worden, en dat, wanneer het ontwerp niet uitgevoerd wordt, voor een schetsontwerp één percent, voor een definitief ontwerp twee percent, voor een dito met bestek en begrooting drie percent zal gevorderd worden. Op deze officieuse noteering worden allerlei varianten gemaakt, al naar elks persoonlijke inzichten, zooals men uit de door ons medegedeelde geschiedenis ziet.

Hoe onhoudbaar een dergelijke toestand is, behoeft geen betoog, en het ware dan zeker ook wenschelijk, dat de Nederlandsche architecten, op het voorbeeld van hun Germaansche vakgenooten, een officieele honorariumberekening vaststelden, die ieder zedelijk verplicht is toe te passen.

Het Duitsche tarief, door het „Verband deutscher Architekten und Ingenieur Vereine" in 1868 vastgesteld, bevat veel goeds.

§ 1 geeft eenige opheldering aangaande het principe, bij de berekening gevolgd. Daarbij wordt gelet: *a*, op den *hoogeren of lageren rang van een bouwwerk*, zoodat daar niet, zooals hier, voor een fabriek of een pakhuis evenveel berekend wordt als voor een luxegebouw, waarvoor veel meer van den architect gevorderd wordt. Verder komt in aanmerking *b*, de *omvang* van het werk, dat door de *begrooting* bepaald wordt. Eindelijk wordt ook rekening gehouden met *c*, den *aard en den omvang van de werkzaamheid van den architect*, dus al wat de bouwpatroon van hem verlangt wordt betaald, zoodat voor een schets, een ontwerp, details, begrooting, toezicht op de uitvoering en bijwerk afzonderlijke bedragen zijn vastgesteld.

De gebouwen worden in § 2 in 5 klassen verdeeld. Klasse 1 omvat: *gebouwen ten dienste van den landbouw, gebouwen met groote leege ruimte*, en *zeer eenvoudige woonhuizen.* Deze klasse bevat dus *pakhuizen*,

POLYTECHNISCHE

eenvoudige fabrieken, als: *spinnerijen*, *weverijen*, *suikerfabrieken*, *glasfabrieken*, *ijzerfabrieken*, enz., *boerenwoningen* en *arbeiderswoningen*.

De 2e klasse is bestemd voor: *luxe-stallen*, *burgerwoonhuizen*, *eenvoudige villa's*, *scholen*, *eenvoudige kerken*, *ziekenhuizen*, *wasch- en badinrichtingen*, *kazernen*, *eenvoudige stationsgebouwen*, enz.

In de 3e klasse worden gebracht: *woonhuizen* en *villa's met luxe ingericht* en verder datgene, wat daartoe behoort, als: *veranda's*, *oranjerieën*, enz. Verder *gebouwen voor hoogere scholen*, *groote kerken*, *bibliotheken*, *musea*, *kursalons*, *feestzalen*, *schouwburgen*, *beurzen*, *groote stationsgebouwen*, *raadhuizen in groote steden*, *gerechtsgebouwen*, *gebouwen voor ministeriën* enz.

Tot de 4e klasse brengt men *alwat in de 3e klasse zou behooren*, *doch bijzonder rijk behandeld moet worden*.

De 5e klasse bevat: *decoratiewerken*, zoo in- als uitwendig, *altaren*, *predikstoelen*, *orgelkasten*, *gedenkteekenen*, *fonteinen*, enz.

In § 3 worden de bouwwerken in 9 klassen verdeeld, al naar de grootte van de bouwsom. De 1e klasse is van 2400—6000 mark, de 8e van 300000—600000 mark.

§ 4 verdeelt de werkzaamheden van den architect in 6 deelen als: 1 *schets*, 2 *ontwerp*, 3 *details*, 4 *begrooting*, 5 *uitvoering*, 6 *bijwerk*.

Hoe het honorarium van den architect berekend moet worden, geeft § 5 aan. Wij ontleenen daaraan de volgende tabel.

Klasse, waartoe het werk gebracht wordt (zie § 2).	Bedrag van het honorarium in percenten tot een begrootingssom van								
	2400 tot 6000 mark.	6000 tot 12000 mark.	12000 tot 24000 mark.	24000 tot 48000 mark.	48000 tot 72000 mark.	72000 tot 120000 mark.	120000 tot 300000 mark.	300000 tot 600000 mark.	600000 mark en meer.
I.	5.0	4.6	4.2	3.8	3.4	3.0	2.6	2.2	2.0
II.	6.5	6.0	5.5	5.0	4.5	4.0	3.6	3.3	3.0
III.	8.9	7.2	6.5	6.0	5.5	5.0	4.6	4.3	4.0
IV.	9.5	8.9	8.3	7.7	7.1	6.5	6.0	5.5	5.0
V.	11.0	10.2	9.6	9.0	8.4	7.8	7.2	6.6	6.0

Deze prijzen omvatten behalve het loon van den architect, ook alle kosten voor teeken-, reken- en schrijfwerk. De loonen der dagelijksche opzichters worden echter door den bouwheer gedragen.

Wordt een gebouw niet geheel uitgevoerd, of doet de architect slechts een gedeelte van zijn werk, dan worden de volgende tabellen, in § 6 te vinden, gevolgd.

Aard van het werk.	Bedrag van de honoraria in percenten bij eene som van								
	2400 tot 6000 Mk.	6000 tot 12000 Mk.	12000 tot 24000 Mk.	24000 tot 48000 Mk.	48000 tot 72000 Mk.	72000 tot 120000 Mk.	120000 tot 300000 Mk.	300000 tot 600000 Mk.	600000 Mk. en meer.
Ie Klasse.									
Schets	0.7	0.6	0.5	0.5	0.4	0.3	0.3	0.25	0.2
Ontwerp	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4
Details	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.55	0.5	0.4
Begrooting	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.25	0.2
Uitvoering	1.2	1.1	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.6
Bijwerk	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.25	0.2	0.2
Samen	5.0	4.6	4.2	3.8	3.4	3.0	2.6	2.2	2.0
IIe Klasse.									
Schets	1.1	0.9	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4	0.3	0.25
Ontwerp	1.2	1.2	1.1	1.0	0.9	0.8	0.7	0.7	0.6
Details	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.9	0.8
Begrooting	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.35	0.3	0.25
Uitvoering	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.9
Bijwerk	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.25	0.2	0.2
Samen	6.5	6.0	5.5	5.0	4.5	4.0	3.6	3.3	3.0
IIIe Klasse.									
Schets	1.4	1.1	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4	0.3
Ontwerp	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.85	0.8
Details	2.0	1.9	1.8	1.7	1.6	1.3	1.4	1.4	1.3
Begrooting	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3
Uitvoering	2.0	1.8	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	1.1
Bijwerk	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.25	0.25
Samen	8.0	7.2	6.5	6.0	5.5	5.0	4.6	4.3	4.0
IVe Klasse.									
Schets	1.7	1.4	1.2	1.0	0.8	0.6	0.5	0.5	0.4
Ontwerp	1.6	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9
Details	2.9	2.9	2.8	2.7	2.6	2.5	2.3	2.1	1.9
Begrooting	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3
Uitvoering	2.1	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2
Bijwerk	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Samen	9.5	8.9	8.3	7.7	7.1	6.5	6.0	5.5	5.0
Ve Klasse.									
Schets	2.0	1.6	1.3	1.1	0.9	0.7	0.6	0.5	0.5
Ontwerp	1.7	1.7	1.65	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.0
Details	3.7	3.7	3.7	3.6	3.5	3.3	3.1	2.9	2.6
Begrooting	0.8	0.7	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.3	0.3
Uitvoering	2.2	2.0	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3
Bijwerk	0.6	0.5	0.45	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Samen	11.0	10.2	9.6	9.0	8.4	7.8	7.2	6.6	6.0

Onder bijwerk wordt hier natuurlijk alleen verstaan het constateeren of het er is of niet. Het bedrag ervan wordt afzonderlijk volgens het tarief verrekend.

§ 7 bepaalt wat voor reis- en verblijfkosten gerekend behoort te worden; § 8 geeft den architect recht op betaling in termijnen, telkens als een gedeelte van zijn werk volbracht is.

In § 9 wordt bepaald, dat als de begrooting bij de

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

SCHETSEN UIT AMSTERDAM.

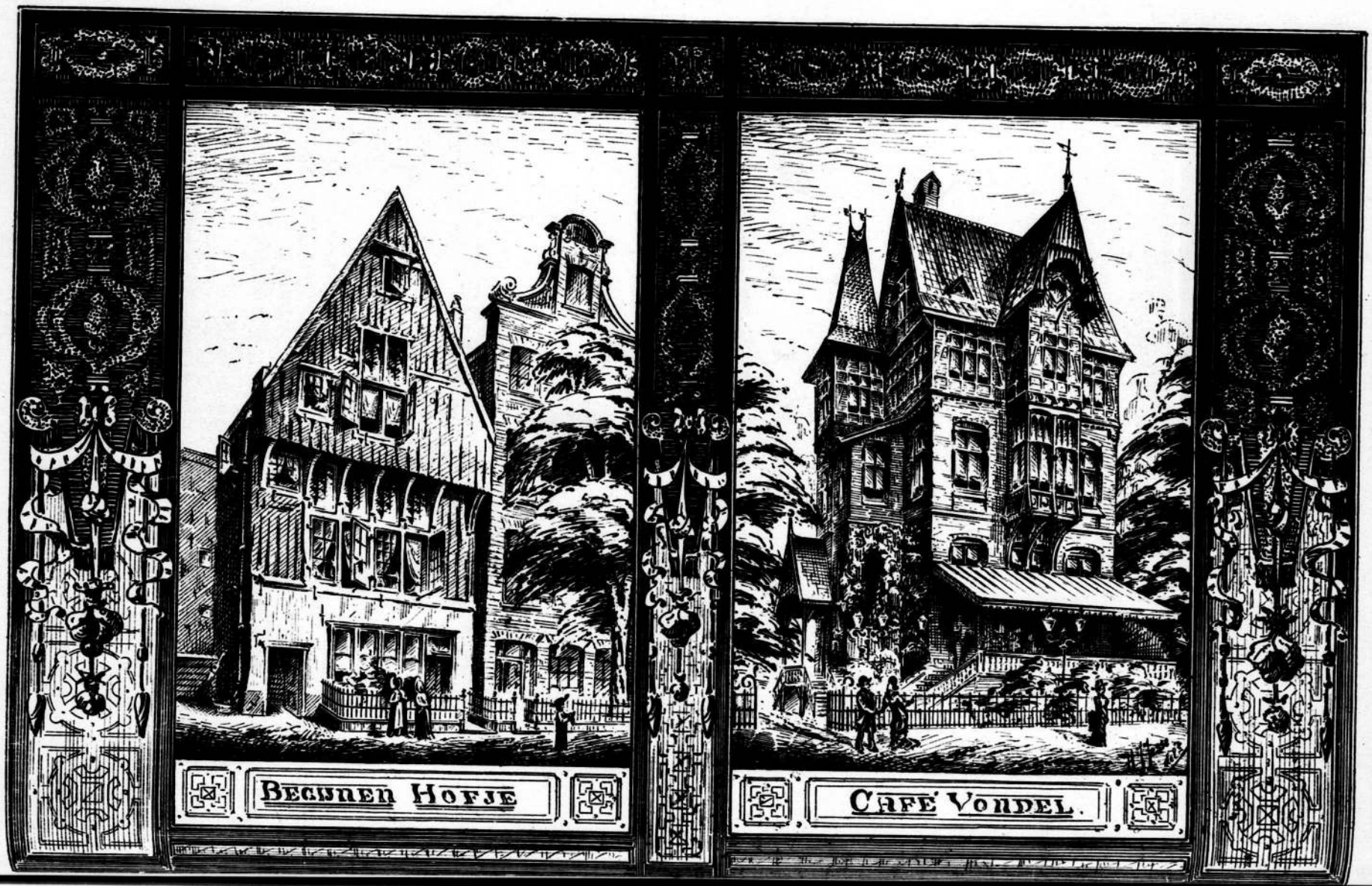

SCHETSEN VAN DE KOLONIALE TENTOONSTELLING.

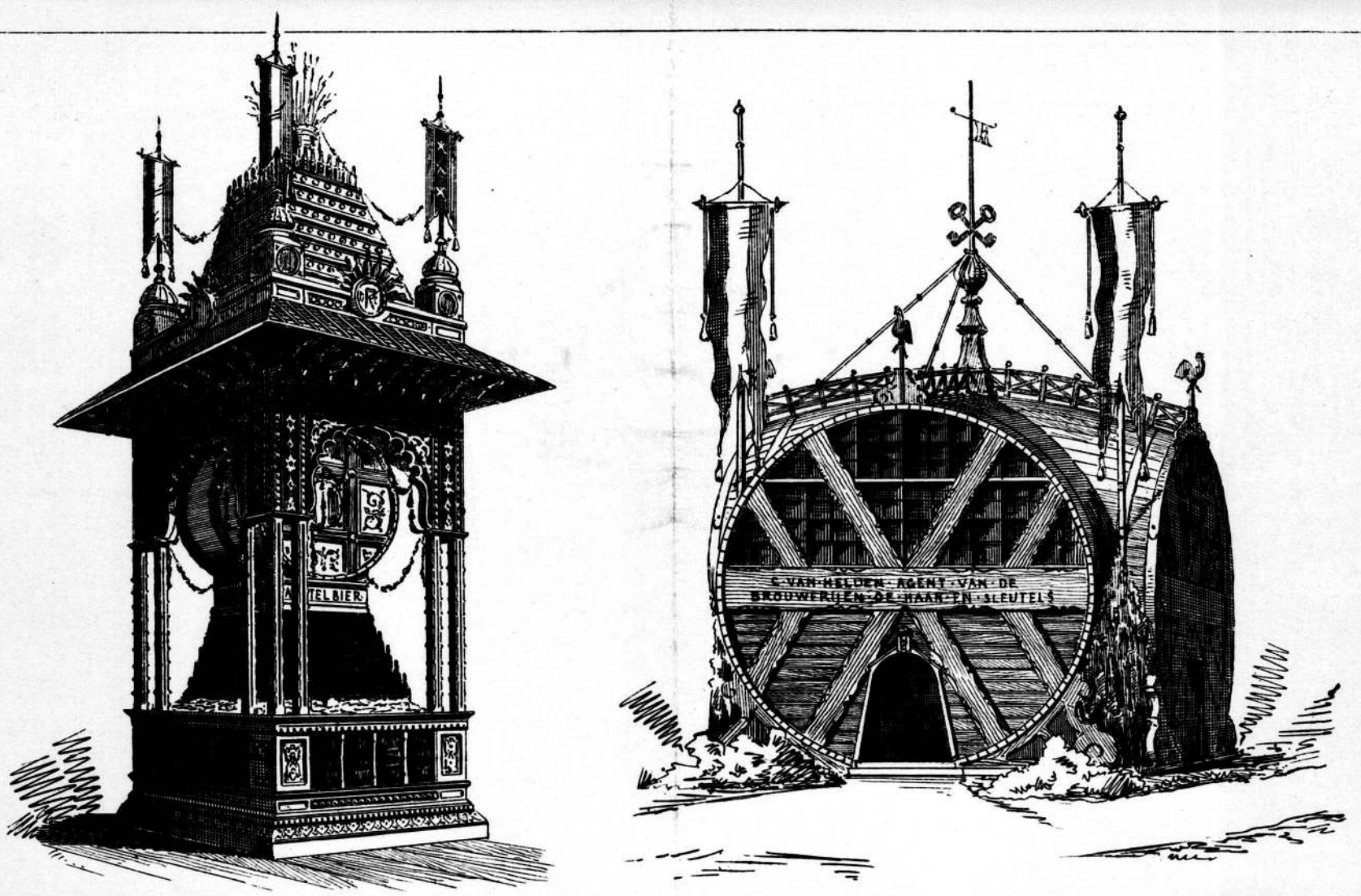

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 7 Juli 1883.

aanbesteding overschreden is, het honorarium toch naar de begrooting gerekend moet worden. Eindelijk bevat § 10 de nuttige bepaling, dat de teekeningen eigendom van den architect zijn, en dat de bouwheer, hoewel hij er kopieën van verlangen kan, ze niet voor een ander werk gebruiken mag.

Wie met aandacht de tabellen heeft nagegaan, zal bespeurd hebben, dat een verhooging van de bouwsom een verlaging der percentage ten gevolge heeft, wat billijk is, en ook dat werken, waarvoor veel details en ornementen noodig zijn, beter beloond worden, dan die, waarvoor dit niet het geval is. Het tarief is het minst gunstig voor bouwwerken als fabrieken enz., die in den regel bij ons te lande, hoewel ten onrechte, hooger betaald worden dan het Duitsche tarief aangeeft.

Daar in het algemeen ten onzent meer uitsluitend gebouwen dan monumenten gezet worden, kunnen wij ons best begrijpen, dat het invoeren van een tarief als het Duitsche van zekere zijde nogal wat tegenwerking zou ondervinden, daar juist die architecten, die thans veel geld voor weinig werk ontvangen, daardoor getroffen zouden worden, wat hun zeker niet aangenaam zou zijn. Het staat echter vast, dat men voor een luxe-gebouw heelwat studie moet maken, wat voor een fabriek minder noodig is. Wel nemen sommige fabriekenbouwers een schijn van geleerdheid aan, door te wijzen op de technische kennis, voor het inrichten van een fabriek benoodigd, doch in den regel is die technische kennis volstrekt niet noodig, daar men voorschriften van de deskundigen krijgt, waaraan men zich houden moet.

Wij hopen, dat de tijd niet verre moge zijn, dat een tarief voor Hollandsche architecten vastgesteld wordt, waaraan allen zich houden. Mochten er dan nog enkelen zijn, die onder de markt werken, wij vertrouwen, dat hun aantal telkens minder zou worden, daar de bouwheeren, het tarief kennende, wel zouden zien, dat „alle waar naar haar geld is!"

(A. et A.) BIJ DE PLAAT.

De plaat, die wij ditmaal onzen lezers aanbieden, bevat een viertal schetsen, twee uit Amsterdam en twee van de Koloniale Tentoonstelling.

De beide eerste schetsen, door den heer H. J. Jesse, pol. stud. te Delft, vervaardigd, geven ons een kijkje in 't oude en 't nieuwe Amsterdam.

Links ziet men het eenige houten huis, dat thans nog in Amsterdam over is. Vroeger waren alle huizen zoo, en op de schilderij van Cornelis Antonisz, op het Amsterdamsch stadhuis aanwezig, en voorstellende Amsterdam in 1536, ziet men ze dan ook allen zoo afgebeeld. Wegens de vele branden, waartoe deze houten huizen aanleiding gaven, werden zij in het laatst der zestiende eeuw door steenen vervangen. Slechts dat op het Begijnhof, dat stille plekje in de onmiddellijke nabijheid van de woelige Kalverstraat, ontsnapte aan des sloopers hand.

Het café-Vondel, in de Vondelstraat te Amsterdam, werd voor een tiental jaren geleden door den architect Cuypers gebouwd, en is een van de aardigste gebouwen uit het nieuwe Amsterdam. Zooals men ziet, is het in Gothische vormen gehouden, en deels in hout, deels in baksteen uitgevoerd.

De beide schetsen van de Tentoonstelling stellen bierpaviljoens voor. Het eerste, door den heer A. Salm G.Bz. in smaakvolle Indisch-Moorsche vormen ontworpen, vormt de inzending van de firma De Pesters, Kooij & Co., eigenaren van de Bierbrouwerij „De Amstel". Zoo door zijn rijke polychromie als door zijn fraaie hopguirlandes zal dit paviljoen de aandacht van de bezoekers der middelgalerij getrokken hebben.

Het groote biervat, dat op het terrein staat, en waarin de producten van de Bierbrouwerij „De Haan en Sleutels" verkrijgbaar zijn, is ontworpen door den heer A. C. Bleijs. Het is geheel in geolied hout uitgevoerd, terwijl het bovendeel der wanden met gebrand glas versierd is. De symbolen der Brouwerij zijn natuurlijk niet vergeten, en ook een paar groote banieren ontbreken niet. 't Is een zeer origineele schepping.

Wij brengen onzen dank aan de heeren Salm en Bleijs voor de welwillendheid, waarmede zij hunne teekeningen ter onzer beschikking stelden, en hopen, dat hun voorbeeld veel navolging vinden moge.

(A. et A.) IN DE SOCIëTEITSZAAL.

Weder zijn de wanden van ons gezellig lokaal voor een paar dagen versierd met de studiën van eenige onzer leden.

Het met den eersten prijs bekroonde ontwerp voor een Kurhaus en Hotel te Noordwijk, is door de vervaardigers, de heeren A. W. Weissman en J. H. T. Löning, ter bezichting gesteld.

Velen, nieuwsgierig het voorwerp van de besprekingen van den laatsten tijd in de technische bladen te zien, maakten van deze gelegenheid gebruik.

Zonder mij te willen mengen in den onaangenamen tweestrijd over deze prijsvraag, wensch ik hulde te brengen aan de ontwerpers voor de flinke wijze, waarop zij het ontwerp behandelden. De plattegronden zijn logisch van gedachte en zijn, afgezien van de verdienste van andere projecten, die ik niet het genoegen had te kunnen bezichtigen, en van het al of niet volkomen beantwoorden aan de gestelde eischen, goed doordacht. Ook de façades, hoewel eenvoudig behandeld, voldoen goed. Het geheel draagt de duidelijke blijken dat dit ontwerp *aus einem Guss* is totstandgekomen, zonder te zoeken naar detail.

Wij brengen heeren exposanten dank voor het ter bezichtiging stellen van hun werk en drukken den wensch uit, dat vele leden hun voorbeeld mogen volgen.

P. M.

(A. et A.) DE EXCURSIE NAAR GOUDA.

Zondag 1 Juli ll. had de gewone jaarlijksche excursie plaats, als doel waarvoor ditmaal Gouda gekozen was.

De deelnemers, ongeveer 30 in getal, verzamelden zich reeds vroegtijdig op het Rokin, waar een sierlijk stoombootje ter hunner ontvangst gereedlag. Onder begunstiging van heerlijk zomerweder vertrok men te 8½ uur, en na een zeer genoeglijke vaart langs Amstel en Vecht, bereikte men te 12 uren ongeveer Nieuwersluis.

De lieflijke landschappen, die de Vechtstreek in zoo ruime mate oplevert, werden algemeen bewonderd. Aan boord was den deelnemers gelegenheid tot dejeuneeren gegeven, waarvan met graagte gebruik werd gemaakt.

Een wandeling door de schoone omstreken van Nieuwersluis volgde nu, en te 2 uren stapte men in den trein, om de reis naar Gouda te vervolgen, welke plaats te 2½ uren bereikt was.

Eerst bezichtigde men de R.-K. kerk, voor enkele jaren door den bouwmeester Bleijs gebouwd, om daarna aan het Raadhuis een bezoek te brengen. Dit gebouw, in de 15de eeuw gesticht, is een zeer eigenaardig staaltje van middeleeuwsche bouwkunst. De oorspronkelijke vormen hebben veel geleden door de herhaalde verbouwingen, die het Raadhuis heeft ondergaan, wat vooral aan de zijgevels te zien is. De voorgevel, die met zijn schilderachtige torentjes een zeer gelukkig effect maakt, is geheel gerestaureerd. Hoe-

wel men op de bekwaamheid van den restaurateur niets wenschte af te dingen, kwam het den leden toch voor, dat het gebouw, door zijn spiksplinternieuw uiterlijk, veel van zijn aantrekkelijkheid verloren heeft. Aan den achtergevel bevindt zich het van bergsteen gebouwd schavot, terwijl tegen den oostelijken zijgevel nog een nis te zien is, waar boosdoeners „aan de kaak werden gesteld."

Dat de oude Goudsche magistraten niet met zich lieten spotten, bleek bovendien bij het bezoeken van het stedelijk museum „Arti et Legi." De collectie folterwerktuigen en moordinstrumenten is zelfs thans nog wel geschikt, zenuwachtigen gemoederen benauwde droomen te verschaffen. Het museum bevat voorts schilderijen, waaronder een van Ferdinand Bol, verschillende afbeeldingen van Gouda uit vorige eeuwen, teekeningen van vroegere gebouwen, een en ander betreffende de beroemde glasschilders Wouter en Dirk Crabeth, een collectie gevelsteenen en beelden, van gesloopte gebouwen afkomstig, oud huisraad, wapenen, enz. Het schoonste van de verzameling is voorzeker de avondmaalsbeker, door Jacoba van Beieren aan de stad geschonken.

De Waag, door Pieter Post in 1608 gebouwd, een statig gebouw van gehouwen steen, met een basreliëf in den gevel, werd daarop in oogenschouw genomen, en na een kleine wandeling begaf men zich naar de St.-Janskerk, wier geschilderde glazen haar wereldvermaard gemaakt hebben.

Het is de kerk wel aan te zien, dat zij herhaalde malen door brand geteisterd werd, want aan het uitwendige is geen spoor van ornement meer waar te nemen. De torenbekroning, hoewel wat laag voor de grootte der kerk, is toch zeer schilderachtig en vertoont de grillige vormen, die in het laatst der zestiende eeuw hier te lande voor torenspitsen gebruikelijk waren. De tulpvorm, zoo karakteristiek voor dit tijdperk, ontbreekt ook hier niet.

De kerk zelve is merkwaardig om haar groote lengte. De dakruiter, die vroeger op het kruis stond, is verdwenen, doch men kan nog duidelijk zien, dat hij er eenmaal gestaan heeft. Aan wederzijden van de hoofdbeuk zijn twee zijbeuken, die door een doorgaand zadeldak zijn afgedekt, terwijl boven iedere travée zich een topgevel bevindt. De inwendige architectuur der kerk vertoont veel overeenkomst met die der Oude Kerk te Amsterdam. De gewelven zijn van hout, en ter hoogte van de geboorte ervan bevinden zich zware balken, door schoren tegen op de kapiteelen der kolommen geplaatste houten muurstijlen gesteund.

Het Louis XVI meubilair, in de kerk aanwezig, maakt een wonderlijk figuur, terwijl mede het orgel, hoe welluidend het ook zijn moge, niet bepaald uit een architectonisch oogpunt gelukkig te achten is. Het koorhek is niet zeer interessant, en in aan den pruikentijd ontleende vormen ontworpen.

Belangwekkend is de afsluiting eener kapel aan de Noordzijde van het koor, die uit een sierlijk gebeeldhouwd eikenhouten hek, uit het laatst der XVIe eeuw, bestaat. In die kapel, die thans voor glazenmakerswerkplaats gebruikt wordt, vindt men een paar goede grafmonumenten, die echter moeilijk te zien zijn.

De geschilderde kerkglazen, dat kostbaar sieraad der kerk, werden met de meeste aandacht beschouwd. De zachte kleurmengeling der XVIe-eeuwsche glazen wekte algemeen bewondering. De onberispelijke teekening, vooral wat het architectonisch gedeelte der omvangrijke compositiën betrof, legde een schoon getuigenis af van de degelijke kunde der Gebroeders Crabeth. Hunne tafereelen zijn meerendeels door de Italiaansche Renaissance geïnspireerd, en de wijze waarop zij de figuren groepeeren herinnert levendig aan de school van Rafael. Onder de fraaiste schilderstukken rekende men: „Johannes, Jezus doopende", „Jezus aan den Jordaan", „Het bezoek van de Koningin van Scheba", „Heliodorus de tempelschenner", „De twaalfjarige Jezus in den tempel".

Ook de schilderingen, door de steden Delft, Leiden, Dordrecht, Haarlem, Amsterdam en Rotterdam aan de kerk geschonken, werden beschouwd.

Na het bezoek aan de St.-Janskerk maakte men een wandeling door de stad, waar men hier en daar een interessant geveltje ontdekte. Vooral een woonhuis uit het laatst der XVe eeuw trok de aandacht. Ter herinnering aan het bezoek aan Gouda kochten de leden nu ook de beroemde Goudsche pijpen, die in allerlei sierlijke vormen te krijgen waren.

Men begaf zich thans weder naar het station en kwam in opgewekte stemming te zes uren te Nieuwersluis aan, waar een welvoorziene disch gereedstond. Tal van dronken werden aan het dessert uitgebracht en toen men zich te negen uren weder aan boord begaf, was de vroolijkheid groot. Dank zij de welwillendheid van een der deelnemers, werd een schoon vuurwerk afgestoken, tot niet geringe vreugde der bewoners van Nieuwersluis.

De terugtocht was alleraangenaamst. Vele vaderlandsche liederen klonken over het water, terwijl af-en-toe vuurpijlen knetterend omhoogschoten. Later op den avond kreeg menigeen behoefte aan wat rust, zeker na een zoo welbesteden dag niet onnatuurlijk.

Bij het eerste morgenkrieken bereikte men Amsterdam, waar de deelnemers scheidden, zeer tevreden over den aangenamen dag, die achter hen lag.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

VIII.

Onder hetgeen in de Belgische afdeeling de aandacht trekt, noem ik ook de inzending van getrokken-ijzeren balken door de Forges de la Providence. Getrokken balken van dergelijke afmetingen als die hier tentoongesteld zijn, zag ik nog nooit. 't Is een ware triomf voor de Belgische ijzerindustrie.

Cementtegels zijn in verschillende soorten ingezonden. Ik houd niet bijzonder van dit fabrikaat, dat in den regel door zijn fletsche kleuren en niet zeer smaakvolle dessins het oog beleedigt. Hoewel ik niet geheel tot een andere meening bekeerd ben, moet ik toch zeggen, dat de inzendingen van de Société des Produits Céramiques, Schepens frères, Trevé & Co. en C. Herzog geen ongunstigen indruk maken.

Een model op vrij groote schaal van de havenwerken te Antwerpen staat onder een glazen stolp, waarnevens de interessante teekeningen van de wijze van constructie der nieuwe Scheldekade hangen.

De ingenieuse wijze, waarop hier door middel van het caisson-systeem in diep water, met een verschil in waterstand dat soms 6 meter kan bedragen, de kade gemaakt wordt, is, als ik mij niet bedrieg, vroeger reeds in dit weekblad besproken, zoodat ik mij van verdere bijzonderheden kan onthouden.

Ten slotte vermeld ik nog een fraai ontwerp voor een École Normale de Filles, dat wel-is-waar in een vrij donkeren hoek hangt, maar toch zeer de moeite waard is, met aandacht bezichtigd te worden.

Als men de Belgische afdeeling verlaat, komt men onmiddellijk in het verre Oosten, want de afdeeling Perzië is ernaast. De Perzische zaal is niet zeer groot, doch maakt een allerbekoorlijkst effect.

De schoone tapijten, waardoor Perzië steeds beroemd geweest is, zijn niet slechts tot vloerbedekking gebezigd, maar men heeft ze ook, smaakvol gerangschikt, tot het versieren van wanden en zoldering gebruikt. De indruk van behaaglijke rust, dien deze tapijten teweegbrengen, zal door ieder bezoeker gevoeld zijn. De matte kleuren, het gebroken rood, het bleeke blauw, het goudgeel, het lichte violet vereenigen zich hier tot een symphonie van kleuren, waarvan men niet moede wordt te genieten.

In eenige vitrines zijn bovendien schoone voortbrengselen der Perzische metaalindustrie tentoongesteld. Gedamasceerde helmen, zwaarden en schilden prijken daar naast geelkoperen vazen, waarin allerlei sierlijke figuren zijn gegrift. Ook het gedreven zilverwerk, en de met fijn hout ingelegde muziekinstrumenten zullen den kunstliefhebber ongetwijfeld in verrukking brengen. De firma's Ziegler & Co. te Tauris en J. C. P. Hotz & Co. te Rotterdam hebben alle eer van hetgeen zij inzonden. Door hare goede zorgen maakt Perzië op de tentoonstelling een zeer gelukkige figuur.

Van Perzië naar China „il n'y a qu'un pas." Ook de zonen van het Hemelsche Rijk hebben hun best gedaan, om de eer huns lands op te houden. In grooten getale zijn zij naar Neerland's hoofdstad getogen, waar zij eerst wel eenige sensatie maakten en af-en-toe slachtoffers van de onbescheidenheid des publieks werden, doch waar zij nu reeds lang thuis zijn, en niemand meer naar hen omkijkt.

De eigenaardige kunst der Chineezen, zoo oorspronkelijk en fantastisch, kan men hier in al haar bijzonderheden bestudeeren. In de middengalerij trekken allereerst de aandacht de Chineesche kamertjes van rozehout. Zij geven een goed denkbeeld van een Chineesche woning, die altijd uit een voor-, tusschen- en achterkamer bestaat, die allen enkel uit de deur haar licht krijgen. De achterkamer is tot slaapplaats ingericht, terwijl verschillende meubelstukken in de andere vertrekken hun plaats vinden. Die meubelen zijn òf van bamboeriet òf van de een of andere fijne houtsoort, met marmeren zittingen voor de stoelen en marmeren bladen in de tafels. Bamboematten bedekken den vloer en veelkleurige lantarens hangen van de zoldering af. Porselein en aardewerk neemt een belangrijke plaats onder de Chineesche inzendingen in. Het is op verschillende manieren behandeld. Nu eens zijn het blauwe ornementen op een witten fond, met dat melkachtig waas overdekt, dat de Chineesche porseleinen zoo bekoorlijk maakt, dan weder reliëf-ornement, in allerlei bonte kleuren behandeld. Onder de schoonste vazen reken ik die in een effen kleur, welke door sierlijke vormen uitmunten.

Van het Chineesche émail cloisonné zijn vele schoone staaltjes aanwezig. Men zal zich herinneren, dat onder émail cloisonné datgene verstaan wordt, wat door het uitspannen van koperen draden over het te versieren voorwerp, vakjes vormende waartusschen de verschillende émailkleuren opgesloten blijven, verkregen wordt.

Lakwerk is betrekkelijk weinig ingezonden, maar wat er is, munt uit door keurigheid van bewerking.

De traditioneele afgoden uit speksteen ontbreken natuurlijk niet, en ook fijn gesneden houtwerken zijn in grooten getale aanwezig. Meubelen van ebbenhout en andere fijne houtsoorten, met parelmoer ingelegd, zijn dikwijls zeer fraai en elegant. Modellen van huizen, tempels, schepen en torens zijn hier en daar tentoongesteld, en het is de moeite waard op te merken, dat bij de Chineesche zuilenorden het kapiteel niet gevonden wordt, hoewel het basement nergens ontbreekt.

Aardig zijn ook de poppetjes, van klei en hout. Hoewel ze allen naar bepaalde, eeuwenoude modellen vervaardigd zijn, ligt er een natuurwaarheid in, die een hoogen dunk geeft van de opmerkingsgave der Chineesche kunstenaars. Het schelmsche gezicht der oude mandarijnen en priesters en het smachtende kopje der Chineesche jonkvrouwen is met zeer veel talent weergegeven. Dank zij de Chineesche afsluiting, is de kunst van het Hemelsche Rijk vrijgebleven van alle inmenging, en de bekende conservatieve richting van de bewoners is oorzaak, dat zij thans op dezelfde hoogte staat als eeuwen geleden. Het komt mij echter voor, dat dit onmogelijk lang meer zoo blijven kan, want nu het isolement van China is opgeheven, kan het wel niet anders, of de invloed der Westersche beschaving moet zich doen gelden. Ik zag bij de Chineezen, die op de tentoonstelling zijn, er reeds een, die de traditioneele viltpantoffels met zeer moderne bottines verwisseld had, terwijl een ander reeds het Europeesche gewaad had aangenomen en zijn als chignon opgewonden staart onder een cilinderhoed verborg. Kan men zich beter bewijs van den Westerschen invloed denken?

Een bezoek aan de Chineesche afdeeling is in vele opzichten leerzaam, en vooral in de negentiende eeuw, die zoo stijlloos is, doet het goed, weer eens wat stijl te zien. Niet dat ik in allen deele het navolgen der Chineezen zou willen aanraden, want daartoe zijn hun vormen dikwijls te grillig, soms te smakeloos. Karakteristiek blijven zij echter altijd, en men zal niet licht zich bedriegen bij het zien van Chineesche kunstvoortbrengselen in het bepalen van de plaats van herkomst.

Een volgenden keer hoop ik Britsch-Indië, en de zalen in de onmiddellijke nabijheid daarvan te behandelen.

OSADO.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

† Vóór eenigen tijd werd in Engeland door de Lords-Commissarissen der Admiraliteit een Commissie benoemd om een onderzoek in te stellen naar de ontploffingen van gas in kolenruimen. Het hooge gewicht van zulk een onderzoek zal erkend worden, als men bedenkt dat de ramp van de *Doterel*, volgens den krijgsraad, toe te schrijven was aan een opeenhooping van koolgas. Het verslag dier Commissie is nu aangeboden geworden in den vorm van een *Blue Book*, waaraan wij de volgende aanbevelingen ontleenen. In de eerste plaats dringt de Commissie erop aan, dat de luchtverversching van de kolenhokken in elk schip afgescheiden zij van die der andere gedeelten, en dat er middelen worden aangewend voor het snelle indringen van versche lucht, zoowel als het ontsnappen van gas. Zij doet allerlei voorstellen om deze voorwaarden te vervullen. Een rij van hokken behoort, volgens dit plan, verbonden te worden met een gemeenschappelijken koker (*trunk*), die over hun boveneinden loopt en in gemeenschap zou zijn met den schoorsteen, de ijzeren masten of eenige ijzeren pijp, zoodat er een trek wordt voortgebracht, die de bedorven lucht wegvoert. De Commissie is van meening, dat met zulk een stelsel, instrumenten tot aanduiding van het aanzijn van gas in de kolenhokken overbodig zouden zijn. Maar als zulk een instrument noodig ware, beveelt zij dat van Liveing als het beste aan.

† † De rechtstreeksche aanwending van stoom voor het blusschen van branden werd dikwijls voorgesteld, maar zij kwam nooit verder dan tot een proefneming. Onlangs is zij te Berlijn in al hare waarde gebleken door in den aanvang uit te dooven wat vermoedelijk een groote ramp had kunnen worden, en dit geschiedde automatisch. Het tooneel van het bedwongen onheil is een fabriek van stalen pennen, waar ook myriaden houten pennehouders worden gemaakt. In de droogkamers dezer laatsten had de eigenaar, wegens hunne brandbaarheid, eenige voor-

zorgen genomen. In elke kamer is een kleine stoompijp geleid tot den hoofdketel der inrichting. Aan het eind van elke pijp is een metalen kap bevestigd, gemaakt van een gemakkelijk smeltbare legeering, die spoedig smelten zal als zij aan de hitte van een brand is blootgesteld. De eerste aankondiging, die op den bedoelden dag waarschuwde dat er zulk een brand was uitgebroken, was het schelle fluiten van den ontsnappenden stoom uit eene dezer pijpen, met het gevolg dat de halfverbrande pennehouders, muren, zoldering en elk brandbaar voorwerp verzadigd van verdichten stoom werden bevonden, en alzoo volkomen onontvlambaar gemaakt.

Het stelsel schijnt zoo eenvoudig en vatbaar voor zoo goedkoope toepassing waar reeds stoomketels zijn opgesteld, dat het waarschijnlijk in wijden kring zal worden ingevoerd, wanneer zijn voordeelen algemeen bekend zijn.

⊙ In een voordracht, gehouden door den heer Bower voor de *Society of Engineers* over de werkwijze van Bower-Barff, om ijzeren en stalen oppervlakten te beveiligen en te versieren, werd uitvoerig gehandeld over een merkwaardige en eenvoudige manier, aan een metaal het uiterlijk van een ander metaal te geven. Men weet dat het proces Bower-Barff bestaat in het geven aan een voor roesting vatbare metalen oppervlakte van een deklaag magnetisch oxyde, die ze beschermt. Het schijnt dat deze deklaag een bijzondere eigenschap heeft, want als er met een metalen borstel op wordt geschuierd, wordt zij zeer spoedig bedekt met een schitterende oppervlakte, bestaande uit het metaal, waaruit de borstelharen gemaakt zijn. Deze uitkomst wordt toegeschreven aan het feit, dat magnetisch oxyde zanderig (*gritty*) en poreus is, en alzoo door slijting (*attrition*) den borstel van een gedeelte zijner stof berooft. De heer Bower gelooft, dat van deze ontdekking voordeel kan worden getrokken tot versiering van vele goedkoope Birminghamsche artikelen, waarop nu metalen worden gelegd door veel kostbaarder processen.

— Op Vrijdag den 29 Juni ll. ontstond in de Antoniusstraat te Aken brand in de chemische fabriek van den heer Monheim, en het vuur verspreidde zich met buitengewone snelheid naar alle richtingen. In de fabriek toch werden niet alleen verschillende brandbare stoffen gevonden, maar ook een deel daarvan strekte tot bewaarplaats van benzine; de flesschen sprongen en de papieren omhulsels vlogen als vlammende bollen door de lucht. Vandaar het ongewone verschijnsel, dat de brand op verschillende plaatsen der stad als het ware te gelijk uitbrak; de brandweer deed het onmogelijke om het vuur in de fabriek te stuiten, maar kon er niet in slagen dit gebouw, in een sterk bewoonde buurt gelegen, voor ondergang te behoeden. Terwijl alles werd in het werk gesteld den brand in de fabriek te blusschen en de brandende daken van vier aangrenzende huizen met water te besproeien, kwam het bericht dat ook de daken van andere huizen door het vuur waren aangetast. Groot was de ontsteltenis, toen de vlammen sloegen uit den Granustoren, den oostelijksten der beide torens, die tegen het Raadhuis staan. De oostewind had de brandende met benzine doortrokken papieren uit de chemische fabriek over de stad verspreid en ook den op duizend meter vandaar gelegen Granustoren in vlam gezet. Deze oude toren, die volgens oude overleveringen door een broeder van Nero zou zijn gebouwd, maar volgens de archeologen in de 13de eeuw werd opgericht, was aan het woedende element ten prooi. Middelen tot blussching werden te vergeefs aangewend; de toren stortte in, deelde het vuur aan het dak mede en weldra stond de geheele bekapping met den tweeden toren in brand. Door een krachtig optreden van de brandweer mocht het gelukken de brand te stuiten; de gewelven van de keizerzaal, die zich in het Raadhuis bevindt, weerstonden de kracht der razende elementen en met dankbaarheid moet erop gewezen worden, dat de keizerzaal met hare kunstschatten behouden is.

De brandweer werd door die der omliggende plaatsen en ook door die van Keulen en Dusseldorf bijgestaan. Het nut der waterleiding als brandbluschmiddel heeft zich doen kennen en de verspreiding van den brand werd op vele punten verhinderd, daar een ieder erop bedacht was de brandende projectielen, die door het luchtruim vlogen en op de daken neervielen, terstond te verwijderen of door middel van de waterleiding te blusschen. Was het ongeluk des nachts voorgevallen, dan zou het grootste deel van Aken verwoest zijn.

Algemeen is de woede tegen den eigenaar der chemische fabriek, die lid van den gemeenteraad is en daardoor alleen toestemming heeft kunnen bekomen om eene dergelijke gevaarlijke inrichting in het midden van eene sterk bevolkte buurt op te richten. Aan anderen werd zulks geweigerd en men dwong ze terecht zulke gebouwen buiten de stad te plaatsen. In Duitschland, het land der titels, is de invloed van een Stadtrath niet te versmaden; hiertelande denkt men er gelukkig anders over.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

HAARLEM. In de voorgaande week is eene vergadering gehouden van de *Vereeniging van gasfabrikanten in Nederland.* Ter eere van het 10-jarig bestaan der Vereeniging waren de directeuren van gasfabrieken te Berlijn, Hannover en Brussel tegenwoordig. Als een bewijs hoe zij in dit tiental jaren vooruitging, moge dienen, dat de Vereeniging thans 72 gewone en 14 buitengewone leden telt, terwijl bij de oprichting slechts 8 fabrikanten tegenwoordig waren.

Verschillende onderwerpen werden meer of minder breedvoerig besproken. De heer Roll behandelde een natten gasmeter, welke met weinig drukverlies, ook bij abnormaal peil, nauwkeurig registreert.

Voorts beschouwingen over condensatie en een nieuw en afdoend middel om de klimpijpverstoppingen te keeren.

De heer Schwaerzer uit Elberfeld besprak eene nieuwe gasoven-constructie, met toevoering van vooraf gewarmde lucht bij de brandstoffen.

De heer Polet uit Middelburg behandelde de explosie der ammoniak-fabriek te Vlissingen.

Wat de vraagpunten der agenda betreft, kwamen achtereenvolgens de quaestiën van den invloed der electrische verlichting op de gas-industrie, de maatregelen, die de Vereeniging in het aanzijn kan roepen om het publiek beter in te lichten over de nieuwe kook- en verhittingstoestellen branders enz. ter sprake.

'S-BOSCH. De jury voor het huldeblijk, der ingezetenen van Noordbrabant in zake de wet tot het verleggen van den Maasmond, heeft omtrent de 14 modellen voor een gedenkpenning uit spraak gedaan.

De 1e prijs, ƒ250, is toegekend aan den heer L. Jünger, academisch beeldhouwer, leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijs te Amsterdam; de 2e, ƒ100, aan den heer R. Haertel, professor aan de Königliche Kunstschule te Breslau. De jury bestond uit de heeren J. A. Alberdingk Thijm, Jhr., Mr. V. E. L. De Stuers en J. Th. Stracké.

ADVERTENTIEN.

HOOFDOPZICHTER.

Voor den bouw van een **KAPITALE SLUIS** wordt verlangd een **HOOFDOPZICHTER,** grondig met **sluisbouw** bekend. Zij, die wenschen daarvoor in aanmerking te komen, worden verzocht, onder overlegging van getuigschriften, waaruit hunne geschiktheid blijkt, vóór 18 dezer zich onder het motto *Schutsluis* op te geven aan het Advertentie-bureau van den Boekhandelaar W. STOKHUIJZEN te *Gorinchem.*

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 18 Julij 1883,** des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het maken van een BEZINKINGSBASSIN met aanvoerkanaal, waterriool en bijbehoorende werken, ten dienste der Drinkwaterleiding op het terrein bij den Watertoren ten oosten van de Oude Plantage.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren, ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam.* Het bestek met voorwaarden is verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* No. 73, voor ƒ 0,25 en de Calques der teekeningen tegen betaling van ƒ 2,50 aan voormeld *Timmerhuis,* alwaar tevens nadere inlichtingen zijn te bekomen.

De aanwijzing zal plaats hebben op *Donderdag* den 12 *Julij* 1883, des voormiddags ten 11 ure, op het terrein bij den Watertoren voormeld.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Dinsdag 10 Juli 1883,** 's namiddags 1 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

1o. Het maken van Trottoirs met Trottoirbanden van Mendigersteen; enz.

2o. Het baggeren en verwerken van 4000 M³. rivierzand achter- en van 125 M³. harde puin op den Strekdam.

Teekeningen ter inzage; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

AANBESTEDING.

De Architect IJ. BIJVOETS Gz., te *Amsterdam,* zal, namens den heer V. ALTINK, op **Dinsdag 10 Juli 1883,** des middags te 12 uur, in het Café van A. BLEIJS, Damstraat No. 16, aanbesteden:

Het bouwen van een Café genaamd Czaar Peter, aan de De Ruijterkade te Amsterdam.

Gedrukte Bestekken met teekening à ƒ 2.50 per stel verkrijgbaar aan de Kiosken op den Dam.

Het Bestek en Teekening liggen ter inzage bij V. ALTINK, Prins Hendrikkade 30.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag 16 Juli 1883,** te 12 ure des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het sloopen en vervoeren van de houten loods (tijdelijk schoolgebouw) staande op het Mariniersplein, en het weder oprichten van dit gebouw op een terrein beoosten de Veemarkt.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding (met Teekening) zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van ƒ 1.

Inlichtingen worden gegeven en teekeningen liggen ter inzage ten Kantore van den Stads-Architect op het Raadhuis Kamer No. 101, des ochtends van 10—12 uren.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
VAN TIENHOVEN.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. S.*

Amsterdam, 6 Juli 1883.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam,* heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg No. 3.
TRADE MARK. VAL DE TRAVERS. V T T V
NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam,* of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*

De Directeur, W. PATON WALSH

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENTEN.

Sedert 1835 gevestigd te ZEIST. Bekroond met diverse medailles.

Hoofddepôt te Amsterdam, Achter Oosteinde No. 4, bij het Paleis voor Volksvlijt.

Uitgebreide handel in Bouwartikelen; nemen goederen ter étalage en in depôt.

MARTIN & Co. *Amsterdam. Achter Oosteinde, N°. 4.*

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

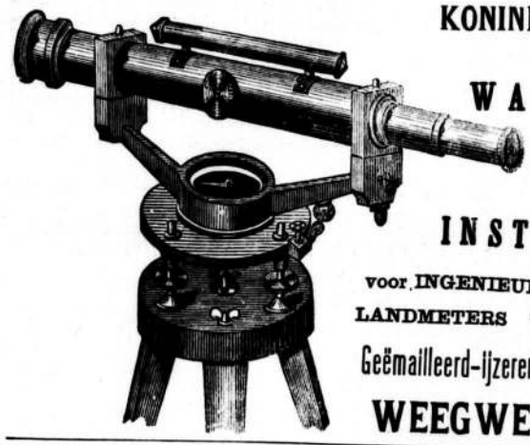

KONINKLIJKE FABRIEK VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS**, enz.
Geëmailleerd-IJzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

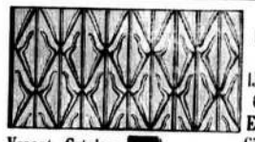

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **negende** aflevering van:
Geschiedenis van de Bouwstijlen
IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,
Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.
Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 à 12 afleveringen à ƒ 1.75.

Aanbesteding.
Op **Maandag 16 Juli 1883**, des middags te 3 uren, zal, in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, op den Vijgendam, te *Amsterdam*, worden **aanbesteed:**
Het maken der Grond- en Fundeerwerken voor een Concertgebouw aan de Houbrakenstraat, te Amsterdam.
Het Bestek met 3 Teekeningen is, van af 7 Juli a. s., ad **ƒ 2.50** per Stel verkrijgbaar ter Stoomdrukkerij van de Heeren ROELOFFZEN & HÜBNER, N.Z. Voorburgwal, alhier.
Inlichtingen geeft de Ingenieur-Architect A. L. VAN GENDT.

OPENBARE AANBESTEDING.
BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 16 Juli 1883**, te 12 uren des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**
Het verbouwen van de Openbare Lagere School der 1e klasse no. 11 in de Valckenierstraat.
De voorwaarden dezer Aanbesteding (met teekening) zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *ƒ* 1.
Inlichtingen worden gegeven ten Kantore van den Stads-Architect op het Raadhuis Kamer No. 101 des ochtends van 10—12 ure.
Burgemeester en Wethouders voorn.,
VAN TIENHOVEN.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. S.*
Amsterdam, 6 Juli 1883.

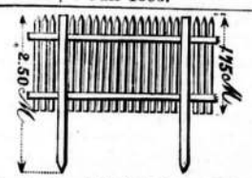

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 28. ZATERDAG 14 JULI 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *ƒ* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *ƒ* 7.50 en Nederlandsch-Indië *ƒ* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A et A) EEN BEZOEK AAN RAVENNA
naar „The American Architect and Building News".

Ravenna is een stad, die niet bepaald in de route van gewone toeristen ligt, als zij een tocht door Italië ondernemen, en toch is de stad een bezoek overwaard en na Rome en Venetië misschien de interessantste plaats van het Schiereiland.

Hoewel Ravenna slechts twee-en-vijftig mijlen van Bologna verwijderd is, heeft men toch vier uur noodig om de stad te bereiken, daar de spoorweg niet in bijzonder goeden toestand verkeert. Als men de hoofdlijn te Castel Bolognese verlaten heeft, is het alsof men uit de negentiende eeuw in de oudheid verplaatst wordt. Slechts weinige reizigers ziet men, en die men nog nu en dan aantreft, schijnen geen haast te hebben.

De omgeving van Ravenna staat in een slechten reuk wegens de moeraskoortsen, die zeer gevreesd worden en de meeste reizigers weerhouden, aan de oude stad der Byzantijnsche keizers een bezoek te brengen. Doch wij lieten ons niet afschrikken, want groot was onze begeerte om het graf van Theoderik te zien, en een bezoek te brengen aan de kerk, waar eens de zuster van Honorius hare gebeden verrichtte. Om een denkbeeld van de oudheid der stad te verkrijgen, behoeft men zich slechts te herinneren, dat de kerken reeds negenhonderd jaar oud waren, toen de dichter van de „Divina Commedia" in St.-Francesco begraven werd, na zijn laatste levensdagen in ballingschap te Ravenna te hebben doorgebracht. Als wij de fresco's van Giotto zien, schijnen zij ons reeds zeer oud toe, en toch zijn de kunstwerken, die ons te Ravenna boeien, nog zevenhonderd jaar ouder — er is dus meer tijd verloopen tusschen de schepping der mozaieken van Ravenna en de periode, waarin Giotto's meesterstukken ontstonden, dan tusschen de eeuw van Giotto en onze eeuw!

Tusschen Bologna en Ravenna biedt het landschap weinig belangrijks aan, zoodat wij ons verheugden toen wij aangekomen waren. Na een nacht, in een vrij smerig hotel, doorgebracht, gold ons eerste bezoek de kathedraal. Het plein daarvoor, de Piazza Vittorio Emanuele, wordt omgeven door een zuilenrij, waarvan de kolommen tot de basiliek van Theoderik behoord hebben.

Deze kathedraal is in de 18e eeuw bijna geheel herbouwd, doch in de sacristie vindt men een der schoonste Byzantijnsche kunstwerken, den ivoren troon van S. Maximin. Deze troon is fraai gesneden, en doet nog duidelijk den veredelenden invloed der oud-Grieksche kunst op de eerste Byzantijnsche kunstenaars ontdekken. Een jongen liet ons dit kunstwerk zien, en hij had er even weinig respect voor, alsof 't het meest gewone meubel ware. De troon is van vierkante platen samengesteld; enkele ontbreken, en worden in het Bargallo te Florence bewaard.

Tegenover de kathedraal is het Baptisterium, het oudste gebouw van Ravenna. Het Baptisterium is rond, en deze vorm is waarschijnlijk, door de ronde Romeinsche tempels na te volgen, ontstaan. De grond rondom het monument is gaandeweg opgehoogd, zoodat men eenige treden af moet gaan om binnen te treden. Het geheele gebouw verkeert in een deerniswaardigen toestand, en de stukjes van de mozaieken vallen telkens naar beneden. Het is den bezoekers echter verboden, deze stukjes als herinnering mede naar huis te nemen.

De geheele koepel is met mozaiek bedekt. In het midden ziet men den doop van Christus. De hoofdfiguur is geheel naakt en in den klassieken stijl opgevat. Daarnaast is de riviergod van de Jordaan, met een kroon van biezen op het hoofd. De twaalf apostelen zijn iets lager aangebracht, en met gele en witte draperieën getooid. Tusschen elke twee figuren is een palmboom afgebeeld, en boven ieder is de naam geplaatst, doch zonder het voorvoegsel „Sanctus", dat eerst in het jaar 472 in gebruik kwam. De kleuren zijn zeer harmonisch; groen en blauw zijn veel gebruikt. Middenin het gebouw is een groote, achthoekige doopvont, met een soort van doopbekken daaraan verbonden, dat door een deksel, met een liggend lam versierd, bedekt is.

Van het Baptisterium gingen wij naar San-Vitale, de belangwekkendste kerk van Ravenna, hoewel ze door onhandige restauraties veel geleden heeft. De kerk werd gebouwd tijdens de regeering van Keizer Justinianus, op de plaats waar, volgens St.-Ambrosius, St.-Vitale den marteldood stierf door levend verbrand te worden. St.-Eclesias wijdde haar in 547. De kerk is achthoekig van grondvorm, met een groote voorhal en een kleine absis daaraan gebouwd.

In het midden is een koepel, die door acht bogen ondervangen wordt. Deze bogen rusten op zware pijlers. Iedere travée van dezen achthoek heeft van onderen een halfcirkelvormige nis, en een verdieping hooger een empore van denzelfden vorm, die door arcades van het hoofdschip afgescheiden wordt. De kolommen van deze arcades zijn allen van antiek marmer, en de kapiteelen vertoonen den traditioneelen vorm der Byzantijnsche kunst. Het koor heeft prachtige mozaieken, die gespaard bleven, toen men in de 17de eeuw de andere vernietigde.

De mozaieken in het koor stellen voor: de Heiland op den wereldbol gezeten, San-Vitale met zijn martelaarskroon en St.-Eclesias met een kerk. Verder ziet men de hoofden der twaalf apostelen, van St.-Vitale, van zijn twee zonen St.-Gervasius en St.-Protasius, en een tafereel uit het leven van Theoderik. Ook vindt men er een prachtig Grieksch basrelief, Neptunus met zijn drietand voorstellende. Uitwendig is de kerk van baksteen gebouwd, en het dak is zeer vlak. De baksteenen hebben wel iets van tegels, die door mortellagen, dikwijls dikker dan zij zelven, verbonden worden.

Na St.-Vitale bezochten wij het Mausoleum van Galla Placidia (440), thans San-Nazanio genaamd. Het is in den vorm van een Latijnsch kruis gebouwd, met een koepel bedekt, die schoone mozaïeken als versiering heeft. Bij deze mozaïeken is het de moeite waard, op te merken, hoe de kunstenaars alle gruwelen en martelingen vermeden hebben. Een kruis, zonder den Verlosser eraan, is het symbool der kruisiging, alsof de kunstenaars de gruwelen der verlossing niet wilden voorstellen. De opstanding trok hen meer aan, en zij stelden hun God dan zoo schoon voor als zij konden, en omringden deze voorstelling door Heiligen en Engelen, die allen vroolijk jubelden. De Christenen uit dien tijd hadden nog zulk een levendige herinnering van de martelaars, dat zij het niet noodig achten, door het afbeelden ervan de schare tot volharding in den geloove aan te sporen. Eerst in later eeuwen begon men dit te doen.

Het altaar is van albast, en in zijn onmiddellijke nabijheid staan drie marmeren sarcophagen, waarin Justinianus' gemalin, Constantinus III en Honorius begraven zijn. Boven den hoofdingang zijn wit-marmeren reliefs, met voorstellingen van St.-Jan, Gallia Placidia en Barbation. Deze reliefs dagteekenen uit de twaalfde eeuw, doch zijn zeker naar veel oudere mozaieken gevolgd.

San-Apollinare Nuovo werd door Theoderik omstreeks 534 gebouwd, om voor de volgelingen van Arius te dienen.

Deze kerk heeft den basiliekvorm en is met prachtige marmeren kolommen versierd, die indertijd uit Konstantinopel aangevoerd werden. De mozaïeken zijn zeer interessant, want er komt daaronder ook voor eene afbeelding van het oude Ravenna, met het paleis van Theoderik. Ook ziet men mannelijke en vrouwelijke Heiligen, die zich in processie naar Christus en de H. Maagd begeven. Tusschen ieder paar is, evenals in het Baptisterium, een palmboom aangebracht. Het is opmerkelijk, dat de Heiligen, hier voorgesteld en bij name genoemd, thans geheel vergeten zijn, en dat de meest bekende, als de H. Catharina, Barbara, Margareta, Joris of Christophorus, daar niet voorkomen.

Wij begaven ons nu naar San-Apollinare in Classe, de schoonste van de kerken van Ravenna. Het schip wordt door prachtige marmeren zuilen van de zijschepen gescheiden. Twaalf treden voeren naar de koornis, waar het altaar geplaatst is, dat door een baldakijn, door vier zwart-marmeren kolommen geschraagd, overhuifd wordt. De geheele koornis is met mozaïek bekleed. Behalve een groot kruis, en een afbeeldsel van den patroon der kerk, zonder mijter en met een langen grijzen baard, ziet men de steden Jeruzalem en Bethlehem, waaruit de Christelijke kudde naar den Heilige toestroomt. Fraaie sarcophagen zijn in de kerk aanwezig. De kap is vrij vlak en van hout. De crypta staat geheel onder water, en zelfs een gedeelte van den kerkvloer loopt dikwijls onder. Hoe schadelijk dit voor het gebouw is, behoeft geen betoog. De klokketoren is rond van grondvorm en van ruwe baksteenen gebouwd.

Wij zagen ten slotte nog de graftombe van Theoderik, wier koepeldak van een stuk graniet is, maar die veel geleden heeft, zoodat de arcades, die vroeger aanwezig waren, verdwenen zijn.

Daar er verder geen merkwaardigheden te Ravenna waren, verlieten wij den volgenden dag de stad, blijde een der oudste steden van Italië gezien te hebben.

DE BRUG OVER DE EAST-RIVER TUSSCHEN NEW-YORK EN BROOKLYN.

Vertaald uit de „New-Yorker Volkszeitung" van Donderdag 24 Mei 1883.

Voltooid!
Het grootste bouwwerk in zijn soort uit de 19e eeuw.
Een gedenkteeken van roem en schande.
Een triomf van ingenieurs-kunde,
Wettelijke diefstal en hooggeëerde dieven.

De brug over de East-River is, na een arbeid van 13 jaren en na veelvuldig oponthoud, eindelijk gereedgekomen en zal op den dag van heden (24 Mei 1883) geopend worden. Het bouwwerk vormt op zich zelf een meesterwerk van moderne ingenieurskunde en is, wat reusachtigheid van gedachte en uitvoering aangaat, eenig in zijn soort. Wat onbereikbaar scheen, is schitterend volbracht door de krachtige leiding van practisch en theoretisch ontwikkelde werklieden, toegerust met de kennis van den nieuweren tijd, en de belangrijke ondervindingen, tijdens den bouw van het grootsche werk opgedaan, zullen de toekomende geslachten tot leering strekken en den ingenieurs in later tijden tot richtsnoer voor nog grootscher plannen en reuzenwerken dienen. De voltooiing van de brug over de East-River is een triomf van de menschelijke macht over de elementen, een nieuw en schitterend bewijs voor het nimmer rustend denk- en gevolgtrekkingsvermogen van het menschelijk brein, dat instaat is alle voorkomende hindernissen glansrijk te overwinnen, als het slechts gelukt, de natuurwetten te doorgronden en daarnaar te handelen.

Aan de vreugde over de macht van het menschelijk genie boven de ruwe natuurkrachten, verbindt zich evenwel op den dag van heden de droevige gedachte aan de tegenstrijdigheid van de technische beschaving van het tegenwoordig menschengeslacht, tegenover de verblinding op het gebied van sociale vraagstukken. De menschen zijn wijs genoeg geworden, om de elementen aan zich te onderwerpen, maar niet voldoende wijs, om in te zien, dat het geheele systeem der tegenwoordige maatschappij, ondanks de technische ontwikkeling, gedurende haar bestaan verkregen, op ongerechtigheid, roof, diefstal en misdaad berust.

De brug is door ingenieurs ontworpen en gebouwd geworden, maar een aantal menschelijke vampyrs heeft van de gelegenheid partij getrokken, zich bij den bouw te verrijken en zich een groot deel der toegestane gelden toe te eigenen. Eene som van 5 tot 9 millioen dollar (1) is gestolen van het voor de brug uitgetrokken geld en men kan de dieven met den vinger aanwijzen, en toch maakt het bestaande maatschappijen-systeem het den misdadigers mogelijk, met trotsch opgeheven hoofd rond te gaan en spottend alle aanklachten te trotseeren. Zij staan zelfs aan het hoofd van de tegenwoordige samenleving, hebben de macht in handen en sturen en wenden de politieke en sociale machine naar welgevallen, zoodat Waarheid en Recht zich voor hen in het stof buigen. Tegen zulk een hemeltergend onrecht is geen ander middel, dan afschaffing van het systeem, dat zulke toestanden bestaanbaar maakt, en als dit den werklieden, die het grootste deel der maatschappij uitmaken, gelukt, dan zal de vreugde over de vorderingen der technische kunsten en wetenschappen niet langer vergald worden door bittere gedachten over onrechtmatig verkregen goed en misdadig toegeëigende bezittingen. De *Volkszeitung* geeft hierbij aan hare lezers eene volledige beschrijving van den brugbouw en diens geschiedenis, onder den welgemeenden wensch, dat de werklieden van het tegenwoordig geslacht het nog mogen beleven, dat de openbare bouwwerken en andere werkzaamheden, noodwendig tot het instandhouden der maatschappij, door georganiseerde gilden onder gemeente- of staatswaarborg uitgevoerd worden, en een werksysteem mogen zien invoeren, waaronder staatkundige knoeierijen en begunstiging van luiaards en misdadigers onmogelijk zal zijn (2).

(1) Een dollar = 2.50 Nederlandsche gulden.

Beschrijving van den reuzenbouw. Begin en voltooiing van het groote werk. Ontstaan van het plan.

Reeds sedert 60 jaren sprak men te Brooklyn erover, dat eene brug over de East-River gebouwd moest worden, en toen in den strengen winter van 1866 op 1867 deze rivier dagenlang, zelfs voor veerbooten, niet te bevaren was, zoodat duizenden arbeiders en mannen van zaken New-York niet konden bereiken, begon de belangstelling in den brugbouw levendiger te worden.

Mannen als Horace B. Claflin, H. C. Bowen en andere millionairs, die niet instaat waren hunne handelshuizen te bereiken, gaven een stoot aan den algemeenen wensch naar den bouw eener brug en de staatkundige mannen, die spoedig begrepen en inzagen, dat zij bij de zaak „iets verdienen konden", waren weldra met ontwerpen voor concessieaanvraag en voorschotbewijzen voor geld gereed. Het kwam er maar op aan, hoe het aangelegd moest worden, opdat de buit doelmatig, dat is, ten voordeele van de toenmaals heerschende republikeinsche partij, verdeeld zou worden. Tammany Hall was bijna op het toppunt van zijn macht en roem van diefstal. Baas Tweed heerschte onbeperkt over New-York en zonder zijne toestemming konden de republikeinen in Albany niets stelen. Evenmin echter deden de vriendjes op het platteland in de wetgeving iets voor Tweed, als hij niet behoorlijk afdokte. Enorme sommen werden toentertijd van New-York naar Albany gezonden, waaronder ook het geld, dat noodig was om een brugwet te verkrijgen, die aan Tweed en de Brooklynsche dieven het leeuwenaandeel in den beraamden roof zou verzekeren. De Brooklynsche speculanten, Kingsley, Murphy, Kinsella en consorten, hadden reeds in 1865 plans voor de brug laten maken en hunne agenten in Albany waren reeds in 1866 aan het werk, om het buitenkansje den weg te banen, maar traden eerst het volgend jaar op.

De wet, die zij hadden doen samenstellen, bepaalde het hoofdkapitaal der Maatschappij, die de brug zou bouwen, op 5 millioen dollar, vergunde den steden New-York en Brooklyn verdere sommen door hare respectieve Gemeenteraden te doen toestaan en daarvoor aandeelen in den brugbouw in betaling aan te nemen.

Dit geschiedde, om aan het publiek vertrouwen in te boezemen en om, nadat de makers hunne koetjes op het droge gebracht zouden hebben, den schuldenlast op de beide steden te schuiven.

Het was niet meer dan natuurlijk, dat de burgerij, zoo van New-York als Brooklyn, tegen staatkundige mannen en contracteerenden mistrouwen opvatte. De meening werd algemeen verspreid, dat de brug in 't geheel niet kon gebouwd worden en dat de pijlers in den modder zouden verzinken, nadat de staatkundige partijmannen een paar millioen zouden gestolen hebben.

Om de eer, 't project het eerst te hebben samengesteld, twistten reeds terstond de ingenieur Thomas Mc. Elrath en de aanhangers van den brugbouwmeester Roebling, die reeds in Januari 1857 verhandelingen over het brugbouwplan geschreven heeft.

Mc. Elrath beweert, reeds vóór 40 jaren in de couranten inlichtingen openbaar gemaakt te hebben, op grond waarvan Roebling toen zijne plans ontworpen zou hebben. Op 19 Januari 1857 begrootte Roebling in een openbaar geschrift de totale kosten der brug op 2 millioen dollar en berekende, dat bij een betaling van 2 cents (3) voor elken over de brug sporenden passagier, de renten voor de bouwkosten, zoowel als de kosten van onderhoud, zouden gedekt zijn.

Hij berekende, dat door elkaar dagelijks 100,000 passagiers over de brug zouden rijden. Dat zou, elk passagier op 2 cents gerekend, 2000 dollar per dag en 730,000 dollar per jaar opleveren.

Op 14 April 1860 maakte Roebling zijne inzichten over het project in het journaal voor architecten en werktuigkundigen bekend, waarin hij echter de waarschijnlijke kosten op 4 millioen dollar aangaf en, het rijgeld per passagier op 3 cents verhoogend, de jaarlijksche ontvangst op 1 millioen dollar begrootte.

De ingenieur en de plans.

De moderne ingenieurswetenschap aarzelt tegenwoordig niet meer, waar het geldt moeilijke vraagstukken op te lossen, en voor het schijnbaar meest onoplosbare vraagstuk deinst de technisch ontwikkelde van de 19e eeuw evenmin terug. Zwaartillenden, die profeteerden, dat de brugpijlers nooit ook maar 10 voet boven den waterspiegel zouden uitsteken, wisten niet, dat er middelen en wijzen zijn, om in den diepsten modder rotsvaste fundamenten voor den hoogsten en zwaarsten bovenbouw te doen inzinken. Een Duitsch ingenieur, in Carlsruhe en Zürich opgeleid, de reeds genoemde John A. Roebling, was uitverkoren, om de plans voor den bouw te ontwerpen en de juiste uitvoering aan te geven. Een maand na het samenstellen van de Brugmaatschappij, aan het einde van Mei 1867, werd Roebling tot hoofdingenieur benoemd en op 1 September van hetzelfde jaar, dus nauwlijks 3 maanden na zijne benoeming, reikte hij den Directeuren zijne gezamenlijke plans en gedetailleerde begrootingen over. Zij werden voorloopig terzijde gelegd, om verder uitgewerkt te worden, en daartoe waren meer dan 18 maanden noodig. In Maart 1869 werd, volgens den wensch van Roebling, eene conferentie van adviseerende ingenieurs bijeengeroepen, om de uitgewerkte plans te onderzoeken en over de practische uitvoerbaarheid daarvan een oordeel te vellen. De conferentie nam de plans aan, evenals het door de Bondsregeering benoemde Ingenieurs-college, dat zou uitmaken, of de brug misschien ook het scheepsverkeer

(2) Ofschoon de vertaler zich weinig met de socialistische en revolutionaire denkbeelden in het algemeen kan vereenigen, zoo aarzelt hij geenszins, bij het lezen en vertalen van de geschiedenis van den bouw dezer reuzenbrug, dergelijken denkbeelden, van een Amerikaansch standpunt beschouwd, eenige reden van bestaan toe te kennen en den door den schrijver aangeslagen toon verklaarbaar te vinden.

(3) Een cent = $2^1/_2$ cent Nederl.

verhinderen zou, ofschoon het laatstgenoemde college eene verhooging van den rijweg der brug, ten bedrage van 5 voet boven den hoogsten waterstand, aanbeval. Roebling veranderde dienvolgens zijne plans, het Bestuur nam ze eindelijk aan en daarop werd den 3 Januari 1870 de eerste spade voor den aanleg van den Brooklynschen pijler in den grond gestoken. De ingenieur zou het evenwel niet beleven, dat ook het geringste deel van zijn reusachtig plan tot uitvoering kwam.

Hij stierf vóór den aanvang der werken aan den Brooklynschen pijler. Eene toevallige omstandigheid wilde, dat Roebling zijn leven op smartvolle wijze zou verliezen. Hij stond op een balk aan de invaart van het Fulton-veer om een opmeting te doen, toen een veerboot aankwam. Het vaartuig liep tegen de invaart; de balk, waarop Roebling stond, kantelde en verwondde hem aan den voet, tengevolge waarvan hij klem in den mond kreeg en 16 dagen later gaf Roebling den geest. Zijn zoon Washington A. Roebling, die eveneens in Europa zijne studiën voltooid had, werd tot opvolger van den hoofdingenieur benoemd. Ook hij heeft voor de vervulling zijner plichten als leider van den reuzenbouw geboet. Hij is bij het vertoeven in de met saamgeperste lucht gevulde caissons, die bij het leggen der pijlerfundeeringen gebruikt werden, aan alle leden verlamd en sedert 12 jaren bedlegerig. De zoon had zijnen vader bij het ontwerpen der plans geholpen en was in allen deele een bekwaam ingenieur. Van zijn ziekbed uit heeft hij den bouw geleid en met een goeden verrekijker beschouwde hij vanuit zijn venster, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, de arbeiders en den voortgang van het groote werk gedurende zijne uitvoering.

De plans worden veranderd.

Het oorspronkelijk ontwerp van Roebling was slechts voor voetgangers en rijtuigen berekend geweest, maar later werd, door toedoen van Vanderbilt en den spoorwegkoning Poppenhusen van Long-Island, door het Bestuur besloten, de brug ook voor spoorwegverkeer in te richten. De ijzerconstructie werd in een staalconstructie veranderd, de rijwegen verbreed, en op deze wijze werd het gewicht aanmerkelijk vermeerderd, evenals de kosten. Volgens Roebling's begrooting zou 7 millioen dollar voor de brug en 3,800,000 dollar voor het te onteigenen terrein toereikend zijn geweest. De verandering der plans veroorzaakte een meerdere uitgave van 5 millioen dollar. Roebling wilde ook den oprit naar de brug in ijzer doen uitvoeren, maar hierbij konden de Brooklynsche contractanten niet genoeg verdienen en daarom zorgde Kingsley ervoor, dat de opritten van graniet vervaardigd werden.

Hij en zijne kameraden hebben daarbij omstreeks 1 millioen dollar in den zak gestoken.

Situatie en afmetingen.

Sandstreet in Brooklyn en Chathamstreet in New-York zijn de beide eindpunten van de brug. Men had tot doel gesteld, de raadhuizen van beide steden door de brug direct aan elkaar te verbinden, hetgeen evenwel door den ondoelmatigen aanleg der straten van Brooklyn niet mogelijk geweest zou zijn en het bouwen van een nieuwe straat, door particuliere eigendommen heen, zou de kosten met minstens 5 millioen dollar verhoogd hebben. Ondanks dit bezwaar, denkt men er thans over, van Sandstreet naar Flatbush Avenue een directen rijweg door te trekken. De beide groote pijlers, waarop de draadkabels rusten, die den rijweg ondersteunen, staan op de Newyorksche zijde aan den voet van Rooseveltstreet en in Brooklyn aan den voet van Fultonstreet, op een afstand van 1595½ voet van het midden van den eenen pijler tot het midden van den anderen. De grootste hoogte van den rijweg boven den hoogsten waterstand bedraagt 135 voet. De hoogte der pijlers bedraagt 276⅔ voet. De opritten zijn op de Newyorksche zijde 38 voet hoog en 1562 voet lang, terwijl zij op de Brooklynsche zijde eene hoogte van 61 voet en eene lengte van 971 voet bereiken. De breedte van de brug bedraagt 85 voet. Het meest belangrijke deel van het groote bouwwerk bestaat in de vier reusachtige hangkabels, die den rijweg der brug dragen. Hunne einden zijn in de verankeringen op beide zijden bevestigd; zij rusten op draagrollen op de pijlers en bevatten elk 5296 gegalvaniseerde, met olie gedrenkte staaldraden, elk lang 3578½ voet. De pijlers steken 278 voet boven het hoogwaterpeil uit en 159 voet boven den rijweg der brug. Aan den voet hebben zij eene breedte van 140 en eene lengte van 59, aan den top daarentegen eene breedte van 136 en eene lengte van 53 voet. De fundeering van den Newyorkschen pijler ligt 78 voet onder den waterspiegel en die van den Brooklynschen pijler slechts 45 voet. De openingen der rijwegen van de brug in de pijlers bevinden zich 119 voet boven den hoogwaterstand, terwijl de verankeringen op beide oevers 930 voet van de pijlers verwijderd zijn. Hun gewicht bedraagt, elk, 60 duizend tons. De rijweg weegt 6740 tons en, met een maximum belasting van 1380 tons voor passagiers en voertuigen, zouden de kabels 8120 tons te dragen hebben, terwijl zij op 12,000 tons berekend zijn. Feitelijk kunnen zij echter een gewicht van 49,200 tons dragen.

De rijweg.

De door de kabels gedragen rijweg der brug bestaat uit vijf afzonderlijke afdeelingen, waarvan de middelste, boven de vier anderen liggende, voor voetgangers, de beide naast de middelste gelegenen voor spoorwegverkeer en de beide buitensten voor voertuigen van allerlei aard en ruiters bestemd zijn. De rijweg is aan 2½-duims draadtouwen aan de kabels opgehangen. Deze hangtouwen zijn aan beugels bevestigd, die de kabels omvatten en eindigen in opgestuikte koppen, die met spanschroeven de draagbalken van den rijweg ondersteunen. De draagbalken, die dwars onder den rijweg doorgaan, bestaan uit telkens 4 aaneengeklonken dubbele T-ijzers, welke weer in verticale richting door kruisstaven, die stabiliteit aan den balk moeten geven, met elkander verbonden zijn. In de lengte zijn de draagbalken evenzoo door haaksch daarop staande, zoowel als door diagonaalstangen aan elkaar verbonden. Zoo vormt de rijweg als 't ware een enkelen, maar veelvuldig afgebroken draagbalk, die door zijn boogvorm en steun op de brugpijlers, aan den druk der belasting op zich zelf weerstand biedt en bijgevolg van de kabels een gedeelte der belasting overneemt, die zij den oningewijde zouden toeschijnen te dragen. Deze constructie van den rijweg maakt het trillen in verticale, zoowel als het schudden in horizontale richting, totaal onmogelijk. Van de pijlertoppen worden de dwarsliggers buitendien op een afstand van 400 voet door diagonaal staaldraadtouwen vastgehouden. Op de dwarsliggers rusten dubbele gecreosoteerde brugvoeringen voor de buitenste wegen, die voor karren en rijtuigen bestemd zijn. De rails voor de spoorwagens rusten op een eiken moerbalk en daarboven bevindt zich een traliewerk, waartusschen de middelste weg voor de voetgangers is aangebracht. De breedte der wegen voor voertuigen bedraagt 19 voet en die der spoorwegen en voetpaden elk 15 voet.

Aan de noordzijde rijden de voertuigen en spoorwagens van Brooklyn naar New-York en op de zuidzijde in omgekeerde richting.

De verankering.

De groote last, dien de kabels te dragen hebben, vereischen eene daartoe voldoende en doelmatige bevestiging aan de eindpunten beiderzijds. De bevestiging geschiedt door middel van twee uit steen en ijzer bestaande verankeringen, die 119 voet breed, 132 voet lang zijn en elk 120 millioen pond wegen.

In de fundeering van deze beide reusachtige granietblokken zijn, in elk, 4 massieve ankerplaten aangebracht, die 16½ voet lang, 17½ voet breed en in het midden 2½ voet dik zijn en elk 46000 ℔ wegen. In elke plaat zijn negen aan elkaar evenwijdig loopende openingen en door deze openingen loopt een stalen bout van 9 duim zwaarte, die de halzen van de rechte schakel van den ketting vasthoudt, welke rechte schakel aan het eind van het over de East-River te leggen gedeelte der verankering, in den kabel uitloopt. De ketting bestaat in de lengte uit 11, in de breedte uit 8 schalmgeledingen van door elkander 12½ voet lengte, 7 duim breedte en 3 duim dikte.

De beide eerste rijen schakels van den ketting staan loodrecht op de ankerplaat, de overigen beschrijven een kwartcirkel, wiens raaklijn de aansluitingsrichting van den kabel aangeeft.

Om den ketting bevindt zich het metselwerk, waarin de kabels zich ter lengte van omstreeks 25 voet uitstrekken. De draden van de kabels zijn aan hunne einden tot halzen omgebogen, overeenkomend met die van den verankeringsketting en omvatten daarvan den laatsten bout. De verankering is zóó solide, dat een last van 300 maal meer, dan hetgeen zij te houden heeft, haar niet van haar plaats zou kunnen schuiven.

Elk stuk ijzer of staal, dat bij de verankering aangewend werd, is met betrekking tot zijn deugdzaamheid met hydraulischen druk beproefd en geen materiaal werd gebezigd, welks samenstelling niet aan de gestelde voorwaarden voldeed.

(*Wordt vervolgd.*)

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

IX.

Op het gevaar af, dat de lezers van *De Opmerker* mij beschuldigen zullen van den hak op den tak te springen, leid ik ze ditmaal niet naar de Britsch-Indische afdeeling, maar naar het gebouw, waar de voortbrengselen onzer eigen koloniën zijn uitgestald.

Veel architectonisch schoon heeft dit gebouw niet, trots zijn vergulde koepels en would-be Moorsche ornementiek. Jan Pieterszoon Koen staat ervoor, een reus gelijk, die met verachting op ons dwergen neerziet. Doch zijn blik schijnt vooral gevestigd te zijn op het model van het monument, dat de Nederlanders der negentiende eeuw zullen oprichten ter eere van de gevallenen in den Atjeh-oorlog. 't Komt mij voor, dat men wèl zou doen het einde van dien oorlog af te wachten, alvorens tot de oprichting over te gaan. Wie weet hoeveel dapperen nog door den scherpen klewang der Atjehers zullen omkomen! Men roept hier te vroeg victorie.

Wat het monument zelf betreft, ik vind het niet bijzonder geslaagd. Het pedestal is veel te plomp en vertoont een zonderlinge dooreenhaspeling van Renaissance en Middeleeuwsche motieven. De vier leeuwen hebben zeer weinig van woestijnkoningen. Of de beeldhouwer ze zou hebben willen idealiseeren? Ik weet het niet, maar die stijve manen, die gewrongen figuren komen mij niet zeer gelukkig voor.

De Victoria bovenop is wel wat beter, doch ook in deze figuur is een onaangename stijfheid niet te miskennen.

Rondom het koloniale gebouw staan tal van Indische woningen, die zeker door hun pittoreske vormen en ingenieuse samenstelling, veler aandacht getrokken zullen hebben. De kunst staat bij de bewoners van Oost-Indië nog op een lagen trap, en het snijwerk, waarmede sommige woningen versierd zijn, is meer vreemd dan mooi te noemen.

Interessant vond ik de hangbrug van bamboe. Men verzekerde mij, dat dergelijke bruggen reeds sedert eeuwen in Oost-Indië gebruikt worden. Als dit zoo is, zijn de Indiërs den Westerlingen in het toepassen van deze ingenieuse constructie voorgeweest.

Bij het bouwen van de Indische woningen werden geene spijkers gebruikt; houten nagels of bindrotting zijn als verbindingsmiddel aangewend. Met het oog op de veelvuldig voorkomende aardbevingen moet, dunkt mij, het bindrotting goede diensten kunnen bewijzen. Ook de bedekking met atap is luchtig en toch dicht.

Niet verre van de Indische woningen is ook het Indisch zang- en dansgezelschap gevestigd in een tent, die wel zeer leelijk maar bepaald niet Indisch is. De weemoedige geluiden, die de Indische muzikanten aan hunne zonderlinge instrumenten ontlokken, konden mij niet behagen en brachten mij in een zenuwachtige stemming. Ik ging dus naar het eigenlijke koloniaal gebouw, waar ik veel zag, dat mij belang inboezemde.

Het gebouw is van binnen in Moorschen stijl gedecoreerd, en al zouden sommigen hier de vormen van den Boeroe-Boedoer toegepast wenschen te zien, mij bevredigt de decoratie vrijwel. Een aanmerking zij mij echter veroorloofd. Zij geldt den hof, die middenin de zaal is aangebracht. Velen zien dien hof, met glas overdekt en met een fontein en zachte divans voorzien, aan voor een gedeelte van een Indische woning, vooral daar een figuur van den bekenden Indischen schilder Raden-Saleh in een hoek geplaatst is. Nu geloof ik niet, dat men ergens in Indië iets dergelijks aantreft, zoodat het zeker niet overbodig zou zijn, dit er uitdrukkelijk bij te vermelden.

Onder de kunstvoorwerpen, die mij in de koloniale afdeeling bijzonder aantrokken, noem ik allereerst de gesneden olifantstanden, die, naar men mij vertelde, van Chineeschen oorsprong zijn. Zij zijn over de geheele oppervlakte met tal van menschen-, dieren- en plantenfiguren bedekt, zoodat men zich moet verbazen over het geduld van de vervaardigers.

De architectuur schijnt in Indië op geen zeer hoogen trap te staan. Althans de photographieën van gebouwen, in grooten getale aanwezig, vertoonen meest allen de vormen van onze waterstaats-architectuur. Hoewel ook nog lang niet volmaakt, is toch naar mijn oordeel de moskee, die voor korten tijd te Atjeh gebouwd werd, nog het meest karakteristieke staaltje van onze Indische bouwmeesters. Hier werd althans naar Oostersche vormen gestreefd.

Van de beroemde oud-Indische bouwwerken, meer speciaal van Boeroe-Boedoer, zijn niet dan zeer slechte lithographieën aanwezig, wat zeker te bejammeren is.

De Indische kunst heeft zeker veel eigenaardigs, doch is te kinderlijk, te naief om voor ons veel waarde te hebben. Wie de kunst der Grieken, Romeinen en der Oostersche volken kent, zal mij dit ongetwijfeld toegeven.

Uit een ethnografisch oogpunt is de afdeeling Oost-Indië zeker de meest volledige van de geheele tentoonstelling. Men krijgt bij het bezoeken ervan een beteren indruk van onze Oost dan door het lezen van tal van boeken. Wil men echter met vrucht deze afdeeling bestudeeren, dan dient men dit te doen aan

de hand van den uitgebreiden catalogus, waarvan thans een gedeelte in het licht verschenen is, en die een reuzenwerk op zich zelf is. Veel, wat men niet aanstonds begrijpt, wordt daardoor opgehelderd en veel, dat op den eersten aanblik niet zeer interessant scheen, krijgt veel meer belang in ons oog.

Zooals ik reeds zeide, is er op het gebied van kunst en kunstnijverheid in deze afdeeling te weinig, dat voor onzen tijd van waarde is, dan dat ik er langer bij stil zou behoeven te staan.

Ik hoop dan ook bij mijn volgend bezoek de wandeling door het hoofdgebouw te vervolgen. OSADO.

VARIA.

Teruggaande projectielen. De aflevering van 24 Juni van het weekblad voor onderwijzers *L'Avenir* bevat het volgende: Wie kent niet den *boemerang*, het harde stuk hout, dat nagenoeg den vorm van een timmermans-winkelhaak heeft? De Australische wilden werpen het op den vijand en het wapen komt, na al of niet het doel getroffen te hebben, terug naar de hand die het heeft geworpen. Het is soms mogelijk, in het klein de proef weer te geven met behulp van een speelkaart; men houde deze, zonder haar te drukken, tusschen den duim en den wijsvinger der ééne hand en met de andere hand geeft men haar een sterken knip; de kaart stijgt schuins om zich zelve draaiende; daarna daalt zij naar den proefnemer. Welnu, kapitein Chapel stelt in de *Revue d'artillerie* het gebruik van schrijfvormige (*discoïdes*) projectielen voor, om den vijand in den rug te treffen en hem te bereiken achter de borstweringen; de teruggang heeft geen grens; de schijf rijst terwijl zij zich verwijdert en nadert onder het dalen.

Nieuwe gemeenschapsmiddelen. De dagbladen hebben als een wonderbaarlijke nieuwigheid de spoorwegreis van Parijs naar Konstantinopel (sneltrein tot Varna; daarna met een stoomboot) in 84 uren aangekondigd.

Binnen weinige jaren zal men zich verwonderen over deze verwondering en over deze traagheid. Omstreeks 1835 plakte men te Brussel biljetten aan, waarvoor het publiek met gapenden mond bleef staan: »Van Brussel naar Parijs in dertig uren." Natuurlijk met een diligence en tal van pleisterplaatsen.

Als men de douane en de vele halten niet had, zou men nu de reis gemakkelijk kunnen doen in vijf uren. De sneltrein van Parijs naar Weenen gaat nog tamelijk vlug: 1400 kilometer in 27 uren, of iets meer dan 50 in 't uur. Maar daarna verflauwt deze loffelijke ijver. Van Weenen tot Verciorova: 774 kilometer in 19 uren, of 40 in 't uur. Van Verciorova tot Bucharest: 382 kilometer in 9 uren of 42 in 't uur. Als men de gemiddelde snelheid der Fransche express-treinen behield, zou een trein in 50 uren van Parijs naar Varna kunnen gaan, en het ware niet moeilijk booten te vinden, die van hier in minder dan twaalf uren Stamboel bereikten. Men won dan ruim 22 uren uit.

Het nieuwe Fransche onderaardsche telegraafnet wordt langzamerhand volledig. Vroeger werd in dit blad reeds gesproken over den kabel Parijs—Marseille. Het geheel der ontworpen lijnen is meer dan 7000 kilometer lang en zal meer dan 50 millioen francs kosten. Het is duidelijk, dat men van dit stelsel groote voordeelen verwacht boven de luchtdraden; anders zou men zich wel vergenoegd hebben met deze laatsten. Nu, een volk dat 106 millioen francs uitgeeft voor een operagebouw, kan wel de helft van die som besteden voor een werk van meer nut.

Een telefoon verbindt New-York rechtstreeks met Chicago (400 uren gaans). Ten laatste zal men nog op deze wijze gemeenschap oefenen tusschen Europa en Amerika.

De Açoren zullen binnenkort met Europa verbonden zijn door een telegraafkabel. Het plaatselijk gewicht van dezen post is zeer gering, maar hij kan aanzienlijke diensten bewijzen: 1e door de schepen aan te kondigen, die voorbij varen (soms hebben zij daar zes weken stilte, wat gebrek aan levensmiddelen en ongerustheid in het vaderland kan verwekken); 2e door de voorspellingen van stormen en orkanen uit Amerika al of niet te bevestigen, en alzoo de reisvaardige schepen te waarschuwen.

Teekenen wij in denzelfden kring van denkbeelden de oprichting van een meteorologisch station op den Aigoual, een top der Cevennen, aan (hoog 1567 M.). Het zal een soort van seinpaal zijn, van waar men door de telegraaf de onweders zal aankondigen, die uit de Middellandsche Zee en de Algerijnsche Sahara komen, zoowel als de windvlagen der Pyreneeën en de stormen van den Atlantischen Oceaan.

In Aigoual vindt men den wortel *aigue* (*aiguade*, *aiguière*), van het Latijnsche *aqua* (water). Op die toppen worden de massa's waterdamp, van den Atlantischen Oceaan of de Middellandsche Zee afkomstig, afgekoeld en brengen door verdichting die ontzettende regens teweeg, die te onheilwekkender zijn, naarmate de berghellingen beroofd zijn van haar wouden.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— § De heer De Lesseps heeft den 18en Juni, naar aanleiding van *réclames* over de uitvinding, schepen te vervoeren over een spoorweg tusschen twee zeeën, verklaard, dat vroeger maarschalk Magnan hem verzocht had, proeven daaromtrent te doen nemen door de ingenieurs van het Suez-kanaal, maar dat hij dien heeren den last bespaard had, omdat hij het denkbeeld voor een niet te verwezenlijken droom hield. Hij is sedert niet van gevoelen veranderd.

— § De heer Faye heeft van den heer Briday, uit het eiland Réunion, bericht ontvangen, dat onlangs een telegraaf van optische seinen tusschen dat eiland en Mauritius was opgericht door den heer Adam. Men zal nu voortaan op Réunion een of twee dagen vooruit gewaarschuwd zijn tegen de vreeselijke orkanen, die in zekere gedeelten van het jaar deze streken teisteren en het eerst Mauritius bereiken.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. De Commissie voor het vergelijkend onderzoek van de bekwaamheden der candidaten voor de betrekking van Rijksopzichter van den Waterstaat, 4de klasse, bestaat uit de heeren hoofdingenieurs L. H. J. J. Mazel, G. van Diesen en J. van der Toorn en de ingenieurs R. O. van Manen, J. W. Welcker en C. A. Jolles, allen van 's Rijks Waterstaat. De eerstgenoemde zal als Voorzitter en de laatstgenoemde als Secretaris fungeeren.

ROTTERDAM. De heer A. Maurisse, uit Arnhem, is benoemd tot leeraar in het bouwkundig teekenen aan de ambachtsschool.

UTRECHT. Het standbeeld van Jan van Nassau is op het pedestal geplaatst; de onthulling zal waarschijnlijk in Augustus plaats vinden.

KROMMENIE. De heer J. A. Vonk, architect te Nieuwe-Niedorp, is tot gemeente-architect alhier benoemd.

ADVERTENTIEN.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *MIDDELHARNIS* zullen op **Vrijdag 27 Juli 1883**, des namiddags ten 3 ure, op het Raadhuis der gemeente, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het bouwen van twee SCHOLEN en twee ONDERWIJZERSWONINGEN in de kom der Gemeente, met bijlevering van Materialen, Schoolmeubelen, enz.

Bestek en teekeningen zijn verkrijgbaar ter Secretarie, tegen *f* 1.70 per exemplaar en liggen aldaar ter inzage.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij den Architect P. J. HOUTZAGERS, *Bagijnenkade*, te *Utrecht*.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den dag der aanbesteding, des namiddags ten 1 ure.

De Burgemeester, L. A. VAN WEEL.
De Secretaris, NIJGH.

Opzichters gevraagd.

Voor de uitvoering van eene Kanaalverbetering worden, om spoedig in dienst te treden, gevraagd:

3 OPZICHTERS en **ÉÉN TEEKENAAR**, praktisch ervaren in **het bouwen van Bruggen en Sluizen.**

Bekendheid met **ijzerconstructie** zal tot aanbeveling kunnen strekken.

Zich persoonlijk te vervoegen aan het Bureau van den Provincialen Waterstaat te *Haarlem*.

33 %
GASBEZUINIGING
met garantie.

Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten. De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN'S Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht*.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag den 19 Juli 1883**, des middags te 3 uren, zal, door de Firma BONTEKOE-NING & AUKES, in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, op den Vijgendam te *Amsterdam*, worden **aanbesteed:**

Het bouwen van ZEVEN HOUTLOODSEN op Vak VIII en IX aan de Houthaven aan den Spaarndammerdijk te Amsterdam.

Het Bestek is ad *f* 0.60 per Exemplaar te verkrijgen ter Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HÜBNER.

Inlichtingen geeft de Ing.-Architect A. L. VAN GENDT.

OPZICHTER.

Een JONGMENSCH, sinds een drietal jaren op het Bureau van een Architect werkzaam, zoekt **PLAATSING**, bij voorkeur te *Rotterdam*.

Adres onder letter O aan het Bureau van het Weekblad »*De Opmerker*" te *Arnhem*.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH* zullen op **Dingsdag 31 Juli 1883**, voorm. 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

1o. Het onderhoud van den straatweg van 's Hertogenbosch naar Best.

2o. Het onderhoud van den weg van 's Hertogenbosch over den Pettelaar naar St. Michiels Gestel.

Ingaande met den dag der goedkeuring van de aanbesteding en eindigende 30 Juni 1886.

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár, tegen betaling van *f* 1.00.

De aanwijzing zal plaats hebben van de werken onder 1o. vermeld op Donderdag 26 Juli e. k., v. m. 8 ure, te beginnen aan het fort Isabella en van die onder 2o. omschreven op Vrijdag 27 Juli, v. m. 10 ure, te beginnen aan de Groote Hekel te 's Bosch.

De inschrijvingsbiljetten moeten vóór 3 ure namiddag van den dag dien der aanbesteding voorafgaande, in de ten Raadhuize daartoe gestelde bus gestoken zijn.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Gemeente-Architect voornoemd.

's Hertogenbosch, 12 Juli 1883.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM*, zijn voornemens op **Woensdag den 18 Julij 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het maken van een BEZINKINGSBASSIN met aanvoerkanaal, waterriool en bijbehoorende werken, ten dienste der Drinkwaterleiding op het terrein bij den Watertoren ten oosten van de Oude Plantage.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren, ter kennisneming op de *Plaatselijke Secretarie* en het *Stads Timmerhuis* te *Rotterdam*. Het bestek met voorwaarden is verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE en ZOON, Boekdrukkers aan den Houttuin, no. 73 voor *f* 0,25 en de Calques der teekeningen tegen betaling van *f* 2,50 aan voormeld *Timmerhuis*, alwaar tevens nadere inlichtingen zijn te bekomen.

Aan belanghebbenden wordt medegedeeld, dat art. 16 van het bestek aldus gewijzigd is:

§ 29 vervalt en wordt vervangen door het volgende:

Oplevering. Het werk moet worden opgeleverd:

1e. Op 1 December 1883 het waterriool en het aanvoerkanaal met het westelijk daarvan gelegen gedeelte van het bezinkingsbassin.

2e. Op 1 Junij 1884 het geheele werk.

§ 30 vervalt en wordt vervangen door het volgende:

Onderhoud. Tot 5 maanden na de voltooijing blijft elk der beide gedeelten van het werk in onderhoud en voor risico van den aannemer.

Mogten vóór dat tijdstip aan het werk gebreken ontstaan, welke als een gevolg van slechte bewerking of onsterkte in de zamenstelling kunnen worden aangemerkt, zoo zullen die onmiddellijk en voor des aannemers rekening moeten worden hersteld.

Onverminderd de verpligting van onderhoud kan het onder 1o. van § 29 genoemde gedeelte van het werk onmiddellijk na de voltooijing door de gemeente in gebruik worden genomen.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

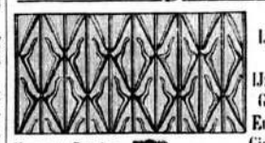

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. Van der LOON | VERZINKFABRIEK, Linden & Co. *Dordrecht.*

Galv. op Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

WORDT GEVRAAGD, om dadelijk in dienst te treden, een allezins bekwaam

Bouwkundig OPZICHTER.

Zich te adresseeren T. SANDERS, Civ. en Bouwk. Ing, Spuistraat 34, *Amsterdam.*

A. METZELAAR & Co.
Bouwmaterialen.
Delftshaven — Rotterdam.
UITSLUITEND ENGELSCHE
Portland Cement.
Vertegenwoordigers voor:
Holland, België. Duitschland, zoomede voor Export naar **NEDERLANDSCH-INDIE,**
DER
PHOENIX PORTLAND CEMENT Cie.
lim. London-Rochester.
LUIKSCHE KLUITKALK per wagon aan alle stations, **prima TRAS, HARDSTEEN, KEIEN, ASFALTDAKPAPIER, MOZAIKVLOEREN,** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN**
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.
Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat.)

Op **Dinsdag den 24sten Juli 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 382.

Het leggen en wijzigen van Sporen en Wissels en het verrichten van eenige werkzaamheden tot uitbreiding van het station Deventer.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 35 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 28sten Juni 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL, te *Zutfen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **ƒ 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 17den Juli 1883, des namiddags ten 1 ure.

Utrecht, den 26sten Juni 1883.

OPENBARE VERKOOPING
— bij inschrijving —

door den ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DELFT*, op **Dinsdag den 24 Juli 1883** en zoo noodig op den *volgenden dag*, des vóórmiddags telkens ten 10 ure, in het »HOTEL LUBRECHTS" (voorheen »HOTEL SCHAAP"), achter het Stadhuis te *Delft:* van buiten dienst gestelde

Militaire, Hospitaal-, Ambulance-, Kampements- en andere Goederen, voorhanden te Delft, als:

Verschillende Metalen, Touwwerk, Hout van sloopingen, Leder, Dekens, oud Paardenhaar, Ledergoed, Paardentuig, Bedlakens, Brandbluschmiddelen, Houten Kribben en onderscheidene andere voorwerpen.

De verkaveling komt met eenige inlichtingen, den verkoop betreffende, voor in de verkoopsnotitiën, die op franco aanvrage gratis te bekomen zijn ten kantore van den voornoemden Ontvanger, alwaar de voorwaarden ter lezing liggen en nadere inlichtingen te bekomen zijn.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBR^s. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Ie Directeur, **W. PATON WALSH**

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.

Metsel- en **Profielsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**

Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.

Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.

N. A. SCHELLING, *Directeur.*

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 29. ZATERDAG 21 JULI 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

dat den 23en, 24en en 25en Juli a.s. in het Sociëteitslokaal door den Heer B. J. Ouendag zullen worden geëxposeerd de teekeningen van het Gebouw in den Planten-en-Vogeltuin te Arnhem.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) ALBRECHT DÜRER.

In de laatste jaren is, dank zij de ijverige nasporingen van vele geleerden, heelwat licht opgegaan over de levensgeschiedenis van de beroemde kunstenaars der XVIe en XVIIe eeuw en veel, dat tot dusverre algemeen voor waar was aangenomen, bleek tot het rijk der fabelen te behooren, terwijl men ook tot het inzicht kwam, wat twijfelachtige bronnen de eens zoo geëerde Vasari en Houbraken zijn.

Dat wij ons thans een heldere voorstelling van het leven en streven van Albrecht Dürer kunnen maken, is vooral te danken aan Moritz Thausing, die met al de volharding, aan het Germaansche ras eigen, de origineele bronnen raadpleegde. Thausing is directeur van de collectie der Albertina te Weenen, en hij heeft alle schilderij-verzamelingen van Europa, waar eenig werk van Dürer wordt aangetroffen, bezocht.

Het eerste hoofdstuk van Thausing's boek behandelt de Duitsche kunst vóór Albrecht Dürer, en wijst er vooral op, hoe het mogelijk was, dat in een land als Duitschland, waar de schilderkunst in de XIVe en XVe eeuw nog zulk een primitief karakter droeg, en op een lager standpunt stond dan in eenig ander deel van het beschaafd Europa, kort daarna een kunst geboren werd, die ons thans nog met bewondering vervult. Neurenberg was uitstekend geschikt om de bakermat dier kunst te zijn: de burgers waren rijk, bezaten kunstzin en hielden de vrijheid in eere. Neurenberg stond met geheel Europa in handelsbetrekkingen, en zoodoende ondervond zijn kunst ook de invloed der landstreken, waar de stad mede verkeerde. Vooral werkte ook tot dien bloei der kunst mede de uitvinding van het plaatdrukken, die natuurlijk tal van kunstenaars werk verschafte. Koburger, „de Koning der drukkers", werkte daar met vier-en-twintig persen, en had een honderdtal werklieden in zijn dienst. Deze groote drukker en uitgever was Albrecht Dürer's peetoom.

Albrecht Dürer's vader was een Hongaar van geboorte. In 1455 verliet hij het dorp Eytas, waar hij tot dien tijd gewoond had, om zich te Neurenberg te gaan vestigen. Hij was goudsmid van zijn ambacht, en hij kreeg te Neurenberg werk van Hieronymus Hohler, en niet van Haller, zooals totdusver algemeen geloofd werd. Dürer's vader was een godsdienstig en rechtschapen man, die in Neurenberg in hoog aanzien stond. Zijn zoon Albrecht werd op den 24sten Mei 1471 geboren in het achterhuis van Johann Pirkheimer aan de Heerenmarkt. Korten tijd vóór Albrecht's geboorte was Johann Pirkheimer verblijd door een zoon, die den naam van Willibald ontving, en de speelkameraad van den toekomstigen schilder werd.

Dürer's vader hield veel van zijn zoon en zond hem naar school. Toen Albrecht lezen en schrijven kon, leerde zijn vader hem het goudsmidsvak, terwijl hij ook in het Latijn onderwezen werd, waarin hij spoedig goede vorderingen maakte, zoodat hij Vitruvius kon lezen.

Het goudsmidsvak beviel Albrecht echter niet, en hij verzocht zijn vader, schilder te mogen worden. Dit vak vond geen genade in des vaders oogen, want al de tijd aan het leeren der goudsmidskunst besteed scheen dan verloren te zullen zijn; doch Albrecht drong zoo bij den ouden Dürer aan, dat deze hem den 30sten November 1486 bij Michaël Wohlgemuth in de leer deed.

Albrecht had het zich niet te beklagen, dat hij een tijdlang in zijns vaders werkplaats had doorgebracht, want daardoor verkreeg hij naderhand die bewonderens-

POLYTECHNISCHE SCHOOL

waardige meesterschap over de graveernaald, die hem zoo beroemd maakte. Ook had hij, tijdens zijn goudsmidsleertijd, een paar fraaie teekeningen gemaakt, die zeker onder het toezicht van een ervaren kunstenaar vervaardigd werden. Deze kunstenaar zal waarschijnlijk Wohlgemuth zelf geweest zijn, die vlak bij Dürer's huis zijn werkplaats had.

Dürer bleef drie jaar lang bij Wohlgemuth en ondernam toen een reis door Duitschland, die van 1490 tot 1494 duurde. In 1494 vinden wij hem te Venetië, waar hij de werken van Mantegna bestudeert. In deze periode hield Dürer zich vooral met het schilderen van landschappen bezig. Deze landschappen worden dikwijls aan een latere periode toegeschreven, omstreeks 1506, maar dit is onjuist, daar zij allen ongeteekend zijn, en Dürer al zijn stukken na 1503 met zijn monogram en het jaartal waarmerkte.

Dürer trad den 14den Juli 1594 in het huwelijk met Agnes Frey, die tweehonderd gulden als bruidschat medebracht. Er zijn tal van verhalen in omloop, die zouden doen vermoeden, dat dit huwelijk nu juist niet van de gelukkigste was, doch bij nauwkeurig onderzoek is gebleken, dat deze verhalen hoegenaamd geen waarheid behelzen. Willibald Pirkheimer, die Dürer's vrouw niet lijden mocht, heeft ze uitgestrooid, doch ze worden door de berichten van andere tijdgenooten volstrekt niet bevestigd. Ook is het niet waar, dat Dürer zijn geheele leven in bekrompen omstandigheden verkeerde, want in 1507 vinden wij vermeld, dat hij de hypotheek, die zijn huis bezwaarde, geheel afloste, en al zijn schulden voldeed. Na zijn dood liet hij een aanzienlijk vermogen na.

Dürer had verscheidene leerlingen, die hem behulpzaam waren. Het teekenen deed hij in den regel zelf, maar het kleuren liet hij aan zijn helpers over, wat den stukken natuurlijk niet ten goede kwam. Het beroemde Dresdener Madonnabeeld heeft hij echter geheel zelf afgewerkt. In 1498 verscheen zijn serie houtsneeplaten, die de Openbaring van Johannes tot onderwerp hebben.

Onder de schilders, die invloed op de manier van Dürer hadden, neemt, na Wohlgemuth, Jacopo di Barbari een eerste plaats in. Het is onzeker wanneer Dürer met dezen Venetiaan in aanraking kwam, doch men bespeurt zijn invloed omstreeks 1500. Vooral de „Aanbidding der wijzen", thans te Florence, doet Jacopo's manier bespeuren, terwijl ook de fraaie gravure „Adam en Eva" er de sporen van draagt.

In 1505 bezocht Dürer andermaal Venetië, thans niet als leerling, maar als geëerd schilder. Door bemiddeling van Anton Kolb, een vriend van Pirkheimer, werd hem daar het schilderen van een altaarstuk voor de kerk van St.-Bartolomeo opgedragen. Dit stuk stelt het „feest van den Rozenkrans" voor en bevat vele goede portretten. Het werd in vijf maanden voltooid. Dürer zelf zegt, dat hij daar ook „Christus onder de Schriftgeleerden" schilderde, welk stuk, hoewel er zeven levensgroote figuren op voorkwamen, in vijf dagen gereedkwam, wat schier ongelooflijk klinkt.

Te Venetië ontmoette Albrecht zijn kunstgenoot Gian Bellini, wien hij ten hoogste verbaasde door met een gewone kwast een blonde haarlok te schilderen. Verscheidene platen van zijn „Leven der H. Maagd" werden door Dürer te Venetië aan kunstminnaars verkocht.

Na zijn tweede bezoek aan Venetië schilderde hij eenige van zijn beste stukken: „Adam en Eva", „de tienduizend Martelaren", beiden van 1508 en „de Hemelvaart" van 1509. In 1511 volgde zijn beroemd stuk „de Aanbidding der H. Drieëenheid", met tal van figuren, heiligen, enz. Behalve als schilder, was Dürer in dien tijd ook werkzaam als houtsnijder en als graveur op glas en zilver.

In 1512 kwam Dürer in aanraking met Keizer Maximiliaan, die hem met de „Triomftocht" belastte. In het begin van 1515 kwamen de teekeningen voor de helft gereed, en toen gaf Maximiliaan den schilder een jaargeld van honderd gulden. Uit dankbaarheid versierde Dürer toen de bladen van 's Keizers gebedenboek met penteekeningen, die tot de besten behooren, die ooit vervaardigd werden.

Keizer Maximiliaan stierf in 1519, en de „Triomftocht" bleef onvoltooid. Daar Dürer bang was, nu ook zijn jaargeld te verliezen, ondernam hij in het volgende jaar een reis naar de Nederlanden, waar Karel V destijds vertoefde. Te Antwerpen vooral werd hij als een vorst ontvangen, terwijl hij van den Keizer wist te verkrijgen, dat hij zijn jaargeld behield.

Na het uitgeven van de serie houtsneden, bekend onder den naam van Groote en Kleine Passie, sneed Dürer in 1513 de schoone koperplaat „Ridder, Dood en Duivel", in 1514 de „Melancolie" en „St.-Jeronimus", in 1522 „de Triomfwagen van Keizer Maximiliaan". In 1526 schilderde Dürer zijn meesterstuk, de „Vier Temperamenten".

Dürer had een helder oog voor karakteristieke vormen, die hij weergaf zooals hij ze zag. Idealiseeren was hem vreemd, en zijn realisme bracht hem er weleens toe, datgene voor te stellen, wat misschien beter weggebleven ware. Dürer's scheppingskracht is bewonderenswaardig, en zijn fantasie schier onuitputtelijk. Daar hij vooral naar een correcte teekening streefde, zijn soms zijn omtrekken wat hard en stroef, wat men in het bijzonder bij de draperieën zal opmerken. Ook zijne kleuren zijn niet altijd harmonisch, maar dit is misschien daaraan te wijten, dat hij zijne leerlingen zulk een belangrijk deel van zijn werk liet verrichten.

Het boek van Thausing is zeer de moeite waard om met aandacht gelezen te worden. Keurig uitgevoerd en met tal van illustratiën voorzien, maakt het een behaaglijken indruk, terwijl een register het opzoeken van bijzondere feiten zeer vergemakkelijkt.

(A et A) DE ARNHEMSCHE PLANTEN-EN-VOGELTUIN.

Naar aanleiding van de beoordeeling van bovengenoemd gebouw, voorkomende in *De Opmerker* van 23 Juni ll., vermeen ik niet te mogen nalaten, daarover het volgende in het midden te brengen.

In het programma van de in 1881 uitgeschreven prijsvraag werd geen hotel verlangd; het gebouw bevatte toen: een groote zaal voor muziekuitvoeringen tevens danszaal, biljart- en restauratiezalen, kamers voor directie en kastelein, veranda's, keukens, bergplaatsen, enz.

Het Bestuur besloot het met den 2en prijs bekroonde schetsontwerp (waarvan ondergeteekende ontwerper was) te doen uitvoeren en in dier voege te wijzigen, dat alléén op het voor- en achtergebouw kamers voor logés en dienstboden zouden komen; later werden ook langs de beide zijgevels op de eerste verdieping kamers verlangd, zoodat door deze wijziging, en bij de betrekkelijk geringe bouwsom, het silhouet een groote verandering onderging en dus mijn hoofddenkbeeld, om de groote zaal steeds boven de andere lokalen te laten uitkomen, opgeofferd moest worden.

In de hierna gereedgemaakte bestekteekeningen waren langs drie zijden van het gebouw veranda's aangebracht, en boven deze, de kamers en gangen voor het hotel-garni, terwijl de groote zaal voorzien was van een gaanderij.

Bij de inlevering der teekeningen met concept-bestek en begrooting, moest de gaanderij in de groote zaal tot corridor voor het hotel worden ingericht en ook het sous-basement, ± 0.85 M. hoog, vervallen. Hiertegen heb ik tevergeefs geprotesteerd.

Teneinde nu te voorkomen dat het gebouw te gedrukt zoude zijn, is door het Bestuur voor de plaats van het sous-basement, op 10 M. afstand rondom het geheele gebouw, een terras van grondwerk aangebracht.

Wat nu betreft het pleisteren der gevels en tevens het vermoeden, dat „men bij de binnenarchitectuur aan het einde der beschikbare bouwsom was", daarover kan ieder oordeelen, die de bouwsom vergelijkt met de zeer kostbare fundeering, welke wegens ophooging van het terrein, gemiddeld 5 M. onder den beganen grond is.

De oppervlakte van het gebouw bedraagt ± 1730 M². en de inhoud ± 24616 M³., zoodat de kosten (de bouwsom was 159,000 gld.) per M². 92 gld. hebben bedragen en de M³. 6.50 gld.

B. J. Ouëndag.

Tot staving van het bovenstaande, zal ik, wanneer het Bestuur van A. et A. mij daarvoor de noodige plaatsruimte afstaat, zeer gaarne de hierop betrekking hebbende teekeningen en schetsen op het Genootschapslokaal ter inzage leggen.

(A. et A.) DE „PASSAGE" TE AMSTERDAM.

Langen tijd was het een vrome wensch, dat Amsterdam een Passage mocht krijgen, zooals Rotterdam er reeds sedert eenige jaren een bezat. Thans is die wensch vervuld, maar of de Amsterdammers wel bijzonder ingenomen zullen zijn met hun eerste Passage is iets, dat ik, en met reden, betwijfelen zou.

De aard van het terrein bracht mede, dat de eigenlijke Passage nog geen vijf meter breed kon worden. De ontwerper heeft toen zeker gemeend, door een buitensporige hoogte dit gebrek eenigszins te kunnen verhelpen, doch dit is ten eenemale mislukt, want zooals iedereen begrijpen zal, lijkt de Passage er des te smaller door. Het beeldwerk, dat zelfs tot bovenin met kwistige hand is aangebracht, is dan ook voor hem, die benedenop den vloer staat, schier niet te zien, daar de sterke verkorting alle vormen mismaakt.

Keur van materialen is aangewend, maar de vormen waarin zij werden bewerkt, zijn helaas beneden critiek, hoewel in de meeste courantenberichten te lezen stond, dat ze aan „de moderne Renaissance" (!) ontleend waren. De zware blokken, in de archivolten boven de winkelpuien aangebracht, maken een vreemd figuur naast de fijne beeldjes, waarmede de ecoinçons gevuld zijn. De kapiteelen zijn allerslechtst. Men bezie b. v. die van den ingang aan de Prins-Hendrikkade eens. Zou dat ook Renaissance verbeelden moeten? Trouwens de geheele gevel aan die zijde is alles behalve mooi, en geheel in de manier van den nieuweren speculatiebouw, die thans voor Renaissance versleten wordt. Welke periode der Renaissance zou men toch wel bedoelen?

Daar de gevel vlak bij het station staat, is het dubbel jammer, dat hij niet wat beter is uitgevallen, daar nu de vreemdeling geen gunstigen indruk van de moderne Nederlandsche architectuur zal ontvangen.

Het verschijnsel, dat men in den regel waarneemt bij architecten, die in de geheimen hunner kunst niet zijn ingewijd, n.l. dat zij door een opeenhooping van ornement trachten te vergoeden wat hun scheppingen aan stijl ontbreekt, is ook hier te bespeuren. Waarom niet liever wat ornement (dat daarenboven nog van slecht gehalte is) weggelaten en de wezenlijk goede voorbeelden bestudeerd? Het resultaat ware vrijwat beter geweest.

Laat ons hopen, dat de tweede Passage, die in Amsterdam verrijzen zal, betere stijlvormen moge vertoonen dan deze, die werkelijk niet beter is dan haar zoo dikwerf gelaakte Rotterdamsche zuster.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

X.

Onder de belangrijkste inzendingen op onze Koloniale Tentoonstelling zijn zeker die van Victoria en New-South-Wales te rangschikken.

De producten dier beide koloniën zullen zeker den bezoekers een denkbeeld geven van de uitgebreidheid der hulpbronnen van Australië. Kunstvoorwerpen ontbreken, 'tzij dat de jonge koloniën het zenden daarvan niet noodig achtten, 'tzij dat de kunsten daar niet of zeer weinig beoefend worden. Het laatste schijnt echter niet het geval te zijn, want de reeks photographieën van aanzienlijke gebouwen bewijst, dat althans de bouwkunst vele en zeer gelukkige beoefenaars vindt. Zoowel het in laat-Gothischen stijl opgetrokken Government-House, als het Land-Office en Post-Office, beiden in zeer goede renaissance-vormen, zijn er de bewijzen voor, dat te Sidney en te Melbourne wezenlijk fraai gebouwd wordt.

Als men Australië verlaat, komt men in Skandinavië, dat niet veel inzond, maar zeer smaakvolle vitrines van blank grenenhout deed vervaardigen, die door velen bewonderd zullen zijn. Vooral de uitstallingskasten van de Lucifers-fabriek te Klarafors, de Christiania Horse-nail Company, Strang & Brecke te Frederikstad, en van Bach & Warburg te Christiania zijn goed geslaagd. De eigenaardige vormen van de Noordsche Gothiek, hier en daar nog met „reminiscenzen" uit het Romaansche tijdperk, zijn hier de motieven, die met talent gebruikt zijn.

Brazilië heeft meer landbouw- dan kunstproducten tentoongesteld. Onder het weinige, dat voor de lezers van *De Opmerker* van belang geacht kan worden, noem ik een collectie photographieën van gebouwen, niet altijd onberispelijk van stijl, en een vitrine met kunstbloemen, vervaardigd van de veeren van Braziliaansche vogels, die door kleurenpracht en natuurwaarheid uitmunten.

Ook de republiek Uruguay heeft het handelsbelang het hoogst geschat. Een verzameling photographieën van gebouwen te Montevideo doet echter zien, dat daar ook de kunst wel in eere is. Niet alle gebouwen zijn even goed, sommige vertoonen de vormen der laat-Renaissance, en missen rust.

Italië heeft niet veel op deze tentoonstelling, doch behalve eenige kazen, is alwat geëxposeerd is een product der kunstnijverheid.

De glasmozaieken van Salviati te Venetië leveren het bewijs, dat Italië zijn ouden roem waardig weet te handhaven, en dat de mozaiekwerkers nog steeds zeer bedreven zijn.

Niet minder bezienswaard is het Venetiaansch glas uit Murano, dat in de onmiddellijke nabijheid geëxposeerd is. Smaakvolle vormen paren zich daar aan harmonische kleurschakeering en meesterlijke bewerking.

Het gesneden houtwerk van Besarel te Venetië, dat, jammer genoeg, op geen bijzonder gunstige plaats is uitgestald, is keurig van teekening en bewerking. De spiegellijst en consoles met engelfiguurtjes georneerd, zijn ware meesterstukjes. De meubelen behagen mij minder; zij zijn wat te zwaar.

Het geïmiteerd drijfwerk van Micheli is goed, doch het snijwerk van Tozo is zeer middelmatig.

Het marmerwerk van Antonio Trilli te Florence is niet zeer artistiek en wordt waarschijnlijk fabriekmatig vervaardigd.

Cameeën, oor- en halssierraden, filigraan- en kantwerk is veel ingezonden, en deze voorwerpen mogen zich in de bijzondere belangstelling der schoone sekse verheugen, vooral daar ze, al is het niet altijd tegen lagen prijs, te koop zijn. Voor het meerendeel zijn ze smaakvol, al is ook hier en daar wel het een en ander op te merken, dat minder goed geslaagd is.

Italië sluit onmiddellijk aan Britsch-Indië, dat al de schatten van het Oosten op smaakvolle wijs exposeert.

De tapijten, waarvoor Indië sedert eeuwen reeds zoo vermaard was, zijn in rijke verscheidenheid aanwezig en zij behagen het oog door hun zachte kleurschakeering en stijlvolle teekening.

Keurig snijwerk is mede aanwezig. Mogen misschien de meubelen, hoewel met veel kunstvaardigheid gesneden, een minder aangenamen hoofdvorm hebben, dit verwijt past niet op de kistjes en doosjes, die onder vitrines zijn uitgestald en die een bewonderenswaardige fijnheid van bewerking tentoonspreiden, zonder dat dit aan den hoofdvorm afbreuk doet.

Drijfwerk en ciseleerwerk in koper, gietwerk in tin, gedamasceerd ijzer en fijnbewerkt zilver doen zien, welk een hoogte de Indiërs in het bewerken der metalen hebben bereikt. Afgodsbeelden, dier- en plantvormen, alles is met veel talent als ornement gebezigd en goed in stijl volgehouden.

Wat onder al de kunstvoorwerpen van Indië mijn bijzondere aandacht trok, was het aardewerk, dat hoewel van dezelfde grondstof als onze Jacobakannetjes, potten en pannen, toch zulke smaakvolle vormen vertoont, dat een schilder, met wien ik de Indische afdeeling bezocht, erdoor in verrukking gebracht werd. Slechts een paar kleuren, rood, blauw, geel en groen, met zwarte ornementen zijn gebezigd, en de vazen en potten kosten dan ook niet meer dan *f* 5 à *f* 10, en toch zijn met die eenvoudige hulpmiddelen voorwerpen vervaardigd, die inderdaad schoon zijn.

Het zou, dunkt mij, wenschelijk zijn, indien onze pas opgerichte kunstnijverheidsmusea ertoe wilden overgaan, een paar exemplaren van dit fraaie aardewerk aan te koopen. De prijs behoeft hen niet te weerhouden, en zij zullen voor de leerlingen van het hoogste nut zijn.

Engeland zal het onderwerp van mijn volgenden tentoonstellingsbrief zijn, en misschien kan ik dan ook nog iets van Rusland en Oostenrijk behandelen.

OSADO.

DE BRUG OVER DE EAST-RIVER TUSSCHEN NEW-YORK EN BROOKLYN.

Vertaald uit de „New-Yorker Volkszeitung" van Donderdag 24 Mei 1883.

(*Vervolg van bladz.* 269.)

De bouw der pijlers.

Als na eeuwen de kabels en het stalen traliewerk der brug verroest en tot stof vervallen zullen zijn en onze nakomelingen de brugpijlers niet met dynamiet uit den weg ruimen, om plaats te maken voor gemakkelijker middelen van verkeer, zullen de granietpijlers, als een gedenkteeken uit den voorwereldlijken tijd, rotsvast uit de diepte van de East-River uitsteken, op wier rotsgrond zij hun steunvlak vonden. Het was een reusachtig werk, dezen steenen reuzenmassa's een onwrikbare fundeering te geven, en van groot belang is het voorzeker, de handelingen na te gaan, waardoor de pijlers op den bodem van de rivier gesteld werden. De fundeeringen der pijlers zijn niet onder, maar boven water gemetseld en daarna met de zoogenaamde caissons neergelaten. Deze caissons hadden het voorkomen van monster-duikerklokken, op wier bovenvlak de pijlers gebouwd en dan op den ondergrond neergelaten werden.

Deze caissons bestonden uit massief grenenhout, aan den rand voorzien van een scherp uitgesmeed ijzeren kant, wat het indringen in den grond gemakkelijker maakte. Zij werden in de dokken aan beide zijden der rivier gebouwd en daarna te water gebracht en gesteld, zooals de pijlers moesten staan, aldus onverschuifbaar vastgemaakt, en daarna werd met het metselwerk der fundeering begonnen.

Zoodra de onderkant van den caisson den grond raakte, begon het uitgraven van den lossen grond, waarmede 125 man gedurende 221 dagen bezig waren en waarbij menig menschenleven gemoeid was.

De werklui moesten voortdurend in saamgeperste lucht werken en de gevolgen daarvan waren samendrukking van longen en hersenen. Borstaandoeningen en beroerten doodden vele werklieden, terwijl anderen daardoor voor hun leven invaliede werden, en onder hen bevindt zich, zooals reeds te voren is opgemerkt, de hoofdingenieur Washington A. Roebling. Een speciale geneesheer, Dr. Andrew G. Smith, was aangesteld, om de in de caissons werkende lieden te behandelen en diegenen te onderzoeken, die zich voor het werk aanmeldden, want niemand werd aangenomen, wien iets aan hart of longen haperde.

De toevloed tot dit werk was, hoewel het bekend werd, dat ieder, die in de caissons afdaalde, zijn leven elk oogenblik verliezen kon, zeer sterk, daar de loonen, die ervoor betaald werden, van 3 tot 6 dollar daags beliepen. De bovenvloer van de caissons had eene breedte van 172 en eene lengte van 102 voet, terwijl de dikte der wanden twee-en-twintig voet bedroeg. De wanden waren samengesteld uit 12-duims balken en de daarbij gebruikte ijzeren bouten hadden een gezamenlijk gewicht van 250 tons. Naar den onderrand liepen de wanden op een dikte van 8 voet uit en de ijzeren kant was slechts 8 duim breed. Elke der caissons was door sterke wanden in zes waterdichte afdeelingen verdeeld, die inwendig met sterk ketelblik bekleed waren. De arbeid in de caissons geschiedde bij gaslicht, en bestond in het uitgraven van modder en het doen springen van rotsen om den caisson de verlangde horizontale ligging te geven. In elken caisson bevonden zich zes openingen, waarvan twee tot in- en uitgaan der werklieden, twee tot het uitvoeren van modder en steenen en twee tot aanvoer van saamgeperste lucht dienden. De openingen bevonden zich allen in den bovenvloer van de caissons en in het metselwerk der pijlers werden openingen gelaten, die later, als de caissons op de rotsen gesteld waren, evenzoo met metselwerk opgevuld werden.

De openingen waren allen luchtdicht en hadden veel overeenkomst met die, welke nu bij den bouw der Hudson-River tunnel gebruikt worden. De klep, die den arbeiders tot in- en uitgaan diende, bestond uit een gegoten-ijzeren huls met 2 deuren, waarvan de binnenste gesloten bleef, als iemand van buiten naar binnen wilde gaan; was echter de man door de buitendeur binnengekomen, dan werd de buitendeur gesloten en de binnendeur geopend en de arbeider bevond zich in de met saamgeperste lucht gevulde buis, die toegang tot den caisson verleende. Tot het uitstijgen bleef omgekeerd de buitendeur gesloten, tot zich de uitstijgende in het binnenste van de huls bevond en eerst geopend, als de binnendeur weder luchtdicht gesloten was. Tot het vervoer van den uitgegraven grond dienden de gegoten-ijzeren buizen, die tot op den bodem der caissons liepen en met water gevuld waren.

Boven deze buizen stonden kranen, waaraan groote ijzeren tangen hingen, waarmede de losgesprongen steenen opgetrokken werden, terwijl de modder door groote perspompen uit de buizen gepompt werd.

Eene stoommachine van 25 paardekracht verwijderde dagelijks 1500 kubieke yards water en modder uit de buizen.

De tangen, die de rotsblokken boven brachten, waren van dezelfde constructie, als de schepkorven der baggermachines, waarmede de Newyorksche haven uitgebaggerd werd en die men van tijd tot tijd in de nabijheid van de veren over de East-River kan zien werken. Zulke tangen zullen ook bij de verwijding van het stroombed bij Hellgate gebruikt worden. Om de caissons in de gewenschte ligging te kunnen brengen, moesten aan beide zijden van de rivier dokken gebouwd worden, aan welker hoofden de caissons op den grond zakten. Dan werden op de drie overige zijden palen ingeheid om het verschuiven der caissons, in welke richting ook, te voorkomen. Zoolang de caissons den bodem nog niet bereikt hadden, dreven zij met eb en vloed op-en-neer, maar was eenmaal de bodem bereikt, dan kwam het erop aan, te zorgen, dat de caissons in eene horizontale richting gebracht werden, opdat de op hen op te trekken pijlers niet scheef zouden staan, of het metselwerk begon af te zakken. Dit werd bereikt door den bodem eerst nauwkeurig vlak te maken, waartoe het werk van verscheidene meetkundigen en verificateurs noodig was. Het gelijkmatig doen zakken der caissons geschiedde door uitgraving van den grond en door het afwisselend indrijven en uittrekken van wiggen onder de randen der caissons. Als de wiggen aan eene zijde werden weggetrokken, drukte het gewicht van den pijler de wig aan de andere zijde dieper in den grond, dan werden de uitgetrokken wiggen aan de eene zijde weer ingedreven en die, welke door het gewicht van den pijler dieper ingedrongen waren, uitgetrokken, en dit werd zoolang voortgezet, tot de caissons volkomen horizontaal op den rotsgrond stonden. Het werk gelukte zoo volkomen, dat de pijlers zelfs geen haarbreed uit den verticalen stand afwijken.

Na de inzinking der caissons werden zij met cement gevuld, dat nu eene soliede fundeering voor de pijlers vormt. Het hout der caissons zal, voor zoover de menschelijke ondervinding gaat, nooit verrotten en dus de pijlers nooit gevaar loopen van te verschuiven. (Het is algemeen bekend, dat de in de paalwoningen van het steenen tijdperk, dus vóór meer dan 6000 jaren, ingedreven en nu eerst ontdekte houtwerken niet verrot zijn, daar het hout onderwater niet met de alverterende zuurstof in aanraking komt).

De caisson voor den Brooklynschen pijler werd op 2 Mei 1870 in zijne positie gebracht en op 15 Juni het eerste granietblok er opgelegd. Deze blokken, waaruit de fundeeringen der pijlers bestaan, wegen door elkaar 5 tons. Op 10 Juli was de caisson op den bodem van de rivier neergekomen en werd met het inpersen van samengedrukte lucht begonnen. Men bevond, dat de grondslag uit een zeer taai samenstel van klei, zand en groote rotsblokken bestond, wat het inzinken der fundeering tot op den rotsgrond van de rivier overbodig maakte. Men groef 45 voet van den modder weg en liet toen de caisson op het samenstel rusten. Op 11 Maart 1871 was men gereed met het vullen der caissons met cement, nadat het werk door het uitbreken van brand in den caisson 2 maanden oponthoud had gehad. Het vuur had de houten caissonwanden aangetast en men moest den caisson met water vullen om den brand te blusschen; de schade bedroeg 15 duizend dollar.

Het werk aan den Newyorkschen pijler was van veel moeilijker aard, dan dat aan den Brooklynschen, daar in New-York de grondslag los was en de caisson 78 voet onder den bodem van de East-River ingezonken moest worden. De caisson werd in October 1871 in zijne positie gebracht en kwam eerst in Mei 1872 op den rotsgrond terecht. De bouw der pijlers boven den waterspiegel leverde geen bijzondere bezwaren op. Die op de Brooklynsche zijde werd in Mei 1875, die op de Newyorksche zijde in Juli 1876 voltooid. Steenen platen met deze data zijn op beide pijlers aangebracht. (*Wordt vervolgd.*)

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

(A et A). WEENEN, 16 Juli. De afgeloopen week werd gekenmerkt door twee gebeurtenissen, die niet alleen in de kunstwereld, maar ook bij het publiek de grootste deelneming vonden.

Den 13 Juli vierde de Oberbaurath Theophilus, Ritter von Hausen, zijn 70sten verjaardag, bij welke gelegenheid de jubilaris, door den Raad der Universiteit alhier, met den titel van Doctor in de philosophie honoris causa werd vereerd, terwijl hem zoowel vanwege de kunstenaars, als de stad Weenen, de vleiendste onderscheidingen ten deel vielen.

Den 14 Juli verkondigden de rouwvanen aan de Votivkirche, de Universiteit, het Stuben-Museum, en tal van particuliere gebouwen, het overlijden van hunnen schepper, den voortreffelijken kunstenaar Heinrich Baron von Terstel, architect, K.K. Oberbaurath, Professor aan de Polytechnische Hoogeschool, Ridder van de IJzeren-Kroon-orde 2e klasse, en van de K.K. Oostenr. Frans-Jozef's-orde, Officier der K. Mejikaansche Guadeloupe-orde, en het Fransche Legioen van Eer, Ridder der Beiersche Maximiliaan- en Michaël-orden, Eereburger van Weenen en Brünn, Lid der K. K. Academie van Beeldende Kunsten te Weenen, Lid der Académie Française te Parijs, enz. enz.

De overledene werd den 7 Juli 1828 te Weenen geboren.

Was de deelneming bij het Hansen-feest groot, niet minder was het bij den lijkdienst, die hedenmiddag in de Votivkirche plaats vond.

De baar werd letterlijk onder kransen begraven en, door duizenden deelnemers gevolgd, om de kerk geleid, waarna de plechtige lijkdienst onder begeleiding van koorgezang plaats vond. Het stoffelijk overschot werd daarna in het familiegraf te Grinzing (bij Weenen) bijgezet.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. Bij den dienst van den Waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië kunnen drie practisch ervaren adspirant-ingenieurs (civiel-ingenieurs), op een tractement van *f* 250 's maands, geplaatst worden. De *Staatscourant* van 19 dezer deelt daaromtrent nadere bijzonderheden mede.

— Het maakte een vreemden indruk, dat de *Deutsche Bauzeitung* van 11 Juli den uitslag mededeelde der prijsuitschrijving voor den schouwburg te Rotterdam, terwijl onze dagbladen daaromtrent het stilzwijgen bewaarden. Het *Bouwkundig Weekblad* van 19 dezer neemt dit bericht over, voegt eraan toe dat er niets officieels bekend is en treedt daarna in bijzonderheden over den aankoop van het plan, waaraan de eerste prijs zou zijn toegekend en de opdracht van den bouw aan den architect J. Verheul Dz., wiens ontwerp in de tweede plaats in aanmerking zou komen.

Op grond van inlichtingen, ons van bevoegde zijde vertrekt, vermeenen wij de verzekering te kunnen geven, dat omtrent de uitspraak der jury niets bekend en de opgave van het *Weekblad* onjuist is.

(A. et A.) LEIDEN. Onlangs is, bij het verrichten van een herstelling in het gebouw der Rijks-universiteit alhier, een merkwaardige gedenksteen ontdekt. In een lokaal, dat tot berging van turf gebruikt wordt, werd n.l. een der wanden, die hersteld moest worden, hol bevonden; het bleek een halfsteensmuurtje te zijn, dat vóór genoemden steen opgemetseld was. Daar men van het bestaan ervan niet afwist, werd door den heer De Boer, bouwkundige der genoemde instelling, last gegeven den geheelen bekleedingsmuur weg te breken. Een c.a. 2 bij 2.5 M. groot gepleisterd vak kwam hierdoor voor den dag, dat, na zorgvuldig schoongemaakt te zijn, een zeer schoon gebeeldhouwde hardsteenen zerk vertoonde met inscriptiën, waaruit men kon opmaken, dat het een gedenksteen op het graf der familie Van Adrichem moest voorstellen en daar ook hoogstwaarschijnlijk voor gediend heeft. Hoe deze steen echter op zoo zonderlinge wijze is geplaatst, heeft men nog niet kunnen navorschen.

Door den conservator van het Kunstnijverheid-museum te Haarlem, den heer Van Saher, zal binnenkort een afgietsel van het beeldhouwwerk genomen worden, zoodat dit kunstwerk weldra door iederen belangstellende zal kunnen bezichtigd worden.

VARIA.

De gepatenteerde stoom-snelkoker. Men leest in de jongste Juli-aflevering van het keurig geïllustreerde, door zijn inhoud belangwekkende en ook wegens zijn fabelachtig geringen prijs aanbevelenswaardig tijdschrift *Vom Fels zum Meer*: De stoomkracht, die in onze eeuw zoo groote dingen verricht, is bij den stoom-snelkoker ook aan de keuken en de huishouding dienstbaar geworden en hier in het kleine even nuttig als in het groote, want in een bevalligen, aan elke keuken tot sieraad dienenden vorm, geheel uit koper, geen herstelling behoevende, bereikt de stoom-snelkoker van L. Weisz (München, Marienplatz, 27) zonder pit, rook, stank en gevaar, zonder veel voorbereiding en bij de grootste zindelijkheid, door den stoom dien hij ontwikkelt, een vijfvoudige verhittingskracht. Hij komt dus goedkooper te staan dan petroleum, en levert in vier minuten voor een *pfennig* (zes tienden van een Nederlandschen cent) spiritus, twee liter kokend water; in denzelfden tijd koffie en thee; in tien minuten *gulgas* of *gulasch* (?); in twee en een halve tot drie minuten biefstuk, coteletten en de zoo geliefde Weener *Rostbratel* en *Kalbschnitzel*; verder gebak van allerlei aard, pannekoeken, eierstruiven, peren, groenten, soepen, in het kort alle spijzen, die zich tot de grootte van den stoomsnelkoker leenen, waarbij elke pan naar welgevallen kan worden gebezigd. Eindelijk verhit hij ook in vier minuten een strijkijzer en kan dus in elk opzicht worden aanbevolen. †

De te Chicago uitgegeven *Railway Review* haalt uit de *Picayune* een beschrijving van een merkwaardige gekreosoteerde traliebrug (of steiger? *trestle*) aan, die de *New-Orleans and North-Eastern Railway* bouwt over het meer Pontchartrain. Zij zal 21 1/4 Eng. mijlen lang zijn, waarvan 5 3/4 over het meer gaan. Van dit gedeelte heeft men het paalwerk reeds ingedreven over 2 1/4 mijl, en één mijl is geheel voltooid. De palen zijn gemiddeld 60 voet lang, en worden omstreeks 40 voet in den grond geheid. De geheele bouw is buitengewoon stevig en wordt gezegd een volmaakt toonbeeld van traliewerk te zijn. Men kan zich eenig denkbeeld van het grootsche der onderneming vormen uit het feit, dat de hoeveelheid vereischt timmerhout, buiten de palen, meer dan 15,000,000 voet (teerling?) zal bedragen. ⊙

Weervoorspellingen. In *Knowledge* van 29 Juni jl. deelt de heer W. Mattieu Williams een en ander mede omtrent de weervoorspellingen. Hij hecht veel waarde aan de voorspellingen van storm, waardoor vele menschenlevens en schatten kunnen worden bespaard. Zij zijn ook meestal nauwkeurig, wel te verstaan de waarschuwingen, die uit de havens der Westkust van Groot-Britannië en Ierland worden gedaan; niet die uit Amerika, dewijl vele stormen over IJsland of over de Açoren gaan, zonder Engeland te treffen. Maar de voorspellingen van regen, bewolkte lucht en zonneschijn zijn slechts in zekere tijdperken juist en gelijken overigens op beden om volksgunst. Men moest ze dus slechts in die tijdperken aan het publiek mededeelen, al hielden ook de dagbladen uit knorrigheid geheel op met de openbaarmaking en al geraakten ook de *pic-nic*-gezelschappen uit hun goede luim. De belangen der scheepvaart zouden evengoed worden gediend en die der wetenschap nog beter, want het *Meteorological Office* zou een hooger aanzien genieten. Het is nu blootgesteld aan de lichtzinnige beoordeeling van lieden, wier kennis van de dagelijksche officieele berichten zich bepaalt tot het uittreksel in de couranten, dat gewoonlijk de gewichtigste gedeelten – afstand tusschen de krommingen van gelijken luchtdruk en de kromme lijnen der windrichtingen — weglaat om de eenvoudige reden, dat de meeste lezers er toch niets van zouden begrijpen.

De heer Mattieu Williams brengt een welverdiende hulde aan de windwaarnemingen van den belangloozen Osler, die er sinds dertig jaren veel geld en tijd voor offerde, en instaat werd gesteld een goed profeet te zijn door het betrouwbare der wet, ontdekt door onzen Buys Ballot.

Deze wet is, dat als gij (in ons noordelijk halfrond) den *barometric gradient* kent, met uw linkerhand naar de streek van lagen luchtdruk staat en met de rechterhand naar die van den hoogen, de wind tegen uw rug zal blazen, niet geheel onder een rechten hoek, maar eenigszins aan de rechterzijde. De *barometric gradient* of het hellende vlak der luchtdrukrijzing (*pression*) of der luchtdrukdaling (*depression*) wordt afgeleid uit de telegrafische berichten van den barometerstand op verschillende stations. Men trekt een lijn van den hoogsten stand tot den laagsten, d. i. de basis van de helling. In eenige der jongste nommers van Schorer's *Familienblatt* heeft de bekende Herman J. Klein ook over weervoorspellingen geschreven.

Het is bekend, dat als de kromme lijnen van gelijken luchtdruk dicht bij elkander staan, er hevige wind te verwachten is; daarentegen een zwakke, als zij ver van elkander verwijderd zijn. † †

ADVERTENTIEN.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag den 30sten Juli 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het bouwen van eene Openbare Lagere School der 3de klasse voor Jongens, op een terrein, gelegen aan de Marnixstraat nabij de Brouwersgracht.

De voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, met 4 teekeningen, tegen betaling van *f* 2.50.

Inlichtingen worden gegeven ten Kantore van den Stads-Architect, op het Stadhuis Kamer No. 101, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
VAN TIENHOVEN.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. S.*

Amsterdam, 18 Juli 1883.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

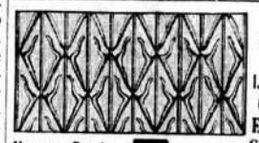

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers. Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN
uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt,
naar aanwijzing of te geven teekeningen
leveren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroosteinde AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

AANBESTEDING.

HET BESTUUR van het Willemspark te *AMSTERDAM* zal op **Donderdag den 26sten Juli a. s.**, des namiddags ten 1 uur, in het Paviljoen van het Vondelpark in het openbaar aanbesteden:

Het maken in het Willemspark bij den Amstelveenschen Weg van de Gebouwen voor het Stoomwerktuig tot bemaling van het park, van de noodige aan- en afvoerkanalen, het graven van een pompbassin enz.

Bestek en voorwaarden zijn tegen betaling van *f* 0.50 te verkrijgen in den Kantoorboekhandel BLIKMAN en SARTORIUS, Rokin 17 *Amsterdam*.

Inlichtingen worden gegeven op het terrein Donderdag, Vrijdag, Zaterdag en Maandag 19, 20, 21 en 23 Juli, telkens van 10 tot 12 uur 's morgens.

Amsterdam, 13 Juli 1883.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz

BOUWTERREINEN.

De Notaris BROUWERS te *VENLOO* zal op **Maandag 6 Augustus 1883**, des namiddags 6 uren, ten Koffiehuize van den Heer TH. WITTELING in de Vleeschstraat te *Venloo*, **publiek verkoopen:**

GEMEENTE VENLOO,

De volgende bouwplaatsen:

1. **EEN BLOK** ter grootte van 48.20, Sectie I Nos. 2260 tot en met 2265, gelegen buiten de Maaspoort, begrensd door den weg naar St. Urbanus, den Middensingel, een binnenweg en de Beek, verdeeld in 15 kavels.
2. **EEN DITO** ter grootte van 56.20, Sectie I Nos. 2266 tot en met 2272, gelegen tusschen No. 1 en de gasfabriek, verdeeld in 21 kavels.
3. **EEN DITO** ter grootte van 22.70, Sectie I Nos. 2194, 2195, gelegen buiten de Geldersche Poort, naast het erf van den Heer SCHRAMM en grenzende aan den Middensingel, verdeeld in 2 kavels.
4. **HET PERCEEL** Sectie I No. 2201 groot 20.80, gelegen aldaar tegenover de machineloods van den Cöln-Mindener Spoorweg, grenzende aan de Beek en den Buitensingel.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn belangrijk in prijs verminderd en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Openbare Verkooping
VAN
VESTINGGRONDEN ONDER BREDA.

DE ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal in het Koffiehuis het *Hof van Holland* bij J. LOOS, te *Breda*, ten overstaan van den aldaar gevestigden Notaris VAN ASPEREN, op **Dinsdag den 7den Augustus 1883** bij inzet, en op **Dinsdag den 21sten Augustus 1883** bij afslag, telkens des voormiddags ten 10 ure, in het

Openbaar Verkoopen:

DE GEËFFENDE VESTINGGRONDEN, gelegen onder de gemeente *Breda*, van het bouwblok 4, begrensd door de Middenlaan, de Nieuwe Dieststraat, de Leuvenaarstraat en de Gasthuisstraat, verdeeld in 30 kavels te zamen groot 1,5373 H.A., met de verkoopsvoorwaarden breeder omschreven in den Catalogus, welke eene kaart der bedoelde gronden bevat en welke ten kantore van bovengenoemden Ontvanger tegen betaling van 25 cents verkrijgbaar is.

De geëffende vestinggronden zijn op het terrein door paaltjes en kielspitten uitgebakend.

De koopprijzen boven *f* 300.— kunnen worden betaald in zes jaarlijksche termijnen, met bijbetaling van 5% interest, die van *f* 300.— of minder worden in ééns betaald binnen 20 dagen na de toewijzing.

Voor kosten betalen de koopers 5 percent van de koopsom, terwijl ten hunnen laste komt de door den hoogsten inzetter te genieten premie ad één ten honderd der inzetsom.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij genoemden Ontvanger en aanwijzing bij den Hoofdopzichter P. VAN DE ERVE te *Breda*, Zaterdag 4 Augustus 1883, des voormiddags tien ure.

De Ontvanger voornoemd,
VAN MARLE.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 31sten Juli 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 384.
Het uitvoeren van eenige herstellingen aan kunstwerken en gebouwen op het gedeelte spoorweg van Arnhem—Nijmegen.

De besteding geschiedt volgens § 56 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 13den Juli 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur J. H. M. WALDORP, te *Nijmegen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden den 20sten en 21sten Juli 1883, ten 9.30 ure voormiddag uitgaande van Nijmegen.

Utrecht, den 12den Juli 1883.

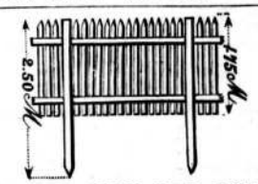

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG, gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uuelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

1e Directeur, **W. PATON WALSH**

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN in RIJNPRUISSEN

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PARKETVLOEREN,

TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH

BOCH Frères, MAUBEUGE

MINTON, HOLLINS & C°., STOKE

bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders

DE LINT & C°.,

Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH* zullen **niet** op **Dinsdag 31 Juli**, maar op **Woensdag 1 Augustus 1883**, namiddag 1 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

1o. **Het onderhoud van den straatweg van 's Hertogenbosch naar Best.**

2o. **Het onderhoud van den weg van 's Hertogenbosch over den Pettelaar naar St. Michiels Gestel.**

Ingaande met den dag der goedkeuring van de aanbesteding en eindigende 30 Juni 1886.

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár, tegen betaling van *f* 1.00.

De aanwijzing zal plaats hebben van de werken onder 1o. vermeld op Donderdag 26 Juli, v. m. 8 ure, te beginnen aan het fort Isabella en van die onder 2o. omschreven op Vrijdag 27 Juli, v. m. 10 ure, te beginnen aan de Groote Hekel te 's Bosch.

De inschrijvingsbiljetten moeten vóór 3 ure namiddag van den dag dien der aanbesteding voorafgaande, in de ten Raadhuize daartoe gestelde bus gestoken zijn.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 12 Juli 1883.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

IJZERSLAKSTEENEN DUITSCH FORMAAT

0.25 × 0.12⅝ × 0.065

die met goed gevolg gebruikt zijn te *Amsterdam*, aan de Ned. Biscuit-fabriek, aan het Liernurgebouw, aan het thans in aanbouw zijnde Stedelijke Slachthuis, aan Waterwerken en andere partikuliere gebouwen,

aan de Polderwerken aan de Lijnden bij *Haarlem*, aan de Hollandsche en Nederl. Staatsspoorweg-Maatschappijen voor verschillende doeleinden enz. Inlichtingen en monsters zijn op aanvrage te verkrijgen bij den Generaal Agent S. L. DE BEER, Amstel 109, alwaar ook wegens plaatsgebrek wordt opgeruimd eene partij **ASPHALT DAKPAPIER** beneden fabrieksprijzen.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *MIDDELHARNIS* zullen op **Vrijdag 27 Juli 1883**, des namiddags ten 3 ure, op het Raadhuis der gemeente, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het bouwen van twee SCHOLEN en twee ONDERWIJZERSWONINGEN in de kom der Gemeente, met bijlevering van Materialen, Schoolmeubelen, enz.

Bestek en teekeningen zijn verkrijgbaar ter Secretarie, tegen *f* 1.70 per exemplaar en liggen aldaar ter inzage.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij den Architect P. J. HOUTZAGERS, *Bagijnenkade*, te *Utrecht*.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den dag der aanbesteding, des namiddags ten 1 ure.

De Burgemeester, L. A. VAN WEEL.
De Secretaris, NIJGH.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN** voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS,** enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL

DE JONGH & C°.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 30. ZATERDAG 28 JULI 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) ROMEINSCHE BADEN.

Dezer dagen in eene aflevering van het tijdschrift *The Building News* bladerende, werd mijn aandacht getrokken door een artikel, tot titel voerende „Two Roman Bathrooms."

Na eene vluchtige lezing kwam het mij merkwaardig genoeg voor ter vertaling, om voor de plaatsing daarvan eenige ruimte in de kolommen van het orgaan van A. et A. te verzoeken.

Het kwam mij *daarom* merkwaardig voor, omdat het (meer dan een aantal bekende werken, die het onderwerp behandelen) eene nauwkeurige omschrijving van de redenen geeft, waarom men algemeen heeft aangenomen, dat het Panthéon, dat door zijn naam zijne bestemming (van tot den dienst van alle goden te zijn opgericht) aanduidt, oorspronkelijk het Caldarium of heete-luchtbad van de Thermen van Agrippa was, terwijl het eerst later tot tempel is gewijd geworden. Door de opsomming van die redenen is tegelijk eene duidelijke beschrijving gegeven van de inrichting dier gedeelten, welke tot het aannemen van bovengenoemd denkbeeld hebben geleid.

Om het opstel zoo kort mogelijk te maken heb ik die gedeelten ervan, die als onnoodigen aanhang waren aan te merken, weggelaten. Ik laat hier de zoo verwerkte vertaling volgen:

Twaalf jaren geleden (1) werd een begin gemaakt met de ontgravingen in de Baden van Caracalla. Zij werden gedurende eenigen tijd met kracht voortgezet, en met belangstelling nagegaan, zoowel door archeologen als door het publiek.

Allen waren verlangend te zien, welk licht de ontgravingen zouden verspreiden over het mechanisme van zulke kolossale inrichtingen, als de Romeinsche thermaë waren, hoe zij werden verwarmd, waar de baders zaten, voor welk doel de verschillende grootere en kleinere vertrekken werden gebruikt, enz. Maar na een paar jaren verslapten de werkzaamheden en zij werden vervolgens geheel gestaakt, om naderhand, voor zooveel de gelegenheid toeliet, weer opgevat en sedert meer of minder bestendig voortgezet te worden.

De gedane ontdekkingen waren hoogst belangwekkend. Uitgebreide overblijfselen van schoone mozaiekvloeren, groote brokstukken van graniet porfier, albast, en wit-marmeren kolommen, die eertijds de gewelven droegen, gedeelten van rijk gebeeldhouwde kroonlijsten en andere architectonische deelen, benevens een aantal kapiteelen zijn gevonden; sporen van de weelderigste en kostbaarste marmerbekleedingen (giallo antico, africano, enz.) zijn aan het licht gekomen, terwijl het gebruik van vele vertrekken aangetoond is, de bestemming van Tepidarium en Frigidarium werd verklaard en ieder instaat is zich eene voorstelling te maken van den oorspronkelijken vorm dier enorme ruimten. Daarenboven heeft de verwijdering van de 10 tot 15 voet dikke puin- en aardlaag, die de vloeren bedekte, het mogelijk gemaakt, zich een beter en inderdaad volledig denkbeeld te vormen van de hoogten der wanden en gewelven, en van de kolossale grootte der voornaamste vertrekken. Het gewichtigste echter is, dat door de ontgravingen uit te strekken tot aan den grondslag van twee reusachtige steenklompen, die zich aan de westzijde zeer hoog boven de overige deelen van de Thermen verheven, de overblijfselen van een cirkelvormige hal zijn gevonden, die volgens een archeologisch oordeel, het Laconicum (2) of heete-luchtbad was. De resultaten van de opgravingen te dezer plaatse zijn bovendien uit te strekken tot aan den grondslag van twee reusachtige steenklompen, die zich aan de westzijde zeer hoog boven de overige deelen van de Thermen verheven, de overblijfselen van een cirkelvormige hal zijn gevonden, die volgens een archeologisch oordeel, het Laconicum (2) of heete-luchtbad was. De resultaten van de opgravingen te dezer plaatse zijn bovendien van het grootste belang, want (schrijft de correspondent van de *Times*) omtrent het inwendige van deze groote hal, ontdaan zijnde van de massa's losse

1) Dit zijn echter niet de eerste ontgravingen, die in de overblijfselen der thermen van Caracalla plaats gehad hebben, want reeds in 1564 liet Cosmos de Medicis een der zuilen, die het gewelf van het tepidarium gedragen hadden, uitgraven, en op de Piazza di Trinita in Florence plaatsen, waar zij een rood porfieren beeld te dragen kreeg. De beroemde beeldengroepen, bekend onder de namen van Farnesischen stier en Farnesischen Hercules, die eertijds het door Antonio da San Gallo ontworpen en gedeeltelijk gebouwde paleis van dien naam versierden, doch naderhand naar het museum te Napels verplaatst werden, zijn eveneens uit de thermen van Caracalla afkomstig. Ook in het jaar 1824 werden er door graaf Velo van Vicenza ontgravingen bewerkstelligd, van welke gelegenheid een Franschman, Abel Blouet, gebruikmaakte om de ruïnen op te meten en in teekening te brengen, en tevens een ontwerp van den vermoedelijken voormaligen toestand te maken.

Noot van den vertaler.

2) Laconicum is eigenlijk de naam van een bijvertrek van het Caldarium met een afzonderlijk hypocaustum, voorzien van een deur of deksel, waarmede men, door meer of minder wijd openzetten, de temperatuur kon wijzigen. De nissen in het Caldarium kunnen dus eenigszins als Laconica beschouwd worden, daar zij meer onmiddellijk de warmte der fornuizen krijgen. Daar echter in het Engelsche opstel voortdurend van Laconicum sprake is, zoo heeft vertaler dat woord aangehouden, ofschoon blijkbaar Caldarium ermede bedoeld wordt.

Noot van den vertaler.

POLYTECHNISCHE SCHOOL

puin, waaronder hare overblijfselen waren begraven, heeft men bevonden, dat zij in ieder opzicht zoo nauwkeurig een evenbeeld van Agrippa's grooten tempel op het Campus Martius is, dat het bewijs voor een blijkbaar overeenkomstig karakter geleverd is, ten gunste der uitspraak dier archeologen, die het denkbeeld hebben verkondigd dat: „het heiligdom, de tempel van kunst en vroomheid, het Panthéon, de trots van Rome" met geen ander doel was ontworpen en gebouwd, dan om als heete-luchtbad van de Thermen van Agrippa te dienen.

Voor ongeveer een halve eeuw had niemand gewaagd eraan te twijfelen, dat het Panthéon oorspronkelijk door Agrippa met de bedoeling werd gebouwd, om een grootsch altaar aan Jupiter en alle andere goden toe te wijden; maar in het jaar 1834 heeft Stefano Piale, — een man toegerust met groote opmerkingsgaven, en die bovendien „een goede school" en een practische kennis van kunst en architectuur bezat, beiden onmisbare eigenschappen voor de vorming van een competent archeoloog, — de strijdvraag, omtrent dit punt in het leven geroepen, door voorlezing van eene geleerde verhandeling in de Pauselijke academie van archeologie. De voornaamste argumenten, die hij bezigde en in het breede ontwikkelde, in verband met zijn theorie, dat: „het Panthéon door Valerius Ostiensis was bestemd voor Laconicum van de baden van Agrippa, en dat zijn toewijding aan den dienst der goden eerst van later dagteekent," zijn woordelijk de volgende: „Het gebouw, zooals het oorspronkelijk gemaakt is, was een ronde hal, zonder een enkele der karaktertrekken van een tempel. Van de vele ronde tempels, waarvan wij de beschrijving of de overblijfselen bezitten, stemt er niet één overeen met het Panthéon, en is er niet één, waarbij de cirkelvorm met den rechtlijnigen is gecombineerd. De rechtlijnige portiek is een toevoegsel, dat niet in het oorspronkelijke plan was opgenomen, en niet in overeenstemming is met zijn hoofdlijnen. Al de bekende cirkelvormige tempels in Rome waren omringd door colonnaden en op hoog verheven platforms gebouwd, terwijl het plaveisel van de portiek van het Panthéon slechts ter hoogte van drie treden boven den beganen grond ligt, en er van de portiek een afdaling van 14 duim naar het inwendige van het gebouw aanwezig is, iets dat geheel in strijd is met alle architectonische regelen, op tempelbouw betrekking hebbende. Indien de ronde mantel oorspronkelijk was gebouwd als de cella van een tempel, dan zou zeker nooit zulk een profaan gebouw als eene badinrichting tegen zijn meest gewijde gedeelte zijn opgericht, en de baksteenen kroonlijst van den cirkelvormigen muur zou niet langs de muren van de thermen doorloopen, alsof die gedeelten uitmaakten van hetzelfde gebouw. En eindelijk: de inwendige vorming van het Panthéon is in nauwkeurige overeenstemming met de regels, door Vitruvius aangegeven voor het bouwen der Laconica van de Romeinsche baden."

Maar zij, die de inzichten van Piale in hun uitersten omvang aannamen, waren niet instaat zelfs bij benadering op voldoende wijze te verklaren, hoe de temperatuur van zulk een enorme ruimte als het Panthéon, metende 141 voet 7 duim in diameter, ooit tot die hoogte is opgevoerd kunnen worden, als voor een Laconicum of, in platte term, voor een zweetbad, gevorderd wordt. De ronde opening in den koepel mocht gesloten worden door het bronzen deksel of luik, door Vitruvius beschreven, er mochten twee vloeren boven elkander aanwezig zijn, waartusschen de vlammen van het fornuis konden spelen, de heete lucht mocht langs de wanden gevoerd worden door terracotta buizen achter de panelleering, maar dan zou een fornuis, groot genoeg om een kleinen vulkaan te vertegenwoordigen, onvoldoende zijn om zulk een ruimte op die wijze te verwarmen. Deze schijnbaar onoverkomelijke moeilijkheden zijn nu volledig verklaard door de gedane ontdekkingen bij het aan het licht komen van de cirkelvorige hal der baden van Caracalla, en zoo niet in allen deele, dan toch bijna zoo eenvoudig als Columbus' oplossing van zijn ei-probleem.

Uit een figuur, verstrekt door den *Times*-correspondent, dat half het grondplan van het Panthéon en half dat van de nieuw ontdekte hal in de baden van Caracalla, tegenover elkander geplaatst geeft, zal men, vertrouwt hij, zien, dat, na in het laatstgenoemde de kleine veranderingen aangebracht te hebben, die in het eerste gemaakt zijn, toen het in een tempel veranderd werd, zij in alle opzichten gelijkslachtig zijn.

Het Panthéon is binnenwerks 141 voet 7 duim in diameter. Het Caracalla-laconicum is 125 voet, of slechts 16 voet en 7 duim kleiner, terwijl zijn koepel zich veel hooger verheft. In het inwendige van het Panthéon zijn zeven groote nissen. De grootste in den vorm van een absis, tegenover den ingang, meet 31 voet in diameter; de andere zes, waarvan vier rechthoekig en twee halfcirkelvormig zijn, meten 28 bij 13 voet. Men vooronderstelde, dat deze waren bestemd om de godenbeelden te bevatten. Die tegenover den ingang was van grooter afmeting met het oog op de grootere waardigheid van den almachtigen Jupiter. Maar het cirkelvormige heete-luchtbad van de thermen van Caracalla heeft eveneens zeven nissen, in juist denzelfden stand geplaatst als die in het Panthéon, met het merkwaardig onderscheid in detail, dat de grootste van de zeven, die zich tegenover den ingang bevindt, werkelijk een absis is, zulk een als bestemd had kunnen zijn voor het beeld van den grootsten der goden en niet minder dan 34 voet in breedte en 35 voet diepte meet, terwijl de andere zes, allen rechthoekig, 29 voet 6 duim wijd en 17 voet 6 duim diep zijn. Het verschil in verhouding tusschen de absis en de andere zes nissen in deze hal is dus veel grooter, dan wat men in het Panthéon heeft gevonden en meer nauwkeurig in overeenstemming met het karakter van tempel, waarvoor het Panthéon door eenigen wordt ondersteld te zijn gebouwd. Nimmer echter stonden beelden in deze nissen; zij waren slechts gedeelten van een enorme en wonderbaarlijk ontworpen heeteluchtbadruimte.

Het is klaarblijkelijk, dat de kolommen van Numidisch en Phrygisch marmer, die in het front van de zes kleinere nissen van het Panthéon staan, en eveneens die aan weerszijden van de absis, daar geplaatst werden, toen het gebouw werd veranderd in de cella van een tempel, en terzelfdertijd ook de rechthoekige vorm van twee der kleinere nissen (in de dwars'as van het Panthéon) veranderd werd in een halfcirkelvormigen, om de lijnen een weinig te varieeren, en zoodoende bij te dragen tot de schoonheid van het inwendige. Bij vergelijking dus van het Panthéon en het Laconicum van de thermen van Caracalla, lijdt het geen twijfel, of beiden zijn geheel-en-al gelijkslachtig, en kunnen wij aannemen dat het eerstgenoemde het Laconicum der thermen van Agrippa was.

De vloeren zijn, zooals reeds gezegd is, dubbel, de bovenste is door een aantal pedestals van drie voet hoogte boven de andere verheven; de wanden achter de marmeren paneleering zijn bedekt met rechte, verticaal geplaatste terra-cotta verwarmingsbuizen, waardoor de heete lucht vanuit de ruimte tusschen de twee vloeren werd heengeleid. Maar de hitte was niet het product, zooals men algemeen onderstelde, van

één, maar van zes groote fornuizen, achter en onder de kleine nissen geplaatst.

Er waren waarschijnlijk nog andere fornuizen, waarvan de plaatsen nog niet met zekerheid bepaald kunnen worden, maar de onderzoekingen van dit Laconicum zijn ook nog niet geheel tot een einde gebracht, uithoofde van de massa's ingevallen gewelven, die nog eenige gedeelten verbergen.

In het front van elke nis (van één zijn de details compleet in ieder opzicht) was een lage wand of balustrade, drie voet hoog, met een trede of zitbank aan de buitenzijde (naar het middelpunt van de hal) en drie gelijkvormige treden aan de binnenzijde van de balustrade, leidende naar de vloeren van deze nissen, die op een niveau, twee voet lager dan dat van de hal zelf, liggen. Deze treden loopen langs de zijden van de nissen door en vormden de zitplaatsen van de baders. Het fornuis bevindt zich achter den wand van de nis; het is 9 voet hoog en overwelfd, 6 voet 9 duim wijd en lang. De vloer ervan ligt op hetzelfde peil als de lage vloer van de nis, welke weder lager ligt dan de correspondeerende vloer van het middelgedeelte der hal. De gebogen top van het fornuis rijst achter den achterwand van de nis tot een hoogte van meer dan $4\frac{1}{2}$ voet boven de lijn van zijn bovensten vloer, terwijl de overige $4\frac{1}{2}$ voet van de fornuishoogte ($1\frac{1}{2}$ voet voor de dikte van den bovensten nisvloer moet daaraf gerekend worden) uitkomt op de ruimte tusschen de twee vloeren van de hal. Het is dus klaarblijkelijk, dat als de fornuizen met hout geladen waren, de vlammen zoo hevig tegen den achterwand en den vloer van de nissen moeten gespeeld hebben, dat het mogelijk was de temperatuur erin tot dien graad te doen rijzen als in eenig Turksch bad gevorderd werd, en van de groote kracht van het vuur vertoonen de gevonden fornuizen overvloedige kenteekenen. De ruimte tusschen de vloeren van deze nissen is door een stelsel van muren verdeeld, teneinde de vlammen daar te concentreeren, terwijl de heete lucht daaruit ontsnappende, zich tusschen de vloeren van de hal verspreidde en door de verwarmingsbuizen langs de wanden gevoerd werd. Welke de temperatuur in het midden van de hal heeft mogen zijn, acht ik mij niet competent te beoordeelen, maar er moet dezelfde betrekkelijke verhouding hebben bestaan tot die in de nissen, als de temperatuur in het midden van een groote kamer staat tot die onmiddellijk in de nabijheid van een woedend vuur in den haard aan één der zijwanden; en de nissen in deze groote cirkelvormige heete-luchtbadruimten waren zoovele haarden, waartusschen de baders zaten. Als een bader het te heet vond, kon hij voor zich de temperatuur veranderen door meer in het midden van het vertrek te gaan.

De toegang naar de monden van deze fornuizen had plaats door een reeks van groote onderaardsche gangen en kamers. Daar, beneden, bevonden zich de mannen, die de fornuizen voedden, en daar was ook de brandstof geborgen; een aantal treden leidde omhoog naar den mond van ieder fornuis.

Door de ontgravingen aan het Panthéon is het bestaan van halfcirkelvormige kamers van 15 voet in diameter geconstateerd, aangebracht in de steenmassa's ter weerszijden van de hoofdnis.

Volgens Palladio, Piranesi en anderen is er in elke steenmassa, tusschen de nissen, een kamer van denzelfden vorm. Gelijke kamers, 11 voet en 7 duim in diameter metende, bestaan in de penanten van het Laconicum der baden van Caracalla, met het onderscheid echter, dat zij cirkelvormig inplaats van halfcirkelvormig zijn, maar de onderzoekingen eromheen en eronder zijn nog niet voldoende, om te kunnen verzekeren voor welk gebruik zij dienden. Uit het feit echter, dat in het Panthéon sporen van een toegang van buiten af, door oorspronkelijke openingen in de cirkelvormige wanden, tot deze kamers aanwezig zijn, zou het klaarblijkelijk schijnen, dat zij voor eenig ander doel waren aangewend, dan om het muurwerk lichter te maken.

C. N. v. G.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XI.

De Engelsche afdeeling maakt een treurig figuur te midden van de uitstallingen der andere natiën. Als men Spanje uitzondert, kan men zeggen dat alle landen naar de mate hunner krachten hebben medegewerkt, en naast het land der Hidalgo's, dat als het vaderland van den beroemden „ridder der treurige figuur" diens nagedachtenis geen oneer aandoet, is alleen het land der Britten bepaald slecht voor den dag gekomen. De twee zalen bleken veel te groot voor hetgeen ingezonden was, en instede van nu met het weinige dat men kreeg te woekeren, stelde de Engelsche Commissie alles maar door elkander op, zoo smakeloos mogelijk. Een paar trofeeën van Britsche vlaggen is alwat men voor versiering noodig oordeelde.

Het is voor uw verslaggever dan ook geen bijzonder aangename taak, de Britsche afdeeling te moeten beschrijven, te meer daar de rubrieken Kunst en Kunstnijverheid zeer schraal voorzien zijn.

Onder het weinige, dat mij der vermelding waard schijnt, noem ik allereerst de kachels met tegels versierd, door de firma Musgrave ingezonden. Het komt mij voor, dat het gebruiken van tegels bij kachels alleszins navolging verdient. Ook de boxes voor luxestallen, door deze firma tentoongesteld, zullen de sportsmen in verrukking brengen.

Tapijten zijn betrekkelijk veel ingezonden. Zij zijn meerendeels goed van teekening en kleur, hoewel ze niet zeer smaakvol uitgestald zijn, wat misschien de fabrikanten niet helpen kunnen. Zoowel de tapijten van Dixon & Sons, John Crossley en Tapling zijn de bezichtiging waard.

Een fraaie vitrine in Engelsch-Gothischen stijl dient tot het tentoonstellen der garens van de firma Clark & Co. te Paisley. Zoowel door stijlvolle vormen als door keurig snijwerk zal deze vitrine veler aandacht getrokken hebben.

De fraaiste inzending van de Engelsche afdeeling is ongetwijfeld die van Doulton en C°. te Lambeth, London. Het aardewerk is zeer goed, en heeft karakteristieke vormen. Ook de kleuren, meest blauw en staalgrijs, hier en daar met levendiger kleuren gehoogd, zijn met smaak gekozen.

Tegels, met voorstellingen aan Shakespeare ontleend, of met gestyliseerde bloemvormen georneerd, vazen, voorwerpen voor huishoudelijk gebruik, alles is even smaakvol, en geeft het bewijs, dat de gelden, in de laatste jaren in Engeland aan het onderwijs in de kunstnijverheid besteed, goede rente atwerpen.

Tot mijn spijt kan ik verder niets vinden, wat mij der vermelding waard toeschijnt, en ik begeef mij dus naar Rusland, hier Engeland's nabuur.

Hoewel de Russische afdeeling slechts ééne zaal in beslag neemt, maakt zij ongetwijfeld een zeer goeden indruk. De zaal is met smaak in Russischen stijl gedecoreerd, en bij deze decoratie neemt natuurlijk uitgezaagd hout een belangrijke plaats in. Van de uitstalkasten is bijzonder veel werk gemaakt en bijna allen zijn in de karakteristieke Russische vormen ontworpen.

Onder de inzendingen noem ik in de eerste plaats

de bronzen van C. F. Wourffel. Zij stellen meest allen type, aan het Russische volksleven ontleend, voor, en zijn met een verwonderlijke fijnheid bewerkt. De Rus, die deze inzending bewaakte, verstond gelukkig een weinig Duitsch, en uit de inlichtingen, die hij zoo welwillend was, mij te geven, begreep ik, dat deze beeldjes in was gegoten worden, waardoor het mogelijk is, een zoo wonderbaarlijke fijnheid te verkrijgen. Ieder haartje van de paarden, zelfs de kleinste bijzonderheden aan de kleeding der personen is te herkennen. Bij het streven naar volmaking in de details heeft men een goeden hoofdvorm tevens in het oog gehouden.

Het zilverwerk van Smirnoff is zoo mogelijk nog fijner bewerkt dan het pas besproken bronswerk. De inktkoker met de kozakkenslede erop is een waar kunstwerk, dat menigeen bewonderd zal hebben.

De keurigste uitstalling van de Russische afdeeling is naar mijne meening die van Iwan Pedrowitsch Ilebnikoff. Het goud- en zilverwerk daar tentoongesteld, munt uit zoo door bewerking als door stijlvolle vormen. De „émaux cloisonnés" en het filigraanwerk zijn allervoortreffelijkst. De vertegenwoordiger der firma vertoonde mij een gouden schaaltje, waarover ik meende dat een witdamasten servet gelegd was. Bij nader onderzoek bleek dit servet echter een geheel met het schaaltje uit te maken, en zeer bedrieglijk in zilver nagebootst te zijn. Allerlei fraaie voorwerpen ziet men hier in bonte verscheidenheid: lepels, servetringen, sigarenkokers, lucifersdoosjes, Russische heiligenbeelden, enz., alles keurig uitgevoerd.

Liefhebbers van voorwerpen van malachiet kunnen hier hun gading vinden. Mij trekt de hard groene kleur van dit mineraal niet bijzonder aan, en de tafelbladen, schoorsteenornementen en pendules kunnen mijn bewondering niet tot zich trekken.

De firma Solonieff zond een collectie photographiën, die ons doen zien, dat ook deze kunst in Rusland een groote hoogte bereikt heeft. Vooral de schikking der figuren geeft blijk van artistieken zin.

Geborduurde hoofddeksels, die wel de moeite der bezichtiging waard zijn, heeft de firma Sabiloff te Kazan ingezonden. Ook de meubelen van Koling te St.-Petersburg zijn goed; zij toonen, dat ook voor meubilair de vormen der Russen best te gebruiken zijn.

Goede gedrukte wollen stoffen etaleert Guivatofski, en de meubelstoffen van Sapagnitoff zijn wel waard ze eens goed te bezien. Fraai bewerkt, en goed van teekening, zullen ze menigeen behagen.

Smaakvolle tapijten van Batuchoff bedekken een deel van de wanden. Zij herinneren aan de beste oude voorbeelden. Tegen die tapijten komt het koperwerk van Kumberg, waarbij vooral de Russische theeketels, de „samovars", de aandacht trekken, goed uit. „Last not least" noem ik het smeedwerk van Winkler te St.-Petersburg, dat gerust met het beste van andere landen kan wedijveren.

Voor ik dezen brief sluit, kan ik niet nalaten nog met een enkel woord melding te maken van de fraaie eikenhouten kamerbetimmering van de firma Bleesing te Amsterdam, die dezer dagen in de Nederlandsche afdeeling gereedkwam. Blijkens een daarbij gevoegd opschrift is het ontwerp, vervaardigd door de heeren Posthumus Meyjes en Bremmer, de vrucht van een onlangs uitgeschreven prijsvraag, door het Genootschap „Architectura et Amicitia" uitgeschreven. Ontegenzeglijk is deze betimmering de beste van de geheele Nederlandsche afdeeling. Een gepaste soberheid is inachtgenomen, en er is meer naar goede vormen dan naar rijkdom van ornement gestreefd. Ik raad mijnen lezers aan, deze kamerbetimmering eens te gaan zien, dan zullen zij ongetwijfeld, evenals ik, tot de overtuiging komen, dat Architectura door het uitschrijven van deze prijsvraag de vaderlandsche kunstindustrie zeer aan zich verplicht heeft.

OSADO.

DE BRUG OVER DE EAST-RIVER TUSSCHEN NEW-YORK EN BROOKLYN.

Vertaald uit de „New-Yorker Volkszeitung" van Donderdag 24 Mei 1883.
(Vervolg en slot van bladz. 277.)

Het leggen der kabels.

Na voltooiing der pijlers kon men met het aanbrengen van het hangwerk beginnen. Het hoofdbestanddeel daarvan maken de vier groote staaldraadkabels uit, die 15¾ duim doorsnede hebben. Zij zijn niet, zooals velen meenen, gedraaid of gevlochten, maar zij bestaan elk uit 5282 vlak naast elkaar gelegen draden, waarvan telkens 278 stuks in een streng samengevat zijn en elke kabel dus uit 19 zulke strengen bestaat, waarvan één in het midden ligt, waaromheen weder 6 soortgelijken liggen en deze laatste kern is weder omgeven door 12 evenzoo gevormde strengen. Ieder dezer strengen bestaat uit een enkelen doorgaanden draad, die ongeveer een millioen voet, dat is bijna 200 mijlen, lang is en van de eene verankering tot de andere 278 maal heen en terug gelegd is. Aan de einden buigt zich elke streng om een sterk blok in den vorm van een hoefijzer, waarin zich voor elke streng gleuven bevinden. De hoefijzers zijn weder met den verankeringsketting door sterke bouten verbonden. De 19 strengen zijn van buiten met een verticale draadlaag omwonden. In Augustus 1876 werd de eerste draad van den Brooklynschen pijler naar dien op de Newyorksche zijde gespannen. De draad was ¾ duim dik en lag opgerold op een boot aan den voet van den Brooklynschen pijler. Het eene eind van den draad werd door middel van een kraan op den top van den pijler geheschen, toen voer de boot met de draadrol naar de Newyorksche zijde, waar het andere eind op den pijler aldaar geheschen, over een rol gelegd en daarna met de boot naar Brooklyn teruggebracht werd om, opnieuw op den Brooklynschen pijler geheschen, over een tweede rol gelegd en met het eerste eind verbonden te worden. Op deze wijze had men een over rollen loopend touw zonder eind vervaardigd, dat dienen moest om andere draden van den eenen pijler naar den anderen te sturen. Die ééne draad heeft alle anderen, en zelfs het geheele hangende gedeelte der brug, op de voor hen bestemde plaats gebracht. De rollen, waarover het touw liep, werden door eene stoommachine bewogen. Aan den eersten draad werden verscheidene anderen bevestigd en over de rollen getrokken, totdat een sterk koord vervaardigd was, hetgeen het vervoertouw (traveller rope) genoemd werd. Sommige werkzaamheden vereischten het heen-en-weergaan van de werklieden langs dit vervoertouw en, om den werklieden een goed voorbeeld te geven, was de werkbaas E. F. Farrington de eerste, die den halsbrekenden tocht waagde. Farrington was, evenals de meeste werklieden, die tot het aanbrengen van het hangwerk aangenomen werden, een takelwerkmaker en had reeds aan de hangbruggen van Cincinnati en over den Niagarawaterval meegewerkt. Hij voer, op een klein plankje gezeten, dat, aan twee touwen bevestigd, die aan een katrol eindigden, op die wijze aan het vervoertouw hing, des namiddags van den 25 Augustus 1876 voor de eerste maal van den eenen pijler naar den anderen, door duizenden oogen gevolgd, die hem van de veerbooten en van de straten, aan de oevers van de pier en van de daken

der huizen nastaarden, onder luid gejubel, over. In het midden tusschen beide pijlers aangekomen, nam Farrington zijn hoed en zwaaide dien tot antwoord op den duizendvoudigen groet. In de nabijheid van den Newyorkschen pijler gekomen, gaf Farrington den op den Brooklynschen peiler postvattenden machinist een sein, dat de machine niet te snel werken en op het oogenblik van aankomst op den Newyorkschen pijler tot volkomen stilstand gebracht moest worden. De proefneming gelukte volkomen en ongedeerd zette Farrington zijn voet op den top van den Newyorkschen pijler, waar een gedeelte der arbeiders hem afgewacht had. Na eenige minuten rust nam Farrington zijn zitplaats op het plankje weer in, de machine werd opnieuw in beweging gebracht en de terugtocht ving aan. Kanonschoten van het dok in Brooklyn verkondigden, dat de eerste proefneming geslaagd was. De tocht heen en terug had 22 minuten geduurd. Toen Farrington, die een bescheiden man is en zich niet op den voorgrond stelt, van den pijler op straat kwam, moest hij zich met geweld aan de menigte onttrekken, die hem op de schouders nemen en in triomf naar het Bureau der Ingenieurs wilde dragen.

Met behulp van het vervoertouw werd het voetpad aangebracht, waarover de arbeiders van den eenen pijler naar den anderen konden gaan. Het voetpad bestond uit twee sterke koorden, waarop planken en een leuning bevestigd waren, bestaande uit twee dunne, op stijlen rustende koorden. Tegen het heen-en-weer schudden werd het voetpad door een zoogenaamd stormkoord beschermd, dat aan een lager gelegen plaats in de pijlers bevestigd en op het laagste punt van het voetpad daaraan verbonden was. Na voltooiing van het voetpad begonnen de werkzaamheden voor het aanbrengen van de hoofdkabels. Ter plaatse, waar deze in de verankering bevestigd moesten worden, werden onder een groot afdak op de Brooklynsche zijde trommels opgesteld van 32 voet in middellijn, op elke waarvan 32 rollen draad, elk ter lengte van omstreeks 10 mijlen, gewonden werden. Het staaldraad werd aan de einden met schroefdraden voorzien en deze einden door cilindervorminge stalen moeren met elkaar verbonden. Om het materiaal tegen den invloed van vocht en tegen roesten te beveiligen, was het draad meermalen door kokende olie gehaald en telkens gedroogd, om elke opvolgende olielaag dichter te maken. Na het opwinden van het draad op de trommels werden de hoefijzers in hunnen juisten stand gebracht en met het vastmaken der strengen begonnen. Het draad werd aan het hoefijzer bevestigd, over eene van een gleuf voorziene rol gelegd, waarop telkens de dubbele lengte van den kabel opgerold was. Men bevestigde de rol aan het vervoertouw en dit werd daarna in beweging gebracht. Het vervoertouw trok de rol van den eenen pijler naar den anderen, het draad wikkelde zich af en werd in zulk eene positie gebracht, dat de draad aan den kabel kon vastgemaakt worden. De rol werd steeds gevolgd door twee arbeiders in een zoogenaamde wieg, die evenzoo aan het vervoertouw bevestigd was en die den machinisten en den regulateurs (dat zijn de lieden, die den draad bij aankomst op de Newyorksche zijde bevestigen moesten) het sein te geven hadden, of de draad de juiste ligging had aangenomen.

Op deze wijze werd de eene draad na den anderen heen-en-weergetrokken, totdat een streng gereed was, dan werden kleinere draden daaromheen geslagen, die de draden samenhielden, waarop weder met de vervaardiging van een andere streng begonnen werd. Nadat aldus 19 strengen aangebracht waren, legde men die te zamen en begon met het omwinden met de laatste draadlaag. Dit werk werd door 3 man verricht, die staande in een wieg, welke aan den kabel hing en voortbewogen kon worden over een op den kabel bevestigde rol, den buitensten beschermdraad om den kabel woelden. Het duurde omstreeks 30 minuten om een draad voor een der strengen van Brooklyn naar New-York, om de hoefijzers, en naar Brooklyn terug te leggen, en als het steeds schoon weder geweest ware, dan zouden de 21duizend draden, waaruit de 4 kabels bestaan, in minder dan een jaar tijds gelegd zijn geworden. Door elkaar werden op een door goed weder begunstigden werkdag 40 draden gelegd. Bij vriezend weer moest het werk, zooals te begrijpen is, rusten. Zon en wind hadden ook een grooten invloed op het aanbrengen der draden.

De strengen moesten dicht aan elkaar geschikt worden, om een nadeeligen invloed op haar draagvermogen te vermijden; en daar door warmte de draden langer worden, gelijk door koude korter, moest er zorgvuldig op gelet worden, dat de strengen allen juist even lang genomen werden, want als één korter dan de ander genomen ware, zou de spanning in die ééne streng grooter moeten zijn, dan die in de langere strengen. De veranderingen in de temperatuur zijn zóó afwisselend, dat de strengen nauwlijks een uur lang dezelfde lengte behielden en daarom moest met het regelen der lengte steeds gewacht worden, totdat noch warmte, noch wind, eenige uitrekking of schommeling der strengen veroorzaakte. De aangewezen tijden tot het regelen waren gewoonlijk de morgen- en avonduren bij bewolkten hemel en windstil weder. Door opnemingen der ingenieurs werd vastgesteld, dat voor elken graad verschil in temperatuur, de afwijking in lengte van de strengen, ⅓ duim van hare door berekening gevonden normaallengte bedraagt, zoodat bij groote temperatuurswisseling de lengte op één dag meer dan 6 duim verschillen kan. Hieruit blijkt niet alleen het bezwaarlijke van het nauwkeurig vaststellen der lengte van de strengen, maar tevens de noodzakelijkheid om de uiterste zorg en nauwkeurigheid in acht te nemen, zoowel van de zijde der ingenieurs, als van die der werkbazen en werklieden bij het vervaardigen van den grooten kabel, waarvan de veiligheid van de brug, zoowel als het leven van hen die hun voet erop zetten, afhankelijk is. Het leggen en regelen der draden en strengen ving den 11 Januari 1877 aan en was op 15 October 1878 volbracht.

Het hangwerk.

Na voltooiing der kabels ging men over tot de vervaardiging van het hangwerk, waaraan de rijweg bevestigd is. De hangtouwen, waaraan de dwarsliggers van den rijweg hangen, werden met stalen halsbanden daarom verbonden en omsluiten den kabel op gelijke afstanden. Deze banden zijn 5 duim breed, ⅝ duim dik en aan het afhangend ondereind van oogen voorzien, waardoor 1¾-duims bouten gaan en waaraan de oogen der hangtouwen bevestigd zijn. Het aanbrengen der halsbanden werd van de pijlers af aangevangen en naar de verankeringen in het midden der brug voortgezet, totdat alle banden aangebracht waren. Daarna werden de hangtouwen bevestigd en met het leggen der draagbalken voor den rijweg een begin gemaakt.

De ondereinden der zich het meest nabij de pijlers bevindende hangtouwen werden naar de openingen getrokken, die voor de rijwegen in de pijlers waren aangebracht, de draagbalken aan de hangtouwen bevestigd, en daarna losgelaten. De balk zweefde naar de bestemde plaats en van den pijler af werden er

planken opgelegd, waarop de werklieden konden staan, die het volgend paar hangtouwen aan den volgenden draagbalk moesten vastmaken. De draagbalken werden daarna aan elkaar door langsliggers en diagonale kruisbalken verbonden, en met dezen arbeid voortgegaan, totdat alle draagbalken gelegd waren.

Met uitzondering van twee hangtouwen, zijn deze steeds op gelijken afstand van elkaar; de twee, wier einden, nu eens dichtbij elkaar, dan weer meer dan een voet van elkaar verwijderd zijn, hangen in het midden van den kabel, en hunne verschillende onderlinge afstand duidt het krimpen en rekken van den kabel bij verandering van temperatuur aan. In het midden van de brug zijn namelijk de zoogenaamde expansie- of uitzettingsgeledingen, die, bij uitzetting of inkrimping van den kabel, op doelmatige wijze over elkaar schuiven, zonder dat daardoor in den rijweg eene opening ontstaat. Elk deel van deze expansiegeledingen hangt aan de beide genoemde hangtouwen, en zoowel de planken van den rijweg, als de rails van den spoorweg, zijn zóó ingericht, dat zij, zonder stoornis in het verkeer te veroorzaken, zich kunnen verschuiven. De rijwegen gaan op eene hoogte van 118 voet door de 31½ voet breede en 120½ voet hooge spitsboogvormige pijleropeningen. Tusschen den bovenkantsluitsteen der bogen en den top van de pijlers bevindt zich nog 30 voet metselwerk. Op de toppen der pijlers rusten de groote gegoten-ijzeren zadels, waarin de kabels gelegd zijn. Deze zadels omsluiten den kabel onwrikbaar en voorkomen het glijden en schuren der strengen, dat anders onvermijdelijk door het rekken en krimpen der kabels zou plaats hebben.

De zadels rusten elk op 35 stalen rollen, die wederom op een ijzeren plaat rusten, over welke zij zich, bij beweging der kabels door temperatuursverschil, in voor- en achterwaartsche richting bewegen kunnen. De zadels kunnen door een reusachtige schroef opgeheven en neergelaten worden, voor het geval, dat over verloop van jaren de kabels zich mochten blijven uitrekken.

De groote diefstal. Roof en misdaad van allerlei aard gedurende den bouw van de groote brug. Mannen van de staatkunde en de contracteerenden. Hoe „Bosz" Tweed de raadsleden omkocht.

De geschiedenis van de brug, het ontstaan van het ontwerp, dat aan de uitvoering voorafging en de reusachtige dieverijen, gedurende den twaalfjarigen bouwtijd, geven een sprekend bewijs van de politieke verdorvenheid in den Staat New-York, gedurende het laatste tiental jaren. De vader van den grooten speculant was, zooals iedereen weet, de beruchte Newyorksche stedelijke gauwdief en democraat, „Bosz" William M. Tweed. Hij verbond zich met de hoofden van den toen zoo invloedrijken Ring in Brooklijn, William C. Kingsley, James S. F. Stranahan, Henry C. Murphy, Thomas Kinsella en anderen, om onbeschaamd over de gelden te kunnen beschikken, die door den bouw van een brug over de East-River, waarnaar sedert vele jaren door het publiek verlangend was uitgezien, in omloop zouden komen.

Tweed stelde in 1867 in de wetgeving van den Staat een besluit vast tot het oprichten van de Brooklynbrug-Compagnie. Hij zelf, Kingsley en Murphy, waren onder de stichters van de Compagnie in de wet genoemd. Kinsley was toen nog een tamelijk onbeduidende contractant, die vóór omstreeks 15 jaren, nauwelijks met laarzen aan de voeten, naar Brooklyn gekomen was. Nu bezit hij verscheidene millioenen, en terwijl hij medelid en vice-president van de brugdirectie was, zijn ongeveer 5 millioen dollar van de voor den bouw toegestane gelden gestolen. De Compagnie, die door de wetgeving van 1867 in het leven was geroepen, bestond tot 1875, in welk jaar de wet zóó veranderd werd, dat de aandeelen der Compagnie door de steden New-York en Brooklyn overgenomen, en de bouw door een door de stedelijke overheden te benoemen bestuur voltooid kon worden. De Tweedsche Compagnie toch was de ergerlijkste bedriegerij, en het zou haar nooit gelukt zijn zóó het vertrouwen van het publiek te winnen, dat het de aandeelen in de onderneming gekocht zou hebben. Na den val van Tweed en nadat zijne dieverijen in New-York aan het licht gekomen waren, beijverde zich de stedelijke Regeering van New-York, de brugge-dieverijen te onderzoeken. Een speciale commissie nam den Ex-Bosz, die reeds veroordeeld was en in de gevangenis zat, in het verhoor. Hij had niets meer te vreezen en sprak dus ronduit, en het scheen hem zelfs genoegen te doen, zijn vroegere mededieven, die nog als vrije heeren rondwandelden, en zich in het genot van hun geborgen buit verlustigden, uit te kleeden.

Onder andere bekende hij het volgende: Ik bezat 420 aandeelen in de Brug-compagnie, waarop ik onbeduidende afbetalingen gedaan had. Toen ik in den Senaat was, verlangde een der senatoren van mij, dat ik den Newyorkschen Gemeenteraad zou trachten over te halen, om 1 millioen dollar voor de brug toe te staan. Een collega van het gemeenteraadslid, met wien ik sprak, zei mij, dat het geld zou toegestaan worden, als de bestuursleden voor hun stem betaald werden. Ik vroeg hem hoeveel noodig zou zijn om den Gemeenteraad om te koopen, waarop hij ten antwoord gaf: 55 à 65 duizend dollar.

„Ik heb den president van den Gemeenteraad het geld gegeven en hij heeft het verdeeld. De reden, waarom ik den Gemeenteraad omgekocht heb, was, in de mogelijkheid te zijn, den bruggebouw te controleeren. Het wetsartikel, dat ik doordreef, bepaalde, dat als een aantal personen voor 500,000 dollar teekende, men de geheele brugzaak: uitgaven, inkomsten en leveranties, in handen kreeg. Als ik mij goed herinner, had een man, die 10 aandeelen nam, evenveel over de brug te zeggen, als de geheele stad New-York met haar anderhalf millioen inwoners. De hoofdbeambte van de brug, die de werken beheerde en de inkoopen deed, zou 15 percent van de gezamenlijke kosten tot vergoeding bekomen. Kingsley had het geld voorgeschoten, om de wetgevers te Albany te bewerken, en daarom maakten wij hem tot hoofdbeambte. Naar de toenmalige berekening zou de brug 6 millioen dollar kosten, en Kingsley zou dus 900.000 dollar bekomen hebben. *Hij* betaalde voor de 420 aandeelen, die *ik* nam; ik heb ze later echter weer op zijn naam overgeschreven."

De Brooklynsche Gemeenteraad werd evenzoo omgekocht, maar niet rechtstreeks door Tweed. Daarbij werd nog sluwer te werk gegaan, dan in New-York, want men weet totnutoe nog niet, wie het geld verdeeld of wie het bekomen heeft, maar het is een feit, dat een aantal geheimzinnige scharrelaars, die toen in den Brooklynschen Gemeenteraad zaten, toentertijd plotseling zeer vermogend zijn geworden.

Onderzoekingen, die niets uitwerkten.

Het onderzoek, door de Newyorksche Gemeenteraads-commissie ingesteld, heeft niets aan het licht gebracht, evenmin als dat, hetwelk door eene burgercommissie in Brooklyn werd ondernomen. De exmajoor Schröder speelde bij het Brooklynsche onderzoek een uitstekende rol. Hij kondigde met veel ophef aan, dat hij de spitsboeven nu wel krijgen zou. De boeken werden nagezien en men bevond, dat

daarin een grenzelooze verwarring heerschte, dat er in uitgekrabd en vervalscht was, dat contracten en rekeningen ontbraken, dat de rekeningen niet sloten, enz., maar de heer Schröder, de groote hervormer en geroutineerde zaakkundige, kon of wilde zijn belofte, om de dieven tot verantwoording te roepen, niet vervullen. Het feit werd geconstateerd, dat in de overeenkomst tusschen Tweed en Kingsley, waarbij de laatste 15 percent van de bouwkosten zou ontvangen, het getal 15 uitgekrabd en door 5 vervangen was, maar Schröder en zijne burger-commissie konden maar met geene mogelijkheid de vervalschers in handen krijgen. Later zijn Schröder en Kingsley, — naar christelijk gebruik: Hebt uwe vijanden lief en doet wel dengenen, die u haten — de beste vrienden geworden, en tot belooning van zijn ijver in het vervolgen van het misdrijf, werd Schröder tot controleur van Brooklyn, later tot majoor en eindelijk tot raadslid bevorderd. De oppositie van de Kingsleysche partij tegen de spitsboefachtige pers van den Brooklynschen Ring, was het fraaiste spiegelgevecht en berustte op vantevoren gemaakte afspraken. De Brooklynsche spitsboeven hebben hunne sluipgangen zoo netjes verborgen gehouden en zij hebben zooveel geld en invloed, dat niemand hunne schurkenstreken kan aantoonen, terwijl zij iedereen, die wellicht daartoe instaat zou zijn, financieel ruïneeren en zedelijk uit Brooklyn verbannen konden. Zij hebben alles in hunne macht; de pers, de politie, het gerecht, de juries, het staatsbestuur, alles is van hen en hunne politieke werktuigen met „Bosz" Mc Laughlin aan het hoofd, afhankelijk en aan hen dienstbaar; om die reden zijn totnutoe alle pogingen, om den dieven hun gerechte straf te doen ondergaan, zonder gevolg gebleven en lachen zij in hun vuistje, als hunne boevenstreken openbaar worden.

Onder de weinigen, die, als medeleden van de brugdirectie, eerlijk waren en reine handen behielden, waagde de ex-controleur Steinmetz van Brooklyn het, op te treden tegen het oponthoud van den bouw en de knoeierijen van Kingsley's werktuigen met verschillende leveranciers en contractanten. Kingsley had de onbeschaamdheid, den heer Steinmetz, die met getallen bewees, dat hij waarheid sprak, voor een ellendigen volksvriend uit te maken, die de gunst der werklieden en der kiezers voor zich zocht te winnen, en toen Steinmetz voortging de sluikerijen van de Edgemoor Iron Company, die het staal voor het hangwerk leverde, aan het licht te brengen, kwam Kingsley op zekeren dag in het bureau van den secretaris der brug met gebalde vuisten op Steinmetz los en dreigde hem, den invalide met slechts één been, dood te slaan, wanneer hij den mond niet hield! Demas Barnes, die een courant oprichtte om den Ring het masker af te werpen, werd door de Kingleysche bende van de pers, *Eagle*, *Union*, *Times* en *Freie Presse* als een verachtelijke bedrieger en schoft betiteld, maar op zijne bewijzen, dat de brug voor diefachtige staatkundigen een ware goudmijn was, antwoordde het door de stad Brooklyn jaarlijks met 60,000 dollars gesubsidieerde personeel van de pers met geen enkel woord, en Barnes moest zijne poging, den Ring te bestrijden, opgeven, nadat hij 150,000 dollar bij zijne courantenonderneming als boete had laten zitten. Talrijke inlichtingen over de brugbedriegerij in de Newyorksche couranten hebben tegen de dieven evenweinig, uitgericht en nu is het, op den dag van de opening der groote brug, belangrijk, enkele getallen en dagteekeningen aan te halen, die onweerlegbaar den grooten diefstal bewijzen.

Spitsboeverij bij de levering van graniet.

Uit de boeken van het bestuur der brug is niet na te gaan, hoeveel geld voor het aanschaffen van graniet, tegels, ijzer, staal enz. is uitgegeven, en men vindt na nauwkeurig onderzoek, dat slechts de som van 3,808,360.29 dollar aan materieel uitgegeven is. Voor arbeidsloon en jaarwedden werd ongeveer 3 millioen dollar uitgegeven; voor de rest van 9 millioen dollar, die door de handen van Kingsley en zijn medehelpers gegaan is, heeft men geen betrouwbaren wegwijzer.

Aan granietleveranciers zijn volgens de boeken 2,118,196.90 dollar betaald en wel aan:

Bodwell Webster & Co.	36,163.63	dollar.
„ Granite Co.	19,031.94	„
„ „ 2e contract	535,594.83	„
Cape Ann Granite Co.	74,840.83	„
Collins „	325,453.17	„
Pierce, Rowe & Co.	151,929.66	„
Pierce & Rowe	6,863.33	„
John T. Rowe	5,877.92	„
Beatie & Dresser	20,087.98	„
John Beatie	11,032.05	„
Rhode Island Granite Co.	14,880.52	„
John Wexoit & Son	10,841.11	„
Jos. Brennen	8,522.04	„
C. J. Kall	4,517.70	„
C. P. Dixon	611.82	„
Concord Granite Co.	45,318.35	„
Eagle Quarry Co. Assignees	2,260.00	„
C. C. Burrill	2,200.00	„
Verschillende firma's	22,160.00	„
te zamen	2,118,196.90	dollar.

Bovengenoemde staat werd door den Secretaris Quintard aan de boeken ontleend en als „accoord" vermeld, maar als men zich de moeite geeft, de getallen op te tellen, vindt men een kleine fout van slechts 800.000 dollar (2 millioen gulden), want de totale som bedraagt slechts 1,318,196.90 dollar.

Bij de meeste der genoemde granietfirma's is Kingsley, als stille of als medewerkend vennoot, deelgenoot geweest, volgens aanwijzing bij de Bodwell Granite Co. in Maine en Pennsylvanië. Wanneer aan Kingsley gevraagd wordt, wie eigenlijk de firma's Bodwell, Pierce, Rowe & Co., de Collins Granite Co., de Cape Ann en andere granietleveranciers zijn, zegt hij: „Dat is in de boeken van de Brug-directie te zien." Hij weigert standvastig op te geven, uit welke personen die firma's bestaan. Gaat men dan naar den Secretaris der brug en vraagt men dezen, wie de granietleveranciers zijn, dan blijkt, dat hij het niet weet of het niet zeggen wil, doch in de boeken is er niets van te vinden. Namen zijn er niet in aangegeven. Ingenieurs, die uitgerekend hebben, hoeveel graniet bij den bouw verbruikt is, beweren, dat de hoeveelheid belangrijk minder is, dan die, welke in de boeken wordt genoemd.

Generaal Egbert E. Viele, een bekend ingenieur en zaakkundige, die in 1872 van één der brugdirecteuren de opdracht kreeg, het volume van het op de dokken in Brooklyn en New-York aanwezige graniet voor de pijlers te berekenen, begon 's morgens vroeg met zijn arbeid, maar kreeg hem dien dag niet gereed, en toen hij den volgenden morgen zijn werk wilde voortzetten, bevond hij, dat de te voren regelmatig opgestapelde steenen gedurende den nacht in een ruwen hoop door elkander gestort waren, zoodat het hem niet mogelijk was de berekening ten einde te brengen, zonder dat de steenen weder samengevoegd werden. Daartoe was een groote macht van werkvolk noodig, die Kingsley evenwel niet tot zijn dienst wilde stellen, en toen Generaal Viele hem vroeg, wie den

werklieden gelast had, de steenen gedurende den nacht door elkaar te werpen, antwoordde Kingsley, dat hij het niet wist.

Generaal Steinmetz, die evenzoo zaakkundige was en tevens architect, heeft meermalen in zittingen van de directeuren, in courantartikelen en vergaderingen en eens in een voordracht in den „Spread the light club" in Brooklyn verklaard, dat het in de brug verwerkte graniet niet de helft kostte van de sommen, in de boeken daarvoor aangeduid, en hield staande, dat Kingsley de eigenlijke granietleverancier geweest was. De tegenwoordige hoofdingenieur der brug, Washington A. Roebling, ofschoon in allen deele een bekwaam zaakkundige, is geheel op de hand van Kingsley en van den Brooklynschen Ring. Hij weigert steeds aan te geven, hoeveel graniet werkelijk bij den bouw verbruikt is, ofschoon hij op zijn tijd zeer nauwkeurig berekende, hoeveel graniet gebruikt moest worden. De som, die hij voor graniet begrootte, is met 1 millioen dollars bij de leveranties overschreden. Hoe dit mogelijk was, wil Roebling niet aantoonen. Hij is in alles terughoudend en weigert steeds te spreken met berichtgevers en anderen, die hem over de kosten der brug inlichtingen vragen. Het valt niet te ontkennen, dat met het sluiten van graniet-contracten partijdig gehandeld werd, dat de aanbiedingen der minste inschrijvers, zonder in aanmerking te komen, terzijde werden gelegd en dat in de boeken de uitgaven voor graniet hooger aangegeven werden, dan zij inderdaad waren.

Hoe bij het sluiten van contracten gehandeld werd, blijkt uit de verklaringen van vele leveranciers. De contractant Charles Guidet, uitvinder van het bekende Guidet's straatplaveisel, zegt, dat de Bodwell Granite Co. steeds de leveranties verkreeg, ook als andere firma's voor lager prijzen hadden ingeschreven.

Ook is het gebeurd, dat contractanten, die lager prijzen bedongen hadden, hoogere sommen uitbetaald kregen. Zoo hadden Pierce, Rowe & Co. voor een contract 93,541.50 dollar gevorderd, maar het contract werd, ofschoon niemand wil weten wanneer en waar, op 105,300 dollar veranderd, en de leveranciers — waarschijnlijker evenwel de dieven en vervalschers, die het contract veranderden — bekwamen 11,758.50 dollar meer, dan waarvoor oorspronkelijk ingeschreven was. Had men Guidet's aanbod aangenomen, dan zouden voor deze leverantie 12,285 dollar gespaard geworden zijn. Behalve Guidet hadden nog vier andere solide firma's, Howard en Redpath, Nolan en Mc. Grath, John Beattie en de Cohite Granite Co., lager voor de aangevraagde leverantie ingeschreven, maar ook hare aanbiedingen kwamen niet in aanmerking. Bij een tweede contract met Pierce, Rowe & Co. werd de prijs van 61,916.40 dollar op 63,336 dollar verhoogd en een leverancier afgewezen, die 15,135.52 dollar lager inschreef.

Bij twee andere contracten met Pierce, Rowe en Co. zouden 13,598.22 dollar bespaard zijn geworden, als de lager-inschrijvenden in aanmerking waren gekomen. Met de Kingleysche Collins Granite Co. werd een contract van 222,975 dollar gesloten, terwijl Ellis en Redpath slechts 182,490.05 verlangden, en als er geen roovers en bandieten in de Directie geweest waren, zouden 40,484.15 dollar bespaard zijn. Met de Bodwell Granite Co., wiens eigenaar Kingsley was, werden 8 verschillende contracten gesloten, en het daarbij gepleegde bedrog heeft de uitgaven voor graniet in het geheel met 194,351.79 dollar (485,879.47 gulden) nutteloos verhoogd.

Op elk contract zijn in het gedrukte formulier de woorden ingevoegd: „De directeuren behouden aan zich het recht elke aanbieding, geheel of gedeeltelijk, aan te nemen of te verwerpen." Op grond van deze clausule was het Kingsley en zijn partij mogelijk, zich en hunnen makkers het grootste deel van den vetten buit te verzekeren.

Het heimelijk sluiten van contracten is steeds van het uitvoerend bewind der directeuren uitgegaan, en dit bewind bestond steeds uit Kingsley en zijn partijgenooten, die tot dit doel door den nu gestorven president Henry C. Murphy, den stamvader van al die knoeierijen en den Brooklynschen Ring, benoemd waren. Een verslag over de zittingen van het uitvoerend bewind is wel gegeven, doch over de contracten is in dit verslag niets te vinden en in de openbare zittingen der directeuren, die slechts schijnvertooningen waren, teneinde het publiek zand in de oogen te strooien, werden de contracten altijd slechts terloops aangeroerd en zoo vluchtig mogelijk daarover heengeloopen.

De staalcontracten. Bedriegerij en vertragingen.

Bij het sluiten van ijzer- en staalcontracten is evenzoo naar vermogen gestolen en bedrogen. Volgens de boeken werd voor ijzer, staal en draad in 't geheel 805,116.79 dollar uitgegeven en daarvan bekwamen John A. Roebling's Sons, die in Trenton groote ijzerfabrieken bezitten, 145,581.15 dollar en I Lloyd Haigh, die thans in Sing Sing zit, 659,535.64 dollar. Haigh was deelhebber in de zaak van Abram S. Hewitt en Edward Cooper, Peter Cooper's schoonzoon en zoon, alsook een boezemvriend van Henry C. Murphy. Hewitt was medelid van de Directie, toen het contract met Haigh tot levering van staaldraad voor de hangkabels gesloten werd. De rekeningen voor ijzer- en staalleveranties bevinden zich in nog veel grooter verwarring, dan die van de granietcontracten, en het is nog moeilijker daaruit wijs te worden. Op welke schandelijke, zoo niet misdadige wijze, de boeken bijgehouden werden, bewijst bijvoorbeeld een post, luidende aldus:

„Baar aan ijzerwerk door den hoofdingenieur besteld 10,075.16 dollar".

Aldus bestelt de hoofdingenieur voor 10000 dollar ijzerwerk, de penningmeester betaalt daarvoor en uit de boeken blijkt niet, waarin dat ijzerwerk bestond, wie het maakte en wie het geld ervoor gekregen heeft. Dergelijke posten komen bij dozijnen in de rekeningen van den penningmeester voor. Haigh heeft, zooals algemeen bekend is, slecht staaldraad geleverd, dat aan de gestelde vereischten van sterkte niet voldeed; en toen de ingenieurs vreesden, dat de kabels, waarin het draad reeds verwerkt was, niet sterk genoeg zouden zijn, werd de middellijn van de kabels met verscheidene duimen versterkt en het gewicht natuurlijk hierdoor belangrijk verhoogd. Wegens wisselvervalsching en andere misdaden, werd Haigh, die bovendien een vroom kerkbroeder en medelid van de Plymouth-gemeente was, voor tal van jaren naar de gevangenis gezonden. De prijzen, die hij voor zijn slecht draad betaald kreeg, waren hooger, dan die van andere fabrikanten. Een andere vereeniging van staalleveranciers, die met Murphy en Kingsley onder één hoedje speelden, was de Edgemoor Iron C°., waarmede een bijzonder gunstige overeenkomst gesloten werd, doch die de Compagnie evenwel verbrak, omdat de prijzen van ruw ijzer intusschen gestegen waren.

Alle pogingen van verschillende rechtschapen, eerlijke directeuren, die verlangden, dat de overeenkomst aan een ander overgedaan en de Edgemoor C°. tot betaling der vastgestelde boeten verplicht zou worden, bleven zonder gevolg. De Edgemoor C°. vertraagde haar levering bijna twee jaren, totdat de prijzen van het ruw ijzer weder gedaald waren, en maakte zich toen op al haar gemak gereed, haar staal te leveren. Murphy en Kingsley verschoonden het verbreken van het contract langen tijd met de bewering, dat de aanschaffing van nieuwe machines, de buitengewone vormen der staven enz., zooals zij voor de brug noodig waren, het vasthouden aan de bepalingen van het contract tot een bepaalde onmogelijkheid gemaakt hadden. Door de vertraging, die de Edgemoor Iron C°. veroorzaakte, hebben de belastingschuldigen van New-York en Brooklyn in de betaling der renten wegens brugschuld, meer geld moeten wegwerpen, dan een der granieten opritten gekost heeft. De met de Compagnie gesloten contracten beliepen nagenoeg 1,000,000 dollar. Zij beriep zich erop, dat de Cambria Iron C°, die haar het gietstaal leverde, hare verplichting niet nagekomen was en dat zij dus niet vroeger had kunnen leveren. Het is evenwel een feit, dat de ondernemers der Edgemoor C°. met die der Cambria C°. één zijn en nauw verwant en vermaagschapt aan de Kingsley'sche Bodwell Granite C°., waarvan Murphy, toen hem daarop gewezen werd, voorgaf nooit gehoord te hebben. Den hoofdingenieur Roebling werd evenzoo een deel der schuld aan de vertraging der staalleverantie verweten, want hij had, toen het besluit genomen was, het hangwerk uit staal inplaats van uit ijzer te vervaardigen, de plans niet bijtijds veranderd; en om deze en andere dergelijke verzuimen had Majoor Low, van Brooklyn, Roebling's ontslag geëischt, maar de Ring was machtiger, dan de heer Low meende en Roebling bleef. Wegens zijn deelgenootschap aan de firma J. A. Roebling's Sons, kon Roebling ook niet vervolgd worden, want hij had, toen de Directie het besluit nam, dat geen bij de brug geëmplooieerde in eenige leverantie betrokken mocht zijn, de aandeelen, die hij van zijn vader gekregen had, aan zijne moeder, de weduwe van den overleden eersten hoofdingenieur, overgedragen.

Wat aan metselwerk, kalk, hout enz. verdiend werd.

Voor tegels, metselwerk enz. is in de boeken 514,562.25 dollar genoteerd, en wel in sommen van 4.90 tot 100,000 dollar. Hiervan zijn volgens opgaaf 48,184.82 dollar voor zand uitgegeven, ofschoon uit de uitgravingen voor de fundeeringen der pijlers 17,500 kubiek voet zand uitgegraven werd, eene waarde vertegenwoordigende van 8000 dollar. Dit zand zou verkocht geworden zijn, maar in de boeken bevinden zich slechts 10 kleine posten van te zamen 230.25 dollar, die voor zand ontvangen zijn. Het zand was bijzonder geschikt voor bestrating en het is waarschijnlijk, dat Brooklynsche contractanten het voor een spotprijs of voorniet bekomen hebben, of dat het zand, voor de brug gebruikt, en het grootste deel van den post van 48,182.82 dollar gestolen is. Voor bouwmateriaal werd buitendien 514,562.25 dollar berekend, en geen deskundige heeft totnutoe kunnen berekenen, waar dit zoogenaamde bouwmateriaal eigenlijk gebleven is. Voor kalksteenen werd, volgens Kingsley's brief van 1 Juni 1872, 171,277.09 dollar uitgegeven, die echter, zooals later ontdekt werd, niet meer dan 124,152.85 dollar waard waren, en dus 47,124.24 dollar te veel gekost hebben. In het geheel werd voor 607,704.28 dollar geboekt. Generaal Steinmetz evenwel verklaart, dat de helft van deze som voor de bij den bouw te gebruiken kalksteenen voldoende zoude geweest zijn, en dat de gewelven der opritten niet, zooals voorgeschreven was, met kalksteenen, maar met gewone kiezel en puin gevuld waren.

De contractanten Noone & Madden te Kingston, Ulster County N.-Y., die voor zoogenaamd geleverde kalksteenen 432,509.23 dollar verkregen, stonden tot Kingsley & Keeney, bij den bouw van het Hempstead reservoir, waarbij de stad Brooklyn voor omstreeks 1,000,000 dollar afgezet werd, in het nauwste verband. Voor bouwhout staat 376,845.31 dollar geboekt. Daarvan hebben Kingsley & Keeney voor 46,915.66 dollar geleverd; de door Kingsley gestichte New-York en Brooklyn Zaagmolen- en Meubel-Co. voor 34,686.81 dollar; de staatkundige Albert Ammerman (ook het werktuig van Kingsley) voor 84,122.53 dollar; en de firma M. A. Wilder Sons & Co. voor 80,414.28 dollar. Voor de goede diensten, die Ammerman aan Kingsley bewees, werd hij in 1881 tot stedelijk controleur van Brooklyn bevorderd, en ofschoon democraat, dicteerde hij, al naardat men zulks verlangde, de republikeinsche, zoowel als de democratische benoemingsvoordrachten. Eppinger & Russel leverden zoogenaamd voor 26,915.57 dollar bouwhout. Russel is een der aandeelhouders van de Kingsley's Bodwell Granite Co. — A. C. Keeney, Kingsley's deelgenoot in zaken, heeft aan de brug zand, machines, meubelen, tapijten enz. tot een bedrag van 9367.85 dollar verkocht. De meubelen en tapijten, die volgens opgaaf 5867.85 dollar kostten, zijn evenwel nauwlijks 500 dollar waard. De kleinigheden voor reisgeld, ontbijt enz. voor directeuren, bedragen duizenden, maar loopen onder de groote dieven-rekeningen bijna niet in het oog.

De advocaten-firma van president Murphy kreeg, van het voor proceskosten uitgetrokken bedrag van 34,811.36 dollar, zonderling genoeg, slechts 9186.22 dollar en de Brooklynsche Eagle, het privaat eigendom van Kingsley, voor leverantie van boeken en schrijfmateriaal 4397.07 dollar.

Belangrijke getallen.

De onderstaande tabel bevat een nauwkeurige opgaaf van het gewicht der brug, van hare afzonderlijke deelen en van de lasten, die zij bestemd is te dragen, waarbij valt op te merken, dat de gezamenlijke sterkte der vier kabels voor elke 170,000 ℔ per vierkanten duim doorsnee-oppervlakte op 98,487,120 ℔ geschat wordt.

Gewicht van het hangwerk.		
Tusschen de verankeringen 3.460 voet	6,620	tons
„ „ pijlers 1,545 voet . .	3,050	„
rijweg door de kabels gedragen 1,297 voet	2,340	„
gedragen door de dwarsbalken 248 v.	710	„
Gewicht der hangtouwen.		
Tusschen de verankeringen . . .	1,180	„
„ „ pijlers	560	„
gedragen door de kabels	560	„
Gewicht der kabels.		
Tusschen de verankeringen . . .	3,460	„
„ „ pijlers	1,600	„
Gewicht van de houtwerken der rijwegen.		
Tusschen de verankeringen . . .	2,760	„
„ „ pijlers	1,230	„
gedragen door de kabels	1,030	„
„ „ „ dwarsbalken . .	200	„
Gewicht van stalen en ijzeren rails.		
Tusschen de verankeringen . . .	660	„
„ „ pijlers	300	„
gedragen door de kabels	250	„
„ „ „ dwarsbalken . .	50	„
Blijvend totaal gewicht.		
Tusschen de verankeringen . . .	14,680	„
„ „ pijlers	6,740	„

gedragen door de kabels	5,760	tons
„ „ „ dwarsbalken . .	960	„
Belasting door passagiers en voertuigen.		
Tusschen de verankeringen . . .	3,100	„
„ „ pijlers	1,380	„
gedragen door de kabels	1,160	„
„ „ „ dwarsbalken . .	220	„
Gezamenlijk gewicht en belasting.		
Tusschen de verankeringen . . .	17,780	„
„ „ pijlers	8,120	„
gedragen door de kabels	6,920	„
„ „ „ dwarsbalken . .	1,180	„
Te zamen . .	34,000	tons
Aanvang van den bouw 3 Januari 1870.		
lengte van de spanningsbreedte . .	1,595 ½	voet
totale lengte van de brug . . .	5,989	„
breedte van de brug	85	„
diameter der kabels	15¾	duim
lengte van het draad in de kabels.	14,361	mijlen
„ „ de enkele draden in de strengen der kabels	3,679	voet
gewicht der kabels	3,588 ½	tons
hoogte der pijlers	278	voet
hoogte van den rijweg boven het midden der rivier	135	„
helling van den rijweg uit den verticaal	3¼	„
	op de 100	„

Risico voor den werkman.

De loonen waren bij den bouw van de brug, zooals overal, waar de staatkundigen de hand in het spel hebben, hooger dan bij andere ondernemingen onder vereenigd particulier beheer; ook is door de Directie rijkelijk voor de nagelaten betrekkingen der bij den bouw verongelukten gezorgd.

Het getal ongelukken was intusschen, de groote gevaren en den aard van het werk in aanmerking genomen, naar verhouding niet groot.

Buiten de in de caissons verongelukten, zijn verscheidene werklieden van het hangwerk gevallen en op de plaats dood gebleven. De werklieden James Garrity en John French stortten van een hijschmachine en bleven oogenblikkelijk dood. Wm. Doherty viel van den Brooklynschen toren en kwam daarbij om. Thomas Douglas brak bij een val de knieschijf en bekwam andere verwondingen. William Haines bekwam een verwonding aan de ruggegraat en Cornelius Lynch werd evenzoo bij een val zwaar verwond. Twee arbeiders, Reed en Mc. Cann, stortten van den Brooklynschen toren en vonden hun dood. Een van hen viel van een hoogte van 210 voet. John Elliott viel van den Newyorkschen toren van een hoogte van 240 voet. Vier andere werklieden kwamen op verschillende wijzen om het leven. Een groot aantal kleinere ongelukken kwam bovendien voor, maar de meesten, wien een ongeluk trof, ontkwamen op de wonderlijkste wijze aan ernstige verwondingen. Bij het schilderen van de brug vielen vele ongelukken voor, en nog niet lang geleden viel een jeugdig man van een der draadtouwen en bleef terstond dood. Behalve den brand in den Brooklynschen caisson, waarbij niemand omkwam, is slechts één ernstig ongeluk bij den bouw voorgevallen en dit bestond daarin, dat op 19 Juni 1878 op de Newyorksche verankering een der strengen van den zuidelijken kabel van het hoeijzer losbrak en met bliksemsnelheid over de huizen in Water- en Southstreet van den Newyorkschen pijler in de rivier sloeg. Verscheidene werklieden werden daarbij zwaar verwond en één verloor het leven.

Op den Brooklynschen pijler brak eens een kraan doormidden en daarbij kregen verscheidene werklieden verwondingen. — Vóór alle andere lichaamsverwondingen en verliezen aan menschenlevens moeten de ongelukken vermeld worden, die den hoofdingenieur en zijn zoon en opvolger, den beiden Roebling's, overkwamen.

De oude Roebling kwam, zooals reeds gemeld is, door een verwonding aan den voet om het leven en de tegenwoordige hoofdingenieur, die door zijn verblijf in den Brooklynschen caisson voor geheel zijn leven aan alle leden verlamd werd, ligt sedert tal van jaren op het ziekbed.

Den bezitters van het kapitaal, maar hoofdzakelijk den arbeiders wordt door zulke ongelukken steeds opnieuw het argument in herinnering gebracht, dat de ontwikkelde denkers onder de arbeiders tegen de bewering aanvoeren: dat de kapitalist voor zijne risico (die hij bij zijn zaken loopt) en voor de ontberingen, die hij zich door het opleggen van kapitaal getroost, tot een groot deel van de winst ook gerechtigd is.

De risico van den werkman is bij alle werken ten allen tijde duizendmaal grooter, dan die der kapitalisten, want de arbeider, 'tzij hij met het hoofd of met de handen werkt, stelt leven en gezondheid in gevaar om een loon te verdienen, dat hem nauwlijks voor den honger bewaart en hem geen menschwaardig bestaan verschaft, terwijl de kapitalist niets in de waagschaal stelt, dan de winst van een kapitaal, dat niet hij, maar de werklieden voortgebracht hebben, en dat den arbeiders door slimme, onverstandige en onrechtvaardige wetten en door niet verboden handgrepen afhandig is gemaakt.

Het eind van het liedje.

Met de bouwkosten en de renten voor de brugschuld beloopt de som, die de burgers van New-York en Brooklyn voor het werk overgehad hebben, ongeveer 20 millioen dollar (50 millioen gulden), en het is nog niet vooruit te zien, wanneer de schuld gedelgd en het betalen van renten geëindigd zal zijn.

Desniettemin wordt nu verlangd, dat het publiek bruggeld zal betalen, en de rechtsgeleerden van de stedelijke ambtenaren hebben verklaard, dat het volgens de bestaande wetten niet geoorloofd is, ook maar een enkelen voetganger zonder betaling over de brug te laten gaan. Het is nu de vraag, of de burgerij zich deze nieuwe belasting goedschiks zal laten welgevallen. De bewering, dat de brug niet vrijgemaakt kon worden, is humbug, want de Harlem-River-brug is evenzoo vrij en in Brooklyn en alle andere steden zijn gemeentelijke bruggen, waarop geen tol geheven wordt. Zooals te hopen is, zal er eene beweging ontstaan, die ertoe moge leiden, dat de speciale wet, volgens welke voor de East-River zulk een tol geheven moet worden, ten spoedigste worde vervallen verklaard.

De plek, waar de schoen wringt bij deze tolquaestie, is het feit, dat de kapitalisten, aan wien de East-River-veercompagnieën behooren, jaarlijks millioenen zouden verliezen als de brug vrij werd, en daarom zullen de stedelijke roovers van New-York en Brooklyn, benevens de wetschenners in Albany, zoolang met het vrijmaken der brug talmen, totdat de houders van het veer-monopolie met hunne omkoopsgelden wat meer genegen zullen worden, hun verzet tegen het opheffen van de brugwet op te geven.

NATUUR EN KUNST.

NAAR HET FRANSCH VAN CHARLES BLANC.

Daar alle kiemen van schoonheid in de Natuur aanwezig zijn, en het aan 't menschelijk verstand gegeven

is ze daaruit over te nemen, kan het niet anders of zij is ten alle tijde, voor elke kunstschepping, het grootsche model geweest.

Voor den mensch, die zich belast om de onderscheidene natuurvoortbrengselen in de kunst op te nemen en te gebruiken, is een eerste voorwaarde, dat hij het schoone in die voortbrengselen ziet en begrijpt. De kunstenaar, die het schoone in de verschillende natuurgewrochten ziet, staat boven de Natuur, die ze voortbrengt. We zien dus, dat ware schoonheid slechts bestaat voor hem, die ze begrijpt. De geschiedenis verhaalt ons, dat Alexander de Groote de schoone Campaspe aan zijn vriend Apelles schonk, omdat volgens hem, niemand beter instaat was, de buitengewone schoonheid van die vrouw te begrijpen, dan de groote schilder van Griekenland. (1)

De wijze, waarop de kunstenaar de Natuur in de Kunst toepast, kan zeer verschillend zijn. De eerste en tevens de minst verkieslijke wijze is die, waarbij hij de verschillende natuurmotieven eenvoudig nabootst, met al hunne toevalligheden en gebreken. De kunstenaar die zich alleen tot dit kopieeren der Natuur bepaalt, die alzoo alleen het individueele in hare voortbrengselen ziet, is haar slaaf. Ten tweede kan hij als 't ware de Natuur vertalen: hij kan in hare voortbrengselen de beste hoedanigheden meer op den voorgrond plaatsen, en er datgene inbrengen, wat men karakter noemt. De kunstenaar, die deze wijze volgt, is meester der Natuur. Ten derde kan de kunstenaar de Natuur idealiseeren: hij kan in hare voortbrengselen die verheven schoonheid uitdrukken, welke bij ons intellectueele of zedelijke gewaarwordingen tot bewustzijn brengen. De kunstenaar, die deze gave van weergeven bezit, is een genie.

Wij zien alzoo, dat de mensch bij zijne toepassing der Natuur in de Kunst, gedeeltelijk volgens vrije schepping behoort te werk te gaan. Een getrouwe kopie toch van het een of ander natuurproduct zal wel stoffelijk genoegen bij ons opwekken, maar geenszins instaat zijn onderscheidene aandoeningen teweeg te brengen. De Natuur moet wel de leermeesteres der Kunst, doch geenszins de Kunst zelve zijn; hare naieve bekoorlijkheden, haar onuitputtelijke motievenschat, staan steeds den kunstenaar ten dienste en mogen hem tot leiddraad strekken.

Toen Nicolaas Poussin, de beroemde Fransche schilder, eens aan den oever van den Tiber wandelde, ontmoette hij een vrouw, die, na haar kind in den stroom gebaad te hebben, het op den oever neerlei, in linnen wikkelde en liefkoosde. Door het aanschouwen van dit voorval uit het dagelijksch leven, werden zijne gedachten naar de oudheid teruggevoerd; hij verbeeldde zich te zien Mozes, die uit den Nijl gered werd. Het kind dier Romeinsche vrouw werd voor hem de toekomstige wetgever der Hebreeuwen; de Campagna van Rome scheen hem de Egyptische woestijn; hij bemerkte in de verte een obelisk of een piramide, en door nog eenige palmboomen aan het landschap toe te voegen, was het aardrijkskundig gedeelte van het tableau voltooid. Ziedaar, hoe een voorval uit het dagelijksch leven eensklaps tot een historisch schilderstuk verheven wordt. De schilder heeft hier aan de Natuur de hoofdgedachte van zijn werk ontleend, doch die hoofdgedachte moet eerst in zijn geest vergroot, geïdealiseerd worden; hij heeft om zoo te zeggen zijn ziel aan de Natuur toegevoegd.

Hetzelfde zien wij bij alle kunsten of kunstscheppingen: de mensch heeft ze allen in 't leven geroepen, steunende op de Natuur, doch zich boven haar verheffende. Het woord is een natuurgave van den mensch, en het blijft natuurlijk zoolang het slechts gesproken wordt; doch zoodra de mensch zijne smarten of zijne liefde bezingt op een rythmus, aangeduid door de kloppingen van zijn hart, onderwerpt hij de Natuur aan zijne verbeelding; hij schept een kunst, de muziek.

Geplaatst tusschen de Natuur en het Ideaal, tusschen hetgeen is en hetgeen moet worden, heeft de kunstenaar een uitgestrekt veld te doorloopen om te komen van de werkelijkheid, die hij ziet, tot het ware schoone, dat hij zich voorstelt. Hoe meer hij zich van het Ideaal verwijdert om de Natuur te naderen, hoe meer hij vertrouwd wordt met het particuliere leven, des te oorspronkelijker wordt hij; doch hij neemt af in verhevenheid, hij vernauwt zijn horizon, hij verkleint zich. Naarmate de kunstenaar zich van de Natuur verwijdert om het Ideaal te bereiken, neemt zijn oorspronkelijkheid af, maar hij wint in waardigheid; hij veredelt zich, hij verheft zich, hij treedt in het grootsche van het eeuwige leven.

De Natuur geeft ons slechts individuen; het is aan de Kunst, in die duizenden individuen algemeene en toevallige vormen en eigenschappen te ontdekken.

De Kunst alleen, die de verschillende eigenschappen, welke tot het wezen van een volmaakt individu behooren, weet te vereenigen, verschaft ons een zuivere type van het individu. Maar helaas! die zuivere type, hoe schoon ook, wordt nog door geen ademtocht bezield; is het een mensch, het zal een wezen zijn zonder haat en zonder liefde, wiens hart nooit heeft geklopt, en ook nooit zal kloppen; de Natuur, de eenige, die de gave en het geheim van het leven bezit, doet hier haar meerderheid gelden. Wil de kunstenaar alzoo een volmaakt kunstwerk het aanzijn schenken, dan moet hij aan de scheppingen zijner ziel zooveel mogelijk de uitdrukkingen van het leven verbinden, en die uitdrukkingen van het leven zal hij alleen kunnen vinden in de individuen, geschapen door de Natuur. We zien dus, dat voor een ware kunstschepping een innige vereeniging, een huwelijk als 't ware van de type (het product van den geest) met het individu (het kind der Natuur) noodzakelijk is.

De Grieksche beeldhouwkunst heeft dit vraagstuk opgelost. In elk der bewonderde figuren, die zij heeft voortgebracht, heeft zij weten te brengen dat bijzondere, dat wij karakter noemen. Zij heeft daarbij een persoonlijke gelaatsuitdrukking weten te bewaren, aan het ideaal van schoonheid gelijk. Minerva, Apollo, Hercules, Venus zijn onsterflijke godheden, omdat zij de zuivere gedachten van wijsheid, van poëzie, van kracht en van bevalligheid voorstellen. Maar die godheden hebben een persoonlijken vorm, zonder welken zij noch karakter, noch uitdrukking zouden hebben. De Grieksche kunstenaar heeft uit zijn geest het absolute idee van bevalligheid en wijsheid geput, terwijl hij uit de Natuur de trekken heeft genomen, die Venus en Minerva karakteriseeren.

Zooals wij in 't begin van dit opstel reeds meedeelden, is de zuivere nabootsing der Natuur de minst verkieslijke wijze, waarop de kunstenaar haar toepast. Als de Kunst geen hooger doel had, dan de natuurvoortbrengselen getrouw weer te geven, zou zij veelal een overtolligheid zijn. Waarom een bloem met de fijnste nauwkeurigheid op het doek geschilderd, als wij haar dagelijks in de natuur kunnen gaan zien? Waarom een tweede uitgave der natuurproducten, als de eerste onuitputtelijk is? Zuivere nabootsing overigens, is zij mogelijk? Dat de druiven door Zeuxis (2) ge-

(1) Die schoone Campaspe werd het model van de schitterendste der scheppingen van Apelles, nam. de uit het bad stijgende Venus.

(2) Zeuxis heeft uitgeblonken door zijne getrouwe nabootsingen der werkelijkheid, doch hij miste, volgens Aristoteles, zedelijken adel en verhevenheid; hij wist alleen met licht en schaduw gelukkig te werken.

schilderd, de vogels bedrogen, is een fabel, verhaald door schrijvers, die zeker niet in het wezen der Kunst waren doorgedrongen. Is de kunstenaar schilder, zal hij dan aan zijn geurlooze bloemen dat zachte rozerood kunnen geven? Zal hij met zijn kleuren, getrokken uit de aarde, het hemellicht kunnen nabootsen? Is hij beeldhouwer, zal hij dan aan het marmer de lichtheid der haren, of de doorschijnendheid van het gelaat kunnen onttooveren? Is hij architect, wat zal hij dan nabootsen? welke natuurschepping zal hij getrouw kopieeren? Moet men de poëzie veroordeelen omdat zij gebruikmaakt van een kunstmaat, waarvan de natuurmensch zich nooit heeft bediend, en zich ook nooit zal bedienen? De dramatische kunst, geeft zij ons ook geen onwaarschijnlijkheden en gissingen te aanschouwen? Het is zeker niet natuurlijk dat de antieke helden de taal van Racine spreken, doch zouden wij nu daardoor genoodzaakt moeten zijn om nooit de hartstochtelijke ontboezemingen van Hermione, de verzuchtingen van Phèdre te hooren? De werkelijkheid! 't zou op het tooneel afschuwelijk zijn, als de artiste met de volmaaktste nauwkeurigheid de stuiptrekkingen van den dood, of het geschreeuw der wanhoop kon weergeven, als men ertoe kwam ons te doen gelooven, dat Medea werkelijk hare kinderen onder onze oogen gaat vermoorden!

Neen! de kunstenaar moet wel het leven bestudeeren, ja, dat moet altijd zijn begin zijn, want om de Natuur te vertalen moet men haar kennen; doch om een meester te worden, moet hij zich van slaafsche navolging meer en meer gaan onthouden, en de werkelijkheid op een afstand houden.

Het hoogste, wat de naturalist kan bereiken, is een kopie te geven, die men voor het origineel kan houden; met andere woorden: het meesterstuk van den nabootser zal zijn een schijn van werkelijkheid te maken, die niet de vogelen maar zelfs den mensch bedriegt.

Volgens hem zullen dus de personen, voorgesteld in de wassenbeelden-kabinetten, gekleed in hunne gewone kleeding met natuurlijk hoofdhaar, oogwimpers en wenkbrauwen, in den hoogsten graad kunstwerken zijn. Niets ter wereld echter is afschuwelijker dan deze voorstellingen, niets valscher dan die volkomen gelijkenis. En waarom? Omdat wij weten, dat de gedachte het eenig levend beginsel in de wezens is, en dat overal, waar zij ontbreekt, slechts schimmen, ijdele schaduwen overblijven. Vooronderstel eens dat Van Dijk, de wereldberoemde portretschilder der 17de eeuw, diezelfde ersonen had voorgesteld; we zouden hen dan slechts op een plat vlak aanschouwen, maar zij zouden voor ons leven, omdat de gedachte in hun beeltenis heerscht, omdat hunne trekken ons, ja, geen voorstelling geven van den persoon op zeker oogenblik, maar omdat zij ons een geheel leven te aanschouwen geven. De kunstenaar heeft hier zijn ziel aan de Natuur toegevoegd. Beschouw in het Louvre te Parijs van hem zijn meesterlijk portret van Karel de Eerste; de edele opvatting, de fijne karakteruitdrukking, het zacht en edel koloriet doen ons aan; wij gevoelen, dat dit doek meer dan een zuivere nabootsing van het individu voorstelt. Dit portret is instaat verschillende aandoeningen bij ons op te wekken, terwijl een wassenbeelden-galerij meestal den beschaafden smaak zal kwetsen, hoogstens eenig stoffelijk genoegen zal verschaffen.

Pascal heeft gezegd: hoe dwaas dat de schilderij bewonderd wordt, door haar gelijkenis met voorwerpen, waarvan het origineel geen aandacht trekt!

Pascal zou waarheid gesproken hebben, als de schildering slechts een loutere nabootsing dier voorwerpen was, want dan zou het een dwaasheid, een groote dwaasheid zijn. Maar laat ons nogmaals herhalen, de schilder vertaalt de Natuur, hij ontbloot de gesluierde beteekenis, den diepen zin in dat duistere gedicht, om het in zijne taal over te brengen, of liever, om het een taal te leenen.

De bepaling van Kunst, gegeven door den grooten Bacon nam. — Homo additus naturae —, de mensch zijn ziel met de Natuur vereenigende, is, zooals we reeds een paar malen hebben aangetoond, zeer waar. Elke ware kunstschepping toch, zal ons het zieleleven van den kunstenaar te aanschouwen geven. Vandaar de verschillende karakters in de kunst, hetgeen men gewoonlijk de verschillende stijlen noemt.

Eene vrouw is door de straten van Rome gegaan, Michel-Angelo heeft haar gezien, en teekent haar ernstig en fier. Raphael heeft haar ook gezien, zij is hem schoon, bevallig en zuiver harmonisch in hare bewegingen, eerbaar in hare kleeding voorgekomen. Maar als Leonard de Vinci haar ontmoet heeft, zal hij in haar een inniger bevalligheid, een doordringender lieflijkheid ontdekt hebben; hij zal haar beschouwen met een menschelijk oog; hij zal haar schilderen, onweerstaanbaar, gewikkeld in een half-doorschijnend gaas. Alzoo zal dezelfde individu onder de teekenstift van Michel-Angelo een hooghartige Sybille, op het doek van Raphael een heilige maagd en op de schilderij van Leonard een aanbiddelijke vrouw worden. Hun voorstellingen, allen kunstwerken in den hoogsten graad, geven ons de verschillende levensopvattingen, geven ons het zieleleven van de kunstenaars te aanschouwen.

Elk der drie groote meesters heeft aan die vrouw, het kind der Natuur, als 't ware zijn ziel toegewijd.

Hetzelfde zien wij in de geheele kunstgeschiedenis; elk kunstenaar drukt in zijne scheppingen, in zijne natuurvertalingen zijn persoonlijk karakter uit. Het boschlandschap, dat aan Bergheim lachend toeschijnt, vindt Ruysdael somber en melancholiek; Hobbema beziet het met de oogen en het humeur van een strooper. V. d. Neer schildert de Hollandsche dorpen bij maanlicht, om alzoo, door het geheimzinnige van den nacht, aan de hutten iets dichterlijks te geven. Nicolaas Poussin vergroot de Natuur, zooals wij boven reeds door een voorbeeld hebben verduidelijkt. Claude Lorrain beziet de Natuur weer minder heroïsch dan Poussin: hij stelt haar ons voor zacht, betooverend door zijn schitterende lichtwerking; zijne scheppingen doen bij ons een zaligende stemming te voorschijn komen.

Wij hopen, in bovenstaande regelen de verhouding van Natuur en Kunst voldoende te hebben aangeduid.

Zij, die uit liefde tot de Natuur, het Ideaal als hun vijand beschouwen, en den kunstenaar zouden willen noodzaken tot een strenge nabootsing, bewerende dat aan de eene zijde slechts waarheid en leven kan zijn, terwijl aan de andere zijde niets dan gemaaktheid en leugen heerscht, verkeeren in eene diepe dwaling. De ruwe diamant en de gepolijste zijn beiden diamanten, maar de eerste (de natuurlijke) staat verre beneden de tweede (het ideaal). D.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

(A et A) WEENEN. De kunstenaars Brioschi, Burghard en Kautsky, bekend door het schilderen van het onlangs hierterstede geopende Panorama »de blauwe grot", zijn thans bezig met het vervaardigen van decoraties voor het theater in het Tentoonstellingspaleis. Deze decoraties worden speciaal voor electrische verlichting geschilderd, en zij worden op een wijze behandeld, afwijkende van het systeem, dat tot dusverre in de meeste theaters gevolgd werd. Friezen en coulissen zijn verdwenen en door losse stukken vervangen, die niet door een achterdoek, maar door een »horizon", afgesloten worden. Op deze wijze is het mogelijk een »Puzta", d. i. een Hongaarsche steppe, zeer bedrieglijk weer te geven, en veranderingen van tooneel met opgehaald scherm te bewerkstelligen. Het scherm is geschilderd in rood fluweel, met zijde en goud.

Een uitgebreid gebruik zal van gloeilampjes gemaakt worden. Zoo zullen o. a. de danseuses er zeer kleine in hun hoofdtooisel dragen, wat een bijzonder schitterend effect teweeg zal brengen. Dit theater zal dus een van de great attraction van de Electrische Tentoonstelling zijn.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. De Raad van Toezicht op de spoorwegdiensten brengt ter kennis van belangstellenden, dat ter aanvulling van het corps Rijksopzieners, op de spoorwegdiensten werkzaam, personen worden opgeroepen. De *Staats-Courant* bevat de eischen.

— Wij ontleenen het onderstaande bericht omtrent de belangrijke quaestie der waterverversching aan *De Amsterdammer, Dagblad voor Nederland:*

»Het belangrijke en steeds onopgeloste vraagstuk van de waterverversching onzer heerlijk riekende grachten en binnenwateren, is wederom een schrede verder gebracht, doordien de gemeente thans in het bezit is van uitgewerkte plans van den hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat. In de laatste Raadzitting deelde de Burgemeester mede, waarom het Dagelijksch Bestuur de voorlichting van dezen deskundigen ambtenaar had gevraagd in deze zoo hoogst gewichtige aangelegenheid. De inmenging van dezen technicus in de Haagsche rioleeringsquaestie was het uitvloeisel van 's Raads besluit, ten vorigen jare genomen, waarbij een crediet was toegestaan tot het bekostigen van plans en verdere voorloopige maatregelen.

»De keuze van den heer Van der Vegt mag ongetwijfeld allergelukkigst genoemd worden, daar niemand beter met de belangen en eigenaardigheden van de streek en haar buurman Delfland, dien de residentie in dit zuiveringsproces zoo dikwijls noodig zal hebben, bekend kan zijn dan juist de provinciale ingenieur. Dank de machtiging van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, heeft ons Gemeentebestuur zich van zijne medewerking en voorlichting kunnen verzekeren.

»Zooals gezegd is, is de zaak hiermede haar einde nog niet nabij. Om te beginnen is de bundel stukken en teekeningen van den deskundigen raadsman in handen gesteld van de speciale commissie tot onderzoek van een rioolstelsel voor deze stad. Dit college moet den tijd hebben om daarover zijn gevoelen te zeggen en naar aanleiding daarvan voorstellen te doen. Het publiek zal echter met het resultaat van het werk van den hoofdingenieur niet onkundig worden gelaten, aangezien het in de bedoeling ligt de stukken ook voor het algemeen verkrijgbaar te stellen."

DELFT. Het aantal inrichtingen van nijverheid hierterstede zal weldra met eene oliefabriek vermeerderd worden; het kapitaal van *f* 500,000 is geplaatst en de heer Van Marken, directeur van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, zal als technisch adviseur optreden. Het is een verblijdend verschijnsel, dat de ontworpen vennootschap het goede voorbeeld, door den heer Van Marken gegeven, wil volgen, door een aandeel in de overwinst en wel tien procent in het belang van het arbeidend personeel te bezigen. Op zulk eene wijze wordt aan de billijke eischen van den arbeid tegemoet gekomen.

DORDRECHT. De toeristen, die dezer dagen onze grijze veste bezoeken en die, behalve aan de vele oud-Hollandsche gebouwtjes en poortjes, aan de verschillende schilderachtige stadsgezichten, aan het museum enz., ook een bezoek brengen aan onze groote kerk, dat grootsche, statige voortbrengsel van Gothische bouwkunst uit de 11e/12e eeuw, zullen met genoegen ontwaren, dat de alom vermaarde koorbanken uit die kerk een flinke herstelling ondergaan. De toestand dezer koorbanken werd dan ook de laatste jaren bepaald onhoudbaar. Met leedwezen zag elk beminnaar onzer oude kunstgewrochten, hoe die koorbanken meer en meer ineenzakten, en met rasse schreden op weg waren om geheel te gronde te gaan, òf wel, om, gelijk zoovele andere meesterstukken onzer voorvaderen, door verkoop in handen van vreemdelingen over te gaan, want aan aanbiedingen daarvoor heeft het niet ontbroken.

Gelukkig zijn deze beide gevaren geweken; door verschillende (niet het minst van particuliere zijde) aangewende pogingen is men erin geslaagd, de noodige fondsen bijeen te brengen, om tot een restauratie van het noodzakelijkste te kunnen overgaan, want de kosten daartoe vereischt, konden niet uit de kerkelijke fondsen bestreden worden.

Men is dan nu begonnen met een herstelling van het bouwkundig gedeelte, en wel met het aanbrengen van een flinke soliede fundeering, want door het instorten van graven en het verteerd zijn der houten liggers, was het fundament der banken bijna geheel vergaan; voorts worden tot versterking der bank-opstanden, aan de achterkanten verschillende verticale stijlen aangebracht; en eindelijk zullen de geschonden of ontbrekende lijstwerken worden bijgewerkt of vernieuwd en zal verder al datgene worden hersteld, wat meer onmiddellijk tot het gebied der timmermanskunst behoort.

Het beeldhouwwerk blijft voorloopig zooals het is.

Deze koorbanken zijn gemaakt door Jan Terwen in de jaren 1538/1540. Het zijn ware meesterstukken van beeldhouwkunst. De meeste gedeelten zijn en bas-reliefs behandeld. De ornementatiën vooral zijn meesterlijk geteekend en uitgevoerd, en doen ons zien, dat de ontwerper met de vormen en de opvatting der vroege Italiaansche renaissance volkomen bekend en vertrouwd was. Deze ornementatiën hebben het minst geleden en de meesten verkeeren nog in ongeschonden staat. Het figuurbeeldhouwwerk heeft meer geleden. Sommige gedeelten zijn zelfs zeer gehavend; bijna allen hebben een geschiedkundige of bijbelsche beteekenis. Zoo vertoonen ons acht basreliefs aan de banken der noordzijde het Zegepralend Wereldlijk Gezag: Keizer Karel V op een triumfwagen, gevolgd door ridders en rijksgrooten te paard. Nog negen bas-reliefs aan de banken der noordzijde geven ons een Romeinschen zegetocht en de geschiedenis van Marcus Mutius te zien. De zeventien basreliefs aan de banken der zuidzijde vertoonen ons de Zegepralende Kerk: een optocht, waarin Christus op een zegewagen, voorafgegaan door de Aartsvaders, Profeten en Apostelen, en gevolgd door Heiligen, Kerkvaders, Geestelijke Orden, het H. Sacrament enz. Volgens sommigen is deze optocht de processie, die oudtijds op H. Sacramentsdag door de stad toog.

Verder heeft men nog 34 consoles of dragers aan den onderkant der opslaande zittingen, die allen geprofileerd en met verschillende figuur-reliefs (meer in hout behandeld) bekleed zijn.

AMSTERDAM. De uitspraak van de jury omtrent de bekroningen in de afdeeling »Schilderkunst" der internationale tentoonstelling schijnt niet met onverdeeld genoegen ontvangen te zijn. De heeren J. W. van Borselen en Louis Apol hebben bedankt voor de zilveren medailles, hun toegekend en het *Haagsche Dagblad* heeft het onderstaande schrijven van den heer Herman ten Kate opgenomen:

»Mijnheer de Redacteur, ik verzoek u beleefd een plaatsje voor het navolgende te willen inruimen in uw veelgelezen blad. Den Secretaris der Internationale Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam werd door mij mondeling verzocht er nota van te nemen, dat ik mij op die tentoonstelling buiten mededinging hield; ten overvloede schreef ik den heer Mr. N. de Roever *vóór de benoeming* der Jury, de herhaling van mijn verzoek en het »buiten mededinging" te willen doen aanduiden, door op mijn schilderijen de letters B. M. te plaatsen, hetwelk niet schijnt geschied te zijn. De nalatigheid van den Secretaris is meermalen gebleken; zeven weken was de tentoonstelling reeds geopend, zonder dat er iemand was aangesteld om de belangen der kunstenaars te behartigen, waarin toen voorzien is geworden door welwillende tusschenkomst van den heer Wertheim.

Tamelijk onverschillig is mij dus de uitspraak der Jury, hetzij zij onkundig was van mijn onthouding of niet, daar men na een kunstenaars-loopbaan van drie-en-veertig jaren weinig waarde hecht aan één medaille meer of minder, vooral daar de Jury blijken heeft gegeven van toepassing van het spreekwoord: »Que nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis."

— Aflevering 7 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat: Slangen in Koloniaal Zuid-Afrika (met fig.) — De inboorlingen van Suriname op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam (met fig.) — Bewaren van voorwerpen op spiritus. — De levensduur der boomen (met fig.) — Het conserveeren van vruchten (met fig.) — De Internationale Tentoonstelling te Amsterdam. — Onze gevederde vrienden. Het oranjebekje. Het blauwe fazantje of de blauwe astrilde (met fig.) — Het bewaren van het ijs (met fig.) — Het sprekende borstbeeld en de tooverkast (met fig.) — Het telefoneeren over groote afstanden (met fig.) — Het kweeken van planten in mos met behulp van chemischen mest (met fig.) — Electrische gloeilampjes voor mijnwerkers en voor artsen (met fig.) — Correspondentie.

BENOEMINGEN.

De Gemeenteraad van Vlissingen heeft benoemd tot leeraar in het handteekenen aan de inrichtingen van M. O. aldaar den heer J. J. Garjeanne, en tot leeraar in het rechtlijnig teekenen den heer A. Koppejan, beiden te Delft.

CORRESPONDENTIE.

Aan B. te 's-H. Tot ons leedwezen kunnen wij U over de zaak geen inlichtingen geven.

ADVERTENTIEN.

Aanbesteding.

De Architect A. VAN DEN BOOGAARD zal op **Vrijdag den 3 Augustus**, voormiddag om 11 uren, namens en ten Koffiehuize van Mej. de Wed. B. LIMBEEK, Oude Haven te *Nijmegen*, **aanbesteden:**

Het bouwen van een Woon- en Winkelhuis met Schuur te Gent.

Aanwijzing op de plaats daags vóór de besteding des namiddags om 4 uren.

Bestek en teekening liggen ter inzage in genoemd koffiehuis en zijn bij genoemden Architect verdere inlichtingen te bekomen.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *SCHIEDAM*, zijn voornemens op **Donderdag, den 9en Augustus 1883,** des middags ten **12 ure,** ten Raadhuize aldaar, in het openbaar **aan te besteden:**

De levering van zes ijzeren Scheepsboeijen, elk wegende ongeveer 1150 kilogram, en zes Schroefankers met Kettingen.

De **bestekken** liggen dagelijks, met uitzondering van de Zondagen, voor belanghebbenden op de Gemeente-Secretarie ter inzage en zijn, tegen betaling van **25 cents** per exemplaar, mede aldaar verkrijgbaar.

Schiedam, den 26en Julij 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE.
De Secretaris,
A. W. MULDER.

OPENBARE AANBESTEDING.

De Architecten G. J. VAN GENDT en C. M. G. NIERAAD te *Arnhem*, zullen in het openbaar aanbesteden in het Koffijhuis DE HARMONIE te *Arnhem*.

1. Op Donderdag 2 Augustus 1883, des voormiddags ten 11 ure:

Het bouwen van eene Villa aan den Velperweg met Stal en Koetshuis aan den Rozendaalsche weg, en

2. Op Donderdag 2 Augustus 1883, des avonds ten 7 ure:

Het verbouwen van het Woonhuis met den regter zijvleugel der voormalige Zinkfabriek aan de Catharijnestraat tot Kinder-Ziekenhuis.

Bestekken van de werken sub 1 zijn te bekomen ter drukkerij van den Heer KIEN ad 60 cents per exemplaar en die der werken sub 2 ter drukkerij van den Heer COERS ad 25 cents per exemplaar.

De teekeningen liggen ter visie in het lokaal der besteding.

Aanwijzing in loco op Dinsdag 31 Julij ten 10 ure aan den Velperweg en ten 11 ure aan de Catharijnestraat.

Inlichtingen zijn te bekomen ten kantore der Architecten voornoemd.

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

Begrooting van Kosten ƒ 13,600.

Op **Dinsdag den 14 Augustus 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het oprichten van een Gebouw voor het Kantongerecht te Onderdendam.

De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer A. WOLDENDORP, Opzichter der Gemeente *Bedum*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal gedaan worden te *Onderdendam* op Vrijdag den 10 Augustus 1883, des namiddags te 4½ ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.

's Gravenhage, den 12 Juli 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
A. W. CARRIÈRE, *L. S. G.*

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der gemeente *HILLEGOM* zullen op **Woensdag 8 Augustus 1883,** des middags ten 12 ure, ten gemeentehuize aldaar, in het openbaar, bij enkele inschrijving, **aanbesteden:**

Het bouwen van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te Hillegom.

Het bestek en de teekening liggen van af Maandag 30 Juli tot op den dag der besteding ter inzage op genoemd gemeentehuis, alwaar ook het bestek op franco aanvrage is te verkrijgen tegen betaling van één gulden per stuk.

Aanwijzing en inlichtingen, *in loco*, worden gegeven door den architect H. P. VOGEL te 's-Gravenhage, op Zaterdag 4 Augustus e. k. des voormiddags van 11 tot 12 ure.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Maandag 13 Augustus 1883,** te 12 ure des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het maken van een Gebouw voor twee Openbare Lagere Scholen der 1ste klasse, op een terrein beoosten de Veemarkt.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding met Teekeningen zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van ƒ 2.50.

Inlichtingen worden gegeven ten Kantore van den Stads-Architect, op het Stadhuis, Kamer N°. 101, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
VAN TIENHOVEN.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. s.*

Amsterdam, 25 Juli 1883.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat.)

Op **Dinsdag den 14den Augustus 1883,** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 383.

Het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels en het maken van een aanbouw aan de Locomotievenloods op het station Enschede.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 67 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 25sten Juli 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur M. J. VAN DUIJL, te *Zutfen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van ƒ 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 4den Augustus 1883, des voormiddags ten 12½ ure.

Utrecht, den 20sten Juli 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, **W. PATON WALSH**

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 8 Augustus 1883,** des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het bouwen van eene Bewaarschool met Bovenwoningen, aan de Eerste Schielaan.

Bestek, voorwaarden en teekeningen liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van ƒ 1,50 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houttuin* N°. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld *Timmerhuis*, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Donderdag* den 2 *Augustus* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

J. L. BACON & Co.

Ingenieurs, bouwmeesters van Centraalverwarming en Ventilatietoestellen.
Amsterdam, Nieuwe Vaart 10.
Antwerpen, Mechelsche Steenweg 43.

Aanleg van centraalverwarming door middel van heetwater, warmwater en stoom zonder ventilatie, of samengesteld door toevoer van de hoeveelheid versche lucht welke voorgeschreven wordt, voor:

Wees-, Arm- en Ziekenhuizen, Kerken, Schouwburgen, Scholen, Bibliotheken en Openbare Gebouwen, alsook Werkplaatsen, Wintertuinen, enz.

Heetwater-toestellen met smalle buizen, bijzonder geschikt voor **Woonhuizen, Villa's, Hotels, Kantoren,** enz

Deze toestellen worden met het grootste gemak toegepast, zoowel in oude als nieuwe gebouwen, nemen weinig ruimte in en kunnen zoonoodig geheel verborgen worden.

Bijzondere toestellen voor: **Droogkamers, Broodbakkerijen** en andere industriën.

Stoomkook-, Wasch- en **Badinrichtingen.**

Ventilatie-inrichtingen door drukking in uitvoering.

PROJEKTEN en BEGROOTINGEN worden op aanvraag kosteloos geleverd.

Op **Dingsdag den 7 Augustus 1883,** des namiddags ten twee uur, zal door BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *ZUTPHEN*, ten Raadhuize worden

aanbesteed:

Het vergrooten van School F in de Hoven aldaar.

Bestekken zijn verkrijgbaar ad ƒ 0,50 per exemplaar op de Gemeente-Secretarie.

Aanwijzing in loco op **Vrijdag den 3 Augustus e. k.,** des namiddags te 2 uur.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag 2 Augustus 1883,** des middags te 3 uren, zal in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, op den Vijgendam, te *Amsterdam*, worden **Aanbesteed:**

Het bouwen van een blok van 4 GRAANPAKHUIZEN, op het terrein van de Rijstpellerij, aan de Kleine Wittenburgerstraat, te Amsterdam.

Het Bestek met 4 Teekeningen is, van af Dinsdag 24 Juli ad ƒ 2.50 per stel verkrijgbaar ter Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HÜBNER, N. Z. Voorburgwal, te *Amsterdam*.

Inlichtingen geeft de Ingenieur-Architect A. L. VAN GENDT.

Aanbesteding.

Door BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *KEDICHEM*, zal in het Raadhuis dier gemeente, op **Zaterdag 4 Augustus 1883,** des middags te 12 uur, worden

AANBESTEED:

Den verbouw der Gemeenteschool te Kedichem en het bouwen van eene School met Onderwijzerswoning te Oosterwijk.

Aanwijzing in loco zal geschieden op Woensdag den 1 Augustus 1883, des middags te 12 uur, te beginnen te *Oosterwijk*.

Bestekken en teekeningen liggen ter inzage ter Gemeente-Secretarie te *Kedichem*, van af den 24 Juli e. k., en zijn verkrijgbaar tegen ƒ 1 per stel.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

BOUWTERREINEN.

De Notaris BROUWERS te *VENLOO* zal op **Maandag 6 Augustus 1883**, des namiddags 6 uren, ten Koffiehuize van den Heer TH. WITTELING in de Vleeschstraat te *Venloo*, **publiek verkoopen:**

GEMEENTE VENLOO,

De volgende bouwplaatsen:

1. **EEN BLOK** ter grootte van 48.20, Sectie I Nos. 2260 tot en met 2265, gelegen buiten de Maaspoort, begrensd door den weg naar St. Urbanus, den Middensingel, een binnenweg en de Beek, verdeeld in 15 kavels.
2. **EEN DITO** ter grootte van 56.20, Sectie I Nos. 2266 tot en met 2272, gelegen tusschen No. 1 en de gasfabriek, verdeeld in 21 kavels.
3. **EEN DITO** ter grootte van 22.70, Sectie I Nos. 2194, 2195, gelegen buiten de Geldersche Poort, naast het erf van den Heer SCHRAMM en grenzende aan den Middensingel, verdeeld in 2 kavels.
4. **HET PERCEEL** Sectie I No. 2201 groot 20.80, gelegen aldaar tegenover de machineloods van den Cöln-Mindener Spoorweg, grenzende aan de Beek en den Buitensingel.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

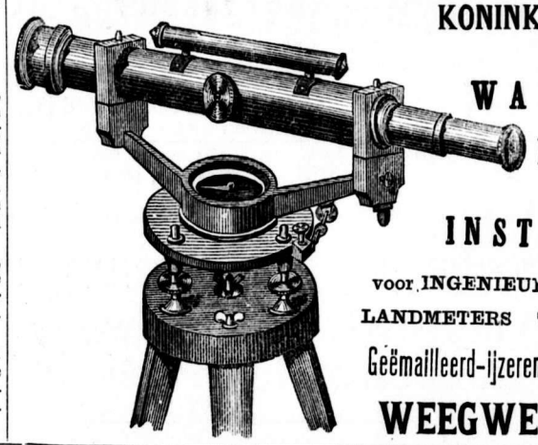

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. **GEBR. REIMERINGER.**

33 %
GASBEZUINIGING
met garantie.
Geconstateerd door Dr. O. J. A. DE HAART te *Utrecht* en andere autoriteiten. De Nieuwe **CALORISCHE GASLAMP** (wel te onderscheiden van SIEMEN's Zonnebrander) is bijzonder geschikt voor Woonkamers, Winkels, Scholen, Restauraties enz. Gasverbruik ruim **een cent** per uur. Teekeningen, prijsopgaaf enz. bij H. C. KOSTER Jr. te *Utrecht*.

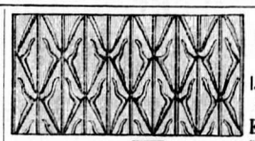
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der **Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.
Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Openbare Verkooping
VAN
VESTINGGRONDEN ONDER BREDA.

DE ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *BREDA* zal in het Koffiehuis het *Hof van Holland* bij J. LOOS, te *Breda*, ten overstaan van den aldaar gevestigden Notaris VAN ASPEREN, op **Dinsdag den 7den Augustus 1883** bij inzet, en op **Dinsdag den 21sten Augustus 1883** bij afslag, telkens des voormiddags ten 10 ure, in het

Openbaar Verkoopen:

DE GEËFFENDE VESTINGGRONDEN, gelegen onder de gemeente *Breda*, van het bouwblok 4, begrensd door de Middenlaan, de Nieuwe Dieststraat, de Leuvenaarstraat en de Gasthuisstraat, verdeeld in 30 kavels te zamen groot 1,5373 H.A., met de verkoopsvoorwaarden breeder omschreven in den Catalogus, welke eene kaart der bedoelde gronden bevat en welke ten kantore van bovengenoemden Ontvanger tegen betaling van 25 cents verkrijgbaar is.

De geëffende vestinggronden zijn op het terrein door paaltjes en kielspitten uitgebakend.

De koopprijzen boven *f* 300.— kunnen worden betaald in zes jaarlijksche termijnen, met bijbetaling van 5% interest, die van *f* 300.— of minder worden in ééns betaald binnen 20 dagen na de toewijzing.

Voor kosten betalen de koopers 5 percent van de koopsom, terwijl ten hunnen laste komt de door den hoogsten inzetter te genieten premie ad één ten honderd der inzetsom.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij genoemden Ontvanger en aanwijzing bij den Hoofdopzichter P. VAN DE ERVE te *Breda*, Zaterdag 4 Augustus 1883, des voormiddags tien ure.

De Ontvanger voornoemd,
VAN MARLE.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

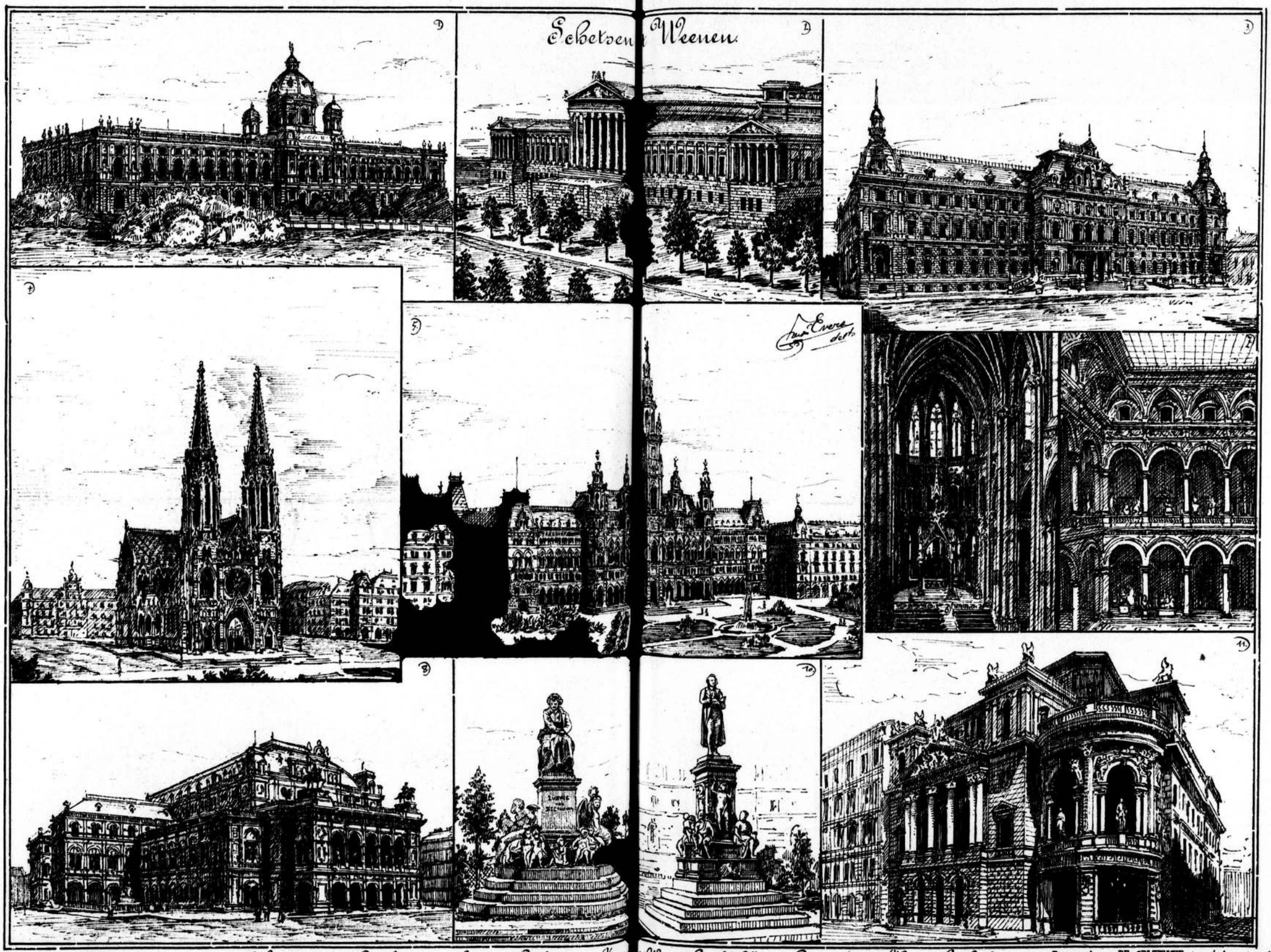

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

1. Hofmuren, 2 Parlementsgebouw, 3 Paleis van
7. Vestibule v.h. Ruben-museum, 8. Opera, 9. Monum
4. Votiv-kerk, 5 Nieuw Raadhuis, 6. Votiv-kerk (koor),
Beethoven, 10. Monument voor Schiller, 11. Stadsverlosmuseum.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 4 Augustus 1883.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 31. ZATERDAG 4 AUGUSTUS 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN WEENEN.

(*Vervolg van pag.* 177.)

Gaan we dan, van de vroeger genoemde Frans-Jozefskaai komende, linksom over den Schottenring.

Het aspect is gunstig; de gebouwen, meest particuliere woonhuizen, zijn bijna allen in den zoogenaamden paleizenstijl ontworpen. Slechts hier en daar zien we een gevel in Duitsche Renaissance of Barokstijl; ook van de vroeg-Renaissance in Italië zien wij een toepassing.

Bijna alle gevels zijn in pleister uitgevoerd; tot afwisseling een enkele in baksteen en deze slechts als bekleeding aangewend.

Het aanzien van den Schottenring zou nog verhoogd zijn, indien de schoone, over het Donau-kanaal liggende, Augartenbrug in de verlenging ervan geplaatst ware. Er zou een fraai perspectief verkregen zijn, en het begin van den Ring ware beter gemaskeerd geweest. Nu echter heeft de aansluiting iets toevalligs, daar men de genoemde brug eerst op een afstand links bemerkt. Doch wandelen we den Ring verderop. Op eenigen afstand zien we links een vrijstaand monument, welks vriendelijke kleurschakeering reeds in de verte 't oog trekt. 't Is de groote Effectenbeurs. De grondvorm vormt een rechthoek, met de korte zijde, ter lengte van 90 M., aan den Ring geplaatst; de lange zijde bedraagt 100 M.

De voorgevel bestaat uit een domineerende middenpartij en twee hoekpaviljoens, onderling door lagere vleugels verbonden.

In het midden-avant-corps bevindt zich de hoofdingang; veertien treden voeren tot een open peristyl, samengesteld uit vijf arcaden in Dorischen stijl. De verdieping vormt insgelijks een arcadenrij in composieten stijl. Het geheel wordt bekroond door een attiek met basreliefs voorzien, waarboven weer een balustrade is aangebracht. Het overige gedeelte der façade is lager; slechts de hoekpaviljoens zijn weer met een attiek voorzien. De achtergevel is een repetitie van den voorgevel; hij is echter veel platter, daar de kolommen in pilasters veranderen en de peristyl alsmede de loggia gesupprimeerd zijn. De zijgevels zijn eenvoudiger en bestaan uit gekoppelde arcaden-vensters op den rez-de-chaussée en uit fronton-vensters op de verdieping.

Het materiaal is, voorzooverre het de architectonische compositie aanbelangt, gehouwen steen; de muurvlakken zijn met terra-cotta tegels van zacht roode kleur bekleed.

Ondanks de schoone kleurschakeering, is het gebouw stijf van aanzien; sommige partijen zijn te massief; de massa's een weinig te groot, waardoor het geheel iets gedrukts bekomt. De details zijn zuiver van vorm, in Grieksch genre gehouden. Enkele ervan zijn schoon, bijv. de arcaden-vensters van de zijgevels, die door halfzuilen omgeven zijn, welke de architectuur van den voorgevel herinneren.

Daarentegen zijn de beeldhouwwerken van ongunstige conceptie. De basreliefs in de attiek zijn van onaangenaam effect; ze hebben iets verwards en droogs in de compositie. Ook de kapiteelen der kolommen op de verdieping zijn verre van fraai.

Het straks genoemde peristyl geeft toegang tot een ruime imposante vestibule, insgelijks in Dorischen stijl behandeld met levendige polychromie. De architectuur is in grijze steenkleur, de fonds alsmede het plafond à caissons, vooral in antiek rood met goud opgehoogd.

Verder komt men in de groote Beurszaal, 25 M. breed en 56 M. lang. De hoogte is verdeeld in twee opvolgende zuilenorden met arcaden-vensters, en de overgang tot het in caissons afgedeelde plafond wordt door een koepeling gevormd.

De decoratie der zaal is in rustigen, tamelijk lichten, toon gehouden.

Ter weerszijden der zaal bevinden zich langwerpige binnenplaatsen, verder galerijen, toegang gevende tot een aantal bureau's, alsmede de lokalen voor den dienst. Een ruime vestibule is insgelijks aan den achtergevel aangebracht.

Een blik in het omringende kwartier der Beurs is zeer leerzaam; we bevinden ons hier in het handelskwartier. Zeer flink van aanzien zijn die verschillende Strassen en Gassen; overal kolossale huizen, allen in grootschen stijl opgevat en meer of minder rijk behandeld.

Doch vervolgen wij onze wandeling op den Ring.

Rechts, een in aanbouw zijnd hoekgebouw, op de plaats waar zich het zoo noodlottig beroemde Ringtheater bevond. Thans wordt er een asyl gebouwd tot opvoeding van verwaarloosde kinderen.

POLYTECHNISCHE

Het gebouw zal naar de plans van den heer Schmidt, in een soort Gothischen stijl worden uitgevoerd. De voorgevel is zeer origineel van conceptie; ik vrees echter, dat hij met de omringende gebouwen een te scherp contrast zal maken.

Eindelijk komen we aan de Maximiliansplatz, een schoon plein met parkaanleg.

Links, op den hoek van den Franzensring, bevindt zich de nieuwe, in aanbouw zijnde Universiteit; verderop woonhuizen. De rechterzijde is nog onafgewerkt, eerst een groep particuliere gebouwen, daarnaast het voorloopig Parlementsgebouw, verder een open terrein en dan weer woonhuizen.

In het centrum bevindt zich de Votivkirche in Gothischen stijl (zie de schets), opgericht ter herinnering aan de redding des keizers uit des moordenaars hand.

Reeds bij den eersten aanblik is men aangenaam verrast door het schoone geheel, dat zich aan het oog vertoont. De façade met hare uiterst elegante ajourgewerkte torens vormt met de zij- en achtergevels een ensemble, dat, van welke zijde ook gezien, altijd even schilderachtig is.

Sierlijke massa's en schoone details kenmerken dit monument; nergens dat droge, hetwelk men zoo dikwijls bij Gothische kerken opmerkt. Daarbij een materiaal van gehouwen steen, van fijne nuanceering. 't Geheel is een ware inspiratie.

Overal zien we harmonie en afwisseling in die onderdeelen, nooit iets stootends. De profielen paren elegantie aan kracht en de ornementatie is met juistheid aangebracht en zuiver van uitvoering.

Hoe heerlijk is die hoofdingang van compositie! Bezie eens die contreforten op de hoeken der torens geplaatst, en hoe schoon ontwikkelen ze zich; hoe logisch en artistiek is een overgang tot pinacles, bij den aanvang der achthoekige torens; hoe rijzig van verhouding zijn niet de vensters van het middelschip en hoe origineel en elegant de opengewerkte traptorentjes, welke de eindgevels van het dwarsschip flankeeren!

Ik doe hier maar een greep in het wilde, alles te willen opnoemen zou te ver voeren.

„Il faut chercher la variété dans l'unité", doceerde ons de heer Rousseau aan de Antwerpsche Academie, en inderdaad deze hoofdregel der esthetica is hier meesterlijk in toepassing gebracht.

Betreden we thans het inwendige; vooraf echter een korte schets van den plattegrond.

De Votivkirche is in den geest der Fransche basilieken uit de 14de eeuw ontworpen. Drie schepen met dwarsschip, kooromgang en kapellenkrans. Het koor, in den vorm van een halven tienhoek afgesloten, bevat slechts het triforium (zie de schets).

In middel- en zijschepen zijn kruisgewelven aangebracht; de laatsten zijn vierkant van grondvorm. Alle vensters zijn van schoone traceeringen voorzien.

Beeldhouwwerk is sober aangewend, slechts de elegante bladkapiteelen, de sluitsteenen der gewelven, verder heiligenbeelden in het koor en de kapellen ter weerszijden van het dwarsschip.

Rijk is echter de polychromie, en het effect is op artistieke wijze berekend.

Bij het betreden van het middelschip vertoonen zich de bundelzuilen, alsmede de muurvlakken in hunne natuurlijke steenkleur; de gewelven zijn beschilderd met figurale en ornementale motieven, terwijl de bladeren der kapiteelen, spaarzaam met goud opgehoogd, zich op blauwen grond afteekenen.

Onder de vensters van het middelschip is een bladfries aangebracht, waarvan de hoofdtonen rood en groen zijn; een smaller ornementrand omgeeft insgelijks de bundelzuilen en de arcaden.

Op de muurvlakken boven de traveeën, zijn wapens en met inscripties voorziene linten geplaatst.

Het geheel is rustig van toon, en heeft tot fond de beschilderde glasvensters der zijschepen, welker teekening en koloriet van schoon effect zijn. Al voortgaande zijn we onder het kruis gekomen; den blik op het koor slaande, aanschouwt ons oog het schoonst geheel, dat men zich in een kerk denken kan.

Architectuur, schilder- en beeldhouwkunst, werken hier saam tot een geheel, dat tot bewondering dwingt.

Allereerst treffen de rijzige verhoudingen van het ruim met de elegante afsluiting van het koor. De vensters hier zijn van schoone proportiën; de oppositie met die van het triforium is gelukkig.

Hoe fijn zijn al die traceeringen, kapiteelen, gewelfribben gedetailleerd! Tot verrijking der architectuur, zijn zacht gepolychromeerde heiligenbeelden, op de culs-de-lampe rustende, tusschen de verschillende traveeën aangebracht. Alle architectonische geleden zijn met goudfilets opgehoogd. De gewelven zijn met sierlijke palmtakken beschilderd en de muurvlakken boven het triforium met fresco's op goudgrond voorzien. Schoon van teekening en diep van kleur zijn die beschilderde glasvensters van het koor; dit valt te meer in 't oog, daar die van het middelschip van rustige geometrische teekening zijn. Tusschen de traveeën door, zien we de beschilderde vensters van den kapellenkrans, en hoewel zelve reeds sterk van kleur, verbleeken ze, bij die van het koor vergeleken. 't Is het onderscheid tusschen zon- en maanlicht. Op dezen rijken grond teekent zich de ranke silhouette van het altaar in lichten toon af en completeert het geheel op elegante wijze.

Ik zie dat mijn schets maar zeer onvoldoende den indruk weergeeft, welken dit juweeltje van kunst op mij maakt, maar er zijn van die meesterstukken, die men moet zien om ze te gevoelen; het koor der Votivkirche is er een van.

Ettelijke malen heb ik reeds dat schoone aanschouwd en nog gaat er bijna geen dag voorbij, dat ik de Votivkirche niet betreed, om mij te verkwikken aan vorm en kleur.

De Dom te Keulen, de Nôtre-Dame te Parijs, ze imponeeren, — de Votivkirche te Weenen, ze charmeert.

Vrede ademen die gewelven en wanneer men op hoogtijd dit gebouw betreedt, en er voegen zich bij dit schoon geheel de heerlijke accoorden eener Mozart-mis, dan is de indruk overweldigend, dan kan men, zoo tegen een pijler geleund, langen tijd op de plaats gekluisterd blijven staan; dan nemen de gedachten een onbestemden, genotvollen vorm aan, en men voelt zich mild gestemd.

Een gevoel van trots doordringt ons bij de gedachte dat het de kunst, de bouwkunst in 't bijzonder — *onze* kunst, is die zulk een indruk teweegbrengt.

En dan te moeten zeggen dat er nog „droogstoppels" zijn, die betwijfelen of de bouwkunst eigenlijk wel kunst is. — Allons donc!

't Is echter treurig, dat men zoo iets juist in Holland moet hooren!

Doch gaan we verder; ik noem in 't voorbijgaan nog de blanke gesmeed-ijzeren hekwerken van het koor, alsmede de karakteristieke beschilderingen van de verschillende kapellen, de beschilderde gewelven van den kooromgang, allen meesterwerken in hun genre; verder den fijnbewerkten kansel in marmer met aanwending van goud-mozaiek, en waaronder de buste van den heer v. Ferstel, den bouwmeester.

Merkwaardig zijn nog de geschilderde glasvensters van het dwarsschip, alsmede dat van den voorgevel; overigens zijn alle glasbeschilderingen schoon van teekening en koloriet en in volkomen harmonie met de architectuur.

Buiten gekomen, plaatsen we ons in het straks genoemde park, en aanschouwen een oogenblik den zijgevel der Universiteit; een lange middelpartij, met souterrain, parterre, en twee verdiepingen, hieraan sluitende lagere partijen, door hoekpaviljoens met koepeldaken gekroond, getermineerd. Het geheel in klassieken stijl opgevat.

Het souterrain vormt een krachtig rustiek werk in gehouwen steen; de rez-de-chaussée bevat de Griekssche vensters met chambranles en kroonlijsten op bossage grond; deze laatste in pleister voortreffelijk uitgevoerd. Op de 1ste verdieping, halfzuilen met arcaden, wier hoekvullingen uit de traditioneele halfzittende, halfliggende figuren in terra-cotta bestaan. De 2de verdieping is uit fronton-vensters samengesteld. Het geheel wordt door een balustrade met statuen gekroond. Enkele cordons zijn nog met terra-cotta ornement voorzien.

De gevel heeft iets eentonigs, en zoo men er al het karakter eener school in vindt, dat eener hoogeschool heeft het mijns inziens niet; de details, hoe zuiver ook, hebben niets origineels, en slechts de hoekpaviljoens met aansluitingen zijn zeer gelukkig van aanzien te noemen.

Voor- en achtergevels, alsook het inwendige zijn nog niet genoeg afgewerkt om reeds beoordeeld te kunnen worden.

De zijgevel, volkomen gelijk aan den beschrevenen, komt op het Raadhuispark uit.

Hier zijn we op het interessantste punt van Weenen. Op den Ring geplaatst, zien we voor ons het nieuw in aanbouw zijnde Raadhuis, ter weerszijden geflankeerd door een huizengroep, in volkomen harmonie ermede opgevat; een waardige afsluiting. Links tegen den Ring het nieuwe, in aanbouw zijnde Parlementsgebouw, rechts de zooeven genoemde Universiteit en achter ons het nieuwe, insgelijks onafgewerkte Burgtheater.

Voorzeker is het een zeer interessant gebouw, het Raadhuis. De bestemming is duidelijk uitgedrukt en men leest zonder moeite op de schitterende gevels het doel van het monument.

Het karakter van den stijl doet denken aan de profaangebouwen der Italiaansche Gothiek, verbonden met een lichte nuance der Duitsche Renaissance; dit is tot een geheel vereenigd, dat schilderachtigheid aan ernst paart. De gevels zijn talentvol ontworpen, goed doordacht en toonen ons den meester.

De bijgevoegde schets geeft een idee van den voorgevel; men is thans bezig den middeltoren van zijne besteigering te ontdoen.

De geheele voorspringende middelpartij met hare vijf torens duidt het officieele gedeelte van het gebouw aan. Op de 1ste verdieping bevindt zich de feestzaal met open loggia. De aansluitende vleugels hebben reeds een meer eenvoudig karakter, hoewel de architectuur van het middelgedeelte ook hier in hoofdtrekken herinnerd is. Het geheel wordt waardig afgesloten door de schoone hoekpaviljoens, die een juisten overgang tot de architectuur van de zijgevels vormen, welke in 't midden weer door avant-corps doorbroken zijn. Het aanzicht van zij- en achtergevels is nobel en eenvoudig. De rijke opvatting van het middelgedeelte ervan duidt weer iets officieels aan, en terecht, want hier bevindt zich de groote Vergaderzaal.

Is dus het geheel logisch gedacht, ook de details dragen hetzelfde stempel; men voelt overal dezelfde hand.

Veel merkwaardigs is hier op te noemen. Als het voornaamste noem ik in den voorgevel de rijke traceeringen in de arcaden der 1ste verdieping, dan de origineele oplossing der vier kleine torens (61 M. hoogte). De middeltoren (100 M. hoogte) is eveneens geslaagd, ofschoon het bovengedeelte, dunkt me, een weinig te fijn van behandeling is. Verder de gelukkige conceptie der hoekpaviljoens, het schoon effect der rustiekwerken, de logische overgang ervan tot de vlakke muren der verdiepingen; de zuivere profileeringen van plinten, cordons, kroonlijsten enz. en, last not least, de behandeling der balkons op de 1ste verdieping. Kraagsteenen, aan de voorzijde met bladeren en decoratieve dierenkoppen voorzien, dragen vrijstaande kolommen met hoofdgestellen en de balkonplaat; slechts de balustrades zijn een weinig stijf van teekening.

Beeldhouwwerk is over 't algemeen slechts spaarzaam aangewend. Het ornementale gedeelte bepaalt zich tot de kapiteelen der zuilen, de kleine rosetten, de bladeren der cordons, de rosetten in de kroonlijst van het middelgedeelte, en verder verschillende wapens van stad en land, op voor-, zij- en achtergevels als basreliefs aangebracht. Het figurale gedeelte bevat de statuen, die de middelpartijen der gevels verrijken, alsmede „de IJzeren man", een vaandeldrager uit den gildentijd, die den grooten toren bekroont.

De gevels zijn in steen uitgevoerd, die zoowel door haar kleur als door haar verband de in Holland en vooral in België bekende Gobestange herinnert.

Bezien we thans het inwendige, dat, hoewel op verre na niet voltooid, toch reeds een bezoek overwaard is. Tot duidelijk begrip geef ik hier de indeeling van den plattegrond in hoofdtrekken aan.

De oppervlakte van het gebouw bedraagt 18700 M², waarvan 15400 M² bebouwd zijn. In grondvorm een rechthoek vormende, is de lengte 154 M, de breedte 123 M.

Een grootsche centraal-binnenplaats met arcaden (35.00 × 80.00 M) is ter weerszijden door drie kleine binnenplaatsen omgeven. In 't geheel dus 7 in getal. De groote toren aan den voorgevel bevat de hoofdingang, die tot de groote Volkshalle (34 × 11 M) toegang verleent. In het midden is gemeenschap met de centraal-binnenplaats, ter weerszijden met de hoofdtrappen, welke tot de feestlokalen in de 2de verdieping voeren. De inrit, in het midden der zijgevels aangebracht, staat insgelijks in directe verbinding ermede. Deze trappenaanleg, met toegang aan twee zijden, is zeer vernuftig gedacht.

Verder bevindt zich in het midden van den achtergevel een open, op zuilen overwelfde vestibule, van waaruit links en rechts trappen tot de op de 1ste verdieping aangebrachte en voor 150 personen ingerichte Gemeenteraadszaal (345 M²) voeren. Zij gaat door 2 verdiepingen heen en heeft aan drie zijden gaanderijen voor het publiek.

De straks aan den voorgevel genoemde feestzaal heeft een oppervlak van 1460 M²; in grondvorm vormt ze een rechthoek, wiens zijden 19 en 76 M. bedragen; de hoogte ervan is 17.50 M. Tegen den voorgevel bevindt zich een open loggia, tegen de centraal-binnenplaats, dus parallel ermede, een arcadengalerij. Aan de smalle zijden zijn nisvormige uitbouwen aangebracht ter plaatsing van twee orkesten. Ter weerszijden hiervan bevinden zich toegangen tot de buffetten, rookzalen en nevenlokalen.

Eindelijk zijn, op de vijf verdiepingen die het gebouw bevat, een reusachtig aantal lokalen, waarvan de sectie-, commissie-, en werklokalen der gemeenteraadsleden, bureau van den burgemeester, het secretariaat, de stadsbibliotheek en het archief, museum-, gerechts- en conscriptie-lokalen, en eindelijk woningen voor burgemeester, inspecteurs, wachters en portiers, verdeeld.

De ontelbare zwarigheden van dit kolossaal programma zijn door den bouwmeester voortreffelijk opgelost. Elke afdeeling is stelselmatig behandeld; overal heerscht klaarheid; nergens donkere vertrekken en smalle gangen, overal licht en ruimte.

De centraal-binnenplaats, voor een groot gedeelte voltooid, en in den geest der zijgevels opgevat, maakt een majestueuzen indruk. Aan de achterzijde bevindt zich een uitbouw in den vorm van een halven zeshoek, door een torendak van pittoreske werking bekroond. Alles is in gehouwen steen uitgevoerd. Ook de kleine binnenplaatsen, waarvan vier in pleister met aanwending van sgraffito's in zwarten toon, zijn uiterst merkwaardig.

De groote feestzaal, in gehouwen steen met aanwending van marmer, belooft veel, en de vergaderzaal van den Gemeenteraad, waarvan het in caissons afgedeelde plafond in eikenhout reeds gereed is, is van gelukkige verhoudingen.

Ik herhaal, er is niets storends in dit reusachtig geheel; al de détails, legio in getal, hebben één karakter. De ornementatie, in denzelfden ernstigen geest opgevat, verbindt zich volkomen met de architectuur.

In alles openbaart zich de denkende meester, — en wanneer we het Raadhuis verlaten, zijn we met respect vervuld voor het machtig brein van den schepper ervan, — den dombouwmeester Friedrich Schmidt.

Het vroeger vermelde Burgtheater is nog te onvoltooid, om reeds in zijn geheel beoordeeld te kunnen worden. Thans vormt het slechts een monumentale steigermassa, waardoorheen men gedeeltelijk verborgen marmeren kolommen of onafgewerkte basreliefs enz. ontdekt. Een klein deel van zij- en achtergevels is slechts ontbloot, en dit is juist niet instaat ons belang in te boezemen. Het geheel, in Italiaansche Hoog-Renaisance behandeld, kenmerkt zich noch door schoone massa's, noch door schoone détails.

Het schoone van *dit* gedeelte is het materiaal en de afwerking.

En thans zijn we genaderd tot het nieuwe Parlementsgebouw, dat in een volgend nommer zal behandeld worden. (*Wordt vervolgd.*)

HET VRAAGSTUK: „ALLES NAAR HET RIOOL."

(*République Française.*)

Het vraagstuk: „*alles naar het riool*" is in de laatste tijden het onderwerp geweest van vele gedachtenwisseling in de *Société de médecine publique*, op het internationaal Congres voor gezondheidsleer te Genève en in de *Académie de médecine*.

De heer Durand-Claye, stedelijk ingenieur van Parijs, die een voorstander is van het stelsel: „alles naar het riool", ook aangenomen door den gemeenteraad, toont er de voordeelen van aan in een belangwekkend opstel, voorkomende in *Le Génie civil*.

Men weet dat de hoeveelheden voedingsmiddelen, die in een groote stad worden aangevoerd en in uitwerpselen overgaan, aanzienlijk zijn. Zoo verbruikt men te Parijs jaarlijks meer dan een millioen tons verschillende zelfstandigheden, als: 293,000 tons brood, 166,000 tons vleesch, 270,000 tons visch, 488,000 tons groenten en vruchten, enz.

De afval, voortkomende uit het verbruik, en al de stoffen in het algemeen, waarvan een stad zich moet ontdoen, vertoonen zich in drie verschillende vormen: 1e vaste neerslagen (vuil der huishoudingen, stof en modder van den openbaren weg); 2e water uit de huizen, zooals de keukens, gangen, enz. en regenwater, dat de daken en binnenplaatsen gewasschen heeft; 3e vaste en vloeibare uitwerpselen.

De heer Durand-Claye gaat deze drie reeksen van neerslag na, en schrijft aan het hoofd van dit onderzoek de formule van den Engelschen beoefenaar der gezondheidsleer Chadwick: *strooming, nooit stilstand.*

Dagelijks voeren te Parijs 600 stortkarren 2000 teerling-meter vuil uit de huizen weg, dat, vervoerd naar de omstreken, als mest gebruikt wordt onder den naam *gadoue* en een stikstofgehalte van 6 tot 7 kilogr. op de 1000 heeft. De reuk van de *gadoue* is alles behalve aangenaam, maar de hoeveelheden, verspreid over het platteland, hebben voor de gezondheid geene ernstige ongevallen doen ontstaan.

Wat de uitwerpselen betreft, de beerkuil is, ongelukkig genoeg, nog altijd regel te Parijs, waar 80,000 huizen rusten op 80,000 vergaarkommen van rottende stoffen, gevoed door 230,000 pijpen.

De ondoordringbaarheid van die putten is verre van volkomen, en de ondergrond der huizen is dikwijls doortrokken van gistbare fecale stoffen. Luchtkokers zenden uit den kuil stinkende uitdampingen in den dampkring. Het ledigen van den put geeft aanleiding tot ongemakken, die ieder kent, terwijl de nachtwerkers soms de slachtoffers zijn van het barbaarsche handwerk, waaraan zij zich overgeven. De heer Boutmy heeft het doodend vermogen aangetoond van eenige liters gistende drekstof, die instaat zijn aanzienlijke hoeveelheden lucht te vergiftigen.

De stoffen worden naar Bondy vervoerd of andere particuliere verzamelplaatsen, die om Parijs een gordel van hoogst hinderlijke inrichtingen vormen. Men spreidt er de stoffen op droogbakken uit, en door ze te laten verdampen, verkrijgt men een soort van zwarte aarde, die men *poudrette* noemt, welke 12 deelen stikstof op de 1000 bevat en door den landbouw met voordeel wordt aangewend. Een onmiskenbare vooruitgang uit het oogpunt der nijverheid is de behandeling van de vloeistoffen in warmen staat met zwavelzuur. Men verkrijgt daardoor een wit zout, zwavelzure ammonia, dat 21 deelen stikstof op de 1000 bevat. Maar deze behandeling maakt een groote hoeveelheid organische zuren vrij, die een walgelijken stank verspreiden. Bovendien lengt het water, waarvan het verbruik te Parijs toeneemt, de drekstoffen aan, en maakt ze meer en meer *slecht* uit het oogpunt der nijverheid. In de arme buurten, waar de huizen nog water missen, geeft de inhoud der beerkuilen 6 kilogr. stikstof per teerlingmeter, maar in de rijke wijken, zooals de Chaussée d'Antin, daalt dit cijfer tot 1 kilogr.; het gemiddelde is voor Parijs 3. De toenemende verdunning der stoffen maakt de bereiding van de zwavelzure ammonia steeds kostbaarder.

De heer Durand-Claye heeft bevonden, dat de openbare riolen een groote hoeveelheid uitwerpselen ontvangen, afkomstig van de *urinoirs* der straten, van de huizen der werklieden of van de kazernes en andere groote staats-inrichtingen, die geen beerkuilen hebben.

„Een becijfering, die ik gemaakt heb", zegt hij, „toont het gewicht dezer rechtstreeksche opruiming aan. Een inwoner van Parijs brengt dagelijks gemiddeld 1 kilogr. uitwerpselen voort; dat is voor 2,000,000 inwoners ongeveer 2500 teerling-meter, overeenkomende met 23,600 kilogr. stikstof. De stoffen nu, uit onze beerputten gehaald, bevatten niet meer dan 6000 kilogr. stikstof, alzoo een vierde der theoretische hoeveelheid. Het is dus eenvoudig een-vierde, dat den ondergrond en den dampkring verpest, de woningen der werklieden vergiftigt en aan de steden, waar het stelsel van beerkuilen en stankkokers nog heerscht, een exceptioneele sterfte geeft, vooral tengevolge van typheuse koorts. In 1881 telde Parijs 96 sterfgevallen door deze oorzaak op 100,000 inwoners, terwijl die verhouding voor Brussel 35, Londen 22 en Berlijn 20 bedroeg."

De heer Durand-Claye bestudeert vervolgens de rol der waterverdeelingen in de verbetering van den gemeentelijken gezondheidstoestand. Men weet, dat te Parijs de gezamenlijke verdeeling van water dagelijks stijgt tot 360,000 teerling-meter of 180 liter per hoofd, maar op deze hoeveelheid komt slechts een derde voor particulier gebruik.

De geleerde ingenieur toont aan, dat er noodwendig een antagonisme bestaat tusschen een ruim gebruik van water en de bijzondere stelsels van opruiming der sekreetstoffen, zooals het stelsel-Liernur, bestaande in het opzuigen van de stoffen door een luchtledige ruimte, en andere pneumatische stelsels. Hij veroordeelt het ingewikkelde der mechanische toestellen: kleppen, kranen, trekpijpen (*ventouse*) enz., en gelooft, dat alleen een goed rioolstelsel onmiddellijk de onreine vloeistoffen buiten de muren der stad kan vervoeren.

Durand-Claye behandelt vervolgens den bouw, het onderhoud en de werking der riolen, die hij vergelijkt met het aderstelsel van de dierlijke bewerktuiging. Het Parijsche net heeft een lengte van 864,000 meter; het zal ongeveer 1,200,000 M. lang zijn na zijn voltooiïng. Al de gangen zijn toegankelijk voor de werklieden. Overal, waar het natuurlijk verhang voldoende is, worden de goten door de natuur gereinigd. In de vlakke wijken neemt men de toevlucht tot spuiingen door beweegbare kleppen, die kunstmatig aan het water de snelheid mededeelen, welke het verhang het niet kan geven.

Men heeft gezegd, dat de riolen brandpunten van besmetting zijn. De heer Miquel nu heeft bevonden, dat de lucht van de riolen dikwijls tienmalen minder microben bevat dan de lucht der straat. Men kan dus in de practijk den dienst der riolen uitstrekken tot alle neerslagen, die door het water kunnen worden weggevoerd, en inzonderheid tot de privaatstoffen.

Vervolgens bestudeert de heer Durand-Claye de verbetering van de gezondheid buiten de steden. Vroeger wierpen de riolen den afval van Parijs in de Seine, wier water erg bedorven werd. Om dat ongemak te voorkomen, heeft men voorgesteld: *alles naar zee te zenden.* Maar van Parijs tot de zee kan men slechts beschikken over een onbeduidend verhang van tien centimeter per kilom., en de uitgaaf zou stijgen tot honderd millioen francs. Vervolgens zou men bij den mond in zee de bezwaren ontmoeten, nu ondervonden bij de monden der verzamelriolen. Te Brighton, te Torquay heeft men aanzienlijke werken moeten aanleggen om door tunnels of lange ingedompelde hevels het rioolwater op verren afstand van de kust en de zeebaden te zenden. Eindelijk, dit uitstorten in zee doet de bevruchtende deelen van het rioolwater verloren gaan.

Dit is ook het geval met het afgieten en filtreeren, wat slechts de vaste stoffen zou afscheiden en al de gistbare opgeloste stoffen doorlaten. Deze zouden de waterstroomen, waarin men ze wierp, bederven.

Dezelfde tegenwerpingen gelden voor tallooze chemische wijzen van klaring. De uitwerking van verschillende zelfstandigheden, in de riolen gebracht, als: kalk, aluin- en ijzerzouten enz., bepaalt zich tot het bespoedigen van de nederploffing der vaste stoffen, zonder de opgeloste stikstofhoudende deelen te vernietigen, die voor het meerendeel in de helder gemaakte, maar niet gezuiverde wateren achterblijven. Proeven, door Frankland in Engeland, en door Durand-Claye te Parijs genomen, bewijzen, dat deze verschillende manieren van werken altijd in het geklaarde water ongeveer 50% van de organische stoffen achterlaten, die in het oorspronkelijke water vervat zijn. Bovendien blijft de uitgaaf aan reagentia altijd nabij den halven cent voor elken teerling-meter helder gemaakte vloeistof. Dit zou voor Parijs jaarlijks een millioen francs geven, alleen aan reagentia, daaronder niet begrepen de onkosten van wateropvoer, vervoer en behandeling der neerploffingen, enz.

Er blijft dus slechts één practische werkwijze over om het rioolwater te zuiveren, dat is de werking van den doordringbaren bodem, verbonden met den groei van planten. Men weet, wat het beginsel is van deze werkwijze, die in meer dan honderd dertig Engelsche steden, te Berlijn, te Dantzig, te Breslau en te Parijs in de vlakte van Gennevilliers wordt in toepassing gebracht.

De rioolwateren worden volledig gefiltreerd bij het doorloopen van de bovenste aardlagen; de opgeloste organische stoffen dalen door de lagen van den ondergrond, waar zij zich in innige aanraking met de zuurstof der lucht bevinden, die de tusschenruimten der aarddeeltjes vult.

Er bestaan in de bouwaarde microben, die de eigenschap hebben, de stikstofhoudende organische stoffen, bij aanraking met de lucht, te versalpeteren. De heeren Schlösing en Muntz vulden een buis van twee meter lengte met zand en goten er het onzuiverste rioolwater in. Na eenigen tijd was de versalpetering volkomen en men vond op den bodem der buis, in het stikstofhoudende zuur, dat in het gefiltreerde water vervat was, evenveel gemineraliseerde en onschadelijke stikstof als het vuile, ingegoten water bezat. Opmerkelijk genoeg, chloroform in de buis gebracht, doet de microben in slaap vallen en schort hun werking op.

Wat men ontdekt bij de buis van Schlösing en Muntz, ziet men op groote schaal bij het uiteinde der drooglegginsbuizen van Osdorf bij Berlijn, of van Gennevilliers bij Parijs. Een gram rioolwater bevat 20,000 kiemen van microben; een gram water uit de draineerbuizen van Gennevilliers slechts 12. Daar is een verschijnsel van natuurlijke zuivering, dat bovendien de helderheid van het bronwater verklaart.

Te Gennevilliers bevloeide men in 1870 21 hektare met 640,000 teerling-meter rioolwater. In 1881 heeft men 500 hektare besproeid met 19,000.000 teerlingmeter. De waarde der gronden in die gemeente is verdrievoudigd. De bevolking is tusschen 1876 en 1881 34% toegenomen door den toevloed van landbouwers, die partij kwamen trekken van de waardevermeerdering der gronden.

De vloeiingen zullen worden uitgebreid. Volgens Durand-Claye brengt de wasdom der planten een verticale draineering van onvergelijkelijke kracht voort, desnoods jaarlijks 50,000 teerling-meter per bunder verdampende. In alle opzichten is dus het stelsel „alles naar het riool" het beste. §

25 Juli 1883.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. De Minister van Waterstaat brengt ter kennis van belanghebbenden, dat ter opleiding tot de betrekking van opzichter bij de Rijks-telegraaf, waaraan een jaarwedde van 800 tot 2000 gulden verbonden is, met 1 October a. s., twee adspirant-opzichters kunnen worden toegelaten, op een maandgeld van 50 gulden. Nadere bijzonderheden bevat de *Staatscourant.*

— De Minister van Binnenlandsche Zaken deelt mede dat zij, die het examen ter verkrijging van het diploma van geëxamineerd en beëedigd landmeter wenschen af te leggen, zich vóór 31 Augustus e. k. schriftelijk bij het Departement moeten aanmelden.

— De Commissie voor het der Regeering aanbieden van een huldeblijk in zake de wet tot verlegging van den Maasmond, heeft volgens het *Handelsblad* besloten het vervaardigen der matrijzen voor de medaille en het slaan der medailles op te dragen aan den graveur Baets, te Antwerpen.

AMSTERDAM. De Jury der Afdeeling Bouwkunde van de Amsterdamsche Tentoonstelling heeft de volgende voordracht tot toekenning van onderscheidingen gedaan:

Nederland: Zilveren medaille I. Gosschalk te Amsterdam; Bronzen medaille: Froweijn te 's-Hage, Schmitz te Amsterdam, Gemund te Haarlem; Eervolle vermelding: Klinkhamer te Amsterdam.

België: Eerediploma aan het Ministerie van Justitie; Gouden medaille: Schoy te Brussel, Van IJsendijck te Brussel; Bronzen medaille: Coenraets; Eervolle vermelding: Franz Devestel te Brussel en Van Arenbergh te Leuven.

Frankrijk: Gouden medaille: Corroyer te Parijs; Zilveren medaille: Camut te Parijs, Van der Ooijen Bouwens te Parijs; Bronzen medaille: Calinaud te Athis, De Perthes te Parijs.

De Jury bestond uit de heeren Cuypers, president; M. Garnier, vice-president; Jean Bacs, secretaris; C. H. Peters en P. F. W. Mouton, leden.

— Dezer dagen heeft de beproeving der geëxposeerde brandspuiten op het tentoonstellingsterrein bij de Amsterdamsche brandwacht plaats gehad.

Van het buitenland waren spuiten uit Parijs, Luik, Berlijn, Leipzig, Keulen enz., terwijl van binnenlandsch fabrikaat aanwezig was een spuit van de firma Belder & Co. te Amsterdam, Landweer te Hoogezand, Gebr. Van Bergen te Midwolda en A. H. van Bergen te Heiligerlee.

Verschillende constructiën en zeer vindingrijke samenstellingen kon men opmerken en de proefneming werd zeer nauwkeurig en onpartijdig gehandhaafd door de internationale jury, waarbij de heer Dijkmeester, commandant der Amsterdamsche brandweer, tegenwoordig was.

Nadat met den vacuümmeter het zuigvermogen der spuiten was beproefd en de hoeveelheid verwerkt water was gemeten in een groot ijzeren reservoir, ging men over tot het verste spuiten en nu bleek het, dat van de verschillende brandspuiten het binnenlandsch fabrikaat het buitenlandsche overtrof, immers de spuit van den heer A. H. van Bergen te Heiligerlee (prov. Groningen) spoot het verst.

Al wordt nu dikwijls gezegd, dat de Nederlandsche industrie ten achteren staat bij het buitenland, op het gebied der brandspuiten is hier bewezen, dat de oude roem van Jan van der Heyde door zijn nakomelingen wordt gehandhaafd.

AMSTERDAM. Op Donderdag 16 dezer, des morgens te half-elf, zal in *Maison Stroucken* alhier de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs gehouden worden. Na afloop der vergadering zal een bezoek gebracht worden aan de Tentoonstelling, terwijl dienzelfden dag, te halfzes, de leden zich aan den gemeenschappelijken disch in bovengenoemd gebouw zullen vereenigen.

Den volgenden dag te halftien heeft een watertochtje plaats in en om Amsterdam. Na afloop daarvan weder bezoek aan de Tentoonstelling en 's middags te drie uren voordracht over het dynamiet en zijne toepassingen, vanwege den heer A. Roux, directeur van de Société Générale pour la fabrication de la Dynamite, tot welke voordracht de leden toegang hebben.

MAASTRICHT. Het vooruitzicht voor spoedigen aanleg van tramwegen in Limburg is, na de laatste bijeenkomst der Provinciale Staten in dit Gewest, niet gunstiger geworden.

Gedeputeerde Staten hadden namelijk, met het oog op de veelvuldige concessie-aanvragen voor den aanleg van tramwegen, aan de Provinciale Staten een Ontwerp-reglement voorgelegd, houdende wettelijke bepalingen, die zoowel bij den aanleg, als de exploitatie van tramwegen inacht te nemen zijn, maar niet verder dan voor zooveel de provinciale wegen voor het beoogde doel zouden gebezigd worden.

De Provinciale Staten hebben dit Ontwerp-reglement aan Gedeputeerde Staten teruggezonden, met verzoek het ook toe te passen op de rijkswegen 1e en 2e klasse.

De rijkswegen 2e klasse worden wel-is-waar door de Provincie beheerd en onderhouden, maar het is genoegzaam bekend, dat de Staat beschikt over het geven van vergunningen, als in casu bedoeld worden, en ten bewijze daarvan strekke de door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid 25 Juli 1882 verleende concessie voor den aanleg en de exploitatie van een tramweg op den rijksweg der 2e klasse van Sittard naar Heerlen.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat de Provinciale Wetgever bezwaarlijk voorwaarden kan stellen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen, die geheel aan het Rijk toebehooren en van Rijkswege beheerd worden, zooals met die der 1e klasse het geval is.

Het is niet te voorzien dat deze aangelegenheid spoedig zal geregeld zijn, en dit moet in hooge mate betreurd worden, daar het verleenen van concessie voor den aanleg van tramwegen daarvan afhankelijk is.

DELFTSHAVEN. Den heer N. Biezeveld, gemeente-architect, is met 1 September e. k. uit zijne betrekking eervol ontslag verleend, met dankbetuiging voor bewezen diensten. Voor deze betrekking worden blijkens eene in dit blad voorkomende advertentie sollicitanten opgeroepen.

EDAM. De fraaie toren, die eene hoogte van 42 meter heeft en eenigszins naar het Zuidoosten overhelt, wordt gerestaureerd naar de plans van den gemeente-architect, den heer Reynders. De omsteigering is gereed en de hoekblokken, cordonbanden en lijstwerken worden in bergsteen vernieuwd.

ERRATUM.

In het bericht omtrent de koorbanken te Dordrecht, in het voorgaande nommer op bladz. 293 geplaatst, is eene fout ingeslopen. Men leze de laatste zinsnede als volgt:

»Verder heeft men nog 34 consoles of dragers aan den »onderkant der opslaande zittingen, die allen geprofileerd en »met verschillende figuur-reliefs (meer *en haut* behandeld) »bekleed zijn."

ADVERTENTIEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 14den Augustus 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 386.

Het herstellen der dakbedekkingen van eenige gebouwen der centrale werkplaatsen te Tilburg, in twee perceelen.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 29 van het bestek.

Het bestek ligt van den 1sten Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN te *'s Hertogenbosch*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 10den Augustus 1883, des voormiddags ten 11½ ure.

Utrecht, den 30sten Juli 1883.

ARCHITECT.

Om werkzaam te zijn voor de gemeente *Delfshaven*, wordt een **ARCHITECT** gevraagd op eene jaarwedde van **f 1400.**

De titularis moet voldoende bekwaamheid hebben voor **Burgerlijke** en **Waterbouwkunde** en **Werktuigkunde.**

Adres op zegel en verdere bewijzen in te zenden aan den Burgemeester van *Delfshaven* vóór of op den 14 Augustus 1883.

HERBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *NIEUWER-AMSTEL* zijn voornemens **aan te besteden** des middags ten 12 ure ten Raadhuize aan den Amsteldijk.

Op Dinsdag den 21 Augustus 1883.

a. **Het verbouwen der School en Onderwijzerswoning aan de Nesser-zwaluwenbuurt.**

b. **Het verbouwen der School aan den Amsteldijk en het opbouwen van 4 Localen.**

Bestekken met teekening zijn tegen betaling van 50 cent per exemplaar verkrijgbaar bij de firma IPENBUUR en VAN SELDAM, Damrak *Amsterdam*.

Inlichtingen zijn te bekomen aan het bureau der Gemeentewerken, Overtoom No. 263 te *Nieuwer-Amstel*.

Aanwijzen in loco voor sub *a* op Vrijdag 10 Augustus 's morgens 10½ uur,

van sub *b* op Dinsdag 7 Augustus 1883, 's morgens 10 uur.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 13 Augustus 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het bouwen van een Schutsluis in de Haarlemmer Trekvaart.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding (met één teekening) zijn uitluitend te verkrijgen ter Drukkerij der gemeente tegen betaling van *f* 1, van Maandag 6 Augustus af.

Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Ingenieur, Kamer No. 92, op het Raadhuis, 's ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
VAN TIENHOVEN.
De Secretaris,
LE JOLLE, *l. S.*

Amsterdam, 1 Augustus 1883.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten f 17575.
Op **Dinsdag den 14 Augustus 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**
Het oprichten van een gebouw voor het Kantongerecht te Zuidbroek.
De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.
Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer J. BAUER, Opzichter over het Rechtsgebouw en Gevangenis te *Winschoten.*
Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage.*
Aanwijzing zal gedaan worden te *Zuidbroek* op Zaterdag den 11 Augustus 1883, des voormiddags te 9 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.
's Gravenhage, den 25 Juli 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

EEN OPZICHTER-TEEKENAAR,
tevens goed NET-TEEKENAAR, ook bij uitvoering werkzaam geweest, biedt zich aan.
Adres franco Ltrs. W R, Bureau van De Opmerker.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

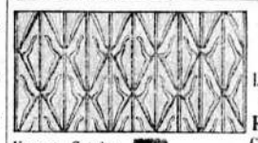

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der **Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

IJZERSLAKSTEENEN DUITSCH FORMAAT
0.25 × 0.12½ × 0.065
die met goed gevolg gebruikt zijn te *Amsterdam*, aan de Ned. Biscuit-fabriek, aan het Liernurgebouw, aan het thans in aanbouw zijnde Stedelijke Slachthuis, aan Waterwerken en andere partikuliere gebouwen,
aan de Polderwerken aan de Lijnden bij *Haarlem*, aan de Hollandsche en Nederl. Staatsspoorweg-Maatschappijen voor verschillende doeleinden enz. Inlichtingen en monsters zijn op aanvrage te verkrijgen bij den Generaal Agent S. L. DE BEER, Amstel 109, alwaar ook wegens plaatsgebrek wordt opgeruimd eene partij **ASPHALT DAKPAPIER** beneden fabrieksprijzen.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten f 15890.
Op **Dinsdag den 14 Augustus 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**
Het oprichten van een Gebouw voor het Kantongerecht te Harlingen.
De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.
Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer N. R LAMMINGA, bouwkundige te *Harlingen.*
Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage.*
Aanwijzing zal gedaan worden te *Harlingen* op Zaterdag den 11 Augustus 1883, des namiddags te 5 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.
's Gravenhage, den 25 Juli 1883.
De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

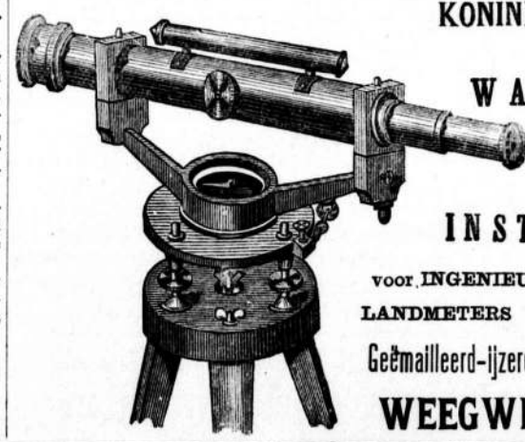

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENTEN.
Sedert 1835 gevestigd te ZEIST. Bekroond met diverse medailles.
Hoofddepôt te Amsterdam, Achter Oosteinde No. 4, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Uitgebreide handel in Bouwartikelen; nemen goederen ter étalage en in depôt.
MARTIN & Co. *Amsterdam. Achter Oosteinde, N°. 4.*

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend. Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, W. PATON WALSH

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans**, **Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,

Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.

Vertegenwoordiger voor Nederland

J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,

Projecten, Begrootingen en Aanleg VAN **Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,**

naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:

Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL

DE JONGH & Co.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen**, **Ketels**, **Drijfwerken**, **Locomobielen**, **Heimachines**, **Steen-** en **Tegelvormmachines**, **IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **negende** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE

Hoofdtijdperken der Architectuur,

DOOR

EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.

De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 à 12 afleveringen à *f* 1.75.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard,

Bickerstraat

AMSTERDAM.

Openbare Aanbesteding,

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *SCHIEDAM*, zijn voornemens op **Donderdag, den 9en Augustus 1883,** des middags ten **12 ure,** ten Raadhuize aldaar, in het openbaar **aan te besteden:**

De levering van zes ijzeren Scheepsboeijen, elk wegende ongeveer 1150 kilogram, en zes Schroefankers met Kettingen.

De **bestekken** liggen dagelijks, met uitzondering van de Zondagen, voor belanghebbenden op de Gemeente-Secretarie ter inzage en zijn, tegen betaling van **25 cents** per exemplaar, mede aldaar verkrijgbaar.

Schiedam, den 26en Julij 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE.
De Secretaris,
A. W. MULDER.

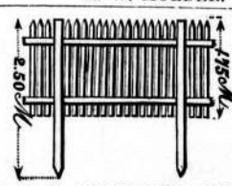

J. & D. VAN DER POT,

ROTTERDAM.

GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ

RASTER- en ander HOUTWERK,

in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.

niet vatbaar voor de Champion.

Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken BESTEKHOUT **en verder TIMMERHOUT,**

Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,

merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**

in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,

niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,

per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,

uit de prachtige groeve te Emptinne,

van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG, gezaagd in Platen en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA ZANDSTEEN.

uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uuelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,

volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.

BELGISCHE GIPS.

Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN WEENEN.

(*Vervolg van pag.* 300.)

Het algemeen aanzien van het nieuwe Parlementsgebouw, met zijn zijgevel tegen het Raadhuispark gelegen, maakt natuurlijk een scherp contrast met de omringende gebouwen. Hoeveel verdienste het ook, uit een oogpunt van stijl, bezit, verstoort het de harmonie, die in dit schoon geheel heerscht; en waarlijk, de tegenstelling kan niet grooter zijn, want zoo ooit de Grieksche stijl, met al zijn strengheid, in een modern monument is uitgesproken, dan is dit hier het geval.

Bij een eerste bezichtiging begrijpt men volstrekt niet, tot welk doel dat gebouw dienen kan.

Een Grieksche tempel! is de uitroep, en al aanstonds herinnert men zich de kunstgeschiedenis.

Die massa's en details, ze zijn ons bekend; kroonlijsten, zuilen, kapiteelen en basementen, frontons en acroteriën, tot zelfs de tympan-vullingen, ze roepen ons de Grieksche monumenten voor den geest. Voorzeker is het Parlementsgebouw, als Grieksch gebouw, schoon — een zetel der Wetgevende Macht in de 19de eeuw, zien we er niet in.

We vragen ons af, waarom die slaafsche toepassing van vroegere kunstperioden? Onzes inziens sluit ze alle inspiratie, alle persoonlijkheid uit; bij het ontwerpen is men overal gebonden, en de uitdrukking, het karakter van het hedendaagsch gebouw, wordt maar al te dikwijls aan den stijl van vroeger eeuwen opgeofferd.

Ieder architect heeft een voorliefde voor een zekere stijlperiode, maar dit is geen reden om niet anders dan dáárin te denken. Het programma voor den hedendaagschen architect gaat verder.

Dat hij zich van zijn geliefkoosden stijl bediene, en zijn werk in den geest ervan behandele, — goed; maar dat hij toch zijn werk, de tijd *waarin*, het doel *waarvoor*, en de persoon *die* het gebouwd heeft, op *artistieke* wijze moet uitdrukken, is een zekerheid. Dan, maar dan ook alleen, heeft hij zijn programma in allen deele vervuld.

Voorzeker zijn de vereischten vele, de bezwaren groote; maar ze zijn slechts in overeenstemming met het vereerende, dat er ligt in de taak, geroepen te zijn een monument te bouwen.

Afgezien dus daarvan, brengen we hulde aan het talent, dat den Griekschen stijl zoo zuiver heeft weergegeven. Het geheele gebouw verraadt een grondige, uitgestrekte kennis van het kunstkarakter ervan in zijn geheelen omvang.

De verhoudingen van het middel-peristyl in den voorgevel zijn rein en schoon; ook die der hoek-peristylen zijn fraai; slechts is de proportie tot het soubasement (stylobaat) hier niet gelukkig; een zwarigheid, in dit geval moeilijk te overwinnen. De zijgevels zijn in hun midden door hoofdmassa's, met attiek gekroond, doorbroken, waarvoor, als ingangen, karyatiden-hallen zijn geplaatst, die tegen de hooge gevels geen gunstig effect maken. De achtergevel is evenals de voorgevel behandeld.

Bestijgen we de zachte helling, die ons tot het middel-peristyl aan den voorgevel voert.

Van hieruit geraakt men tot een vestibule, in Attisch-Ionischen stijl opgevat; links en rechts trappen tot den beganen grond. Er bestaat n.l. een doorrit onder de peristyl (zie de schets).

De vestibule is gepolychromeerd en door een velum verlicht, welks ruiten met sierlijke ranken en bladeren beschilderd zijn. De wanden zijn met steenmarmer bekleed, dat aan Port d'or doet denken. Verder gaande, komen we in de Centraal-halle, in Korintischen stijl uitgevoerd. De grondvorm is rechthoekig; vier-en-twintig zuilen, met de kapiteelen van het Lysikratesmonument bekroond, schragen een kroonlijst, waarop in het middel-gedeelte het glasdak, in zadelvorm, rust. Het plafond der omringende galerij is in caissons afgedeeld.

De zuilen zijn monolithen van rood marmer, de kapiteelen verguld; verder vindt men in de kroonlijsten, friezen en geleden veel aanwending van antiek rood, blauw en goud. De muren zijn weer met marmer als voren bekleed.

Vanuit de Centraal-halle heeft men links toegang tot het Heerenhuis, rechts tot de Kamer der Afgevaardigden. In den achtergrond bevindt zich de toegang tot de feestzalen, welke in den achtergevel zijn geplaatst. Deze zijn zeer schoon gedecoreerd en in alle opzichten merkwaardig. 't Zou te wijdloopig zijn, dat mengelmoes van schitterende kleuren, tot een rijk harmonisch geheel vereenigd, te willen opnoemen. Stijlvol, zoowel van lijn als kleur, is al het ornement.

Overal is het marmer geimiteerd, en op zoo be-

drieglijke wijze, dat men het verschil onmogelijk bespeurt. De wijze van uitvoering is zeer interessant. De muren worden namelijk met gewone fresco-verven beschilderd, waarin slechts een weinig zeep gemengd is. Daarna worden ze met een heet ijzer geperst, waardoor de oppervlakte een glans en gladheid bekomt, die voor het gepolijst marmer niet behoeft onder te doen en tevens onverwoestbaar is. Het effect is verrassend.

Begeven we ons naar de Centraal-halle terug en van daar naar het Heerenhuis.

De voorzaal, die we betreden, is rijk gedecoreerd; hier is *alles* fresco-schildering. Een geheele architectuur is op den muur aangebracht.

„'t Is", zoo zegt de heer Hansen, „veel practischer dan het aanbrengen ervan in stuc. Eerstens is het minder kostbaar, en ten tweede stoot men nergens de hoeken af, terwijl toch het effect een is."

De groote muurvlakken zullen met landschappen beschilderd worden, het glas-velum met slingertakken en bladeren, zoodat men zich in de vrije natuur zal kunnen verplaatst denken. De heeren afgevaardigden kunnen dus eerst nog eens een luchtje scheppen vóór ze beginnen te oreeren.

Den corridor doorgaande, komen we in de vergaderzaal van halfcirkelvormigen grondvorm. De zittingen, in amphiteater-aanleg, scharen zich om den presidentszetel, tegen den vlakken wand aangebracht.

Pijlervormige kariatyden van wit marmer op den halfcirkelvormigen wand in geel marmer, met zwart en rood afgezet, schragen een gaanderij van donkeren toon, met goud. Deze is door trappen in verbinding met de zaal.

Hierboven een tweede, meer terug gelegen gaanderij voor het publiek — als attiek behandeld; de pilastervullingen in goud op rooden grond.

Tegen den vlakken wand is een Attisch-Ionische zuilenorde met fronton aangebracht. Geintercalleerd is een kleine Dorische pilasterorde; het overblijvende fries is met fresco's beschilderd. De kolommen zijn in rood marmer met kapiteelen in goud. De hoofdkleuren der kroonlijst zijn zwart, goud en rood.

Het plafond vormt in het midden een beschilderd velum (ongeveer $^2/_3$ der straallengte), het overige deel is in caissons afgedeeld.

De zaal maakt een bevallig en schoon effect.

In den anderen vleugel van het gebouw bevindt zich de Kamer van Afgevaardigden, voor 350 personen ingericht; de eerste is voor 200 personen.

De architectuur is dezelfde; slechts de polychromie is anders en levendiger.

Verder zijn er merkwaardig de restauratiezalen, de bureau's van de ministers, presidenten enz., welker plafonds allen afwisselend van teekening en polychromie zijn.

Keeren we thans van ons schoon uitstapje in Griekenland terug, om ons in het hartje van Duitschland te begeven.

Hiertoe plaatsen we ons weer op den Ring, waar we links van het Parlementsgebouw, op ongeveer 200 schreden terug, een vrijstaand momument ontwaren, welks schilderachtige silhouette ons de Duitsche kasteelen uit den Renaissance-tijd voor den geest roept.

't Is het Justitiepaleis (zie de schets).

De plaatsing ervan is ongelukkig; men denke zich nl. een scherphoekigen driehoek, welks top den Ring raakt, terwijl de basis door den voorgevel van het Justitiepaleis, de beenen door den zijgevel van het Parlementsgebouw en een huizengroep gevormd worden.

Van den Ring af gezien is de indruk niet gunstig, daar het gebouw, om zoo te zeggen, een toegang mist, het plein door een hekwerk is omgeven, en men dus telkens verplicht is een omweg te maken, om tot den hoofdingang te geraken, die, zooals vanzelf spreekt, zich in de as van den voorgevel bevindt.

Het aspect van de gevels is bevreemdend; onbekend met het doel ervan, zoekt men de bestemming te raden. Op geen enkel publiek gebouw kan men dit uiterlijk toepassen. Van het monument daalt men af tot het privaathotel, waar 't nog het beste mede overeenkomt. Eerst dichterbij gekomen, verraden dat zittende beeld in den pignon van het midden-avant-corps, alsmede enkele kleine details de bestemming.

Een Gerechtshof evenwel hebben we hier allerminst gezocht. Want herinneren we ons, wat er in den laatsten tijd op dit gebied als toongevend geleverd is, dan is het niet te verwonderen, dat we hier afgedwaald zijn. Inderdaad! dan is ons de Gerechtigheid onder geheel anderen vorm verschenen. Nu eens was het in de gedaante eener majestueuse gestalte, uit welker trekken ernst en macht spraken: getuige het Paleis van Justitie te Brussel. Hier is het de Justitie in al haar ontzagwekkendheid. Dan weer was het een ideale figuur, die aan reinen eenvoud van gewaad, verheven uitdrukking paarde: zoo het Gerechtshof te Parijs. Daar verscheen ons de Justitie in hare onfeilbaarheid (zoo deze al bestaat). Was de indruk niet geheel dezelfde, in hoofdzaak stemden ze toch overeen, en we werden niet op een dwaalspoor geleid.

In Weenen is het anders: daar verschijnt ons de Justitie in de gedaante eener eenvoudige persoon met lieve, aanminnige trekken en koket gewaad. Voorzeker een geheel andere opvatting! Volgens sommige Weeners meer in harmonie met het karakter van den „gemüthlichen Oesterreicher", maar, naar wij meenen, de rechte niet.

Naderbij gekomen, zijn we aangenaam verrast door de uiterst artistieke behandeling der details; steen, ijzer, hout en zink, ze hebben eene metamorphose ondergaan, en schijnen te leven in die teedere, elegante vormen. Die gebeeldhouwde kolommen, de kapiteelen der pilasters, de omlijstingen der toegangen, de deuren met haar schoon ijzeren beslag, de zinken dakramen, lijst- en dakbekroningen — het zijn juweeltjes van smaak en stijl.

Het beeldhouwwerk in 't algemeen kan, zoowel in compositie als in uitvoering, met de beste producten der Italiaansche Renaissance wedijveren. Ook het inwendige draagt hetzelfde karakter.

De vestibule is vierkant van grondvorm; elke wand is in drie arcaden afgedeeld, door vrijstaande kolommen gevormd. Het geheel wordt bekroond door een koepelvormig plafond. Op de muurvlakken zijn decoratieve motieven met inscripties, op den bouw betrekking hebbende, aangebracht.

Rechts bevindt zich de trap voor de leden van de rechtbank. Deze zonderen zich dus dadelijk van het publiek af, dat door eene dubbele deur, in den achterwand geplaatst, tot de groote vestibule geraakt.

Deze is een halle van rechthoekigen grondvorm (16 M. × 32 M.), aan drie zijden door arcaden omgeven, tegen de vierde au fond, is de hoofdtrap aangebracht.

De pijler-arcaden van den rez-de-chaussée zijn als soubasement opgevat; de pijlers van rood graniet zijn door horizontale banden van grijs graniet doorsneden; de koepelvormige gewelven zijn in het genre der Rafaelloges op de 1e verdieping van het Vatikaan behandeld. De beschildering der caissons is afwisselend in rood en blauw.

De 1e verdieping wordt door eene Ionische arcade gevormd; de hoekvullingen bestaan uit de wapens der Oostenrijksche Kroonlanden, als cartouches aangewend.

De kleurschakeering is van zeer gelukkig effect. De galerij is door kruisgewelven overdekt, van beschildering als voren.

Nog is een attiek-verdieping, uit gekoppelde arcaden bestaande, aangebracht en bekroond door een koepelvormige kroonlijst, welke den overgang tot het glasdak in zadelvorm uitmaakt.

In de 1e verdieping boven de hoofdtrap bevindt zich het zittende standbeeld der Gerechtigheid, met zwaard en wetboek voorgesteld, in eene nis geplaatst. Op de topgevelvormige bekroning is het wapen van Oostenrijk als medaillon aangebracht.

Een soortgelijk motief, van eenvoudiger opvatting, wordt aan den tegenovergestelden wand gevormd: de nis verandert in arcade en het medaillon in klok. Het geheel is origineel van compositie.

De Centraal-halle maakt een schoon effect, zoowel door de architectonische samenstelling als door de polychromie.

Slechts de hoofdtrap is niet zeer geslaagd; ze is te steil en mist die elegante overgangslijnen, welke vrijliggende trappen kenmerken.

Van bijzonder schoone werking is de kroonlijst, die zulk een artistieken overgang der steenarchitectuur tot de constructie van het glasdak vormt. Ook dit laatste is van fraaie teekening en kleurschakeering.

Verder onderscheiden zich de aangrenzende zalen en kamers, meestal in eikenhout betimmerd, door hare artistieke opvatting. Overal vindt men schoone details tot in het oneindige gevarieerd; fraaie producten van kunstindustrie vertoonen zich bij elke schrede, en verraden bij hun ontwerper het meesterschap over den vorm.

Op den Ring teruggekeerd, passeeren we een huizengroep van middelmatig aspect en komen tot de beide Hofmusea (zie de schets), nl. het Kunsthistorisch en het Natuurhistorisch Museum.

In aanzien volkomen gelijk, vormen ze in grondvorm twee rechthoeken, wier korte zijden aan den Ring geplaatst zijn.

Door een park gescheiden, in welks centrum het gedenkteeken aan Maria Theresia zal verrijzen, vormen deze gebouwen een monumentale paleizenmassa, die nog gecompleteerd zal worden door het in aanbouw zijnde keizerlijk Paleis, in denzelfden geest opgevat, en aan de andere zijde van den Ring geplaatst.

Wanneer dit programma geheel zal zijn voltooid, kan Weenen op een grootsch architectonisch geheel bogen, zooals slechts weinig steden bezitten.

Reeds nu is het aspect schoon. De musea, in Italiaansche Hoog-renaissance ontworpen, hebben, wat massa's aangaat, volkomen het karakter, dat de schatkamers van kunsten en wetenschappen dient te kenmerken. De koepels, in het centrum van de voorgevels geplaatst, verhoogen den algemeenen indruk en verleenen het geheel een imposant karakter.

Is dus het geheel van juiste opvatting, de onderdeelen zijn dit, onzes inziens, niet altijd.

Zoo vinden we den rez-de-chaussée, als soubasement in rustieken Dorischen stijl behandeld, te hoog in verhouding van de bel-étage, die door eene halfzuilenrij in Ionischen stijl gevormd wordt.

Een krachtig plint zou in dit gebrek voorzien en het gebouw een solieden voet verzekerd hebben.

Dan — is het doorloopend motief der 1e verdieping, de venitiennes, te dikwijls aangewend. Het is toch in de midden-avant-corps, hoekpaviljoens en tusschenpartijen, kortom overal herhaald.

Eene afwisseling in de midden-avant-corps, waarachter zich de groote vestibule en trapzalen bevinden, ware even logisch als gewenscht geweest.

Het ornement is met te kwistige hand aangebracht. De muurvlakken der bovenverdiepingen zijn overladen met guirlandes, kransen en cartouches, die, hoe schoon ook op zich zelf, aan de archtitectuur schaden.

De attiekvensters der 2e verdieping zijn te weinig architectonisch van behandeling en doen meer aan het meubel denken. Van schoone werking zijn echter de figurale beeldhouwwerken, die zich kenmerken door gelukkige compositie alsmede fijne uitvoering.

In hoofdzaak zijn de gevels in gehouwen steen uitgevoerd; slechts de zuiltjes der venitiennes, alsmede de sluitsteenen der arcaden op de 1e verdieping, zijn in rood marmer aangebracht.

Het inwendige is nog zeer onafgewerkt.

In het Natuurhistorisch Museum zijn slechts de zalen der 1e verdieping gedeeltelijk gereed; overal zijn gekoepelde plafonds aangebracht, welker beschildering eene zinspeling op de te exposeeren voorwerpen doet aanschouwen.

In het Kunsthistorisch Museum trekken tot hiertoe de twee groote binnenplaatsen de aandacht. Aangezien de zalen der 1e verdieping allen bovenlicht ontvangen, zijn de blinde vensters, die de muurvlakken doorbreken, met sgraffito figuren, op de kunsten betrekking hebbende, voorzien. 't Geheel is van zeer schoon effect.

In beide gebouwen bewonderen we de grootsche trapzalen. Hoewel nog alleen de ruwe gemetselde wanden, hier en daar met steigers doorbroken, zichtbaar zijn, kan men zich den monumentalen indruk voorstellen, dien dit geheel maken zal; het zal de Italiaansche kunst in al haar majesteit te aanschouwen geven.

In een zijstraat, de Eschenbachgasse, bevindt zich het vereenigingsgebouw der ingenieurs en architecten.

De voorgevel, hoewel niet door groote afmetingen schitterende, verdient er niet minder de aandacht om. Ontworpen in het genre der Italiaansche Renaissance, paart hij aan grootsche opvatting en schoone verhoudingen eene levendige kleurspeling, teweeggebracht door de toepassing van berg- en baksteen.

Boven den rez-de-chaussée en mezzanin, als soubasement in rustieken stijl behandeld, verheft zich de bel-étage, met eene halfzuilenrij in Korinthischen stijl gecomposeerd; twee hoekpaviljoens domineeren het overige van den gevel, en vormen eene gelukkige afsluiting, De frontonvensters der 1e verdieping worden door liggende figuren bekroond.

Door de Nibelungengasse geraken we tot de Schillerplatz, een ruim plein van rechthoekigen grondvorm. Met den rug naar den Ring gekeerd, bevindt zich voor ons de Academie van beeldende kunsten, terwijl terzijde het plein door monumentale privaatgebouwen begrensd wordt. In het centrum verheft zich het Schiller-monument (zie de schets), door parkaanleg omgeven.

Het effect ervan is niet zeer gunstig; er ontbreekt rust; het bestek is te klein voor al die zittende en staande figuren — de een schaadt de andere.

De eerste, de hoekfiguren, stellen voor de Vier Leeftijden; de laatste, tegen de zijden van het piedestal aangebracht, de Poëzie, het Genre, de Wetenschap en de Menschenliefde. Aan den voet zijn nog als basreliefs, het tragische Masker en de Minerva-kop, de Pegasus en Pelikaan aangebracht.

Het geheel wordt door het standbeeld van den grooten dichter bekroond. De treden, waarop het monument zich verheft, zijn van donkerrood graniet, het overige gedeelte van brons.

De Academie van beeldende kunsten, in Italiaansche Renaissance opgevat, geeft ons een langen gevel te aanschouwen, door hoekpaviljoens afgesloten en samen-

gesteld uit een rez-de-chaussée en mezzanin als soubasement, verder twee opvolgende gekoppelde pilastersordonnantiën, met vensters en nissen afwisselend; slechts op de hoekpaviljoens is nog eene attiek geplaatst. De hoofdingang wordt aangeduid door een zuilenportaal, met de standbeelden der voornaamste kunstenaars uit alle perioden bekroond.

In genoemde nissen zijn de meesterstukken der plastiek geplaatst, die in den achtergevel — gelijkvormig opgevat — door fresco's vervangen worden.

De gevels zijn grootendeels in pleister uitgevoerd met ruime toepassing van terra-cotta ornement.

Het aanzien is niet zeer gunstig; we zouden eene meer grootsche, eenvoudige opvatting gewenscht hebben. Al die ornementale pilastervullingen, ettelijke malen herhaald, brengen een verwarden indruk teweeg.

Vanuit de vestibule, die zich door niets onderscheidt, geraakt men tot de groote Halle, in het centrum van het gebouw geplaatst, waar zich de gipsafgietsels der plastische meesterwerken uit den bloeitijd der Grieksche kunst bevinden.

Het gebouw bevat verder eene rijke verzameling schilderijen uit alle kunstperioden, een bibliotheek, ateliers voor de kunstenaars en zalen, tot het geven van onderricht bestemd — alles op flinke wijze ingericht.

Den Ring vervolgende, gaan we met stilzwijgen eenige huizengroepen — uit den beginne dagteekenend — voorbij. Links zien we een vrijstaand monument, dat het Hofopernttheater genoemd wordt. (Zie de schets.)

Plaatsen we ons aan de overzijde van den Ring, zooals de schets aanduidt, dan vertoont zich de opera als een gebouw, dat aan kleingeestige, grillige opvatting der massa's een eentonige, droge behandeling der details paart. Voor mij hebben die gevels een zeer middelmatige kunstwaarde; wel erken ik dat enkele onderdeelen, die ik straks zal noemen, schoon zijn, maar 't geheel mist datgene, wat de Franschman door „jet" kenmerkt, d. i. die inspiratie, welke niet door studie verkregen wordt, maar plotseling in het brein van den artist opwelt, baanbreekt, zijn teekenstift leidt, en met koortsachtige snelheid zijn idée op het papier doet werpen.

Dergelijke *scheppingen*, die we in vroegere monumenten dikwijls hebben opgemerkt, zijn *altijd* artistiek — al zijn ze niet altijd zonder gebreken. Deze verdwijnen echter veeltijds, wanneer zich de artist de moeite geeft zijn idée te bestudeeren, zijne schets te verbeteren. Dit is wat men noemen kan de *melodie* in een gevel.

Doch treden we in bijzonderheden.

Bezien we vooreerst die vooruitstekende hoofdpartij van den voorgevel, welke op den rez-de-chaussée den onderrit en op de verdieping de loggia vormt. Ze mist een monumentaal aanzien, de details zijn te nietig; de paneelenvormige afdeelingen in de hoekpartijen doen aan meubelwerk denken.

De kroonlijst is al zonderling geprofileerd en tegenstrijdig, de elementen zijn hier naast elkander geplaatst. Op de hoeken zijn zware postamenten, door Pegasusgroepen bekroond, aangebracht. De reusachtige guirlandes, die ze omslingeren, zijn niet in harmonie, noch wat stijl, noch wat schaal betreft, met het overige ornement van den gevel. De fries-versiering is daarentegen zoo nietig van behandeling, dat ik nog niet heb kunnen ontcijferen wat ze eigenlijk voorstelt.

Waartoe die luttele, telkens gerepeteerde, illogische horizontale en verticale brekingen der muurvlakken? — Waarlijk, dat alles is me wel duister!

De zijgevels dragen hetzelfde karakter; ze zijn zelfs nog eentoniger; overal hetzelfde droge motief. Hier en daar een verdieping bij opgezet — dat is het eenige verschil. Slechts de arcaden tusschen de dwarsvleugels aangebracht, zijn van zeer schoon effect; dit is het eenige lichtpunt aan dezen donkeren hemel.

Het middelgebouw, dat door een koepeldak bekroond wordt, is niet interressanter dan het overige gedeelte. Er zijn hier motieven aangewend die, zoo ze op het tooneel vertoond worden, hier toch geen pardon kunnen vinden. Doch genoeg, gaan we naar binnen.

Door het open peristyl geraken we tot een langwerpig salon, die vestibule heet. De toon is grijs met goud opgehoogd. Het plafond, door soffitten afgedeeld, is van kleingeestige opvatting; het wordt geschraagd door consolen, die op pilasters geplaatst zijn. De kapiteelen, in Barokstijl, zijn mislukt. Slechts de paneelvullingen, in Italiaansche Renaissance, zijn van schoon effect. Zes treden geleiden ons in het midden tot de hoofdtrap, ter weerszijden tot de neventrappen. De eerste geleidt tot de verdieping, de laatste tot de verschillende galerijen.

Bestijgen we de hoofdtrap, al dadelijk bemerken we voor ons een hoogen wand, waaraan een groot met vensters en deuren doorbroken motief is aangebracht. Op het bordes bevinden zich links en rechts armen, die tot de verdieping voeren. De drie overige zijden van de trapzaal worden door een arcadengalerij gevormd, die met de neventrappen en den foyer in verbinding staat.

Een tweede of attiek-verdieping en koepeling besluiten het geheel. Het vlakke plafond herinnert aan dat der vestibule. De toon van de trapzaal is die van het donker Comblanchien met aanwending van goud en fresco's. In de arcaden zijn, op hooge voetstukken, statuen van wit marmer geplaatst, welke de zeven vrije kunsten: Bouw-, Beeldhouw-, Schilder-, Toon-, Dans- en Tooneelspeelkunst voorstellen.

Was de aanblik bij het bestijgen van de trap niet gelukkig, op de galerij is het niet beter. Hoe stootend zijn de klimmende lijnen van de trap en hoe massief het geheele aanzien ervan. Schoone architectonische details vinden we hier niet, slechts het zuiver ornementale gedeelte is van artistieke conceptie, doch verbindt zich niet met het geheel. Het bestaat uit verschillende teedere elementen, rhapsodisch door elkaar geplaatst, en als zooveel eenheden sprekende. De galerij zelve is van zeer decoratief effect, teweeggebracht door de beschildering der kruisgewelven, bestaande uit fijne arabesken, die aan de Italiaansche Renaissance herinneren.

Even den foyer doorloopende, ontdekken we hier alle gebreken en kwaliteiten, die het overige gedeelte kenmerken. Het aspect is rijk, de polychromie gedistingueerd. Analyseeren we echter, dan blijft er voor de architectuur zeer weinig over; daarentegen zijn het plastische ornement en de beschildering van artistieke conceptie.

De neventrappen zijn eenvoudig van aanzien; hier ontdekken we eenige zeer origineele kapiteelen, die in principe de Gothiek en in détail de Renaissance te kennen geven.

Begeven we ons thans naar de zaal — la pièce de résistance in een theater. Te zeer aan het Fransche systeem gewoon, maakt deze — in Italiaanschen geest opgevat — een bevreemdenden indruk. Bij het eerste toch vormt de zaal een imposant geheel, waarvan elke galerij, elke loge, slechts een onderdeel uitmaakt. Bij het Italiaansche systeem is het juist omgekeerd. Daar maakt elke galerij, elke loge reeds een klein afzonderlijk geheel uit. Inplaats van dus grootsche architectonische *lijnen* te aanschouwen, ontdekken we slechts kleine decoratieve *motieven*.

De indruk is een tegenovergestelde.

Waar namelijk eene Fransche zaal, ondanks hare groote afmetingen, *klein* schijnt, daar komt ons de Italiaansche, trots haren matigen omvang, *groot* voor, en zijn dan werkelijk de afmetingen belangrijk, dan wordt het aanzien ervan reusachtig.

Mijns inziens is de Fransche opvatting logisch. Dan ziet men tenminste hoe het geheel is samengesteld, hoe het gewelfde plafond op rationeele wijze uit de architectuur voorkomt. Hier is de hoogte door vier op zich zelf staande en door miniatuur karyatiden en kolommenrijen gevormde verdiepingen samengesteld.

Hier boven verheft zich een vlak plafond, dat met een koepeling tot een arcadenrij overgaat, welker pijlers in verband met de overspannen openingen te zwak en te zwaar zijn, vergeleken met de decoratie der galerijen, waarmede ze overigens hier in geen verband staan. De toon der zaal is fijn; lichtgrijs, goud en rood vormen de hoofdkleuren.

De verschillende galerijen, hoewel gelijk van opvatting, zijn smaakvol behandeld. De details zijn, wat we met behulp van een tooneelkijker ontdekken, elegant van vorm. Het plafond, van cirkelvormige teekening, is uit hoofdafdeelingen, afdeelingen, medaillons, paneelen en paneeltjes samengesteld en met fresco's bezaaid. De gaskroon doet aan een fijn elegant geraamte denken. De keizersloge, tegenover het tooneel geplaatst, is van artistieke silhouette.

De afsluiting van het tooneel heeft iets onafgewerkts. Die alleenstaande architectuur, die zich op het gordijn profileert, maakt een onbevredigenden indruk; een cadre ware rustiger geweest. Het gordijn, in den stijl van het geheel gehouden, is in vakken afgedeeld met groot middelpaneel, waarop de Orpheus-sage is aangebracht. Het geheel is van schoon koloriet en teekening. (*Slot volgt.*)

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XII.

Reeds in mijn vorigen brief wees ik erop, welk een slecht figuur Spanje op de tentoonstelling maakt. De zaal, die het in beslag nam, is veel te groot voor hetgeen ingezonden werd. De decoratie in Moorschen trant is niet kwaad, doch kan niet wegnemen, dat men bij het beschouwen van de Spaansche zaal een indruk van armoede ontvangt.

Kunstnijverheid is in het geheel niet uitgestald, want het ruwe houtsnijwerk, hier en daar verspreid, kan dien naam niet dragen.

Het meest interessant is ongetwijfeld nog de verzameling, betrekking hebbende op de Philippijnsche Eilanden, die zeker voor den ethnograaf waarde zal hebben, al kan ze niet halen bij hetgeen uit Nederlandsch-Indië gezonden werd.

Oostenrijk-Hongarije neemt op de tentoonstelling niet de plaats in, waarop het recht had. Behalve een gedeelte der middelgalerij, neemt het slechts een halve zaal in beslag. Aan de decoratie dier afdeeling is al zeer weinig moeite besteed, zoodat men volstrekt niet wanen zou, in het vaderland van den beroemden Hans Makart te zijn.

Al moge voor een groot deel der bezoekers van het sterke geslacht de in de Oostenrijksche afdeeling aanwezige bloemverkoopster de eenige attractie zijn, voor den opmerkzamen beschouwer is er heelwat meer te vinden, dat de aandacht waard is.

In de eerste plaats noem ik de porseleinen uit de middelgalerij, door Haas & Czizek, Ernst Wahlish, Springer & Oppenheimer, Jozef Zasche en meer anderen ingezonden. Vooral bij de collectie van Wahlish is heelwat fraais. Behalve goede fayences, noem ik slechts het zwart en goud geëmailleerd servies, dat zoowel door keurige bewerking als door elegante vormen het oog bekoort. Het geïmiteerde oud-Saksisch kan mij niet behagen. De schril blauwe kleur en baroque vormen wijzen op een vervalperiode der kunst.

De borden met beschilderingen naar oude en moderne meesters zijn zeer decoratief, en zouden, op een schoorsteenmantel of een ander meubel geplaatst, wel voldoen.

Fraai drijfwerk in koper, naar oude voorwerpen geïmiteerd, geeft ons de firma Spitzer te zien. Bekers, schilden en schalen zijn naar de beste voorbeelden gevolgd, en zouden zeker in een kunstnijverheidsmuseum op hun plaats zijn.

Daar ik verder in de Oostenrijksche afdeeling niets vinden kan, dat mij der vermelding waard schijnt, ga ik naar Frankrijk, dat op deze tentoonstelling alle andere landen de loef afsteekt.

De geheele Fransche afdeeling is met smaak versierd, althans wat het geschilderde gedeelte betreft.

Het timmerwerk, noch dat van het „Pavillon de la Commission", noch dat van de zaalingangen, kan mij voldoen. Vignola zwaait onbeperkt zijn staf en men ziet kolommen en pilasters van hout, die in een steenconstructie thuis zouden behooren.

De decoratieve schilderwerken zijn echter met meesterhand vervaardigd, en ook de tegelversieringen van het „pavillon" behagen door smaakvolle kleurschakeering.

Het inwendige van het „pavillon" stelde mij eenigszins teleur. Men vindt daar verschillende voorwerpen van kunstnijverheid bijeen, waarvan de meeste ontegenzeglijk van fijnen smaak en van groote vaardigheid getuigen, doch zij passen niet bij elkander. De deur, in donker hout meesterlijk gebeeldhouwd, maakt een onaangenaam contrast met de vergulde boudoir-meubeltjes en het in zachte kleuren behandeld tapijt. Ook het gebrand glas in het plafond maakt een vreemde tegenstelling met het overige.

Op de „place d'honneur" prijken de inzendingen van Christofle en Barbedienne. Zij hebben beiden hun best gedaan, en houden de vaan van Frankrijk hoog. Zie eens bij Christofle, wat inderdaad artistieke zaken zooal gemaakt kunnen worden, behalve de bekende tafelgarnituren. Emailwerk, ciseleerwerk, alles wordt te hulp geroepen, om de voorwerpen te versieren. Zie b. v. eens die kastjes, een in Fransche-Renaissancestijl, een in Chineesche vormen, ge wordt niet moede, ze met aandacht te beschouwen, want telkens ziet ge nieuwe schoonheden. Ebbenhout is de grondstof, met mat zilver, kleurig email en koper in twee tinten georneerd. Het geheel is betooverend. En dan die vazen, pendules, coupes, standaards, ja wat niet al! Fijne vormen, die van een gekuischten smaak getuigen, paren zich aan een wijze van bewerking zoo volmaakt, zoo artistiek, dat men niet weet wat meer te waardeeren.

Barbedienne doet ons zijn beroemde bronzen beelden zien, die, door de grootste Fransche kunstenaars gemodelleerd, ware kunststukken zijn. Ik noem alleen „Gloria victis" van Mercie, den „Harlekijn", „Jeanne d'Arc", doch alle beelden zonder onderscheid zijn voortreffelijk. Ook de pendules, salon- en schoorsteengarnituren zijn sierlijk. Dikwijls is de emailleur te hulp geroepen ter verkrijging van een zoo schitterend mogelijk effect. En hoe de Franschen die kunst in al haar volmaaktheid verstaan, kan men hier zien.

Uit de middelgalerij kwam ik in de zaal, waar de meubelmakers hunne tentoonstelling inrichtten. Zooveel fraais, als daar te zien is, zag ik nog nooit bijeen. De jury zal bij het beoordeelen dezer collectie voorwaar geen gemakkelijke taak hebben.

De firma Jansen-Olivier geeft ons een rijk-gedrapeerd ledekant te zien in den stijl van Lodewijk XIV.

Hoewel het keurig bewerkt is, kan het echter toch niet halen bij de fraaie meubelen van Beurdeley. Men zie b.v. het gesneden tafeltje stijl Lodelijk XVI, door een groen marmeren blad bedekt, en men zal bespeuren, tot welke hoogte deze firma het gebracht heeft. Ook de tafeltjes Lodewijk XVI, genre Boule, en de pendule met console Lodewijk XV, zijn bewonderenswaardig.

De firma Tormani huldigt ook de elegante vormen der XVIIIe eeuw, doch het huis Drouard gaat een drietal eeuwen terug, en exposeert meubelen Lodewijk XII, Frans I, Hendrik II, Hendrik IV en Lodewijk XIII, die, naar mijn bescheiden meening, de fraaiste van al de Fransche meubelen zijn. De stijlvormen zijn uitstekend begrepen en de geoefendheid van de werklieden is zoo groot, dat de ornementen gerust met die van de zestiende eeuw op één lijn gesteld kunnen worden. Een opmerkzame beschouwing van deze keurverzameling zal onzen meubelmakers veel kunnen leeren.

Hoe smaakvol een Franschman iets weet te arrangeeren, kan men bij de firma Schmit en Prollet waarnemen. Het rustbed met de kolom erboven, vanwaar draperieën in bevallige plooien afhangen, is een juweeltje van goeden smaak. Ook het kastje en ledekant van donker hout, met kleurige ornementen op een gouden fond versierd, is elegant.

Dat ook de kunst der „Marqueterie" bij voortduring met succes in Frankrijk beoefend wordt, toont ons de firma Merlini. Het ebbenhout, met keurige ivoren arabesken ingelegd, geeft een indruk van voornaamheid, die moeilijk anders verkregen kan worden.

Een volgende brief zal aan de meubelstoffen, enz. gewijd zijn, waarbij ik nog gelegenheid zal hebben, enkele kamerbetimmeringen te bespreken. OSADO.

EEN LOCOMOTIEF ZONDER VUUR.

„Een locomotief zonder vuur", ja, een locomotief, waar zelfs geen stoom uit ontwijkt, is zeker iets, wat velen bevreemden zal. En toch werd onlangs op de tramlijn van Aken naar Haaren een proefrit met eene dergelijke machine gemaakt, waarover men algemeen zeer voldaan is. Vooral in onzen tijd, waarin de electrische kracht eene zoo uitgebreide toepassing vindt, terwijl men verwachten kan, dat die toepassing steeds toenemen zal; in een tijd, waarin het electrische licht weldra een geducht concurrent voor onze hedendaagsche gasverlichting zal worden, en de electrische locomotief, in het algemeen de electrische motoren, meer en meer in plaats van stoommachines worden aangewend, moet men zich verwonderen, dat de heer Honigmann — want hij is de uitvinder dezer nieuwe machine — de voorloopig nog ondankbare taak op zich durft nemen, eene machine te construeeren, instaat de tegenwoordig meer en meer veldwinnende electrische machines voorloopig op den achtergrond te plaatsen, en deskundigen voor zijne uitvinding te winnen.

Zooeven spraken wij van den heer Honigmann, als „uitvinder" dezer machine; eigenlijk is deze titel niet juist. Wij moeten veeleer in voornoemden heer den scherpzinnigen technicus bewonderen, die de verbazend groote beteekenis eener reeds lang bekende natuurkundige wet doorgrondde en voor de practijk wist dienstbaar te maken. Reeds in 1822 vestigde Faraday in de *Annales de Chimie et de Physique* de aandacht op het merkwaardige feit, dat een thermometer, met keukenzout bestrooid, in den damp van kokend water, dus bij 100°, eene temperatuur van over de 100" aannam, dat men dus met damp van 100" eene hoogere temperatuur verkrijgen kon. Gay-Lussac voegde daaraan de opmerking, dat men zoutoplossingen door toevoer van damp van kokend water op haar kookpunt verwarmen kon, al was dit ook boven de 100". De damp wordt in de zoutoplossing gecondenseerd, en geeft zijne warmte volkomen daaraan af. Dit condenseeren van damp gaat zoolang voort, totdat het kookpunt der zoutoplossing door de steeds opgenomen warmte bereikt is. Hierop baseert de heer Honigmann zijne machine, en de inrichting van den stoomketel is in korte trekken de volgende.

De stoomketel bestaat uit 2 cilinders, een binnensten, ijzeren cilinder, en een ringvormigen als omhulsel. De binnenste cilinder wordt met eene bepaalde hoeveelheid geconcentreerde *natronloog* gevuld, welke haar kookpunt bij 190" heeft; de buitenste cilinder is gevuld met water, welks damp de machine in beweging zetten moet. Om dit water op de gewenschte temperatuur te verkrijgen, wordt aan het station van uitgang daarin waterdamp van eene zekere spanning geleid, totdat de geheele ketel op die temperatuur gebracht is, welke overeenkomt met de stoomspankracht, waarmede de machine werken moet. Wordt b.v. eene spanning van 3 atmosferen gewenscht, zoo is de verlangde temperatuur ongeveer 145". Terwijl bij andere stoommachines de stoom, nadat hij den zuiger gedreven heeft, in de lucht ontwijkt, wordt hij hier door eene buizenverbinding in de natronloog geleid. Deze condenseert den stoom, neemt zijne warmte op, en kan die zelfs absorbeeren tot 190", zijn kookpunt, toe. Zoodra de temperatuur der loog boven die van het water gekomen is, geeft zij daaraan hare warmte af. De temperatuur van het water blijft dus constant, en de stoom instaat den verlangden arbeid te verrichten. De verwarming der machine regelt zich dus *vanzelf*. Zoo in het eerste oogenblik vraagt men zich onwillekeurig af, of men hier niet met een Perpetuum Mobile te doen heeft? Doch men moet niet vergeten, dat, door het voortdurend inleiden van waterdamp in de natronloog, deze door het gecondenseerde water aanmerkelijk verdund wordt, en dus met elk oogenblik met den graad van verdunning het kookpunt der loog omlaag gaat. Het verrichten van arbeid door de machine kan dus slechts zoolang duren, als er nog genoeg verschil is tusschen de temperatuur van het water en het kookpunt der loog, opdat deze laatste nog instaat zij, warmte aan het omringende water af te geven.

Naar eene berekening van den heer Honigmann is 500 kilo natronloog noodig om gedurende 5 uur, 5 paardekracht ter beschikking te hebben. Na verloop van dien tijd moet eene nieuwe vulling plaats hebben, en de verdunde oplossing kan weder door indampen geconcentreerd worden.

Zooals wij in de inleiding reeds zeiden, is men algemeen zeer voldaan over den proefrit, en zaakkundigen zien in deze machine zonder vuur een gevaarlijk concurrent voor de electrische machines. Of de inrichting voor de practijk geschikt is, zal de toekomst moeten leeren. De voordeelen, welke zij boven de electrische, maar vooral boven de andere stoommachines heeft, zijn zeer talrijk. Daar geen stoom ontwijkt, is zij vooral geschikt, in tunnels en mijnen dienst te doen — een voordeel overigens, wat zij met de electrische machines gemeen heeft.

In allen gevalle kan men den heer Honigmann veel gelukwenschen met zijne kloeke onderneming, en velen zullen zeker respect krijgen voor den genialen man, wanneer zij zijne machine kalm en statig daarheen zien glijden over de rails, schijnbaar een Perpetuum Mobile, ja, om zoo te zeggen, zelfs eene machine zonder beweegkracht.

ERRATUM.

Op bladz. 297, 1e kolom, 17en regel van boven staat: *gemaskeerd*, lees: *geaccuseerd*.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER-TEEKENAAR

tevens **Netteekenaar**, bekend met de wijze van werken bij **Waterstaat, Spoorwegen** en **Genie**, tevens met **Kadastrale** werkzaamheden en meermalen bij uitvoering geweest, biedt zich aan.

Adres franco Letters W. R., Bureau *Opmerker* te *Arnhem*.

PARKETVLOEREN,

TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE

bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:

DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *DEN BOMMEL* (Overflakkee) zullen op **Dinsdag 21 Augustus 1883** 's voormiddags ten 11 ure op het Raadhuis **aanbesteden:**

Het bouwen eener school met onderwijzerswoning in de buurtschap „de Zuidzijde".

Bestek en teekening liggen op de Secretarie ter inzage en zijn à *f* 0.80 verkrijgbaar aldaar en bij den Architect P. J. HOUTZAGERS, Bagijnenkade te *Utrecht*, die tevens nadere inlichtingen verstrekt.

Aanwijzing op 21 *Augustus* 1883, 's voormiddags ten 9 ure.

De Burgemeester, P. VAN WEEL.
De Secretaris, J. MIJS.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

Aanbesteding.

Door of van wege **het Bestuur van het Waterschap der Rivier de Dommel c. a.** zal worden

AANBESTEED:

Het verbeteren van de rivier de Essche stroom tusschen de uitmonding en Esch.

Bestekken zijn op franco aanvraag, tegen betaling van *f* **0.50** per stuk verkrijgbaar bij den Secretaris-Penningmeester te *'s Bosch* en bij den Ingenieur te *Stratum*.

Aanwijzing op het terrein zal gedaan worden op **den 16 Augustus**, te beginnen bij de Gasthuisbrug te *Esch*, des morgens ten tien uur.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Ingenieur te *Stratum*.

Inschrijvingsbilletten in te zenden vóór of op **den 21 Augustus** aan het Bestuur van het Waterschap te *Bokstel*.

Opening der billetten op het Raadhuis te *Bokstel*, den 22 Augustus des middags ten 12 uur.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat
AMSTERDAM.

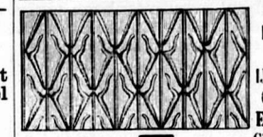

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

1e Directeur. W. PATON WALSH

AANBESTEDING.

HEEREN BESTUURDEREN DER BEWAARSCHOOL VOOR NEDERL. ISRAEL. MINVERMOGENDEN te *AMSTERDAM* zullen op **Vrijdag 17 Augustus a. s.** te 12 ure, in het lokaal Rapenburgerstraat 52, bij inschrijving **aanbesteden:**

Het sloopen van drie Perceelen en het bouwen van een Bewaarschool voor duizend kinderen, Woning voor den Concierge en aanhoorende werken.

Bestekken zijn à *f* 1.50 te verkrijgen van af Woensdag 9 Augustus ter Snelpersdrukkerij van GEBR. LEVISSON Firma D. PROOPS Jz., Zwanenburgerstraat 26.

De teekeningen liggen ter visie bij de Architecten G. B. SALM & A. SALM GBz., alwaar nadere inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzingen in loco den 14 Augustus ten 11 ure.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 22 Augustus 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het Bouwen van een Paardenslagthuis op het terrein van het Openbaar Slagthuis.

Bestek, voorwaarden en teekening liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers, *Houtluin* 73, tegen betaling van *f* 1,—.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld *Timmerhuis*. De aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Donderdag* den 16 *Augustus* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *RHENEN*, maken bekend dat op **Dingsdag den 14 Augustus 1883**, des voormiddags ten 11 ure, op het Raadhuis alhier zal worden aanbesteed:

Het gedeeltelijk verbouwen van de school voor openbaar lager onderwijs te Elst onder Rhenen.

Gedrukte exemplaren van het bestek met teekening liggen ter inzage op de Secretarie dezer gemeente van des morgens 9 tot des namiddags ten 1 ure, en zijn aldaar tegen betaling van *f* 1 te verkrijgen.

De aanwijzing der werkzaamheden zal plaats hebben aan voormelde school op Zaturdag den 11 dezer, des namiddags ten 1 ure.

Rhenen, den 4 Augustus 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
G. J. A. SCHIMMELPENNINCK.
De Secretaris,
W. A. SANDBRINK.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

HERBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *NIEUWER-AMSTEL* zijn voornemens **aan te besteden** des middags ten 12 ure ten Raadhuize aan den Amsteldijk:

Op Dinsdag den 21 Augustus 1883.

a. **Het verbouwen der School en Onderwijzerswoning aan de Nes.**
b. **Het verbouwen der School aan den Amsteldijk en het opbouwen van vier Localen.**

Bestekken met teekening zijn tegen betaling van 50 cent per exemplaar verkrijgbaar bij de firma IPENBUUR en VAN SELDAM, Damrak *Amsterdam*.

Inlichtingen zijn te bekomen aan het bureau der Gemeentewerken, Overtoom N°. 263 te *Nieuwer-Amstel*, van 's morgens 9—12 uur.

Aanwijzing in loco voor sub *a* op Vrijdag 10 Augustus en Woensdag 15 Augustus, 's morgens 10½ uur.

Van sub *b* op Donderdag 9 Augustus en Dinsdag 14 Augustus, 's morgens 10 uur.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

VENTILATIE EN VERWARMING VAN Gebouwen.

Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.

Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN

met en zonder inwendige houtbekleeding.

DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.

Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.

Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER**, Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**

Voorts bevelen wij nog aan:

de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den Staat.)

Op **Dinsdag den 21sten Augustus 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 385.

Het leveren, leggen en verleggen van ijzeren buizen tusschen het stations-emplacement Bokstel en wachtpost No. 39, ten behoeve van den spoorweg van Maastricht naar Breda.

De besteding geschiedt volgens § 26 van het bestek.

Het bestek ligt van den 4den Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN te *'s Hertogenbosch*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 17den Augustus 1883, des voormiddags ten 11 ure, te beginnen bij station Bokstel.

Utrecht, den 1sten Augustus 1883.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 33. ZATERDAG 18 AUGUSTUS 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1° dat ter herinnering aan de stichting van het Genootschap een gezellige bijeenkomst en kegelpartij zal plaats hebben op den 23sten Augustus a.s., aanvang des avonds te 9 uren;

2° dat de 3de schetstocht zal worden gehouden den 26sten Augustus a.s. De tocht zal zijn naar Ransdorp. Heeren leden worden uitgenoodigd zich te verzamelen Prins-Hendrikkade, Schreijerstoren, teneinde met de havenstoomboot van 10½ uren te vertrekken.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN WEENEN.

(*Vervolg en slot van pag.* 309.)

Wij kunnen den Opernring niet verlaten, zonder te gewagen van een particulier huis, dat een der merkwaardigheden van Weenen kan genoemd worden.

In aanmerking genomen de periode, waarin het gebouwd is — de zoo treurige aanvangsperiode, waar ik vroeger van sprak — is dit gebouw eene waarlijk geniale schepping te noemen, en kan, niettegenstaande het vele schoone, dat na dien tijd verrezen is, nog met de beste producten van heden wedijveren.

Ik bedoel den tegenover de opera geplaatsten Heinrichshof van den bouwmeester Hansen, slechts een gewoon Zinshaus — of liever een blok van zes Zinshäuser. Oogenschijnlijk tot één vereenigd, vormt het in plattegrond een rechthoek, wier afmetingen 100 en 50 M. bedragen. Om in zulk eene massa het karakter van een woonhuis te handhaven, zonder in eentonigheid te vervallen, is voorzeker geen gemakkelijke zaak.

En hoe schoon en schijnbaar eenvoudig is toch dat vraagstuk opgelost.

De Heinrichshof was mij vóór mijn verblijf alhier niet onbekend. De *Allgemeine Bauzeitung* geeft er een idée — maar o zoo'n flauw idée — van. In zulke gevallen zijn bouwkundige werken prullen en doen meer kwaad dan goed, daar ze op een dwaalspoor leiden.

De afbeelding had dan ook een tamelijken indruk op mij gemaakt; doch hoe werd ik verrast!

Steeds herinner ik me, hoe ik op een schoonen Zondagmiddag in den herfst van het vorige jaar tamelijk moede (ik was den vorigen dag gearriveerd en had den geheelen morgen in de internationale tentoonstelling van schilderijen, die 's avonds gesloten zou worden, doorgebracht), door de Kärnthnerstrasse drentelde.

Ik was juist niet in Zondagshumeur; vooreerst vermoeid van het vele zien, werd ik, door de groote menigte, die altijd door de Kalverstraat van Weenen passeert, nog telkens heen-en-weer geduwd.

Voortgaande, zoo goed ik kon, was ik eindelijk tot aan de Opera genaderd, en richtte mijne schreden, onder de arcaden door, langzaam naar den Ring. Links en rechts om mij heen ziende, mompelde ik juist een pauxamen, toen ik den blik voor mij uit richtende, een oogenblik verrast bleef staan.

Aan de overzijde van den Ring nl. aanschouwde ik het hoekpaviljoen van den Heinrichshof; den pas versnellende, ontwikkelde zich de imposante façade in hare volle pracht, en deed nu een geheel aanschouwen, dat zoowel door zijn schoone massa's als door de fraaie polychromie treft.

De rez-de-chaussée en mezzanin, als soubasement in krachtig rustiek werk behandeld, verleenen het gebouw een solieden voet. Het rustiek werk op de hoeken van het midden-avant-corps en de hoekpaviljoens voortgezet, verbinden de twee verdiepingen aan de attiekverdieping, uit gekoppelde arcaden-venstens samengesteld. Genoemde hoofdpartijen, met een extra- of vierde verdieping voorzien, geven het gebouw een zeer schoone silhouette.

De muurvlakken der 1e en 2e verdieping, met schoone roode (geimiteerde) zandsteen bekleed, de attiekverdieping met fraaie fresco's op goudgrond behandeld, ze verleenen dezen gevels een ongemeen cachet, dat geheel tintelt van gloed en leven en op schitterende wijze afsteekt bij de omgevende peuterige architectuur.

Wel bevinden er zich enkele vlekjes op deze „zon" — zoo bijv. zijn de karyatiden-vensters der 2e verdieping wel aan critiek onderhevig —, maar 't geheel blijft er niettemin schoon om.

Hoe jammer, dat de omringende gebouwen en vooral de opera niet in dien geest zijn opgevat. Met de rijke elementen, die dergelijk gebouw behooren te karakteriseeren, zoude hier een waarlijk grootsch ensemble verkregen zijn.

POLYTECHNISCH

„Een kranig idée! riep ik, na langdurige beschouwing, onwillekeurig uit — en tot mijn verwondering was mijn slechte humeur verdwenen.

Op den Kärnthner Ring is niet veel te zien; we slaan dus snel de Academiegasse rechts in, en ontdekken weldra een klassiek middelgebouwtje met twee later aangebrachte vleugels. 't Is het Künstlerhaus — hetgeen men bij nadere beschouwing weldra aan de bijgebouwde vleugels bespeurt.

In de aldaar aangebrachte nissen, oeils-de-boeuf en medaillons is de élite der kunstenaars voorgesteld; enkele door hun statue, buste of kop (om een atelier-uitdrukking te bezigen), anderen, minder bevoorrecht, nog slechts door hun naam, in karakteristieke letters op den muur gegrift.

De enkele treden voor den hoofdingang bestijgende, komen we in een vestibule van eenvoudig aspect en van waar eenige treden ons brengen tot het trapportaal. Links en rechts is toegang tot de expositiezalen van den rez-de-chaussée, terwijl voor ons zich de eenarmige hoofdtrap bevindt.

Op de verdieping is ze door eene galerij omgeven, ter plaatsing van beeldhouwwerken ingericht. De trapzaal is, wat de bekroning betreft, die door eene koepeling gevormd wordt, te decoratief van behandeling; de beschildering is onrustig.

De verschillende tentoonstellingszalen, die zich om de trapzaal scharen, zijn allen met bovenlicht voorzien. In de zaal rechts van de trap worden we aangenaam verrast door de tentoonstelling der interessante reisstudiën van onzen landgenoot den heer Tetar van Elven.

De plaatsing der zalen op den rez-de-chausée is zeer ongunstig; haar verschillend niveau is niet alleen hinderlijk, 't is zelfs gevaarlijk. Daarbij is de verlichting zeer slecht.

Naast het Künstlerhaus bevindt zich het Musikvereinsgebäude.

Zelfs onbekend met den naam van den ontwerper, heeft dit gebouw zooveel overeenkomst — wat polychromie aangaat — met den Heinrichshof, dat het gemakkelijk te herkennen valt, dat beiden van één hand zijn.

Tegen een sterk voorspringend middelgebouw, uit drie verdiepingen, van opvolgende pilasterorden met arcaden-vensters doorbroken, en door fronton bekroond, sluiten twee vleugels aan; deze, slechts uit étages bestaande, hebben als bekroning eene balustrade met statuen verrijkt. De aanwending hiervan ziet men nog op de 1e verdieping van den middelbouw, waar ze in de halfcirkelvormige vensters geplaatst zijn, en op het parterre der vleugels, waar ze hare plaats in blinde frontonvensters vinden.

Hoewel 't geheel rijk van aanzien is, kan men de gevels van een zekere droogheid niet vrijpleiten, waarvan de te strenge massa's zeker de oorzaak zijn.

Vanuit eene rijk-gepolychromeerde vestibule voeren trappen (van nietige opvatting) links en rechts tot de vestibule op de 2e verdieping, in directe gemeenschap met de groote concertzaal.

Van aspect reusachtig, is de indruk dien deze bij het betreden maakt gunstig. Uit twee verdiepingen bestaande, die in den middelbouw aangeduid worden, is ze van achthoekigen grondvorm. Aan de lange zijden bevindt zich een galerij door karyatiden gesteund, aan de achterzijde wordt deze in amphitheater voortgezet. Aan de voorzijde is het orgel aangebracht.

De zaal is door een vlak plafond à soffites overdekt, welker decoratie een weinig overladen is. De polychromie bestaat hoofdzakelijk uit rood en goud.

Verder bevat het gebouw nog een kleine concertzaal, smaakvol gedecoreerd.

Op den Kolomat-Ring trekken eenige paleizen, in Italiaanschen stijl opgevat, de aandacht, door hun imposant aanzien en breede behandeling; het algemeen gehalte der huizen is hier anders beneden het middelmatige.

De Christinengasse inslaande, worden we verrast: eenige schreden toch, en we komen tot een schoon aangelegd plein, aan drie zijden door imposante huizen ingesloten; de tweede zijde grenst aan eene diepe ravijn, welke men de Wien noemt, die een riviertje zonder water is, en op eenigen afstand in het Donaukanaal uitmondt.

In het midden van het plein verheft zich een gedenkteeken, dat hoewel niet door kolossale afmetingen schitterende, mijns inziens een der merkwaardigste kunstproducten op dit gebied kan genoemd worden.

Het plein is de Beethovenplatz — het gedenkteeken dat voor Beethoven. (Zie de schets.)

Op een soubasement van vier treden, in donkerrood graniet, verheft zich een piedestal van Griekscbe proportiën en profileering; aan den voet zijn in brons aangebracht: links den Prometheus; rechts de Godin der Overwinning, den lauwerkrans omhoog houdende, en aan de voor- en achterzijden kindergeniën, zinspelende op het veelzijdig talent van den grooten meester. Het geheel wordt bekroond door een bronzen statue, die ons den musicus in zittende houding voorstelt.

Zeer schoon is die pose!

Het hoofd een weinig voorover gebogen, met in de verte gerichten blik en peinzende uitdrukking op het gelaat, de haren in verwarde lokken dooreen (à l'artiste, gelijk men zegt), een rotsblok tot zetel. 't Is Beethoven, zooals hij in de vrije natuur van den schoonen Kahlenberg zijne fantaisieën componeerde.

Voortreffelijk is het geheele kunstenaarsleven van den grooten man in het monument uitgedrukt, dat grootschen eenvoud van geheel aan reine uitwerking der onderdeelen paart.

Op het kruispunt van twee zijstraten aan de andere zijde van den Ring bevindt zich het bevallige Stadttheater (zie de schets). De gevels bieden een schilderachtig ensemble aan, dat het karakter van een genre-theater volkomen bezit. De plaatsing is ongelukkig; de straten zijn veel te nauw en de omringende hooge huizen sluiten het gebouw te zeer in. Ook het inwendige is geslaagd en bevat een elegante zaal en de noodige nevenlokalen.

Keeren we tot den Ring terug, dan zien we voor ons het schoone Stadtpark, waarin zich de Cursalon, een paviljoen „à pretensions classiques", bevindt.

Ofschoon men het een zekere artistieke tournure niet ontzeggen kan, biedt dit gebouw, bij nadere bezichtiging, weinig belangrijks aan, waarom we snel het Stadtpark doorloopen, waar we nog het standbeeld van Weber opmerken, en eindelijk op den Stubenring geraken.

Hier verheft zich het Museum voor Kunst en Industrie, dat, uiterlijk eenvoudig, ofschoon aangenaam van aanzien, innerlijk eene ware schatkamer van industrieele kunst kan genoemd worden.

Het gebouw bestaat uit een domineerende middelpartij van 3 verdiepingen, waartegen vleugels van 2 verdiepingen hoogte aansluiten.

Het geheel, de Italiaansche Renaissance herinnerende, is in baksteen uitgevoerd; de architectuur der vensters, alsmede de kroonlijsten, zijn grootendeels van gehouwen steen; de laatste verdieping der middelpartij, alsmede het fries van de vleugels en den cordon, zijn met zeer schoone sgraffito's versierd; afgewisseld door majolica medaillons, die de „koppen" van beroemde kunstenaars en kunsthandwerkers bevatten. Links van het gebouw bevindt zich de Gewerbeschule, die er door een gang mede verbonden is. In den muur is eene arcade aangebracht, boven een sierlijke fontein; op den fond ervan is het beeld van Pallas Athene, in mozaiek op goudgrond, voorgesteld.

Door een sierlijk gedecoreerde vestibule geraakt men tot den Säulenhof (zie de schets), van imposant aanzien, die tot het tentoonstellen van gipsafgietsels, naar oude en nieuwe plastieke werken, is aangewend. Aan schoone verhoudingen paart ze eene fijne détailleering en zachte polychromie; links en rechts bevinden zich de tentoonstellingszalen, op den achtergrond de hoofdtrap; het geheel is rijk gedecoreerd en uiterst doelmatig ingericht. Vooral de middelzalen, met bovenlicht voorzien, alsmede de trapzaal, zijn artistiek van behandeling.

Al die zalen, ze vormen een juist cadre tot de zoo interessante kunstproducten, die ze bevatten.

Hier kan men nagaan, op welk eene hoogte de industrieele kunst in Oostenrijk staat, want de tentoongestelde voorwerpen verraden zoowel een artistieke conceptie, als eene zuivere uitvoering; 't is de kunst toegepast op het dagelijksch leven, wat men kan noemen: de practische kunst.

Een waar genot is het de periodieke tentoonstellingen hier te bezoeken; alle vakken zijn op schitterende wijze vertegenwoordigd en de hedendaagsche producten kunnen met de schoonste uit vroeger tijden wedijveren — ja ze overtreffen deze soms verre. Er heerscht school!

In die schoone meubelen, gesmede hekwerken, glazen, boekbanden, luxe-artikelen in elk genre, — kortom in die voortbrengselen van kunstindustrie, herkent men wel verschillende richtingen, elk het temperament van den ontwerper verradende, maar allen zijn naar wetten, wetten van schoonheid ontworpen. Niet dat in den blinde rondtasten, wat altijd tot zulk een bedenkelijken uitslag leidt! Die smeden, schrijnwerkers, of hoe ze ook heeten, ze hebben opvoeding, vakkundige opvoeding genoten — hun werk draagt er den stempel van.

En dit schoon resultaat, het is aan de straks genoemde Gewerbeschule te danken, waar onder uitstekende leiding, verdienstelijke leerlingen gevormd worden, die, op hunne beurt tot meesters bevorderd, aan de Industriescholen in de verschillende provinciën en zelfs in het buitenland geplaatst worden, of als chefs van ateliers worden aangesteld.

Hiermede besluit ik deze vluchtige schets van den Wiener-Ring, daar we tot de Frans-Jozefskaai genaderd zijn, die ons weinig belangrijks aanbiedt. Ofschoon er buiten den Ring nog veel merkwaardigs te zien valt, heb ik gemeend, mij voorloopig tot het aangestipte te moeten bepalen, daar ik vreesde, in eene te lange opsomming te vervallen.

En resumé hebben we gezien, dat bij veel goeds, ook voortreffelijks en gelukkig zeer weinig bepaald slechts geleverd is; met blijdschap hebben we kunnen constateeren, dat eene reuzenschrede gedaan is — namelijk deze: dat het publiek uit zijne onverschilligheid gewekt is, zich de kunst ter harte neemt en deze op hare waarde weet te schatten.

Dat dit ook bij ons zoo worde! Dat ook Nederland weldra niet meer op den achtergrond, of minstens op een verwijderd plan moge worden gesteld, maar zich aan de spits kunne vertoonen, waarvan kunst de quaestie is!

Weg dan met die vervloekte onverschilligheid, die de doodsteek van allen vooruitgang is; ze make plaats voor belangstelling, warme belangstelling in het schoone.

De kunstenaars zullen dan niet meer voor zich zelven behoeven te werken, en het bewustzijn, dat het publiek, het kunstminnend, het verlichte publiek, hun rechter is, zal hen naar volmaking van hun werk doen streven.

Dan zullen we in Nederland ook weer op ons *heden* kunnen bogen, en niet altijd tot den *vreemde* de toevlucht behoeven te nemen, om onzen roem te handhaven.

De kunsten zullen weer naast handel en wetenschappen — zoo met voorliefde gekweekt en zoo roemvol gevestigd — in 't gelid kunnen treden en Nederland zal aan zijne gloriekroon eindelijk dien schitterenden steen weer hebben toegevoegd, welks ledige plaats haar thans zoo zeer ontsiert.

Weenen, Aug. '83. HENRI EVERS.

(A. et A.) GAS- EN ELECTRISCHE VERLICHTING.

In den strijd om het bestaan, sedert de laatste jaren door het gas ter eene en de electriciteit ter andere zijde gevoerd, is nog geen der kampioenen als overwinnaar opgetreden. Beurtelings winnen en verliezen zij terrein en, naar het zich laat aanzien, zal de strijd langzamerhand plaats maken voor een gewapenden vrede. M. a. w. hun beider bestaan grondt zich op voordeelen, die de eene verlichting boven de andere heeft. Beiden maken thans het onderwerp van den dag uit, en eene vergelijking der strijdende verlichtingsmethoden zal daarom misschien niet overbodig zijn. Een weinig geschiedenis dient hier echter vooraf te gaan.

Reeds sedert overoude tijden wist men, dat er in de steen- en bruinkoolbeddingen gas gevormd werd, dat zich door scheuren en spleten een weg baande naar de oppervlakte der aarde. In vele streken bevat de bodem zooveel gas, dat het voldoende is een pijp in den grond te boren om eene uitstrooming te verkrijgen van het gas, dat men voor de verlichting kan gebruiken. Zoo wordt bijv. een dorp in de nabijheid van Fredenia in den staat New-York op deze wijze verlicht.

Verder deelt een zendeling, met name Imbert, mede, dat er gas stroomt uit verscheidene boorgaten naar steenzout in de provincie Szu-Tchouan in China en dat men het daar gebruikt voor de verlichting van straten. Een dergelijk verschijnsel is het zoogenaamde „eeuwige vuur" bij Baku, op het schiereiland Apscheron, aan de westkust van de Kaspische Zee. Ook hier stroomt het gas in groote hoeveelheden uit den grond. Eens ontbrand, woekert het vuur daar voort, zoolang er voedsel voor te vinden is. De bewoners uit die landstreek, waar het vuur wordt aangebeden, wenden geene pogingen aan om het te blusschen.

De Engelschen Clayton en Stales waren de eersten, die in 't begin van de 18de eeuw ontdekten, dat er bij 't verhitten van steenkolen gas ontweek.

Daarna toonde bisschop Landloff in 1767 aan, dat men het door buizen overal kon heenleiden. De uitvinding van de lichtgasbereiding heeft men te danken aan den Engelschman William Murdoch.

Het begin van de eigenlijke gasverlichting uit steenkolen dateert van het jaar 1792, toen Murdoch zijn huis en werkplaats te Redruth in Cornwales met het gas verlichte. De eerste gasverlichting in 't groot werd in 1802 door Murdoch in de machinenfabriek van Watt & Bolton in Schofoundry bij Birmingham, en in 1804 in eene spinnerij te Manchester uitgevoerd. Van dien tijd af begon de gasverlichting zich naar alle kanten uit te breiden. Ofschoon eerst in de fabrieken, werd ze ook weldra in het burgerlijke leven ingevoerd en wel het eerst te Londen in 1812, toen de straten met gas werden verlicht en in 1820, toen de gasverlichting te Parijs werd ingevoerd. Naar 't voorbeeld

der beide wereldsteden, ging de gasverlichting met reuzenschreden vooruit en had in weinige jaren haar loop door de beschaafde wereld volbracht.

Het gas nu wordt verkregen door droge destillatie uit steenkolen, in 't algemeen uit die stoffen, welke rijk zijn aan zoogenaamde koolwaterstoffen, chemische verbindingen van koolstof met waterstof. Het gas uit de steenkolen bereid, wordt hoofdzakelijk gebruikt voor de verlichting van steden. Ook andere stoffen, rijk aan koolwaterstof, komen voor de gasbereiding in aanmerking, zooals: bruinkolen, hout, turf, petroleum, vet en olie als afval van verschillende takken van industrie, doch deze worden alleen gebruikt, indien lokale omstandigheden deze stoffen goedkooper maken dan de steenkool.

Om de droge destillatie totstand te kunnen brengen, gebruikt men steenen retorten, uit klei en chamotte vervaardigd, die met steenkool gevuld, in een oven worden verhit. Na verdamping van het vocht, begint de eigenlijke gasontwikkeling. De koolwaterstoffen, die het eerst ontwijken, hebben de grootste lichtwaarde. Langzamerhand wordt het gehalte der koolwaterstoffen minder en eindelijk zouden stoffen overdestilleeren, die voor de verlichting geen waarde hebben, indien niet voor dien tijd het proces werd afgebroken. De steenkolen, die het gas hebben geleverd, nu cokes geheeten, worden uit de retorten gehaald en afgekoeld.

Het gas wordt daarna gezuiverd van de nevenproducten, bestaande uit teer en vloeibare koolwaterstoffen (benzol), ammoniumverbindingen, koolzuur en zwavelwaterstof.

Na de zuivering wordt het gas gevoerd naar de gashouders, die bestaan uit groote plaatijzeren cilinders, met een hoogte gewoonlijk gelijk aan den halven straal, en zich bevinden in gemetselde of uit gegoten-ijzeren platen samengestelde kuipen.

Uit den gashouder komt het gas door den regulateur, die dient om in het buizennet een gelijkmatige drukking te onderhouden, en van daar door de buizen naar de punten van verbruik.

Alvorens bij het buizennet langer stil te staan, is het noodig eenige feiten aan te stippen uit de historische ontwikkeling van de electriciteit.

Evenals het gas, is de electriciteit reeds sedert overoude tijden bekend geweest. Ongeveer 6 eeuwen voor 't begin onzer jaartelling wist reeds Thales van Milete, een Griek, dat die geheimzinnige kracht bestond. Toevallig bezig zijnde met het wrijven van barnsteen, ontdekte hij, dat dit na de wrijving de eigenschap had van lichte voorwerpen aan te trekken, om ze daarna weer los te laten. Berichten over toepassing van die kracht zijn niet tot ons gekomen. Naar het Grieksche woord Electron, noemde men die kracht electriciteit of barnsteenkracht.

Nadat men in 't begin der 17de eeuw de stoffen in twee soorten had verdeeld, namelijk die, welke *wel* en die, welke *niet* electrisch konden worden gemaakt, maakte een Franschman, Dufau, in 't midden der 17de eeuw onderscheid tusschen positieve en negatieve electriciteit en sprak de wet uit, dat gelijknamige soorten van electriciteit elkaar afstooten, terwijl ongelijknamige elkaar aantrekken.

In 't laatst der 18de eeuw bewees Galvani, een geneesheer te Bologna, door zijn bekende proef met de kikvorschpooten, dat bij aanraking van twee metalen, de positieve electriciteit zich verspreidt op het eene en de negatieve op het andere.

Deze ontdekking gaf aanleiding tot de vervaardiging van de zoogenaamde galvanische elementen, dienende tot het voortbrengen van den electrischen stroom. Tegenwoordig noemt men ze veelal cellen of elementen. De voornaamste zijn die van Daniell, Bunsen en Grove. De cel van Daniell is om scheikundige redenen het meest geschikt een standvastigen stroom voort te brengen. Lascht men in een draad, waardoor een electrische stroom gaat, een stof in, die veel weerstand aan den stroom biedt, dan begint die te gloeien. Plaatst men twee koolspitsen dicht bij elkander en voert men daardoor een electrischen stroom, dan verkrijgt men in het aanrakingspunt het schitterende electrische licht, den zoogenaamden boog van Davy.

Bij het gloeien der spitsen worden gloeiende kooldeeltjes van de positieve naar de negatieve pool overgevoerd, waardoor men het bezwaar verkrijgt, dat de afstand der spitsen te groot wordt om den electrischen stroom door te laten gaan, en dit leidde tot de vervaardiging van de zoogenaamde electrische lampen, waarbij de afstand der koolspitsen door mechanismen van verschillenden aard standvastig werd gehouden. Daar het licht, door deze lampen geleverd, niet constant was en zelfs nu en dan geheel uitging, waren ze van geen direct practisch nut.

Om ook, zonder gebruik te maken van electrische lampen, den stroom toch te kunnen onderhouden, is Jablochkoff op het denkbeeld gekomen, om de koolspitsen naast elkaar te plaatsen, gescheiden door een buis van kaolin, inplaats van tegenover elkaar. Wegens het kostbare scheikundig proces in de elementen, gaf men al spoedig de voorkeur aan den electrischen stroom van een dynamo-electrische machine, die door een arbeidsmachine in beweging wordt gebracht. De warmte, door de brandstof ontwikkeld, wordt omgezet in arbeid, noodig tot het drijven van de genoemde dynamo-electrische werktuigen, deze verschaffen den electrischen stroom, die op zijn beurt de warmte levert voor het gloeien der koolspitsen.

Inplaats van den eenen op den anderen pool over te gaan, is de electrische stroom, zooals ik reeds vroeger heb opgemerkt, instaat om een weerstandsbron te doen gloeien. Op deze omstandigheid berusten de gloeilampen van Edison, den wereldberoemden man op 't gebied van electriciteit. Lascht men een platinadraad in een electrischen stroom van voldoende sterkte, dan begint hij te gloeien, maar verbrandt tevens. Het platina verbindt zich n.l. met de zuurstof van de lucht. Om dit nu te voorkomen, liet Edison een draad gloeien in een luchtledige ruimte.

Naar men zegt, bracht het aansteken van een sigaar door een fidibus Edison op het denkbeeld, voor den draad de kool van plantenvezels te gebruiken. Verschillende mannen werden door hem naar alle wereldeelen heengezonden, om een geschikt materiaal, in den vorm van plantenvezels, voor den draad te zoeken; met dit gevolg, dat de kool van de bamboe uit Japan voor het doel geschikt bleek te zijn.

Swan gebruikte daarvoor de kool van boomwol of katoen.

Een derde soort lampen bestaat uit een combinatie der beide vorige 't Zijn de zoogenaamde boog-gloeilampen, uitgevonden door den heer Clerc, ingenieur van de Maatschappij Jablochkoff. Zij bestaan in een cilindertje van natuurlijke steen, waarin een omgekeerd afgeknot kegelvormig stuk marmer of samengeperste magnesia sluit. Tusschen deze beide stukken zijn diametraal tegenover elkaar twee openingen gemaakt, waarin zich de beide koolspitsen bevinden, die door haar eigen gewicht dalen. Wordt nu de stroom gesloten, dan ontstaat de boog van Davy langs de samengeperste magnesia of het marmer. Deze stoffen beginnen daardoor te gloeien en men heeft dan eene vereeniging van boog- en gloeilicht. Wil men het licht een anderen kant uitzenden, dan moeten de koolspitsen van spiraalveeren worden voorzien.

(*Slot volgt.*)

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.
XIII.

Onder de meest aantrekkelijke gedeelten der Fransche afdeeling reken ik ook die, waar de boekhandel zijn schatten tentoonspreidt.

De Fransche boekhandel staat zeker zeer hoog, en ik geloof niet, dat in eenig ander land zooveel smaak wordt getoond voor elegante uitgaven als juist in Frankrijk. Waarlijk, men staat verbaasd over de breede serie prachtwerken, die jaar aan jaar verschijnt. Zoowel architectuur, schilder-, beeldhouw- en graveerkunst zijn rijkelijk vertegenwoordigd. Telkens worden nieuwe uitvindingen gedaan om de illustraties nog fraaier en artistieker te maken.

Het is opmerkelijk hoe de procedés elkander gaandeweg afwisselen. Voor een tiental jaren geleden werden voornamelijk staalgravure, houtgravure en kleurendruk aangewend. De gewone lithographie, waarin de Franschen meesters waren, was toen reeds geheel op den achtergrond gedrongen. Hoewel thans ook nog wel een enkele maal van kleurendruk en houtgravure gebruik wordt gemaakt, ziet men toch meestal thans photographie, heliogravure, zincographie en vooral etsen ter illustratie gebezigd. Vooral de etsnaald wordt voor de „édition de luxe" bij voorkeur te hulp geroepen, en mijns inziens te recht. Niets is instaat het donzige, fluweelige en toch ook lichte en dunne van een goede ets ook maar nabij te komen. Photographieën naar de natuur, hoe goed ook gemaakt en hoe nauwkeurig ook, zijn toch altijd onartistiek. Er ontbreekt het „ick en weet niet wat" aan, dat ieder goed kunstwerk onderscheidt.

Onder de nieuwste procedé's zien wij hier de heliogravure in kleuren, die berust op de eigenschap van sommige stoffen om slechts voor bepaalde kleuren gevoelig te zijn. Op deze wijze krijgt men natuurlijk een zeer getrouwe afbeelding van het origineel. Ik zag o. a. een portefeuille met heliogravures op deze wijze vervaardigd, en bestemd voor het werk „Les ornements de la femme" par Octave Uzanne. Ik wist bijna niet, wat meer te bewonderen, de elegante teekening of de keurige uitvoering.

Het is waar, de Fransche prachtwerken zijn niet bepaald goedkoop, en prijzen van 200 tot 1000 fr. zijn volstrekt niet ongewoon, zoodat dergelijke luxeuitgaven slechts door zeer enkelen gekocht kunnen worden.

Ook wat papier betreft, is een groote verandering bij vroeger waar te nemen. Het gladde, machinale papier is verdwenen, en schier zonder uitzondering wordt Hollandsch, Chineesch en Japansch papier gebezigd, een enkele maal ook Whatman, dat vooral bij reproductie van aquarellen gebruikt wordt.

Dat de letterdruk smaakvol is, zal iedereen, die wel eens een Fransch prachtwerk gezien heeft, erkennen. Het meeste ziet men de zoogenaamde Elzevierletter, die zeker wel de meest artistieke lettersoort genoemd mag worden. De letterdruk draagt dikwijls zeer veel bij om een werk er smakelijk te doen uitzien. Gelukkig dat men dit ten onzent ook begint te beseffen.

Veel smaak hebben de Fransche kunstenaars ook voor de „culs de lampe", en de „en-têtes". Voor schier ieder werk worden er afzonderlijk gemaakt. Zij hebben meestal betrekking op den tekst, en vormen een sieraad, dat bij een prachtwerk niet mag ontbreken. Soms is rondom de bladen een omlijsting aangebracht, die vooral bij de coquette deeltjes van de „Petit collection antique", door A. Quantin te Parijs uitgegeven, en de in het Fransch vertaalde meesterwerken der Ouden bevattende, opmerkenswaardig is.

Het is mij natuurlijk onmogelijk zelfs maar een beknopte opsomming te geven van al het schoone, dat Firmin Didot, Quantin, Ducher, Morel, Lévy en zooveel anderen te genieten geven. Ik zal dan ook alleen maar aanstippen wat mij onder zooveel goeds het beste scheen.

Onder de chromolithographieën aarzel ik niet aan het werk „Paris à travers les Ages" van Firmin Didot den eerepalm toe te kennen. Ook de schoone reproducties van Rembrandt's etsen, door Quantin uitgegeven, behooren tot het uitnemendste, dat er te zien valt.

Als zeer bezienswaardig vermeld ik verder „La céramique Japonaise", door Audsley, „l'Oeuvre complet de Rembrandt", door Charles Blanc, „Antoine van Dijck", door Guiffrey, „Hans Holbein," door Paul Mantz, „François Bouchin" door denzelfde, „l'Art du dixhuitième siècle", door de gebroeders Goncourt, „Les petits conteurs du dixhuitième siècle", „La Hollande à vol d'oiseau," door H. Havard, „Walter Scott illustré", de werken van Paul Lacroix.

Behalve dit, is er nog heelwat te zien, en zelfs na een geheelen dag in de afdeeling van den Franschen boekhandel al bladerende te hebben doorgebracht, heeft men nog slechts een zeer klein deel van het geheel kunnen overzien.

Ten slotte nog een enkel woord over de boekbanden, waarin de Franschen meesterstukken geleverd hebben.

Bij het inbinden der boeken blijft men meer aan het oude getrouw, en de meeste banden zijn rood leer met gestampte vergulde ornementen. Toch is ook wel wat nieuws op te merken, als b. v. de banden in twee kleuren bewerkt, en met aan het plantenrijk ontleende motieven versierd, de banden in perkament op de wijze der 16de eeuw, enz.

Bouwkundige werken zijn veel aanwezig, doch ik zag niets nieuws. De bekende Fransche standaardwerken zijn ook hiertelande te zeer in ieders bezit, dan dat ik erover zou behoeven uit te weiden.

Ik hoop een volgenden keer de meubelstoffen te behandelen, waarmede ik mij eigenlijk ditmaal reeds bezig had moeten houden, doch door de Fransche prachtwerken kwam ik zoover niet.

OSADO.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

De vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 16 dezer werd door een zeer aanzienlijk aantal leden bijgewoond. Het voornaamste gedeelte van de vergadering was gewijd aan eene uitvoerige voordracht van het lid J. W. Welcker, ten onderwerp hebbende een vergelijkend overzicht van de ontwerpen, die achtereenvolgens voor de droogmaking van de Zuiderzee zijn openbaar gemaakt.

Daarin werd een uitvoerig overzicht gegeven van alwat op dit belangrijk gebied is verricht, te beginnen met de onbekookte voorstellen indertijd in eene naamlooze brochure gedaan, die later bleek door de heeren Kloppenburg en Faddegon te zijn geschreven, voorts wat betreft het ontwerp van den hoofdingenieur Van Diggelen, vervolgens het eerste en tweede ontwerp van den hoofdingenieur J. A. Beijerinck, waaruit eindelijk een ontwerp was ontstaan, door den heer T. J. Stieltjes in overleg met de Staats-commissie vastgesteld en dat ten slotte had gediend tot grondslag van het ontwerp, dat door den Minister J. Heemskerk Az. later aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd ingediend, doch tot heden niet tot wet is verheven. Ten slotte besprak de heer Welcker het onlangs door

het lid der Tweede Kamer mr. A. Buma aan zijn medeleden aangeboden ontwerp.

Als gewone leden werden aangenomen J. F. H. Boonacker, luitenant-kolonel-ingenieur (voormalig lid), te Utrecht; L. Cousin, honorair ingenieur der bruggen en wegen, hoogleeraar aan de universiteit te Leuven; A. Fock, adjunct-ingenieur bij den aanleg van Staatsspoorwegen, te Amsterdam; Dr. P. F. L. Pollen, viceconsul van Duitschland, enz., te Scheveningen en H. P. M. A. Vogel, werktuigkundig-ingenieur bij de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, te Haarlem.

Den volgenden dag had het aangekondigd watertochtje plaats. Aan het Westerhoofd stapten de leden in een drietal stoombootjes en brachten onder vriendelijke begeleiding en voorlichting van twee hoofdambtenaren, de heeren Schuurman en Van Niftrik, een bezoek aan de houthaven, — een belangrijk werk der gemeente Amsterdam — doch dat nog wacht op een daaraan geevenredigde bedrijvigheid,

Vervolgens strekte zich de tocht uit naar het Koninginnedok, waar een reusachtig stoomschip, de Prins Alexander van de Suez-Maatschappij in aanbouw was en de bewondering tot zich trok. Voora! in een droogdok maakt een schip van ruim 100 meter lengte een verbazingwekkenden indruk.

Verder leidde de vaart langs de nieuwe handelskade, een werk dat, vooral de plaats inacht nemende, als volkomen geslaagd mag heeten. Over eene lengte toch van ± 2000 meter was er geen enkele afwijking van de rechte lijn zichtbaar. Alléén valt het te betreuren dat de schepen niet altijd rustig zullen kunnen aanleggen, en bij zekere windrichtingen maar al te zeer door het onstuimig water zullen worden belemmerd.

Het einddoel der tocht was het stoomgemaal aan de Nieuwe Vaart, dienende om in de toekomst het vuile grachtwater op te nemen en in de Zuiderzee te storten. Tegenwoordig geschiedt dit juist andersom. Uit de Zuiderzee, met doorgaans hooger peil, wordt het versche water ingevoerd en het bedorven water aan de andere zijde der stad, langs het Zeekanaal afgevoerd, waarvan het gevolg is dat zich daarterplaatse, vlak vóór de stad, het vuil ophoopt en een onaangenamen geur verspreidt. Men verlangt vurig van dit ongemak bevrijd te worden en de stadsriolen te doen lozen op eene groote singelgracht, die de geheele stad omringt en die met bovengenoemde Nieuwe Vaart en stoomgemaal in verbinding staat.

Na dit bezoek stoomde men stadwaarts om alle leden naar eene veilige haven te brengen en daarmee het officieel programma der vergadering aftespelen.

Het weder was prachtig en het hoofddoel, nl. op aangename en nuttige wijze bijeen te zijn, volkomen bereikt.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ROTTERDAM. Volgens verschillende dagbladen heeft de jury, belast met de beoordeeling der ontwerpen, ingekomen op de prijsvraag voor een nieuwen Schouwburg, geen der ontwerpen voor bekroning vatbaar gekeurd wegens wanverhouding tusschen programma en bouwsom, ontstaan door de vermindering van de laatste bij onveranderd behoud van de eerste. Moet men die berichten gelooven, dan zou de jury geadviseerd hebben tot aankoop van de ontwerpen, ingezonden onder de motto's *Thalia* en *Apollo*, waarvan het eerste uit artistiek en het tweede uit practisch oogpunt de meeste verdienste bezat; hiermede zou het Bestuur zich vereenigd hebben en zou het bij opening der naambriefjes gebleken zijn, dat het eerste ingeleverd was door de heeren Giese en Weidner uit Dresden en het tweede door den Rotterdamschen architect, den heer Jan Verheul Dzn.

De tijd zal leeren in hoeverre deze mededeelingen met de waarheid overeenstemmen. Het is echter een feit, dat de antwoorden op de prijsvraag, van Zondag 19 Augustus e. k. tot Woensdag den twee-en-twintigsten dier maand, tentoongesteld zullen worden in het gebouw „Irene" in de Van Oldenbarneveldstraat.

Wij vernemen dat de uitspraak der jury publiek gemaakt zal worden, zoodra de vergadering der Schouwburgvereeniging daarmede in kennis is gesteld.

HOORN, 15 Aug. Nadat reeds vóór eene maand de tramdienst door deze stad was geopend, van de aanlegplaats der zeebooten tot aan de noordelijke gemeentegrens, werd heden ook de verdere dienst op Enkhuizen in exploitatie gebracht. Zevenmaal per dag zal voorloopig een tram uit Hoorn en ook zevenmaal uit Enkhuizen vertrekken.

De passage door de gemeenten Blokker-Westwoud en Hoogkarspel, ongeveer twee uur gaans, geschiedt per omnibus in één uur tijds tusschen de beide tramsectiën in. De hoofden in genoemde gemeenten blijven totnutoe weigeren den tramaanleg te vergunnen. Gegronde redenen voor die oppositie tegen den tijdgeest schijnen niet te bestaan, wijl het bij de uitbreiding van den tramdienst gebleken is, dat vroeger geopperde bezwaren grootendeels bestaan in onbekendheid met het nieuwe, dat de wetenschap ons levert, tot gemak en voordeel van het algemeen.

Wij willen hopen, dat de drang van de publieke opinie het ten slotte op de oppositie zal winnen, en de tramdienst door geen omnibusdienst blijve afgebroken.

DELFT. In overeenstemming met het rapport der Commissie, door den Raad uit zijn midden benoemd, in zake de duinwaterleiding ten behoeve der gemeente, is den heer W. P. van der Laan te Rotterdam voorloopig concessie verleend met eenige wijzigingen in de voorwaarden, en aan gezegden concessionaris eene subsidie verleend voor de eerste 5 jaren van 10000 's jaars
» » volgende 2 » » 8750 »
» » » 2 » » 7500 »
» » » 2 » » 6250 » en
» » » 5 » » 5000 »
waartegen door den concessionaris gratis zal worden geleverd het water, door de gemeente te gebruiken voor straatbesproeiing, fonteinen, doorspoeling van publieke urinoirs, riolen en dergelijken, in overleg met Burgemeester en Wethouders, tot een maximum van 30,000 M³ jaarlijks; voor het meerdere wordt 10 cents per kub. meter berekend. De subsidie wordt gerekend in te gaan, zoodra na de indienststelling der waterleiding 15 kilometer buizennet in de gemeente Delft tot aansluiting voor het particulier waterverbruik gereed is.

ADVERTENTIEN.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

GEVRAAGD,
Met 1 October een **BEKWAAM GESCHIKT PERSOON** om aan het **HOOFD** te staan van eene **GASFABRIEK** en tevens de **AGENTUREN** van deze onderneming waar te nemen.
Brieven franco onder Letter P. G. O. bij den Boekhandelaar A. LEUSEN te *Haarlem*, met duidelijke vermelding van vroegere betrekkingen en referentiën.

Wordt gevraagd:
een bekwaam **OPZIGTER-TEEKENAAR.** Adres Lett. W. aan de Hof-Boekhandelaren C. VAN DOORN & ZOON, te *'s Hage.*

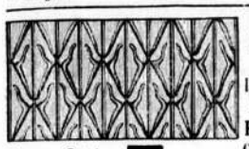

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN
uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt,
naar aanwezige of te geven teekeningen leveren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroosteinde **AMSTERDAM.**

Openbare Aanbesteding.
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaterdag den 25 Augustus 1883,** des namiddags ten één ure in het openbaar ten Stadhuize **aan te besteden:**
Het maken van Gebouwen en Inrichtingen en het aanleggen van het terrein ten dienste der Gemeentereiniging.
Het bestek met teekeningen ligt van af Dingsdag den 14den Augustus e. k. ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en is van dien datum af aldaar, zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 2.00 per exemplaar.
Aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag den 20en Augustus e. k. des voormiddags ten 10½ ure.
Utrecht, 11 Augustus 1883.
De Secretaris der Gemeente *Utrecht*,
DE WATTEVILLE.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Nederlandsche Tramweg-Maatschappij.
AANBESTEDING
van het vernieuwen van de IJzeren Draaibrug over de Compagnonsvaart te Gorredijk.
Het bestek ligt ter inzage aan het Bureau van de Nederlandsche Tramweg-Maatschappij, Leidsche straatweg no. 1, te *Utrecht*, en bij den Opzichter der Maatschappij, den Heer A. BAKKER te *Gorredijk*, waar tevens de teekeningen ter inzage zijn.
Gedrukte bestekken zijn ad *f* 1.— per exemplaar verkrijgbaar aan bovengenoemde adressen.
Aanwijzing op het werk op Vrijdag den 24 Augustus a. s., des voormiddags 11 uur.
De inschrijvingsbilletten moeten vóór of op den 30 Augustus 1883, des namiddags 2 uur vrachtvrij zijn ingeleverd aan het Bureau van opgemelde Maatschappij te *Utrecht.*

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg No. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*
Ie Directeur, W. PATON WALSH

VENTILATIE EN VERWARMING VAN Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men onthiede de geïllustreerde Prijscourant.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.
AANBESTEDING
Op **Dinsdag den 28sten Augustus 1883,** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:
Bestek No. 389.
Het leveren van ijzeren balken, dwarsliggers met verbindingsdeelen, hoekijzer en plaatijzer.
De besteding geschiedt volgens art. 21 van het Bestek.
Het Bestek ligt van den 13den Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur J. H. M. WALDORP, te *Nijmegen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.
Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.
Utrecht, den 10den Augustus 1883.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Keteis, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
Op **Dinsdag den 28sten Augustus 1883,** des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:
Bestek No. 388.
Het maken van een brug met 130 openingen, elk wijd 4.78 M. over de Beersche Maas, in den spoorweg van 's Bosch naar Nijmegen, met bijbehoorende werken.
De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 41 van het Bestek.
Het Bestek ligt van den 13den Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur J. H. M. WALDORP, te *Nijmegen*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.
Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.
De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 20sten Augustus 1883, des namiddags ten 1 ure (Ravestein).
Utrecht, den 10den Augustus 1883.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

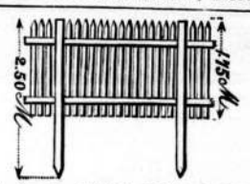

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima **PORTLAND-CEMENT,**
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Uoelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN**
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,
WEEGWERKTUIGEN.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement,** merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

OPENBARE AANBESTEDING.
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 29 Augustus 1883,** des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar aan te besteden:
Het maken van een Gebouw voor Kantoren, Berg- en Werkplaatsen en Bovenwoningen, ten dienste der Drinkwaterleiding, aan den Haringvliet Z.Z., naast het Stads-Timmerhuis.
Bestek, voorwaarden en teekening liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de *Plaatselijke Secretarie* en het *Stads-Timmerhuis* te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 1,50 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, boekdrukkers aan den Houttuin no. 73.
Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld *Timmerhuis*, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Donderdag den* 23 *Augustus* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap
A.V.I.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Tengevolge van de uitbreiding van het Genootschap en de daaruit voortvloeiende meerdere werkzaamheden van het Bestuur, wordt voorgesteld: dat de Vergadering van den 19den September a. s. besluite, het aantal Bestuurderen met één te vermeerderen.

Dit voorstel wordt gesteund door het vereischte aantal leden. De verkiezing zal plaats hebben op bovengenoemde Vergadering.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) DE ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURGPRIJSVRAAG.

Een reisje van Amsterdam naar Rotterdam onderneemt men op een gloeiend heeten Augustusdag nu juist niet tot zijne verkwikking, vooral niet, als het noodlot u in een overvollen wagen tusschen twee ietwat corpulente en min of meer bejaarde dames plaatst; doch wat moet een verslaggever al niet doen om zijne lezers op de hoogte te houden!

Aan alles komt echter gelukkig een eind, en ik was recht dankbaar, toen ik aan de Delftsche Poort te Rotterdam kon uitstappen. Langs den door een blakerende zon beschenen Stationsweg begaf ik mij stadwaarts en ik had onderweg gelegenheid op te merken, dat de nieuwere bouwkunst, daar ter beschouwing aangeboden, op den naam van schoon geen aanspraak kan maken. Al de bespottelijkheden, waaraan onervaren bouwmeesters zich schuldig maken, als ze *per se* wat moois willen produceeren, zijn hier bijeen. Op mijn weg naar *Irene* waren mij echter nog grootere verrassingen bereid, want nauwlijks had ik de Aert-van-Nesstraat, waarin ook de nieuwe schouwburg zal gebouwd worden, bereikt, of vol verbazing stond ik aan den grond genageld, om daarna in een luiden schaterlach uit te barsten. Verbeeld u een aantal gevels, van boven tot onderen met driekante diamantkoppen van Portland-cement georneerd, en met puien voorzien, wier hoofdzakelijk sieraad tallooze onmogelijk dunne en lange, als uit twee touwen ineengedraaide kolonnetten uitmaakt, en het geheel met allerlei sterksprekende kleuren beschilderd! Onzinniger kan het wel niet en toch noemde een voorbijganger, wien ik naar den architect van dit fraais (!) vroeg, niemand minder dan den ontwerper der Rotterdamsche passage. Moge deze voorbijganger zich vergist hebben!

Langs een soort van stinkslootje, aan welks boorden eenige jeugdige schoonen de frissche morgenlucht stonden te genieten, bereikte ik *Irene*, het in den eertijds te Rotterdam zoo geliefden „romantischen" stijl opgetrokken tentoonstellingsgebouw, dat bij tijd en wijle ook als kerk schijnt gebezigd te worden. Vreemd contrast, schouwburgontwerpen in een kerk!

Voor het bezichtigen der ontwerpen moest ik een kwartje offeren, en hoewel mij dit persoonlijk niet schelen kon, moet mij toch de betuiging van het hart, dat ik het onaangenaam vind voor tentoonstellingen als deze te moeten betalen. Mij is zelfs een geval bekend, dat men een bekroond ontwerper op een soortgelijke tentoonstelling niet wilde toelaten, alvorens hij zijn offer gebracht had.

Nu de zaal in.

De prijsvraag was een besloten prijsvraag, daar men waarschijnlijk vrees had te veel ontwerpen te zullen verkrijgen, als men een publieke uitgeschreven had. Dat besloten prijsvragen altijd tot het gewenschte resultaat leiden, is door deze tentoonstelling volstrekt niet aangetoond, want naast zeer goede ontwerpen kwamen er ook zulke slechte in, dat men geenszins van een *keurcollectie* kan spreken.

De acht deelnemers waren de heeren Giese en Weidner te Dresden, J. Verheul Dz. te Rotterdam, G. Schnitger te Oldenburg, Raschdorff te Berlijn, Van Wijk te Rotterdam, Dumont & Chambon te Brussel, H. P. Vogel te 's-Hage, en A. W. van Dam te Rot

terdam, respectievelijk, naar ik meen, vervaardigers van de ontwerpen Thalia, Apollo, Joost van den Vondel, Schouwburg, Ontwerp Schouwburg Rotterdam, Hoop in de Toekomst, Sophocles en 18¾83.

Bij deze prijsvraag moet op het vreemde feit gewezen worden, dat de bouwsom, aanvankelijk op 4 à 5 ton vastgesteld, door het Bestuur van den schouwburg tot ƒ350,000 verminderd werd, zonder de eischen van het programma te wijzigen. Welke wanverhouding nu ontstond, zal men begrijpen en de jury, bestaande uit de heeren Eberson, Gosschalk, Gugel, Wittop Koning en Springer Sr., had dan ook een lastige taak. Daar geen beoordeelingsrapport in de zaal aanwezig was, kunnen wij niet nagaan, wat de jury van de antwoorden zegt, doch zij adviseerde tot aankoop van de ontwerpen Thalia en Apollo.

Een voor een zullen wij nu de ontwerpen bespreken.

Thalia is een prachtig ontwerp. Reeds bij het binnenkomen van de zaal trekt het schoone plan de aandacht. De distributie is zeer helder, en het plan in den volsten zin des woords „academisch." Zaal en tooneel zijn wel geordonneerd en ook de accessoires, gangen en trappen zijn uitstekend geplaatst. Jammer dat de ontwerpers, onbekend met de te Rotterdam vigeerende bouwverordening en de wijze van bouwen aldaar, het portiek vóór de rooilijn plaatsten, en de muren veel te zwaar maakten.

De gevels zijn rustig en in den besten zin „klassiek." Zij zijn geheel in gehouwen steen gedacht, wat de bouwsom zeker enorm hoog zal maken. De zijgevel is gedacht alsof die aan een groot plein moest komen, doch hij had, met het oog op de nauwe straat, veel eenvoudiger kunnen wezen.

De teekeningen zijn allen meesterlijk gewasschen, deels in inkt, deels in kleuren en leveren het bewijs, hoe hoog de architectuur in Duitschland tegenwoordig staat.

Apollo is mede zeer verdienstelijk. De ontwerper, zelf Rotterdammer en goed bekend met lokale toestanden, heeft daarmede rekening gehouden, zoowel wat materialen als afmetingen betreft. Vorm van zaal en tooneel zijn zeer goed, en het trok onze aandacht, dat vooral de trappen zeer doeltreffend geplaatst zijn. Ook de verdeeling der zitplaatsen is gelukkig gevonden.

De opstanden en doorsneden zijn in O. I. inkt gewasschen en geven blijk van een zeer bedreven hand. Het ruim gebruik van baksteen geeft aan de gevels een zeker nationaal cachet. Als de ontwerper tot het uitvoeren van zijn plans overgaat, zal hij zeker de ietwat korte pilasters van den doorrit, en de misschien wat al te spitse gevelbekroningen nog eenigszins wijzigen. Voor practische uitvoering is dit ontwerp overigens zeer geschikt, te meer, daar de ontwerper bijzondere zorg aan het nemen van maatregelen ter voorkoming van brandgevaar heeft besteed.

Joost van den Vondel is het motto van een ontwerp, dat vooral in de distributie der plans een bedreven hand doet kennen. Zaal en tooneel zijn goed van vorm en afmetingen, en door het doen terugspringen der bovenste rangen is aan de zaal zooveel mogelijk ruimte gegeven. Couloirs en trappen zijn goed geplaatst en voor goede uitgangen bij brand is gezorgd, hoewel misschien wat veel plaatsen op de bovenste rangen zijn aangebracht, waardoor een noodlottig gedrang zou kunnen ontstaan. De gevels en doorsneden zijn in klassieke vormen en zonder pretensie, deels in lijnen, deels gewasschen in O. I. inkt. Een groote, in kleuren bewerkte perspectiefteekening doet zien, dat de bovenbouw, die op den geometrischen voorgevel wat zwaar toont, in werkelijkheid beter effect zou maken. De zijgevel is ook hier, met het oog op de nauwe straat, te rijk.

Hoewel vooral het teekenwerk van het ontwerp *Schouwburg* verdienste bezit, hadden wij toch van den vervaardiger wat beters verwacht. Waarschijnlijk om de bouwsom niet te overschrijden, is hier en daar de eenvoudigheid tot nuchterheid overgeslagen. De vorm der zaal is niet behaaglijk, ook zijn de trappen onzes inziens onvoldoende. Het ornement is met zeer veel smaak geteekend, doch de vooruitspringende gevels, met de langwerpige hoektorens daarachter, zullen in werkelijkheid geen goed figuur maken. Torens aan een schouwburg is een noviteit, die in onzen tijd, nu men overal waar men kan, torens wil aanbrengen, toch nog wat kras is. De teekeningen zijn deels in O. I. inkt gewasschen, deels in kleuren bewerkt.

Het ontwerp „*Ontwerp schouwburg Rotterdam*" maakt op den eersten aanblik geen gunstigen indruk. De gevels zijn door zulke onbedreven handen geteekend, dat men eer zou meenen, met een eerstbeginnende te doen te hebben, dan met een tot een besloten prijsvraag uitgenoodigd bouwmeester. Noch de pretensieuse en veel te schrille zaalperspectief, noch de enkele verdiensten die de distributie bezit, zijn instaat dien ongunstigen indruk weg te nemen. Het tooneel zou zeker te klein blijken en de zaal te groot, terwijl bovendien de vorm van deze laatste verre van onberispelijk is. Als toonbeelden van wansmaak wijzen wij op de bazuinende engelen, op de frontons aangebracht en daar een bespottelijk figuur makende.

Een blik op het ontwerp *Hoop in de toekomst* doet aanstonds zien, dat de trapvestibule, daar aangebracht, van zulke kolossale afmetingen is, dat de geheele overige distributie daaronder lijdt. De gevel in de Aert-van-Nesstraat is zeer smaakvol in kleuren bewerkt en in François I stijl gehouden. Misschien zijn de kolommen wat wild; doch overigens voldoet de gevel. De inwendige zaal-architectuur is zeer goed, doch een vreemd contrast maakt de streng klassieke Ionische orde van de trapvestibule.

De ontwerper van *Sophocles* heeft blijkbaar zijn taak met voorliefde opgevat, en misschien juist daardoor is zijn distributie wat ingewikkeld en minder goed te overzien. De zaal is goed van vorm, het tooneel wat klein, doch in de gevels zijn te veel motieven aangewend, dan dat zij een bevredigenden indruk kunnen maken. De afdekking van de loggia is zeker origineel, maar niet zeer fraai en bepaald niet constructief.

Het laatste ontwerp dat ons ter bespreking rest, is „18¾183".

Het is ongetwijfeld het minste van allen. Zeer droog zijn de teekeningen bewerkt, als waren het lijnteekenoefeningen van leerlingen. Hoe de ontwerper ertoe komen kon, de zaal cirkelrond te maken, en de bezoekers zoodanig te plaatsen, dat zij elkaar aanzien inplaats van de blikken naar het tooneel te kunnen werpen, zal wel niemand begrijpen. De aangegeven ijzerconstructiën zijn allervreemdst; zoo zagen wij b.v. een gegoten kapschoen, van ± 1.50 M. hoogte. De brandgevels zijn zoo vreemd met trappen afgedekt, dat men bij het zien daarvan onmogelijk een glimlach kan weerhouden.

Bovenstaande opmerkingen maakten wij bij het bezichtigen der plans. Met belangstelling zien wij de verschijning van het jury-rapport te gemoet. Is de uitspraak der jury juist geweest? Ongetwijfeld, en het doet ons genoegen, dat een jeugdig en veelbelovend jongmensch in deze den zegepalm heeft weggedragen. De billijkheid vordert, dat men hem nu ook met de uitvoering van het plan belaste, dan verkrijgt Rotterdam een bouwwerk, dat zijner waardig is, en werkelijk er is daar in de laatste jaren met zooveel wansmaak gebouwd, dat het dringend noodig is, eens wat beters te zien te geven.

Een wandeling door Rotterdam is voor een bouwkunstenaar zeer leerzaam, vooral om te zien, wat hij *niet* moet maken. Twee perioden zijn te Rotterdam te onderscheiden, n.l. die, toen de „rondbogenstijl" de alleenheerscheres was, en de tegenwoordige, die men zou kunnen karakteriseeren door te zeggen, „hoe dwazer, hoe mooier." De „rondbogenstijl", omstreeks 1850 uit Berlijn overgewaaid en daar geboren, deels uit zucht naar „romantiek", deels uit gedwongen spaarzaamheid, heeft lange jaren in Rotterdam gebloeid, en vindt nog wel aanhangers, vooral onder de ouderen van dagen. Moge deze nabloei spoedig gedaan zijn! De nieuwe plant, die thans welig opschiet, en die bij den bouw der „passage" voor het eerst uit den grond kwam, zou zich gaarne „Fransche Renaissance" noemen, maar zij is niets dan een onmogelijke verbastering daarvan.

Elk, die Rotterdam's nieuwe wijken gaat bezoeken, kan zich daarvan overtuigen. Het is daarom dat wij den wensch uitspreken, dat met den bouw van den Schouwburg een nieuwe periode, die van den *goeden smaak*, moge aanbreken, en dat men niet, met voorbijgang van het oordeel der jury, en slechts lettende op plaatselijke belangen, aan een ander dan den bekroonde den bouw opdrage.

(A. et A.) GAS- EN ELECTRISCHE VERLICHTING.

(*Vervolg en slot van bladz.* 317.)

Alvorens de beide verlichtingsmethoden met elkaar te vergelijken, is het noodig in 't kort de verbeteringen na te gaan, die er in 't gaslicht zijn aangebracht. De schitterende verlichting van de Avenue de l'Opéra door de lampen van Jablochkoff op de Parijzer tentoonstelling in 1878 had ten gevolge, dat de aandeelen der gasmaatschappijen zeer veel in waarde afnamen. Van dien tijd af is men er steeds op uit geweest om de gasverlichting te verbeteren, en wel voornamelijk langs drie verschillende wegen: 1°. door aan het gas een geringer uitstroomingssnelheid te geven, alzoo minder druk en grootere openingen, 2°. door bijvoeging van den damp van verschillende stoffen, bijv. benzine, carbonolie, 3°. door de hitte van de gasvlam te gebruiken tot voorverwarming van de lucht, waaruit het gas de zuurstof moet ontvangen om te kunnen verbranden.

De beginselen, waarop deze verbeteringen berusten, zijn in 't kort de volgende: geeft men aan het gas een geringere uitstroomingssnelheid, dan neemt het minder lucht mede, die de vlam afkoelt. De verbranding der kooldeeltjes, waaruit de vlam bestaat, wordt daardoor volledíger.

De 2e verbetering bestaat hierin, dat gas geleid over vloeibare koolwaterstoffen, daaruit dampen opneemt, die de lichtkracht zeer verhoogen. De toestellen hiervoor gebruikt moeten zoodanig zijn ingericht, dat het gas zooveel mogelijk met die koolwaterstoffen in aanraking komt. Daartoe laat men ze opzuigen door lampkatoen of boomwol.

De 3e verbetering berust op de omstandigheid, dat het gas zich op een bepaalde temperatuur met de zuurstof verbindt. Is de lucht nu koud, dan wordt warmte aan de vlam onttrokken, om haar tot die bepaalde temperatuur te verwarmen: de lichtsterkte van de vlam wordt daardoor minder. Gaat men echter eerst de lucht verwarmen door de verbrandingsproducten, dan is men dat bezwaar te boven gekomen. De inrichtingen, waardoor men de laatste verbetering heeft verkregen, zijn uitgevonden door de firma Friedrich Siemens te Berlijn.

Na in 't kort de geschiedenis der gas- en electrische verlichting en evenzoo de bereiding van het gas en het opwekken der electriciteit besproken te hebben, kan ik overgaan tot eene vergelijking der beide verlichtingsmethoden.

Van den gashouder moet het gas door buizen, en de electriciteit van het dynamo-electrisch werktuig door een draadgeleiding naar de punten van verbruik worden gevoerd. Op dezen weg hebben beide verlichtingsmethoden dit gemeen, dat zij verliezen hebben: het gas n.l. ontwijkt hier en daar door onvermijdelijke lekken in de buisleidingen, de electrische stroom ondervindt weerstand in den draad en wordt daardoor zwakker. Eveneens vermindert de drukking, waaronder het gas zich bevindt, door de wrijving tegen de buiswanden.

Toen de heer Schulze, hoofdingenieur van de firma Friedrich Siemens en Co. te Berlijn, 't vorige jaar een lezing hield over electriciteit, deelde hij zijnen hoorders mede, dat de gasverlichting zich daardoor gunstig van de electrische verlichting onderscheidt, dat men bij de eerste steeds gas in de gashouders in voorraad heeft, terwijl men bij de laatste steeds de electro-dynamische machine in beweging moet brengen om electriciteit op te wekken. Toen kon men haar nog niet ophoopen. Thans is dit verschil verdwenen door de uitvinding der accumulatoren. Het beginsel, waarop deze berusten, werd in 't begin dezer eeuw het eerst ontdekt door Goutherot en Ritter. Hierbij bleef het, totdat Sinsteden de proeven weer opvatte.

Hij bracht twee loodplaten in verdund zwavelzuur en verbond ze met de polen van een galvanische batterij. Door de electrolytische verandering der vloeistof verzamelde zich aan de negatieve poolplaat waterstof, aan de positieve zuurstof, die zich met het lood tot loodsuperoxyde verbond. Hij verbrak nu de verbinding met de batterij en verbond de beide loodplaten. Er ontstond nu een stroom in tegengestelde richting met den oorspronkelijken. Deze stroom ontstaat door het electrochemisch verschil van loodsuperoxyde en metal-

lisch lood en duurt zoolang, tot het loodsuperoxyde tot loodoxyde is gereduceerd.

Planté legde, volgens dit beginsel, twee loodplaten op elkaar, geïsoleerd door koetsjoek, en wikkelde die tot een spiraal. Deze werden, in verdund zwavelzuur, met de polen van een galvanische batterij in verbinding gebracht en alzoo geladen.

Faure verbeterde deze accumulatoren aanzienlijk, en deed zoo de electrische verlichting een nieuw en gunstiger tijdperk intreden. Want deze accumulatoren doen denzelfden dienst als de gashouders, en men is dus tijdens de verlichting onafhankelijk van de arbeidsmachine, die een der oorzaken is van het inconstante licht. Verder is het mogelijk den arbeid, die anders verloren gaat, thans te gebruiken om een groep accumulatoren of secundaire batterij (in tegenstelling met primaire batterij, waardoor zij geladen wordt) te laden met electriciteit.

Na deze uitweiding over de accumulatoren, moet ik wijzen op de gevaren, waartoe de beide verlichtingsmethoden aanleiding geven.

Bij de gasverlichting zijn het de ontploffingen, waaruit de voornaamste bronnen van gevaar voortspruiten. Het gevaar, dat bij electrische verlichting kan ontstaan door het gloeien der draden, is in den laatsten tijd weggenomen door een metaal in den draad op te nemen, dat smelt, als de warmte van den draad een bepaalde temperatuur te boven gaat. Door het smelten van dat metaal wordt de stroom verbroken en alle gevaar is dan geweken.

Een ernstig gevaar leveren de draadgeleidingen op, waardoor de electrische stroom gaat. 't Gebeurde meermalen, dat menschen het leven verloren door enkele aanraking van den draad. Verleden jaar nog vond een werkman op die wijze den dood bij het paleis van den Markies van Salisbury te Londen. In dit paleis waren 117 electrische lampen volgens het systeem Brush aangebracht, die door een machine van 16 paardekracht van electrisch licht werden voorzien. De draadgeleidingen liepen een eind langs den tuinmuur op een hoogte van 1 meter boven den grond. Terwijl nu de machine in werking was, hield een werkman zich bij dien muur bezig met het leggen van een telefoondraad. Plotseling vernam men een trilling van de draden en vond men den werkman levenloos op den grond liggen. Waarschijnlijk is hij uitgegleden op de eene of andere wijze, heeft zich trachten vast te houden aan de draden en dit kostte hem het leven. Dit en meer andere voorbeelden doen de noodzakelijkheid inzien van onderaardsche draadgeleidingen of geleidingen op hooge palen, zoodat een toevallige aanraking onmogelijk is.

Ten opzichte van de schadelijke verbrandingsproducten, die het gas oplevert, staat de electrische- boven de gasverlichting. Ook met betrekking tot de warmte, die de gasvlammen veroorzaken. Het electrische licht geeft geen warmte en hier heeft men slechts het lichtende punt tegen het brandgevaar te beschermen. Men kan tegen bovenstaande aanvoeren, dat de warmte soms zeer gewenscht is, doch waarschijnlijk wordt dit voordeel te niet gedaan door het nadeel der schadelijke verbrandingsproducten.

Een nadeel van het electrisch licht is hierin gelegen, dat het chemisch werkende stralen bevat en zoo de kleuren verbleekt, evenals dit met het zonlicht gebeurt. De heer Decaux, onder-directeur van de Gobelinsfabriek te Parijs, werd indertijd belast met een onderzoek omtrent de schadelijke werking der beide verlichtingen op schilderijen en kwam tot het besluit, dat het gaslicht, gepaard met een doelmatige ventilatie, verre te verkiezen is boven het electrisch licht. Is de ventilatie niet goed, dan worden de schilderijen met een walmlaag bedekt, gelijk dit plaats vond met de prachtige decoratiën, waarmede het plafond van den foyer der opera te Parijs versierd is.

Over de kosten van de electrische verlichting hield J. W. Swan in de Royal Institution te Londen eene voordracht, waarin hij meedeelde, dat een goed geconstrueerde gloeilamp het 1200 uren onder een sterke gloeihitte kon uithouden en tot het besluit kwam, dat deze toestellen goedkoop en duurzaam toegepast konden worden.

Met betrekking tot de lichtsterkte, zou 1 centenaar kolen bij de omzetting in gas, met inachtneming van de waarde der nevenproducten, overeenkomen met 3000 kaarsen voor den tijd van één uur. Daarentegen levert 1 centenaar kolen bij de verbranding in een stoommachine genoeg kracht, om door middel van gloeilampen een licht voort te brengen, dat overeenkomt met 7500 kaarsen voor den tijd van een uur, zelfs wanneer men 25 procent voor verliezen door weerstand in rekening brengt. De uitgaven voor het herstellen der gloeilampen zouden ongeveer overeenkomen met die, veroorzaakt door het onbruikbaar worden van branders en het beschadigen van plafonds en wanden.

Volgens Thomson zijn de kosten voor het leggen van een draadgeleiding geringer dan die voor het leggen van een buisleiding. Overigens zijn de bekende mannen op electrisch gebied het nog niet eens over de kosten van electrische- en gasverlichting, en zullen deze altijd zeer afhangen van locale omstandigheden.

Vraagt men, na het voorafgaande, waarvoor het electrisch licht bijzonder geschikt is, dan ligt het antwoord voor de hand: daar waar een groote intensiteit van het licht gewenscht is, voor groote vrije ruimten van bijv. 2000 M², met hooge zolderingen. Proeven, in 't vorige jaar te Woolwich gehouden, bewezen, dat het electrisch licht met vrucht voor groote werkplaatsen kan gebezigd worden.

Verder kan het electrisch licht uitstekende diensten bewijzen bij spoedvereischende werken.

Door de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen zijn onlangs belangrijke proeven genomen met een locomotief, voorzien van electro-dynamische machine met electrische lamp, met het doel daarmede 's nachts spoor te vernieuwen. Voor drukke lijnen beloven deze proeven van veel waarde te zullen worden.

De bescherming der groote oorlogsschepen tegen snelvarende torpedobooten wordt mogelijk gemaakt door aanwending van het electrisch licht. Gaslicht is hiertoe ten eenemale ontoereikend. Met goed gevolg is verder het electrisch licht op de vuurtorens aan de Engelsche en Fransche kusten in toepassing gebracht.

Zal nu het electrisch licht het gaslicht geheel verdringen? Dit moet, volgens den tegenwoordigen stand van zaken, betwijfeld worden. Beide verlichtingen hebben hare eigenaardige voordeelen, waardoor haar beider bestaan verzekerd wordt. Door de mededinging van het electrisch licht wordt het gaslicht beter en goedkooper en zal hoe langer hoe meer de petroleum-verlichting verdringen en de gasmachine meer in gebruik doen komen. Ondergaan in den strijd zal het gas vooreerst niet. De statistiek bewijst dit overtuigend, want sedert 1878, het jaar der Parijzer tentoonstelling, is het gasverbruik daar toegenomen. Het verbruik was als volgt: in 1879, 219 millioen M³, in 1880, 244 millioen M³. en in 1881, 266 millioen M³. De koers van de actiën, die in 1878 van 1365 op 1190 daalde, is nu 1600, dus hooger dan vroeger. En dat dit zoo kan zijn blijkt daaruit, dat de lichtsterkte der zoogenaamde becs-intensives, welke 1400 liter gas per uur gebruiken, die van de Jablochkoff-kaarsen nabijkomt. Doch ook de electrische verlichting is in de laatste jaren, dank zij de verbeteringen daarin aangebracht, snel vooruitgegaan, en nu het mogelijk is geworden kracht door middel van electriciteit te brengen waar men wil, gaat de electrische verlichting ongetwijfeld een schoone toekomst tegemoet.

H. O.

DE HOOGSTE BRUG DER WERELD.

Vertaald uit de Gartenlaube N°. 12 vanjaargang 1883.

Het in n°. 40 van den vorigen jaargang der *Gartenlaube* voorkomende zeer interessante artikel over de hoogste bouwwerken en gedenkteekenen der wereld, geeft mij nu aanleiding, de aandacht op een slechts voor weinige maanden in de Nieuwe Wereld voltooid bouwwerk te vestigen, dat niet alleen onder ingenieurs, maar ook bij het groote publiek, een niet gering opzien baart. Het is de hoogste brug der wereld, de snel beroemd geworden Kinzua-viaduct bij Alton in M°. Kean County, in het noordwesten van Pennsylvanië.

De pas voltooide spoorlijn der New-York, Lake Erie Western Coal-and Railroad C°., namelijk een zijlijn van de Erie-railroad, een der groote verkeersaderen tusschen New-York en het Westen, verbindt de hoofdlijn met de belangrijke kolengroeven van Elk County in Pennsylvanië en verstrekt haar daardoor een onmetelijken voorraad van dat kostbaar materiaal, welks gemis zich bij de Eriemaatschappij totnutoe zeer drukkend heeft doen gevoelen. Op den daarheen leidenden weg, ongeveer 26 Engelsche mijlen zuidelijk van Bradford, de hoofdplaats der petroleumproductie van M°. Kean County, gaat deze baan over het reusachtig Kinzuadal, dat zich bij een diepte van meer dan 90 meter en een breedte van meer dan 600 meter, bijna 30 mijlen ver uitstrekt.

Onafzienbare dennenbosschen, waarin, tot aan den aanvang der voorbereidende werkzaamheden voor den brugbouw, nog nooit een bijlslag gehoord was, bedekken, aan een Urwoud gelijk, de onder een hoek van omstreeks 20 graden schuins hellende dalwanden.

Prachtige stammen van 30 tot 40 meter hoogte steken hunne fiere kruinen omhoog, maar ver boven hen verheft zich de reuzenviaduct op de enorme hoogte van 92 meter en legt een overtuigend bewijs af van het genie en den ondernemingsgeest, wien het gelukt is den kolossalen afgrond te overbruggen. Ter lengte van 625 meter overspant de viaduct het dal, gedragen door 20 groepen van ijzeren zuilen (pijlers of torens genoemd), en wier midden 30.32 meter uit elkander staan. Elk dezer torens bestaat uit 4 zuilen, die in de richting der lengte 11.73 meter en in de breedte, tusschen de zuilenkapiteelen gemeten, 3.05 meter van elkander verwijderd zijn, terwijl zij zijdelings naar beneden in verhouding van 1 tot 3 uit elkander loopen, zoodat de hoogste of centraaltorens een grondvlakte van 11.73 meter lengte en 31.4 meter breedte hebben.

De torens zijn in verdiepingen van circa 10 meter hoogte verdeeld, en door doelmatige verbindingen naar alle richtingen, tegen knakking, zoowel als tegen zijdelingsche uitbuiging, volkomen gevrijwaard.

Bovenop de zuilenkapiteelen rusten de tralieliggers, die terstond de ondersteuning voor de dwarsbiels onder de spoorrails vormen. De geheele bouw, uitgezonderd de gietijzeren zuilenkapiteelen en voeten, alsook de muurplaat, is in gewalst en gesmeed ijzer uitgevoerd en rust, vast verankerd, op massieve steenpijlers, die direct op den vasten rotsbodem van het dal gefundeerd zijn. Het draagvermogen der brug zou voldoen aan de strengste eischen der Amerikaansche, zoowel als der Europeesche practijk. Evenzoo is met winddruk behoorlijk rekening gehouden, zoodat de brug aan de hevigste stormen weerstand kan bieden. Om het ontsporen van den trein op de brug, zooal niet onmogelijk, dan toch zonder gevaar te maken, is een dubbel stelsel van stalen rails, alsmede van houten langsliggers daarbuiten aangebracht, waardoor het den trein onmogelijk gemaakt wordt de baan te verlaten, daar de wielen, ingeval van ontsporing, zich tusschen deze veiligheidsrails op de in zeer nauwe tusschenruimten gelegen dwarsbiels moeten voortbewegen. Ook zijn voor het passeeren der brug door voetgangers aan beide zijden van den rijweg ruime voetpaden, voorzien van sterke leuningen, aangebracht.

Betreden wij nu de brug, onder geleide van een reisgenoot, die zich bij het verlaten van den trein op het naaste station bij ons heeft aangesloten, om tot aan het midden der brug voort te gaan. Hier blijven wij staan, geboeid door het reusachtig panorama, dat zich aan ons oog voordoet. Hoog boven de toppen der boomen staande, zien wij, zoover het oog reikt, niets dan ondoordringbaar woud, dat door zijn zachte golflijnen den omtrek van het dal verraadt, dat eerst op grooten afstand in een voorspringenden bergrug zijn grens vindt. Het uitzicht over de onafzienbare wildernis onder ons, met hare volkomen rust, geeft ons een overweldigenden indruk. Bijna worden wij door een duizelingwekkend gevoel aangegrepen als wij in de diepte neerzien, waar zich het Kinzua-riviertje als een dunne zilverdraad voortkronkelt. Diepe stilte heerscht overal en niet het geringste teeken van leven valt in het dal waar te nemen. Maar wat beweegt zich daaronder langs den oever van het riviertje, alsof het een mier was? Zijn wij in het land der lilliputten? Of wat zijn het anders voor gestalten, die onze verwondering wekken door hare dwergachtige afmetingen? O ja, wij dachten er niet aan, dat wij 92 meter hoog boven den bodem van het dal staan, en terwijl wij door onzen veldkijker in de vermeende pygmeën zeer eenvoudige toeristen herkennen, die naar het dal zijn afgedaald om het ijzeren wonder van beneden af te bezien, beginnen wij nu eerst recht een idee te krijgen van de enorme hoogte van ons standpunt. In de verte weerklinkt een dof gerommel en gedruis; een sterk door het woud galmend gefluit geeft ons opheldering over de oorzaak daarvan, en terstond daarop verschijnt aan den uitgang van het woud eene locomotief, die, snel de brug naderend, onder hevig zuchten en snuiven een langen kolentrein voortsleept. Nu is de trein op de brug. Het rollend gedruis neemt, steeds sterker wordend, een dieperen toon aan. Het monster snuift voorbij, terwijl de grond onder ons dreunt en toch nauwlijks merkbaar trilt. In weinige minuten is de lange trein ons voorbijgestoven en aan de tegenover liggende heuvelhelling weder in het woud verdwenen. Onze kameraad, die met ijzerconstructies minder vertrouwd is dan wij en die, als onvrijwillige getuige bij deze geïmproviseerde weerstandsproef, niet zeer op zijn gemak was, bekomt nu van zijn schrik, en met een veelbeteekenend lachje knikt hij ons toe, waarmede hij zijn nu meer onbegrensd vertrouwen in het draagvermogen van de brug aan den dag legt.

Volgen wij nu het voorbeeld van de pseudo-pygmeën, door in het dal een bezoek te brengen. Dat is geen gemakkelijke taak, want de hellingen van het dal loopen tamelijk steil af, en de wet van de eenparig versnellende beweging zoekt zich bij het dalen te doen gelden.

De spoorwegmaatschappij stelt zich voor, binnenkort, tot gemak der toeristen, een zigzagvormig pad aan te leggen en in het dal een hotel te bouwen,

want reeds nu bezoeken wekelijks duizenden de Jumboviaduct (zoo heeft het volk, naar den door Barnum uit den Londenschen zoölogischen tuin weggevoerden reuzenolifant, de hoogste brug der wereld genoemd), en extra-treinen uit de naaste groote steden, zelfs uit Buffalo en New-York, zijn reeds lang tot regel geworden.

Eindelijk zijn wij behouden beneden gekomen.

Als wij aan den zoom van het riviertje staan, zien wij naar omhoog. Waarlijk, het was de moeite wel waard, den steilen heuvel af te klimmen, want de indruk is onbeschrijflijk grootsch. De slanke ijzeren zuilen schijnen ons toe tot bijna in den hemel te reiken. Als stangen doen zich deze zuilen voor, als spinrag de sterke kruisstangen der schoren, als filigraanwerk de lijnen der sterke tralieliggers, wier gewicht op vele tons gerekend wordt. Eerst als wij naderbij komen en ons overtuigen van de vertrouwen-inboezemende afmetingen der onderste constructiedeelen, verdwijnt alle twijfel omtrent het draagvermogen, dat ons voor een oogenblik deed aarzelen. Terwijl wij ons op een boomstronk nederzetten om van de vermoeienis van ons afdalen een weinig te bekomen, en terwijl onze oogen onwillekeurig steeds weder naar de hemelbrug zich verheffen, vertellen wij onzen kameraad op zijn wensch, evenals den lezer, het volgende over den man, wien de eer toekomt, den schepper van dezen wonderbouw genaamd te worden. 't Is een Duitscher: Adolf Bonzano, die reeds voor meer dan dertig jaren als jongmensch uit Wurtemberg zich naar de Vereenigde-Staten begaf, waar hij zich eerst aan het machinevak, later echter aan den brugbouw wijdde, waarin hij zich den hoogen roem verworven heeft, dien hij nu geniet, als hoofdingenieur en aandeelhouder van het beroemde brugbouw-etablissement van Clarke, Reeves & Co. te Phönixville bij Philadelphia. Vele der reusachtige Amerikaansche bruggen, evenals het grootste deel der Newyorksche hooge banen, zijn naar zijne ontwerpen, uit dit etablissement afkomstig. Zoo was het ook zijn ontwerp, dat door de met het onderzoek naar de ingezonden plans voor de Kinzua-viaduct belaste ingenieurs der Eriebaan, voor het beste en meest practische verklaard werd, waarop de Directie der Maatschappij aan zijne firma de uitvoering van den bouw opdroeg. Op 15 December 1881 werd de uitvoering der detailwerken, berekeningen en teekeningen door de ingenieurs van het etablissement begonnen, weinige dagen daarna reeds de eerste partij ijzer daarvoor gewalst en op 28 April 1882 ging de eerste zending klaargemaakt materiaal van Phönixville naar de bouwplaats. Op 10 Mei werd met het opstellen van het ijzerwerk op de intusschen voltooide steenen pijlers begonnen en op 1 September was de viaduct gereed voor het spoorwegverkeer, dus in nauwlijks meer dan $3\frac{1}{2}$ maand sedert het begin der opstelling, en in $8\frac{1}{2}$ maand sedert den aanvang der bureau-werkzaamheden.

Opmerkenswaardig is nog, dat tot het opstellen volstrekt geen stelling, zelfs geen ladder gebruikt werd, want daar de torens bij verdiepingen werden opgericht, dienden de onderste verdiepingen als stellingen voor de daarboven liggende verdiepingen. De constructiedeelen werden door eenvoudige hijschtoestellen, uit masten bestaande, die aan de zuilen van de reeds voltooide verdiepingen vastgeschroefd werden en aan hunne topeinden hijschblokken droegen, opgetrokken en door de monteurs gesteld en vastgeschroefd.

Als beweegkracht voor deze hijschtoestellen dienden vier stoomwerktuigen, die op verschillende plaatsen van het dal werden opgesteld, en al naar den voortgang van het werk van standplaats veranderden. Tot het monteeren van de zware tralieliggers op de torens diende een reuzenkraan, die bovenop de rijbaan bevestigd was en met het werk van toren tot toren vooruitgeschoven werd.

De werklieden klommen deels aan de zuilen, waarbij hun de klinkbouten der flenzen tot steun der voeten voortreffelijken dienst bewezen, deels aan de steeds twee aan twee aangebrachte overhoeksche stangen der schoren op en af, waarin zij spoedig eene bewonderenswaardige, bijna aapachtige vlugheid verkregen. Een bijzonder dwaas gezicht leverde het tooneel op, dat 's middags en 's avonds bij het eindigen van het werk zich voordeed. Zoodra daartoe het signaal met de stoomfluit weerklonk, zag men de werklieden, wier getal soms meer dan honderd bedroeg, bij massa's aan de diagonaalstangen der in aanbouw zijnde torens, steeds zigzagswijze, van verdieping tot verdieping naar beneden glijden, waarbij zij de negentig meter in minder dan een minuut aflegden.

Opwaarts ging het wel zoo snel niet, doch in den regel waren daartoe slechts vier of vijf minuten toereikend.

Om ten slotte nog eene interessante vergelijking tusschen steen- en ijzerconstructie te geven, verwijzen wij naar den in bovengenoemd artikel in no. 40 der *Gartenlaube* door tekst en afbeelding verduidelijkten Göltzschthal-viaduct op de Saksisch-Beiersche Staatsbaan, die zeker aan velen onzer lezers niet onbekend is. Deze is 579 meter lang en 87 meter hoog boven den dalbodem. De Kinzua-viaduct is 46 meter langer en 5 meter hooger. Aan den bouw van den eerste, die uit graniet en tegels is gemaakt, werden 6 jaren en aan dien van den laatste met inbegrip van alle bureauwerken slechts $8\frac{1}{2}$ maand besteed.

De kosten van den eerste bedragen 7 millioen mark, die van den laatste slechts een zesde deel dezer som, namelijk 275,000 dollar.

In elk geval moet daarbij in aanmerking genomen worden, dat de Göltzschthal-viaduct twee-spoors, de Kinzua-viaduct daarentegen slechts één-spoors gebouwd is; maar toch zoude een tweede spoor de kosten van den laatste nauwlijks met de helft verhoogd hebben, hetgeen altijd nog maar het vierde gedeelte van de eerstgenoemde som zou uitmaken.

Verre zij het evenwel van ons, door deze vergelijking op het karakter van het groote Saksische bouwwerk te willen afdingen, dat steeds tot de belangrijkste uitvoeringen van het ingenieurswezen zal behooren.

Het was ons slechts te doen om de voordeelen aan te toonen van het ijzer, dat tot zulke doeleinden zich zoo uitmuntend laat gebruiken.

Tot het bouwen van een steenen viaduct zou de Eriebaan-maatschappij nooit besloten hebben, niet alleen om de groote kosten, maar nog meer wegens den tijdroovenden bouw.

De toepassing van ijzer, als constructiemateriaal, loste het vraagstuk in allen deele op de gunstigste wijze op.

Inderdaad behoort de tegenwoordige tijd tot het ijzeren tijdperk en de steenbouw zal wellicht spoedig nog slechts tot het verleden gaan behooren, vooral in het land, dat een zoo uitgebreid veld opent voor den moedigen ondernemingsgeest, in de met reuzenschreden zich ontwikkelende Nieuwe Wereld.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

LEIDEN. Bij de gemeentewerken zal een hoofdopzichter worden aangesteld. Burgemeester en Wethouders dragen voor die betrekking voor den heer G. Looman, opzichter bij die werken.

DELFTSHAVEN. Niet minder dan 46 sollicitanten hebben zich aangeboden voor de betrekking van gemeentebouwkundige, waaraan een jaarlijksch salaris is verbonden van *f* 1400.

APELDOORN. Op de voordracht voor de benoeming tot directeur-boekhouder der gasfabriek zijn geplaatst de heeren: H. M. Andriessen, directeur der gasfabriek te Bolsward: J. H. G. van der Weiden, administrateur te Dokkum en G. M. Ruijsch Lehman de Lehnsfeld, agent te 's Hage.

ERRATUM.

In het slot van het artikel »De Bouwkunst in Weenen" komen eenige drukfouten voor, als:

Bladz. 313, 2de kol., regel 14 v. b. staat: *pauxamen* lees: *pas fameux*.

Bladz. 314, 1ste kol., regel 9 v. o. staat: *achthoekigen* lees: *rechthoekigen*.

Bladz. 314, 2de kol., regel 9 v. b. staat: *tweede* lees: *vierde*.

Bladz. 315, 2de kol., regel 6 v. b. staat: *tot den vreemde* lees: *tot ons verleden*.

ADVERTENTIEN.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN., Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280. ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT, bij groote en kleine partijen.

G. VAN LENT Rotterdam.

Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek.**

LÉON DE SMET & Co., Gent.

Verders specialiteit in:

IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

VERNIEUWINGSFONDS (Luik—Limburg.)

Op **Dinsdag den 11den September 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 79.

Het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens art. 21 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 22sten Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Ch. RENSON te *Luik*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 20sten Augustus 1883.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *NEEDE*, zijn voornemens op **Dingsdag den 11 September 1883**, des voormiddags ten 12 ure, in het Gemeentehuis aldaar, in het openbaar **aan te besteden:**

Het bouwen eener SCHOOL en ONDERWIJZERSWONING in de buurtschap Lochuizen, gemeente NEEDE.

De besteding geschiedt overeenkomstig Art. 36 van het bestek.

Bestekken en teekeningen liggen ter lezing in de logementen: te *Needе* bij STöCKER, SMIT, TEN HOOPEN en LENSSEN; te *Eibergen* bij ELBRINK; te *Zutphen* bij LEENDERS; te *Groenlo* bij STOTTELER en WIEGERINCK; te *Winterswijk* bij GRIMMELT; te *Aalten* in het Heeren Logement; te *Ruurlo* bij BINSBERGEN; te *Lochem* bij POSTEL; te *Borculo* bij WEIJERS; alsmede ter Secretarie der Gemeente *Needе*, alwaar bestekken en teekeningen op *franco* aanvrage tegen overzending van een gulden en vijftig cent zijn te bekomen en verdere inlichtingen worden gegeven; terwijl aanwijzing in loco zal plaats hebben, op den dag der besteding des voormiddags ten negen uur.

Needе, den 28 Augustus 1883.

CLANT, *Burgemeester*.
TEN RAE, *Wethouder*.

RIETSCHEL & HENNEBERG,

Ingenieurs & Fabriekanten,

Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.

Vertegenwoordiger voor Nederland

J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,

Projecten, Begrootingen en Aanleg

VAN

Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,

naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:

Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg No. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, **W. PATON WALSH**

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag 1 September a. s.**, te 1 uur, zal in het Koffiehuis *De Roode Leeuw*, te *Amsterdam*, worden **Aanbesteed:**

Het sloopen van 2 Pakhuizen, gelegen aan het Gedempte Spui, en het daar ter plaatse bouwen van TWEE WINKELHUIZEN.

Bestek en Teekeningen zijn à *f* 2.50 te verkrijgen aan de Stoomdrukkerij van ROELOFFZEN & HÜBNER, N. Z. Voorburgwal, te *Amsterdam*, van af Zaterdag 1 Sept. en liggen ter visie in genoemd Koffiehuis.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect J. H. T. LöNING, Kloveniersburgwal 60, te *Amsterdam*.

NB. Koopers van het Bestek met Teekeningen van de vroeger geannonceerde Aanbesteding kunnen, tegen inlevering daarvan, een nieuw Exempl. kosteloos in ontvangst nemen.

J. L. BACON & C°.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

VERNIEUWINGSFONDS (Luik-Limburg).

Op **Dinsdag den 11den September 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek N°. 80.

Het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 21 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 22sten Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Ch. RENSON te *Luik*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg enWerken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 20sten Augustus 1883.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN

met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.
Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER,** Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. GEBR. REIMERINGER.

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

VENTILATIE EN VERWARMING VAN Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN**
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

VERNIEUWINGSFONDS (Almelo-Salzbergen en Zuid-Ooster).

Op **Dinsdag den 11den September 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 81.

Het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens Art. 20 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 22sten Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van de Heeren Sectie-Ingenieurs J. H. M. WALDORP te *Nijmegen* en M. J. VAN DUIJL te *Zutfen* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 20sten Augustus 1883.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

Schetsen uit Water

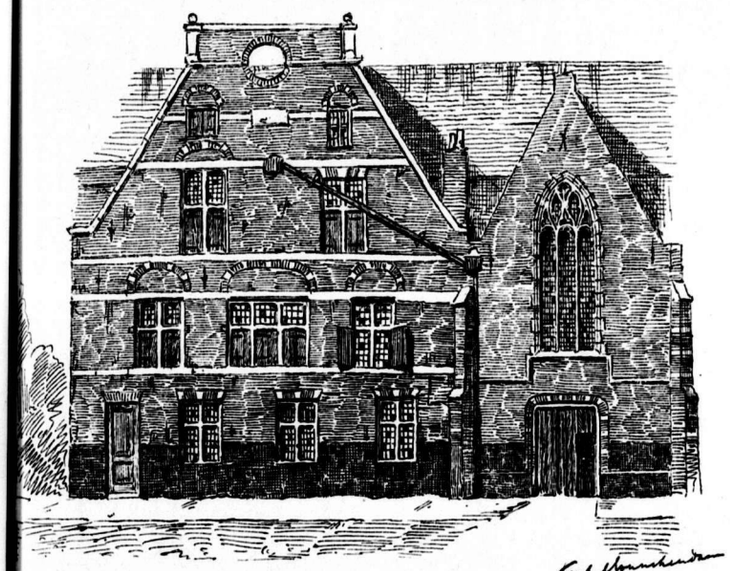

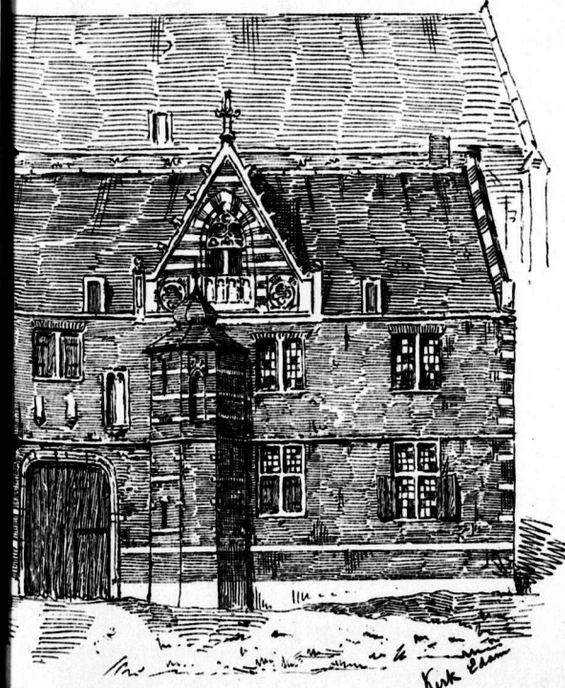

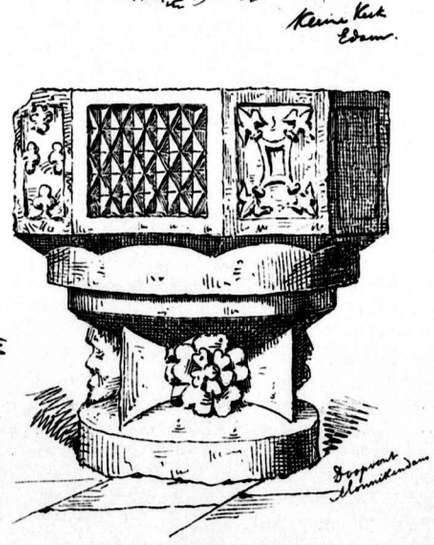

A. W. Weissman del.
Mei 1883.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 35. ZATERDAG 1 SEPTEMBER 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

a. dat de 808ste Vergadering zal gehouden worden Woensdag den 5den September, des avonds te 8 uren precies, in Maison Stroucken alhier.

De agenda voor die Vergadering is:

1°. Mededeelingen en voorstellen van het Bestuur;
2°. Voorstellen van nieuwe Leden;
3°. Bijdrage van den heer E. Cuypers;
4°. Kunstbeschouwing;
5°. Uitschrijving Algemeene Prijsvraag;
6°. Inlevering der Buitengewone Prijsvraag voor een Buitenverblijf.

b. Tengevolge van de uitbreiding van het Genootschap en de daaruit voortvloeiende meerdere werkzaamheden van het Bestuur, wordt voorgesteld: dat de Vergadering van den 19den September a. s. besluite, het aantal Bestuurderen met één te vermeerderen.

Dit voorstel wordt gesteund door het vereischte aantal leden. De verkiezing zal plaats hebben op bovengenoemde Vergadering.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) EEN DAG IN WATERLAND.

Het was op den morgen van den eersten Pinksterdag dezes jaars dat ik, vroeger dan gewoonlijk ontwaakt, door het schoone Meiweder tot een wandeling werd uitgelokt, en daar ik reeds lang het voornemen had gekoesterd, weder eens een paar schetsen te maken, stak ik mijn schetsboekje bij mij.

Langs de met jong groen getooide grachten, die nog, half dommelende in den morgennevel, een bekoorlijk schouwspel aanboden, dwaalde ik IJwaarts, en bereikte den Schreierstoren, dat eerwaardig overblijfsel van Amsterdam's voormalige versterkingen. Juist was ik verdiept in de beschouwing van de prachtige vergezichten, die zich, zoo aan de zijde van de Gelderschekade als van de Kolk, vertoonen, en waar hier het elegant silhouet van den Zuiderkerkstoren, ginds de doorluchtige spits van de Oudekerk den blik boeit, toen een driemaal herhaald gefluit mij opmerkzaam maakte, dat de stoomboot naar Nieuwendam vertrok.

Plotseling ontwaakte bij mij de begeerte, eens een tochtje op het frissche IJ te maken, en weldra was ik aan boord. Na het ruime sop bereikt te hebben, genoot ik van het nooit genoeg geprezen panorama, dat de Amstelstad van de IJzijde oplevert, en spoedig stapte ik te Nieuwendam aan wal. Ik was in Waterland.

Wie nooit te Nieuwendam geweest is, behoeft daar niet heen te gaan om kunstschoon te zoeken. Toch zal het dorpje op hem, die nooit Waterland bezocht, een eigenaardigen indruk maken. Het is, als alle Waterlandsche dorpen, langs een dijk gebouwd, zoodat er maar één straat is, en die straat, slechts aan ééne zijde met houten huizen van één verdieping hoog bezet, is nog niet eens bijzonder lang. De huizen zijn, naar Waterlandsch gebruik, lichtblauw, lichtgroen of zacht violet geschilderd, wat een zeer eigenaardigen indruk teweegbrengt. Het meest bezienswaardige van Nieuwendam scheen mij een in aanbouw zijnd koopvaardijschip, dat een gunstig getuigenis aflegt van de welvaart der plaats.

Langs den dijk voortwandelende, bereikte ik Schellinkwoude, door zijn sluizen, zijn stoomgemaal en zijn afsluitdijk vermaard. Het dorp gelijkt zoo sprekend op Nieuwendam, dat men bijna geen onderscheid kan waarnemen, en ik vertoefde er dan ook niet lang, daar een kolossale torenstomp, meer landwaarts in, mijn aandacht tot zich trok. 't Was de toren van het dorp Ransdorp. (Zie de schets.)

Vroeger moet dit dorp zeer aanzienlijk geweest zijn, want de toren is ongeveer 10 M. in het vierkant, en de kerk, in het begin van de achttiende eeuw afgebroken, en toen door de thans bestaande vervangen, had eveneens kolossale afmetingen. Hoewel zekere bescheiden ontbreken, komt het mij toch voor, dat de toren uit het laatst der 15e eeuw dagteekent, althans de laat-Gothische vormen geven tot dit vermoeden aanleiding. De toren is geheel van baksteen. Op de hoeken der steunpijlers en rondom het ingangsportaal zijn afwisselend stukken witte steen aangebracht. Een sierlijk laat-Gothische kruisbloem, krabben en consoles, waarop vroeger waarschijnlijk heiligenbeelden stonden, alles van witte zandsteen uitgevoerd, doch tamelijk verweerd, strekt dit portaal tot sieraad. Aan de noordoostzijde van den toren is een traptoren aangebouwd, die door vensters als schietgaten verlicht wordt. Som-

mige steunbeeren zijn door sierlijke, op hun kant gestelde fialen versierd. Op den noordwesthoek van den toren staat een stang met windwijzer.

Na een blik geworpen te hebben op het Raadhuis, een niet onaardig 17e-eeuwsch gebouw, prijkende met de gulden spreuk

„Eendracht doet cleyne saecken bloeyen,
In maght en oock in welstant groeyen,"

begaf ik mij naar een herbergje, om wat uit te rusten van de vermoeienis. In de gelagkamer, nog naar aartsvaderlijken trant met matten stoelen, komforen, pijpenrekken en een Friesche hangklok gestoffeerd, trof ik slechts één gast aan, die mij verhaalde, dat hij schipper was, en op weg naar Monnikendam. Daar de man heel aardig wist te praten, verzocht ik, hem tot Monnikendam te mogen begeleiden, wat hij gaarne toestond, doch met de waarschuwing, dat het een flinke wandeling was.

Welgemoed begaven wij ons opweg. Ik zou alleen den weg niet gevonden hebben, want hij ging meest dwars door weilanden, die door zeer primitieve draaibruggetjes met elkander in gemeenschap stonden. Op dezen landelijken tocht trof ik in mijn schippersgast een gezellig reisgenoot. Hij was van alles op de hoogte, en schepte zeer veel vermaak in het redeneeren over allerlei politieke onderwerpen, waarbij het mij bleek, dat hij tamelijk geavanceerde denkbeelden was toegedaan, wat ik bij iemand van zijn soort niet verwacht zou hebben.

Langs Holysloot, een dorpje, dat hoegenaamd niets belangrijks vertoont, kwamen wij aan den Rijpermolen, een kolossaal stoomgemaal, dat dient om Waterland van het overvloedige water te bevrijden. Wij waren nu op den zeedijk en mijn schipper zeide mij, dat wij nu maar aldoor dien dijk hadden te volgen, om Monnikendam te bereiken. De Zuiderzee was zeer kalm, en tal van stoombooten en jachten voeren voorbij, wat mijn reisgenoot aanleiding gaf, zeer veel wetenswaardigs over de scheepvaart, waarin hij specialiteit was, mede te deelen. Het doet mij leed, dat ik het meeste vergeten heb, anders kon ik er nu ook wat van vertellen.

Ter hoogte van Uitdam kregen wij het eiland Marken in het gezicht, en ik dacht toen, dat Monnikendam al zeer dicht in de nabijheid was. Ik had echter buiten den waard, of liever buiten de Goudzee, gerekend, want deze doet den dijk zulke fantastische bochten beschrijven, dat ik meer dan ooit overtuigd werd van de juistheid der bewering van mijn vroegeren leeraar in de mathesis, „dat de rechte lijn de kortste weg tusschen twee punten is."

Omstreeks halfelf kwamen wij te Monnikendam aan, en na een hartelijk afscheid van mijn reisgenoot genomen te hebben, dwaalde ik de stad in.

Monnikendam was voorheen de vijfde der stemmende steden van het Noorder-kwartier, en de zestiende in rang der steden van geheel Holland. In de 12e eeuw werd Monnikendam gesticht door de monniken van het klooster Mariengaarde bij Leeuwarden, die ook een klooster op het eiland Marken bezaten. In een handvest van Johan van Persijn, Ridder en Heer van Waterland, gegeven in 1273, wordt reeds gesproken van den „Dijck der Paapen", waarmede Monnikendam bedoeld wordt. De eigenlijke naam komt eerst voor in een handvest van Graaf Floris V, van 1288. In 1355 kreeg Monnikendam van Hertog Willem de stedelijke rechten, en voerde toen het wapen, dat thans nog gebezigd wordt, nl. een monnik, met een knods op den schouder, in een zilveren veld, met twee griffioenen als tenanten. In 1426 werd de stad door de Kennemers, in 1491 door het kaas- en broodvolk ingenomen. Den 26 Juni 1572 koos Monnikendam de zijde van den Prins van Oranje.

Ziehier wat de geschiedboeken ons merkwaardigs omtrent Monnikendam mededeelen. De stad was vroeger aanzienlijker dan thans, daar de haven zoogoed als onbruikbaar geworden is. 't Is geheel, wat Henri Havard *une ville morte* noemt.

Monnikendam is zeer schilderachtig gelegen temidden van zwaar geboomte, waarboven de kerktoren uitsteekt. De kerk ligt niet middenin de stad, maar aan den westelijken uithoek. Eertijds was zij aan den H. Nikolaas gewijd, en volgens Thirion was zij in 1412 nog niet volbouwd, wat door de stijlvormen niet weersproken wordt. De kerk heeft drie even hooge schepen, die door slanke ronde pijlers van elkander gescheiden worden. Het middelschip eindigt in een absis, die de drie zijden van den achthoek als grondvorm heeft (zie de schets). Een kruisschip wordt niet aangetroffen, en de zijschepen hebben groote vensters in de eindgevels, die ten deele dichtgemetseld zijn. Aan de noordzijde, naast het portaal, is in de zeventiende eeuw de kosterswoning aangebouwd (zie de schets), die met haar afwisselend roode en witte steen een alleraardigst effect maakt, en eens schilders penseel waard is. De kerk is geheel in baksteen, spaarzaam met zandsteen georneerd, uitgevoerd, en de toren heeft veel overeenkomst met dien van Ransdorp.

De koster, een gemoedelijk man, was zoo welwillend mij het inwendige van de kerk te laten zien. Aanstonds werd mijn oog getrokken door het gesneden eikenhouten koorhek, dat, hoewel onder een dikke verflaag bedolven, zeer fraai is (zie de schets). Het dagteekent, evenals de meeste gesneden koorhekken, als die van Haarlem, Naarden en Enkhuizen, uit het begin der zestiende eeuw. Het heeft een treffende overeenkomst met dat van Haarlem, en het rijke maaswerk, boven de balusters aangebracht, is, op kleine bijzonderheden na, hetzelfde. Zouden wij hier met werk van denzelfden kunstenaar te doen hebben? De naïeve vermenging van Italiaansche Renaissance en laat-Gothiek maakt een allerbekoorlijkst effect, wat vooral is waar te nemen aan de hoofdpijlers, met nissen voor heiligenbeelden bestemd, voorzien, en ware meesterstukken van compositie. De balusters zijn allen verschillend, en fijn gesneden. De paneelen van de borstwering, ook allen verschillend, zijn wat grover behandeld, hoewel ze door het verwijderen der verflaag, zeker beter tot haar recht zouden komen. Ik vroeg den koster, of hier wel eens menschen kwamen om dat hek te zien, waarop hij mij antwoordde, dat jaren geleden de toenmalige Rijks-adviseurs er geweest waren. Als de Regeering 't zich niet aantrekt, geloof ik niet, dat ooit de verf van 't koorhek verwijderd wordt.

De kerk bevat verder een goeden 17e-eeuwschen preekstoel met doophek en banken, en keurige koperen luchters uit denzelfden tijd, die, naar ik hoop, daar lang zullen blijven hangen als gedenkstukken van den goeden smaak en den degelijken zin der vaderen. Het koor wordt als bergplaats gebezigd, en vooral de vloer is, waarschijnlijk door het inzakken der graven, in een slechten toestand. Verscheidene goede grafsteenen zijn aanwezig, doch de meesten zijn zeer uitgesleten. De koster wees mij een zerk met het raadselachtig opschrift:

D. G. S. H. I. Geweest
D. I. B. S. W. D. D. Leest.

hetwelk hij aldus verklaarde:

Die ghij sijt heb ick geweest
Die ick ben sal worden die dit leest.

't Was zeker het graf van een in zijn tijd vermaard grappenmaker.

Zeer merkwaardig is verder de in de Monnikendamsche kerk aanwezige doopvont (zie de schets), in Romaansche vormen zeer smaakvol gehouwen. De overgang van het achtkant in het rond, en de ondersteuning van het eigenlijke bekken zijn even eenvoudig als effectvol. Jammer dat aan eene zijde een groot stuk van den vont afgebroken is. Gelukkig is het nog bewaard, en het ware zeker noodig, dit oud gedenkstuk te herstellen. Behalve den doopvont te Hoogwoud, geloof ik niet, dat men in geheel Noordholland iets dergelijks vindt. Het komt mij voor, dat deze vont afkomstig is van de monniken, eertijds op het eiland Marken gevestigd, daar hij veel ouder is dan Monnikendam zelf.

Ik nam een paar schetsen van 'tgeen me merkwaardig toescheen, en tegen één uur ging ik in de nabijgelegen Doele een hartsterking gebruiken. Ik trof daar twee jongelieden uit Parijs, die een tochtje door Nederland deden, en begeerig waren het eiland Marken te gaan zien. Zelf had ik ook nog nooit dat eiland bezocht, en wij besloten een schip te huren om onzen tocht te ondernemen.

Op weg naar de haven, kwamen wij nog langs het Raadhuis (zie de schets), welks pittoreske toren, Speeltoren genaamd, uit het laatst der 16e eeuw, ik schetste. Deze torenspits is van dezelfde soort als men bv. te Alkmaar, Haarlem, Amsterdam, Gouda enz. aantreft. Ik zou gaarne eens al die torens op één blad afgebeeld zien, om te kunnen doen uitkomen, hoeveel variatiën op één thema hier te vinden zijn, allen even interessant.

Monnikendam biedt tal van schilderachtige punten aan, daar het door verscheidene grachten doorsneden wordt, die door bruggetjes overwelfd worden, waarin mijn Fransche kennissen bijzonder behagen schepten.

De tocht naar het eiland Marken was zeer genoeglijk. Wij lagen in ongedwongen houding op het dek, en werden door de frissche bries alleraangenaamst gewiegd. Een der tochtgenooten, een Duitsch muzikant, die door den schipper tegen een kleine vergoeding was medegenomen, daar er juist kermis op Marken was, scheen echter niet bestand tegen het schommelen en werd krijtwit. Gelukkig kwam het niet tot feitelijkheden.

Marken is wel het belangwekkendste plekje van ons geheele vaderland. Ik geloof niet, dat ergens het onvervalschte type zoo goed bewaard is gebleven als daar. De mannen zijn reuzen met blond haar, en de vrouwen, vooral de jonge, hebben een teint, dat menige stadsdame haar zou benijden. De wijde broeken en gekleurde doeken der mannen, de veelkleurige kostumes der vrouwen, die aan wederszijde van het gelaat een hangende krul, en daartusschen „poneyhaar" dragen, 't is alles karakteristiek.

Wij begaven ons landwaarts in, en werden door de vriendelijke bevolking met hartelijkheid verwelkomd. Bij een familie vroeg men ons zelfs ten eten. Al de huizen, waar wij binnentraden, waren zooveel schilderijen, en Marken is, dunkt mij, een dorado voor schilders. Prachtige gesneden kasten, meest uit de 17e eeuw, fraai oud-Delftsch, antiek huisraad, ja wat niet al zagen wij daar. Wij wenschten gaarne, als herinnering aan ons bezoek, een bordje van oud-Delftsch te koopen, maar niemand was te bewegen, iets dergelijks af te staan. 't Waren allen familiestukken.

Fraaie gebouwen heeft Marken niet; kerk en school zijn doelmatig, maar niet mooi. Toch zou ik wel gaarne eens een kerkdienst bijwonen; al die lieve Marker meisjes bijeen te zien, moet een interessant schouwspel wezen. Ik geloof, dat de jaloezie de Markers weerhoudt, hun beautés mede te nemen als zij van hun eiland naar Amsterdam gaan. Althans men ziet daar nooit de beste exemplaren. Anderhalf uur vertoefden wij op Marken, en gingen toen weer scheep naar Monnikendam.

Van Monnikendam naar Edam is een goed uur gaans, en daar het in de Doele gebruikte dejeuner ons juist geen hoogen dunk had gegeven van hetgeen daar als diner te verkrijgen zou zijn, wilden wij te Edam ons maal gebruiken. Doch dit was mis. Te Edam aangekomen, en aan het voornaamste hotel afgestapt, bleek het ons, dat daar niets te krijgen was dan oudbakken brood en kaas, waaraan wij ons terdege tegoed deden, vooral mijn Fransche vrienden, die met hun beiden zeker twee derden van de kaas consumeerden.

Dus gesterkt, gingen wij Edam eens rond. Edam is betrekkelijk geen oude stad. In een handvest van Hertog Albrecht van Beieren, gegeven in het jaar 1401, wordt het eerst gewag gemaakt van een dam, die de Waterlanders over de Purmer-Ee gelegd hadden. Deze dam, de Ee-dam, werd de oorsprong der stad. Bekend is Edam door de Meermin, die in het begin der vijftiende eeuw door eenige melkmeisjes in de Purmer, toen nog een meer, gevangen werd en naar Edam gebracht, vanwaar zij naar Haarlem vervoerd werd. Tegelijk met Monnikendam koos ook Edam de Staatsche zijde. In Februari 1602 sloeg de bliksem in den Edamschen toren, waarbij niet alleen de kerk, maar ook tal van huizen verwoest werden.

Edam heeft, wat algemeen aanzien betreft, veel overeenkomst met Monnikendam. Dezelfde grachten, bruggen en boomen vormen een zeer pittoresk geheel. Ons eerste bezoek te Edam gold de kleine of Mariakerk, eertijds tot een begijnhof behoorende (zie de schets). 't Is een kerk met twee naast elkander liggende schepen, door slanke laat-Gothische zuilen gescheiden, en zeer bouwvallig. Zij wordt niet gerestaureerd, maar men was tijdens mijn bezoek juist bezig, er de noodige stellingen in te plaatsen om haar .... af te breken, daar de Edammers meenden, aan ééne kerk genoeg te hebben. Men zeide mij, dat het plan was, den toren te laten staan, en op de plaats waar de kerk gestaan had een school te bouwen. 't Is te hopen, dat men bij de afbraak althans een deel der kerk zal laten staan, want de toren is te slank om geheel geisoleerd te wezen. Zooals de schets doet zien, staat hij midden voor het zuidelijk schip. Het onderdeel is van baksteen en met maaswerken versierd. De galmgaten zijn niet twee aan twee aangebracht, maar afzonderlijk, zoodat zich daarnaast een soort van nis bevindt. Boven een rondbogenfries is een balustrade, die vroeger waarschijnlijk betere vormen vertoonde. De bekroning van den toren wordt gevormd door een spits van bergsteen, in de verte herinnerende aan die van de Bakenesserkerk te Haarlem, doch veel eenvoudiger opgevat. Een zeer goed effect maken de vierkante steunbeeren, hoogerop in op den kant gestelde overgaande, die vroeger waarschijnlijk in fialen eindigden, en waarboven een bekroning geweest zal zijn in den bekenden tulpvorm, later door de thans daarop geplaatste vervangen.

Het tweede gebouw, dat wij een bezoek brachten, was de Groote kerk, allerliefst tusschen groen gelegen. In 1602 werd deze kerk grootendeels door brand verwoest, doch het schijnt, dat het muurwerk in tamelijk goeden staat bleef: immers de aanbouw aan de zuidzijde is nog in de oorspronkelijk zestiende-eeuwsche vormen. De kerk is evenals die te Monnikendam uit drie naast elkander gelegen schepen samengesteld, met een zelfde koorsluiting als daar, maar men vindt hier daarenboven een kruisschip.

De kerk was oudtijds aan den H. Nikolaas toege-

wijd, en haar aanzienlijke grootte wijst op den bloei, dien Edam voorheen kende. Behalve eenige banken uit de zestiende eeuw, eenvoudig, doch goed van vorm, maar helaas door een dikke verflaag bedekt, is het schoonste sieraad van de kerk de geschilderde vensters, uit het begin van de 17e eeuw, die echter zoo gehavend zijn, dat men ze niet meer kan herkennen. Hoewel zij natuurlijk niet op één lijn met die van Gouda gesteld kunnen worden, zijn er toch vrij goede bij. Elke Hollandsche stad heeft daar een glas gegeven, terwijl ook de verschillende gilden er ieder een gaven. Ik vroeg den koster, of er wel iets tot herstel van die glazen gedaan werd, doch zijn antwoord luidde ontkennend. De aanbouw aan de zuidzijde, die ik in mijn schets afbeeldde, is zeer pittoresk. Het traptorentje met zijn origineele afdekking, niet middenin den gevel geplaatst, de rijk-georneerde topgevel, de ingang met de elegante nissen daarnevens, de kruiskozijnen, de afwisseling van rood en wit, het vormt alles een alleraardigst geheel.

Na nog een kleine wandeling door de stad gemaakt te hebben, die er, door de avondzon verlicht, allervriendelijkst uitzag, en mijn Franschen makkers telkens schilderijen van Van der Meer van Delft of van Albert Cuyp in herinnering bracht, begaven wij ons te zeven uren aan boord van een stoomboot, die ons langs het kanaal naar Purmerende bracht.

Ik weet mij niets aangenamers voor te stellen, dan een dergelijke vaart langs een Hollandsch kanaal op een lieflijken Meiavond. De prachtige zoneffecten, waaraan onze oude Hollandsche schilderschool zoo rijk was, ge kunt ze naar hartelust bewonderen; boomgroepen zoo grillig als slechts een Rembrandt ze kon wenschen; vee dat een Potter naar 't penseel zou doen grijpen; landbewoners die een Jan Steen stof tot nieuwe tafereelen zou geven; wazige verschieten, zooals Jan van Goyen ze zoo gaarne afbeeldde — ge kunt ze allen waarnemen, en mijn Fransche makkers, beter bekend met onze oude meesters dan velen van ons, zij raakten in verrukking, tot niet geringe verwondering onzer flegmatische medereisgenooten, die maar niet begrepen waar die „vreemde snoeshanen" het zoo druk over hadden.

Toen wij Purmerende met de boot verlieten, kwam juist de maan op, en aangenaam keuvelend zaten wij op het dek, vol van hetgeen wij genoten hadden; en met het vuur, den Galliërs eigen, prezen mijn makkers het kleine Nederland, dat zooveel schoons bevat. En toen ik dat hoorde, dacht ik aan de duizenden landgenooten, die dat alles meest gedachteloos voorbijgaan, en hoe men dikwijls zelfs daaronder zeer beschaafde aantreft, die geen oog hebben voor het schilderachtige, dat ons vaderland te zien geeft.

Te Amsterdam gekomen, nam ik hartelijk afscheid van mijn hoffelijke Fransche vrienden, en toen ik naar huis ging nam ik de overtuiging mede, dat ik mijn eersten Pinksterdag nuttig besteed had.

Amsterdam, Aug '83. A. W. Weissman.

(A. et A.) TENTOONSTELLING
VAN DE
TEEKENSCHOOL DER MAATSCHAPPIJ FELIX MERITIS.

Twee maal per week wordt door de heeren J. H. A. E. de Vries en E. C. de Vries, A. C. Cramer en M. W. van der Valk les gegeven op de Teekenschool der Maatschappij Felix Meritis, in Rechtlijnig en Handteekenen.

De vruchten dezer lessen zijn thans voor het publiek ter bezichtiging gesteld. Zij geven verder het duidelijke bewijs, dat leeraars en leerlingen met ijver den afgeloopen cursus zijn werkzaam geweest.

Tal van goed uitgevoerde teekeningen versieren de wanden van de groote Gehoorzaal; bijzonder munten uit de bekroonde teekeningen.

Met genoegen zagen wij, dat verschillende platen van 't door het Genootschap Architectura et Amicitia uitgegeven album van bekroonde ontwerpen als voorbeelden hebben gediend. Enkele zijn verdienstelijk gekopiëerd.

De pleisterstudiën vormen een belangrijke verzameling, en hoewel hier en daar de hand der eerstbeginnenden nog is te bespeuren, zijn er daarentegen teekeningen, die getuigen van den goeden aanleg hunner vervaardigers.

Den 24 Augustus heeft de Beoordeeling der Teekeningen plaats gehad. De Commissie van Beoordeeling bestond uit de heeren: J. A. Rust en B. W. Wiering voor het Handteekenen, en J. A. Rooseboom en C. C. A. E. van Breda voor het Rechtlijnig teekenen.

De navolgende bekroningen werden toegekend:

Handteekenen.

4de Klasse A.

H. L. Asser, buitengewoon getuigschrift.
F. C. Dupuy, bronzen medaille.
L. J. Hartz, 1ste getuigschrift.

4de Klasse B.

L. Salomon, 1ste getuigschrift.
J. A. Wolff, 2de „
H. Salm, loffelijke vermelding.

3de Klasse A.

A. Hemsing Jr., 1ste getuigschrift.
C. Albers, 2de getuigschrift.
C. Hellingman, loffelijke vermelding.

3de Klasse B.

A. J. d'Ailly, getuigschrift.
J. F. Hendriks, loffelijke vermelding.

2de Klasse.

A. F. Wehlburg, getuigschrift.
R. de Lang, loffelijke vermelding.

1ste Klasse.

E. J. Nijsten, loffelijke vermelding.
J. J. Oolgaardt, „ „

Rechtlijnig teekenen.

4de Klasse.

J. F. Deuffer Wiel Cz., loffelijke vermelding.
P. Baaij Jr., bronzen medaille.
J. Haag, 1ste getuigschrift.
L. J. Schram, 2de getuigschrift.
G. Poort, loffelijke vermelding.

3de Klasse A.

L. J. Timmer, 1ste getuigschrift.
H. Alberts, 2de getuigschrift.
F. C. H. Comerell, loffelijke vermelding.

3de Klasse B.

W. J. L. Schram, getuigschrift.
J. J. C. van der Haas, loffelijke vermelding.

2de Klasse.

C. Blankevoort, 1ste getuigschrift.
A. Brusse Jr., 2de „
J. Alberts, loffelijke vermelding.

1ste Klasse A.

D. Kok, 1ste getuigschrift.
H. Brückmann, 2de getuigschrift.

1ste Klasse B.

J. Rinse, getuigschrift.
F. D. Waltjes, loffelijke vermelding.

Wij wenschen den leeraren dezer Teekenschool geluk met het succes, dat zij dit jaar weder mochten smaken en vertrouwen, dat zij, versterkt met den heer A. W. Weissman voor de Afdeeling Stijl- en ornementleer, den volgenden cursus wederom hunne pogingen met denzelfden gunstigen uitslag zullen bekroond zien, en bij vele jongelieden oog en hand zullen oefenen en hun kunstsmaak en kunstzin zullen ontwikkelen.

DE ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURG-PRIJSVRAAG.

Ingezonden.

Nu de tentoonstelling der ingekomen ontwerpen voor de Rotterdamsche Schouwburgprijsvraag gesloten is en ieder bezoeker, hetzij vakman of leek, daarover een oordeel heeft kunnen vormen, is het niet van belang ontbloot, de aandacht te vestigen op eenige onregelmatigheden, die de geschiedenis van deze prijsvraag kenmerken.

Aan eenige binnen- en buitenlandsche architecten werd in December van het vorige jaar de uitnoodiging gericht, om naar een vastgesteld programma de plans voor den schouwburg te ontwerpen. Dit programma bevatte de bepaling, dat de ontwerpen reeds den 1 April van dit jaar moesten ingeleverd zijn; deze termijn was dus zeer kort gesteld, zoodat de ontwerpen met spoed moesten worden afgewerkt. Aan de medewerkers werd door de Commissie eene som van *f* 300 voor noodzakelijke uitgaven verzekerd, terwijl aan het best gekeurde ontwerp een prijs van *f* 3000 en aan het daaropvolgende *f* 1000 *onvoorwaardelijk* werd toegekend.

De verschillende ontwerpen werden op den bepaalden tijd ingeleverd en de belanghebbenden hoopten, dat de uitspraak der Jury spoedig zou volgen; maar zij werden teleurgesteld, want eerst medio Augustus, d. i. 4½ maand na de inzending, vernam men den uitslag officieel, hoewel reeds 4 weken vroeger dezelfde afloop in sommige couranten vermeld stond.

Half Augustus deelde de Commissie aan de inzenders de uitspraak der Jury mede en deed daarbij de opmerking, dat geen der ontwerpen voor eene bekroning in aanmerking kwam.

De bouwkosten, in het programma op 5 ton bepaald, werden na eenigen tijd tot op 3½ ton verminderd. Iedereen verwachtte nu dat ook de eischen, in het programma gesteld, zouden gewijzigd worden, maar daarvan was geen sprake, zoodat de gevolgtrekking voor de hand ligt dat zij, die aan het programma voldaan hebben, de beschikbare bouwsom overschreden en omgekeerd dat zij, die met de bouwsom rekening gehouden hebben, aan den inhoud van het programma tekortgeschoten zijn. Geen der inzenders werd bekroond, doch de Jury deed het voorstel, de ontwerpen Thalia en Apollo aan te koopen en daarnaar een nieuw plan door een der vervaardigers of wel door beiden te doen maken. In beide ontwerpen heeft men zich echter niet aan het programma gehouden. Thalia werd circa 5 meter te lang ontworpen, en Apollo heeft tooneel en schouwburgzaal op dezelfde hoogte gebracht, terwijl de brandmuur daartusschen twee meter hooger moet zijn. Daardoor voldeden deze plans beter dan anderen, die zich meer aan het programma gehouden hadden. De Jury was echter in de eerste plaats verplicht geweest de ontwerpen, die geheel van het programma afweken, terzijde te leggen en van de overigen de twee besten ter bekroning met den eersten en tweeden prijs voor te dragen. Meende zij echter geen ontwerp der bekroning waardig te keuren, dan had zij ook geen den voorrang moeten geven en den aankoop ervan voorstellen, en vooral niet die, welke geheel van het programma afweken.

In dit geval was het plicht geweest, eene nieuwe prijsvraag onder dezelfde mededingers, naar een ander programma, uit te schrijven. Hadden de overige ontwerpers geweten, dat het programma geen waarde had en dit slechts bestond om er *niet* naar te werken, voorzeker zouden zij zich van mededinging onthouden en zich niet zooveel nuttelooze moeite gegeven hebben om eene prijsvraag op te lossen, die Commissie noch Jury tot eer verstrekt.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.
XIV.

Een der kunstvakken, waarin de Franschen voornamelijk uitmunten, is het vervaardigen van bronswerken. Men staat verbaasd, als men ziet tot welk een hoogte de Fransche industrieelen het op dit gebied gebracht hebben. De sierlijkste vormen paren zich aan een onberispelijke bewerking, en beelden, gaskronen, schoorsteengarnituren, vazen, schalen, alles is even schoon.

De inzending van Barbedienne besprak ik reeds, en al kan geen der overige inzenders op één lijn gesteld worden met den „koning der bronsfabrikanten", wat zij te zien geven is toch zeer de moeite der bezichtiging waard.

Eugène Baguès doet ons fraaie groepen gasornementen en pendules zien. Bij deze laatsten is vooral de stijl Louis XIV, XV en XVI gevolgd. Houdebrune geeft ongeveer hetzelfde te aanschouwen, doch bovendien ook zeer goede schoorsteengarnituren in den stijl van het eerste keizerrijk.

Zeer goede beeldgroepen exposeeren Domagne Rolin en David. Bij de inzending van laatstgenoemde zagen wij keurig gemodelleerde dierfiguren, en een dansende vrouwenfiguur, die zeer bevallig is. Ook een statue van Gambetta was aanwezig, wat ons zou doen besluiten, dat de ex-dictator na zijn dood vooral populair is geworden.

Prachtig smeed- en drijfwerk is te aanschouwen bij Ferdinand Marron, fabrikant te Rouaan. Tal van photographieën van uitgevoerde werken zijn aanwezig, en de aandacht van ieder vakgenoot zal ongetwijfeld getrokken zijn door het in gedreven koper uitgevoerd hoektorentje van de kathedraal te Rouaan. Vier dergelijken komen aan de vier hoeken van de in gegoten ijzer uitgevoerde spits boven het kruis. De adreskaart van deze firma munt uit door smaakvolle bewerking.

Wat de firma P. Lombard inzond is zeer goed, vooral wat de bronzen betreft. Ik zag o. a. een buste van een middeleeuwsch krijgsman, een statuette van een cavalier uit den tijd van Lodewijk XIII, een fraaie pendule in Louis XIV-stijl, en ook een zeer bevallig Cupidofiguurtje.

Goede reproducties van bekende beelden en groepen zijn te vinden in de uitstalling der firma Colin, o. a. een zeer fraaie nabootsing van de groep „Pêcheur, trouvant la lyre d'Orphée", en ook goede statuen van Rembrandt en andere kunstenaars.

Als wij ons thans weer naar de middelgalerij begeven, trekt allereerst de uitgebreide inzending voor fayences door Hypolyte Boulanger de aandacht. De schoorsteen in François I-stijl is zeer goed, al zullen ook misschien sommigen de kleuren wat al te hard vinden. Vazen en serviezen zijn in ruime keus aanwezig.

Het trok mijn aandacht, dat de nieuwere Fransche fayences en porseleinen een streven naar naturalisme vertoonen, dat wellicht in verband met den geest des tijds staat. Zeer getrouwe afbeeldsels van bloemen, vruchten, vogels, amphibiën, ja zelfs van schelpdieren en oesters zijn met veel succes als decoratie gebezigd, en geven aan de daarmede versierde voorwerpen een eigenaardig cachet.

Naast deze keurige inzending is er eene, die niet minder de aandacht van den vakman waardig is. Wij bedoelen die van Mesureur et Monduit fils. Bijzonder goed gedreven metaalwerken zijn daar te zien, waarvan de schoonste ongetwijfeld die zijn, bestemd voor het kasteel d'Amboise, het hospitaal te Boulogne, het stadhuis te Parijs, en dat te Niort. De kunst van lood te drijven wordt hier te lande veel te weinig beoefend, en het is te hopen, dat deze keurige inzending onze bouwmeesters moge nopen, het drijfwerk in lood weer eens aan te wenden.

Dat ook in ijzer wel wat artistieks gegoten kan worden, doen ons de inzendingen van A. Ducenne en van de Société du Val d'Osne zien. De modellen zijn door kunstenaars van den eersten rang geboetseerd, en het gietwerk is zeer zuiver. Als wij hiertelande maar betere modelleurs hadden, geloof ik, dat wij ook nog wel iets fraaiers in ijzer zouden kunnen voortbrengen dan thans het geval is.

In de middelgalerij noem ik verder nog als zeer bezienswaardig de inzending van de Fayencerie de Gien. Vooral de uit de hand geschilderde tableau's en de sierlijke vazen zullen bewonderaars gevonden hebben. De groote vaas, in het midden geplaatst, komt mij een weinig ruw voor.

Wij begeven ons nu naar de zijzaal, waar het porselein en aardewerk tentoongesteld is.

Levy et Chartron hebben daar fraaie zaken, en sommige voorwerpen zijn met bijzonder veel smaak uit de hand beschilderd. Toch komt het mij voor, dat er soms misbruik is gemaakt van het toepassen van verguldsel.

Gille te Parijs munt bijzonder uit in biscuitfiguren, waarmede hij zijn vazen zeer effectvol weet te versieren. Ook de schaaltjes, met geïmiteerde mosselen versierd, hebben cachet.

Een vaas, in den trant van Watteau beschilderd, en een servies met landschappen in den geest van die op ons oud-Delftsch, trekken het meest aan in de uitstalling van Laurin, terwijl de serviezen met vogeltjes, die Thierry exposeert, ook zeer bevallig zijn.

De miroirs de Vénise van Neiter zijn kunstvol bewerkt, doch m. i. vrij smakeloos. Veel beter is het glaswerk van Maes frère, waarbij ik hoogst elegante vormen aantrof. Zooals door het gebruik van verschillende kleuren, email, als door geëtste figuren wordt een verrassend effect verkregen. Alleraardigst is o. a. een likeurstel, in groen glas met allerlei amphibiën versierd.

Een volgenden keer hoop ik het overige bezienswaardige in de Fransche afdeeling te behandelen. OSADO.

INGEZONDEN.

Amsterdam 31 Augustus 1883.

Den heer Redacteur van het Weekblad De Opmerker, te Arnhem.

Beleefd verzoeken wij u onderstaand bericht in het weekblad te willen opnemen.

Naar aanleiding van hetgeen de aanteekeningen der gehouden 47e vergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, voorkomende in het *Bouwkundig Weekblad* no. 33, te lezen geven over het nut van het daarstellen eener permanente tentoonstelling van Bouwartikelen, kunnen wij mededeelen, dat er sedert 1 Mei 1883 door ons voor heeren fabrikanten en groothandelaren een gelegenheid is geopend tot het *kosteloos*, permanent tentoonstellen hunner artikelen, het voordeel aanbiedende, dat die steeds door een ervaren vakman zullen besproken en ten verkoop aangeboden worden.

Onze lokalen kunnen zoo noodig uitgebreid worden. Correspondentie in de moderne talen.

Hoogachtend

MARTIN en Co. Achter Oosteinde bij het Paleis voor Volksvlijt, te *Amsterdam*.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ROTTERDAM. In eene vergadering van leden en obligatiehouders der Rotterdamsche Schouwburgvereeniging werd de houding van het Bestuur, in zake de prijsvraag, door den heer Van Wijk afgekeurd. Genoemde architect, een der niet bekroonde inzenders, had inlichtingen gevraagd en tot antwoord bekomen: »dat de plans, die de som van *f* 350,000 te boven gingen, *niet aan het oordeel der jury zouden onderworpen worden.*

Terwijl bij de vervaardiging daarmede rekening is gehouden blijkt thans uit het rapport, dat alle plans de som van *f* 350,000 te boven gingen en allen aan het oordeel der jury zijn onderworpen geweest. Dat had z. i. niet mogen geschieden, waarmede de Vergadering het eens was. Na lange discussie kwam de secretaris Mr. B. Denekamp met de bekentenis voor den dag, dat in deze werkelijk van de zijde van het Bestuur een fout was begaan en de brief had behooren te luiden: »dat geen plans, die de som van *f* 350,000 te boven gingen, zouden *bekroond* worden."

Een ander niet bekroond inzender, de heer Van Dam, eveneens architect te Rotterdam, had belangrijke aanmerkingen op het ontwerp, dat thans zal worden uitgevoerd. Hij wenschte, die opmerkingen in de vergadering publiek te maken.

Er werd besloten het plan van den heer Verheul, overeenkomstig de opmerkingen van de jury gewijzigd, tentoon te stellen en ieder de gelegenheid te geven op- en aanmerkingen bij het Bestuur in te dienen, dat alsdan in overleg met de jury in hoogst ressort zal beslissen.

BERICHT.

☞ Bij dit nommer wordt eene plaat verzonden, behoorende bij het artikel: „Een dag in Waterland."

CORRESPONDENTIE.

Aan aanvragen tot levering van volledige exemplaren van den jaargang 1883 kan niet meer voldaan worden, wijl enkele nommers ontbreken.

ADVERTENTIEN

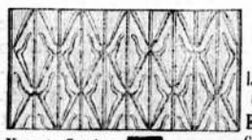

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Dordrecht.

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *Amsterdam* zullen op **Vrijdag den 7den September 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het maken en opstellen van twee verplaatsbare houten Ziekenbarakken.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding (met één Teekening) zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente, tegen betaling van *f* 1.

Inlichtingen worden gegeven ten Kantore van den Stads-Architect, op het Raadhuis, Kamer N°. 101, des ochtends van 10—12 ure.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
VAN LENNEP,
Wethouder.
De Secretaris,
DE NEUFVILLE.

Amsterdam, 30 Augustus 1883.

Ter Overname gevraagd

een zaak in **BOUWMATERIALEN**, of een aanverwant **ARTIKEL**. De zaak gevestigd te *Amsterdam*, van niet te grooten omvang. Offertes *franco* onder Letters AC, aan het Bureau van dit blad.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

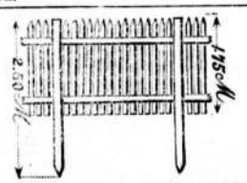

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthondende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met hoogovenslakken, kalksteen of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA-ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH*, zullen op **Donderdag 6 September 1883**, voormiddag 10 ure, ten Raadhuize aldaar, bij enkele inschrijving

AANBESTEDEN:

1°. **Het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van Gronden op den Zuidwal.**
2°. **Het doen van herstellingen aan de Bekleedings- of voormalige Vestingmuren van den Grooten Hekel tot en met een gedeelte van Bastion Oranje.**
3°. **Het doen van herstellings- en verfwerken aan de Boterhal met Bovenlokalen, het Centraal Politie-Bureau met Bovenwoning en het Hoekhuis daarneven.**

De bestekken liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldaar, ieder tegen betaling van *f* 0.30.

De aanwijzing zal plaats hebben op Dinsdag 4 September, van de werken onder 1° en 2° vermeld voormiddag 10 en van die onder 3° omschreven namiddag 2 ure.

De inschrijvingsbiljetten moeten vóór 2 ure namiddag van den dag dien der aanbesteding voorafgaande, in de ten Raadhuize daartoe gestelde bus gestoken zijn.

Inlichtingen zijn te verkrijgen bij den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 29 Augustus 1883.

Burgemeester en Wethouders voornd.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

VENTILATIE
EN
VERWARMING
VAN
Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *NEEDE*, zijn voornemens op **Dingsdag den 11 September 1883**, des voormiddags ten 12 ure, in het Gemeentehuis aldaar, in het openbaar **aan te besteden:**

Het bouwen eener SCHOOL en ONDERWIJZERSWONING in de buurtschap Lochuizen, gemeente NEEDE.

De besteding geschiedt overeenkomstig Art. 36 van het bestek.

Bestekken en teekeningen liggen ter lezing in de logementen: te *Needе* bij STÖCKER, SMIT, TEN HOOPEN en LENSSEN; te *Eibergen* bij ELBRINK; te *Zutphen* bij LEENDERS; te *Groenlo* bij STOTTELER en WIEGERINCK; te *Winterswijk* bij GRIMMELT; te *Aalten* in het Heeren Logement; te *Ruurlo* bij BINSBERGEN; te *Lochem* bij POSTEL; te *Borculo* bij WEIJERS; alsmede ter Secretarie der Gemeente *Needе*, alwaar bestekken en teekeningen op *franco* aanvrage tegen overzending van een gulden en vijftig cent zijn te bekomen en verdere inlichtingen worden gegeven; terwijl aanwijzing in loco zal plaats hebben, op den dag der besteding des voormiddags ten negen uur.

Needе, den 28 Augustus 1883.

CLANT, *Burgemeester.*
TEN RAE, *Wethouder.*

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **negende** aflevering van:
Geschiedenis van de Bouwstijlen
IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL.
Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.
Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 10 à 12 afleveringen à *f* 1.75.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENT

(in verschillende kleuren).

Sedert 1835 gevestigd te Zeist. Bekroond met diverse Medailles.

Hoofddepot te Amsterdam, Achter Oosteinde n°. 2/4, bij het Paleis v. Volksvlijt.

Uitgebreide handel in Portland-Cement, Parketvloeren, kleurige Metsel- en Profielsteenen. **MARTIN & Co.**

Ministerie van Financiën.

Ontmanteling van BERGEN-OP-ZOOM.

Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *BERGEN-OP-ZOOM* zal op **Dinsdag den 2 October 1883**, des middags te 12 uren, in het *Nederlandsch Koffiehuis* bij Mej. de Wed. F. LEMMERS, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het slechten van de Noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van Aardebanen, het graven eener Waterleiding, het metselen van Duikers en het uitvoeren van eenige daarmede in verband staande werkzaamheden.

NB. De te verwerken hoeveelheden bedragen o. a. ongeveer:

458,000 M³. aardewerk.
1088 » metselwerk.
425 » beton.

De Besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het Bestek ligt ter inzage aan de Kantoren der Registratie en Domeinen te *Dordrecht, Middelburg, Breda, 's Bosch en Bergen-op-Zoom* en is aan laatstgenoemd kantoor van 10 September 1883 af, tegen betaling van *f* 3 per exemplaar, te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Maandag, Dinsdag en Woensdag den 24, 25 en 26 September en op Maandag den 1 October 1883, telkens des middags te twaalf uren, te beginnen aan de DIRECTIEKEET, staande aan de Stationstraat.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Ingenieur voor de Ontmanteling F. W. VAN GENDT J.Gz. te *Arnhem*, den Hoofdopzichter P. VAN DE ERVE Jz. te *Breda* en den Opzichter R. H. C. VAN SOMEREN te *Bergen-op-Zoom*.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS en WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

LOCOMOBILES,

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN

WATERPAS-, HOEKMEET- en andere

INSTRUMENTEN

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.**

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, **W. PATON WALSH**

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 11den September 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 387.

Het maken van de uitbreiding van de herstellings-werkplaats voor den dienst der telegrafie op het station Utrecht.

De besteding geschiedt volgens § 66 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 23sten Augustus 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken).

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 4den September 1883, des voormiddags ten 11 ure.

Utrecht, den 22sten Augustus 1883.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.V.L.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT Jgz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat tot buitenleden van het Genootschap zijn toegetreden de heeren:

A. Wamsteeker te Gouda; J. G. Evers te Brussel; F. Boonstra te Assen; J. P. Stok te Rotterdam; H. Scholtens te Groningen; H. Smulders te Utrecht.

2°. dat als gewone leden zijn voorgesteld:

de heeren J. F. van Hamersveld; J. Herman; F. van Schouwenburg; W. de Zeeuw.

3°. dat op de Buitengewone Prijsvraag voor een Buitenverblijf zijn ingekomen 4 antwoorden, onder de motto's:

1. Concordia.
2. Peruzzi.
3. '83.
4. Veelzicht.

4°. dat medio September bij de Gewone Leden zal worden gedisponeerd over de 2e helft der contributie van het loopend Genootschapsjaar.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) DE TUFSTEEN.

DOOR G. VAN ARKEL.

De tufsteen wordt op verschillende plaatsen der wereld gevonden, in den regel in de onmiddellijke nabijheid van nog werkende of reeds uitgedoofde vulkanen. De tufsteen, die reeds eeuwen in ons land gebezigd wordt, komt van de Rijnoevers tusschen Bonn en Coblenz. Vooral de omtrek van het Laacher meer levert veel tufsteen op; de voornaamste groeven vindt men te Brohl, Andernach, Wehr, Rieden, Weibern enz. Zooals de aanwezigheid van tufsteen in vulkanische streken reeds zou doen vermoeden, is deze steensoort een plutonische formatie, d.i. een die door de werking van het vuur ontstaan is, in tegenstelling van neptunische vormingen, die aan de werking van het water het aanzijn te danken hebben.

Reeds de Romeinen maakten veel gebruik van de tufsteen. Zij bouwden er o. a. een waterleiding van, die zich uitstrekte van de Eifel tot Keulen, destijds Colonia Agrippina genaamd. Ook in den Romaanschen tijd vond de tufsteen aan den Rijn, alsmede bij ons te lande veel aftrek. Schier alle Romaansche kerken zijn van tufsteen gebouwd, en bij ons vindt men zelfs nog veel tufsteen, afkomstig van de afbraak der oude Romaansche kerken, en gebezigd bij den bouw van de Gothische tempels, die ze later vervangen hebben.

Er bestaan twee soorten van tufsteen, een zachte en een harde soort. De zachte soort is zeer poreus en bevat veel puimsteen; zij wordt gebezigd om er tras van te malen. De harde soort wordt als bouwsteen gebruikt.

De tufsteen van de Rijnstreken is waarschijnlijk ontstaan door de uitbarstingen van twee, thans uitgebrande, vulkanen tusschen de dorpen Burgbrohl en Wassenach. Het slijk, dat deze vulkanen uitwierpen, verhardde en vormde zoo de tufsteen.

In het Brohldal en omstreken ligt de tufsteen tusschen leilagen, en zijn de lagen soms tot 30 meter dik. In het Netterdal vindt men de steen ongeveer 3 meter onder den grond en zijn de beddingen ongeveer 5 meter dik.

Tot het maken van tras wordt vooral de steen uit het Brohldal gebruikt. De hardere soorten komen uit de omstreken van Weibern en Rieden. De steen uit Brohldal bevat veel puimsteen, die dikwijls tot een geelachtig poeder is overgegaan, en daardoor het materiaal ongeschikt tot bouwsteen maakt. Vele groeven zijn 3 eeuwen geleden verlaten, daar het gebruik van de tufsteen afnam. Men heeft ze thans weder geopend en in exploitatie gebracht.

In de laatste jaren is tufsteen gebruikt aan verschillende monumentale gebouwen, als de Appolinariskerk te Remagen, het Museum en het Stadttheater te Keu-

len, het Polytechnicum en Chemisch Laboratorium te Aken, de Beurs te Frankfort, het Gedenkteeken voor Kruger te Barmen, het Ständehaus te Dusseldorp, en het Raadhuis te Keulen.

Daar de tufsteen zeer licht is, wordt zij bij voorkeur voor gewelfschilden gebezigd. Zoo zijn o. a. de gewelven van den Keulschen dom, de Evangelische kerk te Bonn, de Maria-kerk te Crefeld en de Evangelische kerk te Dusseldorp van tufsteen.

Het ontginnen der groeven is hoogst eenvoudig. Men opent ze, door de deklaag in het najaar op te ruimen, waarna men in het voorjaar met het breken van de steen begint. De stukken, die uit de groeven komen, worden luchtig op stapels gezet om te drogen.

De steenen, waarvan tras gemalen wordt, gingen vroeger meestal naar Dordrecht, waar veel trasmolens zijn. Tegenwoordig heeft men die ook op andere plaatsen in ons land.

Welk een gewichtige rol de tras in de bouwkunst speelt, zal wel aan ieder bekend zijn. Tot het keuren neemt men in den regel een proef met den toestel van Vicat, welke proef onder den naam van naaldproef bekend is. Daar de naaldproef mijn lezers niets nieuws zal zijn, laat ik de beschrijving ervan achterwege, doch ik wil er slechts op wijzen, dat men niet altijd op deze proef vertrouwen kan, en het, zoo mogelijk, altijd aanbeveling verdient, de steen vóór de bemaling eerst te keuren. De blauwe tras is beter dan de gele.

Dat de tras, die gemalen uit Duitschland hier komt, zich in geen bijzonder goede reputatie verheugt, komt, doordat men daar, inplaats van goede trassteen te nemen, eenvoudig de verweerde deklaag wat fijnstoot en dit als gemalen tras aan den man tracht te brengen.

Goede tufsteen verbrijzelt eerst bij een belasting van 175 KG. per c.M². en heeft dus een tamelijk weerstandsvermogen. Toch zou ik voor bouwdeelen, die zware lasten te torsen hebben, aan graniet, kalk- of zandsteen de voorkeur geven. Het specifiek gewicht is 1.5, en de steen neemt 19% van haar gewicht aan water op. Men onderscheidt in de bouwsteenen twee soorten, namelijk de fijnkorrelige en de grofkorrelige. De fijnkorrelige laat zich zeer goed als ornement bewerken, doch de grofkorrelige heeft meer weerstandsvermogen. Bij het keuren van tufsteen moet men er vooral op letten, dat geen puimsteendeelen in de steen aanwezig mogen zijn, daar deze tot een spoedige verweering aanleiding kunnen geven. De steen moet tevens scherp op de breuk zijn. Ook stukken, die zeer poreus zijn, moet men afkeuren, daar die zeer veel water opnemen, wat mede tot spoedige verweering leidt. Kleine leistukjes schaden echter volstrekt niet.

De lage prijs van de tufsteen is zeker haar grootste aanbeveling. Gewoon vierkant werk kost slechts *f* 40 per M³, franco Amsterdam, en ornement of rijkere profileering naar evenredigheid. Te Amsterdam is in den laatsten tijd aan verscheidene gebouwen tufsteen gebezigd, o. a. aan een hoekhuis in Hollandsche Renaissance op de Keizersgracht bij de Leidschestraat, aan het Panopticum, aan het nieuwe gebouw van de Sociëteit de Hereeniging, aan het nieuwe Doelenhotel, en aan verschillende woonhuizen.

Overal, waar slechts geringe middelen aanwezig zijn, is de tufsteen op hare plaats. Zij mist natuurlijk het fijne, dat kalksteen en zandsteen zoo geschikt doet zijn voor beeldwerk en ornementwerk, doch hiertegenover staat, dat hare oppervlakte een zekere levendigheid heeft, die het oog aangenaam aandoet. Het komt mij voor, dat de tufsteen een goede toekomst tegemoetgaat, en dat dit materiaal, reeds door het voorgeslacht met succes gebruikt, ook tegenwoordig meer en meer in zwang zal komen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 5 September 1883.

Door een bijzonder talrijke opkomst gaven de leden hunne belangstelling in de eerste vergadering van het winterseizoen te kennen. De Voorzitter heette de leden welkom, en deelde mede, wat gedurende het zomerseizoen door het Genootschap was verricht. Behalve de zoozeer geslaagde excursie op 1 Juli, werden nog een drietal schetstochten ondernomen, die bijzonder in den smaak bleken te vallen, terwijl ook menige gezellige avond op het sociëteitslokaal werd doorgebracht. Met veel voldoening kon de Voorzitter erop wijzen, dat het ledental sedert de jongste vergadering aanmerkelijk was toegenomen, zoodat het Genootschap thans reeds meer dan 250 leden telt. Verschillende geschenken werden het Genootschap vereerd, o. a. door de heeren Croizet van Uchelen, Dorland, Wilkens en Van Arkel, welke heeren werd dankbetuigd. Een drietal ontwerpen was successievelijk op het sociëteitslokaal geëxposeerd, terwijl ook de heeren Van der Stok en Geerling een stel teekeningen van een door hen vervaardigd ontwerp afstonden. De Voorzitter eindigde met den wensch uit te spreken, dat dit werkseizoen weer even vruchtbaar als het vorige mocht wezen.

Het voorstel tot het sluiten van een leening tot uitbreiding van de bibliotheek werd, na lezing der notulen van de vorige vergadering, aangenomen.

De heer E. Cuypers deed een schoone verzameling photographieën van beeldhouwwerken circuleeren, waarna de Voorzitter de aanwezigen op een gedeelte zijner collectie schetsen vergastte, waarbij allerlei ontwerpen voorkwamen. Beide heeren ontvingen den dank der Vergadering.

Ter sprake werd gebracht het feit, dat in een ander orgaan dan dat van het Genootschap ontwerpen van leden van Architectura waren opgenomen. Sommige aanwezigen richtten de vraag tot het Bestuur, of deze ontwerpen wellicht aangeboden en door de Redactie geweigerd waren, welke vraag echter ontkennend beantwoord werd. De Vergadering sprak daarop als haar meening uit, dat de leden van Architectura in de eerste plaats de belangen van het Genootschap behooren te behartigen, en noodigde het Bestuur uit, de betrokken leden hiervan in kennis te stellen.

Op de uitgeschreven prijsvraag voor een Buitenverblijf waren 4 antwoorden ingekomen, met de motto's

Concordia,
Peruzzi,
'83 en
Veelzicht.

Als nieuwe prijsvraag werd uitgeschreven „een station voor een dorp", waarvoor een belooning van *f* 100 werd uitgeloofd, terwijl de inlevering op 31 October a. s. werd vastgesteld. Het programma is in dit nommer opgenomen.

Na mededeeling dat 6 buitenleden waren toegetreden, werden 4 gewone leden voorgesteld, en sloot de Voorzitter de vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

2de Algemeene Prijsvraag.

Het Bestuur van het Genootschap heeft de eer ter kennis te brengen aan heeren Leden, dat als 2de Algemeene Prijsvraag voor het jaar 1883 wordt uitgeschreven:

EEN SPOORWEGSTATION

voor een provinciestad van 10000 inwoners, hetwelk moet bevatten:

Een vestibule	ter oppervlakte van	p. m.	100 M².		
Een plaatskantoor tevens telegraafkantoor	„	„	„	30	„
Een kamer voor den chef	„	„	„	14	„
Een wachtkamer 1e en 2e klasse met buffet	„	„	„	50	„
Een damessalon	„	„	„	20	„
Een wachtkamer 3e klasse met buffet	„	„	„	70	„
Een goederenlokaal	„	„	„	70	„
Een bergplaats	„	„	„	20	„

Urinoirs en twee privaten voor mannen en twee voor vrouwen, verder de vereischte gangen, portalen, enz.

Een woning voor den stationschef, bestaande uit minstens drie kamers, een keuken, zolder, privaat, kasten, enz. Deze vertrekken kunnen op een bovenverdieping gelegen zijn.

Langs het gebouw, aan de spoorzijde, een perron, breed 6 meter en te overdekken met een marquise.

Er worden verlangd de volgende teekeningen:

1e. de vereischte plattegronden;

2e. de voornaamste gevels;

3e. twee doorsneden;

allen op de schaal van 1 à 100.

4e. een travée van den voornaamsten gevel op de schaal van 1 à 50.

5⁰. een memorie van toelichting.

De behandeling der teekeningen en de stijl, waarin het gebouw zal worden behandeld, wordt geheel vrijgelaten.

Aan den vervaardiger van het der bekroning waardig gekeurd ontwerp zal worden uitgereikt het *eervol getuigschrift* van het Genootschap met een *premie van honderd gulden*. De inlevering der ontwerpen, met stipte inachtneming van artikel 67 der wet, moet geschieden vóór of op den 10den November 1883, ten huize van den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) IETS OVER OOSTINDISCHEN INKT.

Omtrent den O.-I. inkt, die eigenlijk Chineeschen inkt moest heeten, bevat het *Hannoverische Gewerbeblatt* de volgende bijzonderheden: Volgens een schrijver van het Hemelsche Rijk is een soort O.-I. inkt reeds 2697 jaren voor Christus uitgevonden. Deze inkt, die veel overeenkomst had met lak, werd gebruikt om ermede op zijde te schrijven met behulp van een bamboerietje. Eenigen tijd later begon men ook inkt uit zekere steensoorten te vervaardigen, welke inkt, onder den naam *Ché-hei*, tegenwoordig nog in China bekend is. Omstreeks 260 jaren voor Christus begon men den O.-I. inkt te vervaardigen, zooals die thans nog gebruikt wordt. De zwarte verfstof wordt verkregen door het verbranden van lak en fijn dennenhout. De eerste O.-I. inkt had den vorm van kogels, en drong spoedig de inkt, uit steensoorten vervaardigd, geheel op den achtergrond.

De beroemdste O.-I.-inktfabrikant was Li-ting-koei, die in de laatste jaren van de Tang-dynastie leefde, en een meester in zijn vak was. Hij was de eerste die staafjes O.-I. inkt vervaardigde. Om te onderzoeken, of de staafjes echt waren, moest men er een stukje afbreken, en dit in het water leggen. Waren zij na verloop van een maand nog onopgelost, dan was 't het echte fabrikaat van Li-ting-koei. Na diens dood bleef de kunst op dezelfde hoogte staan.

Tegenwoordig gebruikt men allerlei grondstoffen tot het verkrijgen van het roetzwart, b.v. petroleum, plantenoliën, rijstmeel, bast van granaatboomen, rhinoceroshuid, muskus, enz. Volgens de Chineesche kenners komt alles aan op de richtige toebereiding van het roetzwart. Het goede roet moet naar muskus rieken; doet men er muskus bij, dan is dit een vervalsching. Als bindmiddel wordt gewone lijm gebruikt. Goede inkt wordt door den tijd beter, en moet eerst eenige jaren na de vervaardiging gebruikt worden.

Om het zoo hinderlijke doorloopen van O.-I. inkt bij het wasschen van gelijnde teekeningen tegen te gaan, wrijve men den inkt niet met gewoon water, maar met een zeer zwakke oplossing van kaliumbichromaat.

(A. et A.) DE SCHETSTOCHT VAN 26 AUGUSTUS.

Zondagmorgen 26 Augustus j.l. vereenigden zich weder eenige leden tot deelneming aan een schetstocht. Thans ging deze een geheel tegenovergestelde richting, namelijk naar Ransdorp. De Schreierstoren was de plaats van bijeenkomst, vanwaar men door de havenstoomboot, die te 11 uren vertrekt, naar Durgerdam werd overgezet. Na een wandeling van ongeveer een uur langs den voormaligen IJdijk en een smallen landweg, door weilanden omgeven, kwam men op de plaats der bestemming.

Het eerwaardig en toch zoo bevallig silhouette van den bekenden toren van Ransdorp en de vele interessante détails, welke hier nog aanwezig zijn, leverden ruime stof tot het nemen van schetsen.

Tegen 4 uren werd de terugtocht ondernomen en wandelde men langs den afsluitdijk van Schellinkwoude naar Zeeburg, alwaar op het daar juist gereedliggend havenstoombootje werd plaatsgenomen, dat de deelnemers te 5 uren in de Amstelstad terugbracht.

Met dezen tocht, die door het heerlijkste zomerweder werd begunstigd, werd de serie schetstochten van dit jaar besloten. De verslaggever roept zijn metgezellen een tot weerziens toe in 1884, met den wensch dat deze kleine kring van getrouwen zich allengskens moge vergrooten.

IETS OVER PORTLAND-CEMENT.

Blijkens de dezer dagen in druk verschenen notulen van de algemeene vergadering der Vereeniging van Duitsche cementfabrikanten, die op 22, 23 en 24 Februari ll. gehouden werd, hebben er hoogst belangrijke besprekingen plaats gehad over de portland-cement, hare eigenschappen, de steeds toenemende vervalsching ervan en hare toepassing in de practijk. De gewichtigste discussie had plaats over de wijze, waarop sommigen de gebrande portland-cement met andere stoffen vermengen. Verschillende mededeelingen werden daarbij gedaan over het specifieke gewicht van zuivere en vervalschte portland-cement, en over de uitkomsten, die de genomen proeven gegeven hadden.

Uit de notulen blijkt, dat onder de leden er velen zijn die hun fabrikaat met andere stoffen, en wel hoofdzakelijk met hoogovenslakken, vervalschen of, zoo men wil, vermengen, en dat sommigen hunner niet schromen deze vervalsching of vermenging den fraaien naam van „verbetering" te geven, wat herinnert aan de tactiek van zeker chocoladefabrikant, wien het niet wilde gelukken de leelijke witte vlekken uit zijn fabrikaat te verwijderen en die daarom op het lumineuse denkbeeld kwam in verschillende couranten te annonceeren, dat de eenige werkelijk echte, wit-gevlekte chocolade, uitsluitend bij hem te bekomen was. Daarmede had de man aanvankelijk eenig succes, maar het duurde niet lang, en zoo kon het hier ook weleens gebeuren dat de fabrikanten van de „verbeterde" portland-cement, dat zijn zij, die slakkenmeel voor cement verkoopen, oorzaak zouden zijn, dat de internationale roem van de Duitsche portland-cement door hunne „verbetering" groot gevaar liep.

Een lid deed de mededeeling, dat hij verschillende soorten van portland-cement onderzocht had en er bij deze soorten eenige waren, die meer dan 50 percent vreemde bestanddeelen bevatten.

De volgende stellingen werden besproken en met nagenoeg algemeene stemmen aangenomen:

1°. Portland-cement is een product, dat ontstaat door de innige verbinding van kalk en leem, volgens bepaalde verhoudingen, het branden van deze verbinding totdat zij tot sintels overgaat en het malen dezer sintels tot zij de fijnheid van meel verkrijgen.

2°. Ieder fabrikaat, dat op andere wijze ontstaan is of waarbij vreemde stoffen vermengd zijn, mag niet als portland-cement beschouwd worden. Eene uitzondering daarop maakt eene toevoeging van hoogstens twee percent gips.

3°. De verkoop van een fabrikaat, dat nog andere bestanddeelen dan portland-cement bevat, moet als een bedrog tegenover het publiek beschouwd worden.

4°. Het is onverschillig of met die vermengingen al dan niet eene verbetering bedoeld wordt, omdat de afnemers nimmer voldoende kunnen nagaan tot welke hoogte deze vermengingen aangebracht zijn. Uit den tegenwoordigen stand van de verschillende onderzoekingen volgt, dat portland-cement door bijvoeging van vreemde, fijngemalen stoffen, zooals kalksilicaat, hoogovenslakken, tras, kalksteen en andere daarmede overeenkomende lichamen, niet beter, maar slechter wordt.

5°. Iedere vermenging van portland-cement maakt er mortel van en dit is niet de taak van de fabrikanten, maar van de afnemers.

6°. Wijl de normenproeven indertijd voor onvervalschte portland-cement gemaakt zijn, zoo kunnen deze voor eene vergelijking van vermengde en onvermengde cement niet gebruikt worden.

De laatste dag der vergadering was hoofdzakelijk gewijd aan de bespreking van een voorstel tot verhooging van de normenvastheid, ten opzichte waarvan men overging tot de orde van den dag, omdat er tijd tekort schoot om dit voorstel voldoende te bespreken.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XV.

Telkens als men de Fransche afdeeling weder bezoekt, wordt men getroffen door het vele nieuwe en verrassende, dat zij oplevert. Men ziet voortbrengselen van takken van nijverheid, die ten onzent geheel onbekend zijn. Men bezie b. v. de inzending van „émaux" door Paul Soyer en men zal met een industrie kennis maken, even artistiek als zeldzaam. Alle stijlen zijn vertegenwoordigd, en het komt mij voor, dat de uitgestalde voorwerpen een ontzaglijke waarde zullen vertegenwoordigen. De „émaux" van Soyer zijn zonder behulp van filigraan vervaardigd, en munten uit door smaakvolle bewerking. Als versiering van meubelen, spiegels, huisraad, ja wat niet al, zien wij ze hier aangewend, en altijd met veel succes.

Triptieken in Romaanschen en Gothischen stijl vindt men naast Renaissance meubelen, pendules en juweelkistjes in modernen stijl nevens medaillons, broches en andere snuisterijen. Ieder voorwerp is een aandachtige beschouwing ten volle waard, en ik ben overtuigd, dat niemand zich den tijd, in het vertrekje van Soyer doorgebracht, beklagen zal.

Een weinig verder zijn weer producten van ceramiek geëxposeerd. Zeer fraaie tegels, friezen „en relief" in de manier van Della Robbia, en bouwornementen van een goeden smaak zag ik bij Farque & Hardeley. Door bevallige kleurschakeering munten vooral de relieftegels van de Fayencerie de Gien uit.

Belangrijk zijn ook de inzendingen van porseleinen bloemen, die op smaakvolle wijze gebezigd worden tot het versieren van cadres van peluche, enz. Zeer bedrieglijk wordt de natuur in het broze materiaal nagebootst, terwijl de schikking den aangeboren smaak der Franschen doet herkennen. De etalages van Boussard, Detemmeman en Pinot fils zijn vooral keurig en trekken de aandacht der schoone sekse tot zich.

Een paar vazen, zeer artistiek met relief, in de manier der antieke cameeën versierd, zag ik bij Redon, en breed geschilderde porseleinen schalen bij Charles Pillevuyt.

De kiosk van Froment-Meurice, in de middelgalerij geplaatst, trekt steeds veel toeschouwers, en terecht, want de daar tentoongestelde goud- en zilverwerken zijn inderdaad allerkeurigst. Beelden, vazen, articles de luxe, zaken voor huiselijk gebruik, het munt alles uit door stijlvolle vormen en gesoigneerde bewerking. Welk een onderscheid tusschen dit keurige werk, en de lompe smakelooze producten, die onze goud- en zilversmeden te voorschijn brengen, als hun de opdracht wordt gedaan, wat moois te maken! Wie kent ze niet, die verfoeilijke inktkokers, pièces de milieu, coupes en schalen, die zoo vaak als aandenken of bruiloftsgeschenk dienen moeten! Mochten de vervaardigers van dat prulwerk nuttige lessen van de tentoonstelling mede naar huis nemen!

Wij gaan nu weder een zijzaal binnen, waar de meubelen van Krieger een voorname plaats innemen. Zij zijn met zorg bewerkt, doch het scheen mij, of de vormen, vooral die van het ornement, wat grof en soms gezocht waren. De wanddecoratie is zeer gelukkig en de decoratieve schilderstukken zijn zeker door een uitstekend schilder vervaardigd. Het arrangement is keurig.

Een weinig verder zijn twee exposities van Gobelins door de firma's Duplan & Hamot en Braquenié. Het komt mij voor, dat die Gobelins de beste zijn, waar men een min of meer gestiliseerde teekening gevolgd heeft. De nabootsingen van schilderijen vind ik een bewijs van valschen smaak. De origineelen evenaren kan men toch niet, en het karakter van tapijtwerk gaat geheel verloren. Ook de kleuren behooren niet al te schril te zijn, willen ze een aangenaam effect maken. De allegorische voorstellingen zijn bij beide firma's ongetwijfeld de beste.

Keurig peluche is te zien in de uitstalling van Adolphe Catteau. Het peluche, in den laatsten tijd bijzonder in zwang gekomen, is ongetwijfeld zeer decoratief, waartoe de kleurschakeeringen, die het bij een afwisselende verlichting kan aannemen, zeer veel bijdragen. Alle nuances zijn in de etalage vertegenwoordigd, en zoover ik beoordeelen kon, is het fabrikaat uitmuntend.

Ook de etalages van Clair en Leproust zijn beziens-waardig om de schoone collectie peluche.

In de zaal daarnaast zagen wij een belangrijke inzending van meubelen, met zoogenaamd cuir de Cordoue overtrokken, uit de fabriek van S. Fleury. De in dit leder geperste ornementen zijn zeer goed in het karakter der verschillende stijlen volgehouden. In een antiek vertrek zullen dergelijke meubelen gewis een fraai en stemmig effect hebben.

In dezelfde zaal, waar deze meubelen tentoongesteld zijn, zag ik nog een kastje en paneelen van gesneden hout, door Miano ingezonden. Dit snijwerk is zeker zeer kunstvaardig, doch het is op verre na zoo goed niet in den stijl volgehouden, als hetgeen wij vroeger reeds behandelden.

Ten slotte bespreek ik nog de meubelstoffen. Het is bijna onnoodig te zeggen, dat tal van smaakvolle dessins aanwezig zijn. Zelfs de uitvoerigste beschrijving zou niet instaat wezen, ook maar een flauw denkbeeld van de collectie te geven. Ik raad daarom mijn lezers aan, haar zelf te gaan zien, en dan vooral de etalages van Couroble & Carette, Tesca, Harincouck en Vanoutrijne met aandacht te beschouwen.

Vat ik ten slotte in korte woorden samen, welken indruk de Fransche afdeeling op mij gemaakt heeft, dan moet ik zeggen dat ze prachtig is. Stof tot aanmerkingen vindt men er bijna niet. De goede smaak is overal heerschende, en mogen ook al de Franschen bij voorkeur de latere perioden der kunst (ten onrechte door waanwijze kamergeleerden met den naam „vervaltijd" bestempeld) bestudeeren, ik kan daar geen kwaad in zien.

Overal is wel wat goeds te vinden, en de elegance der Lodewijken verdient zeker navolging. Vooral de Louis XV-stijl, hoezeer vroeger ook verguisd, heeft zooveel keurigs aan te wijzen, dat zij een onuitputtelijke bron voor de hedendaagsche kunstenaars is.

Frankrijk heeft getoond, dat, al heeft Teutoonsch wapengeweld het kunnen vernederen, het toch altijd nog aan de spits der beschaving gaat. Moge dit nog lang zoo blijven!

In mijn volgenden brief hoop ik Japan en een gedeelte van Duitschland te behandelen, om daarna mijn serie brieven te eindigen met eenige beschouwingen over de architectuur in de kunstgalerij.

OSADO.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

Te Brussel is de tentoonstelling van bouwkunst in het *Palais des Beaux-Arts* geopend. Vooral de afdeeling retrospectieve kunst, die drie eeuwen omvat en waarbij zich o. a. schetsen van Rubens bevinden, moet zeer belangwekkend zijn. Tevens zijn 19 plans, die op de uitgeschreven prijsvraag voor een Hoogeschool van bouwkunst zijn ingekomen, ter bezichtiging gesteld.

— Te Rome is eene prijsvraag uitgeschreven voor een ontwerp van een parlementsgebouw voor de Kamer der Afgevaardigden en den Senaat van het Koninkrijk, welke lichamen totheden niet in één gebouw vereenigd waren. Naar deze prijsvraag kunnen slechts Italiaansche architecten en ingenieurs mededingen. De ontwerpen moeten vóór 30 November a.s. bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken ingeleverd zijn; voor het beste plan wordt een prijs van 10,000 lire uitgeloofd, terwijl bovendien nog twee premies, elk van 3000 lire, kunnen toegekend worden.

Het juist niet zeer uitvoerige programma verlangt overigens slechts „un progetto di massima", en behalve de plattegronden, gevels en drie doorsneden, op de schaal van 1 à 200, en eene begrooting van kosten, ook eene beschrijving van de wijze van verwarming, ventilatie en verlichting; geschaduwde of gekleurde en perspectievische teekeningen zijn nadrukkelijk verboden. Het programma zegt niets van de plaats, waar het paleis verrijzen zal, noch van de som die voor een eventueelen bouw beschikbaar gesteld is, maar geeft slechts als bouwoppervlakte een rechthoek van 250 bij 180 meter aan, met een plein van 75 meter breedte aan de zuidzijde en straten van 25 meter breedte aan de drie andere zijden. Voor de afzonderlijk verlangde ruimten zijn de maten niet opgegeven en is er alleen vermeld, dat het aantal verschillende lokaliteiten in evenredigheid moet staan tot het getal der Kamerleden en Senatoren. De Commissie heeft zich hare taak blijkbaar zeer gemakkelijk gemaakt, maar het is te voorzien dat, met deze onvoldoende bepalingen, de uitkomst niet schitterend zal zijn. Als hoofdlokaliteiten worden eene gemeenschappelijke zaal voor 700 personen, eene zaal voor den Senaat van 250 en eene voor de Kamer van 508 zitplaatsen verlangd, waaraan de noodige vestibules, de vertrekken voor de Ministers, de Voorzitters en de Parlementsleden, de kleedkamers, stenografenbureau's enz. grenzen moeten. De verder benoodigde appartementen bestaan in woningen voor den Voorzitter, eenige ambtenaren, wachten en voorts in koffie-, restauratie- en conversatiezalen, groote remisen voor de rijtuigen der Kamerleden en Senatoren, benevens stalling en remise ten dienste van den Voorzitter.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De aandacht is den laatsten tijd gevestigd op de vele middelen, die in practijk gebracht worden om hout brandvrij te maken, en vooral voor schouwburgen is het van groot belang, daarin op afdoende wijze te slagen. Vóór eenigen tijd vond eene belangrijke proefneming plaats, waaromtrent de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* het volgende mededeelt:

„In twee houten huisjes van gelijke afmetingen werd een hoop met petroleum begoten krullen tegelijkertijd in brand gestoken. Door den fellen wind aangewakkerd, verteerden de vlammen het eene binnen weinige minuten, maar het andere bood het vernielende element weerstand en bleef ongedeerd, ofschoon de blaren, die zich aan den binnenkant vertoonden, duidelijk toonden, dat het vuur er zijne kracht wel op had beproefd.

„Dit huisje was geverfd met onbrandbare verf, vervaardigd uit de asbest. De Asbestos is eene vezelstof, afkomstig uit de mijnen van Noord-Italië, die de merkwaardige eigenschap bezit, dat ze niet vatbaar is voor ontbranding. Men maakt er allerlei zaken van, o. a. papier, dat gebruikt wordt voor kostbare documenten, allerlei soorten van doeken, ook touw voor brandladders.

„Uit deze vezelstof heeft men nu ook verf bereid, die eveneens brandvrij is, en waarmede o. a. de houten gebouwen van de Intern.-Visscherij-tentoonstelling te South-Kensington zijn bestreken. De Asbestos komt ook voor in de mijnen van Canada, maar de Italiaansche wordt voor beter gehouden. De proeven op *De IJsbreker* werden genomen met verf, uit de Italiaansche Asbest, door de *United Asbestos Company* in hare fabrieken te Londen en Birmingham bereid. In Nederland wordt die Maatschappij vertegenwoordigd door den heer James Willing te Rotterdam."

MAASTRICHT. De Gemeenteraad heeft den Burgemeester gemachtigd tot het aangaan van eene overeenkomst met den Staat, waarbij de Gemeente zich verbindt, het in de Maas gelegen eiland St.-Antonie voor de verbreeding van den linker rivierarm, tegen eene vergoeding van *f* 30,000 af te graven.

— Gedeputeerde Staten van Limburg doen eene oproeping van sollicitanten voor twee opzichtersbetrekkingen bij den Provincialen Waterstaat in dat gewest, ter standplaatsen Maastricht en Weert.

Aan elk dezer betrekkingen is verbonden eene vaste jaarwedde van *f* 1100, eene vergoeding van *f* 50 's jaars wegens bureaukosten, het genot van reis- en verblijfkosten en aanspraak op pensioen.

Sollicitanten voor bovengenoemde betrekkingen moeten zich vóór of op 15 September e.k. bij adres op zegel tot Gedeputeerde Staten wenden, om zich op een nader te bepalen dag te onderwerpen aan een vergelijkend examen, waarvan het programma door het Provinciaal blad zal worden bekend gemaakt.

ZWOLLE. De Raad besloot met ingang van 1 Januari e.k. den prijs van het gas van 8 op 7 cent per stère te brengen en den huurprijs der gasmeters op een derde van den tegenwoordigen prijs terug te brengen.

GOUDA. Nu de voorgevel van het uit, een architectonisch oogpunt zoo prachtige, stadhuis na jaren arbeid geheel gerestaureerd is, doet zich de behoefte gevoelen om ook den zijgevel onderhanden te nemen. De gemeente heeft op de begrooting voor het volgende jaar eene som van *f* 8000 voor restauratie van den westelijken zijgevel uitgetrokken en het is te hopen, dat de Raad aan dit voorstel zijne goedkeuring zal hechten, waartoe te meer reden bestaat, daar de kosten der herstelling van den voorgevel grootendeels door het Rijk gedragen werden.

— Afl. 8 van *„De Natuur"* (uitgave van J. G. Broese, te Utrecht), bevat het volgende:

De kina op de koloniale tentoonstelling (met fig.) — Oberstein en zijne agaatslijperijen. — De pulsometer (met fig.) — Het vegetarianisme. — Sterrevet of sterreschot. — Iets over petroleum en haar onderzoek (met fig.) — De Masdevallia Chimaera, een der schoonste Orchideeën (met fig.) — De mikro-telefoon van Theiler (met fig.) — De havenwerken te Antwerpen. — Een jong muschje, dat door een kneu wordt gevoederd. — Het scherpen van nieuwe en oude vijlen door een zandstraal (met fig.) — De telefoon-concerten op de tentoonstelling te Amsterdam. — De mikrofoon Berliner (met fig.) — De levensduur der boomen (met fig.) — Het dubbelchroomzure kali-element, verbeterd door G. Trouvé (met fig.) — Korte berichten. — Correspondentie.

— Op de Spijkerswaard tegenover Wije zal door den heer Terwindt te Pannerden een stoom-steenfabriek worden opgericht, waartoe de noodige voorbereidende maatregelen genomen zijn. Daar in den laatsten tijd onderscheiden fabrieken aan den IJsel werden opgeheven, zal de oprichting van deze nieuwe, door de arbeidende klasse aldaar, met ingenomenheid begroet worden.

Minder aangenaam zijn de berichten over de steenbakkerijen in de nabijheid van Montfoort. Lag de steenbakkerij „De Vlijt" reeds den geheelen zomer stil en zag men aardappelen groeien, waar anders de steenen gedroogd worden, bij het inhuren van het werkvolk, wat hier geregeld met kermistijd plaats vindt, heeft ook de eigenaar van „De Nijverheid" zijn volk gedaan gegeven.

De voorraad steenen toch is zóó groot dat aan de fabricage van nieuwe niet behoeft gedacht te worden.

BENOEMINGEN.

In de zitting van den Gemeenteraad van Delftshaven, den laatste der voorgaande maand gehouden, werd de heer T. E. van Erkel te Dordrecht met 7 van de 13 stemmen benoemd tot Gemeente-bouwkundige; de heer P. H. Scheltema te Zutfen verkreeg 3 stemmen, de heer Th. van Leeuwen te Zutfen 2 en de heer Van der Wilde te Delftshaven 1 stem. Er waren 44 sollicitanten.

TOESTEL TOT HET VERWIJDEREN VAN VOCHT UIT GEBOUWEN EN LOKALEN.

In de *Deutsche Bauzeitung* van 29 Augustus l.l. komt de beschrijving voor van eene gepatenteerde uitvinding van den Ingenieur Stanislaus von Kosinskki te Warschau, tot het verwijderen van vocht uit nieuwe en vochtige huizen en het desinfecteeren van lokalen. Die beschrijving wordt door een paar afbeeldingen verduidelijkt en het toestel, dat door den vertooner wordt toegepast, bestaat uit twee deelen, waarvan het eene voor de ontwikkeling van warmte moet dienen en even als een locomotief op wielen gesteld is om de verplaatsing gemakkelijk te maken, terwijl het andere een ventilator is, die buiten de kamer of het gebouw wordt opgesteld en door middel van buizen of pijpen met het verwarmingstoestel in verbinding staat.

De belangstellende lezer wordt naar het bovengenoemde Duitsche weekblad verwezen en volgens het daarin medegedeelde zou deze uitvinding belangrijke diensten kunnen bewijzen, niet alleen voor het spoedig bewoonbaar maken van nieuwe gebouwen, maar ook voor de inrichting van droogovens, terwijl het verplaatsbare toestel ook dienst kan doen voor spoedige verwarming van groote lokalen als kerken, barakken, enz. en voor de snelle verwijdering van vochtige lucht.

De uitvinding werd in Warschau met goed gevolg toegepast.

VARIA.

Tripolith. Het vertrouwen, waarmede het tripolith bij de eerste toepassingen vóór een tweetal jaren ontvangen werd, is door de ondervinding beschaamd. In de practijk is men, door tal van toepassingen, tot de overtuiging gekomen, dat tripolith in geenen deele de voorkeur verdient boven goede hydraulische mortels, als daar zijn portland-cement en waterkalk; tripolith kan met deze materialen zelfs niet op ééne lijn gesteld worden, al is de prijs daarvan ook hooger.

Van Regeeringswege zijn te Berlijn verschillende proefnemingen gedaan, die allen onbevredigende en dikwerf ook zeer ongunstige uitkomsten gegeven hebben. De firma Zeyer & Drechsler aldaar heeft zeer slecht gestaan bij de toepassing van ornementen uit tripolith voor buitenwerk.

Zuidamerikaansch timmerhout. Eenige onderzoekingen van den heer Thanneur toonen aan, dat Zuid-Amerika rijk is aan houtsoorten voor het ingenieurs-vak. Het *yandubay* is buitengewoon hard en duurzaam; het *couroupay* is ook zeer hard en rijk aan looistof. Het *quebracho* verdient echter meer belangstelling dan eenig ander en groeit overvloedig in de bosschen van La Plata en Brazilië. Het gelijkt op eikenhout en wordt gebruikt voor spoorwegliggers, telegraafpalen, fundeerpalen, enz. Het is zwaarder dan water; zijn soortelijk gewicht is 1.203 tot 1.333. De kleur is aanvankelijk roodachtig, gelijk mahoniehout, maar wordt met den tijd donkerder. Daar het rijk is aan looistof, wordt het in Brazilië gebezigd voor leerlooien en is onlangs voor dat doel ingevoerd in Frankrijk. Een mengsel van een derde fijngemaakt *quebracho* en twee derden gewone looistof geeft goede uitkomsten. † †

CORRESPONDENTIE.

Het anonyme schrijven over pannen, op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam geëxposeerd, en toegezonden onder het postmerk Amsterdam, 2 September, kan niet worden opgenomen, tenzij de schrijver zich bij de Redactie bekendmaakt.

ADVERTENTIEN.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

VENTILATIE EN VERWARMING VAN Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Inschrijving.
op **Vrijdag den 21 September** e.k., des namiddags te twee ure, ten Gemeentehuize te *Zutphen*, voor de **levering** van:
1o. **Belgische of Duitsche Keijen,** voor eene bestrating van 1760 M² oppervlakte, bij voorkeur in afmetingen van $^{10}/_{16}$ of $^{12}/_{14}$ centimeter kopvlak.
2o. **328000** (drie honderd acht en twintig duizend) **beste harde eenigzins getrokken**
STRAATKLINKERS.
3o. **625** M¹. (zes honderd vijf en twintig strekkende Meter) **beste harde dubbel verglaasde Engelsche ijzeraarden**
RIOOLBUIZEN,
waarvan 425 M¹. wijd 0,25 M. en
200 „ „ 0,20 „
De voorwaarden liggen ter lezing op het Bureau van den Gemeente-Architect F. H. VAN ETTEGER en zullen op franco aanvrage worden toegezonden.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Bij den aanleg der werken der **Waterleiding te Schiedam** wordt **gevraagd**
een flink Hoofdopzichter.
Men adresseere zich aan den Ingenieur-Directeur, den Heer H. P. N. HALBERTSMA, *Zuidblaak* 26 te *Rotterdam*.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

AANBESTEDING.
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *SCHIEDAM*, zijn voornemens op **Donderdag 20 September 1883**, des middags ten 12 ure, ten Raadhuize der gemeente in het openbaar **aan te besteden:**
Het bouwen van eene School voor 400 kinderen met Onderwijzerswoning op een perceel weiland aan de verlengde Dwarsstraat.
Bestek en teekening zijn op de Gemeente-Secretarie verkrijgbaar, tegen betaling van vijftig cents voor één bestek en van twee gulden voor een stel teekeningen.
Aanwijzing geschiedt 2 dagen voor de besteding.
Schiedam, den 6 September 1883.
Burgemeester en Wethouders van Schiedam,
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE.
De Secretaris,
A. W. MULDER.

Ingenieur Halbertsma,
adres: Zuidblaak 26 te ROTTERDAM,
zoekt tegen hoog Salaris,
een ervaren Ingenieur,
voorzien van diploma, als **vertegenwoordiger** bij de uitvoering der **Waterleiding** te **Arnhem.**

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

TERRA-COTTA-FABRIEK.
MAGAZIJNEN
van Engelsche en Duitsche Portland-Cement, Gips, Engelsche en Inlandsche Rioolbuizen, Schoorsteenpotten en Privaattrechters.
Platte Kruispannen (model Echt), Kleurige Metsel- en Profilsteenen, Muursteentjes in soorten, Cementen Putten en Riolen, Hardsteen, Marmer en Kunststeenwerken, marmeren en houten Schoorsteenmantels, Mozaïk- en Parketvloeren, houten Hoofdbalusters, zoomede voorwerpen in Zink. Albastine tot het witten van kalkmuren en plafonds, laat niet los en geeft niet af, bijzonder goed voor scholen en gestichten. Verf voor cementen gevels, plastische Plafondversieringen uit papierstof en hennep vervaardigd; verder alle Bouwartikelen in den uitgebreidsten zin, te bekomen en detail en voor export en gros
MARTIN & Co.
Achter-Oosteinde, bij het Paleis voor Volksvlijt, AMSTERDAM.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN BORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING
(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 18den September 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 390.

Het maken en herstellen van eenige werken tot beveiliging van den spoorweg tusschen Utrecht en Bokstel.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, volgens § 38 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 1sten September 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. SASSEN te *'s Hertogenbosch* en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 13den September 1883, des voormiddags ten 11 ure, te beginnen bij den Orthenschen Overweg.

Utrecht, den 31sten Augustus 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

1e Directeur. **W. PATON WALSH**

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19, **GEBR. REIMERINGER.**
AMSTERDAM.

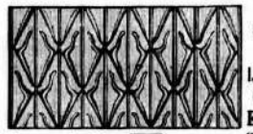

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

G. VAN LENT Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek**.

LÉON DE SMET & Co., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.

DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.

Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER**, Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Ministerie van Financiën.

Ontmanteling van BERGEN-OP-ZOOM.

Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *BERGEN-OP-ZOOM* zal op **Dinsdag den 2 October 1883**, des middags te 12 uren, in het *Nederlandsch Koffiehuis* bij Mej. de Wed. F. LEMMERS, in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het slechten van de Noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van Aardebanen, het graven eener Waterleiding, het metselen van Duikers en het uitvoeren van eenige daarmede in verband staande werkzaamheden.

NB. De te verwerken hoeveelheden bedragen o. a. ongeveer:
458.000 M³. aardewerk.
1088 » metselwerk.
425 » beton.

De Besteding geschiedt bij enkele inschrijving.

Het Bestek ligt ter inzage aan de Kantoren der Registratie en Domeinen te *Dordrecht*, *Middelburg*, *Breda*, *'s Bosch en Bergen-op-Zoom* en is aan laatstgenoemd kantoor van 10 September 1883 af, tegen betaling van *f* 3 per exemplaar, te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Maandag, Dinsdag en Woensdag den 24, 25 en 26 September en op Maandag den 1 October 1883, telkens des middags te twaalf uren, te beginnen aan de DIRECTIEKEET, staande aan de Stationstraat.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Ingenieur voor de Ontmanteling F. W. VAN GENDT J.Gz. te *Arnhem*, den Hoofdopzichter P. VAN DE ERVE Jz. te *Breda* en den Opzichter R. H. C. VAN SOMEREN te *Bergen-op-Zoom*.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N. 37. ZATERDAG 15 SEPTEMBER 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.

Stukken en correspondentie voor het Genootschap te adresseeren aan den 1ste-Secretaris, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.

ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

a. dat de 809de Vergadering zal gehouden worden den 19den September a. s. in Maison Stroucken, alhier.

De agenda voor die vergadering is:
1°. Mededeelingen van het Bestuur.
2°. Ballotage van de voorgestelde leden.
3°. Behandeling van het voorstel: Wetsherziening.
4°. Verkiezing van een Bestuurder.
5°. Bijdrage van den heer G. van Arkel over vak F. (materialenkennis).
6°. Bijdrage van den heer Jan Springer.

b. dat de 2de Algemeene Prijsvraag, waarvan het programma in de vorige *Opmerker* is opgenomen, voor *alle leden* ter mededinging openstaat.

Het daarin genoemd Stationsgebouw wordt vooronderstelt te zijn een Tusschenstation.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) BOUWKUNDIG INGENIEUR OF ARCHITECT?

In Nederland zijn drie categorieën architecten, die, van geheel verschillende standpunten uitgaande, hetzelfde doel trachten te bereiken.

Welke zijn die categorieën? Zijn het die architecten, welke overtuigd, dat men zijn kunst, d. i. zijn studie en leven niet beneden haar waarde moet schatten, hun honorarium berekenen naar een billijken norm of naar vaste aangenomen gewoonten, of die, welke voor elken prijs hunne gefingeerde talenten veil hebben?

Neen. De categorieën hier bedoeld zijn: 1°. de bouwkundige ingenieurs, 2°. de architecten en 3°. de would-be architecten.

Beschouwen wij achtereenvolgens deze drie categorieën en trekken hieruit onze conclusiën.

Sub 1. De bouwkundige ingenieurs.

Hoe wordt men dit? Door na het eindexamen der hoogere burgerschool of examen A gedaan te hebben, naar de polytechnische school te Delft te trekken, daar na twee jaren een tweede examen B af te leggen en ten slotte, weder na twee jaren, het derde of eindexamen C te doen.

Dit eindexamen bestaat in hoofdzaak in het afleggen van proeven van bekwaamheid in mechanica en wiskunde, terwijl aan het eigenlijke vak, aan de architectuur, slechts betrekkelijk weinig tijd kan worden besteed.

Wat hiervan het gevolg is, zien wij straks.

De tweede categorie architecten zijn de self-made men. Zij hebben ieder op hunne wijze getracht zich te vormen. De een heeft zich eerst in het practische leven begeven en zich daarna hier of daar aan eenige inrichting of onder leiding van bekwame bouwmeesters op het vak toegelegd, om, steeds werkende en studeerende, zich langzamerhand verder te bekwamen. De andere is geheel practicus en heeft, door omgang met zijn meer esthetisch ontwikkelde vakgenooten, zich langzamerhand eenige bekwaamheid verworven, om eenvoudige ontwerpjes te maken.

De derde categorie is geen bespreking waard; dit zijn dezulken, die meenen, dat het schoone vak van architect slechts bestaat in het maken van gebouwen met moois overladen en die, helaas, door hun verregaanden wansmaak alle nieuwe wijken onzer vaderlandsche steden ontsieren. Dit zijn de zoogenaamde timmermans-architecten, die zich, gedachtig aan de gulden spreuk van den schoenmaker, liever bij hun schaafbank moesten houden, dan zich te wagen op een hun onbekend terrein.

Waardoor ontstaat deze ongezonde toestand? Kan iedere timmerman, kan iedereen zich dan een patent als architect verschaffen en met sierlijke letteren *N. N.*, *architect*, aan zijn deur doen schilderen? Zeer zeker. De wet verbiedt zulks niet. Wel wordt het een kwakzalver verboden Dr. voor zijn naam te zetten, doch

POLYTECHNISCHE

een ieder is vrij Architect, zelfs Ingenieur-Architect achter zijn naam te plaatsen.

Wat is hiervan de oorzaak? Kent de wet dan geen architecten, die door eenig examen een diploma verwierven, dat zij het publiek kunnen toonen, uitroepende: Ziehier, dit papier geeft u waarborg van Staatswege, dat ik architect ben! Zeer zeker.

Onze eerste categorie architecten (bouwkundige ingenieurs) zijn dezulken. Zij echter zijn de mannen niet, die den lande zijn grootste gebouwen, den steden en particulieren hunne bouwwerken leveren. Gaan wij de groote bouwwerken, door den Staat in de laatste jaren opgericht, na, dan bespeuren wij, dat de Regeering zelve, den bouwkundigen ingenieur voorbijgaande, deze werken aan bekwame, maar niet-gediplomeerde handen toevertrouwde.

Wat is daarvan de reden? Zeer eenvoudig; men ga slechts den weidschen titel na: *Bouwkundige Ingenieurs.* Bouwkunde, een vak zóó rijk, zóó ontzaglijk omvangrijk, omvattende alle schoone kunsten, een vak waaraan men twee, drie menschenlevens zou moeten wijden, om er ook maar eenigszins volkomen van op de hoogte te zijn, wordt hier gekoppeld aan het vak van ingenieur, dat, eveneens een geheel andere richting uitgaande, een studie vereischt, waarvan eerst mannen op rijpen leeftijd langzamerhand alle geheimen beginnen te doorgronden en te ontdekken.

Nu wordt van den armen examinandus voor het diploma van bouwkundig ingenieur vereischt, dat hij zich volstoppe met mechanica en wiskunde, en slechts twee van de vier jaren zijner studiën kunnen, nog slechts eenige malen per week, gewijd worden aan de architectuur. In die korte spanne tijds moet hij zich in de geschiedenis der bouwkunde, in de ornementiek, compositieleer, het projecteeren van grootere en kleinere bouwwerken en wat niet al, bekwamen, om daarna examen erin af te leggen. Is het nog te verbazen, dat, eenige gunstige uitzonderingen daargelaten, het meerendeel der van Delft komende bouwkundige ingenieurs uiterst weinig op kunstgebied presteeren, terwijl zij, in de practijk komende, eerst na jaren werkzaam bureauleven wellicht bruikbare mannen kunnen worden?

En alléén deze categorie wordt door de wet het publiek aangewezen als *de Architecten.* Is hier geen leemte in de wet? Moesten niet de examens zoodanig worden ingericht, dat self-made men, die door aanhoudende studie, het voortdurend medestrijden in de verschillende prijskampen, door reizen en het hierdoor uitbreiden van hun smaak, zich zelf vormden, eveneens instaat waren gesteld, een diploma als geëxamineerd architect door het doen van een examen van Staatswege te verkrijgen? De eischen voor deze examens zouden dan echter moeten gewijzigd worden in dier voege, dat van den architect, d. i. van den practischen kunstenaar, niets meer gevergd werd, dan hem voor de uitoefening van zijn vak noodzakelijk is. De overtollige wiskunde en mechanica moest worden afgeschaft en een meer werkelijk esthetische beteekenis gehecht worden aan het woord „architect."

Werden aldus de examens ingericht, velen der tegenwoordige jongere architecten zouden het zich eene eer rekenen, zich aan een onderzoek van Staatswege te onderwerpen, teneinde een diploma te verkrijgen.

Werd het dan met alle gestrengheid een ieder, die niet gediplomeerd was, verboden zich den eernaam van architect toe te eigenen, dan voorzeker zouden èn de kunstenaars gewaarborgd zijn tegen een concurrentie van minder bekwamen, *maar gediplomeerden*, èn het publiek tegen de ongelukkigen van de derde categorie, en dan ten slotte, boven alles zou de Kunst gebaat worden en onze Nederlandsche Bouwkunst zou van Staatswege krachtdadig worden voortgeholpen.

P. M.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XVI.

Toen ik in mijn vorigen brief als mijn meening uitsprak, dat de Fransche inzendingen de schoonste van de geheele expositie waren, had ik de Japansche afdeeling, die onmiddellijk daaraan grenst, nog niet met die aandacht beschouwd, welke zij zoo ruimschoots verdient. Thans, nu ik een halven dag in de Japansche afdeeling heb doorgebracht, zou ik bijna geneigd zijn, den eerepalm aan de zonen van den Mikado te reiken.

De Japansche kunst, ofschoon uit de Chineesche ontstaan, heeft deze laatste echter verre achter zich gelaten. Vooral wat email en lakwerk betreft, hebben de Japaneezen reeds sedert een tweetal eeuwen in Europa een groote vermaardheid verworven. De techniek is volmaakt, nooit is iets dergelijks door eenig Westersch volk voortgebracht. De traditiën, die reeds van eeuwen herwaarts dagteekenen, zijn steeds, door alle geslachten heen, in eere gehouden, en nimmer werden middelmatige producten vervaardigd.

Het Chineesche lakwerk is tamelijk naturalistisch en fantastisch gedecoreerd, doch dat der Japaneezen vertoont in den regel meer geometrische motieven, die van veel smaak getuigen. Op symmetrie letten de Japaneezen niet, doch zij weten een vlak zeer stijlvol met ornementen te bedekken. Als bij het Japansche lakwerk dierfiguren tot decoratie gebezigd worden, of planten of deelen daarvan tot versiering worden aangewend, houdt men zich streng aan de natuur, en de opmerkingsgave der Japansche teekenaars is daarbij merkwaardig. Een lid der firma Kiriu-Kocho-Kouaïcha (Compagnie industrielle et commerciale du Japon) van Tokio, die vloeiend Fransch sprak en zeer voorkomend was, deelde mij mede, hoe de lakwerken vervaardigd worden.

Lakwerk wordt aangebracht op fijn dennenhout, cederhout, papier-maché, enz., dat met een laag hars bedekt wordt, zoodat het een zeer gladde oppervlakte verkrijgt. Het lak wordt nu met dunne laagjes aangebracht, waarvan er dikwijls 20 à 25 over elkaar komen. Men begrijpt dus, hoeveel tijd men aan het vervaardigen van een stuk lakwerk besteden moet. Er zijn drie soorten van lak: gele, bruine en lichtgele, die uit het sap van zekere boomsoorten verkregen worden. De lichtgele soort wordt aan de lucht donkerzwart. Het lakwerk wordt met goud en ornement versierd, en daar men, na het aanbrengen van elke laklaag, die ornementen weer opnieuw vergulden moet, komen ze als relief uit de fond uit. De laatste laag lak bedekt ook het goud, waardoor die warme tint verkregen wordt, aan het Japansche lakwerk eigen. Dikwijls wordt ook ivoor en paarlmoer als decoratie aangewend. Het groote kamerschut, dat bij de bovengenoemde firma te zien is en dat *f* 3500 kost, is zeker het fraaiste stuk lakwerk, dat in de Japansche afdeeling te zien is. Overigens vindt men er nog fraaie kastjes, kabinetjes, paneelen, geschikt voor muurdecoratie, enz. Ook het lakwerk van Morunaka is de bezichtiging overwaard.

Het bronswerk der Japaneezen is ook zoo prachtig, dat men zich niet begrijpen kan, hoe het mogelijk is, iets zoo volmaakts voort te brengen. Vazen, in verschillende vormen, meestal van hoogst bevallig silhouet, presenteerbladen, beeldjes, ja wat niet al, is daar te zien. Het zal hier den beschouwer meer treffen, met hoeveel succes de Japaneezen deelen van planten tot decoratie weten te bezigen. Men zie b. v. bij Kiriu-Kocho-Kouaïcha de bladen met krabben, kikvorschen, enz. erop, of bij Zembei Zaito de deelen van boomstammen met roofvogels erop en men zal zich moeilijk iets meer effectvols kunnen denken. Bij eerstgenoemde firma werd mijn aandacht bijzonder getrokken door een zilveren theeservies, dat met brons ten deele overtrokken is. Hoe moeilijk deze techniek is, zal men begrijpen; zij dagteekent dan ook eerst van den laatsten tijd en het zou mij niet verwonderen, als de inzender daarmede een hooge onderscheiding behaalde.

De Japansche ceramiek is in de laatste jaren aanmerkelijk vooruitgegaan, en heeft die der Chineezen verre achter zich gelaten. Door het nauwkeurig bestudeeren der natuur hebben de Japansche producten een frischheid, die men bij de Chineezen tevergeefs zoekt. Ook munten de Japaneezen uit in het aanbrengen van email cloisonné op porselein. De metaaldraden worden door gesmolten glas op het te versieren voorwerp bevestigd en daartusschen worden dan de emaux door middel van groote hitte gesmolten. Deze techniek is zoo moeilijk, dat nog nooit in Europa iets dergelijks is kunnen vervaardigd worden.

Schoone voorbeelden van geëmailleerde porseleinen zien wij bij Shippo-Kaisha en bij Jossouki-Namikama. Ook vazen, zeer sierlijk met reliefiguren gedecoreerd, zijn daar te vinden. De aandacht in het bijzonder verdienen de vazen, met kikvorschen, jonge eenden, polypen, vogels en humoristische voorstellingen versierd. Ook het servies, dat van porselein is, doch uit ongebakken klei schijnt te bestaan, is zeer merkwaardig. De porseleinen van Koranshia zijn meest allen met email bewerkt en vertoonen zeer heldere kleuren. Het meest van allen trekken mij de porseleinen van Tanzan te Tokio aan. Zij zijn met zeer smaakvolle ornementen in matte kleuren versierd. De fond is meestal zwart, waartegen de zacht gekleurde arabesken zeer fraai uitkomen. Ook het „porcelaine craquelé", het zoo gezochte gebarsten porcelein is hier in ruime keus voorhanden, terwijl ook de firma Meissonkashia te Kioto een schoone verzameling van dit product tentoonstelt.

Een hoogen dunk van de teekenkunst der Japaneezen geven de kamerschutten, op gouden grond met O. I. inkt versierd. Boomen, schildpadden, vogels, apen, alles is met veel smaak geteekend. Daar alle symmetrie ontbreekt, heeft alles een losheid, die het oog aangenaam aandoet.

De Japansche borduurwerken, zorgvuldig in een glazenkast besloten, die echter door een Japanner met veel hoffelijkheid voor mij geopend werd, zijn zoo prachtig, dat men niet moede wordt ze te bewonderen. Het kamerschut met twee ibissen versierd is het schoonste, dat ik ooit van dien aard zag, en het verwonderde mij niet, toen de Japanner mij verzekerde, dat de kunstenaar, die het vervaardigd had, er drie jaren over gewerkt heeft. Ook de pauwen zijn keurig geborduurd. Het deed mij genoegen te zien, dat H. M. onze Koningin een der borduurwerken heeft aangekocht. De Japaneezen beklaagden zich overigens bitter over den weinigen kooplust der Hollanders. De eenigen, die nog wat gekocht hadden, waren vreemdelingen.

In een tamelijk donkeren hoek heeft het Japansch Gouvernement een zeer belangrijke collectie kaarten, photographieën, plans van dokken, sluizen, stoombooten, scholen, voorts hulpmiddelen voor het onderwijs enz. uitgestald. Deze collectie is zeer de bezichtiging waard, daar zij doet zien, hoe de Japaneezen in een tiental jaren de geheele Westersche beschaving hebben overgenomen. Ik vond het echter jammer, dat ze hun vroegere schilderachtige dracht voor de sombere Europeesche hebben laten varen. Dit is niet bepaald een verbetering.

Een bezoek, aan de Japansche afdeeling gebracht, is zeker zeer leerzaam, doch men moet de zaal dan niet met versnelden pas doorloopen, maar er eenige uren aan besteden. Men zal zich dien tijd niet beklagen, vooral daar de Japaneezen zich beijveren, de meest mogelijke inlichtingen te verstrekken, en volstrekt niet, zooals hun Chineesche naburen, de bezoekers hun waar willen opdringen. Veel is er in de Japansche afdeeling te leeren, vooral voor hen, die zich op kunstnijverheid toeleggen. Zij kunnen daar zien, hoe men met eenvoudige middelen een kolossaal effect teweeg kan brengen.

Een volgende brief zal aan de Duitsche inzendingen gewijd zijn.

Osado.

PRIJSVRAAG,

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING „ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURG."

Het ligt op den weg van een *Bouwkundig Weekblad* de prijsvragen en al, wat daarop betrekking heeft, te bespreken, om het even of de wedstrijd in algemeenen dan wel in beperkten zin heeft plaats gehad. Eene bevriende hand zendt ons het verslag der Jury, die de ontwerpen op de prijsvraag voor een schouwburg te Rotterdam beoordeelde, en wij laten dit stuk in zijn geheel volgen, met het voornemen in een volgend nommer deze zaak nader te bespreken.

VERSLAG *der Jury, benoemd tot beoordeeling van de Ontwerpen, welke zijn ingekomen ter beantwoording van de Prijsvraag, die door de* Vereeniging »Rotterdamsche Schouwburg" *is uitgeschreven, teneinde te geraken tot het beste plan voor de* uitvoering van een nieuw te bouwen Schouwburg.

JURY.

§ 1. De Jury is samengesteld uit vijf leden, wier namen in alphabetische volgorde zijn:

1. L. H. Eberson, architect van Z. M. den Koning, te Arnhem.
2. I. Gosschalk, architect te Amsterdam.
3. E. Gugel, architect en hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft.
4. D. A. Wittop Koning, civiel-ingenieur te Rotterdam.
5. W. Springer Sr., architect der Gemeente Amsterdam.

VOORWAARDEN.

§ 2. De voorwaarden, waaraan de plans moeten voldoen, zijn aangewezen in een programma, dat daartoe vooraf is ontworpen door eene commissie, welke was samengesteld uit 3 leden, wier namen reeds hierboven sub 2, 3 en 4 voorkomen.

Daarin was de bouwsom vastgesteld op 4 à 5 ton.

Het Bestuur der Vereeniging »Rotterdamsche Schouwburg" liet het programma onveranderd, doch verminderde de beschikbare som tot op *f* 350,000.

OPMERKING.

§ 3. De Jury mag niet nalaten de opmerking voorop te stellen, dat, door het in § 2 tweede alinea genoemde incident, er eene groote wanverhouding bestaat tusschen de voorwaarden, welke het programma der commissie aangeeft en de bouwsom.

Wanneer het Bestuur meende de bouwsom te moeten verminderen, dan had eene evenredige vermindering der eischen ook daarmede gepaard moeten gaan.

Het bleek dan ook onmiddellijk uit de ingezonden teekeningen, dat een plan, genoegzaam voldoende aan de gestelde

voorwaarden van indeeling en uitvoering en tevens beantwoordende aan de onmisbare eischen der esthetica, *niet voor de vastgestelde bouwsom te leveren is.*

ONTWERPEN EN BEOORDEELING.

§ 4. Er zijn aan de Jury ter beoordeeling verstrekt acht verschillende ontwerpen, waarvan elk onbetwistbaar op zijne bijzondere voordeelen en verdiensten kan wijzen, en waarvan de ontwerpers allen getoond hebben, het werk, dat zij aanvaardden, zeer ernstig op te nemen.

Deze ontwerpen zijn:

Thalia.	*Ontwerp Schouwburg Rotterdam.*
Apollo.	*Hoop in de Toekomst.*
Joost van Vondel.	*Sophocles.*
Schouwburg.	$18\frac{a}{2}83$.

Na nauwgezette overweging kwam de Jury tot overtuiging, dat de twee in de eerste plaats genoemde ontwerpen de overigen, èn uit een practisch èn uit een esthetisch oogpunt beschouwd, aan waarde verre overtreffen.

KORT RESUMÉ DER BEOORDEELING.

§ 5. Tot staving van ons oordeel en tot nadere inlichting van het Bestuur, laten wij een kort resumé van ons onderzoek met betrekking tot de waarde der verschillende ontwerpen hier volgen:

Thalia.

De distributie is eenvoudig, goed geordend en over 't algemeen even doelmatig als schoon. Het is met één woord een in vele opzichten uitnemend plan, dat in bijna alle hoofdzaken aan de eischen van het programma voldoet. In het bijzonder vestigen wij de aandacht op de goede en schoone verhoudingen van zaal en tooneel, waarbij de mogelijke tijdelijke uitbreiding van het laatste in de diepte afzonderlijke vermelding verdient, op de ruime couloirs, de goed gelegen trappen voor het publiek, de gemakkelijke toegankelijkheid en communicatie der onderdeelen, de gunstige plaatsing en verdeeling der garderobes, toiletten en privaten. In de even uitvoerige als smaakvolle bewerking der plans geeft zich de bekwame hand van den kundigen en ervaren meester te kennen.

Zoowel de buiten- als de binnen-ordonnantie hebben groote artistieke waarde.

Door eenigszins rijziger verhoudingen der bovenverdieping zoude de voorgevel, en vooral het avantcorps nog aanmerkelijk winnen.

Een lid der Jury heeft evenwel tegen de volstrekte uitsluiting van baksteen in de beide gevels van het ontwerp en tegen de omvangrijke massieve muurvakken van bergsteen in den voorgevel zoowel uit een esthetisch als uit een practisch oogpunt groote bezwaren.

Hoe verdienstelijk ook de zijgevel op zich zelf genomen is, wenscht de Jury toch niet onopgemerkt te laten, dat de ligging ervan stellig meerdere eenvoudigheid wettigt. Als eene bijzonderheid van ondergeschikte beteekenis verdient vermelding, dat in de ordonnantie van den zijgevel zeer hooge en geheel onverdeelde ramen zijn voorgesteld, zonder rekening te houden met de bintlagen die, ongeveer in 't midden der hoogte van de vensters, deze zullen verdeelen en behoorden te worden aangeduid.

Hoezeer de globale begrooting, welke aan dit plan is toegevoegd, de aangegeven bouwsom niet overschrijdt (gelijk zulks bij andere ontwerpen mede het geval is), zullen o. i. aan de bezuiniging, zooeven bedoeld, nog vele andere moeten worden toegevoegd, zoo men zich bij de uitvoering voor teleurstelling wenscht te vrijwaren.

Apollo.

Ook dit plan is in alle opzichten zeer verdienstelijk, en voldoet ruimschoots en volledíger dan eenig ander ontwerp aan de voorwaarden van het programma.

Mag dit project uit een zuiver artistiek oogpunt bij »Thalia" achterstaan, uit een zuiver practisch en vooral uit een financieel oogpunt spant het de kroon.

In de voor- en zijaanzichten is verzuimd, den brandmuur tusschen schouwburgzaal en tooneel tot de vereischte hoogte van 2 M. boven het dak op te trekken.

In de plattegronden van alle verdiepingen komt evenwel deze brandmuur in de vereischte richting en tot bekwame sterkte voor, en bovendien is op de verlangde hoogte, zoo in de doorsnede over de lengte als in de toegevoegde beschrijving, naar behooren gelet.

Wij zien in het optrekken van dezen muur ter aangewezen plaatse, onder de hier gegeven omstandigheden, geen overwegend bezwaar voor den welstand der goed geordonneerde gevels.

De afmetingen, vormen en verhouding der zaal zijn doeltreffend en schoon, de bordessen en trappen — de laatsten *alle* langs buitenmuren gelegen — zijn ruim, en over 't algemeen zeer doelmatig geplaatst.

Alleen achten wij de entrées en trappen voor den derden en vierden rang eenigszins afgelegen, hoewel deze distributie ook hare bijzondere voordeelen heeft.

De verdeeling van de ruimte voor het magazijn door dwarsmuren geeft daaraan meer bekrompen voorkomen, dan er in werkelijkheid en bij de andere plans vergeleken bestaat.

Mocht men niettemin meer diepte voor de magazijnen wenschelijk achten, dan is zij gemakkelijk te bekomen door aan het hoofdgebouw dezelfde diepte toe te kennen, als in de overige ontwerpen is aangenomen.

Het schijnt dat de uitdrukking van het programma:

»voor de rijtuigen wordt een geheel of gedeeltelijk afgesloten en overdekte aanrit gewenscht,"

door den ontwerper van »Apollo" en in het algemeen door allen, die dezen aanrit in het front aanbrengen (behalve door »Thalia") is opgevat, alsof ook dit deel in elk geval moest blijven binnen de rooiingslijn der huizen.

Wij geven gaarne toe, dat eene letterlijke opvatting van bedoelde uitdrukking van het programma daartoe aanleiding kan geven, en wij zijn van oordeel, dat zoo die aanrit geheel of gedeeltelijk uit metselwerk of kolommen is samengesteld, hij ook niet over het trottoir mag zijn uitgebouwd.

De gevels zijn zeer lofwaardig.

De zijgevel heeft bij de noodige eenvoudigheid de verdienste van ongezocht en waar te zijn.

De inrichting van het tooneel met zijne accessoires achten wij hier beter dan in alle andere plans geregeld.

Joost van Vondel.

Hoewel de distributie van dit ontwerp in algemeenen zin vele verdiensten bezit, zijn daarin toch enkele bezwaren van kleiner en grooter aanbelang.

De rookkamer ware wellicht beter geplaatst in het nevengebouw.

Ook is het minder verkieslijk te achten, dat elke bovenwaarts gelegen rang zooveel achter den vorigen terugspringt.

Eene bepaalde fout acht de Jury het, dat op de bovenste galerij ruim 500 plaatsen voorkomen, d. i. ongeveer een derde gedeelte van het totale aantal plaatsen.

De beide bovenste galerijen bevatten samen 870 plaatsen, of ver over de helft van het totaal.

Het behoeft nauwlijks te worden opgemerkt, dat deze ongunstige verhouding even nadeelig is voor de exploitatie als ongerieflijk en gevaarlijk bij brand.

Bovendien is het gevolg van het overgroot aantal plaatsen op de 4de galerij, dat de couloirs aldaar geheel worden gemist.

Van de gevels kan niet worden getuigd, dat zij dezelfde verdiensten bezitten als de indeeling.

Schouwburg.

De entrée is bekrompen en ondoelmatig.

De vorm der schouwburgzaal is niet aangenaam.

De vrije hoogte op den derden rang is hier en daar bepaald onvoldoende.

De plaatsing der trappen voor den derden en vierden rang voldoet niet aan het programma.

De afscheidingen tusschen de schouwburgzaal, het tooneel en het achtergedeelte zijn zeer onvoldoende.

De gevel is zeer vlak, te recht afgedekt en toont gemis aan de noodige silhouetten.

De paviljoens of koepeltorens achten wij, zoowel wegens hun langwerpigen vorm als met het oog op de gebrekkige aansluiting in de zijgevels, minder gelukkig.

Overigens is dit ontwerp niet onverdienstelijk, ook draagt het, zoo in aanzicht als indeeling, het kenmerk, dat de ontwerper zich bovenal aan de gestelde bouwsom heeft gebonden geacht.

Onbetwistbaar zal dit plan aan dien eisch, boven alle andere ontwerpen, het meest nabijkomen.

Ontwerp Schouwburg Rotterdam.

De vestibules voor hen, die per rijtuig aankomen of vertrekken zijn geplaatst, daar, aan de zijden aangebracht, het aantal van twee ons onmogelijk voorkomt en zelfs eene enkele aldaar zeer bezwarend te achten is, omdat de omrijdende file van rijtuigen den toegang voor voetgangers, inzonderheid voor de mindere rangen, alsook voor de te voet en per rijtuig aankomende artisten, te zeer belemmert.

De vierde galerij opheffende, heeft naar het oordeel der Jury de ontwerper langs een verkeerden weg gezocht, het noodige getal plaatsen te bekomen door overdreven uitbreiding der zaal in de lengte en door op den bovensten rang alles aan dat doel op te offeren.

Daardoor treft men op dien rang zelfs 545 plaatsen aan, hetgeen met het oog op exploitatie en brandgevaar onraadzaam is te achten.

De betere verhouding in de verdeeling der plaatsen door de aanwezigheid van ruim 500 plaatsen in Baignoires, Stalles, Parquet en Parterre, valt niet te miskennen, doch is, gelijk wij reeds opmerkten, op minder gelukkige wijze gezocht in de lengte der schouwburgzaal, welker vorm wij weinig aanbevelenswaardig achten.

De ruimte aan het tooneel gelaten, is bepaald te smal.

Terwijl overigens de indeeling van het plan bepaalde verdiensten heeft, zijn de gevels verre van schoon.

Hoop in de toekomst.

De serres, welke niet bij het programma verlangd zijn, nemen met de vestibule te veel ruimte in.

Daarentegen is de verlangde ruimte achter het tooneel niet genoegzaam aanwezig, terwijl het tooneel zelf, dat minstens 18 M. diep moet zijn, slechts 17 M. diepte aanbiedt.

Het verkeer in de vestibule zal belemmering ondervinden door het groote aantal penanten.

De vorm der zaal komt ons niet doelmatig voor.

Aan den eisch van het programma, dat een tweede kleinere vestibule of portaal, met plaatsbureau en garderobe als bijzondere toegang voor de bezoekers van den 3den en 4den rang verlangd wordt, is niet naar behooren voldaan.

De aangeduide kapconstructie met zakgoten is niet aan te bevelen.

De voorgevel is verdienstelijk.

Sophocles.

De distributie der vestibules met entrées is te ingewikkeld en te zeer verdeeld, daardoor niet doelmatig en bovendien kostbaar.

Het tooneel is zeer smal.

Het gebouw is aan de achterzijde niet vrij, daar de gang aldaar van 5 M. volgens het eene plan nagenoeg geheel overbouwd is, en volgens het tweede voor ongeveer de helft der lengte.

De vorm der schouwburgzaal is goed, doch van dien der couloirs van den 3den en 4den rang kan niet hetzelfde worden getuigd.

De verlangde afscheiding van schouwburgzaal, tooneel en achtergedeelte is onvoldoende.

De gevels zijn in hunne vormen niet prijzenswaardig. Ook de impressie is niet gunstig, die de open loggia in den voorgevel maakt; zij is bovendien moeilijk te bereiken.

$18\frac{a}{2}83$.

De schouwburgzaal is te veel naar de zijden uitgebogen, waardoor de vorm ongunstig is, zoo voor het gezicht als voor het gehoor.

De treden, voorkomende in de gangen, zijn belemmerend en hinderlijk, ja gevaarlijk voor het verkeer.

De bergplaats voor decoratief is te bekrompen.

De plaatsing van de Directie in het achtergebouwtje, geheel afgescheiden van het hoofdgebouw, is minder wenschelijk, ja ondoelmatig.

De garderobes zijn misplaatst en de communicatie aldaar met het tooneelgedeelte is af te keuren, ook met het oog op het gevaar bij eventueel voorkomen van brand.

Aan den parterrevloer is te weinig helling gegeven.

De gevel is niet gelukkig en de vorm der brandgevels, schoon voorzeker van minder aanbelang, is onaangenaam.

CONCLUSIE.

§ 6. Naar aanleiding van de opmerking, in § 3 gemaakt, komt het de Jury voor, dat geen der plans voor bekroning vatbaar is.

Zij geeft evenwel in overweging, om de beide eerstgenoemde plans aan te koopen, en voor de uitvoering of tot het noodige omwerken, nader met een van beide of met beide ontwerpers in onderhandeling te treden.

Aangezien de beide plans ongeveer gelijke waarde hebben — Thalia staat artistiek hooger; Apollo heeft uit een practisch oogpunt meer verdienste en voldoet buitendien veel meer aan het programma —, zoo stellen wij voor, aan elk der beide ontwerpen voor den afstand van hun plan de som van *f* 2000 aan te bieden.

Door deze wijze van handelen verkrijgt het Bestuur de beschikking over twee zeer goede ontwerpen en verzekert het zich de mogelijkheid, om te geraken tot een gebouw, dat aan de eischen van schoonheid en doelmatigheid evenzeer zal voldoen als aan die eener aangename en voordeelige exploitatie.

TENTOONSTELLING EN PUBLICATIE VAN HET VERSLAG.

§ 7. Gaarne drukt de Jury, aan het eind van haar verslag, den wensch uit, dat het Bestuur der Vereeniging moge besluiten, de ingekomen plans publiek ter bezichtiging te stellen, terwijl zij betuigt, harerzijds geen bezwaar te hebben tegen de publicatie van haar verslag.

Rotterdam, 15 Juni 1883.

L. H. EBERSON. D. A. WITTOP KONING.
I. GOSSCHALK. W. SPRINGER SR.
E. GUGEL.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— § Door de scheikundigen Müntz en Auber werd op het meteorologisch observatorium van den Pic du Midi het ammonia-gehalte der lucht bevonden te zijn:

1,35 miligr. op 100 teerlingmeter

dat van regen: 0,34 tot 0,80 „ „ 1 liter,
„ „ mist: 0,19 „ 0,64 „ „ 1 „
„ „sneeuw: 0,06 „ 0,14 „ „ 1 „

— ⊙ De aan de Seine-stuwen tot opteekening van den waterstand en tot controleering van den stuwwachter opgestelde fluviografen, bestaan hoofdzakelijk uit een vlotter of drijver, die aan een koord hangt, dat over een rol loopt en aan de andere zijde een tegenwicht draagt. De bewegingen van den vlotter worden op de rol overgebracht en daarmede ook op een tweede kleinere rol, die aan dezelfde as bevestigd is. Hierbij wordt op deze een koord op- of afgerold, waaraan een kleine slede met schrijfstift hangt. Deze laatste glijdt straalsgewijze over een met papier beplakte schijf, die door een uurwerk in draaiende beweging wordt gebracht, zoodat er dagelijks of wekelijks een ronddraaiing plaats heeft.

In overeenstemming met den hoogsten en laagsten toe te laten waterstand zijn electrische contacten aangebracht, die een schel in de woning van den sluiswachter in beweging brengen, zoodra zulk een waterstand zich voordoet. Alle voorvallen der scheepvaart, het doortrekken van de sluizen, enz., worden door dit toestel zelfwerkend opgeteekend.

— † Evenals door de „Vereeniging van Duitsche Architecten en Ingenieurs", werd ook door de „Vereeniging van Duitsche Ingenieurs" een commissie benoemd om te beraadslagen over de vraag, hoe men beter partij zou kunnen trekken van het water en de waterkrachten in Duitschland. Zij heeft twaalf vragen gesteld, die door te vormen bijzondere commissiën zullen worden beantwoord. Voornamelijk wenscht men statistische bouwstoffen te verkrijgen. Onder de vragen behooren de volgende: 1e Welke rechtstreeksche schade hebben de hooge waterstanden sinds 1875 aangericht? 2e Zijn er bewijzen voor aan te voeren, dat de gemiddelde en lage standen der waterstroomen zijn afgenomen, en van welken aard zijn deze bewijzen? Welke nadeelen zijn door zulk een afneming ontstaan? 3e Zijn er nauwkeurige rechtstreeksche waarnemingen over de verhouding der bij laag en bij hoog water afstroomende hoeveelheden water gedaan geworden? Zoo niet, is deze verhouding zijdelings langs andere wegen bepaald geworden of nog te bepalen? 4e Op welke plekken zijn meteorologische stations te vinden en welke waarnemingen worden daar verricht? Zijn deze voldoende bij de behandeling van waterbouwvraagstukken, of wat moet er geschieden om ze vollediger te maken? — De overige vragen hebben hoofdzakelijk betrekking op de inrichting van den dienst der ambtenaren van den Waterstaat en het Boschwezen en dien der berichten bij hoog water, op de mogelijkheid nog beter partij te trekken van het water, op de bevaarbaarheid der rivieren, op gebreken in de wetgeving op het water en in de waterpolitie, enz.

— †† Terwijl in 1846 nog slechts schepen met ten hoogste 200 tons lading de haven van Rouaan bereiken konden, loopen nu vaartuigen met 2000 tons bij $5\frac{1}{2}$ meter diepgang binnen. Door de werken der Regeering heeft zich ongeveer 7000 bunder aanslibbing gevormd, die op drie- tot vierduizend francs per bunder geschat wordt. Ongelukkig genoeg zijn de werken opgetrokken van slechte bouwstoffen en in te kleine afmetingen, en tengevolge daarvan dikwijls beschadigd en zelfs vernield. Na een suppletoire begrooting van 3.6 millioen francs voor de noodzakelijkste herstellingen is een ontwerp ingediend tot regeling van de Beneden-Seine voor 9.4 millioen. De aanwending van beton voor de glooiingen heeft de beste uitkomsten gegeven.

— ⊙ De grootte der sluiskamers in de gekanaliseerde rivier de Main zal, volgens bekrachtigde overeenkomst tusschen de belanghebbende Staten, zijn: 85 M. lengte bij 10.5 M. breedte, zoodat zelfs voor

de grootste Rijnschepen de weg naar Frankfort wordt geopend. Begrooting: 5½ millioen mark.

— † De gezamelijke uitgaven, in 10¼ jaar in Pruisen gedaan of goedgekeurd (1 Januari 1874 — 1 April 1884) voor den aanleg en de verbetering van kanalen, havens en bevaarbare wateren, bedragen, zonder die voor verbetering in 't belang van den landbouw te rekenen, 146½ millioen mark.

— § De kanalen in de Pruisische „Rijkslanden" (Elzas en Lotharingen) en de daarmede in verbinding zijnde gekanaliseerde rivieren hebben een gezamenlijke lengte van 418.75 kilometer, en kostten 54,211,000 mark; de nieuwste kanalen kostten 180,000 mark per kilometer.

— § De heer Brunless (? Brunlees) hield een voordracht over de ontwikkeling der vloeiingen in Noordoost-Colorado, waar geen landbouw mogelijk is zonder kunstmatige besproeiing, en deelde daarbij mede, dat de culturen, waarmede in 1860 begonnen werd, in 1880 een oppervlakte van 155,000 *acres* (± 4/10 bunder) en in 1883 het drievoud daarvan bereikten. Met de beschikbare waterhoeveelheid kon een oppervlakte van 9,750,000 *acres* worden gevloeid, als op 12 Eng. duimen besproeiingshoogte voor een jaargetijde wordt gerekend. Deze hoogte wisselt af naar de grondgesteldheid, naar de mate van gevallen regenwater en verdampingskracht, naar de wijze van vloeiing, naar de soort van gewas, naar de diepte van het grondwater.

Voor granen zou in Colorado zes tot acht Eng. duim voldoende zijn. Blount houdt voor tarwe een kolom regenwater van 4½ Eng. duim zonder kunstmatige vloeiing voor toereikende.

— Op de Fransche begrooting van uitgaven voor 1884 zijn voor waterwerken in bestaande zeehavens o. a. de volgende sommen uitgetrokken:

Duinkerken 4,000,000 fr.; Havre 3,490,000 fr. en 2,600,000 fr. voor de normaliseering der Seine tusschen Havre en Tancarville; Calais 3,100,000 fr.; Dieppe 1,800,000 fr.; La Rochelle 1,800,000 fr.; Marseille 1,500,000 fr.; Cette 1,300,000 fr.; Bordeaux en Rochefort 1,200,000 fr. Verder is nog beschikbaar gesteld: voor het kanaal tusschen de Marne en de Saône 4,000,000 fr.; kanaal tusschen de Oise en de Aisne 3,000,000 fr.; verbeteringen aan het „Canal de l'Est" 1,600,000 fr. enz.

— De gemeente Karlsbad heeft onlangs den bouw aanbesteed van een nieuwen schouwburg, naar de plans van de Weener architectenfirma Fellner & Helmer. Omtrent de wijze van verlichting van het gebouw is echter nog niet besloten. Genoemde firma heeft aan de stedelijke Regeering een ontwerp voorgelegd, waaruit blijkt, dat de aanleg van eene electrische verlichting, met inbegrip van eene electrische inrichting voor ventilatie, eene som van 44,000 gulden zal vorderen, terwijl de kosten van een gasaanleg slechts 7000 gulden zullen bedragen. Daartegenover staat, dat de electrische verlichting *f* 2766 en de gasverlichting *f* 5584 per jaar zal kosten. Daardoor worden de meerdere kosten van de eerste inrichting ad *f* 37,000 door hare voordeelige exploitatie in 22 jaren gedekt, op voorwaarde namelijk, dat de herstellingen en het onderhoud der machines geen kosten veroorzaken, die een streep door de rekening halen.

Om eenigen maatstaf voor de beoordeeling te geven, deelen wij mede, dat de electrische verlichting 3 groote lampen, elk ter sterkte van 600 normaalkaarsen en 1040 gloeilampen leveren zal; door elkander worden slechts 360 lampen van 20 normaalkaarsen en 90 van 12 normaalkaarsen gebruikt. Voor de repetities is eene hoeveelheid van 30 gloeilampen ad 12 normaalkaarsen geraamd. De lichtsterkte van de gloeilampen wordt van gelijke kracht geacht als de eventueel te gebruiken gasvlammen. Er is op 153 speelavonden in het jaar gerekend, ieder met eene verlichtingstijd van 3½ uur.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

(A. et A.) Amsterdam. Dezer dagen kwam het hek gereed, dat het Vondelpark van de Stadhouderskade scheidt. De palen zijn van hardsteen en tamelijk eenvoudig behandeld, doch het hek zelf is keurig gesmeed, en met bladwerk, maskers, enz. in gedreven werk versierd. Tusschen de beide inrijhekken is op een pedestal een beeld van de Stedemaagd aangebracht.

Het geheel is zeer sierlijk en, naar wij vernemen, het werk van een Duitsch architect. Een vermogend stadgenoot gaf 't aan het Vondelpark ten geschenke.

— Op de prijsvraag voor een badhuis met zwembassin, Romeinsche en andere baden voor een stad als Amsterdam, uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn slechts drie antwoorden ingekomen, als:

Balneum, *Neptun* en *Thermae Novae*.

De Commissie van beoordeeling bestaat uit de heeren W. C. Metselaar te 's-Gravenhage en H. W. Veth te Dordrecht, leden van het Bestuur der Maatschappij, E. Gugel te Delft, J. Verheul Dz. te Rotterdam en Th. G. Schill te Amsterdam.

— Wij maakten dezer dagen kennis met eene brochure van den ingenieur R. P. J. Tutein Nolthenius, bij de uitgevers W. J. Thieme en Co. te Zutfen verschenen en den titel dragende van *Ingenieurs en Steenbakkers*. Schrijver behandelt zoowel de verzoekschriften tot wering van bazalt op Rijkswerken als de pogingen tot wijziging van het baksteenformaat. Na het geven eener beknopte omschrijving van de strekking der anti-bazaltbeweging en van de discussie, te dier zake in de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs gevoerd, wijst schrijver op de sterk uiteenloopende prijzen der onderdeelen, die daarbij voor de berekening van metselwerk in baksteen en bazalt gebruikt werden. Vooral ten opzichte van het bindmiddel of de specie is het verschil groot, zoodat nieuwe proefnemingen omtrent hoeveelheid en prijs van materiaal noodig zijn, ook met het oog op het profil der bekleedingsmuren, waaromtrent een nauwgezet onderzoek gevorderd wordt.

Zullen die proeven afdoende zijn, dan moet daarbij ook op wijziging van het baksteenformaat gelet worden; met den invloed, dien het gebruik van grootere baksteenen op den prijs per stère metselwerk heeft, moet rekening gehouden worden en de verslagen, omtrent dit onderwerp door twee commissien van het Instituut van Ingenieurs uitgebracht, missen de noodige volledigheid. Schrijver is terecht van oordeel, dat zulk een onderzoek door den Staat moet worden gedaan en eindigt zijn welgeschreven betoog met de volgende zinsnede:

„De eerste Commissie in zake het onderzoek omtrent het groot-formaat werd door de leden van het Instituut benoemd, de tweede ontving hare opdracht van den Raad van Bestuur van dit lichaam. Slechts één lid vereenigde zoowel de keuze van leden als van bestuur op zich, en aanvaardde ten tweedemale de taak, niettegenstaande het eerste onderzoek zoo weinig rozen baarde. Dit lid is de tegenwoordige Minister van Waterstaat, en het is zeker een gelukkig toeval dat de anti-bazalt beweging juist nu de algemeene aandacht op deze zaken wederom vestigt. Waar tot tweemaal toe de Commissie alleen wegens gebrek aan beschikbare middelen viel, kan hem, die thans macht en kracht vereenigt, de overwinning zeker niet ontgaan."

BERICHT.

Aan geabonneerden wordt opnieuw het verzoek gedaan, bij verandering van woonplaats daarvan kennis te geven aan de Administratie van »*de Opmerker*" te Arnhem. De leden van »Architectura et Amicitia" gelieven deze opgaven aan den heer 1ste Secretaris te zenden, om vertraging in de geregelde toezending van het weekblad te voorkomen.

CORRESPONDENTIE.

Aan de herhaalde aanvragen om volledige exemplaren van dezen jaargang kan niet meer voldaan worden, wijl enkele exemplaren ontbreken.

ADVERTENTIEN.

HERBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH*, zullen op **Donderdag 20 September 1883**, voormiddag 10 ure, ten Raadhuize aldáár, bij enkele inschrijving

HERBESTEDEN:

Het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van gronden op den Zuidwal.

Het bestek ligt ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en is tegen betaling van *f* 0.30 te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár.

De aanwijzing zal plaats hebben op Woensdag 19 September, voormiddag 10 ure, op welken dag ook de inschrijvingsbiljetten vóór 2 ure namiddag in de ten Raadhuize daartoe gestelde bus moeten gestoken zijn.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 13 Sept. 1883.

Burgemeester en Wethouders voornd.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN

uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt, naar aanwezige of te geven teekeningen leveren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroosteinde AMSTERDAM.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

VENTILATIE
EN
VERWARMING
VAN
Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

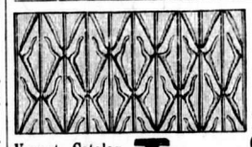

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der **Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, **W. PATON WALSH**

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Ministerie van Financiën.
Ontmanteling van BERGEN-OP-ZOOM.
Openbare Aanbesteding.
De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *BERGEN-OP-ZOOM* zal op **Dinsdag den 2 October 1883**, des middags te 12 uren, in het *Nederlandsch Koffiehuis* bij Mej. de Wed. F. LEMMERS, in het openbaar
AANBESTEDEN:
Het slechten van de Noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van Aardebanen, het graven eener Waterleiding, het metselen van Duikers en het uitvoeren van eenige daarmede in verband staande werkzaamheden.
NB. De te verwerken hoeveelheden bedragen o. a. ongeveer:
458,000 M³. aardewerk.
1088 » metselwerk.
425 » beton.
De Besteding geschiedt bij enkele inschrijving.
Het Bestek ligt ter inzage aan de Kantoren der Registratie en Domeinen te *Dordrecht, Middelburg, Breda, 's Bosch en Bergen-op-Zoom* en is aan laatstgenoemd kantoor van 10 September 1883 af, tegen betaling van *f* 3 per exemplaar, te bekomen.
De aanwijzing in loco wordt gegeven op Maandag, Dinsdag en Woensdag den 24, 25 en 26 September en op Maandag den 1 October 1883, telkens des middags te twaalf uren, te beginnen aan de DIRECTIEKEET, staande aan de Stationstraat.
Nadere inlichtingen te bekomen bij den Ingenieur voor de Ontmanteling F. W. VAN GENDT J.Gz. te *Arnhem*, den Hoofdopzichter P. VAN DE ERVE Jz. te *Breda* en den Opzichter R. H. C. VAN SOMEREN te *Bergen-op-Zoom*.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Keteis, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap- en Brugconstructiën** enz.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS,** enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.

Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement,** merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.

Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn belangrijk in prijs verminderd en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN *SCHIEDAM*, zijn voornemens op **Donderdag 20 September 1883,** des middags ten 12 ure, ten Raadhuize der gemeente in het openbaar **aan te besteden:**

Het bouwen van eene School voor 400 kinderen met Onderwijzerswoning op een perceel weiland aan de verlengde Dwarsstraat.

Bestek en teekening zijn op de Gemeente-Secretarie verkrijgbaar, tegen betaling van vijftig cents voor één bestek en van twee gulden voor een stel teekeningen.

Aanwijzing geschiedt 2 dagen voor de besteding.

Schiedam, den 6 September 1883.

Burgemeester en Wethouders van Schiedam,
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE.
De Secretaris,
A. W. MULDER.

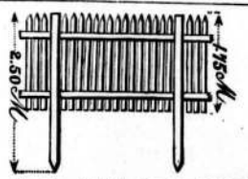

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ EN BRANDVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo
en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat de Vergadering van Leden van den 19den September l.l. tot zesden Bestuurder heeft verkozen den heer J. H. T. Löning.

Het Bestuur heeft zich thans geconstitueerd als volgt: Jan Springer, Voorzitter; C. B. Posthumus Meyjes, Vice-Voorzitter; Th. G. Strengers, 1ste-Secretaris; J. H. T. Löning, 2de-Secretaris; E. Damen, Penningmeester en W. Wilkens, Bibliothecaris-archivaris;

2°. dat, tengevolge van de Bestuursveranderingen, het correspondentie-adres, wat betreft het administratieve gedeelte, is: den heer Th. G. Strengers, 1ste-Secretaris, Oosterdoksluis, Amsterdam. Alle stukken de Redactie van het Orgaan van het Genootschap betreffende, moeten blijven gericht aan den heer C. B. Posthumus Meyjes, lid der Redactie, Prinsengracht 851, Amsterdam;

3°. dat als gewone Leden zijn voorgesteld: de heeren G. Vuyk en J. P. Swart;

4°. dat als Buitenlid is toegetreden de heer S. J. Meyjes, te Halberstadt.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
C. B. Posthumus Meyjes.

(A. et A.) TEEKENEN.

Teekenen is voor den architect het middel, waardoor hij zijn gedachten aan anderen mededeelt, evenals letterschrift dat voor den dichter, notenschrift dat voor den toonzetter is. De wijze, waarop wij teekenen geleerd hebben, zal wel voor de meesten onzer verschillend geweest zijn.

De een b.v., die al in zijn prilste jeugd door zijn gekrabbel de aandacht zijner huisgenooten op zich gevestigd had, kreeg op zijn tiende jaar een teekenmeester, die des Woensdags- en Zaterdagsmiddags, tegen *f* 0.50 de les, zijne krachten aan de ontwikkeling van 's jonkskes talenten wijdde. Die teekenmeester was een bejaard man, met een bril op, en in een afgedragen, zwart pak gedost, met een stropdas en staande boorden versierd en steeds van een portefeuille met voorbeelden voorzien. De teekenlessen namen een aanvang met het kopieeren van landschappen, die meestal uit wonderlijk bouwvallige huizen en boomen met grillig gedraaide stammen bestonden. Toen die landschappen eenigen tijd geteekend waren, en zelfs papa er een op zijn verjaardag ten geschenke had gekregen, welk kunstproduct, tot niet geringe voldoening van den teekenmeester, in een lijstje was opgehangen, begon men aan de koppen, die in zwart en wit krijt op getint papier „gedoezeld" werden. 't Waren vooral smachtende jonkvrouwen, met ten hemel geslagen oogen, of ridders met woest gelaat, die met voorliefde gekopieerd werden.

Toen hij deze hoogte bereikt had, moest de jonge mensch echter afscheid nemen van zijn teekenmeester, want het teekenonderwijs op school was begonnen en papa meende nu, dat hij het extra-geld wel sparen kon. De teekenlessen op school vielen echter volstrekt niet in 's jongelings smaak. Hij, die landschappen en koppen geteekend had, moest nu naar de draadfiguren van Dupuy gaan teekenen, wat hem niet bijzonder kon behagen. De verontwaardiging uitte zich in het gooien met teekendoozen en andere hulpmiddelen van onderwijs, en daar de overige scholieren, die, zooals zij zeiden, volstrekt geen aanleg hadden, daarin dapper medededen, werden de teekenuren op de lagere school wel aangenaam, maar minder nuttig doorgebracht.

Doch onze jonge mensch, overigens niet onknap, slaagde bij het examen voor de hoogere burgerschool, onder wier leervakken mede een plaats aan de edele teekenkunst is ingeruimd. Was het teekenonderwijs op de lagere school al niet bijzonder populair, op de H. B. S. werd het bepaald geminacht, waartoe de mathematische richting, aan gezegde inrichting van middelbaar onderwijs gehuldigd, zeer veel bijbracht. Daar men toch *wat* moest doen, werd af-en-toe een plaat van Gerome, een pleisterkop of een ornement geteekend, doch zonder het minste animo. Iets beter ging het toen ook weke-

lijks een paar uur aan het rechtlijnig teekenen besteed werd. Dat gedeelte der teekenkunst mocht zich in meer bijval verheugen, 'tzij dat het gebruik van teekenhaak en passer meer met den mathematischen geest der jongelieden strookte, 'tzij men meende, dat men dit „voor Delft" noodig had.

Op zeventienjarigen leeftijd deed onze jongeling zijn eindexamen, en toen hij te Delft aangekomen was, waar hij voor „civiel- en bouwkundig ingenieur" zou worden opgeleid, bespeurde hij weldra, dat hij van de teekenkunst nog maar bitter weinig verstond. Maar hij had talent en liefde voor de kunst, en zoo werd hij, dank zij den goeden hulpmiddelen en het degelijk onderwijs, een van degenen, die, Delft verlatende, goed teekenen kunnen.

Een tweede bewandelde een gansch anderen weg. Na zijn gewoon lager onderwijs ontvangen te hebben, werd hij bij een architect „gedaan", die hem gedurende een paar jaar zonder salaris op zijn bureau zou nemen. Daar de jeugdige bureauman op een avondteekenschool reeds eenige vaardigheid met de trekpen verkregen had, gebruikte zijn patroon hem voornamelijk voor calqueerwerk, wat natuurlijk niet zeer geschikt was om zijn geest te oefenen. Na zoo een paar jaar al calqueerende en boodschappenloopende te hebben doorgebracht, werd de ex-calqueur als teekenaar in dienst genomen. De patroon was geen man van smaak, en dat de teekenaar, thans wellicht zelf architect, geen behoorlijke teekening kan maken, is wel zijn schuld niet, maar waar is het toch.

Hoe ging het een derde? Hij was niet van bemiddelde ouders, en begon zijn loopbaan als krullenjongen. Er zat echter pit in hem en spoedig was hij een bekwaam knecht. De avondteekenschool kwam ook hem te hulp, en, nadat hij daar een jaar of wat geleerd had, kocht hij op een goeden dag aan een boekenstalletje „de Vignola der Timmerlieden", of wel hij kreeg dat werk „present" bij een pakket van Koster. Nu ging hij aan het „orden" teekenen dat het een aard had, en hij leerde wel een fijne lijn zetten en kriebelige ornementen maken, maar teekenen leerde hij niet.

Ik schetste hier een drietal gevallen, en ieder mijner lezers zal hier een nieuw aan kunnen toevoegen. Dat wij in den laatsten tijd onderscheidene goede teekenaars hebben gekregen is soms aan Delft, maar meestal aan zelfoefening te danken, waartoe het werken op prijsvragen veel heeft bijgedragen. Dat echter zij, die *teekenen* kunnen, betrekkelijk zeldzaam zijn, kan ieder, die een tentoonstelling in de laatste jaren gezien heeft, getuigen.

De wijze van teekenen is ontegenzeglijk aan een zekere „manier" onderhevig. De achttiende-eeuwsche teekeningen waren betrekkelijk grof gelijnd, en artistiek in Oostindischen inkt gewasschen, terwijl het ornement altijd zeer goed geteekend was, daar de teekenaars het handteekenen, vooral naar het naakt, in den grond verstonden. In het begin dezer eeuw ontstond de manier van de ragfijne lijnen, zonder schaduw of kleureffect, met dito, dikwijls slecht geteekend ornement en hoogstens met een schaduwlijn. Deze manier hebben de meesten onzer nog op de teekenschool geleerd. Zij ontstond voornamelijk door Schinkel's invloed.

De fijnheid moest echter ten leste wijken, waartoe het herleven der middeleeuwsche kunst, zoo in Engeland, te Hanover als in Frankrijk — in dit laatste land vooral door Viollet-le-Duc — veel bijdroeg. Een meer vrije wijze van teekenen, meer op pittoresk effect berekend, werd allengs gevolgd. In Engeland legde men zich voornamelijk toe op het penteekenen, terwijl de Duitschers meer de aquarel, de Franschen de in Oostindischen inkt gewasschen teekening in eere hielden.

Elk dezer drie wijzen van teekenen heeft hare eigenaardige voor- en nadeelen. Het komt mij voor, dat de penteekening, de zoogenoemde „etched drawing", voor het weergeven van bouwkundige ontwerpen bijzonder geschikt is, vooral wanneer ze als perspectief behandeld worden. Er wordt dan een artistiek effect verkregen, dat men nooit kan bereiken door een aquarel of een gewasschen teekening in O. I. inkt, daar die natuurlijk altijd zeer bij het werk van een kunstschilder achterstaan, waarmede men onwillekeurig vergelijkingen gaat maken. Wie een tentoonstelling van schilderijen bezocht heeft, waar ook aan de architectuur een plaats was ingeruimd, zal dit gereedelijk toegeven.

Voordeelen van de aquarel of de gewasschen teekening zijn, dat de eerste het spel der kleuren, de tweede het schaduweffect beter weer kan geven.

Een penteekening zal een beter effect maken, wanneer men de schaduw door korte, eenigszins vrij behandelde arceeringen weergeeft, dan wanneer men, op de wijze der gewasschen teekeningen, geheele vlakken met een gearceerde schaduwtint bedekt. Men moet ook zorgdragen de verschillende nuances te verkrijgen door het gebruiken van breedere of smallere lijnen, en niet door het maken van kruis-arceeringen. Als men meer dan twee arceeringen over elkander legt, wordt het effect gauw wollig.

Gewasschen teekeningen in kleuren behandele men vooral dun, d. i. men late steeds het papier door de tinten doorschemeren. Het is daarom aan te raden, geen dekverf te gebruiken, die aan de teekeningen iets „opaque" bijzet, dat niet behaaglijk is.

Teekeningen, die in O. I. inkt gewasschen worden, kan men vrij krachtig behandelen. Hier en daar een arceering tusschen de tinten te bezigen is dikwijls aan te raden, om eentonigheid of geliktheid te vermijden.

In den regel zijn de meeste bouwkunstige teekeningen vrij goed gelijnd, doch laat het ornement vooral te wenschen over. Dit vindt zijn oorzaak daarin, dat de meeste teekenaars geen voldoend onderwijs in handteekenen ontvingen. Het teekenen naar goede pleisterafgietsels, het zien van goede voorbeelden en het schetsen naar de natuur is daarom allen aan te raden, wien het aan goed handteekenonderwijs ontbroken heeft.

Ware aan de Rijks-academie voor Beeldende Kunsten een afdeeling voor Bouwkunst verbonden, zooals dit in alle buitenlandsche plaatsen het geval is, het zou niet anders dan gunstig kunnen werken, zoo op

schilders en beeldhouwers als op architecten. 't Is waar, dat er te Delft goed onderwijs gegeven wordt, doch daarvan wordt uit den aard der zaak slechts weinig gebruikgemaakt. De *bouwkunst* is een kunst en het gaat daarom niet aan, haar als *bouwkunde* onder de wetenschappen te rangschikken.

Of er weleens ooit ernstig aan gedacht zou zijn een afdeeling Architectuur aan de Rijks-academie te verbinden? Mocht het gebouw niet groot genoeg zijn, het ware uit te breiden, en het komt mij voor, dat men zich wel eenige opofferingen getroosten mocht om Amsterdam, dat in de laatste tien jaren zoo krachtig voortstreefde, een Architectenschool te geven, waarvoor het veel geschikter is dan het stille Delft.

Meent men misschien, dat de vele uitspanningslokalen de studie zouden benadeelen? Dit moge het geval zijn bij *studenten*, zooals die te Delft, leerlingen eener *Academie* hebben in den regel ernst genoeg, om hun kostbaren tijd niet onnut te verspillen.

De Bouwkunst, vroeger door waanwijzen als onwaardige uit den kring der zusterkunsten gestooten, behoort in dien kring hoe eer hoe liever terug te keeren. Moge de tijd niet verre meer zijn, dat de oudste aller kunsten de haar toekomende plaats in de zusterenrij aan de Rijks-academie te Amsterdam weer inneme!

R. P.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 19 *September* 1883.

Na lezing der notulen, wordt melding gemaakt van de ingekomen stukken, waarbij o. a. een schrijven voorkomt van den Raad van Bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, waarin dankbetuigd wordt voor het openstellen van het Genootschapslokaal tijdens de jongste vergadering van het Instituut.

De heer S. J. Meyjes, te Halberstadt, is als buitenlid toegetreden. De heeren Herman, Van Hamersveldt, Schouwenburg en De Zeeuw worden als gewone leden geballoteerd en aangenomen.

Het voorstel van het Bestuur tot vermeerdering van het aantal bestuurderen met één, wordt bij acclamatie aangenomen. Tot candidaten voor den zesden bestuurszetel kiest de Vergadering de heeren J. H. T. Löning en Evert Breman, uit welk tweetal de heer Löning definitief gekozen wordt. Genoemde heer laat zich, onder applaudissement, de benoeming welgevallen.

De heer G. van Arkel houdt nu zijne aangekondigde bijdrage over „Ceramiek", en in aansluiting op zijne vroegere lezingen behandelt spreker thans het porselein. De verschillende porseleinsoorten en hare kenteekenen worden uitvoerig besproken, een en ander toegelicht door een kostbare collectie van voorwerpen. De heer Van Arkel ontvangt den dank der Vergadering, waarna de heer Jan Springer de tweede helft zijner uitgebreide collectie ontwerpen doet circuleeren, die met veel aandacht beschouwd worden. Den heer Springer wordt door den 1ste-Secretaris dank gebracht, waarmede de Vergadering door luide blijken van goedkeuring instemt.

De heeren G. Vuyk en J. P. Swart worden als gewone leden voorgesteld, en nadat nog een drietal vragen in de vraagbus gevonden zijn, wordt de vergadering gesloten.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XVII.

Wanneer men de Duitsche afdeeling door de hoofdgalerij binnentreedt, is de eerste indruk die van somberheid, die teweeggebracht wordt door de zwarte of donkergrijze kleur der voortbrengselen van de Duitsche metaalindustrie. Het is alsof Duitschland hier heeft willen toonen, over welke machtige hulpmiddelen het te beschikken heeft. Oorlogstuig werd niet ingezonden; alleen de kleine bergkanonnen van Krupp zijn daar, om in herinnering te brengen, dat de „IJzeren Graaf" nog met vaste hand Duitschland regeert. Overigens ziet men ijzer- en staaldraad, kolossale schroefassen, onderdeelen van machinerieën, ja wat niet al, in bonte verscheidenheid.

De eereplaats is aan Krupp toegekend. Het kolossale achterstuk van een Nederlandsch oorlogsschip, dat het centrum van deze etalage vormt, is bepaald door menigeen met zekeren eerbied beschouwd. — Een keurig model van eene hangbrug werd door de „Gesellschaft Harkort" te Duisburg geëxposeerd, vergezeld van tal van welgeslaagde photographieën van door die firma in schier alle deelen der wereld vervaardigde spoorwegbruggen, waaronder ook die te Kuilenburg, terecht als een meesterstuk beroemd.

Kolossale platen geplet lood zien wij bij Pönsgen, staaldraad bij Felten en Guilleaume, terwijl de kolossale poortingang, door de Burbacher Hütte uit balkijzer samengesteld, reeds in de verte onze aandacht trekt. Fraaie onderdeelen van stoomschepen geeft ons de Duisberger Hütte te zien, waarbij een kolossale schroefas voor een mailstoomschip, en in de collectie van Hamel en Rueg zien wij een reusachtig scheepsanker, met het eerediploma bekroond. Onderdeelen van bruggen, ankers, kettingen enz. zijn in de uitstalling der Gutehoffnungs-hütte te aanschouwen, en het spoorwegmaterieel van Steinhaus & C°. en Van der Zijpen en Charlier zal voor den vakman zeker veel aantrekkelijks hebben,

De Duitsche metaalindustrie is schitterend voor den dag gekomen, en hare expositie verdiende een meer uitvoerige beschouwing dan mijn bestek betoogt; doch daar ik mij voornamelijk heb voorgesteld, architectuur en kunstnijverheid te behandelen, moet ik daarvan afzien en zij men dus met deze droge opsomming tevreden.

Bij het binnentreden der linker zijgalerijen werd ik aanstonds verrast door de smaakvolle geschilderde friezen, die, eenigszins in humoristischen trant, het geëxposeerde illustreeren.

De Duitsche kunstnijverheid kan, te oordeelen naar wat hier geëxposeerd is, in geenen deele de vergelijking met die der Franschen, Japaneezen of Belgen doorstaan. De teekening is dikwijls zeer goed, hoewel de teekenaars zich bij voorkeur van de min of meer „derbe"-vormen der Duitsche renaissance bedienen, maar de afwerking is meest slordig, en heeft nergens dat „achevé", dat ons bij de eerstgenoemde naties zoo aantrekt. De prijzen zullen wel veel lager zijn, doch dit neemt niet weg, dat een betere afwerking mogelijk geweest ware.

Ten bewijze van het hierboven gezegde, vestig ik de aandacht mijner lezers op de Duitsche bronzen en cuivre-poli voorwerpen. Men bezie b. v. de etalage van Paul Stotz en C°., die zeer elegant is, en waarbij zeer goed partij getrokken is van een betimmering in Duitschen renaissance-stijl. De voorwerpen zijn meest allen goed van teekening, maar aan de afwerking is veel te weinig zorg besteed.

Beter afgewerkt zijn de producten der Duitsche „Kunstschlosserei". Vooral wat de Münchener fabrieken

ons te zien geven is vrij goed, al zal ieder 't met mij eens zijn, dat de Duitsche smidskunst nog lang niet weer de hoogte bereikt heeft, waarop zij in de XVIe en XVIIe eeuw stond.

Toch verdienen de kronen, luchters, vuurstellen, waschbekkens, tafelgarnituren enz. een opmerkzame beschouwing, en valt er vooral voor onze smeden, die op den allerhoogsten trap staan, bijzonder veel te leeren.

Onder de goede Duitsche metaalwerken noem ik nog een uithangteeken van Hans Magen te München en de kachels van Gebr. Buderus, die zeer smaakvolle renaissance-vormen, meest naar Italiaansche voorbeelden geïnspireerd, vertoonen. Ook een kerkkroon van Pothoff te Munster, in laat-Gothische vormen, is der vermelding waard.

De Duitsche meubelindustrie kan men verdeelen in twee categorieën. De eerste legt zich toe op de vervaardiging van luxe-meubelen, de tweede maakt slechts artikelen van dagelijksch gebruik.

Tot de meubelen van de eerste soort reken ik twee kastjes van Disselhorst; verder het vertrekje, gemeubeld door Bembé te Mainz en van de Stüttgarter Möbel- und Parquetfabrik. Tot die van de tweede soort zijn die van Oscar Jaeger, Hess & Rom, India Faser-Gesellschaft, Sachsische Industrie-Gesellschaft en Gebr. Weinmann te rekenen.

De luxe-meubelen moeten, vooral wat uitvoering betreft, verre achterstaan bij die der Franschen, doch de teekening is meestal goed. Vooral is dit het geval bij de kastjes van Disselhorst en het ameublement van Bembé, terwijl ook een kastje van de Würtemberger-Gesellschaft merkwaardig is, om het nieuwe der toegepaste intarsiën. Het vertrekje van Bembé is daarenboven door decoratieve schilderstukken enz. smaakvol versierd.

Een andere eigenaardige tak van Duitsche nijverheid is de fabrikage van fayence-kachels en van het bekende blauwe aardewerk. Fijne afwerking moet men bij deze twee industrieën weer niet zoeken, en indien hare producten artistiek zijn, hebben zij dit meer te danken aan goede kleurschakeering en typische vormen.

Vooral de kachels en schoorsteenmantels van Hausleitner zijn zeer decoratief. Sommigen zijn in effen groenen toon behandeld, weer anderen wat kleuriger. Die, met ingelegde tegels versierd, zijn m. i. de beste. In eene kamer, in oud-Duitschen stijl gemeubeld, zal een dergelijke kachel of schoorsteenmantel een uitstekend effect teweegbrengen.

De typische blauwe Duitsche kannen en kruiken zijn van oudsher hiertelande populair geweest. De smaakvol versierde bierkannen, met humoristische spreuken voorzien, die meestal niet tot matigheid uitnoodigen, zijn ook hier in groote verscheidenheid aanwezig. Reinhold Harte te Coblenz en Maizen & Remi te Nöhr zijn de voornaamste fabrikanten van dit aardewerk.

Smaakvol met heraldische emblemen of decoratieve figuren versierd, zijn de glazen voorwerpen van F. von Hauten te Bonn. Tegen het zachte groen van het glas komen de schitterende kleuren der decoratie zeer fijn uit.

Goede majolica's doet ons de fabriek van Glatz in het Schwarzwald zien. De voorwerpen zijn meest allen goed van teekening en met veel smaak gedecoreerd. Het glas van Lichtinger behoort mede tot het elegantste, wat de Duitsche afdeeling oplevert. Het is ongekleurd, doch zeer goed gevormd en met sierlijk ornement, meest mat geslepen, bedekt. Enkele voorwerpen zijn fraai met metaal gemonteerd. Ook de geschilderde plateau's van dezelfde firma verdienen met aandacht beschouwd te worden.

Als ik nu nog het aardewerk van Eisen & Co. vermeld, en de aandacht vestig op de smaakvolle kasten, waarin de pianofabrikanten hunne instrumenten kleeden, heb ik het meest bezienswaardige van de Duitsche afdeeling behandeld. De overige zalen toch zijn òf met allerlei handelswaren, òf met zulke middelmatige producten gevuld, dat ik er niets opmerkelijks vond. De inzending van mozaiek van Odorico was het eenige, wat mij daar der vermelding waard scheen.

Een volgende maal hoop ik in de galerij der Schoone Kunsten de afdeeling Architectuur te behandelen, en na een wandeling over de terreinen, voornamelijk om de daar aanwezige bouwmaterialen te behandelen, hoop ik den tijd, die dan nog overblijft, in de afdeeling Retrospectieve Kunst door te brengen.

OSADO.

PRIJSVRAAG

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING „ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURG".

(*Vervolg van pag.* 349.)

Deelden wij in het voorgaand nommer het verslag der Jury van beoordeeling in zijn geheel mede, zoo ligt het thans op den weg onze lezers met het programma voor de prijsvraag der Rotterdamsche Schouwburgvereeniging in kennis te stellen. Beide stukken hebben voor de bouwkundigen eene blijvende waarde, en moeten tot uitgangspunt voor latere oordeelvellingen dienen.

Er behoort een vaste wil toe om het programma met aandacht te lezen en die lezing ten einde te brengen. Waarschijnlijk is dit stuk een sterk geamendeerd ontwerp en heeft men verzuimd, het geheel aan eene nadere revisie te onderwerpen. De meest verdienstelijke stukken kunnen door amendementen bedorven worden, vooral wanneer ook door leeken aan de discussie wordt deelgenomen en de gebruikelijke beslissing bij meerderheid van stemmen den doorslag geeft.

Het programma luidt als volgt:

a. PROGRAMMA.

Het gebouw moet worden gesticht op een terrein, groot 42 aren, 31 centiaren, aan de Noordzijde van de Aert-van-Nesstraat gelegen, en op de Oostzijde door de Lijnbaanlaan begrensd, zooals in het situatieplan nader is aangewezen.

Wat de peilen betreft verdient vermelding, dat de hoogst liggende fundeeringsplaten op 1.70 M. + Rottepeil kunnen geplaatst worden.

De trottoirs liggen op 0.40 + R. P.

De vloer van den beganen grond moet minstens op Rottepeil gelegen zijn.

De bestanddeelen, welke het gebouw zal moeten bevatten, zijn de volgende:

Ten begane grond.

Eene groote vestibule met afzonderlijke en van elkander geheel afgescheiden toegangen voor de te voet of per rijtuig aankomende bezoekers van het gebouw.

Met de vestibule moeten onmiddellijk in verband staan: een plaatsbureau, een verblijf voor de politie en een vertrek voor de brandwacht.

Voorts moet hierop uitkomen, of in de nabijheid daarvan geplaatst en gemakkelijk te bereiken zijn, een ruime garderobe voor de bezoekers van die zitplaatsen of rangen, welke door de groote vestibule hare toegangen hebben.

Men is overigens vrij, deze enkele groote garderobe door meerdere kleine te vervangen; één aan de vestibule voor de bezoekers van parterre, stalles enz., en anderen, al of niet in verband met de toiletten, en op de rangen of galerijen zelf.

Voor de rijtuigen wordt een geheel of gedeeltelijk afgesloten en overdekte aanrit gewenscht.

Een tweede kleinere vestibule of portaal, met plaatsbureau en garderobe wordt als bijzondere toegang voor de bezoekers van den 3den en 4den rang verlangd.

Voorts zijn vereischt:

Een bureau voor het Bestuur der Vereeniging »Rotterdamsche Schouwburg", voorzien van eene brandvrije gemetselde geldkluis.

Ten minste twee lokalen of bureau's voor de Directie der Opera, en twee dergelijke voor de Directie van den Hollandschen Schouwburg.

Eene woning voor den concierge, bestaande uit 3 à 4 vertrekken en verdere vereischte gemakken.

Meerdere werk- en bergplaatsen voor de verlichting en het decoratief van het tooneel, met de ruimte onder den tooneelvloer in verband staande.

Het is facultatief gelaten, ten begane grond eene ruime rook- of koffiekamer of zelfs meer uitgebreide restauratie-lokalen in te richten. In dat geval kon de woning van den concierge ook in eene insteek-verdieping of in een demi-sousterrein worden overgebracht.

Eindelijk zijn vereischt: ruime toe- en uitgangen voor het orkest en voor het tooneel, en behalve de gevraagde ingangen nog bijzondere ruime en gemakkelijke uitgangen voor het publiek aan drie zijden van het gebouw, in verband met de noodige hoofd- en neventrappen.

De schouwburgzaal, beneden verdeeld in stalles, parterre en baignoires en voorts bevattende vier rangen, moet voor 1400—1600 toeschouwers de vereischte zitplaatsen aanbieden. Het aantal en de afmetingen der loges van het proscenium wenscht men, met het oog op de eischen eener goede tooneelzaal, zeer beperkt te zien. Om dezelfde reden mag aan de avant-scène, zijnde de ruimte tusschen het voorscherm en den buitenrand van het tooneel, geen meerdere breedte dan 0.50 M. worden gegeven. De opening of mond van het tooneel mag niet meer dan 11.0 M. bedragen. Het orkest moet plaatsruimte aanbieden voor 60 executanten en 60 M². groot zijn.

Voor de beweging en uitspanning van het publiek worden rond de schouwburgzaal in alle rangen ruime wandelgangen (couloirs) vereischt.

Het tooneel moet voor de uitvoering van tooneelstukken, opera's en balletten den omvang en de inrichting aanbieden, als volgens de eischen van onzen tijd voor een schouwburg van den eersten rang onmisbaar zijn, met het oog waarop de aanleg van een behoorlijk ingericht dessous wenschelijk is.

De diepte van het tooneel mag niet minder bedragen dan 18 M.

Afzonderlijke magazijnen voor groote tooneeldoeken, voor coulissen, voorts voor meubelen, machinerieën en kleinere tooneelbenoodigdheden moeten achter het tooneel aangelegd en daarmede zoodanig in verband gebracht worden dat, ondanks de vereischte afzondering, met het oog op brandgevaar, toch voor spoedige veranderingen van tooneel en decoratiën het meeste gemak is aangeboden. Eveneens achter het tooneel en in verband met genoemde magazijnen is een ruime en goed verlichte werkplaats voor de decoratieschilders vereischt.

Wederzijds van het tooneel en daarmede gelijkvloers, moeten vijf kleedkamers voor dames en evenzoovele voor heeren — hoofdartisten — ingericht worden. Elke kleedkamer, bestemd voor twee personen, moet ongeveer 12 M². oppervlakte beslaan. De ruimte boven deze bijzondere kleedkamers wenscht men voor de inrichting van 2 à 3 grootere kleedkamers en de dáárop volgende verdieping in gelijken omvang voor nog twee kleedkamers bestemd te zien. Bovendien dient nog gezorgd te worden voor minstens ééne, liever twee, kleedkamers voor 40 figuranten. Zoo dicht mogelijk bij het tooneel — het liefst wederzijds in den achtergrond — zijn voorts twee vertrekken voor regisseur en inspicient van het tooneel en twee dergelijken voor de Opera vereischt, benevens behoorlijke kamers of bergplaatsen voor de meubels en tooneelbenoodigdheden, voor elke voorstelling noodig, terwijl de groote magazijnen elders kunnen geplaatst worden.

In de nabijheid van het tooneel en niet te ver van de schouwburgzaal gelegen, wordt eindelijk een behoorlijke »foyer des artistes" verlangd.

Verdiepingen.

Als uitspannings- en verversschingslokalen voor het publiek, worden een ruime en gemakkelijk toegankelijke foyer, eene reeds vermelde rookzaal en één of meerdere salons voor dames gevraagd; de beide eersten van buffetten en eene buffetkamer voorzien.

De rookzaal moet zoodanig geïsoleerd gelegen zijn, dat eene verspreiding van rook naar de overige lokalen geheel vermeden wordt.

Teneinde alle soorten van repetities voor tooneel- en operastukken en balletten desvereischt tegelijkertijd voor de artisten zoowel als voor de figuranten te kunnen houden, zijn ten minste twee afzonderlijke repetitie-zalen vereischt, terwijl tot gelijke doeleinden gedeeltelijk van de hierboven gevraagde uitspanningslokalen partij zal kunnen worden getrokken.

Voorts wordt gevraagd eene stemkamer voor het orkest ter grootte van 50—60 M².

Mede worden verlangd ten minste twee groote lokalen, geschikt tot archieven of bibliotheken.

In alle rangen en verdiepingen moeten behoorlijk ingerichte kabinetten (privaten) voor heeren en dames aanwezig zijn, daarenboven moeten de kabinetten voor de eerste rangen ook van toiletten voorzien zijn.

Geheel van deze kabinetten gescheiden, moeten in minder getal urinoirs worden aangelegd, volkomen geïsoleerd en het liefst langs den buitenmuur geplaatst.

Eindelijk moeten bijzondere heeren- en dames-privaten en urinoirs, in voldoend getal en behoorlijk verdeeld, voor het personeel van het tooneel aanwezig zijn.

In de onderverdieping of in een geheel- of demi-sousterrein moeten, behalve de vereischte lokalen voor verwarming, ventilatie en verlichting van het gebouw, brandvrije bergplaatsen voor brandstoffen en eenige kleinere, voor andere doeleinden beschikbare, kelders worden aangetroffen.

Eindelijk wordt erop gewezen, dat voor het kleine aan de Westzijde, buiten de sloot gelegen terrein langs de Aert-van-Nesstraat hetzij voor de plaatsing van een gedeelte der gevraagde uitspanningslokalen (rookzaal enz.), hetzij voor bureau's der Directie's enz. kan partij getrokken worden; of ter bebouwing van dit gedeelte van het terrein een geheel op zich zelf staand gebouw, of wel een met het hoofdgebouw door eene portiek of eene arcade enz. verbonden vleugel de voorkeur verdient, zal gedeeltelijk van de bestemming der hier te plaatsen lokalen, gedeeltelijk ook van den stijl en het karakter der geheele ordonnantie moeten afhangen.

Het kleine terrein daarentegen, dat aan de achterzijde (Noordwestzijde) der bouwplaats uitsteekt, zal bijzonder geschikt zijn voor de plaatsing van een op zich zelf staand machinegebouw, ten behoeve der ventilatie of der centrale verwarming van den Schouwburg.

b. VOORWAARDEN VAN INRICHTING EN UITVOERING VAN HET GEBOUW.

Aangezien voor de zekerheid van het publiek en van het werkende personeel in alle 4 gevels uitgangen vereischt zijn, zoo moet het gebouw ook zoodanig vrij staan, dat er rondom een vrije omgang of passage blijft van ± 5 meter.

Wat de uitvoering betreft, zoo is het gebouw in al zijne onderdeelen zooveel mogelijk uit brandvrije materialen samen te stellen. Voor alle muren of wanden, voor alle soorten van steunpunten en zolderingen, benevens alle afscheidingen, borstweringen en balustraden der loges moet uitsluitend en voor alle andere onderdeelen, zooals de kappen, voornamelijk van niet brandbare materialen, dus in de eerste plaats van ijzer, steen en pleister, partij getrokken worden.

Terwijl houten vloeren — met uitzondering van het tooneel — alleen boven brandvrije dekkingen mogen aangebracht worden, moeten alle vloeren der vestibulen, gangen en trappen, evenals de laatsten zelven, van steen zijn.

De trappen moeten voorts onderwelfd zijn, moeten niet wentelend, maar alleen als rechte trappen met bordessen worden uitgevoerd.

Geen voor het publiek bestemde gangen of trappen mogen minder dan 2 M. breed zijn, terwijl alle overige gangen en trappen minstens 1.5 M. breedte moeten hebben.

Aangezien ingeval van brand de toeschouwers van de beide bovenste rangen in alle opzichten het meeste gevaar loopen, zoo dient ook voor deze verdiepingen in de eerste plaats voor talrijke en goed gelegen uitgangen, door middel van ruime, brandvrije en goed geventileerde gangen en trappen te worden gezorgd, die zooveel mogelijk langs buitenmuren zijn aan te leggen.

Tevens is het voor deze rangen een vereischte en voor de overige rangen wenschelijk, dat de langs de zaal gelegen couloirs of wandelgangen zóó ruim zijn aangelegd, dat ze alle toeschouwers van den betreffenden rang gelijktijdig kunnen opnemen en zoodoende als eerste toevluchtsoord dienen.

De noodige hoofd- en neventrappen zijn voor de verschillende rangen, zooveel mogelijk afzonderlijk aan te leggen en evenzeer van vele afzonderlijke uitgangen in den omtrek van het gebouw te voorzien.

De afstand der zitplaatsen mag in de stalles en het parterre niet minder dan 0.80 M. en in de beide bovenste rangen of galerijen niet minder dan 0.75 M. bedragen. Met uitzondering van de beide bovenste rangen, is voor de breedte der zitplaatsen 0.50 M. als minimum aan te nemen. De gangen tusschen de zitplaatsen moeten in de stalles en het parterre 1.25 M. breed zijn en zóó worden aangelegd, dat niet meer dan 12 zitplaatsen in eene rij naast elkander zijn gerangschikt.

In de beide bovenste rangen daarentegen mag elke rij tusschen twee gangen slechts 8 zitplaatsen bevatten.

Overeenkomstig de verschillende bestanddeelen der distributie, welke in ongelijke mate brandgevaar opleveren, moet het gebouw tegen snelle uitbreiding van een uitgebroken brand door twee stabiele brandmuren, die tot 2 M. boven het dak zijn op te trekken, in drie hoofdafdeelingen worden verdeeld en gescheiden.

Een dezer brandmuren dient tot afscheiding van de schouwburgzaal en der overige voor het publiek bestemde ruimten, tegen het tooneel met toebehoorende annexen; de tweede tot afscheiding van het tooneel, met de daarom gegroepeerde lokalen, tegen de magazijnen van het decoratief en de daarmede in verband staande werkplaatsen.

Deze laatstgenoemde lokalen zijn dus tot eene groep te vereenigen.

Bovendien is het eigenlijke tooneel door brandvrije gangen van de aangrenzende kleedkamers en andere lokalen voor het werkende personeel af te scheiden en zijn deze laatsten met brandvrije trappen in verband te brengen.

De vereischte openingen in de brandmuren moeten door

licht beweegbare gordijnen uit plaatijzer en voorts door zelfsluitende ijzeren deuren worden gesloten.

Teneinde bij een op het tooneel uitgebroken brand aan de verbrandings-producten een uitweg te verschaffen en het doordringen ervan in de schouwburgzaal zooveel mogelijk te beletten, zijn boven het tooneel groote, gemakkelijk te openen luchtkokers aan te brengen. In de brandvrije omgangen ter wederzijden van het tooneel is bovendien voor veilige en gemakkelijk te bereiken standplaatsen voor brandwachts-piketten zorg te dragen.

Voor de verschillende lokalen van het gebouw moet, voor zooverre eenigszins mogelijk, uitsluitend van centrale verwarming door middel van caloriferes of heet water worden partij getrokken, waarvan de plaatsing en inrichting in de plans moeten worden aangetoond.

Ook de wijze van ventileering moet in plans en toelichting worden opgegeven.

Overeenkomstig het monumentale karakter van het gebouw dient de toepassing van surrogaten (pleister enz.) in de buitenordonnantie vermeden te worden.

Voor de uitvoering van den schouwburg volgens het programma en de voorwaarden hierboven omschreven, is een kapitaal van 4 à 5 ton beschikbaar.

c. VERDERE BEPALINGEN.

Het gevraagde ontwerp moet bevatten:

Een situatieplan op de schaal van 1 : 500. De plans van den beganen grond, van de verschillende verdiepingen en van de kelders op de schaal van 1 : 200.

Den hoofdgevel aan de Aert-van-Nesstraat en den gevel langs de Lijnbaanlaan op de schaal van 1 : 100.

Eene lengte-doorsnede van het gebouw en twee dwars-doorsneden — eene over de schouwburgzaal en eene over het tooneel — allen op de schaal van 1 : 100.

De ontwerpen moeten vóór 1 Februari 1883 worden ingeleverd bij den heer Mr. B. Denekamp, Secretaris der Vereeniging.

Voor de beoordeeling der plans zal het Bestuur zich doen bijstaan door eene Commissie van deskundigen.

Is men het programma doorgeworsteld, dan moet de gulle bekentenis van het hart, dat de taaiheid daarvan gelijken tred houdt met de soberheid van het rapport der Jury, die toch waarlijk tijd in overvloed had eene meer gemotiveerde beoordeeling terneder te schrijven. Bij het raadplegen der data komen wij tot de volgende feiten:

het Bestuur der Vereeniging „Rotterdamsche Schouwburg" noodigde in October 1882 eenige architecten uit, om vóór den 1 Februari 1883 ontwerpen in te leveren voor een schouwburg;

aan hen, die verklaarden genegen te zijn aan deze uitnoodiging gevolg te geven, werd eerst op het laatst van November 1882 een programma toegezonden; de termijn van inzending werd daarbij tot den 1 April 1883 verdaagd;

het rapport der Jury draagt de dagteekening van 15 Juni jl., maar werd eerst tegen de helft van Augustus aan alle mededingers medegedeeld.

Het blijkt uit het bovenstaande, dat voor het maken van het veelomvattende ontwerp van den Schouwburg slechts vier maanden werden toegestaan, terwijl meer dan die tijdruimte verliepen tusschen den tijd der inlevering en de tentoonstelling der ingekomen antwoorden. Met nadruk moet erop gewezen worden, dat de mededingers meer dan één derde van een jaar moesten wachten op de uitspraak van de Jury en van het Bestuur der Vereeniging „Rotterdamsche Schouwburg" (1). Het feit, dat het rapport de dagteekening van 15 Juni draagt, doet niets ter zake, daar het geheimgehouden en eerst in Augustus bekendgemaakt werd.

In een volgend opstel stellen wij ons voor, de leemten van het programma en van het rapport te bespreken. Het uitschrijven van prijsvragen heeft zijne nuttige zijde, onder deze voorwaarde, dat daarbij op de belangen der mededingers gelet en de wijze van bekroning duidelijk omschreven worde.

(1) Wij noemen hier Jury en Bestuur, daar in het programma gesproken wordt van den bijstand eener commisie van deskundigen. Het Bestuur schijnt alzoo deelgenomen te hebben aan de uitspraak.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. De Minister van Binnenlandsche Zaken brengt ter kennis van belanghebbenden, dat de betrekking van leeraar in het handteekenen aan de R. H. B. S. met vijfjarigen cursus te 's-Hertogenbosch te vervullen is. De jaarwedde bedraagt *f* 1200.

AMSTERDAM. Het *Nederlandsch Handelsmuseum* (directeuren de heeren F. W. Westerouen van Meeteren, W. J. P. Travaglino en W. A. Engelbrecht, Dr. Jur.) heeft opnieuw eene circulaire verspreid, waarin het doel van het museum nogmaals wordt uiteengezet en de voordeelen van het informatie-bureau en van de permanente tentoonstelling van monsters worden besproken.

De circulaire is in het Fransch gesteld en zal dus voornamelijk bestemd zijn voor de hier vertoevende vreemdelingen. (*Amsterdammer.*)

— De bekende beker van Veere heeft, zoo meldt de *Middelburgsche Courant*, op de tentoonstelling te Amsterdam de aandacht getrokken van baron Rothschild, die de Commissie der tentoonstelling de opdracht heeft gegeven, het prachtige stuk, zoo mogelijk, voor hem te koopen tegen een zeer hoogen prijs.

Men zal zich evenwel herinneren, uit de vroegere quaestiën, dat de gemeente Veere den beker niet verkoopen mag.

— Op de Amsterdamsche tentoonstelling zijn toegekend 372 eerediploma's, 1064 gouden medailles, 1557 zilveren medailles, 1348 bronzen medailles en 880 eervolle vermeldingen. Te zamen 5221 bekroningen. De aan zoogenaamde »officeele inzendingen" toegekende bekroningen zijn daarbij niet medegerekend.

— Aflevering 9 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese, te Utrecht) bevat:

De tabak uit de Nederlansche koloniën op de koloniale tentoonstelling te Amsterdam (met fig.). — De havenwerken te Antwerpen (met fig.). — De vulkanische uitbarsting op het eiland Krakatau. — De aardbeving op Ischia, op 28 Juli 1883 (met fig.). — Het glasblazen met samengeperste lucht (met fig.). — Het nikkel en het vernikkelen. — IJsbereiding (met fig.). — Het lichten der zee. — Henri Giffard en zijn injecteur (met fig.). — Het voortbrengen en overbrengen van beweegkracht door middel van electriciteit (met fig.). — De degenslikkers (met fig.). — Correspondentie.

CORRESPONDENTIE.

Plaatsgebrek noodzaakt ons eenige stukken voor het volgende nommer te laten liggen.

INGEZONDEN.

Waarde Opmerker.

Vergun mij, even terug te komen op het artikel »Bouwkundig Ingenieur of Architect", voorkomende in uw laatste nommer.

Onder veel goeds, zie ik daarin ook de wensch uitgedrukt, dat aan de architecten hiertelande de gelegenheid gegeven zou worden, voor eene Staatscommissie examen af te leggen. Mij dunkt, dat wij daardoor niet veel verder zouden komen. Dit examen toch zou zich bezwaarlijk over iets anders kunnen uitstrekken, dan over het wetenschappelijk gedeelte van de bouwkunst. Hoewel het bij velen daaraan hapert, zou toch, zelfs al koos men de knapste mannen als examinatoren, daardoor de heerschende wansmaak niet afnemen.

Zoo het bouwkundig onderwijs liever wat kon verbeterd worden, geloof ik, dat de resultaten niet zouden uitblijven.

Het ligt, dunkt mij, alleszins op den weg van het Genootschap Architectura et Amicitia, in deze richting werkzaam te zijn.

U dankzeggende voor de mij verleende plaatsruimte, heb ik de eer te zijn

Uw. dv.

S.

ADVERTENTIEN.

Voor uitgebreide terrein-opmetingen in de provincie *Noord-Holland* en latere uitwerking van technische plannen wordt ten **spoedigste gevraagd, een**

Flink, ervaren, Opzichter

op een **vast salaris van *f* 80 per maand** en ***f* 1.50 dagelijksche toelage,** benevens vergoeding van werkelijke reiskosten.

Adres met franco brieven onder letters P. L. H. aan het Algemeen Advertentiebureau van NIJGH & VAN DITMAR, *Rotterdam.*

Bij de detailleering en uitvoering van een groot werk (raming *f* 450.000) in eene der steden der Provincie *Zuid-Holland*, **wordt ten spoedigste gevraagd: een flink en ervaren**

HOOFD-OPZICHTER,

in staat om bij afwezigheid van den Ingenieur dezen tijdelijk te kunnen vervangen.

Vereischt wordt vooral bekwaamheid in burgerlijke- en waterbouwkunde. Salaris **achttienhonderd** gulden (*f* 1800) per jaar.

Adres met *franco* brieven, onder letters P L E, aan het Algemeen Advertentiebureau van NIJGH & VAN DITMAR, *Rotterdam.*

Kantoor van **Mr. ADRIEN BORDET,** Avocat défenseur, 2, Rue Neuve-du-Divan, te *Algiers.*

PUBLIEKE VERKOOPING
op licitatie

op **Vrijdag, 16 November 1883,** ten 2 ure des namiddags, voor de burgerlijke Rechtbank te *Algiers,*

VAN DE

SAKAMODY-MIJN

Zink, Zilverhoudend Lood en dergelijke **Metalen,**
op het grondgebied van *Tablat* en de *Arba,* Departement van *Algiers.*

Deze mijn staat in verbinding met de haven van *Algiers,* door eenen goeden weg van 52 kilometers.

Oppervlakte **830** hectaren en **23** aren.

Drie hoofdaders-afvloeijingen zichtbaar op 1000, 1500 en 2000 meters.

Masserei blende vergezeld van korrelig **looderts** — loodhoudend Mergel.

Elf onderaardsche **Werkgalerijen.**

Gereedschappen, Gebouwen, voorraad en uitgegraven **Erts** zijn in den verkoop begrepen.

Inzetprijs 100,000 fr.

Zich te adresseren aan Mr. BORDET, défenseur poursuivant, Mrs. BLASELLE en LETELLIER, défenseurs colicitants.

MUZIKANTEN.

De aandacht wordt gevestigd op de voorwaarden waarop eenige Muzikanten, te weten **één hoboïst, één eerste piston,** en **één C-tuba-blazer** kunnen worden **GEPLAATST** als Sergeant bij het Korps Stafmuzikanten te **Batavia.** Zij zijn omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 September 1883, waarvan afdrukken kosteloos zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

VENTILATIE
EN
VERWARMING
VAN
Gebouwen.
Advies en Aanleg door
H. J. WOLTER,
Amsterdam, Prinsengracht 574.
Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN**
LANDMETERS TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten *f* 93500.

Op **Vrijdag den 5 October 1883,** des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage,* bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een cellulaire gevangenis te Zutfen.

De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage,* in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer B. BERKHOUT, Opzichter voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te *Zutfen.*

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage.*

Aanwijzing zal gedaan worden te *Zutfen* op Zaterdag den 29 September 1883, des middags te 12 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.

's Gravenhage, den 17 September 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten *f* 86222.

Op **Vrijdag den 5 October 1883,** des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage,* bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een cellulaire gevangenis te Alkmaar.

De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage,* in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer D. KREENS, Opzichter voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te *Alkmaar.*

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage.*

Aanwijzing zal gedaan worden te *Alkmaar* op Maandag den 1 October 1883, des middags te 12 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.

's Gravenhage, den 17 September 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBRS. REIMERINGER.

HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren,** die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.

Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door

O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM.

GEBR. REIMERINGER.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH**

G. VAN LENT Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek.**
LÉON DE SMET & Co., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

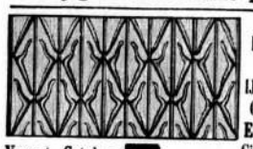

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**

IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.
Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER**, Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **eerste** aflevering van:
Beknopt Practisch Leerboek
DER
Burgerlijke en Water-Bouwkunde,
DOOR
B. F. PLASSCHAERT.
Leeraar aan de Burgeravondschool en de Hoogere Burgerschool, te Delft.
Met omstreeks 600 in den tekst gedrukte, uitgewerkte Constructie-figuren.
De uitgave geschiedt bij inteekening in ongeveer 10 afleveringen à ƒ 1.20.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

dat de 810de vergadering zal gehouden worden den 3den October a. s. in Maison Stroucken alhier.

De agenda voor die vergadering is:

1e. Mededeelingen van het Bestuur.
2e. Installatie van nieuwe leden.
3e. Ballotage van de voorgestelde leden.
4e. Kunstbeschouwing van den heer A. Salm G.Bzn.
5e. Bijdrage van den heer C. B. Posthumus Meyjes.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) IETS OVER HYGIÈNE.

DOOR J. H. T. LÖNING.

Als vervolg op het opstel voorkomende in het No. van 21 April l.l., zal ik thans de verwarming eenigszins nader bespreken.

De zon is de voornaamste warmtebron. Zonder haar was alles koud en dood.

De zonnewarmte is voor den mensch het gezondste, wat iedereen wel vanzelf gevoeld zal hebben.

Hoe aangenaam is het niet, wanneer na eenige sombere dagen de zon ons zoo vroolijk tegenlacht. Mensch en dier gevoelen zich dan als opnieuw geschapen, en toch hoe weinig wordt niet met de behoefte aan zonnewarmte in onze woningen rekening gehouden! Hoe angstig behangen onze huismoeders de ramen met dikke gordijnen en jalousieën, opdat het vloerkleed en de meubelen niet verschieten.

Wat ik ten opzichte der ligging van een gebouw in verband met de verlichting heb aangevoerd, geldt ook voor de zonnewarmte. Vooral in ons land, waar de zon zoo zelden te veel warmte geeft, waar de wolken haar zoo vaak beletten ons haar vriendelijk aanschijn te toonen, moet men trachten den overigen tijd zooveel mogelijk voordeel van haar te trekken.

Evenals het licht, wordt ook de warmte voortgebracht door trillingen van de atomen der lichamen.

Hoe kleiner deze trillingen, zijn des te minder warmte gevoelen wij, en wij zijn gewoon die graden van warmte, die ons geen aangename gewaarwording geven, met den naam koude te bestempelen. De warmte wordt opgewekt door wrijving, botsing en samenpersing, in het algemeen door de beweging der lichamen, waardoor zelfs hun kleinste deeltjes in trilling komen.

Waar de warmtestralen van den aether de lichamen treffen, worden zij door deze meer of minder opgenomen en dus in lichaamswarmte veranderd; terwijl het overige teruggekaatst wordt.

De temperatuur van eenig lichaam wordt door thermometers bepaald. Men maakt in den regel van den 100deeligen thermometer van Celsius gebruik. De warmte, die noodig is om 1 K.G. zuiver water tot één graad hoogere temperatuur te brengen, wordt calorie of warmte-eenheid genoemd. De verschillende lichamen nemen meer of minder gemakkelijk warmte op, en men is gewoon de hoeveelheid warmte, die noodig is om 1 K.G. van zekere stof 1^0 in warmte te doen toenemen, zijn soortgelijke warmte te noemen.

Hoe meer warmte een lichaam ontvangt, des te hooger wordt zijn temperatuur; doch men begrijpt dat natuurlijk de hoeveelheid warmte, die noodig is om verschillende stoffen tot eene en dezelfde temperatuur te brengen, zeer uiteenloopt. De lichamen, die warmte opgenomen hebben, bezitten ook min of meer het vermogen deze warmte weer af te geven, hetzij door uitstraling of door geleiding. Zijn b. v. twee vloeistoffen of twee gassen van verschillende temperatuur door een wand van elkander gescheiden, dan gaat in een tijdseenheid eene bepaalde hoeveelheid warmte van de warme tot de koude hoeveelheid over. Al naarmate het materiaal, waaruit de wand is samengesteld, is haar warmtegeleidend vermogen verschillend. Was b. v. de wand van koper, dan zouden door eene oppervlakte van een wand van 1 M^2. die 1 M. dik was, 69 caloriën doorgegaan zijn. Was de wand daarentegen van baksteenen, dan zou slechts $^1/_2$ calorie zijn overgegaan. In het algemeen kan men aannemen, hoe dichter een lichaam is, hoe beter het de warmte geleidt. Zilver is de beste warmtegeleider.

Stelt men zijn geleidingsvermogen = 1000, dan is dat van ijzer slechts 120
„ marmer „ 23
„ hout „ 1
„ koper „ 140.

Water heeft slechts een cijfer van 100 aan te wijzen,

terwijl lucht de slechtste geleider van allen is. Dus kan men verklaren, waarom poreuze lichamen zooveel slechtere warmtegeleiders zijn dan samengeperste. Wij brengen dit in practijk bij de keuze van onze kleederen, beddedekens enz., bij holle muren, voor ijskelders, brandkelders, bierkelders enz.

De groote hoeveelheid warmte, die van de zon op de aarde nederdaalt, wordt slechts voor 60 % op de aardkorst gevoeld. Het overige wordt deels door den met waterdeelen bezwangerden dampkring geabsorbeerd, deels in 't heelal teruggekaatst. Door deze verwarming der lucht in verband met den stand van de zon ten opzichte van de aarde, en het daardoor ontstaande meer of minder loodrecht invallen van warmtestralen, ontstaan nu de dagelijksche, maandelijksche en jaarlijksche temperatuursveranderingen. Daardoor kan men zich verklaren, dat het kort voor het opgaan der zon het koudst en omstreeks 2 uur namiddags het warmst is, hoewel dan de zon haar hoogste standpunt niet meer inneemt. Verder verklaart men daardoor, dat de warmte afneemt hoe hooger men stijgt en wel iedere 200 M. ongeveer 1°, zoodat zelfs in de warmste landen in den zomer de bergen altijd met sneeuw bedekt zijn. De zee veroorzaakt in de nabijgelegen landen veel minder afwisseling van temperatuur dan het verste land. Terwijl toch bij ons de gemiddelde wintertemperatuur ongeveer 5° Celsius bedraagt, is die in het veel zuidelijker gelegen Oostenrijk slechts 2°. De lichaamswarmte van den mensch is steeds 37½°, of hij neger of Eskimo is; slechts door ziekte kan die temperatuur tot een minimum van 33 en een maximum van 42° gebracht worden.

Reeds 1° verschil geeft een ziektetoestand aan.

Hoewel dus de inwendige warmte van den mensch zeer constant is, kan hij toch onder verschillende warmtegraden leven. De uiterste grenzen zijn 50° onder en 50° boven 0. Deze temperaturen zijn zelfs op den duur niet te verdragen. Hoe kouder de voorwerpen uit onze omgeving zijn, des te meer warmte straalt ons lichaam uit. Komt men b. v. in eene kamer waar de kachel pas is aangelegd, en waar de temperatuur 16° + bedraagt, terwijl de wanden en meubelen nog koud zijn, dan zal men het in die kamer vrij frisch vinden. Komen echter in die zelfde kamer tegelijk een groot aantal menschen bijeen, dan wordt het al spoedig stikkend heet, omdat dan ieder slechts een klein gedeelte warmte uitstralen kan. Alle onregelmatigheden in de uitstraling van het lichaam zijn van zeer schadelijken invloed. Alles wat wij tocht noemen, is niets anders dan dit. Katharren, rhumatiek, rhumatische koortsen zijn ziekten, die daaruit voortvloeien. Het is de moeite waard op te merken hoeveel aandacht in 't algemeen gewijd wordt aan die ziekten, als typhus, pokken, cholera, die epidemisch in West-Europa optreden, maar wat beduiden zij vergeleken met de ziekten en kwalen, die uit het storen van de uitstraling van den mensch voortvloeien? Het gaat daarmede evenals met de spoorwegongelukken, die, met veel omhaal beschreven, altijd een uitgebreid publiek van lezers vinden, terwijl de vele ongelukken, die door het gebruik van gewone rijtuigen ontstaan, nauwlijks opgemerkt worden, hoewel zij veel meer slachtoffers eischen dan de spoorwegen.

Wij worden tegen de koude en hitte van buiten, behalve onze kleeding, die hier natuurlijk niet nader besproken kan worden, beschut door onze woningen. De sneeuwhut van den Eskimo, de rieten tent van den neger, het Russische blokhuis, het Italiaansche marmerpaleis, zij dienen allen voor hetzelfde doel.

De verschillende materialen, waaruit zij samengesteld zijn, wijken echter zeer van elkander af. Het is zeer moeilijk, al de eigenschappen der materialen met betrekking tot hun warmtegeleidend vermogen te kennen. Voor de wanden onzer gebouwen zijn natuurlijk poreuze materialen het best; houten gebouwen, tusschen de stijlen met zaagsel aangevuld, zouden zeker de meeste aanbeveling verdienen, ware het niet, dat hun groote brandbaarheid ze minder geschikt maakte. De baksteen is een van de voortreffelijkste bouwmaterialen voor onze muren, voornamelijk voor spouwmuren. Kalksteen is minder goed dan baksteen, doch altijd nog veel beter dan zandsteen, die een tamelijk groot warmtegeleidend vermogen bezit. Vooral de holle steenen, die tegenwoordig meer en meer in den handel komen, zijn uit een hygiënisch oogpunt zeer aan te bevelen, daar zij door de luchtlaag, die zij opsluiten, zeer weinig warmtegeleidend zijn en ook het vocht uit onze huizen houden.

Bij het toepassen van holle steenen heeft men er vooral op te letten, dat men geen staande luchtbuizen vorme, daar deze door hare beweging de afkoeling zeer zouden bevorderen. Ook de dikte van den muur komt in aanmerking voor het behoud der warmte, echter niet in verhouding tot zijne dikte.

Een muur van baksteen b. v. heeft bij verschillende dikten de volgende warmtegeleidingsgetallen:

0.10 M. dik = 2.3, voor 0.2 = 1.73, voor 0.3 M. = 1.39, voor 0.4 M. = 1.16, voor 0.5 M. = 0.99, voor 0.6 M. = 0.87, voor 0.7 M. = 0.77, voor 0.8 M. = 0.70, voor 0.9 M. = 0.63 en voor 1 M. = 0.58.

Uit deze tabel ziet men dus, dat het verzwaren van muren tot boven eene zekere grens geen economisch voordeel voor ons doel meer oplevert.

De volgende tabel van Wolpert geeft de afkoeling van wanden enz. voor 1 M² oppervlakte bij 1° verschil in temperatuur in den tijd van 1 uur:

Muren van 1	steen	1.66 caloriën.
„ „ 1½	„	1.42 „
„ „ 2	„	1.12 „
„ „ 2½	„	0.87 „
„ „ 3	„	0.78 „
„ „ 3½	„	0.68 „
gewone kamerdeuren		1.30 „
enkele vensters		2.44 „
dubbele vensters		1.86 „
koud plafond		0.54 „
koude vloer		0.39 „

Op de constructies van de plafonds en der vloeren dient dus vooral de aandacht gevestigd te worden, daar zij bij onze stoombouwhuizen gewoonlijk zeer stiefmoederlijk bedacht worden.

Niet alleen om de warmte zooveel mogelijk in de vertrekken te behouden, maar ook om de bedorven lucht uit de daaronder en daarboven gelegen ruimten den toegang te beletten, is het zeer aan te raden, tusschen vloer en plafond een tusschenvloer aan te brengen. Deze tusschenvloeren kunnen van delen gemaakt worden, die op latten steunen, welke tegen de balken gespijkerd worden.

Nog beter is het, op dezelfde wijze vlechtwerk aan te brengen, dit met klei dicht te smeren en daarna tot onder den vloer aan te vullen met droge asch, zand of iets dergelijks. Deze voorzorgsmaatregel zou ook met het oog op brandgevaar aanbeveling verdienen. Het zou ongetwijfeld wenschelijk zijn, dat dit voorschrift in de bouwverordeningen werd opgenomen.

Het spreekt vanzelf, dat men in gewone omstandigheden buiten in de vrije lucht veel meer koude en tocht kan verdragen dan tehuis en terwijl men rust. Daarom vereischen onze woon- en slaapkamers, maar vooral de schoollokalen, de kinderkamers en ziekenzalen enz. onze bijzondere aandacht.

Men zal licht begrijpen dat de mensch, naarmate hij een andere temperatuur gewoon is, naarmate hij meer of minder tegen den invloed der afwisseling van de temperatuur en het weer gehard is, zich ook een anderen graad van warmte zal wenschen. Niet minder zullen de corpulentie, de voeding en vooral de bezigheden hierop van invloed zijn. Dezen is het bij 15° te warm, gene voelt zich bij 18° koud, zoodat het moeilijk is het een ieder naar den zin te maken.

In het algemeen kan men voor Nederland aannemen, dat voor onze woon- en slaapkamers, waar men gewoonlijk rustend verblijft, 15° de aangenaamste temperatuur is.

Zijn veel menschen bij elkaar in aanhoudende beweging werkzaam, dan is 10° meestal voldoende.

Wanneer de buitenlucht kouder is dan die van onze vertrekken, zal er eene voortdurende afkoeling waar te nemen zijn, doordat de wanden, vloeren en plafonds de warmte geleiden. Door de naden en reten der deuren en vensters kan de warme lucht echter een directen uitweg vinden.

De warmtegeleiding der wanden, vloeren en plafonds is natuurlijk niet te vermijden; bij de deuren en ramen kunnen wij het warmteverlies door nauwkeurige bewerking echter tot een minimum brengen, weshalve hierop bijzonder de aandacht gevestigd wordt.

De hoeveelheid warmte, die door de wanden, vloeren, plafonds, deuren en ramen verloren gaat, is door de opgegeven tabellen gemakkelijk te berekenen.

Vóór wij de kunstmatige verwarming bespreken, moeten wij eerst nog de overige warmtebronnen behandelen.

Een rustende volwassen persoon ontwikkelt per uur ongeveer 130 caloriën warmte. Eene gasvlam van 120 liter ontwikkelt 720 à 920 caloriën per uur, zoodat 19 menschen of 3 gasvlammen het warmteverlies zouden dekken van eene kamer van 4 M. hoog met 7 M. langen 2-steens buitenmuur, met 3 ramen à 3 M². met twee zijwanden van 6 M., wanneer de temperatuur der kamer en der ruimten buiten de zijwanden 15° is, terwijl de buiten-temperatuur 15°, de temperatuur onder den vloer = 5° en boven het plafond = 0° bedraagt.

Deze berekening is natuurlijk slechts benaderend, omdat de windsterkte, de naden en reten der ramen en deuren, de vochtigheid der lucht, de meerdere of mindere vrije ligging van het gebouw, hier buiten rekening gebleven zijn.

De verwarming onzer lokalen en gebouwen geschiedt gewoonlijk niet tegelijk of in verband met de verlichting, hoewel deze dikwijls veel, somtijds zelfs te veel daartoe bedraagt. Zij geschiedt gewoonlijk door verbranding der brandstoffen, waarvan de voornaamste zijn: turf, hout, bruinkolen (in den vorm van briketten) en steenkolen, waarvan door verschillende bewerkingen of doeleinden nog worden gemaakt: houtskool, doove kolen en cokes.

Wolpert kent aan de verschillende brandstoffen bij de meest denkbare volkomen verbranding de volgende warmteontwikkeling toe:

1 M³ winddroog hout	3000	kilo.
1 „ turf	3500	„
1 „ bruinkolen	4200	„
1 „ houtskool	7440	„
1 „ steenkolen	7490	„
1 „ cokes	6800	„
1 liter lichtgas	6.02	kilo

Het nuttige effect van de brandstoffen hangt natuurlijk van verschillende omstandigheden af, maar voornamelijk van de kachels, fornuizen en andere toestellen, die voor de verwarming gebezigd worden, en bovendien van de hoeveelheid zuurstof, die met de lucht aan de haarden wordt toegevoerd.

Onze vuurhaarden bestaan nu meestal uit een rooster, waarop de brandstof gelegd wordt. Onder dezen rooster bevindt zich de aschkuil of aschbak. De haard en de aschbak of aschkuil hebben beiden eene deur. De deur van den haard dient om brandstof bij te kunnen werpen en, bij te harde trekking, de lucht over het vuur toegang tot den schoorsteen te verleenen. De deur voor den aschkuil dient om de asch te kunnen verwijderen, het vuur te kunnen opstoken en, bij te groote trekking, deze geheel of gedeeltelijk te sluiten om den toevoer van zuurstof te beletten of te verminderen. Tot dit einde zijn ook dikwijls in beide deuren ventilatierosetten aangebracht, die naar willekeur kunnen geregeld worden.

Door onvolledige verbranding ontstaat de zichtbare rook. Bij volkomen verbranding zouden slechts koolzuur, waterdamp en asch ontstaan, waarvan de twee eerstgenoemde onzichtbaar zijn. Bij onvoldoende trekking ontstaan echter nog: koolwaterstofverbindingen, kooloxydegas, teerdamp en onverbrande kooldeeltjes, die in de schoorsteenen en andere leidingen het roet vormen of als rook de lucht verontreinigen.

De rook, en vooral de steenkooldamp, wegens zijn meerdere zwaarte, verontreinigt zeer onze lucht en is schadelijk voor mensch, dier en planten.

Door verschillende regeeringen zijn reeds wetten in het leven geroepen, om vooral den rook der fabrieken en der stoommachines te verminderen. De vindingrijke mensch heeft dan ook reeds veel daaraan verbeterd door het construeeren van haarden, waardoor de rook bijna geheel verbrand wordt.

Bewijzen hiervan zijn de rookvrije straatlocomotieven en bootjes, die vooral in Londen veel gebruikt worden. Echter zijn het de fabrieken, de booten en locomotieven niet alleen, die de lucht bederven. Ook in onze woonhuizen, scholen, gevangenissen enz. moesten dergelijke fornuizen toegepast worden, omdat het slechts de vraag is, hoeveel van deze schoorsteenen gerekend kunnen worden gelijk te staan met een fabrieksschoorsteen.

Uit het hierboven aangehaalde blijkt, dat een ruime toevoer van lucht voor eene volledige verbranding noodzakelijk is, en wij dienen dus te onderzoeken, waardoor de toevoer van lucht of de trekking in den schoorsteen kan bevorderd worden.

Een schoorsteen, die niet trekt, is van een huis wel het grootste gebrek.

De trekking van een schoorsteen nu ontstaat voornamelijk door het verschil in temperatuur. De luchtkolom in den schoorsteen wordt door het vuur verwarmd en wordt dan door de zwaardere lucht verdrongen; de asch verwarmt de lucht onder den rooster en doet deze stijgen, en daardoor ontstaat de trekking. Hoe grooter nu het oppervlak der schoorsteenwanden in verhouding tot zijn doorsnede is, des te grooter zal ook de wrijving zijn. De voordeeligste doorsnede is dus de cirkel. Het is ook duidelijk, dat een glad oppervlak minder wrijving veroorzaakt; daarom is het aan te raden voor schoorsteenen ronde, inwendig verglaasde buizen te gebruiken, die overal dezelfde wijdte hebben. Door deze potten ter wijdte hunner mofverbindingen te ommetselen, verkrijgt men tevens eenige ruimte tusschen de buizen en het metselwerk, waardoor warmteverlies en vochtigheid voorkomen worden.

Bij het aanleggen der rookkanalen moet nog opgemerkt worden, dat zij overal even wijd behooren te zijn, d. w. z. dat geen vernauwingen bij balklagen enz. gemaakt mogen worden; verder moeten alle bochten en knikken zooveel doenlijk vermeden worden, en zoo mogelijk mag de schoorsteen nimmer van den verticalen stand afwijken.

Hoe hooger de schoorsteen is, des te grooter de warme-luchtkolom en hoe grooter de trekking; neemt men hierbij in aanmerking dat de invloed van den wind, door de wellicht in de nabijheid staande hoogere gebouwen, de trekking tegenwerkt, zoo meen ik te mogen aanraden de schoorsteenen flink hoog en altijd minstens 1 M. boven de nok van het gebouw te moeten optrekken.

Thans dienen wij de schoorsteenkappen te bespreken.

Beweegbare kappen meen ik te moeten ontraden, omdat zij door vastroesten juist het tegenovergestelde zouden bewerken, als waarvoor ze dienen moeten.

Zonder andere kappen voor ondoelmatig te verklaren, meen ik die van Wolpert bijzonder te kunnen aanraden; ook zijn de potten van Bosch zeer aanbevelenswaardig.

De capaciteit of wijdte van den schoorsteen hangt natuurlijk van de grootte der vuren en het aantal rookleidingen af, die op hem uitmonden.

De ondervinding leert, dat de schoorsteen de dubbele capaciteit of doorsnede moet hebben, als de kachel of fornuispijp, of waar meer pijpen op den schoorsteen loozen, het dubbele van hare som of iets minder.

In het algemeen is het niet verkieslijk veel vuren op hetzelfde rookkanaal te stoken. Altijd dient dit omzichtig te geschieden, en moet de schoorsteen aan alle eischen voldoen. Vooral is af te raden, op dezelfde hoogte verschillende pijpen in den schoorsteen te laten uitmonden.

Nog dient erop gewezen te worden, dat het dikwijls gebeurt dat in vertrekken, waar de wanden, vloeren, plafonds, deuren en ramen zeer dicht zijn, de schoorsteen niet wil trekken wegens te weinig toevoer van lucht. Voor dit geval zoude het aan te raden zijn, onder of bij het vuur of den haard eene opening in den vloer te maken, die tusschen vloer en plafond met de buitenlucht gemeenschap heeft.

Wordt de schoorsteen door roetvorming te nauw, dan moet hij geveegd of uitgebrand worden.

Met het oog op de balklagen en kap dient de schoorsteen zoo geconstrueerd te worden, dat een schoorsteenbrand nimmer schade daaraan kan toebrengen en dus van tijd tot tijd gerust mag plaats hebben.

't Is opmerkenswaard, dat onze politieverordeningen zich weinig of niet met de wijze van verwarmen onzer lokalen bemoeien. Tegen brandgevaar bestaan wel-is-waar verschillende bepalingen, doch ieder kan zijn buurman door den bij hem ontstaanden rook zooveel hinderen als hij wil. Eene schuif in eene kachelpijp moest nooit mogen aangebracht worden, wegens het gevaar door kooloxyde.

In een volgend opstel wensch ik de verschillende methoden van verwarming nader te bespreken, en zal dan achtereenvolgens lokaalverwarming, d. i. het stoken in het te verwarmen lokaal, warmwaterverwarming, stoomverwarming en centraalverwarming behandelen.

(A. et A.) EENIGE OPMERKINGEN

naar aanleiding van het hoofdartikel in het nommer van den 15den September onder het opschrift: Bouwkundig Ingenieur of Architect.

First thoughts are best in art, second thoughts in other matters.
WILLIAM BLAKE.

Lezers, ik moet u eerlijk bekennen dat bovenstaande woorden een aanloopje vormen, om den aanval, tegen de bouwkundige ingenieurs gericht in bovenvermeld nommer van dit blad, af te weren.

Ik weet niet of de schrijver van het hoofdartikel „Bouwkundig Ingenieur of Architect" het eens is met de eerste woorden, en in de gelegenheid is zich die woorden ten nutte te maken, omdat ik niet weet of de letters P. M. een pseudoniem dan wel de beginletters vormen van een lid van het Genootschap Architectura et Amicitia. In het laatste geval zou het niet moeilijk zijn den naam te ontdekken van hem, die meent de Bouwkunst te bevorderen door een artikel, waarin onwaarheid en onduidelijkheid hand aan hand gaan. In betrekking tot de laatste vraag ik aan allen, die het bovengenoemde stuk hebben gelezen, of ze de litterarische wending der 5 eerste volzinnen begrijpen.

Zeker is het, dat de schrijver niet bewust is van de waarheid: „second thoughts are best in other matters", want bij een weinig nadenken, zou hij de 2te categorie niet hebben genoemd. Deze toch bestaat niet, zooals hij die bedoelt, volgens art. 62 van de wet, houdende regeling van het middelbaar onderwijs (Staatsblad N°. 50). In dit artikel zijn de woorden „bouwkundig ingenieur" en „architect" synoniem.

Een eindje verder leest men, dat slechts twee van de vier jaren, nog slechts eenige malen per week, kunnen gewijd worden aan de architectuur.

Dit is een onwaarheid. Ieder lezer, die niet met den toestand op de hoogte is, zal natuurlijk denken dat de meeste tijd besteed wordt aan de studie der mechanica en wiskunde. (Het woord „volstoppen" wil ik niet bezigen, zooals de heer P. M. Zulke wetenschappen, waaraan de menschheid reeds zooveel goeds heeft te danken, verdienen niet in één adem genoemd te worden met een dergelijk woord. 't Is een bewijs dat hij geen mechanica en wiskunde kent.) Maar terzake. De meeste tijd wordt gewijd aan de architect tuur. Want in het eerste der twee laatste jaren worden wekelijks samen 10 uren gewijd aan mechanica enz., en in het tweede jaar 7 uren. Rekent men den dag op 6 uren, dus 36 uren in de week, dan wordt gedurende het eerste jaar 70 % en in het tweede jaar 80 % van den tijd gewijd aan de architectuur. De conclusie ligt voor de hand.

„De Regeering gaat den bouwkundigen ingenieur voorbij."

Kunt gij der Regeering, die het diploma instelde, deze beschuldiging bewijzen? En zoo gij dit kunt doen, wat ik zeer betwijfel, zou zij zich dan niet kunnen verdedigen met te zeggen: aangezien de bouwkundige ingenieurs eerst dagteekenen van de laatste jaren, nemen wij vooreerst nog specialiteiten?

Eene beschuldiging als van weinig presteeren had ik het allerminst van u verwacht, gij, die beweert dat men 3 menschenlevens noodig heeft om ook maar eenigszins (?) op de hoogte te komen van het vak. Want, ik vraag het u in gemoede, als gij die overtuiging koestert, zijt gij dan niet een weinig voorbarig met de bewering dat, behoudens eenige uitzonderingen, het meerendeel der van Delft komende bouwkundige ingenieurs, zij die nog geen half leven geleefd hebben, uiterst weinig op kunstgebied presteert?

En als gij architect zijt, hebt gij dan reeds drie levens geleefd, om u de bevoegdheid aan te matigen een dergelijk oordeel uit te spreken? De inconsequentie springt in 't oog. Doch dit nog daargelaten. Zooals reeds gezegd, dagteekenen de bouwkundige ingenieurs van de laatste jaren en is hun aantal in betrekking tot dat uwer tweede categorie zeer gering. Moeilijk zou het niet zijn, aan te toonen, dat de verhouding van de bouwkundige ingenieurs, die *nu* reeds presteeren, tot hun geheele aantal, veel gunstiger is dan diezelfde verhouding van hen, die daar buiten zijn.

Ten slotte, mijnheer P. M., schijnt gij te vergeten, dat diploma's en titels bewijzen zijn dat men zich op den goeden weg bevindt, dat men een theoretischen grondslag heeft gelegd, die door verdere studie en practijk moet worden aangevuld.

H. OOSTINJER.
Civiel- & bouwk. ingenieur.

Met genoegen las ik de stukken van den heer J. W. Kam in het *Bouwkundig Weekblad* en van den heer H. Oostinjer in *De Opmerker*, daar deze stukken mij het bewijs geven dat genoemde heeren, beiden civiel- en bouwkundige ingenieurs, het in hoofdzaak met mij eens zijn.

Ik stel mij voor op de eerstvolgende vergadering van het Genootschap „Architectura et Amicitia" deze zaak uitvoerig te beschouwen en vertrouw, dat de heeren Kam en Oostinjer van hun getoonde belangstelling verder blijk zullen geven, door deze vergadering met hunne tegenwoordigheid te vereeren.

C. B. POSTHUMUS MEYJES.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

⊙ Tengevolge van haar groot verhang, sterker dan dat van den Rijn bij Bingen, legt de Rhône aan de scheepvaart groote zwarigheden in den weg, die zich nog meer doen gevoelen doordien het meeste vervoer stroomopwaarts plaats heeft. In 1855 zocht men ze te overwinnen door aanwending van de *grappins* (? ankertjes met vier of vijf omgebogen armen), die zich op den bodem voortwerkten, maar deze vorderden te groote drijfkracht. Men trachtte toen een vermeerdering van de waterdiepte te verkrijgen door regeling van de rivier. Hiertoe werd in 1865 besloten. Men zou namelijk door leidammen de normale breedte te Lyon tot 200 meter beperken, die stroomafwaarts langzamerhand zich tot 400 M. verwijdde. Hiervoor werden groote sommen uitgegeven, zonder dat echter de gekoesterde verwachtingen geheel vervuld werden. Daarom sloeg Jaquet in 1878, op grond van langdurige waarnemingen, een ander stelsel voor, dat de *laagste* waterstanden in rekening bracht en niet de *gemiddelde*; de normale breedten verkregen daarin zulk een grootte, dat de snelheid de bedding (kiezel) niet meer vermocht aan te tasten. Dit stelsel is tegenwoordig in toepassing. De leidammen worden opgetrokken uit kalksteen, die langs de Rhône in groote hoeveelheid en voortreffelijke hoedanigheid beschikbaar is.

Bij Lyon, aan de samenvloeiing van de Rhône met de Saône, werd een groote stuw gebouwd, die ten volle naar wensch werkte. De verschillende toestanden der twee rivieren vereischten voor dezen stuw bijzondere inrichtingen. Terwijl namelijk de Rhône een sterk verhang heeft, groote schommelingen van het waterpeil vertoont en veel stoffen afvoert, heeft de Saône slechts een flauw verhang, langzame afwisseling van waterstand en weinig bezinksel. De hooge waterstanden der twee rivieren volgen meestal de een na den ander.

De stuw van Mulatière bestaat derhalve uit twee hoofddeelen: den eigenlijken stuw, die rechthoekig op de Saône ligt, en een overlaat-stuw, die bijna evenwijdig aan de stroomrichting loopt; beiden zijn beweeglijk in den ruimsten zin van het woord en kunnen geheel nedergelegd worden.

De eigenlijke stuw, lang 103⁶ M., is gebouwd als de klepstuwen van Chanoine, van 4.35 M. hoogte en 1.40 M. breedte; deze kleppen worden opgesteld en neergelaten met behulp van een stoomwindas, dat over een boven den stuw gebouwden steiger loopt.

De bokken, die den steiger dragen, staan op afstanden van 3 M. en kunnen eveneens neergelaten worden. De overlaat-stuw bestaat uit ijzeren bokken, waarvoor, aan de zijde der Saône, twee rijen houten schermen op elkander gesteld worden, die met behulp van hand- en wind-assen opgelicht en neergelaten kunnen worden; aan de zijde der Rhône dragen de bokken ijzeren hangkleppen, die, om horizontale assen draaiende, door het over de schermen stroomende Saône-water zich naar de Rhône openen, en omgekeerd aan het water der Rhône met zijne bezinksels het indringen beletten.

Bij ijsgang wordt de geheele stuw neergelegd. Bij langzaam stijgen der Saône werkt het eerst de evenwijdige stuw als overlaat-stuw; daarna worden de kleine draaikleppen in de Chanoine-kleppen (*papillons*) geopend, vervolgens de schermen in den overlaat-stuw weggenomen, en eerst wanneer hooger water komt, de kleppen van den hoofdstuw neergelaten en eindelijk de steiger. De schepen gaan bij hoogen waterstand over den neergelaten stuw heen; bij gesloten stuw varen zij door de op den rechteroever gebouwde koppelsluis (met drie deuren).

(A. et A.) WEENEN, 15 September. Bij gelegenheid van het herdenkingsfeest van Weenen's ontzet uit der Turken overmacht, had deze week de sluitsteenlegging van het nieuwe Raadhuis door den Keizer plaats.

Tevens werd de historische tentoonstelling, die zich in eenige lokalen der 1e verdieping bevindt, en op de belegering door de Turken betrekking heeft, geopend.

(A. et A.) — De internationale electrische tentoonstelling alhier is met een schitterend succes bekroond, hetwelk door het interessante, dat ze den bezoeker biedt, volkomen gewettigd is. Niet alleen voor den vakkundige is ze leerrijk, ook voor het publiek en in 't bijzonder voor den kunstenaar, is zij zeer belangwekkend.

Vooreerst is er eene tentoonstelling van Beeldende Kunsten aan verbonden, die zeker een kijkje waard is, terwijl er zich tevens een theater bevindt, waar balletvoorstellingen gegeven worden.

Verrassend schoon zijn de lichteffecten hier teweeggebracht, welke doen zien, dat de tooneelverlichting bij de toepassing van het electrisch licht eene nieuwe periode tegemoetgaat. Het interessantste van de tentoonstelling is echter de toepassing ervan op het woonhuis, en het dertigtal interieurs is een herhaald bezoek overwaard.

Het geheele woonhuis — van de keuken af tot het boudoir — is hier electrisch verlicht, en het effect soms verkregen bewijst ons, dat bij eene algemeene toepassing ervan, voor de decoratieve kunsten nog schoone dagen aanbreken zullen.

Bij een eerste bezoek is men totaal overbluft, bij het aanschouwen van dat rijke kleuren-ensemble, en zelfs in de donkere alleeën van het Prater teruggekeerd, zien we dien veelkleurigen chaos nog voor ons oog. Eerst na herhaalde bezichtiging kan men analyseeren, en alras komt men tot de overtuiging, dat het electrisch licht met betrekking tot de inwendige decoratie zijn bijzondere eischen heeft.

In hoofdzaak kan men aannemen, dat de détailteekening veel fijner en de polychromie veel levendiger behoort te zijn dan dit bij gasverlichting het geval is.

De aanwending van rijke tapisserieën en gobelins verleent den salons een ongemeen cachet.

Als iets zeer origineels citeer ik een slaapvertrek.

Ter halver hoogte met een lambriseering van eikenhout omgeven, wordt het bovengedeelte der wanden door afhangende draperieën in lichte kleuren en kokette teekening gevormd. Het plafond is in groote caissons afgedeeld, welker ribben uit gedraaid eikenhout bestaande, in vorm het bamboe imiteeren. In de open velden zijn lichte doeken op blauwen grond gespannen, terwijl in het fries der kroonlijst soortgelijke versieringen zijn aangebracht. De elegante hemel, die het bed bekroont, is geheel uit draperieën samengesteld.

De verlichting is onzichtbaar; zij wordt n.l. teweeggebracht door eene rij gloeilampjes, op de lambriseering tegen den wand aangebracht. De sprong van het dekblad verbergt ze aan het oog, en vormt tevens een soort reflector, die het bovengedeelte van het vertrek alleen hel verlicht, terwijl het benedengedeelte, waar men zich beweegt, in een halven toon gehuld is. Karakteristieker verlichting voor een slaapvertrek kan men zich wel niet denken.

Zeer koket is verder de verlichting van sommige salons en boudoirs. In de hoeken ervan zijn op pedestals vazen geplaatst, die bouquetten van kunstbloemen bevatten, wier kelken de electrische gloeilampjes dragen en het licht in het vertrek verspreiden. Het effect is tooverachtig.

Eindelijk zien we hier een salon in barokstijl, welks plafond, licht gewelfd, een door verguld hekwerk gedeeltelijk verborgen hemel voorstelt. De sterren op dezen gezaaid, zijn weer met electrische lampjes voorzien.

De tentoonstelling is nog door telephoondraden in verbinding gebracht met de verschillende theaters en concerten, waardoor men bijv. een fragment uit eene opera-voorstelling kan bijwonen, zonder zich te verplaatsen.

H. E.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

— Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs houdt op Dinsdag, 2 October, in het lokaal Diligentia te 's-Gravenhage, eene buitengewone vergadering.

De volgende stukken komen voor op de agenda:

a. Algemeen verslag van de werkzaamheden van de afdeeling Nederlandsch-Indië van 1 April 1882 tot 1 April 1883.

b. Brief van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, ten geleide van eene nota betreffende een onderzoek van de draagkracht van stalen en ijzeren liggers, dat plaats had tusschen 8 October 1878 en 9 Juli 1879.

c. Brief van den hoofdingenieur van den Rijkswaterstaat in het 9de district, ten geleide van de weerkundige en waterwaarnemingen aan Den Helder, gedaan gedurende de maand Augustus 1883.

d. Brief van het lid H. A. Ravenek, ten geleide van een rapport omtrent de technische inrichtingen tot stoomverwarming, stoomwasscherij, stoomkokerij enz. aan de krankzinnigengestichten te Merzig en Saargemünde.

e. Programma van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid 1883.

f. Discussiën over de in de Instituutsvergadering van 16 Augustus 1883 door het lid J. W. Welcker gehouden voordracht, bevattende een vergelijkend overzicht van de voornaamste ontwerpen, welke achtereenvolgens voor de droogmaking van de Zuiderzee zijn openbaar gemaakt.

g. Mededeeling van het lid H. Linse over een ontwerp tot indijking en droogmaking van het Hoornsche Hop en de Goudzee.

h. Mededeelingen naar aanleiding van de uitbarsting van den vulkaan Rakata (Kraketaoe), op uitnoodiging van den president, door het lid Corns. de Groot.

Na afloop der vergadering bestaat er voor de leden gelegenheid zich te vereenigen aan een vriendschappelijken maaltijd in het Hôtel de l'Europe.

— Door den hoogleeraar J. A. Alberdingk Thijm is, uit naam van mevrouw Alberdingk Thijm, geb. Kerst, aan het Rijk ten geschenke aangeboden een groot borstbeeld van Vondel, door L. Royer vervaardigd bij gelegenheid der feestviering van 1868. Genoemd kunstwerk wordt bewaard in eene der zalen van het slot te Muiden.

MAASTRICHT. Het examen voor de betrekking van twee opzichters bij den Provincialen Waterstaat in Limburg (zie *De Opmerker* van Zaterdag 8 September ll.) zal worden gehouden in het gebouw van het Provinciaal Bestuur te Maastricht, op Dinsdag 16 October a. s. en volgende dagen, telkens te beginnen des morgens te 9 uren.

De Commissie, die Gedeputeerde Staten in het afnemen van genoemd examen als axaminatoren zal bijstaan, is samengesteld uit de heeren J. W. H. Bauduin, ingenieur van den Provincialen Waterstaat in Limburg, L. A. J. Keuller, civiel-ingenieur, leeraar aan de hoogere burgerschool en het gymnasium te Maastricht, E. D. Spronck, commies-chef der 2e afdeeling ter Provinciale Griffie in Limburg en J. E. Houben, opzichter en technisch-ambtenaar, toegevoegd aan den ingenieur van den Provincialen Waterstaat in Limburg.

Het programma voor genoemd examen is opgenomen in het Provinciaal blad no. 93 van dit jaar.

BENOEMINGEN.

Bij resolutie van den Minister van koloniën, van den 25sten September 1883, lit. D. n°. 31, zijn de heeren H. C. Raven en M. Raven gesteld ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om bij den dienst der Staatsspoorwegen op Java voorloopig tijdelijk te worden benoemd: de eerste tot adjunct-ingenieur-werktuigkundige der eerste klasse en de tweede tot adjunct-ingenieur-werktuigkundige der tweede klasse.

ADVERTENTIEN.

HH. Architecten.

Een JONGMENSCH, 10 jaren zich bezig gehouden hebbende met **TIMMEREN**, **TEEKENEN** en **Bouwkundige STUDIËN**, zoekt plaatsing als **ADSISTENT**.

Brieven franco lett. A. aan den Heer BRüCKWILDER te *Vlaardingen*.

Kantoor van **Mr. ADRIEN BORDET**, Avocat défenseur, 2, Rue Neuve-du-Divan, te *Algiers*.

PUBLIEKE VERKOOPING
op licitatie

op **Vrijdag, 16 November 1883,** ten 2 ure des namiddags, voor de burgerlijke Rechtbank te *Algiers*,

VAN DE

SAKAMODY-MIJN

Zink, Zilverhoudend Lood en dergelijke **Metalen**,
op het grondgebied van *Tablat* en de *Arba*,
Departement van *Algiers*.

Deze mijn staat in verbinding met de haven van *Algiers*, door eenen goeden weg van 52 kilometers.

Oppervlakte **830** hectaren en **23** aren.

Drie hoofdaders-afvloeijingen zichtbaar op 1000, 1500 en 2000 meters.

Masserei blende vergezeld van korrelig **looderts** — loodhoudend Mergel.

Elf onderaardsche **Werkgalerijen.**

Gereedschappen, Gebouwen, voorraad en uitgegraven **Erts** zijn in den verkoop begrepen.

Inzetprijs 100,000 fr.

Zich te adresseren aan Mr. BORDET, défenseur poursuivant, Mrs. BLASELLE en LETELLIER, défenseurs colicitants.

Ministerie van Justitie.
AANBESTEDING.
Begrooting van Kosten ƒ 93500.

Op **Vrijdag den 5 October 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een cellulaire gevangenis te Zutfen.

De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer B. BERKHOUT, Opzichter voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te *Zutfen*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal gedaan worden te *Zutfen* op Zaterdag den 29 September 1883, des middags te 12 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.

's Gravenhage, den 17 September 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

MUZIKANTEN.

De aandacht wordt gevestigd op de voorwaarden waarop eenige Muzikanten, te weten **één hoboïst, één eerste piston,** en **één C-tuba-blazer** kunnen worden **GEPLAATST** als Sergeant bij het Korps Stafmuzikanten te **Batavia.** Zij zijn omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 September 1883, waarvan afdrukken kosteloos zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

Aanbesteding.
Bovenbouw - Brug.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HAARLEM*, zullen op **Donderdag den 11 October 1883**, namiddags 2 uur, in het openbaar ten Raadhuize der Gemeente **aanbesteden:**

Het maken, leveren en monteeren van den bovenbouw eener ijzeren draaibrug met leuningen enz. over het Spaarne bij de Lieve Vrouwesteeg.

Raming ƒ 22.000.

Bestek en Voorwaarden, alsmede de teekeningen liggen op alle werkdagen van 10—4 uur ter inzage op de Gemeente-Secretarie, waar van het bestek en voorwaarden gedrukte exemplaren, tegen betaling van ƒ 0.50 per stuk, verkrijgbaar zijn.

Aan het Bureau van gemeentewerken (Koningstraat n°. 2) zijn, zoover de voorraad strekt, exemplaren van de teekening te verkrijgen, tegen betaling van ƒ 1.50 per stuk.

De plaatselijke aanwijzing geschiedt Vrijdags vóór de besteding, des morgens ten 10 uur, door den Architect over de werken en gebouwen der Gemeente, ten wiens kantore, tusschen den dag der aanwijzing en dien der besteding, des morgens tusschen 9 en 10 uur de noodige inlichtingen zijn te verkrijgen.

Haarlem, 27 September 1883.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
E. A. JORDENS.
De Secretaris,
J. TIELENIUS KRUYTHOFF.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz. **Monsters op aanvrage verkrijgbaar.**

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

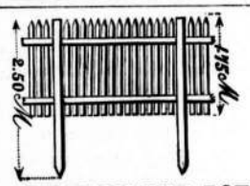

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion en uitertst langzaam brandend.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

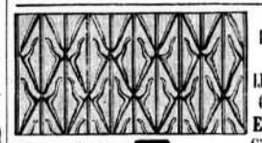

Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen en Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** **CEMENTTEGELS.**
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

AANBESTEDING.
Onderbouw-Brug.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HAARLEM* zullen op **Donderdag den 11 October 1883**, namiddags 2 uur, in het openbaar ten Raadhuize der gemeente **aanbesteden:**

Het maken en daarstellen van den onderbouw voor eene IJzeren Draaibrug met toebehooren over het Spaarne, ter vervanging van de bestaande lange brug; benevens het maken van den onder- en bovenbouw eener vaste brug over de Singelgracht bij de Turfmarkt te Haarlem.

Raming ƒ 78000.

Bestek en voorwaarden alsmede de teekeningen liggen op alle werkdagen van 10 tot 4 uur ter inzage op de Gemeente-Secretarie, waar van het bestek en de voorwaarden gedrukte exemplaren tegen betaling van ƒ 0.50 per stuk verkrijgbaar zijn.

Voor zoover de voorraad strekt, zijn stellen van teekeningen te verkrijgen aan het Bureau van Gemeentewerken (Koningstraat 2) tegen betaling van ƒ 3 per stel.

De plaatselijke aanwijzing geschiedt Vrijdags voor de besteding, des morgens ten 10 ure, door den Architect over de werken en gebouwen der gemeente, ten wiens kantore tusschen den dag der aanwijzing en dien der besteding, des morgens tusschen 9 en 10 uur, de noodige inlichtingen zijn te verkrijgen.

Burgemeester en Wethouders van Haarlem,
Haarlem, E. A. JORDENS.
20 Sept. 1883. *De Secretaris*,
J. TIELENIUS KRUYTHOFF.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Bij **P. GOUDA QUINT,** te **Arnhem,** is verschenen de **eerste** aflevering van:
Beknopt Practisch Leerboek
DER
Burgerlijke en Water-Bouwkunde,
DOOR
B. F. PLASSCHAERT.
Leeraar aan de Burgeravondschool en de Hoogere Burgerschool, te Delft.
Met omstreeks 600 in den tekst gedrukte, uitgewerkte Constructie-figuren.
De uitgave geschiedt bij inteekening in ongeveer 10 afleveringen à ƒ 1.20.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Masfiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren**, **Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

Le Directeur, W. PATON WALSH

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

AANBESTEDING

op **Maandag den 8en October e. k.** te *NIEUWERKERK A/D. IJSEL*, ten huize van den Kastelein G. VAN REEUWIJK, Herberg *De Zwaan*, des middags ten 12 ure, van het **bouwen van:**

eene VILLA met aanhoorigheden,

voor rekening van den Edel-Achtbaren Heer Burgemeester van Voorthuijsen.

Het bestek ligt ter lezing: in de Herberg bovengenoemd; te *Gouda* in het logement *De Zalm;* te *Rotterdam* in het Hôtel-Restaurunt *Coomans;* en is à 50 Cent verkrijgbaar bij den Boekdrukker-Handelaar J. D. SCHUITEMAKER te *Purmerend*. Stellen gehectografeerde teekeningen zijn te bekomen à *f* 1.50 bij den Architect J. V. LANKELMA te *Purmerend*.

Aanwijzing 4 October, des middags 12 ure. Plaatsaanwijzing wordt inmiddels gegeven door den Heer Aanbesteder bovengenoemd.

H. & J. SUYVER,

FABRIKANTEN VAN

STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,

Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN

in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

LOCOMOBILES,

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN BORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

Begrooting van Kosten *f* 86222.

Op **Vrijdag den 5 October 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het bouwen van een cellulaire gevangenis te Alkmaar.

De bestekken en de teekeningen liggen ter inzage te *'s Gravenhage*, in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein.

Deze stukken zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan bovengenoemd lokaal, en voorts bij den Heer D. KRENS, Opzichter voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te *Alkmaar*.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. METZELAAR te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal gedaan worden te *Alkmaar* op Maandag den 1 October 1883, des middags te 12 ure, op het terrein waarop het gebouw moet worden opgetrokken.

's Gravenhage, den 17 September 1883.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerd-ijzeren PEILSCHALEN,

WEEGWERKTUIGEN.

H.H. Ingenieurs, Architecten, Aannemers.

Zooeven verscheen:

E. J. MAREIJ

De Grafische Methode

HAAR AANWENDING OP

Industriëel, Handels- en Natuurwetenschappelijk Gebied

DOOR

F. M. JAEGER

met ± 350 Figuren.

Bij iederen Boekhandelaar te ontbieden.

Uitgave van HENRI J. STEMBERG te 's Hage.

VENTILATIE EN VERWARMING VAN Gebouwen.

Advies en Aanleg door

H. J. WOLTER,

Amsterdam, Prinsengracht 574.

Geïllustreerde Prijscouranten op aanvraag.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 40. ZATERDAG 6 OCTOBER 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat tot gewone leden zijn aangenomen de heeren G. Vuyk en J. P. Swart;

2°. dat zij, die aandeelen wenschen te hebben van het renteloos voorschot voor de stichting van een Genootschapsbibliotheek, zich daartoe kunnen aanmelden bij den Penningmeester.

Voorts dat zij, die na 1° October lid worden van het Genootschap, de verschenen nommers van het orgaan ontvangen van 1° October af.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) MERKWAARDIGE NEDERLANDSCHE BOUWWERKEN.

DE XVIIe-EEUWSCHE RENAISSANCEKERKEN TE AMSTERDAM.

door

A. W. WEISSMAN.

Toen de Hervorming in het tweede deel der zestiende eeuw in de Noordelijke Nederlanden de overwinning behaalde en de sombere leer van Calvijn de plaats innam van het aloud Katholiek geloof, ging die verandering met vele gewelddadigheden gepaard, waarbij tal van kunstwerken verloren gingen of tot onherkenbaarwordens toe verminkt werden. Toch hebben zij, die der Hervorming allen kunstzin ontzeggen, ongelijk. 't Is waar, haar werking was in den aanvang geen scheppende, want zij vond te veel hechte kerkgebouwen uit den tijd van het oude geloof, die door het wegnemen van alle „Paepsche mommerije" tot min of meer geschikte bedehuizen pasklaar te maken waren, dan dat zij tot het bouwen van nieuwe behoefde over te gaan.

Eerst toen in het begin der zeventiende eeuw de bevolking in enkele grootere steden, waaronder in de eerste plaats Amsterdam, aanzienlijk begon te wassen, achtten de stedelijke overheden het noodig, om door het bouwen van nieuwe kerken ook voor het zieleheil der gemeente te zorgen. De Zuider-, Wester- en Noorderkerken te Amsterdam, in het begin der zeventiende eeuw gesticht, behooren tot de meest eigenaardige Protestantsche bedehuizen, die immer gebouwd werden.

Hendrick de Keyser, die in 1594 als bouwmeester van de goede stad Amsterdam was aangesteld, werd met het maken der plans belast. De Keyser was een man, die veel smaak aan een groote oorspronkelijkheid paarde. Toen hem het maken der ontwerpen werd opgedragen, volgde hij niet de voorbeelden na, die de middeleeuwen hadden nagelaten, maar hij schiep een nieuwen stijl. Baksteen, hier en daar met bergsteen voor de ornementen en profielen afgewisseld, was het materiaal, dat hij te zijner beschikking had en daarvan maakte hij een uitstekend gebruik.

De hoofdvormen zijn steeds streng, en geheel in overeenstemming met den ernst, die aan een kerkgebouw voegt, doch het levendige, fantastische, dikwijls zelfs baroque ornement doet ons zien, dat het den geloovige der XVIIe eeuw niet aan kunstzin en verbeelding ontbrak. Hoewel de Zuider- en de Westerkerk uit drie naastelkander liggende schepen bestaan, en de eerste als een hallenkerk, de tweede als een gewelfde basiliek met twee kruisschepen te beschouwen zou zijn, houdt ook hiermede alle overeenkomst met vroegere voorbeelden op. De Noorderkerk is in den vorm van een Grieksch kruis, met tusschen de armen ingebouwde lagere driehoekige gedeelten ontworpen, en vormt dus een achthoek in grondplan. Daar in de Protestantsche kerken een koor natuurlijk overbodig is, treft men het noch bij de Zuider-, noch bij de Westerkerk aan. Eigenaardig is echter, dat men bij beide kerken, getrouw aan de aloude traditie, de torens aan de westzijde plaatste en dus, althans ongeveer, de orientatie in het oog hield. Overal, waar steenen gewelven gebezigd werden, moesten natuurlijk steunbeeren aangebracht worden. Hendrick de Keyser maakte ze deels eenvoudig vierkant van baksteen, inplaats van door fialen door zeer eigenaardige bekroningen of frontons gedekt, of wel hij gebruikte klassiek opgevatte pilasters. De min of meer bizarre vormen, die de burger woonhuizen van het begin der XVIIe eeuw vertoonen, vindt men hier en daar wel aan de kerkgebouwen terug, doch zij zijn meestal door Hendrick de Keyser op de hem eigenaardige manier vereenvoudigd of omgewerkt. De oudste van de drie kerken heeft nog de meest grillige topgevels; vergelijkt men deze, van de Zuiderkerk, met die van de Noorder- en Westerkerken, die later gebouwd werden, dan zal men zien hoe meer en meer naar eenvoudigheid gestreefd werd.

De Zuiderkerk, die thans aan de onaanzienlijke Santstraat ligt, en geheel door huizen is ingesloten, zoodat men van de architectuur niet dan met moeite wat gewaar kon worden, was oorspronkelijk op een ruim erf ten zuiden van de Hoogstraat gelegen, dat eerst later met de bovenbedoelde huizen bebouwd werd. Jan Bicker legde den 22sten Augustus 1609 den eersten steen, doch de bouw vorderde zoo langzaam, dat eerst op 22 Mei 1611 de kerk in gebruik kon genomen worden. Ter herinnering aan dit feit werd aan den toren een gedenksteen ingemetseld. Het bouwen van den toren duurde tot 1614, welk jaartal in gulden letteren boven de wijzerplaten werd aangebracht. De kerk had eerst den naam van St.-Janskerk gekregen (vanwaar nog de naam Santstraat), doch daar dit den Hervormden ijveraars te „Paepsch" scheen, werd de naam in Zuiderkerk veranderd.

De kerk bestaat uit drie beuken, waarvan de middelste de wijdste en tevens de hoogste is. Zoowel aan de eene als aan de andere zijde zijn zij door gevels afgesloten, daar een koornis of andere uitbouw ontbreekt. Rondboogvensters met eenvoudige traceeringen en radvensters dienen ter verlichting. De zijbeuken, door Dorische kolommen van de hoofdbeuk gescheiden, hebben vierkant afgesloten vensters. Iedere zijbeuk heeft echter twee kruisbeuken, elk met een rondboogvenster voorzien. Deze hoogere gedeelten zijn aan de buitenzijde door balustrades afgedekt, die de onder nauw toeloopende balusters, aan het begin der XVIIe eeuw eigen, vertoonen. De steunbeeren voor de gewelven zijn zeer massief, en afwisselend door driehoekige of segmentvormige frontons afgedekt.

De toren, die aan den zuidwesthoek van de kerk gevonden wordt, is een waar meesterstuk, welks bevallig silhouet aan tal van Amsterdamsche stadsgezichten schilderachtigheid verleent. Vooral het gezicht langs den Groeneburgwal is beroemd.

Het onderste deel van den toren is in zeer massief metselwerk opgetrokken. Hoekblokken en nissen van bergsteen is alles, wat als sieraad aangewend is. Deze onderbouw wordt door een forsche, sterk overspringende lijst, die op consoles rust, afgesloten. Op deze lijst staan balustrades van bergsteen en daarboven komt dan een verdieping, insgelijks van bergsteen, die niet zooals het onderste deel van den toren vierkant, maar achtkant van grondvorm is. De vier hoeken, die overblijven, zijn zeer ingenieus door vrijstaande Ionische kolommen, door een hoofdgestel met daarop geplaatste vazen gekroond, aangevuld.

Boven dit hoofdgestel is de toren verder geheel van hout. De achtkante grondvorm blijft behouden, doch de uitbouwingen voor de wijzerplaten maken, dat de overgang zeer geleidelijk is. Het bovendeel des torens is zeer rank, en bevat het speelwerk.

Een zeer elegante peervorm, waarop de weerhaan geplaatst is, bekroont het geheel. Al het houtwerk is deels met lood, deels met leien bekleed. Volgens de „Architectura Moderna", een verzameling van door Hendrick de Keyser uitgevoerde bouwwerken, had Cornelis Danckerts, overste-metselaar der stad, het oppertoezicht bij den bouw. Een vers in de „Architectura Moderna" voorkomende (destijds vond men in ieder werk, waarvan het ook handelde, verzen), zegt van Danckerts:

„Die hetgeen dat Hendrick schetst
Konstigh met sijn hand opmetst."

In het genoemde plaatwerk vindt men tevens de beide poorten afgebeeld, die voorheen het kerkhof, bij de Zuiderkerk aanwezig, afsloten. Een ervan is verdwenen, toen de Santstraat in de XVIIIe eeuw geheel bebouwd werd. De andere, op de St.-Antoniesbreestraat, is nog in wezen, en vertoont als decoratie verschillende symbolen van de Dood, o. a. een door een lijkkleed overdekte baar.

Toen de Zuiderkerk gereed was, versierde men haar met geschilderde glazen. Een glas, voorstellende den slag van Gibraltar, werd door de Admiraliteit, de andere glazen door vijftien gilden geschonken. Deze glazen werden omstreeks 1660 weer verwijderd, omdat.... door de kerk te zeer te ombouwen het daar zoo donker werd, dat men niets kon zien. Waar de glazen toen beland zijn, is onbekend, doch een teekening van dat met den zeeslag is nog in wezen. Wil men zich een voorstelling van deze glazen maken, dan bezie men de, helaas zoo gehavende, vensters van de Edamsche kerk, of de XVIIe-eeuwsche glazen te Gouda. Die van de Zuiderkerk zullen hetzelfde karakter gehad hebben.

De Noorderkerk en de Westerkerk werden in 1620, zes jaren na de voltooiing der Zuiderkerk, begonnen. De Noorderkerk, aan de noordzijde van de Prinsengracht, was reeds in 1623 voltooid. Zooals ik reeds zeide, is zij achtkant in plan. De steenen gewelven rusten op vier zware Dorische kolommen. De geheele kerk is in baksteen, met bergsteenen ornement, uitgevoerd.

De vier gevels hebben ieder twee vensters en zijn door een balustrade afgedekt. De kap is boven die gevels als welfdak behandeld. Boven het kruis staat een torentje, dat van hout en met lood bekleed is. Verder bevat de kerk niets merkwaardigs.

De Westerkerk werd eerst in 1631 voltooid, hoewel de eerste steen reeds 9 September 1620 door Willem de Vrij gelegd was geworden. De kerk werd gebouwd inplaats van een houten loods, die eerst als bedehuis gebezigd was. Ontegenzeglijk is de Westerkerk De Keyser's meesterstuk. Daar zij op een ruim plein, de Westermarkt, staat, kan men haar van alle kanten zeer goed zien. De toren, die juist aan een bocht der Prinsengracht staat, is mede zeer gunstig geplaatst.

De kerk is in den vorm van een basiliek met twee kruisschepen gebouwd. Zij heeft slechts zes traveeën, waarvan er twee door de kruisschepen worden ingenomen, zoodat ze betrekkelijk kort is. Aan de oostzijde is zij vierkant afgesloten. De kolommen, waarop de gewelven rusten, zijn van de Toskaansche orde, op de wijze der Gothische bundelzuilen drie aan drie vereenigd. Boven de bogen der zijschepen bevindt zich in het middelschip en in de kruisschepen nog een pilasterorde. De vensters zijn door segmentvormige bogen afgesloten; de traceeringen vertoonen den rondboog. Zeer eigenaardig gevormde consoles, finales en frontons dienen tot sieraad, en geven aan het geheel een zeer eigenaardig cachet. De poortingangen aan de zuid- en oostzijde, allen in de Architectura Moderna te vinden, zijn zeer oorspronkelijk. Daar zij vroeger toegang gaven tot het aan de Keizersgracht gelegen kerkhof, dat in 1656 weggeruimd werd, hebben zij allen als versiering symbolen op de Dood betrekking hebbende. Opmerkenswaardig is de rijke versiering der met frontons afgedekte topgevels.

De Westerkerkstoren, die 86 M. hoog is, strekt der kerk tot bijzonder sieraad. Het onderste gedeelte, ter hoogte van het kerkdak, is vierkant van baksteen opgetrokken, spaarzaam met witte steen versierd, en van nissen en galmgaten voorzien. Een balustrade sluit dit onderste gedeelte, dat geheel onafhankelijk van de architectuur van het kerkgebouw behandeld is, af. De verdieping die dan volgt is van bergsteen, op de hoeken met Dorische kolommen, die echter niet vrij staan, en aan de vier zijden met gebeeldhouwde Amsterdamsche wapens versierd. De lijst, die deze verdieping afdekt, heeft een forschen sprong en een gebombeerd fries, wat een uitstekend silhouet oplevert.

Het verdere gedeelte van den toren is van hout, met lood bekleed. In de Architectura Moderna vindt men het op de wijze van den Zuiderkerkstoren achtkant behandeld, zonder bepaalde kolomorden. Dit plan is echter niet tot uitvoering gekomen, doch men plaatste twee vierkante verdiepingen van de Ionische en Korintische orde boven elkander en versierde de hoeken met vazen. Boven de Korintische orde is een ronde, door vier consoles georneerde afdekking, waarop de reusachtige keizerskroon van het Amsterdamsche wapen prijkt. Het is de moeite waard op te merken, hoe, door den toren naar boven telkens te verdunnen, een slankheid verkregen is, die het oog aangenaam aandoet, van welke zijde men den toren ook beschouwt.

Hendrick de Keyser zag kerk noch toren voltooid. Eerst in 1638, toen hij reeds zeventien jaar overleden was, kwam de toren gereed.

De gebouwen van de Keyser zijn zeer geschikt om bestudeerd te worden door hen, die de XVIIe-eeuwsche berg- en baksteen-architectuur weer in toepassing willen brengen. Het verwijt, aan die architectuur weleens gedaan, als zou zij geen monumentale bouwwerken hebben kunnen voortbrengen, wordt er geheel door te niet gedaan.

De bijzonderheden, die ik hierboven mededeelde, zijn hoofdzakelijk ontleend aan Wagenaar's „Beschrijving van Amsterdam" en de meergenoemde „Architectura Moderna". Afbeeldingen van de Zuider- en Westerkerkstoren, van een bijschrift door P. H. Witkamp voorzien, zijn te vinden in de „oude gebouwen" van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. De talrijke koperplaten der XVIIe en XVIIIe eeuw geven ook de gebouwen meestal weer.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 3 *October* 1883.

De Voorzitter opent de vergadering en verwelkomt den Eere-voorzitter, die zich onder de aanwezigen bevindt. De notulen worden daarna gelezen en de nieuwaangenomen leden geinstalleerd.

Mededeeling wordt gedaan, dat de heer Henri Evers, tot dusverre correspondeerend lid te Weenen, zijn domicilie naar Budapest verplaatst heeft, en dus daar het correspondentschap zal waarnemen. Voor de opengevallen plaats te Weenen hoopt men een geschikt persoon te vinden.

De heeren Swart en Vuyk worden na ballotage als gewone leden aangenomen, en de Secretaris bericht verder, dat de heeren Frowein en Bauer Jr. te 's-Hage als buitenleden zijn toegetreden.

Ter vergadering is geëxposeerd een kleine reproductie van het schoone beeld, „Architectura" voorstellende, dat op de Sociëteitszaal geplaatst is, en waarvan de heer E. van den Bossche de talentvolle vervaardiger is. Deze kleine beelden zijn te verkrijgen à *f* 6; vele aanwezigen geven dan ook hun wensch te kennen, er een te bezitten.

De lijst, ter deelneming aan het renteloos voorschot voor de stichting van eene bibliotheek, circuleerde nu. De eerste serie, groot *f* 1000, werd genoegzaam volteekend.

De heer Posthumus Meyjes beklimt nu het spreekgestoelte ter nadere uiteenzetting van de denkbeelden, nedergelegd in het door hem geschreven Opmerker-artikel „Bouwkundig Ingenieur of Architect", welk artikel van verschillende zijden tegenspraak uitgelokt heeft.

Hij komt allereerst op tegen de beschuldiging, als zou hij den bouwkundigen ingenieurs onrecht hebben aangedaan. Gaarne geeft hij toe, dat er enkele bekwame mannen onder gevonden worden, doch hij betoogt, dat het meerendeel te weinig presteert, dan dat men hen, die gediplomeerd zijn, de élite der bouwkunstenaars zou kunnen noemen. Dat het vak van den architect een zeer uitgebreid vak is, wordt breedvoerig uiteengezet, en spreker wijst er met voldoening op, dat in een rapport, onlangs uitgebracht in een vergadering van de Société Centrale d'Architecture en Belgique, dezelfde meening gehuldigd wordt. Bij de vorming der architecten moet de esthetische ontwikkeling op den voorgrond staan, en niet een dosis wiskunde en mechanica toegediend worden, die toch in het latere leven overtollig is. De architect zij artist, constructeur, man van zaken, maar hij behoeft geen wiskundige te zijn. De architect moet kunnen teekenen, ornement-, figuur- en lijnteekenkunst in haar ganschen omvang beoefend hebben, hij moet materialenkennis bezitten, en op de hoogte zijn van de wetten en gebruiken van zijn land, en dit alles kan men niet door een paar jaar studie, zonder eenige practijk verkrijgen.

Wil men examens, welnu, men stelle ook hen, wier middelen hun niet veroorloofden naar Delft te gaan, in de gelegenheid ze af te leggen, doch men verandere de eischen, en vrage niet bekwaamheid in wetenschappen, die toch slechts weinig toegepast worden, maar lette op de eischen der practijk.

De heer Weissman dankt spreker voor het door hem gesprokene, doch verwacht geen heil van examens, die dikwijls slechts dienen om blijk te geven van wat ingepompte kennis, maar volstrekt geen waarborg geven voor degelijke wetenschap. Zoo iemand, dan heeft de architect vrije studie van noode, en het komt spreker daarom beter voor, dat er meer algemeen goede prijsvragen uitgeschreven worden. Voor ieder belangrijk gebouw moest dit geschieden, dan kon ieder toonen, wat hij kan.

De heer Leliman vergelijkt de opleiding van den architect van voorheen met de tegenwoordige, en meent, dat er dikwijls veel jongelieden voor het bouwmeestersvak worden opgeleid, die er totaal geen aanleg voor hebben. Een examen is, volgens spreker, dikwijls min of meer partijdig, al naar de kunstrichting der examinatoren. Spreker betreurt 't, dat de voormalige Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten is opgeheven, die voorheen diploma's uitreikte. Hij zou het zeer wenschelijk achten, indien de architectenschool van het stille Delft, waar ze niet op haar plaats is, naar de hoofdstad des rijks verplaatst werd. Dáár toch is veel meer leven en vertier, en op bouwkunst-gebied is daar voor de studenten heelwat meer te leeren.

Uitbreiding van het prijsvraag-systeem komt ook spreker wenschelijk voor.

De heer Oostinjer, civiel- en bouwkundig ingenieur, betoogt, dat vooral tegenwoordig, nu de ijzerconstructie een zoo groote rol in de architectuur speelt, kennis der abstracte wetenschappen niet overbodig geacht kan worden.

Nog eenige discussie volgt, doch een voorstel, om een motie te stellen, wordt door de Vergadering verworpen, daar men meent, dat de zaak eerst meer voorbereid moet worden, alvorens een conclusie te nemen.

De heer A. Salm G.Bz. houdt daarna een belangwekkende rede over de Egyptische bouwwerken, nl. de Pyramiden en de Sphinx. Deze voordracht, die zeer toegejuicht werd, luisterde spreker op door het vertoonen van fraaie photographieën.

De heer Leliman verklaart zich bereid, een der volgende spreekbeurten te vervullen, en stelt voor om

De Zuiderkerk, die thans aan de onaanzienlijke Santstraat ligt, en geheel door huizen is ingesloten, zoodat men van de architectuur niet dan met moeite wat gewaar kon worden, was oorspronkelijk op een ruim erf ten zuiden van de Hoogstraat gelegen, dat eerst later met de bovenbedoelde huizen bebouwd werd. Jan Bicker legde den 22sten Augustus 1609 den eersten steen, doch de bouw vorderde zoo langzaam, dat eerst op 22 Mei 1611 de kerk in gebruik kon genomen worden. Ter herinnering aan dit feit werd aan den toren een gedenksteen ingemetseld. Het bouwen van den toren duurde tot 1614, welk jaartal in gulden letteren boven de wijzerplaten werd aangebracht. De kerk had eerst den naam van St.-Janskerk gekregen (vanwaar nog de naam Santstraat), doch daar dit den Hervormden ijveraars te „Paepsch" scheen, werd de naam in Zuiderkerk veranderd.

De kerk bestaat uit drie beuken, waarvan de middelste de wijdste en tevens de hoogste is. Zoowel aan de eene als aan de andere zijde zijn zij door gevels afgesloten, daar een koornis of andere uitbouw ontbreekt. Rondboogvensters met eenvoudige traceeringen en radvensters dienen ter verlichting. De zijbeuken, door Dorische kolommen van de hoofdbeuk gescheiden, hebben vierkant afgesloten vensters. Iedere zijbeuk heeft echter twee kruisbeuken, elk met een rondboogvenster voorzien. Deze hoogere gedeelten zijn aan de buitenzijde door balustrades afgedekt, die de onder nauw toeloopende balusters, aan het begin der XVIIe eeuw eigen, vertoonen. De steunbeeren voor de gewelven zijn zeer massief, en afwisselend door driehoekige of segmentvormige frontons afgedekt.

De toren, die aan den zuidwesthoek van de kerk gevonden wordt, is een waar meesterstuk, welks bevallig silhouet aan tal van Amsterdamsche stadsgezichten schilderachtigheid verleent. Vooral het gezicht langs den Groeneburgwal is beroemd.

Het onderste deel van den toren is in zeer massief metselwerk opgetrokken. Hoekblokken en nissen van bergsteen is alles, wat als sieraad aangewend is. Deze onderbouw wordt door een forsche, sterk overspringende lijst, die op consoles rust, afgesloten. Op deze lijst staan balustrades van bergsteen en daarboven komt dan een verdieping, insgelijks van bergsteen, die niet zooals het onderste deel van den toren vierkant, maar achtkant van grondvorm is. De vier hoeken, die overblijven, zijn zeer ingenieus door vrijstaande Ionische kolommen, door een hoofdgestel met daarop geplaatste vazen gekroond, aangevuld.

Boven dit hoofdgestel is de toren verder geheel van hout. De achtkante grondvorm blijft behouden, doch de uitbouwingen voor de wijzerplaten maken, dat de overgang zeer geleidelijk is. Het bovendeel des torens is zeer rank, en bevat het speelwerk.

Een zeer elegante peervorm, waarop de weerhaan geplaatst is, bekroont het geheel. Al het houtwerk is deels met lood, deels met leien bekleed. Volgens de „Architectura Moderna", een verzameling van door Hendrick de Keyser uitgevoerde bouwwerken, had Cornelis Danckerts, overste-metselaar der stad, het oppertoezicht bij den bouw. Een vers in de „Architectura Moderna" voorkomende (destijds vond men in ieder werk, waarvan het ook handelde, verzen), zegt van Danckerts:

„Die hetgeen dat Hendrick schetst
Konstigh met sijn hand opmetst."

In het genoemde plaatwerk vindt men tevens de beide poorten afgebeeld, die voorheen het kerkhof, bij de Zuiderkerk aanwezig, afsloten. Een ervan is verdwenen, toen de Santstraat in de XVIIIe eeuw geheel bebouwd werd. De andere, op de St.-Antoniesbreestraat, is nog in wezen, en vertoont als decoratie verschillende symbolen van de Dood, o. a. een door een lijkkleed overdekte baar.

Toen de Zuiderkerk gereed was, versierde men haar met geschilderde glazen. Een glas, voorstellende den slag van Gibraltar, werd door de Admiraliteit, de andere glazen door vijftien gilden geschonken. Deze glazen werden omstreeks 1660 weer verwijderd, omdat.... door de kerk te zeer te ombouwen het daar zoo donker werd, dat men niets kon zien. Waar de glazen toen beland zijn, is onbekend, doch een teekening van dat met den zeeslag is nog in wezen. Wil men zich een voorstelling van deze glazen maken, dan bezie men de, helaas zoo gehavende, vensters van de Edamsche kerk, of de XVIIe-eeuwsche glazen te Gouda. Die van de Zuiderkerk zullen hetzelfde karakter gehad hebben.

De Noorderkerk en de Westerkerk werden in 1620, zes jaren na de voltooiing der Zuiderkerk, begonnen. De Noorderkerk, aan de noordzijde van de Prinsengracht, was reeds in 1623 voltooid. Zooals ik reeds zeide, is zij achtkant in plan. De steenen gewelven rusten op vier zware Dorische kolommen. De geheele kerk is in baksteen, met bergsteenen ornement, uitgevoerd.

De vier gevels hebben ieder twee vensters en zijn door een balustrade afgedekt. De kap is boven die gevels als welfdak behandeld. Boven het kruis staat een torentje, dat van hout en met lood bekleed is. Verder bevat de kerk niets merkwaardigs.

De Westerkerk werd eerst in 1631 voltooid, hoewel de eerste steen reeds 9 September 1620 door Willem de Vrij gelegd was geworden. De kerk werd gebouwd inplaats van een houten loods, die eerst als bedehuis gebezigd was. Ontegenzeglijk is de Westerkerk De Keyser's meesterstuk. Daar zij op een ruim plein, de Westermarkt, staat, kan men haar van alle kanten zeer goed zien. De toren, die juist aan een bocht der Prinsengracht staat, is mede zeer gunstig geplaatst.

De kerk is in den vorm van een basiliek met twee kruisschepen gebouwd. Zij heeft slechts zes traveeën, waarvan er twee door de kruisschepen worden ingenomen, zoodat ze betrekkelijk kort is. Aan de oostzijde is zij vierkant afgesloten. De kolommen, waarop de gewelven rusten, zijn van de Toskaansche orde, op de wijze der Gothische bundelzuilen drie aan drie vereenigd. Boven de bogen der zijschepen bevindt zich in het middelschip en in de kruisschepen nog een pilasterorde. De vensters zijn door segmentvormige bogen afgesloten; de traceeringen vertoonen den rondboog. Zeer eigenaardig gevormde consoles, finales en frontons dienen tot sieraad, en geven aan het geheel een zeer eigenaardig cachet. De poortingangen aan de zuid- en oostzijde, allen in de Architectura Moderna te vinden, zijn zeer oorspronkelijk. Daar zij vroeger toegang gaven tot het aan de Keizersgracht gelegen kerkhof, dat in 1656 weggeruimd werd, hebben zij allen als versiering symbolen op de Dood betrekking hebbende. Opmerkenswaardig is de rijke versiering der met frontons afgedekte topgevels.

De Westerkerkstoren, die 86 M. hoog is, strekt der kerk tot bijzonder sieraad. Het onderste gedeelte, ter hoogte van het kerkdak, is vierkant van baksteen opgetrokken, spaarzaam met witte steen versierd, en van nissen en galmgaten voorzien. Een balustrade sluit dit onderste gedeelte, dat geheel onafhankelijk van de architectuur van het kerkgebouw behandeld is, af. De verdieping die dan volgt is van bergsteen, op de hoeken met Dorische kolommen, die echter niet vrij staan, en aan de vier zijden met gebeeldhouwde Amsterdamsche wapens versierd. De lijst, die deze verdieping afdekt, heeft een forschen sprong en een gebombeerd fries, wat een uitstekend silhouet oplevert.

Het verdere gedeelte van den toren is van hout, met lood bekleed. In de Architectura Moderna vindt men het op de wijze van den Zuiderkerkstoren achtkant behandeld, zonder bepaalde kolomorden. Dit plan is echter niet tot uitvoering gekomen, doch men plaatste twee vierkante verdiepingen van de Ionische en Korintische orde boven elkander en versierde de hoeken met vazen. Boven de Korintische orde is een ronde, door vier consoles georneerde afdekking, waarop de reusachtige keizerskroon van het Amsterdamsche wapen prijkt. Het is de moeite waard op te merken, hoe, door den toren naar boven telkens te verdunnen, een slankheid verkregen is, die het oog aangenaam aandoet, van welke zijde men den toren ook beschouwt.

Hendrick de Keyser zag kerk noch toren voltooid. Eerst in 1638, toen hij reeds zeventien jaar overleden was, kwam de toren gereed.

De gebouwen van de Keyser zijn zeer geschikt om bestudeerd te worden door hen, die de XVIIe-eeuwsche berg- en baksteen-architectuur weer in toepassing willen brengen. Het verwijt, aan die architectuur weleens gedaan, als zou zij geen monumentale bouwwerken hebben kunnen voortbrengen, wordt er geheel door te niet gedaan.

De bijzonderheden, die ik hierboven mededeelde, zijn hoofdzakelijk ontleend aan Wagenaar's „Beschrijving van Amsterdam" en de meergenoemde „Architectura Moderna". Afbeeldingen van de Zuider- en Westerkerkstoren, van een bijschrift door P. H. Witkamp voorzien, zijn te vinden in de „oude gebouwen" van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. De talrijke koperplaten der XVIIe en XVIIIe eeuw geven ook de gebouwen meestal weer.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 3 *October* 1883.

De Voorzitter opent de vergadering en verwelkomt den Eere-voorzitter, die zich onder de aanwezigen bevindt. De notulen worden daarna gelezen en de nieuwaangenomen leden geinstalleerd.

Mededeeling wordt gedaan, dat de heer Henri Evers, tot dusverre correspondeerend lid te Weenen, zijn domicilie naar Budapest verplaatst heeft, en dus daar het correspondentschap zal waarnemen. Voor de opengevallen plaats te Weenen hoopt men een geschikt persoon te vinden.

De heeren Swart en Vuyk worden na ballotage als gewone leden aangenomen, en de Secretaris bericht verder, dat de heeren Frowein en Bauer Jr. te 's-Hage als buitenleden zijn toegetreden.

Ter vergadering is geëxposeerd een kleine reproductie van het schoone beeld, „Architectura" voorstellende, dat op de Sociëteitszaal geplaatst is, en waarvan de heer E. van den Bossche de talentvolle vervaardiger is. Deze kleine beelden zijn te verkrijgen à *f* 6; vele aanwezigen geven dan ook hun wensch te kennen, er een te bezitten.

De lijst, ter deelneming aan het renteloos voorschot voor de stichting van eene bibliotheek, circuleerde nu. De eerste serie, groot *f* 1000, werd genoegzaam volteekend.

De heer Posthumus Meyjes beklimt nu het spreekgestoelte ter nadere uiteenzetting van de denkbeelden, nedergelegd in het door hem geschreven Opmerkerartikel „Bouwkundig Ingenieur of Architect", welk artikel van verschillende zijden tegenspraak uitgelokt heeft.

Hij komt allereerst op tegen de beschuldiging, als zou hij den bouwkundigen ingenieurs onrecht hebben aangedaan. Gaarne geeft hij toe, dat er enkele bekwame mannen onder gevonden worden, doch hij betoogt, dat het meerendeel te weinig presteert, dan dat men hen, die gediplomeerd zijn, de élite der bouwkunstenaars zou kunnen noemen. Dat het vak van den architect een zeer uitgebreid vak is, wordt breedvoerig uiteengezet, en spreker wijst er met voldoening op, dat in een rapport, onlangs uitgebracht in een vergadering van de Société Centrale d'Architecture en Belgique, dezelfde meening gehuldigd wordt. Bij de vorming der architecten moet de esthetische ontwikkeling op den voorgrond staan, en niet een dosis wiskunde en mechanica toegediend worden, die toch in het latere leven overtollig is. De architect zij artist, constructeur, man van zaken, maar hij behoeft geen wiskundige te zijn. De architect moet kunnen teekenen, ornement-, figuur- en lijnteekenkunst in haar ganschen omvang beoefend hebben, hij moet materialenkennis bezitten, en op de hoogte zijn van de wetten en gebruiken van zijn land, en dit alles kan men niet door een paar jaar studie, zonder eenige practijk verkrijgen.

Wil men examens, welnu, men stelle ook hen, wier middelen hun niet veroorloofden naar Delft te gaan, in de gelegenheid ze af te leggen, doch men verandere de eischen, en vrage niet bekwaamheid in wetenschappen, die toch slechts weinig toegepast worden, maar lette op de eischen der practijk.

De heer Weissman dankt spreker voor het door hem gesprokene, doch verwacht geen heil van examens, die dikwijls slechts dienen om blijk te geven van wat ingepompte kennis, maar volstrekt geen waarborg geven voor degelijke wetenschap. Zoo iemand, dan heeft de architect vrije studie van noode, en het komt spreker daarom beter voor, dat er meer algemeen goede prijsvragen uitgeschreven worden. Voor ieder belangrijk gebouw moest dit geschieden, dan kon ieder toonen, wat hij kan.

De heer Leliman vergelijkt de opleiding van den architect van voorheen met de tegenwoordige, en meent, dat er dikwijls veel jongelieden voor het bouwmeestersvak worden opgeleid, die er totaal geen aanleg voor hebben. Een examen is, volgens spreker, dikwijls min of meer partijdig, al naar de kunstrichting der examinatoren. Spreker betreurt 't, dat de voormalige Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten is opgeheven, die voorheen diploma's uitreikte. Hij zou het zeer wenschelijk achten, indien de architectenschool van het stille Delft, waar ze niet op haar plaats is, naar de hoofdstad des rijks verplaatst werd. Dáár toch is veel meer leven en vertier, en op bouwkunst-gebied is daar voor de studenten heelwat meer te leeren.

Uitbreiding van het prijsvraag-systeem komt ook spreker wenschelijk voor.

De heer Oostinjer, civiel- en bouwkundig ingenieur, betoogt, dat vooral tegenwoordig, nu de ijzerconstructie een zoo groote rol in de architectuur speelt, kennis der abstracte wetenschappen niet overbodig geacht kan worden.

Nog eenige discussie volgt, doch een voorstel, om een motie te stellen, wordt door de Vergadering verworpen, daar men meent, dat de zaak eerst meer voorbereid moet worden, alvorens een conclusie te nemen.

De heer A. Salm G.Bz. houdt daarna een belangwekkende rede over de Egyptische bouwwerken, nl. de Pyramiden en de Sphinx. Deze voordracht, die zeer toegejuicht werd, luisterde spreker op door het vertoonen van fraaie photographieën.

De heer Leliman verklaart zich bereid, een der volgende spreekbeurten te vervullen, en stelt voor om

eerstdaags tot het benoemen van eereleden in het buitenland over te gaan.

De Voorzitter dankt spreker voor zijn belangstelling en zegt, dat het Bestuur zich reeds met het opmaken van een voordracht der te benoemen eereleden bezighoudt.

Hierna wordt de Vergadering gesloten.

BIJ DE PLAAT.

De bij dit nommer behoorende plaat stelt een perspectievisch aanzicht voor van de geheel verbouwde villa des heeren Klaevemann te Oldenburg. Deze villa is naar de ontwerpen van den heer Schnitger, Hofbouwmeester aldaar, in de jaren 1879—1881 uitgevoerd. Het gebouw beslaat eene oppervlakte van 332 M².., de lengte- en breedte-afmetingen bedragen resp. 23.40 en 18 M. en de benedenverdieping bevat: woonkamer, salon, eetkamer, 2 slaapkamers, keuken met provisiekamer, torenkamer, corridors, trappen enz. Op de bovenverdieping vindt men: salon, boudoir, 2 logeerkamers, slaapkamers, torenkamer enz.

Bij de beoordeeling der façaden moet in het oog gehouden worden, dat het hier de verbouwing van een bestaand gebouw geldt, dat oorspronkelijk een vierhoekigen grondvorm had. De buitenmuren zijn behouden, maar het grondvlak van het gebouw heeft door eenige voorsprongen en het bouwen van een toren een gansch anderen vorm verkregen; vanuit den toren heeft men een schoon uitzicht op de stad en hare omgeving.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN. (*)

XVIII.

De houten, met doek bespannen loodsen, met den weidschen titel van „Galerie des Beaux-Arts" bestempeld, herbergen ook eenige voortbrengselen van architecten. Niet dat hetgeen wij daar van bouwkunst zien, ons ook maar een flauw begrip zou geven van de hoogte, waarop de verschillende volken, wat architectuur betreft, staan. Daarvoor is het tentoongestelde te fragmentarisch, daargelaten nog dat b.v. Duitschland niets te zien geeft, en Engeland eveneens geheel thuisbleef.

Treedt men het zaaltje binnen, waar de Nederlandsche architectuur gehuisvest is, dan is men teleurgesteld. De meeste architecten van naam, o. a. alle Bestuursleden der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die nog wel als Jury van toelating dienst moesten doen, hebben zich onthouden.

Men begrijpt dus, dat het ingezondene in het geheel niet instaat is ons een overzicht te geven van de hedendaagsche vaderlandsche bouwkunst.

De schoonste inzending is ongetwijfeld die van den heer I. Gosschalk te Amsterdam, die wel geen teekeningen te zien geeft, maar een aantal kaders met photographieën van door hem uitgevoerde werken vulde. Deze photographieën doen zien, dat de heer Gosschalk zich bij voorkeur van de schilderachtige Renaissance der XVIIe eeuw, zooals die in Holland begrepen werd, bedient.

De ontwerpen hebben werkelijk verdienste en daarom doet het mij te meer leed, dat de ontwerper, door zich te onzaliger ure op het terrein der gasfabrikage te wagen, waar hij, als estheticus, zich toch nooit thuis zal voelen, een groot deel zijner populariteit moest verliezen, wat hem natuurlijk in zijn burgerpractijk niet ten goede zal komen. Vooral Amsterdam is in de laatste jaren door hem tal van goede gevels rijker geworden, die haast allen in afbeelding ter tentoonstelling aanwezig zijn. Ik noem slechts de huizen op de Reguliersgracht, Heinekens Brouwerij, de huizen in de Plantage, het Panorama, het Broekerhuis, het Israëlietisch ziekenhuis op de Keizersgracht, om van vele andere niet te spreken.

Verschillende opmetingen van oude gebouwen, naar ik vermoed afkomstig uit het archief der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, hoewel het er niet bij vermeld staat, zijn geëxposeerd. Die van het stadhuis te Delft acht ik het meest geslaagd. Wat verder hangt een villa voor Jhr. Van de Poll, die, als proeve om wat kleurigs te leveren, zekere originaliteit heeft, doch niet bepaald fraai genoemd kan worden. De flodderige teekenmanier werkt niet mede om een gunstig effect te verkrijgen.

De heer P. F. Laarman geeft, behalve de villa, die ieder tentoonstellingsbezoeker in natura vlak voor het Museum gezien zal hebben, en die door een molen zonder wieken bekroond schijnt te worden, ook nog een akelig geteekende gevel van een R. K. gesticht, welks vormen een wonderlijke dooreenhaspeling van heterogene elementen vertoonen.

Een collectie teekeningen van den heer P. J. Houtzagers hangt hierneven. De teekeningen hebben zeer verschillende waarde, en zijn blijkbaar niet kort na elkander vervaardigd. De latere zijn wel de meest geslaagde. Ik wijs o. a. op den burgerwoonhuisgevel en de met virtuositeit gewasschen console.

Tot de meestgeslaagde inzendingen reken ik ook die van den heer A. J. van Gemund. Wel heeft die heer een zekere neiging tot baroque vormen, maar hij weet ze zoo aardig voor te stellen, dat men zich onwillekeurig gewonnen geeft. Het feestgebouw en de opmeting van het huis „de Steenrots", te Middelburg, zijn vooral geslaagd.

Een kerk des heeren Boerbooms is eenvoudig doch goed geteekend, al zou men de tinten wat lichter wenschen. De teekeningen van Gips en Rosse te 's-Hage zijn uitstekend. Zoowel de voorwerpen van kunstnijverheid, meest in Germaanschen trant, al des sierlijke zaalperspectief verraden de meesterhand.

Een paar zeer dor geteekende Atjeh-monumenten van den heer Molkenboer ga ik met stilzwijgen voorbij, om de aandacht te vestigen op de aquarellen van de heeren Schmitz en Jacob Klinkhamer, die verdienste bezitten. De eerste huldigt meer de Parijsche, de tweede de moderne Duitsche manier.

Ik vermeld ten slotte een goed ontwerp voor een vereenigingsgebouw voor bouwkunstenaren van den heer J. F. L. Frowein, en begeef mij daarna naar België.

De Belgische collectie geeft ook wel geen goed beeld der architectuur onzer zuidelijke naburen, maar zij bevat tenminste niets dat beneden critiek is. Reeds dadelijk bij het binnentreden bemerkt men de door Jean Baes vervaardigde, uitstekend geteekende perspectiviesche doorsnede van het Brusselsche justitiepaleis. Hoe fraai ook geteekend, kan ze mij toch niet met de „nieuw-Grieksche" vormen van Poelaert verzoenen. Ook de overige façades van dit gebouw, in goede lijnteekening aanwezig, hebben te veel, dat mij gezocht en vreemd voorkomt, dan dat ze mij zouden behagen. De richting van Poelaert en consorten, op onzen noordelijken bodem niet inheemsch, is thans gelukkig niet meer de heerschende.

Jean Baes heeft, behalve de bovengenoemde teekening, nog belangrijke bijdragen voor de tentoonstelling geleverd. Keurig is de collectie „Cottages", allen als

(*) Tot ons leedwezen komt er in den voorgaanden brief eene kapitale drukfout voor; op bladz. 356, 1ste kolom, 8sten regel van boven, wordt gesproken van onze smeden, die op den *allerhoogsten* trap staan. De lezer zal begrepen hebben dat de *allerlaagste* trap bedoeld wordt.
Red.

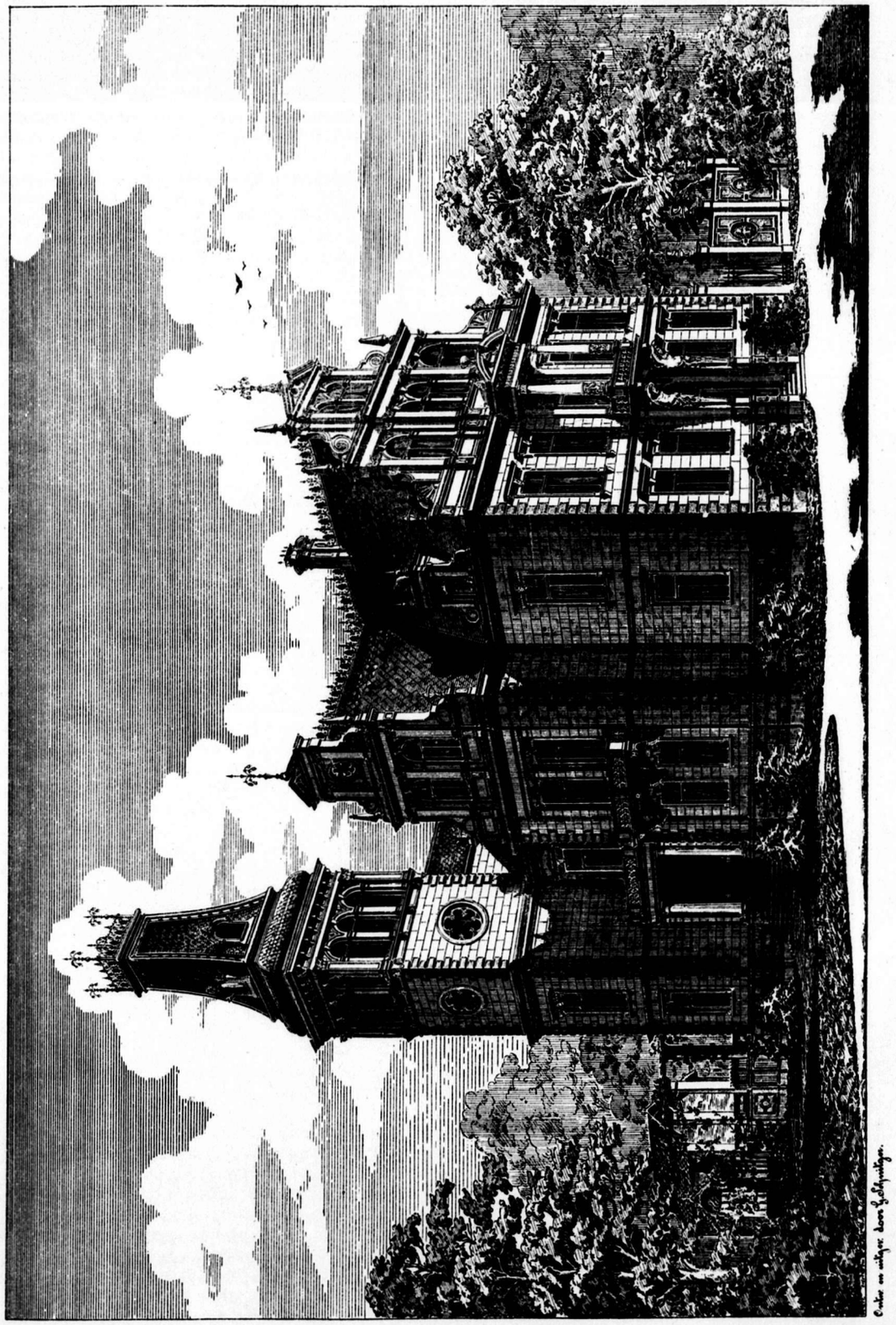

Villa voor den Heer Jonkheer D. Klaevemann te Oldenburg.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 6 October 1883.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

aquarelle behandeld, terwijl ook de serie Belgische torens doet zien, met hoeveel virtuositeit Jean Baes het penseel hanteert.

Het Casino te Blankenberghe, van denzelfden ontwerper, is te gezocht, en het groote radvenster bepaald niet fraai, doch de tunnelingang is zeer origineel gedacht en knap gedaan.

Het tuinbouwpaleis van G. Bordian en het museum van H. Coenraedts zijn projecten, nog min of meer klassiek getint, en wat al te academisch behandeld.

De fraaie gevels van het stadhuis te Anderlecht, door den ook door zijn prachtwerk bekenden J. J. van IJssendijck, zijn een schoone proeve van Vlaamsche Renaissance.

Met bewondering zal ieder vakman de restauratie van O. L. Vrouwe ten Zaavel (N. Dame du Sablon) door Schoy beschouwd hebben. Dit plan verraadt veel kennis van laat-Gothiek, en de teekening is, ofschoon nauwkeurig en op linnen, toch niet onartistiek. Daar alles, wat naar opwerken zweemt, versmaad is, zal wellicht sommigen deze teekenmanier echter wat droog toeschijnen.

Alvorens de Fransche bouwkunst te bespreken, sta ik eerst een oogenblik stil bij de Fransche kunstnijverheidsproducten, in de kunstgalerij aanwezig. Een zaal wordt geheel in beslag genomen door het Sèvres-porselein en het tapijtwerk der Gobelins en van Beauvais.

De voortbrengselen van Sèvres zijn bewonderenswaardig. De vormen zijn eenvoudig, doch waardig, en in de versiering herkent men overal de meesterhand. Ornement, dier- en menschbeeld is met hetzelfde gemak weergegeven. De meeste vazen hebben dien diep-blauwen toon, die zoo moeilijk te verkrijgen is. Keurige relief-voorstellingen, zoogenaamd „pâte sur pâte", die eenigszins aan antieke cameeën doen denken, wisselen af met schilderwerken in meer strengen of lossen stijl, doch steeds fraai. Sèvres handhaaft zijn ouden roem schitterend.

Minder bevallen mij de tentoongestelde gobelins. Zij zijn wel goed van teekening en met zorg geweven, doch de kleuren zijn veel harder dan die van de oude. Misschien is dit een gevolg daarvan, dat de oude eenigszins door den tand des tijds aangetast zijn. Het beste tapijt is wel dat met de voorstelling van Penelope. De Chineesche jonkvrouw en haar pendant zijn wat kleurig.

De zaal naast deze bevat veel schoons, wat kunstnijverheid betreft. Zij levert het bewijs, dat de „Union-Centrale des Arts décoratifs" met vrucht werkzaam is. Zoowel de teekeningen en de modellen van smeedwerk, drijfwerk, enz., als de ontwerpen voor diploma's en medailles, zijn een nauwkeurige beschouwing overwaard.

De Fransche architectuur is slechts schaars vertegenwoordigd. Behalve een goedgeteekend schouwburg-project voor Nizza, door De Perthes, dat vele „reminiscences" aan de Parijsche opera vertoont, vind ik daar nog een geestig geaquarelleerd restauratieplan voor het hôtel Cujas te Bourges en een paar zeer kokette teekeningen voor scholen.

Het Comptoir d'Escompte en het Credit Lyonnais zijn staaltjes van hedendaagsche Parijsche architectuur. De gevel van het Credit Lyonnais is droog, die van het Comptoir d'Escompte beter. Het dak komt mij echter wat hoog voor, en ik zou twijfel koesteren of de mozaieken in den gevel wel voldoen.

Resumeeer ik ten slotte, dan moet mij de verklaring van het hart, dat, hoewel hier en daar veel goeds gevonden wordt, de tentoonstelling van architectuurteekeningen toch verre beneden de verwachting blijft.

Na een wandeling over het terrein, ter bespreking van enkele daar aanwezige bouwmaterialen, hoop ik mijne serie brieven te eindigen met eenige beschouwingen omtrent de collectie van den Prins van Wales en de Retrospectieve tentoonstelling.

OSADO.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De 48ste algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst werd Zaterdag 29 September jl. te Amsterdam gehouden. De leden verzamelden zich in vrij groot getal in het Paviljoen van het Vondelpark en werden door de Amsterdamsche Afdeeling, bij monde van haren Voorzitter Redeker Bisdom, uitgenoodigd, na afloop der Vergadering aan een lunch deel te nemen en de Tentoonstelling gemeenschappelijk te bezoeken. De Voorzitter der Maatschappij, de heer C. Muysken, heette de leden daarop welkom. en sloeg een korten terugblik op hetgeen de Maatschappij was wedervaren sedert haar laatste bijeenkomst in de Meimaand van dit jaar. Twee mannen van beteekenis waren haar ontvallen: Dr. J. van Vloten, die steeds de belangen der Maatschappij voorstond en ook de feestrede hield bij haar veertigjarig bestaan, en het eerelid Baron Ritter H. von Ferstel, in leven hoogleeraar aan de Technische Academie te Weenen.

Naar de meening van spreker bloeide de Maatschappij, want sedert 1 Januari waren 55 nieuwe leden toegetreden en er was stof in overvloed, zoowel voor het Weekblad als het Tijdschrift, waardoor de toekomst verzekerd scheen. De Commissie voor het rapport over de tentoonstelling was met haar arbeid niet gereed; zij vat die taak ernstig op en hoopte met haar rapport het gansche vierde deel van het Tijdschrift te vullen, waarvan de eerste aflevering in Januari moet verschijnen.

De Voorzitter, melding makende van de onderscheiding, hem en den heer Cuypers te beurt gevallen, door de benoeming tot eerelid van de „Société des Architectes de la Région du Nord", voegde daaraan het voorstel toe, de heeren Em. Vandenbergh en Louis Leblan, voorzitter en onder-voorzitter van genoemde Vereeniging, tot eereleden te benoemen en zulks uit erkentelijkheid voor de waardeering, die de Maatschappij mocht ondervinden. In het voorstel werd ook begrepen de heer Th. Fumière, architect te Brussel, die dezer dagen een prachtwerk van zijn hand aan de Maatschappij had ten geschenke gegeven. Bij acclamatie werden deze drie eereleden benoemd, waarop besloten werd den heer Fumière, die juist op dezen dag zijn 25-jarig jubileum vierde, daarvan per telegraaf kennis te geven.

De heer J. H. Leliman bracht dank aan het Bestuur voor het voorstel tot benoeming van eereleden en hulde aan de Société des Architectes de la Région du Nord; hij wenschte een grooter getal eereleden benoemd te zien en gaf daarbij de namen van verschillende architecten, die hiervoor een volgend jaar in aanmerking konden komen.

De Voorzitter betuigde den heer Leliman zijne erkentelijkheid voor de in dezen betoonde belangstelling, en deelde daarop den afloop der prijsuitschrijving mede. Op de in 1882 uitgeschreven prijsvraag voor *een badhuis met zwembassin, Romeinsche en andere baden voor een stad als Amsterdam*, waren drie antwoorden ingekomen, als *Thermae Novae*, *Neptun* en *Balneum*, die in handen eener Commissie van beoordeeling gesteld werden, bestaande uit de heeren W. C. Metzelaar, H. W. Veth, E. Gugel, J. Verheul Dz. en Th. G. Schill. De conclusie strekte om den eersten prijs, een gouden medaille en *f* 300 in geld, toe te kennen aan het ontwerp *Thermae Novae*, den tweeden

prijs, het getuigschrift met *f* 150, aan het ontwerp *Balneum* en den derden prijs, het getuigschrift met *f* 100, aan het overblijvende ontwerp *Neptun*. Bij opening der naambriefjes bleek, dat de prijzen waren toegekend aan de heeren A. J. C. van Gemund, bouwkundige te Haarlem, W. C. Koomans, civ. en bouwk. ingenieur te Breda en H. Hütte, bouwkundige te Overveen. Aan den heer Van Gemund, ter vergadering tegenwoordig, werd de eerste prijs met een toepasselijke aanspraak door den Voorzitter uitgereikt.

Alsnu werd op voorstel van het Bestuur de discussie geopend over het voorstel tot stichting van een gebouw voor permanente tentoonstellingen. De Voorzitter bracht de geschiedenis dezer zaak in herinnering, wees erop dat de laatst gehouden vergadering had uitgemaakt, dat het op den weg der Maatschappij lag eene permanente tentoonstelling van bouwmaterialen te organiseeren, en besprak het rapport der Commissie, die in dezen het Bestuur had terzijde gestaan.

Dit stuk, dat aan de leden werd rondgedeeld, was van den volgenden inhoud:

Aan het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.

De Commissie, door u uitgenoodigd om naar aanleiding der op de laatste Meivergadering aangenomen motie, middelen te beramen om uitvoering te geven aan het plan tot stichting van een Gebouw voor Permanente Tentoonstellingen, heeft de eer u te berichten dat het consortium, hetwelk zich gevormd heeft om, zonder dat daardoor lasten op de Maatschappij zullen drukken, een geschikt terrein tot stichting van een gebouw in handen te nemen, op dit oogenblik tot en met den 15 October a.s. in het bezit is van een terrein groot 400 M², gelegen aan de Marnixstraat, naast de inrichting Maison Stroucken, dus in de onmiddellijke nabijheid van het Leidscheplein. Het terrein is breed 18.90 M, en over deze volle breedte, 19 M diep; 6.40 M van deze breedte heeft echter eene diepte van 25 M.

De kosten van dit terrein bedragen *f* 30,000 of wel *f* 75 per M².

Uwe Commissie heeft, met het oog op de zeer gunstige ligging van dit terrein in de onmiddellijke nabijheid van een groot centrum der stad, de eer u voor te stellen, aan de leden der Maatschappij voor te dragen, op dit terrein te stichten een Gebouw voor Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, Teekeningen enz., voorts bevattende een Vergaderzaal tot het houden der vergaderingen van de Maatschappij, een bibliotheek, bestuurskamer, enz.

De Commissie heeft naar de vaste gegevens, haar door de grootte van het terrein verstrekt, het navolgende financieele plan opgemaakt voor stichting en exploitatie van het gebouw:

Het benoodigde kapitaal is als volgt:

Voor aankoop van het terrein	*f* 30,000
Voor den bouw, naar schatting	» 42,000
10 % overdracht van terrein en renteverlies.	» 3,000
Te zamen	*f* 75,000

De Commissie stelt voor deze som te vinden als volgt:

Bijdrage der Maatschappij, bestaande in de opbrengst van den verkoop van haar tegenwoordig huis, en van effecten	*f* 10,000
Hypotheek à 60 % van *f* 75,000	» 45,000
Totaal	*f* 55,000
Er ontbreekt alzoo nog	*f* 20,000
Rekent men daarbij noodig te hebben voor meubels eene som van	» 2,000
dan is in totaal nog noodig	*f* 22,000

welke som de Commissie voorstelt te vinden door middel van eene 5 % rentende leening, onder de leden te plaatsen in aandeelen van *f* 100, van welke leening jaarlijks een gedeelte afgelost wordt.

Wat betreft het cijfer van *f* 42,000 voor den opbouw van het gebouw, dit is zeer ruim genomen. Een voorloopig project, door de Commissie opgemaakt, heeft haar de overtuiging gegeven, dat wanneer het terrein zoodanig bebouwd wordt, dat de begane-grondverdieping voor tentoonstellingszalen is ingericht — behalve natuurlijk de ruimte voor vestibule, trappen, enz. —, daaronder een sous-terrain voor bergplaatsen is aangebracht, en op de eerste verdieping, ter volle breedte van het terrein en ter gedeeltelijke diepte daarvan bebouwd, zich de vergaderzaal bevindt met bibliotheek, bestuurskamer enz. en op een mansarde-verdieping de woning van den concierge, het gebouw met een inhoud van 5000 M³ kan volstaan. De bouwkosten op *f* 42,000 stellende, geeft een prijs van *f* 8.40 per M³, die zeker niet te laag kan genoemd worden, wanneer men overtuigd is, dat voor den bouw vele geschenken zullen worden aangeboden; er zijn der Commissie werkelijk reeds een paar toezeggingen in dien zin gedaan.

In de tentoonstellingszaal en tevens — maar voor een zeer klein gedeelte — in de vergaderzaal, kunnen als beschikbaar voor de exposanten worden aangenomen 150 M² grondvlakte, en 160 M² wandvlakte, deze laatste slechts tot 2 M. boven de tafelvlakte.

Wordt de gemiddelde huur der plaatsruimte zoodanig berekend, dat per jaar betaald wordt een bedrag van *f* 18 per M² grondvlakte en van *f* 12 per M² wandvlakte, dan wordt daardoor een inkomen verzekerd van *f* 2700 + *f* 1920 = *f* 4620.

Er zijn hier slechts gemiddelde cijfers aangenomen. Zoo zal b.v. de huur, voor een geheel jaar aangegaan, voor een M² grondvlakte *f* 20 à *f* 21 kunnen bedragen, en voor b.v. 2 maanden natuurlijk minder, stel *f* 12. Het voordeeligste geval zal dus datgene zijn, waarbij een zeker aantal M² gedurende een zelfde jaar van exploitatie meermalen gedurende enkele maanden verhuurd kan worden. Nemen wij alzoo een gemiddeld cijfer als het bovengenoemde aan, dan stellen wij dus zeker niet het gunstigste geval; het mag zelfs ongunstig genoemd worden. Een eenvoudige berekening leidt tot deze beschouwing.

Wat de exploitatie van het gebouw betreft, hieronder volgt eene opsomming der lasten met de daartegenover staande baten, benevens een vergelijking tusschen den toestand van heden en dien, welke uit de stichting van een gebouw zal voortvloeien, met het oog op de onkosten der Maatschappij, waarbij, zooals uit de opsomming der cijfers zal blijken, de Maatschappij en het gebouw niet als een onafscheidelijk geheel zijn beschouwd.

De lasten aan het nieuwe gebouw verbonden zijn als volgt:

Rente van *f* 45,000 à 7%	*f* 3150
» » » 22,000 à 5%	» 1100
Uitloting dezer laatste leening, voor het 1e jaar.	» 500
(Hierbij moet in aanmerking genomen worden, dat naar gelang de uitloting vordert, de post voor renten vermindert).	
Bezoldiging van een concierge, met vrije woning	» 650
Schoonhouden der lokalen	» 250
Bediende in de lokalen	» 300
Onderhoud van het gebouw.	» 350
Belasting, patent, enz.	» 400
Vuur, licht en water	» 500
Assurantie	» 150
Rente van verkochte effecten en van het gebouw, te zamen een kapitaal van *f* 10,000 vormende, en als bijdrage der Maatschappij in rekening gebracht, à 5%	» 500
Onvoorziene uitgaven	» 120
Totaal	*f* 7970

Tegenover deze lasten staan de navolgende baten:

Verhuur van 150 M² grondvlakte à *f* 18.	*f* 2700
» » 160 M² wandvlakte à » 12.	» 1920
» » lokalen voor de Afdeelings-vergaderingen	» 150
Verhuur van lokalen aan diversen, en voor de tentoonstelling van enkele werkstukken	» 300
Entrées der expositie	» 300
Huur, door de Maatschappij te betalen voor de door haar in gebruik te nemen ruimte	» 2600
Totaal	*f* 7970

Omtrent den post, welke hierboven is uitgetrokken voor huur, door de Maatschappij te bepalen, dient het volgende te worden opgemerkt:

De jaarlijksche uitgaven voor het tegenwoordige gebouw zijn als volgt:

Reparatie van het gebouw	*f* 100
(Dit is zeer weinig, en zal met het oog op den slechten toestand van het gebouw spoedig veel hooger worden.)	
Bezoldiging van den huisbewaarder.	» 200
Belasting.	» 80
Assurantie	» 40
Vuur, licht en water	» 180
Bezoldiging voor administratieve hulp.	» 200
Bode	» 240
Voor kosten van huur van vergaderlokalen en expositie, per jaar.	± » 350
Totaal	*f* 1390

Volgens opgave in de baten der exploitatie, zou de Maatschappij aan huur moeten betalen in het te stichten gebouw. *f* 2600

thans betaalt zij » 1390

zij zoude dus meer moeten betalen *f* 1210

Hierbij moet in aanmerking genomen worden, dat op de loopende begrootingen reeds een jaarlijksche uitgave van *f* 1000 wordt uitgetrokken voor huur van betere lokaliteiten.

Het is naar aanleiding van bovenstaand financieel plan, dat de Commissie, overtuigd van het welslagen der onderneming op dien grondslag, met vertrouwen in overweging geeft, uitvoering aan het plan te geven.

Nadat de Secretaris het rapport had voorgelezen, werd de gelegenheid tot het vragen naar inlichtingen aangeboden; de heer Laarman lag het financieel plan nader bloot en daaruit bleek, dat het in de bedoeling van het voorstel ligt, eene hypotheek met annuïteiten te sluiten; vandaar de renteberekening ad 7 %.

De heer Leliman gaf zijne bevreemding te kennen, dat de naambrietjes der inzenders van antwoorden op de prijsvraag staande de vergadering werden geopend. Wat nu het voorstel tot stichting van een gebouw aangaat, dit is eene verrassing en zijn voorstel strekte den brief in handen van het Bestuur te laten, om daarover met de Commissie te beraadslagen. Spreker stelde de vraag, of het terrein niet voor eene meer billijke som kan worden aangekocht; voorts blijft het zijne meening, dat de geldmiddelen der Maatschappij niet mogen betrokken worden in de nieuwe onderneming, die, in spijt van de gunstige verwachtingen, zou kunnen tegenvallen. Spreker wil geldelijke teleurstelling voor de Maatschappij voorkomen en hecht daarom de voorkeur aan eene subsidie, al moest deze tot een hoog bedrag worden uitgetrokken.

De heer De Haan, lid der Commissie, gaf verslag van de pogingen, in het werk gesteld om een goed bouwterrein te bekomen; er waren vier terreinen beschikbaar, waarvan dat naast Maison Stroucken gekozen werd.

De Voorzitter had met genoegen vernomen, dat de denkbeelden op de sympathie des heeren Leliman mochten aanspraak maken; erkennende, dat de Maatschappij niet mag speculeeren, trachtte spreker aan te toonen, dat de berekening niet op verkeerde voorstellingen, maar op eerlijke cijfers berust. De risico is gering en bestaat zelfs niet; mocht de tentoonstelling niet slagen, dan zullen alleen de leden, die uit liefde tot de zaak aandeel in de geldleening genomen hebben, op de uitbetaling van rente moeten wachten.

De heer Leliman antwoordde, dat hij bij het bespreken van het plan door sympathie gedreven werd en ook geen vrees heeft, dat een klein tekort ongedekt zou blijven. Naar sprekers meening kon de zaak tot een goed einde gebracht worden, als het Bestuur aansprakelijk wilde blijven.

De Penningmeester, de heer Redeker Bisdom, besprak de draagkracht der Maatschappij en wees erop, dat de geldmiddelen, zelfs in het zeer ongunstige jaar 1882, zijn vooruitgegaan. Dit neemt niet weg, dat het voorstel van den heer Leliman, om het Bestuur de volle aansprakelijkheid te geven, van zeer ingrijpenden aard is.

De heer Van Etteger uit Zutfen verklaarde zich tegen het plan der Commissie; hij was meer ingenomen met het denkbeeld eener samensmelting van de Maatschappij met het Instituut voor Ingenieurs en vermeende, dat dit door de stichting van een gebouw niet zal bevorderd worden. In het buitenland zijn te dien opzichte voorbeelden aan te wijzen; spreker zal zich echter bij het voorstel neerleggen, nu de zaak zoo gunstig wordt voorgesteld.

Door eenige leden werd de samenvoeging der Maatschappij met het Instituut besproken, waarbij de meeningen sterk uiteenliepen en dikwerf lijnrecht tegenover elkander stonden; de discussie over het voorstel betrof in hoofdzaak de verantwoordelijkheid van het Bestuur, die uit den aard der zaak niet dan eene zedelijke kan zijn. Ten slotte werd het voorstel tot stichting van het gebouw met bijna algemeene stemmen aangenomen, want slechts enkele leden hielden zich buiten stemming, en één lid verklaarde zich tegen het geven der hiertoe gevorderde machtiging aan het Bestuur.

De Voorzitter bedankte de leden der Commissie voor de moeite, die zij zich gegeven hadden om deze zaak voor te bereiden en noodigde hen uit het Bestuur ook verder behulpzaam te zijn, om de plans te verwezenlijken. Dit werd door de leden, ter vergadering tegenwoordig, aangenomen.

Alsnu kwam in behandeling het preadvies van het Bestuur in zake het reglement voor het uitschrijven van prijsvragen. Dit stuk werd ook in druk aan de leden rondgedeeld en was van den volgenden inhoud:

Naar aanleiding der artikelen van den heer J. H. Leliman over prijsvragen en het preadvies der Amsterdamsche Afdeeling, verklaart het Bestuur der Maatschappij zich tegen het reglementeeren van het uitschrijven van prijsvragen.

Als een leiddraad bij het uitschrijven van prijsvragen geeft het de navolgende bepalingen in overweging:

1°. Bij het programma van elke prijsvraag moet medegedeeld worden, welke architecten aan de mededinging kunnen deelnemen.

2°. Bij prijsvragen voor monumentale openbare gebouwen is het wenschelijk, dat ook architecten uit het buitenland tot mededinging worden opgeroepen.

3°. Het programma voor elke prijsvraag behoort door minstens twee deskundigen te worden opgesteld. Zij moeten de opgaven der prijsuitschrijvers aan de eischen van kunst en werkelijkheid toetsen en die in onderling verband brengen. Het programma moet door de samenstellers onderteekend worden, en zoo mogelijk de hoofdafmeting bevatten van de voornaamste der verlangde lokalen, eene omschrijving van den aard van den bodem en de situatie.

4°. Wordt eene bouwsom opgegeven, dan moet deze strikt verbindend zijn voor alle mededingers, en voortspruiten uit een volledige begrooting. Daartoe moeten bij het programma de eenheidsprijzen der materialen gevoegd worden. De begrooting, door de mededingers in te leveren, moet eene omschrijving bevatten van de afmetingen en van de hoeveelheden, welke verwerkt moeten worden.

5°. De uit te looven prijs moet in geld zijn en bedragen:

a. Voor de schetsteekeningen ½ % der bouwsom.

b. Voor volledige teekeningen op schaal van 1 à 100 of à 200 1 % der bouwsom.

c. Voor volledige teekeningen met details en uitgewerkte begrooting 2 % der bouwsom.

d. Voor volledige teekeningen met details, uitgewerkte begrooting en bestek, 2½ % der bouwsom.

Wenschelijk is het, dat behalve den uitgeloofden prijs, eene som van ruim de helft van dien prijs bovendien voor premiën worde bestemd.

6°. De namen van de leden der Jury moeten bij het uitschrijven van de prijsvraag bekendgemaakt worden. Een der samenstellers van het programma moet deel uitmaken van de Jury.

De Jury moet uit minstens drie personen bestaan.

7°. Alle leden van deze Jury ontvangen restitutie van reisgeld en onkosten.

De samenstellers van het programma ontvangen een honorarium, vooraf met de prijsuitschrijvers overeen te komen.

8°. De naar den prijs dingende ontwerpen worden met het rapport, dat bovendien aan elken mededinger in afschrift verstrekt wordt, gedurende eenige dagen tentoongesteld.

9°. Het rapport moet eene met redenen omkleede beoordeeling bevatten van alle ingezonden ontwerpen.

De volle prijs kan, om overwegende redenen, aan het best gekeurde ontwerp onthouden worden. Zijn er premiën uitgeloofd, dan kunnen deze om overwegende redenen verdeeld, of niet toegestaan worden.

De prijsuitschrijvers gedragen zich, wat de toekenning van prijzen en premiën aangaat, naar de voorlichting der Jury.

Het met den prijs bekroonde ontwerp blijft het eigendom der prijsuitschrijvers; alle overigen blijven het eigendom der inzenders.

10°. Ieder ontwerp, dat bij meerderheid van stemmen in strijd blijkt te zijn met het programma, wordt van verdere mededinging uitgesloten.

Ontwerpen, ingekomen na den termijn van inzending, blijven buiten beoordeeling, behalve wanneer bewezen kan worden, dat de afzending geschied is vóór dien termijn.

11°. De uitspraak der Jury is onherroepelijk, geschiedt met meerderheid van stemmen, en wordt publiekgemaakt vóór de tentoonstelling der ontwerpen.

Elke mededinger, wiens werk beoordeeld is, is gehouden zich te onderwerpen aan de uitspraak der Jury.

De Juryleden mogen van geen mededingend antwoord, vóór de beoordeeling, kennis dragen, en verbinden zich van de prijsuitschrijvers geene andere opdracht, hoe ook genaamd, betreffende den wedstrijd te aanvaarden, dan wanneer zulks geschied is in overleg en met goedkeuring van den prijswinner.

De heer Leliman bekwam het woord en bracht het Bestuur dank voor het preadvies in een zaak, die terecht de aandacht der bouwkunstenaars trekt en reeds meermalen aanleiding tot strijd heeft gegeven. Was

dit vóór twintig jaren het geval bij de prijsvraag voor het nationale monument, in den jongsten tijd heeft de besloten prijsvraag voor den Schouwburg te Rotterdam het bewijs geleverd, dat een programma goed geredigeerd moet zijn, om onaangenaamheden te voorkomen. Spreker volgde het preadvies van het Bestuur en gaf bij elk punt aan, welke meening hij was toegedaan.

De heer Van Etteger deed het voorstel, het preadvies punt voor punt te behandelen, waarop de heer Leliman in bedenking gaf, het Bestuur uit te noodigen zich in betrekking te stellen met de Commissie, die door de Afdeeling Amsterdam benoemd werd om deze quaestie te onderzoeken, en ook den heeren Th. Sanders en W. C. van Goor, die over de zaak de pen gevoerd en hunne belangstelling getoond hadden, te verzoeken aan eene nadere bespreking deel te nemen.

De Voorzitter antwoordde, dat de verschillen van meening niet groot waren en alleen de benoeming van deskundigen voor het opstellen van het programma en de samenstelling der Jury tot uiteenloopende beschouwingen aanleiding gaven. Spreker nam het denkbeeld van den heer Leliman over, zoodat een nader overleg kan worden tegemoetgezien.

De Voorzitter stelde den heer A. Newnham, architect te Rijsel, aan de vergadering voor, waarop genoemde heer het woord nam, om zijn dank te betuigen voor de benoeming der heeren Vandenbergh en Leblan tot eereleden der Maatschappij. De heer Newnham vond tevens aanleiding de verklaring af te leggen, dat de quaestie omtrent het uitschrijven van prijsvragen ook in Frankrijk levendige belangstelling trekt en in de Architecten-vereeniging te Rijsel en bij de internationale tentoonstelling te Parijs besproken werd. In de hoofdstad van Frankrijk, waar toen de zienswijze der architecten van verschillende landen vernomen werd, kwam men tot de overtuiging, dat de quaestie der prijsvragen zeer ingewikkeld is. Een wedstrijd in beperkten kring is gevaarlijk en een algemeene mededinging trekt weinig meesters in het vak; om hieraan tegemoet te komen zou de prijsvraag zich eerst moeten bepalen tot het indienen van schetsen op kleine schaal, om daarna eene mededinging te openen tusschen de inzenders der meest waardig gekeurde schetsen. Legt men dien mededingers de verplichting op, tegen betaling een uitgewerkt plan met een detail op groote schaal te leveren, dan wordt het doen eener goede keuze verzekerd en zou den ontwerper van het best gekeurde plan de uitvoering kunnen worden opgedragen, onder voorwaarde, dat het hem te betalen honorarium wordt verminderd met de geldelijke toelage, die aan de mededingers op het nadere ontwerp moet worden uitbetaald. Deze regeling heeft de goede zijde, dat de uitvoerder van het plan de denkbeelden zijner concurrenten kan raadplegen. De hoofdzaak blijft echter, deze denkbeelden behoorlijk geformuleerd op het papier te brengen en dit behoort alsnog tot de vrome wenschen.

De woorden van den heer Newnham werden toegejuicht en de Voorzitter bracht hem den dank der Vergadering.

Op voorstel van den heer Nieuwenhuis werd eene jaarlijksche ondersteuning van *f* 25, tot wederopzegging toe, verleend aan het op te richten Museum voor Kunstnijverheid te Utrecht; de som van *f* 3000 voor de oprichting was bij elkander gebracht en de gemeente had een lokaal beschikbaar gesteld, zoodat de oprichting van deze zaak verzekerd schijnt. Over het toestaan der subsidie had eene gedachtenwisseling plaats, waarbij de heer Van Malsen erop wees, dat door het toestaan van dit verzoek de lasten zouden vermeerderen, daar soortgelijke verzoeken niet zouden uitblijven.

Alvorens de vergadering te sluiten, verkreeg de heer Leliman het woord: hij noemde deze bijeenkomst een congres, daar wij in den tijd van congressen leven, die elkander snel opvolgen. Het zou eindigen met een lunch, die wij te danken hebben aan de gastvrijheid der Amsterdamsche Afdeeling, om daarna de Tentoonstelling te bezoeken en aan den feestdisch plaats te nemen. Volgens spreker behoorde daarbij een vuurwerk, dat hij de vrijheid zou nemen reeds nu af te steken. Hij wees daarbij 1°. op de verbetering, die in het *Bouwkundig Weekblad* te brengen is, op het vreemde van het onderscheid tusschen het officieel en het niet-officieel gedeelte, en eindelijk op het minder gelukkige hoofd van het blad; 2°. op den aard der bijeenkomsten, die een meer wetenschappelijk karakter moesten dragen, zooals vroeger het geval was en waarvan de Bouwkundige Bijdragen nut konden trekken, en 3°. op de Internationale Tentoonstelling te Amsterdam en meer bepaald op de inzendingen op het gebied der bouwkunst. Hulde brengende aan de Fransche en Belgische architecten, die het hunne hadden bijgebracht om de tentoonstelling te doen slagen, deed het hem leed de getuigenis te moeten afleggen, dat Nederland zeer slecht vertegenwoordigd was. Spreker eindigde met den wensch, dat het Bestuur der Maatschappij bij de groote Landbouwtentoonstelling van 1884 krachtig zal optreden; hij heet de heeren Cramer en Veth, twee der drie nieuwe bestuursleden, welkom en betreurt het, dat de heer W. C. Metzelaar aan de bestuurstafel afwezig is. Daardoor toch wordt hij verhinderd hem toe te roepen: gij hebt vroeger het streven der Maatschappij gecritiseerd, tracht thans die fouten te verbeteren.

De Voorzitter beantwoordde den heer Leliman. Aan deze mededeelingen ontleenen wij het volgende:

het hoofd van het weekblad zal weldra verbeterd worden, en het officieele gedeelte onderscheidt zich van het niet-officieele gedeelte daardoor, dat het eerste door al de leden van de redactie is ingezien;

de aard der bijeenkomsten zou door behandeling van wetenschappelijke onderwerpen voorzeker winnen, maar de tijd wordt door huishoudelijke onderwerpen grootendeels ingenomen, waarbij nog komt, dat de architecten van den tegenwoordigen tijd meer door hun werken dan met de tong spreken;

dat de architecten weinig lust gevoelen hunne werken op eene tentoonstelling te brengen, daar er weinig acht op geslagen wordt.

De heer Knuttel nam den handschoen op voor den heer Metzelaar, temeer daar het zeer waarschijnlijk was, dat ambtsbezigheden hem verhinderden de vergadering bij te wonen; waarop de heer Leliman tot antwoord gaf, dat het niet in zijne bedoeling lag iets onaangenaams te zeggen en hij alleen de afwezigheid van den heer M. betreurde.

De Voorzitter deelde ten slotte mede, dat de heer Metzelaar werkelijk door ambtsbezigheden verhinderd was tegenwoordig te zijn.

Ten slotte verkreeg de heer Newnham het woord, om de ontvangst van bouwkunstige teekeningen op eene tentoonstelling te bespreken. Het publiek ontvliedt die zalen, en de schuld daarvan ligt ten deele aan onze bescheidenheid. Het beste middel om daarin verbetering te brengen is, dat de architecten zich aansluiten en meer naar buiten werken.

Met de beste wenschen voor de Maatschappij en hare leden sloot de Voorzitter de vergadering. Allen vereenigden zich aan een lunch, om daarna voor een groot deel de Tentoonstelling te bezoeken en het middagmaal in de Hollandsche Restauratie te gebruiken.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

Het Instituut hield op Dinsdag 2 October eene buitengewone vergadering, hoofdzakelijk met 't doel om den leden gelegenheid te geven tot het bespreken der voordracht, den 16 Augustus jl. te Amsterdam door het lid J. W. Welcker gehouden over de verschillende ontwerpen voor de droogmaking van de Zuiderzee; bij die vergadering had wegens het vergevorderd uur de gelegenheid ontbroken discussie te voeren.

Na opening der vergadering door den President, den heer J. F. W. Conrad, werden de notulen der laatste bijeenkomst vastgesteld en mededeelingen gedaan betrekkelijk de boekerij en den nieuw uit te geven catalogus. Verder deelde hij mede, dat op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-Tentoonstelling aan de, door de afdeeling Nederlandsch-Indië te Batavia gevestigde, Afdeeling van het Instituut door de internationale Jury de gouden medaille was toegekend, met welke onderscheiding hij uit naam van de Vergadering de Afdeeling meende te mogen gelukwenschen.

Het lid C. L. F. Post nam hieruit aanleiding om, in zijn hoedanigheid van lid en president van de Jury voor de 17e en 18e klasse der Tentoonstelling, waartoe ook de inzending der afdeeling Nederlandsch-Indië behoort, te doen uitkomen hoe willekeurig in vele opzichten door de internationale Jury met de bekroningen was te werk gegaan. De inzendingen waren verdeeld in ruim 50 klassen, voor elke waarvan een Jury was benoemd; aan het hoofd stond de internationale Jury. Het verschil in beiden was hierin gelegen, dat de Klasse-jury belast was met het onderzoeken en het doen van voorstellen tot bekroning, terwijl de internationale Jury de bekroningen toewees. Er is gehandeld in strijd met het Jury-reglement, dat pertinent voorschrijft dat de processen-verbaal der Klassejury's zullen worden gepubliceerd. Door evenwel deze publicatie achterwege te laten, laadt de internationale Jury de aansprakelijkheid der toegewezen bekroningen op de Klasse-jury. Daartegen kwam de heer Post, ook in het belang van den goeden naam der medeleden zijner Jury, op.

Twee wijzigingen, door de internationale Jury in de voorstellen der 17e en 18e Klasse-jury gebracht, kwamen meer bepaald ter sprake.

In de eerste plaats is geen bekroning voorgesteld voor een inzending (17e kl. n°. 3 van den catalogus) van een photographie door den hoofdingenieur J. A. A. Waldorp, om de eenvoudige en hoogst natuurlijke reden, dat deze inzending niet heeft plaats gehad en de bedoelde photographie niet op de tentoonstelling aanwezig was. Nochtans is door de internationale Jury aan deze ontbrekende inzending de zilveren medaille toegekend.

Een tweede wijziging betrof een inzending van den heer J. A. de Gelder, een gekleurde plaat, photographieën en teekeningen van de haven van Tandjang-Priok (17e kl. n°. 2). De Klasse-jury meende dat deze inzending technische waarde miste. De technische waarde toch van de haven van Tandjong-Priok is gelegen in de plaatsbepaling en in het overwinnen van de moeilijkheden, veroorzaakt door een weeken bodem onder een deel van de havenhoofden.

De inzending gaf noch van het een noch van het ander eenig denkbeeld. Trouwens aan geen van beiden heeft de heer J. A. de Gelder eenig deel gehad. Het eerste technische bezwaar is opgelost door eene Commissie buiten den heer De Gelder en de tweede moeilijkheid is reeds voorzien en overwonnen door den ontwerper van de haven, den ingenieur J. G. C. von Dentzsch.

De photographieën hebben betrekking op bijzaken en geven van de haven als zoodanig geen denkbeeld. Zij stellen baggermolens voor, in Europa gemaakt, een rotsboor voor het ontginnen van steenen, woningen van het personeel, de bureau's van de Directie, ateliers en smederijen, een brugwachterswoning nabij de haven, een heiligen boom en dergelijken.

Ook de teekeningen hebben niet zoozeer betrekking op de haven, als wel op hetgeen na voltooiing van de haven moet worden aangebracht om haar te exploiteeren, als: magazijnen, loodsen van hoogst eenvoudige samenstelling, langs de haven op te richten, woningen voor dienstdoend personeel, enz.

Hoezeer deze inzending geen bouwkundige waarde bezit, meende de Klasse-jury toch dat haar eenige bekroning niet mocht onthouden worden, daar deze inzending door de keurige uitvoering en haar net voorkomen veel bijdraagt tot versiering van de Koloniale Afdeeling. De photographieën zijn allerliefst gevat in uniforme lijstjes en groepeeren zich om de gekleurde plaat, die een vol d'oiseau van de haven vertoont.

Enkele juryleden meenden een bronzen medaille te mogen toekennen, anderen achtten voor deze inzending een eervolle vermelding voldoende. Toch is door de Klasse-jury een bronzen medaille voorgesteld. De internationale Jury heeft dit voorstel gewijzigd in de hoogst bestaande bekroning: *het eerediploma.*

Tegenover de leden van het Instituut van Ingenieurs en vooral tegenover de Indische ingenieurs wenschte de heer Post de verdenking te ontgaan, dat hij en de medeleden van de 17e en 18e Klasse-jury slordig en gewetenloos zouden zijn te werk gegaan in een arbeid van vertrouwen, hun door de Nederlandsche en andere Regeeringen opgedragen en pro-deo, geheel ter liefde van de zaak, met opoffering van veel tijd en inspanning uitgevoerd.

Hij drong er daarom op aan, dat in de notulen van de Instituuts-vergadering vermeld zouden worden de bekroningen, zooals zij door de Klasse-jury zijn voorgesteld.

Deze zijn, voor zooverre Nederland en de Nederlandsche Koloniën betreft:

Afdeeling Ned.-Indië van het Instituut van Ingenieurs, gouden medaille; J. A. de Gelder, bronzen medaille; afdeeling publ. werken Batavia, zilveren medaille; H. J. Verdam, bronzen medaille; hoofd-inspecteur van de post- en telegraafkantoren in N.-I., zilveren medaille; idem, gouden medaille; A. C. Hissink, eervolle vermelding; Topografisch bureau, bronzen medaille; kadastrale dienst, bronzen medaille; terwijl in den catalogus voorkomen, maar op de Tentoonstelling ontbreken de volgende inzendingen: J. A. A. Waldorp, een photographie; C. Gast, openbare werken in Atjeh; Carl Lau, Residentiehuis Palembang.

De heer Post deelde nog mede, dat in de voorstellen der Klasse-jury tot bekroning van buitenlandsche inzenders door de internationale Jury geen wijzigingen zijn gebracht.

Alleen is aan die voorstellen toegevoegd de bekroning van het Gouvernement Victoria met een gouden medaille.

Deze toevoeging mag wel verbazing wekken, want uit den catalogus van inzendingen door den Staat Victoria op de Amsterdamsche tentoonstelling blijkt, dat noch dit Gouvernement noch particulieren eenige inzending hebben gedaan, behoorende tot de 17e of 18e klasse.

De commissarissen van het Gouvernement Victoria bevestigen de nauwkeurigheid van den catalogus in deze.

Een herhaling alzoo van de bekroning van den heer Waldorp voor een niet-bestaande inzending.

De heer Post rekent zich en de medeleden zijner Jury alleen aansprakelijk voor de bekroningen, zooals ze door hen zijn *voorgesteld* en acht de daarin door de internationale Jury gebrachte wijzigingen onbillijk en onrechtvaardig.

De Voorzitter vermeldde de verschillende ingekomen stukken, en deed daarbij opgave of ze in handen eener Commissie gesteld dan wel voor plaatsing als bijlage der notulen bestemd waren. Wat het verder verhandelde aangaat, ontleenen wij het volgende aan het *Dagblad voor Zuid-Holland en 's-Gravenhage:*

Over de voordracht door het lid Welcker, betreffende de Zuiderzee, werd het eerst het woord gevoerd door het lid Mr. J. P. Amersfoordt, die in een uitvoerige rede, door talrijke bas-relief- en andere kaarten toegelicht, opkwam tegen de veroordeelende wijze, waarop genoemd lid zich over de *dilettanten* had uitgelaten, voorts de plannen van het lid A. Huët en den heer J. Wenmaekers besprak, welke door den heer Welcker met stilzwijgen waren voorbijgegaan, en historische beschouwingen leverde betreffende verschillende andere plans tot geheele droogmaking van de Zuiderzee. Ten slotte wenschte hij, dat dit gewichtig vraagstuk zou worden levendig gehouden en dat de Raad van Bestuur nimmer de droogmaking der Zuiderzee uit het oog zou verliezen, maar telken jare bij het verslag uitdrukkelijk zou constateeren, hoeveel de zaak was vooruitgegaan.

Het lid Welcker kwam in vele opzichten tegen het gesprokene op, en stelde nogmaals het standpunt in het licht, dat hij, overeenkomstig de hem gedane opdracht, had ingenomen, toen hij in de vorige vergadering een vergelijkend overzicht had gegeven van de voornaamste ontwerpen, welke achtereenvolgens voor de droogmaking van de Zuiderzee zijn openbaar gemaakt, dat is de Zuiderzee, zoo als tegenwoordig elk Hollander die begrijpt, en dan begint de geschiedenis der droogmaking met 1848 en niet vroeger. Hij kwam voorts op tegen hetgeen door den vorigen spreker met betrekking tot de dilettanten was gezegd, waaromtrent hij zich nader verklaarde, terwijl hij ook nog bestreed het denkbeeld van het indijken van het noordelijk gedeelte der Zuiderzee.

De heer J. G. Jäger deelde eenige bijzonderheden mede betreffende den heer Kloppenburg, wiens naam aan het eerst door het lid Welcker besproken plan, met dien van Faddegon, verbonden was.

De heer A. Gorter deed, naar aanleiding van hetgeen in de gehouden discussie met betrekking tot Friesland was gezegd, uitkomen, dat deze provincie niet had stilgezeten met betrekking tot de bevestiging van haar kusten, maar millioenen daaraan had te koste gelegd.

De heer A. Huët trad in uitvoerige beschouwingen, op welke wijze naar zijn meening het vraagstuk zou zijn op te lossen en waarschuwde ertegen, dat de Staat ten tweedemale de proef zou nemen, deze belangrijke onderneming in handen te geven van eene particuliere Maatschappij. Hij geloofde ook niet, dat dit zou gebeuren; en als dan de Staat de zaak zelf in handen nam, op welk standpunt moest hij zich dan plaatsen? Niet op het standpunt van den ingenieur alleen: wel degelijk moesten hier ook de maatschappelijke, ja staatkundige overwegingen gelden. De slotsom zijner beschouwingen was deze: 1°. het vraagstuk moet een nieuw onderzoek ondergaan uit een maat-

schappelijk en staatkundig oogpunt; 2°. een nieuw onderzoek moet van Staatswege worden ingesteld, of het niet mogelijk is den IJsel eene vrije loozing te bezorgen langs Amsterdam; 3°. een speciaal onderzoek van technischen aard moet plaats hebben voor de droogmaking der Zuiderzee; 4°. geen concessie moet worden verleend.

Na de pauze verkreeg de heer D. A. Wittop Koning het woord en schaarde zich aan de zijde van de verdedigers der dilettanten. Hij kwam op tegen verschillende uitdrukkingen, die het lid Welcker in zijn voordracht, zoo ten aanzien van Kloppenburg en Faddegon, als ten aanzien van den heer A. Buma had gebezigd. Hij trad voorts in eenige beschouwingen, op welke wijze naar zijne meening de zaak totstand zou kunnen worden gebracht.

Nadat nog het lid Amersfoordt in eenige beschouwingen was getreden over de waarde der gronden in het noordelijk gedeelte der Zuiderzee, drong hij opnieuw erop aan, dat de Raad van Bestuur de zaak levendig zou houden.

De heer Jäger meende dat dit beter zou geschieden, wanneer men hier in het Instituut zich aansloot aan den heer Buma, die een nieuw onderzoek wilde. Hij maakte van deze gelegenheid gebruik om, in het voorbijgaan, mede te deelen, dat met betrekking tot sprekers concessie-aanvraag voor een kanaal van Amsterdam door de Geldersche Vallei, in aansluiting met het Noordzeekanaal, de tegenwoordige Minister zich bereid had verklaard, de gedane voorstellen, doch op gewijzigden grondslag, in overweging te nemen.

De President verzette zich op verschillende gronden tegen het door het lid Jäger voorgestelde, dat het Instituut zich zou verklaren door zich bij den heer Buma aan te sluiten.

Op voorstel van het raadslid G. van Diesen werd besloten, onder dankbetuiging aan het lid Welcker voor de waardige wijze, waarop hij zich in de vorige vergadering van de hem gedane opdracht had gekweten, over te gaan tot de behandeling van de nog aan de orde zijnde onderwerpen.

Wegens het vergevorderd uur zag de heer H. Linse, die had willen spreken over een ontwerp tot indijking en droogmaking van het Hoornsche Hop en de Goudzee, van het woord af ten behoeve van het lid Corn. de Groot, die, ter voldoening aan een door den President aan hem gedane uitnoodiging, zeer uitvoerige mededeelingen deed naar aanleiding van de uitbarsting van den vulkaan Rakata (Kraketoa) in Straat Soenda. Spreker trad in zijn voordracht, die door tal van belangrijke teekeningen werd toegelicht, in uitvoerige beschouwingen, zoo van geologischen als van historischen aard, met betrekking tot de vulkanen en haar uitbarstingen en stond meer bepaaldelijk stil bij een geweldige uitbarsting, welke in 1815 in Nederlandsch-Indië had plaats gehad.

Ten slotte deelde de Secretaris namens het lid P. Crans mede, dat aan den heer C. Langdon Davies concessie is verleend voor den aanleg tusschen Haarlem en Amsterdam van een telephonisch-telegrafische lijn; dat, zoodra deze gereed zal zijn, daarmede proeven zullen worden genomen en dat aan de leden, die zich daartoe bij hem, Secretaris aanmelden, de gelegenheid zal worden verschaft die proeven bij te wonen.

Te ongeveer vier uren sloot de President, onder dankzegging aan de leden, de vergadering.

ADVERTENTIEN.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

AANBESTEDING.
Op den **16den October** zal door H.H. BESTUURDEREN van het *Instituut tot Onderwijs van Blinden*, te *Amsterdam*, worden **aanbesteed** in het CAFÉ KRASNAPOLSKY:
Het Bouwen van een GESTICHT voor 100 Kinderen, aan de Verlengde Vossiusstraat.
Teekeningen en inlichtingen worden verstrekt door de Architecten G. B. SALM & A. SALM G.Bzn. Adres: Plantage Middenlaan 78.
Aanwijzing in loco Woensdag 10 October, v.m. 10½ uur.
Bestekken verkrijgbaar à *f* 3.— bij de Heeren ROELOFFZEN & HÜBNER, Pijpenmarkt, van af *Zaterdag 6 October.*

J. L. BACON & C°.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

AANBESTEDING.
Straat- en Rioolwerken.
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HAARLEM* zullen op **Donderdag 18 October 1883**, namiddags 2 uur, in het openbaar ten Raadhuize der Gemeente **aanbesteden:**
Het egaliseeren, ophoogen, bestraten, rioleeren enz. van eenige projectstraten aan den Heerensingel, benevens het maken van eene houten schoeijing langs de Heerensingelgracht bij de Amsterdamsche Poort.
Raming *f* 10.600.
Bestek en voorwaarden liggen ter inzage op de *Gemeente-Secretarie* op alle werkdagen van 10—4 uur.
Plaatselijke aanwijzing op *Vrijdag vóór de besteding*, des morgens ten 11 uur, door den Architect over de werken en gebouwen der Gemeente, bij wien tevens tusschen den dag der aanwijzing en dien der besteding, des morgens tusschen 9 en 10 ure, de noodige inlichtingen zijn te verkrijgen aan zijn kantoor, Koningstraat 2.
Haarlem, 3 October 1883.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
E. A. JORDENS.
De Secretaris,
J. TIELENIUS KRUYTHOFF.

OPENBARE AANBESTEDING.
BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 15 October 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**
A. Het leveren en stellen van de vereischte ijzerwerken met toebehooren voor de privaatinrichtingen, volgens het Liernurstelsel, in de in aanbouw zijnde Openbare Lagere School 2e klasse, in de Govert Flinckstraat op den hoek van de Sweelinckstraat.
B. Het verbouwen van de Burger Dag- en Avondschool in de Westerstraat tot Ambachtsschool.
C. *a.* **Het vernieuwen van af de Watersloven en tevens verbreeden van de Vaste Houten Brug No. 98 over de Passeerdergracht aan de Lijnbaansgracht.**
b. **Het geheel vernieuwen en tevens verbreeden van de Vaste Houten Brug No. 99 over de Lijnbaansgracht voor de Passeerderstraat.**
Beiden met de leverantie van alle daartoe noodige materialen.
De Voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der gemeente tegen betaling van *f* 1.15 voor de sub *A* (met teekening), *f* 1.40 voor de sub *B* (met teekening) en *f* 0.20 voor de sub *C* genoemden.
Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Architect, Kamer N°. 101, des ochtends van 10—12 uren.
Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
1 October 1883. *De Secretaris*,
LE NEUFVILLE.

PHOTO-LITHOGRAPHIE.
PROCÉDÉ GEBR^s. REIMERINGER.
HH. Ingenieurs, Architecten, Bouwkundigen en verdere belanghebbenden worden attent gemaakt, dat het procédé van bovengenoemde firma de schoonste gelegenheid aanbiedt, in weinige dagen een aantal **teekeningen** te **reproduceren**, die volkomen en met de meeste juistheid aan de originelen gelijk zijn.
Inlichtingen worden op *franco* aanvrage toegezonden door
O. Z. Voorburgwal 19,
AMSTERDAM. **GEBR. REIMERINGER.**

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Geldersch-Overijselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.
(Lijn Winterswijk—Zevenaar.)
AANBESTEDING
op **Zaterdag den 27 October 1883**, des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" te *WINTERSWIJK*, van:
Bestek N°. 19.
Grond- en Kunstwerken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg van af de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varsseveld tot en met het station Deutichem. (Lengte circa 16,3 kilometer).
Bestek N°. 21.
Gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem.
Bestek N°. 22.
Gebouwen en inrichtingen op het station Terborg.
Bestek N°. 23.
Gebouwen en inrichtingen op het station Varsseveld.
Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.
De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.
Inlichtingen worden gegeven op het gemelde bureau, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van:
f 3.— voor bestek No. 19 en *f* 1.50 voor elk der bestekken No. 21, 22 en 23, verkrijgbaar zijn.
Winterswijk, den 29 September 1883.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

ASPHALTBUIZEN!!
doorstaan sterken druk, zijn vrij van breuk, onverslijtbaar en vrij van oxidatie, slechte warmtegeleiders, zeer ligt, vriezen niet stuk, zijn goedkoop, geschikt tot alle doeleinden, **bijzonder voor Gas- en Waterleidingen,** bij **MARTIN & C°.** Achteroosteinde, *Amsterdam.*

Aanbesteding.
Bovenbouw - Brug.
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *HAARLEM*, zullen op **Donderdag den 11 October 1883**, namiddags 2 uur, in het openbaar ten Raadhuize der Gemeente **aanbesteden:**
Het maken, leveren en monteeren van den bovenbouw eener ijzeren draaibrug met leuningen enz. over het Spaarne bij de Lieve Vrouwesteeg.
Raming *f* 22.000.
Bestek en Voorwaarden, alsmede de teekeningen liggen op alle werkdagen van 10—4 uur ter inzage op de Gemeente-Secretarie, waar van het bestek en voorwaarden gedrukte exemplaren, tegen betaling van *f* 0.50 per stuk, verkrijgbaar zijn.
Aan het Bureau van gemeentewerken (Koningstraat n°. 2) zijn, zoover de voorraad strekt, exemplaren van de teekening te verkrijgen, tegen betaling van *f* 1.50 per stuk.
De plaatselijke aanwijzing geschiedt Vrijdags vóór de besteding, des morgens ten 10 uur, door den Architect over de werken en gebouwen der Gemeente, ten wiens kantore, tusschen den dag der aanwijzing en dien der besteding, des morgens tusschen 9 en 10 uur de noodige inlichtingen zijn te verkrijgen.
Haarlem, 27 September 1883.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
E. A. JORDENS.
De Secretaris,
J. TIELENIUS KRUYTHOFF.

L. S.
Bij eene op den **9 Juli 1883** te *AMERSFOORT*, in tegenwoordigheid van H. H. Burgemeester en Wethouders en de Leden van het Brand-College, zoomede H. H. Brandmeesters van Koog a/d Zaan gehouden beproeving van **TWEE BRANDSPUITEN (Zuig- en Perspompen)** geleverd door den Heer A. H. VAN BERGEN, fabrikant te *Heiligerlee*, nabij *Winschoten*, is den ondergeteekenden gebleken, dat die brandspuiten op 200 à 210 Meter afstand een nog zeer krachtigen waterstraal van 17 m.M. werpen.
Die uitkomst was des te verrassender, daar volgens beweren van bevoegde deskundigen een dergelijk resultaat niet verder, dan op een afstand van 75 Meter verkregen wordt. (Zie hierover J. C. DIJCKMEESTERS Handleiding, bladzijde 47.)
Aan de betuiging van onze hooge ingenomenheid met het fabrikaat des Heeren VAN BERGEN, paren wij gaarne een woord van hulde, en met te meer ingenomenheid nu het een product onzer vaderlandsche nijverheid geldt.
Amersfoort, 6 September 1883.
Het Besluur der Amersfoortsche Vrijwillige Brandweer,
B. A. VAN RUIJVEN,
Opper Brandmeester.
DE KONINGH,
Brandmeester.
S. DEENIK,
adj. Onder-Brandm.
H. E. VAN SWEDEN MULDER
Jury Onder-Brandmeesters.
WILLEM VAN LEER,
Onder-Brandmeester.

Prijsopgaaf wordt gevraagd
van
45.000 vlakke Waal-straatklinkers,
franco aan wal te *'s Bosch.*
Franco aanbiedingen met monster worden vóór 11 October 1883 ingewacht bij den Heer Gemeente-architect J. M. NABBE aldáár.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **eerste** aflevering van:
Beknopt Practisch Leerboek
DER
Burgerlijke en Water-Bouwkunde,
DOOR
B. F. PLASSCHAERT.
Leeraar aan de Burgeravondschool en de Hoogere Burgerschool, te Delft.
Met omstreeks 600 in den tekst gedrukte, uitgewerkte Constructie-figuren.
De uitgave geschiedt bij inteekening in ongeveer 10 afleveringen à *f* 1.20.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENT
(in verschillende kleuren).
Sedert 1835 gevestigd te Zeist. Bekroond met diverse Medailles.
Hoofddepot te Amsterdam, Achter Oosteinde n°. 2/4, bij het Paleis v. Volksvlijt.
Uitgebreide handel in Portland-Cement, Parketvloeren, kleurige Metsel- en Profielsteenen. **MARTIN & Co.**

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.
TRADE MARK. VAL DE TRAVERS. V T T V
NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, **W. PATON WALSH**

G. VAN LENT Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek**.
LÉON DE SMET & Co., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

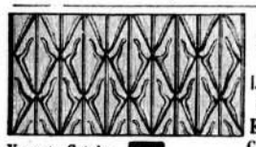
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK, **Van der Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Wij maken heeren Architecten, Ingenieurs enz. opmerkzaam op de Tentoonstellingsétalage te *Amsterdam* van de Firma **WILH. TILLMANNS te Remscheid.**
IJZEREN GEBOUWEN
met en zonder inwendige houtbekleeding.
DAKEN en DEKKEN van gegolfd IJzerblik.
ROLLUIKEN van gegolfd staalblik en van hout.
Toegepast door de Hollandsche-IJzeren Spoorweg-Maatschappij, de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij, de Heeren Architecten J. A. VAN DER KLOES te *Delft*, METZELAAR te *Deventer* enz.
Generaal-Agenten: **E. & P. ROTTSIEPER**, Civiel-Ingenieurs te **Ronsdorf.**
Voorts bevelen wij nog aan:
de gesmeed-ijzeren Ventilatiekachels met en zonder vulinrichting
(bekroond met Diploma te *Amsterdam* 1882).
SCHOOL- en andere **KACHELS** met inwendige luchtverwarming.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **tiende** aflevering van:
Geschiedenis van de Bouwstijlen
IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,
Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.
Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 12 afleveringen à ƒ 1.75.

MUZIKANTEN.
De aandacht wordt gevestigd op de voorwaarden waarop eenige Muzikanten, te weten **één hoböist, één eerste piston,** en **één C-tuba-blazer** kunnen worden **GEPLAATST** als Sergeant bij het Korps Stafmuzikanten te **Batavia.** Zij zijn omschreven in de *Nederlandsche Staatscourant* van 18 September 1883, waarvan afdrukken kosteloos zijn te bekomen bij het Departement van Koloniën.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 41. ZATERDAG 13 OCTOBER 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

Architectvra et Amicitia

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat de 811e vergadering zal plaats hebben op Woensdag den 17en October a. s. in het lokaal van het Genootschap.

De agenda voor die vergadering is:

a. Mededeelingen van het Bestuur.
b. Installatie van nieuwe leden.
c. Bijdrage van den heer W. J. Vuyk over het ornement;

2°. dat zij, die aandeelen wenschen te hebben van het renteloos voorschot voor de stichting van een Genootschaps-bibliotheek, zich daartoe kunnen aanmelden bij den Penningmeester.

Voorts dat zij, die na 1° October lid worden van het Genootschap, de verschenen nommers van het orgaan ontvangen van 1° October af.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) DE RENAISSANCE IN DENEMARKEN.

door
JOH. STILLMANN.

De Renaissance treedt in Denemarken eerst betrekkelijk laat op. Het was voornamelijk de profaanbouw, die door haar beheerscht werd, doch haar invloed deed zich eerst langzamerhand gelden. De burchten en de vorstelijke huizingen, waarbij zij met voorliefde werd toegepast, behielden langen tijd de middeleeuwsche hoofdvormen, en in het ornement vindt men vaak een mengsel van elementen, aan de verschillende perioden der Gothiek ontleend, waarbij dan enkele meer Italiaansche motieven gevoegd werden.

Het slot Frederiksborg, door Koning Frederik II van 1560—1570 gebouwd, kan slechts betrekkelijk Renaissance genoemd worden. Sommige deelen daarvan, b. v. de topgevels, zijn nog geheel Gothisch. Het schijnt dat het slot Kronborg, op Seeland, aan de ingang van de Sond, en het slot Oranienborg, bekend door het verblijf van Tycho Brahé en gebouwd op het in de Sond gelegen eiland Horen, de eersten zijn geweest waar de Renaissance, al was het maar als decoratie, toegepast werd.

Het slot Kronborg, welks bouwmeester onbekend is, werd in 1574 begonnen. Oranienborg, in 1576 aangevangen, is gebouwd door Hans van Steenwinkel, een bouwmeester van Hollandsche afkomst, die met zijn nakomelingen een grooten invloed op de Deensche bouwkunst heeft uitgeoefend. Vooral onder de regeering van Christiaan IV is dit te bespeuren. Deze vorst, die veel met de bouwkunst ophad, deed haar tot een bloei komen, dien ze in Denemarken na de 12e eeuw niet meer gekend had.

De hoofdwerken uit den tijd van Christiaan IV zijn het nieuwe Frederiksborg, in 1602 gebouwd, en een der prachtigste vorstelijke verblijven, die men ergens vinden kan; Rosenborg, in 1614 begonnen; de Beurs te Kopenhagen, van 1620; de koninklijke grafkapel in Roeskilde (1614), en de Trinitatis- en Zeemanskerken te Kopenhagen.

De gebouwen uit dien tijd zijn allen uit bak- en bergsteen opgetrokken. Wat men bij alle Renaissancegebouwen, zelfs bij die uit de meest schitterende Italiaansche tijdperken, opmerkt, dat namelijk de klassieke vormen meer tot uiterlijk prachtvertoon dienen, dan wel logisch uit de constructie voortvloeien, kan men vooral ook bij de Deensche Renaissance bespeuren. De burchten met hun vele torens, hooge spitsen, wenteltrappen en uitbouwen van allerlei aard, hebben iets eigenaardigs; het zijn als 't ware kinderen van de middeleeuwen, die een ander gewaad hebben aangetrokken. Vooral bij den kerkbouw worden de spitsbogen nog vaak gebruikt.

De Deensche Renaissance-gebouwen passen uitstekend bij hunne omgeving, en zij hebben een sterksprekend Noordsch karakter. In zuidelijke streken zouden zij niet thuis behooren. Het meer geslotene, het huiselijke,

het gemoedelijke van het inwendige, en het kloeke en fantastische van het uitwendige drukt het Deensche volkskarakter uitstekend uit. Al heeft de stijl niet in Denemarken haar karakter gekregen, hij is toch zoodanig inheemsch geworden, dat men met het volste recht van een „Deenschen stijl" spreken mag.

Men was in den regel zeer gelukkig in de keuze van het terrein, dat de architectuur bijzonder voordeelig doet uitkomen. Kronborg staat op een uitspringende punt in de Sond, Frederiksborg bij een klein meer, tusschen hoog geboomte, Rosenborg in een park bij de hoofdstad, de Beurs tusschen de haven en het kanaal.

De compositie, de verhouding tusschen de verdiepingen, de omlijstingen van deuren en vensters geven blijk van een fijn gevoel en een geoefenden blik. De détails zijn meestal meer verrassend dan fraai. De klassieke vormen zijn niet altijd voldoende begrepen, en worden dikwijls slechts als maskeradepak gebruikt.

De Renaissance heeft op haar lange reis van het Zuiden naar het Noorden vele niet klassieke elementen in zich opgenomen, en deze op de meest willekeurige wijze door elkander gemengd. Zij vindt langzamerhand steeds meer en meer behagen in de gekrulde vormen, die de juweliers en goudsmeden gebruikten, en die zij in steen overbrengt, waar zij natuurlijk niet altijd op hun plaats zijn.

De topgevels hebben niet meer de trappen, die de Gothiek zoo gaarne aanwendde, maar zij worden in Denemarken gevormd uit tal van aaneensluitende krullen, die met banden van zandsteen, in den vorm van een metalen beslag, verbonden zijn. De torenspitsen van hout, en met koper of lood bekleed, vertoonen zeer fantastische vormen.

Bollen, obelisken en vazen worden er dikwijls ter opsiering aan toegevoegd. De plastische ornementen aan de portalen, plafonds, enz. zijn dikwijls bijzonder rijk. Men ziet daar een bonte dooreenmenging van allegorische en mythologische voorstellingen, soms met humoristische toespelingen. Fijn gevoel of ware virtuositeit in de uitvoering ontbreken echter dikwijls.

De burchten maken thans niet meer het effect, dat hun stichters beoogden. De prachtige fonteinen, vroeger op de binnenplaatsen aanwezig, zijn verdwenen, en bijna nergens vindt men meer de rijke polychromie en verguldsels, die voorheen het oog bekoorden.

Het volmaaktste, wat de Deensche architectuur schiep, is het slot Kronborg. Groote plastische fijnheid paart zich daar aan stijlvolle vormen. In het bijzonder wijs ik op den zuidoostelijken gevel aan de binnenplaats, met zijn krachtigen onderbouw en karakteristieke consoles.

Frederiksborg neemt de eerste plaats in wat grootschen aanleg betreft. Er zijn daar ook fraaie gedeelten, o. a. de galerij naar het Audienzhuis, en de slotkerk van de Toskaansche orde. Minder gelukkig dan de genoemde deelen zijn de feestzalen, die zoowel te Frederiksborg als te Rosenborg veel te gedrukt zijn.

De Beurs en de kerken te Kopenhagen vertoonen zeer veel, wat aan Hollandsche voorbeelden herinnert. Bak- en bergsteen zijn als materialen gebezigd, en de min of meer baroque vormen, welke in dien tijd in Holland en Noord-Duitschland heerschende zijn, vindt men ook hier terug.

Deze weinige mededeelingen mogen het bewijs leveren, dat de Renaissance in Denemarken, die buiten dat land maar zeer weinig bekend is, een nadere studie ten volle verdient.

(A. et A.) DE DOM TE TRONDHJEM.

Op de Westkust van het Skandinavische Schiereiland treffen wij onder de grootere steden de noordelijkste stad van Europa aan, met name Drontheim (Nrw. Trondhjem), en gelegen aan de Trondhjemfjord en de monding van de rievier de Nid. Voor deze stad werd door Olaf den Heilige in 1016 de grond gelegd ter plaatse, waar een 20tal jaren te voren door Olaf Trygvasson, een koningshof met een aan den heiligen Clemens gewijde kerk was gesticht.

De eigenlijke opkomst van deze stad, die als de bakermat van het Noorweegsche Rijk kan worden beschouwd, dateert echter van na 1030, het tijdstip waarop Olaf de Heilige sneuvelde. Zijn lijk werd voorloopig naar Trondhjem gebracht en begraven, doch spoedig daarna in een kist boven het hoogaltaar in de St.-Clemenskerk geplaatst.

In groote menigte kwamen de bewoners van Noorwegen en zelfs uit vreemde landen den heilig verklaarden koning aanbidden. Deze Olafs-vereering droeg er het hare toe bij om Trondhjem tot de grootste en rijkste stad van Noorwegen te maken en was tevens van grooten invloed op de Bouwkunst, daar de toevloed van pelgrims telkenmale eene vergrooting van het Godshuis noodzakelijk maakte. Oorspronkelijk was deze kerk eene eenvoudige basiliek, van ongeveer 50 M. lengte en 14 M. breedte.

In het jaar 1151, toen in Trondhjem een aartsbisdom werd gevestigd en de pelgrimstochten toenamen, werd het gebouw, dat waarschijnlijk evenals alle oude Noorsche kerken van hout was opgetrokken, door een grooter en steenen gebouw vervangen. De derde aartsbisschop Distein (1161—1188) voegde er het enorme dwarsschip aan toe, welks midden door een zwaren toren werd ingenomen, en aan de noordzijde het kapittelhuis, beiden karaktervolle monumenten uit 't einde van het Romaansche tijdperk, naar het schijnt onder Engelschen invloed.

In het tweede vierdedeel van de XIIIe eeuw werd het koor daaraan toegevoegd. Dit bestaat uit een langkoor, gesloten door een koepelvormigen achthoek, die zich over de hoofdschat van de kerk, de kist van den H. Olaf, welft. Hier ontwikkelen zich in hunne volle pracht de decoratieve elementen van de Engelsche vroeg-Gothiek, die in een allergunstigst materiaal (blauwachtige kalksteen, uit de groeven op $^1/_2$ uur afstand van Drontheim) zijn uitgevoerd en hier en daar nog sporen dragen van Romaanschen invloed.

De derde bouwperiode valt tusschen 1248 en 1300, in welk tijdvak het hoofdschip, eveneens in Engelsch Gothischen stijl, werd opgetrokken. Dit gedeelte ligt thans grootendeels in puin, terwijl het overige (koor en dwarsschip) nog van een dak voorzien zijn. De

dom wordt tegenwoordig onder leiding van den talentvollen bouwmeester Christie gerestaureerd. Gereed zijn het kapittelhuis en de koepelachthoek. De herstelling van het geheele gebouw zal nog vele tientallen van jaren vorderen, maar met veel volharding worden doorgezet, daar het Noorsche volk er een zaak van eer van maakt, het beroemde bouwwerk, dat in zijne geschiedenis zulk een groote rol gespeeld heeft, te voltooien.

W. J. V.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.
XIX.

Wanneer men de terreinen der tentoonstelling van het Leidscheplein komende betreedt, ziet men allereerst het Koningspaviljoen, waarvan wij reeds een afbeelding in dit blad gegeven hebben, met beschrijving erbij. Ik zal dus over het uitwendige van dit gebouw niet spreken, doch moet melding maken van den inhoud, een collectieve tentoonstelling van een aantal industrieelen. Men vindt daar natuurlijk zaken van zeer ongelijke waarde. De betimmering, door de firma Staal & Haalmeijer uitgevoerd, is zeer goed afgewerkt; de deurbekroningen zijn echter wat zwaar. De schoorsteenmantel, door Scholz vervaardigd, de piano van V. d. Brink en het werk van de Quellinusschool zijn zeer goed. Minder behagen mij de plafondbeschildering en de geschilderde vensters.

Niet ver van dit paviljoen vindt men een kapel, bevattende de tentoonstelling van kerkelijke kunst, ingezonden door het Utrechtsch kunstenaarsgilde van Sint-Bernulphus. De architectuur van deze kapel, in vakwerk keurig uitgevoerd, is van den Utrechtschen bouwmeester Tepe, die tevens een belangwekkende collectie photographieën van door hem uitgevoerde gebouwen exposeert. Deze verzameling doet ons zien, dat de heer Tepe bij voorkeur de latere periode der Gothiek toepast, doch daarbij soms zeer vrij te werk gaat.

De kerkmeubelen van Mengelberg te Utrecht zijn ook meest allen in den stijl van de 14e en 15e eeuw. Het altaar van de kerk te Jutfaas kan als een goed voorbeeld beschouwd worden. Het is rijk gepolychromeerd en verguld. De glasschilderwerken van Geuer te Utrecht zijn wel niet slecht, maar zij kunnen de vergelijking met wat het buitenland thans op dit gebied levert, niet doorstaan. De heer G. B. Brom doet een fraaie collectie kerksieraden van koper of zilver zien, die het bewijs levert, dat genoemde heer zooveel mogelijk voorwaarts streeft, om te trachten de hoogte, waarop de goudsmidskunst in de middeleeuwen stond, weder te bereiken.

Ook het gesmede ijzerwerk van A. Kniep te Utrecht toont, dat de goede tradities van voorheen nog niet overal vergeten zijn. Vooral de gedreven paneelen zijn fraai. Ik vermeld ten slotte nog de polychromie door Chr. Lindsen, de tegels van J. Schillemans en het schrijnwerk van D. L. van Kent & Zonen, die allen verdienste hebben, en verlaat dan de kapel, om het paviljoen van Ph. Holzmann te Frankfort a/M. in oogenschouw te nemen.

Dit paviljoen, in vakwerkbouw uitgevoerd, vertoont goede vormen, en is een aandachtige beschouwing zeer waard. In het midden is het buffet voor het in-aanbouw-zijnd Centraalstation te Amsterdam, waarvan de firma Holzmann aannemer werd, geëxposeerd. Het buffet is fraai bewerkt, al kunnen de stijlvormen, die Renaissance der XVIe eeuw moeten verbeelden, maar niets zijn dan een mengsel van Romaansch en vrij late Renaissance-motieven, mij niet bekoren. Wat verder ziet men smaakvolle aquarellen van de Rijnbrug te Mainz en een brug te Zürich, die beiden door de firma uitgevoerd worden. De uitgezaagde meubelen, die men in de hoekpaviljoens vindt, zijn wat zwaar, doch het overige timmerwerk is meestal goed. Wat vooral bezienswaardig mag heeten zijn de lichtbruine en donkerroode baksteenen, die van eene uitmuntende qualiteit zijn.

Tegenover dit paviljoen bevindt zich de „Grotte de la belle vue", die door den heer Bierhorst te Haarlem geëxposeerd is, en die het werk is van verschillende firma's. Vooral opmerkenswaardig is het groote vat van Kamman te Elberfeld, dat voor Heineken's brouwerij bestemd en fraai versierd is.

Nog weer verder vindt men in een grasperk een aantal inzendingen van Belgische steensoorten bijeen. Groote zerken van hardsteen of fraai behakte monumenten zien wij bij Cornet, Hachez Desmette, Gregoire Winkx, de Carrières St.-Georges, terwijl Belgische marmersoorten door de firma's Robert en Blondeau zijn ingezonden.

Dichtbij het brugje is ook nog een sierlijk gesmeed hek door Virous opgesteld, en wat verder een spitsboogvenster van kalksteen van Coberange, een vrij harde steensoort en een tempeltje van de bekende La-Rochette-zandsteen, door L. Goffin & Cie te Luik.

Gaan we de brug over, dan vinden wij op het zoogenoemde recreatieterrein nog wel het een en ander, dat onze aandacht waard is. Allereerst een paviljoen in baksteen van Kampf & Hollender, wier fabrikaat uitstekend genoemd kan worden. Voorts een sierlijke fontein in tufsteen van Grod te Brohl, die toont wat men van dit materiaal alzoo maken kan, en granietsoorten van Kulmiz, agent Ferd. Engers, welke granietsoorten gerust met het Zweedsche wedijveren kunnen. Ook het graniet van Schleicher te Berlijn schijnt mij zeer goed toe.

In het paviljoen van Tunis en van Algiers ziet men fraaie marmersoorten; die van Tunis zijn afkomstig van groeven, die reeds in den Romeinschen tijd geëxploiteerd werden, en die van Algiers munten uit door hare helderwitte kleur.

Het Zweedsch graniet van Kessel & Röhl te Berlijn vormt een belangrijke inzending. Ook het houten huis van Jacobson, waarvan de Noorsche vlag waait, is der bezichtiging waard. Het timmerwerk is keurig en het houtsnijwerk, ofschoon eenvoudig, toch karakteristiek.

Gaat men het vrij primitieve hek door, dat het recreatieterrein afsluit, dan ziet men allereerst een inzending van steensoorten door de firma Bachem & Co. te Königswinter, waarbij Hannebacher bazaltlava, Wolkenburger en Stenzelberger trachiet, en Niedermendiger bazaltlava, allen steensoorten, die hiertelande nog weinig bekend zijn, voorkomen. Het zou de moeite waard zijn, daar eens een proef mede te nemen.

De tent van het Bijbelgenootschap doet ons zien, wat er alzoo van de slakkensteen, door den heer Beer ingezonden, te maken is. 't Materiaal is nog pas bekend, doch of het op den duur voldoen zal, moet de tijd leeren.

Interessant is de collectie gegolfd plaatijzer van Lehmann & Co. Het is verbazend, hoeveel dit, zelfs al is het segmentvormig gebogen, dragen kan.

Hoewel onze steenbakkers in een vrij afgelegen hoek geplaatst zijn, verdient hun fabrikaat toch wel nauwkeurig bezien te worden. Baksteen van Holtzema & Smithers te Groningen, pannen en tegels van Dibbets te Latum, cementsteen van Martin & Co. Vechtsche steen van Bastert te Maarsen, Friesche roode en gele steen van Helder te Dokkum, vuurvaste steen van J. v. Lankelma te Purmerend, Waalsteen van Con-

rad te Latum, Bowles & De Ridder en Wolff & Co. te Wageningen, draineerbuizen van Cremer & Co. te Bolsward, IJselsteen van J. van 't Hoff Stolk te Ouderkerk, pannen en tegels van Echt, Berg-en-Dal, Tegelen en Beek — men ziet het, alle takken van de steenbakkerij zijn vertegenwoordigd. Het fabrikaat is meêstal zeer goed.

De terracotta-inzending van Martin & Co., die door polychrome behandeling verlevendigd is, zal zeker een welverdiend succes hebben. Gekleurd terracotta is een materiaal, dat zeer goed ter versiering van gevels te bezigen is.

De mozaïekplatten van Sinzig zijn zeer goed van teekening, en de gebakken tegels van Pabst te St.-Johann van een uitstekende kwaliteit. De leien van Fumay genieten in Frankrijk een zeer hooge achting, en zoover ik kan oordeelen, zijn ze bijzonder goed. Ook die van Joseph Paris te Marchiennes zijn van goede hoedanigheid. Vier monsters van steensoorten, als St.-Waast, Savonnière, Euville en Comblanchien, worden door Civet Crouet Gautier & C°. geëxposeerd. De drie laatste soorten worden thans ook bij ons te lande af-en-toe gebruikt. De eerste soort schijnt hier nog onbekend.

Een paar inzendingen van Belgische pannenfabrieken leveren niets merkwaardigs op, en ik kan hier dus mijn vluchtige beschouwingen van het op de terreinen aanwezige eindigen.

In mijn laatste brieven zal ik nu nog de collectie van den Prins van Wales en de Retrospectieve Kunst behandelen. OSADO.

PRODUCTIE VAN BESSEMER- EN SIEMENS-STAAL IN ENGELAND.

In 1882 heeft de productie van Bessemer-stalen staven in het Vereenigd Koninkrijk de hoogte van 1673449 tons bereikt, zijnde 231743 tons meer dan in 1881. Deze productie verdeelt zich als volgt:

	1882	vermeerdering tegen 1881
Land van Wales	483086 tons	98430 tons
Sheffield	420000 »	27181 »
Cleveland	326924 »	61938 »
Lancashire	239783 »	12338 »
West-Cumberland	191326 »	28551 »
Staffordshire	12330 »	3305 »
	1673449 tons	231743 tons

De productie van Siemens-staal is geweest 436000 tons, gevende een vermeerdering van 98000 tons op de productie van 1881.

Wij zullen deze opgaven eindigen met de statistiek aan te geven van de fabrikage van Bessemer rails.

	1881	1882	vermeerdering
South-Wales	305043 tons	367944 tons	62901 tons
Sheffield	245469 »	310000 »	64531 »
Cleveland	216004 »	265842 »	49838 »
Lancashire	135543 »	140708 »	5165 »
West-Cumberland	121093 »	150693 »	29600 »
Staffordshire	588 »	598 »	10 »

(*Overgenomen uit de „Portefeuille économique des machines" enz. van Juli* 1883.)

PRIJSVRAAG,

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING „ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURG". (1)

(*Vervolg en slot van pag.* 358.)

Nu het programma der prijsvraag en het rapport van beoordeeling zijn medegedeeld, kunnen deze stukken aan eene nadere beschouwing onderworpen worden. Wij stipten reeds aan, dat de tijd, voor de beantwoording gesteld, zeer kort was, terwijl er bij de zaak toch weinig haast bleek te zijn als men let op het vertragen der uitspraak van de Jury. In weerwil dus van de vlugge beantwoording der prijsvraag, is er een jaar verloopen, sedert eenige architecten werden uitgenoodigd daaraan hunne krachten te beproeven. Stelt men zich voor de beantwoording der prijsvragen te bevorderen, dan is het zeer noodzakelijk, dat niet alleen een termijn voor het inzenden der plans, maar ook voor het doen der beoordeeling gesteld en daaraan de hand gehouden wordt.

Het programma is zeer wijdloopig, treedt hier en daar in zeer ondergeschikte details en vervalt, zoowel in de omschrijving der lokalen als de voorwaarden van inrichting en uitvoering, in eene gemoedelijke bespreking, die in een programma geen plaats kan vinden. Stelt men zich de vraag of een monumentaal gebouw van dien omvang, waarbij *de toepassing van surrogaten (pleister, enz.) in de buitenordonnantie vermeden moet worden*, voor 4 à 5 ton kan gemaakt worden, dan moet het antwoord *bepaald* ontkennend zijn.

Wettigt de bepaling der speelruimte van één ton gouds op de bouwsom het vermoeden, dat de Vereeniging er vóór alles prijs op stelde een schouwburg voor weinig geld te verkrijgen, dan wordt men in die gedachte nader versterkt door het besluit van het Bestuur, om die som tot *f* 350,000 terug te brengen. Indachtig aan de leer, dat alle waar naar haar geld is, had men het programma naar de bouwsom moeten inrichten, of wel zich moeten bepalen tot de bloote vraag, welk gebouw met 1400 tot 1600 zitplaatsen op het daarvoor aangewezen terrein kon geplaatst worden.

Nu er veel gevraagd wordt, schijnen de begrootingen minder vertrouwen te verdienen en terecht wordt door de Jury opgemerkt:

dat door de eigendunkelijke vermindering der bouwsom eene groote wanverhouding bestaat tusschen de voorwaarden, die het programma aangeeft, en de bouwsom;

dat eene verlaging van de bouwsom met eene evenredige vermindering der eischen van het programma had moeten gepaard gaan, en

dat een plan, genoegzaam voldoende aan de gestelde voorwaarden van indeeling en uitvoering en tevens beantwoordende aan de onmisbare eischen der esthetica, niet voor de vastgestelde bouwsom te leveren is.

Deze verklaring, waarmede wij volgaarne instemmen, leidt tot de vraag, of de Jury in de gegeven omstandigheden niet wijzer gedaan had voor de eer der benoeming te bedanken. Naar onze bescheiden meening bestonden daartoe alle termen, want drie der vijf leden van de Jury hebben het programma opgesteld en buiten hunne goedkeuring werd de bouwsom verminderd. Is het niet al te welwillend, een Bestuur, dat op zulk eene wijze met zaken omspringt, de behulpzame hand te leenen? Wij hadden gaarne gezien dat de Jury, zoodra zij van deze eigendunkelijke handelwijze was onderricht, haar mandaat had neergelegd en wij hopen, dat de bouwkunstenaars, die in vervolg van tijd over antwoorden op prijsvragen geraadpleegd worden, in dien geest zullen handelen.

Juist die vermindering der bouwsom heeft aan vele mededingers een wapen in handen gegeven, om het rapport te bestrijden, al moet de bekentenis van het hart, dat ook in deze het grootste woord gevoerd wordt door hen, die de minst beduidende ontwerpen hebben geleverd.

Volgens de uitspraak der Jury staan de plans *Thalia* en *Apollo* gelijk in waarde; *Thalia* heeft uit een artistiek oogpunt meer verdienste, maar *Apollo* voldoet beter aan het programma en heeft meer practische waarde: reden waarom aan beide ontwerpen een premie van *f* 2000 werd toegestaan. Deze uitspraak wordt voorafgegaan door de opmerking, dat geen der plans voor bekroning vatbaar is, en de hoofdschuld zal voorzeker voor een groot deel liggen in de redactie van het geamendeerde programma.

(1) Dit werd bij gebrek aan plaatsruimte tot heden terzijde gelegd.

Op eene vergadering van de Vereeniging „Rotterdamsche Schouwburg", waarin de mededeeling werd gedaan, dat het ontwerp *Apollo* voor den nieuwen schouwburg het best was gekeurd, behoudens dat daarin eenige wijzigingen gebracht werden overeenkomstig het mede aangekochte ontwerp *Thalia*, werden door den heer Van Dam, een der mededingende architecten, tal van bemerkingen gemaakt op het ontwerp *Apollo*. Zijne aanmerkingen, ten getale van dertig, zijn in druk aan de leden toegezonden en deze leiden tot de slotsom, dat het waardig gekeurde ontwerp eene onaangename, nadeelige en gevaarlijke exploitatie zal opleveren en zelfs na de verlangde wijzigingen, ver beneden het ontwerp *Thalia* zal blijven, ook als die veranderingen tot minkostbaarheid zullen leiden.

De hoofdbezwaren van den heer Van Dam zijn:

1. dat de schouwburgzaal slechts 3 M. breeder, maar 0.30 M. korter is dan die van den bestaanden schouwburg, die voor 1000 personen is ingericht, terwijl de nieuwe 1500 personen moet bevatten;

2. dat de rangen geen voldoende hoogte hebben;

3. dat verscheidene in het programma verlangde trappen voor den 3den en 4len rang en voor het tooneel ontbreken;

4. dat de rookzaal van het ontwerp, inplaats van 100 M², minstens 160 M². oppervlakte behoorde te hebben.

Daardoor kon dit ontwerp zeer gemakkelijk het goedkoopste zijn.

Schrijver raadt aan geen aanbesteding te doen plaats hebben, dan nadat de noodige wijzigingen in het ontwerp zijn gebracht en vervolgens fundeering en opbouw te zamen aan te besteden, om misrekeningen in aanleg van fundeering en bouwkusten te voorkomen, terwijl toch de noodige wijzigingen bezwaarlijk kunnen gemaakt worden wanneer de fundeeringen gereed zijn.

Ten slotte waarschuwt schrijver nog met het oog op de uit te voeren plans de financieele commissie tegen misrekening, wat betreft de huur van de foyers en van de rookkamer, waarvoor *f* 7000 gerekend wordt, daar dit z. i. door niemand ooit voor pacht zal worden betaald.

Hoewel de laatste bemerking uit een bouwkunstig oogpunt kan worden voorbijgegaan, moet daaraan met het oog op de exploitatie groote waarde gehecht worden. Met het mager Jury-rapport in handen, valt het moeilijk de meer of mindere verdiensten der verschillende plans te beoordeelen en het is te betreuren, dat dit niet meer zaakrijk is opgesteld.

Het is jammer, dat deze prijsuitschrijving geen betere uitkomsten heeft gegeven; het geld, thans voor honorarium van Jury en aankoop van ontwerpen besteed, kon op nuttiger wijze besteed worden voor eene Vereeniging, die zich ten taak schijnt te stellen voor eene geringe som een monumentaal gebouw, d. i. veel voor weinig geld, te bekomen.

Wij vallen de architecten, die het programma opstelden en deel der Jury uitmaakten, niet hard en wijten de schuld zoo niet geheel, dan toch grootendeels, aan het Bestuur. Zooals dit hiertelande gewoonlijk geschiedt, nemen daarin onkundigen zitting, die er behagen in scheppen hunne meestal onbekookte denkbeelden ingang te doen vinden. Het lot van den architect, die geroepen wordt om zulk een Bestuur terzijde te staan, is verre van benijdenswaardig.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING UTRECHT.

Vergadering van 9 *October* 1883.

De eerste vergadering werd bezocht door 12 leden. Na de gebruikelijke opening, lezing der notulen en het verslag der afgevaardigden op de Algemeene Vergadering, werd 't vanwege het Bestuur gedane voorstel, tot het verleenen eener subsidie aan het alhier op te richten Kunstnijverheidsmuseum, met bijna algemeene stemmen aangenomen.

Op de in den vorigen winter uitgeschreven prijsvraag voor eene villa, waren 4 antwoorden ingekomen, waarvan naar het oordeel der Jury geen de bekroning verdiende. Het ontwerp, dat het meest in aanmerking zou komen, had zich omtrent de schaal van uitvoering eene afwijking van het programma veroorloofd, waarom besloten werd den uitgeloofden prijs van *f* 25 te verdeelen zoodanig, dat het laatstgenoemde ontwerp *f* 15 en het daaropvolgende *f* 10 wordt toegekend. Per advertentie werd dit medegedeeld en aan de beide ontwerpers verzocht, hunne namen bekend te maken. Het bleek toen, dat de vervaardiger van het ontwerp, waaraan *f* 10 werd toegekend, was de heer Beretta te Schalkwijk. De ontwerper van het andere plan had te kennen gegeven, niet tevreden te zijn met den uitslag en wenschte de *f* 15 niet te aanvaarden, welke som dus in kas bleef.

Daarna werden eenige monsters Nassausch marmer met eenige teekeningen van schoorsteenmantels, daarbij behoorende, door het lid Kruijf ter bezichtiging gesteld. Dit marmer, dat ook op de Tentoonstelling te Amsterdam is geëxposeerd, verdient om de verscheidenheid en schoonheid der kleuren, en om de betrekkelijk zeer lage prijzen, bijzondere aanbeveling.

De heer De Morie, hoewel niet ter vergadering aanwezig, had een zoogenaamde pneumatische zelfstandige gedruislooze deurdraaier ter bezichtiging gegeven, die volgens mededeeling van eenige leden proefondervindelijk goed bleek te voldoen.

Daarna werd een door zes leden onderteekend voorstel gedaan tot eene wetsverandering, betreffende het in art. 17 niet dadelijk herkiesbaar zijn van bestuursleden. Dit voorstel, dat op de December-vergadering moet ter sprake komen, werd ter onderzoek in handen gegeven van eene commissie van 3 leden.

Nadat door enkele leden nog werd aangedrongen plannen te beramen om de opkomst der vergaderingen te doen toenemen, werd de vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

GRONINGEN. Maandag j.l. had de eerste voorstelling plaats in den nieuwen schouwburg, die naar het ontwerp van de architecten H. P. Vogel en F. W. van Gendt JGzn. gebouwd is. De kosten van den bouw met inbegrip van ameublement, de decoratie, enz. hebben de som van *f* 180,000 bedragen. Het kapitaal der Vereeniging beliep 160 mille, waaraan de gemeente *f* 20,000 heeft toegevoegd tot bestrijding van verschillende uitgaven, die in het belang der veiligheid gedaan zijn en waartoe na het ongeluk te Weenen besloten werd.

Onder deze maatregelen behoort o. a. een centrale verwarming met heet water, die door de firma Bacon en Co. te Antwerpen is aangebracht. De toeschouwers op de verschillende rangen kunnen zich langs vier trappen verwijderen, terwijl voor het parket, de stalles en baignoires bovendien twee afzonderlijke trappen zijn aangebracht.

ARNHEM. Op Maandag a. s. herdenkt de heer A. van Cuylenburgh Jr., gemeente-architect alhier, den dag, waarop hij vóór vijf-en-twintig jaren, als adjunct-architect, in dienst trad der gemeente.

ZEVENBERGEN. De heer Jan Paul Hzn., algemeen geacht vooral door hen, die hem in zijn nuttigen werkkring als waterbouwkundige leerden kennen, is den 6den dezer plotseling overleden; eene beroerte maakte een einde aan zijn werkzaam leven.

AMSTERDAM. De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft in hare laatst gehouden algemeene vergadering het besluit genomen een gebouw te stichten voor het houden van permanente tentoonstellingen en daarover de som van 75 mille beschikbaar gesteld. Bedenkt men, dat daarvan 30 mille voor aankoop van terrein moet worden afgezonderd, dan blijft er *f* 45000 voor het gebouw met het ameublement over. De eischen kunnen dus niet hoog gesteld worden voor het maatschappelijk gebouw, dat door velen als »le couronnement de l'édifice" beschouwd wordt en thans onder eene andere benaming in behouden haven is binnengeloodst. Het oprichten van dit gebouw biedt eene schoone gelegenheid aan voor het uitschrijven eener model-prijsvraag; beantwoordt het programma aan de wenschen der bouwkunstenaars en zijn alle mededingers zoowel met de samenstelling als de uitspraak der jury tevreden, dan kan het Bestuur der Maatschappij met welgevallen op den arbeid terugzien.

Er moet echter met beleid gehandeld worden, om een goed geheel voor de uitgetrokken som te verkrijgen en deze niet te overschrijden; ook de exploitatie vordert eene vaste hand, te meer daar het in de hoofdstad op dit gebied niet aan concurrentie ontbreekt, waarvan door de fabrikanten en agenten terecht een gepast gebruik zal worden gemaakt. Uit dien hoofde noemen wij de geraamde opbrengst eene illusie, die niet verwezenlijkt zal worden.

Het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft thans gelegenheid, om het bewijs te leveren, dat door energie, een vasten wil en goed doorzicht iets totstand te brengen is.

Daar het ons inziens met de bevordering der kunst niets te maken heeft, zou het jammer zijn als de geldmiddelen door deze onderneming op het spel gezet werden.

— Plaatsruimte was tot ons leedwezen oorzaak, dat in het laatste nommer geen enkel binnenlandsch bericht kon worden opgenomen. Het is daarom, dat wij thans eerst in herinnering kunnen brengen dat de heer M. van Erkel, gemeente-architect te Schiedam, den 1 October l.l. den dag herdacht, waarop hij, gedurende 25 jaren, die betrekking vervult. Door eene Commissie uit het Dagelijksch Bestuur en bij monde van den Burgemeester, werd de jubilaris namens den Raad in hartelijke woorden gelukgewenscht en hem een even keurig als doelmatig geschenk in zilver, in etui vervat, aangeboden. Zichtbaar was de jubilaris getroffen over deze vereerende onderscheiding, die hem van de gemeente te beurt viel. Van het college van brandmeesters ontving de heer Van Erkel een paar fraai bewerkte fauteuils, vergezeld van eene oorkonde, o. a. de handteekeningen bevattende van al de leden van dat college. De jubilaris mocht zich bovendien in talrijke andere blijken van belangstelling zijner stadgenooten verheugen.

APELDOORN. Onze vroede mannen van den Raad zijn sterk in het maken van verordeningen; zoo heeft dit eerwaarde lichaam een reglement vastgesteld voor de gasfabriek, die sedert den eerste dezer maand door de gemeente beheerd wordt, en in dit stuk luidt art. 14 als volgt:

»De leden der Commissie, de directeur-boekhouder of de fitter hebben ten allen tijde vrijen toegang tot de met gas verlichte panden."

Een aantal ingezetenen hebben zich bezwaard geacht door deze bepaling, als inbreuk makende op hunne vrijheid, en zich tot den Raad gewend met een adres, waarbij zij intrekking of wijziging van dit artikel verzoeken.

MIDDELBURG. De heeren G. Alberts Lz. & Co. alhier, hebben een adres aan den Minister van Waterstaat gericht, waarin zij, onder overlegging eener brochure, de aandacht vestigen op het gebruik van *groenharthout* bij de uitvoering van waterstaatswerken, welk adres aan de hoofdingenieurs ter kennisneming is rondgezonden, terwijl de heeren Alberts uitgenoodigd zijn één exemplaar van bedoelde brochure aan deze hoofdambtenaren te zenden. In de brochure wordt erop gewezen, dat dit hout bestand is tegen paalworm, die wel in de buitenste lagen van het hout doordringt, maar het leven niet kan voortzetten in de dieper gelegen lagen. Omtrent dit hout, dat in de Engelsche en Nederlandsche Westindische koloniën Guyana voorkomt, worden de voordeelen van toepassing opgesomd, terwijl omtrent het gebruik bij ons te lande het volgende wordt medegedeeld:

Inplaats van bespijkerde palen, waar deze door gordingen verbonden en van schoorpalen voorzien voor steiger- en remmingwerken dienen, zou het groenharthout voorzeker de voorkeur verdienen.

Immers daar, waar palen onder water door gordingen, enz. zijn verbonden, bestaat reeds de groote moeilijkheid om op de naden bij de verbindingen eene goede aansluiting van de wormnagelhuid te verkrijgen. Zelfs wanneer dit bij het pas voltooide werk vrij goed is gelukt, kunnen poor latere stooten door schepen of door den golfslag, afwijkingen ontstaan, waardoor de afsluiting onvolmaakt wordt.

Hiervan zien wij een sprekend voorbeeld in den steiger van het stoombootveer te Walzoorden, die na zeer weinig jaren door den paalworm is vernield, ofschoon de palen en het verder houtwerk onder water bespijkerd waren. Door den hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat is thans voor herstelling van den steiger groenhart voorgeschreven.

Hetzelfde bezwaar, dat bij bespijkering bij de verbindingen bestaat, ondervindt men in niet mindere mate bij het gebruik van gecreosoteerd hout voor ingewikkelde houtconstructiën. Veelal wordt in de bestekken bepaald, dat de stukken eerst pasklaar moeten worden gemaakt, alvorens te worden gecreosoteerd. Dat dit bij sluisdeuren en dergelijken zeer bezwaarlijk gaat zal aan de velen bekend zijn — geheel ondoenbaar wordt het bij steigers of remmingwerken. Het gevolg is dat de stukken, na gecreosoteerd te zijn, nog worden bijgewerkt; ontbloot men dan een niet voldoend gecreosoteerd gedeelte van het hout, dan staat dit en daarmede de geheele houtconstructie aan vernieling door paalworm bloot.

Zoo zijn bij het uitnemen van de ijzeren sluisdeuren van het kanaal door Walcheren, de aanslagen, die van gecreosoteerd hout waren genomen, grootendeels door paalworm vernield gevonden. De ingenieur van den Waterstaat besloot toen om een partij groenhart, die destijds uit Suriname was aangevoerd, voor die aanslagen te doen verwerken. Dit voorbeeld werd eenige jaren later bij het herstellen der sluisdeuren van het kanaal door Zuidbeveland door den ingenieur van den Waterstaat te Goes gevolgd.

Wanneer wij nu samenvatten wat over de verschillende eigenschappen van groenharthout hierboven is gezegd, gelooven wij het gebruik daarvan gerust te mogen aanbevelen:

1°. Voor alle werken aan zee, waar thans gezaagd of beslagen eikenhout verwerkt wordt, dat tot wering van den paalworm, hetzij bekoperd of bewormnageld, hetzij gecreosoteerd wordt, zooals sluisdeuren, steigers of remmingwerken, paalhoofden, zeebrekers en dukdalven.

2°. Bij scheepsbouw, hetzij voor de buitenhuid van vaartuigen die niet worden bekoperd, zooals visschersvaartuigen en dergelijken; voor looze kielen van schepen op de groote vaart; voor alle stukken aan boord van schepen die veel weerstand te bieden hebben, zooals kaapstanden, draagblokken, bolders, enz.; bij stoombooten voor de draagstukken der machines; op scheepswerven en in droge dokken voor spieën en draagblokken van groote bodems, waarvoor eikenhout niet hard genoeg wordt bevonden.

3°. Bij molenwerken voor kammen van raderen inplaats van beuken, dat minder goed of azijnhout, dat veel duurder is. Verder voor peluws en andere stukken, die veel te dragen hebben.

BENOEMINGEN.

— Tot dijksopzichter van de Alblasserwaard c. a. te Ameide, voor welke betrekking zich ruim 240 sollicitanten hadden aangemeld, is benoend de heer Muller, opzichter te Velzen.

— Tot hoofdopzichter der gemeentewerken te Leiden werd benoemd de heer Looman, thans opzichter aldaar.

— Te Oudewater werd de heer W. de Bruijn Jr. tot directeur der gemeente-gasfabriek benoemd.

ADVERTENTIEN.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

J. L. BACON & C°.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, **W. PATON WALSH**

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

TORENUURWERKEN.
Heeren Kerkvoogden der Herv. gemeente van *KOOTEN*, prov. *Friesland*, is het een aangename taak bij dezen te kunnen verklaren, uit de fabriek van den Heer A. H. VAN BERGEN te *Heiligerlee*, prov. *Groningen*, ontvangen te hebben en in den Toren opgesteld en gangbaar gemaakt; een **NIEUW TORENUURWERK**, samengesteld met **Compensatieslinger, Pengang** en **Koperen raderwerk;** in alles zeer solied en uiterst accuraat, slaat heel vol en half één slag en wijst steeds den juisten tijd in uren en minuten aan.
In het bijzonder Heeren Kerk- en Gemeentebesturen hierop attent te maken — op dit solied en accuraat werk, tegen zeer billijke prijzen.
Terwijl wij hulde moeten brengen aan de loyale behandeling van den Heer VAN BERGEN en met volle overtuiging kunnen recommandeeren.
Kooten, 30 Sept.
F. H. TJEERDSMA, Voorz.
J. P. WIJMA, Administrateur.
KLAAS DOUMA, Secretaris.

Geldersch-Overijselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.
(Lijn Winterswijk—Zevenaar.)
AANBESTEDING
op **Zaterdag den 27 October 1883,** des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" te *WINTERSWIJK*, van:
Bestek N°. 19.
Grond- en Kunstwerken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg van af de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varsseveld tot en met het station Deutichem. (Lengte circa 16,3 kilometer).
Bestek N°. 21.
Gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem.
Bestek N°. 22.
Gebouwen en inrichtingen op het station Terborg.
Bestek N°. 23.
Gebouwen en inrichtingen op het station Varsseveld.
Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.
De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.
Inlichtingen worden gegeven op het gemelde bureau, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van:
f 3.— voor bestek No. 19 en *f* 1.50 voor elk der bestekken No. 21, 22 en 23, verkrijgbaar zijn.
Winterswijk, den 29 September 1883.

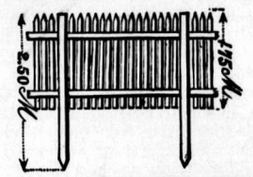

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion en uitertst langzaam brandend.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.
Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.
HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.
HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG, gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.
NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van
Staudernheimer. Breitenheimer. Udelfanger. Bentheimer.
Cordeler. Wexemer. Roode Kylithaler enz. La Rochette.
Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.
ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

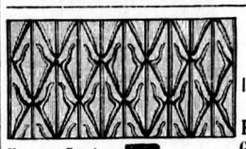
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op LOON Zuinigheids-Roosterijzers. *Dordrecht.* Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement,** merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

TERRA-COTTA-FABRIEK.

MAGAZIJNEN

van Engelsche en Duitsche Portland-Cement, Gips, Engelsche en Inlandsche Rioolbuizen, Schoorsteenpotten en Privaattrechters.

Platte Kruispannen (model Echt), Kleurige Metsel- en Profilsteenen, Muursteentjes in soorten, Cementen Putten en Riolen, Hardsteen, Marmer en Kunststeenwerken, marmeren en houten Schoorsteenmantels, Mozaïk- en Parketvloeren, houten Hoofdbalusters, zoomede voorwerpen in Zink. Albastine tot het witten van kalkmuren en plafonds, laat niet los en geeft niet af, bijzonder goed voor scholen en gestichten. Verf voor cementen gevels, plastische Plafondversieringen uit papierstof en hennep vervaardigd; verder alle Bouwartikelen in den uitgebreidsten zin, te bekomen en detail en voor export en gros

MARTIN & C°.

Achter-Oosteinde, bij het Paleis voor Volksvlijt, AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,

Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL

DE JONGH & C°.

Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-, HOEKMEET-

en andere

INSTRUMENTEN

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN LANDMETERS, TEEKENAARS,** enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT, bij groote en kleine partijen.

KLOOS & VAN LIMBURGH

ROTTERDAM.

EIGENAARS van BAZALTGROEVEN in RIJNPRUISSEN.

Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.

Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **eerste** aflevering van:

Beknopt Practisch Leerboek

DER

Burgerlijke en Water-Bouwkunde,

DOOR

B. F. PLASSCHAERT,

Leeraar aan de Burgeravondschool en de Hoogere Burgerschool, te Delft.

Met omstreeks 600 in den tekst gedrukte, uitgewerkte Constructie-figuren.

De uitgave geschiedt bij inteekening in ongeveer 10 afleveringen à ƒ1.20.

Openbare Verkoopingen

bij inschrijving

VAN

GEWEREN

en buiten dienst gestelde

Militaire Goederen.

I. De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DORDRECHT* zal op **Donderdag, den 25 October 1883**, des vóórmiddags ten 11 ure, in het Koffiehuis *Koophandel en Zeevaart*, van J. C. VAN DER HORST, op de Groenmarkt aldaar, bij inschrijving **verkoopen:**

30883 GEWEREN,

liggende in het Tuighuis te *Dordrecht*, ten getale van 18885 stuks en in het Magazijn der Artillerie te *Geertruidenberg* ten getale van 11998 stuks, in

307 kavels van 100 stuks ieder,
1 kavel van 85 stuks,
1 kavel van 98 stuks,
voorts in:
60 massa's van 5 kavels of 500 stuks ieder,
1 massa van 4 kavels of 385 stuks,
1 massa van 5 kavels of 498 stuks,
verder in:
1 massa van alle Geweren te *Dordrecht*,
1 massa van alle Geweren te *Geertruidenberg*,
en eindelijk in:
Een Generale massa van alle 30883 Geweren.

II. De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DELFT* zal op **Vrijdag, den 2 November 1883**, des vóórmiddags ten 10 ure, in het hotel *Lubrechts* (vroeger *Schaap*), achter het Stadhuis aldaar, bij inschrijving **verkoopen:**

Eenige buiten dienst gestelde

Militaire Goederen,

bestaande in Karabijnen, Geweren, Pistolen enz.

De goederen zijn te bezichtigen te *Dordrecht* en te *Geertruidenberg* alle werkdagen, des vóórmiddags van 10 tot 12 ure en namiddags van 2 tot 4 ure, te *Delft* op Maandag, Dinsdag en Woensdag, den 22, 23 en 31 October 1883, vóórmiddags van 9 tot 12 ure en namiddags van 2 tot 4 ure.

De voorwaarden liggen ter lezing ten kantore van de genoemde Ontvangers te *Dordrecht* en te *Delft*.

Verkoopboekjes en nadere inlichtingen zijn op franco aanvrage gratis te verkrijgen door tusschenkomst van elken Ontvanger der Registratie en Domeinen.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTURA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN NEDERLAND.

Sinds het vorig verslag werden te Utrecht geene bouwwerken voltooid, belangrijk genoeg ter bespreking.

Er is nog geen stad van gelijken rang bekend, waar op 't gebied van kunst in 't algemeen minder wordt voortgebracht dan in de onze. De schilderachtige gevels en aardige winkelpuien, de zucht in 't algemeen naar beter, die men elders meer en meer begint aan te treffen, van dat alles vindt men hier bijna geen spoor. Dat de noodige middelen niet ontbreken, ja zelfs overvloediger zijn dan elders, is voldoende bekend. De oorzaak voor de op dit punt algemeen heerschende onverschilligheid, zou, naar mijne meening, gezocht moeten worden in de omstandigheid, dat de bezitters der groote vermogens zich bepalen tot het verteeren van de regelmatige rente en zich de groote luxe-uitgaven minder veroorloven. Juist het element, dat noodig is voor den bloei der kunst, n.l. de groote handelaars, fabrikanten, artisten enz., die bij groote verdiensten ook genot willen hebben, ontbreekt hier.

Bij dezen stand van zaken kon 't niet anders of de speculatiebouw — hoewel tot haar eer gezegd, niet zoo overdreven als b.v. te Rotterdam en 's-Hage, — is hier geheel tehuis en verheugt zich dan ook in een regelmatigen bloei.

Mocht echter nu en dan al eens een huis of winkel worden gebouwd, dan wordt dat werk nog dikwijls toevertrouwd aan dezen of genen werkbaas of timmerman-architect, wiens firma van ouder tot ouder voor de familie werkzaam was. Bovendien wordt in 't eerste geval het salaris van den architect uitgewonnen; we zullen zien hoe. Er bestaan echter nog meerdere redenen: men meent nl. dat de werkbaas, die het volle vertrouwen heeft en soms ook verdient, en als een door-en-door practisch man bekend is, het wel goed zal doen, zeker wel zoo goed als een architect, die er slechts wat fladders meer aan maken zou. Het is natuurlijk in het belang van hem, die meening zooveel mogelijk te versterken en hij laat daartoe geene gelegenheid voorbijgaan, maar maakt zooveel hij kan onmiddellijk iedereen af, die hem in den weg mocht treden. De architect is bij hem slechts een prentjesmaker; practische kennis bezit hij slechts bij hooge uitzondering of bij goedkeuring van hooge bijrekeningen en slecht werk.

Maar zie eens, hoe practisch zij zijn bij de minste afwijking van hun gewonen regel, wanneer er een constructie te maken valt, die ze nog niet onder de oogen hebben gehad. De practische kennis bij velen dezer bestaat slechts in de hanteering van schaaf of truffel.

Zonder echter de ware ervarenheid en ondervinding in 't handwerk te miskennen, die ook door sommigen hunner dikwijls in 't belang der zaak wordt aangewend en welker kennis ook voor den architect behoefte is, geloof ik toch, dat 't uitdenken der eenvoudige constructies, der doelmatigste inrichting en het woekeren met de beschikbare ruimte, voor den principaal meer waarde heeft dan de ervarenheid in 't behandelen van materiaal en gereedschap. Hierdoor toch wordt het geheel beter en meer geld bespaard dan het salaris van den bouwmeester bedraagt, want hierin ligt ook bij velen de oorzaak. Zij willen dat ontloopen, en betalen aan verloren ruimte en slechte uitvoering bij het ontbreken van toezicht veel meer, zonder nog te spreken van het smaakloos geheel, dat totstandkomt.

Als voorbeeld kan ik, onder andere, hierbij aanhalen het plan voor een gesticht, door een timmerman-architect gemaakt, waarin door eenvoudiger en doelmatiger indeeling, een bezuiniging van tenminste 20 procent kon worden verkregen, zonder nog het aantal of de grootte der vertrekken te verminderen. Anderen weer meenen, dat een architect kostbaarder werk levert, maar dikwijls heb ik opgemerkt, dat aan natuurlijke steen of portland-cementwerk meer materiaal en arbeidsloon verloren ging, dan hij zou gebruikt hebben. Bij werken, die onder leiding van een degelijk ontwikkelden architect worden uitgevoerd, gelukt het, bij betere verhoudingen en verdeeling der massa, met hetzelfde materiaal grooter effect te verkrijgen, waardoor het geheel kostbaarder toont.

Zoo werd eenige jaren geleden de bouw eener groote villa ondernomen op een zeer schoon punt onzer stad, een terrein met veel geboomte, zeer ruim uitzicht, gelegen aan twee hoofdwegen, die elkander onder een scherpen hoek ontmoeten. De oplossing scheen mij niet van de gemakkelijkste toe; de ontwerper echter hield met de gegevens weinig rekening, en een vierkant, plat gebouw verrees. Hoewel het op zich zelf nog niet direct tot de slechtste behoorde, was 't hier

POLYTECHNISCH

geheel misplaatst. Goedkoop was 't ook niet, want er zit veel portland-cementwerk aan en het dak is bijzonder versierd. Het geheel heeft een Fransch karakter, en maakt den indruk, voor een ander terrein bestemd geweest te zijn.

Omtrent den speculatiebouw in 't algemeen moet ik opmerken, dat we het portland-cement- en terra-cottatijdperk te boven zijn, en hoewel het algemeen karakter droog, dor en plat is en de daarvoor zoo geschikte middelen, die de industrie zoo goedkoop aanbiedt, nog geen ingang hebben gevonden, doet het mij toch genoegen te kunnen meedeelen, dat de van onder tot boven gepleisterde witte, lichtgele en rose gevels minder voorkomen. De verordeningen, die slechts enkele centimeters voorsprong toestaan, doen aan onze architectuur ook niet veel goed.

De winkelpuien verschillen slechts in vorm en grootte; de détails zijn vrijwel gelijk. Het hoofdbestanddeel is spiegelglas; om dit met deur of deuren te omlijsten en af te hangen, en tevens om den puibalk den niet wel misbaren steun te geven, moeten voornamelijk stijlen of kolommetjes worden geplaatst, wier dikte tot een minimum maat wordt teruggebracht. Het geheel wordt bekroond door een kroonlijst. Ware het niet, dat 't publiek hieraan reeds langzamerhand was gewend geraakt, velen zouden zich misschien niet licht nabij deze winkelhuizen begeven, daar de stijlen den indruk geven, niet berekend te zijn tot het dragen van den massieven gevel. Wij bouwkundigen weten echter wel, dat er een zware puibalk met aanhooren aanwezig is.

In dezen ligt de schuld gewoonlijk meer bij den winkelier, die voor zijne etalage zooveel mogelijk glas eischt, doch mij dunkt, dat hij, door meer naar een schoon geheel te streven, al moet hij daarbij eenige centimeters glas opofferen, ongetwijfeld beter de aandacht op zich vestigen zou.

Niettegenstaande dat alles, wordt toch telkens veel lof gebracht bij het verrijzen van zulk een nieuwen winkel. Dit was onlangs ook 't geval met zeker „café et restaurant riche", dat, naar 't bericht luidde, talentvol was geschilderd en gedecoreerd. In de hoop werkelijk eens wat goeds van dien aard hier te zullen zien, ging ik erheen, maar werd zeer teleurgesteld. De wanden en het plafond van het smalle en diepe lokaal, benevens de gang daarheen, waren beschilderd, maar talentvol zeker niet. De geheele toon was niet warm, te licht en niet rijk; het veel te zuinig aangebrachte ornement van een kleur, weinig sprekend, had rijk van kleur dienen te zijn. De lijsten en banden, in grooten getale, te veel van dezelfde waarde, vooral merkbaar in het lange en onverdeelde plafond, waren overigens goed uitgevoerd.

De decorateur, die zich met voorbeeldeloozen ijver en geduld op dit moeilijk vak toelegt en van wien ik reeds vroeger werk zag, schijnt mij toe wel vooruit te gaan. Aan kinderfiguurtjes en bladornement zal hij beter doen, zoowel wat compositie als uitvoering betreft, zich nog niet te wagen.

Eenige gebouwen, thans nog in aanbouw, hoop ik in 't volgend verslag te bespreken.

Van een vroeger medegedeeld plan tot oprichting eener nieuwe studenten-sociëteit, waarvoor reeds een geschikt pand op de Mariaplaats werd aangekocht, schijnt voorloopig niets te zullen komen, daar dit perceel weder is verhuurd geworden. Daar men door de zeer gunstige ligging en de groote ruimte, die het aanbiedt, wat goeds verwachten kan, zou het aanbevelenswaardig zijn, indien ook daarvoor een prijsvraag werd uitgeschreven.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 17 October 1883.

Na opening der vergadering door den Voorzitter, werden de notulen gelezen en goedgekeurd, waarna de nieuw aangenomen leden werden geïnstalleerd.

De mededeeling van den Voorzitter, dat de heer I. Gosschalk, lid van het Genootschap, eene belangrijke gift voor de stichting van een bibliotheek heeft aangeboden, werd met applaudissement begroet.

De Voorzitter deed daarna eenige belangrijke mededeelingen over het Paleis van Justitie te Brussel en wel naar aanleiding van de inwijding, die dezer dagen plaats had. Spreker verhaalde de wordingsgeschiedenis en herdacht daarbij den genialen ontwerper, den heer Poelaert, en zijne adsistenten bij den bouw en de voltooiing, die na Poelaert's dood plaats vond. Hij wees er vooral op, hoe aan de weduwe Poelaert de eereplaats bij de inwijding was aangewezen, en dat zij aan den Koning en de Koningin was voorgesteld geworden, waaruit bleek dat in België de mannen van groote verdienste meer gewaardeerd worden dan bij ons het geval is.

Hierna hield de heer W. J. Vuijk de aangekondigde bijdrage over het ornement; spreker behandelde hoofdzakelijk het plantenornement en toonde in bijzonderheden aan hoe hetzelfde blad in de verschillende stijlen verschillend behandeld wordt. Eerst besprak hij het acanthusblad in al zijne verscheidenheden, daarna het druiveblad op dezelfde wijze en verder het klimopblad, het laurierblad, het eikeblad, vijgeblad, het ahornblad en meer ondergeschikte bladeren als de klaver, het weegblad, de kers met vrucht, het varenkruid, de peterselie, de passiebloem, de distel, en verschillende bloemen, waaronder voornamelijk de kamperfoelie, tot palmet verwerkt, de lotusbloem enz. Een en ander werd door tal van platen toegelicht.

Hierna vergastte hij de Vergadering op eene prachtige en uitgebreide collectie photographieën van vele oude monumentale gebouwen in Duitschland, Frankrijk, België en Nederland, onlangs door hem bezocht.

De Voorzitter dankte namens de Vergadering den heer W. J. Vuijk voor zijne belangrijke lezing en prachtige kunstbeschouwing, waarmede de leden instemden.

Hierna werd de heer J. H. Franken, adsistent-ingenieur der Imperial Continental Gaz-Association, als lid van het Genootschap voorgedragen.

Niets meer aan de orde zijnde, werd de vergadering gesloten.

TENTOONSTELLINGSBRIEVEN.

XX.

Tot het schoonste, wat op de Amsterdamsche Tentoonstelling te zien is, behoort ook datgene, wat op de binnenplaats van het Rijksmuseum is bijeengebracht. Toch hebben slechts betrekkelijk weinig tentoonstellingsbezoekers van dat fraais genoten. Meenden velen wellicht, dat het geen kwartgulden waard is? Liever dan deze onderstelling voor waar aan te nemen, verklaar ik het niet aanzienlijke aantal bezoekers daardoor, dat velen, in hun haast om het hoofdgebouw te bereiken, het tourniquet onopgemerkt lieten en bij het terugkeeren te vermoeid waren, om opnieuw wat te gaan zien.

De binnenplaats, die nu juist niet op architectonisch schoon kan bogen, levert een fraai gezicht op. Een scherm van dunne stof verbergt de ijzeren bekapping voor het oog en laat een aangenaam, getemperd licht binnen. De kale wanden zijn met tapijten en andere kunstvoorwerpen getooid, en tal van vitrines doen haar kostbaren inhoud bewonderen

De „great attraction" van hetgeen op de binnenplaats te zien is vormt de kostbare collectie, die de Prins van Wales indertijd van zijn Indischen tocht mede naar Engeland bracht. Deze verzameling wordt aangevuld door inzendingen van het South-Kensington Museum, lord Lytton en sir Birdwood. Alle takken van industrie zijn vertegenwoordigd, en de tentoonstelling is zeer geschikt, om ons te doen zien, hoe hoog het kunsthandwerk thans nog in Engelsch-Indië staat.

Wat den metaalarbeid betreft, noem ik allereerst de goud- en zilverwerken. De Prins van Wales bezit een groot aantal zwaardscheeden, gevesten, schilden en kistjes voor adressen, die keurig van bewerking zijn. De ornementen, aan het dieren- en plantenrijk ontleend, zijn meest in vrij sterk relief bewerkt, hoewel somtijds ook door graveeren en het gebruik van „émail champ-levé" een schoon effect is verkregen. Edelgesteenten en ivoor worden ook dikwijls tot sieraad aangebracht. Zeer schoon door vorm en afwerking zijn de waterflesschen, serviezen en rozewaterflacons; zij zijn meest gegraveerd en soms als „niëllo" bewerkt. De smaakvolle wijze, waarop de Indische kunstenaars platte vakken weten te decoreeren, is voor onze kunst-ambachtslieden zeker iets nieuws. Mochten zij er veel van leeren!

Ook lord Lytton is de gelukkige eigenaar van tal van kostbare goud- en zilverwerken. Ik bezag met veel belangstelling een paar presenteerbladen van vergulde zilver, uitmuntende door smaakvolle bewerking. Het zilveren filigraanwerk van denzelfden eigenaar is mede wel geschikt, onze bewondering te wekken, evenals de zilveren adresdoozen.

Halssieraden zijn ingezonden door het South-Kensington Museum. Er zijn zeer schoone bij en meest allen zijn ze met paarlen en edelgesteenten opgesierd. Bij dezelfde collectie zag ik ook een olifantenpriem, in email bewerkt, en een uitstekend kunstwerk.

Dat de Indiërs zich niet slechts op het bewerken der edele metalen met ijver toeleggen, maar ook de onedele tot allerlei smaakvolle voorwerpen weten te bearbeiden, toonen ons de fraaie inzendingen van ijzer-, koper- en tinwerk.

De geelkoperen vazen zijn gedreven en gegraveerd, soms ook met andere metalen of email ingelegd. Zij hebben zeer elegante vormen. De luxe-wapenen zijn op dezelfde wijze bewerkt, en vooral de schilden en helmen dikwijls bij uitstek sierlijk. Het gegoten koperwerk is zuiver afgewerkt; vooral de verschillende schellen verdienen een aandachtige beschouwing.

De miniatuurschilderkunst op ivoor vindt in de Indiërs gelukkige beoefenaars. Het zijn meest de monumentale gebouwen, waaraan Voor-Indië zoo rijk is, die de kunstenaars als miniaturen afbeelden. In een kistje, den Prins van Wales aangeboden, vindt men deze miniaturen met veel succes als decoratie aangewend. Ook het South-Kensington Museum bezit een uitgebreide collectie dezer miniaturen.

De houtsnijkunst wordt in Indië vaak tot versiering te hulp geroepen. Het komt mij echter voor, dat het snijwerk, zoowel dat in hout als in ivoor, hoewel het van groote kunstvaardigheid getuigt, toch minder geschikt is om onzen kunstenaars tot voorbeeld te dienen. De besneden kistjes b. v. zijn geheel-en-al met reliefsnijwerk bedekt, en toonen groote verwantschap met gelijksoortige Chineesche werkstukken.

Keurig zijn de Indische geweven en geborduurde stoffen. Zeer eenvoudig, doch hoogst smaakvol zijn de dessins en de kleuren zijn steeds harmonisch. De waardeerende woorden, die onlangs in een opstel van de „Vragen des Tijds" aan de Indische textile kunst gewijd werden, kan ik niet anders dan ten volle beamen. Onze Westersche kunst kan van de Indiërs, wat vlakornement betreft, nog heelwat leeren.

Bovenal zou ik onzen kunstnijveren willen aanraden, de collectie aardewerk, waarvan lord Lytton en sir Birdwood de gelukkige eigenaars zijn, met aandacht te beschouwen. De zachte kleuren, met hoogst eenvoudige hulpmiddelen verkregen, maken daar een bekoorlijk effect.

Langs de wanden hangt een serie afbeeldingen van het South-Kensington Museum, dat als bouwwerk zeer weinig waarde heeft, doch zijn vermaardheid dankt aan de schatten, die het herbergt.

Verder zijn op de binnenplaats nog aanwezig eenige schoone antieke Chineesche en Japansche kunstproducten, waarbij bronzen, snijwerken, lakwerken enz., meest zeer schoon. Wat in de overige vitrines aanwezig is heeft voor den ethnograaf meer belang dan voor den kunstenaar. Ik wijd er daarom geen uitvoerige bespreking aan, doch begeef mij liever naar de Afdeeling „Retrospectieve kunst."

Dit gedeelte der Tentoonstelling bevat zooveel schoons en merkwaardigs, dat het van harte te wenschen ware, dat zooveel fraais bijeenbleef, instede van weer naar alle windstreken verstrooid te worden. De Commissie, die deze Tentoonstelling organiseerde, heeft eer van haar werk. Zij kan het natuurlijk niet helpen, dat eenige Rijks-museumlokalen, waarin de oude kunst (dat „Retrospectieve" vind ik geen gelukkig woord) is ondergebracht, geen voldoend daglicht hebben, en zij verdient lof voor de smaakvolle rangschikking der voorwerpen. De „Gids", die zij verkrijgbaar stelde, zal den meesten bezoekers zeer welkom geweest zijn. Door de haast, waarmede dit boekje waarschijnlijk is samengesteld, zijn er enkele onnauwkeurigheden ingeslopen. Zoo wordt b. v. het schoone gesmeed-ijzeren uithangteeken, dat geheel de vormen van Berain vertoont, en dus waarschijnlijk niet vóór het begin der XVIIIe eeuw vervaardigd zal zijn, tot het begin der XVIIe teruggebracht, en van een gezicht om Amsterdam, dat nog den Singel, den Kloveniersburgwal en de Gelderschekade als grenzen vertoont, en dus vóór de uitbreiding van 1611 geschilderd moet zijn, gezegd, dat het Amsterdam voorstelt in het midden der XVIIe eeuw.

Daar mijn lezers waarschijnlijk bij hun bezoek aan de Tentoonstelling van oude kunst zich van een „Gids" voorzien hebben, zal ik er mij toe bepalen, datgene aan te stippen, wat mij bijzonder aantrok.

In het eerste lokaal, noem ik de Gothische- en Renaissance-kasten, het terra-cotta borstbeeld en een Vlaamsch tapijt. Ook het daar aanwezige kanon, „Vogheler" genaamd, is belangwekkend. Jammer dat het in deze zaal zoo duister is.

De tweede zaal, beter verlicht dan de eerste, bevat goede wapenen, harnassen en kanonnen. Vooral het kleine koperen kanon, dat aan De Ruyter toebehoord zou hebben, is een meesterstuk van bewerking, Het kanon, „Fredelant" genaamd, is ook zeer fraai. Voorts vindt men hier goede met „niëllo" versierde wapenrustingen, ingelegden kruisboog, een fraai relief „de slagh van Bossu", keurige smeedwerken, en ook het kunstig gesmede uithangteeken, dat ik straks noemde.

Het derde lokaal bevat een gedeelte der beroemde koorbanken uit de St.-Maartenskerk te Bolsward. Zij zijn in laat-Gothische vormen, doch het komt mij voor, dat zij eer in het begin der XVIe dan in het laatste deel der XVe eeuw vervaardigd zijn. Dergelijk werk was in de eerste jaren na 1500 hiertelande niet zeldzaam. Men denke b. v. aan de koorbanken of de H.-Geestbank te Haarlem.

De bekende schilderij uit de St.-Laurenskerk te Alkmaar, voorstellende de Zeven werken der barmhartigheid, hangt hiernaast. 't Is een goed werk uit het begin der

XVIe eeuw. Ook de fraaie bronzen beeldjes der Hollandsche Graven, van het Amsterdamsch stadhuis afkomstig, zijn in deze zaal aanwezig. De predikstoel uit Uden, fraai gesneden, is mede zeer merkwaardig. Het zal menigeen genoegen hebben gedaan, de beroemde doopvont van Breda, het monument van Borgnival uit diezelfde kerk, en een gedeelte van het koorhek van Enkhuizen in afgietsel hier weergevonden te hebben, al geven die natuurlijk slechts een onvolkomen denkbeeld van de origineelen.

Merkwaardig zijn de Romaansche en Gothische kerksieraden, waarvan ik noem de bisschops-buste van St.-Frederick, den zilveren miskelk van het kapittel te Utrecht, de jachthoorns van de O.-L.-Vrouwekerk te Maastricht, thans reliquiehouders.

De kopie naar de reliquieënkast van St.-Servaas te Maastricht geeft ons althans eenig denkbeeld van het origineel, dat tot de XIIe eeuw opklimt.

De zoogenaamde Roode Kamer bevat een paar keurige XVIIe-eeuwsche kasten, fraai Delftsch aardewerk, goede stoelen met leer bekleed, uit de XVIIe eeuw, en kamerschutten, die van wat later dagteekening zijn. Een der XVIIe-eeuwsche kasten wordt door de „Gids" twee eeuwen vroeger geplaatst, wat onjuist is,

Het lokaal naast de Roode Kamer wordt de „Taverne" genoemd. Het bevat een fraaie kast, in strengen stijl, een goede kamerbetimmering, een keurige bedstede en eenig goed Delftsch aardewerk. Het arrangement is hier zeer te prijzen.

De volgende kamer bevat de kamerbetimmering uit Dordrecht, indertijd in de „Verzameling van Oude Bouwwerken der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst" afgebeeld, en door het Rijk aangekocht, waarover velen zich meenden te moeten beklagen. Gelukkig is het kunstwerk op deze wijze voor ons behouden gebleven. Voorts vindt men er eenig schoon huisraad uit de XVIIe eeuw.

De kamerbetimmering uit Zaltbommel is goed bewerkt, doch vooral interessant zijn de kolonnetten in het daaraanvolgend vertrek, onlangs te Delft gevonden, en verwantschap vertoonende met de beste Hollandsche houtsnijwerken uit het begin der XVIe eeuw.

Als bezienswaardig vermeld ik verder de tapijten uit het Huygenshuis te 's-Hage. Het oude Delftsche aardewerk in 't lokaal daarnaast is te slecht verlicht om het behoorlijk te kunnen bestudeeren. Voorts noem ik nog de collectie van baron Gericke van Herwijnen, waarbij goed oud-Delftsch, de keurige verzamelingen van zilverwerk van den heer Fuld, den markies d'Arcicollar, de verzamelingen van miniaturen van de heeren Rihoff en Fuld. Ieder dezer verzamelingen is een rijke bron voor studie en leering.

Verder vermeld ik de verzameling porselein, waarbij Dordrechtsch, Weesper, Amstel, Haagsch, Meissner en Sèvres voorkomt, zoodat men die verschillende soorten allen kan leeren kennen, de oud-Italiaansche majolica's, enz.

Ten slotte kom ik bij de groote kast, die verscheidene der kostbaarste goudsmidswerken, in ons vaderland nog te vinden, bevat. Onder al die prachtstukken geloof ik, dat de beroemde beker van het Amsterdamsch St.-Jorisgild, die op Van der Helst's Schuttersmaaltijd is afgebeeld, het fraaist is. De beker van Veere, hoewel met zeer kunstig drijfwerk versierd, is m. i. niet zoo monumentaal. De Gids bevat belangrijke bijzonderheden omtrent elk van de in deze kast tentoongestelde voorwerpen, en ik behoef dus niet in uitweidingen te vervallen,

Ik neem thans afscheid van de *Opmerker*-lezers, die wel zoo welwillend waren, mij op mijne tentoonstellingswandelingen te vergezellen. Ik heb zooveel mogelijk getracht, alwat er merkwaardigs op de Amsterdamsche tentoonstelling te zien was, te behandelen. Heb ik soms wat vergeten, dan hoop ik, dat men het mij zal willen vergeven, en gedachtig zal zijn aan de spreuk:

„Perfection will never be obtained".

OSADO.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

BRUSSEL. Het nieuwe Paleis van Justitie is Maandag j.l. met groote plechtigheid, in tegenwoordigheid van den Koning en de Koningin van België, geopend; de eerste steen van dit monumentale gebouw werd in 1866 gelegd en de bouwkosten bedragen 45 millioen francs. De ontwerper — de beroemde architect Poelaert — mocht zijn werk niet voltooid zien, daar hij reeds in 1879 overleed, maar zijn nagedachtenis werd welverdiende hulde gebracht. De Minister Bara sprak welgekozen woorden over den te vroeg overleden ontwerper, en de weduwe en de dochter van den overleden architect hadden temidden der ministers en andere hoogwaardigheidbekleeders plaats genomen ter linkerzijde van de zetels voor het koninklijk gezin. Alvorens het paleis te bezichtigen, deden de Koning en de Koningin zich mevr. en mej. Poelaert voorstellen en drukten in een kort onderhoud de weduwe bij herhaling de hand. Tevens bood de Minister van Justitie mevr. Poelaert, en de burgemeester hare dochter den arm, teneinde de koninklijke familie op haar tocht door het gebouw te vergezellen.

Hiertelande maken wij minder omslag met een architect; de man wordt immers voor zijn arbeid betaald!

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Dinsdag j.l. had de algemeene vergadering plaats van de Kweekschool van machinisten. Aan het jaarverslag September $18^{82}/_{83}$ ontleenen wij, dat de cursus aangevangen werd met 93 leerlingen, waarvan 24 in de 2de klasse en 69 in de 1ste klasse; bij het einde van den cursus voldeden 66 leerlingen aan het examen, waarvan er 22 de school verlieten om zich in verschillende werkplaatsen voor het diplomaexamen voor te bereiden.

Voor het toelatingsexamen voor den cursus 1883—84 meldden zich 60 adspiranten aan, waarvan er 39 geplaatst konden worden, zoodat de nieuwe cursus is aangevangen met 50 leerlingen in de 1ste en 44 in de 2de klasse. Beide klassen zijn in twee parallelklassen verdeeld.

De financieele toestand is betrekkelijk gunstig; de rekening voor het volgende dienstjaar werd in ontvangst en uitgaaf op ƒ 35073.92 vastgesteld met een nadeelig saldo van ƒ 1373.92.

De Voorzitter, de heer Tegelberg, bracht hulde aan het overleden bestuurslid, den heer A. J. H. van der Toorn, die van de oprichting af de Kweekschool aan zich verplicht heeft; de heeren W. Spakler en J. G. C. A. de Vogel werden bij acclamatie als bestuursleden herkozen.

— In het dagblad *De Amsterdammer* wordt de benoeming van den Wethouder Bergsma tot vertegenwoordiger der Imperial Gaz-Association besproken, naar aanleiding waarvan de redactie een brief van den heer M. P. Pels ontving, die met eene toelichting in zijne kolommen werd opgenomen. Dit stuk luidt als volgt:

»AMSTERDAM, 15 October 1883.

»*Mijnheer de Redacteur!*

»In het hedenavond verschenen nommer van uw dagblad leest men het volgende:

»Het gerucht wordt bevestigd, dat de heer Bergsma, wethouder voor publieke werken, directeur (gezegd: vertegenwoordiger der Imperial Gaz-Association) van de nieuwe gasfabriek zal worden. Men mag dit als nieuw bewijs beschouwen, dat in onzen Gemeenteraad de gasquaestie door deskundigen is behandeld geworden. Het raadslid Gosschalk werd architect-adviseur, de wethouder van publieke werken ziet zich de eervolle betrekking van directeur opgedragen. Zoo hebben we dus alle recht te verwachten, dat wij eindelijk gas zullen branden *»geheel naar den zin van den Gemeenteraad."*

»Is het onbescheiden te vragen wat de laatste, door mij onderstreepte woorden, met juistheid te beteekenen hebben?

»Gosschalk en Bergsma zijn toch in zake Gaz »des noms bien étonnés de se trouver ensemble!"

»Terwijl de eerste, met zijn bekend talent, exploitatie door *particulieren* verdedigde, bleek de Wethouder Bergsma bij de discussiën in den Raad de incarnatie te zijn van exploitatie van *gemeentewege* en heeft niemand krachtiger en welsprekender dan hij geijverd tegen de gunning der concessie aan eene Maatschappij.

»Is echter uwe bedoeling dat de heer Bergsma, vertegenwoordigende de Imperial Gaz-Association, door zijne bekendheid met de geschiedenis der Gaz-quaestie en met de eischen door de gemeente gesteld, beter dan iemand anders instaat is te waken, dat het met deze Maatschappij gesloten contract nauwgezet en eerlijk wordt uitgevoerd, — dan ben ik dit geheel met u eens.

Met de opname dezer regelen verplicht u,

Uw dw.

M. P. PELS.

»De opmerking, dat men gas zal branden geheel naar den zin van den Gemeenteraad als bij den bouw en exploitatie der nieuwe gasfabriek twee gemeenteraadsleden, die de twee tegenover elkander staande richtingen vertegenwoordigden, betrokken zijn, ligt, dunkt ons, voor de hand.

»Of de heer Bergsma *»beter dan iemand anders"* instaat zal zijn te waken, dat het met de Imperial Gaz-Association gesloten contract nauwgezet en eerlijk wordt uitgevoerd, ziedaar een vraag, waarop het moeilijk is te antwoorden. Hij zou dat zeker zijn, als hij — met de noodige bekwaamheden toegerust — door de Gemeente werd benoemd om die wacht te betrekken. Nu de Imperial Gaz-Association *zelve* echter den heer Bergsma tot een harer ambtenaren begeert, moeten wij het antwoord op die vraag schuldig blijven."

— Bij het onderzoek der Gemeente-begrooting werden door sommige afdeelingen inlichtingen gevraagd omtrent de Beursprijsvraag. B. en W. hebben geantwoord, dat zij van voornemen zijn een internationale prijsvraag uit te schrijven. De opmerking werd gemaakt, dat de Commissie van deskundigen, die met het opmaken van het programma werd belast, de afdoening der prijsvraag heeft vertraagd. Het antwoord hierop gegeven luidt als volgt;

»Dat de door Burgemeester en Wethouders geraadpleegde Commissie van architecten de afdoening der prijsvraag van de *Beurs* heeft vertraagd" is onjuist. Wel is bij het ontwerpen van het programma gebleken, hoe vele bezwaren daaraan verbonden zijn, wil men zich de mededinging verzekeren, welke alleen het totstand komen van een waarlijk grootsch gebouw kan waarborgen. Intusschen is de voorbereiding thans zoover gevorderd, dat het ontwerp spoedig aan het oordeel van den Raad zal kunnen onderworpen worden."

UTRECHT. Het standbeeld van Graaf Jan van Nassau is Maandag j.l. onder een zware regenbui onthuld of, beter gezegd, door een drietal personen van het doek ontdaan. De plechtigheid werd door den Koning en de Koningin bijgewoond en Dr. Ruytenschild hield de feestrede. Na afloop der onthulling onderhielden de Koning en Koningin zich met verschillende autoriteiten; de heeren J. F. Stracké, Directeur der Koninklijke School voor Beeldende Kunsten te 's-Bosch en Merkelbach, lid der firma Merkelbach te Breda, werden als ontwerper en gieter aan het Koningspaar voorgesteld.

LEIDEN. De 14de October was voor velen onzer vakgenooten een merkwaardige dag; dat was de dag, waarop voor 50 jaren onze tegenwoordige gemeentearchitect, de heer J. W. Schaap, benoemd werd tot docent in de Bouwkunde aan de scholen van het Genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix. Aangesteld in 1833 met den nederigen titel van hulponderwijzer in de bouwkunde, duurde het niet lang of hij werd benoemd tot onderwijzer, later hoofdonderwijzer en in 1843 tot hoofd der bouwkundige school; 5 jaar later gaf het Bestuur van zijn waardeering blijk door hem te benoemen tot lid van verdienste, terwijl hij in den laatsten tijd met de meeste belangloosheid de theorie der bouwkunst doceerde, zelfs nadat hij in 1864 tot lid van het Bestuur gekozen was.

Met voldoening mogen we op de lange reeks van in dat tijdvak gevormde leerlingen wijzen, waarvan velen zich in de maatschappij eene eerste plaats verworven hebben, en anderen door zijn leiding en voorbeeld op den goeden weg daarheen zijn, terwijl we niet behoeven te twijfelen, dat er nog velen, die thans van zijn lessen gebruikmaken, of dat nog zullen doen, zich eenmaal een waardige positie zullen verwerven.

Het was onzen jubilaris aangenaam van zoo vele zijden bewijzen van sympathie te mogen ondervinden, voorzeker dubbel aangenaam, dat enkelen zijner oud-leerlingen uit andere plaatsen hem in persoon hun opwachting kwamen maken.

Gaan we na wat vóór 50 jaren het onderwijs in de bouwkunde was, met welke weinige hulpmiddelen men zich tevreden moest stellen en hoe het sedert met reuzenschreden is vooruitgegaan, dan voorwaar getuigt het van zeldzame energie, dat zijn onderwijs steeds met den tijd is meegegaan, vooral daar wij van hem kunnen getuigen, dat hij door eigen wilskracht zich gevormd heeft en dat in een tijd, toen de bouwkunde nog niet die rechten in de maatschappij verworven had, die zij thans kan doen gelden. In den waren zin des woords kan hij dus een self-made man genoemd worden, en wij kunnen het op niet te hoogen prijs stellen in hem een der eerste baanbrekers voor de moderne kunstrichting te zien, hoewel het hem soms ook onaangenaamheden veroorzaakte.

Het kon daarom niet anders, of velen voelden zich gedrongen den jubilaris een blijvend aandenken op dezen dag aan te bieden.

Het Bestuur van het Genootschap M. S. G. bracht, bij monde van den President prof. Van Bemmelen, hem zijne gelukwenschen en herinnerde in korte trekken het afgeloopen tijdperk; als bewijs van hoogachting en waardeering werd hem een zilveren gedenkpenning met gouden rand en toepasselijke inscriptie aangeboden.

Verder zagen we een lauwerkrans aan den wand prijken, hem door de leeraren der inrichting vereerd, en wij mogen in Leiden's belang den wensch niet onderdrukken, dat daarvan in de naaste toekomst geen gebruik gemaakt worde om op te rusten, altijd figuurlijk gesproken.

De pièce de résistance was stellig het cadeau, dat door een commissie van oud-leerlingen hem werd aangeboden, n.l. een vrouwebeeldje, nevens zich een halve kolom, en houdende in de eene hand een gouden lauwerkrans, terwijl de andere op een schild rust, waarop in goud de initialen van het Genootschap prijken. Het figuurtje is in mat en de kolom met het schild in gepolijst zilver uitgevoerd; het geheel rust op een zwartmarmeren voetstuk, waar op een zilveren plaat de opdracht vermeld staat.

De fabriek der heeren Van Kempen te Voorschoten is de geboorteplaats van dit monumentje, en als wij ons aan critiek mogen overgeven zouden wij de opmerking willen maken, dat wel in het voetstuk »stijl" te zien is, al is het dan ook helaas néo-grec, maar dat in het beeldje geen stijl hoegenaamd te vinden is; het mist zelfs een aangenaam silhouet, wat nog veel zou vergoeden.

Wanneer men niet van alle kanten den roem van deze fabriek had hooren verkondigen, zou men, afgaande op het hier bedoelde product, er niet licht toe komen haar een rang toe te kennen, zoo hoog als zij tegenwoordig inneemt.

Dit cadeau ging vergezeld van een album met olijfhouten omslag, waarop een zilveren plaat met inscriptie en de namen bevattende van de deelnemers, waarvan er velen van hun vaardigheid in het hanteeren der teekenstift en enkelen ook in die van het penseel blijk gaven. Het moet gezegd worden, dat op het gebied van het figuurteekenen men zich niet onverdienstelijk bleek te bewegen. Ook de regels der perspectief schenen door velen goed opgevat te worden.

Voorzeker is het aller wensch, dat de heer Schaap nog lang de zoo noodige toewijding zal hebben en het hem gegeven moge zijn, om zijn zoo nuttige lessen in ruimer kring te verspreiden, en hij kan verzekerd wezen, dat de meest oprechte erkentelijkheid zijn deel zal zijn.

— Aflevering 10 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

Het Fransche politiewezen op de Amsterdamsche tentoonstelling (met fig.). — De brug tusschen New-York en Brooklyn (met fig.). — De regenwormen als verspreiders van besmettelijke ziekten. — Watergas. — IJsbereiding (met fig.). — Het opzetten van vogels. — De honigvogels II (met fig.). — Hedendaagsche geologische verschijnselen. — De pantograaf of tachygraaf van Méresse (met fig.). — Een zak-mitrailleuse (met fig.). — Middel om een goudkleur aan geelkoperen voorwerpen te geven. — De circulatie-fontein van E. Bourdon (met fig.). — Het verwijderen van melk- en koffievlekken uit geweven stoffen. — Indische woningen op de Amsterdamsche tentoonstelling (met fig.). — De electrische stroom als wekker (met fig.). — Correspondentie.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING LEEUWARDEN.

Vergadering van Vrijdag 12 October 1883.

De eerste bijeenkomst van de Afdeeling der Maatschappij tot Bevordering van Bouwkunst alhier werd hedenavond gehouden.

Als Voorzitter opende de heer J. E. G. Noordendorp de vergadering met den leden het welkom toe te roepen en den wensch te uiten, dat de bijeenkomsten, die de Afdeeling zich voorstelt dezen winter te houden, zich, zooals dit een vorig jaar het geval was, kenmerken mogen door nuttige besprekingen van verschillende onderwerpen en gezelligheid, en elk der leden zich beijvere om den goeden naam, die deze Afdeeling verwierf, te helpen handhaven.

Hierop volgden, nadat de notulen der vorige vergadering waren gelezen en goedgekeurd, eenige mededeelingen van het Bestuur, omtrent het verstrekken van vergoeding voor reiskosten aan de afgevaardigden op de Algemeene Vergaderingen en van enkele huishoudelijke zaken.

Het verschaffen van de gelegenheid aan personen tusschen de 18 en 23 jaar, om als buitengewoon lid der Afdeeling toe te kunnen treden, zonder verplichting lid der Maatschappij te zijn, wat bij advertentie was bekendgemaakt, leverde totnogtoe geen resultaat.

De verhandelingen van de laatste Algemeene Vergadering werden met belangstelling aangehoord, en den afgevaardigden dankbetuigd voor hetgeen zij daarbij voor deze Afdeeling hebben verricht door het uitbrengen van het uitvoerig verslag.

Voor de regeling der werkzaamheden werd door het Bestuur reeds een rooster opgemaakt, waaruit men de gevolgtrekking moet maken, dat ook dezen winter de Afdeeling Leeuwarden met vrucht werkzaam kan zijn.

Hierna werd door het lid Baron eene kunstbeschouwing gegeven over de Renaissance in België en Holland, naar aanleiding van het pas over dit onderwerp verschenen bouwkundig werk door Ewerbeck en Neumeister, uitgave van Seemann te Leipzig, wat tot eenige discussie aanleiding gaf.

De vergadering werd daarop door den Voorzitter gesloten.

Afdeeling 's-Gravenhage.

Vergadering van Donderdag 18 *October.*

De Afdeeling hield hare eerste vergadering in het gebouw der Loge. De Voorzitter opende haar met een welkom aan- en tevens een woord van opwekking tot de leden om ook weder dit jaar, niet minder dan in vroegere jaren, werkzaam te zijn voor de bevordering der Bouwkunst in den uitgestreksten zin en daardoor alzoo de 's Gravenhaagsche Afdeeling steeds in eere te houden.

Onder de mededeelingen van ingekomen stukken kwamen voor: de dankbetuigingen van verwante lichamen voor het hun toegezonden jaarverslag en een verzoek van het lid Kriens om zoo spoedig mogelijk, in eene vergadering der Afdeeling, eene spreekbeurt te mogen vervullen over de aanhangige plans tot eene verbeterde watergemeenschap van 's Gravenhage met de Schie.

Er werd voorlezing gedaan van de verslagen der algemeene vergaderingen der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, dit jaar beiden te Amsterdam gehouden.

Na ballotage traden, met algemeene stemmen, een drietal heeren als leden der Afdeeling toe.

Verder bracht het Bestuur het rapport ter tafel van de bekroonde teekeningen inzake de opmetingen van een tweetal schoone details uit het zoo vermaard gemeentehuis van 's Gravenhage, n.l. die van de Vierschaar in de vestibule en den schoorsteenmantel met boezem in de Trouwkamer.

De teekenaar van de eerste bleek te zijn de heer Kromhout en die van de tweede de heer Bauer, beiden te 's Gravenhage woonachtig.

Met allen lof mocht de Voorzitter van deze beide stukken gewagen en erop wijzen, dat door dergelijke vruchten, zeker niet minder dan door het houden van redevoeringen, de belangen der bouwkunst werden gebaat, terwijl daaruit ook bleek dat de lust voor het schoone bij de 's Gravenhaagsche jongelingschap in toenemende mate leefde en werkte.

Het Bestuurslid Morre bracht den leden in kennis met het model van zijn lichtkozijn met naar binnen draaiende en tegelijk schuivende boven en onderramen. Spreker wees op het nut eener dergelijke constructie uit het oogpunt van soliditeit en op de vele voordeelen, die daaraan verbonden waren, waarvan de luchtverversching der woonvertrekken, de gemakkelijkheid bij het schoonmaken der glasruiten zonder levensgevaar en de in- en uitvoering van meubelen, ingeval van brand enz., zeker wel de voornaamste waren. Hij toonde aan, dat er op het terrein der constructieve détails, waaronder de lichtramen wel eene eerste plaats bekleeden, nog veel te verbeteren was en dergerlijke onderwerpen, waarlijk niet minder dan die op het gebied der schoone bouwkunst, in hooge mate de aandacht verdienen.

Eene groote detailteekening diende nog tot aanvulling van het model, terwijl de spreker een exemplaar van het Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, waarin dit onderwerp mede behandeld was, voor het archief welwillend aanbood, en, op aanvrage van eenige leden, ook gaarne toestemming gaf tot het drukken dier verhandeling en teekeningen in het jaarverslag.

Bij monde van den Voorzitter bedankte de Vergadering den spreker voor zijne belangrijke mededeeling die hier zeker, nog meer dan in het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, op zijne plaats was.

Het bestuurslid Bauer sprak met een enkel woord over het nut van eene leeszaal, tot verhooging van het genot en de studieën vooral van jeugdige beoefenaren der bouwkunst die zich met de verwezenlijking van zulk een plan in den Haag schenen bezig te houden. Enkele leden voerden hierover het woord en de Voorzitter resumeerde, dat dit denkbeeld in elk geval wederom getuigde van den goeden geest dier jongelingschap en de Afdeeling zich aanbevolen hield voor latere ontwikkeling van dat plan in haren boezem, omdat dit zeker den steun der Afdeeling zou verwerven.

Niets meer aan de orde zijnde, sloot de Voorzitter de vergadering.

Afdeeling Amsterdam.

Vergadering van Vrijdag 19 *October.*

Vrijdag avond hield de Afdeeling Amsterdam der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst hare eerste wintervergadering in een der lokalen van Odéon. Tegenwoordig waren 5 bestuurders en 12 gewone leden.

De Voorzitter, de heer Redeker Bisdom, opende de vergadering met een woord van welkom aan de leden en beval hun het trouwe bezoek der vergaderingen ten warmste aan.

Aan ledental ontbrak het niet, doch alleen aan belangstelling; spreker wenschte dat de leden het Bestuur trouw zouden terzijde staan om de vergaderingen zoo gezellig mogelijk te doen zijn.

Na lezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering, hield de heer Redeker een bijdrage over het plan van uitbreiding ten noordwesten van de Overtoomsche Vaart, gelegen in de gemeente Amsterdam en gedeeltelijk in de aangrenzende gemeente Nieuwer-Amstel, welk plan door de betrokken gemeenten is goedgekeurd en door eene Maatschappij onder den naam „Overtoom" zal worden geëxploiteerd. Spreker lichtte het plan door teekeningen op flinke schaal toe en wees daarbij op de groote moeilijkheden, die voor het verkrijgen der concessie te overwinnen waren, eerstens omdat de gronden gelegen zijn in twee verschillende gemeenten en tevens een groot deel uitmaken van den zoogenaamden „Gasthuis-" of „Godshuispolder". Spreker werd den dank der Vergadering voor zijne bijdrage gebracht door den Secretaris, de heer Huibers.

Wijders werden de drie ingekomen en bekroonde ontwerpen op de prijsvraag voor een „Badhuis met zwembassin", uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, bezichtigd. Deze ontwerpen waren daartoe door de Maatschappij aan de Afdeeling afgestaan.

Hierna werd de vergadering gesloten.

Afdeeling Arnhem.

Vergadering van Vrijdag 19 *October.*

Nadat de Voorzitter den leden op de eerste vergadering het welkom had toegeroepen, werden de notulen gelezen en goedgekeurd. Na mededeeling dat bij het Bestuur waren ingekomen de verslagen van de Ambachtschool te Arnhem en van de Afdeeling 's-Gravenhage, benevens een catalogus van teekeningen en prenten, verzameld door Mr. A. VerHuell, werd een schrijven van twee leden van de Afdeeling aan de orde gesteld, inhoudende de vraag:

»Wat is op te merken omtrent de kwaliteit van cementsoorten en welke is het benaderdend cijfer der hoeveelheden, van iedere soort jaarlijks hiertelande gebruikt". Deze vraag kwam in behandeling, nadat de Voorzitter, als afgevaardigde, verslag had uitgebracht van de Algemeene Vergadering der Maatschappij, en een door het Bestuur opgesteld adres aan den Gemeenteraad, met verzoek om het thans als Stadhuis in gebruik zijnde gebouw van Maarten van Rossem te restaureeren, met algemeene stemmen door de leden was goedgekeurd.

Voor de beantwoording van de bovengenoemde vraag had de Secretaris zich in verbinding gesteld met handelaren in cement en daarop tal van brochures, brieven, monsters enz. ontvangen, die allen ter vergadering tegenwoordig waren.

In het algemeen waren de leden van gevoelen, dat deze vraag zeer moeilijk in korten tijd was op te lossen, en daar de Gemeente weldra bij de besteding van riolen proeven zal nemen omtrent cementsoorten, werd aan het Bestuur opgedragen, den Gemeente-architect te verzoeken om die leden, welke gaarne de proefnemingen wenschen bij te wonen, daartoe in de gelegenheid te stellen.

Uit de leden waren eenigen bereid een Commissie te vormen om een rapport op te stellen, teneinde zoodoende die vraag te kunnen beantwoorden. Algemeen was men van gevoelen, dat die proeven dan waarschijnlijk uitgebreider zouden kunnen genomen worden, om zoodoende de meest gebruikt wordende soorten te onderzoeken.

Ter bezichtiging waren de plans van de te bouwen kazerne te Arnhem en van de gevangenis te Zutfen.

Nadat de eerste plans in oogenschouw waren genomen, gaf een der leden te kennen, dat hij zeer teleurgesteld was in zijn verwachtingen omtrent het uiterlijk van dit gebouw.

Hij had hoogere eischen gesteld aan een dergelijk ontwerp, dan die, welke men heeft voor een blok arbeiderswoningen, en kon zich niet begrijpen dat bij zulk een hooge bouwsom het geheel er zoo arm en karakterloos uitzag en volstrekt niet deed denken aan een kazerne. Hij wenschte, indien de overige leden zijn gevoelen waren toegedaan, dat hierover een gemotiveerd oordeel in het verslag werd opgenomen, en ook aan de andere afdeelingen hunne beschouwing daarover werd gevraagd. Zonder verhooging van kosten toch had aan het gebouw een uiterlijk kunnen gegeven worden, dat meer aan de bestemming beantwoordde, en hij meende dat het op den weg lag van de Maatschappij en de Afdeelingen om in dergelijke gevallen daartegen te protesteeren.

Onnoodig was het hierover in discussie te treden, daar allen op dit punt eenstemmig waren.

Na bezichtiging van de andere ingezonden plans sloot de Voorzitter de vergadering.

CORRESPONDENTIE.

Plaatsgebrek is oorzaak, dat eenige stukken voor het volgend nommer moeten blijven liggen.

ADVERTENTIEN.

H.H. Architecten.

Een JONGMENSCH, bekend met **Bouwkundig Teekenen** en de **Practijk**, zoekt, ter verdere opleiding, plaatsing bij een **ARCHITECT** of **INGENIEUR**. Verzoeken Brieven onder Lrs. C.W. in te zenden bij de Boekhandelaars BRINKMAN & ZOON, Singel hoek Bergstraat, te *Amsterdam*.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

(Voor rekening van den Staat.)

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 13 November 1883**, des namiddags ten 2 ure, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te *Utrecht*, van:

Bestek No. 391.

De uitbreiding van het hoofdgebouw en eenige bijkomende werken op het station Maastricht.

De besteding geschiedt volgens § 65 van het Bestek.

Het Bestek ligt van den 23 October 1883 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan en aan het Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. VAN DER KUN te *Venloo*, en is op *franco* aanvraag aan genoemd Centraalbureau (afd. Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* **0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (afd. Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

De aanwijzing op het terrein zal geschieden op den 6 November 1883, ten 12½ ure namiddag.

Utrecht, den 19 October 1883.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Terstond gevraagd.

Een **bekwaam Bouwkundig TEEKENAAR** voor Plannen en Details.

Aanbiedingen franco, onder letter A aan het Bureel van *De Opmerker*.

G. VAN LENT Rotterdam.

Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek**

LÉON DE SMET & Co., Gent.

Verders specialiteit in:

IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.

Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

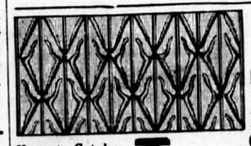

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. VERZINKFABRIEK,

Van der Linden & Co.

Dordrecht.

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Openbare Verkoopingen bij inschrijving VAN GEWEREN en buiten dienst gestelde Militaire Goederen.

I. De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DORDRECHT* zal op **Donderdag, den 25 October 1883**, des vóórmiddags ten 11 ure, in het Koffiehuis *Koophandel en Zeevaart*, van J. C. VAN DER HORST, op de Groenmarkt aldaar, bij inschrijving **verkoopen:**

30883 GEWEREN,

liggende in het Tuighuis te *Dordrecht*, ten getale van 18885 stuks en in het Magazijn der Artillerie te *Geertruidenberg* ten getale van 11998 stuks, in

307 kavels van 100 stuks ieder,
1 kavel van 85 stuks,
1 kavel van 98 stuks,
voorts in:
60 massa's van 5 kavels of 500 stuks ieder,
1 massa van 4 kavels of 385 stuks,
1 massa van 5 kavels of 498 stuks,
verder in:
1 massa van alle Geweren te *Dordrecht*,
1 massa van alle Geweren te *Geertruidenberg*
en eindelijk in:
Een Generale massa van alle 30883 Geweren.

II. De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *DELFT* zal op **Vrijdag, den 2 November 1883**, des vóórmiddags ten 10 ure, in het hotel *Lubrechts* (vroeger *Schaap*), achter het Stadhuis aldaar, bij inschrijving **verkoopen:**

Eenige buiten dienst gestelde

Militaire Goederen,

bestaande in Karabijnen, Geweren, Pistolen enz.

De goederen zijn te bezichtigen te *Dordrecht* en te *Geertruidenberg* alle werkdagen, des vóórmiddags van 10 tot 12 ure en namiddags van 2 tot 4 ure, te *Delft* op Maandag, Dinsdag en Woensdag, den 22, 23 en 31 October 1883, vóórmiddags van 9 tot 12 ure en namiddags van 2 tot 4 ure.

De voorwaarden liggen ter lezing ten kantore van de genoemde Ontvangers te *Dordrecht* en te *Delft*.

Verkoopboekjes en nadere inlichtingen zijn op franco aanvrage gratis te verkrijgen door tusschenkomst van elken Ontvanger der Registratie en Domeinen.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

BECKER & BUDDINGH. – ARNHEM.

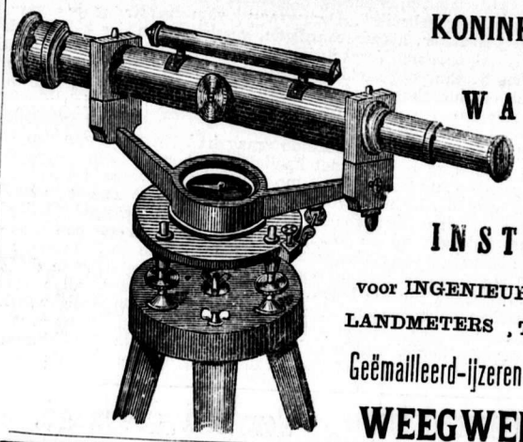

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-, HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN
uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt,
naar aanwezige of te geven teekeningen leveren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroosteinde AMSTERDAM.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Geldersch-Overijselsche
LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.
(Lijn Winterswijk—Zevenaar.)
AANBESTEDING
op **Zaterdag den 27 October 1883,** des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" te *WINTERSWIJK*, van:
Bestek No. 19.
Grond- en Kunstwerken ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg van af de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varsseveld tot en met het station Deutichem. (Lengte circa 16,3 kilometer).
Bestek No. 21.
Gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem.
Bestek No. 22.
Gebouwen en inrichtingen op het station Terborg.
Bestek No. 23.
Gebouwen en inrichtingen op het station Varsseveld.
Voor elk bestek kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.
De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te Winterswijk.
Inlichtingen worden gegeven op het gemelde bureau, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van:
ƒ 3.— voor bestek No. 19 en **ƒ 1.50** voor elk der bestekken No. 21, 22 en 23, verkrijgbaar zijn.
Winterswijk, den 29 September 1883.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.**
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
Le Directeur, **W. PATON WALSH**

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG No. 43. ZATERDAG 27 OCTOBER 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT ƒ 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland ƒ 7.50 en Nederlandsch-Indië ƒ 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat de 812de Vergadering zal gehouden worden den 31sten October a. s. in Maison Stroucken alhier.
De agenda voor die vergadering is:
a. Mededeelingen van het Bestuur.
b. Ballotage van den heer J. H. Franken.
c. Lezing van den Eere-voorzitter, den heer J. H. Leliman, „Onderwijs is brood."
d. Bijdrage van den heer W. Wilkens.

2°. Wordt den Leden nogmaals medegedeeld, dat het correspondentie-adres, wat betreft het administratieve gedeelte, is: den Heer Th. G. Strengers, 1ste-Secretaris, Oosterdoksluis, Amsterdam; en alle stukken, de Redactie van het Orgaan van het Genootschap betreffende, moeten blijven gericht aan den heer C. B. Posthumus Meyjes, lid der Redactie, Prinsengracht 851, Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN JAPAN.

De Bouwkunst der Japanners stond reeds in overoude tijden op een zeer hoogen trap. Wel-is-waar was zij toen nog niet zoo verfijnd als die van de Grieken en Romeinen, maar zij schiep kasteelen, paleizen en buitenverblijven, die voor die der Italiaansche Renaissance niet behoeven onder te doen.

De Japansche architecten hadden echter te kampen met eene moeilijkheid, die zij nooit te boven konden komen. De Japansche Archipel levert slechts weinig goede bouwsteenen op. Daar de oude Japanners alleen datgene gebruikten, wat hun eigen bodem voortbracht, waren zij genoodzaakt tot hout hun toevlucht te nemen, en zij schiepen zich daardoor een zeer oorspronkelijken stijl.

Natuurlijk maken hun gebouwen niet den indruk, eeuwen te kunnen trotseeren, en sterksprekende horizontale of verticale geledingen zijn als vanzelf uitgesloten. Talrijke sierlijke kolommen dragen het dak, dat ver naar buiten oversteekt, en een aangename schaduw geeft.

De gebouwen hebben meest drie verdiepingen, elk door een galerij omgeven, die meestal geheel open is, of wel met fraai beschilderd papier bekleed is. De vestibule is evenzeer geheel met decoratieve voorstellingen beschilderd, en maakt eenigszins den indruk als de vertrekken in de huizen te Pompeji, hoewel de menschelijke figuren veel minder elegant zijn dan die der Grieken en ook de ornementen een geheel ander karakter vertoonen. Men ziet deuren, die toegang geven tot fraai beschilderde vertrekken, of tot symmetrisch aangelegde bloemtuinen, van vierkante perken voorzien.

De tempels der Japanners hebben twee verschillende vormen. De eerste soort bestaat uit ruwe, onbeschilderde planken. De andere soort is van sierlijk uitgesneden hout, met dakpannen gedekt, en voorzien van fantastische horens, overal waar men ze plaatsen kan. Aan deze horens hangen de Chineezen hun klokken, doch de Japansche godsdienst verbiedt dit, en laat de geloovigen door het slaan op een groote gong bijeenroepen.

Meestal bestaat de tempel uit een vestibule en een cella. De vestibule is geheel open en neemt ongeveer de helft van het geheele gebouw in. De kolommen zijn van hout, dikwijls met bronzen basementen en kapiteelen, en vierkant of rond van vorm. De afgodsbeelden zijn ook in hout gesneden, en de pedestallen, waarop zij staan, vertoonen dikwijls zeer sierlijke vormen.

De voorhof van den tempel bevat een fontein, leeuwen, die aan de welbekende Assyrische doen denken en steenen lantarens, zooals ze bij geen ander volk der oudheid gevonden worden.

Wat den indruk van de Japansche tempels zeer benadeelt is de wanverhouding, die er bestaat tusschen de betrekkelijk spichtige kolommen en het zware dak.

De Japanners zeggen, dat de Chineezen hun leer-

POLYTECHNISCHE

meesters op het gebied der bouwkunst geweest zijn, en dit is ook nog duidelijk aan hun gebouwen waar te nemen. Hoe lang het echter geleden is, dat de Japanners zelfstandig optraden, is moeilijk te bepalen.

In overoude tijden verstonden de Japanners de kunst, de harde kwartsgesteenten, die op hun eilanden worden aangetroffen, te behakken en er vestingen van te bouwen, die thans nog bijna ongeschonden aanwezig zijn. De steenhouwerskunst ging echter langzamerhand verloren.

Zeer eigenaardig zijn ook de Japansche bruggen, die sprekend gelijken op die over de Amsterdamsche stadsgrachten. Vroeger meende men dan ook, dat deze bruggen aan de Hollanders, de eenige Europeanen, die vroeger in Japan werden geduld, ontleend waren. De jongste onderzoekingen hebben echter geleerd, dat enkele van deze bruggen reeds dagteekenen van 1450, dus lang vóór een enkele Hollander in Japan geweest was.

De Japanners waren ook zeer bedreven in wat men thans „tuinbouw-architectuur" gelieft te noemen. Terrassen, koepels, watervallen, fonteinen, bruggetjes, poorten en beelden werden met voorliefde aangebracht en maken dikwijls een hoogst schilderachtig effect tusschen het weelderige groen der Japansche vegetatie.

Wanneer men de Japansche bouwkunst in haar geheel beschouwt, kan men niet ontkennen, dat zij geheel in overeenstemming is met het klimaat, de gewoonten, den godsdienst en het karakter der Japanners.

De gebreken, die alle Aziatische kunst aankleven, worden echter ook bij de Japansche artisten gevonden. In de eerste plaats zijn zij buiten machte, het ideaal der menschelijke schoonheid weder te geven. Ook hebben zij geen oog voor kleur in hoogeren zin, en beelden zij slechts het dagelijksch leven af, zooals zij het zien, zonder ooit naar het ideaal te streven. Het zijn naturalisten *pur sang*. Nooit beeldt de Japanner zijn landgenooten anders af dan bezig met eene of andere dagelijksche verrichting, hetzij als aanbidder der godheid, als slaaf, hard werkende, spelende, of hoe dan ook. De afbeeldsels van Boeddha zijn zoo afzichtelijk mogelijk, al is soms een naieve gratie in het drapeeren ervan niet te miskennen. In den tempel van Go-Hiakir-Bakkan te Jeddo zijn meer dan vijfhonderd van deze afgodsbeelden, die allen onderling verschillen, en vooral merkwaardig zijn om hun kleur. Behalve enkelen van brons, zijn zij allen van hout en verguld of verlakt. Het vleesch is licht-rose, en het goud is meestal op de haren, den baard, de tanden of de nagels aangebracht.

De beschilderingen in de Japansche gebouwen zijn over het algemeen beter dan de beeldhouwwerken. Men ziet daar een groote verscheidenheid van voorstelling: soldaten te paard en te voet, jagers, edelen, priesters, martelaars, fantastische dieren, leeuwen en vogels, kleine mieren, bruggen, pauwen, en dames met waaiers.

In een vestibule te Jeddo ziet men zelfs een geheel schildersatelier, met modellen, verfdoozen, Oostindischen inkt, penseelen, en de schilder zelf, die zijn rechterhand door de linkerhand steunt, om niet te beven.

Het kwam mij niet onbelangrijk voor, het bovenstaande betreffende de Bouwkunst van Japan aan de lezers van dit blad mede te deelen. De Amsterdamsche tentoonstelling geeft hun gelegenheid, een en ander van het hier medegedeelde aan de werkelijkheid te toetsen.

R.

(A. et A.) HET STANDBEELD VAN JAN VAN NASSAU TE UTRECHT.

Zooals de dagbladen reeds meedeelden, had 15 October l.l. de onthulling plaats van het standbeeld, opgericht ter herinnering aan de Unie van Utrecht. Hoewel het oorspronkelijk in de bedoeling lag, dit op den 300sten verjaardag te doen plaats hebben, ontbraken echter langen tijd de noodige gelden, eerst voor het monument zelf, later voor de kosten der onthullingsplechtigheid.

Het eerste denkbeeld, een gedenkzuil op te richten op Lepelenburg, had wel de voorkeur verdiend, daar deze plaats, ofschoon geen direct uitgangspunt, toch aan vele hoofdwegen en wandelingen ligt, een der meest bezochte en schoonst gelegen punten der stad is en daarbij het voordeel aanbiedt, dat het monument reeds op een grooten afstand gezien kan worden. Het Munster-kerkhof mist deze voordeelen. Evenwel was dit plein, gelegen nabij het Groot Auditorium, waar het verbond werd geteekend, uit een historisch oogpunt de aangewezen plaats voor het gedenkteeken.

Het ontwerp, in zijn geheel, is, wat vorm en grootte betreft, zeer berekend voor zijne plaats. De figuur, den Graaf voorstellende als ridder en staatsman, is een krachtige en schoone. Met de linkerhand rust het beeld op het gevest van zijn degen, met de rechter op het traktaat, waarop 't jaartal 1579 geplaatst is en dat op een min of meer naar achteren geplaatst pedestal ligt, waarop tevens de helm is geplaatst en waarvan de groote mantel afhangt.

Het zware hardsteenen voetstuk, vlak gelaten en met sterk geprofileerde dek- en sokkellijsten voorzien, is in proportie met de zware geelbronzen figuur. Op de voorzijde staat in koper: „Graaf Jan van Nassau." Rondom is een hek in geelbronze kleur aangebracht.

Onder de vele versieringen, die zoowel van de zijde der burgers als van Gemeentewege waren aangebracht, verdient vooral vermelding de eerepoort, aan den Pausdam opgericht, waarvan wij hier een korte beschrijving laten volgen.

Aan beide zijden van de halfcirkelvormig gesloten doorgang, bevond zich een breed penant, welks voet met groen en groote planten was versierd, zichtbaar, — zooals de geheele constructie, — samengesteld uit 4 stijlen, op verschillende plaatsen door dwarsregels verbonden, op de verbindingen met diamantkoppen versierd en verder met latwerk betimmerd en verdeeld. Boven de genoemde planten aan den voet waren vlaggentropeeën aangebracht, links met het Nederlandsche wapen, rechts met dat van Utrecht, en in de kleine vakken, ter hoogte waar de boog begint, de jaarcijfers 1579 en 1883.

Over dit samenstel, dat aan de binnenzijde was behangen met groen, was een licht geprofileerde kroonlijst gemaakt met breed fries, dat boven de zijpenanten was verdeeld in 2 vakken door middel van drie zeer lichte consoles, terwijl op het overblijvende lange middelvak ter eene zijde „Je Maintiendrai" en ter andere zijde „Concordiae res parvae crescunt" geschreven stond.

Een attiekvormige betimmering was verdeeld in langwerpig vierkante vakken, die afwisselend waren gevuld met de bekende kleuren in doek, een grooter middelvak overlatende voor een groote oranje-draperie, waarboven zich een voorwerp bevond, dat mij bij nadere beschouwing bleek den Nederlandschen Leeuw te moeten voorstellen, met een zeer groote vlaggentropee, welke laatste met de boven ieder zijpenant geplaatste, met groen en wimpels omwonden vlaggestokken met kleine vlaggen daaraan, het geheel zeer goed afsloot. Verder was het geheel nog op smaakvolle wijze met draperieën, guirlandes enz. versierd.

Ook het stadhuis was met smaak getooid.

Veel minder was de eerepoort aan de Willemsbrug, bestaande uit 4 met doek en groen omwonden palen, aan wier voet bloemen, in het midden waarvan tropeeën en aan wier toppen wimpels waren aangebracht. Ze werden op verschillende plaatsen door ronde, horizontaal liggende stokken met knoppen verbonden; verder waren aan dit magere geraamte even magere guirlandes, kransen, wimpels enz. opgehangen.

Ook de tribune voor H.H. M.M. was zeer smakeloos. Wel waren de middelen weinig, doch met deze had beter effect kunnen verkregen worden en voor den bedsteeachtigen vorm was een betere te kiezen geweest.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN NEDERLAND.

Verslag van onzen correspondent te Groningen.

Ik begin dit mijn tweede verslag met een enkel woord over het voor eenigen tijd gereedgekomen gebouw voor de studenten-sociëteit „Mutua Fides." Het eerst dient dan vermeld, dat de bouw eene som van ± ƒ 42,000 heeft gevorderd. Dat is dus omstreeks 12,000 gulden boven het cijfer, dat, volgens de uitgeschreven prijsvraag, niet mocht worden overschreden. (Deze bijzonderheid is niet zeer aangenaam voor hen, die indertijd een fraai ontwerp inzonden, dat terzijde gelegd werd, omdat de kosten den gestelden prijs overtroffen!). En dit meerdere bedrag is bijna uitsluitend aan uitwendige verfraaiing besteed. Den leveranciers van deze fraaiigheden onze hulde! Het beeldhouwwerk ziet er over het algemeen flink uit. De topgevel is te vol, of — zou zulks niet zijn, indien de verhouding goed kon genoemd worden. Om topgevels te bestudeeren behoeven wij gelukkig geen buitenlandsche reizen te doen of kostbare prachtwerken aan te schaffen — derhalve kunnen wij allen weten, in hoeverre er verband bestaat tusschen de aangename verhouding van die oude gevels en de toen gebruikelijke hooge daken.

Verder is er een goed gebruik gemaakt van modematerialen, als daar zijn: gebrand glas, tegels, enz. Maar door al deze omhulsels heen ziende, blijft er niet veel te bewonderen over. De gevel is plat, en geen enkele fraaie lijn is erin te vinden. Het is bovendien: „een huis zonder deur". Terwille van een groot balkon is een van de hoofdvereischten voor een goed geheel weggevallen, en terwille van de te verwachten „vracht" op bedoeld balkon, is dit laatste „hecht en sterk", waar de schoonheid ook alweer niet bij gewonnen heeft.

De behandeling van de tweede verdieping geeft een doodsch aanzien, dat, zoodra de gloed der nieuwheid van vlechtwerk enz. verdwenen is, er niet beter op zal worden.

Toch kunnen wij dit gebouw een van de best geslaagde heeten, die in den laatsten tijd in Groningen zijn verrezen. De ontwerper heeft zich nergens schuldig gemaakt aan leugenachtig effectbejag, of andere oogendienende fraaiigheden, wat in den tegenwoordigen tijd reeds aanspraak op waardeering heeft.

Deze laatste opmerking brengt mij als vanzelf op het nieuwe komediegebouw. Thans geheel gereed, trekt het onmiddellijk de aandacht tot zich.

Zij, die met onzen ouden schouwburg bekend zijn, zullen het met mij eens wezen, wanneer ik beweer, dat de nieuwe schouwburg met blijdschap en ingenomenheid is begroet. De verbetering is dan ook groot. Het inwendige van het gebouw is zeer doelmatig en maakt een aangenamen indruk, hoewel alles sober en eenvoudig is — 't gevolg van een beperkt aantal dubbeltjes.

Wat het uiterlijk betreft — wij zullen er niet veel van zeggen. De vormen zijn zoo, als wij dat gewoon zijn van de bekwaamste onzer vaderlandsche architecten, die den moeilijken tijd hebben meegemaakt van hen, die begonnen, toen de architectuur in wezen en ontwikkeling ten onzent dood, volkomen dood was, en zich uit die periode met kracht hebben opgewerkt tot het standpunt, dat wij, jongeren, gereed vonden.

Zóó bezien maakt het nieuwe gebouw een aangenamen indruk. De verhoudingen zijn goed, in details is alles vrij netjes afgewerkt, het metselwerk kleurig, en het pleisterwerk zóó heerlijk roomachtig gesausd, dat men er begeerlijk naar zou worden.....

Ook profiteert het gebouw veel door de omgeving.

Omgeving — ik kom daardoor op den onmiddellijken buurman, eveneens een nieuw gebouw, het gymnasium. Grootere tegenstelling is wel niet denkbaar! Indien wij den schouwburg eens mogen noemen een voorbeeld van eenvoudigen goeden smaak, dan zouden wij het gymnasium kunnen noemen een voorbeeld van weldoordachte smakeloosheid.

Hebben wij hier dan te doen met een wanproduct? Het tegendeel is waar. Als bouwwerk is het eene merkwaardigheid. Het geeft ons de overtuiging, dat de ontwerper is een man van ongemeene kennis, die de architectuur in al hare hoedanigheden heeft bestudeerd en begrepen, en daarbij talent genoeg bezit om dán te kunnen werken, zonder in den maalstroom van een of ander vormenstelsel op te gaan. Doch het koele verstand is hier *te* veel aan het woord geweest, waardoor dat onuitsprekelijke is verloren gegaan, dat ons gemoed verwarmt en onzen geest verheft. Wij doen hierbij ook dezelfde ervaring op, die wij bij den z.g. oud-Hollandschen stijl waarnemen — men houdt zich zóó druk bezig met de consequentie in de detailleering, dat de hoofdvormen worden verwaarloosd, of, misschien is het beter te zeggen, een punt van ondergeschikt belang uitmaken.

Gelukkiger geslaagd is het nieuwe bureau voor de gemeentewerken van denzelfden architect. Ik hoop van dezen gevel binnenkort een schetsteekening in dit blad te geven.

Nog kan ik vermelden, dat aan den Heeresingel een woonhuis is gebouwd, dat een goeden indruk maakt en waarmee wij den architect gelukwenschen, vooral ook, indien wij daarbij rekening houden met hetgeen wij voorheen van denzelfden architect te aanschouwen kregen (o. a. aan de Hooge der Aa).

Dan nog het nieuwe kerkgebouw voor de Remonstrantsche gemeente, waarbij deze buitengewoon verlichte gemeente een bewijs van haar hooger streven heeft gegeven door den bouw van een foei-leelijk product. — En eindelijk dient nog vermeld, dat onlangs in deze gemeente eene Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst is opgericht.

Groningen, Oct. '83.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ROTTERDAM.

Vergadering van 19 October 1883.

De Voorzitter, de vergadering geopend hebbende, heet de aanwezige leden welkom, waarna de rapporten

van afgevaardigden ter Algemeene Vergadering der Maatschappij worden gelezen.

In behandeling komen voorstellen van het Bestuur tot wijziging van het reglement der Afdeeling en wel 1°. om voortaan acht in plaats van negen vergaderingen te houden; 2°. om den toegang tot de vergaderingen bijwijze van introductie voor alle stadgenooten toe te staan, en 3°. de door de Afdeeling uit te schrijven prijsvragen ter mededinging open te stellen voor de leden van alle afdeelingen en de inwoners van Zuidholland. Alle voorstellen worden aangenomen, het tweede met de toevoeging, dat het Bestuur geen bezwaar heeft tegen den geïntroduceerde, en het derde na de toelichting, dat Zuidholland is opgenomen, omdat de Afdeeling leden heeft die wel in die Provincie, maar buiten Rotterdam wonen.

Daarop komt in behandeling een door dertien leden gedaan voorstel tot wijziging van de werkzaamheden der Afdeeling, luidende als volgt:

a. Aan de leden worden wekelijks bouwkundige boek- of plaatwerken ter bezichtiging gezonden.

b. Op elke vergadering wordt een bespreking gehouden over een onderwerp, dat in betrekking staat tot de Bouwkunst; daarvoor worden afwisselend leden en vreemdelingen uitgenoodigd.

Bij plotselinge verhindering van een spreker wordt daarin door het Bestuur voorzien.

c. Op iedere vergadering wordt een schets-ontwerp opgegeven ter beantwoording door de leden op het gebied van kunstindustrie, voor uit- of inwendige versiering van gebouwen.

d. De ontwerpen, die op deze prijsvragen inkomen, worden door een Commissie onderzocht en na goedkeuring authografisch gedrukt; ieder lid ontvangt hiervan een exemplaar, terwijl de overige in den handel worden gebracht.

e. Op iedere vergadering is het een af ander ter beschouwing aanwezig, hetzij teekeningen, platen of bouwmaterialen, die gedurende een kleine pauze worden bezichtigd.

Het Bestuur noodigt den inzender uit het tentoongestelde te verklaren of toe te lichten.

f. Op ééne vergadering wordt jaarlijks een kunstbeschouwing gehouden van het werk der leden; op deze vergadering heeft ieder belangstellende vrijen toegang.

g. De boek- of plaatwerken, die aan de leden zijn rondgezonden, worden zooveel mogelijk behouden tot vorming van een bibliotheek.

h. De bibliotheek berust in het vergaderlokaal; één avond per week gedurende het geheele jaar is dit lokaal voor de leden geopend en worden op die avonden de boek- of plaatwerken uitgegeven tegen ontvangstbewijs.

j. Het Bestuur tracht zooveel mogelijk de Bouwkunst goed te doen vertegenwoordigen op de driejarige tentoonstelling te dezer stede.

k. Van *alle* werken, die in deze gemeente en van de *voorname* werken, die in ons land publiek of onderhands worden aanbesteed, tracht het Bestuur een exemplaar van het bestek met teekeningen te verkrijgen en legt dit in het vergaderlokaal ter inzage voor de leden, aan wie hiervan kennis wordt gegeven.

l. Van de voornaamste werken noodigt het Bestuur den ontwerper uit zijn werk op eene vergadering toe te lichten.

m. Alle nationale en internationale prijsvragen, die op het gebied der Bouwkunst worden uitgeschreven, brengt het Bestuur zoo spoedig mogelijk ter kennis van de leden en legt het programma daarvan in het vergaderlokaal ter inzage.

n. De Vereeniging tracht steeds zooveel mogelijk haar werkkring uit te breiden door zich in verbinding te stellen met buiten- en binnenlandsche vereenigingen, die op hetzelfde gebied werkzaam zijn.

o. De vergaderingen worden geregeld gehouden ééns per maand, van September af tot en met Maart.

Nadat de Voorzitter erop gewezen heeft, dat het voorstel in twee deelen is te splitsen, waarvan het eene weinig, doch het andere een belangrijken invloed op de organisatie der Afdeeling zal uitoefenen, verzoekt hij den voorstellers hun voorstel toe te lichten, wat bij monde van den heer Droogleever Fortuijn geschiedt. Hierbij herinnert de spreker aan de omstandigheden, waarvan dit voorstel een uitvloeisel is, namelijk de ontwikkeling van eenige denkbeelden tot uitbreiding van de werkzaamheden der Afdeeling, door den heer D. de Vries in de laatste vergadering van het vorige seizoen gedaan, waarvan het omvangrijkste was een samenwerking met het bouwkundig leesgezelschap „Kunstvlijt." Ter behandeling van dit onderwerp werd toen eene Commissie benoemd, die met eene Commissie uit de Vereeniging „Kunstvlijt" de zaak besprak, welke besprekingen ten gevolge hadden, dat genoemde Vereeniging verklaarde samenwerking met de Afdeeling wenschelijk te achten. Daarna werd het ingediende voorstel door een gecombineerde Commissie te zamen gesteld. Nadat het juiste van het gevoelen des Voorzitters, om het voorstel gesplitst te behandelen, nader was aangetoond en aangenomen, wordt overgegaan tot de behandeling der punten *a*, *g* en *h*.

De heer H. J. Dupont richt de vraag aan de voorstellers of er een begrooting van kosten bestaat, welke vraag in dier voege toestemmend wordt beantwoord dat, bij een aantal van 100 leden, de contributie ƒ 15 zal moeten bedragen. Hieraan wordt de verklaring toegevoegd dat, om het plan in uitvoering te brengen, het ook door „Kunstvlijt" zal aangenomen dienen te worden, alsook, wanneer het voorstel wordt aangenomen, het onuitvoerbaar zal blijken te zijn, zoo de Afdeeling, afdeeling van de Maatschappij zou willen blijven.

Nadat nader op de overlegging eener begrooting van kosten is aangedrongen, wordt bepaald, dat de voorstellers met twee leden uit de Besturen der betrokken lichamen eene begrooting zullen opmaken, en daarna lijsten zullen rondgaan, teneinde te beoordeelen of de deelneming voldoende is om het voorstel te kunnen uitvoeren.

EENE FOUT, DIE VERBETERING EISCHT.

(*Ingezonden*)

Zeer onlangs was ik in de gelegenheid, kennis te nemen van het, bij Thieme te Zutfen verschenen, werkje van den ingenieur Tutein Nolthenius, geschreven naar aanleiding van de bekende beweging der steenbakkers, tegen het in Rijkswerken bezigen van grooter formaat baksteen en bazalt. In hoeverre onze steenbakkers in hun recht zijn, als ze beweren verongelijkt te worden, laat ik daar. Meer degelijk werk en minder groote uitgaven toch, kunnen voorschriften als de door de steenbakkers gewraakte, in 't leven roepen. Wil men daartegen protesteeren, goed; men kan echter ook trachten aan die voorschriften te voldoen, door het gewone formaat in dien zin te wijzigen. Als 't getij verloopt, verzet men de bakens.

Een andere quaestie bestaat er, eveneens ten opzichte van bouwmateriaal, en deze quaestie mag gerust eene fout genoemd worden, daar geen enkele reden het bestaan wettigt. Ik meen dat mijne opmerking daaromtrent geheel op hare plaats is in een vakblad als dit, en ik vlei me dus reeds met het vooruitzicht op de gunst der Redactie, om mijn geschrijf een plaatsje af te staan.

Het is bekend, dat sedert enkele jaren eene reorganisatie is ontstaan in 't dekmateriaal onzer gebouwen. Het oud-Hollandsche en het Friesche model dakpannen hebben geduchte concurrenten gekregen in het Fransche model. En dat, niettegenstaande dit model, door meer kostbare bewerking, niet dan tegen hoogere prijzen geleverd kan worden. De daken, ermede bekleed, zijn oneindig veel mooier; de pannen zijn harder en dichter; ze slaan niet door; ze dekken dichter en vormen, uitgezonderd de van harden wind vergezeld gaande regen- en sneeuwbuien, een volkomen gesloten dak; ze zijn, zooals gebleken is, tegen felle vorst goed bestand, en, daar de beste soort, niet verglaasd, maar glanzend gestookt is, bestaat er geen gevaar voor afschilfering. Daarenboven worden ze in 't kruis gelegd, d. w. z. elke pan der tweede rij, sluit op twee der onderste rij, 't geen ten gevolge heeft, dat ze veel vaster liggen tegen wind. Dat in 't kruis liggen heeft aanleiding gegeven tot den naam *kruispannen*. Deze benaming, veelvuldig door architecten en bouwlieden gebruikt, wordt bovendien meest gevolgd door de opheldering *Echtsche pannen*. En het voorschrijven in zeer vele bestekken van »Echtsche pannen" is de fout, die ik bedoel. Is misschien de fabriek te Echt de eerste geweest, die in Nederland pannen van Fransch model leverde, sedert zijn er meer fabrikanten van deze pannensoort. (O. a. te Druten is er een, en er is een te Berg-en-Dal bij Nijmegen.) Mag nu, waar de fabrikanten onderling volkomen kunnen concurreeren en aan de voorschriften der levering voldoen, mag daar, vraag ik, het voorschrift: »de pannen moeten zijn van de fabriek te Echt" bestendigd worden? M. i. niet. Dat voorschrift toch bedoelt de bevoordeeling van één enkelen fabrikant ten koste zijner collega's; dat voorschrift is voor dien eenen fabrikant eene zich telkens herhalende reclame, waarvan 't gevolg is, dat zijn fabrikaat *wel*, dat der overige fabrikanten *niet* bekend wordt. — Het fabrikaat, door de firma Van der Wedden en De Kruijff te Berg-en-Dal, op de tentoonstelling te Amsterdam geëxposeerd, werd met de bronzen medaille bekroond. Een bewijs, dat behalve die te Echt, ook andere fabrieken goed werk leveren. En nu kan het m. i. niet anders, of heeren bouwkundigen zullen in het vervolg zich wachten voor eene herhaling der door mij bedoelde fouten, voortaan alleen voorschrijven: »de pannen moeten zijn van Fransch model, of zoogenaamde kruispannen", en de herkomst geheel ad libitum van den aannemer laten. Daardoor zullen ze toonen onpartijdig te zijn, en niet te willen, dat de eene fabrikant boven den anderen worde bevoordeeld.

N. Oct. '83. Geen pannenfabrikant,
wel: *een vriend van gelijk recht voor* ALLEN.

VARIA.

— † De gevloeide velden van Gennevilliers, waarover sinds tien jaren het rioolwater van Parijs geleid wordt, gaven aanleiding tot een onderzoek naar den invloed der vloeiing op de hoogte van het grondwater. Verscheidene eigenaren van landerijen en steengroeven in de nabijheid, hebben namelijk tegen de stad gerechtelijke eischen tot vergoeding van de hun door het stijgen van het grondwater berokkende schade ingesteld.

De heer Bazaine heeft, naar aanleiding daarvan, een opstel geschreven in de *Annales des ponts et chaussées* van dit jaar.

Hij zet eerst een leer der beweging van het water in doordringbaren grond uiteen, waarbij hij zich grondt op de wet der indringing of doorzijpeling van Dupuit en Darcy, behandelt de verticale beweging en daarna de parabolische eener waterlaag, die zich in een doordringbare, op een ondoordringbaren bodem rustende, grondlaag beweegt. De toepassing van de leer op eenige voorbeelden bewijst, dat binnen de gevloeide streek de vloeiingshoogten aanzienlijk kunnen worden, als de besproeiingen in genoegzaam lange tusschenruimten op elkander volgen en in genoegzaam sterke hoeveelheden; verder, dat buiten de gevloeide streek de opstuwing van het waterpeil op geringen afstand van den omtrek verdwijnt en slechts uiterst langzaam plaats heeft. Bij vergelijking echter van de uitkomsten der theorie met de in Gennevilliers waargenomen feiten blijkt, dat de beide hierboven vooropgestelde regelen door de practijk niet worden bevestigd, want de plaatselijke omstandigheden van het schiereiland, die op den stand van het grondwater invloed hebben, zooals b.v. de hoeveelheid regenwater, de geologische en topografische gesteldheid, de diepte van den water-doorlatenden grond, de waterafvoer en de hooge waterstanden der Seine enz., zijn zoo menigvuldig en hebben zulke verschillende uitwerkingen op het peil van het grondwater, dat een invloed der besproeiing niet aan te wijzen is. In tijden, waarin zeer krachtig gevloeid werd, nam men zeer lage standen van het grondwater waar, en omgekeerd zeer hooge in tijden, waarin bijna niet gevloeid werd. Eveneens toonden de waarnemingen aan, dat de rijzingen en dalingen van het grondwater buiten de besproeide velden veel sneller en sterker waren dan daarbinnen. De sedert den aanleg der besproeide velden waargenomen buitengewone stijgingen van het grondwater laten zich echter veel beter verklaren: 1e uit de opeenvolging van vele natte jaren; 2e uit den bouw van den stuw van Bezons, waardoor het peil der Seine ongeveer een Meter rees.

Zulke bij uitzondering hooge grondwaterstanden werden intusschen door de sinds 1879 uitgevoerde droogleggingen verhinderd, en inderdaad bleef sedert het peil in de streek, waarin het hooge grondwater schade aangericht had, op voldoende diepte.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. In de zitting van den Gemeenteraad, Woensdag j.l. gehouden, werd door het Gemeentebestuur voorgesteld op de verschillende adressen, — waarin het verzoek wordt gedaan op het raadsbesluit tot demping van den Nieuwezijds-Voorburgwal terug te komen — over te gaan tot de orde van den dag. Er ontspon zich eene levendige discussie; nadat eene motie van den heer Fock, om de zaak nader te onderzoeken, met 18 tegen 17 stemmen verworpen was, onderging het amendement van den heer Ankersmit, en strekkende om op het raadsbesluit van 6 Februari 1882 terug te komen, met 19 tegen 16 stemmen een gelijk lot. De Voorburgwal zal dus weldra tot de geschiedenis behooren.

— Door de architecten J. C. van Wijk te Rotterdam en A. Salm G.Bzn. alhier, is aan den Gemeenteraad van Amsterdam concessie aangevraagd voor het oprichten van overdekte markten, voornamelijk dienende tot verkoop van levensmiddelen voor dagelijksch verbruik. Zij verzoeken den Gemeenteraad hun voor dat doel het Amstelveld en de Westermarkt of andere geschikte plaatsen in erfpacht af te staan op zoodanige voorwaarden, als de Raad gepast zal achten.

— Aan verschillende personen, die tot het welslagen der tentoonstelling van oude kunst te Amsterdam door tijdelijken afstand van kunstvoorwerpen hebben medegewerkt, is door den Minister van Binnenlandsche Zaken het verzoek gedaan die voorwerpen voor korter of langer tijd aan 's Rijks Museum in bruikleen af te staan. Wij vernemen met onverdeeld genoegen, dat velen aan de uitnoodiging bereidwillig gevolg gegeven hebben.

GOUDA. De Gemeenteraad heeft ƒ 8000 toegestaan voor de restauratie van den gevel van het Stadhuis. Toen een raadslid die som te hoog vond, deelde de Voorzitter, Mr. Van Bergen IJzendoorn, mede, dat de referendaris Jhr. Mr. De Stuers, een nog veel kostbaarder restauratie wenschelijk achtte, die echter bezwaar opleverde met het oog op de inwendige verdeeling van het raadhuis. Daarop werd het voorstel met algemeene stemmen goedgekeurd.

DORDRECHT. In de Dinsdagnamiddag alhier gehouden Gemeenteraadszitting werd door Burgemeester en Wethouders een aanbevelingslijst voor de benoeming van een hoofdopzichter der gemeentewerken ingediend; daarop zijn geplaatst de heeren Simon van der Heijden, opzichter bij den Provincialen Waterstaat in Friesland te Drachten en Dirk Boer, opzichter bij het in-aanbouw-zijnde stoomgemaal aan de Develsluis te Heerjansdam. — Verder werd ook ter tafel gebracht het ontwerp van een nieuwe instructie voor den hoofdopzichter der gemeentewerken, benevens een ontwerp-nieuw besluit betreffende de indeeling en bezoldiging van de verschillende ambtenaren bij de plaatselijke werken.

De Voorzitter deelde mede, dat de hoogdrukwaterleiding thans in volle werking is, en de Directeur dier inrichting a.s. Vrijdag en Zaterdag, van 2 tot 4 uren, op het terrein van den watertoren zal aanwezig zijn, om den Raadsleden, die dit mochten verlangen, inlichtingen betreffende de werking enz. te verschaffen.

Tot groot genoegen van velen, kwam ook aan de orde het voorstel tot verder demping en rioleering der zoogenaamde doode spranken. — Nu het eerste gedeelte dier demping is voltooid en uitstekend voldoet, zag men met verlangen de verdere uitvoering van het plan tegemoet, want het is bepaald schande voor onzen tijd, dat er, in een plaats als Dordrecht, tusschen de dicht bevolkte buurten nog zoovele stinksloten worden aangetroffen. De vuile stoffen, die zich met den tijd in die poelen verzameld hebben, worden nu uitgegraven en vervangen door zuiver rivierzand. De Voorzitter deelde mede, dat het bestek voor de levering der buizen reeds gereed is.

DEVENTER. Het 25-jarig bestaan der gemeente-gasfabriek is deze week feestelijk herdacht.

BERICHT.

Advertentiën van geneesmiddelen, loterijen en dergelijken worden niet opgenomen, en steeds terzijde gelegd. De Administratie verzoekt beleefdelijk van de toezending verschoond te blijven.

ADVERTENTIEN.

J. L. BACON & Co.

Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.

Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

Wilson's STOOMPOMPEN

zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van

LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.

Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

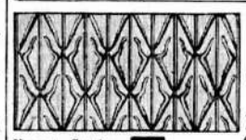

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,

leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Keteis, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen- en Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 5 November 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

A. Het vergrooten van het Gebouw voor de Brandweer op het Leidscheplein.
B. Het verbouwen van de Openbare Lagere School der 1e klasse No. 10 in de Rapenburgerstraat.
C. a. Het veranderen van de houten brug No. 121 over de Bloemgracht vóór de eerste dwarsstraat in een vaste ijzeren brug.
b. Het vernieuwen van af de watersloven en tevens verbreeden van de vaste houten brug No. 138 over de Lindengracht aan de Lijnbaansgracht.

Beide met de leverantie van alle daartoe noodige materialen.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der gemeente tegen betaling van *f* 1.40 voor de sub *A* (met teekening), *f* 1.25 voor de sub *B* (met teekening) en *f* 0.20 voor de sub *C* genoemde.

Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Architect, op het Stadhuis, Kamer N°. 101, des ochtends van 10—12 uur.

Burgemeester en Wethouders voorn.,
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
23 October 1883. *De Secretaris*, DE NEUFVILLE.

LOCOMOBILES,

Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

PARKETVLOEREN,

TROTTOIRTEGELS. GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

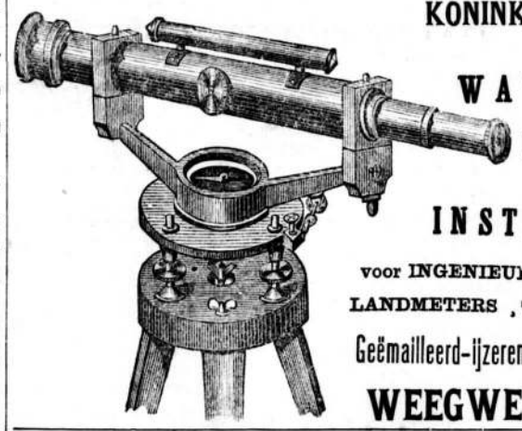

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

TE KOOP:

bij de Gemeente *Arnhem*, ongeveer
16 à 17000 K.G. PIGIJZER,
merk Kinneil.

Aanbiedingen per 100 K.G. worden *franco* ingewacht vóór of op 10 November a. s. bij den Gemeente-Architect, ten Gemeentehuize.

BOEKVERKOOPING.

De Boekhandelaar P. GOUDA QUINT, te *Arnhem*, zal den 7 November en volgende dagen **verkoopen:** eene belangrijke verzameling **BOEKEN,** nagelaten door de Heeren **B. F. Baron van VERSCHUER,** te *Arnhem*, **S. A. FIJNEBUIK,** Oud-Opzichter 1e kl. bij 's Rijks Waterstaat en Architect, en anderen, over: Rechtsgeleerdheid, Algemeene en Nederl. Geschiedenis en Plaatsbeschrijving, Geslacht-, Wapen- en Muntkunde, Godgeleerdheid, Kerkgeschiedenis, Wijsbegeerte, Natuurkundige Wetenschappen, Waterstaat, Krijgskunde, Bouwkunde en Fraaie Letteren; verder eenige Plaatwerken en Muziek, benevens eene goede oude Viool. De Catalogus is bij de meeste Boekhandelaren voorhanden, doch wordt op franco aanvraag gratis toegezonden.

PARQUETS HYDROFUGES.

(Vochtwerende Parketvloeren)

bestaande uit steenen vloer met kegelvormige gaten voorzien, in cement gelegd, waarop de houten vloer, van onder met zwaluwstaarten bewerkt, door asphaltmassa bevestigd wordt.

FABRIKANTEN:

La Construction industrielle

VOORHEEN:

DAMMAN & CASSARD

TE

BRUSSEL.

Gekloofde Plafonneerlatten.

Het beste en goedkoopste materieel voor plafonds.

Half zoo duur als de bewerking met riet.

FABRIKANTEN:

Société anonyme Belge de Découpage mécanique

TE

BRUSSEL.

Depôts in alle groote plaatsen van ons land.

VEILIGHEIDSLIFTS

VOOR

Personen, Goederen en Bouwstoffen.

Systeem Richard Liebig, Reudnitz-Leipzig

voor hand of mechanische kracht.
Eén persoon kan een last van 500 kilo in 2 à 3 minuten 4 à 5 étages ophijschen.

Positieve zekerheid tegen valongelukken.

Eenvoudige en practische constructie.

IJZERGIETERIJ
WAUTERS—KOECKX, Brussel.
Molenbeek—St. Jean.

SPECIALITEIT IN:

BALKONHEKKEN, TRAPPEN,
Trapleuningen, Bordessen, Marquisen, Candelabres in gesmeed ijzer enz.

De voorwerpen, die op de Internationale Tentoonstelling in de Belgische Afdeeling geëxposeerd zijn, als Trappen, Trapleuningen, verschillende Lantarens, Jardinières enz. zijn tot verminderde prijzen verkrijgbaar.

ZWEEDSCH GRANIET

in 6 diverse kleuren,
uit de geheel nieuwe met stoomkracht werkende fabriek van
CARL ECKMAN,
Eigenaar van granietgroeven.
Grafversfors in Zweden.

SERPENTINSTEEN

uit de groeven van
GUSTAV SCHARF & Co.
TE
EINSIED'L
bij Mariënbad in Boheme.

Tegen buitenlucht en alle weersgesteldheden bestaand. Niet duurder dan gewoon graniet.

NATUURLIJKE TUFSTEEN
(versteend riet)

uit de Groeven van OTTO ZIMMERMAN te Greussen in Thüringen,

het beste, mooiste en goedkoopste materiaal voor **grotten,** die kant en klaar volgens eigen of ingezonden teekening uitgevoerd worden.

Vertegenwoordiger voor NEDERLAND en KOLONIËN:

THEOD. FERD. BIERHORST, te Haarlem en te Amsterdam op de Tentoonstelling, bureau Grotte de la Belle Vue,
waar alle verdere inlichtingen, prospectussen enz. te verkrijgen zijn.

De heer JOH. ODORICO te Frankfort a/M. heeft, op mijn verzoek, het met hem aangegaan contract ontbonden. Van heden af heb ik de vertegenwoordiging dezer firma voor Nederland nedergelegd.

THEOD. FERD. BIERHORST.

HAARLEM, 23 October 1883.

J. L. BACON & Cº.

Ingenieurs, bouwmeesters van Centraalverwarming en Ventilatietoestellen.

Amsterdam, Nieuwe Vaart 10.
Antwerpen, Mechelsche Steenweg 43.

Aanleg van centraalverwarming door middel van heetwater, warmwater en stoom zonder ventilatie, of samengesteld door toevoer van de hoeveelheid versche lucht welke voorgeschreven wordt, voor:

Wees-, Arm- en Ziekenhuizen, Kerken, Schouwburgen, Scholen, Bibliotheken en Openbare Gebouwen, alsook Werkplaatsen, Wintertuinen, enz.

Heetwater-toestellen met smalle buizen, bijzonder geschikt voor **Woonhuizen, Villa's, Hotels, Kantoren,** enz

Deze toestellen worden met het grootste gemak toegepast, zoowel in oude als nieuwe gebouwen, nemen weinig ruimte in en kunnen zoonoodig geheel verborgen worden.

Bijzondere toestellen voor: **Droogkamers, Broodbakkerijen** en andere industrieën.

Stoomkook-, Wasch- en **Badinrichtingen.**

Ventilatie-inrichtingen door drukking in uitvoering.

PROJEKTEN en BEGROOTINGEN worden op aanvraag kosteloos geleverd.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK
TE
AMSTERDAM
Beltweg Nº. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT
VAN
VAL DE TRAVERS
ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH**

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

BADPLAATS NOORDWIJK.

A. M. Weissman del.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 3 Nov. 1883.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 44. ZATERDAG 3 NOVEMBER 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

(A. et A.)

NOORDWIJK.

Tot dusverre bestond er aan het strand van het dorp Noordwijk, een bloeiende gemeente van Zuidholland, die omstreeks 4000 inwoners telt, een bescheiden gelegenheid tot het nemen van zeebaden en kwamen vele familiën er des zomers uitrusten van het woelige stadsleven.

Eenige ondernemende inwoners van Noordwijk, met den wakkeren burgemeester Pické aan het hoofd, overtuigd dat deze zeeplaats, die boven andere badplaatsen met natuurschoon bedeeld is, bij een behoorlijke exploitatie een schoone toekomst tegemoet kon gaan, verzekerden zich van een terrein, ter grootte van meer dan honderd hektare, dat voor de geringe som van *f* 22000 van de gemeente gekocht werd, en stichtten de Maatschappij „Noordwijk" tot exploitatie van duingronden, als directeur waarvan de bekende stichter der Olympia-vereeniging, de heer J. A. Bientjes, werd aangesteld, terwijl het maatschappelijk kapitaal op *f* 500,000 werd bepaald, waarvan *f* 100,000 door eenige belangstellenden en *f* 100,000 door de gemeente Noordwijk genomen werd.

Een plan tot aanleg van de terreinen, door den heer Wattez te Bussem opgemaakt, kwam spoedig tot uitvoering, en slingerende wegen, keurig met klinkers bestraat, werden aangelegd, duinen opgehoogd of afgegraven, in het kort alles gedaan, wat strekken kon, om het natuurschoon goed te doen uitkomen.

Inderdaad is het een schoon gedeelte van ons vaderland, dat Noordwijk ons te aanschouwen geeft.

Even ten zuiden van den rijweg van Noordwijk naar zee verheft zich een duinhoogte, die een bekoorlijk gezicht oplevert. De trotsche oceaan bruist aan de eene zijde, en aan de andere zijde is het vriendelijk Noordwijk tusschen bloemvelden en bosschen gelegen, waarachter zich een onafzienbare horizon ontsluit, met tal van dorpen schilderachtig in de groene vlakte verspreid.

De gemeenschap van Noordwijk met Leiden, die tot dusverre heelwat te wenschen overliet, wordt thans aanmerkelijk verbeterd, daar de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij zich bereid verklaard heeft, de exploitatie van een stoomtramlijn, die langs Rijnsburg wordt aangelegd, op zich te nemen, zoodat men dan Noordwijk van Amsterdam in ruim anderhalf uur, van Haarlem in ruim een uur, van den Haag in een uur en van Leiden in veertig minuten bereiken kan.

De nieuwe Maatschappij begint haar werkkring onder de gunstigste vooruitzichten. De ligging van Noordwijk, het prachtige strand, het fraaie duin met zijn rijken plantengroei, de vriendelijke omgeving zullen een groote aantrekkelijkheid voor deze badplaats zijn. De verandering, die Scheveningen ondergaan heeft, zal velen familiën aanleiding geven, een andere badplaats te zoeken met een waardiger toon en andere zeden.

In den aanvang dezes jaars werd een prijsvraag voor een Kurhaus met Hotels te Noordwijk uitgeschreven, en mocht het ontwerp door den ondergeteekende, in verbinding met den heer J. H. T. Löning, architect te Amsterdam, onder het motto „Am Meer" ingezonden, den eersten prijs behalen. Van dit ontwerp, dat men zich voorstelt in het volgende jaar uit te voeren, is reeds een gedeelte, nl. de plans van het Kurhaus, in een bouwkundig tijdschrift publiek gemaakt.

Ik heb mij daarom thans bepaald tot het geven van enkele perspectievische afbeeldingen van de ontworpen gebouwen, eenige gezichten te Noordwijk en van afbeeldingen der rustieke brug, der laiterie en der opzichterswoningen, die op de terreinen door den heer A. R. Freem, architect te Arnhem, gebouwd zijn.

Voor het Kurhaus en de Hotels hebben de ontwerpers eenvoudige renaissancevormen, geschikt om in berg- en baksteen uitgevoerd te worden, gekozen. Een loggia is aan den voorgevel van het Kurhaus aangebracht om den badgasten gelegenheid te geven, ook

POLYTECHNISCHE

bij regenachtig weder van de frissche zeelucht te kunnen genieten.

Onmiddellijk aan deze loggia grenzen de eet- en restauratiezalen, de conversatiezaal en de leeszaal. De concertzaal, door ruime terrassen omgeven, is aan den achtergevel uitgebouwd. Een viertal torens dient om de bezoekers de schoone vergezichten te doen bewonderen.

In de hotels zijn al de vertrekken om een middenvestibule, met trap, geschaard.

De negen gezichten, op de plaat verbeeld, stellen successievelijk voor: een der ontworpen hotels, een gezicht van het duin op Noordwijk aan zee, een gezicht van het duin op Noordwijk-Binnen, de loggia van het Kurhaus met gezicht op het strand, het Kurhaus met terras, de dorpsstraat te Noordwijk-Binnen, de rustieke brug over de duinweide, de laiterie en een der opzichterswoningen. De drie laatstgenoemde bouwwerken zijn thans reeds voltooid.

In het duin zijn, behalve de noodige voetpaden, reeds meer dan 3000 meter van de ontworpen wegen, die een gezamenlijke lengte van ruim 7000 meter zullen verkrijgen, voltooid. In de weide graast reeds het vee, het hertekamp is afgepaald, en reeds heelwat houtgewas is aangeplant, wat een fraai gezicht oplevert.

Op zoo flinke wijze begonnen, kan het wel niet anders of de Maatschappij „Noordwijk", waarvan commissarissen zijn de heeren C. L. C. W. Pické, Mr. T. W. van der Schalk, C. J. M. Dijkmans, Mr. H. Graaf van Limburg Stirum en F. C. P. de Haan, gaat een schoone toekomst tegemoet, en zal weldra de rij der Nederlandsche badplaatsen met een vermeerderd zijn, die het geliefkoosd verblijf zal worden van allen, die den goeden toon op prijs stellen.

A. W. Weissman.

(A. et A.) DE BOUWKUNST IN NEDERLAND.

Verslag van onzen Correspondent te Arnhem.

Dezelfde verschijnselen, die wij opmerkten bij den bouw van villa's en woonhuizen, bespeuren wij ook, en in nog sterker mate, bij het bouwen van de arbeiderswoningen. Zoo goed van gemeentewege is gezorgd voor aanleg en rioleering, bestrating enz., even slecht is van de zijde der bouwers gewaakt om gezonde en doelmatige woningen te bouwen, de enkele zeldzame uitzonderingen daargelaten.

Bij de meesten is ook weder winstbejag alleen drijfveer geweest, zonder daarbij tevens aan doelmatigheid te denken. Op velerlei wijzen is het vraagstuk opgelost, om op een stuk grond van bepaalde grootte de meestmogelijke woningen te bouwen. Jammer dat de macht van het Gemeentebestuur niet zóó ver gaat, om ook daarop meer contrôle uit te oefenen en zoodoende de woningen in overeenstemming te brengen met den flinken aanleg. Hier had men op een terrein, waar het inderdaad op geen M². grond aankwam, eens de proef kunnen nemen, gelijk in zooveel steden van Duitschland is gedaan, om namelijk woningen te bouwen voor de arbeidende klasse, eenvoudig maar doelmatig en gezellig, en bij elk perceeltje een klein lapje grond, om zoodoende den lust voor Flora op te wekken, en ik vraag u of dezelfde lieden, waaronder thans duizenden zijn die, afgeschrikt door muffe en natte woningen, liever de kroeg bezoeken en door slecht begrepen redevoeringen langzamerhand socialistische denkbeelden koesteren, en zich diep ongelukkig gevoelen — of diezelfde lieden daardoor niet een prikkel in zich zouden vinden van hoogere kracht, en zich niet gelukkig zouden gevoelen, na volbrachten arbeid, in den schoot van hun gezin?

In een eeuw, waarin allerhande speculatiën op touw worden gezet, is het onbegrijpelijk, dat daarvoor geen liefhebbers zijn opgedaagd.

Onze critiek zal die toestanden niet veranderen, maar toch vatten wij niet, dat in een eeuw van vooruitgang als de 19e, waarin alle nieuwe uitvindingen, waarover men jaren heeft gedacht en gestreden, tot haar recht komen, en wij op elk gebied een groote vlucht nemen, dat in die eeuw de Bouwkunst met hare zusterkunsten zoo met voeten getreden wordt, en het aanzijn werd geschonken aan woningen, waarover het nageslacht zich nog zal schamen, zoo er tenminste onder die panden zijn, die den tand des tijds dan nog trotseeren.

Vroeger vermeldde ik reeds, dat men in de laatste jaren ook goede verschijnselen heeft kunnen waarnemen. Op den Boulevard werden door de architecten Van Gendt en Nieraad eenige woonhuizen en een dubbel heerenhuis gebouwd, die in baksteen met kunstcement, met sterke Hollandsche renaissance-motieven, een zeer goed effect maken. Een magazijn voor den heer Stokvis aan de Oude-Kraan en een magazijn met woonhuis op de Beneden-Bergstraat, van dezelfden, mogen als zeer goed geslaagd heeten. Beiden in baksteen met banden, sluitsteenen en kapiteelen van kunstcement, zijn eenvoudig doch zuiver van profileering, en vooral het laatste, met den oud-Hollandschen trapjesgevel, voldoet zeer goed.

De binnenstad heeft ook op vele plaatsen een gelukkige verandering ondergaan. Hier was het eene winkelpui, daar een café, waardoor langzamerhand een beter effect verkregen wordt. Ontegenzeglijk is het Café-Central het schoonste van de geheele stad. De binnenarchitectuur met het schilderwerk in Duitsche Renaissance is zeer gelukkig. Jammer dat de eetzaal geheel is opgeofferd aan den ventilatiekoker van het café, en eerstgenoemde slechts bestaat uit 4 kamers, daaromheen gegroepeerd. De onderpui van het café, met hare goed geproportioneerde halfzuilen met daarop dragende kroonlijst van witte Bremer steen, is zeer goed van verhouding.

De Groote Sociëteit in de Koningstraat draagt, wat façade betreft, zeker een monumentaal karakter. De oud-Hollandsche motieven geven hier een goed effect. De sprong der kroonlijst op de 1e etage is te groot en daardoor gaat het karakter van steenconstructie verloren. Stond het geheel 1 meter hooger uit den grond, dan zou het effect veel verhoogd worden. Het is te betreuren dat dit gebouw niet op een onzer pleinen staat, daar dan het geheel meer tot zijn recht zou komen.

De Plantentuin, reeds in ons vorig verslag even vermeld, is een sieraad van den Velpscheweg. Jammer dat de beschikbare bouwsom den architect niet toeliet, ons hier eens het gelukkig effect van baksteen met bergsteen te doen aanschouwen. De onderverdieping met hare halfzuilen en daarachter gebouwde loggia's geven het geheel een monumentaal karakter. De prachtige aanleg verhoogt het effect van het gebouw in geen geringe mate.

Wanneer eenmaal de groote zaal door een geoefende hand beschilderd zal zijn, kan men zeker wezen van een aangenaam geheel.

Op den Utrechtscheweg is men weer begonnen met eenige villa's, waarvan enkelen voltooid, anderen halfvoltooid, die wij een volgende maal hopen te behandelen, doch die vanwege de ontwerpers zekerheid geven van een sieraad te worden voor onze stad.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 31 October.

De Voorzitter opent de vergadering. Na lezing der notulen werd mededeeling gedaan van de verschillende ingekomen stukken, waaronder de jaarverslagen van de Royal Society of Architects, Architektů a Inženýrů v kraloostui ceskem spolku Zprávy (Architecten- en Ingenieursvereeniging te Praag), de Société centrale des Architectes, en een geschenk van den heer Th. Fumière, bestaande in het werk „Des expositions et de l'enseignement des arts decoratifs."

De heer J. H. Franken wordt als gewoon lid van het Genootschap aangenomen, terwijl de heer J. Hopman als kunstlievend lid en de heer J. van den Bau, te Delft, als buitenlid toetrad.

De heer J. H. Leliman, eerevoorzitter des Genootschaps, bestijgt nu onder gejuich het spreekgestoelte tot het houden der aangekondigde bijdrage „Onderwijs is brood."

Voor hij echter tot zijne lezing overgaat, doet hij eenige mededeelingen betreffende de statistiek van de Koloniale Tentoonstelling, die heden gesloten werd. Spreker deelt mede, dat deze tentoonstelling in de 184 dagen, die zij duurde, door 1,427,521 betalende, en door 80,000 den halven entreeprijs betalenden bezocht werd. Voor de bewaking dienden 700 à 800 oppassers. De bakkerij van „de Voorzorg" verbakte 140,000 KG. meel tot 1,600,000 broodjes en 1,250,000 krakelingen. In de kiosk van Lucas Bols werden 80,000 glaasjes geestrijk vocht geschonken, terwijl aan 210,000 personen een stoel rondom de muziektent verhuurd werd; 75,000 liter Dortmunder bier en 56,940 liter moezelwijn dienden tot lafenis der bezoekers, die o. a. door 36,000 treinen van den Hollandschen spoorweg werden aangevoerd. In de tramwagens werden 8,801,154 passagiers getransporteerd. Na deze mededeelingen, die spreker aan een bevoegde autoriteit ontleent, gaat hij tot het eigenlijke onderwerp over.

In de eerste plaats weidt spreker uit over het nuttige en noodige van onderwijs in het algemeen en in het bijzonder voor den ambachtsstand. Spreker breekt een lans voor de invoering van den leerplicht, en beveelt het oprichten van ambachtsscholen en kunstnijverheidsscholen in alle voorname plaatsen van ons vaderland aan.

De tegenwoordige opleiding van den werkman werd op pikante wijze besproken, en nagegaan in hoeverre daarin verbetering zou te brengen zijn. Ook de schadelijke invloed van drankmisbruik bleef niet onbesproken.

Hoeveel in België voor den ambachtsstand gedaan wordt, stelde spreker in een helder licht en hij spoorde tot navolging aan.

Als resumé van zijn beschouwingen zegt spreker ten slotte het volgende:

„Doen wij al het mogelijke ter beschaving van den ambachtsman, want beschaving brengt hem welvaart en zijn welvaart geeft hem vrede in huis en gemoed. Steunen wij als leden van één en hetzelfde huisgezin alle pogingen, die met reine bedoelingen worden aangewend, ter uitbreiding van het onderwijs zoo in theorie als in practijk, vooral voor hen, die daaraan het eerst en het meest behoefte hebben. Gebruiken wij onze Argusoogen om toestanden, die verbetering eischen, in het vizier te zien. Jupitersblikken doen altijd goed daar, waar het algemeen welzijn op den voorgrond moet staan, Jobsgeduld zal ons bijzonder te stade komen, evenals Salomo's wijsheid en Simson's kracht beiden hoognoodig zijn om met verouderde toestanden te breken en nieuwere in het leven te roepen.

„*Vooruit* moet ons wachtparool zijn en blijven!"

Onder daverend applaudissement werd spreker voor zijn bijdrage dankgezegd.

De heer Van Arkel bood namens den heer Wilkens ter kunstbeschouwing aan: „Farbige Decorationen" en „Denkmäler Deutscher Renaissance", beide uitgaven van Wasmuth, welke werken met aandacht beschouwd werden.

Een drietal vragen werd in de vraagbus gevonden en daarna de vergadering gesloten.

VARIA.

Houten bestrating. Reeds sedert vele jaren werd de houten bestrating in meerdere of mindere mate, maar veelal zonder gunstig gevolg, aangewend. Het meest gevolgde systeem van bewerking dezer bestrating bestond uit dennenhouten gecreosoteerde blokjes, die met een tusschenruimte van ongeveer één centimeter naast elkander werden geplaatst, en welke tusschenruimte met heet pek werd volgegoten.

Deze bestrating rustte gewoonlijk op dunne planken, waaraan eene zekere tonrondte werd gegeven. Ongelukkigerwijze was laatstgenoemde bodem niet bestand tegen zware drukking: het ontstaan van verzakkingen was dan ook al spoedig het gevolg.

In Engeland, en bepaaldelijk te Londen, is in den laatsten tijd eene andere methode voor het maken dezer bestrating gevolgd, die betere uitkomsten belooft en binnenkort op groote schaal te Parijs zal worden toegepast.

Bij het maken van houtbestratingen komt het er vooral opaan, een bed te maken, dat niet alleen eenigszins veerkrachtig, maar tevens ook weerstandbiedend is. Hierin meent men nu op de volgende wijze geslaagd te zijn.

Het bed wordt vervaardigd van eene laag beton, samengesteld uit één deel portland-cement op vier deelen steenslag en twee deelen grint. Nadat deze laag beton gedurende één of twee dagen behoorlijk is versteend, wordt zij afgedekt met een laagje mortel, bestaande uit één deel portland-cement op vier deelen scherp rivierzand, en wanneer dit laatste op zijne beurt genoegzaam versteend is, kan daarop de houten bestrating worden gelegd. De hiervoor gebezigde dennenhouten blokjes worden op hun kop geplaatst en hebben de afmetingen van 20 bij 7.5 centimeter op eene hoogte van 15 c. M. De blokjes worden met teerolie doortrokken en de tusschenruimte van één centimeter met scheepsharpuis volgegoten. Na behoorlijke verstijving van dit laatste, wordt de bestrating met een laagje fijne grint afgedekt. De grint strekt vooral tot bevordering der ruwheid van het bovenvlak der bestrating en het gemakkelijk verkeer daarover voor paarden.

De genomen proeven hebben volkomen bevredigende uitkomsten van dit werk geleverd.

Wonderlijke getuigen eener verdwenen beschaving. Onlangs werden in Midden-Amerika overblijfselen ontdekt, die van groot gewicht kunnen zijn voor de nog duistere geschiedenis der oorspronkelijke bevolking van die streek. In Sonora (Mejico), ongeveer vier Spaansche mijlen zuidoostelijk van Magdalena, vond men in een woud een piramide, welker basis 4350 voet meet en die zich 750 voet hoog verheft. Van den bodem tot de spits van het grootsche gedenkstuk slingert zich in slangenbochten een breede rijweg. De buitenste muren zijn uit zorgvuldig bekapte granietblokken opgetrokken en de krommingen met onovertroffen regelmatigheid aangelegd. Oostwaarts van de piramide en op geringen afstand verheft zich tot gelijke hoogte een kleine berg, die geheel tot een wo-

ning was vervormd. Honderden kleine, 5 tot 16 voet breede en 10 tot 18 voet lange, vertrekken zijn daar met de meeste zorg in de rots uitgehouwen. De kamers zijn over het algemeen acht voet hoog, hebben kleine vensters en slechts één ingang, die zich meestal in het midden der zoldering bevindt. De wanden zijn met talrijke hiëroglyfen en afbeeldingen van gestalten met menschelijke handen en voeten bedekt. Er lag veel steenen gereedschap op den grond. Uit welken tijd en van welk volk deze gedenkteekenen afkomstig zijn, laat zich nu nog niet bepalen. Men meent evenwel met werken van voorvaderen der Maya's, een Indianenstam, te doen te hebben, die zich nog in het zuidelijk gedeelte van Sonora bevindt, blauwe oogen, blonde haren en een lichte huidkleur heeft, en zich door groote zedelijkheid, vlijt en matigheid onderscheidt. De Maya's hebben een geschreven taal en bezitten kennis van wis- en sterrenkunde. §

INGEZONDEN.

Aan
de Redactie van „De Opmerker",
Arnhem.

Geachte Redactie!

In het jongste nommer van *De Opmerker* is een kort verslag opgenomen van het verhandelde in de laatste vergadering van de Afdeeling Rotterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Het komt mij voor, dat het daar verhandelde wel eenige nadere toelichting noodig heeft, daar, bij de medegedeelde discussiën „een zich losmaken van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst" besproken wordt, terwijl het niet duidelijk blijkt, welk logisch verband er bestaat tusschen „het zich losmaken van den band der Maatschappij", en de aanneming der door ons ingediende voorstellen door de Afdeeling of de vorming eener nieuwe Vereeniging.

Om dit verband duidelijk te maken, dient het volgende, en daarom verzoek ik u beleefd mijn schrijven in uw orgaan op te nemen.

Weet dan, geachte redactie, dat onze Afdeeling in den laatsten tijd gansch niet bloeit, en dat dit feit door de meerderheid der leden, misschien wel door allen, voor een groot gedeelte wordt toegeschreven aan de bekende beperkende bepaling, die ons verhindert, „nietleden" der Maatschappij tot leden der Afdeeling aan te nemen.

In elke vereeniging toch, die zich in een voortdurenden bloei wil verheugen, moet de ledenkring nu en dan met jeugdige krachten worden aangevuld, en het lidmaatschap der Maatschappij is te bezwarend voor velen, maar vooral voor de jongeren, die nog niet, of nog slechts kort, zelfstandig gevestigd zijn.

De band der Maatschappij is ons dus te knellend, en daarom werd in een der vergaderingen van 't vorig seizoen besproken en besloten, om in beleefde termen van de Maatschappij te eischen, dat zij ons weder het recht zou geven om plaatselijke leden aan te nemen.

Maar eischen in beleefde termen is niet gemakkelijk, en daarom werd het Afdeelingsbestuur, bij aanneming van een daartoe dienend voorstel, opgedragen, aan de Maatschappij te schrijven, dat de Afdeeling *wenschte* dit recht terug te bekomen.

Volgens eene inlichting, daaromtrent in de laatste Afdeelingsvergadering aan het Bestuur gevraagd, bleef de Maatschappij nog altijd in gebreke dien brief te beantwoorden, maar indirect kennen wij dan toch de meening der Maatschappij omtrent dit punt uit het verhandelde ter Algemeene Vergadering, kort geleden te Amsterdam gehouden.

Dat, onder deze omstandigheden, eene gewijzigde of nieuw te vestigen Vereeniging, met zulk een uitgebreid programma als wij wenschen, en met een daaruit voortvloeiende verhoogde contributie, geen Afdeeling van de Maatschappij zal kunnen blijven of worden, zal nu duidelijk zijn.

In geval van opneming, u dankende voor de afgestane ruimte, heb ik de eer te zijn

Uw dienstwillige Dienaar
C. M. Droogleever Fortuyn,
Plaatselijk lid van de Afdeeling Rotterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Rotterdam. 30 October 1883.

☞ De Redactie is den heer Droogleever Fortuyn zeer dankbaar voor de nadere toelichting van het voorstel, in de Afdeeling Rotterdam ter tafel gebracht.

PRIJSVRAAG.

Het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst schrijft als buitengewone prijsvraag uit, onder de gewone-, buitengewone- en kunstlievende leden der Maatschappij:

Het leveren van plans voor een gebouw voor permanente tentoonstellingen enz., door genoemde Maatschappij te Amsterdam te stichten, ingevolge besluit der Algemeene Vergadering, gehouden in September l.l.

Het terrein is gelegen aan de Marnixstraat naast Maison Stroucken, aan de zijde van het Leidscheplein, en heeft een vorm, als op de situatie wordt aangegeven.

Aan drie zijden moet het terrein beschouwd worden, als door belendende gebouwen te zijn begrensd.

Het terrein kan geheel bebouwd worden; echter, wanneer langs twee der zijden de belendende gebouwen, die thans 2 M. verwijderd zijn van de grens van het terrein, mochten worden doorgetrokken, dan moeten ramen in die gevels, waarvoor thans toestemming tot plaatsing is verleend, verwijderd worden.

Het gebouw moet opgetrokken worden in hoofdzaak uit baksteen, met spaarzame gebruikmaking van bergsteen, terwijl de voorgevel zoodanig moet ontworpen worden, dat verschillende Nederlandsche bouwartikelen, tot reclame, ter versiering kunnen aangebracht worden.

Ook is het wenschelijk bij den gevel en bij het fundeeringplan erop te letten, dat zonder al te ingrijpende wijzigingen het gebouw kan veranderd worden in drie afzonderlijke woonhuizen.

Als peil wordt aangenomen de bovenkant van het trottoir; de vloer der beganegrond-verdieping moet 30 c.M. boven het trottoir liggen, en de bovenkant keldervloer 2 M. onder den vloer der beganegrond-verdieping.

Het gebouw moet bevatten:

A. In een sousterrain, slechts over een gedeelte van het terrein, 1. een bergplaats voor pakkisten, 2. een bergplaats voor brandstoffen.

B. In een verdieping gelijkstraats: 1. een vestibule met vóórvestibule en tochtafsluiitng, 2. een hoofdtrap naar de bovenverdieping, 3. desnoods een zijtrap naar de conciergewoning, 4. een trap naar het sousterrain, 5. een kantoortje; dit kan op de 1e- of een tusschenverdieping geplaatst worden, 6. de noodige privaten, 7. de overschietende ruimte moet tot tentoonstellingszalen worden ingericht, waarbij inachtgenomen moet worden, dat zooveel mogelijk wand- en bodemvlakte ter expositie moet aanwezig zijn, waartoe het aanbrengen van gaanderijen in de tentoonstellingsruimte geoorloofd is.

C. Op de eerste verdieping: 1. een ruim portaal, 2. een ruime vergaderzaal, 3. een bestuurskamer, 4. een bibliotheek, tevens leeskamer, 5. een trap naar de 2de verdieping, 6. een privaat.

D. Op de tweede verdieping (zolderverdieping): 1. een teekenkamer, 2. een bergplaats voor de in magazijn zijnde uitgaven, 3. een woning voor den concierge, bestaande uit: *a.* een woonvertrek, *b.* een slaapkamer, *c.* een keuken, *d.* verdere gemakken, 4. overschietende ruimte moet tot zolder worden ingericht.

De volgende teekeningen, geheel als schetsontwerpen in potloodlijnen behandeld, of zoo men zelf wil, meer uitgewerkt, worden gevraagd:

I. De plattegronden der verschillende verdiepingen.

II. De voorgevel.

III. Eene eenvoudig bewerkte doorsnede, zoo de ontwerper deze noodig acht voor de duidelijkheid zijner plans.

Alle teekeningen moeten op de schaal van 1 à 100 uitgevoerd worden.

Bij de teekeningen moet eene globale begrooting gevoegd worden, waarbij in aanmerking moet genomen worden, dat de bouwsom het bedrag van *f* 40,000 niet mag overschrijden.

De binnenarchitectuur der zalen en verdere vertrekken kan zeer eenvoudig worden opgevat, daar de binnenversiering van het gebouw, naar de meening van het Bestuur, na verloop van tijd door medewerking van verschillende krachten, zal kunnen totstandkomen.

Aan het, met of zonder wijzigingen, door de Jury ter uitvoering gekozen ontwerp, wordt toegekend de zilveren medaille, geslagen op den stempel der Maatschappij, benevens een getuigschrift.

Ter mededinging worden uitgenoodigd de gewone-, buitengewone- en kunstlievende leden der Maatschappij, mits geen Vereeniging zijnde.

Algemeene Bepalingen.

I. Alle stukken, ter beantwoording van deze prijsvraag, worden vóór of op 21 November a. s. vrachtvrij ingewacht aan het bureau der Maatschappij te Amsterdam. Daarbij moet een adres gevoegd zijn, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren, zonder den naambrief te openen.

II. De in te zenden stukken moeten met een motto gemerkt zijn, en begeleid van een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde naam, voornaam en woonplaats van den inzender vermeld zijn.

III. Het schrift van de begrooting en dat, hetwelk op de teekeningen voorkomt, moet door eene andere hand dan die des vervaardigers geschreven zijn. Het ontwerp van den vervaardiger, welke zich niet aan deze bepalingen heeft gehouden, blijft buiten aanmerking voor bekroning.

IV. De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld eener commissie van beoordeeling, bestaande uit het Bestuur der Maatschappij, en zes leden der Maatschappij, gekozen door de mededingers. De Juryleden onthouden zich van mededinging.

V. Het bekroonde ontwerp blijft het eigendom der Maatschappij.

De niet bekroonde ontwerpen moeten zoo spoedig mogelijk worden afgehaald aan het Bureau der Maatschappij, of zullen op verzoek toegezonden worden aan een op te geven adres.

VI. Het bekroonde ontwerp zal tegen eene billijke vergoeding, nader met den prijswinner overeen te komen, kunnen worden uitgevoerd.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— Het is algemeen bekend, dat op den 29sten Juni het Raadhuis te Aken door brand van torens en dak beroofd werd; mocht ook de Gothische stijl van den onderbouw volstrekt niet in overeenkomst zijn met den stijl der torens, zoo zal toch ieder, die in de gelegenheid geweest is, het gebouw voor den brand te bewonderen, willen toegeven, dat het in zijn geheel, ondanks de weinige harmonie zijner onderdeelen, een schilderachtigen aanblik aanbood. Daar het gebouw uit een geschiedkundig oogpunt voor geheel Duitschland een gedenkwaardig monument is, houdt natuurlijk de vraag, op welke wijze en in welken stijl de bekapping met of zonder torens zal herbouwd worden, de Duitsche architecten in het algemeen bezig.

Vooral de »Architecten- und Ingenieur-Verein" in Aken heeft zich niet onbetuigd gelaten, in die vraag een woordje mede te spreken, inzonderheid naar aanleiding eener brochure van den kanunnik Dr. Kessel, die een grooten invloed op de zaak kan uitoefenen, en in elk opzicht erop aandringt, bij de verbouwing zooveel mogelijk de schets van Dürer te volgen, niet alleen als waardeering van den grooten artist, die door eene teekening het oorspronkelijke beeld van het Raadhuis gered heeft, maar ook, daar de Gothische vormen der schets aan edelen eenvoud, harmonische overeenkomst met het karakter van het geheele gebouw en indrukwekkende schoonheid, niets te wenschen overlaten. De juistheid daarvan werd door de Vereeniging, vooral na opmerkzame bezichtiging der teekeningen, zeer in twijfel getrokken; zelfs meende een der leden, dat Dürer zich hoogstwaarschijnlijk in zijn graf zou omkeeren, wanneer hij hooren kon, welke eer men eene onschuldige schets wil schenken, die hij ter herinnering aan het Raadhuis gemaakt had, en die dus door de weinige moeite, en den weinigen tijd daaraan besteed, van onnauwkeurigheden niet vrij te pleiten is, ja zelfs in details ver beneden de werkelijkheid gaat.

Aan het einde der zitting nam de Vereeniging met algemeene stemmen eene resolutie aan, in hoofdzaak hierop neerkomende, dat slechts van eene algemeene prijsvraag, uitgeschreven tusschen alle Duitsche architecten, heil te verwachten is, en dat het daarbij zeer aankomt op de nauwkeurige samenstelling van een programma, waartoe eene commissie van zaakkundigen, onder wie eene specialiteit op het gebied der Gothiek, moet gekozen worden en welke commissie dan ook later als Jury kan fungeeren. — Van hoeveel belang de nauwkeurige samenstelling van een programma is, hebben wij ook weder in ons vaderland bij de prijsvraag »Schouwburg-Rotterdam" ondervonden. — Verder acht de Vereeniging het van belang, in elk opzicht den concurreerenden architecten, wat de architectonische opvatting der torens, van het dak, en der verder te herstellen gedeelten betreft, de grootst mogelijke vrijheid te laten.

Het is te hopen, dat deze vrijzinnige behandeling der zaak moge zegepralen, ofschoon het niet te ontkennen valt, dat de brochure van den Kanunnik reeds invloed heeft doen gelden. Gelukkig heeft echter het geheele Duitsche volk in deze zaak mede te spreken, en de tijd zal leeren, wie de sterkste is.

— De Gemeenteraad van Brussel heeft het plein voor het Paleis van Justitie gedoopt met den naam »Poelaertplein", ter eere van den beroemden architect.

— Een der oudste monumenten der stad Parijs, de zoogenaamde *Clovistoren*, omtrent 486 gebouwd, wordt thans half op Staats-, half op stadskosten, onder leiding van den architect Ruprich Robert, gerestaureerd.

— Eenigen tijd geleden was in dit blad sprake van »een locomotief zonder vuur", die in den laatsten tijd de algemeene aandacht, op welverdiende wijze, tot zich trekt. De heer Honigmann, de uitvinder, bevindt zich op het oogenblik te Berlijn, en heeft vóór eenige dagen den eersten proeftocht gedaan met eene stoomboot, wier inrichting op hetzelfde beginsel berust, als bij de vuurlooze locomotief, en welke tocht algemeen zeer voldaan heeft.

— § Vóór eenige weken is nabij Montreux, op den oostelijken oever van het Meer van Genève, een kabelspoorweg geopend tusschen Territet en Glyon. *The Graphic* van 27 October jl. geeft er een beschrijving en afbeelding van. Het hoogte-verschil is echter niet 1700 voet, maar 700. Er zijn twee rijtuigen, elk voor 24 reizigers; het eene trekt onder het dalen het andere naar boven. Het dalende wordt altijd het zwaarste gemaakt door het op den top te vullen met water, dat aan den voet geloosd wordt. Te Territet, aan het Meer, is de hellinghoek 32°, maar spoedig stijgt hij tot 57°. De aanblik doet zenuwachtige menschen rillen, maar volgens den ontwerper Riggenbach is er geen gevaar. Elk rijtuig heeft drie remmen: de eerste wordt gehanteerd door den conducteur; de tweede is zelfwerkend en treedt op ingeval de kabel breekt; de derde wordt gedreven door saamgeperste lucht, meer of min volgens Westinghouse's stelsel. Er zijn slechts drie rijen spoorstaven, met uitzondering van het punt, waar de rijtuigen elkander kruisen. Dagelijks rijzen en dalen er elf tot vijftien treinen, althans in het gunstige jaargetijde. De proeftocht werd zelfs volbracht zonder kabel, louter met remmen. Steiler spoorweg werd nog niet gebouwd. In ons Indië zou hij misschien navolging verdienen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Op Zaterdag 27 dezer heeft de officieele beproeving plaats gehad van de installatie op de telegraafdraden tusschen hier en Haarlem, volgens het systeem-Van Rijsselberghe. Deze proefnemingen hadden plaats in tegenwoordigheid van de heeren W. A. A. Staring, hoofd-directeur van de Rijks-telegraaf en J. M. Collette, inspecteur van de Rijks-telegraaf en Dr. H. F. R. Hubrecht, directeur der Nederlandsche Bell-Telephoonmaatschappij.

Volgens de voorwaarden van het contract, gesloten tusschen de Regeering en den heer C. Langdon-Davies, eigenaar der patenten, moest deze installatie aan de volgende voorwaarden voldoen, n.l. het gelijktijdig telegrafeeren en telephoneeren op alle draden aan een der bestaande lijnen tusschen Amsterdam en Haarlem en wel zoodanig, dat het Centraal-bureau der Nederlandsche Bell-Telephoonmaatschappij te Amsterdam en het Centraal-bureau derzelfde Maatschappij te Haarlem aan elkander direct mededeelingen zouden kunnen toezenden, en derhalve de geabonneerden van de Telephoonmaatschappij te Amsterdam en Haarlem ook in directe gemeenschap met elkander kunnen gebracht worden.

De proefnemingen hebben bewezen, dat aan de gestelde voorwaarden volkomen is voldaan, waarna de installatie door de Regeering werd goedgekeurd en aanvaard.

— De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft onder hare gewone, buitengewone en kunstlievende leden eene prijsvraag uitgeschreven voor het leveren van plans voor een gebouw voor permanente tentoonstellingen, enz. Dit gebouw zal, ingevolge het besluit der algemeene vergadering, den 29 September jl. gehouden, worden opgericht op een terrein aan de Marnixstraat naast Maison Stroucken. Terwijl wij voor de redactie der prijsvraag naar het programma verwijzen, hiervoren medegedeeld, kunnen wij onze bevreemding niet verbloemen, dat de antwoorden reeds vóór of op 21 November e. k. worden ingewacht. Het Bestuur heeft de tijdruimte van 29 September tot 1 November, of meer dan vier weken, besteed om het programma vast te stellen en uit te schrijven, en geeft nu een termijn van nauwlijks drie weken voor de beantwoording. Wij vestigen vooral de aandacht op bepaling II, waarbij gevorderd wordt naam, voornaam en woonplaats van den inzender op de *buitenzijde* van een gesloten naambrief te vermelden en op bepaling VI, luidende:

»Het bekroonde ontwerp zal tegen eene billijke vergoeding, nader met den prijswinner overeen te komen, kunnen worden uitgevoerd."

Deze bepaling geeft stof tot denken en wellicht aanleiding tot loven en bieden.

ROTTERDAM. De officieele opening van het droogdok had Zaterdag 27 October plaats. Te tien uur 's morgens vertrokken de genoodigden met de stoomboot *Siegfried*. Onder dezen telde men de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat, het Gemeentebestuur, de Kamer van Koophandel, consuls, reeders en vertegenwoordigers der pers, waaronder die van de *Shipping and Mercantile Gazette*.

Eerst werd het dok bezocht, waar het stoomschip *Gelderland* ter reparatie werd binnengebracht. Daarvoor waren 2 à 3 uur noodig, in welken tijd de genoodigden een tocht naar den Nieuwen Waterweg maakten. Te twaalf uur werd aan boord eene collation gebruikt.

De Burgemeester heette de gasten welkom, dankte de Ministers voor hunne medewerking aan de voltooiing van het dok, en sprak zijn vertrouwen uit op de medewerking der Regeering tot verbetering der waterwegen.

De Minister van Waterstaat antwoordde met een dronk op het welvaren van Rotterdam en hoopte op de voltooiing van den Waterweg.

De heer De Monchy, president van de Kamer van Koophandel, dankte uit naam van den handel de Regeering voor hare bemoeiingen in zake den waterweg en het Gemeentebestuur voor het dok.

Te een uur kwam men aan den waterweg en maakten de genoodigden met een loodskotter een tochtje buiten de hoofden in zee.

Omstreeks 3 uren keerde men naar het dok terug, dat nu door de ministers en de autoriteiten werd in oogenschouw genomen. Te ruim vier uren was men te Rotterdam teruggekeerd.

ZWOLLE. De Geschiedkundige Overijselsche Tentoonstelling, die in het vorige jaar alhier gehouden werd, heeft aanleiding gegeven tot het stichten van een Overijselsch museum, dat geopend is bij gelegenheid der jaarvergadering van de Vereeniging *Overijselsch Recht en Geschiedenis*. In het voormalig huis van den Commissaris des Konings zijn vier lokalen daarvoor ingericht. De unieke verzameling van Overijselsche kasteelen en oude stadsgezichten uit de portefeuille der Vereeniging vonden er eene eerste plaats; de kostbare oude handschriften en incunabelen, mede van de Vereeniging, zijn er in doelmatige kasten bijeengebracht. Enkele gemeentebesturen, waaronder die van Oldenzaal, Steenwijk, Goor en Blokzijl, en inzonderheid vele particulieren, onder deze de familiën Schimmelpenninck en Feith, hebben met groote vrijgevigheid wat onder hun berusting was ten behoeve van het museum afgestaan.

MIDDELBURG. De gemeentelijke gas-commissie heeft het plan opgevat, in de maand December a. s. alhier eene tentoonstelling te houden van gastoestellen voor verwarming en drijfkracht.

Den inzenders der tentoonstelling zal voor de in te zenden gastoestellen vrije plaatsruimte beschikbaar gesteld worden en het voor de inwerkingstelling daarvan benoodigd gas zal gratis worden verstrekt. Bovendien zal een gedeelte der transportkosten worden vergoed.

Het groote belang van eene meer speciale tentoonstelling van gastoestellen voor verwarming en drijfkracht — niet het minst voor de fabrikanten — is onbetwistbaar en de bovengenoemde voordeelen maken het niet twijfelachtig of de nu reeds gedane toezeggingen tot inzending, waaronder ook uit het buitenland, zullen nog door velen worden gevolgd.

Den ijverigen directeur der gasfabriek, den heer P. Polet, is de regeling van een en ander opgedragen.

DORDRECHT. In de op 30 October gehouden Gemeenteraadszitting werd met 16 tegen 3 stemmen benoemd tot hoofdopzichter der Gemeentewerken de heer J. v. d. Heijden, opzichter bij den Provincialen Waterstaat in Friesland te Drachten.

Het voorstel van Burgemeester en Wethouders om den heer J. A. v. d. Kloes, oud-directeur der Gemeentewerken, de gratificatie van *f* 3000 uit te betalen, hem toegekend bij Raadsbesluit van 27 Juni 1882, zoodra de werken der hoogdrukwaterleiding zouden zijn afgeloopen, werd na eenige discussie tot een volgende vergadering aangehouden.

DELFT. In een druk bezochte vergadering, door eenige ingezetenen belegd, is het plan om een nieuwen schouwburg met concertzaal enz. te bouwen, besproken.

Tot het plan behoort, behalve den schouwburg met 800 zitplaatsen, een groote concertzaal en zalen voor kleinere feesten; ook een groot lokaal voor 1400 à 1500 personen, waar tevens tentoonstellingen zullen gehouden kunnen worden. De kosten zijn begroot op *f* 200,000 en zouden door aandeelen van *f* 500 bestreden moeten worden. Aan de gemeente Delft zou afstand van de Stads-Doele en eene jaarlijksche aflossing van *f* 1000 worden gevraagd.

Nadat het plan door verschillende personen besproken was, werd het comité verzocht in functie te blijven en de noodige stappen te doen tot het vinden van het kapitaal enz. enz., waarvan in een nader te houden vergadering rapport uitgebracht zal worden.

NOORDWIJK. In verband met het artikel over de badplaats Noordwijk, in dit nommer voorkomende, kan alsnog worden medegedeeld, dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland het besluit van den Raad hebben goedgekeurd, om voor *f* 100,000 deel te nemen in het kapitaal der Maatschappij »Noordwijk".

De Gemeenteraad van Noordwijk verbond aan die deelneming de voorwaarde, dat de genoemde som in de eerste plaats zou strekken voor het totstandbrengen eener stoomtram-verbinding. Het plan hiervoor is thans reeds voor een goed deel voorbereid; men beoogt aansluiting aan den Rijnlandschen stoomtramweg te Rijnsburg of te Katwijk; de Hollandsche Spoorwegmaatschappij heeft zich bereid verklaard ook dezen tak te exploiteeren.

Met het totstandkomen van deze eerste tramverbinding zal het welvarende en schoone dorp Noordwijk eene communicatie verkrijgen, die het reeds al te lang heeft moeten ontberen.

BENOEMINGEN.

De Gemeenteraad te Dordrecht benoemde tot hoofdopzichter den heer J. van der Heyden. thans opzichter bij den Provincialen Waterstaat in Friesland.

— Met 1 November is de heer A. J. Buis, civiel-ingenieur te Utrecht, benoemd als ingenieur bij de afdeeling „Weg en Werken" der *Nederlandsche Rijnspoorwegmaatschappij*, ter vervanging van den heer A. Waldorp, die als zoodanig ontslag gevraagd en eene benoeming in Amerika aangenomen heeft.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING 'S-GRAVENHAGE.

Vergadering van Vrijdag 2 November 1883.

Nadat de notulen der vorige vergadering waren gelezen en goedgekeurd, gaf de Voorzitter het woord aan den heer J. E. Kriens ter behandeling van »de verbetering van den waterweg van en naar 's-Gravenhage."

Deze, voor onze stad zoo hoogstbelangrijke, zaak werd zeer onlangs in eene vergadering van de vereeniging Handel en Nijverheid uitvoerig besproken.

Naar aanleiding daarvan wenscht de heer Kriens, in strijd met het op die vergadering aangenomen plan, een anderen weg in te slaan.

In eene uitgewerkte bijdrage, door meerdere teekeningen toegelicht, komt spreker tot de overtuiging dat er geen *nieuwe* waterweg noodig is doch de *bestaande* vaart verdiept en op sommige plaatsen verbreed behoort te worden. De Hoorn-Tol- en Geestbruggen moeten dan verplaatst en verbeterd worden naar de eischen van de scheepvaart.

Voor de spoorwegbrug zal de hoogte nagenoeg kunnen behouden blijven welke men, bij de voorgenomen vernieuwing daaraan, wenscht te geven. Van deze brug af, verlangt de heer Kriens een haven in de richting van den verbindingspoorweg tusschen de Hollandsche en Rijnspoorwegen. Die haven is verder in verbinding te brengen met de Zwingelgracht en kan zoodoende het kanaal naar Scheveningen volgen.

Spreker behandelt vervolgens het afvoerkanaal naar zee en de vluchthaven, wijst daarbij op het grootsche plan van den ingenieur Waldorp en op dat van Jhr. Hora Siccama.

De heer Kriens wil eerst beginnen met het maken van een buitenhaven en, beantwoordt deze aan het doel, daarna het kanaal aan de stad verbinden.

Het plan van de vereeniging Handel en Nijverheid verdient naar sprekers gevoelen geen aanbeveling.

Verschillende leden voerden vervolgens het woord en bestreden op verschillende gronden het plan van den heer Kriens, daarbij wijzende niet alleen op de groote voordeelen van een nieuwe vaart, maar ook op de kosten die de verbreeding van de bestaande vaart zouden vorderen waardoor het laatste plan geen geldelijk voordeel zou opleveren.

Ofschoon de spreker vooral ook de aandacht vestigde op de groote fabrieken aan de Delftsche Vaart gelegen, die door het verleggen van de vaart zeer zouden benadeeld worden, kwam men ten slotte tot een vergelijk, in dien zin, dat de verbetering van den waterweg van en naar 's-Gravenhage hoogst gewenscht is en van het meeste gewicht voor de belangen van Den Haag en omstreken.

ADVERTENTIEN.

Op **Dinsdag 6 November 1883,** des namiddags te 4 ure, zal de Architect **J. J. NOTENBOOM** te *VLISSINGEN*, namens zijn principaal in het koffiehuis »DE BEURS" trachten **aan te besteden:**

Het maken van een gebouw, ten dienste voor het Nederlandsch Loodswezen.

Inlichtingen bij voornoemden Architect.

LOCOMOBILES.

Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.

IJzeren Kap- en Brugconstructiën.

VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

Aanbesteding.

Op **Woensdag den 14 November 1883,** des namiddags te 3 uren, zal door de Bouwonderneming *»het Willemspark"*, in het *Pavilioen* van het Vondelpark, worden **aanbesteed:**

Het Bouwen van twee Blokken, elk van vier Woonhuizen, met de leverantie van alle Materialen en Arbeidsloonen.

Het bestek met bijbehoorende teekeningen is ad *f* 3 per stel te verkrijgen bij de Heeren F. BUFFA & ZONEN, Kalverstaat No. 39.

Inlichtingen geeft de Ingenieur-Architect A. L. VAN GENDT.

G. VAN LENT, Rotterdam.

Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek.**

LÉON DE SMET & Co., Gent.

Verders specialiteit in:

IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.

Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

J. L. BACON & Co.

Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.

Gouden Medaille, Tentoonstelling 1883, Amsterdam,

Nieuwe vaart, 10

AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.

Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

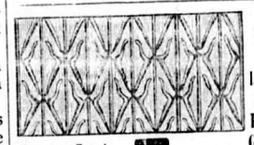

Vraagt Catalog. NEDERL. **Van der Linden & Co.** *Dordrecht.* **Galv. op LOON** Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN,** tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

LOUIS GOFFIN & CIE.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Kantoor van **Mr. ADRIEN BORDET,** Avocat défenseur, 2, Rue Neuve-du-Divan, te *Algiers*.

PUBLIEKE VERKOOPING

op licitatie

op **Vrijdag. 16 November 1883,** ten 2 ure des namiddags, voor de burgerlijke Rechtbank te *Algiers*,

VAN DE

SAKAMODY-MIJN

Zink, Zilverhoudend Lood en dergelijke **Metalen,**

op het grondgebied van *Tablat* en de *Arba*, Departement van *Algiers*.

Deze mijn staat in verbinding met de haven van *Algiers*, door eenen goeden weg van 52 kilometers.

Oppervlakte **830** hectaren en **23** aren.

Drie hoofdaders-afvloeijingen zichtbaar op 1000, 1500 en 2000 meters.

Masserei blende vergezeld van korrelig **looderts** — loodhoudend Mergel.

Elf onderaardsche **Werkgalerijen.**

Gereedschappen, Gebouwen, voorraad en uitgegraven **Erts** zijn in den verkoop begrepen.

Inzetprijs 100,000 fr.

Zich te adresseren aan Mr. BORDET, défenseur poursuivant, Mrs. BLASELLE en LETELLIER, défenseurs colicitants.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg No. 3.

TRADE MARK. VALDE TRAVERS. V T T V

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.OZN., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

Mijner geachte Clientèle

in Nederland de mededeeling dat de Heer **TH. FERD. BIERHORST**, te *Haarlem*, van af heden mijne Firma ***niet meer vertegenwoordigt***

Voor inlichtingen gelieve men zich te wenden tot mijnen Opzichter, den Heer CLEMENTE FERRARIN te *Amsterdam*, Govert Flinckstraat 71, of direct aan mijn huis, te *Frankfort a/M.*

JOHANN ODORICO.
Fabrikant van Mozaïek-Terrazzo Vloeren enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

PARKETVLOEREN,
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.

Zevende Openbare Verkooping
VAN
Geslechte VESTINGGRONDEN te GRONINGEN.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te *GRONINGEN* zal, op **Maandag den 26sten November 1883**, des avonds te 6 uur precies, in het CONCERTHUIS in de Poelestraat te *Groningen*, ten overstaan van den aldaar resideerenden Notaris Mr. N. VAN HASSELT, in het openbaar bij opbod **verkoopen:**

Veertien kavels BOUWTERREIN, gelegen buiten de voormalige Steentilpoort te Groningen.

De CATALOGUS, bevattende de voorwaarden van verkoop, de beschrijving en de kaart der perceelen, is van **8 November 1883** af voor *f* **0.25** verkrijgbaar bij den ONTVANGER voornoemd, die nadere inlichting geeft.

AANWIJS wordt gegeven **Zaterdag 24 November 1883**, voormiddags 10 uur.

BECKER & BUDDINGH. – ARNHEM.

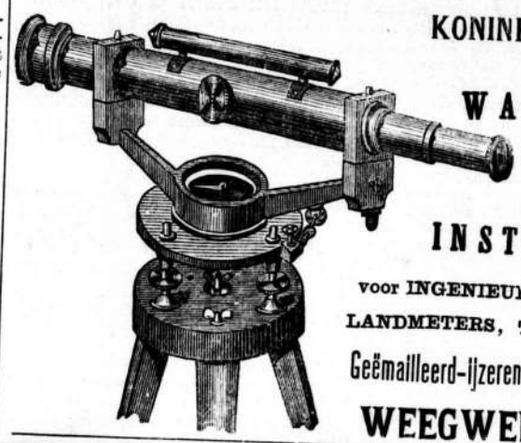

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN** voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.**

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Te Koop geboden

een **STOOMMACHINE** van 10 P.K. met **staanden Ketel.**

Voor inlichtingen adresseere men zich onder motto *Stoommachine* aan den Kantoor-Boekhandel BLIKMAN & SARTORIUS, Rokin 17, te *Amsterdam.*

OPENBARE
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* zijn voornemens op **Woensdag den 14 November 1883**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het bouwen van een SLAGTHUIS met STAL en AANHOORIGHEDEN voor verdacht Vee, op het terrein van het Openbaar Slagthuis.

Bestek, voorwaarden en teekening liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers, *Houtluin* 73, tegen betaling van *f* 1,—.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld *Timmerhuis*. De aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Donderdag* den 8 *November* 1883, des voormiddags ten 11 ure.

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENT

(in verschillende kleuren).
Sedert 1835 gevestigd te Zeist. Bekroond met diverse Medailles.
Hoofddepot te Amsterdam, Achter Oosteinde n°. 2/4, bij het Paleis v. Volksvlijt.
Uitgebreide handel in Portland-Cement, Parketvloeren, kleurige Metsel- en Profielsteenen.
MARTIN & C°.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **tiende** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE
Hoofdtijdperken der Architectuur,
DOOR
EUGEN. GUGEL,
Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.
Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.
De uitgave geschiedt bij inteekening in 12 afleveringen à *f* 1.75.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTURA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt *f* 12, die voor buitenleden *f* 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat als Buitenlid is toegetreden de heer W. H. Denier van der Gon, te Hees bij Nijmegen;

2°. dat op de uitgeschreven prijsvraag „Een spoorwegstation voor een provinciestad" zijn ingekomen 18 ontwerpen onder de volgende motto's:

„Studie, Oud Holland, A. V. D. B., Full Speed, D. P. S., Studie 1, Nederland, Deukalion, Itele, Flanor, François I, Stephenson, George Stephenson, Dorpsstation, Willen en Werken, Vrije uren, Weet uw tijd, Retour (buiten mededinging wegens te late inlevering);

3°. dat is uitgeschreven de 2e gewone prijsvraag, waarvan het programma in dit nommer is opgenomen. De medewerking op deze prijsvraag is uitsluitend voor gewone Leden van het Genootschap (art. 60 der wet);

4°. dat als gewoon Lid van het Genootschap is voorgesteld de heer J. A. C. Bakker;

5°. dat als Correspondeerend Lid voor Groningen en omstreken is herbenoemd de heer Joan Nieuwenhuis te Groningen.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA.

2de GEWONE PRIJSVRAAG.

Het Bestuur van het Genootschap heeft de eer ter kennis te brengen aan gewone Leden, dat als 2de gewone prijsvraag voor het jaar 1883 wordt uitgeschreven:

Een façade van een Heerenhuis

in de hoofdstad des Rijks en gelegen aan een groot plein.

De vloer van den rez-de-chaussée wordt ondersteld te liggen op 0.50 meter boven het trottoir.

De verschillende verdiepingen zullen de navolgende hoogte-afmetingen moeten hebben, o. a.

de Rez-de-chaussée	4	meter
„ Bel-étage	5	„
„ 1e étage	4	„

verder eene zolder-étage.

De hoogten zijn gemeten van bovenkant vloer tot bovenkant vloer.

Er worden verlangd de teekeningen van de façade en van de vereischte doorsneden, op de schaal van 1 : 50, zoo noodig een memorie van toelichting.

De behandeling der teekeningen en de stijl, waarin de façade zal worden behandeld, wordt geheel vrijgelaten.

Aan den vervaardiger van het der bekroning waardig gekeurd ontwerp zal worden uitgereikt het eervol getuigschrift van het Genootschap met een premie van dertig gulden.

De mededinging is uitsluitend voor gewone Leden van het Genootschap (art. 60 der wet).

De inlevering der ontwerpen, met stipte inachtneming van art. 67 der wet, moet geschieden vóór of op den 10den December 1883, ten huize van den 1ste-Secretaris, Oosterdoksluis 29, te Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

POLYTECHNISCHE SCHOOL DELFT

(A. et A.) HET ADRES AAN DEN GEMEENTERAAD VAN AMSTERDAM.

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.

Edel-Achtbare Heeren!

Het Genootschap „Architectura et Amicitia" alhier veroorlooft zich, naar aanleiding van het Concept-Programma der Prijsvraag voor het Nieuwe Beursgebouw, het navolgende onder Uwe welwillende aandacht te brengen.

Zonder het vele goede te willen miskennen, dat bedoeld programma bevat, meent het Genootschap enkele wijzigingen in bedenking te mogen geven, die naar zijne meening noodig zijn.

1°. Het vermelden van de bouwsom bij de eerste algemeene prijsvraag achten wij overbodig, daar, en terecht, in het programma vermeld wordt, dat slechts op de doelmatigheid en het artistiek karakter der ontwerpen zal gelet worden.

2°. Het bekendmaken van de namen der juryleden, tegelijk met het publiceeren van het programma, zal niet alleen noodig zijn, om den medewerkers de verzekering te geven, dat de beoordeeling aan bevoegde kunstrechters wordt toevertrouwd, doch daardoor zal ook voorkomen worden, dat iemand, die reeds met een ontwerp bezig is en later tot jurylid gekozen wordt, òf zijn ontwerp niet kan voltooien, òf bedanken moet.

3°. Het tentoonstellen van alle ontwerpen, na afloop der eerste algemeene prijsvraag, achten wij niet wenschelijk, tenzij men de bepaling make, dat de vijf bekroonden, die tot de besloten prijsvraag worden toegelaten, uitdrukkelijk verplicht worden, het hoofddenkbeeld, in hun eerste ontwerp neergelegd, uit te werken, daar plagiaat anders niet kan uitblijven.

4°. Het heeft ons bevreemd, dat men gemeend heeft, voor de stichting van een zoo belangrijk gebouw als de nieuwe Beurs, reeds aanstonds de hulp van het buitenland te moeten inroepen, zonder eerst te beproeven, of niet door middel van een nationale prijsvraag een goed resultaat te verkrijgen zou zijn. Al moge het waar zijn, dat de bouwkunst hiertelande tot vóór een tiental jaren in een staat van verval verkeerde, wij gelooven dat zij thans die vervalperiode te boven is gekomen. Men late haar thans toonen, wat zij kan, en eerst als bevoegde kunstrechters uit het buitenland van meening zijn, dat geen Nederlandsch kunstenaar bekwaam is een zoo belangrijk gebouw te maken, ga men over tot een internationale prijsvraag. De bouwwerken, waar Amsterdam terecht roem op draagt, zijn allen het werk van Nederlanders, en het zou te betreuren zijn, indien een der voornaamste gebouwen, die aan latere geslachten den bloei van de hoofdstad in het laatst der XIXe eeuw zullen verzinnelijken, het werk van een vreemdeling was. Thans, nu meer en meer een streven is waar te nemen om de Nederlandsche kunst in bescherming te nemen, moet de eerste stad des Rijks bij voorkeur aan een zoon des lands, na eerlijken strijd, het daarstellen van dezen tempel des handels opdragen.

Wij vertrouwen, dat het Uwe Vergadering behagen moge, het programma in den door ons aangegeven zin te wijzigen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 14 November 1883.

De Voorzitter opent de vergadering, die door meer dan zestig leden wordt bijgewoond. Hij wijst met voldoening op de 18 ontwerpen, ingekomen als antwoorden op de uitgeschreven prijsvraag en in de zaal geëxposeerd. Hij dankt de leden voor hunne medewerking, waardoor zij de goede reputatie van het Genootschap zoo schitterend gehandhaafd hebben.

De heer Jesse, Polytechnisch Student te Delft, die met goed gevolg examen deed als leeraar in de teekenkunst bij het Middelbaar Onderwijs en zich onder de aanwezigen bevindt, wordt door den Voorzitter gelukgewenscht.

Een drietal eereleden wordt benoemd en daarna overgegaan tot het lezen der notulen, die goedgekeurd worden.

De heer Joan A. Nieuwenhuis, die wegens zijn benoeming tot bestuurder van de „Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst" te Groningen, zich aan een herkiezing als correspondeerend lid te Groningen moest onderwerpen, wordt onder luide teekenen van bijval herbenoemd.

De heer Posthumus Meyjes houdt nu eene voordracht over de Kunstnijverheid op de Koloniale Tentoonstelling, naar aanleiding van eene brochure van den heer Th. Fumière, architect te Brussel. Deze belangrijke rede zal in haar geheel in het orgaan worden opgenomen.

De heer Meyjes gaat daarna over tot het bespreken der Amsterdamsche Beursprijsvraag. Hij ontwikkelt nader de denkbeelden, door de Redactie in de laatste *Opmerker* uiteengezet, en eindigt met het voorlezen van een concept-adres aan den Gemeenteraad van Amsterdam, dat onder luide teekenen van bijval door de Vergadering aangenomen wordt. De tekst van dit adres is in dit nommer opgenomen.

Hierna wordt een pauze ingesteld, en terwijl een der aanwezigen eenige nommers op het klavier ten beste geeft, worden de ingezonden antwoorden op de prijsvraag in oogenschouw genomen.

Na de pauze wordt door den heer Boomgaard als kunstbeschouwing gegeven het werk „Decorations modernes par Charles Polisch", en door den heer Di Gazar „Künstlerheim", welke beide collecties met aandacht beschouwd worden.

De Voorzitter doet hierop de mededeeling, dat weder eenige buitenleden zijn toegetreden, en dat de heer J. A. C. Bakker als gewoon lid is voorgesteld.

De feestavond wordt vastgesteld op 21 Januari e. k., en besloten een Commissie tot regeling daarvan te benoemen.

Als onderwerp voor de nieuwe prijsvraag, waaraan alleen *gewone leden* volgens de wet kunnen deelnemen, en waarvoor als belooning *f* 30 wordt uitgeloofd, terwijl de inlevering bepaald wordt op 10 December e. k., wordt gekozen „een Gevel voor een Heerenhuis". Het programma is in dit nommer opgenomen. Ten slotte wordt bepaald, dat de ingekomen antwoorden op de Stationsprijsvraag Vrijdag 16 November in Maison Stroucken van 10 tot 4 uur voor een ieder ter bezichtiging gesteld zullen worden.

Hierop wordt de vergadering gesloten.

(A. et A.) DE BOUWKUNDIGE BEWEGING TE ROTTERDAM NA 1850.

(*Ingezonden.*)

Rotterdam, de tweede stad des Rijks, die op handelsgebied haar mededingster, de hoofdstad, zoo menigmaal de loef wil afsteken, kan zich op het gebied van de bouwkunst, zoomin wat tal van gebouwen, als hun innerlijke waarde aangaat, met haar meten.

En toch plegen wij verraad aan ons zelven, wanneer wij Rotterdammers ons nederleggen bij het oordeel, over ons uitgesproken, bij de behandeling der schouwburg-prijsvraag in *De Opmerker* van 25 Augustus jl., volgens hetwelk eigenlijk alleen de Romaansche rondbogenstijl en de Renaissance der Passage te Rotterdam den toon zouden aangeven, en ieder bouwwerk ten voorbeeld strekken.

't Zou ons te ver voeren om te onderzoeken, in hoeverre het verschil in richting, tusschen de nu meer en meer in zwang komende vormen, en die, welke langen tijd te Rotterdam den boventoon voerden, aanleiding gegeven heeft tot eene zoo algeheele veroordeeling, dat men het niet de moeite waard geacht heeft, eene ernstige studie van de Rotterdamsche gebouwen der latere jaren te maken.

In algemeene trekken willen wij trachten het beeld te schetsen dier beweging en de aandacht vestigen zoowel op de mannen, die hier werkten, als het werk, dat zij leverden, meer bepaald met het oog op den uitwendigen vorm hunner gewrochten.

Het spreekt vanzelf, dat de speculatiebouw met zijne fabrieksvormen, zijne prijscourant-ornementatie, en zijne in alle steden gelijk wederkeerende onwaarde, hier geheel buiten beschouwing blijft, en wij alleen het oog hebben op die gebouwen, die kunstkennis en kunstliefde bij hunne ontwerpers verraden.

Wanneer wij de verschillende nieuwe bouwwerken te Rotterdam ons voor den geest halen, dan missen wij niet alleen de groote monumentale gebouwen, uit den aard der zaak eene residentie of hoofdstad eigen, maar wij ontmoeten ook slechts weinig particuliere woonhuizen, die bij hunne bezitters de ruime beurs en de van geslacht tot geslacht overgeërfde kunstliefde verraden, welke den architect instaat moeten stellen een in alle deelen goed uitgevoerd kunstwerk te scheppen.

Den architect van beroep treffen wij dan ook te Rotterdam minder aan dan in eenige andere belangrijke stad van ons land. In de meeste gevallen vereenigt hij zijne betrekking met die van timmermans- of metselaarsbaas. Hoewel menigeen onder hen zich ook beijverde, door studie en toewijding iets schoons te scheppen, kan het toch niet anders, of de beslommeringen der dagelijksche bezigheden, die dikwijls zoo geheel van de kunst afwijken, gevoegd bij den weinigen lust van het publiek om het schoone te waardeeren en te betalen, en eene minder goed geleide studie, oefenen op de kunstwaarde hunner ontwerpen een nadeeligen invloed uit. Gevoed door het onderwijs op de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, blijven de klassieke vormen te Rotterdam zelfs nog hedentendage bij enkelen in zwang en komt eene fantasie op het schilderachtige oud-Hollandsch nog slechts bij uitzondering voor.

Overgaande van dat algemeene overzicht tot de personen en hunne werken, treedt ons het eerst de Rotterdamsche nestor in de kunst, de hoogepriester van de klassiek, Van Dam, tegemoet, wiens Zuiderkerk echter voldoende bewijst, hoe hij ook buiten het Grieksch kan scheppen en betooveren.

Zoo iemand, dan heeft Van Dam door zijn onderwijs op bovengenoemde Academie veel invloed gehad op de bouwkundige vormen hierterstede. Steeds zocht hij het denkbeeld ingang te doen vinden, dat de versieringen der samenstellende deelen van een gebouw een constructief karakter moeten hebben, en een gevel allerminst bestemd is, als staalboek van allerlei grillige en met den aard van het materiaal strijdige ornementen te dienen.

In zijn woonhuisgevels treft ons dan ook vóór alles rust en degelijkheid; zijne profileeringen, ontleend aan de door hem zoo hooggeschatte klassieke monumenten, zijn meer edel van vorm dan op krachtig lichteffect berekend; zijne ramen en deuren worden door een architraaf omlijst en al of niet met een fries met kroonlijst versierd; zijne penanten, in metselsteen uitgevoerd of in gehouwen steen, met weinig sprekende schiftingen bewerkt; zijne gevel-bekroning door een klassieke kroonlijst gevormd. Het werkt alles samen tot een geheel, dat wars van alle effectbejag, imponeert door zijn rustig, deftig voorkomen. Pilasters of met kussens of paneelen versierde penanten worden door hem alleen bij den monumentaalbouw gebruikt en bij het woonhuis streng vermeden.

De monumentaalbouw, door hem beoefend in den grooten Schouwburg en de Zuiderkerk, toont ook hoezeer alle overlading en ongemotiveerde versiering hem een gruwel is. Juiste verhoudingen, krachtige behandeling der penanten met pilasters en nissen doen ons in den Schouwburg aangenaam aan; terwijl de Zuiderkerk, in Gothiek uitgevoerd, door haar bevalligen vorm, voor den Protestantschen eeredienst zoo bijzonder geëigend, en met hare vloeiende overgangen, steeds een ieders oog bekoort.

Het ernstig karakter, dat al zijne scheppingen bezielt, verliet hem ook niet bij het ontwerpen van villa's, en maakte deze, onzes inziens, tot de minst gelukkig geslaagde zijner werken.

Naast Van Dam staat de tegenwoordige ingenieur der gevangenissen J. F. Metzelaar; een selfmade man, wiens altijd werkzame geest in boeken vond, wat Van Dam in natura aanschouwde.

Maar evenmin als de plaat den indruk teweeg kan brengen, die door de werkelijkheid wordt uitgeoefend, was de overtuiging, door de eerste bij Metzelaar gegrondvest, niet zoo onwrikbaar, als die bij Van Dam.

Getuigen zijn eerste producten, waaronder zijn woonhuis aan de Leuvehaven, nog van een onbestemd zoeken naar hem voldoende vormen, dra heeft Schinkel hem in het zog van de klassieken gebracht. De winkel van Bunnekamp en Mähler op de Groote Markt en een tweetal gevels op de Leuvehaven leveren daarvan een sprekend bewijs. Maar de strenge opvatting van Van Dam is hem vreemd. Een der gevels op de Leuvehaven, met pilasters en frontespice versierd, een andere met een enkel gerepeteerd drielicht als hoofdmotief, verraden hoe de kennismaking met Titz en Hitzig eene mildere stemming hadden bewerkt. Het Leeskabinet mag als eene goed geslaagde proeve daarvan hier niet onvermeld blijven. Bij de vele hem opgedragen ontwerpen heeft hij er ook in andere stijlvormen geleverd, als het Nutsgebouw met zijne Gothieke profileeringen en de Bijbank met Romaansche details.

Vooral kwam zijne vrijere opvatting hem te stade bij de door hem ontworpen villa's, onder welke gebouwen de Officieren-sociëteit met haar sierlijken ingang, die helaas door eene later gewijzigde decoratie veel van haar bevallig voorkomen verloor, het eerst genoemd dient te worden.

De derde man van het drietal, dat bij het ontluiken der bouwkunde te Rotterdam den toon aangaf, de man, die lang niet altijd met succes maar wel met onovertrefbare liefde zich aan de bouwkunst wijdde, is Rose, Rotterdam's vroegere gemeente-architect.

Op zijne werken doelt waarschijnlijk de schrijver van het bovengenoemd artikel in *De Opmerker*, waar hij spreekt van eene nog voortlevende liefde voor den Rondbogenstijl te Rotterdam; maar de weinige navolging, die deze werken vonden, maakt het onverantwoordelijk de vormen van Rose als kenschetsend Rotterdamsch te beoordeelen. Zij is ook oorzaak, dat hoezeer Rose door zijn werk over ornement zich meer naar buiten deed kennen, aan hem hier eerst de derde plaats is toegekend.

Het Ziekenhuis en het Armhuis zijn fantasieën op Romaansche en Byzantijnsche bouwvormen, doormengd met eigen gevonden versieringen en meermalen zeer gezochte effecten, die wel-is-waar ons heden niet bevallen, maar toch als uitvloeiselen van een diepdenkenden, zijn eigen weg volgenden geest meer waard zijn, dan de spotternijen van hen, die de dikwijls veel minder constructieve en gemotiveerde krullen en versieringen der thans meer gezochte baroque vormen toepassen.

Rose, voor wien iedere lijn als 't ware leefde, wiens bespiegelende geest in ieder samenstel een zekere uitdrukking zag — getuige zijn bovenaangehaald werk over ornement — schiep in zijn ontwerpen tal van conventioneele vormen, die niet aan de natuur ontleend, ons koud gelaten hebben en vreemd zijn gebleven. Toch achten wij in hem den ijveraar voor de kunst, den man, die door zijn gloeiende liefde den geest van anderen wist te ontvonken, die door zijn denkbeeld leven wekte onder Rotterdam's bouwkundigen, en mochten zij al niet hem slaafsch volgen, zij verwerkten, ieder op zijne wijze, in hun brein de door hem gewekte denkbeelden.

Van geheel anderen aard en geheel op zich zelf staande zijn de werken van een vierden architect te Rotterdam uit dien tijd, Cuylits, wiens aan Castermann herinnerende gevels, met forsche details versierde penanten zijn Belgische afkomst verraden, en minder aan eene studie van stijl dan aan een zoeken naar effect in den gevel doen denken.

Rondom deze hoofdfiguren op het gebied der bouwkunde groepeeren zich tal van anderen, waarvan ieder, zonder veel invloed op het geheel uit te oefenen, getracht heeft, en dikwijls niet zonder resultaat, aan de door hem totstandgebrachte werken een waardig voorkomen te geven. Thijssen, wiens goed gedetailleerde winkelpuien een klassieken geest ademen, Ameyden van Duym, die in eenige woonhuizen nabij het Yachtclubhuis eene versiering met Gothieke profileeringen aanwendde, maar overigens zich ook niet onttrok aan de alomheerschende klassieke strooming, — zijn onder dezen wel de beste vertegenwoordigers.

Naast hen staat de ontwerper van het Yachtclubhuis Godefroy, wiens schepping in klassieken stijl, met boogvensters en pilasters versierd, aan den indruk van het monumentaal gebouw toch het vroolijk voorkomen eener sociëteit paart; en Van Zwet, die nabij het Park een woonhuis in Romaanschen stijl ontwierp, dat door zijn uiterst zware profileeringen meer doet denken aan een fragment van een monumentaal gebouw dan aan de rustige woning van een nijver burger.

Dezen waren de mannen die, de een langer, de ander korter, maar toch in hoofdzaak tot 1865 den toon aangaven. Na hen zien wij een tweede geslacht oprijzen, gedeeltelijk door hen gevormd, voor een ander deel van elders komende.

De strenge navolging van Schinkel heeft haar tijd gehad. Bij de motieven der Duitsche werken voegen zich die van César Daly, Liénard enz., en waar men zich niet meer slaafsch aan één stijl hield, kwam dan ook spoedig het streven tot het vormen van een eigen stijl, d. w. z.: waar de constructie of de behoefte de hoofdvormen bepaalde, zocht men voor de versiering die vormen, die, zonder streng tot een bepaalden stijl te behooren, harmonisch samenwerkten.

Behalve in Grieksche of Romeinsche stijlvormen, wordt er geen bouwwerk gesticht, dat van grondige studie in andere stijlen getuigt. Groote of monumentale gebouwen zijn er, kerken uitgezonderd (waarover later), in het tijdperk van 1865—1880 slechts weinig te Rotterdam totstandgekomen. De gevels van Van den Brink op den weg naar het Park behooren almede tot de meest monumentale en zijn in Fransche Renaissance vrij uitgevoerd; evenzoo het woonhuis van den heer Schass aan den Eendrachtsweg, door Ameyden van Duym den jongere.

De ongelukkige Brans zette in zijne villa's aan den Westersingel de traditie van Metzelaar voort. Coepijn, de opvolger van Cuylits, slaagde, vooral in zijne winkelpuien, dikwijls zeer gelukkig met oorspronkelijke en forsch behandelde details. Stok bewijst in een winkelhuis in bergsteen uitgevoerd, aan de Noordblaak, den invloed van César Daly en Liénard.

Naast en met de bouwwerken van hen, de architecten door liefde voor de kunst bezield, verrijzen alom de producten van den speculatiebouw in den slechtsten zin van 't woord. De ontwerpers dier werken zijn voor 't meerendeel onbekend en blijven meest geheel vreemd aan de uitvoering, daar 't den speculatieheld al te duur zou uitkomen de fantasie te volgen van den vervaardiger van het plan. En toch betreuren wij 't, bij enkele hunner ontwerpen, dat de naam niet bekend is of mag zijn. Beeke en Glaubitz toch hebben gevels ontworpen, die inderdaad van kennis en studie getuigen, maar die hun naam niet dragen. Jammer, duizend jammer, dat het vuur, 'twelk hen bij 't ontwerpen bezielde, maar matig brandde, zoo 't al brandde, in de borst van den man, die bij den patroon voor ontwerper doorging.

Zoo de laatste jaren naderende, hebben wij de Staats- en Stadsgebouwen zoomede de kerken nog geheel buiten beschouwing gelaten, vooral omdat bij de eersten hun eigenlijke ontwerper dikwijls niet bekend is en zij weinig tot navolging hebben opgewekt.

Onder de stedelijke gebouwen beslaan in aantal de scholen een eerste plaats; in gehalte, wat esthetisch schoon aangaat, echter niet. Gemetselde gevels met gaten van kleiner of grooter vorm, gedekt met een toog, waarin een meer kennelijk dan schoon sluitstuk typisch voorkomt, is het algemeen karakter. De Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus en de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen aan de Vest maken hierop eene loffelijke uitzondering. Het Stadstimmerhuis, onder Scholten, den opvolger van Rose, gebouwd, is in streng Grieksche vormen uitgevoerd.

De aanleg van het Staatsspoor door Rotterdam schonk de stad een nieuw Postkantoor en twee stations. Van het eerste werden, op door anderen ontworpen en onwrikbaar vastgestelde plattegronden, de gevels ontworpen door Metzelaar den jongere in Romaansche vormen. Vooral de zuidelijke gevel, waarachter de hooge seinzaal ligt, is goed geslaagd, de overige gevels lijden echter aan eentonigheid. De detailleering is krachtig en met kennis doorgevoerd.

Het Centraalstationsgebouw, in de nabijheid der Diergaarde, hoewel geen grootsche conceptie, is met gelukkig geslaagde verhoudingen in Fransche Renaissance uitgevoerd, terwijl het gebouw aan de Beurs de blijken draagt van door geen architect te zijn ontworpen. Het nieuwe Stationsgebouw van het Rijnspoor, eene houtconstructie met zeer aantrekkelijke binnenbetimmering der wachtzalen, behoort ook tot hetzelfde tijdperk, dat het laatste vijftal jaren onmiddellijk voorafging.

In de laatste jaren treedt als speculatiebouw op den voorgrond de Passage, die, naar aanleiding van de navolging, die deze onderneming in de hoofdstad en de residentie vond, zeker wel een kind des tijds genoemd mag worden. 't Is jammer, dat de tooi der gevels niet van eene ernstige bouwkundige studie getuigt, en vooral de gevel aan de Hoogstraat, door zijne overlading met dikwijls zeer uiteenloopende vormen, alle rust mist.

Veel behaaglijker zijn de versiering der binnengevels en de ordonnantie van den achtergevel.

Tevergeefs echter zal men van deze vormen eene nabootsing te Rotterdam zoeken, tenzij men steile, met losanges gedekte, mansarde-kappen zou willen beschouwen als eene navolging van de vormen der Passage; voor ons Rotterdammers blijft het dan ook een raadsel, hoe de schrijver van bovengenoemd artikel in *De Opmerker* in gemoede kon mededeelen, dat Rotterdam slechts twee stijlen scheen te kennen: den rondbogenstijl en den stijl der Passage.

Van veel grooter waarde dan de Passagegevels, zijn de gevels van Rust Plaets op den weg naar het Park, ontworpen door Voorhoeve en Weeldenburg. Sierlijke Renaissance, gepaard aan een rijk gebruik van verschillend gekleurde steen en tegels, geven het geheel een zeer bevallig voorkomen.

In Romaansche vormen bouwde Van Dam zijn kerkgebouw „Irene" en Coepijn het gebouw „Caledonia". In het laatste geeft de gevel zeer eigenaardig het gemengd karakter van het gebouw weder, en boeien tal van goed gedachte details den aanschouwer.

Deze gebouwen, met de gevels van een tweetal huizen op den Stationsweg naast het Panorama, waarvan de ontwerper ons onbekend is, behooren tot de best geslaagde der laatstelijk door particulieren opgerichte huizen; terwijl hierbij de gevels van een blok arbeiderswoningen, door J. Verheul Dzn., niet onvermeld mogen blijven, als proeve om oud-Hollandsche vormen toe te passen.

Onder de gebouwen van publieken aard treedt op den voorgrond het Sociëteitsgebouw der Diergaarde, door Van Dam en Muysken, in Renaissance vormen.

Het Poortgebouw van de Rotterdamsche Handelsvereeniging, door V. d. Wall, in Romaansche vormen en de Abattoir-gebouwen, het laatste ontwerp van den ongelukkigen Brans, ten dienste der gemeente ontworpen, zijn verdienstelijke werken, die eene nadere kennisneming overwaard zijn.

De Kraaminrichting, wier zonderling gekozen plaats op de Schie en verborgen door de hooge spoorbaan, wij evenzeer betreuren voor het effect van het gebouw als voor de ongelukkige verpleegden, die in de onmiddellijke nabijheid der gillende stoomfluit zeker allerminst de ongestoorde rust zullen vinden, die men haar zoo gaarne verschaft, mag hier evenmin onvermeld blijven, al kunnen de vormen ons volstrekt niet bekoren.

De overdekte Vischmarkt, waar forsche ijzerconstructie haar karakter achter teederlijk betimmerde houten friezen verbergt, is een doelmatig en kostbaar ingericht gebouw, dat aan de collega's van madame Angot op weelderige wijze gastvrijheid verleent.

Het in-aanbouw-zijnd Gymnasium en de aanleg der nieuwe kaden bij de Beurs verraden bij den tegenwoordigen directeur der gemeentewerken eene groote vrijmoedigheid, om uit de beurzen der burgerij de beeldhouwkunst te bevorderen. Op dien weg voortgaande, kan hij Rotterdam nog tot een rijk-versierde stad maken.

Bij de voorgaande opsomming der bouwwerken van de laatste jaren is, met uitzondering van Irene en Caledonia, alleen de profaanbouw behandeld; wij zouden echter eene groote onbillijkheid plegen, wanneer wij hier de kerken van den heer Margry onbesproken lieten, den architect, wien Rotterdam trotsch is in zijne veste te herbergen.

De Romaansche kerk van het Heilige Hart in de Oldenbarneveldstraat, met daaraan grenzende pastorie, en de Laurentiuskerk in het Boschje, in Gothieke vormen, alsook de kerk te Kralingen, wier slanke toren een prachtig sieraad uitmaakt van den weg naar de Oude Plantage, 't zijn allen welsprekende getuigen van de vaardigheid des ontwerpers in de middeleeuwsche bouwvormen. De door hem ontworpen woonhuizen zijn, naar onze meening, niet zoo gelukkig geslaagd en verraden met hunne colonnetten in de details te veel den fabrikant van kerkmeubelen.

Op hetzelfde gebied der gewijde kunst schonk Van den Brink ons het Campo Santo, een nieuw Katholiek kerkhof, met kapel en bogengang in 't Romaansch uitgevoerd; De Laureys, een Belg, de kapel der Eeuwige Aanbidding, in 't Romaansch met schoone gekleurde glazen en het St.-Antoniusgesticht, dat met Gothieke motieven hoogst eenvoudig is ontworpen, maar door zijn edele verhouding het oog aangenaam aandoet; terwijl de Protestantsche Westerkerk, een bekroonde prijsvraag, door den heer Jurriaanse werd ontworpen.

Aan 't eind van dit overzicht gekomen, kunnen wij het echter niet sluiten zonder nog een tweetal namen te noemen, die hierterstede onder de bouwkundigen te bekend zijn om gemist te mogen worden: Schrauwen en E. G. A. Fol, die, afgezien van het oordeel over de volstrekte waarde hunner ontwerpen, toch te veel leverden en te eigenaardige vormen gebruikten, dan dat zij niet afzonderlijk genoemd zouden worden.

Zoo hebben wij het tijdperk van 1850—1880 doorloopen, en gezien hoe de strengste klassiek, aan het begin van dit tijdperk heerschende, langzamerhand plaats maakte voor een lossere opvatting; hoe de Renaissance het Grieksch verdringt, terwijl andere stijlen hun contingent voor de versiering van gebouwen mede niet achterhouden. Eene strenge stijlstudie spreekt over 't algemeen niet uit de gebouwen tot ons; wel tracht men constructief te zijn in den vorm zijner versiering, maar of deze stijlvast is, daarom bekommert men zich minder.

In geen gebouw van eenig belang vinden wij echter die gedachte uitgewerkt op eene wijze, die den meester verraadt en tot navolging opwekt. Het Logegebouw „De drie kolommen", van J. Verheul Dzn., is het eerste product in het oud-Hollandsch, welke stijl, gesteund door het onderwijs der Polytechnische School en hooger invloed, voor velen als 't ware alleen onberispelijk schoone vormen schijnt te kunnen leveren, en waarbij vooral de klassieke vormen geheel waardeloos zijn.

Reeds in het begin van dit opstel werd erop gewezen, hoe het te Rotterdam zeldzaam voorkomt, dat een patroon een groote som beschikbaar stelt voor den architect. Het eenige artikel, waarin het hem vergund is zijn fantasie te laten werken, zijn de winkelpuien, die echter allen een groote fout gemeen hebben, dat zij nl. met den bovengevel, waar zij voor 't meerendeel dan ook later ondergeschoven zijn, volstrekt geen geheel vormen. Dezelfde fout is in de meeste nieuwere winkelhuizen getrouw overgenomen en wordt ook niet gemist in de woonhuisgevels. Een met cement bepleisterde of hardsteenen onderpui, met blokken, schiftingen of pilasters versierd en door een kroonlijst bekroond, draagt een bovengevel in Waal- of Utrechtsche steen gemetseld, met of zonder architraven rondom de ramen en van gansch andere verhoudingen en dikwijls geheel andere verdeeling dan de onderpui.

Dit is zeker de type van het woonhuis, zooals er de laatste jaren duizenden zijn gebouwd. Het gaat echter niet aan, naar die producten de vindingskracht der Rotterdamsche architecten te beoordeelen, die daaraan geheel vreemd bleven. Ik hoop dan ook, dat bovenstaand overzicht voldoende heeft aangetoond, dat er hier ook beter en waardiger gebouwd werd, zij het dan al niet op zoo grootsche schaal, als Amsterdam ons dit kan aanwijzen.

Vóór ik dezen besluit, wil ik er nog op wijzen, dat in dit overzicht lang niet alles is genoemd, wat de aandacht waard is, daar ik slechts enkele gebouwen van vele noemde, en het anders voor een vreemdeling te Rotterdam licht eene droge opsomming van namen zou geworden zijn; terwijl mijn doel slechts was een algemeen overzicht te geven, waaruit kon blijken, hoezeer de vroeger genoemde critiek op de Rotterdamsche bouwwerken en architecten, in *De Opmerker* voorkomende, geheel uit de lucht gegrepen en ongemotiveerd is.

J. M.

DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST EN HARE AFDEELINGEN.

Mijnheer de Redacteur,

Aangenaam zou het mij zijn, als gij eenige ruimte in uw *Opmerker* wildet beschikbaar stellen ter bespreking van den vroegeren en tegenwoordigen toestand van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waartoe ik aanleiding vind in het voorstel, door 13 leden van de Afdeeling te Rotterdam gedaan, in verband met de toelichting daarvan door den heer C. M. Droogleever Fortuijn gegeven (*),

Bij voorbaat op uwe toestemming rekenende, val ik dan ook maar met de deur in huis en begin met te zeggen, dat ik dat voorstel een bedenkelijk verschijnsel acht, niet alleen voor die Afdeeling, maar ook voor de Maatschappij, en doodeenvoudig het natuurlijk gevolg van de scheeve verhouding, waarin beiden tot elkander staan.

Om die ongezonde verhouding te doen uitkomen, zal het best zijn, een beetje geschiedenis te doceeren. De verslagen der Maatschappij leveren ons daarvoor de bouwstoffen.

Afdeelingen hebben niet van de oprichting der Maatschappij af bestaan, maar zijn toevoegsels van later tijd. De eerste, die te Rotterdam, werd in 1849 opgericht. Wij gelooven, dat het toenmalige Bestuur der Maatschappij niet al te best op zijn *qui vive* is geweest.

Lezen wij de verslagen met eenige opmerkzaamheid, dan treft het ons, dat de veranderingen in- en de uitbreiding van den kring der werkzaamheden van de Maatschappij, voor een vrij groot gedeelte uitvloeisels zijn van door leden gedane voorstellen of van over het een of ander onderwerp gehouden besprekingen. Rechtstreeksch tegenhouden is het niet, maar wij ontvangen nu en dan den indruk, alsof het Bestuur aan de kwaal van versteening leed; alsof het dacht, dat hetgeen in 1842 was gesticht, zóó goed was, dat het geen verandering of verbetering behoefde. Zoo ook is de oprichting van Afdeelingen een gevolg van het initiatief van eenige leden.

Toen de eerste Afdeeling stond opgericht te worden, had het Bestuur moeten voorkomen, dat zich naast de Maatschappij eene andere Vereeniging onder haren naam vestigde, die, hoe dikwijls later ook op de eenheid van Maatschappij en Afdeelingen geborduurd werd, door weinig meer dan den naam aan haar was verbonden. Want van welke zijde men het ook beziet, de Afdeelingen zijn, in den grond der zaak, los van de Maatschappij, terwijl deze verplicht was, alle opgericht wordende Afdeelingen te erkennen, zoolang zij niet rechtstreeks in strijd met hare wet handelen. In 1849 had het Bestuur het in zijn macht de kracht der Maatschappij *zelve* te vergrooten, door het daarheen te leiden, dat de Afdeelingen tot integreerende deelen der Maatschappij werden verklaard, op dezelfde wijze als dit het geval is met andere maatschappijen in ons land. Zoo ooit, dan was de toestand daarvoor toen zeer gunstig.

De maatschappelijke contributie bedroeg niet meer dan *f* 5. Ware toen bepaald geworden, dat die *f* 8 of *f* 9 zou zijn voor die plaatsen, waar b. v. 10 of 12 leden woonden, welke eene Afdeeling vormden, die over *f* 3 of *f* 4 daarvan voor haar onderhoud kon beschikken, dan zou op een gegeven oogenblik een net van wezenlijke Afdeelingen over het land verspreid en het te voorzien zijn geweest, dat het ledental zich niet onbelangrijk had uitgebreid onder hen, voor wie die som een niet te groote opoffering was, om zich daarvoor een nuttig en aangenaam bijeenkomen met vakgenooten en de werken der Maatschappij te verschaffen. Dan ook zou het bestaan der Maatschappij spoediger meer algemeen bekend zijn geworden, en tevens voorkomen, dat de Maatschappij zoo dikwijls, meer of minder luid, als een bloot Amsterdamsche zaak te zijn, werd genoemd.

Op het ongezonde der verhouding werd later meermalen gewezen, maar een betere toestand was onbereikbaar, nadat eerst één en later meerdere Afdeelingen waren opgericht, welke onder hare leden personen telden, die in geen betrekking tot de Maatschappij stonden. Het ging toch niet best aan, hen, wien men eenmaal de gelegenheid tot aansluiting had opengesteld, weder buiten te werpen. Reeds de zucht tot zelfbehoud alleen, moest de Afdeelingen zich doen verzetten tegen dien maatregel.

Het kan niet ontkend worden, dat deze toestand nadeelig was voor de ontwikkeling van beiden, want zoo nu en dan stonden Maatschappij en Afdeelingen elkander wel min of meer in den weg. Wij willen ten bewijze een paar staaltjes mededeelen.

De Maatschappij bracht steeds den Afdeelingen onder het oog, dat zij door toezending van in hare Vergaderingen gehouden voordrachten, enz. de Bouwkundige Bijdragen moesten helpen vullen. Altijd en algemeen schijnt daaraan echter geen gevolg gegeven te zijn, tenminste door de Afdeeling te 's-Gravenhage werden die verhandelingen wel in haar eigen gedrukt jaarlijksch verslag opgenomen, doch niet aan de Bouwkundige Bijdragen opgezonden. Wij herinneren ons, daarover een onverholen klacht te hebben hooren uitspreken.

In 1877 heeft de Afdeeling te Rotterdam zich de moeite gegeven, pogingen te doen om een zekeren band tusschen alle Afdeelingen te scheppen. Het daarvoor ontworpen plan schijnt ook, misschien wel ter goedkeuring, aan het Bestuur der Maatschappij ingezonden te zijn, althans, het is door dat Bestuur in handen gesteld eener Commissie uit zijn midden, die nogal ongunstig heeft geadviseerd. Dat advies getuigt van niet bijzonder veel vertrouwen in de Afdeelingen, en geeft min of meer den indruk, dat de Commissie bevreesd was, dat door zulk een bond de Afdeelingen te machtig zouden worden.

Het ook in dat plan opgenomen uitgeven van een plaatwerk, werd gewijzigd door de Maatschappij overgenomen. Het is toen ook tot een proef of eerste nommer gekomen, maar daarmede was de zaak afgedaan, omdat zij, naar het toen heette, te duur was. Het is nogal opmerkelijk, dat de kosten van een veertiendaagsch blad door het Bestuur geraamd werden op *f* 7000. Zeker wel iets meer dan het nu verschijnende *Bouwkundig Weekblad* kost.

(*) Zie *Opmerker* van 27 October en 3 November ll.

Zucht tot zelfbehoud moest de Maatschappij ongetwijfeld zoo doen handelen, en thans openbaart zich dezelfde zucht bij leden van de Afdeeling te Rotterdam en ook elders. Het verwondert ons dan ook niet, dat die zucht is ontwaakt. Vinden wij toch in het verslag van 1880, dat die Afdeeling toen 182 leden telde, in dat van 1883 kunnen wij lezen dat dit getal tot 144 was gedaald. Een vermindering van 21% in drie jaren is dan ook wel geschikt om een noodkreet te doen slaken. Aan art. 52 der wet wordt daarvan de schuld gegeven, doch het schijnt ons toe, dat er nog andere redenen voor moeten bestaan. Dat artikel heeft toch voor andere Afdeelingen niet zulke schadelijke gevolgen gehad.

Rotterdam heeft slechts 57 leden van de Maatschappij, waaruit volgt, dat in 1880, aangenomen dat die allen ook lid der Afdeeling zijn, 125 en thans nog 87 personen Afdeelingsleden zijn, die in geen betrekking tot de Maatschappij staan. Dit is een opmerkelijke wanverhouding. In verandering van art. 52 zag die Afdeeling een middel tot herstel, waarom zij het Bestuur haar wensch te kennen gaf, om weder tot het oude régime terug te keeren.

Wat in de toelichting van het voorstel over het onthaal, aan dat verzoek te beurt gevallen, gezegd is, namelijk, dat het Bestuur der Maatschappij na een halfjaar daarop nog geen antwoord heeft gegeven, moet wel de ontevredenheid van de leden der Afdeeling hebben opgewekt. Er straalt, zachtst genomen, een zekere mate van onbeleefdheid uit, of een tamelijk nonchalante behandeling van de zaak. Kon het Bestuur niet aan den wensch voldoen, het zij zoo, maar dan had het dit tenminste moeten zeggen.

De ontevredenheid met den tegenwoordigen toestand moet echter niet alleen bij hen, die buiten de Maatschappij staan, gezocht worden. Confronteeren wij de lijst der onderteekenaars van het voorstel met die van de leden der Maatschappij, dan vinden wij onder de eerstgenoemden vijf der laatsten. Het is vooral hierom, dat wij het voorstel een bedenkelijk verschijnsel voor de Maatschappij noemden. Er blijkt toch helder uit, dat te Rotterdam leden zijn, die het misschien blijven, omdat zij het eenmaal zijn, maar die bij de eerste de beste gelegenheid de Maatschappij voorgoed den rug toekeeren.

Over het voorstel zelf zullen wij niet veel zeggen. Alles past goed in het kader eener Vereeniging van Bouwkundigen. Alleen zij het ons vergund, op het onderdeel *n* de aandacht te vestigen. Daarin wordt niet gesproken van de *Afdeeling*, maar van de *Vereeniging*. Dit kan zonder opzet of bedoeling geschied zijn, maar de bepaling zelf in dat onderdeel achten wij voor eene Afdeeling van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst van te wijde strekking. Zij zou daarmede een grooten stap doen op het terrein der Maatschappij.

De vraag ligt voor de hand, welke de gevolgen voor de Afdeeling zullen zijn, zoowel als het voorstel wordt verworpen, als wanneer het wordt aangenomen.

Veel kans op aanneming door de Afdeeling gelooven wij niet dat bestaat, tenzij de ontevredenheid met de Maatschappij uitgebreider is dan totnutoe is gebleken.

Vooreerst toch is het niet waarschijnlijk, dat velen, die van de Maatschappij en de Afdeeling beiden lid zijn, genoegen zullen vinden bij de contributie voor de eerste nog eens *f* 15 beschikbaar te stellen voor de laatste. Ten andere gelooven wij ook niet, dat zij, die geen lid der Maatschappij zijn, *f* 15 wenschen te betalen voor het genot eener Afdeeling met uitgebreiden werkkring. Het laatste geloof is gegrond op de blijkbaar weinige offervaardigheid, die te Rotterdam schijnt te bestaan, onder de vakmannen. Wel is betrekkelijk het aantal van enkel Afdeelingsleden groot, doch vergeten wij niet, dat men zich de weelde van lid eener Afdeeling te zijn kan veroorlooven, zonder daarvoor diep in de beurs te tasten. Die geringe offervaardigheid stellen wij niet op rekening van gebrek aan welvaart, maar over het algemeen, aan gebrek van LIEFDE tot het bouwvak, niet het minst bij de bouwmannen zelven. Rotterdam maakt in dit opzicht werkelijk een treurige figuur. Vergelijken wij toch het aantal leden der Maatschappij in de twaalf grootste steden van ons land *wonende* met dezer bevolkingen, en stellen wij dat te Rotterdam = 1, dan vinden wij voor Leeuwarden 2.74, 's-Gravenhage 2.64, Arnhem en Haarlem 2.36, Leiden 2.21, Utrecht 2.04, Amsterdam 1.97, 's-Hertogenbosch 1.32, Dordrecht 1.18, Groningen 0.88, Maastricht 0.46. De *tweede* stad des Rijks neemt dus de *tiende* plaats in en de hoofdstad de *zevende*, voor welken ongunstigen toestand een oorzaak is aan te wijzen. Het is ook hierom dat het ons toeschijnt aan gegronden twijfel onderhevig te zijn, dat men in Rotterdam de 100 zal kunnen vinden, die men noodig acht voor de uitvoering van het plan.

Wordt het voorstel *wel* aangenomen, d. w. z. zijn er 100 te vinden, die *f* 15 voor het doel beschikbaar stellen, dan zijn de dagen van de Afdeeling geteld, tenzij onder de 144 tegenwoordige leden die 100 worden gevonden. Is dit het geval niet, maar zijn er ook andere deelnemers, nog buiten de Afdeeling en de Maatschappij staande, dan kunnen dezen niet tot de Afdeeling toetreden, tenzij ze eerst lid van de Maatschappij worden.

Of daarop veel hoop bestaat mag mede betwijfeld worden, want de goedkoope wijze, die van buitengewoon lid, geeft voor *f* 5 slechts de „oude bestaande gebouwen". Het is veeleer denkbaar, dat dan een nieuwe Vereeniging ontstaat, die eerst de ontevreden leden tot zich zal trekken en dan hen, die, geen lid der Maatschappij zijnde, het doel der nieuwe Vereeniging willen helpen bevorderen. A priori kan dan gesteld worden, dat aan de Afdeeling een goed deel van hare beste krachten zal ontvallen, want ontevredenen zijn niet altijd de slechtste, en dan staat het zeer te bezien of de Afdeeling dien schok kan weerstaan, of zij niet na eenigen tijd aan de tering zal overlijden. Dit zouden wij betreuren.

Bestaat eenmaal die nieuwe Vereeniging, dan zal zij moeten beginnen haar programma uit te breiden, door ook te doen wat de Afdeeling nu doet; want men bedenke wel dat het voorstel slechts bedoelt, *uitbreiding* van de werkzaamheden der Afdeeling. Zij zal zich noodwendig op het terrein der Maatschappij moeten gaan bewegen en dan zullen wij, inplaats van zooals nu twee, drie lichamen in ons land hebben, die elkander zoo nu en dan in de wielen rijden. Reeds bij het bestaan van twee komt weleens rivaliteit of elkander een vlieg afvangen boven, en dat zal er niet op verbeteren als n°. 3 erbijkomt. Twee is genoeg en, naar wij meenen, ook nuttig.

Waarschijnlijk belijden velen een ander geloof, dit namelijk, dat het beter zou zijn, wanneer er slechts één Vereeniging bestond. Ons schijnt het toe, dat bij het bestaan eener tweede, volstrekt geen sprake behoeft te zijn van een vijfde rad aan den wagen. Toen tot voor weinig tijd „Architectura et Amicitia" nog uitsluitend plaatselijk werkzaam was, kon toch niet gezegd worden dat, hoe dikwijls ook de bloei van de Maatschappij werd vermeld en nog steeds vermeld wordt, er eigenlijk veel van dien bloei te zien was.

Werkelijke bloei spreekt zich uit door drukke en vooral *energieke* werkzaamheid. De Maatschappij heeft ongetwijfeld in de 40 jaren van haar bestaan veel gedaan, maar er had meer gedaan kunnen worden. De voornaamste oorzaken, die een werkelijk bloeienden toestand hebben tegengewerkt, zijn, naar wij gelooven, deze: 1°. dat het aantal van hen, die werkdadig aan den bloei der Maatschappij konden medewerken, in het begin niet zoo heel groot was en later van velen gezegd kon worden, dat zij alle aansporingen met *nietsdoen* beantwoordden; en 2°. dat zij steeds, als in zelfbeschouwing verzonken, leefde, zich met bijna niets, dan hetgeen haar zelve en haar uitsluitend betrof, bemoeide, en daarom een onbekende, een eenzame in den lande bleef. Is het eerste de schuld der leden, het tweede moet aan het Bestuur geweten worden. Er bestond voor de Maatschappij in ons land geen rechtstreeksch punt van vergelijking, en wij weten het: „in het land der blinden", enz.

Thans is dat anders. „Architectura et Amicitia" heeft de palen harer werkzaamheid wijd uitgezet en daarmede een inderdaad krachtige concurrentie in het leven geroepen. De Maatschappij zie nu toe, dat zij niet uit het zadel wordt geworpen, welke schande haar alleen kan bespaard worden door *hard*, maar vooral *goed* en in de *juiste richting* te werken, en wel hare bestuurders in het eerste gelid. Geschiedt dit niet, dan zal zij spoedig door haar concurrent overvleugeld worden.

Concurrentie is ook hier goed, zij behoedt voor insluimeren, en het algemeen, dat is in dit geval de Bouwkunst in Nederland, zal er voordeel uit trekken. De concurrentie zij krachtig, maar eerlijk en ga gepaard met wederzijdsche waardeering en welwillendheid.

(*Wordt vervolgd.*)

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

Vergadering van 13 *November* 1883.

Omtrent het verhandelde op deze vergadering, die door een aanzienlijk aantal leden werd bijgewoond, waartoe het rijke programma alleszins aanleiding gaf, ontleenen wij het onderstaande verslag aan het *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage*:

De notulen der Buitengewone Vergadering van 2 October 1883, die gedrukt aan de leden waren toegezonden, gaven ditmaal aanleiding tot verschillende opmerkingen; niet wat de juistheid betreft, want zij werden goedgekeurd, maar tengevolge van sommige uitdrukkingen daarin voorkomende. Het lid C. L. F. Post gaf zijn voornemen te kennen den inhoud van een noot mede te deelen, welke hij aan het door hem in de vorige vergadering gesprokene nog had willen toevoegen om in de notulen te worden afgedrukt, hetwelk hem echter niet had kunnen worden veroorloofd. Het lid J. W. Welcker kwam op tegen een paar door het lid A. Huet gebezigde uitdrukkingen, welke door hem niet in de notulen werden aangetroffen en waarop hij toch had gerepliceerd, hetgeen het lid Huet aanleiding gaf het meermalen besproken denkbeeld opnieuw ter sprake te brengen om stenografen te bezigen. De President, de heer J. F. W. Conrad, releveerde enkele uitdrukkingen van laatstgemeld lid, wijlen den heer F. W. Conrad betreffende en kondigde, nadat gemeld lid de redactie daarvan als juist had erkend, zijn voornemen aan om daarop nader terug te komen.

Nadat daarop de notulen waren goedgekeurd, nam het lid J. A. A. Waldorp daaruit aanleiding om in het breede het standpunt te bestrijden, dat het lid Post in de vorige vergadering had ingenomen, toen hij, als lid en president van een klasse-jury, sommige bekroningen, die ter Amsterdamsche Tentoonstelling hadden plaats gehad, afkeurde, zoo het heette in 't belang van de Indische leden.

Het lid Waldorp vindiceerde bij deze gelegenheid uitdrukkelijk voor het lid Jhr. W. H. F. H. van Raders de prioriteit van het denkbeeld der vorming van een haven te Tandjong-Priok en kondigde aan, dat het lid F. A. de Gelder, die het werk had uitgevoerd, zich voorstelde, na afloop van het programma daaromtrent eenige mededeelingen te doen.

Het lid Post beantwoordde den vorigen spreker uitvoerig en werd opnieuw door het lid Waldorp te woord gestaan.

Een aantal geschenken waren wederom ontvangen, waaronder een brochure van het lid A. J. Cohen Stuart, waarop het lid Post, als thans van zeer veel actueel belang, de aandacht der leden vestigde, gelijk mede op de polemiek, in de Indische bladen over de haven te Tandjong-Priok en het scheepvaartkanaal gevoerd, welke polemiek hij ter beschikking van de leden stelde.

Alsnu was het eerst aan de orde een voorstel van den Raad van Bestuur, strekkende om een paar artikelen der Verordeningen, betrekking hebbende op de inning van de contributiën, door andere te vervangen; dat voorstel, waarmede de leden intijds in kennis waren gesteld, werd zonder discussie bij acclamatie aangenomen.

Daarna werd namens den Raad door den Secretaris mededeeling gedaan van een mededeeling van Dr. W. Fränkel, Bouwraad en Hoogleeraar te Dresden, betreffende een in het Tijdschrijft van het Instituut besproken en door hem uitgedacht toestel tot zelfregistreering van tijdelijke veranderingen in de afmetingen van veerkrachtige lichamen.

Van den hoofdingenieur van den Waterstaat in het 9e district waren de gewone waarnemingen aan Den Helder over de maand September 1883 ontvangen.

Ten vervolge op vroegere mededeelingen, had het lid J. Strootman een rapport ingezonden betreffende proeven met het *enduit métallique* van Lavergne en Delbeke, waaruit blijkt, dat dit middel geenerlei waarde heeft ter bestrijding van den paalworm.

Een door het lid J. J. Roelants ingezonden nota over den waterspiegel langs de Nederlandsche kust zal, ingevolge de bepalingen van het Reglement, in handen van een Commissie worden gesteld om advies; hetzelfde is het geval met een door het lid P. A. Korevaar ingezonden nadere nota omtrent de werking der waterwerktuigen in den Zuidplaspolder.

Het woord was nu aan het lid H. Linse, die zijn in de vorige vergadering aangekondigde voordracht hield over de indijking en droogmaking van het Hoornsche Hop en de Goudzee. Deze voordracht, die zoowel een historisch overzicht als een uiteenzetting van het ontwerp bevatte en door teekeningen werd toegelicht, werd met veel belangstelling aangehoord en gaf aanleiding tot een wisseling van gedachten met de leden Mr. J. P. Amersfoordt, J. A. A. Waldorp en A. Huët.

Daarop werd door het lid W. Hoogenboom een uitvoerig overzicht gegeven van de uitgevoerde werken tot verbetering van het Krabbersgat bij Enkhuizen, door tal van teekeningen toegelicht, van welke werken den spreker, blijkens getuigenis van den President, in de allereerste plaats de eer toekomt.

Vervolgens gaf het lid W. F. Leemans een zeer belangrijk overzicht van een door hem in te dienen verhandeling over de werktuigen, gebezigd tot grondopruiming te Hoek-van-Holland en over den Priestman's excavator, door teekeningen toegelicht, waarin hij op de aanmerkelijke verbeteringen wees, welke in den Rotterdamschen Waterweg gaandeweg waren ontstaan en vooral de aandacht bepaalde bij een baggerschip, waarvan een zeer fraai model ter vergadering aanwezig was, toebehoorende aan de heeren L. Smit en Zn. te Kinderdijk.

Het lid Post was alsnu aan het woord, doch verklaarde van de voorlezing zijner noot, als behelzende bijzonderheden van ondergeschikt belang, af te zien.

Hierop werd het woord verleend aan het lid J. A. de Gelder, die, ter voldoening aan de uitnoodiging van den President, mededeelde, dat hij gaarne in de volgende vergadering een overzicht zal geven van den bouw der haven te Tandjong-Priok, doch zich thans slechts bepalen zal tot eenige onderwerpen, die door de geschriften van de Kamer van Koophandel van Batavia en van den ingenieur Post actualiteit verkregen hebben.

Hij geeft alsnu een overzicht van de aanleiding tot de daarstelling der haven, en releveert dat de heer Jhr. Van Raders de persoon is, en wel hij alleen, en niemand anders, die Tandjong-Priok voor den havenbouw heeft aangewezen.

Het verschil tusschen het project van Von Dentzsch en dat der tegenwoordige haven wordt daarna door de oorspronkelijke teekeningen aangetoond; de conclusie is, dat de heer Von Dentzsch wel een ontwerp van *een* haven voor Batavia gemaakt heeft, doch in geenen deele dat van *de* haven van Batavia, en dat de tegenwoordige haven, vooral bij de wijze waarop de moeilijkheden van het terrein overwonnen zijn, hemelsbreed verschilt met de constructie, die door den ingenieur Von Dentzsch was aangegeven.

Het scheepvaartkanaal van Batavia naar Tandjong-Priok komt nu ter sprake. De heer De Gelder toont aan, dat slechts een zeer klein deel der goederen, die te Priok geladen of gelost moeten worden, voor het vervoer van of naar de haven, van het scheepvaatkanaal zal gebruikmaken, zoodat de haven niet staat of valt met dat kanaal; doch zelfs al ware dit het geval, zoo zijn volgens den spreker op het kanaal geen aanmerkingen te maken, en overtreft het zelfs de verwachtingen, die men vóór de daarstelling van dien waterweg gemaakt heeft.

De mededeeling, dat een acht mijls stroom in dat kanaal loopt, kan geen ingenieur onderschrijven, daar bij zulk een stroom zelfs een rots zou worden aangetast en daarom in dit kanaal, dat in slappen grond gegraven is en natuurlijke taluds heeft, onbestaanbaar moest zijn.

De heer De Gelder erkent, dat er bij bandjirs in de rivieren eenige stroom in het kanaal wordt aangetroffen, doch die is niet van zoodanigen aard, dat daardoor de scheepvaart belemmerd wordt, integendeel acht hij dien stroom heilzaam, daar hij de diepte van het kanaal voor het grootste deel zijner lengte instandhoudt en vooral de waterverversching der haven in het belang van den algemeenen gezondheidstoestand bevordert.

De onmogelijkheid, dat het kanaal den waterstand der rivieren in de benedenstand te Batavia gedurende de droge mousson verlaagt, wordt nu aangetoond; de heer De Gelder geeft bovendien als zijn gevoelen te kennen, dat al ware dagelijks bij eb zulk een verlaging van den waterspiegel dier rivieren door het kanaal teweeggebracht, deze uitwerking zelfs bevorderlijk voor den gezondheidstoestand in de benedenstad van Batavia zou zijn, daar een dagelijksche waterverversching nimmer schadelijk werken kan.

De conclusie van den heer De Gelder is dan ook, dat bij de beoordeeling der haven, die veel belangen van bijzondere personen aantast, thans een gelijke strijd ontstaat als die, welke vroeger tusschen de trekschuiten en spoorwegen gestreden is, doch dat het scheepvaartkanaal nimmer het onderwerp van dien strijd mag zijn, daar deze waterweg volkomen aan zijn doel beantwoordt.

Nadat het lid Post de redenen had medegedeeld, welke hem zullen weerhouden aan een later te wachten technisch debat over dit onderwerp deel te nemen, bracht de President ook namens de Vergadering het lid De Gelder zijn dank voor diens uitnemende voordracht.

Eindelijk werd op voorstel van den President door den Secretaris voorlezing gedaan van een door den heer Aug. Collette, civiel-ingenieur te 's-Gravenhage, aan den Raad van Bestuur aangeboden opstel over het anti-inductiestelsel van Van Rijsselberghe te Brussel en zijn toepassing op het gelijktijdig telegrafeëren en telephoneeren langs denzelfden draad, van welk stelsel, dat hiertelande het eerst zijn toepassing vindt, reeds in de vorige vergadering was sprake geweest.

Nadat een aantal nieuwe leden was aangenomen en anderen als zoodanig waren voorgesteld, sloot de President omstreeks vier uren de vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ARNHEM. De Provinciale Staten van Gelderland hebben, na levendige discussie, eene afwijzende beschikking genomen op het adres van kerkvoogden der Nederl.-Herv. Gemeente te Arnhem, verzoekende een subsidie voor de restauratie van een portiek aan de Groote Kerk en van de graftombe van Karel van Gelder. De heer Staats Evers, die na de beschouwingen in de afdeelingen inzag, dat, volgens het advies van Gedeputeerden, geen subsidie zou worden toegestaan, *ook* omdat men de gelden der belastingschuldigen niet wilde besteden aan doeleinden voor den eeredienst, trachtte door het indienen van een amendement tenminste eenige subsidie te verleenen aan de restauratie van de graftombe van Karel van Gelder. Hij wenschte voorts een onderzoek, wie de eigenaar der graftombe is of althans wie deze heeft opgericht en bekostigd.

Een der leden verdedigde de stelling, dat het een belang is, ook van de provincie, de monumenten van oude kunst te helpen behouden of restaureeren.

Nadat de heer Bas Backer, vooral om de gevolgen, die het verleenen van subsidie zou meesleepen, het voorstel van Gedeputeerden, tot afwijzing van het verzoek, had verdedigd, hield de heer Mr. Triebels eene geestige rede, om te betoogen, hoe gevaarlijk het is subsidie te verleenen voor kunstwerken, die onder de hoede van kerkbesturen staan. Geen slechter conservatoren van kunst dan deze, vooral in Nederland. In Den Haag zijn, nadat de Groote Kerk is gerestaureerd, de kleine huisjes, die haar ontsierden, er weer netjes tegen aangebouwd; de St.-Janskerk te 's-Bosch heeft klein geld gemaakt van ornementen en versierselen uit het tijdperk der Renaissance, die door Frederik Hendrik met moeite voor haar waren bewaard; men kan ze thans bewonderen in een of ander Engelsch museum. Op dezelfde portiek, voor wier restauratie thans geld wordt gevraagd, heeft spreker voor een paar jaren een verver zijn kunst zien beproeven met gele en groene verf. De Staten mogen het geld niet besteden aan restauratie van iets, dat onder het bestuur van dergelijke kunstliefhebbers staat. Verder bewees spreker, dat door de Constitutie van 1799, in verband met die van 1801, èn de portiek èn de tombe thans eigendom zijn van het Kerkbestuur, zoodat een onderzoek daarnaar onnoodig is.

De heer Mr. Pels Rijcken, die de voorbeelden van kunstliefde van het Kerkbestuur der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Arnhem nog met een staaltje vermeerderde — de aanvraag om rooiing van een huisje tegen de kerk aan, vlak tegenover het stadhuis — betoogde, dat deze subsidie indirect ook eene subsidie voor den eeredienst was. De eeredienst streeft naar gebouwen van kunstwaarde en men kan hem toch, al was 't alleen om de gevolgen, niet subsidieeren. Overigens achtte spreker het geene verbetering, maar een misstand, zoo alleen de portiek werd gerestaureerd, want waarschijnlijk zal de restauratie der kerk wel een vrome wensch blijven, daar er 2 ton voor noodig zijn.

MIDDELBURG. Ten vervolge op het bericht omtrent de tentoonstelling van gastoestellen voor verwarming en drijfkracht, in het voorgaande nommer opgenomen, is dienende, dat de Gemeenteraad een crediet van *f* 1600 verleend heeft aan de Gascommissie. De tijd der tentoonstelling, die in het Schuttershof gehouden zal worden, is eenigszins verschoven en op half Januari bepaald.

Bij deze expositie, waar het belang der zaak drijfveer is, zijn bepalingen gemaakt, die bij zoogenaamde internationale tentoonstellingen ontbreken en met genoegen wordt daarop gewezen. De inzenders moeten nl. de voorwerpen voor hunne kosten aan het spoorwegstation alhier bezorgen, terwijl de uitgaven voor vervoer naar de tentoonstellingslokalen, evenals het uitpakken en opstellen, voor rekening der Commissie komen. Na het sluiten der tentoonstelling worden de onverkochte voorwerpen franco aan de inzenders teruggezonden.

HAARLEM. Provinciale Staten hebben aan de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam, ten behoeve der uitbreiding van het door haar gegeven ambachtsonderwijs, te beginnen met 1884, eene verhooging ad *f* 2000 toegestaan van de haar tot en met 1886 toegekende subsidie, zoodat zij in 1884, 1885 en 1886 *f* 6000 's jaars zal bedragen.

MAASTRICHT. Voor de betrekking van twee opzichters bij den Provincialen Waterstaat in Limburg hadden zich 23 sollicitanten aangemeld, waarvan er slechts 11 voor het gehouden examen zijn opgekomen. Bij genoemd examen behaalden de Heeren A. Zeguers, particulier bouwkundige en Fr. Tscharner, opzichter bij de gemeentewerken, beiden te Maastricht, het grootst aantal punten.

In overeenstemming met den uitslag van het gehouden vergelijkend onderzoek, zijn genoemde heeren door Gedeputeerde Staten van Limburg benoemd tot opzichters bij den Provincialen Waterstaat in dat gewest, respectievelijk in den V^en^ en I^en^ dienstkring, ter standplaatsen Roermond en Maastricht.

DORDRECHT. Op de den 12^den^ dezer alhier gehouden eerste wintervergadering van de afdeeling »Dordrecht" der Vereeniging tot bevordering van Fabriek- en Handwerksnijverheid kwam onder meer ook aan de orde van behandeling: het houden van een wedstrijd voor werklieden. Daar de laatst gehouden wedstrijd in 1876 heeft plaats gehad, meende het Bestuur, dat er genoeg tijd verloopen is om met vrucht opnieuw een uit te schrijven.

Met algemeene stemmen werd de wenschelijkheid daarvan bevestigend beantwoord, terwijl eveneens met algemeene stemmen werd besloten om daarvoor weder een subsidie van *f* 250 uit de kas der Afdeeling te verstrekken.

De permanente commissie voor wedstrijden zal nu worden uitgenoodigd, een ontwerp-plan voor den wedstrijd in te dienen.

Daarna wordt het woord verleend aan den heer J. A. François, directeur der hoogdrukwaterleiding alhier, om ingevolge eene uitnoodiging van het Bestuur, de Vergadering kennis te doen maken met de verschillende watermeters thans in gebruik, en te wijzen op de voordeelen der verschillende stelsels.

Na een vijftal aanwezige meters uiteengenomen en verklaard te hebben, toonde spreker aan, dat de beste is die van Spanner, wegens het gering drukkingsverlies, de eenvoudige aflezing en de gemakkelijke werking.

Op tal van vragen betreffende de waterleiding werd tevens door den directeur inlichtingen verstrekt.

— In de op Dinsdag j.l. gehouden vergadering van den Gemeenteraad, werd het voorstel van B. en W. betreffende de gratificatie-Van der Kloes, in de vorige zitting aangehouden, aan de orde gesteld.

Na eene vinnige discussie, waarin de lijdensgeschiedenis onzer waterleiding noodzakelijk opnieuw moest worden op het tapijt gebracht, werd het voorstel van B. en W., om de gratificatie van ƒ 3000 aan den heer J. A. van der Kloes uit te betalen, met 16 tegen 6 stemmen aangenomen.

— Vanwege de Vereeniging voor Burgerlijke Ingenieurs is uitgegeven »het Repertorium der literatuur van den Waterstaat van Nederland", bewerkt door P. H. Kemper, lid dier Vereeniging. Hoewel geen sprake is van eene wetenschappelijke bibliographie, is dit werk een vraagbaak voor een ieder, die zich op het practisch gebied van den Waterstaat heeft te bewegen en uit dien hoofde vermeenen wij dat de Vereeniging een goed werk heeft gedaan en het boek door velen met voordeel zal worden geraadpleegd.

De heer Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage is de uitgever van het Repertorium.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING LEEUWARDEN.

Vergadering van 16 *November* 1883.

De Afdeeling der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst alhier hield heden avond eene bijeenkomst, welke door den Voorzitter werd geopend met de mededeeling, dat van de Afdeeling Rotterdam een schrijven was ingekomen, houdende uitnoodiging tot het mededingen naar door die Afdeeling uitgeschreven prijsvragen, waartoe de leden worden aangespoord.

Vooraf werden de notulen gelezen en goedgekeurd, en de heer N. van der Hoef met algemeene stemmen tot lid van de Afdeeling aangenomen.

Hierop werd door het lid A. T. van Wijngaarden Jr. de vraag behandeld: Welke afdoende middelen zijn aan te wenden, om de voortplanting van het geluid van boven of naast elkander gelegen vertrekken te verhinderen of onschadelijk te maken? Spreker begint met erop te wijzen, hoe treurig het is men naar middelen heeft moeten zoeken om dit, bij vele woonhuizen bestaande, gebrek te verbeteren en hoe weinig dit pleit voor de solieditеit van de meeste der in den laatsten tijd gebouwde woningen en voornamelijk van die, welke en bloc gebouwd zijn en waarbij meer op winstbejag dan op gerief der eventueele bewoners gelet is.

Alvorens eenige middelen te noemen, welke ter bestrijding of het voorkomen van de voortplanting van het geluid zijn aan te wenden, noemt spreker eenige oorzaken, waardoor de gehoorigheid hoofdzakelijk wordt teweeggebracht, als: massale en op onvoldoende dikte gemaakte scheidingsmuren, de in ééne lengte doorloopende of gekoppelde vloeren en balklagen van meer dan één vertrek, lichte binnenmuren, waarop soms bovendien het behangsel direct is aangebracht, onvoldoende of niet gevulde ruimten tusschen wanden, vloeren en plafonds en dergelijken.

Voor zoover spreker bekend is, ook na het raadplegen van andere vakmannen, en van hetgeen vóór enkele jaren in eene algemeene Vergadering der Maatschappij daaromtrent is gezegd, bestaan er geene middelen, welke gebreken van dien aard *geheel* wegnemen, tenzij daarvoor groote kosten worden besteed.

Door het maken van afzonderlijke scheiding- of spouwmuren, muren van holle steen en het behangen der wanden met eenige tusschenruimte, het opvullen van wanden en de ruimte tusschen plafond en vloeren met slecht geleidende stoffen, waarvoor slakkenwol, tevens om hare onbrandbaarheid aanbeveling verdient; door het leggen van de balklagen en vloeren voor elk gebouw en ieder vertrek afzonderlijk, het aanbrengen van plafondhangers, zoomede gewelven van holle steen en caissons en nog eenige andere middelen, welke genoemd worden, kan de voortplanting van het geluid aanmerkelijk worden verminderd.

De conclusie van deze vraag luidt:

Om de voortplanting van het geluid van boven of naast elkaar gelegen vertrekken onschadelijk te maken, zonder dat dit met groote kosten gepaard zou gaan, zijn geene *afdoende* middelen bekend. Beter is het, door solieden bouw met goede materialen dit gebrek te voorkomen.

Hierna werd door het lid H. R. Stoett uit Schinkel's Bauwerke eene kunstbeschouwing gehouden van een schouwburg te Berlijn. Moet men bij de beoordeeling van een plan bekend zijn met de eischen, welke bij den bouw worden gesteld en het doel, waaraan het gebouw moet beantwoorden, zoo is dit voornamelijk het geval bij dit plan, waarvoor de ruimte door drie straten en een plein was ingesloten en bovendien eenige fondementen van het verbrande theater wederom moesten worden gebruikt, waardoor vorm en ruimte werden bepaald. Spreker toont aan, hoe deze bezwaren werden overwonnen en hoe het gebouw is gedistribueerd in hoofdzaak; in schouwburgzaal met tooneel, de accessoires daarvan en een concertzaal

De Grieksche stijl is bij dit gebouw het meest gevolgd; de uitwendige versiering bestaat in een rijk bewerkt gevelveld, waarop de voorstelling van den dood der 7 zonen en 5 dochteren van Neobe en waarboven de 3 Muzen: Polyhymnia, Melponene en Thalia; voorts bevinden zich in de beide zijgevels een triumphtocht van Bachus en de bevrijding van Euridia uit de onderwereld.

De inwendige vorm, die zooveel mogelijk half cirkelvormig is gemaakt en waar, door het aanbrengen van uitstekende balkons boven de loges, in de weinige plaatsruimte wordt tegemoet gekomen, wordt hierna besproken en vervolgens de inwendige versiering, welke in wit kunstmarmer is uitgevoerd; de ornamenten zijn met goud afgezet, terwijl de plafonds met verschillende figuren in de caissons, in lichte, vroolijke kleuren zijn afgewerkt.

Een en ander werd door den spreker op eene duidelijke, onderhoudende wijze uitgelegd.

Na de pauze besprak het lid J. Vonk het gebruik van asphaltpapier of vilt, naar aanleiding van de vraag, wat de ondervinding daaromtrent geleerd heeft; volgens zijne meening is dit product niet bestand tegen ons klimaat, wijl het aan gedurige herstelling onderhevig is en dikwijls gelakt moet worden, wat de voortdurende onbruikbaarheid van het regenwater tengevolge heeft en bovendien door opvallende voorwerpen licht beschadigd wordt. Andere leden verschillen met den spreker van gevoelen en men is algemeen van oordeel, dat het voor woonhuizen niet is aan te raden, doch voor loodsen en dergelijke gebouwen, waarbij geene regenbakken zijn aangebracht, wel aanbeveling verdient.

Hierna wordt, op voorstel van het lid Rooseboom, eene commissie benoemd om in de volgende vergadering een voorstel te doen, tot oplossing der bezwaren voor velen om tot de Afdeeling toe te treden, door de verplichting om tevens lid der Maatschappij te zijn; deze commissie bestaat uit de leden A. J. Rooseboom, J. E. G. Noordendorp en A. T. van Wijngaarden, waarna de vergadering door den Voorzitter gesloten wordt.

BERICHT.

Advertentiën van geneesmiddelen, loterijen en dergelijken worden niet opgenomen, en steeds terzijde gelegd. De Administratie verzoekt beleefdelijk van de toezending verschoond te blijven.

ADVERTENTIEN.

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN
uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt, naar aanwezige of te geven teekeningen leveren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroostelnde AMSTERDAM.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag den 26 November 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**

Het maken, leveren en stellen van eene Balustrade van gehouwen steen voor de brug over den Amstel z. g. Hoogesluis en bijkomende werken.

De Voorwaarden dezer Aanbesteding zijn (met eene teekening) uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente tegen betaling van ƒ 1.25.

Inlichtingen worden gegeven ten kantore van den Stads-Architect, Kamer N°. 101, van 10 uur 's ochtends tot 12 uur 's middags, gedurende de week, welke de aanbesteding voorafgaat.

Burgemeester en Wethouders voorn.:
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
12 November 1883. *De Secretaris:*
DE NEUFVILLE.

De op 26 November 1883 aangekondigde VEILING van **GESLECHTE VESTINGGRONDEN** te *Groningen* is tot nadere aankondiging

uitgesteld.

De ontvanger:
TROMP.

Aanbesteding.

Op **Dinsdag 27 November 1883** zal in het Koffiehuis »*DE ROODE LEEUW*" te *Amsterdam* worden **aanbesteed:**

Het sloopen van perceel Weesperzijde 19 te Amsterdam en het daar ter plaatse bouwen van 2 Woonhuizen met bovenwoningen.

Bestek en teekeningen zijn à ƒ 2.50 te verkrijgen in genoemd Koffiehuis en liggen aldaar ter inzage van af Maandag 19 November 1883.

Inlichtingen worden verstrekt door den Architect J. H. T. LÖNING, Reestraat 17, te *Amsterdam*.

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

RECHTSGEBOUWEN EN GEVANGENISSEN.

Op **Zaterdag 8 December 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1884, 1885 en 1886, van:
De rechtsgebouwen te Groningen, Leeuwarden, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer.
De gevangenissen te Appingedam, Winschoten, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer.

De bestekken liggen ter lezing: te *'s Gravenhage*, in gemeld lokaal van het Ministerie van Justitie; te *Groningen*, *Leeuwarden*, *Heerenveen*, *Assen*, *Zwolle*, *Almeloo* en *Deventer*, in het rechtsgebouw; te *Appingedam*, *Winschoten* en *Sneek* in de gevangenis.

Zij zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie; bovendien voor *Appingedam*, bij den Opzichter A. J. KNAAP; voor *Winschoten*, bij den Opzichter J. J. BAUER; voor *Groningen*, bij den Opzichter N. W. LIT; voor *Leeuwarden*, bij den Opzichter W. C. DE GROOT; voor *Sneek*, bij den Opzichter J. P. HOOGENDIJK; voor *Heerenveen*, bij laatstgenoemden Opzichter en bij den Concierge van het rechtsgebouw; voor *Assen*, bij den Opzichter H. C. WINTERS; voor *Zwolle*, bij den Opzichter J. L. VAN ESSEN; voor *Almeloo*, bij den Opzichter B. WITZAND; voor *Deventer*, bij den Opzichter J. M. MULOCK HOUWER.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage*, en door de genoemde Opzichters.

Aanwijzing zal worden gedaan:
Te *Sneek*, op Vrijdag 30 November 1883, des voormiddags te 9½ ure.
Te *Heerenveen* beginnende aan het rechtsgebouw, op Zaterdag 1 December 1883, des namiddags te 12 ure.
Op alle overige plaatsen (waar rechtsgebouwen zijn, te beginnen aan die gebouwen) Vrijdag 30 November 1883, des voormiddags te 9½ ure.

's Gravenhage, den 8 November 1883.
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag den 29 November 1883**, 's voormiddags 11 ure, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

Het bouwen van EENE SCHOOL voor Openbaar Lager Onderwijs aan de Prinsessestraat.

Aanwijzing Donderdag 22 November, 's voormiddags 10 ure op het terrein van den bouw.
Bestekken met de teekeningen tegen betaling van ƒ 1.— ter Secretarie verkrijgbaar.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *'s-HERTOGENBOSCH* zullen op **Donderdag 22 November 1883**, voormiddag 10 ure, ten Raadhuize aldáár, bij enkele inschrijving **aanbesteden:**

Het slechten van de St. Janspoort met het daarbij gelegen wachthuis, de woning daarboven en van een gedeelte vestingwal ten noorden en zuiden van gemelde poort, het wegbreken der brug over de hoofdgracht, benevens het maken van een keer- of steunmuur en andere daarmede in verband staande werken.
Raming van kosten ƒ 2260.— na aftrek der waarde van de voorhanden komende bouwstoffen.

Het bestek en de teekeningen liggen ter inzage op het Raadhuis te *'s-Hertogenbosch* en zijn deze te verkrijgen bij den Gemeente-Architect J. M. NABBE aldáár, tegen betaling van ƒ 1.50.

Aanwijzing in loco op Maandag 19 November 1883, voormiddags 10 ure.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect voornoemd.

's-Hertogenbosch, 10 November 1883.
Burgemeester en Wethouders voornd.,
F. J. POMPE, *L.-B.*
J. N. G. SASSEN, *Secretaris.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

Openbare Verkooping

VAN

DRIE SCHROEFSLEEPSTOOMBOOTEN.

De Notarissen VAN WIJNGAARDEN EN VAN VOLLENHOVEN, residerende te *Rotterdam*, zullen ten verzoeke van Liquidateuren der Naamlooze Vennootschap: *de Leidschendamsche Sleepstoombootmaatschappij*, op **Dinsdag den 20 November 1883**, des middags ten 12 ure, in het Notarishuis aan de Gelderschekade te *Rotterdam* in ééne zitting in het openbaar **verkoopen:**

De drie aan gemelde Naamlooze Vennootschap behoorende Schroefsleepstoombooten, genaamd ANNA, LEIDSCHENDAM I en LEIDSCHENDAM II, de eerste groot 13 tonnen en de twee laatsten elk groot 16 tonnen, na aftrek van de machinekamer, thans nog gebruikt wordende voor den Sleepdienst van Schepen en tevens dienende tot vervoer van personen en goederen tusschen Leidschendam en Leiden, met Stoommachines, elk van acht paardenkrachten en verdere werktuigen en compleeten Inventaris.

De voormelde Stoombooten zullen op *Zaterdag* 17 en *Maandag* 19 *November* 1883 liggen aan de Neksluis te Leiden, en alsdan kunnen worden bezichtigd, terwijl dezelven vóór dien tijd in de vaart kunnen bezichtigd worden, mits voorzien van een permissiebillet afgegeven door den Heer P. S. SPRUIJT te *Zoeterwoude*, aan de Neksluis bij *Leiden*, Directeur der in Liquidatie zijnde Maatschappij.

Zij zijn te aanvaarden op den 1 December 1883 of vroeger bij eerdere betaling der kooppenningen.

Nadere informatiën zijn te bekomen, zoo bij genoemden Heer P. S. SPRUIJT te *Zoeterwoude*, als ten kantore van de Notarissen VAN WIJNGAARDEN en VAN VOLLENHOVEN aan de Zuidblaak te *Rotterdam*.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, W. PATON WALSH.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

F. & R. Wörner,
Eigenaren van Steengroeven
te **ASCHAFFENBURG,**
bevelen zich aan tot het leveren van **Witte en Roode ZANDSTEEN**, welke steensoorten zich bizonder onderscheiden door hunne gelijkmatige hardheid, fijnheid van korrel en billijken prijs.
Voor versiering van **façades, afdekkingen enz.** zijn deze steensoorten bizonder geschikt, terwijl de prijs van deze prima soorten bijna gelijk staat met de minste qualiteit zandsteen (welke hier te lande bekend is).
Inlichtingen, monsters en prijscpgaven worden op franco aanvrage gegeven door den Vertegenwoordiger van Nederland F. H. J. PASTOOR, Haarlemmer Houttuinen N°. 79, Amsterdam.

G. VAN LENT, Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek- en Cementtegelfabriek**
LÉON DE SMET & C°., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en Fabrieksramen.
IJzeren en Houten Rolblinden.
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

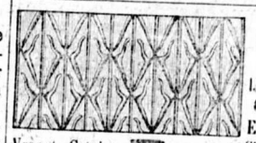

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers. Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON Zuinigheids-Roosterijzers. Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

A. METZELAAR & Co.
Bouwmaterialen.
Delftshaven — Rotterdam.
UITSLUITEND ENGELSCHE
Portland Cement.
Vertegenwoordigers voor:
Holland, België, Duitschland, zoomede voor Export naar **NEDERLANDSCH-INDIË,**
DER
PHOENIX PORTLAND CEMENT Cie.
lim. London-Rochester.
LUIKSCHE KLUITKALK per wagon aan alle stations, prima **TRAS, HARDSTEEN, KEIEN, ASFALTDAKPAPIER, MOZAÏKVLOEREN,** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

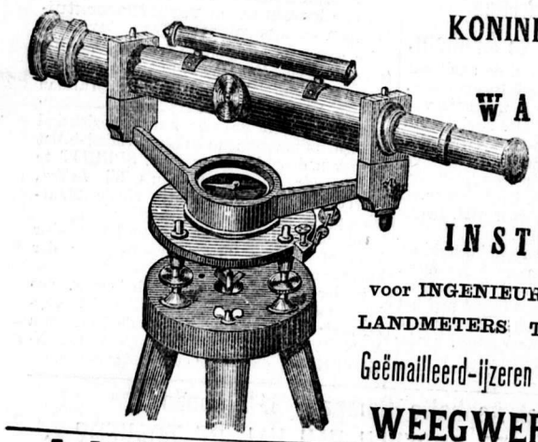

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

J. L. BACON & C°.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen van Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.
N. A. SCHELLING, *Directeur.*

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of gecombineerde systemen.
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

Aanbesteding bij Inschrijving
van de Levering van 10, 15, 25, 30 en 45 cM. AARDEN BUIZEN en HULPSTUKKEN, ten dienste van de Riolering der Gemeente Dordrecht, ter gezamenlijke nuttige lengte van ruim 5300 M.
Bestek en teekeningen liggen ter inzage aan het Bureau der Gemeentewerken aldaar, alwaar het bestek tegen betaling van *f* 0.50 per exemplaar en de teekeningen, voor zoo ver de voorraad strekt, tegen betaling van *f* 1.— per stel verkrijgbaar en alle verdere inlichtingen te bekomen zijn.
De inschrijvingsbilletten en monsters (de laatste ten getale van 4 stuks), overeenkomstig het bestek, in te zenden aan voormeld Bureau vóór *Maandag 3 December* 1883, des middags 12 uur.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 47. ZATERDAG 24 NOVEMBER 1883.

De Opmerker.
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Techn. Wetenschap
A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone- of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt *f* 12, die voor buitenleden *f* 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

a. dat de 814de vergadering zal gehouden worden den 28sten November a. s. in Maison Stroucken.
De agenda voor deze vergadering is:
1e Mededeelingen van het Bestuur.
2e Ballotage van voorgestelde leden.
3e Bijdrage van den heer E. Damen.
4e Kunstbeschouwing te geven door den heer F. J. Bremmer Hzn.;

b. dat als buitenleden zijn toegetreden de heeren W. H. Denier van der Gon, te Hees bij Nijmegen en A. Labrijn, te Meppel.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) EEN NABETRACHTING.

De Amsterdamsche Beursprijsvraag-quaestie is thans opgelost. Een middag- en een avondzitting heeft de Gemeenteraad er geheel aan gewijd. 't Resultaat is onzen lezers natuurlijk uit de verslagen der dagbladen bekend, en wij bepalen er ons toe eenige opmerkingen, naar aanleiding van het in den Amsterdamschen Gemeenteraad verhandelde, te maken.

Dat de prijsvraag *internationaal* zal zijn, is beslist.

Dit doet ons natuurlijk leed, doch wij hadden op geen andere beslissing durven hopen, bekend als wij waren met den geest, die den Amsterdamschen Gemeenteraad bezielt. Dat wij een poging meenden te moeten doen, om het uitschrijven van een nationale prijsvraag in bedenking te geven, was alleen om te toonen, dat niet alle Nederlandsche bouwkunstenaars zonder slag of stoot hunne rechten prijsgeven.

Wat ons echter meer heeft bedroefd is de wijze, waarop in het jaar onzes Heeren 1883 door de beschreven vaderen het Beursprogramma is behandeld, en de kunst is besproken.

De internationale prijsvraag werd verdedigd op grond van.... *het vrijhandelstelsel*. Geen protectionisme! werd er uitgeroepen. Het verdient *afkeuring*, dat men van het aanmoedigen der kunst spreekt, werd verder beweerd, want de *free-trade* informeert zich eerst in het buitenland, hoe daar de markt is. Deze en dergelijke gronden werden in allen ernst aangevoerd en 't mocht niet baten, dat een der raadsleden in 't midden bracht, dat er toch groot verschil is tusschen het maken van een plan en het koopen van een baal koffie. De *free-trade* zegevierde en de prijsvraag werd internationaal.

Onze hulde aan de raadsleden Sillem en Delprat, die tevergeefs trachtten te betoogen, dat er verschil tusschen kunst en handel bestaat!

De quaestie van het al of niet bekend maken van de namen der Juryleden is in dien zin opgelost, dat bij het verschijnen van het programma ook de Jury bekendgemaakt zal worden. Aan één onzer bezwaren is dus tegemoetgekomen.

Het tentoonstellen der teekeningen na de eerste

POLYTECHNISCH

prijsvraag, dat wij verzochten achterwege te houden wegens het gevaar van plagiaat, werd echter behouden, nadat een der raadsleden de cynische mededeeling had laten hooren, dat hij in plagiaat volstrekt geen kwaad zag. 't Was toch maar het voornaamste, een goed gebouw te verkrijgen!!

Een schoone zedenleer, nietwaar? Welk een merkwaardige overeenkomst met de zoo schoone spreuk: „Het doel heiligt de middelen."

Merkwaardig was ook het voorstel van een der leden, om de naambrieven *open* te doen inzenden. Waarom ze dan maar liever niet geheel weggelaten, en de namen op de teekeningen geschreven? Dan weet men onmiddellijk met wien men te doen heeft. Gelukkig werd echter dit voorstel niet aangenomen.

Hetzelfde lid was ook tegen het „overwicht van deskundigen" in de Jury, want „hij had zulke nare ondervindingen van deskundigen".

Zou dan een Jury van onkundigen beter zijn? zou men geneigd zijn te vragen. De meeste raadsleden schenen echter in die onkundigen niet veel vertrouwen te hebben, althans na veel geredekavel bleven de deskundigen in de Jury.

Nog een ander lid wenschte de keuze der te bekronen plans op te dragen aan het Dagelijksch Bestuur der Gemeente, doch dit denkbeeld vond geen instemming bij de meerderheid van den Raad.

De prijzen, die in 't concept uitgeloofd waren, werden ook druk besproken. Allerlei denkbeelden werden geopperd, doch na veel over-en-weer praten bleven toch de sommen, zooals zij waren voorgesteld.

Ten slotte kwam „de handel" aan het woord, en na veel discussie werd de ruimte van de beurszaal met 600 M² vergroot.

Nu de prijsvraag een internationale is, moet ons dit niet van medewerking terughouden. 't Was geen vrees, die ons tot het verdedigen onzer rechten als Nederlanders noopte. Zelfs bij de vrij onzekere kans, of een onzer in dezen wedstrijd iets behalen zal, moeten wij toonen, wat wij vermogen. Laat ons daarom, zooveel wij kunnen, deelnemen aan den prijskamp, om te bewijzen, dat de vaderlandsche kunst niet zoo onvermogend is als velen wel willen beweren. Blijven wij steeds gedachtig aan de spreuk:

„Ook 't streven zelfs is schoon in 't worstelperk der eer."

(A. et A.) ONZE TENTOONSTELLING.

Het groot aantal en het goede gehalte der ingekomen antwoorden op de prijsvraag voor een spoorwegstation deed het Bestuur van het Genootschap besluiten deze ontwerpen publiek te exposeeren.

De voorzaal van Maison Stroucken werd in een halven dag in een kunstzaal herschapen. Met groen versierd en met zorg gerangschikt onder de leiding van onzen ijverigen Voorzitter, wien het Genootschap wederom in deze veel verplicht is en die hierin door enkele leden, met opoffering van tijd en moeite, werd bijgestaan, zag onze tentoonstelling er recht smakelijk uit.

Behalve de 18 antwoorden op de prijsvraag en nog enkele van vorige prijsvragen, werd inderhaast door het Bestuur nog tot enkele leden het verzoek gericht, om eenige stukken uit hunne portefeuilles tijdelijk ter bezichtiging af te staan. Hieraan werd door de meesten gevolg gegeven.

Bespreken wij met enkele woorden de verschillende inzendingen.

De heer Jan Springer gaf een klein gedeelte zijner rijke verzameling schetsen en ontwerpen ter nadere kennismaking. Zijne ontwerpen voor een Ned. Herv. Kerk trokken door ontwerp en teekening bijzonder de aandacht. Het was ons aangenaam te vernemen, dat een der ontwerpen in ons Orgaan zal verschijnen.

De heeren A. Salm G.Bz., A. W. Weissman, J. B. Springer, E. Cuypers, Wilkens en Van Arkel, Tymon Meijer, J. H. T. Löning en C. B. Posthumus Meyjes zonden verschillende teekeningen van uitgevoerde of in project gebleven werken en antwoorden op prijsvragen.

De heer Salm muntte uit door zijn keurige aquarellen en een flink geteekende doorsnede van een concertgebouw; de heer Weissman had de op zijn eigenaardige wijze flink geteekende projecten voor een casino, vestibule-decoratie, benevens verschillende teekeningen, die in ons Orgaan en Album verschenen, geëxposeerd.

De heer J. B. Springer zond een teekening der Westerkerk, ontwerpen voor een winkelpui, trappenhuis, kiosk en meer andere. Een serie vlug geteekende schetsen, vervaardigd op de verschillende excursies, dezen zomer door het Genootschap gehouden, benevens eenige ontwerpen voor villa's en woonhuizen werden ingezonden door den heer Cuypers, terwijl de heeren Wilkens en Van Arkel en Löning eenige ontwerpen van woonhuizen tentoonstelden.

De gevelteekeningen der heeren Wilkens en Van Arkel waren zeer warm van kleur en flink geteekend.

De heer Tymon Meijer versierde de wanden met een paar aquarellen, één naar Bosboom, „een intérieur van een kerk" en één, voorstellende de kerk met toren te Ransdorp.

De heer Posthumus Meyjes had zijne projecten voor het administratiegebouw der Hollandsche Spoorwegmaatschappij, benevens eenige schetsjes voor stationsgebouwen ter tentoonstelling gebracht.

Ten slotte kunnen wij nog met trots wijzen op de inzending van het Genootschap zelf, bestaande in de compleete collectie platen, die in het Orgaan en in het Album verschenen.

De heer E. van den Bossche zond een fraaie collectie photographieën van zijn zoo terecht geroemde friezen voor het administratiegebouw der H. S. M., benevens een afgietsel van het sierlijke beeld „Architectura", waarvan het origineel door den vervaardiger is gecomposeerd ter versiering van het Genootschapslokaal.

Onze Tentoonstelling mocht zich verheugen in een druk bezoek. De Burgemeester met den Wethouder en den Directeur van Publieke Werken onzer stad gaven welwillend gevolg aan onze uitnoodiging en bezochten haar, met belangstelling de verschillende inzendingen bezichtigende.

Door het zeer kort tijdsbestek, vóór de opening dezer tentoonstelling beschikbaar, waren vele leden niet vertegenwoordigd door hunne werken, doch in een niet te lang verwijderd tijdstip hoopt het Bestuur van A. et A. wederom een tentoonstelling te organiseeren.

Moge deze dan eveneens een gunstige ontvangst vinden en alle leden hierop hunne studiën inzenden.

DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST EN HARE AFDEELINGEN.

(*Vervolg van pag.* 428.)

Hebben wij totnutoe bijna alleen over de Afdeeling te Rotterdam gesproken, thans willen wij ook de anderen aan een korte beschouwing onderwerpen. Wij beginnen met die te 's-Gravenhage.

In het verslag van hare vergadering van 18 October vinden wij vermeld, dat daarterstede iets aan de hand is van denzelfden aard, als hetgeen te Rotterdam geschiedt, doch geheel buiten de Afdeeling omgaande. Het betreft daar het stichten van een gezelschap door jongelieden. De Voorzitter zou het betreuren, als die jongelieden zich niet met de Afdeeling wilden verstaan. Andere leden spraken reeds de vrees voor scheuring uit, die ook nadeelig op de Afdeeling zou werken. Wij behoeven deze zaak, zonder kennis van de details, en na hetgeen omtrent dezelfde zaak te Rotterdam is gezegd, niet verder te bespreken; wel blijkt er, naar wij meenen, uit, dat de toestand in beide plaatsen vrijwel dezelfde is. Doch omdat hetgeen te 's-Gravenhage geschiedt, buiten de Afdeeling omgaat, zullen de gevolgen dáár misschien minder ernstig zijn.

Gaan wij de ledenlijsten van de oude Afdeelingen na, dan zien wij, dat zij allen aan de kwaal van teruggang van haar ledental laboreeren. 1883 geeft tegen 1880 een vermindering: voor Arnhem van 20%; Utrecht 12%; 's-Gravenhage 10%; Amsterdam 7½%; Leiden 2%. De Afdeeling te Zwolle, die reeds lang niet sterk bloeide, mocht in 1880, bij een poging tot opwekking, 20 nieuwe leden tot zich trekken, maar in 1883 was haar geheele ledental reeds tot 15 gedaald. Veel hoop op het in 't leven blijven van deze Afdeeling schijnt dus niet te bestaan.

Gelijke oorzaken, gelijke gevolgen. Ook 's-Gravenhage en Utrecht hebben ondubbelzinnig den wensch te kennen gegeven, dat tot den vroegeren toestand teruggekeerd worde. 's-Gravenhage heeft het zelfs niet bij wenschen gelaten, maar gezorgd, dat op tijd een voorstel werd gedaan, om zonen van gewone leden der Maatschappij, en in het algemeen jongelieden van 18 tot 23 jaren, als lid der Afdeeling te mogen aannemen, zonder dat zij lid der Maatschappij zijn.

Volgen wij het resumé der discussiën over dit voorstel in de Algemeene Vergadering in Mei, dan zien wij, dat het Bestuur der Maatschappij zich ten krachtigste verzet tegen de prijsgeving van het, in art. 52 der Wet neergelegde, beginsel en de Vergadering was hetzelfde gevoelen toegedaan. De heer Bauer vernam dus de bezwaren tegen het voorstel, dat wel degelijk een gunst jegens niet-leden der Maatschappij bevatte.

Of de Afdeelingen met de aanneming van het voorstel veel gebaat zouden zijn? Het is mogelijk, dat onder de bedoelde jongelieden gevonden zullen worden, die, na tot hun meerderjarigheid lid der Afdeeling te zijn geweest, daarna lid der Maatschappij worden en daardoor lid der Afdeeling kunnen blijven. In het voorstel ligt misschien de stille hoop, dat dit met velen het geval zou zijn. Het is echter te betwijfelen, dat dit aantal *afdoende* groot zal zijn, omdat voor niet allen de maatschappelijke contributie van *f* 15 een zaak van weinig of geen beteekenis is en ook, zooals wij zeiden, omdat het kunstlievend lidmaatschap niet veel aanlokkelijks heeft. Doch wij behoeven daarover niet veel te philosofeeren. Het Bestuur en de Algemeene Vergadering waren het eens, dat art. 52 intact zou blijven.

Bij de behandeling van het voorstel kwam een ander denkbeeld boven drijven, dit namelijk, om een ruim gebruik van introductie op de vergaderingen der Afdeelingen voor de bedoelde jongelieden te maken. De Afdeelingen hebben daartoe zeker de volle vrijheid, zij kunnen daardoor goed bezochte vergaderingen krijgen; misschien is het ook een middel dat, behalve een grooter publiek, in ander opzicht wat leven in de brouwerij zal komen; maar de kas wordt er niet door gestijfd en het ledental niet vergroot; ergo, geen afdoend middel tot verbetering.

Een advies van den Voorzitter in deze quaestie laat in duidelijkheid te wenschen over. Hij verzette zich blijkbaar ook tegen verandering van art. 52, maar achtte het beter, dat de Afdeelingen hare huishoudelijke reglementen zouden wijzigen in den zin als (in het voorstel of bij introductie) gewenscht wordt. Wil dat zeggen: laten de Afdeelingen zoo onder de roos tot leden aannemen hen, die eigenlijk geen leden mogen zijn? Dat zou eenigszins rieken naar „langs den koninklijken weg eruit" en „achter er weder in."

Zien wij nu wat de Afdeelingen, na de in de algemeene vergadering gevallen beslissing, gedaan hebben.

Leeuwarden. Vergadering van 12 October. De Voorzitter deelt mede, dat krachtens het besluit der Algemeene Vergadering, plaatselijke leden tot de Afdeelingsvergaderingen kunnen worden toegelaten, die den leeftijd van 18—23 jaren hebben bereikt, tegen eene jaarlijksche contributie van *f* 3.

Leiden. Vergadering van 18 October. Na eenige discussie wordt besloten, de nadere goedkeuring van het Hoofdbestuur te vragen, om in het vervolg zoogenaamde geïntroduceerde leden te kunnen aannemen. Zij deelen in al de bemoeiingen of werkzaamheden der Afdeeling, met uitzondering van stemrecht. De contributie voor hen bedraagt *f* 4 per jaar.

Vergadering van 8 November. Als „geintroduceerde" worden twee personen aangenomen.

Arnhem. Vergadering van 19 October. Nadat de Voorzitter mededeeling van het verhandelde op de Algemeene Vergadering had gedaan, werd door een der plaatselijke leden met genoegen opgemerkt, dat de Maatschappij toch eenigszins inschikkelijker werd voor hare Afdeelingen, door toe te staan dat nu plaatselijke leden worden aangenomen, zij het dan ook slechts jongelieden van 18 tot 23 jaar.

Rotterdam. Vergadering van 19 October. De introductie tot de vergaderingen voor alle stadgenooten werd opengesteld.

In de vier andere Afdeelingen is nog niets omtrent dit onderwerp vernomen.

Drieërlei opvatting alzoo.

Rotterdam geeft introductie aan alle stadgenooten, zonder eenigen leeftijd uit te sluiten, maar zonder van *„geïntroduceerde* LEDEN" of van contributie te spreken. Deze Afdeeling maakt gebruik van haar recht, om op hare vergaderingen toe te laten wien zij wil, doch blijft binnen de perken van art. 52.

Leiden gaat verder. Deze Afdeeling stelt hare deuren open voor ZOOGENAAMDE *geïntroduceerde* LEDEN zonder limite van leeftijd, en stelt daarvoor eene contributie vast. Zij voegt de daad bij het woord door de aanneming van twee *geïntroduceerden*. Deze Afdeeling heeft een flink gebruik gemaakt van des Voorzitters advies, maar wij zouden niet durven beweren, dat zij binnen de perken van art. 52 is gebleven. Het schijnt ons toe, dat de Afdeeling zelf gevoelde dat het zaakje toch niet zoo geheel-en-al pluis is; ware het dat, dan zou er geen reden bestaan om van *zoogenaamde* te spreken. Of moet dat woord bewijzen, dat die leden iets anders dan leden zijn? Wij hebben ook gelezen, het zijn leden zonder stemrecht.

Laat ons niet trachten elkander of ons zelven iets wijs te maken. Doorloopende introductie tegen betaling is een vermomd lidmaatschap, in strijd met art. 52. Of deze niet rechte weg der Maatschappij en der Afdee-

lingen waardig is, betwijfelen wij. De redeneering: „de Afdeelingen zijn vrij doorloopende betaalde introducties te geven aan wien zij willen; die lui zijn toch geen leden", is niets meer of minder dan sophisterij.

Arnhem en *Leeuwarden* gaan nog een stapje verder. Hier verheugt men zich, dat weer *plaatselijke* LEDEN kunnen aangenomen worden, en daar stelt men maar direct een financiëele voorwaarde voor hunne toelating vast, doch beiden met de beperking „van 18 tot 23 jaren." En dat zoo maar alsof de Algemeene Vergadering niet besloten had: „er kunnen geen andere personen *lid* van de Afdeelingen worden dan zij, die lid van de Maatschappij zijn." Van *nieuwe* PLAATSELIJKE *leden* dus in de verste verte geen sprake meer. — Wij kunnen hierover verder het stilzwijgen bewaren. Alleen moet de wensch ons van het hart, dat de zuivere, door geen plaatselijke leden besmette Afdeeling te Leeuwarden zich daarvan rein houde. Zij en hare jongere zuster te Haarlem zijn alleen Afdeelingen in de ware beteekenis van het woord. Laten ze het blijven.

Wij meenen, door het vermelden van alle feiten, in het licht te hebben gesteld, dat er beroeringen in zes van de acht Afdeelingen zijn, hier meer, daar minder sterk. Wat zal daaruit voortvloeien? Een nog niet te beantwoorden vraag. Hier en daar ziet men reeds vormen gegeven aan de verandering, die men wenscht, maar over het geheel ligt nog veel in het duister der geboorte. Eén zaak is zeker: dat het Bestuur der Maatschappij voor de oplossing van een moeilijk vraagstuk staat, een vraagstuk, dat nu reeds 34 jaren den hemel der Maatschappij heeft verduisterd en haar als een Damocleszwaard boven het hoofd heeft gehangen. En dat alles grootendeels het gevolg van ééne fout.

Hoewel wij ons niet zullen aanmatigen het Bestuur van ongevraagd advies te dienen omtrent de middelen, die aangewend zouden kunnen worden tot tijdige bezwering van den opgestoken storm, achten wij ons toch als lid der Maatschappij verplicht, ons gevoelen uit te spreken, in de hoop en het vertrouwen, dat ook anderen hun inzicht mededeelen, opdat uit wrijving der gedachten iets goeds voortkome.

De Afdeelingen te Leiden, Leeuwarden en Rotterdam hebben zekerlijk reeds de voorgenomen wijzigingen harer reglementen aan het oordeel van het Bestuur onderworpen. Na hetgeen wij boven gezegd hebben, kan ons oordeel over die wijzigingen niet twijfelachtig zijn. Wel bekruipt ons eenigszins de vrees, dat Leiden reeds gewonnen spel heeft; dat haar denkbeeld tot aanneming van *zoogenaamde geïntroduceerde leden* door het Bestuur is goedgekeurd. Is dat werkelijk het geval, dan wordt de toestand daardoor nog ingewikkelder. Is 't dat niet, dan was Leiden wat voorbarig.

Bij het oordeel over die voorgestelde wijzigingen is niets anders noodig dan toepassing van het reeds zoo dikwijls besproken art. 52 der Maatschappelijke Wet.

Maar op welke wijze, zonder te groote schokken, tot *een zuiveren toestand* te komen?

Het kan niet ontkend worden, dat men bij de laatste wijziging der wet getracht heeft tot een zuivere verhouding tusschen de Maatschappij en de Afdeelingen te geraken, en voor dit doel, op zich zelf beschouwd, was art. 52 geschikt om deze langzamerhand te verkrijgen. En toch gelooven wij, dat ook hier de theorie niet met de practijk in overeenstemming is te brengen. Kon op goede gronden op het welslagen van dezen maatregel gehoopt worden, zonder dat, vóór hij geheele toepassing had verkregen, een of meer Afdeelingen tot machteloosheid zouden zijn vervallen?

Vergelijken wij de sterkte der Afdeelingen in 1883 met de ledenlijst der Maatschappij, dan zien wij, dat Amsterdam van 114 tot 181 leden kon klimmen; Arnhem van 28 tot 44 en Utrecht van 45 tot 52. Daarentegen zouden dalen 's-Gravenhage van 124 tot 110; Leiden van 49 tot 31 en Rotterdam van 144 tot 57.

Maar zoo eenvoudig is de oplossing van het vraagstuk niet. Vergeten wij niet, bij de juiste waardeering ervan te bedenken, dat de contributie der Maatschappij *f* 15 is. Verklaarde zij *thans*, dat de leden, in een zekere plaats wonende, eene Afdeeling vormen, dan *dwingt* zij ook die leden tot betaling der kosten van onderhoud der Afdeeling, en met den feitelijken toestand voor oogen, mag het betwijfeld worden of zij daarmede veel succes zou hebben en of, integendeel, niet deze en gene voor zijn lidmaatschap zou bedanken.

Vestigen wij alleen het oog op Amsterdam. De Maatschappij telt daar 181 leden; de Afdeeling heeft er slechts 114, waaronder slechts 61 gewone. Daar zijn dus 120 leden der Maatschappij, die zich niet, om welke reden dan ook, bij de Afdeeling hebben aangesloten. Wat zullen die 120 doen: dubbel betalen of heengaan?

Men zegge niet, dat de leden der Maatschappij vrij moeten blijven, evenals nu, om al of niet ook Afdeelingslid te zijn. Die vrijheid past minder in het stelsel, daar zit iets anarchistisch in. Het zou ook niet kunnen, omdat dan ongetwijfeld de Afdeelingen de meest machtelooze en misschien wel doellooste vereenigingen zouden zijn, die gevonden kunnen worden, want geene van haar zou dan een eenigszins aanzienlijk aantal leden tellen. Amsterdam bewijst het reeds. Niet onbelangrijk voor de kennis der juiste waarde van het vraagstuk zou het zijn, als wij van *alle* Afdeelingen wisten, hoe groot het aantal van hare gewone- en plaatselijke leden is. In het belang der zaak, zouden wij heeren Secretarissen der Afdeelingen willen verzoeken, dit aan *De Opmerker* mede te deelen. Wij twijfelen niet, of de Redactie zal genegen zijn, deze opgaven in hare kolommen een plaatsje te geven. (1)

Wij zien dus, dat de hooge contributie een hinderpaal is, om thans tot een zuiveren toestand te geraken.

Vatten wij alles te zamen, dan schijnt het ons toe, dat het een hopeloos pogen is, met art. 52 het gewenschte doel te bereiken.

Maar wat dan? Zooals de zaken nu zijn, kunnen zij onmogelijk blijven. De reeds heerschende verwarring zal hand-over-hand toenemen en de val van zelfs maar ééne Afdeeling, kan dien der Maatschappij ten gevolge hebben. En waar blijven dan die rooskleurige bespiegelingen, zelfs nog op de laatste Algemeene Vergadering medegedeeld?

Wat dan? Naar ons oordeel, met eenige wijziging, terugkeer tot den vroegeren scheeven toestand, omdat het *thans* ONMOGELIJK is tot een zuiveren te geraken. Daarvoor is het TE LAAT. Wij verwachten dat het Bestuur, na zijn pertinente verklaringen in Mei, daartegen zal ijveren. Zien velen in dien terugkeer echter heil, dan zouden wij zeggen: „liever valle het Bestuur dan de Maatschappij."

Wij geven de volgende punten ter overweging:

1. Waar 10 leden der Maatschappij wonen, bestaat eene Afdeeling, die recht heeft op een zeker gedeelte der contributie voor ieder lid. Zij brengt, naar gelang van het aantal leden, een of meer stemmen uit ter Algemeene Vergadering en stelt candidaten voor het Bestuur der Maatschappij.

2°. De Afdeelingen hebben het recht, plaatselijke leden aan te nemen, tegen een door haar vast te stellen contributie. Die leden hebben slechts toegang tot de vergaderingen en andere werkzaamheden der Afdeeling, doch geen stemrecht noch toegang tot de vergaderingen der Maatschappij. Zij kunnen ook niet in het Bestuur der Afdeeling zitting nemen.

(1) Wij zijn daartoe volkomen bereid. *Red.*

Dit weinige ter toelichting:

Ad 1um. Wordt het gedeelte der contributie, der Afdeeling ten goede komende, bepaald op *f* 3 à *f* 4, dan behoeven de leden daarvoor niet afzonderlijk te betalen en bestaat er niet ééne reden meer om zich terug te trekken of niet aan de werkzaamheden deel te nemen. Plaatsen met een eenigszins belangrijk aantal leden, in verhouding waarvan zeker ook het aantal plaatselijke leden zal zijn, kunnen dan over een niet onbelangrijke som beschikken, en zijn dan instaat hare werkzaamheden, misschien in de richting van het voorstel te Rotterdam gedaan, uit te breiden. Streng zie men echter toe, dat zij zich niet op het algemeen gebied, aan de Maatschappij voorbehouden, bewegen.

Ad 2um. De plaatselijke leden zullen, vergeleken bij thans, niet veel verliezen: alleen den toegang tot de September-vergaderingen, die tegenwoordig voor hen al niet veel aantrekkelijks heeft, daar zij eerst worden toegelaten als zoowat alles afgeloopen is.

Hiermede stappen wij van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en hare Afdeelingen af. Wij hopen spoedig over andere onderwerpen te spreken.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ARNHEM.

Vergadering van 21 *November* 1883.

Na opening der vergadering wordt door den Secretaris een schrijven bekendgemaakt van de Afdeeling Rotterdam, waarbij deze, onder toezending van eenige programma's voor de twee door haar uitgeschreven prijsvragen, kennis geeft dat de mededinging voor alle leden van andere Afdeelingen is opengesteld.

In de vraagbus was de vorige vergadering de volgende vraag gevonden: »Bij beoordeeling van teekeningen en schilderijen wordt dikwijls gebruikgemaakt van de woorden academisch en monumentaal. Wat is daarvan de beteekenis?"

Een der leden verzocht daarop het woord en gaf de volgende beschouwing:

De woorden academisch en monumentaal worden tegenwoordig zeer veel gebruikt met verschillende beteekenis. Het eerste is afgeleid van academie of kunstschool en geeft de richting te kennen, die daar gevolgd wordt. Directe beteekenis heeft het woord niet, en het is voor verschillende uitleggingen vatbaar. De richting, waarin zich de Noordduitsche bouwkunst beweegt, die van Haase, zou ook den naam academisch kunnen dragen. In het algemeen verstaat men echter onder dat woord de klassieke richting, niet die welke berust op de studie der antieken, maar zooals die aan de École des Beaux-Arts te Parijs gevolgd wordt. De oorsprong van het woord ligt op Franschen bodem en is door Franschen ingevoerd.

Zeer eigenaardig en amusant is het, de geschiedenis der Bouwkunst in Frankrijk gedurende de vorige eeuw na te gaan, toen Blondel een der grootste architecten was, en de barok- en rococostijl de overhand hadden. Toen werd de klassieke richting, berustende op de studie der Italiaansche architecten, academisch genoemd en verdeelde Blondel de Bouwkunst in ± 20 soorten.

Het woord monumentaal, afgeleid van monument, dient meer om het karakter van een bouwwerk uit te drukken. Wat zijn de voorwaarden om iets monumentaal te kunnen noemen: dat het duurzaam en indrukwekkend tevens is.

Eenigen tijd geleden schreef de heer Berlage in het *Bouwkundig Weekblad* een stuk, getiteld »Amsterdam en Venetië", waarin schrijver beweert dat orde en regelmaat noodig zijn om een monumentaal effect te verkrijgen, maar dat het geen vereischte is dat de onderdeelen monumentaal zijn, om aan het geheel dat karakter te geven. Als voorbeeld haalt hij het volgende aan:

Eén boom is niet monumentaal, maar een laan, volgeplant met zware stammen op gelijke afstanden, is zeer zeker monumentaal. Eén soldaat is niet monumentaal, maar een leger in slagorde geschaard mag dien naam zeker dragen.

Spreker deelt dit gevoelen niet, en oordeelt dat orde en regelmaat het monumentale niet karakteriseeren.

Volgens zijne meening is noch het een noch het ander der genoemde voorbeelden monumentaal, daar geen van beiden duurzaam zijn. Monumentaal, in den hoogsten zin van het woord, zijn de Egyptische pyramiden.

Voor de opvatting van de antieken over monumentaal, haalt spreker het oordeel van Semper aan, die de Grieksche Bouwkunst als het meest monumentaal beschouwde.

Zeer dikwijls wordt het woord toegepast, als men op het indrukwekkende van iets doelt. In dat geval wordt alleen het effect en niet de duurzaamheid en hechtheid beoogd en is de uitdrukking onjuist. Meermalen heeft men den gevel van de Amsterdamsche Tentoonstelling en het inwendige van den Parkschouwburg als monumentaal bestempeld, maar op geen van beiden is, volgens sprekers oordeel, die uitdrukking van toepassing.

Nadat de Voorzitter gevraagd had of een der leden ook aanmerking had of nadere toelichting wenschte, ontstond er een warme discussie over de beteekenis en opvatting dezer woorden.

Omtrent het eerste punt van het convocatiebiljet, in zake het leesgezelschap, kwam een voorstel van het Bestuur aan de orde om dit op te heffen, aangezien de opkomst der leden en de belangstelling zeer gering waren. De meerderheid der leden was hier tegen, en met algemeene luidruchtige stemming werd besloten het leesgezelschap instand te houden en het Bestuur te verzoeken zich in verbinding te stellen met het leesgezelschap van Zwolle en in de eerstvolgende vergadering een voorstel te doen omtrent de aan te schaffen werken.

Jammer dat het vergevorderde uur niet toeliet de kunstbeschouwing van het lid Persijn in haar geheel te doen plaats hebben. Deze bestond uit één der 13 portefeuilles van de geschiedenis van Amsterdam, zeer zeker een der interessantste kunstbeschouwingen, die op de Afdeeling hebben plaats gehad. Dankbaar werd dan ook het aanbod van genoemd lid aangenomen om die kunstbeschouwing op een der leesavonden te vervolgen, en onder dankbetuiging sloot de Voorzitter deze vergadering.

AFDEELING ROTTERDAM.

Vergadering van 16 *November* 1883.

Na opening der Vergadering, worden de notulen gelezen en onveranderd goedgekeurd. De Voorzitter deelt mede, dat in de vraagbus niets gevonden is en dat aan al de leden het programma van twee prijsvragen gezonden is, waarna het woord aan den heer Leliman gegeven wordt, die zijne aangekondigde lezing als volgt begint:

»Ieder mensch op aarde heeft zijn aangename en onaangename eigenschappen. Nu behoort tot sprekers eigenschappen dat hij gaarne in een gezelligen kring spreekt gewapend met drie titels, te weten: *bouwkunst*, *ambacht* en *ons zelven*. Hij zal dezen in verband tot elkaar en dan ieder afzonderlijk behandelen.

»1°. Bouwkunst. Kent gij een kunst, die meer voorziet in de eerste levensbehoefte, d. i. den mensch fatsoenlijk onder dak te brengen? Het is dan ook de voornaamste van alle kunsten. Niettemin ziet men, dat toekomst en bestaan harer beoefenaren dikwijls alles behalve rooskleurig zijn. Menigmaal moeten zij nog toegeven om te kunnen werken. Het woord Bouwkunstenaar in het Grieksch beteekent: »beveel te werken." Dit doel wordt maar al te dikwijls verloochend. De 6^e^ afdeeling 3^e^ boek van den kanonnenkeizer, diezelfde wet dient ons nog steeds. Wij vinden daar een aantal artikelen, welke geschreven zijn voor boeven en schurken. Om nu geleidelijk te vertellen, moeten wij het allereerst een kijkje nemen in de voorwereld, dus ten eerste in het kostelijk en gezegend paradijs, een goddelijke lusthof voor de eerste twee schepselen toebereid, en de *eenige* tuin, die ooit bestaan heeft of bestaan zal. Daar stonden ze nu, schuchter van verbazing, naakt en wel, onschuldig en gehoorzaam, temidden van boomen, planten, dieren en de zon, die hen bescheen. Zij ondervonden daar het genoegen, maar ook de zorgen, uit vrije beweging voortvloeiende. Zij moesten zich in ieder geval beschutten, en de spreuk »God helpt die zich zelven helpt" hoort volkomen bij vader Adam en moeder Eva thuis. Het staat nergens geschreven dat zij zich een hut bouwden, maar zij moesten zich toch ter ruste begeven en een schuilplaats zoeken om zich te verdedigen. Zoo ontstond het eerste »lekker kot" of »snock home" (?), al was 't dan ook geen »drawing room". Enfin, het beantwoordde aan de eerste levensbehoeften en het was eenvoudig, dus een kunststuk. Zoo ging 't met Adam en Eva en met al hun volgelingen. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd; hoe grooter verschil van opvatting, hoe meer ingenieurs. Boomen werden geveld, grond opgeworpen, om de huizen »als ijskelders" solied te maken met weinig middelen en zonder eenig uiterlijk vertoon.

»Spreker heeft een plaat gezien van de Arke Noach's, waar het houtwerk, met pen en gat in elkaar verbonden, is voorgesteld. Ofschoon hij nu aan de echtheid van die plaat twijfelt, mag hij toch herinneren aan de groote werken, als Salomo's tempel, de torens van porselein, waarvan de muren, evenals van andere werken uit de voorwereld, eeuwen het hoofd hebben geboden. Als men nagaat hoe soliede en met welke afmetingen en materialen de pyramiden van Cheops zijn gebouwd, dan moeten wij toch erkennen, dat wij zijn opgeteerd en opgegaan in water en damp, ja, dat wij bitter ontaard zijn.

»Niet dat wij den mensch willen evenaren, die den olifant voor heilige verklaart of de zon aanbidt, rauwe tabak en levend vee eet. Gelukkig dat wij de beschaving deelachtig zijn, die van God is. De Bouwkunst in de latere eeuwen wordt al meer en meer de heerschende kunst, waarbij hare zusters, de Beeld- en Teekenkunst, op gelijke wijze talenten verspreiden. Doch thans zijn er »venters" in de bouwkunst, die tweedracht zaaien. Zie sommige gebouwen, soms monumenten, zie of dat edel drietal wel altijd vereenigd is. Van de 6e tot de 14e eeuw waren de zolders nooit wit, doch eigenaardig gedecoreerd. Toen was men in werkelijkheid vrij; thans is men bandeloos! Goedkoop! is de leuze. En dit is te meer jammer, daar de Bouwkunst de oudste en eerste zal blijven, omdat zij aan de behoefte der menschen voldoet. Toon- en dichtkunst werken alleen op het gevoel *voor een oogenblik*, terwijl de bedoelde drie kun-

sten bijdragen tot den roem der natuur. Is er een kunst moeilijker en edeler? Niettemin wordt zij vaak miskend en niet *be-*, maar *ver*oordeeld, omdat zij als een van de gewone dagelijksche zaakjes wordt beschouwd. Maar de bouwkunstenaar weet dat studeeren, zenuwen kost, en zenuwen, krachten; doch wat helpt 't u wanneer de menigte stil uiteengaat zonder te beseffen wat er in het bouwkunstwerk zit? Vitruvius zegt: de bouwmeester moet een grooten adeldom van geest bezitten, want hij mag geen werk vragen, nog veel minder van anderen afbedelen, ook mag hij niet intrigeeren. (Dit wordt thans »weleens" gedaan).

»Wat is waarheid in 't leven en in de Bouwkunst? Iedere eeuw, volk en geslacht brengt zijn geschiedenis mede. Historie *maken* is damp! De geschiedenis van het volk *blijft*. Betracht zij waarheid, dan keurt zij leugen af, en zal zich weinig bekreunen om al het muffe, dat men »in de wereld" ontmoet. Een Franschman zeide eens: zeg mij wat gij eet, en ik zal u zeggen wat gij in de kunst waard zijt.

»Napoleon bracht de Bouwkunst van het keizerrijk te voorschijn. Het volk vatte vuur en in die dagen werd het brein geschokt. Herinner u slechts de eerste dagen der Renaissance. Onze Grieksche en Romeinsche voorvaderen leefden meer voor het uiterlijk. Dit kan men opmaken uit hun menschen-, stieren- en hanengevechten. Toch was de Bouwkunst voor hen geen gril, dus duldden zij geen onwaarheden. Laten wij daaraan een voorbeeld nemen, dan gewis zal de Bouwkunst in eere blijven! — Thans komen wij aan de Bouwambachten. Ieder ambacht staat tot de kunst als man en vrouw. Slechts bij uitzondering kan de een iets voortbrengen zonder de ander. Geen boom zonder twijgen: kunst is de boom; ambachten de twijgen. Wat is theorie zonder practijk en omgekeerd? Onze bouwgebreken behoeven niet in het zand bedolven, evenmin als onze bouwdeugden in marmer behoeven te worden gebeiteld. Uit een leeuw geen lam; uit een duif geen arend: geen marmer uit zandsteen, tenzij de schilderskwast te hulp komt! De eisch van onzen tijd is: dat de menschen der 19e eeuw een ontzettende massa producten van kennis verzamelen, zoodat oude koppen ervan duizelen. Het is waar: door boeken en critiek is veel gebeurd. Let bij elke studie, bij elk ambacht op het verband, dat tusschen kunst en ambachten bestaat. Eenvoud van vorm is altijd aan te prijzen. De critici slaan er maar op los, zonder de makers zelf gesproken te hebben. Waarheid in de kunst is alleen schoon. Alles vormt een keten. De wereld betoont zich altijd verbolgen tegen domheid en kwasterij, dus beter stilletjes zijn weg te gaan dan overal den neus in te steken. De kern van elke kunst is de wijze van toepassing der getallen; zonder deze is de intelligentie niet meer *smaak*, en geneigdheid tot symmetrie, zucht naar waarheid en volmaaktheid.

»En nu nader de bouwambachten besproken. Het voornaamste is het timmervak. Immers op ieder werk is de timmerman de herder der kudde, het hoofd van alles. Wel zeggen de eerwaardige timmerbazen: de architecten kunnen we best missen, we kunnen zonder hen wel spiegels, inodores en andere zaken aanschaffen, maar Vitruvius zegt: alle dingen kan men doodzwijgen, maar niet doodkijven. Timmerbazen breken puntgevels af, en spijkeren in de plaats houten lijsten met daaraan hangende consoles. Daken worden door »platte" lijsten weggetimmerd, terwijl een dak altijd zichtbaar moet zijn. Schuine daken geven daarenboven zolderruimte. Weg dus met de platjes en platte kroonlijsten!

»Ook zijn de timmerbazen liefhebbers van spiltrapjes en zien er verdienste in, een raar trapje in een raar gaatje te maken. »Mais ce sont des cas-cous", zeide eens een zeker Franschman. Echter vinden sommigen die halsbrekende spiltrapjes een geestige vinding om in weinig ruimte naar boven en naar beneden te kruipen, hetgeen beter voor glimwormen en katten past dan voor menschen. Immers glimwormen verlichten de duisternis en de katten komen altijd op hare pooten terecht. Ook is 't vermakelijk na te gaan wat er alzoo komt kijken bij de overneming van een timmerwinkel. Op den inventaris komen altijd voor: vaste schaven, en deze zijn peperduur. Die schaven zijn profielen, en profielen vormen den aangenamen overgang van het eene vlak op 't andere! Er hangt dus veel van af. Steeds deed 't mij leed als ik lijsten zag, die verkleind waren afgenomen van een »orde-kaart." Een profiel is voor de ambachten, wat de taal is voor 't volk, het is de kunst van 't timmervak. Veroorloof mij dus deze wenken: verbrand liever al die schaven, dan ze over te nemen. Ook erger ik mij dikwijls aan kolommen, getimmerd van duivenlatjes, besmeerd met pleister; zwijgen is hierover 't best. — Het metselambacht is er ook al niet op vooruitgegaan. De beste steenen zijn in de laatste jaren verminderd: te veel zand en slecht gebakken; vroeger regenbakklinkerhardheid, thans boerengrauw, waarop na een paar jaar wat olie en doodekop wordt gesmeerd. Voorheen bouwde men gevels, die 2½ eeuw goed bewaard bleven en waarvan voegen, ter dikte van een dubbeltje, nooit uitvielen. Ik roep u dus op, metselaars! houdt uw vak in eere. Houdt een scherp oog op vol- en zatwerken! Laat uw vak een kunstambacht worden. Door onderwijs worden 't werklieden, geen sukkels. — Wat de steenhouwers aangaat, deze schijnen steeds met uitheemsche delfstof oftewel met een anders veeren te pronken. Is er dan geen Nederlandsche zandsteen op onze grenzen te vinden? Weg met die unieke, zuidelijke, Nederlandsche frijnslag. De vrouw des huizes wil geen Belgische frijnslag, tenzij de schilder alles op huichelachtige manier bedekke zoodra er een schilfertje afgaat. Gelukkig dat oude hoeden wel rood, maar niet opgeschilderd en gelakt worden. Raadt dus liever aan nieuwe steen te nemen. In Frankrijk bestrijkt men de steen met siccatief, hetwelk gelijke uitwerking moet hebben als de koepokinenting en dan kanariegele lijsten, of van de kleur der blauwe linnenkisten. — Het schilderwerk is ook al ontaard. Brutaalweg schildert men hout als marmer. Waarom ook niet omgekeerd? De nietigste leugens zijn altijd de hinderlijkste. Hulde moet hier even gebracht worden aan de schilders, die het met hun smiksem-smaksem dikwijls beter maken dan de timmerman. Doodekop! een woord om van te grillen, vervult vooral een groote rol.

»De stukadoors of plasteraars (zooals de ouden zeggen) maken alles wit, als de muren nu maar niet afgeven! Maar niets is afschuwelijker dan dat eentonige wit. In 't buitenland brengt men alles in harmonieuse kleuren. Een lijvig boekdeel zou over die plasteraars te schrijven zijn en na het lezen zouden tranen vloeien.

»Een ambacht moet den afdruk van ieders gedachte aanbrengen. Het streven moet oorspronkelijk zijn. Alles moet met studie verkregen worden. De ambachtsstand is en zal de kern, de kracht der natie blijven. De grootste mannen kwamen uit het volk voort!

»En nu over ons zelven. Een kritiek punt. Een kop met hersens is 't onmisbare werktuig. Bouwmeesters waren bijna altijd onbekend en onbemind, maar tegenwoordig staat men niet meer bloot aan miskenning. De 5% is altijd nog maar dezelfde van vroeger gebleven, terwijl een werkbaas, die tevens koopman is, rekent wat hij wil: laag- of hoogbeurs. Het tegendeel hiervan is het aannemen. Aannemers werken juist zoo laag mogelijk, en leven evenals de vischvrouwen van hun schade.

»De Bouwkunst heeft intusschen reuzenschreden afgelegd, dank zij een groote zucht tot bouwen, dank zij het industrieele kunstleven, dank zij de algemeene welvaart, die zich ook in ons dierbaar vaderland afteekent. Er moet echter eenheid in besluiten en handelingen zijn.

»En nu ten slotte een woord tot deze Afdeeling, welke in 1850 is opgericht door mannen, die allen mijn vrienden waren. Dat zij een grootsche toekomst tegemoetga, nooit moge terugdeinzen en bedenke: waar liefde woont, is zegen in huis. Bij de oprichting viel er niets te aanschouwen. Ras stond de boom, en vol vertrouwen op de toekomst lag menig oprichter reeds zijn hoofd neer. Dat zij steeds dat vertrouwen moge waardig blijven!" *(Wordt vervolgd.)*

ADVERTENTIEN.

Aanbesteding.

Op Zaturdag den 1sten **December 1883**, des namiddags te twee uren, zal worden **aanbesteed:**

Het bouwen van één Heerenhuis aan den Stationsweg te Leiden.

Het ontwerp ligt ter inzage en overname in het *Heeren-Logement* den Burgt te *Leiden*; gedrukte bestekken zijn ad *f* 1 te verkrijgen.

De aanwijzing in loco zal plaats hebben op Donderdag den 29sten November, des voormiddags te *elf* uren.

Inlichtingen worden gegeven door den Architect

W. F. VAN DER HEYDEN,
Doezastraat 43, te *Leiden*.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Vrijdag 7 December 1883**, 's namiddags 2 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize

aanbesteden:

Het leveren en leggen van cementen riolen door den Noordelijken Parallelweg, onder het Spoorwegterrein, en verder tot in den bestaanden duiker bij den Haspel.

Aanwijzing op Vrijdag 30 November 1883, 's morgens 10 uur, aan het bureau Publieke Werken, alwaar teekeningen ter inzage liggen; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

Aanbesteding.

Op Zaturdag den 1sten **December 1883**, des namiddags te twee uren, zal worden **aanbesteed:**

Het bouwen van twee Heerenhuizen aan den Stationsweg te Leiden.

Het ontwerp ligt ter inzage en overname in het *Heeren-Logement* den Burgt te *Leiden*; gedrukte bestekken zijn ad *f* 1 te verkrijgen.

De aanwijzing in loco zal plaats hebben op Donderdag den 29sten November 1883, des voormiddags te *elf* uren.

Inlichtingen worden gegeven door den Architect

W. F. VAN DER HEYDEN,
Doezastraat 43, te *Leiden*,

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

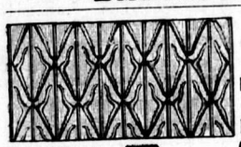

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Dordrecht.
Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

H. A. BENDER te Deventer
Eenig Agent voor geheel Nederland en O.-Indië.
GEPATENTEERDE & BEKROONDE
HARDGLAS
SCHOOL-, MUZIEK- & TEEKENBORDEN,
FABRIEK VAN
FRIEDRICH BENDER te Dusseldorp.
Wit Crême Schrijf- en Teekenkrijt.
Geëmailleerd, gekleurd Krijt.
Inlichtingen en prospectus gratis.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 18 December 1883**, des middags 12 uur, zal door Heeren Directeuren der STIELTJESKANAAL-MAATSCHAPPIJ bij E. BEKKERING te *COEVORDEN*, onder nadere approbatie, in 't openbaar worden aanbesteed het maken van:

Bestek nº. 5: 17 duikers,
» nº. 6: 2 sluiswachterswoningen,
» nº. 7: 2 brugwachterswoningen.

De aanbesteding zal geschieden bij enkele inschrijving.

De gadingmakenden kunnen van de begrooting van kosten van voorschreven werken kennis nemen bij den Ingenieur der Maatschappij te *Dalen*, waar tevens nadere informaties kunnen worden aangevraagd en de bestekken, tegen betaling van *f* 0.50 per exemplaar, te bekomen zijn.

De bestekken liggen ter lezing in de gemeenten van: H. VAN TAREL te *Dalen*, BEKKERING te *Coevorden*, VAN DALEN te *Nieuw-Amsterdam*, THOMAS te *Hoogeveen*, DOPPER te *Stadskanaal* en EERKES te *Veendam*.

Aanwijs zal gedaan worden op Zaterdag 15 December en Maandag 17 December, telkens te beginnen te *Coevorden*, des morgens 9 uur.

Witte fijne Fransche zandsteen
uit de groeven van
Crazannes en van Saint-Savinien
geladen te Rochefort à *f* 17,50 per cub. M.
Monsters en inlichtingen geven de *hoofdagenten* MARTIN en Co. A.-Oosteinde *Amsterd.*

AANBESTEDING.
De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag den 29 November 1883**, 's voormiddags 11 ure, in net openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**
Het bouwen van EENE SCHOOL voor Openbaar Lager Onderwijs aan de Prinsessestraat.
Bestekken met de teekeningen tegen betaling van *f* 1.— ter Secretarie verkrijgbaar.

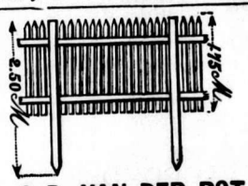

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion en uitertst langzaam brandend.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Keteis, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN

WATERPAS-, HOEKMEET- en andere

INSTRUMENTEN

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**

WEEGWERKTUIGEN.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-Inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

Herbesteding.

Door BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *KEDICHEM* zal, op **Woensdag den 5 December 1883**, des middags ten 12 ure, in het Gemeentehuis aldaar worden **herbesteed:**

De verbouwing van het Schoolgebouw te Kedichem.

Het bestek en de teekening liggen ter inzage ter Secretarie der Gemeente *Kedichem* en zijn verkrijgbaar aldaar tegen betaling van *f* 1 per stel.

Aanwijzing zal plaats hebben in loco op Zaterdag den 1 December aanstaande, des middags ten 12 ure.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Bij een Architect en Leeraar in de **Bouwkunst en Perspectief** te *'s-Gravenhage* bestaat gelegenheid tot

opleiding in die beide vakken.

Desverkiezende kan dat onderwijs geheel volledig worden aangevuld door het bijwonen der avondlessen in het **Hand- en Ornamentteekenen en Boetseeren** aan de Akademie van Beeldende Kunsten aldaar.

Brieven onder Letter *B* franco intezerden aan het bureau van »*de Opmerker*", Driekoningenstraat N°. 28 te Arnhem, alwaar tevens informatiën te bekomen zijn.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** GEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & C°., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & C°.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

Ministerie van Justitie.

AANBESTEDING.

RECHTSGEBOUWEN EN GEVANGENISSEN.

Op **Zaterdag 8 December 1883**, des namiddags te één ure, zal in een der lokalen van het Ministerie van Justitie, op het Plein te *'s Gravenhage*, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed:**

Het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1884, 1885 en 1886, van:

De rechtsgebouwen te Groningen, Leeuwarden, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer.

De gevangenissen te Appingedam, Winschoten, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer.

De bestekken liggen ter lezing: te *'s Gravenhage*, in gemeld lokaal van het Ministerie van Justitie; te *Groningen*, *Leeuwarden*, *Heerenveen*, *Assen*, *Zwolle*, *Almeloo* en *Deventer*, in het rechtsgebouw; te *Appingedam*, *Winschoten* en *Sneek* in de gevangenis.

Zij zijn voorts op franco aanvrage te bekomen aan het Ministerie van Justitie; bovendien voor *Appingedam*, bij den Opzichter A. J. KNAAP; voor *Winschoten*, bij den Opzichter J. J. BAUER; voor *Groningen*, bij den Opzichter N. W. LIT; voor *Leeuwarden*, bij den Opzichter W. C. DE GROOT; voor *Sneek*, bij den Opzichter J. P. HOOGENDIJK; voor *Heerenveen*, bij laatstgenoemden Opzichter en bij den Concierge van het rechtsgebouw; voor *Assen*, bij den Opzichter H. C. WINTERS; voor *Zwolle*, bij den Opzichter J. L. VAN ESSEN; voor *Almeloo*, bij den Opzichter B. WITZAND; voor *Deventer*, bij den Opzichter J. M. MULOCK HOUWER.

Inlichtingen worden gegeven door den Ingenieur-Architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. METZELAAR te *'s Gravenhage*, en door de genoemde Opzichters.

Aanwijzing zal worden gedaan:

Te *Sneek*, op Vrijdag 30 November 1883, des voormiddags te 9½ ure.

Te *Heerenveen* beginnende aan het rechtsgebouw, op Zaterdag 1 December 1883, des namiddags te 12 ure.

Op alle overige plaatsen (waar rechtsgebouwen zijn, te beginnen aan die gebouwen) Vrijdag 30 November 1883, des voormiddags te 9½ ure.

's Gravenhage, den 8 November 1883.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
CLANT.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

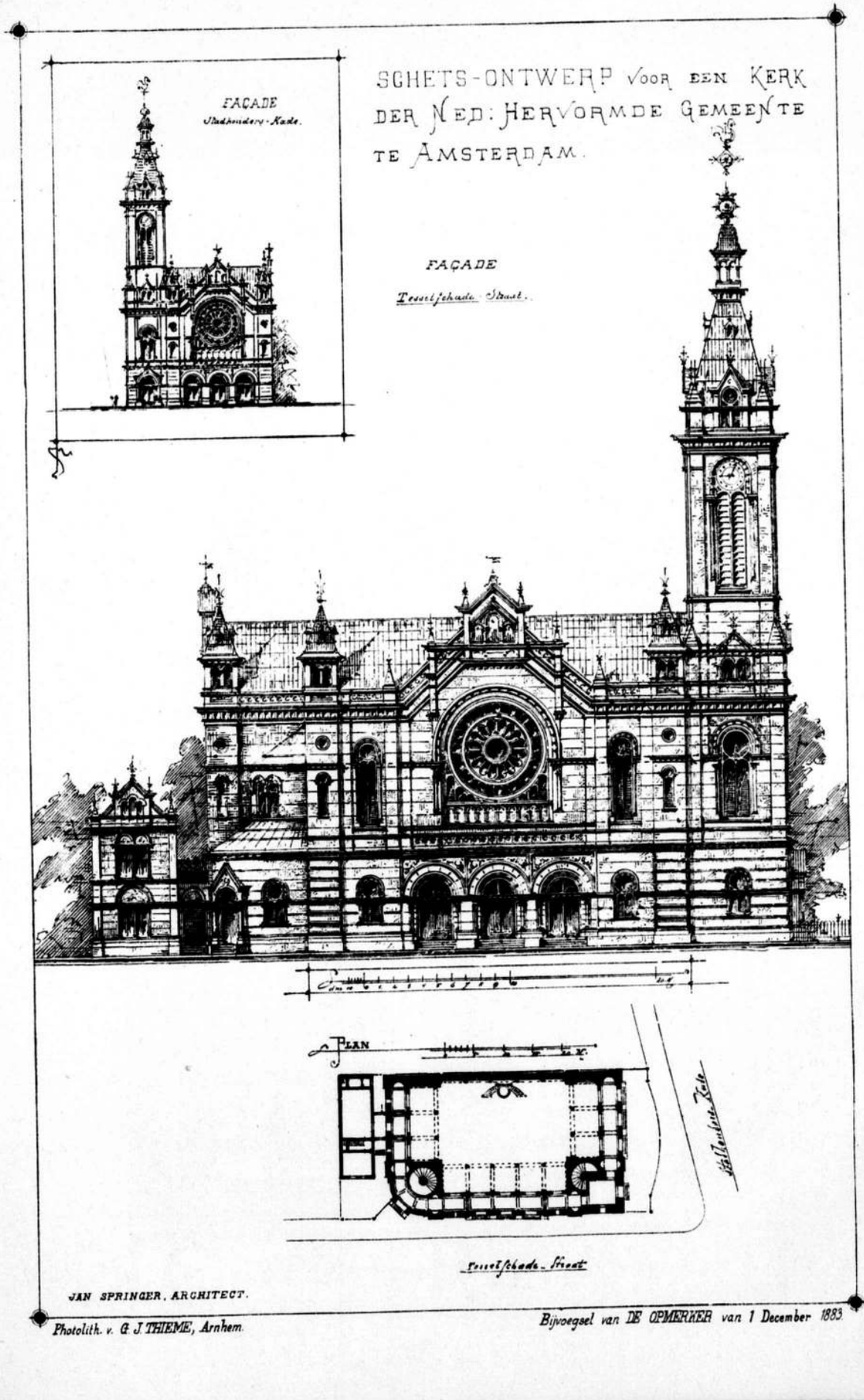

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 1 December 1883.

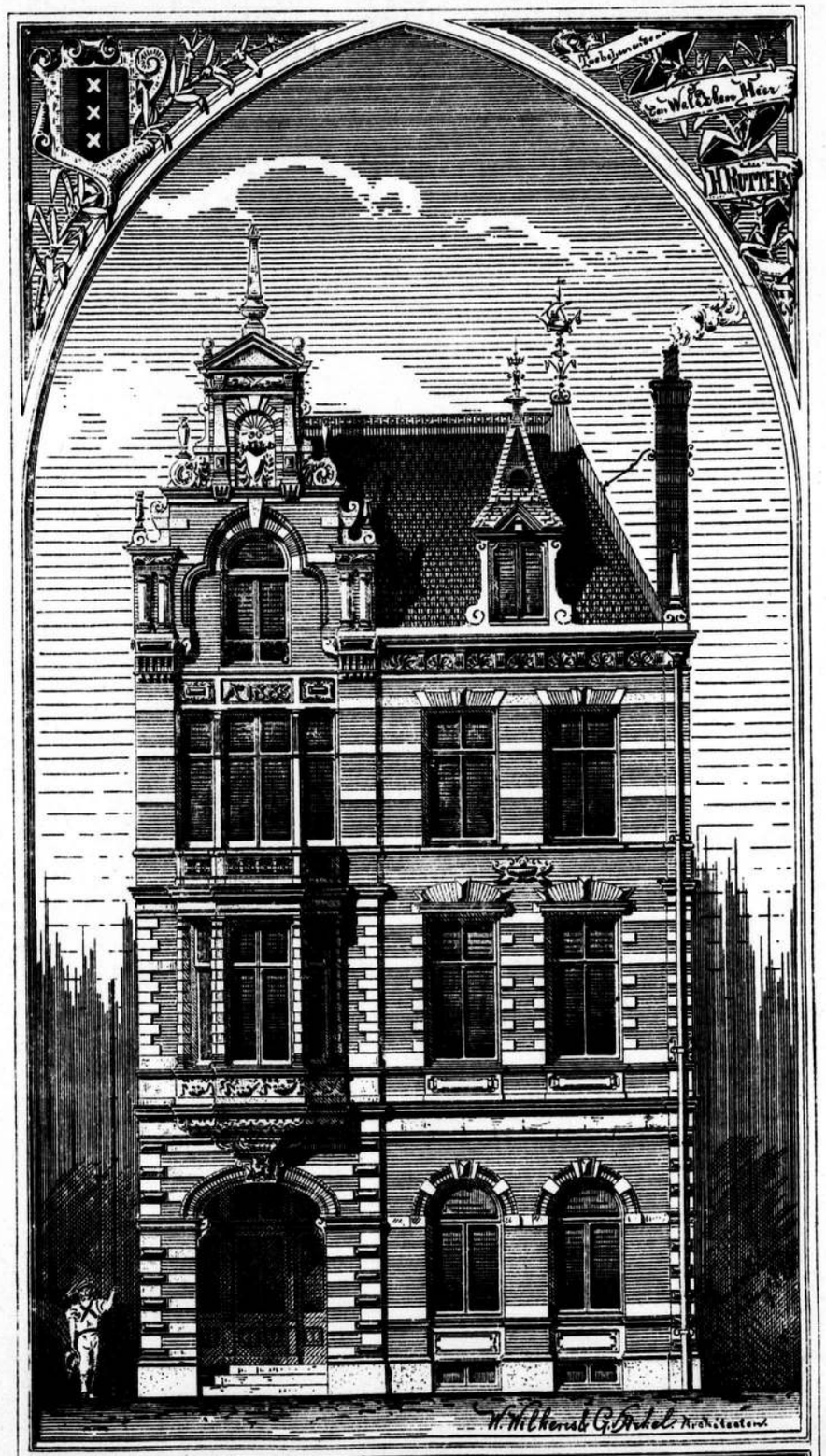

GEVEL DE RUYTERKADE.

Photolith. v. G. J. THIEME, Arnhem.

Bijvoegsel van DE OPMERKER van 1 December 1883.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 48. ZATERDAG 1 DECEMBER 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone- of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt *f* 12, die voor buitenleden *f* 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1° dat tot Buitengewone Eereleden van het Genootschap zijn benoemd: Z. E. de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en de Burgemeester van Amsterdam, die de benoeming welwillend hebben aangenomen;

2° dat als gewoon lid is aangenomen de heer J. A. C. Bakker;

3° dat als buitenleden zijn toegetreden de heeren H. Reigers te Purmerend, G. J. Hennink, gemeente-architect te Hoorn, L. Rijkhoek Jzn. te Hoorn en T. Overeem Jzn. te Utrecht.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) BIJ DE PLAAT DER KERK.

Toen de Nederlandsche Hervormde Gemeente te Amsterdam, een zestal jaren geleden, het voornemen koesterde het aantal kerkgebouwen met één te vermeerderen, dat op een terrein, nabij de Leidschepoort gelegen, verrijzen zou, werd aan den ondergeteekende het maken van schetsplans opgedragen.

Het hier gepubliceerde plan werd goedgekeurd, doch daar ontwerper niet tot het kerkgenootschap bleek te behooren, werd een ander architect met het maken van ontwerpen en later ook met de uitvoering belast.

JAN SPRINGER,
Architect.

(A. et A.) BIJ DE PLAAT VAN DEN GEVEL.

De tweede plaat geeft de afbeelding van den voorgevel van een in aanbouw zijnd woonhuis aan de De-Ruyterkade alhier. De gevel wordt uitgevoerd in Hollandsche baksteen; erker, banden, blokken en verdere versieringen zijn gedeeltelijk van bergsteen, gedeeltelijk van kunstzandsteen. Ontwerpers hebben gemeend een erker te moeten aanbrengen, teneinde den bewoner instaat te stellen het prachtige vergezicht op het Noordzeekanaal aan de eene zijde, en op de Oranjesluizen aan de andere zijde, te genieten.

De beganegrond-verdieping is ingericht voor twee kantoren, terwijl de eerste en tweede verdiepingen voor bovenwoningen zijn bestemd, elk voorzien van een afzonderlijken toegang.

W. WILKENS en G. VAN ARKEL,
Architecten.

(A. et A.) KARAKTER, OOK IN DE KUNST. EENE STUDIE.

DOOR

JOAN NIEUWENHUIS.

I.

Elk tijdperk uit de geschiedenis der menschheid kenmerkt zich door eene bijzondere onderscheiding. In verschillende richtingen kunnen wij de afspiegeling dier bijzonderheden opsporen, doch nergens met meer kans op succes dan op het gebied der kunst.

De kunst levert de beste peilschaal voor het waarnemen der beschaving, of beter, het geestesleven van een volk, omdat zij de uiting is van het leven en streven van den mensch, in den meest schoonen vorm.

Waarbij zien wij b. v. een meer schoone, meer juiste terugkaatsing van den geest der middeleeuwen dan in

POLYTECHNISCHE

de Gothische bouwkunst? of beter, in alwat middeleeuwsche kunst is?

Het waren kunstenaars in de rechte beteekenis van het woord, die meesters der Gothiek! Als indrukwekkende reliquieën aanschouwen wij de reuzenbouwwerken van hunnen geest, als bewijs, tot welk een hoogte de kunstenaar het brengen kan, die zijn kunstarbeid doet maathouden met zijne gedachte!

Doch waartoe terug te gaan, waar wij met zooveel gemak stof tot verdediging van onze stelling kunnen vinden in het tijdperk, waarin wij leven!

De negentiende eeuw verloochent zich in hare kunstvoortbrengselen in geen enkel opzicht. Sommigen mogen weeklagen over het lage peil, *het karakterlooze* van onze tegenwoordige kunst — het lijkt ons onnadenkend zulks te doen. Waar Multatuli van zich zelf zegt: „Klacht over den droefgeestigen toon mijner werken zou gelijkstaan met ontevredenheid over den pottenbakker, die geen porseleinen vazen wist te vervaardigen uit pijpaard", — kan dit evenzoo gelden van de gezamenlijke kunstproductie van onzen tijd: waar het leven zich bij voorkeur schikt in de vrede-bevorderende neutraalheid, of in de schijnschoone oppervlakkigheid, welke den waren zin verbergt, is geen kunst te verwachten *anders* dan in dien geest geschapen.

Voor wij thans verder gaan, kan het gewenscht zijn, ons denkbeeld van kunst in den zin, waarvan wij uitgaan, nader uiteen te zetten.

Kunst drukt gedachte uit! Waar wij van deze waarheid zien afwijken, hebben we te doen met ambacht of wetenschap.

Om genoemde stelling te ontleden, zullen wij ons eerst met de gedachten van anderen hieromtrent bezighouden. Mannen als De Stuers, Cuypers, Alberdingk Thijm en meer anderen kunnen ons in de eerste plaats met hun rijken geestesarbeid van dienst zijn. Hoewel met ons in richting verschillende, gaan zij mèt ons van het grondbeginsel uit, dat kunst gedachte weergeven moet. Ook zij eischen *karakter* in de kunst gebracht te zien, en strijden en werken daarvoor met benijdenswaardig talent.

In een studie van professor Alberdingk Thijm over een bouwkundig ontwerp, lezen wij: „De meesten vergenoegen zich met het uiterlijk voorkomen der gebouwen te beschrijven; zij dringen niet door in den zin en beteekenis der vormen; zij gaan ook hun wording niet na. Mannen als Kugler, Lübke, en wie al meer dan 8^{en} of 9^{en} druk hunner handboeken beleefd hebben, ja zelfs de vurige Heinr. Otte, konstateeren met minder of meer nauwkeurigheid de overgangen van het eene vormenstelsel (of — om, naar hunne opvatting, met juistheid te spreken — van het eene vormen-amalgama) in het andere; maar het is verwonderlijk hoe weinig zij zich van het bouwbeginsel dier vormen rekenschap geven; hoe weinig zij het stelsel doorgronden." — Naar onze opvatting, zeer juist, doch onbegrijpelijk is 't ons, hoe op 'n andere plaats kan gezegd worden: „Niet in alle kunstwerken wordt echter, onder den symmetrischen taalbouw en de frappante vormenschoonheid, een uitgesproken idee, een volzin geëischt. Dat wordt alleen gevorderd van de Literatuur en van de Bouwkunst." Waarlijk, 't is ons een raadsel, hoe een scherpzinnig man als professor Alberdingk Thijm, een dergelijke bewering kan neerschrijven!

Doch het zal den heer Alberdingk Thijm ten opzichte van schilder-, beeldhouw- en toonkunst gaan, als „Kugler, Lübke, en wie al meer den 8^{en} of 9^{en} druk hunner handboeken beleefd hebben", ten opzichte van de Bouwkunst: hij vergenoegt zich met het uiterlijk voorkomen, of den oppervlakkigen toon, dier genoemde kunstsoorten, doch dringt niet door in den zin en beteekenis der vormen of tonen.

Over de schilderkunst meenen wij geen voorbeelden te moeten aanhalen tot staving van ons denkbeeld. Dat een schilder, wil hij zijn werk niet geheel tot *kopieerwerk* verlagen, in de eerste plaats bij het vervaardigen van zijn kunstwerk aan „een uitgesproken idee" moet denken, is, meenen wij, buiten kijf. En wat nu de sculptuur betreft — reeds in de verre oudheid vinden wij hierin de bewijzen voor onze stelling genoemd. Hun eerste figuren waren wezenlijke gedrochten; doch hun eerste en hoofdgedachte was dan ook: 'n *denkbeeld* te scheppen. Eerst in de tweede plaats kwam de meerder of minder schoone uitvoering aan de beurt. Zoo maakte men, om het verhevene aan te duiden, kolossale beelden, die door omvang en monsterachtige evenredigheden dat onuitsprekelijke moesten uitdrukken, waarvoor men nog geen andere vormen wist te vinden. Wilde men bijv. het denkbeeld van kracht weergeven, dan maakte men zich een god in de gedaante van een man met een leeuwekop, en gold het om eene type der vruchtbaarheid voor te stellen, daar was het eene vrouw met het hoofd eener koe. Maar langzamerhand werden die beelden schooner, scherper van omtrek, juister van uitdrukking, keuriger van vorm. De houding niet meer zoo onbeweeglijk strak en stijf, het lichaam reeds in zijne verschillende onderdeelen aangeduid, de armen los van het lijf, het hoofd met fierheid omhoog geheven, enz.

Niet anders is 't met de toonkunst! Ook daarbij moeten wij *zin* en *beeld* ten duidelijkste onderscheiden, d. i. leidende gedachte en instrumentatie. Wat in andere hoedanigheid *vorm* heet, wordt nu door *toon*, d. i. geluidsaandoening, aangeduid. Doch dan is 't hier even waar als elders, dat het ter beoordeeling noodzakelijk is, in den zin en beteekenis (der tonen) door te dringen, en zich niet te vergenoegen met het beoordeelen van den blooten klank.

En juist bij de muziek is dit zoo gemakkelijk, omdat *gedachte* en *uitdrukking* meesttijds door verschillende individu's wordt teweeggebracht, m. a. w. de schepper der muzikale gedachte heeft gewoonlijk een ander, als vertolker van zijn idee.

Toch is juist ons denkbeeld ten opzichte der bouwkunst en toonkunst misschien het moeilijkst te verklaren. Dit nu ligt in het feit, dat *de waarneming* der gedachte, door anderen in gebouw of toondicht neergelegd, bijna evenveel studie vereischt als de techniek van het uitdrukken zelf. Bij de dichtkunst bijv. is het waarnemen voor velen zooveel gemakkelijker, omdat bijna een ieder kennis draagt van de beteekenis der vormen en teekens, waarvan de dichter gebruikmaakt om zijne gedachte in beeld te brengen: — dat men vrij algemeen schrijven, en dus ook *lezen* kan.

Doch hoe weinigen kunnen lezen in de vormen en teekens, waarvan de bouwkunstenaar of de toondichter gebruikmaakt om zich uit te drukken?

Ja, zijn er zelfs geen *beoefenaren* der bouwkunst, die nimmer zóó ver in het wezen van hun eigen „vak" zijn doorgedrongen, dat zij er een weg in vonden tot uiting hunner hoogste gedachte?

Wij naderen hiermee een belangrijk punt, dat, tot goed begrip onzer stelling, nadere uiteenzetting behoeft. (*Wordt vervolgd.*)

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 28 *November* 1883.

De Voorzitter opent de vergadering, waarna de Secretaris de notulen leest, die goedgekeurd worden. Er wordt nu mededeeling gedaan van de ingekomen stukken, waaruit blijkt, dat Z. E. de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, en de Burgemeester van Amsterdam het hun aangeboden eerelidmaatschap aanvaard hebben. Ook wordt bericht, dat met „The American Institute of Architects" connecties zijn aangeknoopt, en met dit lichaam een ruiling van uitgegeven werken zal plaats hebben, terwijl Mr. Clark, architect, Professor at the Massachusetts Institute te Boston, zijn benoeming tot correspondeerend lid heeft aangenomen.

De heer W. Wilkens, tot dusverre Bibliothecaris, had een schrijven gezonden, dat hij, wegens zijn ophanden zijnd vertrek naar Indië, als bestuurder moet bedanken.

De heer J. A. C. Bakker wordt als gewoon lid geballoteerd en aangenomen, en mededeeling gedaan, dat weer eenige buitenleden zijn toegetreden.

De Voorzitter brengt hulde aan den aftredenden Bibliothecaris, den heer Wilkens, die gedurende meer dan vijf jaren een bestuurszetel innam, en zich steeds door grooten ijver en welwillendheid onderscheidde. De Vergadering betuigt hare instemming met deze woorden.

Ter bezichtiging waren ter vergadering aanwezig de twee hoogst artistieke gedenkpenningen, geslagen door de stad Weenen ter herinnering aan de voltooiing van het nieuwe Raadhuis, en aan de 200jarige verlossing van Weenen. Deze beide penningen, die aan de stad Amsterdam door het Gemeentebestuur van Weenen ten geschenke zijn gezonden, waren door den Burgemeester van Amsterdam als blijk van sympathie ter bezichtiging afgestaan, waarvoor hem door de Vergadering hulde gebracht wordt.

De heer E. Damen betreedt nu het spreekgestoelte tot het houden van eene interessante bijdrage over de verwoesting en den herbouw van Szegedin, welke wij in ons orgaan in haar geheel hopen op te nemen.

Hij voegt daaraan nog toe eenige mededeelingen over de ijzerslaksteen en over de hydraulische beweging van de bascule-brug in de nieuwe Hoogesluis.

Spreker wordt dankgezegd voor zijne voordracht, en daarna overgegaan tot het bezichtigen van het prachtwerk „Nouveaux Eglises et Palais de Rome", onlangs voor de genootschapsbibliotheek aangekocht.

Nadat nog eenige nieuwe leden zijn voorgesteld, sluit de Voorzitter de vergadering.

EEN HEUGLIJK VERSCHIJNSEL.

Overgenomen uit het Dagblad DE AMSTERDAMMER *van Zondag* 25 *November* 1883.

Daar wordt altijd nog geharreward over den weldadigen of noodlottigen invloed, dien de terugkeer naar de Nederlandsche Bouwkunst der XVI en XVII eeuw op onze algemeene kunstbegrippen en op het monumentaal aspekt onzer steden heeft. Of eigenlijk hier niet over: dat was de strijd voor 25, 30 jaar geleden, toen men het Muzeum Willem de Eerste had willen bouwen. Nu loopt de strijd over de vraag, of men de studie der kunst van 1520 of van 1620 dienstbaar maken zal aan onze nieuwe bouwwerken. De vurigste Helleenen durven niet meer voor den tempelgevel ijveren, en het vraagstuk is in nationalen zin beslist.

Maar 1520 of 1620: ja, dat is nog een keus, en de innige verwantschap der twee tijdstippen voorbijziende, zet menigeen zich kwaad bloed, die uit afbiljoeningen en diep ingesneden lijstprofielen gewaar wordt, dat er nog wat sadduceesche zuurdeesem in het architectoniesch beslag aan het gisten is. Maar inmiddels gaat de beweging haar gang. Het krachtig, van jeugdig bloed doorstroomde Genootschap *Architectura et Amicitia* weet wat het wil en de triomf der zaak, wier verdediging voor een 30, 40 jaar u het minachtend schouderophalen zoowel der Schinkelianen als der Vignolisten verwierf, is volkomen verzekerd.

Het Genootschap heeft antwoorden verzameld op een drietal prijsvragen: Een *Stationsgebouw voor een gemeente van* 10,000 *zielen*, een *Buitenverblijf*, en een *gesmeed ijzeren Deurpaneel in Duitsche-Renaissance-stijl.*

Het „deurpaneel", waaronder te verstaan is een omraamd hekwerk in rank-vormen, heeft verschillende fraaye, stijlvolle kompozities uitgelokt. De jonge menschen, die hier hebben meêgedongen, gaven blijk van veel dieper in het stijlcharakter te zijn ingedrongen dan dit voor 14, 16 jaar het geval kon zijn. Er is groote vooruitgang merkbaar. Wij geven geen beoordeeling van de verschillende ontwerpen; wel moeten wij waarschuwen tegen het misverstand, herkenbaar in het antwoord onder het motto *Motieven* ingezonden. Die zware bladen, die kartoetsvormen met diamantreliëfs, zijn geen ijzervormen, hoe goed de teekening ook behandeld zij.

Wij willen even de 18 antwoorden doorloopen, die ons kompozities voor stationsgebouwen aanbrengen.

De maten waren opgegeven; de verdeeling volgde dus bijna van zelf. Wij hebben daar dus minder bij stil te staan. Wij willen een woord van de stijltoepassingen zeggen, en dat wel op uitnoodiging van het Genootschap. Hadde ons deze ontbroken, dan zouden wij in eene uitvoeriger bespreking moeten treden, dan ons bestek toelaat. Nu kunnen wij, wien onze geloofsbrieven bij het betreden van het lokaal zijn ter hand gesteld, ons tot een enkel woord beperken. Wij nummeren in de orde, waarin we de revue passeerden.

Een verblijdende eigenaardigheid, die al de ontwerpen gemeen hebben, is het gebruik van zichtbaren baksteen, afgewisseld met bergsteen.

No. 1. *Weet uw tijd.* Een koud gebouw, met een toch nog ietwat gezochte middengevel. Boven en onder vensters, met een flaauwen boog afgedekt, raken elkander, of schijnen dit te doen.

No. 2. *Studie.* Beter; maar 't verheft zich niet veel boven het ordinaire.

No. 3. *Willen en werken* kleeft de kapitale fout aan, dat er geen daken zichtbaar zijn.

No. 4. *Full speed.* De middengevel toont vele antieke elementen (antiek in den zin van Gr. Romeinsch); de vleugels bevatten vensters, met sterk afgebiljoende kozijns. Groote vergissing.

No. 5. *Dorpstation.* Een fraai ontwerp, waarvoor 1600 met goed gevolg bestudeerd is. Op de geveltoppen had men echter niet die kabinetvormige konstructietjens moeten plaatsen.

No. 6. *Retour?* Te prijzen. Stijl cirka 1500, Nederlandsche huisbouw. Op het vlak der muren springt een getrilobeerde spitsboogkantverdikking vooruit. 't Is echter een fout, dat deze bij de flankeerende paviljoenen zwaarder is dan aan het middenfront. Zie het plan. Ligt het hieraan, dat die verdikking niet tot op den beganen grond doorgaat, maar op kraagsteenen ondervangen wordt, dan is ook dit, in vergelijking met de zijpaviljoenen, niet toe te laten.

No. 7. *George Stephenson.* Van minder qualiteit. Geen daken. De moderne vensters domineeren in de vleugels van het gebouw en de middengevel is een soort van Romeinschen triomfboog. Disharmonie. Een onmogelijke trofee staat op den geveltop.

No. 8. *Nederland.* Een type van weinig proportiegevoel.

No. 9. *François I.* In zijn soort uitstekend. Rijk; te rijk misschien; maar het ligt veel aan de tintelende teekening. Gothiesch, flamboyant, zoo als men 't noemt, maar zonder dat er (en terecht) veel in flamboyeert.

Er is een levendig gevoel van de Renaissance-vormen in en een anticipatie op de 2e helft der XVIde eeuw. Een recht harmoniesch ontwerp. De talrijke gevleugelde bollen of schijven, als topversiering, zijn misschien moeilijk te verdedigen. Uit den stijl is niet geheel te rechtvaardigen het verschil van proportie tusschen de medaljonkoppen en de andere beeldtjens.

No. 10. *Deukalion*. Een fraai vroeg gothiek ontwerp, waarin met alle symmetrische vooroordeelen gebroken wordt. Terecht treft men er (hoe vreemd dat moge klinken) geen spitsboogvensters in aan.

No. 11. *Tot studie*. Eenvoudig: 1620: weinig praetensie maar ook weinig charakter.

No. 12. *Iselè*. Zeer verdienstelijk. Met trapgevels, hoektorentjes, een erker; daarentegen hooge vierkante ramen en lagere boogdeuren. Dit misstaat.

No. 13. *Vrije uren*. Gezocht. Daken met geweldige hekwerken tot kam; twee torenachtige voorsprongen, die in plan ter vestibule nisvormige ondiepe zitplaatsen aanbieden.

No. 14. *Een Zeshoek*. Fraai. Veel gevoel van proportie. Het ontwerp neemt een meer zuidelijk charakter aan, zich van den Nederlandschen huizenbouw verwijderend.

No. 15. *A. V. D. B.* Houtkonstructie in de bovengevels. Alle vensters gechanfreineerd; symmetrie met recht vermeden; goede verdeeling. Te veroordeelen is, dat men een eenvoudige vensteropening, aan al de anderen gelijk, weèr dichtmetselt en om den blaam van blindevenstermakerij te ontgaan, het veld met een sgraffito vult.

No. 16. *Flanor*. Zeer fraai. Amsterdam 1620. Met gemak worden de vormen gehanteerd en geteekend. Geheel organiesch nochtans treden de verbindingsmuren tusschen middengevel en pendanteerende zijpaviljoenen niet in het leven. De drieling-vensters steken ook materieel bij de andere overige XVIIe-eeuwsche onderdeelen af.

No. 17. *D. P. S.* Fraai. De echt gothiesche huizenbouw, met veel meesterschap toegepast. Dit ontwerp zou bij ons zeer bizonder voor de bekroning in aanmerking komen.

No. 18. *Oud-Holland*. Harmoniesch, belangrijk: de stijl onzer hallen, wagen, poorten van 1620. De inrichting der vensters draagt veel tot het charakter bij.

Wij wenschen *Architectura* geluk met dit groote succes. Nederland mag trotsch zijn, dat onder het jonge geslacht zich zulk een uitmuntende geest openbaart. De toekomst onzer vaderlandsche kunst is verzekerd.

21 Nov. A. Th.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ROTTERDAM.

(*Vervolg der vergadering van* 16 *October* 1883, *pag.* 237.)

Na toejuiching van den spreker, werd eene pauze gehouden en hield de heer Leliman een voordracht over de Koloniale Internationale en Uitvoerhandel-tentoonstelling, dit jaar te Amsterdam gehouden.

»Ieder mensch heeft zijn passie, aldus ving spreker zijn voordracht aan. Zijn passie *nu* is een tentoonstelling op zich zelve. »Comparer c'est comprendre", dit is het geval niet en het resultaat van een tentoonstelling in het algemeen, daarom spring ik op als ik het woord... tentoonstelling hoor! Zij is niet de eerste en ook niet de laatste, want thans is er weer een te Nizza. Die van 1789 te Parijs duurde slechts 36 uren en bevatte 110 inzenders. Zij werd op touw gezet door François de Neufchateau, Directeur van de tentoonstelling en Minister tegelijk. In 1801 werd op het open hof van het Louvre te Parijs de tweede tentoonstelling gehouden. De 1e Consul, kanonnenkeizer, zag ze, maar had voor dergelijk vredelievend werk geen oog, nog veel minder belangstelling. Toen werden er 61 medailles uitgereikt, terwijl op de nu afgeloopen tentoonstelling ruim duizend medailles... op papier (voor de goedkoopte) werden verstrekt. De gelukkige bekroonden kunnen dus hun eigen medailles betalen (als zij ze hebben willen). Ik zal nu verder over de tentoonstelling in het algemeen niet spreken en ook niet over den glans, dien zij te Amsterdam tentoonspreidde." Spreker had eenige ontwerpen ingezonden ingevolge de daaraan verbonden voorwaarde, om een vrij-entree te verkrijgen (die 30 gulden waard was), terwijl zijn werk minstens 200 gulden vertegenwoordigde. Hij was tegenwoordig bij de opening en de sluiting.

Agostini, een hupsch Corsikaan, had het lumineus idee gevormd, deze »Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling" op te richten, waartoe hij, zeer oordeelkundig, den schatrijken, wetenschap- en kunstlievenden Den Tex het eerst in den arm nam. Daarop werd de hulp ingeroepen van de Kamer van Koophandel, voorzitter »de heer Cordes". Door den degelijken invloed van deze beiden machten, had 't plan het noodige cachet, waarbij de trots op de koloniën een hoofdrol speelde. Niettemin werd de tentoonstelling bij slot van rekening uitgebreid tot een kunst-industrieele. Was dit vroeger geschied, dan zou de deelneming op dit reusachtig gebied nog grooter geweest zijn. De grond, benoodigd voor de onderneming, groot 8 bunder, werd al dadelijk gratis afgestaan. Dit was dus al zeer gemakkelijk; maar hoe nu aan het gebouw te komen? De Société industrielle Belge wilde het noodige geld geven, omdat zij voorzag, dat er iets te verdienen zou zijn. Evenwel zou er zonder den Belgischen bouwmeester Tasson geen gebouw geweest zijn. Het plan daarvan was eerst goed, maar later werd de goede vorm bedorven door al de uitbouwen. Om een idee te geven van de opbrengst zij vermeld, dat alleen de grond- en muuroppervlakte $4^1/_2$ millioen gulden in den zak der ondernemers bracht, en dat daarmede alle kosten gedekt waren. Al dadelijk begon men dus zuivere winst te incasseeren in den vorm van entree's, die *f* 800,000 hebben opgebracht. Onder deze som is begrepen de entree van 80,000 arbeiders à 25 cents per persoon. De onderneming heeft 22 à 23 % gerendeerd, voorwaar een niet alledaagsch winstje! Een aardigheid, aan het *terrein* van de tentoonstelling verbonden, citeert spreker als volgt. Hij zat namelijk met vrouw en kind op zekeren dag naast een boer en boerin; de laatste vorstelijk getooid met juweelen. Die boer verhaalde hem, dat hij twee jaar geleden op dezen grond nog zelf zijn koetjes melkte, terwijl zijn familie op hetzelfde terrein 75 jaar had gekarreweid.

En nu (na deze afdwalingen) terugkomende op de tentoonstellingsgebouwen, werd medegedeeld, dat de ingenieur Tasson den eersten ijzeren paal, dien hij boven *op* den grond wilde plaatsen, weldra *in* den grond zag zakken. Er moest dus geheid worden. Op de plaats, waar Krupp exposeerde, zijn zelfs extra paaltjes geslagen, daar die exposant 20,000 pd. aanvoerde. De constructie van het gebouw was overigens zoo »leuk" mogelijk, daar zij bestond uit stijlen, gekoppelde liggers, zink, plankjes en ruiten. En dan te weten, dat voor een sigarenpaleisje *f* 2500 aan plaatsgeld moest betaald worden. Aan het gebouw moest een grootsche ingang zijn, en het ging toch niet aan deze voor rekening van de inzenders te maken: alzoo werd in den zak getast en *f* 100,000 besteed voor de lieflijke olifantjes met torentjes, papieren monumentale trappen enz. Het inwendige werd geheel aan het »bon vouloir" der inzenders overgelaten. Nu, het moet gezegd worden, dat verschillende landen hun afdeelingen eigenaardig en goed versierd hebben. De Nederlandsche afdeeling had wel erg leelijke vormen, maar daarentegen had Perzië alles met prachtige tapijten behangen. Die afdeeling heeft den meest weldadigen indruk op spreker gemaakt; men gevoelde zich daar op zijn gemak, door de rust en de warmte, die uitstraalde van al die zachte en fijne patronen, huiselijke en prachtige voorwerpen. België maakte een coupole van vloeipapier. Het geheel maakte een keurigen indruk, behalve wanneer het regende, want het lekte *overal* als een mandje. Frankrijk bracht pleistergroepen aan, alsmede een vorstelijk paviljoen met een prachtig ameublement. Een en ander was voor Frankrijk wel niets bijzonders, daar 't reeds bij vorige gelegenheden had dienst gedaan, maar voor Nederland was 't een nieuwtje. In de Nederlandsche afdeeling stonden de goederen letterlijk op elkaar gepakt, als gevolg van de groote uitbreidingen. Hierdoor kwamen ook kapitale afwijkingen aan 't licht: de etalage van zeep o. a. was niet zoo duur als andere plaatsruimte. Intusschen kwamen de Nederlandsche inzendingen niet zoo mooi uit als het geval zou geweest zijn bij een ruimere plaatsing.

Als men de grootsche orientale ingang van het gebouw was binnengetreden (die pleisterboel heeft zich in weer en wind tamelijk goed gehouden), was de eerste inzending die men te zien kreeg: guano ofte wel vogelp... en aan de andere zijde: lijsten en spiegels, — voorzeker een goed contrast!

Nederland is over 't geheel het eenige rijk, dat zich trouw aan de bedoeling heeft gehouden, daar het, behalve een rijke bijdrage op industrieel gebied, ieder heeft getroffen door de schoone architectuur van het koloniale gebouw (al moge het daarin tentoongestelde uit een bouwkundig oogpunt weinig aandacht trekken).

De tentoonstelling heeft haar succes echter hoofdzakelijk te danken aan de pers. Deze Koningin der Aarde heeft men op alle wijzen gecoiffeerd, o. a. door haar een gebouwtje van *f* 4000 cadeau te doen. Die dubbeltjes zijn er echter voldoende weder uitgekomen. Hoe dit zij, een feit is 't, dat er, behalve de nieuwsgierigen, wel 10,000 zullen zijn, die er wat van hebben meegenomen.

Ontzaglijk veel te leeren was er ook op het gebied van aanschouwelijk onderwijs. Tabak telen bijv. zag men daar in alle bijzonderheden. Enkele gemeenten zonden er alles heen. Parijs en Amsterdam hadden ieder hun eigen gebouwtje. Alles hing daar tegen buitenmuren, hetgeen vooral voor teekeningen verkeerd is. Parijs heeft ontegenzeglijk den eerepalm behaald, o. a. op het gebied der ambachtsscholen. Vergelijkt men echter het Parijsche zielental van 2,000,000 met het Amsterdamsche van 400,000, dan valt de reden van dit onderscheid in 't oog.

Vooral onderscheidde zich: les arts decoratifs, welk werk de jeugd voortbracht als resultaat van het primaire en kunstindustrieel onderwijs.

Duitschland is degelijk vertegenwoordigd geweest. Inzendingen zooals die van Krupp maken een solieder indruk dan de inzendingen van meubelen, bronzen enz. En vergeleek men de Duitsche bij de Fransche meubelen, dan waren de eersten goedkoop en soliede en de laatsten belachelijk duur en onsoliede. Een voorbeeld van prijzen: spreker informeerde naar een kastje in de Fransche afdeeling; men vroeg hem 3600 francs, terwijl men voor een dergelijk kastje in de Duitsche afdeeling 600 mark vroeg!

Wanneer men België heeft gezien, moeten we erkennen: *wij* kunnen geen brons gieten zooals de Belgen. De Compagnie des Bronzes heeft o. a. een geestig teekenaar met 1800 francs inkomen (in 't geheel heeft zij 40 teekenaars). Die teekenaar vertelde mij, dat hij zijn ontwerpen altijd zonder boeken *moest* maken. Dit zou ook bij ons het geval moeten zijn. Waarom zouden wij niet evengoed iets fraais kunnen leveren en dan ook goede prijzen bedingen? De Belgen hebben de eer der tentoonstelling, daar zij haar hebben gemaakt. De Franschen wilden wel meedoen, onder voorwaarde dat men *f* 100,000 aan voorwerpen, als prijzen voor de loterij, in hun afdeeling zou aankoopen, waartegen zij 200,000 loten zouden nemen. Aldus is geschied!

In de Russische afdeeling waren ook tal van prachtige, maar vooral kostbare zaken. Een tafel van malachiet à *f* 3000 en een manteltje van pels à *f* 3500 geven daarvan een klein denkbeeld. — Perzië, China en Japan waren sierlijk en uitmuntend vertegenwoordigd.

Een zeker schrijver in *De Tijdspiegel* vertelt ons, dat wij uit die landen ons ornement moeten stelen! Wie zal zich daaraan storen? Wie zou willen beweren, dat dergelijke ornementen op onzen bodem en onder onzen grijzen hemel passen? Niemand in het vak! Owen Jones mag ons niet ten voorbeeld strekken. De sier moeten wij ontleenen aan *onzen* plantengroei, gevoegd bij die, welke kon ontleend worden aan de vorstelijke Koloniale Afdeeling van Nederland, die met zijn 8,000,000 Javaantjes veel kan doen. Er waren overigens veel voorwerpen, die op *deze* tentoonstelling niet pasten. Hoe kunnen verwarmingstoestellen en bedpannen op een koloniale tentoonstelling aangenomen worden? Is dit omdat men in de koloniën gewend is aan een temperatuur van 80 graden?

Voorts dient nog lof gebracht voor Tasson's schoone verlichting der schilderijzalen, en aan David v. d. Kellen voor zijn welgeslaagde, keurig geordende retrospectieve tentoonstelling, waar de Prince of Wales, lord Lytton en zoovele anderen iets prachtigs en leerrijks te zien geven. Deze laatste tentoonstelling blijft tot het laatst van December geopend.

Ook de bakkerij De Voorzorg op het terrein heeft zich goed gekweten, daar zij 1,800,000 krentenbroodjes en de noodige krakelingen leverde. De Bouwkunst heeft niet zooveel geproduceerd, ja was allerellendigst vertegenwoordigd door 15 inzenders, die alles lieten photografeeren. N.B. het programma eischte alleen »*teekeningen*" van na het jaar 1880!

Onze Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft slechts enkele potjes en pannetjes geëxposeerd. Dit is een nietige en ongelukkige keuze! Waarom niet de bekroonde ontwerpen tentoongesteld? Wij hopen, dat dit onderwerp bij een andere gelegenheid beter door haar begrepen moge worden. Voortaan dienen wij te zorgen voor meer artistieke voorwerpen, vooral nu wij een geduchte les gehad hebben over de wijze, waarop een land kan woekeren met hetgeen het te aanschouwen kan geven. Wij moeten dus oppassen, dat ons het volkselement niet meer door vreemden worde ontnomen; zorgen dat onze bronnen rijker gaan vloeien, en dat wij niet meer overvleugeld worden door buitenlandsche intriges.

Dat de tentoonstelling veel goeds heeft teweeggebracht, daarvan getuige de leegte, die er na het afsterven der chaotische internationale beweging bij velen is ontstaan, waarbij we gelukkig zijn te kunnen constateeren, dat de Internationale, Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling van het jaar 1883 Amsterdam tot een wereldstad heeft verheven.

De spreker werd luide toegejuicht en ontving bij monde van den Voorzitter den dank der Vergadering.

INGEZONDEN.

Aan des Opmerker's geachte Redactie.

De beste zetters krijgen in den regel het meest op hun rekening, en zijn altijd bereid te verbeteren wat zij misdreven. Mag ik u eenige correctie verzoeken in het even uitvoerig als trouw verslag, over mijne »causerie" ter Rotterdamsche Afdeeling den 16 November j.l. voorgedragen, en opgenomen in uw N°. 47 van 24 November? Ik heb mij te buiten gegaan in het bezigen van een paar vreemde woorden, die hier en daar niet goed zijn opgevangen — of gezet —.

De eene letterkundige (die der Maatschappij) laat mij o. a. praten van *sung*, de andere heksenmeester van *snock* home (?). Beide heeren hebben het mis. De lezer gelieve voor hen te verbeteren alsof er stond: *snug home*, dat wil zeggen, volgens mijne dictionnaire, een gemakkelijk, lief, stil, zelfs *lekker* huis, woning, verblijf, haardstede en zelfs *vaderland*. Kan de keuze nog ruimer?

Uw geachte en talentvolle verslaggever laat *mijn Franschman* iets onduidelijks zeggen, waar hij spreekt van spiltrappen en *des cas-cous*. Bij voorkeur leze men hier eenvoudig *des casse cou* of *halsbrekers*. Over nog andere *zetfoutjes* stap ik graag heen!

Inmiddels mijn dank en verplichtend: uw dienaar-vriend

Amsterdam, 25 November 1883. J. H. Leliman.

☞ Het vraagteeken, in het bedoelde verslag achter het woord *snock-home* geplaatst, zal den heer Leliman het bewijs geven, dat deze uitdrukking niet aan het oog van den corrector ontsnapt was.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. De Gemeenteraad heeft het Dagelijksch Bestuur gemachtigd, zich van deskundige voorlichting te voorzien bij de beoordeeling van de plans van den heer Hora Siccama tot aanleg van een zeehaven te Scheveningen. Voorts heeft de Raad met bijna algemeene stemmen besloten den heer Siccama de gevraagde *f* 750,000 toe te zeggen, indien zijn plan wordt goedgekeurd en behoudens nader vast te stellen voorwaarden.

Amsterdam. Op de prijsvraag der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waarbij een schetsplan werd gevraagd voor een Gebouw voor Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen enz., zijn 37 antwoorden ingekomen. De Commissie van beoordeeling bestaat uit het Bestuur en de heeren I. Gosschalk, E. Gugel, P. F. Laarman, J. H. Leliman, J. Verheul Dz. en H. P. Vogel, door de medewerkers aan de prijsvraag gekozen. De plans zullen Zaterdag en Zondag, den 1 en 2 December, van 11 tot $3^1/_2$ uren tentoongesteld worden in een der lokalen van het Gebouw van den Werkenden Stand op den Kloveniersburgwal alhier.

— Ter Gunne & Plantenga's »Maandelijkse Scheurkalender", voor het jaar 1884, is weer verschenen. Reeds sinds eenige jaren mocht deze scheurkalender zich verheugen in een ongekend succes, wegens de duidelijkheid der cijfers en de practische inrichting voor kantoren. De prijs is 60 cents.

— Wij vestigen de aandacht van heeren bouwkundigen op de pas verschenen geïllustreerde Prijscourant van electrische toestellen, telephonen, huis- en hotel-telegrafen, brandsignalen, toestellen voor medisch gebruik, enz. enz., van de firma Ribbink, Van Bork & Co., Spui 3, te Amsterdam. »Geïllustreerd", is zij de eerste en totheden de eenige; zij geeft eene volledige keus voor electrische toestellen. De firma staat voor al 't door haar geleverde onvoorwaardelijk in. Een aantal attesten, van verschillende firma's, aan de Prijscourant toegevoegd, leveren het bewijs, dat de door de firma Ribbink, Van Bork & Co. geleverde toestellen aan alle vereischten voldoen en zij gerust met de buitenlandsche nijverheid kan concurreeren.

— Aflevering 11 van *De Natuur*, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat:

Een een ander betreffende de luchtscheepvaart (met fig.). — Zilverbekjes. — Een volière in een aquarium (met fig.). — De calorische gaslamp van Muchall (met fig.). — Iets over kachels (met fig.). — Seintoestel tot het doen van nacht- en mistseinen uit het internationaal seinboek, tevens dienstig tot optische telegraphie, van C. Vreede, luitenant-ter-zee 1e klasse (met fig.) — Indische woningen op de Amsterdamsche tentoonstelling (met fig.). — Het Goudborstje. — De brug tusschen New-York en Brooklyn (met fig.). — Vaderlandsche druipsteenen. — De groote dynamo-electrische machine van J. E. H. Gordon (met fig.). — Natuurkundige proeven met eenvoudige toestellen (zwaartepunt) (met fig.). — Korte berichten. — Telefonie en telegraphie. — Eene wormen-kweekerij. — Een alligator-kweekerij. — Recepten en korte technische mededeelingen. — Nieuwe sympathetische inkt. — Correspondentie.

(A. et A.) DE TENTOONSTELLING DER ONTWERPEN VOOR HET GEBOUW VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Toen wij ons hedenmorgen begaven naar het bovenzaaltje in het Gebouw van de Maatschappij voor den Werkenden Stand op den Kloveniersburgwal wachtte ons een aangename verrassing.

Was het reeds bij de door ons georganiseerde Tentoonstelling van stationsontwerpen gebleken, dat het gehalte van de producten der jongere bouwkunstenaars gaandeweg belangrijk verbetert, ook bij deze Tentoonstelling mochten wij dezelfde verblijdende opmerking maken. Niet dat daarom alle 37 ontwerpen meesterstukken genoemd kunnen worden, dat zij verre, doch de wijze van teekenen en de toepassing der stijlvormen bij enkelen geven blijk van meer studie en zaakkennis, dan voorheen. Zelfs een der veteranen der Maatschappij moest dan ook bij het beschouwen van het tentoongestelde erkennen, dat sinds jaren een dergelijke tentoonstelling in den boezem der Maatschappij niet had plaats gevonden.

Karakteristiek voor schier alle ontwerpen is het streven naar het pittoreske door het aanwenden van berg- en baksteenbouw. De vormen der 16e en 17e eeuw zijn met voorliefde bestudeerd, doch blijkbaar hebben de meesten meer uit Duitsche bronnen geput, dan wel studie gemaakt van de Hollandsche vormen uit dien tijd. Het *Skizzenbuch* vooral was een welkome steun voor velen. Wij merkten o. a. enkele ontwerpen op, die er genoegzaam geheel aan ontleend zijn, bijv. *Bramante* en dat, gemerkt met een cirkel en schuine lijn.

Wat de manier van teekenen betreft, is het *schetsen* op zeer verschillende wijze door de inzenders opgevat. Terwijl sommigen zich bepaald hebben tot enkel potlood- of inktlijnen met zeer weinig arceering, hebben anderen hunne façades geheel als penteekeningen behandeld. Goed in kleuren gewasschen teekeningen waren er slechts enkele. Wij noemen o. a. het ontwerp, ingezonden onder het motto *Res non verba*. Onder de in Oost-Indische inkt gewasschen teekeningen noemen wij in het bijzonder den zijgevel onder het motto *Excelsior* (in schrijfletters). Ook *Bramante* is handig gedaan. Van de potloodschetsen noemen wij *Sinter-Claas*, dat een zeer vaste hand verraadt.

Ter tafel was aanwezig het navolgende stuk:

»De ondergeteekenden, leden der Jury tot beoordeeling der »ontwerpen van de 37 inzenders, verklaren dat met algemeene »stemmen in hunne zitting van den 29sten November 1883 is »besloten, geen dezer ontwerpen op de prijsvraag te bekronen »met de uitgeloofde medaille en het getuigschrift der Maat»schappij, maar dat bij meerderheid van stemmen is vastge»steld, dat de ontwerpers der nº. 7 (*Tute, Celer et Jucunde*), »nº. 15 (*Res non verba*), nº. 24 (*Santa Fé*), nº. 27 (*Bramaute*) »en nº. 31 (*cirkel met een schuine lijn*) worden uitgenoodigd »tot een tweeden onderlingen wedstrijd, op voorwaarde, dat zij »hunne anonymiteit bewaren, dat zij niet van het hoofddenk»beeld, in hun ontwerp neergelegd, afwijken en zij genoegen »nemen met de nader bekend te maken bepalingen.

»De Jury blijft permanent."

Wij zijn **benieuwd, wie uit dezen nieuwen wedstrijd als overwinnaar te voorschijn zal treden.**

Beschouwen wij thans de voornaamste ontwerpen eenigszins nader, aanvangende met de 5 uitverkorenen. Wij bepalen ons tot de uiterlijke vormen, daar deze onzen lezers het meeste belang inboezemen en wij voor het beschouwen der plattegronden in te veel bijzonderheden zouden moeten treden.

Tute, Celer et Jucunde is zeker uitsluitend wegens verdiensten der indeeling de eer eener nadere concurrentie waardig gekeurd. De uiterlijke vormen toch zijn een niet zeer homogeen mengsel van Oud-Hollandsche en klassieke motieven, in een tamelijk zwakke aquarel weergegeven.

Res non verba. Dit ontwerp behoort ongetwijfeld tot de schoonste, die inkwamen. De vormen zijn die van het gebouw der Maatschappij voor den Werkenden Stand en indien wij niet vreesden een onbescheidenheid te begaan, zou het ons licht vallen uit de manier van teekenen den vervaardiger te herkennen. De twee ingezonden gevels, de een in delicate tinten, de andere in lijnen, zijn meesterlijk van behandeling. Bij een eventueele uitvoering zou de ontwerper zeker de ietwat te rijke versiering wat matigen. Voor het beschikbare kapitaal is dit ontwerp voorzeker niet te verwezenlijken.

Santa Fé. Onder dit motto zijn twee ontwerpen ingekomen; wij vermoeden dat het ontwerp, met A gemerkt, door de Jury zal bedoeld zijn. Het is geheel in den geest van de werken van een onzer meest bekende hedendaagsche Amsterdamsche architecten en waarschijnlijk van een zijner élèves afkomstig. De teekening heeft verdienste.

Bramante. Zooals wij boven zeiden, herinnert dit ontwerp aan een Duitsch prototype. Ook is overeenkomst met zekeren deurloozen gevel, indertijd in het Maatschappelijk Orgaan als plaat opgenomen, niet te miskennen. Het ontwerp is zeer vlug geteekend en met brio gewasschen. Dat het avant-corps aan een der hoeken geplaatst is, komt ons minder gelukkig voor, daar het den indruk geeft, alsof het gebouw later uitgebreid zal moeten worden.

(*Cirkel met een schuine lijn*). De façade is in de vormen der Duitsche Renaissance behandeld en goed van teekening, doch wat flets van kleur. Enkele onderdeelen verraden een familietrek met het uit het Skizzenbuch bekende slot Hummelshain.

Onder de schoonste der niet tot de besloten prijsvraag toegelaten ontwerpen, noemen wij in de eerste plaats *Excelsior* (met schrijfletters). Beide onder dit motto ingezonden gevels zijn met virtuositeit gepenseeld en verraden een grondige studie, zoowel van de Italiaansche Renaissance als den 17^{n} eeuwschen baksteenbouw. Te betreuren is het, dat dit ontwerp niet tot een nadere prijsvraag is toegelaten.

In de tweede plaats noemen wij de beide gevels onder het motto *Salve*. Zij geven blijk van veel talent en moge ook een streng stylist zich ergeren aan het dooreenhaspelen van verschillende stijlperiodes, het komt ons toch voor, dat een niet onbehaaglijk, hoewel wat onrustig effect verkregen is.

Fides is in te harde tinten behandeld, waardoor het wel de aandacht trekt, doch bij nadere beschouwing veel verliest. De stijlvormen zijn niet altijd begrepen. De topgevel o. a. is veel te zwaar.

Excelsior (in drukletters) geeft een ontwerp te zien in oud-Hollandsche vormen, zeer goed in O. I. inkt gewasschen en behaaglijk van ontwerp. Ook *Hope* is een verdienstelijk ontwerp in oud-Hollandschen geest; misschien is het wat te somber gewasschen.

Sinter Claas is een ontwerp, dat, qua teekening, onmiskenbaar verdienste bezit, doch stijlvormen vertoont, die te vreemd en gezocht zijn, om te kunnen voldoen. Zoowel Fransche, Duitsche als Engelsche motieven zijn broederlijk naast elkander geplaatst, wat natuurlijk schadelijk op de eenheid werkt.

Incognito is wat dor van teekening, doch als ontwerp wel geslaagd. Een eenvoudige berg- en baksteenbouw werd door den ontwerper gekozen.

Tot oefening verraadt een leerling der Delftsche school. De gevel is zonder pretensie, met smaak geteekend en goed van verhoudingen.

E. N. Z. K. geeft een zeer eenvoudigen, doch goed gedachten gevel te zien, rustig in potlood geteekend.

1842 zou ongetwijfeld verdienste hebben gehad, wanneer de twee erkers niet zoo wonderlijk tegen den gevel aangeplakt waren en de ingang wat fraaier van vorm was.

Clythia is te beschouwen als een mislukte poging om het klassieke met het Oud-Hollandsche te vereenigen. De gevel is dor in kleur behandeld.

Concurrentie geeft een rustigen gevel, waarvan het alleen te betreuren is, dat de ramen in verhouding tot de dammen wat smal zijn.

Debut. Is dit ontwerp wezenlijk een debuut, dan belooft het veel in de toekomst voor den jeugdigen vervaardiger.

Marnix geeft variatiën op Rijks Museum-motieven, doch niet zeer smakelijk voorgesteld, te zien.

De overige ontwerpen zijn te zwak, dan dat wij de vervaardigers door het maken van bemerkingen zouden willen ontmoedigen. Wij twijfelen niet of ieder zal door vergelijking wel zijn gebreken leeren kennen. Zelfs onder deze laatsten zijn er enkele, die blijk geven van goeden wil en ernstig streven.

Aan de verplichting, den ontwerpers opgelegd om »zonder ingrijpende veranderingen" het gebouw eventueel te kunnen verbouwen tot drie woonhuizen, hebben de vervaardigers der beste ontwerpen zich over het algemeen niet gehouden. Het was dan ook een onbegonnen zaak, om een monumentaal gebouw op deze voorwaarde te ontwerpen.

Bij geen der uitmuntende ontwerpen is rekening gehouden met de beschikbaar gestelde bouwsom en de fantasie heeft hier en daar wel eens parten gespeeld. 't Is echter mogelijk, dat de goede wil van tal van handelaars in bouwmaterialen en andere belanghebbenden in het ontbrekende zal voorzien.

Wij eindigen met den wensch, dat het gebouw een sieraad van Amsterdam moge worden.

ADVERTENTIEN.

Prijsopgaaf wordt gevraagd van

400 stuks BRANDKRANEN

voor de waterleiding der gemeente **Arnhem.**

Aanbiedingen met teekeningen op schaal van minstens **1 à 10**, opgaaf van kosten, tijd van levering enz. worden vóór 15 December 1883 franco ingewacht aan den Burgemeester.

H.H. Bouwkundigen

die een catalogus verlangen der **BELANGRIJKE BIBLIOTHEEK** nagelaten door den Heer **T. VAN BALEN, Architect te Groningen,** waarvan de **verkooping** in de eerste helft van **December a. s.** zal worden gehouden, worden verzocht hun adres per briefkaart in te zenden aan den verkooper P. L. FOLMER te *Groningen.*

IJzeren Privaattonnen.

Wordt **prijsopgaaf** gevraagd van **1000 GEGALVANISEERD-IJZEREN PRIVAATTONNEN met STANKAFSLUITING.** Aanbiedingen en modeltonnen worden vóór 15 December a. s. ingewacht ten Stadhuize te *Utrecht*, Bureau-gemeentereiniging. Inlichtingen zijn aldaar te verkrijgen tusschen 10 en 11½ uur, des voormiddags.

Bij een Architect en Leeraar in de **Bouwkunst en Perspectief** te *'s-Gravenhage* bestaat gelegenheid tot

opleiding in die beide vakken.

Desverkiezende kan dat onderwijs geheel volledig worden aangevuld door het bijwonen der avondlessen in het **Hand- en Ornamentteekenen en Boetseeren** aan de Akademie van Beeldende Kunsten aldaar.

Brieven onder Letter *B* franco intezenden aan het bureau van »*De Opmerker*", Driekoningenstraat Nº. 28 te Arnhem, alwaar tevens informatiën te bekomen zijn.

Men vraagt **TE KOOP** nabij *Arnhem* of *Oosterbeek* of in de omstreken dier plaatsen:

een VILLA of LANDHUISJE,

bevattende 7 Kamers zoo groote als kleine, Keuken en Zolder.

Aanbiedingen met omschrijving, grootte der Kamers en van den Tuin, tijd van aanvaarding, koopprijs, enz., worden ingewacht bij den Architect VAN NIEUKERKEN, Helmerstraat, *'s Gravenhage.*

Ministerie van Financiën.

ONTMANTELING VAN DELFZIJL.

Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *APPINGEDAM* zal op **Saterdag den 22 December 1883**, des middags te 12 uren, te zijnen kantore aldaar, in het openbaar

AANBESTEDEN:

a. Bestek No. 4.

Het slechten van een deel van Bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht benoorden dat Bastion en van de Kolk bij de Groote Kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen.

b. Bestek No. 5.

Het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl en het maken van een aardebaan.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, voor elk bestek afzonderlijk en in Massa.

Voor het vervoer van den overtolligen grond wordt tot Mei 1886 tijd gegeven.

De bestekken liggen van af 10 December 1883 ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *Leeuwarden, Groningen, Winschoten* en te *Appingedam* en zijn van dien dag af aan laatstgemeld kantoor tegen betaling van *f* 1 per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Vrijdag den 21 December 1883, des namiddags te 2 uren.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Ingenieur voor de ontmanteling der Vestingen te *Arnhem* en de Opzichters G. ROS te *Groningen* en J. GOUDBERG te *Delfzijl.*

J. F. HENSEN AZN.,

Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.

ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT

ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,

bij groote en kleine partijen.

OPZICHTER.

Er biedt zich aan een ervaren **OPZICHTER** en **TEEKENAAR.** Beste getuigschriften staan ten dienste. Brieven onder letter J. D. Z., Bureau *Opmerker, Arnhem.*

J. L. BACON & Cº.

Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.

Gouden Medaille,

Tentoonstelling 1883, Amsterdam,

Nieuwe vaart, 10

AMSTERDAM.

Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.

Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

Genootschap „Kunstoefening"

te ARNHEM.

Directeuren van bovengenoemd Genootschap wenschen over te gaan tot het aanstellen van een

Directeur-Leeraar,

om tegen Augustus 1884 in functie te treden.

De aan deze betrekking verbonden jaarwedde bedraagt *f* 1500 en vrije woning, of wel eene tegemoetkoming daarvoor van *f* 300 's jaars.

Zij die wenschen in aanmerking te komen worden uitgenoodigd om hiervan vóór 15 Januari e. k. schriftelijk aan den 2^{en} ondergeteekende kennis te geven.

Directeuren van het Genootschap voornoemd,

JHR. J. ORTT VAN SCHONAUWEN, *Voorzitter.*

MR. H. A. ELIAS, *Secretaris.*

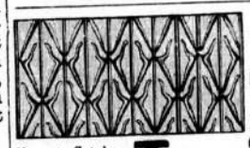

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog.

NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**

Van der Linden & Co.

Dordrecht.

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

LOUIS GOFFIN & Cie.

AVENUE ROGIER 27.

LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.

Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

G. VAN LENT, Rotterdam.

Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek**

LÉON DE SMET & Cº., Gent.

Verders specialiteit in:

IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**

IJzeren en **Houten Rolblinden.**

Zweedsche Kamerdeuren.

Italiaansche Mozaïkvloeren.

Prima Portland-Cement.

Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.

Onbrandbare Verf enz.

Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 18 December 1883**, des middags 12 uur, zal door Heeren Directeuren der STIELTJESKANAAL-MAATSCHAPPIJ bij E. BEKKERING te *COEVORDEN*, onder nadere approbatie, in 't openbaar worden aanbesteed het maken van:

Bestek nº. 5: 17 duikers,
» **nº. 6: 2 sluiswachterswoningen,**
» **nº. 7: 2 brugwachterswoningen.**

De aanbesteding zal geschieden bij enkele inschrijving.

De gadingmakenden kunnen van de begrooting van kosten van voorschreven werken kennis nemen bij den Ingenieur der Maatschappij te *Dalen*, waar tevens nadere informaties kunnen worden aangevraagd en de bestekken, tegen betaling van *f* 0.50 per exemplaar, te bekomen zijn.

De bestekken liggen ter lezing in de logementen van: H. VAN TAREL te *Dalen*, BEKKERING te *Coevorden*, VAN DALEN te *Nieuw-Amsterdam*, THOMAS te *Hoogeveen*, DOPPER te *Stadskanaal* en EERKES te *Veendam.*

Aanwijs zal gedaan worden op Zaterdag 15 December en Maandag 17 December, telkens te beginnen te *Coevorden*, des morgens 9 uur.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.

EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.

FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg Nº. 3.

TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.

Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.

Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.

Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.

Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.

Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

FABRIEK VAN TERRA-COTTA BOUWORNEMENT

(in verschillende kleuren)

Sedert 1835 gevestigd te Zeist. Bekroond met diverse Medailles.

Hoofddepot te Amsterdam, Achter Oosteinde n°. 2/4, bij het Paleis v. Volksvlijt.

Uitgebreide handel in Portland-Cement, Parketvloeren, kleurige Metsel- en Profielsteenen.

MARTIN & Co.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.

1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.

1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN

BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

TROTTOIRTEGELS. **PARKETVLOEREN,** CEMENTTEGELS.

VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructien.
VAN BORSSER & TER HORST. Dordrecht.

Geldersch-Overijselsche LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

op **Zaterdag den 22 December 1883**, des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" op den Zonnebrink te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek N°. 24.

Leggen van Spoorbaan en Wissels enz. ten behoeve van de Lokaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo.

Bestek N°. 25.

Gebouwen en Inrichtingen op de Stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in vier perceelen.

De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van Bestek N°. 25 kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.

Inlichtingen verstrekt het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van

f 1.— voor bestek N°. 24
» 2.50 » » N°. 25

verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 28 November 1883.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.

Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Vrijdag 7 December 1883**, 's namiddags 2 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize

aanbesteden:

Het leveren en leggen van cementen riolen door den Noordelijken Parallelweg, onder het Spoorwegterrein, en verder tot in den bestaanden duiker bij den Haspel.

Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **tiende** aflevering van:

Geschiedenis van de Bouwstijlen

IN DE

Hoofdtijdperken der Architectuur,

DOOR

EUGEN. GUGEL,

Hoogleeraar voor de Bouwkunst aan de Polytechnische School, te Delft.

Met omstreeks **700** in den tekst gedrukte figuren en **6** staalgravuren.

Tweede, veel vermeerderde en bijgewerkte druk.

De uitgave geschiedt bij inteekening in 12 afleveringen à *f* 1.75.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard, Bickerstraat
AMSTERDAM.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 49. ZATERDAG 8 DECEMBER 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreflende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone- of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt *f* 12, die voor buitenleden *f* 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1° dat de 815e Vergadering zal plaats hebben den 12 December a. s. in Maison Stroucken.

De agenda voor deze vergadering is:

a. Mededeelingen van het Bestuur.

b. Ballotage van voorgestelde Leden.

c. Verkiezing van een Bestuurder voor de vacature, ontstaan door het bedanken van den heer W. Wilkens.

d. Bijdrage en kunstbeschouwing, te geven door den heer F. J. Bremmer Hzn.

2° dat tot Buitengewoon Eerelid van het Genootschap is benoemd Z. E. de Minister van Binnenlandsche Zaken Mr. J. Heemskerk, die deze benoeming welwillend heeft aanvaard.

3° dat de dag van inzending der antwoorden op de prijsvraag van „Een gevel voor een woonhuis" is de 10de December a. s.

De vervaardigers der ontwerpen, ingezonden op de prijsvraag van een Spoorwegstation, onder de motto's „Studie", „Oud-Holland" en „D. P. S.", worden verzocht den bij het programma gevorderden gesloten naambrief bij het Bestuur in te zenden.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) KARAKTER, OOK IN DE KUNST. EENE STUDIE.

DOOR

JOAN NIEUWENHUIS.

II.

„Kunst drukt gedachte uit", schreven wij vroeger, doch hadden daaraan duidelijkheidshalve moeten toevoegen: en die gedachte moet zijn die, welke bij het scheppen van eenig kunstwerk heeft voorgezeten. Elke lijn, elke figuur, elke kleur of toon moet in zich de bezielende gedachte dragen, die tot het leveren van dat werk de aansporing was. Van den beginne af, van de eerste grondlijn tot aan het laatste deel der versiering, moet dit blijken. Het moet èn in hoofdvormen èn in onderdeelen één samenhangenden zin vertoonen, dat gelijke, dat harmonische dus, aan een kunstwerk als hoogste eisch gesteld.

En om dit nu te bereiken is boven alles noodig: zelfstandig denken en zelfstandig handelen.

Zoolang wij ons met het weergeven van de gedachte van anderen bezighouden, zoolang wij onze talenten (soms) verbeuzelen met het — meer of minder gelukkig — verwerken van de voortbrengselen van mannen die drie en meer eeuwen vóór ons geleefd en gedacht hebben — zoolang de architect meent „kunstenaar" te zijn door het werken in een bepaalden „stijl" — zoolang de bouwkunst voor hem alzoo niets meer dan een eenvoudig „bedrijf" is, een zekere *handigheid* in het rangschikken van gevonden vormen, zóólang is van *ontwikkeling*, ja, zelfs van *beoefening* van bouwkunst geen spraak.

Hoeveel talenten zijn reeds teniet geraakt, door het zich stompwerken in de vormen — d. i. *de gedachtengang* — van anderen! En hoe nutteloos bovendien,

daar wij het werk van den meester toch niet kunnen verbeteren. Nabootsen is immers steeds (min of meer) *gebrekkig* weergeven!

En al kon een geniaal talent, door zich aan deze bezigheid op te offeren, iets leveren wat door schoonheid van verhoudingen en toon ons oog een wijle kon behagen — voldoening schenken aan gemoed en geest kan het *niet*.

Stijl — ziedaar dus het woord, waarmee wij de grootste vijand van de ontwikkeling ook van de bouwkunst, aanduiden.

Laat ons eens de sporen nagaan die, in gewone omstandigheden, tot het ontstaan van een „stijl" (in den gewonen zin) aanleiding geven, en dan zien in hoeverre wij, als kunstenaars, in zulk een geborneerd stelsel mogen werken.

Allereerst hebben wij ons dan naar den oorsprong van het menschelijk denken te verplaatsen, te onderzoeken en na te gaan welke indrukken het gemoed van den mensch opvangt en hoe zijn natuurlijke neiging tot vormen, scheppen, veranderen, voortbrengen, hem tot het scheppen van kunst hebben geleid.

Als vanzelf daagt dan onmiddellijk de gedachte op, dat de Natuur, waarin de mensch leeft, zijn eenige en onfeilbare voorlichtster is geweest. Niemand en niets anders dan die onbegrijpelijke meesteres, die nu eens zacht en lieflijk, dan weer forsch en schijnbaar ongebonden, de schoonste en verhevenste vormen, naast den meest idealen kleurengloed, met ongekende mildheid en onbeschrijflijke varianten te aanschouwen geeft. Niets en niemand anders kan die heerlijke aansporing tot voortbrenging van *kunst* bij den mensch hebben gevoed.

De ontwikkeling van het verstand daarnaast, bracht den mensch in het voortbrengen steeds verder, enkelen zóóver, dat het ons onovertrefbaar schijnt. Wij willen toch hooger, kunnen niet, trachten dan althans *even veel* en *even schoon* te zijn als hij, die ons de hoogste toeschijnt, en.... *stijl*, *school* is gemaakt.

Gebrek aan karakter is dus de eerste grondslag tot het ontstaan van een vormen-school of stijl. De kunstenaar toch, die aanspraak wil maken op zelfstandig denken, die vóór alles zich zelf tot vraagbaak stelt alvorens te oordeelen en te handelen, treedt *niet* in het werk van een ander. Liever begonnen met iets te leveren wat aanvankelijk minder schoon, minder aantrekkelijk schijnt, dan het vrije, fiere, onafhankelijke karakter ten offer gebracht aan eenigen twijfelachtigen lof.

Om als kunstenaar dus het werk te beginnen, dient men vóór alles zich los te maken van de banden, die ons hechten aan, of verwarren met de denkbeelden of vormen, door anderen het aanzijn gegeven.

De practische nadeelen — als wij het eens zoo mogen noemen — welke bij het afwijken van deze grondstelling ontstaan, aanschouwen wij gedurig. De jeugdige architect *denkt* niet, maar *plooit* en *schikt* slechts wat hij op zijn weg vindt en hem aangenaam toeschijnt. Wat is daarvan het noodzakelijk gevolg? Natuurlijk dat we *zin* en *tegenspraak* in één werk aantreffen, of — om een meer dagelijksche uitdrukking te bezigen — dat de vormen „niet bij elkaar behooren."

Vreeselijke gewaarwording! De *kunstenaar* heeft zijn „zaken" — als ware hij pasteibakker — niet goed aan elkaar gemaakt.....

Maar er zijn ook anderen! Mannen, die alles wat ze „aan elkaar" maken zóó doen, dat er niets op te zeggen is — *zuiver* in stijl! Helaas ja.

Er zijn werkelijk mannen die door kunstenaarsaanleg en nauwkeurige studie het zóóver hebben weten te brengen, dat ze ten slotte op talentvolle wijze in den een of anderen *stijl* kunnen werken.

Doch als deze kunstenaars hun natuurlijken aanleg eens hadden gebruikt om niet bij anderen ter school te gaan, maar zelf te zoeken — dáár waar die bewonderde voorgangers gezocht hebben —, zouden zij dan niet oneindig veel meer tot de ontwikkeling der bouwkunst hebben bijgedragen?

Het is toch immers veel gemakkelijker om zich zelf, dan om een ander weer te geven! Rembrandt schilderde ongetwijfeld *zonder groote inspanning* die breed gepenseelde meesterstukken, die wij allen kennen, maar er is onbeschrijflijk veel arbeid en studie noodig om deze gedachte van den genialen kunstenaar op eigen arbeid over te brengen.

Reeds *tijdens* Rembrandt bleek dit. Zijn leerlingen konden zich aan zijn (Rembrandt's) rijken arbeid te goed doen; hij die het wagen dorst den meester na te bootsen, kon zeker zijn nooit zelf *meester* te zullen worden. Zoo lezen wij daaromtrent ergens over Gerard Dou (ik meen bij Immerzeel), dat ook deze den meester wilde nabootsen, en dan ook een prul bleef. Eerst toen hij zijn meester door den dood verloor, gaf hij den moed op, en ging zijn eigen weg, om..... later zelf meester te worden!

Dit denkbeeld vinden wij in alles terug. Men moet Chinees zijn om in den Chineeschen stijl (geest) te kunnen bouwen; men moet Griek zijn om in hun vormen te kunnen denken en werken; men moet vóór 2 à 3 eeuwen geleefd hebben om in den zoogenaamden oud-Hollandschen stijl met erkenning van geest en gemoed te kunnen bouwen — wie zich buiten deze waarheid daaraan toch overgeeft, heeft geen aanspraak op den naam van *kunstenaar*, doch eenvoudig: kopiïst.

(*Wordt vervolgd.*)

GEZAG OF GELD?

Weder een Minister van Koloniën gevallen!

Het stuit mij tegen de borst, den naam te noemen van hem, die den bewerker der ellendige verlenging van de Billiton-concessie op den Buitenzorgschen troon handhaafde. Terecht verwierp de Kamer daarom zijn begrooting, ofschoon zij het niet durfde zeggen, uit vrees voor ontbinding. Maar wat in de beraadslagingen over de Indische begrooting weder uitkwam naast de huichelarij, was de sociologische onkunde. Onbeholpener en stoethaspeliger *debater* dan de gevallen Minister is niet denkbaar. Hij had eenige sterke stellingen gekozen, maar wist ze niet te verdedigen en liet zich overbluffen door verboekte staatshuishoudkundigen en advocaten, die hunne Indische loopbaan hadden afgelegd achter den lessenaar op een hoofdplaats, en nog minder besef hebben van het gezag, dat wij in de door *militair* geweld behouden overzeesche bezitting uitoefenen (en *moeten* uitoefenen) onder de bewoners der binnenlanden, dan een student te Amsterdam besef heeft van den invloed, dien een burgemeester of pastoor uitoefent in een Limburgsch boerendorp.

Ieder had natuurlijk weder den mond vol van zijn Javanenliefde. Men beriep zich op God als den weldoener aller menschen. Nu, dit was misschien in den zin: *chacun pour soi et Dieu pour nous tous*. Terwijl het Moederland in 1884 zestien millioen gulden voor spoorwegen zal ontvangen, krijgt Indië hiervoor drie millioen. In het Moederland wil men de nuttige werken niet staken uit geldnood, in Indië wel. Voor vloeiingswerken wordt slechts gegund *f* 57,140, voor wegen.... *f* 850!!

De behoudslieden, de mannen van het *Dagblad*, schonden hunne vroegere belofte, Indië te zullen bijspringen, wanneer het in nood zou verkeeren. De „radicalen", die sinds vijf-en-dertig jaren zich wel wachtten, scheiding te brengen in het geldelijk beheer van de twee deelen des Rijks, toen Indië geld had, willen nu de eenheid verbreken, omdat Indië geld behoeft. (1) Niemand sprak over de 844 millioen gulden, die Nederland aan Indië schuldig is.

De Minister van Koloniën wilde staats-exploitatie van de bosschen, waarvan de ambtenaren bij het Boschwezen zich groote winsten voor de schatkist beloven. De advocaten antwoordden, dat deze heeren *prêchent pour leur paroisse*. Men kan hun antwoorden, dat de rechtsgeleerden in Indië even partijdig zijn, als zij de scheiding tusschen de administratieve en de rechterlijke macht prijzen.

Niemand scheen te begrijpen, dat er verschillende typen van maatschappijen zijn: de *militaire* of onmondige en de *nijvere* of mondige. In de eersten heeft het gezag de overhand, in de laatsten de vrijheid, de handel, de nijverheid, de particulier. Vergelijking met Britsch-Indië is niet klemmend. Toen de controleur Van Hogendorp aan enkele Bitsch-Indische ambtenaren mededeelde, dat men op Java cultuurstelsel, heerendiensten enz. wilde afschaffen, ontving hij tot antwoord: *Don't do away with it.* En men is in Hindoestan nu reeds zoo ver met moderniseeren, dat men Europeanen wil doen bevechten door inboorlingen! Ondanks de behoefte aan aaneensluiting der blanken temidden van tweehonderd vijftig millioen overheerschten, fluiten zij den Onderkoning reeds uit in het openbaar. Een deur moet zijn open of dicht. Wilt gij Indië vrijlaten en zelf heengaan, *à la bonne heure!* Maar wilt gij het blijven overheerschen, behoudt dan een kloof tusschen overheerscher en overheerschte. Bewaart meer of min het karakter eener militaire maatschappij, gelijk die van Dahomey, van de Inca's, van de Spartanen, van de Romeinen, van den Tsaar, van Bismarck. *Verliest echter niet uit het oog, dat gezag veel geld kost.* Gij hinkt op twee gedachten. Uw leer is bochtig en daarom is uw gedrag bochtig. Gij wilt slechts gezag, als het weinig kost. Maar als gij meer voordeel ziet in de vrijheid, geeft gij aan de militaire maatschappij in Indië instellingen van vrije, nijvere maatschappijen, gelijk die der Zwitsers, Engelschen en der Yankees. Gij begrijpt niet, dat er een *consensus*, een nauw verband tusschen de instellingen eener maatschappij is; gij begrijpt niet, dat een maatschappij groeit, gelijk een boom, een dier, een mensch. Gij maakt van de Indische maatschappij een hutspot, een ratjetoe.

(1) Die batig-slot-politiek of absenteïstische staatkunde van het Moederland wordt nu veroordeeld door absenteïsten, die zoo spoedig mogelijk den rug toekeerden aan het land, waar zij rijk waren geworden, en zich nu door een administrateur de gemakkelijk behaalde winsten doen toezenden; door lieden die, met behulp van Chineesche mandoers en zaakjessnorders, rijk geworden door opium-gedingen, nu zij er niets meer aan verdienen kunnen, jeremiaden aanheffen over de toelating van dat „verderflijk heulsap." De Bijbel leert hun, dat David's handen te onrein werden geacht voor den op bouw van den nieuwen tempel.

Als de pikol koffie *f* 80 kost, wilt gij staatsspoorwegen; maar daalt de prijs tot de helft, dan wilt gij particuliere. Als de suiker *f* 18 kost, wilt gij gedwongen teelt; wanneer zij drie gulden goedkooper wordt, laat gij de particulieren als paddestoelen opkomen, ondanks Multatuli's waarschuwing in *Nog eens vrije arbeid in Indië*. Gij zoudt gezag en winst kunnen behouden door de koffietuinen te verpachten, maar uit blinde voorkomendheid jegens de koffiemakelaars, of uit veilheid, wilt gij niet. Leest Herbert Spencer's *Sociology*, alvorens in 's Lands raadzaal uw onwetendheid tentoon te stellen.

Als apen hooge klimmen willen,
Dan ziet men ras hun naakte billen.

Zoo gij niets weet, gaat dan ter schole bij Bismarck. Hij is tenminste een man uit één stuk. Maar gij zijt half vleesch, half visch. Gij zijt hermaphrodieten: daarom is de toestand zoo treurig èn in Nederland èn in Indië. Zou een vijand der Javanen hun een treuriger lot kunnen bereiden, dan gij met uw godsdienstigen zin en uw Javanenliefde? Prof. Opzoomer zeide het u reeds ronduit: „gij zijt geminacht zooals geen ander lichaam." Exploitatie van spoorwegen, van bosschen, van havens, van mijnen door den Staat moge duurder zijn dan die door particulieren, zij ontwricht het gezag niet. Zij is in overeenstemming met een maatschappij, waar de meeste arbeid nog verricht wordt in heerendienst en waar de Staat zelf koffie plant en verkoopt. Gij laat zelfs aan een handvol geloovigen niet de vrijheid, hunnen predikant of pastoor te kiezen, en gij verlangt een maatschappij van aandeelhouders, die het geheele spoorwegnet in handen heeft, ofschoon de bestaande kleinere Spoorwegmaatschappij ieder voor den gek hield, gelijk blijkt uit hare weigering haar tarieven, achtmalen zoo hoog als de moederlandsche, te verlagen. Doet wat minder aan het Romeinsche recht, mijnheeren, en wat meer aan wetenschap en logica. Gij moet weten, wat gij wilt. Zelfs de kunde, het oordeel, de geestkracht en de wakkerheid van een Maarschalk mogen niet in de schaal worden gelegd tegenover de gewichtigste bedenkingen.

Indië heeft recht op staatsspoorwegen, ten laste van zijn oneerlijken schuldenaar: het stiefmoederland. Nog altijd blijft Multatuli's woord behartigenswaard: „Een Nederlandsche Regeering kan slechts saamgesteld zijn uit schelmen, zoolang zij niet door daden toont met het verleden te hebben gebroken.

Villa *Sloet's Lust*, S. E. W. Roorda van Eysinga.
Clarens, St.-Nikolaasavond '83.

DE SCHOUWBURGEN OP DE TENTOONSTELLING TE WEENEN.

Sedert de groote schouwburgongelukken te Weenen en te Nizza, is het natuurlijk in het belang der schouwdirectiën, zooveel mogelijk voor de veiligheid van het publiek te zorgen, en door het aanbrengen van ijzeren gordijnen, nooduitgangen, breede trappen, hulptrappen, olielampen enz. meende men reeds zeer veel gedaan te hebben. Dat deze middelen ontoereikend moeten zijn, zoolang nog gas tot verlichting gebruikt wordt, staat vast, al neemt men aan, dat de bedienden, belas-

met het neerlaten van het ijzeren scherm en met het openen der nooduitgangen, middenin de paniek hunne koelbloedigheid bewaren en op hun post blijven, wat ook wel niet steeds het geval zal zijn.

Op de electrische tentoonstelling te Weenen nu, zijn een paar schouwburgen ingericht, waarvan de eene in elk opzicht eene model-inrichting mag genoemd worden en in groote mate de veiligheid van het publiek verzekert, en de andere, „het Asphaleia-Theater", ook door de electrische verlichting en de onbrandbare verfstoffen der decoraties eene zekere garantie voor de veiligheid levert, maar er meer op berekend is het oog te vergasten op de schilderachtige effecten, die bij balletten en costumes, door de „electrische" verlichting, ontstaan.

In het „Haviland-Theater" echter, het eerste der bovengenoemde, vergast men het groot aantal nieuwsgierigen elken avond op een denkbeeldig schouwburgongeluk, en laat dan alle veiligheidsapparaten werken. De apparaten zijn van de firma Mayerhofer te Weenen, en allen reeds meer of minder in gebruik, of tenminste bekend; het eigenaardige zit echter in de vernuftige combinatie en de regeling vanuit één centraalstation. Dit centraalstation kan in het schouwburggebouw het best in de buurt van de brandwacht aangebracht, en gemakkelijk door één man bestuurd worden. Ingeval van brand gaat de alarmschel, en de verschillende apparaten worden in beweging gezet, of zij zetten zich zelven in beweging, wanneer hun directeur niet op zijn post gebleven is. Tot dit laatste doel zijn aan verschillende gedeelten van het gebouw elastische veeren met gewichten aangebracht, die door boomwollen koorden met het centraal-apparaat verbonden zijn. Ingeval van brand zijn deze natuurlijk snel afgebrand tot aan het centraalstation, en door eene bijzondere inrichting zetten zich de alarmschel, en daarmede de verschillende onderdeelen van het apparaat in beweging. Door deze combinatie van apparaten wordt het ijzeren valscherm omlaag gelaten, de nooduitgangen springen open, kunstmatig laat Jupiter Pluvius in dikke stralen zijn regen op tooneel en zaal neerdalen, zoodat in weinige minuten beiden onderwater staan; aan het plafond openen zich luiken, waardoor de stikgassen kunnen ontwijken. Wanneer men bedenkt, dat dit alles in een paar minuten gebeurd moet zijn, is het gevaar voor verbranden hoogst gering. In het ergste geval komt men met een nat pak vrij. De verlichting geschiedt door middel van gloeilampen; al springen deze ook, heeft men geene ontploffingen te vreezen. Olielampen zijn, tot vermijding der duisternis, ook nog aangebracht.

De gloeilampen, aldaar in gebruik, zijn naar een nieuw systeem van den heer Gérard te Parijs, en wel der vermelding waardig. Hunne licht-intensiteit is bijzonder groot, zonder dat zij hinderlijk voor de oogen is. De groote Gérard-lampen leveren eene intensiteit van 300—500 normaalkaarsen, de kleine van 75—125 normaalkaarsen, dus bijzonder geëigend voor schouwburg- en straatverlichting. Terwijl door Edison en Siemens in de gloeilampen kooldraadjes in den vorm van een boog of van eene lus of dubbellus aangewend worden, neemt Gérard rechte, in pyramidevorm opgestelde coaksstaafjes, die aan het boveneinde door een kooldeeg verbonden zijn, welke den stroom een geringen weerstand bieden. Bij de groote lampen vindt men twee elkander doorkruisende driehoeken, respectievelijk pyramiden, die een bijzonder schoon lichteffect teweegbrengen, en het geheel als ééne vlam doen verschijnen. Eene dergelijke Gérard-lamp brandt ongeveer 1000 uur. De prijs der groote is 30 francs, der kleine 15 francs, zeker voorloopig een niet te hooge prijs.

Het is te hopen, dat men weldra eens in een grooter schouwburglokaal eene dergelijke inrichting moge probeeren, om te beoordeelen in hoeverre zij in de practijk voldoet. Na de goede resultaten, die men in het Haviland-Theater heeft verkregen, kan men ook veel goeds van zulk eene inrichting in het groot verwachten. De kansen staan goed: waar zal men er het eerst gebruik van maken?

PRIJSVRAGEN,

UITGESCHREVEN DOOR DE AFDEELING »ROTTERDAM" VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. (*)

EERSTE PRIJSVRAAG:

Het ontwerp voor de betimmering en decoratie van een eetzaal in een woonhuis van den eersten rang.

De zaal heeft in grondvlak den vorm van een rechthoek van 6 M. bij 8 M. zijde; de hoogte tusschen plafond en vloer is 4.50 M.

In één van de lange wanden moet een dubbele deur geplaatst worden, terwijl aan den tegenoverstaanden wand een schoorsteen moet worden aangebracht.

In één van de korte wanden moeten de vensters worden geplaatst, en in den wand hier tegenover een dienstdeur, met een portière gedekt.

De overgordijnen en portière moeten een onderdeel van de versiering uitmaken en in overeenstemming daarmede worden ontworpen.

De stijl, zoowel als de bewerking der teekeningen, is aan den ontwerper overgelaten.

Er worden verlangd teekeningen van den plattegrond met parquet-vloer, van de vier wanden en het plafond, op een schaal van 5 c.M. per M., en van de voornaamste détails op $^1/_{10}$ der ware grootte.

Aan den vervaardiger van het beste en der bekroning waardig gekeurd ontwerp wordt uitgeloofd het *getuigschrift der Afdeeling* met een premie van vijftig gulden.

TWEEDE PRIJSVRAAG:

Het ontwerp van een rijk versierde hoofdbaluster of trappaal voor een hoofdtrap in een deftig woonhuis.

Als bekroning moet eene of andere smeedijzeren versiering worden aangebracht, die dienst kan doen als gas- of petroleum-brander.

De afmetingen, alsmede de wijze van opwerking der teekeningen zijn geheel aan den ontwerper overgelaten.

De teekening moet voorstellen den hoofdbaluster of trappaal met een gedeelte van den trap of den keepboom met leuning enz., van terzijde gezien.

De schaal moet zijn $^1/_5$ der ware grootte.

Aan den vervaardiger van het beste en der bekroning waardig gekeurd ontwerp wordt uitgeloofd het *getuigschrift der Afdeeling* met een premie van tien gulden.

Algemeene Bepalingen.

Art. 1. De mededinging is opengesteld voor de leden van *alle* Afdeelingen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, alsmede voor alle personen woonachtig in de provincie Zuidholland.

Art. 2. Alle ontwerpen ter mededinging moeten vóór of op den 1sten April 1884 vrachtvrij worden ingezonden aan het adres van den Secretaris der Afdeeling, Noordsingel 61.

Art. 3. Het gewone schrift op de teekeningen en van de daarbij te voegen toelichtende beschrijvingen, mag niet door den ontwerper geschreven zijn.

Art. 4. Alle stukken moeten met een spreuk of motto geteekend zijn en vergezeld van een brief, bevattende den naam van den ontwerper, die tevens de vervaardiger der teekeningen moet wezen. Buitenop dien brief moet hetzelfde motto en een kennelijk teeken ter terugvordering gesteld zijn.

Art. 5. De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld eener Commissie van *drie* deskundigen.

Het rapport door deze Commissie opgemaakt, wordt ter vergadering tegelijk met de tentoonstelling der ontwerpen voor belanghebbenden ter kennisneming nedergelegd.

Alle mededingers kunnen, wanneer zij dit verlangen, een afschrift verkrijgen van de beoordeeling hunner ingezonden teekening.

Art. 6. De bekroonde teekeningen blijven het eigendom der Afdeeling Rotterdam.

De niet-bekroonde moeten vóór 31 Mei 1884 worden teruggehaald.

Art. 7. Het Bestuur kan aan niet ten volle de bekroning waardig gekeurde ontwerpen eervolle vermeldingen toekennen.

Aldus vastgesteld in de Bestuurs-vergadering van den 6 November 1883.

G. J. VAN DER GOES,
Secretaris.

(*) Ter voldoening aan een verzoek van het Bestuur der Afdeeling wordt het programma in dit blad opgenomen. Tot ons leedwezen moest het de voorgaande week met andere stukken worden terzijde gelegd, om plaatsruimte te winnen.

REDACTIE.

PRIJSVRAAG DER MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Ten vervolge op ons verslag over de antwoorden op de door de Maatschappij uitgeschreven prijsvraag dient, dat het Bestuur der Maatschappij aan heeren mededingers heeft medegedeeld, dat de ontwerpers der vijf best gekeurde ontwerpen worden uitgenoodigd tot een tweeden wedstrijd, onder de navolgende voorwaarden:

geheimhouding van de namen der ontwerpers,

vasthouden aan het hoofddenkbeeld, in het ontwerp neergelegd.

Het programma blijft van toepassing, zooals het oorspronkelijk werd uitgeschreven, doch met de navolgende wijzigingen.

De volgende schetsteekeningen worden gevraagd, allen op de schaal van 1 à 100.

I. De platte gronden van het sousterrain, met heiplan, van de beganegrond —, de eerste — en de zolderverdieping.

II. De voorgevel.

III. Twee doorsneden, een over de lengte en een over de breedte van het gebouw.

Bij deze teekeningen moet eene uitvoerige begrooting van kosten gevoegd worden, waarbij moet in aanmerking genomen worden, dat de bouwsom het bedrag van *f* 40.000 niet mag overschrijden.

De binnen-architectuur der zalen en verdere vertrekken kan zeer eenvoudig worden opgevat, daar de binnenversiering van het gebouw, naar de meening van het Bestuur, na verloop van tijd door medewerking van verschillende krachten zal kunnen tot stand komen.

Aan het, met of zonder wijzigingen, uit de ingekomen antwoorden door de Jury als het best gekeurde ontwerp, wordt toegekend de zilveren medaille, geslagen op den stempel der Maatschappij, benevens een getuigschrift der Maatschappij. De uitgenoodigden, welke mededingen, ontvangen na inzending van hun antwoord, zoo daarbij voldaan is aan de hier gestelde bepalingen, eene som van *f* 100 ter bestrijding van gemaakte kosten.

Algemeene bepalingen.

I. Alle stukken, ter beantwoording van dezen wedstrijd, benevens de ontwerpen, ingezonden als antwoord in den eersten wedstrijd, worden vóór of op den 7en Januari 1884 vrachtvrij ingewacht aan het bureau der Maatschappij te Amsterdam. Daarbij moet een adres gevoegd zijn, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren, zonder den naambrief te openen.

II. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met hetzelfde motto, hetwelk voor de oorspronkelijke ontwerpen gebruikt is.

III. Het schrift van de begrooting en dat, hetwelk op de teekeningen voorkomt, moet door eene andere hand dan die des vervaardigers geschreven zijn. Het ontwerp van den vervaardiger, welke zich niet aan deze bepalingen heeft gehouden, blijft buiten aanmerking voor bekroning.

IV. De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld der Jury, welke de eerst ingezonden plans beoordeeld heeft. Na de uitspraak worden zij tentoongesteld en ter lezing gelegd met het rapport der jury daarbij.

V. Het bekroonde ontwerp blijft het eigendom der Maatschappij

Na de uitspraak der Jury moeten de niet-bekroonde ontwerpen op nader aan te geven dagen worden afgehaald aan het Bureau der Maatschappij, of zullen op verzoek toegezonden worden aan een op te geven adres.

VI. Het bekroonde ontwerp zal, na de Jury te hebben gehoord, tegen eene billijke vergoeding, nader met den prijswinner overeen te komen, kunnen worden uitgevoerd.

Zij, die genegen zijn op bovengenoemde voorwaarden aan een tweeden wedstrijd deel te nemen, zullen tegelijk met de toezending van hun oorspronkelijk ontwerp in kennis worden gesteld met de opmerkingen, door de Jury over hunne ontwerpen gemaakt.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING HAARLEM EN OMSTREKEN.

Vergadering van 27 November 1883.

Na lezing en goedkeuring van de notulen der vorige vergadering doet de Voorzitter de vraag, of ook een der leden reeds nu wenscht terug te komen op de quaestie van behandeling van Portland-cement. Eenige leden, die zich onledig houden met het nemen van proeven, welke nog geen voldoend resultaat hebben opgeleverd, verzoeken daarom eenig uitstel tot het uitbrengen van rapport, waartoe de Voorzitter zich zeer houdt aanbevolen, met verzoek die rapporten schriftelijk in de vergadering te brengen.

De heer Van den Arend vestigt de aandacht op eenige pleisterwerken met genoemd bouwmateriaal, vóór eenige jaren reeds onder zijn toezicht aangebracht, en die zich nog in zeer goeden staat bevinden. — De quaestie over voegspecie wordt mede aangehouden.

Op verzoek van den Voorzitter werden door den Secretaris, den heer J. Leijh, ter tafel gebracht de teekeningen van het plan eener nieuw te bouwen draaibrug over het Spaarne, een werk van grooten omvang en belangrijk genoeg om aan de leden mede te deelen en aan hun oordeel te onderwerpen, zoowel met het oog op den bouw als op de plaatsing, waardoor groote verbetering, zoowel voor de passage over de brug, als voor de doorvaart der schepen ontstaat. Het plan werd met ingenomenheid door de leden beschouwd en de heer Leijh werd dankgezegd voor de mededeeling.

De geheele brug is lang ± 35 M., bij eene breedte van 7 M.; bovenkant der brug 2.43 + AP., met twee doorvaartwijdten van 8 M.

Het werk, wat den onderbouw betreft, is aangenomen door den heer B. Zuithof, terwijl de bovenbouw door de ijzergieterij »De Prins van Oranje" zal worden geleverd.

Als ingekomen stuk wordt voorgelezen een brief van de Afdeeling Rotterdam, met eenige afschriften van een programma van prijsvragen, die met een gepast woord van aanbeveling door den Voorzitter aan de belanghebbende leden worden uitgereikt.

Nog wordt mededeeling gedaan, dat de Afdeeling weder een lid (de heer Malefijt) door den dood heeft verloren.

Daarna wordt de vergadering, onder dankzegging aan de leden voor de trouwe opkomst, gesloten.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Vrijdag 7 December 1883.

Vrijdagavond 7 December hield de Afdeeling Amsterdam der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst hare 440ste vergadering in het lokaal Eensgezindheid.

Een 15tal leden en eenige geïntroduceerden woonden de vergadering bij.

De Voorzitter opende de vergadering. De notulen werden gelezen en goedgekeurd, waarna door den Voorzitter werd medegedeeld, dat de programma's der door de Afdeeling Rotterdam uitgeschreven prijsvraag voor niet-leden der Maatschappij te verkrijgen waren aan het Bureau der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Wijde Kapelsteeg; voorts dat voortaan iedere week door de Afdeeling een kunstavond werd gegeven, waartoe de Maatschappij zoo welwillend was hare boek- en plaatwerken af te staan, welke dan op die avonden *bekeken* kunnen worden. Na het installeeren van een nieuw lid, werd het woord gegeven aan den heer Dr. N. P. Kapteijn die op zeer duidelijke populaire wijze de werking verklaarde van de 100 tons mastbok, welke op het tentoonstellingsterrein geëxposeerd is geweest. Spreker trad daarbij in uitvoerige beschouwingen over de verschillende krachten, die op ieder deel van dat werktuig werken, om nader te verklaren de constructie van de onderheide fondeering, waarop het geplaatst was, en in eenige bijzonderheden over den dynamometer te treden. Voorts gaf hij een aanschouwelijk bewijs van de draagkracht van gegolfd plaatijzer tegenover het vlakke plaatijzer van diezelfde dikte en haalde voorbeelden aan, waar dit gebruikt was, waarbij hij de doeleinden opnoemde waarvoor het uitmuntend aan te wenden was.

Een uitmuntende toepassing daarvan was gemaakt voor de vuurhaarden van stoomwerktuigen; ook het voordeel van die toepassing werd op aanschouwelijke wijze voorgesteld.

Daar spreker van oordeel is, dat het gebied der Bouwkunst zich over zulk een ontzettend groot veld uitstrekt, deelt hij nog uitvoerig mede de constructie van een snelwerkende waterfilter, uitgevonden door den directeur der waterleiding te Berlijn. Ter verduidelijking werd een dergelijk filter ter tafel gebracht en gedeeltelijk uit elkander genomen.

Ten slotte verklaarde spreker nog de werking van een zelfwerkende rioolmond-afsluiter, vervaardigd door den fabrikant Henry te Etterbeek bij Brussel. Een en ander werd opgehelderd door schetsen en verduidelijkt door proeven in het klein.

Door applaus gaf de Vergadering met de gehouden bijdrage hare tevredenheid te kennen. De Voorzitter dankte den heer Kapteijn op welsprekende wijze voor zijne bijdrage, en beval de Afdeeling bij hem aan, waarna de vergadering gesloten werd.

INGEZONDEN.

Meppel, 29 Nov. 83.

WelEd. Heer Redacteur!

Ik ontving dezer dagen een exemplaar van het werk »*Nederland-Insulinde*", uitgegeven ten behoeve der noodlijdenden op Krakatau. Ik zag daarin ook een »ontwerp voor een villa", onderteekend J. Verheul Dz., dat zoo sprekend geleek op de villa, in het eerste No. van *De Opmerker* opgenomen, dat ik eerst in den waan verkeerde, dat ik een overdruk van bedoelde plaat onder de oogen kreeg. Zou het niet in het belang van Architectura zijn, wanneer de leden onderling zich van plagiaat jegens elkander onthielden? K.

In mijn verslag over de laatste vergadering van het Genootschap A. et A. (*) deelde ik mede, dat de heer Wilkens, onze

(*) Zie „*De Opmerker*" N°. 48, bladz. 443.

ijverige bibliotecaris, zijn bestuursfunctie moest neerleggen wegens ophanden zijnd vertrek naar Indië.

Tot mijn genoegen kan ik u thans berichten, dat de heer Wilkens slechts voor korten duur, tot einde Maart 1884, afwezig hoopt te zijn, daar hij om redenen van gezondheid slechts een zeereis naar Indië en terug gaat ondernemen.

Mijn dank voor de opname dezer rectificatie.

Hoogachtend
Uw verslaggever.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

UTRECHT. Zaterdag j.l. is een proefrit gehouden op de lijn van hier naar Vreeswijk, door de IJselstoomtrammaatschappij aangelegd. Behalve de directie waren tal van autoriteiten uitgenoodigd deze plechtigheid bij te wonen, en de opening voor het publiek verkeer wordt eerstdaags tegemoetgezien.

ZWOLLE. De gemeente-architect, de heer Van Essen, heeft bij het Dagelijksch Bestuur een door hem ontworpen plan eener IJsel-drinkwaterleiding ingediend.

GOUDA. De Goudsche waterleiding is met eenige plechtigheid geopend. De president, Mr. W. van der Vliet, dankte voor de ondervonden medewerking en de Burgemeester, Mr. Van Bergen IJzendoorn, wenschte de Maatschappij geluk.

Op de markt is een fontein opgericht, die ieder in de gelegenheid stelt, met het water der leiding kennis te maken.

GORICHEM. Den 1 December j.l. is het spoorvak Gorichem-Geldermalsen op eenigszins feestelijke wijze geopend.

NIJMEGEN. Het ontwerp van de ingenieurs Van Hasselt en De Koning ter verbetering van de waterlossing der polderdistricten Rijk-van-Nijmegen en Maas-en-Waal werd in September j.l. met algemeene stemmen op één na verworpen wegens de aanzienlijke kosten, aan de uitvoering verbonden.

Op voorstel van den dijkgraaf van Maas-en-Waal besloot toen de vereenigde vergadering eene oproeping te doen van ingenieurs en deskundigen, teneinde nieuwe ontwerpen in te leveren, uiterlijk vóór 15 November ll.

In de laatst gehouden gecombineerde vergadering der daarbij betrokken waterschappen, op 28 November alhier gehouden, waren ingekomen 20 aanbiedingen, waarvan 6 werden aangehouden. De ontwerpers dezer laatste zes plans werden uitgenoodigd om vóór 1 Maart a. s. ontwerpen in te leveren op de grondslagen, door de Vergadering vastgesteld op 16 November, en wel de heeren W. Brandsma te Kapelle a/d IJsel, P. J. de Quartel te Utrecht, C. Bock te 's-Gravenhage, W. Leemhuis te Zaltbommel, J. Verwey te 's-Gravenhage en Van der Kloes te Delft.

BENOEMINGEN.

— Bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen zijn benoemd tot ingenieur de heer D. Molenaar, thans adjunct-ingenieur 1e klasse, en tot adjunct-ingenieur 1e klasse de heer R. van Harencarspel, thans adjunct-ingenieur 2e klasse.

— De heer H. J. van Hoorn, technisch ambtenaar bij de Staatsspoorwegen, is met ingang van 1 Januari e. k. tot adjunct-ingenieur 2e klasse bevorderd.

Ten gevolge van een wijziging in de verdeeling van de ingenieurs-secties wordt met 1 Januari e. k. het bureau van den heer F. Sassen, sectie-ingenieur te 's Bosch, naar Nijmegen en dat van den heer H. E. Beunke van Middelburg naar Breda overgebracht.

BERICHT.

Advertentiën van geneesmiddelen, loterijen en dergelijken worden niet opgenomen, en steeds terzijde gelegd. De Administratie verzoekt beleefdelijk van de toezending verschoond te blijven.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER.

Er biedt zich aan een ervaren **OPZICHTER** en **TEEKENAAR.** Beste getuigschriften staan ten dienste. Brieven onder letter J. D. Z., Bureau *Opmerker, Arnhem.*

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 20 December 1883**, 's voormiddags 11 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

Het onderhoud van de Schoolgebouwen enz. in vier perceelen, gedurende het jaar 1884.

Aanwijzing Vrijdag 14 December a. s., 's voormiddags half tien ure, beginnende aan de Hoogere Burgerschool; teekeningen ter inzage; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

Inschrijving,
op Dinsdag 18 December 1883,
in het Timmerhuis te *Rotterdam*,
naar de LEVERING van
Getrokken en Vlakke Waalklinkers, Waal boerengrauw, Utrechtsche Straatklinkers, IJssel Straatplavei en Beste harde IJssel Ondersteen, Escaussijnsch steenen Trottoirbanden, Luikschen Kluitkalk, Grès-keien, Quenast-Keien, Steenslag van natuurlijken steen uit de groeven van Quenast of de Bazaltgroeven aan den Rijn, Grof Grind, Grindzand, Eiken-, Grenen-, Dennen- en Vuren Timmerhout, Gegoten IJzeren Straatsyphons en Straatberrieranden, Staaf-, Band- en Plaatijzer.

De voorwaarden liggen, op de gewone dagen en uren, in het Timmerhuis ter lezing, en zijn, voor den prijs van 25 Cents, verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den Houttuin No. 73, alwaar tevens de in te vullen gezegelde inschrijvingsbiljetten, voor den prijs van 22½ Cent per stuk, te bekomen zijn.

INSCHRIJVING
op Dinsdag 18 December 1883,
in het Timmerhuis te *Rotterdam*,
naar de LEVERING van
Tegels, Dakpannen, Kannenbuizen, Pleister, Tras, Portland Cement, Touwwerk, Hennep, Snuit van Vlas, Teer, Bruinwerk, Mos, Strookdweilen, Blokmakerswerk, Borstelmakerswerk, Sponzen, Groen Laken, Tochtvriesch, Grijs Linnen, Behangsellinnen, Afneemdoeken, Wollen- en Linnen Dweilen, Gordijnlinnen, Grondpapier, Singel, Meubelkoord, Band, Gasbranders, Glazen Ballons, Lampenglazen, Zeemvellen, Leder, Patent-Olie, Groene Zeep, Kaarsen, Amerikaansche Reuzel, Vet (Roet), Poetskatoen, Lampenkatoen, Turf, Houtskolen, Bezems, Boenders, Manden, Zink, Lood, Looden- en Vertind Looden Buizen, Spijkers, IJzerwaren, Kolenbakken, Brugornamenten, Verfwaren en Venstergla s.

De Voorwaarden liggen, op de gewone dagen en uren, in het Timmerhuis ter lezing en zijn, voor den prijs van 25 Cents, verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den Houttuin No. 73, alwaar tevens de in te vullen gezegelde inschrijvingsbiljetten, voor den prijs van 22½ cent per stuk, te bekomen zijn.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *UTRECHT* zijn voornemens op **Zaturdag den 22 December 1883**, des voormiddags ten elf ure in het openbaar ten Stadhuize **aan te besteden:**

1°. **Het doen van eenige vernieuwingen aan, en het éénjarig onderhoud van de sluis en daarbij behoorende werken te Vreeswijk.**
2°. **Idem, idem van den straatweg en daarbij behoorende werken Utrecht—Vreeswijk.**
3°. **Idem, idem van de sluis te Nieuwersluis en het Jaagpad vandaar tot voorbij den Hinderdam.**
4°. **Idem, idem van het Jaagpad en daarbij behoorende werken van Utrecht tot nabij Woerden.**
5°. **Het leveren van verschillende materialen ten dienste der openbare gemeentewerken in 22 perceelen, als:**

1ste perceel. Utrechtsche straatklinkers.
2de » IJssel »
3de » Waalstraatklinkers.
4de » Harde vlakke Utr. klinkerdrielingen.
5de » Utrechtsche metselsteenen.
6de » Kalk, tras en Portland cement.
7de » Lekzand.
8ste » Heidezand.
9de » Hardsteenen trottoirbanden.
10de » » roosterramen met roosters.
11de » Greenen-, vuren- en dennenhout.
12de » Eiken- en Iepenhout.
13de » Verfwaren.
14de » Olie en petroleum.
15de » Borstelwerk.
16de » Glas.
17de » IJzer, ijzerkramerijen en gereedschap.
18de » Steenkolen.
19de » Dakpannen en tegels.
20ste » Rioolbuizen.
21ste » Touwwerk.
22ste » Boomen, heesters, bloemstruiken en bloemen.

De bestekken en voorwaarden liggen ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg, en zijn aldaar, zoomede ten Stadhuize (Afdeeling Finantiën) en bij de boekhandelaren J. G. VAN TERVEEN & ZOON verkrijgbaar gesteld tegen betaling van *f* 0.25 per exemplaar.

Monsters van de materialen zijn vóór de aanbesteding te bezichtigen aan het Stadsmagazijn Achter Klarenburg, alwaar ook nadere inlichtingen zijn te bekomen.

Utrecht, 6 December 1883.

De Secretaris der Gemeente *Utrecht*,
DE WATTEVILLE.

Genootschap „Kunstoefening" te ARNHEM.

Directeuren van bovengenoemd Genootschap wenschen over te gaan tot het aanstellen van een

Directeur-Leeraar,

om tegen Augustus 1884 in functie te treden.

De aan deze betrekking verbonden jaarwedde bedraagt *f* 1500 en vrije woning, of wel eene tegemoetkoming daarvoor van *f* 300 's jaars.

Zij die wenschen in aanmerking te komen worden uitgenoodigd om hiervan vóór 15 Januari e. k. schriftelijk aan den 2en ondergeteekende kennis te geven.

Directeuren van het Genootschap voornoemd,
JHR. J. ORTT VAN SCHONAUWEN,
Voorzitter.
MR. H. A. ELIAS,
Secretaris.

LOUIS GOFFIN & CIE.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.

LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

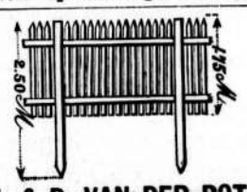

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M.
niet vatbaar voor de Champion en uitertst langzaam brandend.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.

Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.

HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.

HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.

NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA.
ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kyllthaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.

ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Goudon Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

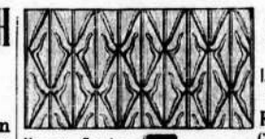

Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. **VERZINKFABRIEK,**
Van der **Linden & Co.**
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids- Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. | CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.

De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.

G. J. THIEME.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-,
HOEKMEET-
en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN,**
WEEGWERKTUIGEN.

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

Witte fijne Fransche zandsteen
uit de groeven van
Crazannes en van Saint-Savinien
geladen te Rochefort à *f* 17,50 per cub. M. Monsters en inlichtingen geven de *hoofdagenten* MARTIN en Co. A.-Oosteinde *Amsterd.*

Prijsopgaaf wordt gevraagd van

400 stuks BRANDKRANEN

voor de waterleiding der gemeente **Arnhem**.

Aanbiedingen met teekeningen op schaal van minstens **1 à 10**, opgaaf van kosten, tijd van levering enz. worden vóór 15 December 1883 franco ingewacht aan den Burgemeester.

Geldersch-Overijselsche
LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

op **Zaterdag den 22 December 1883**, des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" op den Zonnebrink te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek N°. 24.
Leggen van Spoorbaan en Wissels enz. ten behoeve van de Lokaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo.
Bestek N°. 25.
Gebouwen en Inrichtingen op de Stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in vier perceelen.

De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van Bestek N°. 25 kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.

Inlichtingen verstrekt het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van

f 1.— voor bestek N°. 24
» 2.50 » » N°. 25

verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 28 November 1883.

Van ouds gevestigde Fabrieken
VAN
A. H. VAN BERGEN,
te Heiligerlee (prov. Groningen).

Nieuwe Constructie
BRANDSPUITEN,
EIGENE VINDING.
Het verst gespuit van alle beproefde, buiten- en binnenlandsche **Brandspuiten**
OP DE
Wereldtentoonstelling te Amsterdam in 1883.
Hiervan reeds 147 stuks afgeleverd.
BEKROOND op Wereldtentoonstellingen
Amsterdam 1883, Weenen, Londen, Parijs, Philadelphia.
SPECIALITEIT IN:
METALEN TORENKLOKKEN,
Torenuurwerken, zwaar Gietwerk, Koper- en Metaal-Compositiën, Machines- en Grofsmederij. — Echte Hennepen en Gomelastieken **Brandspuitslangen** en **Emmers**, geijkte **Koperen Balansen, Schalen, Gewichten**, etc.
AAN DE DRIE STOOM-MACHINALE
Steen-, Dakpannen- en Draineerbuizen-Fabrieken,
(werkende met zeven ovens); *groote voorraad.*

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & C°.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg N°. 3.**
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**

Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.

De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Ministerie van Financiën.
ONTMANTELING VAN DELFZIJL.

Openbare Aanbesteding.

De ONTVANGER DER REGISTRATIE EN DOMEINEN te *APPINGEDAM* zal op **Saterdag den 22 December 1883**, des middags te 12 uren, te zijnen kantore aldaar, in het openbaar

AANBESTEDEN:

a. Bestek No. 4.
Het slechten van een deel van Bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht benoorden dat Bastion en van de Kolk bij de Groote Kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen.
b. Bestek No. 5.
Het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl en het maken van een aardebaan.

De besteding geschiedt bij enkele inschrijving, voor elk bestek afzonderlijk en in Massa.

Voor het vervoer van den overtolligen grond wordt tot Mei 1886 tijd gegeven.

De bestekken liggen van af 10 December 1883 ter inzage aan de kantoren der Registratie en Domeinen te *Leeuwarden*, *Groningen*, *Winschoten* en te *Appingedam* en zijn van dien dag af aan laatstgemeld kantoor tegen betaling van *f* 1 per exemplaar te bekomen.

De aanwijzing in loco wordt gegeven op Vrijdag den 21 December 1883, des namiddags te 2 uren.

Nadere inlichtingen te bekomen bij den Ingenieur voor de ontmanteling der Vestingen te *Arnhem* en de Opzichters G. ROS te *Groningen* en J. GOUDBERG te *Delfzijl*.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & C°., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 50. ZATERDAG 15 DECEMBER 1883.

De Opmerker

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst- en Technische Wetenschap

A.W.W.

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone- of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt *f* 12, die voor buitenleden *f* 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1° dat als gewoon Lid van het Genootschap zijn aangenomen de heeren W. C. Mallée, A. S. Schoevers, J. Buck en E. J. Rijnink, en dat als Buitenlid zijn toegetreden de heeren J. J. Weve, Gemeentearchitect te Nijmegen; H. Bootsman te Zuidhorn; J. G. Thämer te Vlieland; L. Schütz te Zeist en J. Smits te Nieuwer-amstel;

2° dat op de uitgeschreven prijsvraag: „Een gevel voor een heerenhuis", 19 ontwerpen zijn ingekomen onder de volgende motto's:

In den Dolfijn, Renaissance, Je Maintiendrai, Door Moed, Studie, Puntenburg, Ex ungue leonem, Eigen kunst is eigen leeren, (Zwarte cirkel met rood kruis), Strijd, Eendracht maakt macht, ?, Probe, Debut, Façade, 15??, Ventilatius, Liberta, Duplex;

3° dat in de plaats van den heer W. Wilkens, die om redenen van gezondheid eervol ontslag heeft verkregen als Bestuurder, is benoemd de heer E. Cuypers;

4° dat als 2de algemeene prijsvraag is uitgeschreven „Een Dorpslogement met uitspanning", waarvan het programma in dit nommer is opgenomen.

Zoowel Gewone als Buitenleden kunnen op deze prijsvraag mededingen.

5° dat de 416e vergadering zal gehouden worden den 19den December a. s. in Maison Stroucken. De agenda voor die Vergadering is:

a. Mededeelingen van het Bestuur.
b. Ballotage van voorgestelde leden.
c. Het benoemen van een Commissie tot nazien der rekening en verantwoording van den Penningmeester.
d. Bijdrage, te houden door den heer J. van der Sluys Veer, over Constructie.
e. Kunstbeschouwing, te geven door de heeren Ch. Roskam en H. W. Croiset van Uchelen.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 12 December 1883.

Na opening der vergadering en lezing der notulen, wordt mededeeling gedaan van een schrijven van Zijne Excell. den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij hij onder dankbetuiging zich bereid verklaart, het hem aangeboden buitengewoon eerelidmaatschap van het Genootschap te aanvaarden. Ook van den Burgemeester van Amsterdam kwam een brief van dankbetuiging in.

De 19 antwoorden, ingekomen op de prijsvaag voor een „Gevel voor een heerenhuis", waren in de zaal geexposeerd.

De Secretaris deelt verder mede, dat door de heeren correspondeerende leden te Apeldoorn, Utrecht en Rotterdam ontslag is gevraagd, 'twelk hun verleend is.

Hierna wordt overgegaan tot de ballotage van de heeren Mallée, Schoevers, Buck en Rijnink, die allen als gewone leden worden aangenomen. Vijf buitenleden zijn toegetreden.

Als eereleden worden benoemd de heeren I. Gosschalk, J. A. Schuurman en C. Springer.

Als bestuurder wordt gekozen de heer E. Cuypers,

POLYTECHNISCHE

die de benoeming nog niet aanstonds aanvaardt, doch wien eenige bedenktijd verleend wordt.

De heer F. J. Bremmer Hz. houdt nu zijne aangekondigde lezing over tuinbouwkunst, die wij weldra in haar geheel onzen lezers hopen mede te deelen.

De Voorzitter dankt den spreker voor zijn belangrijke bijdrage, waarmede de Vergadering door applaudissement instemt.

Als kunstbeschouwing geeft de heer Bremmer de interessante collectie photographieën naar ontwerpen, ingekomen op den Prix de Rome, in verschillende jaren aan de Académie des Beaux-Arts te Parijs uitgeschreven.

Nadat ook voor deze schoone kunstbeschouwing den gever dank is betuigd, worden twee gewone leden voorgesteld, en na eenige huishoudelijke besprekingen de vergadering gesloten.

DE ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURG-PRIJSVRAAG.

De „Rotterdamsche Schouwburgvereeniging" heeft haar jaarlijksch verslag aan de leden uitgebracht. Men kan nu over den geheelen loop van het schouwburg-concours oordeelen en — daaruit de conclusie trekken: dat het getal der mislukte prijskampen in Nederland wederom met één is vermeerderd. Dit is in weinig woorden aan te toonen.

Nadat acht ontwerpen ingekomen en door de Jury beoordeeld waren, bleek uit het rapport dier Jury, dat er niemand kon worden bekroond — de gewone afloop van prijsvragen in Nederland —; en toch zou niemand uit de beoordeeling van het ter uitvoering bestemd ontwerp „Apollo" een dergelijk vonnis hebben kunnen verwachten. Dat oordeel toch lokte zelfs de woorden van een der concurrenten uit: dat de gebreken in dat ontwerp door de Jury „met den mantel der *voor*liefde" waren bedekt en, werkelijk, daar was alle schijn van. Jammer maar, dat dit door een der niet gelukkige concurrenten werd gezegd. Zulk een verliest den strijd tegen de wereld altijd.

Om dezen schijn te staven, waren niet eens die 30 punten van den reclamant noodig, doch slechts één punt voldoende. Men leest n.l., ten aanzien van het ontwerp „Apollo", in het rapport der Jury: „De verdeeling van de ruimte voor het magazijn door dwarsmuren geeft daaraan meer bekrompen voorkomen, dan er in werkelijkheid en bij de andere plans vergeleken bestaat.

„Mocht men niettemin meer diepte voor de magazijnen wenschelijk achten, dan is zij gemakkelijk te bekomen door aan het hoofdgebouw dezelfde diepte toe te kennen, als in de overige ontwerpen is aangenomen."

Algemeener, onbestemder uitdrukking als deze, is toch niet denkbaar; alsof dit zoo gemakkelijk ging en andere ontwerpers, juist om aan de gevraagde ruimte voor magazijnen te voldoen en van aanmerkingen ten dezen opzichte verschoond te blijven, zich daardoor niet aan andere gevaren moesten blootstellen. De bewijzen dat dit niet zoo gemakkelijk ging, zijn nu dan ook ten volle geleverd en duidelijk te lezen in het jongst verslag der Schouwburgvereeniging, waarin de Secretaris zegt:

„Het rapport, in dato 3 November 1883, behelst voor het grootste gedeelte eene verdediging van de verschillende wijzigingen en verbeteringen en bevat voorts eenige wenken en beoordeeling van wat minder wenschelijk en schoon was voorgekomen, *doch daarin werd met nadruk gewezen op het gevoelen der heeren Le Gras en Pfläging, dat wegens gemis aan ruimte achter het tooneel, de oprichting van een afzonderlijk gebouw, voor berging van tooneel-decoratief, onmisbaar was.*"

Na eene tweede herziening en verandering van het ontwerp „Apollo" is het dus niet eens mogelijk geweest, aan die vraag naar voldoende ruimte achter het tooneel te voldoen.

Gesteld nu, dat geen der ontwerpers geheel aan den eisch der heeren Le Gras en Pfläging had voldaan, hetgeen echter niet bleek uit het eerste Juryrapport, waaraan die heeren toch ook deel hadden, dan zou men toch met billijkheid mogen verwachten, dat de ontwerpers, die daaraan veel meer voldeden dan het ontwerp „Apollo", en daarvoor, hoewel zeer noode, andere zaken hadden opgeofferd, ja zelfs een deel van de vrije doorgang achter het tooneel moesten overbouwen, omdat het terrein te klein was om die ruimte elders te vinden, ook daarvoor erkend werden. Doch niets van dit alles — een stilzwijgen over dit punt was hun deel. Dat was niet voldoende, niet eerlijk; men vergete niet dat het een hoofdpunt gold — met nadruk als zoodanig in het verslag der Vereeniging door de heeren Le Gras en Pfläging vermeld.

Voorts blijkt uit dat verslag, dat het bewust ontwerp „Apollo" langzamerhand in een bijna geheel nieuw ontwerp is veranderd. Daarin ligt, op zich zelf beschouwd, niets kwaads; in het algemeen is een dusdanig ontwikkelingsproces zelfs aan te bevelen, doch — waartoe dan een prijskamp onder bevoegde mannen uitgeschreven? Het talent van den heer Verheul ware dan wel voldoende geweest om aan hem ineens de opdracht te geven; men had dan het halfjaar kostbaren tijd van de overige ontwerpers, ad *f* 300 honorarium, wel kunnen sparen.

Nu men eenmaal een prijskamp had uitgeschreven en vanplan was tot zulke diep ingrijpende wijzigingen van eenig ontwerp over te gaan — nu brachten de beleefdheid en de billijkheid ook mede, dat tusschen enkelen der ontwerpers een nieuw concours, naar een nieuw programma, geopend werd.

De reden, waarom het zoo hooggeroemd ontwerp van prof. Giese, voor den prijs van eene volledige bekroning werd aangekocht, n.l. alléén „om den ontwerper van „Apollo" van veel nut te zijn", is zeker een paskwil:

1°. omdat men toch moeilijk zou kunnen beweren, dat een zoo bekwaam kunstenaar, op wiens ontwerp men in het Jury-rapport den eerestempel drukte, niet instaat zou zijn, op een niet twijfelachtig programma, een volledig uitvoerbaar project voor eene bepaalde bouwsom te leveren; en 2°. omdat het nut, dat de heer Verheul van dat ontwerp, ten behoeve van het zijne, kón hebben, in zake de inrichting van den schouwburg, niet meer kon zijn dan dat, hetgeen men door bestudeering van vele andere projecten kan verkrijgen, waarvan het getal in de laatste jaren legio is; terwijl het kunstgedeelte van „Thalia" té hoog stond om den geest daarvan in eenig ander ontwerp over te planten. In dit opzicht waren de ontwerpen „Thalia" en „Apollo" volkomen ongelijksoortig.

De som van *f* 3000 alzoo, voor „Thalia" besteed, moet worden beschouwd als eene voor het *practisch* doel der Vereeniging nuttelooze uitgave. Het was alléén eene verplichte uitgave voor de hooge verdiensten van een kunstenaar, die zich had laten verlokken om aan een echt Hollandsch internationaal concours, met uitsluitend nationale juryleden, deel te nemen.

Moge het de prijskampen in 't vervolg beter gaan! Zal die der Beurs te Amsterdam het voorbeeld geven? We hopen het van harte!

EEN ZENDBRIEF.

Aan eenige leden der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is een hectografische afdruk van het navolgende stuk gezonden:

WelEd. Heer,

Zoowel wat aangaat de verkiezingen voor bestuursleden, als wat betreft het nemen van gewichtige besluiten, openbaart zich nog dikwijls in de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een geest van vasthoudendheid aan het oude, een gemis aan moed om eene schrede voorwaarts te doen.

Wij meenen dit verschijnsel aan het volgende te moeten toeschrijven:

Er zijn onder de leden der Maatschappij velen, die uit den aard van hun beroep of betrekking, of door dien hunner vorming en ontwikkeling zich geen begrip kunnen vormen van de groote taak der Maatschappij, de bevordering van het kunstleven in het algemeen en van de bouwkunst in het bizonder. Voor de vervulling van die taak is noodig, dat de Maatschappij in haren tegenwoordigen nieuwen vorm, ook van een nieuwen geest blijken geve, dat zij breke met de oude sleur en iets uitvoere.

Om dit alles te bereiken is het vooral van belang dat het bestuur uit mannen bestaat, die op gebied van kunst of wetenschap een goeden naam hebben en die tevens den ijver bezitten, noodig om deze betrekking naar eisch te vervullen. Hiertoe komt men niet, zoolang de genoemde leden, aaneen gesloten in hun afkeer van het nieuwe, steeds eene gemakkelijke overwinning kunnen behalen op de meer ontwikkelde en meer vooruitstrevende leden, die zich vaak van de Maatschappij afkeeren, vermoeid door al het gehaspel in de vergaderingen, en den zwaren strijd tegen den sleurgeest.

Deze toestand moet veranderen en wij meenen dat die verandering ten goede ook kan tot stand gebracht worden, zoo men eendrachtig en volgens een bepaald plan werkt:

't Is vooral, meenen wij, aan ons jongeren, nog buiten allerlei persoonlijke kwesties staande, welke helaas in de Maatschappij zulk een groote rol spelen, om in dezen de eerste stappen te doen. Daarom stellen wij U voor een soort van Vereeniging of band te vormen, welke de verkiezingen van bestuursleden der Maatschappij alsook verdere belangen zoowel van onderlingen als algemeenen aard bespreekt, daartoe geregeld bijeenkomende vóór elke vergadering der Maatschappij, en voorts zoo dikwerf als noodig mocht blijken. Zullen wij in het begin weinig uitrichten, door vasthoudendheid, eendracht en getrouwe opkomst, zullen wij mogelijk er in slagen te voorkomen dat de Maatschappij geheel inslape. Kunt Ge U met dit denkbeeld vereenigen, wil hiervan dan kennisgeven aan een der beide ondergeteekenden. Wij hopen U dan weldra uit te noodigen tot eene eerste bijeenkomst te Utrecht waar een en ander nader kan worden geregeld.

Namens eenige leden der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

D. E. C. KNUTTEL, 's-Hertogenbosch.
J. VERHEUL DZN., Rotterdam.

Het lezen van bovenstaanden zendbrief zal menigeen tot nadenken gestemd hebben. De onderteekenaars zijn jonge leden der Maatschappij, en zij schijnen zich ook bij voorkeur tot de jongere leden gewend te hebben. Er wordt geklaagd, en terecht, over den toestand der Maatschappij, en dat wel in tamelijk krasse bewoordingen, die zeker den bestuurders verre van aangenaam in de ooren geklonken zullen hebben.

Is echter de oorzaak van wat er verkeerds in de Maatschappij wordt aangetroffen wel te zoeken daar, waar de opstellers der missive het meenen te moeten vinden? Is die „geest van vasthoudendheid" zoo machtig? Hebben de leden „die uit den aard van hun beroep of betrekking", of „door dien hunner vorming en ontwikkeling" zich „geen begrip van de groote taak" der Maatschappij kunnen vormen, wezenlijk zoo'n invloed? Wij gelooven het niet. De belangstelling, zelfs in een algemeene vergadering, waar in den regel slechts $^1/_{10}$ à $^1/_{20}$ van het ledental bijeenkomt, is zoo gering, dat men wezenlijk niet heel veel moeite zou behoeven te doen, in een dergelijke vergadering een meerderheid te verkrijgen.

In de grieven tegen het Bestuur ligt veel waars. Zeker, indien dit bestond uit mannen, die aan hun „goeden naam in kunst of wetenschap" wat „IJVER" paarden, zouden de zaken geheel anders gaan. Het tegenwoordig Bestuur zit in Olympische rust op zijn zetels, en schijnt zooverre boven het gewone aardsche verheven, dat het niet eens bemerkt, wat daar beneden wel omgaat. Een gepast gevoel van eigenwaarde is in een Bestuurder zeker te prijzen, doch het mag niet zoover gaan, dat het tot de meening aanleiding geeft, alsof de bezitter op zijn lauweren rust.

Aan de Redactie van het Weekblad b.v. laat niemand der Bestuurderen zich iets gelegen zijn, zoodat de Secretaris de volle zwaarte van dien last op zijn schouderen krijgt, waartegen de man natuurlijk niet is opgewassen. En toch zijn er verscheidene Bestuursleden, die niet zonder talent de pen voeren. Ook de platen van het Weekblad waren dikwerf zoo, dat zij aanleiding gaven tot velerlei gegronde klachten. Van de rijke stof, die de Bestuurderen ongetwijfeld in portefeuille hebben, zag men echter slechts zelden iets.

Zal werkelijk de Maatschappij „niet *geheel* inslapen", dan moet er allereerst voor een geheel nieuw Bestuur gezorgd worden, dat uit leden bestaat, die nog te jong zijn, om in „Olympische rust" hunne dagen te slijten. Doch de vraag is, of de tegenwoordige Bestuurderen zoo maar goedschiks heen zullen gaan. Me dunkt, dat ze, hoewel in den regel niet veel moeite nemende, in het geval dat er pogingen worden aangewend om hen te doen vallen, alle krachten zullen inspannen, en hun invloed dan grooter zal blijken, dan de opstellers van het stuk wel schijnen te vermoeden. Ook zullen vele oudere leden der Maatschappij zich ergeren aan een dusdanig „jong" Bestuur, en als men bedenkt, dat die ouderen zelfs de meerderheid van het tegenwoordig Bestuur onder de „jongelui" rangschikken, is van dien kant ook niets dan tegenwerking te wachten.

De Maatschappij begint zachtjes aan oud te worden, en wij weten het allen, ouderdom komt met gebreken. Een grijsaard moge eerwaardig zijn, tot hard werken is hij niet meer instaat. Reeds sprak op een vergadering voor een jaar of wat een der geestigste leden van de Maatschappij als van een „zieltogend lichaam", en hij profeteerde, dat alle geneesmiddelen, den zieke toegediend, het lijden slechts zouden verlengen, zonder ooit tot beterschap te voeren. Een paar jaar geleden gaf men den zieke een anderen leefregel: men diende hem een paar pillen toe, in den vorm van een „Weekblad", van een „Tentoonstelling"; nu geeft men hem zelfs een zeer kras medicament, in den vorm van een „Gebouw"; doch al blijkt zijn constitutie niet te zwak voor het laatste geneesmiddel, hij zal sukkelend blijven, want hij lijdt aan langzaam verval van krachten.

Het purgeermiddel, dat de opstellers van den brief hem willen doen slikken, zal hij niet willen innemen, en mocht hem met geweld de mond opengebroken worden, zoodat hij wel genoodzaakt is het op te nemen, dan wordt zijn einde slechts verhaast.

Is het echter niet wreed, willens en wetens zoodanig lijden te laten doorgaan? Zou het niet humaner zijn, hetzij door een slaapmiddel, hetzij door een genadeschot er een eind aan te maken?

t. t.
NESTOR.

GLAZEN SCHOOLBORDEN.

In den laatsten tijd worden hiertelande schoolborden van hardglas in toepassing gebracht, en de gunstige getuigschriften van verschillende leeraren aan hoogere burgerscholen en hoofdonderwijzers geven aanleiding, een paar woorden tot aanbeveling te schrijven. Deze borden zijn voor het onderwijs in den algemeenen zin des woords, en dus ook voor dat in de muziek en het teekenen, bestemd; zij worden in de fabriek van Friedrich Bender te Dusseldorp vervaardigd, en de heer H. A. Bender, te Deventer, treedt als eenig agent voor Nederland en zijne Oostindische bezittingen op.

Het voordeel dezer borden ligt voor de hand; ten-

gevolge der samenstelling zijn zij soliede en sterk, daarbij onafhankelijk van veranderingen in temperatuur en vochtigheid, vrij van 't lastige glimmen, bersten en krimpen. Volgens de getuigschriften, ons ter inzage verstrekt, hebben de hardglasborden, behalve deze voordeelen, nog de goede eigenschap, dat zij niet krassen en gemakkelijk schoongemaakt kunnen worden, terwijl men er zeer zacht op schrijft.

De borden zijn gevat in een ongeverfd houten raam en kunnen als schuif-, hang- of stelbord (op een ezel) gebruikt worden; zij komen in verschillende grootten voor en hebben een zwarten grond, die met wit krijt beschreven wordt, of wel een witten grond, waarop met zwart of gekleurd krijt en houtskool geteekend wordt. Onder deze borden treft men er ook aan met lijnen geruit, ten dienste van de Fröbel-methode en doorteekenborden, waarbij het voorwerp, dat men wenscht af te teekenen, op de binnenzijde van het achterschot met punaises bevestigd wordt. De meest gevraagde soort van schrijf- en muziekborden hebben de lengte van 126 bij eene hoogte van 111 c.M.

Door denzelfden fabrikant wordt ook wit en gekleurd krijt geleverd, dat van eene goede qualiteit is.

De belangstellende lezer kan nadere inlichtingen trekken uit de navolgende vakschriften, als:

Magazin für Lehr- und Lernmittel aller Länder; 7ter Jahrgang No. 9, von 1 Mai 1883;

Pädagogischer Litteraturbericht No. 7, Beilage zu „Haus und Schule" No. 20, von 19 Mai 1883 en

Westdeutsches Gewerbeblatt, Organ des Central-Gewerbe-Vereins für Rheinland, Westfalen und benachbarte Bezirke, 1ster Jahrgang No. 5, von 10 Juli 1883.

De gelegenheid, zich hiertelande omtrent de deugdzaamheid dezer borden zekerheid te verschaffen, staat ruimschoots open, daar zij reeds te Amsterdam, Arnhem, Assen, Beest, Bergen-op-Zoom, Dedemsvaart, Deventer, Dongen, Enkhuizen, Gilze-Rijen, Hasselt, 's-Hertogenbosch, Kampen, Kampereiland, Leiden, Meppel, Nijmegen, Vlissingen, Waalwijk, Wageningen, Zeist en Zwolle geplaatst zijn.

Bij het gebruik is het wenschelijk, de borden van tijd tot tijd flink met amaril te wrijven; een theelepeltje daarvan, met water aangemengd, is voldoende voor een bord. Nadat vijf tot tien minuten drooggewreven is, wordt het bord met eene natte spons afgeveegd.

v. G.

INGEZONDEN.

Leeuwarden, 5 December 1883.

Geachte Heer Redacteur,

Het deed mij waarlijk genoegen in een ingezonden stuk van *De Amsterdammer* dd. 1 December te lezen, dat ik gefaald heb in mijne bewering, alsof er, om de voortplanting van het geluid van boven of naast elkaar gelegen vertrekken te verhinderen, geene afdoende middelen zijn aan te wenden, zonder dat dit met groote kosten gepaard zoude gaan. (Zie *De Opmerker* van 17 November jl., bladz. 430.)

De heer J. H. van Sluiters, architect te Amsterdam, inzender van genoemd stuk, beweert althans daarin, dat deze middelen reeds jaren bestaan, en door hem in een aantal gebouwen zijn toegepast. Ofschoon het jammer is, dat geen dier gebouwen wordt genoemd, en dus de gelegenheid niet wordt gegeven, daarvan het *uitstekende nut* te beoordeelen, is het nog meer te betreuren, dat van het middel zelf geen melding wordt gemaakt. Vele bouwkundigen zouden zeker met mij den heer V. S. dankbaar zijn voor de bekendmaking eener vinding, waarvan zooveel practisch nut kon worden getrokken.

Deze geheimhouding leidt mij tot de volgende gedachten:

Of de heer V. S. wil er eerst eene monopolie van maken, alvorens zijne vakgenooten den grooten dienst te bewijzen, door hen zijne wetenschap deelachtig te maken, òf hij behoudt die kennis voor zich, om daardoor uit te munten; wat, bij het bewustzijn dat velen door eenige publiciteit konden worden gebaat, zeker niet van egoïsme is vrij te pleiten.

Bovendien, M. de R., begrijp ik niet goed, waar eerst wordt gemeld het middel reeds dikwijls te hebben toegepast, de heer V. S. later kan schrijven genegen te zijn, bij serieuse deelneming, aan het systeem een practische uitvoering te willen geven, door het in exploitatie te brengen.

M. i. is dit tegenstrijdig.

Mij vleiende, dat bovenstaande regelen ertoe zullen leiden dat vele architecten door den heer V. S. omtrent de middelen ter bestrijding van bovengenoemd gebrek zullen worden geinformeerd, waarvoor ZEd. bij voorbaat van hun dank verzekerd kan zijn, en U dankzeggende voor de plaatsing dezer regelen, heb ik de eer te zijn,

Achtend,

Uw dw. Dienaar
A. T. van Wijngaarden Jr.

Mijnheer de Redacteur,

Bij het lezen van *De Opmerker* van 8 December jl. nº. 49, zal menigeen met mij onaangenaam getroffen zijn door eene opmerking, ingezonden door den heer K. te Meppel.

Onaangenaam noem ik den zeker vrij algemeenen indruk, omdat door dat schrijven »te recht of ten onrechte, dit moest nog blijken", een jong en veelbelovend architect de kroon van het hoofd werd gerukt. Maar hoe steeg deze gewaarwording nog, toen het ten slotte bleek, dat van de beweerde gelijkenis tusschen beide projecten niets hoegenaamd te bespeuren was, en dat men, om maar iets te noemen, met evenveel recht den dom te Keulen kan gelijkstellen met dien te Bazel, omdat zij beiden twee torens hebben.

De kunst wordt in ons land nog lang niet naar waarde geschat: dit is een feit, waarin hare vereerders zooveel mogelijk berusten, vertrouwende op de kracht, die van haar zelve uitgaat; maar als een harer priesters, en nog wel een jong, ijverig, en in het onmiskenbaar bezit van talent, door onjuiste beweringen het publieke wantrouwen op den hals wordt geschoven, wat onvermijdelijk hem en de kunst moet schaden, dan berusten zij niet, neen, dan zullen zij strijden.

Ik hoop, Mijnheer de Redacteur, dat een vaardiger pen dan de mijne het voor den heer J. Verheul Dz. opneme; maar de gedachte, dat zeer velen mogelijk niet zouden onderzoeken in hoeverre het schrijven uit Meppel waarheid bevat, heeft mij deze zwakke poging doen wagen.

Zwolle. M.

Aan den WelEd. Heer A. Th.

Naar aanleiding van uw critiek, overgenomen in *De Opmerker* van 1 December l.l., neemt de ondergeteekende de vrijheid u te doen opmerken, dat de talrijke gevleugelde schijven (cirkelvormige schijven, een geliefkoosd motief in dezen stijl), 't gevleugelde rad als spoorwegsymbool moeten voorstellen, doch door de kleine teekening misschien niet duidelijk konden aangeduid worden.

De Ontwerper
Motto: François I.

De ondergeteekende heeft de eer, de aandacht van heeren architecten en bouwkundigen te vestigen op de in het buitenland thans zoozeer gezochte marmersoort uit de groeven van L'Echaillon, vooral voor hetgeen betreft balustres, traptreden, beeldhouwwerken enz. De aangename kleur, soliditeit van grondstof gepaard aan den zeer billijken prijs van deze marmersoort, kunnen niet anders dan ook hiertelande welkom zijn tot versiering voor alle monumentale gebouwen.

Het zou den ondergeteekende aangenaam zijn, indien dit artikel bij voorkomende gelegenheid door een der heeren leden van het Genootschap Architectura et Amicitia [1]) tot een onderwerp van bespreking gemaakt werd, waartoe hij gaarne de voorhanden zijnde modellen ter beschikking wil stellen, welke overigens ten allen tijde bij den ondergeteekende ter bezichtiging zijn.

S. L. de Beer,
Amstel 109.
Agent voor Nederland.

[1]) Of leden van afdeelingen der Maatschappij van Bouwkunst.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Onlangs werd te Groningen eene Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst opgericht, waarbij reeds terstond bleek dat zij in eene behoefte voorziet, want de Vereeniging neemt sterk in bloei toe, vooral ook door het toetreden van een groot aantal kunstlievende leden. 't Gevolg daarvan was, dat de Vereeniging van den aanvang af zich gemakkelijk kon ontwikkelen, zóó zelfs, dat zij thans — naast haar gewonen werkkring — de aandacht heeft geschonken van eene voor de gemeente Groningen zeer belangrijke zaak. Het was n.l. reeds lang de wensch van velen — ook van het Dagelijksch Bestuur der stad — dat in het midden van het Heereplein (het nieuwe gedeelte der stad) een fontein zou worden opgericht. Het Bestuur van de jeugdige Vereeniging heeft deze zaak thans tot die der Vereeniging gemaakt, en zoodoende heeft zij de volgende prijsvraag uitgeschreven:

Art. 1. De Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen verlangt een ontwerp van een monumentale fontein op het Heereplein te Groningen.

Art. 2. De juiste plaats, waar de fontein zal worden opgericht, is aangeduid op de bij dit programma behoorende teekening. Zij komt te staan in een bassin, dat eene binnenwerkschen diameter heeft van 15 meter. De diepte van den bodem van dit bassin is beneden den constanten waterspiegel 0.70 meter. De rand van het bassin is boven dien waterspiegel 0.20 meter. Het bassin wordt gevoed door middel van de waterleiding met een uitstroomingsbuis van 0.05 meter diameter.

Art. 3. De fontein zal moeten zijn een gedenkteeken ter herinnering aan het feit, dat de vestingwallen om de stad Groningen werden gesloopt en de gemeente daardoor een nieuw tijdperk is ingetreden van algemeene ontwikkeling. Daartoe zal geëischt worden dat de fontein den indruk geeft van een krachtig, monumentaal en majestueus karakter: terwijl op esthetisch zichtbare wijze zal moeten blijken, dat zij zal worden opgericht door bijdragen van alle burgers der stad Groningen.

Art. 4. De ontwerper wordt volkomen vrijgelaten in de keuze van stijl en materiaal; evenwel zal hij er op moeten bedacht zijn, dat het door hem aan te wenden materiaal volkomen duurzaam is en geen twijfel kan bestaan of het tegen alle invloeden van het weder bestand is.

Art. 5. De bouwsom, die door den ontwerper niet mag worden overschreden, bedraagt 10,000 gulden.

Art. 6. De prijzen, die voor de ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden uitgeloofd, zijn: 1° Een prijs van 250 gulden en het eerelidmaatschap der Vereeniging; 2° een premie van 100 gulden; 3° eene eervolle vermelding. Bovendien zal, wanneer tot de oprichting der fontein wordt overgegaan, aan den ontwerper, die met den 1sten prijs bekroond is, de uitvoering worden opgedragen tegen eene belooning van 5 procent van het kostenbedrag, dat door hem bij zijn ontwerp is opgegeven (wanneer hij zulks wenscht).

Art. 7. Er wordt verlangd: *a* een plattegrondteekening; *b* een geheele opstand en een of meer gedeeltelijke aanzichten; *c* een geheele doorsnede; *d* eene memorie van toelichting; *e* een gedetailleerde begrooting. De teekeningen moeten allen zijn op één tiende der ware grootte. De behandeling der teekeningen wordt geheel vrijgelaten.

Art. 8. De ontwerpen, welke met den eersten en tweeden prijs zijn bekroond, worden het eigendom der Vereeniging.

Art. 9. De Jury van beoordeeling zal bestaan uit twee leden van het Bestuur der Vereeniging en drie erkende deskundigen buiten de gemeente woonachtig. De namen der leden van de Jury zullen worden bekendgemaakt binnen acht dagen, nadat de termijn van inzending zal zijn verstreken.

Art. 10. Alle ontwerpen zullen, nadat de beoordeeling heeft plaats gehad, 14 dagen voor het publiek worden tentoongesteld. Het rapport van beoordeeling zal daarbij ter lezing worden gelegd.

Art. 11. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvraag worden vrachtvrij ingewacht vóór of op den 1sten Juni 1884 bij den heer Joan A. Nieuwenhuis, Secretaris der Vereeniging, vergezeld van een adres, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren, zonder den naambrief te openen.

Art. 12. Ieder ontwerp moet zijn gemerkt met een spreuk of motto en voorzien van een naambrief, waarop van buiten dat motto is herhaald, benevens een geheim teeken ter terugvordering, en een correspondentie-adres, en ook binnen vermeldende den naam, voornaam, de betrekking en de woonplaats van den inzender.

Art. 13. Bij niet behoorlijke nakoming dezer bepaling, of indien de vervaardiger zich op eenige wijze kenbaar maakt, zal zijn ontwerp buiten mededinging blijven.

Art. 14. De niet-bekroonde ontwerpen moeten binnen een nader te bepalen tijdstip worden afgehaald bij den Secretaris der Vereeniging; na dien datum worden zij ongefrankeerd aan het correspondentie-adres afgezonden.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

2de Algemeene Prijsvraag.

Het Bestuur van het Genootschap heeft de eer ter kennis te brengen aan heeren leden, dat als 2de Algemeene Prijsvraag voor het jaar 1883 wordt uitgeschreven:

Een Dorpslogement

dat voornamelijk zal moeten bevatten:

Een gelagkamer met buffet groot 90 à 100 M². Een buffetkamer. Een eetzaal groot 50 à 60 M². Een keuken met bijkeuken. Een waschhok. 8 à 10 logeerkamers. Een woning voor den kastelein. De noodige gemakken en bergplaatsen voor provisiën, brandstoffen, enz.; verder de vereischte ingangen, portalen, gangen, enz.

Voorts moet nabij of aan het gebouw zijn gelegen:

Een stalling voor 8 à 10 paarden, een remise voor rijtuigen, een verblijf voor den stalhouder benevens bergplaats voor hooi, enz.

Tevens moeten de noodige vertrekken aanwezig zijn tot nachtverblijf van het mannelijk en vrouwelijk personeel.

Aan de buitenzijde van het gebouw zullen moeten worden aangebracht de noodige veranda's en balkons.

Het geheel zal een landelijk karakter moeten dragen.

Er worden verlangd de navolgende teekeningen:

1. de plattegronden.
2. de voornaamste gevels.
3. minstens twee doorsneden.

Alles op de schaal van 1 : 100.

Verder, zoo noodig, een memorie van toelichting.

De behandeling der teekeningen en de stijl van het geheel wordt den ontwerpers vrijgelaten.

Aan den vervaardiger van het der bekroning waardig gekeurd ontwerp zal worden uitgereikt *het eervol getuigschrift* met een premie van vijf en zeventig gulden (*f* 75) en aan het daarop volgend ontwerp een premie van vijf en twintig gulden (*f* 25).

De inlevering der ontwerpen, met inachtneming van artikel 67 der wet, moet geschieden vóór of op den 19 Februari 1884 ten huize van den 1ste-Secretaris, Oosterdoksluis no. 29 te Amsterdam.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling 's-Gravenhage.

Vergadering van Vrijdag 14 December 1883.

Op de hedenavond gehouden Vergadering der Afdeeling van de Maatschappij van Bouwkunst alhier, kwamen als ingezonden mededeelingen voor:

1°. Een bericht van eenige jonge bouwkundigen hier ter stede, dat zij zich gevormd hebben tot een kring, om bevordering der belangen van hun vak te verkrijgen, door middel van eene leesinrichting van werken, daarop betrekking hebbende, terwijl het plan bestaat daarvan later een bibliotheek te vormen. Bepaalde aansluiting aan de Afdeeling. vinden zij om meer dan één reden minder raadzaam, doch zij houden zich voor den steun daarvan ten zeerste aanbevolen.

2°. Eene uitnoodiging van den heer Lefèbre, alhier, aan de Afdeeling, om het Museum Prins Hendrik te komen bezoeken, met opmerking dat daarin zeer veel voorkomt, dat ook voor bouwkundigen van belang kan geacht worden.

Daarna werd een voorgesteld lid met algemeene stemmen aangenomen. Bij acclamatie werd de heer Vogel als Bestuurslid en als President der Afdeeling herkozen en ook de heeren Bauer en Wesstra werden, als Bestuursleden, met algemeene stemmen herbenoemd.

Als leden der Commissie, bedoeld bij art. 52 der wet, werden herbenoemd de heeren Morre en Liefland en benoemd de heer Looisen.

Tot afgevaardigden ter Algemeene Vergadering der Maatschappij werden benoemd de heeren Vogel en Tirion en tot plaatsvervangers de heeren Van Malsem en Van Lith.

Vervolgens werd door den Voorzitter eene Commissie benoemd, om de rekening en verantwoording van den Penningmeester na te zien van welke Commissie één der leden, na nauwkeurig onderzoek, het bij uitstek goede beheer constateerde, waarvoor den Penningmeester den dank der vergadering werd gebracht.

Naar aanleiding van den gunstigen toestand der kas, werd door den heer Looisen in overweging gegeven, om tweemaal in plaats van ééns per maand te vergaderen en dan één der vergaderingen meer speciaal te wijden aan kunstbeschouwingen en voordrachten, waarvoor, bij één vergadering per maand, ter wille van huishoudelijken zaken, benoemingen, enz., te weinig tijd overschiet, zoodat het groote belang dier vergaderingen, tegen wil en dank. op den achtergrond geraakt.

Het Bestuur zal dit in zijne vergadering tot een punt van bespreking maken en daarna een voorstel ter tafel brengen.

Naar aanleiding van de gedane mededeeling van eenige jonge bouwkundigen, werd de vraag geopperd, of het, ingevolge de wet der Maatschappij, bepaald verboden kan worden om niet-leden der Maatschappij toe te laten op de Afdeelingsvergaderingen. Men meende dit te kunnen vinden door deze niet-leden toe te laten als geïntroduceerden, gedurende het jaar, waarin zij in eenig opzicht het nut der Afdeeling bevorderd hadden, of in een of ander opzicht tot den bloei daarvan bijdroegen. Het bestuur nam op zich, om dit in overweging te nemen en een voorstel aan het oordeel der vergadering te onderwerpen.

Nog werd door den heer Kriens eene catalogus van wit en zwart geëmailleerd ijzeren voorwerpen, uit de ijzergieterij »Vulcaansoord" te Terborgh, ter beschikking der afdeeling gesteld.

De voorzitter sloot hierna de Vergadering, met betuiging van leedwezen dat de kunstbeschouwing, aangeboden door den heer Van Lith, voor de tweede maal achterwege moest blijven, wat echter als eene aanbeveling werd beschouwd voor het voorstel van den heer Looisen, om speciale avonden voor dergelijke nuttige zaken beschikbaar te verkrijgen.

AFDEELING LEEUWARDEN.

Vergadering van 14 *December* 1883.

Na de lezing en vaststelling van de notulen der vorige bijeenkomst, werden de gewone huishoudelijke zaken der December-vergadering afgedaan, als: de benoeming van twee Bestuursleden waartoe de aftredenden, de heeren J. E. G. Noordendorp en S. Baron, werden herkozen, terwijl de eerstgenoemde tevens met algemeene stemmen en onder luid applaus, tot Voorzitter wordt herbenoemd; de verantwoording van den Penningmeester wordt, onder dankzegging voor het getrouw beheer, door de daarvoor benoemde Commissie goedgekeurd en de twee leden tot het verzamelen van stukken, geschikt tot opneming in het Tijdschrift der Maatschappij, volgens art. 53 der wet, de heeren Jac. R. Nijdam en A. T. van Wijngaarden worden herkozen.

Hierop wordt door de in eene vorige vergadering benoemde Commissie, tot onderzoek naar de middelen tot oplossing van het bezwaar, dat leden eener Afdeeling tevens lid der Maatschappij moeten zijn, bij monde van het lid A. J. Rooseboom verslag uitgebracht. De moeilijkheid eener goede oplossing hiervoor wordt uiteen gezet en het wordt vergeefsche moeite genoemd opnieuw aan te dringen tot herziening van een wetsartikel, eerst sedert enkele jaren vastgesteld; met het oog op hetgeen daaromtrent in den laatsten tijd is voorgevallen, meent de voornoemde Commissie te moeten adviseeren, dat van deze zaak verder worde afgezien. Wel is haar echter bekend dat enkele bouwkundigen en industriëelen te dezer stede zich aangesloten hebben tot de oprichting eener nieuwe Bouwkundige Vereeniging, die zich ten doel stelt, op dezelfde wijze werkzaam te zijn als deze Afdeeling en die voornemens is de medewerking der Afdeeling in te roepen..

Hierop opent het lid A. D. G Doesschate zijne serie van lezingen welke hij zich voorgenomen heeft dezen winter te houden en zegt, daartoe de bouwwijze der oude Grieken, dit in kunstzin zoo rijk begaafde volk der grijze oudheid, als onderwerp te hebben gekozen; spreker meent dat de bouwwijze van dit volk door de harmonische samenstelling harer vormen zich zoozeer van de overige en zelfs van die der latere tijden onderscheidt, dat zij nog steeds als hoofdelement van de architectonische vormenleer geldt. Met andere woorden, dat zij klassiek zijn.

Spreker geeft eerst in korte trekken eene beschrijving van het land zelf: van het oude Hellas; hij schetste het als een uitnemend schoon land, met een aangenaam klimaat, meest altijd helderen hemel en bewoond door een hoogst begaafd volk. Zoo was ditzelfde Griekenland alleszins geschikt om een bakermat te worden van waren schoonheidszin en poëzie.

Daarna trad spreker in eenige beschouwingen over het volk, dat dit land bewoonde, over zijn oorsprong, zijne opkomst, bloei en verval. De oorsprong is duister, vol overleveringen en verdichtselen; eerst komt waarschijnlijk de tijd der Pelasgen, daarna de afstammelingen van Hellas, den zoon van Deucalion, als heerschende bevolking en na den Trojaanschen oorlog vindt men overal verwarring in de Staten. De koninkrijken worden vernietigd om plaats te maken voor gemeenebesten; daarna ontwikkelt zich bij de Grieken in de 5e of 6e eeuw vóór onze jaartelling meer-en-meer eene verfijnde geestesbeschaving.

Vervolgens ging spreker over tot eene beschrijving der beide voornaamste Staten: het Dorische Sparta en het Ionische Athene; wierp over elk dier Staten een ruimen blik op hunne wetgeving en daarna op hun algemeenen godsdienst, hunne orakels, volksspelen, mysteriën en zeden; gaf eene beschrijving van de ontwikkeling van Athene onder Pericles als het bloeitijdperk van Grieksche kunst en wetenschap.

Weelde en overvloed, sedert het einde der Perzische oorlogen ontstaan, leidden tot verwijfdheid en zedenbederf en daardoor tot verval, eerst door de verovering van Alexander van Macedonië, later door het Romeinsche rijk.

Tijdens de pauze bespreekt het lid A. T. van Wijngaarden Jr. het resultaat met de *Electric Paint remover* verkregen en de terrazzo-vloeren, een en ander door proeven en monsters toegelicht.

Onder dankzegging aan de leden voor hunne bijdragen, sluit de Voorzitter de vergadering.

BENOEMINGEN.

Door Gedeputeerde Staten van Noordholland is, met ingang van 1 Januari 1884, tot hoofdopzichter van den provincialen waterstaat benoemd de heer A. Van der Togt, thans buitengewoon opzichter bij de uitvoering der vaartverbetering Edam-Monnikendam-Schouw.

ERRATUM.

In het artikel »Gezag of geld"? is eene zinstorende drukfout ingeslopen. Op bladzijde 451, 1ste kolom, regel 30 en 31 v. b. staat: dat men Europeanen wil doen *bevechten* door inboorlingen. Men leze daarvoor *berechten*.

ADVERTENTIEN.

Departement van Financiën.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 8 Januari 1884**, des middags ten 12 ure zal, onder goedkeuring van den Minister van Financiën, aan het gebouw van genoemd Departement, worden aanbesteed:

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen, gedurende de jaren 1884, 1885 en 1886, aan het gebouw te 's Gravenhage, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster.

De besteding zal geschieden bij enkele inschrijving, volgens § § 434 en 435 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt ter lezing in het gebouw van het Ministerie van Financiën, aan het bureel der Landsgebouwen in het 2de district te *'s Gravenhage*, aan het gebouw der Hypotheken en van het Kadaster te *'s Gravenhage* en van het Provinciaal Bestuur van *Zuidholland*.

Inlichtingen worden gegeven door den Bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 2de district en den Hoofdopzichter der Landsgebouwen J. A. WEINBERG, beiden te *'s Gravenhage*.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag, 2 Januari 1884, des voormiddags ten 10 ure.

's Gravenhage, 4 December 1883.

De Minister van Financiën,
GROBBÉE.

Departement van Financiën.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 8 Januari 1884**, des middags ten 12 ure zal, onder goedkeuring van den Minister van Financiën, aan het gebouw van genoemd Departement, worden **aanbesteed:**

Het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen, gedurende de jaren 1884, 1885 en 1886, aan het gebouw te Maastricht, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster.

De besteding zal geschieden bij enkele inschrijving, volgens § § 434 en 435 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt ter lezing in het gebouw van het Ministerie van Financiën, aan het bureel der Landsgebouwen in het 2de district te *'s-Gravenhage* en den Hoofdopzichter J. J. G. RINKES te *Breda*.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 2 Januari 1884, des middags ten 11½ ure.

's Gravenhage, 4 December 1883.

De Minister van Financiën,
GROBBÉE.

AANBESTEDING.

De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 27 December 1883**, 's voormiddags 11 ure, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

1o. **Het onderhouden van de Gemeentegebouwen enz. in vier perceelen, gedurende het jaar 1884.**
2o. **Het onderhoud van eenige Gemeentewerken, 1884 en**
3o. **Het onderhoud der Bestratingen 1884.**

Aanwijzing van no. 1 Vrijdag 21 December a. s., 's voormiddags half tien ure, beginnende aan het gebouw achter het Gemeentehuis, en van no. 2 en 3 Donderdag 20 December ten 10½ en ten 11 ure; Teekeningen ter inzage; Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

OPENBARE AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der Gemeente *VEUR* zullen op **Donderdag den 27 December 1883**, des voormiddags 11 ure, op het Raadhuis in het openbaar aanbesteden:

Het bouwen eener Onderwijzerswoning.

Alles nader omschreven in het bestek en de teekening, die van Zaturdag 15 December e. k. ter inzage en overname liggen ten Raadhuize der Gemeente, alwaar gedrukte bestekken met teekeningen tegen *f* 1 per stel op franco aanvrage verkrijgbaar zijn.

Aanwijzing ter plaatse op Vrijdag 21 December a. s. des voormiddags 11 ure, door den Architect J. I. VAN WANING te *Rotterdam*, bij wien inmiddels, des verlangd, nadere inlichtingen te bekomen zijn.

De inschrijvingsbiljetten moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór den 26sten December des namiddags 7 ure.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
VAN DUIJVENDIJK, *Burgemeester*.
J. P. TREUB, *Secretaris*.

Boekhl. JOH. G. STEMLER Cz., *Amsterdam* voorhanden: **WASMUTH** »SAMMEL-MAPPE". **CONCERT-HAUS** zu *Leipzig* 12.50 Mark. **PARLAMENTSGEBäUDE** für den Reichstag 18 » **RATHHAUS** zu *Wiesbaden* 20 »

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk**, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water-** of **Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

PLASTISCHE PLAFONDVERSIERINGEN
uit papierstof met sterke hennip, zeer ligt,
naar aanwezige of te geven teekeningen eve ren zeer billijk **MARTIN & Co.** Achteroostelnde AMSTERDAM.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

Geldersch-Overijselsche
LOKAALSPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

AANBESTEDING

op **Zaterdag den 22 December 1883**, des middags ten twaalf ure, in de Societeit »DE EENDRACHT" op den Zonnebrink te *WINTERSWIJK*, van:

Bestek Nº. 24.
Leggen van Spoorbaan en Wissels enz. ten behoeve van de Lokaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo.

Bestek Nº. 25.
Gebouwen en Inrichtingen op de Stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in vier perceelen.

De inschrijvingsbiljetten moeten uiterlijk één uur vóór de besteding vrachtvrij worden bezorgd aan het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*.

Voor elk bestek en voor elk der perceelen van Bestek Nº. 25 kan afzonderlijk worden ingeschreven en moet een afzonderlijk inschrijvingsbiljet worden ingeleverd.

Inlichtingen verstrekt het bureau der Maatschappij te *Winterswijk*, alwaar tevens de bestekken met bijbehooren op franco aanvrage en tegen betaling van
f 1.— voor bestek Nº. 24
» 2.50 » » Nº. 25
verkrijgbaar zijn.

Winterswijk, den 28 November 1883.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Marmer uit de groeven van l'Echaillon.
Alle voorwerpen van **Beeldhouwwerk** en **Steenhouwwerk** alsmede **brute Steen** van bovenstaand marmer, worden binnen korten tijd na bestelling naar teekeningen keurig afgewerkt geleverd door
S. L. DE BEER,
AMSTEL 109,
Agent voor Nederland.

NEDERLANDSCHE ZANDSTEENFABRIEK
tusschen Velsen en IJmuiden.
Depôt, Amsterdam, Baangracht bij de Vijzelgracht 344—347.
Bekroond te Arnhem met diploma 1e graad.
Metsel- en **Profilsteenen** in alle gewenschte kleuren, **Parketvloeren, Riolen, Buizen, Ornementen** van **Kunst-Zandsteen** en **Portland-Cement.**
Handel in **Marmeren Schoorsteenmantels, Portland-Cement**, merk »**STERN**" en verschillende andere soorten enz. enz.
Generaal-Agentschap voor Nederland en Koloniën van den Heer GIOVANNI RETT te Frankfurt a/M. voor den aanleg van Terrazzo vloeren.
N. A. SCHELLING, *Directeur*.

LOCOMOBILES.
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

AANBESTEDING.
De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 20 December 1883**, 's voormiddags 11 uur, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden**:
Het onderhoud van de Schoolgebouwen enz. in vier perceelen, gedurende het jaar 1884.
Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE AMSTERDAM Beltweg N°. 3.
TRADE MARK.

NATUURL. ASPHALT VAN VAL DE TRAVERS ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, W. PATON WALSH.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.
Geëmailleerd-IJzeren PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam*.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie**, bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

G. VAN LENT, Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek.**
LÉON DE SMET & Co., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

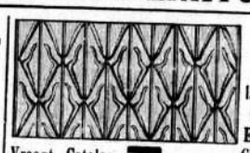
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Bij **P. GOUDA QUINT**, te **Arnhem**, is verschenen de **tweede** aflevering van:
Beknopt Practisch Leerboek
DER
Burgerlijke en Water-Bouwkunde,
DOOR
B. F. PLASSCHAERT.
Leeraar aan de Burgeravondschool en de Hoogere Burgerschool, te Delft.
Met omstreeks 600 in den tekst gedrukte, uitgewerkte Constructie-figuren.
De uitgave geschiedt bij inteekening in ongeveer 10 afleveringen à f 1.20.

AANBESTEDING.
Op **Woensdag 19 December 1883**, des namiddags te 2 uur, zal door den Heer J. M. BEFFIE, in het Café *PANORAMA*, Plantage Middellaan, bij enkele inschrijving worden **aanbesteed**:
Het Bouwen van een Fabrieksgebouw, met Stoom-Schoorsteen, Ketelhuis, Machinekamer, ten behoeve eener Stoomdiamantslijperij, op het Terrein gelegen aan de Verwerstraat, te Amsterdam.
Bestek en teekeningen zijn tegen betaling van f 1.50 verkrijgbaar aan de Boek- en Handelsdrukkerij van Wed. J. TAK & Zoon, Spuistraat b/d Paleisstraat.
Inlichtingen worden gegeven door den Architect-Werktuigkundige J. W. MEIJER.
Aanwijzing Zaterdag 15 December, des namiddags te 2 uren.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG N°. 51. ZATERDAG 22 DECEMBER 1883.

De Opmerker.

Orgaan van het Genootschap

ARCHITECTVRA ET AMICITIA

Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreflende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat N°. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT f 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland f 7.50 en Nederlandsch-Indië f 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

BERICHT.

Het nieuwe Genootschapsjaar vangt aan met 1 Januari 1884. Zij, die vóór dien datum als gewone- of buitenleden tot het Genootschap toetreden, zijn voor het nog loopende jaar van de betaling der contributie vrijgesteld, en ontvangen de tot 1 Januari verschijnende nommers van *De Opmerker* zonder bijbetaling. De contributie voor gewone (d. i. te Amsterdam woonachtige) leden bedraagt f 12, die voor buitenleden f 7.50 per jaar. Zij ontvangen daarvoor wekelijks *De Opmerker*, terwijl voor het overige naar de wet wordt verwezen, die gaarne aan ieder belangstellende gezonden wordt.

HET BESTUUR.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

1°. dat de regelings-commissie voor den feestavond van 19 Januari 1884 de eer heeft heeren Leden, die op dien avond eene bijdrage wenschen te leveren, uit te noodigen zich te vervoegen bij den heer Jonas Ingenöhl, Weesperzijde 8, die zich belast heeft met de samenstelling van het programma, terwijl ook alle correspondentiën aan bovengenoemden heer moeten gericht worden;

2°. dat het financieel beheer voor die Commissie is opgedragen aan den heer Evert Breman, Reguliersgracht 103;

3°. dat als gewone Leden zijn aangenomen de heeren: Eduard Roskam, beeldhouwer en P. L. Wijndels de Jongh;

4°. dat als Buitenlid is toegetreden de heer J. D. Bruijn te 's-Hage;

5°. dat de Commissie tot nazien der rekening en verantwoording van den Penningmeester bestaat uit de heeren J. A. van der Sluijs Veer, H. Oostinjer en W. H. L. Westerbach.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) KARAKTER, OOK IN DE KUNST. EENE STUDIE.

DOOR

JOAN NIEUWENHUIS.

III.

„Ik heb bij het daarstellen van mijn kunstwerk aan geen omschreven idée gedacht, of liever: ik heb er in 't geheel niet bij gedacht,.... 't is bij mij in onbewustheid voortgekomen."

Aldus een groot aantal beoefenaren van kunstvakken.

Beginnen wij met te zeggen, dat deze redeneering voor een deel juist is. Werkelijk zijn er onder de beoefenaren der kunst volgelingen van het onbewuste, doch hetgeen ze voortbrengen *is* geen kunst in de door ons bedoelde beteekenis van het woord, ook al doet zich daarbij het schijnbaar vreemde feit voor, dat de in deze bedoelde voortbrengselen meermalen een artistieke hand verraden. Indien wij toch *inderdaad* met een kunstwerk te doen hebben, dan mag een dergelijk werk door de geniale hand des meesters in een „onbewust" oogenblik zijn voortgekomen, het werk zelf — de leidende gedachte — had reeds lang te voren zijn wordingsproces voleind. Vinden wij ergens deze waarheid in eenig product niet terug, dan houdt het op *kunst*product in de hoogste beteekenis van het woord te zijn. Het is dan slechts het gevolg van oefening en geheugen, gepaard aan eenigen artistieken aanleg.

Een architect, die voor zeer bekwaam doorgaat en vooral bekend staat als iemand, die „buitengewoon vlug een idée kan schetsen", heeft ons enkele malen in de gelegenheid gesteld met de werking van zijn genie kennis te maken, en het bleek ons daarbij, dat wij werkelijk te doen hadden met een begaafd man, doch

KONINKLIJKE TECHNISCHE

den indruk van een kunstenaar heeft hij op ons niet kunnen achterlaten. Zijn wijze van werken was zóó oppervlakkig, zoo *uitsluitend* het gevolg van een artistieken band, dat hij niet alleen geen begrip had van eenig *denkbeeld* in zijn werk te leggen, doch zelfs de technische eischen en de logische gevolgen van de practijk van zijn vak werden niet inachtgenomen. Zoo plaatste hij vensters waar geen lucht of licht noodig was; bracht lijsten en kolommen aan waar hun oorspronkelijke diensten niet werden gevraagd; plaatste groote kruiskozijnen om licht te verschaffen aan een miniatuur spreekkamer, enz. enz., en dat alles..... tot bevrediging van 's mans willekeurige fantasie! Zoo ontstond dikwijls een geheel, dat ook den deskundigen beoordeelaar een wijle aantrok, wegens den gevoelvollen toon waarop de verschillende onderdeelen waren saamgevoegd, en de aangename verhoudingen welke het geheel te aanschouwen gaf. Maar de hoogere eischen der kunst konden op zoodanige wijze nimmer bevrediging vinden.

Een artistieke aanleg is een onmisbare eigenschap voor het voortbrengen van *bouwkunst*, maar een langdurige, ernstige en onafhankelijke studie is daarbij een eerste vereischte, om het talent in waarheid dienstig te kunnen doen zijn. De kunstenaar moet met zijn vormen leven en spreken, welke gemeenzaamheid slechts het gevolg kan zijn van zeer langdurige en hoogst intieme betrekkingen.

Dat de kunstenaar, die aldus werkt en voortbrengt, daarbij de vruchten *van anderen* als studie mag gebruiken, is natuurlijk, doch ook niet meer dan als *studie*. Wij moeten ons daarbij op het standpunt van den onderzoeker plaatsen, en niet zeggen: *deze* of *die* vorm is schoon aangebracht; maar: *waarom* is die schoone vorm juist zóó aangebracht?

Dát is beoefening, en meer heeft een kunstenaar niet noodig.

Dat bij een dergelijk werken nu juist *terstond* geen meesterstukken zullen ontstaan, wien zal zulks verbazen? Doch dit doet niets aan de juistheid van het begrip af. Uit een oogpunt van ontwikkeling der bouwkunst is dit minder schoone werk van oneindig meer waarde, dan het bovengenoemde *kopieerwerk*. Uit *poging* tot scheppen kón iets ontstaan dat tot verheffing leidt, uit kopieerwerk *nooit*!

Het pad, dat de karaktervolle bouwkunstenaar te bewandelen heeft, is derhalve hoogst moeilijk en veeleischend; doch het talent, dat zich daardoor aangetrokken gevoelt, vindt een dankbaar en heerlijk veld ter bearbeiding gereed.

Doch wee uwer, die de hand uitsteekt om in haar naam — in naam der Bouwkunst! — op te treden, zonder den weg, die tot haar doordringt, te hebben voleind, de wrake over u blijft niet uit, want als standbeelden aan den openbaren weg zullen uwe mistastingen levendig blijven, ja (bij solieden bouw) tot in het vijfde en zesde geslacht!

(*Slot volgt.*)

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 19 *December* 1883.

De Voorzitter opent de vergadering, en na lezing en goedkeuring der notulen worden de nieuwbenoemde gewone leden geïnstalleerd. De heeren E. Roskam en P. L. Wijndels de Jongh worden geballoteerd en als leden aangenomen.

Tot leden der Commissie voor het nazien van de rekening en verantwoording van den Penningmeester worden benoemd de heeren J. A. van der Sluijs Veer, W. H. L. Westerbach en H. Oostinjer.

De Voorzitter doet nu voorlezing van een contract, te sluiten in zake eene nieuwe uitgave van een tijdschrift, dat in den aanvang des volgenden jaars verschijnen zal. De Vergadering hecht hare goedkeuring hieraan.

De heer Van der Sluijs Veer houdt thans eene belangwekkende voordracht over constructiën in gehouwen steen, in aansluiting aan zijn vroegere bijdragen over constructieleer. Hij beschouwt achtereenvolgens de bouwwerken in meer of minder ruwe steen, zooals die uit de oudheid nog tot ons gekomen zijn. Daarna overgaande tot de constructie in regelmatig behakte steen, deelt spreker veel wetenswaardigs mede aangaande de eigenschappen der verschillende steensoorten, de wijze van verbinding en bevestiging, het stellen, enz., om te eindigen met eenige constructiewijzen, gevolgd bij de in gehouwen steen uitgevoerde gedeelten van het Centraal-station, thans te Amsterdam in aanbouw.

Vele door spreker vervaardigde teekeningen strekten ter verduidelijking van het gesprokene.

Na eenige discussie werd de heer Van der Sluijs Veer door een welgemeend applaudissement voor zijn schoone voordracht bedankt.

De heer Charles Roskam deed nu circuleeren „Peintures décoratives de l'Opéra de Paris" en „Aphrodite und ihr Gefolge" von Alexander Zick.

De heer Croizet van Uchelen gaf een schoone collectie photographieën uit Holland en Italië ter bezichtiging, terwijl de heer Weissman een teekening van het koorhek in de St.-Nikolaaskerk te Monnikendam, door hem met den heer Di Gazar opgemeten, te zien gaf.

De Jury in zake de laatst uitgeschreven prijsvragen werd benoemd, en nadat nog een vraag in de vraagbus gevonden was, sloot de Voorzitter deze laatste vergadering van 1883 met een woord van dank aan de leden voor het vele, dat zij in het belang van het Genootschap in het afgeloopen jaar verricht hebben, terwijl hij de hoop uitsprak, dat ook 1884 zich door steeds toenemenden bloei zal onderscheiden.

OPRUIMING VAN EEN WRAK, DOOR MIDDEL VAN DYNAMIET.

Sedert enkele jaren bevond zich in de Zuiderzee, nabij Enkhuizen, in de richting van den benedenmond van het, kunstmatig gevormd, drukke vaarwater „Krabbersgat" en den vuurtoren van de Ven, het Russische brikschip *Lütto*, aldaar, met een belangrijk gat aan bakboordszijde midscheeps, als wrak aan den grond gezet.

Gebouwd van grenenhout, en met een laadvermogen van ± 900 scheepstons, had het eene lengte van voorsteven tot spiegel van 40 M. bij eene grootste breedte van 10 M., terwijl van de kiel tot het bovendek de hoogte 4.50 M. bedroeg en achterspiegel en voorsteven ongeveer 2 M. bovendeks reikten. Boven het dek had men de scheepsdelen reeds afgesloopt, behalve de verschansing en de onderste helft van den grooten mast, die men als zichtbaar teeken van waarschuwing aanwezig liet voor de kapiteins der daar koersende vaartuigen. Voor het overige was de scheepsromp nog in zijn geheel.

Door de Regeering werd besloten, dat, tot herstel der veiligheid voor de scheepvaart, dit ongunstig gelegen wrak moest worden opgeruimd. De publieke aanbesteding geschiedde dan ook den 13 April 1883; als minste prijs werd voor *f* 7500 ingeschreven en het werk gegund.

In het bestek kwamen deze toelichtingen voor:

„De kop van den voorsteven reikt tot 0.30 M. en de bovenkant van den achterspiegel tot 0.10 M. + V.Z. (boven Volzee), terwijl het voordek op 1.40 M. en het achterdek op 2.30 M. ÷ V.Z. ligt. Op den zeebodem peilde men de volgende diepten ÷ V.Z.: Vlak bij den voorsteven 4.20 M.; vlak bij den achterspiegel 4.80 M. Op 10 M. afstand: Vóór den voorsteven 3.90 M.; achter den achterspiegel 3.10 M.

Binnenin het wrak: Op het ingespoelde slijk 3.90 M.; op het zaad- of kielhout 6.35 M."

De opruiming moest geschieden tot de diepte van 3.50 M. ÷ V.Z. en binnen den tijd van 60 dagen, terwijl de wijze der opruiming aan de keuze des aannemers werd overgelaten.

De aannemer besloot, als eenigst middel met kans op welslagen, de opruiming uit te voeren door ontploffingen van dynamiet.

Deze ontplofbare stof werd in 1867 uitgevonden door Nobel, te Hamburg. Men verkrijgt ze, door eene poreuze tot poeder gebrachte stof, als houtskool, infusoriën, aarde of kiezelgoer (bergmeel, dat vooral te Franzensbad gevonden wordt), te laten doortrekken met nitroglycerine.

Nitroglycerine ontstaat door de werking van een mengsel van rookend salpeterzuur en geconcentreerd zwavelzuur op glycerine.

Glycerine of oliezoet werd in 1779 ontdekt door den Zweedschen scheikundige Scheele, en is in de meeste vetsoorten ad 8% of 9% aanwezig. Zij wordt verkregen door verzeeping met alkali of kalk, door die te behandelen met geconcentreerd zwavelzuur of eindelijk ze door middel van heeten waterdamp af te scheiden. Zij ontstaat ook wel bij gisting van suiker met alcohol, koolzuur en barnsteenzuur, als standvastig product. Zij gelijkt in zuiveren staat op een waterheldere, olieachtige en zoetsmakende vloeistof, die niet verdampt en ook niet aan gisting onderhevig is. Wanneer men glycerine met gist en water eenige maandenlang bij een temperatuur van 20° tot 30° laat staan, verandert zij in „propioonzuur."

Nitroglycerine vormt een kleurlooze, meest geelbruinachtige olie, die niet riekt; heeft een prikkelend zoeten smaak; is vergiftig en veroorzaakt, als damp ingeademd, hevige hoofdpijn. Haar soortelijk gewicht is 1.6; zij lost op in alcohol en aether, maar niet in water; wordt bij afkoeling kristalvormig, ontvlamt niet gemakkelijk en wordt dampvormig bij verwarming boven 100° C.; zij kookt bij 185° C. en neemt dan de geschiktheid tot ontploffing aan. Onmiddellijk ontploft zij bij eene verwarming tot 250° C., terwijl een droppel daarvan op gloeiend ijzer stil verbrandt.

Stijve nitroglycerine is zeer gevaarlijk; onzuivere of zure ontbindt zich in de bewaarplaats, ontploft dan vanzelf en wordt daarbij ontleed in koolzuur, een stikstofwaterstofverbinding en stikstofoxydule. De hoeveelheid gas van nitroglycerine staat tot die van buskruit als 1300 : 800 en neemt dan een achtvoudige ruimte in.

Het dynamiet heeft boven de nitroglycerine, in het gevaar van bereiding en van het gebruik, veel voor, daar het bij den sterksten schok niet ontploft, maar daartoe kunstmatig moet worden ontstoken en alsdan een groote vernielingskracht uitoefent. Het is ook voor het gebruik beter geschikt dan buskruit; kost wel-iswaar viermaal zooveel, maar doet ook achtmaal meer effect. Bij het vervoer behoeft men geen gevaar te duchten,

Het dynamiet-materieel, voor de opruiming van de *Lütto* gebruikt, werd geleverd door Gebroeders Krebs te Keulen a/R., Heumarkt No. 55.

Bij de opruiming van de *Lütto* werd het dynamiet gebruikt in den gewonen handelsvorm. Het heeft het uiterlijk van een waskleurige massa, gedrukt in perkamenten patroonhulzen van verschillende lengte en gewicht; de meeste hulzen waren 0.10 M. lang en over 0.02 M. lengte, als krop, ongevuld gelaten; de diameter was 0.02 M. Elke patroon van deze afmeting weegt 0.1 kilogram, en 25 stuks zijn saamgepakt in langwerpig vierkante doozen van bordpapier, voorzien van een dito deksel met randen. Elke doos bevatte alzoo 2.5 K.G. dynamiet. Tien zulke doozen zijn gepakt in een kistje, lang 0.54 M., hoog en breed 0.25 M., vervaardigd van vurenhout, dik 16 m.M. De patronen liggen overlangs in de breedte der doos.

Bij het voorbereiden eener ontploffing werd een patroon uit het midden der doos genomen en daarin het slaghoedje met lont bevestigd.

De slaghoedjes zijn van de gewone samenstelling, lang 16 m.M., waarvan 5 m.M. is gevuld met donderpoeder; de diameter bedraagt 5 m.M. De lont bestaat uit een kern van lichtbrandbare stof, omwoeld met hennep en linnenkleed, dat bestreken is met kaoetsjoek (gummi elasticum), zoodat de kern daarom watervrij is gemaakt. Zij is in bossen van onbepaalde lengte opgeschoten, en hare dikte past juist in het ongevulde deel der slaghoedjes. De lont wordt in het slaghoedje gestoken en vervolgens in de patroon gedrukt. Daarna wordt de krop van de patroonhuls rondom de lont met een dun koordje stijf vastgebonden en de verbinding ruim met dik vet besmeerd, zoodat zij eveneens watervrij is.

De aldus voorziene patroon wordt weder op haar oorspronkelijke plaats in de doos gelegd, en tot doorlating van de lont een opening in den wand van de doos en het deksel gesneden; daarna sluit men het deksel.

Al naarmate men de zwaarte van de mijn bepaalt, plaatst men een evenredig aantal dezer doozen naast elkander op een strook hout (panlat, dubbele lat of tengel), met de doos, waarin de patroon met lont ligt, in het midden. Bovenop de rij doozen legt men een dergelijke houtstrook en verbindt beide strooken door een koord, om de doozen heen geslingerd, aan elkander, zoodat alles één geheel vormt. Daarna wordt de massa omwoeld met grof papier, en daaromheen een kleed van grof baal- of zaklinnen, dat slingersgewijze met touwwerk rondom stevig wordt vastgebonden.

Tot verdere uitvoering wordt nu in den scheepswand, op de plaats voor de mijn bestemd, door den helmduiker een gewone ijzeren kram geslagen, en aan die kram de mijn vastgemaakt met het eind touw, dat als los eind bij voorbaat van de omwinding der mijn daartoe bestemd werd. Zoodra de duiker hiermede gereed is, wordt de lont afgesneden op eene lengte, naar gelang van de waterdiepte, voldoende om het eind 1 of 1.5 M. bovenwater te kunnen houden. Het vaartuig, waarin duiker en materieel, verwijdert zich nu op veiligen afstand (100 à 150 M. is wel voldoende), en er blijft enkel een bemande roeiboot ter plaatse. Door een van hare bemanning wordt nu met eene lucifer de lont aangestoken en overboord geworpen, waarna de boot zich verwijdert.

Tegelijkertijd dat de duiker de mijn aan de kram bevestigt, maakt hij een lijntje daaraan vast, waaraan een kleine houten boei; opdat, bij mogelijke mislukking, de plaats der mijn met weinig moeite kunne worden teruggevonden.

De lont blijft onderwater doorbranden, en vordert daarmee ± 1 M[1] in 100 seconden. Het is dus zaak, bij de bepaling der lengte van de lont, eraan te denken, dat de roeiers in de boot tijd genoeg hebben, in verband met de locale gelegenheid van stroom en wind, om zich buiten gevaar te stellen.

Somwijlen ontploft de mijn niet, door een gebrek in de stoffelijke samenstelling der lont, of door slechte verbinding van lont, slaghoedje en patroon. De meeste zorg dient dus aan deze bewerkingen besteed te worden.

Ontploft de mijn niet, dan wordt er eene kleine

mijn van 0.5—1. of 1.5 K.G. op-, onder- of naast geplaatst en op dezelfde wijze gereedgemaakt en ontstoken. Deze hulpmijntjes ontploften geregeld en, natuurlijk met haar, ook de groote mijnen, die eerst weigerden.

De uitslag der ontploffing bij de *Lütto* was verbazingwekkend. Behalve dat de verwoesting aan het wrak, met mijnen van 7.5 en 10 K.G., boven verwachting was, stegen nog waterkolommen van 20 à 30 M. hoogte en 5 à 6 M. dikte omhoog. De afgekomen houten en ijzeren deelen van het wrak gaven getuigenis van de verschrikkelijke vernielingskracht (hare gasspanning) der dynamietstof en op welke ruwe wijze zij onderwater had huisgehouden. Dek- en spantbalken, van 25 tot 35 c.M. vierkante dikte, werden stukgeslagen alsof ze waren afgezaagd, en de korte breuk van het vernielde hout en ijzer getuigde van de onmiddellijke werking van het dynamiet. Soms werden verscheidene zware balken tegelijk door de ontploffing van één zelfde mijn los- of stukgeslagen en over de watervlakte heengeslingerd. Een deel van het bovendek, dat uit strooken van 8 bij 13 c.M. zwaarte bestond, werd ter oppervlakte van 20 M² als een vlot met de dek- en spantbalken, waarop het met zware bouten en spijkers was bevestigd, afgeslagen en vernield, door de ontploffing van één mijn van 7.5 K.G.; ook de ijzeren knieën der dekbalken, die 8 à 10 c.M. dikte hadden, sprongen af als glas. De spijkers en bouten, waarmede de voornaamste scheepsdelen onderling verbonden waren, braken glad af, of werden gebogen, of als een kurketrekker verwrongen, af-, uit- en losgerukt. Een bijzonder zwaar stuk ijzer, dat tot de gangspil behoorde, sloeg met een massa dek- en spantbalken, bekleeding en dekdelen, dwars af.

Voor deze geheele opruiming werd ongeveer 700 K.G. dynamiet verbruikt, en de uitvoering duurde vijf weken.

Eene hoofdzaak bij dergelijke opruiming met dynamiet is, dat eene plaats voor de mijn worde gekozen, waar de tegenstand voor de gasspanning van het dynamiet, hare vernielingskracht, het grootst is. Met mijnen van 2.5 tot 5 K.G. werd in sommige gevallen meer vernield, dan met zwaarderen. Op groote diepte deed een mijn van zeker gewicht meer nuttig effect, dan wanneer de hoogte der waterkolom boven haar minder was.

Enkhuizen, Dec. 1883. J. G. LUGTEN.

EENE ARTISTIEKE WANDELING, DIE AANBEVELING VERDIENT.

Onder bovenstaanden titel komt in een der laatste nommers van de *Revue générale de l'Architecture* een opstel voor, dat niet alleen voor de te Parijs verblijfhoudende kunstliefhebbers, maar ook voor vreemde beminnaars of beoefenaars van kunst, die slechts van tijd tot tijd die wereldstad bezoeken, wel eenige aandacht waardig is en te gelegener tijd zijn nut kan hebben.

De schrijver begint met zijnen volgelingen aan te raden een bezoek te brengen aan het Louvre, en daar in oogenschouw te nemen de nieuwe Chaldeeuwsche zaal, die men op dit oogenblik bezig is in gereedheid te brengen aan den noordelijken hoek van de colonnade, bij de steenen trap, die naar de zaal van Ninevé geleidt en waarvan zij een aanvulling is. Deze nieuwe zaal, gedecoreerd door den uitstekenden kunstenaar Lameire, is nog niet voor het publiek geopend, daar de architect van het paleis, de welbekende Guillaume, bezig is de laatste hand te leggen aan het ordenen en regelen der vitrines, die zij moet bevatten. Het zal echter gemakkelijk vallen, die verbodsbepaling te overtreden, als men zich maar wendt tot een der genoemde kunstenaars; men zal dan ruimschoots beloond zijn voor de genomen moeite, door het zien van een werk, zoo volkomen aan het doel beantwoordende, dat het schijnt vervaardigd te zijn door een tijdgenoot der oude Assyrische Koningen.

Van het Louvre naar het Comptoir d'escompte, een afstand te klein om wandeling genoemd te worden, bevelen wij alleen aan, om dit merkwaardige gebouw te gaan beschouwen en bewonderen. Het is pasgeleden gebouwd door Ed. Corroyer.

De mozaieken van de eeretrap, grootsch van opvatting, herinneren ons de weelderig-lachende voortbrengselen van het Oosten.

Ziehier nu vervolgens aanbevolen een grootere wandeling, n.m. een bezoek aan de Gobelins (1). Men vergete vooral niet om onder al de merkwaardige meesterstukken, welke dit etablissement bevat, zijn aandacht te schenken aan het groote tapisseriewerk van 9 meter hoogte, dat bestemd is om geplaatst te worden in het Pantheon, in de tusschen-colonnade achter het altaar der H. Genoveva. Begonnen in 1876, kwam het dezer dagen gereed, evenals de zoo goed geslaagde randen, die de vergoding van Homerus door Ingres omlijsten. Als men deze kunstwerken gezien heeft, zal men ons bepaald dankzeggen voor de aanbeveling van dit nogal uitgestrekte tochtje. Hoewel deze tapisserie hoogstwaarschijnlijk het volgend jaar zal worden tentoongesteld in het paleis des Champs-Elysées, zal men zich toch verheugen een der eerste bezichtigers geweest te zijn.

Tot besluit van dit interessante tochtje in Parijs, noodigen wij onze reizigers uit om een bezoek te brengen aan het atelier van Lameire, Avenue Duquesne. Hij zal hen zonder eenigen twijfel toestaan om de photographieën van zijne schoone modellen van tapisserieën mozaiekwerk te doorbladeren, zoo ook zijn ontelbare ontwerpen van plafond-, paneel- of schoorsteen-decoratiën enz., meesterstukken van smaak en elegantie, waarin men niet weet wat meer te bewonderen, òf de rijke harmonie der kleurschakeeringen, òf de fijnheid, de afwisseling en de oorspronkelijkheid der teekening. Men zal deze artistieke wandeling niet artistieker hebben kunnen besluiten.

Indien er onder de personen, die ons op bovenstaand tochtje gevolgd hebben, zijn, wiens esthetisch gevoel wij door onze raadgevingen bevredigd hebben, of ook die aan rhumatiek of slechte spijsvertering lijden, dan durven wij hun nog een uitstapje aanbevelen, en ditmaal een wezenlijk reisje, n.l. een bezoek aan Aixles-Bains. Komaan, mijnheeren, op weg, het water daar zal u goeddoen, doch de kunstwerken, die ge daar zult aanschouwen, zullen een geen minder goed geneesmiddel voor uwe kwalen zijn.

Wanneer gij daar zult hebben gezien de conversatiezaal van het Casino, dat door den heer Abel Boudier wordt herbouwd, met mozaieken, uitgevoerd door Salviati naar de cartons van den heer Lameire; wanneer gij zult hebben aanschouwd de vier groote bogen, de vier kleine koepels, den grooten hoofdkoepel met zijn voorstellingen van de Jaargetijden, met die medaillons, dien dierenriem enz.; wanneer gij alles, wat van dat groote werk reeds voltooid is, zult hebben bewonderd, dan, lijders aan rhumatiek of slechte spijsvertering, verzeker ik u, dat gij uwe lichamelijke pijnen zeer zacht zult voelen; de geneesheeren hebben aan dit middel van genezing, of liever van verzachting, nog niet genoeg gedacht; doch laat ons tot hun verontschuldiging zeggen, dat zij niet alle dagen een dergelijk kunstwerk aan hunne patiënten kunnen aanbevelen.

De laatsten zoowel als de eersten zullen ons wellicht dankbaar zijn, dat wij hen erop attent gemaakt hebben. (2)

Hun, die met geen rhumatiek of anderszins zijn aangedaan, raden wij aan, met hun bezoek aan Aix-les-Bains tot het einde van den herfst te wachten, daar dan het geheele schoone werk voltooid is.

Behalve de bekoorlijkheden van het pittoresk Savooisch landschap, zullen zij dan op hun gemak het volledige werk van den heer Lameire kunnen bewonderen en genieten, en wij zijn zeker, dat zij ons zullen dankzeggen voor den gegeven raad.

D.

(1) Beroemde werkplaats van tapisserieën en schilderwerk, gelegen te Parijs rue Mouffetard. Zij werd gesticht in de 15e eeuw door de familie Gobelin uit Reims. Onder Lodewijk de Veertiende nam zij een zeer groote vlucht, werd gedurende de revolutiejaren verwaarloosd, maar herleefde weer onder het Keizerrijk. Zij heeft sinds hare Europeesche vermaardheid bewaard.

(2) Bij het lezen van deze beschrijving over den invloed der kunst op ons, denkt men onwillekeurig aan de, hoewel wat dichterlijke, bepaling van kunst, die door Georg Ebers in een zijner laatste romans gegeven wordt. Daar leest men: Wie de kunst kent, wie haar dient, wie haar met hart en ziel vereert en alleen voor haar leeft en werkt, die alleen heeft gevoel voor wat groot is, hij zweeft hoog boven het stof en weet niet van ziekte of dood.

De kunst is de ladder, waarlangs de Godheid tot den mensch nederdaalt, om hem tot haar op te heffen in schooner werelden. Dit woord verheerlijkt alles. Het roept het frissche groen te voorschijn, zelfs uit het dorre hout eener ziel, die zich in liefde en hoop bedrogen ziet. Het leven is een rozestruik vol doornen en de kunst is de bloesem-

verbloemd worden. Onmiskenbaar duidelijk toch is het, dat het ontwerp S. door den heer V. zooal niet rechtstreeks gekopieerd, dan toch zeker *rechtstreeks* tot voorbeeld gekozen is; tot zelfs in de uitvoering der onderdeelen van de teekening is dit te bespeuren. Plagiaat is onomstootelijk zeker aanwezig.

Echter pleit het niet voor eene *nauwkeurige* bestudeering van het ontwerp S. (door den heer K. te Meppel), als hij beweert, dat hij in het ontwerp V. dat van den heer S. meende te zien. Dit is buiten kijf overdreven.

Om tot het stuk van M. terug te keeren: hij beweert daarin, van de kunst sprekende: .... *maar als een harer priesters, en nog wel een jong, ijverig en in het onmiskenbaar bezit van talent, door onjuiste beweringen het publiek wantrouwen op den hals wordt geschoven, wat onvermijdelijk hem en de kunst moet schaden, dan berusten zij niet, neen, dan zullen zij strijden* .... Voorzeker zeer schoon gezegd; echter moet hierbij niet vergeten worden, dat de persoon van den priester zelf dan *bijzonder* in aanmerking wordt genomen, d. w. z. dat voor den één het zwaard zal worden opgevat, terwijl den ander zoo mogelijk nog een trap op het hoofd bovendien wordt toegediend; al naarmate men gewild is, en door bepaalde omstandigheden (weleens geheel onafhankelijk van talent of ijver) den *naam* heeft of niet.

Het is hiermede als volgt gesteld: verkeert men in 't eerste geval, dan mag men een koe stelen, en het wordt zelfs vergoelijkt; terwijl de persoon, die den moed heeft zulk een feit aan de kaak te stellen (wanneer er maar een haartje aan zijn redeneering hapert), met groote woorden en holle phrasen doodgeslagen of (mocht er tegen zijn redeneering niets zijn in te brengen) eenvoudig doodgezwegen wordt. In het laatstgenoemde geval verkeerende, helpt geen talent, helpt geen ijver, men mag dan zelfs niet in den stal kijken.

U dankzeggende voor de verleende plaatsruimte, heb ik de eer te zijn

Uw dw. Dienaar
C. N. v. G.

Rotterdam, 18 December 1883.

Geachte Heer Redacteur,

Het deed mij leed, van den heer M. uit Zwolle te moeten vernemen, dat ik een jong en veelbelovend architect de kroon van het hoofd heb gerukt, door te wijzen op de treffende gelijkenis van een door ZEd. vervaardigde teekening met een plaat van *De Opmerker*.

Hoever die gelijkenis gaat, kan blijken daaruit, dat zelfs het wimpeltje, de boomen, het opschrift, de vensters, alle details getrouw gekopieerd zijn. Het eenige venster, dat de veelbelovende erbij gemaakt heeft, past niet zeer goed bij het overige.

Moge dit ook al niet aangenaam klinken, ik meende hier toch op te moeten wijzen, nu de heer M. zegt, dat van de gelijkenis niets te bespeuren is. Het zal mij zeer aangenaam zijn te mogen vernemen, wat door de »vaardige pen" geschreven wordt, doch mijnerzijds sluit ik het debat.

Meppel. Uw dv. dr.
K.

BACTERIëN ALS VERWOESTERS VAN GEBAKKEN STEENEN.

Eene ontdekking, van niet gering belang, door een zekeren heer Parize gedaan wordt in de *Allgemeine Bauzeitung*, II Heft 1883, meegedeeld. Zij is nl. deze: dat er microscopische organismen zijn, die in vele gevallen de verwoesting van werken in gebakken steen ten gevolge hebben.

Dikwijls toch werd opgemerkt, dat de gebakken steenen in vele muren, tot mindere of meerdere diepte, brokkelig of poedervormig waren geworden — een proces, dat zich steeds ontwikkelde en eindigde met de geheele dikte van de steen te doordringen. Men schreef dit toe aan de werking van vochtigheid, strenge koude of groote hitte, ook wel aan eene gebrekkige branding bij het steenbakken. Genoemde heer verklaart deze oorzaken toch slechts te zijn van secundairen aard en wel op de navolgende gronden:

Bij het toevallig onderzoeken van een scheidingmuur van gebakken steen in een gesloten en slechts weinig vochtig gebouw, bemerkte hij blaasvormige plekken op den pleister; hij stak die door en ontdekte daaronder eene uiterst fijne roode stof. Deze stof onder een driehonderdmaal vergrootenden microscoop gebracht, toonde behalve amorphe mineraalvormen en uit

INGEZONDEN.

Waarde vriend Redacteur,

Het spijt mij, dat mijne opvatting van den „zendbrief" zoo onjuist geweest is. Ik heb altijd gemeend, dat ik Hollandsch verstond, doch na hetgeen ik Donderdagmorgen onder de correspondentie van het *Bouwkundig Weekblad* te lezen kreeg, ben ik eraan gaan twijfelen, of ook niet ik tot de personen behoor, van wie Multatuli zegt, dat ze niet lezen kunnen.

Zou ik misschien niet genoeg tusschen de regels gelezen hebben? Of hebben de opstellers van den „zendbrief" geheel andere meeningen neergeschreven dan ze bedoelden? Ik weet het niet.

Wat ik echter wel weet is dit, dat er een groot verschil is tusschen het mij toegedichte tweedracht zaaien en het wijzen op gebreken, waarvan ik de overtuiging heb dat ze tot niets anders leiden kunnen dan tot den ondergang der Maatschappij waarvan ik jaren lid ben.

Ik spreek ten slotte den wensch uit, dat ook ik weldra in de Bestuurderen zooveel te prijzen zal vinden, als de schrijver der correspondentie. Een somber voorgevoel zegt mij echter dat deze wensch voor mij wel tot de *vrome* zal blijven behooren.

De schrijver der Openbaring zegt echter:

„Op het eynde der daghen
sult gij vreemde dinghen sien."

Wie weet wat mij nog misschien beschoren is!

Gegroet door
t.t.
NESTOR.

Mijnheer de Redacteur,

Naar aanleiding van het ingezonden stuk, onderteekend M., in *De Opmerker* van 15 December jl., verzoek ik u een plaatsje voor het volgende:

De heer M. zegt daarin, dat van de beweerde gelijkenis tusschen de twee ontwerpen (namelijk dat van den heer Springer in het eerste nommer van dezen jaargang van *De Opmerker*, en dat van den heer Verheul in Nederland-Insulinde) niets hoegenaamd te bespeuren is. Ik ben zoo vrij met den heer M. op dit punt van opinie te verschillen een durf na gedaan onderzoek gerust beweren, dat er wel degelijk een zeer groote gelijkenis tusschen de twee gevelteekeningen bestaat, al kan zulks door de plaatsgehad hebende verschikking en eenigszins andere behandeling der onderdeelen van den gevel (zeer zeker in het voordeel van het ontwerp-Verheul) wel min of meer

de klei of leem komende kiezelpantzer-algen, eene groote menigte *levende, microscopische organismen.* De meesten daarvan waren Microceocen, Amoben en één-cellige Algen (wieren), die zich allen met verwonderlijke snelheid bewogen; anderen waren juist in het tijdperk van verdeeling of vermenigvuldiging.

De aanwezigheid dezer organismen, hun beweeglijk leven en zelfs hunne vermenigvuldiging onder eene minstens 6 streep dikke kalklaag, was in hooge mate verwonderlijk, doch — nog sterker — de heer Parize borstelde het oppervlak van een der aangetaste steenen af, en boorde daarin een gat van minstens drie duim diepte, waaruit bleek, dat de steen van binnen nog geheel de normale hardheid bezat, doch waarvan het boorsel toonde dezelfde organismen te bezitten, hoewel niet in zulk eene hoeveelheid als uitwendig. De verhouding van het preparaat, per vierkanten duim doorsnede binnen en buiten, was als 100 tot 150 individuën.

Het onderzoek van alle steenen uit dien muur leidde tot denzelfden uitslag.

De heer Parize meent, op grond dezer ontdekking, verschillende gevolgtrekkingen te mogen maken. In de eerste plaats, dat de levenswerkzaamheid dezer microscopische wezens, alsook hunne levenskracht en levensvatbaarheid, onbegrensd zijn. Ten andere, dat deze ontdekking de noodzakelijke desinfectie van woonlokalen, ziekenzalen, stallen enz., waarin zich gevallen van infectieziekten vertoonden, *ad oculos* bewijst. Het afkrabben en nieuw bepleisteren der muren, totnogtoe de eenige voorbehoedmiddelen tegen besmetting — zijn nu niet meer toereikend omdat inwendig de kiemen der ziekten nog vroolijk kunnen voortleven.

Ten slotte wijst Parize's ontdekking nog op een niet gering technisch belang. Men zal nl. — de juistheid van dit onderzoek aannemende — in 't vervolg de verwoestende kracht van bacteriën en verwante levende wezens bij de berekening van den duur der gebouwen hebben inacht te nemen, terwijl zij wellicht ook tot scheuring, splijting en verweering van rotsen en steenen, en daardoor ook wederom tot vorming en voeding van den vruchtbaren aardbodem hebben bijgedragen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling Arnhem.

Vergadering van 19 December 1883.

Na opening der vergadering deelt de Voorzitter mede, welke boek- en plaatwerken door het Bestuur werden voorgesteld voor den leesavond, welke keuze goedgekeurd wordt. De rekening en verantwoording met de begrooting voor het volgend jaar worden goedgekeurd, waarna met algemeene stemmen de twee aftredende leden van het Bestuur en daarna de Voorzitter herkozen worden, en de heer G. Wijn als lid wordt aangenomen.

Op het verzoek van een der leden om een schetsavond te houden tot studie, brengt het Bestuur een voorstel ter tafel, om eenige onderwerpen op de vergadering ter beantwoording op te geven, die telkens op den 12den van elke maand bij den Secretaris onder een motto bezorgd moeten worden, en in de daarop volgende vergadering een onderwerp ter bespreking zullen uitmaken, zonder direct in prijsvragen te vervallen. Mocht echter het algemeen oordeel een teekening geschikt achten voor het *Bouwkundig Weekblad,* dan zou de inzending met goedvinden van den ontwerper kunnen geschieden.

Als eerste onderwerp had het Bestuur drie vragen gesteld:

„Een gesloten balkon voor een deftig heerenhuis", schaal 1 à 10.

„Verschillende constructiën van goten en kroonlijsten in verband met de kapconstructie", schaal 1 à 10.

„Een houten plafond in eene zaal, groot 5 × 9 M.", schaal 1 à 20.

Vóór 12 Februari 1884 in te zenden.

Een en ander werd door de leden goedgekeurd.

In de vraagbus kwam de volgende vraag voor:

„Waarom kan de Nederlandsche baksteen niet concurreeren met de buitenlandsche?"

Na bezichtiging van eene collectie photographieën van Weenen en Italië, door den heer Rieber, Secretaris der Maatschappij, welwillend afgestaan, sloot de Voorzitter de vergadering.

BERICHT.

Het abonnement voor den geheelen jaargang bedraagt voor het binnenland bij vooruitbetaling slechts *zes gulden,* waartoe de zending tot dat bedrag in den loop der maand Januari wordt ingewacht aan het adres van „de Administratie van *De Opmerker* te Arnhem."

Bij niet-vooruitbetaling is de prijs *negen gulden.*

Voor het buitenland is de prijs *zeven gulden vijftig cent* en voor Indië *negen gulden*, beiden met *verplichte vooruitbetaling.*

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

△ *L'Ami de Morges* schrijft omtrent den kabelspoorweg op den oostelijken oever van het Meer Leman (Genève): Men doet de reis Territet-Glyon, vooral de terugreis, niet zonder een lichte ontroering, zonder zich af te vragen of dit vreemde vervoermiddel voldoende waarborgen van veiligheid aanbiedt. Ziehier eenige inlichtingen en cijfers, zoo betrouwbaar mogelijk, die het publiek kunnen geruststellen.

De afdalende wagen, gevuld met den voorraad water, die tot opsleepend tegenwicht dient, weegt met met zijn vol getal reizigers (24) op zijn meest 15500 kilo, de stijgende zonder water 8500 KG. Hun gezamenlijk gewicht is dus ten hoogste 24000 KG., of elk gemiddeld 12000. Over een helling van 57 ten honderd rollende, oefent dat gewicht op den kabel een trekking uit, ternauwernood de helft van die, welke het zou uitoefenen als het loodrecht opgehangen was.

Een monster van den uit stalen draden vervaardigden kabel is, bij een proefneming, gebroken onder een druk van 57000 kilo. Er zouden dus veel meer wagens noodig zijn om hem te doen breken.

De beproeving van den laatsten tand der *cremaillère* of getande staaf, die dient om bij het afdalen tegen te houden, heeft bewezen, dat zij eerst een weinig beschadigd wordt onder een druk van 43000 kilo. De kabel zou dus instaat zijn hem los te rukken. Maar het rad, dat in de getande staaf grijpt, werkt altijd op twee of drie tanden tegelijk.

Men kan zich vervolgens afvragen, of het rijtuig wel goed bevestigd is aan dien kabel, hoe de knoop gelegd is. Het uiteinde heeft men doen dringen door het smalle uiteinde, in een trechter van gegoten ijzer. Toen zijn de stalen draden losgemaakt en vervolgens in allerlei richting verwrongen tot een hoop of pak, dat in den trechter geborgen blijft. Eindelijk heeft men er zink op gegoten. Als ooit die knoop losraakt!

En zoo, ondanks dat alles, de kabel breekt of het rijtuig losraakt? Welnu, dan houdt dit doodeenvoudig stil, tegengehouden door een krachtigen rem, die slechts verhinderd wordt dienst te doen door de spanning van den kabel. Het is hem zelfs eens overkomen dienst te doen zonder voorafgaand verlof, dewijl de conducteur te driftig zijn handrem in werking had gebracht en alzoo eensklaps den kabel een weinig slap had doen hangen.

— Door de verschillende Fransche Spoorwegmaatschappijen is in 1882 gebruikt de volgende hoeveelheid ijzeren en stalen rails:

ijzeren rails 6930 tons, stalen rails 295071 tons (waarvan 4092 tons door België geleverd);

in 1881 was het gebruik: ijzeren rails 8064 tons, stalen rails 249880 tons;

in 1880 was het gebruik: ijzeren rails 16777 tons, stalen rails 191776 tons.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

Amsterdam. Wellicht zal de uitschrijving der prijsvraag voor de Nieuwe Beurs eenige vertraging ondervinden, daar een der raadsleden een voorstel heeft ingediend om het terrein, te verkrijgen door aanplemping van het Damrak tusschen de Oude en de Nieuwe brug, voor den bouw te bestemmen.

Werd in dien geest gehandeld, dan zou een ruimer terrein verkregen worden.

Weesp. De heer A. W. van den Akker, opzichter van den weg bij de Hollandsche IJzeren-Spoorwegmaatschappij, heeft met ingang van 1 Januari a. s., eervol ontslag uit den dienst dier Maatschappij verzocht.

Koog aan de Zaan. Door de firma A. H. van Bergen te Heiligerlee in de provincie Groningen is aan het Gemeentebestuur eene brandspuit geleverd, die in het begin van November beproefd werd. Uit het verslag van den hoofd-commandeur der brandweer aldaar blijkt, dat de proeven in allen deele voldaan hebben en het fabrikaat aanbeveling verdient.

Enkhuizen. De dienst van de »machines sans foyer", op de tramlijn van hier naar Hoorn, schijnt niet te bevallen. Zij zullen worden vervangen door gewone tramlocomotieven met vuurhaard, waarvan een eerste exemplaar deze week werd aangevoerd en die binnen eenige dagen de proef zal hebben te geven van meerdere doelmatigheid voor dezen dienst, waaraan ook het vervoer der brievenpost is verbonden. Men hoopt, met de betrokken directie der Westfriesche Tramwegmaatschappij, dat door het gebruik dezer nieuwe soort trekkracht de sympathie van het reizend publiek zal worden herwonnen, die door het ongeregeld vertrek en de aankomst van de treinen, ook moeilijk kon blijven bestaan.

— Aflevering 12 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese, te Utrecht), bevat:

De dynamo-elektrische machine, volgens het stelsel Ferranti-Thomson (met fig.) — De bewegingen van de kamfer (met fig.) — De nieuwe magneto-elektrische wekker van B. Abdank Abakanowicz (met fig.) — Graan-elevators (met fig.) — Het dierlijk leven in de diepten der zee. — Iets over elektrische schellen (met fig.) — Het stuurbare luchtschip van de gebroeders Tissandier (met fig.) — Springende planten (met fig.) — Recepten en korte technische mededeelingen. — Stempelverf voor »India Rubber" stempels. — Twee nieuwe bederfwerende middelen. — Correspondentie. — Inhoud. — Register.

BERICHT.

Advertentiën van geneesmiddelen, loterijen en dergelijken worden niet opgenomen, en steeds terzijde gelegd. De Administratie verzoekt beleefdelijk van de toezending verschoond te blijven.

ADVERTENTIEN.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen
TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN DORSSER & TER HORST, Dordrecht.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder Hardsteen, Keijen, Kalk, enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

OPENBARE AANBESTEDING.
BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *AMSTERDAM* zullen op **Maandag 31 December 1883**, te 12 uur des middags, op het Raadhuis, in het openbaar en bij enkele inschrijving doen **aanbesteden:**
A. Het maken van Kantoorgebouwen, Woningen en Afsluitingen voor de algemeene Slachtplaats in de Stads-Rietlanden.
B. Het stellen van Trottoirbanden en leveren van Steenhouwersarbeid gedurende het jaar 1884.
C. Het leveren van Andernachsche Keien, voor de bestrating van Veertigduizend Centiaren Straatvlak.
D. Het uitvoeren der vereischte Werken tot vergrooting van den Stadsschouwburg.
De Voorwaarden dezer Aanbesteding zijn uitsluitend te verkrijgen ter Drukkerij der Gemeente tegen betaling van *f* 2 (met drie teekeningen) voor de sub **a.**, *f* 0.15 voor de sub **b.**, *f* 0.15 voor de sub **c.** en *f* 2 (met drie teekeningen) voor de sub **d.** genoemde.
Inlichtingen worden gegeven voor de sub **a.** genoemde, op het terrein aan de Directie-Keet, staande bij het exercitieterrein in de Stads-Rietlanden, des ochtends van 10—12 uren, gedurende de week welke der Besteding voorafgaat; voor de sub **b.** en **c.** ten Kantore van den Gemeente-Ingenieur op het Raadhuis, Kamer N°. 93, des ochtends van 10—12 uur; en voor de sub **d.** ten Kantore van den Stads-Architect, op het Raadhuis, Kamer N°. 101, des ochtends van 10—12 uren.
Burgemeester en Wethouders voorn.:
Amsterdam, VAN TIENHOVEN.
17 December 1883. *De Secretaris:* DE NEUFVILLE.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

B. HOLSBOER, te Arnhem.
1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.
EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam.
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van Stoom-, Water- of Luchtverwarming of gecombineerde systemen.
Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.
Stoomkooktoestellen en Wasch-inrichtingen.
Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

AANBESTEDING.
De BURGEMEESTER der Gemeente *ARNHEM* zal **Donderdag 27 December 1883**, 's voormiddags 11 ure, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**
1o. Het onderhouden van de Gemeentegebouwen enz. in vier perceelen, gedurende het jaar 1884.
2o. Het onderhoud van eenige Gemeentewerken, 1884 en
3o. Het onderhoud der Bestratingen 1884.
Bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

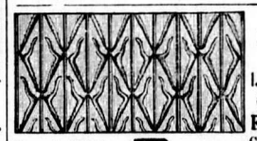
Losanges, IJzeren Daken, en Zijbekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.
Vraagt Catalog.
NEDERL. VERZINKFABRIEK,
Van der Linden & Co.
Galv. op *Dordrecht.*
LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

Marmer uit de groeven van l'Echaillon.
Alle voorwerpen van **Beeldhouwwerk** en **Steenhouwwerk** alsmede **brute Steen** van bovenstaand marmer, worden binnen korten tijd na bestelling naar teekeningen keurig afgewerkt geleverd door
S. L. DE BEER,
AMSTEL 109,
Agent voor Nederland.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,
levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.
PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

KLOOS & VAN LIMBURGH
ROTTERDAM.
EIGENAARS van BAZALTGROEVEN
in RIJNPRUISSEN.
Agenten van de Maatschappij van Quenast, van de Hardsteengroeven der Maatschappij St. Georges en van de Bonner Portland-cement Fabriek.
Handelaars in Bazalt, Hardsteen, Straatkeien, Portland-Cement, Bruinsteen, enz.

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE en Stéréotype-Inrichting van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures**, ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** **Beltweg No. 3.**
TRADE MARK. VAL DE TRAVERS. V T T V
NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** **ZWITSERLAND.**
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Mouwvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem*.
De Directeur, **W. PATON WALSH.**

Wilson's STOOMPOMPEN
zijn **belangrijk in prijs verminderd** en voorhanden in de Magazijnen van
LANDRÉ & GLINDERMAN,
Spuistraat 6 en 8, Amsterdam.
Men ontbiede de geïllustreerde Prijscourant.

Witte fijne Fransche zandsteen uit de groeven van Crazannes en van Saint-Savinien
geladen te Rochefort à *f* 17,50 per cub. M. Monsters en inlichtingen geven de *hoofdagenten* MARTIN en Co. A.-Oosteinde *Amsterd.*

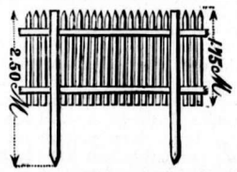

J. & D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.
GEKYANISEERD ROTVRIJ
RASTER- en ander HOUTWERK,
in alle op te geven maten, tot 10.25 M¹.
niet vatbaar voor de Champion en uitertst langzaam brandend.
Dennen-, Vuren-, Greenen- en Eiken
BESTEKHOUT
en verder TIMMERHOUT,
Vlot- en Slijpdeelen enz.
Prima PORTLAND-CEMENT,
merk **DYCKERHOFF & SÖHNE,**
in wichthoudende Vaten van 180 Kilo en Zakken van 70 Kilo,
niet vervalscht met **hoogovenslakken, kalksteen** of dergelijke bijmengingen.
HYDRAULISCHE en andere KALK,
per Wagon of Scheepslading.
HARDSTEEN,
uit de prachtige groeve te Emptinne,
van de Heeren GOOSSENS & SONNENBERG,
gezaagd in Platen
en **STEENHOUWWERK** op maat klaargemaakt.
NIEDERMENDIGER BAZALT LAVA-ZANDSTEEN.
uit de groeven van

Staudernheimer.	**Cordeler.**
Breitenheimer.	**Wexemer.**
Udelfanger.	**Roode Kylithaler enz.**
Bentheimer.	**La Rochette.**

Italiaansche Mozaïkvloeren,
volgens teekening.
ENGELSCHE AARDEN BUIZEN.
BELGISCHE GIPS.
Vuurvaste Steenen en Vuurklei enz.

BECKER & BUDDINGH. - ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-, HOEKMEET- en andere **INSTRUMENTEN**
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS TEEKENAARS enz.**
Geëmailleerd-ijzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

FABRIEK DE HOLLANDSCHE IJSSEL
DE JONGH & Co.
Civiel-Ingenieurs te Oudewater,
leveren en vervaardigen in den kortst mogelijken tijd alle soorten van **Stoombaggermolens** in hout- of ijzerconstructie, volgens eigen systeem, geschikt voor elke diepte en opbrengst van 150 tot 2000 M³ per werkdag, **Stoomgraafmachines** (Excavateurs), **Stoomwerktuigen, Ketels, Drijfwerken, Locomobielen, Heimachines, Steen-** en **Tegelvormmachines, IJzeren Kap-** en **Brugconstructiën** enz.

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

ACHTTIENDE JAARGANG No. 52. ZATERDAG 29 DECEMBER 1883.

De Opmerker
Orgaan van het Genootschap
ARCHITECTVRA ET AMICITIA
Weekblad voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap

Redacteur-Uitgever F. W. VAN GENDT JGz.
Bureau der Redactie van Architectura et Amicitia: JAN SPRINGER, C. B. POSTHUMUS MEYJES en A. W. WEISSMAN.
Stukken voor het Genootschap, de Redactie betreffende, te adresseeren aan den Heer C. B. POSTHUMUS MEYJES, Prinsengracht 851 te *Amsterdam*, en die omtrent de Administratie van het Genootschap aan den Heer TH. G. STRENGERS, Oosterdoksluis, te *Amsterdam*.
Alle andere stukken en advertentiën aan het Bureau van *De Opmerker*, Driekoningenstraat No. 28 te *Arnhem*.

ABONNEMENT *f* 2.25 per 3 maanden of wel zes gulden per jaar bij vooruitbetaling en franco toezending van dit bedrag; voor het buitenland *f* 7.50 en Nederlandsch-Indië *f* 9.—, bij vooruitbetaling.
ADVERTENTIEN, ad 20 cent voor elken regel plaatsruimte en 10 cent voor een bewijsnommer, worden tot Vrijdag avond aangenomen. Afzonderlijke nommers, uitsluitend bij contante betaling te bekomen, ad 15 cent per stuk en 25 cent per plaat.

MEDEDEELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP.

Heeren Leden wordt bericht:

Dat naar aanleiding van een vraag van eenige leden in zake de prijsvraag „Een Dorpslogement", uitgeschreven door het Genootschap in n°. 51, blz. 461 van het Orgaan, het de bedoeling is, dat het gebouw rondom vrijstaat en dat voor *„een verblijf voor den stalhouder"* moet gelezen worden *„een verblijf voor den stalknecht"*.

Wijders worden zoowel gewone- als buitenleden verzocht hun juiste adres (plaats, naam van straat en het nommer) vóór den 10den Januari 1884 aan het Bureau van het Genootschap „Maison Stroucken" alhier te willen inzenden, teneinde het zenden der stukken voor 1884 *juist* te kunnen doen plaats hebben.

Namens het Bestuur,
de 1ste-Secretaris
Th. G. Strengers.

(A. et A.) HERBOUWING VAN DE STAD SZEGEDIN (HONGARIJE).

door E. DAMEN.

De stad Szegedin werd voor een groot gedeelte verwoest door eene overstrooming, welke plaats had in Maart 1879.

In gansch Europa was men met dit treurig voorval bewogen, en ik geloof, dat het niet zonder belang zal zijn eene beschrijving te geven èn van de werken, die gemaakt zijn om eene herhaling ervan te vermijden èn van het systeem, waarop sinds dien tijd deze stad werd herbouwd.

De stad Szegedin, gelegen aan den rechteroever van de Theiss, tegenover de uitmonding van de Maros, is het middelpunt van den handel en de industrie van Neder-Hongarije.

De stad telde vóór de overstrooming 75000 inwoners en bevatte 5723 huizen; door haren rijkdom was zij de derde stad des rijks. Na de overstrooming bleven slechts 265 huizen over, 5458 waren ingestort of onbewoonbaar geworden.

Het was in den nacht van den 12 Maart 1879, dat de Theiss, geklommen tot de hoogte van 8.05 M. boven laagwater, op 20 kilometer boven Szegedin, de dijken doorbrak en de stad overstroomde. Het water bereikte, in het binnenste der stad, eene gemiddelde hoogte van 2.70 M. Om het instorten der overgebleven huizen te voorkomen, begon men een ringdijk te maken, aansluitende aan den spoorwegdijk van Alfold en aan den dijk van de Theiss.

Deze dijk werd gemaakt in 70 dagen, waarna, van 8 Juni tot 31 Juli, het water tusschen de dijken werd uitgepompt. Men schat de hoeveelheid water, die, door met 120 à 130 pompen dag en nacht te werken, werd uitgepompt, op 33 millioen M³. Rekent men de verdamping op 4½ millioen M³., dan vindt men, dat de hoeveelheid water in de stad 37½ millioen M³. bedroeg.

Door het water spoedig te verwijderen, verminderde men de kans van epidemie, en men maakte de hoogste gedeelten der stad droog, waarop men hospitalen en barakken plaatste voor de bewoners, wier huizen verwoest of onbewoonbaar waren.

Om de herbouwing van Szegedin te bespoedigen, werden speciale wetten door de Kamers uitgevaardigd, waardoor:

1° De Staat zich belastte een ijzeren brug over de Theiss te bouwen en die in eigendom aan de stad over te dragen; daarenboven belasste hij zich met den bouw van een kade van 1600 M. lengte;

2°. De stad werd gemachtigd eene leening van 8,400,000 francs uit te schrijven, om de kosten van herbouwing der gemeentewerken te dekken.

Men stelde ter beschikking der inwoners:

a. De sommen, aangeboden door de openbare liefdadigheid, welke sommen voor Szegedin frs. 5,460,000 beliepen (Frankrijk bracht daarvoor alleen méér dan 1 millioen bijeen). Deze som werd onder de behoeftige bevolking verdeeld;

b. Een voorschot van den Staat van 21 millioen francs, aflosbaar in 50 jaren.

Toen de geldmiddelen eenmaal voorhanden waren, maakte men een algemeen plan voor de herbouwing en liet de verschillende deelen der terreinen naar de waarde schatten. Naar deze schatting gaf men aan de eigenaars terreinen, ongeveer gelijk aan die welke zij vroeger bezaten, terwijl men de meerdere of mindere waarde verrekende. Deze verdeeling werd zoodanig geregeld door aan ieder terreinen toe te wijzen in dezelfde wijken en gelijk als die, welke zij verloren

POLYTECHNISCHE

hadden; men gaf geen deelen, welke kleiner waren dan 300 M².

Deze verdeeling van terrein werd door de bevolking goed ontvangen. Op 5000 eigenaars waren er slechts 30, die reclameerden.

Op deze eerste phase volgde die van de herbouwing, waarbij de heer Lechner, de ingenieur belast met het technisch gedeelte, al zijn talent toonde, door de stad Szegedin in te richten volgens de moderne eischen der groote steden.

De vreemde ingenieurs-experts, die in de maand April '79 Szegedin bezochten, hadden den raad gegeven tot de geheele ophooging van de stad. Deze ophooging was gerechtvaardigd door de overstrooming, maar ook door de groote hoeveelheid grondwater, dat in de lente van 4.50 tot 5 M. boven het nulpunt van de Theiss klimt. En inderdaad, er waren punten in de stad, die slechts 2 M. boven hetzelfde nulpunt lagen.

Zonder te betwisten, dat het zeer wenschelijk zou geweest zijn het algemeen peil te verhoogen, zou dit werk te kostbaar zijn geweest.

De heer Lechner bepaalde er zich dus toe, om twee rondgaande boulevards of ceintuurwegen te maken, de een binnen, de ander buiten, en verbond den binnenmet den buiten-ceintuurweg door wegen of straten, die zelfs tot voorbij den buitensten ceintuurweg verlengd werden.

De binnenste ceintuurweg ligt 0.50 M. boven den was van 1879; hij heeft eene breedte van 30 M. tusschen de voorgevels der huizen, terwijl de buitenste ceintuurweg eene breedte heeft van 38 M. en 1 M. lager ligt dan eerstgenoemde hoogte.

De tusschengelegen of verbindingsstraten hebben eene breedte van 30 M.; zij worden verlengd buiten de buitenste boulevards met eene helling van 2 cM. per M.

Op deze wijze heeft men de gemeenschap verzekerd van de buitenwijken met het midden der stad, en blokken gevormd, omgeven door dijken van 3 tot 4 meter hoogte; de straten in deze blokken zijn vereenigd door die op de dijken door hellingen of trappen. In vervolg van tijd zullen de eigenaars der huizen, gelegen aan de lage straten, zonder twijfel zelf de ophooging verrichten om het verschil van hoogte te doen verdwijnen.

Reeds van stonden af aan is, in het vooruitzicht van een dergelijke ophooging, de hoogte van een gebouw gelijkstraats bepaald op 7.11 M. boven het nulpunt van de Theiss. Men zal zoodoende komen tot het resultaat, door de scheidslieden gevraagd.

In de maand Augustus '82 was men reeds in de gelegenheid te zien, dat al de straten, die zich bevinden tusschen den binnensten boulevard en de Theiss, op eene hoogte waren van ongeveer 9.50 M. en dat een groot aantal der straten tusschen de twee boulevards reeds met de hoogte der boulevards overeenkwam.

De aardewerken zijn uitgevoerd door middel van hulpspoor met normale breedte, met behulp van locomotieven.

De prijs per M³ ophooging was voor de 700,000 M³ *f* 1, voor de overige 130,000 M³ *f* 0.95.

De breedte der straten varieert van 15 tot 38 M. en die der trottoirs van 4 tot 9 M.; de tonrondte van den bestraten weg is $^1/_{60}$.

Op de boulevards is een middelweg van 7 M. geplaveid met vierkante blokken graniet uit Manthausen in Oostenrijk. Dit plaveisel ligt op een zandbed; de voegen zijn gevuld met cement. Deze wijze van bestrating heeft goede resultaten gegeven te Budapest. Aan weerszijden van deze 7 M. is de bestrating bevat. De trottoirs zijn gemaakt van asphalt in het midden der stad, terwijl buiten de boulevards men er zich dikwijls toe bepaalt een houten vloer te leggen.

Wat de huizen betreft, er is vastgesteld, dat in het gedeelte der stad, gelegen tusschen den binnensten boulevard en de Theiss, ze minstens met ééne verdieping moeten zijn; de huizen buiten dit centraal gedeelte gelegen mogen slechts een verdieping gelijkstraats of rez-de-chaussée hebben, alles met inachtneming als minimum hoogte van den vloer gelijkstraats der 7.11 M. boven het nulpunt van de Theiss, waarvan hierboven gesproken is.

Buiten deze algemeene voorschriften, moet elk huis voldoen aan zekere bijzondere eischen, en elk eigenaar is verplicht de plans waarnaar hij wil bouwen, aan de goedkeuring der Administratie te onderwerpen.

Om voor de mindere klasse het bouwen van huizen gemakkelijk te maken, voldoende aan de vereischte voorwaarden, heeft men bij alle boekverkoopers der stad gedrukte plans verkrijgbaar gesteld, voorzien van een volledig bestek en begrooting. De formule om aanvraag tot vergunning om te bouwen was bij deze typen gevoegd.

De ontwerpen der huizen, aldaar ter beschikking van het publiek gesteld, bevatten 20 typen, en de prijs van elke type was slechts 20 cents.

De kosten van uitvoering van deze type van huizen varieert tusschen 2000 en 9500 francs. Een huis van middelmatige grootte kost 3900 francs zonder kelder en 4600 francs met kelder. Al deze huizen zijn in baksteen uitgevoerd.

In het algemeen heeft men ééne indeeling bij deze ontwerpen gevolgd, en alleen wat de uitwendige versiering betreft is men hiervan somtijds afgeweken.

Door elk Ministerie is voor zijne bureau's, te Szegedin gevestigd, een gebouw gesticht; de stad zelf heeft een grooten schouwburg, een stadhuis en een kazerne gebouwd. Sedert 1879 zijn er ongeveer 1500 huizen gebouwd.

Men heeft een geologische kaart gemaakt, die de diepte aanwijst, waarop men de fundeering der huizen moet maken.

Op de begrooting van de herbouwing is eene som van *f* 300,000 gebracht voor den aanleg der riolen. De stad ligt afhellend tegen de rivier, zoodat men geen aaneengeschakeld rioolnet kon maken. Om de gezondmaking van het buitenste gedeelte der stad te verzekeren en het land voor schade te vrijwaren, ingeval van doorbraak van den dijk langs de Theiss en van den ringdijk, was men genoodzaakt drie afzonderlijke rioolnetten te maken. De riolen ontlasten zich direct in den stroom, maar zoodra het water de hoogte van 4 M. bereikt, verzamelt het rioolwater zich in reservoirs, waaruit het weder in den stroom wordt gepompt.

Vóór de overstrooming, gebruikte men te Szegedin regenwater, dat men in regenbakken verzamelde, of water uit de Theiss, dat door waterdragers verkocht werd. Het water uit de Theiss is altijd troebel en wordt slechts drinkbaar na verloop van 20 à 24 uren. Thans is ook eene waterleiding aangelegd, doch de bekrompen geldmiddelen hebben niet toegelaten om aan de stad eene voldoende hoeveelheid voor alle behoeften te geven.

Om de kosten van eersten aanleg te verminderen, zal men slechts 2 uren per dag gefilterd water uitdeelen, in de verhouding van 10 liter per dag en per inwoner. De grootste hoogte, waarop het water wordt opgebracht, is 30 M.; de hoeveelheid te verbruiken water is 8050 liter per seconde, zijnde 60 liter per inwoner en per etmaal. Het water wordt uit de Theiss gepompt door pompen, bewogen door 2 machines elk van 75 paardekracht, met 5 stoomketels. Het wordt in 2 hoofdbuizen geperst. De diameter der buizen is 0.40 M. Er zijn 51 brandkranen in de stad.

De aanleg kost fr. 944,230 of *f* 472,000, zijnde fr. 15.75 of *f* 7.80 per inwoner. De jaarlijksche kosten der waterleiding, met inbegrip van interest en amortisatie van het aanlegkapitaal, bedragen fr. 102,646 of *f* 51,323.

Ter vervanging der oude schipbrug, laat het Hongaarsch Gouvernement een ijzeren vaste brug bouwen. Bij eene publieke prijsuitschrijving, heeft het ontwerp van den Hongaarschen ingenieur Taketehazy den eersten prijs behaald; de heeren Eifel & Co., te Parijs, zijn met de uitvoering belast geweest.

De brug bestaat uit 4 metalen bogen van verschillende spanning, van de volgende afmetingen:

M. hoogte		Pijl.
110.30	—	8.80
97.30	—	8.88
86.30	—	6.90
66.30	—	5.30

De breedte der brug buiten de trottoirs bedraagt 11 M. De trottoirs zijn uitgebouwd.

De fundeering van het rechter landhoofd is gemaakt door middel van samengeperste lucht; men is gezonken tot 17.82 M. beneden laagwater, waar men stuitte op blauwe klei. De caisson had eene rechthoekigen vorm met afgeronde hoeken en was voorzien van een eenvoudige luchtsluis en twee openingen, de eene voor de materialen, de andere voor de werklieden.

De eerste pijler werd op dezelfde wijze gefundeerd en met dezelfde luchtsluis, die voor het landhoofd had gediend.

De tweede en derde pijler en het linker landhoofd zijn onderheid. Men zaagde de palen op 6 M. onder nul af, bevestigde daarop een roosterwerk, waarop men een koek beton van 2 M. stortte en daarboven het metselwerk optrok.

De belangrijke hoogte van de brug maakte den aanleg van hellingen tot toegang noodzakelijk; deze hebben de zeer respectabele som van ongeveer *f* 500,000 gekost.

De Staat laat ook een kade aanleggen van 1600 M. lengte, waarvan 200 M. zijn met trappen. Deze laatsten zijn noodzakelijk in een land, waar men de schepen laadt zonder behulp van machines en waar de rivier onderhevig is aan zeer verschillende waterstanden. Deze kaden zijn zeer nuttig voor den kleinhandel. De voorzijde der rechte kaaimuren heeft een bocht van 20 M. straal. Zij zijn gemaakt van baksteen met een afdekking van gehouwen steen.

De werken voor de herbouwing van Szegedin zijn uitgevoerd door de ingenieurs van het Hongaarsch Gouvernement, onder de hoofddirectie van Louis Tisza, koninklijk commissaris, en Louis Lechner, inspecteur-generaal adviseur aan het Ministerie.

(*Uit de Nouvelles Annales de la Construction.*)

OVER HET VERBAND TUSSCHEN DE BOUWSTELSELS EN ALGEMEENE TOESTANDEN DER BESCHAVING.

Der Zeitgenosse, een goed en goedkoop pas opgericht tijdschrift, behelst in zijn nommer van 20 Oct. jl. het volgende opstel van Semper, onder bovenstaanden titel, dat eerlang onder de *Kleine Schriften* van den beroemden bouwkundige bij Spemann te Stuttgart verschijnen zal.

De individueele eigenaardigheden der verschillende stelsels in de bouwkunst zullen voor ons onverstaanbaar blijven, zoolang wij geen inzicht in de maatschappelijke, staatkundige en godsdienstige toestanden van die volken en tijdperken verkregen hebben, aan welke de architectonische stijlen eigen waren.

Architectonische gedenkteekenen zijn feitelijk slechts de kunstenaars-uitdrukking dezer maatschappelijke, staatkundige en godsdienstige instellingen, want de vormen der kunst, zoowel als die der maatschappij, zijn noodwendig de vrucht van een beginsel of van een oorspronkelijk denkbeeld, dat reeds vroeger moet hebben bestaan.

In nog mindere mate zouden wij ons eenig bepaald begrip omtrent zekere bijzonderheden van eenigen bouwstijl kunnen vormen, bijvoorbeeld, omtrent hetgeen men gewoonlijk onder orde, profielen, enz. verstaat, zonder althans een algemeene kennis te bezitten van het geheel der gedenkstukken, waarvan zij de beginselen uitdrukken. Wij verkeeren, helaas, nog in groote onkunde juist omtrent de allergewichtigste dezer algemeene grondstellingen, en niet alleen met betrekking tot die stijlen, waarvan slechts geringe overblijfselen en historische aanwijzingen tot ons gekomen zijn, maar ook zelfs met betrekking tot de Grieksche en Romeinsche bouwkunst; zelfs de voorwaarden onzer eigene hedendaagsche kunst staan ons ternauwernood helder voor den geest. In elk geval is het noodzakelijk, van zulke algemeene begrippen uit te gaan, om de onderscheidene vormen der bouwkunst te begrijpen.

Het is te hopen dat, bij den ontzaglijken omvang der stof, de mededeeling zeker steunpunt aanbiedt, al wordt ook op een of ander punt gedwaald.

In een vroegere verhandeling heb ik den haard als het *embryo* der maatschappelijke vormen in het algemeen en als het zinnebeeld der nederzetting en vereeniging aangewezen.

De eerste maatschappelijke vorm, die zich om dit uitgangspunt der beschaving samenvoegde, was de aartsvaderlijke vorm van het familieleven —, verhoudingen, gelijkende op die, welke in de boeken van het Oude Testament een zoo dichterlijke schildering hebben gevonden en nog hedentendage in dezelfde streken van Azië, waarop die beschrijvingen betrekking hebben, te vinden zijn.

Op deze sport der samenleving vinden wij nog geen bouwkunst, ofschoon de kunst der versiering en de weelde zekeren graad van afbeelding bereikten, die zich hoofdzakelijk uitte in de voorbrengselen der pottenbakkerij, houtsnijkunst, weverij, metaalbewerking, enz.

Deze aartsvaderlijke vorm der maatschappij onderging geen wezenlijke verandering in beginsel, toen hij zich uitbreidde tot een bondgenootschap tusschen de onderscheidene familiën en stammen van hetzelfde ras.

Ofschoon zulk een staatkundige vorm van verband tusschen de stammen van één en denzelfden oorsprong de natuurlijkste en verstandigste schijnt te zijn, vinden wij toch meestal, dat hij door andere beginselen verdrongen werd, welke in die streken, de wieg der menschelijke beschaving, de overhand hadden, namelijk door de dynastieke regeering en de onbeperkte alleenheerschappij aan de ééne zijde, of den hiërarchischen en oligarchischen regeeringsvorm aan de andere.

Onder welke omstandigheden deze veranderingen plaats grepen, weten wij ternauwernood (1); daarentegen zien wij de groote middelpunten der beschaving in de oude wereld, reeds bij den aanvang der geschie-

(1) Men zal, m. i., wel als oorzaken van de alleenheerschappij kunnen aannemen: 1e dat het onmondige volk zijn vrijheid misbruikte, wat de Napoleon's doet optreden; 2e behoefte aan éénhoofdig gezag tegen de aanslagen van veroveraars. De oligarchische heerschappij zal wel haren oorsprong hebben in het overwicht van de scherpzinnigheid op de domheid. VERT.

denis, volgens het ééne of het andere dezer twee beginselen, of ook volgens een vermenging van beiden, geregeld en bevestigd. Deze beginselen waren de eerste, die in de bouwkunst een uiting vonden, en met het tijdstip, waarop zij tot de heerschappij geraakten, begint ook de geschiedenis der kunst. Mochten zij soms al een tegenstelling vormen, zij stemden toch op zekere punten overeen, gelijk dit geldt voor de gebouwen, die als hun openbaring kunnen worden beschouwd.

De hiërarchische heerschappij bewerkte de instandhouding van de oude overleveringen, en de uit dit behoudsgezind beginsel voortvloeiende vormen zouden duidelijk genoeg voor ons zijn, waren zij niet ten deele met die mystieke en voor oningewijde oogen onbegrijpelijke zinnebeeldige teekenen omhuld geworden, die de priesterlijke grondvesters van deze staatkundige stelsels uitdachten met de bedoeling, daarmede een geheime, niet voor den grooten hoop, maar slechts voor de heerschende priesterkaste verstaanbare, taal te scheppen.

Hierdoor wordt de verklaring der architectonische vormen — de uitdrukking dezer politieke stelsels — eenigermate duister en moeilijk, ofschoon de overblijfselen juist van deze gedenkstukken meer beteekenend en beter onderhouden zijn dan die van eenig ander tijdvak der menschelijke ontwikkeling. Zoowel de Egyptische als de Indische gedenkstukken hebben in het genoemde hiërarchische beginsel hun oorsprong. Het andere staatkundige beginsel, namelijk het despotische, is naar zijn aard omwentelingsgezind en dus in hoofdzaak in lijnrechte tegenstelling met het boven besprokene, steil behoudsgezinde.

Oude vormen der samenleving werden terzijde gesteld en door geheel nieuwe, ten eenemale verschillende, vervangen. Maar de dynastieke of despotische scheppers dezer nieuwe staatkundige vormen bezaten minder vindingrijkheid en waren niet zoo geleerd als de eerstgenoemden, en juist deze omstandigheid is het, die ons het begrip, zoowel van de algemeene vormen als van de bijzonderheden der uit deze despotieke maatschappij-vormen voortgesproten bouwstelsels, gemakkelijker maakt.

Ik zal dus met de verklaring van die bouwvormen beginnen, die de uitdrukking der laatstgenoemde maatschappelijke stelsels zijn en als voorbeeld de bouwkunst der Chineezen kiezen.

Het is een eigenaardig feit, dat de overleveringen van al de Aziatische volken, die sinds den aanvang hunner geschiedenis door despoten beheerscht werden, over het algemeen in de berichten omtrent vreeselijke natuuromwentelingen overeenstemmen, welke katastrofen een groot deel van de oude landsbewoners deden omkomen en de overblijvenden dwongen zich nauwer aaneen te sluiten. Deze, allen gelijkmatig treffende, ramp leidde er toe, de oude verschillen te vereffenen, oude bondgenootschappen op te lossen en in de gemeenschap te doen opgaan, om door vereenigde inspanning de vernielende kracht der elementen te kunnen bedwingen, en door middel van groote nationale werken den bodem te herwinnen, die door deze natuurkrachten weggerukt was. Tot het bereiken van zulke doeleinden moest alles zich aan de heerschappij van één enkele onderwerpen, en volstrekte onderwerping werd het nieuwe beginsel der maatschappij. De geschiedenis van China, die ons op de verrassendste wijze door gelijktijdige gedenkteekenen van meer dan 2500 jaren vóór Christus op geloofwaardige wijze wordt medegedeeld, geeft ons een voorbeeld van den invloed eener dergelijke natuurgebeurtenis op het staatkundige leven van een volk.

Deze geschiedenis begint met de regeering van een keurkeizer, genaamd Yao. Deze werd verkozen om de werkzaamheden tot beteugeling van een grooten vloed te leiden, die geheel China tot de westelijke bergen, in de nabijheid van Tibet, overstroomd had.

De eerste minister en troonsopvolger van dezen keizer was Sin. Hij ondernam reusachtige werken, om aan het water een voldoenden afvoer te verzekeren. In een rots, genaamd Hong-Chan, waarop de vorige keizers de jaarlijksche offers plachten te volbrengen en hun dankgebeden te verrichten, was met groote letters een opschrift gegrift. Dit opschrift bestaat nog; wij bezitten er nauwkeurige kopieën van; het luidt: „O, onze raadgever en helper! Al de groote en kleine eilanden tot de hoogste toppen, alle kweekplaatsen van dieren en vogels zijn overstroomd; drijf de wateren naar zee terug; baken grachten af en leg vijvers aan. Reeds sinds lang smachten mijne landgenooten naar uwe hulp. Ik zit op de kruin van den berg Tholou. Ik heb de gemoederen van het volk tot waakzaamheid en handelen opgewekt. Mijn hart kent geen rust; onverpoosde arbeid is mijne uitspanning. De bergen Hoe, Tho, Thai, Heng waren het begin en het einde mijner ondernemingen. Na voltooiing van mijn arbeid heb ik in het middelpunt van het land een dankoffer gebracht, maar mijne zorgen houden nog niet op. De storingen der natuur zijn voorbij, de groote stroomen van het zuiden hebben zich weder naar de zee gekeerd. Het zaad kan nu weder uitgestrooid, de kleedingstoffen weder geweven worden; de duizend koninkrijken hebben weder vrede."

Deze keizer, gelijk de twee op hem volgende, Chun en Ju, waren keurvorsten. Na hen werd de keizerlijke kroon erfelijk. Deze tijd der eerste keizers, der dynastie Hia, wordt door de Chineezen als de gouden eeuw van de grootheid en het geluk beschouwd. Elke omwenteling in dit rijk werd sedert begonnen met de bedoeling, de oude instellingen van den keizer Yao opnieuw van kracht te doen zijn. Door zulke oudheidlievende terugwerkingen werden de Chineezen steeds weder tot de oudste vormen teruggebracht, en dit is eene der redenen, waarom dit rijk sedert den zondvloed tot onze dagen nagenoeg op denzelfden trap van beschaving is blijven staan. Zoo is, bijv., het paleis van den keizer Yao de hoofdtrek van alle Chineesche bouwkunst geworden, zoowel voor den gezamenlijken aanleg als ten opzichte der constructie. Buitendien is deze stijl voor elke klasse der bevolking door onveranderlijke wetten normaal geworden en met de omstandigheden in overeenstemming gebracht, en deze voorschriften, ofschoon even oud als de tijden, waarvan wij zoostraks spraken, moeten nog heden ten strengste worden nageleefd. (2)

Wij bezitten een beschrijving van het paleis der eerste Chineesche keizers; zij luidt als volgt: „Het dak was van stroo en klei en de regens van den zomer overtogen het met een kleed van groen gras. Achter de naar het zuiden gelegen ingangs- of triumfpoort bevond zich een groote hof, waarin de gehoorzaal stond. Op de tegenovergestelde zijde van dezen hof was een ruime, door een muur omringde hal, waarin de maten en gewichten bewaard werden met het oog op de markt, die in dezen hof werd gehouden. Achter deze hal lag een tweede hof, aan welks noordzijde het beschreven paleis van den keizer en van de keizerlijke familie stond.

„De gehoorzaal stond op een drie treden hoog terras, dat met graszoden belegd was. Voor de poorten waren boomen geplant, opdat de wachtende audientie-bezoekers, zoowel als de keizerlijke dienaren, een bescherming tegen de zon zouden vinden."

(2) Misschien dagteekent uit die eerste tijden na de overstrooming de hooge onderdorpel, dien de Chineezen in hun huisdeur bouwen, al wonen zij ook op een bergtop. VERT.

Dit eenvoudig model van een paleis bevat nagenoeg al de bestanddeelen der rijkste en ingewikkeldste gebouwen van dezelfde bestemming, die in lateren tijd werden opgericht; wat evenzeer geldt voor de algemeene indeeling der Chineesche paleizen, als voor de bijzonderheden der constructie en voor zekere eigenaardigheden van dezen stijl. Zoo wordt, bijv., bericht, dat de gebogen vorm van het oude paleisdak — in dit geval slechts een gevolg van den hoogen ouderdom — later het motief voor den eigenaardigen gebogen vorm werd, dien alle Chineesche daken met elkander gemeen hebben. Eveneens was de groene kleur van het oude dak van Yao de oorzaak, dat later de daken der keizerlijke paleizen steeds met groene tegels gedekt werden.

Een in het oog vallende tegenstelling hiermede vormt het prachtige paleis van den tegenwoordigen Chineeschen keizer te Peking, ofschoon het toch een nabootsing is van dezelfde motieven. De eerste en hoofdinrichting van dit paleis dagteekent van het Mongolenhoofd Koeblai Khan, die in de dertiende eeuw China veroverde.

De beschrijving van dit oorspronkelijk paleis is te vinden in Marco Polo's *Reizen*, maar zij doet ons het geheel van den aanleg niet zien. Hij gewaagt van een hal, die *zes duizend menschen* kon bevatten, en verhaalt, dat alle muren in- en uitwendig met goud belegd en met draken, vogels en andere dieren versierd waren.

Zelfs de nieuwere stad Peking is een soort van nabootsing van dezen aanleg. Zij is gebouwd in de gedaante van een rechthoek en met muren omgeven. Van binnen is zij door een dwarsmuur in twee deelen gescheiden. Het oostelijk deel vormt een soort van voorstad, die westelijk tegen den muur der eigenlijke stad leunt. Deze heeft een vierkanten grondvorm, is evenzeer door muren en grachten omringd en bevat drie op elkander volgende, vierhoekige onderafdeelingen, die elk op dezelfde wijze weder door wallen zijn omgeven.

De kleinste vierhoek in het midden van het geheel is het verblijf van den keizer en heet *„de verboden stad."* De ruimte tusschen haar en de omwalling heet *„de keizerlijke stad."* Daar wonen de hooge ambtenaren. De ruimte tusschen de keizerlijke stad en de buitenste stadsmuren is voor kooplieden en winkeliers en heet *„de stad."* De verboden stad heeft vier poorten, één aan elke zijde van het vierkant.

Het is onmogelijk een getrouwe beschrijving van de schoonheid en pracht der afzonderlijke gebouwen te geven, die symmetrisch verdeeld en, door rijk-getooide tuinpleinen gescheiden, in het inwendige der verboden stad verrijzen. De geheele oppervlakte is door een diep kanaal afgesloten, welks borstweringen zijn opgetrokken uit gepolijste granietblokken. Tusschen het kanaal en den muur bevinden zich huizen, half zoo hoog als deze, met uitzondering van de zuidzijde, waar de hoofdingang is. De muren zijn met verglaasde tegels ingelegd en de naar de binnenste tuinen leidende wegen met mozaiek bevloerd.

Het hart van het geheel is in drie afdeelingen gesplitst: een oostelijke, een middelste en een westelijke. Het middeldeel bevat het keizerlijk paleis, dat uit een menigte hoven bestaat, waarvan elk zijne bijzondere beteekenis heeft. Zij liggen de een achter den andere, van den zuidelijken hoofdingang naar de noordelijke poort. De oostelijke en de westelijke afdeeling naast het keizerlijk paleis bevatten tal van onderafdeelingen, waarvan elke een ommuring en hoven met hallen en paviljoenen bevat. Het middelste paleis is een grootsche rij van prachtige poorten en triumfbogen, hoven, galerijen, op zich zelf staande gebouwen, terrassen, bruggen, balustraden, enz. Het telt dertien hoven, aan wier noordeinde op een hoog terras zich een alleenstaand gebouw van eenige verdiepingen verheft. De pracht van uitvoering en uitwerking neemt steeds toe tot het laatste paviljoen, *Huis des Hemels* genaamd, en dat het hoogste en prachtigste van allen is. Daarin bevinden zich de vertrekken van den keizer. Achter dit hoofdgebouw liggen nog andere, eveneens voor den keizer afgezonderd. Zij bevatten den harem. Elke der dames heeft haar eigen, van muren omgeven huis, met tuinen, fonteinen, bosschages, bloembedden enz.

Aan de noordelijke zijde der particuliere vertrekken begint een nieuwe rij hoven en op zich zelven staande huizen. Het laatste of zeventiende paviljoen is de *Vonlie* en vormt den ingang tot de keizerlijke particuliere tuinen; dezen maken een grooten, door een muur ingesloten vierhoek uit en zijn onbeschrijflijk schoon en weelderig.

De beide hoofdafdeelingen, oostelijk en westelijk van het paleis, bevatten de paleizen van de keizerin-moeder en van de keizerlijke prinsen, de hal of zaal voor den Staatsraad, Academie van Wetenschappen, den tempel van Con-foe-tseu of Confucius, de bibliotheek, het huis van het Geschiedkundig Genootschap, de schatkamers, verscheidene tempels en kapellen, schouwburgen, scholen voor de prinsen, huisvesting voor de keizerlijke garde, bureau's voor de grootwaardigheidsbekleeders aan het Hof, voor den kanselier, enz. Aan de westelijke zijde van het paleis is de openbare tuin, waarin groote modellen van alle openbare gebouwen opgesteld zijn, een soort van practische school voor bouwmeesters. Een zich kronkelende rivier, waarover marmeren bruggen en hangbruggen liggen, doorstroomt den tuin. Op een hoogen heuvel staat een Boeddhatempel in fleschvorm.

Maar al deze wonderen verzinken in het niet bij de bouwwerken, die de groote hersteller der Chineesche monarchie, Tsjin-Sji-Hauang-Ti, in 349 vóór Christus deed uitvoeren.

Vóór hem was het Rijk tengevolge van een opstand der Satrapen onder de laatste zwakke keizers der Yu-dynastie in tal van onafhankelijke Staten versnipperd. Hij verwon al de onafhankelijke vazallen van het Rijk en verpletterde de aristocratische macht der geleerde mandarijnen, die een soort van priesterheerschappij, in strijd met het monarchale stelsel, geschapen hadden.

Aan zijn staatkundig stelsel gaf hij een bouwkundige uitdrukking door een nieuw paleis of residentie te Hien-Yong te stichten. Hij deed de paleizen van al de door hem verwonnen en gedoode Satrapen (of proconsuls) nauwkeurig opmeten en in hun oorspronkelijke vormen en afmetingen in zijn nieuwe residentie weder opbouwen. Alle rijkdommen der oude paleizen deed hij daarheen vervoeren, en dwong de weduwen met haar gevolg de nieuwe huizen te betrekken, in zijne onmiddellijke nabijheid. Deze afzonderlijke paleizen vereenigde hij tot een enkelen aanleg; hij verbond ze door galerijen, muren en hoven, juist op dezelfde wijs als wij de paviljoenen van het paleis te Peking met elkander in verbinding gebracht zien.

Een der hoven was ruim genoeg om *tien duizend soldaten* op te nemen.

Dit reusachtig paleis verrees aan den oever eener rivier, en was door een zuilenrij van twee verdiepingen omgeven. Vervolgens beval hij zijnen grooten, zijn voorbeeld te volgen en hun paleizen naast het zijne en volgens hetzelfde gronddenkbeeld te bouwen. Op deze wijze schiep hij een nieuwe residentie, tot wier bevolking *zeventig duizend familiën* gewelddadig uit hare woonplaats waren verdreven geworden.

Een nog meer van ruwe macht getuigend werk van denzelfden keizer is de *Chineesche muur*, die zich over een lengte van vijf- tot zeshonderd Fransche mijlen van de golf der Gele Zee tot de oostelijke (? westelijke) grens uitstrekt.

Dit was slechts de architectonische bekroning van het denkbeeld van een der eerste keizers, die reeds 2200 jaren vóór Christus het geheele Rijk in zes concentrische vierkanten verdeelde. Het eerste of binnenste was het verblijf des keizers. Het tweede vormden de keizerlijke domeinen; de ruimte tusschen het tweede en derde vierkant behoorde aan de grootwaardigheidsbekleeders en vazallen; daarop volgde *het district van den vrede*, vervolgens dat der *boetedoeners* en eindelijk dat der uitgeworpenen.

De benaming van China als *Rijk van het Midden* is uit deze indeeling voortgesproten. Het was één en dezelfde grondgedachte, die al de onderscheidene staatkundige en bouwkundige vormen van China beheerschte, die der samenvoeging en onderwerping van tal van eenlingen onder een eenig groot geheel, louter door uitwendigen dwang: het militaire en despotische stelsel van staatsbestuur. Men vindt hier geen trapsgewijs opgroeien, geen ontwikkeling der individualiteit uit den staat der kindsheid tot dien der mannelijke rijpheid. Integendeel, de eenvoudiger werken van de bouwkunst zijn verder niets dan verkleinde nabootsingen van het keizerlijk paleis; de woningen der lagere klasse zijn gelijkvormig aan de paleizen, slechts op kleinere schaal, met kleine paviljoenen, kleine hoven, kleine terrassen, enz. Ook bij de beschouwing van de constructie en de details der Chineesche bouwkunst zullen wij weder op hetzelfde beginsel stuiten.

De afzonderlijke deelen der samenstelling werken niet samen en vullen elkander niet aan. Elk deel heeft zijne eigene en bijzondere verrichting in den meest primitieven en materieelen zin. De zuilen blijven eenvoudig palen, die het dak te stutten hebben; zij bezitten noch kapiteel, noch basis, noch zwelling, noch verdunning.

De terrassen, waarop deze gebouwen staan, zijn dikwijls in gehouwen steen uitgevoerd en met geledingen of blokken versierd, niet veel afwijkende van die, welke bij de Grieken en Romeinen in gebruik waren en volgens dezelfde grondbeginselen aangewend werden. Slechts aan deze terrassen en de daartoe behoorende borstweringen wordt de natuurlijke steen gevonden en de steenhouwerskunst toegepast.

De buitenmuren der huizen daarentegen zijn meestal uit holle baksteenen gemetseld en met *stuc* bekleed; zij worden, gelijk de zuilen en kapgebinten, rijkelijk bedekt met geschilderde versieringen. De decoratie van de onderste deelen der muren bestaat uit werkelijk of door den schilder nagebootst traliewerk van bamboe, wat op de oorspronkelijke scheidswanden doelt. Op de bovenste deelen dier muren worden draperieën en behangsels of gestikte tapijten door schildering nagebootst.

De inwendige afscheidingen der huizen zijn meestal slechts beweeglijke schermen of schutsels, dan wel gordijnen of nabootsingen daarvan.

De buitenste muren hebben slechts hun eigen gewicht te dragen. Menigmaal, namelijk bij de grootere gebouwen, zijn zij aan de buitenste zijde der zuilen aangebracht, dikwijls tusschen twee rijen zuilen, eindelijk bij kleine paviljoenen achter de zuilen.

Het dak met zijn stutten vertoont dezelfde hoogst elementaire wijze van constructie. De bedekking geschiedt met leien of veeleer met een bouwstof, die naar onze leien zweemt, en ook met verglaasde dakpannen van de meest afwisselende kleur. De gedaante dezer dakpannen en het tot dekking aangenomen stelsel gelijken zeer veel op die der oude Grieken en Romeinen.

De gebinten hebben soms den vorm van een groote met draketanden versierde cyma; gewoonlijk echter worden de koppen der spanten door een soort behangsels of lambrequins verborgen. De penanten of vullingen tusschen de zuilen onder de raamkozijnen zijn de rijkst versierde gedeelten van het gebouw; de rechte hoeken zijn door traliewerk gebroken. De zuilen staan op steenen plinten, die boven den vloer van het terras uitsteken. Ze zijn vierhoekig, veelhoekig of rond; soms bezitten zij consoles tot steun van de uitstekende koppen der balken.

De dikte der zuilen staat, overeenkomstig de verordeningen der bouwpolitie, in verhouding tot haren afstand en tot hare hoogte. Een zuil van twee voet middellijn moet veertien voet hoogte hebben. De entre-colonnementen zijn voor groote bouwwerken viermalen de middellijn eener zuil. De grootte van een gebouw wordt steeds naar de grootte der entre-colonnementen afgemeten. Zoo zeggen de Chineezen, bijvoorbeeld: „een huis heeft negen tusschenruimten front en is vijf tusschenruimten diep."

In dit land worden dus de wetten der schoonheid en der evenredigheid in de kunst door politie-verordeningen vastgesteld en door politie-dienaren gehandhaafd.

Chambers beschrijft het huis van een Chineeschen groothandelaar te Kanton als volgt: „Het plein is een langwerpige vierhoek. De gelijkvloers-verdieping wordt door een breede gang in twee deelen gescheiden, aan welks beide zijden vier groepen van vertrekken liggen, waarvan elke uit een receptiekamer, een slaapkamer en een werkkamer bestaat. Aan het geheele straatfront liggen winkels, waarachter de trap is aangebracht. De achtergevel komt uit op een tuinplein, dat met bloemenbedden, bamboeplanten, fonteinen, kunstmatige rotsen, vazen, enz. versierd is. In de zijvleugels van het huis liggen de keukens, de badkamers en de vertrekken voor de bedienden. De eerste verdieping is niet veel meer dan een herhaling der lagere. In de open gang staat het huisaltaar. De vloeren zijn belegd met bont-marmeren mozaiek, en de wanden zijn tot de hoogte van drie of vier voet met bamboezen vlechtwerk bedekt. Het overige deel der wanden is met zijden stoffen of papieren behangsels versierd. De zaal kan naar de tuinzijde geopend worden, maar de openingen kunnen met een traliewerk van bamboe worden gesloten. Van de zoldering dezer zaal hangen vier zijden lantarens neer."

Volgens andere reizigers zijn dergelijke bovenverdiepingen slechts geoorloofd in de achterste deelen van het gebouw, en mag zelfs de keizer in het voor het publiek zichtbare gedeelte van zijn paleis geene gebouwen van meer dan ééne verdieping hebben.

Het huis van een eenvoudig koopman mag slechts drie entre-colonnementen en twee hoven hebben; de mandarijn mag vijf tusschenruimten hebben, de prins zeven; alleen de keizer heeft het recht aan zijn huizen negen tusschenruimten front te geven, maar de tusschenruimten zijn afhankelijk van de hoogte der zuilen.

X.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De medailles voor de, op de internationale tentoonstelling alhier behaalde, bekroningen worden, naar het *Nieuws van den Dag* van goederhand vernam, in den loop van Januari a. s. in brons, met het daarbij behoorend diploma, aan de bekroonden uitgereikt. De bekroonden kunnen dan daarnaar, desverkiezende, de hun toegekende gouden of zilveren medaille zelve laten slaan.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
AFDEELING ROTTERDAM.

Vergadering van Vrijdag 28 December 1883.

Als punten van behandeling komen voor:

1°. Verkiezing van 2 leden in het Bestuur ingevolge art. 9 van het Reglement. Aan de beurt van aftreding zijn de heeren W. C. van Goor (herkiesbaar) en W. C. Coepijn (niet herkiesbaar). Gekozen werden de heeren W. C. van Goor en C. M. Droogleever Fortuijn.

De ontvangsten en uitgaven over 1883 bedroegen in hoofdsom *f* 672.79, terwijl de begrooting voor het volgend jaar in ontvangst en uitgaaf sluit met een bedrag van *f* 772.77. Een en ander werd door de heeren Jansen, Vink en Braat accoord bevonden, waarna de Penningmeester, de heer Kanters, onder dankzegging werd gedechargeerd. Alsnu kwam aan de orde een voorstel van het Bestuur tot wijziging van art 52 der Wet van de Maatschappij, alsvolgt: *De Afdeelingen kunnen ook tot leden aannemen personen, die geen leden der Maatschappij zijn. Zij dragen den naam van plaatselijke leden. Deze hebben slechts bij zaken en voorstellen, de Maatschappij betreffende, een adviseerende stem.* De heer Fol vraagt of dit voorstel in verband staat met een dezer dagen verzonden circulaire van een Commissie van 13 leden die, met afgevaardigden der Besturen van de Afdeeling en deVereeniging »Kunstvlijt" alhier, een plan hebben ontworpen tot samenvoeging der beide Vereenigingen, volgens een uitgebreid programma, waarbij inteekenbiljetten zijn verspreid om te zien of het plan financieel gesteund zal worden, teneinde daarna af te leiden of die Vereeniging tot stand zou kunnen komen, waartoe natuurlijk een wettig genomen besluit der Vergadering zou noodig zijn. De Voorzitter deed dit laatste vooral uitkomen en zeide, dat bedoeld plan niets te maken heeft met de genoemde circulaire. De heer Hooijkaas meende evenwel, dat door de namen der Bestuurders, die onder bedoelde circulaire voorkomen, het toch allen schijn heeft, dat er verband bestaat. De Voorzitter verklaarde hierop, dat het de bedoelde poging niet te veel in de hand heeft willen werken en dan ook geweigerd heeft een gecombineerde vergadering te dier zake te houden. De *Nieuwe Rotterdamsche Courant* heeft ook onjuist vermeld, dat de bedoelde samenwerking reeds totstand was gekomen. En nu meende het Bestuur evenmin een schijn van tegenwerking te willen geven en daarom heeft het 't onjuiste bericht niet gelogenstraft. De heer Fol meende, dat alsdan de 13 voorstellers zelve een démenti zouden kunnen uitlokken, daar anders zwijgen wel eens als toestemming zou kunnen aangemerkt worden. De Voorzitter zeide daarop, dat 't verslag der Vergadering in de couranten wordt opgenomen en dus vanzelf reeds het bericht zou worden tegengesproken, waarop de heer Weeldenburg mededeelde, dat de heer Droogleever Fortuijn reeds op zich had genomen het bedoelde bericht te doen tegenspreken. Op voorstel van den heer Van der Linden werd alsnu besloten deze zaak aan te houden, totdat de uitslag der verzonden circulaires bekend zou zijn.

De Voorzitter deelde daarop mede, dat het voorstel tot wijziging van art. 52 der wet van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst moet worden ingediend door 50 leden der Maatschappij. Daar nu Rotterdam juist 50 leden telt zal beproefd worden hun medewerking te verkrijgen en voor de tekort komende namen aan te kloppen bij andere Afdeelingen, die reeds in afwachting zijn van het besluit, te dier zake door de Afdeeling te nemen.

De Voorzitter noodigde alsnu den heer J. C. van Wijk uit tot het houden zijner voordracht, waarvan in het volgende nommer een uittreksel zal worden medegedeeld.

BERICHT.

Met het eerste nommer der volgende maand vangt een nieuwen jaargang van *De Opmerker* aan. Heeren geabonneerden worden opmerkzaam gemaakt op de voorwaarden van betaling van het abonnement. Even-als vroeger bedraagt de prijs voor den geheelen jaargang *bij vooruitbetaling*, ZES GULDEN, mits dit bedrag vóór den eersten Februari a. s., franco wordt toegezonden. Bij niet-vooruitbetaling is de prijs *f* 2.25 per kwartaal.

Het abonnement voor het buitenland kost *f* 7.50 en voor Indië *f* 9.— per jaar, beiden met *verplichte vooruitbetaling*.

BENOEMINGEN.

De heer M. Ferdinandusse, te Wemeldinge, is benoemd tot waterbouwkundig ambtenaar aan den calamiteusen Willem-Annapolder.

ADVERTENTIEN.

OPENBARE
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *ROTTERDAM* en Mejufvrouw A. G. C. ROOSENDAAL alhier zijn voornemens op **Woensdag den 9 Januarij 1884**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuize aldaar **aan te besteden:**

Het dempen van een gedeelte sloot, vóór de panden aan de Lijnbaanslaan n°. 33 en 35 en het ter vervanging daarvan leggen van een riool.

Bestek en voorwaarden liggen op de gewone dagen en uren ter kennisneming op de Plaatselijke Secretarie en het Stads-Timmerhuis te *Rotterdam*, en zijn voor den prijs van *f* 0,15 verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE EN ZOON, Boekdrukkers aan den *Houtluin* no. 73.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld *Timmerhuis*, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op *Zaterdag* den 5 *Januarij* 1884, des voormiddags ten 11 ure.

B. HOLSBOER, te Arnhem.

1868. Zilveren Medaille voor Waterpas-Instrumenten.
1879. Hoogste onderscheiding voor Waterpas- en Hoekmeet-Instrumenten.
1881. Intern. Tentoonst. te Melbourne. Bekroning 2den, 3den en 4den graad voor Waterpas- en andere Instrumenten.

EQUERRES, MEETKETTINGEN en Stalen LINTEN
BRIEF- en POSTPAKKETBALANSEN, enz.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente *ARNHEM* zullen **Donderdag 10 Januari 1884**, 's voormiddags ten 11 ure, in het openbaar ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

1°. Het leveren en planten van Boomen en Heesters langs de wegen, singels, pleinen enz.
2°. Het driejarig onderhoud der openbare pompen.

Aanwijzing op Vrijdag 4 Januari 1884, des morgens ten 10 ure en ten 10½ ure, bureau Publieke Werken; bestekken tegen betaling ter Secretarie verkrijgbaar.

J. F. HENSEN AZN.,
Kolen-Mijn Oost-Zeedijk, 280.
ROTTERDAM,

levert prima kwaliteit grove **WESTFAALSCHE VLAM-** en **ENGELSCHE KOLEN**, tot concurreerende prijzen, per waggon en scheepsladingen.

PRIMA KWALITEIT
ENGELSCHE PORTLAND-CEMENT,
bij groote en kleine partijen.

H. & J. SUYVER,
FABRIKANTEN VAN
STOOMKETELS EN WERKTUIGEN,
op de Intern. Tentoonstelling te *Amsterdam* 1883 bekroond met
EERE-DIPLOMA (hoogste onderscheiding).
Hollandsche Tuin en Zeepaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

THEOD. FERD. BIERHORST,
te HAARLEM,
houdt zich aanbevolen voor de levering van:
HOUT-ASPHALTVLOEREN,
op gegolfd of zores-ijzeren onderlaag.
Waterdicht en onbrandbaar.
Vochtwerende en massieve parketvloeren.
Gekloofde plafonneerlatten,
het beste, soliedste en goedkoopste materieel voor plafonds.
VEILIGHEIDSLIFTS
voor **personen** en **goederen.**
Uit de hand **gesmeed ijzerwerk** alsook **gegoten ijzer:**
Hekken — Trappen — Traplenningen enz.
ZWEEDSCH GRANIET,
in diverse **kleuren.**
Stuckmarmer en Stucklustro,
Glas- en Marmermozaiek — Cementbeton.
Natuurlijke Tufsteen voor Rotswerken.
Houtcement-dekken,
naar het nieuwste systeem kant en klaar gelegd.
Informatiën zijn ook te bekomen bij G. VAN LENT, *Rotterdam*, 126 Wijnstraat.

Uitgaaf van J. B. WOLTERS te *Groningen:*
BEKNOPT HANDBOEK
VOOR
Burgerlijke Bouwkunde,
DOOR
F. Lz. BERGHUIS,
Directeur der Ambachtschool te Arnhem.
Met **100** Figuren. Prijs *f* **2.50.**

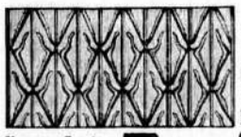

Losanges, IJzeren Daken, en Zijdekl., IJzeren Gebouwen, Gegalv. IJzeren Emmers, Tobben, Gieters, enz. enz.

Vraagt Catalog. NEDERL. VERZINKFABRIEK, Van der Linden & Co. *Dordrecht.*

Galv. op LOON | Zuinigheids-Roosterijzers. | Niet aangroeiende en roestwerende Verven.

RIETSCHEL & HENNEBERG,
Ingenieurs & Fabriekanten,
Berlijn. Dresden. Keulen. Weenen.
Vertegenwoordiger voor Nederland
J. VAN HOORN Szn., Ingenieur Amsterdam,
Projecten, Begrootingen en Aanleg
VAN
Centraalverwarming & Ventilatie-Inrichtingen,
naar de nieuwste en proefondervindelijk beste Constructiën voor:
Woonhuizen, Villa's, Kantoren, Winkels, Hotels, Restauraties, Schouwburgen, Museums, Kerken, Ziekenhuizen, Scholen, Bibliotheken, Krankzinnigengestichten, Gevangenissen, Openbare Gebouwen, Werkplaatsen, Fabrieken enz. door middel van **Stoom-, Water- of Luchtverwarming** of **gecombineerde systemen.**

Installaties van Openbare Zwem- en Badinrichtingen.

Stoomkooktoestellen en Waschinrichtingen.

Drooginrichtingen voor Abattoirs en Fabrieken

PHOTOLITHOGRAPHIE, PHOTOZINCOGRAPHIE
en Stéréotype-Inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.
De ondergeteekende vestigt de aandacht op zijne inrichting voor **Photolithographie,** bijzonder geschikt voor de reproductie van **Plans, Teekeningen** enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor **Photozincographie** voor de reproductie van **Platen** en **Gravures,** ook van **Teekeningen** voor Boekwerken enz. ten dienste van HH. Uitgevers en op zijne **Stéréotype-inrichting** voor HH. Drukkers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking, worden op *franco* aanvrage gratis toegezonden.
De heer JOH. G. STEMLER Cz., te *Amsterdam*, heeft zich welwillend belast met het geven van inlichtingen en het aannemen van bestellingen voor **Photolithographie, zonder prijsverhooging** voor de bestellers.
G. J. THIEME.

H. A. BENDER te Deventer
Eenig Agent voor geheel Nederland en O.-Indië.
GEPATENTEERDE & BEKROONDE
HARDGLAS
SCHOOL-, MUZIEK- & TEEKENBORDEN,
FABRIEK VAN
FRIEDRICH BENDER te Dusseldorp.
Wit Crême Schrijf- en Teekenkrijt.
Geëmailleerd, gekleurd Krijt.
Inlichtingen en prospectus gratis.

Neuchâtel Asphalte Company Ltd. London.
EXPLOITATIE DER GROEVEN VAN VAL DE TRAVERS.
FABRIEK TE **AMSTERDAM** Beltweg N°. 3.
TRADE MARK. VAL DE TRAVERS
NATUURL. ASPHALT VAN **VAL DE TRAVERS** ZWITSERLAND.
Gecomprimeerde Asphaltwegen en dito Dorschvloeren.
Werken in Asphalt-Mastiek voor Trottoirs, Skating-Rinks, Moutvloeren, Kelders.
Kolf- en Kegelbanen, Winkel- en Magazijnvloeren, Gangen, Veranda's, Brug- en Dakbedekkingen, Beton-Fundeeringen, Stallen enz. enz. enz.
Zindelijk, Vochtwerend, Ondoordringbaar, Geraaswerend.
Asphalt speciaal tot wering van vochtige muren.
Voor inlichtingen omtrent het leggen van **Vloeren, Bedekkingen** enz. gelieve men zich te adresseeren aan het Kantoor der fabriek, Damrak 80, *Amsterdam*, of bij den Heer H. G. KNOOPS C.Ozn., Beekstraat F. 62, te *Arnhem.*
De Directeur, W. PATON WALSH.

G. VAN LENT, Rotterdam.
Vertegenwoordiger der **Ceramiek-** en **Cementtegelfabriek.**
LÉON DE SMET & Co., Gent.
Verders specialiteit in:
IJzeren Kerk- en **Fabrieksramen.**
IJzeren en **Houten Rolblinden.**
Zweedsche Kamerdeuren.
Italiaansche Mozaïkvloeren.
Prima Portland-Cement.
Plafonneerlatten, veel billijker en beter als Riet.
Onbrandbare Verf enz.
Prospectussen en Prijscouranten op aanvraag.

LOUIS GOFFIN & Cie.
AVENUE ROGIER 27.
LUIK.
LA ROCHETTE STEEN, bekroond op de Tentoonstelling der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in 1882; verder **Hardsteen, Keijen, Kalk,** enz. enz.
Monsters op aanvrage verkrijgbaar.

LOCOMOBILES,
Centrifugaalpompen en Stoomheijen TE KOOP en TE HUUR.
IJzeren Kap- en Brugconstructiën.
VAN BORSSER & TER HORST, Dordrecht.

BECKER & BUDDINGH, - ARNHEM.

KONINKLIJKE FABRIEK VAN
WATERPAS-, HOEKMEET- en andere
INSTRUMENTEN
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS . TEEKENAARS** enz.
Geëmailleerd-IJzeren **PEILSCHALEN, WEEGWERKTUIGEN.**

J. L. BACON & Co.
Ingenieurs, aannemers van verwarming en ventilatie.
Gouden Medaille,
Tentoonstelling 1883, Amsterdam,
Nieuwe vaart, 10
AMSTERDAM.
Inrichtingen voor openbare gebouwen, gestichten, woonhuizen, villa's, kantoren, enz.
Projecten en begrootingen worden kosteloos geleverd.

PARKETVLOEREN,
TROTTOIRTEGELS. CEMENTTEGELS.
VILLEROY & BOCH, METTLACH
BOCH Frères, MAUBEUGE
MINTON, HOLLINS & Co., STOKE
bij de Vertegenwoordigers en Depôthouders:
DE LINT & Co.,
Oostzeedijk 248, *Rotterdam.*

Gedrukt bij G. W. van der Wiel & Co., te Arnhem.

BIJVOEGSEL VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 6 JANUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 8 Jan.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-hoogere burgerschool te Roermond, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Raming *f* 3640.

Amsterdam, te 11½ uren, door het best. van de Amsterdamsche Vereeniging tot het bouwen van Arbeiderswoningen, in De Eensgezindheid: het bouwen van een blok arbeiderswoningen, te zamen voor 162 gezinnen, bij het Wester-kanaal.

Appingedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering der schoolbehoeften voor de openbare lagere scholen.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende behoeften, in 5 perceelen.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene houten werkloods in den Helm, ten behoeve der restauratie van den raadhuistoren.

Winschoten, te 5 uren, door burg. en weth.: het afbreken van het bestaande- en het bouwen van een nieuw huis voor het hoofd der openbare lagere school aan den Visschersdijk, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect

Lemmer, ter secretarie van Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: 1o. het onderhoud in '83 van de wegen, in 3 perc.; 2o. kleine aardewerken ten westen Zandvoorderhoek; 3o. de levering van palen en gordingen.

Beetsterzwaag, bij J. Vrijburg: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe schuur met stalling voor ruim 50 stuks vee, op de plasts in gebruik bij C. Walma, onder Oldeboorn.

Gorinchem, in de Doele: het vierjarig onderhoud der bruggen enz. van het waterschap De Overwaard.

Dinsdag, 9 Jan.

Breskens, te 10½ uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadkamer en secretarie en het verbouwen der gevangenis, aldaar; 2o. het verbouwen van het schoollokaal, aldaar; 3o. het bouwen van eene onderwijzerswoning en het verbouwen van het schoollokaal te Nieuwesluis (gem. Breskens). Inl. bij den bouwkundige A. Pateer, te Breskens.

Legemeer, te 11 uren, bij Hielkema: de levering van riviergrint, kalkkeizel, verbrijzelde keien, brik en zeegrint, in perceelen, aan Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen aan de gebouwen der Rijkskweekschool van onderwijzers te Groningen, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Raming *f* 1920.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het onderhouden van het gouvernementsgebouw te Leeuwarden, met de meubelen, van 1 Jan. '83—31 Dec. '84.

Leeuwarden, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool te Leeuwarden, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Raming *f* 3750; 2o. idem idem aan de gebouwen der Rijkshoogere burgerschool te Heerenveen, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Raming *f* 1730.

Assen, te 1 uur, door burg. en weth.: het onderhouden van alle gemeentegebouwen (gemeentehuis, gymnasium, lagere scholen c.a.), bergplaatsen, riggelwerken enz., ged. '83.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: het leveren van geschilde masten afrasteringpalen, benevens eiken en grenen stationsafrasteringpalen, masten, staken en dennenhouten latten, in 7 perceelen.

Hilversum, te 6 uren, door P. Kuijer: het verbouwen en vergrooten van het café-Kuijer.

Woensdag, 10 Jan.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een huis, bestemd voor bureau's voor den dienst der politie en van het bevolkingsregister, in de Meermansstraat.

Dokkum, te 2 uren, door het polderbest. van Oost-en-West-dongeradeel, in het hotel-Lijbering: 1o. het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe sluiswachterswoning, met daarmee inverband-staande werken, te Ezumazijl onder Anjum; 2o. het maken en leveren van een paar nieuwe binnenvloeddeuren in de zeesluis, aldaar. Inl. bij den architect D. Booijenga, te Metslawier.

Winsum, bij den landbouwer M. Peekema: het afbreken eener huizing en opbouwen van eene stelphuizing aldaar.

Donderdag, 11 Jan.

Wildervank, te 6 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van de nieuwe Westerschool te Stadskanaal; 2o. het leveren der schoolmeubelen. Aanw. te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, door Switters & Terpstra, bij H. Veening: het bouwen van eene heerenbehuizing met schoorsteenmantelsmagazijnen, een steenhouwerswerkplaats met kantoor en bovenwoning, aan den verlengden Hanebijtersgang en Zuiderbuitensingel. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema, aldaar.

Vrijdag, 12 Jan.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van het kanaal door Walcheren, met bijbehoorende werken. Raming *f* 47,750 per jaar.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: het bouwen van eene brugwachterswoning buiten de voormalige Steentilpoort, aldaar, bij de draaibrug over het Damsterdiep en de klapbrug over het Verbindingskanaal, aldaar. Inl. bij den opzichter C. Wind, te Groningen.

Purmerende, te 12 uren, door den architect H. P. van den Aardweg, in het lokaal Nut-en-Genoegen: het bouwen van eene villa met bijbehoorende werken, op een terrein hoek Purmerender- en Zuiderweg in de Beemster, onmiddellijk gelegen bij het Noordhollandsch kanaal te Purmerende.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school en woning aan de Willem-Barentsstraat op het Noordereiland.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. de levering van meubilair voor de nieuwgebouwde school; 2o. de levering van 77 M. ijzeren hek om het schoolterrein. Aanw. door den gemeenteopzichter S. Sitters, 10 Jan., te 12 uren.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: de verfwerken aan de gemeentegebouwen en eigendommen ged. '83.

Langbroek, door het bestuur van het waterschap Langbroek, ter secretarie: het begrinten van den Gooierdijk, lang 9474 M., met bijlevering van grint en puin, in 3 perceelen.

Zaterdag, 13 Jan.

Egum, te 10 uren, bij den kerkvoogd M. G. de Boer: het afbreken eener huizing en opbouwen van eene stelphuizing enz. te Idaard. Aanw. 8 Jan., te 10 uren.

Seksbierum, te 11 uren, door den burg. van Barradeel: het vertimmeren der school en onderwijzerswoning te Minnertsga

Bolsward, door den architect H. H. Poederbach: het bouwen eener heerenhuizing op het Hengstepad, bij de Sneekerpoort.

Maandag, 15 Jan.

Oosterhout, 's avonds 7 uren, voor G. Roksnoer, bij P. de Graauw: het bouwen van een woonhuis met bovenwoning, met levering van materialen. Inl. bij Cornelis Mulders, te Raamsdonksveer. Aanw. van 10—4 uren.

Amsterdam, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 4,200,000 metselsteenen. Waalvorm, voor het te maken administratiegebouw te Amsterdam. Inl. op het bureau van den ingenieur, chef der afdeeling Weg en Werken, Achterburgwal 171, te Amsterdam.

Dinsdag, 16 Jan.

Rhedersteeg, te 11 uren, ten raadhuize der gemeente Rheden: de levering van 36,000 beste getrokken straatklinkers en 10,000 idem vlakke klinkers, franco voor 1 Mei op de losplaats te Rheden, en p. m. 30,000 beste getrokken straatklinkers, franco op de losplaats te Dieren.

Assen, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool te Assen, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Aanw. 10 Jan., te 1 uur. Raming *f* 2200.

Woensdag, 17 Jan.

Jutfaas, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met 6 lokalen, overdekte speelplaats, toegangstraat en onderwijzerswoning. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 12 Jan., te 2 uren. Raming *f* 31,600.

Vrijdag, 19 Jan.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het verrichten van vernieuwingen, herstellingen en heiwerk aan de kunstwerken, gebouwen enz. van de Dedemsvaart en hare zijtakken, ged. '83, in 3 perceelen.

Maandag, 22 Jan.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens, best houtskool, blik en eenige soorten leer, ged. '83.

Dinsdag, 23 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor der hypotheken en van het kadaster te 's-Rosch, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 13 Jan., te 11 uren; 2o. idem idem aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor van de hypotheken en van het kadaster te Zierikzee, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 10 Jan., te 11 uren.

Woensdag 24 Jan.

Den Bommel, ter Secretarie: de levering van p. m. 500 M³ gehorde grint.

Vrijdag, 26 Jan.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een paar sluisdeuren voor het kanaal van Neuzen. Aanw. 18 en 20 Jan. Raming *f* 6700.

Dinsdag, 30 Jan.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 3 scholen met woningen c.a., in 2 perc. Raming: perc. 1, *f* 80,000; perc. 2, *f* 34,000. Inl. bij den gemeentebouwmeester. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 31 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het wijzigen van den wateraf voer van den spoorwegviaduct binnen Rotterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Rotterdam. Aanw. 23 en 24 Jan., te 10 uren. Raming *f* 8060.

Vrijdag, 2 Febr.

Borsele, te 10 uren, in de Directiekeet van het cal. waterschap Ellewoutsdijk en den cal. polder Borsele: het verbouwen der directiekeet van den cal. Borsele-polder. Aanw. 26 en 28 Jan., van 10—12 uren. Raming *f* 4425.

Op later te bepalen datum.

Bolsward, in De drie Kronen: het bouwen van een nieuw boerenhuis met schuur te Ritzeburen bij Tjerkwerd. Aanw. 15 Jan., te 11 uren, samenkomst bij den kastelein op de Tjerkwerderzijl.

Leeuwarden, door den architect H. R. Stoett Fz.: het bouwen van eene behuizing op een terrein aan de Willemskade, noordzijde, aldaar.

Beetsterzwaag: het amoveeren en wederopbouwen van eene boerenplaats c.a., in gebruik bij F. Douma, onder Lutjewoude. Inl. bij J. A. Meessen, aldaar.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Utrecht, 23 Dec.: 1o. onderhoudswerken buiten de gemeente en levering van materialen, dienstjaar 1883; minste inschrijvers:

onderhoud sluis Vreeswijk, J. Barneveld, Vreeswijk, *f* 1980
onderh. straatweg Utr.—Vreeswijk, idem » 6680
» sluis Nieuwesluis, W. v. Schaik, Nieuwesluis, » 1391
onderh. jaagpad, enz. Utr.—Woerden, J. Krachten, te Utrecht, » 3955

2o. levering van materialen, als:

Utr. straatklinkers.
1e perc. letter *a*, G. v. d. Broeke, te Utrecht, p. mille *f* 17.50
» » *b*, C. Kamp, te Linschoten, p. mille » 18.87
» » *c*, Firma Rose & Zn., Jutfaas, p. mille » 17.55
» » *d*, Oostveen-Copijn & Co., Utrecht, p. mille » 17.60
2e » IJselstraatkl., P. Lagendijk, Utr. p. mille *f* 8.44
3e » Waalstraatkl., R. v. Wijck, Heteren, p. mille » 15.37½
4e » lett. *a* en *b*, klinkers driel., C. L. Mense, Zwammerdam, p. mille » 11.24
4e » lett. *c*, klinkers driel., C. Kamp, Linschoten, p. mille » 11.18
5e » Metselsteenen, Firma Rose & Zn., Jutfaas, totaal » 437.
6e » Kalk, tras, cement, Erven H. Trip, Utrecht, totaal » 417.20
7e » Lekzand, P. Ket, Vreeswijk, tot. » 2090.
8e » Heidezand, J. v. Hattem, Utr., p. M³. » 0.59
9e » Trottoirbanden, enz. P. Lagendijk, Utrecht, totaal » 1147.
10e » Roosterramen, W. v. d. Broek, Utrecht, totaal » 534.
11e » Grenen-, vuren- en dennenhout, J. Akkerman, Zaandam, totaal » 2203.25
12e » Eikenhout, P. M. & J. Jongeneel, Utrecht, totaal » 638.20
13e » Verfwaren, enz. R. W. Stern, Utrecht, » 595.94
14e » Olie en petroleum, T. P. v. d. Bergh & Zn., Utrecht, » 204.50
15e » Borstelwerk, Th. v. Wijk, Utr., » 195.55
16e » Glas, Wed. W. Lipjes, Rotterdam, » 186.35
17e » IJzerwaren, Firma Wed. Fokkenberg-Pijman & Co., Utrecht, » 2829.05
18e » Steenkolen, dezelfde, » 61.
19e » Dakpannen en tegels, A. v. Oostveen, Utrecht, » 79.15
20e » Eng. rioolbuizen, P. Lagendijk, Utrecht, » 107.50
21e » Touw, W. Visser, Ammerstol, » 175.90
22e » Boomen, heesters, bloemstruiken en bloemen:
letter *a* en *b*, boomen, heesters, enz. Gebr. Copijn, Groenekan, voor samen, *f* 1106
» *c*, Verweij & Reese, Utrecht, » 67
» *d*, bloemen, C. Crok, id. » 445

Kampen, 23 Dec.: 1o. het leveren en stellen van een ijzeren waterreservoir met toebehooren in het zuiverhuis der gasfabriek; ingekomen 5 bilj., als:

Van Vliet & Van Capelle, te Groningen, *f* 756
Engelmann & Van Stirum, » Kampen, » 536
B. v. d. Meulen, » idem » 504.80
Hk. v. Dijk Hz., » idem » 495
G. H. Dalhuisen, » idem » 480
gegund.

2o. de herstelling en wederplaatsing van den zinker der IJselbrug; ingek. 3 bilj., als:

G. H. Dalhuisen, te Kampen, *f* 225
J. Westenberg, » idem » 218
B. v. d. Meulen, » idem » 173
gegund.

's-Hage, 29 Dec.: 1o. de rioleering van de Celebesstraat; ingek. 12 bilj., als:

J. B. Arends, te 's-Hage, *f* 9975
H. v. d. Hoef, » idem » 9425
Kasper de Roo, » idem » 9276
G. H. v. d. Heijden, » idem » 8970
Tom & v. Bergen Henegouwen, » idem » 8294
A. Deurloo, » idem » 7919
J. de Bruijn, » idem » 7645
T. Langerak, » idem » 7420
J. N. Boers, » idem » 7297
Th. Hoogendoorn, » idem » 7155
H. Jongenburger, » Waddinksveen, » 7000
G. Keij, » Rotterdam, » 6400

2o. de rioleering van een gedeelte der Bankastraat; ingek. 11 bilj., als:

Kasper de Roo, te 's-Hage, *f* 3593
A. Deurloo, » idem » 3475
G. H. v. d. Heijden, » idem » 3460
J. B. Arends, » idem » 3100
H. L. v. d. Hoef, » idem » 2999
J. de Bruijn, » idem » 2876
Th. Hoogendoorn, » idem » 2779
Tom & v. Bergen Henegouwen, » idem » 2734
H. Jongenburger, » Waddinksveen, » 2690
J. N. Boers, » 's-Hage, » 2497
T. Langerak, » idem » 2436
G. Keij, » Rotterdam, » 2350

Dordrecht, 29 Dec.: 1o. de verdere opbouw van de slothoeve »Gravensteijn", aan den straatweg naar Willemsdorp, onder beheer van den architect H. W. Veth; aannemer L. Kooijman, te Dordrecht, voor *f* 25,842, gegund.

2o. de bouw van het ijzerpakhuis met kantoor en verder toebehooren voor de firma Jakob van Wageningen; aannemer G. Schouten, te Dordrecht, voor *f* 13,333, gegund.

Purmerende, 29 Dec.: het amoveeren der bestaande en het maken van eene nieuwe kaaswaag; ingek. 16 bilj., als:

J. Brunne & E. de Lange, te Purmerende, *f* 25,800
H. F. Westerveld, » idem » 22,900
J. Nat Cz., » Beemster, » 22,800
J. Band, » Purmerende, » 21,483
A. Pet, » idem » 21,444
C. Fluit, » idem » 21,122
G. J. Knopbout, » idem » 21,077
J. de Vries, » idem » 20,937
M. Worp, » idem » 20,840
J. de Groot, » idem » 20,691
S. & C. v. Soest, » Mijdrecht, » 20,456
J. Vet, » Purmerende, » 20,160
W. Greve, » Buiksloot, » 19,855
L. v. Zon, » Purmerende, » 19,438
J. Plas, » idem » 19,422
J. Nieuwstad, » Beets, » 19,350
gegund.

Arnhem, 29 Dec.: 1o. het onderhoud der schoolgebouwen enz.: ingek. 32 bilj., als:

	1e pc.	2e pc.	3e pc.	4e pc.
M. Jansen,	*f* 4410	*f* 6628	*f* 770	*f* 5260
Gebr. v. Daalen,	4475	6425	785	5225
E. A. Loeffen,	4800	7998	992	4950
P. de Leeuw,	4945	7442	791	5319
J. T. Kaalberg,	4950	7458		
G. J. Lucassen,	5285		745	
W. J. Waltmann,	5375	7325	1340	
J. G. P. Groenbos,	7357		1079	5947
H. B. Welling,		7285		5785
J. T. Verhoeven,			634	5198
J. Cohen Gz.,			800	5896

De gunning van alle perceelen is in beraad gehouden.

2o. het onderhoud van eenige gemeentewerken; ingek. 5 bilj., als:

M. Janssn, *f* 5900
J. P. Welsing, » 5333
Gebr. v. Daalen, » 5280
W. A. R. Kok, » 4400
G. H. A. Elbers, » 4369
gegund.

3o. het onderhoud der bestratingen; ingek. 7 bilj., als:

M. Janssen, *f* 5650
G. J. Lucassen, » 5475
Gebr. v. Daalen, » 5293
M. P. Vale, » 4833
G. H. v. d. Heijden, » 4813
J. H. v. d. Ven, » 4573
G. H. A. Elbers, » 4469
gegund.

Breda, 29 Dec.: 1o. het bouwen van een brandspuithuis met politiepost op het stationsplein; ingek. 7 bilj., als:

A. Baselier, te Breda, *f* 1960
J. Schoenmakers, » idem » 1858
Th. Erkelens, » idem » 1797
A. v. d. Akker, » idem » 1795
F. C. Schrauwen, » idem » 1750
J. W. H. v. d. Brand, » Rosendaal, » 1719
Th. Kessels, » Breda, » 1639

2o. het maken van rioolkolken met leidingen, benevens het leveren en leggen van trottoirbanden, voor de verbetering der straten aan de Oude-Vest; ingek 6 bilj., als:

B. Wevels, te Breda, *f* 980
P. Rijpaard, » Ginneken, » 957
G. v. d. Sanden, » Breda, » 909
Th. Kessels, » idem » 886
J. Voogt, » Teteringen, » 868.43
B. Verlegh, » Ginneken, » 839

3o. het onderhoud der gemeentewerken ged. '83; ingek. 3 bilj., als:

P. J. v. Glabbeek, te Breda, à 4 99/100 pct. boven tarief.
B. Wevels, te Breda, à 5 pct. beneden tarief
G. H. Moolenbergh, id. » 5 7/100 » » »

Nieuwe-Pekela, 29 Dec.: 1o. het bouwen van een school met 6 lokalen, benevens een hoofdonderwijzerswoning, onder beheer van den architect C. Brill; ingek. 8 bilj., als:

G. T. Croon, te Zuidbroek, *f* 17.380
T. J. Beugel, » O.-Pekela, » 16.948
H. Groenier, » Stadskanaal, » 16.683
H. Timmer, » Westerbork, » 16.353
H. Tonkens, » Stadskanaal, » 16.243
K. Holthuis, » N.-Pekela, » 15,991
J. Bosscher. » O.-Pekela, » 15,990
J. Tranger, » Stadskanaal. » 15,448
gegund.

2o. het maken van banken, borden, kasten en gordijnen; ingek. 10 bilj., als:

H. Groenier, te Stadskanaal, *f* 1735
T. Beugel, » O.-Pekela, » 1653
G. Kuiper, » idem » 1598
H. Tonkens, » Stadskanaal, » 1593
K. Buining, » Sappemeer, » 1500
A. Heijerman, » N.-Pekela, » 1489.94
A. Hulzebos, » idem » 1470
J. Winters, » O.-Pekela, » 1459.90
H. Timmer, » Westerbork, » 1449
F. Kamminga, » Wildervank, » 1180

Zuttfen, 29 Dec.: de levering van materialen ten behoeve der gemeente ged. '83; minste inschr. waren:

bezaagd eikenhout, A. G. Wijers, *f* 77.—
boskant id. G. J. Verburgt, » 31.90
Nerva grenenhout, A. G. Wijers, » 38.—
Amerikaansch id. Ketjen & Van Roekel, » 52.—
vurenhout, A. G. Wijers, » 29.50
vuchtenhout, idem » 30.—
idem (ruw) idem » 18.—
alles per M³.
verwerken van oudijzer, J. W. ten Braak, » 7.—
Engelsch patentijzer, gew. H. Wullink, » 16.—
idem idem best idem » 22.—
best Zweedsch ijzer, J. W. ten Braak, » 32.—
gesmede nagels en krammen, J. Breukelaar, » 44.—
alles per 100 KG.

Groningen, 29 Dec.: het onderhouden van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-universiteit, aldaar, tot 31 Dec. '83; ingek. 11 bilj., als:

G. P. v. Erp, te Groningen, *f* 13,398
J. H. Mulder, » idem » 13,384
W. Cones. » idem » 13,350
T. E. Jelsema, » idem » 13,218
J. Poelman, » idem » 13,060
H. G. Jansen, » idem » 12,974
E. Berkenbosch, » idem » 12,957
H. J. Meuge, » idem » 12,900
J. Versteegh. » idem » 12,853
J. I. Toesman, » idem » 12,387
A. Schreuder, » idem » 12,006

Leeuwarden, 29 Dec.: 1o. het driejarig onderhoud van de haven- en zeewerken te Harlingen; minste inschr. was D. Volker, te Dordrecht, voor *f* 34,950 per jaar.

2o. de vernieuwing der Hoogebrug, in den Rijks-grooten weg Leeuwarden—Groninger grens; minste inschr. was C. Bakker, te Kollum, voor *f* 9226.

3o. het vervangen van de houten ophaalbrug over de zeesluis te Nieuwezijlen door eene dubbele ijzeren draaibrug; minste inschr. was dezelfde, voor *f* 10,620.

Utrecht, 30 Dec.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen van het prov. best., tot 31 Dec. '84; minste inschr. was G. A. Roding, te Utrecht, voor *f* 2610.

2o. het éénjarig onderhoud van de Keulsche Vaart in de prov. Utrecht; minste inschr. was J. Barneveld, te Vreeswijk, voor *f* 3980.

3o. het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen der Rijksuniversiteit te Utrecht, tot 31 Dec. '83; minste inschr. was B. J. van Baaren, te Utrecht, voor *f* 14,300.

Amsterdam, 30 Dec.: het amoveeren der bestaande Panoramaloods in den tuin van het Paleis voor Volksvlijt, en het wederopbouwen ervan in het Vondelspark bij de P.-C.-Hooftstraat, met een nieuw entréegebouw en tentoonstellingszaal, onder beheer van den architect T. Sanders, minste inschr. was M. Numan, voor *f* 16,400.

's-Hage, 2 Jan.: de levering van den metalen bovenbouw voor 25 bruggen ten dienste der Staatsspoorwegen op Java; ingek. 5 geldige en 3 ongeldige bilj., als:

D. A. Schretlen, Leiden, *f* 16,417
Gute-Hoffnungshütte, Actien-Verein für Bergbau und Hüttenbetrieb, Oberhausen II, » 15,500
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage, » 14,650

Union, Actien-Gesellschaft für Bergbau, Eisen-und Stahlindustrie, Dortmund, » 13,860
Actien-Gesellschaft für Eisenindustrie und Brückenbau, vormals, J. C. Harkort, Duisburg, » 13,555
Meissner Eisengiesserei und Maschinenbau-Anstalt, vormals F. L. & E. Jacobi, Meissen, ƒ 15,620
Eisenwerke Kaiserslautern, Kaiserslautern, » 14,250
Veuve Alphonse Frédéricx, Luik, » 13,350
} Als niet volgens het voorschr. ingericht voor ongeldig ter zijde gelegd.

Zwolle, 2 Jan.: ten dienste van de St.-Michaelskerk der Herv gemeente: 1o. het leveren en stellen van een steiger met schutting rondom de koren van de kerk; ingekomen 13 bilj., als:

K. A. v. d. Berg,	te Zwolle,	ƒ 1694
J. de Groot,	» idem	» 1627
L. Meijer,	» idem	» 1489
B. H. Trooster,	» idem	» 1484
G. Kamphuis,	» idem	» 1476
G. Schutte,	» idem	» 1380
L. Krook,	» idem	» 1377
J. Pellenkoft & Zonen,	» idem	» 1349
D. Bruins,	» idem	» 1299
A. v. Straten,	» idem	» 1253
J. Willighagen,	» idem	» 1234
G. v. Unen,	» idem	» 1193
G. J. Averdijk,	» Wijhe,	» 1185

2o. het leveren van behakte tufsteen; ingek. 7 bilj., als:

K. A. v. d. Berg,	te Zwolle,	ƒ 5290
G. Schutte,	» idem	» 4999
J. L. Sabelis,	» Haarlem,	» 4960
J. de Groot,	» Zwolle,	» 4930
Gebr. Trooster,	» idem	» 4867
Van Noorden & Schwerzel,	» Rotterdam,	» 4830
H. H. Beltman,	» Deventer,	» 4750

3o. het leveren van bewerkte Bentheimersteen: ingek. 11 bilj., als:

K. A. v. d. Berg,	te Zwolle,	ƒ 3572
J. L. Sabelis,	» Haarlem,	» 3325
Van Noorden & Schwerzel,	» Rotterdam,	» 3208
Gebr. Trooster,	» Zwolle,	» 2474
G. J. Averdijk,	» Wijhe,	» 2474
G. W. Kortelink,	» Deventer,	» 2472
G. Schutte,	» Zwolle,	» 2389
H. Greve,	» idem	» 2310
J. de Groot,	» idem	» 2300
H. H. Beltman,	» Deventer,	» 2290
Gebr. Grolleman,	» Zwolle,	» 2254

Groningen, 2 Jan.: het afbreken en wederopbouwen van een winkelhuis voor G. Levie, onder leiding van den architect N. W. Lit; ingek. 12 bilj., als:

J. Heling,	ƒ 5455
J. Fikker,	» 4800
T. Y. Jelsma,	» 4773
Th. Hendriks,	» 4747
J. & N. Kuiper,	» 4647
L. Jansen,	» 4627
L. Mulder,	» 4595
E. Peters,	» 4493
J. Versteeg,	» 4447
D. Dooijes,	» 4175
W. Cones,	» 4119
Kamps & Lammers,	» 3944

gegund.

Walsoorden, 3 Jan.: het maken van werken tot verdediging van den oever der waterkeering van Walsoorden; minste inschr. was D. de Jong, te Neuzen, voor ƒ 5660.

's-Hage, 3 Jan.: het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor de brug over den Nederl. Rijnspoorweg, nabij de Haar; ingek. 6 bilj., als:

L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,	ƒ 39,339
Kölnische Maschinenbau-Actien-Gesellschaft, Bayenthal,	» 34,300
Gute-Hoffnungshütte, Actien-Verein für Bergbau u. s. w., Oberhausen II,	» 26,600
J. Levêque & Co., Herstal,	» 22,750
Eisenwerk Kaiserslautern, Kaiserslautern,	» 22,490
Meissner Eisengiesserei und Maschinenbau-Anstalt, Meissen,	» 22,212

Eindhoven, 4 Jan.: het bouwen eener openbare school, met overdekte speelplaats en onderwijzerswoning; gegund aan den minsten inschr. J. van Herpen, te Eindhoven, voor ƒ 26,000.

Arnhem, 5 Jan.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijkslandbouwschool te Wageningen, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '83; minste inschr. was J. de Haas Hz., te Wageningen, voor ƒ 4469.

2o. het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-hoogere burgerschool te Winterswijk, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84; minste inschr. was G. W. Toebes, te Winterswijk, voor ƒ 1500.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 13 JANUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 15 Jan.

Zutfen, te 11 uren, door den mr. bakker Snatager: het verbouwen en het inrichten tot bakkerij van een gedeelte van het perceel A 92, op de Nieuwstad, aldaar. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van den onderbouw en het maken en stellen van den metalen bovenbouw voor eene dubbele-basculebrug over de Singelgracht bij het Oosteinde, en bijbehoorende werken. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het ged. '83 onderhouden van de gemeentegebouwen, wacht- en brandspuithuizen, aldaar; 2o. de levering van 140,000 Ben-Ahinkeien, ten dienste der gemeente.

Kampen, te 1 uur, ten raadhuize: het leveren en leggen en verleggen van straatklinkers op den Kamper straatweg, benevens de levering van Goudsche IJselklinkertjes, in 3 perceelen.

's-Hage, te 1½ uren, aan het bureau van de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: het bouwen van een stationsgebouw met remise te Voorschoten.

Oosterhout, 's avonds 7 uren, voor G. Roksnoer, bij P. de Graauw: het bouwen van een woonhuis met bovenwoning, met levering van materialen. Inl. bij Cornelis Mulders, te Raamsdonksveer. Aanw. van 10—4 uren.

Amsterdam, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 4,200,000 metselsteenen, Waalvorm, voor het te maken administratiegebouw te Amsterdam. Inl. op het bureau van den ingenieur, chef der afdeeling Weg en Werken, Achterburgwal 171, te Amsterdam.

Hoorn, op het raadhuis: de levering van 100 M³ fijne voetpadengrint, franco voor den wal in de gemeente.

Dinsdag, 16 Jan.

Rhedersteeg, te 11 uren, ten raadhuize der gemeente Rheden: de levering van 36,000 beste getrokken straatklinkers en 10,000 idem vlakke klinkers, franco vóór 1 Mei op de losplaats te Rheden, en p. m. 30,000 beste getrokken straatklinkers, franco op de losplaats te Dieren.

Assen, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool te Assen, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Raming ƒ 2200.

Woensdag, 17 Jan.

Jutfaas, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met 6 lokalen, overdekte speelplaats, toegangstraat en onderwijzerswoning. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Raming ƒ 31,600.

Groningen, de levering van 214 stalles en 284 stoelen, ten dienste van den nieuwen schouwburg. Voorwaarden liggen in de directiekeet bij den schouwburg.

Donderdag, 18 Jan.

Muntendam, te 5 uren, ten raadhuize: het verbouwen van eene openbare lagere school c.s. te Tripscompagnie.

Groningen, 's avonds 8 uren, door J. Prummel, bij H. Plenter: het afbreken van eene behuizing en daarvoor in de plaats bouwen van eene winkelbehuizing met bovenwoning in de Gelkingestraat, E 70. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema. Aanw. 15 Jan., te 11 uren.

Vrijdag, 19 Jan.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het verrichten van vernieuwingen, herstellingen en heiwerk aan de kunstwerken, gebouwen enz. van de Dedemsvaart en hare zijtakken, ged. '83, in 3 perceelen.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste van de Rijkstelegraaf: het leveren van ijzer-, zink- en koperwerk, papierrollen enz., voor den dienst van 1883. Inl. bij den inspecteur-chef van het technisch beheer van de Rijkstelegraaf.

Ouderkerk a/d. IJsel, door den architect B. van Dam Jz. (te Capelle a/d. IJsel), bij A. Broere: het bouwen van een woonhuis met aanbehooren. Aanw. 15 Jan., te 10 uren.

Zaterdag, 20 Jan.

Zaandam, te 1 uur, door den aannemer der lijn Zaandam—Hoorn C. Vering: het bouwen van 8 wachterswoningen langs genoemde lijn.

Amsterdam, door concessionarissen der drinkwaterleiding te Gouda, bij Mr. W. van der Vliet: de levering der benoodigde buizen en hulpstukken. Inl. bij den ingenieur J. Schotel, te Rotterdam.

Maandag, 22 Jan.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw van het provinciaal gouvernement van Zuid-Holland, te 's-Hage, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat J. van der Vegt, aldaar. Aanw. 17 en 18 Jan., telkens te 10 uren.

Amsterdam, te 12 uren, op het bureau van den directeur van 's Rijks magazijn van militaire kleeding, uitrusting enz.: de levering van nachtlegergoederen, ten dienste van het leger.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbreeden var. een gedeelte der vaart naar de aschstaal en het bouwen van eene walbekleeding langs die vaart in de gemeente 's-Hage.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens, best houtskool, blik en eenige soorten leer, ged. '83.

Dinsdag, 23 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor der hypotheken en van het kadaster te 's-Rosch, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 13 Jan., te 11 uren; 2o. idem idem aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor van de hypotheken en van het kadaster te Zierikzee, ged. '83, '84 en '85.

Warmenhuizen, te 1 uur, door het R.-K. Parochiaal kerkbestuur van de H. Ursula, bij H. Mosch: het bouwen eener nieuwe pastorie met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam. Aanw. 16 Jan., te 1 uur.

Dronrijp, bij S. W. de Boer: het bouwen eener nieuwe wagenmakerij met knechtswoning. Aanw. 20 Jan., te 10 uren.

Woensdag 24 Jan.

Naaldwijk, te 11 uren, door burg. en weth.: de verbouwing van het post-en-telegraafkantoor, aldaar. Inl. bij P. C. Oosthoek, te 's-Hage. Aanw. 20 Jan., te 11 uren.

Oude Niedorp, te 12 uren, door burg. en weth., in het koffiehuis van De Jong: het bouwen van eene onderwijzerswoning en school, benevens het leveren der schoolmeubelen. Inl. bij den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 17 Jan., te 12 uren.

Koudekerke (Zeeland), te 2 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en uitbreiden van het gebouw der openbare school. Inl. bij den bouwkundige J. C. van der Hell, te Middelburg. Aanw. 15 Jan., te 2 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, door het kerkbestuur van de Remonstrantsche gemeente, in De Beurs: het bouwen van een kerkgebouw, met kerkeraadskamer en woning voor den koster. Inl. bij L. Doornbos, Oude-Kijk-in-'t-Jatstraat.

Den Bommel, ter Secretarie: de levering van p. m. 500 M³ gehorde grint.

Donderdag, 25 Jan.

Gouda, te 1 uur, in De Harmonie: het maken van den watertoren met hoogreservoir, de bezink- en klaarbassins, de filters en prise d'eau, benevens de grond- en andere werken op het terrein aan den IJsel te Gouda. Inl. bij den ingenieur J. Schotel, Oostzeedijk 136, te Rotterdam. Aanw. 22 Jan., te 1 uur.

's-Bosch, te 2 uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in hare vergaderzaal: de levering van 3180 KG. verschillende wollen en katoenen breigarens; voorts naaigarens, knoopen, band, enz.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van genoemden calamiteusen polder. Aanw. 18 Jan., van 1—3 uren en 22 Jan., van 9—11 uren.

Vrijdag, 26 Jan.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een paar sluisdeuren voor het kanaal van Neuzen. Aanw. 18 en 20 Jan. Raming ƒ 6700.

Leeuwarden, te 12 uren, ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe openbare lagere school te Huizum. Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum. Aanw. 20 Jan., te 12 uren.

Zaterdag, 27 Jan.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van de bestaande openbare school 1e soort en twee woningen aan het Nikolaaskerkhof, en het bouwen van een nieuw schoolgebouw met gymnastieklokaal, aldaar. Aanw. 22 Jan., te 10½ uren.

Maandag, 29 Jan.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een gebouw voor gemeentewerken. Aanw. 23 Jan., te 10½ uren.

Amsterdam, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 205 M³ blauwe hardsteen voor het te maken administratiegebouw te Amsterdam. Inl. bij den ingenieur-chef van de afdeeling Weg en Werken, Achterburgwal 171, te Amsterdam.

Dinsdag, 30 Jan.

Olst, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school te Welsum; 2o. het vergrooten van de school te Wezepe; 3o. het vervangen van de houten brug, genaamd Malbergerbrug, door eene steenen brug. Inl. bij den gemeentebouwmeester H. Wissink. Aanw. 27 Jan., resp. te 10½ en 2½ uren.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 3 scholen met woningen c.a., in 2 perc. Raming: perc. 1, ƒ 80,000; perc. 2, ƒ 34,000. Inl. bij den gemeentebouwmeester. Aanw. te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalgebouw: Bestek no. 354, het maken van een doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Zwolle—Almeloo. Inl. bij den secticingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 22 Jan., te 10 uren.

Woensdag, 31 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het wijzigen van den waterafvoer van den spoorwegviaduct binnen Rotterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Rotterdam. Aanw. 23 en 24 Jan., te 10 uren. Raming ƒ 8060.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van de omsteegering, het herstellen, afbreken en bouwen van de muren met bijbehoorende werken; alles ten dienste en tot versterking van den kleinen kerktoren aldaar. Raming ƒ 12,000; 2o. het bouwen van een schoolgebouw met bijbehoorende werken op het Kleine-Kerkplein. Raming ƒ 16,500. Inl. bij den gemeentearchitect A. W. Rijnders.

Donderdag, 1 Febr.

's-Hage, te 1 uur, op het bureau van den inspecteur-chef van het technisch beheer der Rijkstelegraaf: het leveren van telegraafmaterieel ten dienste van 's Rijks overzeesche bezittingen. Inl. bij genoemden inspecteur.

Vrijdag, 2 Febr.

Borsele, te 10 uren, in de Directiekeet van het cal. waterschap Ellewoutsdijk en den cal. polder Borsele: het verbouwen der directiekeet van den cal. Borsele-polder. Aanw. 26 en 29 Jan., van 10—12 uren. Raming ƒ 4425.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Hengeloo, 10 Nov.: het bouwen van vijf aaneengebouwde woonhuizen, voor de Hengelosche Bouwvereeniging, onder beheer van den architect J. Moll; ingek. 6 bilj., als:

A. Peters, te Zenderen,	ƒ 30,000
G. Reimerink, Oldenzaal,	» 24,950
A. Sieverink, Groenloo,	» 24,887
F. Morselt, Borne,	» 24,200
A. Groothengel, Borne,	» 23,740
L. P. Groothuis, Hengeloo,	» 23,700 bedankt

In **Jan. '83**, na wijziging en voorwaardelijk gegund aan A. Sieverink, te Groenloo.

Vriezenveen, 22 Dec.: de bouw van een schoolgebouw in 4 lokalen en onderwijzerswoning in het Westeinde der gemeente Vriezenveen, onder directie van den architect J. Moll, te Hengeloo; ingek. 14 bilj., als:

J. Schuurman, te Den Ham,	ƒ 22,200
A. Schreuder & L. Barneveld, Almeloo,	» 18,638
H. H. Koers Jr., Wierden,	» 18,629
W. Jansen, Vriezenveen,	» 18,270
J. Roelofs, »	» 17,999
J. Wessels, »	» 17,888
J. Kamphuis, Almeloo,	» 17,815
A. v. Straten, Zwolle,	» 17,680
J. H. Nijhoff Fz., Almeloo,	» 17,600
E. Eshuis, Almeloo,	» 17,535
A. P. Mulder, Vriezenveen,	» 17,528
G. Jansen Ez., »	» 17,500
H. Jansen Jz., »	» 16,398
W. H. Sloet, Lochem,	» 15,999

In **Jan. '83**, voorloopig gegund aan H. Jansen Jz., te Vriezenveen.

Schore, 4 Jan.: het bouwen van eene school enz., onder beheer van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 14 bilj., als:

Zegboer,	te Fijnaart,	ƒ 16,300
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 14,900
Joh. Lindenbergh Cz.,	» Wemeldinge,	» 14,300
Jac. v. Dis Lz.,	» Fijnaart,	» 14,111
D. v. Maris,	» Kapelle Z. B.,	» 13,775
Gebr. Sterk,	» Schore,	» 13,730
J. Bruggeman,	» Hansweert,	» 13,700
Jan Hooze,	» Heinkenszand,	» 13,690
P. Dronkers,	» Kapelle Z. B.,	» 13,535
A. D. Lucas,	» Zevenbergen,	» 13,397
J. M. Lammerée,	» Hansweert,	» 13,244
Corn. Koch,	» idem	» 12,684
A. Goedemond,	» idem	» 12,680
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 11,630 gegund.

Britswerd, 4 Jan.: het afbreken van den ouden en het wederopbouwen van een nieuwen toren bij de kerk der Herv. gemeente aldaar; ingek. 9 bilj., waarbij 4 van onwaarde, als:

H. W. Visser,	te Makkum,	ƒ 7850
J. Poutsma,	» Terwispel,	» 6974
R. Jonkers,	» Oosterlittens,	» 6688
K. de Vroeg,	» Terwispel,	» 6545
T. Gaastra,	» Britswerd,	» 6194

gegund.

Hillegom, 5 Jan.: het bouwen van een woonhuis op de bloemisterij »Driehuizen", onder beheer van den architect Jb. Guldemond; ingek. 12 bilj., als:

H. v. d. Vossen,	te Bennebroek,	ƒ 9148
F. Hulsbosch,	» idem	» 8875
W. A. Philippo,	» Hillegom,	» 8730
W. & H. Mulder,	» Haarlem.	» 8700
Jb. Lasschuit,	» Haarlem.	» 8680
J. Hartveldt,	» idem	» 8636
J. Smits,	» idem	» 7860
A. Guldemond,	» Hillegom,	» 7850
J. J. Guldemond,	» Haarlem,	» 7820
C. Kranenburg,	» 's-Hage,	» 7650
Verhagen & Van 't Wout,	» Haarlem.	» 7500
J. Giebels & Jb. Servellen,	» idem	» 7390

Amsterdam, 5 Jan.: de verbouwing van het perceel Kalverstraat hoek Spui, no. 129, voor rekening van D. van Caspel, onder beheer van den architect J. van Looy; ingek. 21 bilj., als:

J. v. Voorthuijsen,	ƒ 26,375
L. J. Neumeijer,	» 25,600
W. de Waal,	» 24,400
J. P. Cornelissen,	» 23,500
W. H. Struijs,	» 23,460
A. Aalders,	» 23,376
H. C. Dorlas,	» 22,847
B. v. Buuren,	» 22,800
M. Numan,	» 22,666
A. Paans,	» 22,600
C. J. Maks,	» 22,120
A. J. v. Liemt,	» 22,100
Peeters & Roelofsen,	» 22,000
Gebr. v. Berkum,	» 22,000
Bulterman & Co.,	» 21,400
Knipper & Vree,	» 20,100
J. F. Prenzler,	» 19,600
B. de Bruin,	» 19,200
J. P. Rieken,	» 18,800
H. J. & G. Haandriksman,	» 18,800
G. L. Brouwer en Hoogerbeets,	» 18,320

Groningen, 6 Jan.: het onderhoud van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-hoogere burgerscholen te Sappemeer en te Warfum; aangenomen door verschillenden, voor ƒ 6889.

Utrecht, 6 Jan.: 1o. het tweejarig onderhoud van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-hoogere burgerschool; minste inschr. was A. J. van Maanen, te Utrecht, voor ƒ 1138.

2o. idem idem aan de gebouwen der Rijksveeartsenijschool, aldaar; minste inschr. was G. A. Roding, te Utrecht, voor ƒ 9324.

Amsterdam, 8 Jan.: het bouwen van een blok arbeiderswoningen, samen voor 162 gezinnen, bij het Westerkanaal, aldaar, voor de Amsterdamsche Vereeniging tot het bouwen van Arbeiderswoningen; minste van de 18 mschr. was R. H. Hendriks, te Oss, voor ƒ 245,490.

Amsterdam, 8 Jan.: minste inschr. voor de verschillende leveringen aan het departement van koloniën waren voor:

p. m. 10,750 Eng. tons Cardiffkolen: Crans & Co., te 's-Hage, Hood's Merthyr. ƒ 74,519.

p. m 6000 Eng. tons Newcastle kolen: J. van Vollenhoven & Co., te Rotterdam, West-Hartley-Main. ƒ 32,100.

diverse bouten, schroeven en klinknagels: R. S. Stokvis & Zonen, Rotterdam, ƒ 183.98.

7 Brainard's bankschroeven: dezelfd., ƒ 563.50.

200 KG. gegoten-staal: W. Bernet & Co., te Amsterdam, ƒ 120.

Winschoten, 8 Jan.: het amoveeren der bestaande en het bouwen van eene nieuwe woning voor het hoofd der school, aan den Visschersdijk aldaar; ingek. 12 bilj., als:

O. Bos en J. Bos,	te Beerta,	ƒ 8160
J. Groeneveld en H. J. Hemmen,	» Westerlee,	» 7888
H. Musse en J. ter Velde,	» Winschoten,	» 7376
P. Ravensberg en J. Ravensberg,	» idem	» 7260
M. Plus en N. Plus,	» idem	» 7195
E. Tulp en H. Tulp,	» Ekamp,	» 6820
H. Jansen, te Blijham en G. Visscher,	» Winschoten,	» 6556
H. Dik en J. Numann,	» idem	» 6225
G. Heikens Gz. en G. Heikens,	» Oostwold,	» 6125
F. Priet en J. B. Priet,	» Beerta,	» 6100
J. IJzer, te Winschoten en R. J. Bosscher,	» O.-Pekela,	» 6030
K. de Grooth en N. Brouwer,	» Winschoten,	» 5747

Assen, 9 Jan.: het onderhoud van gemeentegebouwen; minste inschr. waren:

G. v. d. Grampel, te Assen:	
gemeentehuis,	ƒ 249
gymnasium en ameublement,	» 28
begraafplaats,	» 9
H. de Vries, te Assen:	
gymnasium en ameublement,	ƒ 209
lagere scholen en idem	» 977
J. Lamberts, te Assen:	
brandspuithuisjes,	ƒ 78
A. de Vries, te Assen:	
draaivonders,	ƒ 27

Utrecht, 9 Jan.: het leveren aan de Staatsspoorwegen van geschilde masten afrasteringpalen, benevens eiken en grenen stationsafrasteringpalen, masten, staken en dennenhouten latten (in 7 perceelen); 39 biljetten.

		1e perc.	2e perc.	3e perc.	4e perc.	5e perc.	6e perc.	7e perc.
H. J. Houwers,	Aalten (Gelderland),	ƒ 649	—	—	—	—	—	—
J. W. ten Braak,	Zutfen,	—	ƒ 665	ƒ 2458.98	—	—	—	—
C. v. Baal,	Prinsenhage,	—	—	—	—	ƒ 673	—	—
F. v. Wijlick,	Luik,	—	—	—	—	—	—	ƒ 2347
L. Botermans,	Gilze,	—	—	—	—	531	ƒ 1149	—
G. J. Nijweijde,	Kotte (bij Winterswijk),	649	—	—	—	715	—	—
Q. Launans,	Tegelen,	—	—	—	—	—	—	2090
A. F. v. Dongen,	Prinsenhage,	—	—	—	—	686.99	1288	—
J. Westerink,	Epe,	693	697	2188	—	—	—	—
C. Moll,	Breda,	—	—	—	—	659	1248.99	—
J. Koppen,	Amersfoort,	..	737	—	—	—	—	—
N. Niehuis,	Hoogeveen,	—	608	—	—	—	—	—
A. Willaert,	Bokstel,	1000	950	2400	ƒ 649	650	1400	2600
P. Schoemaker,	Ulft (gem. Gendringen),	664	674	1992	—	—	—	—
P. H. v. Hoogerwou,	Bokstel,	—	—	—	—	—	—	2394
L. A. Spierings,	idem	778	790	2300	680	621	1370	2269
J. J. Verhulst,	Schijndel,	—	—	—	—	779	1442	—
J. W. v. d. Ven,	Bokstel,	—	—	—	700	640	1358	2600
P. v. d. Plas,	Udenhout,	—	—	—	—	695	1425	—
F. Janssen,	Nijverdal (gem. Hellendoorn),	718.96	549	2037	—	—	—	—
A. Niehuis,	Hoogeveen,	810	—	2498	—	—	—	—
E. H. v. Dijk,	Goor,	—	—	1473	—	—	—	—
L. Smulders,	Tilburg,	800	850	2298	940	680	1555	2890
J. v. d. Wiel,	Oisterwijk (N.-Brabant),	—	—	..	—	753	1392	—
Jos. Steegh,	Horst,	—	—	—	562	397	1042	1661
B. le Clercx,	Bokstel,	—	—	1920	—	690	1430	2630
A. de Rooy,	Hilvarenbeek,	—	—	—	—	830	—	—
P. van Exel,	Bokstel,	740	—	—	—	609	—	—
J. J. v. d. Eerden,	idem	—	—	—	—	680	—	3000
J. A. v. d. Eerden,	idem	—	—	—	753	675	1408	2247
P. A. Blom,	idem	—	—	—	743	648	1355	—
H. Janssen,	Didam,	778	—	1958	—	—	—	—
J. H. Verplanken,	Wouw,	—	—	—	—	—	1570	—
F. H. v. Eerden,	Aalten,	587	638	1824	—	762	—	—
F. H. Veenhuis,	Baak (Gelderland),	633	—	1566	—	—	—	—
G. J. v. d. Schoot,	Oorschot,	—	—	—	644	—	—	—
J. v. d. Mee,	Haren (bij Oisterwijk),	—	—	—	—	689	1589	—
E. de Ras,	Vierlingsbeek (pr. N.-Brabant),	983	866	2455	891	796	1511	2580
W. Giesen,	Doesburg,	676	—	1769	—	—	—	—

's-Hage, 5 Jan.: 1o. het bouwen van een gedeelte der walmuren langs de Haven en het Kanaal te Scheveningen, in 2 perceelen:

	1e perc.	2e perc.
W. C. Kuiper, Scheveningen,	ƒ 4700	ƒ 4325
F. Langerak, 's-Hage,	4636	3900
Th. Hoogendoorn, »	4669	4469
J. N. Boers, »	4590	4060
C. Meijers, »	4583	4089
J. v. d. Ham, »	4425	3900
A. Deurloo, »	5200	4500
P. Kraaijeveld Dzn., »	4380	4120
G. Keij, »	4150	3700
Tom & Van Bergen Henegouwen, »	3993	3643
J. B. Arends, »	8025	in massa
H. Jongenburger, Waddinksveen,	7800	» »
J. H. de Swart, 's-Hage,	3395	3845

2o. idem langs een gedeelte der Veenlaan te 's-Hage, ingek. 15 bilj., als:

Th. Hoogendoorn,	te 's-Hage,	ƒ 4869
Th. Langerak,	» idem	» 4686
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 4619
J. N. Boers,	» idem	» 4590
H. Jongenburger,	» idem	» 4580
K. de Roo,	» idem	» 4572
J. v. d. Ham,	» idem	» 4496
C. Meijers,	» idem	» 4479
A. Deurloo,	» idem	» 4463
A. P. Schijf,	» idem	» 4370
J. B. Arends,	» idem	» 4300
G. Keij,	» idem	» 4200
P. Kraaijeveld Dzn.,	» idem	» 4120
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 3684.75
J. H. de Swart & Zn.,	» 's-Hage,	» 3588

Breskens, 9 Jan.: Besteding in 3 perceelen; daarna in massa, van:

1e perceel, het bouwen van een onderwijzerswoning, met raadkamer en secretarie en gevangenis te Breskens;

2e perceel, het verbouwen van het schoollokaal aldaar;

3e perceel, het bouwen van een onderwijzerswoning en het verbouwen van het schoollokaal te Nieuwesluis (gem. Breskens).

Voor de perceelen werd ingeschreven als volgt:

	1e perc.	2e perc.	3e perc.
A. Luteijn,	ƒ 10,595	ƒ 7640	ƒ 7836
P. Monjé,	11,579	7864	9345
A. v. Male,	10,660	7100	7900
A. v. d. Sande,	13,500	7050	8500
J. P. Bezemer,	11,674	7167	9227
A. W. de Smidt,	13,700	8100	9000
A. Risseeuw,	10,540	7200	7800

Voor de massa:

A. v. Male, ƒ 25,360; P. Monjé ƒ 25,297; J. P. Bezemer ƒ 28,468.

Het werk is aan P. Monjé gegund voor ƒ 25,297. De raming bedroeg ƒ 25,010.

Rotterdam, 10 Jan.: het bouwen van een huis, bestemd tot bureau voor den dienst der politie en van het bevolkingsregister in de Meermansstraat; ingek. 8 bilj., als:

J. Slenters,	te Delft,	ƒ 47,100
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 46,998
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 44,943
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 43,919
Pieterson & Kuit,	» Rotterdam,	» 42,900
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 41,699
A. Looymans,	» Rotterdam,	» 41,465
W. G. C. Hilkes,	» idem	» 37,450

Dokkum, 10 Jan.: 1o. het bouwen van eene sluiswachterswoning te Ezumazijl; ingekomen 9 bilj., als:

A. Nicolai,	te Munnikezijl,	ƒ 5554
F. Slagman,	» Niawier,	» 5462
P. Alberda,	» Lioessens,	» 5174
H. Douma,	» Metslawier,	» 5129
S. Faber,	» Morra,	» 4995
L. Pheiffer,	» Anjum,	» 4975
W. Haaksma,	» idem	» 4693
G. Volemer,	» Dokkum,	» 4491
P. Schaafsma,	» Harlingen,	» 4483

2o. het maken en leveren van een paar vloeddeuren, voor de sluis te Ezumazijl; ingekomen 9 bilj., als:

P. Schaafsma,	te Harlingen,	ƒ 983
H. Douma,	» Metslawier,	» 935
S. Faber,	» Morra,	» 895
L. Pheiffer,	» Anjum,	» 850
E. Zijlstra,	» idem	» 849
A. Nicolai,	» Munnikezijl,	» 848
S. Erich,	» Dokkum,	» 818
S. Hoogeveen,	» idem	» 816
M. Zijlstra,	» Ee,	» 793

Groningen, 11 Jan.: het bouwen eener heerenbehuizing met schoorsteenmantelmagazijn en een steenhouwerswerkplaats met kantoor en bovenwoning, aan de verlengde Hanebijtersgang en Zuiderbinnensingel, te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 14 bilj., als:

H. Janssen,	te Groningen,	ƒ 14,422
Jan de Vries,	» idem	» 13,985
J. I. Toesman,	» idem	» 13,489
E. Berkenbosch,	» idem	» 13,400
H. Scheltens,	» idem	» 13,373
D. S. Diddens,	» idem	» 13,260
A. de Vries,	» idem	» 13,000
J. Heling,	» idem	» 12,999
B. de Jong,	» idem	» 12,983
H. J. v. d. Nap,	» idem	» 12,890
B. Schuur,	» idem	» 12,800
T. Y. Jelsma,	» idem	» 12,630
E. Peters,	» idem	» 12,444
D. Dooijes,	» idem	» 11,968

gegund.

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 20 JANUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 22 Jan.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw van het provinciaal gouvernement van Zuid-Holland, te 's-Hage, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat J. van der Vegt, aldaar.

Amsterdam, te 12 uren, op het bureau van den directeur van 's Rijks magazijn van militaire kleeding, uitrusting enz.: de levering van nachtlegergoederen, ten dienste van het leger.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van 140,000 stuks Ben-Ahinkeien, ten dienste der gemeente.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbreeden var. een gedeelte der vaart naar de aschstaal en het bouwen van eene walbekleeding langs die vaart in de gemeente 's-Hage.

Leiden, te 1 uur, in het huis van bewaring: de levering van hennep, vlas, leder, blik, ijzer enz., ten behoeve van den arbeid der gevangenen ged. '83.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens, best houtskool, blik en eenige soorten leer, ged. '83.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, in De Beurs: het gedeeltelijk afbreken en weerop- en verbouwen van een heerenhuis in de Schoolstraat, C. no. 96.

Dinsdag, 23 Jan.

Velp, te 10 uren, bij W. van Kampen: het bouwen van een dubbel woon- en winkelhuis te Velp, op den hoek van den Schuinscheweg in de Nieuwstraat. Biljetten inzenden 22 Jan., bij den bouwkundige F. Kortlang J.Ez., aldaar.

Amsterdam, te 12 uren, in het café-Bisschop, aan den Dam: het bouwen van een woonhuis op een terrein aan de Leidschegracht, aldaar. Inl. bij den architect W. Langhout Gz., Weesperzijde 45, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor der hypotheken en van het kadaster te 's-Bosch, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 13 Jan., te 11 uren; 2o. idem idem aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor van de hypotheken en van het kadaster te Zierikzee, ged. '83, '84 en '85.

Warmenhuizen, te 1 uur, door het R.-K. Parochiaal kerkbestuur van de H. Ursula, bij H. Mosch: het bouwen eener nieuwe pastorie met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van Duitsche steenkolen: *a.* voor de oostelijke en westelijke stoomgemalen, het stoomgemaal voor den polder Blommersdijk, de stoomkraan aan de Willemskade en de stoommachine aan het Timmerhuis; *b.* voor 2 stoombaggermolens, 3 stoomsleepbootjes en 2 heischouwen.

Dronrijp, bij S. W. de Boer: het bouwen eener nieuwe wagenmakerij met knechtswoning.

Woensdag 24 Jan.

Katwijk a/Z., te 10 uren, door den ingenieur J. I. van Waning, in De Zwaan: het egaliseeren van een gedeelte der duingronden tusschen het groot badhuis, Rijnland's uitwateringskanaal en den grintweg van Katwijk naar dat kanaal, met bestrating, helmbeplanting en verdeelwerken (hoeveelheid te verwerken grond p. m. 45,000 M³.). Aanw. 22 Jan., te 10 uren.

Naaldwijk, te 11 uren, door burg. en weth.: de verbouwing van het post-en-telegraafkantoor, aldaar. Inl. bij P. C. Oosthoek, te 's-Hage.

Oude-Niedorp, te 12 uren, door burg. en weth., in het koffiehuis van De Jong: het bouwen van eene onderwijzerswoning en school, benevens het leveren der schoolmeubelen. Inl. bij den architect Du Croix, te Alkmaar.

Middelburg, te 1 uur, ten kantore der gasfabriek: de levering van de in '83 benoodigde magazijnsgoederen.

Koudekerke (Zeeland), te 2 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en uitbreiden van het gebouw der openbare school. Inl. bij den bouwkundige J. C. van der Hell, te Middelburg.

Groningen, 's avonds 8 uren, door het kerkbestuur van de Remonstrantsche gemeente, in De Beurs: het bouwen van een kerkgebouw, met kerkeraadskamer en woning voor den koster Inl. bij L. Doornbos, Oude-Kijk-in-'t-Jatstraat.

Den Bommel, ter Secretarie: de levering van p. m. 500 M³ gehorde grint.

Donderdag, 25 Jan.

Gouda, te 1 uur, in De Harmonie: het maken van den watertoren met hoogreservoir, de bezink- en klaarbassins, de filters en prise d'eau, benevens de grond- en andere werken op het terrein aan den IJsel te Gouda. Inl. bij den ingenieur J. Schotel, Oostzeedijk 136, te Rotterdam. Aanw. 22 Jan., te 1 uur.

's-Bosch, te 2 uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in hare vergaderzaal: de levering van 3180 KG. verschillende wollen en katoenen breigarens; voorts naaigarens, knoopen, band, enz.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van genoemden calamiteusen polder. Aanw. 22 Jan., van 9—11 uren.

Wolvega, bij den postdirecteur: het afbreken der bestaande- en wederopbouwen eener nieuwe pastorie voor de Doopsgezinde gemeente, aldaar. Inl. bij N. O. Veenstra, te Wolvega. Aanw. 23 Jan., te 2 uren.

Vrijdag, 26 Jan.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een paar sluisdeuren voor het kanaal van Neuzen. Aanw. 18 en 20 Jan. Raming ƒ 6700.

Leeuwarden, te 12 uren. ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe openbare lagere school te Huizum. Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum.

's Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het 3½jarig onderhoud en het doen van eenige herstellingen aan het Rijkspostgebouw te Harlingen. Aanw. 23 Jan. Raming ƒ 1060.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van een riool in den Dennenweg, aldaar. Aanw. 24 Jan., te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, bij F. Borst, aan de Noorderhaven: het afbreken en wederopbouwen van een winkelhuis en smederij, in de Nieuwe-Boteringestraat, M 46 en 47. Inl. bij den bouwkundige G. Nijhuis. Aanw. 24 Jan., te 10 uren.

Zaterdag, 27 Jan.

Arnhem, te 11 uren, door de architecten G. J. van Gendt & C. M. G. Nieraad, in café-Suisse: het bouwen van eene villa aan den Utrechtschen straatweg te Arnhem, tegenover »villa Reale." Aanw. 25 Jan., te 11 uren.

Bergum, te 12 uren, door burg. en weth. van Tietjerksteradeel: het maken en vermaken van schoolbanken.

Zaandam, te 2 uren, door burg. en weth.: het driejarig onderhoud der straat- en grintwegen, berm- en oeverwerken in de gemeente Zaandam. Inl. bij den gemeentearchitect J. van der Koogh.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van de bestaande openbare school 1e soort en twee woningen aan het Nikolaaskerkhof, en het bouwen van een nieuw schoolgebouw met gymnastieklokaal, aldaar. Aanw. 22 Jan., te 10½ uren.

Maandag, 29 Jan.

Steenbergen, te 12 uren, bij H. Stoffelen: het bouwen van eene nieuwe graanschuur in den Prins-Willem-Frederik-Karelpolder, onder Steenbergen, in pacht bij J. Schaap. Aanw. 24 Jan., te 12 uren.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een gebouw voor gemeentewerken. Aanw. 23 Jan., te 10½ uren.

Woensel, te 3 uren, door burg. en weth. van Woensel-en-Eckart: 1o. het vernieuwen en vergrooten der bestaande school op het gehucht Acht onder die gemeente; 2o. het leveren van 18 schoolbanken voor die school. Inl. bij den bouwkundige A. Bogaerts, te Woensel. Aanw. te 11 uren.

Amsterdam, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 205 M³ blauwe hardsteen voor het te maken administratiegebouw te Amsterdam. Inl. bij den ingenieur-chef van de afdeeling Weg en Werken, Achterburgwal 171, te Amsterdam.

Dinsdag, 30 Jan.

Olst, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school te Welsum; 2o. het vergrooten van de school te Wezepe; 3o. het vervangen van de houten brug, genaamd Malbergerbrug, door eene steenen brug. Inl. bij den gemeentebouwmeester H. Wissink. Aanw. 27 Jan., resp. te 10½ en 2½ uren.

Zevenbergen, te 12 uren, door het best. van het waterschap De Koekoek en Gecombineerde Buitenpolders onder Zevenbergen, in het hotel-Dolk: 1o. het leveren en stellen van een stoomwerktuig, scheprad, stoomketel enz.; 2o. de gebouwen voor de plaatsing van genoemde werktuigen. Inl. bij den architect J. Paul, te Zevenhuizen.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 3 scholen met woningen c.a., in 2 perc. Raming: perc. 1, ƒ 80,000; perc. 2, ƒ 34,000. Inl. bij den gemeentebouwmeester. Aanw. 22 tot 29 Jan., te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 354, het maken van een doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Zwolle—Almeloo. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 22 Jan., te 10 uren; 2o. Bestek no. 351, het verbreeden van het emplacement, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werkzaamheden ten behoeve van de uitbreiding van het station Breda Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoenfft, te Rotterdam. Aanw. 23 Jan., te 12 uren; 3o. Bestek no. 352, het opruimen van het bestaande gedeelte van het voormalige hulpstation en het maken van een gebouw tot woningen voor 4 beambten op het station Vlissingen. Inl bij den sectieingenieur C. W. P. Mieling, te Middelburg. Aanw. 20 Jan., te 10 uren.

Nijmegen, te 3 uren, in café-Suisse, namens J. L. A. Goette, door de architecten Giesing & Semmelink: het afbreken en wederopbouwen van 2 winkelhuizen aan de Groote Markt. Aanw. 26 Jan., te 11 uren.

Woensdag, 31 Jan.

Wissekerke, te 10½ uren, door burg. en weth.: het bouwen der openbare lagere school in het dorp. Aanw. 24 Jan., te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het wijzigen van den waterafvoer van den spoorwegviaduct binnen Rotterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Rotterdam. Aanw. 23 en 24 Jan., te 10 uren. Raming ƒ 8060.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van de omsteigering, het herstellen, afbreken en bouwen van de muren met bij-

behoorende werken; alles ten dienste en tot versterking van den kleinen kerktoren aldaar. Raming ƒ 12,000; 2o. het bouwen van een schoolgebouw met bijbehoorende werken op het Kleine-Kerkplein. Raming ƒ 16,500. Inl. bij den gemeentearchitect A. W. Rijnders.

Loenersloot, door Martini Buys: het verbouwen van eene hofstede en het uitvoeren van herstellingen aan gebouwen gelegen te Loenersloot. Aanw. 22 Jan., van 11—12 en van 1—2 uren.

Donderdag, 1 Febr.

Sommelsdijk, te 11 uren, door dijkgraaf en gezworenen van de polders Het Oudeland enz., onder Sommelsdijk, op de Doele: de levering van 450 M³, onderhoudsgrint, en 300 M³ grove of aanleggrint.

Groningen, te 12³/₄ uren, door burg. en weth.: het maken van eene aardebaan en het aanleggen van eene klinkerbestrating aan de zuidzijde van het verbindingskanaal, ter aansluiting van den kunstweg langs het Pruisische kanaal bezuiden Ter-Apel, richting Haren—Rütenbroek, met dien langs het Stadskanaal. Aanw. 24 Jan., te 11 uren. Samenkomst ten verlaatshuize van G. H. Terveen.

's-Hage, te 1 uur op het bureau van den inspecteur-chef van het technisch beheer der Rijkstelegraaf: het leveren van telegraafmaterieel ten dienste van 's Rijks overzeesche bezittingen. Inl. bij genoemden inspecteur.

Amsterdam, door concessionarissen van de drinkwaterleiding te Gouda, bij Mr. W. van der Vliet: het leveren en stellen der stoommachines en ketels. Inl. bij den ingenieur J. Schotel, te Rotterdam.

Dordrecht, bij Mr. G. A. de Raedt, dijkgraaf van de Zwijndrechtsche Waard: de levering van 2 hevelcentrifugaalpompen, met stoomwerktuigen en ketels. Inl. bij den hoofdopzichter van de Zwijndrechtsche Waard, A. Visser Kz., te Zwijndrecht.

Vrijdag, 2 Febr.

Borsele, te 10 uren in de Directiekeet van het cal. waterschap Ellewoutsdijk en den cal. polder Borsele: het verbouwen der directiekeet van den cal. Borsele-polder. Aanw. 26 en 28 Jan., van 10—12 uren. Raming ƒ 4425.

Zaterdag 3 Febr.

Cadzand, te 10 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en uitbreiden der gemeenteschool en onderwijzerswoning, met gedeeltelijke vernieuwing der schoolmeubelen. Aanw. 27 Jan., te 10 uren.

Maandag, 5 Febr.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbouwen met verhooging van het schoollokaal voor jongens 2e klasse op het Pieterskerkhof. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. elken Woensdag, de besteding voorafgaande, te 12 uren.

Kollum, te 12 uren, door burg. en weth. van Kollumerland-en-Nieuwkruisland: de levering van 900 M³ grint, voor de kunstwegen in die gemeente.

Dinsdag, 6 Febr.

Rhedersteeg, te 1 uur, door burg. en weth. van Rheden: 1o. het leggen van klinkerbestratingen enz. te Velp, ter oppervlakte van p. m. 1312 M². Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren. Aanw. 31 Jan., te 4 uren; 2o. het verbouwen van de scholen te Velp, Rheden en Laag-Soeren, alsmede het onderhoud van alle schoolgebouwen enz.; 3o. het bouwen van eene school te Spankeren; het aanschaffen en veranderen van schoolmeubelen. Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren. Aanw. voor Velp, Rheden, Steeg, Ellekom en Dieren, 30 Jan., te beginnen aan school no. 2 te Velp, te 8¹/₂ uren; voor de scholen te Spankeren en Laag-Soeren, 31 Jan., te beginnen te Spankeren, te 9¹/₂ uren.

Woensdag, 7 Febr.

Harlingen, te 11¹/₂ uren, ter secretarie van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 38 à 35, over eene lengte van 626.5 M., met het aanleggen van een beneden-rijweg en draineerwerk en het daarnevens, op twee plaatsen, ter vervanging van paalwerk, aanleggen van 187 M. steenglooiing; 2o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 36 à 32, over eene lengte van 571.5 M., met het aanleggen van 657.5 M. rijweg, 474 M. draineerwerk en, ter vervanging van paalwerk, het aanleggen van 251.4 M. steenglooiing. Aanw. 27 Jan.

Vrijdag, 9 Febr.

Assen, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van wachterswoningen bij de Horsterbrug en bij de Manenbergerbrug op het Apeldoornsche kanaal, in 2 perceelen. Aanw. 1 en 3 Febr. Raming voor elk perceel ƒ 2500.

Zaterdag, 10 Febr.

Nieuw-Lekkerland, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning, met bijlevering van materialen; 2o. het veranderen der onderwijzerswoning tot handwerksschool voor meisjes. Aanw. 2 Febr., te 10 uren.

Zaterdag, 17 Febr.

Rijswijk (Z.-H.), te 11 uren, door burg. en weth.: de uitbreiding van de gemeenteschool. Aanw. 12 Febr., te 2 uren.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Kampen, 30 Dec.: het bouwen van een nieuw schoollokaal met ingang enz., en het verbouwen van het bestaande schoollokaal enz., op het Kampereiland; ingek. 14 bilj., als:

A. Bekendam,	te Genemuiden,	ƒ 4886
D. Zwanepol,	» Kampen,	» 4510
D. Rekvelt,	» idem	» 4490
G. J. Bruggink Gz.,	» idem	» 4425
C. Visscher,	» idem	» 4421
J. de Groot,	» idem	» 4380
J. A. v. Engbrink,	» idem	» 4300
J. Gerrits,	» idem	» 4300
W. E. Reuijl,	» idem	» 4290
H. v. Dijk Dz.,	» idem	» 4249
H. Steenbergen,	» idem	» 4199
H. v. Werven,	» idem	» 4180
B. Snel,	» idem	» 4140
H. v. Dijk Hz.,	» idem	» 3939

gegund.

Kampen, 2 Jan.: 1o. het vervoeren van materiaal voor de gemeente in 1883; minste inschr. was L. van Doorn, te Kampen:

voor 1 man met 2 paarden ƒ 0.29 per uur.
» 1 » » 1 paard » 0.19 » »

2o. het leveren van houtwaren benoodigd in 1883; minste inschr. waren J. H. Nijhuis & Zn., te Kampen, als:

gezaagd eiken balken en platen in niet courante afmetingen,	ƒ 100
gezaagd eiken ribben en delen in courante afmetingen,	» 90
gezaagd grenen balken en platen in niet courante afmetingen,	» 45
gezaagd vuren balken en platen in niet courante afmetingen,	» 35.50
iepen brugdek-strooken l. 4.20 M. zw. 4 × 15 cM.,	» 66

alles per M³.

3o. het leveren van portland-cement, Dortsche tras en schelpkalk ged. het jaar 1883; minste inschr. was J. G. van den Broeke, te Kampen, als:

Engelsche portland-cement,	ƒ 6.50 per vat.
Dortsche tras,	» 1.10 » hektol.
schelpkalk,	» 0.65 » »

Winsum, 10 Jan.: het afbreken van eene huizing en opbouwen eener stelphuizing voor M. Peekema, onder beheer van den architect J. J. Vollema; ingek. 16 bilj., als:

V. d. Mei,	te Berlikum,	ƒ 11,432
S. Nieuwland,	» Marsum,	» 10,995
P. Reisma,	» Menaldum,	» 10,968
M. Schotanus,	» Boksum,	» 10,843
Bruinsma,	» Achlum,	» 10,841
R. Jonkers,	» Oosterlittens,	» 10,800
A. Keimpema,	» Oosterbierum,	» 10,490
De Zee,	» Tjumarum,	» 10,484
R. Westra,	» Kimswerd,	» 10,380
F. Ralsma,	» Berlikum,	» 10,374
Schuitemaker,	» Peins,	» 10,363
J. Schaafsma,	» Beers,	» 10,300
A. Boomsma,	» Oosterlittens,	» 10,159
B. Leeman,	» Winsum,	» 9,998
E. Cool,	» Berlikum,	» 9,896
M. Zwarts,	» Folsgare,	» 9,212

gegund.

Middelburg, 12 Jan.: het driejarig onderhoud van het kanaal door Walcheren, met bijbehoorende werken; ingek. 6 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz.,	te Sliedrecht,	ƒ 52,000
C. v. d. Hooft,	» Neuzen,	» 47,000
T. Volker,	» Dordrecht.	» 45,900
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 42,800
J. Verkuijl Quakkelaar,	» Vlissingen,	» 42,400
J. v. d. Hoek,	» Middelburg,	» 41,360

Schoonhoven, 12 Jan.: het afbreken en wederopbouwen van eene boerenwoning met stalling te Stolwijk, onder beheer van den bouwkundige W. Verheij, te Ameide; gegund aan M. van Dam, te Stolwijk, voor ƒ 5074.

Purmerende, 12 Jan.: het bouwen eener villa in de Beemster voor Joseph C. L. Brantjes, aldaar, onder beheer van den architect H. P. van den Aardweg; ingek. 9 bilj., als:

W. Greve,	te Buiksloot,	ƒ 24.269
H. Reinier Hendriks,	» Oss.	» 22,749
A. Pet,	» Purmerende,	» 21,394
Jb. Band,	» idem	» 21,210
C. Fluit,	» idem	» 21,142
Jb. de Vries,	» idem	» 20,380
P. Brinkman,	» idem	» 20,291
J. Plas,	» idem	» 19,233
H Joffers,	» Hoogwoud,	» 18,600

gegund aan J. Plas.

Rotterdam, 12 Jan.: het bouwen van eene school met woning aan de Willem-Barentsstraat (Noordereiland); ingekomen 13 bilj., als:

G. de Haas & Zn.,	te Rotterdam,	ƒ 45,850
J. J. v. Sonsbeek,	» 's-Hage,	» 42,700
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 42,600
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 42,589
W. P. v. d. Laan,	» Rotterdam,	» 42,565
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 42,234
A. Looijmans,	» Rotterdam,	» 41,534
Wed. G. Camesi & Co.,	» idem	» 41,462
W. G. C. Hilkes,	» idem	» 41,400
Van Pietersen & Kuit,	» idem	» 39,600
W. L. Helmer,	» idem	» 39,449
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 39,290
J. Frinthamer,	» Schiedam,	» 38,495

Bolsward, 13 Jan.: het bouwen eener heerenbehuizing op 't Hengstepad bij de Sneekerpoort voor F. Kok, onder beheer van den architect H. H. Poederbach; ingek. 13 bilj., als:

H. v. d. Valk,	te Cubaard,	ƒ 12,948
R. J. Veltman,	» Joure,	» 12,498
A. Posthumus,	» Tjerkwerd,	» 11,567
Tj. v. d. Steele,	» Sneek,	» 11,428
G. de Boer,	» Balk,	» 11,284
J. J. v. d. Leij,	» Arum,	» 10,859
J. S. Oosterbaan,	» Bolsward,	» 10,833
P. Westra,	» Arum,	» 10,670
D. S. Landstra,	» Bolsward,	» 10,578
H. H. Lammertsma,	» idem	» 10,468
L. Vos,	» idem	» 10,464
D. Gerritsma en A. Hamersma,	» idem	» 10,387
J. Jorritsma,	» idem	» 9,458

gegund.

Zutfen, 15 Jan.: het verbouwen en tot bakkerij inrichten van een gedeelte van het perceel A no. 92 op de Nieuwstad, voor den bakker A. Snatager, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 7 bilj., als:

H. Langenberg,	te Zutfen,	ƒ 2710
L. Ezerman,	» idem	» 2668
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 2599
Boezewinkel,	» Brummen,	» 2571
J. Schut,	» idem	» 2525
G. J. Koordeman,	» Zutfen,	» 2469
Pasman,	» idem	» 2436

gegund.

Amsterdam, 15 Jan.: het maken van eene dubbele-basculebrug over de Singelgracht bij het Oosteinde; ingek. 3 bilj., als:

J. P. Cornelisse,	ƒ 39,759
H. J. Meekers,	» 39,571
E. v. Brummelen,	» 38,765

's-Hage, 15 Jan.: Bestek no. 5, ten dienste van de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: het maken van een stationsgebouw met bovenwonig en remise, en bijkomende werken, aan de Wijngaardlaan te Voorschoten; ingek. 16 bilj., waarvan twee van onwaarde.

De hoogste inschrijving bedroeg ƒ 13,650
» laagste » » » 9.345

Het werk is gegund aan Gebr. W. en F. A. Westmaas, te 's-Hage, voor ƒ 9743.

's-Hage, 15 Jan.: het onderhouden der gemeentegebouwen, wacht- en brandspuithuizen; ingek. 10 bilj., als:

W. F. v. d. Grijp,	te 's-Hage,	ƒ 14,900
Th. J. Mirande,	» idem	» 14,450
A. Deurloo,	» idem	» 12,691
N. L. v. d. Hoeff,	» idem	» 11,000
Nater & Co.,	» idem	» 10,230
W. G. Teeuwisse,	» idem	» 9,880
J. C. Bernard,	» idem	» 9,750
W. Franke,	» idem	» 9,450
F. P. de Haas,	» idem	» 9,236
J. H. de Swart & Zn.,	» idem	» 8,468

Kampen, 15 Jan.: 1o. het leveren van 200,000 straatklinkers Waalvorm, franco op de bermen langs den Kamperstraatweg; ingek. 2 bilj., als:

B. Schilder,	te Kampen,	ƒ 16.35
J. G. v. d. Broeke,	» idem	» 15.50

per 1000.

2o. het leggen van die 200,000 straatklinkers en het herleggen van 7000 M² oud klinkerwerk op den Kamperstraatweg:

	leggen van 200,000 klinkers p. 1000.	herleggen van 7000 M² oud klinkerwerk per M².
A. Geerdink, Enter,	ƒ 2.63	ƒ 0.24
D. Sul, Kampen.	1.50	0.15⁵
T. W. Bonte, Amersfoort,	1.45	0.18
J. Weijnholt, Kampen,	1.30	0.14
B. Schilder. idem,	1.24	0.13⁵

3o. het leveren van 60,000 gele Goudsche IJsselklinkertjes franco in de loods:

Scalij & Bekker,	te Schoonhoven,	ƒ 8.34
Jan Mijnlieff Fz.,	» Ktimpen,	» 8.06
F. Mijnlieff Az.,	» Nieuwerkerk,	» 7.97
P. Schelling,	» Ouderkerk,	» 7.97
Wed. P. van Lange,	» Gouderak,	» 7.87

per 1000.

4o. het onderhouden der bestratingen:

	vierk. keien	veld- keien	Waalv. klink.	IJssel- klink.	klinkers op den Kamper straatw.
D. Sul, Kampen,	ƒ 0.30	ƒ 0.32	ƒ 0.22	ƒ 0.27	ƒ 0.22
T. W. Bonte, Amersfoort,	0.28	0.28	0.22	0.25	0.30
D. Zwanepol, Kampen,	0.24	0.25	0.26	0.29	0.40
A. Geerdink, Enter,	0.18	0.17	0.20	0.20	0.20

alles per vierkante M.

Alles aan de minste inschrijvers gegund.

Oosterhout, 15 Jan.: het bouwen van een woonhuis met bovenwoning, voor G. Roksnoer; ingek. 5 bilj., als:

J. W. H. Brandt,	te Oosterhout,	» 7269
C. A. Oomen Az.,	» idem	» 6140
J. de Vos,	» idem	» 5997
C. J. Ligtvoet,	» idem	» 5985
H. v. Meer,	» idem	» 5765

niet gegund.

Assen, 16 Jan.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool, aldaar, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '84; ingekomen 6 bilj., als:

J. Lamberts,	te Assen,	ƒ 2498
Harco Winters,	» idem	» 2343
H. Jalving & H. Smallenbroek,	» idem	» 2192
G. v. d. Grampel,	» idem	» 2183
D. Neisingh,	» idem	» 2169
G. B. Broekema,	» idem	» 2130.50

Idaard, 16 Jan.: het afbreken van eene huizing en opbouwen van eene stelphuizing, voor kerkvoogden der Herv. gemeente; ingek. 15 bilj., als:

A. Damsma,	te Irnsum,	ƒ 12,249
S. Kamstra,	» Warga,	» 12,185
T. Ralsma,	» Berlikum,	» 11,656
B. de Boer,	» Warga,	» 10,894
J. Poutsma,	» Terwispel,	» 10,657
C. Vroeg,	» idem	» 10,633
J. Eppenga,	» Lippenhuizen,	» 10,524
A. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 10,500
T. v. Eik,	» Lippenhuizen,	» 10,385
H. v. d. Schaaf,	» Grouw,	» 10,195
S. de Boer,	» Lippenhuizen,	» 10,160
R. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 10,152
G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 9,895
H. Bleeksma,	» Roordahuizum,	» 9,224
J. Schaafsma,	» Beers,	» 9,052

gegund.

Raming ƒ 9,872

Jutfaas, 17 Jan.: het bouwen van eene school met 6 lokalen, overdekte speelplaats, toegangstraat en onderwijzerswoning, onder beheer van den architect Alb. Nijland, te Uirecht; ingek 25 bilj., als:

C Romein,	te Delft,	ƒ 34,843
J. v. Schaik,	» Utrecht,	» 34,357
J. Rensink,	» Kuilenburg,	» 34,276
D. M. de Leur,	» Utrecht,	» 34,000
J. de Groot,	» IJselstein,	» 33,950
A. C. Vink,	» Utrecht,	» 33,870
A. Keers,	» Hilversum,	» 33,650
J. Bouwman,	» IJselstein,	» 33,064
G. J. v. Vloten.	» Utrecht,	» 32,889
W. J. Meijling.	» Schalkwijk,	» 32.300
J. de Vos,	» Utrecht,	» 32,229
J. Schouten,	» Vianen,	» 31,999
J. A. Dumoulin.	» idem	» 31,988
J. H. de Vos,	» Utrecht,	» 31,916
W. A G. Jansen,	» idem	» 31,520
H. G. Frijlink,	» idem	» 31,193
L. Struijken,	» Gellekom,	» 31.170
E. M. Frijlink,	» Utrecht,	» 30,895
J. Friedeman,	» Jutfaas,	» 30,730
K. Keers,	» Utrecht,	» 30,499
D. Barneveld,	» Vreeswijk,	» 30,440
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 30.197
H. Vermeer,	» Utrecht,	» 29.540
A. J. v. Maanen,	» idem	» 29,000
L. de Bont,	» Dreumel,	» 28.585

Er is acht dagen beraad.

Onderkerk a/d. IJsel, 19 Jan.: het bouwen van een woonhuis met aanbehooren, onder beheer van den architect B. van Dam Jz; ingek. 4 bilj., als:

A. v. d. Sijs,	te Capelle a/d. IJsel,	ƒ 6950
W. Bokhoven,	» Gouda,	» 6660
Ct. v. d. Kuij,	» Moordrecht,	» 6300
A. H. Docters van Leeuwen,	» Ouderkerk a/d. IJsel,	» 5915
Begrooting		» 6198

Zwolle, 19 Jan.: de vernieuwingen, herstellingen en heiwerk aan de kunstwerken, gebouwen enz. der Dedemsvaart en hare zijtakken, ged. het jaar 1883.

1e perceel, raming ƒ 1050

J. Weener,	Hasselt,	ƒ 997
H. P. Naarding,	Avereest,	» 982.45
H. Snijders,	»	» 968
J. Kleinmeijer,	»	» 951
J. Nuis,	»	» 948
R. A. Hakkert,	»	» 893

2e perceel, raming ƒ 2040.

J. Kleinmeijer,	Avereest,	ƒ 1923
J. Nuis,	»	» 1858
R. A. Hakkert,	»	» 1809

3e perceel, raming ƒ 1400.

R. A. Hakkert,	Avereest,	ƒ 1492
J. Kleinmeijer,	»	» 1441
J. Nuis,	»	» 1258

Groningen, 18 Jan.: het bouwen van 6 woningen aan de Grachtstraat te Groningen, onder beheer van den architect W. v. d. Heide; ingek. 10 bilj., als:

E. Berkenbosch,	te Groningen,	ƒ 5960
H. J. v. d. Nap,	» idem	» 5782
A. Schreuder,	» idem	» 5690
H. v. d. Nap,	» idem	» 5635
J. Poelman,	» idem	» 5620
C. Mensinga,	» idem	» 5590
J. de Vries,	» idem	» 5435
W. Jacobi,	» idem	» 5320
G. Meulink,	» idem	» 5100
B. de Jong,	» idem	» 4870

gegund.

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 27 JANUARI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 29 Jan.

Steenbergen, te 12 uren, bij H. Stoffelen: het bouwen van eene nieuwe graanschuur in den Prins-Willem-Frederik-Karelpolder, onder Steenbergen, in pacht bij J. Schaap.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering aan de gemeente van bouwmaterialen, in 7 perceelen:

perc. 1, houtwaren: *a.* vurenhout, *b.* koperwijks grenen, *c.* Rijnsch eikenhout, *d.* iepenhout, *e* en *f*. Wyburger planken, *g.* kolders;
» 2, spijkers en kleine ijzerwerken;
» 3, metselsteenen;
» 4, metselmaterialen;
» 5, verfwaren;
» 6, bezems en boerders;
» 7, kolkroosters.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een gebouw voor gemeentewerken.

Woensel, te 3 uren, door burg. en weth. van Woensel-en-Eckart: 1o. het vernieuwen en vergrooten der bestaande school op het gehucht Acht onder die gemeente; 2o. het leveren van 18 schoolbanken voor die school. Inl. bij den bouwkundige A. Bogaerts, te Woensel. Aanw. te 11 uren.

Smilde, 's avonds 7 uren. bij Wed. Homan: het afbreken en op dezelfde plaats bouwen van eene loopdraai over de Drentsche Hoofdvaart, bij de Nieuwe Veenhoop. te Smulde.

Amsterdam, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 205 M³ blauwe hardsteen voor het te maken administratiegebouw te Amsterdam. Inl. bij den ingenieur-chef van de afdeeling Weg en Werken, Achterburgwal 171, te Amsterdam.

Dinsdag, 30 Jan.

Oist, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school te Welsum; 2o. het vergrooten van de school te Wezepe; 3o. het vervangen van de houten brug, genaamd Malbergerbrug, door eene steenen brug. Inl. bij den gemeentebouwmeester H. Wissink.

Zevenbergen, te 12 uren, door het best. van het waterschap De Koekoek en Gecombineerde Buitenpolders onder Zevenbergen, in het hotel-Dolk: 1o. het leveren en stellen van een stoomwerktuig, scheprad, stoomketel enz.; 2o. de gebouwen voor de plaatsing van genoemde werktuigen. Inl. bij den architect J. Paul, te Zevenhuizen.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 3 scholen met woningen c.a., in 2 perc. Raming: perc. 1, ƒ 80,000; perc. 2, ƒ 34,000. Inl. bij den gemeentebouwmeester. Aanw. 29 Jan., te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 354, het maken van een doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Zwolle—Almeloo. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel; 2o. Bestek no. 351, het verbreeden van het emplacement, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werkzaamheden ten behoeve van de uitbreiding van het station Breda Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoeufft, te Rotterdam; 3o. Bestek no. 352, het opruimen van het bestaande gedeelte van het voormalige hulpstation en het maken van een gebouw tot woningen voor 4 beambten op het station Vlissingen. Inl bij den sectieingenieur C. W. P. Mieling, te Middelburg.

Nijmegen, te 3 uren, in café-Suisse, namens J. L. A. Goette, door de architecten Giesing & Semmelink: het afbreken en wederopbouwen van 2 winkelhuizen aan de Groote-Markt.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, in het hotel-Friesland: het afbreken van eene behuizing en het bouwen van een pakhuis enz., in de Veulsgang, aldaar, met de levering der materialen.

Woensdag, 31 Jan.

Wissekerke, te 10½ uren, door burg. en weth.: het bouwen der openbare lagere school in het dorp. Aanw. 24 Jan., te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het wijzigen van den waterafvoer van den spoorwegviaduct binnen Rotterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Rotterdam. Raming ƒ 8060.

Delfshaven, te 1 uur, door burg. en weth.: het vullen en het bestraten of op andere wijze verharden der sleuven van het buizennet voor de drukwaterleiding. Aanw. 29 Jan., te 10 uren.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van de omsteigering, het herstellen, afbreken en bouwen van de muren met bijbehoorende werken; alles ten dienste en tot versterking van den kleinen kerktoren aldaar. Raming ƒ 12,000; 2o. het bouwen van een schoolgebouw met bijbehoorende werken op het Kleine-Kerkplein. Raming ƒ 16,500. Inl. bij den gemeentearchitect A. W. Rijnders.

Waalwijk, te 6 uren, op de Looiersbeurs: het bouwen van een heerenhuis, met bijlevering van alle materialen, voor C. R. M. Ficq, aldaar. Aanw. te 1 uur.

Loenersloot, door Martini Buys: het verbouwen van eene hofstede en het uitvoeren van herstellingen aan gebouwen gelegen te Loenersloot.

Donderdag, 1 Febr.

Groningen, te 10 uren, door den architect A. R. Freem, te Arnhem: het bouwen van een heerenhuis op de perceelen, kadastraal bekend gemeente Groningen, sectie C. nos. 2241, 2242, 2243 en 3063, aan den Heerenweg. Bestek ligt in het koffiehuis De Beurs.

Sommelsdijk, te 11 uren. door dijkgraaf en gezworenen van de polders Het Oudeland enz., onder Sommelsdijk, op de Doele: de levering van 450 M³, onderhoudsgrint, en 300 M³ grove of aanleggrint.

Haarlem, te 11 uren. door het prov. best.: het tweejarig onderhoud van het gebouw van het prov. best. van Noord-Holland, aldaar. Aanw. 30 Jan., te 10 uren.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het maken van eene aardebaan en het aanleggen van eene klinkerbestrating aan de zuidzijde van het verbindingskanaal, ter aansluiting van den kunstweg langs het Pruisische kanaal bezuiden Ter-Apel. richting Haren—Rütenbroek, met dien langs het Stadskanaal.

Wijchen, te 1 uur. door het dagelijksch best., ten raadhuize: het bouwen eener school voor 400 leerlingen. met overdekte en open speelplaats, met bijlevering van alle materialen. Inl. bij den bouwkundige G. Rutten, te Wijchen. Aanw. te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur op het bureau van den inspecteur-chef van het technisch beheer der Rijkstelegraaf: het leveren van telegraafmaterieel ten dienste van 's Rijks overzeesche bezittingen. Inl. bij genoemden inspecteur.

Amsterdam, door concessionarissen van de drinkwaterleiding te Gouda, bij Mr. W. van der Vliet: het leveren en stellen der stoommachines en ketels. Inl. bij den ingenieur J. Schotel, te Rotterdam.

Dordrecht, bij Mr. G. A. de Raedt, dijkgraaf van de Zwijndrechtsche Waard: de levering van 2 hevelcentrifugaalpompen, met stoomwerktuigen en ketels. Inl. bij den hoofdopzichter van de Zwijndrechtsche Waard, A. Visser Kz., te Zwijndrecht.

Vrijdag, 2 Febr.

Borsele, te 10 uren. in de Directiekeet van het cal. waterschap Ellewoutsdijk en den cal. polder Borsele: het verbouwen der directiekeet van den cal. Borsele-polder. Raming ƒ 4425.

Scherpenisse, te 11 uren, door het best. der waterkeering van het cal. waterschap Scherpenisse, bij Elenbaas: de werken tot verdediging van den onderzeeschen oever door bezinking en steenbestorting aan de waterkeering van genoemd waterschap. Aanw. 29 Jan., van 9—12 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve van de Rijkstelegraaf: het onderhouden en he stellen van het Rijkstelegraafgebouw te Nieuwediep, ged. '83, '84 en '85, benevens het bouwen eener batterijkamer, met het uitvoeren van daarmee in-verband-staande werken. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen te 's-Hage en den hoofdopzichter G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam. Raming ƒ 2260.

Delfshaven, bij de aannemers L. J. van den Steenhoven & Co.: de levering, franco en op keur te Delfshaven, van p. m. 360 tons afval van Vilvoordsche steen.

Zaterdag, 3 Febr.

Cadzand, te 10 uren. door burg. en weth.: het verbouwen en uitbreiden der gemeenteschool en onderwijzerswoning, met gedeeltelijke vernieuwing der schoolmeubelen.

Leeuwarden, te 12½ uren, door het gemeentebest.: de werken ter inrichting van de voormalige gemeenteschool no. 2, op het Tornooiveld, aldaar, voor eene bewaarschool. Biljetten inzenden 2 Febr., vóór 's avonds 8 uren.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een machinegebouw, benevens het verrichten van eenige andere werken aan de gasfabriek. Aanw. 1 Febr., te 10 uren.

Leiden, door den architect W. C. Mulder: het bouwen van eene boerderij op de hofstede »Laag-Teylingen", onder de gemeente Voorhout. Aanw. 29 Jan., te 10½ uren.

Ferwerd, door het gemeentebestuur van Ferwerderadeel: het gedeeltelijk verbeteren der keibestrating enz. in de buurt te Hallum. Biljetten inzenden vóór 9 uren 's morgens.

Maandag, 5 Febr.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbouwen met verhooging van het schoollokaal voor jongens 2e klasse op het Pieterskerkhof. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. elken Woensdag, de besteding voorafgaande, te 12 uren.

K m, te 12 uren, door burg. en weth. van Kollumerland-en-[illegible]island: de levering van 900 M³ grint, voor de kunstwegen in [illegible]nte.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en stellen van den bovenbouw van eene dubbele-basculebrug over den Amstel (zoogen. Hoogesluis) en bijbehoorende werken. Inl. op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 97, van 11—1 uur.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: herbesteding van de levering van nog eenige machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens ged. '83.

Dinsdag, 6 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door W. de Haan: het maken van een café met bovenwoning op een terrein aan de De-Ruiterkade, aldaar. Inl. bij de architecten W. Wilkens & G. van Arkel.

Rhedersteeg, te 1 uur, door burg. en weth. van Rheden: 1o. het leggen van klinkerbestratingen enz. te Velp, ter oppervlakte van p. m. 1312 M². Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren. Aanw. 31 Jan., te 4 uren; 2o. het verbouwen van de scholen te Velp, Rheden en Laag-Soeren, alsmede het onderhoud van alle schoolgebouwen enz.; 3o. het bouwen van eene school te Spankeren; het aanschaffen en veranderen van schoolmeubelen. Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren. Aanw. voor Velp, Rheden, Steeg, Ellekom en Dieren, 30 Jan., te beginnen aan school no. 2 te Velp, te 8½ uren; voor de

scholen te Spankeren en Laag-Soeren, 31 Jan., te beginnen te Spankeren, te 9½ uren.

Rijswijk (N.-Br.), te 1 uur, door het kerkbest. der Herv. gemeente, in het rechthuis: het bouwen eener pastorie, met bijlevering der materialen. Inl. bij den bouwkundige C. Kentie, te Woudrichem. Aanw. te 9 uren.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: 1o. de levering van het benoodigde hout voor het rivierveer ged. '83; 2o. de levering van 2 nieuwe vakponten.

St.-Nikolaasga, bij den logementhouder Boersma: het afbreken en wederopbouwen eener schuur voor Wed. H. T. Rijpkema, te Doniaga. Inl. bij F. J. Haven, te Idskenhuizen.

Woensdag, 7 Febr.

Harlingen, te 11½ uren, ter secretarie van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 38 à 35, over eene lengte van 626.5 M., met het aanleggen van een beneden-rijweg en draineerwerk en het daarnevens, op twee plaatsen, ter vervanging van paalwerk, aanleggen van 187 M. steenglooiing; 2o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 36 à 32, over eene lengte van 571.5 M., met het aanleggen van 657.5 M. rijweg, 474 M. draineerwerk en, ter vervanging van paalwerk, het aanleggen van 251.4 M. steenglooiing. Aanw. 3 Febr., te 10½ uren.

St.-Annaparochie, door den architect J. Winters Jz.: het afbreken van een bestaand hok en het bouwen van eene zomerstalling voor 14 koeien en 12 paarden, aan den Oudebiltdijk onder St.-Jacobiparochie.

Vrijdag, 9 Febr.

Assen, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van wachterswoningen bij de Horsterbrug en bij de Manenbergerbrug op het Apeldoornsche kanaal, in 2 perceelen. Aanw. 1 en 3 Febr. Raming voor elk perceel *f* 2500.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van Engelsche en Australische gaskolen, ten dienste van de gemeentegasfabriek.

Zaterdag, 10 Febr.

Nieuw-Lekkerland, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning, met bijlevering van materialen; 2o. het veranderen der onderwijzerswoning tot handwerksschool voor meisjes. Inl. bij den bouwkundige A. den Boer, te Krimpen a/d. Lek. Aanw. 2 Febr., te 10 uren.

Staveren, te 11 uren, door het dijksbestuur van het waterschap Hemelumer-Oldephaert- en aanhoorige zeedijken. ten waterschapshuize: 1o. *a.* het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 242.8 M. tusschen de in 1878 en '82 verhoogde gedeelten ten zuiden van Staveren, met het daartegen leggen van eene steenglooiing ter vervanging van paalwerk, en het opruimen en weder zetten van het hoofd op het noordeinde van deze steenglooiing, in 1 perceel; *b.* het leveren van 1050 last brik, in 21 perceelen, ieder van 50 last; *c.* het leveren van 1360 last zuilenbazalt, in 1 perceel; — 2o. *a.* het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 175 M., tusschen het in 1882 verhoogde gedeelte en het hek, scheidende de waterschappen Hemelumer-Oldephaert-en aanhoorige zeedijken en Wijmbritseradeels c.a. contributiezeedijken, ten noorden van Staveren, met het reconstrueeren der tegen dien dijk liggende steenglooiing, en het maken van een steenen hoofd, lang 55 M., ter vervanging van het bestaande paalhoofd, in 1 perceel; *b.* het leveren van 600 last brik, in 12 perc., elk van 50 last; *c.* het leveren van 850 last zuilenbazalt, in 1 perc.; *d.* het leveren van 12 M³ grint, in 1 perc.; — 3o. het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 1140 M., tusschen den Fennedijk en het noordeinde van het boven 1o. omschreven gedeelte zeedijk, in 1 perc.; — 4o. *a.* het verrichten van eenige gewoon-onderhoudswerken aan de zeeweringen van het waterschap, tusschen het Roode-Klif bezuiden Staveren en het scheidhek van Wonseradeels Zuiderzeedijken, benoorden Workum, in 1 perc.: *b.* het leveren van 50 last brik, in 1 perc.; — 5o. het leveren van 60 M³ grint voor de rijwegen, in 1 perc.; — 6o. het leveren van 50 last brik voor reserve, in 1 perc. Aanw. 8 Febr., te 11 uren.

Staveren, te 11 uren, door de directie der zeesluis te Staveren, op het waterschapshuis van Hemelumer-Oldephaert- en aanhoorige zeedijken: het maken van een paar nieuwe houten buitenvloeddeuren in de zeesluis, met de levering der materialen, in 1 perc. Inl. bij den opzichter Jongsma, aan de zeesluis voornoemd.

Dinsdag, 13 Febr.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 353, het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Rosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Roosendaal nabij Breda; het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten—Leur en Rosendaal, met inbegrip van het leveren en verwerken van ballast en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda. Aanw. 3 Febr., te 10¾ uren, te Rosendaal; 2o. Bestek AE, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor een half Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda, in 4 perc.; 3o. Bestek AF, de levering van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veeringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Rosendaal en Breda, in 3 perc. Inl. bij den sectie-ingenieur C. W. P. Mieling, te Middelburg.

Woensdag, 14 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken en leveren van 200 tongbewegingen voor spoorwissels. Raming *f* 22,000; 2o. het leveren en carboniseeren van eikenhout voor 200 wissels en 400 dwarsliggers, in 2 perc. Raming: perc. 1, *f* 54,000, perc. 2, *f* 800; 3o. het leveren van 25,000 eiken dwarsliggers. Raming *f* 78,000; 4o. het leveren van 125,200 grenenhouten dwarsliggers. Raming *f* 200,000. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Utrecht, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: het versterken van den gegoten-ijzeren bovenbouw van 3 bruggen in het gemeenschappelijk gedeelte weg tusschen Arnhem en Velperbroek-aansluiting. Aanw. 5 Febr., te 12 uren, beginnende bij de brug over de Velpersteenstraat.

Zaterdag, 17 Febr.

Rijswijk (Z.-H.), te 11 uren, door burg. en weth.: de uitbreiding van de gemeenteschool. Aanw. 12 Febr., te 2 uren.

Dinsdag, 20 Febr.

Grijpskerke (Zeel.), te 2 uren, door burg. en weth., bij J. Poppe: het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadzaal enz., en van een schoolgebouw, met bijlevering der schoolmeubelen. Inl. bij den burgemeester. Aanw. 13 Febr., te 2 uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene steenen schutsluis in de Molenwijk bij de Drentsche Hoofdvaart, ter vervanging van de bestaande Molenwijksluis, gemeente Smilde, en daarmee in-verband-staande werken. Aanw. 13 Febr., te 1 uur. Raming *f* 48,060.

Woensdag 21 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst.: het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den linkeroever van die rivier, tusschen de kilometerraaien 126 en 128, onder de gemeente Dubbeldam. Aanw. 14 Febr. Raming *f* 104,000.

Donderdag, 22 Febr.

Dirksland, te 3 uren, door het best. van den grintweg Ouddorp-Sommelsdijk en andere besturen, ter secretarie: de levering van 1395 M³ grove onderhoudsgrint.

Maandag, 26 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 450 M³ bewerkte en 14 M³ onbewerkte witte zandsteen, of daarmede overeenkomende gehouwen steen, ten behoeve van het te maken administratiegebouw aan het Droogbak, aldaar. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef afdeeling Weg en Werken.

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Aanw. 26 en 28 Febr., te 11 uren, aanvangende te Rhenen. Raming *f* 160,700.

Op later te bepalen datum.

Bolsward: het bouwen van een lokaal en vergrooten der school voor chr. nationaal schoolonderwijs. Bestek ligt in het café De Onderneming. Aanw. 31 Jan., te 2 uren.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Rhedersteeg, 16 Jan.: 1o. de levering aan de gemeente Rheden van 36,000 getrokken straatklinkers, op den loswal te Rheden; minste inschr. was de firma Zadelhoff & Wentink, te Rheden, à *f* 15 per 1000 stuks.

2o. idem van 10,000 vlakke klinkers; minste inschr. was dezelfde, à *f* 16 per 1000 stuks.

3o. idem van 30,000 getrokken klinkers, op den loswal te Dieren; minste inschr. was dezelfde, à *f* 15.50 per 1000 stuks.

Groningen, 18 Jan.: het afbreken eener behuizing en daarvoor in plaats bouwen van een winkelbehuizing met bovenwoning voor J. Prummel, te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingekomen 9 bilj., als:

B. Schuur,	te Groningen,	*f* 7960
J. Ibeling,	» idem	» 6888
H. Jansen,	» idem	» 6655
E. Berkenbosch,	» idem	» 6647
D. S. Diddens,	» idem	» 6489
T. Y. Jelsma,	» idem	» 6238
J. H. Muller,	» idem	» 6074
R. v. d. Leij,	» idem	» 5690
N. Kuiper,	» idem	» 5684

gegund.

's-Hage, 19 Jan: het leveren van ijzer-, zink- en koperwerk, papierrollen enz., ten behoeve van de Rijkstelegraaf, voor den dienst '83; minste inschr. waren voor:

perc. 1,	R. S. Stokvis & Zn.,	Rotterd.,	*f* 0.179
» 2,	idem	idem	» 0.214
» 3,	idem	idem	» 0.2465
» 4,	idem	idem	» 0.068
» 5,	Merrem & La Porte,	Amsterd.	» 0.12
» 6,	F. Nijst,	Luik,	» 0.20
» 7,	idem	idem	» 0.435
» 8,	idem	idem	» 0.36
» 9,	idem	idem	» 0.195
» 10,	idem	idem	» 0.15
» 11,	idem	idem	» 0.615
» 12,	idem	idem	» 0.175
» 13,	L. J. Enthoven & Co.,	's-Hage,	» 12.75
» 14,	Gebr. Bar,	Delft,	» 0.095
» 15,	idem	idem	» 0.075
» 16,	idem	idem	» 8.95
» 17,	R. S. Stokvis & Zn.,	Rotterd.	» 1.083
» 18,	idem	idem	» 0.052
» 19,	idem	idem	» 0.763
» 20,	Carl Milchsack, Bergisch-Gladbach,		» 0.08079
» 21.	H. Hotz,	's-Hage,	» 0.17

Staveren, 20 Jan.: voor de leveringen van Wijmbritseradeels c.a. contributie-zeedijken waren minste inschrijvers:

1o. het maken van 115.7 M. steenglooiing, ter vervanging van paalwerk, J. R. Boom, te Staveren, voor *f* 5387.

2o. het leveren van de daartoe benoodigde materialen, als:

a. 970 last zuilenbazalt, W. Goedkoop Dz., te Amsterdam, voor *f* 11,387.80;

b. 330 last brik, W. Glashouwer, te Hindeloopen, voor 1667.90;

c. 128 M. 4 bij 30 cM. grenen plankhout, De Jong & Fekkes, te Workum, voor *f* 64.

Zaandam, 20 Jan.: het bouwen van 8 wachterswoningen langs de lijn Zandam—Hoorn; L. v. Zon, te Purmerende, perc. I *f* 17,700, perc. II *f* 16,699, massa *f* 34,300;

W. Greve, te Buiksloot, perc. I *f* 15,796, perc. II *f* 15,596, massa *f* 31,092;

J. v. Santen, te Zaandam, perc. I *f* 15,200;

H. Torren, te Wormerveer, perc. I *f* 13,436.32, perc. II *f* 13,956.32, massa *f* 27,392.64.

's-Hage, 22 Jan.: de levering aan de gemeente van Ben-Ahinkeien; ingek. 5 bilj., als:

				stuks
v. Noorden & Schwerzel, Rotterdam,	13/14	»	» 72.24	10,000
	13/21	»	» 121.60	»
Krom & Co., Amsterd.,	12/14	»	» 68.60	»
	12/21	»	» 112.00	»
F. J. Smits, Dordrecht,	12/14	»	» 67.67	»
	12/21	»	» 108.00	»
				stuks
P. Thoonsen, Mook,	13/14	cM.	*f* 67.90	130,000
				stuks
	12/21	»	» 99.90	10,000
J. S. Collard, Roerm.,	12/14	»	» 67.80	»
	13/21	»	» 100.00	»

's-Hage, 22 Jan.: het verbreeden van een gedeelte der vaart naar de aschstaal en het bouwen van eene walbekleeding langs die vaart in de gemeente 's-Hage; ingek. 12 bilj., als:

N. L. v. d. Hoeff,	te 's-Hage,	*f* 8999
Tom & v. Bergen Henegouwen,	» idem	» 8999
A. Deurloo,	» idem	» 8800
G. Keij,	» Rotterdam,	» 8590
C. Meijers,	» 's-Hage,	» 8289
Th. Langerak,	» idem	» 8280
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 8200
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 7970
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 7880
J. N. Boers,	» idem	» 7866
J. H. de Swart & Zn.,	» idem	» 7368
Th. Hoogendoorn,	» idem	» 7096

Groningen, 22 Jan.: de vertimmering eener behuizing voor J. H. van Dienderen Wzn., in de Schoolstraat aldaar, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 9 bilj., als:

G. Becherer,	te Groningen,	*f* 4300
B. Schuur,	» idem	» 4222
J. H. Muller,	» idem	» 3694
J. Ibeling,	» idem	» 3644
R. v. d. Leij,	» idem	» 3500
T. Y. Jelsma,	» idem	» 3496
E. Peters,	» idem	» 3487
D. S. Diddens,	» idem	» 3333
D. Dalmolen.	» idem	» 2989

gegund.

's-Hage, 22 Jan.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw van het provinciaal gouvernement van Zuid-Holland, ged. '83 en '84; minste inschr. was T. J. Mirande, te 's-Hage, voor *f* 4990.

Amsterdam, 23 Jan.: het bouwen van een woonhuis, onder beheer van den architect W. Langhout Gz.; ingekomen 20 bilj. Het werk is gegund aan J. Bulterman & Co., te Amsterdam, voor *f* 15.290.

Hoogeveen, 23 Jan.: het onderhouden en herstellen der gemeentewerken ged. '83; ingek. 3 bilj., als:

W. ter Stege,	te Hoogeveen,	*f* 1421
A. Niehues,	» idem	» 1358
J. Scholtemeijer,	» idem	» 1220

gegund.

» 3, idem idem » 0.068

Utrecht, 23 Jan.: verkoop van oude ijzeren spoorstaven, lasch- en eindplaten, schroef- en haakbouten, puntstukken, tongbewegingen enz. van het Zuidernet der Staatsspoorwegen, uit den weg genomen of nog uit den weg te nemen; ingek. 11 bilj., als:

R. S. Stokvis & Zn.,	te Rotterdam,	*f* 24.—
Hotz & Co..	» idem	» 29.10
B. J. Nijkerk,	» Amsterdam.	» 30.03
Wed. J. C. Massée & Zn.,	» Goes,	» 30.03
P. Strijbos,	» Antwerpen,	» 30.28
A. D. Hamburger,	» Utrecht,	» 30.58
D. Hovine,	» Marchienne-au-Pont,	» 32.14
A. Ruggio Ratto & Tassara,	» Genua,	» 33.50
Merrem & La Porte,	» Amsterdam,	» 34.05
Keijser & Co	,, Dordrecht.	» 34.26
H. E. Oving,	,, Rotterdam.	» 34.51

per 1000 KG.

Warmenhuizen, 23 Jan.: het bouwen eener nieuwe pastorie met bijbehoorende werken, voor de parochie van de H. Ursula, onder beheer van den architect E. J. Margry, te Rotterdam; ingek. 8 bilj., als:

J. Bakker,	te Valkoog,	*f* 27,972
P. Rings,	» Zandpoort,	» 25,980
B. Krijnen,	» Amsterdam,	» 25,947
E. v. d. Weijer,	» 's-Hage,	» 25,644
P. Messelaar,	» Alkmaar,	» 25,500
J. Tesselaar,	» idem	» 25,352
J. Slenters,	» Delft,	» 24,870
J. Groenendael,	» Nunhem,	» 23,571

gegund.

's-Hage, 23 Jan.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor der hypotheken en van het kadaster te 's-Bosch, ged. '83, '84, '85; minste inschr. was J. Steenderen, te 's-Bosch, voor *f* 1710.

2o. idem idem idem aan het gebouw, waarin gevestigd is het kantoor der hypotheken en van het kadaster te Zierikzee; minste inschr. was H. C. van den Ende, te Zierikzee, voor *f* 1628.

Koudekerke, 24 Jan.: de verbouwing en uitbreiding der school, onder beheer van den bouwkundige J. C. van der Hell, te Middelburg; ingek. 10 bilj., als:

Hugo Brasser,	*f* 10,000
P. L. v. Miert,	» 9,760
J. F. M. v. d. Hell,	» 9,740
J. M. v. Ditmars,	» 9,737
H. Snijder,	» 9,734
P. J. v. Puffelen,	» 9,700
H. de Pagter,	» 9,493
C. L. v. Noppen,	*f* 9,380
J. v. Pagé,	» 9,350
Pieter Roose,	» 8,753

gegund.

2 biljetten waren van onwaarde, een als nie door de borgen onderteekend en een wegen onvoldoend zegel.

Naaldwijk, 24 Jan.: de verbouwing van het post-en-telegraafkantoor, aldaar; ingekomen 9 bilj., als:

J. J. Lucas,	te Delft,	*f* 6050
C. J. v. Wijk,	» 's-Hage,	» 4377
C. Romein,	» De Lier,	» 4280
P. A. Vroeg,	» Naaldwijk,	» 4279
C. M. Rozenburg,	» idem	» 4225
A. Verwij de Winter	» idem	» 4220
W. A. P. Dessing,	» idem	» 3995
J. Franken,	» idem	» 3980
A. J. Franken,	» Monster,	» 3855

gegund.

Groningen, 24 Jan.: het bouwen van een kerkgebouw, met kerkeraadskamer en woning voor den koster, voor de Remonstrantsche gemeente; ingek. 13 bilj., als:

B. Schuur, Groningen.	*f* 49 980
J. Werkman en J. Haupt, idem,	» 47,863
J. Pastoor, Stedum en F. Veldman, Zeerijp.	» 45,700
A. en E. Schreuder, Hoogezand,	» 45,450
H. Hardeler, Groningen,	» 44,880
E. Berkenbosch, idem,	» 44,685
J. en N. Kuper, idem,	» 43,985
J. Toesman en E. W. Wietsema, idem,	» 42,300
F. Roders, idem.	» 42,999
T. Y. Jelsma, idem.	» 42,676
H. G. Janzen, idem,	» 42,438
D. Edzards, idem,	» 40,830
H. de Haan, idem.	» 39,478

Katwijk a/Zee, 24 Jan: het egaliseeren van duingronden te Katwijk-aan-Zee, onder beheer van den architect J. I. van Wauing, te Rotterdam; ingek. 10 bilj.. als:

J. Haasnoot,	te Katwijk a/Zee,	*f* 26,345
J. A. de Best en K. Verloop,	» idem	» 26,099
J. van Gint,	» Leerdam,	» 18,400
A. de Borst,	» Papendrecht,	» 16,578
C. Sterk,	» Heukelom,	» 16,155
C. J. Hartog,	» Amsterdam,	» 15,870
M. Krol,	» Geertruidenberg,	» 14,600
G. Keij,	» Rotterdam,	» 14,350
K. L. Kalis,	» Sliedrecht,	» 12,880
A. Machielsen,	» Gennep,	» 11,470

Oude-Niedorp, 24 Jan.: het bouwen van eene onderwijzerswoning en school benevens het leveren der schoolmeubelen, onder beheer van den architect Du Croix, te Alkmaar; ingek. 6 bilj., als:

Gebr. Klein.	te Helder,	*f* 19.984
P. Sluis,	» Andijk,	» 16,995
D. Kriller,	» Oude-Niedorp,	» 16,666
C. Hille,	» idem	» 16,400
J. Rezelman & de Heer,	» N.-Niedorp,	» 15,666
J. Bakker,	» Valkoog,	» 14,941
Raming		» 15,171

Gouda, 25 Jan.: het bouwen van den watertoren en verdere werken op het terrein aan den IJsel te Gouda, voor de drinkwaterleiding; ingekomen 23 bilj., als:

J. W. Bijl, Hardinksveld,	*f* 123,500
D. J. Ulenberg, Rotterdam,	» 120,000
P. Verbrugge, Waddingsveen,	» 116,400
C. Hoogendoorn, Giesendam,	» 115,500
J. Kooij, Amsterdam,	» 111,460
A. v. d. Meijden, Hardinksveld,	» 111,339
H. v. d. Sande, Rotterdam,	» 109,990
G. Toornvliet, Gouda,	» 109,500
Wed. G. Camesi & Co., Rotterdam,	» 107,216
L. Vlasman, Amsterdam,	» 106,930
C. P. W. Dessing, Gouda,	» 106,900
K. Hollander, idem,	» 104,900
A. S. Schaafsma, Harlingen,	» 104,777
H. J. Nederhorst, Gouda,	» 104,442
P. Reinders, Valkenswaard,	» 103,620
G. H. v. der Heijden, Arnhem,	» 103,350
B. Voordendag, Dordrecht,	» 103,300
Gebr. Lensink, Arnhem,	» 102,975
J. H. Vos Sr., Almeloo,	» 102,700
H. Lagerwaard, Rotterdam,	» 99,867
J. Visser, Papendrecht,	» 98,659
H. Wienhoven, Schiedam,	» 95,400
Tom en Van Bergen Henegouwen, 's-Hage,	» 93,873

Bovendien 2 biljetten te laat ingezonden

's-Hage, 26 Jan.: het leggen van een riool in den Denneweg, ten behoeve van de gem.; ingek. 11 bilj., als:

A. C. Paardekooper,	te 's-Hage,	*f* 7800
A. Deurloo,	» idem	» 7556
P. Kraaijeveld,	» idem	» 6210
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 6150

Tom & v. Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 5857
J. de Bruijn,	» idem	» 5745
J. T. Lemker,	» idem	» 5698
K. de Roo,	» idem	» 5620
T. Langenrak,	» idem	» 4600
J. N. Boers,	» idem	» 4495
G. Keij,	» Rotterdam,	» 4595

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 3 FEBRUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 5 Febr.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbouwen met verhooging van het schoollokaal voor jongens 2e klasse op het Pieterskerkhof. Inl. bij den gemeentearchitect.

Kollum, te 12 uren, door burg. en weth. van Kollumerland-en-Nieuwkruisland: de levering van 900 M³ grint, voor de kunstwegen in die gemeente.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en stellen van den bovenbouw van eene dubbele-basculebrug over den Amstel (zoogen. Hoogesluis) en bijbehoorende werken. Inl. op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 97, van 11—1 uur.

De Rijp, te 2 uren, door P. Dil Jz., bij K. Blokdijk: het bouwen van 2 kalkovens met kalkloods; het amoveeren van 2 kalkovens, eene kalkloods, eene trasloods, eene turfloods en een woonhuis; het weder-opbouwen van eene trasloods, eene kluitkalkloods, eene turfloods en 3 arbeiderswoningen, op een terrein bij De Rijp. Inl. bij den bouwkundige D. van Sluijs, in De Rijp. Aanw. te 9 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: herbesteding van de levering van nog eenige machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens ged. '83.

Dinsdag, 6 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door W. de Haan: het maken van een café met bovenwoning op een terrein aan de De-Ruiterkade, aldaar. Inl. bij de architecten W. Wilkens & G. van Arkel.

Rhedersteeg, te 1 uur, door burg. en weth. van Rheden: 1o. het leggen van klinkerbestratingen enz. te Velp, ter oppervlakte van p. m. 1312 M². Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren; 2o. het verbouwen van de scholen te Velp, Rheden en Laag-Soeren, alsmede het onderhoud van alle schoolgebouwen enz.; 3o. het bouwen van eene school te Spankeren; het aanschaffen en veranderen van schoolmeubelen. Inl. bij den gemeenteopzichter M. K. Smit, te Dieren.

Rijswijk (N.-Br.), te 1 uur, door het kerkbest. der Herv. gemeente, in het rechthuis: het bouwen eener pastorie, met bijlevering der materialen. Inl. bij den bouwkundige C. Kentie, te Woudrichem. Aanw. te 9 uren.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: de levering van het benoodigde hout voor het rivierveer ged. '83.

St.-Nikolaasga, bij den logementhouder Boersma: het afbreken en wederopbouwen eener schuur voor Wed. H. T. Rijpkema, te Doniaga. Inl. bij F. J. Haven, te Idskenhuizen.

Woensdag, 7 Febr.

Stavenisse, te 10 uren, door het bestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap Stavenisse, in het gemeentehuis: het verdedigen van den onderzeeschen oever door steenbestorting aan de waterkeering van genoemd waterschap.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: het maken van 3 houten torens met cementbestortingen, elk omgeven door een houten gebouw op steenen voet, op 's Rijks werf te Willemsoord. Inl. bij den hoofdingenieur der marine te Willemsoord. Aanw. 5 en 6 Febr., te 10 uren.

Uithoorn, te 11 uren, door den opzichter J. van der Breggen, in het raadhuis: het maken van een Zuidhollandsche bouwmanswoning, korenberg en schuur, in den Noorder-Legmeerpolder, in afdeeling E, kavel 1.

Harlingen, te 11½ uren, ter secretarie van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 38 à 35, over eene lengte van 626.5 M., met het aanleggen van een beneden-rijweg en draineer-werk en het daarnevens, op twee plaatsen, ter vervanging van paalwerk, aanleggen van 187 M. steenglooiing; 2o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk tusschen Zurich en Harlingen, steen 36 à 32, over eene lengte van 571.5 M., met het aanleggen van 657.5 M. rijweg, 474 M. draineerwerk en, ter vervanging van paalwerk, het aanleggen van 251.4 M. steenglooiing.

St.-Annaparochie, door den architect J. Winters Jz.: het afbreken van een bestaand hok en het bouwen van eene zomerstalling voor 14 koeien en 12 paarden, aan den Oudebiltdijk onder St.-Jacobiparochie.

Oostendam (gem. Ridderkerk), bij A. Molendijk: het bouwen van eene tuinmanswoning met schuur.

Donderdag, 8 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: de levering van: 1800 dozijn groote vergulde loodsmansknoopen; 1200 dozijn kleine idem idem; 1650 stuks vergulde petteekens voor het loodspersoneel.

Groningen, te 12 uren, door den architect A. R. Freem, te Arnhem, in het Huis de Beurs: het bouwen van een heerenhuis op de perceelen, kadastraal bekend gemeente Groningen, sectie C. nos. 2241, 2242, 2243 en 3063, aan den Heerenweg. Bestek ligt in het koffiehuis De Beurs. Aanw. 7 Febr., te 2 uren.

Vrijdag, 9 Febr.

Leeuwarden, te 11 uren, ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: de levering van 1250 stère grove gewasschen riviergrint. Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: het beplanten van den weg bezuiden het kanaal Winschoter-Hoornschediep. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur en den opzichter C. Wind, allen te Groningen.

Assen, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van wachterswoningen bij de Horsterbrug en bij de Manenbergerbrug op het Apeldoornsche kanaal, in 2 perceelen. Raming voor elk perceel ƒ 2500.

Arnhem, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Arnhemsche-en-Velpsche-Broek, in het Gemeentehuis: het bezinken, bestorten en onder profiel herstellen van den Broekdijk in de gemeente Arnhem. Aanw. 5 Febr., te 11 uren. Bilj. inzenden bij den secretaris A. de Ruuk, Eusebius-buitensingel, G. 65, te Arnhem, vóór 11 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van Engelsche en Australische gaskolen, ten dienste van de gemeentegasfabriek.

Nijmegen, te 3 uren, door de commissie voor de gemeentegasfabriek en waterleiding, ten raadhuize: de levering van 50 stuks lantarenpalen en 20 stuks lantarens.

Winschoten, te 5 uren, door burg. en weth.: de verbouw van de school voor openbaar lager onderwijs aan de Langestraat, en het bouwen van een huis voor het hoofd dier school. Aanw. door den gemeente-architect, 7 Febr.

Zaterdag, 10 Febr.

Nieuw-Lekkerland, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning, met bijlevering van materialen; 2o. het veranderen der onderwijzerswoning tot handwerksschool voor meisjes. Inl. bij den bouwkundige A. den Boer, te Krimpen a/d. Lek.

Weidum, te 10 uren, door burg. en weth. van Barradeel: het verven van de school voor openbaar lager onderwijs te Jorwerd.

Warnsveld, te 10½ uren, door burg. en weth.. in het schoolgebouw: de levering van de benoodigde schoolbanken voor Warnsveld en Vierakker. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz., te Zutfen. Aanw. te 9½ uren.

Zwolle, te 11 uren, in de Nieuwe Stadsherberg: het bouwen van een stal en koetshuis, op een terrein bij de Vechtbrug te Zwolle. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, aldaar. Aanw. 5 Febr., te 11 uren.

Staveren, te 11 uren, door het dijksbestuur van het waterschap Hemelumer-Oldephaert- en aanhoorige zeedijken, ten waterschapshuize: 1o. *a.* het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 242 8 M. tusschen de in 1878 en '82 verhoogde gedeelten ten zuiden van Staveren, met het daartegen leggen van eene steenglooiing ter vervanging van paalwerk, en het opruimen en weder zetten van het hoofd op het noordeinde van deze steenglooiing, in 1 perceel; *b.* het leveren van 1050 last brik, in 21 perceelen, ieder van 50 last; *c.* het leveren van 1300 last zuilenbazalt, in 1 perceel; — 2o. *a.* het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 175 M., tusschen het in 1882 verhoogde gedeelte en het hek, scheidende de waterschappen Hemelumer-Oldephaert-en aanhoorige zeedijken en Wijmbritseradeels c.a. contributie-zeedijken, ten noorden van Staveren, met het reconstrueeren der tegen dien dijk liggende steenglooiing, en het maken van een steenen hoofd, lang 55 M., ter vervanging van het bestaande paalhoofd, in 1 perceel; *b.* het leveren van 600 last brik, in 12 perc., elk van 50 last; *c.* het leveren van 850 last zuilenbazalt, in 1 perc.; *d.* het leveren van 12 M³ grint, in 1 perc.; — 3o. het verhoogen en verzwaren van een gedeelte zeedijk, lang 1140 M., tusschen den Fennedijk en het noordeinde van het boven 1o. omschreven gedeelte zeedijk, in 1 perc.; — 4o. *a.* het verrichten van eenige gewoon-onderhoudswerken aan de zeeweringen van het waterschap, tusschen het Roode-Klif bezuiden Staveren en het scheidhek van Wonseradeels Zuiderzeedijken, benoorden Workum, in 1 perc.; *b.* het leveren van 50 last brik, in 1 perc.; — 5o. het leveren van 60 M³ grint voor de rijwegen, in 1 perc.; — 6o. het leveren van 50 last brik voor reserve, in 1 perc. Aanw. 8 Febr., te 11 uren.

Staveren, te 11 uren, door de directie der zeesluis te Staveren, op het waterschapshuis van Hemelumer-Oldephaert- en aanhoorige zeedijken: het maken van een paar nieuwe houten buitenvloeddeuren in de zeesluis, met de levering der materialen, in 1 perc. Inl. bij den opzichter Jongsma, aan de zeesluis voornoemd.

Maandag, 12 Febr.

Amsterdam, te 21 uren, door burg. en weth.: het maken van eene vaste brug over de Buitensingelgracht, tusschen het Tulpplein en de Weesperzijde. Inl. op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Dinsdag, 13 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van financiën: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen der invoerrechten en accijnsen te Delfzijl van 1 Jan. '83 tot 31 Maart '86. Inl. bij den prov. inspecteur en den bouwkundige voor de Landsgebouwen, te 's-Hage en den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Aanw. 6 Febr., te 12 uren.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: 1o. het maken van welputten bij de kazerne »De Lange Stallen" te Breda. Raming ƒ 1600; 2o. het bouwen van eene bergloods op de Galdersche Heide, bij Breda. Raming ƒ 2200. Inl. op het bureau van den eerstaanw. ingenieur. Biljetten inzenden 12 Febr., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Koeverden, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener brugwachterswoning te Koeverden, met bijlevering der materialen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 353, het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Rosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Rosendaal nabij Breda; het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten—Leur en Rosendaal, met inbegrip van het leveren en verwerken van ballast en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda; 2o. Bestek AE, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor een half

Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda, in 4 perc.; 3o. Bestek AF, de levering van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veeringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Rosendaal en Breda, in 3 perc. Inl. bij den sectie-ingenieur C. W. P. Mieling, te Middelburg.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: het verbouwen van het ziekenhuis voor verpleging van besmettelijke zieken aan de Koninginnelaan. Biljetten inzenden 12 Febr., vóór 12 uren, op het gemeentehuis.

Woensdag, 14 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken en leveren van 200 tongbewegingen voor spoorwissels. Raming *f* 22,000; 2o. het leveren en carboniseeren van eikenhout voor 200 wissels en 400 dwarsliggers, in 2 perc. Raming: perc. 1, *f* 54,000, perc. 2, *f* 4800; 3o. het leveren van 25,000 eiken dwarsliggers. Raming *f* 78,000; 4o. het leveren van 125,200 grenenhouten dwarsliggers. Raming *f* 200,000. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

St.-Annaparochie, te 4 uren, door burg. en weth. van Het Bildt: het onder-profiel-brengen, het bevloeren en begrinten van den Kadalsterweg onder St.-Jacobiparochie, strekkende van den Middelweg af tot den Oudebildtdijk, ter lengte van 1665 M. Aanw. te 10 uren, samenkomst in het logement De Krim.

Joure, 's avonds 8 uren, bij W. J. Romkema: het afbreken en wederopbouwen van een woon- en winkelhuis te Joure. Inl. bij den architect J. Cats. Bestek en teekeningen liggen in het hotel-Cats. Aanw. 8 Febr., te 11 uren.

Utrecht, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: het versterken van den gegoten-ijzeren bovenbouw van 3 bruggen in het gemeenschappelijk gedeelte weg tusschen Arnhem en Velperbroek-aansluiting. Aanw. 5 Febr., te 12 uren, beginnende bij de brug over de Velpersteenstraat.

Donderdag, 15 Febr.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. de levering van 75,000 stuks greskeien $^{14}/_{16}$ en van 38,000 idem idem $^{12}/_{12}$; 2o. idem van 262 M. hardsteenen trottoirbanden; 3o. het vernieuwen van het bovendek der brug over de Aa buiten den Orthenuitgang; 4o. het gedeeltelijk sloopen van den kruittoren no. 2 aan den Noordwal en het slechten van de daarboven en omgelegen aardewerken. Te verwerken grond ongeveer 500 M³, af te breken metselwerk ongeveer 250 M³. Inl. bij den gemeentearchitect J. M. Nabbe, aldaar. Aanw. 13 Febr., no. 3 te 10 uren en no. 4 te $10^1/_2$ uren.

Zutfen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur M. J. van Duijl: Bestek C, het doen van eenige herstellingen aan de doorlaatbrug bij kilometerpaal 22.405, tusschen Lochem en Markeloo. Aanw. 8 Febr., te 2 uren.

Vrijdag, 16 Febr.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van gegoten-ijzeren buizen, hulpstukken enz., ten dienste der gemeentegasfabriek.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 200 stuks koperen lantarens en 100 stuks ijzeren lantarendragers.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het maken van een kanaal uit de Smalle Oesterzanding over Opeinde en door de Leijen tot in het Bergumermeer, met bijbehoorende kunstwerken, le gedeelte. Inl. bij den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat te Leeuwarden. Aanw. 13 Febr., te $9^1/_2$ uren.

Zaterdag, 17 Febr.

Rijswijk (Z.-H.), te 11 uren, door burg. en weth.: de uitbreiding van de gemeenteschool. Aanw. 12 Febr., te 2 uren.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten, ter secretarie van het waterschap: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, van den Westerdijk tot aan het hek op Zandvoorderhoek, over de lengte van 2667 M. Raming *f* 42,313.

Dinsdag, 20 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van: 1o. Bestek no. 46, ijzerwerk voor perronoverdekkingen, luifels, goederen- en locomotievenloodsen; 2o. Bestek no. 47, den metalen bovenbouw voor 7 bruggen; 3o. Bestek no. 48, 4 draaischijven van 12 M. middellijn, alles ten behoeve der Staatsspoorwegen op Java; 4o. Bestek no. 2, 31 draaischijven, bestemd voor het havenemplacement te Tandjong-Priok.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen var. eene cellulaire gevangenis nabij 's-Hage. Raming *f* 527,000; 2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Breda. Raming *f* 575,187. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. resp. 14 en 15 Febr.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 355, het maken van 3 wachterswoningen met stalgebouwtjes, een op het station Barendrecht, een tusschen Willemsdorp en Dordrecht bij KM. 26.237 en een tusschen Breda en Langeweg bij KM, 3.795, ten behoeve van den spoorweg Rotterdam—Breda. Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoefft, te Rotterdam. Aanw. 12 Febr., te 10 uren; 2o. Bestek no. 356, het maken van eene overdekking der laadplaats op het station Enschedé. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 13 Febr., te 1 uur.

Grijpskerke (Zeel.), te 2 uren, door burg. en weth., bij J. Poppe: het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadzaal enz., en van een schoolgebouw, met bijlevering der schoolmeubelen. Inl. bij den burgemeester. Aanw. 13 Febr., te 2 uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene steenen schutsluis in de Molenwijk bij de Drentsche Hoofdvaart, ter vervanging van de bestaande Molenwijksluis, gemeente Smilde, en daarmee in-verband-staande werken. Aanw. 13 Febr., te 1 uur. Raming *f* 48,060.

Woensdag 21 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst.: het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den linkeroever van die rivier, tusschen de kilometerraaien 126 en 128, onder de gemeente Dubbeldam. Aanw. 14 Febr. Raming *f* 104,000.

's-Hage, te 11 uren door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste van de grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 10 en 17 Febr., Raming *f* 139,000.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der vaste bruggen in de nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 13 Febr., te 11 uren.

Donderdag, 22 Febr.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: de levering van 7,200,000 KG. Engelsche gaskolen.

Dirksland, te 3 uren, door het best. van den grintweg Ouddorp-Sommelsdijk en andere besturen, ter secretarie: de levering van 1395 M³ grove onderhoudsgrint.

Vrijdag, 23 Febr.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het éénjarig onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, van 1 Mei '83—30 April '84. Inl. bij den ingenieur A. Déking Dura, te Zwolle en bij de betrokken opzichters.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden ged. '83, '84 en '85 van: de rechtsgebouwen te Amsterdam, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Eindhoven, Maastricht en Roermond; de gevangenissen te Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Goes, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Maastricht en Roermond. Inl. bij den irgenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's-Hage en bij de betrokken opzichters. Aanw. resp. 14, 15 en 16 Febr.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: de levering van hout, metselsteenen, metsel- en pleisterspecién, pannen, tegels, verfwaren, glas en gereedschappen aan de gevangenissen te Leeuwarden, nabij Leiden, te Hoorn, te Rotterdam, te Alkmaar, en aan de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's-Hage.

Zaterdag, 24 Febr.

Zierikzee, te $1^1/_2$ uren, ten kantore van den directeur der gasfabriek: de levering van 12,500 HL. Engelsche gaskolen en 200 HL. Schotsche Pirnie gaskolen.

Maandag, 26 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 450 M³ bewerkte en 14 M³ onbewerkte witte zandsteen, of daarmede overeenkomende gehouwen steen, ten behoeve van het te maken administratiegebouw aan het Droogbak, aldaar. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef afdeeling Weg en Werken.

Woensdag, 28 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede, tusschen de kilometerraaien 116 en 117, onder de gemeenten Dordrecht en Papendrecht. Aanw. 21 Febr. Raming *f* 31,350.

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Aanw. 26 en 28 Febr., te 11 uren, aanvangende te Rhenen. Raming *f* 160,700.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Amsterdam, 20 Jan.: de levering van de buizen en hulpstukken voor de waterleiding te Gouda:

	buizen	hulpst.	totaal
H. E. Oving Jr., Rotterd., voor Friedrich-Wilhelms-Hütte,	*f* 32724.50	*f* 2926.50	*f* 35650.90
H. E. Oving Jr., Rotterd., voor idem	30222.75	2725.80	23948.55
R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam,	26932.75	2655.—	29587.75
Société des Conduites d'eau, Luik,	26808.41	2466.20	29274.61
Van d. Berg & Co., Amsterdam,	26570.—	2655.—	29225.—
Dikema en Chabot, Rotterdam,	25799.81	2985.40	28785.21
H. A. Kampers, Amsterdam,	26247.25	2478.—	28725.25
H. E. Oving Jr., Rotterdam,	25521.55	2950.—	28471.55
H. E. Oving Jr., Rotterdam,	25521.55	2572.40	28093.95

en 1 biljet van onwaarde.

Op 31 Jan. aan den minsten inschr. gegund.

Seksbierum, 20 Jan.: het verbouwen der school te Minnertsga; ingek. 6 bilj., als:

L. v. d. Meulen,	te Minnertsga,	*f* 2400
S. de Zee,	» Tzummarum,	» 2182
K. Kloosterman,	» idem	» 2175
F. Rolsma,	» Berlikum,	» 2069
P. Nijdam,	» Tzummarum,	» 2018
H. v. Keimpema,	» Minnertsga,	» 1844

Middelburg, 24 Jan.: de levering van magazijnsgoederen aan de gemeentegasfabriek:

Perc. 1, getrokken-ijzeren pijpen, fittings enz.: W. J. Stokvis, te Amsterdam, *f* 546.93½, Gebr. Boudewijnse, te Middelburg, *f* 602.66, R. S. Stokvis & Zn., te Rotterdam, *f* 653.55.

Perc. 2, smee- en plaatijzer: Gebr. Boudewijnse, te Middelburg, *f* 157.99, A. v. Renterghem, aldaar, *f* 179.

Perc. 3, gietijzer: Boddaert en Co., te Middelburg, *f* 205, Gebr. Van Emden, te Oosterhout, *f* 235.

Perc. 4, glas: Gebr. Boudewijnse, te Middelburg, *f* 109.99, Wed. J. A. v. Nederveen, aldaar, *f* 131.75, A. L. Lindeman, te Ede, *f* 138.

Perc. 5, kalk enz.: Gebr. Boudewijnse, te Middelburg, *f* 236.31.

Perc. 6, verfwaren: H. A. Brakman, te Middelburg, *f* 115.70, H. J. Hackenberg, aldaar, *f* 122.56

Perc. 7, borstelwerk: G. H. C. J. Frederiks, te Middelburg, *f* 85.35, W. J. Tismeer, aldaar, *f* 87.44.

Perc. 8, diversen: B. A. Fokker, te Middelburg, *f* 69.15, W. J. Tismeer, aldaar, *f* 126.

Neuzen, 25 Jan.: het maken van werken tot verdediging van den oever van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen minste inschr. was P. A. van de Velde, te Neuzen, voor *f* 16,990.

Amsterdam, 25 Jan.: het bouwen van 3 woonhuizen, onder beheer van den architect C. A. Bombach Cz.:

	Leprozengracht	Uilenburgerstraat	Houttuinen
Rentrop,	*f* 12,000	*f* 7110	*f* 6640
G. J. Grijpink,	10.500	8000	7200
G. Woud,	9,999	8880	7770
M. J. de Kok,	9,546	6618	6320
Kann,	9,500	6600	7000
H. C. Dorlas,	9,200	8300	7800
A. Aalders,	9,100	8200	7700
Hikke,	8,730	7721	7410
J. Post,	8,500	5860	5990
H. Struis,	8,460	5940	5800
Kikens,	8,295	5825	5709
A. C. Rolf,	7,780	7691	6702
H. J. en G. Haandriksman,	7,300	5900	6576
M. Zeeman,	7,089	5679	6800
J. A. Hui,	6,917	5550	5127
A. Prent,	5,700	4500	6576
Bremer,	4,697.60	4367.80	4000
Bern. Koopman,		5675	3895

Massa: Van Heerde, *f* 26,140; A. Paans, *f* 26,000, M. Numan, *f* 16,100.

Groningen, 25 Jan.: het maken eener binnenpui, winkelkasten, toonbanken, kamer, enz., voor Wed. Linhof, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 12 bilj, als:

H. J. v. d. Nap,	te Groningen,	*f* 3017
H. v. d. Nap,	» idem	» 2709
H. J. Meuge,	» idem	» 2659
T. Y. Jelsma,	» idem	» 2538
G. P. v. Erp,	» idem	» 2497
E. Berkenbosch,	» idem	» 2485
D. Dalmolen,	» idem	» 2459
J. Ibeling,	» idem	» 2424
D. S. Diddens,	» idem	» 2370
Gebr. Kuiper,	» idem	» 2343
Zwarte & Nusman,	» idem	» 2320
J. J. Walker,	» idem	» 2284

gegund.

's-Hage, 26 Jan.: het verrichten van eenige herstellingen aan het Rijkspostkantoor te Harlingen, van 1 Jan. '83 tot 31 Maart '86; ingek. 3 bilj., als:

L. Strak,	te Harlingen,	*f* 1477
G. S. Spoelstra,	» idem	» 1175
Gebr. v. d. Meer,	» idem	» 1048

Groningen, 26 Jan.: het bouwen van een huis met smederij voor H. van Olm, onder beheer van den architect G. Nijhuis; ingek. 12 bilj, als:

K. v. d. Laan,	te Groningen,	*f* 7673
B. Schuur,	» idem	» 7200
G. B. Hoff,	» idem	» 7198
J. H. Muller,	» idem	» 6973
Dalmolen & Wagenaar,	» idem	» 6925
J. Ibeling,	» idem	» 6847
A. Steendam,	» idem	» 6774
H. v. d. Nap,	» idem	» 6536
Kamps & Lammerts,	» idem	» 6479
D. S. Diddens,	» idem	» 6455
J. G. Fikker,	» idem	» 6325
C. Nap,	» idem	» 5990

gegund.

Bovendien 2 biljetten van onwaarde.

Utrecht, 27 Jan.: het verbouwen van de school 1e soort aan het Nikolaaskerkhof; ingek. 16 bilj., als:

J. J. Reijnders,	te Utrecht,	*f* 38.585
H. Leemans,	» idem	» 38,444
J. de Vos,	» idem	» 38,439
P. Leenders,	» idem	» 38,233
J. Krap,	» idem	» 37,800
H. v. Zutphen,	» idem	» 37,000
B. J. v. Baren,	» idem	» 37,000
A. J. v. Manen,	» idem	» 36,940
H. M. de Koff,	» idem	» 36,200
C. Keers,	» idem	» 35,989
H. G. Frijlink,	» idem	» 35,785
W. A. G. Jansen,	» idem	» 35,432
H. Vermeer,	» idem	» 35.140
L. Struicken,	» Deil,	» 34,673.30
J. A. v. Straaten,	» Utrecht,	» 34,294
J. G. v. Vloten,	» idem	» 33,856

gegund.

Zaandam, 27 Jan.: het onderhoud van straat- en grintwegen, berm- en oeverwerken; ingek. 7 bilj., als:

C. Bos,	te Haarlemmermeer,	*f* 10,815
D. Verlaan & Zn.,	» Zaandam,	» 9,900
G. Sol,	» idem	» 9.500
J. Leguit Jr.,	» idem	» 9.400
K. Vens,	» idem	» 9.269
K. Bouman,	» Beemster,	» 7,999
B. Kamp,	» Heer-Hugowaard,	» 7,899

nog niet gegund.

Begrooting *f* 10,600

Arnhem, 27 Jan: het bouwen eener villa aan den Utrechtschen straatweg te Arnhem, onder beheer van de architecten Van Gendt & Nieraad; ingek. 5 bilj., als:

B. E. Koels,	te Arnhem,	*f* 34,722
H. v. d. Sand,	» idem	» 32,739
J. v. Burk, te Oosterbeek en W. Wissink,	» idem	» 29,888
G. Liefting,	» idem	» 29,869
Gebr. Van Daalen,	» idem	» 29.678

gegund aan Gebr. Van Daalen.

Leiden, 27 Jan.: de levering aan de gemeente van:

J. P. Vreeburg, Leiden, vurenhout,		*f* 654.27½
idem	grenenhout,	» 312.98
idem	eikenhout,	» 517.89
idem	Wyburger planken, 1e perc.	» 235.—
Vreeburg, Zoeterwoude, iepenhout,		» 485.85
Van Hoeken, Leiden, Wyburger planken, 2e perc.		» 318.—
De Kort, Hazerswoude, kolders,		» 155.—
V. d. Heijde, Leiden, klein ijzerwerk,		» 220.84
Fontein, Leiden, metselmaterialen,		» 694.20
Gebr. De Koning, Leiderdorp, metselsteen,		» 870.—
C. V. Visser, Leiden, verfwaren,		» 416.—
Fontein, Leiden, bezems en boenders,		» 170.96
M. Langezaal & Zn., Leiden, kolkroosters,		» 77.70

Meppel, 27 Jan.: het onderhoud ged. '83, 1o. van de schoolgebouwen met meubelen; ingek. 4 bilj., als:

G. ten Oever,	te Meppel,	*f* 1895
Jelle Beijer,	» idem	» 1535
H. Danser,	» idem	» 1479
K. Worst,	» idem	» 1283
H. Korten,	te Meppel,	*f* 2778
K. Worst,	» idem	» 2733
H. Danser,	» idem	» 2067

Assen, 27 Jan.: het bouwen van eene boerderij voor C. Albarda, onder beheer van den architect J. van Houten; ingek. 8 bilj., als:

R. Winters,		*f* 13,229
R. Hunse Jr.,		» 12,387
H. Jalving en H. Smallenbroek,		» 11,591
H. de Vries,		» 11,283
G. v. d. Grampel,		» 11.243
D. Neisingh,		» 11,182
D. B. Wiering,		» 11,096
Harco Winters,		» 11,057

Woensel, 29 Jan.: 1o. het vernieuwen en vergrooten der bestaande school op het gehucht Acht, onder beheer van den architect A. Bogaerts; ingek. 4 bilj., als:

P. Eliëns,	te Woensel,	*f* 4180
Jos. Retera,	» Eindhoven,	» 3930
M. Hezemans,	» idem	» 3845
J. Mutsaars,	» Woensel,	» 3410

2o. de schoolmeubelen; ingek. 6 bilj., als:

C. v. Bakel,	te Eindhoven,	*f* 550
J. Retera,	» idem	» 404.04
W. Nieuwenhuize,	» Sprang,	» 369
P. Eliëns,	» idem	» 363
M. Hezemans,	» idem	» 347.50
J. Mutsaars,	» idem	» 270

Utrecht, 30 Jan.: Bestek no. 351, het verbreeden van het emplacement, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige andere werkzaamheden ten behoeve van de uitbreiding van het station Breda; ingek. 12 bilj., als:

C. Bos,	te Haarlemmermeer,	*f* 97,490
J. Huisman,	» Milligen,	» 93,000
L. Vlasman,	» Amsterdam,	» 86,940
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 86,300
P. Rijnders,	» Valkenswaard,	» 85,776
J. Schaafsma Az.,	» Rotterdam,	» 85,240
Th. Verhoeven,	» Deventer,	» 79,500
J. Hillen,	» Grave,	» 77,300
J. M. Gruijters,	» Orten,	» 75.770
M. Verhoeven,	» Prinsenhage,	» 75,269
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 73,250
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 72,700

2o. Bestek no. 352, het opruimen van het bestaande gedeelte van het voormalig hulpstation en het maken van een gebouw tot woningen voor vier beambten op het station Vlissingen; ingek 5 bilj., als:

P. Krijger & Zn.,	te Middelburg,	*f* 11,375
A. Kloots,	» 's-Hage,	» 11.259
C. A. Goethals,	» Middelburg,	» 10.980
W. v. Uije & Zonen,	» idem	» 10,897
J. W. le Clercq,	» Vlissingen,	» 9,130

3o. Bestek no. 354, het maken van een doorlaatbrug in den Secdoornpolder en het uitvoeren van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg van Zwolle naar Almeloo; ingek. 5 bilj., als:

K. Bleeker,	te Zutfen,	*f* 15,700
D. Bruins,	» Zwolle,	» 14.645
J. Schuurman,	» Den Ham,	» 13,947
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 13,870
L. Krook,	» Zwolle,	» 12,876

Vlissingen, 30 Jan.: 1o. het bouwen van 3 scholen met woningen:

	Paradepl.	Markt	Massa
C. Maters, Vlissingen,	*f* 89,005	*f* 38,899	
C. Meijers, 's-Hage,	75,869	33,869	
P. Witzand, Almeloo,	83,490		*f* 119,900
W. v. Uije & Co., Middelburg,	81,497		
Weinekes, Rotterdam,	81,630		111,979
A. Kloots, 's-Hage,	78,140	34,508	111,648
A. v. Meer, Zevenbergen,			114,000
H. Degens, Dordrecht,	78,943	35,873	
Begrooting	80,000	34,000	

2o. het onderhoud; ingek. 4 bilj., als:

perc. 1, L. Wijsbek,		*f* 285
» 2, idem		» 800
» 3, idem		» 150
» 4, idem		» 1440
» 5, idem		» 450

Groningen, 30 Jan.: het afbreken en het opbouwen van een pakhuis, in de Veulsgang te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 8 bilj., als:

B. Schuur,	te Groningen,	*f* 3700
J. Ibeling,	» idem	» 3688
T. Y. Jelsma,	» idem	» 3648
D. Dalmolen,	» idem	» 3489
D. J. Diddens,	» idem	» 3479
D. Jansen,	» idem	» 3443
H. Kamps,	» idem	» 3129
E. Berkenbosch,	» idem	» 3125

gegund.

Olst, 30 Jan.: 1o. het schoolgebouw te Welsum; ingek. 6 bilj., als:

Averdijk,	te Wijhe,	*f* 12,900
Hesseling,	» Meppel,	» 12,888
Westerink,	» Epe,	» 11,875
Hofman,	» Blesse,	» 11,800
Roering,	» Deventer,	» 11,710
Mulder,	» Terwolde,	» 10,760

2o. de meubelen; ingek. 4 bilj., als:

Beltman,	te Olst,	*f* 1890
Westerink,	» Epe,	» 1610
Averdijk,	» Wijhe,	» 1600
Hesseling,	» Meppel,	» 1533

3o. het schoolgebouw te Wezepe; ingekomen 2 bilj., als:

Averdijk,	te Wijhe,	*f* 8100
Van Zalk,	» Colmschate,	» 7452

4o. de meubelen; ingek. 3 bilj., als:

Van Zalk,	te Colmschate,	*f* 1624
Beltman,	» Olst,	» 1426
Averdijk,	» Wijhe,	» 1300

5o. brug te Wezepe; ingek. 2 bilj., als:

Averdijk,	te Wijhe,	*f* 935
Koopman,	» Wezepe,	» 910

Nijmegen, 30 Jan.: het afbreken en wederopbouwen van twee winkelhuizen aan de Groote Markt, onder beheer van de architecten Giesing & Semmelink; ingek. 6 bilj., als:

N. v. Eck,	te Nijmegen,	*f* 21,399
P. Hezeman & Co.,	» idem	» 16,253
J. Penders,	» idem	» 16,004
G. Liefting,	» Arnhem,	» 15,740
J. J. Kerkhoff,	» Nijmegen,	» 15,620
A. Beuming,	» idem	» 15,247

gegund.

Vlissingen, 30 Jan.: de gewoon-onderhoudswerken der gemeente ged. '83; minste inschr. waren:

Perc. 1, verschillende gemeentegebouwen, kantoren, brandspuithuisjes enz.: L. Weisbek, te Vlissingen, voor *f* 285.

Perc. 2, St.-Jakobstoren, beer- en mestputten en eenige werkzaamheden, nl. dichtzetten der sluizen enz.: dezelfde, voor *f* 800.

Perc. 3, raadhuis: dezelfde, voor *f* 150.

» 4, kaaimuren, beschoeiingen, bruggen enz.: dezelfde, voor *f* 1440.

Perc. 5, schoolgebouwen: dezelfde, voor *f* 450.

» 6, schilderwerk in verschillende onderdeelen: P. G. Laernoes & A. M. Luitwieler, tegen onderscheiden eenheidsprijzen.

Perc. 7, vervoer van materialen en gereedschappen: E. Duivekot, tegen onderscheiden eenheidsprijzen.

Delfshaven, 31 Jan.: het vullen en bestraten der sleuven van het buizennet der in-aanlegzijnde drinkwaterleiding; ingek. 7 bilj., als:

W. Varkevisser,	te Overschie,	*f* 0.78
F. Colson,	» 's-Hage,	» 0.75
P. v. Dongen,	» Delfshaven,	» 0.74$^3/_4$
A. Breijs,	» Kralingen,	» 0.67
B. de Waerd,	» Nieuwenhoorn,	» 0.65^5
D. Varkevisser,	» Delfshaven,	» 0.59
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 0.47^5
Begroting per M^1		» 0.65

Edam, 31 Jan.: 1o. de restauratie van den toren; ingek. 9 bilj., als:

Cornelis Steen,	te Volendam,	*f* 15,300
J. S. Oosterhoorn,	» Edam,	» 15,280
J. de Koning,	» idem	» 15,200
J. de Vries,	» Purmerende,	» 13,550
A. Pet,	» idem	» 13,400
J. Nieuwstadt,	» Beets,	» 12,720
S. C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 12,490
L. v. Son,	» Purmerende,	» 12,249
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 12,200

gegund.

2o. de bouw van eene school; ingekomen 10 bilj., als;

J. Romein & D. W. Fenemans,	te Amsterdam,	*f* 20,786
C. Steen,	» Volendam,	» 18,900
J. S. Oosterhoorn,	» Edam,	» 18 880
J. de Koning,	» idem	» 18.740
A. Pet,	» Purmerende,	» 17,500
J. Nieuwstadt,	» Beets,	» 17,440
J. de Vries,	» Purmerende,	» 17,290
S. C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 17,100
C. Kraaij,	» Edam,	» 16,348
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 16,300

gegund.

Beiden onder beheer van den gemeentearchitect A. W. Reynders.

Wissekerke, 31 Jan.: de verbouwing van de openbare lagere school te Wissekerke; ingek. 5 bilj., als:

L. D. v. d. Linde,	*f* 4249
H. Tazelaar,	» 4100
Abraham Bakker,	*f* 3800
A. Boone,	» 3950
C. v. Hee,	» 3750

's-Hage, 31 Jan.: het wijzigen van den waterafvoer van de spoorwegviaduct binnen Rotterdam; ingek. 5 bilj., als:

G. de Groot,	te Dordrecht,	*f* 8490
J. v. d. Vlugt Jr.,	» idem	» 7740
H. Langbroek,	» Hillesluis,	» 7700
P. A. A. v. Regenmorter,	» Rotterdam,	» 7669
J. Sjerp,	» idem	» 7650

Waalwijk, 31 Jan.: het bouwen van een heerenhuis met bijlevering van al de materialen, onder beheer van den architect Jos. van Ree; ingek. 5 bilj., als:

P. v. d. Pas,	te Waalwijk,	*f* 12,990
H. C. Meulkens,	» idem	» 12,900
Jos. v. d. Lee,	» idem	» 12,440
Jan v. d. Meis,	» Besoijen,	» 11,700
A. v. Hulten Pz.,	» Waalwijk,	» 10,767

's-Hage, 1 Febr.: de levering van telegraafmaterieel ten dienste van 's Rijks overzeesche bezittingen; minste inschr. waren voor:

ijzeren telegraafpalen, IJzergieterij De Prins van Oranje, te 's-Hage, à *f* 10.62^1 per stuk

isolatordragers, H. Hotz, te 's-Hage, à *f* 0.28^9 per stuk.

zinkdraad, Firma H. J. Klijn de Jongh, te Amsterdam, à *f* 0.36^5 per KG.

gietlood, L. J. Enthoven & Co. te 's-Hage, à *f* 0.16^{85} per KG.

papierrollen, G. Loeber, te Amsterdam, à *f* 0.09^{389} per rol.

salmoniak, Firma H. J. Klijn de Jongh, te Amsterdam, à *f* 0.93 per KG.

Groningen, 1 Febr.: het maken van eene aardebaan en het daarin aanleggen van eene klinkerbestrating aan de zuidzijde van het verbindingskanaal, ter aansluiting van den kunstweg langs het Pruisische kanaal bezuiden Ter-Apel, richting Haren—Rütenbroek, langs het Stadskanaal; ingek. 6 bilj., voor de sommen van: *f* 3997, *f* 3580, *f* 3396, *f* 3391, *f* 3348 en, van H. van der Borg, te Stadskanaal, *f* 3179.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 10 FEBRUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 12 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van eene vaste brug over de Buitensingelgracht, tusschen het Tulpplein en de Weesperzijde. Inl. op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Krabbendijke, te 3 uren, door den eerzame Jac. Verlare, in het gemeentehuis: het bouwen van een nieuw woonhuis op zijne hofstede te Nieuwlande. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, bij F. G. Kempkers, aan het Schuitendiep: het bouwen van een huis in de Agricolastraat, met bijlevering der materialen. Biljetten inzenden vóór 7 uren.

Dinsdag, 13 Febr.

Halfweg-Haarlem, te 10 uren, door het bestuur van den Groote-IJpolder, bij D. A. Hoogland: het maken van 3 afschuttingen met schuiven en 15 stuks stuwdammen, in de tochten en slooten van genoemden polder, en het maken van eene schuif in den duiker in den Spieringweg, met daarmee in-verband-staande werken en de levering van alle vereischte bouwstoffen. Inl. bij den opzichter W. Tuynman, te Halfweg. Aanw. 12 Febr., uitgaande van Halfweg te 9 uren, en van het stoomgemaal van den polder te 11 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het bouwen en leveren van 2 loodskotters, met beschieting en mastgestel, van 20 M., volgens gewijzigde samenstelling.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van financiën: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen der invoerrechten en accijnsen te Delfzijl van 1 Jan. '83 tot 31 Maart '86. Inl. bij den prov. inspecteur en den bouwkundige voor de Landsgebouwen, te 's-Hage en den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: 1o. het maken van welputten bij de kazerne »De Lange Stallen" te Breda. Raming *f* 1600; 2o. het bouwen van eene bergloods op de Galdersche Heide, bij Breda. Raming *f* 2200. Inl. op het bureau van den eerstaanw. ingenieur. Biljetten inzenden 12 Febr., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Koeverden, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener brugwachterswoning te Koeverden, met bijlevering der materialen.

Nieuwer-Amstel, te 12 uren, ten raadhuize: het rioleeren, ophoogen en bestraten van de Verlengde-Vondelstraat.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 353, het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Rosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Rosendaal nabij Breda; het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten—Leur en Rosendaal, met inbegrip van het leveren en verwerken van ballast en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda; 2o. Bestek AE, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor een half Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda, in 4 perc.; 3o. Bestek AF, de levering van stalen spoorstaven, stalen laschen eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veeringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Rosendaal en Breda, in 3 perc. Inl. bij den sectie-ingenieur C. W. P. Mieling, te Middelburg.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: het verbouwen van het ziekenhuis voor verpleging van besmettelijke zieken aan de Koninginnelaan. Biljetten inzenden 12 Febr., vóór 12 uren, op het gemeentehuis.

Zutfen, te 4 uren, door J. H. Bakker: de verbouwing van het huis wijk E no. 336, met bijkomende werken, in de Korte-Hofstraat, aldaar. Inl. bij den architect J. G. Mellink. Aanw. 12 Febr., te 11 uren.

Woensdag, 14 Febr.

Uithoorn, te 11 uren, in Het Wapen van Uithoorn: het maken van een nieuwen grintweg te Kudelstaart, gemeente Aalsmeer. Inl. bij den opzichter J. van der Breggen, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken en leveren van 200 tongbewegingen voor spoorwissels. Raming *f* 22,000; 2o. het leveren en carboniseeren van eikenhout voor 200 wissels en 400 dwarsliggers, in 2 perc. Raming: perc. 1, *f* 54,000, perc. 2, *f* 4800; 3o. het leveren van 25,000 eiken dwarsliggers. Raming *f* 78,000; 4o. het leveren van 125,200 grenenhouten dwarsliggers. Raming *f* 200,000. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 16 perceelen.

Zutfen, te 2 uren, door provisoren van het Oude-en-Nieuwe-gasthuis: het leveren en maken van eenige timmer-, metsel-, stukadoor- en smidswerken in het krankzinnigengesticht. Inl. bij den architect D. Lijsen, aldaar. Aanw. 12 Febr., te 11 uren.

St.-Annaparochie, te 4 uren, door burg. en weth. van Het Bildt: het onder-profiel-brengen, het bevloeren en begrinten van den Kadalsterweg onder St.-Jacobiparochie, strekkende van den Middelweg af tot den Oudebildtdijk, ter lengte van 1665 M. Aanw. te 10 uren, samenkomst in het logement De Krim.

Joure, 's avonds 8 uren, bij W. J. Romkema: het afbreken en wederopbouwen van een woon- en winkelhuis te Joure. Inl. bij den architect J. Cats. Bestek en teekeningen liggen in het hotel-Cats.

Utrecht, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: het versterken van den gegoten-ijzeren bovenbouw van 3 bruggen in het gemeenschappelijk gedeelte weg tusschen Arnhem en Velperbroek-aansluiting.

Uithoorn, ten kantore van den opzichter J. van der Breggen: de levering van 300 M^3 zuivere grint, ten dienste der Mijdrechtsche droogmakerij, 1e bedijking.

Donderdag, 15 Febr.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. de levering van 75,000 stuks grèskeien $^{11}/_{16}$ en van 38,000 idem idem $^{12}/_{12}$; 2o. idem van 262 M. hardsteenen trottoirbanden; 3o. het vernieuwen van het bovendek der brug over de Aa buiten den Orthenuitgang; 4o. het gedeeltelijk sloopen van den kruittoren no. 2 aan den Noordwal en het slechten van de daarboven en omgelegen aardewerken. Te verwerken grond ongeveer 500 M^3, af te breken metselwerk ongeveer 250 M^3. Inl. bij den gemeentearchitect J. M. Nabbe, aldaar. Aanw. 13 Febr., no. 3 te 10 uren en no. 4 te 10$^1/_2$ uren.

Schullenburg (onder Hindeloopen), te 11 uren, door het dijksbest. van Wijmbritseradeels c.a. contributie-zeedijken: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, over 1224 M. lengte, ten noorden van den in '82 verhoogden dijk of van het scheidhek ten zuiden van Schullenburg en strekkende tot punt 1000; 2o. het maken van eene steenglooiing, lang 53.4 M., ter vervanging van paalwerk, ten oosten van de Molkwerumersruis, tusschen het Rijkswerk en de in '78 gemaakte steenglooiing, met het verhoogen en verzwaren van den nevenliggenden dijk en verdere werkzaamheden; 3o. het leveren van de voor het werk sub 2o. benoodigde materialen, als: *a*. 620 last zuilenbazalt, *b*. 225 last brik, *c*. 8 M^3 grint, in verschillende perceelen. Inl. bij den dijksopziener O. Dijkstra, te Schuilenburg. Aanw. 12 Febr., resp. te 10 en 12 uren.

Nieuwersluis, te 12 uren, in het logement-Van Caspel, door burg. en weth. van Ruwiel: het bouwen van eene school te Ter-Aa, met bijlevering van schoolmeubelen, materialen, arbeidsloonen, transporten enz. Inl. bij den bouwkundige J. Cubes, te Utrecht. Aanw. 9 Febr., te 12 uren.

Zutfen, te 2 uren, aan het bureau van den secticingenieur M. J. van Duijl: Bestek C, het doen van eenige herstellingen aan de doorlaatbrug bij kilometerpaal 22.405, tusschen Lochem en Markeloo.

Vrijdag, 16 Febr.

Purmerende, te 11 uren, door burg. en weth.: het gedeeltelijk vernieuwen der koemarkt, in 3 perceelen, als: perc. 1, de noodige bestrating; perc. 2, de levering van 70 stuks gegoten-ijzeren marktpalen; perc. 3, het maken van zinkputten, benevens het leveren en leggen van kruikenaarden buizen. Inl. bij den gemeentearchitect.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van gegoten-ijzeren buizen, hulpstukken enz., ten dienste der gemeentegasfabriek.

's-Hage, te 1 uur door burg. en weth.: de levering van 200 stuks koperen lantarens en 100 stuks ijzeren lantarendragers.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het maken van een kanaal uit de Smalle Oosterzanding over Opeinde en door de Leijen tot in het Bergumermeer, met bijbehoorende kunstwerken, 1e gedeelte. Inl. bij den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat te Leeuwarden. Aanw. 13 Febr., te 9$^1/_2$ uren.

Zaterdag, 17 Febr.

Rijswijk (Z.-H.), te 11 uren, door burg. en weth.: de uitbreiding van de gemeenteschool. Aanw. 12 Febr., te 2 uren.

Katendrecht, te 12 uren, bij A. Oosthoek: het bouwen van eene woning met bergplaatsen annex, ingericht tot zomer-en-winterverblijf, te Charlois. Inl. bij den bouwkundige H. de Recht, te Katendrecht. Aanw. te 10 uren.

Heerenveen, te 12 uren, door het polderbest. van het 4e en 5e Veendistrict onder Engwirden, ten gemeentehuize van Engwirden: het graven in den drooggemaakten kavel in het 5e veendistrict, onder Tjalleberd en Gersloot, van eene hoofdvaart, ter lengte van p. m. 1225 M., en 34 wijken, ter lengte van p. m. 17,148 M., in 1 perceel. Inl. bij den opzichter P. Keuning, te Terband. Aanw. 16 Febr., te 10 uren, bij den kastelein J. Mulders, te Tjalleberd.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van: 1o. Luiksche- en Fauconvalkeien, trottoirbanden en kantsteenen; 2o. Waal- en IJsel-straatklinkers.

Amsterdam, te 3 uren, door de stoomvaartmaatschappij »Nederland", in De Roode Leeuw: het maken van de gebouwen en inrichtingen voor het etablissement op de Handelskade te Amsterdam, met de leverantie van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den ingenieur A. L. van Gendt, aldaar.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten, ter secretarie van het waterschap: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, van den Westerdijk tot aan het hek op Zandvoorderhoek, over de lengte van 2667 M. Raming *f* 42,313.

Sneek, ten kantore der gasfabriek: 1o. de levering van 50 koperen lantarens; 2o. het leggen van circa 1300 M. straatleidingen, met gedeeltelijke levering der benoodigde buizen, en eenige andere werken.

Surhuizum, bij den president-kerkvoogd der Herv. gemeente Tj. L. Bouma: het afbreken en wederopbouwen van eene onderwijzerswoning. Bestek ligt bij J. Klazinga, aldaar. Aanw. 14 Febr., te 1 uur.

Maandag, 18 Febr.

Piershil, te 11 uren, ten raadhuize: het uitbreken en wederbestraten van de havenkade, ter oppervlakte van 800 M^2, waarvan een gedeelte met klinkkeien, overigens Waal- en IJselklinkers.

Dinsdag, 20 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van: 1o. Bestek no. 46, ijzerwerk voor perronoverdekkingen, luifels, goederen- en locomotievenloodsen; 2o. Bestek no. 47, den metalen

bovenbouw voor 7 bruggen; 3o. Bestek no. 48, 4 draaischijven van 12 M. middellijn, alles ten behoeve der Staatsspoorwegen op Java; 4o. Bestek no. 2, 31 draaischijven, bestemd voor het havenemplacement te Tandjong-Priok.

Eemnes-Buitendijks, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap Eemnes, bij B. van de Kuinder: 1o. het maken van het gebouw: 2o. het leveren en stellen der werktuigen, benoodigd tot het stichten en in volkomen orde opleveren van een stoomwatermolen met 2 schepraderen voor genoemd waterschap. Inl. bij den ingenieur P. A. Korevaar, te Vrijenban. Aanw. 13 Febr., te 12 uren, samenkomst aan de sluis aan de Eemnesservaart.

Bussum, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Vitus, in het hotel De Rozenboom: het bouwen van eene nieuwe kerk met sacristie, schatkamer en zangkoor, volgens het ontwerp van den architect P. J. H. Cuypers, te Amsterdam. Inl. bij genoemden architect. Aanw. 15, 16 en 17 Febr., van 12—3 uren

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen var. eene cellulaire gevangenis nabij 's-Hage. Raming *f* 527,000; 2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Breda. Raming *f* 575,187. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. resp. 14 en 15 Febr.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 355, het maken van 3 wachterswoningen met stalgebouwtjes, een op het station Barendrecht, een tusschen Willemsdorp en Dordrecht bij KM. 26,237 en een tusschen Breda en Langeweg bij KM. 3 795, ten behoeve van den spoorweg Rotterdam—Breda. Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoeufft, te Rotterdam. Aanw. 12 Febr., te 10 uren; 2o. Bestek no 356, het maken van eene overdekking der laadplaats op het station Enschedé. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 13 Febr., te 1 uur.

Grijpskerke (Zeel.), te 2 uren, door burg. en weth., bij J. Poppe: het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadzaal enz., en van een schoolgebouw, met bijlevering der schoolmeubelen. Inl. bij den burgemeester. Aanw. 13 Febr., te 2 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering, in 1 perceel, van 23 partijen iepenhouten brugstrooken, voor rijvoeringen, te zamen bevattende 4205 stuks.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene steenen schutsluis in de Molenwijk bij de Drentsche Hoofdvaart, ter vervanging van de bestaande Molenwijksluis, gemeente Smilde, en daarmee in-verband-staande werken. Aanw. 13 Febr., te 1 uur. Raming *f* 48,060.

Woensdag 21 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst.: het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den linkeroever van die rivier tusschen de kilometerraaien 126 en 128, onder de gemeente Dubbeldam. Aanw. 14 Febr. Raming *f* 104.000.

's-Hage, te 11 uren door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste van de grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 17 Febr. Raming *f* 139,000.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der vaste bruggen in de nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 13 Febr., te 11 uren.

Middelburg, te 1 uur, ten kantore der gemeentegasfabriek: het amoveeren der oude- en terzelfde plaatse (aan het Molenwater) bouwen eener nieuwe kolenloods, met inbegrip der vereischte materialen, arbeidsloonen, transporten, gereedschappen enz. Aanw. door den directeur van 9—4 uren.

Donderdag, 22 Febr.

Diemen, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare lagere school en onderwijzerswoning, te Diemen. Inl. op het raadhuis. Aanw. 17 Febr., te 12 uren.

Laag-Soeren, te 12 uren: de verbouwing van een huis te Laag-Soeren met de daarbijbehoorende materialen. Inl. bij den opzichter G. B. Gerbrands, aldaar. Aanw. 15 Febr.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: de levering van 7.200,000 KG. Engelsche gaskolen.

Dirksland, te 3 uren, door het best. van den grintweg Ouddorp-Sommelsdijk en andere besturen, ter secretarie: de levering van 1395 M³ grove onderhoudsgrint.

Vrijdag, 23 Febr.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het éénjarig onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, van 1 Mei '83—30 April '84. Inl. bij den ingenieur A. Déking Dura, te Zwolle en bij de betrokken opzichters.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden ged. '83, '84 en '85 van: de rechtsgebouwen te Amsterdam, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Eindhoven, Maastricht en Roermond; de gevangenissen te Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Goes, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Maastricht en Roermond. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's-Hage en bij de betrokken opzichters. Aanw. resp. 14, 15 en 16 Febr.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: de levering van hout, metselsteenen, metsel- en pleisterspeciën, pannen, tegels, verfwaren, glas en gereedschappen aan de gevangenissen te Leeuwarden, nabij Leiden, te Hoorn, te Rotterdam, te Alkmaar, en aan de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's-Hage.

Goes, te 6 uren, door J. M. Kakebeeke, in De Prins van Oranje: het maken van een oesterput met bijbehoorende werken, op de gronden, gelegen voor den zeedijk van den Oostpolder, nabij Roelshoek, gemeente Krabbendijke. Inl. bij J. M. Koole, te Wemeldinge. Aanw. van 11—2 uren.

Zaterdag, 24 Febr.

Zierikzee, te 1½ uren, ten kantore van den directeur der gasfabriek: de levering van 12,500 HL. Engelsche gaskolen en 200 HL. Schotsche Pirnie gaskolen.

Wommels, door burg. en weth. van Hennaarderadeel: de levering van 800 stère grint, ten dienste der kunstwegen.

Maandag, 26 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 450 M³ bewerkte en 14 M³ onbewerkte witte zandsteen, of daarmede overeenkomende gehouwen steen, ten behoeve van het te maken administratiegebouw aan het Droogbak, aldaar. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef afdeeling Weg en Werken.

Amsterdam, te 12 uren, aan 's Rijks centraalmagazijn van militaire kleeding, uitrusting enz.: de levering van 1000 tienmans blikken kookketels, en 2500 kampementsdekens.

Oude-Tonge, te 3 uren, door het best. van den Heerenpolder c.a., in het raadhuis: 1o. het leveren van een horizontaal directwerkende hevel-centrifugaalpompmachine, stoomketels enz.; 2o. de gebouwen voor de plaatsing van genoemde werktuigen. Inl. bij den architect J. Paul, te Zevenhuizen. Aanw. 15 Febr., te 2 uren.

Bozum, in het logement-Oosterhout: het afbreken en wederopbouwen van eene schuur, aldaar. Inl. bij den architect F. Brouwer, te Cornjum. Aanw. 20 Febr., te 1 uur.

Dinsdag, 27 Febr.

Haastrecht, te 10 uren, door het best. van den polder Stein, bij Wed. L. Blanken: het maken van een gebouw, bestaande uit machine- en ketelhuis, eene steenkoolbergplaats en de benoodigde aardewerken, alles ten dienste van het te stichten stoomgemaal van genoemden polder, in 1 perceel.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van: 1e perc., gegolfd gegalvaniseerd plaatijzer; 2e perc., gegalvaniseerde kliuknagels, ringen, houtschroeven en haken; 3e perc., bascules; 4e perc., papier en enveloppen.

Woensdag, 28 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede, tusschen de kilometerraaien 116 en 117, onder de gemeenten Dordrecht en Papendrecht. Aanw. 21 Febr. Raming *f* 31,350.

Dordrecht, te 1 uur, ten kantore der gasfabriek: de levering van ongeveer 73,000 HL. Engelsche gaskolen.

Donderdag, 1 Maart.

Rotterdam, door het best. der Rotterdamsche Diergaarde: het bouwen van een gebouw voor vogels op een aan te wijzen terrein in de Diergaarde.

Vrijdag, 2 Maart.

Rhoon, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school voor 240 leerlingen en eene onderwijzerswoning, met bijlevering van de benoodigde materialen; 2o. het maken en leveren van 120 schoolbanken volgens model, dat dagelijks in het raadhuis te bezichtigen is. Inl. bij den architect C. A. Dekker Bz., aldaar. Aanw. 23 Febr., te 12 uren.

Brouwershaven, te 1 uur, door burg. en weth.: eene belangrijke verbouwing en vergrooting aan de openbare school dier gemeente. Inl. bij den bouwkundige J. van der Linden, te Zierikzee. Aanw. 28 Febr., te 3 uren en 2 Maart te 11 uren.

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan den Hoek-van-Holland, van 1 Mei '83 tot 30 April '84. Aanw. 28 Febr., te 12 uren, uitgaande van het directieverblijf te Hoek-van-Holland. Raming *f* 139,500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Aanw. 26 en 28 Febr., te 11 uren, aanvangende te Rhenen. Raming *f* 160,700.

Woensdag, 21 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provinciën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84. Aanw. 14 Maart.

Op later te bepalen datum.

Rotterdam, door Zeeman & Hus, of P. Gips, te Dordrecht: het bovenwater- en aan eene later aan te wijzen werf te Dordrecht brengen van het bij Hardinksveld gezonken keenschip »Aurora", geladen met steenkolen.

Prijsopgave gevraagd door de Nederlandsch-Indische spoorwegmaatschappij voor de levering van 100,000 Waalmoppen, met opgave van den tijd van levering.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Leeuwarden, 26 Jan.: het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe o. l. school, met 4 lokalen, te Huizum, gemeente Leeuwarderadeel; ingek. 10 bilj., als:

S. J. Fokkens,	te Britsum,	*f* 12,925
P. J. Nijdam,	» Tjummarum,	» 12,918
R. S. Westra,	» Kimswerd,	» 12,780
E. L. Hiemstra,	» Hallum,	» 12,472
J. C. v. Dijk,	» Blija,	» 12,434
O. Ringnalda,	» Huizum,	» 12,340
W. D. v. d. Velde,	» Drachten,	» 12,325
A. J. v. d. Meij,	» Berlikum,	» 12,315
R. K. Sijbrandy,	» Wirdum,	» 12,296
R. J. Kalt,	» Ureterp,	» 12,089

gegund

Haarlem, 1 Febr.: het tweejarig onderhoud van het gebouw van het prov. best. van Noord-Holland te Haarlem, van den dag der goedkeuring van de besteding tot 31 Dec. '84; ingek. 12 bilj., als:

		per jaar
J. J. Guldemond,	te Haarlem,	*f* 1215
J. B. Lasschuit,	» idem	» 1100
J. P. A. Nelissen,	» idem	» 1097
D. A. Braakenburg,	» idem	» 1046
H. v. Niel,	» idem	» 1045
S. B. Peijra,	» idem	» 1023
Firma H. & M. Mulder,	» idem	» 1017.50
G. Surenconk,	» idem	» 1005
J. S. v. Veldhuijsen,	» idem	» 990.90
P. Verhagen & H. van 't Wout,	» idem	» 940
F. G. v. Gerven,	» idem	» 895
J. Visscher,	» idem	» 888
Raming		» 1100

Wijchen, 1 Febr.: het bouwen eener nieuwe school voor 400 leerlingen, met overdekte en open speelplaats en levering van alle materialen; ingek. 15 bilj., als:

P. Leenders,	te Utrecht,	*f* 27,863
J. T. Kerkhof,	» Nijmegen,	» 27,765
N. Kuijte,	» Oss,	» 27,000
N. v. Eck,	» Nijmegen,	» 24,966
A. H. Verheij,	» idem	» 23,985
G. v. Dinther,	» Oss,	» 23,698
H. J. v. Ewijk,	» Nijmegen,	» 23,307
A. Wintjes,	» Overasselt,	» 23,280
L. de Bont,	» Dreumel,	» 23,095
J. v. Tienen,	» Nederasselt,	» 22,996
F. Busken,	» Nijmegen,	» 22,950
G. J. Groot,	» St.-Anna,	» 21,487
H. G. v. Hezewijk,	» Grave,	» 20,479
J. S. Grandjan & Co.,	» Nijmegen,	» 19,955
J. v. Heumen,	» Wijchen,	» 18,490

gegund.

Wolvega, 1 Febr.: het bouwen van een nieuwe pastorie, voor de Doopsgezinde gemeente; minste inschr. was S. Lenstra, aldaar, voor *f* 5488.

Avereest, 1 Febr.: het bouwen van eene nieuwe houten draaibrug over de Dedemsvaart; ingekomen 7 bilj., als:

F. Aberson,	te Steenwijk,	*f* 2833
A. Nijhuis,	» Hoogeveen,	» 2290
G. v. Goor,	» Avereest,	» 2208
J. Kleinmeijer,	» idem	» 2193
B. Kip,	» idem	» 2186
H. H. A. Mittendorf,	» idem	» 2173
Jan Nuts,	» idem	» 2090

Arnhem, 2 Febr.: het bouwen van 2 burgerwoonhuizen voor E. Y. Weijmarshausen; ingek. 10 bilj., als:

Flipse,	*f* 16,000
Gebr. v. Dalen,	» 15,855
Wissing & Van Burk,	» 15,788
Liefting,	» 14,470
Bolder & Putman,	» 14,140
Nijveld,	» 13.640
De Vries,	» 13,540
Welsing,	» 13,387
Stevens,	» 13,333
Welling en Lucassen,	» 10,995

Borsele, 2 Febr.: het verbouwen der directiekeet van den calamiteusen polder Ellewoutsdijk en Borsele; ingek. 7 bilj., als:

P. Melis,	te Borsele,	*f* 6100
M. Verburg,	» idem	» 5500
J. Rijnberg,	» Ellewoutsdijk,	» 4940
J. de Vriend,	» Borsele,	» 4930
A. J. de Muijnck,	» idem	» 4924
G. Faas,	» 's-Heerenhoek,	» 4799
P. Dronkers,	» Kapelle,	» 4595

's-Hage, 2 Febr.: het onderhouden en herstellen van het Rijkstelegraafkantoor te Nieuwediep, ged. '83, '84 en '85; benevens het bouwen van eene batterijkamer, met daarmee in-verband-staande werken; ingek. 11 bilj., als:

P. Verhey,	te Helder,	*f* 2590
P. Zaatman Jr.,	» idem	» 2565
A. Graaf,	» idem	» 2555
A. Bels,	» idem	» 2525
De Waard & Wijker,	» idem	» 2505
Peters & Steijaart,	» idem	» 2495
J. Giltjes,	» idem	» 2495
Gebr. Klein,	» idem	» 2396
A. Korff,	» idem	» 2390
P. Spruit,	» idem	» 2270
G. Moorman,	» idem	» 2257

Scherpenisse, 2 Febr.: het maken van werken tot verdediging van den onderzeeschen oever door bezinking en steenbestorting, aan de waterkeering van het calamiteuse waterschap Scherpenisse; minste inschr. was C. Roskam Jz., te Sliedrecht, voor *f* 10,988.

Leeuwarden, 3 Febr.: de inrichting van de voormalige gemeenteschool op het Tournooiveld, aldaar, voor eene bewaarschool; ingekomen 10 bilj., als:

P. P. Franser,	te Huizum,	*f* 3652
J. Drent,	» Leeuwarden,	» 3547
A. Ringnalda,	» idem	» 3506
A. Braaksma,	» idem	» 3446
J. Laverman,	» idem	» 3198
M. Ferwerda,	» idem	» 3115
A. Ooiman,	» idem	» 2979
P. Boermans,	» idem	» 2888
N. W. Stoett,	» idem	» 2585
H. Arends,	» idem	» 2580

Zwolle, 3 Febr.: 1o. het maken van een machinegebouw en het uitvoeren van eenige andere werken aan de gasfabriek; ingek. 11 bilj., als:

J. Pellenkoft & Zn.,	*f* 2044
B. L. v. Schreven,	» 2022
G. Kranenkamp,	» 1974
L. v. Nispen,	» 1875
J. Vredeveld,	» 1707
E. v. Rosmalen,	» 1642
A. v. Straten,	» 1599
Gebr. Grolleman,	» 1560
L. Meijer,	» 1538
F. H. Noorman,	» 1508.50
G. Schutte,	» 1445

gegund.

2o. het overkappen van een doorrit tusschen twee loodsen aan de mestplaats; ingekomen 10 bilj., als:

H. Lubbers,	*f* 665
B. L. v. Schreven,	» 630
E. v. Rosmalen,	» 587
F. H. Noorman,	» 563
G. Schutte,	» 535
J. Vredeveld,	» 524
Gebr. Grolleman,	» 498
L. Meijer,	» 487
J. Pellenkoft & Zn.,	» 484
A. Hasselman,	» 444

gegund.

Cadzand, 3 Febr.: het verbouwen en uitbreiden der gemeenteschool en onderwijzerswoning, met gedeeltelijke verbouwing der schoolmeubelen; ingek. 7 bilj., als:

J. v. Baal,	te Oostburg,	*f* 10,949
A. Hubregtse,	» Retranchement,	» 10,810
J. Rosier,	» Cadzand,	» 10,800
H. Hubregtse,	» Zuidzande,	» 10,800
M. Ghijsels,	» Cadzand,	» 9,984
A. Risseeuw,	» Groede,	» 9,695
Abr. Luteijn,	» Nieuwvliet,	» 9,590

Voorhout, 3 Febr.: het bouwen van eene boerderij op de hofstede »Laag-Teylingen", onder beheer van den architect W. C. Mulder, te Leiden; ingek. 4 bilj., als:

W. Caspers,	te Noordwijk,	*f* 14,920
P. Hoogendam,	» idem	» 14,870
J. F. de Rooij & Zonen,	» Oegstgeest,	» 14,747
J. C. Guldemond,	» Sassenheim,	» 13,950

Amsterdam, 5 Febr.: het maken en stellen van den metalen bovenbouw van eene dubbelebasculebrug over den Amstel (zoogenaamde Hoogesluis) en bijbehoorende werken; ingek. 3 bilj., als:

Meiszner Eisengiesserei te Meiszen in Sachsen,	*f* 65,640
H. Dalhuisen, Kampen,	» 64,760
Geveke & Co., Amsterdam,	» 55,300

Zierikzee, 5 Febr.: het leggen van 430 M. buisleiding van Engelsche ijzeraardbuizen en het vergrooten van 2 vergaarputten tot afvoer van het vuile water van straten en huizen in de gemeente; gegund aan J. van der Linden, voor *f* 449.

De Rijp, 5 Febr.: het bouwen van 2 kalkovens met kalkloods, het amoveeren van 2 kalkovens enz. enz., en wederopbouwen van eene trasloods, eene kluitkalkloods, eene turfloods en 3 arbeiderswoningen, onder beheer van den bouwkundige D. van Sluijs; ingek. 4 bilj., als:

C. Koppe,	te Westgraftdijk,	*f* 17,200
S. Blouw,	» Graft,	» 15,500
K. Bouwman,	» Beemster,	» 15,200
J. Leguit & Gerbehy,		» 14,975

Amsterdam, 6 Febr.: het maken van een café met bovenwoningen aan de De-Ruyterkade te Amsterdam, onder beheer van de architecten W. Wilkens & G. v. Arkel; ingek. 15 bilj., als:

D. R. v. Dartelen,	*f* 38,640
W. Greve, Buiksloot,	» 38,527
E. R. Kuipers, Nieuwer-Amstel,	» 36,500
A. Paans,	» 35,000
H. C. Dorlas,	» 34,987
J. v. Voorthuijsen,	» 34,700
K. J. B. v. Damme,	» 34,495
G. Wond,	» 34,443
W. L. Leibbrandt,	» 33,974
M. Numan,	» 33,440
A. Aalders,	» 33,250
J. Stam,	» 32,860
B. P. Wijsman & M. v. Stuijvenberg,	» 32,437
F. Hulsbosch, Bennebroek,	» 31,550
W. F. Krol,	» 28,513

gegund.

Rijswijk, 6 Febr.: het bouwen eener pastorie; ingek. 9 bilj., als:

J. W. v. Vuren,	te Vuren,	*f* 8710
J. Straver,	» Andel,	» 7925
J. v. Wijk,	» Wijk,	» 7725
C. Verzeil,	» Woudrichem,	» 7671
A. v. Gool,	» Almkerk,	» 7648
P. Bos,	» Rijswijk,	» 7519
A. Michaels,	» Aalburg,	» 7324
Alx. Kentie,	» Woudrichem,	» 6829
J. A. Kentie,	» idem	» 6750
Raming		» 7340

Rhedersteg, 6 Febr.: de werken voor het gemeentebestuur van Rheden, onder beheer van den architect M. K. Smit:

Minste inschr. school no. 1 te Velp,
E. J. N. Steentjes, te Velp, voor *f* 685; gegund.
Minste inschr. school no. 2 te Velp,
E. J. N. Steentjes, te Velp, voor *f* 10,335; in beraad gehouden.
Minste inschr. school te Rheden,
B. Slotboom, te Rheden, voor *f* 4360.50; gegund.
Minste inschr. school te Steeg,
M. Stoltenborg, te Dieren, voor *f* 213; gegund.
Minste inschr. school te Ellekom,
L. Enklaar, te Dieren, voor *f* 139; gegund.
Minste inschr. school no. 1 te Dieren,
L. Enklaar, te Dieren, voor *f* 359; gegund.
Minste inschr. school no 2 te Dieren,
M. Stoltenborg, te Dieren, voor *f* 321; gegund.
Minste inschr. school te Spankeren,
G. J. Boezewinkel, te Brummen, voor *f* 9097; gegund.
Minste inschr. school te Soeren,
L. Enklaar, te Dieren, voor *f* 1393; gegund.
Minste inschr. in massa op de bestrating te Velp, W. Arntz, te Milligen, voor *f* 2557; gegund.

Nijmegen, 6 Febr.: de levering van hout voor het overvaartveer; gegund aan den eenigen inschr. L. Wilod Versprille, voor *f* 1470.

Doniaga, 6 Febr.: het afbreken en wederopbouwen eener schuur, voor Wed. H. T. Rijpkema, onder beheer van den architect F. J. Haven; gegund aan Y. M. de Ree, te St.-Nikolaasga.

Harlingen, 7 Febr.: 1o. verhooging en verzwaring van een gedeelte zeedijk van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks, enz., steen 38 à 35 en het daarnevens aanleggen van eene steenglooiing op twee plaatsen; aangenomen door C. P. Bakker, te Staveren, voor *f* 44,532.

2o. verhooging en verzwaring van den zeedijk enz. steen 35 à 32, en het daarnevens aanleggen van eene steenglooiing; aangenomen door J. Oldenburg, te Bergen (Noord-Holland), voor *f* 54,000.

Uithoorn, 7 Febr.: de bouw van een bouwmanswoning, korenberg en schuur, onder beheer van den bouwkundige J. v. d. Breggen; ingek. 13 bilj., als:

A. de Winter, Haarlemmermeer,		*f* 10,925
C. Pijlman,	idem	» 10,825
J. v. d. Bogaard, Aalsmeer,		» 10,099
W. v. Kooten, Nieuwer-Amstel,		» 8,500
M. Rijneveld,	Uithoorn,	» 8,299
G. & C. Verweij,	idem	» 8,188
Th. de Haas,	idem	» 8,030
Olijhoek, Mijdrecht,		» 7,999
W. Spijker, Aalsmeer,		» 7,998
S. v. d. Zijde, Uithoorn,		» 7,995
S. v. Soest, Mijdrecht,		» 7,899
M. Scheller,	idem	» 7,879
H. Klaver, Ilpendam,		» 7,780

Nieuwediep, 7 Febr.: het maken van 3 houten torens met cementbestortingen, ieder omgeven door een houten gebouw op steenen

voet, op 's Rijks werf te Willemsoord; ingek. 20 bilj., als:

H. Bakker,		ƒ 12,800
A. Korff,		» 12,400
J. Korff,		» 11,806
Peeters & Steijaart,		» 11,588
P. Zaatman,		» 11,500
P. Verheij,		» 11,500
A. Bels,		» 11,337
A. W. Graaf,		» 11,290
Gebr. Janzen,		» 10,500
Gebr. Boon,		» 10,280
Th. Moorman,		» 10,120
P. Duinker,		» 9,899
Gebr. Klein,		» 9,848
J. Giltjes,		» 9,820
J. F. Philips,		» 9,800
A. Vos Rz.,		» 9,700
D. de Vries,		» 9,550
G. Moorman,		» 9,450
De Waard & Wijker,		» 9,300
P. Spruit,		» 9,080

Arnhem, 8 Febr.: 1o. de levering aan de gemeente van boomen en heesters; ingek. 4 bilj., als:

W. K. Schubert,	te Haarlem,	ƒ 927.50
Van Zoest & Zonen,	» Arnhem	» 785
Joh. Arends,	» Opheusden,	» 745
W. C. Boer,	» Boskoop,	» 649

gegund.

2o. de levering van mest en zwarten grond; geen biljetten ingekomen.

3o. de levering en het plaatsen van pot- en sierplanten; ingek. 2 bilj., als:

Wed. J. W. Wigman & Zn.,	te Zutfen,	ƒ 1555
Van Zoest en Zonen,	» Arnhem,	» 1352

gegund.

Arnhem, 9 Febr.: het bezinken, bestorten en onder-profiel herstellen van den Broekdijk, langs den rechteroever van den Nederrijn, in de gemeente Arnhem; ingek. 10 bilj., als:

H. Z. Jansen,	te Huisen,	ƒ 18,000
H. A. Pauwen,	» Pannerden,	» 17,589
F. E. Terwindt,	» idem	» 16,840
G. J. Groot,	» St.-Anna,	» 16,740
J. H. v. Hezewijk,	» Lobith,	» 16,499
R. A. v. d. Bergh,	» Pannerden,	» 16,420
J. H. Hoijinck,	» idem	» 16,390
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 15,497
A. G. Huijskes,	» Hedel,	» 14,195
H. v. Anrooy,	» Nieuwaal,	» 13,800

Arnhem, 9 Febr.: het bouwen van wachterswoningen, bij de Horster- en bij de Manenbergerbrug, op het Apeldoornsche kanaal, in 2 perceelen; minste inschr. was H. Mouw Mz., te Apeldoorn, perc. 1 voor ƒ 2395, perc. 2 voor ƒ 2555.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 17 FEBRUARI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 19 Febr.

Piershil, te 11 uren, ten raadhuize: het uitbreken en wederbestraten van de havenkade, ter oppervlakte van 800 M², waarvan een gedeelte met klinkkeien, overigens Waal- en IJselklinkers.

Veenwouden, te 6 uren, bij den administreerend armvoogd F. Hellinga: de vertimmering eener huizing te Veenwoudsterstal.

Dinsdag, 20 Febr.

Ochten, te 11 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Neder-Betuwe, bij J. W. Stam: het leggen van een berm, lang 130 M., aan de buitenzijde van den Waalbandijk, onder Ochten. Inl. bij den dijkmeester C. v. Drumpt, te Kesteren. Aanw. te 10 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van: 1o. Bestek no. 46, ijzerwerk voor perronoverdekkingen, luifels, goederen- en locomotievenloodsen; 2o. Bestek no. 47, den metalen bovenbouw voor 7 bruggen; 3o. Bestek no. 48, 4 draaischijven van 12 M. middellijn, alles ten behoeve der Staatsspoorwegen op Java; 4o. Bestek no. 2, 31 draaischijven, bestemd voor het havenemplacement te Tandjong-Priok.

Eemnes-Buitendijks, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap Eemnes, bij B. van de Kuinder: 1o. het maken van het gebouw; 2o. het leveren en stellen der werktuigen, benoodigd tot het stichten en in volkomen orde opleveren van een stoomwatermolen met 2 schepraderen voor genoemd waterschap. Inl. bij den ingenieur P. A. Korevaar, te Vrijenban.

Bussum, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Vitus, in het hotel De Rozenboom: het bouwen van eene nieuwe kerk met sacristie, schatkamer en zangkoor, volgens het ontwerp van den architect P. J. H. Cuypers, te Amsterdam. Inl. bij genoemden architect.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis nabij 's-Hage. Raming ƒ 527,000; 2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Breda. Raming ƒ 575,187. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 355, het maken van 3 wachterswoningen met stalgebouwtjes, een op het station Barendrecht, een tusschen Willemsdorp en Dordrecht bij KM. 26.237 en een tusschen Breda en Langeweg bij KM, 3.795, ten behoeve van den spoorweg Rotterdam—Breda. Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoeufft, te Rotterdam; 2o. Bestek no. 356, het maken van eene overdekking der laadplaats op het station Enschedé. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Grijpskerke (Zeel.), te 2 uren, door burg. en weth., bij J. Poppe: het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadzaal enz., en van een schoolgebouw, met bijlevering der schoolmeubelen. Inl. bij den burgemeester.

Goes, te 3 uren, door de eerzamen S. Wisse en M. de Jager, in het hotel-Zoutkeet: het bouwen van een woonhuis en graanschuur, op hun gronden in den Schengepolder, gemeente 's-Heerarendskerke. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. 19 Febr., te 3 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: 1o. de levering, in 1 perceel, van 23 partijen iepenhouten brugstrooken, voor rijvoeringen, te zamen bevattende 4205 stuks; 2o. de levering van 10 stuks hardsteenen grafzerken en 1150 stuks hardsteenen tegels.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene steenen schutsluis in de Molenwijk bij de Drentsche Hoofdvaart, ter vervanging van de bestaande Molenwijksluis, gemeente Smilde, en daarmee in-verband-staande werken. Raming ƒ 48,060.

Woensdag 21 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst.: het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den linkeroever van die rivier, tusschen de kilometerraaien 126 en 128, onder de gemeente Dubbeldam. Raming ƒ 104.000.

's-Hage, te 11 uren door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste van de grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Raming ƒ 139,000.

Harlingen, te 11½ uren, door het dijksbest. van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks, in De Nederlanden: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk bij Harlingen, steen 60 à 53, over eene lengte van 1422 M.; 2o. het afbreken en wederopbouwen van den zoogenaamden »Steenen Man" of het monument voor Caspar de Robles, aan den zeedijk te Harlingen. Inl. bij den dijksopzichter J. R. Posthuma, te Almenum.

's-Hage, te 1 uur door burg. en weth.: 1o. het bouwen van een scheidingsmuur tusschen de terreinen behoorende tot het paleis aan den Kneuterdijk en de eigendommen der gemeente. Aanw. 19 Febr., te 2 uren: 2o. het afbreken van eenige gebouwen, behoorende tot het paleis aan den Kneuterdijk, aldaar.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der vaste bruggen in de nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis.

Middelburg, te 1 uur, ten kantore der gemeentegasfabriek: het amoveeren der oude- en terzelfde plaatse (aan het Molenwater) bouwen eener nieuwe kolenloods, met inbegrip der vereischte materialen, arbeidsloonen, transporten, gereedschappen enz. Aanw. door den directeur van 9—4 uren.

Donderdag, 22 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken van 2 ijzeren zeekapen, met het stellen ervan, op het eiland Rottumeroog. Inschrijvingen van buitenlandsche fabrikanten worden niet aangenomen.

De Meern, te 11 uren, door kerkvoogden der Gereformeerde gemeente, in het gemeentehuis: het afbreken en wederopbouwen der pastorie met aankleve van dien bouw. Inl. bij den bouwkundige J. H. van Laaren, Kerkstraat, I 13, Utrecht.

Litholjen, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school, met bijlevering van alle materialen. Inl. bij den architect C. A. van Lith, te Grave. Aanw. te 9 uren.

Utrecht, te 12 uren, in de Geldersche Bloem: 1o. het leggen eener kade om het waterschap Hoog-Raven onder Jutfaas; 2o. het maken van een houten sluisje in de Ravensche Wetering, het beschoeien van dammen, en het leveren en leggen van ijzeren duikers. Aanw. 20 Febr., te 10 uren, te beginnen aan den Hoogravenschedijk, bij Utrecht.

Diemen, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare lagere school en onderwijzerswoning, te Diemen. Inl. op het raadhuis.

Laag-Soeren, te 12 uren: de verbouwing van een huis te Laag-Soeren met de daarbijbehoorende materialen. Inl. bij den opzichter G. B. Gerbrands, aldaar.

Leiden, te 1 uur, in het Stoombootkoffiehuis aan de Haarlemmervaart: het bouwen van 2 woningen op een gedeelte tuingrond, grenzende aan den Marendijk, van het perceel aan den Maresingel no. 21. Inl. bij den architect Jacobus van der Heyden. Aanw. 21 Febr., te 11 uren.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: de levering van 7.200,000 KG. Engelsche gaskolen.

Dirksland, te 3 uren, door het best. van den grintweg Ouddorp-Sommelsdijk en andere besturen, ter secretarie: de levering van 1395 M³ grove onderhoudsgrint.

Vrijdag, 23 Febr.

Leiden, te 11 uren, in het café Eigenzorg: het bouwen van een magazijn bij de broodfabriek De Vereeniging. Inl. bij den architect W. C. Mulder. Aanw. 20 Febr., te 11 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het éénjarig onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, van 1 Mei '83—30 April '84. Inl. bij den ingenieur A. Déking Dura, te Zwolle en bij de betrokken opzichters.

's Zutfen, te 12 uren, door het gemeentebest.: de levering van: 1o. beste dubbel-verglaasde, hard-gebakken, Engelsche rioolbuizen, vervaardigd van vuurklei, en wel: 150 M. wijd inwendig 30 cM.,

100	»	»	»	25 »
50	»	»	»	20 »

vrachtvrij op den wal; 2o. 150,000 beste harde, eenigszins getrokken straatklinkers, vrachtvrij op den wal; 3o. 10 gegoten-ijzeren straatsyphons, volgens aanwezig model, waarvan 5 met gesmeed-ijzeren roosters en 5 met gegoten deksels. Biljetten en monsters inzenden bij den gemeente-architect F. H. van Etteger.

Leeuwarden, te 12 uren, ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: het afbreken en wederopbouwen der openbare lagere school te Goutum. Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van een kunstweg in het Scheveningschebosch, aldaar. Aanw. 21 Febr., te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden ged. '83, '84 en '85 van: de rechtsgebouwen te Amsterdam, Haarlem, Hoorn, Middelburg, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Eindhoven, Maastricht en Roermond; de gevangenissen te Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Goes, Zierikzee, 's-Hertogenbosch, Breda, Maastricht en Roermond. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's Hage en bij de betrokken opzichters.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: de levering van hout, metselsteenen, metsel- en pleisterspecien, pannen, tegels, verfwaren, glas en gereedschappen aan de gevangenissen te Leeuwarden, nabij Leiden, te Hoorn, te Rotterdam, te Alkmaar, en aan de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen, J. F. Metzelaar, te 's-Hage.

Goes, te 6 uren, door J. M. Kakebeeke, in De Prins van Oranje: het maken van een oesterput met bijbehoorende werken, op de gronden, gelegen voor den zeedijk van den Oostpolder, nabij Roelshoek, gemeente Krabbendijke. Inl. bij J. M. Koole, te Wemeldinge. Aanw. van 11—2 uren.

Zaterdag, 24 Febr.

Ruinen, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school, aldaar, met bijlevering der materialen.

's-Hage, te 11 uren, in de Normaal-schietschool: het verbeteren van de Frederikskazerne te 's-Hage. Raming ƒ 11,700. Biljetten inzenden 23 Febr., vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur.

Weidum, te 11 uren, door burg. en weth. van Baarderadeel: 1o. de levering van 1200 stère gewasschen riviergrint; 2o. het lossen van de schepen en het vletten der grint naar de plaatsen van opslag; 3o. het rijden der grint op de wegen.

Zierikzee, te 1½ uren, ten kantore van den directeur der gasfabriek: de levering van 12,500 HL. Engelsche gaskolen en 200 HL. Schotsche Pirnie gaskolen.

Utrecht, te 2 uren, door burg. en weth. van Wilnis, aan het gebouw van het prov. best.: het verhoogen en hardmaken van den

Meentweg en den weg langs Kollesloot, tusschen den Oudendam en Slikkendam, in de gemeente Wilnis. Inl. bij den provincialen ingenieur, te Utrecht en den prov. opzichter B. de Vries, te Wilnis. Aanw. 3 dagen vóór de besteding, uitgaande van Oudendam.

Nieuwolda, te 3 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van 2 openbare lagere scholen, met bijlevering van materialen. Aanw. te 10 uren, te beginnen bij de school Oosteinde.

Bolsward, te 5 uren, door den architect H. H. Poederbach, bij Van der Schuit: het amoveeren van het bestaande- en het bouwen van een nieuw huis bij de St.-Janspoort, voor J. Sj. Faber. Aanw. 21 Febr., te 10 uren.

Amsterdam, door De Pesters, Kooy & Co.: het bouwen van een kantoorgebouw met woning, een eestgebouw en verdere werken, in verband met de bestaande gebouwen van de Beierschbierbrouwerij De Amstel, aldaar. Inl. bij den architect G. B. Salm, aldaar. Aanw. 21 Febr., te 11 uren.

Wommels, door burg. en weth. van Hennaarderadeel: de levering van 800 stère grint, ten dienste der kunstwegen.

Workum, door burg. en weth.: de levering van 220 M³ riviergrint.

Grijpskerk (Friesl.), door burg. en weth.: 1o. het vertimmeren en vergrooten der openbare lagere school, aldaar, met de levering der materialen; 2o de levering van het voor genoemde school benoodigde ameublement. Aanw te 11 uren.

Maandag, 26 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 450 M³ bewerkte en 14 M³ onbewerkte witte zandsteen, of daarmede overeenkomende gehouwen steen, ten behoeve van het te maken administratiegebouw aan het Droogbak, aldaar. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef afdeeling Weg en Werken.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van vijlen, steenkolen, spijkers, ijzer, verfwaren, touwwerk, schoonmaakgereedschappen, zink, koper, koper- en ijzerdraad, kalfaatwerk, steenen, enz. enz., in 3 perceelen; 2o. het leveren van bezaagde eiken-, grenen-, vuren- en dennen houtwaren, smeedijzer, enz. enz.; 3o. het vergrooten van de wachtkamer bij de collegezaal in den Hortus Botanicus.

Amsterdam, te 12 uren, aan 's Rijks centraalmagazijn van militaire kleeding, uitrusting enz.: de levering van 1000 tinnmans blikken kookketels, en 2500 kampementsdekens.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van gegoten-ijzeren buizen, hulpstukken enz., ten behoeve van de duinwaterleiding, aldaar. Biljetten inzenden uiterlijk te 12 uren, ten gemeentehuize.

Kampen, te 1 uur, op het raadhuis: het bouwen van eene vaste houten hulpbrug met beweegbaar gedeelte over den IJsel, aldaar. Aanw. 21 Febr., te 1 uur en 26 Febr., te 10 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van 1,200,000 KG. gaskolen.

Oude-Tonge, te 3 uren, door het best. van den Heerenpolder c.a., in het raadhuis: 1o. het leveren van een horizontaal directwerkende hevel-centrifugaalpompmachine, stoomketels enz.; 2o. de gebouwen voor de plaatsing van genoemde werktuigen. Inl. bij den architect J. Paul, te Zevenhuizen.

Bozum, in het logement-Oosterhout: het afbreken en wederopbouwen van eene schuur, aldaar. Inl. bij den architect F. Brouwer, te Cornjum. Aanw. 20 Febr., te 1 uur.

Dinsdag, 27 Febr.

Haastrecht, te 10 uren, door het best. van den polder Stein, bij Wed. L. Blanken: het maken van een gebouw, bestaande uit machine- en ketelhuis, eene steenkoolbergplaats en de benoodigde aardewerken, alles ten dienste van het te stichten stoomgemaal van genoemden polder, in 1 perceel.

Spaarnwoude (bij Haarlem), te 11 uren, door het R. K. kerkbest. van St.-Jacobus de Meerdere, in het raadhuis aan de Liebrug: het vergrooten van de kerk en aanhoorende werken, verfwerken enz., aan- en in de kerk en pastorie, aldaar. Inl. bij den bouwmeester A. C. Bleijs, Haarlemmer-Houttuinen 79, te Amsterdam.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: 1o. de levering van: 1e perc., gegolfd gegalvaniseerd plaatijzer; 2e perc., gegalvaniseerde klinknagels, ringen, houtschroeven en haken; 3e perc., bascules; 4e perc., papier en enveloppen; 2o. de levering van het ijzerwerk voor 60 schuifdeuren in goederenwagens, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Nijmegen, te 3 uren, door de commissie voor den uitleg der stad, ten raadhuize: het sluiten van den mond der Oude Haven, met bijkomende werken. Aanw. 22 en 23 Febr., te 11 uren.

Woensdag, 28 Febr.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede, tusschen de kilometerraaien 116 en 117, onder de gemeenten Dordrecht en Papendrecht. Aanw. 21 Febr. Raming ƒ 31,350.

Koedijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten van de school en onderwijzerswoning, en het leveren der schoolmeubelen. Inl. bij den burg. en den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 21 Febr., te 12 uren.

Dordrecht, te 1 uur, ten kantore der gasfabriek: de levering van ongeveer 73,000 HL. Engelsche gaskolen.

Hansweert, te 6 uren, door den expediteur J. D. de Raad, bij W. Hoek: het bouwen van een woonhuis, aan de binnenzijde van den Oosthavendijk, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 5 uren.

Oeltgensplaat, door burg. en weth.: de levering van p. m. 600 M³ gewasschen grint.

Donderdag, 1 Maart.

Rotterdam, door het best. der Rotterdamsche Diergaarde: het bouwen van een gebouw voor vogels op een aan te wijzen terrein in de Diergaarde.

Arnhem, in het hotel-Bellevue: het bouwen van een woonhuis, voor rekening van Mr. P. van Bemmelen, op een terrein aan den Utrechtschen straatweg. Bestek en teekeningen in genoemd hotel.

Franeker, ten gemeentehuize van Franekeradeel: de levering van p. m. 600 stère grint.

Vrijdag, 2 Maart.

Zwolle, te 11 uren, door het dijksbest. van het 6e district, ten kantore van den secretaris-ontvanger: het maken van een nieuwen dijk met uitwateringsduikersluis, ter plaatse van de doorbraak tusschen de Wipbrug en den Staatsspoorweg Zwolle—Meppel. Inl. bij den buitengewonen opzichter W. van Wijngaarden, te Herksen. Aanw. 1 Maart, van 10—12 uren.

Rhoon, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school voor 240 leerlingen en eene onderwijzerswoning, met bijlevering van de benoodigde materialen; 2o. het maken en leveren van 120 schoolbanken volgens model, dat dagelijks in het raadhuis te bezichtigen is. Inl. bij den architect C. A. Dekker Bz., aldaar. Aanw. 23 Febr., te 12 uren.

Brouwershaven, te 1 uur, door burg. en weth.: eene belangrijke verbouwing en vergrooting aan de openbare school dier gemeente. Inl. bij den bouwkundige J. van der Linden, te Zierikzee. Aanw. 28 Febr., te 3 uren en 2 Maart te 11 uren.

Steenderen, te 2 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten van 4 scholen, als: in het corp, te Bronkhorst, te Baak en te Rha, alsmede het bouwen van eene onderwijzerswoning bij de school te Rha.

Maandag, 3 Maart.

Bolsward, door het dijksbest. van Wonseradeels Zuiderzeedijken: de levering van:

650	stuks	grenen palen,	van 62	dM.	lengte,
400	»	idem	» 53	»	»
260	»	idem	» 35½	»	»
34	»	zware eiken gordingen,			
32	»	lichte idem,			
92	»	ondermaatsche idem.			

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan den Hoek-van-Holland, van 1 Mei '83 tot 30 April '84. Aanw. 28 Febr., te 12 uren, uitgaande van het directieverblijf te Hoek-van-Holland. Raming ƒ 139,500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Aanw. 26 en 28 Febr., te 11 uren, aanvangende te Rhenen. Raming ƒ 160,700.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, de verbreeding der Gelderschekade, en de onderbouw der nieuwe Jan-Kuitenbrug, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 1 Maart, te 11 uren.

Woensdag, 14 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het ged. '83 onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de landsgebouwen te 's-Hage. Aanw. 7 Maart, te 9 uren. Raming ƒ 44,130.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voor de verbinding nabij Oeffelt van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg met den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem en den sectieingenieur, te Nijmegen. Aanw. 6 en 7 Maart, te 11 uren. Raming ƒ 46,900.

Vrijdag, 16 Maart.

Leeuwarden, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz.: het driejarig onderhoud der duinbeplantingen op Schiermonnikoog, in 2 perceelen. Aanw. 9 Maart. Raming: perc. 1, ƒ 1000, perc. 2, ƒ 1800.

Woensdag, 21 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provinciën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84. Aanw. 14 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem. Raming ƒ 18,100; 2o. het leveren en verwerken van stortsteen, ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei '84. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruijn en den opzichter Chevalier, beiden te Dordrecht. Aanw. 12 Maart. Raming ƒ 19,100.

Op later te bepalen datum.

Delft, in de sociëteit Phoenix: het leveren en bouwen van een houten feestgebouw, op te leveren in Juni 1883. Inl. bij R. A. van Holthe tot Echten, aldaar.

Leeuwarden, door het best. van het St.-Antoniegasthuis: het bouwen van eene nieuwe boerenhuizing op de Wiedsterterp onder Wanswerd. Aanw. 21 Febr., te 11½ uren.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Amsterdam, 8 Febr.: het amoveeren van een stal der Amsterdamsche Omnibusmaatschappij, nabij de Veemarkt, en het maken van een stalgebouw met hoefsmederij en woning op een terrein aan de Visserstraat en Schinkelhaven te Nieuwer-Amstel; ingek. 16 bilj., als:

B. v. Buren,	ƒ 32,800
G. Woud,	» 31,113
Gebr. v. Berkum,	» 31,000
Cruiff & Schouten,	» 30,780
D. Cerlijn & Zn. & A. J. de Haan,	» 29,200
J. Koster,	» 28,500
W. Greve,	» 27,920
P. A. Warners,	» 27,878
L. C. Schaade,	» 27,365
W. Voskuijl.	» 26,796
J. R. Rieken,	» 26,200
J. A. Raasveld Jr.,	» 26,000
H. C. Dorlas,	» 25,185
A. Paans,	» 25,000
D. J. Ulenberg,	» 24,475
E. R. Kuipers,	» 23,900

Finsterwold, 8 Febr.: het vorgrooten eener voorbehuizing en het bouwen eener nieuwe schuur voor O. S. Bontkes; ingek. 13 bilj., als:

N. Wieringa, Groningen & E. Molanus, Nieuw-Beerta,	ƒ 10,760
H. Bodde, Scheemda & B. Hulsing, Finsterwold,	» 10,390
J. Groeneveld & H. Hemmes, Westerlee,	» 10,010
E. Tulp & H. Tulp, Ekamp,	» 9,999
H. v. Delden & H. Haan, Beerta,	» 9,460
G. Heikens Gzn. & G. Heikens, Oostwold,	» 9,250
V. Bos & J. Bos, Beerta,	» 9,130
P. & J. Ravensburg, Winschoten,	» 9,100
W. Timmer, Finsterwold & H. Timmer, Beerta,	» 9,075
J. H. Dijkhuis, Oudeschans & J. G. Sluiter, Bellingwolde,	» 9,000
T. Blaauw & H. Blaauw, Finsterwold,	» 8,770
N. J. Kruisinga & G. Kruisinga, Oostwold,	» 7,767
F. J. Priet & J. B Priet, Beerta,	» 7,200

Boyl, 8 Febr.: het bouwen van een boerderij voor de Herv. gemeente; ingek. 9 bilj., als:

P. W. Bouwma,	te Oldetrijne,	ƒ 7157
H. J. Hoogkamp,	» Oldelamer,	» 6990
G. J. de Boer,	» Blesse,	» 6475
A. L. Mulder,	» Noordwolde,	» 6188
H. J. Pen,	» Steenwijkerwold,	» 5988
J. E. Mulder,	» Noordwolde,	» 5561
J. Erts,	» idem	» 5668
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 5558
E. J. de Boer,	» Noordwolde,	» 5543
G. R. de Boer,	» Steggerda,	» 5515

St.-Jacobiparochie, 8 Febr.: het bouwen van eene zomerstalling voor 14 koeien en 12 paarden, onder beheer van den architect J. Winters Jz.; ingek. 13 bilj., als:

L. v. d. Meulen, Minertsga,	ƒ 3824
J. Schuitemaker, Peins,	» 3194
H. Buwalda, St.-Jacobiparochie,	» 2800
T. R. Bijlsma, St.-Annaparochie,	» 2796
Gebr. Pot, idem	» 2690
D. K. Wetterauw, St.-Jacobiparochie,	» 2620
M. T. Bakker, idem	» 2595
P. Nijdam, Tjummarum,	» 2450
F. du Houx, Oudebiltzijl,	» 2293
H. Bijlsma, Beetgum,	» 2254
S. Smit, St.-Jacobiparochie,	» 2177
A. J. v. d. Meij, Berlikum,	» 2100
W. Prins, Oudebiltzijl,	» 1937

gegund.

Groningen, 9 Febr.: het beplanten van den weg bezuiden het kanaal Winschoter—Hoornschediep; ingek. 4 bilj., als:

J. Timmer,	te Obergum,	ƒ 948
K. Severien,	» Onderdendam,	» 824
J. Kloosterhuis,	» Winschoten,	» 799
J. Arends,	» Opheusden,	» 751

Winschoten, 9 Febr.: het verbouwen van de school voor o. l. onderwijs aan de Langestraat, en het bouwen eener woning ten dienste van het hoofd dier school; ingek. 10 bilj., als:

J. Groeneveld en H. Hemmen, Westerlee,	ƒ 10,130
E. Tulp en H. Tulp, Midwolda,	» 10,100
J. G. Sluiter, Bellingwolde en J. H. Dijkhuis, Oudeschans,	» 9,788
H. Musse en J. ter Velde, Winschoten,	» 9,700
G. Heikens Gzn., Oostwold,	» 9,650
M. Plus en C. Plus, Winschoten,	» 9,622
H. Dik en J. Numan, idem	» 9,322
K. de Grooth en N. Brouwer, Winschoten,	» 8,980
H. Jansen, te Blijham en A. Stiksma, Winschoten,	ƒ 8,640
O. Bos en J. Bos, Beerta,	» 8,443

Leeuwarden, 9 Febr.: de levering aan de gemeente Leeuwarderadeel van 1250 stère grove gewasschen riviergrint; ingek. 8 bilj., als:

		per stère.
P. Plukkel,	te Leeuwarden,	ƒ 3.98
W. P. Hoegen,	» idem	» 3.87
J. v. d. Werf,	» Dokkum,	» 3.83
S. J. Fokkens,	» Britsum,	» 3.80
J. A. Deelstra.	» Rinsumageest,	» 3.79
J. Weener Azn.,	» Hasselt,	» 3.72
J. F. Lips,	» Nijmegen,	» 3.69
Gebr. Peters,	» idem	» 3.67

Staveren, 10 Febr.: het maken van een paar nieuwe houten buitenvloeddeuren in de zeesluis te Staveren, met levering van de daartoe benoodigde materialen; aangenomen door D. Rooijen, te Staveren, voor ƒ 1347.

Amsterdam, 10 Febr.: het verbouwen van het perceel Kalverstraat, no. 219, van G. Andree onder beheer van den architect J. B. Wijnstok, Jr.; ingek. 9 bilj., als:

Van Liemt,	ƒ 10,950
Van Buren,	» 10.640
Paans,	» 10,325
Van Berkum,	» 10,150
Van Staa,	» 9,875
Van Steeden,	» 9,625
Van Lingen,	» 9,250
Kampman & Harderwijk,	» 8,825
Mulder & Sarlemijn,	» 8,774

Nieuw-Lekkerland, 10 Febr.: 1o. het bouwen van de onderwijzerswoning is gegund aan F. Broere, te Elshout, gem. Nieuw-Lekkerland.

2o. het inrichten der bestaande onderwijzerswoning tot handwerksschool aan J. Stam, te Nieuw-Lekkerland.

Staveren, 10 Febr.: voor het waterschap Hemelumer-Oldephaert-en-Aanhoorige zeedijken:

I. *a.* het verhoogen en verzwaren van 242.8 M. lengte zeedijk ten zuiden van Staveren, met het daartegen leggen van een steenglooiing en het wegruimen en weder zetten van een hoofd; aangenomen door H. Cusveller, te Staveren, voor ƒ 9296.

b. het leveren der daartoe benoodigde 1050 last brik; aangenomen door B. Mud en anderen voor ƒ 5549.

c. het leveren der daartoe benoodigde 1300 last zuilenbazalt; aangenomen door de Erven H. Trip, te Rotterdam. voor ƒ 14,780 97.

II. *a.* het verhoogen en verzwaren van 175 M. lengte zeedijk ten noorden van Staveren, met het reconstrueeren der tegen dien dijk liggende steenglooiing en het maken van een hoofd lang 55 M., ter vervanging van het bestaande paalhoofd; aangenomen door W. B. Mulder, te Hindeloopen, voor 6763

b. het leveren der daartoe benoodigde 600 last brik; aangenomen door T. Wouters, te Bolsward, en anderen, voor ƒ 3232.

c. het leveren der daartoe benoodigde 850 last zuilenbazalt; aangenomen door Kampf & Hollender, te Ruhrort, voor ƒ 9970.50.

d. het leveren der daartoe benoodigde 12 M³ grint; aangenomen door J. J. Postma, te Veenwouden, voor ƒ 43.08.

III. Het verhoogen en verzwaren van 1140 M. lengte zeedijk, ten zuiden van Staveren; aangenomen door J. R. Boom, te Staveren, voor ƒ 11,266.

IV. *a.* het uitvoeren van eenige gewone onderhoudswerken; aangenomen door C. K. Visser, te Staveren, voor ƒ 413.

b. het leveren der daarvoor benoodigde 50 last brik; aangenomen door J. J. Postma, te Veenwouden, voor ƒ 279.

V Het leveren van 60 M³ grint voor de rijwegen; aangenomen door J. J. Postma, te Veenwouden, voor ƒ 201.60.

VI. Het leveren van 50 last brik voor reserve; aangenomen door J. J. Postma, te Veenwouden, voor ƒ 243.

Zwolle, 10 Febr.: het bouwen van een stal en koetshuis bij de Vechtbrug te Zwolle, onder beheer van de architecten W. & F. C. Koch ingek. 15 bilj., als:

A. v. Straten,	te Zwolle,	ƒ 9969
G. Kamphuis,	» idem	» 9777
D. Bruins,	» idem	» 9774
B. H. Trooster Jr.,	» idem	» 9738
D. v. Schreven Bzn.,	» idem	» 9584
T. Schurink,	» idem	» 9417
K. A. v. d. Berg & Vosman,	» idem	» 9234
J. L. v. Osch,	» idem	» 8808
A. v. d. Belt,	» idem	» 8762
G. Schutte,	» idem	» 8719
E. v. Rosmalen & Hartog	» idem	» 8697
W. Gerrits,	» idem	» 8310
Gebr. Grolleman,	te Zwolle	ƒ 8195
L. Meijer,	» idem	» 8189
J. Pellenkoft & Zn.,	» idem	» 7748

gegund.

Warnsveld, 10 Febr.: de levering van 165 schoolbanken, in massa en twee perceelen:

	massa	1e perc. 83 bank.	2 perc. 82 bank.
H. Visee, Zutfen,	ƒ 2198.12	ƒ 1137	ƒ 1137
L. Ezerman, id.	2019	1038	1027
J. A. Garvelink, id.	1699		
H. J. Hamer, id.	1989		
H. W. Douwes, id.	1890		
G. J. Koordeman, Zutfen,	1625		
G. Schurink, Zutfen,	1588		
G. J. Kerkmeijer, id.		1038	
A. Klanderman, Brummen.	1597	824	793
A. Gaykhorst, Warnsveld,	2125		
J. C. Opsteegh, Dordrecht,	1879.15		
Jac. de Boer & Zn., Steenwijk,	1442	735	721
A. J. Nossent. Lochem,	1320.75		
W. F. Weerbeek, Lochem,	1237.60		

Nog niet gegund.

Amsterdam, 12 Febr.: het maken van eene vaste brug over de Buitensingelgracht tusschen het Tulpplein en de Weesperzijde; ingekomen 9 bilj., als:

D. J. Ulenberg,	ƒ 43,450
C. J. Hartog,	» 42,900
J. Kooy,	» 41,600
K. Hollander,	» 40,740
C. J. Maks en J. J. Boekholts,	» 39,840
P. Smidt & Hermans,	» 39,200
H. J. Meekers,	» 38,270
J. P. Cornelissen,	» 37,889
E. v. Brummelen,	» 37,235

Groningen, 12 Febr.: het bouwen van eene behuizing op een terrein, gelegen aan de Agricolastraat te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingekomen 8 bilj., als:

D. Janssen,	te Groningen,	ƒ 2335
R. v. d. Leij,	» idem	» 2190
H. J. v. d. Nap,	» idem	» 2183
H. de Vries,	» idem	» 2140
T. W. Jelsma,	» idem	» 2111
H. Janssen,	» idem	» 2098
D. Dalmolen,	» idem	» 1998
H. Kamps,	» idem	» 1974

gegund aan D. Dalmolen.

Krabbendijke, 12 Febr.: het bouwen van een woonhuis voor den eerzame Jac. Verlare, onder beheer van den architect A. le Clereq, te Kruiningen; ingek. 5 bilj., als:

J. Visser,	te Krabbendijke,	ƒ 4870
J. Bruggeman,	» Hansweert,	» 4790
Th. v. Doorn,	» Krabbendijke,	» 4700
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 4666
Joh. Lindenbergh Cz.	» Wermeldinge,	» 4600

gegund.

Vries, 12 Febr.: het maken en herstellen van het schoolgebouw te Tinaarloo; ingek. 13 bilj., als:

H. Haaijema,	te Vries,	ƒ 695
A. Smeenge,	» Tinaarloo,	» 658
H. G. Wiegmink,	» Zuidlaren,	» 488

gegund.

Raming ƒ 587.69

's-Hage, 13 Febr.: het leveren van 2 loodskotters, met beschieting en mastgestel, van 20 M., volgens gewijzigde samenstelling; eenige inschr. was H. L. de Wijk, te Oude-Pekela, voor ƒ 39,895.

Zutfen, 13 Febr.: de verbouwing van het huis Wijk E no. 336, tot zaad- en bloemenwinkel, in de Kerte-Hofstraat, aldaar, onder beheer van den architect J. G. Mellink:

Metselen en timmeren.

H. W. Douwes, Zutfen,		ƒ 5150
Timmeren.		
J. A. Garvelink,	te Zutfen,	ƒ 3177
G. Schurink,	» idem	» 2610
H. L. Hamer,	» idem	» 2598
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 2583
Metselen.		
H. Rood,	te Gorsel,	ƒ 1925
C. Revelman,	» Zutfen.	» 1860
W. Kerkmeijer,	» idem	» 1769
H. Haytink,	» idem	» 1691
J. Schut,	» Brummen,	» 1480
Stukadoren.		
F. J. Beek,	te Zutfen,	ƒ 392
J. Beek,	» idem	» 350
J. Rief,	» idem	» 328

Verven.

G. Kelholt,	te Zutfen,	ƒ 1080
G. H. Voskamp,	» idem	» 999
A. Zevenboom,	» idem	» 985
F. ter Hogt,	» idem	» 909
Evers,	» Hoven,	» 895
H. E. K. Ezerman,	» Zutfen,	» 887
D. J. v. Dieren,	» idem	» 833

Smeden.

J. H. Wullink,	te Zutfen,	ƒ 117
H. Wullink,	» idem	» 112

Behangen.

H. Gr.,	te Zutfen,	ƒ 260
Teunissen,	» idem	» 253
H. Wensink,	» idem	» 125
H. Kerkmeijer,	» idem	» 122
H. Paalman,	» idem	» 106

Lood en zink.

P. de Vries,	te Zutfen,	ƒ 413
Van Eldik,	» idem	» 405
J. A. Tappers,	» idem	» 398
H. J. Haytink,	» idem	» 395
Van Hulst & Zn,	» idem	» 390

Koeverden, 13 Febr.: het bouwen eener brugwachterswoning aan het kanaal buiten de Bentheimerstraat; ingek. 5 bilj., als:

B. Wessels,	ƒ 3349
H. v. Roon,	» 3194
M. Weertman,	» 3063
A. J. Woltersom,	» 2994
B. Bruins,	» 2973

Utrecht, 13 Febr.: Bestek AE, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor een half Engelsch wissel, ten behoeve van den spoorweg Rosendaal—Breda, in vier perc; ingek. 10 biljetten, waarvan 1 ongeldig, als:

	1e perc.	2e perc.	3e perc.	4e perc.
J. Nahuis, Groenloo,	ƒ 2.95 p. s.	ƒ 3.— p. s.	ƒ 2.85 p. s.	
J. B. Groothuis, Denekamp,	2.94 »			ƒ 43 p. M³
De Haas & Söhne, Wesel,	2.98 »	2.98 »	2.98 »	250.—
J. A. v. d. Eerden, Bokstel,	22,746 of 3.05 »	22,980 of 2.99 »	24,660 of 3.07 »	
J. H. v. Hoogerwou, Bokstel,	2.98 »	2.98 »	2.98 »	
Kuijk & Staal, Breda,				46 p. M³
Lambiotte-Vigneroy, Brussel,	23,250			
L. A. Spierings, Bokstel,				45 p. M³
Ferd. Clercx, Bokstel,	22,700	22,000	25,400	

2o. Bestek AF, de levering van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Rosendaal en Breda, in drie perc.; ingek. 16 biljetten waarvan 3 ongeldig, als:

	1e perc.	2e perc.	3e perc p. 1000 st.
Merrem & La Porte, Amsterdam,			ƒ 14.95
Gebr. Doppler, Maastricht,	ƒ 6599.025		
Beijersmann, Hagen,	7060.—		15.50
Société anonyme des Gosselies, Gosselies,	6900.—		
Bochumer Verein, Bochum,	ƒ 124,288		
Bolkow Vaughan, Middlesbro',	117,334		
»Phoenix" Actien-Gesellschaft für Bergbau und Hüttenbetrieb, Laar bij Ruhrort,	131,900		
Caramin & Co., Thyle-Château,	118,887		
Eisen- und Stahlwerk, Osnabrück,	145,640		
Société anonyme des Aciéries d'Angleur, Renory (Angleur),	116,186		
H. E. Oving, Rotterd.,		6536.50	
Gute-Hoffnungshütte Actien-Verein für Bergbau und Hüttenbetrieb, Oberhausen,	123,408		
Société anonyme de la fabrique de Boulons de la Blanchisserie, Marcinelle bij Charleroi,		6145.—	

3o. Bestek no. 353, het leggen der tweede spoorbaan tusschen het station Rosendaal en het aansluitingspunt der spoorwegen van Breda naar Zwaluwe en naar Rosendaal nabij Breda; het wijzigen van sporen en wissels op de stations Etten—Leur en Rosendaal, met inbegrip van het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van den spoorweg van Rosendaal naar Breda; ingek. 12 bilj., als:

A. Terwindt,	te Nijmegen,	ƒ 154,000
L. Vlasman,	» Amsterdam,	» 130,800
P. Rijnders,	» Valkenswaard,	» 129,000
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 126,700
J. Schaafsma,	» Rotterdam,	» 124,490
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 123,100
M. Hagenaars,	» Wouw,	» 121,509
J. M. Gruijters,	» Orthen,	» 117,793
T. Verhoeven,	» Deventer,	» 109,400
M. Verhoeven,	» Priusenhage,	» 108,974
J. Hillen,	» Grave,	» 106,520
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 105,000

Nijmegen, 13 Febr.: het verrichten van eenige werkzaamheden aan- en het uitbouwen van het gebouw ter verpleging van besmettelijke zieken; ingek. 8 bilj., als:

J. G. Dekkers,	te Nijmegen,	ƒ 2094.72
F. Buskens,	» idem	» 1975
H. J. v. Ewijk,	» idem	» 1903
H. P. v. Heek,	» Hatert,	» 1826.60
J. Penders,	» Nijmegen,	» 1805
A. H. Verheij,	» idem	» 1777.77
W. Kropman,	» idem	» 1724
J. S. Grandjean, gegund.	» idem	» 1697

Halfweg-Haarlem-Amsterdam, 13 Febr.: het maken van afschuttingen, schuiven en dwarsdammen, en verdere werken, in den Groote-IJpolder; ingek. 11 bilj., als:

P. v. Essen,	te Halfweg,	ƒ 2900
Corn. Geils,	» Westzaan,	» 2750
Th. L. v. Loon,	» Halfweg,	» 2449
W. Rus,	» Schooten,	» 2424
Joh. v. d. Vlugt,	» Spaarndam,	» 2387
J. Verbaan,	» Haarlem,	» 2379
P. Willemsz.,	» Anna-Paulowna,	» 2375
W. Coppée,	» Halfweg,	» 2368
Verhagen & Vertou,	» Haarlem,	» 2360
C. v. Reijendam,	» Spaarnwoude,	» 2340
L. Lievaart, gegund.	» Groote-IJpolder,	» 2160

's-Hage, 14 Febr.: 1o. de levering aan de Staatsspoorwegen van; 1o. 125,000 grenenhouten dwarsliggers, in 4 perceelen:

Lambiotte Vigneron, Brussel, 1e perc.	ƒ 56,027
J. N. de Haas & Söhne, te Wesel, 2 perc.	ƒ 2.13 per ligger
en 2 perc.	» 2.15 » »
Van d. Made & Gips, Dordrecht, 4 perc.	» 2.14 » »
J. H. v. Hoogerwou, Bokstel, 4 perc.	» 1.87 » »
Bennert & Tassbender, Antwerpen, 1 perc.	ƒ 54,479
J. J. v. d. Eerden Pzn., Bokstel, 1 perc.	» 59,600

2o. 25,000 eikenhouten dwarsliggers:

F. Clercx, Bokstel,	ƒ 78,000
J. J. v. d. Eerden Pzn., Bokstel,	» 76,700
J. H. v. Hoogerwou, Bokstel,	ƒ 3.12 per ligger.
B. H. Clercx, Bokstel,	ƒ 77,600
La Compagnie Commerciale Française, Parijs.	» 68,500
Lambiotte Vigneron, Brussel,	» 69,750
J. N. de Haas & Söhne, Wesel,	ƒ 3.35 p. ligger.
Bennert & Tassbender, Antwerpen,	ƒ 80,464

3o. het maken en leveren van 200 tongbewegingen voor spoorwissels:

Anderston Foundry Compagnie, Middlesbro' on Tees,		ƒ 25,347
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,		» 21,816

4o. het leveren en carboniseeren van eikenhout voor 200 wissels en van 400 dwarsliggers, in 2 perceelen:

Perceel 1:

F. Clercx,	te Bokstel,	ƒ 57,100
B. H. Clercx,	» idem	» 56,100
J. H. v. Hoogerwou,	» idem	» 50,889
J. N. de Haas & Söhne,	» Wesel,	ƒ 48,968
J. J. v. d. Eerden Pzn.,	» Bokstel,	» 48,800

Perceel 2:

J. J. v. d. Eerden Pz.,	te Bokstel,	ƒ 5200
Keyser & Co.,	» Dordrecht,	» 4999
Van der Made & Gips,	» idem	» 4190

Utrecht, 14 Febr.: het versterken van den bovenbouw van 3 bruggen in den Nederlandschen Rijnspoorweg tusschen Arnhem en Velperbroek-aansluiting; minste inschr. was G. H. v. d. Heijden, te Arnhem, voor ƒ 4210.

Zutfen, 14 Febr.: het leveren en maken van eenige timmer-, metsel-, stukadoor- en smidswerken in het krankzinnigengesticht: Perceel I, timmer-, metsel- en stukadoorwerken:

G. Schurink,	te Zutfen,	ƒ 1389
A. Klanderman,	» Brummen,	» 1359
L. Ezerman,	te Zutfen,	ƒ 1324
Gebr. Landeweerd,	» idem	» 1309.80
H. Langenberg A.Wz.,	» idem	» 1272
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 1250
H. L. Hamer,	» idem	» 1239
J. G. Koordeman,	» idem	» 1225
A. W. Welsing,	» idem	» 1116
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 1094
H. W. Douwes,	» Zutfen,	» 1040

Perceel II. Het leveren en stellen van ijzeren hekken:

A. Burbank,	te Zutfen,	ƒ 905
W. Vlaswinkel,	» Brummen,	» 692
J. Volkers,	» Zutfen,	» 619
J. W. Wullink,	» idem	» 615
W. Meijerink,	» idem	» 600
W. G. Muijderman & Zn.,	» idem	» 599
J. W. ten Braak,	» idem	» 571
H. Wullink F.Hz.,	» idem	» 556

Zutfen, 15 Febr.: het doen van eenige herstellingen aan de doorlaatbrug bij kilometerpaal 22.405 (tusschen Lochem en Markeloo; ingek. 6 bilj., als:

G. J. Boezewinkel,	te Brummen,	ƒ 4999
A. Schut,	» idem	» 4716
J. Schut,	» idem	» 4500
G. Boerstoel,	» idem	» 3369
B. Hunse Jr.,	» Assen,	» 2964
C. ter Haar,	» Winterswijk,	» 2855

's-Hertogenbosch, 15 Febr.: 1o. het leveren van 75,000 stuks grèskeien $^{15}/_{16}$ en van 38,000 stuks grèskeien $^{12}/_{12}$:

	per 1000 keien $^{15}/_{16}$	keien $^{12}/_{12}$
A. Piena, Rotterdam,	ƒ 93.92	ƒ 49.60
J. Stienon Collart, Roermond,	84.95	45.60
Erven H. Trip, Rotterdam,	84.81	
F. Bodson, Heumen,	84.89	45.40
Louis Goffin en Co., Luik,	84.34	51.94
P. Thoonsen, Mook,	82.33	46.37
J. B Watelet, Brussel,	81.90	46.54
C. P. Petit, Breda,	79.78	46.19
E. Burlion, Comblain-au-Pont,	79.49	46.34

2o. het leveren van 262 M. hardsteenen trottoirbanden:

	per M. gezaagd	behakt
H. J. Bosman, Rotterdam,		ƒ 2.67
J. Stienon Collart, Roermond, gem.	ƒ 3.95⁵	2.60
Louis Goffin en Co., Luik,		2.45
E. Burlion, Comblain-au-Pont, gem.		2.40⁵
F. Bodson, Heumen, gem.	3.18	
C. P. Petit, Breda,		2.27

3o. het vernieuwen van het bovendek der brug over de rivier de Aa buiten den Orthen-uitgang; ingek. 7 bilj., als:

L. den Otter,	te Den Dungen,	ƒ 289.50
M. v. d. Bouwhuijsen,	» 's-Bosch,	» 25
L. Frankefort,	» idem	» 2370.44
A. Fisscher,	» idem	» 234
A. Schellekens,	» idem	» 218
A. J. D. Hermsen,	» idem	» 215
A. A. van Gaal,	» Rosmalen,	» 190

4o. het gedeeltelijk sloopen van den kruittoren no. 2 aan den Noordwal, waarvan de afkomende puin ten voordeele van den aannemer.

a. Bovendien *door* de gemeente nog te betalen:

H. de Leeuw,	te Klein-Deuteren,	ƒ 265
J. H. Nagelvoort,	» Rossum,	» 222
J. v. Wordragen,	» 's-Bosch,	» 185
J. v. Lith,	» Empel,	» 177
A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 149
J. v. Rosmalen,	» 's-Bosch,	» 48
L. den Otter,	» Den Dungen,	» 45

b. aan de gemeente bovendien nog uit te keeren:

C. Prinse,	te Made,	ƒ 35.50
G. J. v. Erp,	» 's-Bosch,	» 53

Ter-Aa, 15 Febr.: het bouwen van eene school te Ter-Aa, met bijlevering van schoolmeubelen, onder beheer van den architect J. Cubes, te Utrecht; ingek. 13 bilj., als:

K. Reuting, Loenen,		ƒ 10,000
A. Krook,	idem	» 9,934
E. Fluijt,	idem	» 9,250
A. Gerwig,	Breukelen,	» 9,200
H. Griffioen,	idem	» 9,200
G. v. d. Wilt,	idem	» 8,980
A. Paardekooper,	Ruwiel,	» 8,975
H. Kooren,	Westbroek,	» 8,960
B. Kooren,	Lage-Nieuwkoop,	» 8,943
W. v. Schaik,	Nieuwersluis,	» 8,913
C. & G. Verweij,	Mijdrecht en Uithoorn,	» 8,888
H. Hulsman,	Ter-Aa,	» 8,675
W. L. Mulckhuijzen,	Vinkenveen,	» 7,790

nog niet gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 24 FEBRUARI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 26 Febr.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 450 M³ bewerkte en 14 M³ onbewerkte witte zandsteen, of daarmede overeenkomende gehouwen steen, ten behoeve van het te maken administratiegebouw aan het Droogbak, aldaar. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef afdeeling Weg en Werken.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van vijlen, steenkolen, spijkers, ijzer, verfwaren, touwwerk, schoonmaakgereedschappen, zink, koper, koper- en ijzerdraad, kalfaatwerk, steenen, enz. enz., in 3 perceelen; 2o. het leveren van bezaagde eiken-, grenen-, vuren- en dennen houtwaren, smeedijzer, enz. enz.; 3o. het vergrooten van de wachtkamer bij de collegezaal in den Hortus Botanicus.

Amsterdam, te 12 uren, aan 's Rijks centraalmagazijn van militaire kleeding, uitrusting enz.: de levering van 1000 tienmans blikken kookketels, en 2500 kampementsdekens.

s-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van gegoten-ijzeren buizen, hulpstukken enz., ten behoeve van de duinwaterleiding, aldaar. Biljetten inzenden uiterlijk te 12 uren, ten gemeentehuize.

Kampen, te 1 uur, op het raadhuis: het bouwen van eene vaste houten hulpbrug met beweegbaar gedeelte over den IJsel, aldaar.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van 1,200,000 KG. gaskolen.

Oude-Tonge, te 3 uren, door het best. van den Heerenpolder c.a., in het raadhuis: 1o. het leveren van een horizontaal directwerkende hevel-centrifugaalpompmachine, stoomketels enz.; 2o. de gebouwen voor de plaatsing van genoemde werktuigen. Inl. bij den architect J. Paul, te Zevenhuizen.

Ruurloo, te 5 uren, in De Zwaan: het bouwen van een woonhuis c. a. voor den schoenmaker H. Esselenbroek, aldaar, met bijlevering der materialen. Biljetten inzenden 25 Febr., bij den architect H. Enklaar.

Bozum, in het logement-Oosterhout: het afbreken en wederopbouwen van eene schuur, aldaar. Inl. bij den architect F. Brouwer, te Cornjum.

Dinsdag, 27 Febr.

Haastrecht, te 10 uren, door het best. van den polder Stein, bij Wed. L. Blanken: het maken van een gebouw, bestaande uit machine- en ketelhuis, eene steenkoolbergplaats en de benoodigde aardewerken, alles ten dienste van het te stichten stoomgemaal van genoemden polder, in 1 perceel.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het bouwen en leveren van 2 loodskotters, met beschietirg en mastgestel, van 20 M., volgens gewijzigde samenstelling. (Herbesteding.)

Spaarnwoude (bij Haarlem), te 11 uren, door het R. K. kerkbest. van St.-Jacobus de Meerdere, in het raadhuis aan de Liebrug: het vergrooten van de kerk en aanhoorende werken, verfwerken enz., aan- en in de kerk en pastorie, aldaar. Inl. bij den bouwmeester A. C. Bleijs, Haarlemmer-Houttuinen 79, te Amsterdam.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: 1o. de levering van: 1e perc., gegolfd gegalvaniseerd plaatijzer; 2e perc., gegalvaniseerde klinknagels, ringen, houtschroeven en haken; 3e perc., bascules; 4e perc., papier en enveloppen; 2o. de levering van het ijzerwerk voor 60 schuifdeuren in goederenwagens, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende behoeften, voor den dienst in Nederlandsch-Indië, over 1884.

's-Bosch, te 3 uren, door het best. der Bossche Bouwmaatschappij, in het café Plaats-Royaal: het bouwen van 17 beneden- en 17 bovenwoningen, op den Zuidwal, aldaar. Inl. bij Th. J. Klompers Jr., aldaar.

Nijmegen, te 3 uren, door de commissie voor den uitleg der stad, ten raadhuize: het sluiten van den mond der Oude Haven, met bijkomende werken.

Hardegarijp, te 5 uren, bij R. M. Hoekstra: het afbreken van de bestaande- en het bouwen van eene nieuwe boerenhuizing, te Hardegarijp. Inl. bij A. R. de Groot, te Bergum.

Woensdag, 28 Febr.

Zwolle, te 10 uren, door burg. en weth., bij de herberg De Vroolijkheid: eenig aardwerk in 7 perc., tot verbetering der gemeentelanderijen langs de Westerveldsche Aa en de Koppels.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede, tusschen de kilometerraaien 116 en 117, onder de gemeenten Dordrecht en Papendrecht. Raming ƒ 31,350.

Leiden, te 12 uren, door den raad van administratie van het Invalidenhuis: het maken van eene walbeschoeiing langs den tuin van dit gesticht. Inl. bij den architect W. F. van der Heijden. Aanw. 26 Febr., te 10 uren.

Koedijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten van de school en onderwijzerswoning, en het leveren der schoolmeubelen. Inl. bij den burg. en den architect Du Croix, te Alkmaar.

Dordrecht, te 1 uur, ten kantore der gasfabriek: de levering van ongeveer 73,000 HL. Engelsche gaskolen.

Bergharen, te 2 uren, bij A. van Buren, op de Tolbrug: het bouwen van een huis met schuur, met bijlevering der materialen, uitgezonderd steenen.

Hansweert, te 6 uren, door den expediteur J. D. de Raad, bij W. Hoek: het bouwen van een woonhuis, aan de binnenzijde van den Oosthavendijk, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 5 uren.

's-Hage, door de 's-Gravenhaagsche Passage-maatschappij: het afbreken van eenige woningen aan het Achterom, aldaar. Inl. bij den architect H. Wesstra Jr., aldaar.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: het verbeteren van den melkkelder in de boerenhuizing bewoond door J. M. Rinkema, onder Oosterzee. Raming ƒ 920.

Ooltgensplaat, door burg. en weth.: de levering van p. m. 600 M³ gewasschen grint.

Donderdag, 1 Maart.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het bouwen van eene wachterswoning in het fort Blauwkapel.

Kerkwijk, te 10 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente te Kerkwijk en Delwijnen, bij Teunis Vissers: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe school. Aanw. te 9½ uren.

Breda, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het rioleeren van de 2e helft der Nieuwe-Ginnekenstraat en het leveren en leggen van trottoirbanden, aldaar; 2o. het rioleeren, met het leveren en leggen der trottoirbanden, van een gedeelte der Middellaan, de Nieuwe-Dieststraat en een gedeelte der Leuvenaarstraat, benevens het doen van bestratingen, begrintingen en bepuiningen in die straten.

Labbegat (onder Vrijhoeven-Capel), te 2 uren, door het best. van het waterschap De Groote Oude Straat, bij H. Oerlemans: het begrinten van de voorste Kleisteeg, liggende onder Capelle, strekkende van den Capelschedijk tot de achterste Kleisteeg, lang 1100 M., met bijlevering van de grint. Inl. bij Cornelis de Roon Jz., aan den Capelschedijk. Aanw. te 10 uren.

Muntendam, 's avonds 7 uren, bij G. Vennema: het bouwen van eene draaibrug over het Hoofddiep, aldaar.

Rotterdam, door het best. der Rotterdamsche Diergaarde: het bouwen van een gebouw voor vogels op een aan te wijzen terrein in de Diergaarde.

Arnhem, in het hotel-Bellevue: het bouwen van een woonhuis, voor rekening van Mr. P. van Bemmelen, op een terrein aan den Utrechtschen straatweg. Bestek en teekeningen in genoemd hotel.

Franeker, ten gemeentehuize van Franekeradeel: de levering van p. m. 600 stère grint.

Vrijdag, 2 Maart.

Zwolle, te 11 uren, ten kantore van den sectaris-ontvanger van het 6e dijksdistrict in Overijsel: het maken van een nieuwen dijk met uitwateringsduikersluis, ter plaatse van de doorbraak in de Wipstrik en den Staatsspoorweg Zwolle—Meppel. Inl. bij den buitengewoon opzichter W. van Wijngaarden, te Herksen. Aanw. 1 Maart, van 10—12 uren.

Rhoon, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school voor 240 leerlingen en eene onderwijzerswoning, met bijlevering van de benoodigde materialen; 2o. het maken en leveren van 120 schoolbanken volgens model, dat dagelijks in het raadhuis te bezichtigen is. Inl. bij den architect C. A. Dekker Bz., aldaar.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: het onderhouden en herstellen van het Rijkstelegraafgebouw te Arnhem, van den dag der goedkeuring van de besteding tot en met 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen van een gedeelte van den koninklijken schouwburg, aldaar. Aanw. 26 Febr., te 10 uren.

Brouwershaven, te 1 uur, door burg. en weth.: eene belangrijke verbouwing en vergrooting aan de openbare school dier gemeente. Inl. bij den bouwkundige J. van der Linden, te Zierikzee. Aanw. 28 Febr., te 3 uren en 2 Maart te 11 uren.

Steenderen, te 2 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten van 4 scholen, als: in het oorp, te Bronkhorst, te Baak en te Rha, alsmede het bouwen van eene onderwijzerswoning bij de school te Rha.

Maandag, 5 Maart.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 291, het verrichten van timmerwerk, met enkele bijkomende werken, in 5 perceelen. Raming ƒ 12,035; 2o. Bestek no. 262, het verrichten van verf- en behangwerk, in 5 perceelen. Raming ƒ 7331.05; 3o. Bestek no. 293, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermslooten en greppels, benevens het uitvoeren van eenig taludwerk, in 4 perceelen. Raming ƒ 3715.77½; 4o. Bestek no. 294, het uitvoeren van metsel-, voeg-, pleister- en straatwerken met enkele bijkomende werken, in 5 perceelen. Raming ƒ 5730.45⁵; 5o Bestek no. 295, het verrichten van wit- en sauswerkent benevens het herstellen van eenige pleisterwerken, in 4 perceelen. Raming ƒ 2258.94. Alles op den Oosterspoorweg Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht; 6o. Bestek no. 296, het verrichten van timmerwerken met eenige bijkomende werken, in 3 perceelen. Raming ƒ 3214.56; 7o. Bestek no. 297, het verrichten van verf-, behang- en teerwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 2393.52; 8o. Bestek no. 298, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermsloten en greppels, benevens het uitvoeren van taludwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 2577.50; 9o. Bestek no. 299, het uitvoeren van metsel-, voeg-, witsaus-, pleister- en straatwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 3681.125. Alles op den Oosterspoorweg Amersfoort-Zutfen en op den Nederlandsch-Westfaalschen spoorweg Zutfen—Winterswijk.

Bolsward, door het dijksbest. van Wonseradeels Zuiderzeedijken: de levering van:

650 stuks grenen palen, van 62 dM. lengte,
400 » idem » 53 » »
260 » idem » 35½ » »
34 » zware eiken gordingen,
32 » lichte idem,
92 » ondermaatsche idem.

Dronrijp, bij E. W. de Boer: het afbreken en wederopbouwen van een bovenlokaal met aanverwante werken. Aanw. 3 Maart.

Dinsdag, 6 Maart.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: het inrichten van een lokaal tot tuigenkamer, in een der artillerieloodsen, op het marine-geschutpark, te Amsterdam. Raming ƒ 1330.

Borger, te 12 uren, in het gemeentehuis: het bouwen van eene onderwijzerswoning te Nieuw-Buinen, op het Vooraf no. 15, noordkant. Aanw. 2 Maart, te 12 uren. Biljetten inzenden vóór 10 uren.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het opruimen van de oude hoofden, het maken van eene binnenhaven met beschoeide kaden, terreinsaanhooging, bestratingen enz. te Zoutkamp; 2o. het vernieuwen en herstellen van beschoeiingen aan het kanaal van Groningen naar Delfzijl, bij de Wirdumertil in den Rijksweg; 3o. het vernieuwen der vaste brug, genaamd de Schotsborgertil, over het Zandstermaar, in den weg van Appingedam naar Loppersum; 4o. het maken van paalbeheiingen met aardtalud of steenstapelgloolingen tot herstelling van de kanaalglooiingen langs de wegen en jaagpaden, in 5 perc.

Hengstdijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Hoonhorst (gem. Dalfsen), door A. Fakkert: het bouwen van 2 woonhuizen met bijlevering der materialen.

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het onderhoud en herstel der werken aan den Hoek-van-Holland, van 1 Mei '83 tot 30 April '84. Aanw. 28 Febr., te 12 uren, uitgaande van het directieverblijf te Hoek-van-Holland. Raming ƒ 139,500; 2o. de uitvoering van baggerwerk, tot onderhoud van het vaarwater in de Koningshaven, te Rotterdam, tusschen de kilometerraaien 141 en 143. Aanw. 28 Febr., te 12 uren.

Haarlem, te 12 uren, bij Gebr. Brinkman: het bouwen eener grafkapel met kelder op de Protestantsche begraafplaats te Heemstede. Inl. bij den architect V. G. A. Bosch, te Arnhem.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Aanw. 26 en 28 Febr., te 11 uren, aanvangende te Rhenen. Raming ƒ 160,700.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, de verbreeding der Gelderschekade, en de onderbouw der nieuwe Jan-Kuitenbrug, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 1 Maart, te 11 uren.

Donderdag, 8 Maart.

Hoorn, te 11 uren, door de directie der Westfriesche Tramweg-maatschappij: Bestek no. 2, het maken van eenige kunstwerken; het veranderen, versterken enz. van eenige bruggen; het gereedmaken der aardebaan, het leggen van sporen en wissels met alle daarmede in verband staande werken voor het gedeelte Grootebroek—Enkhuizen, van de tramlijn Hoorn—Enkhuizen; Bestek no. 3, het bouwen eener locomotieven-remise met ketelhuis, werkplaats, steenkolenbergplaats, kantoor en magazijn; het bouwen van een rijtuigen-remise; het graven van slooten, het ophoogen van het terrein, het plaatsen eener afrastering enz. enz. Een en ander op het emplacement Grootebroek. Inl. bij den ingenieur J. I. van Waning, te Rotterdam. Aanw. 2 Maart, te 9½ uren, aanvangende bij het Kerkplein, te Enkhuizen.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk op Lammertsoord, ten oosten van de Lemmer, over eene lengte van 510 M. Raming ƒ 16,400.

Cornjum, door den architect F. Brouwer: het afbreken en wederopbouwen van een boerenhuis met lijtshuis enz. te Holwerd, op de plaats in gebruik bij B. O. Joustra.

Zaterdag, 10 Maart.

Alkmaar, te 10 uren, door dijkgraaf en heemraden van de Schermeer, op het raadhuis: de levering van 180,000 straatklinkers. Biljetten inzenden vóór 9 uren, op de poldersecretarie, aldaar.

Amsterdam, te 11 uren, aan het bureau van den inspecteur der directe belastingen enz.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het Rijkswaaggebouw te Amsterdam, ged. '83, '84 en '85. Inl. bij den hoofdopzichter G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam. Aanw. 3 Maart, te 11 uren.

Maandag, 12 Maart.

Wanroy, te 2 uren, ten raadhuize: het verbouwen van de school dier gemeente. Inl. bij den architect Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Dinsdag, 13 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. 1883, '84 en '85 tot en met 31 Maart '86, aan het gebouw te Groningen, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige van de Landsgebouwen C. H. Peters, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Aanw. 3 Maart, te 12 uren.

Woensdag, 14 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het ged. '83 onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de landsgebouwen te 's-Hage. Aanw. 7 Maart, te 9 uren. Raming ƒ 44,130.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voor de verbinding nabij Oeffelt van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg met den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem en den sectieingenieur, te Nijmegen. Aanw. 6 en 7 Maart, te 11 uren. Raming ƒ 46,900.

Charlois, te 12 uren, ten raadhuize: 1o. het afbreken der bestaande wederopbouwen eener nieuwe school en onderwijzerswoning, aan den straatweg onder die gemeente; 2o. het verrichten van eenige veranderingen aan de 1e openbare school, aldaar.

Blokzijl, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van 2 gebouwen, en het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle. Aanw. 7 Maart, te 1 uur.

Vrijdag, 16 Maart.

Leeuwarden, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het driejarig onderhoud der duinbeplantingen op Schiermonnikoog, in 2 perceelen. Aanw. 9 Maart. Raming: perc. 1, ƒ 1000, perc. 2, ƒ 1800; 2o. het driejarig onderhoud van de duin- en oeverwerken op Ameland, in 2 perceelen. Raming per jaar: perc. 1, ƒ 8500, perc. 2, ƒ 19,000; 3o. het stellen van rijsschuttingen en het doen van stroobeplantingen in de duinen van Ameland. Raming ƒ 10,000. Aanw. 9 Maart.

Dinsdag, 20 Maart.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van plankbeschoeiing met steenstapeling langs het kanaalboord van den Rijks-grooten weg van Groningen naar Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, beiden te Groningen, en bij de opzichters Raammaker, te Groningen en Strating, te Delfzijl. Aanw. 13 Maart. Raming ƒ 15,750.

Woensdag, 21 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provinciën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84. Aanw. 14 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem. Raming ƒ 18,100; 2o. het leveren en verwerken van stortsteen, ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei '84. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruijn en den opzichter Chevalier, beiden te Dordrecht. Aanw. 12 Maart. Raming ƒ 19,100.

Utrecht, te 12½ uren, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Donderdag, 22 Maart.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het vernieuwen van een gedeelte beschoeiing langs de Keulsche Vaart, in de prov. Noord-Holland, te Diemerbrug. Aanw. 15 Maart. Raming ƒ 2600; 2o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat. Aanw. 15 Maart. Raming ƒ 15,000.

Delft, te 3 uren, door de commissie van beheer der gemeentegasfabriek: de levering van ongeveer 66,000 HL. Engelsche gaskolen.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Breda, 13 Febr.: 1o. het maken van welputten bij de kazerne De Lauge Stallen aldaar; ingek. 5 bilj., als:

N. v. Witteren,	te Haarlem,	ƒ 1994
J. A. Mol,	» Breda.	» 1900
A. v. d. Heide,	» idem	» 1850
J. Mol,	» idem	» 1779
Th. Kessel,	» idem	» 1542

2o. het bouwen eener bergloods op de Galdersche Heide bij Breda; ingek. 6 bilj., als:

Th. Kessels,	te Breda,	ƒ 2360
J. Schoenmakers,	» idem	» 2300
A. de Zwart,	» Ginneken,	» 2280
J. Mol,	» Breda,	» 2174
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 2173
P. J. v. Glabbeek,	» Breda,	» 2169

Joure, 14 Febr.: het bouwen van een woonmet winkelhuis voor U. J. Romkema; aangenomen door G. S. de Boer, te Balk, voor ƒ 2517.

Schuilenburg (bij Hindeloopen), 15 Febr.: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk van Schuilenburg tot punt 1000, over 1224 M. lengte; aangenomen door Sj. van der Wal, te Mirns, voor ƒ 13,837.

2o. het maken van een steenglooiing, ter vervanging van paalwerk, met het verhoogen en verzwaren van den nevenliggenden dijk, over 83.40 M. lengte, ten oosten van de Molkwerumersluis; aangenomen door S. M. Zeldenrust, te Molkwerum, voor ƒ 3683.

3o. het leveren van materialen:

a. 620 last zuilenbazalt; aangenomen door Kampf & Hollender, te Ruhrort, voor ƒ 11.73 per last.

b. 225 last brik; aangenomen door B. G. Steensma, te Lemmer, 125 last voor ƒ 5.15 per last, L. Kooi, te Leeuwarden, 100 last voor 5.05[5] per last.

c. 8 M³ grint; aangenomen door J. J. Postma, te Veenwouden, voor ƒ 3.64 per M³.

Purmerende, 16 Febr.: het veranderen der Veemarkt, in 3 perceelen:

1e perceel, bestrating; ingek. 9 bilj., als:

A. Pet	te Purmerende,	ƒ 9915
L. v. Zon,	» Purmerende,	» 9885
P. Nieuwstad,	» Beets,	» 9850
J. de Vries,	» Purmerende,	» 9540
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 9198
G. Honijk.	» Purmerende,	» 9087
C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 8880
P. Ootes,	» Wognum,	» 8818
J. Poot,	» Amsterdam,	» 8425

gegund aan J. de Vries, te Purmerende,

2e perceel, marktpalen; ingek. 16 bilj., als:

J. Rinkers,	te Amsterdam,	ƒ 2525
G. Kimman,	» Purmerende,	» 2078
J. Poot,	» Amsterdam,	» 1981
L. Krom & Co.,	» idem	» 1969
H. Kleinsmit,	» Nieuwendam,	» 1924
R. Hunse,	» Assen,	» 1876
C. Klep v. Velthoven,	» Tilburg,	» 1792
H. Bennewitz,	» Amsterdam,	» 1720
H. Oostmeijer,	» Zaandam,	» 1700
Van Spal,	» Alkmaar,	» 1675
L. J. Enthoven,	» 's-Hage,	» 1629
H. B W. Schmidt	» Amsterdam,	» 1550
J. Kater,	» Purmerende,	» 1500
B. Mohrman & Co.,	» Leeuwarden,	» 1483
Van Emden & Co.,	» Oosterhout,	» 1473.20
Sepp & Co.,	» Enschedé,	» 1398

Dezen laatste om conditien niet, maar gegund aan Van Emden.

3e perceel, putten en riolen; ingekomen 8 bilj., als:

J. Poot,	te Amsterdam,	ƒ 2200
H. J. Westerveld,	» Purmerende,	» 1917
A. Pet,	» idem	» 1743
P. Nieuwstad,	» Beets,	» 1550
S. en C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 1450
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 1400
L. v. Zon,	» Purmerende,	» 1387
J. de Vries,	» idem	» 1300

Groningen, 16 Febr.: het vernieuwen en herstellen van beschoeiingen aan de haven te Middelstum; ingek. 21 bilj., als:

A. Schreuder Jr., Groningen,		ƒ 2850
Th. A. J. Croon,	idem	» 2768
F. Dieters, Lellens,		» 2724
P. Nieland, Wirdum,		» 2705
H. J. v. d. Nap, Groningen,		» 2700
J. Lubsen, Zuidwolde,		» 2656
J. H. v. d. Veen, Mensingeweer,		» 2650
H. Smit, Bedum,		» 2648
H. Nieland, Warfum,		» 2638
A. Nijdam Jr., Zoutkamp,		» 2625
J. H. Pot, Stedum,		» 2624
T. Bos, Bedum,		» 2592
J. Timmer, Obergum,		ƒ 2590
J. Zeldenrust, Warfum,		» 2550
B. W. Pathuis, Garnwerd,		» 2520
B. Jansen, Westerwijtwerd,		» 2510
A. J. Benninga, Bedum,		» 2485
H. Moorman, Bedum,		» 2480
G. Bremer, Middelstum,		» 2475
G. Wolthuis, Bedum,		» 2449
J. K. v. Dijk, Bedum,		» 2447

Leeuwarden, 16 Febr.: het maken van een kanaal uit de Smalle Eester-zanding over Opeinde en door de Leijen tot in het Bergumermeer, met bijbehoorende kunstwerken, eerste gedeelte; minste inschr. waren C. Sterk Hz. te Heukelum en T. Swets Tz., te Ameide, voor ƒ 171,100.

Rijswijk, 17 Febr.: de uitbreiding van de gemeenteschool; ingek. 25 bilj., als:

W. Franke,	te 's-Hage,	ƒ 13,750
E. v. d. Weijer,	» idem	» 13,252
J. J. v. Sonsbeek en P. Zoete,	» Loosduinen,	» 13,140
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 12.985
Gebr. M. & J. A. Houtman	» idem	» 12 800
W. N. v. Ipenburg,	» Delft,	» 12,800
J. Slenters,	» idem	» 12,720
C. Romeijn,	» idem	» 12,580
P. H. Romeijn,	» Nootdorp,	» 12,490
J. Schoenmeijer,	» Rotterdam,	» 12.432
T. Hoogendoorn,	onbekend,	» 12,424
A. Langerak,	» 's-Hage,	» 12,387
J. H. Valk,	» Rijswijk,	» 11,998
P. J. Stigter,	» Delft,	» 11,874
A. Kraan,	» Rijswijk,	» 11,790
P. Bergman,	» idem	» 11,678
Gebr. J. J. en J. Lucas,	» Delft,	» 11,488
W. F. Muuren,	» idem	» 11,423
J. L. Werdes,	» 's-Hage,	» 11,324
A. Deurloo,	» idem	» 11,023
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 10,425
G. v. Wijk en D. v. Leeuwen,	» 's-Hage,	» 10,348
N. L. v. d. Hoeff,	» idem	» 9,002
B. Mullaart,	» Gouda,	» 8.877
F. Vosveld,	» 's-Hage,	» 8,845

Tjalleberd, 17 Febr.: het graven in den drooggemaakten kavel in het 5e Veendistrict onder Engwirden, van eene hoofdvaart, ter lengte van p. m. 1225 M., en 34 wijken, ter lengte van p. m. 17,148 M.; ingek. 9 bilj., als:

M. Krol,	ƒ 21,893
E. de Boer,	» 21,300
E. B. Hempenius,	» 19,834
L. Brouwer,	» 18,780
J. Bouwma,	» 17.972
K Wisman,	» 15,800
E. B. Westra,	» 15,546
W. K. Dragstra,	» 12,338
M. Fisser, te Heerenveen,	» 11,600

gegund.
Raming ƒ 17,278

Zwolle, 17 Febr.: de levering aan de gemeente van: 1o. 45,000 Luikesche keien; ingek. 2 bilj., als:

A. Kestens,	te Heerenveen,	ƒ 98.90
Gebr. Trooster,	» Zwolle,	» 92.80

2o. 14,000 Fauconvalkeien: Kloos & Van Limburgh, Rotterdam, à ƒ 126 per 1000.

3o. 100 M¹ trottoirbanden: Gebr. Trooster, à ƒ 3.39 per M¹.

4o. 100 M¹ kantsteen: dezelfden, à ƒ 1.34 per M¹.

5o. 200,000 Waalklinkers; ingek. 3 bilj., als:

A. de Lange,	te Zwolle,	ƒ 17.47
Gebr. Trooster,	» idem	» 16.44
J. L. v. Osch,	» idem	» 15.95

per 1000 stuks.

6o. 150 000 IJselklinkers (Waalvorm); ingek. 4 bilj, als:

A. de Lange,	te Zwolle,	ƒ 1724
A. A. v. Munster,	» Wijhe,	» 16.28
Gebr. Trooster,	» Zwolle,	» 15.94
J. L. v. Osch,	» idem	» 15.30

per 1000.

Katendrecht, 17 Febr.: het bouwen van een zomer- en winterverblijf te Charlois, onder beheer van den bouwkundige H. de Recht: aangenomen door H. Langbroek, te Hillesluis, zonder verf-, glas- en behangwerk, voor ƒ 6725.

Verf-, glas- en behangwerk, door Wed. G. Kuipers, te Charlois en L. Dorsman, te Katendrecht, voor ƒ 650. Raming ƒ 7500.

Assen, 17 Febr.: het bouwen op Steendijk van een lokaal van 4 woningen voor de bouwvereeniging »Eigen Haard":

	oplevering 1 Aug.	oplevering 1 Nov.
Smallenbroek en Jalving, Assen,	ƒ 4492	ƒ 4392
G. v d. Grampel, idem	4390	4310
Harco Winters, idem	4243	4020
H. de Vries, idem	4123	3993
D. Neisingh, idem	ƒ 4114	ƒ 3974
D. B. Wiering, idem	4052	4052
R. Hunse Jr.,	3930	3830

gegund aan den laatste, oplevering 1 Nov.

Lemmer, 19 Febr.: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk ten westen van Zandvoorderhoek, lang 2667 M.; ingek. 4 bilj., als:

C. J. Hartog,	te Amsterdam.	ƒ 44.300
E. de Boer,	» Lemmer,	» 42,900
J. A. v. d. Straaten,	» Bergambacht,	» 41.943
S. v. d. Wal, Mirns en T. Kloosterman,	» Hemelum,	» 37,280

gegund.
Raming ƒ 42,313

Utrecht, 20 Febr.: 1o. Bestek no. 355, het maken van drie wachterswoningen met stalgebouwtjes, een op het station Barendrecht, een tusschen Willemsdorp en Dordrecht bij KM. 26.237 en een tusschen Breda en Langeweg bij KM. 3.795, ten behoeve van den spoorweg van Rotterdam naar Breda; ingek. 12 bilj., (1 van onwaarde) als:

R. Geurts,	te Vierlingsbeek,	ƒ 13,350
J. P. F. Kraus,	» Dordrecht,	» 11.650
H. Verheul,	» Katendrecht,	» 11,239
P. H. Versteijne,	» Oisterwijk,	» 11,200
A. Hogerzeil,	» Dordrecht,	» 10,879
J. v. d Vlugt,	» idem	» 10.870
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 10.550
H. Degens Jr.,	» Dordrecht.	» 10,487
A. Blok,	» 's-Gravendeel,	» 9.950
F. W. de Wit,	» Dordrecht.	» 9,378
L. Botermans,	» Gilze-Rijen,	» 9,365

2o. Bestek no. 356, het maken van eene overdekking der laadplaats op het station Enschedé; ingek. 10 bilj., als:

A. Klanderman,	te Brummen,	ƒ 19,997
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 19,984
L. Ezerman,	» Zutfen,	» 19,950
G. Kobus,	» Winterswijk,	» 19,050
G. W. Wegereef,	» Enschedé,	» 18,970
K. Bleeker,	» Zutfen,	» 18,865
C. ter Haar,	» Winterswijk,	» 18,350
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 18,197
J. Schut.	» idem	» 17,832
G. Boerstoel,	» idem	» 17,683

's-Hage, 20 Febr.: 1o. de bouw van eene cellulaire gevangenis te 's-Hage; ingekomen 13 bilj., als:

M. L. v. Spanje,	te 's-Hage,	ƒ 542,320
L. Brand en Seret,	» Giesendam,	» 539,900
E. M. Rood,	» 's-Hage,	» 539,000
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 525,773
W. P. Teeuwissen,	» idem	» 518,900
P. Verbruggen,	» Waddinksveen,	» 518,400
Van Lith & Van Dam,	» 's-Hage,	» 513,000
Jan Kooy,	» Amsterdam,	» 510,900
Wed. Camesi & Co.,	» Rotterdam.	» 506.200
W. Lamkamp en Arends,	» 's-Hage,	» 503,000
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 496,780
A. C. Paardekooper en Mirande,	» 's-Hage,	» 493.992
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 488,800
Raming		» 527,000

2o. de bouw van een cellulaire gevangenis te Breda; ingek. 11 bilj., als:

A. Wijnekes,	te Rotterdam.	ƒ 588,500
W. A. Claassen,	» Tilburg,	» 571,900
L. Brand & Seret,	» Giesendam,	» 559,445
T. K. Osinga,	» Amsterdam	» 557,300
P. v. d. Koolwijk,	» Nijmegen,	» 555 850
C. Bastiaans en Joh. Moerbeek,	» Bergen-op-Zoom,	» 554,900
B. Voordendag en C. v. d. Plas,	» Dordrecht,	» 554,700
Wed. Camesie en Co.,	» Rotterdam,	» 549,700
L. de Rooy,	» 's-Hage,	» 539,300
W. Lamkamp en Arends,	» idem	» 538,960
A. S. Schaafsma,	» Harlingen,	» 538 480
Raming		» 575.187

Eemnes, 20 Febr.: 1o. gebouwen voor het stoomgemaal:

B. A. v. Schadewijk,	ƒ 32,330
H. v. Schadewijk,	» 32,300
C. v. d. Berg,	» 31,500
S. & C. v. Soest,	» 26,633
F. Linthout,	» 26,330
C. Romein,	» 25,850
J. Visser Gzn.,	» 24.985
M. Visser,	» 24,300
K. v. d. Sluis,	» 23,787
P. Leenderts,	» 23,727
P. Andriessen,	» 23.390
A. Keers,	» 23,333
A. Barneveld,	» 22,870

2o. de machinerieën:

Zwolsche fabriek,	ƒ 30,629
Evrard, Van Duijl & De Kruijf,	» 29,315

Gebr. Unger,		ƒ 28,500
D. H. Landeweer,		» 27,420
Huigens & Van Gelder,		» 25,590
Isselburgerhütte,		» 24,850
J. Heinrichs,		» 24,000
Société du Brabant,		» 23,900
H. Bollinckx,		» 22,800
Van Vliet & Van Cappelle,		» 21,720

Bussum, 20 Febr.: het bouwen van eene R. K. kerk, met sacristie, schatkamer en zangkoor, onder beheer van den architect P. J. H. Cuypers, te Amsterdam; ingek. 30 bilj., als:

A. J. v. Liemt,	te Amsterdam,	ƒ 117,000
C. J. Max Jr.,	» idem	» 116,280
Gebr. v. Berkum,	» idem	» 116,000
W. Westerhof,	» Weesp,	» 114,200
W. Tielens,	» Utrecht,	» 190,800
W. L. Leibbrandt,	» Amsterdam,	» 109,770
J. P. Cornelissen,	» idem	» 109,500
E. v. d. Weijer,	» 's-Hage,	» 107,400
P. Rings,	» Zandpoort,	» 105,870
G. R. M. de Greeve en J. M. M. Homulle,	» Amsterdam,	» 102,500
P. Leenders,	» Utrecht,	» 99,883
F. W. v. Vloten,	» idem	» 98,000
A. Keers,	» Hilversum,	» 97,900
P. Andriessen,	» idem	» 97,700
N. v. Veerssen,	» idem	» 96,700
J. v. Groenendaal,	» Nunhem,	» 95,173
G. Majoor,	» Bussum,	» 93,979
T. G. Bekhuis en D. Damstra,	» Leeuwarden,	» 93,288
Gebr. v. d. Meer,	» Harlingen,	» 92,345
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 91,991
J. Slenters,	» Delft,	» 90,500
E. v. Klaarwater,	» Bussum,	» 89,460
B. A. v. Schadewijk,	» Hilversum,	» 82,500
H. v. Schadewijk,	» Soest,	» 82,400
L. Struike,	» Gellikum,	» 79,954
A. v. Meer,	» Zevenbergen,	» 78,974

Te laat ingek. biljetten:

A. Peters,	te Zunderen,	» 109,950
A. v. Dommelen,	» Leiden,	» 109,900
L. Vlasman,	te Amsterdam,	ƒ 98,511
B. Krijnen,	» idem	» 93,700
Raming		» 93,430

Grijpskerke (Zeel.), 20 Febr.: het bouwen van eene onderwijzerswoning met raadzaal enz., en van een schoolgebouw, met bijlevering van van schoolmeubelen; ingek. 6 bilj., als:

W. P. v. Pagé,	te Middelburg,	ƒ 29,800
A. Janse,	» Meliskerke,	» 23,100
H. P. v. d. Ree,	» Middelburg,	» 22,560
Ditmars & Zn.,	» idem	» 22,480
W. v. Uije & Zn.,	» idem	» 22,240
J. F. M. v. d. Hell,	» idem	» 21,197

gegund aan W. v. Uije & Zn.

Assen, 20 Febr.: het bouwen van eene steenen schutsluis in de Molenwijk bij de Drentsche Hoofdvaart, enz.; ingek. 6 bilj., als:

J. W. de Vries, Smilde,		ƒ 48,863
A. v. d. Meijden Az., Hardinksveld,		» 46,890
R. Hunse Jr., Assen,		» 45,740
J. M. Kruizinga, Groningen,		» 45,480
F. Aberson, Steenwijk,		» 45,323
Fr. v. Balen Gz. Nieuweschans,		» 44,688
Raming		» 48,060

Ochten, 20 Febr.: het leggen van een berm, lang 130 M., aan de buitenzijde van den Waalbandijk, onder Ochten; minste inschr. was J. Quint, te Ochten, voor ƒ 1450

hoogste inschr. J. van Hasselt, te Nijmegen, voor » 2472

Goes, 20 Febr.: het bouwen van een woonhuis en graanschuur in den Schengepolder, gemeente 's-Heerarendskerke, onder beheer van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 7 bilj., als:

N. Steenblok,	te Nieuwdorp,	ƒ 9285
G. Faas,	» 's-Heerenhoek,	» 8900
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 8700
J. Bruggeman,	» Hansweert,	» 8650
L. v. d. Linde,	» Cortgene,	» 8600
P. Dronkers,	» Kapelle,	» 8600
Joh. Lindenbergh,	» Wemeldinge,	» 8100

's-Hage, 20 Febr.: door het departement van Koloniën:

	Staatsspoorw. op Java.				31 draaischijven voor het havenemplacement te Tandjong-Priok.
	perronoverdekkingen luifels, goederen- en locomotiefloodsen. 1e perc. 2e perc.	metalen bovenbouw voor 7 bruggen.	vier draaischrijven van 12 M. middellijn		
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,	12,482	16,726	3910	14,276	23,225
Nicaise & Delcuve, La Louvière,	15,163	20,524			26,500
A. en V. Halot, Leuven,		15,700	2850	12,260	19,725
Meissner Eisengieserei Meissen,	17,900	22,800	5350	23,450	30,950
Eisenwerke, Kaiserslautern,	14,300	17,500	3536		
Lauckhammer Vereinigte, Lauckhammer,	13,700	17,100	3800	12,000	24,600
D. A. Schretlen & Co., Leiden,	14,000				23,890
Union, Dortmund,	30,200		3630		26,900
Harkort, Duisburg,			3133	11,992	27,352
H. Dalhuisen, Kampen,			5180	16,983	31,874
Van Vliet & v. Capellen, Groningen,			4865		
Cöln. Masch.bau Act.-gesellsch., Bayenthal,			3800	13,690	23,850
Alfred Andry, Boussu,			3300		
Gute-Hoffnungshütte, Oberhausen II,			3500	16,965	24,820
Soc. Dyle & Bacalan, Parijs,				12,500	27,788
Ve Alphonse Frédérix, Luik,				11,795	21,595
Masch. fabr. Esslingen,				16,500	36,500
J. Levèque. Herstal (Luik),					26,200

Rotterdam, 21 Febr.: het maken, stellen en leveren van den bovenbouw der vaste bruggen in de nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, aldaar; ingek. 8 bilj., als:

Union Actien-Gesellschaft für Bergbau-, Eisen- und Stahl-Industrie. Dortm	ƒ 48,450
Actien-Gesellschaft für Eisen-Industrie und Brückenbau, vorm. J. C. Harkort, Duisburg,	» 43,450
Köln. Maschinenbau-Actien-Gesellschaft, Bayenthal,	» 55,475
Meissner Eisengiesserei und Machinenbau-Anstalt, vorm. F. L. & E. Jacobi, Meissen in Sachsen,	» 61,400
Eisenwerk Kaiserslautern, Kaiserslautern bij Rheinpfaltz,	» 45,500
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,	» 43,049
Penn & Bauduin, Dordrecht,	» 40,400
D. A. Schretlen & Co., Leiden,	» 39,850

gegund aan D. A. Schretlen & Co., te Leiden.

Middelburg, 21 Febr.: het amoveeren eener oude- en het bouwen eener nieuwe steenkolenloods bij de gasfabriek (aan de zijde van het Molenwater); ingek. 5 bilj., als:

W. P. v. Pagé,	ƒ 1930
C. A. Goethals,	» 1900
W. v. Uije & Zn.,	» 1745
M. K. Jeras & Zn.,	ƒ 1680
Abr. Barends,	» 1532

's-Hage, 21 Febr.: 1o. het bouwen van eene schutsluis aan het benedeneind van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte; ingek. 8 bilj., als:

W. van Leeuwen, Hellevoetsluis,	ƒ 168,000
L. de Neef, Brielle,	» 166,800
C. J. Hartog, Amsterdam,	» 163,600
G. Goedhart, Dordrecht,	» 153,700
J. M. Gruyters, Orthen en J. de Leeuw, Groot-Deuteren.	» 144,983
P. Verbruggen, Waddinksveen,	» 144,400
L. Vlasman, Amsterdam,	» 138,900
P. Rijnders, Valkenswaard,	» 137,800

2o. het verrichten van graaf- en baggerwerk, tot verruiming van de Dortsche Kil, tusschen de kilometerraaien 126 en 128, onder de gemeente Dubbeldam; ingek. 6 bilj., als:

L. A. van Haaften, Sliedrecht,	ƒ 98,500
A. L. van Wijngaarden IJz., idem,	» 94,480
A. G. Huyskes, Hedel,	» 93,570
M. C. de Jong P Mz., Sliedrecht,	» 89,800
D. Volker, Dordrecht,	» 83,400
G. Goedhart, idem,	» 79,600

's-Hage, 21 Febr.: 1o. het afbreken van eenige gebouwen, behoorende tot het paleis aan den Kneuterdijk; ingek. 14 bilj., als:

in massa

B. Barendsen,	te 's-Hage,	ƒ 10.698.50
M. Fresco,	» idem	» 10,158
H. L. Zalme,	te 's-Hage,	ƒ 6,669
J. Huisman Jr.,	» idem	» 9.246.99
E. A. Walop,	» Rotterdam,	» 7.500.50
L. Schampers,	» Dordrecht,	» 6,900
L. A. Vreeburg,	» Delft,	» 8,210
H. E. de Baan,	» idem	» 6,888
J. van Rossum,	» idem	» 6,800
Th. Hoogendoorn,	» idem	» 7,832
J. van Ginkel,	» Rotterdam,	» 8,555

voor perceel 1

P. J. Thomson,	» 's-Hage,	» 2,800
F. C. Rijneveen,	» idem	» 2,000

in massa

J. B. Stabé,	» Dordrecht,	» 16,166

2o. het bouwen van een scheidingsmuur tusschen de terreinen bij genoemd paleis; ingek. 8 bilj., als:

F. P. de Haas,	te 's-Hage,	ƒ 4441
W. F. Raasveldt,	» idem	» 3750
L. Tromp.	» idem	» 3581
Tom en Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 3387
W. Lamkamp,	» idem	» 3333
W. Franken,	» idem	» 3200
A. P. Schijf,	» idem	» 3200
A. Platteel,	» idem	» 2977

Leiden, 22 Febr.: het bouwen van 2 woningen aan den Maredijk, onder beheer van den architect Jacobus van der Heijden; ingekomen 13 bilj., als.

C Carlier,	ƒ 5238
J. Rosdorf.	» 5225
L. G. en N. de Bink,	» 5025
J. de Vos,	» 4994
M. H. Keller,	» 4799
J. Meijer en Van 't Riet,	» 4745
G. van Diest,	» 4740
M. J. Visser,	» 4732
C. Filippo,	» 4600
J. B. Hoogeveen,	» 4599
M. Kapteijn den Bouwmeester en A. P. Planjer,	» 4587
P. J. Christiaanse en N. A. Zekveld,	» 4546
Gebr. Couveé,	» 4400

Laag-Soeren, 22 Febr.: de verbouwing van een winkelhuis, enz. te Laag-Soeren; ingek. 9 bilj., als:

L. Enklaar,	te Dieren,	ƒ 3747
J. de Wit,	» idem	» 3728
H. Stoltenberg,	» idem	» 3717
J. Stijnvoort,	» idem	» 3524
G. J. v. d. Braak,	» Apeldoorn,	» 3488
J. Altena,	» Eerbeek,	» 3399.47
G. v. d. Velde,	» Hall,	» 3359
A. Klanderman,	» Brummen,	» 3296
J. Maandag.	» Dieren,	» 3098

gegund.

Litholjen, 22 Febr.: het verbouwen der openbare school, onder beheer van den architect C. A. v. Lith; ingek. 6 bilj.. als:

G. v. Dinther,	te Oss,	ƒ 4398
A. de Bijl,	» Lith,	» 4147
A. v. Grinsven,	» Oss,	» 3989
R. Derks,	» Alfen,	» 3799
N. Kuiten en Brox,	» Oss,	» 3479
Th. Schippers,	» Kessel,	» 3327

De Meern, 22 Febr.: het afbreken en wederopbouwen der Gereformeerde pastorie, onder beheer van den bouwkundige J. H. van Laaren, te Utrecht; ingek. 16 bilj., als:

Rijnders,	ƒ 10,280
Van den Brink,	» 8,400
Van Ingen,	» 8,400
Van der Slagt,	» 8,240
Koren,	» 8,022
Bijlevelt,	» 8,020
Baars,	» 8,000
Osto Brugge,	» 7,900
Van der Pol,	» 7,880
Van der Velden,	» 7,812
Tromphoek,	» 7,799
Balvoort,	» 7,590
Koren,	» 7,563
Van Schaik,	» 7,552
Van der Kwast,	» 6.854
H. Koetsier,	» 6,848

gegund.

Leiden, 23 Febr.: het bouwen van een magazijn bij de broodfabriek »De Vereeniging", onder beheer van den architect W. C. Mulder; ingek. 10 bilj., als:

T. Los,	te Leiden,	ƒ 4275
J. H. Carlier,	» idem	» 4156
W. P. J. Verhaar,	» idem	» 3683
J. de Vos,	» idem	» 3660
H. M D. v. Gelder,	» idem	» 3500
M. H. Keller,	» idem	» 3376
P. C. de Vrind,	» idem	» 3297
Planjer en Kapteijn den Bouwmeester,	» idem	» 3133
Christiaanse en Zekveld,	» idem	» 2900
C. Flippo,	» idem	» 2869

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 3 MAART 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 5 Maart.

s-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren en stellen van eenige meubelen ten dienste der scholen voor minvermogenden aan de Hoefkade en de Kerkstraat.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 291, het verrichten van timmerwerk, met enkele bijkomende werken, in 5 perceelen. Raming ƒ 12,035; 2o. Bestek no. 262, het verrichten van verf- en behangwerk, in 5 perceelen. Raming ƒ 7331.05; 3o. Bestek no. 293, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermsloten en greppels, benevens het uitvoeren van eenig taludwerk, in 4 perceelen. Raming ƒ 3705.775; 4o. Bestek no. 294, het uitvoeren van metsel-, voeg-, pleister- en straatwerken met enkele bijkomende werken, in 5 perceelen. Raming ƒ 5730.455; 5o Bestek no. 295, het verrichten van wit- en sauswerkent benevens het herstellen van eenige pleisterwerken, in 4 perceelen. Raming ƒ 2258,94. Alles op den Oosterspoorweg Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht; 6o. Bestek no. 296, het verrrichten van timmerwerken met eenige bijkomende werken, in 3 perceelen. Raming ƒ 3214.56; 7o. Bestek no. 297, het verrichten van verf-, behang- en teerwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 2393.52; 8o. Bestek no. 298, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermsloten en greppels, benevens het uitvoeren van taludwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 2577.50; 9o. Bestek no. 299, het uitvoeren van metsel-, voeg-, witsaus-, pleister- en straatwerken, in 3 perceelen. Raming ƒ 3681.125. Alles op den Oosterspoorweg Amersfoort-Zutfen en op den Nederlandsch-Westfaalschen spoorweg Zutfen—Winterswijk.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene woning voor den machinist aan het gemeentegasthuis, van een lijkenhuis, van ringmuren, hekken enz., alles op het terrein van het gemeentegasthuis.

Bolsward, door het dijksbest. van Wonseradeels Zuiderzeedijken: de levering van:

650	stuks	grenen palen, van 62	dM.	lengte,
400	»	idem	» 53	» »
260	»	idem	» 35½	» »
34	»	zware eiken gordingen,		
32	»	lichte idem,		
92	»	ondermaatsche idem.		

Dronrijp, bij E. W. de Boer: het afbreken en wederopbouwen van een bovenlokaal met aanverwante werken.

Vries, door burg. en weth.: het maken van eenige veranderingen aan- en herstellingen van het schoolgebouw, aldaar.

Dinsdag, 6 Maart.

Amsterdam, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, op het bureau der genie: het inrichten van een lokaal tot tuigenkamer, in eene der artillerieloodsen, op het marine-geschutpark te Amsterdam. Raming ƒ 1330.

Borger, te 12 uren, in het gemeentehuis: het bouwen van eene onderwijzerswoning te Nieuw-Buinen, op het Vooraf no. 15, noordkant. Biljetten inzenden voor 10 uren.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het opruimen van de oude hoofden, het maken van eene binnenhaven met beschoeide kaden, terreinsaanhooging, bestratingen enz. te Zoutkamp; 2o. het vernieuwen en herstellen van beschoeiingen aan het kanaal van Groningen naar Delfzijl, bij de Wirdumertil in den Rijksweg; 3o. het vernieuwen der vaste brug, genaamd de Schotsborgertil, over het Zandstermaar, in den weg van Appingedam naar Loppersum; 4o. het maken van paalbeheiingen met aardtalud of steenstapelglooiingen tot herstelling van de kanaalglooiingen langs de wegen en jaagpaden, in 5 perc.

Zutfen, te 12 uren, door het gemeentebest.: de levering van 75 stère gewasschen riviergrint; 75 stère fijne tuingrint of grof rivierzand; 150 stère grove berggrint.

Hengstdijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: de levering van 400 M³ grint en 50 M³ leem op den weg loopende van de Groenstraat tot den weg door Jonkerenbosch.

Amsterdam, te 3 uren, door de stoomvaartmaatschappij »Nederland", in De Roode Leeuw: het maken van de gebouwen en inrichtingen voor het etablissement op de Handelskade, te Amsterdam, met de levering van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den architect A. L. van Gendt.

Rotterdam, door de directie der Heineken's Bierbrouwerij: het vergrooten van de bestaande mouterij en het bouwen van loodsen.

Woensdag, 7 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het onderhoud en herstel der werken aan den Hoek-van-Holland, van 1 Mei '83 tot 30 April '84. Raming ƒ 139,500; 2o. de uitvoering van baggerwerk, tot onderhoud van het vaarwater in de Koningshaven, te Rotterdam, tusschen de kilometerraaien 141 en 143.

Zwolle, te 11 uren, door het dagelijksch best. van het waterschap Mastenbroek, in het hotel De Keizerskroon: de levering van smeermiddelen en machinekamerbehoeften, ten dienste der beide stoomgemalen, gelegen aan den zeedijk tusschen Kampen en Genemuiden, in 1 perceel. Inl. bij den chef-machinist aan het nieuwe stoomgemaal onder Genemuiden.

Haarlem, te 12 uren, bij Gebr. Brinkman: het bouwen eener grafkapel met kelder op de Protestantsche begraafplaats te Heemstede. Inl. bij den architect V. G. A. Bosch, te Arnhem.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Veenendaal en het station Rhenen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem en den sectieingenieur te Rhenen. Raming ƒ 160,700.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: 1o. het leveren van ongeveer 600 M³ riviergrint, ten behoeve der wegen; 2o. het vervoer van ongeveer 600 M³ riviergrint op de verschillende wegen der gemeente.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, de verbreeding der Gelderschekade, en de onderbouw der nieuwe Jan-Kuitenbrug, aldaar. Inl. aan het Timmerhuis.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het rioleeren der Assendorpersteeg; 2o. het maken van een vak walbeschoeiing langs de Thorbeckegracht. Aanw. 3 Maart, van no. 1 te 2 uren, van no. 2 te 2½ uren.

Hoonhorst (gem. Dalfsen), te 1 uur, door W. Dameman: het bouwen van 2 hooibergen en vergrooten van eene schuur.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, voor A. Jansen, in het logement van B. Vos: het gedeeltelijk afbreken van zijne behuizing en wederopbouwen van eene dubbele behuizing met bovenwoning, vrijen opgang enz., in de Nieuwe-Boteringestraat, hoek Kleine-Kruisstraat, aldaar, met bijlevering der materialen.

IJsbrechtum, bij T. R. Groenveld, op Bons: het bouwen eener kleine stelphuizing onder IJlst, nabij de Nieuwezijl. Aanw. 5 Maart.

Hoonhorst (gem. Dalfsen), door A. Fakkert: het bouwen van 2 woonhuizen met bijlevering der materialen.

Donderdag, 8 Maart.

Hoorn, te 11 uren, door de directie der Westfriesche Tramwegmaatschappij: Bestek no. 2, het maken van eenige kunstwerken; het veranderen, versterken enz. van eenige bruggen; het gereedmaken der aardebaan, het leggen van sporen en wissels met alle daarmede in verband staande werken voor het gedeelte Grootebroek—Enkhuizen, van de tramlijn Hoorn—Enkhuizen; Bestek no. 3, het bouwen eener locomotieven-remise met ketelhuis, werkplaats, steenkolenbergplaats, kantoor en magazijn; het bouwen van een rijtuigen-remise; het graven van slooten, het ophoogen van het terrein, het plaatsen eener afrastering enz. enz. Een en ander op het emplacement Grootebroek. Inl. bij den ingenieur J. l. van Waning, te Rotterdam.

Ulthoorn, te 11 uren, in het rechthuis: het maken van een woonhuis, de reconstructie en het verlengen van eene bestaande bouwmanswoning, schuur, korenbergen enz., in den Noorder-Legmeerpolder. Inl. bij den opzichter J. v. d. Breggen, aldaar.

Oeffelt, te 3 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een nieuw schoollokaal met 2 portalen en eene overdekte speelplaats, aan de bestaande school, met bijlevering van bouwstoffen en schoolameublement, enz. Inl. bij den architect Achterberg, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, namens J. Crébas, bij M. Prins: het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning en bakkerij, op een terrein, gelegen in de Boteringestraat. Inl. bij den architect G. Nijhuis. Aanw. 5 Maart, te 11 uren.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk op Lammertsoord, ten oosten van de Lemmer, over eene lengte van 510 M. Raming ƒ 16,400.

Cornjum, door den architect F. Brouwer: 1o. het afbreken en wederopbouwen van een boerenhuis met lijtshuis enz. te Holwerd, op de plaats in gebruik bij B. O. Joustra; 2o. het bouwen van eene kleine stelphuizing te Goutum. Aanw. 6 Maart, te 2 uren.

Beetsterzwaag, door J. A. Meessen: de vertimmering eener burgerwoning te Augustinusga. Aanw. 7 Maart.

Vrijdag, 9 Maart.

Gouda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur te 's-Hage, in Arti-Legi: het uitbreiden van het hospitaal te Schoonhoven. Aanw. 5 Maart, te 11½ uren. Raming ƒ 10,000.

Berlikum, te 11 uren, door burg. en weth.: het maken der aardebaan, het bestraten, het bouwen van kunstwerken, alsmede het éénjarig onderhoud van een weg, aanvangende aan den provincialen weg van Rosmalen naar Veghel, in de kom van Berlikum, strekkende door de Veedijkschestraat, onder die gemeente, en door de Maliskamp tot den Rijksweg 1e klasse, onder Rosmalen, ter lengte van 3815 M. Aanw. 5 Maart, te 11 uren. Raming: voor klinkerbestrating ƒ 35,662, voor keibestrating ƒ 44,132.

Amsterdam, te 12 uren, in het Poolsch koffiehuis: het bouwen van een restauratiegebouw met terrassen- en arcaden-aanleg op de helling van het duin aan zee te Zandvoort. Inl. bij den architect C. Muysken, te Amsterdam. Aanw. 6 Maart, te 2 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor openbaar lager onderwijs met onderwijzerswoning aan den Noordwal. Aanw. 7 Maart, te 10 uren.

Wehe, te 4 uren, door burg. en weth. van Leens, ten gemeentehuize: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning te Mensingeweer. Inl. bij J. Clason, te Mensingeweer. Aanw. te 10 uren.

Zaterdag, 10 Maart.

Alkmaar, te 10 uren, door dijkgraaf en heemraden van de Schermeer, op het raadhuis: de levering van 180,000 straatklinkers. Biljetten inzenden vóór 9 uren, op de poldersecretarie, aldaar.

Amsterdam, te 11 uren, aan het bureau van den inspecteur der directe belastingen enz.: het onderhouden van- en het doen van eenige

herstellingen aan het Rijkswaaggebouw te Amsterdam, ged. '83, '84 en '85. Inl. bij den hoofdopzichter G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam.

Nijmegen, te 11 uren. door den architect A. van den Boogaard, namens Leo Maussen, in het hotel-Faizen: het bouwen van een heerenhuis en magazijn aan de In-de-Betouwstraat, te Nijmegen.

Maandag, 12 Maart.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van eene balustrade van gehouwen steen, voor de brug over den Amstel, zoogen. Hoogesluis, en bijkomende werken. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis.

Indoornik, te 12 uren, door het R. K. kerkbest. van den H. Joannes de Dooper, bij H. Geurts: het bouwen van eene pastorie, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect Jac. Jansen, te Zetten. Aanw. 2 uren vóór de besteding.

Rosendaal, te 12 uren, van wege het heemraadschap van den Rosendaalsche-en-Steenbergsche Vliet, in het gemeentehuis: het bouwen van eene uitwateringssluis met bijbehoorende werken, aan het benedeneinde van den Rosendaalsche-en-Steenbergsche Vliet, nabij het Volkerak. Inl. bij den ingenieur, Choorstraat 116, te 's-Bosch. Aanw. 6 en 7 Maart, te 1 uur.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 301, het verrichten van timmerwerk met enkele bijkomende werken, in 4 perceelen. Raming *f* 11,289.30; 2o. Bestek no. 302, het verrichten van verschillende behang-, verf- en teerwerken, in 4 perceelen. Raming *f* 6359.92½; 3o. Bestek no. 303, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermslooten, benevens het verrichten van herstellingen aan taluds en overwegen, in 4 perceelen. Raming *f* 10,785.97½; 4o. Bestek no. 304, het verrichten van metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, met enkele bijkomende werken, in 4 perceelen. Raming *f* 4722.01, alles op den spoorweg Amsterdam—Rotterdam. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef van de afd. Weg en Werken.

Wanroy, te 2 uren, ten raadhuize: het verbouwen van de school dier gemeente. Inl. bij den architect Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Dinsdag, 13 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. 1833, '84 en '85 tot en met 31 Maart '86, aan het gebouw te Groningen, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen C. H. Peters, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle; 2o. idem idem idem aan het gebouw te Leeuwarden, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle.

Woensdag, 14 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het ged. '83 onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de landsgebouwen te 's-Hage. Aanw. 7 Maart, te 9 uren. Raming *f* 44,130.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voor de verbinding nabij Oeffelt van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg met den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem en den sectieingenieur, te Nijmegen. Aanw. 6 en 7 Maart, te 11 uren. Raming *f* 46,900.

Charlois, te 12 uren, ten raadhuize: 1o. het afbreken der bestaande- en wederopbouwen eener nieuwe school en onderwijzerswoning, aan den straatweg onder die gemeente; 2o. het verrichten van eenige veranderingen aan de 1e openbare school, aldaar.

Blokzijl, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van 2 gebouwen, en het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle. Aanw. 7 Maart, te 1 uur.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van dien polder. Aanw. 6 Maart, van 3—5 uren en 10 Maart, van 9—11 uren.

Idskenhuizen, bij S. M. Visser: het afbreken der oude- en wederopbouwen van eene nieuwe schuur, aldaar. Inl. bij F. J. Haven, aldaar. Aanw. 12 Maart.

Donderdag, 15 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van den metalen bovenbouw voor 41 bruggen, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Tessel, te 1 uur, door het best. van het waterschap De 30 Gemeenschappelijke Polders, op het raadhuis: het leveren van: 1o. 250 last bazaltsteen, zwaar van 80 tot 150 KG., en zulks medio April, Mei en Juni, telkens ⅓; 2o. 650 M³ brik, waarvan vóór 7 April p. m. ⅕ en daarna elke volgende maand ⅕, alles in de haven van Tessel of aan den Zuiderzeedijk van het waterschap. Inl. bij den dijkgraaf, den secretaris en Jb. Hillenius, te Oudeschild.

Haps, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning met toebehooren; 2o. het maken eener overdekte speelplaats en afmaking van het terrein met ringmuur en staketsel. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Leerdam, door J. A. Burgers, in het hotel-Boerboom: het bouwen van eene villa, met de levering der materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den architect E. G. H. Cuypers, te Amsterdam. Aanw. 12 Maart, te 2 uren.

Haarlem, door M. P. T. Prévinaire: het bouwen van eene villa in de gemeente Callantsoog. Inl. bij Dirk de Boer, te Callantsoog. Aanw. 10 Maart, te 2 uren. Biljetten inzenden bij den besteder, vóór 's avonds 7 uren.

Vrijdag, 16 Maart.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het herleggen van een vak steenglooiing en vervanging door eene gedeeltelijke glooiing van bazalt en het verlengen van hoofd no. 14, beiden aan de zeewering ten noordwesten van Delfzijl; 2o. het vernieuwen der Buiksteder draaibrug, over het kanaal van Groningen naar Stroobos. Aanw. 9 Maart.

Leeuwarden, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het driejarig onderhoud der duinbeplantingen op Schiermonnikoog, in 2 perceelen. Aanw. 9 Maart. Raming: perc. 1, *f* 1000. perc. 2, *f* 1800; 2o. het driejarig onderhoud van de duin- en oeverwerken op Ameland, in 2 perceelen. Raming per jaar: perc. 1, *f* 8500, perc. 2, *f* 19,000; 3o. het stellen van rijsschuttingen en het doen van stroobeplantingen in de duinen van Ameland. Raming *f* 10,000. Aanw. 9 Maart.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het maken van eene waterkeering tusschen Sneek en Joure, 1e gedeelte, genaamd de Nieuwe Slachte, met bijkomende kunstwerken. Aanw. 14 Maart, te 8 uren.

Maandag, 19 Maart.

Zwolle, bij den secretaris-thesaurier der Overijselsche Kanalisatiemaatschappij J. van Deventer H.Az.: 1o. het vernieuwen van het beweegbaar gedeelte van de Ganzepennebrug, over het kanaal in den Rijksstraatweg Zwolle—Raalte (gem. Heinoo); 2o. het vernieuwen van de ophaalbrug no. 13, over het kanaal in den kunstweg Den Ham—Vriezenveen (gem. Den Ham). Aanw. 15 Maart, te 10 uren.

Dinsdag, 20 Maart.

Maasbommel, te 11 uren, door burg. en weth. van Appeltern, op het raadhuis: het bouwen van eene openbare school met aanhoorigheden voor 150 leerlingen, en het verbouwen der onderwijzerswoning te Maasbommel, met bijlevering van alle materialen. Aanw. door den architect C. A. v Lith, te 9 uren.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van plankbeschoeiing met steenstapeling langs het kanaalboord van den Rijks-grooten weg van Groningen naar Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, beiden te Groningen, en bij de opzichters Raammaker, te Groningen en Strating, te Delfzijl. Aanw. 13 Maart. Raming *f* 15,750.

Woensdag, 21 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provinciën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84. Aanw. 14 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem. Raming *f* 18,100; 2o. het leveren en verwerken van stortsteen, ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei '84. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruijn en den opzichter Chevalier, beiden te Dordrecht. Aanw. 12 Maart. Raming *f* 19.100.

Utrecht, te 12½ uren, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, door burg. en weth: het leggen van eene aardebaan door de Zoutevest, vóór de rechterflank van bastion Bekaf II, het metselen van een duiker en het opruimen van den bestaanden dam door de Zoutevest. Aanw. 14 Maart, te 2 uren en 15 Maart, te 9 uren.

Donderdag, 22 Maart.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het vernieuwen van een gedeelte beschoeiing langs de Keulsche Vaart, in de prov. Noord-Holland, te Diemerbrug. Aanw. 15 Maart. Raming *f* 2600; 2o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat. Aanw. 15 Maart. Raming *f* 15,000.

Alkmaar, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den Hondsbossche en Duinen tot Petten, in De Toelast: 1o. het éénjarig onderhoud van de Hondsbossche zeewering en eenige binnenwerken; 2o. het driejarig onderhoud der gemeenlandsgebouwen, bruggen, sluizen enz. Inl. bij den hoofdopzichter C. J. Bollee, te Hazepolder. Aanw. 17 en 19 Maart.

Delft, te 3 uren, door de commissie van beheer der gemeentegasfabriek: de levering van ongeveer 66,000 HL. Engelsche gaskolen.

Woensdag, 28 Maart.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 65,000 grèskeien.

Zaterdag, 31 Maart.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe school voor 400 leerlingen, met bijlevering der schoolmeubelen. Aanw. 24 Maart, te 11 uren.

Woensdag 11 April,

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming *f* 21,020.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming *f* 8500.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Rotterdam, 31 Jan.: het verbouwen van eene hofstede en het verrichten van herstellingen aan gebouwen, gelegen te Loenersloot, voor Martini Buys; ingek. 6 bilj., als:

L. K. Hendriksen, Baambrugge,		*f* 5350
J. N. Welsink,	idem	» 5331
J. Schoenmeijer, Rotterdam,		» 5052
J. Ph. v. Helten, Baambrugge,		» 4561
W. v. Schaik, Nieuwersluis,		» 3892
W. F. Mulckhuijsen, Vinkeveen,		» 3190

gegund aan W. v. Schaik.

Surhuizum, 17 Febr.: het afbreken en wederopbouwen van eene onderwijzerswoning voor de Herv. gemeente; ingek. 9 bilj., als:

D. J. Beek,	te Drachten,	*f* 4599
J. H. Kijlstra,	» idem	» 4334
M. J. Veenstra,	» Augustinusga,	» 4112
J. N. Bulthuis,	» Buitenpost,	» 3860
P. Zijlstra,	» Kollum,	» 3690
J. H. Bos,	» Twijzel,	» 3683
P. J. Vonk,	» Ureterp,	» 3592
K. D. de Vries,	» Eestrum,	» 3574
J. K. Pijnakker,	» Kollum,	» 3540

Door veranderingen is aannemer geworden P. J. Vonk, te Ureterp, voor *f* 3240.

Harlingen, 21 Febr.: 1o. de verhooging en verzwaring van het gedeelte zeedijk tusschen steen 60 en 53, over eene lengte van 1422 M.; ingek. 9 bilj., als:

D. Volker,	te Sliedrecht,	*f* 8290
C. Dijkstra,	» Cornwerd,	» 7968
Joh. de Lange,	» Almenum,	» 7846
E. B. Hempenius,	» Bolsward,	» 7795
J. Aldenburg,	» Petten,	» 7740
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 7222
J. K. Kuipers,	» Harlingen,	» 6887
C. P. Bakker,	» Staveren,	» 6382
J. B. Kat,	» Hindeloopen,	» 6370

2o. het afbreken en herstellen van het monument voor Caspar de Robles of den z.g. Steenen Man; ingek. 11 bilj., als:

J. de Jong,	te Midlum,	*f* 954
Gebr. v. d. Meer,	» Harlingen,	» 950
J. J. Kroon,	» Kimswerd,	» 845
C. P. Bakker,	» Staveren,	» 842
J. Langenhorst,	» Harlingen,	» 840
F. J. Schaafsma,	» idem	» 727
W. F. H. Kerkhoven,	» idem	» 727
L. J. Strak,	» idem	» 685
P. J. Nijdam,	» Tzummarum,	» 682
W. J. Kroon,	» Midlum,	» 665
J. Posthuma,	» Harlingen,	» 599
W. Cones,		*f* 1974
B. Boelens,		» 1887
G. H. Mertens,		» 1875
E. Peters,		» 1794
J. G. Fikker,		» 1750
Ph. Hendriks,		» 1647
G. P. v. Erp,		» 1540
H. Kiel,		» 1523
H. Kamps,		» 1494
I. H. Mulder,		» 1474
R. v. d. Leij,		» 1450
D. Jansen,		» 1355

gegund.

Goes, 23 Febr.: het maken van een oesterput met bijbehoorende werken te Krabbendijke; ingek. 16 bilj., als:

J. Lindenberg,	te Wemeldinge,	*f*	45,934
P. Sandee,	» Ierseke,	»	37,800
L. Laban,	» idem	»	37,651
H. de Groot,	» Sliedrecht,	»	34,817
A. v. Popering,	» Bruinisse,	»	34,597
D. Bolier,	» Rilland,	»	32,900
P. Dronkers,	» Kapelle,	»	32,519
P. J. Visser Pz.,	» Hansweert,	»	32,499
L. v. Verre,	» Kruiningen,	»	32,000
C. de Wilde Az.,	» Kattendijke,	»	31,890
D. Herrebout,	» Neuzen,	»	30,300
M. D. de Putter,	» idem	»	30,200
A. v. Marken,	» Houtenisse,	»	30,150
J. Bruggeman,	» Hansweert,	»	29,940
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	»	29,640
I. Kraaijenveld,	» Hansweert,	»	29,500

's-Hage, 23 Febr.: 1o. het uitvoeren van onderhoudswerken, vernieuwingen en herstellingen aan rechtsgebouwen en gevangenissen in de provinciën Noord-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, ged. '83, '84 en '85; minste inschr. waren:

1e	perc. Paleis van justitie, Amsterdam, F. G. Degenhardt, Amsterdam,	*f*	12,370
2e	perc. Cellulaire gevangenis idem, dezelfde,	»	10,716
3e	perc. Hulphuis van arrest en bewaring idem, dezelfde,	»	4,490
4e	perc. Rechtsgebouw Haarlem, L. Blatz, Haarlem,	»	2,427
5e	perc. Huis van arrest idem, dezelfde,	»	1,520
6e	» Huis van arrest Alkmaar, C. Duim, idem	»	1,332
7e	» Huis van verbetering en opvoeding idem, dezelfde,	»	5,562
8e	» Rechtsgebouw Hoorn, Jan Godvlied, idem	»	977.90
9e	» Uitdieping der gracht om het huis van correctie Hoorn, Jan Zeilmaker, Hoorn,	»	336.36
10	perc. Rechtsgebouw Middelburg, M. K. Jeras, idem	»	3,250
11e	perc. Huis van arrest idem, dezelfde,	»	2,750
12e	» Cellulaire gevangenis Goes, A. de Beste, id.	»	3,580
13e	» Rechtsgebouw Zierikzee, J. Lammers Az., idem	»	1,398
14e	» Huis van arrest idem dezelfde, idem	»	1,899
15e	» Paleis van justitie 's-Bosch, A. v. Elden, idem	»	2,687.95
16e	» Gevangenis idem, dezelfde,	»	6,359.30
17e	» Rechtsgebouw Breda, Van der Heide, idem	»	1,145
18e	» Huis van arrest idem, dezelfde,	»	1,076
19e	» Rechtsgebouw Eindhoven, M. Hezeman, idem	»	986
20e	» Rechtsgebouw Maastricht, H. Bordon, idem	»	1,974
21e	» Huis van arrest idem dezelfde,	»	2,694
22e	» Rechtsgebouw Roermond, G. Janssen, idem	»	1,794
23e	» Huis van arrest idem, dezelfde,	»	2,820

2o. de levering van bouwmaterialen aan de gevangenissen te Leeuwarden, Leiden, Hoorn, Alkmaar, Rotterdam en de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen in '83; minste inschr. waren:

1e	perc. Buitenlandsche houtwaren, J. v. d. Kamp, Leiden,	*f*	6420.84
2e	» Binnenlandsche idem, G. de Goederen & Zn,	»	289.41
3e	» Metsel- en pleisterwerken, Van der Meij, Berlikum en Vermeulen, Leeuwarden,	»	1402.30
4e	» Tegels, dakpannen enz., J. de Koning, Woerden,	»	837.50
5e	» Metselsteenen, W. F. Stoel, Alkmaar,	»	1380.25
6e	» Verstoffen en glas, Van Stegeren & Co., Zwolle,	»	2227.18
7e	» Gereedschappen, K. Kieviet de Jonge, Groningen,	»	72.—

Zwolle, 23 Febr.: het onderhoud aan het 1e 2e en 3e perc. der prov. grintweg in Overijsel, van 1 Mei '83 tot 30 April '84:

1e perc. begrooting *f* 2021, J. Willighagen, Zwolle, *f* 1840.

2e perc. begrooting *f* 5625,

H. Kroes,	te Hasselt,	*f* 5625
J. Willighagen,	» Zwolle,	» 5210

3e perc. begrooting *f* 1590, F. Aberson, Steenwijk, *f* 1590.

Massa, begrooting *f* 9240.

F. Aberson,	te Steenwijk,	*f* 9353
J. Otten,	» Meppel,	» 9190
P. Hell,	» Zwolle,	» 8953
J. Willighagen,	» idem	» 8765

De som van de minste inschrijvingen voor de drie perc. ad *f* 8714 is kleiner dan de laagste inschrijving voor de massa.

's-Hage, 23 Febr.: het aanleggen van een kunstweg door de Scheveningsche boschjes; ingek. 6 bilj., als:

M. Krol, Geertruidenberg,		*f* 5500
G. Keij, Rotterdam,		» 4859
T. Langerak, 's-Hage,		» 3900
H. Jongenburger, Waddinksveen,		» 3480
P. Kraaijeveld, 's-Hage,		» 3430
T. Hoogendoorn, idem		» 2879

Zutfen, 23 Febr.: minste inschr. voor de verschillende leveringen aan de gemeente waren: 150,000 beste harde straatklinkers: Fr. van de Loo, te West-Pannerden, voor *f* 14.83 per 1000.

10 ijzeren straatsyphons: C. Wolf, te Zutfen, *f* 25 per stuk.

300 meter Engelsche buizen: R. S. Stokvis & Zn., te Rotterdam, voor *f* 471 de massa.

Amsterdam, 24 Febr.: het bouwen van een kantoorgebouw en verdere werken bij de bierbrouwerij De Amstel, onder beheer van den architect G. B. Salm; hoogste inschr. waren D. Cerlijn & Zn. & A. J. de Haan, te Amsterdam, *f* 76,300

minste inschr. F. Hulsbosch, Haarlem, » 56,230

Amsterdam, 24 Febr.: het vergrooten van de wachtkamer bij de collegezaal in den Hortus Botanicus; ingek. 8 bilj., als:

Degenhardt,		*f* 7400
H. C. Dorlas,		» 5447
F. de Vos,		» 5175
G. Woud,		» 4664
P. Brugman,		» 4360
A. v. Wensveen,		» 4310
A. Aalders,		» 4248
A. H. Grijpink,		» 4195

's-Hage, 24 Febr.: het verbeteren van de Frederikskazerne; ingek. 17 bilj., als:

E. v. d. Weijer,	te 's-Hage,	*f* 12,480
G. Toornvliet,	» Gouda,	» 11,960
A. Ressenaar,	» Leiden,	» 11,349
W. Franke,	» 's-Hage,	» 11,300
S. v. d. Kamp,	» idem	» 11,240
A. R. Rutgers,	» idem	» 11,200
L. Tromp,	» idem	» 10,935
M. L. v. Spanje,	» idem	» 10,900
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 10,872
J. C. Pieters,	» idem	» 10,849
A. C. Paardekooper,	» idem	» 10,800
Gebr. Houtman,	» idem	» 10,750
J. v. d. Vlugt,	» Dordrecht,	» 10,600
W. F. P. v. d. Grijp,	» 's-Hage,	» 10,600
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 10,398
P. de Haas,	» idem	» 10,355
J. L. Werdes Jr.,	» idem	» 9,912

Bolsward, 24 Febr.: het amoveeren van het bestaande- en het bouwen van een nieuw huis bij de St.-Janspoort, voor J. Sj. Faber. onder beheer van den architect H. H. Poederbach; ingek. 7 bilj., als:

J. J. v. d. Leij,	te Arum,	*f* 5679
L. J. de Jong,	» Bolsward,	» 5333
D. S. Landstra,	» idem	» 4992
D. Gerritsma,	» idem	» 4874
L. Vos,	» idem	» 4805
A. W. Hamersma,	» idem	» 3824
H. H. Lammertsma,	» idem	» 3330

gegund.

Grijpskerk, 24 Febr.: 1o. het vertimmeren en vergrooten der openbare lagere school; ingekomen 7 bilj., als:

M. Westra,	te Burum,	*f* 9360
G. Huizinga,	» Zuidhorn,	» 9174
P. Zijlstra,	» Kollum,	» 9100
B. Huizinga,	» Oldehove,	» 8993
D. Kooi,	» Zuidhorn,	» 8950
L. Dijkstra,	» Grijpskerk,	» 8892
H. Formsma,	» idem	» 8868

gegund.

2o. de levering van het ameublement in ge-

noemde school: minste inschr. was M. Westra, te Burum, voor *f* 896.

Utrecht, 24 Febr.: het verhoogen en hardmaken van den Meentweg en den weg langs Hellesloot, tusschen den Oudendam en Slikkendam, in de gemeente Wilnis; ingekomen 15 bilj., als:

M. Krols,	Geertruidenberg,	*f* 22,393
Joh. Habbe Jansen,	Zevenhoven,	» 20,800
Jac. v. Gend,	Leerdam,	» 20,500
T. Roos,	Nieuwer-Amstel,	» 19,923
Corn. Stij Jz.,	Sliedrecht,	» 19,732
Jan v. Gend,	Leerdam,	» 19,290
Jacob Schreuder,	Kolhorn,	» 17,694
S. en C. v. Soest,	Mijdrecht,	» 17,300
Jan Timmer,	Kamerik,	» 16,800
Corn. Ooms,	Ammerstol,	» 16,320
L. Brouwer,	Gouda,	» 16,243
G. v. d. Hoorn,	Wilnis,	» 15,948
Jan de Jong Az.,	Ammerstol,	» 15,875
C. & G. Verweij,	Mijdrecht en Uithoorn,	» 15,555
Joh. Fruitier & J. de Vaal,	Utrecht en Vinkeveen,	» 15,999

's-Hage, 24 Febr.: het bouwen van eene villa met bijbehooren in het Scheveningsche park, onder beheer van den architect H. Westra Jr.; ingek. 6 bilj., als:

E. M. Rood,	te 's-Hage,	*f* 12,706
Gebr. De Vos,	» idem	» 12,373
C. Meijers,	» idem	» 11,993
Raasveldt & Gerritsen,	» idem	» 11,275
A. Stigter,	» idem	» 11,275
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 11,223

Assen, 26 Febr.: het maken en verbeteren van hokken in den Dierentuin; gegund aan D. B. Wiering, voor *f* 533.

Ierseke, 26 Febr.: de vergrooting en verbetering der haven; ingek. 10 bilj., als:

H. Klos,	te Ierseke,	*f* 10,000
P. J. Visser Pz.,	» Kruiningen,	» 7,300
B. den Exter v. d. Brink,	te Krabbendijke,	*f* 7,000
D. Bolier,	» Rilland-Bath,	» 6,650
A. Vermorken,	» Hontenisse,	» 6,625
J. Lindenberg,	» Wemeldinge,	» 6,330
P. Sandee Jr.,	» Ierseke,	» 6,280
C. de Wilde Az.,	» Krabbendijke,	» 6,088
M. Hoogesteger,	» Ierseke,	» 5,730
Th. de Jonge,	» idem	» 5,712

gegund.

Kampen, 26 Febr.: het bouwen van een vaste houten hulpbrug met beweegbaar gedeelte over den IJsel, aldaar:

	Volg. best. en met onderh. tot 1 Dec.	Met bo- verdek v. 4 cM. dikte	Onderh. na 1 Decem- ber
Gebr. Lensink, Arnhem,	*f* 19,800		
F. Aberson, Steenwijk,	19,590		
D. Bruins en A. Blocks, Zwolle,	18,130	*f* 20,075	p. d. *f* 99
L. Krook, Zwolle,	17,495	19,145	
J. Willighagen, Zwolle,	16,336	16,636	p. d. 50
L. Krook, id.	15,274	16,729	p. d. 75
J. de Haan, Arnhem,	13,693	14,893	p. w. 75

gegund.

Zierikzee, 26 Febr.: 1o. het leveren van materialen voor het onderhoud der defensiewerken van den Oost- en Westhavendijk en het leggen van winterkrammat; minste inschr. was H. C. van den Ende, te Zierikzee, voor *f* 2399.

2o. het vernieuwen der defensiewerken van een gedeelte van den Westhavendijk bij het Westhavenhoofd; minste inschr. was J. van Strien, te Zierikzee, voor *f* 1345.

3o. het verbeteren van het buitenbeloop van den Oosthavendijk; minste inschr. was J. de Rijke, voor *f* 697.

's-Hage, 27 Febr.: de levering aan het departement van kolonien, voor de Staatsspoorwegén op Java, van:

	gegolfd gegalvaniseerd plaatijzer	gegalvaniseerd kleine kogels, ringen, houtschroeven en haken	basculen	papier en enveloppen	ijzerwerk voor 60 schuifdeuren voor goederenwagens
	perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	perc. 4.	bestek 99.
W. C. en K. de Wit, Amsterdam.	11,638.61	540.28			
Hotz en Co., Rotterdam.	9,804.20				
L. J. Enthoven en Co., 's-Hage.	9.961.52				
R. S. Stokvis en Zonen, Rotterdam.	10,760.56	1050.—			
H. E. Oving, idem.	9,759.25				
W. Hoven en Zn., 's-Hage.	9,793.34				
Van den Berg en Co., Amsterdam.	9,627.30				
Gebr. Van der Vliet, idem.	12,031.675				
J. C. Dekkers, Leur.			1901.68		
J. Moleschot, Teteringen.			1630.20		
Becker en Buddingh, Arnhem.			2634.06		
J. Smulders en Co., 's-Hage.				2564.50	
De Ruijter en Meijer, Amsterdam.				2248.35	
Van Gelder Zonen, idem.				1826.35	
Wed. S. Benedictus, Rotterdam				1854.70	
H. G. Buhrman, Amsterdam.				1964.48	
H. Burgers, te Deventer.					2269.—
F. J. Bijlard, Hilversum.					2027.69
Société anonyme de construction, Morlanwelz.					3168.—
F. Jacobs, Rotterdam.					2848.—
J. B. Priem, Amsterdam.					2890.—
Union, Dortmund.					2700.—
W. de Vries Robbé, Gorkum,					1790.—
Van Dorsser en Ter Horst, Dordrecht,					1539.—
M. N. Cornelisse Jr. en Co., Amsterd.					2125.—
W. van der Ploeg, Leeuwarden.					2814.—
Gebr. J. A. en H. Donker, Delft.					1849.—
Gebr. Van der Velden, Ouder-Amstel.					1345.—
J. L. Nering Bögel en Co., Deventer.					2973.—

's-Hage, 27 Febr.: het bouwen en leveren van 2 loodskotters, met beschietirg en mastgestel, van 20 M., volgens gewijzigde samenstelling; minste inschr. was J. van Goor, te Zwartsluis, voor *f* 30,950.

Nijmegen, 27 Febr.: het sluiten van den mond der oude haven, met bijhoorende werken; ingek. 4 bilj., als:

J. Bender,	te Nijmegen,	*f* 15,393
G. J. Groot & J. Knoops,	» idem	» 11,847
C. Verburgh,	» idem	» 11,290
C. F. Eijkelen,	» idem	» 10,620

gegund.

Hardegarijp, 27 Febr.: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe boerenbehuizing; ingek. 5 bilj., als:

B. Elzenga,	te Rijperkerk,	*f* 4439
K. de Vries,	» Eestrum,	» 4323
J. v. d. Steeg,	te Hardegarijp,	*f* 4141
A. Visser,	» Tietjerk,	» 3992
Joh. Veenstra,	» Suameer,	» 3987

's-Bosch, 27 Febr.: het bouwen van 17 beneden- en 17 bovenwoningen voor de Bossche Bouwmaatschappij; ingek. 12 bilj., als:

A. Pijnenburg,	te 's-Bosch,	*f* 34,420
F. Hoenselaars,	» idem	» 34,200
Th. Meeuwese,	» idem	» 33,069
J. Hurkens,	» idem	» 32,700
L. Frankefort,	» idem	» 32,180
L. Paaps,	» Veghel,	» 31.508
J. Schellekens,	» 's-Bosch,	» 31,500
W. v. Beckum,	» idem	» 31,400
P. Versteijne,	» Oosterwijk,	» 29,297
A. Vervoort,	» Veghel,	» 28,032
C. Janssen,	» 's-Bosch,	» 27,300
F. Buskens,	» Nijmegen,	» 27,249

gegund.

's-Hage, 28 Febr.: het maken van normaliseeringswerken in de Beneden-Merwede, tusschen de kilometerraaien 116 en 117, onder de gemeenten Dordrecht en Papendrecht; ingek. 8 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz.,	Sliedrecht,	*f* 34,900
C. Hartog,	idem	» 33,998
T. de Groot, Giesendam,		» 33,034
C. v. d. Plas, Hardinksveld,		» 31,835
L. A. v. Haaften,	Sliedrecht,	» 31,340
W. Volker,	idem	» 30,985
C. Roskam Jzn.,	idem	» 29,988
T. Volker, Dordrecht,		» 29,980

Koedijk, 28 Febr.: het vergrooten van de school en onderwijzerswoning, en het leveren van de schoolmeubelen, onder beheer van den architect Du Croix, te Alkmaar; ingekomen 5 bilj., als:

N. v. Voort,	te Alkmaar,	*f* 16,990
A. Hart,	» Koedijk,	» 16,950
W. Vasbinder,	» Alkmaar,	» 16,666
J. J. Tesselaar,	» idem	» 15,951
J. Hoogland,	» idem	» 15,519
Raming		» 16,816

Leiden, 28 Febr.: het maken eener walbeschoeiing langs den tuin van het Invaliedenhuis aldaar, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden; ingek. 11 bilj., als:

H. J. Visser, Leiderdorp,	*f* 969
J. v. d. Vlugt, Dordrecht,	» 960
G. de Raad, Noordwijk,	» 875.75
W. P. J. Verhaar, Leiden,	» 851
G. Splinter,	» 848
J. de Vos,	» 760
W. A. v. Lith.	» 749.70
P. C. de Vrind,	» 714
M. H. Kelder,	» 696
A. P. Planjer & Kapteijn den Bouwmeester,	» 687
P. J. Christiaanse & N. A. Zekvelt,	» 625

Piershil, 28 Febr.: het uitbreken en wederbestraten van de havenkade, ter oppervlakte van 800 M³, met keien, Waal- en IJselklinkers; ingek. 9 bilj., als:

M. v. Loo, Goudswaard,	*f* 2906.79
D. v. Bezij, Oud-Beierland,	» 2885
G. Bijl, Numansdorp,	» 2685
J. Tijl, Nieuw-Beierland,	» 2521
G. Tijl, Oud-Beierland,	» 2508
A. Bottenberg, Zuid-Beierland,	» 2490
W. A. Hart, Nieuw-Beierland,	» 2480
W. Bottenberg, Oud-Beierland,	» 2400
J. Bottenberg, Piershil,	» 2394

gegund.

Utrecht, 1 Maart: het bouwen van eene wachterswoning bij het fort Blauwkapel; ingek. 6 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	te Utrecht,	*f* 4080
J. Krap,	» idem	» 4000
P. v. Zutphen,	» idem	» 3980
H. Leemans,	» idem	» 3910
J. v. Straaten,	» idem	» 3900
H. Vermeer,	» idem	» 3340

Kerkwijk, 1 Maart: het afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe school voor 140 kinderen. Begrooting *f* 3171, opgemaakt door K. van Bijsterveld, Mr. timmerman, Brakel; ingek. 6 bilj., als:

J. H. Nagelvoort,	te Rossum,	*f* 3680
W. Havelaar,	» Kerkwijk,	» 3640
D. v. Ooijen,	» Gameren,	» 3500
S. v. Diggelen,	» Well,	» 3410
A. Michaël,	» Aalburg,	» 3315
H. Verkuil,	» Bruchem,	» 3124

gegund.

Rotterdam, 1 Maart: het maken van een gebouw voor vogels in de Rotterdamsche Diergaarde; ingek. 12 bilj., als:

J. Mook,	*f* 29,340
Alb. Gijsberts,	» 25,937
J. Mirande,	» 21,985
M. Zaaijer,	» 21,825
W. A. Vrolijk & Zn.,	» 21,512
A. Looijmans,	» 19,946
G. de Haas & Zn.,	» 19,733
H. J. Heiman & Zn.,	» 19,666
H. Breur,	» 19,400
J. F. Engel & Zn.,	» 19,280
P. A. A. v. Regenmorter,	» 18,940
Hendrik Degens Jr.,	» 18,888

Muntendam, 1 Maart: het bouwen van eene draaibrug over het Hoofddiep; ingekomen 5 bilj., als:

H. F. Crone,	te Zuidbroek,	*f* 1695
L. J. Prummel,	» Veendam,	» 1489
H. Bulder & Koster,	» idem	» 1430
A. Heijen,	» idem	» 1363
W. Marquering,	» idem	» 1249

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 10 MAART 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 12 Maart.

Indoornik, te 12 uren, door het R. K. kerkbest. van den H. Joannes de Dooper, bij H. Geurts: het bouwen van eene pastorie, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect Jac. Jansen, te Zetten. Aanw. 2 uren vóór de besteding.

Rosendaal, te 12 uren, van wege het heemraadschap van den Rosendaalsche-en-Steenbergsche Vliet, in het gemeentehuis: het bouwen van eene uitwateringssluis met bijbehoorende werken, aan het benedeneinde van den Rosendaalsche-en-Steenbergsche Vliet, nabij het Volkerak. Inl. bij den ingenieur, Choorstraat 116, te 's-Bosch.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het verrichten van baggerwerk in grachten, slooten en balkhavens binnen de gemeente, ged. '83. Inl. op het bureau der Stadsreiniging, O.Z. Voorburgwal, no. 209.

Groningen, te 12½ uren, door burg. en weth.: het maken en leveren van gordijnen in de kweekschool voor onderwijzeressen, onder bijlevering van alle bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten enz.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 301, het verrichten van timmerwerk met enkele bijkomende werken, in 4 perceelen. Raming *f* 11.289.30; 2o. Bestek no. 202, het verrichten van verschillende behang-, verf- en teerwerken, in 4 perceelen. Raming *f* 6359.925; 3o. Bestek no. 303, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermslooten, benevens het verrichten van herstellingen aan taluds en overwegen, in 4 perceelen, Raming *f* 10.785.97½; 4o. Bestek no. 304, het verrichten van metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, met enkele bijkomende werken, in 4 perceelen. Raming *f* 4722.01, alles op den spoorweg Amsterdam—Rotterdam.

Wanroy, te 2 uren, ten raadhuize: het verbouwen van de school dier gemeente. Inl. bij den architect Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Dinsdag, 13 Maart.

Burg (op Tessel), te 11 uren, in het logement De Lindeboom: het uitnemen van de gebroken- en steken van eene voorhanden ijzeren as en houten roeden in den korenmolen te De-Cocksdorp, met eenige bijkomende werken. Inl. bij den opzichter van het waterschap Eierland, te De-Coksdorp.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. 1833, '84 en '85 tot en met 31 Maart '86, aan het gebouw te Groningen, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen C. H. Peters, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle; 2o. idem idem idem aan het gebouw te Leeuwarden, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle.

Goes, te 2 uren, in het hotel Korenbeurs: het bouwen van eene dubbele arbeiderswoning bij de hofstede, bewoond door Westrate, in den Willem-Annapolder, onder Biezelinge, en eene verbouwing der schuur op de hofstede Landmanslust, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 9½ uren.

Vogelenzang, te 9½ uren, in het koffiehuis Graaf Floris: het bouwen van een woonhuis te Vogelenzang. Inl. bij den architect W. Langhout Gz., te Amsterdam.

Woensdag, 14 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het ged. '83 onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de landsgebouwen te 's-Hage. Raming *f* 44,130.

Murmerwoude, te 11 uren, door burg. en weth. van Dantumadeel: het stichten van een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning te Driesum. Biljetten inzenden uiterlijk 13 Maart. bij den burgemeester der gemeente, te Akkerwoude.

Lochem, te 12 uren: het leveren en maken van een woonhuis en werkplaats, gelegen even buiten de Walterpoort, te Lochem. Aanw. 2 uren vóór de aanbesteding.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voor de verbinding nabij Oefelt van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg met den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem en den sectieingenieur, te Nijmegen. Raming *f* 46,900.

Charlois, te 12 uren, ten raadhuize: 1o. het afbreken der bestaande- en wederopbouwen eener nieuwe school en onderwijzerswoning, aan den straatweg onder die gemeente; 2o. het verrichten van eenige veranderingen aan de le openbare school, aldaar.

Blokzijl, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van 2 gebouwen, en het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van dien polder.

Idskenhuizen, bij S. M. Visser: het afbreken der oude- en wederopbouwen van eene nieuwe schuur, aldaar. Inl. bij F. J. Haven, aldaar. Aanw. 12 Maart.

Opeinde, bij B. S. van der Burg: het afbreken der oude- en wederopbouwen eener nieuwe boerenhuizing en schuur met aanbehooren, op het Zwartveen, voor de diakonie der Herv. gemeente, aldaar. Inl. bij J. S. van der Burg, aldaar. Aanw. 12 Maart, te 2 uren.

Donderdag, 15 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van den metalen bovenbouw voor 41 bruggen, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Tessel, te 1 uur, door het best. van het waterschap De 30 Gemeenschappelijke Polders, op het raadhuis: het leveren van: 1o. 250 last bazaltsteen, zwaar van 80 tot 150 KG., en zulks medio April, Mei en Juni, telkens ¼; 2o. 650 M³ brik, waarvan vóór 7 April p. m. ⅕ en daarna elke volgende maand ⅕, alles in de haven van Tessel of aan den Zuiderzeedijk van het waterschap. Inl. bij den dijkgraaf, den secretaris en Jb. Hillenius, te Oudeschild.

Haps, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene onderwijzerswoning met toebehooren; 2o. het maken eener overdekte speelplaats en afmaking van het terrein met ringmuur en staketsel. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 10 uren.

Leerdam, door J. A. Burgers, in het hotel-Boerboom: het bouwen van eene villa, met de levering der materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den architect E. G. H. Cuypers, te Amsterdam. Aanw. 12 Maart, te 2 uren.

Haarlem, door M. P. T. Prévinaire: het bouwen van eene villa in de gemeente Callantsoog. Inl. bij Dirk de Boer, te Callantsoog. Bilj. inzenden bij den besteder, vóór 's avonds 7 uren.

Vrijdag, 16 Maart.

Genum, te 11 uren: het afbreken en wederopbouwen van een boerenhuis met lijtshuis enz., op de plaats in gebruik bij Pier Reitsma. Inl. bij den architect F. Brouwer, te Cornjum.

Overasselt, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een gemeentehuis, met woning en verdere aanhoorigheden, aldaar.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het herleggen van een vak steenglooiing en vervanging door eene gedeeltelijke glooiing van bazalt en het verlengen van hoofd no. 14, beiden aan de zeewering ten noordwesten van Delfzijl; 2o. het vernieuwen der Buiksteder draaibrug, over het kanaal van Groningen naar Stroobos.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: Bestek no. 50, de levering aan den metalen bovenbouw van 41 bruggen, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Dordrecht, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van de Zwijndrechtsche Waard, in het hotel-Ponsen: het maken der gebouwen en verdere werken voor het stoomgemaal aan de Develsluis te Heerjansdam. Inl. bij den hoofdopzichter Visser, te Zwijndrecht.

Leeuwarden, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het driejarig onderhoud der duinbeplantingen op Schiermonnikoog. in 2 perceelen. Raming: perc. 1, *f* 1000, perc 2, *f* 1800; 2o. het driejarig onderhoud van de duin- en oeverwerken op Ameland, in 2 perceelen. Raming per jaar: perc. 1, *f* 8500, perc. 2, *f* 19,000; 3o. het stellen van rijsschuttingen en het doen van stroobeplantingen in de duinen van Ameland. Raming *f* 10,000.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het maken van eene waterkeering tusschen Sneek en Joure, te gedeelte, genaamd de Nieuwe Slachte, met bijkomende kunstwerken. Aanw. 14 Maart, te 8 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhouden van het post-en-telegraafgebouw te Velp, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot en met 31 Maart 1886. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Raming *f* 925.

Zaterdag, 17 Maart.

Buitenpost, te 12 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente Buitenpost-en-Lutjepost, bij B. de Jong: het afbreken en wederopbouwen der huizing no. 58, te Buitenpost. Inl. bij den gemeentearchitect A. Velding, aldaar.

Murmerwoude, te 3 uren, door burg. en weth. van Dantumadeel: het stichten van een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning te Rinsumageest. Aanw. 14 Maart, te 2 uren. Biljetten inzenden uiterlijk 17 Maart, vóór 12 uren.

Alem, door het waterschapsbest. van het Laag-Hemaal: 1o. de levering der machinekolen 1e qualiteit, voor 1883; 2o. idem van grove onderhoudsgrint.

Maandag, 19 Maart.

Oldeboorn, te 11 uren, ten gemeentehuize van Utingeradeel: 1o. het afbreken van het bestaande- en het stichten van een nieuw schoolgebouw met 8 lokalen te Akkrum; 2o. het verrichten van eenige werkzaamheden, tot wijziging der inrichting van het schoolgebouw te Oldeboorn. Inl. bij den gemeenteopzichter T. H. Hoekstra, te Akkrum. Aanw. 14 Maart.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van de openbare lagere school 2e klasse, in de Jakob-van-Campenstraat, hoek Van-der-Helststraat. Inl. op het bureau van den stadsarchitect raadhuis, kamer no. 101, van 10—12 uren.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: 1o. het onder-profiel-brengen en afwerken van den toegangsdijk, van den Noordendijk tot aan de bestaande hulpbrug naar het terrein van den watertoren. Aanw. 15 Maart, te 2 uren; 2o. het verrichten van reinigings-, stukadoor- en witwerken in verschillende gebouwen der gemeente. Aanw. 17 Maart, te 1 uur.

Amsterdam, te 1½ uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 305, het verrichten van timmerwerk met enkele bijkomende werken, in 3 perceelen. Raming *f* 8689.60; 2o. Bestek no. 306, het verrichten van metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, met enkele bijkomende

werken, in 3 perceelen. Raming ƒ 4082.26; 3o. Bestek no. 307, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermsloten, benevens het verrichten van eenig taludwerk, in 3 perceelen. Raming ƒ 3450.44; 4o. Bestek no. 308, het verrichten van behang-, verf- en teerwerk, in 3 perceelen. Raming ƒ 5286.97½. Alles op den Noordhollandschen Staatsspoorweg Helder—Amsterdam en de verbindingslijn Haarlem—Uitgeest. Inl. op het bureau van den ingenieur-chef van de afd. Weg en Werken.

Overloon, te 2 uren, door burg. en weth. van Maashees-en-Overloon, bij L. van Kempen: 1o. het bouwen eener school met overdekte speelplaats te Overloon; 2o. het verbouwen der onderwijzerswoning, aldaar; 3o. het maken van een ijzeren staketsel voor de onderwijzerswoning te Maashees. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 11 uren.

Zwolle, bij den secretaris-thesaurier der Overijselsche Kanalisatiemaatschappij J. van Deventer H.Az.: 1o. het vernieuwen van het beweegbaar gedeelte van de Ganzepennebrug, over het kanaal in den Rijksstraatweg Zwolle—Raalte (gem. Heinoo); 2o. het vernieuwen van de ophaalbrug no. 13, over het kanaal in den kunstweg Den Ham—Vriezenveen (gem. Den Ham). Aanw. 15 Maart, te 10 uren.

Dinsdag, 20 Maart.

Maasbommel, te 11 uren, door burg. en weth. van Appeltern, op het raadhuis: het bouwen van eene openbare school met aanhoorigheden voor 150 leerlingen, en het verbouwen der onderwijzerswoning te Maasbommel, met bijlevering van alle materialen. Aanw. door den architect C. A. v Lith, te 9 uren.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van plankbeschoeiing met steenstapeling langs het kanaalboord van den Rijks-grooten weg van Groningen naar Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, beiden te Groningen, en bij de opzichters Raammaker, te Groningen en Strating, te Delfzijl. Aanw. 13 Maart. Raming ƒ 15.750.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 500,000 scherpe patronen no. 10 tot kamerschietcilinders.

Zwolle, te 3 uren, in de Nieuwe Stadsherberg: de bouw van 3 woonhuizen, op het kadastrale perceel no. 2960, aan de publieke wandeling nabij het paleis van justitie, aldaar. Inl. bij den architect S. J. H. Trooster B.Hz., aldaar. Aanw. 13 Maart, te 3 uren.

Heerenveen, ten gemeentehuize van Schoterland: het bouwen van eene nieuwe school te Rottum. Aanw. 16 Maart, te 11 uren.

Woensdag, 21 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provincieën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84. Aanw. 14 Maart.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van eene partij plaat-, hoek- en staafijzer.

Zwolle, te 12 uren, in het gemeentehuis van Zwollerkerspel: de levering van 360 M³ grint, ten behoeve van de kunstwegen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem. Raming ƒ 18,100; 2o. het leveren en verwerken van stortsteen, ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei '84. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruijn en den opzichter Chevalier, beiden te Dordrecht. Aanw. 12 Maart. Raming ƒ 19.100.

Utrecht, te 12½ uren, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, door burg. en weth: het leggen van eene aardebaan door de Zoutevest, vóór de rechterflank van bastion Bekaf II, het metselen van een duiker en het opruimen van den bestaanden dam door de Zoutevest. Aanw. 14 Maart, te 2 uren en 15 Maart, te 9 uren.

Wordt-Rheden, te 2½ uren, bij Noij: het bouwen van eene oranjerie met tuinmanswoning, op het landgoed «De Kruishorst", aldaar. Inl. bij den architect M. K. Smit, te Dieren. Aanw. 16 Maart, te 3 uren.

Donderdag, 22 Maart.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het vernieuwen van een gedeelte beschoeiing langs de Keulsche Vaart, in de prov. Noord-Holland, te Diemerbrug. Aanw. 15 Maart. Raming ƒ 2600; 2o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat. Aanw. 15 Maart. Raming ƒ 15.000.

Alkmaar, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den Hondsbossche en Duinen tot Petten, in De Toelast: 1o. het éénjarig onderhoud van de Hondsbossche zeewering en eenige binnenwerken; 2o. het driejarig onderhoud der gemeenlandsgebouwen, bruggen, sluizen enz. Inl. bij den hoofdopzichter C. J. Bollee, te Hazepolder. Aanw. 17 en 19 Maart.

Heerde, te 12 uren, door burg. en weth., bij den logementhouder Boeve: het bouwen in het dorp Heerde van eene school voor lager onderwijs, met het benoodigde ameublement, voor 350 leerlingen. Inl. bij den architect De Groot, te Apeldoorn. Aanw. te 10 uren.

s-Hage, te 1½ uren, door de Westlandsche Stoomtramwegmaatschappij: Bestek no. 4, het maken van de aarde-, de kunst- en eenige andere werken en het leggen der spoorbaan, ten behoeve van het gedeelte stoomtramweg Poeldijk—Monster—'s-Gravenzande. Inl. op het bureau van den hoofdopzichter H. Tol, op het station van den Hollandschen spoorweg te 's-Hage. Aanw. 15 Maart, te 11 uren.

Delft, te 3 uren, door de commissie van beheer der gemeentegasfabriek: de levering van ongeveer 66,000 HL. Engelsche gaskolen.

Leeuwarden, ten huize van W. Vonk, in de Schrans: het bouwen eener huizing no. 312. Aanw. 15 Maart, te 10 uren.

Zaterdag, 24 Maart.

Breda, te 12 uren, in Het Hof van Holland: het verbeteren van laaggelegen gronden in de Loopschans en Bijvang, door het vullen van grachtdeelen, het graven van greppels en slooten, en het verrichten van verdere werkzaamheden. Inl. bij den hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. van de Erve Jz., aldaar. Aanw. 23 Maart, te 9 uren.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een gymnastieklokaal op het terrein van school C, aan de Hooikade en het verbouwen en vergrooten van school B, in het Groenewoud. in 2 perceelen. Aanw. 17 en 21 Maart, telkens van 2—4 uren. Raming: perc. 1 ƒ 4800, perc. 2 ƒ 8800.

Dinsdag, 27 Maart.

Hooge-Zwaluwe, te 11 uren, ten raadhuize: 1o. het verbouwen van een woning voor het hoofd der school te Hooge-Zwaluwe; 2o. het verbouwen der school, het afbreken en het bouwen eener woning voor het hoofd der school te Lage-Zwaluwe. Aanw. door den bouwkundige K. F. Klein 20 Maart, te 10 uren.

Bingerden, te 2 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente te Angerloo, in Het Wapen van Bingerden: 1o. het amoveeren der bestaande en het ter plaatse bouwen van eene nieuwe pastorie, catechiseerkamer, schutting, afrastering c. a.; 2o. eene belangrijke herstelling en vernieuwing aan de Herv. kerk aldaar. Inl. bij den architect H. Enklaar, te Ruurloo. Aanw. 16 Maart, van 10—12 uren. Biljetten inzenden 26 Maart, bij den president-kerkvoogd op den Huize Bingerden.

Berchem, te 3 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest., in het lokaal der Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo: het bouwen van een liefdehuis met scholen. Inl. bij den architect Dobbe van Pelt, te 's-Bosch. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 28 Maart.

Bergen-op Zoom, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 65,000 grèskeien.

Vrijdag, 30 Maart.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth.: het leveren van 59,000 stuks grèskeien, zoogenaamde oblongs.

Zaterdag, 31 Maart.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande en het bouwen eener nieuwe school voor 400 leerlingen, met bijlevering der schoolmeubelen. Aanw. 24 Maart, te 11 uren.

Maandag, 2 April.

Dodewaard, te 10½ uren, door burg. en weth.: de verbouwing der openbare school. Inl. bij den architect D. Geijsbeek Molenaar, te Arnhem.

Woensdag 11 April,

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 21,020.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 31 Maart en 7 April. Raming ƒ 14.600.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 8500.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Leeuwarden, 23 Febr.: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe o. l. school, met 2 lokalen, te Goutum; ingek. 12 bilj., als:

K. J. Kalt,	te Ureterp,	ƒ 5698
R. P. Franzen,	» Goutum,	» 5539
M. J. Kok,	» Wirdum,	» 5482
E. H. Hiemstra,	» Hallum,	» 5432
J. J. v. d. Steeg,	» Finkum,	» 5333
L. Elzinga,	» Nieuwland,	» 5305
S. A. Kamstra,	» Warga.	» 5288
Corn. Schiere,	» Boornbergum,	» 5285
A. J. v. d. Meij,	» Berlikum,	» 5242
R. K. Sijbrandy,	» Wirdum,	» 5129
S. J. Fokkens,	» Britsum.	» 5095
J. C. v. Dijk,	» Blija,	» 5084

gegund.

Hansweerd, 28 Febr.: het bouwen van een nieuw woonhuis aan den Oosthavendijk, aldaar, onder beheer van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 7 bilj., als:

Joh. Lindenbergh,	te Wemeldinge,	ƒ 4440
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 4'00
J. Bruggeman,	» Hansweerd,	» 4315
J. Okker,	» Kruiningen,	» 43:9
L. v. Verre,	» idem	» 4300
J. M. Lammertee,	» Hansweert,	» 4.98
A. Guldemond & C. Koch,	» idem	» 4097

Bozum, 28 Febr.: het afbreken en opbouwen eener schuur enz. te Bozum, onder beheer van den architect F. Bouwer, te Cornjum; ingek. 11 bilj.; minste inschr. was A. Boomsma, te Oosterlittens, voor ƒ 78,848, gegund.

Breda, 1 Maart: 1o. het rioleeren van de 2e helft der Nieuwe-Ginnekenstraat en het leveren en leggen van trottoirbanden aldaar; ingek. 7 bilj., als:

B. Wevels,	te Breda,	ƒ 2784
J. Mol,	» idem	» 2500
P. Rijpaart,	» Ginneken,	» 2480
F. Kessel,	» Breda,	» 2450
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 2425
G. v. d. Sande,	» Breda,	» 2399
L. Bielars,	» idem	» 2398

2o. het rioleeren met het leveren en leggen der trottoirbanden van een gedeelte der Middellaan, de Nieuwe-Dieststraat en een gedeelte der Leuvenaarstraat, benevens het doen van bestratingen, begrintingen en bepuiningen in die straten; ingek. 5 bilj., als:

F. Kessel,	te Breda,	ƒ 6827
B. Wevels,	» idem	» e666
P. Rijpaart,	» Ginneken,	» 6395
G. v. d. Sande,	» Breda,	» 6384
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 6249

Bij de inschrijving in massa werd ingeschreven door den heer B. Wevels, te Breda, voor ƒ 9269.

Veendam, 1 Maart: het vergrooten van een winkelhuis in de Kerklaan, onder beheer van den architect C. Kamminga; ingek. 3 bilj., als:

F. Eikenberg,	te Veendam,	ƒ 2160
H. Bos,	» idem	» 2150
J. Kamminga,	» idem	» 2140

niet gegund.

's-Hage, 2 Maart: het verbouwen van de decoratieloodsen in den schouwburg; ingek. 13 bilj., als:

Gebr. Houtman,	te 's-Hage,	ƒ 41,250
Th. J. Mirande.	» idem	» 39,999
L. Tromp,	» idem	» 38,780
Raasveld en Gerritse.	» idem	» 38,200
J. L. Werdes,	» idem	» 37,713
J. N. Boers,	» idem	» 37,200
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 36,900
W. Lamkamp.	» idem	» 36,480
A. C. Paardekooper,	» idem	» 35,420
Tom en Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 34,7·8
A. Stigter,	» idem	» 34,400
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 31 240
J. Nater,	» 's-Hage,	» 30,960

Rhoon, 2 Maart: het bouwen van eene school en onderwijzerwoning en 120 schoolbanken:

	gebouwen	schoolb.
G. H. v. Loon, Rotterdam,		ƒ 1096
J. Meiboom, Hoogvliet,	ƒ 22,999	1328
F. v Loo, Westmaas,	21,400	
C. H. Knegt & J. Struik, Pernis,	22.682	
J. Menters, Delft,	29,960	
A. v. Tricht en D. v. Bezeij, Oud-Beierland,	22,600	1194
A. & P. Onderdelinden, Heerjansdam,	23.460	
H. Stuiver, Lekkerkerk,	25.870	
A. Groen, Kralingen.	28,082	1514
W. Hordijk, Charlois,	ƒ 27,800	
C. Vrijhof, Rhoon,	24,000	
L. de Neef Lz., Brielle,	23,147	ƒ 888
A. H. Visser, Rotterdam,		1125
J. v. Tricht, Heerjansdam,	23,340	1085
J. Buurman, Puttershoek,	23,332	1094
Tob. Bouwman, Rhoon,	23,000	1000
C. Romijn, Delft,	24.519	
J. v. d. Vlugt, Dordrecht,	25.550	
J. C. Maassen, Vlaardingen,	29,730	1228
I. Sprij, Koudekerk,	25,673	1466
L. & B. v. d. Nadort, Strijen,	21,200	
J. Sneep, Mijnsheerenland,		1396
D. H. Overgauw, Heerjansdam,		1199
P. Langeveld, Overschie,		1124
T. Mosselman, Middelharnis,		895
T. de Graaf, Schiedam,		977
W. Nieuwenhuizen, Sprang,		766
J. de Geus Jz., Giesendam,		882
H. v. d. Griend, Heinenoord,		926
A. v. d. Schie, Rhoon,		955
W. J. Speelman, Hoogvliet,		895

Voorts waren er nog 10 inschrijvingsbiljetten van onwaarde, namelijk 4 voor de gebouwen en 6 voor de schoolbanken.

Steenderen, 2 Maart: 1o. het verbouwen van de dorpsschool; ingek. 5 bilj., als:

H. M. Berendsen,	te Laag-Keppel,	ƒ 10,725
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 9,494
C. Boogman,	» Steenderen,	» 9,417
A. Klanderman,	» Brummen,	» 8,882
H. J. Masselink,	» Doetinchem,	» 8,649

2o. idem van de school te Bronkhorst; ingek. 3 bilj., als:

G. J. Boezewinkel,	te Brummen,	ƒ 5918
H. J. Masselink,	» Doetinchem,	» 5589
A. Klanderman,	» Brummen,	» 4997

3o. idem van de school te Baak; ingekomen 6 bilj., als:

H M. Berendsen,	te Laagkeppel,	ƒ 6439
A. Klanderman,	» Brummen.	» 5989
A. Mulderij,	te Vierakker,	ƒ 5858
E. Hekkelman,	» Steenderen,	» 5679
H. J. Masselink,	» Doetinchem,	» 5400
H. Zilvold,	» Hengeloo (G.),	» 4268

4o. idem van de school te Rha; ingekomen 6 bilj., als:

H. M. Berendsen	te Laag-Keppel,	ƒ 4779
A. Klanderman.	» Brummen,	» 4470
J. Steinvoort,	» Dieren,	» 4333.99
H. J. Masselink,	» Doetinchem,	» 4300
H. Stoltenberg,	» Dieren,	» 4259
J. de Witt,	» idem	» 3796

5o. het bouwen van eene onderwijzerswoning te Rha; ingek. 9 bilj., als:

H. Mulder,	te Dieren,	ƒ 4639
H. J. Masselink,	» Doetinchem,	» 4400
H. M. Berendsen,	» Laag-Keppel,	» 4142
H. Stoltenberg,	» Dieren,	» 3939
H. Schoemaker,	» Steenderen,	» 3907
J. Maandag,	» Dieren,	» 3728
E. Hekkelman.	» Steenderen,	» 3637
J. de Witt	» Dieren,	» 3577
A. Klanderman,	» Brummen,	» 3564

Voor de scholen te Steenderen, Bronkhorst en Rha en de onderwijzerswoning te Rha: J. A. Gervelink, te Zutfen, voor ƒ 25,894.

Voor de generale massa ingeschreven door A. Klanderman, te Brummen, voor ƒ 27,667.

Brouwershaven, 2 Maart: eene belangrijke verbouwing en vergrooting aan de openbare school dier gemeente; ingek. 9 bilj., als:

C. Timmerman,	te Zierikzee,	ƒ 23,000
J. Lammers,	» idem	» 22,810
H. C. v. d. Ende,	» idem	» 22,760
J. Dekker,	» Noordgouwe,	» 21,050
B. v. Verre,	» idem	» 20.978
C. Kappers,	» Brouwershaven,	» 19,060
J. Vink,	» idem	» 19,000
J. v. d. Werff,	» Noordgouwe,	» 18,751
P. Vink Jz.,	» idem	» 18,750

gegund.

Amsterdam, 5 Maart: ten dienste der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 291, uitvoeren van timmerwerk Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4.	perc. 5	massa.
						ƒ 11,313
Leenders, Utrecht.			ƒ 987	ƒ 1840	ƒ 2400	
J. Fuhren, Hilversum,				1800		
J. v. d. Geest, Amersfoort,	ƒ 2860	ƒ 2970				
K. F. Ozinga, Amsterdam,					2492	
Van Schaik,					2525	
v. d. Braat,	2662	2772	1001	1991	2772	10,901
Woud, Amsterdam,	5635			5665		
	3010	3100	1040	1900		
Zwaan,	2690	2770	920	1635	2400	
J. Smit, Amsterdam,	2900	300				
Meekers, idem					2689.70	
v. Vliet, idem	2829	2909	946	1555	2990.70	11,200
Poot, idem		2850	914			
Vermolen, Weesp,	2640	2700	880	1590	2360	10,054
Mouw, Hilversum,	2720	2840				
Westmaas, Amsterdam,				1760		
v. Doornik, Baarn,						

2o. Bestek no. 292, uitvoeren van verf- en behangwerk Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht.

	perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	perc. 4.	perc. 5.	massa.
Bakkeras.	ƒ 665		ƒ 740			
Wilgenburg, Utrecht.	730	ƒ 1490	780	ƒ 1320	ƒ 2920	ƒ 7120
Sterk, Bodegraven,	731.50	1513	821	1314	2709	6898
Eijsvogel, Rotterdam,	720	1508	719	1213	2937	6897
De Bruin, Amsterdam,	744.70	1659				
Goossen, Weesp,	715.65	1522.75	752.15			
Hildering, Amsterdam,		ƒ 2400.				
Ouwerkerk, idem,	691.50	1450		1500		
Ten Ham,			850.50			
Van Oort,			810			
Schrijver,		1524				
Meijers,						

3o. Bestek no. 293, schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van slooten langs den Ooster-spoorweg.

	perc 1.	perc 2.	perc. 3	perc. 4
Van Putten, Hilversum,		ƒ 1650	ƒ 240	ƒ 380
Vermolen, Weesp,		1950		
Holster, Amsterdam,		1925		
Beijen, idem,		2225	285	465
V. d. Berg, Amersfoort,	ƒ 550	2098	265	449
V. d. Meijden	545	2073		
Fuhren, Hilversum,	532	1900	325	395
Boom,		2400	310	465
Jurrien,	615	2200	300	
Joh. Smit, Amsterdam,		2000	283	465
Mouw, Hilversum,	590	1940	240	423
Westmaas, Amsterdam,	523		doet afstand	
Lakerveld, Utrecht,		2084		
Kramers, Amsterdam,	509		249	372
	550			

4o. Bestek no. 294, uitvoeren van metsel-, voeg-, pleister- en straatwerken, Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4	perc. 5	massa
Leenders, Utrecht,						f 5317
De Kruijf, Amsterdam,					f 1174	
J. Fuhren, Hilversum,			f 400	f 1200	990	
Joh. Smit, Amsterdam,	f 1200	f 1002	401	1210	1020	
Jurrien,	1400	1200	400	1490	1290	
Mouw, Hilversum,	1140	980	380	1140	990	
v. Doornik, Baarn,				1350		
Westmaas, Amsterdam,	1173	1043				
Ozinga, idem	1280	1074				
Poot, idem	1196	1090	322	1390	1099	5090
Meekers, idem	1200	1000				

5o. Bestek no. 295, uitvoeren van wit- en sauswerken Amsterdam—Amersfoort en Hilversum—Utrecht.

	perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	perc. 4.	perc. 5.
J. Fuhren, Hilversum,			f 879	f 791	
Behrens, idem.	f 365	f 93	860	770	
V. d. Plas.				854	
Van Wilgenburg, Utrecht,	450	112	1120	990	f 2500
Dekker, Wormerveer,	350	93	922.50	840	2205.50
Klingeren.			885.60		
Sterk, Bodegraven,	380	92	900	800	2010

6o. Bestek no. 296, uitvoeren van timmerwerk langs den spoorweg Amersfoort—Zutfen en Zutfen—Winterswijk.

	perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	massa
Leenders, Utrecht,				f 3178
Landeweert, Zutfen,		f 1460		
De Boer, Barneveld,	f 727			
H. Mouw, Apeldoorn,	795.50	1397	f 1348.50	
Te Zijpe,			1187	
Wegerif, Apeldoorn,	824	1247	1220	
V. d. Braak, idem,		1523		
V. d. Geest, Amersfoort,	810.50			
Ter Heerdt, Klarenbeek,		1180.80		
Nuijs, Winterswijk,				massa perc. 3 van bestek 296, 297, 298 299 f 3620
Hilbers, Groenloo,			1267	
Ter Haar, Winterswijk.			1500	

7o. Bestek 297, uitvoeren van behang-, verf- en teerwerk langs den spoorweg Amersfoort—Zutfen en Zutfen—Winterswijk.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3 massa
Ter Haar, Winterswijk,	f 750		
A. Duijs, idem			f 3620
Eikendaal, Apeldoorn,	f 1496		
Poppink, Winterswijk,	740		
Ten Ham, Barneveld,	f 440		

8o. Bestek 298, uitdiepen, schoonmaken en verbreeden van bermsloten en greppels langs den spoorweg Amersfoort—Zutfen en Zutfen—Winterswijk.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
L. v. Putten, Hilversum,	f 810	f 850	f 829.
J. Fuhren, idem	800	800	
J. v. d. Berg, Amersfoort,	824	795	800
Beijen, Amsterdam,	975	1000	926
Ter Haar, Winterswijk,			790
H. Wegerif, Apeldoorn,	778	812	800
Mouw, Apeldoorn,	842.50	882.50	824.50
Weenink, Zutfen,		877.25	
Nuijs, Winterswijk,		877,25	
H. Hilbers, Groenloo,			746

9o. Bestek 299, uitvoeren van metsel-, voeg-, wit-, pleister- en sauswerken langs den spoorweg Amersfoort—Zutfen en Zutfen— Winterswijk.

	perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	perc. 4.
H. Wegerif, Apeldoorn,	f 1000	f 1694	f 930	
H. Hilbers, Groenloo,			1310	
B. Landeweert, Zutfen,		2037		
P. J. Leenders, Utrecht,				f 3620
A. Nuijs, Winterswijk,				idem
H. Wegerif, Apeldoorn,	1015	1712	930	
Van Oort, idem,		2040		
Nieuwkamp,		1400		
Van Wagensveld, Barneveld,	1170	1780		
Ter Heerdt, Klarenbeek,		1390		
J. Wegerif, Apeldoorn,		1850		
Ter Haar, Winterswijk,			979	
H. Mouw, Apeldoorn,	998.50	1448	997	
Carmigchelt, Voorst,		1830		

10o. Bestek no. 300, onderhoudswerken op het gemeenschappelijk station Winterswijk; ingek. 5 bilj, als:

Landeweert,	te Zutfen,	f 2679
Toebes,	» Winterswijk,	» 2350
Nuijs,	» idem	» 1995
Te Zijpe,		» 1987
Ter Haar,	» idem	» 1970

Amsterdam, 2 Maart: het bouwen van 4 woonhuizen met een daaraan verbonden villa in de Anna-Vondelstraat, te Nieuwer-Amstel, onder beheer van den architect H. J. Wigman; ingek. 10 bilj, als:

Maks en Boekholtz,	f 89,900
B. van Buren,	» 89,100
Leibbrandt,	» 84,534
Eijrond,	» 84,490
Van Berkum,	» 13,700
H. Meekers,	» 82,990
J. Koster,	» 82,950
Cerlijn & De Haan,	» 82,500
Cruijff & Schouten,	» 81,900
Oosterink & Schut,	» 78 300
Raming gegund.	» 79,145

's-Hage, 5 Maart: 1o. het bouwen van een machinistenwoning enz. bij het gemeentegasthuis; ingek 11 bilj., als:

Th. J. Mirande,	te 's-Hage,	f 6615
A. Stigter,	» idem	» 6595
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 6473
A. C. Paardenkooper,	» idem	» 6462
Gebr. Houtman,	» idem	» 6450
Van Lith & Van Dam,	» idem	» 5990
L. Tromp,	» idem	» 5989
J. Hoogendoorn,	» idem	» 5975
J. C. Bernard,	» idem	» 5950
H. J. Hiercks.	» idem	» 5690
F. P. de Haas,	» idem	» 5493
W. Franken,	» idem	» 5375
L. Blom,	» idem	» 5275
W. Lamkamp,	» idem	» 5197

2o. de meubileering der scholen aan de Hoefkade en Schelpsloot:

	1e perc.	2e perc.	massa
J. C. Bernard, 's-Hage,	f 3065		
N. W. v. Ipenburg, Delft,	f 3028	2970	
F. de Graaf, Schiedam,	2875		
H. Driesen, 's-Hage,	2820		
P. v. Vliet, Woubrugge,	2760	2709	
Tom & Van Bergen Henegouwen, 's-Hage,	2745	2690	
Gebr. Crul, Scheveningen,	2707	2654	
W. F. Mucen, 's-Hage	2630	2580	
L. Tromp, idem	2607.90	2660.40	
C. G. v. d. Zwart, idem	2558	2496	
W. Franken, idem	2445	2395	f 4830
Raasveld & Gerritse, 's-Hage,			5090
J. C. Opsteegh, Dordrecht.			4688.34
J. M. Meusen, 's-Hage.		2694	
N. L. v. d. Hoeff. id.	2227	2164	

Borger, 6 Maart: de bouw van eene onderwijzerswoning te Nieuwbuinen, op de plaats no. 15; ingek. 8 bilj., als:

H. Timmer Jz.,	te Westerbork,	f 2266
P. Luitjens,	» Stadsmusselkanaal,	» 2229
L. Vos,	» Stadskanaal.	» 2190
P. v. d. Berg,	» Stadsmusselkanaal,	» 2190
A. Niks,	» Nieuwbuinen,	» 2098
E. Kliphuis,	» Stadsmusselkanaal,	» 1989
E. Warringa.	» Nieuwbuinen,	» 1927
H Eggens	» idem	» 1889

Amsterdam, 6 Maart: het maken van de gebouwen en inrichtingen aan de Handelskade te Amsterdam, voor de Stoomvaart-maatschappij »Nederland", onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt: ingek. 15 bilj., als:

Oosterink & Schut,	te Amsterdam,	f 219,960
Timmer & Furstner,	» idem	» 219.400
H. C. Dorlas,	» inem	» 216,000
J. Koster,	» idem	» 214,880
G. Toornvliet & H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 209.990
B. v. Buuren,	» Amsterdam,	» 209,400
L. Kok,	» IJmuiden,	» 207,570
D. Cerlijn & Zn. en De Haan.	» Amsterdam,	» 207,200
G. D. v. Doorn,	» idem	» 206,900
F. K. Ozinga,	» idem	» 204 380
Cruijff en Schouten,	» idem	» 203,700
A. Paans,	» idem	» 196,800
H. J. Meekers,	» idem	» 198,378
Deutekom & R. Kroon,	» idem	» 195.000
D. Zuiderhoek, gegund.	» Zandvoort,	» 189,800

Rotterdam, 7 Maart: het maken van nieuwe toegangswegen bij de Kleine-Draaisteeg, de verbreeding der Gelderschekade en de onderbouw der nieuwe Jan-Kuitenbrug, te Rotterdam; ingek. 15 bilj., als:

Jan Smit VII, Slikkerveer,	f 310,000
H. Lagerwaard, Rotterdam,	» 289,900
A. de Neef, Brielle,	» 287,400
W. v. Leeuwen, Hellevoetsluis,	» 287.090
H. L. Veenenbos, Brielle,	» 286,990
W. P. v. d. Laan, Rotterdam,	» 282,659
A. L. v. Wijngaarden IJz., Sliedrecht,	» 278.400
M. A. J. Taverne, 's-Hage,	» 271,057
Corn. Hoogendoorn, Giesendam,	» 263,600
C. Langeveld, Nieuwer-Amstel,	» 269,360
B. Voordendag Az., Dordrecht,	» 256,000
M. L. v. d. Laar, Rotterdam,	» 250,000
Wed. G. Camesi & Co. idem,	» 248,666
H. Stelwagen, idem,	» 241,630
A. v. d. Meijden Az., Hardinksveld,	» 238,888

Haarlem, 7 Maart: het bouwen van eene grafkapel met kelder te Heemstede, onder beheer van den architect-ingenieur V. G. A. Bosch, te Arnhem; ingek. 8 bilj., als:

W. M. Mulder,	te Haarlem,	f 7455
Verhoeven & Van 't Wout,	» idem	6908
M. Vester,	» Heemstede,	» 6781
J. van Ek & Zn.,	» Haarlem.	» 6776
L. Zieren,	» Heemstede,	» 6729
W. A. van Amstel,	» idem	» 6629
J. A. Raasveldt,	» Haarlem,	» 6531
S. B. Peijra,	» idem	» 6252

gegund aan W. A. van Amstel te Heemstede.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 17 MAART 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 19 Maart.

Oldeboorn, te 11 uren, ten gemeentehuize van Utingeradeel: 1o. het afbreken van het bestaande- en het stichten van een nieuw schoolgebouw met 8 lokalen te Akkrum; 2o. het verrichten van eenige werkzaamheden, tot wijziging der inrichting van het schoolgebouw te Oldeboorn. Inl. bij den gemeenteopzichter T. H. Hoekstra, te Akkrum.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van de openbare lagere school 2e klasse, in de Jakob-van-Campenstraat, hoek Van-der-Helststraat.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: 1o. het onder-profiel-brengen en afwerken van den toegangsdijk, van den Noordendijk tot aan de bestaande hulpbrug naar het terrein van den watertoren. Aanw. 15 Maart, te 2 uren; 2o. het verrichten van reinigings-, stukadoor- en witwerken in verschillende gebouwen der gemeente.

Bokstel, te 12 uren, door het best. van het waterschap der rivier de Dommel, op het raadhuis: het verbeteren van de boventakken van de Kleine-Dommel en de verbinding van den Rielloop met die rivier. Inl. bij den ingenieur te Stratum.

Makkum, te 12 uren, door het dijksbest. van het waterschap Vijf-Deelen-Zeedijken-Buitendijks, in De Prins: de gewone werken aan de zeeweringen voor 1883, in perceelen.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het bestraten van de Westerhavenstraat en den Westerbinnensingel; 2o. idem van den binnensingel tusschen de Nieuwe-Boteringe- en de Nieuwe-Ebbingestraat.

Amsterdam, te 1½ uren, door de directie der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 305, het verrichten van timmerwerk met enkele bijkomende werken, in 3 perceelen. Raming f 8689.60; 2o. Bestek no. 306, het verrichten van metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, met enkele bijkomende werken, in 3 perceelen. Raming f 4082.26; 3o. Bestek no. 307, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermslooten, benevens het verrichten van eenig taludwerk, in 3 perceelen. Raming f 3450.44; 4o. Bestek no. 308, het verrichten van behang-, verf- en teerwerk, in 3 perceelen. Raming f 5286.97½. Alles op den Noordhollandschen Staatsspoorweg Helder—Amsterdam en de verbindingslijn Haarlem—Uitgeest.

Zalt-Bommel, te 2 uren, door den notaris Mr. G. Kolff, in het hotel-Tivoli: het afbreken van den bestaanden houten schuifduiker en het maken van een gemetselden duiker met schuif in de kade der uiterwaard van Jurgens, te Os onder Zuilichem.

Overloon, te 2 uren, door burg. en weth. van Maashees-en-Overloon, bij L. van Kempem: 1o. het bouwen eener school met overdekte speelplaats te Overloon; 2o. het verbouwen der onderwijzerswoning, aldaar; 3o. het maken van een ijzeren staketsel voor de onderwijzerswoning te Maashees. Inl bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer. Aanw. te 11 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, bij M. Prins: het afbreken en wederopbouwen van een gebouw, in te richten tot kantoor enz., in de Schuitemakersstraat, G 189, en een gedeeltelijke verbouwing van de behuizing in de Brugstraat, G. 201. Inl. bij den architect J. P. Hazeu.

Haarlem, door M. P. T. Prévinaire: het bouwen van eene boerderij in den Haarlemmermeerpolder, sectie X, kavel 29, aan de Hoofdvaart bij den Lisserdwarsweg. Bilj. inzenden vóór 's avonds 7 uren.

Zwolle, bij den secretaris-thesaurier der Overijselsche Kanalisatiemaatschappij J. van Deventer H.Az.: 1o. het vernieuwen van het beweegbaar gedeelte van de Ganzepennebrug, over het kanaal in den Rijksstraatweg Zwolle—Raalte (gem. Heinoo); 2o. het vernieuwen van de ophaalbrug no. 13, over het kanaal in den kunstweg Den Ham—Vriezenveen (gem. Den Ham).

Dinsdag, 20 Maart.

Den-Dungen, te 10 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van het schoolgebouw, benevens het maken van het noodige ameublement en eenige herstellingen aan de onderwijzerswoning. Inl. bij Th. J. Klompers Jr., te 's-Bosch.

Maasbommel, te 11 uren, door burg. en weth. van Appeltern, op het raadhuis: het bouwen van eene openbare school met aanhoorigheden voor 150 leerlingen, en het verbouwen der onderwijzerswoning te Maasbommel, met bijlevering van alle materialen. Aanw. door den architect C. A. v Lith, te 9 uren.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van plankbeschoeiing met steenstapeling langs het kanaalboord van den Rijks-grooten weg van Groningen naar Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, beiden te Groningen, en bij de opzichters Raammaker, te Groningen en Strating, te Delfzijl. Raming f 15,750.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 500,000 scherpe patronen no. 10 tot kamerschietcilinders.

Zwolle, te 3 uren, in de Nieuwe Stadsherberg: de bouw van 3 woonhuizen, op het kadastrale perceel no. 2960, aan de publieke wandeling nabij het paleis van justitie, aldaar. Inl. bij den architect S. J. H. Trooster B.Hz., aldaar.

Heerenveen, ten gemeentehuize van Schoterland: het bouwen van eene nieuwe school te Rottum.

Woensdag, 21 Maart.

Buurmalsen, te 10 uren, door het polderbest., bij L. van den Berg: het leveren van 120 M³ zuiver gewasschen grint.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden, tot het doen van herstellingen aan de Rijksstoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk ten behoeve der werken van de Merwede en Killen in de provinciën Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende 31 Maart '84.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van eene partij plaat-, hoek- en staafijzer.

Dordrecht, te 11 uren, op een terrein aan den Singel tegenover den St.-Jorisweg: het maken van eene paalfundeering met bijbehoorende werken. Aanw. 19 Maart, te 11 uren.

Twelloo, te 11 uren, ten raadhuize: het schoonmaken der scholen en van het gemeentehuis in de gemeente Voorst, in 7 perceelen.

Zwolle, te 12 uren, in het gemeentehuis van Zwollerkerspel: de levering van 360 M³ grint, ten behoeve van de kunstwegen.

Amsterdam, te 12 uren, door de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij: het maken der houten fundeeringen voor een ijzeren overdekking der laad- en losplaatsen van de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij op het station Nieuwe Vaart, te Amsterdam. Inl. bij den ingenieur N. H. Nierstrasz, Katarijnesingel 43, Utrecht. Aanw. 19 Maart, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch-Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur, te Arnhem. Raming f 18,100; 2o. het leveren en verwerken van stortsteen, ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep tot de overbrugging behoorende, met het onderhoud dier werken tot 1 Mei '84. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruijn en den opzichter Chevalier, beiden te Dordrecht. Raming f 19,100.

Utrecht, te 12½ uren, door de directie der Nederl. Rijnspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, door burg. en weth: het leggen van eene aardebaan door de Zoutevest, vóór de rechterflank van bastion Bekaf II, het metselen van een duiker en het opruimen van den bestaanden dam door de Zoutevest.

Beilen, te 1½ uren, door burg. en weth., bij den logementhouder Joosten: het bouwen van eene onderwijzerswoning te Hooghalen, gem. Beilen. Inl. bij den architect G. Stel. te Assen.

Wordt-Rheden, te 2½ uren, bij Noij: het bouwen van eene oranjerie met tuinmanswoning, op het landgoed »De Kruishorst", aldaar. Inl. bij den architect M. K. Smit, te Dieren.

Jorwerd, te 3 uren, bij Van der Ploeg: de verbouwing en inrichting van de onde school tot eene smederij en woning.

Donderdag, 22 Maart.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het vernieuwen van een gedeelte beschoeiing langs de Keulsche Vaart, in de prov. Noord-Holland, te Diemerbrug. Raming f 2600; 2o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat. Raming f 15,000.

Alkmaar, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den Hondsbossche en Duinen tot Petten, in De Toelast: 1o. het éénjarig onderhoud van de Hondsbossche zeewering en eenige binnenwerken; 2o. het driejarig onderhoud der gemeenlandsgebouwen, bruggen, sluizen enz. Inl. bij den hoofdopzichter C. J. Bollee, te Hazepolder.

Heerde, te 12 uren, door burg. en weth., bij den logementhouder Boeve: het bouwen in het dorp Heerde van eene school voor lager onderwijs, met het benoodigde ameublement, voor 350 leerlingen. Inl. bij den architect De Groot, te Apeldoorn. Aanw. te 10 uren.

's-Hage, te 1½ uren, door de Westlandsche Stoomtramwegmaatschappij: Bestek no. 4, het maken van de aarde-, de kunst- en eenige andere werken en het leggen der spoorbaan, ten behoeve van het gedeelte stoomtramweg Poeldijk—Monster—'s-Gravenzande. Inl. op het bureau van den hoofdopzichter H. Tol, op het station van den Hollandschen spoorweg te 's-Hage.

Delft, te 3 uren, door de commissie van beheer der gemeentegasfabriek: de levering van ongeveer 66,000 HL. Engelsche gaskolen.

Leeuwarden, ten huize van W. Vonk, in de Schrans: het bouwen eener huizing no. 312.

Nijverdal, door de directie der Koninklijke Stoomweverij: de vergrooting en verbouwing der fabriek te Nijverdal. Inl. bij F. A. Trijssenaar, te Almeloo. Aanw. 21 Maart, te 12 uren.

Vrijdag, 23 Maart.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van een gedeelte weg en het rioleeren en herstraten van een deel der Roggeveen-, Witte-de-With- en Helmerstraten, aldaar. Aanw. 21 Maart, te 10 uren.

Zaterdag, 24 Maart.

Rijsoord, te 11 uren, door B. Visser Pz. bij D. van Warendorp: het wederopbouwen van eene hofstede te Groote-Lindt. Inl. bij de architecten A. Visser Kz., te Zwijndrecht en C. Karsseboom, te Rijsoord. Aanw. 21 Maart, te 11 uren.

Zevenbergen, te 11 uren, door het gemeentebest.: het bouwen van een vereenigd post-en-telegraafkantoor met directeurswoning, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect J. Verheijen, aldaar.

Breda, te 12 uren, in Het Hof van Holland: het verbeteren van laaggelegen gronden in de Loopschans en Bijvang, door het vullen van verdere werkzaamheden. Inl. bij den hoofdopzichter voor de ontmantelingswerken P. van de Erve Jz., aldaar. Aanw. 23 Maart, te 9 uren.

Leeuwarden, te 12½ uren, door burg. en weth.: de levering van 90,000 HL. Engelsche gaskolen.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het onderhouden van- en het verrichten van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de cellulaire gevangenis te Goes, ged. '83, '84 en '85. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. Metzelaar, te 's-Hage en den opzichter J. H. Hannink, te Goes. Aanw. 19 Maart, te 11 uren. (Herbesteding).

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van houtwaren ten dienste der gemeentereiniging in '84.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een gymnastieklokaal op het terrein van school C, aan de Hooikade en het verbouwen en vergrooten van school B, in het Groenewoud, in 2 perceelen. Aanw. 21 Maart, telkens van 2—4 uren. Raming: perc. 1 *f* 4800, perc. 2 *f* 8800.

Abkoude, te 2 uren, in het logement De Eendracht: het bouwen eener hofstede met stalling voor 40 koeien, schuur, hooiberg en verdere werken op een terrein te Abkoude. Inl. bij P. van Hilten, te Baambrugge. Aanw. te 10 uren

Gorredijk, voor D. de Graaf: het bouwen eener berg- en werkplaats en belangrijke vergrooting vau zijn woonhuis. Aanw. 21 Maart, te 10 uren.

Grouw, bij F. T. Jaarsma, op Sieteburen: het afbreken eener oude huizing en het bouwen eener nieuwe schuur met woonkamer enz. Aanw. 21 Maart, te 12 uren.

Dinsdag, 27 Maart.

Dordrecht, te 10 uren, in het raadhuis: het verhoogen en verzwaren van 3670 str. M. kaden om den West-Merwedepolder, gemeenten Dordrecht en Dubbeldam, in 7 perceelen. Inl. bij den opzichter der landerijen van de gemeente, J. Dubbelman. Aanw. 21 Maart, te 9 uren.

Hooge-Zwaluwe, te 11 uren, ten raadhuize: 1o. het verbouwen van een woning voor het hoofd der school te Hooge-Zwaluwe; 2o. het verbouwen der school, het afbreken en het bouwen eener woning voor het hoofd der school te Lage-Zwaluwe. Aanw. door den bouwkundige K. F. Klein 20 Maart, te 10 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het gewoon onderhoud van- en het verrichten van herstellingen ged. '83 aan sluis- en waterwerken en scheepvaartinrichtingen; 2o. het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen, benevens het onderhoud ged. '83, aan: de huizen, torens, poorten enz., de gebouwen ten behoeve van het onderwijs, van de politie en der brandweer, benevens die op de algemeene begraafplaatsen; 3o. het onder profiel herstellen van een deel der afsluitkade in het afgesloten IJ (Noordzeekanaal) langs de Houthaven; 4o. het bouwen van 2 scheepssteigers aan de De-Ruijterkade. Inl. voor no. 1, 3 en 4 bij den stadsingenieur, voor no. 2 bij den stadsarchitect, op het raadhuis, resp. kamers no. 93 en no. 101.

Bingerden, te 2 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente te Angerloo, in Het Wapen van Bingerden: 1o. het amoveeren der bestaanden het ter plaatse bouwen van eene nieuwe pastorie, catechiseerkamer, schutting, afrastering c. a.; 2o. eene belangrijke herstelling en vernieuwing aan de Herv. kerk, aldaar. Inl. bij den architect H. Enklaar, te Ruurloo. Biljetten inzenden 26 Maart, bij den president-kerkvoogd op den Huize Bingerden.

Berchem, te 3 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest., in het lokaal der Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo: het bouwen van een liefdehuis met scholen. Inl. bij den architect Dobbe van Pelt, te 's-Bosch. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 28 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 20, 21, 22 en 24 Maart. Raming *f* 395,000.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het uitvoeren van verbeteringen in de gemeenschapslinie en het fort Dirks-Admiraal, in de stelling van Helder.

Delft, te 11 uren, door L. A. Post, bij F. Fijt: het bouwen van 2 bovenwoningen met achterwoning. Inl. bij den bouwmeester P. Zuidgeest. Aanw. 21 Maart, te 3 uren.

's-Bosch, te 12 uren, door Antoine van Gulick: het bouwen van een wijnpakhuis, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect Dobbe van Pelt. Aanw. te 11 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: de uitbreiding van het gebouw ten dienste der academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen, aan de Coolvest. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 22 Maart, te 11 uren.

Bergen-op Zoom, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 65,000 greskeien.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, van Spokershek af tot nabij Lemmer, over eene lengte van 1900 M. Raming *f* 58,500.

Oldeboorn, bij den president der commissie voor de school van voorbereidend lager onderwijs: het vertimmeren van het bestaande schoolgebouw. Inl. bij den gemeenteopzichter F. H. Hoekstra, te Akkrum. Aanw. 24 Maart, te 10 uren.

Bemmel, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare scholen te Bemmel en te Angeren.

Donderdag, 29 Maart.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het verrichten van herstellings- en vernieuwingswerken aan het gemeentehuis; 2o. het maken van een vak bekleedingsmuur aan de Buitenhaven, met het dichten eener opening in den bekleedingsmuur aan den voormaligen Oliebak; 3o. het afbreken der brug buiten de Vuchterpoort. Aanw. 27 Maart.

Dinteloord, te 11 uren, ten raadhuize: het bouwen van een schoollokaal met verbouwing der onderwijzerswoning aan den Drogendijk, onder Dinteloord. Inl. bij den architect G. de Rooij, aldaar. Aanw. 20 Maart, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van het ijzerwerk voor 60 gesloten goederenwagens met remwerk en voor 40 gesloten goederenwagens zonder remwerk, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van 60,000 stuks Luiksche Ourthe- of Ben-Ahinkeien; 100,000 vlakke en 30,000 getrokken straatklinkermoppen; 175 M³ gewasschen grint; p. m. 1000 M³ zuiver scherp rivierzand en 1000 M³ plaatzand; benevens eenige houtwaren.

Medemblik, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden der Vier Noorderkoggen, in het Koggenhuis: het amoveeren en reconstrueeren van: 1o. 120 M. steenglooiing op no. 15; 2o. 220 M. steenglooiing aan den Nesserdijk. Inl. bij den opzichter G. de Heer, te Medemblik. Aanw. 21 Maart, te 11 uren, te beginnen te Aardswoud op dijksnommer 15.

Utrecht, te 3 uren, door het best. der maatschappij tot expl. van het Park-Tivoli: het maken van eene nieuwe koffiekamer met ingang, vestibule, garderobe, keuken en kelder aan de groote Parkzaal, enz. Aanw. 24 Maart, te 10 uren.

Workum, door het R. K. kerkbest.: het aanleggen van eene R. K. begraafplaats met bijbehoorende werken. Aanw. 28 Maart.

Vrijdag, 30 Maart.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth.: het leveren van 59,000 stuks greskeien, zoogenaamde oblongs.

Zaterdag, 31 Maart.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaanden het bouwen eener nieuwe school voor 400 leerlingen, met bijlevering der schoolmeubelen. Aanw. 24 Maart, te 11 uren.

Assendelft, te 11 uren, door het polderbest. van Assendelft, in Het Huis Assumburg: de verhooging en verzwaring van een gedeelte dijk langs de Nauernasche Vaart, ter lengte van ruim 1000 M. Inl. bij den opzichter J. Bergman, te Assendelft.

Sneek, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het amoveeren van een ouden gashouder; 2o. het maken en stellen van 4 kalkkisten, 4 waschkisten enz.; 3o. het bouwen van een zuiverhuis en bergplaats enz.

Sleen, door de gemeentebesturen van Emmen, Sleen en Zweeloo, in het gemeentehuis: het aanleggen van een klinkerstraatweg van Emmen naar Zweeloo en van Noordsleen naar Erm, lang 13,779 M., nabij de Hoogeveenschevaart en het Oranjekanaal.

Maandag, 2 April.

Dodewaard, te 10½ uren, door burg. en weth.: de verbouwing der openbare school. Inl. bij den architect D. Geijsbeek Molenaar, te Arnhem.

Makkum, te 11 uren, in De Prins: het herstellen van eenige hei-, kist- en andere werken aan de zeewering der contributie van Wonseradeels Zuiderzeedijken. Aanw. 31 Maart, te 10 uren.

Sambeek, te 4 uren, ten raadhuize: 1o. het maken eener overdekte speelplaats; 2o het stellen en leveren van een staketsel; 3o. het veranderen der school; 4o. het leveren van de benoodigde bouwmaterialen. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer.

Woensdag, 4 April.

's-Hage, te 11 uren. door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 24 en 31 Maart.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het inkepen van eiken dwarsliggers; het inkepen en bereiden met chloorzink van grenen dwarsliggers en de levering van chloorzink. Raming *f* 31,500.

Utrecht, te 1 uur, door de directie der Nederlandsche-Centraalspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Donderdag, 5 April.

Haarlem, te 11 uren. door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren van stortsteen en het bestorten der Heldersche zeewering. Aanw. 29 Maart. Raming *f* 11,000.

Woensdag 11 April,

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming *f* 21,020.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 31 Maart en 7 April. Raming *f* 14,600.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming *f* 8500.

Donderdag, 12 April.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van eenige hoofden op het Noorderstrand van Vlieland. Aanw. 5 April. Raming *f* 21,500.

Dirksland, te 1 uur, ter secretarie: het zesjarig onderhoud van den weg tusschen het Sas-van-Dirksland en Herkingen.

Maandag, 16 April.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Battice, in 2 perceelen. Aanw. 9 April. Raming perc. 1 *f* 3000, perc. 2 *f* 2000.

Woensdag, 18 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs-en eenige verdere werken tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 9 en 11 April, te 11 uren. Raming *f* 712,300.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Groningen, 6 Maart: 1o. het opruimen van de oude havenhoofden, het maken van een binnenhaven met beschoeide kaden, terreinsaanhooging, bestratingen enz., te Zoutkamp; ingek. 8 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 16,982
A. Schreuder,	» Groningen,	» 15,427
J Lubsen,	» Zuidwolde,	» 14.520
W. de Jong Az.,	» Groningen,	» 13,680
W. B. Harkema,	» Warfhuizen,	» 13,485
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 11,985
J. Klippus,	» idem	» 11.234
M. Woldringh,	» Zoutkamp,	» 11,220

2o. het vernieuwen en herstellen van beschoeiingen aan het kanaal van Groningen naar Delfzijl, bij de Wirdumertil, in den Rijksweg; ingek. 6 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 1081
A. Schreuder,	» Groningen,	» 966
P. Nieland,	» Wirdum,	» 963
J. P. Pot,	» Bedum,	» 960
B. Janssen,	» Westerwijtwerd,	» 929
K R. Danhof,	» Bafloo,	» 895

3o. het vernieuwen der vaste brug, genaamd de Schatsborgertil, over het Zandstermaar, in den weg van Appingedam naar Loppersum; ingek. 13 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 6996
B. Janssen,	» Groningen,	» 6610
P. Nieland,	» Wirdum,	» 6556
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 6340
J. H. v. d. Veen,	» Mensingeweer,	» 6339
J. H. Pot,	» Stedum,	» 6295
T. Bos,	» Bedum,	» 6245
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 6240
R. W. Pathuis,	» Garnwerd.	» 6160
J. Klippus,	» Bedum,	» 6150
F. Veldman,	» Zeerijp.	» 5886
A. Schreuder Jr.,	» Groningen,	» 5842
J. Offringa,	» idem	» 5820

4o. het maken van paalbeheiingen met aardtalud of steenstapelglooiingen tot herstelling van de kanaalglooiingen langs de wegen en jaagpaden, in 5 perceelen, als: *a.* aan het kanaal van Groningen naar Abelstokerstil en van Onderdam naar Uithuizen; ingek. 10 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 11.440
A. Schreuder Jr.,	» Groningen,	» 9,985
A. Nijdam Jr.,	» Zoutkamp,	» 9,960
J. H. Pot,	» Stedum,	» 9,960
J. Lubsen,	» Zuidwolde,	» 8,790
H. Nieland,	» Warfum,	» 8,750
J. Klippus,	» Bedum,	» 8,745
J. Timmer,	» Obergum,	» 8,669
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 8,487
H. J. v. d. Nap,	» Groningen,	» 8,242

b. aan het kanaal van Groningen naar Stroobos; ingek. 5 bilj., als:

J. K. v. Dijk, Bedum,		*f* 11,600
J. Kerkstra. Nieuwe-Ruigezandspolder,		» 9,900
Th. A. J. Croon, Groningen,		» 8,861
J. Timmer, Obergum,		» 8,749
H. J. v. d. Nap, Groningen,		» 8,490

c. aan het kanaal van Groningen naar Delfzijl; ingek. 10 bilj., als:

P. Nieland,	te Wirdum,	*f* 4900
J. K. v. Dijk,	» Bedum,	» 4511
F. Veldman,	» Zeerijp,	» 4400
J. H. Pot,	» Stedum,	» 4000
A. Schreuder Jr.,	» Groningen,	» 3917
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 3760
W. K. de Vries,	» Garnwerd,	» 3675
B. H Harkema, Wz.,	» Groningen,	» 3643
J. Klippus,	» Bedum,	» 3533
E. Brons,	» Wagenborgen,	» 3260

d. aan het kanaal te Wijmers, langs den weg van Middelstum naar de Loppersumerdraaibrug; ingek. 10 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 2880
P. Nieland,	» Wirdum,	» 2678
J. H. Pot,	» Stedum,	» 3892
H. Nieland,	» Warfum,	» 2343
A. Siekman,	» Hoogkerk,	» 2297
F. Veldman,	» Zeerijp,	» 2285
B. H. Harkema Wz.,	» Groningen,	» 2268
A. Schreuder Jr.,	» idem	» 2248
J. Klippus,	» Bedum,	» 2228
B. Janssen,	» Westerwijtwerd,	» 2150

e. aan den rechteroever van het Oldehoofschekanaal; ingek. 4 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	*f* 3250
O. Kerkstra,	» Mnnnekezijl,	» 2880
J. H. Pot,	» Stedum,	» 2880
Th. A. J. Croon,	» Groningen,	» 2462

Hengstdijk, 6 Maart: het bouwen eener school en onderwijzerswoning, onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; ingek. 3 bilj., als:

Jacobus v. Dreischor, te	Zaamslag,	*f* 17,806
Willem Stal,	» Kloosterzande,	» 17,249
P. Duivestein,	» Zaamslag,	» 17,200

Dordrecht, 7 Maart: 1o. de levering van ongeveer 600 M³ riviergrint, ten behoeve van de wegen; gegund aan A. Bos Pz., te Sliedrecht, voor *f* 1.44 per M³.

2o. het vervoer van 600 M³ grint op de verschillende wegen der gemeente; gegund aan A. Schenk, te Dubbeldam, voor *f* 0.37⁵ per M³.

's-Hage, 7 Maart: 1o. het maken van gebouwen en andere werken op de halten Woudenberg en Venendaal en het station Rhenen; ingek. 15 bilj.. als:

P Andriessen, Hilversum,		*f* 180,000
A. Keers, idem,		» 179,000
Gebr. Lensink, Arnhem.		» 171,300
R. Geurts & Co., Vierlingsbeek,		» 169,300
H. van Rhijn, Naarden,		» 167,889
D. van der Tas, Charlois,		» 159,000
J. Visser Gz.. Papendrecht,		» 158,942
J. van Burk, Oosterbeek,		» 157,325
J. van Groenendael, Nunhem,		» 155 937
L. de Rooy 's-Hage,		» 155 470
W. Lamkamp & J. N. Boers, 's-Hage,		» 154,870
A. Kloots, idem,		» 152,800
J. H. Stevens, Arnhem,		» 152,200
C Eckhardt, Almeloo,		» 149,300
J. H Vos Sen., idem,		» 148,825

2o. het onderhoud en herstel der werken aan den Hoek-van-Holland, van 1 Mei '83 tot 30 April '84; ingek. 2 bilj., als:

C. van der Plas, Hardinksveld,		*f* 138,980
A Volker Lz., Sliedrecht en P. A. Bos, Gorinchem,		» 132,660

3o. het verrichten van baggerwerk tot onderhoud van het vaarwater in de Koningshaven te Rotterdam, tusschen de kilometerraaien 141 en 143; ingek. 4 bilj., als:

G. Vlot Gz., Hardinksveld,	*f* 0.58	p. M³
G. de Hoog, Gorinchem,	0.56	»
A. L van Wijngaarden IJz., Sliedrecht,	0.53⁹/₁₀	»
L. A. van Haaften, idem,	0.50⁷/₁₀	»

Zwolle, 7 Maart: 1o. het rioleeren der Assendorpersteeg; ingek. 4 bilj, als:

G. v. Unen,	te Zwolle,	*f* 665
A. Bomhoff.	» idem	» 648
Gebr. Grolleman,	» idem	» 568
Gebr. Trooster,	» idem	» 568
A. v, Straten.	» idem	» 563
F. H. Noorman,	» idem	» 540

2o. het maken van een vak walbeschoeiing langs de Thorbeckegracht; ingek. 5 bilj., als:

G. v. Unen,	te Zwolle,	*f* 1271
Gebr. Grolleman,	» idem	» 1208
A. v. Straten,	» idem	» 1177
J. Willighagen,	» idem	» 1060
L. Krook,	» idem	» 978

gegund.

Groningen, 7 Maart: het gedeeltelijk afbreken eener behuizing en het wederopbouwen van eene dubbele heerenbehuizing met bovenwoning, in de Nieuwe-Boteringestraat, onder beheer van de architecten K. en H. Hoekzema; ingek. 8 bilj., als:

H. J. Walker,	*f* 10,350
J. de Vries,	» 8,985
J. Ibeling,	» 8,949
H. Janssen,	» 8,931
E. Peters,	» 8,927
B. Schuur,	» 8,880
T. IJ. Jelsma,	» 8,588
R. v. d. Ley,	» 8,500

gegund aan T. IJ. Jelsma.

Hoonhorst (gem. Dalfsen), 7 Maart: 1o. het bouwen van 2 woonhuizen voor A. Fakkert; ingek. 6 bilj., als:

J. Willighagen,	te Zwolle,	*f* 10,880
J. Weener,	» Hasselt,	» 8,400
Gebr. Grolleman,	» Zwolle.	» 7,630
W. Gerrits,	» idem	» 7,605
J. Heutink,	» Genemuiden,	» 7,440
H. v. d. Sluijs,	» Zwolle,	» 7.320

2o. het bouwen van 2 hooibergen en vergrooten van eene schuur; ingek 8 bilj., als:

J. Willighagen,	te Zwolle,	*f* 7660
W. Ekkelkamp,	» Hoonhorst,	» 5545
J. Weener,	» Hasselt,	» 4900
H. Heutink,	» Genemuiden,	» 4639
H. v. Sluijs,	» Zwolle,	» 4590
Gebr. Grolleman,	» idem	» 4550
W. Gerrits,	» idem	» 4549
B. H. Rieberg,	» idem	» 4174

Voor de massa ingek. 4 bilj., als:

W. Gerrits,	te Zwolle,	*f* 11,845
H. v. d. Sluijs,	» idem	» 11,799
J. Willighagen,	» idem	» 11,111
J. Weener,	» Hasselt,	» 11.090

gegund aan H. Bijvang, te Dalfsen, volgens begrooting: no. 1 *f* 6622, no. 2 *f* 4260, massa *f* 10,882.

Groningen, 8 Maart: het bouwen van eene behuizing voor J. Crebas, onder beheer van den architect G. Nijhuis; ingek. 6 bilj., als:

J. H. Mulder,	*f* 16,980
J. Ibeling,	» 16,089
D. S. Diddens,	» 15,790
E. Berkenbosch,	» 15,585
E. Peters,	» 14,976
G. P. v. Erp,	» 13,940

Een briefje was van onwaarde.

gegund.

Raming *f* 15,099

Oeffelt, 8 Maart: het bouwen van een schoollokaal met 2 portalen en eene overdekte speelplaats aan de bestaande school, onder beheer van den architect Aehterberg, te Boksmeer; ingek. 5 bilj., als:

L. Paaps,	te Vechel,	*f* 7213
G. van Beckum,	» Oeffelt,	» 6767
H. G. van Hezewijk,	» Grave,	» 6478
A. V. Jansen,	» Linden,	» 5800
A. Korting,	» Aijen,	» 5120

Uithoorn, 8 Maart. het maken van een woonhuis, de reconstructie en het verlengen eener bestaande bouwmanswoning, schuur, korenbergen enz., onder beheer van den bouwkundige J. van der Breggen; ingek. 8 bilj., als:

S. v. d. Zijde,	te Uithoorn,	*f* 8300
M. Rijneveld,	» Mijdrecht,	» 7720
M. Schelter,	» idem	» 7541
S. van Soest,	» idem	» 7497
P. Pieters,	» Vinkeveen,	» 7400
M. Haring,	» idem	» 7384
H Klaver,	» Ilpendam.	» 6200
W, Spijker,	» Aalsmeer,	» 5720

Cornjum, 8 Maart: het bouwan van eene kleine stelphuizing te Goutum, onder beheer van den architect F. Brouwer, te Cornjum, ingek. 10 bilj.; minste inschr. was J. Schuitmaker, te Peins, voor *f* 2254; gegund.

Zutfen, 8 Maart: de levering aan de gemeente van: 1o. 150,000 straatklinkers; minste inschr. was F. van de Loo, te West-Pannerden, voor *f* 14.83 per 1000 stuks.

2o. 10 gegoten-ijzeren syphons; minste inschr. was C. Stolp, te Zutfen voor *f* 25 per stuk.

3o. 300 M. Engelsche buizen; minste inschr. was R. S. Stokvis & Zn, te Rotterdam, voor *f* 471.

4o. grove grint; minste inschr. was G. J. Bosveld. te Rheden, voor *f* 2.45 per stère.

5o. gewasschen riviergrint; minste inschr. was Wed. W. A. Burgers, te Zutfen, voor *f* 2.20 per stère.

6o. grof rivierzand; minste inschr. was dezelfde, voor *f* 2.10 per stère.

Hoorn, 8 Maart: 1o. het maken van eenige kunstwerken, het veranderen, verlagen en versterken van eenige bruggen, het gereedmaken der aardebaan, en het leggen van sporen en wissels voor het gedeelte Grootebroek—Enkhuizen, lang 6430 M.; ingek. 12 bilj., als:

J Peerenboom, Hoorn,	*f* 64,500
C J. Hartog, Amsterdam,	» 62,800
G. Schuld, Enkhuizen,	» 62 040
H. Bijl, idem,	» 61,082
J. Zeilmaker, Hoorn,	» 58,900
J. J. Versteeg, Oosterbeek,	» 58,200
A. Zeeman, Amsterdam.	» 56,150
T. C. C. Mantel, Enkhuizen,	» 55,890
J. J. van Sonsbeek, 's-Hage.	» 54,840
J. Noords, Amsterdam,	» 54,200
Dezelfden, in massa,	» 79,000

2o. het maken eener locomotievenremise met ketelhuis, werkplaats, kantoor, magazijn en steenkolenbergplaats; het maken eener rijtuigenremise, het uitvoeren van metselwerken voor een draaischijf enz., alles op het emplacement te Grootebroek; ingek. 5 bilj., als:

J. Peerenboom,	te Hoorn,	*f* 30,300
J. J van Sonsbeek,	» 's-Hage,	» 28,900
H Jansen en J. Altena,	» Leeuwarden,	» 28,700
R. Bijl,	» Enkhuizen,	» 28,046
L. Pot,	» Buiksloot en	
D. Tool,	» Hoorn,	» 26,400
Massa: L. Pot en D. Tool,		» 79,000

's-Hage, 9 Maart: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning op den Noordwal; ingek. 17 bilj., als:

E. v. d. Weijer,	te 's-Hage,	*f* 46,400
M. L. v. Spanje,	» idem	» 44.948
J. A. Raasveld	» Haarlem,	» 43 500
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 43,090
W. F. P. v. d. Grijp,	» idem	» 42,700
Raasveld & Gerritse,	» idem	» 42,200
Gebr. Anneké,	» idem	» 41 500
F. B. Kunel,	» idem	» 40,000
W. Lamkamp,	» idem	» 38,943
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 38,000
A. Stigter,	» idem	» 37,496

J. v. d. Vlugt,	te 's-Hage,	ƒ 37,429
M. Houtman,	» idem	» 36,500
W. F. Muuren,	» idem	» 36,432
L. Tromp,	» idem	» 34,950
Th. J. Mirande,	» idem	» 34,650
A. C. Paardekooper,	» idem	» 34,590.40
Raming		ƒ 42,000

Mensingeweer, 9 Maart: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning; ingek. 26 bilj., als:

J. v. d. Veen,	te Mensingeweer,	ƒ 15,999
P. v. Dijk,	» Den Hoorn,	» 15,300
N. Lefferts,	» Uskwert,	» 15,090
P. Harkema,	» Warfhuizen,	» 14,990
J. Boersma,	» Adorp,	» 14,694
L. Los,	» Bedum,	» 14,000
H. Moorman,	» idem	» 13,980
J. Dam,	» Raskwert,	» 13,950
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 13,900
H. Smit,	» Bedum,	» 13,698
F. Bos,	» idem	» 13,658
J. K. v. Dijk,	» idem	» 13,600
C. Lentz,	» Ruischebrug,	» 13,599
A. Bennenga,	» Bedum,	» 13,550
K. Danhof,	» Bafloo,	» 13,477
L. Dekker,	» Bedum,	» 13,400
M. Wierenga,	» Eenrum,	» 13,300
F. Schiere,	» Rottevalle,	» 13,173
A. Lap,	» Zuurdijk,	» 13,125
R. Wierenga,	» Ulrum,	» 13,000
F. Welling,	» Middelstum,	» 12,973
D. Kooi,	» Zuidhorn,	» 12,755
J. Timmer,	» Winsum,	» 12,480
J. Pot,	» Stedum,	» 12,222
B. Landskroon,	» Wehe,	» 11,685
K. Bolt,	» Den Hoorn,	» 11,480
gegund.		
Raming		ƒ 11,700

Berlikum, 9 Maart: het aanleggen van een kunstweg en het bouwen van kunstwerken met het eenjarig onderhoud, aanvangende in de kom der gemeente Berlikum en strekkende verder door de Veedijkschestraat en Maleskamp tot den Rijksweg 1e klasse onder Rosmalen, ter lengte van 3815 M. klinkerbestrating (ook voor bestrating met keien is ingeschreven). Van de elf inschr. was de minste M. Krols, te Geertruidenberg, voor ƒ 32,315.

Groningen, 10 Maart: het bouwen van eene behuizing met bovenwoning en werkplaats, aan den Westersingel, aldaar, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingekomen 5 bilj., als:

R. v. d. Leij,		ƒ 10,400
J. Ibeling, met zandslemping		» 9,696
idem » onderheiing		» 9,446
B. Schuur, met zandslemping		» 9,622
idem » onderheiing		» 9,487
E. Peters, met zandslemping		» 9,187
idem » onderheiing		» 9,114
T. Y. Jelsma, met zandslemping,		» 9,097
idem » onderheiing		» 8,797

gegund.

Rosendaal, 12 Maart: het bouwen van eene uitwateringssluis met bijbehoorende werken, aan het bened neinde van den Rosendaalsche-en-Steenbergsche Vliet; ingek. 8 bilj., als:

C. Lodder Rz., Willemstad,	ƒ 178,000
A. de Jong, Sliedrecht.	» 159,740
P. Boogaarts, Standdaarbuiten.	» 157,000
C. Hartog, Sliedrecht,	» 156 000
W. Lock, Steenbergen,	» 153,800
G. Goethart, Dordrecht,	» 153,600
H. de Groot, Willemstad,	» 151,452
J. M. Gruijters, Orthen en J. de Leeuw, Groot-Deuteren,	» 143,300

Amsterdam, 12 Maart: ten dienste der Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 301, het verrichten van timmerwerk, met bijkomende werken, op den spoorweg Amsterdam—Rotterdam, in 4 perc.:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc, 4
Pejra.	ƒ 5460			
Struijs,	5414.20	ƒ 2150.68	ƒ 1853	ƒ 2084.60
Coppée,	5312	2300	1700	1850
Blansjaar,	4925	1980	1450	1650
P. van Essen,	4887			
Visser,		2100	1497	
Reijmer,		2000		
Van Dijk,		1973		
Verhaar,			1570	
De Swart & Zonen,			1498	1497
Van Lith,			1480	
Vos,			1470	1590
Van Diest,			1350	
H. Wienhoven,				1620

Massa: J. A. Wennekes ƒ 34,000 (met inbegrip van de massa's Bestek 302, 303 en 304; Blansjaar ƒ 9915;

2o. Bestek no. 302, behang-, verf- en teerwerk op dezelfde lijn: perc. 1, hoogste inschrijver Van Splunder, ƒ 4500; minste inschr. Eysvogel, ƒ 3333; perc. 2, hoogste inschrijver Van der Linden, ƒ 494.60; minste inschr. Groskamp, ƒ 398.70;

perc. 3, hoogste inschr. Vos, ƒ 995; minste inschrijver Van der Burg, ƒ 856.34;

perc. 4, hoogste inschr. Van Amerom, ƒ 702; minste inschr. Eysvogel, ƒ 618;

Massa: Van der Burg, ƒ 5806.05;
Eysvogel, ƒ 5133;

3o. Bestek no. 303, het schoonmaken en verbreeden van bermslooten, met herstellingen aan taluds en overwegen, op dezelfde lijn: perc. 1, hoogste inschr. Boon, ƒ 2992; minste inschrijver J. Holster, ƒ 2495;

perc. 2, hoogste inschr. Boon, ƒ 2260; minste inschr. Alkemade Jr., ƒ 1987;

perc. 2 en 3 te zamen, J. Schreuders, ƒ 4800;

» 3, hoogste inschr. Boon, ƒ 1892; minste inschr. J. Holster, ƒ 1745;

perc. 4, hoogste inschr. Boon, ƒ 3760; minste inschr. H. Wienhoven, ƒ 3300;

4o. Bestek no. 304, metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, op dezelfde lijn: perc. 1, hoogste insshr. P. A. Zieren, ƒ 1610; minste inschrijver P. van Essen, ƒ 1425;

perc. 2, hoogste inschrijver Wennekes, ƒ 475; minste inschr. J. Poot, ƒ 389.89;

perc. 3, hoogste inschr. De Swart & Zn., ƒ 1880; minste inschr. J. Poot, ƒ 1542.13;

perc. 4, hoogste inschr. P. A. Zieren, ƒ 1025; minste inschr. Meijer, ƒ 847;

Massa: J. Poot, ƒ 4380.

Steenwijk, 13 Maart: 1o. het leveren en stellen van afscheidingen der Zuider-Meenthe 2o. paaltjes en hekwerk voor het kerkhof:

	1o.	2o.
A. de Boer.	ƒ 2514	ƒ 181
Van Putten,	2400	289.50
J. de Boer,	2391	184
W. Voerman,	2323	208
Van der Plas,	2304	217
Tj. ten Wolde,	2300	220
Gebr. Aberson,	2293	227
E. Groenink,	2153	200

Goes, 13 Maart: het bouwen van eene dubbele arbeiderswoning in den Willem-Annapolder, onder beheer van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 9 bilj., als:

B. M. v. 't Veer, Biezelinge,	ƒ 2489
F. v. d. Blick, Kapelle Z.-B.,	» 2362
D. v. Maris, idem	» 2300
J. M. Lammerée, Hansweerd,	» 2270
G. C. Zaaijer, 's-Gravenpolder,	» 2235
A. Goedemondt & C. Koch, Hansweerd,	» 2197
C. Karelse, Schore,	» 2100
P. Dronkers, Kapelle,	» 2077
L. v. Verre, Kruiningen,	» 1964
gegund.	

's-Hage, 13 Maart: het onderhouden van- en het doen van eenige herstell ngen ged. '83, 84 en '85 tot 31 Marrt '86, an de gebouwen te Leeuwarden en te Groningen, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster; minste inschr. waren: voor Leeuwarden N. W. Stoett, te Leeuwardeu, voor ƒ 2382; voor Groningen, J. Mulder, te Groningen, voor ƒ 2189.

's-Hage, 14 Maart: 1o. het onderhoud en de herstellingen van de Landsgebouwen te 's-Hage ged. 83; ingek. 8 bilj., als:

Th. Hoogendoorn,	te 's-Hage,	ƒ 42,569
Tom & Van Bergen Henegouwen,	idem	» 41,974
J. B. Arends,	te 's-Hage,	» 41,630
A. Kloots,	» idem	» 40,600
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 40,950
F. P. de Haas,	» idem	» 40,913
W. Franke,	» idem	» 40,290
W. F. Ph v. d. Grijp,	» idem	» 39,990

2o. het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en andere werken. voor de verbinding nabij Oeffelt van den Noordbr.-Duitschen spw. met den spw. Nijmegen—Venloo; ingek. 7 bilj., als:

G. W. v. Hezewijk,	te Heumen,	ƒ 59,100
G. Straatman,	» Linne,	» 53,000
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 48,900
J. v. Oijen Pz.,	» Nijmegen,	» 48,800
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 46,800
Th. Verhoeven.	» Deventer,	» 46,760
J. Hillen,	» Grave,	» 46,750

Charlois, 14 Maart: 1o. het afbreken der bestaande- en het wederopbouwen eener nieuwe school en onderwijzerswoning aan den straatweg onder die gemeente; ingek. 13 bilj., als:

J. v. Dis,	te Fijnaart,	ƒ 15,933
B. Hoogerwaard,	» Gouda,	» 14,999
S. & C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 14,347
J. Schoenmeijer,	» Rotterdam,	» 13,536
H. Langbroek,	» Charlois,	» 13,531
L. de Neef,	» Brielle,	» 13,500
J. Mook,	» Rotterdam,	» 13,440
W. Hordijk,	» Charlois,	» 13,200
J. v. d. Houwen,	» IJselmonde,	» 13,140
J. v. d. Vlugt,	te Dordrecht,	ƒ 12,940
A. Leeuwens,	» Rotterdam,	» 12,800
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 12,215
H. Verheul,	» Charlois,	» 11,879
Raming		» 13,100

2o. het maken van eenige veranderingen aan de 1e openbare school, aldaar; ingekomen 4 bilj.. als:

B. Blok Lz.,	te Charlois,	ƒ 2405
P. M. v. d. Sman,	» idem	» 2304
L. C. v. Renswoude.	» idem	» 2240
Alb. v. d. Hilt,	» idem	» 1765
Raming		» 1780

Wanroy, 14 Maart: het verbouwen van de school, onder beheer van den architect J. Beuijsen, te Bokstmeer; ingekomen 11 bilj., al :

A. Houten,	te Beugen,	ƒ 7694
J. Gielen,	» Kessel,	» 7547
C. Elbers,	» Oeffelt.	» 7385
P. Janssen,	» Mil,	» 7285
J. Wagemans.	» Buren,	» 6990
A. Centen,	» Wanroy,	» 6979
L. Paaps,	» Vechel,	» 6649
M. Bulkens,	» Gasselt,	» 6495
A. Janssen,	» Beugen,	» 6170
J. van Os,	» Sambeek,	» 5700
R. Reinen,	» Boksmeer,	» 5674
gegund.		

Neuzen, 14 Maart: het maken van werken tot verdediging van den oever van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen; minste inschr. was H. Hage, te Middelburg, voor ƒ 9900.

Blokzijl, 14 Maart: het afbreken van 2 gebouwen en het stichten van een post-en-telegraafgebouw met directeurswoning; ingekomen 9 bilj., als:

E. Groenink,	te Steenwijk,	ƒ 9999
K. Worst,	» Meppel,	» 9876
A. T. de Boer,	» Oudeschoot,	» 9444
J. G. Hofman,	» Blesse.	» 9198
J. Winters,	» Ambt-Vollenhove,	» 8945
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 8773
J. de Boer en Zn.,	» idem	» 8370
P. M. de Vries.	» Lemmer,	» 8200
Gebr. Weijs,	» Ambt-Vollenhove,	» 8056

Smalle-Opeinde, 14 Maart: het afbreken eener oude- en het bouwen eener nieuwe boerenhuizing en schuur met aanbehooren op het Zwartveer onder Opeinde, onder beheer van den architect J. S. van der Burg; ingek. 8 bilj., als:

D. E. Beek,	te Drachten,	ƒ 4210
J. H. Veenstra.	» Snameer,	» 4141
Joh. Dijkstra,	» Ureterp,	» 3884
J. L. Eppenga,	» Lippenhuizen,	» 3864
H. Hendriks,	» Drachten,	» 3626
J. H. Bos,	» Twijzel,	» 3621
S. H. Kijlstra.	» Drachten,	» 3596
K. A. Talman,	» Boornbergum,	» 3589
gegund.		
Raming		ƒ 3800

's-Hage, 15 Maart: de levering van den metalen bovenbouw voor 41 bruggen ten dienste der Staatsspoorwegen op Java (bestek no. 50):

	1e perc. 14 brug.	2e perc. 27 brug.	beide pc. te zamen
Ve. Alph. Frédérix, Luik.	ƒ 12,590		
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,		14,256	
A. v. Halot, Leuven.	ƒ 56,845	12,690	
Köl. Mach.-bau Act.-Gesells. Bayenthal by Köln,	53,550	14,000	
Alf. Andry, adm. delégué de la comt. Boussu, Boussu,		13,050	
Act.-Gesells. für Eisen-Indust. u. Brückenbau vorm. J. C. Harkort, Dusburg,			ƒ 59,450
Union Act.-Gesells. für Bergb. Eisen u. Stahl-Indust., Dortmund,			61,425
Meissner Eiseng. u. Mach.-bau-Anstalt, vorm. Jacobi, Meissen,	ƒ 74,898	17.742	92,240
Lauchhamer Vereinigte vorm. Gräflich Einsiedels. Werke, Lauchh.,	59,460	14,990	
Machinenfabr. Esslingen, Esslingen,	54,800	14,400	69,200
Gute-Hoffnungsh., Act.-Verein für Bergb. u. Hüttenbetr., Oberhausen II.			66,600
Nicaise & Delcuve, La Louvière,	56,769	15,343	72,000

Hellevoetsluis, 15 Maart: het uitbaggeren van de marinehaven en het dok; minste inschr. was C. Bos Az., te Dordrecht, voor ƒ 9043.

Maastricht, 15 Maart: de verbouwing van de bestaande lokalen der societeit Momus met het daarnaast gelegen huis; minste inschr. was Looijens, te Luik, voor 26,700 fr.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 24 MAART 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Dinsdag, 27 Maart.

Dordrecht, te 10 uren, in het raadhuis: het verhoogen en verzwaren van 3670 str. M. kaden om den West-Merwedepolder, gemeenten Dordrecht en Dubbeldam, in 7 perceelen. Inl. bij den opzichter der landerijen van de gemeente, J. Dubbelman.

Hooge-Zwaluwe, te 11 uren, ten raadhuize: 1o. het verbouwen van een woning voor het hoofd der school te Hooge-Zwaluwe; 2o. het verbouwen der school, het afbreken en het bouwen eener woning voor het hoofd der school te Lage-Zwaluwe. Inl. bij den bouwkundige K. F. Klein.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het gewoon onderhoud van- en het verrichten van herstellingen ged. '83 aan sluis- en waterwerken en scheepvaartinrichtingen; 2o. het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen, benevens het onderhoud ged. '83, aan: de huizen, torens, poorten enz., de gebouwen ten behoeve van het onderwijs, van de politie en der brandweer, benevens die op de algemeene begraafplaatsen; 3o. het onder profiel herstellen van een deel der afsluitkade in het afgesloten IJ (Noordzeekanaal) langs de Houthaven; 4o. het bouwen van 2 scheepssteigers aan de De-Ruijterkade. Inl. voor no. 1, 3 en 4 bij den stadsingenieur, voor no. 2 bij den stadsarchitect, op het raadhuis, resp. kamers no. 93 en no. 101.

Bingerden, te 2 uren, door kerkvoogden der Herv gemeente te Angerloo, in Het Wapen van Bingerden: 1o. het amoveeren der bestaande en het ter plaatse bouwen van eene nieuwe pastorie, catechiseerkamer, schutting, afrastering c. a.; 2o. eene belangrijke herstelling en vernieuwing aan de Herv. kerk, aldaar. Inl. bij den architect H. Enklaar, te Ruurloo.

Berchem, te 3 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest., in het lokaal der Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo: het bouwen van een liefdehuis met scholen. Inl. bij den architect Dobbe van Pelt, te 's-Bosch. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 28 Maart.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond naar den Hoek-van-Holland, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Raming ƒ 395.000.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het uitvoeren van verbeteringen in de gemeenschapslinie en het fort Dirks-Admiraal, in de stelling van Helder. Ruming ƒ 3250.

Delft, te 11 uren, door L. A. Post bij F. Fijt: het bouwen van 2 bovenwoningen met achterwoning. Inl. bij den bouwmeester P. Zuidgeest.

Hoorn, te 11 uren, door de Westfriesche Tramwegmaatschappij, in het hotel De Doele: Bestek no. 4, *a*. het maken eener locomotievenremise met ketelhuis, steenkolenbergplaats en rijtuigenremise bij de Nadorst te Hoorn; *b*. het maken eener locomotievenremise met ketelhuis, werkplaats, steenkolenbergplaats, kantoor en magazijn; het maken eener rijtuigenremise; het graven van slooten; het ophoogen van terrein; het plaatsen eener afrastering, enz., op het emplacement te Grootebroek. Inl. bij den ingenieur J. I. van Waning, te Rotterdam.

Hoogeveen, te 11 uren, door J. Harkema, ten zijnen woonhuize aan het Noordsche Schut: het bouwen van een herberg, winkel, woonkamer en bovenzaal. Inl. bij den architect H. E. Hoegsma, te Hoogeveen.

Zutfen, te 11½ uren, door D. Lammers: het bouwen van 2 woningen met tuinmuur enz. op den Singel bij de Laarstraat. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 450 vel bordpapier, perc. 2, 5800 KG. koperplaat, dik 0.0015 M.

's-Bosch, te 12 uren, door Antoine van Gulick: het bouwen van een wijnpakhuis, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect Dobbe van Pelt. Aanw. te 11 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: de uitbreiding van het gebouw ten dienste der academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen, aan de Coolvest. Inl. aan het Timmerhuis.

Bergen-op Zoom, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 65.000 grèskeien.

Aalten, 's avonds 7 uren, in het catechiseerlokaal: het bouwen van een armenhuis. Inl. bij den architect J. H. van der Wilk, aldaar.

Groningen, 's avonds 8 uren, door Y. Kuipers, aan het Boterdiep: het afbreken van een huis met schuur en daarvoor in de plaats bouwen van 2 schuren, eene met bovenwoning, aan het Boterdiep. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema, aldaar.

Leeuwarden, ten gemeentehuize: de levering van 324.000 vlakke Waalstraatklinker- en 59,000 Friesche kromme klinker.

Lemmer, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, van Spokershek af tot nabij Lemmer, over eene lengte van 1100 M. Raming ƒ 58,500.

Oldeboorn, bij den president der commissie voor de school van voorbereidend lager onderwijs: het vertimmeren van het bestaande schoolgebouw. Inl. bij den gemeenteopzichter F. H. Hoekstra, te Akkrum.

Bemmel, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare scholen te Bemmel en te Angeren.

Donderdag, 29 Maart.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het verrichten van herstellings- en vernieuwingswerken aan het gemeentehuis; 2o. het maken van een vak bekleedingsmuur aan de Buitenhaven, met het dichten eener opening in den bekleedingsmuur aan den voormaligen Oliebak; 3o. het afbreken der brug buiten de Vughterpoort. Aanw. 27 Maart.

Dinteloord, te 11 uren, ten raadhuize: het bouwen van een schoollokaal met verbouwing der onderwijzerswoning aan den Drogendijk, onder Dinteloord. Inl. bij den architect G. de Rooij, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van het ijzerwerk voor 60 gesloten goederenwagens met remwerk en voor 40 gesloten goederenwagens zonder remwerk, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van 60,000 stuks Luiksche Ourthe- of Ben-Ahinkeien; 100,000 vlakke en 30,000 getrokken straatklinkernoppen; 175 M³ gewasschen grint; p. m. 1000 M³ zuiver scherp rivierzand en 1000 M³ plaatzand; benevens eenige houtwaren.

Medemblik, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden der Vier Noorderkoggen, in het Koggenhuis: het amoveeren en reconstrueeren van: 1o. 120 M. steenglooiing op no. 15; 2o. 220 M. steenglooiing aan den Nesserdijk. Inl. bij den opzichter G. de Heer, te Medemblik.

Amsterdam, te 2½ uren, door de directie van de naamlooze vennootschap Wester-suikerraffinaderij: het bouwen van een entrepotpakhuis aan de Van-Noordtkade, te Amsterdam. Inl. bij den architect G. B. Salm, aldaar.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het maken en leveren van 20 stuks glazenkasten voor het Rijksmuseum (Stadhouderskade), te Amsterdam.

Utrecht, te 3 uren, door het best. der maatschappij tot expl. van het Park-Tivoli: het maken van eene nieuwe koffiekamer met ingang, vestibule, garderobe, keuken en kelder aan de groote Parkzaal, enz.

Breda, te 4 uren, door den architect en werktuigkundige J. F. de Volder, namens P. J. Asselbergs Cz., in het koffiehuis De Draak: het bouwen van een huis, met gebouwen voor wasch- en bad-inrichting. Aanw. te 10 uren.

Arnhem, door het prov. best.: 1o. het verrichten van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de provinciale gebouwen te Arnhem in 1883; 2o. het van-buiten-verven der provinciale gebouwen te Arnhem in 1883. Inl. bij den opzichter A. J. Groenen, te Arnhem.

Workum, door het R. K. kerkbest.: het aanleggen van eene R. K. begraafplaats met bijbehoorende werken. Aanw. 28 Maart.

Vrijdag, 30 Maart.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het opruimen van de buiten-dienst-gestelde telegraaflijnen tusschen Lent en Tiel. Raming ƒ 1065.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best: het verrichten van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de werken langs het Roode Klif, met onderhoud van 1 Mei '83—30 April '86. Inl. bij den ingenieur van den prov. waterstaat, te Leeuwarden en bij den prov. opzichter G. M. Salverda, te Koudum. Aanw. 27 Maart.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best: het tweejarig onderhoud van de werken, behoorende tot het kanaal van de Friescheschluis bij Zoutkamp, tot het Begumermeer, van de draaibrug over de trekvaart te Stroobos en van den geprojecteerden kunstweg langs den afsluitdijk van het Reitdiep, in 2 perceelen. Inl. bij den ingenieur van den provincialen waterstaat, te Leeuwarden en bij den prov. opzichter T. van Veen, te Dokkum.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth.: het leveren van 59,000 stuks grèskeien, zoogenaamde oblongs.

Beetsterzwaag, door J. A. Meessen: de amotie en wederopbouw eener boerenplaats, te Speers bij Deersum.

Zaterdag, 31 Maart.

Katwijk, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 144 leerlingen in het nieuwe gedeelte van Katwijk-aan-Zee, met bijlevering der schoolmeubelen, en daarmee in-verband-staande werken. Inl. bij den architect J. I. van Waning, te Rotterdam. Aanw. 27 Maart, te 10 uren.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande en het bouwen eener nieuwe school voor 400 leerlingen, met bijlevering der schoolmeubelen.

Assendelft, te 11 uren, door het polderbest. van Assendelft, in Het Huis Assumburg: de verhooging en verzwaring van een gedeelte dijk langs de Nauernasche Vaart, ter lengte van ruim 1000 M. Inl. bij den opzichter J. Bergman, te Assendelft.

Overschie, te 12 uren, door het best. van den polder Blijdorp, bij J. Braat: het maken van een machine-en-ketelhuis, benevens eene woning voor den machinist. Inl. bij den polder-secretaris A. Bolk, aldaar. Aanw. 28 Maart, te 11 uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 2200 stuks gegoten-ijzeren socketpijpen, ten behoeve der stedelijke gasfabriek.

Sneek, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het amoveeren van een ouden gashouder; 2o. het maken en stellen van 4 kalkkisten, 4 waschkisten enz.; 3o. het bouwen van een zuiverhuis en bergplaats enz.

Sleen, door de gemeentebesturen van Emmen, Sleen en Zweeloo, in het gemeentehuis: het aanleggen van een klinkerstraatweg van Emmen naar Zweeloo en van Noordsleen naar Erm, lang 13,779 M., nabij de Hoogeveenschevaart en het Oranjekanaal.

Beetsterzwaag, namens R. baron Van Lynden: het vernieuwen der wallebeschoeiing langs de haven van de Beetsterzwaart, met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect L. de Goed. aldaar.

Maandag, 2 April.

Dodewaard, te 10½ uren, door burg. en weth: de verbouwing der openbare school. Inl. bij den architect D. Geijsbeek Molenaar, te Arnhem.

Makkum, te 11 uren, in De Prins: het herstellen van eenige hei-, kist- en andere werken aan de zeewering der contributie van Wonseradeels Zuiderzeedijken. Aanw. 31 Maart, te 10 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het dempen van een gedeelte van het Damrak; 2o. het bouwen van slachthuizen en stallen voor rundvee voor de algemeene slachtplaats in de Stadsrietlanden; 3o. het rioleeren van eenige straten in de gemeente. Inl. voor 1o. en 3o. bij den stadsingenieur, raadhuis, kamer no. 95; voor 2o. op het terrein bij de directiekeet.

Kollum, te 12 uren, in het gemeentehuis: het leggen van een kunstweg in de gemeente Kollumerland c.a., van den afsluitdijk bij Nittershoek tot den kunstweg nabij Munnekezijl, over eene lengte van 824 M. Aanw. 28 Maart, te 11 uren.

Dordrecht, te 1 uur, door den architect E. G. A. Fol: het opbouwen van de gasmeterfabriek, aldaar. Aanw. 2 April, te 10 uren.

Sambeek, te 4 uren, ten raadhuize: 1o. het maken eener overdekte speelplaats; 2o. het stellen en leveren van een staketsel; 3o. het veranderen der school; 4o. het leveren van de benoodigde bouwmaterialen. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer.

Dinsdag, 3 April.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz. te Helder en op Texel.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 1300 KG. messingplaat, dik 0.0023 M.

Weurt, te 2 uren, door burg. en weth. van Beuningen: 1o. het bouwen van eene school voor 146 leerlingen, onderwijzerswoning enz. te Weurt; 2o. het verbeteren der school enz. te Beuningen. Inl. bij de architecten Giesing & Semmelink, te Nijmegen.

Dedemsvaart, te 2½ uren, in de catechiseerkamer naast de pastorie aan de Kalkwijk: het bouwen eener onderwijzerswoning met turfschuur bij de christelijke school, aldaar. Inl. bij den architect L. G. Richter, te Winterswijk.

Rotterdam, in het Timmerhuis: het uitvoeren van verfwerken aan de gebouwen en loodsen aan de Stieltjesstraat en op de Handelsterreinen te Fijenoord, in 4 perceelen. Aanw. 29 Maart, te 10 uren.

Leeuwarden, door den architect W. C. de Groot: het vernieuwen van de schuur c.a., in gebruik bij W. van der Woude, onder Lutjewoude. Aanw. 31 Maart, te 11 uren.

Woensdag, 4 April.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 31 Maart; 2o. het wegruimen van een in de Beneden-Merwede, onder Papendrecht, gezonken zandbak.

Moordrecht, te 11½ uren, door de commissie belast met het beheer van den weg van de Hoflaan nabij Rotterdam naar Gouda, op het raadhuis: het onderhoud van de met klinkersteen bestrate en begrinte gedeelten, benevens de hegbeplantingen, scheringen enz. van dien weg, van 1 Mei '83—30 April '86. Inl. bij den opzichter J. Oudijk, te Nieuwerkerk a/d. IJssel.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het inkepen van eiken dwarsliggers; het inkepen en bereiden met chloorzink van grenen dwarsliggers en de levering van chloorzink. Raming ƒ 31,500.

Utrecht, te 1 uur, door de directie der Nederlandsche-Centraalspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Hitzum, door kerkvoogden der Herv. gemeente: het doen van eenige herstellingen aan de kerk en toren en het bouwen van eene consistorie; het verrichten van stukadoorwerken, en het maken van nieuw ameublement in het kerkgebouw, aldaar. Aanw. door den architect M. Hofstra (te Franeker), 29 Maart, te 10 uren.

Donderdag, 5 April.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren van stortsteen en het bestorten der Heldersche zeewering. Aanw. 29 Maart. Raming ƒ 11,000.

St.-Annaland, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool, met bijlevering van materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den secretaris J. Polderman, te St.-Annaland. Aanw. 28 Maart en 5 April, te 9 uren.

Hoorn, te 1 uur, door den eerstaanwezend ingenieur te Helder, in De Doele: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., te Hoorn.

Rosendaal, te 3 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Johannes de Dooper, in het Huis van Negotie: het bouwen van een kapel met sacristie en bergplaats met bijbehooren op de R. K. begraafplaats. Inl. bij den architect J. J. van Langelaar, te 's-Prinsenhage. Aanw. 4 April, te 11 uren.

Vrijdag, 6 April.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst enz.: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Elburg, van den dag der goedkeuring van de besteding tot 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Aanw. 30 Maart, te 1 uur. Raming ƒ 1182.

Woerden, te 3 uur, door den eerstaanwezend ingenieur te Utrecht, in de Infirmerie: het éénjarig onderhoud der werken en kazernegebouwen te Woerden en te Wierikerschans.

Zaterdag, 7 April.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare school 2de soort met onderwijzerswoning en gymnastieklokaal aan de Plompetorengracht. Aanw. in loco 2 April, te 10 uren.

Wageningen, door de directie van de Stoomboot »Bataauwer": de levering van 4000 HL. puike machinekolen.

Maandag, 9 April.

Makkum, te 12 uren, door het dijksbest. van Wonseradeel's Zuiderzeedijken, in De Prins: 1o. het verzwaren van een gedeelte zeedijk nevens het dorp Gaast, met den aankleve van de daaruit voortvloeiende werken; 2o. het bouwen van 2 houten bruggen over de nieuw te graven doorvaart te Gaast. Bilj. inzenden bij den secretaris J. Binkes, te Bolsward. Aanw. 5 en 6 April, van 10—2 uren.

Woensdag 11 April,

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 21,020.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 31 Maart en 7 April. Raming ƒ 14.600; 2o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing tegen het buitenbeloop der bedijking langs den linkeroever der Nieuwe-Merwede, onder de gemeente Made-en-Drimmelen. Aanw. 4 April. Raming ƒ 34,100.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 8500.

Hillegersberg, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een school en onderwijzerswoning in den Prins-Alexanderpolder nabij Terbregge. Aanw. door den architect W. van Dorp te Delft, 4 April, te 11 uren.

Donderdag, 12 April.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van eenige hoofden op het Noorderstrand van Vlieland. Aanw. 5 April. Raming ƒ 21,500.

Dirksland, te 1 uur, ter secretarie: het zesjarig onderhoud van den weg tusschen het Sas-van-Dirksland en Herkingen. Aanw. 11 April, te 3 uren.

Vrijdag, 13 April.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het éénjarig onderhoud van: 1o. de werken en kazernegebouwen enz. te Utrecht en op de legerplaats bij Zeist; 2o. de werken in de Nieuwe Hollandsche waterlinie, van De Klop tot en met Vreeswijk; 3o. de werken in de stelling van Honswijk; 4o. de werken te Wijk-bij-Duurstede en van daar tot Odijk.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der haven te Vollendam, gemeente Edam. Inl. bij den ingenieur B. Hoogenboom, te Hoorn en den gemeentearchitect, te Edam. Aanw. 4 April.

Maandag, 16 April.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Battice. in 2 perceelen. Aanw. 9 April. Raming perc. 1 ƒ 3000, perc. 2 ƒ 2060.

Utrecht, door burg. en weth.: de levering van 25.000,000 KG. Westfaalsche gaskolen (aanbiedingen tot 15 April).

Woensdag, 18 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs-en eenige verdere werken tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 9 en 11 April, te 11 uren. Raming ƒ 712,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van een in de Maas, onder Roermond, gezonken vaartuig. Aanw. 11 April.

Vrijdag, 20 April.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken aan hoofd II op den oever vóór Neuzen. Aanw. 12 en 14 April. Raming ƒ 2475.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het afsluiten door ijzeren hekwerken van de plaats, waar de vuurmonden ten dienste der buitengewone riviercorrespondentie te Wageningen en te Tiel zijn opgesteld. Raming: perc. 1 ƒ 750, perc. 2 ƒ 500.

Maandag, 23 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een paar nieuwe bovenebdeuren en van jalousieschuiven in 2 paar reservedeuren, ten dienste van het kanaal door Voorne. Aanw. 16 April. Raming ƒ 13,400.

Maandag, 30 April.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudehoornschen zeedijk. Raming ƒ 10,000; 2o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk. Raming ƒ 30,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Idskenhuizen, 14 Maart: het afbreken der oude- en wederopbouwen eener nieuwe schuur; aannemer D. K. Wielinga, te Idskenhuizen, voor ƒ 5595.

's-Hage, 15 Maart. het bouwen van een verkoophal met passage, winkels en bovenwoningen aan de Gedempte-gracht, aldaar, voor de Maatschappij De Nijverheid, onder beheer van den architect H. Wesstra Jr., ingekomen 8 bilj., als:

Gebr. De Vos,	te 's-Hage,	ƒ 46,150
E. M. Rood,	» idem	» 44,750
Raasveldt & Gerritse,	» idem	» 37,117
C. Meijers,	» idem	» 36,430
A. Nater & B. de Baan,	» idem	» 35,650
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 35,630
A. Stigter,	» 's-Hage,	» 32,793
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 32,338

Overasselt, 16 Maart: het bouwen van een gemeentehuis, met woning brandspuit- en arresthuis; ingek. 6 bilj., als:

Jan Wagenmakers, Beers,	ƒ 6555
J. S. Grandjean & W. Theunissen, Nijmegen,	» 6524
G. J. Groot, St.-Anna,	» 6483
M. Bulkens, Gassel,	» 6025
H. G. v. Hezewijk, Grave,	» 5773
S. Wintjes, Overasselt,	» 5432

gegund.

Leeuwarden, 16 Maart: de waterkeering Sneek—Joure, eerste gedeelte; ingek. 7 bilj., als:

G. Praamstra, Veenwouden en J. Bakker, Kollum,	ƒ 223,200
W. de Jong, Groningen,	» 217,400
L. Kalis, Sliedrecht,	» 214,760
Bouterse, Velzen en Langeveld, Nieuwer-Amstel.	» 208,900
J. N. Kruisinga, Groningen en R. Nanninga, Winschoten,	» 204,600
C. Hoogendoorn, Giesendam,	» 198,860
E. de Boer, Lemmer en D. Hoogkamp, Follega,	» 191,000

gegund.
Raming ƒ 201,100

Dordrecht, 16 Maart: het maken der gebouwen en verdere werken voor het stoomgemaal aan de Develsluis te Heerjansdam; ingek. 13 bilj., als:

D. J. Ulenberg, Rotterdam,	ƒ 45,995
J. Voordendag, Puttershoek,	» 43,500
J. A. N. Lucas, Lage-Zwaluwe,	» 39,999
J. v. d. Vlugt, Dordrecht,	» 39,970
C. v. Soest, Mijdrecht,	» 39,200
K. v. d. Sluis IJselmonde,	» 39,165
W. Lammers, Strijen,	» 38,762
W. J. Segboer, Zevenbergen,	» 38,700
J. v. Trigt, Heerjansdam,	» 38,210
A. Blok, 's-Gravendeel,	» 38,110
J. Buurman, Puttershoek,	» 37,939
J. Visser Gz., Papendrecht,	» 35,869
T. W. de Wit & K. v. Dongen, Dordrecht,	» 34,317

gegund aan J. Visser Gz, te Papendrecht, voor ƒ 35,869.

Cornjum, 17 Maart: 1o. het afbreken der oude en het bouwen van eene nieuwe boerenbehuizing met lijtshuis te Genum, onder beheer van den architect F. Brouwer, te Cornjum; ingek. 16 bilj.; minste inschr. J. R. Jansma, te Hallum, voor ƒ 11.847; gegund.

2o. het graven van een vaart ten dienste van het afvoeren van den grond van de terp van het voormalig klooster Genezareth onder Hallum; ingek. 12 bilj.; minste inschr. H. de Jong, te Oudebiltzijl, voor ƒ 827.50; gegund.

Buitenpost, 17 Maart: het afbreken en wederopbouwen der behuizing no. 58, aldaar, onder beheer van den architect A. Velding; ingek. 7 bilj., als:

J. Bulthuis,	te Buitenpost,	ƒ 1300
Gebr. Zijlstra,	» Rohel,	» 1225
J. Bos,	» Twijzel,	» 1200
J. Veenstra,	» Augustinusga,	» 1193
D. Oosterbaan,	» Drachten,	» 1169
W. S. Kuipers,	» Surhuisterveen,	» 1010

gegund.
Begrooting ƒ 1300

Utrecht, 17 Maart: 1o. het witten en schoonmaken van lokalen en het verrichten van verfwerken in eenige stedelijke gebouwen; minste inschr. was J. Landzaat, te Utrecht, voor ƒ 3093.

2o. het verven en teren van bruggen en urinoirs; minste inschr. was A. J. van Zelm, te Utrecht. voor ƒ 1110; beide gegund.

Groningen, 17 Maart: het bouwen eener behuizing in de Agricolastraat, aldaar, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 6 bilj., als:

J. Ibeling,	ƒ 2443
D. S. Diddens,	» 2350
D. Dalmolen,	» 2299
H. de Vries,	» 2287
J. de Vries,	» 2185
H. Janssen,	» 2166

gegund.

Amsterdam, 19 Maart: ten dienste der Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 305, het verrichten van timmerwerk, met bijkomende werken, op den Noordhollandschen Staatsspoorweg Helder—Amsterdam en de verbindingslijn Haarlem—Uitgeest, in 3 perc.:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
Braun,	ƒ 4200	ƒ 5000	ƒ 2090
De Graaf,	3600	5600	2900
Gebr. Klein,	3460	4910	2735
Giltjes,	3420	4890	2730
Moorman,	3400	4820	2710
Surendonk,			2400
C. Vlaming,	3344		
Dignum,	3333.33		
Struijs,		4200	
Koen.	2900	3670	1990

Massa: Koen, ƒ 8499.

Voor perc. 2 en 3, met inbegrip van perc. 2 en 3 der Bestekken no. 306, 307 en 308: L. Kok, ƒ 11,700.

Massa van Bestek no. 305, 306, 307 en 308: Wennekes, ƒ 21,300.

2o. Bestek no. 306, metsel-, voeg-, wit-, saus-, pleister- en straatwerk, met enkele bijkomende werken, op dezelfde lijnen; in 3 perceelen:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
Braun,	ƒ 2940	ƒ 2000	ƒ 500
De Graaf,	2900	2200	890
Gebr. Klein,	2807	1984	825
Giltjes,	2800	1980	795
Moorman,	2750	1960	780
Hazenberg,			725
Overtoom,	2500		
Bisschof,	2390		
Surendonk,			580
J. Poot,		1286	467

Massa: Wennekes, ƒ 4500.

3o. Bestek no. 307, het schoonmaken, uitdiepen en verbreeden van bermsloten, benevens eenig taludwerk, op dezelfde lijnen, in 3 perc:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
Schreuders,	ƒ 1035	ƒ 1097	ƒ 1150
Holster,		1599.50	928.50

Massa: Oldenburg, ƒ 3919.

4o. Bestek no. 308, behang-, verf- en teerwerk, met bijkomende werken, op dezelfde lijnen, in 3 perceelen:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
Taurie,	ƒ 3923	ƒ 1259	ƒ 589
Joh. Baars,	3790		
Bunders,	3744	1189	419
Venlet,			470
Kuijper,	3500	1200	450
Van Splunder,	3466.60	1382	444.70
Eysvogel,	3417		
Massa: Taurie,	ƒ 5749;		
Kuyper,	5150.		

Zalt-Bommel, 19 Maart: het afbreken van den bestaanden houten schuifduiker en het maken van een gemetselden duiker met schuif in de kade der uiterwaard van Jurgens, te Os, onder Zuilichem; minste inschr. was N. van Velzen, te Herwijnen, voor ƒ 1605.

Amsterdam, 19 Maart: het bouwen van een openbare lagere school 2e klasse in de Jacob-van-Campenstraat, hoek Van-der-Helststraat; ingek. 12 bilj., als:

P. Campman & Harderwijk,	ƒ 74.500
F. Hulsebos,	» 66,675
Gebr. v. Berkum,	» 61,846
A. Aalders,	» 59,470
Cruijf & Schouten,	» 58,974
H. Rietsnijder & Zn.,	» 58,728
H. C. Dorlas,	» 57.900
J. Koster,	» 57,575
H. L. Leibbrandt,	» 56,945
P. Bingman,	» 56,000
W. Voskuijl,	» 55,798
A. Paans,	» 54,300

Groningen, 19 Maart: het bestraten van de Westerhavenstraat en den Westerbinnensingel; ingek. 7 bilj., als:

H. Scheltens,	ƒ 6460
A. J. Croon,	» 6589
Walker,	» 6370
J. I. Toesman,	» 5999
P. H. Dopheide,	» 5780
J. N. Kruizinga,	» 5240
S. de Wit,	» 4393

2o. het bestraten van den Binnensingel tusschen de N.-Boteringe- en N.-Ebbingestraten; ingekomen 7 bilj., als:

J. I. Toesman,	ƒ 4200
A. J. Croon,	» 4089
H. Scheltens,	» 3990
P. H. Dopheide,	» 3865
Ph. Hendriks,	» 3777
J. N. Kruizinga,	» 3390
S. de Wit,	» 2863

Zwolle, 19 Maart: 1e perc., het vernieuwen van het beweegbaar gedeelte van de Ganzepennebrug, gelegen over het kanaal in den Rijksstraatweg van Zwolle naar Raalte (gem. Heinoo); minste inschr. was Joh. Wernes, te Hasselt, voor ƒ 2120.

2e perc., het vernieuwen van de ophaalbrug no. 13, gelegen over het kanaal in den kunstweg van Den Ham naar Vriezenveen (gem. Den Ham); minste inschr. was J. Schuurman, te Den Ham, voor ƒ 2373; beide gegund.

Groningen, 19 Maart: het afbreken en wederopbouwen van een gebouw, in te richten tot kantoor, en cene gedeeltelijke verbouwing van een woonhuis, voor Mr. B. Cohen, onder beheer van den architect J. P. Hazeu; ingek. 8 bilj., als:

J. de Vries,	te Groningen,	ƒ 12,696
Ph. Hendriks,	» idem	» 9.497
D. S. Diddens,	» idem	» 9,300
J. H. Muller,	» idem	» 9.040
J. Ibelings,	» idem	» 8.725
E. Berkenbosch,	» idem	» 8,380
A. Stenndam,	» idem	» 7874
Hitje de Haan,	» idem	» 7,782

gegund.

Oldeboorn, 19 Maart: 1o. het bouwen van een nieuw schoolgebouw te Akkrum; ingek. 21 bilj., als:

H. B. v. d. Valk c.a., Cubaard,		ƒ 19,748
J. U. v. d. Meulen, Hemelum,		» 19.630
K. J. Kalt, Ureterp,		» 19,143.50
W. D. v. d. Velde, Drachten,		» 18,955
J. Pijkstra, Bergum,		» 18,944
L. Bos, Bolsward,		» 18,907
J. A. v. d. Sluis, Gorredijk,		» 18,895
S. J. Fokkens, Britsum,		» 18,728
J. de Boer, Steenwijk,		» 18,488
C. Schiere, Boornbergum,		» 18.265
G. Schaafsma, Terkaple,		» 18,200
S. Hiemstra, Bolsward,		» 18,180
E. L. Hiemstra, Hallem,		» 17,938
J. L. Eppinga, Lippenhuizen,		» 17,926
J. H. Poutsma, Terwispel,		» 17,864
A. J. v. d. Mei, Berlikum,		» 17,742
E. de Jong, Akkrum,		» 17,577
R. v. Sinderen, Kortezwaag,		» 17,477
R. A. v. d. Veen, Terwispel,		» 17,150
F. Schiere, Rottevalle,		» 16,950
S. A. Nieuwland, Marsum,		» 16,880

2o. het vertimmeren der school te Oldeboorn; ingek. 6 bilj., als:

H. de Roos,	te Oldeboorn,	ƒ 4374
A. T. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 3724
J. J. Bijlsma,	» Oldeboorn,	» 3650
B. Rouma,	» Akkrum,	» 3479
T. T. Dijkstra,	» Oldeboorn,	» 3395
H. G. Dorenbos,	» Haskerdijken,	» 2845

Overloon, 19 Maart: het bouwen eener school met overdekte speelplaats te Overloon, het verbouwen der onderwijzerswoning en het maken van een ijzeren staketsel, onder beheer van den architect J. Beuijssen, te Boksmeer; ingek. 6 bilj., als:

J. Wijnhoven,	te Venraai,	ƒ 10.854
M. Dijks,	» Holthezen,	» 9.972
R. Geurts,	» Vierlingsbeek,	» 9,870
J. Verlaak,	» Kessel,	» 9,600
A. Korting,	» Aijen,	» 9,468
A. Janssen,	» Beugen,	» 9,107

Boksxel, 19 Maart: het verbeteren van de boventakken van de Kleine-Dommel en de verbinding van den Rielloop met die rivier; ingek. 3 bilj., als:

J. Vullings,	te Heeze,	ƒ 12,280
F. v. d. Berg,	» idem	» 11,779
K. J. Versteeg,	» Oosterbeek,	» 10,400

gegund.

Groningen, 20 Maart: het maken van plankbeschoeiing met steenstapeling langs den kanaalboord van den Rijks-grooten weg van Groningen naar Delfzijl; ingek. 20 bilj., als:

F. H. Dieters, Lellens,	ƒ 15,999
K. R. Dauhof, Bafloo,	» 15,475
S. de Witt, Groningen,	» 15,242
J. H. van der Veen, Mensingeweer,	» 15,150
W. Scheltens, Farsum,	» 15,125
J. H. Dietens, Stedum,	» 15,070
G. C. M. Rottinghuis, Delfzijl,	» 14.800
A. Pastoor, Stedum,	» 14.776
C. de Ruiter, Hardinksveld,	» 14,740
C. Lentz, Ruischerbrug,	» 14.687
A. J. Benninga, Bedum,	» 14,663
J. Zeldenrust, Warfum,	» 14,632
J. van Buuren, Delfzijl,	» 14,386

J. H. Pot, Stedum, » 14.383
J. Veldkamp, Bedum, » 14.334
J. Hemmes, Farmsum, » 14,298
P. Nieland, Wirdum, » 14.260
F. Veldman, Zeerijp, » 14.168

's-Hage, 20 Maart: de levering van 34.000 tons Engelsche gaskolen, ten behoeve der gasfabriek in 1883; gegund aan W. Hoven en Zoon, te Rotterdam, 17.000 tons New Pelton Main à ƒ 7.97 en 17.000 tons Pelton Main à ƒ 8.22 per 1000 KG.

Delft, 20 Maart: de levering van 500.000 scherpe patronen no. 10 tot kamerschietcilinders; minste inschr. was G. J. Leeuwenberg, te Delft, à ƒ 4.94 per 1000 stuks.

Maasbommel, 20 Maart: het bouwen van eene school voor 150 leerlingen, en het verbouwen der onderwijzerswoning, aldaar, onder beheer van den architect C. A. van Lith, te Grave; ingek. 5 bilj., als:

Th. Schippers,	te Kessel,	ƒ 14.235
G. Haas,	» Oijen,	» 13.415
M. v. Heck,	» Alfen,	» 12.900
R. Derks,	» idem	» 12.800
J. Witsius,	» Maasbommel,	» 12,725

Den-Dungen, 20 Maart: het verbouwen van het schoolgebouw, benevens het maken van ameublement en eenige herstellingen aan de onderwijzerswoning; ingek. 6 bilj., als:

J. v. d. Donk, St.-Michielsgestel,	ƒ 7478
J. v. Lamoen, Dungen,	» 7398
L. Frankefort, 's-Bosch,	» 7250
W. M. v. Berkum, idem	» 7243
L. Paaps, Vechel,	» 6700
T. J. v. Wordragen, St.-Michielsgestel,	» 6666

gegund aan L. Paaps.

Amsterdam, 21 Maart: het maken van houten fundeeringen voor een ijzeren overdekking der los- en laadplaatsen der Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-maatschappij; ingek. 7 bilj., als:

C. J. Hartog,	te Amsterdam,	ƒ 8967
H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 7890
J. v. d. Vlugt,	» Dordrecht,	» 6970
J. Smit VII,	» Slikkerveer,	» 6950
J. P. Cornelissen,	» Amsterdam,	» 6777
P. Schmidt & Hermans,	» idem	» 6390
P. Verbruggen	» Waddinksveen,	» 6000

Bergen-op-Zoom, 21 Maart: het leggen van een dam door de Zoutevest en het metselen van een duiker; ingek. 10 bilj.. als:

Bekker,	te Sliedrecht,	ƒ 16,968
W. Lok,	» Steenbergen,	» 15,350
G. Bolier,	» Sliedrecht,	» 15,347
Van Gent,	» Leerdam,	» 15,170
Horsten,	» Bergen-op-Zoom,	» 14.838
C. Hartog,	» Sliedrecht,	» 12.890
M. Hagenaars,	» Wouw,	» 11.552
C. Bastiaanse,	» Bergen-op-Zoom,	» 8.789
B. Wevels,	» Breda,	» 8.744
Jansen Versteeg,	» Oosterbeek,	» 8,565

gegund.

Beilen, 21 Maart: het bouwen van eene onderwijzerswoning te Hooghalen, onder beheer van den architect G. Stel, te Assen; ingek. 10 bilj., als:

H. Nijleunsing,	te Westerbork,	ƒ 3449
J. Lambers,	» Assen,	» 3449
J. Manting,	» Beilen,	» 3423
D. Niesing,	» Assen,	» 3320
A. Tadding,	» Beilen,	» 3179
D. B. Wiering,	» Assen,	» 3159
H. de Vries,	» idem	» 3147
H. Timmer,	» Westerbork,	» 3092
H. Smallenbroek,	» Assen,	» 3059
G. v. d. Grampel,	» idem	» 2828

Wordt-Rheden, 21 Maart: het bouwen van eene oranjerie met tuinmanswoning op het landgoed »De Kruishorst", onder beheer van den architect M. K. Smit, te Dieren; ingekomen 12 bilj., als:

K. Bennink,	te Rheden,	ƒ 13,630
K. J. Noij,	» Wordt-Rheden,	» 13.580
W. Vleeming,	» Velp,	» 12.223
E. M. v. Heuven,	» idem	» 12.214.45
L. Enklaar,	» Dieren,	» 11.957
M. Stoltenberg,	» idem	» 11.897
A. R. Schoonman,	» idem	» 11.877
H. Enklaar,	» idem	» 11.866
E. J. N. Steentjes,	» Velp,	» 11,825
J. Steinvoort,	» Dieren,	» 11,749
J. de Witt,	» idem	» 11.386
H. M. Berendsen,	» Keppel,	» 11.234

gegund.

's-Hage, 21 Maart: 1o het leveren en verwerken van stortsteen ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep, en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de rivierwerken, gelegen aan den noordelijken oever van het Hollandsch Diep, tot de overbrugging behoorende met het onderhoud dier werken, tot 1 Mei '84; ingek. 5 bilj., als:

H. de Groot,	te Sliedrecht,	ƒ 19,425
C. Bot Cz.,	» idem	» 18,890
G. Goedhart,	» Dordrecht.	» 17.950
L. A. van Haaften,	» Sliedrecht,	» 17,800
D. Volker,	» Dordrecht,	» 17.400

2o. het maken van gebouwen en bijbehoorende werken bij het punt van verbinding van den Noordbrabantsch—Duitschen spoorweg aan den spoorweg Nijmegen—Venloo; ingek. 9 bilj., als:

Gebr. Lensink, Arnhem,	ƒ 19.200
R. Geurts en Co., Vierlingsbeek,	» 18,360
G. W. van Hezewijk, Heumen,	» 18.024
C. Eckhart, Almelo,	» 17.999
A. Vervoort, Vechel	» 17.990
L. de Rooy, 's-Hage,	» 17,900
J. Gielen, Kessel,	» 17.500
J. van Groenendael, Nunhem,	» 17,135
G. J. Groot, St.-Anna bij Nijmegen,	» 16.888

3o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden, aan het benedeneind van het Scheur nabij de westpunt van Rozenburg; ingek. 4 bilj, als:

L. A. van Haaften, Sliedrecht,	ƒ 174,800
A. L. van Wijngaarden Hz., idem,	» 146,800
L. Kalis Kz., idem,	» 141,400
M. C. de Jong P.Mz., idem,	» 131,760

4o. het leveren van voorwerpen van gegoten en gesmeed ijzer, staal, koper en metaal, benevens het bezorgen van smeden en werklieden tot het doen van herstellingen aan de Rijks-stoom- en andere vaartuigen, in gebruik bij het baggerwerk, ten behoeve van de werken van de Merwede en Killen in de provincien Zuid-Holland en Noord-Brabant, gedurende het tijdvak aanvangende 1 April '83 en eindigende op ultimo Maart '84; ingek. 5 bilj., als:

De Vries & Co., Gorinchem,	9 pct.
Evrard. Van Duyl en de Kruijff, Delfshaven,	8⅜ »
Penn & Bauduin, Dordrecht,	8⅝ »
H. Dalhuisen, Kampen,	7½ »
Van Dorsser en Ter Horst, Dordrecht,	2 »

beneden de eenheidsprijzen.

Noordwijk a/Z., 21 Maart: perc. 1 en 2, het bouwen van 2 opzichterswoningen, perc 3, het maken van eene rustieke brug, perc. 4, het bouwen van eene laiterie met woning en verandah, perc. 5, het maken van klinkerbestratingen, alles onder beheer van den architect A. R. Freem, te Arnhem:

J. Spreij, Koudekerk, massa	ƒ 59,626.
G. H. v. d. Heijden, Arnhem, perc. 5	ƒ 32,720.
J. Haasnoot, Katwijk a/Z., » 5	» 38.500.
E. v. d. Weijer, 's-Hage, perc. 1, 2, 3 en 4,	ƒ 26,870, massa » 66,850.
W. P. Teeuwesse, idem, perc. 1, 2, 3 en 4,	» 25,425, massa » 64,625.
P. Leenders, Utrecht, perc. 1	ƒ 5137, perc. 2 ƒ 5137, perc. 3 ƒ 3576, perc. 5 ƒ 35,317, perc. 1, 2, 3 en 5 ƒ 48,883.
P. Punijs, Zandvoort, massa	ƒ 65,300.
G. Keij, Rotterdam, perc. 5	» 40,980.
Gebr. W. en F. A. Westmaas, 's-Hage, massa	ƒ 70,680.
J. Slenters, Delft, perc. 1, 2, 3 en 4	ƒ 25,720, massa » 64,625.
G. Majoor, Bussum,	» » 59,594.
W. N. van Ipenburg, Delft,	» » 65,000.
Gebr. Verloop, Noordwijk a/Z., perc. 1 en 2	ƒ 5690.
A. Kloots en J. B. Arends, 's-Hage, massa	ƒ 64,480.
J. Alkemade Jz., Noordwijk, perc. 1	ƒ 3600, perc. 2 ƒ 3600, perc 3 ƒ 4200, perc. 5 ƒ 38,000.
J. N. Boers, 's-Hage, massa	ƒ 66,937.
J. J. van Sonsbeek, idem, »	» 68,400.
P. Hoogendam, Noordwijk, perc. 1	ƒ 2687, perc. 2 ƒ 2687.
G. v. d. Raad, idem, perc. 1	ƒ 2798, perc. 2 ƒ 2798.
P. Hoogendam, idem, massa	ƒ 58,495.
J. Tuhren, Hilversum, perc. 3	ƒ 1920, perc. 5 ƒ 38,500, massa ƒ 61,000.
C. Bos, Haarlemmermeer, perc. 5	ƒ 37,359.
Gebr. Lensink, Arnhem, perc. 5,	ƒ 34,300, massa ƒ 58,900.
W. A. G. Jansen, Utrecht, massa	ƒ 56,877.

Zoodat de laagste inschr. zijn voor perc. 1 en 2 W. P. Hoogendam, te Noordwijk, ƒ 5374, voor perc. 3 J. Tuhren, te Hilversum, ƒ 1920, voor perc. 5 G. H. v. d Heijden, te Arnhem, ƒ 32.720, voor de massa W. A. G. Jansen, Utrecht, ƒ 56,877. Niet gegund.

Alkmaar, 22 Maart: 1o. het éénjarig onderhoud der Hondsbossche zeewering; ingekomen 8 bilj., als:

G. D. v. Doorn,	te Amsterdam,	ƒ 36,300
Jb. Schreuder,	» Kolhorn,	» 35,875
J. Oldenburg,	» Bergen,	» 34.900
H. Nottelman,	» Schoorl,	» 34.800
T. Lanser,	» Zijpe,	» 34,534
L. A. v. Haaften,	» Sliedrecht,	» 34,500
J. Giltjes	» Helder,	» 33,900
Gebr. Moorman,	» idem	» 33,300

gegund.

2o. het éénjarig onderhoud van gebouwen, bruggen en sluizen; ingek. 3 bilj., als:

G. de Groot,	te Zijpe,	ƒ 3850
W. Blaauboer,	» idem	» 3824
J. Bos,	» idem	» 3814

gegund.

's-Hage, 22 Maart: voor de Westlandsche Stoomtramwegmaatschappij: Bestek no. 4, het maken van de aarde-, de kunst- en eenige andere werken en het leggen der spoorbaan voor den stoomtramweg Poeldijk—Monster—'s-Gravenzande; ingek. 17 bilj., als:

P. v. Dijk,	te Delft,	ƒ 153,790
W. F. Muren,	» idem	» 67,620
C. Stui Jz.,	» Sliedrecht,	» 52,802
D. J. Ulenberg,	» Rotterdam,	» 52.500
J. v. d. Bergh,	» Amersfoort,	» 50.480
H. Wienhoven,	» Schiedam,	» 50.400
J. B. Veenenbos,	» Brielle,	» 48.700
A. v. Heckem,	» Gouda,	» 48,270
P. Leenderts,	» Utrecht,	» 47,880
G. Keij,	» Rotterdam,	» 47,700
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 45,250
P. Kraaiveld,	» 's-Hage,	» 45,100
J. v. Sonsbeek,	» idem	» 44,989
A. de Neef,	» Brielle,	» 44,880
J. N. Boers,	» 's-Hage,	» 42,000
Th. Hagendoorn,	» idem	» 41,484
A. Kloots & J. B. Arends,	» idem	» 39,480

Haarlem, 22 Maart: 1o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat; minste inschr. was F. C. Mantel, te Enkhuizen, voor ƒ 12,200.

2o. het vernieuwen van een gedeelte beschoeiing langs de Keulsche Vaart, in de prov. Noord-Holland; minste inschr. was L. Pasterkamp, te Burgerdam, voor ƒ 2048.

Almeloo, 22 Maart: de vergrooting en verbouwing der fabriek van de Koninklijke Stoomweverij te Nijverdal; ingek. 7 bilj., als:

C. Eckhardt,	te Almeloo,	ƒ 13,390
A. Schreuder,	» idem	» 11.694
G. Groot Hengel,	» Borne.	» 11,684
S. Krabshuis,	» Almeloo,	» 11,100
M. Westenberg,	» idem	» 10,990
F. Jansen,	» Nijverdal,	» 10.989
G. Kamphuis,	» Almeloo,	» 10,790
K. M. Spoor,	» idem	» 10.698
E. Scholten,	» idem	» 10.682
Raming		» 12,120

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 31 MAART 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 2 April.

Dodewaard, te 10½ uren, door burg. en weth.: de verbouwing der openbare school. Inl. bij den architect D. Geijsbeek Molenaar, te Arnhem.

Makkum, te 11 uren, in De Prins: het herstellen van eenige hei-, kist- en andere werken aan de zeewering der contributie van Wonseradeels Zuiderzeedijken.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het dempen van een gedeelte van het Damrak; 2o. het bouwen van slachthuizen en stallen voor rundvee voor de algemeene slachtplaats in de Stadsrietlanden; 3o. het rioleeren van eenige straten in de gemeente. Inl. voor 1o. en 3o. bij den stadsingenieur, raadhuis, kamer no. 95; voor 2o. op het terrein bij de directiekeet.

Kollum, te 12 uren, in het gemeentehuis: het leggen van een kunstweg in de gemeente Kollumerland c.a., van den afsluitdijk bij Nittershoek tot den kunstweg nabij Munnekezijl, over eene lengte van 824 M.

Dordrecht, te 1 uur, door den architect E. G. A. Fol: het opbouwen van de gasmeterfabriek, aldaar. Aanw. 2 April, te 10 uren.

Sambeek, te 4 uren, ten raadhuize: 1o. het maken eener overdekte speelplaats; 2o het stellen en leveren van een staketsel; 3o. het veranderen der school; 4o. het leveren van de benoodigde bouwmaterialen. Inl. bij den architect J. Beuijssen, te Boksmeer.

Op de Voorsterklei: het ophoogen van een bouwterrein, aldaar. Aanwijzer P. Slijkhuis.

Dinsdag, 3 April.

Amersfoort, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in de societeit Amicitia: het verbeteren van het hospitaal te Harderwijk. Raming ƒ 65,000.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz. te Helder en op Texsel.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 1300 KG. messingplaat, dik 0.0023 M.

Amsterdam, te 12 uren, door den architect Y. Bijvoets Gz., in De Roode Leeuw: het amoveeren van perc. 26 aan het Rokin, en het aldaar bouwen van een nieuw huis, benevens het verrichten van eenige werken aan het belendende perc. no. 24.

Schijndel, te 12 uren, door de gemeentebest. van Bokstel, Schijndel, Vechel en St.-Oedenrode, op het raadhuis: het maken der aardebaan, het bouwen van kunstwerken, het gedeeltelijk begrinten en overigens met keien bestraten, alsmede het éénjarig onderhoud van de volgende wegen: 1o. den gemeente-klinkerweg onder Bokstel tot de scheiding van Bokstel met St.-Oedenrode, lang 2270 M.; 2o. van genoemde scheiding tot den provincialen grintweg aan de Plein te Schijndel enz., samen lang 9645 M.; 3o. van de grens van St.-Oedenrode met Vechel tot den provincialen grintweg onder Vechel, lang 1810 M.; 4o. van den weg sub 2o. tot den provincialen grintweg aan den Heikant, lang 7474 M. Te zamen 21,199 M. Raming: perc. 1, ƒ 23,250, perc. 2 ƒ 69,334, perc. 3 ƒ 10,590, perc. 4 ƒ 44,790. Massa ƒ 147,964.

Arnhem, te 2 uren, door den architect A. R. Freem, namens H. J. van Lith, in het café-Suisse: het verbouwen van een perceel in de Roggestraat, E. 17, tot winkelhuis. Aanw. 2 April, te 11 uren.

Weurt, te 2 uren, door burg. en weth. van Beuningen: 1o. het bouwen van eene school voor 146 leerlingen, onderwijzerswoning enz. te Weurt; 2o. het verbeteren der school enz. te Beuningen. Inl. bij de architecten Giesing & Semmelink, te Nijmegen.

Dedemsvaart, te 2½ uren, in de catechiseerkamer naast de pastorie aan de Kalkwijk: het bouwen eener onderwijzerswoning met turfschuur bij de christelijke school, aldaar. Inl. bij den architect L. G. Richter, te Winterswijk.

Rotterdam, in het Timmerhuis: het uitvoeren van verfwerken aan de gebouwen en loodsen aan de Stieltjesstraat en op de Handelsterreinen te Fijenoord, in 4 perceelen.

Leeuwarden, door den architect W. C. de Groot: het vernieuwen van de schuur c.a., in gebruik bij W. van der Woude, onder Lutjewoude.

Cuhaard, bij den voorzitter van kerkvoogden der Herv. gemeente: het afbreken en wederopbouwen en de gedeeltelijke vernieuwing eener boerenhuizing, met bijlevering der materialen. Inl. bij den. mr. timmerman J. Veltman, aldaar. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 4 April.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 31 Maart; 2o. het wegruimen van een in de Beneden-Merwede, onder Papendrecht, gezonken zandbak.

's-Hage, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in de Normaalschietschool: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. en van de werken te 's-Hage; 2o. eene verving van werken en kazernegebouwen, aldaar. Raming ƒ 3200.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: het bouwen van een laboratorium in het fort Oostoever bij Helder. Inl. bij den hoofdingenieur der marine te Willemsoord.

Moordrecht, te 11½ uren, door de commissie belast met het beheer van den weg van de Hoflaan nabij Rotterdam naar Gouda, op het raadhuis: het onderhoud van de met klinkersteen bestrate en begrinte gedeelten, benevens de hegbeplantingen, scheringen enz. van dien weg, van 1 Mei '83—30 April '86. Inl. bij den opzichter J. Oudijk, te Nieuwerkerk a/d. IJsel.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het inkepen van eiken dwarsliggers; het inkepen en bereiden met chloorzink van grenen dwarsliggers en de levering van chloorzink. Raming ƒ 31,500.

Utrecht, te 1 uur, door de directie der Nederlandsche-Centraalspoorwegmaatschappij: de levering van magazijnsgoederen.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het vernieuwen van eenige gedeelten kaaimuur in de buitenstad met bijbehoorende houten fundeeringen, grond- en straatwerken.

Hitzum, door kerkvoogden der Herv. gemeente: het doen van eenige herstellingen aan de kerk en toren en het bouwen van eene consistorie; het verrichten van stukadoorwerken, en het maken van nieuw ameublement in het kerkgebouw, aldaar. Inl. bij den architect M. Hofstra (te Franeker).

Donderdag, 5 April.

Amsterdam, te 11 uren, aan 's Rijks werf: de levering van 150,000 KG. Noordsche en 15,000 KG. Italiaansche hennep.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren van stortsteen en het bestorten der Heldersche zeewering. Raming ƒ 11,000.

St.-Annaland, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool, met bijlevering van materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den secretaris J. Polderman, te St.-Annaland. Aanw. 5 April, te 9 uren.

Zwijndrecht, te 12 uren, door het polderbest. van Hendrik-Idoambacht, bij J. Pieterman: het leveren van 1200 HL. Ruhrsteenkolen.

Hoorn, te 1 uur, door den eerstaanwezend ingenieur te Helder, in De Doele: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., te Hoorn.

Nijmegen, te 2 uren, in het hotel Faazen: het bouwen van een pakhuis met woning, met de levering der materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den bouwkundige J. Knoops Jr., te Nijmegen.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het ophoogen en aanvullen van wegen en trottoirs, het uitbreken van straten, het leveren en leggen van hardsteenen trottoirbanden, het doen van bestratingen, het zetten van koplagen, het egaliseeren van het terrein en het leggen van graszoden aan de Wilhelminastraat, de Prins-Hendrikstraat, de Alexanderstraat, de Sophiastraat en het Willemsplein. Inl. bij den architect aan het bureau der gemeentewerken, tusschen 9 en 10 uren. Raming ƒ 15,700.

Rosendaal, te 3 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Johannes de Dooper, in het Huis van Negotie: het bouwen van een kapel met sacristie en bergplaats met bijbehooren op de R. K. begraafplaats. Inl. bij den architect J. J. van Langelaar, te 's-Prinsenhage. Aanw. 4 April, te 11 uren.

Oeh, te 3 uren, door Meijer van Leeuwen, in De Korenbeurs: het bouwen van een gebouw voor koelmachine en reservoirs, een stoomschoorsteen en eenige verdere werken. Inl. bij den bouwkundige J. de Beer, te Tilburg. Aanw. 2 uren vóór de besteding.

Vrijdag, 6 April.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst enz.: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Elburg, van den dag der goedkeuring van de besteding tot 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Raming ƒ 1182.

Neede, te 2 uren, door J. G. Gantvoort, bij G. H. ten Hoopen: eene verbouwing van zijn woon- en winkelhuis. Inl. bij den architect G. J. Niermans. Aanw. te 12 uren.

Woerden, te 3 uur, door den eerstaanwezend ingenieur te Utrecht, in de Infirmerie: het éénjarig onderhoud der werken en kazernegebouwen te Woerden en te Wierikerschans.

Nijmegen, bij H. de Wildt: het bouwen van een koffiehuis op een terrein buiten de voormalige Hunnerpoort. Inl. bij K. Verburgh, Grootestraat. Aanw. 4 April, te 10 uren.

Zaterdag, 7 April.

Arnhem, te 11½ uren door de architecten G. J. van Gendt & C. M. G. Nieraad, in het Arnhemsch Bierhuis: het bouwen van eene nieuwe sociëteitszaal boven het Arnhemsch Bierhuis, voor rekening van A. Petrie. Aanw. 5 April. te 9½ uren.

Dordrecht, te 12 uren, door den eerstaanwezend ingenieur te Breda, bij J. C. van der Horst: het éénjarig onderhoud van de werken en gebouwen enz. te Dordrecht.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare school 2de soort met onderwijzerswoning en gymnastieklokaal aan de Plompetorengracht. Aanw. in loco 2 April, te 10 uren.

Wageningen, door de directie van de Stoomboot »Bataauwer": de levering van 4000 HL. puike machinekolen.

Maandag, 9 April.

Makkum, te 12 uren, door het dijksbest. van Wonseradeel's Zuiderzeedijken, in De Prins: 1o. het verzwaren van een gedeelte zeedijk nevens het dorp Gaast, met den aankleve van de daaruit voortvloeiende werken; 2o. het bouwen van 2 houten bruggen over de nieuw te graven doorvaart te Gaast. Bilj. inzenden bij den secretaris J. Binkes, te Bolsward. Aanw. 5 en 6 April, van 10—2 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het amoveeren van een verplaatsbaar schoolgebouw, staande op een terrein nabij het Zeemanshuis, en het weder stellen van dit gebouw op een terrein aan het 's-Gravenhekje; 2o. het maken van een gebouw voor eene openbare lagere school 3e klasse voor meisjes, op de Muidergracht, achter het

St.-Jakobsgesticht; 3o. het maken en stellen van een verplaatsbaar schoolgebouw op een terrein nabij het Buiksloter tolhuis. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 309, het opbouwen van het administratiegebouw voor de Maatschappij, op de bestaande fundeering in het Droogbak, te Amsterdam, zonder de levering van de benoodigde metsel- en gehouwen steen.

Wisselkerke, te 3 uren, door het best. van den Sophiapolder, in het gemeentehuis: het maken van ongeveer 1250 M² rijsbeslag met staakrijen en het leveren van 50 scheepstons gewone Vilvoordsche steen. Aanw. te 10 uren.

Zutfen, 's avonds 8 uren, door den bouwondernemer C. Imming: het maken van ongeveer 150 str. M. ijzeren hekwerk. Model te zien van 2 April, op het werk buiten de voormalige Nieuwstadspoort.

Dinsdag, 10 April.

Leiden, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur te 's-Hage, in het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Leiden; 2o. het verieuwen van stalvloeren, riolen en bestratingen in de Doele-kazerne, aldaar.

Amsterdam, te 10 uren, in het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de werken in de stelling van Amsterdam. Raming ƒ 3345; 2o. idem van de kazernegebouwen enz. te Amsterdam. Raming ƒ 7955; 3o. eene verving van gebouwen en voorwerpen te Amsterdam en in de stelling van Amsterdam. Raming ƒ 2800.

Wijchen, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de school en het schoolhuis te Niftrik.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: het maken van een apotheekgebouw bij het hospitaal, aldaar. Aanw. 5 April, te 2 uren. Raming 12,000.

Naarden, te 11 uren, door den eerstaanw. ingenieur, in de kazerne Oud-Molen: 1o. het éénjarig onderhoud der werken langs de Vecht, van Muiden tot Hinderdam; 2o. idem der werken langs de Vecht, van Kijkuit tot Maarseveen; 3o. eene verving van de werken langs de Vecht, onder 1o. genoemd; 4o. idem van de werken langs de Vecht, onder 2o. genoemd. Raming resp.: ƒ 3080, ƒ 4420, ƒ 2250 en ƒ 600.

Lemmer, te 12 uren, door burg. en weth.: het veranderen van de bestaande school, aldaar en het daarbij aanbouwen van een gelijk schoollokaal met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect Krieger, te Alkmaar. Aanw. 5 April, te 12 uren.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen, en het leveren van schoolbanken, borden enz. in die gemeente, met bijlevering der materialen. Inl. bij den bouwkundige J. W. van der Putten, te Helmond. Aanw. te 11 uren.

Woensdag 11 April,

Hillegersberg, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een school en onderwijzerswoning in den Prins-Alexanderpolder nabij Terbregge. Aanw. door den architect W. van Dorp te Delft, 4 April, te 11 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 21,020.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 7 April. Raming ƒ 14,600; 2o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing tegen het buitenbeloop der bedijking langs den linkeroever der Nieuwe-Merwede, onder de gemeente Made-en-Drimmelen. Aanw. 4 April. Raming ƒ 34,100.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. kerkbest., in de te sloopen kerk: het arbeidsloon van al het metselwerk voor het bouwen eener kerk met kapellenkrans, sacristie en toren, naar het ontwerp van den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Aanw. 3 en 4 April, te 11 uren. Raming ƒ 8500.

Donderdag, 12 April.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van eenige hoofden op het Noorderstrand van Vlieland. Aanw. 5 April. Raming ƒ 21,500.

Dirksland, te 1 uur, ter secretarie: het zesjarig onderhoud van den weg tusscheu het Sas-van-Dirksland en Herkingen. Aanw. 11 April, te 3 uren.

Vrijdag, 13 April.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het éénjarig onderhoud van: 1o. de werken en kazernegebouwen enz. te Utrecht en op de legerplaats bij Zeist; 2o. de werken in de Nieuwe Hollandsche waterlinie, van De Klop tot en met Vreeswijk; 3o. de werken in de stelling van Honswijk; 4o. de werken te Wijk-bij-Duurstede en van daar tot Odijk.

Zwolle, te 11 uren, op het gemeentehuis van Zwollerkerspel: het verbouwen en vergrooten van de school te Westerholte, benevens het afbreken van de bestaande en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle. Aanw. 7 April, te 2 uren.

Poederooien, te 11 uren, door burg. en weth.: het ophoogen van een bouwterrein, het met bazalt bezetten van de glooiingen, het bouwen eener nieuwe school, met het leveren en stellen van schoolameublement. Inl. bij den architect A. M. A. Gulden, te Zalt-Bommel. Aanw. te 10 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het leveren en stellen van een ijzeren ophaalbrug over sluis no. 8 der Dedemsvaart te Ane en het beweegbaarmaken der deuren van sluis no. 5 door middel van duwpersen en windwerken. Raming ƒ 2375; 2o. het leveren van grint voor het onderhoud van provinciale wegen, in 2 perceelen; 3o. het verrichten van herstellingen aan de sluizen no. 4 en no. 5 der Dedemsvaart. Raming ƒ 9810; 4o. het verrichten van herstellingen aan sluis no. 8 der Dedemsvaart, te Ane. Raming ƒ 9215.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der haven te Vollendam, gemeente Edam. Inl. bij den ingenieur B. Hoogenboom, te Hoorn en den gemeentearchitect, te Edam. Aanw. 4 April.

Zaterdag, 14 April.

Sexbierum, door den burgemeester van Barradeel: de levering van p. m. 600 stère grint.

Maandag, 16 April.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Battice, in 2 perceelen. Aanw. 9 April. Raming perc. 1 ƒ 3000, perc. 2 ƒ 2000.

Charlois, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten en vernieuwen der school en onderwijzerswoning aan den Schulpweg, aldaar; 2o. het vergrooten der openbare school en het aanleggen van veranderingen aan de onderwijzerswoning te Katendrecht, onder die gemeente; 3o. het maken en leveren van 181 schoolbanken. Aanw. 9 April, voor perc. 1 te 10, voor perc. 2 te 12 uren.

Boekel, te 2 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school, overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met de levering der materialen. Inl. bij J. Heijkants, te Erp. Aanw. te 11 uren.

Utrecht, door burg. en weth.: de levering van 25,000,000 KG. Westfaalsche gaskolen (aanbiedingen tot 15 April).

Woensdag, 18 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs-en eenige verdere werken tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 9 en 11 April, te 11 uren. Raming ƒ 712,800.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van een in de Maas, onder Roermond, gezonken vaartuig. Aanw. 11 April.

Vrijdag, 20 April.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken aan hoofd 11 op den oever vóór Neuzen. Aanw. 12 en 14 April. Raming ƒ 2475.

Gorinchem, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Gorinchem. Raming ƒ 4600; 2o. idem van de werken te Gorinchem en forten benoorden Waal en Merwede. Raming ƒ 5100; 3o. idem van de werken en van gebouwen te Woudrichem en te Loevestein en forten bezuiden Waal en Merwede. Raming ƒ 5200; 4o. idem der werken van het inundatiekanaal uit de Waal, beneden Tiel, naar de Linge. Raming ƒ 580; 5o. eene verving van een gedeelte der werken en gebouwen te Woudrichem, te Loevestein en op het fort bij den Uppelschedijk. Raming ƒ 1000.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het afsluiten door ijzeren hekwerken van de plaats, waar de vuurmonden ten dienste der buitengewone riviercorrespondentie te Wageningen en te Tiel zijn opgesteld. Raming: perc. 1 ƒ 750, perc. 2 ƒ 500.

Zaterdag, 21 April.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Sociëteit: het maken van de grond- en kunstwerken, het leggen van spoorbaan en wissels en het verrichten van eenige andere werken, ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte 19.4 KM.) Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de bilj. één uur vóór de besteding moeten zijn ingekomen.

Maandag, 23 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een paar nieuwe bovenebdeuren en van jalousieschuiven in 2 paar reservedeuren, ten dienste van het kanaal door Voorne. Aanw. 16 April. Raming ƒ 13,400.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Eindhoven en Strijp, op het raadhuis: het maken van een kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst. Inl. bij den ingenieur te Stratum. Aanw. 16 April.

Woensdag, 25 April.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van zuilenbazalt-steenglooiing tegen het buitenbeloop van den Rijksberm langs den rechteroever der Nieuwe-Merwede, tusschen de kilometerraaien 111 en 112, onder de gemeente Sliedrecht. Aanw. 18 April. Raming ƒ 15,060.

Donderdag, 26 April.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene los-en-ladplaats bij het Dorp Den-Over, op Wieringen. Aanw. 19 April. Raming ƒ 2450.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz, aan het gebouw van het prov. best.: het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en den ingenieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 19 April. Raming ƒ 50,000.

Vrijdag, 27 April.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van keibestrating aan de traverse van den grooten Rijksweg door Almeloo. Aanw. 19 en 20 April. Raming ƒ 2865.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van klinkerbestratingen op de Rijkswegen in de provincie Overijsel. Aanw. 19 en 20 April. Raming ƒ 19,000.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van een wachterswoning bij de Bonenberger-schutsluis, op het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 19 en 21 April. Raming ƒ 4570.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Zwolle, 20 Maart: de bouw van 3 woonhuizen aan de Stadswandeling te Zwolle, onder beheer van den architect S. J. H. Trooster B.Hz.; ingek. 7 bilj., als:

T. Disselhof,		ƒ 29,900
G. v. Unen,		» 29,792
G. Kamphuis,		» 28,924
J. Willighagen,		» 28,888
L. Meijer,		» 26,299
W. Gerrits,		» 26,096
Gebr. Grolleman,		» 25,874

Heerde, 22 Maart: de bouw van eene school voor 350 leerlingen, met het benoodigde ameublement, onder beheer van den architect De Groot, te Apeldoorn; ingek. 14 bilj., als:

W. Wissink,	te Arnhem,	ƒ 21,925
J. Dekker,	» Borkuloo,	» 20,660
J. Korteling,	» Deventer,	» 20,600
J. v. d. Baak,	» Apeldoorn,	» 19,999.99
J. C. Flik,	» Zwolle,	» 19,766
H. J. Eikelboom,	» Apeldoorn,	» 19,680
H. ten Have,	» Heerde,	» 19,500
H. v. d. Sluis,	» Zwollerkerspel,	» 18,700
J. Westrik,	» Epe,	» 18,638
H. Mouw,	» Apeldoorn,	» 18,275
A. v. Straaten,	» Zwolle,	» 17,776
H. v. d. Bold,	» Apeldoorn,	» 17,728
J. de Boer & Zn.,	» Steenwijk,	» 17,700
G. Radstaak,	» Apeldoorn,	» 17,520

's-Hage, 23 Maart: het rioleeren van een gedeelte der Witte-de-Withstraat enz.; ingek. 6 bilj., als:

P. Kraijenveld,	te 's-Hage,	ƒ 4990
J. T. Lempker,	» idem	» 4880
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 4845
G. Keij,	» Rotterdam,	» 4617
H. Lamkamp,	» 's-Hage,	» 4425
J. de Bruijn,	» idem	» 4367

's-Hage, 24 Maart: herbesteding van het driejarig onderhoud der cellulaire gevangenis te Goes; ingek. 4 bilj., als:

A. de Beste,	te Goes,	ƒ 3478
M. Buitendijk,	» idem	» 3467
W. J. v. d. Weert & Zn.,	» idem	» 3225
W. de Beste,	» idem	» 3174

Abkoude, 24 Maart: het bouwen eener hofstede met stalling, schuur, hooiberg enz., aldaar, onder beheer van den bouwkundige J. P. van Hilten; ingek. 15 bilj., als:

H. Klaver Dzn.,	te Ilpendam,	ƒ 16,700
H. Wassink,	» Abkoude,	» 16,400
J. Hageman,	» Breukelen,	» 16,000
Romijn & Venemans,	» Amsterdam,	» 15,975
L. Gesman,	» Oudshoorn,	» 15,849
C. Romijn,	» Delft,	» 15,884
J. Rentinck,	» Abkoude,	» 15,782
N. E. Gerwig,	» Breukelen,	» 15,780
G. H. v. d. Wilt,	» idem	» 15,700
W. F. Mulckhuijse,	» Vinkeveen,	» 15,390
J. Kruijswijk,	» Abkoude,	» 14,880
Gebr. G. S. Bodegraven,	» Nieuwkoop,	» 14.821
W. v. Ingen,	» Bodegraven,	» 14,770
S. & C. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 14,749
C. v. d. Berg,	» Boskoop,	» 13,480

Zevenbergen, 24 Maart: het bouwen van een vereenigd post-en-telegraafkantoor met directeurswoning, onder beheer van den architect J. Verheijen; ingek. 8 bilj., als:

T. Los,	te Leiden,	ƒ 19,000
A. Chaquet,	» Zevenbergen,	» 13,500
W. Segboer,	» idem	» 13,210
A. Lucas,	» idem	» 12,969
Josienus v. Tetering,	» idem	» 12,910
A. Korteweg,	» idem	» 12,644
A. v. Meer,	» idem	» 10,833
Joh. v. Aken,	» idem	» 10,660

Rijsoord, 24 Maart: het wederopbouwen van eene hofstede te Groote-Lindt, onder beheer van de architecten A. Visser Kz. en C. Karsseboom; eerste perceel, metselwerk, ingek. 7 bilj., als:

B. v. Verre, Noord-Gouwe,	ƒ 5690
A. de Haas, Puttershoek,	» 5500
A. Onder de Linden, Heerjansdam,	» 5333
B. v. d. Lecq, Barendrecht,	» 5289
Gebr. Velthuizen, Rijsoord,	» 5188
B. Visser Veldhuizen, Sliedrecht,	» 5185
Jb. v. d. Linden, Groote-Lindt,	» 5182

Tweede perceel, timmerwerk, ingekomen acht bilj., als:

A. Weijers, Zuid-Beierland,	ƒ 6700
A. Lagendijk, Rijsoord,	» 6500
D. H. Overgaauw, Heerjansdam,	» 6460
J. Snoek, Groote-Lindt,	» 6450
B. v. Verre, Noord-Gouwe,	» 6400
G. H. Lodders & C. de Jong, Hendrik-Ido-Ambacht,	» 6367
J. Buurman, Puttershoek,	» 6294
J. v. Trigt, Heerjansdam,	» 6288
Massa:	
D. Dijkgraaf, Puttershoek,	ƒ 13,000

Gegund: eerste perceel aan Jb. van der Linden, te Groote-Lindt; tweede perceel aan J. van Trigt, te Heerjansdam.

Breda, 24 Maart: het verbeteren van laaggelegen gronden in de Loopschans en Bijvang; ingek. 8 bilj., als:

A. Machielsen,	te Katwijk a/Z.,	ƒ 12,950
Th. Kessel,	» Breda,	» 12,647
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 10,739
M. Krals,	» Geertruidenberg,	» 10,200
J. Prinse,	» Made,	» 9,887
C. Sluis,	» Sliedrecht,	» 9.497
B. Wevels,	» Breda,	» 7,410
M. Verhoeven,	» Prinsenhage,	» 4,869

Grouw, 24 Maart: het afbreken van een huis en het bouwen van eene nieuwe schuur met woonkamer enz.; ingek. 7 bilj., als:

A. v. Straten,	te Grouw,	ƒ 6699
K. v. d. Schaaf,	» Terhorne,	» 6687
A. v. d. Meer,	» Drogeham,	» 6247
M. Bouma,	» Grouw,	» 5932
G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 5679
J. Schaafsma,	» Beers,	» 5496
H. v. d. Schaaf, gegund.	» Grouw,	» 5450
Raming		ƒ 5650

Amsterdam, 27 Maart: het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen, benevens het onderhoud van de huizen, torens, poorten enz. der gemeente gedurende 1883; ingek. 13 bilj., als:

H. C. Dorlas,	ƒ 15,487
R. Repko,	» 15,475
G. D. Gerrits & Zn.,	» 14,700
A. S. Ohm,	» 14,556
Campman & v. Harderwijk,	» 14,540
G. Slaap,	» 14,200
Romein & Venemans,	» 13 279
L. E. Oldigs,	» 13,235
J. H. Meijer Jr.,	» 12,636
F. G. Degenhardt,	» 12,480
A. v. Wensveen,	» 11,940
H. E. Pieters & Storck,	» 11,500
G. Woud,	» 10,445

Berchem, 27 Maart: het bouwen van een liefdehuis met scholen, onder beheer van den architect Dobbe van Pelt; ingek. 12 bilj., als:

J. Hendriks,	te Osch,	ƒ 29.890
M. Gulens & Roderijs,	» Schagen,	» 29,390
T. Olivierse,	» Schijndel,	» 27,941
Willem & Joh. Hoes,	» Horsen,	» 26,747
A. Pulles,	» Osch,	» 26,545
Gebr. v. Hezewijk,	» Nederasselt,	» 25,993
A. v. Griensven,	» Osch,	» 24,998
Nic. v. Beurden,	» Rossum,	» 24,600
Gebr. v. Dinther,	» Osch,	» 23,948
Gebr. v. d. Struik,	» Oisterwijk,	» 23,300
J. v. Rijt,	» idem	» 23,280
A. Vervoort,	» Vechel,	» 22,490

Dordrecht, 27 Maart: het verhoogen en verzwaren van 3670 strekkende M. kaden, om den West-Merwedepolder, onder de gemeenten Dordrecht en Dubbeldam, in 7 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, lengte	522 M.,	A. de Bruin, Dubbeldam,	ƒ 1.46 = ƒ 762.12
» 2, »	520.50 »	H. Kanters, Raamsdonk,	ƒ 1.32 = 687.06
» 3, »	508 »	W. Stam, Dubbeldam,	ƒ 1.47 = ƒ 746.76
» 4, »	585 »	H. Kanters, Raamsdonk,	ƒ 0.75 = ƒ 438.75
» 5, »	636.50 »	G. den Bree, Puttershoek,	ƒ 0.88 = ƒ 560.12
» 6, »	475 »	C. v. Valen, Dubbeldam,	ƒ 0.74 = ƒ 351.50
» 7, »	425 »	G. den Bree, Puttershoek,	0.78 = ƒ 331.50

Hooge-Zwaluwe, 27 Maart: het verbouwen van een woning voor het hoofd der school te Hooge-Zwaluwe; ingek. 8 bilj., als:

C. Boot,	te Zwaluwe,	ƒ 3626
H. den Exter,	» Made,	» 3195.90
C. Brouwers,	» Made,	» 3165
D. Lucas,	» Zwaluwe,	» 3100
J. A. N. Lucas,	» idem	» 2900
G. v. Schendel,	» idem	» 2899
W. Corssmit,	» idem	» 2680
P. H. den Dungen,	» Drimmelen,	» 2437

2o. het verbouwen der school, het afbreken en het bouwen eener woning voor het hoofd der school te Lage-Zwaluwe; ingek. 7 bilj., als:

D. Ruijssenaars,	te Zwaluwe,	ƒ 11,770
P. Numan,	» idem	» 11,300
G. v. Schendel,	» idem	» 11,280
J. A. N. Lucas,	» idem	» 11,200
W. Corssmit,	» idem	» 10,919
D. Lucas,	» idem	» 10,600
H. den Exter,	» Made,	» 9,100

Beide werken gegund.

's-Bosch, 28 Maart: het bouwen van een wijnpakhuis voor Ant. van Gulick, onder beheer van den architect Dobbe van Pelt; ingek. 7 bilj., als:

Ravenstein,	te 's-Bosch,	ƒ 3905
A. Bex,	» idem	» 3865
A. Pijnenburg,	» idem	» 3850
Schellekens,	» idem	» 3625
Th. Dirks,	» idem	» 3479
J. v. Tour,	» idem	» 3327.54
Van Elderen,	» idem	» 3075

Zutfen, 28 Maart: het bouwen van twee woningen met tuinmuur, voor D. Lammers, aldaar, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 12 bilj., als:

G. J. Kerkmeijer,		ƒ 2455
L. Ezerman,		» 2435
G. J. Boezewinkel,		» 2386
J. A. Garvelink,		» 2382
L. Nijland,		» 2375
H. Langenberg,		» 2334
G. J. Grooters,		» 2333
H. W. Douwes,		» 2329
H. Pasman,		» 2293
G. J. Koordeman,		» 2284
H. Tissée,		» 2272
R. v. d. Velden,		» 2190

Hoogeveen, 28 Maart: het bouwen van eene herberg, winkel, woonkamer en bovenzaal aan het huis van J. Harkema, onder beheer van den architect H. E. Hoegsma; ingek. 5 bilj., als:

J. Kleinmeijer,	te Dedemsvaart,	ƒ 2547
W. R. ter Stege,	» Hoogeveen,	» 2441
J. Scholtemeijer,	» idem	» 2375
J. Westerdijk,	» idem	» 2347
W. Boersma,	» idem	» 2249
Raming		» 2325

Aalten, 28 Maart: het bouwen van een armenhuis, onder beheer van den architect J. M. van der Wilk; ingekomen 7 bilj., als:

H. W. te Hennepe,	te Aalten,	ƒ 4879
L. Prins,	» idem	» 4493
A. Ubbink,	» Bredevoort,	» 3997
J. H. Schaapveld,	» Aalten,	» 3900
H. W. Koelman,	» idem	» 3889
S. ten Bokkel,	» idem	» 3840
G. J. Oberink,	» idem	» 2946

Rotterdam, 28 Maart: de uitbreiding van het gebouw voor de academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen aan de Coolvest, aldaar; ingek. 8 bilj., als:

P. G. Winters,	te Kralingen,	ƒ 27,622
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 26,945
H. Lagerwaard,	» idem	» 25,950
W. L. Helmer,	» Vlaardingen,	» 25.099
G. de Haas en Zn.,	» Rotterdam,	» 24,942
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 23,999
H. Stelwagen,	» Rotterdam,	» 23,980
J. Schoenmeijer,	» idem	» 22,188

Delft, 28 Maart: het bouwen van 2 bovenwoningen met achterwoning, onder beheer van den bouwkundige P. Zuidgeest; ingek. 13 bilj.;

W. F. C. Schaap,	te Delft,	ƒ 9900
W. N. Ypenburg,	» idem	» 9600
D. J. Houtzager,	» idem	» 9385
T. J. Stigter Jr.,	» idem	» 9322
F. J. van Mierloo,	» idem	» 9260
H. Beijer,	» Hof-van-Delft,	» 9238
T. Prins,	» Delft,	» 9181
Gebr. Lucas,	» idem	» 9020
J. Slenters,	» idem	» 8990
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 8995
C. M. Meijer,	» Delft,	» 8888.88
J. E. Luxemburg,	» idem	» 8796
W. F. Muuren,	» idem	» 7573

Hoorn, 28 Maart: het bouwen van eene rijtuigen- en locomotieven-remise enz. bij de Nadorst te Hoorn (perc. A), en het maken eener locomotievenremise met ketelhuis, werkplaats, steenkolenbergplaats enz. enz. op het emplacement der Westfriesche Tramwegmaatschappij te Grootebroek (perc. B), onder beheer van den ingenieur J. I. van Waning:

	perc. A	perc. B	massa
J. Visser, Hoorn,	ƒ 14,295	ƒ 28,284	ƒ 42.573
J. Rustenburg, idem,	10,900	29.500	40.400
D. Schouten, idem,	8,345	26,000	34,345
J. Peereboom, idem,	8,125	26,000	34,125
J. v. d. Ruis, Oosterblokker,	8,880	21,000	29,880
R. Bijl, Enkhuizen,	8,780	20,800	29,589
J. Koster, Wognum,	8,295	20,920	29,215
G. Renooij, Westerblokker,	8,485	20,400	
P. Leenderts, Utrecht,			28,130
L. Pot, Buiksloot en			
D. Tool, Hoorn,			27,825
H. Jansen & Altena, Leeuwarden,	6357	23,671	29,996
C. v. d. Sluijs, IJselmonde,	18.416		24,892

Perceel A en perceel B afzonderlijk gegund.

's-Hage, 28 Maart: het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland (Raming *f* 395,000); geen biljetten ingekomen.

Schiedam, 29 Maart: de levering aan de gemeente van 60,000 Luiksche Ourthe- of Ben-Ahinkeien, 100,000 vlakke en 30,000 getrokken straatklinkermoppen; gegund als volgt:

straatkeien, aan Ernest Janssen, te Luik, *f* 81 per 1000 Ben-Ahin;

straatklinkers, aan Rendorp & Co., te Weurt, *f* 15.59 per 1000;

de levering van houtwaren aan T. Zoetmulder & Co., te Schiedam, voor *f* 2104.16;

zand, aan G. Snoeij, te Krimpen: plaatzand *f* 0.55, rivierzand *f* 0.60 per M³;

grint, aan W. van Eijk. te Schiedam, voor *f* 1.65⁵ per M³.

Amsterdam, 29 Maart: het bouwen van een entrepot-pakhuis aan de Van-Noordtkade, voor de Wester-suikerraffinaderij, onder beheer van den architect G. B. Salm; minste inschr. was J. Koster, te Amsterdam, voor *f* 47.700.

Bergen-op-Zoom, 29 Maart, door het gemeentebest.: de levering van 65,000 stuks Grèskeien; ingek. 9 bilj., als:

A. Piena, te Rotterdam,		*f* 3981.44
E. Janssen, te Luik,		» 3806.
Fr. Bodson, te Heumen,		» 3669.95
Joh. Smits Jz., te Dordrecht,		» 3616.50
P. Thoonsen, te Mook,		» 3589.85
C. L. Asselbergs, te Bergen-op-Zoom,		» 3427.
E. Burlion, te Comblain-au-Pont,		» 3418.20
Société anonyme: l'union des carrières de grès, te Brussel,		» 3376.

gegund.

Utrecht, 29 Maart: de bouw eener koffiekamer met ingang, vestibule, garderobe, keuken en kelder in het Park Tivoli; ingekomen 7 bilj.. als:

H. G. Frijlink,	te Utrecht,	*f* 42,117
J. v. Schaick,	» idem	» 40,190
J. H. de Vos,	» idem	» 39,819
A. C. Vink,	» idem	» 38,978
J. A. v. Straaten,	» idem	» 38,892
W. A. G. Jansen,	» idem	» 38,625
K. Keers,	» idem	» 37,790

's-Bosch, 29 Maart: 1o. het uitvoeren van herstellings- en vernieuwingswerken aan het gemeentehuis; ingek. 8 bilj., als:

A. Beks & Zonen,	te 's-Bosch,	*f* 915
A. Pijnenburg,	» idem	» 882
W. M. v. Beckum,	» idem	» 805
Th. A. v. Ravenstein,	» idem	» 760
A. Schellekens,	» idem	» 696
C. A. Wilbers,	» idem	» 695

2o. het maken van een vak bekleedingsmuur aan de Buitenhaven nabij het Waaigat, benevens het dichten eener opening in den bekleedingsmuur aan het noordelijk einde van den voormaligen Oliebak; ingek. 4 bilj., als:

A. J. D. Hermsen,	te 's-Bosch,	*f* 9111
J. v. Rosmalen,	» idem	» 8868
J. Prinse,	» Made,	» 8529
J. v. Lith,	» Empel,	» 7947

3o. het afbreken der brug buiten de Vuchterpoort, (de afkomende materialen ten voordeele van den aannemer); *met* bijbetaling aan de gemeente:

A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 136
J. Appel,	te 's-Bosch,	*f* 140

Arnhem, 29 Maart: 1o. het verrichten van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de provinciale gebouwen te Arnhem, in 1883; minste inschr. was H. van de Sand, te Arnhem, voor *f* 840.

2o. het van buiten-verven der provinciale gebouwen te Arnhem, in 1883; minste inschr. was J. M. van den Berg, te Arnhem, voor *f* 109.

's-Hage, 29 Maart: de levering van 60 gesloten goederenwagens *met* remwerk en 40 gesloten goederenwagens *zonder* remwerk, ten dienste der Staatsspoorwegen op Java (Bestek no. 51); ingek. 6 bilj., als:

Alphonse & Victor Hallot, Leuven,		*f* 78,700
Société anonyme des forges et des ateliers de Sénefle, Sénefle,		» 77,939
Nicaise & Delcuve, La Louvière,		» 75,380
Union, Dortmund,		» 75,280
Actien-Gesellschaft Harkort, Duisburg,		» 67,950
Société anonyme des ateliers de construction de Malines, Mechelen,		» 66,000

Een inschrijvingsbiljet van de firma Herbrand & Co., te Ehrenfeld, moest als van onwaarde worden terzijde gelegd, omdat het niet bevatte een der opgaven, in het bestek voorgeschreven.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 7 APRIL 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN

Maandag, 9 April.

Drunen, te 11½ uren, door burg. en weth.: 1o. eenige verbeteringen aan het gemeentehuis; 2o. het maken en stellen van eene nieuwe planken heining bij de openbare school in het dorp. Inl. bij den architect M. H. Verhoeckx, te Heusden. Aanw. te 9 uren.

Makkum, te 12 uren, door het dijksbest. van Wonseradeel's Zuiderzeedijken, in De Prins: 1o. het verzwaren van een gedeelte zeedijk nevens het dorp Gaast, met den aankleve van de daaruit voortvloeiende werken; 2o. het bouwen van 2 houten bruggen over de nieuw te graven doorvaart te Gaast. Bilj. inzenden bij den secretaris J. Binkes, te Bolsward.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het amoveeren van een verplaatsbaar schoolgebouw, staande op een terrein nabij het Zeemanshuis, en het weder stellen van dit gebouw op een terrein aan het 's-Gravenhekje; 2o. het maken van een gebouw voor eene openbare lagere school 3e klasse voor meisjes, op de Muidergracht, achter het St.-Jakobsgesticht; 3o. het maken en stellen van een verplaatsbaar schoolgebouw op een terrein nabij het Buiksloter tolhuis.

Groningen, te 12³/₄ uren. door burg. en weth.: 1o. het bouwen van een schoolgebouw aan het Martinikerkhof; 2o. eenige werken aan de kweekschool van onderwijzeressen, aldaar.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het maken van afsluitingen langs de noord- en westzijde van de terreinen, behoorende tot de Gothische zaal, aldaar; 2o. het aanleggen van eenige straten in het Kleine-Veentje, aldaar.

Amsterdam, te 11½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 309, het opbouwen van het administratiegebouw voor de Maatschappij, op de bestaande fundeering in het Droogbak, te Amsterdam, zonder de levering van de benoodigde metsel- en gehouwen steen.

Wissekerke, te 3 uren, door het best. van den Sophiapolder, in het gemeentehuis: het maken van ongeveer 1250 M² rijsbeslag met staakrijen en het leveren van 50 scheepstons gewone Vilvoordsche steen. Aanw. te 10 uren.

Zutfen, te 5 uren, door D. A. Roelofsen DJz.: de verbouwing van het huis wijk B, no. 24, in de Korte-Houtstraat, hoek Heukestraat, aldaar. Inl. bij den architect J. G. Mellink.

Zutfen, 's avonds 8 uren, door den bouwondernemer C. Imming: het maken van ongeveer 150 str. M. ijzeren hekwerk.

Dinsdag, 10 April.

Leiden, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur te 's-Hage, in het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Leiden; 2o. het verieuwen van stalvloeren, riolen en bestratingen in de Doele-kazerne, aldaar.

Amsterdam, te 10 uren, in het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de werken in de stelling van Amsterdam. Raming *f* 3345; 2o. idem van de kazernegebouwen enz. te Amsterdam. Raming *f* 7955; 3o. eene verving van gebouwen en voorwerpen te Amsterdam en in de stelling van Amsterdam. Raming *f* 2800.

Wijchen, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de school en het schoolhuis te Niftrik.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: het maken van een apotheekgebouw bij het hospitaal, aldaar. Raming *f* 12,000.

Naarden, te 11 uren, door den eerstaanw. ingenieur, in de kazerne Oud-Molen: 1o. het éénjarig onderhoud der werken langs de Vecht, van Muiden tot Hinderdam; 2o. idem der werken langs de Vecht, van Kijkuit tot Maarseveen; 3o. eene verving van de werken langs de Vecht, onder 1o. genoemd; 4o. idem van de werken langs de Vecht, onder 2o. genoemd. Raming resp.: *f* 3080, *f* 4420, *f* 2250 en *f* 600.

Limmen, te 12 uren, door burg. en weth.: het veranderen van de bestaande school, te Limmen en het daarbij aanbouwen van een gelijk schoollokaal met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect Krieger, te Alkmaar.

Hengeloo (O), te 12 uren, vanwege de Nederlandsch-Israëlietische gemeente, in het logement-Ensink: het bouwen van eene kerk met badkamer en schoolgebouw, aldaar. Inl. bij den architect J. Moll, te Hengeloo. Aanw. te 9 uren.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen, en het leveren van schoolbanken, borden enz. in die gemeente, met bijlevering der materialen. Inl. bij den bouwkundige J. W. van der Putten, te Helmond Aanw. te 11 uren.

St.-Annaparochie, ten gemeentehuize van Het Bildt: de levering van grint, tuinpadengrint, en 50,000 beste harde straatklinkers(Waalv.).

Woensdag 11 April,

Hillegersberg, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een school voor 200 kinderen en onderwijzerswoning in den Prins-Alexanderpolder nabij Terbregge. Inl. bij den architect W. van Dorp, te Delft.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneinde van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Raming *f* 14,600; 2o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing tegen het buitenbeloop der bedijking langs den linkeroever der Nieuwe-Merwede, onder de gemeente Made-en-Drimmelen. Raming *f* 34,100.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, benevens eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Raming *f* 21,020.

Rozenburg, te 11 uren, door burg. en weth.: de levering van 140 stère grint en 35 stère grintzand.

Zennewijnen, te 11 uren, in de Roodemolen: de levering van ongeveer 250 M³ grint voor den polder Ophemert.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. kerkbest., in de te sloopen kerk: het arbeidsloon van al het metselwerk voor het bouwen eener kerk met kapellenkrans, sacristie en toren, naar het ontwerp van den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Raming *f* 8500.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: 1o. Bestek no. 357, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Groningen; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Leeuwarden. Inl. aan het Centraalbureau en bij den sectieingenieur J. L. de Sonnaville, te Groningen.

Ezinge, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met 3 lokalen en onderwijzerswoning, aldaar. Aanw. te 11½ uren.

Donderdag, 12 April.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: 1o. het éénjarig onderhoud van werken, gebouwen enz., aldaar; 2o. eene verving van gebouwen en kazernemeubels, aldaar. Raming resp.: *f* 10,700 en 1600.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van eenige hoofden op het Noorderstrand van Vlieland. Raming *f* 21,500.

Dirksland, te 1 uur, ter secretarie: het zesjarig onderhoud van den weg tusscheu het Sas-van-Dirksland en Herkingen. Aanw. 11 April, te 3 uren.

Raalte, door H. Weijermans: het bouwen van een woonhuis, zonder bijlevering van materialen. Inl. bij J. Hoppen, te Heinoo.

Vrijdag, 13 April.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het éénjarig onderhoud van: 1o. de werken en kazernegebouwen enz. te Utrecht en op de legerplaats bij Zeist; 2o. de werken in de Nieuwe Hollandsche waterlinie, van De Klop tot en met Vreeswijk; 3o. de werken in de stelling van Honswijk; 4o. de werken te Wijk-bij-Duurstede en van daar tot Odijk.

Zwolle, te 11 uren, op het gemeentehuis van Zwollerkerspel: het verbouwen en vergrooten van de school te Westerholte, benevens het afbreken van de bestaande en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle.

Poederooien, te 11 uren, door burg. en weth.: het ophoogen van een bouwterrein, het met bazalt bezetten van de glooiingen, het bouwen eener nieuwe school, met het leveren en stellen van schoolameublement. Inl. bij den architect A. M. A. Gulden, te Zalt-Bommel. Aanw. te 10 uren.

Delft, te 1 uren, in het bureau voor de schutterij, bij de Doele: het éénjarig onderhoud: 1o. der kazernegebouwen enz., aldaar; 2o. der werken.

Willemstad, te 11 uren, in het Oranje-koffiehuis: het éénjarig onderhoud: 1o. van de kazernegebouwen enz., aldaar; 2o. van de werken.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het leveren en stellen van een ijzeren ophaalbrug over sluis no. 8 der Dedemsvaart te Ane en het beweegbaarmaken der deuren van sluis no. 5 door middel van duwpersen en windwerken. Raming *f* 2375; 2o. het leveren van grint voor het onderhoud van provinciale wegen, in 2 perceelen; 3o. het verrichten van herstellingen aan de sluizen no. 4 en no. 5 der Dedemsvaart. Raming *f* 9810; 4o. het verrichten van herstellingen aan sluis no. 8 der Dedemsvaart, te Ane. Raming *f* 9215.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het maken van een remmingswerk in het Reitdiep, aan de westzijde der sluis te Zoutkamp. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, beiden te Groningen en bij den opzichter T. Bos, te Onderdendam.

Leeuwarden, te 12 uren, door de waterschapsbest. van de Groenedijk en de Heerenborg, aan het gebouw van het prov. best.: het verbeteren van: 1o. den Groenedijk tusschen den Rijksstraatweg Leeuwarden—Sneek en de Sjaardemasloot, met bijbehoorende werken. Raming *f* 43,800; 2o. denzelfden dijk, van de Sjaardemasloot tot de Sijbrandabuursterzijl, benevens de vernieuwing van de Zijl. Raming *f* 7270. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat. Aanw. 10 April, te 11 uren.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., aldaar.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Rotterdam, van den dag der goedkeuring vau de aanbesteding tot en met 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district, te 's-Hage en bij den buitengewoon opzichter J. Bartels, te Rotterdam. Raming *f* 15,975.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het opruimen van ondiepten uit eenige kanalen en vaarwaters, in onderhoud en beheer bij de prov. Friesland, in 10 perceelen. Inl. bij den ingenieur van den prov. waterstaat en bij de betrokken opzichters.

Edam, te 3 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der haven te Vollendam, gemeente Edam. Inl. bij den ingenieur B. Hoogenboom, te Hoorn en den gemeentearchitect, te Edam.

Heerenveen, ter secretarie van Schoterland: het verbouwen der

school te Delfstrahuizen met bijbehoorende werken. Aanw. 9 April, tel 1 uren.

Zaterdag, 14 April.

Hellevoetsluis, te 10 uren, in kamer A 21 van kazerne no. 1: het éénjarig onderhoud: 1o. van de werken en gebouwen, aldaar; 2o. van de werken en gebouwen te Brielle.

Zwolle, te 12 uren, in Odéon: het éénjarig onderhoud: 1o. der kazerne- en andere gebouwen en werken, aldaar. Raming ƒ 2800; 2o. van de gewone werken en kazernegebouwen in de legerplaats bij Oldebroek. Raming ƒ 1600.

Wormerveer, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 288 kinderen, met onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeenteopzichter M. Stam.

Geldermalsen, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Tielerwaard, bij W. Strijland: het maken van bazaltglooiingen op verschillende punten aan den Waaldijk tusschen Tiel en Gorkum. Inl. bij den dijkopzichter 't Hoen, te Tuil. Aanw. 12 April, te 9 uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van bestratingen, trottoirs en gedeelten rioleering op verschillende plaatsen. Aanw. 9 April, te 10½ uren.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het onderhouden der openbare pompen; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan verschillende gemeentegebouwen en daartoe behoorende meubelen, van 16 April '83—31 Maart '86.

Bergum, te 2 uren, ten gemeentehuize van Tietjerksteradeel: 1o. het verbouwen van de school en onderwijzerswoning te Wijns; 2o. het verrichten van eenige werkzaamheden aan- en bij de school te Rijperkerk. Aanw. 12 April, te 10 uren.

Ulrum, te 6 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der schoollokalen te Ulrum, Vierhuizen en Zoutkamp. Inl. bij P. Timmer en bij J. van den Berg, beiden te Ulrum. Aanw. 14 April.

Gerkesklooster, bij S. J. Zuidema: het bouwen eener christelijke school met onderwijzerswoning, aldaar.

Seksbierum, door den burgemeester van Barradeel: de levering van p. m. 600 stère grint.

Maandag, 16 April.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Battice, in 2 perceelen. Aanw. 9 April. Raming perc. 1 ƒ 3000, perc. 2 ƒ 2000.

Charlois, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten en vernieuwen der school en onderwijzerswoning aan den Schulpweg, aldaar; 2o. het vergrooten der openbare school en het aanleggen van veranderingen aan de onderwijzerswoning te Katendrecht, onder die gemeente; 3o. het maken en leveren van 181 schoolbanken. Aanw. 9 April, voor perc. 1 te 10, voor perc. 2 te 12 uren.

Medemblik, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van De Vier Noorderkoggen, in het Koggenhuis: 1o. het onderhoud van de straatwegen behoorende aan het ambacht, ter lengte van 61,739 M., van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '85; het gewoon onderhoud van de buitenwegen in het ambacht; 3o. het vernieuwen van den duiker door den Nieuweweg te Wognum en van den duiker door de kade bij de Nollesluis, onder Aardswoud, in 2 perceelen; 4o. de levering van de benoodigde houtwaren, ten dienste van het ambacht, voor het jaar '83; 5o. de levering van de benoodigde spijkers en ijzerwaren, ten dienste van het ambacht, ged. '83. Inl. bij de opzichters G. de Heer, te Medemblik en A. Kater Jz., te Lambertschaag.

Boekel, te 2 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school, overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met de levering der materialen. Inl. bij J. Heijkants, te Erp. Aanw. te 11 uren.

Utrecht, door burg. en weth.: de levering van 25,000,000 KG. Westfaalsche gaskolen (aanbiedingen tot 15 April).

Dinsdag, 17 April.

Arnhem, te 11 uren, in de Harmonie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Arnhem en dat der werken en gebouwen van het fort bij Westervoort; 2o. eene verving der kazernegebouwen enz. te Arnhem.

Vlissingen, te 1 uur, in het Hotel de Commerce: het éénjarig onderhoud: 1o. van de werken en gebouwen enz. te Vlissingen en te Rammekens; 2o. van de kazernegebouwen enz. te Middelburg.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met 4 lokalen, benevens de levering der noodige meubelen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek AC, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels en kruisingen, ter behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 4 perc.; 2o. Bestek AD, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 3 perceelen.

Amsterdam, door de architecten J. P. F. van Rossem & W. J. Vuijk: het bouwen van 2 woonhuizen in het Weteringplantsoen, aldaar.

Woensdag, 18 April.

Groningen, te 10 uren, in het Hoofdwachthuis: het éénjarig onderhoud der kazerne- en andere gebouwen en werken te Groningen. Raming ƒ 3950.

Neuzen, te 11 uren, in het Hotel Rotterdam: het éénjarig onderhoud van de werken en gebouwen te Neuzen en te Ellewoutsdijk.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs-en eenige verdere werken tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 9 en 11 April, te 11 uren. Raming ƒ 712,300.

Ambt-Doetinchem, te 12 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van 3 gemeentescholen, aldaar. Inl. bij den architect H. J. L. Ovink, te Doetinchem.

Dinsdag, 19 April.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. en van de werken te 's-Bosch; 2o. idem van de werken te Crevecoeur, aan de Blauwesluis en van Nieuw-St.-Andries.

Amsterdam, te 12 uren, door het best. van het Vondelpark, in het Paviljoen van het Vondelpark: het dempen van een gedeelte sloot in den Binnendijksche-Buitenvelderschen polder in Nieuwer-Amstel, langs de Anna-Vondelstraat en vervolgens, en het maken van een riool naast en in deze sloot. Inl. en aanw. door den opzichter van het park W. Egas, 12 April, te 1 uur.

Dronrijp, te 3 uren: het verven der boerenhuizing, in gebruik bij J. P. Hiddinga, te Tjummarum. Biljetten inleveren bij M. J. Dijkstra, te Menaldum.

Vrijdag, 20 April.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken aan hoofd II op den oever vóór Neuzen. Aanw. 12 en 14 April. Raming ƒ 2475.

Gorinchem, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Gorinchem. Raming ƒ 4600; 2o. idem van de werken te Gorinchem en forten benoorden Waal en Merwede. Raming ƒ 5100; 3o. idem van de werken en van gebouwen te Woudrichem en te Loevestein en forten bezuiden Waal en Merwede. Raming ƒ 5200; 4o. idem der werken van het inundatiekanaal uit de Waal, beneden Tiel, naar de Linge. Raming ƒ 580; 5o. eene verving van een gedeelte der werken en gebouwen te Woudrichem, te Loevestein en op het fort bij den Uppelschedijk. Raming ƒ 1000.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het afsluiten door ijzeren hekwerken van de plaats, waar de vuurmonden ten dienste der buitengewone riviercorrespondentie te Wageningen en te Tiel zijn opgesteld. Raming: perc. 1 ƒ 755, perc. 2 ƒ 500.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 24 perceelen.

Gorinchem, te 2 uren, door burg. en weth.: het sloopen eener bestaande school en het daarterplaatse bouwen van eene tusschenschool, waarboven gymnasium, met bijbehoorende schoolmeubelen, gordijnen, kachels, enz. Inl. bij den bouwkundige Joh. J. van Leeuwen, te Utrecht. Aanw. 13 April, te 11 uren.

Hoorn, door den directeur der gasfabriek: 1o. het leveren en stellen aan de gashouderkuip der gemeente van een gashouder met kuip van 1000 à 1200 M³; 2o. de levering, in 1883, van 1400 HL. Engelsche gaskolen. (Aanbiedingen voor 20 April bij den directeur.)

Zaterdag, 21 April.

Amsterdam, te 12 uren, door den architect H. Amesz Jr., in het lokaal De Eensgezindheid: het bouwen van een kantoorgebouw, met annexe teekenzaal; een scheidingsmuur met poort; 2 arbeiderswoonhuizen met 3e verdieping op een daarnaast staand perceel (waarin stal en koetshuis); 2 blokken, ieder van 4 woonhuizen, en verdere werken; alles op een terrein, deel uitmakende van de werf De Boot, aan de Groote-Wittenburgerstraat. T, 75—119.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het bouwen van een reinigingslokaal bij de kazerne »Prinsenhof". Raming ƒ 2300.

Zaamslag, te 1 uur, door het best. der waterkeering van de calamiteuse Margareta-, Kleine-Huisens- en Eendrachtpolders, bij den secretaris-ontvanger: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering dier polders.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Sociëteit: het maken van de grond- en kunstwerken, het leggen van spoorbaan en wissels en het verrichten van eenige andere werken, ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte 19.4 KM.) Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de bilj. één uur vóór de besteding moeten zijn ingekomen.

Maandag, 23 April.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een paar nieuwe bovenebdeuren en van jalousieschuiven in 2 paar reservedeuren, ten dienste van het kanaal door Voorne. Aanw. 16 April. Raming ƒ 13,400.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Eindhoven en Strijp, op het raadhuis: het maken van een kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst. Inl. bij den ingenieur te Stratum. Aanw. 16 April.

Dinsdag, 24 April.

Gorinchem, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het herstellen van bekleedingsmuren te Gorinchem. Raming ƒ 12,500; 2o. idem van bekleedingsmuren en van een vleugelmuur van de oostbeer te Woudrichem. Raming ƒ 3500.

Geertruidenberg, te 10 uren, in het Hotel-Gommers: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz. te Geertruidenberg.

Roptazijl, te 10 uren, in het contributiehuis van Vijf-Deelen-Zeedijken-Binnendijks: de gewone werken aan de zeeweringen voor '83, in perceelen. Aanw. 20 April, te 9 uren.

Breda, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Café-Neuf: het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht. Inl. bij den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., aldaar. Aanw. 19 en 20 April, te 11 uren.

Woensdag, 25 April.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van zuilenbazalt-steenglooiing tegen het buitenbeloop van den Rijksberm langs den rechteroever der Nieuwe-Merwede, tusschen de kilometerraaien 111 en 112, onder de gemeente Sliedrecht. Aanw. 18 April. Raming ƒ 15,060.

Staveren, te 11 uren, in de sluiswachterswoning: het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de massale zeesluis, aldaar, met bijbehoorende werken, alsmede het éénjarig onderhoud. Inl. bij den opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 23 April, te 11 uren.

Rensvoude, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van een lokaal, gang met privaten, enz. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 18 en 25 April, te 10 uren.

Nijmegen, 's avonds 8 uren, door de commissie voor de gemeentegasfabriek en waterleiding, op het raadhuis: de levering van 4,800,000 KG. Duitsche gaskolen.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Angerloo, 27 Maart: *a.* het amoveeren der bestaande- en het terplaatse bouwen eener nieuwe pastorie, catechiseerkamer, schuttingen en rasterwerk c.a.;

b. eene belangrijke herstelling en vernieuwing aan de Herv. kerk aldaar.

Raming:	perc. *a* ƒ 8675	*b* ƒ 1500:
	pastorie c.a.	kerk
G. J. Ontstein, Doesburg,	ƒ 10,923	ƒ 1865
H. Gerritsen, Elden,	9,229	2039
G. J. B. Heiting, Angerloo,	8,999	1410
E. H. v. Heuven, Velp,	8,824	1650
M. H. Jolink, Doesburg,	8,574	1329.50
L. Enklaar, Dieren,	8.247	
H. Enklaar, idem	8,022	
J. Steinvoort, idem	7,997	
J. Bruil, Angerloo,	7,924	1350
H. Stoltenborgh, Dieren,		1673

gegund: perc. *a* aan J. Bruil, perc. *b* aan M.H.Jolink.

Groningen, 28 Maart: het afbreken van eene behuizing met schuur en daarvoor in de plaats bouwen van twee schuren, eene met bovenwoning, alles aan het Boterdiep te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 5 bilj., als:

D. Dalmolen en B. Wagenaar,	te Groningen,	ƒ 4898
J. de Vries,	» idem	» 4785
J. Ibeling,	» idem	» 4581
A. Steendam,	» idem	» 4548
B. Kooi,	» Zuidhorn,	» 3985

gegund.

Bergen-op-Zoom, 29 Maart: het maken van eene wasch-, bad- en bleekinrichting voor P. J. Asselbergs Cz.; ingek. 5 bilj., als:

F. Gorren,	te Bergen-op-Zoom,	ƒ 9284
J. J. Hornstra,	» idem	» 8900
M. A. v. Loon,	» idem	» 8655
C. Bastiaansen,	» idem	» 8335
A. C. Bom,	» Breda,	» 7800

Oldeboorn, 29 Maart: het vertimmeren van het schoolgebouw voor voorbereidend lager onderwijs, te Oldeboorn; ingek. 7 bilj., als:

G. v. d. Werf,	te Heerenveen,	ƒ 3949
H. G. Dorenbos,	» Terband,	» 3298
T. T. Dijkstra,	» Oldeboorn,	» 3248
T. T. Bijlsma,	» idem	» 3192
B. A. Bouma,	» Akkrum,	» 3140
G. G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 2918
H. de Roos,	» Oldeboorn,	» 2678

Lemmer, 29 Maart: het verhoogen en verzwaren van een zeedijkvak ter lengte van 1900 M., van de Lemmer tot Spokershek; ingek. 7 bilj., als:

E. de Boer,	te Lemmer,	ƒ 60,000
A. Schots,	» Oudemirdum,	» 56,600
J. v. d. Wal, Mirns en W. Tjalma,	» Oosterzee,	» 54,767
E. B. Hempenius,	» Bolsward,	» 52,980
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 51,870
W. de Jong,	» idem	» 51,860
J. A. v. d. Straaten,	» Bergambacht,	» 51,643

gegund.

Dinteloord, 29 Maart: het bouwen van een schoollokaal, met verbouwing der onderwijzerswoning, aan den Drogendijk, onder beheer van den architect G. de Rooij; ingek. 20 bilj., als:

H. v. Beers,	te Steenbergen,	ƒ 11,200
S. den Houter,	» idem	» 11,000
Joh. v. Tichelen,	» Dinteloord,	» 10,990
A. v. Beers,	» Steenbergen,	» 10,200
A. Hermans,	» idem	» 9,999.90
Chr. v. d. Burgh,	» Dinteloord,	» 9,548
Teh. Mortiers,	» idem	» 9,536
Joh. v. Beveren,	» idem	» 9,500
J. Flooren,	» Steenbergen,	» 9,470
A. de Jong,	» idem	» 9,400
N. Rijnsaart,	» Dinteloord,	» 9,358
G. de Mooij,	» Steenbergen,	» 9,350
C. Raats,	» idem	» 9,260
H. Commesaris,	» Dinteloord,	» 9,199
B. v. Verre,	» Noordgouwe,	» 9,190
H. Hoppenbrouwer,	» Steenbergen,	» 9,084.84
Jac. Siberius,	» idem	» 9,084
J. v. Eck,	» Dinteloord,	» 8,900
P. Vroon,	» idem	» 8,577
Chr. Baats,	» Steenbergen,	» 8,390

Leeuwarden, 30 Maart: 1o. het driejarig onderhoud der werken langs het Roode Klif; ingek. 7 bilj., als:

Y. J. Joustra,	te Molkwerum,	ƒ 1512
F. B. Sterk,	» Oudemirdum,	» 1467
J. L. Boon,	» Staveren,	» 1462
S. T. de Vries,	» idem	» 1461
J. G. de Vries,	» Schorl,	» 1445
P. J. de Boer,	» Staveren,	» 1398
C. K. Visser,	» idem	» 1344
Raming		» 1650

2o. het tweejarig onderhoud der werken langs het kanaal van het Bergumermeer tot de Friesche sluis; ingek. 8 bilj., als:

	1e perc.	2e perc.
M. v. d. Molen, Buitenpost,		ƒ 7795
O. Kerkstra, Munnekezijlen,	ƒ 1298	
A. J. Nicolai, idem	1297	7450
C. Bakker, Kollum,	1148	
S. Erich, Dokkum,	1128	7374
S. Hoogeveen, idem	1125	7125
J. H. Bos, Twijzel,		6823
H. Meersma, Kollum,	1195	6798
J. Bakker, idem	963	6328
Raming	1250	7500

3o. de aanleg van een kunstweg langs den afsluitdijk van het Reitdiep; ingekomen 7 bilj., als:

P. H. Dopheide,	te Groningen,	ƒ 11,184
J. Veltkamp,	» Bedum,	» 10,978
J. A. Deelstra,	» Rinsumageest,	» 10,966
G. Folmer,	» Dokkum,	» 10,925
J. Kerkstra,	» N.-Ruigezand,	» 10,719
G. T. Praamstra, Veenwouden en J. Bakker,	» Kollum,	» 10,111

veerloopig gegund.

Raming ƒ 11,300

Middelburg, 30 Maart: het éénjarig onderhoud van eenige werken bij de Oude-Hoeve, aan de noordzijde van Schouwen; minste inschr. was C. Bolier Cz., te Bruinisse, voor ƒ 4199.

Middelburg, 30 Maart: de levering van 59,000 stuks grèskeien, zoogenaamde oblongs; minste inschr. was L'Union des Carrières de Grès, te Brussel, voor ƒ 59.90 per 1000 stuks.

Nieuw-Amsterdam, 31 Maart: het aanleggen van een klinkerstraatweg van Emmen naar Zweeloo en van Noordsleen naar Erm, lang 13,779 M.; gegund aan Arntz & Terwindt, voor ƒ 109,341.

Katwijk, 31 Maart: het bouwen eener school voor 144 leerlingen, met bijlevering van de schoolmeubelen, onder beheer van den architect J. I. van Waning; ingek. 14 bilj., als:

H. Rink,	te Haarlemmermeer,	ƒ 23,888
M. N. Langezaal,	» Leiden,	» 23,524
L. Gesman,	» Oudshoorn,	» 22,100
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 21,888
K. Haasnoot,	» Katwijk a/Rijn,	» 19,999
W. G. Mansveld,	» Wassenaar,	» 19,950
C. Carlier,	» Leiden,	» 19,900
T. Los,	» idem	» 19,719
J. Spreij,	» Koudekerk,	» 19,622
A. Leeuwen,	» Wateringen,	» 19,100
C. v. d. Oever,	» Katwijk a/Z.,	» 18,999
C. Kruit & Co.,	» idem	» 18,350
G. de Best,	» idem	» 18,290
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 18,205

nog niet gegund.

Beetsterzwaag, 31 Maart: het vernieuwen van de walbeschoeiing langs de haven van de Beetstervaart, voor baron Van Lynden, onder beheer van den architect L. de Goed; ingek. 14 bilj., als:

D. Oosterbaan,	te Gorredijk,	ƒ 4168
J. H. Poutsma,	» Terwispel,	» 3423
Y. J. Winters,	» Gorredijk,	» 3394
J. A. v. d. Sluis,	» idem	» 3298
R. A. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 3225
A. T. v. d. Veen,	» idem	» 3180
D. J. Keuning,	» Ureterp,	» 3149
H. de Herder,	» Beetsterzwaag,	» 2976
C. Schiere,	» Boornbergum,	» 2936
M. K. v. Weemen,	» idem	» 2875
S. Bijlsma,	» Beetsterzwaag,	» 2870
J. L. Eppinga,	» Lippenhuizen,	» 2783
O. M. Meek,	» Donkerbroek,	» 2769
J. J. Bouma,	» Langezwaag,	» 2645

Een inschrijvingsbiljet te laat ingekomen.

Raming ƒ 3000

Utrecht, 31 Maart: de levering van 2200 stuks gegoten-ijzeren socketpijpen, lang met inbegrip van de socket 2.85 M., zwaar ± 73 KG. per meter, ten behoeve van de stedelijke gasfabriek; minste inschr. waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, voor ƒ 27,398.

Sneek, 31 Maart: 1o. het amoveeren van een gashouder; ingeschr. door F. Prins, voor ƒ 220.

2o. het bouwen van een zuiverhuis en de levering van toestellen; ingek. 4 bilj., als:

A. Klönne, Dortmund,		ƒ 9000
D. A. Schretlen & Co., Leiden,		» 8750
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,		» 8580
Engelmann & Van Stirum, Kampen,		» 7489

3o. het uitvoeren van bijkomende werken; ingek. 5 bilj., als:

F. Prins,	te Sneek,	ƒ 5348
M. Rondema,	» idem	» 5200
F. S. Schiere,	» Rottevalle,	» 5148
N. P. Molenaar,	» Sneek,	» 4779
K. J. v. d. Schaaf,	» Terhorne,	» 4733

De beslissing is aangehouden.

Sluis, 31 Maart: het bouwen eener school voor 144 leerlingen; ingek. 8 bilj., als:

F. Deckers,	te Westkapelle,	ƒ 34,500
H. Hubregtse,	» Zuidzande,	» 34,000
J. Bogaard,	» Aardenburg,	» 33,500
J. Hopman,	» Sluis,	» 33,350
J. C. Evers,	» idem	» 33,195
A. Risseeuw,	» Groede,	» 32,902
A. Luteijn,	» Nieuwvliet,	» 32,960
A. v. Male,	» Schoondijke,	» 32,694

Dordrecht, 2 April: het opbouwen der gasmeterfabriek te Dordrecht, onder beheer van den architect E. G. A. Fol, te Rotterdam; ingek. 10 bilj., als:

N. Klaus,	te Dordrecht,	ƒ 10,677
J. Aljes & A. Barto,	» idem	» 9,618
Joh. de Lange,	» idem	» 9,397
J. Rijkhoek,	» idem	» 9,333
H. v. d. Kloet,	» idem	» 9,092
C. J. Schotel,	» idem	» 8,689
J. v. Sluisdam,	» idem	» 8,500
L. Kooijman,	» idem	» 8,495
F. W. de Wit,	» idem	» 7,903
A. Brandt,	» idem	» 7,888

Kollum, 2 April: het leggen van een kunstweg in de gemeente Kollumerland, ter lengte van 824 M.; minste inschr. was P. H. Dopheide, te Groningen, voor ƒ 3580.

Amsterdam, 2 April: 1o. Bestek no. 15 (1883), het dempen van een gedeelte van het Damrak; ingek. 8 bilj., als:

C. v. Boven,	te Amsterdam,	ƒ 229,000
G. D. v. Doorn,	» idem	» 195,000
J. Kooij,	» idem	» 193,700
B. Voordendag Az.,	» Dordrecht,	» 193,000
P. Smit & E. Hermans,	» Amsterdam,	» 190,000
R. Kroon en M. Deutekom,	» idem	» 189,300
W. Ambagtsheer,	» idem	» 186,000
F. H. Dekker,	» Sliedrecht,	» 178,500

2o. Bestek no. 16 (1883), het bouwen van slachthuizen en stallen voor rundvee voor de Algemeene Slachtplaats in de Rietlanden; ingek. 9 bilj., als:

H. C. Dorlas,	te Amsterdam,	ƒ 435,000
Gebr. v. Berkum,	» idem	» 430,430
J. Koster,	» idem	» 429,600
P. Verbrugge,	» Waddinksveen,	» 425,300
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 422,800
M. A. J. Taverne,	» 's-Hage,	» 408,736
F. K. Ozinga,	» Amsterdam,	» 404,400
T. H. Marius,	» Leeuwarden,	» 398,800
L. Vlasman,	» Amsterdam,	» 386,117

3o. Bestek no. 17 (1883), het rioleeren van eenige straten te Amsterdam; ingekomen 6 bilj., als:

F. Rincker,	te Amsterdam,	ƒ 46,535
H. C. Dorlas,	» idem	» 43.300
P. Brugman,	» idem	» 41,990
M. Deutekom,	» idem	» 41,445
G. D. v. Doorn,	» idem	» 38,600
F. P. Cornelissen,	» idem	» 37,449

Alles aan de minste inschr. gegund.

Bodewaard, 2 April: de verbouwing der openbare school, onder beheer van den architect D. Geijsbeek Molenaar; ingek. 9 bilj., als:

Bloem,	te Renkum,	ƒ 5345
Dirksen,	» Hien,	» 4980
J. v. d. Laan,	» Opheusden,	» 5300
W. v. d. Bosch,	» idem	» 4587
Mulaard,	» Arnhem,	» 4550
J. de Weijer,	» Tiel,	» 4544
v. Eldik,	» Ochten,	» 4498
Grandjean,	» Nijmegen,	» 4398
v. Ewijk,	» idem	» 4347

Etten-en-Leur, 3 April: het maken van de bazaltkade langs het noordelijk gedeelte van de haven te Leur; ingek. 11 bilj., als:

M. Verhoeven,	te Prinsenhage,	ƒ 15,282
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 13,244
W. Zegboer,	» Zevenbergen,	» 13,160
P. de Bekker,	» Empel,	» 12,834
A. Korteweg,	» Zevenbergen,	» 12,566
F. Kessels,	» Breda,	» 12,387
B. Wevels,	» idem	» 12,222
D. Sjerp,	» Willemstad,	» 10,765
J. Sjerp,	» Rotterdam,	» 10,660
M. Lips,	» Etten,	» 9,576
C. v. Berken,	» Leur,	» 9,491

Delft, 3 April: de levering van 1300 KG. messingplaat, dik 0.0023 M.; minste inschr. waren S. A. Vles & Zonen, te Rotterdam, à ƒ 77.99 per 100 KG.

Arnhem, 3 April: het verbouwen van een perceel in de Roggestraat, onder beheer van den architect A. R. Freem; ingekomen 4 bilj., als:

H. v. d. Sand,	te Arnhem,	ƒ 8684
B. Bolder,	» idem	» 7960
S. Bruigom,	» idem	» 7400
G. Pothof,	» idem	» 6833

gegund.

Amersfoort, 3 April: het verbeteren van het militair hospitaal te Harderwijk; gegund aan Gebr. Lensink, te Arnhem, voor ƒ 58,600.

Amsterdam, 3 April: het amoveeren van perceel no. 26 aan het Rokin en het daarterplaatse bouwen van een woonhuis, benevens het verrichten van eenige werken aan het belendende perceel no. 24, onder beheer van den architect Y. Bijvoets Gz.; ingek. 16 bilj., als:

P. Kampman & J. v. Hardewijk,	te Amsterdam,	ƒ 28,044
Gebr. v. Berkum,	» idem	» 27,900
J. Koster,	» idem	» 27,500
H. C. Dorlas,	» idem	» 27,200
A. J. v. Liempt,	» idem	» 27,100
P. L. Reijnierse,	» idem	» 26,900
B. P. Wijsman en M. v. Stuivenberg,	» idem	» 25,060
Gebr. A. L. Rabie,	» idem	» 24,400
J. Lockhorn,	» idem	» 24,115
G. L. Brouwer en L. Hoogerbeets,	» idem	» 23,900
H. Hofte,	» idem	» 23,865
W. H. Struijs,	» idem	» 23,800
B. de Bruin,	» idem	» 23,700
Jac. Poot,	» idem	» 23,000
Prenzler,	» idem	» 22,995.50
Firma Knipper & Vree,	» idem	» 22,990

gegund.

Rotterdam, 4 April: het vernieuwen van eenige gedeelten kaaimuur in de buitenstad met bijbehoorende houten fundeeringen, grond- en straatwerken; ingekomen 5 bilj., als:

D. J. Ulenberg,	te Rotterdam,	ƒ 8990
P. A. A. v. Regenmorter,	» idem	» 5770
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 5750
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 5610
A. Jansen Smit,	» idem	» 5595

's-Hage, 4 April: 1o. het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, voor de grondberging op de Maasvlakte; ingek. 2 bilj., als:

M. C. de Jong P.Mz.,	te Sliedrecht,	ƒ 88,700
L. Kalis Kz.,	» idem	» 78,480

2o. het wegruimen van een in de Beneden-Merwede gezonken zandbak; ingek. 4 bilj., als:

W. v. d. Esch,	te Papendrecht,	ƒ 2725
D. v. Loon,	» Dordrecht,	» 1275
P. Hoebée,	» idem	» 1190
A. v. d. Tak,	» Goedereede,	» 949

3o. het inkepen van eiken dwarsliggers, het inkepen en bereiden met chloorzink van grenen dwarsliggers en de levering van chloorzink; ingek. 5 bilj., als:

Van der Made & Gips, Dordrecht,	ƒ 29,487
J. H. v. Hoogerwou, Bokstel,	» 29,125
A. J. Schultze, Rotterdam,	» 29,098
Keyser & Co., Dordrecht,	» 29,000
J. J. v. d. Eerden Pz., Bokstel,	» 27,800

Willemsoord, 4 April: het bouwen van een laboratorium in het fort Oostoever bij Helder; ingek. 19 bilj., als:

P. Spruit,	ƒ 8025
A. Korff,	» 6950
H. Bakker,	» 6900
A. Vos Rz.,	» 6337
P. Zaatman,	» 6300
De Waard & Wijken,	» 6300
P. Verheij,	» 6248
Peters & Steijaart,	» 6200
D. de Vries,	» 6156
A. Bels,	» 6130
J. Th. Moorman,	» 6100
Gebr. Boon,	» 6000
P. Duinker,	» 6000
J. Korff,	» 6000
J. Giltjes,	» 5980
J. F. Philips,	» 5870
A. Graaf,	» 5800
G. Moorman,	» 5799
Gebr. Klein,	» 5778

Hitzum, 4 April: eenige herstellingen aan de kerk en toren en het maken van nieuw ameublement; ingek. 7 bilj., als:

C. S. Schière,	te Boornbergen,	ƒ 5665
C. Bootsma,	» Franeker,	» 4990
J. Nijdam,	» idem	» 4976
J. Kerkhoven,	» Harlingen,	» 4780
G. Strak,	» idem	» 4666
P. du Bois,	» Franeker,	» 4617
F. Bruinsma,	» Achlum,	» 4542

Haarlem, 5 April: het leveren van stortsteen en het bestorten der Heldersche zeewering; minste inschr. was W. Goedkoop Dz., te Amsterdam, voor ƒ 9997.

Amsterdam, 5 April: de levering aan het departement van Marine van: 1o. 150,000 KG. Noordsche hennep; minste inschr. was J. Fontein, te Harlingen, voor ƒ 43.83 per 100 KG.

2o. 15,000 KG. Italiaansche hennep; minste inschr. waren Wed. Cool & Zoon, te Kralingen, voor ƒ 48.92 per 100 KG.

Nijmegen, 5 April: het afbreken en opbouwen van een pakhuis met woning, aan de Waalkade, voor J. Reijnen, aldaar, onder beheer van den bouwkundige J. Knoops Jr.; ingek. 2 bilj., als:

G. Liefting,	te Arnhem,	ƒ 7560
H. W. v. d. Waarden,	» Nijmegen,	» 6742

niet gegund.

Rosendaal, 5 April: de bouw van een kapel met sacristie en bergplaats op de begraafplaats aldaar, volgens de plans van den architect J. J. van Langelaar te 's-Prinsenhage; ingekomen 8 bilj., als:

L. Suijkerbuijk, Rosendaal,	ƒ 20,773
G. Nelemans en C. A. Verhoeven, Nispen,	» 18,500
J. v. d. Heijden, Rosendaal,	» 15,995
Th. Kessels, Breda,	» 14,487
A. Année, Rosendaal,	» 14,470
A. v. Rooij, idem	» 14,220
P. Stevens, idem	» 13,780
Arn. v. Meer, Zevenbergen,	» 13,187

gegund.

Osch, 5 April: het bouwen van een gebouw voor koelmachine en verdere werken, voor Meijer van Leeuwen, onder beheer van den architect J. de Beer; gegund aan H. R. Hendriks, te Osch, voor ƒ 7490.

Sint-Annaland, 5 April: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool, met bijlevering van alle daartoe benoodigde materialen en arbeidsloonen; ingek. 12 bilj., als:

C. Westmaas,	te Oud-Vosmeer,	ƒ 14,949
Jb. v. Hiele,	» idem	» 14,935
A. v. Damme,	» St.-Maartensdijk,	» 14,649
L. v. Splunter Lz.,	» idem	» 14,500
L. v. Zaltbommel,	» Poortvliet,	» 14,500
Ary v. Besooijen,	» St.-Maartensdijk,	» 14,301
J. M. Kauffman,	» idem	» 14,300
J. K. Krijger,	» Poortvliet,	» 14,300
Jb. Boon,	» St.-Annaland,	» 14,090
Abr. Soeters,	» idem	» 14,050
Joh. de Jonge,	» St.-Maartensdijk,	» 13,939
B. v. Verre,	» Noordgouwe,	» 12,549

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 14 APRIL 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 16 April.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Battice, in 2 perceelen. Raming perc. 1 ƒ 3000, perc. 2 ƒ 2000.

Hoogkerk, te 10 uren, door het best. van het waterschap De Oude Held, in het gemeentehuis: het maken van een gebouw voor een stoomgemaal met ketelbemetseling, schoorsteen, enz., op een terrein, waar thans de windmolen staat.

Leiden, te 12 uren, door het gemeentebest.: het verrichten van diepwerken in de stadsgrachten.

Farmsum, te 12 uren, door Dr. C. U. J. Trip, in het café van P. de Vries: het bouwen van eene heerenhuizing met toebehooren op een onbebouwd terrein, aldaar. Biljetten inzenden vóór 11 uren, bij Dr. Trip.

Charlois, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten en vernieuwen der school en onderwijzerswoning aan den Schulpweg, aldaar; 2o. het vergrooten der openbare school en het aanleggen van veranderingen aan de onderwijzerswoning te Katendrecht, onder die gemeente; 3o. het maken en leveren van 181 schoolbanken.

Medemblik, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van De Vier Noorderkoggen, in het Koggenhuis: 1o. het onderhoud van de straatwegen behoorende aan het ambacht, ter lengte van 61,739 M., van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '85; het gewoon onderhoud van de buitenwegen in het ambacht; 3o. het vernieuwen van den duiker door den Nieuweweg te Wognum en van den duiker door de kade bij de Nollesluis, onder Aardswoud, in 2 perceelen; 4o. de levering van de benoodigde houtwaren, ten dienste van het ambacht, voor het jaar '83; 5o. de levering van de benoodigde spijkers en ijzerwaren, ten dienste van het ambacht, ged. '83.

Oorschot, te 12 uren, door het gemeentebest.: 1o. het bouwen van eene school met onderwijzerswoning en aanhoorigheden op het gehucht Spoordonk; 2o. idem van eene school en eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning op het gehucht Straten; 3o. het leveren en stellen van schoolmeubelen.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het verlengen en bestraten van de straat langs de zuidoostzijde van de watering aan het einde der Da-Costa- en Helmersstraten.

Boekel, te 2 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school, overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met de levering der materialen. Inl. bij J. Heijkants, te Erp. Aanw. te 11 uren.

Eck-en-Wiel, 's avonds 6 uren, door het polderbest.: 1o. het leveren van p. m. 300 M³ gewasschen grint; 2o. het vegen der waterleidingen.

Utrecht, door burg. en weth.: de levering van 25,000,000 KG. Westfaalsche gaskolen (aanbiedingen tot 15 April).

Dinsdag, 17 April.

Amersfoort, te 10 uren, in de societeit Amicitia: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. aldaar. Raming ƒ 8300; 2o. idem van de werken in de Grebbelinie en de linie in de Neder-Betuwe. Raming ƒ 3450; 3o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar. Raming ƒ 750.

Leeuwarden, te 10 uren, in het koffiehuis van H. Schaap: het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen enz., aldaar. Raming ƒ 3800.

Heusden, te 11 uren, in het Wapen van Amsterdam: 1o. het éénjarig onderhoud van de werken en gebouwen; 2o. eene verving van de gebouwen en werken, te Heusden.

Arnhem, te 11 uren, in de Harmonie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Arnhem en dat der werken en gebouwen van het fort bij Westervoort; 2o. eene verving der kazernegebouwen enz. te Arnhem.

Vlissingen, te 1 uur, in het Hotel de Commerce: het éénjarig onderhoud: 1o. van de werken en gebouwen enz. te Vlissingen en te Rammekens; 2o. van de kazernegebouwen enz. te Middelburg.

Venendaal, te 1 uur, door het gemeentebest.: het bouwen van eene brug over de Brouwersloot.

Ierseke, te 2 uren, door Jhr. H. A. Clifford, bij J. Harthoorn: de aanleg van een oesterput op gronden van het waterschap Breede-Watering-bewesten-Ierseke.

Jaarsveld, te 1½ uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den Lekdijk-Benedendams en van den IJseldam, in het Dijkhuis: 1o. het verrichten van verschillende aardewerken aan den Lekdijk-Benedendams, in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 2500, ƒ 10,500, ƒ 15,750; 2o. het herstellen van de stormschade aan het buitentalud van den dijk, in den afgeloopen winter, in 2 perc.; 3o. de levering van grint; 4o. het vervoer van die grint.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met 4 lokalen, benevens de levering der noodige meubelen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek AC, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels en kruisingen, ter behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 4 perc.; 2o. Bestek AD, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 3 perceelen.

Amsterdam, door de architecten J. P. F. van Rossem & W. J. Vuijk: het bouwen van 2 woonhuizen in het Weteringplantsoen, aldaar.

Twijzel, bij S. J. de Vries: het hoofdzakelijk afbreken en weder-opbouwen van eene schuur.

Woensdag, 18 April.

Groningen, te 10 uren, in het Hoofdwachthuis: het éénjarig onderhoud der kazerne- en andere gebouwen en werken te Groningen. Raming ƒ 3950.

Nijmegen, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., aldaar; 2o. idem van de werken, aldaar; 3o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Zutfen, te 10 uren, in De Hollandsche Tuin: het éénjarig onderhoud 1o. der kazernegebouwen enz., aldaar; 2o. der werken op de legerplaats bij Milligen.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van een in de Maas, onder Roermond, gezonken vaartuig.

Twelloo, te 11 uren, door het gemeentebest. van Voorst: 1o. eenige metsel-, timmer-, verf- en smidswerken; 2o. de levering van 98 tweepersoons schoolbanken.

Neuzen, te 11 uren, in het Hotel Rotterdam: het éénjarig onderhoud van de werken en gebouwen te Neuzen en te Ellewoutsdijk.

Onderdendam, te 11 uren, in het Waterschapshuis: het amoveeren van 3 landbruggen over de omgraving om Obergum en daarvoor in de plaats bouwen van 3 vaste bruggen. Inl. bij den deskundige H. Wind, te Onderdendam.

Leiden, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van Rijnland, in het Gemeenlandshuis: de levering van: 1o. verschillende houtwaren, in 10 perc.; 2o. dijks- en wegmaterialen en telegraafpalen, in 7 perc.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs-en eenige verdere werken tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Raming ƒ 712,300.

Ambt-Doetinchem, te 12 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van 3 gemeentescholen, aldaar. Inl. bij den architect H. J. L. Ovink, te Doetinchem.

Gouda, te 1 uur, door het gemeentebest.: de levering van: 1o. 10,000 Luiksche straatkeien; 2o. 30,000 Vechtsche straatklinkers (Vechtvorm); 3o. 50,000 idem (Waalvorm); 4o. 80,000 blauwe IJselstraatklinkers.

Ternaard, bij den kastelein K. Keuning: het afbreken en weder-opbouwen van een burgerwoonhuis, aldaar. Aanw. 16 April, te 10 uren

Donderdag, 19 April.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. en van de werken te 's-Bosch; 2o. idem van de werken te Crevecoeur, aan de Blauwesluis en van Nieuw-St.-Andries.

Amsterdam, te 11 uren, door het ministerie van marine, aan het directiegebouw: de levering van verschillende benoodigdheden, in 52 perceelen.

Alkemade, te 12 uren, door het gemeentebest.: het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning, op een terrein nabij het raadhuis der gemeente Roelofarendsveen.

Amsterdam, te 12 uren, door het best. van het Vondelpark, in het Paviljoen van het Vondelpark: het dempen van een gedeelte sloot in den Binnendijksche-Buitenvelderschen polder in Nieuwer-Amstel, langs de Anna-Vondelstraat en vervolgens, en het maken van een riool naast en in deze sloot.

Leiden, te 12 uren, aan den Burg: het benoodigde timmerwerk, lood-, zinkwerk, en glas- en verfwerk van 5 burgerwoonhuizen en 14 arbeiderswoningen. Inl. bij den architect W. F. van der Heyden, aldaar.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het leggen van buisleidingen en zinkputten in- en het maken van bestratingswerken op het terrein om het gymnasium en den schouwburg; 2o. het leggen van eene afstroomingsbuis, ten behoeve van de bad-en-zweminrichting.

Dronrijp, te 3 uren: het verven der boerenhuizing, in gebruik bij J. P. Hiddinga, te Tjummarum. Biljetten inleveren bij M. J. Dijkstra, te Menaldum.

Vrijdag, 20 April.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken aan hoofd II op den oever vóór Neuzen. Raming ƒ 2475.

Gorinchem, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Gorinchem. Raming ƒ 4600; 2o. idem van de werken te Gorinchem en forten benoorden Waal en Merwede. Raming ƒ 5100; 3o. idem van de werken en van gebouwen te Woudrichem en te Loevestein en forten bezuiden Waal en Merwede. Raming ƒ 5200; 4o. idem der werken van het inundatiekanaal uit de Waal, beneden Tiel, naar de Linge. Raming ƒ 580; 5o. eene verving van een gedeelte der werken en gebouwen te Woudrichem, te Loevestein en op het fort bij den Uppelschedijk. Raming ƒ 1000.

Gouda, te 11 uren, in Arti-Legi: het uitbreiden van het hospitaal te Schoonhoven. Aanw. 16 April, te 11 uren. Raming ƒ 10,000. (Herbesteding.)

Maastricht, te 11 uren, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., te Maastricht; 2o. eene verving van kazernegebouwen, aldaar.

Hengeloo (O.), te 12 uren, namens de Doopsgezinde gemeente, in het Beursgebouw: het verbouwen van haar kerkgebouw. Inl. bij den architect J. Moll, aldaar. Aanw. te 9 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het afsluiten door ijzeren hekwerken

van de plaats, waar de vuurmonden ten dienste der buitengewone riviercorrespondentie te Wageningen en te Tiel zijn opgesteld. Raming: perc. 1 ƒ 750, perc. 2 ƒ 500.

Amerstoort, te 1 uur, door watergraaf en heemraden van de Eem, Beken en aankleve van dien, in Amicitia: het op-de-diepte-brengen van reeds verdiepte gedeelten der Luntersche-, Barneveldsche-, Modder- en Moorsterbeek en den buitensingel van Amersfoort, in 5 perc.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning, aan het Couwenburghseiland. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 17 April, te 11 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 24 perceelen.

Gorinchem, te 2 uren, door burg. en weth.: het sloopen eener bestaande school en het daarterplaatse bouwen van eene tusschenschool, waarboven gymnasium, met bijbehoorende schoolmeubelen, gordijnen, kachels, enz. Inl. bij den bouwkundige Joh. J. van Leeuwen, te Utrecht.

Hoorn, door den directeur der gasfabriek: 1o. het leveren en stellen aan de gashouderkuip der gemeente van een gashouder met kuip van 1000 à 1200 M³; 2o. de levering, in 1883, van 1400 HL. Engelsche gaskolen. (Aanbiedingen voor 20 April bij den directeur.)

Zaterdag, 21 April.

Roermond, te 8 uren, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. te Roermond; 2o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

's-Hage, te 11 uren, in de Normaalschietschool: het inrichten van een parkeerterrein der bereden artillerie c.a. te 's-Hage, met daarmee in-verband-staande werken. Raming ƒ 12,000.

Zwolle, te 11 uren, in de Nieuwe-Stadsherberg: het verbouwen en restaureeren van den huize Rollecate, aan de Dedemsvaart. Inl. bij den architect S. J. H. Trooster B.Hz., aldaar. Aanw. 16 April, te 3 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door den architect H. Amesz Jr., in het lokaal De Eensgezindheid: het bouwen van een kantoorgebouw, met annexe teekenzaal; een scheidingsmuur met poort; 2 arbeiderswoonhuizen met 3e verdieping op een daarnaast staand perceel (waarin stal en koetshuis); 2 blokken, ieder van 4 woonhuizen, en verdere werken; alles op een terrein, deel uitmakende van de werf De Boot, aan de Groote-Wittenburgerstraat, T, 75—119.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het bouwen van een reinigingslokaal bij de kazerne Prinsenhof te Bergen-op-Zoom. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, aldaar. Raming ƒ 2300.

Venloo, te 12 uren, op het bureau der genie: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., aldaar.

Workum, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het uitnemen en wegruimen der balsteenbestrating en weder bestraten met klinkers langs het Zuideinde der gemeente, ter lengte van 168 M.; 2o. het maken van eene houten walbeschoeiing, lang 232 M. Inl. bij den gemeentearchitect J. Bogtstra.

Zaamslag, te 1 uur, door het best. der waterkeering van de calamiteuse Margareta-, Kleine-Huisens- en Eendrachtpolders, bij den secretaris-ontvanger: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering dier polders.

Kampen, te 12½ uren, in het Hôtel des Pays-Bas: het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen enz. te Kampen. Raming ƒ 5309.

Franeker, ten raadhuize: de levering van 200 stère grove, gehorde riviergrint.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Société: het maken van de grond- en kunstwerken, het leggen van spoorbaan en wissels en het verrichten van eenige andere werken, ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg Winterswijk—Neede. (Lengte 19.4 KM.) Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de bilj. één uur vóór de besteding moeten zijn ingekomen.

Kruiningen, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het veranderen en vergrooten van het gemeentehuis; 2o. het leveren van 18,000 getrokken Waalstraatklinkers; 3o. het maken van een regenbak aan de school te Hansweerd. Inl. bij den gemeentearchitect A. le Clercq, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Ternaard, te 4 uren, bij den burg.: het vervloeren van gedeelten van den straatweg te Hantum en Holwerd. Bestek ligt op het gemeentehuis. Aanw. 20 April, te 10 uren te Holwerd en te 12 uren te Hantum.

Alkmaar, door dijkgraaf en hoogheemraden van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland: 1o. het leveren van houtwaren en grove brik; 2o. het leveren en op aan te wijzen plaatsen stellen van 3 seinmasten met toebehooren.

Hantumhuizen, bij W. W. Klaver: eene belangrijke vernieuwing aan het koehuis enz., aldaar. Aanw. 18 April, te 10 uren.

Maandag, 23 April.

Bergambacht, te 10 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van de Krimpenerwaard, in het gemeentehuis: 1o. het gewoon onderhoud der dijken, kaden en neervoeten of buitenbermen van de Krimpenerwaard, met het maken van steenglooiingen; 2o. de levering van ongeveer 3500 M³ grint.

Doesburg, te 11 uren, in het Hof Gelria: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen, de werken enz. te Doesburg.

's-Hage, te 11 uren, door de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: het gereedmaken der baan, het leggen der sporen en wissels en de daarmee in-verband-staande werken. Aanw. 21 April, te 11 uren.

Grave, te 11 uren, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., te Grave; 2o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en stellen van den metalen bovenbouw van de brug over den Amstel tusschen de Amstelstraten. Inl. op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 97.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een paar nieuwe bovenebdeuren en van jalousieschuiven in 2 paar reservedeuren, ten dienste van het kanaal door Voorne. Aanw. 16 April. Raming ƒ 13,400.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Eindhoven en Strijp, op het raadhuis: het maken van een kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst. Inl. bij den ingenieur te Stratum. Aanw. 16 April.

Hansweerd, te 6 uren, door J. L. de Paauw, bij P. van Vliet: het bouwen van 3 woningen in de Lange-Nieuwstraat, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 5 uren.

Joure, ter gemeentesecretarie van Haskerland: het bouwen van een schoolgebouw met 4 lokalen te Oudehaske. Aanw. 18 April, te 11 uren.

Dinsdag, 24 April.

Gorinchem, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het herstellen van bekleedingsmuren te Gorinchem. Raming ƒ 12,500; 2o. idem van bekleedingsmuren en van een vleugelmuur van de oostbeer te Woudrichem. Raming ƒ 3500.

Geertruidenberg, te 10 uren, in het Hotel-Gommers: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz. te Geertruidenberg.

Roptazijl, te 10 uren, in het contributiehuis van Vijf-Deelen-Zeedijken-Binnendijks: de gewone werken aan de zeeweringen voor '83, in perceelen. Aanw. 20 April, te 9 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en stellen van een ijzeren lichtopstand op het schor bij Strijensas, en het afbreken en opruimen van den bestaanden houten lichtopstand. (Het werk moet in eene Nederlandsche fabriek vervaardigd worden.)

Breda, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Café-Neuf: het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht. Inl. bij den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., aldaar. Aanw. 19 en 20 April, te 11 uren.

Woensdag, 25 April.

Wijdenes, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen van de bestaande school te Wijdenes, met aanbouw van portalen, vernieuwing van het ameublement en bijbehoorende werken; 2o. eenige veranderingen aan de school te Oosterleek, met vernieuwing van het ameublement enz. Inl. bij den architect K. Swagerman Pz., te Bovenkarspel. Aanw. 18 April, te Oosterleek te 10 uren, te Wijdenes te 1 uur.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van een afsluitdam ter vorming van loswal voor opruiming van gronden uit den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland. Aanw. 19 en 20 April. Raming ƒ 102,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van zuilenbazalt-steenglooiing tegen het buitenbeloop van den Rijksberm langs den rechteroever der Nieuwe-Merwede, tusschen de kilometerraaien 111 en 112, onder de gemeente Sliedrecht. Aanw. 18 April. Raming ƒ 15,060.

Staveren, te 11 uren, in de sluiswachterswoning: het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de massale zeesluis, aldaar, met bijbehoorende werken. alsmede het éénjarig onderhoud. Inl. bij den opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 23 April, te 11 uren.

Bolsward, te 11 uren, door burg. en weth.: het maken van een beschoten dak op het gebouw van het post-en-telgraafkantoor, en het herstellen en verlengen van de schutting achter het gebouw. Aanw. 21 April, te 11 uren.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur der marine: 1o. het verrichten van eenige onderhoudswerken; 2o. het herstellen van dukdalven, het vernieuwen van eene wrijfgording en van eene verankering; 3o. het vernieuwen van een gedeelte loopbrug, alles op 's Rijks werf aldaar. Aanw. 20 April.

Schoorl, te 12 uren, door het gemeentebest.: het vergrooten der schoollokalen te Schoorl en Groet en van de onderwijzerswoning te Schoorl.

Renswoude, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van een lokaal, gang met privaten, enz. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 18 en 25 April, te 10 uren.

Delfthaven, te 1 uur, door burg. en weth.: het uitnemen, afschrappen, teren, zooveel noodig herstellen en weder inhangen der ijzeren deuren van de schutsluis op de Ruigeplaat, aldaar.

Hoedekenskerke, te 2 uren, in het gemeentehuis: de levering aan de watering Hoedekenskerke van 2000 scheepstons gewone Doornikse steen, 1000 idem afval van Lessineese steen.

Nijmegen, 's avonds 8 uren, door de commissie voor de gemeentegasfabriek en waterleiding, op het raadhuis: de levering van 4,800,000 KG. Duitsche gaskolen.

Donderdag, 26 April.

Hindeloopen, te 10 uren, door het dijksbest. van Wijmbritseradeels c.a. contributie-zeedijken, in de Stadsherberg: 1o. het maken en herstellen van eenige perceelen hei- en steenwerk aan de zeewering dier contributie; 2o. de levering van: 165 Noordsch grenen palen, lang 71 dM., 130 idem, lang 62 dM., 680 idem, lang 53 dM., 700 idem, lang 41 dM.; 275 M. eiken gording, zwaar 10 bij 22 cM.; 475 M. idem, zwaar 8 bij 17 cM., 1250 M. grenen plank, zwaar 4 bij 30 cM., 275 M. grenen stekschroot, zwaar 3½ bij 14 cM., 275 last brik, 50 stère grint, 50 last panwrak.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene los-en-ladplaats bij het Dorp Den-Over, op Wieringen. Aanw. 19 April. Raming ƒ 2450.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz, aan het gebouw van het prov. best.: het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en den ingenieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 19 April. Raming ƒ 50,000.

Taeziji (onder Sondel), te 11 uren, door het dijksbest. van Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten, bij Vallenga: de uitvoering van verschillende kleine aardwerken; het maken van uitwateringspompen; de levering en plaatsing van ijzeren stekken; idem van zinksteen; de levering en verwerking van beton; het uitruimen en weer inheien van verschillende perceelen paalwerk, het maken van kistvullingen en de levering van stroo en rijshout.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. kerkbest., bij Wed. Mart. Vermulst: de levering van bewerkte blauwe Escaussijnsche hardsteenen, sieber-mergel- en savonnières steenen, als:

2042 M³ Escaussijnsche steenen,
9807 » mergel-,
67281 » savonnières steenen.

Inl. bij den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

Vrijdag, 27 April.

's-Bosch, te 10½, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de verbetering door begrinting en bestrating van een gedeelte rechter onderberm der Zuid-Willemsvaart. Aanw. 21 April. Raming ƒ 14,900.

Neuzen, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen in de kom der gemeente van eene school en onderwijzerswoning, met levering der materialen. Raming ƒ 22,619; 2o. het veranderen van de in de kom der gemeente bestaande openbare school, met levering der materialen. Raming ƒ 3835. Inl. bij den bouwkundige J. Scheele Dz., aldaar. Aanw. 21 en 26 April.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van keibestrating aan de traverse van den grooten Rijksweg door Almeloo. Aanw. 19 en 20 April. Raming ƒ 2865.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van klinkerbestratingen op de Rijkswegen in de provincie Overijsel. Aanw. 19 en 20 April. Ram. ƒ 19,000.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz. aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van een wachterswoning bij de Bonenberger-schutsluis, op het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 19 en 21 April. Raming ƒ 4570

Boksmeer, te 3 uren, door het gemeentebest.: 1o. het inrichten van de voormalige kazerne der maréchaussée tot post-en-telegraafkantoor met directeurswoning. Raming ƒ 9500; 2o. het maken van een ringmuur met 2 ijzeren afsluithekken in het nieuwe schoolgebouw. Raming ƒ 1918.89. Inl. bij den bouwkundige W. Slaterus, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Zaterdag, 28 April.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: het maken van een gebouw, bestemd voor militairen dienst, op den geslechten vestinggrond nabij de Beerenbijt. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 25 April, te 11 uren.

Oudorp, te 12 uren, door het best. van den Osdorper-Binnenpolder, in De Bonte Os: het éénjarig onderhoud, met belangrijke vernieuwingen aan den windvijzelmolen aan den Haarlemmerstraatweg, nabij Sloterdijk. Aanw. door den opzichter G. S. Nout, te Nieuwer-Amstel, 24 April, te 11 uren. Biljetten inzenden bij den secretaris J. van der Laarse, te Osdorp.

Workum, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk wederzijds de Workumersluis, over eene lengte van 2582 M.; 2o. het wegnemen van den oprit van het Workumer-Nieuwland en het in-verband-brengen van dien dijk met den Workumer zeedijk; 3o. de opruiming der bevloering, grint en puin van den rijweg ten zuiden der sluis en het maken van een nieuwen rijweg, ter lengte van 520 M. en van een oprit, lang 130 M.; 4o. het verplaatsen van 70 M. houten walbeschoeiing en het maken van een idem, lang 500 M.; 5o. het maken van een gemetselden keermuur, ter lengte van 125 M. Inl. bij den gemeentearchitect J. Bogtstra.

Hoorn, te 1½ uren, door burg. en weth.: het maken van eene nieuwe stokerij, kolenloodsen en andere werken, ten dienste der gemeentegasfabriek. Inl. bij den gemeentearchitect en den directeur der gasfabriek.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en bestraten van eenige vakken klinkerbestrating van den grooten Rijksweg 1e klasse no. 5, op het gedeelte genaamd de Biltstraat. Aanw. 21 April. Raming ƒ 5730.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning c.a., in 1 perceel. Inl. bij den gemeentebouwmeester.

IJselmuiden, te 3 uren, door burg. en weth., bij H. van Regteren: het bouwen eener school voor 288 leerlingen, met onderwijzerswoning. Inl. bij den archit. H. de Graaf, te Kampen. Aanw. 21 en 24 April, te 3 uren.

Maandag, 30 April.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudehoornschen zeedijk. Raming ƒ 10,000; 2o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk. Raming ƒ 30,000.

Dinsdag, 1 Mei.

Pannerden, te 1 uur, in het Veerhuis: het maken van de gebouwen, het verrichten der aardewerken en wat daarmee in betrekking staat, ten behoeve van het stoomgemaal van de polders Herwen, Aerdt en Pannerden. Inl. bij de ingenieurs Van Hasselt & De Koning, te Nijmegen. Aanw. 26 April, te 10 uren. Raming ƒ 34,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek AB, het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contrarails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Bolsward, (onder timmerlieden aldaar woonachtig): eenige belangrijke herstellingen aan de huizing »Æquard-State," door Simon Hoekstra bewoond. Biljetten inzenden voor 1 Mei bij J. D. Mulder, gardiaan van het St.-Antoniegasthuis.

Woensdag, 2 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het wegruimen van een in het Volkerak, onder Fijnaard, gezonken vaartuig. Aanw. 25 April; 2o. het opruimen van Rijksgronden, de Kleine-Welle en de strook aan den rechteroever van den Geldersche IJsel, tusschen de kilometerraaien 109 en 111. Aanw. 9 Mei. Raming ƒ 16,300.

Vrijdag, 4 Mei.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken en inhangen van deuren voor de sluizen van de Willemsvaart en bijbehoorende werken. Aanw. 27 April. Raming ƒ 8205; 2o. het maken van eene berg- en herstellingsplaats voor sluisdeuren, en het maken en inhangen van nieuwe vloeddeuren voor de 3 Rijkssluizen aan den mond van het Meppelerdiep te Zwartsluis. Aanw. 27 April. Raming ƒ 7900.

Maandag, 7 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen, in de gemeente Weert. Aanw. 30 April. Raming ƒ 5600; 2o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4200.

Woensdag, 9 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmee maken van een haven tusschen peilschaal 36 en 38, in de prov. Overijsel, gem. Kampen. Aanw. 2 Mei. Raming ƒ 21,800.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van marine, te 's-Hage. Raming ƒ 10,373.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en een gedeelte aardebaan, benevens eenige andere werken, aldaar, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 894,000; 2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 58,516; 3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perc. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Donderdag, 10 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van 2 paalschermen op Wieringen. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 11,050; 2o. het planten van stroo en helm, het stellen van rietschuttingen enz. in de duinen op Tessel en aan den vasten wal van Noord-Holland, in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 6050, ƒ 9600, ƒ 7400; 3o. het verbeteren van een gedeelte der kade op Urk. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 3950.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Hurmerwoude, 14 Maart: het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Driesum; gegund aan P. Zijlstra, te Kollum, voor ƒ 7548.

Hurmerwoude, 17 Maart: het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Rinsumageest; gegund: het bouwen der school aan W. Willems de Jong, te Wanswerd, voor ƒ 2634; het bouwen der woning aan Sjoerd Jans Fokkens, te Britsum, voor ƒ 3153.

Heerenveen, 24 Maart: het verbouwen der school te Rollum; aangenomen door Berend J. Overwijk, te 't Meer, voor ƒ 3888.

Leeuwarden, 3 April: het vernieuwen van de schuur in gebruik bij W. v. d. Woude, onder Lutjewoude, onder beheer van den architect W. C. de Groot; ingek. 10 bilj., als:

J. H. Veenstra,	te Suameer,	ƒ 6964
M. v. d. Molen,	» Buitenpost,	» 6489
D Walda,	» Kollum,	» 6480
R. S. Dijkstra,	» idem	» 6425
J. S. v. d. Steeg,	» Hardegarijp,	» 6289
J. K. Pijnakker,	» Kollum,	» 6125
H. H. Meersma,	» idem	» 6111
J. Bos,	» Twijzel,	» 6089
A. S. v. d. Meer,	» Drogeham,	» 5885
J. Oosterhof,	» Kollum,	» 5848

gegund.

's-Hage, 4 April: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz. en van de werken, aldaar; ingek. 5 bilj., als:

Tom & Van Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 14,485
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 14,383
S. v. d. Kamp,	» idem	» 14,144
F. P. de Haas,	» idem	» 14,074
A. Ressenaar,	» Leiden,	» 13,690

2o. eene verving van werken en kazernegebouwen; ingek. 7 bilj., als:

H. L. Zalme,	te 's-Hage,	ƒ 3450
J. P. Klees,	» idem	» 3408
J. Sterk,	» Bodegrave,	» 3180
J. Kippel,	» 's-Hage,	» 3100
A. M. Biermans,	» idem	» 3077
J. Meijers,	» Woerden,	» 3047
B. M. Hoeks,	» Dordrecht,	» 2900

's-Bosch, 5 April: het opruimen van eene bestaande- en het bouwen van eene nieuwe brug over de Dommel te St.-Oedenrode; minste inschr. was J. C. Schonk, te Oosterwijk, voor ƒ 10,119.

Woerden, 6 April: het éénjarig onderhoud der werken te Woerden en te Wierikerschans; ingek. 4 bilj., als:

J. W. Blok,	te Woerden,	ƒ 2949
J. Paling Hz.,	» idem	» 2837
A. Koteres,	» idem	» 2649
J. J. Welsink,	» idem	» 2541

's-Hage, 6 April: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Elburg, van den dag der goedkeuring tot 31 Maart '86; ingek. 3 bilj., als:

J. Sipkes,	te Elburg,	ƒ 1467
D. Balk,	» idem	» 1216.80
H. J. Hengeveld,	» idem	» 1179

Helder, 6 April: 1o. het vernieuwen der brug over de Poldervaart en het verrichten van eenige herstellingen aan de waterwerken van de gemeente Helder; ingek. 2 bilj., als:

A. Bels,	te Helder,	ƒ 3400
P. Spruit,	» idem	» 3400
D. de Vries,	» idem	» 3365
H. Bakker,	» idem	» 3300
A. Korff,	» idem	» 3280
P. Zaatman,	» idem	» 3210
P. J. Korff,	» idem	» 3200
W. de Jong,	» idem	» 3180
Gebr. Klein,	» idem	» 3098
J. F. Philips,	» idem	» 3068
A. Graaff,	» idem	» 3050
G. Moorman,	» idem	» 2890
Gebr. Boon,	» idem	» 2825

2o. het van-buiten-verven der gemeentescholen te Helder; ingek. 10 bilj., als:

P. Bierenbroodspot,	te Helder,	ƒ 1199
W. Steggerda,	» idem	» 1100.60
K. Pronk,	» idem	» 1100
M. Timsing,	» idem	» 1040
J. v. Brederode,	» idem	» 1035
F. Boon,	» idem	» 1018
J. de Vries,	» idem	» 960
J. Bethlehem,	» idem	» 950
H. de Wit,	» idem	» 947
J. Hoogendijn,	» idem	» 918

Winschoten, 6 April: het vergrooten der

algemeene begraafplaats; ingek. 6 bilj., als:

C. Redmeijer,	te Winschoten,	ƒ 2700
P. & J. Ravensberg,	» idem	» 2660
R. Havinga, Winschoten en J. P. Hommes,	» Finsterwold,	» 2550
D. Tuin & H. Boog,	» idem	» 2500
H. Dik & J. Numan,	» Winschoten,	» 1623
R. de Groot & N. Brouwer,	» idem	» 1296

Maastricht, 6 April: 1o. het vijfjarig onderhoud der groote wegen 2e klasse in Limburg, in 5 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, E. Dupuis, Margraten,		ƒ 27,685
» 2, P. J. Ubachs, Nieuwstad,		» 16,180
» 3, W. Bisschoff, Kerkrade,		» 18,475
» 4, L. Laudy, Venloo,		» 10,900
» 5, H. v. Gasselt, idem		» 4,045

2o. idem der provinciale wegen:

perc. 1, E. Dupuis, Margraten,		ƒ 12,120
» 2. dezelfde,		» 9,600
» 3. dezelfde,		» 8,815
» 4, P. J. Ubachs, Nieuwstad,		» 15,495
» 5, J. H. Lemmens, Beek,		» 2,200
» 6, J. Weerens, Nederweert,		» 12,155
» 7, L. Laudy, Venloo,		» 12,745
» 8, Th. Hillen, Blerik,		» 26,875
» 9, M. Vogels, Wessem,		» 9,425
» 10, W. Stroeke, Tegelen,		» 15,390

Nijmegen, 6 April: het bouwen van een koffiehuis op een terrein buiten de voormalige Hunnerpoort, onder beheer van den bouwkundige K. Verburgh; ingek. 4 bilj., als:

R. v. Ewijk,	ƒ 15,735
A. Grandjean,	» 15,235
J. Hendriks,	» 13,786
J. A. Theunissen,	» 13,480

Dordrecht, 7 April: het éénjarig onderhoud der militaire werken en gebouwen, aldaar; ingek. 8 bilj., als:

H. v. Pelt,	ƒ 2899
F. W. de Wit,	» 2885
J. de Lange,	» 2837
J. de Lange,	» 2837
D. J. Kwak,	» 2797
J. v. d. Vlugt Jr.,	» 2740
J. Aljes,	» 2595
C. Kuiper,	» 2545
J. P. F. Kraus,	» 2440

Arnhem, 7 April: het bouwen van eene nieuwe societeitszaal boven het »Arnhemsch Bierhuis", op den hoek van Nieuweplein en Jansstraat te Arnhem, onder beheer van de architecten Van Gendt & Nieraad; ingekomen 7 bilj., als:

J. P. Welsing,	ƒ 17,333
A. & N. van Dalen,	» 16,900
S. Bruigom,	» 16,800
W. Wissing Sz.,	» 16,777
J. H. Stevens,	» 16,333
B. E. Koels,	» 14,137
J. Amersfoort,	» 10,888

gegund aan B. E. Koels.

Amsterdam, 9 April. 1o. Bestek no. 18, het maken en stellen van een verplaatsbaar schoolgebouw, op een terrein nabij het Buiksloter-tolhuis; ingek. 5 bilj., als:

A. H. Grijpink,	ƒ 8595
M. Stam, Zaandam,	» 7297
R. Repko,	» 6785
C. Hoon, Nieuwendam,	» 6545
A. v. Wensveen,	» 5589

2o. Bestek no. 19, het maken van de openbare lagere school 3e klasse voor meisjes, in de Plantage, aan de Muidergracht; ingekomen 8 bilj., als:

G. Woud,	ƒ 50,500
A. Aalders,	» 49,248
Romeijn & Veneman,	» 48,943
W. Voskuijl,	» 48,548
Gebr. v. Berkum,	» 48,184
H. Rietsnijder & Zn.,	» 47,468
H. C. Dorlas,	» 46,787
Cruijff & Schouten,	» 44,783

3o. Bestek no. 20, het amoveeren van een verplaatsbaar schoolgebouw, thans staande achter het Zeemanshuis, en het weder stellen van dit schoolgebouw in de nabijheid van het 's-Gravenhekje; ingek. 3 bilj., als:

R. Repko,	ƒ 7785
A. v. Wensveen,	» 7380
P. Brugman,	» 7200

Drunen, 9 April: onder beheer van den architect M. H. Verhoeckx, te Heusden: 1o. de verbetering van het raadhuis; ingekomen 3 bilj., als:

P. v. Herpen,	te Drunen,	ƒ 649
C. Frommels,	» idem	» 644
Adr. Snijders,	» idem	» 623

2o. het stellen en leveren van een planken heining met eiken palen; ingek. 3 bilj., als:

C. Frommels,	te Drunen,	ƒ 169
Th. Laarakker,	» idem	» 163
P. v. Herpen,	» idem	» 155

beide werken gegund.

Amsterdam, 9 April: de opbouw van het administratiegebouw voor de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, volgens Bestek 309; ingek. 14 bilj., als:

Van Dartelen,	ƒ 246,440
Verbruggen,	» 244,900
Wienhoven,	» 239,000
Van Buuren,	» 236,480
Maks,	» 235,700
Van Berkum,	» 235,600
Kolvers,	» 235,300
Van Liemt,	» 233,990
Woud,	» 233,700
Meekers,	» 230,990
Koster,	» 230,900
Cruijff & Schouten,	» 229,730
Cerlijn & De Haan,	» 218,900
Goldhagen, Antwerpen,	» 209,500

Zutfen, 9 April: de verbouwing van het huis wijk B, no. 24, met bijkomende werken, staande en gelegen in de Korte-Houtstraat en hoek Heukestraat, aldaar, onder beheer van den architect J. G. Mellink; ingek. 8 bilj., als:

H. W. Douwes,	te Zutfen,	ƒ 4825
G. J. Grooters,	» idem	» 4719
H. Langenberg A.Wz.,	» idem	» 4674
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 4598
J. A. Garvelink,	» idem	» 4464
A. J. Pasman,	» idem	» 4067
G. J. Koordeman,	» idem	» 3988
H. J. Bessem Ez.,	» idem	» 3984
Raming		» 4299

Groningen, 9 April: 1o. het bouwen van een schoolgebouw aan het Martini-kerkhof; 2o. het uitvoeren van eenige werken aan de kweekschool voor onderwijzeressen; ingek. 12 bilj., als:

T. Holthuis,	ƒ 31,890
H. Scheltens,	» 29,360
H. v. d. Nap,	» 29,220
J. Ibeling,	» 29,220
B. de Jong,	» 27,927
E. Berkenbosch,	» 27,296
J. Werkman en J. Haupt,	» 27,177
J. Poelman,	» 26,990
Ph. Hendriks,	» 26,966
H. Kiel,	» 26,438
J. I. Toesman,	» 25,876
A. de Vries,	» 25,360

Hengeloo, 10 April: het bouwen eener kerk met badkamer voor de Nederl. Israëlietische gemeente aldaar, onder beheer van den architect J. Moll:

	plan A	plan B
L. P. Groothuis, Hengeloo,	ƒ 8687	ƒ 7535
T. Morselt, Borne,	8100	7000
J. H. Boonk, Hengeloo,	8014	6800
A. Sieverink, Groenloo,	7887	6681

Wijchen, 10 April: het verbouwen der bestaande school met onderwijzerswoning te Niftrik, gemeente Wijchen; ingek. 4 bilj., als:

J. S. Grandjean & Co.,	te Nijmegen,	ƒ 2752
J. v. Heumen,	» Niftrik,	» 2580
J. v. Tienen,	» Neerasselt,	» 2517
H. G. v. Heeswijk,	» Grave,	» 2493

Amsterdam, 10 April: het vergrooten van het gebouw, ingericht tot woningen voor gehuwden in het Diakenie-oude-mannen-en-vrouwen- en bestedelingenhuis, aan de Nieuwe-Heerengracht, onder beheer van den architect W. Hamer; minste inschr. was L. C. Schaade, te Amsterdam, voor ƒ 15,745.

Breda, 10 April: het maken van een apotheekgebouw bij het militair hospitaal, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

J. A. Mol,	te Breda,	ƒ 11,600
C. J. Marijnen,	» idem	» 11,376
P. J. v. Glabbeek,	» idem	» 11,434
J. W. H. Brandt,	» Oosterhout,	» 11,302
J. Mol,	» Breda,	» 11,289
J. Schoenmakers,	» idem	» 11,267
Th. Kessels,	» idem	» 11,017
Raming		» 12,000

Beek-en-Donk, 10 April: het bouwen eener school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning, met bijgebouw en het leveren van schoolmeubelen; ingek. 6 bilj., als:

Jac. Sliegers,	te Mierloo,	ƒ 19,790
P. H. Versteijnen,	» Oosterwijk,	» 19,180
Jan v. Bussel,	» Helmond,	» 18,225
H. H. Verhagen,	» Beek-en-Donk,	» 18,990
H. v. Asseldonk,	» Helmond,	» 18,100
F. Oliviers,	» Schijndel,	» 17,941

's-Hage, 11 April: 1o. het maken van 2 dwarskribben langs den linkeroever van het Scheur, tusschen de kilometerraaien 36 en 37, tot vorming der voorhaven van de schutsluis aan het benedeneind van Rozenburg; ingek. 2 bilj., als:

L. Kalis Kz.,	te Sliedrecht,	ƒ 15,340
M. C. de Jong P.Mz.,	» idem	» 14,300

2o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing tegen het buitenbeloop der bedijking langs den linkeroever der Nieuwe-Merwede, onder de gemeente Made-en-Drimmelen; ingekomen 5 biljetten, als:

C. Bot Cz.,	te Sliedrecht,	ƒ 39,400
G. de Hoog,	» Gorkum,	» 39,280
J. van Gent,	» Leerdam,	» 35,999
C. Hartog,	» Sliedrecht,	» 35,969
P. H. de Bekker,	» Empel,	» 35,834

3o. het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam; ingekomen 5 bilj., als:

M. Deutekom, te Amsterdam,		ƒ 9400
P. van Essen, te Houtrijk-en-Polanen,		» 8490
G. D. van Doorn, te Amsterdam,		» 8488
J. Poot, idem,		» 8285
F. G. Degenhardt, idem,		» 7790

4o. het onderhonden van bestratingen, begrintingen, taluds, bermen en aanlegplaatsen, met eenige bijkomende werken, te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam; ingek. 7 bilj., als:

F. G. Degenhardt,	te Amsterdam,	ƒ 22,000
J. van Houwelingen,	» idem	» 20,780
G. M Brokmeier,	» idem	» 19,999
W. Goedkoop Dz.,	» idem	» 18,740
P. van Essen,	» Houtrijk-en-Polanen,	» 16,700
W. Ambagtsheer,	» Amsterdam,	» 16,300
G. D. van Doorn,	» idem	» 16,000

Ezinge, 11 April: het bouwen van eene school met drie lokalen en onderwijzerswoning; aangenomen door J. Zeldenrust, te Warfum, voor ƒ 11,500.

Hillegersberg, 11 April: het bouwen van een school en onderwijzerswoning in den Prins-Alexanderpolder nabij Terbregge, gemeente Hillegersberg, onder beheer van den architect W. v. Dorp; ingek. 17 bilj., als:

D. J. Ulenberg, Rotterdam,	ƒ 26,700
C. D. Kuit, idem	» 24,000
P. Romeijn, Capelle a/d. IJsel,	» 23,900
J. v. d. Sluis, Hillegersberg,	» 23,800
W. F. C. Schaap, Delft,	» 23,390
J. Slenters. idem	» 23,375
C. v. Soest, Zeist bij Utrecht,	ƒ 22,500
J. A. N. Lucas, Lage-Zwaluwe,	» 22,386
J. v. Sonsbeek, 's-Hage,	» 21,619
G. v. Wijhe, idem	» 21,540
A. Groen, Kralingen,	» 21,084
C. v. d. Berg, Bergschenhoek,	» 20,997
C. Romeijn, Delft,	» 20.954
A. v. d. Torre, Berkel,	» 19,988
C. v. 't Woudt, Vrijenban,	» 19,760
P. A. A. v. Regenmorter, Rotterdam,	» 19,600
B. Maggetti, idem	» 17,900
Begrooting	ƒ 21,008.69

Utrecht, 11 April: Bestek no. 357, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Groningen; ingek. 6 bilj., als:

A. Schreuder Jr.,	te Groningen,	ƒ 4619
H. Kiel	» idem	» 4395
J. Poelman,	» idem	» 4395
G. P. v. Erp,	» idem	» 4300
J. F. Toesman,	» idem	» 4225
H. Janssen,	» idem	» 4094

2o. Bestek no. 358, idem idem station Leeuwarden, ingek. 7 bilj., als:

J. Rüding,	te Leeuwarden,	ƒ 3475
A. Braaksma,	» idem	» 3320
N. W. Stoett,	» idem	» 3274
D. Suwijn,	» idem	» 3242
H. Arends,	» idem	» 3228
H. Keijser Jr.,	» idem	» 3168
P. Boermans,	» idem	» 3139

Haarlem, 12 April: 1o. het herstellen en verbeteren van eenige hoofden op het noorderstrand van Vlieland; minste inschr. was J. Oldenburg, te Bergen, voor ƒ 17,640.

2o. het onderhoud van den zeedijk tusschen Naarden en Muiden, van de strandpalen te Muiderberg en van den zeedijk beoosten Naarden, van 1 Mei '83— 30 April '84; minste inschr. was J. de Gooijer, te Naarden, voor ƒ 500.

Dordrecht. Het opbouwen van de gasmeterfabriek, aldaar, voor rekening van G. Heeley, onder beheer van den architect E. G. A. Fol, te Rotterdam, is, met eenige wijziging, gegund aan den aannemer A. Brandt, te Dordrecht.

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 21 APRIL 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN

Maandag, 23 April.

Bergambacht, te 10 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van de Krimpenerwaard, in het gemeentehuis: 1o. het gewoon onderhoud der dijken, kaden en neervoeten of buitenbermen van de Krimpenerwaard, met het maken van steenglooiingen; 2o. de levering van ongeveer 3500 M³ grint.

Doesburg, te 11 uren, in het Hof Gelria: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen, de werken enz. te Doesburg.

's-Hage, te 11 uren, door de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: het gereedmaken der baan, het leggen der sporen en wissels en de daarmee in-verband-staande werken voor de lijn Voorschoten—Leidschendam

Grave, te 11 uren, op het bureau der genie: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz, te Grave; 2o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Lage-Zwaluwe, te 11 uren, vanwege het rentambt Zwaluwe, bij A. de Visser: het maken van ongeveer 6000 M² nieuw rijzen oeverbeslag en andere werken.

Groote-Lindt, te 11 uren, door den architect A. Visser Kz., te Zwijndrecht, bij H. Schippers: het bouwen van 2 arbeiderswoningen en aanhooren, aldaar.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en stellen van den metalen bovenbouw van de brug over den Amstel tusschen de Amstelstraten.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een paar nieuwe bovenebdeuren en van jalousieschuiven in 2 paar reservedeuren, ten dienste van het kanaal door Voorne. Raming ƒ 13,400.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Eindhoven en Strijp, op het raadhuis: het maken van een kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst. Inl. bij den ingenieur te Stratum.

Groningen, te 12½ uren, door burg. en weth.: 1o. het bestraten van den weg in het verlengde der Nieuwe-Ebbingestraat; 2o. het maken en leveren van schoolmeulen enz voor de kweekschool van onderwijzeressen; 3o. het maken van eene afwateringsgoot in den tuin van de Zuiderbewaarschool.

Kampen, te 1 uur, door het gemeentebest.: 1o. het maken van bleeslagen, ter voorziening van de oevers langs het Ganzen- en het Rechterdiep, in 2 perceelen; 2o. het leveren van rijshout, sparren, perkoenpalen, tuin- en bazaltsteen, in 7 perceelen.

Hansweerd, te 6 uren, door J. L. de Paauw, bij P. van Vliet: het bouwen van 3 woningen in de Lange-Nieuwstraat, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq. te Kruiningen. Aanw. te 5 uren.

Joure, ter gemeentesecretarie van Haskerland: het bouwen van een schoolgebouw met 4 lokalen te Oudehaske.

Dinsdag, 24 April.

Gorinchem, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het herstellen van bekleedingsmuren te Gorinchem. Raming ƒ 12,500; 2o. idem van bekleedingsmuren en van een vleugelmuur van de oostbeer te Woudrichem. Raming ƒ 3500.

Geertruidenberg, te 10 uren, in het Hotel-Gommers: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz. te Geertruidenberg.

Roptazijl, te 10 uren, in het contributiehuis van Vijf-Deelen-Zeedijken-Binnendijks: de gewone werken aan de zeeweringen voor '83, in perceelen.

Breda, te 11 uren, in Het Hof van Holland: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., te Breda. Raming ƒ 8800; 2o. idem van de Koninkl. Mil. Academie, aldaar. Raming ƒ 4050; 3o. eene verving van kazernegebouwen en van de gebouwen enz. der Kon. Mil. Academie. Raming ƒ 13,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en stellen van een ijzeren lichtopstand op het schor bij Strijensas, en het afbreken en opruimen van den bestaanden houten lichtopstand.

Deventer, te 11 uren, op het bureau van den hoofdopzichter van fortificatiën: het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen enz. aldaar.

Nijmegen, te 11 uren, door den architect A. van den Bogaard, bij F. Penders: het bouwen van 2 woonhuizen, met bijlevering der materialen.

Breda, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Café-Neuf: het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht. Inl. bij den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., aldaar.

Zalt-Bommel, te 1 uur, door den dijkstoel van het polderdistrict Bommelerwaard, in het Stadskoffiehuis: 1o. het herstellen der afschuivingen, het met klei bekleeden van p. m. 4000 M³ zandberm enz., langs de Waal- en Maas-bandijken; 2o. het bouwen van een magazijn voor noodmaterialen te Wel.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 359, het onderhouden van- en het verrichten van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen enz., met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Harlingen: 2o. Bestek no. 360, idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Nieuweschans.; 3o. Bestek no. 362, idem idem idem, behoorende tot de stations Vlissingen, Middelburg, Goes en Bergen-op-Zoom; 4o. Bestek no. 363, idem idem idem, behoorende tot het station Deventer.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de voogdij van het Doopsgezind gasthuis, bij Wed. Eekhoff: het amoveeren van eenige woningen en daarvoor in de plaats bouwen van 6 woningen op een terrein in de Nieuwe-Boteringestraat. Inl. bij den architect N. W. Lit, aldaar. Bilj. inzenden vóór 7 uren ten kantore van G. van Calcar.

Heerenveen, ter secretarie van Schoterland: de verbouwing der school te Rotstergaast.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van Duitsche steenkolen voor verschillende stoomgemalen, stoomkraan, stoommachine, stoombaggermolen, stoomsleepbootjes en heischouwen.

Woensdag, 25 April.

Wijdenes, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen van de bestaande school te Wijdenes, met aanbouw van portalen, vernieuwing van het ameublement en bijbehoorende werken; 2o. eenige veranderingen aan de school te Oosterleek, met vernieuwing van het ameublement enz. Inl. bij den architect K. Swagerman Pz., te Bovenkarspel.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van een afsluitdam ter vorming van loswal voor opruiming van gronden uit den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland. Raming ƒ 102,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van zuilenbazalt-steenglooiing tegen het buitenbeloop van den Rijksberm langs den rechteroever der Nieuwe-Merwede, tusschen de kilometerraaien 111 en 112, onder de gemeente Sliedrecht. Raming ƒ 15,060.

Heerjansdam, te 11 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige werken tot herstelling en verbetering van de school, aldaar. Inl. bij den architect A. Visser Kz., te Zwijndrecht.

Staveren, te 11 uren, in de sluiswachterswoning: het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de massale zeesluis, aldaar, met bijbehoorende werken. alsmede het éénjarig onderhoud. Inl. bij den opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 23 April, te 11 uren.

Bolsward, te 11 uren, door burg. en weth.: het maken van een beschoten dak op het gebouw van het post-en-telgraafkantoor, en het herstellen en verlengen van de schutting achter het gebouw.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur der marine: 1o. het verrichten van eenige onderhoudswerken; 2o. het herstellen van dukdalven, het vernieuwen van eene wrijfgording en van eene verankering; 3o. het vernieuwen van een gedeelte loopbrug, alles op 's Rijks werf aldaar.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: het vernieuwen van de helling voor het magazijn van gezaagde en ongezaagde houtwaren.

Krimpen a/d Lek, te 11 uren, door het gemeentebest.: het aanleggen en met zand ophoogen van een terrein, bestemd tot algemeene begraafplaats. Inl. bij den bouwkundige A. Boer, aldaar.

Schoorl, te 12 uren, door het gemeentebest.: het vergrooten der schoollokalen te Schoorl en Groet en van de onderwijzerswoning te Schoorl.

Rensweude, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van een lokaal, gang met privaten, enz. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 25 April, te 10 uren.

Delftshaven, te 1 uur, door burg. en weth.: het uitnemen, afschrappen, teren, zooveel noodig herstellen en weder inhangen der ijzeren deuren van de schutsluis op de Ruigeplaat, aldaar.

Hoedekenskerke, te 2 uren, in het gemeentehuis: de levering aan de watering Hoedekenskerke van 2000 scheepstons gewone Doornikse steen, 1000 idem afval van Lessineesche steen.

Alblasserdam, te 3 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in wijk D. met eenige reparatiën aan de onderwijzerswoning. Aanw. te 11 uren.

Klaaswaal, te 5 uren, bij P. Bakker: het onderhoud der grintwegen van Godschalksoord over Mijnsheerenland en Maasdam tot 's-Gravendeel, en van Cillaarshoek over Klaaswaal tot den grintweg tusschen Oud- en Zuid-Beierland, met een zijtak naar Westmaas, lang circa 27,000 M., waarvoor jaarlijks 1000 M³ grint wordt gebruikt, van 1 Mei '83—31 Dec '86. Inl bij den architect H. Beljers, te Puttershoek.

Nijmegen, 's avonds 8 uren, door de commissie voor de gemeentegasfabriek en waterleiding, op het raadhuis: de levering van 4.800,000 KG. Duitsche gaskolen.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, bij Y. Kuipers: het afbreken en wederopbouwen van een huis aan het Boterdiep, aldaar.

Donderdag, 26 April.

Hindeloopen, te 10 uren, door het dijksbest. van Wijmbritseradeels c.a. contributie-zeedijken, in de Stadsherberg: 1o. het maken en herstellen van eenige perceelen hei- en steenwerk aan de zeewering dier contributie; 2o. de levering van: 165 Noordsch grenen palen, lang 71 dM., 130 idem, lang 62 dM., 680 idem, lang 53 dM., 700 idem, lang 41 dM.; 275 M. eiken gording, zwaar 10 bij 22 cM.; 475 M. idem, zwaar 8 bij 17 cM., 1250 M. grenen plank, zwaar 4 bij 30 cM., 275 M. grenen stekschroot, zwaar 3½ bij 14 cM., 275 last brik, 50 stère grint, 50 last panwrak.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene los-en-ladplaats bij het Dorp Den-Over, op Wieringen. Raming ƒ 2450.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en den ingenieur Welcker, te Alkmaar Raming ƒ 50,000.

Tacozijl (onder Sondel), te 11 uren, door het dijksbest. van Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten, bij Vallenga: de uitvoering van verschillende

kleine aardwerken; het maken van uitwateringspompen; de levering en plaatsing van ijzeren stekken; idem van zinksteen; de levering en verwerking van beton; het uitruimen en weer inheien van verschillende perceelen paalwerk, het maken van kistvullingen en de levering van stroo en rijshout.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. kerkbest., bij Wed. Mart. Vermulst: de levering van bewerkte blauwe Escaussijnsche hardsteenen, sieber-mergel- en savonnières steenen, als:

2042 M³ Escaussijnsche steenen,
9807 » mergel-,
67281 » savonnières steenen.

Inl. bij den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

Breda, te 11 uren, door den architect J. M. Marijnen, in het lokaal der Vereeniging »Concordia": 1o. het verrichten van verfwerken aan het gebouw Concordia; 2o. het cementeeren van de westelijke en zuidelijke gevels van dat gebouw. Aanw. 23 April, te 11 uren.

Heerde, te 5 uren, door de commissie van beheer over den kunstweg van het Blokhuis naar Heerde: de levering van 190 stère zeer grove berggrint en 45 stère stukgeslagen keien.

Vrijdag, 27 April.

Langbroek, te 10 uren, door het waterschapsbest., ter secretarie: het verdiepen vóór 15 Juni '83 en onderhouden tot 1 Nov. '83 van de Langbroeker uitwatering.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de verbetering door begrinting en bestrating van een gedeelte rechter onderberm der Zuid-Willemsvaart. Raming ƒ 14,900.

Amsterdam, te 11 uren, aan het directiegebouw der marine: de levering van verschillende benoodigdheden, in 51 perceelen.

Zegveld, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school op paalfundeering, voor 144 leerlingen, op een terrein in de gemeente. Inl. bij den architect N. A. Swanenburg te Woerden. Aanw. 24 April, te 11 uren.

Neuzen, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen in de kom der gemeente van eene school en onderwijzerswoning, met levering der materialen. Raming ƒ 22,619; 2o. het veranderen van de in de kom der gemeente bestaande openbare school, met levering der materialen. Raming ƒ 3835. Inl. bij den bouwkundige J. Scheele Dz., aldaar. Aanw. 26 April.

Dreumel, te 11½ uren, door den bouwkundige G. J. Groot (te St.-Anna), bij Murkens: het bouwen eener bouwmanswoning, met bijlevering der materialen. Aanw. te 10½ uren.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van keibestrating aan de traverse van den grooten Rijksweg door Almeloo. Raming ƒ 2865.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van klinkerbestratingen op de Rijkswegen in de provincie Overijsel. Raming ƒ 19,000.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: het onderhouden en herstellen der zeeweringen wederzijds Delfzijl, van 1 Mei '83—1 Mei '84, in 2 perceelen.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz. aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van een wachterswoning bij de Bonenberger-schutsluis, op het Apeldoornsche kanaal. Raming ƒ 4570

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Breda, van den dag der goedkeuring tot 31 Dec. '85. Raming ƒ 2245.

Ochten, te 2 uren, door kerkvoogden en notabelen der Herv. gemeente, bij J. W. Stam: het afbreken der oude- en wederopbouwen eener nieuwe kerk, aldaar, grootendeels op bestaande fundeeringen. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 23 April, te 2 uren.

Boksmeer, te 3 uren, door het gemeentebest.: 1o. het inrichten van de voormalige kazerne der maréchaussée tot post-en-telegraafkantoor met directeurswoning. Raming ƒ 9500; 2o. het maken van een ringmuur met 2 ijzeren afsluithekken in het nieuwe schoolgebouw. Raming ƒ 1918.89. Inl. bij den bouwkundige W. Slaterus, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Zaterdag, 28 April.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: het maken van een gebouw, bestemd voor militairen dienst, op den geslechten vestinggrond nabij de Beerenbijt. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 25 April, te 11 uren.

De Wijk (Drente), te 10 uren, ten gemeentehuize: het verbouwen van de school, aldaar. Inl. bij den architect S. H. van der Veen, te Meppel. Aanw. te 9 uren.

Nieuwkoop, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van den polder Nieuwkoop, bij T. Sleeman: het éénjarig onderhoud van- en de vereischte herstellingen, vernieuwingen en leveringen aan de wind- en stoommolens, bruggen, beschoeiingen, hekken, scheringen, duikers, stortebedden, de sluis met sluiswachterswoning te Kattenbrug en verdere getimmerten van den polder, tot 30 April '84, in 5 perceelen.

Anna-Paulowna, te 11 uren, in het raadhuis: het vernieuwen van een brug over den Middelvliet, en de onderhoudswerken aan de molens, bruggen, sluizen en duikers van den Anna-Paulownapolder.

Doesburg, te 11 uren, in het Hof Gelria: eene buitenverving van kazernegebouwen, werken enz., te Doesburg.

Grouw, te 12 uren, door het gemeentebest. van Idaarderadeel: het leveren van 96 schoolbanken voor de school te Grouw.

Sloterdijk, te 12 uren, door burg. en weth. van Sloten: 1o. het bouwen van eene school voor 384 leerlingen, met onderwijzerswoning te Sloterdijk; 2o. het bouwen van eene school voor 288 leerlingen, met overdekte speelplaats en onderwijzerswoning, aan den Baarsjesweg, nabij den Overtoom, gem. Sloten. Inl. bij den architect J. Rietbergen, te Hilversum. Aanw. 25 April.

Osdorp, te 12 uren, door het best. van den Osdorper-Binnenpolder, in De Bonte Os: het éénjarig onderhoud, met belangrijke vernieuwingen aan den windvijzelmolen aan den Haarlemmerstraatweg, nabij Sloterdijk. Aanw. door den opzichter G. S. Nout, te Nieuwer-Amstel, 24 April, te 11 uren. Biljetten inzenden bij den secretaris J. van der Laarse, te Osdorp.

Workum, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk wederzijds de Workumersluis, over eene engte van 2582 M.; 2o. het wegnemen van den oprit van het Workumer-Nieuwland en het in-verband-brengen van dien dijk met den Workumer zeedijk; 3o. de opruiming der bevloering, grint en puin van den rijweg ten zuiden der sluis en het maken van een nieuwen rijweg, ter lengte van 520 M. en van een oprit, lang 130 M.; 4o. het verplaatsen van 70 M. houten walbeschoeiing en het maken van een idem, lang 500 M.; 5o. het maken van een gemetselden keermuur, ter lengte van 125 M. Inl. bij den gemeentearchitect J. Bogtstra.

's-Hee.-Arendskerke, te 1 uur, door burg. en weth.: het afbreken van de oude school enz. en het bouwen van eene nieuwe school met ameublement, te 's-Heer-Hendrikskinderen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes.

Hoorn, te 1½ uren, door burg. en weth.: het maken van eene nieuwe stokerij, kolenloodsen en andere werken, ten dienste der gemeentegasfabriek. Inl. bij den gemeentearchitect en den directeur der gasfabriek.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en bestraten van eenige vakken klinkerbestrating van den grooten Rijksweg 1e klasse no. 5, op het gedeelte genaamd de Biltstraat. Raming ƒ 5730.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning c.a., in 1 perceel. Inl. bij den gemeentebouwmeester.

IJselmuiden, te 3 uren, door burg. en weth., bij H. van Regteren: het bouwen eener school voor 288 leerlingen, met onderwijzerswoning. Inl. bij den archit. H. de Graaf, te Kampen. Aanw. 24 April, te 3 uren.

Hansweerd, te 5 uren, in het Hotel-Paviljoen: het bouwen van een nieuw woonhuis, aldaar. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 4 uren.

Roordahuizum, bij den voorzitter-kerkvoogd A. Wiersma: het vertimmeren der Herv. kerk, aldaar, met inbegrip van stukadoorwerken enz.

Maandag, 30 April.

Zutfen, te 10 uren, in De Hollandsche Tuin: eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Houten, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school in de kom der gemeente, het leveren der benoodigde schoolmeubelen, benevens het verrichten van eenige reparatie aan de onderwijzerswoning. Inl. bij den bouwkundige E. G. Wentink, te Schalkwijk. Aanw. te 9 uren.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudehoornschen zeedijk. Raming ƒ 10,000; 2o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk. Raming ƒ 30,000.

Borger, te 12 uren, bij H. Smit: het bouwen van een gemeentehuis in het dorp Borger. Biljetten inzenden te 10 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 364, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering van het hoofdgebouw, de wissels en sporen, behoorende tot het station Almeloo. Aanw. 23 April, te 1 uur; 2o. Bestek no. 365, idem idem, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Zutfen en gedeelte weg in de Hoven. Aanw. 24 April. te 11 uren.

Nieuwe-Pekela, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school en onderwijzerswoning in wijk I, aldaar; 2o. het maken van de schoolmeubelen. Inl. bij den gemeentearchitect C. Brill. Aanw. 28 April, te 10 uren.

Uden, te 4 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school te Volkel met overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met levering der materialen. Aanw. van 10—1 uur.

Dinsdag, 1 Mei

Hensbroek, te 11 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbeteren van de school te Hensbroek. Inl. bij den architect T. C. van der Sterr, te Hoorn. Aanw. 27 April, te 10 uren.

Bodegrave, te 12 uren. door het gemeentebest.: het verbouwen van school A.

Pannerden, te 1 uur, in het Veerhuis: het maken van de gebouwen, het verrichten der aardewerken en wat daarmee in betrekking staat, ten behoeve van het stoomgemaal van de polders Herwen, Aerdt en Pannerden. Inl. bij de ingenieurs Van Hasselt & De Koning, te Nijmegen. Aanw. 26 April, te 10 uren. Raming ƒ 34,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek AB, het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contrarails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: het bouwen van een politiewachthuis met brandspuithuisje en cachot, benevens het wegnemen van de oude witlagen en het voegen van den toren, alles te Hees.

Bolsward, (onder timmerlieden aldaar woonachtig): eenige belangrijke herstellingen aan de huizing »Æquard-State," door Simon Hoekstra bewoond. Biljetten inzenden voor 1 Mei bij J. D. Mulder, gardiaan van het St.-Antoniegasthuis.

Woensdag, 2 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het wegruimen van een in het Volkerak, onder Fijnaard, gezonken vaartuig. Aanw. 25 April; 2o. het opruimen van Rijksgronden, de Kleine-Welle en de strook aan den rechteroever van den Geldersche IJsel, tusschen de kilometerraaien 109 en 111. Raming ƒ 16,300; 3o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing langs den rechteroever van het Mallegat, tusschen de kilometerraaien 122 en 123, onder de gemeente Dubbeldam. Aanw. 25 April. Raming ƒ 5400.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken vanen bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanw. ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Raming ƒ 8500. (Herbesteding.)

Nuse, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school (thans zonder speelplaats) met ameublement enz. voor 144 leerlingen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 12 uren. (Herbesteding.)

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Utrecht, 7 April: het bouwen van eene openbare school 2e soort met onderwijzerswoning en gymnastieklokaal; ingek. 10 bilj., als:

C. J. v. Vliet,	te Oudshoorn,	ƒ 55,333
R. Pisa,	» Utrecht,	» 47,267
J. W. Tamson,	» Zalt-Bommel,	» 44,329
G. J. v. Vloten,	» Utrecht,	» 42,700
H. G. Frijlink,	» idem	» 42,495
J. de Vos Jr.,	» idem	» 41,997
H. Vermeer,	» idem	» 41,840
W. A. G. Jansen,	» idem	» 41,744
J. A. v. Straten,	» idem	» 41,730
P. Leenders,	» idem	» 41,667

gegund.

Haarlem, 12 April: het éénjarig onderhoud van de werken en kazernegebouwen enz., aldaar; minste inschr. was J. A. Wennekes Jr., te Haarlem, voor ƒ 10,967.

's-Hage, 13 April: het onderhouden en herstellen van het post-en-telegraafgebouw te Rotterdam, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot en met 31 Dec. '85; ingek. 12 bilj., als:

J. Mirande Jr.,	te Rotterdam,	ƒ 18,270
G. de Haas & Zn.,	» idem	» 17,444
J. J. Gort,	» idem	» 16,700
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 16,485
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 16,000
W. v. d. Hoeven,	» idem	» 15,800
P. A. A. v. Regenmorter,	» idem	» 15,770
J. v. d. Vlugt Jr.,	» idem	» 15,740
A. J. Stal,	» idem	» 15,400
J. H. Heusdens,	» idem	» 15,300
P. Blijenburg,	» idem	» 14,960
J. Kleton,	» idem	» 14,749

Goes, 13 April: het maken van de gebouwen en bijbehoorende werken voor het hulpstoomgemaal te Kattendijke; ingek. 11 bilj., als:

B. den Exter v. d. Brink, Krabbendijke,	ƒ 33,500
L. v. Verre, Kruiningen,	» 32,439
J. v. d. Linde, Kattendijke,	» 31,200
P. Dronkers, Kapelle,	» 30,723
C. de Wilde, Kattendijke,	» 30,683
D. v. Maris, Kapelle,	» 27,300
J. Lindenberg en C. Lindenberg, Wemeldinge, elk voor	» 27,000
A. D. Lucas, Zevenbergen,	» 26,777
W. Lammers, Strijen,	» 26,379
C. Romeijn, Delft,	» 25,950

Edam, 13 April: het vergrooten der haven te Volendam, gemeente Edam; ingek. 6 bilj., als:

W. A. Swets,	te Hardinksveld,	ƒ 96,500
B. v. d. Bos,	» Schellinkwoude,	» 77,260
J. v. d. Plas,	» Hardinksveld,	» 75,200
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 72,640
J. Gijselaar,	te Medemblik,	ƒ 68,300
D. Volker,	» Dordrecht,	» 64,860

gegund.

Zwolle, 13 April: het verbouwen der school en bouwen van een nieuwe woning te Westerholte, gemeente Zwollerkerspel, onder beheer van de architecten W. & F. C. Koch; ingek. 4 bilj., als:

Rosmalen & Hertog,	te Zwolle,	ƒ 15,300
J. Bonthuis,	» idem	» 14,005
H. v. d. Sluis,	» idem	» 13,957
L. Meijer,	» idem	» 13,590

gegund.

Limmen, 13 April: het veranderen van de bestaande school alhier en het daarbij aanbouwen van een gelijk schoollokaal met bijbehoorende werken. De ingezonden biljetten bij de aanbesteding op 10 dezer zijn niet in aanmerking gekomen. Het werk is heden onderhands aan een der inschrijvers, P. Langendijk, te Beverwijk, gegund voor ƒ 8600.

Zwolle, 13 April: 1o. het uitvoeren van herstellingen aan de sluizen no. 4 en 5 der Dedemsvaart; minste inschr. was F. Aberson, te Steenwijk, voor ƒ 9863.

2o. het uitvoeren van herstellingen aan sluis no. 8 der Dedemsvaart; ingek. 4 bilj., als:

K. A. Hakkert,	te Avereest,	ƒ 10,694
J. Nuis,	» idem	» 9,956
L. Krook,	» Zwolle,	» 9,882
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 9,273

3o. het leveren en stellen van een ijzeren ophaalbrug over sluis no. 8 op de Dedemsvaart en het beweegbaarmaken van de deuren van sluis no. 5 door middel van duwpersen met windwerken; ingek. 3 bilj. als:

B. Hunze,	te Assen,	ƒ 2195
H. Dalhuisen,	» Kampen,	» 2026
G. B. Meijer,	» Musselkanaal,	» 1978

4o. het leveren van grint ten behoeve van het onderhoud der provinciale wegen, van de Lichtmis langs de Dedemsvaart naar Heemse en langs de Lutterhoofdwijk, in twee perceelen:

1e perc., 300 M³ berggrint, H. Brouwer. Rheden,		ƒ 957
2e » 800 M³ riviergrint, G. v. Leiden, Hasselt,		» 1768

Utrecht, 13 April: het éénjarig onderhoud van: 1o. de werken en kazernegebouwen te Utrecht en op de legerplaats bij Zeist; minste inschr. was H. Leemans, te Utrecht, voor ƒ 8912.

2o. de werken in de Nieuwe Hollandsche waterlinie van de Klop tot en met Vreeswijk; minste inschr. was T. F. van Deyl, te Utrecht, voor ƒ 7050.

3o. de werken in de stelling van Honswijk; minste inschr. was C. van den Berg, te Honswijk, voor ƒ 2300.

4o. de werken te Wijk-bij-Duurstede en van daar naar Odijk; minste inschr. was C. Vroonhof, te Wijk-bij-Duurstede, voor ƒ 1044.

Leeuwarden, 13 April: 1o. het opruimen van ondiepten in eenige kanalen en vaarwaters:

	perc. 1, 2, 3 en 4 in massa	perc. 5	perc. 6	perc. 7	perc. 8	perc. 9	perc. 10
G. C. Visser, Ylst,	ƒ 26,900	ƒ 6295					
W. J. Boltje, Nijehaske en K. R. Kleiterp, Leeuwarden,	24,949	5347	ƒ 969	ƒ 3993	ƒ 1443		
E. B. Kempenius, Bolsward,	22,410	ƒ 1380	7200				
Y. Dikkerboom, Oudehaske,		1573	6249	3964	1489		
F. B. Strak, Oudemirdum,		1449	5747				
H. H. Huisman, Ylst,		1400					
D. T. Algera, Eksmorra,		1290					
G. Catshoek, Sneek,			1098	4700	1615	ƒ 548	
J. Deelstra, Rinsumageest,			1400				
H. G. Veenstra, Warga,			1375	4250			
G. T. Praamstra, Veenwouden,			1320			725	
S. Hoogeveen, Dokkum,			1441			780	
G. v. d. Kamp, Terband,				4400	1700		
R. T. v. d. Velde, Rotsterhaule,					1498		
Raming	ƒ 28,927.50	ƒ 1620	ƒ 6120	ƒ 900	ƒ 3120	ƒ 1510	ƒ 375

Voorloopig gegund aan de laagste inschrijvers.

2o. het verbeteren van den Groenendijk met bijbehoorende kunstwerken:

	perc. 1	perc. 2	massa
J. C. Visser, Ylst,	ƒ 6821		
J. N. Kruizinga, Groningen,			ƒ 57,800
G. T. Praamstra, Veenwouden en J. Bakker, Kollum,			55,300
Raming	ƒ 7270	ƒ 43,800	ƒ 51,070

gegund aan de laagste inschr. in massa.

Heerenveen, 14 April: de verbouwing der school te Delfstrahuizen; ingek. 3 bilj., als:

Pieter M. de Vries, Lemmer,	ƒ 4380
Jan J. Bouma, Langezwaag,	» 4350
Folkert Annes v. d. Zee, Delfstrahuizen,	» 4260

Hellevoetsluis, 14 April: 1o. het éénjarig onderhoud van de werken en gebouwen aldaar; minste inschr. was W. v. Leeuwen, aldaar, voor ƒ 4189.

2o. idem der werken en gebouwen te Brielle; minste inschr. was J. Bout, te Brielle, voor ƒ 4247.

Zwolle, 14 April: 1o. het onderhoud, ged. 11½ maand, van verschillende gemeentegebouwen en daarbijbehoorende meubelen, in 2 perceelen:

	perc. 1	perc. 2
T. Schurink,	ƒ 8899	ƒ 3940
Gebr. Grolleman,	6400	3700
A. v. Straten,	5900	3100
B. Meibergen,	5410	3300
T. Disselhof,	5400	3350
H. J. Hardon,	4949	2736
J. Pellenkoft & Zn.,	4636	2889
M. Wilmink,	4210	2420
K. A. v. d. Berg,	4100	2370
G. Schutte,	2990	1990
A. v. Straten,		ƒ 2957
K. A. v. d. Berg,		» 2400
P. H. Vos,		» 2388
J. L. v. Osch,		» 2297
Gebr. Grolleman,		» 2240
T. G. ter Moolen,		» 1599
G. Schutte,		» 1540
G. Ridder Tz.,		» 1515

Wormerveer, 14 April: het bouwen van eene school voor 288 kinderen en onderwijzerswoning; ingek. 11 bilj., als:

E. v. d. Weijer,	te 's-Hage,	ƒ 32,675
P. Rings,	» Sandpoort,	» 27,825
P. Voorn,	» Wormerveer,	» 27,375
P. Brugman,	» Amsterdam,	» 27,000
Rezelman & De Heer,	» N.-Niedorp,	» 26,194
J. Otter,	» Koog a/d Zaan,	» 26,075
J. H. Raasveld,	» Haarlem,	» 26,000
D. Verlaan & Zn.,	» Zaandam,	» 25,998
J. Roodenrijs,	» Schagen,	» 25,989
P. Langendijk,	» Beverwijk,	» 25,519
Th. Braun,	» idem	» 25,433

Maastricht, 16 April: het maken van bestratingen enz. op den Rijks-grooten weg 1e klasse Maastricht—Vaals, en van bestrate goten enz. op den Rijks-grooten weg 1e kl. Maastricht—Battice, in 2 perceelen; minste inschr. waren: perc. 1, J. Klein, te Maastricht. voor ƒ 2469, perc. 2, L. Beaulen, aldaar, voor 1715.

Charloos, 16 April: 1o. het vergrooten der 2e openbare school en het aanbrengen van veranderingen aan de onderswijzerswoning; ingek. 5 bilj., als:

T. de Recht,	te Charloos,	ƒ 7047
L. C. v. Renswoude,	» idem	» 6720
A. Kruithof,	» idem	» 6622
J. Dura,	» idem	» 6284
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 4980

2o. het vergrooten en vernieuwen der 4e openbare school en onderwijzerswoning; ingek. 5 bilj., als:

M. v. Linschoten,	te Kralingen,	ƒ 15,981
Js. v. d. Vlugt,	» Dordrecht,	» 12,900
A. Kruithof,	» Charloos,	» 10,400
L. C. v. Renswoude,	» idem	» 10,190
H. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 9.247

3o. de leverantie van schoolbanken; ingek. 21 bilj., als:

A. Gijsberts, Rotterdam,	ƒ 2996
G. v. Loon, idem	» 2519
A. Maclean en J. Soetermeer, idem	» 2375.90
J. C. Opsteeg, Dordrecht,	» 2164
P. Vermeer Jz., Gouda,	» 2108
A. Kruithof, Charloos,	» 2024
Joh. de Bres, Dordrecht,	» 1999.99
B. Blok Lz., Charloos,	» 1990
J. Spruijt, Kralingen,	» 1971
A. G. Verbeet, Rotterdam,	» 1968.81
J. Mook, idem	» 1951.86
C. J. Mosterdijk, Sommelsdijk,	» 1935
C. Simons, Zuid-Beierland,	» 1880
G. H. Lodders en C. de Jong, Hendrik-Ido-Ambacht,	» 1796
W. C. Reuhl, Gouda,	» 1790
H. Langbroek, Charloos,	» 1790
F. de Graaf, Schiedam,	» 1785
A. H. Visser, Rotterdam,	» 1760
T. de Recht, Charloos,	» 1745
P. Langeveld, Overschie,	» 1666
H. v. d. Grient, Heinenoord,	» 1547

Boekel, 16 April: het bouwen eener school, overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz.; ingek. 5 bilj., als:

L. Lambers,	te Boerdonk,	ƒ 10,844
J. Slegers,	» Mierloo,	» 10,833
v. Bussel,	» Helmond,	» 10,811
W. v. Lieshout,	» Erp,	» 10,790.61
Fr. Olivier,	» Schijndel,	» 9,941

gegund.

Raming ƒ 10,730.94

's-Hage, 16 April: het verlengen en bestraten van wegen in het Kleine-Veentje; ingekomen 9 bilj., als:

P. Kraaijenveld,	te 's-Hage,	ƒ 4150
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 3940
J. C. de Graaff,	» 's-Hage,	» 3600
C. de Vreede,	» idem	» 3400
J. de Bruin,	» idem	» 3335
J. N. Boers,	» idem	» 3327
W. Lamkamp,	» idem	» 3250
G. Keij,	» Rotterdam,	» 3249
J. J. v. Sonsbeek,	» 's-Hage,	» 3110

Farmsum, 16 April: het bouwen van een heerenhuis voor Dr. C. U. J. Trip; ingek. 3 bilj., als:

J. de Muinck,	te Weiwerd,	ƒ 11,960
W. Scheltens,	» Farmsum,	» 10,193
S. de Witt,	» idem	» 9,971

gegund.

Raming ƒ 10,500

Deutichem, 16 April: de verbouwing van 3 scholen. Perc. 1 ingek. 3 bilj., als:

Leeuwarden, 's avonds 8 uren, bij W. Vonk, in de Schrans: het bouwen eener stelphuizing onder Goutum. Aanw. 28 April, te 10½ uren.

Leeuwarden, door den architect H. H. Kramer: het bouwen van een heerenhuis, aldaar. Aanw. 25 April, te 11 uren.

Valburg, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande en het bouwen van eene nieuwe school te Slijk-Ewijk.

Donderdag, 3 Mei.

Hoogezand, te 3 uren, door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek. Aanw. 28 April, te 2 uren.

Vrijdag, 4 Mei.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken en inhangen van deuren voor de sluizen van de Willemsvaart en bijbehoorende werken. Aanw. 27 April. Raming ƒ 8205; 2o. het maken van eene berg- en herstellingsplaats voor sluisdeuren, en het maken en inhangen van nieuwe vloeddeuren voor de 3 Rijkssluizen aan den mond van het Meppelerdiep te Zwartsluis. Aanw. 27 April. Raming ƒ 7900.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het lokaal van het prov. best.: de herstelling en versterking van een gedeelte van den oostelijken kanaalboord der nieuwe Munnikezijlsterrijt. Aanw. 27 April. Raming ƒ 4000.

Maandag, 7 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen, in de gemeente Weert. Aanw. 30 April. Raming ƒ 5600; 2o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4200.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bezinken en bestorten van den oever voor het 's-Gravendeelscheveer aan de Dortsche Kil. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4400.

Oudkarspel, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 288 kinderen. Inl. bij den burgemeester en den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 2 Mei, te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 367. het omhoogbrengen van de douaneloods en vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Fijenoord. Aanw. 27 April, te 10 uren.

Dinsdag, 8 Mei.

Zalt-Bommel, te 12 uren, door de commissie tot den grintweg van Zalt-Bommel naar Nederhemert, bij Wed. Van der Aa: het baggeren, aanvoeren en oprijden der benoodigde grint.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 366, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Enschede. Aanw. 1 Mei, te 1½ uren.

Woensdag, 9 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmee maken van een haven tusschen peilschaal 36 en 38, in de prov. Overijsel, gem. Kampen. Aanw. 2 Mei. Raming ƒ 21,800; 2o. het vernoogen, verzwaren en verdedigen van het oostelijk deel van den Sasdijk en de daarmee in-verband-staande werken, onder de gemeente De Werken c.a. en Werkendam, prov. Noord-Brabant. Aanw. 2 Mei. Raming ƒ 19,500.

Zutfen, te 11 uren, door den inspecteur der dir. belastingen enz., aan zijn bureau: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen der invoerrechten en accijnsen te Lobit en te Babberich en van de wachthalten te Milligen en aan den weg naar Elten, van den dag der goedkeuring tot en met 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen, 1e afd., te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Aanw. 2 Mei, te 1 uur.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van marine, te 's-Hage. Raming ƒ 10.373.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en een gedeelte aardebaan, benevens eenige andere werken, aldaar, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 894,000; 2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 58,516; 3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perc. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Domburg, te 2 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige veranderingen aan de gemeenteschool, alsmede de vernieuwing der schoolmeubelen. Aanw. 2 Mei, te 2 uren.

Donderdag, 10 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van 2 paalschermen op Wieringen. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 11,050; 2o. het planten van stroo en helm, het stellen van rietschuttingen enz. in de duinen op Tessel en aan den vasten wal van Noord-Holland, in 3 perceelen. Raming resp: ƒ 6050, ƒ 9600, ƒ 7400; 3o. het verbeteren van een gedeelte der kade op Urk. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 3950; 3o. het maken en leveren van 300 betonblokken voor de zeebrekers van de havenhoofden te IJmuiden.

Vrijdag, 11 Mei.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot verdediging van den oever vóór Neuzen. Aanw. 3 en 5 Mei. Raming ƒ 55,000.

Zaterdag, 12 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door den bouwmeester A. C. Bleijs, in het gebouw d'Geelvinck: het amoveeren en wederopbouwen van het perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buiten-Visscherstraat, no. 13, aldaar. Aanw. 5 Mei, te 4 uren.

Deventer: het bouwen van een ziekenhuis van 97 bedden, barakkengebouw van 28 bedden, lijkenhuis met sectiekamer, benevens terreinomheiningen, alles op blok XIV der voormalige vestinggronden, aldaar. Inl. bij den opzichter voor het werk F. de Herder, te Deventer en bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 11 Mei, te 1½ uren. Raming ƒ 119,000.

Dinsdag, 15 Mei.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 361, het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederl. Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspurt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg Arnhem—Leeuwarden. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 5 Mei, te 9 uren.

Woensdag, 16 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van 4 dwarskribben onder de gemeente Doorweerd, langs den rechteroever van den Neder-Rijn, tusschen de kilometerraaien 32 en 33 der herziene rivierkaart. Aanw. 9 Mei. Raming ƒ 8700.

Donderdag, 17 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren der Rijkszee- en havenwerken op Marken. Aanw. 10 Mei. Raming ƒ 8300.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming ƒ 1750.

Zaterdag, 26 Mei.

Grouw, ten gemeentehuize van Idaarderadeel: de levering van 330 stère gewasschen grove riviergrint en 25 stère harde puin.

Woensdag, 30 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van Rijks-stoombaggervaartuigen, Aanw. 23 Mei. Raming ƒ 58,000.

F. P. Maandag,	te Ambt-Deutichem,	ƒ 10,900
H. J. Musselink,	» Deutichem,	» 10.379
F. Siebelink,	» idem	» 10,380
D. J. Vinkenborg,	» idem	» 9,963
F. H. Bleumer,	» 's-Heerenberg,	» 9,480

Perc. 2 ingek. 4 bilj., als:

G. Rozier,	te Gendringen,	ƒ 7288
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 6679
D. J. Vinkenborg,	» idem	» 6484
J. W. v. d. Linde,	» Ambt-Deutichem,	» 5988

Perc. 3 ingek. 4 bilj., als:

G. Rozier,	te Gendringen,	ƒ 2104
G. Bot & Bluemink,	» Ambt-Deutichem,	» 1990
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 1769
D. J. Vinkenborg,	» idem	» 1749

Massa ingek. 2 bilj., als:

W. Wissink,	te Arnhem,	ƒ 24,111
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 18,629

Medemblik, 16 April: het driejarig onderhoud van alle straatwegen, behoorende aan het Ambacht Vier Noorderkoggen; aannemer J. Ootes, te Wognum, voor 17,825.

Oorschot, 16 April: 1o. het bouwen van eene school op het gehucht Spoordonk; 2o. idem van eene school enz. op het gehucht Straten:

	Spoordonk	Straten	massa
D. v. Kollenburgs Oorschot,	ƒ 11100		
J. Bekx, Tilburg,	9760	ƒ 5800	
C. Stads, idem	9700	5750	
P. Dielissen, idem	9338	5710	
P. Somers, Oorschot,	8770	5950	
J. v. Rijt, Oosterwijk,	8259	4778	ƒ 13,070
Gebr. v. d. Struijk, id.	8239	4758	13,047
P. H. Versteijnen, id.	8110	5400	

gegund: perc. 1 aan P. H. Versteijnen, perc. 2 aan Gebr. v. d. Struijk.

2o. de levering der schoolmeubels aan beide scholen; ingek. 6 bilj., als:

P. Somers,	te Oorschot,	ƒ 1630
P. den Ouden,	» idem	» 1400
P. H. Versteijnen,	» Oosterwijk,	» 1370
W. Nieuwenhuizen,	» Sprang,	» 1348.90
J. v. Rijt,	» Oosterwijk,	» 1340
J. C. Opsteegh,	» Dordrecht,	» 1274

gegund.

Doesburg, 17 April: het bouwen eener school; ingekomen 12 bilj., als:

Heijting & Willemsen, Angerloo,		ƒ 16,499
H. A. Welsing, Brummen,		» 16,438
J. Steinvoort, idem		» 15,899
J. de Witt, Dieren,		» 15,557
H. M. Berendsen, Laag-Keppel,		» 15,393
H. J. Masselink, Deutichem,		» 15,219
H. Stoltenberg, Dieren,		» 14,761
G. J. Onstein, Doesburg,		» 14,675
L. Enklaar, Dieren,		» 14,641
M. H. Johnk, Doesburg,		» 14,017
H. C. Bloemendaal, idem		» 13,936
H. B. Koobs, idem		» 13,786

gegund.

Amsterdam, 17 April: het bouwen van twee woonhuizen in het Weteringplantsoen, onder beheer van de architecten J. P. F. van Rossem en W. J. Vuyk; ingek. 12 bilj., als:

J. F. Prenzler,	te Amsterdam,	ƒ 38,850
G. L. Brouwer en D. Hoogerbeets,	» idem	» 35,970
E. R. Kuipers,	» N.-Amstel,	» 32 320
D. Verbeek & Zn.,	» Amsterdam	» 30,997
W. L. Leibbrandt,	» idem	» 30,880
J. Stam,	» idem	» 30,124
P. N. Wolf & Zn.,	» idem	» 29.937
A. Aalders,	» idem	» 27,960
Gebr. v. Berkum,	» idem	» 26,990
D. Roepman,	» idem	» 26,692
J. H. Huy,	» idem	» 26,480
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	» idem	» 24,900

gegund aan Gebr. Van Berkum, voor ƒ 26,990

Amersfoort, 17 April: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz.; minste inschr. was W. van de Kooij, te Amersfoort, voor ƒ 7795.

2o. idem van de werken in de Grebbelinie en de linie in de Neder-Betuwe; minste inschr. was C. Vroomhof, te Wijk-bij-Duurstede voor ƒ 3450.

3o. eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar; minste inschr. was Ph. Smit, aldaar, voor ƒ 781.

Ierseke, 17 April: de aanleg van een oesterput op gronden van het waterschap Breede-Watering; minste inschr. was Ch. de Jonge, te Ierseke, voor ƒ 47,700.

Utrecht, 17 April: 1o. Bestek AC, het leveren van eikenhouten dwarsliggers en van eikenhout voor wissels en kruisingen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem—Zutfen, in 4 perc.; ingek. 20 bilj. (1 ongeldig):

		1e perc. 9795 ligg.	2e perc. 9795 ligg.	3e pere. 9795 ligg.	4e perc.
J. H. van Hoogerwou,	te Bokstel,	ƒ 3.12	ƒ 3.12	ƒ 3.12	
De Haas & Söhne,	» Wesel,	3.19	3.16	3.13⁹	ƒ 3228
J. J. v. d. Eerden Pzn.,	» Bokstel,	32,518	31,050	32,030	3370
Merrem & La Porte,	» Amsterdam,				45 M³
J. B. Groothuis,	» Denekamp,			3.20	42 »
F. Clercx,	» Bokstel,	2.92	2.95	3.03	54 »
G. B. Kemperman,	» Silvolde,				42.88 »
B. H. Clercx,	» Bokstel,	2.88⁵	2.93⁵	2.97⁸	
J. Nahuis,	» Groenloo,	3.18	3.30		40.90
Lambiotte Vigneron,	» Brussel,	28,895.25	28,895.25	28,895.25	
J. A. v. d. Eerden Wz.,	» Bokstel,	3.19	3.18	3.20	
P. H. van Hoogerwou,	» idem		3 15		
H. Jansen,	» Didam,				2938

2o. Bestek AD, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en eindplaten, ijzeren haak- en schroefbouten en stalen veerringen, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen. (In 3 perceelen):

	perc. 1.	perc. 2	perc. 3
C. Cammell & Co., te Sheffield,	ƒ 163,038		
Caramin & Co., te Thy-le-Château,	149,067		
Soc. An. de la fabrique de fer d'Ougrée, te Ougrée,	148.000		
Gutte-Hoffnungshütte, te Oberhausen a/d Ruhr,	146,115		
Société John Cocquerill, te Seraing,	144,556		
Bochümer Verein für Bergbau und Gussstahlfabrication, te Bochum,	144.280		
Rheinische Stahlwerke, te Ruhrort,	141,613.08		
»Phoenix" Actien-Gesellschaft für Bergbau und Hüttenbetrieb, te Laar b/Ruhrort,	141,586		
Société Anon. des Aciéries d'Angleur, te Renory (Angleur),	141,220		
Gesellschaft für Stahl-Industrie, te Bochum,	141,220.80		
Actien-Gesellschaft Eisen- und Stahlwerk, te Osnabrück,	136,377		
Fr. Krupp, te Essen,	133,948		
H. E. Oving Jr., te Rotterdam,	—	ƒ 7749.50	
Gebr. Doppler, te Maastricht,	—	8064	
Société An. de Gosselies, te Gosselies,	—	8700	
R. S. Stokvis & Zn., te Rotterdam,	—	8310.75	ƒ 14.85 (1000 st.)
H. B. Seissenschmidt, te Plettenberg,	—	8680	— »
Fr. Beyersmann, te Hagen,	—	9150	15,30 »
Merrem & La Porte, te Amsterdam,	—	8854.90	369.52

Onderdendam, 18 April: het amoveeren van landbruggen en daarvoor in de plaats bouwen van 3 vaste bruggen; ingek. 16 bilj., als:

J. Dam,	te Raskwerd,	ƒ 6509
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 6200
H. Wind,	» Zoutkamp,	» 6200
H. Herder,	» Ezinge,	» 6126
G. Wolthuis,	» Bedum,	» 5888
B. W. Pathuis,	» Garnwerd,	» 5850
G. Bremer,	» Middelstum,	» 5742
S. H. Kremer,	» Bedum,	» 5730
S. Ubels,	» idem	» 5675
J. K. v. Dijk,	» idem	» 5600
J. Kerkstra,	» Ruigezand,	» 5438
J. Pott,	te Stedum,	ƒ 5375
K. R. Danhof,	» Bafloo,	» 5350
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 5143
T. Bos,	» idem	» 5079
J. Timmer,	» Obergum,	» 4890

gegund.

Groningen, 18 April: het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen en der werken, aldaar: ingek. 9 bilj., als:

Ibelings,	ƒ 4214
Van Erp,	» 3915
Toesman,	» 3890
Poelman,	» 3784
Dussel,	» 3737
Morak,	» 3687
Holthuis,	» 3667
Werkman,	» 3666
Kiel,	» 3579

Nijmegen, 18 April: 1o. het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen enz.; 2o. idem der werken; minste inschr. was J. Theunissen, te Nijmegen, resp. voor ƒ 4590 en ƒ 2695.

3o. eene verving van kazernegebouwen; minste inscbr. was J. A. Everts, te Nijmegen, voor ƒ 659.

's-Hage, 18 April: 1o. het maken van de aardebaan, de kunstwerken, den bovenbouw, de overgangs- en eenige andere werken voor het gedeelte van den spoorweg Zaanstreek—Enkhuizen tusschen de stations Hoorn en Enkhuizen; ingek. 3 bilj., als:

K. Kalis Kz.,	te Sliedrecht,	ƒ 774.800
D. Volker,	» Dordrecht,	» 738,000
G. A. van Hattem, Sliedrecht en G. Goedhart,	» idem	» 694,650

2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Roermond, gezonken vaartuig; ingek. 2 bilj., als:

H. Renkin,	te Roermond,	ƒ 1295
L. v. Gasselt,	» Venloo,	» 750

Amsterdam, 18 April: de levering bij de directie der marine te Willemsoord van verschillende benoodigdheden; minste inschrijvers:

1.	eiken balken, J. J. Claasen Jr. en Co., Amsterdam,	ƒ 14892.—
2.	eiken krommers, idem,	» 4944.—
3.	wagenschot enz., Wed J. Mats, Zaandam,	» 2443,20
4.	Amerik. masten, Ambagtsheer en V. d. Meulen, Amsterdam,	» 1020.—
5.	dennen masten, J. J. Claasen Jr. en Co.,	» 4467.—
6.	Noordsche houtwaren, G. Kost, Amsterdam,	» 610.—
7.	Amerik. dekdelen, G. Alberts Lz. en Co., Middelburg,	» 5460.—
8.	grenen balk-Noordsche en Pruisische delen, F. en G. Gras, Zaand.,	» 9236.—
9.	idem idem	» 9236.—
10.	grenen ribben, schrooten en latten, Gebr. Janzen, Nieuwediep,	» 3688.—
11.	vuren delen, D. Spaans, Barsingerhorn,	» 3841.—
12.	dennen id., A. Vos Rz., Helder,	» 2016.—
13.	iepen- en essenhout, Wed. G. Gras en Zonen,	» 2922.—
14.	gemaakt ijzerwerk, T. C. Govers, Helder,	» 3332.45
15.	moerbouten, V. d. Berg en Co., Amsterdam,	» 1265.85
16.	koper in bladen enz., H. de Heus en Zn., Rotterdam,	» 10116.44
17.	koper in staven en koperdraad, idem idem,	» 2870.63⁵
18.	koperen spijkers, idem idem,	» 3643.67
19.	lood, B. J. Nijkerk, Amsterdam,	» 1259.25
20.	zink in bladen en zinkspijkers, A. D. Hamburger, Utrecht,	» 971.51
21.	ijzeren spijkers, M. J. Enthoven en Zn., Zalt-Bommel,	» 682.60
22.	kramerijen, T. C. Govers,	» 7227.17
23.	gereedschappen, Meijjes en Höweler, Amsterdam,	» 3037.38
24.	vijlen, R. S. Stokvis en Zn., Rott.	» 1160.22
25.	machinekamerbehoeften, id. id.,	» 1647.31
26.	afval van katoenen garens, Gebr. Polak, Almeloo,	» 2879.10
27.	Eng. schaalkolen (Cardiff), B. Hagedoorn en Zn., Amsterdam,	» 23940.—
28.	smeekolen, idem idem,	» 2300.—
29.	houtskolen, C. Berghuijs, Amst.,	» 784.—
30.	dubbel- of huidpapier, Jan Bakker Cz., Westzaan,	» 1140.—
31.	pek, Broms en Uhlenbroek, Amst.,	» 1053.—
32.	zeegras, Vissering en Lely, id.,	» 536.—
33.	verfwaren, idem id.,	» 8564.59
34.	loodwit, Wed. Hondorff, Block en Braet, Schoonhoven,	» 3444.—
35.	zinkverf, Gebr. Abrahams, 's-Hage,	» 2414.40
36.	boomolie, A. C. v. d. Meulen en Zn., 's-Bosch,	» 4620.—
37.	lijnolie, F. Alberdingk en Zonen, Amsterdam,	» 5412.50

38. patentolie, idem idem, ƒ 4275.—
39. halfwit glasenz., E. Masion, Dord., » 851.30
40. patent ruw glas enz., G. Koppen, Nieuwediep, » 689.50
41. dakleien, A. Vos Rz., Helder, » 1200.—
42. kalk en zand, Gebr. Janzen, Nieuwediep, » 482.50
43. steen, G. Moerman, Helder, » 3491.90
44. vlagdoek, Van Hartrop en Zn., Leiden. » 1243.81
45. laken, geen inschrijvers.
46. garens, G. H. Brokmeier, Amst., » 1278.90
47. duigen en bodemstukken, J. W. H. Wijntjes, idem » 4675.—
48. kommaliegoederen (ijzerw.) T. C. Govers, Helder, » 706.74
49. kommaliegoeder. (koper en blikw.) Meijjes & Höweler, Amsterdam, » 1076.47⁵
50. borstelwerk enz., Aug. Zevenboom & Zn., idem » 4241.96⁵
51. reuzel, Gt. Dop & Zn., idem » 1686.63
52. roet, J. L. H. Smits & Co., idem » 1008.—
53. groene zeep, S. A. Levisson & Zn., 's-Hage, » 1618.40
54. bindrotting, H. Rijfsnijder, Amsterdam, » 850.—
55. papier enz., De Ruijter & Meijer, idem » 1405.81
56. stearine-kaarsen, directeur-liquidateur der Kon. fabriek van Waskaarsen in liq., Amsterdam, » 4524.45

Gouda, 18 April: de levering van:
1o. 10,000 Luiksche straatkeien 14/16; ingek. 2 bilj., als:
F. Bodson. te Heumen, ƒ 880
F. J. Smits, » Dordrecht, » 858.50
2o. 30,000 Vechtsche straatklinkers, Vechtschen vorm; ingek. 4 bilj., als:
J. Plomp, te Zuijlens, ƒ 17.74
Koolemans Beynen, » Utrecht, » 17.24
Trip & Co., te Utrecht, ƒ 15.34
J. Brunt Jz., » Woerden, » 14.93
per 1000.
3o. 50,000 Vechtsche straatklinkers, Waalvorm; ingek. 6 bilj., als:
G. v. d. Broeke, te Utrecht, ƒ 21.49⁵
C. Kamp, » Linschoten, » 19.87
J. J. Bekker, » Amsterdam, » 19.75
W. Mijnlief, » Zutfen, » 19.50
L. A. v. Delden, » Leijerdorp, » 19.24
H. C. v. Stuijvenberg, » Utrecht, » 18.85
4o. 80,000 blauwe IJselstraatklinkers; ingek. 6. bilj., als:
J. J. Haverkamp firma F. A. v. Lange, te Gouderak, ƒ 598.40
J. Smits, » idem » 595.—
J. v. Holst, » Ouderkerk a/d IJsel, » 588.—
P. Schelling & Zn., » idem » 583.20
A. C. v. Houweninge, » Gouderak, » 575.20
J. C. v. Vliet, » idem » 559.20

Leiden, 19 April: het benoodigde timmerwerk, lood- en zinkwerk, en glas- en verfwerk van vijf burgerwoningen en veertien arbeiderswoningen, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden, in drie perceelen:
Timmerwerk:
J. P. Kerkvliet, te Leiden, ƒ 15,249
C. G. v. Oerle, » idem » 14,990
C. Carlier, » idem » 13,800
G. J. Kooreman & H. de Jong, » idem » 12,980
G. v. Diest & P. v. d. Horst, » idem » 11,660
T. Los, » idem » 11,222
M. N. Langezaal, » idem » 9,972
P. L. v. Erkel, » idem » 9,249
Lood- en zinkwerk:
H. M. Roman, te Leiden, ƒ 1290
J. v. d. Heijden, » idem » 1120
Cuylits & De Regt, » Rotterdam, » 1118
Glas- en verfwerk:
W. v. Dam, te Leiden, ƒ 2150
D. J. v. Amerom, » idem » 1900

Alkemade, 19 April: het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met woning voor den directeur; ingek. 9 bilj., als:
J. J. v. Deth, Zwammerdam, ƒ 13,600
W. v. Ingen, Bodegrave, » 13,595
W. Boot, Woubrugge, » 13,046
L. Gesman, Oudshoorn, » 12,972
H. Rinck, Haarlemmermeer, » 12,880
C. v. Amsterdam, Alkemade, » 12,649
J. Molenaar, Lisse, » 12,550
J. Spreij, Koudekerk, » 12,217
P. v. Vliet, Woubrugge, » 11,494
gegund.

Groningen, 19 April: het leggen van buisleidingen en zinkputten in- en het maken van bestratingswerken op het terrein om het Gymnasium en den Schouwburg; ingekomen 8 bilj., als:
H. Kiel, ƒ 12,777
B. de Jong, » 11,984
S. de Wit, » 11,743
J. Wallinga, » 11,730
N. Kruizenga, » 11,660
J. Toesman, » 11,334
A. J. Croon, » 10,987
P. H. Dopheide, » 10,623
2o. het leggen van een afstroomingsbuis ten behoeve der bad-en-zweminrichting; ingek. 7 bilj., als:
N. Kruizenga, ƒ 2660
P. H. Dopheide, » 2290
A. J. Croon, » 2217
J. J. Toesman, » 2192
H. Kiel, » 2139
B. de Jong, » 2135
H. J. S. Walker, » 2047

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 28 APRIL 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 30 April.

Zutfen, te 10 uren, in De Hollandsche Tuin: eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Houten, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school in de kom der gemeente, het leveren der benoodigde schoolmeubelen, benevens het verrichten van eenige reparatie aan de onderwijzerswoning. Inl. bij den bouwkundige E. G. Wentink, te Schalkwijk. Aanw. te 9 uren.

Middelburg, te 11 uren, door het polderbest. van Walcheren, in de Abdij: het uitgraven, overladen en vervoeren van 9527 M³ klei, met het in profiel verwerken van 6362 M³, benevens het afgraven, vervoeren en in profiel verwerken van 3550 M³ zand, bij den Westkapelschen zeedijk.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudehoornschen zeedijk. Raming ƒ 10,000; 2o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk. Raming ƒ 30,000.

Borger, te 12 uren, bij H. Smit: het bouwen van een gemeentehuis in het dorp Borger. Biljetten inzenden te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het vergrooten van de school voor m. u. l. o., aan de Schelpkade.

Rotterdam, te 2 uren, door A. Koene: het verbouwen van een pakhuis, in verband met het Grand-Hôtel-Coomans, aan de Hoofdsteeg, te Rotterdam. Inl. bij de architecten C. Bruijnzeel & J. Verheul.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 364, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering van het hoofdgebouw, de wissels en sporen, behoorende tot het station Almeloo. 2o. Bestek no. 365, idem idem, met uitzondering der wissels en sporeu, behoorende tot het gemeenschappelijk station Zutfen en gedeelte weg in de Hoven.

Ossendrecht, te 3 uren, door burg. en weth.: de levering van 45 stuks schoolbanken. Inl. bij den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Leerdam, te 3 uren, in het Hotel-Boerboom: het bouwen van een woonhuis aan den Schoonerwoerdscheweg. Inl. bij den architect J. C. van Wijk, te Rotterdam.

Nieuwe-Pekela, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school en onderwijzerswoning in wijk I, aldaar; 2o. het maken van de schoolmeubelen. Inl. bij den gemeentearchitect C. Brill.

Uden, te 4 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school te Volkel met overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met levering der materialen. Aanw. van 10—1 uur.

Dinsdag, 1 Mei

Hensbroek, te 11 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbeteren van de school te Hensbroek. Inl. bij den architect T. C. van der Sterr, te Hoorn.

Bodegrave, te 12 uren, door het gemeentebest.: het verbouwen van school A.

Pannerden, te 1 uur, in het Veerhuis: het maken van de gebouwen, het verrichten der aardewerken en wat daarmee in betrekking staat, ten behoeve van het stoomgemaal van de polders Herwen, Aerdt en Pannerden. Inl. bij de ingenieurs Van Hasselt & De Koning, te Nijmegen. Raming ƒ 34,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek AB, het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contrarails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: het bouwen van een politiewachthuis met brandspuithuisje en cachot, benevens het wegnemen van de oude witlagen en het voegen van den toren, alles te Hees.

Bolsward, (onder timmerlieden aldaar woonachtig): eenige belangrijke herstellingen aan de huizing »Æquard-State," door Simon Hoekstra bewoond. Biljetten inzenden vóór 1 Mei bij J. D. Mulder, gardiaan van het St.-Antoniegasthuis.

Woensdag, 2 Mei.

Ferwerd, te 10 uren, op het gemeentehuis van Ferwerderadeel: 1o. het maken van eene bewaarplaats van fecaliën te Hallum; 2o. de levering van 200 privaattonnen en 40 deksels; 3o. de levering van 900 stère grint en 150 stère puin.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het wegruimen van een in het Volkerak, onder Fijnaard, gezonken vaartuig. Aanw. 25 April; 2o. het opruimen van Rijksgronden, de Kleine-Welle en de strook aan den rechteroever van den Geldersche-IJsel, tusschen de kilometerraaien 109 en 111. Raming ƒ 16,300; 3o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing langs den rechteroever van het Mallegat, tusschen de kilometerraaien 122 en 123, onder de gemeente Dubbeldam. Raming ƒ 5400.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanw. ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Raming ƒ 8500. (Herbesteding.)

Nisse, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school (thans zonder speelplaats) met ameublement enz. voor 144 leerlingen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 12 uren. (Herbesteding.)

Dubbeldam, te 3 uren, in de consistoriekamer der Herv. gemeente: het leveren en inzetten van 17 stuks gegoten-ijzeren ramen in het kerkgebouw der Ned. Herv. gemeente. Aanw. te 2 uren.

Leeuwarden, 's avonds 8 uren, bij W. Vonk, in de Schrans: het bouwen eener stelphuizing onder Goutum.

Groningen, 's avonds 8 uren, door het best. der Bouwvereeniging, bij Wed. Eekhoff: het bouwen van 56 woningen in de Ooster- en in de Westerbadstraat, buiten de voormalige Apoort, aldaar, met de levering der materialen enz. Inl. bij den bouwkundige J. Woldendorp.

Leeuwarden, door den architect H. H. Kramer: het bouwen van een heerenhuis, aldaar.

Valburg, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande en het bouwen van eene nieuwe school te Slijk-Ewijk.

Donderdag, 3 Mei.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het aanbrengen van een trottoir langs de zuidzijde van de St.-Jansstraat; 2o. het herstellen van den Korreweg.

Hoogezand, te 3 uren. door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek.

Vrijdag, 4 Mei.

Stadskanaal, te 11 uren, door burg. en weth. van Onstwedde, ten gemeentehuize: de bijbouw van 3 lokalen met bijkomende werken aan de eerste school te Stadskanaal, hoofdonderw. Jager. Inl. bij J. Moolhuizen. Aanw. 30 April, te 11 uren.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het maken van eene bestrating vóór de kazerne en het verbeteren van de wegen en paden der Pupillenschool te Nieuwersluis. Raming ƒ 1450.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken en inhangen van deuren voor de sluizen van de Willemsvaart en bijbehoorende werken. Raming ƒ 8205; 2o. het maken van eene berg- en herstellingsplaats voor sluisdeuren, en het maken en inhangen van nieuwe vloeddeuren voor de 3 Rijkssluizen aan den mond van het Meppelerdiep te Zwartsluis. Raming ƒ 7900.

Zwolle, te 12 uren, in Odéon: het éénjarig onderhoud van de gewone werken en kazernegebouwen in de legerplaats bij Oldebroek. Raming ƒ 1600. (Herbesteding.)

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste van de Rijkstelegraaf: 1o. de aanleg van een telegraaflijn tusschen Winkel en Wieringerwaard. Raming ƒ 770; 2o. het herstellen en verbeteren van de telegraaflijnen tusschen Amsterdam en Haarlem. Raming ƒ 1800.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het lokaal van het prov. best.: de herstelling en versterking van een gedeelte van den oostelijken kanaalboord der nieuwe Munnikezijlsterrijt. Raming ƒ 4000.

Delft, 's avonds 8 uren, door J. van den Berg: het amoveeren van twee huizen aan de Buitenwatersloot, aldaar, en het ter plaatse bouwen van 2 woonhuizen. Inl. bij den bouwkundige W. van Dorp, aldaar. Aanw. 2 Mei, te 5 uren.

Zaterdag, 5 Mei.

Wieringen, te 4 uren, door het dijksbest, in het Schippershuis: het maken van 3 vakken steenglooiing en een steenen dam. Inl. bij den opzichter S. B. Gorter, aldaar.

Lemmer, ter secretarie van Lemsterland: het leveren en ter plaatse brengen van 190 stère grint en 28 stère grintzand, in 2 perceelen.

Zaandam, door E. G. Verkade, ten kantore van den architect J. van der Koogh: het maken van eene aanbouwing bij het pakhuis C. 157.

Maandag, 7 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen, in de gemeente Weert. Aanw. 30 April. Raming ƒ 5600; 2o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4200.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bezinken en bestorten van den oever voor het 's-Gravendeelscheveer aan de Dortsche Kil. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4400.

Elst, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Overbetuwe, in het Ambtshuis: 1o. het verhoogen en verzwaren van een gedeelte van den Rijnbandijk onder Elden en Driel, ter lengte van ongeveer 880 M.; 2o. idem idem van den Rijnbandijk onder Driel, ter lengte van ongeveer 1125 M.; 3o. idem idem van den Waalbandijk onder de Honderd Morgen, van Pannerden, ter lengte van ongeveer 1449 M.; 4o. het onder-profiel-brengen van den in 1881 verhoogden en verzwaarden dijk onder Lent, Oosterhout en Slijk-Ewijk. Aanw. 4 Mei, te 10 uren. Biljetten inzenden uiterlijk 6 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door het best. van de Sloterbinnen- en Middelveldsche Gecombineerde polders, in het Burgerweeshuis: het leveren en stellen van een nieuwen houten vijzel met toebehooren in het stoomgemaal »Kostverloren", en het driejarig onderhoud van 2 watermolens, 2 overhalen met hunne polderhuizen en annexe werken aan gemelden polder toebehoorende, van 1 Juni '83—31 Mei '86. Inl. bij den opzichter G. S. Nout, Overtoom 159, te Nieuweramstel. Aanw. 5 Mei, te 10 uren.

Oudkarspel, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene

38. patentolie, idem idem, ƒ 4275.—
39. halfwit glas enz., E. Masion, Dord., » 851.30
40. patent ruw glas enz., G. Koppen, Nieuwediep, » 689.50
41. dakleien, A. Vos Rz., Helder, » 1200.—
42. kalk en zand, Gebr. Janzen, Nieuwediep, » 482.50
43. steen, G. Moerman, Helder, » 3491.90
44. vlagdoek, Van Hartrop en Zn., Leiden, » 1243.81
45. laken, geen inschrijvers.
46. garens, G. H. Brokmeier, Amst., » 1278.90
47. duigen en bodemstukken, J. W. H. Wijntjes, idem » 4675.—
48. kommaliegoederen (ijzerw.) T. C. Govers, Helder, » 706.74
49. kommaliegoeder. (koper en blikw.) Meijjes & Höweler, Amsterdam, » 1076.47⁵
50. borstelwerk enz., Aug. Zevenboom & Zn., idem » 4241.96⁵
51. reuzel, Gt. Dop & Zn., idem » 1686.63
52. roet, J. L. H. Smits & Co., idem » 1008.—
53. groene zeep, S. A. Levisson & Zn., 's-Hage, » 1618.40
54. bindrotting, H. Rijfsnijder, Amsterdam, » 850.—
55. papier enz., De Ruijter & Meijer, idem » 1405.81
56. stearine-kaarsen, directeur-liquidateur der Kon. fabriek van Waskaarsen in liq., Amsterdam, » 4524.45

Gouda, 18 April: de levering van:
1o. 10,000 Luikse straatkeien 15/16; ingek. 2 bilj., als:

F. Bodson,	te Heumen,	ƒ 880
F. J. Smits,	» Dordrecht,	» 858.50

2o. 30,000 Vechtsche straatklinkers, Vechtschen vorm; ingek. 4 bilj., als:

J. Plomp,	te Zuijlens,	ƒ 17.74
Koolemans Beynen,	» Utrecht,	» 17.24
Trip & Co.,	te Utrecht,	ƒ 15.34
J. Brunt Jz.,	» Woerden,	» 14.93

per 1000.
3o. 50,000 Vechtsche straatklinkers, Waalvorm; ingek. 6 bilj., als:

G. v. d. Broeke,	te Utrecht,	ƒ 21.49⁵
C. Kamp,	» Linschoten,	» 19.87
J. J. Bekker,	» Amsterdam,	» 19.75
W. Mijnlief,	» Zutfen,	» 19.50
L. A. v. Delden,	» Leijerdorp,	» 19.24
H. C. v. Stuijvenberg,	» Utrecht,	» 18.85

4o. 80.000 blauwe IJselstraatklinkers; ingek. 6. bilj., als:

J. J. Haverkamp firma F. A. v. Lange,	te Gouderak,	ƒ 598.40
J. Smits,	» idem	» 595.—
J. v. Holst,	» Ouderkerk a/d IJsel,	» 588.—
P. Schelling & Zn.,	» idem	» 583.20
A. C. v. Houweninge,	» Gouderak,	» 575.20
J. C. v. Vliet,	» idem	» 559.20

Leiden, 19 April: het benoodigde timmerwerk, lood- en zinkwerk, en glas- en verfwerk van vijf burgerwoningen en veertien arbeiderswoningen, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden, in drie perceelen:

Timmerwerk:

J. P. Kerkvliet,	te Leiden,	ƒ 15.249
C. G. v. Oerle,	» idem	» 14.990
C. Carlier,	» idem	» 13.800
G. J. Kooreman & H. de Jong,	» idem	» 12.980
G. v. Diest & P. v. d. Horst,	» idem	» 11.660
T. Los,	» idem	» 11.222
M. N. Langezaal,	» idem	» 9,972
P. L. v. Erkel,	» idem	» 9.249

Lood- en zinkwerk:

H. M. Roman,	te Leiden,	ƒ 1290
J. v. d. Heijden,	» idem	» 1120
Cuylits & De Regt,	» Rotterdam,	» 1118

Glas- en verfwerk:

W. v. Dam,	te Leiden,	ƒ 2150
D. J. v. Amerom,	» idem	» 1900

Alkemade, 19 April: het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met woning voor den directeur; ingek. 9 bilj., als:

J. J. v. Deth, Zwammerdam,	ƒ 13,600
W. v. Ingen, Bodegrave,	» 13,595
W. Boot, Woubrugge,	» 13,046
L. Gesman, Oudshoorn,	» 12,972
H. Rinck, Haarlemmermeer,	» 12,880
C. v. Amsterdam, Alkemade,	» 12,649
J. Molenaar, Lisse,	» 12,550
J. Spreij, Koudekerk,	» 12,217
P. v. Vliet, Woubrugge,	» 11,494

gegund.

Groningen, 19 April: het leggen van buisleidingen en zinkputten in- en het maken van bestratingswerken op het terrein om het Gymnasium en den Schouwburg; ingekomen 8 bilj., als:

H. Kiel,	ƒ 12,777
B. de Jong,	» 11,984
S. de Wit,	» 11,743
J. Wallinga,	» 11,730
N. Kruizenga,	» 11,660
J. Toesman,	» 11,334
A. J. Croon,	» 10,987
P. H. Dopheide,	» 10,623

2o. het leggen van een afstroomingsbuis ten behoeve der bad-en-zweminrichting; ingek. 7 bilj., als:

N. Kruizenga,	ƒ 2660
P. H. Dopheide,	» 2290
A. J. Croon,	» 2217
J. J. Toesman,	» 2192
H. Kiel,	» 2139
B. de Jong,	» 2135
H. J. S. Walker,	» 2047

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 28 APRIL 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 30 April.

Zutfen, te 10 uren, door burg. en weth.: eene verving van kazernegebouwen enz., aldaar.

Houten, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school in de kom der gemeente, het leveren der benoodigde schoolmeubelen, benevens het verrichten van eenige reparatie aan de onderwijzerswoning. Inl. bij den bouwkundige E. G. Wentink, te Schalkwijk. Aanw. te 9 uren.

Middelburg, te 11 uren, door het polderbest. van Walcheren, in de Abdij: het uitgraven, overladen en vervoeren van 9527 M³ klei, met het in profiel verwerken van 6362 M³, benevens het afgraven, vervoeren en in profiel verwerken van 3550 M³ zand, bij den Westkapelschen zeedijk.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudehoornschen zeedijk. Raming ƒ 10,000; 2o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk. Raming ƒ 30,000.

Borger, te 12 uren, bij H. Smit: het bouwen van een gemeentehuis in het dorp Borger. Biljetten inzenden te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het vergrooten van de school voor m. u. l. o., aan de Schelpkade.

Rotterdam, te 2 uren, door A. Koene: het verbouwen van een pakhuis, in verband met het Grand-Hôtel-Coomans, aan de Hoofdsteeg, te Rotterdam. Inl. bij de architecten C. Bruijnzeel & J. Verheul.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 364, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering van het hoofdgebouw, de wissels en sporen, behoorende tot het station Almeloo. 2o. Bestek no. 365, idem idem, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Zutfen en gedeelte weg in de Hoven.

Ossendrecht, te 3 uren, door burg. en weth.: de levering van 45 stuks schoolbanken. Inl. bij den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Leerdam, te 3 uren, in het Hotel-Boerboom: het bouwen van een woonhuis aan den Schoonerwoerdscheweg. Inl. bij den architect J. C. van Wijk, te Rotterdam.

Nieuwe-Pekela, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school en onderwijzerswoning in wijk I, aldaar; 2o. het maken van de schoolmeubelen. Inl. bij den gemeentearchitect C. Brill.

Uden, te 4 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener school te Volkel met overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz., met levering der materialen. Aanw. van 10—1 uur.

Dinsdag, 1 Mei

Hensbroek, te 11 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbeteren van de school te Hensbroek. Inl. bij den architect T. C. van der Sterr, te Hoorn.

Bodegrave, te 12 uren, door het gemeentebest.: het verbouwen van school A.

Pannerden, te 1 uur, in het Veerhuis: het maken van de gebouwen, het verrichten der aardewerken en wat daarmee in betrekking staat, ten behoeve van het stoomgemaal van de polders Herwen, Aerdt en Pannerden. Inl. bij de ingenieurs Van Hasselt & De Koning, te Nijmegen. Raming ƒ 34,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek AB, het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal en van contrarails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: het bouwen van een politiewachthuis met brandspuithuisje en cachot, benevens het wegnemen van de oude witlagen en het voegen van den toren, alles te Hees.

Bolsward, (onder timmerlieden aldaar woonachtig): eenige belangrijke herstellingen aan de huizing »Æquard-State," door Simon Hoekstra bewoond. Biljetten inzenden voor 1 Mei bij J. D. Mulder, gardiaan van het St.-Antoniegasthuis.

Woensdag, 2 Mei.

Ferwerd, te 10 uren, op het gemeentehuis van Ferwerderadeel: 1o. het maken van eene bewaarplaats van fecaliën te Hallum; 2o. de levering van 200 privaattonnen en 40 deksels; 3o. de levering van 900 stère grint en 150 stère puin.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het wegruimen van een in het Volkerak, onder Fijnaard, gezonken vaartuig. Aanw. 25 April; 2o. het opruimen van Rijksgronden, de Kleine-Welle en de strook aan den rechteroever van den Geldersche-IJsel, tusschen de kilometerraaien 109 en 111. Raming ƒ 16,300; 3o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing langs den rechteroever van het Mallegat, tusschen de kilometerraaien 122 en 123, onder de gemeente Dubbeldam. Raming ƒ 5400.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanw. ingenieur bij de Staatsspoorwegen te Amsterdam. Raming ƒ 8500. (Herbesteding.)

Nisse, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school (thans zonder speelplaats) met ameublement enz. voor 144 leerlingen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 12 uren. (Herbesteding.)

Dubbeldam, te 3 uren, in de consistoriekamer der Herv. gemeente: het leveren en inzetten van 17 stuks gegoten-ijzeren ramen in het kerkgebouw der Ned. Herv. gemeente. Aanw. te 2 uren.

Leeuwarden, 's avonds 8 uren, bij W. Vonk, in de Schrans: het bouwen eener stelphuizing onder Goutum.

Groningen, 's avonds 8 uren, door het best. der Bouwvereeniging, bij Wed. Eekhoff: het bouwen van 56 woningen in de Ooster- en in de Westerbadstraat, buiten de voormalige Apoort, aldaar, met de levering der materialen enz. Inl. bij den bouwkundige J. Woldendorp.

Leeuwarden, door den architect H. H. Kramer: het bouwen van een heerenhuis, aldaar.

Valburg, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande en het bouwen van eene nieuwe school te Slijk-Ewijk.

Donderdag, 3 Mei.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het aanbrengen van een trottoir langs de zuidzijde van de St.-Jansstraat; 2o. het herstellen van den Korreweg.

Hoogezand, te 3 uren, door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek.

Vrijdag, 4 Mei.

Stadskanaal, te 11 uren, door burg. en weth. van Onstwedde, ten gemeentehuize: de bijbouw van 3 lokalen met bijkomende werken aan de eerste school te Stadskanaal, hoofdonderw. Jager. Inl. bij J. Moolhuizen. Aanw. 30 April, te 11 uren.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het maken van eene bestrating vóór de kazerne en het verbeteren van de wegen en paden der Pupillenschool te Nieuwersluis. Raming ƒ 1450.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken en inhangen van deuren voor de sluizen van de Willemsvaart en bijbehoorende werken. Raming ƒ 8205; 2o. het maken van eene berg- en herstellingsplaats voor sluisdeuren, en het maken en inhangen van nieuwe vloeddeuren voor de 3 Rijkssluizen aan den mond van het Meppelerdiep te Zwartsluis. Raming ƒ 7900.

Zwolle, te 12 uren, in Odéon: het éénjarig onderhoud van de gewone werken en kazernegebouwen in de legerplaats bij Oldebroek. Raming ƒ 1600. (Herbesteding.)

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste van de Rijkstelegraaf: 1o. de aanleg van een telegraaflijn tusschen Winkel en Wieringerwaard. Raming ƒ 770; 2o. het herstellen en verbeteren van de telegraaflijnen tusschen Amsterdam en Haarlem. Raming ƒ 1800.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het lokaal van het prov. best.: de herstelling en versterking van een gedeelte van den oostelijken kanaalboord der nieuwe Munnikezijlsterrijt. Raming ƒ 4000.

Delft, 's avonds 8 uren, door J. van den Berg: het amoveeren van twee huizen aan de Buitenwatersloot, aldaar, en het ter plaatse bouwen van 2 woonhuizen. Inl. bij den bouwkundige W. van Dorp, aldaar. Aanw. 2 Mei, te 5 uren.

Zaterdag, 5 Mei.

Wieringen, te 4 uren, door het dijksbest, in het Schippershuis: het maken van 3 vakken steenglooiing en een steenen dam. Inl. bij den opzichter S. B. Gorter, aldaar.

Lemmer, ter secretarie van Lemsterland: het leveren en ter plaatse brengen van 190 stère grint en 28 stère grintzand, in 2 perceelen.

Zaandam, door E. G. Verkade, ten kantore van den architect J. van der Koogh: het maken van eene aanbouwing bij het pakhuis C. 157.

Maandag, 7 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen, in de gemeente Weert. Aanw. 30 April. Raming ƒ 5600; 2o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4200.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bezinken en bestorten van den oever voor het 's-Gravendeelscheveer aan de Dortsche Kil. Aanw. 30 April. Raming ƒ 4400.

Elst, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Overbetuwe, in het Ambtshuis: 1o. het verhoogen en verzwaren van een gedeelte van den Rijnbandijk onder Elden en Driel, ter lengte van ongeveer 880 M.; 2o. idem idem van den Rijnbandijk onder Driel, ter lengte van ongeveer 1125 M.; 3o. idem idem van den Waalbandijk onder de Honderd Morgen, van Pannerden, ter lengte van ongeveer 1449 M.; 4o. het onder-profiel-brengen van den in 1881 verhoogden en verzwaarden dijk onder Lent, Oosterhout en Slijk-Ewijk. Aanw. 4 Mei, te 10 uren. Biljetten inzenden uiterlijk 6 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door het best. van de Sloterbinnen- en Middelveldsche Gecombineerde polders, in het Burgerweeshuis: het leveren en stellen van een nieuwen houten vijzel met toebehooren in het stoomgemaal »Kostverloren", en het driejarig onderhoud van 2 watermolens, 2 overhalen met hunne polderhuizen en annexe werken aan gemelden polder toebehoorende, van 1 Juni '83—31 Mei '86. Inl. bij den opzichter G. S. Nout, Overtoom 159, te Nieuweramstel. Aanw. 5 Mei, te 10 uren.

Oudkarspel, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

school voor 288 kinderen. Inl. bij den burgemeester en den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 2 Mei, te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 367. het omhoogbrengen van de douaneloods en vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Fijenoord.

Dinsdag, 8 Mei.

Zalt-Bommel, te 12 uren, door de commissie tot den grintweg van Zalt-Bommel naar Nederhemert, bij Wed. Van der Aa: het baggeren, aanvoeren en oprijden der benoodigde grint.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 30,000 M. lichte kardoeszijde, perc. 2, 1000 M. zware idem.

Schagerbrug, te 12 uren, in Het Wapen van de Zijpe: 1o. het onderhouden van alle gebouwen, bruggen, de sluis en verdere eigendommen, benevens eenige vernieuwingen; 2o. het ophoogen en onderprofiel-brengen van 1780 M. weg in de Zijpe.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 366, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Enschede. Aanw. 1 Mei, te 1½ uren; 2o. Bestek no. 368, idem idem, behoorende tot het station Fijenoord. Aanw. 30 April; 3o. Bectek no. 369, idem idem, behoorende tot het station Rotterdam (Beurs). Aanw. 30 April; 4o. idem idem, behoorende tot het station Dordrecht. Aanw. 1 Mei.

Rotterdam, te 2½ uren, in De Romein: het bouwen van een fabrieksgebouw met pakhuis en zolders, benevens ketelhuis, schoorsteen en bijbehoorende werken, op een terrein op het Noordereiland aan de Koningshaven, alaar. Inl. bij den architect W. Stok, Spuiwater 10, aldaar.

Zifflich, te 3 uren, bij Tromp: het uitdiepen, graven en baggeren van de groote waterleiding in den polder Duffelt, van Schutlaken in de Ooij af tot bij Huis-Selm te Meer. Aanw. 4 Mei, te 9 uren.

Bussum, in De Rozenboom: het bouwen van eene villa op een terrein te Bussum. Inl. bij den architect J. F. Evers, te Bussum. Aanw. 4 en 5 Mei, te 10 uren.

Woensdag, 9 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmee maken van een haven tusschen peilschaal 36 en 38, in de prov. Overijsel, gem. Kampen. Aanw. 2 Mei. Raming ƒ 21,800; 2o. het vernoogen, verzwaren en verdedigen van het oostelijk deel van den Sasdijk en de daarmee in-verband-staande werken, onder de gemeente De Werken c.a. en Werkendam, prov. Noord-Brabant. Aanw. 2 Mei. Raming ƒ 19,500.

Zutfen, te 11 uren, door den inspecteur der dir. belastingen enz., aan zijn bureau: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen der invoerrechten en accijnsen te Lobit en te Babberich en van de wachthalten te Milligen en aan den weg naar Elten, van den dag der goedkeuring tot en met 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen, 1e afd., te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle. Aanw. 2 Mei, te 1 uur.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van marine, te 's-Hage. Raming ƒ 10,373.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ter grondberging op de Maasvlakte. Aanw. 5 Mei. Raming ƒ 55,000. (Herbesteding.)

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en een gedeelte aardebaan, benevens eenige andere werken, aldaar, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 894,000; 2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 1 en 2 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 58,516; 3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perc. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 4000 KG. messingplaat, dik 0.0013 M., 100 KG. idem dik 0.0007 M.; perc. 2, 150,000 KG. grove Engelsche steenkolen; perc. 3, 200,000 KG. fijne Roersche steenkolen.

Kwadijk, te 12½ uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbeteren van de school, aldaar. Inl. bij den architect T. C. van der Sterr, te Hoorn. Aanw. 4 Mei, te 12 uren.

Domburg, te 2 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige veranderingen aan de gemeenteschool, alsmede de vernieuwing der schoolmeubelen. Aanw. 2 Mei, te 2 uren.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener nieuwe school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen, en het leveren van schoolmeubelen in die gemeente. Inl bij den bouwkundige J. W. van der Putten, te Helmond. Aanw. te 11 uren.

Donderdag, 10 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van 2 paalschermen op Wieringen. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 11,050; 2o. het planten van stroo en helm, het stellen van rietschuttingen enz. in de duinen op Tessel en aan den vasten wal van Noord-Holland, in 3 perceelen. Raming resp: ƒ 6050, ƒ 9600, ƒ 7400; 3o. het verbeteren van een gedeelte der kade op Urk. Aanw. 4 Mei. Raming ƒ 3950; 3o. het maken en leveren van 300 betonblokken voor de zeebrekers van de havenhoofden te IJmuiden.

Amersfoort, te 12 uren, door het best. van het waterschap De Slang, te Hoogland, in het Hôtel-Muller: 1o. het maken der gebouwen; 2o. het leveren en stellen van een stoomwerktuig met toebehooren, een en ander ten dienste van het te stichten stoomgemaal voor de waterschappen De Slang, Eemland, Neer-en-Overzeldert. Inl. bij den civiel-ingenieur P. A. Korevaar, te Vrijenban. Aanw. 2 Mei, te 12 uren, bijeenkomst aan de Zeldertschesluis.

Medemblik, te 12 uren, op het Koggenhuis der Vier Noorderkoggen: het vernieuwen van de Banebrug te Medemblik. Inl. bij den opzichter A. Kater Jr., te Lambertschaag.

Arnhem, te 2 uren, door den burgemeester: het leveren en leggen van cementriolen, spruitriolen enz. Aanw. 4 Mei, te 10 uren.

Vrijdag, 11 Mei.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot verdediging van den oever vóór Neuzen. Aanw. 3 en 5 Mei. Raming ƒ 55,000.

Dordrecht, te 11 uren, in het Nederlandsch Koffiehuis: de levering van 8000 HL. machine-Roerkolen en 500 HL. Engelsche kolen voor het stoomgemaal 't Hooft van Benthuizen. Biljetten inzenden uiterlijk 10 Mei ten kantore van Jhr. Jantzon van Erffrenten van Babylonienbroek, te Dordrecht.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der te vernieuwen Jankuitenbrug, aldaar. Aanw. 8 Mei, te 11 uren, aan het Timmerhuis.

Zaterdag, 12 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door den bouwmeester A. C. Bleijs, in het gebouw d'Geelvinck: het amoveeren en wederopbouwen van het perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buiten-Visscherstraat, no. 13, aldaar. Aanw. 5 Mei, te 4 uren.

Driel, te 2 uren, door burg. en weth. van Heteren, in het koffiehuis De Fortuin: het bouwen van eene school voor 288 leerlingen in het dorp Driel. Aanw. 3 uren vóór de besteding. Raming ƒ 16,100.

Deventer: het bouwen van een ziekenhuis van 97 bedden, barakkengebouw van 28 bedden, lijkenhuis met sectiekamer, benevens terreinomheiningen, alles op blok XIV der voormalige vestinggronden, aldaar. Inl. bij den opzichter voor het werk F. de Herder, te Deventer en bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 11 Mei, te 1½ uren. Raming ƒ 119,000.

Dinsdag, 15 Mei.

Haarlem, te 10 uren, door de commissie van toezicht over het gesticht Meerenberg, in het lokaal »Felix Favore", Smedestraat: de levering van de benoodigde steenkolen voor 1 jaar, geraamd op: 11,000 HL. Engelsche gassteenkolen, 11,000 HL. Westfaalsche vlamkolen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 361, het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederl. Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspurt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg Arnhem—Leeuwarden. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 5 Mei, te 9 uren; 2o. idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Utrecht. Aanw. 12 Mei, te 10½ uren.

Woensdag, 16 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van 4 dwarskribben onder de gemeente Doorweerd, langs den rechteroever van den Neder-Rijn, tusschen de kilometerraaien 32 en 33 der herziene rivierkaart. Aanw. 9 Mei. Raming ƒ 8700.

Haaksbergen, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. de veranderingen en vergrootingen der 4 openbare lagere scholen in de kom, te Boekeloo, te Buurse en te Brammeloo, in die gemeente. Inl. bij den bouwmeester J. H. Aalbers, te Groenloo. Aanw. 15 Mei, te 10 uren; 2o. de levering van 308 stuks schoolbankjes, volgens aanwezig model, in 7 perceelen en in massa.

Donderdag, 17 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren der Rijkszee- en havenwerken op Marken. Aanw. 10 Mei. Raming ƒ 8300.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrrichten van metselwerken en het verleggen van een gedeelte spoorweg op het Zuiderhavenhoofd te IJmuiden. Aanw. 10 Mei.

Rotterdam, te 2½ uren, door het best. der Rotterdamsche Manege: het afbreken van bestaande gebouwen en daarterplaatse nieuw bouwen van een woonhuis en andere lokalen, alsmede eenige werkzaamheden, een en ander ten behoeve der manege. Inl. bij den architect A. van Ameyden van Duym Dkz., aldaar. Aanw. 11 Mei, te 10 uren.

Zaterdag, 19 Mei.

Krimpen a/d. IJsel, te 10 uren, door schout en ploldermeesters van den polder Langeland-en-Kortland, bij Wed. Kusters: het maken van een gebouw, bestaande in machine- en ketelhuis, een steenkolenbergplaats en de benoodigde aardewerken, ten dienste van het te stichten stoomgemaal voor dien polder, in 1 perceel.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming ƒ 1750.

Woensdag, 23 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten, tusschen de kilometerraaien 46 en 49 der herziene rivierkaart. Aanw. 16 Mei. Raming 101,300.

Donderdag, 24 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal, in 3 perceelen. Aanw. 17 Mei. Raming: perc. 1 ƒ 8000, perc. 2 ƒ 15,700, perc. 3 ƒ 6300.

Vrijdag, 25 Mei.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verhoogen van een gedeelte van 's Rijks straatweg van Deventer naar Zwolle nabij Oud-Rande, en het vernieuwen van een daarin gelegen duiker. Aanw. 17 en 18 Mei. Raming ƒ 3735.

DE OPMERKER.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Middelburg, 20 April: het maken van werken aan hoofd II op den oever van Neuzen, behoorende tot de werken van het kanaal van Neuzen; ingek. 8 bilj., als:

A. de Jong Dz.,	te Neuzen,	ƒ 2910
C. v. d. Hoofd,	» idem	» 2900
K. Koole,	» idem	» 2850
I. v. Male Dz.,	» Breskens,	» 2820
J. Tollenaar,	» Neuzen,	» 2799
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 2790
A. Tholens,	» Neuzen,	» 2780
V. de Clercq,	» Selzaete,	» 2255

Gorichem, 20 April: het sloopen van eene bestaande school en het bouwen van eene tusschenschool, waarboven gymnasium. met bijlevering vau meubelen en kachels enz., onder beheer van den bouwkundige Joh. J. van Leeuwen, te Utrecht; ingek. 10 bilj., als:

C. Exalto,	te Gorichem,	ƒ 55,500
T. W. Wapperom,	» idem	» 53,728
C. Muilwijk,	» idem	» 49,800
C. J. Zonneveld,	» idem	» 48,780
D. Sizoo,	» idem	» 47,780
D. v. d. Plas,	» Hardinksveld,	» 46,200
M. A. Treffers,	» Gorichem,	» 44,939
J. Buller,	» idem	» 44,900
M. L. v. Spanje,	» 's-Hage,	» 44,420
J. L. de Jong,	» Ameide,	» 42,998

niet gegund.

Arnhem, 20 April: het afsluiten door ijzeren hekwerken van de plaats, waar de vuurmonden ten dienste der buitengewone riviercorrespondentie te Wageningen en te Tiel zijn opgesteld, in 2 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, J. H. Meijer, Arnhem, ƒ 595
» 2, J. de Weijer, Tiel, » 438.90

Rotterdam, 20 April: het bouwen van eene school en woning aan het Couwenburghseiland te Rotterdam; ingek. 16 bilj., als:

M. A. J. Taverne, 's-Hage,	ƒ 41,650
J. Mook, Rotterdam,	» 37,312
A. du Vijn, idem	» 36,689
A. v. d. Spiegel, idem	» 35,889
J. Mirande, idem	» 35,000
W. L. Helmer, idem	» 34,998
A. Henkemans, idem	» 34,950
W. G. C. Hilkes, idem	» 34,900
A. Looijmans, idem	» 34,216
P. G. Winters, Kralingen,	» 34,000
W. Zonneveld, idem	» 33,733
J. A. N. Lucas, Lage-Zwaluwe,	» 32,786
H. v. d. Sande, Rotterdam,	» 32,736
Wed. G. Camesi & Co., idem	» 32,375
C. D. Kuit, Rotterdam,	» 31,000
C. de Bruijn, Overschie,	» 30,990

Amsterdam, 20 April: voor het consortium van expediteurs te Amsterdam: het bouwen van houten loodsen, ter oppervlakte van p. m. 3000 M³ en, na opruiming van de tentoongestelde goederen, weder afbreken en opruimen ervan, onder beheer van den architect Y. Bijvoets Gz.; ingek. 5 bilj., als:

J. Koster,	te Amsterdam,	ƒ 8990
Cruijff & Schouten,	» idem	» 8286
J. P. Cornelissen,	» idem	» 6997
H. C. Dorlas,	» idem	» 6691
H. Ozinga,	» idem	» 4860

gegund.

Hengeloo, 20 April: 1o. het vergrooten of verbouwen van het kerkgebouw der Doopsgezinde gemeente te Hengeloo, onder beheer van den architect J. Moll; ingek. 3 bilj., als:

J. H. Boonk,	te Hengeloo	ƒ 4120
A. Sieverink,	» idem	» 4087
L. P. Groothuis,	» idem	» 3520

gegund.

2o. het bouwen eener kerk, met badkamer en schoolgebouw der Ned. Israëlietische gemeente te Hengeloo, is gegund aan A. Sieverink, volgens plan A, voor ƒ 7887.

Venloo, 21 April: het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz.; minste inschr. was H. van Gasselt, te Venloo, voor ƒ 6588.

Sch.ijndel, 21 April: het aanleggen van den kunstweg Bokstel—Schijndel—Vechel, met een zijtak naar St.-Oedenrode, is in massa gegund aan J. van Oijen Pz., voor ƒ 134,380.

Kruiningen, 21 April: onder directie van den gemeenteopzichter A. le Clercq: 1e perceel het verbouwen van het raadhuis; ingekomen 3 bilj., als:

J. Okker,	te Kruiningen,	ƒ 2056
M. Baveko,	» idem	» 1990
L. v. Verre,	» idem	» 1888

Niet gegund, doch bij nader accoord aanbesteed aan L. van Verre, voor ƒ 1825.

2e perc. het leveren van 18,000 Waalstraatklinkers; minste inschr. was L. van Verre, à ƒ 18,26 per mille.

3e perc. het maken van een regenbak bij de school te Hansweerd; ingek. 3 bilj., als:

J. M. Lammerée,	te Hansweerd,	ƒ 360
A. Goedemond,	» idem	» 275
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 263

Alles gegund aan L. v. Verre.

Winterswijk, 21 April: het maken van de grond- en kunstwerken, het leggen van spoorbaan en wissels en het uitvoeren van eenige andere werken, ten behoeve van het gedeelte lokaalspoorweg van Winterswijk naar Neede; ingek. 6. bilj., als:

K. Bleeker, Zutfen,	ƒ 130,000
J. de Haan, Arnhem.	» 107,000
J. C. Boutun, Velsen en C. Langeveld, Nieuwer-Amstel,	» 105,600
J. Huisman, Milligen bij Nijmegen,	» 102,000
A. Terwindt, West-Pannerden,	» 101,300
W. A. Swets, Hardinksveld,	» 92,683
Raming	» 100,000

Amsterdam, 21 April: het bouwen van een kantoorlokaal met annexe teekenzaal, een scheidingsmuur met poort, twee arbeiderswoningen met een derde verdieping, twee blokken woonhuizen, een en ander op een terrein, deel uitmakende van de werf »De Boot," aan de Groote-Wittenburgerstraat, tusschen de nommers 73 en 121, voor rekening van H. F. Groen van Waarden, onder directie van den architect H. J. Amesz Jr.; ingek. 12 bilj., als:

G. Woud,		ƒ 151,551
G. J. Maks Jr.,		» 151,480
H. J. Meekers,		» 150.200
G. R. M. de Greeve,		» 149,990
J. J. Boekholtz,		» 149,900
B. v. Buuren,		» 149,500
H. C. Dorlas,		» 147,000
Gebr. v. Berkum,		» 143,161
C. B. Reinierse,		» 142,500
J. P. Cornelissen,		» 141,569
P. Hulsbosch,		» 133,800
W. F. Krol,		» 116,727

's-Hage, 21 April: het inrichten van een parkeerterrein der bereden artillerie; ingek. 15 bilj., als:

Tom & Van Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 13,900
F. P. de Haas,	» idem	» 13,203
J. Schaafsma,	» Rotterdam,	» 13,185
K. Hollander,	» Gouda,	» 13,075
G. Toornvliet,	» idem	» 12,930
H J. Nederhorst,	» idem	» 12,837
A. Ressenaar,	» Leiden,	» 12,600
J. B. Arends,	» 's-Hage,	» 12,560
J. J. v. Sonsbeek,	» idem	» 12,483
A. Kloots,	» idem	» 12,400
J. L. Werdes Jr.,	» idem	» 11,900
J. A. Boers,	» idem	» 11,777
J. v. d. Vlugt,	» Dordrecht,	» 11,540
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 11,500
S. v. d. Kamp,	» idem	» 10,939

Hansweerd, 23 April: het bouwen van drie woonhuizen aldaar, voor J. L. de Paauw, onder beheer van den architect A. le Clercq; ingek. 4 bilj., als:

J. J. Polcij,	te Hansweerd,	ƒ 2200
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 2000
C. Koch & A. Goedemond,	» Hansweerd,	» 1959
J. M. Lammerée,	» idem	» 1945

gegund.

Eindhoven, 23 April. het maken van een kunstweg van Eindhoven over Strijp naar Zeelst, in 3 perceelen:

	1e perc.	2e perc. Eindh.	3e perc. Strijp
J. Ybouts, Asten,	ƒ 27,549		
L. v. d. Enden, Roermond,		ƒ 6474	
J. v. Oijen, Nijm.		6450	ƒ 67,990
F. Otten, Helmond,	24,500	6260	67,500
J. de Laat, Woensel,		6936	67,296
K J. Versteeg, Oosterb.	23,400		
L. v. Gaal, Geldrop,	23,370		
M. Voiturone, Brussel,		6960	55,206

Amsterdam, 23 April: Bestek no. 21, het maken en stellen van den metalen bovenbouw van de brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten (Blauwbrug); ingek. 4 bilj., als:

H. Dalhuisen,	ƒ 73 596
A. F. Smulders,	» 68,600
Eisenwerk Kaiserslautern,	» 67,700
J. Levèque, Herstal,	» 63,300

's-Hage, 23 April: het maken van een paar nieuwe boven-ebdeuren en van jalousieschuiven en 2 paar reservedeuren, alles ten dienste van het kanaal door Voorne: minste inschr. was W. van Leeuwen, te Hellevoetsluis, voor 11,789.

Kampen, 23 April: het aanleggen van bleeslaag, ter voorziening der oevers van het Ganzendiep en het Rechterdiep, in 2 perceelen:

	perc. 1	perc. 2
T. ten Wind,	ƒ 9990	ƒ 1704
J. Wijnholt,	9716	1116
W. v. Bruggen,	9449	2149
D. Sul,	9297	1604
L. de Vries,	8997	1197
A. G. Huyskes,	8964	1366
W. v. d. Belt,	7787	1185

's-Hage, 23 April: het gereedmaken der baan, het leggen der sporen en wissels en het uitvoeren van al de daarmede in-verband-staande werken voor de lijn Voorschoten—Leidschendam, van de IJsel-stoontramwegmaatschappij; ingek. 13 bilj.:

hoogste inschr. was J. v. d. Vlugt, Dordrecht, ƒ 32,000
minste » J. T. Stuij Jr., Zutfen, » 13,870

Groote-Lindt, 23 April: het bouwen van twee arbeiderswoningen en aanhooren, onder beheer van den architect A. Visser Kz.; ingek. 11 bilj., als:

C. Bothof Hz., Zwijndrecht,		ƒ 2865
J. de Bres Jz., Dordrecht,		» 2800
Th. Kerkhof, idem		» 2796.96
J. H. Elzermar. Tz., Oost-en-West-Barendrecht,		» 2668
C. Bakker Cz., Papendrecht,		» 2658
J. Buurman, Puttershoek.		» 2588
J. Snoek, Groote-Lindt,		» 2560
G. H. Lodders & C. de Jong, Hendrik-Ido-Ambacht,		» 2549
F. J. Hulfse, Zwijndrecht,		» 2524
D. H. Overgaauw, Heerjansdam,		» 2400
A. Onderdelinden, idem		» 2399

gegund.

Joure, 23 April: het bouwen van eene school te Oudehaske; ingek. 19 bilj., als:

E. L. Hiemstra,	te Hallum,	ƒ 11,843
G. v. d. Werf,	» Heerenveen,	» 10,580
R. Veltman,	» Joure,	» 10,498
J. H. Bos,	» Twijzel,	» 10,423
F. A. Heidstra,	» 't Meer,	» 10,364
J. H. Poutsma,	» Terwispel,	» 9,894
G. Schiere,	» Boornbergum,	» 9,735
J. J. Bouma,	» Langezwaag,	» 9,600
A. T. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 9,500
K. Bles,	» Oudehaske,	» 9,499
R. A. v. d. Veen,	» Terwispel	» 9,425
H. W. v. d. Veen,	» Joure,	» 9,380
J. L. Eppema,	» Lippenhuizen,	» 9,195
G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 9,178
A. Kestens,	» Heerenveen,	» 9,070.30
P. M. de Vries,	» Lemmer,	» 8,808
H. G. Dorenbos,	» Haskerdijken,	» 8,775
G. Lanting,	» Deersum,	» 8,673
G. S. de Boer,	» Balk,	» 8,478

gegund.

Utrecht, 24 April: 1o. Bestek no. 359, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Harlingen; ingek. 6 bilj., als:

Gebr. v. d. Meer,	te Harlingen,	ƒ 1750
W. Bonnema,	» idem	» 1710
L. Strak,	» idem	» 1640
C. Ysbrandy,	» Franeker,	» 1615
R. S. Westra,	» Kimswerd,	» 1579
F. J. Schaafsma,	» Harlingen.	» 1575

2o. Bestek no. 360, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Nieuweschans; ingek. 4 bilj., als:

W. Timmer,	te Finsterwolde,	ƒ 1920
P. Ravensberg,	» Winschoten,	» 1912
H. Dik,	» idem	» 1875
H. Janssen,	» Groningen,	» 1738

3o. Bestek no. 362, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de stations Vlissingen, Middelburg, Goes en Bergen-op-Zoom; ingek. 4 bilj., als:

H. J. Horsten,	te Bergen-op-Zoom,	ƒ 1810
M. A. v. Loon,	» idem	» 1255
M. Buitendijk,	» Goes,	» 1100
J. Peeters,	» idem	» 890

4o. Bestek no. 363, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Deventer; ingek. 3 bilj., als:

L. Ezerman,	te Zutfen,	ƒ 1894
J. Schut,	» Brummen,	» 1841
D. J. Bokslag,	» Deventer,	» 1699

Breda, 24 April: het ophoogen van gedeelten der blokken 30, 33 en 37 van het plan van uitleg

van Breda, met verlegging en ophooging van daarlangs loopende wegen en afgraving van taluds der Singelgracht; ingek. 8 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden, Sliedrecht,		ƒ 48,500
J. A. Mol, Breda,		» 47,000
L. Krols, Geertruidenberg,		» 45,000
W. F. Weijers, Tilburg,		» 43,000
J. J. Prinse, Made,		» 37,539
J. v. Gent, Leerdam,		» 36,500
L. Kalis, Sliedrecht,		» 35,840
M. Verhoeven, Prinsenhage,		» 32,900

Breda, 24 April: 1o. het éénjarig onderhoud van de kazernegebouwen enz., aldaar; ingek. 6 bilj., als:

A. v. d. Heide,	te Breda,	ƒ 8900
J. Mol,	» idem	» 8789
J. A. Mol,	» idem	» 8677
C. J. Marijnen,	» idem	» 8466
P. J. v. Glabbeek,	» idem	» 8267
P. Mullaart,	» Arnhem,	» 8240

2o. idem van de Koninkl. Militaire Academie; ingek. 4 bilj., als:

J. Schoenmakers,	te Breda,	ƒ 4200
J. A. Mol,	» idem	» 3796
P. J. v. Glabbeek,	» idem	» 3734
P. Mullaart,	» Arnhem,	» 3590

3o. eene verving van kazernegebouwen enz. en van de gebouwen der Kon. Mil. Academie; ingek. 7 bilj., als:

P. Mullaart,	te Arnhem,	ƒ 18,400
W. J. Baijens,	» Waalwijk,	» 15,451
J. Sterk,	» Bodegrave,	» 13,337
B. M. Hoeks,	» Dordrecht,	» 13,200
Alb. W. Harthoorn,	» Breda,	» 12,400
L. G. de Leur,	» Utrecht,	» 11,467
M. Krols,	» Geertruidenberg,	» 10,503

Deventer, 24 April: het éénjarig onderhoud der kazernegebouwen enz., aldaar; minste inschr. was A. Feberwee, te Deventer, voor ƒ 4930.

Groningen, 24 April: het bouwen van zes woonkamers enz., voor de Doopsgez. gemeente, onder leiding van den architect N. W. Lit; ingek. 13 bilj., als:

G. Becherer,	te Groningen,	ƒ 8793
G. H. Mertens,	» idem	» 8720
H. v. d. Nap,	» idem	» 8094
H. J. Morak,	» idem	» 7992
J. H. Muller,	» idem	» 7968
J. Ibelings,	» idem	» 7939
B. de Jong,	» idem	» 7878
H. Kamps,	» idem	» 7790
L. Mulder,	» idem	» 7783
J. Haupt,	» idem	» 7697
F. Holthuis,	» idem	» 7578
G. Huizinga,	» Zuidhorn,	» 7564
E. Peters,	» Groningen,	» 7532

gegund.

Nijmegen, 24 April: het bouwen van twee woonhuizen voor F. Penders, aldaar, onder beheer van den architect A. van den Bogaard; ingek. 4 bilj., als:

N. v. Eck,	te Nijmegen,	ƒ 9424
J. Penders en P. Hezeman,	» idem	» 8087
W. Kropman,	» idem	» 7474
J. S. Grandjean,	» idem	» 7300

gegund.

Heerjansdam, 25 April: het uitvoeren van eenige werken tot herstelling en verbetering van de school aldaar, onder beheer van den architect A. Visser Kz.; ingek. 3 bilj., als:

D. H. Overgaauw,	te Heerjansdam,	ƒ 1895
J. Hooghart,	» idem	» 1893
W. Schippers,	» idem	» 1850

gegund.

Een biljet te laat ingekomen.

's-Hage, 25 April: 1o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing tegen het buitenbeloop van den Rijksberm langs den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, tusschen de kilometerraaien 111 en 112; ingek. 4 bilj., als:

C. Hartog,	te Sliedrecht,	ƒ 17,650
W. Volker,	» idem	» 16,190
C. Bot Cz.,	» idem	» 15,990
G. Beenhakker,	» idem	» 15,645

2o. het maken van een afsluitdam, ter vorming van loswal, voor opruiming van gronden uit den Nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland; 1 biljet ingekomen van C. van der Plas, te Hardinksveld, voor ƒ 157,505.

Amsterdam, 25 April: 1o. het verrichten van eenige onderhoudswerken op 's Rijks werf; minste inschr. was Ph. Verbruggen, te Waddinksveen, voor ƒ 5284.

2o. het herstellen van dukdalven, het vernieuwen van eene wrijfgording en van eene verankering; minste inschr. was L. C. Schaade, te Amsterdam, voor ƒ 4210.

3o. het vernieuwen van een gedeelte loopbrug; minste inschr. was C. Rietsnijder, te Amsterdam, voor ƒ 2790.

Willemsoord, 25 April: het vernieuwen van de helling voor het magazijn van gezaagde en ongezaagde houtwaren, op de directie der marine; hoogste inschr. waren De Waard en Wijker, te Nieuwediep, voor ƒ 4700; minste inschr. G. Moorman, te Nieuwediep, voor ƒ 3576.

Wijdenes, 25 April: 1o. de verbouw der openbare school, aldaar, onder beheer van den architect K. Swagerman Pz.; ingekomen 7 bilj., als:

Dk. Eilander,	te Wijdenes,	ƒ 5285
Zr. Hoek,	» idem	» 5196
W. Molenaar,	» Westwoud,	» 5100
Dk. Nieuweboer,	» Venhuizen,	» 4973
P. Groot,	» Wijdenes,	» 4795
T. Laan,	» Oosterleek,	» 4448
Jb. Beemster,	» Andijk,	» 4444

gegund aan T. Laan, te Oosterleek, voor ƒ 4448.
Raming » 5100

2o. eenige verandering aan de openbare school te Oosterleek, gemeente Wijdenes; ingekomen 7 bilj., als:

D. Eilander,	te Wijdenes,	ƒ 975
W. Molenaar,	» Westwoud,	» 940
D. Nieuweboer,	» Venhuizen,	» 884.34
Zr. Hoek,	» idem	» 848
Jb. Beemster,	» Andijk,	» 833
T. Laan,	» Oosterleek,	» 823
P. Groot,	» Wijdenes,	» 795

gegund.
Raming ƒ 870

Renswoude, 25 April: het veranderen der gemeenteschool met inbegrip van het aanbouwen van een lokaal, met gang, privaten, beganplaats enz., onder beheer van den architect Alb. Nijland; ingek. 8 bilj., als:

A. de Bruin,	te Barneveld,	ƒ 7150
A. v. d. Fliert,	» idem	» 7143
M. v. Wagensfeld,	» Lunteren,	» 6638
H. de Boer,	» Barneveld,	» 6489
J. v. Lunteren,	» Woudenberg,	» 6489
C. v. Droffelaar,	» Renswoude,	» 6278
M. Blanken,	» Scherpenzeel,	» 5989
W. de Koning,	» Renswoude,	» 5958

gegund.

Klaaswaal, 25 April: het onderhoud der begrinte dijken en wegen van Godschalkoord over Mijnsheerenland en Maasdam tot 's-Gravendeel en van Cillaarshoek over Klaaswaal tot den grintweg tusschen Oud- en Zuid-Beierland, met een zijtak naar Westmaas, van 1 Mei '83 tot 31 Dec. '86; ingek. 9 bilj., als:

P. L. den Breejen,	te Hardinksveld,	ƒ 23,900
A. Bos,	» Sliedrecht,	» 21,400
T. Bijl,	» Westmaas,	» 18,500
J. de Vree,	» Hardinksveld,	» 17,820
C. Vogel,	» idem	» 17,800
Th. van Loo & A. Bos,	» Westmaas,	» 17,750
A. Maaten,	» Klaaswaal,	» 16,845
J. Maaten,	» idem	» 16,715
R. Reedijk,	» Westmaas,	» 16,480

Alblasserdam, 25 April: het verbouwen van de eerste openbare school aldaar in wijk C; ingek. 8 bilj., als:

P. J. v. d. Plaat, Alblasserdam,	ƒ 7980
P. Boele L.Az., idem	» 6600
Marinus de Kloe, idem	» 6580
J. A. v. d. Perk, idem	» 6500
Pieter v. Schagen, idem	» 6430
Adr. v. d. Perk, Nieuw-Lekkerland,	» 6400.25
L. de Kloe Sr., Alblasserdam,	» 5900
L. de Kloe Jr., idem	» 5750

Amsterdam, 25 April: het bouwen van eene sigarenfabriek met kantoor, aan het Damrak, voor Justus van Maurik, onder beheer van den architect H. Moen G.Pz.; aangenomen door J. C. van der Kley, voor ƒ 30,565.

Haarlem, 26 April: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten; minste inschr. was M. W. Schreuders, te Rotterdam, voor ƒ 57,516.

2o. het maken van eene los-en-laadplaats op Wieringen; minste inschr. was J. Gijzelaar, te Medemblik, voor ƒ 2239.

Arnhem, 27 April: het bouwen van een wachterswoning bij de Bonenberger-schutsluis, op het Apeldoornsche kanaal; minste inschr. was H. ten Have, te Heerde, voor ƒ 4245.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 5 MEI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 7 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen, in de gemeente Weert. Raming ƒ 5600; 2o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens nabij Loozen. Raming ƒ 4200.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bezinken en bestorten van den oever voor het 's-Gravendeelscheveer aan de Dortsche Kil. Raming ƒ 4400.

's-Hage, te 11½ uren, door het prov. best.: het verbreeden en verdiepen der haven te Stellendam.

Elst, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Overbetuwe, in het Ambtshuis: 1o. het verhoogen en verzwaren van een gedeelte van den Rijnbandijk onder Elden en Driel, ter lengte van ongeveer 880 M.; 2o. idem idem van den Rijnbandijk onder Driel, ter lengte van ongeveer 1125 M.; 3o. idem idem van den Waalbandijk onder de Honderd Morgen, van Pannerden, ter lengte van ongeveer 1449 M.; 4o. het onder-profiel-brengen van den in 1881 verhoogden en verzwaarden dijk onder Lent, Oosterhout en Slijk-Ewijk. Biljetten inzenden uiterlijk 6 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door het best. van de Sloterbinnen- en Middelveldsche Gecombineerde polders, in het Burgerweeshuis: het leveren en stellen van een nieuwen houten vijzel met toebehooren in het stoomgemaal »Kostverloren", en het driejarig onderhoud van 2 watermolens, 2 overhalen met hunne polderhuizen en annexe werken aan gemelden polder toebehoorende, van 1 Juni '83—31 Mei '86. Inl. bij den opzichter G. S. Nout, Overtoom 159, te Nieuweramstel.

Groningen, te 12½ uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene doodgraverswoning bij de Noorderbegraafplaats; 2o. het leggen van bestratingen in de Nieuwe-Astraat, den Westersingel, de Nieuwe-Visscherstraat en de Reitdiepkade.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het aanleggen van een riool in de straat achter de huizen in de Javastraat, aldaar; 2o het maken van eenige grafkelders op de burgerlijke begraafplaats, aldaar.

Oudkarspel, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 288 kinderen. Inl. bij den burgemeester en den architect Du Croix, te Alkmaar.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 367. het omhoogbrengen van de douaneloods en vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Fijenoord.

Dinsdag, 8 Mei.

Zalt-Bommel, te 12 uren, door de commissie tot den grintweg van Zalt-Bommel naar Nederhemert, bij Wed. Van der Aa: het baggeren, aanvoeren en oprijden der benoodigde grint.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 30,000 M. lichte kardoeszijde, perc. 2, 1000 M. zware idem.

Schagerbrug, te 12 uren, in Het Wapen van de Zijpe: 1o. het onderhouden van alle gebouwen, bruggen, de sluis en verdere eigendommen, benevens eenige vernieuwingen; 2o. het ophoogen en onderprofiel-brengen van 1780 M. weg in de Zijpe.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 366, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Enschede; 2o. Bestek no. 368, idem idem, behoorende tot het station Fijenoord; 3o. Bestek no. 369, idem idem idem, behoorende tot het station Rotterdam (Beurs); 4o. idem idem idem, behoorende tot het station Dordrecht.

Wormerveer, te 2 uren, door het best. der Sociëteit: het bouwen van een sociëteitsgebouw met concertzaal, koffiekamer en kasteleinswoning, op het terrein der sociëteit, aldaar. Inl. bij den architect J. van Looy, te Amsterdam.

Rotterdam, te 2½ uren, in De Romein: het bouwen van een fabrieksgebouw met pakhuis en zolders, benevens ketelhuis, schoorsteen en bijbehoorende werken, op een terrein op het Noordereiland aan de Koningshaven, alaar. Inl. bij den architect W. Stok, Spuiwater 10, aldaar.

Zifflich, te 3 uren, bij Tromp: het uitdiepen, graven en baggeren van de groote waterleiding in den polder Duffelt, van Schutlaken in de Ooij af tot bij Huis-Selm te Meer.

Arnhem, 's avonds 7½ uren, in het café-Mokking: het afbreken en wederopbouwen van een huis in de Kromme-Elleboogsteeg, aldaar.

Bussum, in De Rozenboom: het bouwen van eene villa op een terrein te Bussum. Inl. bij den architect J. F. Evers, te Bussum.

Woensdag, 9 Mei.

Dubbeldam, te 10 uren, ter secretarie: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool no. 2, aldaar, met bijlevering van eenig schoolameublement.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmee maken van een haven tusschen peilschaal 36 en 38, in de prov. Overijsel, gem. Kampen. Raming ƒ 21,800; 2o. het vernoogen, verzwaren en verdedigen van het oostelijk deel van den Sasdijk en de daarmee inverband-staande werken, onder de gemeente De Werken c.a. en Werkendam, prov. Noord-Brabant. Raming ƒ 19,500.

Zutfen, te 11 uren, door den inspecteur der dir. belastingen enz., aan zijn bureau: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen der invoerrechten en accijnsen te Lobit en te Babberich en van de wachthalten te Milligen en aan den weg naar Elten, van den dag der goedkeuring tot en met 31 Maart '86. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen, 1e afd., te 's-Hage en bij den hoofdopzichter D. Fokkens, te Zwolle.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van daarmee in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van marine, te 's-Hage. Raming ƒ 10,373.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ter grondberging op de Maasvlakte. Raming ƒ 55,000. (Herbesteding.)

's-Bosch, te 11 uren, door den bouwmeester P. Nabbe, in het café-Parlement: het bouwen van een woonhuis, waarboven fabriek, bergplaats, magazijn, ringmuren enz., in de Muntelstraat, voor den fabrikant M. Hirdes.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en een gedeelte aardebaan, benevens eenige andere werken, aldaar, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Raming ƒ 894,000; 2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Raming ƒ 58,516; 3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perc. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 4000 KG. messingplaat, dik 0.0013 M., 100 KG. idem dik 0.0007 M.; perc. 2, 150,000 KG. grove Engelsche steenkolen; perc. 3, 200,000 KG. fijne Roersche steenkolen.

Kwadijk, te 12½ uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbeteren van de school, aldaar. Inl. bij den architect T. C. van der Sterr, te Hoorn.

Domburg, te 2 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige veranderingen aan de gemeenteschool, alsmede de vernieuwing der schoolmeubelen.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener nieuwe school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen, en het leveren van schoolmeubelen in die gemeente. Inl bij den bouwkundige J. W. van der Putten, te Helmond. Aanw. te 11 uren.

Nijmegen, te 6 uren, in het geërfdenhuis van den polder Circul van de Ooij: het herstellen der winterschade en gedeeltelijk verzwaren van den linker Waalbandijk van dien polder.

Joure, 's avonds 7 uren: eene belangrijke vertimmering aan het huis van J. Veldman Ez., aldaar. Inl. bij den architect Joh. H. Borger, te Joure.

Leeuwarden, 's avonds 8 uren, bij W. Vonk, in de Schrans: het bouwen van een stal en wagenhuis en eenige aanverwante werkzaamheden in de Huizumerlaan.

Heerenveen, ter secretarie van Schoterland: de verbouwing der school te Benedenknijpe.

Donderdag, 10 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van 2 paalschermen op Wieringen. Raming ƒ 11,050; 2o. het planten van stroo en helm, het stellen van rietschuttingen enz. in de duinen op Tessel en aan den vasten wal van Noord-Holland, in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 6050, ƒ 9600, ƒ 7400; 3o. het verbeteren van een gedeelte der kade op Urk. Raming ƒ 3950; 4o. het maken en leveren van 300 betonblokken voor de zeebrekers van de havenhoofden te IJmuiden.

Amersfoort, te 12 uren, door het best. van het waterschap De Slang, te Hoogland, in het Hôtel-Muller: 1o. het maken der gebouwen; 2o. het leveren en stellen van een stoomwerktuig met toebehooren, een en ander ten dienste van het te stichten stoomgemaal voor de waterschappen De Slang, Eemland, Neer-en-Overzeldert. Inl. bij den civiel-ingenieur P. A. Korevaar, te Vrijenban.

Medemblik, te 12 uren, op het Koggenhuis der Vier Noorderkoggen: het vernieuwen van de Banebrug te Medemblik. Inl. bij den opzichter A. Kater Jr., te Lambertschaag.

Hoogeveen, te 12 uren, door Mr. A. C. C Folkersma, in het Hôtel-Luinge: het verbouwen van een woonhuis aan de Groote-Kerkstraat, met gedeeltlijke bijlevering der materialen. Inl. bij den architect H. E. Hoegsma.

Schoonhoven, te 12 uren, door den architect L. F. Redeker, bij J. P. Hieff: het bouwen van een woon- en winkelhuis, ter oppervlakte van p. m. 225 M². Aanw. 8 en 10 Mei, te 10 uren.

Arnhem, te 2 uren, door den burgemeester: het leveren en leggen van cementriolen, spruitriolen enz.

Godschalksoord, te 4 uren, door het polderbest. van Het Westmaas Nieuwland, bij P. van der Woel: het tot grintweg maken van het gedeelte van den Groeneweg, van den Buijensweg af tot aan den Blauwesteenscheweg, lang 1200 M., waarvoor noodig is 300 M³ grint. Inl. bij den architect H. Beljers, te Puttershoek. Aanw. te 12 uren aan den Blauwesteenscheweg.

Vrijdag, 11 Mei.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot ververdediging van den oever vóór Neuzen. Raming *f* 55,000.

Dordrecht, te 11 uren, in het Nederlandsch Koffiehuis: de levering van 8000 HL. machine-Roerkolen en 500 HL. Engelsche kolen voor het stoomgemaal 't Hooft van Benthuizen. Biljetten inzenden uiterlijk 10 Mei ten kantore van Jhr. Jantzon van Erffrenten van Babylonienbroek, te Dordrecht.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der te vernieuwen Jankuitenbrug, aldaar. Aanw. 8 Mei, te 11 uren, aan het Timmerhuis.

's-Bosch, 's avonds 7 uren, door het college van regenten over de godshuizen en de algemeene armen: het maken eener verdieping met zolder, op het gebouw, behoorende tot het gesticht voor oude vrouwen en meisjes. Aanw. 8 Mei, te 5 uren.

Zaterdag, 12 Mei.

Amsterdam, te 12 uren, door den bouwmeester A. C. Bleijs, in het gebouw d'Geelvinck: het amoveeren en wederopbouwen van het perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buiten-Visscherstraat, no. 13, aldaar.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van ameublement ten dienste van de openbare scholen 4e soort voor jongens en meisjes, op het terrein Puntenborg, in 2 perceelen.

Driel, te 2 uren, door burg. en weth. van Heteren, in het koffiehuis De Fortuin: het bouwen van eene school voor 288 leerlingen in het dorp Driel. Aanw. 3 uren vóór de besteding. Raming *f* 16,100.

Groningen, 's avonds 8 uren, door B. J. Scherpbier, in De Beurs: het bouwen van een heerenhuis met pakhuis, in 2 perceelen en in massa, aan den Heeresingel en Heerebinnensingel, aldaar. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema, aldaar. Aanw. 8 Mei, te 11 uren. Biljetten inzenden vóór 7 uren.

Deventer: het bouwen van een ziekenhuis van 97 bedden, barakkengebouw van 28 bedden, lijkenhuis met sectiekamer, benevens terreinomheiningen, alles op blok XIV der voormalige vestinggronden, aldaar. Inl. bij den opzichter voor het werk F. de Herder, te Deventer en bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 11 Mei, te 1½ uren. Raming *f* 119,009.

Dinsdag, 15 Mei.

Haarlem, te 10 uren, door de commissie van toezicht over het gesticht Meerenberg, in het lokaal »Felix Favore", Smedestraat: de levering van de benoodigde steenkolen voor 1 jaar, geraamd op: 11,000 HL. Engelsche gassteenkolen, 11,000 HL. Westfaalsche vlamkolen.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. parochiaal armbest., aan de Directiekeet: de levering van bewerkt gesmeed-ijzer, benoodigd voor eene in-aanbouw-zijnde kerk met toren, sacristieën en kapellenkrans achter het priesterkoor. Inl. bij den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

St.-Maartensbrug, te 11 uren, door molenmeesters van polder B in de Zijpe, bij J. Swarthof: het vernaken van een schepradmolen tot vijzelmolen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: Bestek no. 52, de levering van waterreservoirs, gegoten-ijzeren standpijpen enz.; Bestek no. 53, idem van gegoten-ijzeren pijpen voor waterleiding; Bestek no. 54, idem van ijzerwerk voor 1 goederen- en 1 locomotievenloods, alles voor de Staatsspoorwegen op Java.

Staphorst, te 1 uur, door burg. en weth.: het gedeeltelijk afbreken en vergrooten van de bestaande school voor 196 leerlingen in de gemeente. Aanw. te 10 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de levering van verschillende benoodigdheden, in 48 perceelen.

's-Hage, te 2 uren, door het bureau der IJselstoomtramwegmaatschappij: Bestek no. 12, het maken van een stationsgebouw met rijtuigen locomotiefremise en bijbehoorende werken, te Gouda, met de levering der materialen. Aanw. 12 Mei, te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 361, het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederl. Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspunt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg Arnhem—Leeuwarden. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen; 2o. Bestek no. 371, idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Utrecht. Aanw. 12 Mei, te 10½ uren; 3o. Bestek no. 372, idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Rotterdam D. P. Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoeufft, te Rotterdam. Aanw. 8 Mei, te 10 uren; 4o. Bestek no. 373, idem idem idem, behoorende tot het station Meppel. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 8 Mei, te 1 uur; 5o. Bestek no. 376, het maken van eene wachterswoning, ten behoeve van den overweg in den Staatsspoorweg Utrecht—Bokstel nabij het kerkhof te Utrecht. Inl. bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch. Aanw. 12 Mei, te 1½ uren; 6o. Bestek no. 374, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Heerenveen. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 9 Mei, te 1½ uren.

Woensdag, 16 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van 4 dwarskribben onder de gemeente Doorweerd, langs den rechteroever van den Neder-Rijn, tusschen de kilometerraaien 32 en 33 der herziene rivierkaart. Aanw. 9 Mei. Raming *f* 8700.

Haaksbergen, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. de veranderingen en vergrootingen der 4 openbare lagere scholen in de kom, te Boekeloo, te Buurse en te Brammeloo, in die gemeente. Inl. bij den bouwmeester J. H. Aalbers, te Groenloo. Aanw. 15 Mei, te 10 uren; 2o. de levering van 308 stuks schoolbankjes, volgens aanwezig model, in 7 perceelen en in massa.

Biervliet, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene nieuwe school met onderwijzerswoning te Driewegen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Stavenisse, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken eener nieuwe beschoeiing en andere werken aan de haven, aldaar, met levering der materialen. Inl. bij den waterbouwkundig-ambtenaar J. de Rijke Sr., aldaar.

Donderdag, 17 Mei.

Middelburg, te 10 uren, door het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone herstellingen: 1o. aan den weg van Oostburg naar Zuidzand; 2o. aan den weg van Neuzen naar Aksel.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren der Rijkszee- en havenwerken op Marken. Aanw. 10 Mei. Raming *f* 8300.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrrichten van metselwerken en het verleggen van een gedeelte spoorweg op het Zuiderhavenhoofd te IJmuiden. Aanw. 10 Mei.

Harlingen, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en leveren van 250 schoolbanken.

Rotterdam, te 2½ uren, door het best. der Rotterdamsche Manege: het afbreken van bestaande gebouwen en daarterplaatse nieuw bouwen van een woonhuis en andere lokalen, alsmede eenige werkzaamheden, een en ander ten behoeve der manege. Inl. bij den architect A. van Ameyden van Duym Dkz., aldaar. Aanw. 11 Mei, te 10 uren.

Oefelt, te 3 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener keersluis met een paar puntdeuren in de Oefeltschebeek. Inl. bij den architect Achterbergh, te Boksmeer. Aanw. van 10—12 uren. Raming *f* 3996.

Vrijdag, 18 Mei.

Arnhem, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83.

Zaterdag, 19 Mei.

Krimpen a/d. IJsel, te 10 uren, door schout en ploldermeesters van den polder Langeland-en-Kortland, bij Wed. Kusters: het maken van een gebouw, bestaande in machine- en ketelhuis, een steenkolenbergplaats en de benoodigde aardewerken, ten dienste van het te stichten stoomgemaal voor dien polder, in 1 perceel.

Wissekerke, te 11 uren, in de Directiekeet van den polder Anna-Friso: het verbeteren en onderhouden der waterkeerende werken aan dien polder voor den dienst 1883/84. Aanw. 12 Mei, te 10 uren en 15 Mei, te 3 uren.

Weidum, te 1 uur, door de commissie uit de onderhoudsplichtigen van den Dekamaweg, bij Bearda: het bouwen van eene vaste houten brug, ter vervanging van de bestaande, genaamd het Weidumerhout, over de Sneeker—Leeuwarder trekvaart. Aanw. te 10½ uren.

Zondag, 20 Mei.

Winterswijk, bij den directeur der Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad; 2o. idem van gegalvaniseerde ijzeren krammen; 3o. het plaatsen van draadrasteringen, met inbegrip van de levering van palen.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming *f* 1750.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: Bestek no. 55, de levering van 5 aquaducten voor de Staatsspoorwegen op Java.

Woensdag, 23 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten, tusschen de kilometerraaien 46 en 49 der herziene rivierkaart. Aanw. 16 Mei. Raming 101,300.

Donderdag, 24 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal, in 3 perceelen. Aanw. 17 Mei. Raming: perc. 1 *f* 8000, perc. 2 *f* 15,700, perc. 3 *f* 6300.

Vrijdag, 25 Mei.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verhoogen van een gedeelte van 's Rijks straatweg van Deventer naar Zwolle nabij Oud-Rande, en het vernieuwen van een daarin gelegen duiker. Aanw. 17 en 18 Mei. Raming *f* 3735; 2o. het maken van bazaltgelooiing aan de westzijde van het eiland Schokland Aanw. 18 Mei, te 11 uren. Raming *f* 2485.

Zaterdag, 26 Mei.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 10, gebouwen en inrichtingen op de stations Groenloo en Eibergen, in 2 perceelen; 2o. Bestek no. 11, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, van station Ruurloo tot aan de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel (lengte circa 17.2 KM.); 3o. Bestek no. 13, gebouwen en inrichtingen op station Neede; 4o. Bestek no. 14, gebouwen en inrichtingen op station Borkuloo. Inl. op het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Grouw, ten gemeentehuize van Idaarderadeel: **de levering van 330 stère gewasschen grove riviergrint en 25 stère harde puin.**

Dinsdag, 29 Mei

Montfoort, te 10 uren, door het gemeentebest.: het vernieuwen van 2 benedendeuren in de schutsluis, benevens het maken van 29 M. kaaimuur op de fundeering en verder bijkomende werken. Aanw. 22 Mei, te 11 uren.

Woensdag, 30 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van Rijks-stoombaggervaartuigen, Aanw. 23 Mei. Raming *f* 58,000; 2o. het uitbreiden van het departement van koloniën, te 's-Hage. Aanw. 23 Mei, te 11 uren. Raming *f* 24,170; 3o. het maken eener berghaven, de opruiming van duingronden langs den rechteroever van den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, het verdedigen van het afgegraven duin, met bijbehoorende werken. Aanw. 23 en 26 Mei, te 12 uren. Raming *f* 137,000.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van grondwerken te Reenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren, en het maken van verschillende bijkomende werken tusschen Amersfoort en Reenen. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Arnhem en den sectieingenieur, te Reenen. Aanw. 21 en 23 Mei, te 11 uren. Raming *f* 301,000.

Donderdag, 31 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa. Raming resp. *f* 25,250 en *f* 14,300.

Woensdag, 6 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84. Aanw. 23 en 30 Mei. Raming *f* 27,040.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 31 Mei, te 10 uren, aanvangende te Sneek. Raming *f* 372,000.

Donderdag, 7 Juni.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch kanaal. Aanw. 24 Mei. Raming *f* 7550.

Woensdag 13 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: *f* 26,970, *f* 16,450, *f* 31,500, *f* 26,400. Aanw. 6 Juni.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Hoorn, 20 April, de levering van 14,000 HL. Eng. gaskolen aan de gasfabriek:

D. Muijsson, Rotterdam, New-Pelton Main,	68	cts.
W. Hoven & Zn., Rotterdam, New-Pelton Main,	65	»
Visser & Van der Sande, Dordrecht, West-Pelaw Main,	61¾	»
G. Berghuijs, Amsterdam, Holmside kolen,	60.7	»
Pelaw Main,	62.9	»

G. Berghuijs levert op 3/m. of à cont. met 2% kort.
W. Hoven & Zn., » » » 15 » »
D. Muijsson, »
Visser & v. d. Sande, » » » 15 » »

Staveren, 25 April: het verrichten van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de massale zeesluis; aangenomen door G. H. Strikwerda, te Staveren, voor *f* 399.

Groningen, 25 April: het afbreken en wederopbouwen eener behuizing met verdieping, op een perceel aan het Boterdiep te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 4 bilj., als:

J. Poelman,	te Groningen,	*f* 2487
J. Ibeling,	» idem	» 2387
D. Dalmolen,	» idem	» 2339
B. Kooi, gegund.	» Zuidhorn,	» 2199

Heerenveen, 25 April: de verbouwing der school te Rotstergaast; ingek. 4 bilj., als:

G. L. Visser,	te Oudeschoot,	*f* 4000
J. J. Bouma,	» Langezwaag.	» 3938
G. F. Brouwer,	» Oranjewoud,	» 3868
A. & T. de Boer, gegund.	» Oudeschoot,	» 3849

Neuzen, 27 April: 1o. de bouw van eene school en onderwijzerswoning; ingekomen 12 bilj., als:

M. Klaassen,	te Neuzen,	*f* 24,600
D. Herrebout,	» idem	» 24,580
M. D. de Putter,	» idem	» 24,560
G. J. Balkenstein,	» idem	» 24,500
D. v. d. Ouden,	» idem	» 24,300
J. Kolijn,	» idem	» 24,178
A. Klaassen,	» idem	» 24,100
D. Tholens,	» Hoek,	» 23,700
M. Riemers en J. Wisse,	» Zaamslag,	» 23,600
R. Walraven,	» Neuzen.	» 23,372
Jac. Freijzer,	» Axel,	» 23,290
P. Duivenstein en P. J. Wisse,	» Zaamslag,	» 22,988
Begrooting		» 22,619

2o. het veranderen van de bestaande school; ingek. 7 bilj., als:

M. Klaassen,	te Neuzen,	*f* 4500
A. Verlinde,	» idem	» 4250
A. Klaassen,	» idem	» 4200
L. Deij,	» idem	» 4200
D. v. d. Ouden,	» idem	» 4180
M. D. de Putter,	» idem	» 4160
G. J. Balkenstein,	» idem	» 4135
Begrooting		» 3835

Boksmeer, 27 April: 1o. het maken van een ringmuur met 2 ijzeren afsluithekken in het nieuwe schoolgebouw; ingek. 3 bilj., als:

R. Geurts,	te Vierlingsbeek,	*f* 1830
J. v. Groenendaal,	» Nunhem,	» 1735
G. Wellessem,	» Boksmeer,	» 1500

2o. het inrichtee der voormalige kazerne der maréchaussée tot post-en-telegraafkantoor met directeurswoniug; ingek. 3 bilj., als:

A. Horsten,	te Beugen,	*f* 12,525
R. Geurts,	» Vierlingsbeek,	» 11,360
J. v. Groenendaal,	» Nunhem,	» 8,975

Dreumel, 27 April: het bouwen van een woonhuis met stallen en het afbreken van het oude huis, gelegen te Dreumel, onder beheer van den bouwkundige G. J. Groot: ingekomen 4 bilj., als:

J. A. v. Lith,	te Dreumel,	*f* 2703
G. v. Hellemond,	» Wamel.	» 2325
W. v. Unen,	» Dreumel,	» 2274
H. Th. v. Oorschot,	» idem	» 3230

's-Bosch, 28 April: het maken van een gebouw, bestemd voor militairen dienst, op den geslechten vestinggrond nabij »den Berenbijt"; ingek. 5 bilj., als:

F. Hoenselaars,	te 's Bosch	*f* 6975
F. Buskens,	» idem	» 6950
T. A. v. Ravenstein,	» idem	» 6468,50
L. Frankefort,	» idem	» 5455
A. Schellekens,	» idem	» 5134

Workum, 28 April: het verhoogen en verzwaren van den zeedijk met bijkomende werken: ingek. 7 bilj., als:

Strandstra, Zurig en C. Dijkstra, Kornwerd,	*f* 39,983
Th. Cusveller en Lootsma, Staveren,	» 39,684
G. C. Visser, Ylst,	» 39,463
W. B. Mulder, Hindeloopen en R. H. de Boer, Staveren,	» 37,624
H. v. d. Wal, Workum,	» 36,685
E. Hempenius, Bolsward,	» 36,600
C. B. Kat en H. Sikkes, Hindeloopen.	» 33,987
Raming	» 37,938

Slochteren, 28 April: de onderhoudswerken en eenige bijkomende werken, aan de sluis en bruggen, waterschap Duursweld: ingekomen 5 bilj., als:

J. Hemmes,	te Farmsum.	*f* 2050
J. v. Buren,	» Delfzijl,	» 1997
H. Sijdzes,	» Farmsum.	» 1746
H. A. Edler,	» Siddeburen,	» 1537
L. A. Scheltens,	» Schildwolde.	» 1348

Roordahuizen, 28 April: het vertimmeren der Herv. kerk, aldaar, met inbegrip van stukadoorwerken; iugek. 6 bilj., als:

B. Kerkhoven,	te Harlingen,	*f* 2669
L. Strak,	» idem	» 2639
H. Dorenbos,	» Haskerdijken,	» 2592
A. Braaksma,	» Leeuwarden.	» 2587
Y. Hagedoorn,	» Roordahuizen.	» 2250
J. Schaafsma, gegund.	» Beers,	» 2222
Begrooting		*f* 2280

's-Heerarendskerke, 28 April: het bouwen eener nieuwe school voor 100 leerlingen, onder beheer van den architect J. H. Hannink; ingek. 7 bilj., als:

M. D. Dekker,	te Goes,	*f* 8890
F. de Ruiter,	» 's-Heerarendskerke,	» 7342
W. de Beste,	» Goes,	» 6890
J. Lindenberg.	» Wemeldinge,	» 6490
J. de Vriend,	» Borsele,	» 6197
N. Steenblok,	» Nieuwdorp.	» 5850
W. J. v. d. Weert, gegund.	» Goes,	» 5500
Raming		*f* 6500

Sloterdijk, 28 April: het bouwen van 2 scholen met onderwijzerswoning, naar de plans en onder beheer van den architect J. Rietbergen, te Hilversum:

school Sloterdijk.

F. W. v. Vloten,	*f* 44,607
A. Kloots & J. B. Arends,	» 44,170
P. Brugman,	» 42,000
A. Keers,	» 41,982
J. Bezelman & W. de Heer,	» 41,742
P. S. Reinierse,	» 39,900
A. Aalders,	» 39,786
J. A. Raasveldt,	» 38,800
Wed. J. Bos,	» 38,500
J. Rooderijs,	» 38,189
M. Mulder firma W. & A. Mulder,	» 37,999
B. v. Schadewijk,	» 36,400
J. Slenters,	» 34,780
S. & C. v. Soest,	» 34,700
W. H. Neuteboom,	*f* 33,333
G. v. Steenwijk,	» 32,599
L. Dijker,	» 32,300

Gegund aan G. v. Steenwijk, te Sloterdijk.

school Overtoom.

A. Kloots & J. B. Arends,	*f* 42,790
F. W. v. Vloten,	» 42,411
J. Rooderijs,	» 39,789
M. Mulder,	» 38,993
P. Andriessen,	» 38,980
H. C. Dorlas,	» 38,779
J. A. Raasveldt Jr.,	» 38,500
S. & C. v. Soest.	» 36,700
H. Rink,	» 36,590
P. J. v. Mierlo,	» 35,990
J. Spreij,	» 34,521
L. Dijker,	» 33,600
W. H. Neuteboom,	» 32,900
J. Slenters,	» 29,360

Gegund aan W. H. Neuteboom, te Oestgeest.

IJselmuiden, 28 April: het bouwen eener school voor 288 leerlingen, met overdekte speelplaats, ameublement en onderwijzerswoning, onder beheer van den architect H. de Graat, te Kampen; ingek. 8 bilj., als:

W. Fransen,	te Kampen,	*f* 31,900
J. S. v. d. Werf,	» idem	» 30,990
D. Rekveld,	» idem	» 30,890
H. van Dijk,	» idem	» 30,150
B. Snel,	» idem	» 30,000
B. v. d. Weerd,	» idem	» 29,925
H. Steenbergen,	» idem	» 27,600
F. Krijgsman,	» idem	» 27,550
Raming		» 29,186

Leerdam, 30 April: het bouwen van een woonhuis aan den Schoonerwoerdscheweg, onder beheer van den architect J. C. van Wijk; gegund aan Gebr. Van Leer, te Leerdam, voor *f* 17,496. Raming *f* 18,000

's-Hage, 30 April: 1o. het bestorten van den Oudelandschen zeedijk, behoorende tot de zeewerken in Zuid-Holland; 2o. het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk; minste inschr. was A. M. Langeveld, te Hardinksveld, resp. voor *f* 25,163 en *f* 8543.

's-Hage, 30 April: 1o. het rioleeren en bestraten van een gedeelte der Prins-Hendrikstraat, der straat om het Prins-Hendrikplein, en der Zoutman- en Witte-de-Withstraten; minste inschr. was H. Jongenburger, te Waddinksveen, voor *f* 6400.

2o. het vergrooten der school voor m. u. l. o. aan de Schelpkade; minste inschr. was N. L. van der Hoef, te 's-Hage, voor *f* 5690.

Utrecht, 30 April: 1o. Bestek no. 364, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering van het hoofdgebouw, de wissels en sporen, behoorende tot het station Almeloo; ingek. 3 bilj., als:

C. Eckhardt,	te Almeloo,	*f* 2100
F. Kuiper Gz.,	» idem	» 2010
W. Schut,	» Brummen,	» 1980

2o. Bestek no. 365, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Zutfen en gedeelte weg in de Hoven; ingek. 8 bilj., als:

L. Nijland,	te Zutfen,	*f* 8740
H. W. Douwes,	» idem	» 7600
H. Haijtink,	» idem	» 7482
G. Boerstoel,	» Brummen,	» 7418
L. Ezerman,	» Zutfen,	» 6998
J. W. ten Braak,	» idem	» 6871
W. Schut,	» Brummen,	» 6574
A. Klanderman,	» idem	» 6222

Houten, 30 April: de bouw van een schoolgebouw en verbouw van een onderwijzerswoning,

onder beheer van den bouwkundige E. G. Wentink; ingek. 7 bilj., als:

J. v. Vliet,	te Woerden,	*f* 15,924
A. Schenkel,	» Houten,	» 14,725
J. Schenkel,	» Tulle-en-'tWaal,	» 14,625
J. A. Dumoulin,	» Vianen,	» 14,295
J. Vos,	» Utrecht,	» 13,415
D. Barneveld,	» Vreeswijk,	» 12,960
J. Rensink,	» Kuilenburg,	» 12,800

Uden, 30 April: het bouwen van eene school te Volkel met overdekte speelplaats, bergplaatsen, privaten enz.; ingek. 6 bilj., als:

G. v. Berkel,	te Uden,	*f* 11,848.70
J. Wijsbek,	» idem	» 11,774
T. Schippers,	» Kessel,	» 11,585
L. Paaps,	» Vechel,	» 10,889
J. Klomp,	» idem	» 10,879.55
J. H. v. Mil,	» Uden,	» 9,432

gegund.

Nieuwepekela, 30 April: 1o. het bouwen van eene school en woning; ingekomen 6 bilj., als:

H. Timmer,	te Westerbork,	*f* 16,490
G. Hazelhof,	» Oudepekela,	» 16,420
H. Strating,	» Nieuwepekela.	» 15,800
R. Prummel,	» idem	» 15,700
J. Pranger,	» Stadskanaal,	» 15,545
H. T. Geertsema,	» Nieuwepekela,	» 15,145

2o. de levering van schoolmeubelen; ingek. 4 bilj., als:

J. Benus,	te Stadskanaal,	*f* 1560
R. Prummel,	» Nieuwepekela,	» 1520
H. T. Geertsema,	» idem	» 1495
F. Kamminga,	» Wildervank,	» 1469

beiden gegund.

Rotterdam, 30 April: door de Maats. tot Exploit. van het Grand Hotel Coomans; het verbouwen van een pakhuis aan de Hoofdsteeg, voor het Hotel-Coomans, onder beheer van de architecten Bruijnzeel en Verheul; minste inschr. waren Piena en Dekker, voor *f* 29,300.

Het werk is niet gegund.

Pannerden, 1 Mei: het maken van de gebouwen, het verrichten der aardewerken enz., ten behoeve van het stoomgemaal van de polders Herwen, Aerdt en Pannerden, onder beheer van de ingenieurs Van Hasselt & De Koning; ingek. 9 bilj., als:

H. A. Pauwen,	te West-Pannerden,	*f* 37,500
S. N. O. van Soest,	» Mijdrecht,	» 35,457
J. de Haan,	» Arnhem,	» 35,442.50
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 34,986
F. E. Terwindt,	» idem,	» 34,092
H. Janssen,	» Didam,	» 33,992
P. van de Koolwijk,	» Nijmegen,	» 33,600
F. W. Gemden,	» Apeldoorn,	» 33,300
J. van der Heijden,	» Arnhem,	» 32,340

Utrecht, 1 Mei: het leveren van omwendbare puntstukken en kruisstukken van gegoten staal, en van contra-rails met toebehooren, ten behoeve van het tweede spoor tusschen Arnhem en Zutfen (in 2 perceelen); ingekomen 4 bilj., als:

	1e perc.	2e perc.
Fabrik Deutschland, Dortmund,		*e f* 125
		f 507
		g 475
F. Krupp, Essen,		*e f* 100.30
		f 420
		g 372.50
dezelfde,	*a f* 168	
	b 163	
	c 219	
	d 224.50	
Bochümer Verein für Gussstahlfabrikation, Bochum,	*a f* 133	
	b 112.50	
	c 165	
	d 144.70	

Bodegrave, 1 Mei: het doen van eenige werken aan de school voor gewoon lager onderwijs, in het dorp te Bodegrave; ingekomen 10 bilj., als:

J. J. v. Deth, Zwammerdam,	*f* 4784.31
J. H. Boot, Woubrugge,	» 4569
W. Strookman, idem	» 4356
W. Lamkamp, 's-Hage,	» 4300
B. Hoogerwaard, Gouda,	» 4100
W. C. Reuhl, idem	» 3983
E. Jansen, Bodegrave,	» 3833
H. Hoogendoorn, idem	» 3678
Gebr. Geus Bodegraven, Nieuwkoop,	» 3647
W. v. Ingen, Bodegrave,	» 3485

gegund.

Nisse, 2 Mei: het bouwen eener school zonder speelplaats, met ameublement enz., voor 144 leerlingen, onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; ingek. 10 bilj., als:

W. J. v. d. Weert, Goes,	*f* 13,438
G. Zaaijer, 's-Gravenpolder,	» 13,100
Joh. Lindenberg, Wemeldinge,	» 13,000
A. Janssen, Nisse,	*f* 12,850
D. v. d. Poel, Ovezand,	» 12,718.49⁵
F. Schijl, idem	» 12,500
A. Faas, 's-Heerenhoek,	» 12,333
L. Peteers, Kwadendamme,	» 12,300
P. Dronkers, Kapelle,	» 11,990
B. den Exter v. d. Brink, Krabbendijke,	» 11,885

gegund.

's-Hage, 2 Mei: 1o. het wegruimen van een in het Volkerak, onder Fijnaard, gezonken vaartuig; ingekomen 4 bilj., als:

J. Timmers,	te Willemsdorp,	*f* 4175
A. v. d. Tak,	» Goedereede,	» 4099
L. Troost,	» idem	» 3848
C. Baars & J. Volker,	» Sliedrecht,	» 3485

2o. het maken van zuilenbazaltsteenglooiing langs den rechteroever van het Mallegat, tusschen de kilometerraaien 122 en 123, onder Dubbeldam; ingek. 7 bilj., als:

G. de Hoog,	te Gorichem,	*f* 5640
B. de Waard,	» Nieuwenhoorn,	» 5640
H. de Borst,	» Papendrecht,	» 5640
G. Beenhakker Gz.,	» Sliedrecht,	» 5545
G. Bos Az.,	» Dordrecht,	» 5400
C. de Groot,	» idem	» 5363
Ph. Verbruggen,	» Waddinxveen,	» 5289

3o. het opruimen van Rijksgronden, onder Wilsum, tusschen de kilometerraaien 109 en 111; ingek. 3 bilj., als:

G. J. Mol,	te Kuilenburg,	*f* 19,632
A. L. v. Wijngaarden, IJz.,	» Sliedrecht,	» 19,490
J. G. v. d. Broeke,	» Kampen,	» 15,970

4o. herbesteding van het onderhouden van eenige werken van- en bij den Staatsspoorweg te Amsterdam; ingek. 2 bilj., als:

M. v. Deutekom,	te Amsterdam,	*f* 9400
P. v. Essen,	» Houtrijk-en-Polanen,	» 9370

Valburg, 2 Mei: het bouwen van een schoolgebouw in het dorp Slijk-Ewijk; ingekomen 2 bilj., als:

J. Teunissen,	te Nijmegen,	*f* 8127.65
J. v. Ewijk,	» Valburg,	» 6777

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 12 MEI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Dinsdag, 15 Mei.

Haarlem, te 10 uren, door de commissie van toezicht over het gesticht Meerenberg, in het lokaal »Felix Favore", Smedestraat: de levering van de benoodigde steenkolen voor 1 jaar, geraamd op: 11,000 HL. Engelsche gassteenkolen, 11,000 HL. Westfaalsche vlamkolen.

Stiphout (bij Helmond), te 11 uren, door het R. K. parochiaal armbest., aan de Directiekeet: de levering van bewerkt gesmeed-ijzer, benoodigd voor eene in-aanbouw-zijnde kerk met toren, sacristieën en kapellenkrans achter het priesterkoor. Inl. bij den architect H. J. van Tulder, te Tilburg.

St.-Maartensbrug, te 11 uren, door molenmeesters van polder B in de Zijpe, bij J. Swarthof: het vermaken van een schepradmolen tot vijzelmolen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: Bestek no. 52, de levering van waterreservoirs, gegoten-ijzeren standpijpen enz.; Bestek no. 53, idem van gegoten-ijzeren pijpen voor waterleiding; Bestek no. 54, idem van ijzerwerk voor 1 goederen- en 1 locomotievenloods, alles voor de Staatsspoorwegen op Java.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van een riool in een gedeelte van de Bankastraat, aldaar.

Staphorst, te 1 uur, door burg. en weth.: het gedeeltelijk afbreken en vergrooten van de bestaande school voor 196 leerlingen in de gemeente. Aanw. te 10 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de levering van verschillende benoodigdheden, in 48 perceelen.

's-Hage, te 2 uren, door het bureau der IJselstoomtramwegmaatschappij: Bestek no. 12, het maken van een stationsgebouw met rijtuig- en locomotiefremise en bijbehoorende werken, te Gouda, met de levering der materialen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 361, het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Neder-Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspurt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg Arnhem—Leeuwarden. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen; 2o. Bestek no. 371, idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Utrecht; 3o. Bestek no. 372, idem idem idem, behoorende tot het gemeenschappelijk station Rotterdam D. P. Inl. bij den sectieingenieur Jhr. W. Hoeufft, te Rotterdam; 4o. Bestek no. 373, idem idem idem, behoorende tot het station Meppel. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel; 5o. Bestek no. 376, het maken van eene wachterswoning, ten behoeve van den overweg in den Staatsspoorweg Utrecht—Bokstel nabij het kerkhof te Utrecht. Inl. bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch; 6o. Bestek no. 374, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Heerenveen. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel.

Nijmegen, te 3 uren, door H. Salamonski, in het Hôtel-Faazen: het bouwen van eene villa, met levering van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den bouwkundige J. Knoops Jr., Betouwstraat 14, aldaar.

Woensdag, 16 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van 4 dwarskribben onder de gemeente Doorweerd, langs den rechteroever van den Neder-Rijn, tusschen de kilometerraaien 32 en 33 der herziene rivierkaart. Raming *f* 8700.

Haaksbergen, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. de veranderingen en vergrootingen der 4 openbare lagere scholen in de kom, te Boekeloo, te Buurse en te Brammeloo, in die gemeente. Inl. bij den bouwmeester J. H. Aalbers, te Groenloo. Aanw. 15 Mei, te 10 uren; 2o. de levering van 308 stuks schoolbankjes, volgens aanwezig model, in 7 perceelen en in massa.

Steenderen, te 11 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen en herstellen van de onderwijzerswoning te Bronkhorst. Inl. bij den opzichter G. Noij.

Biervliet, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene nieuwe school met onderwijzerswoning te Driewegen. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Stavenisse, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken eener nieuwe beschoeiing en andere werken aan de haven, aldaar, met levering der materialen. Inl. bij den waterbouwkundig-ambtenaar J. de Rijke Sr., aldaar.

Zutfen, te 2 uren, door provisoren van het Oude-en-Nieuwe-Gasthuis: het leveren en maken van een gedeelte nieuw rasterwerk langs de tuinen en het stationsemplacement, en eenige andere timmer- en metselwerken. Inl. bij den architect D. Lijsen, aldaar.

Roon, 's avonds 8 uren, bij den dijkgraaf van den polder Het Binnenland van Roon: de levering van 2100 HL. Roer-machinekolen, vrij op den wagen aan het Roonscheveer.

Donderdag, 17 Mei.

Middelburg, te 10 uren, door het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone herstellingen: 1o. aan den weg van Oostburg naar Zuidzand; 2o. aan den weg van Neuzen naar Aksel.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren der Rijkszee- en havenwerken op Marken. Raming *f* 8300.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrrichten van metselwerken en het verleggen van een gedeelte spoorweg op het Zuiderhavenhoofd te IJmuiden.

Harlingen, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en leveren van 250 schoolbanken.

Amsterdam, te 1 uur, door het bestuur van het Willemspark, in het paviljoen van het Vondelpark: het met klinkerbestrating beleggen van eenige wegen in het Willemspark en van een deel van den weg tusschen dit park en de Houbrakenstraat, alsmede het hardmaken van daarbij aansluitende wegen in het park. Inl. bij den opzichter van het park, Egas.

Haarlem, te 1 uur, ter secretarie van den Haarlemmermeerpolder: 1o. het onderhoud der grintwegen van den polder tot 1 Mei '84, in 4 perceelen of in massa; 2o. idem der ringvaartsboorden tot 1 April '84; 3o. het krooswerk in vaarten en tochten in den polder over '83, in 4 perceelen. Inl. bij den hoofdopzichter, te Haarlem en de opzichters, in den polder.

Rotterdam, te 2½ uren, door het best. der Rotterdamsche Manege: het afbreken van bestaande gebouwen en daarterplaatse nieuw bouwen van een woonhuis en andere lokalen, alsmede eenige werkzaamheden, een en ander ten behoeve der manege. Inl. bij den architect A. van Ameyden van Duym Dkz., aldaar.

Oefelt, te 3 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener keersluis met een paar puntdeuren in de Oefeltschebeek. Inl. bij den architect Achterbergh, te Boksmeer. Aanw. van 10—12 uren. Raming *f* 3996.

Kruiningen, te 4 uren, namens vrouwe M. A. J. F. Elsen Cateaun, in het koffiehuis van Jan Blok: het bouwen van eene nieuwe graanschuur en vernieuwing aan het woonhuis op de hofstede »Oomshoek," onder Kruiningen. Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 1 uur.

Dalen, te 6 uren, in het Hôtel K. H. van Tarel: het verbouwen van genoemd hôtel en winkelhuis, te Dalen. Inl. bij H. Rozeman, te Koeverden. Aanw. te 2 uren.

Zutfen, te 6 uren, door Goosens en Rutgers: het afbreken van een bestaand- en het bouwen van een pakhuis achter hunne perceelen in de Laarstraat, D 106, benevens eenige onderhoudswerken, bestaande in metsel-, timmer- en verfwerken, aan die perceelen en aan het huis in de Spittaalstraat D 358. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz. Aanw. 15 Mei, te 4 uren.

Vrijdag, 18 Mei.

Slikkerveer, te 11 uren, ten kantore van P. Smit Jr.: het verbouwen van den bestaanden stal, het koetshuis en de koetsierswoning op de buitenplaats te Slikkerveer. Inl. bij den architect Jac. van Schaik, te Rotterdam, Binnenweg 70. Aanw. 16 Mei, te 10 uren.

Bolsward, te 12 uren, door voogden van het St.-Antoniegasthuis, onder aannemers te Bolsward wonende: 1o. het uitbreken en het vervoeren van balsteenen en grond; 2o. het inbrengen van zand en het bevloeren van ongeveer 570 M² bestrating op de Koemarkt. Inl. bij den architect H. H. Poederbach.

Arnhem, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van eenige straten op het terrein, behoorende aan C. Goedkoop Dz., ten zuidwesten van de vaart naar de afzanderij, aldaar. Aanw. 15 Mei, te 10 uren.

Zutfen, te 2 uren, ten raadhuize: het verven van de groote stadsbrug over den IJssel.

Zaterdag, 19 Mei.

Krimpen a/d. IJssel, te 10 uren, door schout en ploldermeesters van den polder Langeland-en-Kortland, bij Wed. Kusters: het maken van een gebouw, bestaande in machine- en ketelhuis, een steenkolenbergplaats en de benoodigde aardewerken, ten dienste van het te stichten stoomgemaal voor dien polder, in 1 perceel.

Wisselkerke, te 11 uren, in de Directiekeet van den polder Anna-Friso: het verbeteren en onderhouden der waterkeerende werken aan dien polder voor den dienst 1883/84. Aanw. 15 Mei, te 3 uren.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: 1o. het verleggen van den aanlegsteiger der veerstoombooten van het veer der gemeente Dordrecht, te Zwijndrecht, met de levering der materialen. Aanw. 17 Mei, te 11 uren; 2o. het leveren en aanbrengen van houten vloeren in de schoollokalen der gemeenteschool no. 4, aan de Vriezestraat, aldaar, met de levering der materialen. Aanw. 17 Mei, te 1 uur; 3o. het afbreken der molenaarswoning in den Stadspolder en het wederopbouwen dier woning nabij het stoomgemaal in het westelijk deel van dezen polder, met de levering der materialen. Aanw. 17 Mei, te 3 uren; 4o. de levering van circa 76,000 stuks behakte Luiksche- of Ben-Ahinkeien.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het verrichten van eenige veranderingen en herstellingen aan en in de gemeenteschool no. 9 en annexe bewaarschool, aldaar. Biljetten inzenden 18 Mei, vóór 's avonds 8 uren.

Tiel, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene nieuwe school voor 300 kinderen; 2o. het bouwen van eene onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeentearchitect C. van Weerden. Aanw. te 11 uren.

Weidum, te 1 uur, door de commissie uit de onderhoudsplichtigen van den Dekamaweg, bij Bearda: het bouwen van eene vaste houten brug, ter vervanging van de bestaande, genaamd het Weidumerhout, over de Sneeker—Leeuwarder trekvaart. Aanw. te 10½ uren.

Zondag, 20 Mei.

Winterswijk, bij den directeur der Geldersch-Overijselsche Locaal-

spoorwegmaatschappij: 1o. de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad; 2o. idem van gegalvaniseerde ijzeren krammen; 3o. het plaatsen van draadrasteringen, met inbegrip van de levering van palen.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming ƒ 1750.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: het verrichten van herstellingen aan kazernegebouwen, stallen en eene rijloods, aldaar. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: 1o. Bestek no. 55, de levering van 5 aquaducten voor de Staatsspoorwegen op Java; 2o. de levering van: *a.* groote metalen signaalklokken, *b.* bascules en gewichten, *c.* sein- en hanglantarens, *d.* ijzeren geldkisten.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van het meubilair, benoodigd in de hoogere burgerschool voor meisjes en het gymnasium, in 2 perceelen. Inl. bij den gemeentearchitect.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen van school no. 2, in het Plantsoen, met bijlevering der materialen. Inl. bij den gemeenteopzichter S. Bitters. Aanw. 19 Mei, te 12 uren.

Dinsdag, 22 Mei.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: een verving van gebouwen en kazernemeubels te Haarlem. Raming ƒ 1600. (Herbesteding).

Hoorn, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van Drechterland, in De Doele: het verbeteren van steenglooiing en verder aan den Drechterlandschen Westfrieschen omringdijk in 1883 te maken en te onderhouden werken, met de levering der materialen. Aanw. 16, 17 en 18 Mei, telkens te 9 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende materialen, ten behoeve van den aanmaak van projectielen enz. voor vestinggeschut.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan centraalbureau: Bestek no. 377, het legg-en en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken, volgens het plan van uitvoering no. 4, ten behoeve van de uitbreiding van het station Venloo. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo. Aanw. 15 Mei, te 12 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: het verrichten van verfwerken aan gebouwen, bruggen enz., in 8 perceelen.

Woensdag, 23 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten, tusschen de kilometerraaien 46 en 49 der herziene rivierkaart. Aanw. 16 Mei. Raming ƒ 101,300.

Tricht, te 11 uren, bij D. J. van Diejen, en **Buurmalsen**, te 1 uur, bij H. Hoes, door burg. en weth. van Buurmalsen: 1o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Tricht, voor 200 kinderen; 2o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Buurmalsen, voor 150 kinderen, met bijlevering van materialen en ameublementen. Inl. bij den architect L. Roelofs, te Opijnen. Aanw. 21 Mei, te 10 uren te Tricht en te 1 uur te Buurmalsen.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 450,000 KG. gietijzer, merk Gartsherry no. 1, perc. 2, 45,000 KG. gietijzer, merk Blaenavon no. 1.

Donderdag, 24 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal, in 3 perceelen. Aanw. 17 Mei. Raming: perc. 1 ƒ 8000, perc. 2 ƒ 15,700, perc. 3 ƒ 6300.

Arnhem, te 1 uur, door den burgemeester: het driejarig onderhoud van het rivierbad. Aanw. 17 Mei, te 10 uren.

Vrijdag, 25 Mei.

Steenbergen, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met onderwijzerswoning te Kladde, met bijlevering der materialen, alsmede van de voor die school gevorderde banken, borden, kasten, kachels enz. Inl. bij den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom. Aanw. 21 Mei, te 10 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verhoogen van een gedeelte van 's Rijks straatweg van Deventer naar Zwolle nabij Oud-Rande, en het vernieuwen van een daarin gelegen duiker. Aanw. 17 en 18 Mei. Raming ƒ 3735; 2o. het maken van bazaltglooiing aan de westzijde van het eiland Schokland Aanw. 18 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 2485.

Zaterdag, 26 Mei.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 10, gebouwen en inrichtingen op de stations Groenloo en Eibergen, in 2 perceelen; 2o. Bestek no. 11, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, van station Ruurloo tot aan de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel (lengte circa 17.2 KM.); 3o. Bestek no. 13, gebouwen en inrichtingen op station Neede; 4o. Bestek no. 14, gebouwen en inrichtingen op station Borkuloo. Inl. op het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Grouw, ten gemeentehuize van Idaarderadeel: de levering van 330 stère gewasschen grove riviergrint en 25 stère harde puin.

Ternaard, bij den dijkgraaf van Westdongeradeel, J. W. Idsardi: de levering van verschillende houtwaren.

Dinsdag, 29 Mei

Montfoort, te 10 uren, door het gemeentebest.: het vernieuwen van 2 benedendeuren in de schutsluis, benevens het maken van 29 M. kaaimuur op de fundeering en verder bijkomende werken. Aanw. 22 Mei, te 11 uren.

Woensdag, 30 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van Rijks-stoombaggervaartuigen, Aanw. 23 Mei. Raming ƒ 58,000; 2o. het uitbreiden van het departement van koloniën, te 's-Hage. Aanw. 23 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 24,170; 3o. het maken eener berghaven, de opruiming van duingronden langs den rechteroever van den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, het verdedigen van het afgegraven duin, met bijbehoorende werken. Aanw. 23 en 26 Mei, te 12 uren. Raming ƒ 137,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug, het verruimen van den Vaartsche-Rijn ter weerszijden van die brug, en het maken van bijbehoorende werken, onder de gemeente Jutfaas, behoorende tot de werken voor den aanleg van een kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 23 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 103,100.

Oudvosmeer, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbeteren van het bestaande schoollokaal en het bijbouwen van een geheel nieuw lokaal voor 200 leerlingen, met overdekte speelplaats. Aanw. 23 Mei, van 11—12 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van grondwerken te Reenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren, en het maken van verschillende bijkomende werken tusschen Amersfoort en Reenen. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Arnhem en den sectieingenieur, te Reenen. Aanw. 21 en 23 Mei, te 11 uren. Raming ƒ 301,000.

Grootschermer, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 144 kinderen. Inl. bij den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 23 Mei, te 12 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning, aan het Hofplein. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 18 Mei, te 1 uur.

Donderdag, 31 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa. Raming resp. ƒ 25,250 en ƒ 14,300.

Woensdag, 6 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84. Aanw. 23 en 30 Mei. Raming ƒ 27,040.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 31 Mei, te 10 uren, aanvangende te Sneek. Raming ƒ 372,000.

Donderdag, 7 Juni.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch kanaal. Aanw. 24 Mei. Raming ƒ 7550.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met vast gedeelte, over het zijkanaal beoosten Sas-van-Gend, in den weg naar Westdorpe. Aanw. 31 Mei en 2 Juni. Raming ƒ 62,500.

Woensdag 13 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: ƒ 26,970, ƒ 16,450, ƒ 31,500, ƒ 26,400. Aanw. 6 Juni.

Donderdag, 14 Juni.

Oudalblas, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in de gemeente. Inl. bij den architect A. Vermaes, te Sliedrecht.

DE OPMERKER.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Hansweerd, 28 April: het bouwen van een nieuw woonhuis aldaar, onder toezicht van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 4 bilj., als:

L. v. Verre,	te Kruiningen,	ƒ 3430
J. Lindenbergh,	» Wemeldinge,	» 3334
J. M. Lammeree,	» Hansweerd,	» 3325
C. Koch & A. Goedemond,	» idem	» 3219

gegund.

Hensbroek, 1 Mei: het vergrooten en verbeteren van de school, onder beheer van den architect T. C. van der Sterr; ingekomen 2 bilj., als:

D. Krom,	te Alkmaar,	ƒ 7259
A. Vos,	» idem	» 6980

gegund.

Groningen, 2 Mei: het bouwen van 56 woningen in de Ooster- en in de Westerbadstraat, onder beheer van den bouwkundige J. Woldendorp; ingek. 17 bilj., als:

G. Folma,	te Dokkum,	ƒ 68,300
T. Bos,	» Bedum,	» 64,836
H. Scheltens,	» Groningen,	» 60,624
L. Mulder,	» idem	» 60,425
J. Ibeling,	» idem	» 59,960
J. Wallinga,	» idem	» 58,899
J. de Vries,	» idem	» 58,885
A. Teninga,	» Grootegast,	» 58,840
A. Benninga,	» Bedum,	» 56,765
H. Garrele,	» Groningen,	» 55,500
H. Kiel,	» idem	» 55,049
A. Harms,	» idem	» 54,116
J. Werkman & J. Haupt,	» idem	» 53,727
E. Peters,	» idem	» 53,385
H. Jansen,	» idem	» 53,335
F. Roders,	» idem	» 52,500
J. Toesman,	» idem	» 51,950

Een briefje van onwaarde.
gegund.

Leeuwarden, 2 Mei: het bouwen van een heerenhuis op het terrein van perceel Lett. L. no. 35 aan den Grachtwal, is gegund aan J. Ruding, te Leeuwarden.

's-Hage, 4 Mei: 1o. het herstellen en verbeteren van de Rijkstelegraaflijnen tusschen Amsterdam en Haarlem; ingek. 6 bilj., als:

W. v. Dijk, Jutfaas,		ƒ 1900
S. H. Tassemeijer Jr., Rotterdam,		» 1832
E. M. Giesen, Amsterdam,		» 1688
K. Sneyders de Vogel, Schiedam,		» 1635
P. v. Essen, Hourijk-en-Polanen,		» 1470
H. v. d. Sluys, Zwollerkerspel,		» 1460

2o. het aanleggen van eene telegraaflijn tusschen Winkel en Wieringerwaard; ingek. 11 bilj., als:

J. Schreuders,	te Kolhorn,	ƒ 748
A. Visser Pz.,	» Wieringerwaard,	» 725
L. C. Oudt,	» Winkel,	» 714
K. Sneyders de Vogel,	» Schiedam,	» 699
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 698
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 698
H. de Waard,	» Medemblik,	» 658
H. v. d. Sluys,	» Zwollerkerspel,	» 625
W. v. Dijk,	» Jutfaas,	» 620
Oudejans Cornelis,	» Purmerend,	» 600
J. v. d. Berg Sr.,	» Hoorn,	» 579

Delft, 4 Mei: het amoveeren van 2 huizen aan de Buitenwatersloot, aldaar, en het ter plaatse bouwen van 2 woonhuizen, onder beheer van den bouwkundige W. van Dorp; ingek. 8 bilj., als:

P. J. Stigter,	te Delft,	ƒ 5592
J. F. Luxemburg,	» idem	» 5473
Ab. Lievaart,	» idem	» 5428
W. N. v. Ipenburg,	» idem	» 5387
Th. Rothfusz,	» idem	» 5324
F. Prins,	» idem	» 5312.92
N. Rodenburg,	» idem	» 5149
W. F. C. Schaap,	» idem	» 4757

Kolijnsplaat, 4 Mei: 1o. het gewoon onderhoud der aarde- en steenglooiingwerken van den polder Oud-Noordbeveland; ingekomen 5 bilj., als:

C. Bolier,	te Bruinisse,	ƒ 6500
L. Schrier,	» Kolijnsplaat,	» 6398
P. Verburg,	» idem	» 6249
J. v. Eck,	» Hardinksveld,	» 6200
A. M. v. Oosten,	» Kolijnsplaat,	» 6199

2o. de levering van dijksmaterialen aan den polder Nieuw-Noordbeveland; ingek. 2 bilj., als:

P. Verburg,	te Kolijnsplaat	ƒ 1949
J. v. Eck,	» Hardinksveld,	» 1917

beide werken gegund.

Hoogezand, 4 Mei: de bijbouw der school te Westerbroek, gemeente Hoogezand; ingek. 4 bilj., als:

J. Wilbrink,		ƒ 7624
Eltje v. d. Laan,		» 7485
J. E. Wolrich,		ƒ 7294
Gebr. Dieters,		» 6822

Begrooting ruim ƒ 6000.

Wieringen, 5 Mei: het maken van een steenen dam en twee aardprofielen met steen gedekt; minste inschr. was Dijker, te Wieringen, voor ƒ 5600. Raming ƒ 6250.

Zaandam, 5 Mei: het maken van eene aanbouwing bij het pakhuis C no. 157, te Zaandam, onder beheer van den architect J. van der Koogh; ingek. 5 bilj., als:

A. Molenaar,	ƒ 3769
D. Verlaan & Zn.,	» 3724
K. Brugman,	» 3695
P. de Vries G.Bz.,	» 3669
M. Stam Mz.,	» 3600

gegund.
Raming ƒ 3800

Utrecht, 7 Mei: Bestek no. 367, het omhoogbrengen van de douaneloods en vrije loods met eenige bijkomende werken op het goederenstation Fijenoord; ingek. 7 bilj., als:

K. v. Dongen,	te Dordrecht,	ƒ 6750
J. H. de Wit,	» idem	» 6649
N. Pons,	» Kralingen,	» 6200
A. Groen,	» idem	» 6171
H. Langbroek,	» Hillesluis,	» 6100
J. Fruijtier,	» Utrecht,	» 5396
J. v. d. Vlugt Jr.,	» Dordrecht,	» 5280

Maastricht, 7 Mei: 1o. het maken van 2 wisselplaatsen op de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis no. 16 en de Belgische grens nabij Loozen in de gemeente Weert; minste inschr. was J. M. van den Berg, te Weert. voor ƒ 2934.

2o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuid-Willemsvaart, tusschen sluis no. 16 en de Belgische grens: minste inschr. was P. H. Cremers, te Maastricht, voor ƒ 5376.

Oudkarspel, 7 Mei: het bouwen van eene school voor 288 kinderen, onder beheer van den architect Du Croix, te Alkmaar; ingekomen 9 bilj., als:

A. Vos,	te Alkmaar,	ƒ 30,075
J. Hoogland,	» idem	» 29,850
Jac. Tisselaar,	» idem	» 29,592
N. v. d. Voort,	» idem	» 29,490
J. Bakker,	» Valkkoog,	» 29,292
W. Vasbinder,	» Alkmaar,	» 28,777
J. Rezelman, en W. de Heer,	» Nieuwe-Niedorp,	» 28,385
Joh. J. Tesselaar,	» Alkmaar,	» 28,282
A. Hart Jbz.,	» Koedijk,	» 28,200
Raming		» 29,328

's-Hage, 7 Mei: 1o. het bezinken en bestorten van den oever voor het 's-Gravendeelscheveer aan de Dortsche Kil; minste inschr. was C. Roskam Jz., te Sliedrecht, voor ƒ 3534.

2o. het verbreeden en verdiepen der haven te Stellendam; minste inschr. was H. de Groot, te Sliedrecht, voor ƒ 21,291.

's-Hage, 7 Mei: 1o. het leggen van een riool achter de Javastraat; ingekomen 5 bilj., als:

J. J. v. Sonsbeek,	te 's-Hage,	ƒ 3557
P. Kraijenveld,	» idem	» 3548
G. Keij,	» Rotterdam,	» 3495
J. de Bruin,	» 's-Hage,	» 3333
H. Jongenburger,	» Waddinksv.,	» 3240

2o. het metselen van een grafkelder op de algemeene begraafplaats; ingek. 5 bilj., als:

A. Platteel,	te 's-Hage,	ƒ 1942
W. Frank,	» idem	» 1700
J. H. de Swart & Zn.,	» idem	» 1645
J. Lamkamp,	» idem	» 1595
G. C. Pauptit,	» Scheveningen,	» 1480

Groningen, 7 Mei: 1o. het bouwen van eene doodgraverswoning bij de Noorderbegraafplaats; minste inschr. was J. H. Muller, te Groningen, voor ƒ 5835.

2o. het leggen van bestratingen in de Nieuwe-Astraat, den Westersingel, de Nieuwe-Visscherstraat en de Reitdiepkade; minste inschr. was J. Wallinga, te Groningen, voor ƒ 19,550.

Rotterdam, 8 Mei: het maken van een fabrieksgebouw met pakhuis en zolders, benevens ketelhuis, schoorsteen en bijbehoorende werken, op een terrein aan de oostzijde der spoorwegbrug, op het Noordereiland, langs de Koningshaven te Rotterdam, onder beheer van den architect W. Stok; ingek. 14 bilj., als:

H. A. Lieuwens,	ƒ 198,888
Muller, Droogleever Fortuijn, Vink en Van Prooije,	» 198,450
M. Zaaijer,	» 194,621
P. Hooijkaas & Zn.,	» 194,600
A. Henkemans,	» 192,900
H. Stelwagen,	» 189,981
Gouverne en Doon,	» 189,000
H. Lagewaard, Kralingen,	» 189,000
H. J. Heiman & Zn.,	» 184,444
Ulenburg & v. d. Zaan,	ƒ 183,500
H. v. d. Sande,	» 178,654
Kloots en Arends, 's-Hage,	» 174,468
Wed. G. Camesie & Co.,	» 169,623
Taverne, 's-Hage,	» 161,393

gegund.

Delft, 8 Mei: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:

1o. 30,000 M. lichte kardoeszijde; minste inschr. was Bombach, te Berlijn, à ƒ 0.37[92] per M.

2o. 1000 M. zware kardoeszijde; minste inschr. waren W. Hoven & Zn., te 's-Hage, à ƒ 0.85 per M.

Utrecht, 8 Mei: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de stations:

a. Bestek no. 366, Enschede; ingekomen 4 bilj., als:

F. J. Tieman,	te Almeloo,	ƒ 1748.60
J. Schut,	» Brummen,	» 1735
H. Eggink,	» Enschede,	» 1400
G. Boerstoel,	» Brummen,	» 1187

b. Bestek no. 368, Fijenoord; ingek. 5 bilj., als:

M. Zaaijer,	te Rotterdam,	ƒ 17,500
C. de Waal & E. Kraaivanger,	» idem	» 16,475
J. v. d. Hugt Jr.,	» Dordrecht,	» 11,910
M. H. Eijsvogel,	» Rotterdam,	» 9,169
H. Langbroek,	» Hillesluis,	» 8,151

c. Bestek no. 369, Rotterdam Beurs; ingek. 4 bilj., als:

M. Zaaijer,	te Rotterdam,	ƒ 3100
J. C. de Waal & E. Kraaivanger,	» idem	» 2490
M. H. Eijsvogel,	» idem	ƒ 1790
J. H. Heusde,	» idem	» 1346

d. Bestek no. 370, Dordrecht; ingekomen 6 bilj., als:

A. J. Bekkers,	te Dordrecht,	ƒ 2874
H. Degens,	» idem	» 2776
J. v. d. Vlugt,	» idem	» 2500
A. du Vijn,	» idem	» 2194
J. P. F. Kraus,	» idem	» 2030
F. W. de Wit,	» idem	» 1975

e. Bestek no. 375, Bokstel; ingekomen 8 bilj., als:

P. H. Versteijne,	te Oosterwijk,	ƒ 5018
J. v. Rijt,	» idem	» 4295
A. v. Cleef,	» Bokstel,	» 4247.18
N. v. Beers,	» idem	» 3890
P. A. Bloem,	» idem	» 3887
P. v. d. Heijden,	» idem	» 3860
H. P. Weijtens,	» Eindhoven,	» 3845
A. Willaert,	» Bokstel,	» 3790

Goes, 8 Mei: het verruimen der waterleiding van 1877 van de Breede-Wate: ing-bewesten-lerseke; ingek. 4 bilj., als:

J. Lindenbergh,	te Wemeldinge,	ƒ 11,490
D. Bolier,	» Rilland,	» 11,000
C. de Wilde,	» Kattendijke,	» 10,400
A. Vermorken,	» Hontenisse,	» 9,760

gegund.

Montfoort, 8 Mei: het bouwen van eene school met den Bijbel; gegund aan R. van Gulik, voor ƒ 2299.

Bussum, 8 Mei: het bouwen van eene villa op een terrein te Bussum, onder beheer van den architect J. F. Everts, aldaar; ingek. 7 geldige bilj., als:

P. Leenders,	te Utrecht,	ƒ 16,777.77
N. v. Veersen,	» Hilversum,	» 14,940
P. Andriesen,	» idem	» 14,800
A. Keers,	» idem	» 14,780
G. Majoor,	» Bussum,	» 13,966
G. Teunissen,	» idem	» 11,780
E. v. Klaarwater,	» idem	» 11,500
Te laat ingekomen H. Numan, Amsterdam, voor		ƒ 13,450

Zutfen, 9 Mei: het doen van eenige herstellingen aan de Rijksgebouwen der invoerrechten en accijnsen te Lobit, Babberich en de wachthalten te Milligen en aan den weg naar Elten, van 1 Juni '83—31 Maart '86; ingek. 4 bilj., als:

J. H. v. Hezewijk,	te Lobit,	ƒ 7399
H. Verborg,	» idem	» 7247
B. J. Wichers,	» idem	» 6749
S. C. S Schoemakers,	» idem	» 6599

Dubbeldam, 9 Mei: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool no. 2, met bijlevering van eenig schoolameublement; ingekomen 8 bilj., als:

J. v d. Vlugt Jr.,	te Dordrecht,	ƒ 5720
F. J. Wulfse,	» Zwijndrecht,	» 4769
P. Tempelaar,	» Dubbeldam,	» 4752
J. Aljes,	» Dordrecht,	» 4690
C Bakker Cz.,	» Papendrecht,	» 4689
A. Blok,	» 's-Gravendeel,	» 4659
C. Bothof,	» Zwijndrecht,	» 4225
G. W. H. Wouterlood,	» Dordrecht,	» 3760

gegund aan C. Bothof.

's-Bosch, 9 Mei: het bouwen van een woonhuis, waarboven een fabriek, bergplaats, ringmuur enz., onder beheer van den bouwmeester P. Nabbe; door te hooge inschrijving niet toegewezen.

Beek-en-Donk, 9 Mei: herbesteding van het bouwen eener school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen; ingek. 9 bilj., als:

Joh. Klomp,	te Vechel,	*f* 18,300
L. Paaps,	» idem	» 18,100
H. v. Asseldonk,		» 17,858
Oliviers,	» Gemert,	» 17,671
Jac. Sleegers,	» Mierloo,	» 17,610
J. v. Bussel,	» Helmond,	» 17,598
J. v. d. Velden,	» idem	» 17,558
H. Verhagen,	» Beek-en-Donk,	» 17,344
H. Koolen,	» Lieshout,	» 16,910

Joure, 9 Mei: de vertimmering van het huis van J. Veldman Ez., onder beheer van den architect Joh. H. Borger; ingek. 5 bilj., als:

R. J. Veltman,	te Joure,	*f* 5195
H. J. Frankena,	» idem	» 4775
Joh. H. Bosma,	» idem	» 4725
H. W. v. d. Veen,	» idem	» 4720
G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 4441

gegund.
Raming *f* 4640

's-Hage, 9 Mei: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en het gedeelte aardebaan, benevens eenige verdere werken, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden; ingekomen 4 bilj, als:

D. Volker, Dordrecht en A. Volker Lz., Sliedrecht,		*f* 973,000
A. G. Huyskes, Hedel en A. v. d. Vlies, Zaltbommel,		» 916,000
L. Kalis Lz., Sliedrecht,		» 864,700
J. de Klerk, Werkendam,		» 850,000

2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn; ingek. 4 bilj., als:

J. A. Raasveldt Jr., Haarlem,		*f* 62,000
A. Kloots en J. B. Arends, 's-Hage,		» 59,600
P. Verbruggen, Waddinksveen,		» 58,496
J. N. Boers, 's-Hage,		» 57,870

3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perceelen; perc. 1 ingek. 8 bilj., als:

Caramin & Co., Thy-le-Château,	*f* 530,965.00
Bolckow Vaughan & Co., Middlesbro' on Tees,	» 499,653.00
F. Krupp, Essen,	» 492,658.00
Bochümer Verein für Bergbau und Gussstahlfabrikation, Bochum	» 482,894.00
Société Anonyme des Aciéries d'Angleur, Renory,	» 479,958.00
Gutehoffnungshütte, Oberhausen,	» 467,695.00
Rheinische Stahlwerke, Ruhrort,	» 461,244.30
Gesellschaft für Stahl-Industrie zu Bochum, Bochum,	» 458,865.00

perc. 2 ingek. 7 bilj., als:

R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam,	*f* 20,121.40
Fried. Beijersmann, Hagen,	» 19,895.00
Merrem & La Porte, Amsterdam,	» 18,847 00
H. E. Ovlng Jr., Rotterdam,	» 18,199.00
Gebr. Doppler, Maastricht,	» 17,998.50
Société Anonyme des forges et Ateliers de Seneffe, Seneffe,	» 17,938.00
Société Anonyme des forges d'Acoz, Acoz.,	» 16,900.00

4o. het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmede maken van eene haven, tusschen de raaipalen 36 en 38, onder de gemeente Kampen; ingek. 8 bilj., als:

A. v. Kekem,	te Gouda,	*f* 26,756
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 23,512
C. v. d. Plas,	» Hardinksveld,	» 23,025
K. Schut,	» Kampen,	» 22,900
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 22,240
J. Wijnholt,	» Kampen,	» 22,150
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 20,410
D. Sul,	» Kampen,	» 20,033

5o. het verhoogen, verzwaren en verdedigen van het oostelijk deel van den Sasdijk, met de levering der bouwstoffen en de uitvoering van de in-verband-staande werkzaamheden, onder de gemeenten De Werken c.a. en Werkendam; ingek. 7 bilj., als:

W. L. Schram,	te Sliedrecht,	*f* 23,456
W. Volker,	» idem	» 22.200
C. Hartog,	» idem	» 21.720
C. Bot,	» idem	» 20,690
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 20,463
H. de Groot,	» Sliedrecht,	» 20,000
B. de Waerd,	» Nieuwenhoorn,	» 19,950

6o. het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van eenige daarmede in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van Marine; ingek. 8 bilj.. als:

Gebr. De Vos,	te 's-Hage,	*f* 11,200
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 10,290
L. v. Soest,	» idem	» 10,270
J. L. Werder Jz.,	» idem	» 9,999
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 9,619
Th. J. Mirande,	» idem	» 9,548
F. P. de Haas,	» idem	» 9,363
L. Tromp,	» idem	» 9,300

7o. herbesteding van het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte; ingek. 2 bilj., als:

P. Rijnders,	te Valkenwaard,	*f* 72,670
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 69.600

Kwadijke, 9 Mei: het vergrooten en verbeteren van de school, onder beheer van den architect T. C. van der Sterr; ingekomen 5 bilj., als:

J. Nieuwstad,	te Beets,	*f* 5610
P. Borsjes,	» Kwadijk,	» 5568
K. v. Ammers,	» idem	» 5550
J. Nat Cz.,	» Beemster,	» 5525
L. Dijker,	» Amsterdam,	» 5250

gegund.

Schoonhoven, 10 Mei: het bouwen van een woon- en winkelhuis, onder beheer van den architect L. F. Redeker; ingek. 6 bilj., als:

J. Lijklema,	te Schoonhoven,	*f* 19,248
H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 17,140
K. Oprel,	» Schoonhoven,	» 17,100
G. H. Kuilenburg,	» idem	» 16.895
G. Toornvliet,	» Gouda,	» 16,749
W. Bokhoven,	» idem	» 16,666

Hoogeveen, 10 Mei: het verbouwen van een woonhuis aan de Groote-Kerkstraat, met gedeeltelijke bijlevering van materialen, onder beheer van den architect H. E. Hoegsma; ingek. 5 bilj., als:

J. Scholtemeijer,	te Hoogeveen,	*f* 4798
J. Westerdijk,	» idem	» 4649
A. Nijhuis,	» idem	» 4615
K. Worst,	» Meppel,	» 4555
W. R. ter Stege,	» Hoogeveen,	» 4453

gegund.
Raming *f* 4580

Arnhem, 11 Mei: het leveren en leggen van cementen riolen, spruitriolen enz.; ingekomen 6 bilj., als:

H. Jongenburger, Waddinksveen,		*f* 3480
G. J. Lucassen,		» 2785
M. P. Vale,		» 2740
D. W. Magendans,		» 2430
G. H. A. Elbers,		» 2426
G. H. v. d. Heijden,		» 2268

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 19 MEI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Zondag, 20 Mei.

Winterswijk, bij den directeur der Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad; 2o. idem van gegalvaniseerde ijzeren krammen; 3o. het plaatsen van draadrasteringen, met inbegrip van de levering van palen.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming *f* 1750.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: het verrichten van herstellingen aan kazernegebouwen, stallen en eene rijloods, aldaar. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

Nijmegen, te 10½ uren, door den architect D. Geysbeek Molenaar, in het Hotel-Crispinus: de vergrooting der stoom-margarineboterfabriek van Timmerman & Co., Graafscheweg, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: 1o. Bestek no. 55, de levering van 5 aquaducten voor de Staatsspoorwegen op Java; 2o. de levering van: *a.* groote metalen signaalklokken, *b.* basculles en gewichten. *c.* sein- en hanglantarens, *d.* ijzeren geldkisten

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van het meubilair, benoodigd in de hoogere burgerschool voor meisjes en het gymnasium, in 2 perceelen. Inl. bij den gemeentearchitect.

Tiel, te 1 uur, door den dijkstoel van het polderdistrict Nederbetuwe, bij R. M. van Gameren: het vegen, ruimen en boorden, in '83, van de Landwetering, de Nederbetuwsche Linge, en het Nederbetuwsche blok Lingewater, van eerstgemelde in 22 perceelen, van de beide laatsten in 24 perceelen.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen van school no. 2, in het Plantsoen, met bijlevering der materialen. Inl. bij den gemeenteopzichter S. Bitters.

Reeuwijk, te 6 uren, door het polderbest., ter gemeentesecretarie: het éénjarig onderhoud van eenige eigendommen van den polder Reeuwijk.

Dinsdag, 22 Mei.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: een verving van gebouwen en kazernemeubels te Haarlem. Raming *f* 1600. (Herbesteding).

's-Hage, te 11 uren, door den ontvanger der successierechten en domeinen, ten huize van den boschwachter in het Haagsche Bosch: de levering in Juni a.s. van 300 M³ gewasschen schelpen, of zooveel meer of minder als zal blijken noodig te zijn, ten dienste van het gemelde bosch. Biljetten inzenden voor 10 uren, ten kantore van den ontvanger.

Hoorn, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van Drechterland, in De Doele: het verbeteren van steenglooiing en verder aan den Drechterlandschen Westfrieschen omringdijk in 1883 te maken en te onderhouden werken, met de levering der materialen.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende materialen, ten behoeve van den aanmaak van projectielen enz. voor vestinggeschut.

Tiel, te 12 uren, door Laan en Dresselhuijs, op de Stadskorenbeurs: het bouwen van eene nieuwe winkelpui met winkel en het doen van eenige reparatiën aan- en in het huis aan de Gasthuisstraat, hoek Kerkstraatje. Inl. bij den architect C. van Weerde, te Tiel. Aanw. te 10 uren.

Rotterdam, te 12½ uren, in het gemeenlandshuis van Schieland: 1o. het doen van eenige herstellingen aan de Maas- en Schermhoofden onder Kralingen, Kapelle a/IJ., en nabij Kortenoord, benevens het vernieuwen van het Schermhoofd lz. C; 2o. de levering van timmerhout, in 2 perceelen; 3o. het herstellen van de defecten aan Schieland's hoogen zeedijk, in 3 perceelen. Inl. bij den fabrieslandmeter op het Gemeenlandshuis en bij den opzichter J. Oudijk, te Nieuwerkerk a/IJ.

Hoorn, te 1 uur, in het hotel De Doele: het verbeteren en uitbreiden van de kazerne aan het Waaitje, het inrichten der hulpkazerne tot woningen voor gehuwden, magazijnen enz., en het verbeteren van het hospitaal te Hoorn. Raming *f* 67,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan centraalbureau: Bestek no. 377, het leggen en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken, volgens het plan van uitvoering no. 4, ten behoeve van de uitbreiding van het station Venloo. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo.

Rotterdam, in het Timmerhuis: het verrichten van verfwerken aan gebouwen, bruggen enz., in 8 perceelen.

's-Hage, door den architect H. Wesstra Jr.: het afbreken van eenige panden aan het Buitenhof, aldaar, in 2 perceelen.

Woensdag, 23 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten, tusschen de kilometerraaien 46 en 49 der herziene rivierkaart. Raming *f* 101,300.

Tricht, te 11 uren, bij D. J. van Diejen, en **Buurmalsen**, te 1 uur, bij H. Hoes, door burg. en weth. van Buurmalsen: 1o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Tricht, voor 200 kinderen; 2o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Buurmalsen, voor 150 kinderen, met bijlevering van materialen en ameublementen. Inl. bij den architect L. Roelofs, te Opijnen. Aanw. 21 Mei, te 10 uren te Tricht en te 1 uur te Buurmalsen.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het opgraven van het Uskwerdermaar over eene lengte van 4610 M. en van het Helwerdermaar, lang 6170 M., benevens het uitbaggeren van ondiepten in onderscheidene kanalen. Inl. bij den deskundige H. Wind.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 450,000 KG. gietijzer, merk Gartsherry no. 1. perc. 2, 45,000 KG. gietijzer, merk Blaenavon no. 1.

Osch, te 12 uren, door het best. der vereeniging De Eendracht, bij Klotz aan het station: het bouwen van een societeitslokaal met verschillende woningen, aan den stationsweg te Osch. Inl. bij den ingenieur-architect W. van Lookeren Campagne, te Zaltbommel. Aanw. te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het verlengen en bestraten van de Atjehstraat; 2o. het verlengen van de houten balie langs het kanaal van Den Haag naar Scheveningen, en het plaatsen van eene houten schutting op het terrein achter de gemeenteschool in de Nieuwe-Schoolstraat, aldaar. Aanw. 21 Mei, resp. te 10 en te 11 uren.

Nijmegen, te 6 uren in het Geërfdenhuis van den polder Circul van de Ooij: het herstellen der winterschade en gedeeltelijk verzwaren van den linker Waalbandijk van dien polder.

Donderdag, 24 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal in 3 perceelen. Raming: perc. 1 *f* 800, perc. 2 *f* 15,700, perc. 3 *f* 300.

Wolfertsdijk, te 11 uren, in de herberg Het Parochiehuis: het verlagen van den sluisvloer der zeesluis van het waterschap voor de uitwatering door de sluis aan den Oostpolder, benevens het verbreeden en verdiepen der waterleiding.

Arnhem, te 1 uur, door den burgemeester: het driejarig onderhoud van het rivierbad.

Wieringen, te 4 uren, door het polderbest., bij D. Lont: het maken van een nieuwen watermolen met vijzel en toebehooren, in de Stoeërpolder, met bijlevering der materialen. Inl. bij den voorzitter van het polderbest., W. Heijblok, te Wieringen.

Groningen, 's avonds 8 uren, door T. S. Biebericher, bij B. Vos: het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen van zijne behuizing, in de Nieuwe-Boteringestraat, M 114. Inl. bij den architect G. Nijhuis, aldaar. Aanw. 21 Mei, te 11 uren.

Amsterdam, door de architecten Jan Springer en Joh Stillmann: het bouwen van 3 woonhuizen op de Nieuwe-Achtergracht, aldaar.

Vrijdag, 25 Mei.

Steenbergen, te 10 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met onderwijzerswoning te Kladde, met bijlevering der materialen, alsmede van de voor die school gevorderde banken, borden, kasten, kachels enz. Inl. bij den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom. Aanw. 21 Mei, te 10 uren.

Groede, te 10 uren, bij den secretaris-ontvanger van den calamiteusen Adornispolder: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud der waterkeerende werken over den dienst 1883/84. Aanw. 22 Mei, te 10 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o het verhoogen van een gedeelte van 's Rijks straatweg van Deventer naar Zwolle nabij Oud-Rande, en het vernieuwen van een daarin gelegen duiker. Raming *f* 3735; 2o. het maken van bazaltglooiing aan de westzijde van het eiland Schokland Raming *f* 2485.

Rotterdam, te 3 uren in het café du Lion d'Or: het bouwen van 2 dubbele en 1 enkel pand aan den Lage-Zeedijk, te Kralingen. Aanw. door den architect W. C. Coepijn. 24 Mei, te 10 uren.

Helmond, te 4 uren, door burg. en weth.: het leveren en verwerken van: *a.* 466 M¹ trottoirbanden, *b.* 699 M² bestrating van grèskeien, vlakken kop. 12 bij 12 cM., *c.* 1476 M² bestrating van grèskeien. halven vlakken kop. 14 bij 16 cM., *d.* verschillende bijkomende werken. Inl. bij den gemeentearchitect M. Dreesen. Aanw. 23 Mei, te 4 uren en 25 Mei, te 10 uren.

Zaterdag, 26 Mei.

Hellevoetsluis, te 10 uren, in kamer A21 van kazerne no. 1: het maken van voorzieningen aan den voorgevel enz. der kazerne »de Doele" te Brielle. Raming *f* 7000.

Witmarsum, te 10½ uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: het stichten van een schoolgebouw met 4 lokalen te Pingjum. Aanw. 22 Mei, te 5 uren.

Deventer, te 11 uren, op het bureau van den hoofdopzichter van fortificatiën: het herstellen van buitenmuren dakvensters en dakgoten van de kazerne en stallen, aldaar. Raming *f* 3800.

Middelburg, te 11 uren, aan het polderhuis van Walcheren, in de Abdij: het verrichten der gewone onderhouds- en vernieuwingswerken aan de vier wateringen des polders, met bijlevering der materialen, in 4 perceelen. Aanw. 23, 24 en 25 Mei.

Groede, te 12 uren, bij den secretaris-ontvanger van het calamiteuse waterschap Oud-en-Jong-Breskens: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84 van de aarde-, kram-, rijs-, steenglooiingen paalwerken, aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 22 Mei, van 9—12 uren.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 10, gebouwen en inrichtingen op de stations Groenloo en Eibergen, in 2 perceelen; 2o. Bestek no. 11, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg,

's-Bosch, 9 Mei: het bouwen van een woonhuis, waarboven een fabriek, bergplaats, ringmuur enz., onder beheer van den bouwmeester P. Nabbe; door te hooge inschrijving niet toegewezen.

Beek-en-Donk, 9 Mei: herbesteding van het bouwen eener school met overdekte speelplaats, benevens onderwijzerswoning met bijgebouwen; ingek. 9 bilj., als:

Joh. Klomp,	te Vechel,	ƒ 18,300
L. Paaps,	» idem	» 18,100
H. v. Asseldonk,		» 17,858
Oliviers,	» Gemert,	» 17,671
Jac. Sleegers,	» Mierloo,	» 17,610
J. v. Bussel,	» Helmond,	» 17,598
J. v. d. Velden,	» idem	» 17,558
H. Verhagen,	» Beek-en-Donk,	» 17,344
H. Koolen,	» Lieshout,	» 16,910

Joure, 9 Mei: de vertimmering van het huis van J. Veldman Ez., onder beheer van den architect Joh. H. Borger; ingek. 5 bilj., als:

R. J. Veltman,	te Joure,	ƒ 5195
H. J. Frankena,	» idem	» 4775
Joh. H. Bosma,	» idem	» 4725
H. W. v. d. Veen,	» idem	» 4720
G. Schaafsma,	» Terkaple,	» 4441

gegund.
Raming ƒ 4640

's-Hage, 9 Mei: 1o. het vergrooten van de haven te Staveren, het maken van het stationsterrein en het gedeelte aardebaan, benevens eenige verdere werken, ten behoeve van den spoorweg Staveren—Leeuwarden; ingekomen 4 bilj., als:

D. Volker, Dordrecht en A. Volker Lz., Sliedrecht,	ƒ 973,000
A. G. Huyskes, Hedel en A. v. d. Vlies, Zaltbommel,	» 916,000
L. Kalis Lz., Sliedrecht,	» 864,700
J. de Klerk, Werkendam,	» 850,000

2o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Oostzaan en van 2 wachterswoningen bij de draaibruggen te Zaandam, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn; ingek. 4 bilj., als:

J. A. Raasveldt Jr., Haarlem,	ƒ 62,000
A. Kloots en J. B. Arends, 's-Hage,	» 59,600
P. Verbruggen, Waddinksveen,	» 58,496
J. N. Boers, 's-Hage,	» 57,870

3o. de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perceelen; perc. 1 ingek. 8 bilj., als:

Caramin & Co., Thy-le-Château,	ƒ 530,965.00
Bolckow Vaughan & Co., Middlesbro' on Tees,	» 499,653.00
F. Krupp, Essen,	» 492,658.00
Bochümer Verein für Bergbau und Gussstahlfabrikation, Bochum	» 482,894.00
Société Anonyme des Aciéries d'Angleur, Renory,	» 479,958.00
Gutehoffnungshütte, Oberhausen,	» 467,695.00
Rheinische Stahlwerke, Ruhrort,	» 461,244.30
Gesellschaft für Stahl-Industrie zu Bochum, Bochum,	» 458,865.00

perc. 2 ingek. 7 bilj., als:

R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam,	ƒ 20,121.40
Fried. Beijersmann, Hagen,	» 19,895.00
Merrem & La Porte, Amsterdam,	» 18,847 00
H. E. Oving Jr., Rotterdam,	» 18,199.00
Gebr. Doppler, Maastricht,	» 17,998.50
Société Anonyme des forges et Ateliers de Seneffe, Seneffe,	» 17,938.00
Société Anonyme des forges d'Acoz, Acoz.,	» 16,900.00

4o. het herstellen van den zuider Ketelleidam en het in verband daarmede maken van eene haven, tusschen de raaipalen 36 en 38, onder de gemeente Kampen; ingek. 8 bilj., als:

A. v. Kekem,	te Gouda,	ƒ 26,756
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 23,512
C. v. d. Plas,	» Hardinksveld,	» 23,025
K. Schut,	» Kampen,	» 22,900
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 22,240
J. Wijnholt,	» Kampen,	» 22,150
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 20,410
D. Sul,	» Kampen,	» 20,033

5o. het verhoogen, verzwaren en verdedigen van het oostelijk deel van den Sasdijk, met de levering der bouwstoffen en de uitvoering van de in-verband-staande werkzaamheden, onder de gemeenten De Werken c.a. en Werkendam; ingek. 7 bilj., als:

W. L. Schram,	te Sliedrecht,	ƒ 23,456
W. Volker,	» idem	» 22.200
C. Hartog,	» idem	» 21.720
C. Bot,	» idem	» 20,690
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 20,463
H. de Groot,	» Sliedrecht,	» 20,000
B. de Waerd,	» Nieuwenhoorn,	» 19,950

6o. het bouwen van eene verdieping op de modelzaal en het verrichten van eenige daarmede in-verband-staande werken, ten dienste van het hydrografisch bureau van het departement van Marine; ingek. 8 bilj., als:

Gebr. De Vos,	te 's-Hage,	ƒ 11,200
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 10,290
L. v. Soest,	» idem	» 10,270
J. L. Werder Jz.,	» idem	» 9,999
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 9,619
Th. J. Mirande,	» idem	» 9,548
F. P. de Haas,	» idem	» 9,363
L. Tromp,	» idem	» 9,300

7o. herbesteding van het maken van een kanaal aan het benedeneind van Rozenburg met wederzijdsche dijken, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte; ingek. 2 bilj., als:

P. Rijnders,	te Valkenwaard,	ƒ 72,670
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 69.600

Kwadijke, 9 Mei: het vergrooten en verbeteren van de school, onder beheer van den architect T. C. van der Sterr; ingekomen 5 bilj., als:

J. Nieuwstad,	te Beets,	ƒ 5610
P. Borsjes,	» Kwadijk,	» 5568
K. v. Ammers,	» idem	» 5550
J. Nat Cz.,	» Beemster,	» 5525
L. Dijker,	» Amsterdam,	» 5250

gegund.

Schoonhoven, 10 Mei: het bouwen van een woon- en winkelhuis, onder beheer van den architect L. F. Redeker; ingek. 6 bilj., als:

J. Lijklema,	te Schoonhoven,	ƒ 19,248
H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 17,140
K. Oprel,	» Schoonhoven,	» 17,100
G. H. Kuilenburg,	» idem	» 16,895
G. Toornvliet,	» Gouda,	» 16,749
W. Bokhoven,	» idem	» 16,666

Hoogeveen, 10 Mei: het verbouwen van een woonhuis aan de Groote-Kerkstraat, met gedeeltelijke bijlevering van materialen, onder beheer van den architect H. E. Hoegsma; ingek. 5 bilj., als:

J. Scholtemeijer,	te Hoogeveen,	ƒ 4798
J. Westerdijk,	» idem	» 4649
A. Nijhuis,	» idem	» 4615
K. Worst,	» Meppel,	» 4555
W. R. ter Stege,	» Hoogeveen,	» 4453

gegund.
Raming ƒ 4580

Arnhem, 11 Mei: het leveren en leggen van cementen riolen, spruitriolen enz.; ingekomen 6 bilj., als:

H. Jongenburger, Waddinksveen,	ƒ 3480
G. J. Lucassen,	» 2785
M. P. Vale,	» 2740
D. W. Magendans,	» 2430
G. H. A. Elbers,	» 2426
G. H. v. d. Heijden,	» 2268

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 19 MEI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Zondag, 20 Mei.

Winterswijk, bij den directeur der Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. de levering van gegalvaniseerd driedraads ijzerdraad; 2o. idem van gegalvaniseerde ijzeren krammen; 3o. het plaatsen van draadrasteringen, met inbegrip van de levering van palen.

Maandag, 21 Mei.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren, planten en onderhouden van beukeboomen langs het 7e perceel der Rijks-groote wegen in Limburg, van de Belgische grens te Neeritter tot de Maas tegenover Venloo. Raming ƒ 1750.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: het verrichten van herstellingen aan kazernegebouwen, stallen en eene rijloods, aldaar. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

Nijmegen, te 10½ uren, door den architect D. Geysbeek Molenaar, in het Hotel-Crispinus: de vergrooting der stoom-margarineboterfabriek van Timmerman & Co., Graafscheweg, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: 1o. Bestek no. 55, de levering van 5 aquaducten voor de Staatsspoorwegen op Java; 2o. de levering van: *a.* groote metalen signaalklokken, *b.* bascules en gewichten, *c.* sein- en hanglantarens, *d.* ijzeren geldkisten

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van het meubilair, benoodigd in de hoogere burgerschool voor meisjes en het gymnasium, in 2 perceelen. Inl. bij den gemeentearchitect.

Tiel, te 1 uur, door den dijkstoel van het polderdistrict Nederbetuwe, bij R. M. van Gameren: het vegen, ruimen en boorden, in '83, van de Landwetering, de Nederbetuwsche Linge, en het Nederbetuwsche blok Lingewater, van eerstgemelde in 22 perceelen, van de beide laatsten in 24 perceelen.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: het verbouwen van school no. 2, in het Plantsoen, met bijlevering der materialen. Inl. bij den gemeenteopzichter S. Bitters.

Reeuwijk, te 6 uren, door het polderbest., ter gemeentesecretarie: het éénjarig onderhoud van eenige eigendommen van den polder Reeuwijk.

Dinsdag, 22 Mei.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: een verving van gebouwen en kazernemeubels te Haarlem. Raming ƒ 1600. (Herbesteding).

's-Hage, te 11 uren, door den ontvanger der successierechten en domeinen, ten huize van den boschwachter in het Haagsche Bosch: de levering in Juni a.s. van 300 M³ gewasschen schelpen, of zooveel meer of minder als zal blijken noodig te zijn, ten dienste van het gemelde bosch. Biljetten inzenden vóór 10 uren, ten kantore van den ontvanger.

Hoorn, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van Drechterland, in De Doele: het verbeteren van steenglooiing en verder aan den Drechterlandschen Westfrieschen omringdijk in 1883 te maken en te onderhouden werken, met de levering der materialen.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende materialen, ten behoeve van den aanmaak van projectielen enz. voor vestinggeschut.

Tiel, te 12 uren, door Laan en Dresselhuijs, op de Stadskorenbeurs: het bouwen van eene nieuwe winkelpui met winkel en het doen van eenige reparatiën aan- en in het huis aan de Gasthuisstraat, hoek Kerkstraatje. Inl. bij den architect C. van Weerde, te Tiel. Aanw. te 10 uren.

Rotterdam, te 12½ uren, in het gemeenlandshuis van Schieland: 1o. het doen van eenige herstellingen aan de Maas- en Schermhoofden onder Kralingen, Kapelle a/IJ., en nabij Kortenoord, benevens het vernieuwen van het Schermhoofd lø. C; 2o. de levering van timmerhout, in 2 perceelen; 3o. het herstellen van de defecten aan Schieland's hoogen zeedijk, in 3 perceelen. Inl. bij den fabrieslandmeter op het Gemeenlandshuis en bij den opzichter J. Oudijk, te Nieuwerkerk a/IJ.

Hoorn, te 1 uur, in het hotel De Doele: het verbeteren en uitbreiden van de kazerne aan het Waaitje, het inrichten der hulpkazerne tot woningen voor gehuwden, magazijnen enz., en het verbeteren van het hospitaal te Hoorn. Raming ƒ 67,800.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan centraalbureau: Bestek no. 377, het leggen en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken, volgens het plan van uitvoering no. 4, ten behoeve van de uitbreiding van het station Venloo. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo.

Rotterdam, in het Timmerhuis: het verrichten van verfwerken aan gebouwen, bruggen enz., in 8 perceelen.

's-Hage, door den architect H. Wesstra Jr.: het afbreken van eenige panden aan het Buitenhof, aldaar, in 2 perceelen.

Woensdag, 23 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten, tusschen de kilometerraaien 46 en 49 der herziene rivierkaart. Raming ƒ 101.300.

Tricht, te 11 uren, bij D. J. van Diejen, en **Buurmalsen**, te 1 uur, bij H. Hoes, door burg. en weth. van Buurmalsen: 1o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Tricht, voor 200 kinderen; 2o. het afbreken en wederopbouwen der gemeenteschool te Buurmalsen, voor 150 kinderen, met bijlevering van materialen en ameublementen. Inl. bij den architect L. Roelofs, te Opijnen. Aanw. 21 Mei, te 10 uren te Tricht en te 1 uur te Buurmalsen.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het opgraven van het Uskwerdermaar over eene lengte van 4610 M. en van het Helwerdermaar, lang 6170 M., benevens het uitbaggeren van ondiepten in onderscheidene kanalen. Inl. bij den deskundige H. Wind.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 450,000 KG. gietijzer, merk Gartsherry no. 1, perc. 2, 45,000 KG. gietijzer, merk Blaenavon no. 1.

Osch, te 12 uren, door het best. der vereeniging De Eendracht, bij Klotz, aan het station: het bouwen van een sociëteitslokaal met verschillende woningen, aan den stationsweg te Osch. Inl. bij den ingenieur-architect W. van Lookeren Campagne, te Zaltbommel. Aanw. te 10 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het verlengen en bestraten van de Atjehstraat; 2o. het verlengen van de houten balie langs het kanaal van Den Haag naar Scheveningen, en het plaatsen van eene houten schutting op het terrein achter de gemeenteschool in de Nieuwe-Schoolstraat, aldaar. Aanw. 21 Mei, resp. te 10 en te 11 uren.

Nijmegen, te 6 uren in het Geërfdenhuis van den polder Circul van de Ooij: het herstellen der winterschade en gedeeltelijk verzwaren van den linker Waalbandijk van dien polder.

Donderdag, 24 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal in 3 perceelen. Raming: perc. 1 ƒ 8000, perc. 2 ƒ 15,700, perc. 3 ƒ 6300.

Wolfertsdijk, te 11 uren, in de herberg Het Parochiehuis: het verlagen van den sluisvloer der zeesluis van het waterschap voor de uitwatering door de sluis aan den Oostpolder, benevens het verbreeden en verdiepen der waterleiding.

Arnhem, te 1 uur, door den burgemeester: het driejarig onderhoud van het rivierbad.

Wieringen, te 4 uren, door het polderbest., bij D. Lont: het maken van een nieuwen watermolen met vijzel en toebehooren, in de Stoeërpolder, met bijlevering der materialen. Inl. bij den voorzitter van het polderbest., W. Heijblok, te Wieringen.

Groningen, 's avonds 8 uren, door T. S. Biebericher, bij B. Vos: het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen van zijne behuizing, in de Nieuwe-Boteringestraat, M 114. Inl. bij den architect G. Nijhuis, aldaar. Aanw. 21 Mei, te 11 uren.

Amsterdam, door de architecten Jan Springer en Joh Stillmann: het bouwen van 3 woonhuizen op de Nieuwe-Achtergracht, aldaar.

Vrijdag, 25 Mei.

Steenbergen, te 10 uren, door burg. en weth: het bouwen eener school met onderwijzerswoning te Kladde, met bijlevering der materialen, alsmede van de voor die school gevorderde banken, borden, kasten, kachels enz. Inl. bij den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom. Aanw. 21 Mei, te 10 uren.

Groede, te 10 uren, bij den secretaris-ontvanger van den calamiteusen Adornispolder: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud der waterkeerende werken over den dienst 1883/84. Aanw. 22 Mei, te 10 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o het verhoogen van een gedeelte van 's Rijks straatweg van Deventer naar Zwolle nabij Oud-Rande, en het vernieuwen van een daarin gelegen duiker. Raming ƒ 3735; 2o. het maken van bazaltglooiing aan de westzijde van het eiland Schokland. Raming ƒ 2485.

Rotterdam, te 3 uren, in het café du Lion d'Or: het bouwen van 2 dubbele en 1 enkel pand aan den Lage-Zeedijk, te Kralingen. Aanw. door den architect W. C. Coepijn. 24 Mei, te 10 uren.

Helmond, te 4 uren, door burg. en weth.: het leveren en verwerken van: *c.* 466 M¹ trottoirbanden, *b.* 699 M² bestrating van grèskeien, vlakken kop. 12 bij 12 cM., *c.* 1476 M² bestrating van grèskeien, halven vlakken kop. 14 bij 16 cM., *d.* verschillende bijkomende werken. Inl. bij den gemeentearchitect M. Dreesen. Aanw. 23 Mei, te 4 uren en 25 Mei, te 10 uren.

Zaterdag, 26 Mei.

Hellevoetsluis, te 10 uren, in kamer A21 van kazerne no. 1: het maken van voorzieningen aan den voorgevel enz. der kazerne »de Doele" te Brielle. Raming ƒ 7000.

Witmarsum, te 10½ uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: het stichten van een schoolgebouw met 4 lokalen te Pingjum. Aanw. 22 Mei, te 5 uren.

Deventer, te 11 uren, op het bureau van den hoofdopzichter van fortificatiën: het herstellen van buitenmuren dakvensters en dakgoten van de kazerne en stallen, aldaar. Raming ƒ 3800.

Middelburg, te 11 uren, aan het polderhuis van Walcheren, in de Abdij: het verrichten der gewone onderhouds- en vernieuwingswerken aan de vier wateringen des polders, met bijlevering der materialen, in 4 perceelen. Aanw. 23, 24 en 25 Mei.

Groede, te 12 uren, bij den secretaris-ontvanger van het calamiteuse waterschap Oud-en-Jong-Breskens: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84 van de aarde-, kram-, rijs-, steenglooiing- en paalwerken, aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 22 Mei, van 9—12 uren.

Winterswijk, te 2 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 10, gebouwen en inrichtingen op de stations Groenloo en Eibergen, in 2 perceelen; 2o. Bestek no. 11, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg,

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

van station Ruurloo tot aan de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel (lengte circa 17.2 KM.); 3o. Bestek no. 13, gebouwen en inrichtingen op station Neede; 4o. Bestek no. 14, gebouwen en inrichtingen op station Borkuloo. Inl. op het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Kadzand, te 2 uren, in het bestuursgebouw van het waterschap Tienhonderd-en-Zwarte: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud der waterkeerende werken aan dit waterschap, over den dienst '83/'84. Aanw. 22 Mei, te 2 uren.

Borne, te 2 uren, dsor burg. en weth.: eenige veranderingen aan het schoolgebouw en ameublement der school te Bornebroek, met bijlevering der materialen. Aanw. te 9 uren.

Bergum, te 4 uren, ten gemeentehuize van Tietjerksteradeel: het verbouwen van de scholen te Giekerk, Oenkerk en Oudkerk. Aanw. 24 Mei, resp. te 1, 12 en 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, door het bestuur der Vereeniging »Werkmanslust," bij F. Borst: het bouwen van 10 woningen op een terrein aan de Groote-Bergstraat, aldaar, sectie D. no. 697, met bijlevering der materialen. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema. Aanw. 22 Mei, te 11 uren.

Lekkerkerk, door M. van der Graaf: het bouwen van een woonhuis. Inl. bij P. J. Hofman, te Gouderak.

Grouw, ten gemeentehuize van Idaarderadeel: de levering van 330 stère gewasschen grove riviergrint en 25 stère harde puin.

Ternaard, bij den dijkgraaf van Westdongeradeel, J. W. Idsardi: de levering van verschillende houtwaren.

Zondag, 27 Mei.

Langweer, ter secretarie van Doniawerstal: het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Idskenhuizen.

Maandag, 28 Mei.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige werkzaamheden, tot vergrooting der hoogere burgerschool voor jongens, en de levering van de schoolbanken. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 19 Mei, van 10—4 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van diverse metalen voorwerpen; 2o. het stellen van trottoirbanden gedurende '83.

Zutfen, te 5 uren, door G. Breukink: het verbouwen van zijn perceel in de Spittaalstraat, D 429, bestaande in metsel-, verf-, stukadoor- en behangorswerk (geen timmer- of smidswerk). Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz., aldaar.

Dinsdag, 29 Mei

Montfoort, te 10 uren, door het gemeentebest.: het vernieuwen van 2 benedendeuren in de schutsluis, benevens het maken van 29 M. kaaimuur op de fundeering en verder bijkomende werken. Aanw. 22 Mei, te 11 uren.

Metslawier, te 11 uren, door burg. en weth. van Oostdongeradeel: het bouwen van nieuwe- en het buitengewoon verbeteren van bestaande scholen en onderwijzerswoningen in de gemeente, in 10 perceelen. Aanw. 24 en 25 Mei.

Meerkerk, te 12 uren, door het best. van de vereenigde polders Middelbroek, Ameide en Tienhoven, bij J. Romeyn: het maken van een gebouw met schoorsteen en kolenloods, met bijkomende werken, voor een stoom-schepradgemaal. Inl. bij de ingenieurs W. C. & K. de Wit, te Amsterdam. Aanw. 24 Mei. te 11 uren.

Woensdag, 30 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van Rijks-stoombaggervaartuigen, Aanw. 23 Mei. Raming *f* 58,000; 2o. het uitbreiden van het departement van koloniën, te 's-Hage. Aanw. 23 Mei, te 11 uren. Raming *f* 24,170; 3o. het maken eener berghaven, de opruiming van duingronden langs den rechteroever van den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, het verdedigen van het afgegraven duin, met bijbehoorende werken. Aanw. 23 en 26 Mei, te 12 uren. Raming *f* 137,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug, het verruimen van den Vaartsche-Rijn ter weerszijden van die brug, en het maken van bijbehoorende werken, onder de gemeente Jutfaas, behoorende tot de werken voor den aanleg van een kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 23 Mei, te 11 uren. Raming *f* 103,100.

Oudvosmeer, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbeteren van het bestaande schoollokaal en het bijbouwen van een geheel nieuw lokaal voor 200 leerlingen, met overdekte speelplaats. Aanw. 23 Mei, van 11—12 uren.

Zijpe, te 11 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Bruinisse, in de Herberg: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 23 en 26 Mei, van 11—12 uren.

Goes, te 11 uren, door het waterschapsbest. van Breede-Wateringbewesten Ierseke, in De Prins van Oranje: 1o. het herstel en de vernieuwing der aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken; 2o. het éénjarig onderhoud der sluizen, gebouwen, booten enz.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van grondwerken te Reenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren, en het maken van verschillende bijkomende werken tusschen Amersfoort en Reenen. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Arnhem en den sectieingenieur, te Reenen. Aanw. 21 en 23 Mei, te 11 uren. Raming *f* 301,000.

Grootschermer, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 144 kinderen Inl. bij den architect Du Croix, te Alkmaar. Aanw. 23 Mei. te 12 uren.

Elst, te 12 uren, in het ambtshuis van het polderdistrict Overbetuwe: 1o. het herstellen van den afslag der dijken in Overbetuwe, in 4 perc.; 2o. het leveren van 1956 stère gewasschen of gehorde grint, in 15 perc.; 3o. het onderhouden van de kruin der dijken en het verspreiden en verwerken van de grint daarover, van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 14 perceelen.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning, aan het Hofplein. Inl. aan het Timmerhuis.

Donderdag, 31 Mei.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa. Raming resp. *f* 25,250 en *f* 14,300.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van karldoek.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Strijp en Zeelst, op het raadhuis: herbesteding van het maken van het 2e perceel van den keiweg in de gemeenten Strijp en Zeelst, op gewijzigd bestek.

Edam, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van den Zuidpolder, in het Heerenlogement: het herzetten van p. m. 1300 M² steenglooiing, het verzwaren van den zeedijk ter lengte van 25 M. en eenige andere herstellingen, met bijlevering der materialen. Aanw. 30 Mei, te 1 uur.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best: het maken van eene schutsluis in de Zijlroede nabij Joure, met bijbehoorende aardwerken, ten behoeve van de waterkeering de Nieuwe Slachte (2e gedeelte). Aanw. 29 Mei. te 9 uren. Raming *f* 71,900.

Vrijdag, 1 Juni.

St.-Filipsland, door het best. van de Anna-Jacoba- en Willempolders: 1o de levering aan de slikken van den Willemspolder, volgens aanwijzing, van 150 last kogelbazalt in stukken van 10—40, gemiddeld 25 KG., en van 50 last schrootbazalt, in stukken niet kleiner dan van 8 KG.; 2o. het maken van 150 M² steenglooiing van bazaltsteen van zuilen lang 25—35, gemiddeld 30 cM., dik 17—25, gemiddeld 21 cM., met levering van daartoe benoodigde bouwstoffen; 3o. het uitbreken van 300 M² steenglooiing van Vilvoordsche steen en maken van 150 M² steenglooiing met de beste uitgebroken steen en bijlevering van tekórtkomende brikken. Aanw. van 23—30 Mei.

Zaterdag, 2 Juni.

Witmarsum, te 10½ uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: het verbouwen van het schoolgebouw te Dedgum. Aanw. 28 Mei, te 11 uren.

Klundert, bij den rentmeester der domeinen: de levering van 500 M³ onderhoudsgrint. Bilj. inzenden 1 Juni.

Woensdag, 6 Juni.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84. Aanw. 23 en 30 Mei. Raming *f* 27,040.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het herstellen der strekdammen nos. 8, 11, 24, 37 en 39, in de Bovenmerwede, van buiten gewone winterschade. Aanw. 30 Mei. Raming *f* 63,840.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 31 Mei, te 10 uren, aanvangende te Sneek. Raming *f* 372,000.

Donderdag, 7 Juni.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch kanaal. Aanw. 24 Mei. Raming *f* 7550.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met vast gedeelte, over het zijkanaal beoosten Sas-van-Gend, in den weg naar Westdorpe. Aanw. 31 Mei en 2 Juni. Raming *f* 62,500.

Vrijdag, 8 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van 80 M. houten beschoeiing aan de zuidzijde van het natte dok te Vlissingen. Aanw. 31 Mei en 2 Juni. Raming *f* 5200.

Maandag, 11 Juni.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het veranderen van 2 gedeelten grintweg in straatweg, in den weg door het Westland, onder de gemeenten Loosduinen en Naaldwijk, behoorende tot de Rijks-groote wegen in Zuid-Holland. Aanw. 4 Juni. Raming *f* 19,400; 2o. het uitdiepen van 2 gedeelten van den Hollandsche-IJsel, boven en beneden de Haastrechtschebrug. Aanw. 4 Juni. Raming *f* 2070.

Woensdag 13 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: *f* 26,970, *f* 16,450, *f* 31,500, *f* 26,400. Aanw. 6 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, tegenover de Vergulde Hand, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats. Aanw. 6 Juni. Raming *f* 214,500.

Donderdag, 14 Juni.

Oudalblas, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in de gemeente. Inl. bij den architect A. Vermaes, te Sliedrecht.

Vrijdag, 15 Juni.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vervangen van een gedeelte grintbaan door klinkerbestrating te Lent, op 's Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming *f* 6440.

Woensdag, 20 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk tot vorming van de losplaatsen. Aanw. 13 Juni, te 12 uren. Raming *f* 243,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Amsterdam, 7 Mei: het leveren en stellen van een nieuwen houten vijzel met toebehooren in het stoomgemaal »Kostverloren", en het driejarig onderhoud van 2 watermolens, 2 overlaten enz. aan de Sloterbinnen- en Middelveldsche Gecombineerde polders; hoogste inschr. was G. v. Steenwijk, te Sloterdijk, voor *f* 12,465; minste inschr. Nieuwkerk & Heijtlage, te Amsterdam, voor *f* 10,495; gegund

Godschalksoord, 10 Mei: het tot grintweg maken van het gedeelte van den Groeneweg, van den Buijensweg tot den Blauwesteenscheweg, lang 1300 M., waarvoor noodig is 300 M³ grint; ingek. 2 bilj, als:

R. Reedijk,	te Westmaas,	*f* 1035
Jac. Schreuders,	» Hardinksveld,	» 905

Amersfoort, 10 Mei: 1o. het maken der gebouwen; 2o het leveren en stellen van een stoomwerktuig met toebehooren, voor het te stichten stoomgemaal van de waterschappen De Slang, Eemland. Neer-en-Overzeldert, onder beheer van den civiel-ingenieur P. A. Korevaar:

1o. Gebouwen.

T. F. de Vos,	*f* 32,175
H. v. Rijn,	» 29,760
J. Haasnoot,	» 24,400
B. v. Schadewijk,	» 22,500
D. Limper,	» 22,349
J. Visser,	» 21,797
F. de Bruin,	» 21,740
P. Andriessen,	» 21,600
A. Keers,	» 21,440
R. Barneveld,	» 19,960
C. v. Soest,	» 16,700

2o. Machine.

Sepp & Co.,	*f* 15,999.99⁹/₁₀
E. J. Smit & Zn.,	» 15,000
Atlas (Maatschappij),	» 15,000
Evrard, Van Duijll & De Kruiff,	» 14,353
J. Heinrichs,	» 13,600
Van Goethem,	» 12,820
Isselburgerhütte,	» 12,750
H. Bollinckx,	» 12,500
Van Vliet & Van Cappelle,	» 12,200
Jacobs,	» 8.990

Rotterdam, 11 Mei: het maken, leveren en stellen van den bovenbouw der Jankuitenbrug aldaar; ingek. 5 bilj., als:

Gute-Hoffnungshütte, Oberhausen a/d. Ruhr,	*f* 74,400
D. A. Schretlen & Co., Leiden,	» 57,900
Maatschappij IJzergieterij De Prins van Oranje, 's-Hage,	» 53,640
Penn & Bauduin, Dordrecht,	» 53.100
L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,	» 52,389

gegund.

Deventer, 12 Mei: het bouwen van een ziekenhuis voor 97 bedden, barakkengebouw van 28 bedden, lijkenhuis met sectiekamer, enz., op blok XIV der voormalige vestinggronden, aldaar; ingek. 28 bilj., als:

J. Willemsen en Bijl, Herwijnen,	*f* 132,900
J. J. v. Sonsbeek, Den Haag,	» 121,335
A. J. Mensink, Deventer,	» 118,000
G. Beltman, idem	» 117,000
C. Eckhart, Almeloo,	» 116,269
J. Verkoren, Haarlem,	» 116,233
v. d. Spoel & Van Vorden, Deventer,	» 115,890
H. J. Zweers, idem	» 115,890
J. Pot Jzn., idem	» 115,890
A. Feberwee, idem	» 115,683
B. v. d. Worp, idem	» 115,488
J. v. Burk, Oosterbeek en W. Wissink, Westervoort,	» 114 777
Gebr. Posthuma, Harlingen,	» 114.400
W. Schulkes, Deventer,	» 113 900
A. Kloot en J. B. Arends, Den Haag,	» 113 865
Wed. G. J. Kerkhof & Zn., Deventer,	» 113,800
J. Witzand en B. J. Witzand, Almeloo,	» 113.782
E. v. d. Woerd, Deventer,	» 113,349
J. Witteveen, idem	» 113,349
G. Peteri Czn., idem	» 113,340
G. J. Ackerstaff, idem	» 112,976
G. Hofstee, idem	» 112,975
W. J. Kolkert, idem	» 112,600
L. Oosterwijk, Wije,	» 111,700
K. J. Kalt, Ureterp,	» 110 997
G. J. Averdijk, Wije,	» 110,875
C. Schière, Boornbergum,	» 110,335
A. v. d. Meer, Harlingen,	» 109.875

Heteren, 12 Mei: het bouwen eener school voor 288 kinderen te Driel; ingekomen 8 bilj., als:

C. Smit, Reenen,	*f* 16,668
J. v. Burck en W. Wissink, Arnhem,	» 16,484
A. v. Genderen, F. v. Scharrenburg en A. Speijers, Heteren,	» 16,249
H. Gerritsen, Elden.	*f* 16,160
W. Bloem, Renkum,	» 15,949
A. G. Nagelvoort, Rossem,	» 15,670
P. Mullaard, Arnhem,	» 15,539
A. H. Verheij en H. Steijntjes, Nijmegen,	» 15,330

gegund.

Groningen, 12 Mei: namens B. J. Scherpbier: het bouwen eener heerenbehuizing met pakhuis aan den Heeresingel en Heerebinnensingel, aldaar, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 9 bilj., als:

J. Poelman,	te Groningen,	*f* 26,980
H. Kiel,	» idem	» 26,599
J. Werkman,	» idem	» 26.238
J. Ibeling,	» idem	» 26,160
D. S. Diddens,	» idem	» 26.090
E. Berkenbosch,	» idem	» 24,905
F. Roders,	» idem	» 23,465
T. Y. Jelsma,	» idem	» 23,450
H. Jarssen,	» idem	» 23,070

gegund.

Amsterdam, 12 Mei: het amoveeren en bouwen van het perceel, gelegen aan het Droogbak, hoek Buiten-Visscherstraat no. 13, onder beheer van den bouwmeester A. C. Bleijs; ingek. 9 bilj., als:

Joh. v Voorthuizen,	te Amsterdam,	*f* 42,119
P. L. Rijnierse,	» idem	» 28,990
Brouwer & Hoogerbeets	» idem	» 26,200
H. C. Dorlas,	» idem	» 25,989
Mulder & Sarlemijn,	» idem	» 25,500
J. J. Fontijn,	» idem	» 24,650
P. J. v. Workum,	» idem	» 24,300
Kampman & Hardewijk,	» idem	» 22,800
G. R. M. de Greeve,	» idem	» 20,900

's-Hage, 15 Mei: de rioleering van een gedeelte der Bankastraat; ingek. 6 bilj., als:

G. Keij,	te Rotterdam,	*f* 1475
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 1444
J. v. Sonsbeek,	» idem	» 1437
M. Elfrink,	» idem	» 1425
P. Kraaijenveld,	» idem	» 1423
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 1360

Utrecht, 15 Mei: 1o. Bestek no. 361, het leggen van de tweede spoorbaan tusschen het aansluitingspunt aan den Nederlandschen Rijnspoorweg nabij Arnhem en het aansluitingspunt van den Oosterspoorweg nabij Zutfen; het wijzigen en uitbreiden der tusschengelegen stationsterreinen en het verrichten van bijkomende werken, ten behoeve van den spoorweg Arnhem—Leeuwarden; ingek. 10 bilj., als:

H. Hollenga,	te Groningen	*f* 191,000
K. Bleeker,	» Zutfen,	» 187,000
W. F. Weijers,	» Tilburg	» 187 000
J. C. Bouterse,	» Velzen,	» 172,400
A. Terwindt,	» Westpannerden,	» 163,800
J. de Haan,	» Arnhem,	» 159,745
B. A. Wiegerink,	» Groenloo,	» 151,883
J. Hillen,	» Grave,	» 149 000
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 145,700
Th. Verhoeven,	» Deventer,	» 132,000

2o. Bestek no. 371, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Utrecht; ingek. 6 bilj., als:

W. v. Zoelen Jr.	te Utrecht,	*f* 7180
G. Balvers,	» Kuilenburg	» 5600
L. v. Erp,	» Hedel,	» 5300
F. Mol & A. Jansen.	» idem	» 5190
A. J. v. Maanen,	» Utrecht,	» 5170
G. A. Rooding,	» idem	» 5094

3o. Bestek no. 372, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het gemeenschappelijk station Rotterdam D. P.; ingek. 5 bilj., als:

J. C. de Waal & E. H. Kraaijvanger,	te Rotterdam,	*f* 15,730
P. A. A. v. Regenmorter,	» idem	» 15,220
G. H. Möllenkamp Jr.,	» idem	» 14,448
M. H. Eijsvogel,	» idem	» 14.269
J. v. d. Vlugt Jr.,	» Dordrecht,	» 13,500

4o. Bestek no. 373, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Meppel; ingek. 5 bilj., als:

J. Otten,	te Meppel,	*f* 3980
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 3949
J. Holties,	» Koekange,	» 3898
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 3869
W. Bralts,	» Meppel,	» 3550

5o. Bestek no. 374, het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot het station Heerenveen; ingek. 4 bilj., als:

F. Aberson,	te Steenwijk,	*f* 2423
A. F. de Boer,	» Oudeschoot,	» 2284
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 1989
R. Post,	» Heerenveen,	» 1944

6o. Bestek no. 376, het maken van een wachterswoning ten behoeve van den overweg in den Staatsspoorweg Utrecht—Bokstel nabij het kerkhof te Utrecht; ingek. 7 bilj., als:

G. Kühne,	te Utrecht,	*f* 3790
G. Balvers,	» Kuilenburg,	» 3450
G Beemer,	» Utrecht,	» 3366.90
J. A. v. Straaten,	» idem	» 3284
A. Jansen,	» Hedel,	» 3277
A. Geldens,	» Osch,	» 3250
G. A. Rooding,	» Utrecht,	» 3124

Amsterdam, 15 Mei: minste inschrijvers voor de verschillende leveranties aan het departement van koloniën waren:

1. trombehoeften, T. M. v. Grinsven, 's-Bosch, *f* 214.43
2. weegwerktuigen, J. A. M. Bekking, Rotterdam, *f* 260.
3. divers touw- en brninwerk, Bonke & Co., idem, *f* 1781.
4. tin, lood en babbits-metaal, Levelt & Schwiep, idem, *f* 665.70.
5. borstelwerk. T. H. de Jong, Amsterdam, *f* 541.80.
6. divers ijzer, Levelt & Schwiep, Rotterdam, *f* 2041.08.
7. divers koper, H. de Heus & Zn., idem, *f* 2073.10.
8. 800 M. bramlinnen no. 1 en 200 M. everdoek, P. H. Kaars Sypesteyn, Krommenie, *f* 901.
9. verfwaren, De Boer & Van der Schuyt, Amsterdam, *f* 1834.
10. klinknagels, N. C. Witsen, idem *f* 90.74.
11. divers gereedschap, Levelt & Schwiep, Rotterdam, *f* 250.20.
12. Verfwaren, C. F. Fleumer, Amsterdam, *f* 2428.50.
13. 2800 liter boomolie, De Boer & Van der Schuyt, idem, *f* 1365.
14. 4000 KG. aangemaakte zwarte verf, H. Vettewinkel & Zn., idem, *f* 1480.
15. verfwaren, G. v. Hilten & Co., idem, *f* 1094.21.
16. idem, C. F. Fleumer, idem *f* 890.36.
17. idem, De Boer & Van der Schuyt, idem, *f* 619.
18. idem, Hoogeweg & Van Zameren, idem, *f* 2994.96
19. id., De Boer & Van der Schuyt, id. *f* 242.
20. 15,000 KG. ongekookte fijnolie, G. Krafft, Dordrecht, *f* 3898.50.
21. 10,500 KG. id. id. dezelfde, *f* 2728.95.
22. 18,000 gekookte id., dezelfde, *f* 4876.20.
23. 13,000 KG. id. id., F. Alberdingk & Zn., Amsterdam, *f* 3477.50.
24. 12,500 KG. id. id., dezelfde, *f* 3343.75.
25. 10,000 KG. zinkwit, J. B. Kroon & Co., id. *f* 2139.
26. 10,000 KG. id., dezelfde, *f* 2139.
27. 10,000 KG. id., dezelfde, » 2139.
28. 6000 KG. zinkgrijs, Hoogeweg en Van Zameren, id. *f* 1317.
29. 13,000 KG. loodwit, G. Prince & Zn., Gouda, *f* 3117.40.
30. 13,000 KG. id., G. Prince & Zn., id. *f* 3117.40.
31. 10,000 KG. loodmenie, Gebr. Abrahams, 's-Hage, *f* 1979.
32. 478,000 uitgezochte regenbakklinkers, P. v. 't Hoff Stolk, Ouderkerk a/d. IJsel. *f* 10061.90.
33. divers ijzerdraad en ijzer, Hotz & Co., Rotterdam, *f* 6079.11.
34. divers ijzer, Dikema en Chabot, Rotterdam, *f* 5878.95.
35. staal en staaldraad. Levelt en Schwiep, id. *f* 2400.97.
36. diverse ijzeren en andere spijkers, D. S. M. Kalker, Amsterdam, *f* 2114.
37. koperen houtschroeven, Van den Honert & Punt. id. *f* 1769.04.
38. ijzeren id., D. S. M. Kalker, id. *f* 292.10.
39. draadnagels, dezelfde. *f* 303.
40. koperen timmer- en huidspijkers, Siemons en Stuwe, id. *f* 14077.50.
41. vijlen, G. Watson & Zn., Rotterd. *f* 1580.18.
42. id., dezelfde, *f* 841.26.
43. id., dezelfde, » 720.78.
44. koperen klinknagels, Siemons & Stuwe, Amsterdam, *f* 1845.
45. ijzeren gas- en vlampijpen, Van den Berg & Co., id. *f* 3423.60.
46. koperen vlampijpen, Van den Honert & Punt, id. *f* 14602.42.
47. id., pijpen, dezelfde, *f* 10740.32.
48. id., vlampijpen, dezelfde, *f* 10417.14.

's-Hage, 15 Mei: Bestek no. 52, de levering van waterreservoirs, gegoten-ijzeren standpijpen enz.; Bestek no. 53, idem van gegoten-ijzeren pijpen voor waterleiding; Bestek no. 54. idem van ijzerwerk voor 1 goederen- en 1 locomotievenloods, alles voor de Staatsspoorwegen op Java:

	waterreservoirs, gegoten-ijzeren standpijpen enz. (bestek no. 52)	gegoten-ijzeren pijpen voor waterleiding (bestek no. 53)	ijzerwerk voor één goederen- en een locomotievenloods (bestek no. 54)
Société anonyme de travaux Dyle & Bacalan, te Parijs,	f 11,870		f 8,107
Veuve A. Frédéricx, te Luik,	11,165	f 7,990	
L. J. Enthoven & Co., te 's-Hage,	13,945	11,399	8,400
Evrard, Van Duijl & De Kruijff, te Delftshaven,	14,125		
D. A. Schretlen & Co., te Leiden,	15.000	7,999	
Nicaise & Delcuve, te La Louvière,	12,543		7,495
Union Actien-Gesellschaft für Bergbau, Eisen- und Stahlindustrie, te Dortmund,	14,870		6,110
Van Vliet & Van Cappelle, te Groningen,	17.927		10,932
Theodorus Lemm. te Kralingen.	13,460		
Actien-Gesellschaft für Bergwerks-Verein Friedrich-Wilhelmshütte, te Muhlheim a/d Ruhr,		9,136	
Hotz & Co., te Rotterdam,		8,438.16	
A. & V. Halot, te Leuven,			6,275

Twee inschrijvingsbiljetten voor bestek no. 53 werden, wegens onvolledigheid in de opgaven, als van onwaarde terzijde gelegd.

Staphorst 15 Mei: het gedeeltelijk afbreken en vergrooten van de bestaande school voor 196 leerlingen; ingek. 8 bilj., als:

J. C. Flok,	te Zwolle,	f 12,798
H. v. d. Sluijs,	» Zwollerkerspel,	» 12,498
H. Kosten,	» Meppel.	» 11,975
J. de Boer & Zn.,	» Steenwijk,	» 11,700
J. Otten,	» Meppel,	» 11,674
E. Groenink,	» Steenwijk,	» 11,500
R. Bruintjes,	» Meppel,	» 11,489
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 11,272

Nijmegen, 15 Mei: het bouwen van een villa aan de Voorstadslaan, voor W. Salomonski, onder beheer van den bouwkundige J. Knoops Jr.; ingek. 5 bilj., als:

J. Penders,	te Nijmegen,	f 28,232
N. v. Eck,	» idem	» 17,700
G. Liefting,	» Arnhem,	» 16,624
J. H. Kerkhoff,	» Nijmegen,	» 15,416
J. Mulder,	» Arnhem,	» 14,900

Groningen, 15 Mei: het bouwen van een heerenbehuizing met stalling en schuur, voor de heeren H. L. Goldschmidt & Zn., onder beheer van den architect G. Schnitger; ingekomen 7 bilj., als:

J. Ibeling,	te Groningen,	f 35,948
B. de Jong,	» idem	» 33.682
D. Edzards,	» idem	» 33,598
E. Berkenbosch,	» idem	» 31,975
H. de Haan,	» idem	» 31,450
H. Harms,	» idem	» 29,800
Gebr. Kuiper.	» idem	» 28,136

gegund.

's-Hage, 16 Mei: 1o. het maken van 4 dwarskribben onder de gemeente Dorenweerd, langs den rechteroever van den Nederrijn; ingek. 5 bilj., als:

H. A. Pauwen,	te Westpannerden,	f 9698
F. E. Terwindt,	» Pannerden.	» 8437
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 8190
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 8188
G. J. Mol.	» Kuilenburg,	» 8187

2o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken in de Noord, de Oude-Maas, het Mallegat, de Dortsche Kil en het Spui, met het éénjarig onderhoud; ingek. 4 bilj., als:

Th. Verbruggen,	te Waddinksveen.	f 31,940
W. Volker,	» Sliedrecht,	» 29,490
G. de Hoog,	» Gorichem,	» 29,281
L. A. v. Haaften,	» Sliedrecht,	» 27,680

Stavenisse. 16 Mei: het maken eener nieuwe beschoeiing en andere werken aan de haven, aldaar; ingek. 6 bilj., als:

C. D. Bolier,	te Scherpenisse,	f 6800
C. Bolier,	» Bruinisse,	» 6800
A. v. Popering,	» idem	» 6780
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 6332
G. M. Roozemond,	» Stavenisse,	» 5870
P. Moerland,	» idem	» 5800

Haaksbergen, 16 Mei: *a.* de verbouwing der vier gemeenteschoolen, in 4 perceelen;

1e perc., dorpsschool, ingek. 3 bilj.; minste inschrijver M. Geurs Lenzen, te Neede, voor f 9282, niet gegund.

2e perc., school te Buurse, ingek. 3 bilj.; minste inschrijver B. Lichtenberg, te Winterswijk, voor f 3050.

3e perc., school te Boekeloo, ingek. 3 bilj.; minste inschrijver Overbeek, te Haaksbergen, voor f 3665.

4e perc., school te Brammeloo, ingek. 3 bilj.; minste inschrijver B. Blankvoort, te Eibergen, voor f 1244. De drie laatste pereeelen gegund.

b. de levering van 308 stuks schoolbankjes, ingek. 4 bilj.; minste inscbrijver Van Morzelt, te Borne, voor f 1969, gegund.

Heerenveen, 16 Mei: de verbouwing van de school te Benedenknijpe; ingek. 7 bilj., als:

G. J. de Vries,	f 7503
J. A. v. d. Sluis,	» 6782
G. G. Schaafsma,	» 6665
H. G. Dorenbosch,	» 6390
J. H. Poutsma,	» 5596
R. v. d. Veen,	» 5358
G. F. Brouwer, Oranjewoud,	» 5320

gegund.

Biervliet, 16 Mei: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning te Driewegen. onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; gegund aan A. C. Rijnberg, te Biervliet, voor f 13,940. Begrooting f 14799.815.

Haarlem. 17 Mei: 1o. het herstellen en verbeteren der Rijks-zee- en havenwerken op Marken; minste inschr. was C. Hoen, te Nieuwendam, voor f 8150.

2o. het verrichten van metselwerken en het verleggen van een gedeelte spoorweg op het zuider havenhoofd te IJmuiden; minste inschr. was C. J. Kalis Jz., te IJmuiden, voor f 55,790.

Harlingen, 17 Mei: 1o. de levering van 250 schoolbanken; ingek. 12 bilj., als:

J. Langenhorst,	te Harlingen,	f 2473
W. Kroon,	» Midlum,	» 2245
J. Huisman,	» Harlingen,	» 2229
J. Torenbeek,	» idem	» 2025
D. Landstra,	» Bolsward.	» 2047
Wed. T. Kerkhoven,	» Harlingen,	» 1962
J. Posthuma,	» idem	» 1950
L. Strak,	» idem	» 1900
Kuurstra,	» Franeker,	» 1883
De Vries & B. Oosting,	» Britsum,	» 1849
G. Dopheide,	» Franeker,	» 1770
W. Bonnema,	» Harlingen,	» 1750

gegund.

2o. het baggeren van 25,000 tot 35.000 M³ slik uit de havens der gemeente Harlingen; ingek. 2 bilj., als:

A. G. Huijskes, Hedel,	f 0.285 per M³.
D. Volker, Dordrecht,	» 0.44 » »

Amsterdam, 17 Mei: het maken van klinkerbestrating in het Willemspark enz.; ingek. 5 bilj., als:

J. Ulenberg,	f 24.475
B. Bos,	» 22,788
W. v. d. Kooi,	» 19,690
C. Langeveld,	» 18.940
G. D. van Doorn,	» 18,755

Kruiningen, 17 Mei: het afbreken der oude en bouwen van een nieuwe graanschuur en eenige reparatien aan het woonhuis en bakkeet op de hofstede »Oomshoek" onder Kruiningen, onder toezicht van den architect A le Clercq; ingek. 11 bilj., als:

G. Faas,	te 's-Heerenhoek,	f 7725
L. Peeters,	» Kwadendamme,	» 7690
A. Goedemond en C. Koch,	» Hansweerd,	» 7110
J. Okker,	» Kruiningen,	» 7060
D. v. Maris,	» Kapelle Z. B.	» 6993
G. C. Zaaijer,	» 's-Gravenpolder,	» 6960
L. v. Verre,	» Kruiningen,	» 6900
M. Baveco,	» idem	» 6890
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 6709
J. M. Lammerée,	» Hansweerd,	» 6670
Joh. Lindenbergh Cz.,	» Wemeldinge,	» 6665

Onder nadere goedkeuring aan laatstgenoemde gegund.

Oefelt, 17 Mei: het bouwen eener keersluis met een paar puntdeuren in de Oefeltschebeek; ingek. 3 bilj., als:

G. v. Hezewijk,	te Nederasselt,	f 4640
J. Verschuren,	» Oefelt,	» 4574
J. A. Verschuren,	» idem	» 4300

Zutfen, 17 Mei: het bouwen van een pakhuis voor Goosen & Rutgers en de onderhoudswerken aan hunne gebouwen, in 2 perc. en massa:

1e perceel.

A. J. Pasman,	f 4045
H. J. Bessem Ez.,	» 4000
L. Nijland,	» 3922
H. W. Douwes,	» 3840
H. J. Haijtink,	» 3835
R. v. d. Velde,	» 3820
H. Langenberg,	» 3722
G. J. Kerkmeijer,	» 3695
J. A. Garvelink,	» 3688
G. J. Koordeman,	» 3663
L. Ezerman,	» 3631
G. J. Grooters,	» 3594

gegund.

2e perceel.

H. v. Bosheide Jr.,	f 659
H. Haijtink,	» 573 bedankt.

Massa geen biljetten.

Amsterdam, 17 Mei: minste inschrijvers voor de verschillende leveranties aan de directie der marine te Hellevoetsluis waren:

1. eiken knieen, Ambagtsheer en V. d. Meulen, Amsterdam, f 1450;
2. eiken balkplaten en planken, Eindhoven en Zn., Zwolle f 10,051.75;
3. wagenschot enz., idem, f 2625;
4. Rigasche masten, H. J. Plant en Co., Schiedam, f 7250;
5. dennen masten, Eindhoven en Zn., f 4320;
6. vuren spieren, Ambagtsheer en V. d. Meulen, f 650;
7. Rigasche dekdelen, G. Albers Lz. en Co., Middelburg, f 3840;
8. grenen balkdelen, Eindhoven en Zn., f 1795;
9. id. ribben, schroten en latten, id., f 1335.70;
10. vuren delen, idem, f 860;
11. dennen delen, idem, f 1702.50;
12. idem ribben, schroten en latten, idem, f 790;
13. iepen- en essenhout, L. Kleijn en Zn., Rotterdam, f 2843.50;
14. koperen spijkers, L. J. Enthoven en Co., 's-Hage, f 3966.95;
15. tin, B. J. Nijkerk, Amsterdam, f 600;
16. ijzeren spijkers, R. S. Stokvis en Zn., Rotterdam, f 635.27;
17. kramerijen, G. H. J. v. d. Meulen, Amsterdam, f 2729;
18. gereedschappen, P. Kempen, Rotterdam, f 1081.475;
19. vijlen, idem, f 472 02;
20. machinekamerbehoeften, R. S. Stokvis en Zn., f 1079.84;
21. afval van katoenen garens, Gebr. Polak, Almeloo, f 939.80;
22. gascoke. P. Schagen, Helder, f 1400;
23. Engelsche schaalkolen (Cardiff), Crans en Co., 's-Hage, f 9433.75;
24. Ruhrkolen, M. J. Masion en Zn., Dordrecht, f 984;
25. verfwaren, Hoogeweg en Van Zameren, Amsterdam, f 3699;
26. loodwit, Wed. Hondorff, Block en Braet, Schoonhoven, f 2280;
27. zinkverf, J. B. Kroon en Co., Amst. f 509.28;
28. lijnolie, L. Vliegenthart, Dordrecht, f 2725 en Wed. J. E. de Boer Jr. en Zn., Amsterdam, f 2725;
29. patentolie, L. Vliegenthart, f 880;
30. steen, W. v. Leeuwen, Hellevoetsluis, f 613;
31. kalk, zand en schelpen, A. J. v. d. Heuvel, idem, f 451;
32. garens, Goudsche machinale garenspinnerij, Gouda, f 946.70;
33. duigen en bodemstukken, Keijser en Co., Dordrecht, f 1453.22;
34. borstelwerk, F. H. de Jong, Amsterd., f 2137.71;
25. papier enz., De Ruijter en Meijer, id., f 560;
36. stearine-kaarsen, de Stearine-kaarsenfabriek »Apollo", Schiedam, f 1877.25;

en bij de directie der marine te Willemsoord

37. laken (herbesteed), geen inschrijvers.

Arnhem, 18 Mei: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83; minste inschr. was J. de Haan, te Arnhem, voor voor f 42,222.22

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 26 MEI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Zondag, 27 Mei.

Langweer, ter secretarie van Doniawerstal: het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Idskenhuizen.

Maandag, 28 Mei.

Hasselt. te 11 uren, door het dijksbestuur van het 2e district in Overijsel, in De Herderin: het doen van eenige herstellingen aan den Zwartewatersdijk tusschen Hasselt en Zwartsluis, in 4 perceelen.

Rosendaal, te 11 uren, door het heemraadschap van den Rosendaalsche-en-Steenbergschevliet, in het gemeentehuis: 1o. het bouwen van een afiaatsluis met toeleidingskanaal en bijbehoorende werken nabij het Rosendaalsche Sas. Raming f 29.000; 2o. het leveren en stellen van 6 plaatijzeren buitenschijven voor de uitwateringssluis aan het benedeneinde van den Rosendaalsche-en-Steenbergschevliet nabij het Volkerak. Raming f 12, 00.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige werkzaamheden, tot vergrooting der hoogere burgerschool voor jongens, en de levering van de schoolbanken. Inl. bij den gemeentearchitect.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van diverse metalen voorwerpen; 2o. het stellen van trottoirbanden gedurende '83.

Groningen, te 12½ uren, door burg. en weth.: het witten der stukadoorwerken, wasschen der glasruiten, verrichten van verfwerken enz. aan het Beursgebouw.

't Loo (bij Apeldoorn), te 1 uur, door den rentmeester van het Kroondomein: het verrichten van eenige herstellingen aan de bouwhoeven Asselt, Hullemansgoed en Uddelermeer, benevens aan de slagboomen in de Hoogsoerensche bosschen.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 40 perceelen.

Zutfen, te 5 uren, door G. Breukink: het verbouwen van zijn perceel in de Spittaalstraat, D 429, bestaande in metsel-, verf-, stukadoor- en behangerswerk (geen timmer- of smidswerk). Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz., aldaar.

Haren, te 6 uren, door het gemeentebest.: 1o. het verbouwen en vergrooten van de school te Haren; 2o. bet vergrooten der school te Glimmen; 3o. het maken van eene scheiding in de school te Onnen en het leveren van eenige schoolmeubelen.

Kampen, door het gemeentebestuur: het leggen van een straatweg van De Roskam tot de Gelderschegracht, lang 1403 M.

Dinsdag, 29 Mei

Montfoort, te 10 uren, door het gemeentebest.: het vernieuwen van 2 benedendeuren in de schutsluis, benevens het maken van 29 M. kaaimuur op de fundeering en verder bijkomende werken.

Koten, te 10½ uren: 1o. door het gemeentebest.: het leveren van 100 stère grint; 2o. door het waterschapsbest. Het Gemeeneland van Koten: de levering van 345 stère grint.

Metslawier, te 11 uren, door burg. en weth. van Oostdongeradeel: het bouwen van nieuwe- en het buitengewoon verbeteren van bestaande scholen en onderwijzerswoningen in de gemeente, in 10 perceelen.

Bokhoven, te 11 uren, door het best. der Algemeene Omkading onder Vlijmen, Engelen, Bokhoven, Wel en Hedikhuizen, bij C. van Mil: het herstellen van storm- en winterschade en het verrichten van verdere werkzaamheden aan de kaden onder Engelen en Bokhoven. Aanw. 28 Mei, te 11 uren.

's-Bosch, te 11 uren, door J Kievits, in het Eindhovensch koffiehuis: het bouwen van 16 woningen op den Oostwal, aldaar. Inl. bij den architect L. Derks, te 's-Bosch.

Groningen, te 12 uren, door den bouwkundige D. W. Hinse J.Hz., bij Wed. Eekhoff: de benoodigde metselwerken tot het stichten van een woonhuis op den Ubbo-Emmiussingel, aldaar, met bijlevering der materialen. Biljetten inleveren vóór 11 uren.

Meerkerk, te 12 uren, door het best. van de vereenigde polders Middelbroek, Ameide en Tienhoven, bij J. Romeyn: het maken van een gebouw met schoorsteen en kolenloods, met bijkomende werken, voor een stoom-schepradgemaal. Inl. bij de ingenieurs W. C. & K. de Wit, te Amsterdam.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van lood in staven, koper, tin en zink in blokken, in 4 perceelen.

Heerhugowaard, door dijkgraaf en heemraden van den polder, bij den polderbaas Jb. Gerrits: de in '83 benoodigde hout-, metsel- en ijzerwaren, benevens grint en zand voor de wegen en teer, alsmede 7000 HL. Westfaalsche vlamkolen; — het gedurende 7 jaren onderhouden van de molenzeilen van den polder.

Leiden, door dijkgraaf en hoogheemraden van Rijnland: de levering van p. m. 4000 tons Duitsche machinekolen, in 4 perceelen. ten behoeve van de stoomgemalen te Spaarndam, Halfweg, Gouda en Katwijk.

Woensdag, 30 Mei.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van fijks-stoombaggervaartuigen. Raming f 58,000; 2o. het uitbreiden van het departement van koloniën, te 's-Hage. Raming f 24,170; 3o. het maken eener berghaven, de opruiming van duingronden langs den rechteroever van den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, het verdedigen van het afgegraven duin, met bijbehoorende werken. Raming f 137,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug, het verruimen van den Vaartsche-Rijn ter weerszijden van die brug, en het maken van bijbehoorende werken, onder de gemeente Jutfaas, behoorende tot de werken voor den aanleg van een kanaal Amsterdam—Merwede. Raming f 103,100.

Arnhem, te 11 uren, in De Harmonie: het herstellen van het dak en van de dakgoten der rijloods te Arnhem. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

Oudvosmeer, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbeteren van het bestaande schoollokaal en het bijbouwen van een geheel nieuw lokaal voor 200 leerlingen, met overdekte speelplaats.

Zijpe, te 11 uren, door het best. der waterkeering van het calamieuse waterschap Bruinisse, in de Herberg: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap.

Goes, te 11 uren, door het waterschapsbest. van Breede-Wateringbewesten Ierseke, in De Prins van Oranje: 1o. het herstel en de vernieuwing der aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken; 2o. het éénjarig onderhoud der sluizen, gebouwen, booten enz.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van grondwerken te Reenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren. en het maken van verschillende bijkomende werken tusschen Amersfoort en Reenen. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Arnhem en den sectieingenieur, te Reenen. Raming f 301.000.

Grootschermer, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 144 kinderen Inl. bij den architect Du Croix, te Alkmaar.

Elst, te 12 uren, in het ambtshuis van het polderdistrict Overbetuwe: 1o. het herstellen van den afslag der dijken in Overbetuwe, in 4 perc.; 2o. het leveren van 1956 stère gewasschen of gehorde grint, in 15 perc.; 3o. het onderhouden van de kruin der dijken en het verspreiden en verwerken van de grint daarover, van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 14 perceelen.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met woning, aan het Hofplein. Inl. aan het Timmerhuis.

Amsterdam, door de architecten Jan Springer en Johan Stillmann: het bouwen van 3 woonhuizen op de Nieuwe-Achtergracht, aldaar, voor J. Heeren. (Herbesteding.)

Langweer, door D. F. Dijkstra: eene belangrijke vertimmering van zijne boerenhuizing. Inl. bij M. E. Hettinga, aldaar

Donderdag, 31 Mei.

Purmerend, te 10½ uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap De Beemster: 1o. het vernieuwen, herstellen en tot 1 Juni '84 in onderhoud nemen van alle Beemster binnen- en buitenwerken; 2o. het leveren en leggen van 3800 M² Waalklinkerstraat.

Haarlem, te 11 uren. door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa. Raming resp. f 25,250 en f 14,300.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van karldoek.

Sliedrecht, te 11 uren, door Abr. Seret IJz., te zijnen huize: het bouwen van eene boerenwoning met schuur te Grootammers.

Eindhoven, te 12 uren, door de gemeentebest. van Strijp en Zeelst, op het raadhuis: herbesteding van het maken van het 2e perceel van den keiweg in de gemeenten Strijp en Zeelst, op gewijzigd bestek.

Edam, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van den Zuidpolder, in het Heerenlogement: het herzetten van p. m. 1300 M² steenglooiing, het verzwaren van den zeedijk ter lengte van 25 M. en eenige andere herstellingen, met bijlevering der materialen. Aanw. 30 Mei, te 1 uur.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van: perc. 1, 84.800 KG. gegoten rond staafkoper, dik 0.04 M., perc. 2, 85 000 KG. tin in blokken.

Zwolle, te 12 uren, door den mr. smid B. Doorn: het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen van een woonhuis met smederij aan de oostzijde van de Deventerstraat.

Hilvarenbeek, te 12 uren, door het best. der Maatschappij van Welstand, in De Valk: het bouwen van eene nieuwe bouwmanshoeve, ten behoeve van den landbouwer D. Rittman. Inl. bij de bouwkundigen Van de Erve & Buijzerd, te Breda.

Zierikzee, te 1 uur, door het dagelijksch best. van het waterschap Schouwen, aan 's Lands kamer: de gawone aarde-, kram, rijs- en steenglooiingwerken van het waterschap, in 6 perceelen.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best: het maken van eene schutsluis in de Zijlroede nabij Joure, met bijbehoorende aardwerken, ten behoeve van de waterkeering de Nieuwe Slachte (2e gedeelte). Aanw. 29 Mei, te 9 uren. Raming f 71,900.

Bennebroek, te 1½ uren, door burg. en weth.: 1o. het opbreken van den bestaanden puinweg in de Bennebroekerlaan, van den Rijksweg bij »De Geleerde Man" af tot aan den Nieuwe- of Meerweg, en het daarvoor in de plaats leggen van eene klinkerbestrating, ter lengte van ongeveer 557 M.; 2o. het maken van een brandspuithuis met bergplaats en bewaarplaats voor gevangenen. Inl. bij den architect A. van der Steur Jr., Spaarne, 18, te Haarlem.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het dempen van een gedeelte sloot, het maken van een riool met bestratingen in de Van-Marumstraat. Aanw. 28 Mei, te 10 uren. Raming f 1540.

Gronafeld (Limb.), te 2 uren, door het gemeentebest.: 1o. het bouwen eener school met overdekte speelplaats in het dorp Gronsfeld; 2o. het maken van een kiezelweg van Gronsfeld naar de grens van St.-Gertrude.

Vrijdag, 1 Juni.

Goedereede, te 10 uren, in De Gouden Leeuw: de levering van 800 scheepstons Duitsche stortsteen en 80 scheepstons kopzuilen, ten behoeve van den polder De Generale Dijkage van Stellendam.

Kortgene, te 11 uren, in het gemeentehuis: de gewone vernieuwings- en onderhoudswerken van den Annapolder. Aanw. 28 Mei, van 3—4 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van constructiehout, ten behoeve dier magazijnen.

Venloo, te 12 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen Van der Kun: 1o. het verrichten van verfwerken aan de gebouwen en kunstwerken langs de lijn Maastricht—Eindhoven; 2o. het verrichten van behangerswerk.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het inrichten van het gemeentegebouw op den hoek van den Korte-Vijverberg en het Tornooiveld tot gemeentemuseum. Aanw. 29 Mei, te 10 uren.

Mijdrecht, te 6 uren, door het best. van het waterschap Grootmijdrecht, bij W. A. Snoeck: het verlengen van den afsluitmuur achter het machinegebouw van het waterschap, en eenige daarmee in-verbandstaande werken, met bijlevering der materialen. Biljetten inzenden, motto „Inschrijving", 31 Mei, bij H. J. H. van der Heijden, aldaar.

Barendrecht, bij den dijkgraaf van den polder Binnenland, J. Barendregt Gz.: de levering van 2000 Hl. grove Roer-machinekolen.

St.-Filipsland, door het best. van de Anna-Jacoba- en Willempolders: 1o. de levering aan de slikken van den Willenspolder, volgens aanwijzing, van 150 last kogelbazalt in stukken van 10—40, gemiddeld 25 KG., en van 50 last schrootbazalt, in stukken niet kleiner dan van 8 KG.; 2o. het maken van 150 M² steenglooiing van bazaltsteen van zuilen lang 25—35, gemiddeld 30 cM., dik 17—25, gemiddeld 21 cM., met levering van daartoe benoodigde bouwstoffen; 3o. het uitbreken van 300 M² steenglooiing van Vilvoordsche steen en maken van 150 M² steenglooiing met de beste uitgebroken steen en bijlevering van tekortkomende brikken. Aanw. tot 30 Mei.

Zaterdag, 2 Juni.

Witmarsum, te 10½ uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: het verbouwen van het schoolgebouw te Dedgum. Aanw. 28 Mei, te 11 uren.

's-Hage, te 11 uren, in het gebouw der Normaalschietschool: 1o. het maken van houten vloeren en kelders in de kazernen Raming *f* 5000; 2o. het vernieuwen van bestratingen, glasramen en deuren in de militaire gebouwen. Raming *f* 4300; 3o. het vernieuwen van zolderbalken, plafonds, stalvloeren en bestratingen der Alexanderskazerne. Raming *f* 4900; 4o. het aanbrengen van eenige kleine noodzakelijke verbeteringen in het hospitaal. Raming *f* 2300; 5o. het verplaatsen en wijzigen van eene smidse en van een oven in de geschutgieterij. Raming *f* 1950. Biljetten inzenden 1 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie.

Leiden, te 12 uren: 1o. het afbreken van verschillende lokalen; 2o. het maken van fabriekgebouwen met stoomschoorsteen en stoomketelbemetseling. Inl. bij den architect W. F. van der Heyden. Aanw. 28 Mei, te 1 uur.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren en aanvoeren van 187,000 stuks getrokken Waalstraatklinkers, 1e soort.

Deventer, te 2 uren, door de commissie tot verbetering en opbouw van Arbeiderswoningen, bij A. Duym: het bouwen van 23 woningen op blok VI*a* der gesloopte vesting, aan de Bergpoortstraat. Inl. bij den architect H. van Harte Mz.

Nieuw-en-St.-Joosland, te 4 uren, door het best. van den Oud-St.-Jooslandpolder, bij Wed. Franse: het bouwen van een nieuwen uitwateringsluiker, in den dijk van den Oud-St.-Jooslandpolder

Klundert, bij den rentmeester der domeinen: de levering van 500 M³ onderhoudsgrint. Bilj. inzenden 1 Juni.

Maandag, 4 Juni.

Nijmegen, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het verbeteren der portierswoning bij het hospitaal; 2o. het herstellen van pleisterwerk, glasramen en vloeren in kazernegebouwen, beiden te Nijmegen. Bilj. inzenden 3 Juni, vóór 3 uren.

Gorichem, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap van de Linge-uitwatering, in de Doele: het verhoogen en verzwaren van de boezemdijken tusschen de kanaalsluis te Steenenhoek en het stoomgemaal; het onder-profiel-brengen van de kruin van het buitentalud, benevens het egaliseeren van eenige gedeelten van den noorder kanaaldijk met berm; het opmaken van zeebraak-, rijs-, onderhouds- en steenwerk. Aanw. 31 Mei, aan de sluis te Steenenhoek.

Amersfoort, te 11 uren, door het gemeentebest.: 1o. het maken van een bijbouw en het uitvoeren van eenige werken, tot wijziging en herstelling aan het gebouw der hoogere burgerschool; 2o. het verrichten van verf- en behangerswerk aan het telegraafkantoor; 3o. het uitdiepen van de haven en binnengrachten. Aanw. 31 Mei, te 5 uren.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 310, het ophoogen van een gedeelte laaggelegen terrein aan de werkplaats te Haarlem. Aanw. 1 Juni, te 12 uren.

Beilen, te 2 uren, vanwege den kerkeraad der Chr. Gereformeerde gemeente, bij Wed. H. Nijzing: de verbouwing van het kerkgebouw dier gemeente, met bijlevering van materialen.

Dinsdag, 5 Juni.

Wissekerke, te 11 uren, in de directiekeet van den calamiteusen polder Vliete: het verbeteren en onderhouden der waterkeerende werken van dien polder over den dienst '83/'84.

Delft, te 11 uren, in het bureau voor de schutterij bij de Doele: 1o. het vernieuwen van schoorsteenen, vloeren en dakramen. Raming *f* 5000; 2o. het herstellen van bestratingen, potbuizen en luiken, enz. Raming *f* 3000, alles in de militaire gebouwen, aldaar. Bilj. inzenden 4 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën.

Arnhem, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83. (Herbesteding.)

Hoofdplaat, te 3 uren, in de directiekeet van den calamiteusen Hoofdplaatpolder: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84 van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken van dien polder over den dienst '83/'84.

Woensdag, 6 Juni.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84. Aanw. 30 Mei. Raming *f* 27,040.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het herstellen der strekdammen nos. 8, 11, 24, 37 en 39, in de Boven-Merwede, van buiten gewone winterschade. Aanw. 30 Mei. Raming *f* 63,840.

Willemstad, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in De Hoop: het herstellen van metselwerken en daken enz. van gebouwen te Willemstad. Bilj. inzenden 5 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het maken van een gebouw voor bureau's der artillerie met woning voor den adjudant-onderofficier der artillerie, aldaar. Aanw. 2 Juni, te 1 uur. Raming *f* 8000.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 31 Mei, te 10 uren, aanvangende te Sneek. Raming *f* 372.000.

Maastricht, te 12 uren, op het bureau der genie: eene verving van kazernegebouwen enz. te Maastricht. Biljetten inzenden 5 Juni, vóór 3 uren.

Donderdag, 7 Juni.

Venloo, te 9 uren, op het bureau der genie: het herstellen van de zolders der Minderbroederkazerne, aldaar. Biljetten inzenden 6 Juni, vóór 3 uren.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: het bouwen van eene bergplaats met woning voor een magazijnmeester bij het kleedingmagazijn, aldaar. Raming *f* 21,000.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: 1o. het vernieuwen van vloeren in de kazerne De Lange Stallen, aldaar. Raming *f* 3700; 2o. het vernieuwen van leidekkingen op het hospitaal en het doen van herstellingen aan de Koninklijke Militaire Academie. Raming *f* 5900.

Leusden, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de onderwijzerswoning te Hamersveld. Inl. bij A. Pothoven, te Leusden. Aanw. 4 Juni, te 11 uren.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch kanaal. Raming *f* 7550.

Spijkenisse, te 12½ uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 220 kinderen met onderwijzerswoning, en de levering der benoodigde schoolmeubelen. Inl. bij den bouwkundige A. Veenenbos, te Nieuwesluis. Aanw. te 10 uren.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met vast gedeelte, over het zijkanaal beoosten Sas-van-Gend, in den weg naar Westdorpe. Aanw. 31 Mei en 2 Juni. Raming *f* 62.500.

Ruischerburg, te 3 uren, door burg. en weth. van Noorddijk: het bouwen van: 1o. eene school met onderwijzerswoning te Ruischerbrug, aan het Damsterdiep, ⅗ uur van Groningen; 2o. eene school c.a. te Engelbert, 1½ uur van Groningen; 3o. eene school c.a. te Oosterhoogebrug, aan het Damsterdiep, ½ uur van Groningen. Inl. bij den architect T. van Balen, te Groningen. Aanw. 31 Mei, te beginnen te 11 uren, te Ruischerbrug.

Vrijdag, 8 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van 80 M. houten beschoeiing aan de zuidzijde van het natte dok te Vlissingen. Aanw. 31 Mei en 2 Juni. Raming *f* 5200.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het doen van verschillende voorzieningen in de kazernen en het hospitaal te Amsterdam. Raming *f* 8100; 2o. het herstellen van het dak der kazerne Oranje-Nassau, aldaar. Raming *f* 5800; 3o. het herstellen van vloeren in het arsenaal en in loodsen, aldaar. Raming *f* 2400. Bilj. inzenden 7 Juni, vóór 3 uren.

's-Bosch, te 11 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen Ferd. Sassen: het verrichten van binnen- en buitenverfwerken aan de gebouwen, kunstwerken en verdere inrichtingen van de spoorwegen van Utrecht naar Bokstel en van Breda naar Eindhoven en van de terreinen der centrale werkplaatsen en magazijnen te Tilburg, in 2 perceelen.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan het Rijksarchiefgebouw te Arnhem, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '84. Aanw. 1 Juni, te 1 uur. Raming *f* 3000.

Zaterdag, 9 Juni.

Ternaard, te 4 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: het bouwen van eene school te Holwerd met 8 lokalen.

Maandag, 11 Juni.

Ternaard, te 11 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: het bouwen van eene school te Nes met 3 lokalen; het doen van herstellingen aan de school te Wierum en te Moddergat.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het veranderen van 2 gedeelten grintweg in straatweg, in den weg door het Westland, onder de gemeenten Loosduinen en Naaldwijk, behoorende tot de Rijks-groote wegen in Zuid-Holland. Aanw. 4 Juni. Raming *f* 19,400; 2o. het uitdiepen van 2 gedeelten van den Hollandsche-IJssel, boven en beneden de Haastrechtschebrug. Aanw. 4 Juni. Raming *f* 2070.

Ternaard, te 4 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: de herstellingen en vernieuwingen aan de school te Hantum; het bouwen van eene school te Hantumhuizen met 3 lokalen en te Hiaure met 1 lokaal. Inl. bij den gemeentearchitect.

Dinsdag, 12 Juni.

Haarlem, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Dominicus, in het Vincentiuslokaal: het bouwen van eene kerk met toren, sacristie, bijgebouw enz. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam. Aanw. 5 Juni, te 11 uren.

Woensdag 13 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: *f* 26,970, *f* 16,450, *f* 31,500, *f* 26,400. Aanw. 6 Juni; 2o. het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Herwijnen en Zuilichem, tusschen de kilometerraaien 84 en 86 der herziene rivierkaart. Aanw. 6 Juni. Raming *f* 34,150.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, tegenover de Vergulde Hand, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats. Aanw. 6 Juni. Raming *f* 214,500.

Hellevoetsluis, te 11½ uren, door den directeur en commandant der marine: eenige werkzaamheden aan gebouwen en inrichtingen van het etablissement te Hellevoetsluis. Aanw. 7 Juni, van 10—12 en van 2—4 uren.

Donderdag, 14 Juni.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van hoofden op het noorderstrand en het voortzetten der voorziening van den onderzeeschen oever langs het zuiderstrand van Vlieland. Aanw. 7 Juni. Raming *f* 45,350.

Oudalblas, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in de gemeente. Inl. bij den architect A. Vermaes, te Sliedrecht.

Vrijdag, 15 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: 1o. het maken van werken tot voortzetting der verdediging van den oever vóór Neuzen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming *f* 79,300; 2o. het leveren en storten van steen tot voortzetting der oeververdediging vóór Neuzen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming *f* 6074.25.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vervangen van een gedeelte grintbaan door klinkerbestrating te Lent, op 's Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming *f* 6440.

Dinsdag, 19 Juni.

Woerden, te 1 uur, in de infirmerie: het bouwen van een wachthuis en conducteurswoning bij de wagenloodsen, aldaar. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Utrecht.

Woensdag, 20 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk tot vorming van de losplaatsen. Aanw. 13 Juni, te 12 uren. Raming *f* 243.000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van den Nederrijn, in de gemeenten Arnhem en Huisen, tusschen de kilometerraaien 23 en 24 der herziene rivierkaart. Aanw. 13 Juni. Raming *f* 66,500.

Vrijdag, 22 Juni.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Aanw. 14 en 16 Juni. Raming *f* 8235.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming *f* 50,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Utrecht, 12 Mei: het maken, leveren en plaatsen van schoolameublement, in twee perc.

1e perceel,		
J. J. Reijnders,	te Utrecht,	*f* 5,119
beide perceelen,		
G. Kühne,	» idem	» 10.503
E. Nahuijsen,	» idem	» 10,147
J. Krap,	» idem	» 9,829
J. C. Opsteegh,	» Dordrecht,	» 8,961

gegund.

Haarlem, 17 Mei: 1o. het onderhoud van grintwegen in den Haarlemmermeerpolder:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4
W. Basjes,			*f* 2380	
A. v. Sou,		*f* 2475		
H. Raaphorst,	*f* 2295			
N. W. Wamsteeker,		2485	2480	*f* 3300
J. Wessels,	2408			
F. de Haan,			2730	
A. v. d. Berg,			2100	
A. den Breejen,		2490		
J. Wezelenburg,		2650		
A. de Koning,		2650		
J. v. Dijke,			2329	

2o. het onderhoud van ringvaartsboorden in den polder; ingek. 2 bilj., als:

J. v. d. Heuvel Az.,	*f* 13,908.25
C. Bos,	» 13,614.50

allen te Haarlemmermeer.

Rotterdam, 17 Mei: het afbreken van bestaande gebouwen en daarterplaatse nieuw bouwen van een woonhuis en andere lokalen, alsmede eenige werkzaamheden ten behoeve der Rotterdamsche manege, onder beheer van den architect A. van Ameyden van Duijm; ingek. 20 bilj., als:

A. Piëna,	*f* 42,276
G. A. v. d. Wilde,	» 39,739
A. du Vijn,	» 39,449
M. Loderus v. Luijke,	» 38,900
G. A. J. Gouverneur,	» 38,888
De Waal & Kraaijvanger,	» 38,734
Gouverne & Doon,	» 38,248
H. Breur.	» 38,000
P. Blijenburg,	» 37,959
W. L. Helmer,	» 37,780
J. F. Engel & Zn.,	» 37,000
Kroller & de Geus,	» 36,997
A. Looijmans,	» 36,800
B. Hooijkaas & Zn.,	» 36,250
H. v. d. Sande,	» 36,098
J. Mirande,	» 35,950
W. A. Vrolijk & Zn.,	» 35,355
Muller en Droogleever Fortuijn,	» 34,789
H. J. Heiman & Zn.,	» 32,400
A. G. Sondermeijer,	» 32,315

gegund.

Dalen, 17 Mei: het verbouwen van winkelhuis en logement van K. H. van Tarel, aldaar; ingek. 4 bilj., als:

A. Wessels,	te Koeverden,	*f* 5948
M. Weertman,	» idem	» 4740
A. J. Woltersom,	te Koeverden,	*f* 4815
A. List,	» idem	» 4297.88

gegund.

Eemnes-Buiten, 18 Mei: het bouwen van een school en onderwijzerswoning; ingekomen 12 bilj., als:

G. Majoor.	te Bussum,	*f* 16,800
H. C. Klokke,	» Hilversum,	» 16.600
P. Andriessen,	» idem	» 15,900
A. Keers,	» Eemnes,	» 15,848
T. Koelewijn.	» idem	» 15,600
W. v. Doornik,	» Baarn,	» 14.980
H. Heijtlager,	» Amsterdam,	» 14,880
B. A. v. Schadewijk,	» Hilversum,	» 14,800
H. v. Schadewijk,	» Soest,	» 14,800
D. Limper,	» Amsterdam,	» 14,670
E. J. Jurriens,	» Naarden,	» 14,500
R. Barneveld,	» Vreeswijk,	» 13,920

Tiel, 19 Mei: het bouwen eener school voor 300 kinderen en onderwijzerswoning, volgens het bouwplan van den gemeentearchitect C. van Weerden; ingek. voor 1o. de school 7 bilj., als:

W. Lamkamp,	te 's-Hage,	*f* 26,000
C. v. Stuivenberg,	» Tiel,	» 22,600
E. v. Zetten,	» idem	» 21,100
A. v. Alphen,	» idem	» 20,200
J. de Weijer,	» idem	» 18,980
A. Gennissen,	» idem	» 18,675
D. de Blank,	» idem	» 18,650

2o. voor de onderwijzerswening ingekomen 6 bilj., als:

W. Lamkamp,	te 's-Hage,	*f* 9000
E. v. Zetten,	» Tiel,	» 9000
C. v. Stuivenberg,	» idem	» 8612
J. de Weijer,	» idem	» 7650
A. Gennissen,	» idem	» 6870
D. de Blank	» idem	» 6850

beiden gegund.

Krimpen a/d. IJsel, 19 Mei: het maken van een gebouw, bestaande in machine- en ketelhuis, een steenkolenbergplaats en de benoodigde aardewerken, ten dienste van het te stichten stoomgemaal van den polder Langeland-en-Kortland; ingek. 9 bilj., als:

C. v. d. Wiel,	te Dubbeldam,	*f* 18.500
C. P. W. Dessing,	» Gouda,	» 18,300
W. Lammers,	» Strijen,	» 17.954
T. Lindhout,	» Hellevoetsluis,	» 17.855
A. v. Tilburg,	» Zoeterwoude,	» 17.735
P. Verbruggen,	» Waddinksveen,	» 16.700
S. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 16.299
H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 14,630
W. Bokhoven,	» idem	» 14.490

Dordrecht, 19 Mei: 1o. het maken van vloeren in de gemeenteschool no. 4; ingekomen 12 bilj., als:

P. Reus,	te Dordrecht,	*f* 945.84
J. van Welsenes,	» idem	» 932
T. Kerkhof,	» idem	» 855
N. Klaus,	» idem	» 826
A. W. van Aardenne,	» idem	» 748
P. van Driel,	» idem	» 739
H. van Pelt,	» idem	» 725
T. de Bres,	» idem	» 720
H. v. d. Elst,	» idem	» 720
J. de Bres Jz.,	» idem	» 699.99
G. W. H. Wouterlood,	» idem	» 693
F. W. de Wit,	te Dordrecht,	*f* 659

gegund.

2o. de molenaarswoning in den Stadspolder; ingek. 6 bilj. als:

N. Klaus,	te Dordrecht,	*f* 2324
A. van Pelt,	» idem	» 2070
C. v. d. Wiel,	» Dubbeldam,	» 1797
F. W. de Wit,	» Dordrecht,	» 1668
G. W. H. Wouterlood,	» idem	» 1559
A. Kranendonk,	» idem	» 1498

gegund.

3o. de aanlegsteiger aan het veer te Zwijndrecht; ingek. 4 bilj., als:

N. Klaus,	te Dordrecht,	*f* 860
C. de Borst,	» idem	» 798
J. de Bres Jz.,	» idem	» 769.96
F. W. de Wit,	» idem	» 745

aangehouden.

4o. de levering van keien:

	Ben-Ahin 14/16 en 12/14	Ourthe 14/16 en 12/14
F. Bodson, Heumen,	*f* 80.33	*f* 51.50
Ed. Burlion, Comblain-au-Pont.	*f* 89.87	*f* 69.87
J. Baptiste Watelet, Brussel.	91.86	56.99
A. P. Schotel, Dordrecht,	80.98	51.18
P. Thoonson, Mook,	80.23 51.90	76.47 51.61
T. J. Smits, Dordrecht,	83.88	76.— 52.50

aangehouden.

's-Hage, 21 Mei: de levering ten dienste der Staatsspoorwegen op Java van vijf aquaducten (bestek no. 55); ingek. 6 bilj., als:

D. A. Schretlen & Co., Leiden,	*f* 8192
Gebr. v. d. Velden, Ouderamstel,	» 7889
Union, Actiën-Gesellschaft für Bergbau, Eisen-und Stahlindustrie, Dortmund,	» 6440
Nicaise en Delcuve. La Louvière.	» 6343
Société Anonyme de travaux Dijle et Bacalan, Parijs.	» 5980
Alphonse en Victor Halot. Leuven,	» 5500

	groote metalen signaal-klokken	basculen en gewichten.	sein en hanglantaarns.	ijzeren geldkisten.
	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4
A. Bikkers & Zn., Rotterd.	*f* 406.—			
W. Hoven & Zn., 's-Hage,	368.40			*f* 2004,80
J. Schierenbeek, Arnhem,	*f* 2139.—			
Becker & Buddingh, idem	2479.20			
J. Molenschot, Teteringen,	1979.55			
Becht & Dijserinck, Amsterdam,			*f* 457,25	
D. Wolbers, Amersfoort,				692,67

Staande deze aanbesteding werden drie bilj. terzijde gelegd, omdat niet volgens het voorschrift op de enveloppen was vermeld welke aanbesteding het gold.

Wageningen, 21 Mei: het verbouwen van

school no. 2 in het Plantsoen; ingekomen 8 bilj., als:

J. W. Jansen,	te Arnhem,	ƒ 10,940
A. Haar,	» Wageningen,	» 10,893
J. Haar Jr.,	» idem	» 10,803
Wed. H. de Vries,	» idem	» 10,517
H. A. J. Popping,	» idem	» 10,444
P. Mullart,	» Arnhem,	» 10,250
P. Leenders,	» Utrecht,	» 9,987
P. de Leeuw,	» Wageningen,	» 9,984

Amsterdam, 21 Mei: het bouwen van een stal en koetshuis, voor de Amsterdamsche Rijtuigmaatschappij, in de Plantage Franschelaan, onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt; bij onderhandsche besteding gegund aan H. J. Meekers. aldaar, voor ƒ 11,976.

Nijmegen, 21 Mei: de vergrooting der boterfabriek van Timmerman & Co., aldaar, onder beheer van den architect D. Geysbeek Molenaar; ingek. 3 bilj., als:

T. Penders,	ƒ 8783
G. Liefting,	» 8489
J. Amersfoort,	» 8444

niet gegund.

Utrecht, 22 Mei: Bestek no. 377, het leggen en wijzigen van sporen en wissels, het leggen en opbreken van waterleidingen en het maken van eenige bijkomende werken, volgens het plan van uitvoering no. 4, ten behoeve van de uitbreiding van het station Venloo; ingekomen 9 bilj., als:

A. Willaert,	te Bokstel,	ƒ 71,000
J. W. v. d. Putten,	» Helmond,	» 70,000
H. C. Janssen,	» Maasbracht,	» 67,100
L. Laudy,	» Venloo,	» 65,000
Th. Verhoeven,	» Deventer,	» 63,000
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 62,960
A. Terwindt,	» Pannerden,	» 62,800
J. Laudy,	» Sittard,	» 62,700
J. Hillen,	» Grave,	» 62,580

Delft, 22 Mei: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 2850 KG. antimoon regulus; minste inschr. waren W. Hoven & Zn., te 's-Hage, à ƒ 48.19 per 100 KG.

perc. 2, 1000 bladen enkel blik, dubbele breedte, 700 bladen idem; minste inschr. waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, resp. à ƒ 0,12 en ƒ 0.16 per blad.

perc. 3, koperdraad; minste inschr. was E. Jüpsiën, te Amsterdam: 135 KG. dik 0.0013, à ƒ 0.90, 500 KG. dik 0.0011, à ƒ 0.90, 5 KG. plaatkoper dik 0.00014, à ƒ 0.95, 500 KG. plaatkoper dik 0,0009, à ƒ 0.90 per KG.

perc. 4, lood; minste inschr. waren Balguerie & Zn., te Rotterdam, 200 KG. plaatlood à ƒ 20.57, 50,000 KG. staaflood à ƒ 15.21 per 100 KG.

perc. 5, messingplaat; minste inschr. waren L. J. Enthoven & Co., te 's-Hage, à 67.70 ƒ 73.19, ƒ 76.90 en ƒ 76.40 per 100 KG.

perc. 6, 18,100 KG. Banka-tin; minste inschr. waren Balguerie & Zn., à ƒ 121.47 per 100 KG.

perc. 7, zink; minste inschr. waren Gebr. Abrahams, te 's-Hage, à ƒ 19.98 en ƒ 45.93 per 100 KG.

Rotterdam, 22 Mei: 1o. het doen van eenige herstellingen aan de Maas- en Schermhoofden; ingekomen 7 biljetten, waarvan de minste inschr was W. Romeijn, te Kapelle a/d. IJsel, voor ƒ 1290; niet gegund.

2o. de leverantie van timmerhout, in 2 perc.:

1e perc. ingekomen 5 bilj.; minste inschr. W. Hoogendijk Wz., te Gouda, voor ƒ 796; gegund.

2e perc. ingek. 5 bilj.; gegund aan J. A. van Vollenhoven, te Rotterdam, voor ƒ 387.

3o. het herstellen van defecten aan Schieland's hoogen zeedijk, in 3 perc.:

1e perc. ingek. 4 bilj; gegund aan J. van Herk, te Nieuwerkerk a d. IJsel, voor ƒ 1446.

2e perc. ingek. 6 bilj.; gegund aan W. Romeijn, te Kapelle a/d. IJsel, voor ƒ 1694.

3e perc. ingek. 6 bilj.; gegund aan W. de Wit, te Kapelle a/d. IJsel, voor ƒ 530.

Delft, 23 Mei: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 450,000 KG. gietijzer van het merk Gartsherry no. 1; minste inschr. was Hervé Daufresne, te Brussel, à ƒ 4.06 per 100 KG.

perc. 2, 45,000 KG. gietijzer van het merk Blaenavon no. 1; minste inschr. waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, à ƒ 8.37 per 100 KG.

Deventer, 23 Mei: het bouwen van een woonhuis en fabrieksgebouw, ten behoeve der Koninklijke Deventer Tapijtfabriek; minste inschrijver was B. van der Worp, te Deventer, voor ƒ 11,987.50.

's-Hage, 23 Mei: 1o. het verrichten van eenige werken tot normalisering van de Waal onder Echteld, IJzendoorn en Druten; ingekomen 9 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz.,	te Sliedrecht,	ƒ 100,600
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 98,900
J. Hillen,	» Grave,	» 97,750
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 97,700
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 96,293
W. P. de Vries,	» Rossum,	» 95,397
L. A. v Haaften,	» Sliedrecht,	» 94,500
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 93,900
H. v. Anrooy,	» Nieuwaal,	» 83,366

2o. het verrichten van baggerwerk in de Amer, en het herstellen en onderhouden van de werken op het bovendeel dezer rivier aan de monden van het Oude-Maasje en de Donge, van 1 Juli '83—30 Juni '84; ingek. 5 bilj., als:

W. Volker,	te Sliedrecht,	ƒ 9540
J. v. Gent,	» Leerdam,	» 9398
P. H. de Bekker,	» Empel,	» 8992
H. J. Dekkers,	» Baardwijk,	» 8988
Ph. Verbruggen,	» Waddinksveen,	» 8740

's-Hage, 23 Mei: 1o. de aanleg van de Atjehstraat; ingek. 6 bilj., als:

C. Wijbrands,	te 's-Hage,	ƒ 8555
H. Jongenburger,	» idem	» 7830
P. Kraaijeveld Dz.,	» idem	» 7697
G. Keij,	» Rotterdam,	» 7590
J. J. v. Sonsbeek,	» 's-Hage.	» 7396
A. Machielsen,	» Katwijk,	» 7065

2o. het verlengen van een houten balie enz.; ingek. 13 bilj., als:

T. J. Mirande,	te 's-Hage,	ƒ 1775
J. C. Pieterse,	» idem	» 1685
J. Kleijweg,	» idem	» 1649
W. F. P. v. d. Grijp,	» idem	» 1409
A. v. Tricht,	» idem	» 1375
J. M. Meijsen,	» idem	» 1374
W. G. v. Hansvelt,	» idem	» 1350
C. Verbaan,	» idem	» 1310
H. G. v. d. Haar,	» Poeldijk,	» 1288
W. Mansveld,	» 's-Hage,	» 1277
C. Wijbrands,	» idem	» 1275.75
J. H. de Swart & Zn.,	» idem	» 1245
J. J. v. Sonsbeek,	» idem	» 1181

Onderdendam, 23 Mei: het opgraven van het Uskwerdermaar, lang 6170 M., benevens eenig baggerwerk; ingek. 16 bilj., als:

A. Nijdam,	te Zoutkamp,	ƒ 28,000
R. Pathuis,	» Garnwerd,	» 26,990
S. de Witt,	» Groningen,	» 26,583
B de Jong,	» idem	» 25,684
T. A. J. Kroon,	» idem	» 24,917
J. Lubsen,	» Zuidwoude,	» 22,523
S. H. Kremer,	» Bedum,	» 22,447
J. H. Pott,	» Stedum,	» 21,900
J. Timmer,	» Obergum,	» 21,724
T. Bos,	» Bedum,	» 21 300
W. Bos,	» Zuidbroek,	» 21,000
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 20,900
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 19,985
M. Woldringh,	» Zoutkamp,	» 19,900
J. Veldkamp,	» Bedum,	» 19,840
C. de Ruiter,	» Hardinksveld,	» 18,900

gegund.

Osch, 23 Mei: het bouwen van een sociëteitslokaal met woningen, aan den stationsweg, aldaar, onder beheer van den architect W. van Lookeren Campagne, te Zaltbommel; minste inschr. was F. Buskens, te Nijmegen, voor ƒ 10,748, gegund.

Amsterdam, 24 Mei: het bouwen van 3 woonhuizen op de Nieuwe-Achtergracht, voor J. Heeren, onder beheer van de architecten Jan Springer & Joh. Stillmann; ingek. 3 bilj., als:

W. Voskuijl,	ƒ 36,850
P. Groenhoff & A. G. Haak,	» 35,930
H. C. Dorlas,	» 33,989

niet gegund.

Haarlem, 24 Mei: de voorziening der boorden van het Noordhollandsch kanaal, in 3 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, G. Honijk, te Purmerend,		ƒ 7,987
» 2, dezelfde,		» 15,339
» 3, G. Toornvliet, te Gouda,		» 6,600

Arnhem, 24 Mei: het onderhoud van het rivierbad; ingek. 8 bilj., als:

H. v. d. Sand,	ƒ 3730
G. J. Lucassen & H. B. Welling,	» 3524
J. P. Welsing,	» 3333
G. H. A. Elbers,	» 3117
S. Bruigom,	» 3056
J. H. de Vries,	» 2916
D. W. Magendans,	» 2595
B. Bolder,	» 2530

gegund.

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 2 JUNI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 4 Juni.

Nijmegen, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het verbeteren der portierswoning bij het hospitaal; 2o. het herstellen van pleisterwerk, glasramen en vloeren in kazernegebouwen, beiden te Nijmegen. Bilj. inzenden 3 Juni, vóór 3 uren.

Gorichem, te 11 uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap van de Linge-uitwatering, in de Doele: het verhoogen en verzwaren van de boezemdijken tusschen de kanaalsluis te Steenenhoek en het stoomgemaal; het onder-profiel-brengen van de kruin van het buitentalud, benevens het egaliseeren van eenige gedeelten van den noorder kanaaldijk met berm; het opmaken van zeebraak-, rijs-, onderhouds- en steenwerk.

Amersfoort, te 11 uren, door het gemeentebest.: 1o. het maken van een bijbouw en het uitvoeren van eenige werken, tot wijziging en herstelling aan het gebouw der hoogere burgerschool; 2o. het verrichten van verf- en behangerswerk aan het telegraafkantoor; 3o. het uitdiepen van de haven en binnengrachten.

Leiden, te 11 uren, door den architect W. C. Mulder: de verbouwing van het perceel Haven no. 14.

Makkum, te 11 uren, door het dijksbest. van Wonseradeels Zuiderzeedijken, in De Prins: het bouwen van eene hek-oppasserswoning bij het afsluitingshek te Makkum. Raming ƒ 700.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 310, het ophoogen van een gedeelte laaggelegen terrein aan de werkplaats te Haarlem.

Beilen, te 2 uren, vanwege den kerkeraad der Chr. Gereformeerde gemeente, bij Wed. H. Nijzing: de verbouwing van het kerkgebouw dier gemeente, met bijlevering van materialen.

Dinsdag, 5 Juni.

Wissekerke, te 11 uren, in de directiekeet van den calamiteusen polder Vliete: het verbeteren en onderhouden der waterkeerende werken van dien polder over den dienst '83/'84.

Delft, te 11 uren, in het bureau voor de schutterij bij de Doele: 1o. het vernieuwen van schoorsteenen, vloeren en dakramen. Raming ƒ 5000; 2o. het herstellen van bestratingen, potbuizen en luiken, enz. Raming ƒ 3000, alles in de militaire gebouwen, aldaar. Bilj. inzenden 4 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën.

Arnhem, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83. (Herbesteding.)

Hoofdplaat, te 3 uren, in de directiekeet van den calamiteusen Hoofdplaatpolder: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84 van de aarde-, kram-, rijs- en steengloojingwerken van dien polder over den dienst '83/'84.

Woensdag, 6 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het onderhoud en herstel der werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84. Raming ƒ 27,040.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het herstellen der strekdammen nos. 8, 11, 24, 37 en 39, in de Boven-Merwede, van buiten gewone winterschade. Raming ƒ 63,840.

Willemstad, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in De Hoop: het herstellen van metselwerken en daken enz. van gebouwen te Willemstad. Bilj. inzenden 5 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur, aldaar.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Tivoli: het maken van een gebouw voor bureau's der artillerie, met woning voor den adjudant-onderofficier der artillerie, aldaar. Raming ƒ 8000.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur en den sectieingenieur, te Sneek. Raming ƒ 372,000.

Maastricht, te 12 uren, op het bureau der genie: eene verving van kazernegebouwen enz. te Maastricht. Biljetten inzenden 5 Juni, vóór 3 uren.

Slikkerveer, door den scheepsbouwmeester P. Boele Pz.: het maken van een woonhuis met bijkomende werken, in 2 perceelen. Inl. bij den bouwkundige C. Karsseboom, te IJselmonde.

Donderdag, 7 Juni.

Venloo, te 9 uren, op het bureau der genie: het herstellen van de zolders der Minderbroederkazerne, aldaar. Biljetten inzenden 6 Juni, vóór 3 uren.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: het bouwen van eene bergplaats met woning voor een magazijnmeester bij het kleedingmagazijn, aldaar. Raming ƒ 21,000.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: 1o. het herstellen van schoeiings, losplaatsen en omrasteringen, en het verrichten van eenig onderhoudswerk aan de gebouwen bij 's Rijks lijnbaan en op de geschutwerf te Amsterdam; 2o. het verrichten van eenige onderhondswerken op 's Rijks werf, aldaar. (Herbesteding.)

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in Het Hof van Holland: 1o. het vernieuwen van vloeren in de kazerne De Lange Stallen, aldaar. Raming ƒ 3700; 2o. het vernieuwen van leidekkingen op het hospitaal en het doen van herstellingen aan de Koninklijke Militaire Academie. Raming ƒ 5900.

Leusden, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de onderwijzerswoning te Hamersveld. Inl. bij A. Pothoven, te Leusden. Aanw. 4 Juni, te 11 uren.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch kanaal. Raming ƒ 7550.

Hellendoorn, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene nieuwe school voor 192 kinderen in het dorp Hellendoorn, en van eene idem voor 144 kinderen in de buurtschap Noetsele; 2o. het bouwen van eene school voor 96 kinderen, met onderwijzerswoning, te Baarlerveen. Inl. bij den bouwkundige J. H. Teeselink, aldaar.

Spijkenisse, te 12½ uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 220 kinderen met onderwijzerswoning, en de leverng der benoodigde schoolmeubelen. Inl. bij den bouwkundige A. Veenenbos, te Nieuwesluis. Aanw. te 10 uren.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met vast gedeelte, over het zijkanaal beoosten Sas-van-Gend, in den weg naar Westdorpe. Raming ƒ 62.500.

Ruischerbrug, te 3 uren, door burg. en weth. van Noorddijk: het bouwen van: 1o. eene school met onderwijzerswoning te Ruischerbrug, aan het Damsterdiep, ⅜ uur van Groningen; 2o. eene school c.a. te Engelbert, 1½ uur van Groningen; 3o. eene school c.a. te Oosterhoogebrug, aan het Damsterdiep, ½ uur van Groningen. Inl. bij den architect T. van Balen, te Groningen.

Oterdum, te 5 uren, door het hoofdbest. van het waterschap Oterdum, bij H. Hagenus: het jaarlijksch onderhoud van de sluis en de daaraan verwante voorwerpen.

Tolen, bij den voorzitter der visscherijen op de Schelde en Zeeuwsche Stroomen: de levering van Duitsche stoomkolen, ten dienste van 's Rijks stoomschip »Argus", ged. 1 jaar, van 1 Juli af. (Ongeveer 2000 HL.)

Vrijdag, 8 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van 80 M. houten beschoeiing aan de zuidzijde van het natte dok te Vlissingen. Raming ƒ 5200.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: 1o. het doen van verschillende voorzieningen in de kazernen en het hospitaal te Amsterdam. Raming ƒ 8100; 2o. het herstellen van het dak der kazerne Oranje-Nassau, aldaar. Raming ƒ 5800; 3o. het herstellen van vloeren in het arsenaal en in loodsen, aldaar. Raming ƒ 2400. Bilj. inzenden 7 Juni, vóór 3 uren.

's-Bosch, te 11 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen Ferd. Sassen: het verrichten van binnen- en buitenverfwerken aan de gebouwen, kunstwerken en verdere inrichtingen van de spoorwegen van Utrecht naar Bokstel en van Breda naar Eindhoven en van de terreinen der centrale werkplaatsen en magazijnen te Tilburg, in 2 perceelen.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan het Rijksarchiefgebouw te Arnhem, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '84. Raming ƒ 3000.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het herstellen en verbeteren van de Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Hoorn. Raming ƒ 1230; het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Utrecht, in 2 perceelen. Raming resp.: ƒ 2575 en ƒ 2900.

Diemen, te 1 uur, door dijkgraaf en hoogheemraden van Zeeburg-en-Diemerdijk, in het Gemeenlandshuis: het aanbrengen van een steenen glooiing aan den zeedijk, bij nommerpaal 20, beoosten Diemerdam. Aanw. 5 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 3156. Biljetten inzenden aan den secretaris Mr. E. van Beusekom, te Loenen a/d. Vecht, uiterlijk 7 Juni.

Zaterdag, 9 Juni.

Ferwerd, te 10 uren, ten gemeentehuize van Ferwerderadeel: het herstellen van p. m. 40 M. glooiingbeschoeiing te Hallum. Aanw. 7 Juni, te 10 uren.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het veranderen en inrichten tot bewaarschool van de oude gemeenteschool no. 6, op het Zuidvliet, met annexe werken. Bilj. inzenden 8 Juni, vóór 's avonds 8 uren, ter secretarie.

Ternaard, te 4 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: het bouwen van eene school te Holwerd met 8 lokalen.

Lemmer, ter secretarie van Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: de levering van 200 stère harde brik en 50 stere klinkerpuin.

Twijzel, door Nanne B. Kloosterman: het afbreken en wederopbouwen van eene schuur, aldaar. Inl. bij den architect A. Velding, te Buitenpost. Aanw. 6 Juni, te 11 uren.

Maandag, 11 Juni.

Ternaard, te 11 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: het bouwen van eene school te Nes met 3 lokalen; het doen van herstellingen aan de school te Wierum en te Moddergat.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het veranderen van 2 gedeelten grintweg in straatweg, in den weg door het Westland, onder de gemeenten Loosduinen en Naaldwijk, behoorende tot de Rijks-groote wegen in Zuid-Holland. Aanw. 4 Juni. Raming ƒ 19,400; 2o. het uitdiepen van 2 gedeelten van den Hollandsche-IJsel, boven en beneden de Haastrechtschebrug. Aanw. 4 Juni. Raming ƒ 2070.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het leveren en leggen van gegoten-ijzeren spoelbuizen met afsluiters en van gegoten-ijzeren burries met deksels. Bilj. inzenden 9 Juni.

Ternaard, te 4 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: de herstellingen en vernieuwingen aan de school te Hantum; het bouwen van eene school te Hantumhuizen met 3 lokalen en te Hiaure met 1 lokaal. Inl. bij den gemeentearchitect.

Dinsdag, 12 Juni.

Rotterdam, te 10 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen, Jhr. Hoefft: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de remmingwerken, brugdekken, gebouwen, afsluitingen enz, gelegen in den spoorweg Rotterdam—Breda en Zwaluwe—Rosendaal, in 2 perceelen; 2o. het verrichten van verfwerken aan gebouwen en kunstwerken langs den spoorweg Rotterdam—Breda, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur voornoemd.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het doen van voorzieningen aan de schutsluis in de Naardermeervaart bij Muiden, tot verbetering van de inundatiemiddelen benoorden de Lek. Raming ƒ 1200. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanw. ingenieur.

Haarlem, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Dominicus, in het Vincentiuslokaal: het bouwen van eene kerk met toren, sacristie, bijgebouw enz. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam. Aanw. 5 Juni, te 11 uren.

Geertruidenberg, te 12 uren. in het hotel-Gommers: het herstellen van rijspakwerken langs de buitenhaven te Geertruidenberg. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur te 's-Bosch. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren. op het bureau der genie te Geertruidenberg.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het vernieuwen van kozijnen met glasramen in kazernegebouwen te Bergen-op-Zoom, benevens het vernieuwen van vloeren, kozijnen met glasramen, het maken van eene bergplaats en verbeteren van eene badkamer in het hospitaal, aldaar. Raming ƒ 4250. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Utrecht, door de directie van den Nederl. Rijnspoorweg: het maken van eene goederenloods en het doen van aanhoorige werken op de Handelskade, nabij de oostelijke brug over de binnenhaven, te Amsterdam. Aanw. 4 Juni, te 11 uren.

Woensdag 13 Juni.

Oosterhout, te 10 uren, door burg. en weth. van Valburg, bij R. Nuij: het verbouwen der openbare school te Oosterhout (bij Nijmegen) en het leveren en stellen van schoolmeubelen. Aanw. te 8 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het eenjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: ƒ 26,970, ƒ 16,450, ƒ 31,500, ƒ 26,400. Aanw. 6 Juni; 2o. het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Herwijnen en Zuilichem, tusschen de kilometerraaien 84 en 86 der herziene rivierkaart. Aanw. 6 Juni Raming ƒ 34.150.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, tegenover de Vergulde Hand, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats. Aanw. 6 Juni. Raming ƒ 214,500.

Hellevoetsluis, te 11½ uren, door den directeur en commandant der marine: eenige werkzaamheden aan gebouwen en inrichtingen van het etablissement te Hellevoetsluis. Aanw. 7 Juni, van 10—12 en van 2—4 uren.

Gorichem, te 12 uren, ten kantore van den secretaris-penningmeester der commissie voor gemeene belangen der hoogheemraadschappen De Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en De Vijf-Heerenlanden: het vervoeren met spoorwagens, getrokken door stoomkracht, van 25,000 M³ kleigrond, uit 2 perceelen land, aan de binnenzijde van den Zuider Lingedijk nabij de Kerkwegstoep onder Heukelum naar de kruin van dien dijk, tusschen die stoep en den Gaddam.

Kollum, bij D. H. Andreae: het afbreken en wederopbouwen der schuur en bijbehoorende werken, in gebruik bij Egbert R. Luinstra, te Kollum. Aanw. 6 Juni, te 10 uren.

Donderdag, 14 Juni.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van hoofden op het noorderstrand en het voortzetten der voorziening van den onderzeeschen oever langs het zuiderstrand van Vlieland. Aanw. 7 Juni. Raming ƒ 45,350.

Wilhelminadorp, te 11 uren, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van den calamiteusen Oostbevelandpolder. Aanw. 8 en 11 Juni, van 9—11 uren.

Oudalblas, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in de gemeente. Inl. bij den architect A. Vermaes, te Sliedrecht.

Vrijdag, 15 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: 1o. het maken van werken tot voortzetting der verdediging van den oever vóór Neuzen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming ƒ 79,300; 2o. het leveren en storten van steen tot voortzetting der oeververdediging vóór Neuzen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming ƒ 6074.25.

Gorichem, te 10 uren, op het bureau der genie: het doen van verschillende voorzieningen aan het aardewerk en gebouwen van het fort aan den Uppelschedijk. Biljetten inzenden 14 Juni, vóór 3 uren, op genoemd bureau.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vervangen van een gedeelte grintbaan door klinkerbestrating te Lent, op 's Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen. Aanw. 7 en 9 Juni. Raming ƒ 6440.

Maastricht, te 12 uren, op het bureau der genie: 1o. het herstellen van vloeren en glasramen in kazernegebouwen te Maastricht; 2o. het maken van eene keuken en privaat in de Brusselsche barakken, aldaar; 3o. het herstellen van daken op militaire gebouwen, aldaar. Inl. bij den hoofdopzichter van fortificatiën, aldaar. Biljetten inzenden 14 Juni, vóór 3 uren, op genoemd bureau.

St.-Annaland, te 1 uur, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van den calamiteusen Suzannapolder. Aanw. 8 en 11 Juni, van 11—1 uur.

Rottevalle, te 4 uren, door gecommitteerden der Rottevalster Vaarten, bij Atze van Dijk: 1o. het slatten vau een gedeelte der Lits, lang 1320 M.; 2o. het baggeren van een geul langs de Leijen, lang 600 M. Inl. bij den arbhitect D. Duursma, te Drachten.

Zaterdag, 16 Juni.

Walzoorden, te 10 uren. bij Jan Francies Adriaansens: het verhoogen en onder-profiel-brengen van de dijkskruin en het aanbrengen van een buitenberm over eene lengte van 277 M.; het vervangen van oud rijsbeslag door steenglooiing, over eene lengte van 133 M.; het onder eene lentehelling van 20 op 1 brengen van den opril op den binnenberm van den zeedijk. tusschen de dijkpalen 62 en 63; het aanbrengen op den binnenberm van den zeedijk van 360 M. zandkist, en verhoogen van 320 M. idem; het maken van: 1758 M² glooiing van zuilenbazalt, dik 30 op 15 cM. Waalpuin, 1384 M² glooiing van gesorteerde Doornikse steen op Waalpuin, 150 M² glooiing van voorhanden Vilvoordsche steen op Waalpuin; het leveren en verwerken van 5905 stuks gecreosoteerde perkoenpalen; het geheel vernieuwen of leggen van 2000 M² wintermat, 800 M² zomermat en 750 M² rijsbeslag met staakrijen; het opzamelen, vervletten en in de rijshoofden verwerken van 150 scheepstons oude Vilvoordsche steen, alles ten behoeve van het calamiteuse waterschap Walzoorden.

Maassluis, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een schoolgebouw voor 288 leerlingen, aan den Zuiddijk, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect R. P. Stuivinga, aldaar.

Termunten, te 3 uren, door burg. en weth., bij Wed. D. de Jonge: het bouwen van eene nieuwe school te Termunten, en het verbouwen en vergrooten der school te Wagenborgen, met de levering der materialen, in 2 perceelen. Aanw.: te Wagenborgen 13 Juni, te Termunten 16 Juni, beiden te 10 uren.

Dinsdag, 19 Juni.

Woerden, te 1 uur, in de infirmerie: het bouwen van een wachthuis en conducteurswoning bij de wagenlooisen, aldaar. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Utrecht.

Woensdag, 20 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk tot vorming van de losplaatsen. Aanw. 13 Juni, te 12 uren. Raming ƒ 243,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van den Nederrijn, in de gemeenten Arnhem en Huisen, tusschen de kilometerraaien 23 en 24 der herziene rivierkaart. Aanw. 13 Juni. Raming ƒ 66.500.

Zutfen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen M. J van Duijl: het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uizondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijnen Arnhem—Deventer, Zutfen—Gronau en Almeloo—Salzbergen, in 18 perceelen. Inl. bij genoemden ingenieur en bij de opzichters te Velp, Zutfen, Lochem, Delden, Almeloo en Bentheim.

Vrijdag, 22 Juni.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Aanw. 14 en 16 Juni. Raming ƒ 8235.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen van het onderdek en het vernieuwen van het bovendek der eerste doorlaatbrug in den Rijksgrooten weg Arnhem—Nijmegen. Aanw. 14 en 16 Juni. Raming ƒ 3060.

Woensdag, 27 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de uitvoering van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op het Pannerdensch kanaal, den Nederrijn en de Lek, met het onderhoud van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 4 perceelen. Aanw. 20 Juni. Raming resp.: ƒ 10,000. ƒ 5000, ƒ 20.000, ƒ 28,500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels, tot uitbreiding van het station Zwolle. Aanw. 19 en 20 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 175,000.

Donderdag, 28 Juni.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van 130.000 KG. machinekolen; 2o. 8000 KG. schaalkolen, of zooveel meer of minder als zal blijken benoodigd te zijn, ten behoeve van de Algemeene Landsdrukkerij.

Woensdag, 4 Juli.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 26 en 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Aanw. 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 6900.

Vrijdag, 6 Juli.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aarlerikstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Aanw. 30 Juni. Raming ƒ 9000.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming ƒ 50,000.

Op later te bepalen datum.

St.-Annaparochie, door het dijksbest. van het waterschap Het Oud-Bildt: 1o. het vernieuwen van de brug bij den Vrouwebuurtstermolen; 2o. idem van het loopbrugje bij het gemeentehuis te St.-Annaparochie. Aanw. 5 Juni, te 4 uren, bijeenkomst bij Van der Zee.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Groningen, 24 Mei: het verbouwen eener behuizing, in eigendom toebehoorende aan T. S. Biebericher, te Groningen, onder beheer van den architect G. Nijhuis; ingek. 9 bilj., als:

G. P. v. Erp,	ƒ 5575
T. Y. Jelsma,	» 5356
B. de Jong,	» 4684
E. Peters,	» 4620
J. Ibeling,	» 4590
J. Mulder,	» 4550
H. Kamps,	» 4444
T. Holthuis,	» 4184
H. Harms,	» 4110

Het werk is niet gegund.

Steenbergen, 25 Mei: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning en ameublement, onder beheer van den architect R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom; ingek. 20 biljetten, als:

C. van Lammeren,	te Halsteren,	ƒ 14,413
H. Commissaris,	» Dinteloord,	» 11,995
Jac. Tiberius,	» Steenbergen,	» 11,349
C. Bastiaansen,	» Bergen-op-Z.,	» 11,344
J. J. Hornstra,	» idem	» 11,341
H. Hoppenbrouwers,	» Steenbergen,	» 11,300
A. van Beers,	» idem	» 11,025
A. Hermans,	» idem	» 11,021
A. van Bers,	» idem	» 11,015
J. Flooren,	» idem	» 11,011
P. Hoppenbrouwers,	» idem	» 10,300
A. Markus,	» idem	» 10.000
C. Raats,	» idem	» 9,889
C. de Booij,	» idem	» 9,849
J. B. Koch,	» idem	» 9,495
S. den Houter,	» idem	» 9,400
J. J. van Tichelen,	» Dinteloord,	» 9,300
W. Meesters,	» Steenbergen,	» 9,125
A. de Jong,	» idem	» 9,025
G. de Mooij.	» idem	» 8,997

Gegund behoudens nadere goedkeuring van den gemeenteraad.

Rotterdam, 25 Mei: het bouwen van 2 dubbele en 1 enkele woning, onder beheer van den architect W. C. Coepijn; ingekomen 14 bilj., als:

C. J. Tussenbroek, Rotterdam,	ƒ 32,000
P. G. Winters, Kralingen,	» 31,895
B. Magetti, Rotterdam,	» 30,600
M. v. Linschoten, Kralingen,	» 29,997
J. Spruijt en J. v. d. Lecq, idem	» 28,700
W. G. C. Hilkes, Rotterdam,	» 27,990
Wed. G. Camesi & Co., idem	» 27,890
C. de Ridder. Kralingen,	» 27,500
A. Henkenmans, Rotterdam,	» 27,205
J. Mirande, idem	» 27,149
J. Mook, idem	» 27,022.33
A. Groen, Kralingen,	» 26,587
A. Langejan, idem	» 25,800
A. Looijmans, Rotterdam,	» 25.000

Helmond, 25 Mei: het leveren en verwerken van 699 M² bestrating van grèskeien en 466 M¹ trottoirbanden, met bijkomende werken; ingekomen 5 bilj., als:

J. W. v. d. Putten,	te Helmond,	ƒ 11.980
F. Otten,	» idem	» 11,950
J. v. Bussel,	» idem	» 11,883
L. v. Gaal,	» Geldrop,	» 10,969
L. v. d. Eijnden,	» Roermond,	» 10,790

Behoudens nadere goedkeuring gegund.

Hontenisse, 25 Mei: de gewone jaarlijksche onderhouds- en vernieuwingswerken aan de haven te Walsoorden; minste inschr. was W. Ringhout, te Walsoorden, voor ƒ 849; gegund.

Brielle, 26 Mei: het verrichten van herstellingen aan de kazerne de Doele; minste inschr. was M. L. Veenenbos, te Brielle, voor ƒ 6247.

Deventer, 26 Mei: het herstellen van de buitenmuren, dakvensters en dakgoten van de kazerne en stallen, aldaar; minste inschr. was E. van der Woerden, te Deventer, voor ƒ 3543.

Winterswijk, 26 Mei: het maken van stationsgebouwen enz. der Geldersch-Ovrijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, als:

1o. stationsgebouw te Groenloo en te Eibergen:

	Groenloo	Eibergen	massa
Chr. ter Haar, Winterswijk,	ƒ 6750	ƒ 6860	ƒ 13,600
A. Nuijs, idem			12,084
J. H. Kolder,	7624	7797	
J. H. Albers,	7500		
B. H. Blankvoort,	7270	6986	
B. Lichtenberg,	7259	7500	
H. J. te Siepe,	6980	7390	
A. B. Hilbers,	6465	6690	
B. Nales,	5678		

2o. stationsgebouw te Neede:

M. G. Leussen,	ƒ 9489
H. J. te Siepe,	» 9480
B. H. Blankvoort,	» 8690
Chr. ter Haar,	» 8550
A. B. Hilbers,	» 8249
A. Nuijs,	» 7884

3o. stationsgebouw te Borkuloo:

J. B. Wilmers,	ƒ 7983
H. J. te Siepe,	» 7470
Chr. ter Haar,	» 6875
A. B. Hilbers,	» 6685
J. te Veldhuijs,	» 6683

4o. het maken der aardebaan van Borkuloo tot de Overijselsche grens:

W. A. Swets,	ƒ 87,500
Joh. Huisman,	» 84,500
P. v. d. Koolwijk,	» 71,000
J. C. Bouterse & C. Langeveld,	» 63,745

Hulst, 26 Mei: het bouwen van een wachthuis tusschen de bestaande sluizen te Kampen (gemeente Stoppeldijk); minste inschr. was G. D. Bolier, te Sliedrecht, voor ƒ 13,375.

Groningen, 26 Mei: het bouwen van tien woningen op een terrein aan de Groote-Bergstraat, te Groningen, met de leverantie van al het benoodigde, namens de vereeniging »Werkmanslust", onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 4 bilj., als:

J. Ibeling,	te Groningen,	ƒ 9887
H. Kiel,	» idem	» 9200
J. de Vries,	» idem	» 8885
D. S. Diddens,	» idem	» 8885

Met het lot toegewezen aan J. de Vries.

Lekkerkerk, 26 Mei: het bouwen van een woonhuis, onder beheer van den architect P. J. Hofman; aannemer G. Slijk, te Lekkerkerk, voor ƒ 4839.

Witmarsum, 26 Mei: het stichten van eene school voor openbaar lager onderwijs te Pingjum; ingek. 14 bilj., als:

J. J. v. d. Leij.	te Arum,	ƒ 12,945
R. Y. Broeksma,	» Witmarsum,	» 12.873
L. J. Strak.	» Harlingen,	» 12 866
D. P. Gerritsma.	» Bolsward,	» 12,350
O. Posthumus, Pingjum en A. Posthumus,	» Tjerkwerd,	» 12,338
J. F. Langenhorst,	» Harlingen,	» 11,997
S. Stienstra en H. Lammertsma,	» Bolsward,	» 11,964
R. Westra,	» Kimswerd,	» 11,760
P. S. Westra,	» Arum,	» 11,580
T. Semeins,	» Makkum,	» 11,497
L. Vos,	» Bolsward,	» 11,051
A. W. Hamersma,	» idem	» 10,975
D. L. Landstra,	» idem	» 10,946
T. S. Bangma,	» Witmarum,	» 10,848

gegund.

Borne, 26 Mei: de verbouwing der school in de buurschap Bornebroek, en vernieuwing der schoolmeubelen; ingek. 5 bilj., als:

G. J. Braakhuis,	te Borne,	ƒ 778
A. Groothengel,	» idem	» 772
A. Schreuder en L. Barneveld,	» Almeloo,	» 768
J. Dijkhuis,	» idem	» 599.50
J. Fikkert,	» idem	» 495

Zutfen, 28 Mei: het verbouwen van een perceel in de Spittaalstraat, voor G. Breukink (zonder timmer- of smidswerk), onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 4 bilj., als:

W. Kerkmeijer,	te Zutfen,	ƒ 3118
H. J. Haijtink,	» idem	» 2990
H. Wesselink,	» Vierakker,	» 2765
J. W. Heuvelink,	» idem	» 2620

gegund.

Raming ƒ 3200

Rosendaal, 28 Mei: 1o. het bouwen van een aflaatsiuis met bijbehoorende werken aan het Rosendaalsche of Bovensas; aangenomen door W. Lock, te Steenbergen, voor ƒ 18,600.

2o. het leveren en stellen van 6 plaatijzeren schuiven met bijbehoorende werken nabij het Benedensas; aangenomen door E. H. Begemann, te Helmond, voor ƒ 13,000.

Kampen, 28 Mei: het leggen van een straatweg van de Roskam tot de Gelderschegracht, lang 1403 M.:

	oplevering 28 Juni '83	oplevering 28 Juli '83.
E. Heerdink, Oldebroek,	ƒ 10,993	ƒ 9987
W. v. Bruggen, Kampen,		8888
W. M. Nijenes, Arnhem,		8300
H. Kroeze, Oosterwolde,	8,362	8062
T. W. Bonte, Amersfoort,		7390
D. Sul, Kampen,	7,220	6933
W. v. d. Belt, Grafhorst,		6666
J. Wijnholt, Kampen,	6,614	6448
D. Zwanepol, idem	6,299	5999

Nog niet gegund.

Amsterdam, 28 Mei: minste inschr. voor de verschillende leveranties aan het departement van koloniën waren: voor de perceelen:

1. ijzeren olie-, vet- en waterkisten, P. Lemm, Kralingen, ƒ 1326.
2. vlaggedoek, P. Clos & Leembruggen, Leiden, ƒ 1496.50.
3. idem. dezelfde, ƒ 1747.10.
4. 6000 KG. garen afval van katoen, J. F. Scholten & Zn., Enschedé, ƒ 2804.40.
5. kaarsen, Stearinekaarsenfabriek »Apollo", Schiedam, ƒ 997.38.
6. 10,000 KG. machinaal bruinwerk, J. Smit, Ridderkerk, ƒ 3500.
7. 5000 KG. id., uit de hand gesponnen; geen inschrijvers.
8. diverse machinegarens, Goudsche machinale Garenspinnerij, Gouda, ƒ 991.20.
9. divers leder, T. H. Helt. Amsterdam, ƒ 4459.
10. id. huidkoper, H. de Heus & Zn., Rotterdam, ƒ 6435.72.
11. divers geelkoper aan platen, dezelfde, ƒ 5833.36.
12. divers rood id. aan id., L. J. Enthoven & Co., 's-Hage, ƒ 5537.66.
13. divers staafkoper en koperdraad, dezelfde, ƒ 5079.40.
14. 1600 blauwe tegels en 1500 vuurvaste steenen; geene geldige inschrijvingen.
15. 3000 vel ongeteerd ketelvilt, G. Briegleb, Amsterdam, ƒ 1391.40.
16. 1700 M. rood kwartierband, Broekman & Co., id., ƒ 102.—
17. 60 vouwstoeltjes, J. M. Steenbergen, 's-Bosch, ƒ 296.40.
18. 146 M. poortlaken en 36 M. groen laken, J. Smulders & Co., 's-Hage ƒ 279.30.
19. dommekrachten en schoppen. Van den Honert en Purt, Amsterdam, ƒ 916.81.
20. divers ijzerwerk, W. Hoven & Zn., 's-Hage, ƒ 2148.60.
21. diverse zuigbuizen, Crans & Co., idem, ƒ 2359.60.
22. diverse hennepslangen, dezelfde, ƒ 874.50.
23. diverse kommaliewantgoederen, Wed. J. T. Numan, Amsterdam. ƒ 1887.50.
24. diverse id., G. H. J. van der Meulen, id., ƒ 1141.
25. divers hang- en sluitwerk, D. S. M. Kalker, id., ƒ 2424.50.
26. divers id., dezelfde, ƒ 3286.30.
27. id. id., Verwegen & Kok, id., ƒ 1246.18.
28. id. gereedschap, Levelt & Schwiep, Rotterdam, ƒ 652.93.
29. id. ijzeren haken en kousen, G. H. J. van der Meulen, Amsterdam, ƒ 919.05.
30. id. id., kousen, dezelfde, ƒ 1174.65.
31. id. koperen haken en kousen, M. J. Schakel, id., ƒ 705.02.
32. id. scheepsklokken, Rencker & Zn., Utrecht, ƒ 573.
33. id. verlichtingsmiddelen, M. J. Schakel, Amsterdam, ƒ 1338.
34. id. id, dezelfde, ƒ 2046.
35. diverse id., Becht & Dyserinck, idem, ƒ 1662 40.
36. id. id., dezelfde, ƒ 2010.
37. id. id., dezelfde, » 1694.
38. id. id., dezelfde, » 877 85.
39. id. id., dezelfde, » 1494.80.
40. 30 draagbare scheepssmederijen, W Hoven & Zn., 's-Hage, ƒ 5310.

Amsterdam, 28 Mei: 1o. bestek no 24. het stellen van trottoirbanden; eenige inschr. was J. Rensen Jr., te Amsterdam, ad ƒ 0.64 per M.

2o. bestek no. 23, het leveren van metalen voorwerpen; ingek. 5 bilj., als:

B. W. H. Schmidt,	te Amsterdam,	ƒ 12.759
G. H. Broekman Lz.,	» idem	» 11,802
J. Simmer & Zn.,	» idem	» 10,720.20
Bennewitz en Van Putten,	» idem	» 10.587
Gebr. v. Emdben,	» Oosterhout,	» 9,837.50

's-Bosch, 29 Mei: het bouwen van 16 woningen op den Oostwal, aldaar, voor J. Kievits, onder beheer van den architect L. Derks; ingek. 8 bilj., als:

J. Schellekens,	te 's-Bosch,	ƒ 15,400
J. v. d. Bouwhuisen,	» idem	» 15,371
Th. Meeuwese,	» idem	» 15,038
J. v. Eerd,	» idem	» 14,974
L. Frankefort,	» idem	» 14,800
J. Hurkens,	» idem	» 14,760
J. B. v. Wolfsbergen,	» idem	» 13,960
C. Janssen,	» idem	» 13,800

Het werk is gegund aan J. B. van Wolfsbergen, te 's-Bosch.

Delft, 29 Mei: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 100,000 KG. lood in staven; minste inschr. waren Kaupe & Wilde, te Amsterdam, à ƒ 15.235;

perc. 2, 5000 KG. koper in blokken; minste inschr. waren H. de Heus & Zn., te Rotterdam, à *f* 84.50;

perc. 3, 5000 KG. tin in blokken; minste inschr. waren Kaupe & Wilde, à *f* 120.46;

perc. 4, 4000 KG. zink in blokken; minste inschr waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, à *f* 19.89; alles per 100 KG.

Metslawier, 29 Mei: het bouwen van nieuwe en verbeteren van bestaande scholen en onderwijzerswoningen in die gemeente, in tien perc.; aannemers waren van:

perc. 1, Aalzum, J. v. d. Werff, Dokkum,	*f*	4450
» 2, Anjum, H. Douma, Metslawier,	»	2590
» 4, Engwierum, Karst Keuning, Ternaard,	»	10950
» 5, Lioesens, L. P. v. d. Meulen, Brantgum,	»	3490
» 6, Metslawier, J. v. d. Werff, Dokkum,	»	4750
» 7, Morra, H. Douma, Metslawier,	»	6810
» 8, Niawier, Sjabbe Erich, Dokkum,	»	6846
» 9, Nijkerk, L. P. v. d. Meulen, Brantgum,	»	4648
» 10, Paesens, H. Douma, Metslawier,	»	2190

Perc. 3 is ingehouden.

Montfoort, 29 Mei: het vernieuwen van 2 benedendeuren in de schutsluis, benevens het maken van 29 M. kaaimuur op de fundeering en verder bijkomende werken; ingekomen 10 bilj., als:

H. v. Vliet,	te Montfoort,	*f* 3503
A. v. Soest,	» Kok-engen,	» 3000
J. Bouman,	» IJselstein,	» 2900
B. Berghof,	» Kok-engen,	» 2876
J. Vermeer,	» Hekendorp,	» 2800
J. v. Vliet,	» Woerden,	» 2760
A. J. v. Kleef,	» Lopik,	» 2695
G. de Goederen,	» Linschoten,	» 2583
C. M. Rozenburg,	» Naaldwijk,	» 2370
H. Versteegen,	» Montfoort,	» 2273

gegund.

s-Hage, 30 Mei: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk op het bovendeel der Nieuwe-Merwede, gedeeltelijk door middel van Rijks-stoombaggervaartuigen, met de bediening dier vaartuigen tijdens de uitvoering van het werk; ingek. 2 bilj, als:

A. L. v. Wijngaarden IJz., te Sliedrecht,	*f*	55,800
A. Volker Lz., » idem	»	51,940

2o. het maken van eene berghaven, de opruiming van duingronden langs den rechteroever van den nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland, het verdedigen van het afgegraven duin, met bijbehoorende werken; ingek. 6 bilj., als:

C. Hoogendoorn Kz., Giesendam,	*f*	148,000
L. A. v. Haaften. Sliedrecht,	»	145,000
A. Volker Lz., Sliedrecht en P. A. Bos, Gorichem,	»	136,556
G. Goedhart, Dordrecht,	»	135,800
C. Langeveld, Nieuweramstel en J. C. Bouterse, Velzen,	»	128,400
C. v. d. Plas, Hardinksveld en B. Voordendag Az., Dordrecht,	»	121,839

3o. het bouwen van een ijzeren draaibrug, het verruimen van den Vaartsche-Rijn aan weerszijden van die brug, en het maken van bijbehoorende werken, onder de gemeente Jutfaas; ingek. 8 bilj., als:

P. Andriessen, Hilversum,	*f*	117,000
A. Keers, idem	»	116,000
H. Bennik H Rz., Vreeswijk,	»	115,000
Ph. Verbruggen, Waddinksveen,	»	110,000
D. Volker, Dordrecht.	»	101,360
B. Voordendag Az., idem	»	101,100
G. J. v. Erp. 's-Bosch, en E. S. Reymer, Rotterdam,	»	98,433
J. de Haan, Arnhem,	»	92,423

4o. de uitbreiding van het departement van koloniën, te 's Hage; ingek. 8 bilj., als:

W. F. P. v. d. Grijp, 's-Hage,	*f*	23,990
Tom & v. Bergen Henegouwen, idem	»	23,646
Th. J. Mirande, idem	»	23,540
F. P. de Haas, idem	»	22,971
W. P. Teeuwisse, idem	»	22,749
J. B. Arends, idem	»	22,222
A. Kloots, idem	»	22,090
W. G. Mansvelt, Wassenaar,	»	20,375

5o. de vernieuwing van een gedeelte van het rijsstortebed in den Baardwijkschen overlaat; ingek. 2 bilj., als:

J. Veltman Jz.,	te Drunen,	*f* 4069
A. de Kort,	» Baardwijk,	» 3810

6o. het maken van grondwerken te Reenen, het voltooien van den afrit zuidwaarts van de brug over den Rijn, het ophoogen van een gedeelte van het emplacement Kesteren, en het maken van verschillende bijkomende werken, tusschen Amersfoort en Kesteren; ingekomen 9 bilj., als:

D. Volker, Dordrecht,	*f*	307,000
J. de Haan, Arnhem,	»	295,000
C. Vering, Hannover,	»	288,850
G. Straatman, Linne,	»	287,000
J. Hillen, Grave,	»	279,260.36
H. v. Rhijn, Naarden,	»	278,900
W. P. de Vries, Rossum,	»	265,000
W. F. Weijers, Tilburg,	»	258,700
A. Wiegerink, Groenloo en F. E. Terwindt, Pannerden,	»	249,600

Rotterdam, 30 Mei: het bouwen van eene school en woning aan het Hofplein, aldaar; ingek. 14 bilj., als:

J. Mook,	te Rotterdam,	*f* 50,500
C. J. v. Tussenbroek,	» idem	» 47,500
J. Mirande,	» idem	» 47,150
A. Henkemans,	» idem	» 46,989
G. A. v. d. Wilde,	» Delftshaven,	» 46,900
A. v. d. Spiegel,	» Rotterdam,	» 45,889
C. de Bruijn Jr.,	» Overschie,	» 45,875
Gebr. Pons & A. Groen,	» Kralingen,	» 45,750
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 45,555
W. Zonneveld,	» Kralingen,	» 45,112
J. A. N. Lucas,	» Lage-Zwaluwe,	» 44,089
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 43,800
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 43,213
W. G. C. Hilkes,	» Rotterdam,	» 42,645

gegund.

Grootschermer, 30 Mei: het bouwen van eene school voor 144 kinderen, onder beheer van den architect Du Croix; ingek. 5 bilj., als:

J. Nat,	te Beemster,	*f* 17,100
J. Hoogland,	» Alkmaar,	» 16,660
J. Tesselaar,	» idem	» 16,561
N. v. d. Voort,	» idem	» 16,460
J. J. Tesselaar,	» idem	» 15,551

gegund voor *f* 15,551.

Amsterdam, 30 Mei: het bouwen van drie woonhuizen op de Nieuwe-Achtergracht, onder beheer van de architecten Jan Springer en Johan Stillmann (herbesteding); ingekomen 9 bilj., als:

R. Repko,	*f*	39,475
H. Rietsnijder & Zn.,	»	34,895
J. Boekholts,	»	34,860
C. J. Maks Jr.,	»	34,567
P. J. v. Workum,	»	33,450
H. Bremer,	»	32,990
C. & G. Verweij,	»	32,700
A. Aalders,	»	32,360
G. J. Geveke & Co.,	»	31,777

Goes, 30 Mei: 1o. het herstel en de vernieuwing der aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken van den polder Breede-Watering-bewesten Ierseke; minste inschr. was J. Leijds, te 's-Heerarendskerke, voor *f* 11,200.

2o. het éénjarig onderhoud der sluizen, gebouwen, booten enz.; minste inschr. was R. Dronkers, te Kapelle, voor *f* 2498.

Bruinisse, 30 Mei: de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap; ingek. 14 bilj., als:

F. Vijverberg,	te Sirjansland,	*f* 13,500
C. Moerland,	» St.-Annaland,	» 12,985
J. den Boer,	» Schoondijke,	» 12,950
I. v. Male,	» Breskens,	» 12,900
P. Verburgh,	» Kolijnsplaat,	» 12,500
G. Bolier,	» Scherpenisse,	» 12,490
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 12,400
P. v. d. Berge,	» Kolijnsplaat,	» 12,360
J. de Rijke,	» Stavenisse,	» 12,300
J. van Strien,	» Zierikzee,	» 12,250
J. de Rijke Jz.,	» Bruinisse,	» 12,260
C. Bolier,	» idem	» 12,245
A. v. Popering,	» idem	» 12,239
L. v. Popering,	» idem	» 12,200

Haarlem, 31 Mei: 1o. het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perc. en in massa; minste inschr. voor perc. 1 was A. G. Huyskes, te Hedel, voor *f* 22,340; voor perc. 2 waren geen biljetten ingekomen. Voor de massa was het minst ingeschreven door W. Goedkoop Dz., te Amsterdam, voor *f* 39,900.

Delft 31 Mei: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:

1o. 84,800 KG. gegoten rond staafkoper; minste inschr. was G. J. Leeuwenberg, te Delft, à *f* 87.49 per 100 KG.;

2o. 85,000 KG. tin in blokken; minste inschr. waren L. J. Enthoven & Zn., te 's-Hage, à *f* 1.25 per KG.

Hilvarenbeek, 31 Mei: het maken van eene nieuwe hoeve, ten behoeve van den landbouwer D. Rittman; ingek. 4 bilj., als:

A. Smolders,	te Hilvarenbeek,	*f* 4989.53
F. Verhoeven,	» idem	» 4983
J. Zeebregts,	» idem	» 4953
C. Vingerhoeds,	» idem	» 4847

Edam, 31 Mei: het herzetten van p. m. 1300 M² steenglooiing, het verzwaren van den zeedijk ter lengte van 25 M. en eenige herstellingen in den Zuidpolder; ingek. 9 bilj., als:

K. de Groot,	*f*	10,000
Nieuwsta,	»	9,000
D. Beunder,	»	8,000
J. Hagenaar,	»	8,000
C. Steen.	»	7,900
G. Honijk,	»	7,500
J. Kramer,	»	7.400
P. de Lange,	»	7,300
H. de Oude,	»	7,200

Aannemer D. Beunder, te Scharwoude, voor *f* 7075.

Bennebroek, 31 Mei: 1o. het bestraten van de Bennebroekerlaan, ter lengte van ongeveer 557 M., onder beheer van den architect A. van der Steur Jr.; ingek. 13 bilj., als:

H. v. d. Vasse,	te Bennebroek,	*f* 5440
F. Hulsebosch,	» Vogelenzang,	» 5200
J. Schreuders,	» Kolhorn,	» 5058
Wed. Reijnders,	» Haarlem,	» 4989
J. v. d. Bunt,	» idem	» 4866
C. Ros,	» Haarlemmerm.,	» 4794
P. Ootes,	» Wognum,	» 4765
J. B. Lasschuit,	» Haarlem,	» 4694
S. B. Peijra.	» idem	» 4567
M. Mulder firma Wed. Mulder,	» idem	» 4499
J. Bruijn Jr.,	» Haarlemmerm.,	» 4480
P. H. Sierre.	» Bennebroek,	» 4430
W. Hulsebosch,	» idem	» 4395
Raming		» 4788

2o. het maken van een brandspuithuis en bewaarplaats voor gevangenen; ingek. 7 bilj., als:

H. v. d. Vasse,	te Bennebroek,	*f* 1448
H. van Niel,	» Haarlem,	» 1432
F. Hulsebosch,	» Vogelenzang,	» 1420
S. B. Peyra,	» Haarlem,	» 1260
J. Bruijn,	» Haarlemmermeer,	» 1145
W. Hulsebosch,	» Bennebroek,	» 1128
P. H. Sierre,	» idem	» 1083
Raming		» 1053

De beslissing over de gunning zal plaats hebben in de raadsvergadering van 6 Juni a. s.

Eindhoven, 31 Mei: herbesteding van het 2e perc. van den keiweg in de gemeenten Strijp en Zeelst; ingek. 5 bilj.; minste inschr. waren L. van Gaal, te Geldrop en J. Murkens, te Budel, voor *f* 44,700.

Haarlem, 31 Mei: het dempen van een gedeelte sloot en het maken van een riool met bestratingen in de Van-Marumstraat; ingek. 9 bilj., als:

A. Slegers,	*f*	1775
W. van Schijndel,	»	1423
H. G. J. Sarlet,	»	1395
G. Bos,	»	1387
Wed. A. Reijnders Jz.,	»	1359
J. B. Lasschuit,	»	1299
H. London,	»	1247
W. & M. Mulder,	«	1244.96
Gebr. Schornagel,	»	1100
Raming	»	1540

gegund.

Leeuwarden, 31 Mei: het maken van een schutsluis in de Zijlroede, met bijbehoorende werken; ingek. 4 bilj., als:

W. de Jong, Groningen,	*f*	80,800
J. N. Kruizinga, idem	»	77,840
A. v. d. Mei, Berlikum en Reitsma, Menaldum,	»	77,000
Th. Livets, Ameide en C. Sterk, Heukelom,	»	74,844
Raming	*f*	71,900

voorloopig gegund aan den laagsten inschrijver.

's-Hage, 1 Juni: het nrichten van het gemeentegebouw op den Korte-Vijverberg tot gemeentemuseum; ingek. 6 bilj., als:

J. J. v. Sonsbeek,	te 's-Hage,	*f* 35,399
W. F. P. v. d. Grijp,	» idem	» 30,800
W. P. Teeuwissen,	» idem	» 26,340
A. C. Paardenkooper,	» idem	» 25,100
W. F. Muuren,	» Delft,	» 24,400
Th. J. Mirande,	» 's-Hage,	» 23,750

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 9 JUNI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 11 Juni.

Ternaard, te 11 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: het bouwen van eene school te Nes met 3 lokalen; het doen van herstellingen aan de school te Wierum en te Moddergat.

s-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het veranderen van 2 gedeelten grintweg in straatweg, in den weg door het Westland, onder de gemeenten Loosduinen en Naaldwijk, behoorende tot de Rijks-groote wegen in Zuid-Holland. Raming *f* 19,400; 2o. het uitdiepen van 2 gedeelten van den Hollandsche-IJsel, boven en beneden de Haastrechtschebrug. Raming *f* 2070.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het sloopen en vervoeren van de houten loods (tijdelijk schoolgebouw) op het Marinierplein, en het wederoprichten van dit gebouw op de gedempte Houtgracht. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het leveren en leggen van gegoten-ijzeren spoelbuizen met afsluiters en van gegoten-ijzeren burries met deksels.

Amsterdam, te 2 uren, door A. Haak & Zonen, in het café-Panorama, Plantage-Middellaan: het verbouwen van perceel no. 75, op de Lindengracht, aldaar. Inl. bij den architect J. W. Meijer.

Ternaard, te 4 uren, door burg. en weth. van Westdongeradeel: de herstellingen en vernieuwingen aan de school te Hantum; het bouwen van eene school te Hantumhuizen met 3 lokalen en te Hiaure met 1 lokaal. Inl. bij den gemeentearchitect.

Dinsdag, 12 Juni.

Rotterdam, te 10 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen, Jhr. Hoefufft: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de remmingwerken, brugdekken, gebouwen, afsluitingen enz., gelegen in den spoorweg Rotterdam—Breda en Zwaluwe—Rosendaal, in 2 perceelen; 2o. het verrichten van verfwerken aan gebouwen en kunstwerken langs den spoorweg Rotterdam—Breda, in 2 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur voornoemd.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het doen van voorzieningen aan de schutsluis in de Naardermeervaart bij Muiden, tot verbetering van de inundatiemiddelen benoorden de Lek. Raming *f* 1200. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanw. ingenieur.

Hoorn, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het hotel De Doele: het verbeteren en uitbreiden van de kazerne aan het Waaltje, het inrichten der hulpkazerne tot woningen voor gehuwden, magazijnen enz., en het verbeteren van het hospitaal te Hoorn. Raming *f* 67,800. Bilj. inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Nieuwediep. (Herbesteding.)

Haarlem, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Dominicus, in het Vincentiuslokaal: het bouwen van eene kerk met toren, sacristie, bijgebouw enz. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam.

Geertruidenberg, te 12 uren. in het hotel-Gommers: het herstellen van rijspakwerken langs de buitenhaven te Geertruidenberg. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur te 's-Bosch. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Geertruidenberg.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het vernieuwen van kozijnen met glasramen in kazernegebouwen te Bergen-op-Zoom, benevens het vernieuwen van vloeren, kozijnen met glasramen, het maken van eene bergplaats en verbeteren van eene badkamer in het hospitaal, aldaar. Raming *f* 4250. Biljetten inzenden 11 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Utrecht, door de directie van den Nederl. Rijnspoorweg: het maken van eene goederenloods en het doen van aanhoorige werken op de Handelskade, nabij de oostelijke brug over de binnenhaven, te Amsterdam.

's-Hage, namens den raad van beheer der 's-Gravenhaagsche Passagemaatschappij: het ontgraven van de terreinen tusschen Buitenhof en Achterom en het wegvoeren van de uitkomende materialen. Inl. bij den architect H. Wesstra Jr., Muzenstraat, aldaar.

Woensdag, 13 Juni.

Oosterhout, te 10 uren, door burg. en weth. van Valburg, bij R. Nuij: het verbouwen der openbare school te Oosterhout (bij Nijmegen) en het leveren en stellen van schoolmeubelen. Aanw. te 8 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud dier werken, in 4 perceelen. Raming resp.: *f* 26,970, *f* 16,450, *f* 31,500, *f* 26,400; 2o. het verrichten van eenige werken tot normalisseering van de Waal onder Herwijnen en Zuilichem, tusschen de kilometerraaien 84 en 86 der herziene rivierkaart. Raming *f* 34,150.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, tegenover de Vergulde Hand, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats. Raming *f* 214,500.

Hellevoetsluis, te 11½ uren, door den directeur en commandant der marine: eenige werkzaamheden aan gebouwen en inrichtingen van het etablissement te Hellevoetsluis.

Gorichem, te 12 uren, ten kantore van den secretaris-penningmeester der commissie voor gemeene belangen der hoogheemraadschappen De Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en De Vijf-Heerenlanden: het vervoeren met spoorwagens, getrokken door stoomkracht, van 25,000 M³ kleigrond, uit 2 perceelen land, aan de binnenzijde van den Zuider Lingedijk nabij de Kerkwegstoep onder Heukelum naar de kruin van dien dijk, tusschen die stoep en den Gaddam.

Dokkum, te 3 uren, door het polderbest. van Oost-en-Westdongeradeel, in het Hotel-Lijbering: de herstellingen aan- en het onderhoud van verschillende polderwerken, in 2 perceelen. Bilj. inzenden 12 Juni, vóór 's avonds 8 uren, bij den voorzitter van het best. te Metslawier.

Kollum, bij D. H. Andreae: het afbreken en wederopbouwen der schuur en bijbehoorende werken, in gebruik bij Egbert R. Luinstra, te Kollum.

Donderdag, 14 Juni.

Rotterdam, te 10 uren, in het café du Lion d'or: het verbouwen van een pand aan de Nieuwe Haven Z.Z., no. 128, aldaar. Inl. bij den architect W. C. Coepijn.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen en verbeteren van hoofden op het noorderstrand en het voortzetten der voorziening van den onderzeeschen oever langs het zuiderstrand van Vlieland. Raming *f* 45,350.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: 1o. het herstellen van bruggen te Naarden. Raming *f* 2400; 2o. het vernieuwen van britsen en vloeren in de kazernen te Naarden. Raming *f* 2400. Bilj. mzenden 13 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur.

Wilhelminadorp, te 11 uren, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van den calamiteusen Oostbevelandpolder. Aanw. 11 Juni, van 9—11 uren.

Oudalblas, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in de gemeente. Inl. bij den architect A. Vermaes, te Sliedrecht.

Vrijdag, 15 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: 1o. het maken van werken tot voortzetting der verdediging van den oever vóór Neuzen. Raming *f* 79,300; 2o. het leveren en storten van steen tot voortzetting der oeververdediging vóór Neuzen. Raming *f* 6074.25.

Gorichem, te 10 uren, op het bureau der genie: het doen van verschillende voorzieningen aan het aardewerk en gebouwen van het fort aan den Uppelschedijk. Biljetten inzenden 14 Juni, vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Leiden, te 11 uren, in het café-Borgerding, Noordeinde: het verbouwen van het perceel in het Noordeinde no. 30. Inl. bij den architect W. F. van der Heyden, Doezastraat 43, aldaar.

Vucht, door burg. en weth.: het volgens bestek en teekening bouwen van een schoollokaal met 3 afdeelingen, onderwijzerswoning, schoolameublement en bijlevering van alle materialen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vervangen van een gedeelte grintbaan door klinkerbestrating te Lent, op 's Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen. Raming *f* 6440.

Maastricht, te 12 uren, op het bureau der genie: 1o. het herstellen van vloeren en glasramen in kazernegebouwen te Maastricht; 2o. het maken van eene keuken en privaat in de Brusselsche barakken, aldaar; 3o. het herstellen van daken op militaire gebouwen, aldaar. Inl. bij den hoofdopzichter van fortificatiën, aldaar. Biljetten inzenden 14 Juni, vóór 3 uren, op genoemd bureau.

St.-Annaland, te 1 uur, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van den calamiteusen Suzannapolder. Aanw. 11 Juni, van 11—1 uur.

Rottevalle, te 4 uren, door gecommitteerden der Rottevalster Vaarten, bij Atze van Dijk: 1o. het slatten van een gedeelte der Lits, lang 1320 M.; 2o. het baggeren van een geul langs de Leijen, lang 600 M. Inl. bij den architect D. Duursma, te Drachten.

Zaterdag, 16 Juni.

Walzoorden, te 10 uren. bij Jan Francies Adriaansens: het verhoogen en onder-profiel-brengen van de dijkskruin en het aanbrengen van een buitenberm over eene lengte van 277 M.; het vervangen van oud rijsbeslag door steenglooiing, over eene lengte van 133 M.; het onder eene lentehelling van 20 op 1 brengen van den opril op den binnenberm van den zeedijk, tusschen de dijkpalen 62 en 63; het aanbrengen op den binnenberm van den zeedijk van 360 M. zandkist, en verhoogen van 320 M. idem; het maken van: 1758 M² glooiing van zuilenbazalt, dik 30 op 15 cM. Waalpuin, 1384 M² glooiing van gesorteerde Doornikse steen op Waalpuin, 150 M² glooiing van voorhanden Vilvoordsche steen op Waalpuin; het leveren en verwerken van 5905 stuks gecreosoteerde perkoenpalen; het geheel vernieuwen of leggen van 2000 M² wintermat, 800 M² zomermat en 750 M² rijsbeslag met staakrijen; het opzamelen, vervletten en in de rijshoofden verwerken van 150 scheepstons oude Vilvoordsche steen, alles ten behoeve van het calamiteuse waterschap Walzoorden.

Maassluis, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een schoolgebouw voor 288 leerlingen, aan den Zuiddijk, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect R. P. Stuivinga. aldaar.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het rioleeren van een gedeelte der Hoogstraat. Aanw. 14 Juni, te 2 uren.

Zwolle, te 3 uren, in de Nieuwe Stadsherberg: het bouwen van een nieuwen gevel voor het huis van P. Oorsprong in de Luttekestraat, aldaar. Inl bij den architect S. J. H. Trooster B.Hz. Aanw. 11 Juni, te 3 uren.

Termunten, te 3 uren, door burg. en weth., bij Wed. D. de Jonge: het bouwen van eene nieuwe school te Termunten, en het verbouwen

en vergrooten der school te Wagenborgen, met de levering der materialen, in 2 perceelen. Aanw.: te Wagenborgen 13 Juni, te Termunten 16 Juni, beiden te 10 uren.

Osch, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare lagere school met onderwijzerswoning. Inl. bij den bouwkundige C. van Lith, te Grave. Aanw. te 1 uur.

Maandag, 18 Juni.

Bunnik, te 9 uren, door het best. van het waterschap Rijn-en-Dijk, bij C. Broekhuijse: het leveren van 560 M³ grove grint, in 3 perceelen.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het verrichten van timmer-, schilder-, smee- en andere werken aan de marinierskazerne te Amsterdam.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van den steenen bovenbouw van de brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten, en bijbehoorende werken. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Helmond, te 3 uren, door Antoon Prinzen, in het café De Roskam: het bouwen van een heerenhuis, aldaar. Inl. bij den architect M. Dreesen, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Kapelle (N.-Br.), door burg. en weth.: de levering, plaatsing enz. van eene ijzeren brugleuning met metselwerk en daarbijbehoorende materialen.

Stein (bij Gouda), door Wed. P. van Zijll: het sloopen der thans bestaande woning, en het wederopbouwen van een nieuw woonhuis, koffiekamer en biljartzaal, enz. Aanw. 16 Juni, te 11 uren.

Dinsdag, 19 Juni.

Leeuwarden, te 10 uren, aan den Arendstuin: het verbeteren van het hospitaal te Leeuwarden. Raming ƒ 6000. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, bij den opzichter van fortificatiën, te Leeuwarden.

Stavenisse, te 10 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Stavenisse, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 13 en 16 Juni, van 10—1 uur, bijeen te komen in het logement van J. Kostense, te Stavenisse.

Nieuweramstel, te 12 uren, door burg. en weth., ten raadhuize aan den Amsteldijk: het dempen en rioleeren van een gedeelte sloot, achter de P.-C.-Hooftstraat. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel.

Alkmaar, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van het Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht, in het logement Noordholland: 1o. het gewone onderhoud van den Veenhuizerdijk met aanhoorigheden, alsmede het benarden van een gedeelte van dezen dijk, ter lengte van ongeveer 280 M. Aanw. 15 Juni, te 10 uren, te beginnen aan de Veenhuizerbrug; 2o. het gewone onderhoud der Westfriesche dijkwerken met de levering van alle benoodigde materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den opzichter A. Fray, te St.-Maarten. Aanw. 16 Juni, te 10 uren, te beginnen bij de Zes-Wielen, te Alkmaar.

Amsterdam, te 1 uur, door de firma J. Uphof, in De Roode Leeuw: het bouwen van 2 woonhuizen, gelegen te Ouderamstel aan den Omval, nabij Amsterdam. Inl. bij den ontwerper G. A. Ebbers, Beulingstraat 11, te Amsterdam.

Woerden, te 1 uur, in de infirmerie: het bouwen van een wachthuis en conducteurswoning bij de wagenloodsen, aldaar. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Utrecht.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: het ophoogen van een gedeelte spoorweg tusschen Borne en Almeloo. Aanw. 11 Juni, te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, in De Beurs: het bouwen van een pakhuis aan den Heere-Binnensingel, op de perceelen kadastraal bekend K 1815 en 1816. Inl. bij den architect J.P. Hazeu. Aanw. 13 Juni, te 10 uren.

Nieuwediep, door den eerstaanwezend ingenieur: 1o. het maken van een gebouw tot huisvesting van den bewaker en van werklieden bij de torpedomagazijnen te Helder. Raming ƒ 4750; 2o. het maken van eene badplaats voor het garnizoen te Helder en de wacht van het fort Erfprins, aldaar. Raming ƒ 3750.

Woensdag, 20 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk tot vorming van de losplaatsen. Aanw. 13 Juni, te 12 uren. Raming ƒ 243,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van den Nederrijn, in de gemeenten Arnhem en Huisen, tusschen de kilometerraaien 23 en 24 der herziene rivierkaart. Aanw. 13 Juni. Raming ƒ 66,500.

Makkinga, te 12 uren, door burg. en weth. van Ooststellingwerf: het vertimmeren van de onderwijzerswoning te Oosterwolde.

Maarsen, te 1 uur, door het best. der vereeniging »Sociëteit De Harmonie", in het gemeentehuis: het bouwen van een hotel met sociëteitszaal, koffie- en restauratiekamer, woning voor den kastelein enz., benevens stal met koetshuis, op een vrij terrein in de gemeente Maarsen. Inl. bij den architect C. Pothoven, te De Bilt. Aanw. 14 Juni, te 11 uren.

Zutfen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen M. J. van Duijl: het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uizondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijnen Arnhem—Deventer, Zutfen—Gronau en Almeloo—Salzbergen, in 18 perceelen. Inl. bij genoemden ingenieur en bij de opzichters te Velp, Zutfen, Lochem, Delden, Almeloo en Bentheim.

Amsterdam, te 3 uren, in het koffiehuis De Roode Leeuw: het bijbouwen aan de bestaande stoomdrukkerij van »Het Nieuws van den Dag," te Amsterdam, van een gebouw, ingericht tot expeditie, drukkerij, stereotypie enz., benevens het maken van eenige veranderingen in de bestaande drukkerij en perceel N.-Z. Voorburgwal no. 225, voor de heeren Roeloffzen & Hübner. Inl. bij den ing.-architect A. L. van Gendt.

's-Hage, te kantore van de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: de werken, vervat in bestek no. 13 en no. 14, als: het maken enz. der trambaan tusschen Gouda en Oudewater, en van diverse overbruggingen voor die lijn. Aanw. 15 Juni.

Heerenveen, ter secretarie: de verbouwing der school, aldaar. Aanw. 16 Juni, te 11 uren.

Finsterwold, door het gemeentebest.: de levering van 150 last goede klopkeien, franco op den wal te Oostwold.

Donderdag, 21 Juni.

Lunteren, te 11 uren, door burg. en weth. van Eede: het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning. Aanw. te 9 uren.

Kampen, te 1 uur, op het raadhuis: de levering van 25 à 30,000 HL. Engelsche- en 5000 HL. Duitsche gaskolen, ten behoeve der gemeentegasfabriek.

Vrijdag, 22 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door Gedeputeerde Staten: het maken van eene loopbrug aan den veerdam te Kamperland. Aanw. 16 en 19 Juni.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Aanw. 14 en 16 Juni. Raming ƒ 8235.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen van het onderdek en het vernieuwen van het bovendek der eerste doorlaatbrug in den Rijksgrooten weg Arnhem—Nijmegen. Aanw. 14 en 16 Juni. Raming ƒ 3060.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het doen van herstellingen aan- en het onderhouden, ged. '83, '84, '85 en 86, van het postkantoor te Tiel. Aanw. 15 Juni, te 1 uur. Raming ƒ 6500.

Scherpenisse, te 1 uur, bij C. Elenbaas: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het calamiteuse waterschap Scherpenisse. Aanw. 15 en 18 Juni, van 9—12 uren, te beginnen bij de dijkwachterswoning.

Veendam, in het gemeentehuis: het amoveeren van eene oude en het bouwen van eene nieuwe school in de Kleinelaan, aldaar. Aanw. 11 Juni, te 11 uren.

Zaterdag, 23 Juni.

Strijen, te 1 uur, bij M. de Nachtegaal: de levering van 300 HL. grove machine Roer-steenkolen, ten dienste van de beide stoomgemalen in den polder Het Oudeland van Strijen, te leveren vóór 15 Aug.

Diepenveen, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 240 leerlingen met overdekte speelplaats, ameublement en verder bijbehooren, aldaar. Inl. bij den architect H. Wesstra Jr., te 's-Hage. Aanw. te 10 uren.

Woensdag, 27 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. de uitvoering van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op het Pannerdensch kanaal, den Nederrijn en de Lek, met het onderhoud van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 4 perceelen. Aanw. 20 Juni. Raming resp.: ƒ 10,000. ƒ 5000, ƒ 20.000, ƒ 28,500; 2o. de verbouw der stalgebouwen van het Valkenhuis te 's-Hage tot bureau's en magazijnen ten dienste van het departement van Financiën. Aanw. 20 Juni, Raming ƒ 28,950.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van baggerwerk in het Zwartewater, tusschen den mond der Vecht en Hasselt. Aanw. 20 Juni. Raming ƒ 0.45 per M³.

Kolijnsplaat, te 11 uren, door het dijksbest. van den polder Nieuw-Noordbeveland, in het gemeentehuis: het leveren en plaatsen van 3 rijszinkstukken, benevens het storten op- en langs de zijden dezer 3 zinkstukken. Inl. bij den waterbouwkundig-ambtenaar des polders, te Kolijnsplaat.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels, tot uitbreiding van het station Zwolle. Aanw. 19 en 20 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 175,000.

Donderdag, 28 Juni.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van 130,000 KG. machinekolen; 2o. 8000 KG. schaalkolen, of zooveel meer of minder als zal blijken benoodigd te zijn, ten behoeve van de Algemeene Landsdrukkerij.

Zaterdag, 30 Juni.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Sociëteit: 1o. Bestek no. 15, grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten locaalspoorweg, van de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel af tot aan de stations Enschede en Hengeloo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23.6 KM.); 2o. Bestek no. 16, gebouwen en inrichtingen op de halte Boekeloo; 3o. Bestek no. 17, gebouwen en inrichtingen op het station Haaksbergen. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der maatschappij te Winterswijk.

Woensdag, 4 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht (Limburg), tusschen de kilometerraaien 42 en 43. Aanw. 27 Juni. Raming ƒ 23,500; 2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig. Aanw. 27 Juni.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 26 en 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Aanw. 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 6900.

Donderdag, 5 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling. Aanw. 28 Juni. Raming ƒ 3575.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aarlerikstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Aanw. 30 Juni. Raming ƒ 9000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Bergum, 26 Mei: 1o. het verbouwen van de school te Oenkerk; gegund aan A. S. Visser, te Tietjerk, voor ƒ 536;

2o. idem idem, te Oudkerk, aan R. A. de Jong, te Oenkerk, voor ƒ 1161;

3o. idem idem, te Giekerk, aan S. B. Sikma, te Oenkerk, voor ƒ 1420.

Gronsfeld, 31 Mei: 1o. het bouwen eener school met overdekte speelplaats, in het dorp Gronsfeld; ingek. 4 bilj., als:

Labhaije,	te Luik,	ƒ 10,867
Dupuits,	» Margraten,	» 10,232
Landij,	» Sittard,	» 8,999
Ubachs,	» Nieuwstad,	» 8,988

2o. het aanleggen van een kiezelweg van het dorp Gronsfeld naar de grens der gemeente St.-Geertruid; ingek. 5 bilj., als:

Laudij,	te Sittard,	ƒ 7555
Dupuits,	» Margraten,	» 6583
Ubachs,	» Nieuwstad,	» 6200
Straetman,	» Linne,	» 5880
Renkin,	» Hantin St.-Simon (Luik),	» 5318

Groningen, 31 Mei: onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema, het bouwen eener heerenbehuizing op een terrein, gelegen aan den Ubbo-Emmiussingel te Groningen; ingek. 8 bilj., als:

L. Oldenburger,	te Groningen,	ƒ 8700
J. Poelman,	» idem	» 8410
H. Kiel,	» idem	» 8200
D. S. Diddens,	» idem	» 7679
T. Y. Jelsma,	» idem	» 7647
E. Berkenbosch,	» idem	» 7550
H. Harms,	» idem	» 6974
J. Ibeling,	» idem	» 6957

gegund.

Venloo, 1 Juni, 1o het verrichten van verfwerken aan de gebouwen en kunstwerken langs de lijn Maastricht—Eindhoven:

1o. Verfwerk, inschrijvingen per M².

	Buitenwerk			Binnenwerk		
	1 maal	2 maal	3 ml.	1 maal	2 maal	3 maal
1e perc. Maastricht—Susteren.						
E. F. Aerts, Maastricht,	13	24	35	12½	23½	32
H. Lommen, Roermond,	15	30½	42	16	29	44
2e perc. Susteren—Reuver.						
H. Lommen, Roermond,	14	24	34	15	24	34
E. F. Aerts, Maastricht,	14½	27	40	15½	26	37
3e perc. Reuver—Blerik.						
H. Pollen, Venloo,	9	18	26	10	31	28
Gebr. De Quinze, idem	12	22	31	12	23	33
4e perc. Blerik—Deurne.						
Breijers, Horst,	13	21½	40	12	23½	38
Nelissen, idem	14	22	45	12½	24	40

5e perc. Deurne—Eindhoven.

C. de Hoan, Eindhoven, 22³/₅

2o. Behangerswerk, inschrijvingen per M².

H. P. J. v. Keulen, Rotterd.	ƒ 0.25
L. Bours, idem	0.23
J. Soree, idem	0.22
J. L. v. Daalen, Venloo,	0.20 voor Venloo
	0.22 voor buiten idem

Deventer, 2 Juni, het bouwen van 23 woningen, voor de commissie tot verbetering en opbouw van arbeiderswoningen, onder beheer van den architect H. van Harte Mz.; ingek. 12 bilj., als:

W. Schulkes,	te Deventer,	ƒ 33,793
Wed. Kerkhof & Zn.,	» idem	» 33,730
W. A. Korteling,	» idem	» 30,988
J. Witteveen,	» idem	» 30,564
Van der Spoel & Van Vorden,	» idem	» 30,300
G. Beltman,	» idem	» 30,200
G. Hofstee,	» idem	» 30,060
J. Pot Jz.,	» idem	» 29,668
E. v. d. Woerd,	» idem	» 29,568
A. J. Markerink,	» idem	» 28,625
W. J. Kolkert,	» idem	» 28,540
Wed. P. v. Egmond,	» idem	» 28,418

gegund.

's-Hage, 2 Juni: 1o. het maken van houten vloeren en kelders in de kazernen; minste inschr. was F. P. de Haas, te 's-Hage, voor ƒ 4500.

2o. het vernieuwen van bestratingen, glasramen en deuren in de militaire gebouwen; minste inschr. was J. M. Meijssen, te 's-Hage, voor ƒ 4060.

3o. het vernieuwen der zolderbalken, plafonds, stalvloeren en bestratingen der Alexanderkazerne; minste inschr. was F. P. de Haas, voor ƒ 4498.

4o. het aanbrengen van eenige noodzakelijke verbeteringen in het hospitaal; minste inschr. was F. P. de Haas, voor ƒ 2033.

5o. het verplaatsen en wijzigen van een smidse en van een oven in de geschutgieterij; minste inschr. was F. P. de Haas, voor ƒ 911.

Utrecht, 2 Juni: 1o. het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan eenige stedelijke gebouwen; ingek. 3 bilj., als:

J. v. Rossum,	te Utrecht,	ƒ 6400
G. Kühne,	» idem	» 6349
H. Vermeer,	» idem	» 5075

gegund.

2o. het leveren van 187,000 stuks getrokken Waalstraatklinkers; ingek. 2 bilj., als:

D. Brn. v. Asbeck, Arnhem,	ƒ 17.60 p. mille	
G. H. Reimer, Renkum,	» 16.95 »	»

Witmarsum, 2 Juni: het uitvoeren van verschillende werken, tot verbetering van de school voor openbaar lager onderwijs en de onderwijzerswoning in het dorp Dedgum; ingek. 8 bilj.; minste inschr. was Jitze J. Roode, te Makkum, voor ƒ 1698; gegund.

Nieuw-en-St.-Joosland, 2 Juni: het maken van een nieuwen uitwateringsduiker in den polderdijk; ingek. 2 bilj., als:

J. M. v. Ditmars,	te Middelburg,	ƒ 2280
H. v. Leerdam,	» Nieuw-en-St.-Joosl.,	» 2185

Ierseke, 2 Juni: het bouwen van een heerenhuis met souterrain voor D. H. Poelman, onder beheer van den architect I. Hage; gegund aan T. de Jonge, voor ƒ 4180.

Sliedrecht, 2 Juni: het bouwen van een boerenwoning met schuur te Groot-Ammers, voor Abr Seret Yz.; ingek. 5 bilj., als:

C. Bakkers Cz.,	te Papendrecht,	ƒ 4553
G. v. d. Hee,	» Ammerstol,	» 4100
J. Collée,	» Nieuwpoort,	» 3825
J. L. Briede,	» Streefkerk,	» 3705
A. v. d. Wal,	» Groot-Ammers,	» 3699

gegund.

Leiden, 2 Juni: 1o. het afbreken van verschillende lokalen; 2o. het maken van fabriksgebouwen met stoomketelbemetseling en stoomschoorsteen, in de Vesterstraat, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden; ingekomen 10 bilj., als:

J. N. v. d. Heijden,	te Leiden,	ƒ 33,333
J. J. Hasselbacht,	» idem	» 30,918
W. F. Muuren,	» Delft,	» 29,570
F. Los,	» Leiden,	» 29,424
G. Splinter,	» idem	» 28,290
L. Maas,	» idem	» 27,974
J. Meijer & Van 't Riet,	» idem	» 27,819
J de Vos,	» idem	» 27,800
C. G. v. Oerle,	» idem	» 27,777
M. Kapteijn den Boumeester & A. P. Planjer,	» idem	» 27,277

gegund.

Amersfoort, 4 Juni: 1o. het maken van een bijbouw en het uitvoeren van eenige werken, tot wijziging en herstelling aan het gebouw der hoogere burgerschool: ingek. 3 bilj., als:

J. G. v. d. Geest,	te Amersfoort,	ƒ 6900
J. C. v. Eijbergen,	» idem	» 5800
W. v. d Kooij,	» idem	» 5460

2o. het verrichten van verf- en behangerswerk aan het telegraafkantoor; ingekomen 3 bilj., als:

A. v. Daal,	te Amersfoort,	ƒ 184
J. Kok,	» idem	» 122
Ph. Smit,	» idem	» 107

3o. het uitdiepen van de haven en binnengrachten; ingek. 1 bilj. van:

T. W. Bonte,	te Amersfoort,	ƒ 2825

gegund aan de minste inschrijvers.

Amsterdam, 4 Juni: Bestek no. 310, het ophoogen van een gedeelte laaggelegen terrein aan de werkplaats der Holl. IJzeren-spoorwegmaatschappij, te Haarlem; ingek. 8 bilj., als:

P. Leenders,	te Utrecht,	ƒ 28,887
C. Bos,	» Dordrecht,	» 25,900
L. Kroonen,	» Uithoorn,	» 17,100
Joh. v. d. Bunt,	» Haarlem,	» 14,998
Bos,	» Haarlemmerm.,	» 14,743
J. v. d. Berg,	» Amersfoort,	» 13,950
Machielse,	» Katwijk a/Z.,	» 12,850
Jb. Schreuders,	» Kolhorn,	» 11,111

Beilen, 4 Juni: de verbouwing van het kerkgebouw der Chr. Gereformeerde gemeente; ingek. 3 bilj., als:

G. Mees,	te Beilen,	ƒ 2379
A. Padding,	» idem	» 2190.76
J. Schottemeijer,	» Hoogeveen,	» 2180

gegund.

Leiden, 4 Juni: de verbouwing van het perceel Haven no. 14, onder beheer van den architect W. C. Mulder; ingek. 7 bilj., als:

G. Splinter,	te Leiden,	ƒ 4186
J. Meijer & A. v. Riet,	» idem	» 4117
H. v. Borselen,	» idem	» 3894
H. Fillippo Hz.,	» idem	» 3879.55
A. Verhoog Jz.,	te Leiden,	ƒ 3833
W. v. d. Drift,	» idem	» 3654
N. Bink Jr.,	» idem	» 3641

gegund aan H. Filippo Hz.

Nijmegen, 4 Juni: 1o. het verbeteren der portierswoning bij het hospitaal, aldaar; minste inschr. was A. Beuning, te Nijmegen, voor ƒ 1860.

2o. het herstellen van vloeren, glasramen en pleisterwerk, van de kazernegebouwen; minste inschr. was H. W. van der Waarden, te Nijmegen, voor ƒ 3140.

Hoofdplaat, 5 Juni: de gewone jaarlijksche onderhouds- en vernieuwingswerken aan de zeewering en oververdediging van den Hoofdplaatpolder; minste inschr. was J. Jansen, te Hoek, voor ƒ 6999.

Neuzen, 5 Juni: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken, en het maken van werken tot dijksverbetering van den Nieuwe-Neuzenpolder; minste inschr. was D. Tholens, te Hoek, voor ƒ 28,699.

Wissekerke, 5 Juni: het verbeteren en onderhouden der waterkeerende werken van den calamiteusen polder Vliete; ingek. 6 bilj. als:

J. de Rijke Jr.,	te Stavenisse,	ƒ 2930
L. Schrier,	» Kolijnsplaat,	» 2680
M. Breas,	» idem	» 2663
P. Verburg,	» idem	» 2655
P. v. d. Berge,	» idem	» 2633
J. v. d. Band,	» Wissekerke,	» 2617

Delft, 5 Juni: 1o. het vernieuwen van schoorsteenen, vloeren en dakramen in de militaire gebouwen, aldaar; minste inschr. was D. J. Houtzager, te Delft, voor ƒ 3158.

2o. het herstellen van bestratingen, putbuizen, luiken enz.; minste inschr. was J. T. Luxemburg, te Delft, voor ƒ 4983.

Arnhem, 5 Juni: het verhoogen en verzwaren van kwelkaden in den dorpspolder Druten van het polderdistrict Maas-en-Waal in '83; minste inschrijver was C. van Heeren, te Leeuwen, voor ƒ 3070.

Leiderdorp, 6 Juni: het veranderen van 2 bruggen in den lagen Rijndijk en het leggen van 75 M. straat; ingek. 4 bilj., als:

P. v. d. Horst,	te Zoeterwoude,	ƒ 1654
P. de Graaff,	» Koudekerk,	» 1550
J. Vellekoop,	» Zoeterwoude,	» 1540
M. Splinter,	» Leiderdorp,	» 1150

gegund.

Amsterdam, 6 Juni: het bouwen van een nieuwe boerderij met stalling, voor Mr. J. W. H. Rutgers van Rozenburg, te Lutkemeerpolder; minste inschr. was Pijlman, te Haarlemmermeer, voor ƒ 8280.

Haarlem, 6 Juni: het vervangen door 2 gemetselde gewelfbruggen van de houten bruggen over de Slotertocht en over de Aalsmeerdertocht in den Venneperweg (Haarlemmermeerpolder); minste inschr. was J. Verhagen, te Haarlemmermeer, voor ƒ 7765.

's-Hage, 6 Juni: 1o. het onderhouden en herstellen van de werken aan de Nieuwe-Maas, het Scheur en de Hartel, van 1 Juli '83—30 Juni '84; ingek. 2 bilj., als:

G. de Hoog,	te Gorichem,	ƒ 32,134
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 29,860

2o. het herstellen der strekdammen nos. 8, 11, 24, 37 en 39, in de Boven-Merwede, van buitengewone winterschade; ingek. 5 bilj., als:

P. J. Roubos Jr.,	te Woudrichem,	ƒ 77.100
T. Volker,	» Dordrecht,	» 76,700
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 69,740
W. Volker,	» idem	» 66,962
C. Bos Cz.,	» idem	» 66,875

3o. het onderhoud der werken, behoorende tot de leidammen in het Zwolsche Diep, met de verlichting en afbakening van het vaarwater, van 1 Juli '83—30 Juni '84; ingek. 4 bilj., als:

L. J. Volker,	te Sliedrecht,	ƒ 20,900
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» idem	» 19,800
A. v. Kekem,	» idem	» 19,600
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 19,514

4o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van het vaarwater tusschen de beide leidammen in het Zwolsche Diep in de provincie Overijsel; 1 biljet ingekomen van T. Volker, te Dordrecht, à ƒ 0.71 per M³.

5o. het maken van stationsgebouwen, werken tot bewaking, beveiliging en afdeeling, en eenige verdere werken, voor het gedeelte Staveren—Sneek van den spoorweg Staveren—Leeuwarden; ingek. 7 bilj., als:

J. Kooy, Amsterdam,	ƒ 397,000
J. J. Bekker, Lent en A. D. v. Seters & Co., Nijmegen,	» 383,000
F. K. Ozinga, Amsterdam,	» 379,800
P. Verbruggen, Waddinksveen,	» 377,000
Gebrs. J. & J. Posthuma, Harlingen,	» 368,780

T. Hilarius, J. Dokter, Leeuwarden en H. G. Brouwer, ƒ 359,000
A. Kloots & J. B. Arends, 's-Hage, » 340.768

Spijkenisse, 7 Juni: het bouwen van een school en onderwijzerswoning, onder beheer van den bouwkundige A. Veenenbos; ingekomen 22 bilj., als:

N. Klaus,	te Dordrecht,	ƒ 28,680
C. A. Dekker,	» Roon,	» 28,200
F. v. Loo,	» Westmaas,	» 27,800
J. H. Segboer,	» Zevenbergen,	» 27,750
B. v. d. Nadort,	» Strijen,	» 27,300
J. C. Mallee,	» 's-Hage,	» 26,000
J. A. N. Lucas,	» Lage-Zwaluwe,	» 25,649
B. F. Muuren,	» Delft,	» 25,624
Joh. v. Bokkum,	» Spijkenisse,	» 24,900
Hk. Stuiver,	» Lekkerkerk,	» 24,275
G. M. Louter,	» Geervliet,	» 24,000
W. Louter,	» Spijkenisse,	» 23,999
F. Lindhout,	» Hellevoetsluis,	» 23,950
J. Meijboom,	» Hoogvliet,	» 23,800
J. G. Beversluis,	» N.-Beierland,	» 23,800
J. Struik,	» Pernis,	» 23,784
J. A. Bogaerts,	» Numansdorp,	» 23,700
L. v. Rhoon,	» Spijkenisse,	» 23,530
D. v. Bezeij,	» O.-Beierland,	» 23,480
K. v. Rhoon,	» Spijkenisse,	» 23,379.69
H. v. d. Houwen,	» Heenvliet,	» 23,268
L. de Neeff,	» Brielle,	» 22,767

gegund.

Hellendoorn, 7 Juni: het bouwen van een school met ameublement te Noetsel, gemeente Hellendoorn; ingek. 9 bilj., als:

G. J. Averdijk,	te Wijhe,	ƒ 10,500
C. Eckhardt,	» Almeloo,	» 10,079
J. Schuurman,	» Den Ham,	» 9,708
A. Spoor,	» Almeloo,	» 9,490
J. Kamphuis,	» idem	» 9,480
A. Schreuder,	» idem	» 9,309
G. Kappert,	» Rijssen,	» 9,256
F. Jansen,	» Nijverdal,	» 9,199
J. A. Miskotte & J. v. d. Berg Lz.,	» Hellendoorn,	» 9,139
Raming		» 10,180

2o. idem school met onderwijzerswoning te Daanlerveen, gemeente Hellendoorn; ingek. 7 bilj., als:

G. Jansen,	te Vriezeveen,	ƒ 13,750
A. Schreuder,	» Almeloo,	» 13,449
K. M. Spoor,	» idem	» 12,910
J. Kamphuis,	» idem	» 12,900
C. Eckhardt,	» idem	» 12,785
J. Wessels,	» Vriezeveen,	» 11,490
J. Schuurman,	» Den Ham,	» 10,947
Raming		» 10,284

3o. idem school in het dorp Hellendoorn; ingek. 7 bilj., als:

G. J. Averdijk,	te Wijhe,	ƒ 15,700
C. Eckhardt,	» Almeloo,	» 15,417
J. Schuurman,	» Den Ham,	» 13,872
Schreuder & Berneveld,	» Almeloo,	» 13,749
G. Kappert,	» Rijssen,	» 13,500
F. Jansen,	» Nijverdal,	» 13,480
J. v. d. Berg en J. A. Miskotte,	» Hellendoorn,	» 13,339
Raming		» 13,995

Noordwijk, 7 Juni: het bouwen van scholen, onder beheer van den architect T. van Balen:

	perc. 1 school en onderwijzers-woning te Ruischebrug (16 bilj.)	perc. 2 school te Engelbert (15 bilj.)	perc. 3 school te Oosterhoogebr. (15 bilj.)
H. Rookscheffer,	ƒ 11,423	ƒ 6000	ƒ 3515
J. Dieters,	14,300	6444	4223
H. H. Meersman,	13,050	6999	4142
J. H. Pot,	11,350	5860	3339
F. Dieters,	12,596		3980
T. Holthuis Sr.,	11,480	8300	3542
B. de Jong,	12,930	6900	4097
J. Moorman, Ruischebrug,	10,279	5595	4100
J. G. Boorsma, Groningen,	9,733	7280	3844
G. Huizinga,	12,468	6374	3738
K. Lentz,	10,989	5799	3299
A. J. Benninga,	11,886	6830	3578
J. K. v. Dijk,	11,010	6400	4200
T. Bos, Bedum,	11,600	6594	3289
J. Heling,	12.940	8220	4064
B. Huizinga,	11,680		
J. Blokzijl,		6544	

Onder nadere goedkeuring van den Raad gegund aan de laagste inschrijvers.

Amsterdam, 7 Juni: 1o. het herstellen van schoeiingen, losplaatsen en omrasteringen, en het verrichten van eenig onderhoudswerk op 's Rijks lijnbaan en op de geschutwerf; minste inschr. was C. J. Maks Jz., aldaar, voor ƒ 7251.

2o. het verrichten van eenige onderhoudswerken op 's Rijks werf; minste inschr. was Ph. Verbruggen, te Waddinksveen, voor ƒ 4800.

Haarlem, 7 Juni: het bouwen van 2 woningen voor het personeel bij het Noordhollandsch Kanaal; minste inschr. was H. Schuijt, te Alkmaar, voor ƒ 7980.

Leusden, 7 Juni: de verbouwing der onderwijzerswoning te Hamersveld; hoogste inschr. was B. v. Zijl, te Woudenberg, voor ƒ 3540; minste inschr. F. J. Gerritsen, te Doorn, voor ƒ 3135; aan wien het werk is gegund.

Arnhem, 8 Juni: het onderhouden van- en het doen van vernieuwingen en herstellingen aan het Rijksarchiefgebouw te Arnhem, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '84; minste inschr. was J. P. Welsing, te Arnhem, voor ƒ 2599.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 16 JUNI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 18 Juni.

Bunnik, te 9 uren, door het best. van het waterschap Rijn-en-Dijk, bij C. Broekhuijse: het leveren van 560 M³ grove grint, in 3 perceelen.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het verrichten van timmer-, schilder-, smee- en andere werken aan de marinierskazerne te Amsterdam.

Hulst, te 11½ uren, door het best. van het waterschap Stoppeldijk, in De Koning van Engeland: het bouwen van een wachtsluis, tusschen de bestaande sluizen te Kampen, gemeente Stoppeldijk. Inl. bij den ingenieur W. de Man, te Neuzen.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van den steenen bovenbouw van de brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten, en bijbehoorende werken; 2o. het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse, no. 14, op den hoek van de Jodenbreestraat en de Lazarussteeg; 3o. het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse, no. 4, in de Zwanenburgerstraat. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Amsterdam, te 11½ uren, door de Hollandsche IJzer-en-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 311, het maken van eene locomotieven- en rijtuigremise met brandstoffenbergplaats en verdere werken, op het stationsemplacement te Bussem. Raming ƒ 8500; 2o. het maken van 4 dubbele wachterswoningen van drijfsteenregelwerk, waarvan 2 aan den spoorweg Amsterdam—Haarlem en 2 aan den spoorweg Amsterdam—Hilversum, met bijbehoorende werken, in 2 perceelen. Raming resp. ƒ 9100 en ƒ 9700.

Helmond, te 3 uren, door Antoon Prinzen, in het café De Roskam: het bouwen van een heerenhuis, aldaar. Inl. bij den architect M. Dreesen, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Kapelle (N.-Br.), door burg. en weth.: de levering, plaatsing enz. van eene ijzeren brugleuning met metselwerk en daarbijbehoorende materialen.

Stein (bij Gouda), door Wed. P. van Zijll: het sloopen der thans bestaande woning, en het wederopbouwen van een nieuw woonhuis, koffiekamer en biljartzaal, enz.

Dinsdag, 19 Juni.

Leeuwarden, te 10 uren, aan den Arendstuin: het verbeteren van het hospitaal te Leeuwarden. Raming ƒ 6000. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, bij den opzichter van fortificatiën, te Leeuwarden.

Stavenisse, te 10 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Stavenisse, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap.

Nieuweramstel, te 12 uren, door burg. en weth., ten raadhuize aan den Amsteldijk: het dempen en rioleeren van een gedeelte sloot, achter de P.-C.-Hooftstraat. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel.

Alkmaar, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van het Ambacht van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht, in het logement Noordholland: 1o. het gewone onderhoud van den Veenhuizerdijk met aanhoorigheden, alsmede het benarden van een gedeelte van dezen dijk, ter lengte van ongeveer 280 M; 2o. het gewone onderhoud der Westfriesche dijkwerken, met de levering van alle benoodigde materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den opzichter A. Fray, te St.-Maarten.

Amsterdam, te 1 uur, door de firma J. Uphof, in De Roode Leeuw: het bouwen van 2 woonhuizen, gelegen te Ouderamstel aan den Omval, nabij Amsterdam. Inl. bij den ontwerper G. A. Ebbers, Beulingstraat 11, te Amsterdam.

Woerden, te 1 uur, in de infirmerie: het bouwen van een wachthuis en conducteurswoning bij de wagenloodsen, aldaar. Bilj. inzenden 18 Juni, vóór 3 uren, op het bureau der genie te Utrecht.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: het ophoogen van een gedeelte spoorweg tusschen Borne en Almeloo.

Groningen, 's avonds 8 uren, in De Beurs: het bouwen van een pakhuis aan den Heere-Binnensingel, op de perceelen kadastraal bekend K 1815 en 1816. Inl. bij den architect J. P. Hazeu.

Nieuwediep, door den eerstaanwezend ingenieur: 1o. het maken van een gebouw tot huisvesting van den bewaker en van werklieden bij de torpedomagazijnen te Helder. Raming ƒ 4750; 2o. het maken van eene badplaats voor het garnizoen te Helder en de wacht van het fort Erfprins, aldaar. Raming ƒ 3750.

Woensdag, 20 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk tot vorming van de losplaatsen. Raming ƒ 243,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van den Nederrijn, in de gemeenten Arnhem en Huisen, tusschen de kilometerraaien 23 en 24 der herziene rivierkaart. Raming ƒ 66,500.

Wolfertsdijk, door het best. van het waterschap Oud Wolfertsdijk, bij C. van Strien: 1o. de levering van onderscheidene Brabantsche dijksmaterialen, als: 1900 bos gaarden, 22,000 bos rijs, 18,000 stuks staken; 2o. de levering van 400 M³ grint voor onderhoud en 123 M³ voor aanleg; 3o. het vervoer van 426 M³ zand.

Makkinga, te 12 uren, door burg. en weth. van Ooststellingwerf: het vertimmeren van de onderwijzerswoning te Oosterwolde.

Oldeboorn, te 12 uren, ten gemeentehuize van Utingeradeel: het verbeteren van eenige waterlossingen, gelegen in het waterschap De Zwette, in Utingeradeel, Smallingerland en Opsterland. Inl. bij den opzichter F. Hoekstra, te Akkrum. Aanw. te 9 uren.

Peize, te 12 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van het schoolgebouw, aldaar, met bijlevering van materialen en ameublement. Inl. bij den bouwkundige H. Luinge, te Vries.

Maarsen, te 1 uur, door het best. der vereeniging »Sociëteit De Harmonie", in het gemeentehuis: het bouwen van een hotel met sociëteitszaal, koffie- en restauratiekamer, woning voor den kastelein enz., benevens stal met koetshuis, op een vrij terrein in de gemeente Maarsen. Inl. bij den architect C. Pothoven, te De Bilt.

Ruinerwold, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 48 leerlingen, met meubilair, en het bouwen eener onderwijzerswoning te Broekhuizen. Aanw. te 10 uren.

Zutfen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen M. J. van Duijl: het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, met uizondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijnen Arnhem—Deventer, Zutfen—Gronau en Almeloo—Salzbergen, in 18 perceelen. Inl. bij genoemden ingenieur en bij de opzichters te Velp, Zutfen, Lochem, Delden, Almeloo en Bentheim.

Amsterdam, te 3 uren, in het koffiehuis De Roode Leeuw: het bijbouwen aan de bestaande stoomdrukkerij van »Het Nieuws van den Dag," te Amsterdam, van een gebouw, ingericht tot expeditie, drukkerij, stereotypie enz., benevens het maken van eenige veranderingen in de bestaande drukkerij en perceel N.-Z. Voorburgwal no. 225, voor de heeren Roeloffzen & Hübner. Inl. bij den ing.-architect A. L. van Gendt.

's-Hage, te kantore van de IJsel-stoomtramwegmaatschappij: de werken, vervat in bestek no. 13 en no. 14, als: het maken enz. der trambaan tusschen Gouda en Oudewater, en van diverse overbruggingen voor die lijn.

Heerenveen, ter secretarie: de verbouwing der school, aldaar.

Finsterwold, door het gemeentebest.: de levering van 150 last goede klopkeien, franco op den wal te Oostwold.

Donderdag, 21 Juni.

Lunteren, te 11 uren, door burg. en weth. van Eede: het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning. Aanw. te 9 uren.

Kampen, te 1 uur, op het raadhuis: de levering van 25 à 30,000 HL. Engelsche- en 5000 HL. Duitsche gaskolen, ten behoeve der gemeentegasfabriek.

Amsterdam, door regenten van het Rozenhofje: het amoveeren van een perceel aan de Rozengracht en het maken van een nieuw gebouw met 27 woningen, enz., aldaar. Inl. bij de architecten G. B. Salm en A. Salm G.Bz.

Vrijdag, 22 Juni.

Middelburg, te 10 uren, door Gedeputeerde Staten: het maken van eene loopbrug aan den veerdam te Kamperland. Aanw. 16 en 19 Juni.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Raming ƒ 8235.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het herstellen van het onderdek en het vernieuwen van het bovendek der eerste doorlaatbrug in den Rijksgrooten weg Arnhem—Nijmegen. Raming ƒ 3060.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het doen van herstellingen aan- en het onderhouden, ged. '83, '84, '85 en 86, van het postkantoor te Tiel. Raming ƒ 6500.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene loods tot berging van telegraafmaterieel, te Venloo. Raming ƒ 10,950.

Scherpenisse, te 1 uur, bij C. Elenbaas: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde- kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het calamiteuse waterschap Scherpenisse. Aanw. 18 Juni, van 9—12 uren, te beginnen bij de dijkwachterswoning.

Zuidhorn, te 2 uren, door het waterschap Westerkwartier, in het gemeentehuis: het opruimen van de Kommerzijl, en daarvoor in de plaats bouwen van eene dubbele brug met wachtdeuren. Inl. bij den architect T. van Balen, te Groningen. Aanw. 20 Juni, te 10 uren.

Veendam, in het gemeentehuis: het amoveeren van eene oude en het bouwen van eene nieuwe school in de Kleinelaan, aldaar.

Zaterdag, 23 Juni.

Sliedrecht, te 11½ uren, door den architect J. Schotel (te Rotterdam), bij G. Blom van der Vlies Middenveer: het afbreken van het woonhuis B. 147 met annexe schuur, en het daarvoor in de plaats bouwen van een woonhuis met bijbehoorende werken.

Meppel, te 1 uur, door het gemeentebest.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met steenen landhoofden, en het maken van steenen walmuren. Raming ƒ 17,366,09.

Strijen, te 1 uur, bij M. de Nachtegaal: de levering van 300 HL. grove machine Roer-steenkolen, ten dienste van de beide stoomgemalen in den polder Het Oudeland van Strijen, te leveren vóór 15 Aug.

Diepenveen, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 240 leerlingen met overdekte speelplaats, ameublement en verder bijbehooren, aldaar. Inl. bij den architect H. Wesstra Jr., te 's-Hage. Aanw. te 10 uren.

Wolvega, door burg. en weth. van Weststellingwerf: 1o. te 11 uren: het bouwen eener school te Wolvega; 2o. te 1 uur: het bouwen eener school te Slijkenburg. Aanw.: te Wolvega 18 Juni, te Slijkenburg 19 Juni, beiden te 11 uren.

Maandag, 25 Juni.

Fijenoord, te 11 uren, door de commissie voor de Handelsinrichtingen op Fijenoord, te haren kantore: de levering van 200,000 KG. Duitsche steenkolen.

Wommels, door burg. en weth. van Hennaarderadeel: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning te Ytens. Bilj. inzenden vóór 11 uren ten gemeentehuize.

Dinsdag, 26 Juni.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen van eene conciergewoning bij het rechtsgebouw te Almeloo. Aanw. 22 Juni, te 1½ uren. Raming *f* 4350; 2o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Sliedrecht. Aanw. 21 Juni, te 1 uur. Raming *f* 13,350.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek no. 379, het maken van eene wachterswoning op het halte-emplacement Rilland-Bath.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met bijbehoorende werken, benevens onderwijzerswoning, met bijgebouwen. Inl. bij den architect J. B. van der Putten, te Helmond. Aanw. te 11 uren. (Herbesteding.)

Woensdag, 27 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. de uitvoering van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op het Pannerdensch kanaal, den Nederrijn en de Lek, met het onderhoud van 1 Juli '83—30 Juni '84. in 4 perceelen. Aanw. 20 Juni. Raming resp.: *f* 10,000, *f* 5000, *f* 20.000, *f* 28,500; 2o. de verbouw der stalgebouwen van het Valkenhuis te 's-Hage tot bureau's en magazijnen ten dienste van het departement van Financiën. Aanw. 20 Juni, Raming *f* 28,950.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van baggerwerk in het Zwartewater, tusschen den mond der Vecht en Hasselt. Aanw. 20 Juni. Raming *f* 0.45 per M³.

Kolijnsplaat, te 11 uren, door het dijksbest. van den polder Nieuw-Noordbeveland, in het gemeentehuis: het leveren en plaatsen van 3 rijszinkstukken, benevens het storten op- en langs de zijden dezer 3 zinkstukken. Inl. bij den waterbouwkundig-ambtenaar des polders, te Kolijnsplaat.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels, tot uitbreiding van het station Zwolle. Aanw. 19 en 20 Juni, te 11 uren. Raming *f* 175,000.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het verven van de bruggen binnen en buiten de gemeente en van die over de Workumervaart, aan deze gemeente behoorende, in 3 perceelen. Aanw. 20 Juni, te 3 uren en 21 Juni, te 11 uren.

Tjamsweer (bij Appingedam), door de architecten K. & H. Hoekzema, bij den logementhouder Van Slooten: het bouwen van een grafkelder op het kerkhof te Tjamsweer voor Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein. Aanw. te 10 uren.

Balk, ten gemeentehuize van Gaasterland: het stichten van een schoollokaal met onderwijzerswoning, te Nijemirdum.

Donderdag, 28 Juni.

Dordrecht, te 11 uren, bij J. C. van der Horst: het maken van 2 batterijen in het Land-van-Voorne, als een op den Noorddijk en een op den Penscherdijk. Aanw. 22 Juni, te 1 uur. Raming *f* 96,500. Bilj. inzenden 27 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den commandant in het 3e genie-commandement, te Dordrecht.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhoud van- en het verrichten van eenige werken behoorende tot het Noordzeekanaal. Aanw. 21 Juni. Raming *f* 77,500.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van 130,000 KG. machinekolen; 2o. 8000 KG. schaalkolen, of zooveel meer of minder als zal blijken benoodigd te zijn, ten behoeve van de Algemeene Landsdrukkerij.

Dieren, te 1 uur, ten kantore van den rentmeester van Baron Van Heeckeren van Wassenaer, op het Hof: het bouwen van een nieuw voorhuis, aan de bouwing »Oude Have" te Drempt. Inl. bij den architect Brink Evers, te Ellekom. Aanw. 22 Juni, te 11 uren.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het leveren en plaatsen van een ijzeren afsluithek om het terrein, de ijzeren hekken tusschen den doorrit en de binnenpleinen, en het verrichten van eenige bijkomende werken; alles ten behoeve der Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam. Aanw. 21 Juni, te 10 uren. Raming *f* 77,316.96.

Vrijdag, 29 Juni.

Oudewater, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van het geheele ameublement voor de in-aanbouw-zijnde school. Inl. bij den architect M. C. van Wijngaarden, aldaar.

Zaterdag, 30 Juni.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Sociëteit: 1o. Bestek no. 15, grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten locaalspoorweg, van de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel af tot aan de stations Enschede en Hengeloo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23.6 KM.); 2o. Bestek no. 16, gebouwen en inrichtingen op de halte Boekeloo; 3o. Bestek no. 17, gebouwen en inrichtingen op het station Haaksbergen. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der maatschappij te Winterswijk.

Maandag, 2 Juli.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 47 perceelen.

Woensdag, 4 Juli.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht (Limburg), tusschen de kilometerraaien 42 en 43. Aanw. 27 Juni. Raming *f* 23,500; 2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig. Aanw. 27 Juni; 3o. het verrichten van baggerwerk in de Waal nabij Bato's-erf, tusschen de kilometerraaien 62 en 64 der herziene rivierkaart. Aanw. 27 Juni. Raming *f* 9500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam–Hoorn. Aanw. 26 en 27 Juni, te 11 uren. Raming *f* 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Aanw. 27 Juni, te 11 uren. Raming *f* 6900.

Donderdag, 5 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling. Aanw. 28 Juni. Raming *f* 3575.

Vrijdag, 6 Juli.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aarlerikstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Aanw. 30 Juni. Raming *f* 9000.

Woensdag, 11 Juli.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst. Inl. bij den waarnemend eerstaanwezend ingenieur te Reenen en bij den hoofdopzichter A. J. Vorage, te Arnhem. Aanw. 4 Juli, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 3 en 4 Juli, te 11 uren. Raming *f* 18,195.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming *f* 50,000.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een gebouw voor Sluispersoneel te Sas-van-Gend. Aanw. 4 en 6 Juli. Raming *f* 16,300.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 11 Juli, te 11 uren. Raming *f* 643,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Langweer, 28 Mei: het bouwen eener nieuwe school, het leveren van nieuwe schoolmeubelen en het verbouwen eener onderwijzerswoning te Idskenhuizen:

Eerste perceel, school; ingek. 4 bilj., als:

Y. M. de Ree,	te St.-Nikolaasga,	*f* 5005
W. J. Gijsen,	» Woudsend,	» 4991
E. M. Hettinga,	» Langweer,	» 4596
D. K. Wielinga,	» Idskenhuizen,	» 4594

Tweede perceel, schoolmeubelen; ingekomen 3 bilj., als:

W. J. Gijsen,	te Woudsend,	*f* 698
S. J. Veltman,	» St.-Nikolaasga,	» 574
E. M. Hettinga,	» Langweer,	» 480

Derde perceel, onderwijzerswoning; ingek. 4 bilj., als:

W. J. Gijsen,	te Woudsend,	*f* 4290
D. K. Wielinga,	» Idskenhuizen,	» 3184
E. M. Hettinga,	» Langweer,	» 3007
Y. M. de Ree,	» St.-Nikolaasga,	» 3003

Massa; ingek. 2 bilj., als:

W. J. Gijsen,	te Woudsend,	*f* 9929
E. M. Hettinga,	» Langweer,	» 8080

gegund:

1e perc.	D. K. Wielinga,	te Idskenhuizen,	*f* 4594
2e »	E. M. Hettinga,	» Langweer,	» 480
3e »	Y. M. de Ree,	» St.-Nikolaasga,	» 3003

Sommige briefjes, niet aan de vereischten voldoende, zijn terzijde gelegd.

Beemster, 6 Juni: het veranderen van 2 scholen in de gemeente; gegund aan M. van der Lippe & D. van der Molen, te Beemster, resp. voor *f* 9578 en *f* 7818.

Groningen, 8 Juni: het bouwen van een behuizing aan de gracht buiten de voormalige Boteringepoort te Groningen, voor J. L. Muller, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 11 bilj., als:

E. Peters,	te Groningen,	*f*	4920
W. J. Okkes,	» Workum (prov. Friesl.),	»	4838
D. S. Diddens,	» Groningen,	»	4749
L. Oldenburger,	» idem	»	4550
T. Y. Jelsma,	» idem	»	4393
B. de Jong,	» idem	»	4333
J. de Vries,	» idem	»	4282
J. Ibeling,	» idem	»	4220
J. Poelman,	» idem	»	4190
D. Janssen,	» idem	»	4164
T. Holthuis,	» idem	»	4138

gegund.

's Bosch, 8 Juni: 1e perc. binnen- en buitenverfwerken op de lijn Utrecht—Bokstel; 2e perc. idem idem Breda—Eindhoven en de terreinen der centrale werkplaatsen en magazijnen te Tilburg.

	tweem. binnen-verfw. p. M².	tweem. buiten-verfw. p. M².	massa
perc. 1, M. H. Eijsvogel, Rotterd.,	*f* 0.23½	*f* 0.22½	1327.73
perc. 2, idem idem,	0.22⅜	0.21⅜	2500.395
perc. 1, W. Hendriks, 's-Bosch & M. Smits, Hedel,	0.40	0.24	1762.96
perc. 2, idem idem,	0.42	0.26	3485.08
perc. 1, H. P. Weijtens, Eindhoven,	0.22½	0.23½	1331.50
perc. 1, P. W. v. Hattum, Tuil,	0.28	0.22½	1436.08
perc. 1, J. J. Poth, Utrecht,			999.00
perc. 1, P. Willemsen, 's-Bosch,	0.27	0.27	1572.75
perc. 2, L. Broekhans. Tilburg.	0.32	0.28	3309.80
perc. 2, W. J. Baijens, Waalwijk,	0.33	0.29	3423.22

Alzoo zijn de minste inschrijvers:
perc. 1, J. J. Poth, te Utrecht; perc. 2, M. H. Eijsvogel, te Rotterdam.

Leeuwarden, 9 Juni: het veranderen en inrichten tot bewaarschool van de oude gemeenteschool no. 6, op het Zuidvliet, met annexe werken; ingekomen 6 bilj., als:

H. v. d. Heide,	te Leeuwarden,	*f*	2906
A. C Bakker,	» idem	»	2780
H. Keijzer Jz.,	» idem	»	2767
P. Boermans,	» idem	»	2666
H. Steffens,	» idem	»	2594
A. Braaksma,	» idem	»	2209

gegund.

Twijzel, 9 Juni: het afbreken en wederopbouwen van eene schuur voor N. B. Kloosterman, onder beheer van den architect A. Velding; ingek. 5 bilj., als:

H. v. Keimpema,	te Minnertsga,	*f* 1799
K. v. d. Veen,	» Drachten,	» 1688
H. P. Bos,	» Kooten,	» 1654
D. S. v. d. Meer,	» Drogeham,	» 1430
A. S. v. d Meer,	» idem	» 1427

gegund.
Raming *f* 1600

's-Hage, 11 Juni: 1o. het veranderen van 2 gedeelten grintweg in straatweg, in den weg door het Westland, onder de gemeenten Loosduinen en Naaldwijk; minste inschr. was C. M. Roozenburg, te Naaldwijk, voor *f* 16,993.

2o. het uitdiepen van 2 gedeelten van den Hollandsche-IJsel, boven en beneden de Haastrechtschebrug, prov. Zuid-Holland; minste inschr. was J. van Heek, te Ouderkerk a/d. IJsel, voor *f* 1701.

Amsterdam, 11 Juni: het verbouwen van perceel no. 75, op de Lindengracht, aldaar, onder beheer van den architect J. W. Meijer; ingek. 10 bilj., als:

A. Paans,	*f*	10,880
F. Rijke & Co.,	»	10,840
H. de Haan,	»	9,300
Rijnders & Repko,	»	8,900
C. Rietsnijder,	»	7,890
J. A. Haak,	»	7,658
J. v. Voorthuizen,	»	7,235
H. F. Roemers,	»	6,800
J. Nomes Pz.,	»	6,560.50
L. Bouman Jr.,	»	5,660.74

Amsterdam, 11 Juni: het sloopen en vervoeren van het tijdelijk schoolgebouw op het Mariniersplein, en het wederoprichten op de gedempte Houtgracht; ingek. 5 bilj., als:

H. C. Dorlas.	te Amsterdam,	*f*	3860
G. Woud,	» idem	»	3333
J. Kruiswijk,	» Abkoude,	»	2880
R. Repko,	» Amsterdam,	»	1883
A. v. Wensveen,	» idem	»	1735

Groningen, 11 Juni: het leveren en leggen van gegoten-ijzeren spoelbuizen met afsluiters en van gegoten-ijzeren burries met deksels; minste inschr. was G. A. Rosenkötter, te Groningen, voor *f* 9491.87½.

Amsterdam, 12 Juni: minste inschr. voor de verschillende leveringen aan het departement van koloniën waren:

1. 52 ijzeren geldkisten, G. Telder, Kampen, *f* 2058.
2 damast, rips en saai, J. Smulders & Co., 's-Hage, *f* 1023.60.
3. diverse ijzeren bouten en klinknagels, Van den Berg & Co., Amsterdam, *f* 1023.97.
4. id. id. en id., dezelfde, *f* 376.05.
5. weeg- en meetwerktuigen, geene geldige inschrijvingen.
6 id. en id., J. C. Deckers, Leur, *f* 1675.85.
7. sloepsriemen, hoosvaten en pagaaiers, B. Schilte & Zn., IJselstein. *f* 1518.40.
8. sloepsriemen, Wed. H. C. Feijnt en Zn., Amsterdam, *f* 3886.45.
9. id., dezelfde, *f* 3575.
10. id., dezelfde, *f* 2960.55.
11. dek- en patentglazen, G. H. v. Hengel & Co., Rotterdam, *f* 2882.50.
12. 36 metalen lichtpoortjes, dezelfde, *f* 1548.
13. diverse koperen bouten en klinknagels, L. J. Enthoven & Co., 's-Hage,
14. divers borstelwerk, P. H. de Jong, Amsterdam, *f* 3059.20.
15. 3035 bladen middelblik, H. de Heus & Zn., Rotterdam, *f* 410.84.
16. 3000 id., en 200 bladen ijzerblik, dezelfden, *f* 475.03.
17. 27200 KG. platlood, A. D. Hamburger, Utrecht, *f* 4376.48.
18. 17,000 id. id., dezelfde, *f* 2735.30.
19. 4200 id. divers zink, dezelfde, *f* 896.70.
20 2200 id.. en 2000 KG. spiauter, dezelfde, *f* 808.31.
21. 1000 KG. phosphortin en 100 KG. soldeertin, Gebr. Abrahams, 's-Hage, *f* 2249.
22. gereedschap, W. Hoven & Zn., id., *f* 982.68.
23. id., D. S. M. Kalker, Amsterdam, » 1678.
24. id., dezelfde, *f* 1482.11.
25. glasruiten, L. Masion, Dordrecht, *f* 579.90
26. id., dezelfde, *f* 504.
27. verfwaren, H. F. Korthals & Co., Amsterdam, *f* 1339.10
28. 18,500 KG. zinkwit, J. B. Kroon & Co., id., *f* 4301.25.
29. 7000 KG. gekookte lijnolie, F. Alberdingk & Zn., id., *f* 1837.50.
30. hang- en sluitwerk, Verweegen & Kok, id., *f* 1516 75.
31. staafijzer en gegalvaniseerd ijzerdraad, Hotz & Co., Rotterdam, *f* 3100.
32. verfwaren, C. F. Fleumer, Amsterdam, *f* 1400.
33. 12,000 KG. zinkwit, J. B. Kroon & Co., id., *f* 2790.
34. 8000 id. id., dezelfde, *f* 1860.
35. 12,500 id. ongekookte lijnolie, F. Alberdingk & Zn., *f* 3186.25.
36. 12,500 id. gekookte id., dezelfde, *f* 3281.25.
37. 12,000 KG. loodmenie, Gebr. Abrahams, 's-Hage, *f* 2396.40.
38. 2000 KG. ijzermenie, C F. Fleumer, Amsterdam *f* 233.20.
39. divers ijzer, Hotz & Co., Rotterd., *f* 2158.
40. draadnagels, N. C. Witsen, Amsterdam, *f* 1578.75.
41. id., D. S. M. Kalker, id., *f* 1259.50.
42 id., Gebr. J. A. & H. Donker, Delft, *f* 1137.
43. spijkers en nagels, D. S. M. Kalker, Amsterdam, *f* 2597.
44. 200 bladen huidkoper, Gebr. Abrahams, 's-Hage, *f* 1027.15.
45. 1000 M. hennepslangen, Crans & Co., id., *f* 625.
46. 400 diverse gegoten ijzeren buizen, Merrem en La Porte, Amsterdam, *f* 13,072.60.
47. 1000 gegalvaniseerd-ijzeren emmers, Levelt en Schwiep, Rotterdam, *f* 550.
48. gereedschap, D. S. M. Kalker, Amsterdam, *f* 931.
49. hang- en sluitwerk, Verweegen en Kok, id., *f* 1680.
50. id. D. S. M. Kalker, id., *f* 1580.

Utrecht, 12 Juni: het maken van eene goederenloods en het doen van aanhoorige werken op de Handelskade te Amsterdam; minste inschr. was W. P. van der Laan, te Rotterdam, voor *f* 11,853.

Nieuweramstel, 12 Juni: het rioleeren en bestraten van de Rustenburgerstraat en het Wenslauerpad; minste inschr. was Rijnders, te Haarlem, voor *f* 13,777.

Haarlem, 12 Juni: het bouwen van de R. K. kerk met toren voor de parochie van den H. Dominicus, onder beheer van den architect E. J. Margry; ingek. 21 bilj., waarvan 3 van onwaarde, als:

	voor kerk zonder torenspits	met torenspits
W. Westerhof, Weesp,	*f* 150,000	*f* 163,000
E. v. Klaarwater, Bussem,	150,000	162,000
A. A. v. Dommelen, Leiden,	149,990	159,990
W. Tielens, Utrecht,	149,980	159,980
D. A. Braakenberg, Haarlem,	148,324	157,719
G. Majoor, Bussem,	148,000	160,000
P. Andriessen, Hilversum,	144,000	154,000
B. Zuithof, Haarlem,	141,400	153,000
W. T. Teeuwissen, 's-Hage,	138 890	150,835
J. P. A. Nelissen, Haarlem,	135,950	145,850
J. W. v. Vloten, Utrecht,	134,389	146,859
H. v. d. Sande, Rotterdam,	133,756	142,365
P. Rings, Zandpoort,	129,870	137,720
H. Stelwagen, Rotterdam,	126,126	135,935
B. v. Schadewijk, Hilversum,	125,000	135,602
Wed. G. Camesi & Co., Rotterdam,	124,653	135,213
J. v. Groenendael, Nunhem,	123,957	133,597
J. Slenters, Delft.	121,059	129,928

gegund.

s-Hage, 12 Juni: het maken van een gebouw, bevattende administratie- en vergaderzalen, conciergewoning enz., aan de Lange-Beestenmarkt, voor de Nederlandsch-Indische spoorwegmaatschappij, onder beheer van den architect H. Wesstra Jr.; ingek. 9 bilj., als:

A. v. Jaarsveld,	te 's-Hage,	*f*	52,500
A. Nater & B. de Baan,	» idem	»	42,700
Tom & v. Bergen Henegouwen,	» idem	»	42,499
Gebr. De Vos,	» idem	»	42,399
C. Meijers,	» idem	»	42,273
Raasveldt en Gerritse,	» idem	»	42,100
A. Stigter,	» idem	»	41.695
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	»	40.775
E. M. Rood,	» 's-Hage,	»	39,372

gegund.

s-Hage, 12 Juni: het ontgraven van het terrein voor den bouw der passage Buitenhof—Achterom met bijbehoorende werken, onder beheer van de architecten J. C. van Wijk en H. Wesstra Jr.; ingek. 15 bilj., als:

C. Wijbrands,	te 's-Hage,	*f*	14,555
P. Kraaijeveld,	» idem	»	14,000
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	»	13,000
J. N. Boers,	» 's-Hage,	»	12,880
J. J. v. Sonsbeek,	» idem	»	12,754
E. M. Rood,	» idem	»	12,680
J. de Bruin,	» idem	»	12,550
A. Machielsen,	» Katwijk,	»	12,300
A. F. Vroomans,	» 's-Hage,	»	12,100

W. Lamkamp, te 's-Hage, » 11,995
Tom & Van Bergen Henegouwen, » idem » 11,780
W. P. Teeuwisse, » idem » 11,500
G. J. v. d. Horst, » idem » 11,200
G. Keij, » Rotterdam, » 10,750
gegund.

Breda, 12 Juni: het vernieuwen van kozijnen met glasramen in kazernegebouwen, alsmede het vernieuwen van vloeren enz.; ingekomen 4 bilj., als:
C. Bastiaanse, ƒ 3931
A. Gorren, » 3868
H. v. Loon, » 3850
J. J. Hornstra, » 3793

Dokkum, 13 Juni: perceel 1, het herstel van vallaten, bruggen, molenaars- en sluiswachterswoning enz. in den polder Oost-en-Westdongeradeel; ingek. 3 bilj., als:
Wed. G. J. R. v. d. Werff, te Dokkum, ƒ 495
F. Osinga, » Aalzum, » 473
S. Erich, » Anjum, » 418
perc. 2, het herstel en onderhoud der zeesluis te Ezumazijl, met bijbehoorende werken; ingek. 2 bilj, als:
M. J. Zijlstra, te Ee, ƒ 828
J. Blom, » Anjum, » 749
beiden gegund.

Hellevoetsluis, 13 Juni: eenige werkzaamheden aan gebouwen en inrichtingen van het maritieme etablissement; minste insch. was W. van Leeuwen, te Hellevoetsluis, voor ƒ 8971.

Oosterhout (gem. Valburg), 13 Juni: het verbouwen der openbare school te Oosterhout, en het leveren en stellen van schoolmeubelen; ingekomen 7 bilj., als:
N. v. Eck, te Nijmegen, ƒ 6948
J. Muller, » Arnhem, » 6543
J. E. Lamers, » Oosterhout, » 6540
P. Hereman & J. Penders, » Nijmegen, » 6314
G. J. v. Lier en H. Straatman, » Arnhem, » 6031
J. S. Grandjean en W. Theunissen, » Nijmegen, » 5348
A. v. Genderen, » Heteren, » 5299
gegund.

's-Hage, 13 Juni: het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op den Geldersche-IJsel, met het éénjarig onderhoud, in 3 perceelen; perc. 1 ingekomen 4 bilj, als:
R. A. v. d. Bergh, te Pannerden, ƒ 22.587
J. H. v. Hezewijk, » Lobit, » 20,990
F. E. Terwindt, » Pannerden, » 20,320
H. A. Pauwen, » West-Pannerden, » 19,900
perc. 2 ingek. 3 bilj., als:
J. H. Hoyinck, te Pannerden, ƒ 17,900
F. E. Terwindt, » idem » 16,232
H. A. Pauwen, » West-Pannerden, » 16,050
perceel 3 ingekomen 2 bilj., als:
D. Sul, te Kampen, » 30,537
F. E. Terwindt, » Pannerden, » 27,249
2o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Boven-, Beneden- en Nieuwe-Merwede, met het éénjarig onderhoud, in 4 perceelen; perc. 1 ingek. 3 bilj., als:
C. de Hoog, te Gorichem, ƒ 29,990
L. Kalis Kz., » Sliedrecht, » 28,900
W. Volker, » idem » 28,700
perc. 2 ingek. 3 bilj., als:
T. de Groot, te Giesendam, ƒ 17,858
W. Volker, » Sliedrecht, » 17,845
L. Kalis Kz., » idem » 17,400
perc. 3 ingek. 3 bilj., als:
G. D. Bolier, te Sliedrecht, ƒ 33,900
C. Hartog, » idem » 33,740
W. Volker, » idem » 33,600
perc. 4 ingek. 3 bilj., als:
Ph. Verbruggen, te Waddinksveen, ƒ 30,400
P. H. de Bekker, » Empel, » 27,287
L. A. v. Haaften, » Sliedrecht, » 25,900
3o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, tegenover de Vergulde Hand, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats; ingekomen 5 bilj, als:
A. L. v. Wijngaarden IJz., Sliedrecht, ƒ 229,500
M. C. de Jong PMz., idem » 217,900
A. Volker Lz., Sliedrecht en P. A. Bos, Gorichem, » 210,000
L. Kalis Kz., Sliedrecht, » 207,400
L. A. v. Haaften, idem » 197,700
4o. het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Herwijnen en Zuilichem; ingek. 6 bilj., als:
J. H. v. Hezewijk, te Lobit, ƒ 36,900
G. Straatman, » Linne, » 33,900
A. L. v. Wijngaarden IJz., » Sliedrecht, » 33,450
G. J. Mol, » Kuilenburg, » 33,119
H. v. Anrooy Jz., » Nieuwaal, » 33,000
A. G. Huyskes, » Hedel, » 29,818

Haarlem, 14 Juni: het herstellen en verbeteren van hoofden op het noorderstrand en het voortzetten der voorziening van den onderzeeschen oever langs het zuiderstrand van Vlieland; minste inschr. was C. Bos Az., te Dordrecht, voor ƒ 40,440.

Oudalblas, 14 Juni: het maken van eenige veranderingen aan de openbare school, aldaar, onder beheer van den architect A. Vermaes, te Sliedrecht; ingek. 6 bilj., als:
A. Bakker, te Papendrecht, ƒ 2248
M. v. d. Plaat, » Oudalblas, » 2195
F. Breedveld, » idem » 2190
L. v. Dalen, » Hendrik-Idoambacht, » 2170
M. Breedveld, » Oudalblas, » 1927
G. Nijhof, » idem » 1918
gegund.

Arnhem, 15 Juni: het vervangen van een gedeelte grintbaan door klinkerbestrating te Lent, op den Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen; minste inschr. was G. H. van der Heijden, te Arnhem, voor ƒ 5656.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 23 JUNI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 25 Juni.

Fijenoord, te 11 uren, door de commissie voor de Handelsinrichtingen op Fijenoord, te haren kantore: de levering van 200,000 KG. Duitsche steenkolen.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vervangen van de vaste houten brug over de Egelantiersgracht langs de Lijnbaangracht, door eene brug met gemetselde landhoofden en geconstrueerd ijzeren draagjukken; 2o. het bouwen van de hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor jongens in de Marnixstraat; 3o. het verbreeden van een gedeelte van de Kostverloren Vaart. Inl. voor 1o. en 2o. bij den stadsarchitect en voor 3o. bij den stadsingenieur, beiden raadhuis.

Groningen, 12¾ uren, door burg. en weth.: het leggen van een riool met zinkputten en het bestraten van de Lissabonsteeg.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het afgraven van den berm langs den kunstweg aan het strand te Scheveningen.

Wommels, door burg. en weth. van Hennaardieradeel: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning te Ytens. Bilj. inzenden vóór 11 uren ten gemeentehuize.

Dinsdag, 26 Juni.

Amsterdam, te 12 uren, door de directie van den stoomtramweg Bussem—Huizen, in het café-Krasnapolsky: het maken der aardebaan, het leggen der sporen, wissels en spoorwegkruising, en het maken van eenige houten gebouwtjes, met de daarmee in-verband-staande en bijkomende werken, ten behoeve van dien tramweg. Bilj. inzenden 25 Juni, vóór 's avonds 8 uren, aan het technisch bureau van den ingenieur N. H. Nierstrasz, te Utrecht.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen van eene conciergewoning bij het rechtsgebouw te Almeloo. Raming ƒ 4350; 2o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Sliedrecht. Raming ƒ 13,350.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek no. 379, het maken van eene wachterswoning op het halte-emplacement Rilland-Bath.

Beek-en-Donk, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met bijbehoorende werken, benevens onderwijzerswoning, met bijgebouwen. Inl. bij den architect J. B. van der Putten, te Helmond. Aanw. te 11 uren. (Herbesteding.)

Hoek, te 6 uren, door het best. van het waterschap Loven-en-Willemskerke, bij P. Bareman: het maken van werken, tot dijksverbetering, van steenglooiing enz., met het onderhoud tot 30 April '84. Aanw. 25 Juni, van 1—3 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van: 1o. 300.000 Waalsteenen, miskleurig hardgrauw; 2o. 1200 heipalen, lang 16 M.; 3o. 172,575 M³ fundeeringhout.

Haarlem, door den architect S. Roog: het amoveeren van perceel no. 23 aan de Anegang, aldaar, en het bouwen van een woon- en winkelhuis. Inl. bij genoemden architect, Kampereiland, no. 40, aldaar.

Woensdag, 27 Juni.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. de uitvoering van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op het Pannerdensch kanaal, den Nederrijn en de Lek, met het onderhoud van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 4 perceelen. Aanw. 20 Juni. Raming resp.: ƒ 10,000. ƒ 5000. ƒ 20,000, ƒ 28,500; 2o. de verbouw der stalgebouwen van het Valkenhuis te 's-Hage tot bureau's en magazijnen ten dienste van het departement van Financiën. Aanw. 20 Juni, Raming ƒ 28,950.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van baggerwerk in het Zwartewater, tusschen den mond der Vecht en Hasselt. Aanw. 20 Juni. Raming ƒ 0.45 per M³.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: 1o. het verrichten van schilder-, pleister-, metsel-, straat-, timmer- en andere werkzaamheden op 's Rijks werf te Amsterdam; 2o. het leveren van eene partij plaat-, hoek- en roosterijzer.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het opgraven van de Wehestervaart, de Zwaluwetocht en de Kleine-A.

Steenderen, te 11 uren, bij C. Boogman: het bouwen van een woonhuis voor H. A. Rikkert, aldaar. Inl. bij den opzichter G. Noij, te Hoogkeppel.

Mijdrecht, te 11 uren, bij A. W. Snoek: het maken van een woonhuis en bijgebouw, ingericht voor zuivelbereiding, in den polder Groot-Mijdrecht. Inl. bij den opzichter J. van der Breggen, te Uithoorn.

Kolijnsplaat, te 11 uren, door het dijksbest. van den polder Nieuw-Noordbeveland, in het gemeentehuis: het leveren en plaatsen van 3 rijszinkstukken, benevens het storten op- en langs de zijden dezer 3 zinkstukken. Inl. bij den waterbouwkundig-ambtenaar des polders, te Kolijnsplaat.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels, tot uitbreiding van het station Zwolle. Raming ƒ 175,000.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het verven van de bruggen binnen en buiten de gemeente en van die over de Workumervaart, aan deze gemeente behoorende, in 3 perceelen.

Tjamsweer (bij Appingedam), door de architecten K. & H. Hoekzema, bij den logementhouder Van Slooten: het bouwen van een grafkelder op het kerkhof te Tjamsweer voor Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein. Aanw. te 10 uren.

Balk, ten gemeentehuize van Gaasterland: het stichten van een schoollokaal met onderwijzerswoning, te Nijemirdum.

Donderdag, 28 Juni.

Wolfertsdijk, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten en gedeeltelijk vernieuwen van de school te Oostkerke; 2o. het vergrooten der onderwijzerswoning te Oudsabbinge. Inl. bij den architect D. de Koning, te Goes, Aanw. 25 Juni, te 5 uren, te beginnen aan de school te Oostkerke.

Dordrecht, te 11 uren, bij J. C. van der Horst: het maken van 2 batterijen in het Land-van-Voorne, als een op den Noorddijk en een op den Penscherdijk. Raming ƒ 96,500. Bilj. inzenden 27 Juni, vóór 3 uren, op het bureau van den commandant in het 3e genie-commandement, te Dordrecht.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het onderhoud van- en het verrichten van eenige werken behoorende tot het Noordzeekanaal. Raming ƒ 77,500; 2o. het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa. Raming resp.: ƒ 25,250 en ƒ 14,300.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van 130.000 KG. machinekolen; 2o. 8000 KG. schaalkolen, of zooveel meer of minder als zal blijken benoodigd te zijn, ten behoeve van de Algemeene Landsdrukkerij.

Dieren, te 1 uur, ten kantore van den rentmeester van Baron Van Heeckeren van Wassenaer, op het Hof: het bouwen van een nieuw voorhuis, aan de bouwing »Oude Have" te Drempt. Inl. bij den architect Brink Evers, te Ellekom.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het leveren en plaatsen van een ijzeren afsluithek om het terrein, de ijzeren hekken tusschen den doorrit en de binnenpleinen, en het verrichten van eenige bijkomende werken; alles ten behoeve der Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam. Raming ƒ 77,316.96.

Oosterbeek, 's avonds 6 uren, in De Ploeg: 1o. het bouwen van eene schuur bij Den Hes, onder Arnhem, met bijlevering van materialen; 2o. eenige reparaties aan het huis Den Hes. Bestek ter inzage bij den timmerman Ten Tije, op het landgoed Mariendaal, onder Arnhem. Aanw. van 3—5 uren.

Vrijdag, 29 Juni.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het wegruimen van het in de Zuiderzee gezonken vaartuig »Vrouw Egberdina."

Vianen, te 12 uren, door het best. van den polder De Eendracht: 1o. het stichten der gebouwen voor een stoomgemaal voor den polder De Eendracht te Leksmond; 2o. het leveren en stellen van een stoomwerktuig met toebehooren in die gebouwen. Inl. bij den ingenieur P. A. Korevaar, te Vrijenban.

Oudewater, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van het geheele ameublement voor de in aanbouw-zijnde school. Inl. bij den architect M. C. van Wijngaarden, aldaar.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het herstellen en verbeteren van de Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Amsterdam. Raming ƒ 1420; 2o. het herstellen en verbeteren van de Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Rotterdam. Raming ƒ 3145.

Leeuwarden, te 1 uur, door het prov. best.: het opruimen van ondiepten uit kanalen en vaarwaters der provincie, in 3 perceelen. Inl. bij den ingenieur van den provincialen waterstaat.

Zaterdag, 30 Juni.

Putten (op de Veluwe), te 10 uren, door de Hotel-en-Bouwmaatschappij, bij Wed. J. van Dam: het bouwen van een hotel. Inl. bij den bouwkundige Joh. Pannevis, te Utrecht.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de Sociëteit: 1o. Bestek no. 15, grond- en kunstwerken ten behoeve van de gedeelten locaalspoorweg, van de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel af tot aan de stations Enschede en Hengeloo der Staatsspoorwegen. (Lengte 23.6 KM.); 2o. Bestek no. 16, gebouwen en inrichtingen op de halte Boekeloo; 3o. Bestek no. 17, gebouwen en inrichtingen op het station Haaksbergen. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der maatschappij te Winterswijk.

's-Hage, te 12 uren, door het best. van de St.-Jozefsgezellen-vereeniging, in het lokaal no. 150a Zuidoost-Buitensingel: het bouwen van een gezellenhuis met aanhoren. Inl. bij den architect W. B. van Liefland, te 's-Hage, tusschen 9 en 10 uren 's morgens. Aanw. 27 Juni, te 11 uren.

Buitenpost, te 12 uren, in het gemeentehuis van Achtkarspelen: 1o. het maken van een bruggetje in den straatweg te Surhuisterveen over de Neeltjewijk, en het maken van nieuw beschoeiinghout enz. aan de brug over de Pieter-Binneswijk; 2o. het herstraten van gedeelten straatweg onder Surhuisterveen—Rottevalle en Harkema—Opeinde, gedeeltelijk met nieuwe- en gedeeltelijk met oude steen; 3o. het leveren van 100 stère grint voor de gemeentewegen; 4o. het van-buiten-verven van de onderwijzerswoning te Augustinusga. Aanw. van perc. 1, 28 Juni, te 11 uren, te Surhuisterveen.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het doen van eenige veranderingen aan de gemeenteschool no. 10. Bilj. inzenden 29 Juni, vóór 's avonds 8 uren.

's-Hage, te 1½ uren, door de Westlandsche Stoomtramwegmaatschappij, op het station der H. IJ. S. M.: Bestek no. 5, het maken van eene locomotief- en rijtuigenremise met brandstoffenbergplaats op het stationsplein te Naaldwijk. Inl. op het bureau van den hoofdopzichter H. Tol, station H. IJ. S. M. Aanw. 27 Juni, te 1 uur.

Amsterdam, te 3 uren, door het best. van het Evang.-Luthersch

Diakonie-wees- oude-mannen-en-vrouwenhuis: het bouwen van een diakonieweeshuit op de Weteringschans bij de Huidekoperstraat, aldaar, met de levering van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt.

Muntendam, te 4 uren, in het gemeentehuis, bij L. Mulder, door het best. van het waterschap De Munte: de levering en stelling van een horizontaal-werkend stoomwerktuig, met 2 stoomketels en verder toebehooren, ten dienste van een stoomwatergemaal in het waterschap De Munte. Bestekken verkrijgbaar bij den werktuigkundige H. Landeweer, te Martenshoek. Aanw. te 10 uren, bijeenkomst in het stationskoffiehuis, tegenover het station Zuidbroek.

Empel, te 4 uren, door het polderbest. bij Jan van Lith: het maken van minstens 900 M² steenglooiing aan den Maasdijk, aldaar. Inl. bij den secretaris-penningmeester, te 's-Bosch en bij den opzichter F. van Dijk, te Empel.

Groningen, 's avonds 8 uren, door den architect G. Nijhuis, in Het Huis De Beurs: het vertimmeren der behuizing, bewoond door F. Brugsma, in de Oude-Ebbingestraat, A 152. Aanw. 27 Juni, te 9 uren.

Maandag, 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het prov. best.: het verbeteren van de vaart Edam—Monnikendam—Het Schouw, met het maken der daartoe behoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat, te Haarlem. Aanw. 27 en 28 Juni, te 10 uren, te beginnen bij Het Schouw aan het Noordhollandsch kanaal. Raming ƒ 181,800.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 47 perceelen.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 314, het maken van eene tunnel met grondkeermuren, toegangspaden en bijkomende werken, op het stationsemplacement Delft. Inl. op het bureau van den ingenieur van den weg. Raming ƒ 46,000.

Dinsdag, 3 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: de levering van 350 tonsteenen, als: 100 van de 4e soort, 50 van de 5e soort, 200 van de 6e soort.

Sneek, te 12 uren, door den burgemeester van Wijmbritseradeel, op het gemeentehuis: de vernieuwing van de brug in den grintweg van Scharnegoutum naar IJsbrechtum, even bewesten eerstgenoemd dorp. Aanw. 2 Juli, te 10 uren.

Bolsward, bij den gardiaan J. Mulder, in het St.-Antoniegasthuis: eenige belangrijke herstellingen aan de boerenhuizing, bewoond door M. S. IJkema, te Winsum. Aanw. 25 Juni, te 11 uren.

Wie (onder Nes), bij den landbouwer D. P. Feitsma: het bouwen van een nieuw lijtshuis bij- en eenige buitengewone herstellingen aan zijne woning. Aanw. 28 Juni, te 2 uren.

Woensdag, 4 Juli.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht (Limburg), tusschen de kilometerraaien 42 en 43. Aanw. 27 Juni. Raming ƒ 23,500; 2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig. Aanw. 27 Juni; 3o. het verrichten van baggerwerk in de Waal nabij Bato's-erf, tusschen de kilometerraaien 62 en 64 der herziene rivierkaart. Aanw. 27 Juni. Raming ƒ 9500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam- Hoorn. Aanw. 26 en 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Aanw. 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 6900.

Asperen, te 12 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen, bijbouwen en restaureeren van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, met levering van al het benoodigde. Aanw. 29 Juni, te 10 uren.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van dien polder. Aanw. 26 Juni. van 1—3 uren en 30 Juni, van 3—5 uren.

Kralingen: te 3 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen van 3 bruggen in het park Honingen, en het maken van een brandspuithuis aan het Kralingscheveer. Aanw. 27 Juni, te 9½ uren, te beginnen in het park Honingen.

Donderdag, 5 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het prov. best: het verrichten van eenige buitengewone herstellingen aan den steiger te Walzoorden. Aanw. 29 Juni en 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling. Aanw. 28 Juni. Raming ƒ 3575.

Venendaal, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanbrengen van eenige veranderingen, vernieuwingen en herstellingen aan het schoolgebouw, aldaar. Raming ƒ 7200.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: het onder-profiel-leggen, bestraten en verstraten van het terrein, met levering der benoodigde materialen. Aanw. 28 Juni, te 10 uren.

Nijmegen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen H. Waldorp: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijn Arnhem—Nijmegen, in 3 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur en den opzichter, te Nijmegen. Aanw. 30 Juni, te 10 uren, aanvangende te Arnhem.

Amstelveen, te 2 uren, door het best. van den Middelpolder, in Het Dorstige Hert: eenige herstellingen en het onderhoud aan den vijzelmolen no. 1, en aanverwante werken en reparatiën aan de sluis, sluiswachterswoning en brug aan den Amsteldijk. Aanw. door den opzichter H. G. de Kort, te 9 uren.

Vrijdag, 6 Juli.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aalrierkstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Aanw. 30 Juni. Raming ƒ 9000.

Zaterdag, 7 Juli.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 400 leerlingen, op een terrein aan de Celestraat, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 2 Juli, te 2 uren.

Maandag, 9 Juli.

Utrecht, te 11 uren, in De Liggende Os: het bouwen van eene protestantsche kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem—Utrecht. Inl. bij de architecten F. W. van Gendt J Gz. en A. R. Freem, beiden te Arnhem. Aanw. 6 Juli, te 9 uren.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: het voorzooveel noodig uitdiepen en verder op aangewezen diepten houden der havens en havenmonden, voor 6 jaren, ingaande 1 Oct. '83.

Donderdag, 10 Juli.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 381, het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van de halte Windesheim. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 4 Juli, te 10 uren.

Woensdag, 11 Juli.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst. Inl. bij den waarnemend eerstaanwezend ingenieur te Reenen en bij den hoofdopzichter A. J. Vorage, te Arnhem. Aanw. 4 Juli, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 3 en 4 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 18,195.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming ƒ 50,000; 2o. het wegruimen van 3 wrakken in de Zuiderzee. Aanw. 5 Juli.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een gebouw voor sluispersoneel te Sas-van-Gend. Aanw. 4 en 6 Juli. Raming ƒ 16,300.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 11 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 643,000.

Vrijdag, 20 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland. Aanw. 12 en 14 Juli. Raming ƒ 4260.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Breda, 11 Juni: 1o. het bouwen eener ijzeren draaibrug over de singelgracht; ingekomen 7 bilj., als:

B. Verlegh,		ƒ 17,949
Th. Kessel,		» 17,488
M. Verhoeven,		» 17,249
C. de Groot,		» 16,730
J. Molenschot,		» 16,232
B. Wevels,		» 16,152
G. Veldkamp,		» 15,593

2o. het afbreken en wederopbouwen van een muur; ingek. 2 bilj., als:

Th. Kessel,		ƒ 525
B. Verlegh,		» 453

3o. het leveren van steenkolen; ingekomen 2 bilj., als:

M. van der Jagt,	à ƒ 0.55	p. HL.
L. J. Staal,	à » 0.5380	» »

4o. het leveren en leggen van riolen op het Stationsplein, met het leggen van trottoirbanden in de Lange Marktstraat; ingek. 5 bilj., als:

H. Burgerjongen,		ƒ 1140
Th. Klein,		» 777
G. v. d. Sanden,		» 685
B. Verlegh,		» 672
Th. Kessel,		» 639

Middelburg, 15 Juni: 1o. het maken van werken tot voortzetting der verdediging van den oever voor Neuzen; ingek. 9 bilj., als:

J. Leijs,	te 's-Heer-Arendskerke,	ƒ 86,700
C. Hertog,	» Sliedrecht,	» 85,600
J. de Jonge,	» Biezelinge,	» 85,500
J. Tollenaar,	» Neuzen,	» 85,410
J. Jansen,	» Hoek,	» 85,400
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 85,300
C. v. d. Hooft,	» Neuzen,	» 85,100
H. Hage,	» Middelburg,	» 84,910
C. Roskam Jz.,	» Sliedrecht,	» 84,750

2o. het herstellen van buitengewone stormschade aan eenige hoofden bij de Oude-Hoeve aan de noordzijde van het eiland Schouwen; ingek. 2 bilj., als:

C. Bolier Dz.,	te Bruinisse,	ƒ 4149
H. C. v. d. Ende,	» Zierikzee,	» 3720

3o. het leveren en storten van steen tot voortzetting van de oeververdediging voor Neuzen; ingek. 5 bilj., als:

J. Tollenaar,	te Neuzen,	ƒ 6700
I. v. Male,	» Breskens,	» 6000
J. H. Adriaanse,	» Sliedrecht,	» 5770
A. M. Langeveld,	» Hardinksveld.	» 5768
H. Hage,	» Middelburg,	» 5600

Breda, 15 Juni: de verbouwing van het perceel A 474*c*, achter de R. K. bijzondere school, in te richten tot woning voor den hoofdonderwijzer:

Massa; ingek. 9 bilj., als:

A. Dielen,	ƒ 3832
A. C. Bom,	» 3600
Erven A. v. Riel,	» 3564
J. Schoenmaker,	» 3403
Th. Erkelens,	» 3386
A. v. d. Heijde,	» 3365
J. Nuijten,	» 3360
J. Mol,	» 3347
A. v. d. Akker,	» 3324

Enkel timmerwerk; ingek. 5 bilj., als:

J. J. Koopman,	ƒ 2014
A. Dielen,	» 1907
P. C. Schrauwen,	» 1818
P. A. Oomes,	» 1814
A. v. d. Akker,	» 1752

gegund.

Enkel metselwerk; ingek. 2 bilj., als:

G. v. d. Sande,	ƒ 2180
Th. Erkelens,	» 1572

gegund.

Vucht, 15 Juni: het bouwen van een schoollokaal met 3 afdeelingen, onderwijzerswoning, schoolameublement en bijlevering van alle materialen; ingek. 4 bilj., als:

J. A. Lathouwers,	te Vucht,	ƒ 12,900
H. Schellekens,	» idem	» 12,746
J. Deursse,	» idem	» 12,600
J. v. Rijt,	» Oosterwijk,	» 12,165

Rottevalle, 15 Juni: het slatten der Lits, te zamen p. m. lang 1360 M.; ingekomen 4 bilj., als:

J. Ringnoldus,	te Gorredijk,	ƒ 2690
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 2600
W. Krikke,	» Oudehaske,	» 2400
H. F. de Jong,	» idem	» 2165

gegund.

2o. het baggeren van een geul langs de Leijen, p. m. lang 700 M.; ingek. 6 bilj.. als:

A. R. Mijnheer,	te Surhuisterveen,	ƒ 1635
H. F. de Jong,	» Oudehaske,	» 1359
J. W. Ringnoldus,	» Gorredijk,	» 1220
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 1100
G. W. Kalfsbeek,		» 1089
W. Krikke,	» Oudehaske,	» 1047

gegund.

St.-Annaland, 15 Juni: de gewone vernieuwings- en onderhoudswerken van den Suzannapolder; minste inschrijver was C. Moerland, te St.-Annaland. voor ƒ 7560.

Walzoorden, 15 Juni: de verschillende werken aan het cal. waterschap Walzoorden; aangenomen door W. Ringhout, te Hontenisse, voor ƒ 22,873.

Leiden, 15 Juni: het verbouwen van het perceel in het Noordeinde no. 30, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden; ingek. 10 bilj., als:

C. G. v. Oerle,	te Leiden,	ƒ 3999
C. Carlier,	» idem	» 3900
C. Flippo,	» idem	» 3825
H. de Jong & G. Kooreman,	» idem	» 3594
A. v. Engelenburg,	» idem	» 3518
J. Meijer & A. v. 't Riet,	» idem	» 3499
Wilh. v. d. Drift,	» idem	» 3457
M. N. Langezaal,	» idem	» 3446
P. J. Christiaanse en N. A. Zekvelt,	» idem	» 3215
W. P. J. Verhaar,	» idem	» 2907

gegund.

Neuzen, 16 Juni: het verbeteren, aanleggen en onder-profiel-brengen van 3300 M. rijbaan in den polder Nieuwe-Neuzen, het begrinten van dien weg met het onderhoud tot 30 April '84; ingek. 3 geldige bilj, als:

J. Koole,	te Hansweerd,	ƒ 5159
C. Bakker,	» Sliedrecht,	» 5100
D. de Doelder Jacz.,	» Neuzen,	» 4570

Maassluis, 16 Juni: het bouwen van een schoolgebouw voor 288 leerlingen, aan den Zuiddijk, aldaar; ingek 8 bilj., als:

T. Lindhout,	te Hellevoetsluis,	ƒ 37,200
J. Uleman,	» Maassluis,	» 36,548
M. Veltenaar,	» idem	» 36,186
L. v. d. Endt,	» idem	» 35,595
Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 35,751
J. C. Pot,	» Maassluis,	» 35,439
J. P. Wimmers,	» idem	» 35,199
W. F. Muren,	» Delft,	» 34,700

nog niet gegund.

Raming	ƒ 36,500

Osch, 16 Juni: het bouwen eener nieuwe school met onderwijzerswoning, onder beheer van den architect C. A. van Lith, te Grave; ingek. 9 bilj., als:

F. Wagenmakers,	te Osch,	ƒ 12,200
H. G. v. Hezewijk,	» Grave,	» 10,924
G. Verhoeven,	» Osch,	» 10,865
A. Pulles,	» idem	» 10,817
A. G. Nagelvoort,	» Rossum,	» 10,440
G. v. Dinther,	» Osch,	» 10,396
M. v. d. Biggelaar,	» idem	» 9,996.50
N. Kuijte,	» idem	» 9,990
A. v. Griensven,	» idem	» 9,925

gegund.

Termunten, 16 Juni: 1o. het bouwen van eene school te Termunten; ingek. 8 bilj., als:

P. Post,	te Ten Post,	ƒ 6190
J. Pot,	» Stedum,	» 6065
F. Tul,	» Borgsweer,	» 5600
E. Tulp,	» Westerlee,	» 5595
E. Brons & F. Schutler,	» Termunterzijl,	» 5448
W. S. v. Houten,	» Nieuwolda,	» 5442
E. P. v. d. Laan,	» Woldendorp,	» 5011
H. Waslander,	» Noordbroek,	» 4895

2o. school te Wagenborgen; ingekomen 6 bilj., als:

J. Pot,	te Stedum,	ƒ 4100
H. Brons,	» Scheemda,	» 4039
P. Post,	» Ten Post,	» 3948
M. F. Mulder,	» Wagenborgen,	» 3530
E. Tulp,	» Westerlee,	» 3500
F. Schutler,	» Wagenborgen,	» 3473

Utrecht, 16 Juni: het bouwen van een magazijn voor ambulancematerieel, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	ƒ 9828
H. G. Frijlink,	» 9434
J. v. d. Lip,	» 9270
R. Pisa,	» 9249
J. Krap,	» 8975
B. Lorette,	» 8964
H. Leemans,	» 8700

Helmond, 18 Juni: het bouwen van een heerenhuis, voor Antoon Prinzen, onder beheer van den architect M. Dreesen; ingekomen 7 bilj., als:

A. Schampers,	te Helmond,	ƒ 25.980
J. v. d. Velden,	» idem	» 25,794
L. Noten,	» idem	» 24,625
F. Oliviers,	» Gemert,	» 22,880
H. v. Asseldonk,	te Helmond,	ƒ 22,870
J. v. Nunen,	» idem	» 22,759
J. W. v. d. Putten,	» idem	» 22,747

gegund.

Door besteder wordt geleverd: marmeren schoorsteenen en vloeren, spiegelglas, ornementen enz.

Hulst, 18 Juni: het bouwen van een wachtsluis, in het waterschap Stoppeldijk, tusschen de bestaande sluizen te Kampen in die gemeente; ingekomen 4 bilj., als:

P. Joh. Visser,	te Hansweert,	ƒ 18,272
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 17,908.50
A. Tholens,	» Hoek,	» 15,971.75
R. Walraven,	» Neuzen,	» 14,578

Wegens te hooge inschrijving niet gegund.

Amsterdam, 18 Juni: Bestek no. 311, het maken van een locomotief- en rijtuigremise met brandstoffenbergplaats en verdere werken op het stationsemplacement der H. IJ. S. M. te Bussem; ingekomen 15 bilj., als:

M. Nieman,	te Amsterdam,	ƒ 8800
D. J. Uhlenberg,	» Rotterdam,	» 8750
P. Andriessen,	» Hilversum,	» 8400
P. Leenderts,	» Utrecht,	» 8360
N. v. Veersen,	» Hilversum,	» 8357
H. J. Meekers,	» Amsterdam,	» 8318
A. Keers,	» Hilversum,	» 8300
H. Ozinga,	» Amsterdam,	» 8240
B. A. v. Schadewijk,	» Hilversum,	» 8170
G. Slaap,	» Amsterdam,	» 8130
E. Klaarwater,	» Bussem,	» 8000
E. J. Jurriens,	» Naarden,	» 8000
G. Majoor,	» Bussem,	» 7895
R. Mouw,	» Hilversum,	» 7675
J. Fuhren,	» idem	» 7013

2o. Bestek no. 313, het maken van vier dubbele wachterswoningen van drijfsteen-regelwerk, waarvan 2 aan den spoorweg Amsterdam—Haarlem en 2 aan den spoorweg Amsterdam—Hilversum met daarbijbehoorende werken, in 2 perceelen:

	perc. 1	perc. 2	massa.
E. Klaarwater, Bussem,	ƒ 10,300	ƒ 10,300	ƒ 20,600
G. Majoor, Bussem,	10,200	10,200	20,400
R. Mouw Hilvers.,	10,000	8,620	
A. Keers, Hilversum,	9,998	9,997	20,100
B. A. v. Schadewijk, Hilversum,		9,900	
C. Alkemade Cz.,	9,082		
J. B. Lasschuit, Haarlem,	8,966		
J. Engelfriet, Amsterdam,			20,000.50
G. H. Brokmeijer, Amsterdam,			20,060
P. Adriessen, Hilversum,	9,990	9,990	19,990
H. Nieman, Amsterd.,			19,500
W. Coppée, Halfweg,	8,745	10,600	19,300
D. J. Uhlenberg, Rotterdam,			19,250
L. v. d. Sluijs, Beverw.,	9,230	9,830	19,050
F. L. v. Loo, Houtrijk- en-Polanen,	9,248		
P. Leenderts, Utrecht,			18,787
H. J. Meekers, Amsterdam,			18,700
N. de Wolff, Beverw.,	8,989	9,589	18,578
J. v. Servellen & J. Schiebels, Haarlem,	8,800	9,650	18,450
J. Fuhren, Hilversum,		9,210	
J. Poot, Amsterdam,	9,590		
Wed. J Bosch, Sloterdijk,	9,050.50		
W. H. Struijs & G. J. Gemke, Amst.,	8,945		

Amsterdam, 18 Juni: 1o. Bestek no. 22, het maken van den steenen bovenbouw van de brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten, en bijbehoorende werken; ingek. 5 bilj., als:

C. J. Hartog,	ƒ 96,000
H. C. Dorlas,	» 83,000
C J. Maks,	» 79,980
J, J. Boekholtz,	» 79,828
J. P. Cornelissen,	» 76,876

2o. Bestek no. 27, het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse no. 14, op den hoek van de Joden-Breestraat en Lazarussteeg: ingek. 7 bilj., als:

Brouwer en Hoogerbeets,	ƒ 19,200
A. M. Grijpink,	» 16,679
W. Voskuijl,	» 14,980
A. Brugman,	» 14,350
G. Woud,	» 13,931
H. C. Dorlas,	» 13,889
R. Repko,	» 13,100

3o. Bestek no. 29, het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse no. 4, in de Zwanenburgerstraat; ingek. 7 bilj., als:

Diakonie-wees- oude-mannen-en-vrouwenhuis: het bouwen van een diakonieweeshuit op de Weteringschans bij de Huidekoperstraat, aldaar, met de levering van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt.

Muntendam, te 4 uren, in het gemeentehuis, bij L. Mulder, door het best. van het waterschap De Munte: de levering en stelling van een horizontaal-werkend stoomwerktuig, met 2 stoomketels en verder toebehooren, ten dienste van een stoomwatergemaal in het waterschap De Munte. Bestekken verkrijgbaar bij den werktuigkundige H. Landeweer, te Martenshoek. Aanw. te 10 uren, bijeenkomst in het stationskoffiehuis, tegenover het station Zuidbroek.

Empel, te 4 uren, door het polderbest. bij Jan van Lith: het maken van minstens 900 M² steenglooiing aan den Maasdijk, aldaar. Inl. bij den secretaris-penningmeester, te 's-Bosch en bij den opzichter F. van Dijk, te Empel.

Groningen, 's avonds 8 uren, door den architect G. Nijhuis, in Het Huis De Beurs: het vertimmeren der behuizing, bewoond door F. Brugsma, in de Oude-Ebbingestraat, A 152. Aanw. 27 Juni, te 9 uren.

Maandag, 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het prov. best.: het verbeteren van de vaart Edam—Monnikendam—Het Schouw, met het maken der daartoe behoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat, te Haarlem. Aanw. 27 en 28 Juni, te 10 uren, te beginnen bij Het Schouw aan het Noordhollandsch kanaal. Raming ƒ 181,800.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 47 perceelen.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 314, het maken van eene tunnel met grondkeermuren, toegangspaden en bijkomende werken, op het stationsemplacement Delft. Inl. op het bureau van den ingenieur van den weg. Raming ƒ 46.000.

Dinsdag, 3 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: de levering van 350 tonsteenen, als: 100 van de 4e soort, 50 van de 5e soort, 200 van de 6e soort.

Sneek, te 12 uren, door den burgemeester van Wijmbritseradeel, op het gemeentehuis: de vernieuwing van de brug in den grintweg van Scharnegoutum naar IJsbrechtum, even bewesten eerstgenoemd dorp. Aanw. 2 Juli, te 10 uren.

Bolsward, bij den gardiaan J. Mulder, in het St.-Antoniegasthuis: eenige belangrijke herstellingen aan de boerenhuizing, bewoond door M. S. IJkema, te Winsum. Aanw. 25 Juni, te 11 uren.

Wie (onder Nes), bij den landbouwer D. P. Feitsma: het bouwen van een nieuw lijtshuis bij- en eenige buitengewone herstellingen aan zijne woning. Aanw. 28 Juni, te 2 uren.

Woensdag, 4 Juli.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht (Limburg), tusschen de kilometerraaien 42 en 43. Aanw. 27 Juni. Raming ƒ 23,500; 2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig. Aanw. 27 Juni; 3o. het verrichten van baggerwerk in de Waal nabij Bato's-erf, tusschen de kilometerraaien 62 en 64 der herziene rivierkaart. Aanw. 27 Juni. Raming ƒ 9500.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Aanw. 26 en 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Aanw. 27 Juni, te 11 uren. Raming ƒ 6900.

Asperen, te 12 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen, bijbouwen en restaureeren van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, met levering van al het benoodigde. Aanw. 29 Juni, te 10 uren.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van dien polder. Aanw. 26 Juni. van 1—3 uren en 30 Juni, van 3—5 uren.

Kralingen te 3 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen van 3 bruggen in het park Honingen, en het maken van een brandspuithuis aan het Kralingscheveer. Aanw. 27 Juni, te 9½ uren, te beginnen in het park Honingen.

Donderdag, 5 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het prov. best: het verrichten van eenige buitengewone herstellingen aan den steiger te Walzoorden. Aanw. 29 Juni en 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling. Aanw. 28 Juni. Raming ƒ 3575.

Venendaal, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanbrengen van eenige veranderingen, vernieuwingen en herstellingen aan het schoolgebouw, aldaar. Raming ƒ 7200.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: het onder-profiel-leggen, bestraten en verstraten van het terrein, met levering der benoodigde materialen. Aanw. 28 Juni, te 10 uren.

Nijmegen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen H. Waldorp: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijn Arnhem—Nijmegen, in 3 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur en den opzichter, te Nijmegen. Aanw. 30 Juni, te 10 uren, aanvangende te Arnhem.

Amstelveen, te 2 uren, door het best. van den Middelpolder, in Het Dorstige Hert: eenige herstellingen en het onderhoud aan den vijzelmolen no. 1, en aanverwante werken en reparatiën aan de sluis, sluiswachterswoning en brug aan den Amsteldijk. Aanw. door den opzichter H. G. de Kort, te 9 uren.

Vrijdag, 6 Juli.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aarlerikstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Aanw. 30 Juni. Raming ƒ 9000.

Zaterdag, 7 Juli.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 400 leerlingen, op een terrein aan de Celestraat, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 2 Juli, te 2 uren.

Maandag, 9 Juli.

Utrecht, te 11 uren, in De Liggende Os: het bouwen van eene protestantsche kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem—Utrecht. Inl. bij de architecten F. W. van Gendt J Gz. en A. R. Freem, beiden te Arnhem. Aanw. 6 Juli, te 9 uren.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: het voorzooveel noodig uitdiepen en verder op aangewezen diepten houden der havens en havenmonden, voor 6 jaren, ingaande 1 Oct. '83.

Donderdag, 10 Juli.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 381, het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van de halte Windesheim. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 4 Juli, te 10 uren.

Woensdag, 11 Juli.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst. Inl. bij den waarnemend eerstaanwezend ingenieur te Reenen en bij den hoofdopzichter A. J. Vorage, te Arnhem. Aanw. 4 Juli, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 3 en 4 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 18,195.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming ƒ 50,000; 2o. het wegruimen van 3 wrakken in de Zuiderzee. Aanw. 5 Juli.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een gebouw voor sluispersoneel te Sas-van-Gend. Aanw. 4 en 6 Juli. Raming ƒ 16,300.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 11 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 643,000.

Vrijdag, 20 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland. Aanw. 12 en 14 Juli. Raming ƒ 4260.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Breda, 11 Juni: 1o. het bouwen eener ijzeren draaibrug over de singelgracht; ingekomen 7 bilj., als:

B. Verlegh,		ƒ 17,949
Th. Kessel,		» 17,488
M. Verhoeven,		» 17,249
C. de Groot,		» 16,730
J. Molenschot,		» 16,232
B. Wevels,		» 16,152
G. Veldkamp,		» 15,593

2o. het afbreken en wederopbouwen van een muur; ingek. 2 bilj., als:

Th. Kessel,		ƒ 525
B. Verlegh.		» 453

3o. het leveren van steenkolen; ingekomen 2 bilj., als:

M. van der Jagt,	à ƒ 0.55	p. HL.
L. J. Staal,	à » 0.5380	» »

4o. het leveren en leggen van riolen op het Stationsplein, met het leggen van trottoirbanden in de Lange Marktstraat; ingek. 5 bilj., als:

H. Burgerjongen,		ƒ 1140
Th. Klein,		» 777
G. v. d. Sanden,		» 685
B. Verlegh,		» 672
Th. Kessel,		» 639

Middelburg, 15 Juni: 1o. het maken van werken tot voortzetting der verdediging van den oever voor Neuzen; ingek. 9 bilj., als:

J. Leijs,	te 's-Heer-Arendskerke,	ƒ 86.700
C. Hertog,	» Sliedrecht,	» 85,600
J. de Jonge,	» Biezelinge,	» 85,500
J. Tollenaar,	» Neuzen,	» 85,410
J. Jansen,	» Hoek,	» 85,400
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 85,300
C. v. d. Hooft,	» Neuzen,	» 85,100
H. Hage,	» Middelburg,	» 84,910
C. Roskam Jz.,	» Sliedrecht,	» 84,750

2o. het herstellen van buitengewone stormschade aan eenige hoofden bij de Oude-Hoeve aan de noordzijde van het eiland Schouwen; ingek. 2 bilj., als:

C. Bolier Dz.,	te Bruinisse,	ƒ 4149
H. C. v. d. Ende,	» Zierikzee,	» 3720

3o. het leveren en storten van steen tot voortzetting van de oeververdediging voor Neuzen; ingek. 5 bilj., als:

J. Tollenaar,	te Neuzen,	ƒ 6700
I. v. Male,	» Breskens,	» 6000
J. H. Adriaanse,	» Sliedrecht,	» 5770
A. M. Langeveld,	» Hardinksveld.	» 5768
H. Hage,	» Middelburg,	» 5600

Breda, 15 Juni: de verbouwing van het perceel A 474c, achter de R. K. bijzondere school, in te richten tot woning voor den hoofdonderwijzer:

Massa; ingek. 9 bilj., als:

A. Dielen,	ƒ 3832
A. C. Bom,	» 3600
Erven A. v. Riel,	» 3564
J. Schoenmaker,	» 3403
Th. Erkelens,	» 3386
A. v. d. Heijde,	» 3365
J. Nuijten,	» 3360
J. Mol,	» 3347
A. v. d. Akker,	» 3324

Enkel timmerwerk; ingek. 5 bilj., als:

J. J. Koopman,	ƒ 2014
A. Dielen,	» 1907
P. C. Schrauwen,	» 1818
P. A. Oomes,	» 1814
A. v. d. Akker,	» 1752

gegund.

Enkel metselwerk; ingek. 2 bilj., als:

G. v. d. Sande,	ƒ 2180
Th. Erkelens,	» 1572

gegund.

Vucht, 15 Juni: het bouwen van een schoollokaal met 3 afdeelingen, onderwijzerswoning, schoolameublement en bijlevering van alle materialen; ingek. 4 bilj., als:

J. A. Lathouwers,	te Vucht,	ƒ 12,900
H. Schellekens,	» idem	» 12,746
J. Deursse,	» idem	» 12,600
J. v. Rijt,	» Oosterwijk,	» 12,165

Rottevalle, 15 Juni: het slatten der Lits, te zamen p. m. lang 1360 M.; ingekomen 4 bilj., als:

J. Ringnoldus,	te Gorredijk,	ƒ 2690
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 2600
W. Krikke,	» Oudehaske,	» 2400
H. F. de Jong,	» idem	» 2165

gegund.

2o. het baggeren van een geul langs de Leijen, p. m. lang 700 M.; iugek. 6 bilj.. als:

A. R. Mijnheer,	te Surhuisterveen,	ƒ 1635
H. F. de Jong,	» Oudehaske,	» 1359
J. W. Ringnoldus,	» Gorredijk,	» 1220
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 1100
G. W. Kalfsbeek,		» 1089
W. Krikke,	» Oudehaske,	» 1047

gegund.

St.-Annaland, 15 Juni: de gewone vernieuwings- en onderhoudswerken van den Suzannapolder; minste inschrijver was C. Moerland, te St.-Annaland, voor ƒ 7560.

Walzoorden, 15 Juni: de verschillende werken aan het cal. waterschap Walzoorden; aangenomen door W. Ringhout, te Hontenisse, voor ƒ 22,873.

Leiden, 15 Juni: het verbouwen van het perceel in het Noordeinde no. 30, onder beheer van den architect W. F. van der Heijden; ingek. 10 bilj., als:

C. G. v. Oerle,	te Leiden,	ƒ 3999
C. Carlier,	» idem	» 3900
C. Flippo,	» idem	» 3825
H. de Jong & G. Kooreman,	» idem	» 3594
A. v. Engelenburg,	» idem	» 3518
J. Meijer & A. v. 't Riet,	» idem	» 3499
Wilh. v. d. Drift,	» idem	» 3457
M. N. Langezaal,	» idem	» 3446
P. J. Christiaanse en N. A. Zekvelt,	» idem	» 3215
W. P. J. Verhaar,	» idem	» 2907

gegund.

Neuzen, 16 Juni: het verbeteren, aanleggen en onder-profiel-brengen van 3300 M. rijbaan in den polder Nieuwe-Neuzen, het begrinten van dien weg met het onderhoud tot 30 April '84; ingek. 3 geldige bilj, als:

J. Koole,	te Hansweerd,	ƒ 5159
C. Bakker,	» Sliedrecht,	» 5100
D. de Doelder Jacz.,	» Neuzen,	» 4570

Maassluis, 16 Juni: het bouwen van een schoolgebouw voor 288 leerlingen, aan den Zuiddijk, aldaar; ingek 8 bilj., als:

T. Lindhout,	te Hellevoetsluis,	ƒ 37,200
J. Uleman,	» Maassluis,	» 36,548
M. Veltenaar,	» idem	» 36,186
L. v. d. Endt,	» idem	» 35,595
Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 35,751
J. C. Pot,	» Maassluis.	» 35,439
J. P. Wimmers,	» idem	» 35,199
W. F. Muren,	» Delft,	» 34,700

nog niet gegund.

Raming ƒ 36,500

Osch, 16 Juni: het bouwen eener nieuwe school met onderwijzerswoning, onder beheer van den architect C. A. van Lith, te Grave; ingek. 9 bilj., als:

F. Wagenmakers,	te Osch,	ƒ 12,200
H. G. v. Hezewijk,	» Grave,	» 10,924
G. Verhoeven,	» Osch,	» 10.865
A. Pulles,	» idem	» 10,817
A. G. Nagelvoort,	» Rossum,	» 10,440
G. v. Dinther,	» Osch,	» 10,396
M. v. d. Biggelaar,	» idem	» 9,996.50
N. Kuijte,	» idem	» 9,990
A. v. Griensven,	» idem	» 9,925

gegund.

Termunten, 16 Juni: 1o. het bouwen van eene school te Termunten; ingek. 8 bilj., als:

P. Post,	te Ten Post,	ƒ 6190
J. Pot,	» Stedum,	» 6065
F. Tul,	» Borgsweer,	» 5600
E. Tulp,	» Westerlee,	» 5595
E. Brons & F. Schutler,	» Termunterzijl,	» 5448
W. S. v. Houten,	» Nieuwolda,	» 5442
E. P. v. d. Laan,	» Woldendorp,	» 5011
H. Waslander,	» Noordbroek,	» 4895

2o. school te Wagenborgen; ingekomen 6 bilj., als:

J. Pot,	te Stedum,	ƒ 4100
H. Brons,	» Scheemda,	» 4039
P. Post,	» Ten Post,	» 3948
M. F. Mulder,	» Wagenborgen,	» 3530
E. Tulp,	» Westerlee,	» 3500
F. Schutler,	» Wagenborgen,	» 3473

Utrecht, 16 Juni: het bouwen van een magazijn voor ambulancematerieel, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	ƒ 9828
H. G. Frijlink,	» 9434
J. v. d. Lip,	» 9270
R. Pisa,	» 9249
J. Krap,	» 8975
B. Lorette,	» 8964
H. Leemans,	» 8700

Helmond, 18 Juni: het bouwen van een heerenhuis, voor Antoon Prinzen, onder beheer van den architect M. Dreesen; ingekomen 7 bilj., als:

A. Schampers,	te Helmond,	ƒ 25.980
J. v. d. Velden,	» idem	» 25,794
L. Noten,	» idem	» 24,625
F. Oliviers,	» Gemert,	» 22,880
H. v. Asseldonk,	te Helmond,	ƒ 22,870
J. v. Nunen,	» idem	» 22,759
J. W. v. d. Putten,	» idem	» 22,747

gegund.

Door besteder wordt geleverd: marmeren schoorsteenen en vloeren, spiegelglas, ornementen enz.

Hulst, 18 Juni: het bouwen van een wachtsluis, in het waterschap Stoppeldijk, tusschen de bestaande sluizen te Kampen in die gemeente; ingekomen 4 bilj., als:

P. Joh. Visser,	te Hansweert,	ƒ 18,272
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 17,908.50
A. Tholens,	» Hoek,	» 15.971,75
R. Walraven,	» Neuzen,	» 14,578

Wegens te hooge inschrijving niet gegund.

Amsterdam, 18 Juni: Bestek no. 311, het maken van een locomotief- en rijtuigremise met brandstoffenbergplaats en verdere werken op het stationsemplacement der H. IJ. S. M. te Bussem; ingekomen 15 bilj., als:

M. Nieman,	te Amsterdam,	ƒ 8800
D. J. Uhlenberg,	» Rotterdam,	» 8750
P. Andriessen,	» Hilversum,	» 8400
P. Leenderts,	» Utrecht,	» 8360
N. v. Veersen,	» Hilversum,	» 8357
H. J. Meekers,	» Amsterdam,	» 8318
A. Keers,	» Hilversum,	» 8300
H. Ozinga,	» Amsterdam.	» 8240
B. A. v. Schadewijk,	» Hilversum,	» 8170
G. Slaap,	» Amsterdam,	» 8130
E. Klaarwater,	» Bussem,	» 8000
E. J. Jurriens,	» Naarden,	» 8000
G Majoor,	» Bussem,	» 7895
R. Mouw,	» Hilversum,	» 7675
J. Fuhren,	» idem	» 7013

2o. Bestek no. 313, het maken van vier dubbele wachterswoningen van drijfsteen-regelwerk, waarvan 2 aan den spoorweg Amsterdam—Haarlem en 2 aan den spoorweg Amsterdam—Hilversum met daarbijbehoorende werken, in 2 perceelen:

	perc. 1	perc. 2	massa.
E. Klaarwater, Bussem,	ƒ 10,300	ƒ 10,300	ƒ 20,600
G. Majoor, Bussem,	10,200	10,200	20,400
R. Mouw Hilvers.,	10,000	8,620	
A. Keers, Hilversum,	9,998	9,997	20,100
B. A. v. Schadewijk, Hilversum,		9,900	
C. Alkemade Cz.,	9,082		
J. B. Lasschuit, Haarlem,	8,966		
J. Engelfriet, Amsterdam,			20,000.50
G. H. Brokmeijer, Amsterdam,			20,000
P. Adriessen, Hilversum,	9,990	9,990	19,990
H. Nieman, Amsterd.,			19,500
W. Coppée, Halfweg,	8,745	10,600	19,300
D. J. Uhlenberg, Rotterdam,			19,250
L. v. d. Sluijs, Beverw.,	9,230	9,830	19,050
F. L. v. Loo, Houtrijken-Polanen,	9,248		
P. Leenderts, Utrecht,			18,787
H. J. Meekers, Amsterdam,			18,700
N. de Wolff. Beverw.,	8,989	9,589	18,578
J. v. Servellen & J. Schiebels, Haarlem,	8,800	9,650	18,450
J. Fuhren. Hilversum,		9,210	
J. Poot, Amsterdam, Wed. J Bosch, Sloterdijk,	9,590		
	9,050.50		
W. H. Struijs & G. J. Gemke, Amst.,	8,945		

Amsterdam, 18 Juni: 1o. Bestek no. 22, het maken van den steenen bovenbouw van de brug over den Amstel, tusschen de Amstelstraten, en bijbehoorende werken; ingek. 5 bilj., als:

C. J. Hartog,	ƒ 96,000
H. C. Dorlas,	» 83,000
C J. Maks,	» 79,980
J, J. Boekholtz,	» 79,828
J. P. Cornelissen,	» 76,876

2o. Bestek no. 27, het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse no. 14, op den hoek van de Joden-Breestraat en Lazarussteeg: ingek. 7 bilj., als:

Brouwer en Hoogerbeets,	ƒ 19,200
A. M. Grijpink,	» 16,679
W. Voskuijl,	» 14,980
A. Brugman,	» 14,350
G. Wond,	» 13,931
H. C. Dorlas,	» 13,889
R. Repko,	» 13,100

3o. Bestek no. 29, het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse no. 4, in de Zwanenburgerstraat; ingek. 7 bilj., als:

Brouwer en Hoogerbeets,	ƒ 14,999
G. Woud,	» 11,941
H. C. Dorlas,	» 10,800
A. H. Grijpink,	» 10,359
A. v. Wensveen,	» 9,600
R. Repko,	» 9,556
J. J. Fontijn,	» 8,300

's-Heerenberg, 18 Juni: het verbouwen van 3 scholen in de gemeente; minste inschrijvers waren:
voor de school in de stad: Gieskes, Azewijn, ƒ 1300
» » » te Beek: Van Raaij, Weel, » 3087
» » » » Zeddam: Varwijk, Zeddam, » 1780

Leeuwarden, 19 Juni: het verbeteren van het militair hospitaal te Leeuwarden; minste inschr. was P. Boermans, te Leeuwarden, voor ƒ 5189.

Nieuwediep, 19 Juni: 1o. het maken van een gebouw tot huisvesting van den bewaker en van werklieden bij de torpedomagazijnen te Helder; minste inschr. waren Gebr. Klein, te Nieuwediep, voor ƒ 4578.

2o. het maken van eene badplaats voor het garnizoen te Helder en de wacht van het fort Erfprins; minste inschr. was P. Duinker, te Nieuwediep, voor ƒ 3511.

Ouderamstel a/d. Omval, 19 Juni: het bouwen van 2 woonhuizen, aldaar, voor de firma J. G. Uphof, naar het ontwerp van den bouwkundige G. A. Ebbers; ingekomen 20 geldige bilj., als:

W. H. Struijs en G. J. Gemke,	ƒ 32,593
B. P. Wijsman & M. v. Stuijvenberg,	» 29,400
J. Nomes Pz.,	» 29,306
C. v. Beendelust,	» 29,100
Brouwer en Hoogerbeets,	» 28,500
W. L. Leibbrandt,	» 28,497
J. Stam,	» 28,399
J. v. Voorthuijzen,	» 28,250
G. de Greeve,	» 27,900
N. de Bruijn,	» 27,500
J. A. Huij,	» 26,975
D. Roepman,	» 26,696
P. G. Bloem,	» 26,480
Renaud en Boeljon,	» 26,449
F. Rijke & Co.	» 25,530
G. Joining,	» 25,250
W. J. Okkes,	» 24,339
E. R. Kuipers,	» 23,869
B. Krijnen,	» 23,817
J. F. v. Lingen,	» 23,439

3 bilj. waren te laat ingekomen, namelijk van:

C. v. d. Brand en H. Hoften,	ƒ 29,000
Meijert Zeeman,	» 28,500
J. Lockhorn & Zonen,	» 25,600

Groningen, 19 Juni: het bouwen van een pakhuis met annexe bergplaats aan den Heere-Binnensingel te Groningen, onder beheer van den architect J. P. Hazeu; ingek. 9 bilj., als:

Joh. Haupt,	te Groningen,	ƒ 5990
W. Jokkes,	» Workum,	» 5661
H. v. d. Nap,	» Groningen,	» 5049
B. de Jong,	» idem	» 4998
A. Steendam,	» idem	» 4844
J. Ibelings,	» idem	» 4771
H. Harmens,	» idem	» 4560
Hitje de Haan,	» idem	» 4455
H. Berkenbosch,	» idem	» 4371

Utrecht, 19 Juni: Bestek no. 378, het ophoogen van een gedeelte Staatsspoorweg tusschen Borne en Almeloo; ingek. 4 bilj., als:

B. L. Buyvoets,	te Ambt-Almeloo,	ƒ 8898
C. Eckhardt,	» Almeloo,	» 8718
Th. Verhoeven,	» Deventer,	» 8710
J. Hillen,	» Grave,	» 8700

Woerden, 19 Juni: het bouwen van een wachthuis en conducteurswoning bij de wagenloodsen der genie; minste inschr. was A. van Sels, te Woerden, voor ƒ 3835.

Nieuweramstel, 19 Juni: het dempen en rioleeren van een gedeelte sloot, achter de P.-C.-Hooftstraat; ingek. 3 bilj., als:

C. Bos,	ƒ 4948
Jb de Vries,	» 3723
G. H. Brokmeier,	» 3600

gegund.

Maastricht, 20 Juni: het maken van 325 M. gemetseld riool en eene open sloot; hoogste inschr. was Meijers, te Maastricht, voor ƒ 8172; minste inschr. Stevens, aldaar, voor ƒ 5529.

's-Hage, 20 Juni: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater in den bovenmond van het Scheur, bovenwaarts in- en tegenover de Punt van Rozenburg, met eenig rijswerk, tot vorming van de losplaatsen, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee; ingek. 4 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz., Sliedrecht,	ƒ 258,500
L. Kalis Kz., idem	» 241,400
M. Volker Lzn., Sliedrecht en P. A. Bos, Gorichem,	» 224,000
M. C. de Jong R.Mz., Sliedrecht,	ƒ 219,600

2o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op de Maas, met het onderhoud dier werken van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 5 perceelen; perc. 1 ingekomen 3 bilj, als:

G. Smeets,	te Maeseik,	ƒ 13,000
J. Cortenraad,	» Meersen,	» 11,503
G. Straatman,	» Linne,	» 11,112

perc. 2 ingek. 3 bilj., als:

P. H. Creemers,	te Maasbracht,	ƒ 9978
J. Hillen,	» Grave,	» 9240
G. Straatman,	» Linne,	» 8960

perc. 3 ingek. 3 bilj., als:

J. Hillen,	te Grave,	ƒ 8490
G. Straatman,	» Linne,	» 8116
P. H. Creemers,	» Maasbracht,	» 7684

perc. 4 ingek. 8 bilj., als:

H. Mölleken,	te Grave,	ƒ 16,200
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 16,090
H. J. Dekkers,	» Baardwijk,	» 15,952
J. H. Hoymck,	» Pannerden,	» 15,590
A. Rooijens,	» Nederhemert,	» 15,200
J. Hillen,	» Grave,	» 14 509
J. A. Groot,	» Nijmegen,	» 14,333
A. Geldens,	» Osch,	» 13,000

perc. 5 ingek. 4 bilj., als:

G. Straatman,	te Linne,	ƒ 22,228
H. J. Dekkers,	» Baardwijk,	» 21,781
A. Rooijens,	» Nederhemert,	» 20,900
J. Hillen,	» Grave,	» 20,900

3o. het verrichten van eenige werken tot normaliseering van den Nederrijn, in de gemeenten Arnhem en Huisen, tusschen de kilometerraaien 23 en 24 der herziene rivierkaart; ingek. 10 bilj.. als:

J. H. v. Hezewijk,	te Lobit,	ƒ 76,100
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 75,000
H. A. Pauwen,	» Westpannerden,	» 75,000
R. A. v. d. Bergh,	» Pannerden,	» 74,200
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 73,800
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 72,500
D. J. Kroon Cz.,	» idem	» 69,583
W. P. de Vries,	» Rossem,	» 68,860
W. M. Nijenes,	» Arnhem,	» 68,585
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 68,495

4o. het opruimen van gronden uit den Nieuwen Maasmond aan den Hoek-van-Holland en het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden, aan het benedeneind van het Scheur, nabij de Westpunt van Rozenburg, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee; 1 biljet ingek. van A. Volker Lz., te Sliedrecht, voor ƒ 544,700.

Maarsen, 20 Juni: het bouwen van een hotel met sociëteitszaal, koffie- en restauratiekamer, woning voor den kastelein enz., benevens stal met koetshuis, voor de sociëteit De Harmonie, onder beheer van den architect C. Pothoven; ingek. 10 bilj., als:

J. H. Stevens,	te Arnhem,	ƒ 38,111
R. Pisa,	» Utrecht,	» 29,649
J. v. d. Lip,	» idem	» 29,497
A. C. Vink,	» idem	» 28,934
T. J. Gerritsen,	» Doorn,	» 27,987
N. Wijne.	» Maarseveen,	» 27,500
H. G. Frijlink,	» Utrecht,	» 27,194
J. de Vos,	» idem	» 26,400
J. Mook,	» Maarsen,	» 25,248
J. de Weijer,	» Tiel,	» 24,888

Amsterdam, 20 Juni: het bijbouwen aan de bestaande stoomdrukkerij van »Het Nieuws van den Dag", aldaar, van een gebouw, ingericht tot expeditie, drukkerij, stereotypie enz., benevens eenige veranderingen in de bestaande drukkerij, onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt; ingek. 18 biljetten; als:

H. J. Meeters,	ƒ 59,215
P. Groenhof en A. G. Hoek,	» 58,840
B. v. Buuren,	» 58,294
A. Paans,	» 57,000
J. P. Cornelissen,	» 56,980
D. Zuiderhoek,	» 56,700
G. Woud,	» 56,665
F. G. Degenhardt,	» 56,650
J. Koster,	» 56,400
A. J. v. Liemt,	» 56,200
J. F. Prenzler,	» 55,000
H. Chr. Dorlas,	» 52,989
K. J. B. v. Damme,	» 52,670
D. Cerlijn & Zn., A. J. de Haan,	» 51,900
P. A. Warners,	» 51,500
E. R. Kuipers.	» 49,980
firma Oosterink & Schut,	» 49,000
H. Rietsnijder & Zn.,	» 48,372

's-Hage, 20 Juni: de werken voor den IJsselstoomtramweg, vervat in Bestek no. 13 en no. 14:
1o. Bestek no. 13, het maken enz. der trambaan tusschen Gouda en Oudewater; hoogste inschr. H. D. Hollenga, Groningen, ƒ 57,000 laagste inschr. M. v. d. Hoven, Rotterd., » 32,500

2o. Bestek no. 14, diverse overbruggingen; hoogste inschr. B. Hoogerwaard, Gouda, ƒ 17,200 laagste » H. J. Nederhorst, idem » 12,370
Voor beide werken te zamen hoogste inschr. C. P. W. Dessing, Gouda, ƒ 67,777 laagste inschr. J. Visser, Papendrecht, » 55,769

Peize, 20 Juni: het verbouwen van het schoolgebouw, met bijlevering van materialen en schoolmeubelen; ingek. 6 bilj., als:

T. Roelfsema,	te Groningen,	ƒ 5998
J. Poelman,	» idem	» 5880
H. Kiel,	» idem	» 5690
J. Iebelings,	» idem	» 5649
O. Offringa,	» Donkerbroek,	» 4898
T. Holthuis,	» Groningen,	» 4498

Makkinga, 20 Juni: de vertimmering van de onderwijzerswoning te Oosterwolde; ingek. 5 bilj., als:

J. K. Luiting,	te Oosterwolde,	ƒ 1334
K. H. Noorman,	» idem	» 1275
K. A. van Es,	» idem	» 1194
O. Offringa,	» Donkerbroek,	» 1188
G. H. Wieberdink,	» Oosterwolde,	» 1081

gegund.

Zutfen, 20 Juni: de onderhoudswerken op de lijnen Arnhem—Deventer, Zutfen—Gronau en Almeloo—Salzbergen; minste inschr. waren:

1e	perc. J. Altena, Brummen,	ƒ	749
2e	» Idem idem	»	449
3e	» A. Beijers, Lochem,	»	1585
4e	» A. Schreuder & L. Barneveld, Almeloo,	»	573
5e	» B. Reimerink, Oldenzaal,	»	1425
6e	» A. Groote, Bentheim,	»	2180
7e	» G. J. Douwes, Zutfen,	»	533
8e	» W. J. Wanrooij, Velp,	»	86
9e	» Gebr. Simmelink, Lochem,	»	452
10e	» N. Breijder, Almeloo,	»	779
11e	» Idem idem	»	534
12e	» J. W. Sparenberg, Bentheim,	»	2400
13e	» J. Schut, Brummen,	»	767
14e	» G. Schurink, Zutfen,	»	1199
15e	» J. Schut, Brummen,	»	1532
16e	» H. Exterkate, Delden,	»	595
17e	» F. Kuiper Gz., Almeloo,	»	1790
18e	» J. Steenweg, Bentheim,	»	1140

Kampen, 21 Juni: het bouwen van houten kolenloodsen bij de gasfabriek te Kampen, behoudens goedkeuring van den gemeenteraad; ingek. 10 bilj., als:

H. Hoogeland,	ƒ 3400
B. v. d. Bos,	» 3380
G. Londo,	» 3219
H. v. Olst,	» 3015
W. Fransen,	» 2695
J. Gerrits,	» 2687
D. Rekveld.	» 2680
J. S. v. d. Werff,	» 2645
B. Snel,	» 2375
Hdk. v. Dijk Hzn.,	» 2281

allen te Kampen.
nog niet gegund.

Amsterdam, 21 Juni: het amoveeren van een perceel aan de Rozengracht en het maken van een nieuw gebouw met 27 woningen, voor het Rozenhofje, onder beheer van de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz.; ingekomen 19 bilj., als:

Peetersen & Roelofsen,	ƒ 49,750
Timmer & Furstner,	» 48,990
B. v. Buren,	» 47,840
J. v. Voorthuizen,	» 46,000
W. T. Prenzler,	» 46,000
W. Greve,	» 45,000
W. Voskuijl,	» 43,830
Cruijff en Schouten,	» 42,900
Struis en Gennik,	» 42,700
Warners,	» 42,380
J. Koster,	» 42,248
Brouwer en Hoogebeets,	» 42,200
H. T. M. Roemers,	» 42,000
Groenhof en Haak,	» 41,720
W. L. Leibbrandt,	» 41,575
D. Heijer,	» 41,100
De Haan en Cerlijn,	» 40,200
Dorlas,	» 39,981
Oesterink en Schut,	» 39,960

Lunteren, 21 Juni: het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning; ingek. 7 bilj., als:

J. Eylander,	ƒ 5585
W. Bloem,	» 5340
A. de Bruin,	» 5720
H. de Boer,	» 5298
M. van Wagensveld,	» 4850
G. Gaasbeek,	» 4800
J. de Jager,	» 4780

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 30 JUNI 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het prov. best.: het verbeteren van de vaart Edam—Monnikendam—Het Schouw, met het maken der daartoe behoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat, te Haarlem. Raming ƒ 181,800.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: het verrichten van eenige reinigings- en stukadoorwerken in enkele schoolgebouwen der gemeente.

Tessel, te 12 uren, bij den secretaris Sd. Keijzer Pz., van den polder Waal-en-Burg: het schoonmaaien van den waterboezem door den polder Het Noorden.

Rotterdam, te 12½ uren, in het Gemeenlandshuis van Schieland: 1o. het verzwaren en verhoogen van een gedeelte van Schieland's hoogen zeedijk onder Nieuwerkerk a/IJ.; 2o. eenige herstellingen aan de molens, sluizen enz. van den Hoogeboezem, benevens het éénjarig onderhoud; 3o. eenig verfwerk aan de molens; 4o. het herstellen en onderhouden van het zeil- en touwwerk der molens gedurende 4 jaren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van een riool in de Raamstraat, aldaar.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 47 perceelen.

Spaang, te 1 uur, bij H. van Chaem: het bouwen van een mouterij, aldaar. Biljetten inzenden bij den mr. timmerman A. J. Groothuis, aldaar, vóór 11 uren.

Amsterdam, te 11/3 uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 314, het maken van eene tunnel met grondkeermuren, toegangspaden en bijkomende werken, op het stationsemplacement Delft. Inl. op het bureau van den ingenieur van den weg. Raming ƒ 46,000.

's-Bosch, te 3 uren, door regenten van het huis »Macpherson," in het café Plaats Royaal: het bouwen van 4 beneden- en 4 bovenwoningen op den Zuidwal. Inl. bij Th. J. Klompers Jr., aldaar.

Dinsdag, 3 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: de levering van 350 tonsteenen, als: 100 van de 4e soort, 50 van de 5e soort, 200 van de 6e soort.

Spanbroek, te 11 uren, door burg. en weth.: het inrichten van een bestaand perceel tot raadhuis en normaalschool. Inl. bij den architect A. C. Bleijs, Haarlemmer-Houttuinen 79, Amsterdam.

Sneek, te 12 uren, door den burgemeester van Wijmbritseradeel, op het gemeentehuis: de vernieuwing van de brug in den grintweg van Scharnegoutum naar IJsbrechtum, even bewesten eerstgenoemd dorp. Aanw. 2 Juli, te 10 uren.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van tot uitbreiding der drinkwaterleiding benoodigde gegoten-ijzeren buizen en moffen, tot een gezamenlijk gewicht van 488,705 KG.

Bolsward, bij den gardiaan J. Mulder, in het St.-Antoniegasthuis: eenige belangrijke herstellingen aan de boerenhuizing, bewoond door M. S. IJkema, te Winsum.

Bolsward: het maken van eene houtschuur voor H. G. Schoonhoff, aldaar. Aanw. 2 Juli, te 11 uren.

Wie (onder Nes), bij den landbouwer D. P. Feitsma: het bouwen van een nieuw lijtshuis bij- en eenige buitengewone herstellingen aan zijne woning.

Woensdag, 4 Juli.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht (Limburg), tusschen de kilometerraaien 42 en 43. Raming ƒ 23,500; 2o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig; 3o. het verrichten van baggerwerk in de Waal nabij Bato's-erf, tusschen de kilometerraaien 62 en 64 der herziene rivierkaart. Raming ƒ 9500.

Druten, te 11 uren, door het best. van de gecombineerde waterlossing van de polderdistricten Rijk-van-Nijmegen en Maas-en-Waal, op het ambtshuis: het vernieuwen van 2 deuren der Rijkschesluis, te Alfen a/d. Maas, met bijlevering der materialen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten behoeve der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen, en van 2 wachterwoningen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Raming ƒ 380,000; 2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens bestek no. 725. Raming ƒ 6900.

Asperen, te 12 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen, bijbouwen en restaureeren van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, met levering van al het benoodigde.

Neuzen, te 3 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen, in het Nederlandsch Logement: het maken van werken tot verdediging van den oever van dien polder.

Kralingen: te 3 uren, door burg. en weth.: het vernieuwen van 3 bruggen in het park Honingen, en het maken van een brandspuithuis aan het Kralingscheveer.

Donderdag, 5 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het prov. best: het verrichten van eenige buitengewone herstellingen aan den steiger te Walzoorden. Aanw. 2 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling. Raming ƒ 3575.

Sliedrecht, te 11 uren, door regenten van het Hervormd oudemannen-en-vrouwenhuis, bij T. Moret: het bouwen van een nieuw gesticht voor oude lieden. Aanw. 2 Juli, te 10 uren.

Venendaal, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanbrengen van eenige veranderingen, vernieuwingen en herstellingen aan het schoolgebouw, aldaar. Raming ƒ 7200.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: het onder-profiel-leggen, bestraten en verstraten van het terrein, met levering der benoodigde materialen.

Nijmegen, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen H. Waldorp: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijn Arnhem—Nijmegen, in 3 perceelen. Inl. bij den sectieingenieur en den opzichter, te Nijmegen.

Amstelveen, te 2 uren, door het best. van den Middelpolder, in Het Dorstige Hert: eenige herstellingen en het onderhoud aan den vijzelmolen no. 1, en aanverwante werken en reparatiën aan de sluis, sluiswachterswoning en brug aan den Amsteldijk. Aanw. door den opzichter H. G. de Kort, te 9 uren.

Deutichem, te 3 uren, door burg. en weth. van Stad-Deutichem: het bouwen van eene school voor 192 kinderen, met scheidingsmuren en ijzeren hek, alsmede de vereischte schoolmeubelen. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. van 11—12 uren.

Vrijdag, 6 Juli.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een ijzeren onderbouw voor de Aarlerikstelschebrug over de Zuid-Willemsvaart, onder de gemeente Aarle-Rikstel. Raming ƒ 9000.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het maken van eene losplaats en van beschoeiingen te Nieuwersluis. Raming ƒ 1700. Biljetten inzenden 5 Juli, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur te Naarden.

Geldermalsen, te 12 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Maas-en-Waal, bij W. Strijland: 1o. het maken van bermen, het met grond bekleeden van reeds gemaakte zandbermen en gedichte slooten, het vervoeren van zand, benevens het herstellen van de afgeschoven en afgezakte taluds en kruinen van den dijk onder Varik, Heeselt, Opijnen, Neerijnen, Hellouw en Herwijnen; 2o. het leveren van grint voor de dijken in de polders Waal- en Lingekant, in perceelen. Aanw. 5 Juli, te 10 uren, beginnende te Varik. Inl. bij den dijksopzichter 't Hoen, te Tuil.

Dordrecht, te 1 uur, door dijkgraaf en hoogheemraden van de Zwijndrechtschewaard, bij J. J. Zahn: 1o. het leveren van 700 M³ grint, op de verschillende losplaatsen in die waard: 2o. het leveren van 1300 à 1800 HL. steenkolen, in de bergplaats van het stoomgemaal op den boezem de Waal. te Heerjansdam. Inl. bij den hoofdopzichter A. Visser Kz., te Zwijndrecht.

Dordrecht, 's avonds 7 uren, in de vergaderzaal van diakenen der Ned. Herv. gemeente: de levering van eene hoeveelheid steenkolen, minstens 1200 HL., hoogstens 2400 HL., voor den winter 1883 84.

Zaterdag, 7 Juli.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: het plaatsen van grenspalen om de lunetten in de linie van Beverwijk. Raming ƒ 1600. Bilj. inzenden 6 Juli, te 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur.

Elst, te 12 uren, bij A. van Zadelhoff: het bouwen van een nieuw woon- met achterhuis en mestput, in Laar onder Elst, voor de Douairière Barones Van Lynden, met bijlevering der materialen. Inl. bij den notaris C. Francken, te Elst. Aanw. te 10 uren.

Bedum, te 12 uren, ten gemeentehuize: het herleggen der Hoofdstraat, aldaar. Inl. bij den gemeenteopzichter te Onderdendam. Aanw. te 10 uren.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen eener school voor 400 leerlingen, op een terrein aan de Celestraat, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 2 Juli, te 2 uren.

Amsterdam: het maken van een gebouw voor het te stichten stoomgemaal ter bemaling van den Naardermeerpolder. Inl. bij G. S. Nout, Overtoomscheweg 35, onder Nieuweramstel.

Maandag, 9 Juli.

Utrecht, te 11 uren. in De Liggende Os: het bouwen van eene protestantsche kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem—Utrecht. Inl. bij de architecten F. W. van Gendt J Gz. en A. R. Freem, beiden te Arnhem. Aanw. 6 Juli, te 9 uren.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: het voorzooveel noodig uitdiepen en verder op aangewezen diepten houden der havens en havenmonden, voor 6 jaren, ingaande 1 Oct. '83.

Dinsdag, 10 Juli.

Amsterdam, te 12 uren, door den architect IJ. Bijvoets Gz., in het café A. Bleijs, Damstraat: het bouwen van een café genaamd »Czaar Peter", aan De-Ruyterkade, aldaar.

Arnhem, te 1 uur, door den burgemeester: 1o. het maken van trottoirs met trottoirbanden van Mendigersteen enz.; 2o. het baggeren en verwerken van 4000 M³ rivierzand achter- en van 125 M³ harde puin op den strekdam.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 381, het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van de halte Windesheim. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel. Aanw. 4 Juli, te 10 uren.

Zwolle, bij den secretaris der Overijselsche Kanalisatiemaatschappij: 1o. het verven van de sluizen, bruggen, woningen enz. op het kanaalpand der 1e sectie, van het Jaagbrugje tot brug no. 9 te Hankate; 2o. het verven der kunstwerken in de 3e sectie.

Woensdag, 11 Juli.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van eene partij plaat-, staaf- en roosterijzer en eene partij koperen vlam- en ijzeren steunpijpen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst. Inl. bij den waarnemend eerstaanwezend ingenieur te Reenen en bij den hoofdopzichter A. J. Vorage, te Arnhem. Aanw. 4 Juli, te 11 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Aanw. 3 en 4 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 18,195.

Donderdag, 12 Juli.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz. aan het gebouw van het prov. best.: 1o het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Aanw. 5 Juli. Raming ƒ 50,000; 2o. het wegruimen van 3 wrakken in de Zuiderzee. Aanw. 5 Juli.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een gebouw voor sluispersoneel te Sas-van-Gend. Aanw. 4 en 6 Juli. Raming ƒ 16,300.

Vrijdag, 13 Juli.

Driebergen, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene veldwachterswoning, brandspuithuis en huis van bewaring voor gevangenen. Inl. bij den bouwkundige J. Versteeg, te Zeist. Aanw. 6 Juli, te 11 uren.

Zaterdag, 14 Juli.

Dordrecht, te 1 uur, door de best. van de Vier-Polders en van den polder Wieldrecht, in Koophandel-en-Zeevaart: de levering van Roermachinekolen, benoodigd voor de stoomgemalen Mr. J. Loudon en Jhr. Jantzon van Erffrenten, van 1 Sept. '83—31 Aug. '84.

Maandag, 16 Juli.

Rotterdam, te 11 uren, aan het bureau van den inspecteur der directe belastingen enz.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, ingenomen door de kantoren der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen en der registratie enz., aan de Boompjes en de Scheepmakershaven te Rotterdam, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 9 Juli, te 10 uren.

Dinsdag, 17 Juli.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het doen van eenig buitengewoon werk aan den Rijksweg van Groningen naar de Friesche grens. Aanw. 10 Juli. Raming 7600.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 380, het afbreken van 4 wachtershuisjes en het maken van 5 wachterswoningen, ten behoeve van de spoorwegen Deventer—Zwolle en Meppel—Groningen. Aanw.: voor Deventer—Zwolle 11 Juli, te 10½ uren, aanvangende te Deventer, en voor Meppel—Groningen 12 Juli, te 12½ uren.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 11 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 643,000; 2o. het voortzetten van de verdedigingswerken aan den linkeroever der doorgraving aan den Hoek-van-Holland, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 11 Juli, te 12 uren. Raming ƒ 43,200.

Vrijdag, 20 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland. Aanw. 12 en 14 Juli. Raming ƒ 4260.

Zaterdag, 21 Juli.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het opruimen van ondiepten uit de binnengrachten en een gedeelte der buitengracht in de gemeente. Bilj. inzenden 20 Juli, voor 's avonds 8 uren.

Op later te bepalen datum.

Door dijkgraaf en hoogheemraden van het watetschap **Heikop**, genaamd De Langevliet: eenige vernieuwingen aan- en het onderhouden van eenige werken van het waterschap. Inl. bij den opzichter van het waterschap Joh. Pannevis, te Utrecht.

Prijsopgaaf gevraagd voor de levering van 500 M³ zuivere onderhoudsgrint, op de losplaatsen van den Noorder-Legmeerpolder. Bilj. inzenden vóór 8 Juli ten kantore van den opzichter J. van der Breggen, te Uithoorn.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Oldeboorn, 20 Juni: het verbeteren van eenige waterlossingen in het waterschap De Zwette, in Utingeradeel, Smallingerland en Opsterland; ingek. 11 bilj., als:

M. J. Visser,	te Heerenveen,	ƒ 19,680
W. Krikke,	» Oudehaske,	» 17,945
Y. Dikkerboom,	» idem	» 17,718
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 15,600
T. Dragstra,	» Terwispel,	» 14,970
J. Ringnoldus,	» Gorredijk,	» 14,600
Y. v. d. Veer,	» Marsum,	» 14,300
K. Wisman,	» Nieuweschoot,	» 12,927
D. Hoogkamp,	» Follega,	» 12,488
W. Boltje,	» Nijehaske,	» 11,111
E. de Jong,	» Akkrum,	» 9,257

Arnhem, 22 Juni: 1o. het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor; minste inschr. was J. Olthoff, te Lochem, voor ƒ 8112.

2o. het herstellen van het onderdek en het vernieuwen van het bovendek der eerste doorlaatbrug in den Rijks-grooten weg Arnhem—Nijmegen; minste inschr. was Th. Elbers, te Arnhem, voor ƒ 2473.

Middelburg, 22 Juni: het maken van eene loopbrug aan den veerdam te Kolijnsplaat; minste inschr. was P. A. v. Berge, te Kolijnsplaat, voor ƒ 769.

's-Hage, 22 Juni: 1o. het bouwen van eene loods tot berging van telegraafmaterieel, te Venloo; ingek. 6 bilj., als:

Joh. v. Groenendael,	te Nunen,	ƒ 10,820
H. Peeters,	» Roermond,	» 10,314
Th. Troost,	» Arsen,	» 10,130
Leop. Laudy,	» Venloo,	» 9,850
J. Hillen,	» Grave,	» 9.470
J. Laudy,	» Sittard,	» 9.204

2o. het leveren van materieel voor de Rijkstelegraaf; ingek. 3 bilj., als:

H. Hotz,	te 's-Hage,	ƒ 1.59 p. stel
Gebr. Doppler,	» Maastricht,	» 1.17 » »
Fred. Nijst,	» Luik,	» 1.01⁵ » »

3o. het doen van herstellingen aan- en het onderhouden van het Rijkspostgebouw te Tiel; ingekomen 4 bilj., als:

W. A. Heynen,	te Tiel,	ƒ 6250
E. v. Zetten & Zn.,	» idem	» 5950
J. de Weyer,	» idem	» 5888
A. F. Koch,	» idem	» 5417

Zutfen, 22 Juni: het maken van een winkelpui, zonder glas, winkelkasten, toonbanken en verdere werken, in een perceel op de Nieuwstad, voor J. J. Wijtenburg, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 5 bilj, als:

G. J. Grooters,	ƒ 1117
L. Nijland,	» 1077
H. Langenberg,	» 1070
G. J. Kerkmeijer,	» 1063
L. Ezerman,	» 1052

Sliedrecht, 23 Juni, het bouwen van een woonhuis te Sliedrecht, onder beheer van den architect J. Schotel; ingek. 10 bilj., als:

B. Visser,	te Sliedrecht,	ƒ 21,123
F. Streefland,	» idem	» 20,225
Jb. Zuiderhoek Jr.,	» idem	» 20,125
B. Snoek,	» idem	» 19,732
Jord. Roskam,	» idem	» 18,490
A. Langejan,	» Kralingen,	» 18,400
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 18 391
N. Klaus,	» Dordrecht,	» 18.349
B. v. d. Wiel,	» Sliedrecht,	» 18,347
J. de Rouwe,	» idem	» 17,898

Wolvega, 23 Juni: 1o. het bouwen eener school te Wolvega; ingek. 15 bilj., als:

J. E. de Boer,	te Noordwolde,	ƒ 25,824
Joh. R. Jansma,	» Hallum,	» 22,927
H. L. Hoogkamp,	» Nijlamer,	» 21.736
K. J. Kalt,	» Ureterp,	» 20,894
E. Groenink,	» Steenwijk,	» 20,700
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 20,245
S. de Boer & Zn.,	» Steenwijk,	» 19,997
J. Dijkstra,	» Bergum,	» 19,973
J. E. Mulder,	» Noordwolde,	» 19,900
S. J. Lenstra,	» Wolvega,	» 19,725
A. T. de Boer,	» Oudeschoot,	» 19,480
G. J. de Boer,	» Blesse,	» 19,420
J. Nijholt,	» Wolvega.	» 18,994
J. L. de Vries,	» Oldeholtpa,	» 18,900
R. A. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 17,645

2o. het bouwen eener school te Slijkenburg; ingek. 8 bilj., als:

L. Brugge,	te Ossenzijl,	ƒ 8205
G. Brugge,	» Kuinre,	» 8125
S. Brugge,	» Spanga,	» 7942
J. Nijholt,	» Wolvega.	» 7144
A. L. Hoogkamp,	» Scherpenzeel,	» 6400
H. Hoogkamp,	» Nijlamer,	» 6394
P. M. de Vries,	te Lemmer,	ƒ 6260
E. Groenink,	» Steenwijk,	» 6173

Meppel, 23 Juni: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met steenen landhoofden, ter vervanging van den vonder in de doorgraving der Brouwerstraat, en het maken van een walmuur langs de Maatkade en de Sluisgracht; ingek. 7 bilj., als:

A. Bloks,	te Zwolle,	ƒ 16,990
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 16,940
R. Hunze Jr.	» Assen,	» 16,666
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 16,321
H. Timmer,	» Meppel,	» 15,990
L. Krook,	» Zwolle,	» 15,686
J. Otten,	» Meppel,	» 15,314

gegund.

Diepenveen, 24 Juni: het bouwen van een school voor 240 leerlingen, met overdekte- en open speelplaats, meublement en verder bijhooren, onder beheer van den architect H. Wesstra Jr., te 's-Hage; ingek. 10 bilj., als:

J. Witteveen,	te Deventer,	ƒ 23.193
A. J. Markerink,	» idem	» 22,973
G. J. Akkerstaf,	» idem	» 22,970
D. S. Landstra,	» Bolsward,	» 22,864
E. J. Klosters,	» Kolmschate,	» 22,737
G. Peteri Cz.,	» Deventer,	» 22,547
G. Meijer,	» Diepenveen,	» 22,514
G. Hofstee,	» Deventer,	» 21,185
L. Oosterwijk,	» Wije,	» 20,300
W. A. Korteling,	» Deventer,	» 19,750
Raming		» 21,450

's-Hage, 25 Juni: het afgraven van een berm langs het strand te Scheveningen; ingekomen 9 bilj, als:

J. v. d. Bunt,	te Haarlem,	ƒ 8111
H. Zonneveld,	» idem	» 7797
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 6595
J. de Jong,	» Ammerstol,	» 4890
P. en C. Zanen,	» idem	» 4787
P. Kraaijenveld,	» 's-Hage,	» 4190
G. Keij,	» Rotterdam,	» 3995
L. v. d. Heuvel,	» Werkendam,	» 3469
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 2850

Amsterdam, 25 Juni: 1o. Bestek no. 5, het vervangen van de vaste houten brug over de Egelantiersgracht langs de Lijnbaangracht, door eene brug met gemetselde landhoofden en geconstrueerd ijzeren draagjukken; ingekomen 7 bilj., als:

E. v. Brummelen,	ƒ 17,800
J. P. Cornelissen,	» 15,555
C. J. Maks,	» 15,410
J. J. Boekholtz,	» 13,900
D. J. Uhlenberg,	» 13,250
A. Helsen,	» 12,745
H. Ozinga,	» 9,780

2o. Bestek no. 35, het bouwen van de hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor jongens, in de Marnixstraat; ingek. 8 bilj., als:

Cruijff en Schouten,	ƒ 97,470
Brouwer & Hoogerbeets,	» 93,900
W. Voskuijl,	» 91,715
S. Wit,	» 91,251
J. Koster,	» 89,638
Peeters & Roelofsen,	» 86,300
H. C. Dorlas,	» 84,839
P. Brugman,	» 84,700

Wommels, 25 Juni: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning te Itens; ingek. 6 bilj., als:

R. Jonkers,	te Oosterlittens,	ƒ 8190
H. v. Keimpema,	» Minnertsga,	» 7969
H. B. v. d. Valk.	» Kubaard,	» 7790
A. Gaasterland,	» Wieuwerd,	» 7768
T. D. Gaastra,	» Britswerd,	» 7122
D. Gerritsma en A. Hamersma,	» Bolsward,	» 7100

gegund.

Maastricht, 25 Juni: 1o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de Zuidwillemsvaart, tusschen sluis 16 en de Belgische grens bij Loozen; minste inschr. was Mich. Slechter, te Neerpelt, voor ƒ 5472.

2o. het afgraven van een terrein ten zuiden van de hoofdsluis van de Zuidwillemsvaart te Maastricht; minste inschr. was Ummels, te Maastricht, voor ƒ 2710.

Groningen, 25 Juni: het leggen van een riool met zinkputten en het bestraten van de Lissabonsteeg; minste inschr. was B. de Jong, te Groningen, voor ƒ 2115.

Middelburg, 25 Juni: het maken en plaatsen van 2 afscheidingen, het metselen van 2 schoorsteenpijpen, benevens eenige andere werkzaamheden, in de school op den Wal; aangenomen door de firma P. Krijger & Zn., aldaar, voor ƒ 511.90.

Dieren, 25 Juni: het bouwen van een nieuw voorhuis te Drempt, onder beheer van den architect Brink Evers, te Ellekom; ingek. 9 bilj., als:

J. Steinvoort,	te Dieren,	ƒ 8379
L. Enklaar,	» idem	» 8169
H. Schoenmaker,	» Steenderen,	» 7980
Sikkens,	» Deutichem,	» 7140
Onstein,	» Doesburg,	» 6780
J. Maandag,	» Dieren,	» 6737
J. Hekkelman,	» Steenderen,	» 6737
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 6387
H. J. Jolink en H. C. Bloemendaal,	» Doesburg,	» 6174

gegund.

's-Hage, 26 Juni: 1o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Sliedrecht; minste inschr. was P. v. d. Wiel, te Sliedrecht, voor 12,022.

2o. het bouwen van eene conciergewoning bij het rechtsgebouw te Almeloo; minste inschr. was E. Eshuis, te Almeloo, voor ƒ 4520.

Utrecht, 26 Juni: het maken van eene wachterswoning op het halte-emplacement Rilland-Bath; ingek. 3 bilj., als:

H. Snijder,	te Vlissingen,	ƒ 4657
M. Buitendijk,	» Goes,	» 4280
M. Hagenaars,	» Wouw,	» 2985

Beek-en-Donk, 26 Juni: het bouwen eener nieuwe school benevens onderwijzerswoning, met bijgebouwen, onder beheer van den architect J. B. van der Putten, te Helmond; ingekomen 9 bilj.. als:

J. v. d. Velden,	te Helmond,	ƒ 17,336
A. Vervoort,	» Vechel,	» 17,200
J. Klomp,	» idem	» 16,500
H. H. Verhagen,	» Beek-en-Donk,	» 16,484
P. H. Versteijnen,	» Oosterwijk,	» 16,335
Alp. Hermans,	» Helmond,	» 16,180
H. v. Asseldonk,	» idem	» 15,980
F. Oliviers,	» Gemert,	» 15,941
H. Koolen,	» Tongelree,	» 15,910

's-Hage, 26 Juni: het bouwen van een woonhuis aan den Bezuidenhoutscheweg, aldaar, voor K. E. W. Bouwensch, onder beheer van den architect H. Wesstra Jr.; ingek. 8 bilj., als:

E. M. Rood,	te 's-Hage,	ƒ 8985
Raasveldt en Gerritse,	» idem	» 8910
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 8598
A. Stigter.	» idem	» 8575
C. Meijers.	» idem	» 8477
Gebr. de Vos,	» idem	» 8130
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 8060
A. Nater & B. de Baan,	» 's-Hage,	» 7975

Hoek, 26 Juni: het maken van werken tot dijksverbetering enz., met het gewoon onderhoud. in het waterschap Loven-en-Willemskerke; ingek. 6 bilj., als:

C. Blok,	te Hoek,	ƒ 5900
P. A. v. d. Velde,	» Neuzen,	» 5895
J. Meertens,	» Hoek.	» 5798
L. Koole,	» Neuzen,	» 5660
J. de Bree Fz.,	» Hoek,	» 5498
D. Tholens,	» idem	» 5298

Rotterdam, 26 Juni: de levering aan de gemeente van: *a.* 300,000 Waalsteenen, miskleurig hardgrauw; ingek. 14 bilj., als:

	per 1000
H. Terwindt, Arnhem.	ƒ 14.13
B. den Ouden, Opijnen,	» 14.49
	à » 14.90
Wed. D. van Lange & Zn., Rotterdam	» 14.25
	à » 13.60
J. Verwaaijen Dz. en Co., Arnhem,	» 14.59
N. van Heukelum, Nijmegen,	» 14.15
Wed. Van Lookeren Campagne, Zaltbommel,	» 13.98
S. G. v. d. Pol, Ek-en-Wiel,	» 13.62
Gebr. Duijs, Hees,	» 14.15
Fr. v. d. Loo, Westpannerden,	» 13.94
G. B. Versteegh, Gameren,	» 14.75
A. J. Mijnlieff, Herwijnen,	» 14.—
J. Hellendoorn, Indoornik,	» 14.44
P. J. Muijderman, Arnhem,	» 13.47⁵
D. Barn. van Asbeck, idem,	» 14.90

b. 1200 heipalen, lang 16 M.; ingekomen 4 bilj., als:

	massa
M. L. v. d. Laar, Rotterdam,	ƒ 12,720
C. en J. C. de Brey, idem,	» 10,020
L. v. d. Weijden, Krimpen a/d Lek,	» 10,000
Gebr. Thijsen, Rotterdam,	» 9,993

c. 172,575 M³ fundeeringhout; ingekomen 5 bilj., als:

	massa
J. en A. v Vollenhoven, Rotterdam,	ƒ 5515.
A. van Stolk en Zn., idem,	» 4988.
J. W. Kraemer, idem,	» 4918.38⁷⁵
Gebr. Thijsen, idem,	» 4474.87
G. Alberts Lz. en Co., Middelburg,	» 4124.54

Amsterdam, 26 Juni: het maken der aardebaan, het leggen der sporen, wissels en spoorwegkruizing, alsmede het maken van gebouwtjes, voor den stoomtramweg Bussem—Huizen; minste

inschr. was J. v. d. Berg, te Amersfoort, voor ƒ 19,800.

's-Hage, 27 Juni: 1o. het maken van gebouwen en verdere werken, benevens het leggen van sporen en wissels, tot uitbreiding van het station Zwolle; ingek 14 bilj., als:

J. de Groot, Zwolle,		ƒ 174,500
Gebr. J. J. Posthuma, Harlingen,		» 173,880
J. W. Bijl, Hardinksveld,		» 173 750
G. v. Unen, Zwolle,		» 173,477
W. A. G. Jansen. Utrecht,		» 172.650
J. H. Vos Sr., Almeloo,		» 169,825
G. Toornvliet, Gouda,		» 169,500
J. Witzand en C. Eckhardt, Almeloo,		» 169,387
L. Kalis Kz., Sliedrecht,		» 166,880
L. de Rooy, 's-Hage,		» 165,000
K. Bleeker, Zutfen,		» 159,400
T. Hilarius Wz., Leeuwarden en H. G. Brouwer, Stiens,		» 158,900
P. v. d. Koolwijk, Nijmegen,		» 157,900
L. Krook, Zwolle,		» 152,741

2o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op het Pannerdensche kanaal, den Nederrijn en de Lek, met het onderhouden dier werken van 1 Juli '83—30 Juni '84, in 4 perceelen; perc. 1 ingek. 4 bilj., als:

J. H. v. Hezewijk,	te Lobit,	ƒ 10,900
H. A. Pauwen,	» Westpannerden,	» 10,750
J. H. Hoyinck,	» Pannerden,	» 10,478
F. E. Terwindt,	» idem	» 9,970

perc. 2 ingek. 3 bilj., als:

F. E. Terwindt,	te Pannerden,	ƒ 5642
H. A. Pauwen,	» Westpannerden,	» 5620
R. A. v. d. Bergh,	» Pannerden.	» 5473

perc. 3 ingekomen 4 bilj., als:

H. A. Pauwen,	te Westpannerden,	ƒ 22.220
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 22,200
R. A. v. d. Bergh,	» idem	» 19,333
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 18,563

perc. 4 ingekomen 2 bilj., als:

T. Swets Tz.,	te Ameide,	ƒ 26,530
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 24,979

3o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijksrivierwerken op den Bovenrijn en de Waal, met het onderhoud dier werken van 1 Juni '83—30 Juni '84, in 3 perc.; perc. 1 ingek. 4 bilj., als:

H. A. Pauwen,	te Westpannerden,	ƒ 27,450
R. A. v. d. Bergh,	» Pannerden,	» 24,378
F. E. Terwindt,	» idem	» 23,544
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 22,933

perc. 2 ingek. 4 bilj., als:

W. P. de Vries,	te Rossem,	ƒ 37,190
J. H. Hoyinck,	» Pannerden,	» 31,900
F. E Terwindt,	» idem	» 30,137
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 29,285

perc. 3 ingek. 4 biljetten; als:

W. P. de Vries,	te Rossem,	ƒ 56,460
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 54.331
A. v. d. Vlies,	» Zaltbommel,	» 49.260
H. v. Anrooy Jz.,	» Nieuwaal,	» 48,510

4o. de verbouw der stalgebouwen van het Valkenhuis te 's-Hage tot bureau's en magazijnen ten dienste van het departement van Financiën; ingek. 12 bilj., als:

Tom & Van Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 28.573
W. G. Mansvelt,	» Wassenaar,	» 28,500
W. Lamkamp,	» 's-Hage,	» 28,400
J. C. Bernard,	» idem	» 28,346
W. F. Th. v. d. Grijp,	» idem	» 27,550
C. J. v. Vliet,	» Oudshoorn,	» 27,467
F. P. de Haas,	» 's-Hage,	ƒ 26,837
J. J. v. Sonsbeek en I. W. v. d. Vet,	» idem	» 26,609
F. B. Kuhnel en J. C. Mook,	» idem	» 26,600
W. Franks,	» idem	» 26.270
W. P Teeuwisse,	» idem	» 26,180
Th. J. Mirande,	» idem	» 25,420

5o. het verrichten van baggerwerk tot verbetering van het vaarwater in het Zwartewater, tusschen den mond der Vecht en Hasselt, in Overijsel; ingek. 2 bilj., als:

R. A. v. d. Bergh,	te Pannerden,	ƒ 0.60 p. M³
F. E. Terwindt,	» idem	» 0.55 » »

Balk, 27 Juni: het stichten eener school en onderwijzerswoning te Nijemirdum; ingek. 18 bilj., als:

D. S. Landstra,	te Bolsward,	ƒ 11,093
W. J. Gijsen en R. Koornstra,		» 10,942
J. S. Haarsma,	» Balk,	» 10,777
Harmen Visser,	» Oudemirdum,	» 10,500
M. Kaspersma en D. Siesling,	» Heeg,	» 10,471
Th. Nieuwboer,	» Balk,	» 10,470
J. K. v. Hout,	» idem	» 10,444
Wed. Schrale,	» Warns,	» 9,992
H. J. v. d. Meulen,	» idem	» 9,894
Wed. A. L. v. d. Hoff,	te Bakhuizen,	ƒ 9,883
Joh. Konst,	» idem	» 9,823
T. Kloosterman	» Hemelum,	» 9,495
J. U. v. d. Meulen,	» idem	» 9,478
Tj. M. Hofman,	» Slooten,	» 9,298
G. S. de Boer,	» Balk,	» 9,292
P. M. de Vries,	» Lemmer,	» 8,980
E. H. v. d. Veer,	» Sondel,	» 8,973
R. J. Baukema,	» Oudemirdum,	» 8,400

gegund.

Tjamsweer, 27 Juni: het bouwen van een grafkelder op het kerkhof te Tjamsweer, gem. Appingedam, voor Jhr. Alberda van Ekenstein, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 21 bilj., als:

G. Roos,	te 't Zand,	ƒ 6375
N. Ranée,	» Tjamsweer,	» 6315
H. Rottschafer,	» Stedum,	» 6260
J. Werkman,	» Groningen,	» 6100
J. Poelman,	» idem	» 5900
H. Kiel,	» idem	» 5809
G. Becherer,	» idem	» 5800
B. de Jong,	» idem	» 5700
R. Danhof,	» Baflоo,	» 5700
H. Stevens,	» Appingedam,	» 5688
J. K. Dijk,	» Bedum,	» 5666
T. Holthuis,	» Groningen,	» 5598
P. Post,	» Ten Boer,	» 5560
J. de Vries,	» Groningen,	» 5550
L. Oldenburger.	» idem	» 5500
R. Korthuis,	» Spijk,	» 5498
P. Dertien,	» Loscorp,	» 5490
J. Ibeling,	» Groningen,	» 5449
H. Nieland,	» Wirdum,	» 5350
J. Pot,	» Stedum,	» 5220
T. Y. Jelsma,	» Groningen,	» 5197

gegund.

Kolijnsplaat, 27 Juni: het leveren en plaatsen van 3 rijszinkstukken, benevens het storten op- en langs de zijden van deze stukken, in den polder Nieuw-Noordbeveland; ingek. 7 bilj., als:

C. D. Bolier,	te Scherpenisse,	ƒ 49,984
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 49,900
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 48,900
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 47,822
H. Hage,	» Middelburg,	» 46,400
C. Hartog,	» Sliedrecht,	» 45,870
C. Roskam,	» idem	» 45,800

Dordrecht, 28 Juni: het maken van 2 batterijen in het kanaal van Voorne; ingekomen 4 bilj., als:

P. H. de Bekker,	te Empel,	ƒ 118,000
Jan Smit VII,	» Slikkerveer,	» 112,900
A. de Neef,	» Brielle,	» 109,000
M. L. Veenenbos,	» idem	» 107,900
Raming		» 96,300

Haarlem, 28 Juni: het leveren en plaatsen van een ijzeren afsluithek om het terrein, de ijzeren hekken tusschen den doorrit en de binnenpleinen, ten behoeve der Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam; minste inschr. waren: H. Burgers en D. J. Bokslag, beiden te Deventer, elk voor ƒ 69,880. Bij loting gegund aan H. Burgers.

Haarlem, 28 Juni: 1o. het verdiepen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal, in 2 perceelen en in massa; geen bilj. ingek. voor de perceelen; minste inschr. voor de massa was W. Goedkoop Az., te Amsterdam, voor ƒ 39,500.

2o. het onderhouden van- en het verrichten van eenige werken behoorende tot het Noordzeekanaal; minste inschr. was B. van den Bos, te Schellinkwoude, voor ƒ 75,398.

Wolfertsdijk, 28 Juni: onder beheer van den architect D. de Koning, te Goes: 1e perc., verbouwing der school te Oostkerke; ingek. 2 bilj., als:

G. Faas,	te 's-Heerenhoek.	ƒ 7475
P. Dronkers.	» Kapelle (Z.-B.),	» 7400

niet gegund, doch later, onder nadere goedkeuring, toegewezen aan P. Dronkers, voorn., voor ƒ 7195.

2e perc., vergrooting der onderwijzerswoning te Oudsabbinge; eenige inschr. was A. Servaas, te Wolfertsdijk, voor ƒ 1450; gegund.

Mijdrecht, 28 Juni: het maken van een woonhuis en bijgebouw, ingericht voor zuivelbereiding in den polder Groot-Mijdrecht, onder beheer van den architect J. van der Breggen; ingek. 10 bilj., als:

G. Koot,	te Wilnis,	ƒ 9393
A. Olijhoek,	» Mijdrecht,	» 8695
M. Rijneveld,	» idem	» 8660
H. Klaver,	» Ilpendam,	» 8500
K. Pieneman,	» Vinkenveen,	» 8474
D. en J. v. d. Helm,	» Mijdrecht,	» 8181
D. Spijker,	» Aalsmeer,	» 7978
M. Haring,	» Vinkenveen,	» 7933
S. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 7177
G. en C. Verweij,	» Uithoorn,	» 6595
Raming		» 7716

Oudewater, 29 Juni: het maken, leveren en stellen van schoolmeubelen, ten dienste der openbare school; ingek. 16 bilj., als:

P. v. Rossum,	te den Haag,	ƒ 4238
Wed. H. de Vries,	» Wageningen,	» 4218
E. Nahuizen,	» Utrecht,	» 4160
Muller en Droogleever Fortuijn,	» Rotterdam,	» 4125
P. v. Vliet,	» Woubrugge,	» 4080
W. de Jong,	» Gouda,	» 3942
J. Vermeer,	» Hekendorp,	» 3928
H. v. Pelt,	» Dordrecht,	» 3800
W. C. Reull,	» Gouda,	» 3800
H. Berkhof,	» Oudewater,	» 3798
J. P. Boot,	» Waarder,	» 3749
J. Bout,	» Brielle,	» 3745
J. Bouwman,	» IJselstein,	» 3723
J. J. Welsink,	» Woerden,	» 3489
A. v. Selms,	» idem	» 3349
P. M. Heemshuizen,	» den Haag,	» 2540

Gegund aan A. van Selms.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 7 JULI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 9 Juli.

Utrecht, te 11 uren, in De Liggende Os: het bouwen van eene protestantsche kerk te Maarn, nabij het station Maarsbergen van den spoorweg Arnhem—Utrecht.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: het voorzooveel noodig uitdiepen en verder op aangewezen diepten houden der havens en havenmonden, voor 6 jaren, ingaande 1 Oct. '83.

Oudbeierland, te 4 uren, door de polderbesturen van Oudbeierland en Nieuwbeierland en Nieuwpiershil, in De Oude Hoorn: 1o. de levering van 1600 HL. Roermachinekolen in de kolenbergplaats van het stoomgemaal te Oudbeierland; idem van 1500 HL. Roermachinekolen in de kolenbergplaats van het stoomgemaal te Nieuwbeierland. Levering vóór 15 Augustus.

Dinsdag, 10 Juli.

Amsterdam, te 12 uren, door den architect IJ. Bijvoets Gz., in het café A. Bleijs, Damstraat: het bouwen van een café genaamd »Czaar Peter", aan De-Ruyterkade, aldaar.

Winterswijk, te 12 uren, ten gemeentehuize: 1o. het stichten van een schoolgebouw voor openbaar lager onderwijs; 2o. het inrichten van eene onderwijzerswoning en het aanbrengen van eenige veranderingen in bestaande schoollokalen voor openbaar lager onderwijs, aldaar. Inl. bij den gemeentebouwkundige L. G. Richter, aldaar.

Arnhem, te 1 uur, door den burgemeester: 1o. het maken van trottoirs met trottoirbanden van Mendigersteen enz.; 2o. het baggeren en verwerken van 4000 M³ rivierzand achter- en van 125 M³ harde puin op den strekdam.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 381, het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van de halte Windesheim. Inl. bij den sectieingenieur W. J. Klerk de Reus, te Meppel.

Zwolle, bij den secretaris der Overijselsche Kanalisatiemaatschappij: 1o. het verven van de sluizen, bruggen, woningen enz. op het kanaalpand der 1e sectie, van het Jaagbrugje tot brug no. 9 te Hankate; 2o. het verven der kunstwerken in de 3e sectie.

Woensdag, 11 Juli.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van eene partij plaat-, staaf- en roosterijzer en eene partij koperen vlam- en ijzeren steunpijpen.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van een aanbouw aan de dienstwoning voor den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst. Inl. bij den waarnemend eerstaanwezend ingenieur te Reenen en bij den hoofdopzichter A. J. Vorage, te Arnhem.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Raming ƒ 18,195.

Heiloo, te 12 uren, door burg. en weth., in de herberg De Onderneming: het veranderen der oude schoolgebouwen te Heiloo in een raadhuis, en der onderwijzerswoning met raadkamer aldaar in een woonhuis met 2 woningen. Aanw. 9 Juli, te 12 uren.

Meppel, te 1 uur, door het gemeentebest.: het bouwen van eene ijzeren draaibrug met steenen landhoofden. Aanw. te 9 uren.

Zon, te 5 uren, door burg. en weth. van Zon-en-Breugel: het bouwen eener openbare lagere school te Breugel. Aanw. te 2 uren.

Donderdag, 12 Juli.

Grootebroek, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. eenige veranderingen in en aan de openbare school te Grootebroek, met vernieuwing van het ameublement, enz.; 2o. het verbouwen en vergrooten van de bestaande school te Lutjewoude, met aanbouw van portalen, vernieuwing van het ameublement en bijbehoorende werken. Inl. bij den architect K. Swagerman Pz., te Bovenkarspel.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten, behoorende tot de zeewerken in Noord-Holland, volgens bestek no. 69, dienst '83. Raming ƒ 50,000; 2o. het wegruimen van 3 wrakken in de Zuiderzee.

's-Bosch, te 12 uren, door B. H. Verhulst (te Maastricht), bij J. M. Vollaers: het bouwen van een woonhuis, ringmuren enz. op de voormalige Esplanade, langs de Handelskade. Inl. bij den architect A. van Liempt, Orthenstraat C. 415, aldaar.

Breda, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het afbreken van de Hoogebrug over de Haven en het wederopbouwen der landhoofden en pijlers, met bijbehoorende werken; 2o. het uit-elkander-nemen van de ijzeren draaibrug over de Koolvliet te Antwerpen, het vervoeren en opstellen, met bijkomende werken, van die brug over de Haven te Breda; 3o. beide werken in massa.

Menaldum, te 1 uur, door het gemeentebest. van Menaldumadeel: het vervoeren van 1085 M³ grint enz. over de kunstwegen.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een riool van kruikaarden buizen, met schepgaten, zinkputten en spruiten, in de Meesterlottelaan. Raming ƒ 2736.

Middelburg, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een gebouw voor sluispersoneel te Sas-van-Gend. Raming ƒ 16,300.

Litooien, te 3 uren, door het polderbest. van Litooien, op het raadhuis: het uitvoeren van werken langs den linkeroever der Maas, onder de gemeente Litooien, tusschen de kilometerraaien 213 en 215. Aanw. van 9—12 uren.

's-Bosch, 's avonds 7 uren, ten koffiehuize van J. de Leeuw: het bouwen van een pakhuis met aanhoorigheden, op de voormalige Esplanade, langs de Handelskade. Inl. bij den bouwkundige A. van Liempt, aldaar. Aanw. 10 Juli, te 12 uren.

Vrijdag, 13 Juli.

Driebergen, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene veldwachterswoning, brandspuithuis en huis van bewaring voor gevangenen. Inl. bij den bouwkundige J. Versteeg, te Zeist.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: het verrichten van eenige werkzaamheden aan de gebouwen enz. van het maritieme etablissement te Willemsoord. Aanw. 11 en 12 Juli, te 10 uren.

Rotterdam, te 1 uur, in De Romijn: het bouwen van 5 woonhuizen aan de Avenue Concordia, te Kralingen. Inl. bij den architect J. C. van Wijk, te Rotterdam. Aanw. 10 Juli, te 11 uren.

Dordrecht, te 2 uren, door regenten van het gast- of ziekenhuis: de levering, van 1 Aug. '83– 31 Juli '84, van ongeveer 250 HL. Roerkachelkolen, 20,000 KG. grove geharkte Roerkachelkolen.

Zaterdag, 14 Juli.

Dordrecht, te 1 uur, door de best. van de Vier-Polders en van den polder Wieldrecht, in Koophandel-en-Zeevaart: de levering van Roermachinekolen, benoodigd voor de stoomgemalen Mr. J. Loudon en Jhr. Jantzon van Erffrenten, van 1 Sept. '83– 31 Aug. '84.

Linden, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van eene waterkeerende kade langs de Maas te Katwijk, en het verlengen van den nieuwen linker Maasdijk beneden de spoorwegbrug aldaar, tot perceel kadastraal gemeente Linden, sectie B, no. 603, ten behoeve van den Staatsspoorweg Nijmegen—Venloo. Inl. bij den hoofdingenieur van den prov. waterstaat F. C. Bake, te 's-Bosch. Aanw. 11 Juli, te 1 uur. Raming ƒ 11,619.

Kalkwijk, bij H. Vroom: het graven van het Kalkwijksterdiep, ter lengte van ongeveer 8550 M. Aanw. 11 Juli, te 9 uren. aanvangende bij het Winschoterdiep.

Nieuweramstel: het ophoogen, bestraten en leggen der trottoirbanden van de Anna-Vondelstraat.

Maandag, 16 Juli.

Rotterdam, te 11 uren, aan het bureau van den inspecteur der directe belastingen enz.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, ingenomen door de kantoren der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen en der registratie enz., aan de Boompjes en de Scheepmakershaven te Rotterdam, ged. '83, '84 en '85. Aanw. 9 Juli, te 10 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen van de openbare lagere school der 1e klasse no. 11 in de Valckenierstraat; 2o. het sloopen en vervoeren van de houten loods (tijdelijk schoolgebouw) op het Marnierplein, en het wederoprichten van dit gebouw op een terrein beoosten de Veemarkt. Inl. voor beiden op het bureau van den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101, van 10—12 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen eener hoogere burgerschool met 3jarigen cursus voor jongens aan de Raamstraat; 2o. het maken van 14 stuks gegoten-ijzeren stankschermen voor de uitmondingen van de riolen in de Mauritskade, aldaar. Aanw. 13 Juli, respectievelijk te 10 en te 11 uren.

Asten, te 2 uren, ten huize van Wed. G. Gitzels, in De Arend: het bouwen van een nieuw café en hotel in het dorp te Asten. Aanw. te 11 uren.

Amsterdam, te 3 uren, in De Roode Leeuw: het maken der grond- en fundeerwerken voor een concertgebouw aan de Houbrakenstraat, aldaar. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt.

Amsterdam, namens de firma Zincken, in het lokaal aan het Westerhoofd: het bouwen van een café met zaal voor uitspanningen enz., op een terrein aan de De-Ruyterkade, westelijke hoek van het Middel-stationseiland. Inl. bij A. J. van der Stok en E. W. Geerling, Frans-Halsstraat, aldaar.

Groningen, door den architect J. P. Hazeu, namens H. M. Speckman, bij M. Prins: het bouwen van een dubbel woonhuis op het terrein, bekend onder sectie I, no. 2362, aan den Ubbo-Emmiussingel, aldaar, met bijlevering der materialen. Aanw. 9 Juli, te 11 uren.

Dinsdag, 17 Juli.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het doen van eenig buitengewoon werk aan den Rijksweg van Groningen naar de Friesche grens Aanw. 10 Juli. Raming 7600.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 380 het afbreken van 4 wachtershuisjes en het maken van 5 wachterswoningen, ten behoeve van de spoorwegen Deventer—Zwolle en Meppel—Groningen. Aanw.: voor Deventer—Zwolle 11 Juli, te 10½ uren, aanvangende te Deventer, en voor Meppel—Groningen 12 Juli, te 12½ uren.

Lonneker, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een lokaal enz. ter verbouwing van de openbare school in den Wooldrikshoek. Inl. bij den architect G. J. Niermans. Aanw. 10 Juli, te 11 uren.

Baardwijk, te 6 uren, bij J. van Bijnen: het bouwen van een woouhuis voor J. C. van Roermond, aldaar, onder beheer van den bouwkundige Jos. C. van Ree, te Waalwijk. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven

binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Aanw. 11 Juli, te 11 uren. Raming ƒ 643,000; 2o. het voortzetten van de verdedigingswerken aan den linkeroever der doorgraving aan den Hoek-van-Holland, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Aanw. 11 Juli, te 12 uren. Raming ƒ 43,200.

Hoogeveen, te 12 uren, door burg. en weth.: het afbreken der brug over de 31e wijk van Krakeel, en het bouwen van een nieuwe houten draaibrug over het Krakeelsche-Opgaande, gem. Hoogeveen. Aanw. 13 Juli, te 11 uren.

Wijk-bij-Duurstede, te 12 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener openbare lagere school met 6 lokalen, in de Volderstraat, aldaar. Aanw. 11 Juli, te 11 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van een bezinkingsbassin met aanvoerkanaal, waterriool en bijbehoorende werken, ten dienste der drinkwaterleiding, op het terrein bij den watertoren ten oosten van de Oude-Plantage. Aanw. 12 Juli, te 11 uren.

Utrecht, door de directie der Rijnspoorwegmaatschappij: de levering van het ijzerwerk tot versterking van den bovenbouw der brug kilometerpaal 51.113 station Rotterdam. Aanw. 12 Juli, te 11 uren.

Vrijdag, 20 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland. Aanw. 12 en 14 Juli. Raming ƒ 4260.

Zaterdag, 21 Juli.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het opruimen van ondiepten uit de binnengrachten en een gedeelte der buitengracht in de gemeente. Bilj. inzenden 20 Juli, voor 's avonds 8 uren.

Woensdag, 25 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het vernieuwen van de brug in het lijnpad over de uitwatering van den Erlekomschen polder nabij de Groenlanden, behoorende tot de werken van de Waal. Aanw. 18 Juli. Raming ƒ 1300.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het afbreken van de bestaande- en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij de ingenieurs te Gorichem en te Leerdam. Raming ƒ 45,000.

Vrijdag, 27 Juli.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het vernieuwen van eenige gedeelten klinkerbestrating op den grooten Rijksweg in Overijsel, van Zwolle naar de Friesche grenzen. Aanw. 20 Juli, te 12¾ uren. Raming ƒ 2985.

Vrijdag, 3 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene vaste ijzeren brug, op bestaande landhoofden, in den grintweg langs het kanaal van Neuzen bij Sas-van-Gend. Aanw. 26 en 28 Juli. Raming ƒ 12,145.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de Nesserzijl en de draaibrug over de Boorne, beiden nabij Akkrum. Aanw. 27 Juli. Raming ƒ 1800.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Haarlem, 26 Juni: het amoveeren van perc. no. 23 aan de Anegang, en het bouwen van een woon- en winkelhuis, onder beheer van den architect S. Roog; ingek. 12 bilj., als:

J. A. Raasveldt,	te Haarlem,	ƒ 11,000
P. Heemskerk,	» idem	» 10,666
F Hulsbosch,	» idem	» 10,301
H. v. Niel,	» idem	» 9,999
A. Koen,	» Overveen,	» 9,986
J. de Wildt,	» Haarlem,	» 9,977
J. B. Lasschuit,	» idem	» 9,759
S. B. Peijra,	» idem	» 9,377
B. Hagen,	» idem	» 9,250
J. C. v. Reijsen,	» idem	» 8,984
J. Visscher,	» idem	» 8,700
J. Giebels en J. v. Servellen,	» idem	» 8,400
Gegund aan J. C. van Reijsen, voor		» 8,984

's-Hage, 29 Juni: 1o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Amsterdam; ingek. 4 bilj.. als:

P. v. Essen,	te Houtrijk-en-Polanen,	ƒ 1570
K. Sneyders de Vogel,	» Schiedam,	» 1243
Th. Troost,	» Arsen,	» 1195
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 1169

2o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Rotterdam; ingek. 4 bilj., als:

S. H. Tassemeijer,	te Rotterdam,	ƒ 2900
J. Sjerp,	» idem	» 2820
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 2700
K. Sneyders de Vogel,	» Schiedam,	» 2585

Vianen, 29 Juni: 1o. de gebouwen voor een stoomgemaal in den Eendrachtspolder, onder beheer van den architect P. A. Korevaar; ingek. 11 bilj., als:

J. Schouten,	ƒ 22,900
H. Dumoulin,	» 22,825
S. v. Soest,	» 22,300
D. Barneveld,	» 20,940
J. J. Buhler,	» 20,000
F. G. de Geus,	» 19,630
J. v. Gent,	» 19,495
M. L. van Spanje,	» 19,150
J. L. de Jong,	» 18,942
W. Kloosterman,	» 18,875
K. v. d. Sluis,	» 17,764

gegund.

2o. het stoomwerktuig; ingek. 5 bilj., als:

H. Bollinckx,	ƒ 12,300
Ateliers du Brabant,	» 11,500
J. Heinrichs,	» 10,600
Sepp & Co.,	» 9,999.99⁹/₁₀
Isselburgerhütte,	» 9,850

gegund

Leeuwarden, 29 Juni: het uitdiepen van eenige kanalen en vaarwaters, in onderhoud en beheer bij de provincie Friesland; in 3 perc.; minste inschr. waren:

perc. 1, P. S. Westra, Arum,		ƒ 5380
» 2, E. B. Hempenius, Bolsward,		» 240
» 3, F. B. Stark, Oudemirdum,		» 1538

Winterswijk, 30 Juni: 1o. Bestek no. 15, het maken van grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, der Gelderscb-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij. van de grens tusschen de provinciën Gelderland en Overijsel tot aan de stations Hengeloo en Enschede der Staatsspoorwegen; ingek. 5 bilj., als:

W. E. Swets,	te Hardinksveld,	ƒ 95,000
A. Terwindt,	» Westpannerden,	» 86,800
W. T. Weijers,	» Tilburg,	» 81,700
J. C. Bouterse, Velzen en C. Langevefd,	» Nieuweramstel,	» 78,400

2o.Bestek no. 16, het maken van gebouwen en inrichtingen op de halte Boekeloo; ingek. 3 bilj., als:

B. A. Hilbers,	te Groenloo,	ƒ 5964
C. ter Haar,	» Winterswijk,	» 5580
H. J. te Siepe,	» idem	» 4987

3o. Bestek no. 17, het maken van gebouwen en inrichtingen op het station Haaksbergen; ingek. 5 bilj., als:

G. J. Schreibelt,	te Haaksbergen,	ƒ 7228
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 7144
B. A. Hilbers,	» Groenloo,	» 6983
H. J. te Siepe,	» Winterswijk,	» 6870
G. ter Haar,	» idem	» 6800

Meppel, 30 Juni: het bouwen eener fitterswoning bij de gasfabriek; ingek. 7 bilj., als:

R. Bruintjes,	te Meppel,	ƒ 1998
W. Bralts,	» idem	» 1788.35
G. ten Hoopen,	» idem	» 1779
R. Geskus,	» idem	» 1777.07⁵
K. Worst,	» idem	» 1768
H. Lambrechts,	» idem	» 1700
H. Danser,	» idem	» 1589

gegund.

Muntendam, 30 Juni: de levering en stelling van het stoomwerktuig voor 2 stoomketels, drijfwerken en verder toebehooren voor een stoomwatergemaal in het waterschap De Munte; ingek. 6 bilj., als:

W. F. Beijerinck, Amsterdam,	ƒ 21,000
Gebr. Stork, Hengeloo,	» 16,230
Sepp & Co., Enschede,	» 15,999.99⁹/₁₀
Van Vliet & Van Cappelle, Groningen,	» 14,260
E. H. Begemann, Helmond,	» 12,800
D. H. Landeweer & Zonen, Martenshoek,	» 11,997.50

gegund.

Empel, 30 Juni: het maken van minstens 900 M³ steenglooiing aan den Maasdijk, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

		per M³
D. de Kok,	te Hoenzadriel,	ƒ 250
J. Emmenest,	» 's-Bosch,	» 240
D. Kers,	» Hoenzadriel,	» 237
L. Voets,	» Maaseik,	» 235
Joh. v. Lith,	» Empel,	» 233
J. Dekker,	» Baardwijk.	» 222
L. v. d. Heuvel,	» Werkendam,	» 204

's-Hage, 30 Juni: het bouwen van eene locomotief- en rijtuigremise met brandstoffenbergplaats op het stationsplein der Westlandsche Stoomtramwegmaatschappij te Naaldwijk; ingek. 16 bilj., als:

W. J v. Noort,	te Loosduinen,	ƒ 10,110
F. P. de Haas,	» Den Haag,	» 8,974
L. Kleer,	» Naaldwijk,	» 7,950
J. J. v. Sonsbeek, 's-Hage en P. de Soete,	» Loosduinen,	» 7,900
H. Wienhoven,	» Schiedam,	» 7,700
J. Frinthamer,	» idem	» 7,574
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 7,430
P. A. Vroeg,	» idem	» 7,400
J. v. Rossum,	» Loosduinen,	» 7,290
C. Hartman,	» idem	» 7,175
L. v. d. Endt,	» Maassluis,	» 7,131
A. Y. Haagen,	» Wateringen,	» 7,077
W. A. P. Dessing,	» Naaldwijk,	» 6,980
P. v. d. Voort,	» Kwintsheul,	» 6,914
H. G. v. d. Haar,	» Poeldijk,	» 6,870
W. T. Muuren,	» Delft,	» 6,720

's-Hage, 30 Juni: het bouwen van het St.-Jozefsgezellenhuis met aanhooren, onder beheer van den architect W. B. van Liefland; ingek. 22 bilj., als:

A. Stigter,	ƒ 39,900
H. E. de Baan,	» 37,815
A. C E. Paardekooper,	» 36,900
J. G. Theunissen,	» 36,624
M. L. v. Spanje,	» 36,608
N. L. v. d. Loeff,	» 35,750
Bernard Rombouts,	» 35,200
A. Mussert,	» 34,976
J. C. Pietersen,	» 34,600
A. F. Komans,	» 34,120
J. v. Groenendael,	» 33,500
Gebr. De Vos,	» 33,333
J. J v. Sonsbeek en J W. v. d. Vet,	» 33,200
J. C. Bernard,	» 33,171
L. Tromp,	» 32,100
J. C. Mallee,	» 32,052
W. P. Teeuwisse,	» 31,450
W. Lamkamp,	» 31,375
P. Smit & Zn.,	» 30,500
Harmen v. Jaarsveldt en Co.,	» 29,000
W. Hoeks,	» 28,800
P. M. Heemshuijzen,	» 24,500

Gegund aan Harmen van Jaarsveldt & Co., voor ƒ 29,000.

Amsterdam, 30 Juni: het bouwen van een Evang. Luthersch weeshuis op de Weteringschans bij de Huidekoperstraat, onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt; ingek. 24 bilj., als:

H. Crouwel,	ƒ 75,395
Gebr. v. Berkum,	» 72,200
W. L. Leibbrandt,	» 71,926
A. Paans,	» 70,000
G. Woud,	» 69,996
D. Verbeek & Zn.,	» 69,859
H. J. Meekers,	» 69,000
D. Roeuman,	» 68,998
Cruijff en Schouten,	» 68,820
P. Duinker,	» 68,666
H. Rietsnijder & Zn.,	» 68,154
J. Koster,	» 67,540
Timmer en Furstner,	» 67,495
E. R. Kuipers,	» 65,977
B. v. Buuren,	» 65,479
A. C. Vink, (Utrecht,)	» 65,268
H. C. B. v. Damme,	» 64,890
H. C. Dorlas,	» 64,349
D. Zuiderhoek,	» 62,800
H. R. Hendriks, te Osch,	» 61,340
D. Heijink,	» 60,150
D. Cerlijn & Zn. en A. J. de Haan,	» 60,100
W. Voskuijl,	» 57,486
Oosterink en Schut,	» 56,900

gegund.

Amsterdam, 2 Juli: het verrichten van schilder-, pleister-, metsel-, straat-, timmer- en andere werken op 's Rijks werf, aldaar; minste inschr. was C. J. Maks, te Amsterdam, voor ƒ 12,800.

Rotterdam, 2 Juli: 1o. het verzwaren en verhoogen van Schieland's hoogen zeedijk onder Nieuwerkerk a/d. IJsel; ingek. 7 bilj.; gegund aan H. Zanen Pz., te Ammerstol, voor ƒ 8030.

2o. het doen van eenige herstellingen aan de molens en sluizen van den Hoogeboezem enz.; ingek. 6 bilj.; gegund aan M. N. Hoos, te Rotterdam, te zamen voor ƒ 4457.

3o. het verrichten van eenig verfwerk aan de molens; ingek. 2 bilj.; niet gegnnd.

4o. het herstellen en onderhouden van het zeil- en touwwerk aan de molens; ingek. 4 bilj.; gegund aan L. Visser en Zn., te Gouda, voor ƒ 2099.

's-Bosch, 2 Juni: het bouwen van 4 benedenen 4 bovenwoningen op den Zuidwal, voor het huis »Macpherson"; ingekomen 11 bilj., als:

F. v. Rooij,	te 's-Bosch,	ƒ 10,900
A. A. v. Elderen,	» idem	» 10,890
C. Janssen,	» idem	» 10,750
F Buskens,	» idem	» 10,650
W. M. v. Beckum,	» idem	» 10,496
L. Paaps,	» Vechel,	» 10,474
A. Schellekens,	» 's-Bosch,	» 10,405
L. Hurkens,	» idem	» 10,300
J. C. Schellekens,	» idem	» 10,180
P. H. Versteijne,	» Oosterwijk,	» 9,845
L. Frankefort,	» 's-Bosch,	» 9,680

gegund.

Sprang, 2 Juli: het bouwen van eene mouterij, voor A. Meijer; ingekomen 9 bilj., als:

H. Kleinloog,	te Genderen,	ƒ 9350
C. Kleinloog,	» Sprang,	» 9080
C. Michaëls,	» Vrijhoeven-Kapelle,	» 9050
J. v. d. Meijs,	» Bezooien,	» 8820
W. A. Klaassen,	» Tilburg,	» 8400
A. Michaëls,	» Loonschedijk,	» 8400
L. v. Herk,	» Tilburg,	» 8175
M. Reijnen,	» idem	» 8169
W. Nieuwenhuizen,	» Sprang,	» 7475

's-Hage, 2 Juli: het rioleeren van een gedeelte der Raamstraat; ingek 5 bilj., als:

P. Kraaijenveld,	te 's-Hage,	ƒ 2190
J. de Bruijn,	» idem	» 2156
C. Wijbrands,	» idem	» 2098
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 1990
G. Keij,	» Rotterdam,	» 1866

Amsterdam, 2 Juli: Bestek no. 314, het maken van eene tunnel met grondkeermuren, toegangspaden en bijkomende werken, op het stationsemplacement Delft der H. IJ. S. M.; ingek. 17 bilj., als:

A. Groen en Gebr. Pons, Kralingen,	ƒ 48,597
A. J. Stall, Rotterdam,	» 47,969
A. Mels, Delft.	» 46,847
J. Smit VII, Slikkerveer,	» 46,460
J. W. Bijl, Hardinksveld,	» 45,885
Jac. Trinkhamer, Schiedam,	» 45,600
Tom & Van Bergen Henegouwen, 's-Hage,	» 45,128
D. J. Ulenberg, Rotterdam,	» 44,645
P. A. A. v. Regenmorter, 's-Hage,	» 44,278
G. D. v. Doorn, Amsterdam,	» 43,600
W. A. G. Jansen, Utrecht,	» 43,330
Wed. G. Camesi & Co., Rotterdam,	» 42,873
Theod. Vos, Delft,	» 42,100
M. J. Bruigom, Delft,	» 41,994.89
P. Leenders, Utrecht,	» 41,837
H. Wienhoven, Schiedam,	» 41,500
W. P. Teeuwisse, 's-Hage,	» 41,420

Haarlem, 2 Juni: het verbeteren van de vaart Edam—Monnikendam—Het Schouw, met het maken der daartoe behoorende werken; ingek. 6 bilj., als:

L. Kalis Kz.,	te Sliedrecht,	ƒ 199,400
B. v. d. Bos,	» Schellinkwoude,	» 197,000
P. Karmelk,	» Monnikendam,	» 185,000
D. Volker,	» Dordrecht,	» 181,000
L. de Oude,	» Zuiderwoude,	» 180,200
C. Blankevoort,	» Monnikendam,	» 180,197

Amsterdam, 2 Juli: minste inschr. voor de verschillende leveringen aan het departement van koloniën waren:

1. 5800 KG. rood huidkoper in bladen, Van den Berg & Co., Amsterdam, ƒ 5276.26.
2. 10,000 KG. plat lood, A. D. Hamburger, Utrecht, ƒ 1584.
3. hang- en sluitwerk, Gebr. Polak, Vlissingen, ƒ 2710.65.
4. id., dezelfden, ƒ 4121.72.

5. 300 diverse verfkwasten, T. J. de Jong, Amsterdam, *f* 105.
6. 2200 diverse glasruiten, H. H. Wolvekamp, Rotterdam, *f* 662.
7. 1500 gegalvan. ijzeren emmers, Gebr. Polak, Vlissingen, *f* 71,780.
8. 1800 diverse gegoten-ijzeren buizen, Van den Berg & Co., Amsterdam, *f* 62,100.
9. 1500 M. hennepslangen, J. L. H. Smits & Co., id., *f* 915.
10. 16,000 KG. zinkwit, H. Vettewinkel & Zn., id., *f* 3662.40.
11. 16.000 KG. id, dezelfden, *f* 3662.40.
12. 8000 KG. id., dezelfden, » 1831.20.
13. 12,000 KG. loodwit, Parker en Pluygers, *f* 2844.
14. 8000 KG. id., dezelfden, *f* 1904.
15. 14,400 KG. loodmenie, H. F. Korthals & Co., Amsterdam, *f* 2851.50.
16. 9600 KG. id., dezelfden, 1900.80.
17. 4000 KG. ijzermenie, C. F. Fleumer, id., *f* 465.60.
18. 4000 KG. spaanschgroen, Gebr. Abrahams, 's-Hage, *f* 3478.
19. verfwaren, G. F. Fleumer, Amsterdam, *f* 1969.
20. 15,000 KG. ongekookte lijnolie, Wed. J. E. de Boer, Jr. & Zn., *f* 3697.50.
21. 10,000 KG. id. id., dezelfden, *f* 2465.
22. 15,000 KG. gekookte id., F. Alberdingk & Zn., id., *f* 3870.
23. 10,000 KG. id. id., dezelfden, *f* 2580.
24. divers hardsteen, H. J. Bosman, Rotterdam, *f* 3672.
25. id. id., dezelfde, *f* 1836.
26. id. id., dezelfde, » 3672.
27. gereedschap, D. S. M. Kalker, Amsterdam, *f* 2077.
28. vijlen, G. Watson & Zn., Rotterd., *f* 666.60.
29. houtschroeven, spijkers en klinknagels, D. S. M. Kalker, Amsterdam, *f* 4082.60.
30. id. id., dezelfde, *f* 2067.50.
31. id. id., dezelfde, » 4082.60.
32. draadnagels, N. C. Witsen, id., *f* 2261.20.
33. id., G. F. Deurvorst, Rotterd., *f* 1890.50.
34. id., Gebr. Polak, Vlissingen, *f* 1621.80.
35. id., dezelfden, *f* 1621.80.
36. id., dezelfden, » 1729.41.
37. 1600 stalen patjols, H. J. Klijn de Jongh, Amsterdam, *f* 816.
38. divers ijzer, Gebr. Van der Vliet, idem, *f* 13,407.72.
39. 5000 M. blauwe baai, Van Doorn & Dams, Tilburg, *f* 11,875.
40. 5000 M. blauw doorverfd katoen, Ankersmit & Co., Deventer, *f* 2390.
41. 300 stel wit ledergoed, T. M. van Grinsven, 's-Bosch, *f* 1395.
42. draadnagels en spijkers geen inschrijvers.
43. paklinnen, Vissers & Eijcken, Geldrop, *f* 2635.
44. koperdraad en ijzeren hoekbanden, H. J. Klijn de Jongh, Amsterdam, *f* 1873.50.
45. lijnolie kamfer, teer en pek, C. F. Fleumer, id., *f* 1159.
46. 1000 KG. papier-goudronné, Gebr. Uijt den Bogaard, id., *f* 167.50.
47. diverse verpakkingsbenoodigdheden, Van Oord & Co., id., *f* 628.50.

Rotterdam, 3 Juli: de levering van gegoten-ijzeren buizen en moffen, tot een gezamenlijk gewicht van 488,705 KG., ten behoeve van de drinkwaterleiding; ingek. 7 bilj., als:

		per 100 KG.
Macfarlane Strang & Co., Londen,		*f* 8.08 en 19.22
Actien-Gesellschaft Bergwerks-Verein Fried. Wilh. Hütte, te Mulheim a/d. Ruhr,		» 7.60
W. Hoven & Zn., Rotterdam,		» 7.50
H. E. Oving Jr., Rotterdam,		» 6.89½
Van den Berg & Co., Amsterdam,		» 6.73
R. S. Stokvis & Zn., idem		» 6.69
Keyser & Co., Dordrecht,		» 6.40

Spanbroek, 3 Juli: het inrichten van een perceel tot raadhuis en normaalschool; ingek. 5 bilj., als:

A. Vos,	te Alkmaar,	*f* 3780
M. Leeuw,	» Spanbroek,	» 3599
C. T. v. d. Lijn,	» Hoorn,	» 3499
C. Leeuw,	» Aardswoud,	» 3400
G. Kooter,	» Spanbroek,	» 3350

gegund.

Kralingen, 4 Juli: het maken van twee basculebruggen en eene vaste brug in het park Honingen, en een brandspuithuis met cachot aan het Kralingscheveer; ingek. 12 bilj., als:

Firma J. Lockhorst,	te Kralingen,	*f* 9016
B. H. Beyderwellen,	» idem	» 8797
C. de Ridder,	» idem	» 8795
J. C. Krijgsman,	» idem	» 8640
P. G. Winters,	» idem	» 8355.22
J. v. d. Lecq,	» idem	» 8140
M. Tieleman,	te Kralingen,	*f* 8129
J. Spuit,	» idem	» 8100
A. Langejan,	» idem	» 7790
W. Zonneveld,	» idem	» 7790
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 7777
A. Groen & Gebr. Pons,	» Kralingen,	» 7596

's-Hage, 4 Juli: 1o. het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Purmerend, Kwadijk en Oosthuizen en van 2 brugwachterswoningen bij de draaibruggen te Purmerend, ten behoeve van den spoorweg Zaandam—Hoorn; ingek. 11 bilj., als:

Gebr. E. & J. Posthuma, Harlingen,		*f* 415,060
A. Vos Rz., Helder,		» 399,959
J. N. Boers, 's-Hage,		» 389,900
A. J. v. Liemt, Amsterdam,		» 383,500
J. Kooy, idem		» 381,900
G. Keij, Rotterdam,		» 380,000
P. Verbruggen, Waddinksveen,		» 380,000
C. Meijers, 's-Hage,		» 377,000
L. de Rooy, idem		» 374,900
J. v. Groenendael, Nunhem,		» 373,915
F. K. Ozinga. Amsterdam,		» 357,380

2o. het herstellen van grond- en rivierwerken nabij de brug over den Rijn bij Reenen, en het onderhouden van de werken voor den onderbouw der brug, gemaakt volgens Bestek no. 725; ingek. 2 bilj., als:

B. A. Wiegerink, Groenloo en F. E. Terwindt,	te Pannerden,	*f* 6554
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 6490

3o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig; ingekomen 6 bilj., als:

H. Smeets,	te Grevenbicht,	*f* 1995
J. Stokbroek,	» Wessem,	» 1750
H. Ummels,	» Maastricht,	» 1720
G. Straatman,	» Linne,	» 1560
P. H. Creemers,	» Maasbracht,	» 1540
J. Boileau,	» Wessem,	» 848

4o. het verrichten van baggerwerk in de Waal nabij Bato's-erf, tusschen de kilometerraaien 62 en 64 der herziene rivierkaart; ingekomen 3 bilj., als:

A. G. Huyskes,	te Hedel,	*f* 12.450
L. A. v. Haaften,	» Sliedrecht,	» 11,600
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» idem	» 10,500

5o. het verrichten van werken tot verbetering van de Maas in de gemeente Grevenbicht; ingek. 12 bilj, als:

Q Laumans, Tegelen en P. A. Grubben,	te Blerik,	*f* 23,150
H. Ummels,	» Maastricht,	» 22,967
P. H. Creemers,	» Maasbracht,	» 22,640
J. Laudy,	» Sittard,	» 22.400
H. Pernot,	» Obbicht,	» 22,400
F. v. Wylick,	» Luik,	» 22.220
J. Cortenraad,	» Meersen,	» 22,180
D. J. Kroon Cz.,	» Sliedrecht,	» 22.023
G. Smeets,	» Maaseik,	» 21,000
H. Voets, Aldeneik en P. Voets,	» Obbicht,	» 20.659
G. Straatman,	» Linne,	» 19,880
J. A. H. v. d. Venne,	» Bree,	» 18,990

Peize, 4 Juli: herbesteding van den bouw van een schoollokaal; ingekomen 12 bilj., als:

H. Kiel,	te Groningen,	*f* 5540
T. Y. Jelsma,	» idem	» 5300
J. Haupt,	» idem	» 5200
J. Poelman,	» idem	» 5160
J. Helings,	» idem	» 5015
K. Fekkes,	» idem	» 4719
O. P. Offringa,	» Donkerbroek,	» 4668
T. Holthuis Sr.,	» Groningen,	» 4598
A. Smeenge,	» Tienaarloo,	» 4587
H. de Haan,	» Groningen,	» 4574
D. Neisingh,	» Assen,	» 4444
C. Hillebrands,	» Nietap,	» 4443

gegund.

Rilland-Bath, 4 Juli: het bouwen van eene school voor 80 leerlingen; ingekomen 6 bilj., als:

L. v. Verre,	te Kruiningen,	*f* 7922
Joh. Lindenbergh,	» Wemeldinge,	» 7900
G. Windhorst,	» Rilland-Bath,	» 7400
J. de Vries,	» Borsele,	» 7292
Joh. v. Boven,	» Rilland-Bath,	» 7240
W. J. v. d. Weert,	» Goes,	» 7160

Neuzen, 4 Juli: de verdedigingswerken van den oever van den calamiteusen polder Nieuwe-Neuzen; ingek. 9 bilj., als:

A. v. d. Beek,	te Zaamslag,	*f* 24,000
C. Bolier Cz.,	» Bruinisse,	» 23,990
C. Roskam Jz.,	» Sliedrecht,	» 23,685
J. Jansen,	» Hoek,	» 23,500
D. Tholens,	» idem	» 23,498
Joh. de Jonge,	» Biezelinge,	» 23,490
P. A. v. d. Velde,	» Neuzen,	» 23,480
A. de Jong,	» idem	» 23,400
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 23,389

Asperen, 4 Juli: het vergrooten en veranderen van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning; minste inschrijver was Gerdessen, aldaar, voor *f* 17,300.

Haarlem, 5 Juli: het voortzetten der verbetering van de haven op Terschelling; minste inschr. was M. Daalder, te Terschelling, voor *f* 3150.

Deutichem, 5 Juli: het bouwen van een openbare school met ameublement, in 2 perc., te Deutichem; 1e perc., ameublement, ingek. 3 biljetten; als:

Vinkenborg,	te Deutichem,	*f* 1355
Sikkens,	» idem	» 1309
Masselink,	» idem	» 1039

2e perc', schoolgebouw, ingek. 2 bilj., als:

Siebelink,	te Deutichem,	*f* 15,247
Sikkens,	» idem	» 14,522

massa ingekomen 6 bilj., als:

Maandag,	te Deutichem,	*f* 16,912
Rozier,	» Gendringen,	» 16,879
Vinkenborg,	» Deutichem,	» 16,558
Siebelink,	» idem	» 16,547
Sikkens,	» idem	» 15,813
Masselink,	» idem	» 14,737

Gegund aan den minsten inschrijver voor de massa.

Nijmegen, 5 Juli: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen enz., met uitzondering der wissels en sporen, behoorende tot de lijn Arnhem—Nijmegen, in 3 perceelen; 1e perc. ingek. 4 bilj., als:

P. Gebhard,	te Oosterbeek,	*f* 540
A. Hoorneman,	» Elst,	» 525
A. Beuming,	» Nijmegen,	» 500
H. Gerritsen,	» Elden,	» 499

2e perc. ingek. 7 bilj., als:

J. J. Hofman,	te Elst,	*f* 1298
J. H. Everts,	» Nijmegen,	» 1297
W. J. Wanrooij,	» Velp,	» 1200
F. W. Nickel,	» Nijmegen,	» 1195
J. H. Middendorp,	» idem	» 1124
A. Ledeboer,	» Velp,	» 1119
F. Simmelink,	» Arnhem,	» 1037

3e perc. ingek. 2 bilj., als:

J. Penders,	te Nijmegen,	» 2050
P. Mullaart,	» Arnhem,	» 924

Sliedrecht, 5 Juli: het bouwen van een nieuw gesticht voor oude lieden; ingekomen 14 bilj., als:

Hollander & Co.,		*f* 16,800
A. v. d. Wiel,		» 15,980
Jb. Zuiderhoek,		» 13,747
B. Snoek,		» 13,688
W. Hofman en B. Visser,		*f* 13,483
P. v. d. Wiel,		» 13,350
F. Streefland,		» 13,300
J. v. Seventer,		» 13,257
P. de Kok,		» 13,220
W. v. Delft,		» 13,032
C. Bernhart,		» 12,700
W. v. Leeuwen,		» 12,397
J. den Engelse,		» 11,600
J. Borsje,		» 9,880

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 14 JULI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 16 Juli.

Rotterdam, te 11 uren, aan het bureau van den inspecteur der directe belastingen enz.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, ingenomen door de kantoren der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen en der registratie enz., aan de Boompjes en de Scheepmakershaven te Rotterdam, ged. '83, '84 en '85.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen van de openbare lagere school der 1e klasse no. 11 in de Valckenierstraat; 2o. het sloopen en vervoeren van de houten loods (tijdelijk schoolgebouw) op het Marinierspleín, en het wederoprichten van dit gebouw op een terrein beoosten de Veemarkt.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het leveren van 100,000 stuks prov. Groninger baksteen, klinkers 1e soort.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen eener hoogere burgerschool met 3jarigen cursus voor jongens aan de Raamstraat; 2o. het maken van 14 stuks gegoten-ijzeren stankschermen voor de uitmondingen van de riolen in de Mauritskade, aldaar.

Asten, te 2 uren, ten huize van Wed. G. Gitzels, in De Arend: het bouwen van een nieuw café en hotel in het dorp te Asten.

Amsterdam, te 3 uren, in De Roode Leeuw: het maken der grond- en fundeerwerken voor een concertgebouw aan de Houbrakenstraat, aldaar.

Marrum, te 3 uren, bij den president-kerkvoogd Dr. S. D. Posthumus: het bouwen van een catechisatielokaal, met bijlevering der materialen. Inl. bij J. S. Mellema, aldaar.

Amsterdam, namens de firma Zincken, in het lokaal aan het Westerhoofd: het bouwen van een café met zaal voor uitspanningen enz., op een terrein aan de De-Ruyterkade, westelijke hoek van het Middel-stationseiland.

Groningen, door den architect J. P. Hazeu, namens H. M. Speckman, bij M. Prins: het bouwen van een dubbel woonhuis op het terrein, bekend onder sectie I, no. 2362, aan den Ubbo-Emmiussingel, aldaar, met bijlevering der materialen.

Dinsdag, 17 Juli.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het doen van eenig buitengewoon werk aan den Rijksweg van Groningen naar de Friesche grens. Raming *f* 7600.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van harden buskruitkleeden, beddingplanken en veiligheidslampen, ten behoeve dier magazijnen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 380, het afbreken van 4 wachtershuisjes en het maken van 5 wachterswoningen, ten behoeve van de spoorwegen Deventer—Zwolle en Meppel—Groningen.

Lonneker, te 4 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een lokaal enz. ter verbouwing van de openbare school in den Wooldrikshoek. Inl. bij den architect G. J. Niermans.

Baardwijk, te 6 uren, bij J. van Bijnen: het bouwen van een woonhuis voor J. C. van Roermond, aldaar, onder beheer van den bouwkundige Jos. C. van Ree, te Waalwijk. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 18 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen, behoorende tot de werken van het kanaal Amsterdam—Merwede. Raming *f* 643,000; 2o. het voortzetten van de verdedigingswerken aan den linkeroever der doorgraving aan den Hoek-van-Holland, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Raming *f* 43,200.

Hoogeveen, te 12 uren, door burg. en weth.: het afbreken der brug over de 31e wijk van Krakeel, en het bouwen van een nieuwe houten draaibrug over het Krakeelsche-Opgaande, gem. Hoogeveen.

Wijk-bij-Duurstede, te 12 uren, door het gemeentebest.: het bouwen eener openbare lagere school met 6 lokalen, in de Volderstraat, aldaar.

Aalsmeer, te 12 uren, door burg. en weth.: het afbreken en wederopbouwen der onderwijzerswoning te Kudelstaart. Aanw. 17 Juli. te 11 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van een bezinkingsbassin met aanvoerkanaal, waterriool en bijbehoorende werken, ten dienste der drinkwaterleiding, op het terrein bij den watertoren ten oosten van de Oude-Plantage.

Beusichem, te 4 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Buren, ter gemeentesecretarie: het maken van een wachthuis aan den Lekdijk, aldaar. Inl. bij den opzichter B. A. Peinert, te Zoelmond. Aanw. 17 Juli, te 10 uren.

Kralingen, te 7½ uren, in het waterschapshuis van den polder Kralingen: het onderhoud van-, benevens de vereischt wordende leveranties aan de ten dienste van den polder bestaande gebouwen, bruggen en verdere werken.

Utrecht, door de directie der Rijnspoorwegmaatschappij: 1o. de levering van het ijzerwerk tot versterking van den bovenbouw der brug kilometerpaal 51.113 station Rotterdam; 2o. het maken van eene dubbele wachterswoning bij kilometerpaal 37.030, nabij den Soestbergschen Overweg, Utrecht.

Donderdag, 19 Juli.

Assendelft, te 10½ uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den Assendelver zeedijk, in Het Huis Assumburg: eenige werken aan dien zeedijk. met bijlevering van materialen en verder onderhoud tot 1 Maart '84.

Breda, te 11 uren, door den architect J. M. Marijnen, namens Riethagen, in De Beurs van Breda: het bouwen van een woonhuis, op een terrein buiten de voormalige Ginnekenpoort.

Sliedrecht, te 11 uren, bij T. Moret: het bouwen van een nieuw gesticht voor oude lieden, aldaar. Aanw. 16 Juli, te 10 uren. (Herbesteding.)

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van brandspuiten, dennen-, grenen-, vuren en lindenhout, hoepen, smeedijzer, staal en kardoespapier.

Amsterdam, te 3 uren, door de firma Bontekoning & Aukes, in De Roode Leeuw: het bouwen van 7 houtloodsen op vak VIII en IX aan de Houthaven aan den Spaarndammerdijk, aldaar. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt, aldaar.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, bij H. Veening: het bouwen eener behuizing met bovenwoning aan den Coehoornsingel, met bijlevering van al het benoodigde. Aanw. 16 Juli, te 11 uren. Bilj. inzenden vóór 7 uren.

Vrijdag, 20 Juli.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland. Raming *f* 4260.

Leeuwarden, te 12 uren, ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: het vergrooten der openbare school met aanverwante werken te Hijum. Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum. Aanw. 18 Juli, te 12 uren. Bilj. inzenden vóór 11 uren.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, in De Draak: het inrichten van blokstal I te Bergen-op-Zoom tot bergplaats van voertuigen enz. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, aldaar. Bilj. inzenden 19 Juli, vóór 3 uren, op het bureau van genoemden opzichter.

Wilhelminadorp, te 12 uren, door burg. en weth. van Kattendijke: het maken van een grintweg, van het dorp Kattendijke af tot aan den Rijksstraatweg van Goes naar Kapelle, over eene lengte van 2143 M. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van riviergrint.

Leiden, te 2 uren: de verbouwing van het lokaal »Ephraïm", aan de Haarlemmerstraat 54. Inl. bij den architect P. G. Lancel. Aanw. 18 Juli, te 10 uren.

Groningen, 's avonds 8 uren, door den architect G. Schnitger, in De Beurs: het bouwen van 2 heerenhuizen, op een terrein aan den Heeresingel, aldaar. Aanw. 16 Juli, te 11 uren.

Zaterdag, 21 Juli.

Arnhem, te 11 uren, in De Harmonie: het bouwen eener loods tot berging van voertuigen te Arnhem. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur en bij den opzichter van fortificatiën, beiden te Arnhem. Bilj. inzenden 20 Juli, vóór 3 uren, op het bureau der genie, aldaar.

's-Bosch, te 11 uren, door het best. van den polder Boschveld-en-Maij, in het Oud Stationskoffiehuis: het herstellen en verhoogen van de landhoofden en het vervangen van de bestaande houten brug door een ijzeren brug over 1o. de Hansche Bak, 2o. de Bosschesloot, beiden gelegen in den linker Diezedijk, tusschen 's-Bosch en Engelen. Biljetten inzenden bij den voorzitter van het best., Mr. E. F. Baron van Rijckevorsel van Kessel, te 's-Bosch. Aanw. 17 Juli, te 5 uren.

Buren, te 11 uren, ten gemeentehuize: 1o. de vergrooting van het schoollokaal te Erichem, met bijlevering van ameublement; 2o. het bouwen van een vloedvrij lokaal en veranderen van een gebouw tot lijkenhuis enz. Inl. bij den gemeentearchitect D. van Mameren, te Asch. Aanw. 19 Juli, te Erichem te 10 uren, te Buren te 12 uren.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: het opruimen van ondiepten uit de binnengrachten en een gedeelte der buitengracht in de gemeente. Bilj. inzenden 20 Juli, voor 's avonds 8 uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene overdekte bergplaats voor steenkolen op het terrein der stedelijke gasfabriek; 2o. het aanleggen van rioleering en bestrating van nieuw-aangelegde en ontworpen straten. Aanw. van 2o. 16 Juli, te 10½ uren, te beginnen aan het terrein Puntenburg, nabij de Willemsbrug.

Dalen, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school voor lager onderwijs met 6 lokalen, met daarbijbehoorend meubilair, te Dalen; 2o. idem van eene school met 2 lokalen, en ameublement, te Dalerveen; 3o het bouwen van eene onderwijzerswoning te Dalerveen. Aanw. 20 Juli, te Dalen te 10, te Dalerveen te 2 uren.

Leeuwarden, te 1 uur, ten raadhuize: 1o. het maken van een steenen walmuur langs een gedeelte der Oostergracht; 2o. het maken van een idem langs een gedeelte der Keizersgracht (noordzijde).

Arnhem, te 2 uren, door de Maatschappij tot exploitatie van bouwterrein tegenover Hulkestein, in De Harmonie: het bouwen van 2 villa's, aan den Kruisweg tegenover het landgoed »Hulkestein." Aanw. 19 Juli, te 10 uren

Maandag, 23 Juli.

Loon-op-Zand, te 9 uren, door het gemeentebest.: het bouwen van eene veldwachterswoning. Inl bij den architect J. de Beer, te Tilburg.

Wijk, te 10½ uren, door het dijksbest. van Salland, 7e district in Ovrijsel, in het Stationskoffiehuis: 1o. het verzwaren van een gedeelte van den IJseldijk bij Harkuloo; 2o. het maken van een zandberm aan den binnenkant van den IJseldijk, eveneens onder Harkuloo; 3o. het verzwaren van den IJseldijk onder Oldeneel, beneden het Kleineveer. Aanw. 21 Juli, te 10 uren.

Wehe, te 4 uren, door burg. en weth. van Leens: het leveren en maken van schoolmeubelen in de school te Mensingeweer.

Kadzand, te 5 uren, door de directie der Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij gevestigd te Groede, bij Izaäk van Dale: het bouwen eener landbouwersschuur op de hofstede, bewoond door Jacob Cappon, te Kadzand, met bijlevering der materialen. Inl. bij den timmerman Abraham Risseeuw, te Groede. Aanw. 17 Juli, te 3 uren.

Dinsdag, 24 Juli.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van constructiehout ten behoeve dier magazijnen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 382, het leggen en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige werkzaamheden tot uitbreiding van het station Deventer. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 17 Juli, te 1 uur.

Reuzel, te 2 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest., in het Liefdegesticht: het volgens bestek en teekening bouwen, met bijlevering der materialen, van een R.-K. jongensweeshuis, met daaraan verbonden bijzondere school en rectoraat. Inl. bij den architect Edouard Fremau, te Tilburg. Aanw. te $10^1/_2$ uren.

Metslawier, te 3 uren, door het dijksbest. van Oostdongeradeel, in het gemeentehuis: het verbreeden van een gedeelte steenglooiing aan den zeedijk, tusschen Ezumazijl en Oostmahorn, ter lengte van 250 M., over eene breedte van 1 M.

Woensdag, 25 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het vernieuwen van de brug in het lijnpad over de uitwatering van den Erlekomschen polder nabij de Groenlanden, behoorende tot de werken van de Waal. Aanw. 18 Juli. Raming f 1300.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: 1o. het opgraven van het Huizinghemaar, lang 2235 M.; 2o. het amoveeren van de Abelstokstertil in den grintweg van Mensingeweer naar Hoorn en daarvoor in de plaats bouwen eener nieuwe vaste brug. Inl. bij den deskundige H. Wind, aldaar. Aanw. 23 April, te 4 uren, bij de Pomptil.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het afbreken van de bestaande en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij de ingenieurs te Gorichem en te Leerdam. Raming f 45,000.

Amsterdam, door de directie der Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 1400 tons kachelkolen en 200 tons gietcoke.

Vrijdag, 27 Juli.

Zonnemaire, te 11 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Nieuw-Bommenede, in de raadkamer: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84 van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 20 en 23 Juli, te 11 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het vernieuwen van eenige gedeelten klinkerbestrating op den grooten Rijksweg in Overijsel, van Zwolle naar de Friesche grenzen. Aanw. 20 Juli, te $12^3/_4$ uren. Raming f 2985.

Middelburg, te $1^1/_2$ uren door burg en weth.: 1o. het bouwen van een gymnastieklokaal ten behoeve van school C in de Lange-Delft, en verdere werkzaamheden; 2o. het verbouwen van school A op de Bree. Aanw. 25 Juli, te 2 uren.

Middelharnis, te 3 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 2 scholen en 2 onderwijzerswoningen, in de kom der gemeente, met bijlevering van materialen, schoolmeubelen enz. Inl. bij den architect P. J. Houtzagers, te Utrecht. Aanw. te 1 uur.

IJselmonde, te 6 uren, door het polderbest. van Oost-IJselmonde, in De Hollandsche Tuin: de levering van 1000 HL. Roermachinekolen in de kolenbergplaats van het boven-stoomgemaal, en van 500 HL. idem in de kolenbergplaats van het beneden-stoomgemaal.

Workum, bij den voorzitter van het waterschap Het Workumer Nieuwland: 1o. de levering van 425 stuks 12 dM. nieuwe grenen dijkpalen, 125 M, 10 à 25 idem grenen gording; 2o. het vernieuwen van 100 M. hoofdpaalregel en herstelling der achterkist; 3o. 60,000 KG. harde brik.

Maandag, 30 Juli.

Amsterdam, te $11^1/_2$ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no 317, het maken van eene goederenloods en verhoogde los-en-laadplaats, met bijbehoorende werken, op het stationsemplacement Delft. Raming f 13,000; 2o. Bestek no. 318, het vergrooten van de wagenmakerij en de schilderswerkplaats, het tot smederij inrichten van een der magazijnen, het verplaatsen van de bestaande houtloods, het leggen van nieuwe en het opnemen en verleggen van bestaande cementsteenen hoofdriolen, potbuizen-riolen enz., met bijbehoorende werken, op het terrein van de werkplaats te Haarlem. Raming f 125,000.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhoud van den straatweg van 's-Bosch naar Best en 2o. het onderhoud van den weg van 's-Bosch over den Pettelaar naar St.-Michiels-Gestel. Aanw. voor de werken onder 1 op Donderdag 26 Juli te 8 uren en voor die onder 2 op Vrijdag 27 Juli, te 10 uren. Inl. bij den gem.-architect.

Woensdag, 1 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verlengen van- en het maken van glooiingen van 4 op 1 aan 7 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel, tusschen Katerveer en Zalk, tusschen de kilometerraaien 103 en 104. Aanw. 25 Juli. Raming f 3000.

Vrijdag, 3 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene vaste ijzeren brug, op bestaande landhoofden, in den grintweg langs het kanaal van Neuzen bij Sas-van-Gend. Aanw. 26 en 28 Juli. Raming f 12,145.

Leeuwarden, te $2^1/_2$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de Nesserzijl en de draaibrug over de Boorne, beiden nabij Akkrum. Aanw. 27 Juli. Raming f 1800.

Zaterdag, 4 Aug.

Dorenweerd, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 48 leerlingen met eene onderwijzerswoning, onder één dak, te Dorenweerd. Aanw. te 12 uren.

Maandag, 6 Aug.

's-Hage, te $11^1/_2$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk, behoorende tot de zeewerken in Zuidholland. Aanw. 30 Juli. Raming f 1500.

Woensdag, 8 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, Dodeweerd en Druten, tusschen de kilometerraaien 43 en 46 der herziene rivierkaart. Aanw. 1 Aug. Raming f 105,000.

Vrijdag, 10 Aug.

's-Bosch, te $10^1/_2$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van het kanaal de Dieze, prov. Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming f 13,400.

's-Bosch, te $10^1/_2$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan den Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4, van 's-Bosch naar de Maas, in de richting op Utrecht. Aanw. 4 Aug. Raming f 1800; 2o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de werken, behoorende tot het kanaal de Dieze. Aanw. 4 Aug. Raming f 6100; 3o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de Rijkswerken, behoorende tot het kanaal de Zuid-willemsvaart, in Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming f 7200.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Onderdendam, 5 Juli: 1o. het opgraven van het Wehestermaar, lang 700 M.; 2o. idem van de Zwaluwentocht, lang 1715 M.; 3o. idem van de kleine A, lang 670 M., in 3 perceelen en in massa:

	perc. 1	perc. 2	perc. 3
A. Nijdam, Zoutkamp,	f 1930	f 580	f 620
J. Timmer, Obergum,	1909		
W. K. de Vries, Garnwerd,	1890		
A. J. Benninga, Bedum,	1879		
M. Boersema, Warfhuizen,	1780	650	600
B. Landskroon, Wehe,	1865		
J. Kuipers, Warfhuizen,		498	
D. Westerman, Leens,		480	
H. Lantinga, Bedum,			445

Voor de massa ingeschreven door:

J. Timmer,	te Obergum,	f 3209
H. Wind,	» Zoutkamp,	» 3094
A. Nijdam,	» idem	» 3058
W. K. de Vries,	» Garnwerd.	» 2890
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 2879
M. Boersema,	» Warfhuizen,	» 2859

Perc. 1 niet gegund; perc. 2 en 3 gegund.

Geldermalsen, 6 Juli: 1o. het maken van bermen, het met grond bekleeden van reeds gemaakte zandbermen en gedichte slooten, het vervoeren van zand, benevens het herstellen van taluds en kruinen van den dijk onder Varik, Heeselt, Opijnen, Neerijnen, Hellouw en Herwijnen, in 5 perceelen; minste inschr. waren: Aardewerken.

perc. 1, D. C. Hakkers,	Werkendam,	f 1581
» 2, L. v. d. Heuvel,	idem	» 2843
» 3, P. W. v. Hattem,	Tuil,	» 3215
» 4, P. Pannekoek,	Herwijnen,	» 1790
» 5, C. v. Es,	idem	» 3987

2o. de levering van grint, in 17 perceelen; minste inschr. waren:

		per M³
perc. 1, F. v. Horsen,	Hellouw,	f 1.40
» 2, A. Kozijn,	Herwijnen,	» 1.40
» 3, D. v. Horsen,	Hellouw,	» 1.45
» 4, M. Peppel,	idem	» 1.45
» 5, A. Kozijn,	Herwijnen,	» 1.70
» 6, H. Peppel,	Hellouw,	» 1.70
» 7, G. Peppel,	idem	» 1.40
» 8, J. Peppel,	Haaften,	» 1.45
» 9, D. v. Horsen,	Hellouw,	» 1.50
» 10, W. Kloosterman,	Leerdam,	» 1.60
» 11, F. v. Horsen,	Hellouw,	» 1.50
» 12, M. Peppel,	idem	» 1.50
» 13, P. Sterk,	Heukelum,	» 2.25
» 14, dezelfde,	idem	» 2.25
» 15, dezelfde,	idem	» 2.25
» 16, C. v. d. Heuvel,	idem	» 2.25
» 17, P. Sterk,	idem	» 2.25

Amsterdam, 7 Juli: het maken van een gebouw voor het stichten van een stoomgemaal in den Naardermeerpolder; ingek. 12 bilj., als:

J. v. Son,	te Purmerend,	f 24,750
J. de Vries,	» idem	» 24,410
A. Keers,	» Hilversum,	» 23,900
F. Peters,	» Amsterdam,	» 23,500
Van Soest,	» Mijdrecht.	» 22,900
Nieuwkerk & Heijtlage,	» Amsterdam,	» 21,875
P. Andriessen,	» Hilversum,	» 21,740
D. Limper,	» Amsterdam.	» 20,949
J. Boverhoff,	» Diemen,	» 20,499
G. Slaap,	» Amsterdam,	» 18,370
J. Jurriens,	» Naarden,	» 18,359
P. Leenders,	» Utrecht,	» 17,647

Delftshaven, 7 Juli: het maken van eene dukdalf in de Oostkous, en een meerpaal in den oostelijken afsluitdijk door de Kous; ingek. 3 biljetten; als:

B. de Waard,	f 1588
P. Blanken,	» 1174
J. Bekink,	» 1095

gegund.

Groningen, 7 Juli: het afbreken en opbouwen eener winkelbehuizing met bovenkamer enz., aan de v/m. Kruitgracht te Groningen, lett. P no. 253, met de leverantie van al het daartoe benoodigde, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 12 bilj., als:

D. S. Diddens,	te Groningen,	f 4600
D. en B. Kooi,	» Zuidhorn,	» 4200
L. Oldenburger,	» Groningen,	» 4000
D. Dooijes,	» idem	» 3990
T. Y. Jelsma,	» idem	» 3987
H. Harms,	» idem	» 3965
A. Steendam,	» idem	» 3900
D. Dalmolen,	» idem	» 3845
E. Peters,	» idem	» 3777
J. Ibeling,	» idem	» 3749
D. Jansen,	» idem	» 3600
H. J. Meuge,	» idem	» 3389

gegund.

Zwolle, 7 Juli: het bouwen van eene school voor 400 leerlingen op een terrein, gelegen aan de Celestraat; ingek. 14 bilj., als:

J. Witzand,	te Almeloo,	f 46,889
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 44,087
K. J. Kalt,	» Ureterp,	» 39,434
C. Eckhardt	» Almeloo,	» 38,297
T. Hilarius, Leeuwarden en H. G. Brouwer,	» Stiens,	» 36,670
B. H. Trooster,	» Zwolle,	» 36,400
E. L. Vosman,	» idem	» 35,997
G. v. Unen,	» idem	» 35,994
K. A. v. d. Berg,	» idem	» 35,973
L. Meijer,	» idem	» 34,600
G. Schutte,	» idem	» 33,980
D. Bruins,	» idem	» 33,935
A. v. Straten,	» idem	» 30,486
J. C Flik,	» idem	» 29,987
Raming		» 36,480

De beslissing omtrent de gunning is aangehouden.

Bedum, 7 Juli: het herleggen der Hoofdstraat, aldaar; ingekomen 17 bilj., als:

F. Welfing,	te Middelstum,	f 2618
A. Nijdam,	» Zoutkamp,	» 2460
J. Pot,	» Stedum,	» 2430
H. Westerhoff,	» Noordwolde,	» 2425
J. Lubsen,	» Zuidwolde,	» 2400
J. Timmer,	» Obergum,	» 2378
W. Bos,	» Zuidbroek,	» 2368
J. K. v. Dijk,	» Bedum,	» 2300
J. Ubels,	» idem	» 2250
S. Kremer,	» idem	» 2247
T. Bos,	» idem	» 2237
L. Dekker,	» idem	» 2229
L. Los,	» idem	» 2225
J. Veldkamp,	» idem	» 2200
A. Benninga,	» idem	» 2145
K. Huisman,	» Onderdendam,	» 2142
H. Moorman, gegund.	» Bedum,	» 2099
Raming		f 2100

Vechten, 7 Juli: het bouwen van eene hofstede, aldaar, onder beheer van den architect W. J. van Vogelpoel; gegund aan J. H. de Vos, te Utrecht, voor f 10,475.

Elst, 7 Juli: het bouwen van een nieuw woon- met achterhuis en mestput in de Laar onder Elst; aangenomen door J. Penders en P. Heseman, te Nijmegen, voor f 8370.

Kampen, 9 Juli: 1o. het verbouwen van het schoolgebouw voor gewoon lager onderwijs aan den Burgwal, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

G. J. Bruggink,	te Kampen,	f 1750
Hk. v. Dijk Hzn.,	» idem	» 1720
J. S. v. d. Werf,	» idem	» 1589
D. Bruggink Gzn.,	» idem	» 1579
W. E. Reuijl,	» idem	» 1540
W. Franssen,	» idem	» 1362
D. Rekveld,	» idem	» 1260

gegund.

2o. het witten en schoonmaken der schoolgebouwen met eenige verfwerken, in 15 perceelen; aangenomen door 7 verschillende aannemers, te zamen voor f 829

Alle perceelen gegund.

Utrecht, 9 Juli: het bouwen van eene protestantsche kerk te Maarn, onder beheer van de architecten F. W. van Gendt J.Gz. en A. R. Freem. te Arnhem; ingek. 16 bilj., als:

A. A. v. Dommelen,	te Leiden,	f 24,780
W. Tielens,	» Utrecht,	» 24,770
D. v. d. Tas,	» Charloos,	» 24.000
W. G. A. Jansen,	» Utrecht,	» 23,464
R. v. Westhrenen,	» Amerongen,	» 22,906
P. Vlasman,	» Bodegrave,	» 22.220
Jan de Weijer,	» Tiel,	» 21,323
Gebr. Lensink,	» Arnhem,	» 21,300
Wed. Hartger de Vries,	» Wageningen,	» 20,440
C. v. Zeeland.	» Utrecht,	» 20,400
J. Koudijk,	» Doorn,	» 19,975
J. H. Boeschoten,	» idem	» 19,320
K. A. v. Lunteren,	» idem	» 19,274
F. Meerdink,	» Neerlangbr.,	» 19,200
A. C. Vink,	» Utrecht,	» 18,963
F. J. Gerritsen, gegund.	» Doorn,	» 18,919

Dordrecht, 9 Juli: 1o. het ophalen van asch, vuilnis enz., het zuiveren en schoonhouden der straten enz., het besproeien der straten en het diep- en schoonhouden der binnengrachten, ged. 6 jaren; ingek. 4 bilj., als:

J. D. Scheffelaar,	te Dordrecht,	f 42,450
L. J. v. d. Steenhoven & Co.,	» idem	» 42,000
C. v. Ballegooijen,	» idem	» 40,000
C. Hartog,	» Sliedrecht,	» 29,800

alles per jaar.

2o. het voorzooveel noodig uitdiepen en verder op aangewezen diepten houden der havens en havenmonden binnen de gemeente; ingek. 4 bilj., als:

D. Volker,	te Dordrecht,	f 9000
D. Voordendag,	» idem	» 7737
T. Kleyn,	» Sliedrecht,	» 7359
C. Hartog,	» idem	» 7232

per jaar.

Goes, 9 Juli: het metselen van keermuren en duikers en het maken van eene bevloering voor een oesterput te Ierseke, voor de firma Molijn & Co.; ingek. 5 bilj., als:

	met betonvloer	met tegelvloer
W. J. v. d. Weert, Goes,	f 9160	f 7500
P. Sandée, Ierseke	8350	8480
J. Kraaijeveld, Hansweerd,	7700	8200
C. de Wilde, Kattendijke,	7275	7450
L. Laban, Ierseke,	6999	6688

Arnhem, 10 Juli: 1o. het maken van trottoirs met trottoirbanden enz.; ingek. 6 geldige bilj., als:

J. de Haan,	te Arnhem,	f 7469
Gebr. Lensink,	» idem	» 6890
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 6670
J. H v. d. Ven,	» idem	» 6666
M. P. Vale,	» idem	» 6240
G. H. A. Elbers, gegund.	» idem	» 5969

2o. het baggeren en verwerken van rivierzand en harde puin achter- en op den strekdam; ingek. 7 bilj., als:

G. v. d. Heijden,	te Arnhem,	f 2470
M. P. Vale,	» idem	» 1590
G. J. Mol,	» Kuilenburg,	» 1467
D. J. Kroon,	» Sliedrecht,	» 1440
A. v. d. Vlies,	» Zaltbommel,	» 1295
G. v. Hoeven,	» Vreeswijk,	» 1274.99
J. de Haan, gegund.	» Arnhem,	» 1212

Zwolle, 10 Juli: 1e perc., het verven van de sluizen, bruggen, woningen enz. op het kanaalpand der 1e sectie, van de Overijselsche Kanalisatiemaatschappij, aanvangende met het Jaagbrugje nabij de Schoenkuipenbrug te Zwolle en eindigende bij brug no. 9 te Hankate; ingek. 9 bilj., als:

W. Willemsen en W. J. Nooter,	te Zwolle,	f 630
E. J. P. Veenhuizen,	» idem	» 512
K. Admiraal Pzn.,	» Hasselt,	» 508
H. J. Langenberg,	» Heinoo,	» 449
G. E. Veenhuizen,	» Zwolle,	» 397
J. Rietman,	» Den Ham,	» 391
J. G. Oldenhof,	» Raalte,	» 385
C. Schuijmer,	» Den Ham,	» 384.75
J. Hartman, gegund.	» Raalte,	» 384

2e perc., het verven der kunstwerken in de 3e sectie van het kanaal; ingek. 2 bilj., als:

K. Admiraal Pzn.,	te Hasselt,	f 440
J. Hartman, gegund.	» Raalte,	» 394

Winterswijk, 10 Juli: het bouwen van eene school voor lager onderwijs; ingek. 9 bilj., als:

Rhebergen & Balink,	f 17,875
B. Lichtenberg,	» 15,445
A. Nuijs,	» 14,883
Scharenberg,	» 14,549
C. ter Haar,	» 14 500
H. Konings,	» 14,437
J. B. Sellink,	» 14.126
J. H. te Siepe,	» 13,870
G. W. Toebes,	» 13,443

2o. veranderingen in de bestaande schoollokalen; ingek. 7 bilj., als:

J. B. Sellink,	f 2723
C. ter Haar,	» 2350
J. H. te Siepe,	» 2180
A. Nuijs,	» 2116
Scharenberg,	» 1999
H. Konings,	» 1978
E. Rhebergen,	» 1725

Utrecht, 11 Juli: Bestek no. 381, het maken van perrons en een abri en het verrichten van daarmede in-verband-staande werken, ten behoeve van de halte Windesheim der Staatsspoorwegen; ingek. 3 bilj., als:

G. J. Averdijk,	te Wije,	f 4500
H. Noorman,	» Zwolle,	» 3888
B. H. Trooster Jr.,	» Zwollerkerspel,	» 3835

Amsterdam, 11 Juli: de levering aan de directie der marine van: 1o. eene partij plaat-, staaf- en roosterijzer; minste inschr. waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, voor f 9911.03.

2o. eene partij koperen vlam- en ijzeren steunpijpen; minste insch. waren Van den Berg & Co., te Amsterdam, voor f 25,066.

Meppel, 11 Juli: het bouwen van eene ijzeren draaibrug, met steenen landhoofden, ter vervanging van de houten ophaalbrug (de Langebrug) aldaar; ingek. 5 bilj., als:

A. E. Stijkel,	te Appingedam,	f 5500
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 5480
J. Otten,	» Meppel,	» 5388

R. Hunse Jr.,	» Assen,	» 5380
H. Timmer,	» Meppel,	» 5100

gegund.

Heiloo, 11 Juli: het veranderen der oude schoolgebouwen te Heiloo in een raadhuis en der onderwijzerswoning met raadkamer aldaar in een woonhuis met 2 woningen; ingekomen 9 bilj., als:

D. Krom,	te Alkmaar,	*f* 4540
A. Vos,	» idem	» 4490
J. Schuit,	» Egmond a/d. Hoef.	» 4300
J. Wesseling,	» Alkmaar,	» 4200
J. Romijn,	» Amsterdam,	» 4190
P. Langendijk,	» Beverwijk,	» 4077
J. Tesselaar,	» Alkmaar,	» 4040
F. Brouwer,	» Heiloo,	» 3883
D. Kramer,	» Schagen,	» 3519

's-Hage, 11 Juli: 1o. het leggen van spoorbanen en wissels en het maken van bijkomende werken op het goederenstation in de Stadsrietlanden te Amsterdam, ten behoeve van den spoorweg Nieuwediep—Amsterdam; ingek. 10 bilj., als:

J. v. d. Berg,	te Amersfoort,	*f* 27,450
G. de Hoog Cz.,	» Amsterdam,	» 27,350
H. J. Meekers,	» idem	» 26,868
H. v. Rhijn,	» Naarden,	» 25,888
P. v. Essen,	» Houtrijk-en-Polanen,	» 25,675
A. v. Kekem,	» Gouda,	» 24,637
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 23,629
G. Toornvliet,	» Gouda,	» 22,985
C. v. Boven,	» Amsterdam,	» 22,883
G. D. v. Dooru,	» idem	» 22,645

2o. het maken van een aanbouw aan de dienstwoning van den chef op het aansluitingspunt De Vork, nabij Elst (spoorweg Amersfoort—Nijmegen); ingek. 2 bilj., als:

J. H. v. Holten,	te Elst,	*f* 2766
J. T. Kerkhoff,	» Nijmegen,	» 2640

3o. het wegruimen van een in de Maas, onder Maasbracht, gezonken vaartuig; ingekomen 6 bilj., als:

L. v. Gasselt,	te Venloo,	*f* 1050
J. Stokbroek,	» Wessem,	» 747
J. Boileau,	» idem	» 655
G. Straatman,	» Linne,	» 555
R. H. Smeets,	» Grevenbicht,	» 488
P. H. Creemers,	» Maasbracht,	» 408

Zwolle, 11 Juli: het bouwen van bureau's en theoriezalen in de legerplaats te Oldebroek; ingek. 6 bilj., als:

J. Westerik,	te Epe,	*f* 28,993
K. A. Schut,	» Kampen,	» 27,994
H. J. Buitenhuis,	» Elspeet,	» 27,485
J. v. d. Braak,	» Apeldoorn,	» 27,246
A. H. Telenga,	» Grootegast,	» 25,844
C. Eckhardt,	» Almeloo,	» 24,885

Haarlem, 12 Juli: het maken van een riool aan de Meesterlottelaan; ingek. 7 bilj., als:

A. J. Stoel,	te Haarlem,	*f* 2487
J. B. Lasschuit,	» idem	» 2299
H. London,	» idem	» 2287
J. J. Guldemond,	» idem	» 2100
Wed. Reijnders,	» idem	» 2073
P. C. Groenings,	» idem	» 2000
C. Bos,	» Haarlemmerm.,	» 1946

gegund.

Haarlem, 12 Juli: 1o. het wegruimen van 3 wrakken in de Zuiderzee; minste inschr. was A. van der Tak, te Goedereede, voor *f* 6540.

2o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten; minste inschr. was A. Vos Rz., te Helder, voor *f* 67,500.

Breda, 12 Juli: het afbreken van de Hoogebrug over de haven en het wederopbouwen der landhoofden en pijlers.

1e perc., het afbreken der Hoogebrug over de haven te Breda; ingek. 4 bilj., als:

B. Verlegh,	te Ginneken,	*f* 8989
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 8787
Th. Kessel,	» Breda,	» 8078
W. J. Segboer,	» Zevenbergen,	» 7238

2e perc., de brug te Antwerpen; ingekomen 3 bilj., als:

A. Korteweg,	te Zevenbergen,	*f* 6400
A. F. Smulders,	» Utrecht,	» 6390
J. Molenschot,	» Teteringen,	» 5282

3o. de werken sub 1 en 2 in massa; ingek. 6 bilj., als:

A. Korteweg,	te Zevenbergen,	*f* 16,100
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 14,949
Th. Kessel,	» Breda,	» 14,177
B. Wevels,	» idem	» 13,979
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 13,333
W. J. Segboer,	» Zevenbergen,	» 11,421

Grootebroek, 12 Juli: 1o. het verrichten van verschillende werken aan de openbare school te Grootebroek, onder beheer van den architect K. Swagerman Pz., te Bovenkarspel; aannemer J. Krul, te Andijk, voor *f* 1700.

2o. het vergrooten der school te Lutjebroek; dezelfde aannemer, voor *f* 4800.

Middelburg, 12 Juli: het bouwen van eene woning voor het sluispersoneel te Sas-van-Gend; ingek. 5 bilj., als:

J. Verkuijl Quakkelaar,	*f* 24,000
D. v. d. Ouden,	» 23,300
G. J. Balkensteijn,	» 22,700
C. v. d. Hooft,	» 22,600
R. Walraven,	» 22,400

's-Bosch, 12 Juli: het bouwen van een woonhuis voor den heer H. B. Verhulst, onder beheer van den architect A. van Liempt, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

Meeuwese,	te 's-Bosch,	*f* 12,850
H. Dirks,	» idem	» 12,600
Schellekens,	» idem	» 12,369
B. Murk,	» idem	» 12,050
L. Hurkens,	» idem	» 11,778
Jansen,	» idem	» 10,936
Dusée,	» Tilburg,	» 10,385

's-Bosch, 12 Juli: hut bouwen van een pakhuis voor de heeren Reijnders & Smits, onder beheer van den architect A. van Liempt, aldaar; ingek. 10 bilj., als:

Gebr. Klerk,	te 's-Bosch,	*f* 6647
J. Schellekens,	» idem	» 5700
H. Dirks,	» idem	» 5517
C. Jansen,	» idem	» 5500
Paaps,	» Vechel,	» 5388
B. Murk,	» 's-Bosch,	» 5340
Meeuwese,	» idem	» 5298
L. Hurkens,	» idem	» 5270
Dusée,	» Tilburg,	» 5185
J. v. Roosmalen,	» 's-Bosch,	» 5098

Rotterdam, 13 Juli: de bouw van vijf woonhuizen aan de »Avenue Concordia" te Kralingen, onder beheer van den architect J. C. van Wijk; ingek. 13 bilj., als:

C. Wijbrans en P. A. Koolwijk,	te 's-Hage,	*f* 63,555.55
C. J. v. Tusschenbroek,	» Rotterdam,	» 58,733
P. Bleijenburg,	» idem	» 57,300
J. Spruijt,	» Kralingen,	» 56,140
W. H. v. Kempen,	» Rotterdam	» 53,450
C. Groeneveld,	» idem	» 53,353
J. J. v. Sonsbeek & J. W. v. d. Vet,	» 's-Hage,	» 53,321
B. Hooijkaas & Zn.,	» Rotterdam,	» 52,984
H. J. Nederhorst,	» Gouda,	» 52,961
G. de Haas & Zn.,	» Rotterdam,	» 52,774
C. D. Kuijt,	» idem	» 50,833.42
C. de Ridder en Gebr. Pons,	» Kralingen,	» 47,500
W. F. Muuren,	» Delft,	» 43,560

DE OPMERKER

van ZATERDAG 21 JULI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 23 Juli.

Loon-op-Zand, te 9 uren, door het gemeentebest.: het bouwen van eene veldwachterswoning. Inl bij den architect J. de Beer, te Tilburg.

Wijk, te 10½ uren, door het dijksbest. van Salland, 7e district in Ovrijsel, in het Stationskoffiehuis: 1o. het verzwaren van een gedeelte van den IJseldijk bij Harkuloo; 2o. het maken van een zandberm aan den binnenkant van den IJseldijk, eveneens onder Harkuloo; 3o. het verzwaren van den IJseldijk onder Oldeneel, beneden het Kleineveer.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vernieuwen van eenige steenen en houten wallen. en het gewoon onderhoud van- en het verrichten van herstellingen aan de steenen en houten wallen langs de grachten; de riolen onder- en de goten langs den openbaren weg enz.; de openbare waterplaatsen en de verschwaterbakken; 2o. het verrichten van eenige werken in de openbare lagere scholen der 1e klasse nos. 3, 9, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28 en 29. Inl. voor sub 1o. bij den stadsingenieur, voor sub 2o. bij den stadsarchitect, beiden raadhuis.

Medemblik, te 12 uren, in het Koggenhuis der Vier-Noorderkoggen: de levering van 20 nieuwe molenzeilen, benevens het éénjarig onderhoud van alle zeilen en het touwwerk der molens van het Ambacht, in 2 perceelen en in massa.

Wehe, te 4 uren, door burg. en weth. van Leens: het leveren en maken van schoolmeubelen in de school te Mensingeweer.

Kadzand, te 5 uren, door de directie der Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij gevestigd te Groede, bij Izaäk van Dale: het bouwen eener landbouwersschuur op de hofstede, bewoond door Jacob Cappon, te Kadzand, met bijlevering der materialen. Inl. bij den timmerman Abraham Risseeuw, te Groede.

Oerle, te 5 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school met bijgebouwen en het leveren van schoolmeubelen. Inl. bij den bouwkundige Willem Booms, te Eindhoven. Aanw. te 3 uren.

Veldhoven, te 5 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der school met aanhoorigheden en het doen van eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect J. A. van Dijck, te Eindhoven. Aanw. te 3 uren.

Dinsdag, 24 Juli.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van constructiehout ten behoeve dier magazijnen.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 382, het leggen en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige werkzaamheden tot uitbreiding van het station Deventer. Inl. bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen.

Reuzel, te 2 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest., in het Liefdegesticht: het volgens bestek en teekening bouwen, met bijlevering der materialen, van een R.-K. jongensweeshuis, met daaraan verbonden bijzondere school en rectoraat. Inl. bij den architect Edouard Fremau, te Tilburg. Aanw. te 10½ uren.

Metslawier, te 3 uren, door het dijksbest. van Oostdongeradeel, in het gemeentehuis: het verbreeden van een gedeelte steenglooiing aan den zeedijk, tusschen Ezumazijl en Oostmahorn, ter lengte van 250 M., over eene breedte van 1 M.

Groningen, 's avonds 8 uren, door H. Stenhuis, bij B. Vos: het afbreken van eene behuizing en daarvoor in de plaats bouwen eener winkelbehuizing met bovenwoning enz., op een terrein in de Nieuwe-Boteringestraat, N no. 187. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema. Bilj inzenden vóór 7 uren.

Woensdag, 25 Juli.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het vernieuwen van de brug in het lijnpad over de uitwatering van den Erlekomschen polder nabij de Groenlanden, behoorende tot de werken van de Waal. Raming *f* 1300.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: 1o. het opgraven van het Huizinghemaar, lang 2235 M.; 2o. het amoveeren van de Abelstokstertil in den grintweg van Mensingeweer naar Hoorn en daarvoor in de plaats bouwen eener nieuwe vaste brug. Inl. bij den deskundige H. Wind, aldaar. Aanw. 23 Juli, te 4 uren, bij de Pomptil.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het afbreken van de bestaande- en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij de ingenieurs te Gorichem en te Leerdam. Raming *f* 45,000.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het verven der lokalen van de burgerschool. Aanw. 23 Juli, te 11½ uren.

Brielle, te 3 uren, door burg. en weth.: het uitvoeren van p. m. 3400 M³ in den mond en buiten de hoofden tot aan de riviergeul van de haven aldaar. Aanw. te 11 uren.

Amsterdam, door de directie der Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij: de levering van 1400 tons kachelkolen en 200 tons gietcoke.

Donderdag, 26 Juli.

Amsterdam, te 1 uur, door het best. van het Willemspark, in het Paviljoen van het Vondelpark: het maken, in het Willemspark, bij den Amstelveenscheweg, van de gebouwen voor het stoomwerktuig tot bemaling van het park, van de noodige aan- en afvoerkanalen, het graven van een pompbassin enz. Inl. op het terrein 23 Juli, van 10—12 uren.

Vrijdag, 27 Juli.

Zonnemaire, te 11 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Nieuw-Bommenede, in de raadkamer: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van het waterschap. Aanw. 23 Juli, te 11 uren.

Vlaardingen, te 11½ uren: de levering van 1200 HL. Roersteenkolen voor den Holierhoeksche-en-Zouteveensche-polder, en 1000 HL. voor den Aalkeet-buitenpolder. Inl. bij den secretaris A. Knottenbelt, aldaar.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het vernieuwen van eenige gedeelten klinkerbestrating op den grooten Rijksweg in Overijsel, van Zwolle naar de Friesche grenzen. Raming *f* 2985.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Amsterdam. Raming *f* 1820.

Middelburg, te 1½ uren door burg en weth.: 1o. het bouwen van een gymnastieklokaal ten behoeve van school C in de Lange-Delft, en verdere werkzaamheden; 2o. het verbouwen van school A op de Bree. Aanw. 25 Juli, te 2 uren.

Middelharnis, te 3 uren, door burg. en weth.: het bouwen van 2 scholen en 2 onderwijzerswoningen, in de kom der gemeente, met bijlevering van materialen, schoolmeubelen enz. Inl. bij den architect P. J. Houtzagers, te Utrecht. Aanw. te 1 uur.

Utrecht, te 3 uren, in De Geldersche Bloem: het sloopen van gebouwen, en het bouwen van een stal met koetshuis en bovenwoning, op een terrein naast de overdekte Botermarkt, aan de Mariaplaats, aldaar. Inl. bij den architect E. G. Wentink, te Schalkwijk. Aanw. 24 Juli, van 8—9 uren.

Oldehove, te 5 uren, door burg. en weth.: het vertimmeren der school te Niehove, met bijlevering der materialen. Aanw. te 2 uren.

IJselmonde, te 6 uren, door het polderbest. van Oost-IJselmonde, in De Hollandsche Tuin: de levering van 1000 HL. Roermachinekolen in de kolenbergplaats van het boven-stoomgemaal, en van 500 HL. idem in de kolenbergplaats van het beneden-stoomgemaal.

Workum, bij den voorzitter van het waterschap Het Workumer Nieuwland: 1o. de levering van 425 stuks 12 dM. nieuwe grenen dijkpalen, 125 M, 10 à 25 idem grenen gording; 2o. het vernieuwen van 100 M. hoofdpaalregel en herstelling der achterkist; 3o. 60,000 KG. harde brik.

Zaterdag, 28 Juli.

Workum, te 12 uren, door burg. en weth.: het vertimmeren en vergrooten der zoogenaamde Noorder-onderwijzerswoning, met de levering der materialen.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een spuiboezem, ten dienste van den polder Walcheren. Raming *f* 40,000.

Maandag, 30 Juli.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het naar aanwijzing uitbaggeren van het marinedok. Aanw. 25 Juli, te 10 uren.

Haarlem, te 12 uren, door het best. der vereeniging »Des Werkmans Vriend", in het lokaal Weten en Werken: het bouwen van 48 arbeiderswoningen, in het verlengde van de Oranjestraat, aan de Leidschevaart, aldaar. Inl. bij den architect A. van der Steur Jr., Spaarne no. 18, aldaar. Aanw. 23 Juli, te 10 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare lagere school 3e klasse voor jongens, op een terrein aan de Marnixstraat nabij de Brouwersgracht. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige werkzaamheden ten behoeve van de hoogere burgerschool voor meisjes en het gymnasium, bestaande uit insluitingsscholen om de open plaatsen achter die gebouwen, benevens het maken van eene overdekking in ijzerconstructie.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no 317, het maken van eene goederenloods en verhoogde los-en-laadplaats, met bijbehoorende werken, op het stationsemplacement Delft. Raming *f* 13,000; 2o. Bestek no. 318, het vergrooten van de wagenmakerij en de schilderswerkplaats, het tot smederij inrichten van een der magazijnen, het verplaatsen van de bestaande houtloods, het leggen van nieuwe en het opnemen en verleggen van bestaande cementsteenen hoofdriolen, potbuizen-riolen enz., met bijbehoorende werken, op het terrein van de werkplaats te Haarlem. Raming *f* 125,000.

Arnhem, te 2 uren, namens D. de Rooij, door den architect A. R. Freem, in het Centraalgebouw: het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning en werkplaats op een terrein aan de Emmastraat. Aanw. 23 Juli, te 10 uren.

Leende, te 5 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen eener school met onderwijzerswoning; 2o. het leveren van schoolmeubelen. Inl. bij den bouwkundige Willem Booms, te Eindhoven. Aanw. te 3 uren.

Dinsdag, 31 Juli.

Dordrecht, te 12 uren, bij J. C. van der Horst: het inrichten van de bestaande pontonnierskazerne, aldaar, tot schoollokalen, magazijnen, bureau's, schermzalen en woningen voor gehuwde militairen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Breda. Aanw. 25 Juli, te 1 uur. Raming *f* 20,000.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 384, het verrichten van

eenige herstellingen aan kunstwerken en gebouwen op het gedeelte spoorweg Arnhem—Nijmegen. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur J. H. M. Waldorp, te Nijmegen.

Wehe, te 5 uren, door burg. en weth. van Leens: het verbouwen der schoolgebouwen te Leens, Wehe, Schouwerzijl en Warfhuizen, met bijlevering der materialen. Inl. bij J. Clason, te Mensingeweer. Aanw. 25 Juli, te 1 uur, beginnende te Schouwerzijl.

Middelburg, door de commissie van beheer van het Oostindisch Huis: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen, met het onderhoud over '83 en '84, van de Rijksgebouwen, bekend als Oostindisch Huis, aldaar. Aanw. 27 Juli, te 10 uren.

Woensdag, 1 Aug.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: het herstellen van vloeren in het arsenaal en in loodsen te Amsterdam. Inl bij den eerstaanwezend ingenieur. Raming *f* 4900.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhoud van den straatweg van 's-Bosch naar Best en 2o. het onderhoud van den weg van 's-Bosch over den Pettelaar naar St.-Michiels-Gestel. Aanw. voor de werken onder 1 op 26 Juli, te 8 uren en voor die onder 2 op 27 Juli, te 10 uren. Inl. bij den gem.-architect.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verlengen van- en het maken van glooiingen van 4 op 1 aan 7 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel, tusschen Katerveer en Zalk, tusschen de kilometerraaien 103 en 104. Aanw. 25 Juli. Raming *f* 3000.

Donderdag, 2 Aug.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het maken en stellen van eene plaatijzeren draaibrug over de sluis te Zoutkamp, met aanhoorige werken. Inl. bij den deskundige van het waterschap, H. Wind, te Onderdendam.

Nieuweramstel, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen der school en onderwijzerswoning aan de Nesser Zwaluwenbuurt; 2o. het vergrooten van het schoolgebouw met opbouwing eener verdieping voor 4 lokalen, aan den Amsteldijk. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel.

Vrijdag, 3 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene vaste ijzeren brug, op bestaande landhoofden, in den grintweg langs het kanaal van Neuzen bij Sas-van-Gend. Aanw. 26 en 28 Juli. Raming *f* 12,145.

Deventer, te 11 uren, op het genie-bureau: het inrichten van stal 11, buiten de voormalige Noordenbergpoort, aldaar, tot bergplaats van voertuigen enz. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Zutfen en bij den hoofdopzichter der genie, te Deventer.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de Nesserzijl en de draaibrug over de Boorne, beiden nabij Akkrum. Aanw. 27 Juli. Raming *f* 1800.

Zaterdag, 4 Aug.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: de stichting van eene bewaarschool op Oldegalileën en het maken en leveren van de noodige meubelen. Billjetten inzenden 3 Aug., vóór 's avonds 8 uren, ter secretarie.

Diever, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met overdekte speelplaats, het noodige meubilair, rasterwerk enz., en van eene onderwijzerswoning, beiden te Wateren, met bijlevering van materialen. Inl. bij den architect G. Stel, te Assen. Aanw. 3 Aug.

Dorenweerd, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 48 leerlingen met eene onderwijzerswoning, onder één dak, te Dorenweerd. Aanw. te 12 uren.

Maandag, 6 Aug.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk, behoorende tot de zeewerken in Zuidholland. Aanw. 30 Juli. Raming *f* 1500.

Woensdag, 8 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, Dodeweerd en Druten, tusschen de kilometerraaien 43 en 46 der herziene rivierkaart. Aanw. 1 Aug. Raming *f* 105,000.

Vrijdag, 10 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van het kanaal de Dieze, prov. Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 13,400.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan den Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4, van 's-Bosch naar de Maas, in de richting op Utrecht. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 1800; 2o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de werken, behoorende tot het kanaal de Dieze. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 6100; 3o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de Rijkswerken, behoorende tot het kanaal de Zuid-willemsvaart, in Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 7200.

Dinsdag, 14 Aug.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best..: de levering *a.* van turf, *b.* van steenkolen, tot het drijven der 4 stoompomptuigen langs het Noordwillemskanaal, in Drente.

Woensdag, 15 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het wegruimen van een in de Waal, onder Ubbergen, aan den linkeroever, tusschen de kilometerraaien 21 en 22, gezonken vaartuig. Aanw. 8 Aug.

Donderdag, 16 Aug.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het planten van helm in de Rijksduinen onder de gemeente Schoorl. Aanw. 9 Aug. Raming *f* 5000.

Woensdag, 29 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Aanw. 20 en 22 Aug., te 11 uren, aanvangende te Waalwijk. Raming *f* 379,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Zon-en-Breugel, 11 Juli: het bouwen eener operbare school te Breugel; ingek. 5 bilj., als:

J. Klomp,	te Vechel,	*f* 3510
L. v. d. Laar,	» idem	» 3498
H. Coolen,	» Tongelre,	» 3447
P. Prinsen,	» Zon,	» 3099
C. Jansen,	» Nunen,	» 3017

gegund.

Amsterdam, 12 Juli: het bouwen van het café »Czaar Peter" te Amsterdam, onder beheer van den architect IJ. Bijvoets Gz.; ingek. 16 bilj., als:

G. Woud,	te Amsterdam,	*f* 36,663
J. Nomes Pz.,	» idem	» 34,700
A. Aalders,	» idem	» 34,632
M. v Stuijvenberg & B. P. Wijsman,	» idem	» 34,600
H. J. & G. Haandrikman,	» idem	» 34,500
B. v. Buuren,	» idem	» 34,450
K. J. B. v. Damme,	» idem	» 34,400
G. L. Brouwer & D. Hoogerbeets,	» idem	» 34,000
C. v. d. Brand en H. Hoste,	» idem	» 33,315
W. H. Struijs en G. J. Gemke,	» idem	» 33,200
A. J. v. Liemt,	» idem	» 32,875
P. S. Rijnierse,	» idem	» 32,800
E. R. Kuipers,	» Nieuweramstel,	» 31,500
M. Numan,	» Amsterdam,	» 31,500
D. Roepman,	» idem	» 23,596
J. A. Huij,	» idem	» 23,530

Gegund aan E. R. Kuipers Pz., te Nieuweramstel, voor *f* 31,500.

Driebergen, 13 Juli: het maken van een brandspuithuis met woning; ingek. 5 bilj., als:

G. Deegens,	te Utrecht,	*f* 6118
H. Meerdink,	» Zeist,	» 5845
C. Pothoven,	» Bilt,	» 5825
W. J. Meilink,	» Tul-en-'t Waal,	» 5414
M. Fukking,	» Driebergen,	» 4704

Willemsoord, 13 Juli: het verrichten van eenige werkzaamheden aan de gebouwen enz. van het maritieme etablissement; ingekomen 19 bilj., als:

J. Giltjes,	*f* 9819
J. F. Philips,	» 9000
P. Verheij,	» 8880
P. Zaatman,	» 8710
A. Vos Rz.,	» 8700
Peeters en Steijaart,	» 8670
A. Bels,	» 8650
P. Spruijt,	» 8567
P. J. Bierenbroodspot,	» 8418
Gebr. Klein,	» 8328
P. Duinker,	» 8311
J. Bethlehem,	» 8199
J. Korff,	» 8100
G. Moorman,	» 8100
A. Korff,	» 7900
A. Graaff,	» 7890
De Waard en Wijker,	» 7593
S. Schellinger,	» 7400
Gebrs. Boon,	» 7200

Linden, 14 Juli: het maken van eene waterkeerende kade langs de Maas te Katwijk, en het verlengen van den nieuwen linker Maasdijk beneden de spoorwegbrug aldaar, ten behoeve van den Staatsspoorweg Nijmegen—Venloo; ingek. 7 geldige bilj., en 1 van onwaarde, als:

G. J. de Groot,	te St.-Anna,	*f* 21,300
J. v. Vuuren,	» Vuren,	» 20,400
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 20,380
J. Hillen,	» Grave,	» 20,000
J. Verschuren,	» Oefelt,	» 19,400
H. Mölleken,	» Grave,	» 19,000
W. Blokland Az.,	» Hardinksveld,	» 13,270
Raming		» 11,619

Vreeland, 14 Juli: 1o. het maken en leveren van den onder- en bovenbouw eener getrokken-ijzeren draaibrug, lang 12 M. ter vervanging van de bestaande Knollenbrug; 2o. het maken en leveren van een keersluisje; gegund aan E. S. Reijmer, te Rotterdam, voor *f* 4775.

's-Hage, 16 Juli: 1o. het bouwen eener hoogere burgerschool met 3jarigen cursus voor jongens; ingek. 17 bilj., als:

W. Lamkamp,	te 's-Hage,	*f* 62,595
J. C. Bernard,	» idem	» 58,982
C. Meijers,	» idem	» 57,500
J. v. Groenendal,	» Nunhem,	» 56,931
Th. J. Mirande,	» 's-Hage,	» 56,320
F. P. de Haas,	» idem	» 55,725
M. & J. A. Houtman,	» idem	» 54,914
A. C. Paardekooper,	» idem	» 54,000
Gebr. De Vos,	» idem	» 53,150
L. Tromp,	te 's-Hage,	*f* 52,850
J. J. v. Sonsbeek,	» idem	» 51,512
J. Steffens & M. T. Wijnekes,	» idem	» 50,398
A. A. Mussert,	» idem	» 48,200
W. P. Teeuwese,	» idem	» 48,000
T. B. Kuhnel & J. C. Mook,	» idem	» 47,900
C. Wijbrands & P. A. Koolwijk,	» idem	» 46,000
H. Stieltjes,	» idem	» 39,999

2o. het maken van 14 gegoten-ijzeren stankschermen in de Mauritskade; ingek. 2 bilj., als:

J. H. de Swart & Zn.,	te 's-Hage,	*f* 678
G. Keij,	» Rotterdam,	» 671

Groningen, 16 Juli: het bouwen van een dubbel woonhuis op een terrein aan den Ubbo-Emmiussingel, voor H. M. Speckman, onder beheer van den architect J. P. Hazeu; ingek. 12 bilj., als:

H. Scholten en Jansen,	te Groningen,	*f* 14,250
B. Berkenbosch,	» idem	» 13,280
B. de Jong,	» idem	» 13,100
E. Peters,	» idem	» 13,066
H. v. d. Nap,	» idem	» 12,800
H. de Haan,	» idem	» 12,546
H. Kiel,	» idem	» 12,349
J. Haupt,	» idem	» 12,324
H. Harms,	» idem	» 12,000
J. Ibeling,	» idem	» 11,427
A. Steendam,	» idem	» 10,857
T. Holthuis,	» idem	» 10,271

Amsterdam, 16 Juli: het bouwen van een café met zaal voor uitspanningen enz., op een terrein aan de De-Ruyterkade, westelijke hoek van het Middel-stationseiland, onder beheer van de architecten A. J. van der Stok en E. W. Geerling; ingek. 7 bilj., als:

A. Paans,	te Amsterdam,	*f* 51,000
M. Numan,	» idem	» 50,300
H. C. Dorlas,	» idem	» 49,839
J. v. Voorthuijzen,	» idem	» 49,175
H. J. & G. Haandrikman,	» idem	» 45,874
H. Crouwel,	» idem	» 45,700
F. Hulsbosch en P. A. Monshouwer, Bennebroek en	» idem	» 43,391

Amsterdam, 16 Juli: het maken van de fundeerwerken voor een concertgebouw aan de Houbrakenstraat, te Amsterdam, onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt; ingek 18 bilj., als:

A. Paans,	*f* 110,000
H. C. Dorlas,	» 106,863
G. D. v. Doorn,	» 103,000
S. H. Fernim,	» 98,000
De Zwaan Jr. en Koper,	» 97,400
J. P. Cornelisse,	» 93,828
H. R. Hendriks,	» 89,940
R. Kroon, (Buiksloot),	» 89,900
D. Zuiderhoek,	» 89,800
W. Voskuijl,	» 85,497
P. Schmidt en Hermans,	» 85,489
D. Cerlijn & Zn. en A. J. de Haan,	» 85,450
J. Smit VII, (Ridderkerk),	» 85,000
B. v. Buuren,	» 85,000
F. Hilarius en H. G. Brouwer, (Leeuwarden),	» 84,400
H. J. Meekers,	» 83,286
J. Schoonenburg en C. J. Maks,	» 79,760
Cruijff en Schouten,	» 77 553

Gegund aan J. Schoonenburg en C. J. Maks, voor *f* 79.760.

Amsterdam, 16 Juli: 1o. Bestek no. 31, het verbouwen van de openbare lagere school der 1e klasse no. 11; ingek. 6 bilj., als:

A. C. Grijpink,	*f* 22,230
A. Paans,	» 20,900
Brouwer en Hoogerbeets,	» 19,360
H. C. Dorlas,	» 18,747
A. v. Wensveen,	» 18,293
G. Woud,	» 18,281

2o. Bestek no. 34, het sloopen en vervoeren van de houten loods (tijdelijk schoolgebouw) staande op het Marinierspleín, en het wederoprichten van dit gebouw op een terrein beoosten de Veemarkt; ingek. 3 bilj., als:

G. Woud,	*f* 2062
R. Repko,	» 1883
A. v. Wensveen,	» 1140

Asten, 16 Juli: het bouwen van een nieuw café en hotel voor Wed. G. Gitzels; ingek. 4 bilj., als:

L. de Graaf,	te Meijel,	*f* 7675
J. Huibregts,	» Meerloo,	» 7198
J. v. d. Velden,	» Helmond,	» 7023
H. v. Asseldonk,	» idem	» 6999

gegund.

Rotterdam, 16 Juli: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan de gebouwen, ingenomen door de kantoren der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen en der registratie enz.; minste inschr. was C. A. Deenik, te Rotterdam, voor *f* 3545.

Kampen, 16 Juli: het maken, leveren en stellen van twee puien in het schoolgebouw aan den Vloeddijk te Kampen; ingek. 11 bilj., als:

B. Snel,	te Kampen,	*f* 600
A. Stivarius,	» idem	» 525
G. J. Bruggink Gzn.,	» idem	» 525
P. J. Lehr,	» idem	» 499
D. Bruggink,	» idem	» 465
W. Franssen,	» idem	» 463
J. S. v. d Werf,	» idem	» 444
A. v. d. Wetering,	» idem	» 423
W. E. Reuijl,	» idem	» 415
H. v. Dijk Hzn.,	» idem	» 390
B. v. d. Bos,	» idem	» 379

gegund.

Groningen, 16 Juli: de levering van 100,000 stuks Groninger baksteen, klinkers 1e soort; minste inschr. was T. K. Tjebbes, te Holwierde, voor *f* 1999.

Groningen, 17 Juli: het doen van eenig buitengewoon werk aan den Rijksweg van Groningen naar de Friesche grens; ingekomen 10 bilj., als:

H. de Wind,	te Zoutkamp,	*f* 7864
A. Nijdam Jr.,	» idem	» 7799
Th. A. J. Croon,	» Groningen,	» 7537
J. Wallinga,	» idem	» 7500
B de Jong,	» idem	» 7500
H. Nieland,	» Warfum,	» 7399
S. de Witt,	» Groningen,	» 7390
J. A. Deelstra,	» Rinsumageest,	» 7315
J. Veldkamp,	» Bedum,	» 7190
P. H. Dopheide,	» Groningen,	» 6930

Baardwijk, 17 Juli: het bouwen van een woonhuis voor J. C. van Roermond, onder beheer van den bouwkundige Jos. C. van Ree; ingek. 5 bilj., als:

W. G. Schoep,	te Baardwijk,	*f* 4395
J. v. Hulten,	» idem	» 4350
J. v. Es,	» idem	» 4345
J. v. d. Meis,	» Bezooien,	» 3995
N. v. Well,	» Waalwijk,	» 3915

Utrecht, 17 Juli: Bestek no. 380, het afbreken van vier wachtershuisjes en het maken van vijf wachterswoningen, ten behoeve van de spoorwegen van Deventer—Zwolle en Meppel—Groningen; ingek. 10 bilj., als:

G. v. Unen,	te Zwolle,	*f* 14,980
F. H. Moorman,	» idem	» 14,400
F. Hilarius & H. G. Brouwer,	» Leeuwarden,	» 14,164
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 13,533
E. J. Schaafsma & F. J. Schaafsma,	» Harlingen,	» 13,436
H. v. d. Sluis,	» Zwollerkerspel,	» 13,323
J. Holties,	» Koekange,	» 13,315
W. A. Korteling,	» Deventer,	» 13,150
G. J. Averdijk,	» Wije,	» 12,800
J. G. Hofman,	» Blesse,	» 11,998

Borger, 17 Juli: het bouwen van een onderwijzerswoning te Buinen; ingek. 3 bilj., als:

H. Eggens,	te Nieuwenhuizen,	*f* 2579
A. Niks,	» idem	» 2264
J. Warringa,	» Buinen,	» 2251

gegund aan A. Niks.

Delft, 17 Juli: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van: 1o. 100 heele haren buskruitkleeden; minste inschr. waren Nelissen, Van Campen & Harthoorn, te Breda, voor *f* 8.85 per stuk.

2o. 150 halve idem idem; minste inschr. waren Van Wijngaarden & Co., te Reenen, voor *f* 4.32 per stuk

3o. 200 beddingplanken no. 1; minste inschr. waren Eindhoven & Zn., te Zwolle, voor *f* 4.25 per stuk.

4o 86 veiligheidslampen; minste inschr. waren W. Hoven & Zn., te 's-Hage, voor *f* 7.74 per stuk.

Helder, 17 Juli: het maken van een bewakingspost op den zeedijk bij de voormalige vischmarkt; ingek. 8 geldige bilj, als:

J. Th. Moorman,	te Helder,	*f* 24,500
J. Giltjes,	» idem	» 24.500
D. de Vries,	» idem	» 24.245
P. Duinker,	» idem	» 24.000
A. Graaff,	» idem	» 24,000
Gebrs. Klein,	» idem	» 23,100
G Moorman,	» idem	» 23,000
Gebrs. Janzen,	» idem	» 22.175

's-Hage, 17 Juli: het bouwen van een woonhuis aan de Surinamestraat te 's-Hage, onder beheer van den architect H. Wesstra Jr.; ingek. 10 bilj., als:

Van Lith en Van Dam,	te 's-Hage,	*f* 32,890
E. M. Rood,	» idem	» 32,870
Gebrs. De Vos,	» idem	» 32,800
Tom & Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 32,268

C. Meijers,	te 's-Hage,	*f* 31,593
Raasveldt en Gerritse,	» idem	» 31,290
A. Nater en B. de Baan,	» idem	» 31,100
A. C. Paardekooper,	» idem	» 30,180
A. Stigter,	» idem	» 29,990
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 29,960

Rotterdam, 18 Juli: het maken van een bezinkingsbassin met aanvoerkanaal, waterriool en bijbehoorende werken, ten dienste der drinkwaterleiding, op het terrein van den watertoren, ten oosten van de Oude-Plantage; ingekomen 8 bilj., als:

G. Keij,	te Rotterdam,	*f* 182,000
W. L. Schram,	» Sliedrecht,	» 167,500
A. L. v. Wijngaarden IJz.	» idem	» 166,970
M. L. v. Spanje,	» 's-Hage,	» 165,455
G. Vlot Gz.,	» Hardinksveld,	» 157,900
B. Voordendag Az.,	» Dordrecht,	» 151,000
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 138,634
W. Zonneveld,	» Kralingen,	» 105,790

Beusichem, 18 Juli: het maken van een wachthuis aan den Lekdijk, aldaar; ingek. 3 biljetten; als:

J. Merdink,	te Beusichem,	*f* 1878
L. Muller,	» idem	» 1820
B. v. Bekkem,	» idem	» 1778

gegund.

's-Hage, 18 Juli: het bouwen van eene schutsluis, het maken van een gedeelte voorhaven binnen den Lekdijk en van een gedeelte kanaal binnen de sluis, met bijbehoorende werken, onder de gemeente Vianen; ingek. 7 bilj., als:

J. W. Bijl,	te Hardinksveld,	*f* 679,000
J. Monster Jz.,	» Puttershoek,	» 669,000
C. Goldhagen,	» Antwerpen,	» 628,000
L. Kalis Kz.,	» Sliedrecht,	» 623,600
J. N. Kruizinga, Groningen en P. Hommes,	» Finsterwold,	» 618,800
P. v. d. Koolwijk,	» Nijmegen,	» 576,000
W. P. de Vries,	» Rossem,	» 559,860

2o. het voortzetten van de verdedigingswerken aan den linkeroever der doorgraving aan den Hoek-van-Holland; ingek. 3 bilj., als:

L. A. v. Haaften,	te Sliedrecht,	*f* 49,100
L. Kalis Kz.,	» idem	» 45,300
A. Volker Lz., Sliedrecht en P. A. Bos,	» Gorichem	» 41,800

Aalsmeer, 18 Juli: de verbouw der onderwijzerswoning te Kudelstaart; ingekomen 5 bilj., als:

Gebrs. J. & A. v. d. Laarse,	te Aalsmeer,	*f* 4680
W. Mulder,	» idem	» 4165
C. v. Diest,	» Koudekerke,	» 4050
C. Eigenhuis,	» Aalsmeer,	» 3791
H. Nederstigt,	» idem	» 3300

gegund.

Hoogeveen, 18 Juli: het afbreken der brug over de 31e wijk en het bouwen eener houten draaibrug over het Krakeelsche-Opgaande; ingek. 2 bilj., als:

J. ten Cate Dz.,	te Hoogeveen,	*f* 2395
A. Niehues,	» idem	» 2249

Delft, 19 Juli: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:

1e perc., 8 brandspuiten met toebehooren; minste inschr. waren W. Hoven & Zn., te 's-Hage, à *f* 723 per stuk.

2e perc., 500 grenen beddingplanken no. 1; minste inschr. was Vreeburg, te Delft, à *f* 4.69 per stuk.

3e perc., 5000 M. dennen delen en 1500 stuks vlotdelen; minste inschr. waren Eindhoven & Zn., te Zwolle, à *f* 2222.50.

4e perc., 2500 M. grenen ribben en 100 stuks linden delen; minste inschr. dezelfden à *f* 1581.

5e perc., 2100 M. grenen latten, 200 stuks grenen sparren en 1600 bos hoepen; minste inschr. was Vreeburg, te Delft, à *f* 1153.

6e perc., 8500 KG. bandijzer à *f* 10 per 100 kilo en 3000 KG. staal à *f* 12.17 per 100 kilo; minste inschr. waren Bernet & Co., Amsterdam.

7e perc., 16,500 kilo plaatijzer; minste inschr. waren R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam, à *f* 11.60 per 100 KG.

8e perc., 43,500 KG. staafijzer; minste inschr. dezelfden, à *f* 9.12 per 100 kilo.

9e perc., 300 riem papier, gewoon kardoes, à *f* 8.48 per riem en 30 gekleurd, à *f* 9.60 per riem; minste inschr. waren De Ruijter en Meijer, te Amsterdam.

Sliedrecht, 19 Juli: het bouwen van een nieuw gesticht voor oude lieden:

1e perc.:

De Wolff, Dordrecht,	*f* 1357

2e perc.; ingek. 8 bilj., als:

B. Visser,	*f* 6792
A. de Gruijter,	» 6380
G. v. d. Wiel,	» 6175
J. v. Rees,	» 5954
H. v. Rees,	*f* 5950
A. Pols,	» 5888
H. Mosterd,	» 5748
A. Lanser,	» 5682

3e perc.; ingek. 11 bilj., als:

F. Streefland,	*f* 6337
B. Visser,	» 6200
C. Bothof,	» 6195
C. Bakker,	» 6149
J. Borsje,	» 5969
B. Snoek,	» 5690
Jb. Zuiderhoek,	» 5481
W. Hofman,	» 5130
J. den Engelsen,	» 4924
A. Borsje,	» 4920
C. Bernhard,	» 4350

2e en 3e perc.:

W. v. Leeuwen,	*f* 11,090

massa; ingek. 7 bilj., als:

C. Bothof,	*f* 13,990
W. Hofman en B. Visser,	» 13,332
J. v. Seventer,	» 12,844
C. Bernhard,	» 11,750
J. v. Rees,	» 11,550
H. v. Rees,	» 11,500
L. Hortensius,	» 10,800

Gegund in massa aan L. Hortensius, te IJselmonde.

Amsterdam, 19 Juli: het bouwen van 7 houtloodsen op vak VIII en IX aan de Houthaven aan den Spaarndammerdijk te Amsterdam, onder beheer van den architect A. L. van Gendt; ingek. 24 bilj., als:

C. v. d. Brum en H. Hoft,	te Amsterdam,	*f* 24,531
M. Numan,	» idem	» 21,000
H. C. Dorlas,	» idem	» 20,447
H. J. en G. Haandrikman,	» idem	» 19,900
B. v. Buuren,	» idem	» 19,880
C. Bos,	» Haarlemmerm.,	» 19,670
F. G. Degenhardt,	» Amsterdam,	» 19,485
K. J. B. v. Damme,	» idem	» 19,200
W. L. Leibbrandt,	» idem	» 18,941
W. H. Struijs,	» idem	» 18,270
H. Rietsnijder & Zn.,	» idem	» 17,663
A. Aalders,	» idem	» 17,582
J. Loos,	» idem	» 17,480
Brouwer en Hoogerbeets,	» idem	» 17,295
F. Rijke,	» idem	» 16,990
J. v. Voorthuijsen,	» idem	» 16,950
W. Greve,	» Buiksloot,	» 16,414
B. Vermolen,	» Weesp,	» 16,046
A. v. Wensveen,	» Amsterdam,	» 15,890
C. Rolff & Zn.,	» idem	» 15,319
L. Wit Jz.,	» Oosterleek,	» 14,951
L. v. Dijk,	» Laren,	» 14,818
H. Klaver Dz.,	» Ilpendam,	» 13,910
D. Zuiderhoek,	» Zandvoort,	» 13,200

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 28 JULI 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 30 Juli.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het naar aanwijzing uitbaggeren van het marinedok.

Haarlem, te 12 uren, door het best. der vereeniging »Des Werkmans Vriend", in het lokaal Weten en Werken: het bouwen van 48 arbeiderswoningen, in het verlengde van de Oranjestraat, aan de Leidschevaart, aldaar. Inl. bij den architect A. van der Steur Jr., Spaarne no. 18, aldaar.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene openbare lagere school 3e klasse voor jongens, op een terrein aan de Marnixstraat nabij de Brouwersgracht; 2o. het bouwen van eene ziekenbarak op een terrein van het Buitengasthuis. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: het verrichten van eenige werkzaamheden ten behoeve van de hoogere burgerschool voor meisjes en het gymnasium, bestaande uit insluitingsscholen om de open plaatsen achter die gebouwen, benevens het maken van eene overdekking in ijzerconstructie.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: 1o. Bestek no 317, het maken van eene goederenloods en verhoogde los-en-laadplaats, met bijbehoorende werken, op het stationsemplacement Delft. Raming *f* 13,000; 2o. Bestek no. 318, het vergrooten van de wagenmakerij en de schilderswerkplaats, het tot smederij inrichten van een der magazijnen, het verplaatsen van de bestaande houtloods, het leggen van nieuwe en het opnemen en verleggen van bestaande cementsteenen hoofdriolen, potbuizen-riolen enz., met bijbehoorende werken, op het terrein van de werkplaats te Haarlem. Raming *f* 125,000.

Arnhem, te 2 uren, namens D. de Rooij, door den architect A. R. Freem, in het Centraalgebouw: het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning en werkplaats op een terrein aan de Emmastraat.

's-Bosch, te 3 uren, door de hoveniers Gebrs. De Haas, in het café van M. van Vucht: het verbouwen van een woonhuis, benevens het aanbouwen van 6 arbeiderswoningen, op het Orteneind, aldaar, met bijlevering der noodige bouwstoffen. Inl. bij Th. J. Klompers Jr., aldaar.

Metslawier, te 3 uren, door het polderbest. van Oost-en-Westdongeradeel, in het gemeentehuis: de slatting van de zoogenaamde Jaarlasloot, loopende van den Schuifdam onder Wetzens tot de Zuider-Ee, ter lengte van p. m. 2700 M. Aanw. te 9 uren, te beginnen bij den Schuifdam.

Leende, te 5 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen eener school met onderwijzerswoning; 2o. het leveren van schoolmeubelen. Inl. bij den bouwkundige Willem Booms, te Eindhoven. Aanw. te 3 uren.

Dinsdag, 31 Juli.

Dordrecht, te 12 uren, bij J. C. van der Horst: het inrichten van de bestaande pontonnierskazerne, aldaar, tot schoollokalen, magazijnen, bureau's, schermzalen en woningen voor gehuwde militairen. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Breda. Raming *f* 20,000.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 384, het verrichten van eenige herstellingen aan kunstwerken en gebouwen op het gedeelte spoorweg Arnhem—Nijmegen. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur J. H. M. Waldorp, te Nijmegen.

Zutfen, te 4 uren, door B. Heijns: het bouwen van een pakhuis op perceel I van het bouwterrein aan de Noorderhaven, aldaar. Bestek en teekening liggen in het café Bellevue. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz, aldaar.

Wehe, te 5 uren, door burg. en weth. van Leens: het verbouwen der schoolgebouwen te Leens, Wehe, Schouwerzijl en Warfhuizen, met bijlevering der materialen. Inl. bij J. Clason, te Mensingeweer.

Middelburg, door de commissie van beheer van het Oostindisch Huis: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen, met het onderhoud over '83 en '84, van de Rijksgebouwen, bekend als Oostindisch Huis, aldaar.

Gorredijk, bij Jan de Haan: het maken van p. m. 135 M. verlenging der Compagnonshoofdvaart onder Hoornsterzwaag.

Woensdag, 1 Aug.

Amsterdam, te 10 uren, op het bureau der genie: het herstellen van vloeren in het arsenaal en in loodsen te Amsterdam. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur. Raming *f* 4900.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhoud van den straatweg van 's-Bosch naar Best en 2o. het onderhoud van den weg van 's-Bosch over den Pettelaar naar St.-Michielsgestel. Inl. bij den gem.-architect.

's-Hage, te 11 uren, in de Normaal-schietschool: het maken van loodsen tot bergplaats van voertuigen enz., aldaar. Raming *f* 4950. Biljetten inzenden 31 Juli, vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur.

Bokstel (onder), te 11 uren, door het polderbest. van het waterschap Bergenshuizen, bij Adr. van de Laar: het maken van een dijk, lang 1685 M., voor den polder Bergenshuizen, onder de gemeenten Vucht en Esch. Inl. bij den secretaris-penningmeester J. B. Lathouwers, te Vucht.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verlengen van- en het maken van glooiingen van 4 op 1 aan 7 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel, tusschen Katerveer en Zalk, tusschen de kilometerraaien 103 en 104. Raming *f* 3000.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het verven van de lokalen der burgerschool. (Herbesteding).

Donderdag, 2 Aug.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het maken en stellen van eene plaatijzeren draaibrug over de sluis te Zoutkamp, met aanhoorige werken. Inl. bij den deskundige van het waterschap, H. Wind, te Onderdendam.

Arnhem, door de architecten Van Gendt & Nieraad, in De Harmonie: 1o. te 11 uren: het bouwen van eene villa aan den Velperweg, met stal en koetshuis aan den Rozendaalscheweg. Aanw. 31 Juli, te 10 uren; 2o. het verbouwen van het woonhuis met den rechter zijvleugel der voormalige zinkfabriek aan de Catarijnestraat tot kinderziekenhuis. Aanw. 31 Juli, te 11 uren.

Nieuweramstel, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen der school en onderwijzerswoning aan de Nesser Zwaluwenbuurt; 2o. het vergrooten van het schoolgebouw met opbouwing eener verdieping voor 4 lokalen, aan den Amsteldijk. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel.

Amsterdam, te 3 uren, in De Roode Leeuw: het bouwen van een blok van 4 graanpakhuizen, op het terrein van de rijstpellerij aan de Kleine-Wittenburgerstraat, aldaar. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt.

Bafloo, te 4 uren, in het gemeentehuis: het maken van tafels en banken, leuningen, privaten en eenig hekwerk, bij de openbare scholen te Bafloo, Andel en Tinallinge. Aanw. 1 Aug., te 1 uur. Bilj. inzenden vóór 12 uren.

Vrijdag, 3 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene vaste ijzeren brug, op bestaande landhoofden, in den grintweg langs het kanaal van Neuzen bij Sas-van-Gend. Raming *f* 12,145.

Nijmegen, te 11 uren, door den architect A. van den Boogaard, bij Wed. B. Limbeek: het bouwen van een woon- en winkelhuis met schuur te Gend. Aanw. 2 Aug., te 4 uren.

Deventer, te 11 uren, op het genie-bureau: het inrichten van stal 11, buiten de voormalige Noordenbergpoort, aldaar, tot bergplaats van voertuigen enz. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Zutfen en bij den hoofdopzichter der genie, te Deventer.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene burgerschool 2e soort voor meisjes, met onderwijzerswoning, aan de Atjehstraat, aldaar. Aanw. 1 Aug., te 10 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van eenige buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de Nesserzijl en de draaibrug over de Boorne, beiden nabij Akkrum. Raming *f* 1800.

Zwolle, bij den voorzitter van het best. van den polder Dieze, Van Nahuijs: de levering van 50,000 KG. Westfaalsche vlamkolen, 1e qualiteit.

Zaterdag, 4 Aug.

Gouda, te 11 uren, in Arti-Legi: het maken van eene loods tot bergplaats van voertuigen, aldaar en daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Bilj. inzenden 3 Aug., vóór 3 uren, op het bureau van den hoofdopzichter van fortificatiën, aldaar.

Neuzen, te 11 uren, in het Hotel-Rotterdam: het éénjarig onderhoud van de zeeweringen te Neuzen. Bilj. inzenden 3 Aug., vóór 3 uren, op het bureau der genie, aldaar.

Rotterdam, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van den polder Prins-Alexander, in het Algemeen Verkooplokaal: het onderhoud ged. het dienstjaar 1883 van de kunst-, aarde- en rijswerken, behoorende aan den polder. Inl. bij den hoofdopzichter des polders, te Kapelle a/d. IJsel. Aanw. 1 Aug., te 10 uren.

Kedichem, te 12 uren, door burg. en weth.: de verbouw der gemeenteschool, aldaar en het bouwen van eene school met onderwijzerswoning te Oosterwijk. Aanw. 1 Aug., te 12 uren, beginnende te Oosterwijk.

Leeuwarden, te 12½ uren, ten gemeentehuize: de stichting van eene bewaarschool op Oldegalileën en het maken en leveren van de noodige meubelen. Biljetten inzenden 3 Aug., vóór 's avonds 8 uren, ter secretarie.

Diever, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met overdekte speelplaats, het noodige meubilair, rasterwerk enz., en van eene onderwijzerswoning, beiden te Wateren, met bijlevering van materialen. Inl. bij den architect G. Stel, te Assen. Aanw. 3 Aug.

Vleuten, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het verbouwen der openbare school te De Meern; 2o. het aanbrengen van eenige veranderingen aan de openbare schooi te Vleuten.

Ecksloo, te 1 uur, door burg. en weth. van Odoorn, ten gemeentehuize: het bouwen van eene school voor lager onderwijs te Odoorn, met bijlevering der materialen. Aanw. 4 Aug., te 10 uren.

Utrecht, te 1½ uren, in de cellulaire gevangenis: de levering van 7000 bos meerendeels fijne Overijselsche bies, van den nieuwen oogst.

Dorenweerd, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 48 leerlingen met eene onderwijzerswoning, onder één dak, te Dorenweerd. Aanw. te 12 uren.

Ternaard, te 4 uren, ten gemeentehuize van Westdongeradeel: het bouwen eener school te Nes met 3 lokalen en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan het schoolhuis te Holwerd, de school en het schoolhuis te Wierum, het schoolhuis te Nes, en aan de scholen te Moddergat en te Hantum. Inl. bij den gemeentearchitect P. van der Werff Jz., te Ternaard. Aanw. 1 Aug.: te Holwerd te 9 uren, te Hantum

te 10½ uren, te Wierum te 12 uren, te Nes te 1 uur, te Moddergat te 2 uren.

Bergum, te 5 uren, ten gemeentehuize van Tietjerksteradeel: het verbouwen van de school te Bergum en het bijbouwen van een nieuw lokaal. Bilj. inzenden ten gemeentehuize vóór 4 uren.

Heerenveen, door den burgemeester van Schoterland: 1o. het maken van een steenen waterkuip, ten dienste van een gashouder, bij de gasfabriek te Heerenveen, met bijlevering der materialen, dagloonen, transporten enz.; 2o. het samenstellen en ter plaatse leveren van een ijzeren gashouder met toebehooren. Aanw. 1 Aug., te 12 uren.

Oudkerk, bij K. Hellinga: eenig metselwerk aan den toren, aldaar. Aanw. 2 Aug., te 2 uren.

Maandag, 6 Aug.

Baardwijk, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener onderwijzerswoning. Inl. bij den architect A. Verlegh, te Breda.

Baardwijk, te 11 uren, door den architect A. Verlegh, ten raadhuize: het verbouwen van een huis.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk, behoorende tot de zeewerken in Zuidholland. Aanw. 30 Juli. Raming *f* 1500.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het dempen en rioleeren van het vervolg der 2e Binnenvestgracht; 2o. het maken der fundeering voor een gedenkteeken van Leiden's ontzet; 3o. het leveren van het meubilair, benoodigd in de openbare school 2e klasse voor jongens, op het Pieterskerkhof.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van eene geheel nieuwe plaatijzeren bedekking op de kap der stokerij van de gasfabriek, aldaar.

Kampen, te 3 uren, in de Buitensociëteit: het maken van het 8e perceel van de bedijking langs de Koekoek, aanvangende op 440 M. zuidwaarts van het brugje in de Dijkersteeg, in de gemeente IJselmuiden, ter lengte van 303 M. Inl. bij Mr. F. L. Rambonnet, te Kampen. Aanw. 1 Aug., te 1 uur.

Amerongen, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten van de school, aldaar en het verrichten van eenige werken aan de school te Overberg. Inl. bij den architect M. K. Smit, te Dieren. Aanw. te 11 uren, te beginnen aan de school te Amerongen.

Dinsdag, 7 Aug.

Delft, te 11 uren, in het bureau voor de schutterij bij de Doele: het maken van eene loods tot bergplaats van voertuigen, te Delft. Raming *f* 1160. Bilj. inzenden 6 Aug., vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Kampen, te 12½ uren, in het Hotel des Pays-Bas: het bouwen van woningen voor gehuwde militairen en van waschlokalen voor waschbazen, aldaar. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur te Zwolle. Aanw. 2 Aug., te 10 uren. Raming *f* 17,300. Bilj. inzenden 6 Aug., vóór 3 uren, bij den hoofdopzichter van fortificatiën, te Kampen.

Zutfen, te 2 uren, door burg. en weth.: het vergrooten van school F. in de Hoven, aldaar. Aanw. 3 Aug., te 2 uren.

Woensdag, 8 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, Dodeweerd en Druten, tusschen de kilometerraaien 43 en 46 der herziene rivierkaart. Aanw. 1 Aug. Raming *f* 105,000.

Koudum, te 11 uren, door burg. en weth. van Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde, ten gemeentehuize: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning, met bijlevering der materialen, in het Heidenschap onder Nijega. Inl. bij den architect U. J. van der Meulen, te Koudum. Aanw. 7 Aug., te 11 uren.

Hillegom, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning, aldaar. Inl. bij den architect H. P. Vogel, te 's-Hage. Aanw. 4 Aug., van 11—12 uren.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene bewaarschool met bovenwoningen aan de Eerste-Schielaan. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 2 Aug., te 11 uren.

Donderdag, 9 Aug.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van 6 ijzeren scheepsboeien, elk wegende 1150 KG. en 6 schroefankers met kettingen.

Vrijdag, 10 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van het kanaal de Dieze, prov. Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 13,400.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan den Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4, van 's-Bosch naar de Maas, in de richting op Utrecht. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 1800; 2o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de werken, behoorende tot het kanaal de Dieze. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 6100; 3o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de Rijkswerken, behoorende tot het kanaal de Zuid-willemsvaart, in Noordbrabant. Aanw. 4 Aug. Raming *f* 7200.

Reenen, te 1 uur, door den aannemer J. H. Vos Sr.: het verf- en glaswerk aan de gebouwen en andere werken, op het station Reenen en de halten Venendaal en Woudenberg, aan de Staatsspoorlijn Amersfoort—Nijmegen.

Maandag, 13 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van verschillende benoodigdheden, in 22 perceelen.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van een gebouw voor 2 openbare lagere scholen 1e klasse, op een terrein beoosten de Veemarkt. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Dinsdag, 14 Aug.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Onderdendam. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 10 Aug., te 4½ uren. Raming *f* 13,600.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 383, het wijzigen en uitbreiden der sporen en wissels, en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods op het station Enschede. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen. Aanw. 4 Aug., te 12½ uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering *a.* van turf, *b.* van steenkolen, tot het drijven der 4 stoompomptuigen langs het Noordwillemskanaal, in Drente.

Woensdag, 15 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het wegruimen van een in de Waal, onder Ubbergen, aan den linkeroever, tusschen de kilometerraaien 21 en 22, gezonken vaartuig. Aanw. 8 Aug.

Maasdam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen der openbare school met portalen, privaten enz., te St.-Antoniepolder; alsmede eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning aldaar; 2o. het verlengen en verbouwen der bestaande openbare school te Cillaarshoek. Inl. bij den architect H. Beljers, te Puttershoek. Aanw. te 10 uren, te beginnen met de school te St.-Antoniepolder.

Donderdag, 16 Aug.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het planten van helm in de Rijksduinen onder de gemeente Schoorl. Aanw. 9 Aug. Raming *f* 5000.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van gegoten-ijzeren buizen voor de waterleiding, aldaar. Inl. bij den ingenieur H. P. N. Halbertsma, Zuidblaak 26, te Rotterdam.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van machinaal papier in onderscheidene soorten, benoodigd voor den dienst der Algemeene Landsdrukkerij ged. '84 en '85.

Woensdag, 22 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het verruimen van de vaargeul der rivier de Noord beneden het Nieuwe Veer, tusschen de kilometerraaien 124 en 126, onder de gemeenten Ridderkerk en Alblasserdam. Aanw. 15 Aug. Raming *f* 20,500; 2o. het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den rechteroever dier rivier, onder de gemeente 's-Gravendeel. Aanw. 15 Aug. Raming *f* 23,000.

Vrijdag, 24 Aug.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vervangen van 4 houten door ijzeren draaibruggen over het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming *f* 21,700.

Woensdag, 29 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Aanw. 20 en 22 Aug., te 11 uren, aanvangende te Waalwijk. Raming *f* 379,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Meppel, 10 Juli: de verf-, teer-, voeg-, saus- en witwerken op den Staatsspoorweg in '83.

1o. Verfwerken: 1e perc., aannemer B. Schreuder, te Almeloo, voor:

Binnenwerk		Buitenwerk
2maal verven houtkleur		2maal verven
per M²	en 2maal vernissen	per M²
f 0.19⁹/₁₀	per M²	*f* 0.19⁹/₁₀
	f 0.40	

2e perc., aannemer E. J. P. Veenhuizen, te Zwolle, voor:

Binnenwerk		Buitenwerk
2maal verven	3maal verven	2maal verven
per M²	per M²	per M²
f 0.22	*f* 0.32	*f* 0.20

3e perc., aannemer B. Schreuder, te Almeloo, voor:

Binnenwerk
2maal verven
per M²
f 0.21

4e perc., aannemer B. Schreuder, te Almeloo, voor:

Binnenwerk		
1maal verven	2maal verven per M²	3maal verven
f 0.10⁹/₁₀	*f* 0.19⁹/₁₀	*f* 0.29
	Buitenwerk per M²	
1maal verven	2maal verven	3maal verven
0.10⁹/₁₀	*f* 0.19⁹/₁₀	*f* 0.29

5e perc., aannemer L. S. Goldsteen, te Meppel, voor:

Binnenwerk	Buitenwerk
2maal verven	2maal verven
per M²	per M²
f 0.19	*f* 0.19

6e perc., aannemer W. Kuipers, te Wolvega, voor:

Binnenwerk		Buitenwerk
2maal verven	3maal verven	2maal verven
per M²		per M²
f 0.20	*f* 0.27	*f* 0.20

7e perc., aannemer W. Kuipers, te Wolvega, voor:

Binnenwerk	
2maal verven	houtkleur en 2maal vernissen
	per M²
f 0.20	*f* 0.35
Buitenwerk	
2maal verven	3maal verven
per M²	
f 0.20	*f* 0.27

8e perc., aannemer L. S. Goldsteen, te Meppel, voor:

Binnenwerk		Buitenwerk
2maal verven	3maal verven	2maal verven
per M²		per M²
f 0.19	*f* 0.23	*f* 0.19

2o. Teerwerken.

		per M²
perc. 1,	L. Kleinmeijer, Dedemsvaart,	*f* 0.04
» 2,	idem idem	» 0.035
» 3,	F. Jansen, Nijverdal,	» 0.0375
» 4,	H. J. Hardon, Zwolle,	*f* 0.055
» 5,	L. Kleinmeijer, Dedemsvaart,	» 0.045
» 6,	idem idem	» 0.04

3o. Witwerken.

perc. 1,	D. W. Maandag, Olst,	*f* 0.48¹⁹
» 2,	H. J. W. Schuhmacher, Zwolle,	» 0.04²⁵
» 3,	F. Jansen, Nijverdal,	» 0.04³/₈
» 4,	J. H. Engelbert, Assen,	» 0.04⁷⁵
» 5,	H. Broeksma, Leeuwarden,	» 0.05⁵
» 6,	idem idem	» 0.05⁵
» 7,	A. B. de Jong, Grouw,	» 0.05
» 8,	A. Goldsteen, Meppel,	» 0.05

4o. Voegwerken.

		per M²
perc. 1,	G. v. Unen, Zwolle,	*f* 0.48³/₈
» 2,	idem idem	» 0.49⁷⁵
» 3,	J. Holties, Koekange,	» 0.55

5o. Sauswerken.

perc. 1,	H. J. W. Schuhmacher, Zwolle,	*f* 0.05²⁵
» 2,	H. J. Hardon, idem	» 0.06⁷⁵
» 3,	H. Broeksma, Leeuwarden	» 0.06⁵
» 4,	idem idem	» 0.06⁵

Lonneker, 17 Juli: het bouwen van een noodlokaal met entrée enz. aan de school in den Wooldrikshoek; ingek. 5 bilj., als:

J. H. Varvik,	te Enschede,	*f* 2695
W. Reijgers,	» idem	» 2394
T. H. Wijdeveld,	» idem	» 2281
H. ten Cate,	» Lonneker,	» 2225
J. Schreurs,	» idem	» 2175

gegund.

's-Bosch, 19 Juli: het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan de houten bruggen in den provincialen weg van den Maasdijk over Velp naar Grave; ingek. 9 bilj., als:

H. v. d. Linden,	te Mil,	*f* 1798
Joh. Lamers,	» Grave,	» 1769
J. Geldens,	» Osch,	» 1730.12
P. Bloem,	» Bokstel,	» 1720
G. A. v. d. Brekel,	» Overloon,	» 1700
J. v. Lith,	» Schijndel,	» 1695
Th. Schippers,	» Kessel,	» 1685
H. v. Gastel,	» Venloo,	» 1648
H. G. v. Heeswijk,	» Grave,	» 1487

gegund.

Utrecht, 19 Juli: 1o. het maken van eene dubbele wachterswoning aan den Rijnspoorweg tusschen kilometerpaal 37.030 aan den Soestbergschen Overweg onder Utrecht; ingekomen 6 bilj., als:

J. H. de Borst,	te Utrecht,	*f* 4449
A. A. Wildbergh,	» idem	» 4415
G. A. Rooding,	» idem	» 4350
G. Beemer,	» idem	» 4340
J. A. v. Straaten,	» idem	» 4290
G. Kuhne,	» idem	» 4114

2o. het leveren van ijzerwerk tot versterking van den bovenbouw der brug bij kilometerpaal 51.113 Station Rotterdam; ingek. 2 bilj.; als:

T. Lemm,	te Kralingen,	*f* 3200
Gute-Hoffnungshütte,	» Oberhausen,	» 2250

Groningen, 19 Juli: het bouwen eener behuizing op een terrein, gelegen aan den Coehoornsingel, op een perceel, kadastraal bekend te Groningen, sectie I no. 2349, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingekomen 5 bilj., als:

J. Ibeling,	te Groningen,	*f* 5968
H. J. Morak,	» idem	» 5754
D. Dooijes,	» idem	» 5577
D. Dalmolen,	» idem	» 5298
E. Peters,	» idem	» 4964

Middelburg, 20 Juli: het vernieuwen en herstellen van eenige paalwerken van het kanaal door Zuidbeveland; ingek. 2 bilj., als:

D. Bijl,	te Vlissingen,	*f* 4850
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 4790

Leeuwarden, 20 Juli: het vergrooten van de openbare lagere school te Hijum, met aanverwante werken; gegund aan W. Prins, te Oudebiltzijl. voor *f* 1397.

Wilhelminadorp, 20 Juli: het maken van een grintweg in de gemeente Kattendijke; ingek. 10 bilj., als:

C. Bolier,	te Scherpenisse,	*f* 6070
A. Vermokke,	» idem	» 5900
Joh. Koole,	» Hansweerd,	» 5750
Jan Leys,	» Nieuwdorp,	» 5730
Adr. v. Popering,	» Bruinisse,	» 5700
Joh. Lindenberg,	» Wemeldinge,	» 5686
D. Bolier,	» Rilland,	» 5609
L. Luik,	» Hansweerd,	» 5500
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 5300
C. de Wilde,	» Kattendijke,	» 4975

Buren, 21 Juli: 1o. de vergrooting der school te Erichem, gemeente Buren; ingekomen 5 bilj., als:

De Weijer,	te Tiel,	*f* 4387
Muller,	» Beusichem,	» 4260
Van Bekkum,	» idem	» 4200
Van Mourik,	» Buren,	» 4155
Jansen,	» Rijswijk,	» 4050

gegund.

2o. het bouwen van een vloedvrij lokaal en veranderen van een gebouw tot lijkenhuis, te Buren; ingek. 5 bilj., als:

Muller,	te Beusichem,	*f* 3870
Van Stuivenberg,	» Buren,	» 3289
Van Mourik,	» idem	» 3095
De Weijer,	» Tiel,	» 2785
Van Bekkum,	» Beusichem,	» 2775

gegund.

Groningen, 21 Juli: het bouwen van 2 heerenhuizen, op een terrein aan den Heeresingel, aldaar, onder beheer van den architect G. Schuitger; ingek. 7 bilj., als:

Edzards,	*f* 55,762
Harms,	» 55,710
Ibeling,	» 52,300
Haupt en Werkman,	» 51,330
De Haan,	» 50,990
Scheltens,	» 49,680
Schreuder,	» 45,700

gegund.

Groningen, 21 Juli: het bouwen eener behuizing ten dienste van F. W. Modderank, onder beheer van den architect G. Nijhuis; ingek. 12 bilj., als:

J. Versteegh,	*f* 3160
G. P. v. Erp,	» 3100
B. de Jong,	» 2995
D. Dooijes,	» 2880
H. Lameris,	*f* 2867
D. Dalmolen,	» 2836
E. Peters,	» 2787
D. Janssen,	» 2784
C. Nap,	» 2750
L. Mulder,	» 2656
A. de Vries,	» 2638
J. T. v. Bruggen,	» 2575

gegund.

Dalen, 21 Juli: het bouwen van eene school voor lager onderwijs met 6 lokalen, met daarbijbehoorend meubilair, te Dalen, onder beheer van den architect G. Stel; ingekomen 12 bilj., als:

J. Hesselingen,	te Ommen,	*f* 19,757
D. Neising,	» Assen,	» 19,190
H. Smallenbroek & H. Jalving,	» idem	» 19.146
P. Epping,	» Gees,	» 18,648
H. Mouw,	» Apeldoorn,	» 18,497
J. Haulo,	» De Wijk,	» 17,845
R. Postma,	» N.-Amsterdam,	» 17,200
J. Schulenberg,	» Koeverden,	» 17,150
M. Weertman,	» idem	» 17,100
H. Timmer Jz.,	» Westerbork,	» 16,990
A. List,	» Koeverden,	» 16,988
A. Woltersom,	» idem	» 16,200
Raming		» 16,259

2o. het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Dalerveen; ingek. 6 bilj., als:

H. Smallenbroek en H. Jalving,	te Assen,	*f* 12,193
R. Postma,	» N.-Amsterdam,	» 12,000
J. Schulenberg,	» Koeverden,	» 12,000
M. Weertman,	» idem	» 11,839
D. Neising,	» Assen,	» 11,590
H. Mouw,	» Apeldoorn,	» 11,197
Raming		» 11,302

beide werken gegund.

Utrecht, 21 Juli: 1o. het bouwen van een overdekte kolenloods op het terrein der stedelijke gasfabriek; ingek. 11 bilj., als:

G. J. v. Vloten,	te Utrecht,	*f* 6190
A. J. v. Maanen,	» idem	» 5900
H. Vermeer,	» idem	» 5740
G. Kühne,	» idem	» 5656
J. A. v. Straaten,	» idem	» 5538
G. Beemer,	» idem	» 5493
G. de Graaf,	» idem	» 5100
J. J. Rijnders,	» idem	» 4965
J. Krap,	» idem	» 4868
W. A. G. Jansen,	» idem	» 4834
J. H. de Vos,	» idem	» 4785

gegund.

2o. het aanleggen van rioleeringen en bestratingen; ingek. 4 bilj., als:

G. A. Rooding,	te Utrecht,	*f* 19,174
J. Krachten,	» idem	» 18,678
W. A. G. Jansen,	» idem	» 18,432
J. Fruijtier,	» idem	» 17,468

gegund.

Venendaal, 23 Juli: het verbouwen der openbare school; gegund in perceelen aan M. van Wagensveld & R. van Hal, te Lunteren, A. H. Verhey, te Nijmegen en Jb. de Ruijter, te Venendaal, samen voor *f* 6594.

Loon-op-Zand, 23 Juli: het bouwen van eene veldwachterswoning aldaar, onder beheer van den architect J. de Beer; ingek. 3 bilj., als:

C. A. Donders,	te Tilburg,	*f* 1038
W. v. Hest,	» idem	» 999
C. Pijnenburg,	» Loon-op-Zand,	» 960

gegund.

Oerle, 23 Juli: het bouwen eener school met bijgebouwen, onder beheer van den bouwkundige Willem Booms; ingek. 6 bilj., als:

J. Mentsers,	te Woensel,	*f* 4125
W. v. d. Wildenberg,	» Stratum,	» 3369
M. Hezemans Jzn.,	» Eindhoven,	» 3135
H. Koolen,	» Tongelre,	» 2783.34
J. Jonkers,	» Oerle,	» 2775
C. v. d. Wiel,	» Stratum,	» 2680

2o. de levering van schoolmeubelen; ingek. 2 bilj., als:

M. Hezemans Jzn.,	te Eindhoven,	*f* 265
Tielemans,	» Oerle,	» 228

Amsterdam, 23 Juli: 1o. het uitvoeren van eenige werken in de openbare lagere scholen der 1e klasse nos. 3, 9, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28 en 29.

1e perc. ingek. 5 bilj., als:

F. G. Degenhardt,	te Amsterdam,	*f* 11,849
J. v. Voorthuijsen,	» idem	» 9,755
W. H. Knipper & Vree,	» idem	» 8,537
H. C. Dorlas,	» idem	» 8,350
E. J. Juriens,	» Naarden,	» 7,300

2e perc. ingek. 5 bilj., als:

F. G. Degenhardt,	te Amsterdam,	*f* 9413
H. C. Dorlas,	» idem	» 6300
G. Woud,	» idem	» 6220
A. H. Grijpink,	» idem	» 6125
W. H. Knipper & Vree,	» idem	» 6080

3e perc. ingek. 3 bilj., als:

F. G. Degenhardt,	te Amsterdam	ƒ 10,454
C. J. Maks,	» idem	» 8,400
H. C. Dorlas,	» idem	» 7,889

Kadzand, 23 Juli: het bouwen van een landbouwersschuur, naar het ontwerp van den bouwkundige A. Risseeuw Az., te Groede; ingek. 9 bilj., als:

M. Ghijsels,	te Kadzand,	ƒ 7100
J. Rozier,	» idem,	» 6885
J. Castman,	» Zuidzande,	» 6470
A. en J. v. d. Sande,	» Breskens,	» 6470
J. Cuveljé,	» Oostburg,	» 6443
Iz. Colijn,	» Groede,	» 6180
M. Hubrechse,	» Oostburg,	» 6059
H. Hubrechse,	» Zuidzande,	» 6049
A. Luteijn Pz.,	» Nieuwvliet,	» 5779.05

Wehe, 23 Juli: het leveren en maken van schoolmeubelen in de school te Mensingeweer; ingek. 10 bilj., als:

J. Dam,	te Raskwerd,	ƒ 1300
B. Landskroon,	» Wehe,	» 1090
K. Danhof,	» Balloo,	» 1074
P. Versol,	» Houwerzijl,	» 1025
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 1020
J. Snik,	» Kloosterburen,	» 1014
R. Zeeff,	» Eenrum,	» 998
R. Wierenga,	» Uhrum,	» 975
L. v. d. Kooi,	» idem	» 900
P. v. Dijk,	» Den Hoorn,	» 895

Groningen, 24 Juli: het verder afbreken van eene behuizing en daarvoor in de plaats bouwen eener winkelbehuizing met bovenwoning enz., op een terrein in de Nieuwe-Boteringestraat, voor H. Stenhuis, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingekomen 13 bilj., als:

G. Becherer,	te Groningen,	ƒ 10,300
J. de Vries,	» idem	» 9,964
B. de Jong,	» idem	» 9,856
D. Dooijes,	» idem	» 9,848
J. Poelman,	» idem	» 9,810
T. Y. Jelsma,	» idem	» 9,776
H. Kiel,	» idem	» 9,700
H. v. d. Nap,	» idem	» 9,648
D. Dalmolen,	» idem	» 9,389
J. Ibeling,	» idem	» 9,331
H. Harms,	» idem	» 9,250
E. Peters,	» idem	» 9,250
T. Holthuis,	» idem	» 8,984

gegund.

Utrecht, 24 Juli: het leggen en wijzigen van sporen en wissels en het verrichten van eenige werkzaamheden tot uitbreiding van het station Deventer; ingek. 11 bilj., als:

D. J. Bokslag,	te Deventer,	ƒ 7757
B. A. Wiegerink,	» Groenloo,	» 7423
J. W. ten Braak,	» Zutfen,	» 7355
G. Schurink,	» idem	» 7290
W. F. Weijers,	» Titburg,	» 7227
G. Boerstoel,	» Brummen,	» 6720
A. Klanderman,	» idem	» 6697
H. D. Hollenga,	» Groningen,	» 6495
Th. Verhoeven,	» Deventer,	» 6400
J. Hillen,	» Grave,	» 4925
K. Bleeker,	» Zutfen,	» 4900

Delft, 24 Juli: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 156 stuks eiken balken; minste inschr. was A. Koele, te Delft, voor ƒ 2910.85.

perc. 2, 10 ruwe eiken bokshoofden; minste inschr. waren Eindhoven & Zn., te Zwolle, voor ƒ 95 per stuk, en voor 25 eiken stammen, à ƒ 20 per stuk.

perc. 3, 28.533 M³ eiken platen; minste inschr. was Abr. van Stolk, te Rotterdam, à ƒ 119.50 per M³.

Amsterdam, 24 Juli: het bouwen van een 2e volkskoffiehuis aan de De-Ruijterkade, aldaar, voor rekening der Maatschappij voor Volkskoffiehuizen; minste inschr. waren D. Verbeek & Zonen, voor ƒ 58,985.

Reuzel, 24 Juli: het bouwen van een R.-K. jongensweeshuis, met daaraan verbonden rectoraat en bijzondere school, onder beheer van den architect Edouard Fremau, te Tilburg; ingek. 11 bilj., als:

L. Kroonen,	te Uithoorn,	ƒ 67,400
F. Otten,	» Helmond,	» 63,200
Van der Velden,	» idem	» 63,109
H. v. Asseldonk,	» idem	» 62,900
J. Humbergen,	» Bladel,	» 58,400
A. v. Meer,	» Zevenbergen,	» 55,700
C. v. d. Bosch en L. Verschoren,	» Turnhout,	frs. 110,000
J. v. Groenendael,	» Nunhem,	ƒ 53,397
Th. Gustenhoven,	» Tilburg,	» 52,100
W. v. Eijk,	» idem	» 51,689
J. Gustin,	» Turnhout,	» 43,889

Onderdendam, 25 Juli: 1o. het opgraven van het Huizingemaar, lang 2235 M.; ingek 6 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	ƒ 5200
A. J. Benninga,	» idem	» 4994
J. Timmer,	» Obergum,	» 4900
S. H. Kremer,	» Bedum,	» 4900
J. Pott,	» Stedum,	» 4744
C. de Ruiter,	» Hardinksveld,	» 4283

2o. het vernieuwen van de Abelstokstertil, in den grintweg Hoorn—Mensingeweer; ingek. 15 bilj., als:

J. K. v. Dijk,	te Bedum,	ƒ 6300
J. Lubsen,	» Zuidwolde,	» 5450
A. Pastoor,	» Stedum,	» 5400
A. J. Benninga,	» Bedum,	» 5284
T. Bos,	» idem	» 5237
H. de Herder,	» Ezinge,	» 5170
J. Zeldenrust,	» Warfum,	» 5139
J. Pott,	» Stedum,	» 5085
J. H. v. d. Veen,	» Mensingeweer,	» 4990
J. Dam,	» Raskwerd,	» 4900
H. de Wind,	» Zoutkamp,	» 4796
R. Pathuis,	» Garnwerd,	» 4780
J. Timmer,	» Obergum,	» 4697
S. Meijer,	» Bedum,	» 4524
K. R. Danhof,	» Balloo,	» 4100

beide werken gegund.

's-Hage, 25 Juli: 1o. het leveren en verwerken van rijszinkstuk en stortsteen aan de spoorwegbrug over de Oude-Maas te Dordrecht; ingek. 3 bilj., als:

T. Volker.	te Dordrecht,	ƒ 2900
J. G. Woudenberg,	» Dubbeldam,	» 2805
D. Volker,	» Dordrecht,	» 2525

2o. het afbreken van de bestaande- en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst; geen bilj. ingekomen.

3o. het vernieuwen van de brug ir het lijnpad over de uitwatering van den Erlekomschen polder nabij de Groenlanden; ingek. 7 bilj., als:

H. Verborg,	te Lobit,	ƒ 1723
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 1650
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 1443
C. F. Eykelen,	» Nijmegen,	» 1280
A. Helsen,	» Gend,	» 1275
A. G. Nagelvoort,	» Rossem,	» 1243
H. W. v. d. Waarden,	» Nijmegen,	» 1160

Neuzen, 25 Juli: de gewone onderhouds- en vernieuwingswerken aan de waterkeering van den De-Loozepolder; aangenomen door L. Koole, te Neuzen, voor ƒ 3899.

Amsterdam, 26 Juli: het maken, in het Willemspark, van de gebouwen voor het stoomwerktuig tot bemaling van het park, van de aan- en afvoerkanalen, het graven van een pompbassin enz.; ingek. 6 bilj., als:

D. Zuiderhoek,	te Zandvoort,	ƒ 30,400
Staal & Haalmeijer,	» Amsterdam,	» 24,900
S. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 22,360
D. J. Ulenberg,	» Rotterdam,	» 21,995
W. L. Leibbrandt,	» Amsterdam,	» 21,226
W. P. v. d. Laan,	» Rotterdam,	» 20,997

Zwolle, 27 Juli: het vernieuwen van eenige gedeelten klinkerbestrating op den grooten Rijksweg in de provincie Overijsel, van Zwolle naar de Friesche grenzen; ingek. 4 bilj., als:

J. G. Hofman,	te Blesse,	ƒ 3428
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 3400
E. Groenink,	» idem	» 3385
W. Arntz,	» Millingen,	» 3350

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 4 AUGUSTUS 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 6 Aug.

Baardwijk, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener onderwijzerswoning. Inl. bij den architect A. Verlegh, te Breda.

Baardwijk, te 11 uren, door den architect A. Verlegh, ten raadhuize: het verbouwen van een huis.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk, behoorende tot de zeewerken in Zuidholland. Raming ƒ 1500.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het dempen en rioleeren van het vervolg der 2e Binnenvestgracht; 2o. het maken der fundeering voor een gedenkteeken van Leiden's ontzet; 3o. het leveren van het meubilair, benoodigd in de openbare school 2e klasse voor jongens, op het Pieterskerkhof.

Deutichem, te 12 uren, door den architect H. J. L. Ovink, in het Heerenlogement: het bouwen van eene villa met bijgebouw. Aanw. te 11 uren.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het maken van eene geheel nieuwe plaatijzeren bedekking op de kap der stokerij van de gasfabriek, aldaar; 2o. het bouwen van 2 vaste bruggen over de vaart naar de afzanderij, aldaar.

Kampen, te 3 uren, in de Buitensociëteit: het maken van het 8e perceel van de bedijking langs de Koekoek, aanvangende op 440 M. zuidwaarts van het brugje in de Dijkersteeg, in de gemeente IJselmuiden, ter lengte van 303 M. Inl. bij Mr. F. L. Rambonnet, te Kampen.

Amerongen, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten van de school, aldaar en het verrichten van eenige werken aan de school te Overberg. Inl. bij den architect M. K. Smit, te Dieren. Aanw. te 11 uren, te beginnen aan de school te Amerongen.

Blijham, te 4 uren, door burg. en weth. der gemeente Wedde, in het gemeentehuis: het maken van eene los-en-laadplaats aan de Winschoter Hoogebrug. Inl. bij den architect H. J. Kruisinga, te Blijham. Aanw. te 1 uur.

Welsum, te 5 uren, door H. J. Slijkhuis (te Terwolde), in De Engel: 1o. het bouwen van een woonhuis; 2o. idem van eene schuur; 3o. idem van een hooiberg. Inl. bij den bouwmeester H. Wissink, te Olst.

Dinsdag, 7 Aug.

Delft, te 11 uren, in het bureau voor de schutterij bij de Doele: het maken van eene loods tot bergplaats van voertuigen, te Delft. Raming ƒ 1160. Bilj. inzenden 6 Aug., vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Sneek, te 12 uren, in het gemeentehuis van Wijmbritseradeel: het verven van onderscheidene bruggen in de grintwegen, brugwachterswoningen enz. in die gemeente, in 6 perceelen.

Kampen, te 12½ uren, in het Hotel des Pays-Bas: het bouwen van woningen voor gehuwde militairen en van waschlokalen voor waschbazen, aldaar. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur te Zwolle. Raming ƒ 17,300. Bilj. inzenden 6 Aug., vóór 3 uren, bij den hoofdopzichter van fortificatiën, te Kampen.

Zutfen, te 2 uren, door burg. en weth.: het vergrooten van school F. in de Hoven, aldaar.

Woensdag, 8 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de uitvoering van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, Dodeweerd en Druten, tusschen de kilometerraaien 43 en 46 der herziene rivierkaart. Raming ƒ 105,000.

Koudum, te 11 uren, door burg. en weth. van Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde, ten gemeentehuize: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning, met bijlevering der materialen, in het Heidenschap onder Nijega. Inl. bij den architect U. J. van der Meulen, te Koudum. Aanw. 7 Aug., te 11 uren.

Neerijnen, te 11 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente van Waardenburg-en-Neerijnen, bij J. A. van Mil: het gedeeltelijk amoveeren en nieuw opbouwen van een muur rondom de kerk te Neerijnen. Inl. bij den dijksopzichter 't Hoen, te Tuil. Aanw. van 9—11 uren.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: eene verbouwing van de gemeentegasfabriek, met bijlevering van materialen, enz.

Hillegom, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van een post-en-telegraafkantoor met directeurswoning, aldaar. Inl. bij den architect H. P. Vogel, te 's-Hage; 2o. de opbouw en de verandering van de bestaande bewaarschool, aldaar. Inl. bij den bouwkundige Jb. Guldemond, aldaar.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene bewaarschool met bovenwoningen aan de Eerste-Schielaan. Inl. aan het Timmerhuis.

Donderdag, 9 Aug.

Dordrecht, te 11 uren, bij J. C. van der Horst: 1o. het maken van 2 batterijen in het Land-van-Voorne, als: een op den Noorddijk en een op den Ponserdijk; 2o. het maken van cementbeddingen te Hellevoetsluis. Raming resp.: ƒ 89,000 en ƒ 20,600. Biljetten inzenden 8 Aug., vóór 3 uren, op het bureau van den commandant, Voorstraat 883*a*, aldaar.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van 6 ijzeren scheepsboeien, elk wegende 1150 KG. en 6 schroefankers met kettingen.

Hengelo (O), te 12 uren, door het gemeentebest.: het aanleggen der aardebaan en de bestrating van 3 wegen in het dorp (oppervlakte p. m. 6000 M²). Aanw. 6 Aug., te 10½ uren, samenkomst ten raadhuize.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene behuizing met schuur op de plaats no. 1 in den Nieuwe-Ruigezandsterpolder. Inl. bij den opzichter der gemeente R. B. van Holdinga, te Grijpskerk.

Vrijdag, 10 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der verbetering van het kanaal de Dieze, prov. Noordbrabant. Raming ƒ 13,400.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan den Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4, van 's-Bosch naar de Maas, in de richting op Utrecht. Raming ƒ 1800; 2o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de werken, behoorende tot het kanaal de Dieze. Raming ƒ 6100; 3o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de Rijkswerken, behoorende tot het kanaal de Zuidwillemsvaart, in Noordbrabant. Raming ƒ 7200.

Naarden, te 11 uren, in de kazerne Oud-Molen: het bouwen van eene loods tot berging van voertuigen enz., aldaar. Inl. op het bureau der genie, waar de biljetten 9 Aug., vóór 3 uren, te bezorgen.

Helder, te 11 uren, in Tivoli: het maken van eene bergplaats voor voertuigen in het fort Erfprins, aldaar. Raming ƒ 1850. Biljetten inzenden 9 Aug., vóór 3 uren, op het bureau der genie te Nieuwediep.

Bloemendaal, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten en verbouwen van het raadhuis te Overveen. Inl. bij den gemeentearchitect H. M. Buijen van Weelderen, te Haarlem. Aanw. 7 Aug., te 12 uren.

Reenen, te 1 uur, door den aannemer J. H. Vos Sr.: het verf- en glaswerk aan de gebouwen en andere werken, op het station Reenen en de halten Venendaal en Woudenberg, aan de Staatsspoorlijn Amersfoort—Nijmegen.

Nijmegen, te 3 uren, door de commissie voor den uitleg der stad, op het raadhuis: 1o. Bestek no. 28, het bouwen van eene steenen brug in den hoofdwal bij de Belvedère; 2o. Bestek no. 29, de aan- en verbouw van het pulsometerhuis aan de Waal. Inl. bij den hoofdopzichter W. C. A. Hofkamp. Aanw. 6 en 7 Aug., te 10 uren

Zaterdag, 11 Aug.

Leiden, te 11 uren, op het bureau der genie: het inrichten van een gebouw tot bergplaats voor voertuigen enz., aldaar. Raming ƒ 1000. Bilj. inzenden 10 Aug., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van bramzeildoek, karl- en zeildoek, grauwdoek, in 5 perceelen.

Wommels, te 11 uren, ten gemeentehuize van Hennaarderadeel: het doen van eenig verfwerk aan de openbare scholen en onderwijzerswouingen te Wommels en te Kubaard.

Lochem, te 12 uren, door burg. en weth: het bouwen van 2 sluisjes aan de Stadsgracht en een stuw op het Molengrond. Aanw. 10 Aug., te 10 uren.

Giethoorn, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 192 leerlingen met het vereischte meubilair, in het Zuideinde der gemeente, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect B. Boukema, te Steenwijk. Aanw. te 10 uren.

Nieuwerkerk (in Duiveland), te 5 uren, door het polderbest. van De Vier-Bannen-in-Duiveland, in de gemeenteraadkamer: het leveren en verwerken van 950 scheepstons stortsteen aan den oever van den Zuidbout bij den hoek van Ouwerkerk. Aanw. 3 dagen vóór de besteding.

Utrecht, door de Nederlandsche Rijnspoorwegmaatschappij: het maken van eene dubbele wachterswoning, kilometerpaal 96.328, nabij de brug over den IJsel, te Westervoort. Aanw. 7 Aug., te 11½ uren.

Utrecht, door de directie der Rijnspoorwegmaatschappij: het maken van een steunmuur en andere werken voor een oprit voor overwegen langs de Pontanusstraat, tusschen de Wagenaar- en de Van-Swindenstraat, te Amsterdam. Aanw. 6 Aug., te 11 uren.

Maandag, 13 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van verschillende benoodigdheden, in 22 perceelen.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van een gebouw voor 2 openbare lagere scholen 1e klasse, op een terrein beoosten de Veemarkt. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene schutsluis in de Haarlemmer trekvaart. Inl. bij den stadsingenieur, raadhuis, kamer no. 92.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: de openbare reinigingsdienst, bestaande in het ophalen van asch, vuilnis, puin, gruis, fecaliën enz., benevens het diep- en schoonhouden der binnengrachten. (Herbesteding).

Bolsward, te 12 uren, bij J. Mulder, gardiaan in het St.-Antoniegasthuis: eene belangrijke vertimmering aan de boerenhuizinge bewoond door Jacob Postma, te Eksmorra. Aanw. 9 Aug., te 2 uren.

Dinsdag, 14 Aug.

Venloo, te 10 uren. op het bureau der genie: het vernieuwen der kroonlijst van het kleedingmagazijn, aldaar. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, aldaar. Bilj. inzenden 13 Aug., vóór 3 uren, op het bureau der genie, te Venloo.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken van een ijzeren lichtopstand, met het stellen van dien, op Wieringen en het afbreken en opruimen van den aldaar bestaanden kleinen lichtopstand. (Te vervaardigen in eene Nederlandsche fabriek.)

Driebergen, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van één lokaal, privaten enz. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht. Aanw. 9 Aug., te 11 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 870 dennen vlotdelen, lang 4.40, breed 0.24—0.29, dik 0.022—0.024, voor den aanmaak van pakkisten.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Onderdendam. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 10 Aug., te 4½ uren. Raming ƒ 13,600; 2o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Harlingen. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar. Aanw. 11 Aug., te 5 uren. Raming ƒ 15,890; 3o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Zuidbroek. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar. Aanw. 11 Aug., te 9 uren. Raming ƒ 15,575.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 383, het wijzigen en uitbreiden der sporen en wissels, en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods op het station Enschede. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen; 2o. Bestek no. 386, het herstellen der dakbedekkingen van eenige gebouwen der centrale werkplaatsen te Tilburg, in 2 perceelen. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch. Aanw. 10 Aug., te 11½ uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering *a.* van turf, *b.* van steenkolen, tot het drijven der 4 stoompomptuigen langs het Noordwillemskanaal, in Drente.

Hoofdplaat, te 3 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der beide schoollokalen in de gemeente, met bijlevering van materialen.

Woensdag, 15 Aug.

Ferwerd, te 10 uren, door het gemeentebest. van Ferwerderadeel: 1o. het afbreken van het vroegere schoolgebouw te Lichtaard, met het vervoer der afkomende materialen naar Genum; 2o. het afbreken van het bestaande schoolgebouw te Genum en het bouwen eener school aldaar. Aanw. 13 Aug., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het wegruimen van een in de Waal, onder Ubbergen, aan den linkeroever, tusschen de kilometerraaien 21 en 22, gezonken vaartuig. Aanw. 8 Aug.

Maasdam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen der openbare school met portalen, privaten enz., te St.-Antoniepolder; alsmede eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning aldaar; 2o. het verlengen en verbouwen der bestaande openbare school te Cillaarshoek. Inl. bij den architect H. Beljers, te Puttershoek. Aanw. te 10 uren, te beginnen met de school te St.-Antoniepolder.

Donderdag, 16 Aug.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het planten van helm in de Rijksduinen onder de gemeente Schoorl. Aanw. 9 Aug. Raming ƒ 5000.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van gegoten-ijzeren buizen voor de waterleiding, aldaar. Inl. bij den ingenieur H. P. N. Halbertsma, Zuidblaak 26, te Rotterdam.

Alkemade, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der school te Oude-Wetering; het vergrooten der school te Kaag; het maken van eenige veranderingen aan de privaten, het urinoir enz.; het leggen van een gedeelte houten vloer en het maken van eene afscheiding in de school te Roelofarendsveen. Aanw. 14 Aug., te 9 uren, te beginnen te Roelofarendsveen.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van machinaal papier in onderscheidene soorten, benoodigd voor den dienst der Algemeene Landsdrukkerij ged. '84 en '85.

Vrijdag, 17 Aug.

Ellewoudsdijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der bestaande gemeenteschool en het bouwen van eene nieuwe onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Zaterdag, 18 Aug.

Zwijndrecht, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van de Zwijndrechtschewaard, bij J. Pieterman: 1o. het herstellen van de rijswerken aan de Nederhoven en aan de Develsluische-, Heerjansdamsche- en Oostendamsche haven; 2o. het vierkanten en begrinten van de zuidoostelijke rijstoep, aan de binnenzijde van den dijk, nabij den Oostendam; 3o. het verven van brugleuningen. Inl. bij den hoofdopzichter A. Visser Kz., aldaar. Aanw. 14 Aug., te 9 uren.

Wommels, ten gemeentehuize van Hennaarderadeel: 1o. het uitbaggeren der vaart, van de ophaalbrug bij de smederij te Oosterend af tot in de Franeker-Sneeker zeilvaart; 2o. het baggeren van de Dorpsvaart te Welsrijp. Inl. bij den gemeenteopzichter D. Wijma, aldaar.

Maandag, 20 Aug.

Heinkenszand, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der bestaande gemeenteschool, aldaar. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 10 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw Tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 59 perceelen.

Dinsdag, 21 Aug.

Nieuweramstel, te 12 uren, ten raadhuize aan den Amsteldijk: 1o. het verbouwen der school en onderwijzerswoning aan de Nesserzwaluwenbuurt; 2o. het verbouwen der school aan den Amsteldijk en het opbouwen van 4 lokalen. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel. Aanw. van no. 1, 10 Aug., te 10½ uren, van no. 2, 9 Aug., te 10 uren.

Woensdag, 22 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het verruimen van de vaargeul der rivier de Noord beneden het Nieuwe Veer, tusschen de kilometerraaien 124 en 126, onder de gemeenten Ridderkerk en Alblasserdam. Aanw. 15 Aug. Raming ƒ 20,500; 2o. het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den rechteroever dier rivier, onder de gemeente 's-Gravendeel. Aanw. 15 Aug. Raming ƒ 23,000.

Vrijdag, 24 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken van een gebouwtje voor eene registreerende peilschaal op den binnenberm van den zeedijk te Westkapelle. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 975.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het vervangen van 4 houten door ijzeren draaibruggen over het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 21,700; 2o. het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 3285. (Herbesteding.)

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen van den oostelijken kanaaldijk van het buitenkanaal te Ommen, tusschen den stroomduiker en de rivier de Vecht, benevens het maken van een steenen duiker in dien kanaaldijk. Aanw. in de week aan de besteding voorafgaande, te 12 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een dam door de Blokhuisgracht te Staveren. Aanw. 17 Aug. Raming ƒ 5000.

Woensdag, 29 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Aanw. 20 en 22 Aug., te 11 uren, aanvangende te Waalwijk. Raming ƒ 379,000.

Vrijdag, 31 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onder profiel metselen en verbeteren van het gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg, van kilometerpaal 1.050 tot kilometerpaal 1.460. Aanw. 24 Aug. Raming ƒ 6900.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene schutsluis in het Apeldoornsche kanaal, met bijbehoorende werkzaamheden, onder de gemeente Heerde. Aanw. 23 en 25 Aug. Raming ƒ 67,000.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Middelharnis, 27 Juli: het bouwen van 2 scholen en 2 onderwijzerswoningen, met bijlevering van materialen, schoolmeubelen enz.; ingek. 18 geldige bilj. en 1 van onwaarde, als:

B. v. Nadort,	te Sommelsdijk,	ƒ 69,800
W. H. Segboer,	» Fijnaard,	» 68,074
J. A. C. Lucas,	» Lage-Zwaluwe,	» 66,500
W. L. Helmer,	» Rotterdam,	» 66,425
C. J. Mosterdijk,	» Strijen,	» 64,843
R. v. d. Spoel,	» Deventer,	» 64,150
C. P. Tieleman,	» Melissand,	» 63,000
C. Tieleman,	» idem	» 62,862
C. Oosdijk,	» Nieuwesluis,	» 62,300
H. v. d. Houwen,	» Heenvliet,	» 61,947
J. Frinthamer,	» Schiedam,	» 60,222
T. Luithout,	» Hellevoetsluis,	» 59,860
G. Pijl,	» Numansdorp,	» 58,000
A. Dijkers en P. Meijer,	» Middelharnis,	» 57,512
M. L. Veenenbosch,	» Brielle,	» 57,200
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 57,028
L. de Neef en A. de Neef,	» Brielle,	» 57,000
W. v. Leeuwen,	» idem	» 56,887

Middelburg, 27 Juli: 1o. het bouwen van een gymnastieklokaal ten behoeve van school C in de Lange-Delft; ingekomen 7 bilj., als:

C. A. Goethals,	te Middelburg,	ƒ 6520
J. F. M. v. d. Hell,	» idem	» 6309
H. P. v. d. Ree,	» idem	» 6230
P. J. v. Puffelen,	» idem	» 6220
J. M. v. Ditmars,	» idem	» 6210
P. Krijger,	» idem	» 6190
C. Maters,	» Vlissingen,	» 5990

Herbesteding.

2o. het verbouwen van school A op de Bree; ingek. 6 bilj., als:

P. J. v. Puffelen,	te Middelburg,	ƒ 3989
J. F. M. v. d. Hell,	» idem	» 3796
C. A. Goethals,	» idem	» 3680
H. P. v. d. Ree,	» idem	» 3659
J. M. v. Ditmars,	» idem	» 3590
P. Krijger,	» idem	» 3564

gegund.

Utrecht, 27 Juli: het maken van een stalgebouw met koetshuis en bovenwoning op de Mariaplaats te Utrecht, onder beheer van den architect-ingenieur E. G. Wentink, te Schalkwijk; ingek. 16 bilj., als:

C. v. Zeeland,	te Utrecht,	ƒ 23,950
J. A. v. Straten,	» idem	» 23,500
A. C. Vink,	» idem	» 22,576
H. G. Frijlink,	» idem	» 21,979
G. J. v. Vloten,	» idem	» 21,028
H. Willems,	» idem	» 20,900
F. W. Vloten,	» idem	» 20,889
A. B. v. Asperen,	» idem	» 20,690
M. Nebbeling,	» idem	» 20,521
C. J. v. Vliet,	» Oudshoorn,	» 19,920
R. Pisa,	» Utrecht,	» 19,527
J. v. d. Lip,	» idem	» 19,439
J. Krap,	» idem	» 19,105
J. de Vos Jr.,	» idem	» 18,643
J. H. de Borst,	» idem	» 17,756
G. Deegens,	» idem	» 14,921

gegund aan J. H. de Borst, te Utrecht.

Oldehove, 27 Juli: het vertimmeren der school te Niehove; ingek. 6 bilj., als:

H. Forsma,	te Grijpskerk,	ƒ 1896
H. Vogelzang,	» Oldehove,	» 1860
B. Huizinga,	» idem	» 1829
P. Westerbaan,	» idem	» 1777
F. Schiere,	» Rottevalle,	» 1646
J. Sipkens,	» Niehove,	» 1575

gegund.

Groningen, 28 Juli: het afbreken van eene behuizing en daarvoor in plaats bouwen van eene winkelbehuizing met magazijn enz., op een terrein in de Nieuwe-Ebbingestraat, O no. 23, aldaar, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 13 bilj., als:

H. Scheltens,	te Groningen,	ƒ 9840
D. Dalmolen,	» idem	» 8389
E. Peters,	» idem	» 8293
D. Dooijes,	» idem	» 8150
J. Ibelings,	» idem	» 8133
H. v. d. Nap,	» idem	» 7761
T. Y. Jelsma,	» idem	» 7636
H. Harms,	» idem	» 7389
H. J. Morak,	» idem	» 7192
J. Werkman,	» idem	» 7136
J. Poelman,	» idem	» 6995
H. Kiel,	» idem	» 6849
D. Janssen en H. Scholtens,	» idem	» 6776

gegund.

Workum, 28 Juli: het vertimmeren en vergrooten der zoogenaamde Noorderonderwijzerswoning; ingek. 7 bilj., als:

H. Stuur,	te Workum,	ƒ 3261
T. Semeins,	» Makkum,	» 2996
Johs. Rienstra en Johs. Groenhof,	» Workum,	» 2860
D. v. d. Wal,	» idem	» 2800
A. Spijksma,	» Parrega,	» 2774
Y. T. Schuurman,	» Witmarsum,	» 2770
J. A. Schaper,	» Workum,	» 2579

Burg. en weth. hebben zich een tijd van 5 dagen voorbehouden om de aanbesteding al of niet aan den laagsten inschr. te gunnen.

Utrecht, 28 Juli: het leggen der sporen en wissels en het maken van eenige andere werken voor de sectie Driebergen—Doorn van de Oosterstoomtramwegmaatschappij; ingek. 6 bilj., als:

	met ballast	met gewoon zand
J. v. d. Berg, Amersfoort,	ƒ 22,000	ƒ 14,800
K. Jansen Versteeg, Oosterbeek,	20,624	15,224
E. Wouda, Naarden,	19,200	
J. Krachten,	18,960	15,900
H. G. Bekker, Arnhem,	18,300	15,400
Th. Hoogendoorn, 's-Hage,	16,986	15,586
Begrooting	17,750	15,300

Amsterdam, 30 Juli: 1o. Bestek no. 317, het maken van eene goederenloods met verhoogde los-en-laadplaats, op het stationsemplacement Delft; ingek. 21 bilj., als:

J. de Baan & E. Blok Az.,	ƒ 14,974
Gebr. Bruigom,	» 13,940
W. Lammers,	» 13,878
J. J. de Gilde,	» 13,604
W. F. C. Schaap,	» 13,500
Adr. Piatteel,	» 13,369
Wilh. Kloosterman,	» 13,280
Joost Holster,	» 13,185
L. Kroonen,	» 12,980
C. M. Roozenburg,	» 12,896
C. Alkemade Jr.,	» 12,848
D. A. P. Dessing,	» 12,840
P. v. d. Voort,	» 12,780.58
W. N. v. Ipenburg,	» 12,615
A. Y. Haage,	» 12.553
W. P. Teeuwisse,	» 12,474
W. F. Muuren,	» 12,450
M. L. v. Spanje,	» 12,000
Ph. Vos,	» 11,800
H. Wienhoven,	» 11,722
Tom & v. Bergen Henegouwen,	» 11,598

2o. Bestek no. 318, het vergrooten van de wagenmakerij en de schilderswerkplaats, het tot smederij inrichten van een der magazijnen en het verplaatsen van de bestaande houtloods, der H. IJ. S. M., te Haarlem; ingekomen 14 bilj., als:

A. Vos Rz.,	ƒ 123,000
W. A. de Rapper Jbzn.,	» 122,730
Jan Kooij,	» 121,950
C. M. Roozenburg,	» 119,700
A. J. v. Liemt	» 117,900
D. J. Ulenberg,	» 117,500
Wed. G. Camesi & Co.,	» 116,700
Tom & v. Bergen Henegouwen,	» 115,878
M. L. v. Spanje,	» 115,200
P. Duinker,	» 115,015
V. Ph. Braun,	» 114,600
W. A. G. Janssen,	» 114,362
H. Wienhoven,	» 112,400
T. Hilarius Wzn.,	» 108.380

Amsterdam, 30 Juli: 1o. Bestek no 40, het bouwen van eene houten ziekenbarak op een terrein, bij het Buitengasthuis; ingekomen 12 bilj., als:

J Romijn,	ƒ 14,263
J. v. Voorthuijsen,	» 13,800
A. H. Grijpink,	» 13,389
R. Timman,	» 12,573
C. J. Maks Jr.,	» 11,880
Staal en Haalmeijer,	» 11,819
B. v. Buuren,	» 11,000
H. L. Leibbrandt,	» 10.947
G. Woud,	» 10,290
A. v. Wensveen,	» 10,100
S. Rolff,	» 9,892
H. Ozinga,	» 8,570

2o. Bestek no. 38, het bouwen van eene openbare lagere school der 3e klasse voor jongens, op een terrein gelegen aan de Marnixstraat, nabij de Brouwersgracht; ingek. 6 bilj., als:

H. C. Dorlas,	ƒ 62,500
J. F. Prenzler,	» 58,900
Peeters en Roelofsen,	» 57,300
J. Koster,	» 56,940
P. J. Reinierse,	» 54,100
W. Voskuijl,	» 49,400

Leende, 30 Juli: 1o. het bouwen eener school met onderwijzerswoning, onder beheer van den architect W. H. Booms, te Eindhoven; ingek. 12 bilj., als:

P. Smits,	te Tongelre,	ƒ 10,500
A. v. Himbergen,	» Lagemierde,	» 10,280
A. Boogers,	» Woensel,	» 10,197
P. Eliens,	» idem	» 10,014
J. v. Kuijk,	» Leende,	» 9,624
L. v. d. Laar,	» Vechel,	» 9,144
H. Coolen,	» Tongelre,	» 8,888,88
C. v. d. Wiel,	» Stratum,	» 8,843
J. Jansen,	» Geldrop,	» 8,460
J. v. d. Velden,	» Helmond,	» 8,335
H. v. Asseldonk,	» idem	» 8,330
Math. Hezemans,	» Eindhoven,	» 7,295

2o. de levering der schoolmeubelen; ingek.

P. Eliens,	te Woensel,	ƒ 700
C. v. Bakel,	» Eindhoven,	» 650
Math. Hezemans,	» idem	» 584
J. v. Kuijk,	» Leende,	» 557
L. v. d Laar,	» Vechel,	» 554
A. Boogers,	» Woersel,	» 523
W. v. d. Wildenberg,	» Stratum,	» 494
J. v. d. Velden,	» Helmond,	» 449

beide werken gegund.

Leiden, 30 Juli: het verrichten van eenige werkzaamheden ten behoeve van de nieuwe schoolgebouwen op de Ruïne, bestaande in: het leveren en stellen van houten schuttingen om de beide speelplaatsen, het maken van een brandstoffenbergplaats en van eene ijzeren overdekking boven een gedeelte der plaats van het gymnasium; ingek. 5 bilj., als:

P. J. Christiaanse en N. A. Zekveld,	te Leiden,	ƒ 7040
A. C. Vink,	» Utrecht,	» 6987
H. Fillppo Hz.,	» Leiden,	» 6530
C. v. Diest,	» Koudekerk,	» 5999
J. Blansjaar,	» Leiden,	» 5424

gegund.

's-Bosch, 30 Juli: het verbouwen van een woonhuis, benevens het aanbouwen van 6 arbeiderswoningen, voor Gebr. De Haas; ingek. 9 bilj., als:

F. Hoer.selaars,	te 's-Bosch,	ƒ 6980
J. C. Schellekens,	» idem	» 6720
L. Hurkens,	» idem	» 6650
A. A. v. Elderen,	» idem	» 6400
A. J. D. Hermsen,	» idem	» 6397
J. v. Eerdt,	» idem	» 6245
J. v. Mierlo,	» idem	» 6200
C. Janssen,	» idem	» 5870
Th. Schippers,	» Kessel,	» 5512

gegund aan C. Janssen.

Amsterdam, 30 Juli: het naar aanwijzing uitbaggeren van het marinedok, aldaar; minste inschr. was Ph. Verbruggen, te Waddinksveen, voor ƒ 9957.

Utrecht, 31 Juli: Bestek no. 384, het uitvoeren van eenige herstellingen aan kunstwerken en gebouwen op het gedeelte spoorweg van Arnhem—Nijmegen; ingek. 8 bilj., als:

A. Beuming,	te Nijmegen,	ƒ 9100
P. v. d. Koolwijk,	» idem	» 8560
G. J. Groot,	» St.-Anna, bij Nijm.	» 8490
J. W. ten Braak,	» Zutfen,	» 8400
G. Schurink,	» idem	» 8200
P. Mullaart.	» Arnhem,	» 7979
A. Th. Opsomer,	» Nijmegen,	» 7150
C. F. Eijkelen,	» idem	» 7048

Middelburg, 31 Juli: het verrichten van vernieuwingen en herstellingen, met het tweejarig onderhoud, aan de Rijksgebouwen, bekend als Oostindisch Huis; ingek. 6 bilj., als:

Van Ditmars,	te Middelburg,	ƒ 3790
Goethals,	» idem	» 3730
Krijger,	» idem	» 3700
Van der Hell,	» idem	» 3680
Van Sorge,	» idem	» 3670
Van Puffelen,	» idem	» 3390

Dordrecht, 31 Juli: het inrichten van de bestaande pontonnierskazerne, aldaar, tot schoollokalen, magazijnen, bureau's, schermzalen en woningen voor gehuwde militairen; ingekomen 9 bilj., als:

J. Roskam,	te Sliedrecht,	ƒ 20 700
J. P. F. Kraus,	» Dordrecht,	» 20,382
N. Klaus,	» idem	» 20,000
J. A. N. Lucas,	» Lage-Zwaluwe,	» 19,790
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 19.449
L. Kooijman,	» idem	» 18,794
P. v. Driel,	» idem	» 18,489
Th. Kessels,	» Breda,	» 18,337
A. du Vijn,	» Dordrecht,	» 17,919

Zutfen, 31 Juli: het bouwen van een pakhuis aan de Noorhaven aldaar, voor B. Heijns, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 12 bilj., als:

G Boerstoel,	te Brummen,	ƒ 12.890
H. W. Douwes,	» Zutfen,	» 11,960
L. Nijland,	» idem	» 11,000
Gebr Landeweerd,	» idem	» 10,773
R. v. d. Velden,	» idem	» 10,737
L. Ezerman,	» idem	» 10.697
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 10,677

H. L. Hamer, te Zutfen, ƒ 10,607
G. J. Boezewinkel, » Brummen, » 10,567
H. Langenberg, » Zutfen, » 10,486
A. J. Garvelink, » idem » 10,467
A. J. Pasman, » idem » 10,165
gegund aan A. J. Garvelink.

Wehe, 31 Juli: het vertimmeren der schoolgebouwen te Leens, Wehe, Warfhuizen en Schouwerzijl; minste inschr. waren Gebr. Smit, te Molenrij, gem. Kloosterburen, voor ƒ 2900; gegund.

's-Hage, 1 Aug.: het wegbaggeren van een gedeelte strekdam aan den rechteroever der Oude-Maas, tusschen de kilometerraaien 119 en 120, onder de gemeente Zwijndrecht; ingek. 6 bilj.; als:

A. L. v. Wijngaarden IJz., te Sliedrecht, ƒ 16,624
D. J. Kroon Cz., » idem » 16,135
D. Volker, » Dordrecht, » 16,000
B. Voordendag Az., » idem » 15,463
T. Volker, » idem » 13,700
A. G. Huyskes, » Hedel, » 12,860

2o. het verlengen van- en het maken van glooiingen van 4 op 1 aan 7 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel. tusschen Katerveer en Zalk; ingek. 3 bilj., als:

R. A. v. d. Bergh, te Pannerden, ƒ 2989
F. E. Terwindt, » idem » 2800
K. Schut, » Kampen, » 2700

Bokstel, 1 Aug.: het maken van een dijk lang 1586 M., voor den polder Bergenshuizen, onder de gemeenten Vucht en Esch; ingek. 10 bilj., als:

J. v. Gent, te Leerdam, ƒ 13,498
W. Kloosterman, » idem » 10,095
Henr. de Leeuw, » Kleindeuteren, » 9,900
G. v. Oord, » Werkendam, » 9,847
Adr. Machielsen, » Haarlem, » 9,800
J. v. Lith, » Empel. » 8,944
K. J. Versteeg, » Oosterbeek, » 8,468,80
Ans. Willaerts, » Bokstel, » 8,400
P. A. Bloem, » idem » 8,118
M. Krols, » Geertruidenberg, » 7,715
gegund.

's-Bosch, 1 Aug.: 1o. het driejarig onderhoud van den straatweg van 's-Bosch naar Best; ingek. 3 bilj., als:

		per jaar.
A. de Groot,	te Vucht,	ƒ 1875
A. Schellekens,	» idem	» 1796
P. A. Bloem,	» Bokstel,	» 1690

2o. het driejarig onderhoud van den weg van 's-Bosch over den Pettelaar naar St.-Michielsgestel; ingek. 3 bilj., als:

		per jaar.
L. den Otter,	te Den Dungen,	ƒ 2405
P. Kwaaitaal,	» Made,	» 2153.33
A. Schellekens,	» Vucht,	» 1980

Onderdendam, 2 Aug.: het amoveeren van de dubbele houten draaibrug over de sluis te Zoutkamp en daarvoor in de plaats maken van eene enkele plaatijzeren draaibrug; ingek. 9 bilj., als:

R. Hunze, te Assen, ƒ 7260
T. Bos, » Bedum, » 6900
A. J. Benninga, » idem » 6856
J. Zeldenrust, » Warfum, » 6700
J. Pott, » Stedum, » 6505
H. de Herder, » Ezinge, » 6487
J. Timmer, » Obergum, » 6475
A. Pastoor, » Stedum, » 6060
H. de Wind, » Zoutkamp, » 5822
gegund.

Arnhem, 2 Aug.: 1o. het bouwen van eene villa aan den Rozendaalscheweg, onder beheer van de architecten Van Gendt & Nieraad; ingek. 7 bilj., als:

J. H. Stevens, ƒ 44,444
Gebr. Van Daalen, » 43,494
J. v. Burk en W. Wissing, » 41.333
H. G. Knoops COzn., » 39,989
G. Liefting, » 39,400
Lamb. Hasselbach, » 38,997
D. W. Magendans, » 38,130
gegund.

2o. het verbouwen van het woonhuis met den rechter zijvleugel der voormalige zinkfabriek tot kinder-ziekenhuis; ingek. 6 bilj., als:

J. v. Burk en W. Wissing, ƒ 6222
J. Post, » 6133
B. Bolder, » 6066
W. A. R. Kok, » 5984
Gebr. Van Daalen, » 5782
D. W. Magendans, » 4660

Amsterdam, 2 Aug., het bouwen van 4 graanpakhuizen te Amsterdam, onder beheer van den ingenieur-architect A. L. van Gendt; ingek. 19 bilj., als:

W. H. Struijs en G. J. Gemke, ƒ 101,432
H. R. Hendriks, (Osch), » 92,980
M. Deutekom, » 92,747
P. S. Rijnierse, » 92,440
Gebr. Van Berkum, ƒ 92,100
Timmer & Fürstner, » 91,533
A. J. v. Liemt, » 89,890
D. Cerlijn & A. J. de Haan, » 89,600
T. Hilarius, te Leeuwarden, » 88,793
H. Rietsnijder & Zn., » 87,780
K. J. B. v. Damme, » 87,334
W. H. Leibbrandt, » 86,834
P. Rings, te Zandpoort, » 86,380
H. Klaver, » Ilpendam, » 85,581
W. Greeve » Buiksloot, » 85,562
B. v. Buuren, » 84,886
Brouwer & Hoogerbeets, » 84,284
Zuiderhoek, » 79,500
W. Scholtz, » 79,400
gegund aan Zuiderhoek, voor ƒ 79,500.

Middelburg, 3 Aug.: Bestek no. 164, het maken van eene vaste ijzeren brug op bestaande landhoofden in den grintweg langs het kanaal van Neuzen bij Sas-van-Gend met bijbehoorende werken; ingek. 4 bilj., als:

R. Walraven, te Neuzen, ƒ 13,620
J. Verkuijl Quakkelaar, » Vlissingen, » 12,477
H. Hage, » Middelburg, » 12,135
C. v. d. Hooft, » Neuzen, » 11,190
Raming » 12.145

Nijmegen, 3 Aug.: het bouwen van een woon- en winkelhuis te Gend voor Wed. B. Limbeek, onder beheer van den architect A. van den Bogaard; ingek. 5 bilj., als:

A. v. Eck, te Nijmegen, ƒ 5722
J. Gieskens, » Angeren, » 4937
J. E. Lamers, » Oosterhout, » 4746
J. Granjean, » Nijmegen, » 3970
W. Derksen, » Gend, » 3845

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 11 AUGUSTUS 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 13 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van verschillende benoodigdheden, in 22 perceelen.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken van een gebouw voor 2 openbare lagere scholen 1e klasse, op een terrein beoosten de Veemarkt. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene schutsluis in de Haarlemmer trekvaart. Inl. bij den stadsingenieur, raadhuis, kamer no. 92.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: de openbare reinigingsdienst, bestaande in het ophalen van asch, vuilnis, puin, gruis, fecaliën enz., benevens het diep- en schoonhouden der binnengrachten. (Herbesteding).

Bolsward, te 12 uren, bij J. Mulder, gardiaan in het St.-Antoniegasthuis: eene belangrijke vertimmering aan de boerenhuizinge bewoond door Jacob Postma, te Eksmorra.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten der speelplaats van de school voor lager onderwijs aan de Tullinghstraat, en het leggen van een afwateringsriool in die straat; 2o. het aanleggen eener straat van het Noordeinde naar de Oranjestraat, beiden aldaar.

Rotterdam, te 5 uren, ten kantore van Meijer & Mozes Ph. Pool: het overbouwen van het open terrein achter het gebouw in de Veemarktstraat, nos. 3 en 9, en het verrichten van verdere werken in de bestaande lokalen van dit gebouw.

Dinsdag, 14 Aug.

Venloo, te 10 uren. op het bureau der genie: het vernieuwen der kroonlijst van het kleedingmagazijn, aldaar. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, aldaar. Bilj. inzenden 13 Aug., vóór 3 uren, op het bureau der genie, te Venloo.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken van een ijzeren lichtopstand, met het stellen van dien, op Wieringen en het afbreken en opruimen van den aldaar bestaanden kleinen lichtopstand. (Te vervaardigen in eene Nederlandsche fabriek.)

Reenen, te 11 uren, door burg. en weth.: het gedeeltelijk verbouwen van de school voor openbaar lager onderwijs te Elst onder Reenen.

Driebergen, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van één lokaal, privaten enz. Inl. bij den architect Alb. Nijland, te Utrecht.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 870 dennen vlotdelen, lang 4.40, breed 0.24—0.29, dik 0.022—0.024, voor den aanmaak van pakkisten.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Onderdendam. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, te 's-Hage. Raming ƒ 13,600; 2o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Harlingen. Inl. bij den ingenieur-architect W. C. Metzelaar. Raming ƒ 15,890; 3o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Zuidbroek. Inl. bij den ingenieur-architect W, C. Metzelaar. Raming ƒ 15,575.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 383, het wijzigen en uitbreiden der sporen en wissels, en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods op het station Enschede. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur M. J. van Duijl, te Zutfen; 2o. Bestek no. 386, het herstellen der dakbedekkingen van eenige gebouwen der centrale werkplaatsen te Tilburg, in 2 perceelen. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best..: de levering *a.* van turf, *b.* van steenkolen, tot het drijven der 4 stoompomptuigen langs het Noordwillemskanaal, in Drente.

Hoofdplaat, te 3 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der beide schoollokalen in de gemeente, met bijlevering van materialen.

Woensdag, 15 Aug.

Ferwerd, te 10 uren, door het gemeentebest. van Ferwerderadeel: 1o. het afbreken van het vroegere schoolgebouw te Lichtaard, met het vervoer der afkomende materialen naar Genum; 2o. het afbreken van het bestaande schoolgebouw te Genum en het bouwen eener school aldaar. Aanw. 13 Aug., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het wegruimen van een in de Waal, onder Ubbergen, aan den linkeroever, tusschen de kilometerraaien 21 en 22, gezonken vaartuig.

Onderdendam, te 11 uren, in het waterschapshuis van Hunsingoo: het verrichten van herstellingen aan de sluizen, bruggen, vallaten en andere objecten van het waterschap. Inl. bij den deskundige H. Wind, te Onderdendam.

Wierden, te 12 uren, door het gemeentebest.: het bouwen van eene onderwijzerswoning met gemeentehuis, in 2 perceelen. Aanw. door den bouwkundige H. H. Koers, aldaar, te 9 uren.

Gouda, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het maken, leveren en stellen van den ijzeren bovenbouw eener ophaalbrug over het water van de Raam bij het Amsterdamscheveer; 2o. het vergroten van de kleedkamer bij het gymnastieklokaal aan de Spieringstraat; 3o. de levering van: *a.* 35,000 Vechtsche straatklinkers, *b.* 30,000 IJsel-metselplavei.

Odoorn, te 2 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente, bij Wed. J. S. Mensingh: het verven van het kerkgebouw.

Abkoude-Proostdij, te 2 uren, door burg. en weth.: de te maken veranderingen aan gebouwen en ameublement der school te Abkoude. Inl. bij den opzichter G. Vermolen, te Abkoude.

Latum, te 2½ uren, bij den kerkvoogd N. ten Bosch: het maken van eene nieuwe kap met toebehooren op de pastorie der Herv. gemeente, aldaar, en het verrichten van eenige andere werken. Biljetten inzenden bij den architect M. K. Smit, te Dieren.

Maasdam, te 3 uren, door burg. en weth.: 1o. het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen der openbare school met portalen, privaten enz., te St.-Antoniepolder; alsmede eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning aldaar; 2o. het verlengen en verbouwen der bestaande openbare school te Cillaarshoek. Inl. bij den architect H. Beljers, te Puttershoek. Aanw. te 10 uren, te beginnen met de school te St.-Antoniepolder.

Kloosterburen, te 5 uren, door het gemeentebest.: de aan- en verbouw der school te Hornhuizen, met bijlevering van ameublement.

Lemmer, door F. O. Sleeswijk: het opbouwen van eene stelphuizing, aldaar, in 2 perceelen. Inl. bij den architect J. Kuipers.

Ulthoorn, door het best. van den Noorder-Legmeerpolder: het hardmaken van p. m. 1400 M. lengte Legmeerpolder. Aanw. 14 Aug., door den opzichter J. v. d. Breggen, te Uithoorn.

Oostermeer, door W. G. Reitsma: het bouwen van eene bijschuur. Bestek ligt bij den logementhouder J. Roemers.

Donderdag, 16 Aug.

Nieuwetonge, te 10 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der openbare school in die gemeente, met bijlevering der benoodigde schoolmeubelen, materialen enz. Inl. bij den architect L. van den Hoonaard, te Abbenbroek.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het planten van helm in de Rijksduinen onder de gemeente Schoorl. Raming ƒ 5000.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het aanleggen van werken tot verdediging van het strand bedoorden Petten, volgens gewijzigd bestek no. 69, dienst 1883. Raming ƒ 50,000. (Herbesteding.)

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van gegotenijzeren buizen voor de waterleiding, aldaar. Inl. bij den ingenieur H. P. N. Halbertsma, Zuidblaak 26, te Rotterdam.

Alkemade, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der school te Oude-Wetering; het vergrooten der school te Kaag; het maken van eenige veranderingen aan de privaten, het urinoir enz.; het leggen van een gedeelte houten vloer en het maken van eene afscheiding in de school te Roelofarendsveen. Aanw. 14 Aug.. te 9 uren, te beginnen te Roelofarendsveen.

Berkel c.a., te 12 uren, door burg. en weth.: het maken eener nieuwe houten brug over de rivier de Stroom, nabij den voormaligen Heukelomschen watermolen, benevens het vergraven der rivier ter plaatse en het verrichten van eenige bijbehoorende grond- en andere werken. Aanw. 14 Aug., te 11 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van binnenl. zaken: de levering van machinaal papier in onderscheidene soorten, benoodigd voor den dienst der Algemeene Landsdrukkerij ged. '84 en '85.

Vucht, te 2 uren, namens den burgemeester, door den architect J. C. Marggraff: het bouwen van eene villa in de gemeente Vucht.

Vrijdag, 17 Aug.

Breda, te 11 uren, in Het Hof van Holland: het bouwen van bergloodsen voor voertuigen, aldaar. Raming ƒ 9600. Biljetten inzenden 16 Aug., vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur, aldaar. Lange-Brugstraat, C 5.

Zutfen, te 11 uren, in het Grand Hôtel du Soleil: het bouwen van een houtpakhuis aan de Noorderhaven. aldaar. Inl. bij den architect J. G. Lijsen, aldaar. Aanw. 14 Aug., te 11 uren.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: het verdiepen van enkele gedeelten van het Hoendiep, van de Haven te Groningen tot aan de sluis te Gaarkeuken.

Ellewoudsdijk, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der bestaande gemeenteschool en het bouwen van eene nieuwe onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 11 uren.

Amsterdam, te 12 uren, door bestuurderen der bewaarschool voor Nederl.-Israëlietische minvermogenden, in het lokaal Rapenburgerstraat 52: het sloopen van 3 perceelen en het bouwen van eene bewaarschool voor 100 kinderen, woning voor den concierge en aanhoorende werken. Inl. bij de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz., aldaar. Aanw. 14 Aug., te 11 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Leeuwarden, in 2 perceelen. Raming resp.: ƒ 640 en ƒ 2030; 2o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Groningen. Raming ƒ 2800.

Zaterdag, 18 Aug.

Lobit, te 11 uren, door burg. en weth. van Herwen-en-Aard: het bouwen van een raadhuis te Lobit, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect G. H. Publiekhuijsen, te Lobit. Aanw. te 9 uren.

Zwijndrecht, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van de Zwijndrechtschewaard, bij J. Pieterman: 1o. het herstellen van de rijswerken aan de Nederhoven en aan de Develsluische-, Heerjansdamsche- en Oostendamsche haven; 2o. het vierkanten en begrinten van de zuidoostelijke rijstoep, aan de binnenzijde van den dijk. nabij den Oostendam; 3o. het verven van brugleuningen. Inl. bij den hoofdopzichter A. Visser Kz., aldaar. Aanw. 14 Aug., te 9 uren.

Genemuiden, te 1 uur, door burg en weth.: het verbouwen van

de openbare lagere school aan den Kamperzeedijk. Inl. bij den gemeenteopzichter L. Jongedijk. Aanw. 17 Aug., te 11 uren.

's-Hage, te 2 uren, door de directie der IJsel-stoomtramwegmaatschappij: het vervangen der rolbrug aan den Doorslag, onder de gemeente Jutfaas, door eene ijzeren draaibrug. Aanw. 13 Aug., te 10½ uren.

Wommels, ten gemeentehuize van Hennaarderadeel: 1o. het uitbaggeren der vaart, van de ophaalbrug bij de smederij te Oosterend af tot in de Franeker-Sneeker zeilvaart; 2o. het baggeren van de Dorpsvaart te Welsrijp. Inl. bij den gemeenteopzichter D. Wijma, aldaar.

Maandag, 20 Aug.

Amsterdam, te 11 uren, in De Roode Leeuw: het afbouwen van 10 in-aanbouw-zijnde woonhuizen aan de Linnaeusstraat.

Heinkenszand, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der bestaande gemeenteschool, aldaar. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 10 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw Tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 59 perceelen.

Dordrecht, te 6 uren. door den architect H. W. Veth, in het te verbouwen pand: de gedeeltelijke verbouwing van een ter verbouwing geschikt winkelhuis, aan de Voorstraat, C 1343. Aanw. 18 Aug., te 3 uren.

Dinsdag, 21 Aug.

Den Bommel (Overflakkee), te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning in de buurtschap de Zuidzijde. Inl. bij den architect P. J. Houtzagers, te Utrecht. Aanw. 21 Aug., te 9 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 3500 M. linnen tot brandzeilen.

Nieuweramstel, te 12 uren, ten raadhuize aan den Amsteldijk: 1o. het verbouwen der school en onderwijzerswoning aan de Nesserzwaluwenbuurt; 2o. het verbouwen der school aan den Amsteldijk en het opbouwen van 4 lokalen. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel. Aanw. van no. 1, 15 Aug., te 10½ uren, van no. 2, 14 Aug., te 10 uren. (Herbesteding.)

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek no. 385, het leveren, leggen en verleggen van ijzeren buizen tusschen het stationsemplacement Bokstel en wachtpost no. 39, ten behoeve van den spoorweg Maastricht-Breda. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch. Aanw. 17 Aug., te 11 uren.

Sint-Kruis, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een keiweg van Sint-Kruis naar Sint-Laureijns. Inl. bij den burgemeester, te Sluis. Aanw. 13 Aug., te 2 uren.

Woensdag, 22 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het verruimen van de vaargeul der rivier de Noord beneden het Nieuwe Veer, tusschen de kilometerraaien 124 en 126, onder de gemeenten Ridderkerk en Alblasserdam. Aanw. 15 Aug. Raming ƒ 20,500; 2o. het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den rechteroever dier rivier, onder de gemeente 's-Gravendeel. Aanw. 15 Aug. Raming ƒ 23,000.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: de werkzaamheden en leveranties van een gebouw voor den torpedodienst. Aanw. 20 en 21 Aug., te 10 uren.

Bokstel, te 12 uren, door het best. van het waterschap der Rivier de Dommel, op het raadhuis: het verbeteren van de rivier de Esschestroom tusschen de uitmonding en Esch. Inl. bij den ingenieur te Stratum. Aanw. 16 Aug., te 10 uren. Biljetten inzenden vóór of op 21 Aug. aan het best. van het waterschap te Bokstel.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 500,000 scherpe patronen no. 10, tot kamerschietcilinders.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een paardenslachthuis op het terrein van het openbaar slachthuis. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 16 Aug., te 11 uren.

Rotterdam: het bouwen van een pand, ingericht tot werkplaatsen en bovenwoningen, op een terrein aan de Maaskade, Noordereiland, aldaar. Inl. bij den architect W. Stok.

Vrijdag, 24 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken van een gebouwtje voor eene registreerende peilschaal op den binnenberm van den zeedijk te Westkapelle. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 975.

Kapelle (Zeel.), te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Willem-Annapolder, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van dien polder. Aanw. 17 en 20 Aug., te 3 uren, samenkomst bij den waterbouwkundigambtenaar, te Biezelinge.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het vervangen van 4 houten door ijzeren draaibruggen over het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 21,700; 2o. het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 3285. (Herbesteding.)

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen van den oostelijken kanaaldijk van het buitenkanaal te Ommen, tusschen den stroomduiker en de rivier de Vecht, benevens het maken van een steenen duiker in dien kanaaldijk. Aanw. in de week aan de besteding voorafgaande, te 12 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een dam door de Blokhuisgracht te Staveren. Aanw. 17 Aug. Raming ƒ 5000.

Schoondijke, te 5 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der onderwijzerswoning bij de openbare school dier gemeente op het gehucht Sasput, met bijlevering der materialen. Aanw. 17 Aug., te 5 uren.

Zaterdag, 25 Aug.

Nijmegen, te 10 uren, door den architect D. Geysbeek Molenaar, in het Hôtel De-Bruijn: het maken van eene tuinmanswoning te Berg-en-Dal.

Woensdag, 29 Aug.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Aanw. 20 en 22 Aug., te 11 uren, aanvangende te Waalwijk. Raming ƒ 379,000.

Hoogezand, te 3 uren, door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek. Aanw. 25 Aug., te 2 uren.

Donderdag, 30 Aug.

Westervoort, te 12 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest. van den H. Werenfridus, bij C. Rutjes: het vergrooten der kerk met het bouwen van een nieuwen toren aan de kerk, aldaar. Inl. bij den architect G. te Riele Wz, te Deventer. Aanw. te 11 uren.

Vrijdag, 31 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onder profiel metselen en verbeteren van het gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg, van kilometerpaal 1.050 tot kilometerpaal 1.460. Aanw. 24 Aug. Raming ƒ 6900.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene schutsluis in het Apeldoornsche kanaal, met bijbehoorende werkzaamheden, onder de gemeente Heerde. Aanw. 23 en 25 Aug. Raming ƒ 67,000.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Haarlem, 29 Juli: het bouwen van 48 arbeiderswoningen te Haarlem, onder beheer van den architect A. van der Steur Jr.; ingek. 15 bilj., als:

P. Prings,	ƒ 68,870
S. B. Peijra,	» 68,400
B. J. v. Liemt,	» 67,520
P. Brinkman Pz.,	» 66,834
J. B. Lasschuit,	» 65,784
G. P. J. Beccari,	» 65,225
D. A. Braakenburg,	» 64,964
S. Wit Jbzn.,	» 64,000
F. Hulsebosch,	» 62,987
C. Alkemade,	» 62,748
J. Verkoren,	» 61,747
B. Hagen,	» 61,450
A. Brakel Jr.,	» 59,600
Wed. A. Reijnders Jr.,	» 58,947
J. Giebels en J. v. Servellen,	» 58,400

Gegund aan de Wed. A. Reijnders Jr., voor ƒ 58,947.

's-Hage, 2 Aug.: het afbreken van eenige panden aan het Achterom en de Spuistraat, aldaar, voor de 's-Gravenhaagsche Passagemaatschappij, onder beheer van de architecten J. C. van Wijk en H. Wesstra Jr.; ingekomen 5 bilj., als:

W. Begelinger en J. Huisman,	te 's-Hage,	ƒ 1430.90
A. Fresco,	» Scheveningen,	» 1275.90
J. G. v. d. Linden en cons.,	» Rotterdam,	» 1205
J. Brilleman,	» Amsterdam,	» 520
J. v. Ginkel en W. Oosterwijk,	» Rotterdam,	ƒ 511

gegund.

Leeuwarden, 3 Aug.: het verrichten van eenige buitengewone vernieuwingen en herstellingen aan de Nesserzijl en draaibrug over de Boorne, beiden nabij Akkrum, behoorende tot de kanaalwerken in Friesland; ingek. 9 bilj., als:

J. P. Boonstra,	te Akkrum,	ƒ 1753
A. D. Gaasterland,	» Wieverd,	» 1593.78
K. J. v. d. Schaaf,	» Terhorne,	» 1579
H. G. Dorenbos,	» Haskerdijken,	» 1565
E. W. de Jong,	» Akkrum,	» 1518
K. Bles,	» Oudehaske,	» 1378
G. A. Veldstra,	» Akkrum,	» 1334
J. A. v. d. Sluis,	» Gorredijk,	» 1320
B. A. Bouma,	» Akkrum,	» 1320
Raming		» 1800

's-Hage, 3 Aug.: het bouwen eener burgerschool 2e klasse voor meisjes in de Atjehstraat; ingek. 13 bilj., als:

F. Vosveld,	te 's-Hage,	ƒ 48,100
H. Stieltjes,	» idem	» 47,985
J. C. Bernard,	» idem	» 45,316
T. P. de Haan,	» idem	» 44,916
Th. J. Mirande,	» idem	» 44,000
Gebr. De Vos,	» idem	» 43,900
T. B. Kunel,	» idem	» 42,898
J. Steffens & Co.,	» idem	» 42,397
N. L. Verhoef,	» idem	» 42.175
W. Lamkamp,	» idem	» 40,957
A. C. Paardekooper,	» idem	» 40,478
W. T. Muuren,	» Delft,	» 39,800
L. Tromp,	» 's-Hage,	» 39,500

Dorenweerd, 4 Aug.: het bouwen van eene school voor 48 leerlingen, met onderwijzerswoning, onder één dak; ingek. 7 bilj., als:

A. Bosels,	te Renkum,	ƒ 9669
W. Bloem,	» idem	» 9400
C. Smit,	» Reenen,	» 9275
J. Rothuizen,	» Dorenweerd,	» 9230
A. H. Verheij,	» Nijmegen,	» 9188
A. v. Genderen,	» Heteren,	» 9099
A. Speijers,	» Driel,	» 8849

Het biljet van A. Speijers is, als onvolledig, terzijde gelegd.

Vermoedelijk zal het werk aan A. van Genderen worden opgedragen.

Rotterdam, 4 Aug.: 1o. het onderhoud der kunstwerken, de aarde- en rijswerken van den polder Prins-Alexander, in 2 perc.;

1e perc., kunstwerken; ingek. 5 bilj., als:

L. Luijendijk,	te Nieuwerkerk a/d IJsel,	ƒ 3349
P. Romeijn,	» Kapelle a/d IJsel,	» 3150
A. v. d. Seijs,	» idem	» 3090
J. Lockhorst,	» Kralingen,	» 2678
C. Buijs,	» Kapelle a/d IJsel,	» 2345

gegund.

2e perc., aarde- en rijswerken; ingekomen 4 bilj., als:

A. H. Breijs,	te Kralingen,	ƒ 2389
W. 't Hoen,	» Alblasserdam,	» 2298
W. Lohe,	» Kralingen,	» 2237
F. Verzeijden,	» idem	» 2234

gegund.

Diever, 4 Aug.: het maken van een schoolgebouw voor 48 leerlingen, met overdekte speelplaats en 't noodige ameublement, benevens een onderwijzerswoning, onder beheer van den architect G. Stel, te Assen:

	school	woning	massa
G. Wieberdink, Oosterwolde,	ƒ 6025	ƒ 6300	ƒ 12,280
N. v. Eck, Nijmegen,	4525	4705	8,920
H. S. Santing, Diever,	4500	4700	8,890
P. Niesing, Assen,	5500	5000	8,570
O.P. Offeringa, Haulerw.,	4649	4886	8.535
Smallenbroek en Jalving, Assen,	4400	4800	8,494
E. J. de Boer, Noordwolde,	4031	4283	8,316
A.T. de Boer, Oudeschoot,	3700	4600	7,960
E. J. Mulder, Noordwolde,	4100	4200	7,700
K. Worst, Meppel,	4000	5000	7,222
J. L. de Vries, Oldeholtpade,	3400	4000	7,034
G. J. de Boer, Blesse,	3520	3400	6,820
J. Hofman, idem	3398	3560	6,786
Begrooting	3740	3857	7,597

Leeuwarden, 4 Aug.: de stichting van eene bewaarschool op Oldegalileën en het maken en leveren van de noodige meubelen; ingek. 12 bilj., als:

C. F. Schwaner,	te Leeuwarden,	ƒ 21,879
Joh. Bottema,	» idem	» 18,900
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 18,364
R. M. v. d. Weide,	» Wons,	» 17,983
K. J. Kalt,	» Ureterp,	» 17,818
Joh. Ruding,	» Leeuwarden,	» 17,777
H. Steffens,	» idem	» 17,748
M. J. Schotanus,	» Boksum,	» 17,400
J. J. v. d. Leij,	» Arum,	» 17,269
S. J. Fokkens,	» Britsum,	» 16,960
H. Jansen en W. Altena,	» Leeuwarden,	» 16,589
P. Kingma,	» idem	» 16,112

Bergum, 4 Aug.: het verbouwen der school voor openbaar lager onderwijs te Bergum (in Tietjerksteradeel); aannemer de laagste inschr. Ate S. Visser, te Tietjerk, voor ƒ 3888.

Amerongen, 6 Aug.: het verbouwen van de openbare school te Amerongen, onder beheer van den architect M. K. Smit, te Dieren; ingek. 7 bilj., als:

J. Kliek,	te Amsterdam,	ƒ 9981
W. Meilink,	» Schalkwijk,	» 9150
E. J. N. Steentjes,	» Velp,	» 9050
C. Klomp,	» Elst,	» 8180
J. Bosch,	» idem	» 7849
R. v. Westrhenen,	» Amerongen,	» 7947
J. de Weijer,	» Tiel,	» 7312
Begrooting		» 8500

Baardwijk, 6 Aug: het bouwen eener onderwijzerswoning, onder beheer van den architect A. Verlegh; ingek. 9 bilj., als:

H. v. Eggelen,	te Nieuwkuik,	ƒ 5985
J. Schuller,	» Raamsdonk,	» 5696
A. v. Herk,	» Tilburg,	» 5133
A. Snijders,	» Drunen,	» 4960
W. G. Schoep,	» Baardwijk,	» 4631
J. v. Hulten,	» idem	» 4625
J. v. d. Meijs,	» Bezooien,	» 4590
M. Reuvers,	» Breda,	» 4130
N. v. Well,	» Waalwijk,	» 3894

Baardwijk, 6 Aug.: het verbouwen van een huis voor den burgemeester van Baardwijk, onder beheer van den architect A. Verlegh; ingek. 5 bilj., als:

J. Schuller,	te Raamsdonk,	ƒ 4863
A. Veltman,	» Drunen,	» 4529
J. v. Hulten,	» Baardwijk,	» 3875
J. v. d. Meijs,	» Bezooien,	» 3455
M. Reuvers,	» Breda,	» 3300

's-Hage, 6 Aug.: het bouwen van 2 vaste bruggen over het kanaal naar de Afzanderij; ingek. 6 bilj.; als:

H. Jongenburger,	te Waddinksveen,	ƒ 16.533
T. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 15,859
G. Keij,	» Rotterdam,	» 15,277
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 14,975
A. Stichter,	» idem	» 14,900
J. H. de Swart,	» idem	» 13,945

Welsum, 6 Aug.: het bouwen van een woonhuis, schuur en hooiberg voor H. J. Slijkhuis; ingek. 11 bilj., waarvan de hoogste inschr. was G. de Bruin, te Vaassen, voor ƒ 10,050 minste inschr. H. Mulder, te Terwolde, voor » 9,219 aan wien het werk is gegund. Raming ƒ 9,130

Blijham, 6 Aug.: het bouwen eener nieuwe los-en-laadplaats aan de Winschoter Hoogebrug, onder beheer van den architect H. J. Kruizinga Jr.; ingek. 7 bilj., als:

W. Timmer,	te Finsterwold,	ƒ 4050
H. Strating,	» O.-Pekela,	» 3700
J. Bos,	» Blijham,	» 3554
G. Heiken Gz.	te Winschoten,	ƒ 3527
R. Havinga,	» Groningen,	» 3490
H. Dik,	» Winschoten,	» 3423
J. IJzer,	» idem	» 3289
Begrooting		» 3216

Vleuten, 6 Aug.: 1o. het afbreken der bestaande en het wederopbouwen eener nieuwe openbare school te De Meern; ingekomen 17 bilj., als:

Gebr. Ligterink,	te De Meern,	ƒ 3671
J. F. J. Baars,	» Vleuten,	» 3648
G. Balvert,	» De Meern,	» 3648
G. Beemer,	» Utrecht,	» 3600
H. Willems,	» idem	» 3410
H. Koetsier,	» De Meern,	» 3368
A. L. v. d. Kwart,	» Veldhuizen,	» 3333
G. v. d. Kwart,	» Lopikerkapel,	» 3290
C. v. d. Pol,	» Harmelen,	» 3260
C. Veldwis,	» idem	» 3248
H. Pel,	» Montfoort,	» 3246
A. C Willemse,	» Vreeswijk,	» 3221
A. v. Soest,	» Kockengen,	» 3220
A. J. v. Maanen,	» Utrecht,	» 2930
J. Friedeman,	» Jutfaas,	» 2890
A. J. v. Kleef,	» Lopikerkapel,	» 2798
Joh. Bouwman Jz.,	» IJselstein,	» 2748

2o. het aanbrengen van eenige veranderingen aan de openbare school te Vleuten; ingek. 6 bilj., als:

G Beemer,	te Utrecht,	ƒ 939
G. Balvert,	» De Meern,	» 725
J. F. J. Baars,	» Vleuten,	» 718.24
C. Veldwis,	» Harmelen,	» 642
A. v. Soest,	» Kockengen,	» 640
C. Trompert,	» Vleuten,	» 551

beide werken gegund.

Eeksloo, 6 Aug.: het bouwen van eene school te Odoorn; ingek. 6 bilj., als:

P. Luitjens,	te Stadskanaal,	ƒ 7863
D. Neisingh,	» Assen,	» 7450
J. & A. Pranger,	» Stadskanaal,	» 7443
P. v. d. Berg,	» Stadsmusselkanaal,	» 7350
E. Kliphuis,	» idem	» 7225
H. Jalving & H. Smallenbroek,	» Assen,	» 6992

gegund.
Raming ƒ 7895

Zwolle, 6 Aug.: de levering van 50,000 KG. Westfaalsche vlamkolen, ten dienste van het stoomgemaai van den polder Dieze; ingek. 4 bilj., als:

G. Terwee,	te Zwartsluis,	ƒ 7.80
G. Berghuis,	» Amsterdam,	» 7.80
J. Wolters,	» Zwolle,	» 6.98
G. J. v. d. Hooft,	» idem	» 6.90

per 1000 KG.

Leiden, 6 Aug.: 1o. het maken der fundeering voor 't monument van Leiden's ontzet; ingek. 9 bilj., als:

C. v. Diest,	te Koudekerk.	ƒ 3995
C. Alkemade,	» Noordwijk,	» 3286
P. Hasselbach,	» Leiden,	» 3250
J. Blansjaar,	» idem	» 3228
Wed. C. v. Venetie & Zn.,	» idem	» 2964
A. P. Planjer,	» idem	» 2953
G. Splinter,	» idem	» 2945
J. I. Planjer,	» idem	» 2852
S. v. Leeuwen,	» idem	» 2899

gegund.

2o. het leveren van eenige kachels met pijpen, enveloppes enz. (2 perc.):

	1e perc.	2e perc.
Joh. Dee, Leiden,	ƒ 275.80	ƒ 310
M. Langezaal & Zn., idem	219,—	259

gegund.

3o. de rioleering van het vervolg der Binnenvestgracht tot de Korte-Mare:

S. v. Leeuwen, Leiden, hoogste inschr.		ƒ 4890
P. Hasselbach, idem laagste	»	» 3330

gegund.

4o. de levering van meubelair in de school 2e klasse voor jongens op het Pieterskerkhof:

C. Carlier, Leiden, hoogste insch.		ƒ 1425
P. Christiaanse & N. A. Zekveld, laagste inschr.		» 945

Kampen, 6 Aug.: het 8e perceel van de bedijking langs de Koekoek, ter lengte van 303 M.; ingekomen 6 bilj., als:

J. Wijnholt,	te Kampen,	ƒ 3548
R. Pap,	» Brunepe,	» 3489
W. v. d. Belt,	» Grafhorst,	» 3287
J. Dekker,	» idem	» 3261
L. de Vries,	» idem	» 3253
W. v. Bruggen,	» Brunnepe,	» 3242

's-Hage, 6 Aug.: het bestorten van de Hoornsche hoofden aan den Oudenhoornschen zeedijk; minste inschr. was A. M. Langeveld, te Hardinksveld, voor ƒ 1490.

Middelburg, 6 Aug.: het bouwen van een gymnastieklokaal bij school C in de Langedelft; minste inschr. was C. Maters, te Vlissingen, voor ƒ 5500.

's-Hage, 6 Aug.: het maken van eene nieuwe plaatijzeren bedekking op de kap der stokerij van de gasfabriek, aldaar; minste inschr. waren E. Beekman & J. M. A. Wesseling, te 's-Hage, voor ƒ 7999.90.

Deutichem, 6 Aug.: het bouwen van eene villa, onder beheer van den architect H. J. L. Ovink; ingek. 6 bilj., als:

Th. Bleumer,	te Dichteren,	ƒ 10,990
F. P. Maandag,	» Ambt-Deutichem	» 10,689
D. J. Vinkenborg,	» Deutichem,	» 10,480
H. J. Masselink,	» idem	» 9,449
T. Siebelink,	» idem	» 9,284
A. Sikkens,	» idem	» 8.977

Delft, 6 Aug.: het maken van eene loods tot bergplaats van voertuigen, aldaar, voor de genie; aangenomen door F. H. Geers, te Delft, voor ƒ 1111.11.

Kampen, 7 Aug.: het bouwen van woningen voor gehuwde militairen en van waschlokalen voor waschbazen te Kampen; ingekomen 11 bilj., als:

J. C. Fahrenhorst,	te Kampen,	ƒ 17,200
W. E. Reuijl,	» idem	» 16,993
A. v. de Wetering,	» idem	» 16,993
G. J. Bruggink,	» idem	» 16,930
J. de Groot,	» idem	» 16,900
K. Schut,	» idem	» 16,894
D. Bruggink Gz.,	» idem	» 15,799
W. Fransen. (van onw.)	» idem	» 15,750
B. Snel,	» idem	» 15,785
H. v. Dijk Hz.,	» idem	» 15,720
J. S. v. d. Werf,	» idem	» 15.525
Raming		» 17,300

Zutfen, 7 Aug.: het vergrooten van school F. in de Hoven; ingek. 8 bilj., als:

G. J. Kerkmeijer,	te Zutfen,	ƒ 7865
H. J. Pasman,	» idem	» 7696
H. Langenberg,	» idem	» 7692
H. W. Douwes,	» idem	» 7670
L. Ezerman,	» idem	» 7613
Gebr. Landeweert,	» idem	» 7541
H. L. Hamer,	» idem	» 7535

gegund.

Raming	ƒ 7570

Rotterdam, 8 Aug.: het bouwen eener bewaarschool met bovenwoningen aan de Eerste-Schielaan; ingek. 11 bilj., als:

P. G. Winters,	te Kralingen,	ƒ 40,411
J. C. Krijgsman,	» idem	» 40,064
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 39,487
W. L. Helmer,	» Rotterdam,	» 39,448
J. Frinthamer,	» Schiedam,	» 39,447
A. Maclean en J. Soetermeer Jr.,	» Rotterdam,	» 38,600
W. G. C. Hilkes,	» idem	» 38,230
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 36,490
A. v. d. Spiegel,	» Rotterdam,	» 36,400
Wed. G. Camesi & Co.,	» idem	» 36,151
C. D. Kuit,	» idem	» 35,264

gegund.

s-Hage, 8 Aug.: het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Echteld, Dodewaard en Druten, tusschen de kilometer-raaien 43 en 46 der herziene rivierkaart; ingek. 10 bilj., als:

L. A. v. Haaften,	te Sliedrecht,	ƒ 109,800
R. A. v. d. Bergh,	» Pannerden,	» 103,500
H. v. Anrooij Jz.,	» Nieuwaal,	» 102,968
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 102,900
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 101,300
G. Straatman,	» Linne,	» 101.180
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 100,500
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 99,900
J. Hillen,	» Grave,	» 99,500
W. P. de Vries,	» Rossem,	» 90,616

Bolsward, 8 Aug.: het vergrooten van de gemeentelijke gasfabriek; ingek. 6 bilj., als:

F. R. Feenstra,	te Bolsward,	ƒ 1690
H. Lammertsma,	» idem	» 1590
L. Vos,	» idem	» 1573
J. Jorritsma,	» idem	» 1408
F. S. Ypma,	» idem	» 1387
J. S. Oosterbaan,	» idem	» 1320

gegund.

Koudum, 8 Aug.: het bouwen van een school en onderwijzerswoning, in het Heidenschap, onder Nijega, onder beheer van den architect U. J. van der Meulen; ingek. 7 bilj., als:

A. v. Randen,	te Staveren,	ƒ 14,300
Johs. Const,	» Bakhuizen,	» 12,964
T. Kloosterman,	» Hemelum,	» 12,954
D. v. d. Wal,	» Workum,	» 12,850
P. Spijksma,	» Parraga,	» 12,583
G. de Boer,	» Balk,	» 11,637
H. v. d. Meulen,	» Molkwerum,	» 11,450

gegund.

Hillegom, 8 Aug.: het bouwen van eene bewaarschool; ingek. 11 bilj., als:

S. B. Pyra,	te Haarlem,	ƒ 3876
L. Gesman,	» Aarlanderveen,	» 3450
F. Hulsbosch,	» Bennebroek,	» 3354
B. Rings,	te Zandpoort,	ƒ 3180
J. Giebels,	» Haarlem,	» 3170
J. v. d. Jagt,	» Hillegom,	» 2932.44
W. A. Philippo,	» idem	» 2900
C. van Diest,	» Koudekerk,	» 2799
A. Guldemond,	» Hillegom,	» 2785
P. P. Menten,	» idem	» 2767
F. Goozen,	» idem	» 2754

Hillegom, 8 Aug.: het bouwen van een post-en-telegraafkantoor; ingek. 12 bilj., als:

P. Bennebroek,	te 's-Hage,	ƒ 18,888
F. Hulsebosch,	» Bennehoek,	» 15.854
J. Hartveld,	» Haarlem,	» 15.500
A. Biemond,	» Hillegom,	» 15,500
H. Rinck,	» Haarlemmerm.,	» 15,290
S. B. Pijra,	» Haarlem,	» 15,000
J. Giebels,	» idem	» 14,895
L. Kroonen,	» Hillegom,	» 13,700
A. Platteel,	» 's-Hage,	» 13,666
P. Rings,	» Zandpoort,	» 13,320
A. Guldemond,	» Hillegom,	» 13,298
W. J. v. Noort,	» Loosduinen,	» 12,680

Groningen, 9 Aug.: het bouwen van een boerenbehuizing in den nieuwen Ruigezandsterpolder, gemeente Oldehove; ingek. 19 bilj., tot de sommen van: ƒ 16,500, ƒ 16,400, ƒ 16,200, ƒ 15,068, ƒ 14,964, ƒ 14,875, ƒ 14,700, ƒ 14,672, ƒ 14.537, ƒ 14,468, ƒ 14,400, ƒ 14,370, ƒ 14,300, ƒ 14,280, ƒ 14,280, ƒ 14,190, ƒ 14,178, ƒ 14,162, ƒ 13,944, dit laagste ingeschreven door A. A. Teninga, aannemer te Grootegast, aan wien het werk is gegund.

Dordrecht, 9 Aug.: 1o. het maken van 2 batterijen, één op den Noorddijk en één op den Penscherdijk; ingek. 6 bilj., als:

J. Smit VII,	te Slikkerveer,	ƒ 98,000
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 90,796
M. L. Veenenbos,	» Brielle,	» 89,777
L. Kalis,	» Sliedrecht,	» 88,840
J. W. Bijl,	» Hardinksveld,	» 88,400
B. Voordendag,	» Dordrecht,	» 87,743

2o. het maken van cementbeddingen te Hellevoetsluis; ingek. 6 bilj., als:

M. A. Taverne,	te 's-Hage,	ƒ 21,300
J. Smit VII,	» Slikkerveer,	» 20,380
J. W. Bijl,	» Hardinksveld,	» 20,250
M. L. Veenenbos,	» Brielle,	» 19.994
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 19,877
B. Voordendag,	» Dordrecht,	» 19,738

Schiedam, 9 Aug.: de levering van 6 ijzeren scheepsboeien, elk wegende ongeveer 1150 KG., en 6 schroefankers met kettingen:

P. Boele, Ridderkerk, 6 boeien,		ƒ 1995
Van Schie & Co., Schiedam, 6 boeien,		» 3220
Maatschappij »De Maas", Delftshaven, 6 boeien, ƒ 2240, 6 ankers en kettingen,		» 2510
Burgerhout & Zn., Rotterdam, 6 boeien en ankers met kettingen,		» 5335
Van Rietschoten en Houwens, Rotterdam, 6 boeien met ankers en kettingen,		» 6070.70
dezelfden, 6 boeien ƒ 3661.48, 6 ankers,		» 2429.20
Erven D. J. v. d. Brink, firma Weijntjes & Co., Amsterdam, 6 ankers,		» 3750.90
J. Vermaas & Co., Rotterdam, 6 ankers,		» 2950
Evrard Van Duijl en De Kruijff, Delftshaven, 6 boeien en 6 ankers,		» 5665

Gegund: aan P. Boele 6 boeien, voor ƒ 1995; aan Van Rietschoten & Houwens 6 schroefankers met kettingen, voor ƒ 2429.20.

Reenen, 10 Aug.: het glas-, verf- en behangerswerk, op de halten Woudenberg en Venendaal en het station Reenen, voor den aannemer J. H. Vos Sr.; ingek. 8 bilj., als:

J. de Ruiter,	te Venendaal,	ƒ 3495
G. v. Raai,	» Scherpenzeel,	» 3460
J. Sterk,	» Bodegraven,	» 3100
J. Goossen,	» Wageningen,	» 3090
P. de Leeuw,	» Arnhem,	» 2977
G. Kramer,	» Reenen,	» 2824
Kuiper & Bakker,	» Amsterdam,	» 2798
F. de Fries,	» Dinslaken (Duitschl.),	» 2500

Nijmegen, 10 Aug.: 1o. Bestek no. 28, het bouwen van een steenen gewelfde brug over de nieuwe uitgang nabij de Belvedère; ingek. 3 bilj., als:

N. v. Ek,	te Nijmegen,	ƒ 3984
A. Th. Opsomer,	» idem	» 3650
H. W. v. d. Waarden,	» idem	» 3567

gegund.

2o. Bestek no. 29, het verbouwen van een pulsometerhuis en de aanbouw van een ketelhuis met bergplaats; ingek. 4 bilj., als:

H. W. v. d. Waarden,	te Nijmegen,	ƒ 3455
C. F. Eykelen,	» idem	» 3300
N. v. Ek,	» idem	» 3253
H. M. Hendriks,	» idem	» 2637

gegund.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 18 AUGUSTUS 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 20 Aug.

Amsterdam, te 11 uren, in De Roode Leeuw: het afbouwen van 10 in-aanbouw-zijnde woonhuizen aan de Linnaeusstraat.

Zutfen, te 12 uren, door den architect J. G. Mellink, voor F. H. Heukelman: het afbreken en wederopbouwen van een pakhuis tegen den oliemolen, nabij de Oostveenschebrug.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: het maken eener beheide fundeering voor het leggen van eene tweede buisleiding, van den watertoren af naar de stad, met bijbehoorende werken.

Heinkenszand, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der bestaande gemeenteschool, aldaar. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. te 10 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw Tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 59 perceelen.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het maken van een afsluitingshek op gemetselde borstwering langs een terrein, grenzende aan de geprojecteerde straat achter het paleis aan den Kneuterdijk, aldaar; 2o. het leveren en stellen van eenige meubelen ten dienste der school voor minvermogenden aan den Noordwal, aldaar.

Dordrecht, te 6 uren, door den architect H. W. Veth, in het te verbouwen pand: de gedeeltelijke verbouwing van een ter verbouwing geschikt winkelhuis, aan de Voorstraat, C 1343.

Dinsdag, 21 Aug.

Den Bommel (Overflakkee), te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning in de buurtschap de Zuidzijde. Inl. bij den architect P. J. Houtzagers, te Utrecht. Aanw. 21 Aug., te 9 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 3500 M. linnen tot brandzeilen.

Nieuweramstel, te 12 uren, ten raadhuize aan den Amsteldijk: 1o. het verbouwen der school en onderwijzerswoning aan de Nesserzwaluwenbuurt; 2o. het verbouwen der school aan den Amsteldijk en het opbouwen van 4 lokalen. Inl. aan het bureau der gemeentewerken, Overtoom 263, Nieuweramstel. (Herbesteding.)

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het Centraalbureau: Bestek no. 385, het leveren, leggen en verleggen van ijzeren buizen tusschen het stationsemplacement Bokstel en wachtpost no. 39, ten behoeve van den spoorweg Maastricht-Breda. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch.

Sint-Kruis, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een keiweg van Sint-Kruis naar Sint-Laureijns. Inl. bij den burgemeester, te Sluis.

Groningen, door de directie van de Noordwillemskanaal-maatschappij: het bouwen van een woonhuis bij Groningen aan het N.-W.-kanaal, bij de Singelbrug, aldaar.

Woensdag, 22 Aug.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het verruimen van de vaargeul der rivier de Noord beneden het Nieuwe Veer, tusschen de kilometerraaien 124 en 126, onder de gemeenten Ridderkerk en Alblasserdam. Raming ƒ 20,500; 2o. het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den rechteroever dier rivier, onder de gemeente 's-Gravendeel. Raming ƒ 23,000.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het naar aanwijzing uitbaggeren van het marinedok. (Herbesteding.)

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: de werkzaamheden en leveranties van een gebouw voor den torpedodienst. Aanw. 20 en 21 Aug., te 10 uren.

Bokstel, te 12 uren, door het best. van het waterschap der Rivier de Dommel, op het raadhuis: het verbeteren van de rivier de Esschestroom tusschen de uitmonding en Esch. Inl. bij den ingenieur te Stratum. Aanw. 16 Aug., te 10 uren. Biljetten inzenden vóór of op 21 Aug. aan het best. van het waterschap te Bokstel.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 500,000 scherpe patronen no. 10, tot kamerschietcilinders.

Spanbroek, te 12 uren, door het best. der banne Spanbroek, in het raadhuis: het met grint beharden van den zomerdijk onder Spanbroek, voorzoover die niet door bestrating is behard. Aanw. 20 Aug., te 11 uren, aanvangende aan de Toevlucht.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een paardenslachthuis op het terrein van het openbaar slachthuis. Inl. aan het Timmerhuis.

Groningen, 's avonds 7 uren, door P. van der Tuuk, bij A. Boekmeijer: het afbreken eener behuizing in den Carolieweg, en het weder-opbouwen van een pakhuis met bovenwoning, met bijlevering der bouwstoffen enz. Inl. bij den architect N. W. Lit. Aanw. 20 Aug., te 11 uren. Biljetten inzenden vóór 6 uren.

Rotterdam: het bouwen van een pand, ingericht tot werkplaatsen en bovenwoningen, op een terrein aan de Maaskade, Noordereiland, aldaar. Inl. bij den architect W. Stok.

Giekerk, in het logement van G. Belkmeer: het bouwen eener kleine stelphuizing. Aanw. 20 Aug.

Donderdag, 23 Aug.

Haarlem, te 12 uren, door H. van Amstel Jr.: het maken van eene melkinrichting, gedeeltelijk ingericht tot woonhuis, op een terrein aan den Kloppersingel, achter het café De Kikkert, aldaar. Inl. bij den architect G. H. Möller. Aanw. 20 Aug., te 10 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van brandbluschgereedschappen, ten behoeve van den dienst der genie in Nederlandsch-Indië.

Hoogemeeden, te 6 uren, door den architect R. Veldhuis (te Hoogkerk), namens A. Iwema Sr., bij K. de Vries: het bouwen van eene nieuwe boerenplaats te Okswerd onder Noordhorn. Aanw. te $2^1/_2$ uren.

Vrijdag, 24 Aug.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken van een gebouwtje voor eene registreerende peilschaal op den binnenberm van den zeedijk te Westkapelle. Raming ƒ 975.

Kapelle (Zeel.), te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Willem-Annapolder, in het gemeentehuis: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken aan de waterkeering van dien polder. Aanw. 20 Aug., te 3 uren, samenkomst bij den waterbouwkundig-ambtenaar, te Biezelinge.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het vervangen van 4 houten door ijzeren draaibruggen over het Apeldoornsche kanaal. Aanw. 16 en 18 Aug. Raming ƒ 21,700; 2o. het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem, in den Rijks-grooten weg Zutfen—Lochem—Goor. Raming ƒ 3285. (Herbesteding.)

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het verhoogen van den oostelijken kanaaldijk van het buitenkanaal te Ommen, tusschen den stroomduiker en de rivier de Vecht, benevens het maken van een steenen duiker in dien kanaaldijk. Aanw. in de week aan de besteding voorafgaande, te 12 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: 1o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Amsterdam. Raming ƒ 1480; 2o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Arnhem. Raming ƒ 1260.

Leeuwarden, te $2^1/_2$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van een dam door de Blokhuisgracht te Staveren. Raming ƒ 5000.

Schoondijke, te 5 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der onderwijzerswoning bij de openbare school dier gemeente op het gehucht Sasput, met bijlevering der materialen.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, bij H. Veening: 1o. het afbreken van eene schuur en het bouwen van pakhuizen met bovenwoning aan het Schuitendiep, Walstraat en Bleekersgang, aldaar; 2o. het doen van eenige vertimmeringen aan de behuizing, B 102, aan het Singel, aldaar. Aanw. 20 Aug., te 11 uren, te beginnen aan het Schuitendiep.

Arnhem, door R. C. J. Tutein Nolthenius: 1o. het aanvullen van de kolk binnen den zomerdam even boven de steenfabriek op de Stadswaarden; 2o. het rioleeren en egaliseeren van 2 perceelen, kadastraal bekend no. 8 en 9, sectie E, gem. Arnhem, bezuiden genoemde steenfabriek. Aanw. 21 Aug., te 11 uren.

Zaterdag, 25 Aug.

Nijmegen, te 10 uren, door den architect D. Geysbeek Molenaar, in het Hôtel De-Bruijn: het maken van eene tuinmanswoning te Berg-en-Dal.

Haarlem, te 10 uren, in de Doele: het bouwen van 10 woningen voor gehuwde militairen, benevens een eene waschplaats met 2 woningen voor waschbazen, op het kazerneterrein aan de Kleverlaan bij Haarlem. Inl op het bureau der genie, aan de Kleverlaan. Raming ƒ 40,600.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van gebouwen en inrichtingen en het aanleggen van een terrein ten dienste der gemeentereiniging. Aanw. 20 Aug., te $10^1/_2$ uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het vernieuwen en herstellen van schoeiingen en kaaimuren, werftrappen enz. en het aanbrengen van keerpalen bij bruggen; 2o. bet maken, leveren en stellen van ameublement voor de school 1e soort aan den Draaiweg.

Maandag, 27 Aug.

Amsterdam, te $1^1/_2$ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorweg-maatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 316, het maken van een ijzeren wegbrug over den Noordhollandschen Staatsspoorweg en het goederenstation aan de Nieuwe Vaart, tegenover de Czaar-Peterstraat, te Amsterdam Raming ƒ 12.500.

Winschoten, te 5 uren, door burg. en weth.: de levering van 1970 dubbele HL. baggerturf.

Dinsdag, 28 Aug.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 388, het maken van eene brug met 130 openingen, elk wijd 4.78 M., over de Beersche-Maas, in den spoorweg 's-Bosch—Nijmegen, met bijbehoorende werken. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur J. H. M. Waldorp, te Nijmegen; 2o. het leveren van ijzeren balken, dwarsliggers met verbindingsdeelen, hoekijzer en plaatijzer.

Woensdag, 29 Aug.

Kapelle a/d. IJsel, te 10 uren, bij J. de Bruin, bij de brug over de Ringvaart van den polder Prins-Alexander: het maken van eene kapitale bouwmanswoning met hooiberg enz., in den polder Prins-Alexander, op kavel 2 afdeeling D. (Moet vóór den winter onder dak zijn en met 't aanst. voorjaar worden opgeleverd.) Inl. bij Mr. P. D. Kley, te Kapelle a/d. IJsel. Aanw. 25 en 27 Aug., te 11 uren.

Hei-en-Boekop, te $11^1/_2$ uren, door burg. en weth.: het veranderen

van het schoollokaal, met bijlevering van schoolmeubelen, en reparatie van de onderwijzerswoning. Inl. bij den architect A. Vermaes Mz., te Sliedrecht. Aanw. 22 Aug., te 11½ uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Aanw. 20 en 22 Aug., te 11 uren, aanvangende te Waalwijk. Raming ƒ 379,000.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van een gebouw voor kantoren, berg- en werkplaatsen en bovenwoningen, ten dienste der drinkwaterleiding, aan het Haringvliet Z. Z., naast het Stadstimmerhuis. Inl. aan het Timmerhuis.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het dempen van slooten, door het terrein, gelegen tusschen het Korte-Groenewegje in de Vander-Duynstraat en het leggen van riolen door die demping. Aanw. 27 Aug., te 10 uren.

Hoogezand, te 3 uren, door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek. Aanw. 25 Aug., te 2 uren.

Donderdag, 30 Aug.

Westervoort, te 12 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest. van den H. Werenfridus, bij C. Rutjes: het vergrooten der kerk met het bouwen van een nieuwen toren aan de kerk, aldaar. Inl. bij den architect G. te Riele Wz, te Deventer. Aanw. te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, aan het bureau van de Nederlandsche Tramwegmaatschapppij: het vernieuwen van de ijzeren draaibrug over de Compagnonsvaart te Gorredijk. Aanw. 24 Aug., te 11 uren.

Vrijdag, 31 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onder profiel metselen en verbeteren van het gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg, van kilometerpaal 1.050 tot kilometerpaal 1.460. Aanw. 24 Aug. Raming ƒ 6900.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene schutsluis in het Apeldoornsche kanaal, met bijbehoorende werkzaamheden, onder de gemeente Heerde. Aanw. 23 en 25 Aug. Raming ƒ 67,000.

Amsterdam, te 1 uur, door de naamlooze vennootschap Handelskade, in de Roode Leeuw: het bouwen van een pakhuis op de Handelskade, te Amsterdam. Inl. bij de ingenieurs-architecten W. van Lookeren Campagne & E. Confeld von Felbert, Hoogte Kadijk, aldaar. Aanw. 27 en 28 Aug., te 11 uren.

Zaterdag, 1 Sept.

Zaamslag, te 1 uur, bij den secretaris-ontvanger E. H. Wortman van de calamiteuse polders Margareta, Kleine-Huisens en Eendracht: het verrichten van werken tot verdediging van den vóóroever van den Margaretapolder. Aanw. 25 en 28 Aug., resp. te 1 en te 4 uren, in het directiegebouw van den Margaretapolder.

Maandag, 3 Sept.

Heerde. te 12 uren, door het gemeentebest., bij den logementhouder J. Boeve: 1o. de verbouwing van de school te Heerde tot een raadhuis; 2o. de bouw van een brandspuithuisje in het dorp Heerde. Inl. bij den architect De Groot, te Apeldoorn.

Heerde, te 12 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente, bij J. Boeve: eenige vertimmering in het kerkgebouw. Aanw. 31 Aug. en 1 Sept., door den opzichter De Ruiter, aldaar.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 39 perceelen.

Donderdag, 6 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van baggerwerk in de Keulsche Vaart, in Noordholland, behoorende tot de werken van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem. Aanw. 30 Aug. Raming ƒ 950.

Vrijdag, 7 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het maken van Vilvoordsche steenglooiing tegen den zuidwestelijken oever der haven te Moerdijk. Inl. bij den hoofdingenieur te 's-Bosch, bij den ingenieur De Jong van Beek en Donk, te Breda en bij den opzichter Fischer, te Moerdijk. Aanw. 1 Sept. Raming ƒ 4020.

Maandag, 10 Sept.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen eener steenen schutsluis, ter vervanging van de bestaande schutsluis no. 1 van het zijkanaal naar de Maas in Limburg. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 3 Sept. Raming ƒ 29,000.

Dinsdag, 11 Sept.

Nederhorst-den-Berg, te 2 uren, door burg. en weth.: eenige verbouwing van de openbare school en reparatie der onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeenteopzichter A. Flipse, te Weesp.

Woensdag, 12 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van werken tot voorziening van den rechteroever der Maas in de gemeente Itteren, tusschen de kilometerraaien 18 en 19. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te Vucht en bij den opzichter Willems, te Maastricht. Aanw. 5 Sept. Raming ƒ 17,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de aanleg van eene kade met grintweg door den Rossemschen overlaat genaamd het Klooster, onder de gemeente Rossem, tusschen de kilometerraaien 68 en 69 der herziene rivierkaart. Aanw. 5 Sept. Raming ƒ 22,960.

Op later te bepalen datum.

Cornjum, door den architect F. Brouwer, namens kerkvoogden der Herv. gemeente te Lekkum en Miedum: eenige herstellingen aan den Miedumer toren. Aanw. 23 Aug., te 3 uren.

DE OPMERKER.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

's-Bosch, 10 Aug.: 1o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan den Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4, van 's-Bosch naar de Maas, in de richting naar Utrecht; minste inschr. was A. Rooijens, te Nederhemert, voor ƒ 1690.

2o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de werken behoorende tot het kanaal de Dieze; minste inschr. was L. Mol, te Hedel, voor ƒ 5647.

3o. het herstellen van buitengewone storm- en winterschade aan de Rijkswerken, behoorende tot de Zuidwillemsvaart, in Noordbrabant; minste inschr. waren P. A. Grubben, te Blerik en Q. Laumans, te Tegelen, voor ƒ 6500.

4o. het voortzetten der verbetering van het kanaal de Dieze, in Noordbrabant; minste inschr. was C. de Groot, te Dordrecht, voor ƒ 12,903.

Deil, 10 Aug.: het gedeeltelijk vernieuwen van het leiendak met bijkomende werken aan de Herv. kerk, aldaar, met de levering der leien en verdere materialen, onder beheer van den architect W. van Lookeren Campagne, te Zaltbommel; ingek. 5 bilj., als:

J. K. Loman,	te Tiel,	ƒ 675
M. J. Beuning,	» Zaltbommel,	» 650
G. L. Landaal.	» Wageningen,	» 650
J. Quast,	» Dordrecht,	» 524
E. H. Versteeg,	» Rotterdam,	» 523

Voorloopig gegund aan E. H. Versteeg.

Utrecht, 11 Aug.: 1o. het maken van eene dubbele wachterswoning met bergplaatsen, ter plaatse van de afgebrande woning aan de noordzijde der baan, kilometerpaal 96.328, nabij de brug over den IJsel te Westervoort; minste inschr. was H. A. van de Sandt, te Arnhem, voor ƒ 3176.

2o. het maken van een oprit langs de Pontanusstraat, tusschen de Wagenaar- en de Van-Swindenstraat, te Amsterdam; minste inschr. was W. A. G. Jansen, te Utrecht, voor ƒ 4876.

Giethoorn, 11 Aug.: het bouwen eener school, onder heheer van den architect B. Rouwkema, te Steenwijk; ingek. 14 bilj., als:

H. v. d. Sluis,	te Zwollerkerspel,	ƒ 15,960
T. H. Noorman,	» Zwolle,	» 15,873
H. Timmer,	» Meppel,	» 15,290
K. Worst,	» idem	» 14,744
G. J. Aberson,	» Steenwijk,	» 13,555
W. Voerman,	» idem	» 13,488
G. R. de Boer,	» Blesse,	» 13,436
R. Bruintjes,	» Meppel,	» 13,295
G. J. de Boer,	» Peperiga,	» 13,200
J. de Boer & Zonen,	» Steenwijk,	» 13,120
E. Groenink,	» idem	» 13,091
J. E. Mulder,	» Noordwolde,	» 12,400
J. Bouwma,	» Langezwaag,	» 12,378
J. L. de Vries,	» Oldeholtpade,	» 11,698

gegund.

Begrooting ƒ 13,200

Bolsward, 13 Aug.: eene vertimmering aan eene boerenhuizing, bewoond door J. S. Postma, te Eksmorra, voor het St.-Antoniegasthuis; ingek. 16 bilj., als:

G. C. Visser,	te Ylst,	ƒ 2418
E. R. Algra,	» Eksmorra,	» 2050
IJ. Schuitemaker,	» Peins,	» 1869
H. Stuir,	» Workum,	» 1799
L. Vos,	» Bolsward,	» 1775
S. H. Ruinia,	» Schaard,	» 1749
R. M. v. d. Weide,	» Wons,	» 1738
K. Roedema,	» Longerhou,	» 1722
Jc. Oosterbaan,	» Bolsward,	» 1685
A. Th. Boomsma,	» Oosterlittens,	» 1685
R. IJ. Boschma,	» Witmarsum,	» 1596
A. Spijksma,	» Parrega,	» 1573
F. R. Feenstra,	» Bolsward,	» 1548
D. Algra,	» Eksmorra,	» 1540
J. J. v. d. Leij,	» Arum,	» 1523
P. R. Jongema,	» Oosterend,	» 1380

gegund.

's-Hage, 13 Aug.: de levering van verschillende benoodigdheden voor de Staatsspoorwegen op Java, in 22 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, gereedschappen voor spoorliggers, H. J. Klijn de Jongh, Amsterdam, voor ƒ 2032.70.

perc. 2, benoodigdheden voor werkplaatsen en hang- en sluitwerk, D. S. M. Kalker, te Amsterdam, ƒ 732.90.

perc. 3, nagels, schroeven en splitpennen, H. J. Klijn de Jongh, Amsterdam, voor ƒ 1162.60.

perc. 4, ijzer, A. Nolet, Rotterdam, voor ƒ 4223.50.

perc. 5, koper, L. I. Enthoven & Co., 's-Hage, voor 6351.35.

perc. 6, gegalvaniseerd ijzeren platen enz., Hotz & Co., Rotterdam, ƒ 500.50.

perc. 7, verfwaren, Hoogeweg & Van Zameren, Amsterdam, voor ƒ 3058.

perc. 8, loodmenie en loodwit, Gebrs. Abrahams, 's-Hage, voor ƒ 1208.39.

perc. 9, zinkwit, C. F. Fleumer, Amsterdam, voor ƒ 875.90.

perc. 10, terpentijn, dezelfde, ƒ 565.50.

perc. 11, gekookte lijnolie, G. Kraft, Dordrecht, voor ƒ 2156.35.

perc. 12, ongekookte lijnolie, dezelfde, voor ƒ 2072.85.

perc. 13, groene zeep, Hoogeweg & Van Zameren, Amsterdam, voor ƒ 604.98.

perc. 14, rundervet, De Boer en Van der Schuit, Amsterdam, voor ƒ 3480.

perc. 15, glas, J. J. B. J. Bouvy, Dordrecht, voor ƒ 478.60.

perc. 16, waalklinkers, P. J. Muiderman, Arnhem, voor ƒ 688.80.

perc. 17, spoorwegkaartjes, Wed. S. Benedictus, Rotterdam, voor ƒ 1097.20.

perc. 18, hennepslang, Crans & Co., 's-Hage, voor ƒ 1554.50.

perc. 19, hennep, Bouke & Co., Rotterdam, voor ƒ 1080.

perc. 20, saaiet, P. Clos & Leembruggen, Leiden, voor ƒ 312.50.

perc. 21, borstelwerk, F. H. de Jong, Amsterdam, voor ƒ 384.86.

perc. 22, poetsdoeken, J. L. H. Smits & Co., Amsterdam, voor ƒ 640.

's-Hage, 13 Aug.: 1o. het aanleggen eener straat van het Noordeinde naar de Oranjestraat; ingek. 8 bilj., als:

W. Hoeks,	te 's-Hage,	ƒ 13,450
J. C. Bernard,	» idem	» 12,772
W. F. Muuren,	» Delft,	» 12,700
Th. J. Mirande,	» 's-Hage,	» 11,452
P. Kraijenveld,	» idem	» 10,590
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 10,580
G. Keij,	» Rotterdam,	» 10,020
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 9,465

2o. het vergrooten der speelplaats bij de school in de Tullinghstraat enz.; ingekomen 8 bilj., als:

J. C. Dierks,	te 's-Hage,	ƒ 1263
Th. J. Mirande,	» idem	» 1250
W. Hoeks,	» idem	» 1159
J. C. Bernard,	» idem	» 1145
W. F. Muuren,	» Delft,	» 1100
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 990
G. Keij,	» Rotterdam,	» 960
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 921

Amsterdam, 13 Aug.: Bestek no. 39, het maken van een gebouw voor 2 openbare lagere scholen 1e klasse, op een terrein beoosten de Veemarkt; ingek. 9 bilj., als:

C. M. Rozenburg,	ƒ 108,000
D. R. v. Dartelen,	» 107,681
W. L. Leibbrandt,	» 107,387
H. C. Dorlas,	» 105,000
B. v. Buuren,	» 103,936
Peeters en Roelofsen,	» 102,990
G. Verweij,	» 102,463
J. Koster,	» 97,968
P. J. Reiniersen,	» 97,630

2o. Bestek no. 41, het bouwen van een schutsluis in de Haarlemmer trekvaart; ingek. 11 bilj., als:

W. Coppé,	ƒ 31,000
M. Deutekom,	» 29,000
C. J. Maks Jr.,	» 28,900
De Zwaan en Koper,	» 27,487
D. J. Ulenberg,	» 27,435
J. P. Cornelissen,	» 26,997
J. J. Boekholst,	» 25,780
W. Ambagtsheer,	» 25,200
J. W. Bijl,	» 24,850
G. Verweij,	» 23,943
J. Romijn,	» 21,490

Dordrecht, 13 Aug.: de openbare reinigingsdienst, benevens het diep- en schoonhouden der grachten, ged. 6 jaren; ingek. 5 bilj., als:

	bestek '83	bestek '77
C. v. Ballegooijen Wz., Dordrecht,	ƒ 40,000	
N. D. Scheffelaar, idem	39,999	ƒ 27,500 gew. 29,999
C. Hartog, Sliedrecht,	34,600	32,480
A. v. d. Straaten Cz. en J. J. Luberti, Dordrecht,	25,997	

alles per jaar.

Delft, 14 Aug.: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van 870 dennen vlotdelen, lang 4.40, breed 0.24—0.29, dik 0.022—0.024 M.; minste inschr. waren Eindhoven & Zn., te Zwolle, à ƒ 0.725 per stuk.

's-Hage, 14 Aug.: het maken van een ijzeren lichtopstand, met het stellen van dien, op Wieringen, en het afbreken en opruimen van den aldaar bestaanden houten lichtopstand; minste inschr. was A. E. Stijkel, te Appingedam' voor ƒ 1850.

Reenen, 14 Aug.: het gedeeltelijk verbouwen van de school voor openbaar lager onderwijs te Elst onder Reenen; ingekomen 6 bilj., als:

P. v. d. Broek,	te Amerongen,	ƒ 2908
A. v. Os,	» idem	» 2880
J. Reijerse Lammers,	» Reenen,	» 2773
C. Smit,	» idem	» 2765
A. Klomp,	» Elst o/Reenen,	» 2598
J. v. Noort,	» Reenen,	» 2497

gegund.

Driebergen, 14 Aug.: het verbouwen der gemeenteschool, met aanbouw van één lokaal, privaten enz., onder beheer van den den architect Alb. Nijland; ingek. 4 bilj., als:

W. J. Meiling,	te Tul-en-'tWaai,	ƒ 6700
G. Degens,	» Utrecht,	» 6643
G. Beemer,	» idem	» 6000
A. G. Nagelvoort,	» Rossem,	» 5680

2 biljetten te laat ingekomen.

Volgens bepaling in het bestek, acht dagen beraad.

Utrecht, 14 Aug.: 1o. Bestek no. 383, het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels en het maken van een aanbouw aan de locomotievenloods op het station Enschedé; ingek. 7 bilj., als:

J. Schut,	te Brummen,	ƒ 20,650
H. J. te Siepe,	» Winterswijk,	» 18,987
C. ter Haar,	» idem	» 18,400
A. Geldens,	» Osch,	» 18,198
G. W. Wegereef,	» Enschedé,	» 17,973
G. Boerstoel,	» Brummen,	» 17,678
A. Klanderman,	» idem	» 17,291

2o. Bestek no. 386, het herstellen der dakbedekkingen van eenige gebouwen der centrale werkplaatsen te Tilburg; ingek. 11 bilj., als:

	1e perc.	2e perc.
W. A. Peijnenburg van Etten, 's-Bosch,	ƒ 6178	ƒ 7052
Q. Laumans, Tegelen,	5093	
J. C. v. Meerendonk, Tilb.,	5673	
P. v. Riel, idem		6942
W. v. Eick, idem	5982.21	6938
Gebrs. Panis, idem	5140	
J. Hillen, Grave,	5260	6900
P. B. Clercx, Tilburg,	6400	
J. de Beer, idem	5780	8795
A. Geldens, Osch,	4970	
J. C. v. Pelt, Tilburg,	4738	

Hoofdplaat, 14 Aug.: de verbouw der schoollokalen, aldaar; gegund aan den eenigen inschr. J. Hoevenagel, te Biervliet, voor ƒ 4995. De raming bedroeg ƒ 5180.

's-Hage, 14 Aug.: 1o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Harlingen; minste inschr. was R. S. Westra, te Kimswerd, voor ƒ 14,768.

2o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Onderdendam; minste inschr. was H. Harms, te Groningen, voor ƒ 13,400.

3o. het oprichten van een gebouw voor het kantongerecht te Zuidbroek; minste inschr. was R. J. Veltman, te Joure, voor ƒ 17,275.

Latum, 15 Aug.: het maken van eene nieuwe kap op de pastorie der Herv. gemeente en het verrichten van eenige andere werken, onder beheer van den architect M. K. Smit, te Dieren; ingek. 4 bilj., als:

B. Slotboom,	te Reede,	ƒ 2400
J. Maandag,	» Dieren,	» 2285
L. Enklaar,	» idem	» 2260
E. J. N. Steentjes,	» Velp,	» 1918

gegund.

Begrooting ƒ 1976

's-Hage, 15 Aug.: het wegruimen van een in de Waal. onder Ubbergen, gezonken vaartuig; ingek. 5 bilj., als:

J. Meijer,	te Nijmegen,	ƒ 4475
K. v. d. Linde,	» Brouwershaven,	» 4183
J. W. v. Lier,	» Milligen,	» 3395
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 2716
J. Meijer,	» Zaltbommel,	» 1420

Gouda, 15 Aug.: 1o. het maken, leveren en stellen van den ijzeren bovenbouw eener ophaalbrug bij het Amsterdamscheveer; minste inschr. waren L. J. Enthoven en Co., te 's-Hage, voor ƒ 3969.

2o. het vergrooten van de kleedkamer bij de gymnastiekschool; minste inschr. was B. Mullaart, te Gouda, voor ƒ 666.

3o. de levering van: *a.* 35,000 Vechtsche straatklinkers, Vechtschen vorm; minste inschr. was C. G. L. Koolemans Beijnen, te Utrecht, voor ƒ 16.24 p. 1000.

b. 30,000 IJsel-metselplavei; minste inschr. was J. C. van Vliet Dz., te Gouderak, voor ƒ 740 p. 1000.

Maasdam, 15 Aug.: 1o. het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen der school met por-

talen, privaten enz., te St.-Antoniepolder, alsmede eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning aldaar, onder beheer van den architect H. Beljers, te Puttershoek; ingek. 23 bilj., als:

Joh. Weda,	te Oud-Beierland,	ƒ 10,096
A. Bijl,	» idem	» 9,039
R. Visser,	» 's-Gravendeel,	» 8,466
T. Lammers D.Hz.,	» Strijen,	» 8,409
J. v. Trigt,	» Heerjansdam,	» 8.348
G. A. Dekker,	» Roon,	» 7,850.48
C. Bothof Hz.,	» Zwijndrecht,	» 7,850
R. v. d. Berg,	» 's-Gravendeel,	» 7,812
L. v. Oudheusden,	» Maasdam,	» 7,810
J. Ph. Beukema,	» Numansdorp,	» 7,793.72
J. Sneep,	» Mijnsheerenland,	» 7,499
A. Blok,	» 's-Gravendeel,	» 7,380
W. 't Hooft,	» Numansdorp,	» 7,375
A. Weijers,	» Zuid-Beierland,	» 7,370
J. Maaten,	» Numandorp,	» 7,360
C. Verboom,	» idem	» 7,351
W. Visser en H. v. Trigt,	» Maasdam,	» 7,252
J. Duiser,	» Strijen,	» 7,200
B. B. v. Iperen,	» 's-Gravendeel,	» 7,155
A. v. Gameren,	» Strijen,	» 7,154
J. v. Gent,	» idem	» 7,000
J. A. Bogaerts,	» Numansdorp,	» 6,818
B. de Jongste,	» Westmaas,	» 6,425

gegund.

2o. het verlengen en verbouwen der bestaande school te Cillaarshoek, alsmede eenige veranderingen aan de onderwijzerswoning aldaar; ingek. 19 bilj., als:

C. A. Dekker,	te Roon,	ƒ 5555
C. v. d. Berg,	» St.-Antoniepolder,	» 5465
E. Maskamp,	» Strijen,	» 5300.99
P. v. Gent,	» idem	» 5300
J. v. d. Nadort,	» idem	» 5240
J. v. Gemerden,	» Strijen,	» 5163.05
J. v. Driel,	» Cillaarshoek,	» 5163
L. v. Oudheusden,	» Maasdam,	» 5001
J. Ph. Beukema,	» Numansdorp,	» 5000
A. Blok,	» 's-Gravendeel,	» 4950
W. Visser en H. v. Trigt,	» Maasdam,	» 4910
T. Lammers D.Hz.,	» Strijen,	» 4877
J. Sneep,	» Mijnsheerenland,	» 4841
B. B. v. Iperen,	» 's-Gravendeel,	» 4800
A. v. Gameren,	» Strijen,	» 4799
J. Maaten,	» Numansdorp,	» 4685
C. Verboom,	» idem	» 4680
W. 't Hooft,	» idem	» 4663
A. Weijers,	» Zuid-Beierland,	» 4650

gegund.

Onderdendam, 15 Aug.: het doen van herstellingen aan sluizen, bruggen en andere objecten van het waterschap Hunsingoo, in 3 perceelen en in massa.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	massa
H. Moorman, Bedum,	ƒ 1850	ƒ 2000	ƒ 1480	
R. Zeef, Eenrum,				ƒ 5800
H. de Herder, Ezinge,				5087
B. Huizinga, Oldehove,		1968	1803	
J. Dam, Raskwerd,	1650	2150	1560	
G. Bremer, Middelstum,			1567	
J. Zeldenrust, Warfum,				5025
A. J. Benninga, Bedum,	1650	2000	1480	
K. R. Danhof, Bafloo,	1635	2195	1520	
S. Meijer, Bedum,	1584	1970	1416	4960
J. Timmer, Obergum,	1673	1951	1592	4916
J. Pott, Stedum,	1660	2050	1400	
F. Holscher, Kloosterburen,		1753		
R. Pathuis, Garnwerd,	1380	2100		5047
Begrooting	1500	1950	1650	5100

gegund aan R. Pathuis 1e perc.
F. Holscher 2e »
J. Pott 3e »

1 biljet van onwaarde.

Uithoorn, 15 Aug.: het hardmaken van een gedeelte Legmeerdijk, onder de gemeente Aalsmeer; ingek. 6 bilj., als:

C. en G. Verweij,	te Mijdrecht,	ƒ 1775
T. de Groot,	» Nieuwveen,	» 1562
J. v. d. Kroef,	» Mijdrecht,	» 1472
S. v. Soest,	» idem	» 1467
A. Zwart,	» idem	» 1447
J. v. d. Heuvel,	» Aalsmeer,	» 1437

Lemmer, 15 Aug.: het bouwen van een stelphuizing te Lemmer voor F. O. Sleeswijk:

a. timmerwerk; ingek. 8 bilj., als:

L. v. d. Molen,	te Oosterzee,	ƒ 7486
H. G. Doorenbos,	» Haskerdijken,	» 6663
R. v. d. Veer,	» Balk,	» 6286
K. J. de Vroeg,	» Terwispel,	» 6264
P. M. de Vries,	te Lemmer,	ƒ 5940
J. S. de Boer,	» Balk,	» 5887
L. H. v. Noord,	» Lemmer,	» 5885
M. F. Bosma,	» idem	» 5649

gegund.

b. verfwerk; ingek. 4 bilj., als:

H. v. Slaguer,	te Lemmer,	ƒ 239
T. Roukema,	» idem	» 217
M. v. d. Wouden,	» idem	» 210
P. Huitema,	» Oosterzee,	» 193.40

gegund aan T. Roukema.

Abkoude-Proostdij, 16 Aug.: de te maken veranderingen aan het schoolgebouw en ameublement:

		school	ameublement
J. Rentinck,	Abkoude,	ƒ 2274	ƒ 482
H. Wassink,	idem	2235	622
J. Kruiswijk,	idem	2157	447

gegund.

Schiedam, 16 Aug.: Bestek no. 1, de levering van gegoten ijzeren buizen, voor de waterleiding, aldaar:

R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam, voor Haldy Roechling & Co., Pont a Mousson (Frankrijk),	ƒ 41,407.29
Friedrich-Wilhelm-Hütte, Mülheim a/d. Ruhr, (Merrem & Laporte, Amsterdam),	» 38,284.72
H. E. Oving Jr., Rotterdam, voor Thomas Allan & Sons, Glasgow, p. 100 kilo onder neven-voorw.	ƒ 6.25
Cie Gale des Conduites, d'lau au Vennes, Luik, (Keijser & Co., Dordrecht),	» 37,028.24
Van den Berg & Co., Amsterdam, voor Cochrane Grove & Co., Middlesbrough on Tees,	» 36,763.61[5]

Het totaal gewicht volgens bestek bedraagt 571,499.03 KG.

Haarlem, 16 Aug.: 1o. het planten van helm in de Rijksduinen, onder de gemeente Schoorl; minste inschr. was J. Oldenburg, te Bergen, voor ƒ 3640.

2o. het aanleggen van werken tot verdediging van het strand benoorden Petten; minste inschr. was dezelfde, voor ƒ 58,800.

Nieuwetonge, 16 Aug.: het verbouwen der openbare school in de gemeente, met bijlevering van schoolmeubelen, onder beheer van den architect L. van den Hoonaard; ingekomen 12 bilj., als:

A. de Neef,	te Brielle,	ƒ 19,888
K. v. Prooije,	» Abbenbroek,	» 19,780
C. P. Tieleman,	» Melissant,	» 19,600
C. Tieleman,	» idem	» 19,574
C. Mosselman,	» Sommelsdijk,	» 19,350
C. J. Mosterdijk,	» idem	» 19,313
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 17,496
J. P. D. Leeflang,	» Hellevoetsluis,	» 16,714
F. W. v. d. Houwen,	» Rozenburg,	» 16,450
K. Gille,	» idem	» 16,400
H. v. d. Houwen,	» Heenvliet,	» 15,983
A. Mosselman,	» Nieuwetonge,	» 15,967

Vucht, 16 Aug.: het bouwen eener villa te Vucht, voor rekening van J. C. Marggraff, burgemeester aldaar, onder beheer van den architect A. van Delden, te Amsterdam; ingekomen 4 bilj., als:

Van der Struijk & Van Rijt,	te Oosterwijk,	ƒ 28,999
Michael Reijnnen,	» Tilburg,	» 26,500
W. v. Eijk,	» idem	» 26,000
Joh. Denisse,	» Vucht,	» 24,455

gegund.

Alkemade, 16 Aug.: 1e perc. het vergrooten der school te Oudewetering; minste inschr. was M. Schoemaker, te Alkemade, voor ƒ 1689.

2e perc. het vergrooten der school te Kaag; minste inschr. was A. G. van den Berg, te Leimuiden, voor ƒ 860.

3e perc. het maken van eenige veranderingen bij en aan de school te Roelofarendsveen; minste inschr. was C. van Amsterdam, te Alkemade, voor ƒ 285.

Breda, 17 Aug.: het bouwen van bergloodsen voor voertuigen te Breda, onder beheer der genie; ingek. 10 bilj.; als:

A. Verhagen,	ƒ 9390
W. J. Segboer,	» 9163
B. Wevels,	» 9143
J. Mol,	» 8937
P. J. v. Glabbeek,	» 8694
B. Verlegh,	» 8659
M. Verhoeven,	» 8647
A. v. d. Heide,	» 8600
J. A. Mol,	» 8444
Th. Kessels,	» 8367
Begrooting	» 9600

Amsterdam, 17 Aug.: het bouwen van eene bewaarschool voor Ned.-Israëlietische minvermogenden, onder beheer van de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz.; ingek. 22 bilj., als:

Gebrs A. en L. Rabbie,	te Amsterdam,	ƒ 92,152
G. Boon,	» idem	» 83,783
H. Bremer,	» idem	» 80,460
D. Heijink,	» idem	» 80,100
P. S. Rijnierse,	» idem	» 79,990
A. Paans,	» idem	» 79,980
A. J. v. Liempt,	» idem	» 79,800
D. Cerlijn & Zn. en A. J. de Haan,	» idem	» 78,990
Oosterink en Schut,	» idem	» 78,500
C. J. Maks Jz.,	» idem	» 75,678
W. L. Leibbrandt,	» idem	» 75,584
A. Aalders,	» idem	» 75,557
Gebr. van Berkum'	» idem	» 75,400
J. Koster,	» idem	» 74,960
Schoonenburg & Maks,	» idem	» 74,900
Cruijff en Schouten,	» idem	» 73,280
P. A. Warners,	» idem	» 72,878
E. R. Kuipers,	» N.-Amstel,	» 72,450
K. J. B. v. Damme,	» Amsterdam,	» 71,480
B. v. Buuren,	» idem	» 70,985.50
W. Greeve,	» Buiksloot,	» 66,500
P. Groenhoff en A. C. Haak,	» Amsterdam	» 64,450

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 25 AUGUSTUS 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 27 Aug.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij, in het café-Krasnapolsky: Bestek no. 316, het maken van een ijzeren wegbrug over den Noordhollandschen Staatsspoorweg en het goederenstation aan de Nieuwe Vaart, tegenover de Czaar-Peterstraat, te Amsterdam Raming ƒ 12.500.

Winschoten, te 5 uren, door burg. en weth.: de levering van 1970 dubbele HL. baggerturf.

Drumpt, te 6½ uren, door poldermeesters van het polderdistrict Drumpt, in De Roskam: het maken van gegoten-ijzeren duiker met schuif, ter vervanging van den steenen duiker door den Drumptschen dijk bij Tedingswaard. Inl. bij den architect C. van Weerden, te Tiel. Aanw. te 4 uren.

Dinsdag, 28 Aug.

Prinsenhage, te 12 uren, bij Wed. Kievits: het afbreken en weder-opbouwen van een woonhuis, op een terrein in de kom der gemeente Prinsenhage. Inl. bij den bouwkundige A. C. Buijzerd, te Breda.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 388, het maken van eene brug met 130 openingen, elk wijd 4.78 M., over de Beersche-Maas, in den spoorweg 's-Bosch—Nijmegen, met bijbehoorende werken. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur J. H. M. Waldorp, te Nijmegen; 2o. het leveren van ijzeren balken, dwarsliggers met verbindingsdeelen, hoekijzer en plaatijzer.

's-Bosch, te 4 uren, door het best. van het waterschap Beneden-Dommel, bij A. G. Scholte: 1o. het over eene lengte van 1412 M. verdiepen der Pettelaarsche Vaartgraaf, in 2 perc.; 2o. het verdiepen der Oude-Dommel over eene lengte van p. m. 40 M.; 3o. het verbreeden en verdiepen van de zoogenaamde Leidingssloot, langs den Singel en de Vierhond, genaamd de Bleekveldjes, nabij de schutsluis; 4o. het verdiepen der Dungensche Vaartgraaf over eene lengte van 1185 M., in 2 perceelen. Aanw. 27 Aug.

Woensdag, 29 Aug.

Kapelle a/d. IJsel, te 10 uren, bij J. de Bruin, bij de brug over de Ringvaart van den polder Prins-Alexander: het maken van eene kapitale bouwmanswoning met hooiberg enz., in den polder Prins-Alexander, op kavel 2 afdeeling D. (Moet vóór den winter onder dak zijn en met 't aanst. voorjaar worden opgeleverd.) Inl. bij Mr. P. D. Kley, te Kapelle a/d. IJsel. Aanw. 27 Aug., te 11 uren.

Hei-en-Boekop, te 11½ uren, door burg. en weth.: het veranderen van het schoollokaal, met bijlevering van schoolmeubelen, en reparatie van de onderwijzerswoning. Inl. bij den architect A. Vermaes Mz., te Sliedrecht.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de Staatsspoorwegen te 's-Bosch. Raming ƒ 379,000.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het maken van een gebouw voor kantoren, berg- en werkplaatsen en bovenwoningen, ten dienste der drinkwaterleiding, aan het Haringvliet Z. Z., naast het Stadstimmerhuis. Inl. aan het Timmerhuis.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het dempen van slooten, door het terrein, gelegen tusschen het Korte-Groenewegje in de Vander-Duynstraat en het leggen van riolen door die demping. Aanw. 27 Aug., te 10 uren.

Wageningen, te 1 uur, door dijkgraaf en heemraden van Wageningen en Bennekom, in het dijkstoellokaal: 1o. het maken van eene nieuwe brug met gemetselde landhoofden enz. over de dijkgraaf bij Tarthorst; 2o. het bouwen van eene slaapkamer, en het doen van verf-, timmer- en reparatiewerk aan het dijkstoelhuis. Inl. bij den architect S. Bitters, te Wageningen. Anw. 27 Aug., te 9 uren.

Hoogezand, te 3 uren, door burg. en weth.: het ver- en aanbouwen der openbare lagere school te Westerbroek.

Nijmegen, te 3 uren, door H. Degen: het bouwen eener gemetselde schuur, zonder bijlevering van materialen. Aanw. 28 Aug., te 11 uren.

Haren, te 6 uren, bij J. van Hemmen: het bouwen van eene nieuwe voorbehuizing met daarachter te maken schuur op een nieuw terrein, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect J. Siccama, te Leek. Aanw. te 12 uren.

Donderdag, 30 Aug.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene barak voor besmettelijke zieken, achter het ziekenhuis.

Westervoort, te 12 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest. van den H. Werenfridus, bij C. Rutjes: het vergrooten der kerk met het bouwen van een nieuwen toren aan de kerk, aldaar. Inl. bij den architect G. te Riele Wz, te Deventer. Aanw. te 11 uren.

Utrecht, te 2 uren, aan het bureau van de Nederlandsche Tramwegmaatschapppij: het vernieuwen van de ijzeren draaibrug over de Compagnonsvaart te Gorredijk.

Middelburg, te 2 uren, door het best. der Godshuizen, in het Burgerweeshuis: het verrichten van eenig buitenverfwerk, benevens eenige binnenschilder- en behangwerken aan- en in de verschillende gebouwen, onder beheer van het best. der Godshuizen. Inl. bij den architect J. C. van der Hell Mz. Aanw. 24 Aug., te 2 uren.

Vrijdag, 31 Aug.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onder profiel metselen en verbeteren van het gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg, van kilometerpaal 1.050 tot kilometerpaal 1.460. Raming ƒ 6900.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene schutsluis in het Apeldoornsche kanaal, met bijbehoorende werkzaamheden, onder de gemeente Heerde. Raming ƒ 67,000.

Amsterdam, te 1 uur, door de naamlooze vennootschap Handelskade, in De Roode Leeuw: het bouwen van een pakhuis op de Handelskade, te Amsterdam. Inl. bij de ingenieurs-architecten W. van Lookeren Campagne & E. Confeld von Felbert, Hoogte Kadijk, aldaar. Aanw. 27 en 28 Aug., te 11 uren.

Zaterdag, 1 Sept.

Bolsward, te 11 uren, ten gemeentehuize van Wonseradeel: 1o. het maken van een gedeelte weg en een wipbrug te Greonterp. Aanw. 27 Aug., te 12 uren; 2o. het maken van eene loopbrug te Arum over de Harlingervaart.

Amsterdam, te 1 uur, in De Roode Leeuw: het sloopen van 2 pakhuizen aan het Gedempte Spui, en het daarterplaatse bouwen van 2 winkelhuizen. Inl. bij den architect J. H. T Löning, Kloveniersburgwal 60, aldaar.

Zaamslag, te 1 uur, bij den secretaris-ontvanger E. H. Wortman van de calamiteuse polders Margareta. Kleine-Huisens en Eendracht: het verrichten van werken tot verdediging van den vóóroever van den Margaretapolder. Aanw. 28 Aug., te 4 uren, in het directiegebouw van den Margaretapolder.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van 7 woningen achter den Nieuweweg, aldaar. Aanw. 29 en 30 Aug., van 11—12 uren. Raming ƒ 17,000.

Breda, door den architect J. M. Marijnen, namens H. W. C. Reyneke van Stuijve, in het koffiehuis van Fol: het bouwen van een heerenhuis met veranda, op een terrein aan de Nieuwe-Ginnekenstraat, aldaar.

Maandag, 3 Sept.

Heerde, te 12 uren, door het gemeentebest., bij den logementhouder J. Boeve: 1o. de verbouwing van de school te Heerde tot een raadhuis; 2o. de bouw van een brandspuithuisje in het dorp Heerde. Inl. bij den architect De Groot, te Apeldoorn.

Heerde, te 12 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente, bij J. Boeve: eenige vertimmering in het kerkgebouw. Aanw. 31 Aug. en 1 Sept., door den opzichter De Ruiter, aldaar.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 39 perceelen.

Donderdag, 6 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van baggerwerk in de Keulsche Vaart, in Noordholland, behoorende tot de werken van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem. Aanw. 30 Aug. Raming ƒ 950.

Vrijdag, 7 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het maken van Vilvoordsche steenglooiing tegen den zuidwestelijken oever der haven te Moerdijk. Inl. bij den hoofdingenieur te 's-Bosch, bij den ingenieur De Jong van Beek en Donk, te Breda en bij den opzichter Fischer, te Moerdijk. Aanw. 1 Sept. Raming ƒ 4020.

Kats, te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Leendert-Abrahampolder, bij Wed. Tazelaar: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, steenglooiing- en andere werken aan dien polder. Aanw. 31 Aug. en 3 Sept., te 10 uren. Raming ƒ 11,574.30.

Maandag, 10 Sept.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen eener steenen schutsluis, ter vervanging van de bestaande schutsluis no. 1 van het zijkanaal naar de Maas in Limburg. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 3 Sept. Raming ƒ 29,000.

Dinsdag, 11 Sept.

Neede, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school en onderwijzerswoning in de buurtschap Lochuizen, gemeente Neede. Aanw. op den dag der besteding te 9 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 79, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 2o. Bestek no. 80, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 3o. Bestek no. 81, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Almeloo—Salzbergen en Zuidooster).

Nederhorst-den-Berg, te 2 uren, door burg. en weth.: eenige verbouwing van de openbare school en reparatie der onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeenteopzichter A. Flipse, te Weesp.

Woensdag, 12 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van werken tot voorziening van den rechteroever der Maas in de gemeente Itteren, tusschen de kilometerraaien 18 en 19. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te Vucht en bij den opzichter Willems, te Maastricht. Aanw. 5 Sept. Raming ƒ 17,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de aanleg van eene kade met grintweg door den Rossemschen overlaat ge-

naamd het Klooster, onder de gemeente Rossem, tusschen de kilometerraaien 68 en 69 der herziene rivierkaart. Aanw. 5 Sept. Raming *f* 22,960.

Donderdag, 13 Sept.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het directiegebouw: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud, tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken. Aanw. 7 en 10 Sept., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw.

Donderdag, 20 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een stel houten ebdeuren voor de Noordzeesluizen te IJmuiden, met het maken van houten kappen op de reservedeuren en het inrichten der bestaande bergplaats te Velzen voor houten deuren. Aanw. 13 Sept. Raming *f* 14,040.

Zaterdag, 22 Sept.

Retranchement, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een keiweg, beginnende van den grintweg (zoogenaamden Braamdijk), loopende door de kom der gemeente Retranchement, tot op 60 M. van den duiker, gelegen onder den Boerendam. Aanw. 8 Sept, te 2 uren.

Maandag, 24 Sept.

Kampen, te 1 uur, door het best. van den grintweg van Kampen naar Genemuiden, op het raadhuis: de levering van p. m. 300,000 straatklinkers en het maken van p. m. 3900 M² nieuwe bestrating, benevens p. m. 1300 M² oude bestrating, in den Nieuweweg, nabij Kampen. Aanw. 22 Sept., te 3 uren.

Vrijdag, 28 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der watervrijmaking van 's Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4. van 's-Bosch naar de Maas bij Crevecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Aanw. 22 Sept. Raming *f* 5350.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Heerenveen, 4 Aug.: 1o. het maken van een steenen waterkuip bij de gasfabriek te Heerenveen; ingek. 8 bilj., als:

J. J. Bouma,		*f* 1443
A. J. Brandsma,		» 1410
J. A. v. d. Sluis,		» 1400
J. G. Brouwer,		» 1200
K. J. de Vroeg,		» 1194
Dorenbosch,		» 1132
G. v. d. Werf,		» 1097
Y. de Jong,		» 1060

gegund.

2o. het maken van een ijzeren gashouder; ingekomen 8 bilj., als:

A. Klönne,		*f* 5000
J. L. Nering Bögel,	te Deventer,	» 4395
M. v. d. Kuijl,	» Slikkerveer,	» 4100
L. J. Enthoven & Co.,	» 's-Hage,	» 3659
F. J. Bijlard,	» Hilversum,	» 3344
W. K. de Jong,	» Heerenveen,	» 2700
F. de Groot,	» idem	» 2960
H. Wagenaar,	» idem	» 2325

gegund.

Kloosterburen, 15 Aug.: het vertimmeren der school te Hornhuizen, met bijlevering van ameublement; minste inschr. was F. Holscher, te Kloosterburen, voor *f* 1520; gegund. Raming *f* 1687.

Zutfen, 17 Aug.: het bouwen van een houtpakhuis, voor de firma G. J. Lijsen; ingek. 5 bilj., als:

G. J. Kerkmeijer,	te Zutfen,	*f* 6058
Gebr. Landeweerd,	» idem	» 5782
H. W. Douwes,	» idem	» 5678
L. Nijland,	» idem	» 5577
A. J. Pasman,	» idem	» 5496

gegund, uitgezonderd verfwerk.

's-Hage, 17 Aug.: 1o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Groningen; ingek. 4 bilj., als:

F. Aberson,	te Steenwijk,	*f* 2723
G. P. v. Erp,	» Groningen,	» 2624
R. C. Kamminga,	» Veendam,	» 2585
D. Suwijn,	» Leeuwarden,	» 2464

2o. het verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Leeuwarden, in 2 perceelen:

	perc. 1	perc. 2
F. Aberson, Steenwijk,	*f* 623	*f* 2433
M. Ferwerda,	515	1689

Ellewoudsdijk, 17 Aug.: het vergrooten van het schoollokaal en bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning, onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; ingek. 5 bilj., als:

J. v. 't Veer,	te Oudelande,	*f* 11,987
Joh. de Vriend,	» Borsele,	» 11,980
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 11,760
J. Rijnberg,	» Ellewoudsdijk,	» 11,654
F. Schijf,	» Ovezand,	» 10,500

Lobit, 18 Aug.: het bouwen van een raadhuis; minste inschr. was J. M. Muskens, te Herwen, voor *f* 4760; gegund.

's-Hage, 18 Aug.: het vervangen der rolbrug aan den Doorslag, gemeente Jutfaas, door eene ijzeren draaibrug, voor de IJsel-stoomtramwegmaatschappij:

hoogste inschr.	J. de Haan, Arnhem,	*f* 15,190
minste »	D. Barneveld, Vreeswijk,	» 14,845

Genemuiden, 18 Aug.: de verbouwing van de school aan den Kamperzeedijk; ingekomen 9 bilj., als:

W. v. d. Werf,	te Kampen,	*f* 5900
J. S. v. d. Werf,	» idem	» 5890
W. Franzen,	» idem	» 5870
W. E. Ruil,	» idem	» 5745
A. v. d. Wetering,	» idem	» 5703
B. Snel,	» idem	» 5700
J. W. v. d. Haar,	» Genemuiden,	» 4700
A. Bekendam,	» idem	» 4579
C. J. v. Dijk,	» idem	» 4425

gegund.

Zutfen, 20 Aug.: het afbreken en wederopbouwen van een pakhuis tegen den oliemolen, nabij de Oostveenschebrug, onder beheer van den architect J. G. Mellink; ingek. 8 bilj., als:

A. W. Welsing,	te Zutfen,	*f* 1936
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 1917
G. J. Koordeman,	» idem	» 1855
R. Meijer,	» Warnsveld,	» 1799
R. v. d. Velde,	» Zutfen,	» 1678.50
G. J. Boesewenkel,	» Brummen,	» 1660
E. Bessem,	» Zutfen,	» 1645
Gebr. Landeweerd,	» idem	» 1639

's-Hage, 20 Aug.: 1o. het stellen van een afsluithek in de Paleisstraat; ingekomen 10 bilj., als:

H. Kortenbach,	te 's-Hage,	*f* 3555
J. Beekman,	» idem	» 2952
W. Franken,	» idem	» 2800
J. A. Wesselingh,	» idem	» 2786
F. P. de Haes,	» idem	» 2444
A. W. v. Rooijen,	» idem	» 2366
A. C. Paardekooper,	» idem	» 2326
W. F. Muuren,	» Delft,	» 2300
Th. J. Mirande,	» 's-Hage,	» 2290
A. Patteel,	» idem	» 2038

2o. het leveren van meubelen voor de school op den Noordwal; ingek. 12 bilj., als:

A. Hendriks,	te 's-Hage,	*f* 2990
F. P. de Haes,	» idem	» 2900
D. Plaat,	» idem	» 2767
W. Franken,	» idem	» 2675
W. T. Gerards,	» idem	» 2630
W. F. Muuren,	» Delft,	» 2600
N. L. Verhoeff,	» 's-Hage,	» 2599
A. C. Paardekooper,	» idem	» 2500
C. Alkemade,	» Noordwijk,	» 2476
J. C. Bernard,	» 's-Hage,	» 2470
P. v. Vliet,	» Woubrugge,	» 2384
P. M. Heemshuizen,	» 's-Hage	» 1750

Heinkenszand, 20 Aug.: het vergrooten der school, aldaar, met 48 leerlingen, onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; ingek. 4 bilj., als:

A. Cornelisse,	te Nieuwdorp,	*f* 5500
G. C. Zaaijer,	» 's-Gravenpolder,	» 5400
M. Weststrate,	» Heinkenszand,	» 4949.70
J. B. Koch,	» idem	» 4600

gegund.

Dordrecht, 20 Aug.: het maken eener beheide fundeering voor het leggen van eene tweede buisleiding, van den watertoren af naar de stad; ingek. 6 bilj.; als:

M. Visser,	te Papendrecht,	*f* 10,500
J. Visser,	» idem	» 9,725
N. Kraus,	» Dordrecht,	» 8,688
G. Schermers,	» Dussen,	» 8,498
Th. Kleijn,	» Sliedrecht,	» 7,448
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 7,380

gegund.

Den Bommel, 21 Aug.: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning in de buurtschap de Zuidzijde, onder beheer van den architect P. J. Houtzagers; ingekomen 7 bilj., als:

W. H. Segboer,	te Fijnaart,	*f* 17,644
C. Tieleman,	» Melissant,	» 16,800
A. de Neef,	» Brielle,	» 16,600
F. J. Knoop,	» Den Bommel,	» 16,449
C. Verboom,	» Numansdorp,	» 16,093
J. P. D. Leeflang,	» N.-Hellevoet,	» 15,789
F. W. v. d. Houwen,	» Rozenburg,	» 15,460

Utrecht, 21 Aug.: Bestek no. 385, het leveren, leggen en verleggen van ijzeren buizen tusschen het stationsemplacement Bokstel en wachtpost no. 39, ten behoeve van den spoorweg van Maastricht naar Breda; ingek. 7 bilj., als:

A. Korteweg,	te Zevenbergen,	*f* 2900
J. A. Groot,	» Nijmegen,	» 2830
A. Geldens,	» Osch,	» 2800
A. Machielse,	» Haartens,	» 2774
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 2760
A. Willaert,	» Bokstel,	» 2760
J. Hillen,	» Grave,	» 2749

Nieuweramstel, 21 Aug.: 1o. het verbouwen der school aan den Amsteldijk; ingekomen 20 bilj., als:

H. Voorthuijsen,	te Amsterdam,	*f* 26,800
H. Wolzak,	» idem	» 26,000
F. Peters,	» idem	» 25,000
Brouwer en Hoogerbeets,	» idem	» 24,724
A. v. Wensveen,	» idem	» 24,440
P. J. de Bruin,	» Nes,	» 24,000
J. C. Rieken,	» Amsterdam,	» 23,874
A. P. Scheepens,	» Nieuweramstel,	» 23,600
G. Woud,	» Amsterdam,	» 23,556
W. L. Leibbrandt,	» idem	» 23,555
A. J. Lient,	» idem	» 22,800
G. Schuwe,	» Nieuweramstel,	» 22,640
L. Kroonen,	» Uithoorn,	» 22,350
P. Pool,	» Amsterdam,	» 22,275
W. J. Okkes,	» idem	» 21,950
G. Slaap,	» idem	» 21,729
L. Brugman,	» idem	» 21,600
J. F. v. Lingen,	» idem	» 21,453
D. Heijink,	» idem	» 20,947
H. de Haan,	» idem	» 19,699

2o. het verbouwen der school aan de Nes; ingek. 6 bilj., als:

C. Wolzak,	te Amstelveen,	*f* 4800
G. Slaap,	» Amsterdam,	» 4398
L. Kroonen,	» Uithoorn,	» 4150
S. v. d. Zeide,	» idem	» 3985
M. Reineveld,	» Mijdrecht,	» 3897
P. J. de Bruin,	» Nes,	» 3850

Rotterdam, 22 Aug.: het bouwen van een paardenslachthuis op het terrein van het openbaar slachthuis, aldaar; ingek. 13 bilj., als:

I. Mook,	te Rotterdam,	*f* 23,766
D. J. Ulenberg,	» idem	» 22,400
C. J. v. Tussenbroek,	» idem	» 21,880
M. v. Linschoten,	» Kralingen,	» 21,675
P. A. A. v. Regenmorter,	» Rotterdam,	» 21,580
G. de Haas & Zn.,	» idem	» 21,350
A. v. d. Spiegel,	» idem	» 20,989
H. v. d. Sande,	» idem	» 19,880
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 19,798
W. G. C. Hilkes,	» Rotterdam,	» 19,420
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 19.374
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 19,343
I. Trinthamer,	» Schiedam,	» 19,073

's-Hage, 22 Aug.: 1o. het verrichten van graaf- en baggerwerk tot verruiming van de Dortsche Kil, langs den rechteroever dier rivier, tusschen de kilometerraaien 125 en 126, onder de gemeente 's-Gravendeel; ingek. 4 bilj., als:

B. Voordendag Az.,	te Dordrecht,	*f* 26,000
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 23,500
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 20,800
D. Volker,	» idem	» 19,000

2o. het verruimen van de vaargeul der rivier de Noord, onder de gemeenten Ridderkerk en Alblasserdam; ingek. 4 bilj., als:

B. Voordendag Az.,	te Dordrecht,	*f* 25,350
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» idem	» 18,380
G. Goedhart,	» idem	» 16,400
D. Volker,	» idem	» 15,000

Bokstel, 22 Aug.: de nadere verbetering van den Esschestroom, tusschen de uitmonding en Esch; ingek. 3 bilj., als:

A. Machielsche,	te Haarlem,	*f* 27,060
M. Crols,	» Geertruidenberg,	» 19,780
K. J. Versteeg,	» Oosterbeek,	» 12,449

gegund.

Rotterdam, 22 Aug.: het bouwen van een pand, ingericht tot werkplaatsen en bovenwoningen, aan de Maaskade, onder beheer van den architect W. Stok; ingek. 10 bilj., als:

H. Verbiest,	te Rotterdam,	*f* 28,973
F. W. Keijser,	» idem	» 22,457
J. Mirande,	» idem	» 20,878
M. J. Taverne,	» 's-Hage,	» 20,806
H. Breur,	» Rotterdam,	» 19,844
W. L. Helmer,	» idem	» 19,760
B. Hooijkaas & Zn.,	» idem	» 19,720
G. J. de Haas & Zn.,	» idem	» 19,591
H. v. d. Sande,	» idem	» 18,943
R. D. Ketelaar,	» idem	» 15.302

Amsterdam, 22 Aug.: het naar aanwijzing uitbaggeren van het marinedok; minste inschr. was B. van den Bos, te Schellinkwoude, voor *f* 10,641.

Delft, 22 Aug.: de levering van 500,000 scherpe patronen no. 10, voor kamerschietcilinders; minste inschr. waren De Beaumont & Soleil, te Maastricht, à *f* 4.64 per 1000 stuks.

Groningen, 22 Aug.: het bouwen van een pakhuis met bovenwoning voor P. van der Tuuk, onder beheer van den architect N. W. Lit; ingek. 18 bilj., als:

H. de Vries,	*f* 4242
B. Wagenaar,	» 4088
J. en L. Boorsma,	» 4059
H. v. d. Nap,	» 3989
A. de Vries,	» 3947
H. Scheltens,	» 3900
T. Y. Jelsma,	» 3865
N. Wieringa,	» 3820
J. G. Fikker,	» 3800
Ph. Hendriks,	» 3767
K. Fekkes,	» 3677
H. Kamps,	» 3619
J. Ibelings,	» 3441
H. de Haan,	» 3430
G. H. Mertens,	» 3325
D. Dooijes,	» 3300
L. Mulder,	» 3288
E. Peters,	» 3197

gegund.

Willemsoord, 22 Aug.: de werkzaamheden en leveranties van een gebouw voor den torpedodienst; ingek. 18 bilj., als:

J. Korff,	*f* 35,800
J. F. Philips,	» 34 800
H. Bakker,	» 34.750
Peeters en Steijaart,	» 34,640
A. Graaff,	» 34,600
Gebr. Boon,	» 34,600
P. Duinker,	» 34,500
A. Vos Rz.,	» 34 100
Gebr. Janzen,	» 34,000
A. Korff,	» 33,800
W. de Jong,	» 33,709
A. Bels,	» 33,400
Gebr. Klein,	» 32,600
De Waard en Wijker,	» 31,600
J. Giltjes,	» 31,400
P. Spruit,	» 31,321
J. Th. Moorman,	» 30,000
Gebr. Moorman,	» 29,900

Haarlem, 23 Aug.: het maken van eene melkinrichting aan den Kloppersingel, onder beheer van den architect G. H. Möller; minste inschr. was B. Hagen, te Haarlem, voor *f* 5430.

Noordhorn. 23 Aug.: het bouwen van een nieuwe boerderij voor A. Iwema Sr., onder beheer van den architect R. Veldhuis, te Hoogkerk; ingek. 22 biljetten waarvan het hoogste was *f* 12,450
het laagste van R. Meenen, te Ezinge, » 8,692

Arnhem, 24 Aug.: 1o. het vervangen van 4 houten door ijzeren draaibruggen over het Apeldoornsche kanaal; minste inschr. was R. Hunse Jr., te Assen, voor *f* 19,463.

2o. het vernieuwen van de brug over de Nettelhorsterlaak, bij Lochem; minste inschr. was W. Kloosterman, te Leerdam, voor 7779.

Arnhem, 24 Aug.: 1o. het aanvullen van de kolk binnen den zomerdam even boven de steenfabriek op de Stadswaarden, 2o. het rioleeren en egaliseeren van 2 perceelen bezuiden die fabriek; ingek. 8 bilj., als:

A. Jas,	te Arnhem,	*f* 18,860
H. A. Pouwens,	» Westpannerden,	» 18,600
J. v. Tol,	» Arnhem,	» 18,590
W. M. Nijenes,	» idem	» 18,543
J. H. Hoijink,	» Pannerden,	» 18,387
M. P. Vale,	» Arnhem,	» 15,175
J. B. Beijer,	» Elst,	» 10,820
J. v. Workum,	» Elden,	» 5,787

Zwolle, 24 Aug.: het verhoogen van den oostelijken kanaaldijk van het buitenkanaal te Ommen, tusschen den stroomduiker en de rivier de Vecht, benevens het maken van een steenen duiker in genoemden kanaaldijk; ingekomen 6 bilj., als:

J. Nuis,	te Avereest,	*f* 390
E. A. de Groot,	» Ommen,	» 376.40
J. Hesselink,	» idem	» 371
G. Casper,	» idem	» 344.90
H. H. Haverkort,	» Ambt-Hardenb.,	» 318
H. Holtvont,	» Ommen,	» 299
Raming		» 420

Amsterdam. Het bouwen van eene bewaarschool voor Ned.-Israëlietische minvermogenden, op 17 dezer aanbesteed, is gegund aan W. Greeve, te Buiksloot, voor *f* 66,500.

NB. De inschrijvingen zijn in het voorgaand nommer opgenomen.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 1 SEPTEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 3 Sept.

Vucht, te 11 uren, door het voorloopig best. van den polder Bergenshuizen, in het koffiehuis Het Bijltje: het maken van een waterkeerenden dijk, lang p. m. 4500 M¹, van den Staatsspoorweg 's-Bosch—Bokstel bij het wachthuis no. 47 af, tot aan den straatweg van Vucht naar Helvoort. Inl. bij den secretaris-penningmeester J. B. Lathouwers, te Vucht. Biljetten inzenden uiterlijk 10 uren.

Heerde, te 12 uren, door het gemeentebest., bij den logementhouder J. Boeve: 1o. de verbouwing van de school te Heerde tot een raadhuis; 2o. de bouw van een brandspuithuisje in het dorp Heerde. Inl. bij den architect De Groot, te Apeldoorn.

Heerde, te 12 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente, bij J. Boeve: eenige vertimmering in het kerkgebouw. Inl. bij den opzichter De Ruiter, aldaar.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 44 perceelen.

Vucht, te 3 uren, door het best. van den dorpspolder van Vucht, in het koffiehuis Het Bijltje: het afbreken van de bestaande- en het maken eener nieuwe afsluiting in den steenen duiker nabij het fort Isabella. Inl. bij Th. J. Klompers Jr., te 's-Bosch.

Dinsdag, 4 Sept.

Zevenbergen, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Hôtel de l'Ancre: het herstellen van dijken en waterleidingen, die veranderd zijn bij den aanleg van den thans vervallen spoorweg Zevenbergen—Moerdijk. Inl. bij den hoofdopzichter voor de domeinen P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter Van Oosterhout, te Moerdijk.

Nijmegen, te 1 uur, in het geërfdenhuis vau het polderdistrict Circul-van-de-Ooi: 1o. de levering, vóór Nov. '83, van circa 700 stère grint; 2o. het maaien van riet en strooisel; 3o. het knoten van wilgeboomen; 4o. het reinigen der tochtslooten.

Woensdag, 5 Sept.

Gouda, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren en maken van 355 M² gecreosoteerd dennenhouten bestrating. Monsters liggen aan de Stadstimmerwerf. Biljetten inzenden 4 Sept., te 5 uren, ter secretarie.

Donderdag, 6 Sept.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: 1o. het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van gronden op den Zuidwal; 2o. het doen van herstellingen aan de bekleedings- of voormalige vestingmuren, van den Grooten Hekel tot en met een gedeelte van het bastion Oranje; 3o. het doen van herstellings- en verfwerken aan de boterhal met bovenlokalen, het centraal politiebureau met bovenwoning en het hoekhuis daarneven. Inl. bij den gemeentearchitect J. M. Nabbe. Aanw. 4 Sept., van no. 1 en 2 te 10, van no. 3 te 2 uren.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van baggerwerk in de Keulsche Vaart, in Noordholland, behoorende tot de werken van de vaart tusschen Amsterdam en Vreeswijk. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem. Raming *f* 950.

Warnsveld, te 11 uren, in De Pauw: eenige verbouw aan 2 woonhuizen van Schaap. Inl. bij den architect D. Lijsen, te Zutfen. Aanw. 4 Sept., te 2 uren.

Harlingen, te 1 uur, door burg. en weth.: verschillende herstellingen aan den Leeuwarder—Harlinger trekweg. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 3 Sept., te 10 uren, te beginnen bij het Franekerend, aldaar.

Vrijdag, 7 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan aan het gebouw van het prov. best.: het maken van Vilvoordsche steenglooiing tegen den zuidwestelijken oever der haven te Moerdijk. Inl. bij den hoofdingenieur te 's-Bosch, bij den ingenieur De Jong van Beek en Donk, te Breda en bij den opzichter Fischer, te Moerdijk. Raming *f* 4020.

Kats, te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Leendert-Abrahampolder, bij Wed. Tazelaar: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, steenglooiing- en andere werken aan dien polder. Aanw. 3 Sept., te 10 uren. Raming *f* 11,574.30.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het verrichten van herstellingen aan afscheidsmuren enz. aan 's Rijks werf te Amsterdam.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken en opstellen van 2 verplaatsbare houten ziekenbarakken. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Amsterdam, te 1 uur, door den architect C. A. Rombach Cz., in De Roode Leeuw: het bouwen van een winkelhuis met bovenwoningen aan de Kalverstraat, hoek Klooster, no. 214, aldaar.

Dordrecht, te 1 uur, door dijkgraaf en hoogheemraden der Vier-Polders, in Koophandel-en-Zeevaart: het leveren van 1200 M³ grint, op verschillende wegen dier polders.

Delft, 's avonds 7 uren: de bouw van een woon- en pakhuis, aan het Achterom (hoek Zuiderstraat), aldaar, voor G. Heesterman. Inl bij den architect G. van der Kaaden, aldaar. Aanw. 3 en 4 Sept., van 9—12 en van 2—5 uren.

Klundert, door J. Timmers: het maken der gebouwen, een gemetselden schoorsteen, machinefundeeringen enz., benoodigd voor den bouw eener stoom-olie- en bloemfabriek. Aanw. 5 Sept., te 11 uren.

Zaterdag, 8 Sept.

Bingerden, te 11 uren, in het logement Het Wapen van Bingerden: het herstellen en verbouwen van een woonhuis »Zandveld", te Angerloo.

Maandag, 10 Sept.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen eener steenen schutsluis, ter vervanging van de bestaande schutsluis no. 1 van het zijkanaal naar de Maas in Limburg. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 3 Sept. Raming *f* 29,000.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van koloniën: de levering in 5 perceelen, van:

1e perceel, verzinkt ijzerdraad no 11;
2e en 3e » ijzeren telegraafpalen, model-Henley;
4e en 5e » ijzeren haakvormige isolatordragers.

Kampen, te 3 uren, op het raadhuis: 1o. Bestek no. 16, het bouwen van 152 M. kaaimuur langs den Burgel, aan den Vloeddijk; 2o. Bestek no. 17, het bouwen van een schoolgebouw voor 384 leerlingen. Aanw. 3 Sept., te 1½ uren.

Arnhem, door het best. van het St.-Petersgasthuis: het doen van eenige herstellingen aan de krib- en oeverwerken beneden Candia en voor de Scherpenkamp, langs den linker- en rechteroever van den Nederrijn. Aanw. 6 Sept., aan de Scherpenkamp.

Dinsdag, 11 Sept.

Gorichem, te 10 uren, op het bureau der genie: het doen van voorzieningen aan gebouwen van het fort bij Everdingen, en het aanbrengen van rakken en maken van een zolder in de artillerieloods van het fort bij de Nieuwesteeg, onder beheer der genie. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar. Raming *f* 1300. Biljetten inzenden 10 Sept., vóór 3 uren, op het bureau der genie.

Neede, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school en onderwijzerswoning in de buurtschap Loohuizen, gemeente Neede. Aanw. op den dag der besteding te 9 uren.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 79, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 2o. Bestek no. 80 het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 3o. Bestek no. 81, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Almeloo—Salzbergen en Zuidooster); 4o. Bestek no. 387, het maken van de uitbreiding van de herstellingswerkplaats voor den dienst der telegraphie op het station Utrecht. Inl. aan het centraalbureau. Aanw. 4 Sept., te 11 uren.

Sneek, te 2 uren, door burg. en weth.: het dempen van het vaarwater De Pollen en Potterszijlen, aldaar, waarbij rioleering, bestrating en verdere werken. Inl. bij den gemeentearchitect.

Nederhorst-den-Berg, te 2 uren, door burg. en weth.: eenige verbouwing van de openbare school en reparatie der onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeenteopzichter A. Flipse, te Weesp.

Woensdag, 12 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van werken tot voorziening van den rechteroever der Maas in de gemeente Itteren, tusschen de kilometerraaien 18 en 19. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te Vucht en bij den opzichter Willems, te Maastricht. Aanw. 5 Sept. Raming *f* 17,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de aanleg van eene kade met grintweg door den Rossemschen overlaat genaamd het Klooster, onder de gemeente Rossem, tusschen de kilometerraaien 68 en 69 der herziene rivierkaart. Aanw. 5 Sept. Raming *f* 22,960.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van 1o. eene partij ijzeren gewalste platen, 2o. eene partij ijzeren klinknagels.

Donderdag, 13 Sept.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het directiegebouw: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud, tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken. Aanw. 7 en 10 Sept., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van het schilderwerk in de Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam. Aanw. 6 Sept., te 10 uren. Raming *f* 27,800.

Vrouwepolder, te 4 uren, door het gemeentebest.: het verrichten van eenige veranderingen en verbeteringen aan de gemeenteschool. Aanw. 6 Sept., te 4 uren.

Maandag, 17 Sept.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: de levering van de, gedurende '84, voor den dienst der gemeente benoodigde steenkolen.

Donderdag, 20 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een stel houten ebdeuren voor de Noordzeesluizen te IJmuiden, met het maken van houten kappen op de reservedeuren en het inrichten der bestaande bergplaats te Velzen voor houten deuren. Aanw. 13 Sept. Raming *f* 14,040.

Zaterdag, 22 Sept.

Retranchement, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van

een keiweg, beginnende van den grintweg (zoogenaamden Braamdijk), loopende door de kom der gemeente Retranchement, tot op 60 M. van den duiker, gelegen onder den Boerendam. Aanw. 8 Sept, te 2 uren.

Maandag, 24 Sept.

Kampen, te 1 uur, door het best. van den grintweg van Kampen naar Genemuiden, op het raadhuis: de levering van p. m. 300,000 straatklinkers en het maken van p. m. 3900 M² nieuwe bestrating, benevens p. m. 1300 M² oude bestrating, in den Nieuweweg, nabij Kampen. Aanw. 22 Sept., te 3 uren.

Dinsdag, 25 Sept.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—86) der als zeewering dienende voormalige vestingwallen te Delfzijl, behoorende tot de zeewerken in Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, te Groningen en bij den opzichter Stratingh, te Delfzijl. Aanw. 18 Sept. Raming ƒ 1060 per jaar.

Donderdag, 27 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den stoomwatermolen te Schellinkwoude. Aanw. 20 Sept.

Vrijdag, 28 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der watervrijmaking van 's Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4. van 's-Bosch naar de Maas bij Crevecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Aanw. 22 Sept. Raming ƒ 5350.

Dinsdag, 2 Oct.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Nederlandsch Koffiehuis: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers en het uitvoeren van eenige daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling F. W. van Gendt J.Gz., te Arnhem, den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

's-Hage, 24 Aug.: 1o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Amsterdam; ingek. 5 bilj., als:

W. v. Dijk,	te Jutfaas,	ƒ 1280
K. Moen,	» Purmerend,	» 1250
K. Snijders de Vogel,	» Schiedam,	» 1177
P. v. Essen,	» Houtrijk-en-Polanen,	» 1164.80
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 1096

2o. het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Rotterdam; ingek. 3 bilj., als:

W. v. Dijk,	te Jutfaas,	ƒ 1060
L. Ezerman,	» Zutfen,	» 954
G. J. Huurman,	» Deventer,	» 934

Kapelle, 24 Aug.: het herstellen en vernieuwen, benevens het onderhoud tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken van den Willem-Annapolder; ingek. 15 bilj., als:

J. Kole,	te Hansweerd,	ƒ 9540
L. v. Popering,	» Bruinisse,	» 9500
J. Lindenbergh,	» Wemeldinge,	» 9448
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 9320
G. Bolier,	» Scherpenisse,	» 9280
C. Bolier,	» Bruinisse,	» 9240
L. de Bart,	» Hoedekenskerke,	» 9050
M. de Vriend,	» Borsele,	» 9000
J. de Jonge,	» Biezelinge,	» 8970
J. Leis,	» 's-Heer-Arendsk.,	» 8826
C. de Wilde,	» Kattendijke,	» 8740
C. D. Bolier,	» Scherpenisse,	» 8725.70
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 8694
A. Vermorken,	» Hontenisse,	» 8384
P. J. Visser,	» Hansweerd,	» 8350

gegund.

Leeuwarden, 24 Aug.: het maken van een dam door de Blokhuisgracht te Staveren, behoorende tot de havenwerken in Friesland; ingek. 3 bilj., als:

W. B. Mulder,	te Hindeloopen,	ƒ 5478
H. L. Cusveller,	» Staveren,	» 4794
A. S. Kuperus,	» idem	» 4740
Raming		» 5000

Nijmegen, 25 Aug.: het bouwen van eene tuinmanswoning te Berg-en-Dal, onder beheer van den architect D. Geijsbeek Molenaar; ingek. 6 bilj., als:

Hezeman,	te Nijmegen,	ƒ 6279
Grandjean,	» idem	» 5800
Mulder,	» Arnhem,	» 5445
N. v. Eck,	» Nijmegen,	» 4698
W Braam,	» Beek,	» 4150
F. M. Teeuwissen,	» St.-Anna,	» 4135

Haarlem, 25 Aug.: het bouwen van tien woningen voor gehuwde militairen, benevens van eene waschplaats met twee woningen voor waschbazen, op het kazerneterrein aan de Kleverlaan bij Haarlem; ingek. 11 bilj.; hoogste inschr. was S. B. Peijra, Haarlem, ƒ 47,000
minste inschr. E. M. Rood, 's-Hage, » 44,400
Raming » 40,600

Utrecht, 25 Aug.: 1o. het maken van gebouwen en inrichtingen en het aanleggen van het terrein ten dienste der gemeentereiniging; ingek. 11 bilj., als:

R. Pisa,	te Utrecht,	ƒ 87,497
F. W. v. Vloten,	» idem	» 85,749
G. J. v. Vloten,	te Utrecht,	ƒ 84,887
W. A. G. Jansen,	» idem	» 82,738
A. J. v. Manen,	» idem	» 79,800
G. Keij,	» Rotterdam,	» 79,300
H. Vermeer,	» Utrecht,	» 79,000
J. A. v. Straaten	» idem	» 78,935
A. C. Vink,	» idem	» 76,873
J. v. Schaik,	» idem	» 76,410
J. H. de Vos,	» idem	» 75,870

gegund.

2o. het vernieuwen en herstellen van schoeiingen en kaaimuren, werftrappen enz. en het aanleggen van keerpalen bij bruggen; ingek. 3 bilj., als:

G. Beemer,	te Utrecht,	ƒ 7900
J. Radix,	» Woerden,	» 7678
J Krachten,	» Utrecht,	» 6943

gegund.

3o. het maken, leveren en stellen van ameublement voor de school 1e soort aan den Draaiweg; ingek. 7 bilj., als:

G. Kühne,	te Utrecht,	ƒ 5752
E. Nahuijsen,	» idem	» 5650
J. C. Opsteegh,	» Dordrecht,	» 5487
J. J. Rijnders,	» Utrecht,	» 5294
J. Krap,	» idem	» 5080
J. v. Schaik,	» idem	» 4968
J. J. Welsink,	» Woerden,	» 4945

Wegens verleend ontslag aan J. J. Welsink, gegund aan J. van Schaik.

Hummeloo-en-Keppel, 27 Aug.: 1o. het verbouwen van school no. 1 te Hummeloo; ingek. 6 bilj., als:

G. Rozier,	te Gendringen,	ƒ 7333
D. J. Vinkenborg,	» Deutichem,	» 7093
H. M. Berendsen,	» Keppel,	» 6973
F. T. Maandag,	» Deutichem,	» 6724
J. Kaufman.	» Keppel,	» 6638
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 5989

2o. idem van school no. 2 te Laagkeppel; ingek. 7 bilj., als:

M. Gieskens,	te Gendringen,	ƒ 3250
J. Kaufman,	» Keppel,	» 2543
F. T. Maandag,	» Deutichem,	» 2528
D. J. Vinkenborg,	» idem	» 2511
H. M Berendsen,	» Keppel,	» 2279
M. H. Baank,	» Laagkeppel,	» 2098.98
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 2079

3o. idem van school no. 3 te Hoogkeppel; ingek. 8 bilj., als:

M. Gieskens,	te Gendringen,	ƒ 3550
B. v. Raaij,	» Weel,	» 3147
F. T. Maandag,	» Deutichem,	» 2849
D. J. Vinkenborg,	» idem	» 2815
J. Kaufman,	» Keppel,	» 2580
H. M. Berendsen,	» idem	» 2447
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 2439
M. H. Baank,	» Keppel,	» 2222.22

4o. idem van school no. 4 te Drempt; ingek. 7 bilj., als:

A. v. Raaij,	te Weel,	ƒ 10,116
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 9,389
B. Heitink en Willemsen,	» Angerloo,	» 9,316
H. M. Berendsen,	» Keppel,	» 8,914
J. Kaufman,	» idem	» 8,684
A. Klanderman,	» Brummen,	» 8,456
S. Dekker,	» Doesburg,	» 8,196

Massa ingekomen 4 bilj., als:

B. v. Raaij,	te Weel,	ƒ 22,617
H. M. Berendsen,	» Keppel,	» 20.523
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 19,849
J. Kaufman,	» Keppel,	» 19,440

Amsterdam, 27 Aug.: Bestek no. 316, het maken van een ijzeren wegbrug over den N. H. S. S. en het goederenstation aan de Nieuwe Vaart te Amsterdam, tegenover de Czaar-Peterstraat; ingekomen 5 bilj., als:

G. D. v. Doorn,	te Amsterdam,	ƒ 14,600
H. Dalhuisen,	» Kampen,	» 14,500
H. J. Meekers,	» Amsterdam,	» 13,989
Société anonyme de Travaux Dyle et Bacalan, te Parijs, bij Enthoven domicilie,	» idem	» 13,599
L. J. Enthoven & Co.,	» 's-Hage,	» 13,499
Begrooting		» 12,500

Drumpt, 27 Aug.: het maken van een gegoten-ijzeren duiker met schuif, ter vervanging van den steenen duiker, door den Drumptschen dijk bij Thedingswaard, onder beheer van den architect C. v. Weerden, te Tiel; ingek. 7 bilj., als:

Penn & Bauduin,	te Dordrecht,	ƒ 1240
J. v. Helmond,	» Wamel,	» 875
J. de Weijer,	» Tiel,	» 772
E. v. Zetten,	» idem	» 724
A. F. Koch,	» idem	» 716
J. v. Alphen,	» idem	» 699
J. v. d. Zijp,	» idem	» 698

gegund aan J. v. Alphen.

's-Bosch, 28 Aug.: 1o. het over eene lengte van 1240 M. verdiepen der Pettelaarsche Vaartgraaf (in 2 perceelen); aannemer Ger. van den Berg, te Rosmalen, voor ƒ 645.

2o. het over eene lengte van p. m. 200 M. verdiepen der Oude-Dommel; aannemer L. Kafferman, te Orten, voor ƒ 159.

3o. het over eene lengte van 66 M. verbreeden en verdiepen van de zoogenaamde Leidingsloot langs den Singel en de Vierhond, genaamd de Bleekveldjes, nabij de schutsluis; aannemer L. den Otter, te Dungen, voor ƒ 75.

4o. het over eene lengte van 1185 M. verdiepen der Dungensche Vaartgraaf (in 2 perceelen); aannemer L. den Otter, te Dungen, voor ƒ 765.95.

Prinsenhage, 28 Aug.: het afbreken en wederopbouwen van een woonhuis, onder beheer van den bouwkundige A. C. Buijzerd; ingekomen 5 bilj., als:

J. Dielen,	te Prinsenhage,	ƒ 4047
A. Sprangers,	» idem	» 3930
A. Dirven,	» idem	» 3893
A. v. Dongen,	» idem	» 3885
F. P. v. d. Heuvel,	» idem	» 3746

gegund.

Utrecht, 28 Aug.: 1o. Bestek no. 388, het maken van eene brug met 130 openingen, elk wijd 4.78 M., over de Beersche-Maas, in den spoorweg 's-Bosch—Nijmegen, met bijbehoorende werken; ingek. 18 bilj.; als:

B. H. Clercx,	te Bokstel,	ƒ 42,000
J. A. v. d. Eerden Wzn.,	» idem	» 41,500
J. Smit VII,	» Slikkerveer,	» 39,000
J. de Haan,	» Arnhem,	» 38,600
Gebr. Lensink,	» idem	» 38,400
A. Willaert,	» Bokstel,	» 37,000
G. J. Groot en J. Knoops,	» St.-Anna b/Nijm.,	» 36,990
G. H. v. d. Heijden,	» Arnhem,	» 36,400
J. Monster Jzn.,	» Puttershoek,	» 36,000
J. H. Mölleken,	» Grave,	» 35,500
J. v. Oijen Pzn.,	» Schijndel,	» 35,400
A. Geldens,	» Osch,	» 35,360
P. v. d. Koolwijk,	» Nijmegen,	» 35,000
G. J. v. Erp,	» 's-Bosch,	» 34,690
J. Hillen,	» Grave,	» 34,600
H. Hendriks,	» Osch,	» 34,365
P. W. v. Hattum,	» Tuil,	» 31,890
G. Schermers,	» Dussen,	» 30,800

2o. Bestek no. 389, het leveren van ijzeren balken, dwarsliggers met verbindingsdeelen, hoek- en plaatijzer:

	ijzeren balken	dwarsliggers	onderlegplaten	klemplaten	veerringen	klembouten	hoekijzer	plaatijzer
R. S. Stokvis & Zn.,	ƒ 17,290.—	ƒ 3,853.20	ƒ 800.—	ƒ 204.80	ƒ 64.—	ƒ 320.—	ƒ 1115.54	ƒ 2405.40
Geveke & Co., Amsterdam,	15,986.—	3,340.—	460.—	244.—	40.—	315.—	870.—	2176.—
Dikema & Chabot, Rotterdam,	15,610.40	4,056.—	580.—	420.—	320.—	140.—	1157.10	2152.20
Gebr. Van der Vliet, Amsterdam,	15,590.64	37,670.68	1760.—	640.—	38.59	250.50	938.67	2197.78

A. & V. Hallot, Leuven, gezamenlijk voor ƒ 33,578.

's-Hage, 29 Aug.: het dempen en rioleeren van eenige slooten achter het Korte-Groenewegje; ingek. 4 bilj., als:

F. v. d. Vlugt,	te 's-Hage,	ƒ 25,500
J. de Bruijn,	» idem	» 18,555
P. Kraaijenveld,	» idem	» 18,200
G. Keij,	» Rotterdam,	» 17,700

Hei-en-Boekop, 29 Aug.: het veranderen der openbare school, aldaar; ingek. 15 bilj., als:

Van den Berg,	te Hagestein,	ƒ 4900
J. A. Dumoulin,	» Vianen,	» 4725
L. v. Nugteren,	» idem	» 4530
J. de Zeeuw v. Wel,	» Leerdam,	» 4450
L. Hortensius,	» IJselmonde,	» 4380
W. J. Meilink,	» Tul-en-'tWaal,	» 4379
Joh. Witkamp,	» Vianen,	» 4300
A. C. Poot,	» Vianen,	» 4294
Corn. Sprong,	» Hei-en-Boekop,	» 4283.48
A. Kooiman Az.,	» Leksmond,	» 4250
Joh. Hoogendoorn,	» Vianen,	» 4200
P. de Kok,	» Giesendam,	» 4074
D. J. de Klein,	» Hei-en-Boekop,	» 3996
J. Schouten,	» Vianen,	» 3899
H. Krul,	» Schoonerwoerd,	» 3679

gegund.

's-Hage, 29 Aug.: het maken van gebouwen en eenige andere werken op de stations Lage-Zwaluwe, Hooge-Zwaluwe, Waspik, Hoogevaart en Waalwijk, voor het gedeelte Zwaluwe—Baardwijk van den spoorweg Zwaluwe—'s-Bosch; ingek. 6 bilj., als:

C. Meijers,	te 's-Hage,	ƒ 389,999
A. Vos Rz.,	» Helder,	» 387,250
G. W. v. Hezewijk,	» Heumen	» 386,140
J. J. v. Sluisdam,	» Dordrecht,	» 382,300
J v. Groenendael,	» Numem,	» 378,935
L. Kalis, Lz.,	» Slïedrecht,	» 374,800

Maastricht, 29 Aug.: de levering aan de gemeente van 100,000 KG. magere steenkolen;

minste inschr. was Ed. de Ras, te Vierlingsbeek, à *f* 5.95 per 1000 KG.

Wageningen, 29 Aug.: perc. 1, brug over de Dijkgraaf; perc. 2, verf-, timmer- en reparatiewerk benevens het bouwen van een slaapkamer aan het Dijkstoelhuis.

		perc. 1	perc. 2
P. de Leeuw,	Wageningen,	*f* 849	*f* 524
J. Radstake,	idem	1067	411.94
J. Haar Hz.,	idem		588
Wed H. de Vries	idem	988	537
H. A. J. Popping,	idem	890	585
A. de Leeuw,	idem	1077	449
J. W. Welgraven,	idem	703	
R. F. Drijver,	idem		502.50

2 dagen beraad.

Rotterdam, 29 Aug.: het maken van een gebouw voor kantoren, berg- en werkplaatsen en bovenwoningen, ten dienste der drinkwaterleiding, aan het Haringvliet z/z. naast het Stadstimmerhuis, te Rotterdam; ingekomen 14 bilj.. als:

F. W. v. Vloten,	te Utrecht,	*f* 34.497
H. Lagerwaard,	» Rotterdam,	» 31,248
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 29,443
P. G. Winters,	» Kralingen,	» 28,629
J. A. N. Lucas,	» L.-Zwaluwe,	» 28,589
B. H. Beijderwellen,	» Rotterdam.	» 28.241
G. de Haas & Zn.,	» idem	» 27.572
H. v. d. Sande,	» idem	» 27,435
W. G. C. Hilkes,	» idem	» 26 960
G. P. Bastiaanse,	» idem	» 26,900
J. Mook,	» idem	» 26.881
W. L. Helmer,	» idem	» 26,498
P. A. A. v. Regenmorter,	» idem	» 25.570
W. F. Muuren,	» Delft,	» 24,866

Kapelle a/d. IJsel, 29 Aug.: het maken van eene kapitale bouwmanswoning, met hooiberg enz., in den polder Prins-Alexander, voor Mr. P. D. Kley; ingek. 16 bilj., als:

J. A. Remmers, Rotterdam,	*f* 22,222.22
Ego Blok Az., Vlaardingen,	» 15,480
J. de Jongh, Gouda,	» 15.218
D. Groenewegen, Nootdorp,	» 14,995
J. Balm, Leidschendam,	» 14,770
L. Gesman, Oudshoorn,	» 14.625
W. de Jongh, Gouda,	» 14,621
G. en S. Bodegraven, Nieuwkoop,	» 14,600
J. Spruit & Co., Kralingen,	» 13,298
L. Luijendijk, Nieuwerkerk a/d. IJsel,	» 13.099
P. Vermeer, Gouda,	» 13,084
C. v. Leeuwen, Nieuwerkerk a/d. IJsel,	» 12,999.99
W. F. Muuren, Delft,	» 12,920
J. v. d. Broek, Zevenhuizen,	» 12,890
T. v. Winkelhof, Ouderkerk a/d. IJsel,	» 12,565
A. Luijendijk, Waddinksveen,	» 12.480

Middelburg, 30 Aug.: het verrichten van eenig buitenverfwerk, benevens eenige binnenschilder- en behangwerken aan en in verschillende gebouwen onder het beheer der Godshuizen; ingekomen 6 bilj., als:

H. Barto,	te Middelburg,	*f* 724
A. Sprink,	» idem	» 698
H. Pietersen,	» Nieuwland,	» 690
Sterk & Zn.,	» Middelburg,	» 683
J. S. Lenselink,	» idem	» 636
C. J. Geldof,	» idem	» 516

Westervoort, 30 Aug.: het vergrooten der kerk en het bouwen van een nieuwen toren aan de kerk der parochie van den H. Werenfridus, onder beheer van den architect G. te Riele Wz., te Deventer; ingek. 12 bilj., als:

Th. Putman,	te Arnhem,	*f* 15,450
B. Bolder,	» idem	» 15,100
W. A. R. Kok,	» idem	» 14,961
J. Rodenrijs,	» Wormerveer,	» 14,480
J. v. Groenendael,	» Nunhem,	» 12,537
Th. Nieuwboer,	» Balk,	» 12,240
L. Hasselbach Jr.,	» Arnhem,	» 11,571
A. IJ. Hagen,	» Wateringen,	» 11,500
E. v. d. Woerd,	» Deventer,	» 11,450
A. v. Leeuwen,	» Wijk-bij-Duurstede,	» 11,260
Alb. v. Raaij,	» Ulft,	» 11.111
W. Bloem,	» Renkum,	» 10,700

gegund.

Schiedam, 30 Aug.: het bouwen van een barak voor besmettelijke zieken, achter het ziekenhuis; minste inschr. was K. Snijders de Vogel, te Schiedam, voor *f* 4615, aan wien het werk is gegund.

Arnhem, 31 Aug.: het bouwen van eene schutsluis in het Apeldoornsche kanaal, met bijbehoorende werkzaamheden, onder de gemeente Heerde; minste inschr. was P. van de Koolwijk, te Nijmegen, voor *f* 61,600.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 8 SEPTEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 10 Sept.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen eener steenen schutsluis, ter vervanging van de bestaande schutsluis no. 1 van het zijkanaal naar de Maas in Limburg. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Raming *f* 29,000.

Ammersooi, te 10 uren, door den pastoor Schuurs, bij Van den Berg: het afbreken en wederopbouwen van het achtergedeelte van zijne pastorie. Inl. bij den architect L. Derks, te 's-Bosch.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van koloniën: de levering in 5 perceelen, van:

1e perceel, verzinkt ijzerdraad no 11;
2e en 3e » ijzeren telegraafpalen, model-Henley;
4e en 5e » ijzeren haakvormige isolatordragers.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene openbare lagere school 3e klasse voor meisjes in de Van-Oldenbarneveldtstraat bij de 1e Hugo-de-Grootstraat. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Kampen, te 3 uren, op het raadhuis: 1o. Bestek no. 16, het bouwen van 152 M. kaaimuur langs den Burgel, aan den Vloeddijk; 2o. Bestek no. 17, het bouwen van een schoolgebouw voor 384 leerlingen.

Lutkewierum, te 4 uren: het slatten der vaart bij Lutkewierum, lang 1100 M. Aanw. te 2 uren.

Wijtgaard, bij J. Roorda: het verrichten van baggerwerk, ter lengte van p. m. 80 M., in de Wijtgaardervaart, langs den opslag van aarde bij Wijtgaard. Aanw. te 10 uren.

Arnhem, door het best. van het St.-Petersgasthuis: het doen van eenige herstellingen aan de krib- en oeverwerken beneden Candia en voor de Scherpenkamp, langs den linker- en rechteroever van den Nederrijn.

Dinsdag, 11 Sept.

Gorichem, te 10 uren, op het bureau der genie: het doen van voorzieningen aan gebouwen van het fort bij Everdingen, en het aanbrengen van rakken en maken van een zolder in de artillerieloods van het fort bij de Nieuwesteeg, onder beheer der genie. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, aldaar. Raming *f* 1300. Biljetten inzenden 10 Sept., vóór 3 uren, op het bureau der genie.

Neede, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener school en onderwijzerswoning in de buurtschap Loohuizen, gemeente Neede. Aanw. op den dag der besteding te 9 uren.

Hoogeveen, door G. Warmolts, te Noordsche Schout: het bouwen van een winkel, woonhuis enz. Inl. bij den architect H. Hoegsma, te Hoogeveen.

Leeuwarden, te 12 uren, ten gemeentehuize van Leeuwarderadeel: het verrichten van eene belangrijke verbouwing der openbare lagere school te Wirdum (dorp). Inl. bij den gemeenteopzichter Wesselius, te Huizum.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van 875 HL. Roerkachelkolen, ten dienste van het gemeentebestuur.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 79, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 2o. Bestek no. 80 het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Luik-Limburg); 3o. Bestek no. 81, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten. (Vernieuwingsfonds Almeloo—Salzbergen en Zuidooster); 4o. Bestek no. 387, het maken van de uitbreiding van de herstellingswerkplaats voor den dienst der telegraphie op het station Utrecht. Inl. aan het centraalbureau.

Sneek, te 2 uren, door burg. en weth.: het dempen van het vaarwater De Pollen en Potterszijlen, aldaar, waarbij rioleering, bestrating en verdere werken. Inl. bij den gemeentearchitect.

Nederhorst-den-Berg, te 2 uren, door burg. en weth.: eenige verbouwing van de openbare school en reparatie der onderwijzerswoning. Inl. bij den gemeenteopzichter A. Flipse, te Weesp.

Genemuiden, in het Hotel De Pauw: het leveren van kerkbanken, in 2 perceelen, voor de in-aanbouw-zijnde kerk der Herv. gemeente, aldaar. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, te Zwolle.

Woensdag, 12 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van werken tot voorziening van den rechteroever der Maas in de gemeente Itterer., tusschen de kilometerraaien 18 en 19. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te Vucht en bij den opzichter Willems, te Maastricht. Raming *f* 17,300.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de aanleg van eene kade met grintweg door den Rossemschen overlaat genaamd het Klooster, onder de gemeente Rossem, tusschen de kilometerraaien 68 en 69 der herziene rivierkaart. Raming *f* 22,960.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van 1o. eene partij ijzeren gewalste platen, 2o. eene partij ijzeren klinknagels.

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het baggeren van de Gasthuishaven, de Weeshuishaven, de vaart langs de stadswerkplaats en de sloot achter de Diakeniewoningen, in 2 perceelen. Biljetten inzenden ter secretarie, vóór 11 uren. Aanw. 10 Sept., te 10 uren.

Hoorn, te 1 uur, door den aannemer A. Vos Rz., in het Hotel Noordholland: 1o. het verf-, glas- en behangwerk; 2o. het stukadoorwerk aan de gebouwen en andere werken op de stations Hoorn en Avenhorn van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Inl. in de aannemerskeet te Hoorn.

Zutfen, te 5 uren, door D. Spanjer: het bouwen van een pakhuis op perceel 2 van het bouwterrein aan de Noorderhaven, aldaar. Bestek en teekening liggen in het Hotel De Prins. Inl. bij den architect J. Uiterwijk Wz., aldaar.

Leerdam, door A. & A. H. van Leer: het schilder-, stukadoor- en zink- en loodgieterswerk van eene in-aanbouw-zijnde dubbele villa, aldaar, en van een schoolgebouw met onderwijzerswoning, te Oosterwijk, bij Leerdam, in 6 perceelen.

Donderdag, 13 Sept.

Orten, te 10½ uren, door het best. van den polder Van der Eigen, bij A. Broeren: 1o. gewoon beslagwerk langs den Maasdijk onder Orten, Rosmalen en Hintam, ter oppervlakte van 2967.75 M²; 2o. franco leveren op de terp bij het stoomgemaal te Orten van 168 M³ steenpuin; 3o. leggen eener puinglooiing over eene oppervlakte van 764 M², met levering van palen en latten. Inl. bij den polderopzichter L. Vos, te Orten.

Bronbeek (bij Arnhem), te 12 uren, door den commandant van het Koloniaal Militair Invaliedenhuis: de levering van 140.000 KG. vette steenkolen, ten dienste van genoemd huis.

Dreumel, te 2 uren, door het polderbest., bij C. G. Storij: de levering van de benoodigde hoeveelheid steenkolen, olie en vet, voor de stoomwatermachine.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het directiegebouw: het herstel, de vernieuwing en het onderhoud, tot 30 April '84, van de aarde-, kram-, rijs- en steenglooiingwerken. Aanw. 10 Sept., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het verrichten van het schilderwerk in de Rijksmuseumgebouwen te Amsterdam. Raming *f* 27,800.

Vrouwepolder, te 4 uren, door het gemeentebest.: het verrichten van eenige veranderingen en verbeteringen aan de gemeenteschool.

Vrijdag, 14 Sept.

Velzen, te 12 uren, door het best. van den Zuidwijkermeerpolder, in het Hotel-Appeldoorn: het maken van eene zandkisting in de ringkade van genoemden polder, ter lengte van 400 M. Inl. bij den polderopzichter J. J. Mulder, te Velzen.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz.: het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Utrecht, in 3 perceelen. Raming: perc 1 *f* 2270, perc. 2 *f* 1190, perc. 3 *f* 600.

Amsterdam, te 1 uur, door den architect C. A. Bombach Cz., in De Roode Leeuw: het verbouwen van een perceel aan de Egantiersgracht, no. 9.

Abkoude, te 4 uren, in de christelijke school: het veranderen van het bestaande en het bijbouwen van een nieuw schoollokaal. Inl. bij den architect E. G. Wentink, te Schalkwijk. Aanw. te 12 uren.

Overschie, te 6 uren, door het best. van den polder Oostabt, bij J. Braat: de levering van steenkolen voor het stoomgemaal van den polder.

Zaterdag, 15 Sept.

Vollenhove, te 12 uren, door A. Baron Sloet van Oldruitenborgh, bij J. Seidel: het bouwen van een woonhuis met schuur te Ambt-Vollenhove, met bijlevering der materialen. Bestekken verkrijgbaar bij J. Seidel en den opzichter A. Spit, aldaar.

Leeuwarden, door burg. en weth.: 1o. te 1 uur, het maken van eene overdekte vischmarkt; 2o. te 1½ uren, het maken van schoolbanken en ander schoolmeubilair. Biljetten inzenden 14 Sept., voor 's avonds 8 uren.

Reedersteeg, ter secretarie van Reede: de levering van 23.000 beste getrokken straatklinkers, franco vóór 29 Sept. op den loswal te Dieren.

Maandag, 17 Sept.

Leeuwarden, te 10 uren, aan den Arendstuin: het maken van bergplaatsen voor voertuigen enz. te Leeuwarden, onder het beheer der genie te Zwolle. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Zwolle en den opzichter van fortificatiën, te Leeuwarden. Raming *f* 1000.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: de levering van de, gedurende '84, voor den dienst der gemeente benoodigde steenkolen.

Zutfen, te 12 uren, in het Bornhof: o. a. de levering van brandstoffen.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het verdiepen der Noorderhaven; 2o. het leveren van eenige gegoten-ijzerwerken ten dienste der afwateringsriolen.

Dieren, te 1 uur, door den architect Brink Evers, namens J. van den Berg, in het Hotel-Westhoff: het bouwen van een heerenhuis aan den Rijksweg te Ellekom, met levering der materialen. Biljetten inzenden vóór 12 uren, bij den architect te Ellekom. Aanw. te 11 uren.

Dinsdag, 18 Sept.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 390, het maken en herstellen van eenige werken tot beveiliging van den spoorweg tusschen Utrecht en Bokstel. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectieingenieur F. Sassen, te 's-Bosch. Aanw. 13 Sept., te 11 uren, te beginnen bij den Ortenscheweg.

Woensdag, 19 Sept.

Batmen, te 12 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande school en het bouwen van eene school voor 240 kinderen, met bergplaatsen, privaten, meubelen enz. Inl. bij den architect H. van Harte Mz., te Deventer. Aanw. te 10 uren.

Urk, door burg. en weth.: eene belangrijke aanbouwing der openbare school in die gemeente. Aanw. door den bouwkundige A. de Boer van der Ley, te Urk, 18 Sept.

Donderdag, 20 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een stel houten ebdeuren voor de Noordzeesluizen te IJmuiden, met het maken van houten kappen op de reservedeuren en het inrichten der bestaande bergplaats te Velzen voor houten deuren. Aanw. 13 Sept. Raming *f* 14,040.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 400 kinderen met onderwijzerswoning, op een perceel weiland aan de verlengde Dwarsstraat. Aanw. 2 dagen voór de besteding.

Zaandam, te 2 uren, door het kerkbest. der R.-K. parochie H. Maria Magdalena, te 't Kalf, gemeente Zaandam, in 't Vergulde Paard: het maken van een kerkhof en aanhoorende werken. Inl. bij den architect A. C. Bleijs, Haarlemmer-Houttuinen, te Amsterdam. Aanw. 18 Sept., te 10 uren.

Vrijdag, 21 Sept.

Vlachtwedde, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene nieuwe school met 2 lokalen en een onderwijzerswoning te Sellingen. Aanw. 18 Sept., te 11 uren.

Zaterdag, 22 Sept.

Retranchement, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een keiweg, beginnende van den grintweg (zoogenaamden Braamdijk), loopende door de kom der gemeente Retranchement, tot op 60 M. van den duiker, gelegen onder den Boerendam.

Maandag, 24 Sept.

Kampen, te 1 uur, door het best. van den grintweg van Kampen naar Genemuiden, op het raadhuis: de levering van p. m. 300 000 straatklinkers en het maken van p. m. 3900 M² nieuwe bestrating, benevens p. m. 1300 M² oude bestrating, in den Nieuweweg, nabij Kampen. Aanw. 22 Sept., te 3 uren.

Dinsdag, 25 Sept.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—86) der als zeewering dienende voormalige vestingwallen te Delfzijl, behoorende tot de zeewerken in Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, te Groningen en bij den opzichter Stratingh, te Delfzijl. Aanw. 18 Sept. Raming *f* 1060 per jaar.

Donderdag, 27 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den stoomwatermolen te Schellinkwoude. Aanw. 20 Sept.

Vrijdag, 28 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der watervrijmaking van 's Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4. van 's-Bosch naar de Maas bij Crevecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Aanw. 22 Sept. Raming *f* 5350.

Maandag, 1 Oct.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van de vaartuigen en al hetgeen verder behoort bij het materieel der Nederlandsch-Belgische veren op de Maas in Limburg, van 1 Jan '84—31 Dec. '86, voor gemeenschappelijke rekening der Nederlandsche en Belgische Regeeringen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 24 Sept. Raming *f* 1700 per jaar.

Dinsdag, 2 Oct.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Nederlandsch Koffiehuis: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers en het uitvoeren van eenige daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling F. W. van Gendt J.Gz., te Arnhem, den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Woensdag, 3 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen van den Rijksoeverberm van den polder het Kraaiennest, gelegen aan den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, van buitengewone winterschade. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en den opzichter Bäumer, te Werkendam. Aanw. 26 Sept.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken tot voltooiing van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de S.S. te Hoorn. Aanw. 25 en 26 Sept., te 11 uren, aanvangende te Purmerend. Raming *f* 22,500.

Vrijdag, 5 Oct.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het bouwen van eene wachterswoning bij de draaibrug in den straatweg naar Nieuw-Schoonebeek over het kanaal van Koeverden naar de Pruisische grens, in de richting van Alte-Picardie. Aanw. 4 Oct. Raming *f* 1280.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Groningen, 24 Aug.: 1o. het afbreken van eene schuur en het bouwen van pakhuizen met bovenwoningen, aan het Schuitendiep, de Walstraat en Bleekersgang te Groningen, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 14 bilj., als:

H. J. Morak,	te Groningen,	*f* 13,419
J. J. Walker,	» idem	» 13,248
J. Werkman,	» idem	» 13,200
H. J. Menge,	» idem	» 13,194
J. Poelman,	» idem	» 12,980
B. de Jong,	» idem	» 12,589
H. Janssen,	» idem	» 12,538
J. Ibelings,	» idem	» 12,439
D. Dooijes,	» idem	» 12,400
K. Fekkes,	» idem	» 12,389
J. de Vries,	» idem	» 11,909
E. Peters,	» idem	» 11,777
T. Y. Jelsma,	» idem	» 11,647
D. Dalmolen,	» idem	» 11,233

gegund.

2o. het doen van eenige vertimmering in en aan eene behuizing aan den Singel te Groningen, lett. B. no. 102; ingekomen 6 bilj., als:

E. Peters,	te Groningen,	*f* 1100
J. J. Walker,	» idem	» 994
J. Ibelings,	» idem	» 928
T. Y. Jelsma,	» idem	» 867
H. J. Morak,	» idem	» 792
D. Dalmolen,	» idem	» 783

gegund.

Haren, 29 Aug.: het bouwen van eene nieuwe voorbehuizing met daarachter te maken schuur, op een nieuw terrein, onder beheer van den architect J. Siccama, te Leek; ingekomen 21 bilj.; als:

T. Roelfsema,	te Groningen,	*f* 7210
K. Fekkes,	» idem	» 6621
J. Boorsma,	» idem	» 6583
Kasper Lents,	» Ruischebrug,	» 6199
H. Moorma,	» Bedum,	» 6150
H. Kamps,	» Groningen,	» 6149
J. Ibeling,	» idem	» 6055
T. Bos,	» Bedum,	» 6034
T. Jelsema,	» Groningen,	» 5999
A. Sikkens,	» Noordlaren,	» 5980
A. v. Dijken,	» Haren,	» 5975
P. Post,	» Ten Post,	» 5938
G. Huizinga,	» Zuidhorn,	» 5842
H. Steenstra,	» Zuidlaren,	» 5686
L. Dekker,	» Bedum,	» 5600
L. Los,	» idem	» 5596
H. Nieland,	» Warfum,	» 5558
A. Homan.	» Haren,	» 5553
H. de Haan,	» Groningen	» 5492
D. Kooi,	» Zuidhorn,	» 5490
A. Benninga,	» Bedum	» 5220

gegund.

Hoogezand, 29 Aug.: het ver- en aanbouwen der Westerbroekster school; ingek. 5 bilj., als:

J. G. Boorsma, en L. G. Boorsma,	te Groningen,	*f* 7349
J. E. Wolrich en H. Wolrich,	» Hoogezand,	» 7200
H. Waslander en N. J. Mulder,	» Noordbroek,	» 7142
J. Buurke en N. J. Mulder,	» idem	» 6964
K. Lentz en K. J. Emmelkamp,	» Ruischebrug,	» 6666

Amsterdam, 31 Aug.: het bouwen van een pakhuis op de Handelskade te Amsterdam, onder beheer van de architecten W. van Lookeren Campagne & E. Confeld von Felbert; ingek. 18 bilj., als:

E. R. Kuipers,	te Nieuweramstel,	*f* 399,000
J. Koster,	» Amsterdam,	» 374,880
Gebr. Van Berkum,	» idem	» 373,000
De Kruijff en Schouten,	» idem	» 372,000
H. R Hendriks,	» Osch,	» 367,980
De Zwaan en Koper,	» Amsterdam,	» 367,367
K. J. B. v. Damme,	» idem	» 367,000
H. v. Rijn,	» Naarden,	» 346,750
D. R. v. Dartelen,	» Amsterdam,	» 342,719
W. L. Leibbrandt,	» idem	» 337,574
A. J. v. Liempt,	» idem	» 334,900
D. Zuiderhoek,	» idem	» 329,800
R. Kroon en W. Goedkoop,	» idem	» 329,447
L. Brand en Seret,	» Giesendam,	» 328,483
S. H. Fernim,	» Amsterdam,	» 322,968
S. Wit,	» Oterleek,	» 322,200
Peeters en Roelofsen,	» Amsterdam,	» 316,616
B. v. Buuren,	» idem	» 309,600

Kedichem, 31 Aug.: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning te Oosterwijk, onder die gemeente; gegund aan A & A. H. van Leer, te Leerdam, voor *f* 14,849.

Winschoten, 31 Aug.: het stichten van een fabrieksgebouw voor zuivelbereiding, voorgebouw met woning, stoomschoorsteen, brandstoffenloods enz., voor de Oldambster zuivelfabriek; ingek. 7 bilj., als:

H. Strating,	te Oudepekela,	*f* 12,222
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 11,595
O. Bos,	» Beerta,	» 10,777.59
J. IJzer,	» Winschoten,	» 10,236
P. Ravensberg,	» idem	» 9,980
G. Heinkens,	» idem	» 9,480
K. de Grooth,	» idem	» 9,187

gegund.

's-Bosch, 31 Aug.: het onder profiel herstellen en verbeteren van een gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg; minste inschr. was G. J. van Erp, te 's-Bosch, voor *f* 6460.

Amsterdam, 1 Sept.: het sloopen van 2 pakhuizen aan het Gedempte Spui en aldaar bouwen van 2 winkelhuizen, onder beheer van den architect J. H. T. Löning; ingekomen 35 bilj., als:

J. A. Haak,	*f* 29,800
J. Lokhorn,	» 28,000
Peters en Roelofsen,	» 25,790
H. J. Haandriksman,	» 24,998
B. Starink,	» 24,800
K. J. B. v. Damme,	» 24,500
P. Groenhof en A. G. Haak,	» 24,250
J. Nomes Pzn.,	» 23,970
B. P. Wijsman,	» 23,848
J. A. Huij,	» 23,811
G. Woud,	» 23,782
Gebr. v. Berkum,	» 23,700
C. v. d. Brand en H. Hoften,	» 23,178
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	» 23,068
P. J. v. Workum,	» 22,800
J. Bulterman & Co.,	» 22,200
J. F. Jansen,	» 22,190
C. J. Maks,	» 21,980
J. P. Rieken,	» 21,900
B. v. Buuren,	» 21,400
G. Boom,	» 20,975
C. v. Beemdelust,	» 20,849
H. Rietsnijder en Zn.,	» 20,750
Brouwer en Hoogerbeets,	» 20,490
J. v. Voorthuizen,	» 19,990
W. J. Okkes,	» 19,990
J. Poot,	» 19,990
J. Daverman en H. A. Dijksterhuis,	» 19,375
W. L. Leibbrandt,	» 19,087
W. H. Struijs en Gemke,	» 19,000
E. A. Helle en C. Kosters,	» 19,000
L. Kroonen, Uithoorn,	» 18,940
A. Aalders, (op voorwaarde)	» 18,560
H. A. Grijpink firma Gebr. Brugman,	» 18,263
W. H. Hikke,	» 16,939

Het werk is gegund aan H. A. Grijpink firma Gebr. Brugman.

Breda, 1 Sept.: het bouwen van een heerenhuis, onder beheer van den architect J. M. Marijnen; ingek. 7 bilj., als:

H. v. d. Sande,	te Rotterdam,	*f* 19,610
C. v. Dongen,	» Breda,	» 19,428
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 18,667
W. Dirven,	» Prinsenhage,	» 17,978
A. Dielen,	» Breda,	» 17,542
J. J. Vermeulen,	» idem	» 17,520
A. Verhagen & Zn.,	» idem	» 17,087

Vlissingen, 1 Sept.: het maken van 7 woningen achter den Nieuweweg, aldaar; ingek. 7 bilj., als:

Jeras & Zn.,	te Middelburg,	*f* 25,760
C. A. Goethals,	» idem	» 24,900
C. Meijers,	» 's-Hage,	» 24,794
H. P. v. d. Ree,	» Middelburg,	» 24,684
C. Maters,	» Vlissingen,	» 24,370
D. Bijl,	» idem	» 18,500
P. Monjé,	» idem	» 18,495
Raming		» 17,000

Zaamslag, 1 Sept.: het verrichten van werken tot verdediging van den vooroever van den calamiteusen polder Margareta; minste inschr. was P. A. van de Velde, te Neuzen, voor *f* 6848.

's-Bosch, 3 Sept.: het bouwen van 32 wachtershuizen langs de spoorlijn Zwaluwe—'s-Bosch, voor de aannemers Van Haaren & Wiegerink; gegund aan de eenige inschrijvers Lucas & Zn., te Zwaluwe, voor *f* 103,900.

Amsterdam, 3 Sept.: voor de levering van verschillende benoodigdheden aan het departement van Koloniën waren o. a. minste inschr.: verfwaren, C. F. Fleumer, te Amsterdam, *f* 446.25.

spijkers. nagels en houtschroeven, D. S. M. Kalker, idem, *f* 234.41;

zeildoek, J. van Eden Jr. & Zn., Krommenie *f* 20,475;

plaat-, staaf- en bandijzer, Dikema & Chabot, Rotterdam, *f* 1837.69;

200,000 Waalklinkers, J. Verwaaijen Dzn., Arnhem, *f* 498.

Heerde, 3 Sept.: 1o. het veranderen der oude school in een raadhuis, en het amoveeren en wederopbouwen van een brandspuithuisje:

	Raad-huis	Brandspuit-huisje	Massa
J. C. Flik, Zwolle,	*f* 8997	*f* 797	*f* 9794
J. Westerink, Epe,			9625
H. v. d. Bold, Apeldoorn,		597	8979
G. Radstaak, idem	8330	570	8900
J. v. d. Braak, idem			8335
H. Mouw, idem			7923
L. IJzerman, Heerde,	7477	545	7777
H. ten Have, idem	7025	494	7519
H. J. Eikelboom, Apeldoorn,	7089	698	7389
D. v. Zalk, Heerde,		494	
F. W. Geurden, Apeldoorn,	6900	360	7230

gegund aan F. W. Geurden, te Apeldoorn.

2o. eene verbouwing in de Hervormde kerk aldaar; ingek. 5 bilj., als:

J. v. d. Broek,	te Apeldoorn,	*f* 400
H. Mouw,	» idem	» 389
H. J. Eikelboom,	» idem	» 382
L. IJzerman,	» Heerde,	» 345
H. ten Have,	» idem	» 321

gegund.

Vucht, 3 Sept.: het maken van een waterkeerenden dijk, lang 4500 M¹, in den polder Bergenshuizen; ingekomen 4 bilj., als:

L. den Otter, Den Dungen,	1e Bestek	*f* 9640,
	2e Bestek	*f* 9240.
G. W. v. Hezewijk, Heumen,	1e Bestek	*f* 8727,
	2e Bestek	*f* 8889.
M. Krols, Geertruidenberg,	1e Bestek	*f* 7965,
	2e Bestek	*f* 8785.
K. J. Versteeg, Oosterbeek,	1e Bestek	*f* 7478,
	2e Bestek	*f* 7458.
Begrooting volgens het	1e Bestek	*f* 7390
	2e »	» 7340

Het werk volgens het 2e Bestek zal gegund worden.

Vucht, 3 Sept.: het afbreken van de bestaande- en het maken eener nieuwe afsluiting in den steenen duiker nabij het fort Isabella, voor den Dorpspolder; ingek. 6 bilj., als:

Adr. Schellekens,	te Vucht,	*f* 788
L. Frankefort,	» 's-Bosch,	» 675
A. J. D. Hermsen,	» idem	» 659
J. A. Lathouwers,	» Vucht,	» 655
J. Pijnenburg,	» idem	» 645
C. v. d. Brugge,	» idem	» 578.50

gegund.

Gouda, 5 Sept.: het maken van 355 M² bestrating van gecreosoteerd dennenhout; ingek. 9 bilj., als:

H. Deegen Jr.,	te Dordrecht,	*f* 3683
W. Bokhoven,	» Gouda,	» 3428
P. A. Burghout,	» idem	» 3420
Th. W. Bonte,	» Amersfoort,	» 3390
J. de Jong,	» Gouda.	» 3370
C. P. W. Dessing,	» idem	» 3350
H. J. Nederhorst,	» idem	» 3333
W. C. Reuhl.	» idem	» 2869
G. H. Lodders,	» Hendrik-Ido-Ambacht,	» 2598

Warnsveld, 6 Sept.: eene verbouwing aan 2 woonhuizen, onder beheer van den architect D. Lijsen; ingek. 7 bilj., als:

G. J. Kerkmeijer,	te Zutfen,	*f* 1427
H. W. Douwes,	» idem	» 1422
Gebr. Landeweerd,	» idem	» 1402.60
L. Nijland,	» idem	» 1352.10
R. v. d. Velde,	» idem	» 1305.10
H. J. Bessem,	» idem	» 1144
M. Meijer,	» Warnsveld,	» 1080

gegund.

Harlingen, 6 Sept.: het uitvoeren van verschillende herstellingen aan den Leeuwarder-Harlinger Trekweg; ingek. 9 bilj., als:

Wed. T. Kerkhoven,	te Harlingen,	*f* 3433
W. Bonnema,	» idem	» 3180
J. Huisman,	» idem	» 2798
Gebr. Schaafsma,	» idem	» 2779
J. de Jong,	» Midlum,	» 2769
Joh. Langenhorst,	» Harlingen,	» 2720
Nijdam,	» Tjumarum,	» 2700
G. Anema,	» Midlum,	» 2660
Joustra,	» Baard,	» 2494
Raming		» 2931

Doesburg. Het heiwerk, voor de versterking der schipbrug, aldaar, ten dienste der Geldersche Stoomtramwegmaatschappij, is gegund aan H. de Goede, te Doesburg en H. J. Masselink, te Deutichem, voor *f* 7215.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 15 SEPTEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 17 Sept.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: de levering van de, gedurende '84, voor den dienst der gemeente benoodigde steenkolen.

Zutfen, te 12 uren, in het Bornhof: o. a. de levering van brandstoffen.

Groningen, te 12³/₄ uren, door burg. en weth.: 1o. het verdiepen der Noorderhaven; 2o. het leveren van eenige gegoten-ijzerwerken ten dienste der afwateringsriolen.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 10 schoolkachels met pijpen en schermen.

Dieren, te 1 uur, door den architect Brink Evers, namens J. van den Berg, in het Hotel-Westhoff: het bouwen van een heerenhuis aan den Rijksweg te Ellekom, met levering der materialen. Biljetten inzenden vóór 12 uren, bij den architect te Ellekom.

Dinsdag, 18 Sept.

Leeuwarden, te 10 uren, aan den Arendstuin: het maken van bergplaatsen voor voertuigen enz. te Leeuwarden, onder het beheer der genie te Zwolle. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te Zwolle en den opzichter van fortificatiën, te Leeuwarden. Raming *f* 1000.

Rotterdam, te 12 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van Schieland, in het Gemeenlandshuis: het maken van een rietbeslag op de binnentaluds van den hulpboezem van Schieland. Inl. bij den fabrieklandmeter van Schieland.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: 1o. Bestek no. 390, het maken en herstellen van eenige werken tot beveiliging van den spoorweg tusschen Utrecht en Bokstel. Inl. aan het centraalbureau en bij den sectie-ingenieur F. Sassen, te 's-Bosch.

Leiden, te 2 uren, in het café-Eigenzorg: het afbreken en weder-opbouwen van het perceel aan de Haarlemmerstraat no. 239. Inl. bij den architect P. G. Lancel, Haarlemmerstraat no. 267.

Woensdag, 19 Sept.

Batmen, te 12 uren, door burg. en weth.: het afbreken der bestaande school en het bouwen van eene school voor 240 kinderen, met bergplaatsen, privaten, meubelen enz. Inl. bij den architect H. van Harte Mz., te Deventer. Aanw. te 10 uren.

Hoogkerk, te 2 uren, door burg. en weth.: de ver- en aanbouw der openbare lagere school te Hoogkerk. Inl. bij den architect W. van der Heide, te Groningen. Aanw. van 12½ tot 1 uur.

Urk, door burg. en weth.: eene belangrijke aanbouwing der openbare school in die gemeente. Aanw. door den bouwkundige A. de Boer van der Ley, te Urk, 18 Sept.

Donderdag, 20 Sept.

's-Bosch, te 10 uren, door burg. en weth.: het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van gronden op den Zuidwal. Inl. bij den gemeentearchitect J. M. Nabbe, aldaar. Aanw. 19 Sept., te 10 uren. Biljetten inzenden 19 Sept., vóór 2 uren, op het raadhuis. (Herbesteding.)

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken en inhangen van een stel houten ebdeuren voor de Noordzeesluizen te IJmuiden, met het maken van houten kappen op de reservedeuren en het inrichten der bestaande bergplaats te Velzen voor houten deuren. Raming *f* 14,040.

Schiedam, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor 400 kinderen met onderwijzerswoning, op een perceel weiland aan de verlengde Dwarsstraat. Aanw. 2 dagen vóór de besteding.

Muiderberg, te 12 uren, door J. Stokker, in café Nooit Gedacht: het bouwen van een hotel en café te Muiderberg. Inl. bij de architecten Jan Springer en Johan Stillmann, te Amsterdam.

Bingerden, te 12 uren, door burg. en weth. van Angerloo: het maken van 2 schuurtjes bij de onderwijzerswoning te Giesbeek en Lathum. Aanw. 17 Sept., te 2½ uren, te beginnen bij de onderwijzerswoning te Giesbeek. Biljetten inzenden 19 Sept. op het gemeentehuis.

Groningen, te 12³/₄ uren, door burg. en weth.: 1o. het maken en leveren van schoolmeubelen enz. voor het in aanbouw-zijnd schoolgebouw bij de kweekschool voor onderwijzeressen; 2o. het maken en leveren van gordijnen voor hetzelfde schoolgebouw; 3o. het leveren van kachels met toebehooren voor hetzelfde schoolgebouw. Biljetten inzenden 19 Sept., op het raadhuis.

Zaandam, te 2 uren, door het kerkbest. der R.-K. parochie H. Maria Magdalena, te 't Kalf, gemeente Zaandam, in 't Vergulde Paard: het maken van een kerkhof en aanhoorende werken. Inl. bij den architect A. C. Bleijs, Haarlemmer-Houttuinen, te Amsterdam. Aanw. 18 Sept., te 10 uren.

Driesum, te 4 uren, bij Joh. F. Zwart: het slechten van een slatwal aan het Nieuwe Kanaal onder Zwaagwesteinde, lang 225 M. Bestek ligt bij J. W. Druijff, te Driesum.

Vrijdag, 21 Sept.

Vlachtwedde, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene nieuwe school met 2 lokalen en een onderwijzerswoning te Sellingen. Aanw. 18 Sept., te 11 uren.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: het storten van zand op 's Rijks werf, aldaar. Aanw. 17 Sept., te 10 uren.

Delft, te 11 uren, door dijkgraaf en hoogheemraden van Delfland, in het Gemeenlandshuis: de levering van: 1o. 800,000 KG. of 400 last zuilenbazalt (kopstukken); 2o. 800,000 KG. of 400 last idem lange zuilen; 3o. 400 M³ grove puin; 4o. diverse rijsmaterialen; 5o. 10,000 bos riet. Inl. bij den fabrieklandmeter J. P. van den Berg Jz., te Delft.

Zutfen, te 2 uren, ten gemeentehuize: de levering van: 1o. Belgische of Duitsche keien voor eene bestrating van 1760 M² oppervlakte, bij voorkeur in afmetingen van ¹⁰/₁₆ of ¹²/₁₄ cM. kopvlak; 2o. 328,000 beste harde, eenigszins getrokken straatklinkers; 3o. 625 str. M. beste harde, dubbel-verglaasde Engelsche-ijzeraarden rioolbuizen, waarvan 450 M¹ wijd 0.25 M. en 200 M¹ wijd 0.20 M. Inl. bij den gemeentearchitect F. H. van Etteger.

Zaterdag, 22 Sept.

Heusden, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van het waterschap De Hooge Maasdijk van Stad-en-Lande van Heusden, bij H. Mourik: 1o. het met met riet en rijshout beslaan der dijken, over eene lengte van ruim 2500 M¹, in 5 perceelen; 2o. het maken en leveren van 500 dijkshorden, in 4 perceelen; 3o. het leveren van 6000 bos bladriet, 400 bos Geldersch rijs, 600 bos bleeslatten, in 2 perceelen.

Retranchement, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van een keiweg, beginnende van den grintweg (zoogenaamden Braamdijk), loopende door de kom der gemeente Retranchement, tot op 60 M. van den duiker, gelegen onder den Boerendam.

Bierum, te 4 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de openbare lagere school te Krewerd, benevens de levering van 32 nieuwe banken in die school. Inl. bij den architect B. Wiersema, te Bierum. Aanw. te 2 uren.

Maandag, 24 Sept.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: het uittrekken van oude-, het leveren en inheien van nieuwe palen, en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan aanlegplaatsen van de havens en langs de rivier binnen de gemeente Dordrecht, met de levering der materialen. Aanw. 20 Sept., te 2 uren, te beginnen aan het bureau der gemeentewerken.

Kampen, te 1 uur, door het best. van den grintweg van Kampen naar Genemuiden, op het raadhuis: de levering van p. m. 300,000 straatklinkers en het maken van p. m. 3900 M² nieuwe bestrating, benevens p. m. 1300 M² oude bestrating, in den Nieuweweg, nabij Kampen. Aanw. 22 Sept., te 3 uren.

Zeist, te 2 uren, door burg. en weth.: het afbreken der oude- en het maken eener nieuwe loopbrug aan den Waterigeweg.

Dinsdag, 25 Sept.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—86) der als zeewering dienende voormalige vestingwallen te Delfzijl, behoorende tot de zeewerken in Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, te Groningen en bij den opzichter Stratingh, te Delfzijl. Aanw. 18 Sept. Raming *f* 1060 per jaar.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende behoeften, voor den dienst der artillerie (pyrotechnische werkplaats) te Soerabaia over 1884 suppletoir.

Woensdag, 26 Sept.

Arnhem, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in De Harmonie: het bouwen van kazernen c.a. voor 1½ bataljon infanterie, te Arnhem. Inl. bij genoemden ingenieur. Raming *f* 423,000.

Donderdag, 27 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den stoomwatermolen te Schellinkwoude. Aanw. 20 Sept.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. de levering en opstelling van eene oliegasfabriek (systeem Julius Pintsch), tot het voortbrengen van lichtgas voor circa 400 lichten, met inbegrip van alle benoodigde gasleidingen, ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik. Aanw. 17 Sept., te 1 uur. Raming *f* 8660; 2o. het maken, opstellen en in gangbaren toestand opleveren van eene inrichting tot stoomwaterverwarming, benevens waterleiding, stoomkokerij en stoomwasscherij, ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik, in 5 perceelen. Aanw. 17 Sept., te 1 uur. Raming *f* 56,337.

Vrijdag, 28 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der watervrijmaking van 's Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4. van 's-Bosch naar de Maas bij Crevecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Aanw. 22 Sept. Raming *f* 5350.

Delftshaven, te 11 uren, door de directie van de straatwegen tusschen Rotterdam en Delftshaven en tusschen Delftshaven en Schiedam, in het café Belvedère: het vijfjarig onderhoud van bovengenoemde straatwegen. Inl. bij den secretaris der directie P. van Staveren, te Delftshaven. Aanw. 25 Sept., te 11 uren, aanvangende aan de Bonte-Paal, nabij Rotterdam.

Zaterdag, 29 Sept.

Krimpen a/d. IJsel: 1o. het verhoogen van het zoogenaamde Polders-dijkje of den veerdam naar en over de Sliksloot; 2o. het bouwen eener brug over de Sliksloot, ter vervanging van het aldaar bestaande veer, in 2 perceelen en in massa.

Maandag, 1 Oct.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van de vaartuigen en al hetgeen verder behoort bij het materieèl der Nederlandsch-Belgische veren op de Maas in Limburg, van 1 Jan. '84—31 Dec. '86,

voor gemeenschappelijke rekening der Nederlandsche en Belgische Regeeringen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 24 Sept. Raming ƒ 1700 per jaar.

Dinsdag, 2 Oct.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Nederlandsch Koffiehuis: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers en het uitvoeren van eenige daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling F. W. van Gendt J.Gz., te Arnhem, den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Woensdag, 3 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen van den Rijksoeverberm van den polder het Kraaiennest, gelegen aan den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, van buitengewone winterschade. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en den opzichter Bäumer, te Werkendam. Aanw. 26 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van 9 kribben en van glooiingen van 4 op 1 aan 10 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel bij Westervoort, tusschen de kilometerraaien 1 en 3 Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Ramaer, te Kampen. Aanw. 26 Sept. Raming ƒ 12,450.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken tot voltooiing van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de S.S. te Hoorn. Aanw. 25 en 26 Sept., te 11 uren, aanvangende te Purmerend. Raming ƒ 22,500.

Donderdag, 4 Oct.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene bergloods voor eene stoomloskraan te IJmuiden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en den ingnieur Blom, te Amsterdam. Aanw. 27 Sept. Raming ƒ 2980.

Vrijdag, 5 Oct.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het bouwen van eene wachterswoning bij de draaibrug in den straatweg naar Nieuw-Schoonebeek over het kanaal van Koeverden naar de Pruisische grens, in de richting van Alte-Picardie. Aanw. 27 Sept. Raming ƒ 1280.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het leveren en verwerken van steenslag op den weg van Goor naar de Geldersche grenzen, behoorende tot de groote wegen in Overijsel. Aanw. 28 Sept., te 1 uur, aanvangende te Diepenheim. Raming ƒ 2465.

Maandag, 8 Oct.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van den Oudelandschen zeedijk en van de hoofden beoosten de Goereesche haven. Aanw. 1 Oct. Raming ƒ 34,550.

Dinsdag, 16 Oct.

Zaltbommel, te 12 uren, door den dijkstoel van Bommelerwaardboven-den-Meidijk, in het Stadskoffiehuis: eerst in massa, daarna in perceelen: de levering der voor den dienst 1883/'84 benoodigde noodmaterialen, als: palen, Hollandsch en Geldersch rijshout.

Woensdag, 17 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz: het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, met eenig rijswerk aan den linkeroever, beneden de Vergulde-Hand, tot vorming van bsplaats, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Aanw. 3 en 10 Oct., te 12 uren, uitgaande van het hoofd te Vlaardingen. Raming ƒ 70,800.

Op later te bepalen datum.

Winsum, bij den logementhouder Draisma: het maken van een grintweg tusschen Winsum en Waekens, ter lengte van 2043 M. Aanw. 20 Sept., te 10 uren.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Amsterdam, 7 Sept.: het maken en opstellen van twee verplaatsbare houten ziekenbarakken; ingek. 13 bilj., als:

J. F. v. Lingen, voor iedere houten barak ƒ 12,050; te zamen		ƒ 24,100
G. Slaap,		» 19,948
Brouwer en Hoogerbeets,		» 18.918
P. v. Beemdenlust,		» 18,540
H. J. en G. Haandriksman,		» 18,250
A. J. v. Liemt,		» 17,950
G. Woud,		» 17,771
H. L. Leibbrandt,		» 17,374
W. Coppée, Houtrijk-en-Polanen,		» 17,123
Gebr. Diepenbroek, Nieuweramst.,		» 16,624
A. v. Wensveen,		» 16,540
P. v. Vliet, Uithoorn,		» 15,610
S. Wit Jz., Oterleek,		» 14,470

's-Bosch, 7 Sept: het maken van Vildvoordsche steenglooiing tegen den zuidwestelijken oever der haven te Moerdijk, behoorende tot de havenwerken in Noordbrabant; minste inschr. was M. van Houweningen, te Sliedrecht, voor ƒ 3650.

Kats, 7 Sept.: het uitvoeren van werken ten behoeve der waterkeering van den calamiteusen Leendert-Abrahampolder; ingek. 13 bilj., als:

J. de Rijke,	te Bruinisse,	ƒ 11,800
H. C. v. d. Ende,	» Zierikzee,	» 11,750
B. den Exter v. d. Brink,	» Krabbendijke,	» 11,464
L. Schrier,	» Kolijnsplaat,	» 11,410
P. Verburg,	» idem	» 11,090
A. Vernorken,	» Hontenisse,	» 10,990
C. D. Bolier,	» Scherpenisse,	» 10,890
G. Bolier,	» idem	» 10,860
D. Bolier,	» Rilland-Bath,	» 10,850
J. v. d. Bant,	» Wissekerke,	» 10,850
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 10,645
C. Bolier Cz.,	» idem	» 10,600
P. v. d. Berge, gegund.	» Colijnsplaat,	» 10,600

Delft, 7 Sept.: de bouw van een woon- en pakhuis met bijbehoorende werken, op een stuk open grond gelegen aan het Achterom, op den hoek van de Zuiderstraat te Delft, met bijlevering van alle daartoe benoodigde materialen, arbeidsloonen, hulpmiddelen, transporten, steigeringen enz., onder beheer van den architect G. van der Kaaden Gz.; ingek. 12 bilj., als:

G. A. Bastiaanse,	te Rotterdam,	ƒ 17,430
F. P. de Haas,	» 's-Hage,	» 13,929
W. N. v. Ipenburg,	» Delft,	» 13,717.17
J. C. Bernard,	» 's-Hage,	» 13,695
W. P. Teeuwisse,	» idem	» 13,400
Gebr. J. J. en J. Lucas,	» Delft,	» 13,360
P. v. Dijk,	» idem	» 13,354
W. F. Muuren,	» idem	» 12,972
Gebr. W. en T. A. Westmaas,	» 's-Hage,	» 12,444
P. J. Stigter Jr.,	» Delft,	» 12,360
J. T. Luxemburg,	» idem	» 11,782
D. Huurman, gegund.	» idem	» 11,462

Klundert, 7 Sept.: het maken der gebouwen voor eene stoom-olie- en bloemfabriek, voor J. Timmer, onder beheer van de architecten Gebr. Ek, te Dordrecht; ingek. 8 bilj., als:

Dusée,	te 's-Bosch,	ƒ 12,285
C. Sonneveld,	» Willemstad,	» 11,499
J. v. Tetering,	» Zevenbergen,	» 11,060
W. Lammers,	» Strijen,	» 10,936
A. Lucas,	» Zevenbergen,	» 10,599
A. Korteweg,	» idem	» 9,820
A. Vermeer,	» idem	» 9,480
H. Zegboer, gegund.	» Fijnaard,	» 9,276
Raming		ƒ 9,799

Amsterdam, 10 Sept.: het bouwen van eene openbare lagere school der 3e klasse voor meisjes in de Oldebarneveldtstraat; ingek. 14 bilj., als:

F. Prenzler,	ƒ 46,000
W. H. Struis,	» 45,500
A. Paans,	» 45,300
Peeters en Roelofsen,	» 44,670
J. Koster,	» 44,427
A. Aalders,	» 43,840
G. Verweij,	» 43,630
A. v. Liemt,	» 43,380
H. L. Leibbrandt,	» 43,337
A. v. Wensveen,	» 42,985
W. Voskuijl,	» 42,600
H. R. Hendriks, Osch,	» 42,190
P. Brugman,	» 39,900
D. Kronen, Uithoorn,	» 39,780

Maastricht, 10 Sept.: het bouwen eener steenen schutsluis, tot vervanging van de bestaande schutsluis no. 1 van het zijkanaal naar de Maas in Limburg; ingek. 9 bilj., als:

J. Laudij,	te Sittard,	ƒ 34,273
W. Wittelings,	» Maastricht,	» 34,000
Q. Laumans,	» Tegelen,	» 31,760
P. Grubben,	» Blerik,	» 31,700
F. v. Wijlick,	» Luik,	» 31,050
P. Rijnders,	» Valkenswaard,	» 30,470
F. Straatman,	» Linne,	» 29,380
H. C. Janssen,	» Maasbracht,	» 28,750
P. J. Ubachs,	» Nieuwstad,	» 28,215
Raming		» 29,100

's-Bosch, 10 Sept.: het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van gronden op den Zuidwal; ingek. 8 bilj., als:

P. Kwaaitaal,	te Made,	ƒ 7930
A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 7880
C. v. d. Ven,	» 's-Bosch,	» 7640
L. den Otter,	» Den Dungen,	» 7165
L. v. Dijk,	» Empel,	» 7160
M. v. Houwelingen,	» Sliedrecht,	» 6797
J. v. Vinkel,	» Nuland,	» 4969
J. v. Lith,	» Empel,	» 4605

2o. het verrichten van herstellingen aan de bekleedings- of voormalige vestingmuren, van den Grooten Hekel tot en met een gedeelte van bastion Oranje; ingek. 7 bilj., als:

M. Beks,	te 's-Bosch,	ƒ 1313
J. v. Lith,	» Empel,	» 1302
J. C. Schellekens,	» 's-Bosch,	» 1244.15
Th. Meuwese,	» idem	» 1198
M. Brands	» idem	» 1177
A. Beks,	» idem	» 1052
G. de Ruijter,	» idem	» 1025

3o. het doen van herstellings- en verfwerken aan de boterhal met bovenlokalen, het centraal politiebureau met bovenwoning en het hoekhuis daarneven; 1o. voor de herstellingswerken 1 biljet ingek. van J. C. Schellekens, voor ƒ 312;

voor de verfwerken ingek. 10 bilj., als:

A. Hurkens,	te 's-Bosch,	ƒ 799
P. Willemse,	» idem	» 730
J. F. Kluytmans,	» idem	» 718.60
P. J. Chapel,	» idem	» 713
W. Willemse,	» idem	» 698.50
J. Dickmans,	» idem	» 650
F. C. Dicker,	» idem	» 629
W. Hendriks,	» idem	» 625
F. H. v. Uden,	» idem	» 493
H. Verhees,	» idem	» 367.40

Ammersool, 10 Sept.. de verbouwing der R. K. pastorie, onder beheer van den architect L. Dirks, te 's-Bosch; ingekomen 7 bilj., als:

Th. Meeuwese,	te 's-Bosch,	ƒ 8783
J. Schellekens,	» idem	» 8690
F. Hoenselaars,	» idem	» 8500
M. v. d. Bouwhuisen,	» idem	» 7210
Joh. v. Eerd,	» idem	» 7175
Dussé,	» Tilburg,	» 6985
H. v. Boort,	» Zaltbommel,	» 6794

Kampen, 10 Sept.: 1o. het bouwen van een schoolgebouw voor 384 leerlingen; ingek. 23 bilj., als:

Gebr. Lensink,	te Arnhem,	ƒ 37,390
H. Steenbergen,	» Kampen,	» 36,100
F. Krijgsman,	» idem	» 35,900
J. v. Burk,	» Oosterbeek,	» 35,777
H. Riesebos,	» Kampen,	» 35,000
W. v. d. Werf,	» idem	» 34,859
J. Witzand,	» Almeloo,	» 34,802
J. J. Bouma,	te Langezwaag,	ƒ 34,600
J. S. v. d. Werf,	» Kampen,	» 34,589
D. Rekveld,	» idem	» 34,550
W. Fransen,	» idem	» 34.544
D. Bruggink Gz.,	» idem	» 34.311
H. Timmer,	» Meppel,	» 33,990
L. Vos,	» Bolsward,	» 33,600
W. E. Reuijl,	» Kampen,	» 33.500
K. J. Kalt,	» Ureterp,	» 33,197
B. Snel,	» Kampen,	» 32.800
A. Kestens,	» Heerenveen,	» 32,200
A. v. d. Wetering,	» Kampen,	» 31.976
G. J. Bruggink Gz.,	» idem	» 31.973
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 31,887
J. Hesselingen,	» Meppel,	» 31.719
H. v. Dijk Hz., gegund.	» Kampen,	» 30,030

2o. het afbreken en bouwen van 192 M¹ kaaimuur langs den Burgel aan den Vloeddijk; ingek. 9 bilj., als:

K. Bleeker,	te Zutfen,	ƒ 19,450
H. Timmer,	» Meppel,	» 14,888
B. Snel,	» Kampen,	» 14,860
J. de Groot,	» idem	» 14,800
J. J. Bouma,	» Langezwaag,	» 14,800
A. Bekendam,	» Genemuiden,	» 14,800
D. Zwanepol,	» Kampen,	» 14.383
Gebr. Lensink,	» Arnhem,	» 13,490
J. C. Fahrenhorst, gegund.	» Kampen,	» 13,130

Genemuiden, 11 Sept.: het leveren en stellen van kerkbanken, in de Herv. kerk, in 2 perceelen: 1e perc., gewone kerkbanken; aannemer A. Bekendam, Genemuiden, ƒ 1564
2e » overdekte- en koorbanken, dezelfde, » 974

Hoogeveen, 11 Sept.: het bouwen van een winkel-woonhuis enz., onder directie van den architect H. Hoegsma; ingek. 2 bilj., als:

K. Worst,	te Meppel,	ƒ 3222
A. Niehuis,	» Hoogeveen,	» 2779
gegund.		
Begrooting		ƒ 2700

Utrecht, 11 Sept.: 1o. Bestek no. 79, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten (Luik-Limburg):

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4
Société John Cockerill, Seraing,	ƒ 36,400	ƒ 29,120		
Société anonyme des Forges et Ateliers de Seneffe, Seneffe,			ƒ 1473.—	ƒ 1230.—
Société anonyme des Aciéries d' Angleur, Renory,	ƒ 37,000	29,800		
F. Beyersmann, Hagen,			1800.—	1500.—
Merrem & La Porte, Amsterdam,			1621.80	1406.38
Société anonyme de Gosselies, Gosselies,			1400.—	1170.—
Rheinische Stahlwerke, Ruhrort,	ƒ 36,556	29,244		
R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam,			1318.90	1102.80

2o. Bestek no. 80, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten (Luik-Limburg):

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4	
Gesellschaft für Stahl-Industrie, Bochum,	ƒ 66.90.—	ƒ 66.90.—	per 1000 K.G.		
Union Actien-Gesellschaft Dortmund,					perc. 1 en 2 ƒ 68,758
Merrem & La Porte, Amsterdam,			ƒ 1,621.80	ƒ 1,406.38	
R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam,			1,318.90	1,102.80	
Rheinische Stahlwerke, Ruhrort,	33,488.—	26,790.40			
H. E. Oving, Rotterdam,			1,382.—	1,199.—	
Gute-Hoffnungshütte, Oberhausen,	37,290.—	29,832.—	spoorst. 12 M.		
	36,870.—	29,496.—	» 9 »		
F. Beyersmann, Hagen,			ƒ 1,800	1,500.—	
Société anonyme de Gosselies, Gosselies,			1,400	1,170.—	
Société anonyme d'Angleur, Renory,	38,000.—	30,500.—			
Société anonyme des Forges et Ateliers de Seneffe, Seneffe,			1,473	1,230.—	
Société John Cockerill, Seraing,	37,440.—	29,952.—			
Bochümer Verein für Bergbau und Gussstahlfabrication, Bochum,	33,203.40	26,563.80			

3o. Bestek no. 81, het leveren van stalen spoorstaven, stalen lasch- en onderlegplaten en ijzeren haak- en schroefbouten (Almeloo—Salzbergen en Zuidooster):

		perc. 1.	perc. 2.	perc. 3.	perc. 4.	perc. 5.	perc. 6.	perc. 7.	perc. 8.
Rheinische Stahlwerke	Ruhrort.	ƒ 43,916.22	ƒ 33,774.50	ƒ 17,160.—	ƒ 42,183				
F. Beyersmann	Hagen.					ƒ 3,525.—	ƒ 2,195.—	ƒ 1,350.—	ƒ 2,480.—
Société anonyme des Aciéries d'Angleur	Renory.	52,000.—	38,950.—	20,000.—	48,760				
Société John Cockerill	Seraing.	51,515.—	38,350.—	19,800.—	47,960				
Phoenix Actien-Gesellschaft	Laar b/ Ruhrort.		35,354.—		48,148				
Geb. Doppler	Maastricht.					3,177.50		1,202.50	
C. W. Hasenclever Söhne	Dusseldorp.					3,600.—	2,380.—	1,440.—	2,700.—
Hörder Bergwerks- und Hütten-Verein	Hörde.	48,635.—	31,842.—	19,040.—	39,723				
H. E. Oving[e]	Rotterdam.					3,280.—			
Gute-Hoffnungshütte	Oberhausen.	47,821.66	34,371.52	18,618.10	42,885				
R. S. Stokvis en Zonen	Rotterdam.					3,024.05		1,143.95	
Union Actien-Gesellschaft	Dortmund.	1e, 2e, 3e, 4e perceel voor ƒ 160,356.							
Merrem en La Porte	Amsterdam.					3,360.80	2,171.83	1,324.21	2,586.46
Gesellschaft für Stahlindustrie	Bochum.	ƒ 66.90.—	ƒ 76.90 per 1000 Kg.						
Actien-Gesellschaft für Eisen- und Stahlwerk	Osnabrück.	50,530.—	37,830.—	ƒ 19.920.—	ƒ 47,220				
Bochumer Verein	Bochum.	45,449.20	34,491.50	17,697.50	42,700				

4o. Bestek no. 387, het maken van de uitbreiding van de herstellingswerkplaats voor den dienst der telegraphie op het station Utrecht; ingekomen 16 bilj., als:

G. Kühne,	te Utrecht	ƒ 7399
G. A. Rooding,	» idem	» 7187
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk	» 6232
W. A. G. Jansen,	» Utrecht,	» 6132
J. W. de Leur,	» idem	» 5948
P. v. d. Linden,	» idem	» 5820
J. Krap,	» idem	» 5780
J. van der Lip.	» idem	» 5660
J. A. v. Straaten,	» idem	» 5600
R. Pisa,	» idem	» 5597
G. Beemer,	» idem	» 5573
H. G. Frijlink,	» idem	» 5463
A. J. v. Maanen,	» idem	» 5398
A. C. Vink,	» idem	» 5396
L. Maijer,	» idem	» 5390
P. v. Zutphen,	» idem	» 5360

Gorichem, 11 Sept.: het doen van voorzieningen aan gebouwen van het fort bij Everdingen en het aanbrengen van rakken en maken van een zolder in de artillerieloods van het fort bij de Nieuwesteeg; ingek. 10 bdj., als:

A. C. Poot,	te Vianen,	ƒ 1514
F. Kuijl,	» Gorichem,	» 1495
D. Sizoo,	» idem	» 1420
L. v. Nugteren,	» Vianen,	» 1350
B. Mink,	» Kedichem,	» 1285
J. v. Vuuren,	» Vuren,	» 1280
A. de Groot Cz.,	» Heukelum,	» 1275
B. A. Kentie,	» Woudrichem,	» 1227
G. v. Heeswijk,	» Everdingen,	» 1185
C. Muilwijk,	» Gorichem,	» 1165
Begrooting		» 1300

Neede, 11 Sept.: 1o. de bouw van eene school; ingek. 6 bilj., als:

J. B. Welmers,	te Gelselaar,	ƒ 4720
H. B. Nales,	» Groenloo,	» 4332
M. Lenssen,	» Neede,	» 3994
F. Rietman,	» Diepenheim,	» 3975
D. Markerink,	» Neede,	» 3970
B. H. Blankvoort,	» Eibergen,	» 3396

2o. de bouw van eene onderwijzerswoning; ingekomen 6 bilj., als:

J. B. Welmers,	te Gelselaar,	ƒ 4430
M. Lenssen,	» Neede,	» 4274
H. B. Nales,	» Groenloo,	» 4230
F. Rietman,	» Diepenheim,	» 4110
B. H. Blankvoort,	» Eibergen,	» 3585
D. Markerink,	» Neede,	» 3329

Voor de masse ingek. 6 bilj., als:

D. H. Veneman,	te Amsterdam,	ƒ 10,216
J. B. Welmers,	» Gelselaar,	» 9,400
D. Markerink,	» Neede,	» 8,249
M. Lenssen,	» idem	» 8,193
F. Rietman,	» Diepenheim,	» 7,997
B. H. Blankvoort,	» Eibergen,	» 6,974

Sneek, 11 Sept.: het dempen van het vaarwater De Pollen en Potterszijlen met rioleering, bestrating en verdere werken; ingekomen 13 bilj., als:

H. Praamstra,	te Veenwouden,	ƒ 21,760
Corn. Visser,	» Sneek,	» 17,889
G. Visser,	» Ylst,	» 17,856
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 17,264
J. Dorenbos,	» Huizum,	» 16,660
Joh. Doctor,	» Arum,	» 16,363
J. v. d. Leij,	» idem	» 16,098
G. de Boer,	» Oppenhuizen,	» 15,940
Landstra,	» Bolsward,	» 15,770
R. Bosma en G. Banga,	» Witmarsum,	» 15,374
J. de Graaf,	» Sneek,	» 14,868
K. v. d. Schaaf,	» Terhorne,	» 14,664
D. v. d. Wal,	» Workum,	» 13,990

gegund.

Amsterdam, 12 Sept.: de levering aan de directie der marine van:

1o. eene partij ijzeren gewalste platen; minste inschr. waren Van den Berg & Co., te Amsterdam, voor ƒ 75.648.

2o. eene partij ijzeren klinknagels; minste inschr. waren Gebr. Van Thiel, te Helmond, voor ƒ 8719.20.

's-Hage, 12 Sept.: 1o. het verrichten van werken tot voorziening van den rechteroever van de Maas in de gemeente Itteren (Limburg); ingek. 7 bilj., als:

P. H. Creemers,	te Maasbracht,	ƒ 16,370
H. Ummels,	» Maastricht,	» 16,147
F. v. Wijlick,	» Luik,	» 15,840
J. Cortenraad,	» Meersen,	» 15,370
G. Smeets,	» Maaseik,	» 15,256
J. A. H. v. d. Venne,	» Bree,	» 14,350
G. Straatman,	» Linne,	» 13,618

2o. de aanleg van eene kade met grintweg door den Rossemschen overlaat, genaamd »Het Klooster," onder de gemeente Rossem; ingek. 11 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz.,	te Sliedrecht,	ƒ 26,500
C. v. Es,	» Herwijnen,	» 26,240
C. Ooms Jz.,	» Ammerstol	» 25,985
H. v. Anrooy Jz.,	» Nieuwaal,	» 24,666
P. W. v. Hattum,	» Tuil,	» 24,650
G. Spiering,	» Gameren,	» 24,459
L. Mol,	» Hedel,	» 23,987
W. M. Nijenes,	» Arnhem,	» 23,910
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 23,493
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 22,940
J. v. Gent,	» Leerdam,	» 21,850

Middelburg, 12 Sept.: de levering van 875 HL. Roerkachelkolen, ten dienste van verschillende gemeenteinrichtingen; minste inschr. was A. Jobse, te Middelburg, à ƒ 0.585 per HL.

Leerdam, 12 Sept.: *a.* voor een dubbele villa te Leerdam, voor A. & A. H. van Leer:

1o. het schilder- en glaswerk; minste inschr. B. J. J. van Middelkoop, Leerdam, ƒ 890.

2o. het stukadoorwerk: J. de Leeuw en J. Braschoofden, te 's-Hage, ƒ 850.

3o. het lood- en zinkwerk: Cuylits en De Regt, te Rotterdam, ƒ 906.

b. voor een school met onderwijzerswoning te Oosterwijk:

1o. het schilder- en glaswerk: J. van Rees, te Kedichem, ƒ 745.

2o. het stukadoorwerk: J. de Leeuw en J. Braschoofden, te 's-Hage, ƒ 350.

3o. het lood- en zinkwerk: A. C. Smit, te Utrecht, ƒ 698.

Zutfen, 12 Sept.: het bouwen van een pakhuis aan de Noorderhaven, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingekomen 14 bilj.; als:

H. Welsink,	te Brummen,	ƒ 6643
Gebr. Landeweerd,	» Zutfen,	» 6472
H. J. Haijtink,	» idem	» 6177
H. W. Douwes,	» idem	» 5897
Van Tol,	» Arnhem,	» 5717
G. J. Grooters,	» Zutfen,	» 5567
L. Ezerman,	» idem	» 5562
R. v. d. Velden,	» idem	» 5542
A. Robbers,	» idem	» 5537
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 5502
L. Nijland,	» idem	» 5417
G. Koordeman,	» idem	» 5366
A. J. Garvelink,	» idem	» 5327
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 5257

gegund.

Haarlem, 13 Sept.: het verrichten van het schilderwerk in de Rijks-museumgebouwen te Amsterdam; minste inschr. was G. J. de Haas & Zn., te Amsterdam, voor ƒ 27,000.

Amsterdam, 14 Sept.: het verbouwen van een huis aan de Eglantiersgracht, no. 9, onder beheer van den architect C. A. Bombach Cz.; ingek. 24 bilj., als:

J. F. Jansen,	ƒ 12,930
H. J. en G. Haandrikman,	» 11,588
G. Boon,	» 11,458
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	» 11,174
J. Lokhorn,	» 11,000
L. Boumans Jr.,	» 11,000
J. A. Huij,	» 10,990
A. Aalders,	» 10,880
J. de Lange,	» 10,680
W. H. Struis,	» 10,600
C. v. d. Brand en H. Hoofte,	» 10,572
D. W. Venemans,	» 10,000
J. de Boer,	» 9,899
J. v. Voorthuijsen,	» 9,400
M. Zeeman,	» 9,100
E. H. Helle en C. Koster,	» 9,000
J. Nomes Pz.,	» 8,738
G. L. Brouwer,	» 8,668
C. v. Beemdelust,	» 7,990
F. Rijke,	» 7,988
D. Hoogerbeek,	» 7,980
J. v. Rems,	» 7,890
H. J. v. d. Velden, en H. Wemmer,	» 7,800
J. Heuvelsland en H. A. Amelsbeek,	» 6,985

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

's-Hage, 14 Sept.: het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de afdeeling Utrecht, in 3 perceelen:

perc. 1, 1 biljet ingek. van W. van Dijk, te Jutfaas, voor ƒ 1840.

perc. 2, ingek. 2 bilj., als:

E. M. Giesen,	te Amsterdam,	ƒ 1036
W. v. Dijk,	» Jutfaas,	» 990

perc. 3, ingek. 3 bilj., als:

W. v. Dijk,	te Jutfaas,	ƒ 630
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 520
Th. Troost,	» Arcen,	» 479

Raming resp.: ƒ 2270, ƒ 1190 en ƒ 600.

Velzen, 14 Sept.: het maken van eene zandkisting enz. in de ringkade van den Zuidwijkermeerpolder; ingek. 10 bilj., als:

C. Kros,	te Hillegom,	ƒ 1650
P. v. Staveren,	» Haarlem,	» 1400
H. de Jong,	» Ammerstol,	» 1382
C. Zanen,	» idem	» 1320
A. Zonneveld,	» Haarlem,	» 1285
T. Bergman,	» Amsterdam,	» 1255
A. de Breeje,	» Hoofddorp,	» 1235
G. Bunt,	» Amsterdam,	» 1231
Jb. Schreuders,	» Kolhorn,	» 1198
B. Vossen,	» Beverwijk,	» 806

Gegund aan Jb. Schreuders, te Kolhorn, voor ƒ 1198.

Begrooting	ƒ 1200

Abkoude, 14 Sept.: het vergrooten der christelijke school te Abkoude, onder beheer van den architect E. G. Wentink, te Schalkwijk; ingekomen 6 bilj., als:

J. Kruiswijk,	te Abkoude,	ƒ 2518
J. Post,	» idem	» 2369
J. H. Leurs,	» idem	» 2349
J. v. Geijtenbeek,	» idem	» 2311
J. Rentink,	» idem	» 2089
L. Gesman,	» Oudshoorn,	» 2080

gegund.

Leeuwarden, 15 Sept.: 1o. het maken van een overdekte vischmarkt; ingek. 10 bilj., als:

J. Vonk,	te Leeuwarden,	ƒ 6990
A. Braaksma,	» idem	» 6850
J. Ruding,	» idem	» 6398
S. J. Fokkens,	» Britsum,	» 5995
H. Jansen,	» Leeuwarden,	» 5696
J. Bottema,	» idem	» 5493
H. Keijzer Jz.,	» idem	» 5315
A. J. Feddema,	» idem	» 4918
H. Steffens,	» idem	» 4889
W. Hoekstra,	» idem	» 4847

2o. het maken van meubilair voor de nieuwe gemeenteschool aan den Oostersingel; gegund aan A. Ooiman, voor ƒ 918.

3o. het maken van meubilair voor de nieuwe bewaarschool aan den Oostersingel; gegund aan denzelfde, voor ƒ 1180.

Vollenhove, 15 Sept.: het bouwen van een woonhuis met schuur voor A. Baron Sloet tot Oldruitenborgh; ingek. 7 bilj., als:

J. Wildeboer,	te Zwartsluis,	ƒ 6689
J. Beuker Jr.,	» idem	» 6325
G. Slot,	» idem	» 5987
Gebr. Weijs,	» Ambt-Vollenhove,	» 5843
E. Spit,	» Stad-Vollenhove,	» 5667
J. Winter,	» Ambt-Vollenhove,	» 5289
J. Ypseert,	» Stad-Vollenhove,	» 5074.74
Begrooting		» 5808

Bergum, 15 Sept.: 1o. het verbouwen van de school te Bergumerheide; ingekomen 12 bilj., als:

A. S. Visser,	te Tietjerk,	ƒ 4440
A. v. d. Meer,	» Drogeham,	» 4400
J. H. Veenstra,	» Suameer,	» 4333
L. Piekstra,	» Kuikhorne,	» 4321
J. Pijkstra,	» Bergum,	» 4133
R. A. de Jong,	» Oenkerk,	» 4066
J. P. Cuperus,	» Oudkerk,	» 3950
L. B. Sikma,	» Oenkerk,	» 3947
J. S. v. d. Steeg,	» Hardegarijp,	» 3869
J. J. Pijnakker,	» Kollum,	» 3835
A. R. de Groot,	» Bergum,	» 3735
S. W. de Boer,	» Lippenhuizen,	» 3657

2o. het herstellen van de balsteenbestrating door het dorp Bergum; ingek. 3 bilj., als:

P. Plukkel,	te Leeuwarden,	ƒ 230
L. Pol,	» idem	» 217
W. D. Talman,	» Bergum,	» 180

gegund.

Groningen, 17 Sept.: 1o. het verdiepen der Noorderhaven; ingek. 2 bilj., voor ƒ 21,500 en, van J. I. Toesman, te Groningen, voor ƒ 18,560.

2o. het leveren van eenige gegoten-ijzerwerken ten dienste der afwateringsriolen; ingekomen 4 bilj., voor ƒ 264, ƒ 248, ƒ 217 en, van G. J. Wispelwey & Co., te Zwolle, voor ƒ 213.

Amsterdam, 17 Sept.: het bouwen van eene school op de reeds voltooide fundeering, voor de diakenie der Herv. gemeente, tusschen de Blanken- en de Kraijenhoffstraat, onder beheer van den architect J. W. Meijer; ingekomen 12 bilj. als:

Zwaan en Koper,	ƒ 39,847
Kruijff en Schouten,	» 37,980
Oosterink en Schut,	» 37,200
Wolff & Zn.,	» 37,150
Verbeek,	» 36,700
De Haan en Cerlijn,	» 36,200
Schaade,	» 35,745
Rietsnijder,	» 35,300
S. Koster,	» 34,990
Heijink,	» 34,900
Paans,	» 34,800
Haaksma,	» 34,785

gegund.

Dieren, 17 Sept.: het bouwen van een heerenhuis aan den Rijksweg te Ellekom, met levering der materialen, onder beheer van den architect Brink Evers; ingek 9 bilj., als:

H. Teunissen,	te Reede,	ƒ 6221
J. de Witt,	» Dieren,	» 5167
A. R. Schoonman,	» idem	» 4923
J. Steinvoort,	» idem	» 4849
H. Enklaar,	» idem	» 4750
L. Enklaar,	» idem	» 4664
H. Stoltenberg,	» idem	» 4646
A. Sikkens,	» Deutichem,	» 4325
J. Maandag,	» Dieren,	» 4297

gegund.

Rotterdam, 18 Sept.: het maken van een rietbeslag op de binnentaluds van den hulpboezem van Schieland; ingek. 2 bilj., als:

F. Mudde,	te Lekkerkerk,	ƒ 1321
W. 't Hoen,	» Alblasserdam,	» 1249

gegund.

Utrecht, 18 Sept.: Bestek no. 390, het maken en herstellen van eenige werken tot beveiliging van den spoorweg tusschen Utrecht en Bokstel; ingekomen 5 bilj., als:

L. Mol,	te Hedel,	ƒ 19,900
A. Willaert,	» Bokstel,	» 18,500
P. W. v. Hattum,	» Tuil,	» 18,220
J. Hillen,	» Grave,	» 18,150
G. J. v. Kielen,	» Herwijnen,	» 18,095

Leeuwarden, 18 Sept.: het maken van inrichtingen tot berging van voertuigen enz. te Leeuwarden, onder het beheer der genie te Zwolle; aangenomen door J. Lauerman, voor ƒ 770. De begrooting was ƒ 1000.

Leiden, 18 Sept: het afbreken en wederopbouwen van het perceel aan de Haarlemmerstraat no. 239, onder beheer van den architect P. G. Lancel; ingek. 16 bilj., als:

C. Carlier,	ƒ 6190
J. de Vos,	» 5800
C. Flippo & Jansen,	» 5798
C. v. Diest,	» 5750
L. Maas,	» 5494
T. Los,	» 5493
P. v. d. Horst,	» 5376
P. C. de Vrind,	» 5343
P. v. Rijn,	» 5320
S. v. Leeuwen,	» 5199
N. Bink,	» 5166
J. B. Hoogeveen,	» 4960
W. v. d. Drift,	» 4950
J. Meijer & A. v. 't Rieth,	» 4874
H. de Jong & G. Kooreman,	» 4849
M. N. Langezaal,	» 4820

gegund.

Batmen, 19 Sept.: het bouwen van eene school, onder beheer van den architect H. van Harte Mz., te Deventer; ingek. 13 bilj., als:

G. J. en W. Kortelink,	te Deventer,	ƒ 15,500
W. A. Kortelink,	» idem	» 14,560
J. de Boer & Zn.,	» Steenwijk,	» 14,438
G. J. Wibbelink,	» Batmen,	» 14,300
E. Roerink,	» Deventer,	» 14,150
E. v. d. Woerd,	» idem	» 14,136
J. Bonthuis,	» Zwolle,	» 13,999
H. Lubbers,	» idem	» 13,970
H. Visscher,	» Deventer,	» 13,898
B. v. d. Worp,	» idem	» 13,651
H. B. Lepping,	» idem	» 13,424
F. Rietman,	» Diepenheim,	» 13,238
E. J. Klostert,	» Kolmschate,	» 12,738

gegund.

Urk, 19 Sept.: het aanbouwen, vergrooten en verbeteren der openbare school; ingekomen 7 bilj., als:

W. Schraal,	te Urk,	ƒ 24,900
H. Buis,	» idem	» 22,888
M. v. d. Lippen,	» Beemster,	» 19,990
J. H. Klein,	» Lemmer,	» 19,600
L. v. d. Zaag,	» Leeuwarden,	» 19,150
J. Dokter,	» idem	» 18,786
P. M. de Vries,	» Lemmer,	» 18,340
Raming		» 19,500

Groningen, 19 Sept.: het bouwen van eene fabriek met kantoor voor Wed. W. W. Wouters & Zn., onder beheer van den architect A. R. Kramer; ingek. 14 bilj., als:

J. R. Jansen,	ƒ 7976
D. Edzards,	» 6270
W. Jacobs,	» 6000
C. Mensinga,	» 5875
S. de Witt,	» 5847
J. F. Lijbering,	» 5500
B. de Jong,	» 5300
Swarte en Nusman,	» 5297
H. Scheltens,	» 5200
K. Fekkes,	» 5189
J. Werkman,	» 5096
H. v. d. Nap,	» 4975
E. Berkenbosch,	» 4972
H. de Haan,	» 4745

gegund.

Hoogkerk, 19 Sept.: de aan- en verbouw der gemeentelijke school, onder beheer van den architect W. van der Heide, te Groningen; ingekomen 13 bilj., als:

B. Kooi,	te Zuidhorn,	ƒ 1749
A. Sykman,	» Hoogkerk,	» 1658
H. Nieland,	» Warfum,	» 1649
L. Boorsma,	» Groningen,	» 1565
J. Ibeling,	» idem	» 1555
L. Mulder,	» idem	» 1497
H. de Haan,	» idem	» 1495
B. de Jong,	» idem	» 1490
H. Formsma,	» Grijpskerk,	» 1480
G. Huizing,	» Hoogkerk,	» 1380
G. Huizenga,	» Zuidhorn,	» 1374
R. v. Dijk,	» Hoogkerk,	» 1230
J. Bolt,	» Ten Post,	» 864

't Laatste briefje was van onwaarde; gegund aan R. van Dijk, te Hoogkerk.

Hoorn, 19 Sept.: het stucadoorwerk aan de stationsgebouwen, voor den aannemer A. Vos Rz.; ingek. 4 bdj., als:

Lukens,	te Hoorn,	ƒ 6999
H. Bruns,	» idem	» 6990
Bishoff,	» Helder,	» 6650
Bruggeman & Martens,	» Haarlem,	» 5450

gegund.

voor schilder-, glas- en behangwerk ingek. 5 bilj., als:

Riering & Jonkman,	te Bovenkarspel,	ƒ 10,533
Weeshoff,	» Ursem,	» 8,896
Veltman & v. d. Hoeven,	» Amsterdam,	» 7,693
Dekker & Boendermaker,	» idem	» 7,660
P. v. d. Reide,	» Hoorn,	» 6,900

niet gegund.

's-Bosch, 20 Sept.: het gedeeltelijk verlagen en geheel omspitten of wenden van gronden op den Zuidwal; ingek. 5 bilj., als:

J. Prinse,	te Made,	ƒ 6900
M. v. Houwelingen,	» Sliedrecht,	» 4390
J. v. Lith,	» Empel,	» 3947
P. A. Grubben,	» Blerik,	» 3120
A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 2944

Groningen, 20 Sept.: 1o. het maken en leveren van schoolmeubelen voor het in-aanbouw-zijnde schoolgebouw bij de kweekschool van onderwijzeressen; ingek. 10 biljetten, en wel voor: ƒ 2600, ƒ 2596, ƒ 2590, ƒ 2340, ƒ 2247, ƒ 2200, ƒ 2081, ƒ 2036, ƒ 2020 en, van T. Y. Jelsema, aldaar, ƒ 2017.

2o. het maken en leveren van gordijnen voor die school; ingek. 5 bilj., namelijk voor: ƒ 321, ƒ 309, ƒ 296, ƒ 295 50 en, van A. Ensdorf, aldaar, ƒ 289.

3o. het leveren van kachels met toebehooren in dezelfde school; ingek. 4 bilj., als voor ƒ 432, ƒ 417, ƒ 397 en, van C. Homveld, aldaar, voor ƒ 323.

Haarlem, 20 Sept.: het maken en inhangen van een stel houten ebdeuren voor de Noordzeesluizen te IJmuiden, het maken van houten kappen op de reservedeuren en het inrichten der bestaande bergplaats te Velzen voor houten deuren; minste inschr. was B. Vermolen, te Weesp, voor ƒ 10,390.

Schiedam, 20 Sept.: het bouwen van eene school met onderwijzerswoning; ingekomen 30 bilj., als:

J. W. Bijl,	te Hardinksveld,	ƒ 49,538
P. v. d. Houwen,	» 's-Hage,	» 49,102
L. C. J. Vellekoop,	» idem	» 48,685.50
A. C. Vink,	» Utrecht,	» 46,948
G. A. Rooding,	» idem	» 46,436
W. J. Meilink,	» Tul-en-'tWaal,	» 46,374
P. de Groot,	» Schiedam,	» 44,520
J. Burk,	» Oosterbeek,	» 44,111
J. de Baan,	» Maasland,	» 43,000
J. Blok,	» Vlaardingen,	» 42,958
F. L. Groenewegen,	» 's-Hage,	» 42,942
N. v. d. Herff,	» idem	» 42,925

L. P. v. Rijkevorsel,	te Schiedam,	ƒ 42,700
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 42,300
W. L. Helmer,	» Rotterdam,	» 42,297
J. Rodenrijs en R. Berkel,	» Wormerveer,	» 42,149
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 41,955
W. Scheurkogel,	» Schiedam,	» 41,260
H. Degens,	» Dordrecht,	» 41,234
C. Zoetmulder,	» Schiedam,	» 40,550
N. de Breij,	» Rotterdam,	» 40,390
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 39,960
K. Sneiders de Vogel,	» Schiedam,	» 39,949
L. de Neef,	» Brielle,	» 39,879
N. Perquin,	» Berkel,	» 39,250
M. Bokhorst en v. d. Schouw,	» Schiedam,	» 38,988
J. Trinthamer,	» idem	» 38,500
M. v. d. Sande,	» Rotterdam,	» 38,010
H. Wienhoven,	» Schiedam,	» 37,800
Wouterlood en Berkelaar,	» idem	» 35,800

gegund.

BIJVOEGSEL

VAN

DE OPMERKER

van ZATERDAG 22 SEPTEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 24 Sept.

Veere, te 11 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente, in de consistoriekamer: 1o. het verrichten van verschillende herstellingen aan- en het maken van een regenbak bij de kerk; 2o. het doen van herstellingen aan- en het maken van een schuurtje bij de pastorie dier gemeente. Inl. bij den secretaris M. de Mol, aldaar.

Dordrecht, te 12 uren, ter secretarie: het uittrekken van oude-, het leveren en inheien van nieuwe palen, en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan aanlegplaatsen van de havens en langs de rivier binnen de gemeente Dordrecht, met de levering der materialen.

Apeldoorn, te 12 uren, door het gemeentebest.: de levering der brandstoffen ten dienste der gemeentescholen en van het gemeentehuis.

Gorichem, te 12 uren, door dijkgraaaf en hoogheemraden van de Alblasserwaard met Arkel-beneden-de-Zouwe, in de Doele: 1o. het leggen, onderhouden en opruimen van beslagwerken tegen de buitenloopen der hulpgaten onder Papendrecht en Alblasserdam, in 2 perceelen; 2o. het verrichten van eenige vernieuwingen enz. aan de waterkeering in den nieuwen dijk onder Hardinksveld.

Tiel, te 12½ uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Nederbetuwe, in het Hollandsch Koffiehuis: 1o. het leveren op den dijk van het benoodigde noodhout, zijnde aan de Waalzijde 15 dikke vimmen en aan de Rijnzijde 20 dikke vimmen; 2o. het beruwaarden van een vak dijk onder Rijswijk, met bijlevering van materialen (circa 1400 M²). Inl. bij C. van Drumpt, te Kesteren.

Kampen, te 1 uur, door het best. van den grintweg van Kampen naar Genemuiden, op het raadhuis: de levering van p. m. 300,000 straatklinkers en het maken van p. m. 3900 M³ nieuwe bestrating, benevens p. m. 1300 M² oude bestrating, in den Nieuweweg, nabij Kampen.

Zeist, te 2 uren, door burg. en weth.: het afbreken der oude- en het maken eener nieuwe loopbrug aan den Waterigeweg.

Zevenbergen, door burg. en weth.: de levering van 150 M³ grove grint.

Dinsdag, 25 Sept.

Nibbixwoud, te 10 uren, door burg. en weth.: eene belangrijke verbouwing aan de openbare scholen in de gemeente, met ruim 100 nieuwe schoolbanken. Inl. bij den bouwkundige P. Mantel. te Hauwerd.

Druten, te 10 uren, door den dijkstoel van het polderdistrict Maas-en-Waal, in het Ambtshuis: het leveren van 28 dikke vimmen elzen- of waarden-rijshout met 2 palen per bos, om te dienen voor noodhout in de dorpspolders langs de rivierdijken binnen het district.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—86) der als zeewering dienende voormalige vestingwallen te Delfzijl, behoorende tot de zeewerken in Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur, te Groningen en bij den opzichter Stratingh, te Delfzijl. Raming ƒ 1060 per jaar.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van verschillende behoeften, voor den dienst der artillerie (pyrotechnische werkplaats) te Soerabaia over 1884 suppletoir.

Olterterp, te 12 uren, door de erven van Boelens: het uitdiepen en verbreeden van de zoogenaamde Kerkhofswijk, met zijwijk, aldaar, ter lengte van ongeveer 990 M. Aanw. te 10 uren.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het vernieuwen der afzonderlijk staande ijsbrekers nabij de schipbrug; 2o. het leggen van een riool door het verlengde der Kloosterstraat.

Leiden, door den architect W. C. Mulder: het bouwen van eene meelfabriek, aldaar, op het terrein Looiersstraat, no. 27.

Joure, door burg. en weth. van Haskerland: de levering van 200 HL. beste kachelcokes voor de scholen te Joure en te Oudehaske.

Woensdag, 26 Sept.

Arnhem, te 11 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in De Harmonie: het bouwen van kazernen c.a. voor 1½ bataljon infanterie, te Arnhem. Inl. bij genoemden ingenieur. Raming ƒ 423,000. Bilj. inzenden 25 Sept., vóór 12 uren, op het bureau der genie, te Arnhem.

Donderdag, 27 Sept.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den stoomwatermolen te Schellinkwoude.

Wormerveer, te 12 uren, door de directie der Bouwvereeniging, in de Nieuwe Sociëteit: het bouwen van een huis met 4 woningen aan de Goudastraat. Aanw. 25 Sept., te 11 uren.

Grouw, te 12 uren, door burg. en weth. van Idaarderadeel: het uitdiepen en opklaren van onderscheidene gemeentewateren, in 11 perceelen. Inl. bij den gemeenteopzichter, te Grouw. Aanw. van perc. 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 11, 25 Sept., te 9 uren, te beginnen bij de Nieuwesloot te Warga; van perc. 7, 8, 9 en 10, 26 Sept., te 9 uren, te beginnen met het Zwin bij de rechte Grouw.

Sneek, te 2 uren, op het gemeentehuis: het maken van een nieuwe kolenbergplaats aan de gasfabriek, aldaar. Inl. bij den directeur der gasfabriek.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. de levering en opstelling van eene oliegasfabriek (systeem Julius Pintsch), tot het voortbrengen van lichtgas voor circa 400 lichten, met inbegrip van alle benoodigde gasleidingen, ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik. Raming ƒ 8660; 2o. het maken, opstellen en in gangbaren toestand opleveren van eene inrichting tot stoomwaterverwarming, benevens waterleiding, stoomkokerij en stoomwasscherij, ten behoeve van het Rijks krankzinnigengesticht te Medemblik, in 5 perceelen. Raming ƒ 56,337.

Vrijdag, 28 Sept.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het voortzetten der watervrijmaking van 's Rijks-grooten weg 2e klasse no. 4. van 's-Bosch naar de Maas bij Crevecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Raming ƒ 5350.

Delftshaven, te 11 uren, door de directie van de straatwegen tusschen Rotterdam en Delftshaven en tusschen Delftshaven en Schiedam, in het café Belvedère: het vijfjarig onderhoud van bovengenoemde straatwegen. Inl. bij den secretaris der directie P. van Staveren, te Delftshaven. Aanw. 25 Sept., te 11 uren, aanvangende aan de Bonte-Paal, nabij Rotterdam.

Hengelo, te 7 uren, door C. H. F. Schwalmeijer, bij W. van Wezel: het bouwen van een woonhuis op een terrein aan den Enschedeschen straatweg, aldaar. Aanw. te 6 uren.

Zaterdag, 29 Sept.

Krimpen a/d. IJsel, te 10 uren, door burg. en weth., bij Wed. Kusters: 1o. het verhoogen van het zoogenaamde Poldersdijkje of den veerdam naar en over de Sliksloot; 2o. het bouwen eener brug over de Sliksloot, ter vervanging van het aldaar bestaande veer, in 2 perceelen en in massa.

Zwolle, te 1 uur, door burg. en weth.: het leggen van riolen buiten de Sassenpoort.

Sneek, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene school voor openbaar lager onderwijs voor 384 kinderen, met ameublement, op de Steenklip, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect. Aanw. 25 en 26 Sept., te 11 uren.

Maandag, 1 Oct.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van de vaartuigen en al hetgeen verder behoort bij het materieel der Nederlandsch-Belgische veren op de Maas in Limburg, van 1 Jan '84—31 Dec. '86, voor gemeenschappelijke rekening der Nederlandsche en Belgische Regeeringen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Aanw. 24 Sept. Raming ƒ 1700 per jaar.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: het maken van eene schietbaan met bijbehoorenden kogelvanger enz. op de legerplaats bij Vucht. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te 's-Bosch. Biljetten inzenden 30 Sept., vóór 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend ingenieur.

Dinsdag, 2 Oct.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren. door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Nederlandsch Koffiehuis: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers en het uitvoeren van eenige daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling F. W. van Gendt J.Gz., te Arnhem, den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 10 perceelen.

Woensdag, 3 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen van den Rijksoeverberm van den polder het Kraaiennest, gelegen aan den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, van buitengewone winterschade. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en den opzichter Bäumer, te Werkendam. Aanw. 26 Sept.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van 9 kribben en van glooiingen van 4 op 1 aan 10 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel bij Westervoort, tusschen de kilometerraaien 1 en 3. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Ramaer, te Kampen. Aanw. 26 Sept. Raming ƒ 12,450.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken tot voltooiing van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de S.S. te Hoorn. Aanw. 25 en 26 Sept., te 11 uren, aanvangende te Purmerend. Raming ƒ 22,500.

Donderdag, 4 Oct.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene bergloods voor eene stoomloskraan te IJmuiden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en den ingnieur Blom, te Amsterdam. Aanw. 27 Sept. Raming ƒ 2980.

Vrijdag, 5 Oct.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het bouwen van eene wachterswoning bij de draaibrug in den straatweg naar Nieuw-Schoonebeek over het kanaal van Koevering naar de Pruisische grens, in de richting van Alte-Picardie. Aanw. 27 Sept. Raming ƒ 1280.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het leveren en verwerken van steenslag op den weg van Goor naar de Geldersche grenzen, behoorende tot

de groote wegen in Overijsel. Aanw. 28 Sept., te 1 uur, aanvangende te Diepenheim. Raming ƒ 2465.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Zutfen. Inl. bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 29 Sept., te 12 uren. Raming ƒ 93,500; 2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Alkmaar. Inl bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 1 Oct., te 12 uren. Raming ƒ 86,222.

Maandag, 8 Oct.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van den Oudelandschen zeedijk en van de hoofden beoosten de Goereesche haven. Aanw. 1 Oct. Raming ƒ 34,550.

Dinsdag, 9 Oct.

Burch, te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Burch-en-Westlandpolder, in het gemeentehuis: 1o. het maken van werken tot oeververdediging tusschen de peilraaien 44 en 46; 2o. het bouwen van een woonhuis. Aanw. 2 en 5 Oct., van 10—12 uren.

Woensdag, 10 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verrichten van eenige werken tot normalisering van de Waal onder Tiel en Dreumel, tusschen de kilometerraaien 57 en 59 der herziene rivierkaart. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict, Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Aanw. 3 Oct. Raming ƒ 13,900.

Donderdag, 11 Oct.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het Directiegebouw: het leggen van een inlaagkade in gemelden polder. Aanw. 5 en 8 Oct., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw. Raming ƒ 12,160.

Dinsdag, 16 Oct.

Zaltbommel, te 12 uren, door den dijkstoel van Bommelerwaard-boven-den-Meidijk, in het Stadskoffiehuis: eerst in massa, daarna in perceelen: de levering der voor den dienst 1883/'84 benoodigde noodmaterialen, als: palen, Hollandsch en Geldersch rijshout.

Woensdag, 17 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst enz: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, met eenig rijswerk aan den linkeroever, beneden de Vergulde-Hand, tot vorming van losplaats, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Aanw. 3 en 10 Oct., te 12 uren, uitgaande van het hoofd te Vlaardingen. Raming ƒ 70,800; 2o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden aan het beneden-eind van het Scheur, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats en bijbehoorende werken, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den opzichter Van Bloois, te Hoek-van-Holland. Aanw. 10 Oct., te 12 uren. Raming ƒ 62,000.

Rosendaal (N.-B.), te 1 uur, door den ontvanger der registratie en domeinen, te zijnen kantore: het maken van een op- en afrit tegen het aan den Staat behoorende gedeelte van den zeedijk, van den in het vorige jaar nieuwbedijkten polder onder Dinteloord nabij den Oostsasdijk. Inl. bij den ontvanger voornoemd en bij den hoofdopzichter der domeinen J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 11 Oct. te 3 uren.

Vrijdag, 2 Nov.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1350.

Op later te bepalen datum.

Winsum, bij den logementhouder Draisma: het maken van een grintweg tusschen Winsum en Waekens, ter lengte van 2043 M.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 29 SEPTEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 1 Oct.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van de vaartuigen en al hetgeen verder behoort bij het materieel der Nederlandsch-Belgische veren op de Maas in Limburg, van 1 Jan '84—31 Dec. '86, voor gemeenschappelijke rekening der Nederlandsche en Belgische Regeeringen. Inl. bij den hoofdingenieur en den ingenieur Bekaar, beiden te Maastricht. Raming ƒ 1700 per jaar.

's-Bosch, te 10 uren, in het gebouw op den Uilenburg: het maken van eene schietbaan met bijbehoorenden kogelvanger enz. op de legerplaats bij Vucht. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur, te 's-Bosch.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het inrichten van het terrein in de Kraijenhoffstraat, naast de hulpschool no. 34, tot speelplaats voor genoemde school; 2o. het verrichten van bestratingswerken in keien en klinkers, in verband met leggen, opnemen en herleggen van gasbuizen in de gemeente; 3o. het maken van een paalremmingwerk langs den kademuur van de binnenhaven der Handelskade. Inl.: voor sub no. 1 bij den stadsarchitect, kamer no. 101, voor sub no. 2 en 3 bij den stadsingenieur, kamer no. 93, beiden raadhuis.

Rotterdam, te 2 uren, aan het bureau van den sectieingenieur der Staatsspoorwegen Jhr. W. Hoeufft, station Delftschepoort: het herstellen van eene schadevaring aan het remmingwerk van de brug over de Oude-Maas nabij Dordrecht.

Steenderen, te 3 uren, door kerkvoogden van Steenderen en Bronkhorst, in de consistoriekamer: het doen van eenige herstellingen aan de pastorie te Steenderen, bestaande in timmer- en metselwerk en het verven der pastorie buitenwerks. Aanw. door C. Boogman, te Steenderen, op den dag der besteding.

Boekel, te 3 uren, door het gemeentebest.: het maken en stellen van het ameublement in de nieuwe school, bestaande in zitbanken, schrijfborden en lessenaars.

Giekerk, bij A. de Boer: het bouwen van eene schuur bij de huizing bewoond door A. de Boer.

Dinsdag, 2 Oct.

Leiden, te 11 uren, door den architect W. C. Mulder, in het café Eigenzorg: het bouwen van een nieuw- en het bijbouwen van een bestaand woonhuis aan den Morschweg, bij Leiden. Aanw. 1 Oct., te 1 uur.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, in het Nederlandsch Koffiehuis: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers en het uitvoeren van eenige daarmee in-verband-staande werkzaamheden. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling F. W. van Gendt J.Gz., te Arnhem, den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en den opzichter R. H. C. van Someren, te Bergen-op-Zoom.

Hillegom, in het café Het Roode Hert: het bouwen van een blok huizen, ingericht tot 6 afzonderlijke werkmanswoningen, op den grond, vanouds genaamd «Bloemoord", buurt Weerestein, gemeente Hillegom. Inl. bij den bouwkundige Jb. Guldemond, aldaar.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 10 perceelen.

Zutfen, te 2 uren, ten raadhuize: de levering van: 1o. brandstoffen voor de scholen en andere gemeentegebouwen, 2o kachelpijpen.

Harich, bij den secretaris-ontvanger van den Grooten Noordwolderpolder te Oudega, Nijega en Kolderwolde, gem. H.-O.-en-N., M. Meinesz: het herstellen van 30 M. walbeschoeiing langs het kanaal, loopende van de Holken tot de schutsluis in genoemden polder. Aanw. 1 Oct., te 10 uren.

Woensdag, 3 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het herstellen van den Rijksoeverberm van den polder het Kraaiennest, gelegen aan den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, van buitengewone winterschade. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en den opzichter Bäumer, te Werkendam.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van 9 kribben en van glooiingen van 4 op 1 aan 10 bestaande kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel bij Westervoort, tusschen de kilometerraaien 1 en 3. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Ramaer, te Kampen. Raming ƒ 12,450.

Sassenheim, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene aschschuur. Aanw. tot en met 2 Oct. van 9—12 uren.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken tot voltooiing van den spoorweg Zaandam—Hoorn. Inl. bij den eerstaanwezend ingenieur bij de S.S. te Hoorn. Raming ƒ 22,500.

Donderdag, 4 Oct.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van eene bergloods voor eene stoomloskraan te IJmuiden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en den ingnieur Blom, te Amsterdam. Raming ƒ 2980.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen van een kantoor met woning voor den ambtenaar, belast met het innen van haven- en kaaigelden, op een terrein aan de Kampervest, aldaar. Inl. bij den architect over de werken en gebouwen der gemeente. Raming ƒ 4300.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van een ketelhuis en eene gasfabriek, met bijbehoorende werken, benevens eene portierswoning, een en ander ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik. Raming ƒ 34,000.

Vrijdag, 5 Oct.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het bouwen van eene wachterswoning bij de draaibrug in den straatweg naar Nieuw-Schoonebeek over het kanaal van Koeverden naar de Pruisische grens, in de richting van Alte-Picardie. Raming ƒ 1280.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het leveren en verwerken van steenslag op den weg van Goor naar de Geldersche grenzen, behoorende tot de groote wegen in Overijsel. Raming ƒ 2465.

Utrecht, te 12 uren, ten kantore van de Nederlandsche Zinkpletterij: het maken van een gebouw naast de bestaande gebouwen. Aanw. 1 Oct. te 2 uren.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: 1o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Zutfen. Inl bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 29 Sept., te 12 uren. Raming ƒ 93,500; 2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Alkmaar. Inl bij den ingenieur-architect voor de gevangenissen en rechtsgebouwen J. F. Metzelaar, te 's-Hage. Aanw. 1 Oct., te 12 uren. Raming ƒ 86,222.

Reenen, door den aannemer J. H. Vos Sr.: het stukadoorwerk aan de stationsgebouwen Reenen. Venendaal en Woudenberg van den Staatsspoorweg Amersfoort—Nijmegen.

Zaterdag, 6 Oct.

Rotterdam, te 12 uren, door dijkgraaf en heemraden van den polder Prins Alexander, in het Algemeen Verkooplokaal aan den Oostsingel: 1o. het verdiepen van slooten en waterleidingen in den polder; 2o. het verzwaren van een gedeelte ringdijk van den polder; 3o. het herstellen van 2 ophaalbruggen over de ringvaart van den polder. Inl. bij den hoofdopzichter van den polder, te Kapelle a/d. IJsel. Aanw. 3 Oct., te 9½ uren, te beginnen bij de brug over de Ringvaart, in den Kapelscheweg, onder Kapelle a/d. IJsel.

Ginneken, te 12 uren, door burgemeesters der betrokken gemeenten, in het gemeentehuis: de alsnog uit te voeren werken, met de leverantie, aan den in-aanleg-zijnden gesubsidieerden keiweg van Prinsenhage—Ginneken—Teteringen. Aanw. 4 Oct., te 10 uren, aanvangende te Teteringen.

Nijkerk (Friesl.): het bouwen eener schuur onder Nes, op de plaats in gebruik bij D. Feitsma. Bestek ligt ter inzage bij D. Sjoerdinga, te Bollingwier, onder Nijkerk. Aanw. 4 Oct., te 10 uren.

Maandag, 8 Oct.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van den Oudelandschen zeedijk en van de hoofden beoosten de Goereesche haven. Aanw. 1 Oct. Raming ƒ 34,550.

Nieuwerkerk a/d IJsel, te 12 uren, in de herberg De Zwaan: het bouwen van eene villa met aanhoorigheden voor rekening van den burgemeester Van Voorthuijsen. Inl. bij den architect J. V. Lankelma, te Purmerend. Aanw. 4 Oct., te 12 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van zink in platen, lood in staven en messingplaat, voor den dienst der zeemacht in Nederlandsch-Indië, ged. '84.

Nijmegen, te 2 uren, door de directie van het Hôtel Place Royale: het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen van den linkervleugel van het hôtel. Inl. bij den architect J. Weve.

Laagsoeren, te 2 uren, door den architect Brink Evers, te Ellekom, namens curatoren der stichting Bethesda, aan het Hotel: het afbreken en wederopbouwen van den westvleugel van genoemd hotel, met de levering der materialen. Aanw. 4 Oct., te 11 uren. Biljetten inzenden vóór 12 uren, bij den architect te Ellekom.

Dinsdag, 9 Oct.

Burch, te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Burch-en-Westlandpolder, in het gemeentehuis: 1o. het maken van werken tot oeververdediging tusschen de peilraaien 44 en 46; 2o. het bouwen van een woonhuis. Aanw. 2 en 5 Oct., van 10—12 uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van grenen beddinghout en eiken piketpalen, ten behoeve dier magazijnen.

Arnhem, te 1 uur, door de commissie voor de gemeentereiniging: de levering van metselwerk voor een put, ten behoeve van de uitbreiding der bergruimte voor meststoffen aan bergplaats C aan den Amsterdamscheweg. Aanw. 6 Oct., te 10 uren.

Woensdag, 10 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verrichten van eenige werken tot normalisering van de Waal onder Tiel en Dreumel, tusschen de kilometerraaien 57 en 59 der herziene rivierkaart. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict, Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Aanw. 3 Oct. Raming ƒ 13,900.

Donderdag, 11 Oct.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: de levering van steenkolen en gruis, in 2 perceelen. Aanw. dagelijks van 9—12 uren.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken en stellen van den onderbouw voor eene ijzeren draaibrug met toebehooren, over het Spaarne, ter vervanging van de bestaande Langebrug, benevens het

maken van den onder- en bovenbouw eener vaste brug over de Singelgracht bij de Turfmarkt, aldaar. Inl. bij den architect over de werken en gebouwen der gemeente. Aanw. 5 Aug., te 10 uren. Raming ƒ 78,000; 2o. het maken, leveren en monteeren van den bovenbouw eener ijzeren draaibrug met leuningen enz. over het Spaarne bij de Lieve-Vrouwesteeg. Inl. bij denzelfden architect. Aanw. 5 Oct., te 10 uren. Raming ƒ 22,000.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het Directiegebouw: het leggen van een inlaagkade in gemelden polder. Aanw. 5 en 8 Oct., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw. Raming ƒ 12,160.

Zaterdag, 13 Oct.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van brandstoffen gedurende den winter 1883/'84, voor de verschillende gemeenteinrichtingen.

Dinsdag, 16 Oct.

Zaltbommel, te 12 uren, door den dijkstoel van Bommelerwaardboven-den-Meidijk, in het Stadskofliehuis: eerst in massa, daarna in perceelen: de levering der voor den dienst 1883/'84 benoodigde noodmaterialen, als: palen, Hollandsch en Geldersch rijshout.

Woensdag, 17 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst enz: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, met eenig rijswerk aan den linkeroever, beneden de Vergulde-Hand, tot vorming van losplaats, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Aanw. 3 en 10 Oct., te 12 uren, uitgaande van het hoofd te Vlaardingen. Raming ƒ 70,800; 2o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden aan het benedeneind van het Scheur, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats en bijbehoorende werken, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den opzichter Van Bloois, te Hoek-van-Holland. Aanw. 10 Oct., te 12 uren. Raming ƒ 62,000.

Rosendaal (N.-B.), te 1 uur, door den ontvanger der registratie en domeinen, te zijnen kantore: het maken van een op- en afril tegen het aan den Staat behoorende gedeelte van den zeedijk, van den in het vorige jaar nieuwbedijkten polder onder Dinteloord nabij den Oostsasdijk. Inl. bij den ontvanger voornoemd en bij den hoofdopzichter der domeinen J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 11 Oct. te 3 uren.

Vrijdag, 26 Oct.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een zeedijk ter lengte van 2350 M., ter bedijking van schorren in het Sasschegat nabij Philippine, met het graven van een spuiboezem, het bouwen van een steenen spuiduiker en uitwateringssluis, en verdere daarbijbehoorende werken, in 1884. Inl. bij den hoofdopziener J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 19 Oct., te 12 uren, te vergaderen bij de haven te Philippine. Biljetten inzenden uiterlijk 25 Oct., te 5 uren, in het Oostindisch Huis.

Vrijdag, 2 Nov.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1350 per jaar.

Op later te bepalen datum.

Tzummarum, door den architect A. van der Meer, te Harlingen: eenige belangrijke herstellingen aan de huizing, bewoond door Taekele Hoogterp, aan de Hornestreek onder Tzummarum.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

't Kalf (gemeente Zaandam), 20 Sept.: het maken van een kerkhof met aanhoorende werken aldaar; ingekomen 12 bilj., als:

J. N. Boers,	te 's-Hage,	ƒ 11,270
J. de Vries,	» Purmerend,	» 10,300
C. Bos,	» Haarlemmerm.,	» 9,300
A. Zonneveld,	» Haarlem,	» 9,200
K. Brugman,	» Zaandam,	» 8,936
G. Bunt,	» Amsterdam.	» 8,900
R. Kuijt,	» Purmerend,	» 8,636
M. Stam,	» Zaandam,	» 7,400
W. Willemsen,	» Haarlem,	» 7,390
D. Verlaan & Zn.,	» Zaandam,	» 7,250
A. Kros,	» Haarlem,	» 7,148.52
J. Poot,	» Amsterdam,	» 6,150

Valtermond, 20 Sept.: het bouwen van eene kerk met de levering der materialen; ingek. 9 bilj., als:

Boonstra,	te Assen,	ƒ 4200
H. Eggens,	» Valtermond,	» 3396
P. Luitjes,	» Stadsmusselkanaal,	» 3378
P. v. d. Bergh,	» idem	» 3311
J. Benus,	» idem	» 3059
A. Manting,	» Valtermond,	» 3025
E. Kliphuis,	» Stadsmusselkanaal,	» 2990
W. Bakker Mz.,	» Valtermond,	» 2979
R. Kliphuis,	» idem	» 2963

Steeg, 20 Sept.: de levering aan de gemeente Reede van 23,000 straatklinkers; ingekomen 2 bilj., als:

D. C. v. Walree,	te Brummen,	ƒ 16
J. W. H. Conrad,	» Latum,	» 14

per 1000 stuks; gegund.

Maastricht, 21 Sept.: de levering aan het provinciaal bestuur van 50,000 KG. steenkolen; minste inschr. was H. Stassen-Marres, à ƒ 7.60 per 100 KG.

Zutfen, 21 Sept.: 1o. de levering van 1760 M² Belgische of Duitsche keien; ingek. 13 bilj. met 37 monsters; de levering is voorwaardelijk gegund aan de firma Burlion & Voituron, te Luik, voor Ben-Ahinkeien 12/15 ad ƒ 50 per 1000 of ƒ 2.60 per M², en 9/15 ad ƒ 34.80 per 1000 of ƒ 2 per M².

2o. de levering van 328,000 straatklinkers; 6 bilj. ingek.; gegund aan F. van de Loo, te Westpannerden, voor ƒ 14.35 p. 1000.

3o. de levering van 625 M¹ Eng. buizen; ingek. 7 bilj.; gegund aan De Lint & Co., te Rotterdam, voor ƒ 717.25.

Avereest, 21 Sept.: de levering van p. m. 500 M³ riviergrint; aangenomen door W. Trip, te Avereest, à ƒ 2.20 per M³.

Vlissingen, 22 Sept.: het inrichten van een pand, aan de Paardenmarkt, tot huis van verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten; ingek. 3 bilj., als:

H. de Pachter,	te Vlissingen,	ƒ 3662
J. Monjé,	» idem	» 3389
C. Maters,	» idem	» 3200

Muiderberg, 22 Sept.: het bouwen van een hotel en café, aldaar, onder beheer van de architecten Jan Springer en Johan Stillmann, te Amsterdam; ingek. 3 bilj., als:

E. Wouda,	te Naarden,	ƒ 9560
D. Hermsen,	» Muiderberg,	» 9230
G. T. Clein,	» Muiden,	» 8990

Retranchement, 22 Sept.: het aanleggen van een keiweg in de kom dier gemeente; ingek. 9 bilj., als:

Jz. Collin Pz.,	te Groede,	ƒ 8480
P. Monjé,	» Breskens,	» 7338
J. A. Bogaard,	» Aardenburg,	» 7200
Gebr. Deckers,	» Westkapelle (Belg.)	» 6800
A. v. Male,	» Schoondijk,	» 6190
F. Baesen,	» Wijngene (België),	» 5980
A. Risseeuw,	» Groede,	» 5979
A. Luteijn Pz.,	» Nieuwvliet,	» 5970
C. v. d. Hooft,	» Neuzen,	» 5934

gegund.
Raming ƒ 7760

Vlachtwedde, 22 Sept.: het bouwen van eene school voor openbaar lager onderwijs en van eene onderwijzerswoning te Sellingen; ingek. 8 bilj., als:

M. P. Geertsema,	te N.-Pekela,	ƒ 9872
W. Timmermans,	» Ter-Apelkanaal,	» 9813
H. Strating,	» O.-Pekela,	» 9804
L. Vos,	» Stadskanaal,	» 9400
P. Kliphorst,	» idem	» 9287
J. de Vries,	» N.-Pekela,	» 9248
P. Lutjes,	» Stadskanaal,	» 9144
P. v. d. Berg,	» idem	» 9000

Bierum, 22 Sept.: 1o. het verbouwen van de openbare lagere school te Krewerd; 2o. de levering van 32 nieuwe schoolbanken; ingek. 10 bilj., als:

	School	Banken
G. Bremer, Middelstum,	ƒ 1570	
G. v. Bruggen, Appingedam,		ƒ 256
H. Nieland, Wirdum,	1360	250
G. Broos, 't Zandt,	1150	250
E. Poort, Godlinze,	1057	203
J. Kuipers, Bierum,	1032	288
P. Dertien, Losdorp,	911	192
L. Wildeboer, Krewerd,	905	195
T. Wildeboer, idem	895	184 †
W. Scheltens, Bierum,	877 †	212

† Beiden gegund.

Wormerveer, 22 Sept.: het maken van een gemetselden duiker of riool in de Marktstraat; minste inschr. was P. Braun, te Beverwijk, voor ƒ 2243; gegund.

Veere, 24 Sept.: 1o. het verrichten van verschillende herstellingen aan- en het maken van een regenbak bij de Herv. kerk; 2o. het doen van herstellingen aan- en het maken van een schuurtje bij de pastorie dier gemeente:

	kerk	pastorie	massa
C. A. Goethals,	5960	1730	7620
H. P. v. d. Ree,	ƒ 5390	ƒ 1185	ƒ 6555
J. Muller,		1175	
W. v. Uije & Zn.,	5730	1387	7077
W. Kesteloo,		1365	
W. P. v. Pagé,	5760	1530	
J. M. v. Ditmars,	5649	1325	6899

Voorloopig gegund aan H. P. van de Ree.

Dordrecht, 24 Sept.: het uittrekken van oude-, het leveren en inheien van nieuwe palen, en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan aanlegplaatsen van de havens en langs de rivier binnen de gemeente Dordrecht; ingek. 6 bilj., als:

P. Blanken,	te Bergambacht,	ƒ 5693
N. Klaus,	» Dordrecht,	» 3950
C. de Borst,	» Papendrecht,	» 3798
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 3780
A. Hogerzeil,	» idem	» 3497
F. W. de Wit,	» idem	» 3315

gegund.

Kampen, 24 Sept.: de levering van 307,000 straatklinkers ten behoeve van den straatweg Kampen—Genemuiden; ingek 7 bilj., als:

D. Baron v. Asbeck,	te Arnhem,	ƒ 17.70
F. W. Bonte,	» Amersfoort,	» 17.15
G. J. v. d. Broeke,	» Kampen,	» 16.90
B. Schilder,	» idem	» 16.87
K. Schut,	» idem	» 15.93
Gebr. v. Hasselt,	» idem	» 14.99
Wed. H. C. v. Heukelom,	» idem	» 13.75

alles per 1000 stuks.

Gorichem, 24 Sept.: 1o. het leggen en onderhouden van 575 M² riet- en rijsbeslag tegen het hulpgat onder Papendrecht; aangenomen voor ƒ 229.

2o. idem van 525 M² riet- en rijsbeslag tegen het hulpgat onder Alblasserdam; aangenomen voor ƒ 235.

3o. het maken van vernieuwingen enz. aan de waterkeering in den nieuwen dijk onder Hardinksveld en Giesendam, en het doen van eenige herstellingen aan het magazijngebouw te Hardinksveld; aangenomen voor ƒ 320.

Delft, 25 Sept.: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

1o. 2000 KG. potasch; minste inschrijver was Fleumer. te Amsterdam, à ƒ 0295 per KG.

2o. 2350 KG. groene zeep; minste inschr. was Jac. Hordijk, te Delft, à ƒ 0.42 per KG.

3o. 12,900 KG. zwavelzuur; minste inschr. was De Bosson, te Dordrecht, à 0.1739 per KG.

Groningen, 25 Sept.: het driejarig onderhoud (1884—1886) der als zeewering dienende voormalige vestingwallen te Delfzijl, behoorende tot de zeewerken in de provincie Groningen; ingek. 4 bilj., als:

G. C. M. Rottinghuis,	te Delfzijl,	ƒ 1100
H. N. Pul,	» idem	» 1058
J. Hemmes,	» Farmsum,	» 1054
J. v. Buuren,	» Delfzijl,	» 1034

Raming ƒ 1060 per jaar.

Doesburg, 25 Sept.: 1o. het vernieuwen der afzonderlijk staande ijsbrekers bij de schipbrug; ingekomen 4 bilj., als:

G. J. Onstein,	te Doesburg,	ƒ 3992
W. Giesen,	» idem	» 2979
G. R. v. Ree,	» idem	» 2465
H. de Garde, Doesburg en H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 2389

2o. het leggen van een riool in het verlengde van de Kloosterstraat, met de keibestrating daarover; ingek. 3 bilj., als:

G. J. Onstein,	te Doesburg,	ƒ 2152
H. J. Masselink,	» Deutichem,	ƒ 1669
J. Vinkenborg,	» idem	» 1463

Beiden gegund.

Rotterdam, 25 Sept.: 1o. de levering van 3000 M¹ Escaussijnschsteenen trottoirbanden; ingek. 10 bilj., als:

S. Severijn,	te 's-Hage,	ƒ 2.95
dezelfde,		» 2.75
W. Hoven & Zn.,	» idem	» 2.75
A. P. Schotel Gzn.,	» Dordrecht,	» 2.52⁶
L. Sabelis,	» Haarlem,	» 2.51²
T. J. Smits Izn.,	» Dordrecht,	» 2.50⁸
H. J. Bosman,	» Rotterdam,	» 2.49
A. C. Singels Azn.,	» Dordrecht,	» 2.48
D. v. Ameyden van Duym & Zn.,	» Rotterdam,	» 2.44
Van Noorden en Schwerzel,	» idem	» 2.38

per M¹.

2o. de levering van 100 stuks koperen gaslantarens: ingek. 11 bilj., als:

		per stuk.
Ph. Walters,	te Rotterdam,	ƒ 15
Cuylits en De Regt,	» idem	» 13.47
A. Bikkers & Zn.,	» idem	» 11.99
K. Venselaar,	» Noordwijk,	» 11
Becht en Dyserinck,	» Amsterdam,	» 10.90
P. Koch & Co.,	» Delftshaven,	» 10.35
Bryan de Groot & Co.,	» Schiedam,	» 9.45
N. Matthijsen,	» Utrecht,	» 9.40
Rencker & Zn.,	» idem	» 9
J. Huisman en S. Dollee,	» Rotterdam,	» 9
P. L. Jansen,	» Kampen,	» 7.90

Leiden, 25 Sept.: het bouwen van een meelfabriek, aldaar, op het terrein Looiersstraat no. 27, onder beheer van den architect W. C. Mulder: ingekomen 11 bilj., als:

J. J. Balm,	te Leidschendam,	ƒ 35,990
Ph. Verbruggen,	» Waddinksveen,	» 33,262
M. Kapteijn den Bouwmeester en A. P. Planjer,	» Leiden,	» 32,987
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 32,869
Th. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 32,367
Gebr. W. en F. A. Westmaas,	» idem	» 31,974
G. Splinter,	» Leiden,	» 31,942
J. Verkoren,	» Voorschoten,	» 31,000
J. Roodenrijs en L. M. Berkel,	» Wormerveer,	» 30,826.36
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 30,000
T. Los,	» Leiden,	» 28,637

Nibbikswoud, 25 Sept.: perceel 1, veranderingen aan de school te Nibbikswoud, met bijlevering van 39 stuks schoolbanken; gegund aan L. C. Out & Co., te Winkel, voor ƒ 1111.

perc. 2, ver- en aanbouw der school te Hauwerd, gemeente Nibbikswoud; gegund aan C. Langendijk, te Hauwerd, voor ƒ 2675.

perc. 3, 64 stuks schoolbanken; gegund aan Jb. Vlaming, te Hoogwoud, voor ƒ 588.80.

Arnhem, 26 Sept.: het bouwen van kazernen c.a. voor 1½ bataljon infanterie, aldaar; ingek. 17 bilj., als:

K. J. Kalt,	te Ureterp,	ƒ 422,451
W. J. Kolkert,	» Deventer,	» 418,980
J. v. Groenendael,	» Nunhem,	» 417,135
Th. Elbers,	» Arnhem,	» 414,329
A. Keers,	» Hilversum,	» 413,963
A. de Neef,	» Brielle,	» 412,000
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 411,799
M. Lucas,	» Brielle,	» 411,777
A. v. d. Meer,	» Harlingen,	» 408,765
P. v. d. Koolwijk,	» Nijmegen,	» 407,900
Gebr. Pons,	» Kralingen,	» 407,000
H. v. Rhijn,	» Naarden,	» 401,889
J. Willemsen Bijl,	» Hardinksveld,	» 395,000
J. H. Vos Sr.,	» Almeloo,	» 393,825
Gebr. Lensink,	» Arnhem,	» 389,600
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 388,400
D. W. Magendans,	» idem	» 383,900

Sneek, 27 Sept.: het bouwen eener kolenloods bij de gemeentegasfabriek; ingek. 3 bilj., als:

G. de Boer,	te Oppenhuizen	ƒ 4580
F. Prins,	» Sneek,	» 4200
M. Rondema,	» idem	» 3998

gegund.

Wormerveer, 27 Sept.: het bouwen van een huis met 4 woningen aan de Goudastraat; ingekomen 12 bilj., als:

Gebr. Haandrikman,	te Amsterdam,	ƒ 12,200
H. Bouman,	» idem	» 11,500
J. Tesselaar,	» Alkmaar,	» 11,283
P. Langendijk,	» Beverwijk,	» 11,111
Gebr. Gorter,	» Wormerveer,	» 10,970
H. Forrer,	» idem	» 10,845
V. P. Braun,	» Beverwijk,	» 10,836
J. B. v. Sante,	» Zaandam,	» 10,650
K. Brugman,	» idem	» 10,520
J. Otter,	» Koog a/d. Zaan,	» 10,207
M. Stam & Zn.,	» Wormerveer,	» 9,774
J. Buis Az.,	» idem	» 8,940

gegund.

Haarlem, 27 Sept.: 1o. het leveren van minstens 950 en hoogstens 1050 scheepstons steenkolen, volgens monster, te Schellinkwoude; minste inschr. was H. J. von Thenen en A. H.

Hagedoorn Jz., handelende onder de firma »Nederlandsche- Steenkolen-Handelsvereeniging Von Thenen, Hagedoorn Jz. en Co.," te Amsterdam, voor *f* 7.09$^{99}/_{100}$ per scheepstons van 1000 Kilogram.

2o, het maken, opstellen en in gangbaren toestand opleveren van eene inrichting tot stoomwaterverwarming, benevens waterleiding, stoomkokerij en stoomwasscherij, aan het Rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik, in 5 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, (Raming *f* 23,457), C. Jansen, te Amdam, voor 19,198.

perc. 2, (Raming 12,627.50), Sepp en Co., te Enschede, voor *f* 11,630.

perc. 3, (Raming 6018), Van Vliet & Van Cappelle, te Groningen, voor *f* 5253.

perc. 4, (Raming 6141.50), C. Jansen, te Amsterdam, voor *f* 4988.

perc. 5, (Raming 8093), Sepp & Co., Enschede, voor 7494.99^{5}.

3o. het leveren en opstellen van eene oliegasfabriek (systeem-Julius Pintsch) tot het voortbrengen van lichtgas voor circa 400 lichten, met inbegrip van alle benoodigde gasleidingen, ten behoeve van hetzelfde gesticht; minste inschr. was Aug. Klönne, te Dortmund, voor *f* 7996.

DE OPMERKER

van ZATERDAG 6 OCTOBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 8 Oct.

's-Hage, te 11$^{1}/_{2}$ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bestorten van den Oudelandschen zeedijk en van de hoofden beoosten de Goereesche haven. Raming *f* 34,550.

Nieuwerkerk a/d IJsel, te 12 uren, in de herberg De Zwaan: het bouwen van eene villa met aanhoorigheden voor rekening van den burgemeester Van Voorthuijsen. Inl. bij den architect J. V. Lankelma, te Purmerend.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van zink in platen, lood in staven en messingplaat, voor den dienst der zeemacht in Nederlandsch-Indië, ged. '84.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het rioleeren en herbestraten van de Suriname- en Paramaribostraten, aldaar.

Nijmegen, te 2 uren, door de directie van het Hôtel Place Royale: het gedeeltelijk afbreken en wederopbouwen van den linkervleugel van het hôtel. Inl. bij den architect J. Weve.

Laagsoeren, te 2 uren, door den architect Brink Evers, te Ellekom, namens curatoren der stichting Bethesda, aan het Hotel: het afbreken en wederopbouwen van den westvleugel van genoemd hotel, met de levering der materialen. Biljetten inzenden vóór 12 uren, bij den architect te Ellekom.

Dinsdag, 9 Oct.

Burch, te 11 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen Burch-en-Westlandpolder, in het gemeentehuis: 1o. het maken van werken tot oeververdediging tusschen de peilraaien 44 en 46; 2o. het bouwen van een woonhuis.

Waalwijk, te 10$^{1}/_{2}$ uren, door J. Zuurhout, bij Wed. C. J. Verwey: het maken van een dubbel woonhuis, met bijlevering der materialen. Inl. bij den bouwkundige H. C. Meulkens, te Waalwijk. Aanw. te 9$^{1}/_{2}$ uren.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van grenen beddinghout en eiken piketpalen, ten behoeve dier magazijnen.

Arnhem, te 1 uur, door de commissie voor de gemeentereiniging: de levering van metselwerk voor een put, ten behoeve van de uitbreiding der bergruimte voor meststoffen aan bergplaats C aan den Amsterdamscheweg.

Zutfen, te 2 uren, ten raadhuize. de levering van schoolmeubelen voor school F. in de Hoven.

Woensdag, 10 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verrichten van eenige werken tot normalisering van de Waal onder Tiel en Dreumel, tusschen de kilometerraaien 57 en 59 der herziene rivierkaart. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict, Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Raming *f* 13,900.

's-Hage, te 12 uren, door het bestuur van het fonds van Liefdadigheid, aan het gesticht, Loosduinscheweg no. 69: het bouwen van een gedeelte van het gesticht Schiefbaan-Hovius. Inl. bij den architect W. B. van Liefland, Zuidoost-binnensingel no. 89, aldaar. Aanw. 8 Oct., te 11 uren.

Deventer, te 12 uren, door het bestuur der coöperatieve vereeniging De Eendracht, in het gebouw der Werkliedenvereeniging: het bouwen van 18 arbeiderswoningen in 2 blokken, met bijbehoorende werken. Inl. bij den architect G. te Riele Wz., te Deventer. Aanw. te 10 uren.

Donderdag, 11 Oct.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: de levering van steenkolen en gruis, in 2 perceelen. Aanw. dagelijks van 9—12 uren.

Haarlem, te 2 uren, door burg en weth.: 1o. het maken en stellen van den onderbouw voor eene ijzeren draaibrug met toebehooren, over het Spaarne, ter vervanging van de bestaande Langebrug, benevens het maken van den onder en bovenbouw eener vaste brug over de Singelgracht bij de Turfmarkt, aldaar. Inl. bij den architect over de werken en gebouwen der gemeente. Raming *f* 78,000; 2o. het maken, leveren en monteeren van den bovenbouw eener ijzeren draaibrug met leuningen enz. over het Spaarne bij de Lieve-Vrouwesteeg. Inl. bij denzelfden architect. Raming *f* 22,000.

Olst, te 1 uur, door mejuffrouw Thomassen à Thuessink, in het koffiehuis van Peteri: het bouwen van eene villa te Olst. Inl. bij den bouwmeester H. Wissink, te Olst. Aanw. te 11 uren.

Borsele, te 2 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in het Directiegebouw: het leggen van een inlaagkade in gemelden polder. Aanw. 8 Oct., van 10—12 uren, samenkomst bij genoemd gebouw. Raming *f* 12,160.

's-Hosch, bij den gemeentearchitect J. M. Nabbe: de levering van 45,000 vlakke Waalstraatklinkers, franco aan den wal, aldaar.

Vrijdag, 12 Oct.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van eene partij staaf-, plaat- en roosterijzer.

Sappemeer, te 11 uren, door de gemeentebesturen van Hoogezand en Sappemeer, in het Bontehuis: het herstellen van de Bonthuisterbrug, voor de noordelijke helft onder Hoogezand en voor de zuidelijke halfscheid onder Sappemeer gelegen, met bijlevering van materialen. Aanw. te 10 uren.

Zaterdag, 13 Oct.

Kornwerd, te 11 uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: het maken van een kunstweg vanuit Kornwerd naar den kunstweg Wons-Pingjum. Aanw. 9 Oct., te 10$^{1}/_{2}$ uren, samenkomst bij C. M. Dijkstra, te Kornwerd.

Sekshierum, te 11 uren, door den burgemeester van Barradeel: de levering van 250 stère wrak en 60 stère macadam.

Workum, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van een toegangsweg naar het in-aanbouw-zijnde station, aldaar, ter lengte van 840 M; 2o. het maken van eene vaste houten brug over de Horzea, met levering der materialen. Inl. bij den gemeentearchitect J. Bogtstra. Aanw. 10 Oct., te 11 uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van brandstoffen gedurende den winter 1883/'84, voor de verschillende gemeenteinrichtingen.

Maandag, 15 Oct.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren en stellen van de vereischte ijzerwerken met toebehooren voor de privaatinrichtingen volgens het Liernurstelsel, in de in-aanbouw-zijnde openbare lagere school in de Govert-Flinckstraat; 2o. het verbouwen van de burgerdag- en avondschool in de Westerstraat tot ambachtsschool; 3o. *a*. het vernieuwen, van de waterslooven af en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 98, over de Passeerdergracht aan de Lijnbaansgracht; *b*. het geheel vernieuwen en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 99, over de Lijnbaansgracht vóór de Passeerderstraat. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Rotterdam, te 7 uren, in de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor de gevangenen in de cellulaire gevangenis en in het huis van arrest, waaronder brandstoffen, ged. '84.

Sneek, 's avonds 7$^{1}/_{2}$ uren, door regenten over de cellulaire gevangenis: het onderhoud en de verpleging van de gevangenen, met den aankleve van dien, over '84.

Dinsdag, 16 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Staveren, en het afbreken en opruimen van een aldaar bestaanden houten lichtopstand. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen, aan het departement.

Zaltbommel, te 12 uren. door den dijkstoei van Bommelerwaardboven-den-Meidijk, in het Stadskoffiehuis: eerst in massa, daarna in perceelen: de levering der voor den dienst 1883/'84 benoodigde noodmaterialen, als: palen, Hollandsch en Geldersch rijshout.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren. door den eerstaanwezend ingenieur, in De Draak: het herstellen van een bekleedingsmuur te Bergen-op-Zoom. Inl. bij genoemden ingenieur, te Breda en bij den opzichter van fortificatiën, te Bergen-op-Zoom. Raming *f* 3300. Biljetten inzenden 15 Oct., vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Heerenveen, 's avonds 8 uren, in het paleis van justitie: het onderhoud der gevangenen in het huis van arrest over het dienstjaar '84.

Gorichem, 's avonds 8 uren, in de cellulaire gevangenis: het onderhoud der gevangenen in de cellulaire gevangenis, met de levering der brandstoffen, over '84.

Amsterdam, door bestuurderen van het instituut tot onderwijs van blinden, in het café Krasnapolsky: het bouwen van een gesticht voor 100 kinderen, aan de Verlengde-Vossiusstraat. Inl. bij de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz., Plantage-Middellaan 78, aldaar. Aanw. 10 Oct., te 10$^{1}/_{2}$ uren.

Woensdag, 17 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst enz: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, met eenig rijswerk aan den linkeroever, beneden de Verguldе-Hand, tot vorming van losplaats, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Aanw. 10 Oct., te 12 uren, uitgaande van het hoofd te Vlaardingen. Raming *f* 70,800; 2o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden aan het beneden-eind van het Scheur, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats en bijbehoorende werken, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den opzichter Van Bloois, te Hoek-van-Holland. Aanw. 10 Oct., te 12 uren. Raming *f* 62,000.

Rosendaal (N.-B.), te 1 uur, door den ontvanger der registratie en domeinen, te zijnen kantore: het maken van een op- en afril tegen het aan den Staat behoorende gedeelte van den zeedijk, van den in het vorige jaar nieuwbedijkten polder onder Dinteloord nabij den Oostsasdijk. Inl. bij den ontvanger voornoemd en bij den hoofdopzichter der domeinen J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 11 Oct. te 3 uren.

Donderdag, 18 Oct.

's-Hage, te 11 uur, door het ministerie van marine: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Maassluis. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodwezen, aan het departement.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het egaliseeren, ophoogen, bestraten, rioleeren enz. van eenige projectstraten aan den Heerensingel, benevens het maken van eene houten schoeiing langs de Heerensingelgracht bij de Amsterdamschepoort. Aanw. 12 Oct., te 11 uren. Raming *f* 10,600.

Vrijdag, 19 Oct.

Lent, te 12 uren, door H. Gerritsen, bij A. Arends: het bouwen van eene geheel nieuwe boerenwoning met schuur, mestput enz., te Oosterhout, op het land Den Heuvel. Aanw. 22 Oct., van 9—12 uren.

Dordrecht, te 1 uur, door regenten over het huis van arrest en

bewaring en cellulaire gevangenis voor vrouwen, in de inrichting: de levering der verschillende benoodigdheden, waaronder brandstoffen, ged. '84.

Dinsdag, 23 Oct.

Tiel, te 1 uur, in het huis van arrest en bewaring: het onderhoud der gevangenen met den aankleve van dien, ged. '84.

Woensdag, 24 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van eene vluchthaven aan de Maas beneden Grave, provincie Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te 's-Bosch en bij den opzichter Haartsen, te Grave. Aanw. 17 Oct. Raming *f* 28,950.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen, en van haakbouten, in 2 perceelen, ten dienste der Staatsspoorwegen. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Vrijdag, 26 Oct.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een zeedijk ter lengte van 2350 M., ter bedijking van schorren in het Sasschegat nabij Philippine, met het graven van een spuiboezem, het bouwen van een steenen spuiduiker en uitwateringssluis, en verdere daarbijbehoorende werken, in 1884. Inl. bij den hoofdopziener J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 19 Oct., te 12 uren, te vergaderen bij de haven te Philippine. Biljetten inzenden uiterlijk 25 Oct., te 5 uren, in het Oostindisch Huis.

Zaterdag, 27 Oct.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de sociëteit De Eendracht: 1o. Bestek no. 19, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, van de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varseveld tot en met het station Deutichem (lengte circa 16.3 KM.); 2o. Bestek no. 21, gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem; 3o. Bestek no. 22, gebouwen en inrichtingen op het station Terborg; 4o. Bestek no. 23, gebouwen en inrichtingen op het station Varseveld. Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de biljetten uiterlijk te 11 uren moeten bezorgd zijn.

Vrijdag, 2 Nov.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur. te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming *f* 1350 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van de havenwerken te Staveren. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leerdam en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming *f* 1500.

Dinsdag, 6 Nov.

Assen, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het éénjarig onderhoud van een gedeelte van de kanalen tusschen de Drentsche Hoofdvaart en de Friesche wateren, aanvangende 1 Januari '84. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen en den opzichter De Ronde, te Veenhuizen. Aanw. 30 Oct. Raming *f* 2386.

Op later te bepalen datum.

Lange-Ruigeweide, door burg. en weth.: het doen van eenige werkzaamheden aan het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, het maken van nieuwe schoolbanken enz. Inl. bij den bouwkundige A. Zaal, te Bodegrave.

Wageningen: de levering aan de Rijkslandbouwschool van 20,000 KG. steenkoolgruis of zooveel zal blijken noodig te zijn, bij gedeelten.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Zutfen, 28 Sept.: het bouwen van een pakhuis op perceel 13 aan de Noorderhaven voor M. Vromen, onder beheer van de arbitecten J. Lijsen en J. Uiterwijk Wz.; ingekomen 10 bilj., als:

H. J. Bessem,	te Zutfen,	*f* 5788
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 5779
A. J. Pasman,	» idem	» 5777
J. A. Garvelink,	» idem	» 5700
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 5629
G. J. Grooters,	» Zutfen,	» 5603
R. v. d. Velden	» idem	» 5584
L. Nijland,	» idem	» 5559
H. Langenberg,	» idem	» 5542
H. W. Douwes,	» idem	» 5503

gegund.

's-Bosch, 28 Sept.: het voortzetten der watervrijmaking van den Rijks-grooten weg van 's-Bosch naar de Maas bij Crèvecoeur, in de nabijheid van het gehucht Orten; minste inschr. was H. J. Dekkers, te Baardwijk, voor *f* 4782.

Delftshaven, 28 Sept.: 1o. het onderhoud van den straatweg Delftshaven—Rotterdam; ingek. 5 bilj., als:

C. M. Roozenburg,	te Naaldwijk,	*f* 3000
J. Kooiman,	» Dordrecht,	» 2550
L. de Hoed,	» Hof v. Delft,	» 2500
W. Varkevisser,	» Overschie,	» 2400
D. Varkevisser,	» Delftshaven,	» 2299

2o. idem van den weg Delftshaven—Schiedam; ingek. 5 bilj., als:

C. M. Roozenburg,	te Naaldwijk,	*f* 3700
J. Kooiman,	» Dordrecht,	» 3448
L. de Hoed,	» Hof v Delft,	» 3333
D. Varkevisser,	» Delftshaven,	» 3225
W. Varkevisser,	» Overschie,	» 3125.20

Zutfen, 29 Sept.: het bouwen van een machinekamer en het inrichten van een gebouw ten behoeve der Zutfensche Melkinrichting, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 7 bilj., als:

G. J. Grooters,	te Zutfen,	*f* 1930
L. Nijland,	» idem	» 1879
G. Schurink,	» idem	» 1867
L. Ezerman,	» idem	» 1859
H. L. Hamer,	» idem	» 1856
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 1842
H. J. Bessem,	» idem	» 1628

gegund.

Groningen, 29 Sept.: het bouwen van tien woningen, op een terrein gelegen aan de Groote-Bergstraat te Groningen, voor de vereeniging »Werkmanslust", onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 11 bilj., als:

D. Jansen,	te Groningen,	*f* 9775
C. Nap,	» idem	» 9720
H. Kiel,	» idem	» 9640
D. de Jong,	» idem	» 9200
T. Y. Jelsma,	» idem	» 8944
K. Fekkes,	» idem	» 8889
H. J. Meuge,	» idem	» 8854
L. W. Oldenburger,	» idem	» 8787
R. Hoving,	» idem	» 8633
J. I. Toesman,	» idem	» 8500
J. de Vries,	» idem	» 8335

gegund.

Kampen, 1 Oct.: herbesteding van de levering van 307,000 straatklinkers voor den grintweg Kampen—Genemuiden; ingek. 5 bilj., als:

J. G. v. d. Broeke,	te Kampen,	*f* 16.80
K. Schut,	» idem	» 16.34
D. Zwanepol,	» idem	» 15.92
A. de Lange,	» Zwolle,	» 14.90
Wed. H. C. v. Heukelom,	» Kampen,	» 13.50

per 1000 stuks.
gegund aan A. de Lange, te Zwolle.

Rotterdam, 1 Oct.: het herstellen van eene schadevaring aan het remmingwerk van de brug over de Oude-Maas nabij Dordrecht; ingek. 8 bilj., als:

Lt. Labrijn,	te Puttershoek,	*f* 8210
Corn. Bothof,	» Zwijndrecht,	» 8175
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 7270
F. W. de Wit,	» idem	» 6895
G. Goedhart,	» idem	» 6550
H. Degens Jr.,	» idem	» 6543
J. v. d. Vlugt Jr.,	» idem	» 6360
N. Klaus,	» idem	» 5550

Amsterdam, 1 Oct.: 1o. Bestek no. 44, het inrichten van het terrein in de Kraijenhoffstraat, naast de hulpschool no. 34, tot speelplaats voor genoemde school; ingek. 12 bilj., als:

A. ter Weeme,	*f* 1421
J. Schreuders,	» 998
A. de Rijk.	» 989
W. Knipper & Vree,	» 985
F. G. Degenhardt,	» 700
G. L. Brouwer en Hoogerbeets	*f* 688
W. L. Leibbrandt,	» 647
A. v. Wensveen,	» 620
G. Woud,	» 606
D. W. Veeneman,	» 599
W. Willemsen,	» 596
L. Bouman,	» 575.34

2o. het verrichten van bestratingswerken, keien en klinkers, in verband met het leggen, opnemen en herleggen van gasbuizen in de gemeente; minste inschr. waren:
Bos, 1e tarief *f* 0.13$^{95}/_{100}$, 2e tarief *f* 0.13$^{55}/_{100}$, 3e en 4e tarief *f* 0.11$^{0}/_{10}$ en *f* 0.75.
Ambagtsheer, 5e tarief *f* 0.05, 6e en 7e tarief *f* 0.03 en *f* 0.05.

Maastricht, 1 Oct.: het driejarig onderhoud van de vaartuigen en al hetgeen verder behoort bij het materieel der Nederlandsch-Belgische veren op de rivier de Maas in Limburg, voor gemeenschappelijke rekening der Nederlandsche en Belgische Regeeringen; ingek. 2 bilj., als:

C. Savelkoul,	te Wessem,	*f* 1908
E. Dupuits,	» Margraten,	» 1680

per jaar.
Raming *f* 1700 per jaar.

's-Bosch, 1 Oct.: het maken van eene schietbaan met bijbehoorenden kogelvanger enz. op de legerplaats bij Vucht; ingek. 8 bilj., als:

L. den Otter,	te Dungen,	*f* 1990
L. Burkens,	» 's-Bosch,	» 1925
T. J. A. Meuwese,	» idem	» 1890
T. H. Dirks,	» idem	» 1799
C. v. d. Berg,	» Honswijk (Utr.),	» 1740
H. de Leeuw,	» 's-Bosch,	» 1667
M. Krols,	» Geertruidenberg,	» 1485
H. de Leeuw,	» 's-Bosch,	» 1427

gegund. *f* 1960
Raming

Bergen-op-Zoom, 2 Oct.: het slechten van de noorderfronten van Bergen-op-Zoom, het aanleggen van aardebanen, het graven eener waterleiding, het metselen van duikers enz.; ingek. 26 bilj., als:

P. H. de Bekker,	te Empel,	*f* 302,837
A. Terwindt,	» Westpannerden,	» 296,800
W. L. Schram,	» Sliedrecht,	» 274,999
G. J. v. Erp, 's-Bosch en E. S. Reijmer,	» Rotterdam,	» 274,000
A. Daverveldt,	» Wouw,	» 270,000
J. A. Groot,	» Nijmegen,	» 269,000
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 265,000
J. J. v. Sluisdam,	» Dordrecht,	» 263,500
W. Lok,	» Steenbergen,	» 260,000
C. Bastiaanse en J. Moerbeek,	» Bergen-op-Zoom,	» 259,370
J. B. Raaijmakers,	» Wouw,	» 256,000
J. v. Oijen Pz.,	» Schijndel,	» 255,888
J. v. d. Berg,	» Dreumel,	» 255,888
J. Huisman,	» Milligen,	» 253,000
J. Schaafsma,	» Breda,	» 246,000
L. Brand Dz., Giesendam en P. P. Seret,	» Sliedrecht,	» 245,980
D. Volker,	» Dordrecht,	» 242,700
J. Roskam,	» Sliedrecht,	» 239,900
T. Volker, Dordrecht en M. Verhoeven,	» Prinsenhage,	» 239,300
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 239,167
L. Kalis Kz.,	» idem	» 214,400
G. A. v. Hattum, Sliedrecht en G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 214,000
G. Straatman,	» Linne,	» 205,000
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 194,700
W. A. G. Jansen,	» Utrecht,	» 188,600
J. Hillen,	» Grave,	» 179,000

Boekel, 2 Oct.: het maken en stellen van het ameublement in de nieuwe school; ingek. 7 bilj., als:

J. v. Rijt,	te Oosterwijk,	*f* 999
P. v. Bergen,	» Gennep,	» 952
L. v. d. Laar,	» Vechel,	» 948
H. J. Dirks,	» Grave,	» 916
J. Smits,	» Boekel,	» 836
F. Oliviers,	» Gemert,	» 769
M. P. Elders,	» Kuik,	» 764

gegund.

Hillegom, 2 Oct.: het bouwen van zes werkmanswoningen, onder beheer van den architect Jb. Guldemond; ingek. 20 bilj., als:

J. P. A. Nelissen,	te Haarlem,	*f* 4900
C. de Ruiter,	» Waddinksveen,	» 4569
D. Kramer,	» Schagen,	» 4540
C. J. Buis,	» Haarlem,	» 4414
C. Schornagel,	» idem	» 4310
W. Boot,	» Woubrugge,	» 4190
C. v. Diest,	» Koudekerk,	» 4150
A. v. d. Berg,	» Leimuiden,	» 4095
W. A. v. Amstel,	» Heemstede,	» 3998
J. Visscher,	» Haarlem,	» 3980
J. v. Tongeren,	te Vogelenzang,	*f* 3960
L. v. Luiken,	» Heemstede,	» 3942
L. Ziere,	» idem	» 3900
G. Nederstigt,	» Rijnzaterwoude,	» 3815
D. Roos,	» Haarlemmermeer,	» 3790
J. Goozen,	» Hillegom,	» 3688
W. A. Fhillipo,	» idem	» 3688
J. v. d. Bosch,	» idem	» 3549
J. v. d. Jagt,	» idem	» 3500
Giebels en Servellen,	» Haarlem,	» 3490

Leiden, 2 Oct.: het bouwen van een woonhuis aan den Morschweg, bij Leiden, onder beheer van den architect W. C. Mulder; ingek. 11 bilj., als:

P. L. v. Erkel,	te Leiden,	*f* 7990
C. J. de Nie,	» idem	» 7525
C. Carlier,	» idem	» 7400
Christiaanse en Zekveld,	» idem	» 7291
N. Bink,	» idem	» 6935
J. v. d. Ameele,	» Oestgeest,	» 6905
V. d. Heiden en Sieval,	» Leiden,	» 6890
De Jong en Kooreman,	» idem	» 6795
P. v. d. Horst,	» idem	» 6770
C. Flippo,	» idem	» 6680
W. v. d. Drift,	» idem	» 5985

Amsterdam, 2 Oct.: voor de levering van verschillende benoodigdheden aan het departement van Koloniën waren minste inschr.:

1. gereedschap, H. J. Klijn de Jongh, Amsterdam, *f* 997.
2. verfwaren, Hoogeweg en Van Zameren, idem, *f* 8543.
3. 4000 KG. pakwerk, H. J. Klijn de Jongh, idem, *f* 1540.
4. houtschroeven en draadnagels, R. S. Stokvis & Zn., Rotterdam, *f* 181.55.
5. 4500 M. grauw linnen, P. H. Kaars Sijpesteijn, Krommenie, *f* 3150.
6. divers leder, F. H. Helt, Amsterd., *f* 1956.75.
7. 2700 KG zink in blokken, A. D. Hamburger, Utrecht, *f* 457.65.
8. divers ijzer, Hotz & Co., Rotterdam, *f* 1970.67.
9. divers rood- en geelkoperen messingdraad, Van den Berg & Co., Amsterdam, *f* 2287.
10. divers ijzer, Hotz & Co., Rotterdam, *f* 13,633.03.

's-Hage, 3 Oct.: 1o. het herstellen van den Rijksoeverberm van den polder het Kraaienest, aan den rechteroever van de Nieuwe-Merwede, van buitengewone winterschade; ingekomen 5 bilj., als:

A. L. v. Wijngaarden IJz.,	te Sliedrecht,	*f* 9900
G. de Hoog,	» Gorichem,	» 9365
C. Hartog,	» Sliedrecht,	» 9189
T. de Groot,	» Giesendam,	» 8988
W. Volker,	» Sliedrecht,	» 8850

2o. het maken van 9 kribben en van glooiingen van 4 op 1 aan 10 kribben, tot verbetering van den Geldersche-IJsel bij Westervoort; ingek. 5 bilj., als:

J. H. v. Hezewijk,	te Lobit,	*f* 13,450
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 12,390
W. M. Nijenes,	» Arnhem,	» 11,994
H. A. Pauwen,	» Westpannerden,	» 11,748
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 11,600

3o. het maken van afsluitingen voor publieke overwegen, werken tot bewaking en afdeeling en eenige verdere werken, tot voltooiing van den spoorweg Zaandam—Hoorn; ingekomen 8 bilj., als:

G. D. v. Doorn,	te Amsterdam,	*f* 25,900
A. Vos Rz.,	» Helder.	» 25,600
J. A. v. d. Eerden Wz.,	» Bokstel,	» 24,900
W. Okkes,	» Amsterdam,	» 24,600
J. Poot.	» idem	» 24,500
W. H. Struys,	» idem	» 24,400
P. J. Schaafsma en F. J. Schaafsma,	» Harlingen.	» 23,320
N. L. v. d. Loeff,	» 's-Hage,	» 21,450

Sassenheim, 3 Oct.: het bouwen van eene aschschuur; ingekomen 9 bilj., als:

N. Huyg,	te Sassenheim,	*f* 1674
J. C. Guldemond,	» idem	» 1500
C. de Groot,	» Beverwijk,	» 1487
J. C. de Zwart,	» Zoeterwoude,	» 1475
P. de Graaf,	» idem	» 1465
G. v. d. Raad,	» Noordwijk,	» 1395.95
P. v. d. Horst,	» Zoeterwoude,	» 1395
C. v. Diest,	» Koudekerk,	» 1335
G. Nederstigt,	» Rijnzaterwoude,	» 1291

gegund.

Haarlem, 4 Oct.: 1o. het maken van een bergloods voor een stoomloskraan te IJmuiden; minste inschr. was S. Wit Jz., te Oterleek, voor *f* 2590.
Raming » 2890

2o. het bouwen van een ketelhuis en eene gasfabriek met bijbehoorende werken, benevens eene portierswoning, ten behoeve van het Rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik; minste inschrijver was A. Vos Rz., te Helden, voor *f* 38,400.

Haarlem, 4 Oct.: het bouwen van een kantoor met woning voor den ontvanger, belast met het innen van haven- en kaaigeld aan de Kampervest; ingek. 16 bilj., als:

Gebr. A. Slegers,	te Zandvoort,	ƒ 4485
F. T. Maas,	» Haarlem,	» 4450
G. Hulsebosch,	» idem	» 4446
J. B. Lasschuit,	» idem	» 4273
F. L. v. Looij.	» Houtrijk-en-Pol.,	» 4250,80
J. S. v. Veldhuijsen,	» Haarlem,	» 4238
L. Blad,	» idem	» 4200
J. P. A. Nelissen,	» idem	» 3997
J. Giebels en J. v. Servellen,	» idem	» 3980
H. London,	» idem	» 3980
J. M. v. d. Weeg,	» idem	» 3950
J. Visscher,	» idem	» 3930
B. Hagen,	» idem	» 3925
A. Kaptein,	» idem	» 3912
S. B. Peijra,	» idem	» 3754
P. T. IJdgaat,	» idem	» 3684

gegund.

's-Hage, 5 Oct.: 1o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Zutfen; ingekomen 34 bilj., als:

A. J. Uiterwijk,	te Zutfen,	ƒ 107,540
H. W. Douwes,	» idem	» 100,900
W. A. G. Jansen,	» Utrecht,	» 98,770
G. Schurink,	» Zutfen,	» 97,740
A. Jas en Neijens,	» Arnhem,	» 96,800
K. J. Kalt,	» Ureterp,	» 95,547
L. Ezelman,	» Zutfen,	» 93,386
E. Boonstra,	» Assen,	» 92,800
J. Verkoren,	» Voorschoten,	» 92,767
C. Eckhard,	» Almeloo,	» 92,688
B. Witzand,	» idem	» 92,688
T. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 92,637
W. J. Witteveen,	» Deventer,	» 92,368
E. v. d. Woerd,	» idem	» 92,366
A. v. d. Meer,	» Harlingen,	» 92,345
J. Hesselingen,	» Meppel,	» 91,340
C. Emmink,	» Zutfen,	» 91,200
L. Hasselbach	» Arnhem,	» 91,104
G. J. Carmigchelt,	» Brummen,	» 90,980
K. Bleeker,	» Zutfen,	» 90,800
P. A. v. Regenmorter,	» Rotterdam,	» 90,650
Gebr. Pons en Groen,	» Kralingen,	» 89,650
C. ter Haar.	» Winterswijk,	» 88,990
G. J. Korteling,	» Deventer,	» 87,970
T. Elbers,	» Arnhem,	» 87,049
A. Keers,	» Hilversum,	» 86,975
Gebr. Lensink,	» Arnhem,	» 86,400
J. v. Burk en Wissink,	» Oosterbeek,	» 86,222
G. H. v. d. Heijden,	» Arnhem,	» 85,840
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 85,000
M. L. Veenenbos,	» Brielle,	» 84,979
W. A. de Rapper,	» Arum,	» 84,840
T. Berendsen,	» Arnhem,	» 84,200
H. J. Haijtink.	» Zutfen.	» 83,790

2o. het bouwen van eene cellulaire gevangenis te Alkmaar; ingekomen 34 bilj. als:

J. W. Bijl,	te Hardinksveld,	ƒ 93,200
P. Langendijk,	» Beverwijk,	» 91,888
V. F. Brauw,	» idem	» 91,483
W. A. G. Jansen.	» Utrecht,	» 91,270
W. H. Matheijsen en Cromwel,	» Alkmaar,	» 89,990
M. L. van Spanje,	» 's-Hage,	» 89,834
C. N. Vlaming,	» Schagen,	» 88,987
Tom en Van Bergen Henegouwen,	» 's-Hage,	» 88,693
D. J. Ulenberg,	» Rotterdam,	» 88,225
A. Hart Jz.,	» Koedijk,	» 87,776
S. B. Peijra,	» Haarlem,	» 87,765
H. Rink,	» idem	» 87,600
J. van Groenendaal,	» Nunhem,	» 87,395
Gebr. Pons en Groen,	» Kralingen,	» 87,215
Gebr. Klein,	» Helder,	» 86,945
P. Duijnker,	» idem	» 86,319
H. Schuijt,	» Alkmaar,	» 85,585
B. Vixeboxse,	» Amersfoort,	» 85,420
P. Metzelaar,	» Alkmaar,	» 84,999
T. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 84,996
J. J. Tesselaar,	» Alkmaar,	» 84,884
W. Lamkam,	» 's-Hage,	» 84,850
A. C. Paardenkooper,	» idem	» 84,000
P. Rinks,	» Santpoort,	» 83,890
A. L. v. d. Hoef,	» 's-Hage,	» 83,450
J. Roodenrijs & Becker,	» Wormerveer,	» 82,990
D. A. Brakenburg,	» Haarlem,	» 82,922
Rexelman en de Heer,	» N.-Niedorp,	» 81,828
S. Wit,	» Oterleek,	» 81,818
F. Boonstra,	» Assen,	» 81,435
D. v. d. Tas,	» Charlois,	» 80,700
T. Elbers,	» Arnhem,	» 79,987
A. Keers,	» Hilversum,	» 79,918
M. L. Veenenbos,	» Brielle,	» 78,679

Haarlem. De leveringen voor het te bouwen Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik, voorzooveel betreft de machinerieën, zijn gegund:

de stoomketels aan Sepp & Co., te Enschede, voor ƒ 11,630; die voor de stoomwasscherij voor ƒ 7494.99;

de stoomwaterverwarming aan Jansen & Co., te Enschede, à ƒ 19,198, en die voor de stoomkokerij voor ƒ 4988.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 13 OCTOBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 15 Oct.

Bergen-op-Zoom, te 10 uren, door G. van Dort: het verbouwen zijner woning op de Haven, aldaar. Inl. bij den architect C. P. van Genk, aldaar.

De Kruisberg (bij Deutichem), te 10 uren, door de commissie van administratie: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen, aldaar, ged. '84.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren en stellen van de vereischte ijzerwerken met toebehooren voor de privaatinrichtingen volgens het Liernurstelsel, in de in-aanbouw-zijnde openbare lagere school in de Govert-Flinckstraat; 2o. het verbouwen van de burgerdag- en avondschool in de Westerstraat tot ambachtsschool; 3o. *a.* het vernieuwen, van de waterslooven af en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 98, over de Passeerdergracht aan de Lijnbaansgracht; *b.* het geheel vernieuwen en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 99, over de Lijnbaansgracht vóór de Passeerderstraat. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Zutfen, te 1 uur, door regenten over de gevangenissen, in het huis van arrest: het onderhoud der gevangenen ged. '84.

Middelburg, te 1½ uren, door regenten over het huis van arrest en bewaring: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen ged. '84.

's-Bosch, te 2 uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen en voor de kantine in de gevangenissen, aldaar, ged. '84.

Amsterdam, te 2 uren, door den architect J. W. Meijer, in het café-Panorama, Plantage-Middellaan: het verbouwen van een perceel in de Kerkstraat, bij de Utrechtschestraat, no. 346.

Rotterdam, te 7 uren, in de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor de gevangenen in de cellulaire gevangenis en in het huis van arrest, waaronder brandstoffen, ged. '84.

Sneek, 's avonds 7½ uren, door regenten over de cellulaire gevangenis: het onderhoud en de verpleging van de gevangenen, met den aankleve van dien, over '84.

Winterswijk, ter secretarie: het uitbreken van de grintlaag, het leggen der klinkers en invullen daarvan met zand, over ongeveer 800 M². Prijsopgaaf van arbeidsloon vóór 15 Oct.

Dinsdag, 16 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Staveren, en het afbreken en opruimen van een aldaar bestaanden houten lichtopstand. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen, aan het departement.

Zaltbommel, te 12 uren, door den dijkstoel van Bommelerwaard-boven-den-Meidijk, in het Stadskofliehuis: eerst in massa, daarna in perceelen: de levering der voor den dienst 1883/84 benoodigde noodmaterialen, als: palen, Hollandsch en Geldersch rijshout.

Bergen-op-Zoom, te 12 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in De Draak: het herstellen van een bekleedingsmuur te Bergen-op-Zoom. Inl. bij genoemden ingenieur, te Breda en bij den opzichter van fortificatiën, te Bergen-op-Zoom. Raming ƒ 3300. Biljetten inzenden 15 Oct., vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, aldaar.

Doesburg, te 1 uur, in het gemeentehuis: het vergraven van grond op de groote Stadsweide.

Amsterdam, te 6½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud en de verpleging der gevangenen ged. '84.

Heerenveen, 's avonds 8 uren, in het paleis van justitie: het onderhoud der gevangenen in het huis van arrest over het dienstjaar '84.

Gorichem, 's avonds 8 uren, in de cellulaire gevangenis: het onderhoud der gevangenen in de cellulaire gevangenis, met de levering der brandstoffen, over '84.

Amsterdam, door bestuurderen van het instituut tot onderwijs van blinden, in het café Krasnapolsky: het bouwen van een gesticht voor 100 kinderen, aan de Verlengde-Vossiusstraat. Inl. bij de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz., Plantage-Middellaan 78, aldaar.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van 1o. 2,4000,000 KG. Duitsche steenkolen voor de stoomwerktuigen en vaartuigen en voor de kachels in gebouwen der gemeente; 2o. 125,000 KG. grove Engelsche Newcastle haardkolen.

Woensdag, 17 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst enz: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, met eenig rijswerk aan den linkeroever, beneden de Vergulde-Hand, tot vorming van losplaats, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Raming ƒ 70,800; 2o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden aan het benedeneind van het Scheur, met eenig rijswerk tot vorming van losplaats en bijbehoorende werken, voor de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den opzichter Van Blooïs, te Hoek-van-Holland. Raming ƒ 62,000.

Bemmel, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school met vrijstaande onderwijzerswoning te Doornenburg.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering der benoodigde steenkolen voor de verschillende lokalen van het raadhuis, der openbare scholen en die te Nieuw-Borgvliet, van de gemeente-apotheek, het politiebureau en het kantoor der belastingen.

Deventer, te 1 uur, door het college van regenten over de cellulaire gevangenis: het onderhoud der gevangenen in de cellulaire gevangenis en het huis van bewaring, aldaar, ged. '84.

Rosendaal (N.-B.), te 1 uur, door den ontvanger der registratie en domeinen, te zijnen kantore: het maken van een op- en afril tegen het aan den Staat behoorende gedeelte van den zeedijk, van den in het vorige jaar nieuwbedijkten polder onder Dinteloord nabij den Oostsasdijk. Inl. bij den ontvanger voornoemd en bij den hoofdopzichter der domeinen J. J. Brandt, te Middelburg.

Donderdag, 18 Oct.

's-Hage, te 11 uur, door het ministerie van marine: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Maassluis. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodwezen, aan het departement.

Zwolle, te 11 uren, door het college van regenten over het huis van arrest en bewaring: het onderhoud der gevangenen en de brandstoffen over '84.

Hoorn, te 11 uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen: de levering der benoodigdheden tot onderhoud der gevangenen ged. '84.

Harderwijk, te 12 uren, op het bureau van den kapitein-kwartiermeester van het koloniaal werfdepot: de levering, gedurende '84, van de bij het korps benoodigde lakens en voorwerpen van kleeding en uitrusting.

Kampen, te 12 uren, door de hoofdadministratie van het instructiebataljon: de levering, ged. '84, van de bij het korps benoodigde voorwerpen van kleeding en uitrusting.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: het egaliseeren, ophoogen, bestraten, rioleeren enz. van eenige projectstraten aan den Heerensingel, benevens het maken van eene houten schoeiing langs de Heerensingelgracht bij de Amsterdamschepoort. Raming ƒ 10,600.

Vrijdag, 19 Oct.

Lent, te 12 uren, door H. Gerritsen, bij A. Arends: het bouwen van eene geheel nieuwe boerenwoning met schuur, mestput enz., te Oosterhout, op het land Den Heuvel.

Breda, te 12½ uren, door het college van regenten over het huis van arrest: het onderhoud der gevangenen ged. '84, benevens het leveren der kantine-artikelen.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterstaat enz., ten dienste van de Rijkstelegraaf: de aanleg van een telegraaflijn met 2 draden tusschen Alfen en Roelofarendsveen. Raming ƒ 1380.

Dordrecht, te 1 uur, door regenten over het huis van arrest en bewaring en cellulaire gevangenis voor vrouwen, in de inrichting: de levering der verschillende benoodigdheden, waaronder brandstoffen, ged. '84.

Leiden, te 1 uur, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van bewaring: de levering der benoodigdheden tot onderhoud en verpleging der gevangenen in de militaire strafgevangenis nabij Leiden.

Arnhem, te 2 uren, door de commissie van administratie over de gevangenis: de levering, ged. '84, van de verschillende benoodigdheden voor de gevangenen.

's-Hage, te 2½ uren, door de commissie van administratie over het burgerlijk en militair huis van verzekering: de levering van de benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen ged. '84.

Zaterdag, 20 Oct.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanbouwen van lokalen tot uitbreiding van het stedelijk gymnasiumgebouw aan de zijde van het Janskerkhof. Aanw. 16 Oct., te 10½ uren.

Maandag, 22 Oct.

Numansdorp, te 10 uren, in het gemeentehuis: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning, aan het gehucht Middelsluis, binnen de gemeente. Aanw. 19 Oct., te 10 uren.

Amsterdam, te 11 uren, door den commandant der brandweer, op het raadhuis: de levering van ongeveer 75,000 KG. Roersche kachelkolen, voor de verwarming der wachten en posten van de brandweer.

Amersfoort, te 11 uren, door burg. en weth.: de levering van ongeveer 800 HL. goede, vette, grove Roerkachelkolen.

Dinsdag, 23 Oct.

Haarlem, te 10 uren, door de commissie van toezicht over het gesticht Meerenberg, in het lokaal »Felix Favore": de levering van manufacturen, saaiet, garen, lint, knoopen, wollen- en molton dekens, tapijtgoederen, matten enz. enz., in verschillende perceelen.

Tiel, te 1 uur, in het huis van arrest en bewaring: het onderhoud der gevangenen met den aankleve van dien, ged. '84.

Utrecht, te 6½ uren, in de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen, aldaar, ged. '84.

Woensdag, 24 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van eene vluchthaven aan de Maas beneden Grave, provincie Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te 's-Bosch en bij den opzichter Haartsen, te Grave. Aanw. 17 Oct. Raming ƒ 28,950.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen, en van haakbouten, in 2 perceelen, ten dienste der Staatsspoorwegen. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Amsterdam, te 12 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest. van den H. Nicolaus buiten de Veste, in de wachtkamer van het kerkhof De Liefde: het bouwen eener kerk met aanhoorigheden, volgens het

ontwerp van den architect P. J. H. Cuypers, aldaar. Inl. bij genoemden architect.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het afbreken van de bestaande en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Gorichem en bij den sectie-ingenieur, te Leerdam. Aanw. 16 en 17 Oct., te 11 uren. Raming ƒ 45,000. (Herbesteding.)

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der school voor minvermogenden, met bijlevering der materialen. Aanw. 18 Oct., te 12 uren, samenkomst bij de school. Bilj. inzenden vóór 12 uren ter secretarie.

Winschoten, te 6 uren, door het college van regenten over het huis van arrest: het onderhoud der gevangenen ged. '84.

Donderdag, 25 Oct.

Heerenveen, te 10 uren, door het polderbest. van het 4e en 5e Veendistrict onder Engwirden, ten gemeentehuize van Engwirden: het graven van 19 wijken, ter lengte van p. m. 15,280 M., in den drooggemaakten kavel van het 5e Veendistrict, in 1 perceel. Inl. bij den opzichter Keuning, te Terband. Aanw. 22 en 23 Oct., te 10 uren, bij den kastelein J. Mulders, te Tjalleberd.

Vrijdag, 26 Oct.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een zeedijk ter lengte van 2350 M., ter bedijking van schorren in het Sasschegat nabij Philippine, met het graven van een spuiboezem, het bouwen van een steenen spuiduiker en uitwateringssluis, en verdere daarbijbehoorende werken, in 1884. Inl. bij den hoofdopziener J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 19 Oct., te 12 uren, te vergaderen bij de haven te Philippine. Biljetten inzenden uiterlijk 25 Oct., te 5 uren, in het Oostindisch Huis.

Ter-Apel, te 12 uren, door den controleur der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen te Oude-Pekela, aan het Commandantshuis: het bouwen van een grenskantoor te Ter-Apel, ten dienste der invoerrechten en accijnsen. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage. Aanw. 19 Oct., te 1 uur.

Zaterdag, 27 Oct.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de sociëteit De Eendracht: 1o. Bestek no. 19, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, van de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varseveld tot en met het station Deutichem (lengte circa 16.3 KM.); 2o. Bestek no. 21, gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem; 3o. Bestek no. 22, gebouwen en inrichtingen op het station Terborg; 4o. Bestek no. 23, gebouwen en inrichtingen op het station Varseveld. Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de biljetten uiterlijk te 11 uren moeten bezorgd zijn.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: het sloopen van 3 buiten-werking-gestelde gashouders en zuiveringstoestellen op het terrein der gemeentegasfabriek, met bijbehoorend grondwerk.

Appingedam, te 1 uur, door regenten over de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen, ged. '84.

Dinsdag, 30 Oct.

Eekst, te 11 uren, door burg. en weth. van Anloo, op het gemeentehuis: 1o. het verbouwen der school met onderwijzerswoning te Annerveenschekanaal; 2o. het verbouwen der school en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning te Eeksterveen, gemeente Anloo. Aanw. 26 Oct., te Annerveenschekanaal te 10 uren, te Eeksterveen te 1 uur.

Donderdag, 1 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door de commissie voor de Algemeene Rekenkamer: o. a. de levering van 13,000 KG. Newcastle haardkolen en 19,000 KG. Newcastle grove kachelkolen.

Vrijdag, 2 Nov.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1350 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van de havenwerken te Staveren. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leerdam en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1500.

Dinsdag, 6 Nov.

Assen, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het éénjarig onderhoud van een gedeelte van de kanalen tusschen de Drentsche Hoofdvaart en de Friesche wateren, aanvangende 1 Januari '84. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen en den opzichter De Ronde, te Veenhuizen. Aanw. 30 Oct. Raming ƒ 2386.

Vrijdag, 9 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verleggen van een gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg nabij den parallelweg onder Vucht, in Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district en den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch, en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 3 Nov. Raming ƒ 39,750.

Op later te bepalen datum.

Nieuwerkerk a/d. IJsel: het maken der fundeering eener villa, aldaar (heiwerk).

DE OPMERKER.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Utrecht, 5 Oct.: het plaatsen van een fabrieksgebouw naast de gebouwen der Nederlandsche zinkpletterij; ingek. 7 bilj., als:

H. Vermeer,	te Utrecht,	ƒ 6540
G. Beemer,	» idem	» 6489
J. Krap,	» idem	» 5350
Gebr. v. Leeuwen,	» idem	» 5200
G. J. v. Vloten,	» idem	» 5159
J. A. v. Straaten,	» idem	» 5144
G. J. Kubes,	» idem	» 5061

gegund.

Zwolle, 5 Oct.: 1o. het bouwen van eene wachterswoning bij de draaibrug in den straatweg naar Nieuw-Schoonebeek, over het kanaal van Koeverden naar de Pruisische grens in de richting van Alte-Picardie; minste inschr. was M. Weerman, te Koeverden, voor ƒ 1680. Raming ƒ 1280.

2o. het leveren en verwerken van steenslag op den weg van Goor naar de Geldersche grenzen; minste inschr. was E. H. van Dijk, te Goor, voor ƒ 2418.

Rotterdam, 6 Oct.: 1o. het verdiepen van waterleidingen en slooten en het verzwaren van ringdijken enz. in den Prins-Alexanderpolder:

1e perc. ingekomen 2 bilj., als:

W. Lohe,	te Kralingen,	ƒ 720
J. Bakker,	» idem	» 450

gegund.

2e perc. ingekomen 3 bilj. als:

W. Lohe,	te Kralingen,	ƒ 1145
C. Plak,	» Kapelle a/d. IJsel,	» 791
J. Bakker,	» Kralingen,	» 580

gegund aan C. Plak, voor ƒ 791.

3e perc. ingekomen 5 bilj., als:

F. Verzeijden,	te Kralingen,	ƒ 1000
W. v. Halem,	» Nieuwerkerk,	» 910
W. Lohe,	» Kralingen,	» 759
C. Plak,	» Kapelle a/d. IJsel,	» 598
J. Bakker,	» Kralingen,	» 465

gegund aan C. Plak, voor ƒ 598.

4e perc. ingek. 3 bilj., als:

F. Verzeijden,	te Kralingen,	ƒ 1000
W. Lohe,	» idem	» 829
J. Bakker,	» idem	» 525

gegund.

5e perc. ingek. 3 bilj., als:

W. Lohe,	te Kralingen,	ƒ 430
M. Verzeijden,	» idem	» 297.50
J. Dullaart,	» Zevenhuizen,	» 271

gegund.

6e perc. ingek. 2 bilj., als:

W. Lohe,	te Kralingen,	ƒ 580
F. Verzeijden,	» idem	» 500

dit perc. is ingehouden.

7e perc. ingekomen 5 bilj., als:

W. Lohe,	te Kralingen,	ƒ 196
W. Koolhaas,	» idem	» 196
M. Verzeijden,	» idem	» 156.30
W. v. Halem,	» Nieuwerkerk,	» 138
J. Brouwer,	» Kralingen,	» 117

gegund.

8e perc. ingek. 4 bilj., als:

W. Koolhaas,	te Kralingen,	ƒ 760
F. Verzeijden,	» idem	» 560
W. Lohe,	» idem	» 534
J. Bakker,	» idem	» 460

gegund aan W. Lohe, voor ƒ 534.

Voor de massa was ingeschreven door W. Lohe, voor ƒ 5130; niet gegund.

2o het herstellen van 2 houten ophaalbruggen; ingek. 7 bilj., als:

W. Romeijn,	te Kapelle a/d. IJsel,	ƒ 624
C. Buijs,	» idem	» 444
C. v. Leeuwen,	» Nieuwerkerk a/d. IJsel,	» 399
J. v. d. Houwen,	» IJselmonde,	» 390
L. Luijendijk,	» Nieuwerkerk a/d. IJsel,	» 389
A. Groen,	» Kralingen,	» 386
P. v. d. Berg,	» Bergschenhoek,	» 359

gegund aan A. Groen, te Kralingen, voor ƒ 386.

Laagsoeren, 8 Oct.: het afbreken en heropbouwen van den westvleugel der stichting Bethesda, onder beheer van den architect Brink Evers, te Ellekom; ingek. 12 bilj., als:

A. Sikkens,	te Deutichem,	ƒ 5528
G. Gerbrands,	» Laagsoeren,	» 5289
R. Woestenenk,	» Brummen,	» 5270
H. P. Maandag,	» Deutichem,	» 5268
A. R. Schoonman,	» Dieren,	» 5198
J. Steinvoort,	» idem	» 5149
L. Enklaar,	» idem	» 4997
J. F. Stoltenberg,	» idem	» 4987
H. A. Welsink,	» Brummen,	» 4986
H. Enklaar,	» Dieren,	» 4985
J. Maandag,	» idem	» 4897
A. Klanderman,	» Brummen,	» 4678.30
Raming		» 5152

Nieuwerkerk a/d. IJsel, 8 Oct.: het bouwen van eene villa met aanhoorigheden voor rekening van den burgemeester der gemeente, onder beheer van den architect J. V. Lankelma, te Purmerend; ingek. 9 bilj.; minste inschr. was de firma J. Roodenrijs & L. M. Berkel, te Wormerveer, voor ƒ 14,489; gegund.

's-Hage, 8 Oct.: het bestorten van den Oudelandschen zeedijk en van de hoofden beoosten de Goereesche haven; minste inschr. was A. M. Langeveld, te Hardinksveld, voor ƒ 30,887.

Delft, 8 Oct.: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 850 KG. zinken platen; minste inschr. was G. J. Leeuwenberg, te Delft, à ƒ 27.96 per 100 KG.

perc. 2, 6129 KG. looden staven; minste inschr. waren Wed. Doornbos & Zonen, te Rotterdam, à ƒ 14.89 per 100 KG.

perc. 3, 5900 KG. messingplaat dik 0.0023 en 600 KG. idem dik 0.0013; minste inschrijvers waren R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, à ƒ 76.99 per 100 KG.

Nijmegen, 8 Oct.: het verbouwen van den linkervleugel van het Hotel »Place Royale", onder beheer van den architect J. J. Weve; ingek. 8 bilj., als:

G. Rijntjes,	te Nijmegen,	ƒ 5685
C. Verburgh Jr.,	» idem	» 4690
W. Kropman,	» idem	» 4373
J. S. Grandjean,	» idem	» 4302
W. v. d. Roest,	» idem	» 3965
C. F. Eijkelen,	» idem	» 3960
H. W. v. d. Waarden,	» idem	» 3776
N. v. Eck,	» idem	» 3694

gegund.

's-Hage, 8 Oct.: de rioleering der Paramaribostraten; ingek. 5 bilj., als:

Tom en Van Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 18,998
J. de Bruijn,	» idem	» 14,999
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 13,900
P. Kraaijenveld,	» 's-Hage,	» 12,100
G. Keij,	» Rotterdam,	» 11,900

Arnhem, 9 Oct.: de levering van metselwerk voor een put, ten behoeve van de uitbreiding der bergruimte voor meststoffen aan bergplaats C der gemeentereiniging aan den Amsterdamscheweg; ingek. 13 bilj., als:

W. Th. Werrelman,	te Arnhem,	ƒ 2338
Lamb. v. Amerongen,	» idem	» 2220
J. W. Janssen,	» idem	» 2165
H. Kleinhout,	» idem	» 2060
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 2030
J. v. Tol,	» idem	» 1925
G. J. Lucassen,	» idem	» 1895
Gebr. Van Daalen,	» idem	» 1894
G. Potholf,	» idem	» 1883
Jac. Rikken,	» idem	» 1788
W. A. R. Kok,	» idem	» 1798
P. Mullaert,	» idem	» 1720
Lamb. Hasselbach,	» idem	» 1639

Zutfen, 9 Oct.: 1o de levering van schoolmeubelen voor school F. in de Hoven, in 2 perceelen:

	1e perc. 24 banken.	2e perc. 2 kasten.
G. J. Kerkmeijer,	ƒ 244	ƒ 81
R. Wusteneng,	204	62
G. Schurink,	194	96
L. Ezerman,	192	78
A. E. Pasman,	219	59
R. v. d. Velde,	199	40
Gebr. Landeweert,	213	62.22
Enklaar,	197	72
H. W. Douwes,	250	90
J. H. Rondeel,	199	
G. J. Grooters,	192	66
L. Nijland,	212	76
Begrooting	264	64

2o. de leverantie van nieuwe kachelpijpen, dienst 1883/84. (Herbesteding); ingekomen 5 bilj., als:

J. W. Wullink,	ƒ 46	per 100	℔
A. Cos,	39	» »	»
H. Wullink F.Hzn.,	34.50	» »	»
J. W. ten Braak,	34	» »	»
G. Reesink,	34	» »	»

3o. de levering van brandstoffen:

	gruiskolen per HL.	grove haardkol. p. 100 kilo.	lange turf per 1000
G. J. Jansen,	ƒ 0.59⁵	ƒ 0.91	ƒ 5.65
P. Hasselo,	0.59		
H. Holl,	0.55	0.92	
Rondeel,			5.47
A. T. Nieuwveld,	0.51⁷⁵	0.83	5.35

Delft, 9 Oct.: de levering van steenkolen voor den stedelijken dienst; minste inschrijvers waren: Newcastle steenkolen, A. Zellekens, te Delft, à ƒ 0.79⁹ per HL.

Roerkachelkolen, Schragmann & Essen, te Delft, à ƒ 0.50 per HL.

Delft, 9 Oct.: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 2775 beddingplanken no. 1, P. Mouton en P. Murk, te Delft, à ƒ 4.42 per stuk;

perc. 2, 138 idem no. 2, dezelfden, à ƒ 2.15 per stuk;

perc. 3, 239 idem no. 3, dezelfden, à ƒ 1.45 per stuk;

perc. 4, 444 grenen ribben no. 1, dezelfden, à ƒ 5.75 per stuk;

perc. 5, 3094 piketpalen no. 1, dezelfden, à ƒ 0.58 per stuk,

perc. 6, 1219 idem no. 3, dezelfden, à ƒ 0.49 p. st.

Waalwijk, 9 Oct.: het maken van een dubbel woonhuis, onder beheer van den bouwkundige H. C. Meulkens; ingek. 5 bilj., als:

G. v. Hulten,	te Waalwijk,	ƒ 6980
A. v. Hulten,	» idem	» 4725
N. v. Well,	» idem	» 4444
M. v. Berkel,	» Besooien,	» 4240
J. v. d. Meijs,	» Waalwijk,	» 4011

's-Hage, 10 Oct.: het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Tiel en Dreumel; ingek. 6 bilj., als:

G. Straatman,	te Linne,	ƒ 13,985
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 13,835
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 13,530
H. v. Anrooij Jz.,	» Nieuwaal,	» 12,880
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 12,720
W. P. de Vries,	» Rossem,	» 12,400
Raming		» 13,900

Deventer, 10 Oct.: het bouwen van 18 arbeiderswoningen voor de coöperatieve Vereeniging »Eendracht", onder beheer van den architect G. te Riele Wz.; ingek. 8 bilj., als:

W. A. Korteling,	te Deventer,	ƒ 23,500
R. v. d. Spoel,	» idem	» 22,450
J. Pot Jz.,	» idem	» 22,307
A. B. Lepping,	» idem	» 22,207
E. v. d. Woerd,	» idem	» 22,200
G. Beltman,	» idem	» 21,700
L. Oosterwijk,	» Wijhe,	» 21.700
E. Roering,	» Deventer,	» 19,940

gegund.

Haarlem, 11 Oct.: 1o. het maken en stellen van den onderbouw eener ijzeren draaibrug met toebehooren over bet Spaarne, ter vervanging van de bestaande Langebrug, benevens het maken van den onder- en bovenbouw eener vaste brug over de Singelgracht bij de Turfmarkt; ingek. 24 bdj., als:

C. J. Hartog,	te Amsterdam,	ƒ 98,400
A. J. v. Liemt,	» idem	» 93,100
J. P. Cornelissen,	» idem	» 92,270
E. v. Brummelen,	» Nieuweramstel,	» 92,000
G. Vlot Gz.,	» Hardinksveld,	» 89,900
J. Kooij,	» Amsterdam	» 89,300
J. Visser Gz.,	» Papendrecht,	» 89,000
G. J. v. Erp, 's-Bosch en E. S. Reijmer,	» Rotterdam,	» 89,000
D. J. Ulenberg,	» idem	» 85,250
D. A. Braakenburg Jr.,	» Haarlem,	» 84,021
J. Gijzelaar,	» Medemblik,	» 83,642
H. Wienhoven,	» Schiedam,	» 83,300
Th. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 83,254
M. L. v. Spanje,	» idem	» 82,538
L. Kok,	» IJmuiden,	» 82,200
B. A. Deters,	» Amsterdam,	» 80,901
A. Vos Rz.,	» Helder,	» 80,900
Gebr. Pons,	» Kralingen,	» 77,200
Gebr. de Bres,	» Amsterdam,	» 75,767
P. J. en F. J. Schaafsma,	» Harlingen,	» 76,468
B. Zuithof,	» Haarlem,	» 73,989
J. J. Tesselaar,	» Alkmaar,	» 72,927
H. Schuit,	» idem	» 72.727
W. A. de Rapper,	» Arum,	» 68,478

2o. de bovenbouw eener ijzeren draaibrug over het Spaarne, ter vervanging van de Langebrug; ingek. 10 bilj., als:

E. H. Begemann,	te Helmond,	ƒ 27,000
L. J. Enthoven & Co.,	» Den Haag,	» 25.749
Kon. Ned. Grofsmederij,	» Leiden,	» 24,000
Utrechtsche IJzergieterij firma A. F. Smulders,	» Utrecht,	» 23,400
Gebr. Figee,	» Haarlem,	» 23,200
J. Levèque Compagnie,	» Herstal,	» 22,900
Van Vliet & Van Capelle,	» Groningen,	» 21.600
Penn & Bauduin,	» Dordrecht,	» 21,600
Maatschappij Prins v. Oranje,	» Den Haag,	» 20,683
H. Dalhuizen,	» Kampen,	» 20,448

De gunning zal op aanstaanden Donderdag plaats hebben.

Arnhem, 11 Oct.: de levering van steenkolen en gruis aan de gemeente; ingeschreven door J. P. Bax, te Arnhem:

1e perc.	ƒ 2.25 per 100 KG.
2e »	» 0.86 » 100 »

aan wien alleen het 2e perc. is gegund, terwijl het 1e perc. in beraad is gehouden.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 20 OCTOBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 22 Oct.

Numansdorp, te 10 uren, in het gemeentehuis: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning, aan het gehucht Middelsluis, binnen de gemeente.

Maren, te 11 uren, door burg. en weth. van Alem, Maren en Kessel, bij Hendrikus de Man: het leveren van 96 stuks schoolbanken, bestemd voor de scholen te Alem en te Maren.

Amsterdam, te 11 uren, door den commandant der brandweer, op het raadhuis: de levering van ongeveer 75,000 KG. Roersche kachelkolen, voor de verwarming der wachten en posten van de brandweer.

Amersfoort, te 11 uren, door burg. en weth.: de levering van ongeveer 800 HL. goede, vette, grove Roerkachelkolen.

Dordrecht, te 2 uren, door het bestuur der Vereeniging »Kunstmin", in de koffiekamer: het maken van eene loods op het terrein der Vereeniging.

Dinsdag, 23 Oct.

Haarlem, te 10 uren, door de commissie van toezicht over het gesticht Meerenberg, in het lokaal »Felix Favore": de levering van manufacturen, saaiet, garen, lint, knoopen, wollen- en molton dekens, tapijtgoederen, matten enz. enz., in verschillende perceelen.

Zutfen, te 11 uren, door den architect D. Lijsen, in het café Bellevue: het bouwen, voor rekening van de David-Evekinkstichting, van 9 arbeiderswoningen aan den Tademasingel.

Breda, te 11 uren, door den architect J. M. Marijnen, in het koffiehuis van Kwisthout: het verbouwen van een magazijn tot 4 arbeiderswoningen, voor rekening van L. Dubois.

Tiel, te 1 uur, in het huis van arrest en bewaring: het onderhoud der gevangenen met den aankleve van dien, ged. '84.

Utrecht, te 6½ uren, in de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen, aldaar, ged. '84.

Brummen, in het gemeentehuis: het maken van een grintweg, van den weg Brummen—Loenen tot de Veenstraat.

Woensdag, 24 Oct.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het maken van eene vluchthaven aan de Maas beneden Grave, provincie Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 2e rivierdistrict, Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Van Hooff, te 's-Bosch en bij den opzichter Haartsen, te Grave. Raming *f* 28,950.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen, en van haakbouten, in 2 perceelen, ten dienste der Staatsspoorwegen. Inl. op het bureau der spoorwegen, te 's-Hage.

Amsterdam, te 12 uren, door het R.-K. parochiaal kerkbest. van den H. Nicolaus buiten de Veste, in de wachtkamer van het kerkhof De Liefde: het bouwen eener kerk met aanhoorigheden, volgens het ontwerp van den architect P. J. H. Cuypers, aldaar. Inl. bij genoemden architect.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het afbreken van de bestaande en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal, in den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Gorichem en bij den sectie-ingenieur, te Leerdam. Raming *f* 45,000. (Herbesteding.)

Bolsward, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten der school voor minvermogenden, met bijlevering der materialen. Bilj. inzenden vóór 12 uren ter secretarie.

Winschoten, te 6 uren, door het college van regenten over het huis van arrest: het onderhoud der gevangenen ged. '84.

Amsterdam, door den architect-werktuigkundige J. W. Meijer, in het café-Panorama: het verbouwen van het pakhuis no. 42 in de Rapenburgerstraat, aldaar en het inrichten ervan tot diamantslijperij.

Donderdag, 25 Oct.

Breda, te 11 uren, door den architect J. M. Marijnen, in het koffiehuis De Beurs van Breda: het bouwen van 2 heerenhuizen, op een terrein aan het station, aldaar. Inl. bij genoemden architect.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 4000 KG. zink in blokken, voor den aanmaak van projectielen.

Kampen, te 1 uur, ten raadhuize: het maken van riet-krammat aan eenige dijken en kaden, in 3 perceelen. Aanw. 23 Oct., te 10 uren, te beginnen aan den Kardoezendijk.

Vrijdag, 26 Oct.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van marine, aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud van- en het verrichten van eenige herstellingen aan de strand- en duinwerken, ter bescherming van de lichttorens aan de noordzijde van het eiland Schouwen, gemeente Renesse, prov. Zeeland. Inl. bij den hoofdingenieur van den waterstaat in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Goes. Aanw. den 8en en 3en dag vóór de besteding.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een zeedijk ter lengte van 2350 M., ter bedijking van schorren in het Sasschegat nabij Philippine, met het graven van een spuiboezem, het bouwen van een steenen spuiduiker en uitwateringssluis, en verdere daarbijbehoorende werken, in 1884. Inl. bij den hoofdopziener J. J. Brandt, te Middelburg. Biljetten inzenden uiterlijk 25 Oct., te 5 uren, in het Oostindisch Huis.

Middelburg, te 11 uren. door het polderbest. van Walcheren, in de Abdij: het maken van 9288 M² glooiing van zuilenbazalt — waarvan 500 M² van aanwezige bazalt —, 5038 M² glooiing van aanwezige Doornikssche- en 454 M² glooiing van aanwezige Vilvoordsche steen, benevens het maken van een paalhoofd op den Westkapelschen zeedijk. Aanw. 22, 23 en 24 Oct.

Montfoort, te 11 uren, door de commissie van administratie over de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gedetineerden, met inbegrip der verlichting en verwarming, ged. '84.

Delft, te 12 uren, door burg. en weth.: het rioleeren en bestraten van een gedeelte der Lakenraamlaan, van een gedeelte der Moordenaarslaan en van de verlenging der Westerdwarsstraat, alsmede het rioleeren van de nieuwe straat tusschen de Nieuwelaan en de Zuiderstraat. Inl. bij den gemeentearchitect.

Ter-Apel, te 12 uren, door den controleur der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen te Oude-Pekela, aan het Commandantshuis: het bouwen van een grenskantoor te Ter-Apel, ten dienste der invoerrechten en accijnsen. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage.

Dordrecht, te 4 uren, door den architect H. W. Veth, op het terrein der bouwplaats: de gedeeltelijke verbouwing van een woonhuis, achter den winkel van E. Keuss, aan de Voorstraat, Wijk C, no. 1340.

Zaterdag, 27 Oct.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de sociëteit De Eendracht: 1o. Bestek no. 19, grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg, van de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varseveld tot en met het station Deutichem (lengte circa 16.3 KM.); 2o. Bestek no. 21, gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem; 3o. Bestek no. 22, gebouwen en inrichtingen op het station Terborg; 4o. Bestek no. 23, gebouwen en inrichtingen op het station Varseveld. Inl. op het bureau te Winterswijk, waar de biljetten uiterlijk te 11 uren moeten bezorgd zijn.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het sloopen van 3 buiten-werking-gestelde gashouders en zuiveringstoestellen op het terrein der gemeentegasfabriek, met bijbehoorend grondwerk; 2o. het sloopen der bestaande- en het maken van eene nieuwe schoeiing met rasterwerk langs de Biltschevaart achter de stedelijke gasfabriek. Aanw. 22 Oct., te 10½ uren.

Appingedam, te 1 uur, door regenten over de cellulaire gevangenis: de levering der benoodigdheden voor het onderhoud der gevangenen, ged. '84.

Dordrecht, te 4 uren, door den architect H. W. Veth, in Koophandel-en-Zeevaart: het maken van een gebouw tot berging van ijs, op een terrein aan de Vest, tegenover het Begijnhof.

Maandag, 29 Oct.

's-Bosch, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw op den Uilenburg: het maken van eene schietbaan, met bijbehoorenden kogelvanget enz., op de legerplaats bij Vucht. (Herbesteding.) Biljetten inzenden 28 Oct., vóór 3 uren, op het bureau van genoemden ingenieur.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het oprichten van een gebouw voor pathologische anatomie te Leiden. Inl. bij den Rijksbouwkundige voor de onderwijsgebouwen, te 's-Hage en bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz., te Leiden. Aanw. 27 Oct., te 10 uren. Raming *f* 109,500.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het maken en leveren van 2 brugwachtershuisjes. Biljetten inzenden 27 Oct., ten raadhuize.

Dinsdag, 30 Oct.

Eekst, te 11 uren, door burg. en weth. van Anloo, op het gemeentehuis: 1o. het verbouwen der school met onderwijzerswoning te Annerveenschekanaal; 2o. het verbouwen der school en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning te Eeksterveen, gemeente Anloo. Aanw. 26 Oct., te Annerveenschekanaal te 10 uren, te Eeksterveen te 1 uur.

Bergen-op-Zoom, door regenten over het algemeen Burgergasthuis: de levering van steenkolen, benoodigd in het gesticht van 1 Nov. '83—31 Dec. '84.

Woensdag, 31 Oct.

Wissekerke, te 2 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Anna-Friso, in de Directiekeet: het maken, zinken en bestorten van 2 zinkstukken, onmiddellijk bewesten de bestaande oeverwerken van genoemden polder. Aanw. 24 en 27 Oct., te 3 uren, samenkomst in de Directiekeet.

Heerenveen, te 3 uren, door burg. en weth. van Engwirden: het afbreken van het oude schoolgebouw en de onderwijzerswoning te Luinjeberd, en het stichten daarterplaatse van een nieuw schoolgebouw met 4 lokalen en van eene onderwijzerswoning, in 2 perceelen. Aanw. 27 en 29 Oct., te 10 uren.

Donderdag, 1 Nov.

Heerenveen, te 10 uren, door het polderbest. van het 4e en 5e Veendistrict onder Engwirden: het graven van 19 wijken, ter lengte van p. m. 15,280 M., in den drooggemaakten kavel van het 5e Veendistrict, in 1 perceel. Inl. bij den opzichter Keuning, te Terband. Aanw. 29 en 30 Oct., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door de commissie voor de Algemeene Rekenkamer: o. a. de levering van 13,000 KG. Newcastle haardkolen en 19,000 KG. Newcastle grove kachelkolen.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van rioleering, bestrating en bijbehoorende werken in de Delftstraat. Inl. bij den

architect over de werken en gebouwen der gemeente. Aanw. Vrijdag vóór de besteding, te 10 uren. Raming ƒ 3900.

Vrijdag, 2 Nov.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1350 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van de havenwerken te Staveren. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leerdam en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Aanw. 26 Oct. Raming ƒ 1500.

Dinsdag, 6 Nov.

Assen, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het éénjarig onderhoud van een gedeelte van de kanalen tusschen de Drentsche Hoofdvaart en de Friesche wateren, aanvangende 1 Januari '84. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen en den opzichter De Ronde, te Veenhuizen. Aanw. 30 Oct. Raming ƒ 2386.

Woensdag, 7 Nov.

Klinge, te 1 uur, door burg. en weth.: perc. 1, het bouwen van eene school voor 200 leerlingen, met ameublement, onderwijzerswoning enz., aldaar, met levering der materialen; perc. 2, het bouwen eener school voor 96 leerlingen, met ameublement, benevens onderwijzerswoning enz., te Kapellebrug, met levering der materialen. (De bovenbouw van beide perceelen eerst in '84 uit te voeren, terwijl de timmerwerken in den winter '83/'84 gereedgemaakt kunnen worden.) Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. 27 Oct., te 1 uur, te beginnen in het dorp Klinge.

Vrijdag, 9 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verleggen van een gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg nabij den parallelweg onder Vucht, in Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district en den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch, en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 3 Nov. Raming ƒ 39,750.

Kats, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool en der onderwijzerswoning, met het inrichten van een raadkamer. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. 2 Nov., van 10—12 uren.

Dinsdag, 13 Nov.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 391, de uitbreiding van het hoofdgebouw en eenige bijkomende werken op het station Maastricht. Inl. bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo. Aanw. 6 Nov., te 12½ uren.

Woensdag, 14 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van het in den benedenmond van het Scheur, bij de westpunt van Rozenburg gezonken stoombaggerwerktuig no. 5. Aanw. 7 Nov.

Vrijdag, 16 Nov.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud en de verbetering ged. '84 van de havenwerken te Breskens. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Vlissingen. Aanw. 8 en 10 Nov. Raming ƒ 6600.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het beplanten van eenige gedeelten van de dijken der Zuidwillemsvaart, in de provincie Noordbrabant. Aanw. 10 Nov. Raming ƒ 2448.

Maandag, 19 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den dienst van het Zederikkanaal aan den stoomwatermolen aan den Arkelschen dam, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ingenieur in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage, en bij den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Aanw. 12 Nov.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Winterswijk, 11 Oct.: het repareeren van drie bruggen in den Vordenscheweg; minste inschr. was G. J. Klomp, te Woold, voor ƒ 187.30, aan wien het werk is gegund.

Olst, 11 Oct.: het bouwen van eene villa, aldaar, onder beheer van den bouwmeester H. Wissink; ingek. 11 bilj., als:

G. Ridder,	te Zwolle,	ƒ 10,050
V. E. Hondelink,	» Deventer,	» 9,899
W. Schulkes,	» idem	» 9,849
W. Gerrits,	» Zwolle,	» 9,790
G. F. Kerkhof,	» Deventer,	» 9,764
J. Grolleman,	» Zwolle,	» 9,747
L. Oosterwijk,	» Wije,	» 9,421
J. Zandvoort,	» Deventer,	» 9,416
G. J. Averdijk,	» Wije,	» 9,264
B. v. d. Worp,	» Deventer,	» 8,979
G. J. Korteling,	» idem	» 8,604

gegund.

Borsele, 11 Oct.: het leggen van een inlaagkade in den Borselepolder; ingek. 14 biljetten, waarvan 5 van onwaarde, als:

P. J. Visser,	te Hansweerd,	ƒ 15,852
A. Foudraine,	» Goes,	» 14,700
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 14,500
C. Bolier Cz.,	» idem	» 14,330
J. Leijs,	» Nieuwdorp,	» 14,300
M. de Vriend,	» Borsele,	» 14,200
G. Bolier,	» Scherpenisse,	» 14,190
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 14,167
J. de Jonge,	» Biezelinge,	» 13,890

Zutfen, 12 Oct.: hat maken van een winkelpui, winkelkasten enz. in het perceel E no. 192 in de Beukerstraat, voor Gebr. Gerritsen, onder beheer van den architect J. Uiterwijk Wz.; ingek. 8 bilj., als:

G. Schurink,	te Zutfen,	ƒ 1223
Gebr. Landeweerd,	» idem	» 1149
A. Pasman,	» idem	» 1131
G. J. Grooters,	» idem	» 1118
J. A Garvelink,	» idem	» 1088
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 1058
L. Ezerman,	» idem	» 1043
L. Nijland,	» idem	» 1033

Zuidhorn, 12 Oct.: 1o. het bouwen van eene brugwachterswoning bij de Auwena-klapbrug nabij Enumatil; ingek. 8 bilj., als:

H. Formsma,	te Grijpskerk,	ƒ 1320
A. E. Nanninga,	» Oldekerk,	» 1280
J. Sipkens,	» Niehove,	» 1248
H. Koetser,	» Zuidhorn,	» 1185
D. Kooi,	» idem	» 1160
G. Huizinga,	» idem	» 1143
J. Haan,	» Enumatil,	» 1072
A. Siekman,	» Hoogkerk,	» 1063

gegund.

2o. het verdiepen van het Langsdiep, van het verbindingskanaal af tot de Gaarkeuken; ingek. 4 bilj., als:

J. N. Kruizinga,	te Groningen,	ƒ 8180
J. I. Toesman,	» idem	» 7788
H. J. v. d. Nap,	» idem	» 6715
K. de Ruiter,	» Hardinksveld,	» 5690

niet gegund.

Sappemeer, 12 Oct.: het herstellen der Bonthuisterbrug; ingekomen 6 bilj., als:

G. Wolthuis,	te Bedum,	ƒ 2749
H. Strating,	» Nieuwepekela,	» 2450
M. Tijms,	» Sappemeer,	» 2397
J. Dieters,	» Foksham,	» 2346
J. Buurke,	» Noordbroek,	» 2150
H. Waslander,	» idem	» 2150

Utrecht, 13 Oct.: de levering van brandstoffen ten dienste der gemeente, gedurende den winter 1883/84, in 9 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, 2245 HL. harde turf, J. H. Vossenberg, te Vinkeveen, à ƒ 0.40⅝ per dubbele HL.

perc. 2, 925 idem idem, C. van Zwieten, te Vinkeveen, à ƒ 0.41 per dubbele HL.

perc. 3, 905 idem Friesche turf, E. Bunschoten, te Utrecht, à ƒ 0.35.

perc. 4, 1658 idem idem, dezelfde, à ƒ 0.37.

» 5 en 6, 450 HL. Roer-kachelkolen en 2272 idem, E. van Waveren, te Utrecht, à ƒ 0.49.

perc. 7 en 8, 10,500 KG. idem en 20,000 KG. idem, J. W. van den Heuvel, te Utrecht, à ƒ 0.80.

perc. 9, 3000 beuken blokken, E. van Waveren, te Utrecht, à ƒ 8.20 per 1000 stuks.

Witmarsum, 13 Oct.: het maken van een kunstweg van Kornwerd naar den Wons-Pingjumerweg; ingekomen 9 bilj., als:

J. Stegenga, Dedgum en A. IJ. Bekema,	te Workum,	ƒ 5589
R. IJ. Boschma,	» Witmarsum,	» 5333
C. M. Dijkstra,	» Kornwerd,	» 5185
P. Westra,	te Arum,	ƒ 5130
L. Pol,	» Leeuwarden,	» 4978
E. Strandstra,	» Kornwerd,	» 4887
T. B. Strandstra,	» Zurich,	» 4847
A. T. Boomsma,	» Oosterlittens,	» 4738
IJ. T. v. d. Veer,	» Marsum,	» 4723

Workum, 13 Oct.: 1o. het aanleggen van den Stationsweg, lang 840 M.; ingekomen 9 bilj., als:

J. B. Arents,	te 's-Hage,	ƒ 6950
F. v. d. Meulen,	» Bolsward,	» 6921
L. Pol,	» Leeuwarden,	» 6698
B. Walta,	» Workum,	» 6488
J. Haasnoot,	» Katwijk a/Zee,	» 6450
P. Kampman,	» Hindeloopen,	» 6371
A. G. Bekema,	» Workum,	» 5940
J. B. Kat en Th. J. Sikkes,	» Hindeloopen,	» 5977
G. T. Praamstra,	» Veenwouden.	» 4980

2o. het maken van eene vaste houten brug over de Horzea; ingek. 9 bilj., als:

J. Haasnoot,	te Katwijk a/Zee,	ƒ 4800
J. B. Arents,	» 's-Hage,	» 3795
A. G. Bekema,	» Workum,	» 3391
J. S. Oosterbaan,	» Bolsward,	» 2960
Th. W. Visser,	» Makkum,	» 2925
A. Wiggerts en J. Smits,	» Hindeloopen,	» 2895
F. Semijns,	» Makkum,	» 2761
R. v. d. Weide,	» Wons,	» 2736
P. Kampman,	» Hindeloopen,	» 2657

beide werken gegund.

's-Hage, 13 Oct.: het bouwen van een gedeelte van het gesticht Schiefbaan-Hovius, en een gedeelte der fundamenten van de kapel, onder beheer van den architect W. B. van Liefland; ingek. 20 bilj., als:

Raasveld en Gerritse,	te 's-Hage,	ƒ 111,648.90
J. L. Werdes Jr.,	» idem	» 109,980
L. Tromp,	» idem	» 107,850
A. J. Taverne,	» idem	» 104,836
P. Rings,	» Santpoort,	» 103,300
M. L. v. Spanje,	» 's-Hage	» 102,000
F. B. Kuhnel en J. C. Mook,	» idem	» 100,025
Tom en Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 98,749
C. Meijers,	» idem	» 95,300
B. N. Schippers Az.,	» idem	» 94,500
W. Lamkamp,	» idem	» 93,575
J. Steffens en M. P. Wijnekers,	» idem	» 93,360
A. Mussert,	» idem	» 92,600
T. J. Mirande,	» idem	» 92,300
C. M. Roozenburg,	» Naaldw.,	» 90,000
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 88,900
A. C. Paardekooper	» idem	» 88,290
C. P. W. Dessing,	» Gouda,	» 85,885
T. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 85,558
J. van Groenendaal,	» Nunhem,	» 83,715

gegund.

Amsterdam, 13 Oct.: het bouwen van een woonhuis aan de Plantage-Middellaan, onder beheer van den architect W. Langhout Gz.; ingek. 13 bilj.; minste inschr. waren J. Bulterman & Co., voor ƒ 13,060.

Amsterdam, 15 Oct.: het verbouwen van het perceel in de Kerkstraat, no. 346, onder beheer van den architect J. W. Meijer; ingek. 23 bilj., als:

J. v. Voorthuisen,	ƒ 13,375
D. Roepman,	» 12,896
B. de Bruin,	» 12,732
W. H. Struijs,	» 12,687
J. Lockhorn & Zonen,	» 12,550
Peeters en Roelofsen,	» 12,508
G. Boon,	» 12,400
J. J. Vontijn,	» 12,150
J. F. Janssen,	» 12,100
C. v. Beemdelust,	» 11,840
F. Rijke,	» 11,520
B. P. Wijsman,	» 11,510
J. Nomus Pz.,	» 11,500
J. A. Haak,	» 11,421
J. de Lange,	» 11,250
H. J. G. Haandrikman,	» 11,179
Gebr. Diepenbroek,	» 10,990
J. E. C. B. v. Campen,	» 10,897
J. A. Huij,	» 10,750
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	» 10,716
G. L. Brouwer en D. Hoogerbeets,	» 10,444
D. N. Venemans,	» 10,348
L. Bouman,	» 10,052

gegund.

Deventer, 15 Oct.: 1o. het graven en metselen van een welwaterput aan de Brinkpoortstraat; minste inschr. was Wed. Kerkhof, te Deventer, voor ƒ 412.

2o. het verhoogen en verzekeren van den onderbouw en het maken van een geheel nieuwen bovenbouw op de brug over de Koerhuisbeek naar den Veenoord; minste inschr. was E. van der Woerd Jz., te Deventer, voor ƒ 3689.

Bergen-op-Zoom, 15 Oct.: het verbouwen der woning van G. van Dort, op de Haven, onder beheer van den architect C. P. van Genk; ingek. 4 bilj., als:

P. J. Weijts,	te Bergen-op-Zoom,	ƒ 2802.53
C. Bastiaansen,	» idem	» 3635
A. Gorren,	» idem	» 2388
G. Belderbos,	» idem	» 2319.63

gegund.

Amsterdam, 15 Oct.: 1o. Bestek no. 47, het leveren en stellen van de ijzerwerken voor de privaatinrichtingen volgens het Liernurstelsel in de openb. lagere school 2e kl. in de Govert-Flinckstraat; ingekomen 4 bilj., als:

A. Paans,	ƒ 489
F. Rincker,	» 479
Pruijs en Beuker,	» 449
P. Klep,	» 424.78

2o. Bestek no. 48, het verbouwen van de burgerdag- en avondschool in de Westerstraat tot ambachtsschool; ingek. 17 bilj., als:

W. H. Struijs,	ƒ 15,335
G. Boon,	» 15,120
Brouwer en Hoogerbeets,	» 14,841
G. Verweij, te Utrecht,	» 13,775
F. G. Degenhardt,	» 13,766
A. Paans,	» 13,200
G. Woud,	» 12,621
E. H. Helle en C. Kosters,	» 12,500
A. Aalders,	» 12,440
H. C. Dorlas,	» 12,339
Knipper en Vree,	» 11,870
Peeters en Roelofsen,	» 11,861
J. J. Vontijn,	» 11,420
A. v. Wensveen,	» 11,348
Bouman,	» 11,000
P. A. Matthie,	» 10,900
P. Brugman,	» 10,850

3o. Bestek no. 49, het vernieuwen en verbreeden van de bruggen nos. 98 en 99; ingek. 10 bilj., als:

E. v. Brummelen,	ƒ 10,200
A. J. v. Liemt,	» 8,450
A. Helsen,	» 7,990
Deutekom,	» 7,800
H. Ozinga,	» 7,478
J. P. Cornelissen,	» 7,381
Knipper en Vree,	» 6,770
A. v. Wensveen,	» 6,725
C. Rietsnijder,	» 6,430
A. v. Zelst,	» 6,375

Rotterdam, 16 Oct.: de levering van steenkolen aan de gemeente:

	prijzen per 1000 KG. voor 2,400,000 KG. Duitsche steenkolen.	125,000 KG. grove Eng. Newcastle steenkolen.
Van Noorden en Schwerzel, Rotterdam,	ƒ 6.18	
D. Muijsson, idem		ƒ 13.50
Van Nievelt & Co., idem	5.99	9.75
A. G. W. Reuser, idem	5.85	
A. Ter Kuhle, idem	5.53 p. schip	
dezelfde,	6.39 » spoor	
P. W. Louwman, idem	5.50⅝	
J. F. Hensen, idem	5.44	11.73

Amsterdam, 16 Oct.: het bouwen van een gesticht voor 100 kinderen, aan de Verlengde-Vossiusstraat, voor het instituut tot onderwijs van blinden, onder beheer van de architecten G. B. Salm & A. Salm G.Bz.; ingekomen 22 bilj., als:

De Zwaan en Koper,	ƒ 147,347
Schaade,	» 134,960
Timmer en Furstner,	» 132,564
Greeve, te Buiksloot,	» 132,000
Wolff & Zn.,	» 129,900
Cerlijn en De Haan,	» 128,290
W. Voskuijl,	» 127,453
Verbeek & Zn.,	» 127,000
H. C. Dorlas,	» 126,400
P. S. Rijnierse,	» 126,300
Warners,	» 125,990
Gebr. v. Berkum,	» 125,577
Oosterink en Schut,	» 124,900
Leibbrandt,	» 123,820
Cruijff en Schouten,	» 122,580
Koster,	» 119,652
Kuijpers, te Nieuweramstel,	» 118,300
F. W. v. Vloten, te Utrecht,	» 116,563
Van Damme,	» 113,800
Andriessen, te Hilversum,	» 108,888
Keers, idem	» 107,544
H. R. Hendriks, Osch,	» 107,490

's-Hage, 16 Oct.: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Staveren, en het opruimen van een bestaanden houten lichtopstand; minste inschr. waren Penn & Bauduin, te Dordrecht, voor ƒ 6840.

Bergen-op-Zoom, 16 Oct.: het herstellen van bekleedingsmuren, onder beheer der genie; ingekomen 4 bilj., als:

C. Bastiaanse,	ƒ 3490
H. J. Horsten,	» 3475
A. Gorren,	» 3459
H. v. Loon,	» 3440

gegund.

Utrecht, 16 Oct.: de levering van noodmaterialen aan den Lekdijk-Bovendams, in 7 perc.; minste inschr. waren:

perc. 1, C. Werkhoven, Kuilenburg,	ƒ 240
» 2, H. v. Dam, Wijk-bij-Duurstede,	» 230
» 3, G. J. Mol, Kuilenburg,	» 280
» 5, dezelfde,	» 195
» 6, dezelfde,	» 250
» 7, H. Bennik, Vianen,	» 260

In massa H. Bennik, voor ƒ 1735

's-Hage, 18 Oct.: het maken en opstellen van 2 ijzeren lichtopstanden bij Maassluis; minste inschr. waren L. J. Enthoven & Co., te 's-Hage, voor ƒ 6269.

Rosendaal, 17 Oct.: het maken van een op- en afril tegen den zeedijk van den nieuwen polder te Dinteloord; ingek. 6 geldige biljetten; hoogste inschrijving ƒ 990
minste inschr. J. Hoek, Oudgastel, » 370
die, onder voorbehoud der minist. goedkeuring, aannemer is geworden.

's-Hage, 17 Oct.: 1o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater aan het boveneind van het Scheur, benevens eenig rijswerk aan den linkeroever beneden de Vergulde Hand, tot vorming van losplaats, een en ander tot verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee; ingekomen 6 bilj., als:

D. Volker,	te Dordrecht,	ƒ 87,750
G. Goedhart,	» idem	» 79,600
L. A. v. Haaften,	» Sliedrecht,	» 78,800
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» idem	» 77,900
J. v. Houwelingen,	» Amsterdam,	» 75,426
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 68,200

2o. het verdiepen van het grootscheepvaartwater over het Zuiden, aan het benedeneind van het Scheur, met eenig rijswerk, tot vorming van losplaats, met bijbehoorende werken, eveneens tot verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee; eenige inschr. was M. C. de Jong P.Mz., te Sliedrecht, voor ƒ 69,900. De raming bedraagt ƒ 62,000.

Haarlem, 18 Oct.: het egaliseeren, ophoogen, bestraten, rioleeren enz. van eenige straten aan den Heerensingel, benevens het maken van eene houten schoeiing langs de Singelgracht bij de Amsterdamschepoort; ingek. 15 bilj., als:

J. Schreuder,	te Kolhorn,	ƒ 13,523
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 10,300
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 10,183
J. Verzijlbergh,	» Haarlem,	» 10,100
J. de Vries,	» Purmerend,	» 10,099
J. B. Lasschuit,	» Haarlem,	» 9,990
Th. Langerak,	» Den Haag,	» 9,900
A. Kros,	» Haarlem,	» 9,892
S. B. Peijra,	» idem	» 9,876
B. J. v. Liemt,	» idem	» 9,850
M. Stam,	» Zaandam,	» 9,790
F. Klijn,	» Sliedrecht,	» 9,788
Wed. A. Reijnders,	» Haarlem,	» 9,690
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 9,648
G. P. J. Beccari,	» Haarlem,	» 9,583

gegund.

's-Hage, 18 Oct.: het maken der fundamenten, kelders, riolen en daarmede in-verband-staande werken ten dienste van den bouw der Passage Buitenhof-Spuistraat, te 's-Hage, onder beheer van de architecten J. C. van Wijk en H. Wesstra Jr.; ingek. 19 bilj., als:

W. L. Schram,	te Sliedrecht,	ƒ 97,500
J. Schaafsma,	» Wassenaar,	» 94,500
Raasveldt & Gerritse,	» 's-Hage,	» 89,990
E. en M. Rood,	» idem	» 89,553
Gebr. De Vos,	» idem	» 81,575
B. P. Schippers,	» idem	» 80,797
A. Nater en B. de Baan,	» idem	» 80,450
C. Meijers,	» idem	» 79,894
Tom en Van Bergen Henegouwen,	» idem	» 79,650
A. Stigter,	» idem	» 79,450
H. E. de Baan,	» Scheveningen,	» 78,854
W. P. Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 78,300
C. Kraanenburg,	» idem	» 78,300
W. J. Kolkert,	» Deventer,	» 77,850
Gebr. Houtman,	» 's-Hage,	» 77,200
P. J. Roubos,	» Woudrichem,	» 75,900
G. H. v. d. Heijden,	» Arnhem,	» 75,330
A. C. Paardekooper,	» 's-Hage,	» 71,590
G. Keij,	» Rotterdam,	» 69,900

Haarlem. Het maken van den onderbouw der brug over het Spaarne is gegund aan B. Zuithof, van den bovenbouw aan de Maatschappij De Prins van Oranje.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 27 OCTOBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 29 Oct.

's-Bosch, te 10 uren, door den eerstaanwezend ingenieur, in het gebouw op den Uilenburg: het maken van eene schietbaan, met bijbehoorenden kogelvanget enz., op de legerplaats bij Vucht. (Herbesteding.) Biljetten inzenden 28 Oct., vóór 3 uren, op het bureau van genoemden ingenieur.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het oprichten van een gebouw voor pathologische anatomie te Leiden. Inl. bij den Rijksbouwkundige voor de onderwijsgebouwen, te 's-Hage en bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz., te Leiden. Raming ƒ 109,500.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 335 dennen balken no. 5, lang 8.20, breed 0.17, dik 0.22 M., ten behoeve dier magazijnen.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: het maken en leveren van 2 brugwachtershuisjes.

Heeze, te 4 uren, door het gemeentebest.: het vernieuwen der openbare school en bijkomende werken in de gemeente Heeze, met bijlevering der bouwstoffen. Inl. bij F. van den Berg, aldaar. Aanw. te 11 uren.

Dinsdag, 30 Oct.

Eekst, te 11 uren, door burg. en weth. van Anloo, op het gemeentehuis: 1o. het verbouwen der school met onderwijzerswoning te Annerveenschekanaal; 2o. het verbouwen der school en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning te Eeksterveen, gemeente Anloo.

Bergen-op-Zoom, door regenten over het algemeen Burgergasthuis: de levering van steenkolen, benoodigd in het gesticht van 1 Nov. '83—31 Dec. '84.

Woensdag, 31 Oct.

Dorenweerd, te 11 uren, door Mr. J. G. Ridder van Rappard, in De Zalmen: het één-voet-omzetten van de schelheg »De Freulesheg", in 23 perceelen en van »Het Waterslag", in 5 perceelen. Inl. bij- en aanw. door Hendrik Gerritsen, te Dorenweerd.

Wissekerke, te 2 uren, door het best. der waterkeering van den calamiteusen polder Anna-Friso, in de Directiekeet: het maken, zinken en bestorten van 2 zinkstukken, onmiddellijk bewesten de bestaande oeverwerken van genoemden polder.

Heerenveen, te 3 uren, door burg. en weth. van Engwirden: het afbreken van het oude schoolgebouw en de onderwijzerswoning te Luinjeberd, en het stichten daarterplaatse van een nieuw schoolgebouw met 4 lokalen en van eene onderwijzerswoning, in 2 perceelen. Aanw. 29 Oct., te 10 uren.

Donderdag, 1 Nov.

Heerenveen, te 10 uren, door het polderbest. van het 4e en 5e Veendistrict onder Engwirden: het graven van 19 wijken, ter lengte van p. m. 15,280 M., in den drooggemaakten kavel van het 5e Veendistrict, in 1 perceel. Inl. bij den opzichter Keuning, te Terband. Aanw. 29 en 30 Oct., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en stellen van 2 ijzeren lichtopstanden op het eiland Rozenburg. Inl. bij den b uwkundige bij den dienst van het loodswezen enz., te Rotterdam en er griffiën van de provinciale gouvernementen.

's-Hage, te 11 uren, door de commissie voor de Algemeene Rekenkamer: o. a. de levering van 13,000 KG. Newcastle haardkolen en 19,000 KG. Newcastle grove kachelkolen.

Brummen, te 12 uren, door burg. en weth.: de levering van brandstoffen, ten dienste der gemeentescholen en van het gemeentehuis.

Haarlem, te 2 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van rioleering, bestrating en bijbehoorende werken in de Delftstraat. Inl. bij den architect over de werken en gebouwen der gemeente. Raming ƒ 3900.

Vrijdag, 2 Nov.

Loosdrecht, te 10½ uren, door het gemeentebest.: het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de brug vóór de Mijdenschesluis, met bijlevering van de bouwstoffen e arbeidsloonen. Inl. bij den opzichter Dillewijn, te Naarden. Aanw. 1 Nov.

Reeuwijk, te 11 uren, door kerkvoogden der Herv. gemeente van Sluipwijk, in de kerkvoogdenkamer: de amotie van de pastorie en de bouw eener nieuwe pastorie voor de Herv. gemeente.

Zaterdag, 3 Nov.

Dordrecht, te 12 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur te Breda, bij J. C. van der Horst: het inrichten van bergloodsen voor voertuigen enz. te Dordrecht. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, te Dordrecht. Raming ƒ 3700. Biljetten inzenden uiterlijk 2 Nov., vóór 3 uren, op het bureau van den opzichter van fortificatiën, te Dordrecht.

Grouw, te 12 uren, door burg. en weth. van Idaarderadeel: het doen van eenige vertimmeringen aan het schoolgebouw te Idaard. Inl. bij den gemeenteopzichter te Grouw. Aanw. 2 Nov., te 11 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud der werken van den Koudumer Slaperdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leeuwarden en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Raming ƒ 1350 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van de havenwerken te Staveren. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, den ingenieur, te Leerdam en den buitengewoon opzichter Jongsma, te Staveren. Raming ƒ 1500.

Drachten, door Dr. H. Rikkers Fischer: het verrichten van eenige vertimmeringen aan zijn woonhuis in de Kerkstraat, aldaar. Inl. bij den architect D. D. Duursma, aldaar. Aanw. te 11 uren.

Maandag, 5 Nov.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten van het gebouw voor de brandweer op het Leidscheplein; 2o. het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse, no. 10, in de Rapenburgerstraat; 3o. *a.* het veranderen van de houten brug no. 121 over de Bloemgracht voor de eerste dwarsstraat in eene vaste ijzeren brug, *b.* het vernieuwen van de waterslooven af en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 138 over de Lindengracht aan de Lijnbaangracht. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene burgerschool 2e soort voor jongens met onderwijzerswoning aan de Lombardstraat, aldaar. Aanw. 2 Nov., te 10 uren.

Dinsdag, 6 Nov.

Assen, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het éénjarig onderhoud van een gedeelte van de kanalen tusschen de Drentsche Hoofdvaart en de Friesche wateren, aanvangende 1 Januari '84. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen en den opzichter De Ronde, te Veenhuizen. Aanw. 30 Oct. Raming ƒ 2386.

Woensdag, 7 Nov.

Mijdrecht, te 12 uren, door burg. en weth.: de vergrooting en verbouwing der openbare school en reparatiën aan de onderwijzerswoning in het dorp. Aanw. 5 Nov., te 11 uren.

Kinge, te 1 uur, door burg. en weth.: perc. 1, het bouwen van eene school voor 200 leerlingen, met ameublement, onderwijzerswoning enz., aldaar, met levering der materialen; perc. 2, het bouwen eener school voor 96 leerlingen, met ameublement, benevens onderwijzerswoning enz., te Kapellebrug, met levering der materialen. (De bovenbouw van beide perceelen eerst in '84 uit te voeren, terwijl de timmerwerken in den winter '83/'84 gereedgemaakt kunnen worden.) Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes.

Vrijdag, 9 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verleggen van een gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg nabij den parallelweg onder Vucht, in Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district en den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch, en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 3 Nov. Raming ƒ 39,750.

Kats, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool en der onderwijzerswoning, met het inrichten van een raadkamer. Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes. Aanw. 2 Nov., van 10—12 uren.

Dinsdag, 13 Nov.

Amsterdam, te 12 uren, door den provincialen inspecteur der directe belastingen enz., aan diens bureau: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het administratiegebouw der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen te Utrecht, ged. '83, '84 en '85. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage. Aanw. 6 Nov., te 10½ uren.

Woerden, te 1 uur, door den eerstaanwezend-ingenieur te Utrecht, in de voormalige Infirmerie: het verbeteren van werken en gebouwen van de Wierikerschans. Inl. op het bureau der genie, Damlust, te Utrecht en bij den opzichter van fortificatiën, te Woerden. Aanw. 9 Nov. te 1½ uren. Raming ƒ 6400. Bilj. inzenden uiterlijk 12 Nov., te 3 uren, op het bureau der genie, te Utrecht.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 391, de uitbreiding van het hoofdgebouw en eenige bijkomende werken op het station Maastricht. Inl. bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo. Aanw. 6 Nov., te 12½ uren.

Woensdag, 14 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van het in den benedenmond van het Scheur, bij de westpunt van Rozenburg gezonken stoombaggerwerktuig no. 5. Aanw. 7 Nov.

Vrijdag, 16 Nov.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud en de verbetering ged. '84 van de havenwerken te Breskens. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Vlissingen. Aanw. 8 en 10 Nov. Raming ƒ 6600.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het beplanten van eenige gedeelten van de dijken der Zuidwillemsvaart, in de provincie Noordbrabant. Aanw. 10 Nov. Raming ƒ 2448.

Maandag, 19 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den dienst van het Zederikkanaal aan den stoomwatermolen aan den Arkelschen dam, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ingenieur in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage, en bij den opzichter La Fontijn. te Gorichem. Aanw. 12 Nov.

Dinsdag, 20 Nov.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—'86) van de Rijkswaterkeeringen bij Ter-Apel en Bourtange, behoorende tot de werken van de Binnen-A, in de provincie Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur, den ingenieur en den opzichter Bauer, allen te Groningen. Aanw. 20 Nov. Raming ƒ 600 per jaar.

Vrijdag, 23 Nov.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken eener nieuwe bestrating in bekapte keien in de traverse van den provincialen weg Venloo—Maashees, te Venraai. Aanw. van 16 tot en met 23 Nov.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der Rijkswerken op de binnenreede en der registreerende peilschaal te Brouwershaven, behoorende tot de zeewerken in Zeeland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Vlissingen. Aanw. 15 en 17 Nov. Raming ƒ 480 per jaar.

Donderdag, 29 Nov.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het driejarig onderhoud der duinen op Vlieland, behoorende tot de zeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 22 Nov. Raming ƒ 3450 per jaar.

Vrijdag, 30 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der zeewerken van de Zuidwillemsvaart voor het gedeelte in de provincie Noordbrabant, over 1884—'86. Aanw. 24 Nov. Raming ƒ 40,000 per jaar.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Bemmel, 17 Oct.: het bouwen eener openbare school met onderwijzerswoning in het dorp Doornenburg, in 2 perceelen of in massa:

		schoolgeb.	onderw.	massa.
J. Gieskes,	Angeren,	ƒ 11,449	ƒ 8137	ƒ 19,586
F. Terwindt,	Doornenburg,			19,400
M. Bulkens,	Gassel,			17,860
J. Maas,	's-Hage,			17,293
W. Kropman,	Nijmegen,	11,543	5850	17,000
H. Hendriks & Co.,	Zeist,			16,889
G. H. v. d. Heijden,	Arnhem,			16,775
Lamb. Hasselbach,	idem,			16,647
A. v. Genderen,	Heteren,	10,818	5918	16,600
H. W. v. d. Waarden,	Nijmegen,			16,534
J. Rothuizen,	Dorenweerd,	10,097	6413	16,270
N. v. Eck,	Nijmegen,	10,000	6300	15,494
J. de Weijer,	Tiel,	9,580		15,435
A. H. Verheij,	Nijmegen,	8,900	6500	15,400
H. A. Pauwen,	Westpannerden,			15,278
H. Verborg,	Lobit,		5333	
J. A. v. 't Hullenaar,	Bemmel,	9,254	5279	14,500
J. S. Grandjean,	Nijmegen,	9,875	4545	14,300

Vinkeveen, 17 Oct.: het maken van 60 schoolbanken; ingek. 17 bilj., als:

H. Mulder & Co.,	te Amsterdam,	ƒ 925
J. Kruiswijk,	» Abkoude,	» 745
H. v. Gorkum,	» IJselstein,	» 729
H. Boot,	» Woubrugge,	» 640
J. Rentink,	» Abkoude-Proostdij,	» 629
H. Wassink,	» Abkoude,	» 624
C. v. Diest,	» Koudekerk,	» 585
A. J. v. Kleef,	» Lopik,	» 568
K. Pieneman,	» Vinkeveen,	» 550.55
T. A. Ravestein,	» 's-Bosch,	» 547
J. Bouwman,	» IJselstein,	» 540
W. Langhout en T. Geest,	» Mijdrecht,	» 537
J. Oudshoorn,	» Ter-Aar,	» 520
G. H. v. d. Wilt,	» Breukelen,	» 519
J. Welsink,	» Baambrugge,	» 453
C. Verweij,	» Mijdrecht,	» 444.44
D. Verwoerd,	» Aardlanderv.,	» 425

gegund.

's-Hage, 19 Oct.: het aanleggen van eene telegraaflijn met 2 draden tusschen Alfen en Roelofarendsveen; ingek. 8 bilj., als:

W. v. Dijk,	te Jutfaas,	ƒ 1460
B. G. v. Dam,	» Amsterdam,	» 1330
P. v. Essen,	» Houtrijk-en-Polanen,	» 1247
S. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 1241
H. Hotz,	» 's-Hage,	» 1198
J. Rijkers,	» Gennep,	» 1174
E. M. Giesen,	» Amsterdam,	» 1149
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 999

Utrecht, 20 Oct.: het uitbreiden van het stedelijk gymnasiumgebouw; ingekomen 16 bilj., als:

H. G. Frijlink,	te Utrecht,	ƒ 15,157
J. J. Reijnders,	» idem	» 14,494
H. Vermeer,	» idem	» 14,340
G. Kühne,	» idem	» 14,250
H. M. de Koff,	» idem	» 14,223
A. J. v. Manen,	» idem	» 14,174
J. de Vos Jr.,	» idem	» 13,920
J. v. d. Lip,	» idem	» 13,550
F. W. v. Vloten,	» idem	» 13,534
A. Fukking,	» idem	» 13,525
R. Pisa,	» idem	» 13,497
W. A. G. Jansen,	» idem	» 13,420
G. J. v. Vloten,	» idem	» 13,274
J. A. v. Straaten,	» idem	» 13,258
J. Krap,	» idem	» 12,997
A. C. Vink,	» idem	» 12,990

gegund.

Amsterdam, 22 Oct.: de levering van ongeveer 75,000 KG. Roersche kachelkolen, voor de verwarming der wachten en posten van de brandweer; minste inschr. was de Nederlandsche Steenkolenhandelsvereeniging Von Thenen Hagedoorn Jr. & Co., te Amsterdam, voor ƒ 7.23 per 1000 KG.

Dordrecht, 22 Oct.: het opslaan en veranderen eener loods op het terrein der Vereeniging »Kunstmin"; aangenomen door J. Rijkhoek, te Dordrecht, voor ƒ 335.

Zutfen, 23 Oct.: het bouwen van 19 arbeiderswoningen aan den Tademasingel, onder beheer van den architect D. Lijsen; ingekomen 18 bilj., als:

A. Mulderije,	te Vierakker,	ƒ 22,177
Gebr. Landeweerd,	» Zutfen,	» 20,098
G. Schurink,	» idem	» 21,990
H. Langenberg, A.Wz,	» idem	» 21,400
J. A. Garvelink,	» idem	» 21,360
H. W. Douwes,	» idem	» 21,283
H. L. Hamer,	» idem	» 21,270
A. R. Schoonman,	» Dieren,	» 21,139
H. J. Bessem,	» Zutfen,	» 20,885
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 20,865
L. Nijland,	» idem	» 20,865
A. J. Pasman,	» idem	» 20,860
W. Uiterwijk,	» idem	» 20,774
G. J. Grooters,	» idem	» 20,734
R. v. d. Velde,	» idem	» 20,630
Gebr. Welsing,	» idem	» 20,315
G. Koordeman,	» idem	» 20,215
G. J. Boezewinkel,	» Brummen,	» 19,993

Lent, 24 Oct.: het bouwen van eene boerenwoning, schuur en mestput, voor H. Gerritsen; ingekomen 18 bilj., als:

J. Rothuizen,	te Dorenweerd,	ƒ 21,300
Wed. H. de Vries,	» Wageningen,	» 20,144
H. v. d. Vooren,	» Zetten,	» 19,800
A. v. Genderen,	» Heteren,	» 19,650
Joh. Gerritsen,	» Doorn,	» 19,148
Joh. Penders,	» Nijmegen,	» 19,000
G. Rijntjes,	» idem	» 18,800
Joh. Evers,	» Zetten,	» 18,798
S. Geurts,	» Indoornik,	» 18,465
J. Teunissen,	» Nijmegen,	» 18,390
A. Brans,	» Elst,	» 17,950
H. W. v. d. Waarden,	» Nijmegen,	» 17,773
Th. Alwicher,	» Lent,	» 17,650
O. E. Nibbelink,	» Hien,	» 17,330
W. Kropman,	» Nijmegen,	» 17,251
G. J. Groot,	» St.-Anna,	» 16,753
H. Gerritsen,	» Elden,	» 16,740
P. Mullaart,	» Arnhem,	» 16,660

's-Hage, 24 Oct.: 1o. het maken van een vluchthaven aan de Maas, beneden Grave; ingekomen 14 bilj., als:

G. H. v. d. Heyden,	te Arnhem,	ƒ 29,700
P. W. v. Hattum,	» Tuil,	» 28,400
J. H. Hoijinck,	» Pannerden,	» 28,374
D. J. Kroon Cz.,	» Sliedrecht,	» 28,260
L. Mol,	» Hedel,	» 28,147
G. Verbruggen,	» Dreumel,	» 27,940
W. M. Nijenes,	» Arnhem,	» 27,777
J. v. Vuuren,	» Vuren,	» 27,689
G. J. v. Erp,	» 's-Bosch,	» 26,949
G. Goedhart,	» Dordrecht,	» 26,700
C. A. v. Lith,	» Grave,	» 26,500
G. W. v. Hezewijk,	» Heumen,	» 25,989
A. Pippel,	» Bruchem,	» 25,900
A. Geldens,	» Osch,	» 24,195

2o. het leveren van stalen spoorstaven met ijzeren eindverbindingen en van haakbouten, in 2 perceelen; perc. 1 ingek. 10 bilj., als:

Société Anonyme des Aciéries d'Anzleur, Renory,	ƒ 486,516
Caramin & Co., Thy-le-Chateau,	» 486,430
F. Krupp, Essen,	» 474,500
Hoerder Bergwerks- und Hütten-Verein, Hoerde,	» 468,100
J. Th. Stout, Antwerpen,	» 452,696
Gutehoffnungshütte, Actien-Verein für Bergbau und Hüttenbetrieb, Oberhausen II,	» 449,097
Bolckow Vaughan & Co. Limited, Middlesbro' on Tees,	» 444,024
Darlington Steel and Iron Company Limited, Darlington,	» 439,346
Société John Cockerill, Seraing,	» 432,796
Gesellschaft für Stahl-Industrie, Bochum,	» 419,069

perc. 2 ingek. 8 bilj., als:

Société Anonyme de Gosselies, Gosselies,	ƒ 20,400
Fried. Beijersmann, Hagen,	» 18,995
N. Nicaise, Marcinelle,	» 18,727
R. S. Stokvis & Zonen, Rotterdam,	» 18,619.20
Merrem en La Porte, Amsterdam,	» 18,439.20
H. E. Oving Jr., Rotterdam,	» 18,340
Gebr. Doppler, Maastricht,	» 17,524.80
Société Anonyme des forges et ateliers de Seneffe, Seneffe,	» 17,342

3o. herbesteding van de bestaande en het maken van nieuwe landhoofden voor de draaibrug over het Zederikkanaal in den spoorweg Dordrecht—Elst; ingek. 9 bilj., als:

T. Volker,	te Dordrecht,	ƒ 53,000
T. W. Wapperom,	» Gorichem,	» 52,944
J. Smit VII,	» Ridderkerk,	» 52,800
A. P. P. Boef,	» Nieuwland,	» 50,760
J. L. de Jongh,	» Ameide,	» 48,718
A. de Groot Czn.,	» Heukelum,	» 43,932
Th. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 42,739
Gebr. Lensink,	» Arnhem,	» 42,700
H. Schuyt,	» Alkmaar,	» 41,941

Uskwerd, 24 Oct.: eene belangrijke vertimmering en gedeeltelijke vernieuwing van de pastorie der Herv. gemeente; ingekomen 18 bilj., als:

J. Bolt,	te Ten-Post,	ƒ 9500
H. Rotschäfer,	» Stedum,	» 9323
J. Dam,	» Raskwerd,	» 9250
K. Danhof,	» Bafloo,	» 9220
W. Woldendorp,	» Stedum,	» 8940
M. Arends,	» Uskwerd,	» 8850
J. Timmer,	» Obergum,	» 8790
L. Dekker,	» Bedum,	» 8614
L. Los,	» idem	» 8600
J. Dieters,	» Stedum,	» 8580
H. Moorman,	» Bedum,	» 8494
A. Benninga,	» idem	» 8285
T. Bos,	» idem	» 8191
J. Pot,	» Stedum,	» 8125
A. Kiel,	» Uithuizen,	» 7987
H. Nieland,	» Warfum,	» 7978
H. Leffers,	» Uskwerd,	» 7960
J. Offringa,	» Uithuizermeeden,	» 7936

gegund.

Bolsward, 24 Oct.: het vergrooten der school voor minvermogenden; ingekomen 8 bilj., als:

J. J. Roode,	te Makkum,	ƒ 2296
H. Visser,	» idem	» 1829
J. S. Oosterbaan,	» Bolsward,	» 1800
D. Gerritsma,	» idem	» 1639
H. H. Lammertsma,	» idem	» 1579
J. J. v. d. Ley,	» Arum,	» 1563
Lamb. Vos,	» Bolsward,	» 1474
Joh. Jorritsma,	» idem	» 1473

gegund.

Amsterdam, 24 Oct.: het bouwen eener kerk met aanhoorigheden voor de parochie van den H. Nicolaus buiten de Veste, onder beheer van den architect P. J. H. Cuypers; ingek. 18 bilj., als:

J. J. Fontein,	ƒ 138,000
C. v. Schaik,	» 136,500
Th. Nieuwboer,	» 135,997
A. v. Liemt,	» 129,300
L. Struiken,	» 127,500
G. A. Elbers,	» 123,800
P. Andriessen,	» 121,950
W. J. Okkes,	» 121,950
B. Krijnen,	» 121,940
E. v. Klaarwater,	» 121,730
J. Stam,	» 121,000
F. Berntsen,	» 118,700
W. Leibbrandt,	» 117,915
H. Hendriks,	» 115,490
H. F. Roemers,	» 115,000
P. Rings,	» 113,960
W. Westerhof,	» 113,368
J. v. Groenendael,	» 109,375

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 3 NOVEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 5 Nov.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het vergrooten van het gebouw voor de brandweer op het Leidscheplein; 2o. het verbouwen van de openbare lagere school 1e klasse, no. 10, in de Rapenburgerstraat; 3o. *a.* het veranderen van de houten brug no. 121 over de Bloemgracht voor de eerste dwarsstraat in eene vaste ijzeren brug, *b.* het vernieuwen van de waterslooven af en tevens verbreeden van de vaste houten brug no. 138 over de Lindengracht aan de Lijnbaangracht. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van eene burgerschool 2e soort voor jongens met onderwijzerswoning aan de Lombardstraat, aldaar.

Dinsdag, 6 Nov.

Leiden, te 11 uren, door den architect W. C. Mulder: het bouwen van een machinegebouw, ketelhuis met stoomschoorsteen, ketelbemetseling enz. bij de in-aanbouw-zijnde meelfabriek aan de Looiersstraat, aldaar. Aanw. 5 Nov., te 10 uren.

Assen, te 12½ uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het éénjarig onderhoud van een gedeelte van de kanalen tusschen de Drentsche Hoofdvaart en de Friesche wateren, aanvangende 1 Januari '84. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen en den opzichter De Ronde, te Veenhuizen. Raming *f* 2386.

Vlissingen, te 4 uren, in het koffiehuis De Beurs: het maken van een gebouw ten dienste van het Nederlandsche loodswezen. Inl. bij den architect J. J. Notenboom, aldaar.

Woensdag, 7 Nov.

Mijdrecht, te 12 uren, door burg. en weth.: de vergrooting en verbouwing der openbare school en reparatiën aan de onderwijzerswoning in het dorp. Aanw. 5 Nov., te 11 uren.

Klinge, te 1 uur, door burg. en weth.: perc. 1, het bouwen van eene school voor 200 leerlingen, met ameublement, onderwijzerswoning enz., aldaar, met levering der materialen; perc. 2, het bouwen eener school voor 96 leerlingen, met ameublement, benevens onderwijzerswoning enz., te Kapellebrug, met levering der materialen. (De bovenbouw van beide perceelen eerst in '84 uit te voeren, terwijl de timmerwerken in den winter '83/'84 gereedgemaakt kunnen worden.) Inl. bij den architect J. H. Hannink, te Goes.

Donderdag, 8 Nov.

Amsterdam, te 11 uren, aan het directiegebouw der marine: de levering bij de directie der marine aldaar van karldoek.

Ezinge, te 11½ uren, door burg. en weth.: het leveren en stellen van 24 stuks nieuwe schoolbanken, 2 lessenaars, een boekenkast en schoolborden, onder bijlevering van materialen. Inl. bij den architect Den Herder, te Ezinge.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: de levering en opstelling van eene oliegasfabriek (systeem Julius Pintsch) tot het voortbrengen van lichtgas voor circa 400 lichten, met inbegrip van alle benoodigde gasleidingen, ten behoeve van het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik. Inl. bij den ingenieur-werktuigkundige prof. H. A. Ravenek, te Delft. Raming *f* 8680. (Herbesteding.)

Vrijdag, 9 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verleggen van een gedeelte van den Rijksweg van 's-Bosch naar Tilburg nabij den parallelweg onder Vucht, in Noordbrabant. Inl bij den hoofdingenieur in het 6e district en den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch, en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Raming *f* 39,750.

Kats, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen der gemeenteschool en der onderwijzerswoning, met het inrichten van een raadkamer. Inl. bij den architect J. H. Hannink te Goes.

Zaterdag, 10 Nov.

Delft, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur te 's-Hage, in de Doele: het maken eener fundeering onder werktuigen tot persen van looden kogels te Delft, onder het beheer der genie te 's-Hage. Inl. bij genoemden ingenieur, te 's-Hage en bij den opzichter van fortificatiën, te Delft. Raming *f* 1000.

Maandag, 12 Nov.

Goes, te 1 uur, door de firma Wed. J. H. C. Kakebeeke Gz., ten haren kantore: het bouwen van een pakhuis vóór en in verband met de stoommeelfabriek. Inl. bij den architect J. H. Hannink, aldaar.

Dinsdag, 13 Nov.

Amsterdam, te 12 uren, door den provincialen inspecteur der directe belastingen enz., aan diens bureau: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het administratiegebouw der directe belastingen, invoerrechten en accijnsen te Utrecht, ged. '83, '84 en '85. Inl. bij den bouwkundige voor de Landsgebouwen in het 1e district, te 's-Hage. Aanw. 6 Nov., te 10½ uren.

Gendringen, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen van eene school te Mechelen en het leveren der daarbijbehoorende schoolmeubelen. Inl. bij den mr. timmerman G. Rosier Cz., te Gendringen. Aanw. te 9 uren.

Woerden, te 1 uur, door den eerstaanwezend-ingenieur te Utrecht, in de voormalige Infirmerie: het verbeteren van werken en gebouwen van de Wierikerschans. Inl. op het bureau der genie, Damlust, te Utrecht en bij den opzichter van fortificatiën, te Woerden. Aanw. 9 Nov. te 1½ uren. Raming *f* 6400. Bilj. inzenden uiterlijk 12 Nov., te 3 uren, op het bureau der genie, te Utrecht.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: Bestek no. 391, de uitbreiding van het hoofdgebouw en eenige bijkomende werken op het station Maastricht. Inl. bij den sectieingenieur H. van der Kun, te Venloo. Aanw. 6 Nov., te 12½ uren.

Woensdag, 14 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het wegruimen van het in den benedenmond van het Scheur, bij de westpunt van Rozenburg gezonken stoombaggerwerktuig no. 5. Aanw. 7 Nov.

Amsterdam, te 11 uren, door den directeur en commandant der marine: de levering van dennen masten.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth.: het bouwen van een slachthuis met stal en aanhoorigheden voor verdacht vee, op het terrein van het openbaar slachthuis. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 8 Nov., te 11 uren.

Amsterdam, te 3 uren, door de bouwonderneming Het Willemspark, in het Paviljoen van het Vondelspark: het bouwen van 2 blokken, elk van 4 woonhuizen, met de levering van alle materialen en arbeidsloonen. Inl. bij den ingenieur-architect A. L. van Gendt.

Donderdag, 15 Nov.

Zweeloo, te 1 uur, door den aannemer van den straatweg Emmen—Sleen—Zweeloo, bij J. Mensink: het bouwen van 3 tolhuizen met toebehooren, op genoemden straatweg. Bestek en teekeningen liggen bij J. Mensink voornoemd.

Vrijdag, 16 Nov.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud en de verbetering ged. '84 van de havenwerken te Breskens. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Vlissingen. Aanw. 8 en 10 Nov. Raming *f* 6600.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het beplanten van eenige gedeelten van de dijken der Zuidwillemsvaart, in de provincie Noordbrabant. Aanw. 10 Nov. Raming *f* 2448.

Zaterdag, 17 Nov.

Delft, 's avonds 8 uren, door regenten van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen »St.-Jorisgasthuis": het bouwen van eene tuinmanswoning op den buitentuin van het gesticht. Bestek en teekeningen liggen in genoemd gesticht.

Maandag, 19 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: de levering van steenkolen ten behoeve van den dienst van het Zederikkanaal aan den stoomwatermolen aan den Arkelschen dam, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ingenieur in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage, en bij den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Aanw. 12 Nov.

Angerloo, te 2 uren, in Het Wapen van Bingerden, door den dijkstoel van het polderdistrict De Baarbroeksche Dijk en Angerloosche Zomerdijken: het verhoogen en verzwaren van den Zwallingdijk over eene lengte van p. m. 6530 M., in 7 perceelen, 2 ondermassa's en 1 massa. Aanw. 15 Nov., te 9 uren, te beginnen ongeveer aan den Zevenaarscheweg, bij de Zweekhorst.

Dinsdag, 20 Nov.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud (1884—'86) van de Rijkswaterkeeringen bij Ter-Apel en Bourtange, behoorende tot de werken van de Binnen-A, in de provincie Groningen. Inl. bij den hoofdingenieur, den ingenieur en den opzichter Bauer, allen te Groningen. Aanw. 20 Nov. Raming *f* 600 per jaar.

Woensdag, 21 Nov.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz.: het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal onder Elst, Bemmel, Ubbergen en Nijmegen, prov. Gelderland, tusschen de kilometerraaien 21 en 25 der herziene rivierkaart. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Aanw. 14 Nov. Raming *f* 98,700.

Donderdag, 22 Nov.

Arnhem, te 12 uren, door het prov. best.: het driejarig onderhoud van den provincialen weg van Arnhem naar Apeldoorn, van 1 Jan. '84—31 Dec. '87.

Vrijdag, 23 Nov.

Maastricht, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken eener nieuwe bestrating in bekapte keien in de traverse van den provincialen weg Venloo—Maashees, te Venraai. Aanw. van 16 tot en met 23 Nov.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der Rijkswerken op de binnenreede en der registreerende peilschaal te Brouwershaven, behoorende tot de zeewerken in Zeeland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Vlissingen. Aanw. 15 en 17 Nov. Raming *f* 480 per jaar.

Donderdag, 29 Nov.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der duinen op Vlieland, behoorende tot de zeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 22 Nov. Raming *f* 3450 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud van het jaagpad c.a. langs het Zuider- en een gedeelte van het Noorder-Spaarne. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Blom, te Amsterdam. Aanw. 22 Nov. Raming *f* 980 per jaar.

Vrijdag, 30 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der zeewerken van de Zuidwillemsvaart voor het gedeelte in de provincie Noordbrabant, over 1884—'86. Aanw. 24 Nov. Raming ƒ 40,000 per jaar; 2o. het bouwen van een bazalttnuur en het verrichten van bijbehoorende werken te Engelen, tot voortzetting der verbetering van het kanaal de Dieze. Aanw. 23 Nov. Raming ƒ 59,000.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud van het Rijkskanaal, genaamd het Meppelerdiep, van de Rijkssluizen te Zwartsluis, benevens bijbehoorende werken, een en ander in Overijsel. Inl. bij den ingenieur Labrijn, te Zwolle en bij den opzichter Dijk, te Meppel. Aanw. 23 Nov., te 11 uren. Raming ƒ 8065 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud van 's Rijks werken en het verrichten van onderscheidene werken op het eiland Schokland, prov. Overijsel. Inl. bij den ingenieur Labrijn en bij den opzichter Ritmeester, beiden te Zwolle. Aanw. 23 Nov., te 11 uren. Raming ƒ 24,725 per jaar.

Maandag, 3 Dec.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud van de Lingewerken te Asperen, prov. Zuidholland. Aanw. 26 Nov. Raming ƒ 4850 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van het Zederikkanaal met bijbehoorende werken en het Rijksstoomgemaal aan den Arkelschen dam, prov. Zuidholland. Aanw. 26 Nov. Raming ƒ 37,000.

Woensdag, 5 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de werken van den Baardwijkschen overlaat met de Rijkssluis in de oostelijke vaartkade van Waalwijk, behoorende tot de werken van de Maas, met het onderhoud dier werken van 1 Jan.—31 Dec. '84, benevens het zoonoodig leggen in '84 der zomersluiting in genoemden overlaat. Aanw. 28 Nov. Raming ƒ 3130.

Donderdag, 6 Dec.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der Rijkszeewerken op Wieringen. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 29 Nov. Raming ƒ 7500 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud der Pettemer zeewering, behoorende tot de Rijkszeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 29 Nov. Raming ƒ 14,000 per jaar

Woensdag, 12 Dec.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking en verdere werken voor den spoorweg Groningen—Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle. Aanw. 3 en 5 Dec., te 10 uren, aanvangende te Groningen. Raming ƒ 650,000.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Amsterdam, 25 Oct.: het verbouwen van een pakhuis tot stoomdiamantslijperij in de Rapenburgerstraat, onder beheer van den architect-werktuigkundige J. W. Meijer; ingek. 21 bilj., als:

J. A. Haak,		ƒ 19,561
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	»	19,390
A. Aalders,	»	18,230
D. W. Venemans,	»	16,935
F. Hulsbosch en P. A. Monshouwer,	»	16,900
J. Lockhorn & Zonen,	»	16,860
J. Nomus Pz.,	»	16,800
W. H. Struis,	»	16,800
B. P. Wijsman,	»	16,780
C. Hoen,	»	16,666
J. J. Vontijn,	»	16,650
G. L. Brouwer en D. Hoogerbeets,	»	16,416
H. A. Labohm,	»	16,300
J. H. Scholte,	»	16,300
J. v. Voorthuizen,	»	16,000
H. J. en G. Haandriksman,	»	15,987
G. Boon,	»	15,270
A. Paans,	»	15,150
H. Mulder,	»	14,983
C. v. Beemdelust,	»	12,989
F. Rijke,	»	12,980

Borsele, 25 Oct.: het leveren en storten van 16,167 scheepstons gewone Doornikse steen, tot verdediging van den oever van den calamiteusen Borselepolder; ingekomen 7 bilj., waarbij 1 van onwaarde (ƒ 58,770), als:

J. Tollenaar,	te Neuzen,	ƒ 58,400
H. Hage,	» Middelburg,	» 58,230
M. de Vriend.	» Borsele.	» 58,200
A. M. Langeveld,	» Hardinksveld,	» 57,980
P. A. v. d. Velde,	» Neuzen,	» 57,960
J. v. Eck,	» Hardinksveld,	» 57,900

Kortgene, 26 Oct.: het verrichten van steenbestorting, ter verdediging van den oever van den calamiteusen Annapolder; ingekomen 4 bilj., als:

A. M. Langeveld,	te Hardinksveld,	ƒ 1369
F. Mouthaan,	» Zierikzee,	» 1365
J. Tullenaar,	» Neuzen,	» 1345
H. Hage,	» Middelburg,	» 1340

Middelburg, 26 Oct.: het maken van een zeedijk, ter lengte van 2350 M., ter bedijking van schorren in het Sasschegat nabij Philippine, met het graven van een spuiboezem, het bouwen van een steenen spuiduiker en uitwateringsluis, met bijbehoorende werken; ingekomen 6 bilj., als:

J. de Jonge,	te Biezelinge,	ƒ 122,000
C. J. Hartog,	» Amsterdam,	» 119,000
G. D. Bolier,	» Sliedrecht,	» 118,700
G. Bolier en C. Bolier,	» Bruinisse,	» 113,343
L. Kalis,	» Sliedrecht,	» 108,700
C. v. d. Hooft, Neuzen en D. Tholens,	» Hoek,	» 97,900

Middelburg, 26 Oct.: het onderhoud ged. '84, '85 en '86 van- en het verrichten van eenige herstellingen aan de strand- en duinwerken, ter bescherming van de lichttorens aan de noordzijde van het eiland Schouwen (gem. Renesse); ingekomen 5 bilj., als:

A. v. Poperinge,	te Bruinisse,	ƒ 8590
S. Bezuijen,	» Ouddorp,	» 8280
D. Bolier Cz.,	» Rilland-Bath,	» 7900
C. Bolier Pz.,	» Bruinisse,	» 7637
H. C. v. d. Ende,	» Zierikzee,	» 7597

Middelburg, 26 Oct.: het maken van 9288 M² glooiing van zuilenbazalt (waarvan 500 M² glooiing van aanwezige Doornikse- en 454 M² glooiing van aanwezige Vilvoordsche steen), benevens het maken van een paalhoofd op den Westkapelschen zeedijk, in 3 perceelen:

perceel 1, bazaltglooiing tusschen dijkpaal 0 en 2; ingek 3 bilj., als:

J. Verkuijl Quakkelaar,	te Vlissingen,	ƒ 23,700
H. Hage,	» Middelburg,	» 23,080
J. v. d. Hoek,	» idem	» 22,700

perc. 2, nieuw paalhoofd bij dijkpaal 3; ingek. 3 bilj., als:

J. Verkuijl Quakkelaar,	te Vlissingen,	ƒ 11,790
H. Hage,	» Middelburg,	» 11,000
J. v. d. Hoek,	» idem	» 10,080

perc. 3, bazaltglooiing tusschen dijkpaal 20 en 25; ingek. 3 bilj., als:

J. Verkuijl Quakkelaar,	te Vlissingen,	ƒ 94,973
J. v. d. Hoek,	» Middelburg,	» 87,880
H. Hage,	» idem	» 87,700

Ter-Apel, 26 Oct.: het bouwen van een grenskantoor, ten dienste der invoerrechten en accijnzen; ingekomen 6 bilj., als:

K. Holthuis,	te Nieuwepekela,	ƒ 8763
H. Strating,	» idem	» 8699
J. H. Mulder,	» Groningen,	» 8248
P. v. d. Berg,	te Musselkanaal,	ƒ 8240
H. v. d. Borgh en P. Luitjes,	» Stadskanaal,	» 7777
W. Timmermans,	» Ter-Apel,	» 7399

voorloopig gegund.

Alfen, 26 Oct.: het bouwen van eene onderwijzerswoning; ingek. 11 bilj., als:

Christiaans & Zekveld,	te Leiden,	ƒ 7231
W. v. Lokhorst,	» idem	» 6352
W. Boot,	» Woubrugge,	» 6287
A. A. Koopmans,	» Utrecht,	» 6200
F. Stapper,		» 6050
L. Gesmar.,	» Oudshoorn,	» 5989
P. Vermeer,	» Gouda,	» 5916
G. Hengeveld,		» 5727
A. Selms,	» Woerden,	» 5727
H. Heeze,		» 5570
J. Rutgers,	» Aarlanderveen,	» 5278

Winterswijk, 27 Oct.: 1o. Bestek no. 19, het maken van grond- en kunstwerken ten behoeve van het gedeelte locaalspoorweg van de grens tusschen de gemeenten Aalten en Varseveld tot en met het station Deutichem der Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij; ingekomen 5 bilj., als:

J. Knoops, Nijmegen en G. J. Groot,	te St.Anna bij Nijm.,	ƒ 55,300
W. A. Swets,	» Hardinksveld,	» 53,800
J. C. Bouterse, Velzen en L. Langeveld,	» Nieuweramstel,	» 46,634
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 45,700
A. Terwindt,	» Westpannerden,	» 39,200
Raming		» 47,000

2o. Bestek no. 21, het maken van gebouwen en inrichtingen op het station Deutichem; ingek. 9 bilj., als:

D. J Vinkenborg,	te Deutichem,	ƒ 9133
A. Sikkens,	» idem	» 8788
F. P. Maandag,	» Ambt-Deutichem,	» 8783
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 8695
H. J. te Siepe,	» idem	» 8549
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 8489
C. ter Haar,	» Winterswijk,	» 8300
B. A. Hilbers,	» Groenloo,	» 8275
J. te Velthuis,	» Borkuloo,	» 8227
Raming		» 8900

3o. Bestek no. 22, het maken van gebouwen en inrichtingen op het station Terborg; ingek. 10 bilj., als:

E. Kerkhof,	te Varseveld,	ƒ 9270
A. Sikkens,	» Deutichem,	» 9102
F. P. Maandag,	» Ambt-Deutichem,	» 8989
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 8819
B. Lichtenberg,	» Winterswijk,	» 8690
A. Nuijs,	» idem	» 8545
G. Rosier Cz.,	» Gendringen,	» 8336
H. J. te Siepe,	» Winterswijk,	» 8248
C. ter Haar,	» idem	» 8200
B. A. Hilbers,	» Groenloo,	» 8175
Raming		» 8900

4o. Bestek no. 23, het maken van gebouwen en inrichtingen op het station Varseveld; ingek. 15 bilj., als:

H. W. Koelman,	te Aalten,	ƒ 6299
A. Sikkens,	» Deutichem,	» 6100
W. H. Kreeftenberg,	» Varseveld,	» 5965
D. J. Slotboom D.Jz.,	» idem	» 5789
F. P. Maandag,	» Ambt-Deutichem,	» 5734
W. Rutgers,	» Varseveld,	» 5717
H. J. Masselink,	» Deutichem,	» 5559
C. ter Haar,	» Winterswijk,	» 5300
G. Rosier Czn.,	» Gendringen,	» 5040
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 4975
H. J. te Siepe,	» idem	» 4970
B. Lichtenberg,	» idem	» 4949
B. A. Hilbers,	» Groenloo,	» 4730
D. W. Venemans,	» Amsterdam,	» 4231
G. Kobus,	» Winterswijk,	» 3785
Raming		» 5800

5o. Bestekken no. 21, 22, '23 te zamen; 1 biljet ingekomen van A. Nuijs, te Winterswijk, voor ƒ 22,065.

Utrecht, 27 Oct.: 1o. het maken van een nieuwe schoeiing met raster langs de Biltschevaart a/d. gasfabriek; ingekomen 6 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	te Utrecht,	ƒ 3440
J. H. de Vos,	» idem	» 3300
M. Both,	» Gouda,	» 3218
J. Krachten,	» Utrecht,	» 2983
J. G. Fukking,	» idem	» 2975
E. Scheepbouwer,	» idem	» 2620

gegund.

2o. het sloopen van drie stuks buiten-werkinggestelde gashouders en zuiveringstoestellen aan de stedelijke gasfabriek; ingek. 8 bilj., als:

D. L. de Vries,	te Weesp,	ƒ 1175
A. Herschel,	» Utrecht,	» 2286
A. F. Smulders,	» idem	» 2675
J. B. Tobei,	» Dordrecht,	» 3125.51
C. v. Boven,	» Amsterdam,	» 3246.50
G. Wilson,	te 's-Hage,	ƒ 3300
A. Koch,	» Utrecht,	» 3423.555
Louis Smulders & Co.	» idem	» 3700

gegund.

's-Bosch, 29 Oct.: herbesteding van het maken van eene schietbaan, met bijbehoorenden kogelvanger enz., op de legerplaats bij Vucht; ingek. 9 bilj., als:

L. Burkens,	te 's-Bosch,	ƒ 1675
J. M. Gruijters,	» idem	» 1675
Th. J. Meuwese,	» idem	» 1487
L. Otter,	» Den Dungen,	» 1411.85
A. v. Balvoort,	» Nuland,	» 1348
M. Krols,	» Geertruidenberg,	» 1345
K. J. Versteeg,	» Oosterbeek,	» 1299
H. F. de Leeuw,	» 's-Bosch,	» 1247
J. Reijkers,	» Gennep,	» 1173
Raming		» 1960

H. F. de Leeuw is voor ƒ 1247 als aannemer voorgedragen.

's-Hage, 29 Oct.: het oprichten van een gebouw voor pathologische anatomie te Leiden; ingek. 11 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	te Utrecht,	ƒ 118,770
W. L. Leibbrandt,	» Amsterdam,	» 112,584
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 109,384
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 108,925
P. B. Huurman,	» Delft,	» 107,983
M. A. Taverne,	» 's-Hage,	» 107,960
L. de Neef Lz.,	» Brielle,	» 107,839
F. Boonstra,	» Assen,	» 106,680
J. Verkooren,	» Voorschoten,	» 106,423
A. C. Vink,	» Utrecht,	» 105,980
A. C. Paardekooper,	» 's-Hage,	» 102,441
Raming		» 109,500

Delft, 29 Oct.: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van 332 dennen balken, no. 5, lang 8.20, breed 0.17, dik 0.22 M.; minste inschr. waren Van Dorsser & Ter Horst, te Dordrecht, à ƒ 11.25 per stuk.

Heeze, 29 Oct.: de verbouwing van de openbare school; ingek. 10 bilj., als:

F. Brunott,	te Reuzel,	ƒ 2445
A. Hombergen,	» Bladel,	» 2430
W. v. d. Wildenberg,	» Stratum,	» 2350
A. v. Bree,	» Heeze,	» 2339
J. v. Gennip,	» idem	» 2134
J. Toemen,	» idem	» 2133.99
J. Kuiten,	» Heeze	» 1862
M. Hezemans,	» Eindhoven,	» 1825
P. Eliens,	» Woensel,	» 1800
W. v. d. Wiel,	» Tongelre,	» 1755

Groningen, 29 Oct.: het maken en leveren van 2 brugwachtershuisjes, met bijlevering der materialen; ingek. 8 bilj., respectievelijk voor ƒ 788, ƒ 678, ƒ 668, ƒ 640, ƒ 605, ƒ 594, ƒ 579 en, van E. Peters, aldaar, ƒ 533.

Eekst, 30 Oct.: 1o. het verbouwen van de school en onderwijzerswoning te Annerveenschekanaal; ingekomen 5 bilj., als:

H. Jalving & H. Smallenbroek,		ƒ 13,900
P. Luitjes,		» 12,831
J. & A. Pranger,		» 12,347
R. E. Kliphuis,		» 11,998
T. B. Schieven,		» 11,870

in beraad gehouden.

2o. het verbouwen van het schoolgebouw en het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning te Eeksterveen; ingek. 4 bilj., als:

H. Jalving en H. Smallenbroek,	ƒ 9743
J. & A. Pranger,	» 8223
P. Luitjes,	» 7988
R. E. Kliphuis,	» 7280

gegund.

Delft, 31 Oct.: het bestraten en rioleeren van een gedeelte der Lakenraamlaan, van een gedeelte der Moordenaarslaan en van het verlengde der Westerdwarsstraat, alsmede het rioleeren van de nieuwe straat tusschen de Nieuwelaan en de Zuiderstraat; gegund aan W. P. Teeuwisse, te 's-Hage, voor ƒ 5942.

Haarlem, 1 Nov.: het maken van rioleering en bestrating aan de Delftstraat aan den Zijlweg; ingekomen 10 bilj., als:

H. London,	te Haarlem,	ƒ 4365
J. H. Daudeij,	» idem	» 3860
J. B. Lasschuit,	» idem	» 3830
A. Kros,	» idem	» 3800
M. Stam Mz.,	» Zaandam,	» 3775
S. B. Peijra,	» Haarlem,	» 3700
B. J. v. Liemt,	» idem	» 3650
C. Bos,	» Haarlemmermeer,	» 3643
Wed. A. Reijnders,	» Haarlem,	» 3636
F. J. Verzijlbergh,	» idem	» 3449

gegund.

's-Hage, 1 Nov.: het maken en stellen van 2 ijzeren lichtopstanden op het eiland Rozenburg; minste inschr. waren Penn en Bauduin, te Dordrecht, voor ƒ 5735.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 24 NOVEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 26 Nov.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: het maken, leveren en stellen van eene balustrade van gehouwen steen voor de brug over den Amstel, zoogen. Hoogesluis, en bijkomende werken. Inl. bij den stadsarchitect, raadhuis, kamer no. 101.

Vucht, te 1 uur, in de herberg Het Oude Bijltje: het maken van 2 gesmeed-ijzeren hekken met de daarbijbehoorende pijlers, ten behoeve van de buitenplaats »Zionsburg", aldaar.

Dordrecht, te 3 uren, door den architect H. W. Veth, in Koophandel-en-Zeevaart: de verbouwing van een woonhuis aan de Wijnstraat, B 65.

Dinsdag, 27 Nov.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van ankertrossen, piketpalen en ribhout.

Amsterdam, in het koffiehuis De Roode Leeuw: het sloopen van perceel Weesperzijde 19, aldaar en het daarterplaatse bouwen van 2 woonhuizen met bovenwoningen. Inl. bij den architect J. H. T. Löning, Reestraat 17, aldaar.

Woensdag, 28 Nov.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: 1o. het wijzigen van het rioolstelsel op het terrein Damlust, te Utrecht; 2o. het wijzigen van bruggen en het herstellen van metselwerken in het fort bij Rijnauwen; 3o. het doen van voorzieningen aan de infanteriekazerne op het terrein Damlust, te Utrecht; 3o. het vernieuwen van een gedeelte ringmuur van het hospitaal te Utrecht en het maken van zonneschermen aan dat gebouw. Inl. op het bureau der genie, alwaar de biljetten 27 Nov., vóór 3 uren, te bezorgen.

Zutfen, te 12 uren, door R. A. Hissink Wz.: het herbouwen van het huis A no. 4 aan den Deventer straatweg. Bestek en teekening liggen bij Vrugtman, in De Klok. Inl. bij den architect J. G. Mellink.

Delftshaven, te 12 uren, door het R. K. parochiaal kerkbest. van den H. Antonius Abt. in De Zwaan: de bouw van een zustergesticht, met scholen, kapel enz. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam.

Kralingen, te 3 uren, door burg. en weth.: de levering van gegoten-ijzeren buizen voor de waterleiding in de gemeente. Inl. bij den gemeentebouwkundige.

Groningen, 's avonds 8 uren, door de architecten K. & H. Hoekzema, bij A. Vos, in De Zoutkamp: 1o. het bouwen van een huis aan de voormalige gracht; 2o. het bouwen van 4 woningen aan de Kleine-Bergstraat buiten de voormalige Boteringepoort, aldaar, met levering van al het benoodigde. Inl. van 9—12 uren, bij genoemde architecten.

Hoorn, bij den ingenieur van den waterstaat B. Hoogenboom: het lichten van 2 met de lading gezonken vaartuigen in het Schokker vaarwater.

Donderdag, 29 Nov.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: het bouwen van eene school voor openbaar lager onderwijs aan de Prinsessestraat, aldaar.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der duinen op Vlieland, behoorende tot de zeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofdingenieur te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Raming ƒ 3450 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud van het jaagpad c.a. langs het Zuider- en een gedeelte van het Noorder-Spaarne. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Blom, te Amsterdam. Raming ƒ 980 per jaar.

Arnhem, te 2 uren, door den directeur van de gemeentegasfabriek: de levering van 6,000,000 KG. Duitsche gaskolen.

Vrijdag, 30 Nov.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der zeewerken van de Zuidwillemsvaart voor het gedeelte in de provincie Noordbrabant, over 1884—'86. Raming ƒ 40,000 per jaar; 2o. het bouwen van een bazaltmuur en het verrichten van bijbehoorende werken te Engelen, tot voortzetting der verbetering van het kanaal de Dieze. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissements-ingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en den opzichter Vroeg, te Crevecoeur. Raming ƒ 59,000.

Scherpenisse, te 11 uren, door burg. en weth.: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool, met bijlevering van bouwstoffen, arbeidsloonen enz. Inl. bij den opzichter van den waterstaat A. Hollestelle, te Tolen.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het tweejarig onderhoud van het Rijks-kanaal, genaamd het Meppelerdiep, van de Rijkssluizen te Zwartsluis, benevens bijbehoorende werken, een en ander in Overijsel. Inl. bij den ingenieur Labrijn, te Zwolle en bij den opzichter Dijk, te Meppel. Raming ƒ 8065 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud van 's Rijks werken en het verrichten van onderscheidene werken op het eiland Schokland, prov. Overijsel. Inl. bij den ingenieur Labrijn en bij den opzichter Ritmeester, beiden te Zwolle. Raming ƒ 24,725 per jaar.

Zaterdag, 1 Dec.

Smilde, te 11 uren, door het best. van het waterschap De Zeven Blokken, bij Wed. Homan: het herstellen der bruggen, die over de monden van de Jonkerswijk en de Van-Lierswijk liggen.

Waarde, te 1 uur, door burg. en weth.: het gedeeltelijk afbreken der bestaande- en het bouwen eener nieuwe school op het dorp Waarde. Inl. bij den bouwkundige A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. 30 Nov., te 12 uren en 1 Dec., te 9 uren. Raming ƒ 12.530.

Zaandam, te 1 uur, door het gemeentebest.: de levering van 600 privaattonnen en 600 roodkoperen tonranden.

Leiden, te 2 uren, door den architect W. F. van der Heijden: 1o. het bouwen van een heerenhuis aan den Stationsweg, aldaar. Aanw. 29 Nov., te 11 uren; 2o. het bouwen van 2 heerenhuizen aan den Stationsweg, aldaar. Aanw. 29 Nov., te 11 uren. Inl. bij den architect, Doezastraat, aldaar.

Aarlanderveen, door het gemeentebest.: de levering van hoogstens 700 stère gehorde grint, in '84, franco op den wal.

Dalen, bij den ingenieur der Stieltjes-kanaalmaatschappij: de levering van 50,000 eiken tuinlatten en 5000 dennen, minstens 6 M. lang en 15 M. omtrek op 1 boven den stam, franco Nieuw-Amsterdam.

Maandag, 3 Dec.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud van de Lingewerken te Asperen, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ing. in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage en den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Aanw. 26 Nov. Raming ƒ 4850 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van het Zederikkanaal met bijbehoorende werken en het Rijksstoomgemaal aan den Arkelschen dam, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ingenieur in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage, en den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Aanw. 26 Nov. Raming ƒ 37,060.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene kweekkas in den Hortus Botanicus te Leiden. Inl. bij den Rijksbouwkundige voor de onderwijsgebouwen, te 's-Hage en bij den opzichter der universiteits-gebouwen K. de Boer Hz., te Leiden. Aanw. 26 Nov., te 10 uren. Raming ƒ 8000.

Dordrecht, te 12 uren, aan het bureau der gemeentewerken: de levering van 10, 15, 25, 30 en 45 cM. aarden buizen en hulpstukken, ten dienste van de rioleering der gemeente, ter gezamenlijke nuttige lengte van ruim 5300 M.

Dinsdag, 4 Dec.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van eenige brug- en andere werken tot verruiming van de Hoofdvaart, nabij de Galgenkamp, te Meppel. (Raming ƒ 12,050); 2o. het verbeteren van de Boschkampsbrug in den Rijksweg van Meppel naar Assen. (Raming ƒ 2622). Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen. Aanw. 28 Nov., te 1 uur.

Woensdag, 5 Dec.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: de werkzaamheden voor de verbouwing van de marinebakkerij, het bouwen van een daaraan verbonden woonhuis en een regenwaterbak. Inl. op het bureau van den hoofdingenieur der marine, aldaar. Aanw. 3 en 4 Dec., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de werken van den Baardwijkschen overlaat met de Rijkssluis in de oostelijke vaartkade van Waalwijk, behoorende tot de werken van de Maas, met het onderhoud dier werken van 1 Jan.—31 Dec. '84, benevens het zoonoodig leggen in '84 der zomersluiting in genoemden overlaat. Aanw. 28 Nov. Raming ƒ 3130; 2o. de levering van ballaststeen voor de Rijks-rivierwerken op de Maas, in 2 perceelen. Aanw. 28 Nov.; 3o. het maken van een gebouw voor sluispersoneel in de nabijheid van de schutsluis aan het benedeneind van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den tijdelijk adjunct-ingenieur François, te Hoek-van-Holland. Aanw. 28 Nov. en 1 Dec., te 12 uren. Raming ƒ 9700; 4o. het maken van werken tot normaliseering en verdediging van den linkeroever der Dortsche Kil, tusschen de kilometerraaien 124 en 130, onder de gemeente Dubbeldam, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruyn en den opzichter Koorevaar, beiden te Dordrecht. Aanw. 23 Nov. Raming ƒ 34,700.

Donderdag, 6 Dec.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der Rijks-zeewerken op Wieringen. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 29 Nov. Raming ƒ 7500 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud der Pettemer zeewering, behoorende tot de Rijkszeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofd-ingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 29 Nov. Raming ƒ 14,000 per jaar

Vrijdag, 7 Dec.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van 2 wisselplaatsen, benevens de uitvoering van eenig grondwerk, in de Zuidwillemsvaart, prov. Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, den opzichter Mensert, allen te 's-Bosch, en bij den opzichter Pommée, te Aarlerikstel. Aanw. 1 Dec. Raming ƒ 7100.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: de levering, gedurende '84, van papier, enveloppen, bindtouw en verdere bureaubehoeften.

Arnhem, te 2 uren, door den burgemeester: het leveren en leggen van cementen riolen door den Noordelijken Parallelweg, onder het

spoorwegterrein, en verder tot in den bestaanden duiker bij den Haspel. Aanw. 30 Nov., te 10 uren, aan het bureau Publieke Werken.

Zaterdag, 8 Dec.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1884, '85 en 86, van: de rechtsgebouwen te Groningen, Leeuwarden, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer; de gevangenissen te Appingedam, Winschoten, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer. Inl. bij den architect-ingenieur voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, te 's-Hage en bij de betrokken opzichters. Aanw. 30 Nov. en 1 Dec.

Maandag, 10 Dec.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het zoogenaamd Westindisch Slachthuis: het onderhouden van- en het aanbrengen van eenige verbeteringen, benevens het doen van eenige herstellingen, aan genoemd koloniaal etablissement, ged. '84, '85 en '86. Inl. bij den hoofdopzichter der Landsgebouwen G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam. Aanw. 3 Dec., te 10 uren. Raming ƒ 9350.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het leveren van brandstoffen, benoodigd voor de stoomwerktuigen te 's-Hage en te Scheveningen, gedurende '84.

Dinsdag, 11 Dec.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best..: het bouwen van eene steenen schutsluis op de Drentsche Hoofdvaart ter vervanging van de bestaande Haarschutsluis, gemeente Dwingeloo, en daarmede in-verband-staande werken. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen. Aanw. 4 Dec., te 11 uren. Raming ƒ 97,000.

Woensdag, 12 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van verdedigingswerken aan den zuidelijken oever van de Swetsplaat, langs den rechteroever der Boven-Merwede, tusschen de kilometerraaien 100 en 101, onder de gemeente Hardinksveld. prov. Zuidholland. Inl. bij den ingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en bij den opzichter De Kiewit, te Gorichem. Aanw. 5 Dec. Raming ƒ 8100.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking en verdere werken voor den spoorweg Groningen—Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle. Aanw. 3 en 5 Dec.. te 10 uren, aanvangende te Groningen. Raming ƒ 650,000; 2o. de levering van bureaubehoeften voor de onderscheidene bureau's der Staatsspoorwegen, ged. '84.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van papier, schrijf- en bureaubehoeften voor den dienst van het Departement, van 1 Jan. '84—31 Dec. '85.

Vrijdag, 14 Dec.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een dam door het Slaak, ter lengte van 2770 M., met daaraan verbonden werken, tusschen het eiland St.-Filipsland en den Noordbrabantschen wal, uit te voeren in '84. Inl. bij den hoofdopziener der domeinen, J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 4 Dec., te 12 uren, te vergaderen op den zeedijk van den Henriettepolder, gem. St.-Filipsland.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 2 brugschepen.

Zaterdag, 15 Dec.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud van de Keulsche Vaart in de prov. Utrecht, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur Du Celliée Muller, te Haarlem, den ingenieur Bleckmann, te Utrecht en den opzichter Van der Harst, te Vreeswijk. Aanw. 8 Dec. Raming ƒ 2990.

Dinsdag, 18 Dec.

Koeverden, te 12 uren, door directeuren der Stieltjes-kanaalmaatschappij, bij E. Bekkering: het maken van: Bestek no. 5, 17 duikers, Bestek no. 6, 2 sluiswachterswoningen, Bestek no. 7, 2 brugwachterswoningen. Inl. bij den ingenieur der Maatschappij, te Dalen. Aanw. 15 en 17 Dec., telkens te beginnen te Koeverden, te 9 uren.

Woensdag, 19 Dec.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling en van eenige verdere werken, voor het gedeelte Dordrecht—Gorichem van den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur, te Gorichem en den sectieingenieur, te Dordrecht. Aanw. 11 en 12 Dec., te 10 uren, aanvangende op het station Dordrecht. Raming ƒ 283,000.

Burg (Zeeland), te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderprofiel-brengen van de kruin van den Meeldijk en het daarover aanleggen van eene grintbaan, met daarmee in-verband-staande werken; 2o. het leveren van 390 M³ grove en 714 M³ gewone grint. Inl. bij den gemeentesecretaris. Aanw. 14 Dec., te 10½ uren, te beginnen aan de haven te Burgsluis.

Donderdag, 20 Dec.

Sas-van-Gent, te 2 uren, door burg. en weth.: het door bestrating met keien verbeteren van den bestaanden grintweg van de kom der gemeente Sas-van-Gent naar de gemeente Assenede (gehucht »Het Staakje".) Aanw. 13 en 20 Dec., te 9 uren.

Vrijdag, 21 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot afvoer van water, voortkomende uit de doorkwelling van de dijken van het kanaal door Walcheren, in 2 perceelen. Aanw. 13 en 15 Dec. Raming resp.: ƒ 3200 en ƒ 4400.

Vrijdag, 28 Dec.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem, voor het geheel; voor de perceelen in het noordelijk arrondissement bij den ingenieur Van Manen, te Zutfen en voor de perceelen in het zuidelijk arrondissement bij den ingenieur Van den Santheuvel, te Arnhem.

Raming: perc. 1 ƒ 7300, perc. 2 ƒ 11,450, perc. 3, ƒ 10,950, perc. 4 ƒ 8450, perc. 5 ƒ 6025, perc. 6 ƒ 5100, perc. 7 ƒ 7140, perc. 8 ƒ 7445, perc. 9 ƒ 23,550, perc. 10 ƒ 22,275, perc. 11 ƒ 8950, perc. 12 ƒ 2830, perc. 13 ƒ 8350, perc. 14 ƒ 8810, perc. 15 ƒ 4625, perc. 16 ƒ 6610, perc. 17 ƒ 10,245, perc. 18 ƒ 2870, perc. 19 ƒ 2265.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Groningen, 15 Nov.: het maken eener winkelpui, gevel beportlanden enz., alles aan en in de behuizing staande en gelegen Westzijde in de Nieuwe-Ebbingestraat, hoek Groote-Spilsluizen, te Groningen, onder beheer van de archictecten K. & H. Hoekzema; ingek. 7 bilj., in 2 perceelen, als:

perc. 1, B. Wagenaar,	Groningen,	ƒ 2988
» 2, dezelfde,	idem	» 3103
» 1, D. Jansen,	idem	» 2534
» 2, dezelfde,	idem	» 2634
» 1, J. G. Fikker,	idem	» 2400
» 2, dezelfde,	idem	» 2530
» 1, E. Berkenbosch,	idem	» 2394
» 2, dezelfde,	idem	» 2509
» 1, H. J. Meuge,	idem	» 2249
» 2, dezelfde,	idem	» 2379
» 1. E. Peters,	idem	» 2097
» 2, dezelfde,	idem	» 2185
» 1, T. Y. Jelsma,	idem	» 1867
» 2, dezelfde,	idem	» 1992

gegund.

St.-Laurens, 16 Nov.: het maken van eenige veranderingen aan de openbare lagere school, met vernieuwing der schoolmeubelen, onder beheer van den architect J. C. van der Hell, te Middelburg; ingek. 7 bilj., als:

Van Ditmars,	ƒ 1949
J. Mulder,	» 1875
J. P. Akkerman,	» 1700
P. J. v. Puffelen,	» 1700
W. Roose,	» 1629
W. P. v. Pagé,	» 1510
P. K. v. Rooijen,	» 1390

Het werk is gegund aan het laagste geldige biljet van W. P. van Pagé.

Middelburg, 16 Nov.: de verbetering en het onderhoud, ged. '84, van de havenwerken te Breskens; ingek. 4 bilj., als:

A. Risseeuw,	te Groede,	ƒ 6193
D. Bolier Dz.,	» Bath,	» 6050
P. Monjé,	» Breskens,	» 5958
I. v. Male Dz.,	» idem	» 5748

Kampen, 16 Nov.: het verbouwen van een winkelhuis, c.a. voor den heer A. C. Noordhoek Hegt, onder beheer van den architect H. de Graaf; ingekomen 12 bilj., als:

J. H. Tiel,	te Kampen,	ƒ 2975
W. Fransen,	» idem	» 2900
J. S. v. d. Werf,	» idem	» 2870
B. v. d. Bos,	» idem	» 2800
F. Krijgsman,	» idem	» 2500
G. Londo,	» idem	» 2360
H. v. Dijk Hzn.,	» idem	» 2280
B. Snel,	» idem	» 2270
J. Gerrits,	» idem	» 2250
G. J. Laarman,	» idem	» 2249
D. Rekveld,	» idem	» 2186
C. Visscher,	» idem	» 2039

gegund.
Begrooting ƒ 2200

Breda, 17 Nov.: het boewen van 2 heerenhuizen op een perceel grond Zuidzijde van den Noordbinnensingel, te Breda, onder beheer van den architect A. Verlegh; ingek. 9 bilj., als:

Th. Kessel,	ƒ 17,660
J. Mol,	» 16,593
H. M. en J. Simons,	» 16,544
J. Voogt,	» 16,245
W. v. Oosterhout,	» 15,517
G. Veldkamp,	» 14,930
F. C. Schrauwen,	» 14,770
Gebr. Mol,	» 14,669
C. de Kanter,	» 14,521

Vlissingen, 17 Nov.: het maken van bewaarplaatsen voor krankzinnigen, benevens een lokaal voor chirurgische operatiën, in het gasthuis, aldaar; ingekomen 8 bilj., als:

H. de Pachter,	te Vlissingen,	ƒ 1598
P. C. Schenkel,	» idem	» 1557
J. F. Muller,	» idem	» 1530
P. Monjé.	» idem	» 1498
J. Monjé,	» idem	» 1485.50
M. v. Beers,	» idem	» 1445
H. Bekker,	» idem	» 1440
L. Wijsbek,	» idem	» 1439

Schalkwijk, 18 Nov.: het vernieuwen der kap op het doktershuis te Schalkwijk, onder beheer van den architect E. G. Wentink; ingek. 9 bilj., als:

G. Kühne,	te Utrecht,	ƒ 2343
W. v. Ingen,	» Bodegrave,	» 1995
G. Beemer,	» Werkhoven,	» 1898
J. Schouten,	» Vianen,	» 1889
H. Roks,	» Wijk-b/Duurstede,	» 1880
A. Koopmans,	» Utrecht,	» 1749
J. v. Dillen,	» Schalkwijk,	» 1620
W. J. Meilink,	te Tul-en-'tWaal,	ƒ 1570
J. v. d. Ven,	» Schalkwijk,	» 1475

gegund.

Amsterdam, 19 Nov.: Bestek no. 50, het dempen van den N.-Z. Voorburgwal, de Martelaarsgracht en haar verlengde, en van een deel van het Spui; ingek 12 bilj., als:

J. P. Cornelissen,	te Amsterdam,	ƒ 118,139
A. Helsen,	» idem	» 105,900
C. J. Hartog,	» Sliedrecht,	» 104,900
W. Ambagtsheer,	» Amsterdam,	» 102,700
C. Bos Az.,	» Dordrecht,	» 95,800
G. D. v. Doorn,	» Amsterdam,	» 88,600
E. v. Brummelen,	» Nieuweramstel,	» 87,500
C. v. Boven,	» Amsterdam,	» 81,900
J. v. Houwelingen,	» idem	» 79,400
J. Kooij,	» idem	» 77,875
D. Zuiderhoek,	» idem	» 77,500
W. Goedkoop Dz.,	» idem	» 76,900

gegund.

Rotterdam, 19 Nov.: het afbreken van het bestaande- en het opbouwen van een nieuw pand aan de Kleine-Draaisteeg, voor F. A. Kröner, onder beheer van de architecten M. C. C. Giltay & Hendrik Cramer; ingek. 11 bilj., als:

A Piena,	ƒ 11,100
W. G. C. Hilkes,	» 10,890
Wed. G. Camesi & Co.,	» 10,644
J. Mirande,	» 10,420
J. Kramer,	» 10,400
A. Looijmans,	» 10,300
M. Zaaijer,	» 9,598
Muller & Droogleever Fortuijn,	» 9,385
H. Breur,	» 9,164
B. Hooijkaas & Zn.,	» 8,938
W. L. Helmer,	» 8,900

Angerloo, 19 Nov.: het verhoogen en verzwaren van den Zwallingdijk over eene lengte van p. m. 6530 M., in 7 perceelen en in massa; ingek. 6 bilj., als:

G. Marskamp,	te Leerdam,	ƒ 9515
W. M. Nijenes,	» Arnhem,	» 8454
H. J. v. d. Haar,	» Wilp gem. Voorst,	» 7270
C. Wijers,	» Zevenaar,	» 7100
E. Peters,	» idem	» 6724
M. Krol,	» Geertruidenberg,	» 6585

gegund.

Reede, 20 Nov.: het bouwen van een heerenhuis aan den Rijksstraatweg, te Steeg, onder beheer van den architect M. K. Smit, te Dieren; ingekomen 13 bilj., als:

E. J. N. Steentjes,	te Velp,	ƒ 11,345
B. Slotboom,	» Reede,	» 10,698
A. Jas,	» Arnhem,	» 10,888
B. J. Rooding,	» Reede,	» 10,323,45
J. Steinvoort,	» Dieren,	» 10,249
H. M. Berendsen,	» Laag-Keppel,	» 10,100
M. Enklaar,	» Dieren,	» 9,995
J. Kaufman,	» Laag-Keppel,	» 9,960
J. Maandag,	» Dieren,	» 9,945
L. Enklaar,	» Dieren,	» 9,938
H. Stoltenberg,	» idem	» 9,888
E. H. v. Heuven,	» Velp,	» 9,865
H. A. Welsing,	» Brummen,	» 9,686

Delft, 20 Nov.: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

1e perc., 10 stuks geweermakers-bankschroeven; minste inschr. was G. J. Leeuwenberg, te Delft, à ƒ 43.99 per stuk.

2e perc., 6000 M. saai-kadoes, gekeperde, witte, à ƒ 0.61 per M.; 500 M. dito blauwe, à ƒ 0.74 per M.; minste inschr. waren W. Hoven & Zn., te 's-Hage.

3e perc., 3 stuks bokreepen tot kustbokken à ƒ 31.16 per stuk; 5 stuks dito tot veld- en vestingbokken à ƒ 15.33 per stuk; 3 stuks dito tot koppelreepen tot schranken à ƒ 26.50; minste inschr. was Van der Lely, te Maassluis.

4e perc., 250 stuks grasmessen met scheeden; minste inschr. was G. J. Leeuwenberg, te Delft, à ƒ 1.09 per stuk.

5e perc., 3000 liter olie, machine-whelmore en graddok; minste inschr. was Fol Jr., te Rotterdam, à ƒ 0.34 p. L.

6e perc., 2500 M. touw, d. 0.080 M. à ƒ 0.22^{87} per M.; 4000 M. dito 0.060 M. ƒ 13^{11} per M.; 450 M. dito 0.035 M. à ƒ 0.04^{13}; minste inschr. was W. J. de Voogd, te Dordrecht.

7e perc., 170,000 KG. messingplaat, d. 0.0023 M. à ƒ 74.46 per 100 KG.; 900 KG. dito 0.0015 M. à ƒ 89 per 100 KG; minste inschr. waren Van den Berg & Co., te Amsterdam.

8e perc., 200 KG. rond messing-staaf, d. 0.023 M.; 700 KG. dito 0.015 M. à ƒ 69.50 per 100 KG.; minste inschr. waren L. J. Enthoven & Co., te 's-Hage.

Bergambacht, 20 Nov.: het verbouwen van het schoollokaal in de kom der gemeente; minste inschr. was W. F. van der Wal, te Bergambacht, voor ƒ 4907; gegund.

Makkinga, 20 Nov.: het verrichten van herstellingen aan de draaibrug te Haulerwijk; ingek. 5 bilj., als:

G. H. Wieberdink,	te Oosterwolde,	ƒ 211
O. Offringa,	» Donkerbroek,	» 187
J. Luiting,	» Oosterwolde,	» 185
O. Meek,	» Donkerbroek,	» 176
S. P. Kramers,	» idem	» 174

gegund.

Venloo, 20 Nov.: het leveren en plaatsen van 320 M. hardsteenen trottoirbanden; ingek. 6 bilj., als:

H. Goossens,	te Venloo,	ƒ 889.60
J. Denissen,	» idem	» 875
H. v. Gasselt,	» idem	» 814.90
P. Thoonsen,	» Mook,	» 793.60
F. v. Wylick,	» Luik,	» 793
J. v. Kan,	» Venloo,	» 755

Hengstdijk, 20 Nov.: het bouwen van eene nieuwe school voor 144 leerlingen met onderwijzerswoning, levering van schoolameublement enz., benevens levering der materialen, onder beheer van den architect J. H. Hannink, te Goes; ingek. 8 bilj., als:

C. v. d. Broeke,	te Aksel,	ƒ 17,500
Duivenstein en Wisse,	» Zaamslag,	» 15,700
G. J. Balkenstein,	» Neuzen,	» 15,600
C. Bleienberg,	» St.-Jansteen,	» 15,180
R. Walraven,	» Neuzen,	» 14,989
C. Fraassen,	» Rapenburg,	» 14,698.25
W. Staal,	» Hontenisse,	» 14,630
Lenoir,	» Willemstad,	» 14,100

's-Hage, 21 Nov.: het verrichten van eenige werken tot normaliseering van de Waal, onder Elst, Bemmel, Ubbergen en Nijmegen; ingek. 10 bilj., als:

P. H. de Bekker,	te Empel,	ƒ 99,360
C. v. d. Plas,	» Hardinksveld,	» 98,369
F. E. Terwindt,	» Pannerden,	» 98,000
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 94,444
A. L. v. Wijngaarden Jz.,	» Sliedrecht,	» 94,380
G. Straatman,	» Linne,	» 93,600
H. v. Anrooy Jz.,	» Nieuwaal,	» 93,500
W. P. de Vries,	» Rossem,	» 93,100
J. H. v. Hezewijk,	» Lobit,	» 92,629
L. A. v. Haaften,	» Sliedrecht,	» 92,500

Arnhem, 22 Nov.: het driejarig onderhoud van den provincialen weg van Arnhem naar Apeldoorn, van 1 Jan. '84—31 Dec. '87; minste inschr. was G. H. van der Heijden, te Arnhem, voor ƒ 9146.

's-Bosch, 22 Nov.: het slechten van de St.-Janspoort met het daarbij gelegen wachthuis, de woning daarboven en van een gedeelte vestingwal ten noorden en zuiden van gemelde poort, het wegbreken der brug over de hoofdgracht, benevens het maken van een keer- of steunmuur en andere daarmede in-verband-staande werken; ingekomen 10 bilj., als:

H. v. Helvoort,	te 's-Bosch,	ƒ 3165
Th. Meuwese,	» idem	» 2580
H. de Leeuw & Co.,	» idem	» 2200
A. de Waerd,	» Nieuwenhoorn,	» 2178
G. de Ruijter,	» 's-Bosch,	» 2115
A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 1947
K. J. Versteeg,	» Oosterbeek,	» 1883
P. Kwaaitaal,	» 's-Bosch,	» 1670
L. den Otter,	» Den Dungen,	» 1505
L. v. Dijk,	» Empel,	» 1398

Middelburg, 22 Nov.: het herstellen of vernieuwen van eenige provinciale-waterstaatswerken in Zeeland, met hun onderhoud ged. 3 jaren, in te gaan 1 Jan. '84, in 17 perceelen, als:

1e perc., de straatweg van Zieriksee naar Zijpe en de steiger aldaar; ingek. 4 bilj., als:

L. v. Popering,	te Bruinisse,	ƒ 6300
J. de Rijke Jz.,	» idem	» 6300
J. v. Strien Lz.,	» Zieriksee,	» 6100
C. Bolier Cz.,	» Bruinisse,	» 5887
H. C. v. d. Ende,	» Zieriksee,	» 5880

2e perc., idem; ingek. 2 bilj., als:

J. Elenbaas,	te Bruinisse,	ƒ 750
C. Bolier,	» idem	» 590

3e perc., de steiger enz. bij Stavenisse; ingek. 4 bilj., als:

G. Bolier,	te Scherpenisse,	ƒ 515
J. de Rijke Jr.,	» Stavenisse,	» 497
J. Elenbaas,	» Bruinisse,	» 495
P. Moerland,	» Stavenisse,	» 480

Voor het 1e en 2e perc. gecombineerd was één biljet ingekomen van C. Bolier Cz., te Bruinisse, voor ƒ 6469.

Voor het 1e. 2e en 3e perc. te zamen waren 4 bilj. ingeleverd, van.

M. Franken,	te Zieriksee,	ƒ 7849
J. Elenbaas,	» Bruinisse,	» 7500
H. C. v. d. Ende,	» Zieriksee,	» 7097
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 7068

4 perc., de grintweg door Wolfertsdijk en de steiger aldaar; 1 bilj. ingek. van D. Bolier Cz., te Rilland-Bath. voor ƒ 2643.

5e perc., idem; geen biljet ingeleverd.

6e perc., de straatweg van Goes naar 's-Gravenpolder; ingekomen 2 bilj., als:
D. Bolier Cz, te Rilland-Bath, ƒ 2298
G. Bolier, » Scherpenisse, » 2260
7e perc., de steiger enz. te Hoedekenskerke, en
8e » de veerdam, steiger enz. te Katsche-veer; geen biljetten ingeleverd.
Voor de perc. 4—8, te zamen, 3 biljetten ingeleverd, van:
J. Lijs, te Nieuwdorp, ƒ 8700
J. Lindenberg Cz., » Werneldinge, » 7400
C. de Wilde Az., » Kattendijke, » 6570
9e perc., de veerdam met heuvel, wachthuisje en loopbrug te Kamperland; ingek. 2 bilj., als:
C. Bolier Cz., te Bruinisse, ƒ 800
J. Elenbaas, » idem » 700
10e perc., de steiger, veerdam enz. te Kortgene; 1 biljet ingek. van J. Elenbaas, te Bruinisse, voor ƒ 800.
Voor de perceelen 9 en 10 te zamen waren 4 bilj., ingek., van:
J. Elenbaas, te Bruinisse, ƒ 1540
P. Verburg, » Kolijnsplaat, » 1535
P. v. d. Berge, » idem » 1460
L. D. v. d. Linde, » Kortgene, » 1460
11e perc., de straatweg wederzijds Sluis, geen biljetten.
12e perc., de straatweg van den grooten weg bij Breskens naar Groede en die van Groede naar Nieuwvliet;
13e perc., de straatweg van Schoondijke naar IJzendijke, en
14e perc., de straatweg van Oostburg naar Zuidzande, geen biljetten ingekomen.
Voor de perc. 11 tot 14 te zamen waren 3 bilj. ingek., van:
A. Risseeuw, te Groede, ƒ 11,998
A. Luteijn Pz., » Nieuwvliet, » 11,987
P. Monjé, » Breskens, » 11,356
15e perc., de straat- en grintweg van Neuzen naar Aksel; ingek. 2 bilj., als:
R. Walraven, te Neuzen, ƒ 4600
C. v. d. Hooft, » idem » 4588
16e perc., de straat- en grintweg van Hulst naar Walzoorden; ingekomen 3 bilj., als:
R. Walraven, te Neuzen, ƒ 10,500
C. v. d. Hooft, » idem » 7,679
J. F. Andriessen, » Hontenisse, » 7,070
17e perc., de steigerdam met steiger enz., te Walzoorden; ingek. 2 bilj., als:
R. Walraven, te Neuzen, ƒ 1300
J. F. Andriessen, » Hontenisse, » 975
Voor de perc. 15, 16 en 17 te zamen waren 5 bilj. ingek., van:
R. Walraven, te Neuzen, ƒ 16,200
M. D. de Putter, » idem » 14,400
A. Vermorcken, » Hontenisse, » 14,300
A. Tholens, » Neuzen, » 14,100
C. v. d. Hooft, » idem » 13,388

Bijvoegsel van DE OPMERKER van Zaterdag, 24 November 1883.

MEDEDEELINGEN VAN TECHNISCHEN AARD.

WATERPAS-INSTRUMENT

door J. J. Buddingh, *L. K. Inst. I.*

Onlangs is bij de firma Becker en Buddingh te Arnhem een beknopt en handig waterpasinstrument met omlegbaren kijker geconstruëerd, dat, naar mijne bescheiden meening, wel onder de aandacht van Heeren Ingenieurs verdient te worden gebracht.

Onderstaand figuur van bedoeld instrument behoeft bijna geene nadere verklaring.

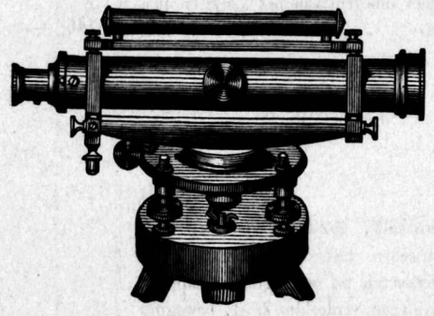

De kijker met astronomisch oculair is circa 35 cM. lang en van vierkanten voorzien, om, evenals bij de, volgens het stelsel dier firma bekende waterpasinstrumenten, de kruisdraad gemakkelijk en eenvoudig te kunnen regelen.

De saâmgedrongen vorm, om den windvang te verminderen, werd verkregen door inkrimping van de ruimte tusschen den kijker en den support; vandaar dat de libel afneembaar is gemaakt, om bij het omkeeren van den kijker niet te hinderen.

Het voordeel eener omwenteling langs een horizontaal vlak boven een verticale as is reeds genoeg erkend, om hierbij langer stil te staan.

Het achromatisch objectief heeft eene brandpuntslengte van 32 cM. en een diameter van 34 mM.

De helderheid en het vermogen van den kijker laten slagen van 150 tot 200 Meter op een in Centimeters verdeelde baak toe.

Verder is het instrument voorzien van een 20 cM. lange uitgeslepen en verdeelden libel en fijne instelling door middel eener micrometerschroef, die in de klem haar steunpunt vindt, terwijl de vereischte correctiemiddelen aanwezig zijn.

De regeling geschiedt snel op de volgende eenvoudige wijs, als:

1°. **Verificering van den libel.** Na het instrument met den klem te hebben vastgezet, late men den luchtbel, door de 3 groote stelschroeven, inspelen; vervolgens wordt de kijker 180° omgezet; (vooronderstelt, namelijk, dat het objectief zich eerst rechts bevond, zoo komt het nu links te liggen); wijkt de luchtbel af, dan wordt het verschil half door de correctieschroef van den libel en half met de 3 groote stelschroeven, weggenomen.

2°. **Horizontaal-stelling van het omdraaiings vlak.** Na de klem weder losgeschroefd te hebben, draaie men den support met den kijker 180° om; bij afwijking van den luchtbel neme men het verschil half met de elevatie-schroef aan den support en half met de 3 groote stelschroeven weg.

3°. **Parallel-stelling van de optische as met den libel.** Na het oculair door in- of uitschuiven zóó te hebben gesteld, dat de kruisdraad duidelijk zichtbaar wordt, richte men den kijker op een scherp verwijderd merk, onverschillig of dit waterpas is gelegen of niet, keere den kijker, na den libel er afgenomen te hebben, onderste boven, viseere opnieuw naar hetzelfde merk en corrigeere, bij afwijking, het verschil half met de justeerschroef van de kruisdraad en half met de 3 groote stelschroeven.

Is eenmaal deze regeling met zorg geschied, dan behoeft er, bij de stevige samenstelling der verschillende deelen, weinig vrees voor ontstemming te bestaan, terwijl de waterpasstelling op het terrein snel van de hand gaat.

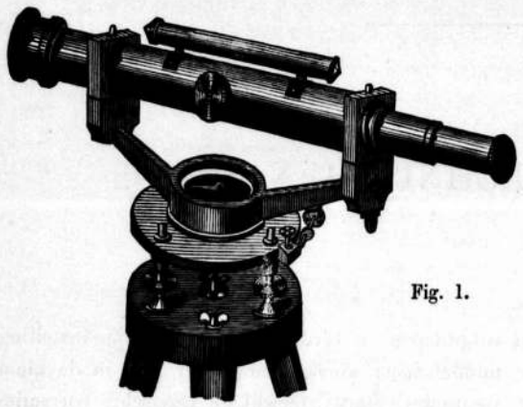

Fig. 1.

Waterpas-Instrument, stevige, ineengedrongen vorm, BECKER & BUDDINGH's laatste constructie, afneembaren terrestrischen kijker (objectief 34 m/m. diameter) met vierkanten tot omlegging op support, boussole en uitgeslepen verdeelden libel, beweging op horizontaal vlak, met 3 stelschroeven, klem met micrometerschroef voor de fijne instelling, *geschikt voor slagen van* 200 *Meter*, met inbegrip van het kistje en den drievoet. Fig. 1. . . . . ƒ 180 —

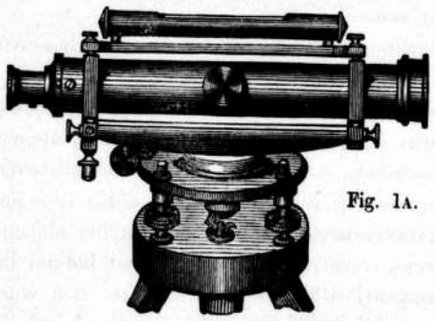

Fig. 1A.

Waterpas-Instrument, stevige, ineengedrongen vorm, BECKER en BUDDINGH's nieuwste constructie, afneembaren astronomischen kijker (objectief 34 m/m. diameter) met vierkanten tot omlegging op support, uitgeslepen verdeelden libel, beweging op horizontaal vlak, met 3 stelschroeven, klem met micrometerschroef voor de fijne instelling, *geschikt voor slagen van* 150 *Meter*, met inbegrip van het kistje en den drievoet. Fig. 1A. . . . . 145 —

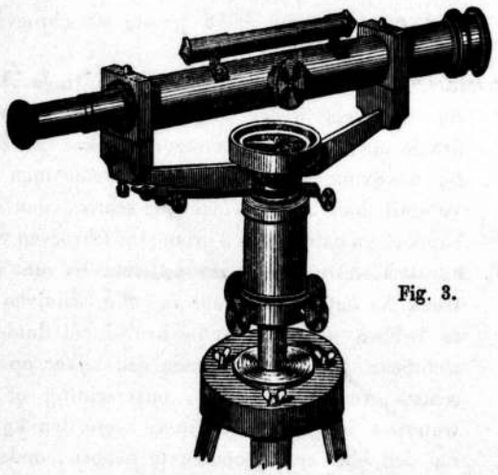

Fig. 3.

Waterpas-Instrument, BECKER's constructie, afneembaren terrestrischen kijker (objectief 34 m/m diameter), met vierkanten tot omlegging op support, boussole en uitgeslepen verdeelden libel, beweging om verticale as in beker met 4 stelschroeven, klem met micrometerschroef voor de fijne instelling, *geschikt voor slagen van* 200 *Meter*, met inbegrip van het kistje en den drievoet. Fig. 3 . . . . . 165 —

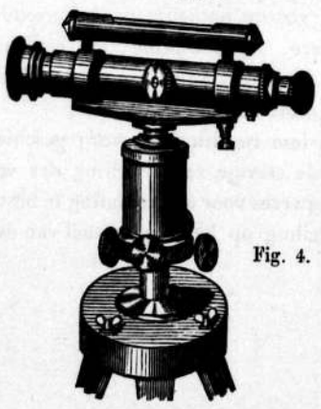

Fig. 4.

Waterpas-Instrument op linlaal, BECKER's verbeterde constructie, vaste astronomischen kijker (objectief 29 m/m. diameter), met uitgeslepen, verdeelden libel, beweging om verticale as, in beker, met 4 stelschroeven, *geschikt voor slagen van* 100 *Meter*, met inbegrip van het kistje en den drievoet. Fig. 4. 90 —

Theodoliet, horizontaal cirkel 18 cM. diameter, verdeeling op zilver, lezende 1′, uitgeslepen en verdeelden libel, astronomische kijker, micrometerschroef, 3 stelschroeven in koperen drievoetje, in kistje, met statief . . . . . ƒ 180 —

Cirkel-Waterpas-Instrument, horizontaal cirkel 18 cM., verdeeling op zilver, leest met den nonius 1′. geschikt, behalve voor watepassing, ook voor horizontale en vertikale hoekmeting, astronomische kijker, uitgeslepen en verdeelden libel, micrometerschroef, 3 stelschroeven in koperen drievoetje, in kistje, met statief. . . . . 200 —

Waterpas-, tevens **Horizontaal Hoekmeet-Instrument**, cirkel 15 cM. diameter, astronomische kijker, uitgeslepen en verdeelden libel, micrometerschroef, 3 stelschroeven, in koperen drievoetje, in kistje, met statief . 150 —

Zakwaterpas-Instrument, systeem STAMPFER, astronomische kijker, ± 16 cM., objectief 20 mM., uitgeslepen verdeelden libel, met koperen stuk, om op een statief te plaatsen, in étui . . . . . 75 —

Waterpas op Liniaal met vizieren, lang 30 cM., met kniebeweging, in kistje . . . . . 30 —

Koperen Fleschjes-Waterpas, uit elkaâr neembaar, met kniebeweging, solide constructie, in kistje, met drievoet. 31 —

Blikken dito dito, met koperen bus en monteering . . . . . 15 —

Astrolabium, met astronomische kijker, libel, boussole en kniebeweging, verdeelden cirkel 25 cM. diameter, dubbele nonius, leest 1′, in kistje, met statief. . . . . 100 —

Dito met vizieren, verdeelde cirkel 20 cM. diameter, dubbele nonius, kniebeweging, in kistje, met statief. . . . 56 40

Dito Dito, verdeelde cirkel 15 cM. diameter, verder als N°. 9 . . . . . 42 —

Beide laatste met rond waterpas . . . . . *hooger*: 5 —

Landmeters-Boussole, cirkel 14½ cM. diameter, in mahoniehouten schuifdoos, astronomische kijker, libel en kniebeweging, in kistje, met statief . . . . . 54 —

Dito Dito, cirkel 14½ cM., in mahoniehouten schuifdoos, met vizierkoker en kniebeweging, in kistje, met statief . 42 —

Doos-Sextant, met kijkertje, zonneglazen en loupe . . . . . 105 —

Dito Dito, zonder kijker, met vizieropening . . . . . 88 —

Boussole Burnier, horizontale Hoek- en Hoogtemeter, met vizier en kniebeweging, in mahoniehouten étui. . . 40 —

Smalkalder Prisma-Boussole, verzilverde cirkel 7 cM. diameter, met naald loopende op saphir, arrêteering, volgens de nieuwste verbetering, met bus, om op een statief te plaatsen, in bekleede étui . . . . . 45 —

Smalkalder Hellingmeter, verzilverde graadboog, arrêteering volgens de nieuwste verbetering, in bekleede étui. 45 —

Hoogtemeter, Aneroïde-Barometer, 12 cM. diameter, met thermometer, in étui met draagriem . . . . . 48 —

Ronde Équerres, met verdeeling, nonius en fijne instelling, in étui:

	Zonder Boussole.	Met Boussole.
± 85 millimeter hoog, ± 67 millimeter diameter	ƒ 18 70	ƒ 23 65
± 93 " " ± 78 " "	20 65	25 85
± 102 " " ± 89 " "	22 —	27 50

Achtkante Équerres, zonder verdeeling, in étui:

	Zonder Centrum.	Met Centrum.
± 60 millimeter hoog, ± 49 millimeter diameter	ƒ 5 30	ƒ 6 35
± 67 " " ± 55 " "	5 80	6 90
± 76 " " ± 60 " "	6 35	7 45
± 85 " " ± 64 " "	6 90	8 —

Houten Drievoetjes voor Équerres, enz. . . . . ƒ 6 —

Stokken met ijzeren punt voor idem 2 50

Bordjes-Baken uit één stuk, lang Meter, met verdeeling en schuiver . . . . .

Dito Dito, uitschuivende, lang Meter, met 2 nonius en koperen schuiver . . . . .

Eenvoudige **dito dito**, lang 3 Meter, met verdeeling in ½ centimeters 9 50

Zelfaflezende, in tweeën **Dichtslaande Baken**, lang 3 Meter, in ½ centimeters, met libel 19 80

Zelfaflezende, in drieën **Inschuivende Baken**, lang 3 Meter, in ½ centimeters 19 80

Zelfaflezende, in tweeën **Inschuivende Baken**, lang 4 Meter, met verdeeling van 2 tot 2 of van 1 tot 1 centimeter . . . . . 23 —

Rechte Zelfaflezende Waterpasbaken, lang 3 Meter, met roode en zwarte verdeeling, in ½ centimeters . . 14 50

Jalons, lang 2 Meter, wit en rood, met ijzeren punt 2 80

Fig. 5.

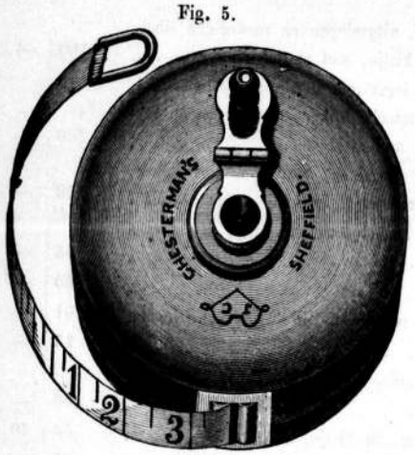

Fig. 6.

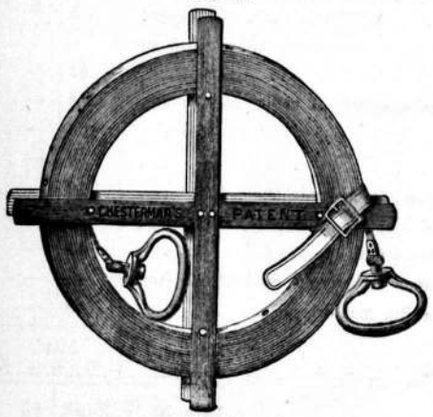

Fig. 7.

Fig. 8.

Schietlooden (Koperen) met afschroefbaren stalen punt en vierkant plaatje:

35	30	25	20 m/M.
f 4.30	3.60	3.—	2.75

Meetkettingen, gegalvaniseerd-ijzeren, lang 20 Meter, stevige draad N°. 7 schakels lang 50 cM.. met 11 pennen.	*f* 16	—
Dito, gewoon-ijzeren, lang 20 Meter, verder als voren . . .	15	—
Dito, gegalvaniseerd-ijzeren, lang 10 Meter, verder als voren .	12	50
Dito, gewoon ijzeren, „ 10 „ „ „ „ „ .	12	—

Libel-Waterpassen, koperen, in étui:

9	11	14	16	19	22	24	27	30	33	36	38 c/M.
f 2.10	2.30	2.70	3.30	3.80	4.35	5.90	6.45	7.15	7.90	10.50	11.25

Trasnaalden in koperen stel	*f* 5	75
Idem volgens VICAT in koperen stel met uitslaand drievoetje, verdeelden stang met losse gewichten, in étui	25	—

Meetsnoeren (Fig. 5) met metaaldraad doorweven linnen band, 15 millim. breed, aan beide zijden verdeeld, beste kwaliteit:

in week lederen étui: van	5	10	20	25	50 Meter
	f 4.20	5.60	8.10	9.60	19.50

in stevig hard lederen étui: van	5	10	20	25	50 Meter
	f 5.60	7.—	9.70	11.20	21.60

Smaller band dan 15 m/m. is, wegens de meerdere rekbaarheid, af te keuren.

Stalen Meetbanden, (Fig. 6) breed 15 Millimeter, verdeeld van 2 tot 2 Decimeter, met teekens bij iederen 2 Meter.

van 10	20 Meter, met kruis
f 10.90	18.60

van 10	20 Meter met opwindtoestel
f 15.20	23.85

Een stel (10 stuks) ijzeren meetpennen voor idem.	*f* 0	60
Veld- en Marinekijkers, groote, (Jumelles) met 12 glazen, objectief ± 6 c/M. middellijn, in sterke lederen étui met draagband. (Fig. 7.)	40	—
Dito, Dito, kleine, (Jumelles) met 6 glazen, objectief 3 c/M. middellijn, in sterke lederen étui met draagband. (Fig. 7) . .	20	—

Metallieke Wijzer-Barometers, (Fig. 8) voor Vestibules, enz. en op reis te gebruiken.

Van 13 c/M. diameter, dichte wijzerplaat	24	—
„ 13 „ „ open „	28	—
„ 13 „ „ dichte „ met thermometer .	32	—
„ 17 „ „ „ „	30	—
„ 17 „ „ open „	32	—
„ 17 „ „ dichte „ met 2 thermometers	36	—
„ 21 „ „ open „ „ 2 „	45	—

(in étui.)

Gesorteerde collectie van **geëmailleerd bronzen voetstukken, statuetten, groepen** enz., om bovenstaande barometers als schoorsteen- of étagère-ornement te bezigen.

Aneroïde-Barometer, hoogtemeter, 12 c/M. diameter, speciaal daartoe ingericht met vergelijking-thermometer, in étui met draagriem (Zie Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, 1871/1872, 4e Afl., blz. 328.)	*f* 48	—

Fig 9.

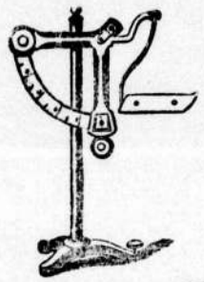

Briefwegers (Fig. 9) met kwadrant verdeeling,

tot 50	100	250	1000	100 (élég. en groot mod.) gram
f 6.60	10.20	15.—	28.—	22.20.

Fig. 10.

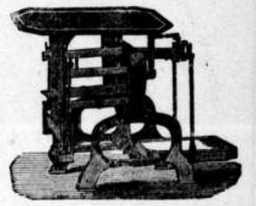

Postpakketwegers voor 5 Kilogram	*f* 16	50
Idem „ 10 „ (Model aangenomen door		
de Nederl. Postadministratie (Fig. 10).	22	—

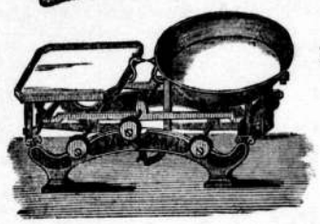

Fig. 11. **Bovenwegers** voor huishoudelijk gebruik. (Fig. 11)

voor:	1	3	5	10	15	20	25	30	40	50 Kilogr.
f	12.50	13.50	16.—	19.—	23.75	28.—	36.50	46.50	52.—	62.—

Teekengereedschap 1e Kwalt. in met leder bekleede Passerdoozen.

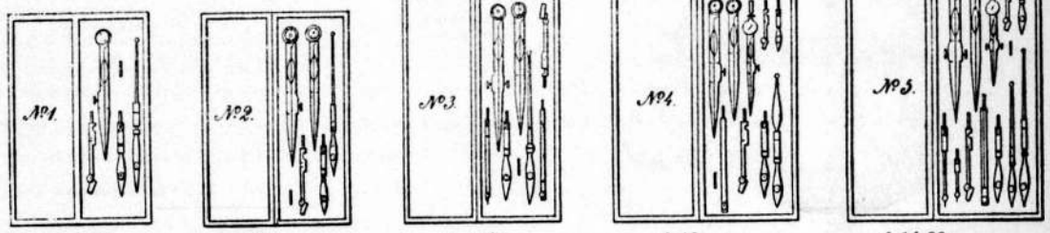

Geel Koper platte kop	*f* 4.50	*f* 6.—	*f* 8.40	*f* 10.—	*f* 14.60
id. id. ronde id.	5.50	7.—	10.—	12.—	17.50
Nieuw Zilver platte kop	5.—	6.50	9.50	11.20	16.50
id. id. ronde id.	6.—	7.70	11.25	13.40	19.50

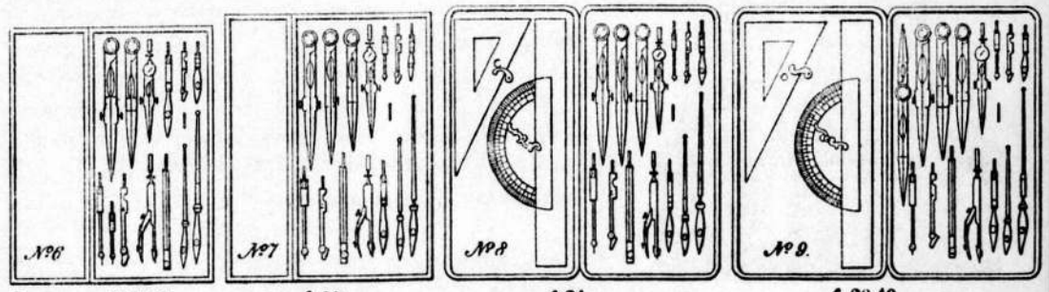

Geel Koper platte kop	*f* 17.50	*f* 20.—	*f* 24.—	*f* 28.40
id. id. ronde id.	20.70	23.80	28.80	34.—
Nieuw Zilver platte kop	19.50	22.—	26.70	31.80
id. id. ronde id.	23.—	26.40	31.80	38.40

ORILLON PASSERS

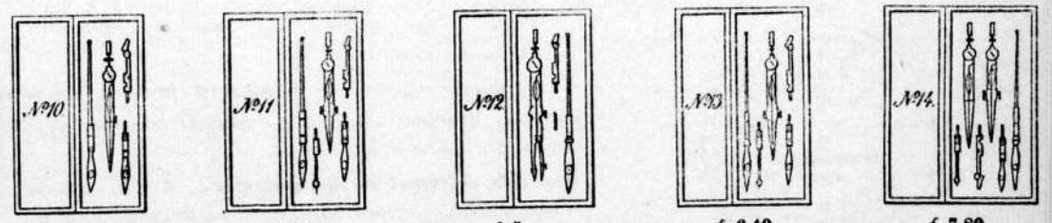

Geel Koper	*f* 4.—	*f* 4.90	*f* 5.—	*f* 6.40	*f* 7.80
Nieuw Zilver	4.40	5.40	5.40	7.20	8.70

Geémailleerde Peilschalen, Baken, Kilometer-, Nommer-, Wijzerplaten enz., Weegwerktuigen in den uitgebreidsten zin.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 1 DECEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 3 Dec.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud van de Lingewerken te Asperen, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ing. in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage en den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Raming *f* 4850 per jaar; 2o. het éénjarig onderhoud van het Zederikkanaal met bijbehoorende werken en het Rijksstoomgemaal aan den Arkelschen dam, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur in het 10e district en den ingenieur in het noordelijk arrondissement van het 10e district, beiden te 's-Hage, en den opzichter La Fontijn, te Gorichem. Raming *f* 37,060.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene kweekkas in den Hortus Botanicus te Leiden. Inl. bij den Rijksbouwkundige voor de onderwijsgebouwen, te 's-Hage en bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz., te Leiden. Raming *f* 8000.

Dordrecht, te 12 uren, aan het bureau der gemeentewerken: de levering van 10, 15, 25, 30 en 45 cM. aarden buizen en hulpstukken, ten dienste van de rioleering der gemeente, ter gezamenlijke nuttige lengte van ruim 5300 M.

Nijmegen, 's avonds 7 uren, bij Wed. Bronkhorst: de afgraving en ophooging van 3 terreinen te Beek, overeenkomstig bestek en teekeningen, ter inzage liggende in genoemd hotel.

Dinsdag, 4 Dec.

Buinen, te 10 uren, door K. Robaard, bij den kastelein H. Meijeringh: het bouwen eener boerenbehuizing, met bijlevering der materialen. Inl. bij den mr. timmerman E. Warringa, te Nieuwbuinen.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het maken van eenige brug- en andere werken tot verruiming van de Hoofdvaart, nabij de Galgenkamp, te Meppel. (Raming *f* 12,050); 2o. het verbeteren van de Boschkampsbrug in den Rijksweg van Meppel naar Assen. (Raming *f* 2622). Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen.

Woensdag, 5 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine, ten dienste der kustverlichting op Java's 4e punt: 1o. het gereedmaken en leveren van het hardsteenwerk voor de fundeering van den ijzeren kustlichttoren; 2o. het gereedmaken en leveren van het hardsteenwerk voor het etablissement, bestemd voor de verlichting. Inschrijvingen door buitenlandsche aannemers worden niet aangenomen.

Willemsoord, te 11 uren, door de directie der marine: de werkzaamheden voor de verbouwing van de marinebakkerij, het bouwen van een daaraan verbonden woonhuis en een regenwaterbak. Inl. op het bureau van den hoofdingenieur der marine, aldaar. Aanw. 3 en 4 Dec., te 10 uren.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: 1o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de werken van den Baardwijkschen overlaat met de Rijkssluis in de oostelijke vaartkade van Waalwijk, behoorende tot de werken van de Maas, met het onderhoud dier werken van 1 Jan.—31 Dec. '84, benevens het zoonoodig leggen in '84 der zomersluiting in genoemden overlaat. Raming *f* 3130; 2o. de levering van ballaststeen voor de Rijks-rivierwerken op de Maas, in 2 perceelen; 3o. het maken van een gebouw voor sluispersoneel in de nabijheid van de schutsluis aan het benedeneind van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur Leemans, te Rotterdam en bij den tijdelijk adjunct-ingenieur François, te Hoek-van-Holland. Raming *f* 9700; 4o. het maken van werken tot normaliseering en verdediging van den linkeroever der Dortsche Kil, tusschen de kilometerraaien 124 en 130, onder de gemeente Dubbeldam, prov. Zuidholland. Inl. bij den hoofdingenieur Van Diesen, te 's-Hage en bij den ingenieur De Bruyn en den opzichter Koorevaar, beiden te Dordrecht. Raming *f* 34,700.

Kedichem, te 12 uren, door burg. en weth.: de verbouwing van het schoolgebouw, aldaar. (Herbesteding.)

Nijmegen, 's avonds 7 uren, door den architect A. van den Boogaard, bij M. Berens, aan den Graafscheweg: het bouwen van een woonhuis nabij den watertoren van den Staatsspoorweg, onder Hees. Aanw. 4 Dec., te 12 uren.

Donderdag, 6 Dec.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het driejarig onderhoud der Rijkszeewerken op Wieringen. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Raming *f* 7500 per jaar; 2o. het driejarig onderhoud der Pettemer zeewering, behoorende tot de Rijkszeewerken in Noordholland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Welcker, te Alkmaar. Raming *f* 14,000 per jaar

Vrijdag, 7 Dec.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van 2 wisselplaatsen, benevens de uitvoering van eenig grondwerk, in de Zuidwillemsvaart, prov. Noordbrabant. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, den opzichter Mensert, allen te 's-Bosch, en bij den opzichter Pommée, te Aarlerikstel. Raming *f* 7100.

Sint-Annaland, te 1 uur, door het bestuur der waterkeering van den calamiteusen Suzannapolder, in het gemeentehuis: het maken van werken tot verdediging van den oever aan dien polder. Aanw. 3 Dec., van 10—1 uur.

Leiden, te 1 uur, door de commissie van administratie over de gevangenissen, aldaar, in het huis van bewaring: de leverlng van hennep, vlas, paardehaar, alpengras, leder, papier, blik en ijzer, benoodigd voor den arbeid der gevangenen in de militaire strafgevangenis ged. '84.

Utrecht, te 2 uren, door de maatschappij tot expl. van Staatsspoorwegen, aan het centraalbureau: de levering, gedurende '84, van papier, enveloppen, bindtouw en verdere bureaubehoeften.

Arnhem, te 2 uren, door den burgemeester: het leveren en leggen van cementen riolen door den Noordelijken Parallelweg, onder het spoorwegterrein, en verder tot in den bestaanden duiker bij den Haspel.

Zaterdag, 8 Dec.

Haarlem, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Doele: 1o. het bouwen van 10 woningen voor gehuwde militairen, op het kazerneterrein aan de Kleverlaan bij Haarlem (Raming *f* 23,000); 2o. het maken van bergloodsen voor voertuigen enz. aan het Penningsveer bij Haarlem (Raming *f* 12,200). Aanw. 4 Dec., resp te 1 en te 2½ uren. Biljetten inzenden 7 Dec., te 3 uren, op het bureau van den eerstaanwezend-ingenieur.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van justitie: het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden gedurende 1884, '85 en 86, van: de rechtsgebouwen te Groningen, Leeuwarden, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer; de gevangenissen te Appingedam, Winschoten, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer. Inl. bij den architect-ingenieur voor de gevangenissen en rechtsgebouwen W. C. Metzelaar, te 's-Hage en bij de betrokken opzichters.

Leeuwarden, te 1 uur, ten gemeentehuize: het leggen van nieuwe bestratingen, met het opnemen, het leggen en het onderhoud van de kei- en klinkerbestratingen binnen de gemeente, voor de jaren '84, '85, '86, '87, '88. Bilj. inzenden 7 Dec., vóór 's avonds 8 uren.

Maandag, 10 Dec.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 11 schoolgebouwen, ged. '84; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 9 schoolgebouwen, ged. '84; 3o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 11 schoolgebouwen, ged. '84. Biljetten inzenden 8 Dec., ten raadhuize.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het zoogenaamd Westindisch Slachthuis: het onderhouden van- en het aanbrengen van eenige verbeteringen, benevens het doen van eenige herstellingen, aan genoemd koloniaal etablissement, ged. '84, '85 en '86. Inl. bij den hoofdopzichter der Landsgebouwen G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam. Aanw. 3 Dec., te 10 uren. Raming *f* 9350.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het leveren van brandstoffen, benoodigd voor de stoomwerktuigen te 's-Hage en te Scheveningen, gedurende '84; 2o. het leveren van Waal- en Rijnstraatsteen; 3o. idem van bekapte straatkeien; 4o. het leveren, leggen en herleggen van hardsteenen trottoirbanden.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-Spoorwegmaatschappij, in het café Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 319, het inkorten van de remmingwerken bij de draaibruggen over het Noordhollandsch Kanaal te Koegras en te Alkmaar en over het Noordzeekanaal bij Zaandam, met het plaatsen van dukdalven, boeien en bijkomende werken, ten behoeve van den Noordhollandschen Staatsspoorweg. Raming *f* 10,800; 2o. Bestek no. 320, het maken van een stationsgebouw met marquise en verdere werken op het stationsemplacement te Delft. Raming *f* 108,000. Bestekken verkrijgbaar aan het bureau van den ingenieur van den weg, Achterburgwal no. 171, te Amsterdam.

Zutfen, te 2 uren, door E. J. Harmsen, in het café De Klok: het bouwen van 5 burgerwoonhuizen onder één dak, op een terrein buiten de voormalige Spittaalspoort, aldaar. Inl. bij den architect J. G. Mellink, aldaar. Aanw. te 10 uren.

Dinsdag, 11 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Normaal-schietschool: het bouwen van een meel-en-graanmagazijn c.a. bij de garnizoensbakkerij, aldaar. Bilj. inzenden 10 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie, aldaar. Aanw. 4 en 6 Dec., te 11 uren. Raming *f* 24,600.

Rotterdam, te 1 uur, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van arrest: de levering van 12,784 M. blank linnen, breed 0.84 M., en 4960 M. idem, breed 0.90 M., voor den arbeid der gevangenen ged '84 in de cellulaire gevangenis, aldaar.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best..: het bouwen van eene steenen schutsluis op de Drentsche Hoofdvaart ter vervanging van de bestaande Haarschutsluis, gemeente Dwingeloo, en daarmede in-verband-staande werken. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen. Aanw. 4 Dec., te 11 uren. Raming *f* 97,000.

Woensdag, 12 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van verdedigingswerken aan den zuidelijken oever van de Swetsplaat, langs den rechteroever der Boven-Merwede, tusschen de kilometerraaien 100 en 101, onder de gemeente Hardinksveld, prov. Zuidholland. Inl. bij den ingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en bij den opzichter De Kiewit, te Gorichem. Aanw. 5 Dec. Raming *f* 8100.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van stationsgebouwen, wer-

ken van bewaking en verdere werken voor den spoorweg Groningen—Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle. Aanw. 3 en 5 Dec., te 10 uren, aanvangende te Groningen. Raming ƒ 650,000; 2o. de levering van bureaubehoeften voor de onderscheidene bureau's der Staatsspoorwegen, ged. '84.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van papier, schrijf- en bureaubehoeften voor den dienst van het Departement, van 1 Jan. '84—31 Dec. '85.

Donderdag, 13 Dec.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het lokaal Tot Nut van 't Algemeen: de levering, in 42 perceelen, van:

Waalklinkers.
Divers hardsteen.
Marmer.
Glasruiten.
Lijnolie en traan (2 bestekken).
Verfwaren (3 bestekken).
Zinkwit.
Gele was.
Wasschijven.
Alcohol en brandewijn.
Gereedschappen (3 bestekken).
Vijlen.
Hang- en sluitwerk.
Houtschroeven.
Draadnagels, spijkers en klinknagels.
Divers koper en soldeer.
IJzer- en kopergaas.
Houten pakkisten.

Vrijdag, 14 Dec.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een dam door het Slaak, ter lengte van 2770 M., met daaraan verbonden werken, tusschen het eiland St.-Filipsland en den Noordbrabantschen wal, uit te voeren in '84. Inl. bij den hoofdopziener der domeinen, J. J. Brandt, te Middelburg. Aanw. 4 Dec., te 12 uren, te vergaderen op den zeedijk van den Henriettepolder, gem. St.-Filipsland.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 2 brugschepen.

Zaterdag, 15 Dec.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het maken van bergplaatsen in verband met het vernielen van spoorweg- en andere bruggen in tijd van oorlog. Inl. op het bureau der genie. Bilj. inzenden 14 Dec., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Staveren, te 12 uren, door het sluisbest. van de massale zeesluis, aldaar, in het Waterschapshuis: het maken van een paar binnenvloeddeuren in genoemde sluis, met de levering der bouwstoffen. Inl. bij den opzichter Jongsma, te Staveren.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud van de Keulsche Vaart in de prov. Utrecht, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur Du Celliée Muller, te Haarlem, den ingenieur Bleckmann, te Utrecht en den opzichter Van der Harst, te Vreeswijk. Aanw. 8 Dec. Raming ƒ 2990.

Arnhem, door den burgemeester: de levering van 400 stuks brandkranen voor de waterleiding.

Utrecht, aan het bureau der gemeentereiniging, ten stadhuize: de levering van 1000 gegalvaniseerd-ijzeren privaattonnen met stankafsluiting. Aanbiedingen inzenden vóór 15 Dec.

Maandag, 17 Dec.

Lobit, te 11 uren, door burg. en weth. van Herwen-en-Aard, ten gemeentehuize: het afbreken van het oude- en het bouwen van een nieuw schoolgebouw te Herwen, met de levering van de benoodigde materialen, arbeidsloonen enz. Inl. bij den architect G. H. Publiekhuijsen, te Lobit. Aanw. 15 Dec., te 11 uren.

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van tuchtiging en opsluiting: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens en best houtskoolblik, ged. '84.

Dinsdag, 18 Dec.

Koeverden, te 12 uren, door directeuren der Stieltjes-kanaalmaatschappij, bij E. Bekkering: het maken van: Bestek no. 5, 17 duikers, Bestek no. 6, 2 sluiswachterswoningen, Bestek no. 7, 2 brugwachterswoningen. Inl. bij den ingenieur der Maatschappij, te Dalen. Aanw. 15 en 17 Dec., telkens te beginnen te Koeverden, te 9 uren.

Woensdag, 19 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de aanleg van eene kade in den Heerewaardenschen overlaat, behoorende tot de werken van de Waal, onder de gemeente Heerewaarden. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Aanw. 12 Dec. Raming ƒ 19.000.

Burg (Zeeland), te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderprofiel-brengen van de kruin van den Meeldijk en het daarover aanleggen van eene grintbaan, met daarmee in verband-staande werken; 2o. het leveren van 390 M³ grove en 714 M³ gewone grint. Inl. bij den gemeentesecretaris. Aanw. 14 Dec., te 10½ uren, te beginnen aan de haven te Burgsluis.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling en van eenige verdere werken, voor het gedeelte Dordrecht—Gorichem van den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur, te Gorichem en den sectieingenieur, te Dordrecht. Aanw. 11 en 12 Dec., te 10 uren, aanvangende op het station Dordrecht. Raming ƒ 283,000.

Donderdag, 20 Dec.

Sas-van-Gent, te 2 uren, door burg. en weth.: het door bestrating met keien verbeteren van den bestaanden grintweg van de kom der gemeente Sas-van-Gent naar de gemeente Assenede (gehucht »Het Staakje".) Aanw. 13 en 20 Dec., te 9 uren.

Vrijdag, 21 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot afvoer van water, voortkomende uit de doorkwelling van de dijken van het kanaal door Walcheren, in 4 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur Musquetier, te Vlissingen. Aanw. 13 en 15 Dec. Raming resp.: ƒ 3200, ƒ 4400, ƒ 5000 en ƒ 600.

Zaterdag, 22 Dec.

Delfzijl, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, ten zijnen kantore: 1o. Bestek no. 4, het slechten van een deel van bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht benoorden dat bastion en van de kolk bij de groote kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen; 2o. Bestek no. 5, het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl, en het maken van een aardebaan. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling der vestingen, te Arnhem en de opzichters G. Ros, te Groningen en J. Goudberg, te Delfzijl. Aanw. 21 Dec., te 2 uren.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de sociëteit De Eendracht: 1o. Bestek no. 24, leggen van spoorbaan en wissels enz., ten behoeve van de locaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo; 2o. Bestek no. 25, gebouwen en inrichtingen op de stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in 4 perceelen. Inl. aan het bureau der Maatschappij. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van de benoodigde materialen ten dienste der stedelijke gasfabriek in 1884, als getrokken-ijzeren pijpen, fittings enz.; koperen fittings, enz.; smeedijzer, plaatijzer, enz.; spijkers, schroeven, enz.; blik, zink, tin, enz.; vijlen; gietijzer; glaswerk; gegoten-ijzeren pijpen; kalk; verfwaren; borstelwerk; patentolie; touwwerk, enz.; savelaard, steenen en hout, te zamen uitmakende 13 perceelen.

Vrijdag, 28 Dec.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem, voor het geheel; voor de perceelen in het noordelijk arrondissement bij den ingenieur Van Manen, te Zutfen en voor de perceelen in het zuidelijk arrondissement bij den ingenieur Van den Santheuvel, te Arnhem. Raming: perc. 1 ƒ 7300, perc. 2 ƒ 11,450, perc. 3, ƒ 10,950, perc. 4 ƒ 8450, perc. 5 ƒ 6025, perc. 6 ƒ 5100, perc. 7 ƒ 7140, perc. 8 ƒ 7445, perc. 9 ƒ 23,550, perc. 10 ƒ 22,275, perc. 11 ƒ 8950, perc. 12 ƒ 2830, perc. 13 ƒ 8350, perc. 14 ƒ 8810, perc. 15 ƒ 4625, perc. 16 ƒ 6610, perc. 17 ƒ 10,245, perc. 18 ƒ 2870, perc. 19 ƒ 2265.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verhoogen van den Statendijk in de gemeente Weststellingwerf, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Postma, te Heerenveen. Aanw. 21 Dec. Raming ƒ 3950.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Sereoskerke, 20 Nov.: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe pastorie der Herv. gemeente; ingekomen 15 bilj., als:

J. Vink,	te Noordgouwe,	ƒ 6600
H. C. v. d. Ende,	» Zieriksee,	» 5897
C. D. Ornée,	» Ellemeet,	» 5890
L. J. Kappers,	» Renesse,	» 5800
H. Bezaans,	» Zieriksee,	» 5749
J. Francken,	» Haamstede,	» 5737
J. de Rijke,	» idem	» 5668
A. Heijboer,	» Elkersee,	» 5627
H. J. Romeijn,	» Burg,	» 5590
T. F. Wisse,	» Zieriksee,	» 5578
C. Timmerman,	» idem	» 5578
N. Bijkerke,	» Burg,	» 5550
P. de Vries,	» Haamstede,	» 5319
A. Verjaar,	» Noordwelle,	» 5297
L. Padmas,	» Serooskerke,	» 4852

Groningen, 23 Nov.: het beplanten van provinciale wegen en het onderhouden daarvan, tot 1 Dec. '86, in 4 perceelen:

perc. 1, weg van Blijham naar Nieuweschans; ingek. 6 bilj, als:

E. v. d. Bent,	te Hoogezand,	ƒ 1050
P. F. Stubbe,	» Oostwold,	» 1045
P. C. v. Calcar,	» Sappemeer,	» 994
Joh. Kloosterhuis,	» Winschoten,	» 959
R. Scholtens,	» Veendam,	» 948
J. H. Lindemulder,	» Midwolde,	» 929
Raming		» 1160

perc. 2, weg van Ranum naar den Noordpolder; ingek. 8 bilj., als:

J. Timmer,	te Obergum,	ƒ 1516
J. Dekker,	» Onderdendam,	» 1450
G. Wolthuis,	» Bedum,	» 1449
H. Kamminga en K. Bosma,	» Middelstum,	» 1400.68
H. Nieland,	» Warfum,	» 1399
R. Scholtens,	» Veendam,	» 1398
K. Severien,	» Onderdendam,	» 1370
K. Huisman,	» idem	» 1320
Raming		» 1550

perc. 3, weg van Roodehaan naar Houwerzijl; ingek. 9 bilj., als:

J. Timmer,	te Obergum,	ƒ 1980
K. Severien,	» Onderdendam,	» 1888
S. Meijers,	» Bedum,	» 1860
J. Dekker,	» Onderdendam,	» 1820
H. Nieland,	» Warfum,	» 1815
H. Brouwer,	» Noordbroek,	» 1780
J. H. Lindemulder,	» Midwolde,	» 1749
R. Scholtens,	» Veendam,	» 1749
K. Huisman,	» Onderdendam,	» 1670
Raming		» 1930

perc. 4, weg in 't noordelijk Westerkwartier tusschen Aduard en Den Ham; ingekomen 7 bilj., als:

W. K. de Vries,	te Garnwerd,	ƒ 1920
K. Severien,	» Onderdendam,	» 1890
H. Brouwer,	» Noordbroek,	» 1790
G. Huizinga,	» Zuidhorn,	» 1746
E. v. Bent,	» Hoogezand,	» 1700
R. Scholtens,	» Veendam,	» 1690
A. Siekman,	» Hoogkerk,	» 1597
Raming		» 1930

4 biljetten, 1 op elk perceel, van A. Robertus, te Winschoten, resp. à ƒ 895, ƒ 1295, ƒ 1590 en ƒ 1575, zijn terzijde gelegd, als niet door de borgen geteekend.

Middelburg, 23 Nov.: het driejarig onderhoud der Rijkswerken op de binnenreede en van de registreerende peilschaal te Brouwershaven; ingek. 2 bilj., als:

C. Cappers Mz.,	te Brouwershaven,	ƒ 427
J. Vink,	» idem	» 418

per jaar.

's-Bosch, 23 Nov.: de levering van brandstoffen ten behoeve van het provinciaal bestuur: Verhulst & Van

Balthoven,	gruiskolen	ƒ 0.58¾ p. HL.
	schaalkolen	» 11.20 p. 1000 KG.
J. Eekels,	gruiskolen	ƒ 0.56 p. HL.
	schaalkolen	» 10.39 » 1000 KG.
Hoegen,	gruiskolen	ƒ 0.53 p. HL.
	schaalkolen	» 9.65 » 1000 KG.
Tromp,	gruiskolen	ƒ 0.56 p. HL.
	schaalkolen	» 12.50 » 1000 KG.
Fr. Klerx,	kachelblokjes,	ƒ 22.50 » 1000 KG.

Zuidhorn, 23 Nov.: het uitbaggeren van het Langsdiep, van het verbindingskanaal af tot de Gaarkeuken; ingek. 7 bilj., als:

Croon,	te Groningen,	ƒ 6233
B. de Jong,	» idem	» 6200
R. Dijkstra,	» Kollum,	» 5385
J. Pot,	» Stedum,	» 5375
K. de Ruiter,	» Veenwouden,	» 5000
W. Bos,	te Groningen,	ƒ 4885
G. Praamstra,	» Veenwouden,	» 4290

gegund.

Raming ƒ 4700

Amsterdam, 26 Nov.: het maken, leveren en stellen van eene balustrade van gehouwen steen voor de brug over den Amstel, zoogen. Hoogesluis, met bijkomende werken; ingek. 17 bilj., als:

E. v. Brummelen, Nieuweramstel,	ƒ 65,432
P. H. Fernim,	» 59,838
W. v. d. Broeke en J. H. Wennekers,	» 53,316
J. Santvoort,	» 52,985
A. J. v. Liemt,	» 52,700
W. L. Leibbrandt,	» 52,338
A. P. Schotel Gzn., Dordrecht,	» 51,060
L. Goffin & Co., Luik,	» 49,388
J. Rinse Jr.,	» 49,113
D. R. v. Dartelen,	» 48,730
Cruijf en Schouten,	» 47,940
A. Zelst,	» 47,375
J. P. Cornelisse,	» 46,666
P. Lagendijk, Utrecht,	» 45,950
C. J. Maks en J. J. Boekholtz,	» 45,900
J. P. Cornelisse,	» 45,773
F. Stolzenberg, Roermond,	» 42,274

Vucht, 26 Nov.: de levering van 2 gesmeedijzeren hekken met de daarbijbehoorende steenen pijlers, ten behoeve van de buitenplaats »Zionsburg", aldaar; ingek. 10 bilj., als:

M. A. v. d. Heuvel en Gebr. Nanninck, 's-Bosch,	ƒ 4200
F. J. Bijlart, Hilversum,	» 2833
A. Heijdams, Amsterdam,	» 2488
H. Baijer, Rotterdam,	» 2400
P. Foirkens, Eindhoven,	» 2250
M. Engels, Vucht,	» 2250
A. Siebel, Dusseldorp (Pruisen),	» 2125
P. M. Timmermans, 's-Bosch,	» 2100.90
J. v. Rijt, Vucht,	» 2030
C. v. d. Meijden, Vucht,	» 1923

Een biljet, van A. Kniep, te Utrecht, voor ƒ 1605, werd te laat ontvangen.

Dordrecht, 26 Nov.: de gedeeltelijke verbouwing van een woonhuis aan de Wijnstraat, aldaar, onder beheer van den architect H. W. Veth; minste inschr. was J. van Mierlo, te Dordrecht, voor ƒ 2418; gegund.

Delft, 27 Nov.: de levering aan de artilleriestapel- en constructiemagazijnen van:

perc. 1, 53 ankertrossen, lang 100 M.; minste inschr. was J. de Voogd, te Dordrecht, à ƒ 26.98 per stuk.

perc. 2, 86 beslagen piketpalen, à ƒ 2 per stuk: 148 M. eiken ribhout, breed 0.13 M., dik 0.16 M., à ƒ 1.97 per M., 200 idem, breed 0.20, dik 0.08 M., à ƒ 1.52 per M.; minste inschr. waren Van der Kamp & Co., te Leiden.

Amsterdam, 27 Nov.: het bouwen van 2 woonhuizen met bovenwoningen aan de Weesperzijde 19 te Amsterdam, onder beheer van den architect J. H. T. Löning; ingek. 28 bilj., als:

H. Rietsnijder & Zn.,	ƒ 46,372
J. F. Janssen,	» 46,000
Oosterink en Schut,	» 44,900
C. Krook en H. A. F. C. Oostmijer,	» 44,120
P. J. v. Workum,	» 44,000
A. Aalders,	» 43,540
W. J. Okkes,	» 43,444
W. A. Hikke,	» 43,126
J. F. Prenzler,	» 42,500
J. A. Hartgerink,	» 41,510
C. v. Beemdelust,	» 41,440
D. Zuiderhoek,	» 41,280
J. Lokhorn & Zn.,	» 40,350
C. Pauls en C. A. Boner,	» 40,294
J. J. Vontijn,	» 40,110
J. Kan en G. de Vries,	» 40,100
G. L. Brouwer en D. Hoogerbeets,	» 39,990
H. J. en G. Haandrikman,	» 39,975.50
P. Groenhof en A. G. Haak,	» 39,900
Gebr. v. Berkum,	» 39,828
J. de Lange,	» 39,800
D. Heijink,	» 39,700
J. v. Berne,	» 39,540
W. H. Struijs,	» 39,000
P. Kampman, en J. v. Harderwijk,	» 38,692
E. G. Kuipers,	» 38,280
B. Krijnen,	» 37,900
J. v. Voorthuizen,	» 31,725

nog niet gegund.

Delftshaven, 28 Nov.: het bouwen van een zustergesticht, met scholen, kapel enz., onder beheer van den architect E. J. Margry, te Rotterdam; ingekomen 23 blij., als:

H. R. Hendriks,	te Osch,	ƒ 39,940
P. v. Dongen,	» Delftshaven,	» 33,325
J. J. Kooijmans,	» Dordrecht,	» 33,276
B. Krijnen,	te Ouderamstel,	ƒ 32,890
G. A. v. d. Wilde,	» Delftshaven,	» 32,319
G. J. v. Heek & Co.,	» Delft,	» 32,100
H. Stelwagen,	» Rotterdam,	» 31,950
H. Degens Jr.,	» Dordrecht,	» 31,483
L. Struijcke en L. de Bont,	» Bussem,	» 31,140
F. W. v. Vloten,	» Utrecht,	» 30,882
W. G. C. Hilkes,	» Rotterdam,	» 29,900
W. F. Muuren,	» idem	» 29,444
A. Y. Haagen,	» Wateringen,	» 29,249
P. Rings,	» Santpoort,	» 28,885
A. Leeuwens,	» 's-Hage,	» 28,849
G. de Haas & Zn.,	» Rotterdam,	» 28 582
C. P. W. Dessing,	» Gouda,	» 28,228
J. Verlaak,	» Kessel,	» 28,050
Wed. G. Camesi & Co.,	» Rotterdam,	» 28,000
A. Looijmans,	» idem	» 27,995
B. Rombout,	» 's-Hage,	» 27.770
M. M. Laurens Jz.,	» Delftshaven,	» 27.687
H. v. d. Sande,	» Rotterdam,	» 27,196

gegund.

Utrecht, 28 Nov.: 1o. het wijzigen van het rioolstelsel op het terrein Damlust, te Utrecht; ingek. 8 bilj., als:

H. Vermeer,	ƒ 3430
H. M. de Koff,	» 3082
H. Leemans,	» 3068
J. Fruijtier,	» 3010
J. v. Straten Wz.,	» 3000
C. Krachten Jz.,	» 2887
R. Pisa,	» 2872
C. v. d. Berg,	» 2865

2o. het wijzigen van bruggen en het herstellen van metselwerken in het fort bij Rijnauwen; ingek. 7 bilj., als:

R. Pisa,	ƒ 3169
J. Fruijtier,	» 3150
J. v. Straten Wz.,	» 3048
C. Froonhof,	» 2994
H. Vermeer,	» 2990
C. Krachten Jz.,	» 2983
C. v. d. Berg,	» 2633

3o. het doen van voorzieningen aan de infanteriekazerne op het terrein Damlust, te Utrecht; ingekomen 4 bilj., als:

J. v. Straten Wz.,	ƒ 815
J. Krap,	» 786.50
H. Leemans,	» 759
P. v. Zutphen,	» 716

4o. het vernieuwen van een gedeelte ringmuur van het hospitaal te Utrecht en het maken van zonneschermen aan dat gebouw; ingekomen 4 bilj., als:

H. Leemans,	ƒ 3125
N. Konings Hz.,	» 2960
B. Mullaart,	» 2920
R. Pisa,	» 2727

Groningen, 28 Nov.: 1o. het bouwen eener behuizing aan de v/m. gracht, met de leverantie van al het daartoe benoodigde, onder beheer van de architecten K. & H. Hoekzema; ingek. 4 bilj, als:

A. de Vries,	te Groningen	ƒ 3466
T. Y. Jelsma,	» idem	» 2583
J. de Vries,	» idem	» 2485
J. Ibelmg,	» idem	» 2478

gegund.

2o. het bouwen van 4 woningen aan de Kleine-Bergstraat, buiten de v/m. Boteringepoort, te Groningen, met de leverantie van al het daartoe benoodigde; ingek. 5 bilj., als:

J. Ibeling,	te Groningen,	ƒ 3289
H. J. Meuge,	» idem	» 3223
G. en S. Nannenga,	» idem	» 3157
T. Y. Jelsma,	» idem	» 3146
J. de Vries,	» idem	» 2985

gegund.

Kralingen, 28 Nov.: het leggen van gegoten-ijzeren buizen voor de waterleiding; ingek. 6 bilj., als:

Friedrich-Wilhelmshütte,	Mülheim,	ƒ 22,230
Van den Berg & Co.,	Amsterdam,	» 20,639
dezelfden,		» 19,555
H. E. Oving,	Rotterdam,	» 19,425
R. S. Stokvis & Zonen,	idem	» 18,485.12
Keyser & Co.,	Dordrecht,	» 17,568

Haarlem, 29 Nov.: 1o. het driejarig onderhoud der duinen op Vlieland; minste inschr. was J. J. Bakker, te Terschelling, voor ƒ 2859 per jaar.

2o. het driejarig onderhoud van het jaagpad c.a. langs het Zuider- en een gedeelte van het Noorder-Spaarne; minste inschr. was J. Visscher, te Haarlem, voor ƒ 930 per jaar.

Arnhem, 29 Nov.: de bouw der nieuwe school aan de Prinssessestraat, aldaar; ingek. 14 bilj., als:

J. G. P. Groenbos,	te Arnhem,	ƒ 43,787
H. v. d. Sand,	» idem	» 39,747
G. J. Lucassen,	» idem	» 39,395

Gebr. v. Daalen,	te Arnhem,	ƒ 39,386	
Th. Elbers,	» idem	» 38,709	
Gebr. Lensink,	» idem	» 38,468	
J. Polman,	» idem	» 38,350	
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 38,340	
J. v. Burk, Oosterbeek en W. Wissing,	» Westervoort,	» 38,330	
B. Bolder,	» Arnhem,	» 37,960	
W. A. R. Kok,	» idem	» 37,777	
L. B. Hasselbach,	» idem	» 37,477	
G. Liefting,	» idem	» 37,339	
A. Jas en W. M. Nijenes,	» idem	» 35,989	

De gunning is in beraad gehouden.

's-Bosch, 30 Nov.: het bouwen van een bazaltmuur en het uitvoeren van bijbehoorende werkzaamheden te Engelen; ingekomen 15 bilj., als:

G. Vlot Gz.,	te Hardinksveld,	ƒ 67,875
J. Huisman,	» Millingen,	» 66,900
J. Monster,	» Vreeswijk,	» 65,573
J. Hillen,	» Grave,	» 65,150
P. Rijnders,	» Valkenswaard,	» 63,150
J. v. Gent,	» Leerdam,	» 61,500
J. Smit VII,	» Slikkerveer,	» 60,800
G. W. v. Hezewijk,	» Heunen,	» 59,900
P. H. de Bekker,	» Empel,	» 58,845
A. de Groot Cz.,	» Heukelom,	» 58,520
A. Groen,	» Kralingen,	» 56,660
J. M. Gruijters en J. de Leeuw,	» 's-Bosch,	» 55,989
C. de Groot,	» Dordrecht,	» 55,987
G. J. v. Erp,	» 's-Bosch,	» 55,680
H. R. Hendriks en A. Geldens,	» Oss,	» 54,670

's-Bosch, 30 Nov.: het driejarig onderhoud der werken van de Zuidwillemsvaart, voor het gedeelte in de provincie Noordbrabant; ingek. 5 bilj., als:

H. de L.....	te Giesendam,	ƒ 43.500
P. Rijnders,	» Valkenweerd,	» 42,655
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 40,600
J. v. Oijen Pz.,	» Schijndel,	» 38,972
A. de Kort en H. J. Dekkers,	» Baardwijk,	» 37,777

Zwolle, 30 Nov.: 1o. het driejarig onderhoud van 's-Rijks werken en het uitvoeren van onderscheiden werken op het eiland Schokland (prov. Overijsel); ingek. 4 bilj., als:

F. Aberson,	te Steenwijk,	ƒ 29,880
C. F. Seidel,	» Vollenhove,	» 24,660
F. J. Schaafsma,	» Harlingen,	» 24,620
F. G. Scheltema,	» Nes op Ameland,	» 24,424
Raming		» 24,725 per jaar.

2o. het tweejarig onderhoud van het Rijkskanaal, genaamd »Het Meppelerdiep", van de Rijkssluizen te Zwartsluis, benevens bijbehoorende werken, een en ander in Overijsel; ingek. 7 bilj., als:

J. Beuker,	te Zwartsluis,	ƒ 9100
G. Slot,	» idem	» 8910
J. Fransen,	» idem	» 8877
W. Lubberink,	» De Wijk,	» 8431
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 8400
J. Otten,	» Meppel,	» 7987
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 7883
Raming		» 8065 per jaar.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 8 DECEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 10 Dec.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-stapel- en constructiemagazijnen: de levering van 1700 KG. messingplaat en 3014 KG. lood in staven, voor den aanmaak van scherpe patronen.

Dordrecht, te 12 uren, in het raadhuis: het verrichten van verfwerken aan gebouwen en bruggen der gemeente.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 11 schoolgebouwen, ged. '84; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 9 schoolgebouwen, ged. '84; 3o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen of vernieuwingen aan 11 schoolgebouwen. ged. '84. Biljetten inzenden 8 Dec., ten raadhuize.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het zoogenaamd Westindisch Slachthuis: het onderhouden van- en het aanbrengen van eenige verbeteringen, benevens het doen van eenige herstellingen, aan genoemd koloniaal etablissement, ged. '84, '85 en '86. Inl. bij den hoofdopzichter der Landsgebouwen G. D. Wijndels de Jongh, te Amsterdam. Raming ƒ 9350.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het leveren van brandstoffen, benoodigd voor de stoomwerktuigen te 's-Hage en te Scheveningen, gedurende '84; 2o. het leveren van Waal- en Rijnstraatsteen; 3o. idem van bekapte straatkeien; 4o. het leveren, leggen en herleggen van hardsteenen trottoirbanden.

Amsterdam, te 1½ uren, door de Holl. IJzeren-Spoorwegmaatschappij, in het café Krasnapolsky: 1o. Bestek no. 319, het inkorten van de remmingwerken bij de draaibruggen over het Noordhollandsch Kanaal te Koegras en te Alkmaar en over het Noordzeekanaal bij Zaandam, met het plaatsen van dukdalven, boeien en bijkomende werken, ten behoeve van den Noordhollandschen Staatsspoorweg. Raming ƒ 10,800; 2o. Bestek no. 320, het maken van een stationsgebouw met marquise en verdere werken op het stationsemplacement te Delft. Raming ƒ 108,000. Bestekken verkrijgbaar aan het bureau van den ingenieur van den weg, Achterburgwal no. 171, te Amsterdam.

Zutfen, te 2 uren, door E. J. Harmsen, in het café De Klok: het bouwen van 5 burgerwoonhuizen onder één dak, op een terrein buiten de voormalige Spittaalspoort, aldaar. Inl. bij den architect J. G. Mellink, aldaar. Aanw. te 10 uren.

's-Bosch, bij den directeur der stoomtramwegmaatschappij 's-Bosch—Helmond: het bouwen van eene houten cokesloods te Vechel van 18 bij 6 M.

Tjerkwerd, bij den kastelein G. Kingma, op Tjerkwerderzijl: het leggen van een puinweg, met bijlevering van materialen, voor J. Haagsma, onder Tjerkwerd.

Dinsdag, 11 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Normaal-schietschool: het bouwen van een meel-en-graanmagazijn c.a. bij de garnizoensbakkerij, aldaar. Bilj. inzenden 10 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie, aldaar. Raming ƒ 24 600.

Rotterdam, te 1 uur, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van arrest: de levering van 12,784 M. blank linnen, breed 0.84 M., en 4960 M. idem, breed 0.90 M., voor den arbeid der gevangenen ged '84 in de cellulaire gevangenis, aldaar.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene steenen schutsluis op de Drentsche Hoofdvaart ter vervanging van de bestaande Haarschutsluis, gemeente Dwingeloo, en daarmede in-verband-staande werken. Inl. bij den ingenieur Jolles, te Assen. Raming ƒ 97,000.

Groningen, 's avonds 7 uren, door Van Dijk & Witte, in de Pool: het verbouwen van een winkelhuis in de Stoeldraaierstraat. Inl. bij den architect N. W. Lit. Aanw. te 11 uren.

Woensdag, 12 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: het maken van verdedigingswerken aan den zuidelijken oever van de Swetsplaat, langs den rechteroever der Boven-Merwede, tusschen de kilometerraaien 100 en 101, onder de gemeente Hardinksveld, prov. Zuidholland. Inl. bij den ingenieur Van Diesen, te 's-Hage, bij den ingenieur De Bruijn, te Dordrecht en bij den opzichter De Kiewit, te Gorichem. Raming ƒ 8100.

Breda, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in Het Hof van Holland: het maken van gasleidingen in het militair hospitaal, aldaar. Inl. bij genoemden ingenieur en bij den hoofdopzichter van fortificatiën, te Breda. Raming ƒ 1100. Bilj. inzenden 11 Dec., vóór 3 uren, op het bureau.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: 1o. het maken van stationsgebouwen, werken van bewaking en verdere werken voor den spoorweg Groningen—Delfzijl. Inl. bij den hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen, te Zwolle. Raming ƒ 650 000; 2o. de levering van bureaubehoeften voor de onderscheidene bureau's der Staatsspoorwegen, ged. '84.

's-Hage, te 1 uur, door het ministerie van waterst. enz.: de levering van papier, schrijf- en bureaubehoeften voor den dienst van het Departement, van 1 Jan. '84—31 Dec. '85.

Kampen, aan het kantoor der gasfabriek: de levering van gegoten- en getrokken-ijzeren pijpen, koperen en compositie-buizen, getah-pertsjaslang, alsmede ijzeren en koperen fittings, ged. '84.

Donderdag, 13 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: de levering, ten behoeve van het korps mariniers, van verschillende benoodigdheden, in 8 bestekken.

Groningen, te 12¾ uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhouden en vernieuwen der bestratingen binnen de gemeente, ged. '84; 2o. het onderhouden der verschillende gemeentewegen en voetpaden, ged. '84. Bilj. inzenden 12 Dec., ten raadhuize.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het lokaal Tot Nut van 't Algemeen: de levering, in 42 perceelen.

Vrijdag, 14 Dec.

Middelburg, te 11 uren, door den directeur der registratie en domeinen, in het Oostindisch Huis: het maken van een dam door het Slaak, ter lengte van 2770 M., met daaraan verbonden werken, tusschen het eiland St.-Filipsland en den Noordbrabantschen wal, uit te voeren in '84. Inl. bij den hoofdopziener der domeinen, J. J. Brandt, te Middelburg.

Groningen, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het onderhouden der zeewaterkeering tusschen de Hunsingoosluis te Zoutkamp en den Nittershoek in Friesland, met bijbehoorende werken, ged. '84; 2o. het onderhouden van de onderscheidene kanalen en de daarbijbehoorende werken, in 5 perceelen, over '84, '85 en '86. Inl. bij den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat en bij de betrokken opzichters.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het bouwen van eene overdekte mestvalt met wagenloods en het maken van een gesmeed-ijzeren afsluithek op het terrein genaamd Duivendaal, ten behoeve der Rijkslandbouwschool te Wageningen. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen W. H. Schoonhein, te Utrecht. Raming ƒ 6255.

Kampen, te 12½ uren, door den eerstaanwezend-ingenieur te Zwolle, in het Hotel des Pays-Bas: het inrichten van het gebouw enz., aldaar, vroeger gediend hebbende tot hoogere burgerschool en gymnasium, ten behoeve der hoofdcursus-kompagnie, te Kampen. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur te Zwolle, en bij den hoofdopzichter van fortificatiën, te Kampen. Aanw. 11 Dec., te 12½ uren. Raming ƒ 7500. Bilj. inzenden 13 Dec., vóór 3 uren, in de bureaukamer van den hoofdopzichter van fortificatiën, kazerne, te Kampen.

Doesburg, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van 2 brugschepen.

Nijmegen, te 2 uren, door den burgemeester: 1o. de levering van brandstoffen; 2o. de onderhouds- en andere werken aan de gemeentepompen; 3o. het onderhoud der kachels in de gemeentegebouwen; 4o. het doen der benoodigde karvrachten ten dienste der gemeentewerken; 5o. de levering van 85,000 bovenvoetsche grijze, machinaal-gevormde vlakke straatklinkersteenen; 6o. het verrichten van eenige verf- en witwerken aan de gemeentegebouwen en eigendommen; 7o. de levering van 350 str. M. boord- of bandsteenen voor trottoirs en 67,000 straatkeien van Niedermendiger steen, — alles ged. '84.

Beetsterzwaag, bij den administrateur J. van der Vegt: het afbreken van de bestaande- en het bouwen van een geheel nieuwe boerenplaats enz. te Olterterp, in gebruik bij de erven J. R. de Boer. Bestek en voorwaarden liggen in het Hotel De Klok, te Beetsterzwaag.

Zaterdag, 15 Dec.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het maken van bergplaatsen in verband met het vernielen van spoorweg- en andere bruggen in tijd van oorlog. Inl. op het bureau der genie. Bilj. inzenden 14 Dec., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Amsterdam, te 10 uren, door den majoor, eerstaanwezend-ingenieur te Amsterdam, op het bureau der genie: het maken van een fort te Abkoude. Inl. bij genoemden ingenieur. Raming ƒ 405,000. Biljetten inzenden 14 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie.

Helder, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het lokaal Tivoli: het verbeteren van de batterij Louise. Inl. op het bureau der genie. Raming ƒ 12,100. Bilj. inzenden 14 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie, te Nieuwediep.

Sneek, te 12 uren, door den burgemeester van Wijmbritseradeel: het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Nijland en verdere daartoe behoorende werken, met levering der materialen. Aanw. 14 Dec., te 12 uren.

Hoogeveen, te 12 uren, door J. J. Zwiers, bij J. Thomas Hz.: het verbouwen van een woonhuis aan de Schutstreek, te Hoogeveen. Teekening en bestek liggen bij den architect H. Hoegsma, te Hoogeveen.

Nieuwerkerk (in Duiveland), te 12 uren, door het polderbest. van Vier-Bannen-van Duiveland, in de gemeenteraadkamer. het leveren en verwerken van 7500 scheepstons stortsteen aan den oever van den Zuidbout, bij den hoek van Ouwerkerk. Aanw. 3 dagen vóór de besteding van 10—4 uren.

Staveren, te 12 uren, door het sluisbest. van de massale zeesluis, aldaar, in het Waterschapshuis: het maken van een paar binnenvloeddeuren in genoemde sluis, met de levering der bouwstoffen. Inl. bij den opzichter Jongsma, te Staveren.

Leeuwarden, te 1¼ uur, ten gemeentehuize: 1o. het onderhoud van verschillende gebouwen en meubelen; 2o. het onderhoud van de schoolgebouwen, onderwijzerswoningen en meubelen; 3o. het schoonmaken en witten van gemeentegebouwen; 4o. het onderhoud der openbare pompen. Inl. bij den directeur der gemeentewerken. Bilj. inzenden 14 Dec., vóór 's avonds 8 uren, ter secretarie.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. bestuur: het onderhoud van de Keulsche Vaart in de prov. Utrecht, ged. '84. Inl. bij den hoofdingenieur Du

Celliée Muller, te Haarlem, den ingenieur Bleckmann, te Utrecht en den opzichter Van der Harst, te Vreeswijk. Raming *f* 2990.

Klundert, te 2 uren, door het ministerie van financiën, ten raadhuize: het afgraven van den vervallen spoorweg Zevenbergen—Moerdijk in den Nassaupolder, in het rentambt Niervaart, onder de gemeente Klundert, het dempen der spoorwegsloten en het herstellen van de vroegere waterleidingen. Inl. bij den hoofdopzichter P. van de Erve Jz., te Breda en bij den opzichter Van Oosterhout, te Moerdijk. Aanw. 11 Dec., te 9 uren, beginnende aan de 34e domeinhoeve bij Logtenburg.

Arnhem, door den burgemeester: de levering van 400 stuks brandkranen voor de waterleiding.

Utrecht, aan het bureau der gemeentereiniging, ten stadhuize: de levering van 1000 gegalvaniseerd-ijzeren privaattonnen met stankafsluiting. Aanbiedingen inzenden vóór 15 Dec.

Krommenie, ter gemeentesecretarie: de levering van 35 à 40,000 grijze straatklinkers (Waalvorm), vóór 1 Febr. '84

Maandag, 17 Dec.

Lobit, te 11 uren, door burg. en weth. van Herwen-en-Aard, ten gemeentehuize: het afbreken van het oude- en het bouwen van een nieuw schoolgebouw te Herwen, met de levering van de benoodigde materialen, arbeidsloonen enz. Inl bij den architect G. H. Publickhuijsen, te Lobit. Aanw. 15 Dec., te 11 uren.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: 1o. de levering aan de gemeente van dennen- grenen-, eiken- en gecreosoteerd dennenhout, hardsteenen trottoirbanden, kalk, tras, teer, touwwerk, smidswerk, vlakke Waalklinkers, gegoten-ijzeren straatsyphons, olie, brandhout en turf; 2o. het onderhouden der openbare pompen, alles ged. '84

Leeuwarden, te 2½ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van tuchtiging en opsluiting: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens en best houtskoolblik, ged. '84.

Dinsdag, 18 Dec.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het uitvoeren van verbeteringen van ondergeschikt belang in de forten bij het Hemeltje, bij Rijnauwen en Honswijk. Inl. op het bureau. Aanw. 10 Dec., te beginnen te 10 uren, op het fort Honswijk. Raming *f* 74,000. Biljetten inzenden 17 Dec., voor 3 uren, op het bureau der genie.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het maken van eene inundatiekade bij de Wiers. Inl. op het bureau der genie. Bilj. inzenden 17 Dec., voor 3 uren, op genoemd bureau.

Bodegrave, te 11 uren, door commissarissen van den straatweg van Gouda naar Bodegrave, in het logement-Blom: het onderhouden van en het doen van herstellingen aan genoemden straatweg met de daarin liggende kunstwerken, voor 3 jaren, aanvangende 1 Jan. '84. Inl. bij den burgemeester van Zwammerdam. Aanw. 13 Dec., te 11½ uren, in het logement De Romein, te Gouda.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van justitie: de levering der benoodigdheden voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst '84, in perceelen.

Koeverden, te 12 uren, door directeuren der Stieltjes-kanaalmaatschappij, bij E. Bekkering: het maken van: Bestek no. 5, 17 duikers, Bestek no. 6, 2 sluiswachterswoningen, Bestek no. 7, 2 brugwachterswoningen. Inl. bij den ingenieur der Maatschappij, te Dalen. Aanw. 15 en 17 Dec., telkens te beginnen te Koeverden, te 9 uren.

Arnhem, te 1 uur, door de commissie voor de gemeentereiniging, ten haren kantore: de levering van magazijngoederen, dienst 1884, bestaande in: zinken deksels, privaatbrillen, borstelwerk, klein gereedschap, materialen, hout- en ijzerwaren, enz. enz.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van verschillende materialen, ten dienste der gemeente, in perceelen.

Woensdag, 19 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de aanleg van eene kade in den Heerewaardenschen overlaat, behoorende tot de werken van de Waal, onder de gemeente Heerewaarden. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Aanw. 12 Dec. Raming *f* 19,000.

Amsterdam, te 11 uren, aan 's Rijks werf: de levering van 60,000 KG. Noordsche hennep.

Ginneken, te 11 uren, door commissarissen en directeur van de Ginnekensche Tramwegmaatschappij, bij J. Verdaasdonk, huize Rustoord: het bouwen van remise en paardenstallen. Aanw. door den architect P. Soffers, aldaar, 10 Dec., te 2 uren.

Burg (Zeeland), te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderprofiel-brengen van de kruin van den Meeldijk en het daarover aanleggen van eene grintbaan, met daarmee in-verband-staande werken; 2o. het leveren van 390 M³ grove en 714 M³ gewone grint. Inl. bij den gemeentesecretaris. Aanw. 14 Dec., te 10½ uren, te beginnen aan de haven te Burgsluis.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling en van eenige verdere werken, voor het gedeelte Dordrecht—Gorichem van den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur, te Gorichem en den sectieingenieur, te Dordrecht. Aanw. 11 en 12 Dec., te 10 uren, aanvangende op het station Dordrecht. Raming *f* 283,000.

Edam, door de Bouwmaatschappij: het bouwen van een heerenhuis en 6 burgerwoningen, aldaar, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect A. H. D. Rups, aldaar

Donderdag, 20 Dec.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: het onderhoud van de schoolgebouwen enz., in 4 perceelen, ged. '84. Aanw. 14 Dec., te 9½ uren, beginnende aan de hoogere burgerschool.

Sas-van-Gent, te 2 uren, door burg. en weth.: het door bestrating met keien verbeteren van den bestaanden grintweg van de kom der gemeente Sas-van-Gent naar de gemeente Assenede (gehucht »Het Staakje".) Aanw. 13 en 20 Dec., te 9 uren.

Leeuwarden, ten huize van den architect W. C. de Groot: het afbreken en opruimen der ruïne van de afgebrande boerenhuizing op de zathe, in gebruik bij S. van der Veer, onder Veenklooster en het bouwen van eene stelphuizing op een nieuw terrein, aldaar. Inl. bij genoemden architect.

Vrijdag, 21 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot afvoer van water, voortkomende uit de doorkwelling van de dijken van het kanaal door Walcheren, in 4 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur Musquetier, te Vlissingen. Aanw. 13 en 15 Dec. Raming resp.: *f* 3200, *f* 4400, *f* 5000 en *f* 600.

Helder, te 3 uren, ten raadhuize: 1o. het driejarig onderhoud van al de straatwegen der gemeente; 2o. het éénjarig onderhoud van gemeentegebouwen, bruggen, riolen enz. Inl. bij den gemeentebouwmeester.

Zaterdag, 22 Dec.

Utrecht, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het doen van vernieuwingen aan-, en het éénjarig onderhoud van verschillende sluis- en wegwerken; 2o. het leveren van verschillende materialen, in 22 perceelen.

Delfzijl, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, ten zijnen kantore: 1o. Bestek no. 4, het slechten van een deel van bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht benoorden dat bastion en van de kolk bij de groote kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen; 2o. Bestek no. 5, het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl, en het maken van een aardebaan. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling der vestingen, te Arnhem en de opzichters G. Ros, te Groningen en J. Goudberg, te Delfzijl. Aanw. 21 Dec., te 2 uren.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de societeit De Eendracht: 1o. Bestek no. 24, leggen van spoorbaan en wissels enz., ten behoeve van de locaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo; 2o. Bestek no. 25, gebouwen en inrichtingen op de stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in 4 perceelen. Inl. aan het bureau der Maatschappij. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van de benoodigde materialen ten dienste der stedelijke gasfabriek in 1884, als getrokken-ijzeren pijpen, fittings enz.; koperen fittings, enz.; smeedijzer, plaatijzer, enz.; spijkers, schroeven, enz.; blik, zink, tin, enz.; vijlen; gietijzer; glaswerk; gegoten-ijzeren pijpen; kalk; verfwaren; borstelwerk; patentolie; touwwerk, enz.; savelaard, steenen en hout, te zamen uitmakende 13 perceelen.

Donderdag, 27 Dec.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der Heldersche zeewering. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingnieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 19 Dec. Raming *f* 7200 per jaar.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhoud der werken van het Krabbersgat. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 20 Dec. Raming *f* 7000.

Vrijdag, 28 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verbeteren van de Rijkswaterleidingen ten oosten van het kanaal van Neuzen, met bijbehoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Neuzen. Aanw. 20 en 22 Dec. Raming *f* 12,000.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: het onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, ged. 1 jaar, van 1 Mei '84—30 April '85. Raming: perc. 1 *f* 2295, perc. 2 *f* 11,280, perc. 3 *f* 1455; samen *f* 15,030. Inl. bij den prov.-ingenieur A. Déking Dura, bij den hoofdopzichter De Kiewit, te Zwolle en den opzichter Th. Smit Gz, te Blokzijl.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem, voor het geheel; voor de perceelen in het noordelijk arrondissement bij den ingenieur Van Manen, te Zutfen en voor de perceelen in het zuidelijk arrondissement bij den ingenieur Van den Santheuvel, te Arnhem. Raming: perc. 1 *f* 7300, perc. 2 *f* 11,450, perc. 3, *f* 10,950, perc. 4 *f* 8450, perc. 5 *f* 6025, perc. 6 *f* 5100, perc. 7 *f* 7140, perc. 8 *f* 7445, perc. 9 *f* 23,550, perc. 10 *f* 22,275, perc. 11 *f* 8950, perc. 12 *f* 2830, perc. 13 *f* 8350, perc. 14 *f* 8810, perc. 15 *f* 4625, perc. 16 *f* 6610, perc. 17 *f* 10,245, perc. 18 *f* 2870, perc. 19 *f* 2265.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verhoogen van den Statendijk in de gemeente Weststellingwerf, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Postma, te Heerenveen. Aanw. 21 Dec. Raming *f* 3950: 2o. het vervangen van de houten draaibrug over de Kiestrazijl door eene ijzeren, behoorende tot de kanalen van Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Wind, te Leeuwarden. Aanw. 21 Dec. Raming *f* 3500.

Op later te bepalen datum.

Goutum, door kerkvoogden der Nederlandsche Hervormde gemeente van Goutum en Swichum: het bouwen eener stelphuizing onder Goutum en 2 afzonderlijke groote regenbakken. Aanw. 17 Dec., te 1 uur.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Zwolle, 30 Nov.: 1o. het tweejarig onderhoud van het Rijkskanaal het Meppelerdiep, de Rijkssluizen te Zwartsluis, met bijbehoorende werken in Overijsel; minste inschr. was F. Aberson, te Steenwijk, voor *f* 7883.

2o. het driejarig onderhoud van 's Rijks werken en het verrichten van verschillende werken op het eiland Schokland, prov. Overijsel; minste inschr. was T. H. Scheltema, te Ameland, voor *f* 24,424 per jaar.

Scherpenisse, 30 Nov.: het verbouwen en vergrooten der gemeenteschool; ingekomen 16 bilj., als:

P. v. d. Welle Jz.,	te St.-Annaland,	*f* 9350
J. Beaufort Gz.,	» Hillesluis,	» 9300
C. Westmaas,	» Oudvosmeer,	» 9125
Jb. v. Hiele,	» idem	» 9061
B. v. Verre,	» Noordgouwe,	» 9049
M. Lindhout,	» Oudvosmeer,	» 8470
D. v. Hiele,	» Tolen,	» 8462
A. Reeders,	» Poortvliet,	» 8142
C. D. Bolier,	» Scherpenisse,	» 8140
B. Suurland,	» idem	» 8139
B. I. v. Bezooijen,	» St.-Maartensdijk,	» 7779
A. v. Damme,	» idem	» 7689
J. Muller,	» Scherpenisse,	» 7498
S. C. Muller Jz.,	» St.-Maartensdijk,	» 7348
J. J. de Jonge,	» idem	» 7343
H. M. v. Bezooijen,	» Scherpenisse,	» 7069

Waarde, 1 Dec.: het bouwen van eene nieuwe school, onder beheer van den architect A. le Clercq, te Kruiningen; ingek. 11 bilj., als:

J. Bruggeman,	te Hansweerd,	*f* 14,540
B. v. Verre,	» Noordgeuwe,	» 14,529
L. v. Verre,	» Kruiningen.	» 14,489
J. Lindenbergh,	» Wemeldinge,	» 13,988
J. v. Boven,	» Rilland-Bath,	» 13,920
B. den Exter v. d. Brink.	» Krabbendijke,	» 13,779
G. Faes,	» 's-Heerenhoek,	» 13,690
W. Lammers,	» Strijen.	» 13,636
A. Goedemond,	» Hansweerd,	» 13,600
G. C. Zaaijer,	» 's-Gravenpolder,	» 12,967
Ch. Raats,	» Steenbergen,	» 12,398
Raming		» 12,530

's-Hage, 3 Dec.: het bouwen van een kweekkas in den Hortus Botanicus te Leiden; ingek. 8 bilj., als:

Tom & Van Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	*f* 11,178
P. v. Erkel,	» Leiden.	» 10,650
J. P. A. Nelissen,	» Haarlem.	» 10,457
J. I. Planjer,	» Leiden.	» 10,200
Kapteijn den Bouwmeester,	» idem	» 9,673
J. Boom,	» idem	» 9,275
Zekveld,	» idem	» 8,986
S. v. Leeuwen,	» idem	» 8,690

's-Hage, 3 Dec.: 1o. het éénjarig onderhoud van het Zederikkanaal met bijbehoorende werken en het Rijksstoomgemaal aan den Arkelschen dam; ingekomen 5 bilj., als:

A. P. P. Boef,	te Nieuwland,	*f* 38,500
G. J. C. de Klein,	» Arkel,	» 37,286
G. de Hoog,	» Gorichem,	» 36,752
A. de Groot Cz.,	» Heukelum,	» 36,596
J. L. de Jongh,	» Ameide,	» 35,366

2o. het driejarig onderhoud der Lingewerken te Asperen; ingek. 3 bilj., als:

		per jaar
G. J. C. de Klein,	te Arkel,	*f* 5600
J. L. de Jongh,	» Ameide,	» 5143
A. de Groot Cz.,	» Heukelum,	» 4717

Assen, 4 Dec.: 1o. Bestek no. 204, de verruiming van de Drentsche Hoofdvaart bij Galgenkamp te Meppel; ingek. 2 bilj., als:

H. Timmer,	te Meppel,	*f* 11,480
J. Otten,	» idem	» 11,472

2o. Bestek no. 205, de verbetering der Boschkampsbrug over de Drentsche Hoofdvaart in den Rijksweg; ingekomen 2 bilj., als:

J. Otten,	te Meppel,	*f* 2824
H. Timmer,	» idem	» 2570

Bestek no. 204 en 205, in massa; ingek. 6 bilj., als:

Fr. v. Balen,	te Nieuweschans,	*f* 14,540
H. Timmer,	» Meppel,	» 14,000
J. Otten,	» idem	» 13,972
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 13,853
R. Hunse Jr.,	» Assen,	» 13,457
H. Strating,	» Nieuwepekela,	» 13,300

Buinen, 4 Dec.: het bouwen eener boerenbehuizing met bijlevering der materialen, voor K. Roobaard; ingek. 6 bilj., als:

J. en A. Pranger,	te Stadskanaal,	*f* 4347
P. Luitjens,	» Stadsmusselkanaal,	» 4277
H. P. Geersema,	» Nieuwepekela,	» 4221
A. Niks,	te Nieuwbuinen,	*f* 3800
Joh. Benus,	» Stadsmusselkanaal,	» 3550
J. Warringa,	» Buinen,	» 3496.75
Begrooting gegund.		» 3475

Nijmegen, 5 Dec.: het bouwen van een woonhuis voor G. Staleman, onder beheer van den architect A. van den Bogaard; ingek. 14 bilj., als:

N. v. Eck,		*f* 4381
H. W. v. d. Waarden,		» 4260
G. Burkens,		» 4153
J. Teunissen,		» 3883
A. H. Verheij,		» 3839
J. B. Smit,		» 3780
M. Thijssen,		» 3723
J. Penders,		» 3700
H. v. Ewijk,		» 3665
J. S. Grandjean,		» 3660
Eikelen en Opzoomer,		» 3650
F. M. Teeuwissen, St.-Anna bij Nijm.,		» 3615
H. Damen, Hees bij Nijmegen,		» 3415
G. J. Groot, St.-Anna bij Nijmegen,		» 3125

Willemsoord, 5 Dec.: de verbouwing van de marinebakkerij, het bouwen van een daaraan verbonden woonhuis en een regenwaterbak; ingekomen 17 bilj., als:

Gebr. Boon,	te Helder,	*f* 16,600
J. Korff,	» idem	» 15,900
J. F. Philips,	» idem	» 15,900
P. Zaatman,	» idem	» 15,810
A. Korff,	» idem	» 15,810
W. de Jong,	» idem	» 15,800
P. Verheij,	» idem	» 15,720
H. Bakker,	» idem	» 15,700
P. Duinker,	» idem	» 15,696
A. Vos Rz.,	» idem	» 15,484
A. Bels,	» idem	» 15,460
A. Graafl,	» idem	» 15,450
Peters en Steijaart,	» idem	» 15,400
P. Spruit,	» idem	» 15,380
G. Moorman,	» idem	» 14,993
Gebr. Klein,	» idem	» 14,598
De Waard en Wijker,	» idem	» 14,490

's-Hage, 5 Dec.: ten dienste der kustverlichting op Java's 4e punt:

1o. het gereedmaken en leveren van het hardsteenwerk voor de fundeering van den ijzeren kustlichttoren; minste inschr. was het Technisch Bureau Nierstrasz, te Amsterdam, voor *f* 1375.

2o. het gereedmaken en leveren van het hardsteenwerk voor het etablissement, bestemd voor de verlichting; minste inschr. was A. P. Schotel Gz., te Dordrecht, voor *f* 2150.

's-Hage, 5 Dec.: 1o. het maken van een gebouw voor sluispersoneel in de nabijheid van de schutsluis aan het benedeneind van Rozenburg, ten dienste der grondberging op de Maasvlakte, voor de verbetering van den waterweg langs Rotterdam naar zee; ingekomen 11 bilj., als:

L. v. d. Endt,	te Maassluis,	*f* 10,878
J. v. d. Nadort,	» Strijen,	» 9,666
J. Bout,	» Brielle,	» 9,374
K. v. Prooije,	» Abbenbroek,	» 9,274
W. v. Leeuwen,	» Hellevoetsluis,	» 9,197
J. P. D. Leeflang,	» Nieuwhelvoet,	» 9,125
P. A. Vroeg,	» Naaldwijk,	» 9,086
J. v. d. Vlugt Jr.,	» Dordrecht,	» 8,990
H. v. d. Houwen,	» Heenvliet,	» 8,969
L. de Neef Lz.,	» Brielle,	» 8,933
J. Blok,	» 's-Gravendeel,	» 8,887

2o. de levering van ballaststeen voor de Rijksrivierwerken op de Maas, in 2 perceelen; perc. 1 ingek. 8 bilj, als:

Q. Laumans, Tegelen en P. A. Grubben,	te Blerik,	*f* 16,900
E. Janssen,	» Luik,	» 15,700
W. Driessen,	» Roosteren,	» 15,405
P. Op de Kamp,	» idem	» 14,900
G. Straatman,	» Linne,	» 14,728
G. Smeets,	» Maeseik,	» 14,650
E. Haffmans,	» Wel,	» 14,536
H. Pernot,	» Obbicht,	» 14,000

perc. 2 ingek. 7 bilj., als:

G. Smeets,	te Maaseik,	*f* 13,350
P. A. Grubben, Blerik en Q Laumans,	» Tegelen,	» 12,810
E. Janssen,	» Luik,	» 12,700
H. Pernot,	» Obbicht,	» 12,700
G. Straatman,	» Linne,	» 12,380
J. Hillen,	» Grave,	» 12,258
E. Haffmans,	» Wel,	» 11,772

3o. het maken van werken tot normaliseering en verdediging van den linkeroever der Dortsche Kll, onder de gemeente Dubbeldam; ingek. 8 bilj., als:

T. Kleyn,	te Sliedrecht,	*f* 34,647
C. Roskam Jz.,	» idem	» 34,600
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» idem	» 33,900
G. de Hoog,	» Gorichem,	» 33,300
A. G. Huyskes,	» Hedel,	» 32,960
L. A. v. Haaften,	te Sliedrecht,	*f* 32,900
T. Volker,	» Dordrecht,	» 32,500
D. Volker,	» idem	» 32,400

4o. het verrichten van herstellingen en vernieuwingen aan de werken van den Baardwijkschen overlaat met de Rijkssluis in de oostelijke vaartkade van Waalwijk, met het onderhoud dier werken van 1 Jan.—31 Dec. '84, benevens voor het, zoonoodig, leggen, in '84, der zomersluiting in genoemden overlaat; ingekomen 2 bilj., als:

M. Vissers,	te Drunen,	*f* 3169
H. J. Dekkers,	» Baardwijk,	» 3080

Haarlem, 6 Dec.: 1o. het driejarig onderhoud der Pettemer zeewering; minste inschr. was J. Giltjes, te Petten, voor *f* 11,940 per jaar.

2o. het driejarig onderhoud der Rijkszeewerringen op Wieringen; minste inschr. was N. Heijblok, te Wieringen, voor *f* 6890 per jaar.

Arnhem, 6 Dec.: het leveren en leggen van cementen riolen door den Noordelijken Parallelweg, onder den Rijnspoorweg, enz.; ingek. 10 bilj., als:

J. v. Burk, te Oosterbeek en W. Wissing,	te Westervoort,	*f* 23,876
Gebr. v. Daalen,	» Arnhem,	» 22,883
J. Polman,	» idem	» 22,350
Gebr. Lensink,	» idem	» 21,450
W. A. R. Kok,	» idem	» 20,400
J. H. v. d. Ven,	» idem	» 19,900
B. Bolder,	» idem	» 18,970
G. H. A. Elbers,	» idem	» 18,400
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 17,830
G. H. v. d. Heijden,	» Arnhem,	» 16,230

gegund.

Arnhem. De bouw van de school aan de Prinsessestraat, aldaar, is opgedragen aan de minste inschrijvers, A. Jas & W. M. Nijenes.

Nijmegen. De op 17 Nov. door den architect A. van der Boogaard aanbestede bouw van een koffiehuis met woning voor M. Poos, aldaar, werd niet gegund, maar is thans onderhands besteed aan G. Reintjes, te Nijmegen, voor *f* 7300.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 15 DECEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 17 Dec.

Lobit, te 11 uren, door burg. en weth. van Herwen-en-Aard, ten gemeentehuize: het afbreken van het oude- en het bouwen van een nieuw schoolgebouw te Herwen, met de levering van de benoodigde materialen, arbeidsloonen enz. Inl. bij den architect G. H. Publiekhuijsen, te Lobit.

Dordrecht, te 12 uren, ten raadhuize: 1o. de levering aan de emeente van dennen- grenen-, eiken- en gecreosoteerd dennenhout, hardsteenen trottoirbanden, kalk, tras, teer, touwwerk, smidswerk, vlakke Waalklinkers, gegoten-ijzeren straatsyphons, olie, brandhout en turf; 2o. het onderhouden der openbare pompen, alles ged. '84.

Groningen, te 12$^3/_4$ uren, door burg. en weth.: 1o. het leggen van een houten bevloering in de gymnastiekschool in de St.-Jansstraat, met bijlevering der bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten enz.; 2o. de levering van: hardsteen enz. ged. '84: lood, zink enz. ged. '84; gesmeedijzerwerk, ged. '84; rongen, spijkers enz., ged. '84; steen, kalk enz. ged. '84; grene- en vurehout, ged. '84. Biljetten inzenden uiterlijk 15 Dec., ten raadhuize.

Ide (gemeente Vries), te 2 uren, door gezusters F. en J. Krijthe, bij G. Homan: het bouwen van een woonhuis te Ide. Inl. bij den architect H. Luinge, te Vries.

Leeuwarden, te 2$^1/_2$ uren, door de commissie van administratie over de gevangenissen, in het huis van tuchtiging en opsluiting: de levering van machinaal-gesponnen vlassen, hieden, wollen en katoenen weefgarens en best houtskoolblik, ged. '84.

Lemmer, te 6 uren, door Joh. Sterk, bij den logementhouder L. van den Hof: het afbreken van een woonhuis aan het Oosterhavenhoofd, aldaar en het bouwen van eene bokkingrookerij met werkplaats en bovenwoning. Inl. bij den architect J. Kuipers, aldaar.

Dinsdag, 18 Dec.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: het uitvoeren van verbeteringen van ondergeschikt belang in de forten bij het Hemeltje, bij Rijnauwen en Honswijk. Inl. op het bureau. Raming ƒ 74,000. Biljetten inzenden 17 Dec., voor 3 uren, op het bureau der genie.

Utrecht, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: 1o. het maken van eene inundatiekade bij de Wiers; 2o. het doen van herstellingen aan de tijdelijke kazerne op het terrein Damlust. Inl. op het bureau der genie. Bilj. inzenden 17 Dec., vóór 3 uren, op genoemd bereau.

Bodegrave, te 11 uren, door commissarissen van den straatweg van Gouda naar Bodegrave, in het logement-Blom: het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan genoemden straatweg met de daarin liggende kunstwerken, voor 3 jaren, aanvangende 1 Jan. '84. Inl. bij ben burgemeester van Zwammerdam.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van justitie: de levering der benoodigdheden voor de Rijksgestichten Ommerschans en Veenhuizen, dienst '84, in perceelen.

Koeverden, te 12 uren, door directeuren der Stieltjes-kanaalmaatschappij, bij E. Bekkering: het maken van: Bestek no. 5, 17 duikers, Bestek no. 6, 2 sluiswachterswoningen, Bestek no. 7, 2 brugwachterswoningen. Inl. bij den ingenieur der Maatschappij, te Dalen. Aanw. 17 Dec., te beginnen te Koeverden, te 9 uren.

Arnhem, te 1 uur, door de commissie voor de gemeentereiniging, ten haren kantore: de levering van magazijnsgoederen, dienst 1884, bestaande in: zinken deksels, privaatbrillen, borstelwerk, klein gereedschap, materialen, hout- en ijzerwaren, enz. enz.

Rotterdam, in het Timmerhuis: de levering van verschillende materialen, ten dienste der gemeente, in perceelen.

Woensdag, 19 Dec.

Haarlem, te 10 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Doele: het bouwen van 10 woningen voor gehuwde militairen op het kazerneterrein aan de Kleverlaan, aldaar. Inl. op het bureau der genie. Biljetten inzenden 18 Dec., vóór 3 uren. Raming ƒ 23,000. (Herbesteding).

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz.: de aanleg van eene kade in den Heerewaardenschen overhaat, behoorende tot de werken van de Waal, onder de gemeente Heerewaarden. Inl. bij den hoofdingenieur voor het 1e rivierdistrict Van der Toorn, te 's-Hage en bij den ingenieur Stieneker, te Nijmegen. Raming ƒ 19,000.

Amsterdam, te 11 uren, aan 's Rijks werf: de levering van 60,000 KG. Noordsche hennep.

Ginneken, te 11 uren, door commissarissen en directeur van de Ginnekensche Tramwegmaatschappij, bij J. Verdaasdonk, huize Rustoord: het bouwen van remise en paardenstallen. Inl. bij den architect P. Soffers, aldaar.

Krimpen, a/d. Lek, te 11 uren, door het gemeentebest.: het ophoogen van een terrein, bestemd tot algemeene begraafplaats. Inl. bij den bouwkundige A. den Boer, aldaar.

Roermond, te 12 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur te Nijmegen, op het bureau der genie in de kazerne Oud-Klooster: het doen van voorzieningen betrekkelijk de kazerneering en stalling te Roermond. Inl. bij den opzichter van fortificatiën, aldaar. Bilj. inzenden 18 Dec., vóór 3 uren, op genoemd bureau.

Burg (Zeeland), te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderprofiel-brengen van de kruin van den Meeldijk en het daarover aanleggen van eene grintbaan, met daarmee in-verband-staande werken; 2o. het leveren van 390 M^3 grove en 714 M^3 gewone grint. Inl. bij den gemeentesecretaris.

Delftshaven, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het éénjarig onderhoud der gemeentegebouwen en verdere werken; 2o. het éénjarig onderhoud van het rijspakwerk aan de Ruigeplaat, aldaar. Inl. bij den gemeentearchitect T. E. van Erkel.

Gouda, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van de ten dienste der gemeente, ged. '84, benoodigde materialen, als: 1o. houtwaren (eike-, Amerikaansch grene-, grene-, dennehout; delen, rondhout); 2o. ijzerwerk; 3o. spijkers en lichte ijzerwaren; 4o. lood, zink en soldeer; 5o. verfwaren en glas; 6o. teer; 7o. kalk; 8o. grint; 9o. zand; 10o. 1500 M^3 fijne puin, in 3 perceelen; 11o. plantsoen- en boomgewas; 12o. 46 iepe- en 3 kastanjeboomen (met inbegrip van planten en onderhouden); 13o. 101,000 blauwe IJselstraatklinkers, 40,000 IJsel-metselplavei, 30,000 vlakke Vechtsche straatklinkers (Vechtsche vorm), 25,000 vlakke idem (Waalvorm), 25,000 vlakke Vechtsche klinkers (Vechtsche vorm), rollaagsteen, 25,000 vlakke Waalstraatklinkers, 10,000 Luiksche straatkeien $^{11}/_{16}$, 102,000 Ben-Ahin straatkeien $^{11}/_{16}$. Bilj. inzenden 18 Dec., vóór 5 uren, ter secretarie.

Amsterdam, te 2 uren, door J. M. Beffie, in het café Panorama: het bouwen van een fabrieksgebouw met stoomschoorsteen, ketelhuis en machinekamer, ten behoeve eener stoom-diamantslijperij, op een terrein aan de Ververstraat, aldaar. Inl. bij den architect-werktuigkundige J. W. Meijer, aldaar.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling en van eenige verdere werken, voor het gedeelte Dordrecht—Gorichem van den spoorweg Dordrecht—Elst. Inl. bij den eerstaanwezend-ingenieur, te Gorichem en den sectieingenieur, te Dordrecht. Raming ƒ 283,000.

Edam, door de Bouwmaatschappij: het bouwen van een heerenhuis en 6 burgerwoningen, aldaar, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect A. H. D. Rups, aldaar.

Donderdag, 20 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Normaalschietschool: het bouwen van stallen voor verdachte paarden, te 's-Hage. Raming ƒ 6400. Biljetten inzenden 19 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie, aldaar.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: het onderhoud van de schoolgebouwen enz., in 4 perceelen, ged. '84.

Middelburg, te 2 uren, door het best. van Walcheren, in de Abdij: de levering van: *a.* 210,000 stuks straatklinkers, *b.* 20,000 stuks gesorteerde Quenastkeien.

Sas-van-Gent, te 2 uren, door burg. en weth.: het door bestrating met keien verbeteren van den bestaanden grintweg van de kom der gemeente Sas-van-Gent naar de gemeente Assenede (gehucht »Het Staakje".) Aanw. 20 Dec., te 9 uren.

Midwolde, te 4 uren, door burg. en weth.: de ontvangst der tolgelden op verschillende wegen.

Leeuwarden, ten huize van den architect W. C. de Groot: het afbreken en opruimen der ruïne van de afgebrande boerenhuizing op de zathe, in gebruik bij S. van der Veer, onder Veenklooster en het bouwen van eene stelphuizing op een nieuw terrein, aldaar. Inl. bij genoemden architect.

Vrijdag, 21 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het maken van werken tot afvoer van water, voortkomende uit de doorkwelling van de dijken van het kanaal door Walcheren, in 4 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur in het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur Musquetier, te Vlissingen. Raming resp.: ƒ 3200, ƒ 4400, ƒ 5000 en ƒ 600.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van walmuren langs een gedeelte van de Veenlaan, van de Veenkade en van den Noordwal, aldaar; 2o. het maken van een gedeelte walmuur langs de haven te Scheveningen. Aanw. 19 Dec., respectievelijk te 10 en te 11 uren. 3o. het afgraven van het terrein, gelegen aan de landzijde van het Hotel Garni te Scheveningen. Aanw. 19 Dec., te 11$^1/_2$ uren.

Zutfen, te 2 uren, ten raadhuize: 1o. de levering van materialen voor het onderhoud der gemeentewerken, waaronder 25 M^3 iepehouten brugschrooten, benevens de verfwaren en ijzerwerken, in '84; 2o. de levering van 100 nieuwe privaattonnen; 3o. het ophalen der asch en vuilnis en het vervoer der tonnenwagens in '84 en '85. Inl. bij den gemeentearchitect F. H. van Etteger.

Helder, te 3 uren, ten raadhuize: 1o. het driejarig onderhoud van al de straatwegen der gemeente; 2o. het éénjarig onderhoud van gemeentegebouwen, bruggen, riolen enz. Inl. bij den gemeentebouwmeester.

Purmerend, door den architect H. P. van den Aardweg, voor rekening van notaris J. van Beek (in de Beemster), in het Huis der gemeente van J. D. Proper: het bouwen van een heerenhuis met koetshuis, paardenstal, bergplaats en brug. Inl. bij genoemden architect.

Zaterdag, 22 Dec.

Utrecht, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het doen van vernieuwingen aan-, en het éénjarig onderhoud van verschillende sluis- en wegwerken; 2o. het leveren van verschillende materialen, in 22 perceelen.

Dordrecht, te 11 uren, door den commandant in het 3e geniecommandement, bij J. C. van der Horst: het verbeteren van het fort aan de buitensluis en van de rivierfronten der vesting Willemstad, alsmede het maken van cementbeddingen in de stelling van Willemstad. Inl. op het bureau van genoemden commandant en op dat van den eerstaanwezend-ingenieur te Willemstad. Aanw. 18 Dec., te 1 uur. Raming

ƒ 94,000. Biljetten inzenden 21 Dec., vóór 3 uren, op het bureau van den commandant te Dordrecht.

Delfzijl, te 12 uren, door den ontvanger der registratie en domeinen, ten zijnen kantore: 1o. Bestek no. 4, het slechten van een deel van bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht benoorden dat bastion en van de kolk bij de groote kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen; 2o. Bestek no. 5, het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl, en het maken van een aardebaan. Inl. bij den ingenieur voor de ontmanteling der vestingen, te Arnhem en de opzichters G. Ros, te Groningen en J. Goudberg, te Delfzijl. Aanw. 21 Dec., te 2 uren.

Winterswijk, te 12 uren, door de Geldersch-Overijselsche Locaalspoorwegmaatschappij, in de sociëteit De Eendracht: 1o. Bestek no. 24, leggen van spoorbaan en wissels enz., ten behoeve van de locaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo; 2o. Bestek no. 25, gebouwen en inrichtingen op de stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk, in 4 perceelen. Inl. aan het bureau der Maatschappij. Bilj. inzenden uiterlijk te 11 uren, aan het bureau der Maatschappij, te Winterswijk.

Bedum, te 12 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning en het maken van een scheidingschot in het schoolgebouw, een en ander te Zuidwolde. Inl. bij den gemeenteopzichter A. Woldendorp. Aanw. 20 Dec., te 9 uren.

Utrecht, te 1 uur, door burg. en weth.: de levering van de benoodigde materialen ten dienste der stedelijke gasfabriek in 1884, als getrokken-ijzeren pijpen, fittings enz.; koperen fittings, enz.; smeedijzer, plaatijzer, enz.; spijkers, schroeven, enz.; blik, zink, tin, enz.; vijlen; gietijzer; glaswerk; gegoten-ijzeren pijpen; kalk; verfwaren; borstelwerk; patentolie; touwwerk, enz.; savelaard, steenen en hout, te zamen uitmakende 13 perceelen.

Kampen, te 1 uur, op het raadhuis: het maken, zinken en bestorten van bleeslagen en het maken van pakbermen, ter voorziening van den linker IJseloever langs het Herkenhoofd.

Lemmer, door het gemeentebest. van Lemsterland: het wegruimen van een tjalkschip, gezonken in de haven te Lemmer. Schip en lading steenkool komen ten voordeele van den aannemer.

Maandag, 24 Dec.

Franeker, te 11 uren, bij notaris Land: het bouwen van eene nieuwe voorhuizing en verbouwing van een molkenkelder op de zathe, bewoond door Jelle Stienstra, onder Tzum. Aanw. 20 Dec.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van klinkersteen, ten behoeve van de bestrating der gemeente, ged. 5 jaren; 2o. het leveren van keien, ged. hetzelfde tijdvak.

Strijen, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten enz. der eerste openbare school in de kom der gemeente, met de levering van al het daartoe benoodigde. Inl. bij den architect A. Vermaes Mz., te Sliedrecht en den opzichter T. Lammers D.Hz., te Strijen. Aanw. 20 Dec., te 10 uren.

Breda, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhoud der gemeentewerken over '84, volgens tarief; 2o. het voltooien van de in aanbouw-zijnde school voor kosteloos lager onderwijs met onderwijzerswoning in de Nieuwe-Huizen; 3o. het leveren en leggen van trottoirbanden, benevens het leveren en leggen van rioolkolken met leidingen, ten behoeve van het verbeteren der straten aan de Oude-Vest. Aanw. van no. 2 en 3, 18 Dec., te 10 uren, te beginnen met het 3e perceel.

Utrecht, te 12 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: 1o. het doen van verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan de forten Gagel, Ruigenhoek en Voordorp. (Raming ƒ 24,000); 2o. het inrichten van terrein bij Utrecht voor den bouw van kazernen enz., en voor oefeningsterrein voor een regiment vestingartillerie en voor het korps genietroepen. (Raming ƒ 54,500). Inl. op het bureau der genie. Aanw. resp. 19 en 18 Dec., te 10 en te 12 uren. Bilj. inzenden 23 Dec., vóór 3 uren, op het bureau der genie.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het maken van leidingen voor waterverbruik en brandblussching in de Bibliotheek, het Ziekenhuis en den Hortus der Rijksuniversiteit, met alle daartoe behoorende werken en in aansluiting met het buizennet der waterleiding, aldaar. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Aanw. 17 Dec., te 10 uren. Raming ƒ 3500.

Wirdum, bij den landbouwer S. G. van der Hem: het maken eener klinkerbestrating, lang p. m. 524 M., met bijbehoorende werken en leveranties. Aanw. 20 Dec., te 1 uur.

Donderdag, 27 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en leveren van een ijzeren kustlichttoren, bestemd voor Java's vierde punt. (Te vervaardigen in eene Nederlandsche fabriek.) Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen, aan het departement, 21 Dec.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der Heldersche zeewering. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingnieur Welcker, te Alkmaar. Aanw. 19 Dec. Raming ƒ 7200 per jaar.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhoud der werken van het Krabbersgat. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Aanw. 20 Dec. Raming ƒ 7000.

Veur, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. I. van Waning, te Rotterdam. Aanw 21 Dec., te 11 uren.

Aruhem, te 11 uren, door den burgemeester: 1o. het onderhouden van de gemeentegebouwen enz., in 4 perceelen, ged. '84; 2o. het onderhoud van eenige gemeentewerken ged. '84; 3o. het onderhoud der bestratingen ged. '84. Aanw.: van no. 1, 21 Dec., te 9½ uren, beginnende aan het gebouw achter het gemeentehuis, van no. 2 en 3, 20 Dec., te 10½ en te 11 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 59 perceelen, o. a. van: divers ijzer en ijzerdraad; getrokken- en gegoten-ijzeren buizen; gegoten-ijzeren neuten; gegalvaniseerd-ijzeren emmers en putketting; lood, blik en zink; spitsen voor weerafleiders; metselsteenen (Waalklinkers); Cardiff-, Newcastlesteenkolen en smeedkolen, enz. enz. enz.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: 1o. de levering van magazijnsgoederen, in 16 perceelen (waaronder 300,000 KG. kluitkalk), benoodigd ged. het dienstjaar '84; 2o. het onderhoud der fabrieksgebouwen enz. ged. het dienstjaar '84; 3o. het lossen en vervoeren van Engelsche en Duitsche gaskolen, alsmede van kluitkalk, ged. het dienstjaar '84. Aanw. voor het onderhoud 19 en 22 Dec., te 9½ uren.

Kapelle (Zeeland), te 3 uren, door den eerzame S. Wisse, in de Herberg bij Markusse: het afbreken van oude gebouwen, en het bouwen van een nieuwe graanschuur en afzonderlijk staand varkenshok met stalling, op de door hem bewoonde hofstede »Dijkwel". Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 10 uren.

Vrijdag, 28 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verbeteren van de Rijkswaterleidingen ten oosten van het kanaal van Neuzen, met bijbehoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Neuzen. Aanw. 20 en 22 Dec. Raming ƒ 12,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en leveren van het ijzer- en houtwerk, benoodigd voor het etablissement, bestemd voor de verlichting op Java's vierde punt. (Te vervaardigen in eene Nederlandsche fabriek.) Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen enz. aan het departement, 21 Dec.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem, voor het geheel; voor de perceelen in het noordelijk arrondissement bij den ingenieur Van Manen, te Zutfen en voor de perceelen in het zuidelijk arrondissement bij den ingenieur Van den Santheuvel, te Arnhem. Raming: perc. 1 ƒ 7300, perc. 2 ƒ 11,450, perc. 3, ƒ 10,950, perc. 4 ƒ 8450, perc. 5 ƒ 6025, perc. 6 ƒ 5100, perc. 7 ƒ 7140, perc. 8 ƒ 7445, perc. 9 ƒ 23,550, perc. 10 ƒ 22,275, perc. 11 ƒ 8950, perc. 12 ƒ 2830, perc. 13 ƒ 8350, perc. 14 ƒ 8810, perc. 15 ƒ 4625, perc. 16 ƒ 6610, perc. 17 ƒ 10,245, perc. 18 ƒ 2870, perc. 19 ƒ 2265.

Breukelen, te 10 uren, door het R.K. parochiaal kerkbest. van den H. Joannes, in het Hotel Het State-wapen: het bouwen van eene kerk met toren enz. Inl. bij den architect E. J. Margry, te Rotterdam. Aanw. 21 Dec., te 12 uren.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, van 1 Mei '84—30 April '85. Raming resp.: ƒ 2295, ƒ 11,280, ƒ 1455, samen ƒ 15,030; 2o. het verrichten van vernieuwingen, herstellingen, verf- en teerwerk aan de kunstwerken, gebouwen enz. der Dedemsvaart en hare zijtakken, ged. '84, in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 985, ƒ 1775, ƒ 1070; 3o. het onderhoud van de aarde- en verdiepingswerken van de Dedemsvaart en hare zijtakken over '84. in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 3810, ƒ 2770, ƒ 1455. Inl. bij den provincialen ingenieur A. Déking Dura en bij de betrokken opzichters.

Leeuwarden, te 2½ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verhoogen van den Statendijk in de gemeente Weststellingwerf, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Postma, te Heerenveen. Aanw. 21 Dec. Raming ƒ 3950: 2o. het vervangen van de houten draaibrug over de Kiestrazijl door eene ijzeren, behoorende tot de kanalen van Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Wind, te Leeuwarden. Aanw. 21 Dec. Raming ƒ 3500; 3o. het éénjarig onderhoud van Rijkssluizen, behoorende tot de zeewerken van Friesland, in 4 perceelen. Inl. bij de betrokken opzichters. Aanw. 21 Dec. Raming resp.: ƒ 950, ƒ 750, massa ƒ 1700; ƒ 2150, ƒ 750.

Zaterdag, 29 Dec.

Zwolle, te 11 uren, door het best. der Vereeniging tot verbetering der arbeiderswoningen, in de Nieuwe Stadsherberg: het bouwen van 22 arbeiderswoningen. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, aldaar.

Doorn, te 12 uren, door burg. en weth: het verbouwen van de bestaande gemeenteschool met aanbouw van 2 lokalen, onder bijlevering van schoolmeubelen, materialen, arbeidsloonen, transporten enz. Inl. bij den architect G. J. Cubes, te Utrecht. Aanw. 21 Dec., te 11 uren.

Amsterdam, te 1 uur, door de ingenieurs-architecten W. van Lookeren Campagne & E. Confeld von Felbert, in De Roode Leeuw: het bouwen van 6 woonhuizen aan de Verlengde-Vondelstraat, te Nieuweramstel. Inl. op 17, 18, 19, 20, 21, 27 en 28 Dec., ten kantore van genoemde ingenieurs-architecten, Hoogte-Kadijk 43, aldaar. Aanw. 21 en 28 Dec., te 12 uren.

Nijmegen, 's avonds 6 uren, door den architect G. H. Publiekhuijsen (te Lobit), namens H. Hoefnagels te Lent, in het Hotel De Gouden Leeuw: het bouwen van een heerenhuis aan den Kronenburgersingel, te Nijmegen. Inl. bij genoemden architect.

Vrijdag, 4 Jan. 1884.

Borsele, te 10 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in de Directiekeet: de herstelling van stormschade te Ellewoudsdijk. Aanw. 28 en 31 Dec., van 10—12 uren. Raming ƒ 16,493.

Delft, te 11 uren, in het Gemeenlandshuis van Delfland: de levering van: 6,000,000 KG. of 3000 last bazalt-stortsteen en 1,200,000 KG. of 600 last bazalt-zinksteen; 2o. 150,000 bos Hollandsch rijs, 2500 bos tuinlatten, 2500 bos Walchersche palen, 25,000 stuks kruisband en 250,000 stuks wiepband. Inl. bij den fabrieklandmeter J. P. van den Berg Jz., te Delft.

Dinsdag, 8 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen, ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te Maastricht, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter J. J. G. Rinkes, te Breda. Aanw. 2 Jan., te 1½ uren; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te 's-Hage, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district en den hoofdopzichter J. A. Weinberg, beiden te 's-Hage. Aanw. 2 Jan., te 10 uren.

DE OPMERKER.

Woensdag, 9 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van 2 zomerwaterkeerende leidammen ten noorden en ten zuiden van de Honderdelschebrug in den Staatsspoorweg 's-Bosch—Bokstel. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 31 Dec., te 11 uren. Raming ƒ 5120.

Maandag, 14 Jan.

Zaamslag, te 1 uur, door de besturen van de polders Groote-Huisens, Zaamslag, Margareta, Kleine-Huisens, Eendracht en Kreke, ten gemeentehuize: het onder-profiel-brengen, verbeteren en begrinten van den weg, beginnende aan den grintweg van de hoofdkom der gemeente Zaamslag naar de losplaats en eindigende nabij het gehucht Othene aan den grintweg naar Neuzen, met bijlevering van de benoodigde grint. Aanw. 11 Jan. te 10 uren, samenkomst bij Marinus Goossens, te Othene. Inl. bij den opzichter J. C. Eijke, te Zaamslag.

Zaterdag, 26 Jan.

Makkum, door den eigenaar van de Workumer-Parregaaster- en Makkumermeerpolders, bij den opzichter G. van der Linden: het bouwen van 6 boerderijen met veestalling, waarvan 3 Noordhollandsch en 3 Zuidhollandsch model, één dezer laatsten met annex heerenhuis.

Woensdag, 6 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Staveren, voor het gedeelte Staveren—Sneek, van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 30 Jan., te 11 uren. Raming ƒ 190,500.

Op later te bepalen datum.

Goutum, door kerkvoogden der Nederlandsche Hervormde gemeente van Goutum en Swichum: het bouwen eener stelphuizing onder Goutum en 2 afzonderlijke groote regenbakken. Aanw. 17 Dec., te 1 uur.

Hengeloo. Het bouwen van een woonhuis, aldaar. Inl. bij den architect J. Moll, te Hengeloo (O.)

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Groningen, 6 Dec.: eene verbouwing aan de behuizing van H. K. M. Hamer, onder beheer van den architect N. W. Lit; ingekomen 11 bilj., als:

E. Berkenbosch,	ƒ 3093
G. S. Nanninga,	» 2584
B. de Jong,	» 2496
A. de Vries,	» 2466
J. Ibelings,	» 2447
D. Dooijes,	» 2439
E. Peters,	» 2388
H. de Haan,	» 2383
J. G. Fikkert,	» 2250
E. A. Daines,	» 2249
H. Kamps,	» 2169

gegund.

Kralingen, 6 Dec.: de levering der buizen voor de waterleiding is gegund aan R. S. Stokvis & Zonen, te Rotterdam, voor ƒ 18,485.

's-Bosch, 7 Dec.: het maken van twee wisselplaatsen, benevens de uitvoering van eenig grondwerk, in de Zuidwillemsvaart; ingek. 6 bilj., als:

Q Loumans,	te Tegelen,	ƒ 8320
F. v. Golstijn Brouwers,	» Asten,	» 7000
L. Mol.	» Hedel,	» 6983
A. v. Balsvoort,	» Nuland,	» 6897
J. A. v. Lith,	» Schijndel,	» 6665
K. J. Versteeg,	» Oosterbeek,	» 6550
Raming		» 7100

St.-Annaland, 7 Dec.: het maken van werken tot oeverdediging van den Suzannapolder; ingek. 8 bilj., als:

Joh. de Jonge,	te Biezelinge,	ƒ 5190
A. v. Popering,	» Bruinisse,	» 5135
P. Moerland,	» Stavenisse,	» 5100
G. Bolier,	» Scherpenisse,	» 5089
Jb. de Rijke Jr.,	» Stavenisse,	» 5050
C. D. Bolier,	» Scherpenisse,	» 5022.50
Jb. de Rijke Jz.,	» Bruinisse,	» 5017
C. Moerland,	» St.-Annaland,	» 5006

Laatstgenoemde is, onder nadere goedkeuring van Gedeputeerde Staten, aannemer.

Raming ƒ 5010

Haarlem, 8 Dec.: 1o. het bouwen van tien woningen voor gehuwde militairen, op het kazerneterrein aan de Kleverlaan bij Haarlem; ingekomen 10 bilj.;

hoogste inschr. was D. Heijink,	ƒ 25,980
minste » E. M. Rood,	» 24,750
Begrooting	» 23,000

2o. het maken van bergloodsen voor voertuigen enz. aan het Penningsveer bij Haarlem; ingek. 8 bilj.;

hoogste inschr. was C. Bos Az.,	ƒ 14,900
minste » S. B. Peijra,	» 10,900
Begrooting	» 12,200

Eerstvermeld werk zal worden herbesteed.

's-Hage, 8 Dec.: het uitvoeren van vernieuwingen en herstellingen aan- en het onderhouden ged. 1884, '85 en '86 van de rechtsgebouwen te Groningen, Leeuwarden, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer; de gevangenissen te Appingedam, Winschoten, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Assen, Zwolle, Almeloo en Deventer:

Appingedam, 1e perc. ingek. 3 bilj., als:

J. H. Pot,	te Stedum,	ƒ 4900
H. Stevens,	» Appingedam,	» 4598
J. Bolmeijer,	» idem	» 4579

Winschoten, 2e perc. ingek. 5 bilj., als:

H. Musse,	te Winschoten,	ƒ 2374
G. Hijkens,	» idem	» 1986
K. de Groot,	» idem	» 1972
H. Dix,	te Winschoten,	ƒ 1768
M. Plas,	» idem	» 1640

Groningen, 3e perc. ingek. 8 bilj., als:

G. P. v. Erp,	ƒ 3977
H. J. Meuge,	» 3850
H. J. L. Walker,	» 3797
E. Berkenbosch,	» 3188
J. Versteeg,	» 3100
J. H. Muller,	» 3040
J. Poelman,	» 2830
T. Y. Jelsma, te Groningen,	» 2648

	4e perc.	5e perc.
Leeuwarden,	ƒ 3532	ƒ 3793
J. W. Fransen,	2995	3785
A. Ooijman,	2887	3678
D. Suwijn,	2978	3730
M. Ferwerda,	2979	2979
G. Jansen,		

Sneek, 6e perc.: T. Prins, te Sneek, ƒ 1620.

	7e perc.	8e perc.
Heerenveen,		
G. v. d. Werf, Heerenveen,	ƒ 2100	ƒ 1600
M. J. Visser, idem	1320	1449
E. S. Westra, idem	1800	1490
R. Post, idem	1874	1624
P. Vink, idem	1578	1044

	9e perc.	10e perc.
Assen,		
H. de Vries,	ƒ 1880	ƒ 4687
D. Neissingh,	2160	3790
R. Winters,	2100	5800
R. Hunse Jr.,	2000	3576
H. Jalving en H. Smallenbroek,	1955	4034
A. de Vries,	2500	5094
H. Winters,	1679	3927
G. v. d. Grampel, te Assen,	1894	2849

	11e perc.	12e perc.
Zwolle,		
T. Schuurink,	ƒ 4650	ƒ 3150
H. J. Hardon,	3276	3042
J. Pellenkoft & Zn.,	4248	3128
G. Schutte,	4725	5880
J. L. v. Osch,	3749	2917
M. Wilmink,	3810	2597
A. v. Straaten, te Zwolle,	2570	2129

	13e perc.	14e perc.
Almeloo,		
J. H. Scholten,	ƒ 1680	ƒ 1740
K. M. Spoor,	1610	1680
E. Eshuis,	1585	1658
S. H. Krabshuis,	1582	1656
J. Eshuis,	1589	1660
A. Schreuder en L. Barneveld,	1230	1288

	15e perc.	16e perc.
Deventer,	ƒ 1485	ƒ 1350
H. Visser,	1474	1410
W. J. Kolkert,	1436	1378
B. v. d. Worp,	1449	1278
E. v. d. Woerd, te Deventer,		

Vlissingen, 8 Dec.: het verbouwen en inrichten van het huis voor verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten; ingek 6 bilj., als:

P. Monjé,	te Vlissingen,	ƒ 2598
L. F. Muller,	» idem	» 2413
L. Wijsbek,	» idem	» 2223
P. A. v. Beers,	» idem	» 2175
H. de Pachter,	» idem	» 2147
C. Maters,	» idem	» 2100

Amsterdam, 10 Dec.: voor de Hollandsche IJzeren-spoorwegmaatschappij: 1o. Bestek no. 319, het inkorten der remmingwerken bij de draaibruggen over het Noordhollandsch Kanaal te Koegras en te Alkmaar en over het Noordzeekanaal bij Zaandam; ingekomen 3 bilj., als:

H. J. Meekers,	te Amsterdam,	ƒ 13.421
W. Coppée,	» Halfweg,	» 11,769
R. Mouw,	» Hilversum,	» 11,600

2o. Bestek no. 320, het maken van een stationsgebouw te Delft; ingek. 31 bilj., als:

Van Straaten,	te Utrecht,	ƒ 128,180
A. C. Vink,	» idem	» 127,296
Van Spanje,	» 's-Hage,	» 124,775
H. Wienhoven,	te Schiedam,	ƒ 117,590
Hilkes,	» Rotterdam,	» 116,560
Frinthamer,	» Schiedam,	» 116,550
Tom en van Bergen Henegouwen,	» 's-Hage,	» 115,973
C. Heijers,	» Delft,	» 113,000
J. Koster,	» Amsterdam,	» 112,900
Cruijff en Schouten,	» idem	» 112,300
Raasveldt,	» Haarlem,	» 112,000
Hoogendoorn,		» 111,400
Stelwagen,	» Rotterdam,	» 110,990
H. J. Meekers,	» Amsterdam,	» 110,987
Kolkert,	» Deventer,	» 110,900
Leibbrandt,	» Amsterdam,	» 110,426
Tromp,	» 's-Hage,	» 110,300
Eckhardt,	» Almeloo,	» 109,973
T. J. Mirande,	» 's-Hage,	» 109,900
Braun,	» Beverwijk,	» 109,600
Vos,	» Delft,	» 108,927
D. v. d Tas,	» Charlois,	» 108,000
Van Leeuwen,	» Hilversum,	» 107,600
Verbruggen,	» Waddinksv.,	» 106,700
Wijbrandt & Co.,	» 's-Hage,	» 106,700
Hendriks,	» Osch,	» 106,490
L. Struijcken,	» Bussem,	» 105,560
Teeuwisse,	» 's-Hage,	» 104,900
Van Burk,	» idem	» 104,333
Taverne,	» idem	» 104,300
De Korte en Joh. Gans,	» idem	» 103,265

Zutfen, 10 Dec.: het bouwen van 5 burgerwoonhuizen onder één dak, buiten de voormalige Spittaalspoort, voor E. J. Harmsen, onder beheer van den architect J. G. Mellink:

Timmerwerk.

G. Boerstoel,	te Brummen,	ƒ 5356
G. J. Boezewinkel,	» idem	» 5113
R. Woestenenk,	» idem	» 4975
G. J. Grooters,	» Zutfen,	» 4922
G. J. Kerkmeijer,	» idem	» 4850
R. v. d. Velde,	» idem	» 4780
L. Nijland,	» idem	» 4684
Gebr. Landeweert,	» idem	» 4591
J. A. Garvelink,	» idem	» 4571
G. J. Koordeman,	» idem	» 4367
A. G. Pasman,	» idem	» 4156

Metselwerk.

W. Heuvelink,	te Vierakker,	ƒ 7980
A. J. Uiterwijk,	» Zutfen,	» 7671
J. Schut,	» Brummen,	» 7048
H. Rood,	» Gorsel,	» 6399

Stukadoorwerk.

J. Reef,	te Zutfen,	ƒ 378
H. J. Hilbers,	» idem	» 310
F. W. ten Bolster,	» idem	» 230

Smidswerk.

R. Bussink,	te Zutfen,	ƒ 589.50
W. Wullink,	» idem	» 532
J. W. ten Braak,	» idem	» 515
J. Volkers,	» idem	» 509
H. Wullink J.Hz.,	» idem	» 495
H. Hunhorst,	» Hoven,	» 479
Muiderman,	» Zutfen,	» 475
W. Meijerink,	» idem	» 472
J. H. Wullink,	» idem	» 456

Lood- en zinkwerk.

H. A. v. Eldik,	te Zutfen,	ƒ 228
B. H. v. Hulst & Zn.,	» idem	» 219
H. Haijtink,	» idem	» 216
P. de Vries,	» idem	» 205
J. A. Tappers,	» idem	» 189

Verfwerk.

G. J. Bussink,	te Baak,	ƒ 1037
H. J. v. Dieren,	» Zutfen,	» 878
H. v. Bosheide,	» idem	» 875
H. Barink,	» idem	» 820
G. Kelholt,	» idem	» 788
H. E. K. Ezerman & Zn.,	» idem	» 770
H. R. Evers,	» Hoven,	» 560

Ondermassa
Timmer- en metselwerk.

G. J. Schurink,	te Zutfen,	ƒ 12,400
H. Langenberg,	» idem	» 11,980
H. W. Douwes,	» idem	» 11,970

Massa.

J. Schut,	te Brummen,	ƒ 13,574
R. Woestenenk,	» idem	» 13,525
G. J. Boezewinkel,	» idem	» 13,129
L. Nijland,	» Zutfen,	» 12,672
Gebr. Landeweert,	» idem	» 12,228

Amsterdam, 10 Dec.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen aan het koloniaal etablissement te Amsterdam, ged. '84, '85 en '86; ingek. 11 bilj., als:

S. B. Peijra,	te Haarlem,	ƒ 10,100
Van Voorthuizen,	» Amsterdam,	» 9,900
Paans,	» idem	» 9,860
Aalders,	» idem	» 9,295
H. de Jong,	» idem	» 9,280
Knipper en Vree,	» idem	» 9,178
Oosterink en Schut,	» idem	» 9,024
Repko,	» idem	» 8,975
Leibbrandt,	» idem	» 8,933
G. Woud,	» idem	» 8,118
F. G. Degenhardt,	» idem	» 7,979
Raming		» 9,350

's-Hage, 10 Dec.: 1o. het leveren van Waal- en Rijnstraatsteen; minste inschr. waren:
Waalsteen, P. H. den Ouden, Zaltbommel, ƒ 14.94
Rijnsteen, J. H. Meister, Woerden, » 11.50
per 1000 stuks.

2o. het leveren, leggen en herleggen van hardsteenen trottoirbanden; minste inschrijvers waren:
voor het leveren: A. P. Schotel Gz., Dordrecht, ƒ 2.07
» » leggen: H. Jongenburger, Wadding-sveen, » 0.65
» » herleggen: L. Philips, 's-Hage, » 0.33
per M¹.

3o. het leveren van brandstoffen, benoodigd voor de stoomwerktuigen te 's-Hage en te Scheveningen; minste inschr. waren:
Roerkolen: te 's-Hage, Berkhout, à ƒ 0.54⁵
» » Scheveningen, Perquin, à » 0.57
Engelsche kolen: te 's-Hage, Berkhout, à » 0.73
» » Scheveningen, dez., à » 0.75
Takkenbossen: » 's-Hage en Scheveningen, Arkesteijn, à » 0.12

Delft, 10 Dec.: de levering aan de artillerie-stapel- en constructiemagazijnen van:
perc. 1, 1700 KG. messingplaat, dik 0.0013 M.; minste inschr. was G. Leeuwenberg, te Delft, à ƒ 75.44 per 100 KG.
perc. 2, 3014 KG. lood in staven; minste inschr. waren Wed. G. Dooremans & Zonen, te Rotterdam, à 14.89 per 100 KG.

Dordrecht, 10 Dec.: het verven van eenige bruggen en gebouwen der gemeente; minste inschr. waren:

perc. 1, gymnasium, Wed. P. Eddes,		ƒ 152.75
» 2, school a/d. Hellingen, A. P. Verweij,		» 181.28
» 3, St.-Joris- en Vriezebruggen, Wed. A. v. Strij & Zn.,		» 164.80
» 4, Johan-de-Witt- en Spuibruggen, dezelfden,		» 168.50
» 5, Roo- en Boombruggen, Wed. P. Eddes,		» 112.—

Alles gegund.

Assen, 11 Dec.: het bouwen van eene steenen schutsluis op de Drentsche Hoofdvaart ter vervanging van de bestaande Haarschutsluis, en daarmede in-verband-staande werken; ingek. 12 bilj., als:

T. Swets, Ameide en A. de Groot,	te Heukelum	ƒ 106,645
J. J. Bouma,	» Langezwaag,	» 93,980
H. Timmer,	» Meppel,	» 93,975
J. W. Bijl,	» Hardinksveld,	» 93,800
J. Otten,	» Meppel,	» 92,000
R. Hunse Jr.,	» Assen,	» 91,990
F. Aberson,	» Steenwijk,	» 91,883
P. v. d. Koolwijk,	» Heerde,	» 90,800
J. W. de Vries en H. v. Dijk,	» Smilde,	» 89,980
P. Hell en A. Blocks,	» Zwolle,	» 89,170
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 88,930
F. v. Balen Gz.,	»Nieuweschans,	» 87,840
Raming		» 97,000

Breda, 12 Dec.: het maken van gasleidingen in het militair hospitaal; ingek. 3 bilj., als:

P. J. Schellekens,	te Breda,	ƒ 1090
J. Peters,	» idem	» 1035
P. J. v. Glabbeek,	» idem	» 1029
Raming		» 1100

's-Hage, 12 Dec.: 1o. het maken van verdedigingswerken aan den zuidelijken oever van de Swetsplaat, langs den rechteroever der Boven-Merwede, onder Hardinksveld; ingek. 5 bilj., als:

C. v. d. Plas,	te Hardinksveld,	ƒ 8300
C. Bos Az.,	» Dordrecht,	» 8085
T. de Groot,	» Giesendam,	» 8065
G. de Hoog,	» Gorichem,	» 7968
W. Volker,	» Sliedrecht,	» 7960

2o. het maken van stationsgebouwen, werken tot bewaking en eenige andere werken van den spoorweg Groningen—Delfzijl; ingek. 15 bilj., als:

A. H. Tenenga, Grootegast,		ƒ 762,000
J. Smit VII, Ridderkerk,		» 704,800
T. Boonstra, Assen,		» 697,800
K. Bleeker, Zutfen,		» 696,000
G. Schnitger, Oldenburg en A. J. Benninga, Bedum,		» 689,950
L. Lambrechts en H. Rieck, Brussel,		» 682,000
J. v. Groenendael, 's-Hage,		» 672,135
C. Meijers, idem		» 671,000
A. J. v. Liemt, Amsterdam,		» 664,500
L. de Rooy, Tilburg,		» 654,400
A. v. d. Meer, Harlingen,		» 649,875
G. W. v. Hezewijk, Heumen en C. A. v. Lith, Grave,		» 648,900
J. J. Bekker, Lent en A. D. v. Seters & Co., Nijmegen,		» 648,400
J. H. Vos Sr., Almeloo,		» 643,825
E. M. Rood, 's-Hage,		» 629,000

Arnhem, 14 Dec.: het bouwen van eene overdekte mestvaalt met wagenloods en het maken van een gesmeed-ijzeren afsluithek op het terrein genaamd Duivendaal, ten behoeve der Rijkslandbouwschool te Wageningen; minste inschr. waren W. en R. de Vries, te Wageningen, voor ƒ 5944.

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 22 DECEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN
VAN
AANBESTEDINGEN.

Maandag, 24 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in de Normaalschietschool: het inrichten van bestaande bergplaatsen voor voertuigen der korpsen van het leger, te 's-Hage. Raming ƒ 11,400.

Franeker, te 11 uren, bij notaris Land: het bouwen van eene nieuwe voorhuizing en verbouwing van een molkenkelder op de zathe, bewoond door Jelle Stienstra, onder Tzum.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren van klinkersteen, ten behoeve van de bestrating der gemeente, ged. 5 jaren; 2o. het leveren van keien, ged. hetzelfde tijdvak.

Strijen, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten enz. der eerste openbare school in de kom der gemeente, met de levering van al het daartoe benoodigde. Inl. bij den architect A. Vermaes Mz., te Sliedrecht en den opzichter T. Lammers D.Hz., te Strijen.

Breda, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhoud der gemeentewerken over '84, volgens tarief; 2o. het voltooien van de in-aanbouw-zijnde school voor kosteloos lager onderwijs met onderwijzerswoning in de Nieuwe-Huizen; 3o. het leveren en leggen van trottoirbanden, benevens het leveren en leggen van rioolkolken met leidingen, ten behoeve van het verbeteren der straten aan de Oude-Vest.

Utrecht, te 12 uren, door den eerstaanwezend-ingenieur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen: 1o. het doen van verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan de forten Gagel, Ruigenhoek en Voordorp. (Raming ƒ 24,000); 2o. het inrichten van terrein bij Utrecht voor den bouw van kazernes enz., en voor oefeningsterrein voor een regiment vestingartillerie en voor het korps genietroepen. (Raming ƒ 54,500). Inl. op het bureau der genie. Bilj. inzenden 23 Dec., voor 3 uren, op het bureau der genie.

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het maken van leidingen voor waterverbruik en brandblussching in de Bibliotheek, het Ziekenhuis en den Hortus der Rijksuniversiteit, met alle daartoe behoorende werken en in aansluiting met het buizennet der waterleiding, aldaar. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Raming ƒ 3500.

Groningen, te 12³/₄ uren, door burg. en weth.: 1o. het onderhouden van kachels in het raadhuis ged. '84; 2o. het leveren van nieuwe-, en het wasschen en onderhouden van alle glasgordijnen in het raadhuis ged. '84; 3o. het onderhouden van kachels in gemeentegebouwen ged. '84.

Schiedam, te 1¹/₂ uren, door de Schiedamsche Officierenvereeniging, in hun lokaal: het afbreken van het gebouw »De Hollandsche Restauratie", op de Tentoonstelling te Amsterdam; het vervoeren daarvan tot op de terreinen der Vereeniging te Schiedam; het aldaar opnieuw opstellen van het gebouw.

Wirdum, bij den landbouwer S. G. van der Hem: het maken eener klinkerbestrating, lang p. m. 524 M., met bijbehoorende werken en leveranties.

Donderdag, 27 Dec.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en leveren van een ijzeren kustlichttoren, bestemd voor Java's vierde punt. (Te vervaardigen in eene Nederlandsche fabriek) Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen, aan het departement.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het driejarig onderhoud der Heldersche zeewering. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingnieur Welcker, te Alkmaar. Raming ƒ 7200 per jaar.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het onderhoud der werken van het Krabbersgat. Inl. bij den hoofdingenieur, te Haarlem en bij den ingenieur Hoogenboom, te Hoorn. Raming ƒ 7000

Veur, te 11 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener onderwijzerswoning. Inl. bij den architect J. I. van Waning, te Rotterdam.

Arnhem, te 11 uren, door den burgemeester: 1o. het onderhouden van de gemeentegebouwen enz., in 4 perceelen, ged. '84; 2o. het onderhoud van eenige gemeentewerken ged. '84; 3o. het onderhoud der bestratingen ged. '84.

Amsterdam, te 1 uur, door het ministerie van koloniën, in het gebouw der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen: de levering van verschillende benoodigdheden, in 59 perceelen, o. a. van: divers ijzer en ijzerdraad; getrokken- en gegoten-ijzeren buizen; gegoten-ijzeren neuten; gegalvaniseerd-ijzeren emmers en putketting; lood, blik en zink; spitsen voor weerafleiders; metselsteenen (Waalklinkers); Cardiff-, Newcastle-steenkolen en smeedkolen, enz. enz. enz.

Wageningen, te 1 uur, door burg. en weth.: het onderhoud der stadspompen ged. 3 jaren.

Arnhem, te 2 uren, ten kantore der gemeentegasfabriek: 1o. de levering van magazijnsgoederen, in 16 perceelen (waaronder 300,000 KG. kluitkalk), benoodigd ged. het dienstjaar '84; 2o. het onderhoud der fabrieksgebouwen enz. ged. het dienstjaar '84; 3o. het lossen en vervoeren van Engelsche en Duitsche gaskolen, alsmede van kluitkalk, ged. het dienstjaar '84.

Kapelle (Zeeland), te 3 uren, door den eerzame S. Wisse, in de Herberg bij Markusse: het afbreken van oude gebouwen, en het bouwen van een nieuwe graanschuur en afzonderlijk staand varkenshok met stalling, op de door hem bewoonde hofstede »Dijkwel". Inl. bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen. Aanw. te 10 uren.

Vrijdag, 28 Dec.

Middelburg, te 10 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het verbeteren van de Rijkswaterleidingen ten oosten van het kanaal van Neuzen, met bijbehoorende werken. Inl. bij den hoofdingenieur van het 11e district, te Middelburg en bij den ingenieur, te Neuzen. Raming ƒ 12,000.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en leveren van het ijzer- en houtwerk, benoodigd voor het etablissement, bestemd voor de verlichting op Java's vierde punt. (Te vervaardigen in eene Nederlandrche fabriek.) Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen, enz. aan het departement,

Groningen, te 12 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-universiteit te Groningen, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '84. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Raming ƒ 19,300; 2o. het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan het Rijksarchiefgebouw te Groningen, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter J. C. Hubscher, te Groningen. Raming ƒ 2000.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., aan het gebouw van het prov. best.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen. Inl. bij den hoofdingenieur te Arnhem, voor het geheel; voor de perceelen in het noordelijk arrondissement bij den ingenieur Van Manen, te Zutfen en voor de perceelen in het zuidelijk arrondissement bij den ingenieur Van den Santheuvel, te Arnhem. Raming: perc. 1 ƒ 7300, perc. 2 ƒ 11,450, perc. 3, ƒ 10,950, perc. 4 ƒ 8450, perc. 5 ƒ 6025, perc. 6 ƒ 5100, perc. 7 ƒ 7140, perc. 8 ƒ 7445, perc. 9 ƒ 23,550, perc. 10 ƒ 22,275, perc. 11 ƒ 8950, perc. 12 ƒ 2830, perc. 13 ƒ 8350, perc. 14 ƒ 8810, perc. 15 ƒ 4625, perc. 16 ƒ 6610, perc. 17 ƒ 10,245, perc. 18 ƒ 2870, perc. 19 ƒ 2265.

Breukelen, te 10 uren, door het R.K. parochiaal kerkbest. van den H. Joannes, in het Hotel Het State-wapen: het bouwen van eene kerk met toren enz. Inl. bij den architect E. J. Margry. te Rotterdam.

Zwolle, te 12 uren, door het prov. best.: 1o. het onderhoud van het 1e, 2e en 3e perceel der provinciale grintwegen in Overijsel, van 1 Mei '84—30 April '85. Raming resp.: ƒ 2295, ƒ 11,280, ƒ 1455, samen ƒ 15,030; 2o. het verrichten van vernieuwingen, herstellingen, verf- en teerwerk aan de kunstwerken, gebouwen enz. der Dedemsvaart en hare zijtakken, ged. '84, in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 985, ƒ 1775, ƒ 1070; 3o. het onderhoud van de aarde- en verdiepingswerken van de Dedemsvaart en hare zijtakken over '84. in 3 perceelen. Raming resp.: ƒ 3810, ƒ 2770, ƒ 1455. Inl. bij den provincialen ingenieur A. Déking Dura en bij de betrokken opzichters.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het aanleggen van 3 straten en een plein in het plan van de Hollandsch-Belgische Bouwgrondmaatschappij, ten noordoosten van den Badweg, te Scheveningen. Aanw. 24 Dec., te 10 uren.

Leeuwarden, te 2¹/₂ uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het verhoogen van den Statendijk in de gemeente Weststellingwerf, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Postma, te Heerenveen. Raming ƒ 3950; 2o. het vervangen van de houten draaibrug over de Kiestrazijl door eene ijzeren, behoorende tot de kanalen van Friesland. Inl. bij den hoofdingenieur, te Groningen, bij den ingenieur, te Leeuwarden en bij den opzichter Wind, te Leeuwarden. Raming ƒ 3500; 3o. het éénjarig onderhoud van Rijkssluizen, behoorende tot de zeewerken van Friesland, in 4 perceelen. Inl. bij de betrokken opzichters. Raming resp.: ƒ 950, ƒ 750, massa ƒ 1700; ƒ 2150, ƒ 750.

Arnhem, bij den aannemer G. Liefting, de levering van: 85,000 miskleurig of beregend ondervoets boerengrauw, 214,000 miskleurig of beregend bovenvoets hardgrauw, 54,000 eenkleurig bovenvoets boerengrauw, 126,000 2e rood. Prijsopgaaf uiterlijk op 28 Dec.

Zaterdag, 29 Dec.

Wons, te 10¹/₂ uren, door burg. en weth. van Wonseradeel: 1o. het opruimen van de bestaande- en het maken van eene nieuwe vaste brug in de Haaiumerlaan over de Melkvaart bij Wons; 2o. het egaliseeren, gedeeltelijk bestraten en met puin verbeteren van het Kerkelaantje, te Eksmorra. Aanw. te Eksmorra 24 Dec., te 3 uren.

Zwolle, te 11 uren, door het best. der Vereeniging tot verbetering der arbeiderswoningen, in de Nieuwe Stadsherberg: het bouwen van 22 arbeiderswoningen. Inl. bij de architecten W. & F. C. Koch, aldaar.

Doorn, te 12 uren, door burg. en weth.: het verbouwen van de bestaande gemeenteschool met aanbouw van 2 lokalen, onder bijlevering van schoolmeubelen, materialen, arbeidsloonen, transporten enz. Inl. bij den architect G. J. Cubes, te Utrecht.

Amsterdam, te 1 uur, door de ingenieurs-architecten W. van Lookeren Campagne & E. Confeld von Felbert, in De Roode Leeuw: het bouwen van 6 woonhuizen aan de Verlengde-Vondelstraat, te Nieuweramstel. Inl. op 27 en 28 Dec., ten kantore van genoemde ingenieurs-architecten, Hoogte-Kadijk 43, aldaar. Aanw. 28 Dec., te 12 uren.

Utrecht, te 2 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen van de Rijks-universiteit te Utrecht, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '84. Inl. bij

den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen W. H. Schoonhein, te Utrecht. Raming ƒ 15,000.

Nijmegen, 's avonds 6 uren, door den architect G. H. Publiekhuijsen (te Lobit), namens H. Hoefnagels te Lent, in het Hotel De Gouden Leeuw: het bouwen van een heerenhuis aan den Kronenburgersingel, te Nijmegen. Inl. bij genoemden architect.

Maandag, 31 Dec.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: de levering van minstens 120 schoolbanken enz., met den aankleve van dien. Inl. en aanwijzing door den gemeentebouwmeester 24 Dec., te 11 uren.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen van de Rijks-universiteit te Leiden, ged. '84. Inl. bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz, te Leiden. Aanw. 24 Dec., te 10 uren. Raming ƒ 34,700; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de gebouwen der polytechnische school te Delft, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter K. de Boer Hz., te Leiden. Raming ƒ 15,847.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van kantoorgebouwen, woningen en afsluitingen voor de algemeene slachtplaats in de Stadsrietlanden; 2o. het stellen van trottoirbanden en leveren van steenhouwersarbeid ged. '84; 3o. het leveren van Andernachsche keien voor de bestrating van 40,000 c.A. straatvlak; 4o. het verrichten der vereischte werken tot vergrooting van den stadsschouwburg. Inl. voor no. 1 op het terrein, van 10—12 uren, voor no. 2 en 3 op het kantoor van den gemeenteingenieur, voor no. 4 op dat van den stadsarchitect, beiden raadhuis

Donderdag, 3 Jan. 1884.

Kruiningen, in de Herberg bij Jan Blok; 1o. te 3 uren, door den eerzame Jan Blok Ez.: het bouwen van eene nieuwe hofstede, bestaande in woonhuis, graanschuur, bakkeet, varkenshok enz., aan den Kruisweg nabij Kruiningen. Aanw. te 11 uren; 2o. te 4 uren, door den eerzame Dingnus Blok: het verbouwen van zijn woonhuis, op de door hem bewoonde hofstede nabij het dorp Kruiningen. Aanw. te 10 uren. Inl. voor beiden bij den architect A. le Clercq, te Kruiningen.

Groningen, 's avonds 8 uren, namens P. Oortman, in het koffiehuis van H. Veening: het afbreken van een oud huis en het opbouwen van een nieuw winkelhuis met bovenwoning, in de Gelkingestraat, E 86. Inl. bij den architect G. Nijhuis, aldaar. Aanw. 31 Dec., te 11 uren.

Vrijdag, 4 Jan.

Borsele, te 10 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in de Directiekeet: de herstelling van stormschade te Ellewoudsdijk. Aanw. 28 en 31 Dec., van 10—12 uren. Raming ƒ 16,493.

Delft, te 11 uren, in het Gemeenlandshuis van Delfland: de levering van: 6,000,000 KG. of 3000 last bazalt-stortsteen en 1,200,000 KG. of 600 last bazalt-zinksteen; 2o. 150,000 bos Hollandsch rijs, 2500 bos tuinlatten, 2500 bos Walchersche palen, 25,000 stuks kruisband en 250,000 stuks wiepband. Inl. bij den fabrieklandmeter J. P. van den Berg Jz., te Delft.

Maandag, 7 Jan.

De Kruisberg (bij Deutichem), te 10 uren, door de commissie van administratie: de levering van: ijzer, ijzerdraad, blik, zink, grint, smeekolen en teenen voor mandewerk.

Dinsdag, 8 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen, ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te Maastricht, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter J. J. G. Rinkes, te Breda. Aanw. 2 Jan., te 1½ uren; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te 's-Hage, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district en den hoofdopzichter J. A. Weinberg, beiden te 's-Hage. Aanw. 2 Jan., te 10 uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool te Meppel, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Aanw. 2 Jan., te 11 uren. Raming ƒ 1487.

Woensdag, 9 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van 2 zomerwaterkeerende leidammen ten noorden en ten zuiden van de Honderdelschebrug in den Staatsspoorweg 's-Bosch—Bokstel. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 31 Dec., te 11 uren. Raming ƒ 5120.

Donderdag, 10 Jan.

Zeeland (N.Br.), te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school te Groot-Oeventje, met bijlevering der materialen. Aanw. door den architect C. A. van Lith, 10 Jan., te 10 uren.

Maandag, 14 Jan.

Zaamslag, te 1 uur, door de besturen van de polders Groote-Huisens, Zaamslag, Margareta, Kleine-Huisens, Eendracht en Kreke, ten gemeentehuize: het onder-profiel-brengen, verbeteren en begrinten van den weg, beginnende aan den grintweg van de hootdkom der gemeente Zaamslag naar de losplaats en eindigende nabij het gehucht Othene aan den grintweg naar Neuzen, met bijlevering van de benoodigde grint. Aanw. 11 Jan. te 10 uren, samenkomst bij Marinus Goossens, te Othene. Inl. bij den opzichter J. C. Eijke, te Zaamslag.

Dinsdag, 15 Jan.

Dreischor, te 12 uren, door burg. en weth.: het begrinten van den weg, van de bestrating der gemeente Dreischor tot aan het gehucht Schuddebeurs (gem. Noordgouwe.) Aanw. 8 Jan., te 11 uren.

Zaterdag, 26 Jan.

Makkum, door den eigenaar van de Workumer-Parregaaster- en Makkumermeerpolders, bij den opzichter G. van der Linden: het bouwen van 6 boerderijen met veestalling, waarvan 3 Noordhollandsch en 3 Zuidhollandsch model, één dezer laatsten met annex heerenhuis.

Woensdag, 6 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Staveren, voor het gedeelte Staveren—Sneek, van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 30 Jan., te 11 uren. Raming ƒ 190,500.

AFLOOP
VAN
AANBESTEDINGEN.

Rotterdam, 10 Dec.: het bouwen van stallen en remise voor de Rotterdamsche Tramwegmaatschappij; aangenomen door J. van der Lecq & J. Spruijt, te Kralingen, voor ƒ 7700.

Groningen, 13 Dec.: de verbouwing van een winkelhuis in de Stoeldraaierstraat, voor Van Dijk & Witte, onder beheer van den architect N. W. Lit; ingek. 6 bilj., als:

J. Ibelings,	ƒ 1717
Ph. Hendriks,	» 1618
H. de Haan,	» 1444
E. Peters,	» 1377
D. Dooijes,	» 1326
K. Fekkes,	» 1289

gegund.

Amsterdam, 13 Dec.: voor de leveringen aan het departement van koloniën waren o. a. minste inschr.:

perc. 1, Waalklinkers: J. Verwaaijen Dzn. & Co., Arnhem, ƒ 1177.50.
perc. 2, Waalklinkers: dezelfden, ƒ 1177.50.
» 3, » » » 1570.
» 4, » » » 1570.
» 5, » » » 1230.
» 6, » » » 1230.
» 7, Vloertegels van petit granit: A. P. Schotel Gzn., te Dordrecht, ƒ 9900.
perc. 8, Vloertegels van petit granit: dezelfden, ƒ 9900.
perc. 9, Hardsteen: S. Collart, te Roermond, ƒ 4740.
perc. 10, Marmer: A. P. Schotel Gzn., te Dordrecht, ƒ 1860.
perc. 37, Hang- en sluitwerk: H. J. Klijn de Jongh, te Amsterdam, ƒ 10,850.30.
perc. 38, Houtschroeven: R. S. Stokvis & Zn., te Rotterdam, ƒ 288.23.
perc. 39, Draadnagels, spijkers en klinknagels: G. F. Deurvorst, ƒ 4853.
perc. 40, divers koper en soldeer: Van den Berg & Co., te Amsterdam, ƒ 7427.35.
perc. 41, IJzer- en kopergaas: H. J. Klijn de Jongh, ƒ 916.

Beetsterzwaag, 14 Dec.: het afbreken en wederopbouwen van een boerenplaats te Olterterp, voor Jhr. Mr. R. van Sandberg, onder beheer van den architect L. de Goed; ingek. 16 bilj., als:

K. J. Kalt,	te Ureterp,	ƒ 6800
J. Piekstra,	» Bergum,	» 6289
D. Beek,	» Drachten,	» 6222
D. Keuning,	» Ureterp,	» 6193
H. Hendriks,	» Drachten,	» 5991
Y. Winters,	» Gorredijk,	» 5965
R. A. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 5937
P. J. Vonk,	» Ureterp,	» 5894
J. Poutsma,	» Terwispel,	» 5824
D. Oosterbaan,	» Drachten,	» 5727
J. L. Eppinga,	» Lippenhuizen,	» 5632
J. de Boer,	» idem	» 5520
A. T. v. d. Veen,	» Terwispel,	» 5483
T. v. Eijk,	» Lippenhuizen,	» 5416
C. de Vroeg,	» Terwispel,	» 5147
A. Hemminga,	» Beetsterzwaag,	» 4721

Groningen, 14 Dec.: 1o. het onderhouden der zeewaterkeering tusschen de Hunsingoosluis te Zoutkamp en den Nittershoek in Friesland, met bijbehoorende werken, ged. '84; ingek. 9 bilj., als:

J. Timmer,	te Obergum,	ƒ 10,360
J. Bolt,	» Ten-Post,	» 9,600
B. Huizinga,	» Oldehove,	» 9,270
J. H. Pot,	» Stedum,	» 9,265
J. v. d. Werff,	» Dokkum,	» 9,200
H. Formsma,	» Grijpskerk,	» 9,145
J. Klippus,	» Bedum,	» 8,950
H. de Wind,	» Zoutkamp,	» 8,475
A. Woldringh,	» idem	» 8,266
Raming		» 9,100

2o. het onderhouden van de onderscheidene kanalen en de daarbij behoorende werken, in 5 perceelen, over '84, '85 en '86.

perc. 1, kanaal van Groningen naar Stroobos; ingek. 9 bilj., als:

J. Werkman,	te Groningen,	ƒ 25,540
J. Timmer,	» Obergum,	» 24,990
H. de Herder,	» Ezinge,	» 24,837
B. de Jong,	» Groningen,	» 24,400
J. Klippus,	» Bedum,	» 23,340
J. v. d. Werff,	» Dokkum,	» 22,701
P. H. Dopheide,	» Groningen,	» 22,500
A. Woldringh,	» Zoutkamp,	» 21,374
J. N. Kruizinga,	» Groningen,	» 20,880
Raming		» 22,840

perc. 2, kanaal van Groningen naar Delfzijl; langs het Damsterdiep; ingek. 8 bilj., als:

T. Bos,	te Bedum,	ƒ 3890
J. Klippus,	» idem	» 3654
W. Scheltens,	» Farmsum,	» 3651
A. Pastoor,	» Stedum,	» 3640
S. de Witt,	» Groningen,	» 3600
H. Nieland,	» Wirdum,	» 3555
P. Nieland,	» idem	» 3400
F. Schuttler,	» Termunterzijl,	» 3350
Raming		» 3729

perc. 3, kanaal van Groningen naar Zoutkamp, het Reitdiep; ingek. 8 bilj., als:

P. H. Dopheide,	te Groningen,	ƒ 6700
J. Timmer,	» Obergum,	» 6290
H. de Wind,	» Zoutkamp,	» 5925
A. Woldringh,	» idem	» 5877
J. Klippus,	» Bedum,	» 5823
W. de Vries,	» Garnwerd,	» 5780
G. Wolthuis,	» Bedum,	» 5760
K. Huisman,	» Onderdendam,	» 5698
Raming		» 6570

perc. 4, Eemskanaal, van Groningen naar Delfzijl; ingekomen 12 bilj., als:

F. Schuttler,	te Termunterzijl,	ƒ 50,990
T. Bos,	» Bedum,	» 50,656
S. de Witt,	» Groningen,	» 50,200
J. N. Kruizinga,	» idem	» 49,870
D. Kramer,	» idem	» 49,356
G. C. M. Rottinghuis,	» Delfzijl.	» 48,946
J. Hemmes,	» Farmsum,	» 48,780
Th. A. J. Croon,	» Groningen,	» 47,737
A. Pastoor,	te Stedum,	ƒ 47,616
G. Wolthuis,	» Bedum,	» 47,400
J. Klippus,	» idem	» 47,367
A. Woldringh,	» Zoutkamp,	» 45,987
Raming		» 51,660

perc. 5, de verbindingskanalen en havens, met daartoe behoorende kunstwerken enz. in de gemeente Groningen; ingek. 14 bilj., als:

G. C. M. Rottinghuis,	te Delfzijl,	ƒ 27,686
A. Pastoor,	» Stedum,	» 27,160
T. Bos,	» Bedum,	» 26,800
J. Klippus,	» idem	» 26,730
D. Kramer,	» Groningen,	» 25,650
G. Wolthuis,	» Bedum,	» 25,500
P. H. Dopheide,	» Groningen,	» 25,460
B. de Jong,	» idem	» 25,445
J. Werkman,	» idem	» 25,384
J. N. Kruizinga,	» idem	» 25,260
S. de Witt,	» idem	» 24,700
I. Toesman,	» idem	» 24,100
A. Woldringh,	» Zoutkamp,	» 24,087
Th. A. J. Croon,	» Groningen,	» 23,937
Raming		» 26,850

Nijmegen, 14 Dec.: 1o. het onderhoud der kachels in de gemeentegebouwen in '84:

Th. J. Smits,	te Nijmegen,	ƒ 250
H. Janssen,	» idem	» 235
A. Janssen,	» idem	» 227

gegund.
2o. het onderhoud der pompen in '84:

Th. J. Smits,	te Nijmegen,	ƒ 850
A. A. H. Smits,	» idem	» 778

gegund.
3o. verf- en witwerken:

H. P. v. d. Akker,	te Nijmegen,	ƒ 690
J. H. Everts,	» idem	» 673

gegund.
4o. levering van klinkers:

Wed. H. v. d. Loo, Lobit,	ƒ 13.78	p. mille
Fr. v. d. Loo, Westpannerden	» 13.64	»
J. C. Eland, Bemmel,	» 13.59	»

gegund.
5o. karvrachten:

H. Degen,	per dag 2.90	perc. 2	ƒ 497
J. Selbach,	» » 2.90	» 2	» 408
Marcelissen,		» 2	» 472.85
P. Kloosterman,	» » 3.10	» 2	» 280

allen te Nijmegen.
gegund.
6o. levering van keien en bandsteenen:

	keien p. mille	banden p. M.	totaal.
Bachem & Co., Königswinter,	ƒ 54.80	ƒ 2.95	ƒ 4704.10
P. Thoonsen, Mook.	52.10	2.00	4190.70
P. Lagendijk, Utrecht,	50.39	2.32	4188.13
Zervas Söhne, Keulen,	massa		4170.
V. d. Pol-Vink, Utrecht,	48.95	2.48	4147.65
H. Holland, Nijmegen,	50.14	2.24	4143.38
Kampf und Hollander, Ruhrort,	massa		4111.45
Josuë Loeb, Mayen,	50.10	1.86	4007.70
Fr. X. Michels, Andernach,	47.75	2.26	3990.25

gegund.
Nog ingeschreven:
alleen voor keien,
Erven H. Trip, Utrecht, 53.71
Voor granietkeien,
Fr. Bodson, Heumen, 48.23 2.48

Middelburg, 14 Dec.: de afdamming van het Slaak, ter lengte van 2770 M., met daaraan verbonden werken; ingek. 9 bilj., als:

P. A. Bos, Gorichem,	ƒ 495,000
H. G. Godschalk, te Berlikum en P. S. Beijmen, Rotterdam,	» 469,000
C. J. Hartog, Amsterdam,	» 463,000
G. A. v. Hattum, te Sliedrecht en G. Goedhart, Dordrecht,	» 448,000
P. H. de Bekker, Empel,	» 402,000
A. G. Huyskes, Hedel,	» 392,847
A. Volker Lz., Sliedrecht,	» 379,000
G. Bolier, Scherpenisse en G. D. Bolier, Sliedrecht,	» 337,890
L. Kalis Kz., idem	» 334,760

Kampen, 14 Dec.: het inrichten van het gebouw enz., aldaar, vroeger gediend hebbende tot hooge burgerschool en gymnasium, ten behoeve der hoofdcursus-kompagnie; ingek. 16 bilj., waarbij 3 van onwaarde, als:

Th. Rekvelt,	ƒ 7730
J. A. v. Engbrink,	» 7480
G. Londo,	» 7400
G. J. Bruggink,	» 7300
H. Steenbergen,	» 7300
J. de Groot,	» 7250
T. Krijgsman,	» 7250
D. Bruggink,	» 7250
H. v. Dijk,	» 7200
B. v. d. Bos,	» 7200
D. Zwanepol,	» 7000
W. v. d. Werf,	» 7000
B. Snel,	» 6950
A. v Straten,	ƒ 6739
J. S. v. d. Werf,	» 6489
W. Fransen,	» 6349
Raming	» 7500

Helder, 15 Dec.: het verbeteren van de batterij Louïse, aldaar; ingek. 6 bilj., als:

Gebr. Klein,	te Helder,	ƒ 15,600
G. Moorman,	» idem	» 14,900
A. Vos Rz.,	» idem	» 13,000
Gebr. Janzen,	» idem	» 12,840
D. de Vries,	» idem	» 11,790
A. Graaff,	» idem	» 12,100
Raming		

Utrecht, 15 Dec.: het onderhouden van de Keulsche Vaart in de provincie Utrecht over '84; ingek. 2 bilj., als:

G. H. v. d. Wilt,	te Breukelen,	ƒ 3250
J. Barneveld,	» Vreeswijk,	» 3140

Utrecht, 15 Dec.: het maken van bergplaatsen in verband met het vernielen van spoorwegen andere bruggen in tijd van oorlog; ingek. 5 bilj., als:

W. A. G. Jansen,	ƒ 13,243
J. v. Straten Wz.,	» 13,208
J. Krachten,	» 12,945
J. Krab,	» 12,885
J. A. v. Straaten,	» 12,848

Amsterdam, 15 Dec.: het maken van een fort te Abkoude, onder het beheer der genie te Amsterdam; ingek. 12 bilj., als:

J. Koster,	te Amsterdam.	ƒ 446,000
Cruijff en Schouten,	» idem	» 444,000
J. J. Bekker,	» Lent,	» 444,000
W. A. G. Jansen,	» Utrecht,	» 443,700
W. L. Leibbrandt,	» Amsterdam,	» 443,000
E. S. Reijmer,	» Rotterdam,	» 442,500
C. Hoogendoorn,	» Giesendam,	» 438,000
E. M. Rood,	» 's-Hage,	» 420,700
H. v. Rhijn,	» Naarden,	» 418,800
E. Wouda,	» idem	» 399,780
J. Smit VII,	» Slikkerveer,	» 399,000
D. Volker,	» Dordrecht,	» 383,400
Raming		» 405,000

Leeuwarden, 15 Dec.: 1o. het onderhoud van gemeentegebouwen, in 3 perceelen:

1e perceel.		
J. Nijsloot,	te Leeuwarden,	ƒ 1040
J. v. d. Ploeg,	» idem	» 990
W. Loot,	» idem	» 870
A. Ringnalda,	» idem	» 635
K. Ketelaar,	» idem	» 551
H. v. d. Heide,	» idem	» 539
G. Jansen,	» idem	» 517
M. Ferwerda,	» idem	» 470
H. Arends,	» idem	» 460
J. W. Franzen,	» idem	» 430
2e perceel.		
J. Nijsloot,	te Leeuwarden,	ƒ 9785
H. v. d. Heide,	» idem	» 2420
K. Ketelaar,	» idem	» 2316
H. Arends,	» idem	» 2300
G. Jansen,	» idem	» 2285
J. v. d. Ploeg,	» idem	» 2230
J. W. Franzen,	» idem	» 2117
M. Ferwerda,	» idem	» 1826
3e perceel.		
J. Nijsloot,	te Leeuwarden,	ƒ 5435
A. Ringnalda,	» idem	» 2780
W. Loot,	» idem	» 2590
K. Ketelaar,	» idem	» 2090
J. v. d. Ploeg,	» idem	» 2050
H. Arends,	» idem	» 2000
J. W. Franzen.	» idem	» 1995
G. Jansen,	» idem	» 1960
M. Ferwerda,	» idem	» 1630
H. v. d. Heide,	» idem	» 1530

2o. het onderhoud van de schoolgebouwen; ingek. 5 bilj., als:

J. Nijsloot,	te Leeuwarden,	ƒ 7300
D. Suwijn,	» idem	» 3293
H. Arends,	» idem	» 3100
J. W. Franzen,	» idem	» 3037
K. Ketelaar,	» idem	» 2602

3o. het onderhoud der publieke pompen; ingek. 5 bilj., als:

Gebr. Bekker,	te Leeuwarden,	ƒ 592
C. Simmer,	» idem	» 498
H. Simmer,	» idem	» 410
Wed. J. Heins & Zn.,	» idem	» 385
D. Suwijn,	» idem	» 315

4o. het schoonhouden en witten van:
perc. 1, het gemeentehuis en de hoofdwacht; gegund aan H. Broeksma, aldaar, voor ƒ 268;
» 2, het gebouw in de Doelestraat bestemd voor vergaderkamer der schoolcommissie, het ziekenhuis, het armhuis, de muziektent in den Prinsentuin, het lokaal boven de oude waag, de douanelokalen en het beurs-waaggebouw; gegund aan C. W. Fincke, aldaar, voor ƒ 650.10;
perc. 3, het gymnasium, de middelbare school voor meisjes en de burgerdag-en-avondschool; gegund aan J. H. Willers, aldaar, voor ƒ 328;
» 4, de gemeentescholen no. 1—6; gegund aan J. D. Fast, aldaar, voor ƒ 850;
» 5 en 6, de gemeentescholen no. 7—11, de gemeentebewaarscholen en de beide gymnastiekscholen; gegund aan C. W. Fincke, resp. voor ƒ 440 en ƒ 232.

Klundert, 15 Dec.: het afgraven van den vervallen spoorweg Zevenbergen—Moerdijk in den Nassaupolder, onder de gemeente Klundert, het dempen van spoorwegsloten en het herstellen van de vroegere waterleidingen; ingek. 11 bilj., als:

A. Korteweg,	te Zevenbergen,	ƒ 5490
C. de Ruiter,	» Hardinksveld,	» 5380
T. Klein,	» Sliedrecht,	» 4490
C. Ooms,	» Ammerstol,	» 3988
J. P. D. Leeflang,	» Nieuwhelvoet,	» 3928
Adr. v. Schendel,	» Hoogezwaluwe,	» 3800
H. v. Gils,	» idem	» 3775.50
J. Hack,	» Oudgastel,	» 3775
G. Marskamp,	» Leerdam,	» 3693
J. J. v. Sluisdam,	» Dordrecht,	» 3590
A. L. v. Wijngaarden IJz.,	» Sliedrecht,	» 3295

Staveren, 15 Dec.: het maken van een paar binnenvloeddeuren in de massale zeesluis, aldaar; aangenomen door D. Roosjes, te Staveren, voor ƒ 11,170.

Sneek, 15 Dec.: het bouwen van eene school en onderwijzerswoning te Nijland; aangenomen door H. Lammertsma, te Bolsward, voor ƒ 8980.

Hoogeveen, 15 Dec.: het verbouwen van een woonhuis aan de Schutstreek, voor J. J. Zwiers, onder beheer van den architect H. Hoegsma; ingek. 4 bilj., als:

A. Niehues,	te Hoogeveen,	ƒ 4294
Schulting & Sieders,	» idem	» 3608
J. Westerdijk,	» idem	» 3585
J. Scholtemeijer,	» idem	» 3285

Lobit, 17 Dec.: het bouwen van een schoolgebouw te Herwen, met de levering van de materialen, arbeidsloonen en schoolmeubelen; voor het gebouw ingek. 11 bilj., als:

W. Bloem,	te Renkum,	ƒ 15,500
S. C. Schoemaker,	» Lobit,	» 12,482
W. Kropman,	» Nijmegen,	» 12,200
A. v. Genderen en A. Speijers,	» Heteren,	» 11,850
L. B. Nieman,	» Lobit,	» 11,790
H. Verborg,	» idem	» 11,619
H. W. v. d. Waarden,	» Nijmegen,	» 11,513
B. J. Wichers,	» Lobit,	» 11,499
J. M. Muskens,	» Herwen,	» 11,490
G. Muskens,	» Lobit,	» 11,350
J. S. Grandjean en Theunissen,	» Nijmegen,	» 10,421

Voor de meubelen ingekomen 11 bilj., als:

B. J. Wichers,	te Lobit,	ƒ 2178
W. Bloem,	» Renkum,	» 1875
W. Kropman,	» Nijmegen,	» 1649
G. Muskens,	» Lobit,	» 1450
H. W. v. d. Waarden,	» Nijmegen,	» 1434
J. S. Grandjean en Theunissen,	» idem	» 1357
A. v. Genderen en A. Speijers,	» Heteren,	» 1349
H. Verborg,	» Lobit,	» 1269
J. M. Muskens,	» Herwen,	» 1199
L. B. Nieman,	» Lobit,	» 1150
S. C. Schoemaker,	» idem	» 1149

Dordrecht, 17 Dec.: de verschillende leveringen aan de gemeente: gegund aan de volgende minste inschr. de levering van:
24.5 M³ dennehout, H. G. Albers, Werkendam, ƒ 857.
17.5 M³ gecreosoteerd dennehout, A. F. van der Linden, ƒ 846.
Engelsch patentijzer, P. G. de Zwart ƒ 0.20.
best Zweedsch ijzer, dezelfde, ƒ 0.24, beide per KG.
Luikesche kalk, A. de Koning & Zn., ƒ 0.77.
schelpkalk, dezelfden, ƒ 1.10.
gemalen tras, dezelfden, ƒ 1.59, alles per HL.
200,000 Waalklinkers, N. van Heukelum, Nijmegen, ƒ 16.40 per 1000 stuks.
wit touw, W. J. de Voogd, ƒ 0.65.
geteerd touw, dezelfde, ƒ 0.56.
verslagen touw, dezelfde, ƒ 0.42.
te verslaan, dezelfde, ƒ 0.15.
schiemansgaren, dezelfde, ƒ 0.60.
bendel, dezelfde, ƒ 0.90, alles per KG.
15 gegoten-ijzeren straatsyphons, Maatsch. IJzergieterij »Prins van Oranje," 's-Hage, ƒ 13.17 per stuk.
hardsteenen trottoirbanden: rechte banden, P. Thoonsen, Mook, ƒ 2.03.
gebogen banden, dezelfde, ƒ 2.14, beide p. M.

Minste inschr. waren voor 5.5 M³ grenehout, M. de Wit, Utrecht, ƒ 218.

5.5 M³ eikehout, J. van der Kamp & Co., Leiden, ƒ 416.49, waaromtrent de gunning is aangehouden.

Lemmer, 17 Dec.: het amoveeren van een woonhuis en het bouwen van een bokkingrookerij met werkplaats en bovenwoning, onder beheer van den architect J. Kuipers; ingekomen 3 bilj., als:

J. M. de Ree,	te Lemmer,	ƒ 3530.06
M. T. Bosma,	» idem	» 3450
P. M. de Vries,	» idem	» 3381

gegund.

Raming ƒ 3345.46

Ide (gem. Vries), 17 Dec.: het bouwen van een woonhuis voor de gezusters F & J. Krijthe, onder beheer van den architect H. Luinge; ingek. 2 bilj., als:

T. Kiers,	te Vries,	ƒ 2125.50
A. Smeenge,	» Tinaarloo,	» 2084

Raming » 2025

Groningen, 17 Dec.: 1o. de levering van hardsteen aan de gemeente; minste inschrijvers waren Switters & Terpstra, à 6 pct. beneden tarief.

2o. de levering van lood, zink enz.; minste inschr. was A. M. Robbersen, à 24 pct. beneden tarief.

3o. de levering van gesmeed-ijzerwerk; minste inschrijvingssom 21 pct. beneden tarief.

4o. de levering van rongen, spijkers enz.; minste inschr. waren D. M. van der Loeff & Co., à 36 pct. beneden tarief.

5o. de levering van steen; minste inschr. was H. D. Heukers, à 13½ pct. beneden tarief.

6o. de levering van grene- en vurehout; minste inschr. waren A. Bonnema, en Switters & Terpstra, beiden volgens tarief.

7o. het leggen van een houten bevloering in de gymnastiekschool in de St.-Jansstraat; minste inschr. was H. de Haan, voor ƒ 463.

Arnhem, 18 Dec.: de levering aan de commissie voor de gemeentereiniging van magazijngoederen over '84; gegund als volgt:

perc. 1, J. J. Bruns,	Arnhem,	ƒ 150
» 2, Gebr. v. Daalen,	idem	» 108
» 3, D. W. de Roos,	idem	» 974
» 4, A. Levie,	idem	» 136.90
» 5, R. W. Stern,		» 149.30
» 6, te		» 88
» 7, Utrecht,		» 87.25
» 8, D. Hamburger, Utrecht,		» 166.50
» 9, dezelfde,		» 143.80
» 11, Gebr. Prins,	Arnhem,	» 130.41
» 12, F. Magendans,	idem	» 112.63
» 13, H. v. d. Sand,	idem	» 691.70
» 14, Gebr. Prins,	idem	» 894.87
» 15, dezelfden,		» 300.40
» 16, E. A. Loeffen,	idem	» 110

Bodegrave, 18 Dec.: het onderhouden vanen het doen van herstellingen aan den straatweg van Gouda naar Bodegrave, met de daarin liggende kunstwerken, voor 3 jaren; ingek. 12 bilj.; minste inschr. was Ph. Verbruggen, te Waddinksveen, voor ƒ 3240 per jaar, aan wien het werk is gegund.

Koeverden, 18 Dec.: voor de Stieltjes-kanaalmaatschappij: 1o. Bestek no. 5, het maken van 17 duikers; ingek. 4 bilj., als:

A. List,	te Koeverden,	ƒ 5100
A. J. Woltersom,	» idem	» 4600
M. Weertman,	» idem	» 4359
K. A. Hakkert,	» Avereest,	» 4357

gegund.

Raming » 4187.225

2o. Bestek no. 6, 2 sluiswachterswoningen; ingek. 5 bilj., als:

A. List,	te Koeverden,	ƒ 8600
R. Lanjouw,	» Dalen,	» 7550.25
M. Weertman,	» Koeverden,	» 7519
T. Mouw,	» Apeldoorn,	» 7479.50
A. J. Woltersom,	» Koeverden,	» 7340

gegund.

Raming » 7570.85

3o. Bestek no. 7, 2 brugwachterswoningen; ingek. 5 bilj., als:

A. List,	te Koeverden,	ƒ 4138
M. Weertman,	» idem	» 3794
A. J. Woltersom,	» idem	» 3650
T. Mouw,	» Apeldoorn,	» 3559
R. Lanjouw,	» Dalen,	» 3525.33

gegund.

Raming » 3551.30

Utrecht, 18 Dec.: 1o. het doen van herstellingen aan de tijdelijke kazerne op het terrein Damlust te Utrecht; ingek. 7 bilj., als:

P. v. Zutfen,	ƒ 1700
H. Vermeer,	» 1680
W. A. G. Jansen,	» 1660
H. Leemans,	» 1625
J. J. Welsink,	» 1525
J. A. v. Straaten,	ƒ 1435
J. Krap,	» 1380

2o. het maken van eene inundatiekade bij de Wiers; ingek. 10 bilj., als:

C. de Jong Jz.,	ƒ 9460
D. v. d. Plas,	» 9350
J. Monster,	» 9000
C. de Ruiter,	» 8656
J. v. Straten Wz.,	» 8574
C. v. d. Berg,	» 8496
C. Bos,	» 8343
G. Beemer,	» 8200
C. Froonhoff,	» 8172
J. Barneveld,	» 8090

3o. het uitvoeren van verbeteringen van ondergeschikt belang in de forten bij het Hemeltje, bij Rijnauwen en Honswijk; ingek. 3 bilj., als:

D. v. d. Plas,	ƒ 81,000
C. de Jong Jz.,	» 79,977
J. W. Bijl,	» 76,000

's-Hage, 19 Dec.: 1o. het maken van stationsgebouwen, werken tot beveiliging en afdeeling en van eenige verdere werken voor het gedeelte Dordrecht—Gorichem van den spoorweg Dordrecht—Elst; ingek. 20 bilj., als:

J. J. v. Sluisdam, Dordrecht,	ƒ 339,000
H. Degens Jr., idem	» 337,800
J. W. v. d. Putten, Helmond,	» 316,000
J. v. Groenendael, 's-Hage,	» 315,799
J. Laudy, Sittard,	» 315,500
G. W. v. Hezewijk, Heumen en C. A. v. Lith, Grave,	» 315,500
C. Meijers, 's-Hage,	» 304,000
J. Kooy, Amsterdam,	» 302,950
L. de Rooy, Tilburg,	» 299,000
J. H. Vos Sr., Almeloo,	» 296,825
T. Boonstra, Assen,	» 295,000
W. P. Teeuwisse, 's-Hage,	» 294,400
C. Eckhardt. Almeloo,	» 292,387
C. Maters, Vlissingen,	» 290,000
T. Hilarius, Leeuwarden,	» 289,800
A. P. P. Boef, Nieuwland,	» 289,330
C. Hoogendoorn Kz., Giesendam,	» 288,800
M. L. v. Spanje, 's-Hage,	» 285,845
G. Schnitger, Groningen,	» 285,000
P. A. A. v. Regenmorter, Rotterdam en N. Pons, Kralingen,	» 278.100

2o. de aanleg van eene kade in den Heerewaardenschen overlaat, behoorende tot de werken van de Waal, onder de gemeente Heerewaarden; ingek. 13 bilj., als:

W. v. d. Meyden Hardinksveld,	ƒ 23,150
J. H. v. Hezewijk, Lobit,	» 22,000
G. de Hoog, Gorichem,	» 21,300
C. de Groot, Dordrecht,	» 20,700
C. v. d. Meyden Cz., Hardinksveld,	» 20,475
C. v. Es, Herwijnen,	» 20,467
J. v. Vuuren, Vuren,	» 19,884
L. Mol, Hedel,	» 19,624
P. W. v. Hattum, Tuil,	» 19,499
G. Spiering Cz., Gameren,	» 19.120
A. G. Huyskes, Hedel,	» 18,800
G. W. v. Hezewijk, Heumen en C. A. v. Lith, Grave,	» 18,690
H. v. Anrooy Jz., Nieuwaal,	» 18,300

Roermond, 19 Dec.: het doen van voorzieningen betrekkelijk de kazerneering en stalling te Roermond, onder het beheer der genie te Nijmegen; ingek. 4 bilj., als:

H. Peeters,	te Roermond,	ƒ 4150
J. Rouleau,	» idem	» 4094
Th. Hermans,	» idem	» 4061
F. Rouleau,	» idem	» 3889

Raming » 4400

De minste inschr. is als aannemer van het werk voorgedragen.

Amsterdam, 19 Dec.: het bouwen van een stoom-diamantslijperij aan de Ververstraat, voor J. M. Beffie, onder beheer van den architect-werktuigkundige J. W. Meijer; ingekomen 18 bilj., als:

H. Rietsnijder & Zn.,	ƒ 20,575
E. G. Kuipers,	» 19,980
J. v. Voorthuijsen,	» 19,700
J. Lockhorn & Zonen,	» 19,375
H. J. en G. Haandrikman,	» 19,300
P. Kampman en J. v. Harderwijk,	» 19,300
W. L. Leibbrandt,	» 19,033
G. Boon,	» 18,964
A. Aalders,	» 18,870
A. Paans,	» 18,600
W. H. Knipper en Vree,	» 18,520
W. H. Struijs,	» 18,200
J. A. Haak,	» 18,196
D. Heijink,	» 17,089
F. Rijke,	» 16,660
R. Repko,	» 16,535
J. J. Vontijn,	» 16,499.17
G. L. Brouwer en D. Hoogerbeets,	» 16,440

Burg, 19 Dec.: 1o. het leggen van een grintbaan; aannemer J. Krijger Mz., te Haamstede, voor ƒ 1228.

2o. de levering van 1104 M³ grint; aannemer C. P. Kuijk, te Hardinksveld, voor ƒ 2263.20.

Edam, 19 Dec.; het bouwen van een heerenhuis en 6 burgerwoningen voor de Bouwmaatschappij, onder beheer van den architect A. H. D. Rups; ingek. 4 bilj., als:

F. Karnemelk,	te Monnikendam,	ƒ 14,700
J. Nieuwstad,	» Beets,	» 14,500
C. Krook en Oostmeijer,	» Amsterdam,	» 13,900
J. Groot Az.,	» Edam,	» 12,478

Arnhem, 20 Dec.: het onderhoud der schoolgebouwen enz., in 4 perc., ged. '84.

	perc. 1	perc. 2	perc. 3	perc. 4
G. J. Lukassen,	ƒ 6525	ƒ 7095	ƒ 995	ƒ 9795
Gebr. v. Daalen,	5525	6553	837	9735
J. T. Verhoeven,	5198	6700	960	9326
H. v. d. Sand,	5147	5360	760	7971
J. T. Kaalberg,	5130	5864	923	9485
J. Cohen Gz.,	5114	5914	894	9490
J. W. Janssen,	4558	5520	1090	8699
J. G. P. Groenbos,			897	7887

allen te Arnhem.

1e en 2e perceel gegund aan de minste inschr., 3e en 4e perceel in beraad gehouden.

's-Hage, 20 Dec.: het bouwen van stallen voor verdachte paarden te 's-Hage; ingek. 10 bilj., als:

J. C. Pietersen,	ƒ 6099
B. Rombout,	» 6097
L. Tromp,	» 6093
W. F. P. v. d. Grijp,	» 6090
M. T. Wijnekus,	» 6062
M. Houtman,	» 6035
J. M. Meijsen,	» 6024
W. F. Raasveldt en R. G. Gerritse,	» 5950
A. R. Rutgers,	» 5800
F. P. de Haas,	» 5273
Raming	» 6400

Arnhem. De levering van 6,000,000 KG. Duitsche gaskolen aan de gemeentegasfabriek, voor den dienst '84, is gegund aan den minsten inschr. C. Berghuis, te Amsterdam, à ƒ 0.58⁸⁶/₁₀₀ per 100 KG., uit de mijn »Unser Fritz".

BIJVOEGSEL
VAN
DE OPMERKER
van ZATERDAG 29 DECEMBER 1883.

AANKONDIGINGEN VAN AANBESTEDINGEN.

Maandag, 31 Dec.

Sluis, te 11 uren, door burg. en weth.: de levering van minstens 120 schoolbanken enz., met den aankleve van dien.

's-Hage, te 11½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: 1o. het onderhouden van- en het doen van herstellingen aan de gebouwen van de Rijks-universiteit te Leiden, ged. '84. Inl. bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz, te Leiden. Raming ƒ 34,700; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de gebouwen der polytechnische school te Delft, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter K. de Boer Hz., te Leiden. Raming ƒ 15,847.

Amsterdam, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het maken van kantoorgebouwen, woningen en afsluitingen voor de algemeene slachtplaats in de Stadsrietlanden; 2o. het stellen van trottoirbanden en leveren van steenhouwersarbeid ged. '84; 3o. het leveren van Andernachsche keien voor de bestrating van 40,000 c.A. straatvlak; 4o. het verrichten der vereischte werken tot vergrooting van den stadsschouwburg. Inl. voor no. 1 op het terrein, van 10—12 uren, voor no. 2 en 3 op het kantoor van den gemeenteingenieur, voor no. 4 op dat van den stadsarchitect, beiden raadhuis

Breda, te 12 uren, door burg. en weth.: 1o. het bouwen van eene school voor lager onderwijs, achter de voormalige St.-Joostkapel, in de Ginnekenstraat; 2o. het vernieuwen van den houten klokkenstoel in den grooten toren.

Smilde, te 12 uren, bij Wed. Homan: de reparatiën aan de Sickensbrug.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.: het onderhouden ged. '84 van: 1o. de schoolgebouwen, woningen en schoolmeubelen, 2o. de openbare pompen.

Woensdag, 2 Jan. 1884.

Zwolle, te 11 uren, door het dijksbestuur van het 5e district in Overijsel, in de Nieuwe Stadsherberg: het maken van een kistdam bij de doorbraak in den linker Vechtdijk, in de buurtschap Langenholte, gemeente Zwollerkerspel.

Donderdag, 3 Jan.

Raalte, te 12 uren, door burg. en weth.: het vergrooten enz. der openbare school in de buurtschap Heeten, gemeente Raalte, met levering van het daartoe benoodigde.

Groningen, te 12³/₄ uren, door burg. en weth.: het verbouwen van het gebouw voor de brandwacht aan het Martinikerkhof, met bijlevering van materialen.

Haarlem, te 2½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen en vernieuwingen aan de gebouwen der Rijkshoogere burgerschool te Alkmaar, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen K. de Boer Hz., te Leiden. Raming ƒ 2655.

Kruiningen, in de Herberg bij Jan Blok; 1o. te 3 uren, door den eerzame Jan Blok Ez.: het bouwen van eene nieuwe hofstede, bestaande in woonhuis, graanschuur, bakkeet, varkenshok enz., aan den Kruisweg nabij Kruiningen. Aanw. te 11 uren; 2o. te 4 uren, door den eerzame Dingnus Blok: het verbouwen van zijn woonhuis, op de door hem bewoonde hofstede nabij het dorp Kruiningen. Aanw. te 10 uren. Inl. voor beiden bij den architect A. le Clercq. te Kruiningen.

Groningen, 's avonds 8 uren, namens P. Oortman, in het koffiehuis van H. Veening: het afbreken van een oud huis en het opbouwen van een nieuw winkelhuis met bovenwoning, in de Gelkingestraat, E 86. Inl. bij den architect G. Nijhuis, aldaar. Aanw. 31 Dec., te 11 uren.

Vrijdag, 4 Jan.

Borsele, te 10 uren, door het best. der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoudsdijk en den calamiteusen Borselepolder, in de Directiekeet: de herstelling van stormschade te Ellewoudsdijk. Aanw. 31 Dec., van 10—12 uren. Raming ƒ 16,493.

Zutfen, te 11 uren, door C. Stolp: het verrichten van eenige timmerwerken in een perceel aan de Houtmarkt, aldaar. Inl. bij H. A. Ezerman, Oudewant, aldaar.

Delft, te 11 uren, in het Gemeenlandshuis van Delfland: de levering van: 6,000,000 KG of 3000 last bazalt-stortsteen en 1,200,000 KG. of 600 last bazalt-zinksteen; 2o. 150,000 bos Hollandsch rijs, 2500 bos tuinlatten, 2500 bos Walchersche palen, 25,000 stuks kruisband en 250,000 stuks wiepband. Inl. bij den fabricklandmeter J. P. van den Berg Jz., te Delft.

's-Hage, te 1 uur, door burg. en weth.; 1o. het leveren van materialen; 2o. idem van verschillende houtwaren; 3o. idem van gegoten-ijzeren straatkolken; 4o het onderhouden en gedeeltelijk vernieuwen van de straat-, grint-, schelp- en puinwegen; 5o. het onderhouden van eenige gebouwen, wacht- en brandspuithuizen. Aanw. 2 Jan., te 10 uren.

Uskwert, te 3 uren, door burg. en weth.: de levering van 175 stére geklopte steenpuin, te storten op het jaagpad van Onderdendam tot Uskwert.

Midwolde, te 5 uren, door J. Muntinga, in het gemeentehuis: het afbreken van een oud- en het bouwen van een nieuw woonhuis en schuur, met bijlevering der materialen. Inl. bij den architect M. A. Swalué te Midwolde. Aanw. te 10 uren.

Zaterdag, 5 Jan.

Beetsterzwaag, namens R. baron Van Lynden: het afbreken van 2 boerenplaatsen te Beets en het bouwen van één nieuwe, onder bijlevering der materialen. Inl. bij den architect L. de Goed, te Beetsterzwaag. Aanw. 4 Jan, te 10 uren.

Maandag, 7 Jan.

De Kruisberg (bij Deutichem), te 10 uren, door de commissie van administratie: de levering van: ijzer, ijzerdraad, blik, zink, grint, smeekolen en teenen voor mandewerk.

Wageningen, te 1½ uren, door burg. en weth.: het onderhouden en schoonmaken en in deugdelijken staat brengen, ged. '84, van alle gemeentegebouwen. Aanw. door den gemeenteopzichter S. Bitters, 5 Jan., te 1 uur.

Dinsdag, 8 Jan.

's Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het gereedmaken en leveren van het hardsteenwerk voor het etablissement, bestemd voor de verlichting op Vlakkenhoek (Zuidwestpunt van Soematra). Inschrijvingen van buitenlandsche aannemers worden niet aangenomen. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen op 2 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van financiën: 1o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen, ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te Maastricht, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district, te 's-Hage en bij den hoofdopzichter J. J. G. Rinkes, te Breda. Aanw. 2 Jan., te 1½ uren; 2o. het onderhouden van- en het doen van eenige herstellingen ged. '84, '85 en '86, aan het gebouw te 's-Hage, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en het kadaster. Inl. bij den bouwkundige voor de landsgebouwen in het 2e district en den hoofdopzichter J. A. Weinberg, beiden te 's-Hage. Aanw. 2 Jan, te 10 uren.

Assen, te 2 uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van herstellingen en vernieuwingen aan de Rijks-hoogere burgerschool te Meppel, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Aanw. 2 Jan., te 11 uren. Raming ƒ 1487.

Groningen, 's avonds 8 uren, door H. Vos Kz., in zijn Logement: het gedeeltelijk afbreken, en het aan-, op- en verbouwen van het logement »Het Wapen van Zuidholland", in de Nieuwe-Ebbingestraat 54, met levering van al het benoodigde. Inl. bij de architecten K. & H. Hoekzema, aldaar. Aanw. 3 Jan., te 11 uren. Bilj. inzenden uiterlijk te 7 uren.

Woensdag, 9 Jan.

's-Hage, te 11 uren, door het ministerie van marine: het maken en leveren van het ijzer- en houtwerk, benoodigd voor het etablissement, bestemd voor de verlichting op Vlakkenhoek (Zuidwestpunt van Soematra). Het werk moet in eene Nederlandsche fabriek vervaardigd worden. Inl. bij den bouwkundige bij den dienst van het loodswezen op 2 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van 2 zomerwaterkeerende leidammen ten noorden en ten zuiden van de Honderdelschebrug in den Staatsspoorweg 's-Bosch—Bokstel. Inl. bij den hoofdingenieur in het 6e district, den arrondissementsingenieur Keurenaer, beiden te 's-Bosch en bij den opzichter Brouwer, te Vucht. Aanw. 31 Dec., te 11 uren. Raming ƒ 5120.

Rotterdam, te 1 uur, door burg. en weth. en mej. A. G. C. Roosendaal: het dempen van een gedeelte sloot, vóór de panden aan de Lijnbaanslaan no. 33 en 35, en het ter vervanging daarvan leggen van een riool. Inl. aan het Timmerhuis. Aanw. 5 Jan., te 11 uren.

Lemmer, ter secretarie van het waterschap Zeven-Grietenijen-en Stad-Slooten: 1o. het onderhoud van de wegen over '84, in 3 perceelen; 2o. het verrichten van kleine aardwerken enz., ter westen van Zandvoorderhoek; 3o. de levering van palen en gordingen voor '84; 4o. het verhoogen en verzwaren van den zeedijk, van het Oudemirder Klif af tot den Westendijk, ter lengte van 3581 M. (Raming ƒ 56,248).

Donderdag, 10 Jan.

Arnhem, te 11 uren, door burg. en weth.: 1o. het leveren en planten van boomen en heesters langs de wegen, singels, pleinen enz.; 2o. het driejarig onderhoud der openbare pompen. Aanw. 4 Jan, te 10 en te 10½ uren, bureau Publieke Werken.

Zaandam, te 1 uur, door burg. en weth.: 1o. het vernieuwen en herstellen van straat- en grintwegen en het onderhoud der brik- en steenglooiingen, berm- en oeverwerken, tot ult. Dec. '86; 2o. het wegnemen van den Tuimeldijk en eene gedeeltelijke verstrating op den Dam; 3o. het onderhoud der kachels in eenige gemeentegebouwen tot ult. Dec. '85; 4o. de levering van eenige houtwaren. Inl. bij den gemeentearchitect J. van der Koogh.

Zeeland (N.Br.), te 2 uren, door burg. en weth.: het bouwen eener openbare school te Groot-Oeventje, met bijlevering der materialen. Aanw. door den architect C. A. van Lith, 10 Jan., te 10 uren.

Vrijdag, 11 Jan.

Legemeer (onder), op het Huis Ter Heide, te 11 uren, door het dijksbest. van het waterschap Zeven-Grietenijen-en-Stad-Slooten: de levering van riviergrint, kalkkeizel, brik, zeegrint enz., in perceelen.

Zwolle, te 12 uren, door het ministerie van binnenl zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijkskweekschool van onderwijzers te Deventer, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het

departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen J. C. Hubscher, te Groningen. Aanw. 4 Jan., te 12 uren. Raming ƒ 4200.

Zaterdag, 12 Jan.

Bergen-op-Zoom, te 1 uur, in het Hotel-Dann: het bedijken van schorren en slikken, onder de gemeenten Woensdrecht en Rilland-Bath gelegen, met bijkomende werken. Inl. bij den ingenieur N. A. M. van den Thoorn, te Goes. Aanw. 4 en 5 Jan.

Weidum, door burg. en weth. van Baarderadeel: het afbreken der bestaande- en het bouwen van eene nieuwe school voor openbaar lager onderwijs te Britswerd. Aanw. 5 Jan., te 10 uren. Bilj. inzenden 11 Jan., op het gemeentehuis te Weidum.

Maandag, 14 Jan.

Zaamslag, te 1 uur, door de besturen van de polders Groote-Huisens, Zaamslag, Margareta. Kleine-Huisens, Eendracht en Kreke, ten gemeentehuize: het onder-profiel-brengen, verbeteren en begrinten van den weg, beginnende aan den grintweg van de hootdkom der gemeente Zaamslag naar de losplaats en eindigende nabij het gehucht Othene aan den grintweg naar Neuzen, met bijlevering van de benoodigde grint. Aanw. 11 Jan. te 10 uren, samenkomst bij Marinus Goossens, te Othene. Inl. bij den opzichter J. C Eijke, te Zaamslag.

Dinsdag, 15 Jan.

's-Bosch, te 10½ uren, door het ministerie van binnenl. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van- en het doen van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de gebouwen der Rijks-hoogere burgerschool te Tilburg, van den dag der goedkeuring van de aanbesteding tot 31 Dec. '85. Inl. bij den bouwkundige aan het departement en bij den opzichter der universiteitsgebouwen W. H. Schoonheim, te Utrecht. Aanw. 7 Jan., te 2½ uren. Raming ƒ 3446.

Dreischor, te 12 uren, door burg. en weth.: het begrinten van den weg, van de bestrating der gemeente Dreischor tot aan het gehucht Schuddebeurs (gem. Noordgouwe.) Aanw. 8 Jan., te 11 uren.

Woensdag, 16 Jan.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van koloniën: de levering van 26 afstandsignalen met toebehooren, doch zonder lantarens, voor den dienst der Staatsspoorwegen op Java.

Donderdag, 17 Jan.

Haarlem, te 11 uren, door het ministerie van waterstaat enz., aan het gebouw van het prov. best.: het leveren van steenkolen ten behoeve van den stoomwatermolen te Schellinkwoude. Aanw. 10 Jan.

Tjerkwerd, bij den administreerend-kerkvoogd R. H. Zijsling: het bouwen eener nieuwe stelphuizing op Ymswolde onder Tjerkwerd, met bijlevering der materialen. Bestek en teekening liggen in de Herberg bij Jan Hanenburg. Inl. bij B. Sietinga, te Wommels. Aanw. 14 Jan., te 11 uren.

Zaterdag, 26 Jan.

Makkum, door den eigenaar van de Workumer-Parregaaster- en Makkumermeerpolders, bij den opzichter G. van der Linden: het bouwen van 6 boerderijen met veestalling, waarvan 3 Noordhollandsch en 3 Zuidhollandsch model, één dezer laatsten met annex heerenhuis.

Woensdag, 6 Febr.

's-Hage, te 12 uren, door het ministerie van waterst. enz., ten dienste der Staatsspoorwegen: het maken van gebouwen en eenige andere werken op het station Staveren, voor het gedeelte Staveren—Sneek, van den spoorweg Staveren—Leeuwarden. Inl. bij den hoofdingenieur, te Zwolle en den sectieingenieur, te Sneek. Aanw. 29 en 30 Jan., te 11 uren. Raming ƒ 190,500.

Op later te bepalen datum.

Dordrecht: het afbreken van 2 gebouwen, geteekend E 179 en 180, aan de Hellingen, aldaar, en het bouwen van 2 dubbele woningen voor W. C. den Hartog. Inl. bij den mr. timmerman J. van Welsenes, Stek, C 949*a*.

Assen. De levering van grenen en vuren houtwaren aan de directie der Noordwillemskanaalmaatschappij.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

Doesburg, 14 Dec.: de levering van 2 nieuwe brugschepen voor de IJselbrug; ingekomen 3 bilj., als:

C. en J. von Lindern,	te Alblasserdam,	ƒ 4400
H. de Goede,	» Doesburg,	» 2898
W. R. v. Goor,	» Zutfen,	» 2544

gegund.

Delftshaven, 19 Dec.: 1o. het onderhoud van gemeentegebouwen enz. ged. '84; aangenomen door J. Bekink, te Delftshaven, voor ƒ 4100.

2o. het onderhoud der rijswerken ged. '84; aangenomen:

het onderhoud v/h. rijspakwerk, ƒ 5.70
en de vernieuwing » » in
den dag gemeten, » 3.50 p. M²

beiden door P. M. Bot, te Sliedrecht.

Ginneken, 19 Dec.: het bouwen van eene remise en stallen ten behoeve der Ginnekensche Tramwegmaatschappij; ingek. 9 bilj., als:

A. Oomen,	te Ginneken,	ƒ 3021
C. de Kanter,	» Breda,	» 2924
J. v. Wijk,	» Ginneken,	» 2920
J. Koopmans,	» Breda,	» 2574
P. Rijpert,	» Ginneken,	» 2450
B. Verlegh,	» idem	» 2449
M. de Kort,	» idem	» 2380
C. Klein,	» idem	» 2346
A. de Swart,	» idem	» 2297

gegund.

Krimpen a/d. Lek, 19 Dec.: het ophoogen van een terrein bestemd tot algemeene begraafplaats; ingekomen 4 bilj., als:

Chr. Streefkerk,	te Ameide,	ƒ 4965
W. Kloosterman,	» Gorichem,	» 4929
H. de Man,	» Ammerstol,	» 4589
H. Zanen,	» idem	» 4284

Sas-van-Gent, 20 Dec.: het verbeteren door keibestrating van den bestaanden grintweg van de kom der gemeente naar de gem. Assenede, gehucht het Staakje, lang 730 M.; ingekomen 7 bilj., als:

R. Koelmans,	te Gent,	ƒ 8300
F. Baesen,	» Wijngene,	» 7990
C. v. d. Hooft,	» Neuzen,	» 7900
R. Walraven,	» idem	» 7490
H. Hage,	» Middelburg,	» 7420
J. H. v. d. Ven,	» Arnhem,	» 7410
L. F. Willems,	» Selzaete,	» 7389

gegund.

Middelburg, 20 Dec.: 1o. de levering aan het polderbest. van Walcheren van 21,000 stuks straatklinkers; ingek. 10 bilj, als:

H. de Haas & Co.,	te Gorichem,	ƒ 3570
H. C. v. d. Ende,	» Zierikzee.	» 3489
C. B. Beijerman,	» Waardenburg,	» 3433.50
D. Bijl,	» Vlissingen,	» 3350
C. L. v. Sorge,	» Middelburg,	» 3318
W. v. Uije & Co.,	» idem	» 3179
J. B. v. d. Acker,	» Hansweert,	» 3150
H. v. Houweninge & Co.,	» Gorichem,	» 3139
M. Seret,	» Tiel,	» 3129.90
Wed. v. Lookeren Campagne,	» Zaltbommel,	» 3103.73

2o. de levering van 20,000 gesorteerde quenastkeien; ingek. 3 bilj., als:

F. Botson,	te Heumen,	à ƒ 73
Kloos en Van Limburgh,	» Rotterdam,	à » 65
T. J. Smits Jz.,	» Dordrecht,	à » 52.25

per 1000 stuks.

Helder, 21 Dec.: 1o. het driejarig onderhoud van al de straten die aan de gem. Helder behooren, ingaande 1 Jan. '84, eindigende 1 Dec. '86; ingek. 10 bilj., als:

Peeters en Steijaart,	te Helder,	ƒ 22,900
P. Zaatman,	» idem	» 21,250
P. Verheij,	» idem	» 21,200
A. Bels,	» idem	» 21,160
D. de Vries,	» idem	» 20,944
J. Giltjes,	» idem	» 20,387
P. Duinker,	» idem	» 20,361
A. Korff,	» idem	» 20,300
Gebr. Klein,	» idem	» 20,294
P. Spruit,	» idem	» 19,999
D. J. v. Wijngaarden,	» idem	» 19,850
G. Moorman,	» idem	» 19,594
Gebr. Janzen,	» idem	» 18,630

2o. het onderhoud der gemeentegebouwen, bruggen, riolen enz. te Helder, ged. '84; ingek. 11 bilj., als:

D. J. v. Wijngaarden,	te Helder	ƒ 6420
P. Zaatman,	» idem	» 5998
A. Bels,	» idem	» 5990
J. Duinker,	» idem	» 5933
D. de Vries,	» idem	» 5930
P. Verheij,	» idem	» 5900
H. Bakker,	» idem	» 5898.98
P. Spruit,	te Helder	» 5500
Peeters en Steijaart,	» idem	» 5460
A. Korff,	» idem	» 5100
J. Korff,	» idem	» 4967

's-Hage, 21 Dec.: 1o. het bouwen van een walmuur langs een gedeelte van de Veenlaan; ingek. 10 bilj., als:

C. M. Roozenburg,	te Naaldwijk,	ƒ 13,660
J. H. de Swart & Zn.,	» 's-Hage,	» 12,558
W. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 12,380
Tom & v. Bergen Henegouwen,	» 's-Hage,	» 11.997
Th. Hoogendoorn,	» idem	» 11,746
G. Keij,	» Rotterdam,	» 11,650
L. v. Soest,	» Mijdrecht,	» 11,499
P. Kraaijeveld Dz.,	» 's-Hage,	» 11,362
Th. J Mirande,	» idem	» 10,900
J. D. P. Leeflang,	» Nieuwhelvoet,	» 10,699

2o. het bouwen van een gedeelte walmuur langs de haven te Scheveningen; ingekomen 8 bilj., als:

Tom & v. Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 10,698
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 8,990
C. M. Roozenburg,	» Naaldwijk,	» 8,777
Th. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 8,549
G. Keij,	» Rotterdam,	» 7,880
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 7,865
J. D. P. Leeflang,	» Nieuwhelvoet,	» 7,487
J. M. de Swart & Zn.,	» 's-Hage,	» 6,979

3o. de afgraving van het terrein aan de landzijde van het Hotel Garni te Scheveningen; ingek. 10 bilj., als:

Tom en v. Bergen Henegouwen,	te 's-Hage,	ƒ 8648
F. Vrolijk,	» Scheveningen,	» 7000
H. Jongenburger,	» Waddinksveen,	» 6750
Th. Hoogendoorn,	» 's-Hage,	» 6300
P. Kraaijeveld Dz.,	» idem	» 5980
A. v. Keken,	» Gouda,	» 5840
J. de Bruijn,	» 's-Hage,	» 5810
G. Keij,	» Rotterdam,	» 5700
A. de Waerd,	» 's-Hage,	» 4886
J. M. v. Blijswijk,	» Scheveningen,	» 4748.75

Leeuwarden, 21 Dec : het bouwen van een stelphuizing te Veenklooster, onder beheer van den architect W. C. de Groot; ingekomen 15 bilj., als:

D. J. Keuning,	te Ureterp,	ƒ 10.428
K. J. Kalt,	» idem	» 10,264
P. Zijlstra,	» Kollum,	» 9,996
S. H. Kijlstra,	» Drachten,	» 9,668
D. Walda,	» Kollum,	» 9,620
J. Oosterhof,	» idem	» 9,486
H. H. Meersma,	» idem	» 9,399
D. Oosterbaan,	» Drachten,	» 9,376
J. J. Pijnakker,	» Kollum,	» 9,200
R. S. Dijkstra,	» idem	» 9,000
A. v. d. Meer.	» Drogeham,	» 8,990
S. de Boer,	» Lippenhuizen,	» 8,840
S. Pijkstra,	» Bergum,	» 8 378
M. v. d. Molen,	» Buitenpost,	» 8,284
J. H. Bos,	» Twijzel,	» 8,223

gegund.

Beemster, 21 Dec,: het bouwen van een heerenhuis, koetshuis, paardenstal, bergplaats en brug voor J. van Beek, notaris in de Beemster, onder beheer van den architect H. P. van den Aardweg, te Purmerend; ingek. 7 bilj., als:

J. Nat,	te Beemster,	» 23,193
M. v. d. Lippe,	» idem	» 22,690
J. Plas,	» Purmerend.	» 20,580
P. J. Brinkman,	» idem	» 20,485
V. P. Braun,	» Beverwijk,	» 20,160
Jb. Nieuwstad,	» Beets,	» 18,249
A. v. Wensveen,	» Amsterdam,	» 17,335

Vlissingen. 21 Dec.: het onderhoud der gemeentegebouwen enz., ged. '84, in 6 perceelen; minste inschr. waren:

perc. 1, onderhoud van gebouwen, Wijsbek, aldaar, voor ƒ 286;

perc. 2, onderhoud St.-Jakobstoren, dezelfde, voor ƒ 792.

perc. 3, onderhoud raadhuis, P. Monje, aldaar, voor ƒ 110.

perc. 4, onderhoud kaaimuren en bruggen, Wijsbek, voor ƒ 1885.

perc. 5, onderhoud schoolgebouwen, P. Monjé, voor ƒ 220.

perc. 6, vervoer van materialen, F. Duyvekot, voor verschillende prijzen.

Breda, 22 Dec.: het verrichten van voorzieningen aan het hoofdgebouw der Koninklijke Militaire Academie; ingek. 5 bilj., als:

A. v. d. Heide,	te Breda,	ƒ 3050
Th. Kessels,	» idem	» 2970
J. A. Mol,	» idem	» 2967
C. J. Marijnen,	» idem	» 2794
P. J. v. Glabbeek,	» idem	» 2743

Appingedam, 22 Dec.: 1o. Bestek no. 4, het slechten van een deel van bastion IV te Delfzijl, het dempen van een deel der gracht, benoorden dat bastion en van de kolk bij de groote kazerne, het aanleggen van aardebanen en het verleggen van den uitrit naar Groningen; 2o. Bestek no. 5, het slechten van een deel van de vestingwallen tusschen den uitrit naar Groningen en de voormalige Landpoort te Delfzijl, en het maken van een aardebaan; ingek. voor de massa negen bilj., als:

P. Nieland,	te Wirdum,	ƒ 22,888
B. A. Harkema,	» Groningen,	» 21,800
J. N. Kruizinga,	» idem	» 20,200
J. H. Pot,	» Stedum,	» 20,163
G. C. J. Rottinghuis,	» Delfzijl,	» 20 000
J. v. d. Berg,	» Ulrum,	» 19,999
B. de Jong.	» Groningen,	» 19,999
P. Langeveld,	» Sliedrecht,	» 19,250
J. Sijdzes,	» Farmsum,	» 18,700

Dordrecht, 22 Dec.: het verbeteren van het fort aan de buitensluis en van de rivierfronten der vesting Willemstad. alsmede het maken van cementbeddingen in de stelling van Willemstad; ingek. 4 biljetten;

minste inschr. M. L. Veenenbos, te Brielle, voor ƒ 92.979.

Verder nog ingeschreven door

B. Voordendag,	te Dordrecht,	
H. Degens,	» idem	
J. J. v. Sluisdam,	» idem	

met inschrijvingssommen tusschen ƒ 101,000 en ƒ 105.000.

Raming ƒ 94,000.

Winterswijk, 22 Dec.: 1o. Bestek no. 24, het leggen van spoorbaan en wissels en het uitvoeren van eenige andere werken ten behoeve van de localaalspoorwegen van Ruurloo naar Enschedé en van Boekeloo naar Hengeloo; ingek. 4 bilj. voor de massa, als:

J. C. Boutersе, Velzen en C. Langeveld,	te Nieuweramstel,	ƒ 99,746
B. A. Wiegerink,	» Groenloo,	» 96,800
A. Terwindt,	» Westpannerden,	» 84.800
W. F. Weijers,	» Tilburg,	» 83,495
Raming		ƒ 100,000

2o. Bestek no. 25, het maken van gebouwen en inrichtingen op de stations Hengeloo, Enschedé, Neede en Winterswijk; ingek. 3 bilj., als:

A. Nuijs,	te Winterswijk,	ƒ 36,462
H. J. te Siepe,	» idem	» 33,200
C. ter Haar,	» idem	» 32,600
Raming		» 39,800

perceel 1, Hengeloo; ingek. 6 bilj., als:

D. W. Venemans,	te Amsterdam,	ƒ 7385
H. B. Nales,	» Groenloo,	» 7189
G. W. Wegereef,	» Enschedé,	» 6200
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 6195
C. ter Haar,	» idem	» 6100
H. J. te Siepe,	» idem	» 5984
Raming		» 7100

perceel 2, Enschedé; ingek. 6 bilj., als:

J. Nales,	te Groenloo,	ƒ 5349
D. W. Venemans,	» Amsterdam,	» 5320
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 4881
C. ter Haar,	» idem	» 4700
H. J. te Siepe,	» idem	» 4684
G. W. Wegereef,	» Enschedé,	» 4473
Raming		» 5100

perceel 3, Neede; ingek. 5 bilj., als:

D. W. Venemans.	te Amsterdam,	ƒ 8157
A. Nuijs,	» Winterswijk,	» 7100
J. G. Blankvoort,	» Eibergen,	» 6974
H. J. te Siepe,	» Winterswijk,	» 6765
C. ter Haar,	» idem	» 6250
Raming		» 8100

perceel 4, Winterswijk; ingek. 8 bilj., als:

J. B. Sellink,	te Winterswijk,	ƒ 19,290
A. Nuijs,	» idem	» 18,520
B. Lichtenberg,	» idem	» 17,797
D. W. Venemans,	» Amsterdam,	» 17,777
G. W. Toebes,	» Winterswijk,	» 17,464
C. ter Haar,	» idem	» 16,200
H. A. Konings,	» idem	» 15,983
H. J. te Siepe,	» idem	» 15,875
Raming		» 19,500

Groningen, 24 Dec.: 1o. het onderhouden van kachels in het raadhuis; minste inschr. was C. J. B. Kloosterhuis, aldaar. voor ƒ 146.

2o. het leveren van nieuwe- en het wasschen en onderhouden van alle glasgordijnen enz. in het raadhuis; minste inschr. was Wed. D. T. Rodonberg, aldaar, voor ƒ 315.

3o. het onderhouden van kachels in gebouwen der gemeente; minste inschr. was G. Omveld, aldaar, voor ƒ 47.50.

Breda, 24 Dec.: 1o. het onderhoud der gemeentewerken op tarief ged. '84; 1 biljet ingek. van G. H. Moolenbergh, te Breda, à 5.77 % beneden tarief.

2o. het leveren van drukwerken en papier over '84; ingekomen 3 bilj, als:

Broese & Co.,	te Breda,	10 % beneden tarief
Gebr. Oukoop,	» idem	20 % » »
P. Kuijlaars,	» idem	36 % » »

3o. het voltooien van de in-aanbouw-zijnde school met onderwijzerswoning in de Nieuwe-Huizen; ingek. 5 bilj., als:

Th. Kessel,	te Breda,	ƒ 6148
Th. Erkelens,	» idem	» 6073
C. de Canter,	» idem	» 5985
G. v. d. Sande,	» idem	» 5599
W. J. Segboer,	» Zevenbergen,	» 5485

4c. het leveren en leggen van trottoirbanden, benevens het leveren en plaatsen van rioolkolken met leidingen, een en ander ten behoeve van het verbeteren der straten aan de Oudevest; ingek. 4 bilj., als:

Th. Kessel,	te Breda,	ƒ 956
G. v. d Sande,	» idem	» 884
B. Verlegh,	» Ginneken,	» 879
J. v. Maaren,	» Breda,	» 877

Strijen, 24 Dec.: het vergrooten enz. der openbare school in de kom der gemeente; ingek. 8 bilj., waarvan de minste inschr. J. van de Nadort, te Strijen, voor ƒ 7850.

's-Hage, 24 Dec.: het inrichten van bestaande bergplaatsen voor de korpsen van het leger te 's-Hage; ingekomen 10 bilj., als:

B. Rombout,	te 's-Hage,	ƒ 13,687
W. F. P. v. d. Grijp,	» idem	» 12,650
F. P. de Haas,	» idem	» 12,303
Tom en v. Bergen Henegouwen,	» idem	» 12.284
L. Tromp,	» idem	» 11,873
M. Hollander,	» Gouda,	» 11,640
M. Houtman,	» 's-Hage,	» 11,474
J. M. Meijsen,	» idem	» 11,394
G. Toornvliet,	» Gouda,	» 11,373
A. R. Rutgers,	» 's-Hage,	» 10,700
Raming		» 11,400

Schiedam, 24 Dec.: het afbreken van »De Hollandsche Restauratie", op het terrein der Tentoonstelling te Amsterdam; het vervoeren daarvan en opnieuw opstellen van het gebouw op de terreinen der Officierenvereeniging; ingek. 13 bilj.; als:

J. H. F. Lockhorn, Amsterdam,	ƒ 11,350
H. J. & G. Haandrikman, idem	» 10,500
J. Boshuisen en H. Greger, idem	» 10,000
P. Schuileman, idem	» 9,725.50
C. v. 't Woudt, Vrijenban,	» 7,964
F. de Graaf, Schiedam,	» 7,800
J. Trinthamer, idem	» 7,750
A. Leeuwens, 's-Hage,	» 7,700
H. A. La Bohm, Amsterdam,	» 7,545
R. Repko, idem	» 6.995
C. Zoetmulder, Schiedam,	» 6,866
B. G. v. Dam, Amsterdam,	» 6,700
M. Zeeman, Nieuweramstel,	» 6,444

Groningen, 24 Dec.: het maken van leidingen voor waterverbruik en brandblussching in de Bibliotheek, het Ziekenhuis en den Hortus der Rijksuniversiteit te Groningen; ingekomen 6 bilj., als:

G. A. Rosenkötter,	te Groningen,	ƒ 4390.85
E. Berkenbosch,	» idem	» 3979
G. J. W. Dopheide,	» Arnhem,	» 3800
F. Colson,	» 's-Hage,	» 3776
Gebr. A. J. en P. J. Sips,	» Groningen,	» 3322
Ph. Buttinger,	» idem	» 3176
Raming		» 3500

Utrecht, 24 Dec.: 1o. het doen van verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang aan de forten Gagel, Ruigenhoek en Voordorp; ingek. 10 bilj., als:

P. Leenders,	ƒ 31,894
C. de Ruiter,	» 31,000
C. de Jong Jz.,	» 30 000
D. v. d. Plas,	» 29,500
J. v. Vuuren,	» 26,900
J. A. v. Straaten,	» 25,980
W. A. G. Jansen,	» 25,740
J. v. Straten Wz.,	» 24,845
C. Bos,	» 22 845
K. J. Versteeg,	» 22,460

2o. het inrichten van terrein bij Utrecht voor den bouw van kazernes enz., en voor oefeningsterrein voor een regiment vestingartillerie en voor het korps genietroepen; ingekomen 6 bilj., als:

P. Leenders,	ƒ 69.884
H. G. Frijlink,	» 59,860
G. Vlot Gz.,	» 58,792
H. v. Rhijn,	» 56,978
W. A. G. Jansen,	» 56,740
A. de Groot Cz.,	» 54,185

Leiden, 24 Dec.: verschillende leveringen en onderhoudswerken, als:

1o. levering klinkersteen:
hoogste inschr C. L. Mente, Zwammerdam, ƒ 12 per 1000 stuks.
minste inschr. C. Mijnlieff Fz., Barwoudswaarder, ƒ 10.72 per 1000 stuks.

2o. levering keien:
hoogste inschr. L. S. Janssen, Luik, ƒ 54.58
minste » F. Bodson, Nijmegen, » 49.47

3o. Onderscheidene werken a/d. Zijldijk en langs den Leiderdorpschen weg:
hoogste inschr. P. J. Christiaanse & N. A. Zekveld, ƒ 2020 per jaar.
minste inschr. S. v. Leeuwen, ƒ 990 per jaar.

4o. Onderhoud Spanjaardsbrug met pachterswoning:
hoogste inschr. P. J. Christiaanse & N. A. Zekveld, ƒ 646.
minste inschr. J. Boom, ƒ 509.

5o. Onderhoud Raadhuis:
hoogste inschr. A. P. Planjer, ƒ 855
minste » S. v. Leeuwen, » 747

6o. Onderhoud gebouwen, 1e perceel:
hoogste inschr. J. I. Planjer, ƒ 2580
minste » S. v. Leeuwen, » 1540

7o. Onderhoud gebouwen 2e perceel:
hoogste inschr. W. A. v. Lith, ƒ 642.50
minste » J. J. Planjer, » 615

8o. Onderhoud gebouwen en ameublement der openbare scholen:
hoogste inschr. W. A. v. Lith, ƒ 6463
minste inschr. S. v. Leeuwen, » 3990

9o. IJzeren hek om de school Pieterskerkstraat:
hoogste inschr. A. F. v. Zwet, Deventer, ƒ 1015
minste » F. M. Blom, Overveen, » 559

Haarlem, 27 Dec.: 1o. het onderhoud van de werken van het Krabbersgat, behoorende tot de havenwerken in Noordholland; minste inschr. was J. Mantel, te Enkhuizen, voor ƒ 6194.

2o. het driejarig onderhoud der Heldersche zeewering; minste inschr. was D. de Vries, te Helder, voor ƒ 6446 per jaar.

's-Hage, 27 Dec.: het maken en leveren van een ijzeren kustlichttoren, bestemd voor Java's vierde punt; minste inschr. waren Enthoven & Co., te 's-Hage, voor ƒ 34,969.

Arnhem, 27 Dec.: 1o. het onderhoud der gemeentegebouwen enz., in vier perceelen; ingek. 43 bilj., als:

	1e perc.	2e perc.	3e perc.	4e perc.
J. T. Verhoeven,	ƒ 3869	ƒ 5541	ƒ 6747	ƒ 1965
J. Cohen Gzn.,	2518	4793	3438	1396
J. T. Kaalberg,	2468	4886	3394	1427
E. Hendriks,	2223	5370		1438
H. v. d. Sand,	2117	3887	3398	1487
Gebr. v. Daalen,	2114	3803	3387	1455
P. de Leeuw,	1721	3475	3009	1474
G. J. Lucassen,	1648	3925	3146	1394
W. A. R Kok,	1610	3480	3025	1300
J. W. Janssen,	1580	3590	2720	1250
B. Bolder,	1570		3015 / 3510	1375

allen te Arnhem.
Gegund aan de minste inschrijvers.

2o. het onderhoud van eenige gemeentewerken, ged. '84; ingek. 6 bilj., als:

B. Bolder,	te Arnhem,	ƒ 7100
W. A. R. Kok,	» idem	» 7045
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 5624
L. Hasselbach Jr.,	» idem	» 5062
G. H. A. Elbers,	» idem	» 4999
J. W. Janssen,	» idem	» 4990

gegund.

3o. het onderhoud der bestratingen in '84; ingek. 6 bilj, als:

Th. W. Bonte,	te Amersfoort,	ƒ 3312.50
J. H. v. d. Ven,	» Arnhem,	» 2550
J. W. Janssen,	» idem	» 2520
G. H. v. d. Heijden,	» idem	» 2230
M. P. Vale,	» idem	» 1943
G. H. A. Elbers,	» idem	» 1897

gegund.

Arnhem, 28 Dec.: het vierjarig onderhoud van- en het verrichten van vernieuwingen en herstellingen aan de Rijks-groote wegen in Gelderland, in 19 perceelen.

Minste inschr. waren:

perc. 1 en 2, P. Hell, Zwolle,	ƒ 16 282
» 3, H. J. Buitenhuis, Elspeet,	» 9,887
» 4 en 5, W. Arntz, Milligen,	» 12.648
» 6 en 10, dezelfde,	» 22.581
» 7, dezelfde,	» 6.074
» 8, C. M. Rozenburg, Naaldwijk,	» 6,500
» 9, H. Haijtink, Zutfen,	» 21,580
» 11—14, W. Arntz, Milligen,	» 24,876
» 15 en 16, G. H. A. Elbers, Arnhem,	» 9,774
» 17, P. W. v. Hattum, Tuil,	» 9,245
» 18, G. J. Groot, St.-Anna,	» 2,522
» 19, J. v. Haren, Nederasselt,	» 2,098

terwijl voor de massa van perceel 18 en 19 door G. J. Groot te St.-Anna is ingeschreven voor ƒ 4620.

Arnhem. Het 3e en 4e perceel van het onderhoud der schoolgebouwen, ged. '84, is gegund aan H. v. d. Sand, aldaar, resp. voor ƒ 760 en ƒ 7917.